59

64-65

BENEDICTI

FERNANDII BORBENSIS

LVSITANI, E SOCIETATE IESV Theologi,

COMMENTARIORVM atque Obseruationum moralium in GENESIM

Tomus Primus.

NVNC SECVNDVM PRODIT, INDICIBVS cùm locorum sacræ Scripturæ, tum rerum memorabilium illustratus.

Cum priuilegio Regis.

LVGDVNI
SVMPT. IACOBI CARDON ET PETRI CAVELLAT
M.DC.XXV.



AD MARIAM SEMPER VIRGINEM DEI MATREM



VBI primùm statui mecum diuinas literas commentari: nihil mihi prius, nihil potius fuit, quàm vt tibi meos dicarem labores, ô terræ cęlíque Regina. Cùm enim post Deũ nihil, aut esse, aut fingi sublimius te possit; planè meo operi ex nullius patroni dignitate maior posset splẽdor accrescere, quàm ex tua incõparabili maiestate. Quod verò tutius protocinium, quàm tuum? O turris Dauid, de qua mille clypei pendent, omnis armatura fortium; imò (quod præstantius est) Cant 4. de cuius collo, pectore, vlnis pendet Infantulus ille IESVS, qui Dei Patris dextera, brachium, & ipsa est Omnipotentia. Securum igitur in te inueni portum: non est quòd fluctuet. Securum in te inueni perfugium: non est quid timeat qualecumque meum hoc opus. Sed cui tandem æquè me sentio obæratum quàm tibi: cui & homines, & Angeli, atque adeò ipse Deus, vt Filius Matri, debitor est? Equidem sic fateor. Quicquid possum, quicquid valeo, quicquid sum, totum tibi acceptum adscribo. Ergo, ô Domina rerum, etsi nequaquam parem, tuis in me beneficiis: at pro meo tamen studio, meritam gratiam, debitámque refero. Suscipe, ô suauissima Dei Mater, munus hoc meum, re quidẽ ipsa indignissimum tua dignitate: cæterùm animi affectu & voluntatis obsequio non indignum tuæ beneuolentiæ dulcissima humanitate. Nam si peccatores in te matris sinum & os reperiunt: cur peccatorum munera dedignentur ac respuant manus tuæ, quæ myrrham distillant, ac Dei thesauros etiam indignissimis materna Cant 5

munificentia dispensant? Illo etiam, vel maximè nomine tibi debetur hæc in Genesim commentatio: filia enim es Abrahami, & Patriarcharum auorum neptis, quorum annales résque sanctè & feliciter gestæ in hoc libro celebrantur. Quin verò in ipsa rerum molitione, paradiso terrestri, arca etiam Noëtica mirabiles ad te, vel leuiter adumbrandam colores inducuntur. Nec enim potius, ac præsentius, quàm tu ipsa cum Filio tuo, rerũ creatarum exemplar, scopus, ac finis architectanti Deo mũdum sese obtulit. Hinc mihi quamoptimè cecidit, vt nulla toto in hoc opere commentationis sectio deducatur: quin de te scribam, quin te prædicem, quin te alloquar, intuear, implorem. Quare (vt cætera desint) tuo pulcherrimo ac dulcissimo nomine satis ornata & condita mihi fluet oratio. Ergo tuum est opus, tuum agnosce, tuum complectere. Si quid benè gestum erit, & laude dignum, à tua manu est. Nihil enim à Deo tribuitur hominibus, quod per tuas manus non transeat. Quę verò satis multa ob humanam incuriam, ingeniíque inopiam malè ceciderint, mea quidem sunt. Sed ea tamen tua (qua soles) gratia meo superesfusa operi, sic occultes, oro: vt nec animos legentium offendant: nec illa, quæ fortè bona videbuntur, malorum vitio decolorentur. Quòd si hoc qualecunque ingenij mei tuo nomini elaboratum, tuæ laudi desudatum opus hilari fronte suscipias, patrocinio defendas, maiestate tua nobilites: proculdubiò efficies, vt reliqua subinde commentatio, maiore industria, felicioréque studio prouehatur in tui maximi ac suauissimi nominis commendationem. Scilicet tu mihi es (ô Mater Dei) mea maxima fiducia, tota ratio spei meæ. Ergo iam nunc ad institutum opus ex tuo suauissimo vultu, quem lætus & amans intueor, vnde mihi flatus ostenditur, vela do.

S. Bern. ser. de natiuit. Virg. S. German. in venet. Zona.

S. Bern. ser. de natiuit. Virgin.

BENEDICTVS FERNANDIVS seruus tuus inter omnes minimus.

OPTI



OPTIMO LECTORI.



OLVNTATE Maiorum, quibus nefas obsistere (optime Lector) compellor immaturum adhuc opus in lucem edere: argumento illud quidem arduum, ac difficile. Sed ad magna, & ardua, vel tantulùm aspirare, laudabile multum est: neque verò etiam in magnis & arduis spes infringitur, quandiu non languescit industria. Cuius ego (vt spero) laudem, quòd bonorum studiorum labores benè collocauerim, fortasse videar assecutus. Ergo priorem edimus tomum in priora quatuordecim capita Geneseos. In altero reliquũ de Patriarchis, ad finem vsque, volumen (Deo propitio) explicabitur. Commētandi ratio hæc erit. In primis litera exponitur. Multiplex subinde ex Hebræo fonte, (ipsis ad hoc præstandum erutis radicibus) atque ex Græco septuaginta interpretum idiomate lectionum varietas indicabitur. Tota denique ad literalē sensum pertinens expandetur supellex, vt studiosis auribus nihil desit. Eidem porrò insistens literæ oratio expatiabitur ad mores, cùm per sanctorum Patrum, Doctorúmque sentētias quæ selectissimæ videbuntur: tum (quod caput est) per diuinarum literarum testimonia, & locos ad saniorē explicatum enodatos. Ac mihi quidem certum omninò est, vt varia sunt hominum ingenia, ita neminē, qui scribat, omnibus placere posse. Ridebunt plures, cauillari, potiùs quàm laudare soliti, quòd in tam numerosa multitudine Patrum, atque interpretũ, qui sua in Genesim edidere volumina, velim ego nouum aliquid afferre, aut vetera identidem inculcare. At verè dicam, etsi audaciùs loqui videar: nec nouitati rerum testimonium vetustatis deerit, quo illa roboretur: nec ista, quo se exornet, illius carebit lenocinio. Maximè verò si quis attentiùs rem despiciat, aut non antiquum, aut fortasse hactenus non valde tritum, commentandi hoc genus iudicabit. Sed quid de ipsa ratione dicendi? Id quidē haud minùs difficile: dum illam quisque laudat impensiùs dictionem, quam suis auribus admetiatur. Rudioribus agrestiores placent Musæ: & omnis, vt piaculum, damnatur elegantia. Sequuntur alij opimum, & tanquam adipale dictionis genus. Nonnullis arridet comica locutio, cōcisa, truncataque. Mirum etiam est, quantum alij tenebras affectent, & pacuuios eruant cineres, quò recōditam quandam Latinitatem venditent. Amant alij phaleras, & fucum: & quæ nimio cultu ornata non sit, orationem execrantur. Vno tandem verbo dicam, quod apud me statũ, ratúmque est. Non ego quidem verbis ornatis vtar, sed tamen non abiectis: expedita tantùm erit, & persacilè currens oratio. Verba, & modos dicendi (quicquid scioli indignentur) non reijciam, quibus iam vsu ipso tritis Ecclesiastici Doctores vtuntur: nec enim Tullianum, sed Christianum ago autorem. Quòd si dicendo imitari Tulli expediret: nihil magis in promptu, nihil magis cordi esset. Cura mihi rerum potior erit, quàm verborum. Quin etiam illas quanto potero studio persequar: hæc autem sponte sequentur. satiúsque erit, si absque vllis salebris sedatus amnis fluat, quàm si redundet, & incitatior feratur. Neque verò profiteor me nihil in quacunque materia non dicturum. Multa sciens, & libēs præteribo; nec enim rerum & sentētiarum congeriem vnde vnde colligimus. Cùm ea vel maxima laus à sapientibus prædicetur, cùm non solùm, quod opus est, dixeris; sed etiam, quod non opus est, nō dixeris. At quidnam de autoribus? Consultò prosanos, & poëtas maximè, prætermittam: raró ab iis duxerim argumenta. Satis enim eorum libros, vsque ad nauseam multos per annos publicè professus euolutaui. At colliges (inquis) ex sterquilinio margaritas. Optimè. Sed versandum priùs manibus lutum, vt legam, quæ vix suo se vnquam exuunt cœno, margaritas. Præsertim cùm pulchri, & puri nobis thesauri abũdēt in Ecclesia, vbi Ambrosij, Augustini, Hieronymi, Basilij, Gregorij, Chrysostomi, & innumeri alij Patres immensa rerum, & sententiarũ supellectili existunt locupletissimi. Denique veteres longæuitate sua, & vt verè dicam, sanctitate, ac sapientia venerandos lōgè frequētiùs: recentiores verò, etsi perdoctos, multo parciùs commemorabo. Igitur studiose Lector instituti mei rationem accepisti. Quòd si fortè librum euoluas, & quicquam ex eo commodi referas, IESV Christo Domino, ipsiúsque Parenti Virgini acceptum adscribe: ab hoc enim fonte defluxit. Quæ verò multa minùs placuerint, à nostra quidem imperitia prodierunt. Ea tamen pro Christiano affectu, & patienter feres, & boni consules.

Mutius Vitellescus, Societatis Iesu Præpositus Generalis.



VM Priorem tomum Commentariorum atque obseruationum moralium in Genesim, P. Benedicti Fernandij, Societatis nostræ Theologi, tres eiusdem Societatis Theologi, quibus id commisimus, recognouerint, & in lucem edi posse probauerint; facultatem concedimus, vt typis mandetur, si ita iis, ad quos pertinet, videbitur. In cuius rei fidem has literas manu nostra subscriptas, & sigillo nostro munitas dedimus Romæ 25. Februarij 1617.

MVTIVS VITELLESCVS.

Facultas R. P. Prouincialis Societatis IESV in prouincia Lugdunensi.



EGO BARTHOLOM. IACQVINOTIVS Societatis IESV in prouincia Lugdunensi Præpositus Prouincialis: Opus quod inscribitur, *Benedicti Fernandij, Societatis IESV Theologi, Commentariorum atque obseruationum moralium in Genesim tomus prior*, iuxta priuilegium eidem Societati à Regibus Christianissimis Henrico III. 10. Maij 1583. Henrico IV. 20. Decembris 1606. & Ludouico XIII. nunc regnãte, 14. Februarij 1611. concessum, quo Bibliopolis omnibus prohibetur, ne libros ab hominibus nostræ Societatis compositos, absque Superiorum eius permissione imprimant, permitto HORATIO CARDON Lugdunensi Bibliopolæ, vt ad sex primos annos imprimere, ac liberè diuendere possit. Datum Lugduni die 3. Februarij 1618.

B. IACQVINOTIVS.

APPROBATIO.



EGO STEPHANVS CARTA Doctor Theologus, vidi, & diligenter euolui librum inscriptum, *Benedicti Fernandij, Societatis IESV Theologi, Commentariorum atque obseruationum moralium in Genesim tomus prior*: quem (vt valde doctum, & accuratum, fideique Catholicæ, Apostolicæ, Romanæ consonum) approbatum remitto. Lugduni 11. Februarij 1618.

FR. STEPH. CARTA.

R. D. D. Thomæ de Meschatin la Faye huius libri imprimendi facultas.



THOMAS DE MESCHATIN LA FAYE, Comes, Canonicus, & Camerarius Ecclesiæ Lugdunensis, & Vicarius Generalis in Archiepiscopatu Lugdunensi: Opus inscriptum, *Benedicti Fernandij, Societatis IESV Theologi, Commentariorum atque obseruationum moralium in Genesim tomus prior*, vt in lucem edatur, facultatem concedo. Lugduni 12. Februarij 1618.

MESCHATIN LA FAYE.

SVMMA PRIVILEGII A CHRIstianissimo Galliarum Rege concessi.



VDOVICI XIII. Galliæ & Nauarræ Regis auctoritate sancitum est, atque patentibus literis cautum, ne quis in regno suo, aliisve locis ditioni suæ subiectis, intra proximos annos decem, à die impressionis primæ inchoandos, ac numerandos excudat, vendat, excudendum vendendúmque quouis modo, & ratione curet librum, qui inscribitur, *Benedicti Fernandij, Societatis IESV Theologi, Commentariorum atque obseruationum moralium in Genesim tomus prior*, præter HORATIVM CARDON Bibliopolam Lugdunensem, aut illos, quibus ipsemet concesserit. Prohibitum insuper eâdem autoritate Regia omnibus suis subditis, eundem librum extra regni sui limites imprimendum curare, vel quempiam, vbicunque fuerit, ad id agendum impellere, ac instigare, sine consensu dicti HORATII CARDON. Idque omne sub confiscatione librorum, aliisve pœnis originali Diplomate contra delinquentes expressis. Datum Parisiis 7. Augusti 1617.

De mandato Regis,

Signatum

BRVLART.

INDEX



INDEX LOCORVM SACRÆ SCRIPTVRÆ, QVI SPARSIM IN HOC OPERE EXPLICANTVR.

C. caput, S. ſectionem, N. numerum indicat.

EX VETERI TESTAMENTO.

Ex Exodo.

Ex Leuitico.

Ex lib. Psalmorum.

Delicta

Oſſa

Capite

Ex Sapiente.

Ex Eccleſiaſtico.

Et

EX

EX NOVO TESTAMENTO.

Ex Euang. S. Matth.

Delicta

Offa

99. Domi

Capite

Ex Sapiente.

Ex Ecclesiastico.

Ex Isaia.

Et

EX NOVO TESTAMENTO.

Ex Euang. S. Math.

Homo

Ex Euang. S. Ioann.

INDEX LOCORVM

Ex Actibus.

Ex Epist. ad Romanos.

Ex 1. ad Corinth.

Vbi

3. Iusti

BENE



BENEDICTI FERNANDII BORBENSIS LVSITANI, E SOCIETATE IESV,

COMMENTARIORVM IN GENESIM

TOMVS PRIOR.

PRÆFATIO.



NITIO nostrorum in Genesim commentariorum operæpretium duximus, tanquam io summa totius operis ea præfari, quę simile commentandi studium ineuntes consueuerunt. Ac primò quidem sese offert liber ipse, cui nostra insudat exercitatio; in quo de mundi opificio, primisq; rerũ creatarum natalibus; ac subinde hominum toto orbe satorum progressu per annos bis mille trecentos trigintaocto agitur: qui omninò cum obitu Iosephi, vbi finis imponitor operi, computari solent. Hoc autem libro nullus vsquam gentium alius antiqoior existit; & vnquam (vt creditur) extitit. Enimuero poëmata Humeri; quod primum omnium opus conscriptum sibi arrogat Græcia, multos post annos, quàm Moysis Pentateuchus, in lucem prodierunt. Quippe cùm Homerum præcesserit Moyses quingentis omninò annis, vt Iosephus testatur *lib. 1. contra Apionem,* [Ioseph.] aliiq; ferè omnes, qui temporum chronologiam contexuerunt. Nec planè decebat, vti iam egregium scribendi opus, quod inter omnia humani generis monumenta, si nun primum, at certè inprimis locum obtinet, ab inanitatibus fabellarum, & à turpissimis vanissimorum Deorum commentis, ac portentis; imò nec etiam à profanis Græcorum Troianorúmque bellis, tam inauspicatò inchoaretur. Primom igitur homanæ literaturæ opus, Deo sic disponente, sacrosanctum arguoiento, vetustate veoerandum, auctoritate augostissimum à Moyse Hebræo tradinim est. At quatenus fuerit Moyses Theologus, Philosophus, Poëta, & Historicus omnium inter homines primus, nolla digna commendatio explicabit. Quis verò (quod longè difficilius) virtutes Moysis, aut animo complecti, aut sermone studiat euulgare: cuius (vt bene Philo Hebr.) [Philo.] tota vita viri, miracula eius fuerunt? Porrò au- [A] tem quo tempore Genesim ediderit, non omninò certũ habetur. Theodoret. *quæst. 1. in Genes.* Abulens. *super 13. Genes. 9. 132.* aliiq; arbitrantur scripsisse Moysem post egressionem ab Ægypto, imò & post latam Hebræis legem, dum ageret in deserto. [Theod. Abulens.] Sed mihi propius vero est, Moysem, quo tempore io deserto Madian pascebat oues, & in summa illa philosophicæ sanctæque vitæ ab humanis curis vacatione, diuino ad id operis commotum impulsu, librum hunc de mũdi exordio, ac suæ præsertim gentis Patriarcharum factis & annalibus prodidisse. quod indicatur ab Eusebio *lib. 7. de præpar. Euang. c. 2.* [Euseb.] Cuius quidem libri lectione solaretur Hebræos in Ægyptiaca [B] seruitute sedentes in tenebris, & in vmbra mortis, vinctos in mendicitate & ferro, *Psal. 106.* [Psal 106.] Fiebat enim, vt captiui Ægyptiorum tyrannide oppressi, dum hoc tam mirabile audirent & legerent diuinæ auctoritatis monumentum; interim perspecta Dei conditoris omnipoteotia, & circa res humanas tam solerti prouidentia; deinde promissionibus Dei ad Patriarchas tam miris, támqueomnem certitudinis veritatem superantibus recreati, ad fiduciam diuini auxilij, & spem propè aduentantis, quam Deus Hebræorum gẽti promiserat, libertatis, ac felicitatis in illa suorum temporum acerbitate excitarentur. Edocti pariter suurum sanctissimorum Patrum insistere [C] vestigiis, virtutúmqoe imitari exempla, in rebus aduersis magoitudinem ac patientiam exhiberent: dignique redderentur, quibus Dei promissa, euoluto iam quadringentorum annorum spatio, de quo ad Abrahamum *cap. 15.* prædictum à Deu fuerat, felici tandem exitu obueniret. Quòd si quid aliud exactius ad huoc locum adhuc desideres, consule Benedict. Per. in cuius eruditissimis commentariis nihil non accuratioris peritiæ reperitur. Nollus operi titulus præfigitor apud Hebræos, sed (vt aduertit D. Hieronym. vocatnt בראשית *Berexith*, hanc habentes coosuetudinem, vt voluminibus ex principiis

eorum nomina imponant. Sic etiam ואלה שמות *Elexemoth*, ויקרא *Vaicra*, וידבר *Vaiedabber*, אלה הדברים *Elehadebarim*; reliqui quatuor libri ab eodem Moyse conscripti à primis initiorum verbis nominantur. Nam ea prænomina Geneseos, Exodi, Leuitici, Deuteronomij, Pentateuchi, Græca sunt: Numerorum, Latinum. Ac totum quidem opus commentationum mihi visum est in duos tomos digerere, nec aliud ferebat tanta moles operis; prior complectitur prio-
A ra quatuordecim capita, videlicet à mundi exordio, vsque ad Melchisedech, egregium summi Regis, pariter ac summi Sacerdotis Christi domini typum; in cuius etiam occursu, & colloquio cum Abrahamo à condito mundo bis mille sexaginta anni recensentur. Appellatur Græco nomine *Genesis* à LXX. interpretibus, quod etiã Latini retinuerunt; dixissent in Latio *Generationem*: hoc enim libro rerum omnium creatarum generatio, siue productio explicatur.

CAPVT PRIMVM.

1. IN principio creauit Deus cælum & terram. B

2. Terra autem erat inanis & vacua, & tenebræ erant super faciem abyssi: & Spiritus Dei ferebatur super aquas.

3. Dixitque Deus: Fiat lux. Et facta est lux.

4. Et vidit Deus lucem quòd esset bona: & diuisit lucem à tenebris.

5. Appellauítque lucem Diem, & tenebras Noctem: factúmque est vespere & mane, dies vnus.

6. Dixit quoq; Deus: Fiat firmamentum in medio aquarum: & diuidat aquas ab aquis. C

7. Et fecit Deus firmamentum, diuisítque aquas quæ erant sub firmamento, ab his quæ erant super firmamentum. Et factum est ita.

8. Vocauítque Deus firmamentum, Cælum: & factum est vespere & mane, dies secundus.

9. Dixit verò Deus: Congregentur aquæ, quæ sub cælo sunt, in locum vnum: & appareat arida. Et factum est ita. D

10. Et vocauit Deus aridam, Terram, congregationésque aquarum appellauit Maria. Et vidit Deus quòd esset bonum.

11. Et ait: Germinet terra herbam virentem, & facientem semen, & lignum pomiferum faciens fructum iuxta genus suum, cuius semen in semetipso sit super terram. Et factum est ita.

12. Et protulit terra herbam virentem, & facientem semen iuxta genus suũ, lignúmque faciens fructum, & habens vnumquodque sementẽ secundùm speciem suam. Et vidit Deus quòd esset bonum. E

13 Et factum est vespere & mane, dies tertius.

14. Dixit autem Deus: Fiant luminaria in firmamento cæli, & diuidant diem ac noctem, & sint in signa & tempora, & dies & annos:

15. Vt luceant in firmamento cæli, & illuminent terram. Et factum est ita.

16. Fecítque Deus duo luminaria magna: luminare maius, vt præesset diei: & luminare minus, vt præesset nocti: & stellas.

17. Et posuit eas in firmamento cæli, vt lucerent super terram.

18. Et præessent diei ac nocti, & diuiderent lucem ac tenebras. Et vidit Deus quòd esset bonum.

19. Et factum est vespere & mane, dies quartus.

20. Dixit etiam Deus: Producant aquæ reptile animæ viuentis, & volatile super terram sub firmamento cæli.

21. Creauítque Deus Cete grandia, & omnem animam viuentem atque motabilem, quã produxerant aquæ in species suas, & omne volatile secundùm genus suum. Et vidit Deus quòd esset bonum.

22. Benedixítque eis, dicens: Crescite, & multiplicamini, & replete aquas maris: auésque multiplicentur super terram.

23. Et factum est vespere & mane, dies quintus.

24. Dixit quoque Deus: Producat terra animam viuẽtem in genere suo, iumenta, & reptilia, & bestias terræ secundùm species suas. Factúmque est ita.

25. Et fecit Deus bestias terræ iuxta species suas, & iumenta & omne reptile terræ in genere suo. Et vidit Deus quòd esset bonum.

26. Et ait: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: & præsit piscibus maris, & volatilibus cæli, & bestiis, vniuersæque terræ, omnique reptili quod mouetur in terra.

27. Et creauit Deus hominem ad imaginem suam: ad imaginem Dei creauit illum, masculum & feminam creauit eos.

28. Benedixítque illis Deus, & ait: Crescite, & multiplicamini, & replete terram, & subiicite eã, & dominamini pisci-

bus

bus maris,& volatilibus cæli, & vniuersis animantibus,quæ mouentur super terrã. A

29. Dixitque Deus: Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, & vniuersa ligna quæ habent in semetipsis sementem generis sui, vt sint vobis in escam.

30. Et cunctis animantibus terræ, omniq; volueri cæli, & vniuersis quæ mouẽtur in terra, & in quibus est anima viuẽs, vt habeat ad vescendum. Et factũ est ita.

31. Viditque Deus cuncta quæ fecerat:& erant valde bona. Et factum est vespere & mane, dies sextus.

SECTIO PRIMA.

In principia creauit Deus.

1. IN principio.] Hebraicè בראשית *berexith.* ראש *rex* enim caput, initium.inde ראשית *rexith* in eodem significato. ב *be,* præpositio *in.* Valet igitur *berexith* idẽ, quod Latinè, primum omniũ, ante omnia, in principio tẽporis, in exordio mũdi, quando cœpit esse mũdus. quę omnia bene cõplectitur interptes vertẽs,
S.Ambr. *Principium temporis.* *In principio.* Eadẽ est expositio D.Ambros. 1. *Hexam.cap.*4. nimirum: In quo tẽpore Deus fecit cęlum, & terrã, id est, in exordio mundi, quãdo fieri cœpit, seu in primis fecit Deus cælum, & terrã, deinde colles, regiones, &c. vel sic: Ante reliquas visibiles creaturas cælum & terram fecit. dicere etiam possumus: In principio mensium cælum C & terram fecit; quod inde mundi capi oportebat exordium, vbi erat opportuna omnibus verna temperies;
Exod. 12. *Creatio in momento.* vt *in Exod.* 12. primum mensem vernum tempus appellat Scriptura, dicens: *Mensis hic initium mensim erit vobis.* Seu *in principio,* id est, ante tempus, sicut initium viæ nondum via, & initium domus, nondum domus. Item *in principio,* id est, in capite; quo significatur in breui & exiguo momento summa operationis impleta. Deniq; *in principio,* quasi summa operis; quia rerum visibilium summa cælum & terra est. Sic
Mundus habens initium. Ambr. Ex hoc, *principio,* planè conuincitur falsitas philosophantium mundum ab omni æternitate extitisse: aduersùs quam dementiam multi multa edidere volumina:
Zach. vti Zach. Mitylensis Episcop. *tom.5. Bibl.pp.* quo de argumento inter D Theologos, interpretes, atque adeò Philosophos trita iam est disceptatio. Illud interim hoc loco
Philo. *Philosophi male de mũdo disserunt.* apponam, quod à Phil.Hebr. egregiè dictum est *lib. de opif. mund.* his omninò verbis: Quidam mundum magis admirati, quàm eius conditorem; hunc quidem non factũ, sed æternum esse asseuerant: Deum verò in alto otio degere mentiuntur impij, cùm debuissent contrà huius, vt conditoris ac parentis admirari potentiam; illum supra modum venerari.
Iunil. *Deus æternus, & omnipotens.* Aptè (inquit Iunilius Episc. Afric:) Scriptura primo statim verbo æternitatem atque omnipotentiam Dei creatoris ostendit. Quem enim in principio temporum mundum creasse perhibet, ipsum profectò ante E tempora æternaliter extitisse designat, & quem ipsum conditionis initio mundum creasse narrat,
Celeritas Dei in agendo. tanta celeritate operationis omnipotentem esse declarat, cui voluisse creasse est. Igitur, *in principio creauit,* dicitur; quia ad explendum opus non eguit motu temporum: vtrumque simul ab homine præstari non potest. Vnde liquidò constat, quia creatio cæli & terræ pariter est expleta; & hoc tanta velocitate diuinæ virtutis, vt necdum primum nascentis mundi momentum esset transcensum. Ita Iunilius. Ad eundem sensum

B explicat D.Ambros. *cap.3. lib.1. Hexam.* In principio (inquiens) creauit; vt sic intelligerent homines, quàm incomprehensibilis operator esset, qui tantum opus breui exiguóque momento suæ operationis absolueret; vt voluntatis effectus sensum temporis præueniret. Nemo operantem vidit, sed agnouit operatum, tam velociter, vt neque voluntas operationi præcurreret, neque operatio voluntati. Hæc Ambros. S.Ambr. Similis est explicatio S.Gregor.Nyss. *in suo Hexam.* Sic enim scribit: Aquilas pro, *In principio,* vertit, in summa fecit Deus. Significat igitur Moyses Deum simul omnia fecisse: principium enim, & summa æquè declarant simul. Sic ille. S.Greg. Nyss.

C 2. Arguit hic locus nostram in Dei obsequio tarditatem, quam perstringit regius Vates, dum exclamat: *Filij hominum vsquequò graui corde!* Ps. 4. Sed quódnam pondus istud est, quo graue redditur cor? Sequitur; *vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium.* Monstrum planè! quid enim leuius vanitate? quid futilius mendacio? Bona quidem huius mundi meræ sunt inanitates; grauant tamen humanum cor eò videlicet, quòd redditur cor ineptum præ sua leuitate, vt à Dei manu trahatur, vt impetu vitia perrumpat, vt virtuti innitatur, vt violenter rapiat cælum, vt ad Deum, velut ad centrum sui procurrat. Nec enim leuitas, aut vim in se habet, aut impressam aliunde suscipit. Quare optimè de hoc vanitatis pondere sic D. Aug. cum Domino colloquens: *Tarditas hominum in obsequio Dei.* *Vanitas, & pondus cordis.* S. August.
D Nunc autem (inquit) quem tu imples, subleuas eum; quoniam tui plenus non sum, oneri mihi sum. 10.*conf.*28. Pudeat hominem non ociùs Euro in Dei obsequium ferri, à quo tam celeriter præuenitur, *in benedictionibus dulcedinis.* Ps. 20. Sic sponsa, & gloriabatur pariter, & confundebatur, cùm aiebat: *Dilectus meus mihi, & ego illi;* Cant. 2. Prorsus (inquit D. Bernard. *serm.* 83. *in Cant.*) & præuenitur amando, & vincitur. Cæterùm ea Dei benignitas est, ea hominis infirmitas, vt istius opera meritáque præueniat simul, & subsequatur, Deus amando, fouendo, ac remunerando. *Præuenit & subsequitur Deus.* Psal. 20. Cant 2. S.Bern.
Quod ipse Bernard. obseruat *serm.67. in Cant.* ad hunc modum: De præuentione loquitur S.Bern.
E Propheta: *Deus meus, misericordia eius præueniet me,* Psal.58. *Citò anticipet nos misericordia tua, quia pauperes facti sumus.* Psal.78. de subsequutione: *& misericordia tua subsequitur me omnibus diebus vitæ meæ,* Ps. 22. Pulchrè sponsa posteriùs hæc eadem verba non eodem modo ponit, sed sequitur & ipsa Prophetæ ordinem, loquens hoc modo: Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi. Cur ita? Nempe, vt tunc magis gratia plenam se probet, cùm totum gratiæ dederit, & primas scilicet illi partes ascribens, & vltimas. Deest enim gratiæ, quicquid meritis deputas. Hæc Bernard. Nihilo- Psal 58. Psalm. 78. Psal.22.

minus etsi priores esse non possint in amando, & operando viri sanctissimi, mira tamen solent velocitate Dei iubentis mandata exequi, vt vel ipse Deus cū Iob loquens demonstrat: *Nunquid mittes fulgura, & ibunt, & reuertentia dicent tibi: Adsumus?* cap. 38. Obsequentissimorum famulorum expeditissimam describit Dominus promptitudinem. Sunt mei (inquit) serui, velut fulgura; sic parati, expediti, celeres, rapidique, vt eant, quò à me mittentur. Fulgura quidem, non tonitrua; illa enim momento ipso temporis micantem toto cælo lucem diffundunt; ista tardiùs multo agunt, & non nisi exacto tempore sonitum emittunt, atque audiuntur. Deinde illud magis amplificat citatissimam obedientiā, quòd missa non dicunt: Adsumus. nec enim ante opus completum, vel tantulam dicendi, adsumus, morulam consumi patiuntur. Eunt igitur, & antequam respondeant, adsumus, iam opus perfectum omnino est; punctóque eodem & mittuntur, & eunt, & redeunt, atque adeò dicunt, adsumus. Quoddam namque (ait D. Greg. 3. *moral. c.* 4.) in hoc verbo, adsumus, obsequium declaratur. Loco, adsumus, ponunt Septuaginta: Dicent tibi, quid est? exponit Nicetas: Quid est, quod optas facere? In quo quidem si ad rem iam absolutam respicias, admirabilis prōptitudo in parendo innuitur: tam celeriter enim mandata Domini exequuntur illius serui, ac nūtij, vt simul atque mittuntur, opus compleant, & completo opere se offerant sciscitantes; quid est Domine, quod optas facere? ánne illud ipsum, quod de tuo nutu coniectauimus, subitóque sumus exequuti? quòd si de futuro interrogantes intelligas, mira etiā cernitur obedientia; dicunt enim: Fecimus quod iussisti Domine, en adsumus, quid reliquum est peragendū? infatigabili enim studio, etiā vbi reuertimur, rursus ibimus: tuum erit mittere; nostrum ire, & redire, atque in orbem iugiter redire, & ire. Incredibilis planè obedientia, atque ardentissimus erga Dominum suū amor seruorum Dei hoc loco exprimitur: sed ille ignis, quo licet inardescant viri fulgura, frigus omninò est ad Dei erga illos amorē. Vnde optimè D. Bernard. *serm.* 83. *in Cant.* Et cum (inquit) sponsa se totam effuderit in amorem; quantum est hoc ad illius fontis perenne profluuium? non planè pari vbertate fluunt amans, & amor; anima, & verbum; sponsa, & sponsus; creator, & creatura; non magis, quàm sitiens, & fons. Cæterùm etsi minùs diligit creatura, quoniam minor est, tamen si ex tota se diligit, nihil deest, vbi totum est. Hæc Bernard.

Obedientia prompta. Iob 38.

S. Greg.

Nicetas.

Obedientia infatigabilis.

S. Bern.

Amor Dei erga nos.

3. Planus hic istius loci sensus. De alio variè controuertitur; an etiam intelligatur in Filiu Dei? Et quidem certum est *rexith* non significare Filium, sed principium, vt præmisimus: Hebraicè dicendum esset, בבן *beben*, in filio. Sed altiori sensu, nec tantùm mystico, imò & literali Verbum diuinum intelligi nō est mihi dubium; cùm ea sit summorum Patrum sententia. Origenes hanc vocem, *in principio*, expendens: Quodnā est (inquit) omnium principium, nisi Dominus noster Iesus Christus primogenitus omnis creaturæ? D. August. In principio (inquit) id est, in Dei sapientia, quia & ipse Dei Filius principium se dixit, quando ei dictum est: To quis es? & dixit: Principiū, qui & loquor vobis, *Ioan.* 8. Idem contestatur Anastas. Sinaita 1. *in Genes.* S. Ambr. *cap.* 4. *Hexam.* Iunilius Episcop. Africanus idem, vt probabile astruit. Sed eandem sententiam altiùs comprobat Rupert. Abbas. Reliquis omissis

Origen. Principium Dei verbum.

D. Aug.

Albin.

Ioan 8. S. Anast. S. Ambr. Iunil. Rupert.

A mihi satis est D. Hieronym. quem in exponendis sacris literis Doctorem maximum prædicat Ecclesia: cuius hæc sunt verba *in quæst. super Gen.* Magis secundum sensum, quàm secundùm verbi translationem de Christo accipi potest, quitam in ipso fonte Geneseos, quæ caput librorum omnium est, quàm etiam in principio Ioannis, cæli & terræ conditor approbatur. Vnde & in Psalterio de seipso ait: *In capite libri scriptum est de me*, id est, in principio Geneseos. Et in Euangelio, *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.* Sic Hieronym. Locus verò citatus ex Psal. 39. *In capite libri scriptum est de me*, variè explicatur à Doctoribus, vt videre est apud Bellar-
B minum, & Lorinum. Ibidem, præterquam à D. Hieronym. refertur etiam à D. Ambros. Hilar. Isidor. Tertull. & à compluribus aliis ad Genesim, ad quænam tamen eius libri verba non facile conueniunt: ad prima, scilicet, *In principio*, inclinant nonnulli; quod aliis durum videtur; vbi enim missio Verbi à Patre, voluntásque ipsius ad obediendum promptissima inuenitur in illo *berexith*, siue, *In principio*? Miror equidem cur non aduerterint boni auctores in textu Hebræo (nec vulgata versio pugnat) ita literam deduci: *In capite libri scriptum est de me*, ibique finiri sententiā. בנגלת ספר כתוב עלי *bingullath sepher cathub ghalai*, punctuatur n. ibi duplici nota. Deinde sub-
C sequitur aliud, *vt facerem voluntatē tuā Deus meus volui.* לעשות רענוך אלהיחפצתי *leghaseth reçonecha Elohai chaphaçethi*, quasi dicat: In principio Genesis, ipso in limine libri omnium primi, quique per antonomasiam liber dicitur, ego nominor, cùm sim principium rerum omniū, vti & finis; alpha, & omega, Dei sapientia in qua tu Pater omnia fecisti, *Ps.* 103. ac licèt tantus ego sim, tibi persona deitatéque æqualis, homo tamen factus, & volo, & venio voluntatem tuam in redemptione humani generis executurus.

S. Hieron.

Psalm. 39.

Bellar. Lorin. S. Hieron. S. Ambr. Hilar. Isidor. Tertul.

Obedientia Christi. Psal. 103.

4. Appositè ad hanc sententiam præpositio Hebræa *be*, vt certum est, significat etiam, *per*, *propter*, vertique proinde posset, *per principiū*, *propter*
D *principium*. Nā per Filium Deus omnia operatur, est enim Filius & sapientia & potentia Patris, quæ duo attributa in rerum molitione apprimè collucent. Pulchrè Alexandrinus Clemens *ad Gen.* ait Dei Filium Deo Patri, vt creaturarū laudationem exhiberet, mundum per seipsum condidisse. Hoc, scilicet, verbum, tibi, scilicet, Patri, vniuersum numerosè concinnéque exornauit, & elementorum dissensionem in ordinem redegit consonātiæ, vt ei totus mundus fieret harmonia. Et per Filium Deus omnia gubernat. vtrumque pereleganti metaphora Philo Hebræus *lib. quod Deus sit immutabilis*, appingit. Verbum (ait) diuinū
E choreas in orbem ducit. Etenim, & in Patris gloriam concentum reddit, & choros tripudiantium educit, atque etiam in administratione mundi sic se habet, vt meritò cantus Magister, chorique ductor dicatur à Clement. Alexand. *cit. lib.* An non singulorum hominum, vrbium, populorum, prouinciarum, integrarúmque gentium cùm status varios, & innumeras vicissitudines alternantis sese (vt aiunt) fortunæ, videamus; ab ipso Deo choreas agi arbitremur? Volēte enim, ac mouente Deī Verbo in spatiosam mundi aream, Medorum, Chaldæorum, Græcorum, Romanorúmq; & aliarū gentiū imperia educūtur: ibi gestire tripudiáreq; videntur, quandiu dominantur: ac subinde volente mouentéq; Dei verbo iterū receptui canitur; quiescunt, disparēt; aliáq; illis in orbem, in

Verbum molitur mundū.

Clem. Alex.

Mundi chorus.

Philo. Verbum gubernat mundum.

Clem. Alex.

Mundi mutationes.

to choreas), in gaudia succedunt. Sed hanc eandem sententiam satius est audire ex Philone Hebræo *lib. sup. indicato*. Vide regionum integrarum, & gentium mutationes. Nónne more nauis, súsque déque iactatæ marinis fluctibus, nunc secundis ventis, nunc aduersis vtitur? Nam verbum diuinum choreas in orbem ducit; quod vulgus hominum fortunam nominat. Nihil igitur est in humanis rebus, ac negotiis præter vmbram, ausámque leuissimam, sine mora præteruolantem; eunt enim vltrò citróque tanquam æstuaria. Ita Philo. quod egregiè probat in Græcorum, Macedonum, Persarum, Parthorũ, Ægyptiorum, aliarúmque gentium mutationibus, quarum felicitas (inquit) nubis in morem præteriit. Verti etiã potest: *propter principium*, id est, propter Filiũ suũ Deus ipse mundum est fabricatus. In quem sensum, Verbum ipsum diuinum homo factum germen ab Isai. 4. 5. 60. Ierem. 23. Ezech. 34. & alibi sæpiùs nominatur. Hinc illud eleganter dicitur à S. Irenæo *lib. 4. cap. 23.* Dei filios inseminatus est vbique in Scripturis. Nimirum hic totius orbis hortus, hoc pomarium, hæc vinea, non ad finem alium à Deo primariò condi plantaríque videtur, quàm vt inde hoc germen, hæc arbor, hic fructus, hic racemus Deus homo oriatur. Cohærétque cum ea sententia quam egregiè defendit noster Suar. *in 3. p. disp. 5. sect. 2.* Deum primaria intẽtione, & prima voluntate, qua voluit se creaturis communicare, voluisse mysterium incarnationis, & Christum Dominom, Deum simul & hominẽ, vt esset caput & finis omnium diuinorum operum sub ipso Deo. Quocirca eleganter & piè Rupert. Abb. 13. *de Trinit. cap. 20.* sic ait: Religiosè dicendum, reuerentérque est audiendum, quia propter hunc hominem gloria & honore coronandum Deus omnia creauit. *& infrà*: Rectiùs dicitur non hominem propter Angelos, sed propter quendam hominem Angelos quoque factos, & cætera omnia. Primariò igitur propter principium, id est, Filium suum creauit Deus cælum, & terram. Factúsque est orbis à Deo palæstra in qua ad Dei Patris gloriam Filius Deus homo & contenderet, & vinceret, & triompharet; vt Clem. Alex. *ad gentes*, grauiter philosophatur. Verbum (inquit) cæleste verus germanúsque decertator, qui in totius mundi theatro coronatus.

Mundus instar nauis.

Christus germen.

Isa. 4. 5. 60.
Ierem. 23.
Ezech. 34.
S. Irenæ.

Christus in Scripturis.

Christus finis creaturarum.

Suar.

Incarnatio Verbi primò à Deo intenta.

Rupert. Abb.

Mundus palæstra Christi.

Clem. Alex.

5. Rabeonu Haccados, id est, Magister noster sanctus lib. qui reuelator arcanorum inscribitur, ita disserit in præsens institutum: Amore matris Messiæ, & ipsius Messiæ filij eius creauit Deus mundum; ob quod arcanum dictum est *Iere. 33.* Nisi pactum meum (supple, esset,) diem ac noctẽ leges cælo & terræ non posuissem. Vbi ampliùs notatur, nomen Hebræum ברית *berith*, id est, pactum, mysticè computari numero 612. quẽ etiam numerũ reddunt hæc duo nomina, Iesus, & Maria. Scitũ enim est apud Hebræos literas ipsas alphabeticas in numerorũ notulas etiam inseruire. Hinc videas, vel ex opinione exterorũ, ne dicam inimicorũ, haberi, propter Messiam eiúsq; parentem Virginem à Deo mundum fuisse conditum; Deúmq; in seipso creaturarum molitioni, & gubernationi futuræ intendisse, intercedente hoc quasi pacto; vt videlicet inde sibi ad suã gloriam Deus homo, matérq; ipsius Virgo orirentur, ad quos tota ea constructio rerũ ordinata vti ad finẽ, esse videretur. Præterea Rabbi Anchelos præsentem locum Geneseos, *In principio*, explicãs sic effatur. In principio, nimirũ propter sapientiam, creauit Deus cælũ, & terram; hoc est, amore Virginis matris Messiæ, quæ est muodi Sapientia, creauit Deus mundum; propter illam creatus est mundus, & propter illam sustentatur. Cõmunis videtur hæc sententia inter Doctores Rabbinos: nam citatus Haccados adiungit: Propter matrem Messiæ, ait Dauid *Psal. 79.* perfice eã, quam plãtauit dextera tua. Hebr. vt ille legit: & abacum, quẽ plantauit, &c. Similis enim (inquit) est abaco mater Messiæ; quandoquidẽ sicut abacus est armariũ quod Principes conficiunt ad collocandum vasa auri, & argenti, vt gloriam suam atque opes omnibus ostẽdant; ita mater regis Messiæ erit armarium, quod Deus construxit, vt in eo sedeat ipse Messias ad ostendendã gloriã maiestatis suæ cunctis hominibus, & Angelis. vide Galat. *lib. 7. cap. 2.* Est enim virgo Deipara suum Deiq; filium habens in vtero conceptum, in brachiis natum, ad vbera nutriens, abacus diuinarũ omnium opũ, thesaurus diuitiarum omnium, scientiæ, & bonitatis, & potentiæ Dei. Sicut turris Dauid collum tuum, quæ ædificata est cũ propugnaculis, *Cant. 4.* Locus est de Virgine receptus communiter; vbi notanda est Hebræa phrasis, לתלפיות *letalphiot*, quæ multos ac mirabiles efficit sensus; in præsentia ille tantùm expendatur, nimirum: *Ad suspendendũ ora*; quia, vt bene explicat Pagninus, ore stupido eam respiciunt ob eximiam ipsius turris & fabricæ pulchritudinẽ. contueri possunt oculi; ora tamen eloqui nequeunt infinita diuinæ gratiæ miracula, quæ in Virgine Deipara, tanquam editissima rerum omnium turre eminẽt; visáq; intuentes reddunt stupidos, mutos, elingues. Vertunt alij cum D. Hiero. *Documenta in turrib.* quòd turris alta doceat transeuntes viam. Alij, *constructa ad disciplinas*. Et quidem optimè: est enim sciẽtiarum sanctarum scientia Maria; vt auctor, qui Bernardi nomen præfert, inquit *sup. Salue Reg. serm. 1.* Igitur, ô Virgo beatissima, vt soles in salebris flexuosísque viarũ mæandris viatores dirigere; vtq; nauigantes nocte illuni, procelloso mari, cælo irradians cynosura in portum deducis; sic precor te in hoc tam difficili tramite gradientẽ dirigas, ne à veritate aberrẽ, nauigãtéq; in immẽso diuinarũ literarũ Oceano ab scopulis liberes: inter procellas difficultatũ, inter obscura mysteriorũ inuolucra velificãtẽ, virgineo voltu, maternóq; fauore irradiãs, & arridẽs, in veritatis portũ optatúmq; huiusce tui operis exitum perducas.

*Haccados.

Iere. 33.

Mundus propter Christũ & Mariam.

Anchelos.

S. Maria principium, & sapientia.

Psal. 79.

S. Maria abacus Dei.

Galat.

S. Maria turris Dauid.

Cant. 4.

Pagnin.

S. Maria admirabilis.

S. Hieron.

S. Maria scientia sanctarum.

S. Bern.

S. Maria dux in portum.

6. *Creauit.*] Hebr. ברא *bara*, propriè creare ex nihilo, scilicet, producere, & non ex præexistente materia, quæ propriè sumpta creatio hìc inuenitur. Hac de re multa disseruot Theologi, & Philosophi. Vide præsertim ex nostris Ludo. Molin. *in opere 6. dierum ad 1. p.* Bened. Per. hoc loco, & cursum Conimbr. Creatus quidem est mundus, & ab alio, (nihil enim à seipso fit, vt lumen ipsũ rationis dictat) quem vocamus Deum. Est enim (vt egregiè loquit Philo Heb. *lib. de mundi opificio*) absurda opinio, atq; inutilis, mundũ tanquam Rempubl. sine magistratu inducere, cui nõ præfectus, non præses, non iudex præsit, quem omnia dispensare gubernaréq; deceat. Omnipotens Deus bonorum omnium pelagus inexhaustum, ex omni æternitate seipso cõtentus, ac beatus voluit in tẽpore condito orbe rerum & suæ diuinitatis thesauros ostendere, & creaturis seipsum cõmonicare: quod egregiè Nazianz. Greg. *orat. in Natiuit. Domin.* sic prosequitur. Quoniam sommo illi bono nequaquam satis erat, sua ipsius solùm contemplatione moueri; sed bonum illud diffundi ac propagari oportebat, vt plura essent,

Creatio ex nihilo.

Phil. Heb.

Deus rerum conditor.

Deus bonum sui diffusiuũ.

Greg. Naz.

Creatura cur finita.

quæ beneficio afficerentur (id enim summæ bonitatis erat) mundum creauit, &c. At quæret aliquis, si bonum ipsum Pater est, & conditor rerum, vt cum prisco illo sapiente apud Philonem *lib. supra dicto* loquamur; hoc est, ex ipsa Dei bonitate, velut ex fonte creaturarum series profluxit; cur ergo ex infinito & interminato fonte finitæ ac limitatæ in ipsis naturis & qualitatibus prouenerunt creaturæ; cur ex bono ipso rerum parente immensæ perfectionis tam imperfecti atque à parente per infinitum interuallum dissiti filij enati sunt? Respondet Philo Hebræus eleganter in hæc verba: Deus nemine mouente (quis enim erat alius?) suopte consilio decreuit diuitias gratiæ suæ copiosè largitérque profundere in naturam nullius bonæ rei per se capacē sine diuina munificentia; attamen non pro magnitudine gratiæ suæ beneficus est, nimirum infinitæ atque incomprehensibilis; sed attemperat se ad vires eorum, quos dignatur sua beneficētia; nec enim sicut Deus ad benefaciendum natura propensus est, ita creatura ad recipienda beneficia; illius enim potentia largè superat, at huius infirmitas impar est eorum magnitudini, succūberétque, nisi Deus pro cuiusque portione moderaretur suam gratiam. Expatiatum igitur quasi extra se mare illud inundare cœpit, omniáq; suæ virtutis fœcunditate oblimauit. ab ea tandem diuinæ omnipotentiæ veluti arbore fructus creaturarum, bonitas ipsa diuina protulit, & collegit. Quam ego metaphoram etiam agnosco in verbo Hebræo *bara*, quod apud Ezech. 23. & Numer. 16. idem valet atque succidere; non tamen impiam iuxtà & insanam Philosophiam hîc agnoscas eorum, qui creaturas, quasi quasdam ex ipsius creatoris substantia partes decisas esse voluerunt. Et verò loco Numerorum citato nō succidere, sed decisionem ac sententiam ferre quibusdam verti perplacet. Videtur enim tandem euicisse diuina bonitas, quodā quasi litigio cum omnipotentia colluctans; vt bonum ipsum suapte natura diffusiuum sui, non intra Deitatis suæ terminos se continens, & esset, & viueret, & frueretur bonis; sed inde ad sui communicationem rebus à se conditis diffunderetur. Quoniam verò diuinæ Trinitatis opera ad extra cōmunia sunt, vt fides edocet: digitus Dei, sicut per appropriationem vocatur Spiritus sanctus, mundum hunc vniuersum, veluti librum exarauit, vt præclatè contemplatur Basil. *hom. 11. in Hexam.* Hæc vniuersa (inquit) mundi moles perinde est, ac liber literis exaratus, palàm contestans ac deprædicans gloriam Dei, illiúsque augustissimam maiestatem enuntians tibi intellectuali creaturę. In manus igitur dedit Omnipotens hominibus librum suo digito apptimè conscriptum, quasi precarium, vti eo aperto, & subinde euoluto, nūc Dei omnipotentiā, nunc sapientiā, modò alia atq; alia Deitatis attributa lectitemus; at quorsum librer aureis notulis pulcherrimè picturatus, mysteriisque rerum abditarum abundās; si tamē illum nec in manum assumas, nec aperias, nec vel vnū tota vita folium euoluas, nec lineam vnam perlegas? Certè S. Paulus Atheniensibus creatorem prædicans: Fecit (inquit) omne genus hominum inhabitare super vniuersam faciem terræ, definiens statuta tempora, & terminos habitationis eorum, quærere Deum si fortè attrectēt eum, aut inueniant, *Actor.* 17. Vbi vides creaturarum molitione homines duci mouerique debere, ad quærendum inueniendúmq; creatorem.

Dei beneficentia. — *Creatura decisæ à Deo qui dicantur.* — *Bonitas Dei in mundi opificio.* — *Spiritus S. mundum scripsit.* — Basil. — *Mundus liber Dei.* — Act. 17. *Creatura ducunt ad creatorem.*

A Notari potest, verbum, *attrectent*, Græcè dicitur ψηλαφεῖν, aut ψηλαφᾶν, quod proprium est cæcorum, qui palpando viam quærunt. Nemo est enim mortalium ita sensu careos, obtusúsque ingenio, qui si velit per creaturarum, quasi palpationem, recto itinere ad veram vnius Dei cognitionem non perueniat. Est etiam musicum vocabulum; vt placuit Eustathio; quippe deducitur ex ἀφᾶν, quod est psallere, aut ψαλτήριον ἀφᾶν, id est, psalterium tangere: nam per quemdam creaturarum, quasi chordarū attactum, pulsúmve, & earundem sonum; quando rerū creatarum contemplationi studemus, Dei creatoris gloriam decantamus. Bellè igitur coniunguntur B hæc duo, ברא אלהים *bara Elohim, creauit Deus*, vt hinc edocti per creationem rerum ad Dei notitiam assurgamus, ibique creaturæ cum creatore maneamus. Quam in sententiam grauiter sic philosophatur Philo Hebr. *lib. de Abrahamo.* Si cui contigit non solùm rerum naturæ notitia, verumetiam Patris, factorísque omnium; is sciat se summū felicitatis attigisse fastigium: nihil enim est Deo superius, ad quem si quis peruenit obtutu animæ, precandum est ei, vt possit ibi consistere. Nam arduæ viæ, laboriosæ, tardæque sunt; descensur autem per procliuia, qui tractim magis fit, quàm gradatim; & velox est, & facilis. Et multa sunt, quæ deorsum deprimunt, quæ nihil C possunt efficere, quando Deus animam temperatam suis potentiis vehementiore momento ad seipsum attraliit. Hæc Philo.

Eustath. — *Creaturarum harmonia.* — Philo. — *Cognitio Dei felicissima.* — *Procliuitas in vita.*

7. Non vacat mysterio, verbum creandi operandiq; primò esse positum, antequā Deus loqui dicereque dicatur; quod scitè admodum D. Cyril. adnotauit. Primò dicitur, *creauit*, deinde, *fiat lux*, &c. vt factum verbo virtutem daret. Hunc eundem ordinem in verbis Isai. 37. & Oseæ 10. obseruat ad hunc modum D. Bern. *serm. 37. in Cant.* Seminate vobis ad iustitiam, metite spem vitæ, & tunc demum illuminate (ait) vobis lumen scientiæ. Vltimam posuit scientiam, tāquam picturam, quæ statum habere nequeat super inaD ne; & ideo illa duo præmisit, & subiecit illi, tanquam si solidum aliquid picturæ substerneret. Securus iam intendam scientiæ, si vitæ priùs per beneficium spei securitatem accepero. Hæc Bernard. Hoc quidem de scientia egregiè dictum; commodiùs de doctrina, qua instructi alios imbuimus, dicendum est. quo in argumento cùm sæpiùs versatur D. Ambros. tum præcipuè (quod attinet ad præsentem locum) *serm. 76.* sic infit. Si non loquimur verbis Dei gloriā, factis exequamur eius gloriam, quoniam dictis facta priora sunt. Nam Dominus in Euangelio ita dicit: *Qui fecerit, & docuerit*, &c. Matth. 5. Audis ergo quoE niam præcedit factum, subsequitur doctrina, siquidem benefacere prima doctrina est. Cessantibus enim verbis hoc ipsum docet hominem opus optimum, dum videtur; quod etsi voce aures non excitet, virtute corda tamen compungat. Quis enim bonum factum videns non gaudeat, miretur, imitetur, ac veluti tacito magistro vtens eius exemplo doceatur? Dictis igitur facta præcedunt; imò sine factis dicta nihil prosunt. Nam ideo & Dominus fieri voluit sic doceri, ne sine bono opere, verborum inutilis esset & superstitiosa iactatio; meliùs ergo docemur facto; quàm voce. Sic Ambros. Quin etiam tanta est operum efficacia, vt ab illis suam omnem loquutio, & doctrina, virtutem mutuetur. Vnde illud optimè dictum est à S. Leone Papa *sermone de Ieiunio*,

Deus priùs operatur quàm loquatur. — D Cyril. — *Exemplum vita efficax.* — Isa. 37. — Oseæ 10. — D Bern. — *Scientia, quàm virtus, minus necessaria.* — S.Ambr. — *Opus quàm vox, potentius.* — Matth. 5. — *Verborum inanitas.* — S.Leo.

Ieiunio. Validiora sunt exempla, quàm verba, & pleniùs opere docetur, quàm verbo. Et illud à D. Bernard. *serm. 1. de resurrect.* Sermo viuus & efficax, exemplum operis est, facilè faciens suadibile, quod dicitur; dum demonstrat factibile quod suadetur. Sic Bernard. Iure igitur quàm optimo, vt scripsit Theophilus *ad Autol. lib. 2.* Primò quidem principium, & eius creationem nominauit Propheta, deinde ipsum Deum posuit. Non enim fas est Deum temerè, & otiosè, nullo opere subiecto nominare. Sic ille. Valde quippe, vt proprium ita gratum Deo est operari. Legimus *Exod.* 17. virgam Dei, eandem scilicet, esse, quæ *Moysis* solita est nuncupari; ea verò instrumentum erat operationum & miraculorũ. Et quod amplius est, Exod. 7. hæc dicit Dominus: *In hoc scies, quòd sim Dominus. Ecce percutiam virga, quæ in manu mea est.* At quæ manus ista? Nõne Moysis? ita planè. Cur ergo Deus ipse manum suam vocat? Respondet Caiet. manum Moysis appellat Deus manum propriam, quia iam eum constituerat Deum Pharaonis. Sic ille. Erat igitur manus Moysis, manus Dei propter admiranda opera, quæ patrabat, Deus vocatur Moyses, non quòd eloquens, seu vt alij transferunt, non vir verborum; sed quia erat vir operũ; elegantiùs quidem loquebatur Aaron, at diuinus operabatur Moyses: quare nusquam ille Deus Pharaonis legitur. Ad hæc in nouo Testamento eadem sententia mirum in modum illustratur à parente illo beneuolentissimo, qui filium prodigum recipiens: *Date (inquit) annulum in manu eius, & calceamenta in pedibus*, Luc. 15. Annulus est (declarat D. Hieron.) signaculum similitudinis Christi; hoc signaculum in manu datur, quando opera iustitiæ Scriptura significat. Addit etiã Caiet. Annulus (inquiens) ornamentum est manus, ac per hoc operum ornamẽta significantur: oportet enim opera non solùm ab omni specie mali esse aliena; sed palàm velut decora & ornata apparere. Hæc ille. Iam habes in annulo figurata virtutum opera; quid de calceamentis dicẽdum? Calceamentum (ait S. Ambros.) Euangelij prædicatio est, iuxta Paul. ad Ephes. 6. *Calceati pedes in præparationem Euangelij pacis.* Vide quãtum excedat pedem manus, annulus calceamenta: & consequenter operatio doctrinam; quantóque sit gratius Deo sanctè operari, quàm ornatè prædicare. Postremò notari potest in verbo, *bara*, tres radicales literas haberi, quæ primæ sont, sua cuique assignatæ tribus personis sanctissimæ Trinitatis. אב *Ab*, Pater, בן *Ben*, Filius, רוח *Ruah*, Spiritus sanctus. Quo ostẽditur vnitas, & indiuisa natura, potẽtia, virtus, & operatio ad extra creatoris; simúlque trium personarum pluralitas relatiua. Pulchrè Rupertus de Deo, ac Dei matre, creationem mundi, & redemptionem eiusdem mutuò comparans, ait: Ille creauit, illa recreauit. Addit Petr. Damian. Per ipsam, cum ipsa, & in ipsa totum hoc faciendum (de redemptione) decernitur; vt sicut sine ipso nihil factum est, ita sine illa nihil refectum sit.

S. Bern. — Theoph. *Deus ab hoc ret otium.* — Exod. 17. — Exod. 7. — Caiet. — *Moyses operando Deus.* — Luc 15. — S. Hieron. — *Opera Christianum ornant.* — S. Ambr. ad Ephes. 6. — *S. Trinitatis nomina.* — Rupert. — Pet. Dam. — *S. Maria mundum refecit.*

8. *Deus.*] Hebr. אלהים *Elohim*, pluralis numeri. cuius singulare est אלוה *Eloha*, parum frequens. quòd *Elohim* in plurali coniungatur cum singulari verbo *bara*, phrasis est Hebræorum, vt ex D. Hieronymo, & proprietate linguæ sanctæ doctè admodum colligit noster Delrio eruditissimus. Vulgatúmque est apud Hebræos, *Elohim*, in plurali Deum, ideirco vocari solitum, ad amplificationem dignitatis Dei, in quo potentia & maie-

S. Hieron. — *Deus quare indices dicatur.*

A stas sunt per excellentiam infinitæ potentiæ & maiestates. Quod etiam pariter in *Adonim* plurali recurrit. Vide plura in hanc sententiam apud Oleastrũ, Delrio, & præsertim in Lexico Pagnini. Deducitur autem *Elohim* à verbo אלה *alah*, quod est iurare, execrari, & maledicere. Punitio enim, quæ à iudice irrogatur, satis per se dira execratio & maledictio censetur à reo, qui punitur. Aduerte primum nomen, quod Deo attributum legimus, esse Iudicis, quatenus punit, exercens actum iustitiæ punitiuæ; vt nimirum vous atque idem Deus eredatur mundi, & iudex vniuersorum; quo vana Philosophia impietatis erroris que arguitur eorum, qui Deum rerum opificem nullam earundem habere curam & proui- B dentiam commenti sunt. Deinde statim à principio Deus sub nomine iudicis & vindicantis innotescit, vt sui timore mortales teneat in officio; ac si diceret: Ille qui mundum condidit, idem ipse iudicabit; idem punitor malefactorum, qui creator vniuersorum est. Sic ille. Rex in Euangelio, qui peregrè proficiscens vocauit seruos suos, & tradidit illis bona sua; postea verò regrediens, cœpit rationem ab ipsis exigere talentorum, quæ acceperant à Rege. Sic planè creator orbem à se conditum tam mirabilem, tã opulentum, tam pulchrum, quasi à conspectu abductus peregrè, id est, intra suæ diuinitatis abyssum proficiscens, C hominibus fide, vt ait Clem. Alex. locatum tradidit; rediturus tandem in die iudicij finalis, & antea in vniuscuiusque morte, ad petendam rationem à seruis accepti, & expensi: quam creatoris & exactoris futurã rationem contemplatus Propheta timet, & proclamat Psal. 142. *Non intres in iudicium cum seruo tuo, Domine, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.* quod exponit ad hunc modum D. Chrysost. *in Psal. 7.* Ne tu mecum in iudicio cõtenderis, ne meam vitam cum tuis beneficiis conferendo examinaueris. Theodoretus verò similiter: Si hominum vitæ regulã tuotum legum apponas, nemo secundùm has vixisse videbitur: si autem tua beneficia in medium D attuleris, quæ rursus humana iustitia tuis donis æquiparabitur. Præclarum est illud, quod à S. Irenæo *lib. 4. cap. 24.* scriptum legimus. Nec Deus (ait) cessat aliquando in benefaciendo, & locupletando hominem, neque homo cessat beneficium accipere, & ditari à Deo. Exceptoriũ enim bonitatis, & organum clarificationis eius homo gratus ei, qui eum fecit; qui plurimum semper fructificantibus, & plus habentibus, dominicum argentum daturum se pollicitus est. Et iterum exceptorium iusti iudicij eius homo ingratus. Hæc Irenæus. Sapienter ergo monet D. Aug. *tract. 50. homil. homil. 36.* Gratias agamus diuinæ misericordiæ; & quantum possumus, totis viribus laboremus, vt beneficia Dei non nobis iudi- E cium pariant, sed profectum; quãuis enim multum præsumere debeamus de misericordia Dei, nõ tamen negligentes debemus timere iustitiam eius. Consonat D. August. ad illud Iacobi 2. *Superexaltat misericordia iudicium.* Nam quo maior est Dei beneficentia erga homines, eo iudicium eius erit seuerius, si iidem beneficiis ingrati esse conuincantur. Et tanto iudex asperiùs iudicabit, quanto beneficentiùs pater in homines, quasi in filios misericordiæ suæ viscera effuderit. Et quis obsecro ad illud Apocal. 15. non pauebit: *Quis non timebit te Domine, quia solus pius es?* Quid quæso ais, diuine Apostole? Imò quis non sperabit, quis non lætabitur, quis nõ securam vitam aget, cùm

Oleast. Delrio. Pagnin. — *Dei primum nomen.* — *Deus index.* — Matth. 25. — *Deus hominibus mundũ locauit.* — Clem. Alex. *Deus rationem exigit.* — Psal. 142. *Beneficentia Dei.* — S. Chrys. — Theod. — S. Iren. *Gratitudo erga Deum.* — *Ingratitudo erga Deum.* — D. Aug. *Deus ob misericordiam seuerior.* — Iacob. 2. *Beneficia pariunt iudiciũ.* — Apoc. 15. *Misericordia Dei.*

Deus pius sit, errata hominum secundùm pietatem suam metiens,& examinans? at verum quidem est:supetexaltat misericordia iudicium. Aduette insuper, si Rex ille Euangelicus seruum nequam, & infidelem, & vocauit, & damnauit, non quòd talentum sibi commissum malè prodegerit, sed quòd præ timore absconderit, infructuosúmque reddiderit, non illius negotiatione regiam pecuniam adiungens, quæ digna tanto facinore irrogari supplicia æquû est in hominé, & talentorum prodigum, & beneficia Dei turpiter dissipantem; imò & qui creaturas ipsas, acceptáque talenta tanquam arma, vt ait Nazianz. in creatorem ipsum comparauerit? Optimè igitur obseruat S.August. *tom.* 10.*serm.* 45.*in append.* B Irremediabile (inquiens) periculum est sic aliquem vitiis fræna laxate, vt se rationem Deo nó meminerit redditurum. Puto, quia magna sit iam peccati pœna, metum ac memoriam futuri perdidisse iudicij. Sic August.

Iudicium Dei.

Nazianz.

S. August.

9. Enimuero non sine grandi mysterio in ipso statim rerum conditarum, & Scripturatum exordio duo hæc prima connectuntur, *bara*,& *Elohim*, creauit, & Deus; creator & iudex; misericordia & iudicium. Vt hinc doceamut inter spem timotémque incedere, quod in columna nubis, & lucida, & ardente, qua populus Hebræorum ducebatur, pariter & tegebatur, significati intelligit Clem. Alex. *oratione ad Græcos.* Hoc (inquiens) C simul est gratiæ, & timoris, iudicium; si obedieris, lucem; si non obedieris, ignem. Eandem significationem reperit D. Bernard. in illa pia prudentia pietatéque, prudenti beatissimæ Magdalenæ, non vnum, sed ambos Domini pedes osculantis. Pedes (inquit) isti sunt misericordia & iudicium; quorum alterum sine altero osculari, vel temeraria securitas est, vel desperatio fugienda. Pluráque persequitur in hanc sententiam *serm. de sancta Maria Magdalena.* Quod factitasse se dicit Regius Vates Psalm. 100. *Misericordiá & iudicium cantabo tibi Domine.* Et hæc duplex et homini cuique materia ad diuinum obsequium, quod à Vate dicitur Cantus; vt amet, vt timeat; D vt Deum benefactorem amet, vt Deum vindicem timeat; securè sic ad cælum via teritur; imò & securò quiescitur ac dormitur, iuxta illud Domini præcipientis Ezechiel. 4. *Et tu dormi super latus tuum dexterum secundò.* Item eodé spectat ille sponsi fauor: *Læua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me*, Cant. 2. Iudicio enim Dei vindicantis nihil magis aduersum, nihil magis sinistrum; misericordia verò eiusdem nihil magis dexterum, amicum, beneuolum. Denique in cruce sua Dominus iam moriturus duo hæc exercuit, & nobis commendauit. Sic enim S. Aug. *tom.* 10.*serm.* 45.*in append.* Positus (inquit) in patibulo verus arbiter in medio damnatorum, ne- E gantem latronem repulit, suscepit confidentem: hunc deputat regno, illum relinquit inferno. Per hæc ergo credamus in maiestate iudicaturum, quem iam in cruce & misericordiam videmus exercere,& iudicium. Haud prætereundum censeo primò verbum, *creauit*; deinde nomen Dei iudicis apponi. Ea est enim Dei benignitas, ac beneficentia, vt prius factú, deinde nomen; prius in facto misericordiã, deinde in nomine tantùm vindictam & iudicium præ se ferat. An nó Pater est misericordiarum, vt à D. Paul. 2. *Corinth.* 1. vocatur, & Deus totius consolationis? quem Patris titulum expendit ad hunc modum D. Bernard.

Spes,& timor.

Clem. Alex.

S. Bern.

Pedes Christi.

Psal. 100. Misericordia, & iudicium.

Ezech. 4.

Cant. 2. & 8.

S. August.

Deus natura misericors.

2. Cor. 1.

D. Bern.

A *serm.* 5.*de Natali.* Quòd misereatur, proprium illi est; ex se enim sumit materiam, & velut quoddã seminarium miserendi. Quod autem iudicat & condemnat, nos eum quodammodo cogimus, Vt longè aliter de corde ipsius miseratio, quàm animaduersio procedere videatur. Quoniam ex seipso, & ex natura sua habet, vt Pater sit misericordiarum; aliunde verò, ex nostris nimirum culpis, illi aduenit, vt vindex sit, atque iudex. De quo nomine Isai. 30. sic ait: *Ecce nomen Domini venit de longinquo, ardens furor eius, & grauis ad portandũ.* Vbi de actu iustitiæ punitiuæ, déq; iudicio finali effatur Propheta. De longinquo venit Deo hoc iudicis & punientis nomen, tanquam illi valde alienum, summéque extraneum, & quasi ab illius ingenio remotissimum; vtpote quem nostra delicta iudicem faciant. Quod opus ab eodem Vate *cap.* 28. peregrinum ab eo noncupatur. Quin ipse Dominus etiam peracuta translatione visus idipsum significat Deuter. 32. *Si acuero* (inquit) *vt fulgur gladium meum, & arripuerit iudicium manus mea.* Vbi duo notãda erunt, iudicium, & Dei vindictam vocari fulgur, gladiúmque, ac deinde acui. Et quidem ex Philosophia habes fulguris materiam à terra vapotante in halitus, &, vt vocant, exhalationes, in altum efferri, quasi cælum ipsum tonitru mugiens, fulgoribus emicans, terrámque concutiens si loqueretur, dicere potuisset; extraneum sibi, & peregrinum opus tonandi & fulgurandi; cùm ad illud materiam terra ipsa in se congeneret, & cælo in altum subministret. O terra, ô arbor, à te securis oritur, quæ te succidit; tuis armis peris; tuo flagras incendio, quod tibi excitas! Ac nullum quidem in hac vita Deus iudicium puniendo exercet, quin ad finem misericordiæ illud dirigat. Hic enim, (inquit Clem. Alex. *lib.* 4. *Stromat.*) bonos Deus castigat propter has tres causas: primùm quidem, vt is, qui castigatur, seipso melior euadat; deinde, vt ij, qui possunt salui fieri, per exempla præparentur admoniti: tertiò ne is, qui iniuria afficitur, contemptui habeatur, & aptus sit ad iniuriam accipiendam. Sic ille. Deinde vt fulgur & gladium & iudicium Deus acuit: vbi vides moram vindictæ, tarditatem supplicij; satis enim lentè lapidea moles in multos euoluitur orbes, priusquam polliatur ferrum, aciésque splendescat. Bene Propheta Oseas 13. *Perditio tua Israel.* In nobis acuit diuina iustitia gladium, quo mactet: iudicium, quo condemnet; in nobis est duritia lapidum, obstinata scilicet ad peccandum contumacia: ac licèt supplicium sæpiùs mereamur; diuina tamen iustitia multos in orbes dictum ac temporum euoluta peccandi consuetudine, paulatim acuit fulgura & gladios, remorante nimirum auxendi opus, imò & acutam iam demum aciem, sæpiùs hebetante diuina misericordia. Scitè igitur monet D. Aug. *serm.* 36. *in tract.* 50. *homil.* Quòd tam longo tempore peccamus, & Deus patcit; non est negligentia, sed patientia. Non ille potentiam perdidit, sed nos ad pœnitentiam reseruauit. Timeamus ergo iustitiam, cuius misericordiam desideramus. At nemo desperet, quãuis moltorum sit scelerum sibi conscius; iudex adest, quem timeas, sed vbi iudex, ibi mater iudicis. Vbi iudex supplicium minatur; ibi mater iudicis: reorum spes vnica (Augustin.) & perfugium miserorum (Ephrem.) brachia extendit, ad sinum inuitat. Quærit Anselm. cur frequentiùs ac dulciùs virginis Mariæ, quàm Dei nomen homines implorent? Quia (inquit) ille iudex, illa aduocata.

Deo punire alienum est.

Isa. 30. Nomen iudicis & vindicis.

Isa. 28.

Deut. 32.

Homo sibi Dei vindictã parit.

Clem. Alex. Pœnarum tres causæ.

Oseæ 13. Peccandi consuetudo.

D. Aug. Dei patientia inuitat ad pœnitentiam

S. Aug. S. Ephrem. S. Ansel. S. Maria qualis erga peccatores.

cata. Poſtremò aduertas Caietano etiam placeſe, vt Elohim iudex Deus ideo dicatur; qoia hic agitur de rerom creatione, ſecundùm actum iuſtitiæ diſtributiuæ, diſtribuit enim creator ſingulis rebus ſuauiſſimè; ſuis quaſque locis, gradibus ac ordinibus depotando. Cæterùm lapſus hoc loco eſt magiſter Hebræus Caietani: nam vir ſapientiſſimus ingeoüè ſatetur ſe Hebraiei ſermonis expertem. Profectò Elobim, eiúſque radix (vt vel leuiter huius linguæ peritia inoctis compertuio eſt) nihil commune habet cum ioſtitia diſtributiua, ſed tantùm cum punitiua.

Caiet.

SECTIO II.

Cælum & terram. Terra autem erat inanis & vacua: & tenebræ erant ſuper faciem abyſsi: & ſpiritus Domini ferebatur ſuper aquas.

CÆlum.] Apparere incipit mundi fabrica ex nihilo per omnipotentiam creatoris ad eſſe (vt loquuntur Philoſophi) educta. In primis notandum venit quid cæli nomioe iotelligatur. Ego verò oon auſim recedere ab antiquiore & communiore opinione, quam latè probat & ſequitur Molina in opere ſex dierum, Delrio, Per. aliíque Doctores, nimirum intelligi cælum ipſum empyrium, per antonomaſiam cælum, ſimúlque Angelos cum eo creatos. Sed mirabile eſt (inquit Procop.) ſi quis hoc ædificium conſideret; quòd primum expandit cælum, deinde collocauit terram; ac ſi architectus primò faſtigium erigat, poſtea pauimentum paret. Docet nimirum creator, vt primò cælum, dein terrã curemus. Hebr. השמים haxamaim, vbi hæc notari debent. Nominibus cæli ac terræ præponi articulum ה he, vt ſi Luſitanè dixeris, *o ceo, a terra.* Quia verò ſæpiùs apud Hebræos hæc litera non tam vicem articuli gerit, quàm litera eſt demonſtratiua, & quaſi attentionem faciens, & admirationem; ex quo fit, vt præpoſita ſignificatum reddat inſigniorem; hic efficietur ſenſus: ereauit Deus illos cælos inſigues, celebratos, & illã terram inſignem, atque admirabilem. Deinde nomẽ Hebr. שמים *xamaim*, dualis numeri, cælos, variè deduci; ſi à radice שמה *xamah*, quod eſt *admirari, & obſtupeſcere*; ſit ſenſus, ereauit cęlos ſtupore & admiratione plenos. Et quid quæſo in tota rerum creatarum ſerie magis oculos detinet, ac mentes contuentiom magis in ſtuporem conuertit, ſi attentè conſideretur, quàm cælum? Si verò à radice שם *xem*, quæ ſignificat *nomen*, redditur ſenſus: *cælos nominis*; Hebraiſmo dieuntur celebres, famoſi, nominati, viri, aut cæli nomiois. Pulchrè igitur dicitur, creauit cælum oominis. Tum quia Dei creatoris nomeo, potentia & maieſtas, in tam admirabili opificio ſcripta per oculos ab intuentibus legitur ac notatur: nam propterea dicitur Pſal. 103. *Extendens cælum ſicut pellem.* Explicat verò D. Auguſt. *in Pſalm.* 93. Si extenditur ſicut pellis, tanquã liber eſt extentus, vt legatur. Tum etiam dicitur *cælum nominis*; quia liber nominum, Dei quidem manu exaratus nominibus. O illi feliciſſimi, quibus à Domino dictum eſt: *Gaudete quòd nomina veſtra ſcripta sũt in cælis.* Luc. 10. quaſi iam tunc à primæua cælorum conſtitutione videantur in ipſo empyrio beatorũ patria, Dei omnipotentis regia, ſumptuoſiſſimæ & apparatiſſimæ fabricatæ ædes, quarum in poſtibus inter aurum & margaritas, de quibus *Apocal.* 21. inſcripta legantur nomina prædeſtinatorum; quem ſenſum Chriſtus Dominus reſpexit iis in verbis: *Venite, percipite regnũ, quod vobis paratũ eſt à conſtitutione mundi*, Matth. 13. Et hoc ſatis ſit nobis de cælorum numero, figura, immenſitate, ſitu, ordinéque. quæ omnia, & alia id genus, vt ſapienter monet D. Auguſt. *concion.* 2. *in Pſal.* 32. multum eſt ad nos inuenire, ſatagamus tamen peruenire. Hoc eſt in creaturarum opificio omnium maximum & pulcherrimũ, de quo bellè S. Auguſt. 12. *confeſſ.* Feciſti Domine cælum & terram; magnum quiddam, & paruum quiddam, vnum propè te, alterum prope nihil. Vnum quo ſuperior tu eſſes; alterum, quo inferius oihil eſſet. Et in quo creatoris virtus atque perfectio euidentiùs adumbratur. Nam, vt canit Vates Regios Pſal. 18. *Cæli enarrant gloriam Dei.* quem locum ſic expendit D. Chryſoſt. *homil.* 9. *ad populum Antioch.* Tacet cælum, ſed ipſius aſpectus vocem tuba clariorem emittit per oculos. ad eundem verſum ita S. Gregor. Nyſſen. *in Hexam.* Artificioſum (inquit) quod in cælis ex conuerſionis concentu ſpectaculum viſitur, apud peritos munere fungitur orationis. Sic ille. Profectò cælum & Dei prædicat omnipotentiam, & pulchritudinẽ oſteodit, vt illius aſpectu inoitati, & prorſus conuicti philoſophemur: quæ tandem erit infinita illa maieſtas, quæ pulchritudo ipſius creatoris; cuius opus ac digitorum tantùm, vt habetur *Pſal.* 8. tam mirabiles ſui io contuentium animis amores excitat? atque hinc ad quærendum, laudandum & amandum creatorem, ipſius cælo excitante, excitamur. Cæli (inquit S. Ambroſ. *lib.* 2. *de Abrah. cap.* 8.) enarrant gloriã Dei. velut cùm ſpectatur pulchrum elemeotum, prædicatur operator. Vnde D. Bernard. *ſerm.* 27. *in Cant.* explicans illa verba, quæ præmiſimus ex Pſal. 103. *Extendit cælum, ſicut pellem.* Pulcherrima (inquit) pellis, quæ in modum magni cuiuſdam tentorij vniuerſam operieos faciem terræ, Solis, Lunæ, atque ſtellarũ varietate tam ſpectabili humanos oblectat aſpectus; quid hac pelle formoſius, quid cælo ornatius? tam multus eſt D. Chryſoſt. *hom.* 35. *ad populum Antioch.* in depingendo cæleſtis regni ornatu, & ferè à ſeipſo præ contemplatione, & deſiderio cæli alienus, vt legentis animum inflammet, ſic ait: Cùm cæli partes nobis obiectæ tam pulchræ ſint, & amœnæ; qualia ſunt ſuperiora, & cælum cæli? quis illam ſermo beatitudinem exprimet? heu mihi anima! etenim lacrymare nunc mihi ſuccurrit, & altum ſuſpirare, cogitanti; quibus bonis excidimus, qua ſumus expulſi beatitudine! Ne quis igitur mihi gebennam hîc dicat. Gehenna peius eſt omni, hac excidere gloria; & innumeris peius eſt pœnis, illa ſorte priuari. Et tameo adhuc præſentibus inhiamus, neque diaboli verſutiam cogitamus, qui per parua magnis ſpoliat; & lutum præbet, vt aurum rapiat; imò magis auferat cælum; & vmbram prætendit, vt veritate nos extrudat, & in ſomniis phantaſias oſtendit; hoc enim ſunt præſentes diuitiæ, vt cùm illuxerit, omnibus pauperiores exhibeat. Ita ſanctus Doctor in cælum ſuſpirat. Moriens Iacob *Geneſ.* 49. inter alia quæ benedicens dilectum filium Ioſephum præfatur, hoc etiam adiungit: *Benedictiones patris tui confortata ſunt benedictionibus patrum ſuorũ, donec veniret deſiderium collium æternorum.* quem locum poſtea commodiùs explicabimus. Nunc verò expendi tantùm

Empyrium cælum. Molin. Delrio. Perer.

Cælum admirabile.

Cælum famoſum.

Pſal 103. D. Aug. *Cælum liber Dei.*

Prædeſtinatorum nomina. Luc 10.

Apoc. 21. Matth. 13. S. Aug.

Cæli Deum conteſtantur. S. Aug.

Pſal. 18. S. Chryſoſt. S. Greg. Nyſſ.

Pſal 8. *Cælum aſpectu ſuo allicit.* S. Ambr. *Cæli ornatus.* S. Bern.

S. Chryſoſt

Cælo priuari.

Diabolus hominem illudit.

Gen. 49.

tantùm oportet. quid sit illud desiderium? Hebraicè תאוה *taauah*, significat & desiderium & terminum. Nam a radice אבה *abah* desiderare, & à radice תאה *taah* æqualiter deducitur. Est igitur in collibus æternis, & desiderium & terminus: imò & ipsi colles æterni, cælũ ipsum, desiderium, ac terminus iure optimo appellantur. Desideriũ quidem; eò enim iustorum in terra degentium, cùm desideria, tum suspiria deferũtur; vti D. Bernardus *sermone* 50. *in Cant.* exclamat. Flens dico: Quousque adoramus, & non gustamus, prospicientes patriam, & non apprehendentes; suspirantes, & de longè salutantes? O vera exulum patria! exilij finis! video te, sed intrare non sinor carne retentus, sed nec dignus admitti peccatis sordens. Ita Bernard. At cur obsecro interius cælum non introspicimus? scilicet ruptis interdum cælis, vt legimus, Prophetæ sui nõ compotes humi procedebant. Vnde propterea (ait S. Cyrill. Hierosl. *cap.* 9.) secundùm maximam suam benignitatem Deus velum propriæ Deitatis cælum extendit, ne periremus. Sic ille.

Cælum terminus, & desiderium.

D Bern.

S Cyrill. Hierosl.

2. Hæc solet esse frequentissima sanctorum hominum contemplatio, qua D. Aug. *lib.* 9. *confess. cap.* 10. simul cum matre cælum contuens aliquando serena nocte mirificè delinitus: Colloquebamur (inquit) soli valde dulciter, de cælesti patria: inhiabamus ore cordis in superna fluẽta fontis tui, vt inde pro captu nostro aspersi, quoquomodo rem tantam cogitaremus. Et dum loquimur, & inhiamus illi, attingimus eam modicè toto ictu cordis: & suspirauimus & reliquimus ibi religatas primitias spiritus. Hæc August. Eadem subinde cæli contemplatione, ipsiúsque desiderio Deus omnipotens suos in hac vita mirabiliter recreat, vt ardentiùs ad eam felicitatem patriæ possidendam rapiantur, cuius vel solo desiderio, etiã peregrinantes demulceantur; dicántque illud cum D. August. Qui sic pascit in via, in patria quomodo satiabit? Cæterùm voluptuosi homines, filij terræ, oculis semper humi defixis, animísque ad caduca & sordida turpiter abiectis, hæc desideria, hanc dulcedinem, vel nesciunt, vel asperoantur. Vt propterea dictum sit ab eodem Augustin. *tract.* 26. *in Ioan.* Da amantem, & sentit quod dico; da desiderantem, da feruentem, da in ista solitudine peregrinantem, atque sitientem, & fontem æternæ patriæ suspirantem: da talem, & scit quid dicam. Si autem frigidò loquor, nescit quod loquor. Sic Augustinus. *Taauah* etiam terminus est, vt diximus. Quare hinc videtur adnotasse Philo Hebr. de mundi opificio, quàm appositè cælum Græci vocarint οὐρανὸν. Ὅρος enim (inquit) terminus est. Idem *lib. de somnijs* vocat terminum. Et quidem optimè cælum, terminus dicitur humanæ cognitionis, sed in quem diligenter intenta non facilè rei ipsius veritatem assequitur: vt bellè obseruat idem Phil. *lib. cit. de somn.* ad hunc modum. Hæc & huiusmodi omnia in cælo, quod est præcipuum mundi corpus, incerta, incomprehensibilia coniecturis verisimilibus magis, quàm certis verisque rationibus nituntur: vt iurare fas sit, neminem mortalem posse vnquam quidquam horum certò percipere. Sic ille. Terminus cælum est nostrorum scilicet affectuum. Nam quis alius peregrinantium, dolentium, suspirantium in virtutum operibus desudantium, Deóque seruientium: & quis denique alius humanarum omnium actionum, imò & cogitationum terminus, aut est, aut esse debet, quàm cæli possessio,

D.Aug.

Sermocinari de cælo

Cælum patria hominis.

D Aug.

Homines cælũ contemnunt.

Phil Hebr.

Cælum qui sit terminus.

A æternorum bonorum fruitio, Deique ipsius visio? Quid nos (clamat S. Ambros.) quorum stipendium immortalitas est? vtique in cælo possidenda. Terminus item diuinorum operum: vt enim Tertul. ait: Summa voluntatis Dei (atque etiam operum, quæ ab ipsius voluntate efficaci emanauerunt) est salus eorum, quos adoptauit. Ac sanè quàm aptissimè ponitur primò cælum, deinde terra. Creauit Deus cælum & terram. Debet enim esse nostrorum studiorum hic primus quasi scopus, nimirum cælum. Rectè enim à Clem. Alex. *pedag. cap.* 1. dicitur: Æterna appetitio delecta est in prædium intelligens. Planè homo est quoddam frumentarium prædium, in B quo primam quasi sementem, sui cæli æternæq; beatitudinis desiderium & appetitũ creator ipse inseminauit. Est homo rationale ædificium, in quo primum pro fundamento cæmentum deiicitur, cælestium bonorum appetitio. Præterea terminus dicitur: nam, vt in Hebræo textu videre est; quemadmodum primo capite cælum & terram legimus; ita in secundo, cùm rerum suo ordine creatarum, quædam quasi summa præscribitur, inuersum habetur: Fecit Deus iudex terrã & cælum, עשות יהוה אלהים ארץ ושמים *ghasoth iehouah Elohim erec vexamaim.* Itaque primò cælum, deinde cælum vltimo ponitur, vt aptissimè dicamus; à te principium, tibi desinet. Nimi-C rum à cælo ordiamur vitam, in cælum vitam terminemus: cælum, & animorum, & studiorum, & curarum nostrarum idem sit principium, & finis, alpha & omega.

S.Ambr.

Tertul.

Salus operum finis.

Clem.Alex.

Appetitus hominis ad cælum.

Cælum est initium, & finis.

3. Nec erit aliquid in vita pro assequenda virtute, pro salute animæ comparanda, tam arduum, támque amarulentum; quod, si oculi, & cum oculis pariter animus, in cælum intendantur, non leue ac dulce fiat. Ezechiel. de seipso narrat cap. 1. *Cùm essem in medio captiuorum, aperti sunt cæli, & vidi,* &c. Notat optimè Origen. *hom.* 1. Deorsum videt labores, sed sursum eleuans oculos, apertos suspicit cælos. Hæc ille. Mirificè oblector, cùm apud Philonẽ *lib. de som-*D *niis* lego illam pulcherrimam de cælo sententiã; quæ licèt Platonica & Pythagorica videatur; certè ad verum & catholicum sensum facilè deduci potest. Igitur de cælo absolutè sumpto (non Empyrio tantùm) ita disserit. Quæ laudare hymnisque celebrare suum Patrem & conditorem possunt, sunt hæc duo; cælum, & mens. Nam homo hunc præcipuum honorem sortitus est, præter animalia cætera, quòd Deum colit. Cælum perpetuo concentu suorum motuum reddit harmoniam suauissimam: quæ si posset ad nostras aures peruenire, in nobis excitaret impotentes amores, & insanum desiderium, quo stimulati, E rerum ad victum necessariarum obliuisceremur, non pasti cibo, potúque per fauces demisso; sed quemadmodum immortalitatis candidati, consummatæ musicæ diuinis cantibus: quales cùm Moyses extra corpus raptus audiuisset, fertur per quadraginta dies, totidémque noctes, nec panem nec aquam gustasse. Itaque cælum instrumentum musicæ archetypum videtur mihi, non propter alia sic elaboratum, quàm vt rerum Patris hymni scitè decantentur, & musicè. Hactenus Philo. At ô pudor! Cælum, & terra (ait S. August. 10. *conf.* 6.) surdis loquuntur laudes Dei. Anastas. Sinaita *lib.* 1. *Genes.* existimat hisce verbis, *In principio creauit Deus cælum & terrã*, significari diuini Verbi incarnationẽ. Fecit (inquit) cælum, &c. id est, placuit Deo, vt fieret cælum tanquam

Deus,

Cælum labores mitigat.

Ezech 1.

Origen.

Philo.

Cæli concentus.

Moyses cæli concentu delinitus.

S August.

Anast. Syn.

Incarnatio Verbi medicina mundi.

Deos,& terra Iesus homo. Sed quorsum (quæres) statim ineunte mundu mysterium incarnationis adumbrari necesse est? Respondet elegantissimè idem Aoast. Sciebat enim Deos fore, vt hęc sensibilia paterentur, & malè afficerentur, & corrumperentur à peccato Adæ; quare sua benignitare præuenit mali, qood mundus erat passurus, incursionem; ante vitium & morbum parans medium. Rectè Sinaita cohæret cum illo *Isa.* 61. vbi dicit Messias se missum à Deo in mundum, vt mederet (ait) cootritis corde. Medium scilicet seipsum appellat, qoo nomine alibi sæpiùs vocator à Prophetis; multóque luculentiùs congruit cum illo Pauli ad Ephes. 1. *In dispensatione plenitudinis temporum, instaurare omnia in Christo, quæ in cælis, & quæ in terra sunt, in ipso.* Creauit etiam Deus cælum, vtique animatum; sic enim vocat Virginem Dei matrem S. Ioan. Damasc. *serm. de dormit. Mariæ*, cælo isto, quod intuemur, longè præstantius. Istud Deus creauit, sed non in ipso natus est; in eo & lites, & prælium, & peccatum, & à Deo defectio, & in Deum proditio, extiterunt, ibique nati dæmunes. At in Virginis vtero, cui conuenit illud Psalm. 113. *Cælum cæli Domino.* Deus ipse factus & natus est homo; in Virgine nihil noo purum sanctúmque extitit; tota illa formosa, tota Deo grata, tota Deo plena, tota Spiritu sancto obumbrata. Non incongruè Philo discrimen loqoendi in Scriptura obseruans; quòd alij terrigenæ homines, scilicet terræ, alij cæli, alij Dei dicantur; adiungit: Terræ dicuntur homines, qui venantur voluptates corporis, & harum vsumfructum quærendo vtcunque singularum materiam: cæli homines, qui tenent artes, ac scientias aureas sectantur. Quod enim nostri cæleste est, mens est; Dei verò homines Sacerdotes, & Prophetæ sunt. Ita Philo.

S. Anastas. — Sinai. Isa. 61. — Ad Eph. 1. *Incarnatio Verbi renouatio mundi.* — S. Ioã Dam. *S. Maria cælum cælo dignius.* — *Diaboli in cælo nati.* — Psal. 113. — Phil. *Hominum tria genera.*

4. *Et terram.*] Terra secundò à cælo nominata est rectus hic & naturalis ordo, vt in prima creatione, sic in desiderio studióque hominum obseruari debet. Virtus est, vt vult D. Augustin. nihil aliud, quàm ordo amoris: abundéque satis electæ illi animæ præstitum à cælesti spooso est, *Cant.* 2. Cùm introducta in cellam, penúmque ac thesauros Dei (hæc enim omnia eo nomine significantur,) ita est ab ipso commutata, vt de se prædicaret, *Et ornauit in me charitatem.* Terram Deus cõdidit, homini tribuit in vsus; sed primò, & supra cælum condidit, atque ab homine pluris æstimandum, priúsque amandum & quærendum esse voluit. Terram primò, deinde cælum, qui amat, & quærit, inuertit ordioem naturæ; & Deo creatori cælóque infert iniuriam. Publicanus iam sui pœnitens in templo, non audebat oculos in cælum leuare, *Luc.* 18. Indignos (inquit Theoph.) censens, qui cælum aspicerent, quòd terrena & temporalia potiùs intoeri & desiderare non erubuerunt; pudeat, pudeat hominem cælo natum, & Angelorum candidatum (vt vocat Tertul.) ad sordida terræ bona deiicere animum. Neque verò patitur Deus inuerti ab homine præscriptum à se ordinem: nam & cælum & terram perdere consueuerunt, qui terrã, quàm cælum, maluerunt; vt pulchrè dixit August. de Iudæis, Christo Domino & regnum & patriam præferentibus. *Signum magnum apparuit in cælo: mulier amicta sole, in capite corona stellarũ*, Apo. 12. En cæli sedes, & pretium; scilicet in capite: vt caput coronet, & corpus amiciat, atque exornet. *Et Luna sub pedibus eius.* En locus naturalis tẽporalium terrestriúmq; bonorum, quæ lunæ symbo-

Terra cur post cælum nominatur. — D. Aug. *Virtus quid sit.* — Cant. 2. — *Cælum primò quærendum.* — Luc. 18. Theoph. *Cælum despicere.* — Tertul. — S. Aug. *Iudæorum insania.* — Apoc. 12. *Cælum in capite.*

A lo figurantur; *sub pedibus*: ibi terra velut luna splendescit, vbi pedibus teritur, longè à cælo dissita, quod in capite effulget. Quo in sensu D. August. illud Deut. 11. explicat, *Omnis locus, quẽ calcauerit pes vester, vester erit*: ideo vester erit, quod à vestris pedibus calcabitur, nec enim tã nostrum est, quàm quod à nobis nihili fit, & habetur despectui; & propterea ab eodem August. dicitur: Somma felicitas, nulla cupiditas. Non sic tamen de terra, terræque bonis miseri homines iudicãt. Amore enim (ait S. August. 10. *conf.* 6.) subduntur eis, & subditi iudicare non possunt. Mira sunt omoia & mysteriis ad hanc vsque horam inexhausta, quæ in prima suarum visionum Ezechiel B Propheta commemorat. Illud cum primis notatu insigne, quòd cernebatur similitudo super capita animalium firmamenti, &c. Itaque cælum ipsum picturatum stellis animalium capitibus imminebat, & quasi dulce onus portabatur. Adeóq; proinde animalia velociter procedebãt, vt per orbem quócunque impetus ferret, instar fulguris raperentur: libero igitur cursu, quà per aërem volabant, quà in cælum euehebantur, quà per maria terræque latè patentis spatia vagabãtur, dominante spiritu, atque obuia quæque perrumpẽte. Et quidem iure quàm optimo, qui cælum capite gestat, pedibus orbem premit, terræ dominatur; & qui primò regnum Dei quærit, C dignus est, cui etiam temporalia, quæ contempserat, adiiciantur. Contemptis igitur & percalcatis terræ bonis, aut veriùs sordibus, in cælum oculos animósque leuemus. Amor illuc (ait S. August. 13. *conf.* 9.) attollit nos, & spiritus Domini exaltat. Pondus meum, amor meus, eò feror quócunque feror. Dono tuo, Domine, accendimur, & sursum ferimur: inardescimus, & ascendimus ad pacem Hierusalem, in domũ Domini.

Terra sub pedibus. — D. Aug. Deut. 11. *Contemptus mundi.* — D. Aug. — Ezech. 1. *Cælum dulce onus.* — *Cæli amor incitat.* — *Cæli amans terra dominatur.* — S. Aug.

5. Creauit cælum, & terram. Grandis beneficentia conditoris. Thesauros aperit, effundit opes, cælum & terram, & quæ illorum ambito continentur. Communiora, & quæ magis essent necessaria, Deus omnibus æqualiter impertiuit: D at opes, aurum, argentum non ita fecit communia; fecit enim alios diuites, alios pauperes. bona illa ratio huius discriminis affertur à D. Chrysost. *homil. 2. ad Popul. Antioch.* Vt vita nostra conseruetur, & virtutis studia habeamus; si enim nõ essent communia hæc necessaria, fortè diuites sola vsi auaritia pauperes suffocassent. Rursum, si & pecuniæ communes essent, eleemosynæ occasio sublata esset, & caritatis opportunitas Pudeat hinc etiã diuites huius sæculi ex alienis diuitiis, (Deus enim creauit cælum & terram, & quidquid in illis boni ac pretiosi est) tam auaros, tam steriles esse; nec pauperculis ea, quæ vel supersunt, imò & quæ prodiguntur, elargiri: cùm vi- E deant Deum ex thesaoro bonitatis suæ cælum & terram omnibus creasse; at timeant Dei iudicium: iccirco enim iudex Elohim beneficentiam suarum opum præstitit, vt eleemosynas in pauperes exigat à diuitibus. Sed quid ô miser auare (inquit D. Basil. *hom.* 7.) iudici respondebis, cùm tibi obiiciat: Parietes vestis, hominem nõ vestis. Equos phaleris ornas, fratrem tuum laceris amictum pannis aspernaris. Frumentum retinendo perdis, esurientes non reficis. Sic Basil. Profectò si diues cælum respiciat, à cælóque hauriat lucem; non ita se terræ terrenísque sordibus tradet, vt ad imitationem Dei cælum fabricantis, atque ipsius cæli solem suum exerentis, & pluuias dispensantis super bonos, & malos; & quod amplius

Dei beneficentia. — S. Chrys. — S. Basil. — *Eleemosyna commendatur.*

amplius est, propter amorem Dei, & lucrum cæli, sua bona indigentibus dispertiri nolit. Leuentur in cælum oculi, & facile suauéque erit manibus in aleodos pauperes abundè terræ opes diuidere. Quemadmodum Christus Dominus fecisse traditur *Ioan.6.* in miraculo quinque panum. Subleuauit enim inprimis oculos in cælum, & deinde manibus distribuit panes. Cæterùm de hoc genere iniquorum hominum dictum est in

Psalm. 73. S.August.

Psal.73. *Obscurati sunt terræ domibus iniquitatum.* Vbi D.Aug. Qui attendunt ad terram, obscurati sunt, & repleti sunt terra: intrauit in oculos eorum puluis, & excæcauit eos, quia corda habent iniqoa. Sic August. Sed quid est, quod cum cælo terra simul condita sit? Ao noo præstantissimum corporum omnium cælum, huius infimi societatē dedecoratur? Pulchrè nihilominus illud ab Alcuino dicitur de hac telluris ereatione: Cœlesti pulchritudini consultum esse voluit creator. Nimirum terræ creatio nonnihil decoris attulit cælo; vt istud ageret, virtutum suarum impressiones luc mque diffunderet: quod tamen in spatio inani effici haud poterat. Deinde, vt in terra homines nascerentur, qui cæli pulchritudinem & magnitudinem, motúsq; tam varios & ratos suspicerent, atque admirarentur; illiúsq; contemplatione in Dei conditoris notitiam amorémq; ducerentur. Præterea, quia multi futuri essent in terra homines, qui vitā Angelorum imitati, ipsorum tandem sedes, quæ vacuæ priùs erant, possiderent. Maximè verò, quia Deus ipse homo factus in terra esset vitam aliquot per annos acturus. Et quidem rectè se habent hæc omnia. Verumenimuero terra noua est, de qua Psalm. 84. *Benedixisti Domine terram tuam.* Itémq; terra nostra dabit fructum suum. Igitur cælesti pulchritudini consultum esse voluit Deus, quādo illam creauit, præcipuè quando in astum tandem euexit regeneratam immortalitate, nempe semper virginem Dei matrem Mariā. Sed de hac re dulciter admodum ita loquitur D. Ansel. *lib. de excel. Virg. cap.* 8. O dies tanti occursus gloriosa, & felix! Dies tam præclaræ exultationis beata & celebris! Dies tam sublimis glorificationis festiua, & omni seculo admirabilis! Dies enim illa non solùm te, Domina, ineffabiliter sublimauit, sed cælum ipsum, quod penetrasti, necnon cuncta, quæ in eo sont, noua & ineffabili gloria decorauit. Noua quidem cælum gloria decorauit; quia priorem gloriam eius, ex præsentia tui, vltra quàm dici possit, aut cogitari, magnificauit. Nam cùm tu Domina illuc ascendis, noua illud, & præcellenti virtutum tuarum dignitate irradias; immensáque miserationum tuarum & gratiarum luce perlostras. Hactenus Anselm.

Auari terrei, & iniqui. *Terra cæli ornatum auget.* Alcuin. *Homines cælum decorãt.* *Christus terræ accola.* Psal.84. *S.Maria cælum decorat.* D. Ansel. *S. Maria assumptio in cælis.*

6. *Terra autem erat inanis & vacua.*] Hebr. תהו ובהו *tohu, vabohu*, solitudo, & inanitas. Interpres vertit, in concreto, vti etiam scelus pro scelesto sumitur. Etsi autem hęc duo verba idem videantur significare, & facilè vnum pro altero sumatur, nonnihil tamen dissident. Etenim *tohu*, vanitas, vanū, dicitur in eo sensu, quo dicimus quidpiam vanum, quando suo fine frustratur: vt fundamentum sine parietibus, domus sine habitatore, terráque primò creata erat sine animantibus, Lusitanè *debalde*, quemadmodum Isa. 49. legitur: *Laboraui*, לתהו *letohu*: id est, *in vanum*. Posui laborem, sed frustrà, quia finem mei laboris haud sū consequutus. At *bohu*, vacuitas, respicit quidem locatum, aut locandum; terra enim carebat habitatoribus, quibus repleretur. Ac fortasse iccir-

Terra inanis, & vacua quid significet. Isa. 49.

A eo terra primitus *tohu*, inanis, frustrà, in vanum facta dicitur: quòd iam tunc præsignificabatur, quam multi (pauci enim sunt electi) quos terra productura esset, inanes, in vanum, ac frustrà essent in lucem & in vitam prodituri. De quocunque enim ex infinito reproborum numero verissimè dici potest illud à Domino de Iuda proditore: *Melius esset ei, si natus non fuisset homo ille*, Matth. 26. & Prouer. 6. *Homo apostata, vir inutilis.* Qui enim à Deo recedit, & finem, cui conditus est, scilicet beatitudinem, non consequitur: *tohu*, vanitas est, frustrà natus in mundo. Lusitanè *escusado e por demais.* Meritò igitur peccatores, dum in suo infelicissimo statu persistunt, terra sunt B inanis & vacua, inepti ac vani, frustrà in orbe nati, superflui, velut ipsæ sordes. Sunt vacui bonis omnibus virtutum & gratiæ cælestis, quę sola & vera censentur bona: ipsamet vacuitas planè videntur, cùm propter superbiam, mentísque elationem, qua nihil inanius: tum etiam, quia quicquid in terra operantur & moliuntur in procreandis liberis, in coaceruandis opibus, in ædificandis ædibus, in consequendis honoribus, vacuum, inane, & nihili omnino est. Ipsique tandem in terra scribentur *Psalm.* 1. nimirum in puluere, quem proiicit ventus à facie terræ. Sunt rudes, incompositi, informes; carent enim gratiæ virtutúmque ornamentis. Sola videbatur & va-C cua tellus, nondum animantibus habitata, nondum exculta; imò necdum intus fœcunda seminibus ac mineralibus: nec foris irrigua fluuiis, perennans fontibus, distincta floribus, herbis amicta, arboribus consita, vllóve ornatu depicta. Quare Septuaginta bene vertūt ἀκατασκεύαστος, incomposita, seu, vt vertit D.Chrys. inuisibilis. Lusitanè, *Naon estaua pera ver.* scilicet (explicat Procop.) inuisibilis, id est, nondum aliquo ornatu illustrata, & ob id necdum spectaculo digna. Anastas. Sinaita 1. *lib. in Genes.* in priore illo statu terræ, quo illa vndique obuoluta tenebris, & aquis consepulta fuit, exprimi arbitratur illum priorem mundi statum ante Christi aduentum. D Sic autem ait: Erat præfiguratio prioris status, vel potiùs transgressionis & erroris: terra tunc inuisibilis, quæ non solùm non videbatur, sed nec videbat; hoc est, statim ab ortu erat sine oculis, & cæca, quam excæcauit princeps tenebrarum huius sæculi: aquæ etiam peccatorum eam obruerunt ac demerserunt. Fortè, vt iam tunc mortis recordatio commendaretur, antequam terra viueret, scilicet in animalibus & in plantis creata est, vt adiungit Anast. In tenebrosis, & in vmbra mortis, atque aquis suffocata. Idē peracutè mysterium resurrectionis hoc loco, & significari & doceri existimat. Oportebat (inquit) terram à E Deo factam statim ab initio tāquam condemnatam, & abysso tanquam inferis traditam, tertio die exurgere; dicitur enim: *Congregentur aquæ, & appareat arida.* D.Chrysost. expendens quare dicatur terra inuisibilis: Cuiúsnam rei (inquit) gratia cælum clarum & absolutum creauit, terram autē deformem effecit? Neque hoc (respondet) temerè factum. Sed vt cùm didiceris meliorem creationis partem ab eo formatam & absolutam postea neque de aliis dubites, neque putes tale quid virtutis infirmitate factum. Etenim, vt præclarè dixit D. August. Deus omnipotens, neque maior in magnis, neque minor in paruis apparet. Quod Pharaonis maleficis euenit, *Exod.* 8. quasi æquali Marte, parique victoria maleficorum magia cum Moysis virga, Deique virtute concer

Reproborum vilitas, & multitudo. Matth. 26. Prouerb 6. *Peccatorum vilitas.* Psalm. 1. *Terra solitudo, & deformitas.* S Chrysost. Procop. Anastas. Sinaita. *Mundus ante Christi aduentum.* *Mortis recordatio.* *Resurrectio figuratur.* S.Chrysost. *Terra cur primo deformis.* S. August. *Dei omnipotentia in minimis.* Exod. 8.

concertarat, in virgatum serpentiúmque mutua metamorphosi, in sanguine ex aquis ebulliente, in ranarum vbique nascentium infinitis propè

Ægypti malesius.

examinibus. At in quarto subinde prodigio, cùm ad vocem Moysis omnis puluis terræ versus est in sciniphes per totam terram Ægypti, hoc opus, hic labor fuit. Hìc malefici obstupuerunt, quieuerũt magiæ, conclamatum ab hostibus est: Digitus Dei est hic.

Dæmonum vires fracta.

Mirum, quòd in re tam vili, támque nulla dæmonum vires artésque conciderint: vt ostendatur diuina potentia non minùs in minimis, quàm in maximis, imò & in minimis quodammodo magis elucere. Aduertit autem Procopius, quintam plagam diuinitus Ægyptiis inflictam appellari manum Dei: quasi completo (ait) digitorum numero.

Procop. *Ægypti quinta plaga.*

Vnde consequenter tertia huiusmodi vermiculorum plaga, in qua magiæ prorsus exarmari visæ sunt, tertius digitus Dei manus nominatur. Digirus quidem Dei per antonomasiam, digitorum maximus, tertio medióque inter cæteros loco existens: quo nomine Ægyptij maximam omnium præcedentium plagarum istam pulueris in minutissimas bestiolas conuersi acclamarunt.

Ægypti tertia plaga.

Deus non semper mira operatur.

7. Quámobrem Deus omnipotens, si quando in minoribus non ita euidenter suam omnipotentiam, quoad effectus mirabiles, exerere non videtur, non est impotentiæ arguendus; sed mysterio, & ratione aliqua sublimiori duci credendus est; vti cecidit in præsenti loco de terra inani, & vacua primò constructa. Illa inprimis ratio optima est, quæ affertur à D. Ambros. hisce verbis, 1 *lib. Hexamer. cap.* 7. Ideo primò facta cælum & terra, postea composita declarantur: ne verè increata, & sine principio crederentur, si species rerum velut ingeneratæ ab initio, non postea additæ viderentur. Incomposita terra legitur, & iisdem à Philosophis æternitatis, quibus Deus, priuilegiis honoratur. Quid dicerent, si ab initio eius pulchritudo vernasset? Hæc Ambros. Sed mihi potiùs arridet illa ratio, quæ ab eodem statim subiicitur. Inuisibilem (inquit) terram legimus, quia nondum Verbo Dei, & protectione visitabatur, quæ hominem non habebat; propter quem Dominus respiceret in terram. Sicut scriptum est, *Dominus respexit super filios hominum*, Psal. 13. Sic ille. Hinc videas quanti hominem Deus æstimet: quantus terræ accedat ornatus ex prædicatione Verbi Dei, atque ex ipsius visitationibus; quibus cùm terra primò caruisset, incomposita, & informis, atque adeò indigna quæ videretur, à diuino scriptore dicta est.

S. Ambr.

Orbis à Deo conditus.

Hominem quanti Deus faciat.

Psalm. 13.

Prædicatio verbi Dei terram exornat.

D. etiam Chrysost. luculenter ea de re philosophatur. Iccirco (inquiens) deformem terram creauit; quoniam ipsa est nutrix, & mater nostra, & ex ea facti sumus ac educamur; ipsáque nostra patria est, & commune sepulchrum, & variis per eam bonis fruimur. Ideo, vt ne homines ob vsus necessitatem, plusquam dignum est, eam veneremur, ostendit primùm rudem, & absque forma, & inexpolitam; vt ne beneficia terræ, telluris naturæ; sed ei tribuas, qui illam ex nihilo, vt esset, creauit. Hæc D. Chrysost.

Terra in vsus hominum.

S. Chrysost.

Dei adscribenda bona terra.

Quo ex discursu sanctissimi Doctoris multa veniunt pensitanda circa terræ in ipso statim exordio deformitatem. Ac primò quidem mortalium insania perstringitur, qui tam deformi terræ adhærent, vt terrestrium bonorum, quæ vacua, inania, inconcinna, torpia, immortali animo indigna sunt, amore incredibili rapiantur. Inanitatem horum bonorum expres-

A sisse mihi videtur Ioan. Apostol. 1. *Canonica* 2. ea in hanc summam redigens: *Quicquid est in mũdo, aut est concupiscentia oculorum, aut concupiscẽtia carnis, aut superbia vitæ.* Vide omnia illa quæ rapiunt oculos, animos alliciunt, ambitionem succendunt, partim soperbiæ, hoc est, meræ nugacitatis & elationis nomine definiri, partim solius concupiscentiæ infirmo incassóque titulo perstringi. Desideria ergo sunt omnia bona terræ, voluptates carnis, & mundi diuitiæ. Vbi quæso substantia, vbi res desiderata; vbi bona ab oculis concupita, & à corpore possessa? Terra quidem erat inanis, & vacua: quid mirum, si quæ fluunt à terra, & quæ in terra videntur, non

1. Ioan. 2.

Terra amor indignus homine.

Mundi bona inania.

B substantia, non res, non bona sint, sed inanitates quædam, ac sola desideria, fames sitísque bonorum? Vnde mirari desinas, cùm videas immortalem hominis animum, etiam in ipsa bonorum omnium terræ abundantia satiari nequaquam posse. Ecquis enim desiderio, fame sitique satietur? Hinc regius Vates pronunciauit: *Satiabor, cùm apparuerit gloria tua*, Psal. 16. Deinde cùm desideria famésque dicuntur bona huiusmodi, significatur etiam innatum illis malum, quo & cupientes & possidentes discruciant. Vnde illud S. August. *serm. 15. de diuersis*: Omnis terrena possessio supplicium est cupiditatis: vt in ipsis bonis crucietur animus, cui viluit qui tan-

Anima hominis mundo insatiabilis.

Psal 16.

S. Aug.

C ta largitur. Aptiori adhuc nomine vmbræ, somniáque bonorum, atque adeò mendacia, quàm vera bona, & appellentur oportet, & sicuti eorum dignitas postulat, despicatui habeantur. Quam ego subtilitstem à Dauide insinuari existimo, cùm ad viros Iabes Galaad, qui noctu à Philistæis cadauer Saulis Regis è mœnibus ad ignominiam Hebrææ gentis suspensum rapuerunt: *Benedicti* (dixit) *vos à Domino, qui fecistis misericordiam hanc cum Domino vestro rege: & nunc retribuet vobis Dominus misericordiam & veritatem*, 2. Reg. 2. Expendi posset illud, *Fecistis misericordiam cum Domino vestro rege*. Proh! quàm infelix hominum felicitas! & Rex & Dominus a-

Mundi bona falsa.

2. Reg. 2.

Regum infelicitas.

D deò miser est, vt pro grandi misericordia, & summè laudata à Dauid, sepeliri necesse habeat: & reges & domini suam sepulturam à suis seruis emendicent? Cæterùm D. Hieron. *de quæst. Hebr.* exponens verba, quæ sequuntur (retribuat vobis Dominus misericordiam, & veritatem) sic ait: Misericordiam intelligit in præsenti seculo, & veritatem in futuro: quia misericordia, quæ in præsenti seculo tribuitur, ad comparationem æternæ misericordiæ mendacium est. Sic Hier. Quapropter licèt hæc mundi bona à Deo prouenire hominibus credendum sit, & misericordia Dei appellentur: ipsa tamen sunt vsque adeò tenuia, nugacia, omni exsucta succo; vt collata

S. Hieron.

Cæli bona, qualia sint.

E cum cælestibus, quæ speramus, mendacia nuncupentur. Hinc pereleganter S. Chrysost. *in Psal.* 43. Si velis (inquit) mihi ostendere diuitem, tunc mihi ostẽde quando fuerit dies, quando in illam patriam recesserimus. Nunc autem non possum discernere inter diuitem, & pauperem: non est enim veritas; sed splendida & speciosa vocabula. In somnis solùm est diues. Ita Chrys. Similiter de aliis mundi bonis sentiendum. Illuc igitur (vt bene D. Augustin.) pateant corda nostra, vbi omnia vera, omnia summa, omnia æterna sunt. Quare, *Beatus vir, cuius est nomen Domini spes eius, & non respexit in vanitates, & insanias falsas*, Ps. 39. Hoc sanè mihi videtur nouum & incredibile; videlicet terræ bona, non modò

S. Chrysost.

S. August.

Psal 39.

vt antea vocati vana, sed etiam insana, quippe quæ præ sui amore insanire faciunt homines terræ quidem, nō cælo inhiantes. Denique, quod magis mirandum est, non insanias tantùm appellati, sed insuper insanias falsas. Nimirum in ipsa quoque vanitate, & insania, si quid substantiæ sucei, soliditatis, veritatis, cogitari posset, illúdne in terræ quidem bonis, aut reperiri, aut cogitari poterit. Adeò illa sunt inania, & prorsus nihil. D. Ambros. in eodem argumento versatus, luculenter disserit, cur incomposita tellus suo in ortu fuerit. Erat (inquit) incomposita, vtpote solertis agricolæ inarata culturis, quia adhuc deerat cultor. Erat incomposita, quia nuda gignentium, nec torris herbosa riparum, nec opaca nemoribus, nec odora floribus, nec grata vineis. Meritò incomposita, quæ ornatibus indigebat, cui deerant vitium serta gemmantium. ostendere enim voluit Deus, quia nec mundus ipse haberet gratiam, nisi eum vario cultu operator ornasset. Hæc Ambr. 1. *Hexam.* 8.

Mundi bona insania falsa. — D. Ambr. — *Terra incomposita.* — *Mundi ornatus à Deo.*

8. *Et tenebræ erant super faciem abyssi.*] Simul cū terra creatum est elementum aquæ, quod hîc *Abyssus* Græcè dicitur, vt Ambros. Basil. August. Theod. & omnes communiter intelligunt. Latinè *vorago*, immensa, & profunda, atque oculis, si tunc adessent, ob suam altitudinem ad vsq; fundum impenetrabilis. Hæc autem moles aquarum terram vndique circumcingebat: in quo voluit creator demonstrare terram in tempore conditam, & non ab omni æternitate extitisse. Etenim demersa (inquit Ambr. *cap.* 7.) aquis terra describitur, velut cuidam principiorum suorum addicta naufragio; & adhuc à nonnullis facta non creditur; quid si decorem primogenitum vindicaret? Sic Ambros. Caliginosa erat, & obscura ex defectu luminis, quo illustrari potuisset: nōdum enim conditus erat sol, aliúdve astrum; lúxque in orbe nulla: sed totam illam, elementis postmodū distinguendis debitam sedem, à terra vsque ad cælum, quasi cauitatem & spacium occupabat aqua. Sciendum verò est, locum Iob 38. *Quis cōclusit ostijs mare, quando erūpebat,* &c. non pertinere ad primā creationem maris, opus nimirū primæ diei, sed ad congregationem aquarum vnum in locum; quod quidem in tertio die perfectum legimus, vt noster Pineda ostendit. Hinc iam propositum ob oculos habeatur: in materialibus rerum mundique operibus à Deo conditore sublimiora rerum spiritualium, diuiniorísq; mundi, ad ordinem supernaturalis gratiæ spectantis, symbola, figuras, archetypa concinnari. Diuina enim (inquit Nazianz. *Orat.* 18.) sapiētia magnarum rerum multò antè iecit fundamenta. Nostrū proinde in consequentibus erit, vbi, & quando & quibus coloribus rerum futurarum mysteria iam tunc in ipso nascentis mundi exordio adūbrarentur, sedulò adnotare. Informis igitur erat, inutilis, tenebrosa cum telluris elemento, aquarum congeries; & animæ peccatis obrutæ deformitatem, caliginem, summámque miseriam exprimebat. Magnæ (vt hîc animaduertit D. Chrysost. *homil.* 3.) bonitatis est animam reducere ex abysso malorum, in qua versamur. Quo etiā Dei munere funguntur prædicatores, quos (vt ait S. Chrysost. *homil.* 10. *in* 1. *Timoth.*) Deus elegit, vt sint luminaria, fermentum, magistri, semina, Angeli in mundo. Scio aliquibus placere vt mysticè per hanc voraginem humanum cor intelligatur, quod inscrutabile dicitur *Prouerb.* 22. Cuius inspector, ponderator, probator, illuminator, rectórq; passim in sacris literis, & quidē valde honorifico titulo Deus percelebratur. Tantum verò vtramuis in partē valet cor, vt quidquid aut boni, aut mali patratur ab homine, in illius abysso elaboratur. Hinc illud Psal. 35. *Iniquitatem meditatus est in cubili suo.* Vbi D. Aug. cubile nostrū, cor nostrum est: ibi tumultum patimur malæ conscientiæ, & ibi requiescimus, quando bona est. Est etiam secundùm Basil. in illud, *Attende tibiipsi*: cor humanum officina vitiorum. Sic enim ait: Cùm is intra arcanā illam cordis officinam, euidentem sibi, & confessam voluptatem depinxerit, peccatum iam illud intestinum operatus est. Sic Basil. loquitur verò de cacodæmone, qui tā prodigiosæ picturæ artifex est. Ab hac humanarū ægritudinum omnium fortè miserrima, nec se immunes experiuntur viri alioqui sanctissimi: inter quos D. Bernar. *serm.* 32. *in Cant.* de se ad hūc modum effatur. Non accepi (fateor) vnde assignē certam notionem inter partum cordis, & seminarium hostis. Nec multum refert nostra scire, vnde inest nobis malum. Vigilandum potiùs, & orandum, vndecumque sit, ne consentiamus. Sic Bern. Hinc factum suspicor, quòd omnes Ægyptiorum plagæ tandem oratione Moysis amotæ cessaruint, excepta illa cùm sciniphes (vt scribitur *Exod.* 8.) erant tā in hominibus, quàm in iumentis. Sunt quidem mysticè sciniphes, siue culices, sordidæ ac turpes cogitationes, quæ à dolio ac vino nostræ impuræ carnis oriuntur: molestum hoc & importunum malum; quod nec ipsa solet oratione auerti. pungit homines ac iumenta, iustos & iniustos: nemo ab hoc bello immunis; vt aut probetur, aut puniatur.

S. Ambr. — S. Basil. — S. August. — Theod. — *Abyssus quid sit.* — S. Ambr. — *Terra naufraga.* — Iob 38. — Pineda. — *Spiritualium rerum figura.* — Naz. — *Anima in peccatis status.* — S. Chrys. — S. Chrys. — Prou. 22. — *Cor humanū inscrutabile.* — A — Psalm 35. — S. Aug. — S. Basil. — *Cor humanū bonis & malis officina.* — B — D. Bern. — C

9. Infelix status describitur terræ, vt cùm dilucescente cælo tenebræ disparuerint, & emersa diuinitus ex aquis terra euaserit: diuina potentia commendetur: & iam tunc edoceatur Incarnatio diuini Verbi, per quam mundus à tenebris errorum, & à scelerum inundationibus in Euangelij lucem ac puritatem emersit. Quod his verbis ostendit Anastas. Sinait. *lib* 1. *in Gen.* In tot ac tantis malis iacebat è terra genita hominum natura, quando venit plenitudo temporis, vt ascēderet ex terreno profundo voluptatum, & liberaretur ab aquis eam suffocantibus: & esset tranquillitas vndarum, & recederent tenebræ ignorantiæ, & illucesceret splendor cognitionis Dei; & ideo dixit: Fiat lux; hoc est, Christus vera lux, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, *Ioan.* 1. Porrò tenebrarum nomine intelligunt hoc loco hæretici, vt referunt S. Basil. & Ambros. dæmones ipsos, qui vocātur potestates tenebrarū, eo quòd mundum istum suo statim ortu occupantes, vim deinde, vt aiebant, ineuitabilem peccandi hominibus impresserint. Cæterùm libero hominis arbitrio nulla vnquam vis & necessitas infertur, vt fides docet. Quare optimè D. Ambros. 1. *Hexam.* 8. sic in illum errorem inuehitur. Tu ipse es causa improbitatis, tu ipse dux flagitiorum tuorum, atque incentor criminum. Quid alienam naturam accersis ad excusationem tuorum lapsuum? Vtinam te ipse non impelleres, vtinam non præcipitares; vtinam non inuolueres, aut studijs immoderatioribus, aut indignatione, aut cupiditatibus, quæ nos intexos, velut quibusdam retibus tenēt. Et certè in nobis est moderari studia, cohibere iracundiā, coërcere cupiditates: in nobis est etiam indulgere luxuriæ, adolere libidines, inflammare iracundiam. Quid naturam accusas, ô homo

Incarnatio Verbi præfigurata. — Anast. Sin. — D — Ioan. 1. — S. Basil. — S. Ambr. — E — *Arbitrij libertas.* — S. Ambr. — *Peccatorem nihil excusat.*

Senectutis commendatio.

ô homo? habet illa, velut impedimenta quædam, A senectutem, & infirmitatem. Sed senectus ipsa in bonis moribus dulcior, in consiliis vtilior, ad constantiam subeundæ mortis paratior, ad reprimendas libidines firmior. Infirmitas quoque corporis, sobrietas mentis est; iuxta illud: *Cùm infirmor, tunc potens sum*, 2. Corinth. 12. Illa cauẽda, quę ex nostra voluntate prodeunt delicta iuuentutis, & irrationabiles passiones corporis. Quorum igitur nos sumus domini, horum principia extrinsecus non requiramus, nec deriuemus in alios, sed agnoscamus ea, quæ propriè nostra sunt. Quod enim possumus non facere, si nolumus; huius electionem mali nobis potiùs debemus, quàm aliis adscribere. Hactenus Ambros. Libertatem humani arbitrij quasi paternam hæreditatem accipimus; & profecti (vt loquitur S. Aug. 4. *conf.* 16.) à Deo in longinquam regionem, illam dissipamus in meretricias cupiditates. & quid nobis prodest bona res non vtentibus bene? Mira hominis dignitas est arbitrij libertas; sed à prauo illius abusu nostra est omnis pernicies.

2. Cor. 12.
Corporis infirmitas.

10. *Et spiritus Domini ferebatur super aquas.*] Quàm mira est diuinæ bonitatis beneuolentia! terruerat homines appellatione iudicis, siue iudicum, Elohim; ergo nũc seueritatem illam quodammodo attemperans blandiore quodam nomine, & iudicium misericordia præmolliens, atque nostris animis timorem incussum amore suo, si non omninò excutiens, at certè C magna ex parte attenuans, spiritum suum, atque amorem diuinum inducit in orbem, iam tunc misericorditer indulgentem omnia suæ virtutis beneficiis cumulantem: ac denique de mundi ipsius frigida ingratitudine, & vitiorum redundantia, quæ significantur aquis, triumphantem, quasi diceat: Si terret iudex, recreet spiritus. Dei charitas foràs mittat timorem. Enimuero piaculum duxerim à communiore inter Ecclesiæ Patres sententia recedere, quæ habet Spiritum hoc loco diuinum, tertiam diuinæ Trinitatis personam intelligit: nec audiendus est, quisquis Rabbini eam de vento astruit opinionem. Neque verò mysterium D non est, spiritum, vbi primò innotuit, sic insinuari (ait S. Aug. 12. *conf.* 6.) post cælum ac terram conditam, vt diceretur superefferri. Quia intelligitur (addit *c.* 7.) Dei charitas per Spiritum sanctũ diffusa in cordibus nostris: supereminens scientia charitatis Christi. quid dicã Domine de pondere cupiditatis in abruptam abyssum; & de subleuatione charitatis per spiritum tuum qui superferebatur super aquas? mergimur, & emergimus. affectus sunt, amores sunt: immunditia spiritus nostri defluens inferiùs amore curarum, & sanctitas tua attollens nos superiùs amore securitatis. Hæc August. Hebraicè legimus מרחפת *merachepheth*, ab Hieronymo *in quæstionib. Hebrai.* vertitur, *incubabat*, siue *confouebat*, in similitudinẽ volucris oua calore animãtis. Chaldaicè *insufflabat*. E Vertunt alij *motabat, volitabat, flabat, fouebat*, substantiam scilicet aqueam, & terram adhuc molem indigestam, & infœcundam, vt quodam quasi calore vitali prolificam redderet. Hinc enim omnium viuentium & mixtorum multitudo, seriésque vniuersa educenda erat. Nam doctis visis placet, vt illa diuini spiritus animatio, & quædam prolifica virtus, nõ tantùm elemento aquæ, sed ad terram quoque ipsam in ea congerie simul coniunctam extendatur. Quòd si peculiare hoc fuit aquarum priuilegium: profectò mirabili studio spiritus Dei aquas confouebat, non tam virtutem iisdem impertiens ad procreandos pisces & aues in hominis vsum (quod & maximum erat Dei beneficium, summáque diuini amoris erga homines demonstratio) quàm easdem iam tunc sibi diligens, & sanctificans ad sanctissimum Baptismi sacramentum in aqua instituendum: vt nuncupatim Tertul. *lib. de Baptismo, cap.* 3. & 5. D. Hieron. *Epist. ad Ocean.* aliique voluerunt. Inter quos sic Procop. statim à iactis mundi fundamẽtis gratia Baptismi denunciatur, principium siquidem mundi est aqua: & principium Euangelij, Iordanis. Hæc ille. Huius sacramenti gratia peculiari quodam arcano attribuitur Spiritui sãcto. Sic enim ait D. Paul. ad Ephes. 4. *Signati estis* B *in die redemptionis.* Vbi Caiet. Diem (inquit Baptismi, diem redemptionis appellat, eo quòd tunc redemptio per Christum facta applicatur ad eũ, qui baptizatur. At D. Chrys. vocem illam *signati estis*, ampliùs premens: Hic (ait) spiritus nos regalem esse gregem ostendit. Sumus enim Christiani de grege Christi, imò grex ipse Christi, ipsius oues in Baptismo, fidei charactere, velut iusto, ac Dei sigillo insignitæ. Neque verò pugnat cum hac vitali spiritus animatione aquis impressa, locus ille ad Rom. 6. *Quicunque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus; consepulti enim sumus cum illo per Baptismum in morte.* En mors, en sepultura; en mori, en sepeliri in Baptismo. Quî ergo fieri potest, vt in eodem simul agitatio spiritus, animatio vitáque reperiatur? Vtrumq; sanè operatur vnus atque idem spiritus in sacro Baptismate: & veterem Adamum sepelit, aquis obrutum, & nouum in Christo hominem regenerat, vt à Greg. Naz. dictum est.

Misericordia Dei.

Spiritus sanctus in mundi creatione.

S. Aug.

Ben. Fernand. in Gen. tom. 1.

Spiritus sanctus cur super aquas.

Baptismus præfiguratur.
Tertul.
S. Hieron.
Procop.

S. Pau. 4 ad Ephes.
Caiet.

D Chrys.

Baptismi effecta.

Ad Rom. 6
Christianorũ insignia.

Greg. Naz.

11. Ob eam causam à primæuis fidelibus baptizati, & regenerati, & illuminati dicebantur, vt videre est apud Clem. Alex. *lib. 1. pædag. cap.* 5. Et quidem in sacro Baptismo illud miraculum diuina potentia solet operari, quod Isaiæ Prophetæ, inauditum & incredibile videbatur, si naturæ ipsius vires quis respiciat. *Nunquid parturiet terra* D *in die vna, aut parietur gens simul?* c. 66. Ac si dicat, quod nec in producendis terræ plantis, nec in procreandis hominibus (quippe hæc duo naturæ effecta non subitò, sed paulatim, multósque per annos ab exortu, vsque ad sui status maturitatem prouehuntur) nunquam ad hanc horam visum est; hoc in diuini Spiritus viuificatione præstandum erit. Pulchrè enim hunc locum pertractans ait D. Ambros. Vno die terra non parturit, sed parit gratia. Nam quod maius prodigium, quàm peccatorem filium iræ, Dei hostem, seruum diaboli, addictum gehennæ, in sacramento immersum prorsus extingui; indéque momento temporis hominem iustum, Dei amicũ, & Filium, do- E nis gratiæ diuitem, cæli candidatum nasci, & prodire? Remittuntur (inquit Clem. *loco citato*) peccata vno medicamento pæonio, scilicet verbali Baptismo, vna est gratia illuminationis, quòd non sint iidem mores, qui erant antequam lauaremur. Sic ille. Ibidem etiam explicans illud Pauli ad Ephes. 4. *Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.* hæc adiungit: Qui tingimur, abstersis peccatis, quæ diuino Spiritui instar caliginis tenebras offundebant, liberum & lucidum habemus spiritus oculum. Ita Clem. Ad hunc eundem locum Geneseos D. August. 13. *conf.* 11. ostendens aquam Baptismi efficacem per Spiritum sanctum, hæc adiungit: Quia spiritus tuus, Domine, superferebatur super aquam: non

Clem Alex.
In Baptismo ingens mutatio.

S. Ambr.

Clem. Alex.

Paul ad Eph 4.

Clem.
S. Aug.

reliquit miseriam nostram misericordia tua. Ignorantiæ tenebris tegebamur: sed displicuerunt nobis tenebræ nostræ, & conuersi sumus ad te, & facta est lux. Sic August. Spiritus ergo ferebatur super aquas, & vt interpretatur Tertul. superuectabatur; triumphantis more, vt mihi videtur, quippe cùm in sacro Baptismo, velut in mari rubro Pharaonem, illiúsque exercitum & quadrigas, totúmque infernum obruat, ac sepeliat: & vt loquitur Propheta, proiiciat in profundum maris omnia peccata nostra. Spiritus quidem Domini ferebatur super aquas: at è contrario spiritus malus in aquas præcipitatur, & in aquas immergitur in sacramento Baptismi. Hinc enim est, cur tantopere formidarent dæmones, ne à Domino mitterentur in abyssum, *Luc.* 8. Rogabant eum, ne imperaret illis, vt in abyssum irent. D. Ambros. intelligit per abyssum multitudinem & profundum aquarum: additque: Sed qui docebat voluntates dæmoniorum non esse faciendas, præcepit illis, vt irent in porcos: porci autem se in stagnum aquarum præcipitarunt, vt quod recusabant dæmonia, non euaderent; sed digno præcipitio demergerentur. Sic Ambros. 1. *Hexamer. cap.* 8. Denique animante & sanctificante aquas diuino Spiritu, ex aquis nascimur Christiani, qui propterea pisces in primæua Ecclesia vocabamur. Ideo etiam Christus à veteribus ἰχθὺς *piscis* appellabatur Græcè; cuius anagrammatismus erat, *ἰησοῦς χριστὸς θεοῦ υἱὸς σωτήρ: Iesus Christus Dei filius saluator.* Qua de re carmen extat Erirtrææ Sibyllæ. Vide Tertul. *lib. de Baptismo.* Aug. *lib.* 18. *cap.* 23. Prosp. *lib. de promiss. & præd. parte* 2. *cap.* 39. Maldonat. *in* 4. *Matth. ad finem versus, Piscatores hominum.* Sunt igitur Christiani pisces in aquis nati cùm baptizantur, & aquis viuunt lacrymarum in secundo Baptismo confessionis, in quo vitiorum sordes post primũ contractas eluunt. Illud etiam non omiserim, aquas in diuinis literis pro vitæ miseriis ac laboribus desumi, vt satis euidenter constat ex illo Cant. c. 8. *Aquæ multæ non potuerunt extinguere caritatem, nec flumina obruent illam.* Quod præuidens Dei spiritus, vitali suo calore fouebat aquas laborum, vt hominibus ad delictorum ablutionem, æternæque vitæ præmia elucranda, fructuosæ prouenirent. Cúmque sit idem spiritus, amor Dei, aquas confouendo & agitando quodammodo faciles, leues dulcésque reddebat. Etenim, vt ait D. Aug. *lib. de bono viduitatis*, cap. 21. nullo modo sunt onerosi labores amantium: in eo enim quod amatur, aut non laboratur, aut & labor ipse amatur. Sic August. Sint licèt homini fragili ardua Dei præcepta: Spiritus Domini super illa effertur. *Omnia*, in illo dicebat Apostolus, *possum in eo qui me confortat.* Conforta me (ait S. Aug. 10. *conf.* 31.) ô Domine, vt omnia possim. Da quod iubes, & iube, quod vis. Sic ille. Neque verò Ecclesia Dei persecutionum procellas timeat: habet sponsum Dei Spiritum, qui iam in ipso nascentis mundi primordio ferebatur super aquas, vt in iis excitatas à dæmone eiúsque ministris tempestates tranquillet, ac serenet; medióque pelago suos in æternæ salutis portum saluos incoluméśque deducat, iuxta illud illud Ps. 142. *Spiritus tuus bonus deducet me in terrã rectam.* Denique vt ait S. Aug 13. *conf.* 8. defluxit anima hominis in abyssum. Sed facta est lux, vt inhæreret tibi, & requiesceret in spiritu tuo, ô Domine, qui superfertur incommutabiliter super omne mutabile. Et in ipsa inquietudine satis ostẽdis quàm magnam creaturam rationalem feceris, cui nullo modo sufficit ad beatam requiem quicquid te minus est, ac per hoc ne ipsa sibi. Sic Aug.

Tertul.
Baptismus in mari rubro figuratur.
Mich. 7.
Luc. 8.
D. Amb.
Diabolus aquas exhorret.
Christiani pisces.
Tertul.
D. Aug.
S. Prosp.
Maldonat.
Christi symbolum piscis.
Cant. 8.
Aquæ significant labores.
S. Aug.
S. August.
Amore Dei cuncta dulcescunt.
Persecutiones Ecclesiæ.
Psal. 142.
S. Aug.

12. Hic idem Dei Spiritus, qui primordio mundi ferebatur super aquas, postmodum die Pentecostes apparuit, cùm repentè factus est de cælo sonus aduenientis spiritus vehementis, &c. *Actor.* 2. ad renouandam faciem terræ, atque, vt loquitur D. Leo *sermon. in Pentec.* quo spiritum malignum exsufflaret. Vitam quandã, & animationem prolificam terræ aquísque priùs indidit; postea vitam gratiæ, & veram Ecclesiæ atque animæ cuiúsque (vt ita loquar) animam impressit. Nam, autore D. Aug. *ser. de Pentec.* quod est in corpore nostro anima, id est Spiritus sanctus in corpore Christi, quod est Ecclesia. Spiritus Domini superuectabatur (vt ex Tertul. præmisimus) nimirum æquitantis & prælantis more, iã tunc bellum illud significans, quod postea die Pentecostes aggredi cœpit, cũ facto de cælo sonitu, & classicum conclamante in spiritu vehementi aduenit, vt contereret naues Tharsis, *Ps.* 47. vt bene interpretantur S. Gregor. Nyss. Ruffin. & alij. *Tharsis* enim pro mari sumitur absoluè, à radice רשש *rasas*, quod est depauperare; quia videlicet propter frequentes procellas, crebráque & miseranda naufragia multi puncto temporis è diuitibus inopes effecti, bonorum omniũ atque ipsius vitæ facto naufragio emortui vndarum impetu in littora expuuntur. Alij verò fracta naui ad scopulos, vix seminudi, aut etiam nudi colluctando euadunt in arenam. Quæ est mortaliũ omniũ in hac vita conditiò, è mundo tandem fracta naui corporis, bonorum omnium facto naufragio, æstuantibus dolorum ac morborum lethalium tempestatibus, ferali syndone obuolui, reuertimur in terram, vnde nudi exiuimus. Ergo in hoc mari magno, procelloso, naufragiis infami, mortales omnes depauperante, naues liberè volantes Dei Spiritus contriuit. Nam quæ maior atq; opulentior nauis, quàm Roma, Romanúmq; imperium? Ea verò irruente Dei Spiritu conuulsa, & confracta, in petrámque impacta, potentiæ feritatísque tyrannorum fecit naufragium. Sub petra, nimirum sub pedibus Petri, iacuit Roma, Romæque imperium subsidit. Eodẽ naufragio concitata Dei Spiritu Græciæ mundanæque sapientiæ nauis prorsus disparuit. Eodem absumpta periit idololatria, Gentiúmque ritus impiissimi euanuerunt: quo de naufragio vix tabulæ fragmentáque cernuntur quæ inter Sinas, Iaponios alióśq; totos diuisos orbe populos, Christi Domini prædicatores colligunt ignibus concremãda. Sed meliora salubrioráque naufragia perpetuò fieri videmus in Ecclesia, vbi Dei Spiritus aquas cõmouet, & vehemẽter naues in mari cõterit. Vis enim (inquit D. Greg. 4. *moral.* 17.) compunctionis valida, mentes nostras huic mundo, quasi mari deditas salubri terrore cõfundit. Proh! quàm salubria peccatorũ, quos à vehemẽti spiritus impetu abreptos è mari delictis ac delitiis turgido turbidóque pœnitentia in littus eiicit, ad pedes confessarij prouoluit? Nã, vt eleganter animaduertit Tertullian. *lib. de pœnit.* pœnitentia cùm prouoluit hominem, magis releuat: cùm squalidum facit, magis mundatum reddit. Deprecemur igitur: Spiritus tuus Domine deducat nos. Ne verò quis timeat suorum delictorum turpitudine confusus, ac perterritus, sciat ad Deum sibi accedendum; de quo pulchrè Tertullianus. Tam pater (inquit) nemo, tam pius nemo, is ergo te filium suum,

Act. 2.
S. Leo.
S. August.
Spiritus S. pugnat, & triumphat.
Psal. 47.
S. Greg. Nyss.
Ruffin.
Tharsis significat mare.
Mundus mare.
Mors.
Naufragium commune.
Roma concidit.
Idololatria disparuit.
Prædicatores Euangelici.
S. Greg.
Confessionis sacramentũ.
Tertul.
Dei pietas.
Tertul.

etsi

Dei pietas.

etsi acceptum ab eo prodegeris, etsi nodus redieris, recipiet, quia redisti. Igitur (vt loquitur S. August. 13. *conf.* 8.) da mihi te Deus meus, redde te mihi. Eo amo te, & si parũ est, amem validiùs; hoc tantùm scio, quia malè mihi est præter te nõ solùm extra me, sed & in meipso; & omnis mihi copia, quæ Deus meus non est, egestas est. Expédens hunc locum Anastas. Sinaita rectè adnotauit, quid significẽt hæc duo inter se coniuncta, scilicet, *Spiritus Domini ferebatur super aquas: dixitque Deus, Fiat lux.* Spiritus (inquit) Dei super aquas hominem initiauit in Baptismo. Deinde cùm dixit, *Fiat lux*, docuit mysterium resurrectionis. Præterea per hoc bonam vitam exigit à baptizato, quæ quidem tanquam lux luceat ante faciem eius. At ne contingat eum esse pigrum ad intensos & vehementes sudores virtutis, vt qui non sit habiturus coronas tantorum sudorum, quarum sunt participes tantùm futuri, qui laborant, eùm docet etiam mysterium resurrectionis, *Fiat lux*, quasi dixerit, ne putes ad nullum lucrum tibi esse ventura certamina: non ita erit. Deerit enim tibi vespera, per mortem scilicet contracta; deinde postea fiet tibi manè, dies nimirum resurrectionis, & æternitatis. Hæc ille. Spiritus Domini, qui ferebatur super aquas in creatione mũdi, idem postea ad eiusdem renouationem superuenit in illam semper virginem Mariam, ex qua Dei Verbum carnem assumpsit. Superuectatur in virgine, ac triumphat Spiritus sanctus: nec enim in creatura vlla se diuino Spiritui æquè imbuendam & sanctificandam præbuit, atq; Virgo beatissima. Illa cælestium (vt vocat D. Ambr.) aula Sacramentorum. Illa (vt Idiota loquitur) Apostolorum magistra, & illuminatrix. Quin etiam, vt Rupertus, & multi alij affirmant, Virgo beatissima Dei mater, vt erat Spiritus sancti aptissimũ organum, Apostolos multa rerum abditarum mysteria euoluens edocebat.

S. Aug. — Anast. Sin. — Vita Christiani. — Resurrectio figuratur. — S. Maria qualis ab Spiritu sancto. — D. Ambr. — Idiota.

SECTIO III.

Dixítque Deus: Fiat lux. Et facta est lux. Et vidit Deus lucem quòd esset bona: & diuisit lucem à tenebris. Appellauítque lucem Diem, & tenebras Noctem: factúmque est vespere, & mane, dies vnus.

Deus quando locutus. Procop.

1. DIxitque Deus: Fiat lux.] Hîc primò Deus dicitur loquutus; Dixit Deus: nec dicendo cælum ac terram fecisse legitur. Procopio ea placuit ratio, ideo in cæli terræque molitione Deum nõ esse loquutum, quia nondum (inquit) creati erant, qui diuina voce instrui docerique debuissent. Angelos intelligit, qui paulo post cæli terræque productionem, aut simul cum iisdem producti esse creduntur. Quare creatis Angelis, qui iam subinde audire vocem Dei poterant, cætera deinceps non nisi vocis interuentu creator condidit. Quid autem Angelis à se creatis ea vocali operatione intimare voluisset, explicat idem Procopius ad hunc modũ: Voluit eos docere, se & ipsorum esse creatorem, ne fortuitò se crederent extitisse; omnem sequentem creationem in conspectu illorum peregit. Sic ille. Additque paulo pôst: Loquutus (inquiens) dicitur, vt declararet spirituales instruens creaturas, se opificem, & iudicem esse sui operis. Hæc Procop. Nota iuxta hanc sententiam, qualem suæ loquutionis ac vocis Deus ipse curam habuerit, quantó-

Angelos docet creator. Procop. — *Verbi diuini prædicatio æstimanda.*

A que illam in pretio æstimârit; cùm loqui vocémque emittere noluerit ad cælum, terram, aquas, abyssum, quæ omnia iam creata apparebant: ne scilicet incassum, & ad surda atque inanima loqueretur. Quapropter Angelos, qui audirent, vox diuina præstolabatur. O bone Deus, tempus adueniet, quando loquens Patribus in Prophetis, ac deinde in Filio ad homines, sic frustrà loquutus videberis, vt cælum & terram questibus impleas: loquutus sum, & noluerunt audire; vocaui, & renuistis; clamaui, & noluistis. Et quod magis mirandum est, Dei Filius factus homo clamauit, nascens, & viuens, ac moriens ad homines; pauci tamen audierunt, plures verò surdi, atque omni B sensu carentes perstiterunt. Quam hominum surditatem vellicans D. Aug. *homil.* 13. *tract. hom.* 50. ita exclamat: Et adhuc surdus es, interitum & perditionem nõ times? Sic Deus tonat, & stertis. Cæterùm, vt Theod. aliique volunt, in sacris literis *dicere*, idem sæpiùs est, quod velle, iubere: & cùm Deus dicit, efficere. Velle enim diuinũ efficax, est efficere. Quemadmodũ hîc S. Amb. *lib.* 1. *c.* 9. edisserit hisce verbis. Dixit Deus; non vt per vocis organa quidam sonus sermonis exiret; sed vt voluntatis suæ cognitionem proderet operationis effectu. Sic Amb. Ita planè se habet Deus in statu gratiæ: dicit, & vult omnes homines saluos fieri; sed quia ratio ipsa salutis postulat, vt etiam C homo velit, & efficaciter velit (sumus enim cooperatores gratiæ Dei) Deus ipse nec dicit, nec vult efficaciter in humanis operibus, nec demum efficit, quin homo simul operetur. At omnes volumus salutẽ consequi, & quis tã sui inimicus vt regnũ, & cæli regnũ nolit obtinere? Verumtamẽ, vt ait D. Aug 8. *conf.* 8. deest nobis velle fortiter, & integrè: volumus enim, & non facimus, quia non volumus. Sic Aug. Quam volendi & nolendi simultaneam contradictionem egregiè prosequitur idem Aug. *cap.* 9. *sequenti.* Vnde (inquit) hoc monstrum, & quare istud? Imperat animus corpori, & paretur statim: imperat animus sibi, & resistitur. Imperat animus, vt moueatur manus; & D tanta est facilitas vt vix à seruitio discernatur imperium. Imperat animus, vt velit animus, nec alter est, nec facit tamen. Imperat vt velit, qui nõ imperaret nisi vellet, & non fit quod imperat. Sed non ex toto vult, non ex toto imperat: nam in tantum imperat, in quantum vult, & in tantum non fit, in quantum non vult. Non vtique plena voluntas imperat, ideo non est quod imperat: nam si plena esset, nec imperaret vt esset, quia iam esset. Non igitur monstrum, partim velle, partim nolle: sed ægritudo animi est, quia non totus assurgit, veritate subleuatus, consuetudine prægrauatus. Hactenus Aug.

Dei vocem homines respuunt. — Surditas hominum. S. August. — Theod. — *Dicere quid sit?* — S. Ambr. — D. Aug. — *Opera nostra requiruntur. — Arbitrium hominis. — Imperium voluntatis.*

2. *Dixit, fiat lux, & facta est lux.*]. Vbi sic Am- E bros. 1. *Hexamer.* 9. Non ideo dixit, vt sequeretur operatio, sed dicto absoluit negotium. Id quidem accommodatè ad naturam efficacitatémque lucis in operando, vt considerat idem Ambr. Sicut enim (inquit) citò lux, cælum, terras, maria illuminat, & momento tẽporis, sine vlla comprehensione retectis surgentis diei splendore regionibus nostro se circumfundit aspectui: ita ortus eius citò debuit explicari. Vide etiam celeritatem operandi, dixit & facta est. Citatissima quidem est diuina bonitas in beneficiis conferendis: vti solo momento, quo exoritur, orbem vniuersum radiis circumquaque diffusis collustrat. *Et sanitas in pennis eius*, Malach. 4. Optimè Procop. Prima (inquit) Dei vox omnia repleuit

S. Ambr. — *Lux commẽdatur. — Deus citò benefacit.* — Malach. — Procop.

luce, cuius hæc fuit natura, vt sua virtute celetiùs omni cogitatione penetrarit & permeauetit omnia, inprimis tamen tenuiora & pellucidiora, sicuti est aëris natura. Principium simul & finis vno lucis impetu sunt illuminata: vnóque momento ab initio ad finem vsque lux excurrit. Sic ille. Dicit igitur, efficitque. Est qui- S.Ambr. dem, vt rectè D.Ambros. prima voti gratia celeritas in tribuendo. quod sanè proprium Deo est. Contrà verò in mundo, inter (dixit, & factũ est) multa solent intercedere, vt etiam aliquando, si dicta, promissa, diúque expectata veniant; tã serò tamen, iã desperato animo intempestiua sint. Quemadmodum Berzelao octogenario, & cum laruis iam colluctanti, Dauidis regia mẽsa ac familiaritas visa est. Panem rex obtulit edentulo 2.Reg.19. seni. sic enim legitur 2.Reg.19. *Erat autẽ Berzelas senex valde, id est, octogenarius. Dixit itaq; rex ad Berzelai: Veni mecũ, vt securus requiescas in Hierusalẽ; & ait Berzelai ad regẽ: Quot sunt dies annorũ vitæ meæ, vt ascendam cũ rege in Hierusalẽ? Octogenarius sum hodie. Nunquid vigent sensus mei ad discernẽdũ suaue, aut amarũ? aut delectare potest seruũ tuũ cibus, aut potus? vel audire possum vltrà vocem cantorũ, atq; cantatricum? Quare seruus tuus sit oneri domino meo regi? Sed obsecro, vt reuertar seruus tuus, & moriar in ciuitate mea, & sepeliar iuxta sepulchrũ patris mei, & matris meæ.* Proh senem sapientem! *Senex prudentissimus.* omnium bonorum & prudentium senum speculum! Promissam à rege vitam aulicam, regis familiaritatem mensámque non acceperat, senium causatus: in regia nunc suaue, nunc amarum propinatur; at senex ad vtrunque aut infirmus, aut *Regum aula.* fastidiosus ebibendum. In aula symphonia cantúsque persunant, chori tripudiant: at senex surdaster ad musicam, ad spectacula cæcus; ea tantùm cura seni est, & mori, & sepeliri, & in pace quiescere. Discant igitur à Berzelao senes, imò (quod maius dedecus) grandæuiores, Prælati, regum aulis obambulantes, & conchyliorum more, regiis ædibus adhærentes: curent mori, & bene mori; curent in pace & cum sanctitatis exem- *Episcopi in regum aulis.* plo sepeliri iuxta sepulchra maiorum Prælatorum, à quibus Ecclesiam regendam susceperunt.

3. *Facta est lux.*] Lux reliquarum deinceps creationi rerum præmissa est, ne sine luce manerent inuisibiles. Sic enim in glossa dicitur: Bene ab æterna luce priùs fit temporalis lux, vt per eam cætera viderentur. Et congruè quidem (ait S.Aug. D. August.) mundi ornatus à luce inchoatur, per *Lux commendatur.* quam cætera viderentur. Hoc ipsum & aliquan- S.Ambr. to elegantiùs D.Ambros. 1. *Hexamer. cap.9.* Fit (inquit) lux: vnde vox Dei in Scriptura diuina debuit inchoare, nisi à luce? Vnde mundi ornatus, nisi à luce exordium sumere? frustrà enim esset si non videretur. Hæc Ambros. Hinc videas, quàm concinnè Christus Dominus suorum, præsertim Apostolorum, & eorum qui illorum vices susceperunt, vitam & mores luci persimiles esse voluerit, dicens: *Sic luceat lux vestra corã hominibus, vt videãt opera vestra bona, &c.* Matth 5. Matth 5. Non enim satis est esse, sed & videri; S. Hieron. ait D. Hieron. Adiungítque rationem D. Au- S. August. gust. Nobis enim necessaria est vita nostra, aliis 2.Cor. 8. fama nostra. Et illustriùs adhuc exponens verba *Exemplum vitæ.* illa 2.Corinth. 8. *Prouidemus bona non solùm coram Deo, sed etiam coram hominibus*: ita disserit. Propter nos conscientia sufficit nobis; propter *Fama bona.* vos fama nostra non pollui, sed pollere debet in vobis. Duæ sunt res, conscientia, & fama: conscientia tibi, fama proximo tuo. Qui fidens con-

A scientiæ suæ negligit famam suam, crudelis est, maximè in loco illo positus (scilicet Episcopali.) Hæc August. *sermon. de vita clericorum.* Lux etiam cognitionis & scientiæ pro symbolo habetur: sed eam fabricatio mundi præcessit. Condidit Deus initio mundum, deinde lucem protulit, illum significans ordinem, quem Vates in Psalm. 118. obseruat, & obseruandum docet: Psal. 118. *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini. Beati qui scrutantur testimonia eius.* Quo loci D.Ambr. Quàm pulcher (inquit) ordo, quàm S.Amb. plenus doctrinæ, & gratiæ! Non priùs, *Qui scrutantur testimonia*, dixit: sed priùs, *Beati immaculati in via.* Ante enim vita, quàm doctrina quæ- *Scientia & virtus.* B tenda est. Vita enim bona, & sine doctrina habet gratiam: doctrina sine vita integritatem non habet. At si perfectionem requiras, nec vita sine cognitione, nec cognitio sine vita sit: vtrunque adstipulatur alteri. Hæc Ambros. Idem expendens locum *Matth. 23.* in quo Dominus vo- Matth 23. cauit Pharisæos sepulchra dealbata; apponit: Sic est doctrina sine vitæ innocentia; sed nec ipsa doctrina potest mercedem habere sine vitæ innocentia. Hæc Ambros. S.Ambr.

4. Sed cum eodem Ambros. ad commendationem lucis redeamus. *Fiat lux.* Qui ædificium (inquit) aliquod dignum habitaculo patrisfamiliàs struere desiderat, vnde lucem ei infundat, C explorat. Et ea prima est gratia: quæ si desit, tota domus deformis horret incultu. Lux est, quæ reliquos domus commendat ornatus. Peracutè admodum idem sanctissimus Pater in illo, *dixit,* *Misericordia Dei* *fiat lux*, pro Dei misericordia & beneficentia commendanda sic philosophatur. Quid mirum si Deus loquutus est lucem, & caliganti mundo lumen emicuit, quando si quis inter aquas mersus oleum ore emiserit, clariora faciat ea, quæ profundi tegebantur occultis? Sic ille. Vbi (vt vides) lucem oleo comparat, lucémque Dei pectori innatam ab ipsius ore quasi oleum emitti. Quæri solet hoc loco, qualis hæc lux fuerit, an *Lux prima qua fuerit.* sol nimirum, an alia quæpiam à sole diuersa. D Duæ sunt opiniones, ambæque probabiles (nam quid certi sit, ambiguum est.) Prima, quam tuetur Molina, tenet hanc lucem longé aliam esse Molin. à sole, qui nondum creatus erat. Secunda astruit solem ipsum esse, tametsi adhuc minùs lucidum, atque informem, quique postmodum suæ lucis incrementum atque integram perfectionem acceepit; sed de his vide Ludouicum Molin. *in* Molin. Delrio. *opere sex dierum*, & Delrio ad hunc locum. At quorsum priùs tenebræ, abyssus, deformitas in mundo extiterunt, dein lux, & cum luce omnia pulchritudo emicuit? ita molestiæ præcedere, gaudia subsequi solent. Quo in argumento eleganter effatur S.Aug. 8. *conf. 3.* Atiexam nonnul- S. Aug. E la. Plus, inquit, gaudet homo de salute desperatæ animæ, & de maiore periculo liberatæ, quàm si spes ei semper affuisset, aut periculum minus fuisset. Quanto maius periculum fuit in prælio, tanto maius est gaudium in triumpho. Iactat tempestas nauigantes, omnes futura morte pallescunt, tranquillatur mare, exultant nimis, quoniam timuerunt nimis. Edendi & bibendi voluptas nulla est, nisi præcedat esuriendi & sitiendi molestia. Et institutum est, vt iam pactæ sponsæ non tradantur statim, ne vilem habeat maritus datam, quam non suspirauerit sponsus dilatam. Vbique maius gaudium molestia maior præcedit. Sic August. Ita dum differt, nobis sua Deus dona commendat.

5. Et

S. Hieron.
S. Amb.

5. *Et vidit Deus lucem,&c.*] Frequẽs Scripturarum phrasis, vidit, pro *fecit*, nos videre, & cognoscere, vt exponit D. Hier. *Epist.* 15. de iis quæ Deo in sacra Scriptura tribuuntur. Vidit Deus lucem, quòd esset bona. scilicet ait D. Ambr. citato superiùs loco; non ex parte Dei, sed ex generali iudicium est. Rectè quidem: nam ea gratia est lucis, vt nulli gratissima nõ sit, ipsáque oculis intuentium proposita per se primas ferat omnis commendationis. quod subinde sanctissimus Pater eleganter ostendit his verbis. Bonorum operum proprium est, vt externo cõmendatore non egeant, sed gratiã suam, cùm videntur, ipsa testẽtur; plus est, quod probatur aspectu, quàm quod sermone laudatur. suo enim vtitur testimonio, non alieno suffragio. Lucis natura huiusmodi est, vt non in numero, non in mensura, non in pondere, vt alia, sed omnis eius in aspectu gratia sit; propriis itaque sermonibus naturã lucis expressit, quæ videndo complacet, quoniam ipsa vidẽdi officium subministrat. Nec immeritò tantum sibi prædicatorẽ potuit inuenire, à quo iure prima laudatur, quoniam ipsa fecit, vt etiam cætera mundi membra digna sint laudibus. Hæc S. Ambros. Vidit quòd esset bona. Heb. טוב *tob* significat qualecunque bonum, siue vtile, siue delectabile, siue honestum, siue pulchrum, decorum, amœnum. quæ sanè omnia bonorum genera in luce mirabiliter continentur. Habet etiã lux ad cæteras sui laudationes hanc non postremam; vt ea significentur, quæ sunt optima in rerum naturalium ordine, nimirum scientia, sapientia, intellectus, ratio: in supernaturalibus, fides, gratia, caritas, lumẽ gloriæ, Dei visio beatifica, atq; ipsemet Dei vultus. Canit enim Propheta Psalm. 4. *Signatũ est super nos lumen vultus tui Domine.* Heb. נסה עלינו אור פניך יהוה *nesah ghalenu or panecha, Iehouah.* Eleua super nos lucẽ facierũ tuarũ, Deus. Legũt alij: Erectum est super nos vexillum vultus tui; quod quidem venantur ex verbo נסה *nesah.* Aptissimè quidem lumen dicitur vexillũ. Vt enim sublato in altum vexillo milites ad arma vocãtur, & antesignano vexillum præferente militantium disponuntur ordines, atque adeò in hostem armatæ ruunt phalanges: sic prorsus oriente sole, luce circunquaq; diffusa, homines, & animantes, ad sua quique officia, rerúmque & vitæ studia sese conferunt. Atque vt altiùs huius loci explicationem deriuemus, oportet adhibere locum Cant. 4. *Ordinauit in me charitatẽ.* Pro quo in Hebræo legitur, ודגלו עלי אהבה *vediglo ghalai ahabah.* Et vexillũ eius super me amor. Hinc admirabilis sensus redditur: nimirum ad explicatum, veluti vexillum, cùm Dei amorem, tum vultum ac visionem in beatitudine perfruendam, iustorum animos, quasi in acie vitæ positos ad arma ruere, laboribus incurrere, insultare periculis; tormenta, probra, mortem deniq; exultante spiritu appetere pariter, & oppetere gloriosã. Quid enim (inquit Guarricus Abbas) durum potest esse in præcepto, vbi salus est in promisso. Accedamus mentis affectu ad clarissimam diuini vultus lucem, & illuminabimur. Nec enim (ait S. Aug. 2. *conf.* 6.) blandius est aliquid, ô Domine, tua charitate; nec amatur quicquam salubrius, quàm illa præ cunctis formosa & luminosa veritas tua.

Lucis significata.
Psal. 4.
Cant. 4.
Beatitudo inuitat.
Guarr.
S. Aug.

6. At quis non timeat, cùm videat lucem, qua nihil pulchrius ac purius, nihílque in commune bonum & vtilitatem profusius; nihilominus vbi primùm condita fuit, illico supremi iudicis exa-

Iudicium Dei.

A men subire; num bona, num ad regulam diuini iudicij directa ordinatáque videretur? Quid iam de tenebris fiet, si lux ipsa examinatur? Oportet vt iudicium incipiat à domo Dei. Quid fiet de domo diaboli? *Dies mei, sicut vmbra declinauerunt*, ait Proph. Psalm. 101. Optimè animaduertit D. Bernard. Quia sine fructu. Vt enim sterilius nihil est vmbra, & inanius: ipsa verò cùm pertransierit, nullũ sui vestigium relinquit, nullúmque fructum, vt loquitur Bernard. Sic Dauid tantus Propheta, tam mira sanctitate præcellens, sua, eáq; illustriora, tanquam serenus dies, opera ad oculos Dei normámq; diuinæ legis examinans, vacua & sine fructu iudicabat. Bene addit D. B Hieron. Si dies, quanto magis noctes? hoc est, si lumen, quanto magis tenebræ? Videtur Moyses acturus de hoc tam seuero Dei iudicio, ne caderet animo, & timori succumberet quisquis audiret, multa priùs de misericordia Dei præmisisse. Néve etiam quis Deum nimiæ seueritatis insimulet, scire proinde debet, quàm misericors & patiens est, atque adeò, nonnisi coactus ad iudicandum procedere consueuit. *Dominator* (inquit) *Domine Deus, misericors & clemẽs, patiens, & multæ miserationis ac verax, qui custodis misericordiam in millia: qui aufers iniquitatẽ & scelera, atq; peccata, nullúsq; apud te per se innocẽs est.* Exod. 34. Nota vltima verba terroris plena, quæ sic exponit Caiet. C Quãuis Deus multos habeat pro innocentibus, nullum tamen haberet innocentẽ, si exacto rigore vti vellet. Sic ille. Temperatur tamen iste rigor iustitiæ amarissimus, dulcissimo misericordiæ fauore, quẽ Moyses præmiserat. Deinde suauissimis semper Virginis Dei matris precibus. Dei planè confisus misericordiæ exultat S. Bern. *ser.* 34. *in Cant.* ad hunc modum. Et si mihi meritum deest, sed non illi miseratio. nunquid solummodo iustus est? est & misericors. *Misericordia tua multa Domine; secundùm iudicium tuum viuifica me*, Psal. 118. Sed quid hoc est: secundùm iudicium Dei viuificari vult Dauid? quid horribilius Dei iudicio? mors, non vita ab illo expectãda est. D Respondet Bernard. quòd nimirum temperatum misericordia est. Quid nõ ergo misericordia Dei ipsa præstabit: cùm vel ipsa temperatum iudicium salutem & vitam elargitur? Vidit Deus lucem, quòd esset bona. Meritò expenditur bonitas lucis, vt constet, palámque videatur; quando lux ipsa cæteris prælucet rebus, vt appareant. quo erudiuntur ad illustre morum ac vitæ exemplum in propatulu exhibendũ ij, quibus dictum est: *Vos estis lux mundi*, Matth. 5. Hoc Dominus requisiuit in Petro, qui primus post Christum lucis officium præstitit. Petrum enim priùs quidem est periclitatus in amore, deinde præfecit orbi vniuerso, illis in verbis: *Petre amas me? pasce oues meas*, Ioan. vltimo. Quem locum sic ex- E pendit D. Ambros. *in Psal.* 50. Non otiosè post confessionem nimiæ charitatis iubetur plebem regere, qui etiam turbatus non amiserat, quemadmodum ipse se regeret, & peccatum suum nimia charitate texisset. Et quidem hoc exemplum vitæ illustrioris summè solet esse potens ad conuincendum. Idcirco Dauid precatur Dominum: *tempus faciendi Domine, dissipauerunt legem tuam*, Psal. 118. Vbi D. Ambros. Tempus (inquit) faciendi, non iubendi. Similiter D. Aug *in Psal.* 55. ait: Deficis sub præcepto? confortare in exemplo. adest ille, qui præbuit exemplum, vt præbeat & auxilium. Sic Aug. Legimus sæpiùs ab sponso excitam sponsam, vt surgeret, vt exiret, vt veniret;

1. Petr. 4.
Psal. 101.
S. Bern.
Opera nostra vana.
Misericordia Dei.
Exod. 34
Caiet.
Maria misericordia.
S. Bern.
Psal. 118.
Matth. 5.
Ioan. vlt.
S. Ambr.
Psal. 118.
S. Ambr.
D. Aug.
Exemplum vitæ.

iet;nec tamen illam quidquam profecisse, ac denuum clamasse: *Fuge dilecte mi, assimilare capreæ hinnulóq; ceruorum super montes,* Cant.4. Pulchrè adnotauit D. Ambr. *de bono mortis, cap.* 5. Hortatur (inquiens) vt fugiat sponsus, quia iam sequi potest, etiam ipsa terrena fugiérem. Hæc ille. Quasi ergo quodammodo sponsa excuset suam in eundem tarditatem, quòd non videat sponsum præeuntem: & non possit non currere, si eum viderit præcurrentem.

Cant. 4.
S. Ambr.
Exempli vis.

Amor Dei erga homin.

7. Expende insuper amorem Dei erga hominem. Tanquam artifex opus aliquod apprimè concinnans viro Principi, mirè solicitus in constituendo, elaborando, examinando, vt absolutissimum euadat, omninò totis exsudat viribus. Cœlum, terram, lucem, luminaria, totum deniq; orbem condit, & conditum expendit, vt omnibus numeris absolutum perfectúmque sit opificium. At cui Principi homini (inquam) quem Principem mundi, & alterum quasi Deum efficit. Sed, ô bone Deus, quanta debet esse hominis cura, & solicitudo, quantúsque sudor, vt in te colendo, atque amando, nostra sint opera quàm perfectissima! Sanctissimus Iob tot ac tam mirabilium effector operum, nihilominus ait: *Verebar omnia opera mea, sciens quòd non parceres delinquenti,* c. 9. Veluti qui Regi parat epulas solicitè artem omnem exercet, vt sapide ad placidum Regis cõdiat: veritus semper, ne Regi displiceant epulæ, fastidióque excipiantur: tunc verò maximè exultat, cùm videt Regem approbare condimentum. Quid igitur Deo æquè gratum ac sapidum, quàm nostra opera, ex virtute, atque in ipsius obsequium condita & apposita? Scio equidem nonnullis placere, vt lucis nomine, aut etiam cum lucis productione Angeli creati esse intelligantur; quod & in glossa notatur, & D. August. non displicet. Cæterùm, vt præmisimus, aptiùs cum cælo pariter Angelorum creatio facta esse creditur. Quòd autem Moyses de Angelorum creatione mentionem nullam fecerit, ea in promptu ratio est, quæ passim circumfertur à Theodór. in hunc modum explicata ad quæstionem secundam Quia qui lege regebantur; solidæ, vel constantis fidei nihil habebant. Mox enim post plura & ineffabilia miracula imaginem vituli Deũ designauerunt. Quòd si tam facilè sibi deos finxerunt è simulachris iumentorum, quid non perpetraturi fuissent inuisibilis naturæ notitiam assequuti? Huiusce rei gratia Deus neminem veterum alloquutus est per Angelum vsque ad tempora integerrimi Abrahami. Hæc Theod. Quare Moyses Hebræorum in idololatriã apprime perspectam procliuitatem habens, Angelorum creationem alto texit silentio, ne occasionem præberet impietatis. Nec ipsos Angelos Geneseos scriptori succensere putandũ est, imò suæ creationis silentium gratificare Moysi. Nam si, quemadmodum voce ipsius Dei cõpertum habemus in Euãgelio, Angeli ipsi à Deo destinari soliti sunt ad tollenda scandala de regno eius: quî vellent ipsi Hebræis infirmis ac rudibus, & suopte ingenio ad impietatem inclinantibus, scandalo esse ac ruinæ? *Vidit Deus lucem, quòd esset bona:* declarat optimè Procop. Quod singulis operibus opifex subiũxit, quòd sint pulchra: ideo factum est, quia omnia exactè consummata, & ad vnguem elimata; quibus nihil deesse animaduertere potuisses, scilicet omnia non visu solùm pulchra, sed complecti quinque insignẽ vtilitatem, & inter se debita & legitima proportione conuenire. Sic ille.

Hominis excellentia.
Iob. 9.
Opera virtutis.
Gloss.
D. Aug
Angelorum creatio.
Theod.
Hebræi proni ad idololatriam.
Procop.

8. *Diuisit lucem à tenebris.*] Diuisit Deus lucẽ ac tenebras loco inprimis, nimirum luci superiorem assignans, tenebris inferiorẽ (vocamus Hemisphærium) vt explicat D. Aug. *lib. imperfecto de Genes. c.* 5. Deinde natura; quippe lux positiuum quid est, tenebræ sola priuatio, vt Chrysost. *homil.* 3. & causa: quia lux de qualitate quadam corporea, tenebræ de telluris opacitate resultabant. Denique tempore (qui sensus huiusmodi verborum est potissimus.) Certò namque horarum spatio lux & tenebræ sibi succedunt inuicem. hæc significatio separationis ex D. August. *lib.* 1. *de Gen. contra Manichæos, c.* 9. elicitur. In hac lucis ac tenebrarum diuisione multa quidem significari voluit creator ipse: ac illud inprimis omnium maximum; cùm Deus videlicet in æternitatis puncto (vt vocant Theologi) discreuit lucem ac tenebras, hos ad sui gloriam prædestinando, alios ad gehennam ex demeritis reprobando. quod de arcano inscrutabili iuxta, & metuendo in Theologia pertractatur. Diuidit lucem, hoc est, filios lucis, ac tenebras, id est, tenebrarum filios, peccatores, vt habetur in glossa; non illo tantùm æternitatis signo, sed in huius etiam vitæ statu circa amorem, amorísque sui documẽta, inspirationes, auxilia, donationes gratiarum, protectionem, atque adeò æternæ suæ prædestinationis effectus, qui ab ipso Deo euidenter internoscuntur; & circa auersionem ex culpis præuisis, odium, iram, iudicium, ac destinatos reprobationis effectus hominum reproborum. Et quamuis currente vitæ seculíque huius statu, mali cum bonis, reprobi cum prædestinatis, commixti & confusi ad instar illius indigestæ molis, cui tenebræ incubabant (de qua superiùs) esse videantur: non id tamen ad oculos Dei (quibus nihil est non apertum ac nudum) apparet. Ipse videt, & scit qui sunt eius: ipse aduentu suo illuminabit abscondita; triticum à paleis in area; pisces esui aptos ab ineptis & putridis in sagena; agnos ab hœdis in caula; rosas ab spinis; & à violis liliísque carduos & vrticas in agro & in prato separabit. quæ diuisio inuisibiliter nostris oculis, sed planè & certò fit in puncto mortis cuiusque: visibiliter autẽ in theatro iudicij finalis demonstrabitur.

S. Aug
S. Chrysost.
S. Aug.
Prædestinatio & reprobatio.
Diuisio extrema hominum.

9. Diuidit præterea lucem ac tenebras; fidelibus, infidelium mutuo ac familiari commercio interdicens, vt legitur apud Paul. a. Corinth. 6. *Nolite iugum ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio iustitiæ cum iniquitate? aut quæ societas luci ad tenebras? quæ autem conuentio Christi ad Belial? aut quæ pars fideli cum infideli? Qui autem consensus templo Dei cum idolis? Vos enim estis templum Dei viui. Propter quod exite de medio eorũ, & separamini, & immundũ ne tetigeritis.* Ad quem locum sic Theophil. Corinthiorum virtutem & ingenuitatem cum infidelium comparat improbitate. Nec secus agit Apostolus cum his, quàm pater aliquis solet, qui filium videat cum perditissimis hominibus aduersari; ad quẽ verba huiusmodi habeat: Quænam tuæ esse potest nobilitati cum illorum nequissimis moribus consociatio? Sunt quidem infideles, idolorum templum, vel idola potiùs; vos autẽ Dei ædes. Igitur separamini, illos declinate, & puriores euadetis. Hæc Theophil. Aduerte ad maiorem huius loci intelligentiam, vocari Dominum in sacris literis diuisorem & separatorem: vt Zachar. 9. *Sedebit separator in Azoto.* Vbi D. Hieron. Separatorem intellige Dominum, qui bonos à malis, & argentum

2 Cor. 6.
Diuisio ab improbis.
Theoph.
Zach 9.
S. Hieron.
Deus diuisor.

&

& aurum à sordibus scoriáque discernet. Sic ille. Præterea diuidit lucē Dominus à tenebris; suos nimirum quos sibi elegit, ab Ægypto seculi ad terrā promissionis, à vita laxiore ad virtutis tramitem angustiorem, à peccatis ad pœnitentiam, *Religiosorum vita.* à mundo ad religionem abducens. Diuidit quidem lucem à tenebris; sed quam quæso lucem, nisi qua significantur à Christo Domino dicente: *Vos estis lux mundi*; nimirum Dei sacerdotes, quorum dignitas, nulla commendatione describi potest. Sed tamen illa mihi videtur accommo-*S.Greg.Naz. Sacerdotum dignitas.* datior S.Greg.Naz. *Apol.*1. quæ sic habet. Veritatis antistes ac propugnator, cum Angelorum classe atque ordine est, cum Archangelis Deum celebrat; ad supernum altare sacrificia transmittit, simúlque eum Christo fungitur sacerdotio, figmentum instaurat, imaginémque creatori sistit, & supernū mundo opificem agit, &, vt quod maius est dicam, Deus est, aliósque deos efficit. Hæc Nazianz. Viden' vt luceat dignitas sacerdotalis, sicuti lux in tenebris emicat? At diuidatur loco, si lux est, ne caliget, ne tenebris occulatur. *S.Ambr.* Quid enim (D.Ambros. *lib.*1.*officior. c.* 20.) necesse est, vt demus secularibus obtrectandi locum? Quàm multos etiam fortes illecebra decepit? quanti non dederunt errori locum, & dede-*Sacerdotum à laicis diuisio.* runt suspicioni? Ministerium altaribus Christi, non obsequium hominibus deferendum recepimus. Hæc Ambros. vbi vides, quantum sanctissimus Doctor contendat sacerdotem à communi viuendi ratione secularium hominum abduci, lucem à tenebris diuidi oportere. Grauiter etiam concludit. Vsus (inquiens) citò inflectit naturam. Atque vtinam non essent multa in hoc lucis cum tenebris commercio, digna questibus & lamentis! Satis verò ad hanc causam peruenien-*D.Ambr.* dam illud erit, quod idem D.Ambros. *in* 22. *Luc.* scriptum reliquit de negatione D. Petri Apostolorum Principis, Sacerdotum maximi post Chri-*Petrus Christum negauit.* stum. Vbi (inquit) negat Petrus? in prætorio Iudæorum; ibi negat, vbi Christus captus, vbi Christus ligatus est; quomodo enim non erraret, quem intromisit ostiaria, & interrogauit ostiaria, & ostiaria Iudæorum? Negat in prætorio Iu-*Consuetudo improborum.* dæorum, vbi difficilis innocentia. Mala flamma Iudaica; vrit, nō calefacit; malus focus, qui quandam etiam Sanctorum mentibus fuliginem erroris aspergit. Sic Ambros. Nihil igitur æquè necessarium luci est, atque à tenebris diuisio: cùm ob eam præcipuè causam à Zacharia, cap. 9. di-*Zach.9.* ctum sit de sacerdotibus: *Lapides sancti eleuabuntur super terram eius.* Eminere scilicet debent, vt officio, & dignitate, sic exemplo vitæ sacerdotes, lapides in Ecclesia sancti, lapides separati, sine separationis, lapides diadematis. hæc omnia Hebræa voce importantur.

10. Quàm verò ratum sit, & planè miraculum lucem cum tenebris commixtam nō effun-*S Amb.* di, non extingui, ostendit idem Ambr. *in Psal.* 40. explicans illa verba: *Propter innocentiam meam su-*Christi innocentia.* *scepisti me.* Suscepit (inquit) eum Pater resurgentem, quia nulla eum offensio prolapsionis aspersit. Immaculatus ad Patrem rediit, à quo immaculatus exiuit, quando descendit in terras. Vnde *Psal.2.* dicit ei Pater: *Filius meus es tu, ego hodie genui te*, Psal. 2. hoc est, generationis meæ in te priuilegiū recognosco; quem nulla macula potuit inquinare peccati. Inter peccatores versatus es; peccata omnium suscepisti, peccatum pro omnibus factus es, maledictum pro omnibus factus es: sed nullus vsus potuit ad te transire peccati. Ita inter peccatores versatus es, quasi inter Angelos versareris. Hodie genui te, in quo lucem immaculatæ prolis agnosco. Heri mihi & hodie ipse es, & in seculū. Nox in te nulla est; quia totus es dies. Hactenus Ambros. Christo filio Dei proprium fuit, cùm esset lux ipsa mundi, vt seipsum nominat, ac tot per annos cum tenebris vsque densissimis ac turpissimis Iudaicæ impietatis versaretur, nihil illi & labis & caliginis aspergi potuisse. *Consuetudo improborum.* At Deus erat. Quis ergo non timeat, etsi lux mundi sit, si tamen homo est? Nihilominus Deo sic disponente & iubente, si eum tenebris lux inhabitet, viuárque, vt eas in lucem trāsmutet; vincetur omne diuina gratia periculum; & Christi *Zelus animarum.* miraculum in serui ipsius innocentia, nullis impiorum aspersa maculis reperietur. Graue malū, lucem cum tenebris cōfundere: ea nimirum, quæ discreta à sese inuicem Deus esse voluit, in vnum coniungere. Lucem, hoc est, Ecclesiam, & Ecclesiasticū ius longo sanè interuallo separauit Deus à laico profanóque iure. Quæ tanta igitur Prin-*Ecclesia præferenda regno.* cipum & Regum temeritas, vt vtrumque commisceant? Euehitur in regnum Ioas, sceptrum in *Ioas Rex.* manu capit, diademate coronatur. Rectè id quidem, & meritò. At super diadema legis positum est testimonium 4.*Reg.*11. Libet nimirum legis, *4.Reg.11.* qua doceretur qualiter viueret, & quid ageret, vt habetur in glossa. Dei legem non sceptro com-*Glossa.* miscet, non manu præfert ad sui arbitrium Princeps tractaturus: sed super omnia Regiæ maiestatis insignia, quo videlicet non pertingant Regis imperia. Prudentissimè Constantinus Magnus dictitare solebat, Reges extra fores Ecclesiæ, Episcopos esse. Nam præcipuum Regis Christia-*Episcopus quid sit.* ni munus est eniti, vt Deus adoretur & colatur: cæterùm nec istud tantæ pietatis officium intra, sed extra Ecclesiæ fores exercere potest ac debet. Sciant igitur seculi Principes sibi oppositas illas columnas, aut vallorum obices in valuis Ecclesiæ, in quibus sit inscriptum Dei manibus: HVCVSQVE LICAT REGIBVS. Ozias *Reges non supra Ecclesiam* Rex Iudæ bello & pace clarissimus aliquot an-*2.Par.26.* nis extitit: deinde verò, vt scribitur 2. *Paral.*26. eleuatum est cor eius in interitum suum, & neglexit Dominum Deum suum: ingressúsque tēplum Domini adolere voluit incensum super altare. Sacerdotes restiterunt Regi: Non est tui offici j Ozia, sed sacerdotum. Egredere de Sancta-*Ozias Rex.* rio: ne contempseris, quia non reputabitur tibi in gloriam hoc à Domino Deo. Iratúsque Ozias & tenens in manu thuribulū, vt adoleret, minatur sacerdotibus. Statimque orta est lepra in frōte eius coram sacerdotibus in domo Domini super altare, & festinatò expulerūt eum; sed & ipse perterritus accelerauit egredi, eo quòd sensisset illicò plagam Domini. Fuit igitur Ozias Rex leprosus vsque ad diem mortis suæ. Memorabilis planè historia, & quam Principes vniuersique laici homines ante oculos semper habere debuis-*Theod. Regum temeritas.* sent. Elegans verò est ad illam paraphrasis Theodoreti, quæ sic habet. O Rex definita sunt à Deo, quæ Regibus conueniunt, & quæ sacerdotibus congruunt: Singulare munus habent sacerdotes. Quid conculcas legem à Deo datam? cur transgrederis terminos? rapiens ea quæ non conueniunt, tua etiam perdes. Sed ille non cessit. Ergo pro gloria collegit ignominiam. Eadem ei acciderunt, quæ primo parēti Adamo. Ille enim cùm desiderasset fieri Deus, esse quoque Dei imaginem perdidit. Intus enim sedit in lecto; lepra, quæ erat in fronte, arcente, ne in multitudine

vetfaretur, & liberè loqueretur. Ferebat enim in fronte argumentum iniquitatis. Hæc Theodor. Cæterùm varietas rerum delectat, & perennis si foret lux, fastidio esset. Sic igitur oportet tenebrarum ac lucis mutua successio; quod quidem mysterij Procopius in verbo, *diuisit*, subtiliter ita rimatur. Quemadmodum Rex qui in vrbe quidpiam fieri præcepit, vbi factum est, id laude insigni ferre cõsueuit, postea id ad vsum, quem animo destinauit, accommodat. Simili ratione præcepit Deus vt oriretur lux, exortam laudauit; postea eam disposuit ad eum modum, quo existimabat mundo vsui futuram. & hoc colligitur ex verbo, *distinxit*, vel *diuisit*; voluit enim & tenebras esse mutua successione, seu vicissitudine: nam nox hominibus & animantibus vtilis est. Sic ille.

Precop.

11. *Appellauitque lucem Diem.*] Non ita dictum à Deo est, sed sancitum, vt hæc rebus conuenientia nomina deinceps homo imponeret. Sic Aug. & Chrysost. Quare spatium temporis duodecim horarum, quo sol datatutus erat in altero hemisphærio, & loco illius iam tunc perdurabat illa primæua lux, de qua superiùs dictũ est, Dies hic appellatur, nempe artificialis. Similiter de spatio duodecim horarum, in quo absente luce, persistit caligo, quæ Nox hic nominatur, philosophandum est.

S. August. S Chryf.

12. *Factúmque est vespere & mane, dies vnus.*] Hoc est, primus dies extitit. Vsitatissimum enim est apud Hebræos, cardinales numeros pro ordinalibus vsurpari: frustrà proinde confugiunt aliqui ad mysterium, quod in voce, *vnus*, curiosiùs rimantur. scilicet dies naturalis viginti quatuor horarũ, diem artificialem & noctem subsequentem complectens. Intelligitur (vt rectè aduertit Caiet.) lux creata in puncto Oriẽtis, ex quo fit, vt vespere & mane dicatur dies integer naturalis. Facta est autem lux in motu: nam ex continuo motu lucis circa terram fit vespere, & fit mane. Sic ille. At quidnam est hoc, vt primus in orbe dies à vespere, nõ à mane inchoëtur? non ab ortu lucis, sed ab occasu decurrat? an ea ratione significari voluit rerum conditor miserã mortalium, quibus ad sedem & habitaculum construebatur orbis, in eo vitæ conditionem, vt non nisi à vespere, ab occasu, à tristitia principium essent habituri? Quippe à lacrymis vitam exordimur: & primo oris vagitu (ait D. Hieron. *in* 16. *Ezech.*) laboriosa vitæ testamur exordia; quod etiam leges apud D. Aug. 21. *de ciuit. cap.* 14. *&* *serm.* 24. *de verbis Apost. cap.* 1. D. Bernar. *ser.* 4. *hebdomada pænosa*. Liceat huc etiam adiungere verba Plinij *lib.* 7. *in proœmio*, Ab hoc lucis rudimento membrorum nexus & vincula excipiunt animal cæteris imperaturum; & à supplicijs vitam auspicatur vnam tantùm ob culpam, quia natum est. Sic ille. Sed idem argumentum vberius pertractat D. Basil. *homil.* 11. *in Hexamer.* vbi ait: Est homo animal deciduum, & morti destinatum, innumeris obnoxium & expositum affectionibus; ab ipsa mox effusione vteri materni ad extremæ senectæ lineam agmen secum trahens inexplicabilium malorum, veluti sentinam quandam exhaurit. Sic Basil. Ex his verbis tanti Doctoris videas hominem à maternis eductum visceribus, ita in hoc rerum creatarum, veluti die ac libero cælo apparere vt noctuam, feralémve aliam noctis volucrem; in quam subitò è tenebris erumpentem, reliquarum auium turmæ facto impetu inuebantur. Esse damnæ certe ξque persimilem, quam venatores canésque persequantur, Agitari in eireo, vt taurum, hinc inde iaculis impetitum. Atque in medio mari æstuantem cymbam, nunc vndarum ventorúmque procellis concuti, nunc piratarum occursantium impetu infestari. Non minùs eleganter in seipso humana infortunia exprimens queritur ad hunc modum S. August. 10. *conf.* 28. Contendunt lætitiæ meæ flendæ cum lætandis mœroribus: contendunt mœrores mei cum gaudiis bonis; & ex qua parte stet victoria, nescio. Nunquid non tentatio est vita hominis? quis velit molestias & difficultates pati? Tolerari iubeas, ô Domine, non amari: prospera in aduersis desidero, aduersa in prosperis timeo. Væ prosperitatibus seculi à timore aduersitatis, & à corruptione lætitiæ. Væ aduersitatibus seculi à desiderio prosperitatis: & quia ipsa aduersitas dura est, ne frangat tolerantiam. Hæc August. At est nihilominus, quid tot ac tantis in malorum voluminibus & explicatu facile & suaue toleratu esse videatur: quòd nimirum vespere in mane tertetur, nox in diem, tempestas in placidam lucẽ ferenet, iuxta illud Psalm. 29. *Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia*. Profectò suos electos Dominus à vespere ad mane, à mœstitia perducit in lætitiam: vt iam pro signo & pignore gaudij consequentis præsens dolor haberi queat. Hinc illud Cant. 2. *Flores apparuerunt in terra nostra*. Sed quid tandem hi flores? Certè qui prædicante Domino nasci vernaréque videntur. Scilicet, beati pauperes, beati qui lugent, beati qui esuriunt, qui sitiunt, qui patiuntur. Ad quem locum ita Greg Nyssen. *tract. de beatitudine*. Fructuum, qui sperantur, flos afflictio est: propter fructum igitur etiam florem decerpamus. Sic ille. Et quidem flores, hoc est, labores & dolores in terra sponsi apparere dicuntur: videlicet in terra illa benedicta, de qua secundus Adam assumptus est, in Virgine (inquã) matre, quæ multis est & grauissimis simul cum filio suo calamitatibus perfuncta: cùm peperit ad præsepe, cùm fugit in Ægyptum, cùm ad patibulum comitata est filium, cùm stetit iuxta crucem, cùm mortuum & lacerum de cruce excepit, & tumulo condidit; sed ita oportuit matrem filio similem haberi. Habes hinc vespere, tribulationes huius vitæ flores esse, ad futuram beatitudinem, manéque illud æternitatis fructũ, qui iam in floribus, dum erumpunt, præmittitur ac demonstratur. Elegantet etiam D. Gregor. Papa *super illud Iere.* 13. *Patres comederũt vuam acerbam*. Quisquis (inquit) præsentis vitæ delectationibus satiari desiderat, quasi fructus ante tempus comedere festinat. Vnde colliges maturas voluptatum vuas in cælo tantùm, & proferri & colligi, & comedi. At nonnisi vuas acerbas immaturásque comedere, qui voluptatibus studeat in hac vita. Vespere & mane, Dei ordo cursúsque est; mane & vespere mũdi progressus. Nam quotidie miseri experimur, quàm illud verum sit Prouerb. 14. *Risus dolore miscebitur: & extrema gaudij luctus occupat*. Vbi D. Bernardus. Vtinam (ait) non etiam prima. Sapienter igitur Ierem. 17. *Diem hominis non desideraui*. Quem locum ita enucleat S. Gregor. Papa. Dies iste in noctem desinit, quia temporalis prosperitas ad tribulationis tenebras perducit. Sic ille. Quod idem esset, ac si diceres: Mane hominis in vespere desinit, & mundi dies in noctem sepelitur. Cæterùm tam multiplex est malorum, quæ patimur, dum vitam trahimus, seminarium, vt feliciter nobis adueniat mors, cuius interuentu immuni

Hominum vita misera. — Caiet. — S. Hieron — D. Aug. — S.Bern. — Plin. — S Basil. — S Aug. — Finis laborû. — Psal.29. — Tribulatio fructuosa. — Cant 2. — Greg Nyss. — S.Greg. — Ierem. 13. — Voluptas immatura. — Prou. 14. — S Bern. — Ierem. 17. — S Greg. Papa — Vita misera.

immunitatem à vitæ calamitatibus eluctamur. Icciroo aiebat Apoſtolus: *Mihi viuere Chriſtus eſt, & mors lucrum,* ad Philip. 1. Vbi Theophil. Fit itaque, vt lucrum mihi ſint allaturi, qui hac me vita exemerint. Sic ille. Nihilominus nolumus ſpoliari, ait Apoſtolus. Hoc eſt, mortem timemus; ſed (ò dementiam!) de vita æterna nihil omnino curamus. Quam in ſententiam diſertiſſimè ita profatur D. Auguſt. *tract. 49. in in Ioan.* O ſi poſſemus eacitare homines (mortuos) & cum ipſis pariter eacitari: vt tales eſſemus amatorea vitæ permanentis, qualea ſunt amatores vitæ fugientis! quid non facit homo ſub mortis periculo conſtitutus? Gladio impendente ceruicibua prodiderunt homines, quicquid ſibi vnde viuerent, reſeruabant. Quis non continuò prodidit, ne percuteretur? Et poſt proditionem fortaſſe percuſſus eſt. Quis non, vt viueret continuò, perdere voluit vnde viueret; eligens vitam mendicantem, quàm celerem mortem? Cui dictum eſt, nauiga ne moriaris, & diſtulit? Cui dictum eſt, labora ne moriaria, & piger fuit? Leuia Deus iubet, vt in æternum viuamus; & obedire negligimus. Non tibi Deus dicit, perde quicquid habes, vt viuas exiguo tempore in labore ſolicitus, ſed da pauperi, vnde habes, vt viuas ſemper ſine labore ſecurus. Accuſant nos amatores vitæ téporalis, quam nec cùm volunt, nec quandiu volunt, habent: & nos inuicem non accuſamus tam pigri, tam tepidi ad capeſſendam vitam æternã, quam ſi voluerimus, habebimus, & non amittemus. Hæc Auguſt. Pulchrè ad mores hæc omnia: nam ad literam veſpere & mane ponuntur tanquam termini. Veſpere quidem complet diem artificialem, qui prima eſt pars diei naturalis; & mane complet noctem, quæ ſecunda pars eſt diei naturalis. Hæc ex Lyra. Priùs autem veſpera ponitur terminus diei artificialis, & deinde mane terminus noctis, vt oſtendatur quòd primum diem artificialem nulla præceſſit nox. Ita Caiet.

Ad Phil. 1.
Mors lucrum.
D. Aug
Vita amor.
Lyra.
Caiet.

SECTIO IV.

Dixit quoque Deus: Fiat firmamentum in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis. Et fecit Deus firmamentum, diuiſitque aquas, quæ erant ſub firmamento, ab his, quæ erãt ſuper firmamentum. Et factum eſt ita. Vocauítque Deus firmamentum, Cælum, & factum eſt veſpere & mane, dies ſecundus.

1. F*iat firmamentum.*] Eaoritur ſecunda in orbe dies, operáque ſoa deinceps proſequitur opifex. Chaos illud elementarium euoluit ac diſtinguit: primóque ex aquea matèria, aërem, cælorúmque, vt nonnulli arbitrantur, orbes, excepto Empyrio (quod primum extitit opus primę diei) producit. Plorimorum Patrũ ſententia eſt, aqueam aëris (cum aëre ignis coniungitur) cælique fuiſſe materiam: tametſi negantem opinionem, quæ verior eſt, Theologi ac Philoſophi cõplures amplectantur. De qua vtramque in partem diſputatione lege Ludouicum Molin. Perer. Curſum Conimb. ſuis in locis. Cælum vocat hîc firmamentum. Hebr. רקיע *raquiagh*, quæ vox ſonat expanſionem, ſeu extenſionem quandam, ſed ſolidam à radice רקע *raquagh*, quod eſt contundere, & malleo extendere; cuiuſmodi extenſionem ſolidam cernimus in fabrili officina mal-

Aqua aëris materia.
Molin.
Perer.
Curſ. Con.

A leatorum. Hac firma & ſolida extenſione ſignificatur cælum, nimirum omnes cælorum orbes, præterquam Empyrius, & ab interprete aptiſſimè vertitur firmamentum. — *Firmamentũ quid.*

2. *Diuiſitque aquas.*] Grauis diſceptatio de hac diuiſione aquarũ circumfertur. pro cuius eaplicatu recurre ad Molinam, Delrio, Perer. alióſque cõplures. Aliqui ſic ſtatuunt, elementũ aquæ in tres portiones fuiſſe diſpertitum: vnam in globos cæleſtes addenſatã; alteram in aëris ignîſq; elementa conuerſam; tertiam, ſuæ naturæ forma diſpoſitionibúſq; retentis, meram ſcilicet aquã, partim ſupra tellurem repoſitam, partim ad Empyrij concauum ſubleuatam. Pro quo aquarum

Molin.
Delrio.
Perer.
Aqua diuiſio.

B ſuperiorum ſitu ſic D. Auguſt. *lib. 2. de Geneſ. ad literam.* Quoquo modo, & qualeſlibet aquæ ibi ſint, eſſe eas ibi minimè dubitandum; maior eſt quippe huius ſcripturæ autoritas, quàm omnis humani ingenij capacitas. Sic Auguſt. Alia verò aliter ſentientium opinio, & pro nubibus aquas accipientium amplectenda. D. Ambr. 2. *Hexam. cap. 3.* expendẽs priora illa verba, *Dixit Deus, fiat firmamentum*, ſic ait *cap. 2.* Fiat, iubentia eſt, non æſtimantis. Imperat naturæ, non poſſibilitati obtemperat, non menſuras colligit, non pondus examinat. Voluntas eius, menſura eorum eſt. Sermo eius finis eſt operis. Hæc Ambr. Leges apud eundem Ambroſ. *citat. loc.* Philoſophoa eatitiſſe,

S. Aug.
S. Ambr.
S. Ambr.

C qui affirmatint, impolſu (inquit) & motu cæleſtium orbium dulcem quendam, & plenum ſuauitatis atque artis, & gratiſſimi modulaminis ſonum reddi, vt omnem ſupergrediatur muſici carminis ſuauitatem. Quòd ſi teſtimonio noſtro, & auditus munere exigamus probari hũc cælorum concentum, referunt obſurduiſſe aures noſtras, & hebetiorem nobis ſenſum audiendi factum propter illam à principio noſtræ generationis concepti ſonitus conſuetudinem. Et exemplum afferunt; eo quòd Nilus fluuiorum maximua, eo videlicet loco, vbi ſe ex altiſſimis montibus in catadupa illa præcipitat, magnitudine fragoris ſui aures accolarum obſtruat, vt audiẽdi munere

Cæli concentus fabuloſus.

D carere dicantur. Addunt præterea ideo ſonum hunc non peruenire ad terras, ne capti homines per ſuauitatem eius, atq; dulcedinem, quam celerrimua ille cælorum efficit motus, propria negotia atque opera derelinquerent, & omnia hîc otioſa remanerent, quodã humanæ ad cæleſtem ſonum mentis exceſſu. Hæc Ambroſ. de Philoſophorum commento. Ridet ſanctus Doctor, vt par eſt, hæc deliria. Non aduertunt ſcioli, nec vocalem concentum reddi poſſe à cælia, quippe cùm anima ſenſúque & voce careant; nec ſonum inanimem alium, qualis ex confricatione, colliſione, repercuſſione corporum edi ſolet; cùm duritiea, aſperitas, cauitas, aliæque id genus qualitates ad huiuſmodi ſonum expetitæ, in illis omni

E qualitate & affectione corrumpente ac ſublunari, corporibus expertis minimè reperiri in Philoſophia permittantur. Cæterùm hæc & alia conſimilia per metaphoram in cælia accipi queunt. *Cæli enim* (vt canit Propheta Pſal. 18.) *enarrant gloriam Dei.* Etſi enim corpora muta ſint & inanima, nihilominus adeò aſpectui pulchra & mirabilia videntur, vt viſa defixos teneant obtutus oculorum, quaſi dulciſſimo vocũ modulaminúmque concentu mulcerent aures, animos delinirent. Certè intuentium oculis, & auidè penſitantium animis hominum, tot in alto modulantur Orphei, Amphiones, Syrenes: quot cæli, quot in cælis aſtra, & lumina videntur. Neq; de his maleſuada

Cæli canunt quomodo videntur.
Pſal. 18.

suada blanditie cantillantibus (vti de Musis ad carmina vltro venientibus) mœstus cùm esset in ergastulo, Boëtius conquestus diceret: Ite hinc malæ Syrenes, vsque in exitium dulces. Cum oculis pariter animi, & animorum desideria ac suspiria in cælestem illam beatorum patriam intendantur; vbi (vt loquitur S. Bern. *serm.* 11. *in Cant.*) erit mira serenitas, plena suauitas, æterna securitas. Vbi tandem videbimus Deum sicuti est.

Boëtius. *S. Bern.*

3. Diximus, רקיע *raquiagh*, pro quo vertitus, *firmamentum*, primò extensionem quandam innuere, & quidem immensam latè patentium cælorum; in qua metienda frustrà semper Mathematici desudarunt; quàm vtilius si in virtutum operibus promerenda omnes insudemus! Furos est (autore Plinio *lib.* 1. *c.* 10.) mensurã cæli animo quosdam agitasse, atq; prodere ausos. Sed Christiano homini summa & vera sapientia est, si interminatũ in omnes partes cælum & appetat, & appetitũ rapiat violenter. Rideant verò an lugeãt cælorum accolæ hominum insaniam pro terra ad instar cælorum, breui angulo, puncto, & prope nihil digladiantium inter sese? quid quæso aliud est terra in vniuerso (vt Plinius ait *lib.* 2. *cap.* 68.) quàm mundi punctus? Hæc est materia gloriæ nostræ, hæc sedes. hîc honores gerimus, hîc exercemus imperia, hîc opes cupimus, hîc tumultuatur humanum genus, hîc instauramus bella etiam ciuilia, mutuísque cædibus laxiorem facimus terrã, &c. Sapienter & piè Tertul. *lib. ad Martyres, cap.* 2. cælorum conspectu, atque appetitione, perferendas æquanimiter vinculorum ergastulorumque molestias esse contendit. Nihil (inquit) interest, vbi sitis in seculo, qui extra seculum estis, etsi aliqua amisistis vitæ gaudia; negotiatio est aliqua amittere, vt maiora lucretis. Vagare spiritu, spatiare spiritu, proponens tibi illam viam, quæ ducit ad Deum. Quoties eam spiritu deambulaueris, toties in carcere non eris. Nihil crus sentit in neruo, cùm animus in cælo est. Hæc Tertul. Interminata quidem est in confingendo humana cogitatio; nullis repagulis cohibetur humani cordis auiditas: at quam verissimum illud est Paul. 1. Corinth. 2. *Nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascẽdit, quæ præparauit Deus diligentibus se.* Locum istum mutuatus est Apostolus ab Isa. 64. cuius sunt verba: *A seculo non audierũt, neq; auribus perceperunt, oculus non vidit, Deus absq; te, quæ præparasti expectãtibus te.* Propheta spem, Apostolus dilectionem vocat: vtraque enim simul inueniri solet. Et quidem præsentem locum de ipsius Dei maiestate incomprehensibili, intelligi posse non est dubiũ. Sic enim ibi S. Hieron. Ergo Deus nequaquam sermonibus explicatur, nec oculis contemplabilis est, sed ab iis videtur, de quibus scriptum est: *Beati mundo corde, quoniã ipsi Deum videbunt,* Mat. 5. Verùm de futura incarnatione Verbi diuini, admirandísque illius in carne gestis operibus communior sensus est, vt ab ipso Hieron. & ab aliis edocetur. Denique nemo etiam non interpretatur hunc locum de magnitudine gloriæ cælestis. Vtrumque sensum complexus D. Anselmus ita exorditur. Ea, quæ Deus in regno cælorum præparauit his, quæ puro corde diligunt eum, tanta sunt, & tam præclara, atque tam spiritualia; quòd oculus nõ vidit, quanta vel qualia sunt, nec auris audiuit, quia non est color, nec sonus est. In cor hominis non ascendit, quia non est terrena cogitatio; quod enim in cor hominis ascendit, infra cor hominis erat. Ideo in cor ascendit, quia supra illud est cor, quò ascendit: præmiũ verò, quod in cælo seruatur electis, non ascendit in cor hominis, sed ascendit ad illud. Præterea, sapientia diuinæ Incarnationis, & nostræ per eius mortem redemptionis, latuit quidem infideles, sed tamen nobis fidelibus reuelata est per spiritum Dei. Hæc Anselm.

Plin. *Terra angustia.* *Tertul.* *Cælum appetendum.* *1. Cor. 2.* *Isa. 64.* *Deus incomprehensibilis.* *S. Hieron.* *Incarnatio admirabilis.* *Matth. 5.* *D. Ansel.* *Beatitudinis magnitudo.*

4. Postremò, רקיע *raquiagh*, soliditatem firmitatémque importat: quare optimè redditur firmamentum; quid obsecro firmius ac solidius cælo, cælestíque beatitudine? *Conuertimini ad munitionem vincti spei*, dicitur Zachar. 9. Hanc munitionem, ad quam Deus cohortatur vinctos spei, seu vinctos sperantes Ecclesiæ, non aliam debemus accipere, nisi habitationem Paradisi. Hæc Hieron. Igitur ô pulchra, ô dulcia, vincula spei cælestis, quibus dum peregrinamur in vita, ne huc illuc aberremus, in cæli firmamento fixi colligatiq; secto itinere in patriã incedimus! O firma & immobilis anchora, quæ nauem in salo, ne fluctuet, ac ventis concussa naufragium faciat, firmam tenet, atque immotam! Rectè D. August. *in Psal.* 15. de ista anchora, sic loquitur. Sanctorum conuersatio spiritalis per anchoram spei in illa patria figitur, quæ bene Dei terrã nominatur, quamuis adhuc & in his terris carne versentur. Hæc August. Hic erat mentis status, Dauidis in medio regiarum opum ac magnitudinum pelago, cùm aiebat: *Mihi adhærere Deo bonũ est, ponere in Domino Deo spem meam,* Psal. 72. Vbi idem August. Quandiu (inquit) nondum adhæsisti, ibi pone spem. Fluctuas? præmitte ad terram (cælestem) hanc anchoram. Nondum hæres per præsentiam? inhære per spem. Pedes animæ, affectus animæ frequenter intelliguntur in diuinis literis, vt idem August. vsurpat. Affectibus ergo incedit anima: errabit illa, cadétque si in lubrico, lutulentóque mundi tramite gradiatur, nusquam firmiter innixa. Profectò regius Vates malo suo edoctus, suæ mentis pedes in luto aberrantes expertus, in solario domus obambulans vxorem alienam & vidit & deperiit. Conuertit se deinde ad munitionem, atque ad firmamentum, vt testatur in Psal. 121. cùm ait: *Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi, in domum Domini ibimus: stantes erant pedes nostri in atrijs tuis Hierusalem.* Hauddubiè, vt probat D. August. de cælesti Hierusalem loquitur; nec enim terrestri, quæ tunc vigebat, conuenire Psalmus ille potest. Stantes ergo erant pedes nostri (inquit August.) in atriis tuis Hierusalem. Cogita qualis ibi futurus sis; & quamuis adhuc in via sis, hoc tibi pone ante oculos, quasi ibi stes, quasi iam inter Angelos indeficiens gaudeas. Illa Hierusalem æterna in cælis est. Sic Aug. Planè non cessat Deus abducere hominum animos ab studio & amore rerum caducarum & leuissimarum, atque eosdem inuitare ad amorem & studium bonorum cælestium, quæ firma & æterna sunt. Qua de re luculenter Aug. *concione 2. in Psal.* 101. sic infit: Hæc æternitas vocauit nos, & erupit ex æternitate verbum. Iam æternitas, iam Verbum, & nõdum tempus. Quare nondum tempus? Quia factum est & tempus. Quomodo factum est & tempus? Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. O Verbum ante tempora, per quod facta sunt tempora! natum est in tempore, cùm sit vita æterna, vocans temporales, faciens æternos. Hæc generatio generationum; generatio enim vadit, & generatio venit. Et videtis generationes hominum sic esse in terra, tanquam in arbore folia,

D. Hier. *Zach. 9.* *Spes beatitudinis.* *D. Aug.* *Psal. 72.* *S. August.* *Affectus animæ pedes.* *S. Aug.* *Psal. 121.* *Beatitudinis desiderium.* *D. Aug.* *Verbum diuinum inuitat ad æternitatem.*

sed.

sed in arbote oliuæ, vel lauri, vel cuiuscunque alterius, quæ toto tempore fronde vestita est: sic tanquam folia genus humanum terra portat.

Hominum successio.

Plena est bominibus, sed cum aliis morientibus alij nascendo succedunt: semper enim aibor illa veste viridi ornaia est. Sed subter attende, quàm multa calces arida folia. Hæc August. Expectet igitur homo æternitatis firmamentum, spem repositam sibi habeat in cælo: maximè si præmittat thesaurum suum, quò sequatur cor eius; vt monet idem August. *in Psal.* 68.

S Aug. *Eleemosyna.*

Quo ego sensu illud etiam Domini excipiendum arbitror: *Thesaurizate vobis thesauros in cælo, ubi nec fures, nec ærugo, nec tinea,* &c. Matt. 6.

Matth. 6.

quasi in cælo & firmamento omnia sint firma; & io omnem æternitatem duratura. Sub cælo autem (vt air D. Bern.) quæcuuque nocete possunt.

S Bern.

Item illud: *Facite vobis sacculos, qui non veterascunt,* &c. Quod elegãter expendit S. Petrus Chrysol. ad hunc modum.

S Petr. Chrysol.

Vt auarum lucrifaciat, facit eum, quod desiderat, non quod oportet, audire. Quia in thesauris tota fides, tota spes in sacculis sit auaris: ideo incompurribiles saccos vult parari in cælo, vt qui eum non sequitur ad cælum, sequatur saltem ad sacculos suos. Hæc Cbrysolog.

Auarus thesaurizet in cælo.

Hominum conditio multiplex in fide.

5. Porrò autem circa diuisionem illam aquarum, de qua superiùs ex nonnullorum sententia dictum est, posset etiam adnotari diuisio variorum statuum, quæ in hominibus baptismali aqua tinctis videri solet. Vna est aqua, scilicet vnum Baptisma, diuino Spiritu velut incubante, & fouente & animante institutum ac fœcundatum: cæterùm inde mira exurgit diuersitas animorum; alij io imo resident, terræ adhærent, terram alluunt, à terrâque noo abluuntur, sed fœdantur; homines terrenorum & labentium bonorum amore inescati: alij in aëra volant, in auras abeunt, superbiæ vanitatique dediti: alij vertuotur in ignes, & flammis irarum odiorúmque succensi, suo & aliorum incendio consumuntur. Felices demum alij, qui sursum euecti, quicquid caducum & abiectum est, subtus se atterentes, in cælum, in firmamentum, toti quanti sunt, transmutantur ac morantur, vt aii Aug. *in Psalm.* 121.

Homines in cælum euecti.

S Aug.

In domo Domini, qui condidit domum, ipse & delitiæ omnium habitantium in domo, ipse sola spes hîc, & res ibi. Sic ille. At quàm ij sunt pauci: quos æquus amauit Iupiter, aut ardens euexit ad æthera virtus!

6. *Vocauitq; Deus firmamentum, Cælum.*] Hîc adnotandum mutatum fuisse cælo nomen, & relictó priori, scilicet firmamento, siue exteosione, cælum vocatum à Deo. Quo admonemur: si quis pristinas abluat sordes, & in puriorem ac meliorem vitam assurgat, atque ex aquis cælum, vt nonnulli putant, efficiatur, digoum esse, cuius antiquum & vilius nomen sileatur: omninóque probrosus illius status à mentibus homioũ aboleri debeat.

Pœnitentis transmutatio.

Pallium enim laudis (vt vocat pœnitentiam Isai.) operit ignominiam præteritam.

Isa 61.

Sic pœnitens, & conuersus ad Patrem, atque à Patre susceptus ille prodigus filius stola induitur. Et secundùm D. Aug. stola prima est dignitas, quam perdidit: & secundùm Ambros. stola est amictus sapientiæ.

Prodigus conuertitur.

S Ambr.

Conuicia quàm sint grauia.

Quare sapienter agit, qui hominem ad meliora conuersum, & verbo & facto honorat: insipientis verò est errata priora homini, qui resipuit, exprobrare. Hanc contumeliam sanè grauissimã peracerbè ferebat Dauid ab aduersariis sæpiùs Vriæ facinus exprobrantibus. Etenim Psal. 6. de hoc argumento loquutus sic ait: *Inueteraui inter omnes inimicos meos.* Vbi Theod.

Psal. 6.

Theod.

Ben. Fernand. in Gen. tom. 1.

A Omnibus (inquit) malis grauiora mibi sunt inimicorũ opprobria: hæc n me consumunt & liquefaciũt, & extremã senectutẽ adducuot. Ergo valde oppressus, & ferè succũbens tanto malo, quippe (ait) *opprobria exprobrantiũ tibi ceciderunt super me,* Psal. 68. à consortio hominum longissimè abduci exoptat.

Psal 68.

Quis dabit mihi pennas? & volabo, & requiescã, Psal. 54.

Psal. 54.

S. August.

Declarat D. Aug. Conuitia hominum ferre non possum. Vtinam requiescam alicubi ab eis separatus corpore, noo amore!

7. Inseri potest boc loco illa alia diuisio aquarum, quibus labores, calamitates & persequutiones huius vitæ significantur; mira est enim in iis diuisio. Omnes quidem laboramus, patimur, B premimur, & gemimus in hoc habitaculo carneæ fragilitatis: sed tamen alij patiuntur vt fideles, alij vt infidelea; alij vt iusti, alij vt improbi, alij vt filij, alij vt mali serui.

Labores aquis significati.

Et iusti quidem afflictionibus exercentur, vt aurum in igne purius ac lucidius splendescat. Virga percutiuntur à Patre, sed illis suam tradit hæreditatem, vt loquitur D. Aug.

D. Aug.

Pulcher ille locus Oseæ 5. *Vadẽs reuertar ad locũ meum, donec deficiatis, & quæratis faciem meam.*

Oseæ 5.

Iustorum calamitates.

D. Hier.

Locum eius, multi intelligunt cælum; sed Hiero. aliter ita interpretatur: Locum eius maiestatem eius debemus accipere, vt nequaquam descendat ad homines, sed res spernat humanas, & permittat eos, quos antea protegebat hostibus subiace- C re, vt deficiant, & postea quærant faciem eius. Sic Hierno. Quod quidem optimè cecidit iis qui tribulatione pressi ad Dominum quærendum, & amandum recurrerunt, vt statim cap. 6. dicitur: *In tribulatione sua manè consurgent ad me: venite & reuertamur ad Dominum.*

Oseæ 6.

Aquę igitur tribulationũ iustos in altum sustullunt. Quod etiam *in Ps.* 83. ostẽditur.

Psal. 83.

Titulum habet: *Pro torcularibus.* Quibus oimirum tribulationes significantur. Exorditur autẽ: *Quàm dilecta tabernacula tua Domine! Concupiscit, & deficit anima mea in atria Domini.* Vbi sic Aug.

Tribulantur iusti & iniusti, sed grandi discrimine.

S August.

Quò defecit? in atria Domini defecit vua pressa. Sed quò defecit? io vinum & in lacum, & in apothecæ requie seruanda, io quiete magna. D Hîc desideratur, ibi capitur; hîc suspiratur, ibi gaudetur: bîc operatur, ibi laudatur: bîc gemitur, ibi exultatur. Metuendũ est, ne vua dum torcular timet, ab auibus, vel à feris comedatur; sic Aug. Idem Aug. *in Ps.* 91. de isto discrimine tribulationum ita concludit.

S Aug.

Luc. 20.

Supplicium cur differtur.

Booi flagellãtur, vt filij; mali damnantur, vt alieni. Profectò suppliciis diuinæ iustitiæ diuexantur impij, neque tameo meliores effecti, ampliùs io sceleribus obdurescunt, donec randem cum Pharaone, & exercitu eius, quasi plumbum in aquia vehemẽtibus submersi sepeliantur in gehenna? At solet nonnunquam differri supplicium, sed non omnino tolli. Rex ille *Luc.* 20. qui locauitq; vineam colonis, peregrè profectus est, nimirum, vt egregiè obseruat D. Ambr. ne præpropera videretur exactio.

S Ambr.

Nam quo indulgentior liberalitas, eo inexcusabilior E peruicacia. Sic Ambr. Verùm felices in suis facinoribus persistunt improbi; iusti autem calamitatibus opprimũtur; sed qui prudens est, nec illis inuidet felicitatem, nec istorum deridet calamitatem. Etenim vt bene animaduertit D. Aug. *in Ps.* 93. labor iustorum flagellum est Patris, & felicitas peccatorum, fouea ipsorum est.

S. Aug. Psalm. 93.

Idem expendens illa verba Psal. 89. *Quis nouit potestatẽ iræ tuæ?* sic philosophatur.

Psal. 89.

Præstat pati cum bonis, quàm gaudere cum malis.

Valde paucorum hominũ esse oosse iræ tuæ (ô Deus) potestatem, quia plerisque ita magis cum parcis irasceris, vt non ad iram, sed potiùs ad mansuetudioem tuam pertinere intelligatur labor & dolor, quo corripis,

erudísque quos diligis, ne pœnis excrucientur A æternis. Ad iram tuam pertinet, quòd nonullis, quibus plus irasceris, parcere videaris, vt prospe-retur peccator in via sua, & in maiora recipiat in nouissimo. Denique non aliena est illa etiam interpretatio de diuisione aquarum, quibus lacrymæ significantur. multiplex enim est deflendi occasio. Quare lacrymarum quædam in imo subsidunt, hoc est, ex terrenis euentibus effunduntur propter paupertatem, angores, morbos, dolores corporum, filiorum, & propinquorum obitus.

Lacrymarum duo genera.

Aliæ verò in altum sublatæ, velut in firmamentum cæli transmutantur: cùm videlicet ex pœnitentiæ dolore, ex desiderio patriæ cælestis, ex amore ipsius Dei ab anima intus æstuante per B oculos dimittuntur. Et quidem de lacrymis pœnitentiæ illud vnum adnotarim ex D. P. Chrysol. *serm.* 93. vbi agit de Magdalena lacrymis rigante pedes Domini. sic enim ait: Stans retrò secus pedes Domini, *Luc.* 7. vt Christi vestigiis innixa percurreret per viam vitæ, quæ per viam cucurrerat mortis. Lacrymis rigabat pedes eius. En mutatur ordo rerum; pluuiam terræ cælum dat semper: ecce nunc rigat terra cælum: imò super cælos, & vsque ad ipsum Dominum imber humanarum prosilit lacrymarum: vt iuxta Psalmistam, & de aquis fletuum cantetur illud: *Et aquæ quæ super cælos sunt, laudent nomen Domini.* Lacrymis rigabat pedes eius. O quanta vis in lacrymis C peccatorũ! rigant cælum, terram diluunt, extinguunt gehennam, delent in omne facinus latam diuina promulgatione sententiam. Hactenus Chrysol. Optimè coniunguntur lacrymæ cum firmamento cæli, nihil enim vsitatius & frequentius in hac vita iustis est, quàm vt fleant in hac lacrymarum valle, cùm & ipsa sanctissima Dei mater semper virgo Maria vitam lacrymis plenam transegerit: nam de illa bene interpretatur Abbas Rupertus locum illum Cant. *Oculi tui sicut piscinæ in Hesebon.* Compuncta enim doloribus (inquit) fuisti præ cunctis mortalibus, propter dilectum tuum. Vtinam à Virgine reliquæ mulieres addiscerent piè sanctéque flere, de quibus D Poeta cecinit,

Pet. Chrys.

Luc. 7.

Magdalenæ fletus.

Rupert. Cant. 7.

B. Maria lacrymæ.

Vt flerent, oculos erudiere suos.

An portæ cæli Virginis Deiparæ sunt oculi, in quibus omnes gratiæ collucent, & à quibus maternæ pietatis radij ad nos in hac mundi caligine deriuantur: ac subinde quæ in porta cæli renident margaritæ, *Apocal.* 21. lacrymæ sunt, quibus virginei oculi per totam vitam aut præ doloribus, aut præ desideriis maduerunt? At optimè quidem cum firmamento aquæ iunguntur; doluit enim Virgo mater, lacrymis tota immaduit: firmamentum tamen extitit, inter vndas in salo, atque inter ventos immota rupes nihil illa firmius, quæ stabat iuxta crucem Iesu mater eius. E Sic concluditur opificium diei secundæ.

SECTIO V.

Dixit verò Deus: Congregentur aquæ, quæ sub cælo sunt, in locum vnum: & appareat arida Et factum est ita. Et vocauit Deus aridam, Terram, congregationésque aquarum appellauit Maria. Et vidit Deus quòd esset bonum. Et ait: Germinet terra herbam virentem, & facientem semen, & lignum pomiferum, faciens fructũ iuxta genus suum, cuius semen in semetipso sit super terram.

A *Et factum est ita. Et protulit terra herbam virentem, & facientem semen iuxta genus suum, lignúmque faciens fructum, & habens vnumquodque sementem secundùm speciem suam. Et vidit Deus quòd esset bonum. Et factum est vespere & mane, dies tertius.*

1. CONGREGENTUR *aquæ.*] Hîc iam exoritur tertius mundi dies, & quæ Deus in ipso molitur effecta. Præclarus dies (inquit D. Ambros. 3. *Hexamer. cap.* 1.) qui terram à naufragio liberauit. Congregetur aqua, dictum est, & congregata est, & frequenter dicitur, congregetur popu-B lus, & non congregatur: non mediocris pudor est, imperio Dei insensibilia elementa parere, & homines non obedire, quibus sẽsus ab ipso tributus est autore. Collectæ igitur sunt omnes aquæ sublunares, & crassiores effectæ per Dei virtutem, vt credere par est (qualis densatio cernitur in marina) vnum in locum, qui præcipuè, vt D. Ambr. D. Basil. D. Hieron. & alij sentiunt, Oceanus appellatur: eò namq; maximè cõfluit aquarũ colluuies. Earum subinde infinita copia terræ meatibus ac venis infusa est, vt & ariditatem terræ humectarent, & habiliorem redderent fœturæ rerum ab illa pullulantium: atq; siphonum modo, quà in depressis vallibus, quà parentium camporum æqua-C ta planitie, quà etiã summis iugorum verticibus, ac in præaltis suspensarum rupium deuexitatibus in fontes, in riuulos, in amnes, in lacus, in latissima flumina emicarent ac prorumperent. Vnde (vt eleganter expendit D. Ambr. *Epist.* 42.) terra in fontes prorumpit, ac deducit meatus fluminum, quibus pignora sua, quasi pia mater plenis lactat vberibus. Vidit autem Deus quòd esset bonum. Cuius dicti ratio præsenti capite non semel inculcati, ea mihi videtur aptissima, quam D. Chrysost. *homil.* 5. sic enucleat. Quia humana natura imbecillis est, & opera Dei dignè laudare non sufficit, diuina Scriptura acceptam ab ipso opifice laudem nos docet. Igitur quando audis, D quòd etiam ipsi conditori creaturæ probantur, & bonæ apparent, maius habiturus es miraculum, nihilque amplius afferre poteris, talẽ enim sortitus es Dominum qui talia facit, quæ à nobis neque laudari satis possunt. Quomodo enim vnquam opus Dei pro dignitate laudare posset humana natura? Sic Chrysost. Magna hæc est elementi aquei commendatio; sed ea mihi videtur omnem explicandi copiam superare, quæ à D. Hieron. *Epist.* 83. affertur. Christus (inquit) Iesus Dominus noster, qui ab aquis primum signum cœperat, finiuit in aquis: latus Christi percutitur lancea, & Baptismi atque martyrij pariter sacramenta funduntur. Permeantem aquam terræ in-E trorsum abditos sinus ac venas tertio die vidit orbis: at idem subinde obstupuit ab ipsius Dei in cruce pendentis transfixo pectore aquam emanare; cum sanguine, cum anima, cum Deitate sempiterni Verbi aqua pariter morabatur. Quo nihil ad aquarum commendationem admirabilius, aut dici, aut fingi posset. Videas (si placet) encomia maris apud D. Ambros. 3. *Hexam. cap.* 5. Illa tamen verba eiusdem non omiserim. Quid (inquit) aliud ille concentus plebis est? Vnde bene mari pleromque comparatur Ecclesia, quæ primo ingredientis populi agmine totas vestibuli vndas vomit: deinde in oratione totius plebis, tanquam vndis refluentibus stridet. Tum responsoriis Psal. cantio virorũ, mulierũ, virginum, paruulorum consonus vndarum fragor resultat. Nam

Diei secundi operatio.

S. Amb.

Deo elementa potiùs, quàm homines obediunt.

Aquarum cõmoda recensentur.

S. Ambr.

S. Chrysost.

Dei opera mirabilia.

Aquarum quæ summa laus.

S. Ambr.

Ecclesia mari vndanti similis.

illud

illud quid dicam, quòd vna peccatum abluit, & sancti Spiritus aura salutaris aspirat? Vnde mihi, vt omnem pelagi pulchritudinem comprehendam, quam vidit operator? Vidit Deus quòd esset bonum. Hæc Ambr. Idem *lib. 5. cap. 2.* adiicit ad laudes aquæ, quòd etiam in Ecclesia aquæ illud operentur, vt prædonum abluta nequitia cum innocentibus comparetur, *Isa. 65.*

Aquæ potentia abluuntur.

Isa. 65.

Maria, fluuij, lacus, insula.

2. Porrò autem quàm mirabile diuinæ omnipotentiæ opus, aquarum ista congregatio, hoc est, Oceanus; à quo maria variis nuncupata nominibus oriuntur; freta, sinus, lacus, paludes, flumina, & insularum propè incredibilis multitudo, quæ circumfuso vndique mari, aut decurrenti flumine, aut stagnanti lacu alluuntur, dictæ (& quidem meritò) in sacris literis, maris filiæ? Hinc Olisipo, quam Lusitanæ genti opifex mundi opportuno loco sitam esse voluit ad imperium Oceani: cuius quidem in ipsis Tagi faucibus in Oceanum exonerantis, ille patescit amplissimus ac tutissimus portus, vt omnium penè gentium, eodem appellantium sermonibus, in orbe, quà patet, & quà scitur à mortalibus, portuum celeberrimus habeatur. Hinc nauigationes vltrò citróque institutæ; hinc commercia inter sese dissitarum cælo, terra, maríque regionum. Hinc denique cum Lusitanis (qui mortalium primi ab occiduo orbe inaccessas Oceani vndas, & intactos homini gurgites, ad vsque Lequios, Sinas, Iaponios, Antipodásq; ipsos, emensi; arcanos (vt ita loquar) terræ cælique recessus perlustrarunt: & nostra belli gloria, & Christianæ gentis fama, fidésq; ipsa Christi catholica pariter nauigauit. Cedunt hæc omnia in laudem Oceani, & aquarum. Congregentur aquæ in vnum locum. Factúmque est mare, in quo vel maximè theatro diuina omnipotentia videtur triumphare. Canit enim Vates regius: *Mirabiles elationes maris, mirabilis in altis Dominus*, Psalm. 92. Item Psal. 106. *Qui descendunt mare in nauibus, facientes operationẽ in aquis multis, viderunt opera Dei, & mirabilia eius in profundo.* Certè Dei conditoris omnipotẽtia, mare velut bestiã imperio suo regens & coërcens, nunc ad vindictam & supplicium mortaliũ tanquam in iras furoremque incitat, æstuantibus vndis, procellis detonantibus, ventorúmque rabie debacchante: nũc indignantem cohibet belluam, indomitam frænat, tumẽtem compescit: ac ventos & vndas tam placidè serenat, vt strata iaceant maria. Conditoris sui agnouit imperium mare rubrum, quando ad eius nutum, vel leuiter attactum virga Moysis, aquarum verticibus hinc inde in altum sublatis in morem aggerum ac vallorum, planam & exsuctam strauit viam medio in pelago, quà Dei populus Hebræorum tanquam per campos herbis virentes, & prata vernantia, vt à Sapiente dicitur, alacriter & securè graderetur ad terram promissionis. Laxatis subinde habenis Dei omnipotẽtia mare ad priorem statum reducens, Ægyptum penè omnem cũ rege, cum exercitu, cum falcatis curribus, equis, armísque inter recurrentes vndique vndarum gurgites funditus absorbuit ac deleuit; ad quæ miracula sic orbis expauit vniuersus, vt eorum fama per gentes latè peruagata Deum Hebrææ gentis metuendum reddiderit, ac memorabilem. Hinc enim consequentes deinde mortales, quamuis Dei veri fide carentes, & idololatriæ dediti, nũquam Deum Hebræorum ausi sunt denegare. Tametsi hoc illi, quasi vitio tribuendum censerent, quòd à mortalium cõsortio

Olisipo Lusitania.
Tagi ostia.

Lusitanorum nauigatio.

Mare quàm admirabile.
Psalm. 92.
Psal. 106.

Maris tempestas & serenitas.

Sap. 19.
Mare rubrum transeunt Hebræi.

Deus Israël memorabilis.

A nimis abductus, neque palpari manibus, neque videri oculis pateretur; vnde, vt videtur D. Aug. *lib. 1. de consensu Euang. c. 30.* à Lucano Poeta *lib. 2. de bello Pharsalico* dictum est,

——— *Et dedita sacris*
Incerti Iudæa Dei.

S. Aug.
Lucan.

Vbi sanctus Doctor: Maluit (inquit) dicere incertum, quàm nullum Deum, cuius tam magna documenta sentiebat. Hæc etiam fuisse ratio existimatur à pluribus, quare Athenienses gentium peritissimi Deum quem Hebræi colebant, & esse confitentes, & tamen quis qualísve esset prorsus ignorantes, aram illi dedicârint apposito titulo: *Ignoto Deo*; vt habetur *Act. 17.* Ac mihi quidem B probabile est, complures Hebræos etiam idolis seruientes Deum suorum Patrum omnino vanũ ac nullum esse nunquam credidisse: sed eum planè pro Deo, & miraculorum illius gentis operatore confitentes, ideo tamen prorsus abdicasse; quòd se eorundem aspectibus & consortio exhibere non dignaretur. Etenim Hebræi, vt erant terræ affixi, à sensu nihil eleuati, nihil etiam curantes mentem philosophicam, quæ vnum ac verũ Deum per sua effecta mirabilia veneraretur; amabant Deos, quos & oculis viderent, & manibus attrectarent, quantumuis essent lignei, cerei, aut etiam vituli ex ære fusili. Qua impietate in deserto coram vitulis lusitantes clamabant: Hi C sunt Dij tui Israël. Quales nimirum expostulauerant ab Aarone: *Fac nobis Deos, qui nos præcedant*, Exod. 32. hoc est, quos intueamur, quos palpemus, qui nobiscũ incedãt pariter ac versentur. Deus iste, quem nobis Moyses prædicat, verè Deus est absconditus, *Isai. 45.* Quod quidem postea Vates ipse quodammodo conquestus dixisse videtur: Deóque proinde vim faciens, vt promissa tandem compleret. Hinc illud perbellè dictum à D. P. Chrysolog. *ser. 147.* Et ipsi Gentiles ob hoc simulachra fixerunt, vt in ipsis erroribus oculis cernerent, quod colebant. Sciens ergo Deus visendi se desiderio cruciari mortales, vnde se visibilem faceret, hoc elegit, quod esset & D terris magnum, & non minimum supernis. Factus homo assumpsit ex nobis, vt videretur à nobis. Sic ille.

Act. 17.
Hebræi Deum occultum querantur.

Exod. 32.

Isa. 45.

S. P. Chrys.

3. Hoc ipsum tandem præstitit Dominus, cùm descendit in terras, Deúsque apparuit factus homo mortalium sensibus notus, ac familiaris. Sic enim Propheta Baruch c. 3. *Post hæc in terris visus est, & cũ hominibus conuersatus est.* Et Abacuc 3. *Apparebit in fine, & non mentietur.* At quàm notus ac familiaris extiterit hominũ sensibus, demonstrat Ioan. cap. 1. Epist. 1. hisce verbis: *Quod fuit ab initio, quod vidimus & perspeximus oculis nostris, quod audiuimus, & manus nostræ contrectauerunt de Verbo vitæ: & vita manifestata est*, &c. Ad quem loE cum ita S. August. Christus ergo Verbum vitæ; erat enim ab initio, sed non erat manifesta hominibus; manifesta erat Angelis videntibus, & tanquam pane suo cibantibus. Sed panem Angelorum manducauit homo, *Psalm. 67.* Ergo manifestata est ipsa vita in carne: quia in manifestatione posita est, vt res, quæ solo corde videri potest, videretur & oculis, vt corda sanaret. Solo enim corde videtur Verbum, caro autem & oculis corporalibus videtur. Erat vnde videremus carnem, sed non erat vnde videremus Verbum. Factum est Verbum caro, quam videre possemus, vt sanaretur in nobis, vnde Verbum videremus. Hæc Aug. Eodem sensu dixerat idem Apostolus Euang. c. 1. *Et Verbum caro factum est, & habitauit*

Baruch 3.
Abac. 3.

Deus manifestus per incarnationem.
1. Ioan. 1.

S. Aug.

Psal. 67.

Ioan. 1.

in nobis, & vidimus gloriam eius. Vbi sic Aug. Qoia Verbum caro factum est, & habitauit in nobis: ipsa natiuitate collyriom fecit, vode tergerentur oculi cordis nostri, & possimus videre maiestatem eius per eius humilitatem. ideo factum est Verbom caro, & habitauit in nobis: sanauit oculos nostros. Et quid sequitur? *Et vidimus gloriam eius.* Gloriam eios nemo posset videre, nisi carnis humilitate sanaretor. Vnde non poteramus videre? Intendat ergo caritas vestra, & videte, quod dico. Irruerat homini quasi puluis in oculum, irruerat terra, sauciaoerat oculum, videre non poterat lucem. Oculus iste sauciatus inungitur. Terra sauciatus erat, & terra illuc mittitur, vt sanetur. Omnia enim collyria & medicamenta nihil sunt, nisi de terra. De puluere cæcatus es, de puluere sanaris; ergo caro te exæcauerat, caro te sanat. Carnalis enim anima facta erat consentiendo affectibus carnalibus, inde fuerat oculus cordis excatus. Verbum caro factum est, Medicus iste tibi fecit collyrium. Et quoniam sic venit, vt de carne vitia carnis extingueret, & de morte occideret mortem: ideo factum est in te, vt quoniam Verbum caro factum est, tu possis dicere: & vidimus gloriam eius. Hactenus Aug.

Oculi hominũ sanati per incarnationem Verbi.

Christus medicus.

Disertè quoque in hanc sententiam adnotauit D. Gregor. Papa. Venientem (inquiens) in terras Deum hominem factum, omnia elementa senserunt, calcandúmque eius pedibus mare seipsum præbuit. Quod miraculum refertur *Matth.* 14. vbi etiam S. Chrysost. Vide (inquit) Domini virtutem: & increpauit mare, & super mare ambulauit; & aliis hoc ipsum vt facerent iussit, & periclitantes saluauit. Ideóque homines dixerunt: Verè filius Dei es; quod antea non dixerant. Ita Chrysost. Animaduerterim, ad hoc opus tertiæ diei, videlicet congregationem aquarum vnum in locum (mare diximus appellari, & Oceanum) pertinere ad literam totum illum locum Iob 38. de mari: *Quis conclusit ostiis mare?* Opportunus hic erat locus ad peruincendam eorum non iam dicam cupiditatem, sed tyrannidem: qua, vt suas opes amplificent, dilaténtque prædia, villas, ædium insanas substructiones; aliena diripiunt, pauperculos tenuibus agellis & casulis nudatos violenter depellunt. Erubescant igitur ad aspectum aquarum; quæ, vt terra caput exerat, fructúsque ferat, suo à natura ipsa debito loco cesserunt. At hominibus ratione præditis Deus ipse præscribit nõ vt sua quisquis abdicet, sed ne aliena rapiat. Profectò nullum est in vrbe perniciosius monstrum, quàm homo cupidus. Qualem describit D. Basil. *homil.* 7. hisce verbis. Auarus in vrbe malus cohabitator, malus est in agris: nam mare terminos habet, nox item leges antiquas non egreditur: solus auarus nullum circumscribit tempus, non terminum nouit, rerúmque successione non cedit; sed vim naturámque ignis imitando, omnia comprehendit, omnia pascitur. Quid ergo posthæc; nónne telluris tres tantùm cubiti te expectant? nónne paruus lapis ad tui miseri corporis custodiam satis erit? Hæc Basil.

S. Greg.
Math. 14.
S. Chrysost.
Mare Christũ agnouit.
Iob. 38.
Auari perstringuntur.
S. Basil.

Deinde arguit hic locus immoderatam in pauperibus cupiditatem, qui licèt censu egentes, habendi tamen libidine omnem excedunt terminum: cùm tamen mare immensum intra præscriptos à Deo limites se libens cohibeat. *Facilius est camelũ per foramen acus transire, quàm diuitẽ intrare in regnũ cælorum*, dicit Dominus. Auditis autem his discipuli mirabantur valde, dicẽtes: *Quis ergo poterit saluus esse?* Matth. 10. Hunc locum egregiè pertractat D. Aug. *in Psal.* 51. Ergo (inquit) Apostoli diuites paucos attendebant? Latebat eos tãta pauperum multitudo? Omnes pauperes intrãt in regnum cælorum, soli diuites excluduntur? quot sunt diuites: at verò pauperum millia innumerabilia. Non hoc senserunt Apostoli, dicentes: Quis ergo poterit saluus esse? attenderunt non facultates, sed cupiditates. Viderunt enim etiam ipsos pauperes, etsi non haberent pecuniam, tamen habere auaritiam. Hæc Aug.

Pauperum cupiditas subnotatur.
Matth. 10.
S. Aug.
Cupiditas late vagatur.

4. *Et apparuit arida.*] Collectis vnũ in locum aquis detecta, nuda, dissiccata, & (vt cum D. Amb. dicamus) naufragio libera tellus apparuit; cui vni rerum naturæ partium, vt eleganter aduertit Plin. *lib.* 2. *cap.* 63. eximia propter merita cognomen indidimus maternæ venerationis, quæ nos nascentes excipit, natos alit, semélque editos sustinet semper, nouissimè complexa gremio iam à reliqua natura abdicatos, tum maximè, vt mater operiens, &c. Ea quasi velo remoto, & cortinis reuolutis se conspicuam præbuit, vt loquitur D. Basil. vbi ex immensa illa aquarum colluuie tandem emersit in vtilitatem, imò in procreationem ac vitam animãtium. Crediderim vel antea primo suæ creationis die, vel nunc vbi apparuit aquis detecta, tellurem ipsam extitisse pulchram, ea varietate inæqualitatéque mirabili, quã conspicimus: nimirũ depressam in valles, latam, planam, stratam in campos; excelsam in colles, asperam salebris, horrentem rupibus, nunc mitem, nunc saxosam, nunc æqualem, nunc præruptam, ac dehiscentem in cauitates, hiatus, voragines. Crediderim etiam iam tum terræ viscera metallis, gemmis, marmoribus Pariis; Iaspidum aliorúmque lapidum pretiosorum venis fœcundam ac diuitem. Reuoluto aquarum pondere, & quasi limosa illuuio prorsus abstersa, tellus, quæ antea palustris & vliginosa extiterat, sicca & pura prorsus visa est. Quo facto inter cætera alia hoc vnũ significare voluit Autor orbis; nimirum, vt omni studio peccatorum sordes ac turpitudinem paludes omnino ab animis deriuemus, mentémque fœda omni detersam vligine siccam & puram, diuino Spiritui colendam ac fœcundandam præbeamus. Amouenda igitur est, & exsiccanda palus, vt ait D. Ambr. 3. *Hexam.* 1. scilicet intemperãtia & incontinẽtia, in qua volutabra libidinum sunt, bestiarũ murmura, latibula passionum: vbi mersantur quicunq; inciderint, & nõ emergunt: vbi labuntur pedum vestigia, fluitãt singulorum incessus. Vbi fulicæ se, dum lauant, polluunt; vbi flebiles desuper gemitus columbarum; vbi pigra testudo cœnoso hæret in gurgite, &c. Medio in centro terræ reliquit omnipotens rerũ conditor immensum prope spatium inane: vbi ex sulphurea terræ ipsius substantia, in sempiternum inexhausta materia inardescit, quæ ignis sulphurei conflagratio, gehenna & infernus nominatur. Hæ malefactorum dignæ in omnem æternitatem sedes, qui sicut oues in inferno reponentur, & mors depascet eos; vt canit regius Vates *Psal.* 48. At quàm bene (inquit D. Bernard. *serm.* 2. super illud: *Non est regnum Dei esca.*) sicut oues? quia detracto vellere mundialium diuitiarum durè presséque detorsi, sempiternis vndi deputabuntur incendiis; mors depascet eos, quia semper morientur ad vitam, & semper viuent ad mortem. Quæret aliquis quorsum gehennale hoc spatium, & incendia Deus abdita in penitissimis terræ visceribus, & ab humanis sensibus longissimè remota esse voluit? Nimirum, quia

Terra de hominibus benè merita.
S. Ambr.
Plin.
Basil.
Terra structura describitur.
S. Ambr.
Libidinum paludes.
Infernus vbinam sit.
Psal. 48.
D. Bern.

quia carceres, ergastula, damnatorumque specus, in abditiore ac minus conspicua vrbis regione solent ædificari. Deinde (vt ex Chrysost. habemus) Deus ipse benignissimus cælum in alto patulum, clarum, pulchrùmque construxit; gehennam verò intra telluris reconditos sinus abscondit; imò, quod maius est, frequentissimè cæli beatitudinem nobis Christus Dominus commendauit, de gehenna rarius meminit: ratus hominum animos potius bonorũ amore, præmiorúmque spe debere permoueri, quàm metu pœnarum gehennæque incendiis perterreri oportere. Terruerat hominẽ timore creator ipse, ac parum profecit: amori debebatur de homine triũphus. Iccirco sponsa exorditur: *Osculetur me osculo oris sui*, Cant. 1. Contactus (inquit S. Bern. *serm.* 2. *in Cant.*) labiorum, complexum significat animorum, osculetur me osculo oris sui; sicque in signo pacis faciat securam. Hunc scilicet amorem Deus in incarnatione demonstrauit, vbi osculum istud imprimitur, & coniunctio fit Deitatis cum humanitate. O quanta amoris vis! addit Bern. *serm.* 7. Hinc anima (ait) sitiens Deum.

S. Chrysost.

Christus rarò de inferno, de cælo frequenter agit.

Cant. 1. D. Bern.

5. *Germinet terra.*] Fructificet (vt exponit Tert.) ac materiam suppeditet germinationi, quam Dei virtus efficienter educet. Ergo apparuit tellus aquis exoluta, subindéque Deo imperante herbarũ, florum arborúmque amœno lætóque amictu exornata. Rectè proinde philosophatur Plin. *lib.* 2. *c.* 63. Aquæ subeunt in imbres, rigescunt in grãdines, tumescunt in fluctus, præcipitantur in torrentes: aër densatur nubibus, furit procellis. At terra benigna, mitis, indulgens, vsúsq; mortalium semper ancilla, quæ coacta generat? quæ sponte fundit? quos odores, saporésque, quos succos, quos tactus, quos colores? quàm bona creditum fœnus reddit? quæ nostri causa alitilla medicas herbas fundit, & semper homini parturit. Hæc ille. Qui tamen, vt Ethnicus homo, numen terræ agnoscit & veneratur. Nos Deum, & telluris, & ipsius fructuum vtilitatúmque primum & summum Autorem largitorémque agnoscimus & veneramur. Quàm enim esset ab omni ratione alienũ, & quæstæ impudentiæ pariter atque amentiæ, si quis regia opulentáque mensa exceptus totum sese impenderet in exhibendas, & dapibus, & mẽsæ ipsi gratias, nihil interim regẽ ipsum curando, à quo inuitatus ad epulum, ac tanto honore affectus fuisset? Hac similitudine vtitur D. Chrys. aduersus eos, qui in amore creaturarum defixi Deum ipsarum conditorem non venerantur. At qui fit (disquirit Procop.) quòd cælum perfectum & absolutum proposuit Deus, & terram paulatim artificiosa manu exornauit. Causa in promptu est. Terra propter te tuámq; salutem primò prodiit inculta & squalida. terra enim cõmunis est mẽsa, patria, nutrix, & mater omnium, ciuitas & sepulcrum commune. Ne igitur maxima quæ suppeditat commoda considerans, & quòd sine ea viuere non possemus, reputãs, eam inter deos referendã censeres, euidenter denunciat eam à primordio fuisse informem, immundã, fœdámque visu. quã vilitatẽ cernentes, magis admiremur eum, à quo & condita & suo decore expolita est. Sic ille. Diligenter hic pensitandum est diuinæ prouidentiæ consilium in eo scilicet, quod terram germinare faciat sine vlla prorsus cultura, imò & ante solem ac sydera, quæ die quarto creata sunt, & ante pluuiam, cælive aliud beneficium. Sensus autem huius loci ac mysterij germanus mihi, præter cæteros Patres, D. Ambros. & Chrysost. elegan-

Tertul.

Plin.

Deus rerum creator venerandus.

S. Chryſ.

Procop.

S. Ambr. S. Chryſ.

A tissimè videntur enodasse. Verba D. Ambros. *l.* 3. *Hexamer. cap.* 6. sic habent. Germinet terra: hoc est, ipsa per se germinet terra, nullum alterius quærat auxilium, non cuiusquam indigeat ministerio. Solent enim plerique dicere: Nisi clementior Solis calor tepefecerit terras, & quodãmodo radiis suis fouerit, non potest germinare terra: & propterea gentes diuinum honorem deputant Soli, quòd virtute caloris sui terrarum penetret sinus, sparsáque foueat semina, vel rigentes gelu venas arborum relaxet. Audi ergo Deum, velut hanc vocem emittentem. Conticescat ineptus sermo hominum, qui futurus est, facessat vana opinio. Antequam Solis fiat luminare, herba nascatur: antiquior eius sit prærogatiua, quàm B Solis. Ne error hominum conualescat, germinet priùs terra, quàm fotus Solis accipiat. Sciant omnes solem autorem non esse nascentium. Dei clementia terram relaxat, Dei indulgentia prorumpere facit fructus. Quomodo sol viuendi vsum ministrat oriundis, quando illa priùs diuinæ operationis viuificatione sunt edita, quàm sol in hos viuendi vsus veniret? Iunior est herbis, iunior fœno. Hactenus Ambros. Quæ verò sequuntur non minùs diserta sunt D. Chrysostom. *homil.* 5. Quis non obstupesceret, atque admiraretur cogitans, quomodo verbum Domini, *germinet terra*, in ipsa olera terræ descendat, & quasi admi- C rabili populo, terræ faciem variis floribus adornet? Videre potuisses subitò terram, quæ antea informis & inculta erat, decore suo & ornatu, quasi cum cælo certare. Et sicut cælum paulo pòst ornandum erat astrorum varietate, ita & florum tellus multiuga varietate ornabatur, ita vt opifex in laudem eius prorumperet. Etenim vidit Deus, quòd esset bonum. Vidisti quomodo per singula, quæ facta sunt, ostendit laudantem opificem, vt homines postea hæc discentes, ex creaturis ad creatorem recurrerent. Nam si creaturæ superiores sint, quàm vt ab homine pro dignitate laudari queant: quid aliquis de opifice ipso dicere poterit? Idem paulo inferius: Animaduerte D quomodo verbo Domini omnia facta sunt super terram. Non enim erat homo, qui operaretur, nõ aratrum, non boum cooperatio, non aliud eiusmodi studium: sed solùm audiuit præceptum, & statim quod suum erat, fecit. Ex quo discimus, quod etiam nunc neque cura, neque labor agricolarum, neque aliæ in colendis agris ærumnæ, fructuum, nobis prouentus concedunt: sed præ his omnibus verbum Dei, quod ab initio ad terrã factum est. Deinde adiungit: Quocirca etiamsi homines terram operentur, & iumentorum auxilio fruantur, & magnam terræ curam habeant, & magna sit cæli temperies, & omnia alia concurrant, nisi nutus Domini accedat, omnia alia E frustrà & in vanum fierent; & nihil proficeret omnis labor, & desudatio, nisi manus Domini supernè adiuuaret, & perfectionem his, quæ fiunt, tribueret. Hæc D. Chrysost. Hæc ferè omnia breuiùs complectitur ad hunc modum Procop. Deus iussit terram vestiri plantis ante creationem Solis, ne quis solem, eius effectum considerans, in deorum numerum referat, religionéque colat. Vox diuina, quæ tunc contigit, lex quædam effecta est perennis, vt ei legi terra sit obtemperatura vsque ad mundi finem. Similis lex constringit & cæteras creaturas, quæ conditæ sunt præcedente imperatrice voce Dei.

S. Ambr.

A Deo, non à sole terra fructificauit.

Terra ornatur cum cælestis decertat.

Deus creator laudandus.

Terra fructus à Deo.

Procop.

6. Colliges inter alia, iccirco ante Solis calorem, syderum influxus, cælique pluuiam; terram,

In Deo confidendum.

flores, herbas, arbores, fructus, solo Dei verbo & imperio protulisse; vt Dei serui hinc intelligant, quantū fidere debeant diuinæ prouidentiæ, iuxta illud Psal. 54. *Iacta cogitatum tuum in Dominū, & ipse te enutriet*; ac pro certo experiantur quod Sapient. 16. scriptum legitur: *Vt scirent filij tui, quos dilexisti, Domine, quoniam nō natiuitatis fructus pascūt homines; sed sermo tuus eos, qui in te crediderint, conseruat*. Consonat Christi Domini ad tentatorem diabolum in deserto sententia Matt. 4. *Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei*. Enimuero diuina prouidentia à nobis exigit, & quòd illi totos nos, ac totā vitæ curam & studium credamus, & quòd viuendi instituto rationéque rebus temporalibus vtamur, secundùm Dei placitum, ac temperantiæ & frugalitatis moderationem, iuxta illud D. Paul. ad Heb. 12. *Sint mores sine auaritia, cōtenti præsentibus. Ipse enim dixit: Non te deseram, nec derelinquā*. Nota verbum, *sine auaritia, & contenti*. Nā, vt scitè admodum dixit ille: Fortuna multis dat nimis, nulli satis. Pulchréque notauit Clem. Alex. 1. *pædag. c.* 12. Christū Dominum quando Matth. 6. nos admonuit: *Nolite soliciti esse*, &c. significare voluisse moderatos nos esse debere, ac frugi. Magno enim (inquit) & profuso sumptu egent deliciæ. *Quærite ergo primùm regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adijcientur vobis*, Matth. 6. Quo Dei ipsius monitu, & consiliu, nec iudex quantumuis pauper à iustitiæ tramite deflectat, promittantur licèt aurei montes; & vidua, virgóque tenuis, ac paupercula à Dei timore, vitæque honestate, & pudicitiæ amore, vel contemptis etiam thesauris Ægypti, nequaquam abduci patiatur. Illud ante oculos habeatur D. August. Nutriebat te deserentem se, & deseret te timentē se? Quàm verò certum hoc sit, quòd nimirum, qui virtuti studet, Deóque inseruit, postpositis etiam quibuscunque, & vitæ emolumentis, atque in summo rerum discrimine, nunquā à Dei prouidentia suos vel maximè curantis, deseratur: locus ille Ierem. 22. euidenter comprobat; vbi Deus ad Ioachim Regem auaritia habendi, ædificādi, regnandíque libidinem infamem, atque à patris Iosiæ frugalitate ac pietate degenerantē sic alloquitur: *Nunquid regnabis, quoniam confers te cedro? Pater tuus nonne comedit, & bibit, & fecit iudicium, & iustitiā tunc, cùm bene erat ei?* &c. Quē locum sic interpretatur D. Hier. Nunquid regnare poteris in perpetuum? quoniam conferre te cupis cedro excelsæ, patri tuo Iosiæ, videlicet Regi iusto? Pater tuus comedit, & bibit, & fruitus est opibus regiis, nec tamen in eo offendit Deum, quòd habuit diuitias, sed in eo placuit, quòd fecit iudicium & iustitiam. Et iccirco tam in præsenti seculo, quàm in futuro bene ei fuit & erit. Valde mirandum est, quid sit, quòd prius herbis atque arboribus adornetur terra, quàm cælum, scilicet firmamentum syderibus? Antè apparuerūt in terra florum herbarúmque prata virentia, quàm in cælo astrorum fulgores irradiarent, & via nictantibus syderibus lactea pæniteret. An ne terram cælo conditor ipse anteposuit? Et quónam mysterio? Illud, & quidem meritò, agnoscit Anastas. Sinaita *lib. 4. in Genes.* Antè (inquit) Deus ornauit terram, quàm cælum: tanquam si terra ante cælum ditata sit Christi mysterio & aduentu. Sic ille. Iam tunc enim in ipso mundi exordio fundamenta iaciebantur incarnationi Verbi diuini, quod est omnium operum diuinæ omnipotentiæ ac bonitatis augustissimum: per quod diuitiæ, ornatus, pulchritudo terræ tā admirabilis extitit, vt cælo ipsi anteire videatur. Prius igitur ornari debuit terra, quæ primò Deum in se hominem habitura erat? & illum post triginta & tres annos ad cælū ipsum suæ præsentia maiestatis illustrandū transmissura. Sed elegantiùs prosequitur idem Anast. Propterea (inquiens) ante cælum terra à Deo ornatur, quoniā ante Angelos, terra, & terra geniti homines Deum per carnem vidimus: & ante cælestia exornās ille hæc inferiora, ea lætificauit & illuminauit. Ante Cherubim & Seraphim, Magi & publicani, & latrones, & meretrices, & peccatores facie ad faciem Deū viderunt, eóq; se oblectarunt, & fruiti sunt. Deinde eum sic transmiserunt videndum supernis virtutibus. Hæc Sinaita. Deus igitur filiu suo, quem iam ab omni æternitate decreuerat mittere in mundum, vt Verbum caro factum habitaret in nobis, & inter nos: terram ipsam floribus herbisque adornauit, quam Dei pedes carnei essent pressuri.

Margin notes (left column): Psal. 54. — Sap. 16. — Matth. 4. — *Temperantia præscribitur.* — Ad Heb. 12. — Clem Alex. — Matth. 6. — *Deliciis nihil satis est.* — *Promissis non recedendum à virtute.* — D. Aug. — Ierem. 22. — *Dei prouidentia in suos.* — S. Hieron. — *Terra priùs quàm cælum ornata.* — Anastas. Sinaita. — *Incarnatio Verbi prædicitur.*

Margin notes (right column): Anastas. Sinai. — *Terra Christo venturo adornatur.* — *Terra cælo anteposita in incarnatione Verbi.*

7. *Herbam virentem.*] Hoc est, omne germen, siue herbæ, siue arbusti, adultum illud quidem, & suo in statu speciéque perfectum, sed adhuc viuidum, & succi plenum, aptúmque alimentu, quódque subinde posset suum proferre semen ad propagationem suæ speciei: neque verò credendum est eo primo telluris partu solas prodiisse beneficas, & humanis vsibus aptas plantarū species; simul enim ingratæ, molestæ, noxiæ, virulentæ productæ sunt. quamquam & hoc certum est, nullam, etiam cicutam, idque genus alias, quamuis occulta virtute sua carere, qua proinde mortalibus nulla sit non vtilis, ac necessaria. Nā vt rectè aduertit Procop. non sunt omnino noxiæ, sed vim medicam retinent. En primò flores apparuerunt in terra nostra, meliorū vtique florum symbola & figuræ, de quibus *Cant. 2.* loquitur sponsus. Sed qui flores isti? D. Bernard. *ser. 70. in Cant.* Patriarchas Prophetásque intelligit. Idémque *serm. 28.* rosas liliaque martyres virginésque interpretatur. Exponens enim illa sponsæ verba: *Dilectus meus cādidus & rubicundus*, Cāt. 5. sic ait; Formosus planè, quem circundant flores rosarum, & lilia conuallium: hoc est, Martyrum virginúmque chori. Et qui medius resides, vtrique non dissidet choro, virgo, & Martyr: quomodo candidis non congruit virginum choris, Virgo virginis filius, virginum sponsus? quomodo non roseis Martyrum causa, virtus, fructus, & forma martyrij? Sic Bernard. Sunt igitur omnes sancti, quantumuis heroïca sanctitate præcellentes, si cum virgine Dei matre comparentur, nihil aliud, quàm flores, herbæque in prato Ecclesiæ virentes. At semper virgo Maria, arbor est illa, de qua Isa. *Ascendet virga de radice Iesse*. Vbi D. Ambros. Virga Iesse virgo Maria. Fructus autem huius arboris Deus ipse homo factus. Cæterùm miraberis, qui fiat vt tantum diuinitatis pondus in tam tenera virga portari potuisset? Præstat in hanc sententiam audire D. Petrum Chrysol. qui optimè difficultatem proposuit, ac soluit hisce verbis. Ne timeas (inquit Angelus) Maria. Audistis fragilem nostræ carnis naturam ad portandam totam Deitatis gloriam, Angelica exhortatione roborari. Denique ne tanto ponderi cælestis fabricæ in Maria subtilis nostri corporis arena succumberet, & in Virgine totius generis humani portatura fructum, virga tenuis frangeretur, fugatura metum, vox Angeli præcessit: Ne timeas Maria *serm. 142.* Ita Chrysol. Sed nemo hinc inferat sola voce Angeli Virginem fuisse

Margin notes: *Herbæ etiam noxiæ sunt productæ.* — Procop. — Cant. 2. — S. Bern. — *Flores Christus & sancti.* — Isa. 11. — D Ambr. — *B. Maria arbor, sancti flores.* — D. Petr. Chrysol. — *B. Maria fructus Deitatis gloria.*

consor

confortatam ad Deitatis infinitum onus ferendum: virtus enim Altissimi obumbrauit illi; & Spiritus sanctus in illam descendit, cuius omnipotentia Virginis animus corpúsque vires supra omnem naturam ad excipiendam illius tam admirabilis mysterij magnitudinem assumpsit.

B. Maria ab Spiritu sancto roboratur.

8. *Lignum pomiferum.*] Arborem fructuosam facientem fructum bene pomiferum vulgata vertit, quia pomum, pro quouis arboreo fructu apud Latinos vsurpatur. D. Basil. & Procopius intelligunt cum frugiferis simul infrugiferas comprehendi arbores; etsi facta solùm fuerit mentio pomiferarum, vtpote nubiliorum. Ea est enim Dei conditoris magnificentia; vt etiam ad minus, vt videntur, vtilia, ignobiliora, & infructuosa se diffundat, ideo vel maximè: quia in hoc immensa Dei largitas ampliùs commendatur, & ingratorum hominum sterilitas conuincitur; ac bonorũ & iustorum cùm virtus, tum erga Deum gratia meritùmque demonstratur. Quod planiùs etiam *Matth.* 5. Christus Dominus ostendit, cùm Patrẽ suum nostrique cælestem eo nomine valde commendat, quòd solem suum oriri faciat super bonos, & malos, & pluat super iustos, & iniustos. Quæ verba expendens D. Chrysost. Cautè (inquit) posuit, super iustos, & iniustos. non autem super iniustos, & iustos; quia omnia bona Deus non propter homines dat, sed propter sanctos. sicut & flagella propter peccatores. Sed in bonis non separat peccatores à iustis, ne desperent; nec in malis iustos à peccatoribus, ne glorientur maximè cùm malis bona non prosint, qui malè viuentes ad præiudicium suum percipiunt: nec bonis mala noceant, sed magis ad iustitiæ lucrum. Similiter profatur D. August. 1. *de ciuit. Dei.* Bonus temporalibus bonis non extollitur, nec malis frangitur: malus autem ideo huiusmodi felicitate punitur, quia felicitate corrumpitur. Vel ideo ista temporalia bona & mala vtrisque voluit esse communia, vt nec bona cupidiùs appetantur, quæ mali habere cernuntur, nec mala turpiter euitentur, quibus & boni afficiuntur. Idem Christi exemplo vsus *lib.* 83. *quæst.* 36. ita repetit. Monẽdum, ne peritura à Deo expectentur, quibus & improbi homines abundare possunt: sed firma & sempiterna. Hìc præstantissimum illud & vnicum exemplum Dei hominis proponendum est; qui & ea spreuit quę magna bona, & ea sustinuit quæ magna mala imperiti putant. Sic August. Anast. Sinaita *lib.* 5. *in Genes.* pulchrè in mystico sensu per herbas peccatorum vulgus, per arbores iustos intelligit. Herbæ (ait) escæ pecorum, & dæmonũ sunt peccatores: arbores verò iusti in nemoribus habent crucem, quam complectantur. Hæc planè summa est arborum commendatio, scilicet, quòd ex illarum genere nata, excisa, & fabricata est illa crux, quam Dei filios suis humeris sibi baiulanit, in qua crucifixus pependit, quam fecit imperij sui sceptrum, militiæ suæ vexillum; tantóq; eam in honore habuit, vt eodem, quo Deus ipse, adorationis gradu ab Angelis & hominibus colendam ac venerandam proposuerit. Ob hanc eandem sui generis prærogatiuam exultare gaudio, & Dei bonitatem prædicare videntur regio Vati arbores ipsæ: canit enim Psalm. 95. *Tunc exultabũt omnia ligna syluarum.* Ad quem locum sic Theod. Tunc laudabunt omnia ligna nemoris: illa potissimùm Deo afferent hymnum, quandoquidem ex ipsis salutare lignum fuit, in quo Saluatoris corpus suffixum fuit, per quod hominibus ger-

S. Basil.
Procop.
Arbores etiã infructuosa creantur.
Dei magnificentia.
Matth. 5.
Ingratitudo hominum.
S. Chrysost.
Bonis & malis bona & mala communia,
D. Aug.
Anast. Sin.
Herba peccatores, arbores iustos significant.
Arborũ laus ex Cruce.
Psalm. 95.
Theod.

A minarunt bona. Nota obsecro, quàm sponte terra germinet ad imperium conditoris; quàm læto & largo partu producat animantia, quidquid partera poterat, momento peperit ad hominum vtilitatem. Idem de aquis omnia piscium, & conchyliorum genera proferentibus adnotabis. Pudeat ergo diuites congestis opum thesauris incubantes etiam frustulum panis, aut obolum egenti ac petenti denegare. Rectè in hanc sententiam disserit D. Chrysost. *homil.* 34. *Antioch.* Considera (inquit) quomodo per omnes parabolas non suis congruè vtentes pecuniis punit: nec enim virgines aliena rapuerant, sed propria non dederunt, neque qui talentum in terram defodit, iniustum B vsum sibi vindicauit, sed quia non germinauit: nec esurientem despicientes, quòd aliena rapuerint, puniuntur, sed quoniam sua non dispersserunt. Vniuersim monemur aliis, quantum in nobis erit, prodesse: humanitatis exemplũ ipsa terra suggerit, spontaneos fructus ministrat, quos non seueris; multiplicatum quoque reddit, quod acceperit, inquit D. Ambros. *lib.* 3. *de offic. cap.* 3 t. Sed quid ego telluris & maris parturientium in nostram vtilitatem exemplo diuites ad erogandum pauperibus compello? Heus tu (inquit D. Chrysost. *homil.* 15. *ad Rom.*) Deus quidem filium dedit, tu verò ne panem quidem illi propter te tum dedito, tum trucidato impertiris? quid hac C iniquitate deterius. Controuerti solet ad hunc locum, quo anni tempore hæc telluris parturitio facta sit, seu potiùs, quia nondum sol productus fuerat, quænam tempestas anni cœperit sole iam creato? Et quidem Hebræi contendunt fuisse æquinoctium autumnale; sed nulla ratio cogit à communiore ac veriore sententia discedere catholicorum Patrum, quæ tenet verno id factum fuisse tempore, qua de re plura plures alij. Sic factus est tertius dies.

Auari perstringuntur.
S. Chrysost.
Eleemosyna commendatur.
S. Ambr.
S. Chrys.
Verè creatus est mundus.

SECTIO VI.

D *Dixit autem Deus: Fiant luminaria in firmamento cæli, & diuidant diem, ac noctem, & sint in signa, & tempora, & dies, & annos: vt luceant in firmamento cæli, & illuminẽt terram. Et factum est ita. Fecítq; Deus duo luminaria magna: luminare maius, vt præesset diei; & luminare minus, vt præesset nocti: & stellas. Et posuit eas in firmamẽto cæli, vt lucerent super terram, & præessent diei, ac nocti, & diuiderent lucem ac tenebras. Et vidit Deus quòd esset bonum. Et* E *factum est mane & vespere, dies quartus.*

1. *Fiant luminaria.*] Quartus dies totus est à creatore, cælo exornando, impensus; inprimis ex materia cælesti, eam condensando, produxit solem, lunam, ac reliquos planetas, suo quemque orbi affixum, ac stellas omnes (vt vocant) fixas in octauo cælo, quod firmamentum dicitur: tametsi hoc loco, vt & in superioribus רקיע raquiagh Hebr. pro quo firmamentum vertitur, non peculiarem è cælestibus orbem, sed totam illam superioris mondi expansionem significet, vt iam præmissum est. Et quidem satis appositè toto hoc capite cæli expansio inculcatur sæpiùs; quòd cælum ipsum creator non sibi, suísve tantùm Angelis patere; hominibus autem

Cæli creatus patescens.

absconditi & denegari voluerit. Quin potius non
semel legimus in sacris literis aperiri cælos., &
Ezech. 1. — cælos apertos videri. Vti Ezech. 1. *Vidi* (inquit)
cælos apertos, cùm essem in medio captiuorũ. Quærit
S. Chrysost. — hic D. Chrysost. & quidem meritò, cur solus
Propheta viderit apertos cælos, cæteris autem
captiuis, quorum in medio erat, aperti cæli non
patuerint? Sed putandum haud est cælos disrum-
pi, disruptósque hiare, id enim incorruptibili cæ-
lorum naturæ repugnat; itaque in seipsis non
aperiuntur cæli; sed in nobis ipsis, aut aperiri, aut
Fides penetrat. — occludi eò dicuntur, quòd fides nostra, aut tam
efficax est, vt cælos penetret, & ad vsque cælo-
rum Dominum pertingat: aut est tam infirma,
minórque etiam grano sinapis, vt cælos, vel non
oculis animóque intueamur, vel non fidei vio-
lento acumine introrsum penetremus: nam, vt
ait S. Doctor, plana fides apertos habet cælos,
dubia clausos. Sic verò de tam admirabili perfe-
ctóque opere sibi gloriatur opifex, vt non solùm
Cælum homines contuendũ. — vsquequaque expansum & apertum patere vo-
luerit oculis intuentium: sed vt primò ac perbel-
lè dispiciatur; hominibus oculos in facie, cerui-
ce in altum erecta indiderit, ad cæli contempla-
tionem. quod eleganti sermone prosequitur Phi-
Phil. Hebr. — lo Hebræus *lib. de mundi opificio*, ad hunc modum.
Visus à luce subductus in superna; consideratá-
que natura stellarum & motu earum tam con-
cinno, tum fixarum ac erraticarum, statis circui-
tibus, dum illæ eodem semper modo circumfe-
runtur; hæ verò dissimiliter, & in contrarium
Cæli pulchritudo. — duplici cursu vtuntur; ad hæc chorea vniuersa-
rum modulata, & ad musicæ leges pulchrè con-
ueniente, ineffabilem delectationem, volupta-
témque in animo excitat: atque ita inescatus
aliis atque aliis spectaculis (nam vnum ex alio
nascitur) nullam contemplandi satietatem con-
sequitur. Ibidem etiam appositè vocat templum,
vniuersitatem hanc mundi, in quo sua ipsius ma-
nu conditor ipse pulcherrimas suiipsius ima-
gines cõposuit, nimirum stellas ac sydera, supre-
Cælum Dei templum. — mo in altari templi, hoc est, cælo. Verba Philonis
sunt. Cæterùm opifex condidit has sensibiles
stellas, simulacta diuina, & pulcherrima, quas
tanquam in templo inter corporeas essentias
pulcherrimo collocauit in cælo. Et quidem sci-
tum est cælum dici non semel in sacris literis
Psal. 10. — templum. Psalm. 10. *Dominus in templo sancto suo;*
Psal. 44. — *Dominus in cælo sedes eius.* & Psal. 44. *Adducentur*
in templum regis. Hebr. הֵיכָל *hechal*, quod variè
S. Hieron. — vertitur. Hieron. thalamum; alij palatium, alij
templum legunt. Est quidem cælum thalamus
sponsi; palatium regis, templum Dei, cuius ædi-
tuus atque antistes est pudicitia, vt aduertit Ter-
Tertul. — tul. *lib. 4. de cultu fœm.* Scriptúmque est pro foribus
Cæli valuis inscriptio quæ. — & valuis huius templi: *Non intrabit in illud ali-*
Apoc. 21. — *quid coinquinatum*, Apoc. 21.
D. Amb. — 2. *Solem.*] D. Ambros. 4. *Hexam. cap. 5.* ita de
Solis creatio. — sole disserit. Fiant luminaria, &c. Quis hoc dicit?
Deus dicit. Et cui dicit, nisi Filio? Deus ergo Pa-
ter dicit: Fiat Sol, & Filius fecit solem; dignum
enim erat, vt solem mundi faceret sol iustitiæ.
Ipse ergo eum in lucem adduxit, ipse eũ illumi-
nauit, ipse ei donauit fundendi luminis potesta-
S. Ambr. — tem. Factus est ergo sol. Sic Ambros. Rerum cor-
porearum pulcherrimus ac præstantissimus sol
existit, & in quo vel maximè Dei conditoris pul-
chritudo sese adumbrauit. In quam sententiam
elegantissimè D. Ambros. *cap. 1.* sic discurrit. Sol
oculus est mundi, iucunditas diei, cæli pulchri-
tudo, naturæ gratia, præstantia creaturæ. Sed

A quandò hunc vides, authorem eius considera;
quando hunc miraris, lauda priùs ipsius creato-
rem. Si tam gratus est sol, qui consors & parti-
Creator ob solē laudandus. — ceps est creaturæ, quàm bonus est sol ille insti-
tiæ? Si tam velox iste, vt rapidis cursibus die ac
nocte lustret omnia; quantus ille, qui vbique
semper est, & maiestate sua cõplet omnia? Si ad-
mirabilis, qui iubetur exire, quàm supra admira-
tionem, qui dicit soli, & non exoritur, vt legi-
mus? Si magnus est, qui per horarum vices locis
aut accedit, aut decedit quotidie; qualis ille, qui
etiam cùm se exinaniret, vt nos eum possemus
videre, erat lumen verum, quod illuminat omnẽ
Christus sol admirabilior. — hominem venientem in hunc mundum? Si præ-
B stantissimus, qui obiectu lunæ patitur sæpè defe-
Agg. 2. — ctus, quãtæ maiestatis qui ait Agg. 2. *Adhuc semel*
ego mouebo terram? Illum terra abscondit, istius
motum non potest sustinere, nisi voluntatis eius
substantia fulciatur? Si cæco damnum est huius
Solis gratiã non videre, quanto magis peccato-
ri damnum, veri luminis munere defraudatum
perpetuæ noctis tenebras sustinere? Hucusque
D. Ambros. Viden', vt è pulchitudine Solis ad
infinitam ipsius conditoris decorẽ progredien-
dum nobis sit? Ea profectò est Solis species, &
virtus, vt innumeræ gentes illius admirabilitate
occæcatæ in impiissimum idololatriæ barathrum
Solem pro Deo adorant gentes. — ruentes solem pro Deo venerarentur. Quod sa-
C crilegium Gentilitas iam ad Christi veri Solis ac
Dei creatoris fidem & obsequium cõuersa, que-
Origen. — ri & lamentari putatur ab Origene ad eũ locum,
Nigra sum. Deinde, *Nolite me considerare quòd fu-*
Cant. 1. — *sca sum, quia decolorauit me sol*, Cant. 1. Cuius loci
sensus est, vt exponit Origen. denigrata sum, dum
solẽ hunc spectabilem pro Deo colo. Emphaticè
dicit se denigratam, turpique facie deformem,
quippe quæ solem purum, lucidum, ac formo-
sum, sed creaturam tamen, pro Deo, & contra
Dei contemptus pro creatura. — Deum fuerit venerata. Quanto verò fœdiorem
animæ turpitudinem inuret dedecorosa quæli-
bet alia creatura pro Deo, & contra Deum ele-
cta, & dilecta? Ob hanc iniuriam Deo creatori à
D gentibus illatam suspicor minacem illam Dei
Isa. 24. — iudicis visitationem intentari apud Isa. 24. *In die*
illa visitabit Dominus super militiam cæli in excelso.
Erubescet luna, & confundetur sol, &c. Scilicet vt
Matth. 24. — prædictum est à Christo Domino Matth. 24. *Sol*
Sol à Deo vindice obscurabitur. — *obscurabitur*, &c. Deus enim vltionis Dominus
istius impietatis gentes arguet, damnabítque
æternum supplicium luituras: ac deinde in so-
lem ipsum inuectus, quòd occasio gentibus fue-
rit illius amentiæ, tametsi sine causa, & culpa ob
admirabilem sui speciem, & fulgorem; caligino-
so tectum velamine ad vindictam obscurabit.
Quanto verò (vtpote maiori cum merito) seue-
riùs Dei vindicantis ira in eos desæuiet, qui verè
E causa, & grandis occasio multis ad patiẽda enor-
mia scelera extiterunt? Feriantur nunc tandem
Scandalum præbentes damnantur. — miseri fulgurante Domini voce: *Væ mundo à scã-*
dalis. Væ homini illi, per quem scandalũ venit. Matt.
Matth. 18. — 18. vt perterriti nunc resipiscant, & conterentur,
ne sempiternis gehennæ cruciatibus torquean-
tur. Neque verò perfidarum gentium cæcitas, at-
que impietas, vllam, vel leuiter adumbratam ra-
tionem causari meritò poterit, reclamante contra
fictitiam, & falsò illi arrogatam Solis diuinita-
tem, vel ipsa tota rerum natura.
S. Amb. — 3. Hoc idem disertissimè ostendit D. Ambros.
loco superiùs citato. Ergo (inquit) cùm vides solem,
attende terram quæ antè fundata est: attende
herbam fœni, quæ præstat ordinis priuilegio: at-
tende

Sol non solus educit fructus. tende ligna, quæ plaudunt, quòd priora luminibus cœli esse cœperunt. Quid prædixit altitudo sapientiæ & scientiæ Dei, vt priùs inciperent ligna esse, quàm illa duo mundi luminaria, & quidem cœlestis oculi firmamenti, nisi, vt cognoscerent omnes diuinæ testimonio lectionis, terram sine sole posse esse fœcundam: nam quæ potuit sine sole prima rerum semina germinare, potest vtique semina accepta nutrire, & proprio fotu, sine calore Solis, partus edere. Hac igitur voce quadam suorum munerum clamat natura. Bonus quidem sol, sed ministerio, non imperio. Bonus meæ fœcunditatis adiutor, sed non creator: bonus meorum altor fructuum, sed non autor. Interdum partus meos & ipse adurit; frequenter mihi & ipse damno est, plerisque me locis indotatam relinquit. Non sum ingrata conseruo, mihi est in vsum datus, mecum labori est mancipatus, mecum congemiscit, & comparturit, vt veniat adoptio filiorum, & humani generis redemptio, qua possimus & nos à seruitio liberari, mecum assistens laudat autorem, mecum hymnum dicit Domino Deo nostro. Sic Ambros. Denique huius loci sententiam concludamus cum D. August. *in Psalm. 93.* cuius sunt verba. Quanto, qui sibi videntur honorare solem, de illo mentiuntur, qui dicunt, Christus est sol, mentiuntur de sole: nouit sol Dominum suum esse Christum & creatorem suum; & si indignari potest, acerbiùs indignatur contra falsò honorantem quam contra contumeliosum. Seruo enim bono maior contumelia est iniuria domini. Hæc Aug. Illud Solis encomium, vel maximum significatur à Vate regio, cùm ait: *In sole posuit tabernaculum suum,* Psal. 18. Quod & hunc sensum habet, (de alio alibi) tam pulchrum, tam admirabilem solem existere, vt in eo creator ipse residere videatur conspicuus, admirandus, & venerandus hominibus ad solem penè stupentibus. At multo admirabilior illa Virgo, cuius in vtero purissimo Deus ipse homo factus commoratus est. Cœleste prodigium iure optimo appellatur Dei mater à S. Ignatio; quippe quæ non modò homines, sed & Angelos ipsos admiratione sui stupidos detinet, quò pertinet illa tam præclara D. Epiphan. sententia quæ sic habet *lib. 3. contra hæreses hæres.* 78. Cùm Ioannes Apostolus in Asiam instituerit profectionem, nusquam dicit Scriptura, quòd abduxerit secum sanctam Virginem, sed simpliciter siluit, propter miraculi excellentiam, vt ne ad stuporem perduceret hominum mentes. Sic Epiph.

D. Aug.
Sol contra idololatras.
Psal. 18.
Sol creatorem demonstrat.
S. Ignat.
S. Epiph.
B. Maria stupor & prodigium.

4. *Luminare minus.*] Luna intelligitur, abeuntis Solis vicaria pro nocturno caliginosi tẽporis spatio. De luna sic Plin. *lib. 2. c. 9.* Omnium admirationem vincit nouissimum sydus, terrisque familiarissimum, & in tenebrarũ remedium à natura repertum lunæ. Multiformi hæc ambage torsit ingenia contemplantium, & proximum ignorari maximè sydus indignantium, crescens semper, aut senescens. Et modò curuata in cornua, modò æqua portione diuisa, modò sinuata in orbem, maculosa, eadémque subitò prænitens, immensa orbe pleno, ac repente nulla; aliàs pernox, aliàs sera, & parte diei Solis lucẽ adiuuans, deficiens, & in defectu tamen conspicua; iam verò humilis, & excelsa, & ne id quidem. Vno modo, sed aliàs admota cælo, aliàs contigua montibus; nunc in Aquilonem elata, nunc in Austros deiecta, &c. Sed quorsum luna reponitur inter illa duo luminaria magna cum omnium (excepto Mercurio) minima sit? nimirum vulgi æstima-

Luna descriptio.
Plin.

A tione; oculorum enim iudicio (propter propinquitatem primi orbis, in quo est) ita maxima omnium post solem videtur. Sic non vulgi tantùm, sed Dei quoque iudicio illa virtus pluris habetur, quæ lucet coram hominibus, qui videntes opera nostra bona glorificant Patrem nostrũ qui in cælis est. Omnis gloria eius ab intus; sed in exterios resplendeat oportet tamen (autore S. Hieron. *epist. 9.*) speculum mentis est facies, & taciti oculi cordis fatentur arcana. Clamant opera; vt aiunt Ambros. & Chrysost. & sermo fructus est cogitationis, inquit Clem. Alex. 2. *Pædag. cap. 5.* Erraticum, varium, inconstans, multiplex sydus, ac proinde in sacris literis receptissimum varietatis inconstantiæque symbolum habetur. Grandisque laus & virginis Mariæ & Ecclesiæ, & cuiusque animæ iustæ memoratur *Apocal. 12.* quòd luna sub pedibus, & cum luna pariter omnis inconstantia rerum humanarum, mundúsque ipse decerranti & vario sydere inconstantior proteratur. Rectè D. August. proclamat: Quanta tibi loquitur mundus, quanta post dorsum strepit, vt retrò respicias! ò munde immunde, quid strepis, quid auertere conaris? tenere vis periens, quid faceres si maneres. Item alibi: Si fugientem tot sequuntur; si maneres, quid facerent amatores tui? quem non deciperes dulcis, si amarus alimẽta mentiris. Miseri planè, qui mundo adhærent, mundo se credunt, cum labente lapsuri. De iis dictum à Dauide Psal. 67. *Increpa feras arundinis.* D. Ambr. Feras (inquit) arundinis, quia nulla validioris naturæ radice fundantur, etsi lenis aspirauerit prosperioris auræ successus, vago motu proximos verberantes, nopes ad suffragandum, faciles ad nocendum; quin etiam, vt arundines amant fluuios, ita istos labẽtia mundi & caduca delectant. Luna quidem humorum genitrix & auctrix ita subiecta suo sydere efficit corpora, vt sublunari potestate ostrearum conchyliorúmque & concharum omnium corpora augeri, ac rursus minui videamus. Infeliciùs multo corda hominum terræ, in morem conchyliorum adhærentium patiuntur variam istam & inquietam seculi potestatem, cuius ad nutum, & vitæ rationes ac mores instituunt, diligúntque, reclamãte Apostolo ad Rom. 12. *Nolite conformari huic seculo* scilicet, vt explanat D. Thom. per affectum, amore inhærendo rebus temporalibus; & per imitationem hominum viuentium seculariter. Nihilominus omissa inconstantia lunæ, qua rerum humanarum vicissitudines, mundíque erratici lapsus præfigurantur, bonas alias virtutes, mirabiles effectus habet luna, quibus ad optimos significatus, à Patribus ac Doctoribus accipi solet. Ponè sequitur luna solem, ad Solis aspectum sese effingit, à sole mutuatur lucem, in Solis abeuntis vices suo collustratura orbem succedit in nocte, stellarum cadente sole orientium chorus ducit; miráque alia in luna prænotantur, quæ in Virginem Deiparam ac vitæ humanæ nocte radiantem (pro Filio suo sole iustitiæ diem æternitatis in cælo beatis mentibus, & Angelis efficiente) atque adeò virtutum choros, virginúmque beatarum ordinatissimos exercitus præferentem mirificè conueniunt. Luna mari dominatur, Virgo Deipara, & mũdo, & procelloso laborum persecutionúmque pelago. Vnde illud à D. Bernard. *homil. 2. de beata Virgine:* O quisquis te intelligis in huius seculi profluuio, magis inter procellas & tempestates fluctuare, quàm per terram ambulare; ne auertas oculos à fulgore huius

B (at "tatis inconstantiæque")
C (at "mundo se credunt")
D (at "tium patiuntur")
E (at "quæ in Virginem")

S. Hieron.
S. Ambr. S. Chrysost. Clem. Alex.
Apoc. 12.
S. August.
Mundi inconstantia.
Psal. 67. S. Ambr. Mundani homines.
Ad Rom. 12. S. Thom.
B. Maria per lunam significata.
S. Bern.

Ecclesia per lunam significata. ius sydetis; si non vis obrui procellis, inspice stel- A
lam, voca Mariam. Luna etiam significat Dei Ec-
clesiam, vti sol Christum Dominum eius spon-
S Greg. sum, quod D. Gregor. ad illum locum Cant. Aba-
Abac. cuc. *Eleuatus est sol, & luna stetit in habitaculo suo*,
S. Ambr. planè differt. Idem fusiùs prosequitur D. Ambr.
Psal 103. 4. *Hexam.* 2. exponens illud Psalm. 103. *Fecit lu-
nam in tempore, sol cognouit occasum suum.* Plerique
(ait) hunc locum mysticè de Christo & Ecclesia
videntur accipere quòd agnouit Christus pro-
Ioan. 17. prij corporis passionē, qui ait Ioan. 17. *Pater, ve-
nit hora, clarifica filium tuum*, vt ille occasu suo o-
mnibus donaret vitam æternam, qui perpetuæ
mortis vrgebantur occasu; & Ecclesia tempora
sua habet, persequutionis videlicet, & pacis. Nam B
Ecclesia in persecutionibus. videtur sicut luna deficere, sed nō deficit. Obum-
brari potest, deficere non potest, quia aliquorum
quidem in persecutionibus discessione minui-
tur, vt martyrium confessionibus impleatur, &
effusi pro Christo sanguinis clarificata victoriis,
maius deuotionis suæ, & fidei toto orbe lumen
effundat. Hæc S. Ambr. Operæpretiū erit ad hūc
locum adnotare: nimirum lunam, licet omnium
penè astrorum minimam, vehementius tamen,
quàm reliqua, in subiectis corporibus dominari,
pluréſque & mirabiles effectus habere. Neque
verò id à maiori lunæ virtute, aut luce prouenì-
re putandum est; à cæteris in vtraque longè su-
peratur, sed quia vicinior terræ, primo scilicet in C
cælo residens, propiùs sublunaria mouet corpo-
Prælatorum visitatio. ra. Quàm pulcher hic locus ad prælatorū curam
commendandam! quo enim viciniores subditis,
propiúsque ac frequentiùs gregem suum inui-
sentes, ac suis oculis perlustrantes videntur, eo
vehementiùs operantur in omnium animis &
permouendis & dirigendis ad studium virtutis.
Habeant præ oculis illud Christi Domini, vbi
agebatur de puero Centurionis ægrotante: *Ego
Matth 8. veniam, & curabo eum*, Matth. 8. Curabis ægrotū,
si venias. Sanabuntur oues, si inuisas. ne clamo-
res miserorum expectes, sed præuenias, ad exem-
plum Domini; de quo subtiliter animaduertit
S. Chrysost. S. Chrysost. *hom. ad hunc locum.* Quod nunquā fe- D
cit (inquiens) hîc facit Iesus. Vbique enim sequi-
tur voluntatem supplicantium: hîc autem prǣsi-
lit; & non solùm curare promittit, sed ire ad do-
mum. Hæc ille. At labor est, & crux est. Sed audi
S Bern. S. Bern. *ad Eugen.* 2. Agnosce hæreditatem tuā in
cruce Christi: si labor terret, merces inuitet. Exi
in agrum Domini, & considera. Vides regiones, si
non sunt magis siccæ ad ignem, quàm albæ ad
messem. Quàm multæ, quas putaueras, fruges, di-
ligenter inspectæ, vepres potiùs apparebūt? Hæc
ille. At etiam respondent nonnulli: satis supér-
que inuigilat & inuisit prælatus, si mittat opera-
rios ad vineam, ad agrum, ad messem suam. Me-
minerint obsecro quid sacrilegij & impietatis E
ante Aaronem, imò & vitulos aureos conflante
ipso Aarone legato Moysis, admiserint Hebræi;
vbi vel tantulum prælati rectorísque sui præsen-
Exod. 32. tia destituti & quasi exarmati fuerunt, *Exod.* 32.
At necesse (inquiens) demū erit in summo ne-
gotiorum discrimine legatos istos & visitatores
S. Bern. mittere. Mittantur quidem: sed quales D. Bern.
ad Eugen. 4. cap. 4. in hūc modum præscribit: Qui
missi post aurum non abeant, sed Christum se-
quantur. qui quæstum legationem non æstimēt,
nec requirant datum, sed fructum. qui marsupia
Visitatores quales esse oporteat. non exhauriant, sed corda reficiant, & crimina
corrigant: famæ prouideant suæ, non inuideant
alienæ. qui ad te (ô prælate) redeant fatigati qui-

A dem, sed non suffarcinati. Sic Bernard.

5. *Sint in signa, & tempora.*] Sol, lunæ, plane-
tæ reliqui, atque in firmamento præfixa sydera
suas cuique peculiares ac genuinas virtutes ha-
bent, & producunt effectus. Nam, vt Plinius *lib.* 2. Plin.
cap. 39. egregiè philosophatur: Vt Solis natura
temperando intelligitur anno, sic reliquorum
quoque syderum propria est quibusque vis, &
ad suam cuique naturam fertilis. Alia sunt in li- *Syderum virtutes.*
quorem soluti humoris fœcunda, alia concreti
in pruinas, aut coacti in niues, aut glaciati in
grandines; alia flatus, alia teporis, alia roris, alia
rigoris. Nec meantium modò syderum hæc via
est, sed multorum etiam adhærentium cælo, quo-
B ties errantium accessu impulsa, aut coniectu ra-
diorum Solis extimulata sunt. Hæc ille. Quare *Tempestates annua.*
præfinita sunt à conditore naturæ in signa, &
tempora, in dies, & annos. Hinc designatæ ve-
niunt primò quatuor anni tempestates: item sta-
ta, sationis, putationis, occationis, messis, vinde-
miæ, oliuitatis tempora, aliæque id genus natu-
rales opportunitates. Hinc consequentia festo-
rum ecclesiasticorum cùm in Iudaïco, tum in
Christiano populo, ac feriarum. hinc definitio
dierum forensium, nūdinarum, iustitiorum. hinc
agricolæ ad telluris culturam, nautæ ad naui-
gandum, medici & chirurgi obseruant tempora,
signa, status cæli, varios multiplicésque influ-
C xus. quanquam, autore Plinio *lib.* 18. *cap.* 25. res Plin.
anceps est à cælo peti legem; tradi enim haud
possunt certa syderū tempora. Cùm hæc omnia
statis syderibus, cælóque affixis constent, inter-
ueniunt motu stellarum grandines, imbres, &
ipsi non leui effectu, turbántque conceptæ spei
ordinem: Idque, ne nobis tantùm putemus acci-
dere, & reliqua fallit animalia sagaciora circa
hoc; vt quo vita eorum constet: æstiuásque alites
præposteri, aut præproperi rigores necant; hy-
bernas æstus. Sic ille. Mirum etiam est quàm
aperto marte, & veluti coacto agmine coniurare
videantur S. August. S. Ambr. Gregor. Hieronym.
omnésque omnino Ecclesiæ Patres, & Doctores
D contra Astrologos, genethliacos, metoposcopos, *Astrologi perstringuntur.*
& quoscunque alios de hac fæce, vanos, audaces,
ac temerarios homines, ne dicam dæmonum ad-
ministros; qui syderū necessitatem, ac fatum, &
coactas hominum voluntates, euerso funditus
libero arbitrio, inuexerunt. Damnata est hæc im-
pietas sæpè à Catholica Christi Ecclesia. Imò ve-
rò etiam circa effecta merè naturalia, nullóque
modo à libertate arbitrij humani pendentia fal-
luntur sæpius Astrologi. qua de re differit per-
acutè S. August. *in Psal.* 93. patientiam commen- *Patientia ad exemplum cæli.*
dans in perferendis inimicorum iniuriis, contu-
meliis, & obtrectationibus, atque adeò falsis con-
uitiantium testimoniis pro nihilo habendis, ad
E exemplum cæli, ac syderum, quæ tam multis
ac procacibus istorū hominum mendaciis impe-
tuntur. Nam exponens illa verba D. Pauli ad Phi- Ad Philip. 2.
lip. 2. *In medio nationis praua & peruersa, inter quos
lucetis, sicut luminaria in mundo.* Quanta (inquit) de
ipsis luminaribus fingunt homines, & patienter S. Aug.
ferunt? Conuitia fiunt stellis. quid illæ? nunquid
mouentur, aut non exercent cursus suos? quanta
falsa de ipsis luminaribus quidam dicunt, & fe-
runt, & tolerant, & non mouentur? quare? quia
in cælo sunt. Quædam de luna mentiūtur homi-
nes; non curat tamen verba hominum illa, quæ
in cælo est. Sic & homo, qui in natione peruersa
& tortuosa habet verbum Dei, sicut luminare est
fulgens in cælo. Hæc S. August. Colliges hinc
idco

ideo mentem viri iusti ac sapientis vel in mediis A persecutionum procellis stabilem atque immotam consistere; patienter omnia aduersa perferre, quasi fluctibus ae ventis hincinde vt rupem; quia desiderio & affectu in cœlo affixa continetur. Contrà verò leui quacunque causa commoueri, & fluctuare, atque impatientiæ pelago absorberi, quæ terram, non cælum curat. mundus enim transit, & quicquid mundo inhæret. Sic absoluta sunt opera quarti diei. In quo simul etiam intellige primatum esse à Deo mobilium cælorum, & ministerium Angelorum ordinem ad finem mundi irrefragabili lege duraturum. qua de lege ad motus irrequietos ac perennes D. Aug. citato in loco differens, illud instruendis moribus adnotauit. Sancti (inquit) in quibus est B verbum vitæ, de conuersatione, quam habent in cælo, despiciunt omnia iniqua, quæ fiunt in terra. Et quomodo luminaria in cælo per diem & noctem procedunt, peragunt itinera sua, cursus certos habent: & committuntur tanta mala, nec deuiant desuper stellæ fixæ in cælo agentes per tractus cælestes, quæ illis præstituit & constituit creator ipsarum: sic debent Sancti, sed si in cælo figantur corda eorum; si imitentur eum, qui dicit: *Nostra autem conuersatio in cælis est*, ad Philip. 3. Qui ergo fuor in supernis, & de supernis cogitant, de ipsis cogitationibus supernorum patientes fiunt. Et quicquid in terra cōmittitur, sic non C curant donec peragant itinera sua; & sicut ferūt quæ in alios fiunt, sic ferūt & quæ in ipsos fiunt, quemadmodum luminaria. Nam qui perdiderit tolerantiam, cecidit de cælo. Hæc S. August. Pulchrè ad ordinem creaturarum hucusque, & in consequentibus spectatum ira philosophatur Procopius hoc loco. Quæ hactenus commemorauimus, simillima sunt magnifici epuli apparatui. Inprimis locus mundatur, ne quæ offendant conuiuas sordes: deinde conuiuium paratur, & instruitur: dein lucernæ accenduntur: postremò via, qua conuiuæ veniant, præcedentibus seruis & ministris, nempe brutis animalibus: nouissimè accedit ad epulum quasi dominus & rex creatura D rationalis, nempe homo. Et plura ille. Proh Deum hominis amantem! Proh hominem Deo ingratum atque iniquum! Inseruit & obsequitur Deus homini; Deum homo despicit atque offendit. Parat homini Deus tam magnificam dulcémque totius mundi mensam ad regale conuiuium: homo ipse omni stellæ & absinthio amariores suorum scelerum dapes Deo perenniter apponit. Miror ac veneror Dei bonitatem, hominis nequitiam & imprudentiam doleo, ac detestor.

D. Aug. *Motus cælorū.*

Ad Philip. 3. *Iusti cælo intenti.*

Procop.

Parat Deus homini conuiuium.

Hominis ingratitudo.

SECTIO VII.

E

Dixit etiam Deus: Producant aquæ reptile animæ viuentis, & volatile super terram sub firmamento cæli. Creauitque Deus Cete grandia, & omnem animam viuentem atque motabilem, quam produxerunt aquæ in species suas, & omne volatile secundum genus suum. Et vidit Deus quod esset bonum. Benedixitque eis, dicens: Crescite, & multiplicamini, & replete aquas maris: auésque multiplicentur super terram. Et factum est vespere & mane, dies quintus.

A 1. PRoducant aquæ.] Magna laus ad cæteras accedit aquarum, quòd in iis priùs, quàm in reliquis elementis vita extiterit, & vitali sensu ac motu prædicta animantia prodierint: qua de re præstat audire Tertull. qui *lib. de Baptism. c. 3.* sic effatur. Habes homo inprimis ætatem venerari aquarum, quòd antiqua substantia; dehinc dignationem, quòd diuini Spiritus sedes, gratior scilicet cæteris tunc elementis. Nam & tenebræ totæ adhuc sine cultu syderum informes, & tristis abyssus, & terra imparata, & cælum rude. Solus liquor semper materia perfecta, læta, simplex, de suo pura, dignum vectaculum Deo subiiciebat. Primus liquor quod viueret edidit, ne mirum sit in Baptismo, si aquæ animare nouerunt. B Hæc Tertull. Dicit aquas in Baptismo animare: quia in illo sepelitur vetus homo, & nouus inde resurgit in nouitate spiritus: absumuntur quidem vitia, & illud (omnium origo) peccatum originale: diuinæ autem gratiæ vita enascitur. Ac pro explicanda quidem maris & aquarum parturitione misū in modum sese effundit eloquentia S. Ambros. *Hexam. 5. c. 1.* sic inquit. Terra diuersis vestita germinibus virebat omnis; cælum quoque sole & luna geminis vultus sui luminibus, stellarúmque insignitum decore fulgebat. Supererat mare, vt & ipsi gratia viuificationis diuino proueniret munere. Item vacabat aqua, & C à diuinæ operationis feriata beneficio videbatur. Viuificat priùs terra; sed ea, quæ spirantem animam non habebant: aqua iubetur ea producere, quæ viuentis animæ vigorem dignitatémque præferrent, & sensum tuendæ salutis, & fugiendæ mortis acciperent. Producant aquæ; venit mandatum, & subitò aqua iussos fundebatur in partus; generare fluuij, viuificare lacus: mare ipsum cœpit diuersa reptilium genera parturire: non exigui gurgites, non cœnosæ paludes vacabant. Pisces exiliebāt de flumine, delphines præludebant in fluctibus, conchæ saxis, ostreæ adhærebant profundis, adolescebant echini. Hæc S. Ambros. Sed ad mores (vti solet pater sanctissimus) instruendos eleganter adiungit: Væ mihi (inquiens) ante hominem cœpit illecebra, abundantia copiarum nostræ mater luxuriæ, ante hominem deliciæ. Prior ergo hominum tentatio, quàm natura. Sed nihil creatura deliquit; alimenta dedit, non vitia præscripsit. Hæc tibi communia dedit, ne tibi aliqua velut propria vindicares: tibi suos fructus terra producit; tibi omnes fœtus suos generant aquæ: & his non contentus interdicta tibi alimenta gestasti: ad inuidiā tuam omnia congerūtur, vt præuaricatio tuæ auiditatis oneretur. Sic Amb. Profectò, vt vides, non aliqua necessitas, aut rerū inopia compulit hominem ad peccandum: sed ex nimia bonorum omnium affluentia lasciuiens pecus in sessorem suum, ac beneficum dominum calces impegit. Idem *cap. 2.* ita progreditur. Producant aquæ: breuis sermo, sed vehemens, & latè patens, commonem minimis & maximis naturam infudit. Eodem momento producitur balena, quo rana: eiusdem vi operationis nascitur. Non laborat in maximis Deus, non fastidit in minimis. nec doluit natura parturiens Delphinos, sicut non doluit cùm exiguos mures cochleásque produceret. Hæc ille. Deinde innumerabilia piscium, tum maiorum, tum minorum genera, species, differentias, formas, qualitatésque enumerat. Adde (inquit) hanc gratiam, quòd quæ timemus in terris, amamus in aquis. Etenim noxia in terris, in aqua innoxia sunt,

Aquarum commendatio.

Tertul.

S. Ambr.

Aquarum fecunditas.

S Amb.

Deliciæ quàm sint antiquæ.

Hominis malitia abusentis creaturis.

S. Ambr.

Creatoris omnipotentia.

Piscium genera describuntur.

ſuot, atque ipſi angues ſine veneno. Leo terribilis io terris, dulcis in fluctibus. Rana horreris in paludibus, decora in aquis, omnibus ferè præſtat alimentis. Canes ſanè & iu mari caue, quos & in Eccleſia moleſtos eſſe, & cauẽdos Apoſtolus docet, ad Philip. 3. *Canete canes, canete malos operarios.*

Ad Philip 3.

Muſtelæ grauis in terris odor, in aquis ſuauis. Quid loquar coruorum, quid etiam luporum teneritudines? neſcit hos lupos agnus timere: tanta eſt aquarum gratia, quarum vitulos fugiant & leones, vt hix propheticum dictum illud de Eccleſiæ ſanctitate cõueniat: *Tunc lupi & agni ſimul paſcentur, leo & bos ſimul paleas mãducabunt*, Iſ. 11.

Iſa. 11.

Quid etiam purpuras memorem, quæ ornant tegum conuiuia, amictus imbuunt? aquarum eſt B igitur, quod in regibus adoratur; Aquarum eſt ſpecies illa quæ fulget. Hactenus S. Ambr. De vitulis ac leonibus dictum, quos aqua mites reddidit ac manſuetos, quantumuis in terra ſimiles nomine ac figura belluæ immites ac feroces videãtur, ad Baptiſmi gratiam ita deducit. Nec mirum, quandoquidem etiam in Eccleſia aquæ illud operantur, vt prædonũ abluta oequitia, eum innocentibus comparetur. Sic ille. Porrò mandati huius tanta virtus extitit, vt illi nunc etiam aſcribenda ſit infinita iſta ex aquis piſcium parturitio; vt rectè expendit D. Ambroſ. Aqua igitur (inquit) animat, & creat, & adhuc mandati illius primi tanquam legis perpetuæ munus exequitur, C blanda quædam mater animantium, c. 3. Cæterùm D. Chryſ. *homil.* 7. non ad præceptum, producant aquæ, ſed ad benedictionem ſubinde iam enatis in aqua piſcibus impertitam à Deo, referendum id cenſet. Quia (inquit) animatæ creaturæ, erant piſces, & aues, volebántque illa animalia perpetuò eſſe; ideo ſubdit: Et benedixit ea Deus. Creſcite, & multiplicamini. Verbum enim illud vſque in præſentem diem illa conſeruat; & tantum præteriit tempus, neque vnum genus horum imminutum eſt. Nam benedictio Dei, & verbum quod dixit: Creſcite & multiplicamini. vt ſubſiſterent, & durarent, illis contulit.

S. Ambr.

Aquarum etiam nunc parturitio.

S. Chryſoſt.

1. *Cete grandia.*] Hebr. תנינים *thaninim*, ſignificat belluas vaſtæ magnitudinis, aut formæ prodigioſæ, ſiue in terris, ſiue in aquis degant. Ac D primò quidem occurret, quorſum hæc tam immania aquatilium monſtra Deus efformauerit? quod D. Chryſ. *homil.* 7. argumentum ſic pertractat. Fecit Deus Cete magna. Deinde additur: & vidit Deus quòd bona. Hic denuò temeritatem omnia abſque ratione blaterantium comprimit. Nam vt nullos dicere poſſit, cuius gratia Cete facta ſunt? quam nobis vtilitatem conferunt? quid commodi ex eorum creatione? iccirco addidit: Et vidit, quòd bona. quaſi diceret, nõ enim, quia tu rationem ignoras factotũ, accuſat crea- E turas. Audiſti Deum laudantem ſententia ſua, quòd bona ſint, & quomodo tu inſanis, dicere audes, quare facta ſunt? quaſi Deum ob ſuum opificium accuſans? Nam ſi cordatus eſſes, poſſes etiam ex horum creatione, & potentiam Dei, & ineffabilem miſericordiam addiſcere. potentiam quidem, quia ſermone & præcepto ex aquis talia animantia produci fecit: miſericordiam autem, quia vt ea produxit, propriam eis regionem attribuit, innauigabilem maris partem illis decernens, ita vt nemini poſſint nocere, ſed verſentur in mari, & ſui ſpectaculo ſupereminentẽ opificis potentiam doceant, nullúmque humano generi damnum inferant. An paruam putas miſericordiæ partem, geminam tibi vtilitatem hinc

S. Chryſ.

Balena cur producta.

Deus ſuam potentiam & miſericordiã in balenis demonſtrat.

A exoriri? Etenim ſapere volentes ad Dei notitiam introducunt, & admirari faciunt miſericordiæ eius magnitudinem, quòd ab eorum nocumentis humanum genus liberauit. Neque ob noſtram duntaxat vtilitatem ea omnia facta ſunt, ſed ob immenſam ipſius Dei magnificentiam, vt magis creatoris prædicetur potentia. Ita Chryſoſt. In eodem argumento ita diſſerit Procop. Quædam animalia à Deo formata ſunt, vt inſeruiant homini: quædam vt nos inducant in ſpeculationem & contemplationem miraculoſæ mundi creationis; quædam vt nos timore percellant quodam, ne metu omni vacui negligentia obtorpeamus. Sic Procop. Etiam belluarum terrore hominis B erat ſuperbia comprimenda. Alia in procreatione maximarum iſtiuſmodi belluarum D. Ambr. 5. *Hexam. cap.* 5. conſiderat emolumenta pariter ac documẽta, loquens de maioribus piſcibus, his verbis: Nec ipſi à ſuis potentiæ euaſere violentiam; & auaritiæ potentiorum ſubiecti vbique inferiores ſunt. Quo quiſque infirmior, eo prædæ patet. Sunt qui inuicem ſe deuorent, & ſua carne paſcantur. Minor apud illos, eſca maioris eſt. Rurſus ipſe maior à validiore inuaditur, & fit eſca alterius prædator alieni. Itaque vſu venit, vt cùm ipſe aliũ deuorauerit, ab alio deuoretur, & in vnum ventrem vterque veniat cum voratore proprio deuoratus; ſitque ſimul in vno vi- C ſcere prædæ vindictæq; conſortium. Et ipſis poſtea ſpontè hæc accreuit iniuria, ſicut in nobis, non ex natura cœpit, ſed ex auaritia. Aut quia ad vſum hominum dati ſunt, in ſignum quoque facti ſunt, vt in his noſtrorum morum vitia videremus, & caueremus exempla, ne quis potior inferiorem inuaderet, daturus io ſe potentiori exemplum iniuriæ, itaque qui alterum lædit, ſibi laqueum parat, in quam ipſe incidat. Ibidem etiam comparat diuitem pauperia tyrannum cum ſiluro piſce. Quanti (inquit) in ſiluro repetiantur, qui alios deuorauerunt? & tu diues habes in ſinu tuo alterius prædatorem. Ille habebat facultates pauperis, quas inuaſerat: ſic eum oppri- D mens, duo patrimonia tuis facultatibus addidiſti: & adhuc tanto non ſatiaris augmento, iniuſto iniuſtior; & iniquo iniquior, auaro auarior. Vide ne idem te, qui piſcem illum, finis inueniat. Hæc Ambroſ. Hanc in mundi pelago calamitatem, vbi non ratione, ſed vi, & ferro agitur, conqueſtus eſt Abac. 1. Sic enim cum Deo ipſo expoſtulat: *Domine Deus quare non reſpicis ſuper iniqua agentes, & taces deuorãte impio iuſtiorẽ ſe? Et facies homines, quaſi piſces maris, & quaſi reptile non habens principẽ.* Et quidẽ, quòd magnæ & feræ belluæ maris ab aliis immanioribus deuorẽtur, mirũ id non eſt. Sic n. meritò diuina iuſtitia in mun- E do (vt ait hîc Theodor.) ſceleſtiſſimis ſceleſtiores tradit. Sed quid de piſcibus minoribus, qui præda & eſca ſunt maiorum? Hîc obſtupeſcit Propheta. Scio, inquit (vt exponit Theod.) ô Domine, quàm abhorreas ab omni malitia: nam iuſtitiæ fons exiſtis. Verũ cognoſcere expeto, cur ſuperbos, & ex inueterato & incurabili morbo laborantes, felices eſſe permittis, & cõtemnis eos, qui ab impiis iniuriam accipiunt? Sic ille. Sed vberiùs adhuc ad eundem locum ita D. Hieron. Hæc dicit Propheta, non quòd ipſe ſic ſentiat, ſed quòd impatientiam humanam in ſua perſona exprimat. Nam quomodò piſces, qui non habẽt principem, & irrationabilia iumenta, & multitudo reptilium abſque prouidentia ſubiacet fortiori; & quicunque plus valuerit viribus, domi-

natur

Procop.

S. Ambr.

Piſces nobis documento ſunt.

Piſcium mutua tyrannis.

Oppreſsio paruulorum.

Diues pauperum opprimens.

Abac. 1.

Deus malis malos punit.

Theod.

S. Hieron.

Tyrannis potentiorum.

natur in alterum. Sic intet homines non valebit ratio, non merita, sed virea corporis, & irrationabilis fortitudo? Impius Nabuchodonosor iustum opprimit Israël, Abel iustum Cain occidit iniustus; sæuiente Ceto, & omnia deuorante, non solùm minotes pisciculi, sed ipse quoque tuus deuoratur Ionas? Quare impius vincit, & iustus vincitur? Ita D. Hieronym. De his balenis, grandibúsque huius seculi belluis, intelligit D. Ambros. illud D. Paul. ad Ephes. 6. *Non est nobis colluctatio aduersùs carnem, & sanguinem, sed aduersùs Principes, & potestates, aduersùs mundi rectores tenebrarum harum.* Tametsi plures affirment Apostolum de dæmonibus fuisse loquutum. Sic igitur D. Ambros. *in 7. Luc.* Hi, quibus fluida delitiis membra soluuntur, regni cælestis extorres intra mundi huius habitacula consenescunt, quos rectores huius mundi, atque tenebrarum vocat Apostolus Regea, quia seculari quadam potestate dominantur. Sic Ambr. Contra has igitur cetales bestias Dei Ecclesia, Paulúsque ipso colluctatur, tam graui rerum ac vitæ discrimine, vt hæc ab Apostolo sola & vera dicatur colluctatio; at cum reliquo malorum hominum vulgo, tanquam cum pisciculis, quæcunque lis, aut pugna, non colluctatio, sed collusio esse videatur. Potentiores in seculo; si tyrannico furore agitentur, Cete sunt immania maris, tenebrarum dæmones. Improbi verò potentia destituti caro & sanguis, ex Apostoli dicto indicantur. Porrò autem superiori querimoniæ Prophetæ, & infirmiorum in sua persona impatientiæ (vt voluit Hieronym.) vno planè verbo omnes Patres, & Doctores, ex ipsa Christi Domini doctrina, & ex Prophetarum oraculis satisfaciunt. Permitti id qnidem a Deo ad maiorem suorum electorum coronam, quam per ignem & aquam, & per nefariorum hominum persecutiones, tanquam perpetuò confligentes cum hostibus Dei, déque ipsis triumphantes adipiscuntur. Præclara sunt in hanc sententiam illa D. Gregor. verba. Reproborum nequitia electorum vitam, quasi grana à paleia separat, & dum affligit, expedit: quia dum violenta ingerit, festinare ad superna compellit: quod in Israëlitico populo, Moyse vocante, & Pharaone sæuiente, signatur; alius vocando trahit, alius sæuiendo impellit. Ægyptus opprimit blandiens, adiuuat premens; vt dum Deus prouocat, cruciatus impellat. Ita Gregorius. Ad extremum huiusce commentationis repete ex *Psalm.* 103. breuem illam descriptionem maris, in qua multa conditoris miracula summatim comprehenduntur. Ita regius Vates: *Hoc mare magnum, & spatiosum manibus: illic reptilia, quorum non est numerus. Animalia pusilla cum magnis, illic naues pertransibunt. Draco iste, quem formasti ad illudendum ei, omnia à te expectant, vt des illis escam in tempore.* Viden', vt diuinam omnipotentiam laodet regius Psaltes, à multis, quæ videntur in mari, admirabilibus? Scilicet est mare profunditate magnum, amplitudine latissimum ferè interminato spacio brachiorum (qualis est homini maior latitudo inter brachia in extremum porrecta) seu vt bene vertunt LXX. amplas habens regiones; alij ad varia maria deriuant, sinúsque, & freta, quæ omnia ab Oceano, vti bra-

S.Ambr.
Ad Ephes. 6.
Delitiosi exules à cælo.
Ecclesia persecutio à tyrannis.
S.Hieron.
Persecutio iustis vtilis.
S Greg.
Discrimen inter prædestinatos & reprobos.
Psal. 103.
Mare Dei potentiam demonstrat.

A chia, & manus, quibus occupet Orbem, oriuntur. Item in mari est infinita multitudo, ac varietas piscium, prodigiosæ inter eos balenæ, & immania monstra; quæ tamen omnia sine cultura, satione, aratione, sine vllo hominum beneficio & procreantur, & aluntur, & viuunt. Non minùs admirandum in mari aqueum elementum, liquidum, lubricum posse grandia pondera nauium onustarum in se sustentare; homiόésque diuinitus edoctos nauigationem instituisse, marique ad commercia gentium vltrò citróque condenda, quasi libero cælo aues, quasi rapidissimos per terram equos, expansis ad auram velis currere, ac
B peruolare. Demum inter diuinæ potentiæ mirabiles effectus adnumerari belluam marinam incomparabili magnitudine per liquidum elementum innatare, & colludere. Etenim illud, *ad illudendum ei* (vt bene aduertit Theodoret.) intelligitur mari; in mystico verò sensu draco est diabolus, qui datus est in hoc mundo ad illudendum nobis. Quantos enim monachos & clericos præcipitauit? Ita D. Hieronym. Aliter interpretatur D. Augustinus sumens passiuè, *ad illudendum ei.* Sic enim ait: Draco est, quem finxisti ad illudendum ei. Sed si ad illudendum, quomodo Deus illi illudit? An tradidit eum ad illudendum, hoc est, vt illudatur? vt in lib. Iob
C dictum est: *Ad illudendum ei, ab Angelis meis.* Vis illudere draconi, esto Angelus Dei. Quid ergo times? tentaturus est fortè carnem tuam, flagellum est Domini tui, non potestas tentatoris tui. Hæc Aug.

3. *Et omne volatile.*] Ex eodem aquarum elemento, pisces in mari ad natandum, auésque ad volandum per aëra creator produxit. Nec immeritò (inquit D. Ambros. *lib. 5. cap.* 14.) quia de aquis genus vtrunque producitur, natandi proprietas vtrisque suppeditat. Ibidem etiam germanam inter pisces atque aues cognationem, vt qui eadem ex aluo vtrique proruperint, intercedere demonstrat his
D verbis. Prima cognatio videtur auibus esse cum piscibus, quoniam natandi communia quædam videntur vtriusque generis esse consortia. Secunda quoque cognatio, omnibus auibus, & piscibus est, eo quòd volandi vsus species sit natandi. Sicut enim aquam natando piscis incidit, ita auis aërem volatu celeri secat. Atque vtrique generi similiter cauda suppetit, alarúmque remigium, vt pisces ad priora se alis subrigant, atque ad vlteriora procedant. Caudæ quoque gubernaculo, vel quò velint se facilè conuertant, vel impetu quodam è regione iter suum dirigant. Aues quoque aëri volatibus suis, velut
E aquis innatant, & quasi quædam extendunt brachia; cauda quoque se vel ad superiora subrigunt, vel ad inferiora demergunt. Vnde quoniam in nonnullis idem vsus & species, ideo de aquis vtriusque generis natiuitas diuina perceptione processit. Sic Ambros. Consonat etiam dictum D. August. Ex aquis (ait) dicuntur producta volatilia: aquarum enim natura bipartitum locum sortita est; inferiorem in vnda labili: superiorem in aura stabili; illum natantibus, hunc volucribus. Similiter D. Hieron. & Gloss. Ord. sentiunt. quare Steuchus, & alij recentiores cum suis rabbinis malè putant alites ex aquis non esse genitas, & peius vulgatam, ex qua id colligitur, vellicant. Circa huiusmodi volucrum

Theod.
Diabolus vti balena.
S.Hier.
S.Aug.
Diabolus illuditur à iustis.
S.Amb.
Aues cognatæ piscibus.
S. Aug.
Aues ex aqua prodierunt.

productionem complura possunt adnotari. In primis elucet infinita Dei conditoris magnificeotia erga homines, quorum in vsum, in cupedias; videndi audiendique delectationes, tam varia, tam admirabilia specie, pulchritudine, concentu, saporéque volatilium genera propè innumera procreauit. Deinde ad hominum disciplinam moréfque instruendos mira io multis volucribus efformauit ingeoia. Nam (vt optimè aduertit Procop.) semper à vilioribus is, qui ad imaginem Dei formatus est, docetur, & ad diligeotiam incitatur. Sic ille. nimirum vt sic etiam humanæ superbiæ tumor cohibeatur; cùm suæ vitæ ac disciplinæ magistros homo habeat tam abiectæ conditionis, ac naturæ animantes. Sed quæ ista fint pecudum admiranda ingenia, per aliquot supradicti libri capita eleganter, vt solet, commemorat D. Ambrof. A gruibus (inquit) seruatur ordo militiæ, siue cùm noctu excubias agant, siue cùm interdiu facto agmine incedunt ordinatissimæ. Mirúmque illud est ad homioum vel desidiam vel superbiam vellicandam, quòd per vices singulæ obeant munia; & quæ prima duxit agmen, postrema subinde cogat; & quæ principatum inter omnes gessit, succedente sibi in dignitate vicaria, sponte in ordinem redigatur. & quæ in volatu præferens agmen, aut in excubiis pernoctauit, paulisper deinde quiescat. Ergo (adiungit idem S. Ambrof. *cap. 15.*) & iugis labor auertit affectum, & continua & diuturna potentia gignit insolentiam. Quem inuenias hominum, qui sponte deponat imperium, & ducatus sui cedat insigne; fiátque volens numero postremus ex primo? Nos autem non solùm de primo, sed etiam de medio sæpè contendimus, & primos discubitus in conuiuio vindicamus: ac si semel delatum fuerit, volumus esse perpetuum: ideo inter grues æquanimitas io laboribus est, humilitas in potestatibus. Hæc D. Ambrof. de isto volucrum genere. Ac diuinitus quidem disserit de humanæ mentis ambitione; illud etiam quotidie mundus experitur, ac dolet, quod adiecit, videlicet: Contioua & diuturna potentia gignit insolentiam. Nam si temporariam gerens potestatem, vtpote triennalem etiam inter illos, quibus potior cura esse debet humilitatis, sic insolenter nonnunquam euanescit, & vsque ad sæuitiam dominator: qoid obsecro fieret, si nullis potentia terminis annorum, & cum illa pariter insolentia & sæuitia cohiberetur? Quis autem perpetua dignitate potitus vicem suam vti miserrimam doleat, quod sæpius fecisse legimus sanctum Gregor. ait enim sanctissimus Pontifex *epist. 5.* Alta quietis meæ gaudia perdidi, & intus corruens ascendisse exteriùs video. Idem *epist.* 30. moomnipotens Deus ab huios loci periculo, qualiter velit, absoluat. quasi diserit: Occidat me Deus, modò liberet à Pontificatu.

4. Similiter de aliis auium generibus in consequentibus philosophatur idem Ambrof. Enimuerò à ciconiis egregia documenta petuntur pietatis in parentes senio confectos, quos (ait *cap. 16.*) per longæuum senectutis plumatum tegmine, alarúmque remigio nudatos circunstans soboles pennis propriis fouet, collatitio cibo pascit: & hinc atque inde sublevantes senem fulcro alarum suarum ad volandum exercent filij, & in pristinos vsus disueta iam reuocant pij parentis membra. Quis nostrûm leuare ægrum non fastidiat patrem? At verò auibus non est graoe, quod pietatis est plenum; non est onerosum, qood soluitur naturæ debito. Hæc S. Ambrof. Ah pudeat homines ratioois compotes barbara quadam inclementia contra parentes suos desæuire; cùm brutæ alites parentibus suis officiosissima præstent obsequia. Porrò autem ea doctrina eiusdem Ambrof. ab hirundine accipimus maternæ sedulitatis in filios grande documentum. Accipitres, dum fœtus suos è nido eliminant, vt volare assuescant, ac prædari ad victum, docent patrum erga liberos masculum affectum, ac nimiam & effœminatam indulgentiam incusant. Aquila degenerem propulsans fœtum, qui scilicet in conniuenti ocolo solem nequeat contueri, virilem animum, & generosum commendat: at fulica pietatem; dum abactum ab aquila pullum, quasi proprium recipit, alitque. Columba coniugij fidem: turtur viduitatis honestatem: vultur integritatem pudoris edocet: etiam munitissimæ apiculæ admirandum bene moratæ Reipub. statum ordinémque describunt. Multa denique de auibus, earum ad hominea documentis & exemplis prosequitur sanctissimus Pater. Sublimius quiddam inuenio adnotari hoc loco à glossa, & à Doctoribus mysticum sensum eruentibua: sic habet. Nimirum ex hac vna aquarum aluo simul pisces alitésque enascuntur: & pisces quidem io mari ipso resorbentur; alites verò in auras cælúmque subuehuntur: ex quo planè significatur discrimen, quo vnus assumetur, & alter relinquetur: atque adeò illud, quod inter prædestinatos ad Dei gloriam, atque reprobos ad sempiternum supplicium & fides docet, & Theologia inter summos mysteriorum apices pertractare consueuit. Vtrobique autem & conditoris ex eadem elementaria matrice pisces ad pelagi profunditatem, aues ad aëris libertatem producentis: & electoris Dei hos ad sui gloriam prædestinantis; illos ad gehennam reprobantis voluntatem liberam, & nobis omninò inscrutabilem agnoscimus, & veneramur. Plura pete ea Theologia.

5. Cæterùm (quod spectat ad commentandi & concionandi studium) vehementer illud angit non paucos, ac tantùm non adigit in desperationem: quòd videlicet certum omnino sit, atque infallibiliter immutabile, quid tandem vnicuique sit euenturum. Iacta (inquiunt) est alea: sors vnicuique sua exiit: vnum de duobus statum ratúmque est cuique mortalium, aut esse prædestinatum ad gloriam; aut reprobum ad gehennam. Ac mirum est, quàm grauis hinc perturbatio mentem sic anxiam opprimat; quámque inconsolabili dolore permulti interdiu noctúque exedantur. Huic porrò tam ineptæ ac perniciosæ solicitudini occurrit optimè S. Eufeb. Emiss. *homil. in fer. 2. post 1. Dom. Quadrag.* cuius ego verba vtpote docta & pia operæpretium duxi ad integrum referre: sic habent. Noli attendere ad prædestinationem Dei, quam ignoras: attende ad verbá, quæ audis, & intelligis. Sicut enim in prædestinatione verus est Deus, & mu

Procop.

S. Amb. *Auium genera describuntur.*

Hominum ambitio de principatu.

S. Greg.

S. Ambr. *Filiorum pietas in parentes.*

Ab auibus documenta.

Bonorum & malorum discrimen.

Solicitudo de prædestinatione.

S. Eufeb. Emiss.

& mutari non potest: ita verba eius vera sunt, & mutari non possunt: *cælum enim, & terra transibunt; verba autem mea non præteribunt*: ait Dominus Matth. 24. Sed audiamus quæ sunt hæc verba. *Peccator* (inquit) *quacunque hora conuersus fuerit, & ingemuerit, vita viuet, & non morietur*, Ezech. 21. itémque, *Si volueritis, & audieritis me, bona terra comedetis. quod si nolueritis, gladius deuorabit vos*, Isai. 1. Et in Euangelio: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit: qui verò non crediderit, condemnabitur*, Marc. 16. & iterum: *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet vobis Pater vester cælestis peccata vestra*, Mat. 6. Ne quæras aliam prædestinationem. in his enim verbis omnis & vitæ & mortis prædestinatio consistit. Si hæc feceris, esto securus; & crede indubitanter quòd ad vitam prædestinatus es. quòd si indurato corde hæc facere nolueris, & in hac malitia perseueraueris, pro certo scias te ad mortem esse prædestinatum. quamuis enim nullus homo ad peccatum sit prædestinatus: omnis tamen homo aut ad gloriam, aut ad supplicium prædestinatus est. Hactenus S. Euseb.

Matth. 24. — *Quis de sua prædestinatione securus.* — Isa. 1. — Marc 16. — Matth. 6.

Ac iustissimè quidem Deus reprobos, quòd spóte sua in peccatum finale inciderint, sempiternis addicet incendiis: nec vllam damnati veram & iustam obtendent suæ in peccatis obstinatæ mentis excusationem. Quid enim facere debuit vineæ suæ Dominus, & non fecit? ea tamen spinas protulit, non vuas, *Isai. 5.* Vtique anima à Deo plantata in bonum, non diuinum imbrem suscepit doctrinarum, quia præterita dona contempsit: apponit ibi S. Hieronym. Quinetiam Dei beneficia in arma contra Deum conuertit: Nam (vt egregiè concludit S. Hildebert. *Epist. 35.*) Deus ad excludendum periculosæ excusationis refugium, præparat hominibus gratiam suam, cui innitantur; distribuit instrumenta, quæ suffragentur; offert præmia, quibus excitentur; intendit arcum suum, quo pigritantes terreantur. Hæc ille. Omnia siquidem, quæ Dominus egit, agitque, ad nostram salutem diriguntur. Ille de nostra salute tam solicitus; cui nostra salus aut condemnatio nihil prodest, & nihil obest: at nos de nostro bono nullam habemos curam; de nostro malo nullum timorem: planè insensati, & diaboli præstigiis fascinati. Sed quænam isthæc præstigia, quibus dementamur? vtique vitiorum illecebræ. Etenim (vt verè atque eleganter dixit S. P. Chrysolog. *serm. 74.*) vitiis semper seruiunt blandimenta; lenocinantur dulcia delictis: virtutibus verò austera & fortia sunt amica. Hæc ille.

S. Hieron. — S. Hildeb. — *Homo de sua salute non curat.* — S. P. Chrys.

6. At (inquies) in hoc tam lato, sed & tam frequenti discrimine hominum, quorum alij sunt pauperes, & ignobiles; atque iccirco ad regnum cælorum obtinendum longè habiliores: alij verò diuites & nobiles, inter quos non multi (Apostoli testimonio 1. *Corinth.* 1.) disciplinam Christi amplectantur: aliqua sese offert excusationis vmbra, eo quòd isti natos se, aut subinde non sine Dei ope factos esse queri possint opulentos; atque mundi honoribus gloriosos; quæ duo sunt ad peccandum vehementissima incitamenta. Sed vana tamen est ista excusatio. Non illa vobis ô diuites, atque ô nobiles, ad ruinam; sed ad salutem diuina bonitas elargita est. Perditio vestra ex vobis; qui diuinis ad virtutem instrumentis abusi estis ad peccatum. Enimuero (vt vltrà scribit idem Hildeb.) diuitiæ, & potestates, & cætera in hunc modum quædam subsidia sunt, quibus iuuamur ad bonum virtutis, tanquam calamis, & atramento ad artem scribendi opibus abundas? ad officium liberalitatis impensæ sunt. potens factus es? Subiectorum tibi patrocinia destinantur, de familiaritate principum gloriantí facultas oblata est, qua tam multis vnus subuenias. Sed quantis obesse decreuit aut potestas sæuiens, aut palatinæ licentia clientelæ! Sic Hildeb. Itaque peccant; ac tandem condemnantur reprobi, quia volunt: reum nemo facit inuitum. Optimè in hanc sententiam disserit S. Chrysostom. *homil. 16. in epist. ad Rom. 9.* illud modò attexam. Vnde ergo (inquit) alij quidem vasa iræ, alij autem misericordiæ? à propria voluntate. Deus autem admodum bonus cùm sit, in vtrisque eandem ostendit bonitatem. Et quidem Pharao Dei partes atque officia nihilominos accepit, quàm qui seruati sunt. Ita Chrysostom. sancti Doctoris verba, sensúmque accipe iuxta veram Theologiam; in qua certum est, reprobis præstò fuisse sufficiens diuinæ gratiæ auxilium, quod illi respuerunt: at iis, qui salui fiunt, non sufficiens tantùm, sed abundans collatum esse, quo illi omninò liberè, ac suauiter, sed tamen efficaciter conuertuntur. *Itaque* (ait Apostolus Petr. 2. *cap. 1.*) *magis satagite, vt per bona opera certam vestram vocationem & electionem faciatis.*

1. Cor. 1. — *Deus nulli dat instrumenta ad peruersionem.* — S. Hild. — S. Chrys. — *Nulli deest Dei gratia.* — 2. Petr. 1.

7. *Benedixitque eis dicens: Crescite, & multiplicamini.*) Vide Dei conditoris magnificentiam: non modò necessaria, sed etiam superflua, & omnia sine mensura terminóque producit, ne vel tenuem aliquam conquerendi de Deo vmbram rationis habeat homo. Quàm igitur graui iudicio contendet Dominus aduersùs hominem; illúdque in faciem ingrati peccatoris integerrimus ac seuerissimus iudex exprobret, quod scribit S. Ambros. 1. *offic. cap.* 16. Famule (inquiens) meus, quid feci tibi? aut quid contristaui te? Nónne ego tibi liberos dedi, honores contuli, salutem donaui? Cur me negabas? cur tenebas dona mea, despiciebas mandata mea? Sic Ambros. Grauissimum sanè iudicium nobis intentabit Dei magnificentia. Nam quo illa profusior, eo nostra est turpior ingratitudo. Porrò quid sibi volunt illa tam larga Dei munificentia in Iudam proditorem ad Apostolatum inter cæteros accitum à Domino? Adde, quod magis mirandum videbitur, totius collegij apostolici marsupium Dominus tradidit Iudæ, quem furem, cupidum, ac traditorem sciebat. Egregiè respondet S. Ambros. *loco citato*: ne videretur aut quasi inhonoratus; aut quasi egenus Dominum prodidisse; & ideo vt iustificaretur in eo Dominus, hæc ei contulit: vt non quasi iniuria exasperatus, sed quasi præuaricatus gratiam, maiori esset offensæ obnoxius. Hanc D. Ambros. sententiam valere puto vniuersim in omnibus hominibus, qui à Deo sunt innumeris affecti beneficiis; ne contra suum creatorem, quem offendunt, quicquam meritò causari possint. At etiam est, quod verecundemur, tam strictè, tam auarè, tam nihil erga Deum largos nos exhiberi; cùm ille in nostros vsus; ac voluptates totam ipsius orbis creaturarum laxauerit affluentiam.

Creatoris magnificentia. — S. Ambr. *Ingratitudo hominis.* — D. Ambr. *Cur Iudæ marsupium Dominus tradidit.*

Homines ignorant erga Deum. Vnam, vel alteram suorum criminum confessionem, pauculas eleemosynas, aliquot easque leuiculas carnis afflictiones, aut quid aliud huiusmodi in Dei obsequium si quis offerat, grandi se putat ære obstrictum Deum reddere; abundéque fecisse, nec plura debere, ac posse. Multo aliter regius Vates morti iam proximus suos in illo
2. Reg. 23. cantico (de quo 2. *Reg.* 23.) inter alia infatigabilis suæ pietatis erga Deum argumenta, hoc adiungit. *Cuncta salus mea, & omnis voluntas; nec est quicquam ex ea, quod non germinet.* Vide, quàm bene hoc, *germinet*, Dauidicæ voluntati Dei obsequium pullulantis, conueniat cum illo Domini verbo: *Germinet terra*, &c. Rectè Lyranus aduertit Danidem in statu illo esse perfectorum,
1. Cor 10. Deo ab hominibus debetur obsequium. S. Hieron. quibus commendatur à Paulo: *Omnia in gloriam Dei facite*, 1. Corinth. 10. vbi S. Hieronym. Nihil (inquit) magis agendum est Christiano, quàm vt in omni opere eius Dei gloria prædicetur: nec aliquid faciat, vnde Christi doctrina possit in aliquo reprehendi. Hæc S. Hieronym. Pulcherrimus sanè voluntatis humanæ fructus, Dei honor & gloria! Sed aduerte hanc nostrorum operum erga Deum germinationem, vt quæ spontanea sit, & non locata, qualia fuit terræ parturientis, valde gratam Deo esse. Quod luculenter ostendit
S. Amb. Psal 53. Isa. 6. Voluntarium obsequium & apparis Deus exigit. S. Ambros. *serm.* 14. *in Psalm.* 118. ad hunc modum. *Voluntariè sacrificabo tibi*, dicitur Psalm. 53. Expectat Dominus voluntarios ministros. In Isaiæ lib. dicit Dominus, cap. 6. *Quem mittam?* Vtique seruulo suo poterat imperare, quem dignum, qui mitteretur, inuenerat. Sed maluit eum spontaneæ oblationis non fraudare mercede, qui vt ipse se offerret, præstolatus est. Et quãuis eius sciret affectum, expectauit tamen vocem, vt cumularet gratiam: & sic se offerens missus est, audit, & dicit. Etenim quasi voluntarium organi vberiore spiritus sui gratia Christus impleuit. Hæc Ambros. scilicet non affectum modò cordis intus latentem; sed etiam piam oris vocem, ac denique externum opus exigit. Sin enim totus homo in obsequium sui creatoris fructificat.

B. Maria consensus voluntarius in matrem Dei. 8. Sed quid de Isaia loquor? Beatissima virgo Maria ex omni æternitate à Deo electa in matrem, nihilominus expectata est ab Angelo, à toto hominum genere, ac denique ab ipsa diuina Trinitate, vt voluntariè immensam Dei gratiam susciperet, Deóque ipsam in matrem eligenti præberet consensum. vti nimirum tam creatio rerum, quàm redemptio hominum opus esse spontaneæ obedientiæ videatur. Vnde illa sunt
S Bern. suauissimè dicta à D. Bern. *hom.* 4. *super Missus est*, O Domina responde verbum, quod terra, quod inferi; quod expectant & superi. Ipse quoque omnium Rex & Dominus, quantum concupiuit decorem tuum, tantum desiderat, & responsionis assensum. Ipse tibi clamat è cœlo; fac me audire vocem tuam. Aperi Virgo beata cor fidei, labia confessioni, viscera creatori. Ecce desideratus cunctis gentibus, foris pulsat ad ostium: surge, curre, aperi; surge per fidem, curra per deuotionem, aperi per confessionem: ecce ancilla Domini, fiat mihi secundùm verbum tuum. Hactenus Bernard. Ergo cælum in stellas exuberans, lumina fulgoribus emicantia, maria scatentia piscibus, tellus herbas, arbores animalia germinans, ipsamet prorsus infœcunditas & sterilitas sunt, si cum partu Virginis comparentur. Ipsa cælorum Regem, stellarum solē, Solis crea-

A torem, mariom, terræ, mundique fabricatorem ac Deum hominem factum peperit. Meritò igitur ait S. Petr. Chrysol. *serm.* 140. Quantus sit Deus satis ignorat, qui huius Virginis mentem non stupet, animum non miratur. Addo tu, & ventrem Virginis Deo plenum. Anastas. Sinaita hunc locum exponens perdoctè aliqua notauit: eius verba sunt. Si terra protinus facta est secunda post cælum, & in Scriptura nominatur ante aquas: quomodo nunc aquæ primò ornantur? Dico, mysterio Baptismatis. Et ea de causa ante omnia, vita & viuens anima ostenditur ex aqua & spiritu, dicente Deo: Educant aquæ, &c. Item, quæ ex aquis sunt genita, omnia Deus benedi-
B xit: è terra verò genita animantia priuauit benedictione. Nam præfigurabatur regeneratio per Baptismum ex aquis; ac proinde genitas animas, id est, regeneratas per Baptismum benedixit. Animantibus autem terræ, & iumentis, & feris, serpentibus venenatis, scilicet hominibus, qui non regenerantur per Baptismum, nequaquam impertiit benedictionem. Dixit enim Dominus Ioan. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua*, &c. Præterea ideo non dixit: Producant aquæ reptilia corporum animatorum; sed dixit: animarum viuentium, id est, morientium. Cæterùm reptilia sunt ij, qui baptizantur ad Dei obsequium, tanquam electi pisces, qui adducuntur ab
C iis, qui erant piscatores, nunc Apostoli: sed sunt etiam volucres ij, qui sursum feruntur; vt fiant obuiam Christo in aëre. Hæc Anastas. Nota pro cupediis, ac delicatissimis epulis habere sibi Deum animas eorum, qui baptizantur; gratiam verò sustificantem esse velut animarum conditurам. Ac pulchrè quidem S. Bernard. *serm.* 7. *in Cant.* vocat & celebrat gratiæ condimentum. Occidit demum quintus dies.

I. Maria partus incomparabilis. S. P. Chrysl. *Anastas. Sinaita.* *Aquarum prærogatiua propter Baptismum.* *Ioan. 3.* *Baptizati quàm grato Deo.* *S. Bern.*

SECTIO VIII.

D *Dixit quoque Deus: Producat terra animam viuentem in genere suo, iumenta & reptilia, & bestias terræ secundùm species suas. Factúmque est ita. Et fecit Deus bestias terræ iuxta species suas, & iumenta, & omne reptile terræ in genere suo. Et vidit Deus, quòd esset bonum.*

Terra parturit animantia. 1. PRoducat terra.] Sexto die creantur incolæ terræ; quæ adhuc animantibus carebat. Produxit igitur fœcundata verbo Dei tellus omnes animantium species. Iumenta, vocat domestica, & mansueta animalia, quæ pedibus gra-
E diuntur. Reptilia, siue repentia, vel saltitantia: cuiusmodi sunt infinita genera serpentium, atque vermium. Bestias vocat, quicquid animantium supererat, maximè ferarum, quæ pedibus gradiuntur. Item intelligunt doctores, creata simul esse animalia quæ deinceps ex putri materia solent oriri; atque adeò hybrides, quæ animantea ex diuersarum specierum parentibus progenerãtur, vti muli, leopardi, &c. Et quidē magno erga homines beneficio Deus animantia terræ procreauit, ex quibus in hominum genus multa, eáq; maxima promanant emolumenta; hinc ad vitam alendam, imò & ad gulæ cupiditatē irretandam, sapidio

sapidiores lautioresque epulæ: hinc ad agrorum culturam, ad portanda onera, mercesque aliò conuehendas, atque etiam ad conficienda itinera coadiutrices, baiolæque animantes. Neque verò animal est adeò immanitate ferum, ferocitate horribile, camirotaque ingluuio virulentum, quòd ad hominum vsus vtilitatemque non conducat. Elephantes vasta corporis mole, feritate tigrides, truculenta deformitate leones, apparent metuendi at certè, vt bene differit D. Ambros. 6. *Hexam. cap. 6.* immania hæc monstra seruiunt homini, & naturam suam humana institutione deponunt, obliuiscuntur, quòd nata sunt, induunt quòd iubentur. Docentur vt paruuli, seruiunt vt infirmi, verberantur vt timidi, corriguntur vt subditi, In mores transeunt nostros, quoniam motus proprios perdiderunt. Neque verò minùs in minimis mirabilis existit, quàm in maximis natura, vt subinde ostendit D. Ambr. Sicut enim non minùs plana camporum, quàm montium alta miramur, nec plus altitudinem cedri stupemus, quàm vitis, aut oleæ breuis fœcunditatem; ita non ampliùs miror Elephantum, quia procerus est, quàm murem, qui terribilis elephanto est. Naturæ igitur hæc potentia est, vt terribilia aliis, aliis meticulosa sint. Formidabilis tauris Elephantus murem timet. Leo quidem rex ferarum exiguo scorpionis aculeo exagitatur, & veneno serpentis occiditur. Ibidem de venenatis animantibus sic differit. Nec hoc quisquam reprehendat, quòd creator serpentes creaturis suis, aliáque vel animantium, vel herbarum genera venenata miscuerit. Nata sunt enim hæc ad correptionem nostram, non ad deformationem. Ita sunt hæc vt pædagogi paruulis, amari videntur, acerbi, & molesti, formidabiles verbere, libertatem lasciuiendi negant, necessitatem disciplinæ exigunt, pueriles animos, ne luxu diffluant, terrore constringunt: ideoque horum austeritate frugi euadunt, sobrij, cótinentes, laudi magis, quàm ludo dediti. Vides quid terribilia illa flagella proficiant. Sic & serpentes, flagella sunt eorum, quibus infirma animi ætas, & quædam puerilis mentis est virtus. Sic Ambros. Profectò vt reliqua interim missa faciam; præclara ad mores instruendos disciplina ex multorũ animalium ingeniis peti potest, ac debet. Nouerit homo quanto interuallo à se bestiarum natura superatur; videat in pastu abiectas pecudes, &, vt eleganter considerat D. Amb. *lib. 6. Hexam. c. 3.* omnia genera bestiarũ à natura in aluũ prostrata, quadrupedo corporis gressu, & velut affixa terris potiùs esse, quàm libera. Siquidem erigendi se non habent facultatem, de terra victum requirũt, & ventris, in quem deflectuntur; solas sequuntur voluptates Caue ò homo pecudum more curuari: caue, ne in aluum te non tam corpore, quàm cupiditate deflectas: respice corporis tui formam, & speciem congruentem Celsi vigoris assume. Sic Ambr. & plura in hanc sententiam. Certè quantum vel ipsam naturæ humanæ dignitatem, isti suo abdomini seruientes dedecorent, turpe est dicere ac videre. Quos (vt rectè adnotauit Lactãt.) pœnitet quadrupedes non esse natos. Quis verò istos in cœnoso pecorinæ infamiæ volutabro delectari conspiciens, negare ausit, quod dictum aliquando fuit? Non tot porcos, non tot equos, non tot asinos nasci, quot fiunt.

Animalia hominibus vtilia. — *S. Ambr.* — *Animantium genera describuntur.* — *Ab animantibus documenta.* — *S Ambr.* — *Homines supra pecudes eminentes.* — *Libidinosi perstringuntur.* — *Lactant.*

2. Si verò pecudes de genere cicurum sint, inter alia permulta ad vitam humanam commoda, illud etiam homini bonum impertiunt

B en. Fernand. in Gen. tom. 1.

A præludium scilicet ad regimen, & gubernationẽ; vt in pastorali munere exerciti a Deo patres antiquos, antequam gubernandis hominibus clauum susciperet, legimus in sacris literis. Moyses (inquit Clemens Alex. *stromat. 1.*) oues pascebat, vt qui ad pastoralem principatum prius erudiretur; illi enim, qui mansuetissimo hominum gregi est præfuturus, est præexercitatio, ouium pascendarum scientia: sicut iis, qui sunt natura bellicosi, venatura. Ab ea autem eduxit illum Deus, vt esset dux Hebræorũ exercitus. Ita Clem. Ad cuius tamen sententiam, quæ vera & grauis est, adiunge illud ab Euseb. in 3. c. Exod. de Moyse B apprimè adnotatum. Omnis quidem (ait) principatus ac præfectura non caret molestia, non æquè tamen, vt ouium rationalium, cùm eiusdem honoris atque naturæ cum præfecto consortes sint. Sic ille. Porrò autem Clemens, vel obiter, attigit illud vel maximũ, quod à feris & indomitis belluis peti solet emolumentum, nimirum venaturam, quæ ad bellum haberi consueuit mira exercitatio: nec mediocris, & vulgaris vna ex omnibus aliis hominum oblectationibus, imò magnorum principum ac regum in summis delitiis cõputari. Ad hæc; bestiarũ vitia deprehendens videat homo rationis capax, quid in se reprehẽdat, quid effugiat. Ferocit bellua, aut lasciuit immodicè, vtranque in partem æstu agitata. At cùm ratione C careat, impotens sui est. Homo autem, etsi vt animal nunc appetat, nunc irascatur: nouerit tamen diuinius se animal, ratione præditum agat proinde nauclerum; rationis gubernaculo mare proscindat, nauem rectò dirigat: auriga est; ferocientes humanarũ, imò bestialium appetitiones, velut indomitos equos adacto in ora fræno, compescat, cohibeat, moderetur. Audiamus subinde D. Ambros. super eap. similiter de reliquiis philosophantem. Si te (inquit) edacitas equi, intemperantiáque delectat, & adhinnire ad fœminas voluptati est, delectet in fræno maxillas tuas chamóque constringi. Si crudelitate pasceris, ferarum hæc rabies est, quæ propter sæuitiam trucidantur. D Vide ne in te quoque crudelitatis tuæ vertatur immanitas. Piger asinus & expositus ad prædam, sensúque tardior, quid aliud docet, nisi nos viuaciores esse debere, nec desidia corporis animique pigrescere, confugere ad fidem quæ onera grauia alleuare consueuerit? fraudulenta volpes foueis se latibulísque demergens, nónne indicio est instructuosum esse animal, odioque dignum, propter rapinam, despectum propter infirmitatem; & ideo suæ incautum salutis, dum insidiatur alienis? Leo naturæ suæ, vi superbus, ferocitatem sui aliarum ferarum generibus miscere nescit: sed quasi rex quidam plurimorũ dedignatur consortium. Qui enim cibum fastidit E hesternum, etiam ipsas suæ escæ reliquias auersatur. Quæ autem se ei sociare fera audeat, cuius voci tantus naturalis terror inest; vt multa animantium, quæ per celeritatem possent impetum eius euadere, rugientis eius sonitu velut quadam vi attonita, atque icta deficiant? Hæc Ambros. Adde, obsecro, si tam effrænem ac truculentam arrogantiam, pariter ac feritatem, in leone detestamur, quando id in homine rationis moderamen omne respuente erit execrabilius! Proh quàm dira lues, quantum exitium, vbi virium potestas & animi furor sine rationis remigio deseuiunt! Perbellè (vt expendit Procopius *in lib. Iud.*) Spiritus sanctus cùm feritatẽ Sansonis prius quoq; haberet cognitã, à vino ac vineis ipsũ inf-

Clem. Alex. — *Regendi munus à pastoribus addiscitur.* — *Euseb.* — *Regendi homines difficultas.* — *Venatura commendatur.* — *S. Ambr.* — *Animantium ingenia.* — *Potestas cum sæuitia.* — *Procop. Sansonis intemperantia vini.*

 sit

sit abstinere, ne ad naturalem furorem vinolentia ascito contra propinquos quoq; & cognatos indigna patraret. Sic ille. At è contrario Christus Deus homo, & leo rugiens est, & simul agnus mansuetus, qui non aperuit os suum: à quo discamus, vt mites & humiles corde simus. Similiter Virgo Dei mater regina est mundi, sed simul misericordiæ mater: atq; adeò tantæ misericordiæ, quantam Bern. describere contendit *ser.* 4. *de Assumpt. Mariæ.* Quis (inquit) misericordiæ tuæ, ô benedicta, longitudinē & latitudinem, sublimitatem & profundum, queat inuestigare? Nam longitudo eius vsque in diem nouissimum innocantibus eam, subuenit vniuersis. Latitudo eius replet orbem terrarum: vt sua quoque misericordia plena sit omnis terra. Sic & sublimitas eius ciuitatis supernæ inuenit restaurationem. Et profundum eius sedentibus in tenebris, & in vmbra mortis obtinuit redemptionem. Per te enim cælum repletum, infernus euacuatus est; instaurata ruinæ cælestis Hierusalem: expectantibus miseris vita perdita, data. Sic potentissima & piissima caritas affectu compatiendi & subueniendi abundat effectu, æquè locuples in vtroque. Hactenus Bernard.

D. Bern. B. Mariæ misericordia.

5 Quid verò (adiungit D. Ambros. *cap.* 4.) de canibus loquar, quibus insitum est natura quadam referre gratiam, & sollicitas excubias pro dominorum salute prætendere? Vnde ad immemores beneficij, & desides atque ignauos clamat Scriptura: *Canes muti nescientes latrare*, Isa. 56. Vnde & tu disce vocem tuam exercere pro Christo, quando ouile Ecclesiæ incursant lupi graues. Disce in ore tuo verbum tenere, ne quasi mutus canis commissam tibi fidei custodiam quodam præuaricationis silentio deseruisse videaris. Talis canis viator & comes Angeli est, quem Raphaël in libro Prophetico non otiosè sibi & Tobiæ filio adiungendum putauit, quando perrexit, vt Asmodæum fugaret, & firmaret copulam coniugalem. Et canis secutus est eum, *Tob. c.* 6. Memoris enim affectus gratia pellitur dæmonium, stabilitur coniugium. Mutæ itaque speciē bestiæ sanctus Raphaël Angelus Tobiæ iuuenis, quem tuendum receperat ad relationem gratiæ erudiebat affectum. Quis enim non erubescat gratiam bene de se merentibus non referre, cùm videat etiam bestias refugere crimen ingrati? & illæ impertitæ alimoniæ seruant memoriam; tu non seruas salutis acceptæ? Hæc Ambr. Quæ sic perspicua sunt, vt aliena cōmentatione haud indigeāt. Idem vlteriùs ad mores progrediens instruendos ex animantiū ingeniis, de vrsa sic eloquitur. Vrsa insidians licèt; est enim plena fraudis fera, tamē fertur informes vtero partus edere, sed natos lingua fingere, atque in speciem sui, similitudinémque formare. Non miraris in fera tam pij oris officia, cuius naturam pietas exprimit? Vrsa igitur partus suos ad sui effingit similitudinem tu filios tuos instituere similes tui non potes. Lambendo, & informando filium tot per annos etiam restitantem perfecit pia Vrsa monica, S. Augustini mater. Vnde illud mirabile quod refert idem August. de se adhuc infideli. Nomen Saluatoris mei in ipso adhuc lacte matris tenerum cor meum piè biberat, & altè retinebat: & quicquid sine hoc nomine fuisset, quamuis literatum & expolitum & veridicum, non me totum rapiebat. Ita ille 5. *conf.* 4. Denique plura id genus lege apud eundem Ambros. in consequentibus. Animaduerte hîc non apponi à Moyse cir-

S. Ambr. Ingratitudo perstringitur.

Isa. 56. Vigilantia maxime in Prælatis.

Tob. 6.

Amor mutuus coniugū.

Gratus animus debetur.

S. Aug. Filiorum institutio.

A ca productionem terrestrium animalium, quod in procreatione piscium & auium adiectum fuit, nimirum: Benedixitque Deus, crescite & multiplicamini. Etenim facile quis poterat intelligere similem benedictionem animantibus terræ, atque aquæ & aëris fuisse à Deo impertitam: ideóque scriptor diuinus noluit idem sæpiùs repetere. Vel fortè (vt aliqui volunt ex recentioribus) pisces & aues benedixit, non verò bestias terræ, quia paulo pòst maledictus erat serpenti. Dedecebat autem tam breui spatio perdurare Dei benedictionem, aut tam citò reuocari, maledictione subinde ingruente: viderique Deum suorum beneficiorum facilè pœnitere. Sed tu vide B obsecro quantum nocuerit toti animantium terrestrium generi, vel vnius tantummodò serpentis consortium; cuius ergo conditoris benedictione caruerit. Sic etiam (quod magis mirum videri debet) nauis illa, in qua Apostoli aliquando absente Christo Domino, aliquando etiam præsente vehebantur, in mari iactabatur fluctibus, *Matth.* 8. Cuius quidem euentus rationem assignat D. Ambr. *serm.* 11. his verbis. Hæc est causa periculi, erat ibi Simon Petrus, sed erat pariter & proditor Iudas. Quamuis illius fides fundaret nauiculam, huius tamen eam perfidia conturbabat. tranquillitas est, vbi solus Petrus nauigat: tempestas, vbi Iudas adiungitur. Licèt esset Petrus C firmus suis meritis; perturbatur tamen criminibus proditoris. Vnius delicto cunctorum merita quatiuntur. Vnius Iudæ peccato cuncti periclitantur Apostoli. Sic Ambr.

Animantia cur non benedicuntur à Deo.

Matth. 8. D. Amb. Consortium malorū valde nocet.

Iuda consortium nocuit Apostolis.

SECTIO IX.

Et ait: Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, & præsit piscibus maris, & volatilibus cæli, & bestiis, vniuersæque terræ, omnique reptili, quod mouetur in terra. Et creauit Deus hominem ad imaginem suam: ad imaginem Dei creauit illum. D

1. Faciamus hominem.] Aggreditur iam propheticus scriptor ad creationem hominis, qui elementorum, plantarum animantiúmque princeps est, describendam. Ac primùm quidem quæri potest hoc loco, quare omnium creaturarum postremus sit homo conditus? Quam quæstionem sic pertractat D. Chrysost. *homil* 8. *in Genes.* Quare tardiùs creatus est homo, si cætera dignitate præstat? Meritò. Nam vt ingressuro in ciuitatem aliquam Rege, operæpretium est, præmittere satellites, aliósque omnes, vt bene adornatis palatiis Rex honestiùs ibi agat. Ita simili modo, quasi regem & principem aliquem rebus terrenis præfecturus, priùs omnem hunc ornatum fabricauit, & tandem præficiendum hominem formauit; declarans factis istis quanto honore animal hoc prosequatur. Hæc E Chrys. Ad hoc quæsitum elegantissimè respondet D. Ambr. *Epist.* 38. *ad Horontianum.* Qui (ait) conuiuium adornat, vt ille Euangelicus diues *Matth.* 22. vtique omnia priùs præparat, tauros & saginata occidit, & tunc amicos ad cœnam inuitat. Priùs ergo quæ leuiora sunt parantur, & tunc rogatur honoratior. Vnde & Dominus homini antè animalium cæterorum præparauit epulas, tunc ipsum quasi amicum ad suum vocauit conuiuium: & verè amicum

Homo cur creatur postremus.

S. Chrys.

Homo rex animantium.

S. Ambr.

Matth. 22.

Homo ad conuiuium inuitatur.

amicum,quasi caritatis diuinæ participem & hęredem gloriæ. Præcedentia ergo ministeria sunt; amicúsque postremus rogatur. Hæc Ambr. Habemus igitur ex D.Chrysost. mundum hunc vniuersum, veluti regium palatiū omni supellectili venustissimúmque apparatu magnifico, priùs à Deo extructum, & postremò omnium hominē mondi principem ac regem creatū,& in regales ædea opésque deductum à Deo:at verò ex D. Ambros. mundum esse lautissimam iuxtà, & magnificentissimam omnipotentis Dei mensam, ac deinde hominem in tam splendidum conuiuium à Deo inuitatum; vt corporis sensibus, & animæ facultatibus,exquisita omnium dapum condimenta epuletur: sed non minùs concinnum & graue dictu est,mundum vocari palæstram, & quasi ludum olympicum, aut Romanum circum & amphitheatrum:in quod homo pugil, luctator, cursor,atque adeò decertator fuerit inductus. Quo in argumento perelegans est D. Ambros. declamatio in superiore epist. Quid est (inquit)mundus nisi quidam agon plenus certaminum? Vnde & in Apocal.Dominus ait cap.2.*Vincenti dabo coronam vitæ*.Et Paul.2. Timoth.4. *Certamen bonum certaui*.Et 2.Tim.2.*Nemo nisi qui legitimè certauerit,coronatur*. Huius agonis instaurator vtique omnipotens Deus est. Qui igitur agonem suscipit in hoc sęculo, nónne omnia præparat,quæ agoni sunt necessaria, & tunc athletas vocat, paratis præmiorum infulis, creaturos ad coronam, ne moram patiatur,qui vicerit,sed præmio donatus recedat? Præmia ergo hominis terrarum fructus sunt,& cæli lumina. Illa ad vitæ præsentis vsum; hæc ad spem vitæ æternæ. Quasi athleta igitur postremus ingreditur in agonem, erigit ad cælū oculos, videt coronas luminum; quoniam iusti, qui vicerint,erunt sicut stellæ in cælo, 1. Corinth. 9. Nō immeritò ergo postremus homo ingressus est stadium, cui præparabatur corona, vt eum præcederet cælum, quasi sui præmium. Terra exercitium est hominis,cælum corona. Aut quasi amicum igitur præcedere debuerunt ministeria, aut quasi athletam corona & præmia. Sic Ambrosius.

S Chrysost.

S Ambr. *Mundus palatium & conuiuium.*

S.Ambr. *Mundus palæstra.*

Apoc.2.
2 Tim.4.
2.Tim.2.
Homo in palæstram inductus.

1 Cor.9.
Cælum hominis præmium.

S Amb.
Homo, cælum est pulchrius.

2. Ibidem etiam circa idem argumentum de hominis excellentia, perquam luculenter disserit.Pulchriora carptim seligam. In omnibus (inquit) rebus præstantiora sunt principia & finis. Si domum consideres, potiora omnibus fundamenta & culmina.Si agrum,satio & messis,plantatio & vindemia. Ita ergo & cælum primò est conditum, nouissimus homo,quasi quædam cælestis in terris creatura. Rectè ergo in constitutione mundi,primum cælum & nouissimum cælum,in quo quod vltra cælum est, Deus cæli est. Deniqoe,de eo magis accipitur: cælū mihi thronus. Principium ergo operis mundani cælum, finis homo. Cælum de mūdo, homo supra mundum. Illud enim mundi portio, iste paradisi accola, Christi possessio. Illud firmamentum elementorum,hoc virtutum. Cælum stellarum fulget splendoribus,homines meritorum luminibus micant.Item,meritò postremus quasi finis, naturæ formatus ad institiam inter cætera animantia, iusti arbiter. Item, postremus creaturarum omnium homo, specie gratus, mente sublimis,vt omni esset creaturæ miraculo; in quo ad similitudinem æterni Dei spiritus esset inuisibilis, humana specie amictus, quem etiamsi non vident cætera animalia, tamen reformidant, sicut nos Deum,quem qui non videmus timemus, & sicut

Homo finis creaturarum & miraculū.

A se fundit maiestatis suæ plenitudine, & videt omnia, complectens vniuersa, & penetrans per singula; ita spiritus hominis ad imaginem & similitudinem Dei videt omnia, & non videtur, habens sui inuisibilem substantiam, disciplinis & consiliis, ac sensibus comprehendit latentia, penetrat occulta.Tantam cæteris animalibus venerationem sui infundit, vt certatim, quasi regi obediant,voci eius obsecundent. Denique videntes feræ eius mansuetudinem, eius imperio mansuefeunt, sæpè suspenderūt morsus suos reuocate sono vocis humanæ. Videmus innoxio canum dente lepores sine vulnere capi. Leones quoque ipsos, si vox hominis resultauerit, prædam dimittere.
B Ibidem etiā considerat creaturarū, quasi triumphalem quadrigam, cuius ductor & auriga homo. Sic enim adiicit: Currus est animantium, quibus homo victor assistens, cùm sit postremus priores regit. Sic quoque gubernator nauis in puppi sedet, & totam nauim gubernat. Rectè ergo nouissimus, quasi totius summa operis, quasi causa mundi, propter quem facta sunt omnia, quasi omnium habitator elementorum; inter feras viuit, cum piscibus natat, super aues volat, conuersatur cum Angelis, terram inhabitat,& cælo militat, sulcat mare,aëre pascitur,cultor soli, victor profundi, piscator in fluctibus,in aëre auceps; in cælo hæres,Christi cohæres.Hæc
C secundùm industriam. Nam supra hominis substantiā, Moyses in imo ambulauit mari, in summo Apostolus; Abacuc sine pennis volauit; Helias in terris vicit, & in cælo triumphauit. Hæc D. Ambros. Quibus planè ad mysteriū euoluendum huius loci, nihil aut grauius, aut subtilius, aut elegantius afferri potuisset. In eodem argumento versatus Procop. sic ait: Oportebat, non secus ac si Rex magnificus induceretur, omnia esse præparata, & magnificè instructa: quare, vt homo magnificè exciperetur, præcessit cælum, præuenit sol, priùs ingressa est lux; imò apparatus omnis præcessit conuiuas qui illi lauto epulo admouendi erant. Homo accessit quorun-
D dam spectator, & quorundam dominus futurus. Nam decebat, vt contemplaretur exactè hoc mirabile huius vniuersi opificium; & deinde raperetur in admirationem opificis.Hæc Procop. Secundo loco,in his verbis, *Faciamus hominem*, &c. concors omnium Patrum & Doctorum sententia diuinæ Trinitatis mysterium agnoscit. nimirum in verbo,*faciamus*, pluralitatem personarū, in reliquis verò, *ad imaginem & similitudinem nostram*, diuinitatis vnitatem singularem. Alloquitur autem æternus Pater ad Filium, & Spiritum sanctum eiusdem naturæ ac potentiæ coæquales. Deum cum Angelis loqui,*Faciamus hominem*,&c.
E merum est deliramentum Iudæorum; nec enim Deus Angelorum ministerio in creatione eguit, aut vsus fuit; nec suam cum Angelis vnam imaginem & similitudinem vocat: sed satius est audire Bedam ex D. August.vt moris habet,sua mutantem. Non simpliciter (inquit) dicitur, sicut de cæteris: Fiat homo; sed *faciamus hominem ad imaginem*, &c. In quo vnitas Trinitatis ostēditur & commendatur. Trinitas enim in præcedentibus insinuatur,cū dicitur:*Dixit Deus,fiat: & fecit Deus:& vidit Deus quòd esset bonum*. Sed manifestiùs cùm dicitur, *faciamus hominem*, &c. Dum enim qui doceretur non erat, occulta fuit prædicatio Deitatis. Vbi creari cœpit homo, fides & dogma veritatis emicuit; in eo enim quod dicitur: Faciamus, vna operatio trium personarum ostendi

Hominem animantia reuerentur.

Homo auriga creaturarum.

Homo causa mundi.

Procop.

S Trinitatis mysterium insinuatur.

Bed.

In creatione hominis solus Deus operatur.

ostenditur:in hoc verò, quòd ad imaginem & similitudinem nostram, vna & æqualis substantia Trinitatis. Angelis enim a Deo non dicitur: Faciamus hominem,&c.

In creatione hominis apparatus Dei.

5. Et verò miram facit hîc omnipotens conditor attentionem, cùm se tanto ac tam inusitato verborum apparatu ad opificium hominis accingit, & quasi ad maximum omnium iam exactorum opus sese excitat, consultans & deliberans de opere moliendo. Tantæ molis erat vnum condere hominem. Elementa omnia, plantæ, animantia, cælùmque ipsum, & quicquid in cælo pulchrum & pretiosum, & mirum est, vno vel altero Dei iubentis verbo, temporis momento condita extiterunt. Tam leui conatu operatam, B & quasi ludenti similem in tota rerum machina suam Deus potentiam exeruit: sola verò in vnius hominis molitione & loquutus dicitur, & consultò lentèque & maturè rem aggressus quodammodo videtur desudasse: in quo excellentia operis demonstratur; vt non immeritò dici posset de homine, quòd sit opus super omnia opera Dei, videlicet, vt vocant, sex dierum. Hinc illud

Beda.

Bedæ venerabilis: Erat homo creandus ad imaginem creatoris, cuius dignitatis magnitudo ostenditur, cùm quasi consilio creatur. Similiter

Procop.

Procop. Cùm Deus (inquit) in reliquis creationis operibus silentium teneret, hîc ait: Faciamus, &c. Vt vbi cognoris te ab ipso esse conditum, C discas te ab ipso quoque & restaurari & conser-

S. Amb.

uari. Sic ille. Attexam denique D. Ambros. verba *tract. de dignitate hominis, c.* 1. ita habent. Tanta dignitas humanæ conditionis esse cognoscitur, vt non solo iubentis sermone, sicut alia sex dierum opera, sed cõsilio sanctæ Trinitatis, & opere maiestatis diuinæ creatus sit homo, vt ex primæ cõditionis honore intelligeret quantum deberet suo conditori, dum tantum in conditione mox

Homo creatori quantum debeat.

dignitatis priuilegium præstitit ei conditor, vt tanto ardentiùs amaret conditorem, quanto mirabiliùs se ab eo esse conditum intelligeret. Hæc

S. Chrysost.

Ambros. Similiter D. Chrysost. *homil.* 8. *in Genes.* D Vidisti (ait) sermone solo, & præcepto Dei omnem creaturam formari? Vide nunc quanta sit verborum diuersitas. Non enim iam dicit, fiat homo, sed *faciamus hominem*, &c. Quid hoc noui, quid rari? quisnam ille formandus, ad quem faciendum opifici tanto consilio & circumspectione opus? Ne mireris. Homo enim inter omnia visibilia dignitate præcellit, propter quem condita sunt hæc omnia. Ita Chrys. *Faciamus hominem*, &c. Pulcher etiam hic locus ad arguendum otium, quod naturæ quasi mors & sepultura cen-

Tertul.

Otium damnatur.

setur, vt eleganter ostendit Tertull. 1. *lib. contra Marcionem, cap.* 22. his verbis: Otium sui natura non nouit. Hinc censetur si agatur: vt si cessauerit, nõ sit. Sic ille. Quod quidem euidentiùs pro- E

Luc. 19.

batur ex illo Luc. 19. vbi Rex rationem ponens cum seruis suis increpauit seruum nequam, qui dixerat: *Domine, ecce mna tua, quam habui repositã*

Theophil.

in sudario. Quẽ locum sic interpretatur Theophil. Sudario enim mortuorum facies velatur: meritò ergo hic piger dicitur mnam in sudario inuoluisse, quia ea mortificans, & otiosam dimittens, non tractauit, neque auxit. Sic ille. Hoc igitur tantum otij malum Deus conditor iam tunc in homine architectando cum tanto laboris appa-

S. Ambr.

Homini laborandum est.

ratu condemnauit, vt D. Ambr. *serm.* 10. *in Psalm.* 118. hanc expendens differentiam operandi circa alias creaturas, vbi dicebatur: Fiat lux, & hominem condendum, vbi dicitur, faciamus: ostendit A hisce verbis. Si Deus in te laborauit, qui laborare non nouit, cur ipse fugitans sis laboris? Si Deus maiore quodam studio te creauit, cur tu ipse tui studium relinquis? Sic Ambr.

4. *Ad imaginem & similitudinem nostram.*] Sapientiæ 2. ponitur, *ad imaginem similitudinis*. Vtrobique Hebraismus significat imaginem suo prototypo, quoad rei natura patitur, simillimam, atque verissimã. Et quidem totus homo Dei imago est, non secundùm corpus, sed secundùm par-

Homo quinam dicitur imago Dei.

tem intellectualem (hæc enim imago est spiritualis) vbi facultas est intelligendi, & potentia volendi, quæ sanè pars essentialis hominis anima dicitur, ac secundùm spiritualem hanc animam, homo intelligentia & libero arbitrio præditus supra omnem corporearum rerum naturã euectus ad tantam in mundo dignitatem assurgit, vt gradum naturæ supremũ, in quo sunt cælicæ mentes, attingat. Et hæc est essentialis imago & similitudo Dei, quæ in homine impressa effulget, nec vlla ratione, vel etiam per peccatũ aboleri potest: aliter homo non esset. Porrò secundùm animam multiplex ratio apparet, vt ad imaginem & similitudinem Dei efformatus homo videatur, vt disertissimè philosophatur ad hunc

S. Ambr.

modum D. Ambr. *tract. de dignitate hominis, cap.* 2. Hæc imago diligẽtiùs ex interioris hominis nobilitate est consideranda, primò quidem, quòd sicuti Deus vnus semper vbique, totus est omnia viuificans, mouẽs & gubernans; sic anima in suo corpore vbique tota viget, viuificans illud, mouens, gubernans; nec enim in maioribus corporis sui membris maior, & in minoribus minor, sed in minimis tota, & in maximis tota. Et hæc est imago vnitatis omnipotentis Dei, quam anima habet in se. Est enim in ea Trinitatis imago; licèt enim vnius illa sit naturæ, tres tamen in se dignitates habet; id est, intellectum, voluntatem, & memoriam. Atque in his tribus Dei imaginem mirabiliter gerit in sua natura noster interior homo; ex quibus quasi excellentioribus animæ dignitatibus iubemur diligere conditorem, vt in quantum intelligitur diligatur; & quantum diligitur in memoria habeatur; vt sicut non potest esse momentum, quo homo non vtatur, vel fruatur Dei bonitate & misericordia; ita nullum de-

Dei memoria iugis adsit.

Matth. 22.

beat esse momentum quo præsentem eum non habeat memoria. Idque in Euangelio Matth. 22. designatur cùm dicitur: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mẽte tua*: id est, ex toto intellectu, & ex tota voluntate, & ex tota memoria. Ad hæc pete ex Theologia diuinas processiones in hominis ani-

Processiones in diuinis.

ma mirabiliter adumbrari. Vt enim Pater seipsum ac suam omnem perfectionem intelligens per intellectum producit Verbum, imaginem, & quasi conceptum sui, quæ secunda persona dicitur. Deinde Pater, & Filius Verbum suum, inuicem sese amando per voluntatem spirant amorem notionalem, qui dicitur Spiritus sanctus. Nec vltrà in diuinis ad intra vlla alia intelligitur productio. Sic vbi se anima intelliget, Verbum sui, imaginémque producet per intellectum; & per voluntatem vbi se amabit, spirabit amorem sui. In vtraque enim actione productus existit terminus, verbum & amor. Tametsi hoc inter

In anima processiones diuinæ adumbrantur.

alia intersit vtrobique discrimen: quia in anima, propter sui imperfectionem multa sunt accidentia, vt sunt etiam illi duo termini productionum, verbum & amor. At in diuinis, cùm nec imperfectio vlla, nec aliquid accidentarium effingi queat:

queat: sed quicquid in Deo est, substantia, essentia, Deus sit: consequenter & Verbum à Patre, se intelligente productum, & amor ab eodem Patre Verbóque inuicem amante, spiratus Deus est. Ac sicut in diuinis ad intra, sic ad intra in anima seipsam & intelligente & amante concipi non possunt plures, quam illæ duæ productiones. At hæc subtiliora Theologis relinquamus. Sed ô homo, quare sic honoratus (ait D. P. Chrysolog. *ser.* 148.) à Deo, teipsum taliter inhonoras? homo quare tibi tam vilis es, qui tam pretiosus es Deo? In te imaginem suam posuit, vt terris inuisibilem conditorem visibilis imago præsentem poneret, & in terrenis dedit tibi vices suas, vt non fraudaretur Domini vicario mundi tam larga possessio. Sic ille. Posito in terris homine oppignoratus Deus est, vt tandem homo fieret.

S. Chrysol.

5. Præter hanc essentialem imaginem & similitudinem Dei in hominis anima radiantem, insuper accidentariam intellige, quæ in gratia, virtutúmque ornamentis consistit. Quo in sensu D. Ambr. *tract. enato, cap.* 3. sic effatur. Sicut Deus creator, qui hominem ad imaginem & similitudinem suam creauit, est caritas, est bonus & iustus, patiens, atque mitis, mundus, & misericors, & cætera virtutum sanctarum insignia, quæ de eo leguntur: ita homo creatus est, vt caritatem haberet, vt bonus esset, & iustus, vt patiens atque mitis, mundus & misericors foret. Quas virtutes quanto plus quisque in seipso habet, tanto propiùs est Deo, & maiorem sui conditoris gerit similitudinem. Qui maior honor potuit homini esse, quàm vt ad similitudinem sui factoris conderetur; & iisdem virtutum vestimentis ornaretur, quibus & conditor? vel quod maius homini potest esse dedecus, aut infelicior miseria, quàm vt hac similitudinis gloria sui conditoris amissa, ad informem & irrationabilem brutorum iumentorum delabatur similitudinem? Iuxta illud Psal. 48. *Homo cùm in honore esset non intellexit; comparatus est iumentis, & similis factus est illis.* Sic Ambros. Quantum verò suæ dignitatis conscius ac memor, secundùm essentialem Dei in seipso imaginem, ne à suo prototypo aberret ac degeneret: & quantum vigilans eiusdem conseruator secundùm accidentariam similitudinem homo esse debeat, luculenter docet D. Ambros. 6. *Hexamer. c.* 7. vbi sic hominem alloquitur. Tibi homo attende, & teipsum scito, qualem nimirum animam ac mentem habeas, cui dicit Deus Ezech. cap. 4. *Ecce ego Hierusalem pinxi muros tuos*: illa anima picta est, in qua elucet diuinæ operationis effigies. Illa anima bene picta est, in qua est splendor gloriæ, & paternæ imago substantiæ. Secundùm hanc imaginem, Adam ante peccatum: sed vbi lapsus est, deposuit imaginē cælestis, sumpsit terrestris effigiem. Hæc Ambros. Ex his verbis colliges (quod etiam commune est inter Patres & Doctores) imaginem & similitudinem Dei accidentalem, quæque assumi deponíque potest, esse gratiam iustificantem, per quam homo fit diuinæ consors naturæ, vt loquitur D. Petrus. Huius ergo hominis animæ in statu gratiæ sanctificantis, dicitur à Domino, quod deinde cap. 8. repetit D. Ambros. Ecce ego Hierusalem pinxi muros tuos: valida se asserens homini murorum dedisse præsidia; vt si peruigil speculator in portis sit, obsidionis possit periculum propulsare. Habes in *Isa.* 27. Quia iusti anima dicit: Ego ciuitas munita: ego ciuitas obsessa: munita per Christum, obsessa per diabolum. Sed non debet obsidionem vereri, cui Christus adiutor est; munitur enim gratia spiritali, & secularibus periculis obsidetur. Cognosce ergo te, decora anima, quia imago Dei es. Cognosce te homo, quia gloria es Dei. Propheta dicit Psal. 138. *Mirabilis facta est cognitio tua ex me.* hoc est, in meo opere, tua mirabilis est facta maiestas. In consilio hominis tua sapientia prædicatur. Dum me intueor, quem tu in ipsis cogitationibus occultis & internis affectibus deprehendis, scientiæ tuæ agnosco mysteria. Cognosce ergo te, ô homo, quantus sis, & attende tibi. Hæc omnia Ambros. Quæ sic dilucida sunt, vt nostra vberiore haud indigeant explicatione: sedulò tamen, & sigillatim debent expendi. Animaduerterim tamen locum Ezechiel. indicatum optimè transferri posse ad commendandam fortitudinem Deiparæ Virginis, quæ vera est Hierusalem, pacis nimirum visio, in qua Deus habitat, & viuitur, & inuenitur ab hominibus: huius admirandæ ciuitatis Deus ipse omnipotenti sua manu construxit atque ornauit muros, vt & fortes & pulchri essent iis, qui ad Virginem confugiunt; in qua tota est, & virtutum constantia, & pulchritudo gratiarum. Pinxit ille sua manu virginem pulcherrimis omnium donorū & virtutum coloribus: atque vt de reliquis nihil interim loquar, quid amœnius, quid pulchrius virgineo pudore matris Dei, cui planè adscriptū referimus quidquid in Ecclesia Christi purum ac pulchrum & sanctum existit? Verè namque dixit P. Chrysol. *serm.* 146. Est ergo muneris virginalis, vt regeneret per Deum virgo, quod per Deum virgo generauit. Regeneratus videlicet homo splendescit virtutibus.

Virtutum similitudo in homine.
S. Ambr.
Psal. 48.
S. Ambr.
Virtutibus anima picta.
Ezech. 4.
Isa. 49.
S. Petr. 2. c. 1.
Gratia iustificans.
S. Ambr.
Isa. 27.
Iusti fortitudo per Christum.
Hominis excellentia.
Psal. 138
B. Maria fortis & pulchra.
S. P. Chrys.

6. Aliter commentatur D. Chrysost. *homil.* 9. hunc locum, *Faciamus hominem*, &c. distinguens imaginem à similitudine. Sicut imaginem (inquit) dixit ob principatus rationem, ita & similitudinem, vt pro viribus humanis similes efficiamur Deo, mansuetudine scilicet, & lenitate, & virtutibus Deo similes fiamus, iuxta illud Matth. 6. *Similes estote Patri vestro qui in cælis est.* Ita Chrysostomus. Digna est etiam interpretatio Philonis Hebr. quæ adiungatur. Sic habet *libro de opificio mundi.* Dicitur homo imago Dei, iuxta mentem rectricem animæ: ad illud enim singulare, seu archetypon in vnoquoque mens effigiata est, quodammodo Deus eius, qui ipsam circumfert, vt statuam. Sicut enim se habet magnus ille Imperator ad vniuersum mundum, ita se habere videtur humana mens ad hominem. Inuisibilis enim est, videns ipsa omnes res, & ignotam habet essentiam suam, cùm alienas intelligat. Hæc Philo. Expende quæso hoc loco Dei magnitudinem ac munificentiam: qui hominem è puluere suscitat, in tantúmque euehit, vt sui similem faciat; vt ei creaturarum attribuat imperium, vt alterum in terris Deum, toti orbi præficiat. Quam Dei largitatem immensam in honoribus, & quod amplius est, suiipsius titulis ac nominibus gloriosissimis homini cōmunicandis, admiratus D. Basil. *homil. de pœnit.* Hoc est (inquit) opulenti, habere videlicet, & aliis dare. Valde hîc damnatur hominum superbia, qui ægrè ferunt sibi alium habere similem: omnisque potestas impatiens consortis est. Si quem altiorem, aut æqualem conspiciunt, mirum est, quantis illum detrudere ex alto conatibus nitantur, non de puluere eleuant; sed in puluerem redigunt. Vidit Nabuchodonosor Rex in somnis illam admirabilem statuam, qua reges & regna significabantur: & vt legimus

S. Chrysost.
Matth. 6.
Phil.
Mentis imperium.
Mens alter Deus in terris.
S. Basil.
Dei magnificentia erga homines.

Daniel

Dan. 2.
Superbia & inuidia hominum.

Daniel. 2. *Conterritus est spiritus eius, & somniũ eius fugit ab eo.* En cordia humani superbia! nec in somnijs apparentem regiæ maiestatis statuũ Rex ambitiosus secum adesse patitur; terretur, dolet, die ac nocte non quiescit. Iccirco Daniel vt turbatum regem tranquillaret, interpretationem somniorum aggressus, primò dicit: *Tu Rex regum es: tu es ergo caput aureum.* Vbi D Hiero. subtiliter adnotauit. Ergo (inquiens) honorat regem, quando propter illius scientiam dicit sibi à Deo mysteria reuelata; dixerat enim ad regem: Qui reuelat mysteria, ostendit tibi, quæ ventura sunt. Sic Hieron. Contrà verò in ipso Propheta est, quod laudemus, atque imitemur, qui suæ dignitatis alios voluit esse consortes. Atque in primis exposcens à Deo interpretationem somnij, demúmque impetrans, gratias Deo agit. *Tibi Deus patrum meorum, confiteor, atque laudo: quia nunc ostendisti mihi, quæ rogauimus te.* Ad quẽ locum sic Theod. Operæpretium est diuini huius viri notare modestiam: nam & precibus petens, socios obsecrationis sibi similes asciuit, & pro iis, quæ consequutus erat, laudem contexens, rursus eorum mentionem fecit. Neque enim dixit: Iudicasti mihi, quæ petij à te, sed *quæ rogauimus à te.* Deinde verò subdit: *Tunc Rex Danielem in sublime extulit.* Sed quid Daniel sic euectus? Oblitúsne sociorũ est? inuidítne aliis honorem? omnibus se superiorem: nullum sibi voluit æqualem? Sequitur: *Daniel autem postulauit à Rege, & constituit super opera prouinciæ Babylonis Sedrach, Misach, & Abdenago.* Vbi sic D. Hier. Non obliuiscitur coetũ, cum quibus Dominum deprecatus est, & qui secum periclitari fuerant: itaque facit eos iudices prouinciarum. Theodor. verò ad hunc modum: Cùm principem satraparum & sapientum Babylonis beatissimum Danielem Rex constituisset exemplar ipsum pietatis, omnísque alius virtutis proposuit. Sed tamen hoc honore solus perfrui non sustinuit Propheta, verùm precum socios, honoris etiam sibi socios asciuit. Sic ille. Porrò cùm tanta sit apud Deum hominis excellentia, grauiter delinquet, qui hominem Dei imaginem malè affecerit. Venerandus, & sanctè amandus homo est. Nam (vt D. P. Chrysol. obseruat *serm.* 147.) perfecta deuotio hoc debet imagini, quod debet & Regi. Sic ille. Ad finem huius versus meminerint longissimam interpretationem fieri à Theodoreto, circa hanc imaginem & similitudinem Dei, quæ in homine (inquit) est facultas omnis boni à Deo creata. Vide plura si placet.

S. Hieron.
Ambitio irrequieta.

B

Theod.
Danielis modestia.

C

S. Hieron.

Theod.
Cura & caritas in proximos.

D

S P Chrys.

Hominis imperium super animantia.

7. *Et præsit, &c.*] Hæc est etiam imago & similitudo Dei, videlicet imperium super omnia animantia, vt hisce verbis explicat D. Chrys. *hom.* 9. Videte quid sit secundùm imaginẽ, nempe quòd sit dominij similitudo; & secundùm rationem dominij statim subdidit: *Et dominetur, &c.* Quare secundùm huiusmodi principatus rationem homo, etsi accidentaria similitudine, Deum principem, & moderatorem rerum omnium, quodammodo in se exprimit, atque imitatur. Erátque proinde Adam inter sublunares creaturas, maximè verò animantia, quasi Rex, moderator & (vt ita loquar) alter Deus, vt qui Dei vices in terra gereret. Istud autem dominium etiam in ipso corporis habitu demonstrari existimat Procop. ita inquiens:

S Chrysost.

E

Homo alter in terra Deus.

Procop.

Os homini sublime dedit: ——
Iussit & erectos ad sydera tollere vultus.

Hunc quidem corporis habitum, ceu dominationis insigne nactus est homo; cæteris animalibus

A

in terram inclinatis; quo gestu docent se humano imperio esse obnoxia. Sic ille. Quàm verò id gloriosum sit aliis imperare, satis demonstratur eo in loco *Deuter.* 32. vbi Moyses pro vindicta Dei contra impietatem & contumaciã Hebræorum, quos à Deo susceperat gubernandos, deprecanda, dixit ad Dominum: *Dele me de libro tuo.* Quæ verba sic interpretatur Caiet. Est sermo de libro principatus in hoc mundo. Nam tanquam liber apud Deum est decretum, quod isti & illi principentur in hac vita. Et quia dixerat Deus Moysi: Faciam te in gentem magnam; intellexerat Moyses Deum scripsisse ipsum principem super gentem magnam: ideo petit quòd aut condonet peccatum populi, aut ipsum deleat de libro principatus: significans per hoc, quòd nõ vult esse princeps alterius gentis, si gens ista consumitur. Ita Caiet. Hinc igitur colliges, eos, qui in mundo principatum gerunt, præsertim à Deo electi, in album à Deo relatos esse, quos iccirco in Psal. 81. alibique non semel Deos nominat. *Ego dixi, Dij estis. In medio Deos diiudicat. Dij terræ, &c.* Neque nascio quàm multi, vel audito hoc libro principatus titillentur, illum vitæ librum arbitrati: sed falluntur miseri. Electus à Deo Saül est in Regem, sed in illo principatus libro conscriptus, à vitæ æternæ libro in sempiternum est proscriptus. Et fortassis Saül à libro vitæ non excluderetur, si in libro principatus non ascriberetur: scitè namque D. Gregor. Grandis (inquit) honor, sed grande onus. At quantum timeri debet illa exclamatio Zachar. 11. *O pastor & idolum!* Quasi valde periculosum sit in hoc album principatus referri, relatúmque legi, non modò ipsi qui imperat, sed iis etiam, quibus miser ille pro Deo, cuius causam agere debuisset, se præbuerit ad omnem impietatem occasionem & incitamentum peccandi maximum. Audiant, qui hunc librum amant, & in quo vitam & studium suum collocant, quantum illum pertimuerit periculorum ac mortis potius, quam vitæ librum. D. Gregorius Nazianz. *Apolog.* 1. Non est (inquit) perfectum Christi membrum, qui læto alacrique animo, se Christi Ecclesiæ in caput constitui patietur: est quippe hic metus omnium maximus, hoc periculum omnium extremum. Ita Nazianzen. Deinde respondet ad eos, qui librum hunc principatus commendant ex iis, quæ in Dei obsequium, in bonum reipublicæ statum, animarúmque salutem proueniunt, tanquam ex mercatura, fructuosa illa quidem, licèt periculosa. Nauiget (inquit) alius mercaturæ causa. Mihi verò melius atque optabilius est, in terra quietem habenti, atque exiguum aruum & dulce sulcanti, & lucra, & mare procul salutanti, exiguo ac rigido pane, vitam vt potero sustentare, eámque tutam ac tranquillam ducere, quàm ob ingentes quæstus graue diuturnúmque periculum subire. Idem *Orat.* 2. cum suam causam defendit aduersùs obtrectatores, à quibus virulenter admodum pungebatur, eo quòd Episcopatum oblatum, & quasi obtrusum constanter repulisset, indignantibus quòd à materia & occasione plurium in cælo coronarum refugisset; sic respondet. Præsentia omnia tempestatis instar esse existimabam: aliorum (inquiebam) sint labores & honores, aliorum bella & trophæa; mihi verò à bellis abhorrenti oculos in meipsum coniectos habere sufficiat: vitámque vt potero instituere, & veluti tenui rate paruum quoddam pelagus transmeare, ac paupere hac mea, & angusta vitæ functione

Deut. 32.

Caiet.

B

Imperare quàm sit gloriosum.
Liber principatus quis sit.

Psal. 81.

C

S. Greg.

Zach. 11.
Imperare quàm sit periculosũ.

Greg. Naz.

D

Priuata vita quàm beata sit.

E

Dignitates reijcere.

paruam

parUam io altero fecolo manfionem, mihi com- A parare. Abiectius quidem fortaffe coufilium, verùm minori quoque periculo obnoxium, nimirum æquo imeruallo, & à fummo faftigio, & à cafu diftare. Sic tanius Pater, & Doctor Nazianzenus. Quis ergo anhelet ad hunc principatus & vitæ librum? quis ab illo fibi non pericula, non mortem timeat? tametfi certum hoc eft, periculofius multo effe animarum regimen & principatom Ecclefiæ, quàm reipublicæ, & feculare imperium obtiuere ac moderari. In hac explicatione dominij perfiftens Procop. adiungit: Homhiem nuncupat imaginem diuinæ dominationis. Vir antem dicitur imago Dei, non mulier: quia fermo eft non de forma, fed de imagine, quę B in imperatoria digoitate vifitur, quam vir folos tenet, vtpote fub cuius imperio etiam mulier acquiefcat. Sic ille.

Procop.

8. *Et præfit pifcibus*, &c.] Vbi com gloffa ootabis beftiis, non hominibos præponi hominem; latiúfque idem argumentū pertractans D. Greg. fic ait. Omnes homines natura æquales genuit, fed pro variis meritis, aliis alioa difpenfatio Dei iufta, fed occulta proponit, vt humana formidine peccare metuant, qui diuina iudicia non formidant: non autem præpofiti ex hoc timore fuperbiant, in quo non fuam gloriam, fed fubditorum quærant iuftitiam; non enim hominibus, fed beftiis dominantur; quia ex qua parte be- C ftiales funt, ea formidini fubftrati funt. Manu ergo humillimæ confiderationis premendus eft tumor elationis: fi enim apud femetipfam mens defcenderit de vertice culminis, inueniet planiciem naturalis æqoitatis, vt non præeffe gaudeat, fed prodeffe. Ita Gregor. Hic ego monuerim hominem in dignitate conftitutum, vt fine faftu & fuperbia dominetur, non parum iuuari, fi fecum identitatem repetat, & facto exerceat illam Themiftoclis fententiam, quam prudentiffimus Imperator Athenienfium fingulis diebus fecum repetens, animum, vitam, imperiúmque fuom ab omni elatione violentiáque liberum fuo continebat in officio. Themiftocles (aiebat) memi- D neris te hominibus imperare, memineris te Athenienfibus imperare, memineris te non femper imperaturum. Sic ille. Adnotandum hic etiam erit; verbum Hebraicum ורדו *vrdu*, pro quo redditur, *dominamini*, fi à radice רדה *radah*, deriuetur, idem effe atqoe, *dominamini, imperate*: fin autem à radice ירד *iarad, decidite*, feu *defcendite*. Et quidem non fine grandi & arcano myfterio. Quafi vno eodémqoe verbo conditor admonitos effe voluerit primos noftri generis parentes: fi mihi obedientiam præftiteritis, dominabimini fuper animātia: aliter ex ifto dominio prorfus excideritis; quod tandem euenit. Si enim haud omnino fublatum nō eft homini fuper animan- E tia imperium: at certè (vt ait D. Chryfoft.) magna ex parte imminutum; vt non fponte iam nunc pecudes homini, fed vi, & coactè; non leuiter annuenti, aut etiam iubenti; fed luctanti, cogenti, defudanti, obtemperare videantur. Fortè latet etiam optimus ille fenfus in verbo *vrdu*, quod dictum à Propheta eft: *Deiecifti eos dum allenarētur*, Pfal. 72. Item, *Deficientes, quēadmodum fumus deficient*, Pfal. 35. Et à Chrifto Domino: *Qui fe exaltat, humiliabitur*. Sic paria funt, pariterque indiuifa reperiuntur duo hæc, afcenfus & defcenfus: erigi & elabi; eleuari & cadere. Vt planè intelligas, idem effe in hac vita afcendentē, atque defcendentem, eleuatum & humiliatum à Deo. Tollun-

S. Greg. *Homines cur hominibus fubditi.*

Modeftia & humilitas in iis, qui præfunt.

Themift. *Themiftoclis egregium dictum.*

Cafus principatus timendus.

S. Chryf.

Pfalm. 72. Pfal. 35. *Afcenfus & defcenfus cognati.*

A tur enim pleriqoe in altum, vt lapfu grauiore ruant. At ex hoc tam pleno in pecudes dominio fiet, vt homo nimis efferetur, ac defæuiat; aut in focordiam nimiom fecurus diffluat. Vtriq; malo creator occurrit: quod fic adnotauit Procop. Licèt homini imperium conceffum fit in omnia animalia, attamen inermis eft. Caufæ funt, ne fit ferox, & aditu difficilis: dein, ne fit focordior & negligentior ad imperitandum reliquis; quafi iis non opus habeat; cùm tamen propter ipfum condita fint. Sic ille.

Procop.

SECTIO X.

B

Mafculum & fæminam creauit eos. Benedixítque illis Deus, & ait: Crefcite & multiplicamini, & replete terram, & fubycite eam, & dominamini pifcibus maris, & volatilibus cœli, & vniuerfis animantibus, quæ mouentur fuper terram. Dixítq; Deus: Ecce dedi vobis omnem herbam, & vniuerfa ligna quæ habent in femetipfis fementem generis fui, vt fint vobis in efcam: & cunctis animantibus terræ, omníque volucri cœli; & vniuerfis quæ mouentur in terra, & in quibus eft anima viuens, vt ha- C *beant ad vefcendum. Et factum eft ita. Vidítque Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona, & factum eft vefpere & mane, dies fextus.*

5. MAfculum & fæminam creauit eos.] Vide (inquit D. Chryf. *hom.* 10. *in Gen.*) mifericordiam Domini. Anteqoam mulierem produxiffet, participem illam fecit imperij, & benedictionis honore dignatua eft. Sic ille. Ne quis igitur dicat folū virum, non verò etiam fœminam principatus prærogatiua donatum à Deo. Vterque ad imaginem & fimilitudinem Dei efformatus eft; vterque imperium fuper animantia obti- D nuit; vterque fimilitudinem Dei, per gratiam virtutúmque ornamenta in fe habuit expreffam; vtrique benedictio & fœcunditas ad propagationem generis humani, eft impertita. Quando igitur Scriptura dicit: Fecit Deus hominem, tam virum, quàm fœminam intelligit, & quidem ad vtrumque in plurali dictum eft; Dominamini. Cæterùm Chriftus Dominus, cùm de matrimonio loqueretur *Matth.* 19. hoc teftimonio vfus eft: *Mafculum & fæminam fecit eos.* Ad quem locum D. Chryfoft. *hom.* 32. *in Matth.* acutè fubnotauit, leges inuiolabiles matrimonij contra intemperantiam coniugum perditorum. Mafculum (inquit) & fœminam fecit eos. Non mafculum, & E multas fœminas; neque mafculoa & fœminam, vt vna fœmina nullum mafculum putet factum effe in mundo præter vnom: vt vnus mafculos nullam putet fœminam effe factam in mundo, nifi vnam. Ita Chryfoft. De hoc fanctè feruando inter coniuges fœdere, difputat D. Auguft. *lib. de decem chordis*, ad hunc modum: Exigis ab vxore (non mœchaberis) & non vis reddere hoc vxori? Vis vxorem tuam victricem effe, tu victus iaces? Vis domum tuam capite deorfum pendere? caput enim mulieris vir. Vbi autem melius viuit mulier, quàm vir, capite deorfum pendet domus. Vir debet præcedere in omnibus bonis factis vxorem fuam: vt illa imitetur virum, & fequatur caput.

S. Chryfoft.

Mulieris prærogatiua cum viro eadem.

Matth. 19. S. Chryf. *Coniugum amor indiuiduus.*

S. Auguft.

Adulterium par in vxore & in viro.

A caput. Vnusquisque domus habet caput virum, & corpus fœminam. Quare ergo vult caput ire, quò non vult, vt sequatur vxor? cùm sit par peccatum, non iam audent fœminæ conqueri de viris suis. In peccato pari innocentiorem facit videri virum non diuina veritas, sed humana peruersitas. Dicet vxor: Non licet quod facis, simul Christiani sumus, quod à me exigis, redde mihi: fidem tibi debeo, fidem mihi debes, fidem Christo ambo debemus: & si me fallis, eum non fallis, cuius sumus, nõ fallis eum, qui nos emit. Ita sanctissimus Doctor contra maritum adulterum. De quo intelligit Clem. Alex. 3. *Stromatum*, illud Psal. 48. *Comparatus est iumentis*. Quando (inquit) aliena inire cubilia, vera insania percitus voluerit, tunc reuera, qui talis est, efferatur. Libido enim obumbrat, & contegit rationem. Ita Clemens.

Clem. Alex. Psal. 48. *Adulteri stolidi.*

B Ac licèt aliter fortassis inter homines statui fierique videamus, grandi facto discrimine inter vtriusque coniugis adulterium: nihilominus longè grauiùs animaduertendum in virum ita peccantem, censet D. August. vt suprà visum est, & euidentiùs *lib. de adult. coniugum*, his verbis: Tanto grauiùs eos (scilicet viros adulterantes) puniri oportuit: quanto magis ad eos pertinet, & virtute vincere, & exemplo regere fœminas. Sic Aug.

S. August. *Adulterium viri grauius.*

Denique grauissimum hoc flagitium adeò Deus omnipotens semper execratus est, puniendúmque esse voluit, vt in lege adulteros lapidibus, sed C valde inter se dissitis locis, obrui iusserit. Lapidibus quidem obrui (ait Clem. Alex. 2. *Stromat.*) vt qui propter duritiam cordis sint legi mortui, cui non paruerunt. Sed non eodem loco, ne mors quidem sit eis communis. Ita Clem. Et quidem meritò. Duriora enim saxis pectora sunt coniugum, qui perfractis omnibus matrimonij & amoris mutuò debiti legibus ac iuribus (alter alteri) tam grauem iniuriam, tantúmque dedecus intulerint. Et quia tam flagitioso dissidio coniugalem torum macularunt; dignas tanto facinore pœnas luet, vt nec supplicij loco, nec morte ipsa, nec sepulchro coniungantur. Et miseros manet æternum incendium: quod significatur in se- D ptima plaga cinctũ Ægypti. Hæc enim (ait Rupertus *in Exod. lib. 1. c. 36.*) septima plaga septimi mandati (non mœchaberis) transgressori pœnam præsagit. Quid autem est adulter combustus libidinis igne sulphureo nisi cinis de camino? *Osea 7.* Tollitur ergo & spargitur in cælum cinis de camino, fiúnique vulnera vesicarum turgentium, quia rapitur mœchus de perpetrati adulterij incendio ad cæleste iudicium, & æterna pœna turgens, totúsque vlcerosus, sempiternum in anima & corpore portat incendium. Sic Rupert. Sic igitur ignis libidinosus combutit & in cinerem redigit vitæ ac formæ flores, famæ splendorem, virtutum decora, rei familiaris substantiam: ac denique morbos grauissimos & fœdissimos importat.

Clem. Alex. *Adulterij grauitas ostenditur.*

Rupert. Exod. 9.

E 2. *Benedixit illis. Crescite, &c.*] Dei benedicere, vt sæpiùs animaduertimus, est ipsum benefacere. Heb. ברא *bara*. Benefecit animantibus, ac simili forma hominibus, tribuendo illis virtutem prolificam, multiplicandi speciem suam, per maris & fœminæ, in eadem specie congressum, propagandi & conseruandi, vt Chrysost. *homil. 7.* exponit. Indita quoque ad hoc munus obeundum propensione quadam naturali, sine qua nec animantes, multoque minùs homines ad illud accederent, multis & grauibus, quæ inde nascuntur, incommodis deterriti. Sic Procopius. Cæterùm

Procop.

A cauendum est, ne quis præceptum id esse omnibus & singulis hominibus impositum suspicetur, ac prorsus excutiat cum hæreticis qui hisce Dei verbis turpiter abutuntur ad excusandam, imò (quod peius est) commendandam suam effrænatam carnis & mentis turpitudinem. Scitè admodum à D. Hier. dictum est *super 9. cap. Osea.* Difficile est inuenire hæreticum, qui diligat castitatem. Sed omissis in hæretico cœno pecudibus audiamus D. Aug. *lib. de bono viduitatis, c. 23.* sic loquentem. Suade castitatem, nec se moueat querela vanorum, qui dicunt: Quomodo subsistet genus humanum, si omnes fuerint continentes? Quasi propter aliud retardetur hoc se- B culum, nisi vt impleatur prædestinatus ille numerus Sanctorum, quo citiùs impleto, profectò nec terminus seculi differretur. Sic August. Vides quàm valdè adacta securi feriat istos stipites hæretici saltus ad gehennale incendium syluescentis, validissimus hæreticorum malleator Augustinus. Vide etiam, quàm grauiter defendat animi puritatem, virginalémque statum ab incursu huiusmodi porcorum tantummodo lutum & sordes anhelantium; & flores, gemmas, aurũ, Ecclesiæ conculcantium. Sic enim ait August. Prædicanda est virginitas, vt ametur, monenda ne inflectur. *lib. de virginitate, cap. 1.* Item *c. 4.* Christus nascendo de Virgine, quæ antequam sciret, C quis de illa fuerat nasciturus, virgo statuerat permanere, virginitatem sanctã approbare maluit, quàm imperare. Ac sic etiam in ipsa fœmina in qua formam serui accepit, virginitatem esse liberam voluit. Hæc August. Nota quanti æstimarit Dei Verbum factus homo virginalem statum; quod etiam mirificè ostendit. Idem D. Aug. *lib de bono viduitatis, cap. 1.* sic ait. Meritò Anna etiam sine filiis, si tamen eos non habuit, secundas nuptias recusauit, quia nouerat iam tempus esse, quo Christus non officio pariendi, sed studio continendi meliùs seruiretur. Quam credendum est eo spiritu præuidisse Christum ex Virgine proximè esse venturum, quo potuit agnosce- D re & paruulum. Sic ille. Proh quantum hoc testimonio D. August. & admirabili in pudicitiam studio Annæ confutantur errores hæreticorum ac turpitudinum dedecora, quibus virginum & continentium statum in Ecclesia pulcherrimum contaminare nituntur istæ graueolentis auerni furiæ!

S. Hieron.

S. Aug. *Hæretici suã commendant libidinem.* *Virginitas prædicanda.*

D. August contra hæreticos.

D. Aug. *Virginitas Christo amabilis.*

B. Maria virginitas libera.

S. Aug

Hæreticorum spurcitia.

3. Audiant ad hæc D. Hieronymum, contra ipsorum simile monstrum Iouinianum purè & catholicè disputantem *Apolog. 2.* Christus virgo, virgo Maria, vtriusque sexus virginitatem dedicauere. Apostoli, aut virgines, aut post nuptias continentes. Item *lib. 1. contra Iouinian.* Petrus & cæteri Apostoli, vt ex superfluo concedam, habuerunt quidem vxores, sed quas eo tempore acceperant, quo Euangelium nesciebãt, qui assumpti postea ad Apostolatum relinquunt officium E coniugale. Item *in epistol. de virginitate ad Eustochium.* Statim, vt Filius Dei ingressus est super terram, nouam sibi familiam instituit, vt qui ab Angelis adorabatur in cælis, haberet Angelos & in terris. Sic Hieronym. Viderint nunc hæretici, quàm turpe, atque insanum sit August. Hieron. Basil. Cyprian. Ambros. Chrysost. Nazianz. Gregorium Magn. Tertull. omnésque penè Ecclesiæ Patres, & Doctores iam inde à primæua Christianæ gentis ætate, integris libris, continentiam, virginitatémque & continentium virginúmque statũ asserentes non audire, ac potiùs procacitati,

S. Hieron.

Virginitas & pudicitia propria legis Christianæ.

luto,

Hæretici contra continentiam.

lutu, sordibus suorum pseudoprophetarum, non pto nuptiis, sed pro libidine ac stupris decertantium tenaciter adhærere. Sed commodè ab Apostolo dicitur: *Animalis homo non percipit, quæ Dei sunt*, 1.Cor.2. *Vsquequo delicijs dissolueris filia vaga? quia creauit Dominus nouum super terram: fœmina circundabit virum*, Ier. 31. quasi dicat (vt exponit Lyra) debet dimitti vita carnalis adueniẽte Christi incarnatione, & inchoari spiritualis. Septuaginta vertunt, quia creauit Deus salutẽ in plantationem nouam. Pulchrè virgines, & continentes, Angelósque in carne viuentes, vt appellauit D. Hieronymus, qui ad ortum Dei hominis ex Virgine matre nascentis in mundo pariter enati exstiterunt, plantationem nouam vocat Propheta, bene nouam: nam cùm homines carnei sint, non secundùm carnem viuunt, sed vitam Angelorum attingentes, & quodammodo supergressi, Deum ipsum cognatione quadam pertingunt. Etenim, vt ait D. Nazianzenus, purus Deus tanto in pretio, nihil aliud habet, quàm puritatem. Sileat ergo omnis caro à facie Domini, quoniam consurrexit de habitaculo sancto suo, *Zacharia* 2. Pulchrè ad hanc sententiam illud edisserit Procop. *hoc loco Genes.* Emittes (scribitur) spiritum tuum, & renouabis faciem terræ: sed faciem terræ nullam aliam intelligit, quàm casum Adæ. Nam post præuaricationem Adæ cùm imago nostra penitus deportata esset ex ciuitate Dei, obscuratarum & contaminatarum facierum nitorem restaurans Saluator exhalauit in discipulos, quos iubet non animam (habebant enim) accipere; sed Spiritum sanctum: prædixit enim diuinum vaticinium, Deus opitulabitur faciei, quæ loco diuinæ inspirationis fœdata erat ignominia; quasi diceret: Capite per meam obedientiam, quod per vestram inobedientiam amisistis. Sic ille.

1.Cor.2. Ierem. 31. Lyra. Nazianz. Zach.2. Procop.

4. *Subijcite eam.*] Nullum de hominibus bene merendi finẽ facit omnipotens conditor; & cùm appetitus excellẽtiæ & imperandi sit in homine potentissimus ac maximus, vult homines præesse orbi, dominarique animantibus, atque ad hanc quasi regiæ maiestatis gloriam demonstrandam præbet illis omnem occasionem. Dedit nobis (ait Procop.) quasi in imagine regiam in creaturas potestatem, & iudicium. Vnde Scriptura non cunctatur vocare principes & deos, qui imperandi & iudicandi facultate erant instructi secundùm legem Domini. Cæterùm de primis parentibus appositè dici potest illud Psalmus 72. *Deiecisti eos dum alleuarentur*; notat subtiliter D. Augustinus illud, *dum alleuarentur*, quasi dicat, in eo ipso quòd elati sunt, deiecti sunt. Sic enim efferri, iam cadere est. Quòd si illa dignitas, illud imperandi munus in brutas animantes hominem adeò extulit, vt miser sui & Dei oblitus quasi ipsa felicitate dementatus ceciderit; quanto nunc periculosius erit hominibus eiusdem secum naturæ hominem imperare, hominem ab hominibus coli, vt à seruis, & fortè veriùs dixerim, à brutis ac iumentis? Tum vel maximè, quòd nunc post peccatum, corruptósque mores, vehementissima homini est imperandi libido, vt proinde non minus verè, quàm eleganter illud dictum sit à D. Chrysostom. *homil.* 43.*ad populum Antioch.* Honorem à multis collatum despicere, multi laboris indiget, magnæ sapientiæ, Angelicæ cuiusdam animæ, ipsum cæli verticem attingentis. Non est enim vitium

Procop. Psal.72. S Aug. *Deus hominem ignorat.* *Honoris appetitus vehementissimus.* S Chrysost. *Honorem contemnere rarũ est.*

A ita tyrannicum, & vbique dominans ex maiore quidem, vel ex minori parte: attamen vbique. Cogita ergo cùm gloriam concupiscis, quòd eam sis assequutus, & disce finem, & nihil inuenies. Cum hac imperatoria dignitate coniunctam dedit homini potestatem vindicandi suum ius, ac bona terræ, vitæque, si quando animantia iniuriosa, & violenta contra hominem essent. Subiicite (inquit) dominamini, &c. Quo etiam pacto apertè docuit liberum cuique, ac licitum esse sua repetere & vindicare; suum ius, suáque bona tueri. Verùm id fieri non licet propria vi, sed in iudicio, cùm ad illud exercendum in republica constituti sint iudices. At qui tandem illi designantur ab Apostolo. B *Secularia* (inquit) *iudicia si habueritis, contemptibiles qui sunt in Ecclesia, illos constituite ad iudicandum*, 1. Corinth. 6. Vbi sic D.Thomas. Vocat contemptibiles illos, qui sunt sapientes in rebus humanis, per comparationem ad illos, qui sunt sapientes in rebus diuinis, & qui in rebus temporalibus non occupantur, vt solis spiritualibus vacent. Adiungit Apostolus: *Omnino delictum est in vobis, quod iudicia habetis inter vos. Quare non magis iniuriam accipitis? Quare non magis fraudem patimini?* Ex quibus verbis videtur illicitum esse Christianis litigare, etiam cùm iustè sua repetunt. Sed non ita est. Dicit autem Apostolus esse iniquum, & delictum, & illi- C citum litigare, vt notat D. Thom. quantum ad tria. Primò, quantum ad causam, puta ex auaritia, & cupiditate. Secundò, quantum ad modum iudicij, quia scilicet, cum contentione, & detrimento pacis. Tertiò ex peruersitate iudicij, puta cùm aliquis iniustè & fraudulenter in iudicio procedit. Sic S.Thom.

Liceat sua cuique tueri. 1 Cor.6. S Thom. *Iudices qui constituantur.* *Qui viri sapientes.* D Thom. *Iudicia quomodo exercenda.*

5. *Ecce dedi vobis omnem herbam*, &c.] Insignis planè Dei conditoris beneficentia erga homines præsertim, ac subinde animantia terræ. Idque ne conquerantur, quòd creati sint quidem, sed sibi malè prouisum fuerit: sua cõditor interesse iudicauit, vt quando creaturas condidit, illis de victu & vestitu aliisque ad vitam conseruandam ne- D cessariis prouideret. Discant ergo nobiles & diuites in seculo iis, quorum ministeriis officiosissimia tota vita potiuntur, victum & vestitum nõ denegare. Tyrannus est, herus non est, qui à famulo perpetuum durúmq; seruitium exigit: miserúmque vix pannosa veste induit, & pane mucido ac fœtulento alit. *Non alligabis os boui trituranti*, 1.Corinth.9 iubet Apostolus. Imò in *Leuit.*25. præscriptum hoc ipsum fuerat. Et quidem in exemplum humanitatis, quod domini erga famulos & ministros edocti, nõ quidem superflua, sed necessaria præstarent. quod rectè adnotauit Tertul.2.*contra Marcion, cap.*17. ad hũc modum: Boui terenti vincula oris remittuntur ad fru- E ctum præsentis laboris, quo faciliùs in pecudibus præmeditata humanitas in hominum refrigeria erudiretur. Sic Tertul. Hac profectò in ministros, famulos, seruos, domini, nõ indulgentia quidem, sed cura omnino debita magnã sibiipsis, totique rei familiari ac familiæ pariunt vtilitatẽ. Quippe necessariis ad vitã famuli, vt oportet, ritè prouisis humanissimo ac iustissimo domino fidelitatẽ exhibent longè integriorẽ: amant illũ, tuentúrque impensiùs, atque in suis obeundis ministeriis alacriorem, & quodammodo duplicatã operam collocant. At non (inquies) dominorum substantia sic abundat, vt ministrantium ora, & corpora tam sarta tectáque habeat. Bene. Sed ne quæso ad glo-

Prouidentia Dei circa victum & victũ animantium. *Famulis herus prouideat.* 1.Cor 9. Leuit. 25. Tertul. *Famulorum fidelitas.*

Famulos tantùm qui necessarij. riam popularem, imò ad ignominiam propriam, famulorum greges, fame confectos, attrito calceo, pannosoque vestitu, deformea circumferant.
S.Chrysost. Quocirca sapienter illud à D. Chrysost. *homil.* 40. *in* 1. *ad Corinth.* consultum est. Quemadmodum (ait) in vestibus, & in vestitu necessitatem respicere solam oportet, sic in familiaribus. Quæ ergo necessitas est? nulla sanè. Herum vnum vno seruo contentum esse decebat, imò vno seruo tres heros. Ita Chrysost. Denique pro explicatione verborum sequentium, notabis simul cum benedictione à Deo impertita homini, facultatem liberam, & magnificam illi concessam ad omnem escam ex herbis virentibus, ea arboribus pomiferis, plantis fructiferis. Item ad arandum, sul-
Homini terræ imperium datur à Deo. candum, colendum, suóque imperio subiugandum omne telluris elementum. An verò etiam edendi carnes facta homini fuerit à Deo facultas ante diluuium, scio controuerti, sed communiùs tamen negari. Idem iudicium ferendum censet Procopius de pecudibus; nulla enim priori-
Procop. bus seculis carniuora fuit, vt interim omnes liberè ac securò nutrirentur. Herbæ ac poma tantùm in escam erant animantibus.

6. *Et erant valde bona.*] Optima secundùm phrasim Hebræam מוב מאר: de singulis dixerat, *bona*, de omnibus coniunctim, *optima*. Nam sin-
Bonitas rerum augescit numero. gulorum bonitas tantùm est quædam pars bonitatis totius vniuersi. Atque, vt rectè ait Gregor.
Greg. Naz. Nazianz. *Orat.* 3. *de pace*, omnium rerum ornamentum in concordia situm est. Et quidem pulchritudo totius ex pulchritudine singularum partium efflorescit, vt D. Aug. *lib. de bono viduitatis,*
D.Aug. *cap.* 6. sic ostendit. Habent oculi in corpore magnum honorem, sed minorem haberent, si soli essent, & alia minoris honoris membra non essent. In cælo ipso sua luce sol lunam superat, non vituperat. Stella ab stella differt in gloria, non dissidet in superbia. Ideo fecit Deus omnia, & ecce valde bona; non tantùm bona, sed etiam valde bona, non ob aliud, nisi quia omnia. Nam & per singula opera dicebatur: *Vidit Deus, quia bonum est*, Gen. 1. Vbi autem omnia nominata sunt, additum est, *valde*: meliora enim quædam singula, quàm alia singula: sed meliora simul omnia, quàm quælibet singula. Hæc Augustinus. Opportunus hic datur locus ad commendandam Christianæ fraternitatis concordiam. De qua re-
Clem. Alex. ctè Alexan. Clem. *ad Gentes.* Multi (ait) in vnam
Concordia commendatur. cogi dilectionem festinemus, beneficio affecti, persequamur vnionem. Quæ est autem ex multis vnio? cùm ex vocum multitudine & dispersione diuinam ceperit harmoniam, fit vnus concentus, vnum chori ducem sequens & magistrum Verbum. Idem 1. *pædag. c.* 12. Pax & dilectio simplices; & quæ lites ac negotia fugiunt sorores, nutrimentum eis Verbum est. Idem 2. *pædag. c.* 1. Caritas est cæleste nutrimentum, rationale epulum. Ita Clem. Ex his locis videas, quàm etiam
S Aug. verum sit illud D. Aug. in epist. Ioan. *Dulce verbum caritas, res ipsa dulcior.* Profectò si ornamentum mundi in concordia & vnitate singularum partium inter se cohærentium consistit, clariùs id elucet in Christianæ reipubl. concordia. Est
Clem. Alex. enim, autore Clem. Alexan. 1. *pædag. cap.* 13. Chri-
Christianorũ vita quæ sit. stianorum vita quidam conuentus & congregatio actionum rationalium. Hanc suæ Ecclesiæ concordiam, caritatem, & animorum vnitatem
Cant. 4. mirabiliter depinxit diuinus sponsus *Cantic.* 4. ad sponsam loquens, *Emissiones tuæ paradisus malorũ*

A *punicorum cum pomorum fructibus.* Quem locum sic interpretatur Theodot. Per malum punicum *Theod.*
caritas intelligitur; quandoquidem sub vno eiusdem mali cortice multa sunt grana, ita mutuò inter se conseruata, vt se vicissim non comprimant, sed integra conseruentur, nisi aliqua putredo in medio nascatur. Sic Theod. Colli- *Ecclesia paradisus.*
ges hinc Ecclesiam Christi instar paradisi hortum esse, consitum scilicet malis punicis, & singulos in ea iustos, aut veriùs iustorum, vel statuum congregationes, poma esse punica, plurimis in summam vnitatem cohærentibus granis conferta: atque adeò nullum Deo gratius à ter- *Concordia nihil Deo gratius.*
ra mitti munus, & horti sui dulciorem fructum,
B quàm multarum mentium & cordium vnitatem. Hoc pomum est inter omnia regio diademate, vt natura effinxit, insignitum, meritóque proinde virtutum reginam caritatem designat. Hæc verò concordia, vel maximè viget in quacunque familia religiosa: vbi multa corpora, cor tamen vnum, & anima vna: vbi varia negotiorum studiorúmque ex præscripto obedientiæ officia: sed vna tamen omnium in obsequio vnius Dei consensio, & meritorum gratia ex singulorum laboribus ac meritis communicatio efflorescit. Quod *Religiosorum concordia.*
granitet (vt solet) sic ostendit S. Leo *sermone* 1. *S.Leo.*
Quadragesimæ. Etsi non eadem est membrorum omnium pulchritudo, nec in tanta varietate par-
C tium potest esse meritorum parilitas, communionem tamen obtinet decoris connexio caritatis. In sancto enim amore consortes, etiamsi iisdem non vtantur gratiæ beneficiis, gaudent tamen inuicem bonis suis; & non potest ab eis extraneum esse, quod diligunt, quia incremento ditescunt proprio, qui profectu lætantur alieno. Hactenus Leo. Talis quidem est efficacitas concordiæ, & caritatis, vt quæ à singulis singula, & à diuersis diuersa, vel efficiuntur, vel possidentur, non tantùm propria totius congregationis, sed tota cuiusque esse videantur. Quod *Caritas facit omnia propria.*
de seipsa fatetur D. Augustinus qui pontificiis
detentus negotiis ad monachos insulæ Capra- *S. Aug.*
D reæ *epistol.* 81. ad hunc modum scribit. Quando quietem vestram cogitamus, quam habetis in Christo, etiam nos quamuis in laboribus variis versamur, in vestra caritate requiescimus. Vnum enim corpus sub vno capite sumus, vt & vos in nobis negotiosi, & nos in vobis otiosissimus. Hæc August.

7. Addiderim ego tantam esse virtutem & efficaciam gratiæ, quæ ex singulorum bonitatibus ac meritis in communitate aliqua iustorum hominũ coalescit, vt etiamsi aliquid minus gratum deteriorisque notæ inter cætera gratiora merita deprehendatur; nihilominus, nec proin-
E de totius corporis bonitas decoloretur, nec Deus in totum irasci soleat ob vnius tantùm membri deformitatem. Quemadmodum enim numus at- *Bonorum consortium etiam malis vtile.*
tritus & diminutus, si solus sit, ab omnibus reiicitur, si autem inter duo triáve millia aureorum, facilè admittitur: sic homines alioquin Deo per se parum grati ob aliqualem vitæ imperfectionem; tamen in aliqua iustorum familia & societate cõiuncti, hoc habent ex suo cum iustis consortio emolumentum; vt sua ipsorum inopia aliorum abundantia subleuetur; sua verò, si qua est, macula & labes, nitore ac puritate aliorum, quasi ablata, vel quodammodo obtecta, in Dei aspectu non tam grauis esse reputetur. Non prætereibo quid D. Hieron. pro commendanda virginum *S.Hier.*
puritate,

puritate, cuius fuit semper acerrimus propugnator contra hæreticos, in primum Aggæi adnotauerit ex hoc loco Genes. *Vidit, & erant valde bona.* Secundus (inquit) & duo, numerus numũdus, & post vnionem virginitatis paradisi meditatem tunicas significans pelliceas, cùm in primo die dictum sit, & in tertio, & quarto, & quinto & sexto, post consummationem operum singulorum: *Et vidit Deus quia bonum est.* In secundo iuxta Hebraïcum, & Aquilam, & Symmachum & Theodotionem nõ habetur: nec enim poterat secundus dies, qui numerum facit, qui ab vnione diuidit quòd bonus esset, Dei sententia comprobari. Sic Hieron. Denique iure optimo, vbi homo conditus est à Deo, terrarum princeps animalium rector, creaturarum finis, rerum epilo-

Bonitas propria virginitati.

A gus, sublunaris fabricæ coronis, operum Dei cõsummatio ac terminus: illico tota creaturarum series omnino perfecta, numerísque suis absoluta omnibus, ab ipso conditore iudicata est: paritérque dies sextus, & operandi nouas creaturas studium & cura conquieuit. Sic enim Procop. Cùm opificij (inquit) huius explicatio decurreret particulariter, nullibi legitur adiectam esse particulam, *valde.* Postremò autem cùm animal maximè necessarium, quod huic operosæ machinæ destinatum erat, procurreret; quasi nihil amplius illi insigni deesset operi, adducit particulam, *valde*, qua perfectam & absolutam opificij rationem induxit. Hæc Procop. quæ ad demonstrandam hominis dignitatem, Deique erga illum amorem mirificè conducunt.

Homine condito mundi perfecta est bonitas.

Procop.

CAPVT SECVNDVM.

1. Igitur perfecti sunt cæli & terra, & omnis ornatus eorum. B

2. Compleuítque Deus die septimo opus suum quod fecerat: & requieuit die septimo ab vniuerso opere quod patrarat.

3. Et benedixit diei septimo, & sanctificauit illum: quia in ipso cessauerat ab omni opere suo quod creauit Deus vt faceret.

4. Istæ sunt generationes cæli & terræ, quando creata sunt, in die quo fecit Dominus Deus cælum & terram:

5. Ei omne virgultum agri antequam oriretur in terra, omnémque herbam regionis priusquam germinaret: non enim pluerat Dominus Deus super terram, & homo non erat qui operaretur terram: C

6. Sed fons ascendebat è terra irrigans vniuersam superficiem terræ.

7. Formauit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ: & factus est homo in animam viuentem.

8. Plantauerat autem Dominus Deus Paradisum voluptatis à principio: in quo posuit hominem quem formauerat. D

9. Produxítque Dominus Deus de humo omne lignum pulchrum visu, & ad vescendum suaue, lignum etiam vitæ in medio paradisi, lignúmque scientiæ boni & mali.

10. Et fluuius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradisum, qui inde diuiditur in quatuor capita.

11. Nomen vni Phison: ipse est qui circuit omnem terram Heuilath, vbi nascitur aurum: E

12. Et aurum terræ illius optimũ est: ibi inuenitur bdellium, & lapis onychinus.

13. Et nomen fluuij secundi Gehon: ipse est qui circumit omnem terram Æthiopiæ.

14. Nomen verò fluminis tertij, Tygris: ipse vadit contra Assyrios. Fluuius autem quartus, ipse est Euphrates.

15. Tulit ergo Dominus Deus hominem, & posuit eum in paradiso voluptatis, vt operaretur & custodiret illum:

16. Præcepítque ei, dicens: Ex omni ligno paradisi comede:

17. De ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas: in quocunque enim die comederis ex eo, morte morieris.

18. Dixit quoque Dominus Deus: Non est bonum esse hominem solum: faciamus ei adiutorium simile sibi.

19. Formatis igitur, Dominus Deus, de humo cunctis animantibus terræ, & vniuersis volatilibus cæli; adduxit ea ad Adam, vt videret quid vocaret ea: omne enim quod vocauit Adam animæ viuentis, ipsum est nomen eius.

20. Appellauítque Adam nominibus suis cuncta animãtia, & vniuersa volatilia cæli, & omnes bestias terræ: Adæ verò nõ inueniebatur adiutor similis eius.

21. Immisit ergo Dominus Deus soporem in Adam; cúmque obdormisset, tulit vnam de costis eius, & repleuit carnem pro ea.

22. Et ædificauit Dominus Deus costam, quam tulerat de Adam, in mulierem: & adduxit eam ad Adam.

23. Dixítque Adam: Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea: hæc vocabitur Virago, quoniam de viro sumpta est.

24. Quamobrem relinquet homo patrem suum, & matrem, & adhærebit vxori suæ: & erunt duo in carne vna.

25. Erat autem vterque nudus, Adam scilicet & vxor eius: & non erubescebant.

Ben. Fernand. in Gen. tom. 1.

SECTIO PRIMA.

Igitur perfecti sunt cæli & terra, & omnis ornatus eorum. Compleuitque Deus die septimo opus suum quod fecerat: & requieuit die septimo ab vniuerso opere, quod patrarat.

1. OMNIS *ornatus eorum.*] Hebr. צבא *ceba* verti solet multipliciter in vulgata: ornatus, exercitus, militia, virtus, siue fortitudo: quæ omnia mirabiliter conueniunt cælo sydetibus ornato. Non enim mare piscibus, conchis, gemmis; non aër auibus; non tellus animantibus, arboribus nemora; horti pomariáque plantis; non floribus prata, pulchriorem & pretiosiorem ornatum habent, quàm cælum astris luminibúsque distinctum. Et quidem immortales Christo Domino Deo homini gratias debemus homines, quòd in ascensione sua corpus nostrum humanum & carneum cælo calcando intulit. Qua de re multa concionatur D. Augustin. *serm. 5. de ascensione*, vbi hæc inter alia. Sub pedibus Christi famulantia æthera iacuerunt: didicit cælum portare hominem. Sic August. Grauiter etiam, vt moris habet, Tertul. *lib. de resurrect. c. 51.* de ascensione Domini loquens: Securæ (inquit) estote caro & sanguis; vsurpastis cælum & regnum Dei in Christo. nobis arrabonem spiritus reliquit, & à nobis arrabonem carnis accepit, & in cælum vexit. Sic ille. Certè ornatum cæli, & hominibus in terra paratum à Deo, vna illa egregia similitudine sponsæ venientis & quærentis, & suo decore inuitantis ac pellicientis ornatu sponsum apprimè depinxit D. Ioan. Apoc. 21. *Vidi sanctam ciuitatem Hierusalem nouam descendentem à Deo paratam sicut sponsam ornatam viro suo.* Videas hinc cælum homini à Deo destinatum, cælum hominis consortio gestire, cælum suorum luminum splendore, syderũ ornatu, lucis amictu ac decore, hominem à terra, terrenarúmque rerum studio auocare, in amorem sui pellicere: itaque sponsam ad quærendum inuitandúmque sponsum ab alto in terras deuehi. Et nihilominus eò mortaliũ processit amentia, vt spreto cælo, eiúsque decore, & pretio irriso, terram cum pecudibus, & terræ lutum ac cœnum potiùs amplectantur. Proh quàm mirabiles sui amores excitat cælum, vbi se nocte serena luminibus picturatũ ostentat? Rectè quidem à Procopio *in 1. Gen.* commendatur etymon noctis apud Græcos νὺξ, quasi νύττῃ, id est, *stimulet*; stimulat enim hominem dormientem, nox enim est admonitio. Sic ille. Porrò autem ornatus hic צבא *ceba*, militia, & exercitus & virtus, eodem plane sensu dicitur aliis in locis, vti: *Verbo Domini cæli formati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum*, Psal. 32. Exercitus propriè, vt Clem. Alex ad gentes transtulit; quasi aduersùs hominem suos in aciem præliatura exercitus ducat astrorum, ac cælorum beata illa Respubl. indigetum, aut noua Hierusalem spõsalitio lenocinio ad illectandos, atque adeò peruincendos hominum animos, pro armis instructa.

Ornatus cæli gratissimus. — S. Aug. *Ascensio Domini nobis perutilis.* — Tertul. *Cælum ad se hominem inuitat.* — Apoc. 21. — *Cælum nobis ferina.* — Procop. — *Cælum instructum ad euincendum hominem.* Psal. 42.

2. Huc pertinet illud Psalm. 75. *Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis.* quos montes? Euthymius cælos intelligit; vbi notandum Hebr. montibus, טרף *tereph*, prædæ. Vocantur igitur cæli montes prædæ, quia prædas faciunt terræ, vt explicat Genebrard. Deus enim è cælis quasi leo speculatus prædam in impios inuehitur; sed fortasse commodiùs (quod & subtiliùs) quia faciunt cæli prædas animarum; quid enim terra est aliud, quàm sylua, & saltus ceruorum & ceruarum, quibus non semel animæ significantur, quas cæli ac cælites, imò cælorum Rex, tanquam ad venationem ex alto descendens intercipit, & in suam cæli regiam ad amoris sui epulum comportat? Montes igitur prædæ dicuntur cæli, quia suo splendore, suóque ornatu, sic intuentium detinent oculos, sic animos alliciunt, & corda (vt ita loquar) prædantur, vt spretis mundi blanditiis, fucatáque omni posthabita bonorum terrenorum specie ad cælestem patriam anhelent, cælum cogitent, cælum appetant, gemant, suspirent. O tu Deus, qui cælum ita luminibus fulgidum, ita syderibus pulchrum nobis ostentas, montes tuos ad omnem æternitatem duraturos in sedes regias tuorum electorum, nostris oculis sic expandis, vt per illorum aspectum animos nostros saucies, capias, deprædetis; montes prædæ, quòd etiam hominibus prædæ sint; cælos venabulo pœnitentiæ homines vulnerent, spei funibus comprehendant; & amore, quo nihil violentius, diripiant: ab iis enim regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. Magnus prædator Christus, ait D. Bernard. Adde scilicet animarum. Qui etiam suos in hac vita electos prædas agere docuit bonorum operum, quæ in æternum conuehant: & cælum & regnũ Dei, ac Deum ipsum deprædari. Quid si etiam mystico sensu dicantur hic montes prædæ, sacerdotes veri, & summi Dei, qui prædam ore conficiunt & communicant, manibus prædam contrectant, capite prædam ostentant in propatulum, nimirum diuinam Eucharistiam? Nam sacerdotes Dei vocari montes, cælos, Angelos in sacris literis extra dubium est; & certum omnino, sacrosanctum corpus Domini, quod verè & substantialiter cõtinetur in venerabili Sacramento, ad literam significari versu illo Psal. 110. *Memoriam fecit mirabilium suorum, misericors, & miserator Dominus, escam dedit timentibus se.* Vbi escam Hebr. טרף *tereph*, prædã. videlicet escam, quam prædando & discerpendo leones vescantur. Nã, vt bene monet D. Chrysost. ab illa mensa corporis Domini tanquã leones ignem spirantes oportet recedamus. Nota denique ornatum hunc etiam referri ad terram: & quidem, vt bene adnotauit Caiet. exercitum cæli & terræ appellari concionum ornatum, & aptissimam dispositionem creaturarum omnium, quæ cæli ac terræ ambitu continentur. Item terram, eiúsque affinia elementa, & cælũ, omnipotẽtis Dei exercitus esse instructos ad quãlibet imperij sui exequendã administrationẽ. Deinde omnia à Deo cõdita, tam bellè disposita ordinatáque videri, vt exercitus ad præliandum instructus, quo nihil spectabilius, aut ordinatius est, imperatoris ac bellatoris Dei meritissimè nũcupentur. Plura circa huius loci explicationẽ leges apud nostrũ Delr. *in suis adagialib. 1. adag. ex Gen.*

Psal. 75. — Genebr. *Cæli prædantur animas.* — *Cæli animas prædantur.* — S. Bern. — *Sacerdotes montes prædæ.* — Psal. 110. *Eucharistia esca & præda.* — S. Chrys. — *Exercitus Dei dispositio creaturarum.* — Delrio.

3. Illud non omiserim, à cælorum ornatu metaphoram transferri ad oris pulchritudinem, mundúmque muliebrem: & multo magis ad virtutes dotésque animæ admirabiles, ob quas sponsa in Canticis comparatur aciei ordinatæ, & choris castrorum, cap. 6. *Terribilis, vt castrorum acies ordinata.* Et cap. 7. *Quid videbis in Sulamite*

Cant. 6. & 7. *Virtutum ornatus.*

nisi

nisi choros castrorum? quibus in locis sensus literalis est, non tam de comitatu regio sponsæ incedentis in publicum, vndique puellis cantantibus, & iuuenum armatorum ad custodiam cuneo circunstipatæ (vt bono autori placuit) quàm de ipsius sponsæ admirabili decore. Neque enim intuentium oculi alibi forisque; sed in ipsa Sulamite choros & castra contemplari dicuntur. Igitur quicquid aut chori, aut belli in sponsa spectetur: sensus planior ac verior est; sponsam, tam innsirato pulchritudinis splendore admirabilem, tam eleganti ex auro, gemmis, aliisque lenociniis ornatu conspicuam in apertum prodire; vt quà procederet, & choros exhiberet, & castra produceret: modularetur simul ac præliaretur; deliniret & deuinciret. Itaque eius aspectus, & suauitatem præ se ferret, & maiestatem incredibilem. Hæc tam pulchra & mira connexio chori & belli in pulchritudine spectanda, vel D. Augustinus ostendit duobus sermonibus de Iudith, *tomo decimo,* diuinitus apparuit in Iudith. Ecce (inquit) Iudith post precem & saccum, post cinerem, ad cultus puellares redit; spes omnium populorum procedit. In qua fœminæ insidiosæ pulchritudinis nouitatem hostilis exercitus vehementer expauit: vt in eius obsequio vires amitterent, arma proiicerent, & colla curuarent. Iacuit dedecus iuuenum, mulieris vultu captiuus Holofernes; licuit mulieri exarmare iuuenes, & debellare victores, & barbarum subuertere bellatorem. Cum palmifera castitate Iudith ad ciues solicitè festinat. Hactenus August. Cæterùm hanc vim planè diuinam in ornato, choris pariter, & castris, Deus contulit Ecclesiæ suæ, vt grauiter & eleganter explicat Theodor. ad hunc locum *Cantic.7.* Sponsa (inquit) multis è Sanctis conflata cùm propter fortitudinem atque excelsum animi robur, armáque militaria, castris est similis; tum etiam choris existit diuinas laudes in ore gerens. Iure igitur sponsus ait: Quid videbis in Sulamite, quæ venit sicut chori castrorum? Ex castris enim fiunt chori. Cùm enim in castris vicerint virtute milites, reuertuntur pæana canentes, & choros ducentes, victoriæ præconium laudibus concelebrant. Hæc Theodoret. Quæ quidem omnia multo adhuc veriùs conueniunt Virgini Deiparæ: cuius corporis virginei, & animæ sanctissimæ pulchritudo, tam nouam, tam admirabilem, tam (liceat ita loqui) omnipotentem cum suauitate maiestatem, & cum maiestate suauitatem oculis intuentium, atque animis contemplantium obiicit: vt ipsius Virginis choris nihil ad oblectandum suauius; ipsius verò castris, armis, exercitu ad peruincendum nihil potentius, aut esse, aut fingi posse videatur. Cùm Filium pro nobis precatur, & chori fiunt, & cantus personat, nihil suauius. Cùm in preces instat, & materna insuper Filio ostentat vbera: castra disponuntur, arma expediuntur; belli ruit impetus, acies concurrunt, mars ignescit. Vincit denique Filium, de Filio Virgo mater triumphat. Quid quæso magis bellicum, quid violentius? Meritò igitur, vt grauis ille Doctor solo (quo se occuluit) nomine Idiota Virginis hanc vim, vel ipso tantùm suo nomine exerentis, admiratus ait. Nomen Mariæ tantæ virtutis & excellentiæ est, vt ad eius inuocationem cælum rideat, terra lætetur, Angeli congaudeant, dæmones contremiscant, & infernus conturbetur.

Pulchritudo admirabilis.
S. Aug.
Iudith fortitudo.
Ecclesiæ pulchritudo.
Theod.
B. Mariæ pulchritudo in corpore & anima.
B. Mariæ intercessio potentissima.
Idiota.
B. Mariæ nomen admirabile.

4. *Compleuit Deus.*] Sic optimè fingitur vniuersitatis molitio. Die prima, hoc est, dominica cœpit condi mundus; deinde vsque ad feriam sextam inclusiuè progressa est, aut rerum creatio, aut perfectio, perpolitio & consummatio. Sexto igitur die vniuersitatis operi finis impositus. Septimo autem compleuisse dicitur Deus opificium exclusiuè, illo enim tunc primò cessauit ab operando cópleto iam opere cosmopœio. Alij legunt, *consummauit*, quod eòdem recidit. D. Augustin. aliter explicat, licèt non tam ad literam, doctè tamen & piè. Quomodo (inquit) Deus septima die opus suum compleuisse dicitur, in quo nihil nouum creasse legitur? Dicitur compleuisse die septima opus suum, quia ipsum benedixit & sanctificauit: opus enim est benedictio & sanctificatio. Sed de hac in septimam diem benedictione à Deo impertita paulo inferiùs suo loco agendum. Percommodè autem circa huiusmodi verba: *Perfecti sunt,* &c. *Compleuitq; Deus.* excurrere licet ad mores. Dei quidem perfecta sunt opera, nihil imperfectum relinquit: inchoat quidem, ac demum perficit. Vtinam ad exemplum summi conditoris, bona opera quæ aggredimur, ad exitum perducamus! Quod de seipso sanctissimus ille Rex prædicabat, Psal. 76. *Et dixi: Nunc cœpi: hæc mutatio dexteræ Excelsi,* &c. Vide constantiam regis admirabilem; vbi dixit, ibi cœpit, vbi cœpit, illico mutatus est; miráque deinde operatus, quæ ibidem prosequitur. Psal. 54. *Vespere & mane, & meridie narrabo,* &c. O bone Rex, quæ tanta hæc rerum nouitas? quid à vespere incipis narrare laudes Domini? Ordinem inuertis: à manè ad meridiem, inde ad vesperum recto & naturali cursu tuam producito deprecationem. Sed Rex sapientissimus & constantissimus, sic præsidio diuinæ gratiæ, adiuncta propria industria & labore confidebat, vt à consummato virtutis studio ad ipsum initium loqui inciperet: quasi priùs se viderit virtutis opera consummasse quàm inchoasse: quasi certò speret se ad meridiem & ad vesperum in studio bonorum operum peruenturum, vbi primùm summo manè pedem in via & cursu virtutis posuerit. Quia verò, vt ait D. Gregorius frustrà velociter currit, qui ante metam deficit. Et difficillimum est bene cœpta insistere, progredi, & in finem vsque perseuerare. Illud sanctæ Iudith sæpiùs à Domino deprecandum erit, *Confirma me Domine.* Vnde regius Vates: *Confirmat autem iustos Dominus,* Ps. 36. *Confirmasti super me manum tuam,* Psal. 37. Nã, vt ibi admonet D. Augustinus, lubricum est seculum, citò labimur; ergo qui stat, videat ne cadat. Contrà verò si vir iustus ex vehementi aliqua passione ad malum incitetur, maléque incipiat operari: conscientiæ fræno (quo nomine vocat D. Chrysost. tribulationem à Deo immissam) inhibetur, vt sistat impetum, & ne perficiat, quod perperam est aggressus. Sic Dauid à sociis stimulatus ad occidendum Saülem, iniit quidem vindictam, cùm illius oram chlamydis latenter præcidit. Sed eodem momento substitit conscientia præpeditus. Sic etiam idem armata manu cædem & sanguinem Nabali minitans, à medio cursu repedauit Abigail precibus reuocatus. At non sic impij, non sic. *Veloces enim pedes eorum ad effundendum sanguinem*, Psalmo 13. Vident furem & concurrunt cum eo (Lusitanè *aturão*) *Psal. 49. Torrentes iniquitatis conturbauerunt me*, Psalm. 17. Hieronymus torrentes diaboli

Ordo in creatione mundi.
D. Aug.
Psal. 76.
Perseuerantia bonorum operum.
Psal. 54.
S. Greg.
Auxilium Dei confirmans.
Iudith 13.
Psal. 36.
Psal 37.
S. Aug.
Iusti à peccando retardantur.
1 Reg. 24.
1. Reg. 25.
Psalm. 13.
Psalm 49.
Psalm 17.
S. Hieron.

Malorum impetus ad peccandum.

alij torrentes belial transferunt, vt ex Hebræo בליעל constat, idem est, atque absque iugo. Sermo est de Saule, eiusque satellitibus, qui Dauidem persequebantur, tam effræni impetu atque vehementi, sicut solet hybernis auctus imbribus torrens ex alto præcipitans obuia quæque subuertere, vt Theod. explicat. Sunt igitur peccatores ad instar hybemi torrentis, sic ruunt impetu, sic obuia quæque vastant, sic nulla vi cohibentur, nec Dei timoris, legis ac iuris diuini & humani, pudoris & honoris, ipsiúsque rationis repagulis eorum impetus, ac furor, ad peccandum, & ad nocendum, sisti retardarique potest. Sed instat tamé misericors Deus aduersùs peccatorem, vt cohibeat, vt conuertat quod aliquando in seipso expertus Augustinus ita cum Domino loquitur 8. *conf.* 10. Instabas tu Domine in occultis meis, seuera misericordia, flagella ingeminana timoris & pudoris. Bene torrentes belial, sine iugo; vti cæstro pereitus, aut venabulo percussus taur●, aut equus effrænis & indomitus; sic ad malum furiis aguntur peccatores. At miseri timeant, quòd torrentes sint. Nam, vt subnotauit D. August. torrentes iniquitatis vocantur turbæ iniquæ ad tempus commotæ, veluti flumina pluuialia; citò desitura. Dydimus verò torrétes istos vocat ipsamet peccata: præcipuè libidinem, & carnis illecebrosam voluptatem intelligit Hesychius. Nec enim aliud peccatum, æquali fertur impetu, aut parem perniciem infert. Hugo Cardinal. assignat nouem causas, ob quas peccatum dici possit torrens; quæ omnes luxuriæ multo euidentiùs congruere videntur. Prima (inquit) præceps est, & inconsideratum. Secunda, propter obicem vehementiùs procurrit niiés in vetitum. Tertia, turbidam reddit veluti aquam, ipsam animam. Quarta, præferuidum ac tumultuosum efficit hominem. Quinta, excæcat, & quodammodo consumit oaturam ipsam. Sexta, casu, ac velut per accidens prouenit, vipote à natura alienum. Septima, attrahit non bene radicatos & fundatos in caritate. Octaua, præcipitat in mare inferni. Nona, producitur ex diaboli persuasione, qui prius sicut nix calore superbiæ solutus est. Quæ omnia rectè confirmat testimoniis sacræ Scripturæ. videas, si placet.

Theod.

S. Aug.

S. Aug.

Dydimus.

Hesych.

Hug. Card.

Luxuria nouem miseria.

5. *Requieuit die septimo.*] Completo iam, & consummato, per totos sex dies opificio mundi, in septimo cessauit omnipotens conditor, ac desiit nouarum creaturarum species condere: id enim hic requies dicitur, ab opere quies, desitio operis: non autem fingi debet aliqua relaxatio, & animi vera remissio post defatigationem: hæc enim in omnipotente creatore inueniri non potuit. Nihilominus verbo, *requieuit*, Spiritus sanctus (vt credere par est) multa & recondita significare voluit, quæ Doctores catholici, ac Patres euoluunt. Atque inprimis D. Ambrosius 6. *Hexamer. cap. vlt.* sic edisserit. Completus est dies sextus, & mundani operis summa conclusa est, perfecto videlicet homine, in quo principatus est, animantium vniuersorum, & summa quædam vniuersitatis, & omnis mundanæ gratia creaturæ. Sic Ambrosius. Nota hîc obiter; vti mercatores post longam numerorum extensionem in albo accepti & expensi, ac similiter disciplinarum professores, post doctrinæ minutim exactas explicationes, illi summam omnium numerali notula; isti breui epilogo conficiunt: ita post creaturarum efformationem per sex dies

Quies creatoris qua sit.

Ambr.

Homo summa & compendium mundi.

A continenter exactam, postremò hominem tanquam rerum omnium summam & epilogum, numeralem notam, & breue compendium à Deo fuisse conditum. Progreditur ergo D. Ambrosius. Certè deferamus silentium, quoniam requieuit Deus ab omnibus mundi operibus, requieuit autem in recessu hominis, requieuit in eius mente, atque proposito. Fecerat enim hominem rationis capacem imitatorem sui, virtutum æmulatorem, cupidum cælestium gratiarum. In his requiescit Deus, qui ait: *Super quem requiescam, nisi supra humilem, & quietum, & trementem verba mea*, Isaiæ 66. Gratias ergo Domino Deo nostro, qui huiusmodi fecit, in quo requie-

B sceret. Fecit cælum, non lego quòd requieuerit. Fecit terram, non lego quòd requieuerit. Fecit solem, lunam, & stellas, nec ibi lego quòd requieuerit. Sed lego quòd fecerit hominem, & tunc requieuit: habens cui peccata dimitteret. Hæc Ambrosius. Expendas, oro, tanti Doctoris verba: ex quibus colliges Deum in hac tam ampla & diuite oriundi recens conditi aula, ex innumeris omnium generum creaturis, vnum hominem à se conditum elegisse: in quo velut pro tribunali regio consideret. In quo velut in lecto post tam longam, ac multiplicem tot per dies, nec intermissam operationem quasi (nostro intelligendi dicendique modo) quieturus

C & relaxaret animum, & confirmaret virea, & placidè obdormiret. In quem post immensam nauigationem, vbi cælum, terram, maria, & propè infinita creaturarum genera, quasi prætereuctus, velut in portum postremò subintraret, in quo suæ omnipotentiæ nauem, emenso iam pelago rerum creatarum in stationem deducens, iactis anchoris conquiesceret.

S. Ambr.

In homine requiescit Deus. Isa. 66.

Deo gratum peccata dimittere.

6. Colliges etiam diuinam misericordiam, velut alteram columbam in aquis adhuc terram diluuio immersam obtegentibus, in reliquarum rerum creatione non inuenientem vbi pedem figeret passim obuolitasse, simulátque vèrò homo conditus extitit ex nihilo, tanquam è pela-

D go emersus, in quo Deus ostentare posset, imò & de facto deberet, immensas diuitias bonitatis, longanimitatis & misericordiæ suæ, tum demum quieuisse; habebat enim cui peccata dimitteret: & peccata dimittens totos suarum diuitiarum thesauros diuina misericordia effundit. Certum verò, atque omnino erat infallibile diuinæ prouidentiæ hominem illum supra omnes mundi creaturas à Deo in creatione honoratum, paulo pòst ingratum creatori futurum, & peccato suo totum quidquid beneficiorum ab ipso acceperat, labefacturum. Homo enim erat fragile lutcúmque vas, ipse verò Deus nouit figmentum nostrû. Sed quo fragilior hominis conditio, eo felicior:

E vti ad cadendum labilis, sic ad resurgendum facilis. Vtilior homini fuit sui luti infirmitas, quàm Angelo æris & chalybis sui firmitas. Ob hanc rationem à D. Paulo dictum est 1. Corinth. 10. *Tentatio vos non apprehendat nisi humana.* Quem locum exponens D. Bernard *serm.* 11. *in Psal. Qui habitat.* Quia (inquit) humanum est peccare. Cæterùm etsi quorundam hominum sit, non humanum tamen, sed diabolicum est, in malo perseuerare. Sic Bernard. Irreparabile quidem damnum Angeli, reparabile verò hominis est. Et quod maiorem efficit admirationem, hominis damnum infinitis commodis longéque omni damno abundantioribus, Dei misericordia compensauit;

Misericordia Dei ergo hominem.

Psalm. 102.

Hominis profuit natiua infirmitas.

1. Cor. 10.

S. Bern.

Angeli peccatum irreparabiliter.

S. Ambr.

peusauit, licétque homini dicere cum D.Ambr. *in Psalm.* 39. Felix ruina, quæ reparatur in melius. Licet etiam Ecclesiæ pleno ore canere: Felix culpa quæ talem meruit habere redemptorem. Sed hac de re infrà copiosiùs. D. Chrysost. *homil.* 10. intepretatur hunc locum his verbis: Requieuit Deus die septimo ab omnibus operibus; quasi diceret, substitit,& cessauit,à formandis producendísque ex nihilo rebus vt essent. Omnia quæcunque oportebat, produxerat; & eum qui his fruiturus erat formauerat. Sic ille. Nota iuxta Chrysost. admirabilem Dei beneficentiam: in tanta enim creaturarum, & multitudine, & varietate non dicitur quieuisse; quippe nondum erat formatus ille, cuius ad vsus, ad commoda, ad epulas illa omnia deseruirent.

S. Chrys. *Beneficentia Dei erga hominem.*

7. At quî fieri potest, vt ab operando quiescere Deus dicatur, cùm à Christo Domino dictũ sit Ioan. 5. *Pater meus vsque modò operatur, & ego operor?* Respondet D. Chrysost. requieuit Deus ab operibus formandis, & ex nihilo, vt essent, rebus producendis. Christus autem continentem suam nobis declarat prouidentiam, & operationem vocat conseruationem factorum, quibus largitur, vt permaneant dum totum gubernat mundum. Nisi enim hoc esset, quomodo vniuersum subsisteret ac duraret, non gubernante & dirigente superna manu cum visibilia hæc omnia, tum humanum hoc genus? & siquis voluerit prudenter & speciatim inspicere omnia, quæ quotidie in nostrum beneficium ab omnium opifice perficiuntur, abyssum inueniet misericordiæ Ego igitur D. Chrysost. sequutus, dum abyssum hanc misericordiæ Dei etiam nunc contineoter operantis contemplor, sic apud me statuo, Deum vsque modò operari, & Christum Dominum operari, & minimè hactenus quieuisse ab operibus nimirum sui amoris erga homines. Infatigabilis enim amor est,& ab operando & benefaciendo nunquam desistit. Nam,vt eius naturam apprimè depingit D. Dionys. *de cœlest. Hierarch.* amor est quiddã mobile, incessabile, acutum, feruens, & superferuens. Vnde colliges, quàm sit amor impatiens quietis, quàm subsistat nuoquã, aut retrò aspiciat manum ad aratrum mittens; quàm sit laboris, aut etiam in laborando molestiæ, aut in benefaciendo fastidij nescius; qua vi procedat, quo acumine penetret, nihil non permeans, euincens omnia; quàm se intra suos limites non contineat, quàm seipso suísque tantùm bonis non contentus ferueat & superefferueat, omnia calore suo fouens, flammis succedens, successa deuoret, atque in se conuertat. Quæ quidem mirificè conueniunt Dei erga homines amori. D.August. præsentem locum multipliciter expendens, multa dicit suo ingenio ac pietate dignissima, quorum nonnulla sparsim apposita congeram in compendium. Deum (inquit) requieuisse eis creaturæ rationali in se requiem præstitisse, vt illuc scilicet desiderio feramus, quò requiescamus, & nibil amplius requiramus. Quemadmodum enim ille dicitur operari, quod in nobis ipso operante facimus; sic requiescere, cùm eius munere requiescimus. Item, requiescit in nobis, cùm nobis in se requiem tribuit. Item, seipsum rebus quas fecit, diligendo præposuit. Item, in se ipse requieuit ea requie, à qua nunquam recessit. Item non dicitur, requieuit in opere, sed ab opere, quia in seipso beatissimè requiescit. Hæc omnia D. August. Ex quibus elicies ingenium admirabile amoris Dei nostra

Ioan. 5.
S. Chrys.

Deus gubernat & conseruat vniuersa.

S. Dionys. *Amoris ingenium.*

Dei amor erga homines. D. Aug.

Deus requies hominis.

A pro suis acceptantis, imò & nominantis. Deus est prima & summa hominis requies, extra Deum fluctuat homo, in Deo, vt in portu consistit: extra Deum laborat, lassatur homo, in Deo requiescit. Quia verò amantium opera & studia mutuà sunt, imò vna tantùm, & non plura, diuisaque: gluteo enim amoris (vt vocat D. August. *lib. de subst. dilect.*) corda, & cordium affectus, & effectus, atque opera conglutinat: ideo requiescere Deus dicitur in homine, vbi videt hominem in Deo requiescere: requiem hominis suam vocat requietem. Vide obsecro, quanto gaudio gestire videatur Dominus, cùm triumphantem de diabolo famulum suum Iobum conspicatur. B Exultans (inquit D.Hieron. *Epist.* 34.) Dominus io victoria famuli sui, & illius patientiam, suum ducens triumphum, dicit ad diabolum: Tu autem commouisti me, &c. Consequenter etiam notabis quantum Deo nos vnicè amanti, & nostra pro suis habenti detrahamus, cùm temerario ausu prolapsi in facinus, omnia bona gratiæ, regnúmque cælorum, simul eum animæ nostræ æterno dispendio amittimus. Quod egregiè D. Gregor. Nazianzen. ad hunc modum subnotauit *Orat.* 12. Pro lapsionibus nostris Deum nostrum afficimus detrimento. Nam Deus pro diuitiis nos habet: iuxta illud Deut. 32. *Pars autem Domini pars eius. Iacob funiculus hereditatis eius.* Hæc C Nazianz. Multo etiam nunc magis, postquam suo sanguine nos redemit, suo nos in ære habet, nos suum ducit peculium; atque adeò nos ipsius potiùs, quàm nostri sumus.

S. Aug. *Amor cordis gluten.*

Deus nostra profuis ducit.

S. Hieron.

S. Gregor. Nazianz. *Homo diuitiæ Dei.*
Deut. 32.

8. Ad quietem nos inuitat Dominus: quam plerique respuunt & aspernantur, sibiipsis inimici ac tyranni. Quemadmodum auarus non requiescit: quippe quem domina carpento insidens miserum exagitat, vt eleganter D.Bernard. *ser.* 39. *in Cant.* describens tres Pharaonis currus, quorum duces sunt, malitia, luxuria, auaritia, de vltimo sic ait. Auaritia rotis & ipsa vehitur quatuor vitiorum, quæ sunt pusillanimitas, inhumanitas, contemptus Dei, mortis obliuio. Porrò iumenta trahentia, tenacitas, & rapacitas: & his D vnus auriga ambobus præsidet, habendi ardor. Sola siquidem auaritia, quoniam conducere plures non patitur, vno contenta est seruitore. Ipse verò iniuncti operis promptus admodum, atque infatigabilis executor, vrgendis sanè iumentis trahentibus, flagris vtitur acerrimis, libidine acquirendi, & metu amittendi. Hæc Bernard. De hoc timore auarum agitante, nec sinente miserum quiescere, loquitur Propheta in Psalm. 52. illis verbis. *Illic trepidauerunt timore, vbi non erat timor.* Ad quem versum D.Augustin. In dubium (inquit) veniunt pecunia, & fides, quæ pretiosior est; ibi grauius damnum timendum est. Tu autem, ò auare, vt aurum teneas, fidem perdis. Sic E August. Nec immeritò. Nam verè idem docodem dixit, *concion.* 3. *in Psalm.* 30. Deus si ad te veniat sine auro & argento, non vis ipsum. Ita nunc permulti Christum non sequuntur, quia per mundi contemptum ac durioris vitæ semitas incedit. quod in seipso doluit aliquando August. ante perfectam sui conuersionem. Sic enim ait 8. *conf.* 1. Mundandum erat cor à fermento veteri; & placebat via ipse Saluator; & ire per eius angustias adhuc pigebat. Hæc August. Aduerte ampliùs, Deum postquam operatus est, requieuisse. Nec enim opportunè captatur sine labore, & post otium requies. Hinc est, quòd diuites ac nobiles viri otio vacantes, & splendidis epularum

S. Bern. *Auaritiæ currus.*

S. Aug. Psalm. 52. *Auaro gratius aurum, quàm fides.*

Requies post laborem.

larum mensis accumbentes æstuant tota nocte insomni: at pauperes labore diurno fatigati, & frustulo panis contenti, placidos hybernis noctibus somnos producunt. Nam, vt legitur Ecclesiast. 5. *Dulcis somnus operantis, siue parum, siue multum comedat. Saturitas autem diuitis non sinit eum dormire.* Docet etiam hic locus laborandū nobis esse, & sæpe, & multum laborādum, tota scilicet vita, quæ significatur sex dierum decursu: vt tandem in septimo æternitatis die cum Deo quiescamus. Enimuero sedere & quiescere voluit malus ille Angelus, qui propterea in dæmonem est commutatus, cuius illa vox est apud Isa. 14. *Sedebo in monte testamenti, similis ero Altissimo.* In eum optimè D. Bernard. *ser. de S. Benedicto*, sic inuehitur. O impudens, impudens! millia millium ministrant ei, & decies centena millium assistunt; & tu sedebis? Cherubin (ait Propheta) stabant, & non sedebant, quid laborasti, vt iam sedeas? Omnes administratorij sunt spiritus missi in ministerium, & tu sedebis? Ita Bernard. Nescitis quid petatis, respondit aliquando Dominus discipulis, pro quibus pia mater supplicabat. Dic vt sedeant hi duo filij mei, vnus ad dexteram tuam, & vnus ad sinistram in regno tuo, *Matth.* 20. Vbi Rabanus: Nesciebant quid peterent, quia sedem gloriæ à Domino, quam nondum merebantur, inquirunt. Delectabat eos culmen honoris, sed priùs habebant exercere viam laboris. Hæc ille. Sponsa loquitur Cant. 1. *Lectulus noster floridus*, &c. Rectè Bernard. Sponsum inuitat ad requiem. Hoc enim melius quiescere & cum Christo esse: necessarium autem exire ad lucra propter saluandos. Ita *serm.* 46. Verum respondit Sponsus, *Ego flos campi, & lilium cōuallium*, Cant. 2. vbi Bernard. *serm.* 47. Illa appetit quietem, ille incitat ad laborem. Illa monstrante lectulum, ille vocat ad cāpum, ad exercitium prouocat. Nec putat quicquam persuasibilius fore illi ad incundum certamen, quàm si seipsum certantis aut exemplum proponat, aut præmium. Hæc Bernard. Ex hac demum requie in die septima putat Anastas. Sinait. moneri homines, vt senio aduentante, ritè & Christianè ad mortem obeundam præparentur. Sic ait. Sexto die creatus est homo: septimus est decrepitæ ætatis, nempe cana conscientia, grauisque, honesta, ac pia vitæ agendæ ratio: vt terræ per mortem reuocetur requies, quando tanquam albescens spica, & tanquam maturum frumentum recedes in tempore, portatus in sepulchrum. Hæc Sinaita.

Pauper dormit, diues vigilat.
Ecclesi. 5.
Isa. 14.
S. Bern.
Laborandum pro præmio cæli.
Isa. 6.
Matth. 20.
Rabanus.
Cant. 1.
S. Bern.
Cant. 2.
S. Bern.
Labor quieti anteponendus.
Christus exemplum est & præmium.
Anast. Sin.
Senex ad mortem se præparet.

A B C D E (margin section letters)

SECTIO II.

Et benedixit diei septimo, & sanctificauit illum: quia in ipso cessauerat ab omni opere suo; quod creauit Deus, vt faceret. Istæ sunt generationes cæli, & terræ, quando creata sunt in die, quo fecit Dominus Deus cælum & terram: & omne virgultum agri, antequam oriretur in terra, omnémque herbam regionis, priusquam germinaret: non enim pluerat Dominus Deus super terram; & homo non erat, qui operaretur terram: sed fons ascendebat è terra, irrigans vniuersam superficiem terræ.

1. ET *benedixit diei septimo.*] Solum diem septimum Deus benedictionis tuæ prærogatiua donauit. Nihil enim simile in alios sex dies contulit; creaturis tantùm in eorū singulis à se productis benedictionem impertiuit. De hac benedictione Dei multa Patres Doctorésque loquuntur. Atque inprimis D. Chrysost. *hom.* 10. ad hunc modum disserit. Die septimo ab operibus substitit opifex. Omnia enim iam perfecta erant sex diebus. Vt autem dies septimus aliquid ad verbum & nomen suum habeat, & ne videatur minus aliquid habere, quàm cæteri dies, eo quòd nihil in eo factum sit, benedictione ipsum dignatus est. Et benedixit Deus, &c. Quid igitur non erant & cæteri dies benedicti? erant profectò, sed sufficiebat illis pro omni benedictione, quòd in singulis illis creaturæ productæ fuerunt. Et ideo de illis non dixit: Et benedixit. In solo autem septimo hoc dixit. Ita D. Chrysost. Similia prosatur Procop. ad hunc modum. Ne quis inutilem hunc diem auerteret, quasi nullo opere à Deo dignus sit habitus, meritò subditur: *Et benedixit Deus diei septimo.* Non enim suis laboribus & operibus eum parum idoneum iudicauit: sed cum statuit vt sit vtilis ad vacationem ab operibus benedictione septimum, reliquos operibus honorauit. Sic ille. Accommodatus sanè locus ad arguendam hominum inertiam, ablegandumque otium toti naturæ iniuriosum. Quorsum enim: Fiat lux, vt luceat: Fiant luminaria, vt diuidant diem: Producat terra herbam: Producant aquæ reptile, volatile: Producat terra animam viuentem: item; Crescite, & multiplicamini, &c. Quorsum (inquam) hæc tam multiplex, & varia operandi inculcatio, ab Autore mundi toties repetita, nisi, vt otium, quasi omnium dirissimam pestem à tota rerum natura prorsus exterminaret? Iccirco ad ignauos, & corpore desides dirigitur illa similitudo arboris infructuosæ, quæ damnatur ad ignem; vt quid enim terram occupat? *Luc.* 13. De qua sic edisserit S. Petr. Chrys. *serm.* 106. Infructuosa arbor exhaurit terræ vires, intricat cespites, cultorem conficit damnu, afficit tædio possidentem: & sic excidere istam lucrum est. Sic homo qui naturæ donum, munus animæ, rationis beneficium, excellentiam sensus, artis industriam, cultoræ bonum, per steriles atque inopes actus euertit, occupat, mergit auctori fructum, cultori gratiam negat, è vita meretur excidi. Sic ille. Idem eleganter ad illa verba Domini: *Venite, faciam vos piscatores hominum*, Matth. 4. ita excutsit: De labore transeunt ad laborem, quia labor nescit lascessere meditatus. Omnia, quæ de vsu veniunt, non fatigant. Virtus exercitio perseuerat. Hinc est quòd Apostolos suos Christus humanis laboribus exerceri voluit, vt eos indefessos redderet in diuinis. Voluit eis Deus manere fortitudinem, de exercitio præstare virtutem: & quia fructus proueniens ex labore, voluit eos labores non perdere, sed mutare: ipse antè illis vsum laboris indulsit, qui postea eis tolerantiam dedit virtutis. Sic P. Chrysol. *serm.* 18. Profectò nullum è seruis suis Dominus patitur otiari.

2. Docere igitur voluit Deus hominem, iam inde à primæua ipsius constitutione, quàm alienum sit à natura hominis otium, & quàm detestandum huiusmodi vitium, plurium malorum seminarium, incentiuum, ac nutrimentum. Pulchrè à D. Bernard. vocatur otium, mater nugarum, nouerca virtutum. Et quidem appositissimè.

Benedicitur à Deo dies septimus, non alij sex.
S. Chrys.
Operatio bona benedictio.
Procop.
Otium abhorret natura.
S. P. Chrys.
S. Bern.

mè. Quid enim infelicius nouercali consuetudine cernes, vbi quis post primaa nuptias, è quibus suscepit liberos, alteram deinde vxorem ducit, nouercam & pestem pueris alterius parentis domum induci. Cernes misellos malè verbis, peiùa tractari factis, fame enectos, squalote informes, macie confectos, non vt liberos (quippe cùm matre orbati mœreant) sed vt hostes nouercali odio perenniter exacerbari. Contrà verò, si fœmina mater aliorum sit, eos facie vestitúque nitentes, cibo ac potu pingues, familiæ totius quasi hæredes dominósque gestire ac triomphare. Nec mirum; matrem habent. Ita planè, vbi regnat otium, pariter vitia regnant; matrem vitia habent indulgentissimam. At virtutes perfunctæ intestinis rixis, odiísque, virulenter in dies acceptæ, procul tandem ab domo secedunt, in exiliũ voluntarium: nouercam scilicet fugiunt. Est itaque otium virtutibus animæ odium, & bellom nouercale. Hoc sanè malum ab homine longiùs amouere curans Deus, licèt hominem lapsum post peccatum, factus bomo suo sanguine redemptum in pristinam, atque adeò longè abundantiorem gratiam vindicarit: non tamen à conflictatione cũ pœnis, doloribus ac vitæ miseriis, immunem & liberum esse voluit. Adhuc enim (inquit Procopius *in 3. Genes.*) malis bominem Deus diuexat, atque opprimit: quia nihil æquè, atque otium infestat humanum animum. Qui licèt tot eum vallent negotia, curæque, nihilominus peccat. Item: Labor semper virtutis antembulo est, vitium comitatut ignaua quies. Ita Procop. Quod quidem de hac peste iudicium efficaciùs comprobatur ex illa sacrilega impietate Hebræorom ad vitulum adorandum corruentium: coi deinde malo mederi Deus volens tam importunam legum, præceptorum, sactificiorũ, cæremoniarum, cùm multitudinem, tum varietatem Hebræis instituit obseruandam: vt rerum huiusmodi legalium perpetuo studio liberioris otij comprimeret licentiam Quod his verbis explicat D. Chrysost. *in 1. Corinth.* 2. Israëlitæ, cùm sine labore vitam agerent, & quiete fruerentur, in impietatem prolapsi sunt. Iccirco Deus leges multas illis instituit pro fræno; quæ occupationis materiam præberent. Ita Chrysost. Neque verò virtuti solùm, sed etiam vitæ ac laudis gloriæque studio inimicum haberi otium constat. Nam *Deuteron.* 20. qui plantasset vineã, necdum illlus fructum comedisset. Item, qui ædificasset domum, aut recenti sponsalitio detineretur; ille verò nondum introisset domom, iste nondum vxorem duxisset: immunes hoa, ac liberos Deos esse voluit à bello. Clem. Alexand. existimat, ideo sic institutum fuisse, vt, quia molles, desides, ignaui essent, à belli studio gloriáqoe arcerentur. Philo autem Hebræus aliter explicans: Ne qnis (inquit) otiosus alienis labotibns fruatur. Sic ille. Videlicet ne euntibus illis ad bellum, interim alij otiantes domi, nuptiis, ædibus, vineísque alienis potirentur. Præcipuè verò, quod attinet ad præsentis loci explicationem, commendaiut homini studium beneficentiæ erga alios, quod benedictione Dei, in septimum diem effusæ correspondeat: & è contrario, omnis inertia, & intermissio bonorum operum (vt vocant) misericordiæ damnatur. Vt enim alibi dictum est à D. Chrysost. Qui sibi soli viuit, soperfluus est Quod etiam Ethnicus homo Vespasiani filius Titus Imperator optimè intellexit; qui cùm aliqnando sub noctem recordatus nihil cuiquam tota illa

Otium nouerca, & mater.

Christus otiũ ab hominibus expellendum curauit.

Procop.

Lex Mosaica contra otium Hebræorum.

S. Chrysost.

Deut. 20.

Clem. Alex.

Otiosum dedecet alienis frui bonis.

Philo.

Beneficentia commendatur,

S Chrys.

Non viuit, qui aliis non benefacit.

A die beneficij se contulisse, ad amicos conquestus dixit: Amici, diem perdidimus. Sapienter planè. diem enim non viuit, qui diem perdit; diem verò perdit, qui sine fructo boni alicuius operis erga proximum abire infructuosum ac mortuum patitur. Maximè verò circa opera salutis æternæ intelligendum hoc est. de quo sic egregiè Saluianus *lib. 8. de gubern. Dei.* Illud magni & singularis est meriti nõ solùm ipsũ labe nõ pollui, sed prouidere etiam, ne vnquam alij polluantur. Procurator enim quodammodo salutis humanæ est, qui non tantùm id agit vt ipse bonus sit, sed efficere & hoc nititur, vt alij mali esse desinant. Potest enim qnis inhonesta horrere, non tollere. Sic B ille. Præclarum sanè opus est proximum à cœno vitiorum ad virtutis puritatem traducere. qnod S. Hieron. Paulino commendans *epist.* 12. Viue (inquit) in vrbibus & castellis, & aliorum salutem fac lucrum animæ tuæ.

3. *Et sanctificauit illum.*] Perfunctus iam creãdi studiis curisque omnipotens conditor diem voluit agere festum, benedictionis suæ priuilegio sacrosanctum. Ea namque est ad benefaciendum propensione, vt per Oseam cap. 9. dixerit, *Misericordiam volui, & non sacrificium.* Sensus est, autore D. Hieron. magis delector, cùm tui misereor, quàm cùm sacrificia mihi offeruntur. Sed multo etiam humanius, illud apud Ieremiam 32. *Et feriam eis pactum sempiternum, & non desinã eis benefacere: & lætabor super eis, cùm bene eis fecero.* Proh admirabilem Dei beneficentiam! pactum constituit firmauitque nobiscum, vt nobis benefaceret? At quidnam vt firmum ratúmque sit pactum, à nobis exigit? Nimirum, vt eius misericordiam non demereamur, sed eam plenis (vt aiunt) manibus, vltrò sese nobis inferentem acceptemus. At longè aliter solet euenire, quemadmodum Ionas medio in cauernoso balenæ vtero haustus deplorauit iis verbis: *Qui custodiunt vanitates, frustrà misericordiam suam derelinquunt,* c. 2. Quẽ locum interpretatur D. Hieron. Qui non solùm faciunt, sed ita custodiunt vanitates, quasi D diligant, & thesaurum inuenisse se putent. Deus autem natura misericors est, & paratus, vt saluet: nos autem vitio nostro paratam misericordiam, & vltrò se offerentem perdimus, & relinquimus. Illi igitur stantem misericordiam, & vltrò se offerẽtem sponte propria derelinquunt. Hæc Hieron. Nota Dei misericordiam stare; expectare homines, non eos autem aufugere; vltrò etiam sese ingerere, & quasi inuitis ac repugnantibus violenter se intrudere. Tam nobis paratam, tam certam, támque ad omnia præsentem adesse, vt non tam Dei, quàm nostra misericordia nominetur. Subtiliter etiam idipsum adnotauit Tertul. expendens illa verba Psal. 21. *Foderunt manus meas,* transfert ille, *exterminauerunt.* Quod vnum inter omnia Hebrææ gentis in Christum admissa facinora in cruce Dominus ipse lamentatur: nimi- E rum adeò ingratum esse Iudæorum populum, ac suæ misericordiæ inimicum, vt manus Domini ad benefaciendum semper liberas, expansas, effusas (liceat loqui) prodigas, à se amouerent, & exterminarent, ipsiúsque beneficia respuerent, clamantes: *Non hunc, sed Barrabbam. Tolle, tolle. Nolumus hunc regnare super nos.*

4. Sanctificauit igitur Deus diem septimum. Illam insuper sanctificationem diei septimi sic declarant Doctores. Videlicet venerabilem & colendam diem mortalibus reddidit in memoriam suæ; post exactum mundi opificium, captæq; requietis.

Saluian.

S. Hier.

Oseæ.

S. Hier.

Iere. 32.

Dei propensio ad benefaciendum.

Misericordia Dei præstò est.

Ion. 2.

S Hier.

Tertul.

Psal. 21.

Iudæi beneficia Dei auersantur.

Iudæi Christũ renunciant.

Luc. 23.

Luc. 19.

Procop. requietis. Sine, vt commentatur Procop. septimum diem voluerit esse dominicum, vniuersi naturam in eo esse consummatam. Sanctificauit, id est, separauit eum à reliquis, vt illius rei esset signum, & memoraculum. Sic ille. Praeterea vt in ea die ab omni opere seruili feriati homines Deo creatori gratias haberemus pro nostra, ipsorum totiúsque orbis creatione. Dies hic septimus Iudaeis sabbarum inuiolabili praecepto extitit venerandum, ratióque illa optima adiungitur à Procopio: Vt si obliuio Dei fortè obreperet, tamen inuitis tandem ex ipso die, quo quietem capiunt, in memoriam reuocetur is, qui omnia fecit, & die septimo requieuit. Sic Procop. Sed in lege gratiae discussis oriēte sole iustitiae caeremoniarū legalium vmbris, nouáq; subinde hominis atque alterius mundi sublimioris consequente molitione, imò reformatione: sabbati Iudaici solennitas in diem dominicum Dei hominis resurrectione clarissimū, ac proinde Christianae Reipub. summè venerabilem & sacrosanctum commutata disparuit. Porrò D. Chrysost. *hom.* 10. ita hunc locum interpretatur. Quid est, *Et sanctificauit illum?* ab aliis illum segregauit. Statímque adiecit causam istius sanctificationis; eo quòd in illo requieuerat ab omnibus operibus suis. Iam hic ab initio doctrinā hanc nobis insinuat Deus erudiens in circulo hebdomadis diem vnum integrum segregandum, & reponendum in spiritualem operationem. Ita Chrysost. Theodor. autem *quaest.* 21. *in Genes.* ita hoc loco edisserit. Demonstrat Deus, quòd sexto quidem die peregerat omnia (siquidem nihil in eis desiderari putabat) cessauit autem ab omni opere die septimo. Hac autem de causa diem hunc feriatum addidit, in quo nihil planè creauit, vt otio illo diurno certum esset, ea omnia esse perfecta. Docuit igitur otio septimi diei creationem esse perfectam. Deinde ne quis existimaret, septimum diem inutilem & superfluum esse, eo quòd in eo Deus nullum opus fecerit, quemadmodum nonnulli feriatos dies deteriores censere solent. Ne quid tale de septimo aestimaretur, subiecit: *Et benedixit Deus diei septimo, & sanctificauit illum.* In quo demonstrauit, quòd illum diem non inutilem putabat ad creandum, sed ad quietem accommodatum statuit. Itaque benedixit ei, & sanctificauit eum, qui reliquos quidem dies, aliquid in eis creando summo honore prosequutus est. Haec Theod. Qui etiam, vt vides, circa benedictionem Dei erga diem septimum, & non aliis sex diebus impertitam. Similiter, vt D. Chrysost. & Procop. (quod suprà discussum est) philosophantur. Disce hinc à conditore mundi opera tua in illius obsequium suscepta demum ad optatum debitúmque exitum perducere. Incipere quidem & multorum est, & non magnae laudis: at perficere paucorum est, & consummatae gloriae, cùm auditur: *Intra in gaudium, & requiesce in Domino Deo tuo.*

Procop. Gratia Deo habenda.

Sabbatum in dominicum diem mutatur.

S. Chrys.

Theod. Festus dies à Deo praescribitur.

Sanctificatio Dei supplet operationem.

5. Vsque adeò haec diei in hebdomadae circulo sanctificatio placuit creatori, vt propterea sanctificatum hunc à se diem benedictionis priuilegio donatum inter caeteros, atque ipsius Dei requieti destinatum percelebrem nobis, venerandúmque reddiderit. Deinde, vt egregiè admingit D. August. ad quietis desiderium nos hortatur, dicens se diem sanctificasse, in quo requieuit. Caeteros enim dies operia sui non legitur sanctificasse, tanquam apud ipsum plus quies, quàm operatio valeat. Sic August. Compertum hinc habes, ad quietem animae à seruilibus ac terrenarum rerum curis feriatae captandam, atque ad obsequium summo conditori Deo praestandum diuinitus institui dies festos. Etenim, vt ait D. Gregor. Nazianz. *Orat. in sancta lumina*: Dei memoria praecipuum festi caput est. Idem de festis in Christi Domini honorem celebrari solitis ita loquitur *in Orat. de Natiu. Domini.* Proh quot mihi festos dies singula Christi mysteria suppeditant! Quorum omnium vnum hoc caput est, atque vnus hic scopus: scilicet mea perfectio, & instauratio. Sic Naz. Neq; verò putandum est, ita festū diem transigi oportere solius religionis nomine; vt honestioribus animi & corporis laxamentis omnis aditus praecludatur. Luculenter enim id argumenti peragens idem Naziāz. *Orat.* 3. sic ait. Non animi relaxationem interdictam volo, sed petulantiam coërceo. Ne sancta impurè, & sublimia demissè, & honore digna turpiter, & spiritualia terrenè celebremus. Quid paleae cum tritico, quid carnis voluptati cum martyrum certaminibus? Haec Nazianz. Grauiter autem semper inuecti sunt Ecclesiae sanctissimi Patres in istam tam irreligiosam falsámq; pietatem hominū prorsus amentiū, qui dies Christo Domino, Virginique Deiparae sacros, & maiorum inter caelites Apostolorum festos, liberiore viuendi, epulandi, vestiendi, ambulandi, imò & quod horribile dictu est, peccandi licentia, profanare consueuerunt. Audi D. Hieron. *ad Eustochium.* Prouidendum est, vt solennem diem, non tam ciborum abundantia, quàm spiritus exultatione, celebremus. Quia valde absurdum est, nimia saturitate velle honorare Martyrem, quem scias Deo placuisse ieiuniis. Haec Hieronym. Sed quo tandem verborum pondere, sententiarúmque aculeis perstringeret damnarétque vir sanctissimus, non tam epulas, aut vestium lenocinia, aut pomparum fercula, quae diebus festis, vel maximè sic prodeunt; quàm turpitudinum commercia, meretricia, spectacula, ludorum lusúumque procacitates, atque aestuantia libidinum incendia? Profectò non minùs in huius temporis tam nefariam consuetudinem, quàm olim apud Hebraeos inuectus dicet Dominus cap. 1. Isa. *Solennitates, & dies festos, & sabbata vestra odit anima mea.* Vbi Tertul. *lib.* 2. *contra Marcionē, c.* 21. Vestra dicit, quae secundùm libidinem suam, nō secundùm religionem Dei celebrando, sua iam non Dei fecerant. Haec ille. Simile argumentum leges apud Oseam c. 8. illis verbis, *Hostias offerent, immolabunt carnes, & comedent. Et Dominus non suscipiet eas.* Quem locum sic explicat D. Hieron. Altaria ideirco fecerunt, non vt mihi placerent, sed vt multis hostiis immolatis, carnes earū comederēt: non suscipiet eas Dominus, quas nō illi, sed suo ventri immolauerunt & gutturi. Sic Hieronym. Ac mihi quidem Prophetarum dicta saepiùs expendenti occurrit suspicandi ratio: eum propter tam turpiter propbanatas Dei solennitates à populo Hebraeorum, excidium eorumdem, suam Deus vocauerit festiuitatem, vt statim subiicit idem Oseas: *Quid facietis in die solemni, in die festiuitatis Domini?* Exponit verò D. Hieron. Cùm venerit dies captiuitatis, & saeuissimus hostis ingruerit, quae mea solennitas est; quam ego placabilem habeo hostiam, quia me de meis hostibus vindicat, & iniuriae ponit modum; & flagellat impios. Haec ille.

S.Greg.Naz. Festa quomodo celebranda.

Greg Naz.

Contra profane festa celebrantes.

S.Hieron.

Isa. 1.

Tertul.

Osee 8.

S.Hieron.

S.Hieron. Festum Dei vlcisci se de peccatoribus.

S. Aug. Requies sancta Deo gratior, quàm operatio.

6. Admirari etiam hic oportet, infinitam Dei bonitatem, qua perhumaniter consultum esse voluit calamitoso generi opificum, fabrorum, atque

que adeò seruorum, qui totos in hebdomada dies, imò & totam vitam in laboribus ærumnisque consumunt. Habeant igitur saltem octauo quoque die à laborando vacationes, ferientur miseri, requiescant: atque ad subsequentem deinde suorum operum sarcinam leuiusculè saltem asportandam, virium & animorum nonnihil resumant. Quò planè spectat præceptum illud Hebræis in lege scueriſſimè præscriptum Deut. 23. *Septimo die cessabis, vt requiescat bos, & asinus tuus, & refrigeretur filius ancillæ tuæ, & aduena.* Vbi notabis vacandi à labore indulgentiā ad bruta quoque animantia extendi, Deóq; esse curā de bobus, sed quia homini laborant. Iure igitur optimo seruus cum hero expostulet, quando ne vnum quidem in hebdomada ferialem diem, à Deóque ad vacationem institutum, misero laboribus penè confecto concedet. Neque verò ignauiæ seruorum plus æquo dandum est, vt lasciuiant otio, ac desidia; & consequenter aduersùs dominos exultent, quo morbo laborare legitur ancilla Saræ, quæ, vel ipso suo nomine ignauiam, desidiam, otiúmque præferebat; Agar enim, vt quibusdam placet, vertitur somnians festa. O quàm diuersa ista ancilla ab illa, quæ dicebat: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundùm verbum tuum*, Luc. 1. Ancillā se dicit, quæ in matrem Dei, & in Reginam cæli eligitur. Ecce ancilla (inquit.) scilicet apparatus officij est, ait D. Ambros. Adde, & apparatus amoris est, cui nullum est graue ac difficile obsequium. Etenim (vt Saluianus ait *de gub. lib. 3.*) sicut nihil est tandem quod ei graue non sit, qui inuitus facit: sic nihil est tam graue quod non ei, qui id libenter exequitur, leue esse videatur. Sic ille. Hæc animi tam officiosa promptitudo, hic amor tam strenuus ad seruiendum exprimitur in illo aduerbio, *ecce*. Ad calcem huius commentarij relege caput vltimum Isai. vbi mysteria, solénitates, atque omnis felicitas Ecclesiæ in futura lege gratiæ prædicuntur, atque inter alia sic Propheta, *Et erit mensis ex mense, & sabbatum ex sabbato: veniet omnis caro, vt adoret coram facie mea, dicit Dominus.* D. Hieron. visum est hic prænunciari admirabilē transmutationem, quæ de festiuitatibus Mosaïcæ legis in festiuitates Christianæ fidei facta est. Erit (inquit) mensis ex mense, & sabbatum ex sabbato, vt de carnalibus sabbatis mēsibúsque fiant spiritualia sabbata delicata, qui sabbatismus Dei populo reseruatur. Bene id quidem; sed magis ad literam intelligunt alij de multitudine dierum festorum in lege gratiæ, qui non vt in lege veteri, in qua tantùm certia statisque mensibus festa indicebantur, & populus ad adorandum & sacrificandum in templum Salomonis confluebat, sed cum multo numerosiorea sint, alij alioa attingunt. atque phrasis etiam Lusitanis est, *de sabbado em sabbado, de mes em mes*, significans valde magnam & continentem dierum festorum seriem. Ea verò est festiuitatum Christi Domini, Virginis Deiparæ, ac Diuorum solennitas, tam læta, tam grata, tanto Dei, cælitum mortaliúmque applausu, orationéque personans, vt quot in anno dies computantur, tot in Ecclesia Christi Pontificia, ad sancta sanctorum non vno tantùm in loco, sed vbique terrarum ac gentium mysteria celebrantis, tintinnabula festiuiter concrepare videantur, quod antiquæ legis Pontifex sancta ingrediens pontificia illa veste memorabili præsignificabat, vt luculenter ostēdit Clemens Alexand. *stromat. 5.* ad hunc modum. Trecenta sexaginta sex tintinnabula, quæ pendente à veste ta-

Festum etiam indultur, vt vacent opifices, & serui.

Deut 23.

Otium noxet seruis.

Luc. 1.

B. Maria famulandi studium.

S. Amb.

Saluian.

Isa. 66.

S. Hieron.

Festorum in lege Christi numerositas.

Pontificia vestis significatio.

Clem. Alex.

A lari summi Pontificis, est tempus annuum: annus, inquam, Domini acceptus, prædicans, & resonās maximum aduentum Seruatoris. Sic ille. Haud nescio ea tintinnabula minore ab aliis numero computari; quid autem certi omninò sit, non facile ex ipso textu elicitur. Beda existimat significari per septimum hunc diem sanctificatum tempus illud sabbatorum, in quo Christi Domini corpus exanime iacuit in sepulchro. Sic enim ait: Sicut crebris victimis sanguis Christi semel fundendus significabatur: ita per requiem diei septimæ, post opera sex dierum sæpè celebratam significatur ille dies sabbati, quo Christus semel in sepulchro quieturus, perfectis sexta die omni-

B bus operibus, quibus mundum sex diebus perfectum restaurauit. Alij verò, præsertim D August. hac sex dierum serie, in quibus mundi machina constituta est, præsentis vitæ statum ad laborandum promerendúmque assignatum, sabbato autem requieti consecrato, æternæ beatitudinis requiem designari voluerunt. Et quemadmodum opifices ac serui tota hebdomada laborantes diei feriati ac festi expectatione recreantur; sic planè tota vita laboribus perfuncta iustorum in expectatione est sempiternæ requietis. Vnde Propheta: *Et nunc quæ est expectatio mea? nónne Dominus? & substantia mea apud te est*, Psal. 38. Vbi sic Theodor. Substantiam Aquila expectationem dixit: videlicet te expecto circunspiciens; tuam benigni-

C tatem præstolor. Hebr. תוחלתי *thochalti.* Spes, expectatio mea, vertit Pagnin. nimirum tota substantia, tota vita, opésque Prophetæ nil aliud erant, quàm spes in Deo suo.

7. *Quod creauit, vt faceret, &c.*] Hebraïsmus valdè vsitatus, creauit vt faceret. Hebr. creauit faciēdo, faciendo fecit. Hæc geminatio figura est, qua verbum idem verbo eidem ad maiorem significationem adiungitur. Est illa perquam familiaris Chaldæis, atque Hebræis, Latinis aut non cognita, aut non vsitata. Denotatur hac geminatione inprimis studium ac diligentia quæ rei tractandæ, aut operi moliendo adhibetur, vt Ps. 39.

D *Vt facerem voluntatem tuam, Deus meus, volui*: hoc est, magnopere desideraui, quicquid mihi iuberes exequi. Denotatur etiam certitudo, hauddubiè fieri, factúmve iri, de quo agitur, vt Amos 7. *Israel migrando migrabit.* Hebr. גלה יגלה *galoh igleh.* id est, certissimè captiuus migrabit. Item Thren. 1. מרה מריתי *maro mariti*, rebellādo rebellauerim: id est, certò quòd rebellis fuerim. Denotatur tertiò operis perfectio, & consummatio; & confirmatur ex versione LXX. quæ sic habet: Incepit facere. significat autem operis molem, studium, affectum, industriámque operandis, atque adeò perfectionem ipsius operis: licèt enim Deum incipere, lentum nescio quid ac maturum, & con-

E sequenter operosum præ se ferat; nihilominus cùm Dei voluntati atque omnipotentiæ nihil possit subsistere, ipsa inceptio operis pro ipsius consummata perfectione censetur. Generationes cæli, creationes intelligit. In die, id est, toto spatio sex dierum, vt Beda exponit.

8. Deus. Hebr. יהוה אלהים *Iehouah, Elohim.* hucusque Elohim Dei nomen, de quo superiùs disseruimus, positum est; nunc primùm cœpium est enulgari nomen Dei proprium ineffabile, sacrosanctum, scilicet tetragrammaton, hoc est, quatuor literarum, Iehouah. Antequam verò aliquid de hoc ineffabili nomine perstringamus, aduertendum est cum D. Cyprian. *tract. in symbolum.* Dei nomine significari substantiam (vt ait) sine initio,

Bed.

Sepulchrum Christi figuratur.

D Aug.

Psal. 38.

Theod.

Hebraïsmus geminati verbi.

Psal. 39.

Amos 7.

Thren. 1.

S. Cypr.

Dei significatio.

initio, fine fiue, fimplicem fioe vlla admixtione, inuifibilem, incorpoteam, ineffabilem, inæftimabilem, in qua uihil adiunctum, nihil cteatum fit; fuhftantiam, quæ eft fupet omnia. Idem *in prologo tract. de cardinalibus operibus*, Deum dieit nec nominibus, oec effectibua arctari, fed exeedentē omnia, & ætemaliter antecedentem poteftatem & virtutem, nihil habere coæuum, cuiua immenfitatis profundum, nulla ereatura, vel cæleftis, vel terrena metitur. Ita Cyprian. Hane igitur fubftantiam, Deum Latini appellamus, Hebræi multis nominibus fignificant, fed omnium (ficuti magia proprio, & figuificātiore) quàm aoguftiffimo, Iehouah. Deducitur à radiee הוה *haiah*, fuit. Quafi per hoc indiectur ipfa fubftantia, ipfummet effe petfectum, atque independens, & fons atque ntigo omnis effentiæ, & vitæ. Hoe nomen licet nunc primò pofitum fit à Moyfe, nibilominus nunquam à condito orbe per tam longas annorum miryades, hominibus innotuit vfque ad Moyfem, dum pafceret gregem in terra Madian, vifionique rubi ardentis admirabili affifteret, vbi & Dei colloquio fanuliariffimè vifua eft. Tunc enim legimus cap. 6. Exod. *Loquutus eft Dominus ad Moyfem, dicens: Ego Dominus qui apparui Abrahā, Ifaac, & Iacob, in Deo omnipotēte, & nomē meum Adonai non indicaui eis.* Hebraicè וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי יהוה לא נודעתי להם *Vaera el Abraham, el Içchag, veel Ighaquob, veel xadai: vxmi Iehouah lo nodaghthi labem.* Et vifus fum ad Habraham, ad Ifaac, & ad Iacob in xadai. Et nomine meo Iehouah non eognitus fum eis. Ex qoo loco apertè eolliges, nomen *xadai*, quod vertitur, omniputens, abundans, fufficiens, primæuis Patribus in prioribua mundi ætatibus innotuiffe: at nomen Iehouah primò omniom mortalium à Moyfe auditum, fimúlque euulgatum.

Exod. 6.
Nomen Dei ineffabile quando reuelatum.

9. Hine etiam intelliges quàm leui fundamento nitautur, qui ad huius fecundi eapitis verba (in die, quo fecit Dominus Deus cælum & terram) confingunt myfteria; nimitum quare nunc primùm Dominus, deinde quare Dominus Deus fcribatur, ac de dominandi nomine, poteftatéque Dei, poft exactam ereaturarum productiooem, myfteriorū quafdam occultas tationes euoluendo philofophantur. Nam licèt hoc loco nomen, *Dominus*, & Exod. 6. *Adonai* legatur, in vulgata biblia: vtrobique tamen legitur in fonte nomen *Jehouah*, eoius quidem radix non importat dominium, fed effentiam. Et quia Hebræia religio erat facrofanctum Iehouah nomen proferre, aliis proinde nominibus reddi folet apud illos frequentiffimè Adonai, nos reddimus, Dominum. Quòd fi adhue bonis alioqui autoribua infiftens myfterium recognofcas in duobus illis nominibus, nunc primùm in cap. 2. poft hominem conditum euulgatis: aecipe quid Anaftafiua Sinaïta confideret. Sex quidem (inquit) dierum creaturas, cùm effet fimplex, hoc eft, vno tantùm nomine fignificatus fabrieatur: poft nouam autem, quæ pòft fuit, creaturam, vt quis factua effet compofitus Dominus Deus, id eft, Deus homo Chriftus Iefus dieitur. Idem etiam addit. Cur Deua nominatus eft Dominua poft hominem, ereatum, & in figura poft carnia fuceptionem? Tunc Dominus eft appellatua, vt qui noftri dominaretur, in quoa antea dominatum obtinebat diabolus. Sic ille. Vide quanto in pretio Deus hominem habeat: quo nimitum conditor Dominum fe effe conclamauit. Scio apud Hebræos

Exod. 6.

Anaftaf. Sinaita.
Deus homine condito dominium fenerat.

Hominem quanti Deus faciat.

A quibufdam indicibile hoc nomen haberi; & voeari: putant enim pronunciari ab homine haud poffe: ac tametfi eius literæ fyllabæque pateant, prolationem tamen effe prorfus nobis ignotam. Sed hoc olet futilem Iudæorum fuperftitionem. Meliua eorum alij vocant ideo ineffabile quod eùm fit Dei proprium nomen, euulgari in plebe, & ore humano proferti honoria gratia non deceat, nec debeat. Sed velim potiùs, vt ifti tam religiofi Hebræi, Deum meliore & altiore viuendi, quàm loquendi & pronunciandi ratione honorandum effe arbitrarentut: nee audirent à Domino, illas tam fæpè repetitas querimoniaa: *Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè eft*

Superftitio Iudæorū circa Dei nomen.

B *a me.* Ifa. 29. Proferte iam nunc Hebræi, piè quidem, audacter tamen, facrufanctum nomen Dei Iehouah: ac fimul vera in Chriftum fide & fanctitate vitæ (quæ extra Chriftum nulla effe, nec fingi ptest) Deum ipfum colite.

Ifa. 29.
Viuendo potius, quam loquēdo Deus colitur.

10. Hae de te pulcherima eft illa enmptobario D. Cypriani *lib. de dupl. mort.* Omnis (inquit) piorum vita teftimonium reddit Deo: non quod ille euiufquam egeat teftimonio, qui ex fe fons eft æternæ gloriæ, vt nec vllis homioum honoribus fieri poffit honoratior, nec vllis mortalium ignominiis obfcurior. Sed tamen ita vifum eft æterno illius diuinóque confilio, vt fuam bonitatem, fapientiam ae potentiam apud homines per

S. Cypr.

Deus cur à nobis & per nos vult honorari.

C hominea velit illuftrari: ficut multa hominibus per homines largitur, quæ per fe dare poterat, qui quicquid vult, metu poteft; & cui voluiffe, feeiffe eft. Et quamquam ad illam ineffabilem maieftatem nulla pertingit ignominia, tamen in Scripturis ita loquitur, quafi per noa, vel honoretur, vel ignominia afficiatur. Sicut autem nomen Dei glorificatur vita piorum hominum, in quibus ipfe per fpiritum fuum operatur, quicquid faciunt boni: ita è diuerfo polluitur & infamatur malefactis eorum, qui fe Dei cultorea profitentur. Quemadmodum & militis virtus, aut ferui probitas redundat in gloriam ducia, aut heri; ita militia ignauia: aut ferui nequitia, de-

In Deum redundat noftra laus aut ignominia.

D decori eft duci, aut hero: propterea quòd horum mores magna ex parte pendent ab illorum moribua in quorum poteftate funt. Qui etiamfi prorfua abfunt ab omni culpa, tamen popularis exiftimatio folet dominorum morea ex fernorum moribus æftimare. Quoniam autem homines ex fefe nihil habent virtutis, quicquid per nos rectè geritur, eedit in gloriam Dei, & ideo thefaurum diuinæ potentiæ promit interdum ex vafis fictilibus, vt fublimitas fit virtus Dei, & non ex nobis. Hæc omnia Cyprian. Nobiliores ego illius fententias ftatueram indicare, fed quia per fe patent, legentiom fedulæ diligentiæ relinquo. Sciant dcoique Hebræi ifti nimium circa

Seruorum mores pendent ex dominis.

E verba religiofi, at eirca vitam plufqnam irreligiofi: quod eleganter à D. Hilario dictum eft: Regnum cælorum fola verborum officia nō obtinent. Audiéntque demum aliquando fatis fuo malo, cùm infructuofa erit pœnitentia, inanífque deploratio (vt monet D. Cypr.) à iudicis ore, *Nefcio vos. Non omnis, qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum; fed qui fecerit voluntatē Patris mei*, &c. Sit iam bonis auibus (vt volunt Hebræi) nomen hoc indicibile. At infertum, & infufum vii eft nomini facrofancto Iefo, & pronunciari, & dici, & prædicari poteft. Certum eft enim è quatuor literis nominis יהוה *Iehouah*, tres in oomine, יהושע *Jehofuagh* inueniri. Venit enim in mundum Dei, Verbum factus homo, vt

S. Hilar.

S. Cyprian.
Iudæorum nimia religio in verbis.

Deum

Deum manifeſtaret hominibus; quod ſæpiùs in Euangelio inculcatur, atque adeò per incarnationis myſterium Deus abſconditus ſcitur, videtur, palpatur, cum hominibus cõuerſatur, imò & patitur, & moritur in terra. Sic igitur euulgatur *Iehouah*, vbi cum *Iehoſuagh* cõiungitur. Nota etiam à radice ישע *iaxagh* ſaluauit, deduci ישע *iexagh* ſalus, indéque *Iehoſuagh* ſaluator, *ιησοῦς*: vt vertunt LXX. quod eſt nomen *Ioſue*, & *Ieſu Ioſedech* non autem *Iexu*, vt Iudæi appellãt per contemptũ. Ita Bellarm. *in arte Hebræa noua, pag.* 19.

Ieſu nomen explicatio eſt nominis Iehouah.

Bellarm.

11. *Et omne virgultum.*] Significat primam illam plantarum productionem non ex ſemine in terrã infuſo, neque beneficio Solis, & pluuiæ, atque humanæ culturæ factam fuiſſe, ſed ſolo conditoris verbo, vt viſum eſt in primo capite.

12. *Sed fons aſcendebat, &c.*] Primores illi natales mundi dies erant ſudi, ac ſereni; nondum pluuij, aut nubili, aut nebuloſi. Nihilominus vi Solis in altum vapores ſublati, noctu aliquantulum denſiores effecti cogebantur in roridam nubem: quæ ſubinde reſoluta in tenuem rorem placidè & guttatim humectabat, fouebat, nutriebátque tellurem, eiúſque plantas. Iſte igitur vapor vocatur hic fons qui à terra in altum aſcendebat, & irrigabat ſuperficiem terræ. Alij longè aliter opinantur: ſed quod ſtatuimus, pluribus & doctioribus perplacet. Scio à piis autoribus hoc loco in myſtico ſenſu totam hanc mundi fabricam accommodari ad Virginis Deiparæ laudationem. Cùm enim illa ſit nouus à Deo conditus mundus, in quo noua ſunt omnia: profectò ſex dierum opera in illa egregiè conſiderantur. Cælum ipſa eſt, ſed vtique animatũ, de quo ait Dominus: Cælum mihi ſedes eſt. Ipſa eſt terra, ſed benedicta à Domino, ex qua fructus ſublimis, fructus gloriæ & honeſtatis, Deus nimirum factus homo prodiit. Ipſa luna eſt ad noctem huius ſæculi irradians; ipſa quoque ſol in æternitatis die, cælites omnes ſuæ maieſtatis decore colluſtrans, & lætificans. Ipſa eſt abyſſus aquarum, Maria ſcilicet gratiarum. Tunc verò Spiritus ſanctus ferebatur ſuper aquas, quando Spiritus ſanctus ſuperuenit in illam, & virtus Altiſſimi obumbrauit illi. Ipſa eſt firmamentum, in ipſa ſtellæ, ſydera, & quicquid in mundo pulchrum & ſplendidum exiſtit. Ab ipſa flores pullulant, plantæque & quicquid veram & cæleſtem vitam viuit, à matre Dei digniſſima, vtique reparatrice mundi poſt Filium ſuum, habet vt viuat, vt ſit. Denique ipſa mulier illa eſt, de qua natus eſt Ieſus, qui vocatur Chriſtus: non quidem primus homo de terra terrenus, ſed primus homo de cælo cæleſtis.

Dies in orbe primo erant ſudi. Noctes primæ erant roſcidæ. Vapor roridus dicitur fons.

B. Maria nouus mundus.

Iſa. 66.

Iſa 66.

In B. Maria opera ſex dierum conſiderantur.

SECTIO III.

Formauit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ, & inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ, & factus eſt homo in animam viuentem.

1. FOrmauit Dominus Deus hominem, &c.] Diſcutienda erũt circa hominis primi formationem: ſcilicet, Deus plaſmator, materia corporis, denique anima. Quod ad primum attinet, optimè dictum eſt à D. Chryſoſt. *homil.* 12. hæc verba: *Formauit Deus hominem, &c.* ob noſtram infirmitatem tanta attemperatione ſcripta eſſe. Videtur enim hoc quodammodo indignum Deo, ſed propter nos, & propter noſtrã infirmitatem hæc ſic narrat Scriptura ad noſtram ſe tenuitatem ſubmittens: vt quoniam nos tanta familiaritate dignatur, ad faſtigium illud redire poſſe confidamus. Ita Chryſoſt. Tam inſinuato architectandi conatu Deus hominem præ cæteris creaturis formauit, & quidem ſimili, non autem ſublimiore materia (vt ſtatim videbitur;) quorſum igitur, niſi vt illuſtriorem demonſtraret beneuolentiam erga hominem, ipſúmque ad ſui creatoris amorem & reuerẽtiam excitaret, ſpem quoque illius erigeret ad ſempiternam Dei viſionem ac fruitionem, & appetendam, & conſequendam. Eleganter admodum D. Ambroſ. *lib.* 2. *Luc.* 3. hunc eundem commentans locum, non otioſè (inquit) corporalibus quibuſdam manibus circa Adam & Euam Moyſes Deum inducit operantem. Mundum Deus fieri iuſſit, & factus eſt, & vno verbo opus mundi Scriptura indicat abſolutum. Ad hominẽ venitur, & manus ipſas quodammodo ſtuduit tibi Propheta Dei laborantis oſtendere. Plus neſcio quid in his intelligere, quàm lego: Opera Dei elaborata me cogunt. Hæc Ambr. Deinde verò diuertit aliò ad enodandum myſteriorum inuolucra. Satis hîc nobis fuerit Dei condentis hominem admirari ſtudium, amorem revereri. Suas Omnipotens manus, in quibus infiniti ſunt theſauri, imò & ipſæmet theſauri ſunt, omnium bonorum, ad fingẽdum formandúmque hominem ſic demittit. Quis non ſtupeat, quis etiam non (liceat dicere) inuideat Angelorum? Voce Dei Angeli, manibus Dei homo conditur. *Manus tuæ Domine fecerunt me*; ait ſanctiſſimus Iob. *Opus manuum tuarum non deſpicies.* Audacter, & amicè pariter, & in ſpẽ erectus, & maiora concipiens animo, ac cælum terrámque præ tanta ſui conditoris beneuolentia deſpiciẽs homo, amore in Deum tam beneficum, tam amicum, tam familiarem, tam denique Patrem inflammatus, identidem repetat gloriabundus. Pulchrè quidem Ropertus Abbas *c.* 10. *in Geneſ.* quaſi totum cælũ cum ſuis Angelis effuſum excitúmque eſſe exiſtimat ad ſpectandum quanto, & quam inſolito ac mirabili ſtudio, Dei omnipotentia hominem efformauerit, his verbis. Eleua ſi habes oculos, & vide non in anguſto theatro, ſed in orbe terrarum ludentem, & cum filiis hominum deliciantem Dei ſapientiam, *Eccl.* 24. Et recogita ſic ludendo cum filiis hominum, quæ vel quanta fecerit, quæ vel quanta dixerit. Cæli erudiri ſunt ſpectando, hoc terrarum circo eius ludum, vel delicias habitas cum filiis hominum & aliquis homuncio faſtidit quaſi ludum ſuperfluum? nempe ex hoc ſpectaculo (vt Apoſtolus ait *ad Epheſ.* 3.) innotuit principatibus vel poteſtatibus, multiformis ſapientia Dei. Hæc Rupert. Profectò, ſi vſquam alibi ſuum habet locum ſententia D. Auguſt. vocantis diuinam Scripturam Literas de melle cæli melleas. 9. *cõf.* 4. in præſentia maximum tenet. Quis enim non ſtupeat ad amorem Dei in tã mirabili ac dulci formatione hominis? Sed longè admirabilior ac dulcior Dei caritas in reformatione hominis. Sic optimè S. P. Chryſol. ad illa verba Matth. 9. *Vidit hominem.* Vidit (inquit) plus diuinis oculis, quàm humanis. Vidit hominem, vt peccata hominis nõ videret; vidit opus ſuum, vt deſpiceret opera peccatorum; vidit illum Deus, vt ille videret Deum. Ita Chryſ. *ſerm.* 30. Similiter dixerat *ſerm.* 28. Vidit hominem: non dixit, vidit Matthæum: quia in Matthæo hominem liberarat, tam Deo conditori

Chryſ. Deus demittit ſe ad nos, vt ſpẽ faciat aſſurgendi.

Dei amor erga hominem.

S. Ambroſ.

Dei mira operatio circa hominem.

Iob 10.

Rupert.

Hominis creatio ſpectaculum fuit cæleſtibus.

Eccl. 24

Ad Eph. 3.

S. Aug.

S. P. Chryſ.

gratum est ipsius opus: tanta est hominis dignitas! Vidit Deus hominem, scilicet, qualem condiderat, suo prototypo & creatori persimilem. Non videt hominem, qui se vitio suo in bestiam transmutauit.

Tertull.

2. At verò Tertul. *lib. de resurrectione carnis, c. 5. & 6.* tam optimè grauitérque hunc eundem locum pertractat, vt meritò pensitari debeant omnia & singula eius verba, quæ sic habent. *Faciamus hominem*, antè præmisit, & ampliùs manu propter prælationem na vniuersitati compararetur. *Et finxit Deus hominem.* Magnæ sine dubio differentiæ ratio, pro conditione scilicet rerum. Minora enim quæ fiebant eo, cui fiebant. Siquidem homini fiebant, cui mox à Deo addicta sunt. Meritò igitur vt famula, iussu & imperio, & sola vocali potestate vniuersa processerant. Contrà homo, vt dominus eorum in hoc ab ipso Deo extructus est, vt dominus esse posset, dum fit à Domino. Sic Tertul. Colliges hinc pro diuersa rerum conditione Deum conditorem illis creandis diuersimode se accommodasse. Nam cælum, terra, elementa, pecudes, plantas, vt quæ ad famulandum homini, perpetuo seruitutis iure crearentur, imperiali iussu, tanquam seruitia condidit. At homo rerum illarum dominus, non iussu tantum, vt seruus, sed grandi apparato & conatu Domini creatoris fuit efformatus, vtpote etiam amicus & familiaris ipsius, qui illum sibi ad amicitias architectabatur. Deinde prosequitur Tertul. Persequar propositum, si tamen tantum possum carni vindicare, quantum contulit ille, qui eam fecit, iam tunc gloriantem, quòd illa pusillitas, limus in manus Dei, quæcunque sunt, peruenit: satis beatus, etsi solummodò contactus. Quid enim si nullo amplius opere, statim figmentum de contactu Dei constitisset? Adeò magna res agebatur, qua ista materia extruebatur. Itaque toties honoratur, quoties manus Dei patitur; dum tangitur, dum decerpitur, dum deducitur, dum effingitur. Recogita totum illi Deum occupatum, ac dedicatum manu, sensu, opere, consilio, sapientia, prouidentia, & ipsa inprimis affectione, quæ lineamenta ductabat. Quodcunque enim limus exprimebatur, Christus cogitabatur; Homo futurus, quod & limus & sermo caro, quod & terra tunc. Sic enim præfatio Patris ad Filium: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*, Genes. 1. Et fecit hominem Deus, id vtique quod finxit, ad imaginem Dei fecit illum, scilicet Christi. Ita limus ille iam tunc imaginem induens Christi futuri in carne, non tantùm Dei opus erat, sed & pignus. Hactenus Tertull. Ex hac sententia Tertul. si non probari, ac certè iuuari non leuiter potest, ea nonnullorum opinio, qui confingunt Verbum diuinum hîc apparuisse, non quidem vera, sed adumbratili humani corporis specie indutum: talique habitu primi hominis opificium peregisse. Quem insuper ad imaginem sui scilicet, quam apparenter præferebat humanam, condere se testatus est. Sed fabulam videtur hæc opinatio subolere. Veriùs ac pulchriùs inducitur illa Dei de futura Verbi incarnatione præmeditatio: finis enim creationis rerum atque hominis erat Deus homo in mundum venturus.

Creatura cõdita famuli iussu.

Creatur homo vt dominus.

Tertull.

Corpus hominis Dei manibus efformatur.

Christus in creatione hominis cogitabatur.

Genes. 1.
Homo factus ad imaginem Christi.

Verbum an vt homo apparuerit in creatione hominis.

3. Secundò expendenda est materia: Fecit Deus hominem de limo terræ. Et quidem, licèt corpus humanum ex quatuor elementis, vti cætera mixta, conflatum sit, hîc tamen præci-

Corporis Adam quæ fuerit materia.

A

puè fit mentio aquæ, & terræ, maximè in eo prædominantium, quemadmodum grauitas corporis deorsum inclinantis; & cadaueris in hæc duo elementa resolutio proxima, demonstrant. Hebraicè עפר *ghophor* significat minutum ac vilem puluerem, atque adeò puluisculum. Quia verò ineptus ad fingendum puluis ob ariditatem existit, necessarióque adiunctum pulueri esse debet aliquid humidum, & aqueum: ideo vertitur limus, scilicet quidpiam ex puluere & humore commixtum, quod in lutũ argillámque coaluit; ex quo figuratus homo est, vti statua quædam lutea. Ob hanc enim rationem vniuersa planè Scriptura Deum figulũ; hominésque Dei opera

B

& vasa lutea commemorat. Ergo Tertul. *citato loco* sic ait. Licèt caro audiat, terra es, origo recensetur, non substantia reuocatur; datum est esse aliquid origine generosius, & de mutatione felicius. Nam & aurum terra, quia de terra, hactenus tamen terra, ex quo aurum. Longè alia materia splendidior atque nobilior de obsoletiore matrice. Ita & Deo licuit carnis aurum de limi sordibus, excusato censu, eliquasse. Sed quãdo & quomodo caro floruit ex limo: Obliteratus & deuoratus est limus in carnem, cùm factus est homo in animam viuam, de Dei flatu, vapore scilicet, idoneo torrore quodammodo limũ in aliam qualitatem, quasi in testam, ita in carnem. Sic

C

Tertul. Quo nihil elegantius dici posset, ad demonstrandam Dei erga nos beneuolentiam: cùm etiam quod in nobis abiectius est, carnem & luteum corpus, à Dei manibus tractatum efformatúmque fuerit: & quod multo admirabilius est, diuini amoris igne concoctum. Vnde docemur, nihil nobis adeò naturale genuinúmque esse, quàm amorem scilicet erga Deum, à quo conditi & cocti sumus. Similiter ad commendationem corporis humani Procopius interpretatur hunc locum. Cùm Deus (inquit) hominem immortalem condere vellet, ipse eum per se format, & huic operi, quasi suas admouet manus. Nouerat enim omnino necessarium esse, vt quicquid sua operaretur manus, id perpetuam possideret immortalitatem, vtpote immortalitatis opus. Sic

D

ille. Agnosce ô homo dignitatem tuam! etiam corpus tuum Dei manibus effictum est in pignus immortalitatis. Quid ergo illud ad lutum & cœnum fœdissimarum turpitudinum abiicis, in pignus gehennæ sempiternæ? Cæterùm D. Chrys. *homil.* 12. puluerem, & quiddam (vt vocat) tenuissimum ac vilissimum, quod est in terra, ex quo hominis corpus effectum ad humilitatis commendationem adducit. Et formauit (inquit) Deus hominem puluerem de terra. Hinc si attendere volumus, non parua nobis humilitatis affertur doctrina. Nam cùm cogitauerimus vnde constitutionis suæ initium natura nostra

E

susceperit, etiamsi sexcenties supercilia surrigamus, ea reprimemus, & humiliabimur, & substantiæ nostræ qualitatem perpendentes modestiam discemus. Superiùs fuit scriptum, *Fecit Deus hominem ad imaginem suam, &c. Dominamini, &c.* modò ne ignorando quomodo constitutus sit, magnos sibi videatur homo, & præscriptos sibi limites pertranseat; propterea repetendo docet Scriptura, & formationis eius originem, & vnde primus homo productus sit. Nam cùm post hanc doctrinam qua agnouit se è terra habere originem, & serpentis deceptione parem aliquam cum Deo æqualitatem imaginatus est, qui de terra formatus: si priori narratione contentus

Cur Deus figulus, homo figmentum dicatur.
Tertull.

Caro aurum ex fordibus.

Dei flatus carnem decoxit.

Procop.
Corpus hominis à Deo effictum ad immortalitatẽ.

Corpus hominis non abiiciendum in turpitudinẽ.
Chrysost

Corporis materia humilitatem conciliat.

rentus fuisset Propheta, & non repetitis omnibus diligenter non docuisset, in quam non incidissemus insaniam? Hæc omnia Chrysost. Persimilis est commentatio Procop. & pulchra itidem adnotatio ad mores. sic habet: Puluerem dicit terræ partem purulentam, & in superficie terræ volitantem. elicitur itaque hinc Deum non collegisse optimam terræ partem, ex qua formaret hominem, sed superfluam, & quasi inutilem, vt appareat Deum omnia ex sua infinita parauisse & adornasse potentia. Deinde voluit ostendere quod ait Scriptura, nos nihil esse. scilicet recordatus est quòd puluis sumus, spiritus vadens & non rediens, *Psalm.* 77. Hæc ille. Videant suum natalem puluerem superbi homines, ac demum erubescant.

Procop. Psalm. 77.

4. Duo igitur habemus ex hac hominis de puluere, siue de limo terræ productione: nimirum, & Dei erga homines singulare beneficium, quo præ cæteris rebus à se conditis hominem præferendum esse voluit: & altera ex parte vilissimam corporis conditionem, quæ ad humilitatem perdocendã magnopere conducit. Vtrunque ostendit egregiè Rupertus *cap.* 20. *in Genes.* ad hunc modum. Formauit Deus hominem de limo terræ. Hoc sicut dignum erat perpendentes homines sancti, pulchra plasmata in gloriam & honorem præparata, hunc ipsum creatorem suum plasten, seipsos autem lutum appellauerunt, eleganti confessione, lacrymosa declamatione. Isai. 64. *Et nunc Domine tu Pater noster es, & nos lutum, & fictor noster, & opera manuum tuarum omnes nos.* Item Ierem. 18. Hinc etiam ibidem Rupertus duo alia concludit, scilicet præstandam ab homine sic è puluere manibus Dei efformato, obedientiam & obsequium suo conditori. Clamat enim Isai. 45. *Væ, qui contradicit fictori suo, testa de samiis terræ.* Et Paul. ad Rom. 9. *O homo, tu quis es, qui respondeas Deo? Nunquid potest figmentum dicere ei, qui se finxit, quare me fecisti sic? aut nunquid non habet potestatẽ figulus facere de eodem luto aliud quidem vas in honorem, aliud in contumeliam.* Alterum deinde quod subinfert Rupertus, sic habet. Timendum vnicuique nostrûm de seipso, ne vas, quod fecit ipse, dissipetur in manibus eius, & hoc abiecto faciat aliud vas, sicut placuit in oculis eius, vt faceret. Hæc ille. Rectè D. Hieron. ad Celantiam (à nonnullis adscribitur D. Paulino,) hanc hominis à Deo formationem considerans: Quid vnquam (ait) tam superbum, quid verò tam ingratum videri potest, quàm aduersùs eius viuere voluntatem, à quo ipsum viuere acceperis? Quàm illius præcepta despicere, qui ideo aliquid imperat, vt causas habeat remunerandi? Neque enim obsequio nostro Deus indiget, sed nos illius indigemus imperio. Ad hæc, puluerulentum nostri ortum perpetuò habendum ante oculos viris sanctitate conspicuis, ac præsertim virginibus mundum (vt dixit Gregor. Nazianz.) pudicitiæ gloria superegressus., ac Deo quodammodo accedentibus. Ne virtutum maximarum splendore inaniter efferaotur: sapienter monet D. Ambros. *lib.* 3. *ad Virgines.* Contemplationem (inquiens) corporis, velut nauis saburram suscipe, ne in tantis mundi fluctibus iactantiæ alicuius aura circunferat. Sic Ambros. Haud prætteribo interpretationem Procopij admodum luculentam. Formauit Deus hominem puluerem de humo. Voluit enim nobis ostendere, quod nullam pulchritudinem inde, vtpote ex terra fœdis-

Rupertus.

Isa. 64.

Ierem. 18.

Rupert.

Amor & obedientia præstanda Deo.

Isa. 45.

Ad Rom. 9.

Rupert.

S Hieron.

Ingratitudo erga Deum.

Greg. Naz.

Virgines & sancti homines sua naturæ conditionẽ nouerint.

S Ambr.

Procop.

Pulchritudo non est ex terra.

sima, acceperimus, licèt ex ea simus nati; puluerem etiam accepit, non glebam. Ex ipsis statim iam inde exordiis resurrectionis spes denũciatur. Nam homo in puluerem resoluendus erat: iuxta Psalm. 21. *Et in puluerem mortis deduxisti me.* Ne quis igitur puluerem in sepulchris cernens, desperet de resuscitando genere humano; propterea in prima hominis creatione confirmauit resurrectionis spem. Hæc ille. Mirificè (vt præmisimus) elucet in hoc opere singularis Dei beneuolentia erga hominem: cuius etiam abiectissimam carnem Deus ipse suis manibus de luto effinxit. Hominis ergo carnem, & lutum manibus Dei teneri, & versari, quis non miretur? at nihil hoc est miraculi, si comparetur cum eo quod omnem superat admirationem, videlicet, cum Incarnationis mysterio, in quo Deus ipse nostram ipsam carnem, nostrum lutum, diuinitati suæ personali vinculo vniuit, & Verbum caro factum est. Planè iam nunc hominis caro diuinitatis particeps vniuersam Angelorum puritatem excedit. Et in qua (iuxta D. Ambros.) priùs erant incentiua libidinis nunc sunt domicilia castitatis. Hinc etiam fit, vt licèt Virgo Deipara eiusdem luti, cum cæteris, carnem habeat, ipsa tamen ob infinita & illustrissima virtutum & gratiarum ornamenta puritate carnis enituerit tam admirabili, vt sub Deo nulla par cogitari possit. Hinc fit (autore D. Ambros.) genitale Dominici corporis aula Regis æterni. Hinc est, quod verè dicitur Virgo Dei mater à S. Ioanne Damasceno: Gloria luti nostri, & naturæ nostræ venustas. Restat explicandum quod tertio loco proposuimus. Sed commodiùs sequenti commentatione integra enodabitur.

Resurrectionis symbolũ.

Psal. 21.

Incarnationis mysterium

S. Ambros.

B. Maria puritas, & excellentia.

Ioan. Dam.

5. *Inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, & factus est homo in animam viuentem.*] Compositio iam ex lutea materia corpore, desiderabantur forma ipsius substantialis, anima, vita, vitæque operationes. Ergo Deus omnipotens inspirauit, siue insufflauit (loquitur more humano) animam: vt intelligatur non ex materia, vt reliquæ corporearum rerum formæ, educta; sed ab extrinseco diuinitus infusa: nec aliqua de substantia Dei decisa portio, sed vt effectus quidam omnipotentiæ diuinæ ex nihilo. At secundùm operandi modum tam humano, tam amico, & suaui creationis genere, vt quasi quidam à diuino peccatore, aut etiam corde halitus (sic vertunt aliqui) imò & quasi ipsius Dei viscera, amoresque, anima hominis esse videatur. Dicitur autem spiraculum vitæ, non quatenus rationalis & intelligens anima est, sed quatenus vegetabilis. Quia verò animæ in corpore degentis, atque operantis, vitæque inceptæ, itémque perdurantis indicium, est continens reciprocatio halitus: ideo anima spiraculum vitæ nuncupatur, quo maximè se infusam esse corpori exteriùs demonstrat: atque, vt exponit Theod. *quæst.* 23. ipsius animæ naturam obscurè declarat: nempe ipsam esse spiritum, creabilem, inuisibilem, & intellectiuum, expertem crassitudinis corporeæ. Sic ille. Hebraicè חיים *chaim*, non vitæ; sed *vitarum* plurali numero: vt ostendatur excellentia vitæ humanæ: solent enim Hebræi, (vt suprà visum est in nominè *Helohim* 1. cap.) res excellentioris aut naturæ, aut ordinis, aut dignitatis, numero plurali efferre: at vita hominis cùm substantiali, tum accidentaria nihil in rebus corporeis sublimius est, & excellentius. Deinde

Anima hominis excellentia.

Anima cur spiraculum vitæ.

Theod.

vitarum nomine, multiplex spirandi facultas, atque etiam triplex gradus eiusdem animæ rationalis, sensitiuæ, vegetatiuæ, significatur. Porrò illud, *& factus est in animam viuentem*, Hebraismo ponitur: Factus est animal viuens; cœpit opera vitæ exercere, quales sunt motus, sensus, & alia; vt cerni solent in animantibus. Chaldæus vertit: in animam loquentem, sed non appositè. Satis enim refellitur ex illo 1. *Corinth.* 15. cùm Apostolus opponit hanc animam viuentem Adami gratiæ & spiritui viuificanti Christi Domini. Nimirum, *Factus est homo Adam in animam viuentem, nouissimus Adam in spiritum viuificantem*. Vnde videas nostram versionem ab Apostolo approbari. Grande miraculum Dei: Puluerem (ait S. Cyril. Hieron. *catech.* 12.) hominem fieri ex vnius formæ puluere carnem, & ossa, & tot membrorum diuersitatem fieri, mirabile est. Lutum animatum mouere se; lutum loqui, docere, videre, regnare, parere, hoc admirandum. Quid igitur, lutum quidem in oculū mutatur, & virgo non generabit? &c. Sic ille ex creatione Adami colligit optimè incarnationis miraculum à Deo fieri potuisse.

Homo animal viuens.

1. Cor. 15.

S. Cyrill. Hierosl.

6. Iam verò his circa literalem sensum prælibatis, consequenter ad euoluenda mysteriorum hic latentium inuolucra aggrediamur. *Inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ.* Animam videlicet infudit, & vniuit corpori, ad cuius cum corpore coniunctionem conditus tandem est homo ad imaginem Dei, & (quod bene explicat Procopius in 1. *Genes.*) vt ipse homo esset quidam ordo à Deo præpositus vniuersæ rerum naturæ. Quemadmodum in vrbibus absentis Regis, vel Imperatoris, venerantur imaginem: sic Deus cùm nequeat cerni ab vniuersa creatura, imaginis loco posuit hominem, vt omnes creaturæ, dum inseruiunt homini, sic colant supremum Numen, huius scilicet vniuersi opificem. Hæc Procop. Ad hunc locum D. Chrysost. *homil.* 13. sic effatur. Formatum ex puluere corpus iuxta præceptum Domini, quasi instrumentum erat, quod egebat aliquo se mouente: imò sicut lyra, quæ opus habet aliquo, qui possit arte & scientia sua, per membra, quasi per fistulas conuenientem illi melodiam Domino offerre. Ita Chrysostom. Hac etiam tum pulchra similitudine citharæ, & citharœdi, hoc est, corporis, & animæ vtuntur passim sacri Doctores; inter quos D. Ambros. *in Psalm.* 42 explicans versum illum: *Confitebor tibi in cithara Deus meus*, sic ait: Cithara est caro nostra, quando peccato moritur, Deo viua. Cithara est caro nostra, quando septiformem accipit spiritum in Baptismatis sacramento. Testudo enim, dum viuit, luto mergitur: vbi mortua fuerit, tegmen eius aptatur in vsum canendi, & piè gratiam disciplinæ numeris modulantibus obloquitur. Similiter caro nostra, si viuat illecebris corporalibus, in quodam cœno viuit, & voragine voluptatum. Si luxuriæ moriatur, atque incontinentiæ, tunc veram vitam resumit, tunc edere incipit bonorum operum dulce modulamen. D. Augustin. *concion.* 1. *in Psalm.* 48. Sic (ait) vtitur anima corpore, quomodo vtitur citharista psalterio. D. Chrysost. *homil.* 2x. *ad Populum Antiochenum*, explicans illa verba Psal. 80. *Sumite psalmum, & date tympanum, psalterium iucundum cum cithara*, ita commentatur. Vnum ergo capit, & tria exigit: ex tribus enim constituti sumus, vt dicit Paul. 1. Thessal. 5. *Vt integer spiritus vester, & anima, & corpus sine querela seruetur.* vt sit tympanum, pellem habet mortuam: igitur mortifica corpus, vt in tympano & choro laudes Deum.

Procop.

Homine Deus sua imaginem proposuit creaturis.

Chrys.

Homo lyra & cithara Dei.

S. Ambr. Psal. 42.

Caro humana testudini similis.

S. Aug. Psalm. 48.

Psalm. 80.

Caro tympanum.

1. Thess. 5.

7. Hanc igitur animæ cum corpore coniunctionem, vtpote post lapsum Adami, corrumpente omnia peccato, mirum est, quàm sæpe grauitérque doleant, ac deplorent sanctissimi Patres. Hinc illud ad animam D. Gregor. Nazian. lamentum *tractat. de humana natura*: Quis tibi tam duram necessitatem imposuit vt cadauer passim circunferas? Quis permolestis vitæ compedibus ita te astrinxit, vt perpetuo nutu in terram propondeas? Hæc Nazianz. Ibidem etiam sanctus Doctor, quamuis senili ætate venerādus, & quod plus affert admirationis, sanctitate præcellentissimus, in suum corpus grauiter inuehitur, ac post multa iniuriarum probra: Tibi (ait) quidem caro, hæc à me dicta sint, tibi inquam blando hosti, tibi humanissimæ feræ, & tamen me blandè demulcenti; igni (quod valde mirandum est) frigus afferenti, &c. Non minùs aculeata sunt verba D. Gregor. Nysseni *tract. de beatitudinibus*, in vltima sic habent. Veluti clauo quodam, sentiendi vi, ad vitæ voluptates affixa anima, difficulter ab his, quibus adhærescens coaluerit, auelli solet. Et in modum testudinum, & cochlearum, veluti testaceo quodam tegmento illigata, impedita, ac tarda est, ad eiusmodi motus quippe totum simul trahens vitæ pondus. Hæc ille. Profectò anima hominis immortali, nihil in orbe rerum corporeatum, aut nobilius, aut speciosius existit: foretque animæ in statu innocentiæ, si perdurasset, ea nobilitas, ac pulchritudo, multo admirabilior, ob gratiæ supernaturaliúmque & moralium virtutum dotes, atque ornamenta. Sed ea nunc ob istam cum corpore terreno, & saginæ abdominique suo incumbente miserandam iuxtà, & periculosam coniunctionem, nihil abiectius, nihil deformius, vbi vitiorum labe dedecoratur. Vnde D. Gregor. Papa in *Psalm.* 6. egregiè obseruat. Si anima (inquiens) se circumspiciens consideret, & decorem, quem perdidit, & obscœnitatem, qua se velut quodam deterrimo colore perfudit, nisi sit lapis, erubescit. Nam & illud verum est apertæ desperationis indicium, si verecundiam non sequitur peccatum. Hinc Ierem. 3. *Frons mulieris meretricis facta est tibi, noluisti erubescere.* Ita Gregor. Quanto autē execrabilius etiam lætari in rebus pessimis? quam suæ prioris vitæ inuerecundiam sæpiùs lamentatur Augustin. vnde illud: Dolere amabam, & quærebam, vt esset quod dolerem. Quid autem mirum, cùm infelix pecus aberrans, ô Domine, à grege tuo, & impatiens custodiæ tuæ, turpi scabie fœdarer? 3. *conf.* 2. Præceps ibam tanta cæcitate, vt inter coætaneos meos puderet me minoris dedecoris, quàm audiebam eos iactantes flagitia sua; & tanto glorantes magis, quanto magis turpes essent; & libebat malum facere non solùm libidine facti, verumetiam laudis. *lib.* 2. *cap.* 3. Pulcherrima sunt etiam illa quæ D. Gregor. Nazianz. *Orat.* 6. animæ cum corpore & consortium & dissidium contemplatus edisserit ad hunc modum. Haud equidem scio quo pacto simul & imago Dei sim, & cum cœno voluter: quod & cum pulchra valetudine est, bello me lacessit; & cùm bello premitur, mœrore me afficit. Quod & vt conseruum amo, & vt inimicum odi, atque auersor: quod & vt [illegible] vinculum

Greg. Naz.

Inter corpus & animam pugna.

Greg. Nyss.

Voluptas animam terræ affigit.

Animæ nobilitas ex corporis coniunctione dedecoratur.

Greg. Papa.

Verecundia ex peccato.

Ierem. 3.

S. Aug.

Greg. Naz.

vinculum fugio, & vt cohæres vereor. Si debilitare illud, & conficere studeo, iam non habeo quo socio & opitulatore ad res præclarissimas vtar. Sin contrà, vt cum socio & adiutore mitiùs agam, nulla iam ratio occurrit, qua rebellantis impetum fugiam, atque à Deo non excidam compedibus degrauatus, vel in terram detrahentibus, vel in ea detinentibus. Hostis est blandus & placidus, insidiosus amicus. O miram coniunctionem, & alienationem! quod metuo, amplector; quod amo, pertimesco. Antequam bellum gesserim, in gratiam redeo: antequam pace fruar, ab eo diffideo. An ideo hoc factum sic est, ne ob excellentiam animæ contra Deum extollamur, ac proinde vilitas & abiectio corporis præstantiam & dignitatem animæ frænet atque coërceat. Vt intelligamus nos maximos simul atque abiectissimos esse; terrenos & cælestes; caducos & immortales; lucis & ignis siue tenebrarũ hæredes, prout in hoc vel illud nobis propendere contigerit. Hæc nostra temperatio est, vt cùm imaginis Dei dignitas nobis animos extulerit, puluis eosdem deprimat contrahátque. Hæc omnia Nazianz. Idem *Orat.* 4. in simili argumento adiicit. Hæc bellum inter se gerunt, castráque ex aduerso habent. Corpus ægrotante anima bellè habet; anima floret, atque in cœlum oculos habet, cùm voluptates decidunt, atque vnà cum corpore marcescunt. Idem *Apolog.* 1. duplicem reddit rationem, quare à summo conditore facta fuerit hæc duarum partium coniunctio tanto naturæ interuallo, ac post peccatum dissidio, inter se dissimillimarum. Prima est, vt per certamen colluctatioeémque cum rebus inferioribus anima ad supernam hæreditatem perueniat; secunda, vt corpus natura graue, & abiectum, sui consortio reddat subtilius, conseruúmque corpus Deo adiungat. Hæc ille. Quæ quàm sint elegantia, nemo non videt, egent tamen attentissima commentatione.

Anima & carnis lis ac societas.

Modestiam docemur ex coniunctione corporis.

Quare anima cũ carne coniungitur.

8. Non omittam, quæ in hoc institutum à Clem. Alexand. luculenter traduntur *stromat.* 4. sic ait: Corpus quidem & terram operatur, & tendit ad terram: anima autem ad Deum extollitur, quæ quidem per veram erudita Philosophiam contendit ad suos, qui suprà sunt, cognatos, auersa à corporis cupiditatibus. Ibidem adiungit: Vita est à peccato separatio. Multi autem nos impediunt valli, & fossæ cupiditatis, iræque & excandescentiæ voragines, quas transilire necesse est, & omnem insidiarum effugere molitionem. Ibidem hoc amplius: Corporis ab anima separatio, quam toto vitæ tempore meditatur Philosophia, quandam cognitione præditam parit animi alacritatem, vt possit facilè ferre mortem naturæ, quæ est solutio vinculorum animæ à corpore. Sic ille. Quæ quidem optima est sententia ad commendandam (vt vocat D. Paul.) mortificationem Domini Iesu in corpore nostro, quam qui habent nec vitam impensiùs diligunt, nec mori acerbiùs ducunt. Denique ibidem Clemens Alexand. de studio viri iusti animam à corpore, eiúsque appetitionibus auocantis; sic ait. Iusto caro est mortua, viuit autem ipse solus, vt qui sepulchrum in sanctum templum Domino consecrauerit, veterum peccatis obnoxiam, animam ad Deum conuertens. Hactenus Clem. Porrò autem mihi videtur D. Bernard. nec grauitate dicendi, nec sententiam pondere, nec elegantiæ concinnitate, aut Clemente, aut Gregorio, aut alio quocunque ex antiquis Patribus in-

Clem. Alex.
Mortificatio cupiditatum.

Mortis meditatio.

Corpus iusti sepulchrum & templum.

A ferior, vbi cum corpore humano pro anima expostulat: amborum lites componere, sopire discordias (nimirum paulisper in hac vita repressis corporis cupiditatibus, ablegatísque vltrò delectationibus,) inter animam corpúsque pacem & amicitiam constituere conatur. Ita exorditur *serm. 6. de aduentu.* Noli ô corpus, noli præripere tempora, potest enim impedire animæ tuæ salutem, tuam ipsius operari non potes. Omnia tempus habent; patere vt nunc anima pro se laboret, magis autem etiam collabora ei: quoniã si compateris, & conregnabis; quantum eius impedis reparationem, tantum impedis tuam: quod nimirum antè reparari non poteris, donec suam in B ea Deus imaginem videat reformatam. Nobilem hospitem habes ô caro, nobilem valde, & tota salus tua pendet de eius salute. Da honorem hospiti tanto. Tu quidem habitas in regione tua: anima verò peregrina & exul apud te est hospitata. Quæso quis rusticus, si fortè nobilis, & præpotens quispiam apud eum voluerit hospitari: non libenter in angulo domus suæ, aut sub gradibus suis, vel in ipsis cineribus accubabit, cedens hospiti suo locum, sicut dignum est potiorem? & tu ergo fac similiter. Iniurias, vel molestias tuas ne reputaueris: tantum, vt hospes tuus honorificè possit apud te demorari. Honor tibi est, vt pro eo interim te exhibeas inhonorum, aut ne C fortè despicias, aut paruipendas hospitem tuum pro eo, quòd peregrinus tibi videtur & aduena: diligenter attende, quid hospitis huius tibi præsentia largiatur. Ipse enim est, qui tribuit oculis visum, auditum auribus præstat: ipse est, qui linguæ vocem, palato gustum, motum membris omnibus subministrat. Siquid vitæ, siquid sensus, siquid in te decoris est, huius hospitis beneficium recognosce. Denique discessus eius probat, quid præsentia conferebat. Protinus enim anima discedente lingua silebit, oculi nihil videbunt, obsurdescent aures, corpus omne rigebit, facies expallescet. In breui quoque totum cadauer putidum, simul & putridum fiet. D Et decor omnis in saniem conuertetur. Vt quid ergo pro temporali qualibet delectatione contristas, & lædis hospitem istum, quam nec sentire quidem vllo modo poteras, nisi per ipsum? Ad hæc si tantum tibi confert exul, & inimicitiarum causa à facie Domini sui eiectus; quantum tibi præstabit reconciliatus? Noli ô corpus, noli impedire reconciliationem illam: quoniam grandis tibi exinde gloria paratur. Patienter, imò & libenter temetipsum expone ad omnia: nihil dissimules, quod huic videatur reconciliationi posse prodesse, &c. Et infrà: Quanta erit illa gloria: quam ineffabilis exultatio, quando creator vniuersitatis, qui præ animabus iustificandis hu- E milis antè venerat, & occultus: pro te glorificanda ô misera caro, sublimis veniet, & manifestus? quousque igitur caro misera, insipiens, cæca, demens, & prorsus insana caro transitorias & caducas quærit consolationes, imò desolationes; si fortè contingat repelli, & indignam iudicari hac gloria, magis autem nihilominus ineffabili in æternum cruciari pœna? Hæc omnia D. Bernard.

S. Bern.
Expostulatio ad carnem pro anima.

Resurrectio futura corporum.

Consolatio mundi est desolatio.

9. *In faciem eius, &c.*] Etsi anima toti penitissimè infusa corpori fuerit, vtpote vera, naturalis, & substantialis forma, suæ naturali materiæ vnita: quia tamen ad eius vnionem & informationem vitales operationes, tanquam compositi ex vtraque parte coalescentis

Facies humana commendatur.

A ceita & vera testimonia repullularunt, atque in facie maximè, quæ & præstantissima membrorú omniú, & omnium sensuum notissima sedes: ideo inspirata in faciem potiùs quàm in quælibet alia corporis membra, dicitur.

Procop.

Deus (inquit Procop.) inspirat in faciem hominis, volens ostendere ex præcipua humani corporis parte dignitatem animæ.

S. Ambros.

Ea tamen ratio D. Ambrosij huius rei optima videtur, quam affert *Epist.* 42. hisce verbis. Nunc intelligo, qua causa Dominus Deus insufflauit in faciem hominis; ibi enim sensus omnis, ibi sedes atque illecebra delectationis, in oculis, auribus, naribus, atque in ore, vt sensus nostros aduersùs delectationem fortiores faceret. Hæc Ambros.

Insufflatio Dei contra delectationem sensus armauit.

B Armauit igitur Deus iuxta hanc doctrinam halitu suo hominis corpus, ac seorsum maximè facultates, aduersùs delectationes, quæ sensibus perceptæ, hostiliter in animæ salutem desæuiunt. Rectè idem Ambros. monet citato loco. Fugiamus delectationem, sicut serpentem. Multas artes habet, & maximè in hominem. Nam alia animantia cibi auiditate capiuntur, homo quanto plures sensus oculorum auriumque habet, tanto maiora pericula. Sic Ambros.

Delectatio quam sit periculosa.

S. Bern.

De hoc malo ac periculo omnium aduersùs animam grauissimo, illud vnum ex D. Bernard. *serm. 6. citato*, afferri æquum est. Genus (ait) illud peccati, quod toties conturbat nos (concupiscentias loquor, & desideria mala) reprimi qui-C dem debet & potest per gratiam Dei, vt non regnet in nobis; sed non eiicitur nisi in morte, quando sic discerpimur, vt anima separetur à corpore. Hæc prima est radix vitiorum, ac turpitudinum omnium fax & flabellum: vnde primi ac validissimi assultus in iuuentutem. In qua positus August. illud de seipso refert:

S. Aug.

Circunstrepebat me vndique sartago flagitiosorum amorum. Nondum amabam, & amare amabam, & secretiore indigentia oderam me minùs indigentem. Quærebam quid amarem amans amare, est, oderam securitatem, & viam sine muscipulis: quoniam fames mihi erat intùs ab interiori cibo teipso Deus meus. Et ideo non bene valebat D anima mea, & vlcerosa proiiciebat se foras miserabiliter scalpi auida contactu sensibilium. Sic August. 3. *conf.* 1.

10. Postremò omnium aduertas oportet ad mores, vnam à Deo tantùm homini tributam animam, quod expendens D. Chryst. *homil. 21. ad populum Antioch.*

Chrys.

Deus (inquit) nobis dedit duos oculos, duas aures, duas manus, duos pedes. Si igitur harum alterum lædatur, per alterum necessitatem consolamur. Animam verò dedit vnam nobis; si hanc perdiderimus, quánam viuemus? Ita Chrysost.

Perditio animæ irreparabilis.

Psal. 21.

Hoc mihi sensu videtur Psaltes Deum precari in Psalm. 21. *Erue à framea Deus animam meam, & de manu canis vnicam meam.* Vnicam Hebraicè יְחִידָתִי *iechidathi*. quod variè solet verti. S. Hieronym. reddit, solitariam E meam; Symmachus, solitudinem. L X X. vnigenitam. Alij vnicam, hoc est, solam, omni ope destitutam, ab hominibus desertam. Nonnulli vnicam, id est, vnicè caram, & dilectam.

Vna vnica hominis anima.

Proh quàm pretiosa hominis anima est, Deo videlicet, quam pretioso sanguine suo redemit! Sed proh, quàm nihil à nobis fit! ipsa vnica est, ipsa vnigenita est, qua amissa per æternam damnationem, quam quæso dabit homo commutationem pro anima sua? nullam omnino. Irreparabiliter perditur anima, cùm gehennalibus incendiis propter sua delicta à summo iudice addicitur.

Anima quanto in pretio habenda.

A Vnica est anima: Super qua (inquit Cæsarius Arelatensis *homil.* 1. aut Eusebius Emissen. *homil.* 10.) extincta per peccatum, plangere debet homo vnicè diligendo, & cogitando, quòd sola & singularis ante tribunal cæleste rationem remotis omnibus solatiis redditura est. Hæc ille.

Cæsar. Euseb.

Vnigenita est, primogenita est: vt prima omnium rerum sit in pretio, in amore, in oculis: vt illi, & pro illius honore, re familiari & & salute, curæ, labores, sudores, vita mórsque hominis, tanquam filio vnigenito, atque vnico hæredi, à patre amantissimo ac studiosissimo impendantur. Sed multo aliter vsu euenit. Nihil enim tam solitarium, orbatum omni ope, B destitutum auxilio, nihil habitum, à sensu, à memoria, à cogitatione, à cura & studio, æquè alienum atque abiectum; quàm anima, sua cuique nostrum est.

Anima quantum in homine sit contempta.

Cùm tamen infinita propè pericula frameæ nomine significata aduersùs vnam intententur animam: quam execrosam ex hac vitam solam, orbem, destitutam, Cerberus in tartaro canis, deuoraturus, hiante faucium orco expectet. Contrà verò caro abiectissima, pecudum cognata totas hominis curas sibi rapit, totum sibi tempus exigit; ipsámque animam natura sua principem, ac dominam teterrimo seruitutis genere, sibi famulari cogit. Proh facinus deplorandum! quic-C quid est in homine virium, studiorum, scientiæ, vitæ denique, totum carni impenditur. Tanta est enim hominis amentia, vt (quod deflet Ambrosius *Epist.* 64.) potior apud ipsum fit carnis, quàm mentis prærogatiua. Et quid maiori studio suscipiendum est, quàm salus? Ita S. Cyril. Hieros. *cat.* 4. Igitur (adiungit *cat.* 18) non de rebus exiguis nostrum est propositum, sed de vita æterna contendimus.

S. Ambros.

S. Cyr. Hieros.

11. Sed ô immensum Dei amorem erga hominem felicissimo tandem Pentecostes die factus est repentè de cælo sonus, tanquam aduenientis spiritus vehementis, & repleuit totam domum, vbi erant sedentes; & apparue-D runt illis dispertitæ linguæ tanquam ignis, seditque supra singulos eorum, & repleti sunt omnes Spiritu sancto, *Act.* 2. Nam, vt rectè obseruat S. Cyrill. Hieros. *cat.* 17. sufflatio Dei cùm obscurata esset per peccatum, noua indigebat inspiratione. Hæc ille.

Pentecoste fit renouatio animæ.

Act. 2. S. Cyril. Hieros.

Sed heus tu ô peccator, quid tibi cum seculo, qui maior es sæculo? vt ait D. Hieronym. *Epist. ad Eliodorum*, Deus suis è visceribus exprompta tibi in faciem, & in pectus vitam indidit: & hac naturali, alteram longè meliorem Spiritus sanctus de cælo veniens inspirauit. Duplicem à Deo vitam habes in præcordiis. Et nihilominus ex iisdem iratus ferinam rabiem; inuidens vulpinam astutiam; libidinosus fœtorem hircorum, & suile cœnum à pectore & ab ore exhalas?

S. Hieron.

Hominem decens vita.

Manus tuæ Domine fecerunt me, & plasmauerunt me, ait E Propheta *Psal.* 118. respiciens quidem ad verba superiora: *Fecit Deus hominem de limo terræ*: cùm Deus, quanti nostrum corpus æstimet, in illa suarum manuum efformatione declarauit. Sic enim Theod. in Psal. locum: De amore erga naturam humanam creatorem admonet, quandoquidem cùm verbo omnia creasset, ipse dicitur hominum naturam finxisse, non manibus vsus (est enim incorporeus,) sed plurimum affectum erga creaturam ostendens. Hæc Theodor. At longè maiori pretio fecit Deus animam hominis, quam non manibus dicitur effinxisse; nec enim de

Psal. 118.

Theod.

Animam pluris, quàm corpus fecit creator.

de terra aut luto est; sed inspirasse vtique ex ipsis Dei visceribus, vt & hinc doceamur, corpus quidem nostrum minoris æstimare, in manibus nimirum, in propatulo, hoc est, periculis expositum portare; animam verò nostram custodire, haberéque sepositam, & vigilantissimè seruatam vti viscera penitiora corporis. Redeo ad versum Psalm. xt. de quo paulo antè: *Erue à framea Deus animam meam, & de manu canis vnicam meam.*

Anima Christi libera

Communior interpretatio est de anima Christi Domini, quam nec peccati virus attigit, nec diabolus constrictam tenuit, nec descendentem ad inferos concludere potuit ergastulum damnatorum. Pulchrè intelligi etiam potest de Virgine Deipara. Vocatur enim à Deo Filio suo anima, & vnica sua; sic filius matrem, vt propriam animam, & vitam diligebat. Meritò vnicam, quia in omnibus gratiarum priuilegiis vnica extitit; Mater, & Virgo mater Dei, & sanctitate super omnes creaturas admirabili excellens. Hanc suam animam, & vnicam à framea diuinæ legis contra filios Adam propositæ, & de manu canis, hoc est, peccati originalis & actualis, Deus Pater illæsam esse voluit, vtique in gratiam filij sui, qui sua infinita merita inprimis obtulit in salutem honorémque dignissimæ matris suæ. Quod enim Filio impenditur, in matrem redundat, & è conuerso (vt monuit D. Idelphonsus) Procop. agnoscit mysterium in eo, quòd non spiritum, sed spirandum vitæ inspirauit: cuiusmodi discrimen etiam Isaias *cap.* 42. adducit illis verbis de Deo: *dans flatum populo, qui est super terram, & spiritum calcantibus eam.* Hisce verbis (inquit) significatur, vniuerso populo terræ datum esse spiraculum vitæ: verùm Spiritus sanctus concessus est iis solis, qui terrenas cupiditates calcant.

B. Maria dicitur à Filio anima, & vnica

S. Idelph. Procop.

Isai. 42.

Homo cur non laudatus à creatore.

12. Postremò quæri potest, cur post hominis constructionem, vbi primùm ille apparuit ex corpore & anima constitutus, non legatur Dominus dixisse, quod cùm cæteras creaturas condidit, pronuntiasse legimus: *Et vidit Deus quod esset bonum,* Genes. 1. Hanc difficultatem proposuit, & sapienter dissoluit D. Ambros. *lib. inst. virg. cap.* 3. sic infit. Cùm omnia opera sua laudauerit Deus, cælum, terram, maria, noctem, & diem, quòd ista proficerent ad vsum laboris, illa ad fructum quietis, laudauerit feras, bestias: vbi ad hominem ventum est, solus non videtur esse laudatus propter quem omnia generata sunt. Quæ igitur causa est, nisi fortè ea, quia alia in specie sunt, homo in occulto? Nihil in bestiis plus reperias, quàm quod videtur. In homine nihil est inferius, quàm quod videtur. Qui cùm ex animo constet & corpore, hoc vtique in eo seruit, quod videtur: illud autem in eo regit hominem, quod non videtur. Meritò ergo alia in exordio laudantur, istius laudatio non promitur, sed reseruatur: quia aliorum gratia foris, huius intus est; aliorum in natiuitate, huius in corde. Quid enim tam altum, & tam profundum, quàm mens hominis, quæ quasi inuolucro quodam corporis tegitur, & occultatur: vt eam haud facilè quisquam introspicere & speculari queat? Ideo ergo homo non ante laudatur, quia non in forensi pelle; sed in interiore homine antè probandus, sic prædicandus est: quem præclarè definiuit Apostolus Petrus, dicens 1. *Petri* 3. absconditum esse cordis hominem in incorruptione quieti & modesti spiritus, qui est ante Deum locuples. Meritò ergo differtur, vt sequatur fœnerata eius laudatio, cuius dilatio non dispendium, sed incrementum est. Nemo ergo se despiciat, quasi vilem, nec contuitu corporis sese æstimet. Nam etsi dixerit sanctus Iob cap. 1. *Nudus exiui de ventre matris meæ, nudus & hinc abibo.* Habuit tamen, quo non solùm inter homines, sed etiam apud Deum diues inueniretur. Quid autem locupletius, quàm quod ad imaginem Dei est, ac similitudinem. Ad imaginem autem interior est homo; non iste exterior; ille qui sensu æstimatur, non oculis comprehenditur. Ille ergo nobis expectandus est, qui serius inuestigatur. Ideo Deus non putauit hominis fabricam esse laudandam, quia maior eius virtute est portio. Præclara quidem species, & præstantior cæteris animantibus, sed irrationabilia specie corporis æstimentur: ea autem quæ rationis plena sunt, communem laudem sequestrent. Homo igitur mihi non tam vultu, quàm affectu admirandus emineat, atque excellat: vt in his laudetur, in quibus etiam Deus prophetico iudicio laudatur, de quo scriptum est: *Terribilis in consiliis super filios hominum,* Psalm. 65. Cuius opera coram Deo luceant, qui bona iugibus operibus facta contexat; & ideo laudatio eius non in exordio, sed in fine est, nemo enim nisi legitimè certauerit, coronabitur. Ideóque Sapiens tibi dicit: *Ante mortem non laudes hominem quemquam,* Eccles. 11. Qua ratione hoc dixerit, superioribus docuit, dicens: *Quia in fine hominis nudantur opera eius.* Hæc omnia S. Ambros. Et quidem animus erat singulas commentando si non illustrare, at certè indicare sententias, vt quæ sint multæ, atque elegantissimæ; sed studio legentium relinquamur.

Hominis laus in anima constat.

1. Petr. 3.

Iob 1. *Hominis laus ex virtute*

Psalm. 65

Eccles. 11. *Homo ante mortem non laudandus.*

SECTIO IV.

Plantauerat autem Dominus Deus paradisum voluptatis à principio: in quo posuit hominem, quem formauerat. Produxítque Dominus Deus de humo omne lignum pulchrum visu, & ad vescendum suaue; lignum etiam vitæ in medio paradisi, lignúmque scientiæ boni & mali.

1. P*Lantauerat autem Dominus Deus paradisum voluptatis.*] Regreditur ad opera tertiæ diei inter quæ paradisus terrestris primum obtinuit locum. Nec enim probabile est, quod D. Hieron. potius ex Hebræorum, quàm ex sua opinione scripsit: primò scilicet rerum omnium paradisum creatum fuisse. Sic enim de quæstionibus Hebraicis ait: Plantauerat Deus paradisum in Eden à principio. Ex quo manifestimè comprobatur, quòd priusquam cælum & terram Deus faceret; paradisum antè condiderat. Sic ille. Hic tam absurdus error Hebræorum niti videtur illo verbo, *à principio,* quasi diceret, ante omnia, ante rerum creationem. Sed est fundamentum inane. Etenim, à principio, aut refertur ad tempus, & sic insinuat primordia creationis rerum, videlicet in tertio die, vbi terra conditoris imperio germinauit, atque inter alia plantaria, & nemora arboribus consita, haud dubiè qoin ille voluptatum & deliciarum hortus amœnissimus ad hominis paulo pòst creandi habitationem & felicitatem constitus à Deo sit: quæ fuit expositio Ruperti Abbatis. Sic enim scribit *lib.* 2. *cap.* 25. *in Genes.* A principio Dominus Deus plantauit paradisum, Idem est, ac si diceretur: Ab initio mun-

S. Hieron.

Error Hebræorum de paradiso.

Rupert. *Paradisus quando creatus*

danæ exornationis, quando illo iobente, terra herbam lignúmque germinauit. Distinctis namque tribus partibus mundi, id est, cælo, terra, & mari, primus ornatus fuit plantatio paradisi. Hæc Rupert. Certum etiam mihi est, mundi creationem tempore successiuo sex dierum vero & stato peractam esse: & consequenter falsum esse, qood aliqui excogitarunt, non fuisse veram temporis successionem, in qua res creatæ sese tempore inuicem & aotecederent & subsequerentur; sed cùm momento temporis omnia condita fuissent, spatium illud sex dierum, ex ipsa rerum quasi successiua inceptione, secundùm ordinem à Deo præscriptum in intentione, nominatum, desumptúmque esse: quod quidem iodico falsum.

Simultanea non fuit creatio rerum.

Alia deliramenta sunt (vt vno hoc loco plures confutem & concludam errores) paradisum non esse in terra peculiarem aliquem hortum, sed tali nomine insinuari, quandam prioræuæ illius ætatis felicitatem in terra ante lapsum qua frueretur homo Angelorum æmulus, & cælestis paradisi mox futurus incola. Item serpentem, & serpentis colloquium, vetiti pomi esum, & alia, quæ proculdubio, verè & historicè, vt fert literalis sensus, acciderunt, esse fictitia & metaphorica, soláque tentatoris suggestiones, voluptatum titillantium, peccatique symbola. Referunt alij illud, *à principio*, non ad tempus, sed ad locum, quo somnium de paradiso ante orbem condito prorsus conuellitur; Hebr. מקדם *michedem*, ab anteriore, seu priore, vel tempore, vt iam diximus, vel loco, quod malunt alij cum L X X. qui vertunt ad Orientem; scilicet respecto habito ad terram promissionis (vt fieri solet in terrarum & cæli plagis describendis) paradisus terrestris consitus à Deo est in plaga orientali, quæ primò habitari cœpta est, ac primo Solis iubare illustrari.

Errores varij perstringuntur.

Paradisus ad orientem situs.

Mirificè commendat Dei amorem erga hominem cùm paradisos, tum eius plantatio. quod ita explicat Procop. Deus singularem quendam amorem testatus est erga hominem, quòd non passus est eum more cæterorum animalium hinc illuc oberrare & vagari, alimentáque quæritare: sed ei locum assignauit, in quo moretur, & electum, & à reliquis sequestratum, quem sol oriens primò illuminat. Quod ait: *Plantauit*, insignem quandam curam commonstrat, quo Deus locum illum accurret, vt ostendat in quem dignitatis gradum hominem collocauerit. Sic ille.

Procop.

Valde controuersa hîc solet agitari quæstio de situ paradisi terrestris, vbinam terrarum extiterit, & an etiam hodie supersit? Et quidem certum est ad orientalem plagam fuisse, qua verò in regione, & loco, assignare difficillimum. Quòd non supersit; imò & diluuio terras, terrarúmque ornatum aquis, & absorbente & euertente funditus perierit, Pererius noster cum pluribus huius sæculi Doctoribus affirmat *lib. 7. in Gen.* Cæterùm superesse adhuc concors est antiquorum & summorum Patrum sententia cum D. Aug. vt luculenter testatur illustrissimus Cardinalis Bellarm. *opere de gratia.* & Gregor. de Valentia *in primam partem D. Thom.* Dicunt igitur paradisum versùs Orientem in loco amœnissimo, mortalibus tamen incognito, situm adhuc superesse, vbi Enoch & Helias candidati illi immortalitatis, vt vocat Tertul. vitam viuunt perbeatam, ac felicissimam, circa visionem tamen Dei beatificam, qua in cælo post reportandam extremis mundi temporibus de Antichristo victoriam perfruentur. Etsi autem diluuio euocta in terris perierint, diuina tamen

Pererius.
S. August.
Bellarm.
Gregor. de Valent.
Tertul.
In paradiso morantur Elias & Enoch.

A virtute seruatus paradisus est, aliquali tamen ornato suo amisso, nonnihil immotatus, vt in sequentibus videbitur.

Paradisus terrestris superest.

2. *Produxitque Deus.*] Describit amœnitatem paradisi, quæ ex duobus maximè solet efflorescere, nimirum ex arboribus, & ex aquis. De his suo loco dicetur inferiùs. De illis nunc sermo est. Omne lignum, videlicet omnia genera arborum in paradiso consita visebantur, cùm pulchra visu, tum ad viscendum iucunda. Sensus est, omnes species arborum, quæ sola frondium amœnitate, ac nemorosa opacitate ramorum oblectare oculos possunt, tametsi alioqui essent infructuosæ, in paradiso reperiri: & præterea, quod potius & commodius erat, quicquid fructuosarum arborum ad escam, atque adeò ad cupedias (vt illa ferebat ætas) desiderari poterat, illic visebatur. Neque verò nescio, quòd contrà senserint alij, solas arbores fructiferas, nullam autem sterilem in paradiso extitisse, quæ videtur fuisse sententia D. Ambros. *lib. de parad. cap. 1.* Quanquam coniectari liceat, sanctissimum Patrem moraliter, & mysticè de mystico paradiso forsitan loqoutum esse. Ergo (inquit) paradisus est plurima ligna habens, sed ligna fructifera, ligna plena succo, atque virtutis. Luculentiùs adhuc D. Chrysostom. *homil.* 13. in hæc verba. Præcepit Deus varias arbores ex terra prouenire, quæ simul, & oblectare hominem possent, vtpote spectatu iucundæ, & esui accommodæ, & quia erant tam multæ, & quia concessæ, mirificam fruituro contulissent voluptatem. Omnium enim lignorum quæcunque dixeris, prouentum fecit. Rectè Anastas. Sinaita *suo libello in Genes.* Deus (inquit) etiam fuit hortulanus, & suæ creaturæ administer. Quis Dei amorem tam eximium non miretur ac veneretur? Multa hîc possent mysticè ac piè deduci; sed vnum illud maximè: videlicet Deum plantare hortum, flores, plantas, fructus producere virtutum in nobis. gratiæ vtique Dei adscribendum est quicquid in homine bonis reperitur. Præsertim illud, quod ita commemorat S. Aug. 2. *confes.* 7. Quis est hominum, qui suam cogitans infirmitatem, audet viribus suis tribuere castitatem, atque innocentiam suam, vt minus amet te Deus, quasi minùs necessaria ei fuerit misericordia tua, qua donas peccata conuersis ad te. Item 10. *confess.* 3. Cor meum, Deus meus, euigilat in amore misericordiæ tuæ, & dulcedine gratiæ tuæ, qua potens est omnis infirmus, qui sibi per ipsam fit conscius infirmitatis suæ. tibi confitetur conscientia mea, spe misericordiæ tuæ securior, quàm innocentia sua. Sic August. Casta igitur & sancta anima Dei opus ac paradisus est.

Paradisi nemora.
S. Ambr.
Opera ex virtute ad gloriam.
S. Chrysost.
Anastas. Sinaita.
S. Aug.

5. *Et posuit hominem.*] Ad hunc locum ita D. Chrysostom. *super homil.* Vide quantum honorem statim homini dedit, extra paradisum quidem formauit illum, sed mox introduxit, vt reipsa sensu beneficiorum frueretur, scirétque quantus illi honor esset concessus. Verbum, *posuit*, iterum sic intelligamus, pro eo, quòd præcepit illi, vt esset in paradiso illo, vt & ex aspectu, & esu multam perciperet voluptatem, prouocaretúrque ad gratitudinem, intelligens quantis sit affectus beneficiis, cùm nullum adhuc bonum specimen præbuisset. Quasi Angelus ergo vixisset homo super terram corpore quidem amictus, sed extra corporis necessitates, constitutus, & sicut Rex paludamento & diademate ornatus, & purpura vestitus, ita in paradiso impauidè versabatur in magna rerum copia. Ita Chrysost. Sed quorsum

S. Chrys.

Deus

Deus plantauit paradisum, & in eo posuit hominem, si mox eundem erat inde depulsurus ob peccatum? Respondet egregiè Theod. *quæst.* 24. In primis Dominus Deus non solet condemnare ex præscientia; quapropter transgressionem Adami præuidens bona illi concessit; deinde voluit illum cognoscere beneficia diuina, vt iis priuatus odio prosequeretur peccatum, per quod tantis bonis careret. Præterea conueniebat iustum agonothetam athletis virtutis proponere præmia victoriæ. Sic Theod. Vnde colliges, à Deo translatum in paradisum deliciarum hominem, innumerisque affectum beneficiis, quo magis deinde angeretur, & pungeretur post peccatum, dolens, quòd tam turpi naufragio iacturam vltrò fecisset, infinitarum propè, atque maximarum opum quibus à Deo in statu innocentiæ fuisset cumulatus. Vt enim pereleganter dictum est à Boëtio in sua de Philosophiæ consolatione; summum genus infelicitatis est fuisse felicem. Quo etiam sensu multo antea Comicus Poëta dixerat:

Theod.
Cur Deus hominem posuit in paradiso, inde expellendum.

Dolor maior ob maiorem felicitatem amissam.
Boët.

Miserum illud verbum est: Fuisse.

Plaut.

Quod lamentari quidem videbantur illi apud Maronem:

—— Fuimus Troes, fuit Ilium, &c.

Virg. 2. Æneid.
Rupert.

Porrò autem, vt ait Rupert. *lib. 2. cap. 23. in Genes.* gratiæ fuit, quòd hominem foris plasmatum in paradiso Deus posuit, iustitiæ verò, quòd datum peccanti rursus abstulit. Ibidem adiungit. Plantauerat Dominus Deus paradisum voluptatis in quo posuit hominem. Ius possessionis Dei pulchrè Scriptura defendit tali verbo vtens: *Plantauerat autem,* &c. Et hominis infirmam legem, vel causam insinuat dicendo, *in quo posuit hominem.* his namque verbis quodammodo declarat solum Deum quod verum est legitimum esse paradisi Dominum, hominem autem in eodem paradiso aduenam, & Domini Dei fuisse colonum. Sic Rupertus. Suum gratis homini Deus paradisum donat: suum illi iustè aufert. Sic verè S. August. 10. *confess.* 4. Bona mea (inquit) instituta tua sunt, & dona tua: mala mea delicta mea sunt, & iudicia tua: respiro in illis, suspiro in his.

Dei iustitia & misericordia erga hominē.

Paradisi dominium penes Deum.

S. Aug.

4. Valde mihi emphaticum identidē verbum illud est, *plātauerat,* in quo, tum dignitas paradisi, tum etiā in eo construendo & exornādo mirifica Dei operantis industria studiúmque demonstratur; vt egregiè adnotauit Rupert. *lib. 2. cap. 25. Genes.* In paradiso (inquit) diligenter quasi studium plasmatoris commendare curauit Scriptura. Sic enim singula penè verba posita sunt, vt propè sub oculis legentium Deum designauerit operarium diligentem, ac solicitum, plantantem, ac radicantem, summáque cura conquirentem omne, quòd pulchrum visū, & ad vescēdum suaue fore crederet, taliáque deliciarum instrumenta excogitantem, quibus consitis ipsius, qui plantasset scientia, meritò laudari debuisset. Hæc Abbas. Hanc ego tam benignam ac studiosam venturo homini plantationem paradisi factam à Deo conditore mecum expendens sic statuo; Dei causam contra hominē mirabiliter defendi, imò hominis causam omnino conuinci. Nimirum Deus tam beneficus erga hominem extitit: homo autem aduersus Deum ipsum ingratus! Quo paradisus amœnior, quo deliciis affluentior, quo pluribus, cùm ad speciem, tum ad voluptatem plantis, arboribus, fructibus abundantior, eo maior hominis ingrati procacitas, temeritas, barbaries! Simile argumentum suorum beneficiorum

Rupert.
Deus in studium hominis solicitus.

Homo ingratus Deo beneficentissimo.

A Deus omnipotens in illum tam rusticum & ingratum populum Iudæorum adducit; vt & incorrupta, illibatáque iustitia Dei vindicantis, & barbara nefariorum contra Deum irruentium impietas esse conuincatur. Sic enim expostulat. *Quid debui facere vineæ meæ, & nō feci?* Isai. 5. *Quod peccatum inuenerunt in me Patres vestri?* Ierem. 2. *Popule meus, quid feci tibi, aut in quo contristaui te?* Mich. 6. Nihilominus simulatque apparuit Dominus vineæ prouentū illius à vinatoribus, quibus locata fuerat, debitum tributum blandè amicéque accepturus; ingrati illi, barbari, & bacchico furore dementati consurgunt, conclamant: *Hic est hæres, venite, occidamus eum,* Matth. 21. At B (vt inquit D. Chrysost. *homil. 69. in Matth.*) cur obsecro? quid criminari magnum aut paruum potestis? an quia nimirum vos Deus honorauit? quia cum Deus sit homo propter vos factus, innumera ad salutem vestram miracula fecit? an quia peccata dimittebat? an quia in regnum vocabat? magna impietas; magna dementia, & insania? Iam nunc ergo præstruitur via diuinæ iustitiæ Adamum; post tam multa, támque singularia Dei beneficia peccantem expulsuræ de paradiso. Quid enim mali Deus contra hominem admisit, nisi quod (vt dixerat D. Chrysost.) nimium Deus hominem honorauit?

Ingratitudo Iudæorū subnotatur.
Isai. 5.
Ierem. 2.
Mich. 6.

Matth. 21.
Chrysost.
Christus ob sua beneficia à Iudæis despicitur.

D. Chrys.

5. Cætera quidē vitia, tametsi à ratione aliena C sint omnia, Deóque summè aduersa, aliquali tamen si non vera, certè fucata & apparenti excusatione obteguntur, vt quæ passione quauis prædominante ingruant in animum; & cum natura per peccatum corrupta cognitionem quandam habere videantur, sola impietas ingrati hominis (si hominem fas est appellare) nihil cum ratione ingenióque humano habet commune, sed in belluinam feritatem stuporémque degenerans hominem reddit pecudem; & non qualemcunque, sed omnium stolidissimā, atque immanissimam. quò mihi planè alludere videtur Christus Dominus, cùm de impietate Iudæ proditoris loquutus est, Ioan. 13. *Qui mittit mecum* D *manum in paropsidem, leuauit contra mē calcaneum suum.* Quo etiā probro notauit Dauid peccatum suum, Psalm. 48. *Iniquitas calcanei mei circundabit me.* Demúmque Hebræorū sacrilegium in vitulo adorando simili dedecore perstringitur illis verbis: *Incrassatus est dilectus, & recalcitrauit.* Ex quibus omnibus apertè conuincitur, ingratum hominem efferari insaniréque vt belluam, & in dominum suum, à quo alitur, fouetur, amatúrque, sublatis cruribus ferratas calces impingere. Deū verò tam grauiter in facie, & in oculis (vt ita dicam) vulneratum, in hominem vsque adeò ingratum, velut in feram pecudem seueriùs, quàm in reliquos nefarios inuehi ad grauiora pœnarum supplicia de ingrato monstro exposcenda.

Ingratitudo detestabilis.

Ioan. 13.

Psalm. 48.

Deuter. 32.
Ingratus seuerè punitur.

6. *Plantauerat autem paradisum voluptatis,* &c.] Hebr. *in Eden,* & vt ait Anast. Sina. interpretantur E sanguinolentæ deliciæ, aut inflammatio carbonum. Ergo timeat homo in paradisum translatus inter delicias positus. Sunt enim deliciæ sanguinolentæ. Et vnde sanguis sanguinem tangens, & innumeræ cædes animarum, quàm ex corporum deliciis? Delicata carnis vita mors est, funus est, sepulchrum est animæ. appone huc illud Isai. 9. *Vestimentum mixtum sanguine erit in combustionem,* quod exponit D. Gregor. *9. moral.* 19. sanguine vestimentum miscere, est desideriis carnalibus corpus inquinare. Et quid magis congruit cum deliciis, quàm inflammatio carbonum? ardet caro, anima

Anast. Sin.

Deliciæ sanguinolentæ.

Isai 9.

S. Gregor.

Delitiæ, inflammatio. Iob 31.

anima exutitur inter delicias; illis accenditur ignis ille vsque ad perditionem deuorans, & omnia eradicans genimina, *Iob 31.* Eradicans; & ramos enim & truncū, atque adeò ipsaſmet radices comburit iſta gehennalis flamma, nec ſaluti corporis ac vitæ, nec famæ atque honori, nec ſubſtantiæ rei familiaris, nec ipſi denique animæ parcit. Hoc malum redigit omnia in cineres ac fauillas, vt iam alibi ſubnotauimus. Collige hinc ſanguine diffluere, qui deliciis diffluunt, materiámque eſſe aptiſſimam incendiis ſempiternis. At ego ex commentatione huius paradiſi terreſtris eleuor in recordationem paradiſi cæleſtis, de quo ſic Bernard. *ſerm. 33. in Cant.* Tuta habitatio, paradiſus, dulce pabulum verbum, opulentia multa nimis æternitas. Felix regio, in qua pro libito oues ingrediuntur & egrediuntur, & non eſt, qui exterreat. Meritò ſponſa illò ſuſpirat, meritò inhiat loco paſcuæ ſimul & pacis, ſed quietis, ſed ſecuritatis, ſed exultationis, ſed admirationis, ſed ſtuporis, *Cantic.* 1. Nam & me miſerum heu longè agentem, de longè ſalutantem. En ipſa eius recordatio ad lacrymas prouocat, planè iuxta affectionem & vocem dicentium: *Super flumina Babylonis illic ſedimus & fleuimus dum recordaremur tui Sion*, Pſal. 136. Quis non illic vehementer cupiat paſci, & propter pacem, & propter adipem, & propter ſatietatem? Nihil ibi formidatur, nihil faſtiditur, nihil deficit. Hæc Bern. *Vincenti dabo manna abſconditum*, Apoc. 2. Vtique cæleſtem paradiſum vocat manna; mitto alias cauſas, hæc vna ſatis nunc eſt, eo quòd ſicut manna omne delectamentum in ſe habebat, & palato cuiuſcunque ſuum accommodabat ſaporem, ita cæleſtis beatitudo omnia gaudia & voluptates in ſe habet, & quicquid dulce, pulchrū, excellens, & bonum mens humana poteſt, aut appetere, aut fingere, planè in cælo guſtabit & poſſidebit. Denique, vt vno verbo rem cōficiam, ſola beatitudo cæleſtis paradiſi cupidiſſimū hominis animum excitare debet. In quam ſententiam illud apprimè congruit ex Luc. 22. vbi poſtquam Dominus diſcipulorum contendentium, quis eorum videretur eſſe maior, ambitionem repreſſit, adiunxit: *Et ego diſpono vobis, ſicut diſpoſuit mihi Pater meus regnū.* quo loco ita optimè Caiet. Retrahit eos ab ambitione, ex præmio præparato eis in cæleſti gloria, vt non ſolùm ex tanti temporis merito, ſed ex præparato tam excelſo præmio erubeſcant ambire. Sic ille. Sed quid de paradiſo pluſquā cæleſti dixerim; quem plantauit Dominus Deus non homini Adamo, ſed Deo homini, Virginem ſcilicet beatiſſimam, cuius virginalis vterus, aula regis, thalamus ſponſi cæleſtis, templum Dei fuit. Quid verò de Virginis anima longè ſublimiori loquar? certum eſt enim illud Auguſtini. Beatior Maria concipiendo mente, quàm ventre. Emiſſiones tuæ paradiſus malorum punicorum. Cantic. 1. legimus de Virgine, nihil in ea non hortus eſt, non paradiſus, non deliciæ. At quænam emiſſiones, ſiue propagines & ſurculi extenti (quod ſonat vox Hebræa) niſi Virginis vbera, de quibus paulo antè dictum eſt: *Quam pulchra ſunt mammæ tuæ!* quo loco ſuauiſſimè commentatur Guillelmus; quàm gratæ ſunt oculis Patris, quæ filium vnicum aluerunt! Quàm pulchræ ſunt, quæ lacte ſingulariter candido tumuerunt? Nempe lac illud ſingulariter candidum, quia vnigenitum. Quid negas, ô ſtulta mundi ſapientia, partum virgineum? Deus naſcebatur. Et quid item negas lac virgineum? Deus paſcebatur. Non potuit Deus (quia non decuit) in ſalutem hominum corporaliter naſci, niſi partu virgineo, nec decuit Deum paſci, niſi lacte virgineo. Nec minus habet miraculi pectus virginis lacteſcens, quàm venter partu grandeſcens. Propterea Filio Virginis dictum eſt: *Beatus venter, qui te portauit, & vbera quæ ſuxiſti.* Quàm pulchræ ſunt mammæ tuæ! Planè ſpecie, & pulchritudine ſua ſanctos Angelos oblectabant, cùm ab eis penderet ſpecioſus præ filiis hominum Dominus Angelorum. Hæc ille.

Margin, left column: S. Bern. — Cant. 1. *Paradiſus cæleſtis deſcribitur.* — Pſal. 136. *Deſideria in paradiſum.* — Apoc. 2. — *Beatitudinis gaudia.* — Luc. 22. — Caietan. *Pudet mundi bona ambire, vbi de cælo agitur.* — *B. Maria paradiſus.* — S. Auguſt. — Cant. 1. — *B. Mariæ vbera commendantur.* — Guillelm.

Margin, right column: Luc. 11. *Ieſus puer vbera matris ſugens.*

7. *Lignum etiam vitæ in medio paradiſi, lignúmque ſcientiæ boni & mali.*] Proculdubio diſtinguenda hîc duo ſunt ligna; vnum vitæ, alterum ſcientiæ, vt rectè Theodor. *quæſt.* 26. oſtendit his verbis. Iſta ligna ſunt quidem plantæ è terra natæ, ſed propter diuinam ſententiam alterum ex iis lignum vitæ nominatum eſt, alterum verò, quia per ipſum ſentiri cœpit peccatum, appellatum eſt lignum cognitiuum boni & mali, & circa hoc ipſi Adæ certamen indictum eſt: lignum autem vitæ, veluti quoddam vitæ præmium propoſitum erat obſeruanti mandatum. Vt aqua viua vocatur Baptiſma, non quòd aqua baptiſmatis aliam habeat naturam, ſed quia per illam aquam diuina gratia donat vitam æternam: ita lignum vitæ diuina ſententia vocatum eſt, & lignum cognitiuum ſcientiæ boni & mali; & quòd inde cœpit eſſe ſenſus peccati; vnde qui fructum prohibitum guſtauerunt, tanquam præcepti tranſgreſſores conſcientiæ pœnas luerunt. Sic Theodor. Ergo lignum vitæ ſic appellatur non eo ſolùm, quòd Deus eius poma comedentibus vitam præſtaret in longum æuum duraturam; ſed quia diuino munere conceſſam & inſitam, aut etiam ſibi connaturalem virtutem haberent eius poma, vt comedentis vitam prorogarent in longos annos, & valetudinem, ſanam, integram, fœtam, & valentem viribus ſine vllo morborum tædio tuerentur. Qua de re multa diſſerit Pereira noſter *lib.* 3. & alij. Audio ex hoc ligno vitæ quendam Atropæum de grege hæreticorum neſcio quid obgannire contra virtutem Sacramentorū Chriſti. En quales ſunt hæretici, qui in portu naufragium faciunt, in luce caligant, in aqua ſordeſcunt, atque adeò in vita ipſa moriuntur.

Margin: Theod. *Ligna duo, vnum vitæ, alterum ſcientiæ.* — *Ligni vitæ poma virtutem admirabilem habebant.* — Perer. — *Hæreticorum ſtoliditas.*

8. Porrò autem, vti paradiſus terreſtris ſymbolum fuit Eccleſiæ Dei, ita lignum vitæ figura fuit Chriſti Domini, qui de ſeipſo ait: *Ego ſum via, veritas, & vita*, Ioan. 14. & conſequenter Euchariſtiæ omnium ſacramentorum ſummæ, & auguſtiſſimæ; ab hoc enim fonte Chriſto, quicquid gratiæ & virtutis, quicquid ſacri & diuini latet, & exercetur in reliquis ſacramentis, tanquā riuulis inde deriuatis, emanat. Qua ſimilitudine vſus eſt D. Thom. At quid euidentius, quàm quod ab ipſo Chriſto Dei verbo dictum eſt, Ioan. 6. *Ego ſum panis vitæ, qui manducat me, & ipſe viuet. Qui manducat hunc panem, viuet in æternum. Niſi mãducaueritis, non habebitis vitam in vobis.* En caro Chriſti, en Euchariſtia, in qua continetur ſubſtantialiter caro Chriſti, quæ & manducatur; imò ſeueriſſimo Dei præcepto manducari iubetur; vita eſt, vitam continet in ſe, vitam impertit manducantibus. Sed quomodo poteſt hic nobis carnem ſuam dare ad manducandum? Sic olim Iudæi, ita nunc Iudæorum hæredes, imò & filij primogeniti hereditario & paterno iure, in Chriſtum Ieſum, & eius Eccleſiam, linguas, odia, colaphos, irriſiones, flagella, blaſphemias, crucē perpetuò intentantes, audiant (ſi cautibus ſurdiores

Margin: Ioan. 14. *Euchariſtia fons gratiæ.* — D. Thom. Ioan. 6. *Euchariſtia lignum vitæ.* — *Euchariſtia ab hæreticis & Iudæis impugnatur.*

non

S.Cyrill.

non sint) D. Cyrill. Iudaicum hoc verbum est, *quomodo potest*, & extremi supplicij causa. Cùm Deus operetur, non quæramus, quomodo, sed operis sui, atque scientiam illi soli concedamus.

De Eucharistia Patrum testimonia.
S.Hilar.

Audiant D.Hilariom 8.*de Trinit.* De veritate carnis & sanguinis Domini in Sacramento non est relictus ambigendi locus; ipsius enim Domini professiooe verè caro est, & verè sanguis est. cúme hoc veritas nooest? Cootingat planè his verum nonesse, qui Christum ipsum verum esse Deum negant.

Irenæus.

D.Irenæus *lib.4.cap.*34. disputans cum hæreticis negátibus vniuersalem corporum post hác vitam resurrectionem, mirum est quàm isti mortis filij vitam oderint, ac detestentur, hoc vitæ ligno stoliditatem illorum pecorinam contundit & comminuit. Quemadmodum (inquit) panis, qui est è terra, percipiens inuocationem Dei, iam non communis panis est, sed Eocharistia ex duabus rebus constans, terrena & cælesti: sic & nostra corpora percipientia Eocharistiam, iam non sunt corruptibilia, spe resurrectiooem habentia.

Eucharistia resurrectionis effectrix.

Quomodo ergo dicunt hæretici carnem deueoire io corruptionem, & non percipere vitam, quæ à corpore Domini, & sanguine alitur. Ibidem *lib.5.cap.*2. Quomodo hæretici carnem negant capacem esse donationis Dei, quæ est vita æterna, quę sanguine, & corpore Christi nutritur, & membrum eius fit, vt ait Apostolus ad

Ad Ephes.5.

Ephes.5. *Quoniam membra sumus corporis eius, de carne eius, & de ossibus eius.* Ibidem etiam: Quẽadmodum lignum vitis depositum in terram suo fructificat tẽpore, & granum tritici decidens in terram, & dissolutum, multiplex surgit virtute Dei; ea deinde percipientia verbum Dei Eucharistia fiunt, scilicet corpus & sanguis Domini: sic & nostra corpora ex iis nutrita, & reposita in terram, & resoluta in eam, resurgent in suo tempore verbo Dei resurrectionem eis dante in gloriam Dei Patris. Hæc Irenæus.

S.Cyrill.

9. Simile argumentum ferè cooludit D.Cyrillus *lib.*30.*cap.*13. non poterat aliter corruptibilis hæc natura corporis ad incorruptibilitatem & vitam traduci, nisi naturalis vitæ corpus ei coniungeretor. Non credis mihi? Christo crede dicẽti: *Nisi manducaueritis, &c. non habebitis vitam in vobis. Qui manducat meam carnem, &c. Et ego resuscitabo eum, &c.* Tempus me deficeret, si omnia sanctissimorum Patrum testimonia proferrem.

S.Ignat.
Eucharistia vitam communicat.

Pulchrè S.Ignatius *Epist.ad Ephes.* vocat Eucharistiæ sacramentum, medicameotum immortalitatis, antidotum cootra mortem. Est enim verè ligoum vitæ, vt gratiam significat, qua viuit, & alitur anima; & vitæ æternæ, quam dono diuinæ Eucharistiæ iustorum corpora in resurrectioou vniuersali consequentur. Lignom vitæ, vnde vitam haurit Ecclesia Dei, in qua qoicqoid virtutom gratiarúmqoe habetur, totum sacrosanctæ

Ose 14.
In Eucharistia fit sancta quadam [illegible].

Eucharistiæ debetur; aodi Oseam 14. spertè de hoc venerabili Sacramento prophetaorem. *Ero quasi ros Israel, &c. Conuertentur sedentes in vmbra eius, viuẽt tritico, & germinabunt, quasi vinea.* LXX. vertunt, viueot, & inebriabuntur frumento, vbi notabis diuini amoris miraculum, vt in Eocharistia vitam fideles comedant, panémque edentes in spiritalem quandam, & ab omnibus terrenarum rerum curis abalienantem ebrietatem incidant.

S.Bern.

Iure quàm optimo D.Bernard.*serm.in cœna Domini*, virtutem diuini huius sacramenti mirabiliter operantem in iustis, religiosis maximè viris, in hunc modum agnoscit.

Eucharistia duo operatur.

Sacramentum corporis & sanguinis Domini duo operatur in oobis, vt videlicet, & sensum minuat in minimis, & in grauioribus peccatis solust omnino consensum. Si quis vestrûm non tam sæpe modo, non tam acerbos sentit iracundiæ motus, inuidiæ, luxuriæ, aut cæterorum huiusmodi; gratias agat corpori & sanguini Domini, quoniam virtus sacramenti operatur io eo, & gaudeat, quòd pessimum vlcus accedat ad sanitatem. Sic Bern.

S.Aug.

Quare suauissimè cum Deo sic August. colloquitor 7.*confess.cap.*10. Tu es Deus meus, tibi suspiro die ac nocte. Reuerberasti infirmitatem aspectus mei radians in me vehementer: & contremui amore & fauore, tanquam audirem vocem tuam de excelso: cibus suot grandium: cresce, & manducabis me. nec tu me in te mutabis, sicut cibum carnis tuæ; sed tu mutaberis in me. Planè sic res habet. Nihil sibi magis timet animarum hostis, vitæ insidiator, mortis æternæ ianitor, & clauiger diabolus, quàm hoc in paradiso Ecclesiæ lignũ vitæ, ex quo sane fideles sagittas sibi cooficiunt, quibus armati in teterrimum hostem insurguot; sic eoim D.Ignatius *Epist.* 11. *ad Ephes.*

S.Ignat.
Eucharistiam timet & odit diabolus.

Date (inquit) operam, vt crebriùs conueniatis ad Eucharistiam. Cùm enim assiduè conuenitis, destruuntur vires satanæ, & irritæ eius reuertuntur ignitæ sagittæ ad peccatum. Nam vestra fides eius est exitium, ac satellitibus eius tormentum. Sic Ignatios.

10. Ego iam mirari desino, cùm oculis obuersatur ista in omnium flagitiorum genere voluta hæreticorum turba. Nihil enim (vt bene animaduertit Procop. *in* 38.*Genes.*) quod cælum, & cælestem doctrinam sapiat, penes hæreticos reperire est.

Procop.
Hæretici nil cum cælo habent.

Quid hoc mirum: si vitam nesciunt, si vitam oderunt, si mortis pabulo miseras pascunt animas, si lignum vitæ, nec oculis intuentur, nec animis anhelando appetunt, nec ore contingunt? Iam nunc Antichristi multi sunt, vt ait Ioan. *in sua canonica, c.*2. Et qui alij quæso quàm hæretici? Antichristo regnante tolletur iuge sacrificium, *Daniel.*12. *Famem patientur, vt canes*, Psal. 58. *Paruuli petierunt panẽ, & non erat qui frangeret eis*, Thren 4.

1.Ioan. 2.
Hæretici Antichristi.
Dan 12.
Psal 58.
Thren.4.
Antichristus tollit Eucharistiam.

Quod bellum in diuinam Eucharistiam suo tempore Antichristus indicet, nostro iam nunc eius satellites hæretici Deo, Angelis, cælo, mondo, virtutibus, æternæque vitæ inuisi & infesti moliuntur. Lignum quoque vitæ dicitur, & quidem meritò corpus Domini io sacramento Eucharistiæ.

Eucharistia lignum vitæ.

Est enim viuorum, vt loquuntur Theologi, scilicet à solis viuis ritè suscipitur: quod significator verbo, mandocare, toties repetitio à Christo Domino, cùm de sacramento sui corporis mentionẽ facit: quippe cùm manducare & bibere actiones sint viuorum, & non mortuorum.

Eucharistia est viuorum.

Quamobrem, vt ritè hoc sacramentum suscipiatur, necesse omnino est, vti suscipiens vitam in se habeat gratiæ, manducet & bibat corpus & sanguinem Domini: susceptóque hoc vitæ alimento anima iam per gratiã viuens, nutriatur, ampliúsque viuat nouam subinde gratiæ vitam suscipiens. Præterea lignum est vitæ, quia & corpori modò in pignore, & spe; in die autem iudicij finalis (vt supra visum est) sempiternam resurrectionem, & vitam impertit.

Eucharistia resurrectionem tribuit.

Imò & vitam hanc mortalem, sæpiùs solet ritè sumentibus, iam præ graui aliqua ægritudine labentem reuocare, conseruare, atque diutiùs propagare. Quemadmodum è contrario indignè sumentes, noo peccati modò mortem incorrunt, & iam nunc gehennalibus pœnis destinantur: sed cùm iudicium sibi manducent & bibant, etiam

Eucharistiam indignè sumẽtes puniuntur.

in

in hac vita multi sunt imbecilles, & dormiunt multi: vt testatur Paul. 1. *ad Corinth.* 11. hoc est, in supplicium tam detestandi sacrilegij, quo se obstringunt, qui ad diuinam Eucharistiam rei peccatoresque accedunt, complures grauissimis afflictantur morbis, atque immatura & infelici morte rapiuntur.

1. Cor. 11.

11. Post diuinam Eucharistiam in ligno vitæ significatam, inuenio apud Patres crucem Christi Domini simili prænotari symbolo. lignum: quia lignea crux Dei hominis humeris à prætorio ad Caluariæ locum baiulata: vitæ, quia, vt beatus Augustinus: mors in vita mortua est. Deinde ex eo sacro ligno vita fidelibus emanauit, quod innuitur Cant. 7. *Ascendam in palmam, & apprehendam fructus eius.* Vbi duo notanda sunt: & crucem appellari palmam, & fructibus abundare. Palmam quidem expendens D. Cypr. Ascendisti (inquit) Domine ad palmam, quia illud crucis tuæ lignum portendebat triumphum de diabolo. At de fructu illius ita Greg. Papa: In cruce Dominus suspensus fructum vitæ appreheodit, iuxta illud Genes. 49. *Ad prædam fili mi ascendisti.* D. Ambros. *serm.* 55. crucem Domini aratro persimilem esse iudicat, & quotquot in hoc mundo vitam gratiæ viuunt, & in altero viuent sempiternam, sulcanti terram crucis aratro adscribendos esse. Ex quo (inquit) Dominus Iesus, qui ipsam crucem gestabat, sepultus in terra est, velut dirupta ab eo, exarata terra omnes, quos retinebat mortuos, germinauit. Sic Ambros. Enimuero, quia fidelium ij, vel maximè cruci militant (vt cum D. Hieron. loquamur) qui mundo, mundique bonis & curis atque studiis valere iussis, totos sese continenti & religiosæ vitæ in maius Dei obsequium dediderunt: ex hoc crucis ligno construunt pontem illum suum, quoad portum æternæ vitæ, procellosum iuxtà, & periculosum huius seculi fluuium transmeant. Quam similitudinem D. Bernard. *serm. de tribus ordinibus*, fusè piéque prosequitur. Inter alia sic ait: Continentium quidem ordo, & ponte pertransit: quod ita breuius & facilius, & securius esse, nemo est qui nesciat. *Et infrà.* Nec verò angusta nimis inuenietur pontis semita currere in ea volentibus. Tribus enim compactus est lignis pons: vt qui perfectè eis inniti voluerint, non labatur in itinere pes eorum. Hæc autem sunt, pœna corporis, paupertas substantiæ mundialis, & humilitas obedientiæ. At verò his ritè compositis vide si non tria maris huius pericula euasisti, concupiscentiam carnis, concupiscentiam oculorum, & superbiam vitæ. Hæc Bernard. Qui etiam in sententiis non veretur iustos vocare ligna vitæ hisce verbis. Ligna sunt omnes iusti, qui plantati in medio Ecclesiæ temporalis facere debent fructus vitæ, qui maneant. Videat autem quisque, vt eligat sibi locum irriguum, in quo fructificans proferat in tempore suo vitæ fructum. Sunt autem tres decursus aquarum: incitamenta Scripturarum, charismata gratiarū, stillicidia lachrymarum. Qui iuxta hæc fluenta radicatus fuerit, per menses singulos faciet fructum, & folia ligni illius ad suauitatem gentium. Ita Bern. At quanto iustiùs, quàm iusti omnes, Deipara Virgo & omnium iustorum, siue homines, siue Angeli sint, quàm iustissima & sanctissima lignum vitæ appellabitur! In medio Ecclesiæ paradisi Virgo mater est, vt centrum (sic Bernard. loquitur) quo Dei, Angelorum, atque hominū, tum oculi, tum desideria, amoresque diriguntur. Vt lignum vitæ,

Crux lignum vitæ. — August. — Cant. 7. *Crux palma dicitur.* — S. Cypr. — S. Greg. Pap. Genes. 49. — S. Ambr. *Crux aratrū Christi.* — *Cruce retinuit mortuos.* — S. Hieron. *Religiosi cruci militant.* — S. Bern. *Religiosi ponte transeunt seculum.* — *Iusti sunt ligna vitæ.* — *B. Maria lignum vitæ.* S. Bern.

A de quo scilicet nata est vita, Deus homo, Christus Iesus: Virgóque ipsa (vt ait Germanus Archiepisc. Constantinop.) spiritus & vita Christianorum est.

B. Maria centrum. Germ.

12. *Lignum scientiæ boni & mali.*] Non est intelligendum iam tunc lignum illud huiusmodi nomenclatura prænotatum esse. Postmodū enim ab euentu ita dictum est: videlicet, iuxta sententiam D. August. & communem Theologorum; vt homo pomum ex ligno vetito comedit, statim bonum obedientiæ cognouit, quod amisit: & malum quoque inobedientiæ cognouit, in quod peccando incurrit. Sed adhuc restat inquirēdum, qualis ea cognitio boni & mali fuerit, cùm imperfecta videretur rerum cognitio, quæ à Deo
B tradita fuit primæuis parentibus, si quod maximè necesse erat, bonum & malum cognoscere illis denegaretur. Quam quæstionem & proponit & dissoluit egregiè Theodoret. ad hunc modum. Quomodo fieri poterat, vt ij qui colloquio diuino dignati, & ad imaginem diuinam creati erant, cuius vtilitas est discretio boni & mali, notitiam boni & mali non haberent? Quomodo verò legem dedisset abyssus ille iustitiæ iis, qui notitiam huiusmodi à natura non haberent: neque intelligerent bonum esse seruare præceptū, perniciosum verò transgredi? Habebant igitur sine dubio notitiam, sed experimentum postea
C ceperunt. Hæc Theodor. Acceperunt ergo ab ipso conditore primi parentes perfectissimam (vt vocant) in speculatione cognitionem boni & mali: alioqui forent incapaces & meriti, & demeriti. Quomodo enim bonum operarentur, aut malum effugerent, si neutrum, quid esset, intelligerent? Præsertim, quia lumine rationis, quod satis integrum clarúmque illis erat, ipso duce, sine alio extrinsecus admonente scire poterant, quòd bonum esset Deo præcipienti obedire: malum verò ipsius voluntati & dictis obsistere. At scientiam experimentalē, quæ non nisi post tentationes (vt loquuntur Philosophi) & ab illis deducta experimenta, comparari solet; vbi facinus admiserunt, satis perfectam & euidentem
D suo, & nostro malo adepti sunt. Præterea dubitari poterit, quorsum huiusmodi arbor à Deo producta fuerit certissima occasio futura humani generis, parentibus in peccatum & in mortem prolabendi? Nulla mihi certior & grauior occurrit, quàm quæ affertur à D. August. responsio ad hunc modum. Oportebat, vt homo sub dominio positus ab aliquo prohiberetur; vt virtus esset merendi obedientia, quæ sola verissimè virtus est rationali creaturæ degenti sub potestate Dei: sicut primum & maximum vitium tumoris, velle vti sua potestate, quod est inobedientia. Non enim erat, vnde homo se habere Dominum cogitaret, nisi ei aliquid iuberetur. Hæc August.
E Hinc adnotabis, quantæ sit excellentiæ obedientiæ, virtus haud homini dedecorosa, imò quàm decentissima: quippe cùm rationalis animus hominis, vel eo maximè nobilitetur, quòd se suásque actiones, summæ rectitudini, ac rationi, legique Dei subdiderit: contrà verò à Deo prima & summa ratione recedere valde dedeceat hominē rationis capacem, & natura sua subditum Deo, vtpote illius creaturam. Sed nihil ad obedientiæ dignitatem illustrius, quàm quòd summa mysteriorum Dei, nimirum incarnatio Verbi diuini fundata & peracta fuerit in Virginis obedientia, cùm dixit: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundùm verbū tuum*, Luc. 1. Planè seipsā, suúmque

Homo peccādo obedientiæ bonum agnouit. — Theod. *Scientia primorum parentum non erat experimentalis.* — *Scientia experimentalis post peccatum aduenit.* — *Arbor cur prohibita.* — S. Aug. *Obedientiam Deus exegit.* — *Obedientia decens homini.* — *Obedientia fundamentum incarnationis Christi.* — *B. Maria obedientia.*

Luc. 11.

vterum virginalem, & vniuersa matris obsequia obtulit Deo, qui libentissimè omnia acceptauit.

Irenæus. *Obedientia vtilis homini.*

Non indiget quidem (ait D. Irenæus *lib. 4. cap. 34.*) Dominus nostro munere, sed is, qui offert, glorificatur ipse in eo, quod offert, si acceptetur munus eius. Loquitur de munere, & obsequio obedientiæ. Igitur ea suo munere Virgo beatissima tantum est consequuta honorem, vt non ancillam, sed reginam mundi, & matrem Dei illam prædicent omnes generationes. Adiunge etiam, quid respondeat D. Chrysost. *homil.* 13. his verbis.

S. Chrys. *Homo obediens, & gratus Deo.*

Misericors Dominus, cùm tanquam opifex præsciret ex multa copia, præcedente tempore, nocumentum subnasci, produxit lignum vitæ in medio horti, & lignum sciendi notitiam boni & mali. Et non multo pòst abstinere ab illo iussus erat, vt scire possit, quòd gratia & liberalitate illis frueretur; essetque Dominus aliquis, & naturæ suæ, & omnium visibilium. Ita Chrysost. Oportebat igitur, vt homo conditus à Deo, & illum sui esse dominum profiteretur, & illius gratiam & liberalitatem, ob quam toto illo paradiso poneretur, prædicaret. August. & Chrysostom. secutus, vt videtur Procop. similiter respondet.

Procop.

Habuerunt protoplasti rationem, qua freti honestū & turpe distinguere quibant. Verùm plenissima cognitio penitus deerat. Deus autem volens ad liberum arbitrium aperire homini fenestram, & simul contrariorum notitiam inuehere, arborem ostendit, cuius esu interdicit adiecta mortis comminatione, vt disceret obedientiam esse bonum, inobedientiam esse malum. Arbor itaque, per quam vtrumque hoc cognoscitur, ab vtrisque meritò denominata est, scilicet ab obedientia, & inobedientia: hæc enim malum, illa bonum denotat. Sic Procop.

S. Ambr.

13. D. Ambros. *lib. de paradiso, cap. 6.* plures mouet, aut ab aliis motas ventilat, & diluit quæstiones, hoc de ligno scientiæ boni & mali: quarum hanc vnam tantummodo commemorabo. Qui nescit (ait) bonum & malum, ne ipsum quidem nouit esse malum non seruare mandatum; nec ipsum bonum nouit, quod est obedire mandato. Et ideo quia non nouerat, venia dignus fuit; qui non obediuit, non condemnatione. Respondet autem. Considerare potuit homo ex iis, quæ Deus antè ei contulerat, quòd insufflationem Dei accepit, quod erat in paradiso voluptaris locatus, summam autori obedientiam deferēdam.

Obedientia & fides debita Deo.

Et ideo si vim nesciebat boni & mali, tamen quia tantorum autor dixerat, de ligno scientiæ boni & mali non esse gustandum; fidem præceptori seruare debuerat. Non enim ab eo peritia, sed fides exigebatur. Intelligebat vtique omnibus præeminere, personam iubentis spectare debuerat. Etsi non intelligebat vim, qualitatémque iussorum, sciebat tamen præceptori deferendum esse reuerentiam. Habebat in natura hanc opinionem, etsi non habebat iudicium boni & mali. Denique & mulier serpenti dixit: Ex omni ligno paradisi manducabimus, de fructu autem ligni, quod est in medio paradisi, dixit Deus: Non manducabitis ex eo. Ita ergo sciebat obediendū esse mandato. Sciuit vtique malum esse præuaricari, & ideo iustè præuaricata damnatur. Hæc omnia Ambrosius.

Obedientia cæca.

Expende sedulò, pro religiosorum obedientia, quæ prompta esse debet, atque vt dicitur, cæca sine discussione mandatorum; illa sancti Ambrosij verba: Non ab eo peritia, sed fides exigebatur. Sed quorsum (inquies) hæc

A obedientia, & subiectio hominis à Deo experitur? An nostris ille indiget obsequiis? Respondet optimè S. Irenæus *libro 4. contra hæres. cap. 31.*

Irenæus. *Deus nostris obsequiis non eget.*

Moyses ait: Et nunc Israel, quid Dominus Deus tuus postulat à te, nisi timere Dominum Deum tuum, ambulare in omnibus viis eius, & diligere eum, & seruire Domino Deo tuo ex tota anima tua.

Deut. 16.

Hæc quidem gloriosum faciebant hominem, id quod deerat ei implentia, id est, amicitiam Dei. Deo autem præstabat nihil: nec enim indigebat Deus dilectione hominis. Deerat autem homini gloria Dei, quam nullo modo poterat percipere, nisi per eam obedientiam, quæ est erga Deum. Hæc Irenæus.

Obedientia illustrat hominem.

B Sed quia fortè quis in hac obedientia non amorem, sed timorem inesse dixerit, adiungit: Auget Dominus & timorem. Filios enim plus timere oportet, quàm seruos, & maiorem dilectionem habere in patrem. Sic ille.

Obedientia cum timore filiali.

Quòd si adhuc miretur quis, Deum infinitæ bonitatis, qui vult omnes saluos fieri, vt ait Apostolus, creasse tamen arborem in suo paradiso, in quo posuit hominem quem formauerat, cuius poma ad videndum pulchra, ad gustandum iucunda, sine dubio futura essent homini ad peccandum incitamenta.

1 Tim. 2.

Reuereatur, oro, imprimis immensam iudiciorum Dei abyssum, deinde consideret, quàm leue præceptum, quàm facili negotio obseruandum: quantis & C quàm multis diuinæ gratiæ donis homo esset communitus, vt præceptum obseruare, & peccatum deuitare facillimè posset, si vellet: ac demum intelligat cum D. Augustino *in Enchirid. cap.* 27. id grandi Dei consilio factum fuisse. Melius enim (inquit) iudicauit de malis benefacere, quàm mala nulla esse permittere.

Arbor scientiæ cur producta.

Mandatum Dei leue & facile.

S. Aug. *Malis bene vtitur Deus.*

Conducet nonnihil pro maiore bonitatis diuinæ, etiam in hoc ligno vetito, homini saluti consulentis testificatione, quod Procopius adnotauit hoc pacto.

Procop.

Produxit Dominus in medio paradisi lignum scientiæ boni & mali. Quare non in extremo? scilicet nedum frequenter eam arborem in conspectu cernerent, quasi quibusdam irritamentis, D & illecebris illecti in datam legem committerent delictum. Hæc ille. Igitur secundùm istam expositionem in medio paradiso, hoc est, inter confertissimam arborum syluam, vbi non obuia semper oculis intuentium, perpetuò gulam suo tam spectabili fructu solicitaret; non autem in extrema nemoris parte, in quam deambulantes, aut hortum circumcirca obeuntes, necessario incurrerent, consita erat arbor, quę tandem fuit scandalo primis parentibus.

Arbor vetita quo loco producta.

14. At eo grauius delictum æstimari debet, eo pronior ad peccandum hominis procliuitas, eo miserior fragilitas, eo temeritas insanior, & iudicari & deplorari poterit. Hinc etiam inferas: E Si enim parentes, Eua præsertim, in arborem, & præcepto vetitam, & mortis pœna metuendam, atque remotam procul ab oculis, immensa infinitarum arborum opacitate circumseptam, quasi vallo, muro, aggeribus, propugnaculis communitam: nihilominus in eam primam & solam, posthabitis reliquis omnibus, temerario ausu, quasi non tantum ad comedendum, quantum ad peccandum, Deóque resistendum aduolarunt: quis quæso ab iis ortus parentibus sibi non timeat, auitæ & paternæ, atque adeò hæreditariæ fragilitatis ad standum, & procliuitatis ad ruendum in præcipitia malorum omnium, conscius? *Qui fodit foueam, incidet in eā, & qui dissipat sepem,*

Procliuitas hominis ad peccandum.

Eccleſ.10. *Temeritas in peccando.*

mordebit eum coluber, Eccleſ.10. Hæc pœna iuſto Dei iudicio irrogatur in audaces, qui ſponte in pericula incurrunt. Proh temerarium hominem! Quid ligonem aſſumis, quid tellurem effodis, quid voraginem aperis? Ergo ſi præceps ruas in barathrum, tibi imputetur. Quid tibi cum ſepe, quid vallum ſubruis, quid parietinas demoliris? An neſcis fieri poſſe, vt intus lateat ſerpens, & peſtem in te ipſe exſuſcites? *Quis miſerebitur incantatori à ſerpente percuſſo*, Eccleſ.12. Locus quidem euidentior, ad confringendam proiectorum hominum audaciam. Enimuero viam quis facit, omnis mali periculique neſcius; ſiſtit deinde greſſum lato in tramite: ecce tibi vipera è vicino inter herbas latitans in incautum prorumpit, virus infligit. Quis ergo non doleat, quis miſerum non deploret! Contrà verò maleficus ad incantandam viperam ſeſe accingens, hac illac beſtiam perſcrutatur; latibulo inſultat, inclamat, ſerpentem euocat, vel inuitum extrahit foras. Ergóne, ſi ſerpens incantatorem imperat, mordeátque, erit qui cõdoleat, qui defleat?

Eccleſ.12.

Occaſione, & caſu peccare.

Audaciſſimus homo ſuam ſibi quæſiuit, inuenit, meruit peſtem. Ita planè, qui fortuitò, & ingruente ex aduerſo occaſione peccari labitur; cùm hominum commiſeratione, tum ipſius Dei miſericordia veniáque dignus haberi ſolet. At hominem ſpontè in præcipitia ruentem, occaſionibus peccandi ſeſe inferentem, latentia alioqui animæ pericula, vltrò perſcrutantem, ſi erret, ſi prolabatur, ſi pereat, nemo prudens commiſeratione dignum iudicabit. Pulchra igitur illa in hanc ſententiam admonitio D. Ambroſ. ad Demetriadem virginem. In omnibus actionibus, in quibus tibi es bene conſcia, nunquam audeas eſſe ſecura. Rectè proinde dicitur Pſalm. 45. *Deus noſtrum refugium, & virtus: adiutor in tribulationibus, quæ inuenerunt nos nimis.* Vbi cernitur admirabilis ordo. Deus nimirum ſuis fidelibus primò refugium eſt: deinde virtus. Primò fugientes ac timentes excipit, fouétque: deinde pugnantes tuetur, & adiuuat. Præterea quod ibi animaduertit D. Chryſoſt. fugientes & reſiſtentes, ſtantéſque vincimus; duoque à nobis expetuntur, ſcilicet & declinare, & contratendere. Sic ille. Perpende quoque vltima Dauidis verba, Deus enim certum & ſuperabundans ſuum nobis pollicetur auxilium, non quidem in quocunque genere tribulationum conſtitutis, ſed in iis, quæ nos inuenerunt: non autem in iis, quas nos vltrò quærimus & inuenimus, & in quas ſcientes & volentes ruimus, tanquam in exitium voluntarium præcipites: vbi tamen ſufficiens nunquam deeſt. Porrò cùm valde neceſſarium ſit, à periculis animæ cauere, præcipuè tamen virginibus & continentibus, cauendum eſt, vbi diaboli laquei obtendũtur. Enimuero cùm Virgo ſanctiſſima loquuta cum Angelo Dei, & de ſummis diuiniſque myſteriis tam ſe cautam & prudentem exhibuerit, timens, turbata, interrogans, addiſcens; quis non timeat, quis non caueat? Ergo vt piè Guillielmus conſiderat *in 8. Cantic.* vox cæleſtis ſponſi, eſt ad ſponſam Eccleſiam. Bene iam matrem meam miraris & veneraris. Sed quia in imitatione totus venerationis eſt fructus; imitare, quam veneraris; imitare illam tam in partu, quàm in moribus. Illa ergo in corpore Virgo & mater eſt: te quoque in ſpiritu virginem & matrem eſſe oportet.

S. Ambr. *Virgines cautæ.*

Pſalm.45.

D. Chryſ. *Timor quàm ſit vtilis.*

Deus opē fert non audacibus.

Timor virginum.

Cant.8. *B. Mariæ turbatio.* Guillielm.

B. Maria imitanda.

15. Aliter tamen, atque Procopius, alij accipiunt hæc verba, *in medio paradiſo*, vt ſignificent, non inter arborum plantaria conſitam arborem illam: ſed eam non quidem in loco, verùm in gradu eminente pluribus aliis anteire. Id enim frequentiùs innuitur hac phraſi Hebræa: ſcilicet aut in loco, aut in gradu nobilitas, & dignitas præ aliis, quibus cum ſit ea copulatio; vt, *In medio fratrum*, Geneſ.23. *In medio populi mei, ego habito.* 3. Reg. 11. Quæ quidem obſeruatio optima eſt, cæterùm de arbore vitæ, non de arbore ſcientiæ poteſt acceptari: quippe cùm illa omnibus aliis anteiret, hæc verò minimè. Quare ſubtiliter Procopius adnotauit: Deus (inquiens) hortatur hominem ante præuaricationem, vt manducaret de ligno vitæ: nam etiã arborem vitæ complexus eſt ſub dictione, *omni*, cùm diceret: *De omni ligno, quod eſt in paradiſo, comedes.* Præſertim cùm illa arbor ei, vtpote in medio paradiſi conuerſanti, cæteris proximior foret. Sic ille. Itaque iuxta hanc ſententiã Adam & Eua morabantur in medio paradiſi, atque ibi omnium proximã habebant arborẽ vitæ, ex qua victitarent: at alteram ſcientiæ arborem vicinã, vel inde aliquantulum diſſitam eſſe intelligi ex hoc loco poteſt. Scio hîc à multis quæri, cuiúſnam ſpeciei hæc arbor fuerit? Et quidem malum eſſe, ex eo nonnulli affirmant, quod Cant.8. dicitur: *Sub arbore malo ſuſcitaui te.* Cæterùm eo nomine non tantùm malus (Luſitanè *maceira*) ſed & aliæ vocari ſolent, quarum poma conſimiliter mala dicuntur; vt tritum eſt apud Latinos. Alij ficulneam contendunt, eandem ſcilicet arborem, cuius poſt fructum deguſtatum, foliis nuditatem tranſgreſſores inuicem erubeſcentes obuelarunt. Sic Procopius. Goropius, Moyſes Hebræus, & omnium luculentiſſimè Theodor. *quæſt.* 28. his verbis. Dum adhuc conſuerent folia, audierunt vocem Dei deambulantis, & ſub arbore latitarunt, non alia videlicet, quàm vnde folia decerpebant. Hæc autem erat, de qua præceptum acceperãt: de illa autem cùm manducaſſent, etiam folia texebant, propterea quòd ſuæ nuditatis eos pœniteret. Vniuerſa autem erant folia ficus. Certè ſine controuerſia arbor illa, erat ficus, de qua præceptum acceperãt. Sed non aſſentiuntur quidam præ nimia (vt mihi videtur) ſimplicitate. Qui putant oportere nouum quoddam eſſe lignum, non attendentes, quòd non ligni qualitate, neque nouitate cibi peccata cenſentur, ſed ex præcepto dato: cuius tranſgreſſio quantulacunque pari reprehenſione digna eſt. Hæc Theodor. Cuius ego ſententiam libentiùs ſequor. Animaduerterim tamen in hac opinione, non eſſe credibile in tam amplo atque amœno pomario, vnam tantummodo ficulneam conſitam fuiſſe, ſed cùm multo plures ficulneæ viderentur, aut vnius tantùm ſpeciei, in toto illo arborum genere productam eſſe arborem ſcientiæ boni & mali: aut ſi etiam plures in eadem ſpecie numerarentur, illarum omnium vnam ſolummodo præſcripto Dei vetitam fuiſſe: quo magis exinde diuina magnificentia, & præcepti lenitas ac facilitas, & peccantium temeritas, malitiáque demonſtretur.

In medio, quid ſignificet.

Geneſ.23. 3. Reg. 11. *Arbor vetita gradu eminebat.* Procop.

Cant.8.

Theod.

Ficus fuit arbor vetita.

Arbori vetitæ plures in ſpecie ſimiles.

SECTIO V,

Et fluuius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradisum, qui inde diuiditur in quatuor capita. Nomen vni Phison;ipse est qui circuit omnem terram Euilath, vbi nascitur aurum: & aurum terræ illius optimum est: ibi inuenitur bdellium, & lapis onychinus. Et nomen fluuij secundi Gehon: ipse est qui circuit omnem terram Æthiopiæ. Nomen verò fluminis tertij, Tygris: ipse vadit contra Assyrios. Fluuius autem quartus,ipse est Euphrates.

1. VAlde controuersus hic de fluuio paradisi locus: ex quo maximè recentiorum nonnulli persuasi sunt paradisum illum terrestrem funditus periisse: quippe quatuor hi nominatissimi fluuij, quos hîc legimus ab vno eodémque fonte profluxisse, in lungè dissitis regionibus modò protumpete cernuntur. Conteodunt proinde aliqui Doctores, cùm Tygris & Euphrates valde sint vicini eum duabus fossis, aut paludibus, quas efficiunt, pro quatuor hîc fluminibus haberi & nominari. Cæterùm superesse quidem etiam nunc paradisum, iam suprà statutum est: ergo priscorum & sanctissimorum Patrum sententiæ inhærentes dicimus: versùs Orientem loco oobis ignoto, atque in paradiso illo terrestri fluuinm extitisse quatuor maximorum flumioum progenitorem. Quòd autem ista nunc in diuersis, & procul à sese dissitis regionibus scaturiant, fieri potuit post longos annorum terrarúmque tractus, forsitan terræmotibus insolitis, aot (quod vero propins est) diluuio terras absorbente, & insigniter immutante. Quare huiusmodi fluuij casu aliquo, & vi subita, in penitiotes terræ meatus sese condeotes absorbente eorum originem terra, deinde in summè distantibus regionibus sub alio procul sole tandem emerserunt. Idem enim de Alphæo, & de Arethusa legimns: idipsum oculis spectamus in Ana Lusitaniæ vno de fluuiis: quod Plinius *lib. 2. histor. natur. cap.* 1. scriptum reliquit in hęc verba Ortus Ana Lamitano agro citerioris Hispaniæ, & modò se in stagna fundens, modò in angustias resorbens, aut in totum cuniculis condens, & sæpiùs nasci gaudens io Athlanticum Oceanum effunditur. Sic ille. Sed ne cui videatur à me hoc effictum, audiat Theodoret. qui hanc proponit quæstionem. Quî fit vt Moyses asserat Tygrim & Euphratem è paradiso fluere, quos aiũt nonnulli è montibus Armeniæ scaturire? Respondet verò: Videre licet, & alia flumina aliunde quidem egredi, deinde in terram quibusdam ductibus fluentia, iterum sursum scaturire: quod & his fluminibns accidit. Exeunt enim illinc, vt ait Scriptura dioina: postea verò per quosdam meatus subterraneos transcuntia, ibi originem aliam sumunt. Quod quidem non frustrà omniũ Deus ita dispensauit, sed vt amputaret superfluam hominum curiositatem. Nam si paterent eorum omnes meatus, quidam vtique conarentur eorum ripas prosequuti locum paradisi perlustrare: sed frustrarentur optatis, & longitudine itineris fessi, atque oecessariorum penuria laborantes, modò in aspera loca incidentes, modò in

Fluuius paradisi.

Plin. *Ana Lusitaniæ fluuius.*

Theod. *Fluuij à paradiso orti.*

Paradisus nulli ignotus.

Ben. Fernand. in Gen. tom. 1.

A deserta, interdum in manus crudelium & barbarorum hominum deuenirent. Hæc igitur præuidens misericors Deus, ignotos illorum fluminum meatus reddidit. Hæc Theodor.

2. Attexam ad hæc, quæ Rupert. Abbas ingeniosè quidem, sed an etiam verè, viderint alij, excogitauit *lib. 2. in Genes. cap.* 24. Porrò (inquit) iis, qui literam, vel historiam hoc loco præterire volunt, istud maximè scrupulum mouet, quòd de quatuor fluminibus ex paradiso fluentibus, duo Tygris & Euphrates esse scribuntur, quorum footes in Armenia demonstrari dicũt. Non infirmatur tameo literæ veritas, quæ dicit paradisi fluuium io quatuor capita diuidi, quorum B hæc duo sunt. Siquidem omnes aquæ potabiles, atque salubres, vbicunque fluant, vel vndecunque appareant, de fonte paradisi per occultos meatus originem trahunt, & ex eius dulcedine hoc habent, vt potabiles siue salubres sint. Nam & suprà hoc modo dictum est: sed fons ascendebat è terra irrigans vniuersam superficiem terræ, superficiem inqnam; quia profectò in superficie patet effectus, siue fructus irrigationis in herbis virentibus, & in lignis pomiferis. Hoc denique notandum est, quòd non dictum sit: Et fluuius egrediebatur de paradiso, qui deinde diuiditur in quatuor flumina, sed in quatuor capita. Nam ille fons vniuersam (vt iam dictum est) C terram irrigat. Et quemadmodum iecur in corpore animalis, quod dicunt Physici fontem esse saoguinis, cunctis venis sanguinẽ ministrat, vitámque animantia hoc ministerio retentat: sic ille fons vniuersam terram, per venas occultas vegetat, & in multos redundat fontes & flumina; sed eorum omnium quatuor ista sunt capita, id est, principalia flumina: igitur ad fontes horum, scilicet Tygris & Euphratis, licèt in Armenia demonstrentur, tamen per viam, quam nouit Autor fluminum Deus, de paradiso secundùm veritatem Scripturæ huius manare creduntur. Hucusque Rupertus. Existimat igitur in paradiso non fluuium emicuisse, ex quo quatuor illa toto orbe D notissima promanarent flumina; sed fontem illum tantũmodo, de quo priùs dictum est, à quo subinde omnes vbique terrarũ prædulces aquæ, per occultos terræ meatus deductæ in fontes, in riuos, in stagna, in lacus prorumperent. Nuncupatim verò quatuor illorum fluminum factam fuisse mentionem, eo quòd amplitudine aquarum, copia, situ, decursu, terris, quas alluunt, nobilitata præ cæteris haberentur. Et hæc ad concionatorum exercitationem accommodata, minus fortasse tamen ad cohærentem literæ sensum videntur: cui adhuc insistentes non est, quòd à proposita, quam veriorem putamus, sententia discedamus.

E 3. *Nomen vni Phison,* &c.] Quatuor igitur flumina, quæ ab illo paradisi fluuio orta dicuntur, nominantur, Phison, Gehon, Tygris, Euphrates. Et duo quidem postrema, vel ex ipsis, quæ ad hãc vsque horam retinuerunt, nominibus sunt quàm notissima. De primis tota quæstio est. Cæterùm communior & verior sententia D. Aug. Hieron. Epiphan. Ioseph. tenet Phison esse Gangem, Gehon autem Nilum. Itaque Ganges, Nilus, Tygris, Euphrates, sunt illa quatuor flumina, quæ ab vno paradisi fluuio oriuntur. Porrò autem Phison à radice פוש *pus*, quod est crescere & multiplicari, deducitur, ob aquarum multitudinem ita nuncupatus: viginti enim quinque amnibus, vt scibit Plinius, Ganges augescit. Per

Rupert.

Fons in paradiso.

Aqua dulces à paradiso.

Fluuij à paradiso orti quinam sint.

S. Aug. S. Epiph. S. Hieron. Ioseph.

Plin. *Ganges India fluuius.*

Indiam decurrit, quæ hîc dicitur, Euilath, à radice חול *chol*, arena, quòd ea regio, quam perluit Ganges, ob eiusdem inundationes, maximè sit arenosa. Fluuius hic toto Oriente celeberrimus, quem Lusitani noui homines noui illius orbis victores ac domini, sæpiùs & perlustrarunt & biberunt: geutium omnium Indicarum opinione à paradiso ducere originem putatur, eóque nomine tantùm nescio quid sacri & diuini Gangeticæ aquæ babere creduntur: vt continentibus passim agminibus innumeri mortales suis exciti sedibus vnde vnde confluant, ad visendum sanctitatis (vt vocant) fluuium, atque vt illius aquis, & sitim leuent, & corporis animíque sordes abluant; quo puri & sancti moriantur. Tanta est cæcitas barbarorum. Secundus est Gebou, qui & Nilus in Ægypto famosissimus, cuius ounc fons ostenditur in Æthiopia supra Ægyptum, vulgo *Preste Joam.* emergit enim ex lacu amplissimo, vt Lusitani, imò & nostræ Societatis bomines, qui illic fixis sedibus ad propsgandam Christi Domini & Ecclesiæ Romanæ Catholicam fidem commorantur, incortuptis testimoniis & certissimis experimentis contestantur. Plura de his fluuiis, de regionibus, quas prætetuebuntur, déque auro, & pretiosis margaritis, quæ in eorum aliquibus inueniuntur; vide apud nostrum Delrio, & de margaritis nominatiio consule nostrum Pinedam *in cap. 28. Iob, vers. 16. à num.* 15. uon tamen omiserim referre quod Procopius adnotauit circa ea quæ de solo Gsnge scribuntur, scilicet aurum, bdellium, & lapis ouychinus, seu, vt ille legit, carbũculus, & lapis prasinus. Sic autem euoluit mysteria. solummodo eommemorat doos lapides primitias sacerdotij, & aurum. Sacerdos enim gerebat mitram sureani, & duos lapides sopra pectore. Præterea prasinus peculiariter dedicatus est sacerdotali tribui, quæ cælestium cognitionem rimatur. Cætetùm carbunculus consecratus est regiæ potestati. Vt enim ignis & vrit, & lucem præbet: sic regis est, vt benefaciat & puniat. Iccirco Deus, per Isaism; *Ecce ego paro carbunculum lapidem tuum*, id est, Saluatorem. Sic ille. Meritò igitur Ganges percelebratur ob ea insignia & ornamenta sacerdotij & principatus: quæ duo in mundo msximè eminent.

Delrio. *Pineda.* *Procop.*

4. Iam verò his circa litteram vtcunque discussis altiora perscrutemur. Atque inprimis à D. Bernard. *tract. de sententijs*, illud mysterium euulgatur. Quatuor (inquit) fontes irrigant hortum Dei: reatus proprij deploratio, quæ circuit terram Æthiopiæ; excessionis fraternæ compassio, quæ vadit contrs Assyrios; indultæ gratiæ considerario, quæ medium intersecat Babylonis; desideriosæ catitatis affectio, quæ circuit omnem terram Euilath. Hi fontes habent irriguum superius, & irriguum inferius: habentes aquas maris, flumiois, fontis, & nimis. Hæc Bernard. D. Ambrosius *lib. de parad. cap.* 3. snimam hominis iusti tanquam paradisum Dei terrestrem effingit, cuius fons Christus Dominus, cuius flumina virtutes. Est (inquit) paradisus, terra quædam fertilis, boc est, anima fœcunda, in Eden plantata, id est, in voluptate quadam, vel exercitata terra, io qua animæ sit delectatio. Qui fons irrigans paradisum, nisi Dominus Iesus Christus fons vitæ æternæ, *Ioannis* 7. Hic fons irrigat paradisum, hoc est, virtutes animæ emineotissimo merito pullulantis. Fons diuiditur in quatuor initia quæ sunt, vnum prudentiæ, alterum temperantiæ, tertium fortitudinis, quartum iustitiæ.

Fluuij 4. quid significent. *S. Bernard.* *S. Ambr.* *Iusti anima parad. sus.* *Ioan. 7.* *Virtutes 4. per fluuios significata.*

A Phison igitur prudentia est, & ideo habet bonum aurum, splendidum carbunculum, & prasium lapidem. Aurum enim pro inuentis prudentibus frequenter accipimus, Oseæ 2. *Dedi illis aurum & argentum.* Habet etiam splendidum carbunculum, in quo quidem animæ uostræ viuit igniculus. Habet & prasium lapidem viridi colore atque vitali: virent enim arbusta, quæ viuunt; arescuot contrà quæcunque moriuntur. Non vnam gentem circunfluit; non enim angusta quædam, sed diues vtilitatum prudentia est, quæ pluribus prosit. Secundus fluuius est Gehoo Ægypti Nilus, iuxta quem data est lex Israëlitis, vt ex Ægypto recederent, & succincti lumbos
B ederent agnum; quod insigne est temperantiæ. Castos enim & sanctificatos oportet Domini Pascha celebrare. Et ideo iuxta istum fluuium legitima primò obseruantis constituta est: quia significat nomen hoc Gehoo quendam terræ hiatum. Sicut igitur terra, quæcunque vel purgamenta, vel frondes io es sunt, hiatu absorbet: ita castitss omnes corporis passiones abolere consueuit. Circuire Æthiopiam dicitur, vt abluat corpus abiectum, & carnis vilissimæ restinguat incendium. Tertius est Tygris, qui vadit contra Assyrios, ad quem præuaricator Israël captiuus est ductus. Hic fluuius dicitur velocior omnibus, quem incolunt Assyrij, hoc est, diri-
C gentes. Ergo quicunque fortitudine animi præuaricantia corporis vitia captiuauerit dirigens sd superna, iste huius fluminis similis æstimatur. Fortitudo autem quodam cursu rapido, resistentia quæque transuerberat, nec aliquibus cursus eius impedimentorum heret obstaculis. Quartus est Euphrstes, qui Latinè fœcũditas atque abundantia fructuum nuncupatur, præfereos quoddam insigne iustitiæ, quæ omnem pascit animam. Nulla enim abundantiores videtur habere fructus virtus, quàm æquitas, atque iustitia, quæ magis aliis, quàm sibi, prodest; vtilitates suas negligit, communis emolumenta præponens. Plerique Euphratem dictum putant à
D lætando, Græcè ἀπ' εὐφραίνεσθαι, eo quòd hominum genus, nullo magis quam iustitia & æquitate lætetur. Describuntur regiones locoruio, quà cæteri coumeaut fluuij: quà Euphrates commeat, non describuntur. Quia ibi prudentia, ibi & malitia: vbi fortitudo, ibi iracundia; vbi temperantia, ibi intemperantia plerumque est, aut alia vitis sunt: vbi aotem iustitia, ibi concordia, virtutum est cæterarum. Ideo non ex locis quà fluit, hoc est, non ex parte cognoscitur, nõ enim pars est iustitiæ, sed quasi mster est omnium. Sic Ambros. quæ omnia penè verba sanctus Isidorus apertè sibi est mutuatus. Easdem quoque virtutes in illis quatuor paradisi fluuius significari
E vult D. Gregor. Cæterùm aduertas oportet fortitudinem istam, quæ per Tygrim significari dicitur, esse illam maximè quæ in obsequio Dei, & virtutum operibus exequendis elucet, de qua Vates regius: *Fortitudinem meam ad te custodiam Domine.* Psal. 58. non verò quam peccatores non ad Deum custodiunt, sed eam spargunt in delitiosas lassitudines, vt loquitur S. August. 10. *confess. cap.* 34.

Castitas passiones absorbet. *Fortitudo velox.* *Iustitia quàm sit vtilis.* *Iustitia cæteras importat virtutes.* *S. Isidor.* *S. Gregor.* *S. Aug.* *Psal. 58.*

5. Neque verò alienum erit ab huiusmodi interpretandi more Christum Dominum in Ecclesia sua velut fluuium in paradiso voluptatis existimari, qui deinde diuiditur sd irrigandam omnem superficiem terræ. Quicquid enim bonorum, gratiarum, & meritorum in hominibus, sut

Christus paradisi fluuius.

aut est, aut esse potest; non aliunde, quàm à Christo Domino primogenito omnis creaturæ, fonteque, fluuio, & mari immenso, in quo sunt omnes thesauri scientiæ, & sapientiæ Dei (nobis quidem cooperantibus) & hortum suum habet, & incrementum. *Cant. 4. Christus fons hortorum.* Iccirco enim *Cant.* 4. vocatur fons hortorum. In quo duo maximè innuuntur: & stata paratáque ad irrigandum fontis aqua: & mira eiusdem affluentia, quam sola desidia deriuantium remorari possit. Ergo videre est, vt quis in homo à fonte aquam deducat, plenisque deinde riuulis, nunc istam, nunc illam areolam irriget: in hanc modò arborem, in aliam modò deriuet exultantem quasi aquam, & vel ipso dulci murmure cantillantem, ac si gestiat sese totam vel minutissimis ac leuissimis horti plantulis impertire. *Christi gratia plenitudo.* Sed vmbra est, quicquid effingitur, aut cernitur in fonte hortorum, eiúsque aqua variè, & affluenter, & minutim dispensari solita, ad Christum verum fontem, eiúsque infinitam misericordiam, & capitis nostri gratiam, quæ in horto & paradiso Ecclesiæ humanissimè omnia permeans, irrigans, oblimans, nullum aliud, quo retardetur, habet repagulum, quàm *Fides mortua.* nostram desidiam. Sumus quidē fideles in Christi Ecclesiā, velut in paradiso arbores, sed si opera virtutum desint, quid proderit fides emortua, quid arbor infructuosa & sterilis? Optimè S. *Chrys.* Chrysost. de fide, & operibus disserens hæc adiungit: Est exordium gloriæ, non meritorum corona. Quid verò significantius in hoc, de quo agimus, symbolo; quàm ipsemet Dominus Iesus pendens in cruce afferri potest? En paradisus voluptatis. *Christus crucifixus.* En hortus Dei: vbi fons, fluuius, flumina. Fons & fluuius omnium genitor, mihi videtur vulnus in latere Domini, à quo alia quatuor in manibus ac pedibus quodammodo oriuntur. *Latus Christi crucifixi.* Non quòd postremò omniū Domini latus non sit lancea percussum: sed quia licèt fuerit omniū vulnerum in executione vltimum, hauddubiè fuit primum in intentione. Vnus militum lancea latus eius aperuit, dicitur *Ioan. cap.* 19. *Ioan. 19. Beda.* vbi venerabilis Beda doctè piéque expendit verbum illud, *aperuit.* cùm potiùs videretur dicendum, *percussit.* ac si nobis ostendere voluisset Euangelista non primò tunc, & de nouo factum fuisse vulnus in latere Domini. Ex quo enim Deus factus homo sponsum se exhibuerat Ecclesiæ, percussum amoris lancea pectus, & cor in pectore, ipse contestatus est, Cantic. cap. 4. *Cant. 4. Christi amor.* *Vulnerasti cor meum soror mea sponsa, vulnerasti cor meum.* Quid verò si bis vulneratus duo in vno corde vulnera nobis significet, primum quidem amoris, alterum ferri? quamquam hoc mihi certum est, secundum non tam vulnus, quàm vetusti vulneris apertionem extitisse. Nam hæc eadem, quamuis alio translationis genere, & quidem elegantissimo, D. Chrysost. *in Psalm.* 14. *Chrysost. Latus Christi arca Dei.* Dominum Iesum alloquutus, sic ostendit. Pretiosum tuum Domine Iesu dedisti sanguinem, & aperto latere, quod est theca eius, quod est reconditum marsupium diuinitatis, arca sanctificationis, & lancea, tanquā claue in arcam iniecta dedisti pretium ex paterno thesauro. Ita Chrysost.

Christus fons sanctorum. 6. Ab hoc fonte, Christo scilicet affixo cruci vniuersa Ecclesia irrigata, & fœcundata innumeros protulit martyres, & iustos alios, qui in patientia sua possederunt animas suas. Quò spectat illa sententia Bedæ *serm.* 18. *de sanctis*, quę sic *Beda.* habet. Ecclesia catholica in ipso capite suo Christo Iesu, edocta contumelias, crucem & mortem, A didicit non timere. Magis magisque roborata est, non resistendo, sed perferendo. Hæc ille. *Patientia Ecclesiæ.* Quidni etiam figurari dicam sacrosanctam Eucharistiam in Ecclesiæ paradiso, veluti fontem, aut fluuium à quo virtutum, gratiarū, donorum, immensa copia perenniter in animas fidelium, qui ritè ad mensam Dei accedunt? Hoc illud est, vt rectissimè vocat Clem. Alex. 2. *pædag.* 2. *Clem. Alex. Eucharistia fons.* sanctum lætitiæ fluentum. Ab Eucharistiæ autore qui in ea continetur, in reliqua sacramenta tanquam à fonte deriuatur, quicquid virtutis, efficacitatis, & supernæ gratiæ in iis reperitur, & ab iisdem confertur. *Sacramenta Ecclesiæ.* Ab illa quatuor in sacramento ordinis velut fluuij nascuntur, Acolythorum, Subdiaco- B natus, Diaconatus, & omniū, auro, gemmisque, vt alter Ganges, ditissimus, & aquarū medicantiū salubritate sanctitatéque memorabilis, Presbyteratus. *Ordines sacri.* Ab hoc etiam fonte & fluuio paradisi, scilicet Christo Domino, quatuor illa maxima Ecclesiæ flumina oriuntur: nimirum chori Martyrum, Continentium, Doctorum, Confessorum. *Status 4. in Ecclesia.* Item status hominum in virtutis via, stadióque incipientium, proficientium, consummatorum, ac tandem in cælo quiescentium. Præterea pœnitentes, religiosi, prælati, coniugati ab hoc flumine, quicquid habent donorum, emendicantur. Annon vel maximè Iesu crucifixo militant illi, de quibus sic August. cum Domino loquitur *S. Aug.* C 8. *confess.* 6. monasteriorum greges, & mores suaueolentiæ tuæ, & vbera deserta eremi. Cæterum perquam appositè Virginem ego Deiparam, Dei *B. Maria commendatio.* paradisum, totúmque lignis vitæ, & nullo aut errati, aut mortis ligno consitum. Itémque fontem Ecclesiæ, fluuium omniū in Ecclesia fluminum, sanctorum scilicet, genitorum accipio. Matris Dei verba illa sunt, Eccles. 24. *Eccles. 14.* *Ego sicut aquæductus exiui de paradiso. dixi: Rigabo hortum meum plantationum, & inebriabo partus mei fructum.* Quia nimirū Virginis tutela, iugisque ad Deum Filium suum pro nobis imploratio, demúmque virtutū eius maximarum mundo propositum ad imitandum exēplar, Ecclesiam iustis, cælum re- D plet sanctis, qui Virginis & Christi fructus, verè & meritò nuncupantur. Ab illa (sequamur expositionem Ruperti) tanquam à fonte illo paradisi prædulces in omnem superficiē terræ scaturiunt aquæ. Nihil enim in matre Dei, amarum, aut iniucundum, aut insipidum: nihil verò non dulce, suaue: mel tota, & amor est.

7. Postremò considera obsecro, verba illa: *Fluuius egrediebatur de loco voluptatis, ad irrigandum paradisum, qui inde diuiditur in quatuor capita.* *Eleemosyna commendatur.* Disce hinc bona tua diuidere, illisque velut aquis, arentes irrigare pauperculos. Talis erat ille, de quo S. Hieron. *Epist. ad Rustic.* scribit. Sanctus Exuperius Tolosæ Episcopus esuriens pas- *S. Hieron.* E cit alios, & ore pallente ieiuniis, fame torquetur aliena, omnémque substantiam Christi visceribus erogauit. Sic ille. Enimuero hanc vnam ob causam maximè possideri diuitiæ in seculo, & episcopatus, dignitates, ac reditus pinguiores in Ecclesia acceptari debetur; scilicet in subsidium pauperum. Sic Apostolus Paulus pauperum curam & ministerium suscepit. Non quidem (vt obseruat S. Chrysostomus) in honorem, sed in ministerium iniuit atque labores. *S. Chrys.* ac fortasse in hoc sensu dixit ille: Qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat, 1. *Timoth.* 3. Perbellè S. Basilius *homilia* 6. *S. Basil.* sic in eandem sententiam effatur. *Diuitiæ si affluant, nolite cor apponere*, dicitur Psalm. 61. *Psalm. 61.* Tu autem præter necessitatem

affluentes retines, & exitus obstruis. Deinde si coactæ & occlusæ, ac quasi stagnantes, quid tibi faciunt? rumpunt repagula violenter retentæ. Hæc Basil. Eodem spiritu ductus S. Gregor. Nazianzen. sibi diras omnes imprecatur. Si pauperis (inquit) manum à domo mea inanem remisero: si animæ diuini Verbi siti cõfectæ cupiditatem frustratus fuero. Ita Nazianz. Discant boni concionatores panem cælestis Verbi fidelibus non denegare, quæ omnium præstantissima est eleemosyna. Noluit conditor intra paradisi tantummodo aggeres, suum illum fluuium contineri: foras etiam educit ac diuidit, vt vel longissimas terrarum prouincias suis abluat, & irriget, & fœcundet aquis. Sic ad sponsam conclamatum est: *Surge, propera columba mea*, Cantic. 2. vbi D. Bernard. Agnoscite vicissitudines vtique sanctæ quietis, ac necessariæ actionis, & quia nõ sit in hac vita copia contemplandi, nec diuturnitas otij, vbi officij & operis cogentior vrget, instantiórque vtilitas. Tempus (inquit) putationis aduenit. Ad vineas ergo excolendas ducitur, ad animas quidẽ reuisendas, corrigendas, instruendas, saluandas anima perfectior inuitatur, &c. *serm. 58. in Cant.* Nota etiam quòd isti omnium celeberrimi, ac primi fluuiorum primos mortalium irrigarunt, qui præcipui fuerũt hostes Dei, nimirum Chaldæi, Arabes, Indij, Ægyptij: quæ gentes etiã nunc infestissimæ sunt Deo, & Christo eius. Proh immensam Dei nostri benignitatem! suos hostes eósque teterrimos, suis de paradiso aquis irrigat. Profectò aduersùs Deum in die iudicij nullam suæ ingratitudinis excusationem afferent. Et quid Domine reseruas tuis in cęlo fidelibus, qui tanta beneficentia hostes tuos in terra locupletasti? planè, vt ait August. Nihil infelicius felicitate peccantium. Qui etiam exponens illud Psalm. 11. *In circuitu impij ambulãt*, Hoc est (inquit) temporalium rerum cupiditate, quæ septem dierum repetito circuitu tanquã rota voluitur: & ideo non perueniunt ad octauum, id est, in æternum, pro quo iste Psalmus titulatus est. Idem *in Psal. 66.* Quòd Deus dat bona temporalia malis, admonet bonos, vt alia desiderent, quæ non habent cum malis communia. Idem *in Psalm.* 52. Vis habere arcam plenam, & inanem conscientiam? Deus non implet arcam, sed pectus. Denique *in Psalm.* 53. Mali sic quomodo virent, sic quomodo florent, igni seruantur. Florent ad tempus, pereunt in æternum: florent falsis bonis, pereunt veris tormentis. Hæc August.

Gregor. Nazianz. — *Prædicatio est eleemosyna.* — *Cant. 2. D. Bern.* — *Zelus animarum.* — *Dei beneficentia.* — *Ingratitudo erga Deum.* — *S. Aug.* — *Bona temporalia malorũ.*

SECTIO VI.

Tulit Deus hominem, & posuit eum in paradiso, vt operaretur, & custodiret illum.

1. VTi aduertit Glossa interlin. datur hîc intelligi non fuisse hominem conditum in paradiso: quod quidem innititur illis verbis suprà positis, *Formauit Deus hominem*, &c. deinde: *Plantauerat autem*, &c. *Et posuit*, &c. Ex quibus euidenter euincitur Adamum primò creatum extra paradisum, vbinam loci, non certò constat; tametsi vulgaris opinio teneat in campo Damasceno; deinde à Deo translatum in paradisum voluptatis. Prima huius ita narratæ historiæ redditur à Glos. interlin. ratio. Quia Deus præsciebat Adamum peccaturum, & inde pellẽdum ad hanc terram, vbi eum condiderat. Hæc ratio glossæ ostendit admirabilem Dei benignitatem etiam post peccatum: ne pulsus videlicet homo è paradiso hac illac sui nescius, viæque incertus oberraret, extra paradisum fuit formatus, indéque certam ac breuem viam ingrediens in illum translatus: vt facillimè per eundem iam tritum & notum sibi tramitem ad patrios lares, parentémque tellurem rediret. Deinde hanc labem paradiso aspergeret, si creatus in eo fuisset, qui tam ingratus suo & omnium rerum creatori, serpentem Deo præposuit, & peccato animæ suæ decorem ac nobilitatem, paradisique gratiam & splendorem dedecorauit. Pollutus est hominis delicto paradisus, at quem non peperit suo ex terræ, sinu, sed aliunde peregrinum & exterum recepit; &, si quidpiam mali à primæua origine, & patrij soli matrice præuaricator hausit, ebibitque; non idcirco genitalis paradisi puritas alieno & extraneo dedecore maculatur. Licèt autem mulier in paradiso fuerit efformata, materia tamen huic fabricæ non in paradiso enata est, sed ex alio solo, & cælo aduecta, nempe corpus Adami. At mihi quidem videtur paradisi terrestris gloria cælestis paradisi nobilitati quodammodo anteire. Etenim in vtroque peccatum admissum est, illic Angelorum, hic hominum: sed illic superborum natale cælum, hîc delinquentium haud patrium, sed peregrinum, & exterum solum.

Adamus vbi creatus. — *Paradiso extraneus peccator.* — *In cælo nati damnati.*

2. Hinc apparet, quanto excellentior tertius, quàm priores duo, extiterit paradisus; venter nimirum Virginis Deiparæ, cuius tanta puritas, vt maior, aut æqualis sub Deo, nec esse, nec fingi possit: natale cælum, patrium solum, matrix terra, genitalis paradisus, extitit Dei hominis: vbi nulla, vel tenuis vmbra, vel leuissima peccati suspicio potuit inueniri. Virgo enim est thronus Dei, & aula regis æterni, vt loquitur D. August. *serm. de Assumpt.* In ea virtutum conuentus reuerendum sibi thalamum consecrauit; vt ait Petrus Damianus. Vnde ipsa Virgo sanctissima verissimè dixit Cantic. 6. *Dilectus meus descendit in hortum suum ad areolam aromatũ vt pascatur in hortis, & lilia colligat.* Viden', vti hortus Dei, paradisus voluptatis, Virgo Deipara sit? Sic enim interpretatus hunc locum Psellus apud Theodor. ait; Descendit Deus in mundum ad phialas (sic legunt Græci pro areolis) aromatum, scilicet in vterum puræ atque immaculatæ Virginis, vt in aromatum diuinorum phialam mundam. Sic ille. Hinc ergo mihi persuadeo, quoties in sacris literis emphaticè dicitur cælum cæli Domini, vel Domino, Virginem Deiparam significari. Hoc enim præ cæteris sibi Deus, in quo pasceretur & moraretur elegit: cælum cæli, cælorum nimirum, eo vel maximè præstantissimum, quòd in eo primùm Deus homini se præbuerit visendum ac fruendum: in quo primo anima scilicet Christi Domini visione beatifica fuerit petita. Vterus igitur Virginis prima fuit beatitudinis sedes, ac cælestis Hierusalem. Vterque paradisus creaturarum intellectualium, naufragium, iacturam, ruinas passus est: neuter tamen reparauit. Nam nec in terrestri pœnitentiam ad remedium homini agere licuit; nec cælum suorum, quos amisit, Angelorum vel vnum in se ampliùs recepit, vel eorum alicui ad resipiscendum locus patuit; atque adeò quæcunque in cælo reparatio fit ruinarum, non nisi aliunde adue

B. Maria vterus. — *S. August.* — *Petr. Dam.* — *Cant. 6.* — *Psellus.* — *B. Maria commendatur.* — *B. Matris vterque paradiso excellentior.*

aduectis è terra hominibus fieri necesse est. At Virgo Dei mater paradisus est, ex quo vniuersa in terra iustorum, & in cælo beatorum reparatio profecta est: iutéque proinde quàm optimo illam vniuersalem reparatricem sanctissimi Patres appellarunt. Satis pro omnibus mihi erit in præsentia D. Bernard. cuius verba diuina quadam dulcedine stillătia sic habent *ferm. 2. de Pent.* Meritò ad illā sicut ad medium, sicut ad arcam Dei, sicut ad rerum causam, sicut ad negotium seculorum respiciunt, & qui in cælo habitant, & qui in inferno, & qui nos præcesserūt, & nos qui sumus, & qui sequentur, & nati natorum, & qui nascentur ab illis. Illi qui sunt in cælo, vt resarciantur. Et qui in inferno, vt eripiantur. Qui præcesserunt, vt Prophetæ fideles inueniantur. Qui sequuntur, vt glorificentur. Meritò igitur in te, ô Virgo mater Dei, respiciunt oculi totius creaturæ. Hæc Bernard. Posuit ergo Deus hominem primum, eúmque mox peccaturum in paradiso terrestri: at in vtero Virginis Verbū caro factum est in explationem peccatorum. Pulchrè igitur D. Bernardinus vocat Dei matrem interemptricem peccati.

S. Bernard. *B. Mariam cuncta respiciunt.*

D. Bernard.

3. Cæterùm præsentis loci commentationem cum D. Ambros. prosequamur, *qui lib. de paradiso, cap. 4.* sic edisserit. Tulit Deus hominē, & posuit, &c. Quo loci illud aduerte, quia extra paradisum vir factus est, & mulier intra paradisum. Vt aduertas, quòd non loci, non generis nobilitate, sed virtute vnusquisque gratiam sibi comparat. Denique extra paradisum factus, hoc est, in inferiore loco, vir melior inuenitur: & illa quæ in meliore loco, hoc est, in paradiso facta est, inferior reperitur. Mulier enim prior decepta est, & virum ipsa decepit. Vnde Apostolus Petrus subiectas fortiori vasi mulieres sanctas viris suis velut dominis obedire memorauit. Ergo positus est in paradiso vir: facta est in paradiso mulier. Hæc Ambros.

S. Ambros.

Vir præstat mulieri.

4. *Vt operaretur & custodiret illum.*] Illum, hoc est, paradisum, Hebr. גן *gan*, fœminini generis, habétque affixū fœmininem, vt operaretur, non laboriosè quidē, quo fatigaretur: sed iucundè ad animæ recreationē excoleret hortum, & iotentus suaui operi, non difflueret otio, atque adeò per otium laberetur in vitium. Rectè autem obseruat Anastas. Sinaita. Dixit Nazianz. Adā esse Agricolam plantarum immortalium, & diuinarum notionū in paradiso. Sic ille. Et custodiret illum primò à feris, quæ extra paradisum erant, deinde ab his, quæ intus essent, ne scilicet ptoterēt vastarentque hortum. Ad hunc locū multa & optima dicuntur à Patribus: seligā opportuniora. Ergo D. Chrysost. *homil. 14.* sic effatur. Posuit Deus hominē in horto voluptatis. nō simpliciter dixit, *in horto*, vt excellentem voloptatē, qua fruiturus esset in habitando, nobis declararet. Addit, vt coleret illum; etiam hoc magnæ curæ & prouidentiæ erga nos argumentum est. Nam cùm omnibus deliciis potirentur, ibi vitam agentes, tam oblectamentis eorū quæ videbant, quàm lætitia eorum, quibus fruebantur: vt ne immodica prosperitate homo insolesceret (omnem enim malitiam docuit otium) propterea præcepit Deus, vt operaretur illum. Quid autem (dicet aliquis) hominis cura paradisus indigebat? Non dico, sed voluit tum vt paruam quandam, ibique congruā gereret curam, operando. Erat autem operatio tunc citra laborem. Dederat quidem occupationem, sed quæ neque dolorem, neque molestiam

Anast. Sin. *Adam operatio diuina.* S. Gr. Nyss.

S. Chrys.

A habebat. Ita Chrysost. In eadem sententia explicanda, Chrysostomum secutus, ita excurrit Procop. Sed quid operis ibi facturus, cùm paradisus omnibus afflueret bonis? Opus oimirū erat, quo se exerceret: lex Dei, & fides in creatorem, hæc enim si solicitè custodiret, operabatur. Ipse enim Dominus præceptū opus appellat, dicens: Opus Dei est, vt credatis in eum, quem ille misit. Certè hominem cauere à quodam sibi oportebat; cùm nondum foret latro insidians: si præceptum obseruaret, conseruaret sibi & paradisum: ne transgressus præceptum sibi accerseret exitium. Igitur opus vel labor hominis erat, vt sedulò operam daret, ne delinqueret in latam legem, & sibi noxam contraheret. Aot fortassis monet, vt sibi caueat ab ingressu diaboli, qui ingressus in hortum clanculùm, dolo malo hominem circumuenit. Sic ille. Opus igitur & labor erat, operatio virtutis, & cautio à periculis. Miror equidem quàm solicitè Deus omnipotens Adamum ab omni peccandi occasione liberum & alienum esse voluerit, vno tantùm illius studio contentus, vti otium fugeret: ac si homini in illo tam felici rerum statu nil aliud, aut plus, aut æquè timendum esset, quàm solum otium, & quo deuitato felicitas illa omnis sarta tectáque persisteret. Vide obsecro quanto studio mortalibus in hoc infelicitatum omnium statu commendetur à Deo, tantopere ad salutem animæ necessaria, otij declinatio. Qua de re D. Bernard. *ferm. de sapientia, & prudentia*: Cùm legatur (inquit) Adam in loco voluptatis ab initio positus, vt operaretur, quis sanum sapiens, filios eius in loco afflictionis ad feriandum positor arbitretur? Idem adhuc elegantiùs *ferm. super: Ecce nos reliquimus.* sic ait. Non ad hoc de paradiso voluptatis animaduersio diuina eiecisse videtor, vt alterum sibi hic paradisum adinuentio humana pararet. Homo ad laborem natus, si laborem refugit, non facit ad quod natus est, ad quod venit in mundum. Quid respondebit ei, qui misit eum, qui instituit, vt laboraret? Idem feria quinta hebdomadæ pœnosæ hoc ipsum pertractans argumentum, quasi iure postliminij aut veriùs hæreditario vindicari, atque exigi ab hominibus operandi laborandique studium, contendit hisce verbis. Duo nobis in hæreditatem reliquerat ille vetustus Adam, laborem videlicet, & dolorem: laborē in actione, dolorem in passione. Noo hoc ipse audierat in paradiso, qoem acceperat, vt operaretur, & custodiret illum. Operaretur delectabiliter, custodiret fideliter, & sibi, & posteris suis.

Procop.

B

C

S. Bern. *Homo natus ad operandum.*

D

Adamus nobis legauit laborem, & dolorem.

5. Idem sanctissimus Doctor ostendens, quàm vera sapientia sit obediendo, patiendo, agendóque exerceri: sic ait, *ferm. de obedientia.* Vidéme quàm sit vtile homini scire se hominem, vt proinde sit paratus ad mandatorum obedientiam, & tolerantiam flagellorum, ac deinceps studeat, vt qui nec laborem interim potest effugere, nec dolorem, sic saltem laboret & doleat, vt hæc sibi in cibos transeant salutares? Et hæc quidem vt sciant homines, quoniam homines sunt, actionibus iam & passionibus deputati. Erat quando in actione & meditatione positus erat homo, sine passione habens actionem, habens etiam sine labore meditationem. Dico autem quando positus est in paradiso, vt operaretur, & custodiret. Hæc Bernard. Bene Anastas. Sinait. loquitur ad hunc modum. Deus tanquam fructuum amans agricola reprehendit eum, qui triennio ficum illam irrigauit; & eodem modo increpauit ficum, & arefecit,

S. Bern.

E

Merita ex laboribus.

Anast. Sin. *Deus fructum à nobis exigit.*

 fecit,

fecit, quæ folia ferebat, non fructum. Sic ille. Itaque Dominus & laborem à nobis exigit, & laboris fructum. Non immeritò autem Synagogam illa ficu infructuosa (de qua *Luc.* 13.) significari docet D. Ambros. *libr.* 7. *in Lucam*. Quis (inquit) Iudaica plebs ab operibus infructuosa durabat. Perfidia autem hominum pertinacium Synagogam inutilem facit, & ideo quasi sterilis iubetur excidi. Quod de Iudæis dictum, omnibus cauendum arbitror, & nobis maximè, ne fœcundum Ecclesiæ locum vacui meritis occupemus, qui quasi malo granata benedicti, fructus ferre debemus internos, fructus pudoris, fructus coniunctionis, fructus mutuæ charitatis & amoris sub vno vtero Ecclesiæ matris inclusi, ne aura noceat, ne grando decutiat, ne æstus cupiditatis exurat, ne humoris imber elidat. Hæc Ambros. Vt quisque intelligat hominem se esse positum in paradiso Ecclesiæ, vt operaretur, vt colat, & fructum afferat (quod ait Dominus) in patientia.

Luc. 13. S. Ambros. *Synagoga ficus sterilis.* *Christiani ferant Deo fructus.*

A — B

D. Ambros. *lib. de paradis. cap.* 4. hæc duo, nimirum operari & custodire, sic interpretatur. Non idem est operari & custodire. In opere enim quidam virtutis progressus est, in custodia quædam consummatio operis deprehenditur, eo quòd quasi consummata custodiat. Hæc duo ab homine requiruntur, vt & operibus noua quærat, & parta custodiat. Philo autem, quoniam spiritalia Iudaico non capiebat affectu, intra mortalia se tenuit, vt diceret hæc duo quæri, opera in agro, custodiam domus. Et quamuis (inquit) paradisus operibus ruralibus non egeret, tamen quia primus homo lex posteritatis futurus erat, ideo legitimi etiam in paradiso speciem suscepit laboris, vt nos ad operationem & custodiam debiti officij, & hæreditariæ successionis munus adstringeret. Hæc duo ergo à re exiguntur, siue moraliter, siue spiritualiter. Quod etiā Psalmus te Propheticus docet. *Nisi Dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam. Nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustrà vigilat, qui custodit eam.* Vides illos laborare, qui in operis sunt ædificationisque processu: istos verò vigilare, qui iam custodiam perfecti operis receperunt. Vnde Dominus Apostolis quasi iam perfectioribus; *Vigilate* (inquit) *& orate ne intretis in tentationem*, Matth. 6. docens perfectæ naturæ munus, & plenæ virtutis gratiam esse seruandam, nequaquam etiam perfectiorem nisi vigilauerit, sui debere esse securum. Hactenus Ambros.

S. Ambros. *Operari & custodire quid sit.* *Opera cuiusque familia.* Philo. Psal. 126. *Vigilandum omnibus.* Matth. 6.

C — D

6. Hæc interpretatio mirum in modum conducet ad commendandam hominis in studio virtutis, animæque salutis, perennem sine vlla intermissione operationem; noua semper in dies atque horas, imò & momenta temporum lucra meritorum conquirendo; & vigilantissimam curam in iam confectis operibus, partisque meritis conseruandis, tuendis, custodiendis. D. Chrys. *homil.* 14. verbū illud, *& custodiret*, doctissimè sic exponit. Cæterùm quod dicit, *custodiret*, non absque causa appositum est, sed congruunt verba, vt planè scire possit, quòd sub Domino agat, qui hanc largitus sit fruitionem, & cum illa etiam custodiam commiserit. Deus enim omnia facit, & operatur propter nostram vtilitatem, & cum illa etiam fruitionem & refocillationem præbet, & sicut clemens Pater tenero filio omni copia fruenti, ne insolens fiat, paruam & congruam quandam curam excogitat: sic & Dominus Adæ operationem & custodiam præcepit, vt cum voluptate vbertateque ac iucunditate placidè hæc

Meritorum lucra. S. Chrys. *Deus erga Adamum pater.*

E

A duo faceret, quæ procliuitatem illius moraretur, & impedirent. Ita Chrysost. At Rupertus Abbas 2. *lib. in Genes. cap.* 30. solùm agnoscit, in his verbis, *operari, & custodire*, sensum spiritualem; sic enim exponit. Quid operaretur, aut à quo custodiret paradisum? Operaretur vtique opus Dei, quod non est aliud, nisi opus fidei, nisi officium spei, nisi obsequium charitatis. Dicat aliquis, cur non absque vlla conditione posuit illum in paradiso? Nónne melius fuisset nullum dedisse præceptum, quàm positione præcepti facere præuaricationi locum? Ad hæc inquam. Vnde ergo homo copularetur Deo, si nō illi subligaretur obedientiæ iugo, si non acciperet commissum, in quo deberet fidelis existere Deo? Itaque vt operaretur per fidem, & vt custodiret eum: scilicet, ne deserta fide, vel dilectione creatoris, simul perderet datum optimum. Hæc Rupertus. Bona quidem, qualia iam paulo superiùs ex Procopio retulimus; sed minus literæ cohærentia. Similiter etiam D. Augustin. hæc verba sæpiùs euoluens, nunc ad literalem sensum propiùs accedit, nunc ad mysticum, & sublimiorem, vt moris habet, euehitur. Vt operaretur (inquit) non laboriosè, sed deliciosè, & mentem prudentis magna & vtilia commouerent. Et custodiret, quod faceret in terra per agriculturam, custodiret in se per disciplinam: vt sicut ager obtemperaret colenti, ita ipse Deo præcipienti. Vel custodiret paradisum, nec committeret vnde expelli deberet.

Rupert. *Operatio virtutum.* *Obedientia hominem Deo coniungit.* S. Aug. *Adam mentis suæ excultor.*

B — C

Vnde accepit præceptum, quo custodito, id est, quo seruato non perderet. Sed præcipuè dicendum est, vt ipsum hominem operaretur Deus, & custodiret, operaretur, vt iustus esset. Sic August. Consonè ad hanc interpretationem Lyra explicat. Vt operaretur Deus hominē, beneficiis suis gratiæ ipsum perficiendo, & custodiret illum ad tempus in paradiso terrestri; donec esset ad celestem gloriam transferendus. Sic ille. Nihilominus, etsi hæc omnia pro sensu mystico, magno in pretio habenda sint: attamen secundùm literam locus iste solùm est de paradiso, ad quem operādum & custodiēdum translatus Adamus ex matrice regione, & in eo positus à Deo est. Quod euidenter conuincitur ex affixo Hebræo fœminei generis, vt iam aduertimus, & Burgensis ostendit. Sic enim Hebraicè habetur: אלהים את האדם וינחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה *Elohim & haadam vaianichehu began ghedem leghobdah vlschomrah*: Deus hominem & posuit in horto hedem ad colendum eum, & ad custodiendum eum. Vbi in vtroque verbo affixum est ה *ah, ah*, fœminei generis, pertinens ad גן *gan* eiusdem generis.

Dei cura erga Adamum. Lyra. Burgens. *Paradisus traditur Adamo.*

D — E

7. Igitur opere colendus, & cura omni ac solicitudine custodiendus est paradisus, quem in terra possidemus. Posuit nos Deus in Ecclesia velut in paradiso. Operemur ergo & custodiamus: scilicet hîc Domini merita, hîc sacramenta, hîc Spiritus sancti auxilia: parata sunt omnia homini ad salutem. Quod reliquum est, operetur & custodiat, virtutes acquirat, acquisitas conseruet: currat in stadio, & comprehendat brauium: certet & vincat, vt corona donetur: mentem exornet, & ornatam custodiat. An non etiam nos posuit Deus in paradiso voluptatis, cùm nobis Virginem beatissimam ipsius paradisum in matrem dedit, inquiens de cruce: Ecce mater tua, ecce filius tuus: vt nimirum operemur & custodiamus? Deiparam omni pietatis studio colamus, vt instanter operantes velut thesaurum illius pietatem

Operandum Christiano est. *Pietas erga B. Mariam.*

tem conseruemus: quia non est confusio quærentibus, colentibus, & diligentibus illam: memoriam illius, & nomen custodiamus in corde, repetamus in ore. Quàm pulchra, & quàm decora es carissima in delicijs? dicitur *Cant.* 7. Pulchra & decora scilicet in anima & in corpore; sue, vt explicat Gulielm. pulchra in virginitatu fœcunda; & decora in fœcunditate virginea. Sed quænam istæ delitiæ Virginis? Respondet idem. Maternæ delitiæ erant matris super prole gaudentis: dum corporatum Deum in vtero gestaret, dum nouo partu æternum lumen funderet; dum maternis amplexibus Deum Verbum stringeret, & sacra illi oscula materni oris imprimeret; dum illum maternis vberibus aleret, & cætera maternæ pietatis officia pro tempore ministraret. Hæc ille. Rectè igitur scribitur: *Posuit Deus hominē in paradiso voluptatis, vt operaretur, & custodiret illū.* hoc est, posuit Deus Pater Verbum suum hominem factum, in Virginis vtero, brachiis, vberibus, sinúque materno: vt ipse Filius redemptionem humani generis, in ea & per eam, & cum ea pariter operaretur: vt matrem suā infinitis gratiarum donis locupletaret; vtque suæ matris virgineum pudorem custodiret, redderétque in sempiternum cœlia ipsa, & Angelorum spiritibus longè puriorem. Est Virgo mater paradisus, & hortus, nō quales sunt in terra horti, in quibus aliud oritur, & aliud occidit. Ex ea namque natum est, quod nunquam deficit, fructus, qui nunquam decidit, aut marcescit. Hortus iste nunquam sine fructu est, cuius fructus suauissimus, & saluberrimus, ipsa nimirum vita, Deúsque ipse. Vnus est fructus horti huius, sicut & hortus hic est vnus. In fructu illo, quantus est fructus? omnis quidem suauitas, omnisque sanitas. Ipse Deus, & ipse homo: & ideo in ipso duplex refectio, ciuis, & peregrini: ciuis Angelus ipso vescitur ad iucunditatem, peregrinus homo ad sanitatem: extra ipsum sanitas non est nisi falsa, iucunditas non est nisi mortifera. O fructum singularem, propter quem dicitur horto, qui genuit eum; *Benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus ventris tui!* Luc. 1. Ideo nimirū benedicta tu, quia benedictus fructus ventris tui. Paradisus est voluptatis, quia sola Virgo præ cæteris creaturis Deum suū inedibili voluptatum, & sanctarum deliciarum gaudio perfudit. Est mater filio paradisus voluptatis, est carissima in delieiis, quas infantilis ætas, in matris amore, blanditiis atque officiis habere consueuit.

Cant. 7. — *Guill.* — *B. Maria delectis cũ filio.* — *B. Maria Paradisus.* — *Christus B. Mariæ fructus.*

8. Ad eadem huius commentationis admirari oportet, infinitam Dei beneficentiā erga hominem, quem posuit in paradiso. Non vnam, vel alteram arborem homini plātauit; sed integrum hortum, eúmque amplissimum, & innumeria consitum plantis, in quo sensus omnes illius oblectarentur, liberalissimè tradidit. Volebat Dominus, vt seruus ipsius delitiis omnibus afflueret, modò debitam præstaret obedientiam suo conditori, & magnificentissimo largitori. Atque adeò sine vllo labore & studio hominis, Dominus ipso velut seruua abundè oblectamenta omnia famulo suo subministrabat, quæ tamen ille ingratus & stultus amisit. Cæterùm adhuc à paradiso voluptatis expulsus, mirum in modum inhiat voluptatibus: hoc illi multiplex & perenne studium. Tot enim (inquit Tertull. *lib. de Idolo, cap.* 8.) sunt artium venæ, quot hominum concupiscentiæ. At ille nec in paradiso, nec extra illum cum deliciis securus agit. Optimè namque B.

Dei magnificentia erga hominem. — *Deliciarum studium.* — *Tertull.*

A Laurentius Iust. *lib. de grad. perfect. cap.* 9. ait. Corpus otij tabe consectum, voluptatum carnalium patit & nutrit infamiam. Et Clem. Alexand. Voluptas facit cæteros ex sententia Platonis. Quoniam voluptas corpori affigit animam, eámque eruci affigit. Sic ille. Non otiandum igitur, nec deliciandum homini est. Quorsum obsecro, vt legimus *Exod.* 13. Dominus præcedebat eos ad ostendendam viam per diem in columna nubis; & per noctem in columna ignis; quorsum (inquam) vtrobique columna? Rectè Caiet. Non habebat formam tentorij, sed formam columnæ tam in nocte, quàm in die: quia non ad operiendum, sed ad demonstrandā viam erat. Ita Caiet. Videlicet neque lectum ad quietem, neque ad

B delicias Dominus in hac vita suo populo peregrinanti in alteram concedit. O si amatores essemus voluptatum spiritus, quemadmodum corporis voluptatibus studemus! Profectò illas Dominus voluit commendare, cùm in cælum à suis discipulis abscedens maturauit iter. Quod D. Gregor. *lib.* 2. *Dialog. cap. vlt.* ita eleganter enucleat. Quia discipuli Dominum in carne cernentes, corporeis hunc oculis semper videre sitiebant, rectè eis dixit Ioan. 16. *Nisi ego abiero, paraclitus non veniet ad vos.* Ac si apertè diceretur. Si corpus non subtraho, quis sit amor spiritus, non ostendo: & nisi me desieritis carnaliter cernere, nunquā me discetis spiritaliter amare. Sic Gregor. Planè si mentem ab amore rerum caduca-

C rum auocaremus, illámque Dei contemplationi totam addiceremus, quàm sint vanæ voluptates sensuum, quàm sit nihili omnis mundi magnitudo, euidenter nobis appareret. Nonne totus hic mundus sub vno Solis radio collectus apparuit sancto Benedicto, dum rerum diuinarum contemplationi esset intentus? Quod miraculū egregiè pertractans idem Gregor. sic edisserit. Animæ videnti creatorem angusta est omnis creatura. Quid itaque mirum, si mundum ante se collectum vidit, qui sublevatus in mentis lumine extra mundum fuit? Quod autem collectus mundus ante oculos eius dicitur, non cœlum & terra contracta est, sed videntis animus est dilatatus, qui in Deo raptus videre sine difficultate potuit

D omne, quod infra Deum est. Ita Gregor. *lib.* 2. *Dial. cap.* 35.

Laur. Iust. — *Delitiæ quantum nocuant.* — *Clem. Alex.* — *Exod. 13.* — *Caiet.* — *Deus suis delicijs negat.* — *S. Greg. Delitiæ spiritus amandæ.* — *Ioan. 16.* — *Mundi contemptus. S. Benedicti reuelatio.*

SECTIO VII.

Præcepítque ei, dicens: Ex omni ligno paradisi comede: de ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas.

1. PRimò hic ponendum est cum D. Gregor. *in lib.* 35. *in Iob, cap.* 10. Euam iam tunc fuisse efformatam, licèt paulo inferiùs eius productio describatur, cùm hoc præceptum à Deo

E iniunctum fuerit, non Adamo tantùm, sed etiam Euæ simul. Quod apertè expressum est in versione L X X. quæ de numero plurali semper agit: *Ne comedatis. Morte moriemini*, &c. Deinde aduertendum est, solùm à Deo præceptum illis esse de non comedēdo fructu arboris vetitæ, quæ erat scientiæ boni & mali: non autem positiuum de comedendis quantumcunque aliarum arborum pomis: hoc enim tantùm erat permissio, non autem iussio. Non deest tamen qui præceptum comedendi affirmatiuum fuisse contendat, & valde necessa

S Greg. Eua præcepti accepit à Deo.

Adami contemplatio.

necessarium Adamo in summa illa felicitate cōstituto. Erat enim tam tota diuinæ contemplationis, cui soli tūc vacabat, dulcedine delibutus, & quasi mēte à sensibus omnique studio corporis in Deum auocatus, vt omnino necesse fuerit admoneri de comedendo. Rectè enim dixit D.

S. August.

August. Anima amore recedit, & excedit à corporeis sensibus, vt sese non sentiat, quæ Deū sentit. Ea verò nunquam in animam viri iusti, vis diuinæ contemplationis influit; vt tanto pondere pressa corporis vita periclitetur, atque adeò anima sui quodammodo impotens, patiénsque diuina (vt loquitur Dionys. Ariop.) illud beati Ephrem Syri à Domino deprecetur: O Domine contine vndas gratiæ tuæ: Domine recede à me, quia non possum sustinere magnitudinem dulcedinis tuæ. Sic Ephrem. Ratio verò, quare Deus homini à se recens condito præceptum imposuit, præterquam quod superiùs, cùm ageretur de ligno scientiæ boni & mali, assignata est, hîc à Procopio eleganter explicatur his verbis. Cùm vellet Deus hominem reddere immortalem, ne suæ, vel propriæ virtuti, id beneficium accepto ferret, in hunc modū egit. Voluit, vt gratias haberet ei, à quo non solùm quòd sit, sed quòd benè sit, acceperit. Huic etiam destinauit præsentem vitam, vt palæstram, & quasi doctrinam futuræ vitæ. Ita Procop. D. Chrysost. *hom.* 14. verbū, *præcepit*, aliquanto subtiliùs expendit ad hunc modum. Dignum fuerit hîc obstupescere misericordiam Dei, quæ omnem transcendit rationem; quam breui hoc nobis verbo exhibet. Præcepit, ait. Vide statim ab initio, quanto honore hominem prosequitur. Neque enim dixit, Imperauit, vel iussit, sed præcepit. Sicut amicus amico, de rebus necessariis præcipiens loquitur: ita & Deus humanæ naturæ quasi hoc honore ad obediendum his, quæ à se præcipiebantur, attracturus. Ita Chrysost. Videas hinc quantum conferat ad veram & germanam diuinæ Scripturæ intelligentiam Hebrææ linguæ peritia. Verbum quidem est, צוה *çiuah, in piel*, cuius significatum, vt constat ex variis Scripturæ locis, sine vllo discrimine idem est, atque mandare, iubere, præcipere, imperare.

S. Ephrem. *Contemplationis vis.* *Procop.* *Vita hominis palæstra.* *S. Chrysost.* *Deus hominē honorat.* *Hebrææ linguæ peritia quàm sit vtilis.*

2. Iam verò materiam ipsius præcepti omnes penè Doctores ac Patres expendunt. Idem D. Chrys. statim adiungit. Magna huius præcepti facilitas est, sed graue malum est desidia; facítque vt facilia omnia videantur difficilia: sicut studio, & vigilantia, etiam omnia ardua & difficilia, nobis fiunt facilia. Quid enim hoc mandato facilius? Quid hoc honore maius? concedebat versari in paradiso, & visibilium pulchritudine oblectari, & aspiciendo exhilarari, & fruendo magnam voluptatem percipere; oriri autem fecit Deus omne lignum pulchrum ad videndum, & bonum ad comedendum: vt scire possimus, quomodo fruens tanta vbertate, per magnam intemperantiam, & desidiam, datum sibi mandatum præuaricatus sit. Cogita obsecro honoris eminentiam, qua illum prosequutus est, data illi mensa propria, & segregata in paradiso, vt ne putet eandem sibi & iumentis instrui: sed haberet quasi Rex in paradiso agens deliciarum copiam; & quasi dominus aliam, quàm ministri, habitationem sortiretur. Ita Chrysost. Qui vlteriùs discurrens, optimè circa verba Domini, *Ex omni ligno, &c.* hæc adiungit. Quasi diceret ad illum. Non molestum aliquid, & graue petam ex te: frui enim omnibus tibi permitto. Vnum præcipio ne tetigeritis: & magnam pœnam decerno, vt vel timore coërcitus, datum à me mandatum custodias. Hæc faciebat quasi dominus aliquis liberalis domum magnam alicui concredens, & vt dominium sibi saluum maneat, paruam tantùm pecuniam dandam ab illo præscribat. Sic sanè & misericors Deus, concesso omnium, quæ in paradiso sunt, fructu, ab vno tantùm ligno abstinere iussit, vt scire debeat quòd sit sub Domino, cui obedire debet, si quid ille imperarit. Quis pro dignitate admirabitur communis omnium nostri Patris liberalitatem; cùm nullam adhuc bonitatis speciem præ se ferret Adam, tanta à Deo beneficia accepit. Neque enim dimidiatam illi dedit rerum fruitionem, neque à pluribus abstinere iussit, & cæteris frui: sed participem omnium, quæ sunt in paradiso, esse voluit. Ab vno solo ligno abstinere præcipit, monstrans reipsa nullius alterius gratia hoc ipsum se facere, quàm vt tantorum beneficiorum autorem agnoscere possit. Ita Chrysost. Qua sanè interpretatione nihil vltrà, vel ad literæ sensum enucleandum verius, & accommodatius, nec ad elegantiam verborum vberius, nec ad sententiarum grauitatem præstantius afferri potest.

S. Chrys. Præceptum Dei facile. *Adamus quasi rex in paradiso.* *Præcepti diuini ratio.* *Dominium Dei agnoscendum.*

3. Cæterùm pro euincenda peccantium temeritate, aut veriùs inuerecundia, quòd tam facile leuéque præceptum liberiùs violauerint, facit etiam illud D. Bernard. *serm.* 2. *de circuncis.* Ab initio Deus modum acceptat, & nihil vnquam immoderatum illi placuit æquitati. Hinc fuit, quòd non modò in pondere, & mensura, & numero condidit vniuersa, sed & protinus ipsi homini modum præscripsit, mandatum contulit, dicens: *Ex omni ligno paradisi comedes, de ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas.* Leuissimum planè mandatum, & larga omnino mensura. Sed transgressus est homo præscriptum sibi modum, & constitutum sibi terminum prætergressus. Hęc Bernard. Et quidem appositè: nam (vt tritū inter antiquos erat) modus optimus. Seruandus hic in omnibus est, præterquam in amore Dei. Modus enim amandi (vt aduertit idē Bernard.) est amare sine modo. Non minùs luculenter Rupertus ad hunc locum, Magna (inquit) largitas donorum, & non graue largitoris mandatum. Leuis quidem in tanta copia fuisset continentia, si non defuisset continentiæ dux beneuolentia. Illud sanè sciendum est per anticipationem dictum hic esse lignum scientiæ boni & mali. Non enim ex ore præsentis veritatis Dei, dicentis, *In quocunque enim die comederitis ex eo, morte moriemini.* Sed ex posteriori fallacia diaboli nominis huius origo manauit, qui manducare persuadens: *Eritis* (inquit) *sicut Dij, scientes bonum & malum.* Dolenda scriptor memoria lignum illud notauit, tanquam diceret: Ex omni ligno paradisi edendi licentiam dedit, solum illud quod ex euentu per cōtrarium dicitur, scientiæ boni & mali lignum interdixit. Hæc Rupert. *lib.* 2. *Genes. cap.* 30. Ex cuius doctrina duo expendes obiter: primò quidem beneuolentiā, & amorem ducem esse, & quasi factorem continentiæ: vnde si ista naufragium faciat inter coniugatos, profectò priùs est illius facta iactura. Secundò: nomen illud inditum non fuisse à Deo, sed à Moyse post euentum, ligno sciētiæ boni & mali. Præuidens igitur Deus hominis leuitatem, iniuncto præcepto compescere voluit, & veluti exultantem iuueniliter filium obedientiæ quamuis suaui iugo domare, atque intra filialis timoris repagula circumseptum tenere constituit. At ille

S. Bern. Modus præscribitur in rebus. *Rupert. Præcepti diuini qualitas.* *Lignū scientiæ cur dicatur.* *Amor & continentia coniugum.* *Deus hominē vt filium domat.*

Adam libertatis auidus.

ille regi impatiens paternum iugum de ceruicibus excussit, omnem etiam Patris tam beneuoli obedientiam indignans ac detrectans, ad proprij iuris statum, libertatem, viuendique licentiam anhelauit. Atque hinc prima mali labes extitit. Volebat Dominus, vti primus homo velut alter Deus in terris creaturarum omnium dominium possideret: atque, vt sciret bene imperare aliis, ipse Deo suo priùs obediret. Nam, vt rectè animaduertit D. Gregor. *lib. 1. dialog. cap. 1.* Huios

S. Greg. *Obediat qui imperabit.*

rectæ conuersationis est, vt præesse non audeat, qui subesse non didicerit; nec obedientiam subiectis imperet, quam prælatis noo nouit exhibere. Ita Gregor. Non multo aliter Clem. Alexand. *ad Gentes.* Adamum cõsiderat vti puerum adhuc

Clem. Alex.

B sub paterna custodia & cura positum, dulci otio, rerúmque abundantia potiri. Deinde verò effracta patris tutela, & obediẽtia violata, ad virilem statum ac libertatem aspirantem in patris sui ignominiam insurgere. Primus (inquit) homo, quando in paradiso erat, lodebat solutus, qooniam erat Dei puer. Illectus autẽ est puer cupiditatibus, vir effectus per inobedientiam, & cùm Patrem non audisset, Deum affecit ignominia. Ita Clemens. Atque, vt benè ait S. Aug. Quanto ætate maior, tanto vanitate turpior. *7. conf. 1.*

Adam puer.

S Greg. *Adamus vti nauis in mari.*

4. D. Gregor. *25. moral. cap. 2.* appositè confingit Adamom io primo illo statu felicitàtis, velut cymbam medio in aquarum decurrentium salo, C ne fluctuaret, & in naufragium raperetur, adhæsisse obedientiæ præcepto, vti anchoræ, aot rupi; nec enim firmior est qoàm Dei obedientia, & prælatorum, ad firmandam cuiusque animam anchora, aut rupes? Oborta verò tempestate peccati, conuulsis anchoris, & perfractis funibus, quibus ad immobile saxum tenebatur; præceps in omnium calamitatum naufragium corruit miser. Sed præstat audire sanctissimum Pontificem. Primos inquit homo cooditos fuit, vt manente illo decederent tempora, nec cum tẽporibus ipse transirent. Stabat enim momentis decurrentibus, quia nequaquam ad vitæ terminum per dierum incrementa tendebat. Stabat D tanto robustiùs, quanto semper stanti ardentiùs inhærebat. At vbi vetitum contigit, mox offenso creatore cœpit ire cum tempore: statu videlicet immortalitatis amisso, cursus eum mortalitatis absorbuit. Ita Gregor. Luculentiùs multo, quam cæteri, D. August. de hoc præcepto, eiúsque violatiooe variis io locis disputat. Paucula seligam ex *lib. 14. de ciuit. cap. 12.* vbi sic exorditur. Si quẽ verò mouet, cur aliis peccatis sic natura non mutetur humana, quemadmodum illa duorum primorum hominum præuaricatione mutata est: vt tantæ corruptioni, quantum videmus atque sentimus, & per hanc subiaceret & mortis, ac tot E & tantis, tàmque inter se contrariis perturbaretur & fluctuaret affectibus, qualis in paradiso ante peccatũ, licet in corpore, esset animali, vtique non fuit. Si quis hoc mouetur, vt dixi, non ideo debet existimare, leue ac paruum fuisse illud commissum, quia io esca factum est, non quidem mala, & noxia, nisi quia prohibita; neque enim quicquam mali Deus in illo tantæ felicitatis loco crearet, atque plantaret. Sed obedientia commendata est in præcepto, quæ virtus in creatura rationali mater quodammodo est omnium custósque virtutum. Quandoquidem sic facta est, vt ei subditam esse sit vtile; perniciosum aotem suam, non eius, à quo creata est, facere voluntatem. Hoc itaque de vno cibi genere non

Adami naufragium.

S Aug.

Peccatum primum cur tantum momenti.

Obedientia laus.

A edendo, vbi aliorum tanta copia subiacebat, tam leue præceptum ad obseruandum, tam breue ad memoria retinendum, vbi præsertim noudum voluntati cupiditas resistebat, quod de pœna transgressionis postea subsequutum est, tanto maiore iniustitia violatum est, quanto faciliore posset obseruantia custodiri. Hæc omnia D. Augustinus.

Obedientia Deo debita

5. Vode colliges, quod alibi iam subnotauimus, obedientiam virtutum esse, maximè rationali creaturæ consentaneam: contrà verò nihil æquè hominem dedecere, atque inobedientiam. Quid eoim tam debitũ, tam rationi conueniens, quàm creaturam suo creatori, à quo quicquid B est, accepit; & gratis quidem, perfectissimè obedire? Qoid verò tam varium, tam distortum, tam ab omni ratione alienum, quàm eandem creaturam creatori suo non parere; quinetiam obsistere? Iure igitur optimo præscriptus à Deo, natura ipsa debitus hic ordo est, vt per actum etiam exteriorem obedientiæ homo suo conditori Deo famulatum & obsequium exhiberet. At erat filius primus homo, Deúmque patrẽ agnoscebat beneuolentissimum. Ergo vbi hooor, vbi timor, vbi amor filij erga Patrem? Rectè quidem (vt D. Petr. Chrysol. *sermon. 1.* ait) sepit nos paterna reuerentia, est penes patrem dulcis cooditio, libera seruitus, absoluta custodia, timor læ- C tus, blanda vltio, secura possessio. Sic ille. Et hæc quidem omnia primus homo ante violationem præcepti obtinebat, peccando aotem amisit. Quàm verò debita Deo creatori sit hominis obedientia, grauiter, vt solet, & copiosè confirmat Tertul. *lib. de patientia, cap. 4.* ad hunc modum. Si probos quosque seruos, & booæ mentis pro ingenio dominico conuersari vidimus (siquidem artificium promerendi obsequium est, obseqoij verò disciplina, morigera subiectio est) quanto magis nos secundùm Dominom moratos inoeniri oportet? Seruos scilicet Dei viui, cuius iudicium in suos, non in compede, aut pilio vertitur, sed in æternitate aut pœnæ, aut salutis. Cui D seueritati declinandæ, vel liberalitati inuitandæ, tanta obsequij diligentia opus est, quanta sunt ipsa, quæ aut seueritas comminatur, aut liberalitas pollicetur. Et tamen nos noo de hominibus modò seruitute subnixis, vel quolibet alio iure debitoribus obsequij; verumetiam de pecudibus, etiam de bestiis obedientiam exprimimus, intelligentes vsibus nostris, eas à Domino prouisas, traditásque. Meliora ergo oobis erunt in obseqoij disciplina, quæ nobis Deus subdit? Agnoscunt denique, quæ obediunt. Nos cui soli subditi sumus, Domino scilicet, auscultare dubitamus? At quàm iniustum est, quàm etiam ingratum, quod per alterius indulgentiam de aliis conse- E quaris, idem illi per quem consequeris de temetipso non rependere? Nec pluribus de obsequij exhibitione debita à nobis Domino Deo. Satis enim agoitio Dei, quid sibi incumbat intelligit. Hæc omnia Tertul. Quæ attentiùs, maximè à religiosis, legi & expendi debent. Siquidem (vt ait) artificium promerendi obsequium est. Caueant tamen à coacta & inuoluntaria obedientia, quam (vt loquitur) de bestiis exprimimus.

Filius in custodia patris. D. Chrys.

Tertull.

Obedire Deo discimus.

6. Eadem, qua cæteri Patres, incedens via D. Basil. *homil. 9.* Quòd Deus nõ est autor malorum: proponit & dissoluit quæstionem his verbis. Sed cur (inquis) homini non insitum est, vt peccare non possit, vt etiam nobis volentibus facultas peccandi desit? Quoniam (inquam) & tu seruos, non

S. Basil. *Libertas hominis ad operandum.*

nos quando vinctos in custodia retines, beneuolos esse tibi existimas, sed cum sponte omnia, quæ erga te oporteat, videris agere. Ita Deo eum puta fore amicum, non qui coactus, sed qui sponte sua, virtutéque illi obtemperat. Virtus verò ex voluntate perficitur, non ex necessitate. Hæc Basilius. Haud præteribo, quod subtiliter adnotauit D. Ambros. *lib. de paradiso, cap. 5.* iuxta versionem L X X. dictum à Deo esse: Ex omni ligno paradisi comede, de ligno autem scientiæ boni & mali ne comedatis. Vbi S. Doctor huiusmodi rimatur mysterium. De omni ligno gustandum Adæ soli præcepit, quem seruaturum sciebat. De ligno autem scientiæ boni & mali non esse gustandum, iam non singulariter, sed pluraliter dicit, Sciebat enim præuaricaturam mulierem, & ideo per pluralitatem ostendit non seruaturos, quia plurium discreta sententia est. Similiter D. Chrysost. in discrimine huiusmodi locutionis mysterium agnoscit, *homil.* 14. Considera (inquit) etiam hic bonitatem Dei, quanto honore etiam mulierem prosequitur, quæ ex illo formāda erat. Nondum enim ea producta, quasi vtrique mandaret, dicebat: Ne comederetis ex eo, &c. Manifestans suprà, & ab initio quòd vnum sunt vir & mulier, & propterea quasi vtrique loquitur, vt postmodum formata ex viro muliere, occasionem viro præbeat illam docendi præcepta Dei. Ita Chrysost. Cæterùm hæc vtraque subtilitas non habet locum iuxta veritatem Hebræi textus, & vulgatam versionem, quæ vtrobique loquitur in singulari. Quare meliùs fortasse dicendum erit, primò quidem præceptum hoc indictum esse Adamo, cùm adhuc solus esset: ab eóq; postea mulierem accepisse: aut licèt priùs Adam audierit, vtrique tamen subinde fuisse à Deo repetitum. Addiderim, quod apud Rabbanum, & Eocheriū *in primum Regum cap.* 15. inuenio circa hæc verba Domini. Notandū (inquiunt) quod dicitur Genes. 2. *Ex omni ligno paradisi comedes,* &c. Qui enim ab vno bono subditos vetat, necesse est, vt multa concedat, ne mens ab omnibus repulsa quasi ieiuna intereat. Sic illi. Planè hoc ipsum obseruare debent, qui aliis imperant, vt faciliùs & suauiùs imperata subditi exequantur: qui iustè indignabuntur, si pluribus interdicti, ad paucula facultatem habeant.

Virtus voluntaria. S. Basil.

Mulier non pra opium acceperit à Deo. & Chrys.

Rabban. Euch. *Imperium sit moderatum.*

7. Pulchrè admodum Tertul. *lib. aduersus Iudaeos, cap.* 2. contendit in hac omnium legum prima datam à Deo postea Moysi legem contineri. sic fatur. In principio mundi, ipsi Adæ & Euæ Deus legem dedit, ne de fructu arboris plantatæ in medio paradisi ederent; quòd si contra fecissent, morte morerentur. quæ lex eis sufficeret, si esset custodita. In hac enim lege Adæ data omnia præcepta condita recognoscimus, quæ postea pullularunt data per Moysem. id est: Dilige Dominū Deum tuum de toto corde tuo, & ex tota anima tuā. Et diliges proximum tibi, tanquam te. Et non occides, non mœchaberis, non fraudaberis, falsum testimonium non dices. Honora patrem tuum, & matrem, & alienum non concupisces. Primordialis lex est enim data Adæ & Euæ in paradiso, quasi matrix omnium præceptorum Dei. Denique si Dominum Deum suum dilexissent, contra præceptum eius non fecissent. Si proximum diligerent, id est, semetipsos; persuasioni serpentis non credidissent, atque ita in semetipsos homicidium non commisissent, excidendo de immortalitate, faciendo contra Dei præceptum. A furto quoque abstinuissent, & de
A fructu arboris clam non degustassent, nec à conspectu Domini Dei nostri sub arbore delitescere gestissent. Nec falsum asseueranti diabolo participes efficerentur, credendo ei, quòd similes Deo essent futuri: atque ita nec Deum offendissent, vt Patrem, qui eos de limo terræ, quasi ex vtero matris figurauerat. Si alienum non concupissent, de fructu illicito non gustâssent. Igitur hac generali & primordiali Dei lege, quam in arboris fructu obseruari Deus sanxerat, omnia præcepta legis posterioris specialiter indita fuisse cognoscimus, quæ suis temporibus edita germinauerunt. Hæc Tertull.

Tertul. *Lex Mosaica continetur in lege Adami.*

8. Ex his denique verbis, nimirum, *ex ligno scientiæ boni & mali ne comedas,* colligere possu-
B mus, quàm multa esse, quæ nescire præstat quàm scire. Vnde Apostolus ad Roman. 12. admonet, *Non plus sapere, quàm oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem.* Quem locum sic expendit D. Bern. *serm. 36. in Cant.* Quid est sapere ad sobrietatem? Vigilantissimè obseruare, quid scire magis, priúsve oporteat. Ea scire priùs ampliúsque curato, quæ senseris viciniora saluti. Scias id prius, quod maturius ad salutem: id ardentius, quod vehemētius ad amorem: & tantùm ad ædificationem tuam, vel proximi. Sunt nanque qui scire volunt eo fine tantùm, vt sciant; & turpis curiositas est. Et sunt qui scire volunt, vt sciantur ipsi; & turpis vanitas est. Et sunt qui scire volunt, vt scientiam suam vendant; verbi causa, pro pecunia, pro
C honoribus; & turpis quæstus est. Sed sunt quoque, qui scire volunt, vt ædificent, & caritas est. Et sunt qui scire volunt, vt ædificentur; & prudentia est. Denique intellectus bonus omnibus facientibus eum, *Psal.* 110. Hæc Bernardus. Nota insuper homini sic nocuisse istam, quàm appetiuit, scientiam, contra Dei præceptum, vt propterea nesciens, atque insanissimus, & intellectu carens, denique iumentis persimilis factus fuerit. Sic enim de ipso scriptum est Psal. 48. *Homo enim in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis, & similis factus est illis.* Sed obstupesce immensum Dei amorem. Mutauit quidem homo gloriam Dei in similitudinem vituli comedentis fœnum. Quid inde sequitur? Planè quod elegan-
D ter D. Bernard. animaduertit *serm. 35. in Cant.* hisce verbis. Ergo inde est, quod panis Angelorum factus est fœnum positū in præsepio, appositum nobis tanquam iumentis. Verbum quippe caro factum est, & iuxta Prophetā: *Omnis caro fœnum,* Isai 40. Sed non fœnum istud desiccatum est, nec ex eo cecidit flos. Quod de incorrupti vteri perpetuo virore vernantibus pascuis ortum, etiam auidos Angelorum in se figere possit obtutus, insatiabiliter oblectandos. Perdat sanè hoc fœnum viriditatem, si Maria virginitatem amiserit. Sic Bernard. Nihil Deo gloriosius in mundo fuit, quàm vt de Maria virgine nasceretur. Hinc optimè S. P. Chrysol. *serm.* 146. Quòd nascitur Chri-
stus, diuinæ maiestatis est, non est imbecillitatis
E humanæ. Est gloria Deitatis tota, vbi nulla carnis sentitur iniuria. Sic ille. Prosequitur vlteriùs S. Bernard. Ergo cibus hominis mutauit se in pabulū pecoris, homine mutato in pecus. Heu tristis, & lacrymosa mutatio, vt homo paradisi accola, terræ Dominus, cæli ciuis, domesticus Domini Sabaoth, frater beatorum spirituum, & cælestium cohæres virtutum, repentina se conuersione inuertit, & propter infirmitatem, iacentem in stabulo, & propter pecorinam similitudinem indigentem fœno, & propter indomi-
tam

Ad Rom. 12.

S. Bern. *Scire quid oporteat.*

Sciendi multiplex genus.

Psalm. 110. *Scire nocuit homini.*

Psalm. 48.

Psalm. 105.

S. Bern. *Iesus in præsepio.*

Isai 40. *Iesus panis hominum.*

B. Mariæ virginitas perpetua.

Chrysolog.

tam feritatem alligatum præsepio. Agnosce tamen, ô bos, possessorem tuum, & ô tu, asine, præsepe Domini tui. Cognosce pecus quem non cognouisti homo. Adora in stabulo, quem fugiebas in paradiso. Honora præsepium, cuius contempsisti imperium. Comede fœnum quem panem, & panem Angelicum fastidisti. Hæc Bernard. Quibus ad declarandam hominis ignorantiam, & ex humano in pecorum statum deiectionem: & ad demonstrandam Dei erga hominem beneuolentiam: atque ad excitandum hominis amorem erga Deum, maximè verò ad inflammandam pietatem erga Dei Verbum carnem factum, & infantem positum in præsepio: nihil efficaciùs atque illustrius dici posset. Exclamare mihi libet hoc loco: O quis mihi daret aquam de cisterna Bethlehem! O si mihi concessum foret ingredi sacrosanctum illud penetrale, & semper Virginem Deiparam conuerti; vt filium suum vnigenitum & peperit, & pannis inuoluit, & reclinauit in præsepio! bonum esset mihi illic esse, nec aliud quicquam (à cœlo ipso) mihi præstantius, aut dulcius fuisset.

Præsepe Bethlehem.

SECTIO VIII.

In quocunque die comederis ex eo, morte morieris.

1. SEnsus est. Quocunque temporis momento vetitum comederis pomum, certò & infallibiliter morieris. Melius (inquit D. Hieron. *de quæst. Hebraicis*) interpretatus est Simmachus, *mortalis eris*. Eòdem tamen vtraque recidit interpretatio. Primò igitur aduertendum est; mortem, cuius comminatione Deus hominem à peccando nitebatur auertere, non velut qualitatem aliquam, aut vim naturaliter ingenitam arbori vetitæ inesse; sed tantùm per occasionem ex transgressione hominis inde manare. Quod ostendit D. Ambros. *de paradis. cap. 7.* Mortis (ait) causa inobedientia fuit. Et ideo homo ipse sibi mortis est causa, non habens Deum suæ mortis autorem. Neque enim si medicus perscripserit ægrotanti à quibus videatur cauendum, atque ille ab interdictis non putauerit abstinendum, causa ei mortis est medicus: sed vtique ipse sibi reus mortis est propriæ. Itaque Deus quasi bonus medicus prohibuit, ne Adam nocitura gustaret. Sic Ambros. Quia verò posset aliquis prauo & cæco ingenio Deum insimulare, quòd arborem illam peccati futuri occasionem, eóque nomine valde noxiam, atque ad omnia proinde infructuosam produxerit; ideo respondet idem Ambros. Non frustra (inquiens) lignum scientiæ boni & mali productum est in medio paradiso. Nam si multa discutias, complura reperies, & planè innumera, quæ ei qui vti nesciat possint nocere. Nec ipsas diuitias inuenies fructuosas si habens diues subsidia largitatis, neget alimenta pauperibus, excludat inopē subsidio destitutum, aliena extorqueat, quia præualet potestate. Pulchritudo ipsa & gratior corporis forma, frequentiùs in vitium quàm deformitas trahit. Nunquid igitur quisquam deformiores quàm pulchriores filios habere desiderat, & inopes potiùs liberos suos cupit esse, quàm diuites? Plura sunt huiusmodi, quæ non ad imprudentiam largientis referenda sunt, sed ad male vtentis errorem, & ideo vtentem accusandum potiùs, quàm donantem. Hæc Ambros. Aduertit autem idem *cap. 5.* ad maiorem infelicitatem hominis qui peccauit, vbinam mortis & vitæ ligna consita fuerint. Discamus (inquit) quòd ibi lignum vitæ, vbi etiam lignum scientiæ boni & mali produxerit Deus. Ergo in medio paradiso & vita erat, & causa mortis. Intellige, quia non homo fecit vitam, sed vel operando, vel custodiendo mandata Dei potuit inuenire. Sic ille. Quasi (vt mihi quidem videtur) homo vtranque arborem simul contuitus, mortem sibi in vna propositam, in altera vitam intelligeret; atque secum loqui posset: Si huius fructum comedo, vitam; si verò istius, mortem incurro ineuitabilem: inter spem & timorem, inter vitam & mortem, inter præmium & pœnam securus degam, Deóque gratus atque obediens innocentiæ felicitate paradisique hæreditate in omnem ætatem potiturus. At proh infelicitatem humani generis, in omne æuum deplorandam! Vel ad solam mortis arborem, vel si ad vtranque (etiam vitæ) direxit oculos: manum tamen & os ad mortis solummodò arborem iniecit mulier. Sapienter quidem dictum est à Gregor. Nazianz. *Orat. 13.* In procliui vitium est, ingénsque ad malum cursus patet; atque vndæ in præceps celerrimè labenti simile est. At (inquies) pœna trāsgressionis proponitur, & nulla fit mentio præmij pro obedientia. Procop. ad illa verba, *lignum scientiæ*, difficultatem ita dissoluit. Adamo transgressori pœnam statuit, quo eum cautiorem redderet, & magis à transgressione deterreret: sic omisit adhortans ad præcepti obseruationem, mentionem facere regni cælorum. maior enim & sublimior erat sermo de regno cœlorum, quàm vt is capere posset. Siquidem ne Iudæis quidem post tot temporis curricula regnum cœlorum pollicetur: verum promittit, vt infantibus & pueris terram lacte & melle manantem. Sic ille. At Christiano viro iam maturo, & sapienti terræ contemptus indicitur, & regnum cæleste promittitur.

S. Hieron.

Mors homini vnde accidit.

S. Ambros.

Deus medicus Adami.

S. Ambros.

Vsu vel, non res damnantur.

S. Ambros.

Procliuis homo ad malū.

Greg. Naz.

Procop.

2. D. Bern. *serm. 11. ad milites Templi*, multus est in exponendo huiusmodi præcepto, ac pœna illius violatoribus irrogata: cuius ego verba, vt quæ mellifluo doctore digna sint, hic attexam. Peccatū (ait) præcessit, vt sequeretur mors: quod sanè si cauisset homo, mortem non gustasset in æternum. Peccando itaque vitam amisit, & mortem inuenit, quoniam quidem & Deus ita prædixerat, & iustum profectò erat vt si peccaret homo, moreretur. Quidnamq; iustius poterat, quā recipere talionem? Vita siquidē Deus animæ est, ipsa corporis, peccando voluntariè volens perdidit viuere, nolens perdat, & viuificare, sponte repulit vitā cùm viuere noluit, non valeat eam dare cui, vel quatenus voluerit. Noluit anima regi à Deo, non queat regere corpus, si non paret superiori, inferiori cur imperet? Inuenit conditor suā sibi rebellem creaturam, inueniat anima suam sibi rebellem pedissequam. Transgressor inuentus est humo diuinæ legis, inueniat ipse aliam legem in membris suis repugnantem legi mentis suę, & captiuātem se in legem peccati. Porrò peccatum, vt scriptū est *Rom. 6.* separat inter nos & Deum, separet proinde etiam mors inter corpus nostrū & nos. Non potuit diuidi à Deo anima nisi peccando, nec corpus ab ipsa nisi moriendo; quid itaque austerius pertulit in vltione, id solùm passa à subdito, quod præsumpserat in autorem? Nil profectò congruentius, quàm vt mors operata sit mortem, spiritualis corporalem, culpabilis pœnalem, voluntaria necessariam. Hæc Bern. Idem *serm. 10. in Psalm. Qui habitat.* facilitatem hominis ad peccandum, deinde tam repentinum culpæ ac pariter pœnæ impetum expēdens:

S. Bernard.

Mors iustè per peccatum.

Mors inobedientiæ pœna.

S. Bernard.

Constar (inquit) ab initio in parentibus primis A ante primam illam mandati præuaricationem non modo non regnasse peccatum, sed nec fuisse quidem. Attamen quodammodo iam tunc propè illis fuisse videtur, quod tam facilè persuasum est, quod tam festinanter intrauit; quid verò aliud admonebat, quàm & ipsam quoque peccati pœnam etsi necdum inesse corporibus, iam tamen velut pro foribus esse, qui dixit: In quacunque die comederitis de ligno scientiæ boni & mali, morte moriemini. Ita Bernard. Duo circa hæc verba controuerti video inter Theologos. Primum est: an hoc præceptum prohibens esum illius pomi, vsque ad finem vitæ Adami extenderetur; ita vt in quolibet puncto per B totam illius vitam violans præceptum, in propositam pœnam incideret? Responsio est affirmatiua; colligitúrque ex illo termino indefinito; *Quacunque die comedetis*, &c. ita ex Bened. Perer. iam alibi attigimus. Alterum est, an pœna illa mortis, & iustitiæ originalis iactura contingeret ex quocunque alio peccato lethali. Licèt præceptum abstinendi à vetito pomo inuiolabile seruaretur? Respondet noster Azor *tom. 1. lib. 4. cap. 30.* affirmatiuè, probátque egregiè, quippe cùm gratia donáque iustitiæ originalis consistere nequirent cum peccato lethali. Sed non desunt qui putent per solam violationē propositæ legis (cùm de illa tantùm mentio fiat) pœnam C illam incurri, & irreparabiliter iustitiæ originalis statum amitti; quæ amitteretur tamen reparabiliter per quodcunque aliud peccatum lethale. sed de his consule Theologos.

3. Porrò autem nunquam ego satis mirari possum, quàm temerè, quàm stolidè, liceat ita cum vehementi doloris sensu effari, primæui parentes in peccatum corruerint? Præceptum facile, leue, suaue, nullius propè negotij ac laboris; nimirum vti ab vnius tantùm arboris fructu abstinerent inter innumeras omnium generum plantas pulchriore dulcioréque fructu onustas. Præmium post præcepti adimpletionem adeò præstans, vt manus sub cœlo, Deique aspectu perbeatifico, nec esse, nec fingi posset, videlicet vita corporis immortalis, & felicitatum D omnium illius status innocentiæ confirmatio nunquam interitura. Pœna, si violaretur præceptum, ita grauis, vt nisi vera Dei fides attestaretur, pro deliramento aut somnio haberi posset inter homines; nempe lethalis animæ culpa, ineuitabile mortis supplicium humano corpori subeundum, & consequenter infinita grauissimarum calamitatum sententia ex illo delicto in animam & corpus emanans, nonnisi cum vita, & vitæ sensibus exhaurienda. At nihilominus iis omnibus despicatui habitis, ac propemodum irrisis, miseri, cæci, amentes in voluntarium exitium proruperunt. Audiant ergo tam stultorum parentum liberi Paulum iecirco monētem: *Fratres nolite pueri effici sensibus*. 1. Corinth. 14. Nam, E vt iam alibi ex D. Chrysost. adnotauimus, pueri, qua sunt inscitia & ingenij ruditate, sæpius manum mittunt in ignes, faces attrectant ardentes, cultros pugionésque districtos & splendentes manu apprehendunt, in ora inferunt; quod valde timendum est, haud timent; contrà verò & vana terriculamenta & personatas larnas exhorrent, effugiúntque lamentantes, quiritantésque deinde lurcas imagunculas, & ludicra sic amant crepundia, vt præ illis aurum, gemmas, & quicquid aliud pretiosius irrideant, abiiciántque.

1. Cor. 14. S. Chrysost. Puerorum stultitia.

En ruditas, & puerilis inscitia primorum parentum, eu infantia, stolidiásque mortalium; mortem animæ peccatum libenter & amanter incurrimus; mortem animæ secūdam, hoc est, sempiternos gehennæ cruciatus, tam facilè, tam læto vultu, tam (vt ita loquar) festiuo plausu miseri, cæci, vecordes nobis ipsi consciscimus, inhianti ore ridentes excipimus; nec timemus. Sola bonorum huius vitæ & caducarum felicitatum species nos delectat, intentos, defixos, stupidósque habet; virtutem, gratiæ dona, supellectilem pretiosarum animæ opum, cælum, Deúmque ipsum, atque ipsius sempiternam beatitudinem nihili ducimus. Solam rerum inanissimarum iacturam dolemus, lamentamúrque; affluant modò terræ opes, diffluat voluptatibus vita, honoribus emineat: quanta verò, & qualis fuerit animæ, cælestium bonorum, Deique ipsius iactura, non expēdimus, non inter damna computamus. Legimus in vita Thom. Mori nostra ætate in Anglia martyris illustrissimi, *cap. 12.* duas ad hunc locum perquam vtiles sententias. Primò quidem vir sanctissimus dictitare solebat. Quamplurimi in hac vita eo labore infernum mercantur, cuius vel dimidio cœlum lucrati fuissent. Idem ad mulierculam nimio studio & lenocinio comptam dixit aliquando: Nisi Deus tibi pro hoc tanto labore tuo infernum reddat, magnam tibi profectò iniuriam faciet. Pulchrè quidem quando ea nobis est vecordia, vt totos animæ, virium, corporis, curæque & industriæ conatus, in res huius vitæ fluentes, ac sordidas impendamus, de anima, de cælo, de Deo nihil interim curantes.

Puerilis stultitia peccantium.

Hominis studium circa bona temporalia.

Hominis de diuinis obliuio.

Mulier nimis compta.

4. At quid prodest homini, si vniuersum mundum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur? *Matth. 16.* quem locum sic exponit Eusebius Emyssen. *homil. 1. in natali vnius martyris.* Si diceretur tibi: Sis toto hoc mense diues, & potens, facias quicquid velis; vtere carnis voluptatibus, sicut placet, ea tamen conditione, vt tibi oculi postea eruantur, omne solatium tollatur, & toto tempore vitæ tuæ in fame & siti, in omni cruciatu & miseria viuas; nunquid tale illud bonum cum hoc temerè susciperes? Et quidem tota hæc vita præsens, nec mensis est, nec vnius diei, vel horæ spatium ad illius æternæ felicitatis comparationem, cui miseriæ neque finis est, neque similis inuenitur. Sed iis omissis etsi longè verioribus, vt quæ à Deo sunt, duo proferam testimonia ab ipso Dei animarúmque hoste, quæ saltem eo nomine fidem hominibus facient, quòd minimè suspecta, imò & ab inimico prorsus inuicto & coacto veritatem aliquando effutite, pronunciata videbuntur. Primum est apud Iob *cap. 1.* vbi diabolus virtutem sancti Iobi eleuare contendit, quòd sit delicata rerum humanarum affluentia, Deique beneficiis quasi enutrita, nunquam verò aut bonorum inopia, aut malorum perpessu probata, & veluti aurum ignibus perpolita. *Extende paululum manum tuam, & tange cuncta quæ possidet, nisi in faciem benedixeris tibi.* Pro certo igitur habebat Satanas Iobi virtutem casuram illicò, vbi bonorum temporalium, quibus innitebatur, affluentia tolleretur; ac Iobum, qui regio in luxu, & mundi prosperitate Deum ritè colebat, de statu felicitatis deiectum, in summam calamitatem redactum non impatienter modò laturum, sed inopem consilij, animoque ægrum, & prot

Matth. 16. Euseb. Em. animæ dispendium.

Vita cum æternitate comparata.

Iob 1. Diabolus virtutem Iob eleuat.

& prorsus amantem, probris, maledictis, blasphemiis Deum supplicia irrogantem, impetiturum. Deinde iacturam bonorum omnium, quæ Iob possidebat, significat fieri tantùm ex leui pauculáque Dei manus extensione & attactione. Proh bestiam truculentam! itáne leuiter & paululum extendere manum, & tangere, vocas extrema illa Iobi damna, quæ, diuina tibi concessa facultate, patrasti? paululum vocas extendere, tangere, dicis; boues, asinas iumentáque omnia, à latronibus, Sabæis abacta; armentarios custodésque trucidatos? Oues de cœlo tactas, pastorésque absumptos? Camelos à Chaldæis interceptos, & seruos internecione deletos? Septem filios & tres filias, dum festiuo inter se conuiuio domi epularentur, fœda tempestate oborta, & inamabili ventorum impetu tecta, postes, parietes, quatiente, vna ruina domus pariter omnes consepultos? Hæc tam acerba & grauia damna nihil ducit hostis teterrimus, nimirum ad saturandam malorum nostrorum libidinem, qua ille est insaturabili.

Diabolus damna Iobi nihili æstimat.

Cæterùm D. Gregor. ad vtilitatem rerum omnium humanarum, quam diabolus probè agnoscit, referendum putat. Quæcunque enim (inquit) externa mala inferat Satanas, parui æstimat nisi animam læserit.

S Gregor. Animæ iacturam diabolus expetit.

5. Et quidem reipsa verissimum dictum est; leuia sunt, paucula sunt, nulla, & nihili sunt, quæcunque in mundo pretiosa, grandia, summa dicuntur; eorúmque aut quæstus, aut damnum nihil est; animæ verò lucrum, aut dispendium solummodo, & verum, & magnum computari debet. Alterum deinde testimonium petitur ex tentatione tertia, qua Satanas Dominum in deserto aggressus est. vbi *Luc.* 4. ostendit illi omnia regna orbis terræ in momento temporis. Ad quem locum egregiè D. Ambros. sic ait: Bene in momento temporis secularia & terrena demonstrantur. Non enim tam conspectus celeritas indicatur, quàm caducæ fragilitas potestatis exprimitur. In momento enim cuncta illa prætereunt, & sæpè honor seculi abiit, antequam venerit. Quid enim seculi potest esse diuturnum, cùm ipsa diuturna non sint secula? Docemur hîc inanis ambitionis flabra despicere, quòd omnis dignitas secularis diabolicæ subiaceat potestati, ad vsum fragilis, & inanis ad fructum. Hæc Ambros. Addi potest, ad maiorem huius loci expositionem, quàm nihili Satanas omnem mundi gloriam, regna, opes æstimârit: cùm illa omnia daturum se promiserit pro vna vnius hominis, (non enim certò Deū esse agnoscebat) submissa corporis inclinatione. Quod si alicui (vt credere par est) dictum Satanæ ex arrogantia, & impudentissimo mendacio ortum esse videatur: meminerit quódnam Herodes Rex de secularis imperij gloria & amplitudine iudicium tulerit, cùm puellæ saltatrici dimidiatam sui regni partem sub iuramento pollicitus est. Quòd rectè animaduertens D. Ambros. *lib. 3. de Virginibus.* Vide (inquit) quemadmodum seculares ipsi de secularibus suis iudicent potestatibus, vt pro saltatione etiam regna donentur. Hæc Ambros. Certè illud est quàm verissimum, quod de gratia & potentia in regum atque imperatorum aulis optimè iudicarunt duo illi viri principes apud S. August. 8. *confess.* 6. Quò tandem (inquiunt) ambimus peruenire? quid quærimus? In palatio quid non fragile, plenúmque periculis. Et per quot peri-

Anima lucrū, aut damnum præstat.
Luc. 4.
Diabolus Christū tentat.
S Ambr.
Bona tempo ralia quid sint.
Herodis de secularibus iudicium.
S. Ambr.

A cula peruenitur ad grandius periculum? & quandiu illud erit?

6. Sed ad institutam loci commentationem regressi, totum cum Tertullian. absoluamus negotium: cuius sententiam, vbi acerrimè pugnat contra Marcionem pro Dei bonitate in ligno scientiæ boni, & mali, & in præcepto non comedendi, atque in pœnæ comminatione indicta etiam se ostendente, adscribam; vt eleganti fluit stylo. Sic igitur ait *lib. 2. cap. 4.* Interim mundus ex bonis omnibus constitit, satis præmonstrans, quantum boni pararetur illi, cui præparabatur hoc totum. Quis denique dignus incolere Dei opera, quàm ipsius imago, & similitudo? ea quoque bonitas, & quidem operantior operata est, non imperiali verbo, sed familiari manu, etiam verbo blandiente præmisso. Faciamus hominem ad imaginem, &c. Bonitas dixit, bonitas finxit hominem de limo: in tantam substantiam carnis ex vna materia, tot qualitatibus extructam. Bonitas inflauit animam, non mortuam, sed viuam. Bonitas præfecit vniuersis fruendis, atque regnandis, etiam cognominandis. Bonitas ampliùs delicias adiecit homini, vt quamquam totius orbis possidens in amœnioribus moraretur, translatus in paradisum, iam tunc de mundo in Ecclesiam. Eadem bonitas & adiutorium prospexit, ne quid non boni. Non est enim (inquit) bonum hominem esse solum. Sciebat illi sexum Mariæ, & deinceps Ecclesiæ profuturum. Sed & legem bonitas erogauit consulens homini, quò Deo adhæreret, ne non tam liber, quàm abiectus videretur, æquandus famulis suis, cæteris animalibus, solutis à Deo & ex fastigio liberis, sed vt solus homo gloriaretur, quòd solus dignus fuisset, qui legem à Deo sumeret: vtque animal rationale intellectus & scientiæ capax, ipsa quoque libertate rationali contineretur ei subiectus, qui subiecerat illi omnia. Cuius legis obseruandæ consilium bonitas pariter ascripsit. Qua die ederitis, morte moriemini. Benignissimè enim demonstrauit exitum transgressionis, ne ignorantia periculi negligentiam iuuaret obsequij. Hæc omnia Tertullian. Ex quibus colliges, quo magis erga hominem Dei bonitas illuxit, eo impudentiùs hominis erga Deum malitiam prorupisse. Ac deinde de vetito non gustando non à seueritate, sed ab ipsa familiarissima Dei versùs hominem bonitate legem fuisse constitutam. Sed quorsum iustissimus Deus tam leue delictum, tam graui supplicio puniendum iudicit? Profectò, quia primum, radixque omnium quæ deinceps committenda essent. Nam grauiore dignus est pœna, qui primus malum aggreditur, dux præit aliis, vti Iudas, qui fuit dux eorum qui comprehenderunt Iesum, *Act.* 1. Fuit etiam peccatum capitis totius generis humani. Quare qui debuisset reliquis esse virtutis exemplum, scandalum extitit & ruina. Errata verò prælatorum, doctorum, patrum, dominorum, magistratuum, ac principum, etiamsi considerata in seipsis, leuia videantur; propter delinquentis tamen autoritatem, ex qua pusillorum & infirmorum ruinæ consequuntur, pro grauissimis computari ac puniri solent.

Tertull.
Bonitas Dei erga hominē.
B. Maria significatur in Eua.
Peccatum Adami cur punitur grauiter.
Act. 1.
Scandalum à prioribus.

7. Isti sunt, qui in cathedra pestilentiæ sedent, *Psalm.* 1. Hebraicè לֵצִים *lecim*, irrisorum. Exemplo enim suo reliquos ad peccandum instruunt, peccandi magistri doctorésq; virtutē, ac Deum irridendi. Notanter dictum est à Domino:

Psalm. 1.

Quod si sal infatuatum fuerit, ad nihilū valet vltrà, Matth. 5. Quasi dixerit, istos qui salis nomenclaturam & officium gerunt, si quando peccant, omnino esse ad Dei obsequium, & in vita ipsa inutiles; cùm tamen cæteri peccatores non ita infames habeantur. Plus ergo sibi timeant Sacerdotes, & doctores. *Auferam* (dicit Dominus) *de loco hoc Baal, & nomina æditiorum cum Sacerdotibus*, Sophon. 1. D. Hieron. exponit, non opera, sed nomina cum sacerdotibus, qui tantummodo falsa nomina præferunt dignitatum, & malis operibus sua nomina destruunt. Sic Hieronym. Existimo etiam nomina ipsa tolli à Domino, plusquam opera: quia opera quantumuis nefaria, nominibus tamen illarum dignitatum roborantur, & consequenter illustriora fiunt ad infamiam, & potentiora ad nocendum. Sed vrgeo adhuc, ô bene Deus, cur tam leue peccatum Adæ tam graui supplicio puniendum statuis; & grauissima subinde remittis: publicanos, adulteros, meretrices venia donas, & in amicitiam recipis? scilicet cùm grauiter punit leuius peccatum, terret homines, ne delinquant in Deum; qui etiam de leuibus exactis pœnas exposcit grauissimas. Contrà verò cùm grauia peccata condonat, & sceleratissimas ad pœnitentiam adducit, iustósque efficit; docet nulli esse desperandum, nunquam seram pœnitentiam, vt loquitur Cyprian. mitam esse diuinæ gratiæ efficaciam, & quasi omnipotentem pœnitentiam, vt habetur ex Tertul. Postremò quis non timeat, quis non doleat, cùm plurima mortis obuersetur imago? En mortis arbor, en lex mortis, en mortis pœna indicitur viro & mulieri. Quocunque die comederitis, morte moriemini. At muratus est rerum ordo adueniente Deo in mundum: legem attulit, & pronunciauit, vitæ. Omnia vitam sonant; Deus ipse natus est homo ex illa virgine quæ puteus dicitur aquarum viuentium, *Cant.* 4. Puteus quidem, in quo latuit veritas donec venit plenitudo temporum, in partu scilicet virgineo. Puteus verò aquarum viuentium: continet enim (ait Guilhelm.) sibi abyssos vitæ, & immortalium gaudiorum: sed & effundit aliis, nimirum Angelis & hominibus participationem; Angelis quidem torrentem voluptatis, hominibus in hac peregrinatione riuulos sanitatis & sanctitatis, donec & ipsi ciues effecti inebrientur ab vbertate domus eius, & torrente voluptatis eius potentur, *Psalm.* 35. Cæterùm quàm dulce illud quod additur: *Puteus aquarum viuentium, quæ fluunt impetu de Libano.* Licèt enim puteus sibi abundet aquis in immensa altitudine (qua significatur soli Deo comprehensibilis profunditas gratiarum Virginis,) redundat tamen aliis tam mira aquarum affluentia, vt impetu defluant: quasi hominem quærant, qui sitiat, qui bibat, absque labore extrahendi de puteo aquas, aut longe dissitum adeundi puteum, seu, vt explicat Hailgrinus, fluunt cum impetu, quia illis resistere non valent aduersarij nostri dæmones & hæretici: vel etiam cum impetu, hoc est, sine personarum acceptione, aut delectu. Tantus est enim impetus fluentium à Dei matre gratiarum ad homines, vt quodammodo sine ratione fluere videantur: dum bonos & malos irrigant, dum iustis & peccatoribus præsidia & beneficia Virginis Deiparæ liberalissimè dispensantur. Denique sunt, qui dicant mortem vti homini naturalem, & ad propagationem ac successionem generis humani omninò necessariam certissimè

Matth. 5.
Sophon.
S. Hieron.
Peccatū maiorū grauius.
Deus cur aliis remittit, alios punit.
S. Cypr.
Tertull.
Cant. 4.
B. Maria vitam attulit.
Guilielm.
Psalm. 35.
B. Maria gratia redundat in homines.
Hailgr.

A futuram: cuius exequendæ occasio sumpta est ex peccato alioqui haud grauissimo. Erat (inquiunt) mors non reuera peccati pœna: sed res iam dudum apud Deum decreta & ordinata, tanquam vergeret in vsum & commodum vniuersæ creationis. Nam sententiam de immortalitate hominis ob pomi esum non mutauisse: nec ob vnius culpam omnes nasciturqs condemnauisset: qui per Christum omnium scelerum plenariam remissionem dedit. Sic Procop. At in fide certum est mortem per peccatum introisse, atque ita sentiendum.

B

SECTIO IX.

Dixit quoque Dominus Deus: Non est bonum esse hominem solum: faciamus ei adiutorium simile sibi.

1. Ineptum & incongruum est, atque adeò prorsus inhabile ad propagationem generis humani, & ad subleuandas vitæ necessitates minùs appositum, esse in orbe virum absque suæ naturæ consorte muliere. Adiutorium simile sibi noster vertit interpres. LXX. verò adiutorem secundùm eum. Chaldæus, sustentaculum C quod sit penes eum. hoc est, quod sit ad manum præstò, & præsens vt adiuuet, subleuet, vtróque ad omnia correspondeat, & congruat. Hebraicè כנגדו chenegdo. Estque compositum ex particula similitudinis (כ) caph. & verbo נגד neged, contrà, vel ex aduerso. Quod non sine graui mysterio dictum puto: vt significetur ingenium muliebre varium & multiplex, simile & dissimile, amicum & inimicum. Si bona mulier sit, viro nihil æquè beneuolum; si verò improba, nihil æquè maleuolum. Si bona, grande adiutorium ad vitæ onera subleuanda, imò & ad virtutem consequendam, ac tuendam: si mala, graue præcipitium, miserabile exitium. Quod suo malo mundus experitur expertus dolet. Vt D proptereà lippo oculo nihil simile tam videatur, ac mulier: nam & cætere muliere maritus nequit, & cum muliere non potest non dolere; quod luculentiùs in sequentibus demonstrabitur. Hæc verba, *non est bonum hominem esse solum*, contendit Rupert. *lib.* 2. *in Genes.* dicta à Deo fuisse simulatque conditus est Adamus: & consequenter Euam formatam extitisse in agro Damasceno, aut alio quolibet, vbi Adamus est procreatus; indéque translatum simul cum viro in paradisum terrestrem: quanquam ex eo ad hunc locum dilata est huiusce formationis narratio. Quocirca & totam historiam animalium, quæ adducta sunt ad Adamum, non E in paradiso, sed extrà contigisse arbitratur. Sic igitur ait. Melius hæc dictio Domini: *Faciamus ei adiutorium simile sibi*; superiori loco coniungitur, vbi dictum est: *Formauit Dominus hominem de limo terræ*, &c. imò & adhuc altiùs, vbi dictum est: *Faciamus hominem*, &c. Quare ergo tandiu mulieris facturam Scriptura narrare distulit? Videlicet vt singulas historiæ partes secundùm proprias causas rationabiliter ordinaret. Constat enim, quia non propter mulierem vir, sed mulier propter virum facta, & cum illo in paradiso posita est. Icirco bene priùs eum formatione viri narrationem digessit, quod eum Dominus Deus tulerit, & in paradisum posuerit.

Mulieris ingenium.
Rupert.
Mulier vbi creata.

fuerit. Iccirco formationem molieria bucuſque diſtulit, vt continuaret hiſtoriã infelicitatis, quæ per mulierem ad virum peruenit. Igitut formato homine hoc etiam dicit Dominus Deus: Non eſt bonum bominem eſſe ſolum. Non inquam eſt bonum, non eſt vtile, non conducit ad propoſitum noſtrum, eſſe hominem ſolum. Propoſuimus enim præſcitos & prædeſtinatos de primo homine propagari, & Sanctos imagini ac ſimilitudini noſtræ conformes futuros: ergo vt propoſitum iſtud impleatur, faciamus ei adiutorium ſimile ſibi. Adiutorium (inquit) ad multiplicandam prædeſtinatam progeniem Sanctorum. Et notandum quòd ad faciendum huiuſmodi adiutotiom eadem loquitur plutalitas perſonatum, quæ ad faciendum loquuta eſt virum. Addendo autem, *ſimile ſui*, cuncta comprehendit, quæ in faciendo vito dixit; *Ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram: & præſit piſcibus, & beſtiis*, &c. Præter ſexum enim in nullo ſubſtantia mulieris differt à ſubſtantia viri: videlicet quòd minùs mulier, quàm vir cunctis animantibus præſit dignitate conditionis, quia non minus eſt rationalis, nec minus illi aſpirare licet ad ſimilitudinem creatoris. Hucoſque Rupertus.

Vir ſine muliere non poteſt eſſe.

Prædeſtinatorum ſeries.

Mulier cum viro comparatur.

2. Cuios ego ſententiam non auſim refellere. Tametſi videam longè communiorem eſſe oppoſitam: cui nos etiam ioſiſtentes totam hanc de opificio molieria biſtoriam non extrà, ſed intus in paradiſo, & iam pro creato alibi homine, atque in paradiſum tranſlato procedere arbitramur. D. Chryſoſt. *hom.* 14. huiuſmodi verba expendens in gratiam mulieris efformandæ, quaſi Adam ipſo audiente prolata à Deo exiſtimat. Vt ſciret (inqoit) Adam, quòd animal formandum, æqualis com ipſo dignitatis eſſet futurum, iccirco dicebat, Faciamus illi adiutorium ſimile ſibi. Nolo illom ſolum eſſe, ſed producendum erit adiutorium ſimile illi: vt cùm viderit ſtatim adduci beſtias, & omnia volatilia cæli, ne putet de illis eſſe dictum. Nam licèt adiuuent illum in laboribus ſuis multa irrationalulia animalia, nullum tamen par eſt rationali mulieri. Ita Chryſoſt. Voluir igitur Deus in hac ſententia commendare viro dignitatem mulieris, ne vir illam deſpiceret, imò tanquam ſeipſum diligeret. Similiter Procop. philuſophatur. Quemadmodum (inquiens) in creatione viri, ſic in formatiooe mulietia præmiſſum eſt conſilium Dei, dicentis: Faciamua, &c. Nam quæ ad doctrinam pertinebant, ex æquo mulieri oeceſſaria erant: cùm nihil viro mulier eſſet inferior in religionis & pietatis ſermonibus. Similiter illa, quoad animum eſt immortalis & rationalis: nec in definitione ſubſtantiæ differt à viro. Sic ille. Eodem etiam loco ſanctiſſimus Chryſoſtom. ſcitè admodum perpendit mulieris efformationem pro magno beneficio inſtitutam eſſe à Deo in gratiam ipſius viri iam procreati, quo illum ſuo amori & obſequio vehementiùs deuinciret. Dixit (ait) Dominus, non eſt bonum hominem eſſe ſolum, faciamus illi adiutricem ſecundùm eum. Conſidera, quomodo non ceſſat bonus Deus, ſed beneficia beneficiis cumular, & diuitias bonitatis omni honore circumdat, & vult animali huic rationali præſtare, vt non ſolùm honeſtè, ſed & commodè viuat. Ita Chryſoſt. Veruntamen D. Ambroſ. hunc eundem locum plano ſenſu interpretatur *lib. de paradiſo cap.* 10. his verbis. Adiutorium ad generationem conſtitutionis humanæ intelligimus, & verè bonum adiutorium. Nam ſi pro meliore accipis adiutorium, maior quædam in cauſa generationis operatio mulieris reperitur. Sicut iſtius terræ, quæ ſemina primò accepta cohibendo paulatim fotu ſuo adoleſcere facit, & producit in ſegetem. Io eo igitur adiutorium bonum mulieris; quamquam etiam inferior dicatur adiutor; vt & in vſu reperimus humano, quia dignitate potiores, plerunque adiutorem meriti inferioris aſciſcunt. Sic Ambroſ. Conſonat explicatio Procopij ad hunc modum. Auxiliatricem dicit, id eſt, ſociam eorum omnium, quæ ad vitam humanam ſpectant, ſecundùm eum, vel coram eo, quibus verbis oſtendit æqualem vtriuſque naturæ dignitatem. Sic ille.

S.Chryſ. Mulierem Deus commendat.

Procop.

Mulier Dei beneficium.

S.Ambr.

Mulier adiutorium viri.

3. Deinde verò doctiſſimus Pater ſanctus Ambroſ. verba ipſa penitùs conſiderans, quæſtionem pulchrè commouet, & pulchriùs ſoluit. Quare (ait) dictum eſt: Non bonum eſſe ſolom hominem, cùm ſciamus, quòd antequam fieret mulier, non errauerit Adam; poſteaquam verò mulier eſt facta, prior diuinum præuaricata mandatum, etiam virum ſuum traxerit in errorem, & incentiuum eius extiterit? Si igitur viro culpæ autor eſt mulier, quemadmodum pro bono videtur adiecta? Verùm ſi conſideres, quia Deo vniuerſitatis eſt cura, inuenies plus placere Domino debuiſſe id, in quo eſſet cauſa vniuerſitatis, quàm condemnandum fuiſſe illud, in quo eſſet cauſa peccati; & ideo quia ex viro ſolo non poterat humani generis eſſe propagatio, pronunciauit Dominus non eſſe bonum ſolum hominem; maluit enim Deus plures eſſe, quos ſaluos facere poſſet, & quibus donaret peccatum, quàm vnum ſolum Adam, qui liber eſſet à cauſa. Ergo propter generationem ſucceſſionis humanæ debuit mulier adiici viro. Nam etſi mulier prior peccatura erat, tamen redemptionem ſibi paritura, non debuit ab vſu diuinæ operationis excludi; quamuis enim Adam non eſt ſeductus, mulier autem ſeducta in præuaricatione fuerit: ſalua tamen (inquit 1. *Timoth.* 2.) erit per filiorum generationem, inter qoos generauit & Chriſtum. Hæc Ambroſius. Faciamus ei adiutoriom, quod ſit coram eo, vel, ſicut nuncius eius. Ita legunt alij. Diſcant hinc mulieres non dominari in viros, nec enim dominæ virorum ſunt, ſed ſociæ adiutrices. At miſeri, cùm libidini inſeruiunt, dominas illas & vocant, & colunt. Pulchrè D. Hieronym. *lib.* 1. *contra Iouinian.* de religioſis hac ſeruitute carentibus, ſic ait. Quanta felicitas eſt non vxoris ſeruum eſſe, ſed Chriſti, non carni ſeruire, ſed ſpiritui? Sic Hieronym. Tertull. *lib.* 2. *contra Marcion. cap.* 11. in verbo, *Adiutorium*, agnoſcit hominem edoceri; quòd (ait) mulier in adiutorium maſculo, non in ſeruitiom fuerit deſtinata. Audiant igitur viri Tertullianum; imò diuinam ipſam Scripturam quæ mulierem vocat adiotorium ſimile viro; ſciant non aliùs naturæ vxorem, ſed eioſdem cum viro rationis capacem gratiæ, donorùmque Dei & cælo pariter procreatam. Pudeat viros ita deſæuire in miſeras, vti in pecudes ac feras, aut ſaltem in mancipia. Prudenter planè, vt priſca ferebat ætas, gentium quarundam lege ſancitum accepimus, vt maritus iuſto aſperior ac

S. Ambr.

Dei conſilium circa mulierem.

Mulier peperit redemptionem.

1. Tim. 2.

Mulieris conditio.

S.Hieron. *Vxorius homo.*

Tertull.

Mulier à viro qualiter tractanda.

truculentior, qui coniugem flagellasset, aut alio A seruili quouis supplicio affecisset, illico reus haberetur, & propria vxore, ducendique aliam sub-

Vir indignus coniugio.

inde facultate priuatus, vrbe tota publicitus traheretur, præcone interim proclamante, hominem illum omni coniugio indignum, & procul à patria in ferarum lustra, extra consortium mortalium, ablegandum.

Coniugum indiuidua cohabitatio.

4. Aduerte, verbum, vt præmisimus, *obenegdo*, à nonnullis verti, ex aduerso, è regione. quo sanè perdocentur coniuges indiuiduam vitæ cohabitationem. Nimirum, vt vir à suo conspectu diuelli non patiatur vxorem, viuat illa ante oculos viri; sine viro, eiúsque aspectu, nec viuere velit,

Mulier absente viro.

B nec possit. Caueat mulier lunam imitari, hæc enim quo longiùs abest à sole, eo magis conspicua, clariùs emicat, pulchrior ostenditur; eadem verò quanto propiùs ad solem accedit, tanto fit obscurior, magis abditur, minùs apparet, suam lucem obtegit, & speciem commutat, totam

Mulier virum exosa.

seipsa in tenebris videtur sepelire. Pudeat mulierem, si qua est, ita suam vitam instituere, vt à mariti procul oculis abesse gaudeat, propè verò adesse doleat, atque oculos viri, vti leonis rictum; viri consortium, & mutuum colloquium, vt crucem, carcerem, tartarum exhorreat, ac

Vir ab vxore non desit.

refugiat. Cæterùm vir ita suas vitæ rationes quoad fieri possit institutas in eo stato collocet, C ne diu ab domo, procul ab vxore commoretur; meminerit quod de sponsa cælestis regis, Dei

Psal 44.

scilicet, decantarit Vates Psalo. 44. *Astitit regina à dextris tuis.* meminerit *Prouerb.* 7. mulierem in coniugio nefariam atque infamem, cuius ibi dedecora describuntur, vxorem appellari mercatoris, negotiatorísve, qui rariùs domi persistat, sæpiùs ab domo profugus, alios soles, & sola terrarum mercaturæ causa pererret. Meminerit ideo

Susanna.

Susannam in pudicitiæ, deinde in vitæ extremum discrimen adductam, quòd illius Ioachim vxor fuerit, ad quem virum, & dignitate & nomine valde inter Hebræorum captiuos celebrem confluebat vndique multitudo, erátque mulier illa in domo, in qua non viri sui tantùm oculis, D sed & multorum qui ventitabant, patere cogeretur; meminerit memorabilem illam Babyloni-

Statua Babylonis.

ci regis statuam splendentem auro, nitentem argento, rigentem ære, ferro, & chalybe indomabilem atque omnia domantem, subitò vnius lapidis ictu funditus comminutam in cineres & auras abiisse: sed vnde isthæc adeò portentosa ruina & exitium? Nimirum statua luteis pedibus terræ innitens, in campo, quasi in puluere & acie sub dio patebat, pernoctabátque. quid

Mulier non pateat oculis.

ergo mirum alicui videbitur, si mulier, licèt quouis metallo, aut pretiosior, aut fortior haberetur, ruinam faciat miserandam, quæ fragilis luteáque natura sit, terræ insistat, pernoctet ad auram, pateat ad oculos quorumcunque; E vicino monti, quo nihil eminentius, tota obuersa: quæ quidem intra suæ domi parietes secura, & pura si vellet, aut posset, ab omni pe-

Bethsabee Vria.

riculo moraretur. Profectò nunquam Bethsabee vxor Vriæ suæ pudicitiæ naufragium fecisset, & marito necis occasio extitisset, nisi alienis oculis patuisset à latere, & consortio, & oculis viri longissimè semota. Profectò vinea Naboth, si Achab regis aulicorúmque aspectibus non obuersaretur, in perniciem domini sui ac possessoris non cessisset. Ablaturus morte vxorem Ezechielis Dominus sic ad Prophetam loqui-

A tur: *Ecce ego à te tollo desiderabile oculorum tuorum in plaga*, Ezechiel 24. Vocat mulierem de-

Ezech. 24.

siderabile oculorum mariti; nihil enim (vt ibi

S. Hieron.

S. Hieronym.) est viro, vxore bona, amabilius. Vbi etiam notabis vxoris nomine à Deo significari Rempub. regnum, gloriámque populi Iudaici; illiúsque morte extremam illius gentis infelicitatem. Vt hinc etiam intelligas, viro nihil tam gratum, & gloriosum, quàm bonam coniugem, in qua sola defixos habere debeat oculo-

Viro bona vxor quid conferat.

rum animíque obtutus: contrà verò nihil viro accidere posse calamitosius, quàm si tali coniu-

S. Ambr.

ge viduetur. Pulchrè illud à D. Ambros. *lib. institut. Virg. cap.* 3. scriptum accepimus. Non est B bonum hominem esse solum. Sine muliere igitur homo non habet laudem, in muliere prædicatur. Nihilominus viri sunt, qui vitia fœminarum procaciùs iactent. Planè vitia habent fœminæ; sed & multo pauciora, & multo leuiora quàm viri. Ac de pia & casta fœmina, si cum viris vt plerunque se gerunt, eam compares, verè dicere possis, quod S. Hieronym. de S. Paula Romana scripsit: Illius vitia esse poterant aliorum virtutes.

Tertull.

5. Repete obsecro, quod inter alia superiùs ex Tertulliano subiecimus: quòd nimirum diuina bonitas adiutorium prospexit, ne quid non boni; non est enim bonum hominem esse C solum. Sciebat illi sexum Mariæ profuturum.

B. Maria in prima muliere significatur.

Sic ille. Nec enim dubitandum est, quin Dei genitrix beatissima virgo Maria significata sit à Deo hisce verbis: Non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adiutorium simile sibi. Etenim vero in formatione Adami (quod suprà cum Tertull. subnotauimus) secundus homo, nempe Christus Iesus, Deus & homo verus, iam repræsentari atque intelligi videbatur: eodem pacto in formatione Euæ Virgo Deipara figura-

B. Maria adiutorium Christo.

bator. Nec enim bonum, congruum, & conueniens est, Deum hominem esse solum, vide-

Andreas Hieros.

licet sine matre, ac tali matre, quæ simile adiutorium Filio extitit. Nam, vt ait Andreas Hierosolym. sola præter naturam fuit electa ad D naturam renouandam: sola deseruit opifici vniuersæ naturæ. Sic ille. Huc idem etiam lucu-

Petr. Dam.

lentiùs ostendit Petrus Damianus his verbis. Init Deus consilium de redemptione hominum, & statim de thesauro diuinitatis nomen Mariæ euoluitur: ac per ipsam, cum ipsa, & in ipsa totum hoc faciendum decernitur. Ita Damianus. Quod verò adiutorium simile homini Deo sit Virgo mater, luce ipsa clarius est. Quid enim matre ad filium similius? vna caro, vnus sanguis, filio, ac parenti. Ac certum illud habe-

Nycephor.

tur de Christo Domino, quod Nicephorus scri-

B. Maria & Filius similes.

ptum reliquit *lib.* 1. *c. vltimo.* postquam speciem Christi pulcherrimam per singula depinxit: Persimilis (adiungit) denique per omnia fuit diui-E næ & immaculatæ suæ genitrici. Ad hæc, non est bonum hominem esse solum: scilicet in cælo, vbi regnat beatarum mentium & Angelorum caput, atque primogenitus omnis creaturæ, ad dexteram Dei Patris sedens. Quamobrem statu-

B. Maria corpore & anima gloriosa.

tum est, vti Virgo sanctissima in sua assumptione innixa super dilectum suum, iam per resurrectionem corpore & anima immortalis, & gloriosa cælesti patriæ regina inferretur: haberétque Dei filius homo Christus Iesus in cœlo naturæ suæ corporeæ consortem, matrem videlicet suam; quod vnum erat adiutorium simile sibi:

essent

A essént que in cælesti paradiso, vir & mulier, nouus Adam, nouáque Eua, Deus homo, Deíque mater virgo. Suscepta enim (vt bene D. Bern. *serm.1. de Assumpt.*) à Filio, & exaltata est super omnem creaturam, cum eo honore, quo tanta mater digna fuit, cum ea gloria, quæ tantum decuit Filium. Ita Bernard.

S. Bernard. Guarric. *Christi ascensus & descensus.*

Cui Abbas Guarricus adiungit Christum Dominum in se mirabiliter expressisse filialis amoris erga parentes, summo iure debiti, magnitudinem; sic enim loquentem Dominum introducit. Ego vt facerem quod docui, vt Patrem honorarem, in terram descendi; vt matrem honorarem in cælum ascendi. Ita Guarricus.

B. Maria erga homines.

B Postremò nullum aliud post crucem & passionem Domini, certius, firmius, salutariúsque adiutorium homini datum est, quàm Virgo Dei mater: quod eleganter expressit Richardus de S. Victore ad hunc modum.

Richard.

Inuenisti gratiam apud Deum, scilicet quam quærebas. Omnium salutem desiderauit, quæsiuit, obtinuit: imò & salus omnium per ipsam facta est; vnde & mundi salus dicta est.

Petr. Dam.

Rectéque proinde Petrus Damianus supradictis adiecit: In Virgine (inquiens) virga & baculo cruce peccatorum spes & consolatio sita est: vt Propheta declarat Psal. 22. *Virga tua & baculus tuus ipsa me consolata sunt.* Hæc Damianus.

Psal. 22. *B. Maria & crux Christi.*

Neque verò deest hic ea similitudo, vt in Virgine Deipara habeat homo adiutorium simile sibi. C Quid enim rursus iam simile, quàm genitrix filio? Et quidem Virgo hominum est & mater & vita.

Andr. Hier.

Ipsa (vt Andr. Hierosl. loquitur) sanctum est fermentum nostræ naturæ corruptæ.

B. Maria mater hominum.

Habet igitur homo in Virgine adiutorium simile sibi: os enim nostrum & caro nostra est, ac per ipsam Deus ipse homo factus, Verbum caro factum, os nostrum, & caro nostra est, formam serui accipiens, Filius Dei & Virginis per omnia fratribus assimilatus.

Consuetudo bonorum & malorum.

6. Non est bonum hominem esse solum. Vt enim societate malorum perniciosius nihil est, ita bonorum contubernio, consuetudine, familiaritate nihil vtilius. Quis non miretur nautas illos, natione barbaros & idololatras, in summo D & communi periculo, etiam tempestatibus naue conuulsa, & quod amplius est, certiores iam effectos diuinitus, sæuiturum mare, nisi Ionam in medias proiicerent vndas: nihilominus omnia moliri, ne Ionas abigeretur in mare.

Ion. 1. *Iona grata consuetudo.*

Scilicet tam sancta, grata, dulcisque erat Ionæ societas, vt ea carere grauius, quàm vndis obrui iudicarent: perire cum Iona, quàm pereunte Iona viuere mallent. Si ergo seruus Dei, licèt rebellis, ac fugiens à facie Domini, barbaros homines ita præsens & comes recreat, quid non expectabitur boni ex societate viri iusti, Deóque obedientis? Iosue qui sacrosanctum meruit gestare nomen Iesu, in terram promissionis Hebræos introducere, debellare gentes, & solem voce sua à cursu inhibere,

Consuetudo bonorum.

obediente Deo voci hominis (quod de nullo E vnquam mortalium scriptum est) ille (inquam) tantus ac tam miraculosus vir, quicquid fuit, quicquid habuit, aut potuit, totum debet consuetudini, quam cum Moyse sanctissimo habuit.

Procop.

Quod his verbis adnotauit Procopius. Iosue iam quidem consuetudine Moyses initiatus, ab eo accepit regalem spiritum, vt domesticá eius administrationem obire posset. Sic ille.

Iosue à Moyse institutus.

Nota initiatum Iosue Moysis cõsuetudine: hæc enim tam sancta & potens erat, vt hominem prophanum in sacrum, & Prophetam, Deique amicum, & miraculorum effectorem commutaret. Hæc est efficacitas verbi Dei, quo prædicatores armati pariter, & animati mundanos homines belluinis indutos moribus inuadunt, atque in Dei seruos, terræque Angelos conuertunt.

Prædicationis efficacitas. S. Aug. Actor. 10. S. Greg.

Vnde non minus verè, quàm luculenter dixit August. *in Psalm.* 34. Absorbe mundum, & traiice illũ in corpus tuũ, macta & manduca. Quod Petro dictum est Act. 10. *Occide in eis quod sunt; fac eos, quod tu es.* Item D. Greg. 18. *moral. cap.* 20. primo pastori, quasi huius leænæ (leænam vocat Ecclesiam) ori dicitur: Macta & manduca.

Cõuersio peccatorum.

Quod mactatur quippe, à vita occiditur. Id verò quod comeditur, in comedentis corpore commutatur. Macta ergo & manduca, dicitur: id est, à peccato eos, in quo viuunt, interfice, & à seipsis illos in tua membra conuerte. Ita Gregor. Non est bonum hominem esse solum. Nam sine Deo quid potest esse in vita iucũdum? *Fasciculus myrrhæ, dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur*, Cant. 1.

Cant. 1. *Homo sine Deo, & cum Deo.* S. Bernard.

Sic Deum sponsa non à tergo atque in humeris, sed in pectore, quem perpetuò haberet ante oculos, & cum quo ageret, gestabat. Vnde S. Bernardus *serm. 43. in Cantic.* rectè admonet. Habere illum semper, non retrò in humeris, sed antè præ oculis: ne portantes, & non odorantes, & onus premat, & odor non erigat. Sic Bernard.

Luc. 9. *Præsentia Dei quantum cõferat.*

Lucæ 9. legimus ex illo conuiuio Domini de quinque panibus, in quo satiata sunt quinque hominũ millia, superfuisse duodecim cophinos fragmentorum. At ex septem panibus, quibus saturata sunt quatuor millia hominum, superfuerunt septem sportæ, *Marci* 8.

Marc. 8.

Huius tanti discriminis rationem sic Ambrosius requirit & assignat. Cur (inquit) quinque millibus hominum plus redundat, quatuor millibus minus? quia quatuor millia ista triduo cum Christo fuerunt, & ideo ampliorem cælestis pabuli alimoniam receperunt. Hæc Ambros.

S. Ambr. *Delectationes diuinæ.*

Animaduerte, quanto fuerat copiosior animi delectatio eorum, qui tres integros dies sine vllo cibo terrestri Christum Dominum sequuti sunt: (illius enim aspectu delectati minùs famem senserunt.) tanto ideò minorem illis fuisse factam multiplicationem ciborũ terrestrium. Contrà verò illos qui breuiore tempore cum Christo Domino versati sunt, & plus famẽ pertulerunt; maiore miraculo edito, plures de terra cibos excepisse. Denique non est bonum hominem esse solum. Nihil enim boni est in homine solo sine Deo.

Homo firmus & infirmus.

Quid infirmius homine, & quid fortius homine? Homo sine Deo ipsamet infirmitas: homo cum Deo, & contemptor mortis, & vitiorum ac dæmonum debellator omnia potest in eo, qui confortat hominem.

S. August.

Bene Augustin. *in Psalm.* 45. Infirmum (inquit) te fecit Deus, vt fortem te faceret de se. Idem *in Psal.* 75. Tandiu est aliquid homo, quandiu hæret illi, à quo factus est homo. Nam recedens ab illo, nihil homo est. Sic August. His Dei verbis, *Non est bonum hominem esse solum*, abutuntur impudici homines, quibus (vt loquitur S. August. 3. *confess.* 1.) amare & amari dulce est, magis si etiam amantis corpore fruantur. At quàm optimè adiungit suam huiusmodi deplorans impuritatem: Venam igitur amicitiæ coinquinabam sordibus concupiscentiæ, candorémque eius obnubilabam de tartarea libidine; & tamen fœdus atque inhonestus, elegans & vrbanus esse gestiebam abundanti vanitate. Sic Aug. Bonum quidem est hominem cum homine viuere, sed non ritu pecudum impurissimo.

SECTIO X.

Formatis igitur Dominus Deus, de humo cunctis animantibus terræ, & vniuersis volatilibus cæli, adduxit ea ad Adam, vt videret quid vocaret ea? Omne enim quod vocauit Adam animæ viuentis, ipsum est nomen eius. Appellauitque Adam nominibus suis cuncta animantia, & vniuersa volatilia cæli, & omnes bestias terræ: Adæ verò non inueniebatur adiutor similis eius.

1. VIuebat primus homo in paradiso voluptatis vitam omnis mali & infelicitatis expertem; at solitariam, ideóque minùs lætam, minùs beatam, minúsque rationali animante dignam. Ergo diuinitus insito ipsis, & occulto quodam motu ex omni specie terrestrium & volatilium animantium bina & bina, fortè etiam ministerio Angelorum ad Adamum vndevnde aduolarunt. Primò quidem vt præstantissimum omnium animal quodammodo salutarent, regi suo obedientiam & subiectionem profiterentur; Dei vices habentem in terris, imò Deum ipsum omnium conditorem, in sua illa præstantissima imagine, quoad fieri posset, venerarentur; beneficium suæ creationis agnoscerent, & quas poterant creatori gratias referrent, seruitium suum omne, in Dei gratiam, homini suo proregi mancipando. Sed hac de re iam in superioribus abundè dictum est. Rupert. Abbas *lib. 2. cap. 14.* Deum considerat quodãmodo (vt ait) arrepta minatoria virga coram se cuncta animalia minasse ad Adam, quo Deus seruum & pastorem agens, hominis amorem in seipsum tam mirabili spectaculo inuitaret, cogerétque; sed audiamus Abbatis verba, quæ miram continent emphasim. Quid in hoc tanto studio Dominus intẽdit, nisi ostendere homini, vt intelligeret honorem suæ conditionis, quod nihil sibi compar esset in iumẽtis, siue cæteris animantibus cuiuslibet generis? hoc enim ad amorẽ creatoris rationali homini proficere debuit, quòd congregatis omnibus coram se ipse absque dubio polleret honore singulari, non solùm secundùm priuilegium rationis, verumetiam secundùm figuram corporis: quia cuncta videret humi prona, siue quadrupedia, caudámque trahentia, aut etiam toto corpore repentia: solùm se recta statura liberóque peccatore principatum omnium obtinere gloriari poterat, si in Domino Deo suo gloriari voluisset. Hoc ergo intendente Deo, vt digna sibi à plasmate suo gratia haberetur, quæ profectò eidem esset fructuosa, bene Scriptura studium eius insinuans: *Formatis* (inquit) *Dominus, &c. vt videret quid vocaret ea*, id est, vt videret, quòd nullius eorum digna esset natura sortiri vocabulum ab hominis nomine, pro aliqua similitudine natum, vel detortum. Et hoc reuera homini ad amorem creatoris, & ad gratiarum actionem plurimum valere debuisset. Hæc Rupertus.

Adamum venerentur animantia.

Deus hominem honorat. Rupert.

Deo amor, gratiaque debita ab homine.

2. Porrò autem Adamus, vt ante se habuit animantia, consideratis eorum naturis, atque affectionibus, pro illa, quam à conditore acceperat, rerum naturalium admirabili scientia, tam propria & genuina singulis nomina imposuit, vt nihil ad res ipsas significandas magis appositum esse videretur; ea verò nominum impositio,

Adamus propria rebus nomina indidit.

A ab ipsis animãtium proprietatibus petita secundùm idioma Hebræorum procedebat, quod est à Deo institutum, & primoribus infusum parentibus, ab vniuerso mortalium genere vsurpatum vsque ad Babylonicam turrim, ex cuius confusione dispersio gentium, & varietas linguarum orta est, creditur perdurasse. Adiungit ergo adhuc Rupertus: Videlicet singulorum considerauit naturas, & ex qualitatibus diuersis; diuersa formauit vocabula, vt v. g. Latinus caballum à cauando nuncupat, eo quòd terram cauet vngula: asinum ab assidendo; porcum quasi spurcum, eo quòd spurcus sit; & canem eo quòd canorum contineat venando latratum, & multa huiusmodi: B ita nimirum ille in lingua primitiua, quæ facta diuisione linguarum in gente remansit Hebræa, nomina formauit singulorum, consideratis proprietatibus naturarum; & nullius naturam talem esse prospexit, vt rectè nomen illi dare haberet, cognatum suo nomini, sicut de muliere postmodũ rectè dixit: *Hæc vocabitur virago*. Hæc Rupertus. D. Chrysost. *homil. 14. in Genes.* hunc animalium ad primum hominem diuinitus factũ concursum iccirco arbitratur, vt hominis supra pecudes excellentia, dominiúmque, & sapientissima in homine rerum creatarum comprehensio, & subinde cùm peccauit, malitia eiusdem potiùs, quàm ignorãtia peccandi causa demonstraretur. C Sic enim eloquitur. Deus præscius, quid non multo pòst euenturum, ostendit nobis quantam sapientiam condito homini dedit, vt cùm præuaricatio mandati à Deo dati contingat, non putetur per ignorantiã peccasse; sed scire possis, quòd lapsus ille ex desidia fuerit. Quòd autem magna sapientia præditus fuerit, disce ex his, *& adduxit illa ad Adã, vt videret, quid vocaret illa.* Fecit hoc Deus demonstraturus nobis magnam illius sapientiam, & vt symbolum dominij per nominum impositionem cognoscatur: nam & hominibus mos est hoc facere in signum dominij, vt cùm seruos emerint, ipsorum nomina mutent. Sic Chrysost. Cuius explicatio probari potest ex eo, quòd in sacris literis Pharao abolito priore D nomine nouum aliud imposuit Iosepho, vbi hominem in sui obsequium & familiam adlegit. Nabuchodonosor Danielis, triúmque sociorum, & Christus Dominus Simonis, & filiorum Zebedæi nomina priora cum nouis aliis commutarunt.

Hebræa lingua prima. Rupert.

S. Chrysost.

Adamus non peccauit ex ignorantia.

Adam dominus animantium.

Nominum commutatio.

3. Adiongit D. Chrysost. hoc tam admirabile, & tam varium spectaculum animantium à Deo fuisse constructum in gratiam Adami, vt & ipse suã supra omnes pecudes eminentem agnosceret naturam; vnde ad habendas Deo conditori gratias, & in ipsius cultum & amorem, vehementiùs excitaretur. Nam (inquit) cæli pulchritudo à cordato spectatore visa, illum in conditoris glorificationem producit, quanto magis E rationale hoc animal, cùm suam formationem & gloriam à Deo sibi datam, eminentiámque, & magnitudinem donorum, & ineffabilia beneficia considerat, autorem horum continuis laudibus prædicare, & pro suis viribus glorificare Deum poterit? Ita Chrysostomus. Deinde verò ne quis ideo Adamum peccãtem excuset, quòd sui compos non fuerit, ipséque vel tenuem ignorantiæ vmbram postmodum causetur, totum hoc negotium de spectandis nominandísque animalibus à Deo peractum fuisse sic ostendit idem sanctissimus Doctor. Hic iam considera voluntatis libertatem, & sapientiæ eius eminentiam. Et non

S. Chrys.

Adam Deo amorem & grates debet.

dico,

Adami sapientia.

dieo, quòd ignorarit, quid bonum, quid malum. Nam qui potest congruis nominibus iumenta appellare, & volatilia cæli, & alias bestias, neque ordinem confundit, neque mansuetis animalibus conuenientia feris imponit; sed omnibus sua dat nomina, quomodo non omni sapientia & prudentia pollet? Hæc Chrysost. Statutum id etiam à Deo est, vt attentè Adamus considerans in singulis animantium speciebus esse marem & fœminam ad procreationem speciei cuiusque institutam à creatore, planè intelligeret ad humanæ propagationem speciei condi pariter oportere marem & fœminam, & consequenter necessitatem creandi mulierem ad generationem prolis sibi adiutricem perspiceret. Ea quo etiam, vt Catharinus aduertit, futuræ mulieris creationem ardentiùs expeteret, eámque à Deo religiosa quadam supplicatione instantiùs postularet, & quidem vero simillimum, si spectemus admirabilem vim orationis, quam Deus à nobis exigit: Petite & accipietis, petite & dabitur vobis. Etenim Dominus quando aliquid maioris momenti nobis ea suæ bonitatis thesauro erogare decernit, vt ipsius misericordiæ beneficium, tametsi diuinæ gratiæ donum sit, vt nostris tamen precibus id concedi, & (vt Propheta loquitur) laborum nostrorum fructus esse videatur, nos ad perendum diuino quodam impulsu excitat. Quid quæso tam proprium, tam necessarium Deo homini recèns in orbe nato, imò quid tam debitum iure ipso incarnationis, quàm obsequium, fidésque gentium, & terrarum orbis hæreditaria possessio? At voluit tamen Deus Pater, vt totum hoc Filius ab ipso postularet, & quo gloriosiùs in materia Filij cederet, & orationis vis ac dignitas demonstraretur. Sic enim 2. Psal. ad Filium Pater, *Filius meus es tu, ego hodie genui te, postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.*

Adam expetijt à Deo mulierem.

Orationem nostram Deus exigit.

Psal. 2. Oratio Christi.

4. Hanc Dei benignissimi erga hominũ preces attentionem pariter, atque propensionem, regius Vates post tam immensam malorum iliada, quibus diuino se beneficio correptum agnosce-bar, decantauit Psal. 65. vbi concludit: *Benedictus Deus, qui non amouit orationem meã, & misericordiã suam à me.* Quo ex versu colliges ita hæc duo inter se habere; orationem hominis, & misericordiam Dei; vt illa posita, hæc sequatur; atque vbi primùm Deus constituit homini suã misericordiam præstare; actutum occulta quadam vi diuinitus homo ad orandum promouetur; atque adeò, qui se spiritum precum (de quo Propheta) senserit accepisse, haud dubiè spem cõspiciat consequendæ, quam exposcit, misericordiæ; eámque profectò in prece, quasi in pignore stipulatã sibi arbitretur. Sed elegantiùs hunc versum Psalmi commentatur D. Aug. ad hunc modum. Quandiu ergo hic sumus, hoc rogemus Deum, vt non à nobis amoueat deprecationem nostram, & misericordiã suam; id est, vt perseueranter oremus, & perseueranter misereatur; multi enim languescunt in orando, & in nouitate suæ conuersionis frequenter orant, postea languidè, postea frigidè, postea negligenter, quasi securi sint. Vigilat hostis; dormis tu. Ipse Dominus præcepit in Euangelio Luc. 18. *Quia oportet semper orare, & non deficere.* & dat similitudinẽ de illo, qui nec Deum timebat, nec hominem reuerebatur, quem interpellabat illa vidua quotidie, vt audiret, & cessit tædio, qui non flectebatur misericordia. Ergo non deficiamus in oratione. Deus quod concessurus

Psal. 65. Oratio prauia misericordiæ.

S. August.

Oratio continua. Luc. 18.

est, etsi differt, non aufert. Securi de pollicitatione illius non deficiamus orando, & hoc ex beneficio ipsius est. Cùm videris non à re amotam deprecationem tuam, securus esto, quia non est à re amota misericordia eius. Sic August. Ac fuit quidem ea deprecatio Adami quàm gratissima Deo, quippe ab amico, quippe à viro iusto, & præcellentissimis diuinæ gratiæ donis cumulato: iuuat enim mirabiliter supplicandi affectum iustitia, virtus, meritum, animæ deprecantis. Non immeritò planè illud à cæco Ioan. 9. dictum est: *Scimus, quia Deus peccatores non exaudit:* videlicet, quia ex parte supplicantis, si peccator sit, minùs gratæ meritoriæque habeatur preces, quàm quæ à iusto funduntur: quod hac similitudine luculentiùs exprimetur. Adest citharœdus, apprimè fides pulsat, ac vocem dulciter concinnéque modulatissimã in cantus effingit; sed est tamen turpi facie, deformíque aspectu. Ita verò res habet; vt gratior sit pulchro veniens de corpore virtus: fierique potest aliquando, vt si videas deformem citharœdi faciem, aliò detorqueas oculos, & cum oculis pariter aures à cantu alioqui prædulci; ad quam sie effictam similitudinem proculdubio alludere videtur diuinus sponsus, dilectam sibi animam ita Cantic. 2. compellans: *Ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis.* Quid ergo quæres ab sponso, vt suauiùs in aures influat cantillantis vox, necesse est faciem intueri? An & oris pulchritudo suauitatem vocis reddit gratiorem? Ita planè. quod enim, inquit Bernard. *serm.* 62. *in Cant.* non placeat vox, si displiceat facies, demonstrat, cùm illicò subdit: *Vox enim tua dulcis, & facies tua decora.*

Oratio plena spei.

Ioan. 9. Oratio cum probitate vitæ.

Cantic. 2.

S. Bernard.

5. At ego non prætereo quid Moyses Barcephas, aliique de hoc animantium spectaculo monumentis suis in Genesim tradiderunt. Ergo (vt scribunt) considebat Adamus, vti regio throno, in editiore quodam loco paradisi, vnde ad illa longè latéque patentium amœnitatum nemora patebat prospectus; fortè cælorum vrbium situ, magnitudine, ac mirabili specie oculos mentémque pascebar, & inde altius in contemplationem summi rerum omnium creatoris euectus, sui nesciens, Dei totus amore delinitus tenebatur. Cùm subitò ex omnibus terræ plagis concursus fit animantium. Erat Adamus augusta facie, diuinitus splendente vultu, regiáque maiestate venerandus (qualis fulgor ex Moysis ore legitur emicuisse.) Deinde attollẽs altiùs vocem, vt longissimè audiri posset; animantia propriis nominibus suo cuique speciei indito compellare cœpit. Præcessit v.g. Leo bestiarum principatu gloriabundus, non tam caperata, vt modò se ostentat, fronte horribilis, diffusis tamen per colla iubis, conditis introrsum vaginas acuminatis vnguium mucronibus, suppresso oris hiatu & rugitu, placidè capite demisso Adamum auscultans, nominéque suo audito supplex prætetiuit. Sic belluarum maximus Elephans, carnea illa mole, portentosa dentium magnitudine, & insana probosciđe spectandus, audito suo nomine venerabundus illicò discessit. Ecce tibi accedit Equus, gloriæ ac triumphus natum animal, agglomerato pedum gressu, quasi ad studium, & certamen olympicum se accingens, argutum caput erigit, gaudétque comantes discutiens ceruice thoros, pronunciari se proprio nomine audit, & submisso deinde capite, regium Adami vultum, augustiore quadam maiestate præfulgentem rectis oculis intueri non ausus, recedit. Similiter de Tauris,

Barceph.

Adami contemplatio.

Adamus animalia compellat.

Leo describitur.

Elephans describitur.

Equus describitur.

ris, Tyribus, Pantheris, déque serpentibus atque alijs omnibus terræ animantibus philosophandum est. Videre etiam erat, arboribus, plantis, herbis, ac floribus paradisi infinitá auium multitudinem insidentem, arrectis, suspensis, mutisque auribus suum cuique proprium nomen ab homine pronunciandum expectare. Nominatus ergo proprio nomine Pauo pennarum diuersicolorum pulchritudine gestiens, gemmãtes caudæ oculos espandit ad solem, nictantia cæli sydera in duellum de fulgore, déque venustate prouocaturus. Ad hunc modum reliquæ auium species suis auditis nominibus capite submisso supplices, & voce in cantum modulata, velut gratiam homini habentes, ad consuetas nemorum sedes iterum deuolarunt.

Aues nomen sortiuntur.

Pauo describitur.

Chrysost.

Adam dominus animantium.

6. Rectè igitur D. Chrysost. *homil.* 14. hoc tam mirabile spectaculum mente despiciens: Vidisti (inquit) consummatá potentiam? vidisti dominij autoritatem? perpende cum alijs etiam hoc, quòd & leones, & pardi, & viperæ, & scorpij, & alia omnia etiam illis truculentiora ad Adamum, quasi dominũ omni cum subiectione accesserũt. Ne igitur arguat quis, quòd à Deo sunt creata, neque contra opificem linguam acoat, imò contra suum caput, dicendo illa inutilia verba: Cuius gratia feræ productæ sunt? Nam omnia perinde ac mansueta seruitutem agnouerunt & dominium, id quod monstrat manifestè nominum impositio. Nomina quæ imposuit illis, vsque in hodiernum diem permanent. Ita enim hæc firmauit Dominus, vt perpetuam habeamus memoriam, quem honorem initio cùm adhuc obediẽs esset Adam à Domino omnium accepit, & ablati huius causam illi adscribamus, qui peccato suo hanc suam potestatem mutilauit. Hæc Chrysost. In eandem sententiam ita Procop. Creator animalia adduxit ad Adamum, quem ipsis vt dominum præfecit ac regem. Est enim domini suis iumentis & possessionibus ponere nomina. Igitur Adam non sine singulari prudentia & solertia, quam è Deo accepit, nomina dat creaturis, quæ ipsarum substantias quasi in speculo repræsentent. Sic ille. Perlustratis sedulo animantium omnium naturis & affectionibus, nec Deus ipse conditor, nec etiam Adamus inuenerunt in iis adiutorium simile homini. Dicitur enim: *Adæ verò non inueniebatur adiutor similis eius.* Non enim aut facie, aut loquẽdi facultate, aut statura compositionéque membrorum simile quid sibi reperit Adamus, quod nimirum homini esset ad vitæ societatem, & ad commercium coniugale, prolisque propagationem adiutorium simile & congruum. Nam nec in coniugio, nec in aliqua multorum inter se conuenientium societate, siue similitudine morum, ac pari viuendi ratione, atque instituto vita ipsa, & contubernium perdurare potest. Rectè D. Bernard. *serm. de quinque sensibus animæ.* Amor (ait) iucundus est, quo socios diligimus, quoniam hic solus est, quo magis eget humana vita: nec video qua ratione viuere dicendus est saltem hac communi vita, qui non eos diligit, inter quos viuit. Et quidem Adamus in omni animantiũ genere non vidit quidpiam, cuius facie atque amore delinieretur: quod solum sensit & vidit producta muliere (vt ait Procop.) imago etenim illa fuit Dei. Quapropter non ab re viri mille curis obruti, conspecta muliere exhilarantur, & omnibus se exoluunt curis. Sic ille. In sola Dei sui imagine homo conquiescit.

Feræ cur creatæ.

Nomina imposita animantibus.

S. Bernard. Amor similitudinem exigit.

7. Precatur Dominum David, *Adiutor meus esto*, Psalm. 26. sed quia adiutorium esse non potest, quin simile sit, Deus ex infinita sua maiestate quodammodo descendit, vt homini similis esset, & adiutor. Quod eleganter adnotauit eo in loco D. August. his verbis: *Adiutor meus esto.* Fecit se paruulum Deo, ipsum fecit Patrem, ipsum fecit matrem: Pater est, quia condidit, quia vocat, quia iubet, quia regit: mater, quia fouet, quia nutrit, quia lactat, quia continet. S. Bernard. exponens illa verba sponsi Cant. 2. *Capite nobis vulpes*, dulciter inhæret in illo dulcissimo, *nobis*. Poterat (inquit) dicere, *mihi*, sed maluit, *nobis*, consortio delectatus. O suauitatem, ô gratiam, ô amoris vim! itáne summus omnium vnus factus est omnium? quis hoc fecit? Amor dignitatis nescius dignatione diues. Amoris fuit, quòd plenitudo effusa est, quòd altitudo adæquata est, quòd singularitas associata est, *serm.* 64. Ecce quàm similis nobis factus est Deus. Vide subinde, quàm sit adiutor. Cant. 2. dixit sponsa: *Dilectus meus mihi*. David Psal. 39. *Expectãs expectaui Dominum, & intendit mihi.* Quæ duo expendens D. Bern. sic ait *serm.* 68. *in Cãt.* Quàm admirabile est, quòd illius intentionem ista sibi quasi propriam vendicat. *& sequent. serm.* Illa maiestatem, quasi cætera non curantem soli sibi intendere gloriatur, cui soli ipsa postpositis curis omnibus, tota se deuotione custodit. Auet animus illud sæpiùs cum Augustino inclamare: O tu bone omnipotens; qui sic curas vnumquemque nostrûm, tanquam solum cures, & sic omnes tanquam singulos. 3. *confess.* 11. Collige ex illa sententia Bernardi, quàm fructuosum sit religioso, si mundi curas abiiciat, solúmque in Deum respiciat, iuxta illud Petri 1. cap. 5. *Omnem solicitudinem vestram in eum proiicientes*, recceptátque identidem Ps. 39. *Dominus solicitus est mei.* Studeátque esse de illorum numero, de quibus dicitur Psalm. 33. *Ocul. Domini super iustos, & aures eius in preces eorum.* Adæ verò non inueniebatur adiutor similis eius. Nec planè in tota multitudine fœminarum, quæ Deo ipsi in æternitate sese obiiciebant, quæ esset adiutrix in redemptione humani generis futura, apparuit præterquam illa vna, quæ sola inter mulieres benedicta inuenit gratiam apud Deum. Nec etiam in cælo iam regnanti Deo homini adiutor similis eius inueniebatur. Ergo (vt *præced. sect.* dicebamus) oportebat, vt Virgo mater corpore & anima immortalis in cælum assumeretur, quò Filius in sua gloria haberet adiutricem similem sibi.

Psalm 26.

S. Aug. Amor Deum similem nobis fecit.

S. Bernard. Cant. 2.

Amoris potentia erga Deũ.

Cantic. 2. Psal. 39. S. Bernard. Prouidentia Dei.

S. August.

1. Petr. 5. Religiosus soli Deo vacat. Psal 39 Psal 33.

B. Maria electa à Deo.

8. Et quidem D. Bern. S. Anselm. S. Idelph. existimant in cælo repositum fuisse thronum iuxta regiam sedem Christi Domini, in quo Virgo mater ad dexteram Filij collocata ab ipso Filio considet regina omnium creaturarum. Et iure id quidem optimo. Venit Bethsabee, vt habetur 3. *Reg. cap.* 2. ad Regem Salomonem, & surrexit Rex in occursum eius, adorauitque eam, & sedit super thronum suum: positúsque est thronus matri Regis, quæ sedit ad dexteram eius. Magnus profectò honor, magnus amor, quo Rex Salomon matrem affecit; sed quis Salomon ad Christum, quæ Bethsabee ad Mariam? Profectò Christi Domini amor, honor, magnitudo, gloria in immensum superat quicquid istorum fuerit in Salomone: Bethsabee autem, quæ mulier instar impuritatis labem nulla hominum memoria delebit, & nox, lutum, peccatum est, si cum Deiparæ infinita sub Deo puritate comparetur. Debitum ergo erat Virginis dignitati, debitum

B. Maria in vno throno Filio sedet.

bitum meritis;id infinitus in genitricem Filij exposcebat amor, vt ab vniuersis creaturis honoretur. Id planè debebatur incomparabili dignitati Virginis illius, ex cuius purissimo vtero primitias nostræ naturæ,carnem (vt vocat S.Damasc. *lib. 3. Orthod.cap. 12.*) deificatã assumpsit,sibique vniuit Dei Verbum. Tam admirabilis inde facta est, vt & nomen ipsius vniuersam Dei incarnati gloriam repræsentet. Sic enim idem Damascen. Iure (inquit) optimo, & pro veritate Deipatam, incontaminatam nominamus Mariam, hoc enim nomen omne dispensationis mysteriũ commendat. Præterea sic decebat talem ac tantum Filium, scilicet Deum; vt matrem suam Virginem iam gloriosam cælesti throno exciperet; cuius in vtero conceptus per nouem menses gestari voluit. Profectò, nec amore, nec loco separari possunt Iesus & Maria: Filius & mater.

Seruorum & principũ natura eadem.

9. Primus homo caput,& pater omnium,animalia diuinitus ad se adducta excipere manu (vt par est credere) blandè palpare, nominibus propriis nuncupare non dedignatur. Eiuntque hodie fortasse complures, qui seruos suos ita fastidiant & auersentur, vt eos rectis oculis aspicere, aut etiam nomine compellare indignum ac turpe prorsus arbitrentur. Sed heus tu,qui Princeps, qui Rex in mundo es, sanè inferior multo es patre tuo Adamo, nec te de limo terræ manus Domini efformarunt, nec in faciem tibi Deus inspirauit spiraculum vitæ, nec te mundi totius dominum ac principem constituit, nec in paradiso voluptatis te posuit; deinde quos seruos aspicere & nominare dedignaris, pecudes non fuut alius naturæ, quàm tua sit; homines, homines sunt: atque apud Deum, vt bene aduertit D.Chrys. *homil. 35. Antioch.* omnium visibilium nihil homini par. At (inquies) princeps sum, ille seruus;ego de regibus natus,ille de mancipiis. Vox ea quidem profana est, non Christiana. sapienter enim D.Hieron.*Epist.ad Heliodorum.*Ab eo (inquit) censemur, ex quo in Christo renascimur. Hæc verò principum arrogantia,si reperiatur in Prælatis & Episcopis, longè damnabilior habetur; quare D.Hieron. *Epist.ad Nepotianum*; Episcopi (ait) sacerdotes se esse nonerint, non dominos. Quòd si Adam,vel ipsis iumentis indidit nomina,quàm graue malum erit, si Episcopus, & pastor animarum oues sibi à Deo commissas non inuisat,non agnoscat, imò earum nomina scire verecundetur? Longè aliter summus ille Pastorum,qui de se ait:*Oues meæ vocem meam audiunt; ego cognosco oues meas*,Ioan.10. summus, & à cælo missus animarum medicus,qui ait: *Ego veniam,& curabo eum*,Matth.8.Congruit huic loco versus ille Psal.71. *Suscipiant montes pacem populo,& colles iustitiam*; vbi sic D. Aug. Excellenti sanctitate eminentes in Ecclesia montes suot; qui idonei sunt & alios docere, sic loquendo, vt fideliter instruantur, sic viuendo, vt salubriter imitentur. Colles autem sunt, illorum excellentiam sua obedientia subsequentes.Montes suscipiant pacem populo Dei, id est, pauperibus Dei, sunt enim legati pacis,& dicunt: *Pro Christo legatione fungimur, tanquã Deo exhortante per nos,obsecramus pro Christo reconciliari Deo*, 2. Cor. 5. Vide hinc quod sit Episcopi & Prælati munus; est enim legatus Dei ad subditos; ad illos inuisendos & alloquendos, & cum illis de Deo, & pro Deo agendum,debet accurrere. Suscipit pacem, quam reddat populo; vtique illam pacem,quam Christus Dominus discipulis, quos mittebat ad

D. Chryſ.

D Hieron.

Episcopi haud domini.

S. Hieron.

Episcopus inuisat oues.

Ioan. 10.

Matth 8.

Psalm. 71.

S. Aug.

Episcopus Dei legatus.

2. Cor. 5.

A messem animarũ,commendauit,*Dicite: Pax huic domui*, Luc. 10. Mirandùmque est, quod Isaias istos Dei legatos pro Christo legationem fungentes, istos montes pacem reddentes populo, istos prælatos & prædicatores ad animarum salutem discurrentes intuitus, licèt caput,os, manus,brachia, pectora speciosissima habeant, de solis eorum pedibus, cum admirabili quodam stupore locutus sit: *Quàm pulchri pedes annunciantis & prædicantis pacem, & annunciãtis bonum,prædicantis salutem*,&c.cap.52. D.Paolus citans hunc locum ad Rom. 10.ait: *Quàm speciosi pedes euangelizantium bona,euangelizantium pacem!* D.Hieron. explicat, Apostolósque intelligit, quorum Domi-

Luc. 10.

Isa. 52.

Episcopi pedes.

Ad Rom. 10.

S.Hieron.

B nus lauit pedes, vt mundi, & pulchri essent ad prædicandum, & in toto orbe discurrerent. Notat etiam sanctus Doctor, vbi nos ex Hebræo legimus, *speciosi*, LXX. vertere ὡραῖοι,ab ὥρα hora, quæ vox (inquit) significat tempus, pulchritudinem,item curam & solicitudinem. quæ omnia valde commendant pedes Prælatorum, qui pro inuisendis & curandis ouibus discurrunt: quasi tota cura, & solicitudo, opportunum & optimum tempus,ac tota pulchritudo Prælatorum in pedibus,qui ad lustrandas oues discurrunt, inesse videatur.

C

SECTIO XI.

Immisit ergo Dominus Deus soporem in Adam.

1. EX Hebræo vertunt plerique: Cadere, vel delabi fecit soporem. quasi fuerit graue aliquod pondus, quod ab alto delectum in Adamum, totũ hominem occuparit, oppressis omnibus sentiendi facultatibus,atque animæ functionibus etiam vegetantis maxima ex parte impeditis,illius mentẽ alio abripuerit. Hebraicè enim תרדמה *tardemah*, significat non qualemcũque somnum,sed grauem illum & profundum, quali soporantur qui lethargo afficiuntur, Lusitanè

D *madorra*, quo nomine non semel vtuntur diuinæ literæ.Nã & 15.*Genes.* Abrahami sopor,& 1.*Reg.* *c.26.*Saulis eiúsque militum:& *Ionæ 1.& Isa.29.* *tardemah* dicitur. Quibus in locis semper grauis & profundus, ac lethargo similis sopor significatur S.Hieronymo,aliísque Patribus, iuxta versionem LXX. extasis & mentis excessus. Tertullianus impropriè, amentia. Tria quidem hic accidisse tenendũ est.In primis enim verè & propriè dicto somno diuinitus iniecto soporatus est Adamus, vt euidenter conuincitur ex eo, quod statim sequitur:*Cùmque obdormisset.*Deinde mens dormientis à sensibus feriata, liberiùs ad naturalem vsum rationis expedita, totũ quicquid agebatur,intelligentiæ oculis videbat, nimirum costam suo corpori eximi, hiatum carnis suppleri,

Genes. 15.

S.Hieron.

Adami sopor qualis fuerit.

E & ex tantula costa molierem tam grandem efformari à Deo. Ac demum diuino illustratus spiritu,rerum maximarum in futurum mysteria, quæ in tali efformatione significabantur, intelligebat; qualis est incarnatio Verbi diuini; sopor, ac mors Iesu Christi de cruce pendentis, lancea latus eius perfossum, inde profluuia sanguinis & aquæ;& his figurata sacramenta, Eucharistiæ, & Baptismi,quibus Dei sponsa Ecclesia, & regeneratur ad vitam, & regenerata viuit, alitúrque ad æternitatem. Atque ob hanc rationem communiter apud Patres & Doctores dicitur Ecclesia, de Christi dormientis in cruce nata esse latere,

Adamus dormiens diuina intuetur.

vti

vti Eua de costa Adami producta legitur. Sed cur potiùs de latere dormientis Adam efformata mulier sit, complures afferuntur à doctoribus rationes: ne videlicet, si vigilaret Adamus, ea detractio costæ, & mulieris efformatio tam prodigiosa, aut dolorem, aut certè horrorem & perturbationem homini efficeret; præcipuè, vt ita commodiùs fugaretur symbolum de Ecclesia, eiúsque sacramentis, atque Christi Domini mors, & lateris vulnus, quod paulo antè præmissum est. Deinde, vti ad maiorem Adami honorem ipsius méti diuina fieret reuelatio cùm nouæ miræque productionis, quæ peragebatur, tum mysteriorum, quæ inibi significabantur; vnde ipse demum euigilans, sententiam illam diuino spiritu conceptam pronunciaret, *Hoc nunc os ex ossibus meis*, &c. Quæ non velut hominis dictum aliquod, sed vt est, oraculum Dei à posteris in summa veneratione haberetur.

Ecclesia de latere Christi.

Adamus propheta.

2. Rationem ergo illam de doloris sensu, quo per excessum mentis priuatus fuit Adamus (suspendente præterea Deo suum concursum generalem cum causa secunda, nimirum facultate appetendi, ne in actum secundum prodiret) D. Chrysost. *hom. 15. in Genesim*, copiosiùs exponens: arbitratur diuino id consilio constitutum fuisse, ne si Adamus in efformatione mulieris dolorem vllum sentiret, perpetuam haberet occasionem rixarum & odiorum, aut certè minùs ad vxorem, quàm par est, afficeretur. Verba igitur sancti Doctoris sic habent. Quod tunc fiebat, neque excessus solus erat, neque somnus solitus. Sed quia sapiens, & potens nostræ naturæ opifex vnam ex costis illius ablaturus erat, vt ne sentiendo dolorem mulieri ex se formatæ, postea doloris memor infensus fieret: eapropter immisso excessu, tanto illum somno oppressit, quasi crapula quadam correptus, ne quem rei, quæ fiebat, sensum caperet: & sicut optimus artifex, auferebat quod sibi videbatur; & supplebat vbi quid deerat, & quod inde sumpserat, iuxta suam formabat misericordiam. Immisit (inquit) excessum in Adam & dormiuit: accepit vnam costarum illius, & impleuit carnem pro illa: vt ne posset discusso somno, quod factum erat, ex vacuitate sentire. Nam quamuis eo tempore, quo auferebatur, ignorauit, postea tamen cogniturus erat. Itaque vt ne illum in auferendo, dolore; neque ob ablationem tristitia afficeret, vtrumque sic dispensauit, vt & citra cruciatū illius auferret, & impleto eo loco vnde abstulerat, factorum sensum percipere non fineret. Ita Chrysost. Non caret mysterio in ipso exordio vitæ humanæ soporatum videre primum hominem, atque in ipso sopore non inaniter, sed cordatissimè somniantem (is enim est sopor, & mentis excessus Adamo immissus à Deo) videlicet, vt in seipso dormiens, ipse per somnia experiretur animam sibi a Deo infusam à concretione materiæ, suapte natura expeditam, spiritualem & à sensibus nonnunquam liberam propriis posse intelligendi ac volendi functionibus vacare. Præterea in somno quasi symbolo & statum priorem sui corporis ante vnionem animæ, & posteriorem in morte, abeunte anima à corporis consortio, edoceretur; pariterque & mortis & resurrectionis disciplina imbueretur.

S. Chrys. Costa aufertur sine dolore Adami.

Animæ immortalitas edocetur.

Resurrectionis figura.

3. Sed de his ita luculentissimè, vt solet, Tertull. *lib. de anima, cap. 43.* Ille fons generis Adam antè ebibit saporem, quàm sitiit quietem: antè dormit, quàm laborauit, imò quàm edit, imò quàm & profatus est, vt videant naturalem indi-

Tertull. *Somnus operationum primus.*

A cem somnum omnibus naturalibus principaliorem, inde deducimur etiam imaginem mortis, iam tunc eum recensere. Si enim Adam de Christo figurabat, somnus Adæ mors erat Christi dormituri in mortem, vt de iniuria perinde lateris eius, vera mater viuentium figuraretur Ecclesia. Ideo & somnus tam salutaris, tam rationalis, etiam in publicæ & communis iam mortis effingitur exemplar. Voluit enim Deus, & aliàs nihil ne exemplaribus in sua dispositione molitus, humani, vel maximè initij ac finis lineas quotidie agere nobiscum, manum porrigens fidei faciliùs adiuuandæ per imagines & parabolas, sicut sermonum, ita & rerum. Proponitur igi-
B tur tibi corpus amica vi soporis elisum, blanda quietis necessitate prostratum, immobile situ, quale ante vitam iacuit, & quale post vitam iacebit, vt testationem plasticæ, & sepulturæ expectans animam, quasi nondum collatam, & quasi iam erectam. Sic Tertull. Ex cuius sententia colliges voluisse Deum illo sopore immisso, vt primus homo mortis suæ imaginem in seipso repræsentatam inspiceret. Progreditur igitur Tertullianus in hæc verba. Sed & ille sic patitur (intelligit animam) vt alibi agere videatur, dissimulatione præsentiæ futuram absentiá ediscens; & tamé interim somniat, nec quiescit, nec ignauescit omnino, nec naturam immortalitatis ser-
C uam soporis addicit. Probat se mobilem semper; terra, mari, peregrinatur, negotiatur, agitatur, laborat, ludit, dolet, gaudet; licita atque illicita prosequitur; ostendit quòd sine corpore etiam plurimum possit: quòd & suis instructa sit membris, sed nihilominus necessitatem habeat, rursus corpus agitandi. Ita cùm euigilauerit corpus redditum officiis eius, resurrectionem mortuorum tibi affirmat. Etiam per imaginem mortis fidem initiaris, spem meditaris, discis mori, & viuere, discis vigilare, dum dormis. Hæc ille. Vnde præter alia Deus voluit illo sopore edocere primum hominem, quòd animam haberet immortalem à concretione materiæ liberam: quippéque posset
D oppressis graui somno facultatibus corporis, ipsa suis vti, & spiritualiter operari. Idem Tertullianus *cap. 45.* disputans de somniis ita effatur. Accidentibus somni, sed non modicis iactationibus animæ, quam ediximus negotiosam & exercitam, semper ex perpetuitate mutationis, quod diuinitatis & immortalitatis est ratio. Igitur cùm quies corporibus euenit, quorum solatium proprium est, vacans illa à solatio alieno, non quiescit. Hanc vim extasim dicimus, excessum sensus, & améntiæ instar: sic & in primordio somnus cum extasi dedicatus: somnus enim corpori prouenit in quietem, extasis animæ accessit aduersùs quietem. Hactenus Tertull. Loquitur de extasi, quam vulgò dicimus raptum, & de qua paulo inferiùs dicendum. Eam putat primo homini si-
E mul cum somno contigisse.

Mortis imago prima.

Christus mortuus figuratur.

Ecclesia figura.

Tertull. *Anima operatur in somno.*

Tertull.

Adami extasis.

4. Miror quid D. Ambros. *lib. de paradis. c. 11.* in laudem pudicitiæ & cælibatus contra infirmiorem statum coniugij adnotauerit in hoc sopore. Quis enim (inquit) est iste sopor, nisi quia paulisper ad coniugium copulandum cùm intendimus animū, veluti intentos oculos ad Dei regnum, inclinare, atque inflectere videmur ad quemdam somnum istius mundi, & paulisper obdormire diuinis, dum in secularibus, mundanísque requiescimus? Denique posteaquam soporem immisit in Adam, & dormiuit, tunc ædificauit Dominus Deus costam, quam assumpserat de

S. Ambr.

Coniugandi dormiunt ad diuina.

Adam

Adam,in mulierem. Hæc Ambrosius. Cuius sententia valde conducit ad cōmendandum statum pudicitiæ:nō ego tamen crediderim, quicquam primo homini contra matrimonij dignitatem à Deo significatū fuisse. Verùm D.Bernard.*serm.2. in Septuagesima*, etsi verum fuisse somnum istum haud neget; multo nihilominus, quàm vsitatus habetur, sublimiorem iudicat. Sic enim ait. Immisit Dominus soporem in Adam, immisit & in seipsum,factus nimirum secundus Adam:sed est distantia fortè non parua. Ille enim soporatus videtur præ excessu contemplationis, Christus miserationis affectu: vt in illum soporem immiserit veritas,in hūc caritas, cùm vtraque sit Dominus. Sanè soporē Christi solius caritatis fuisse nemo dubitat, vel nominetenus Christianus. Siquidem accubuit vt leo,non victus planè, sed victor,potestate propria ponens animā,somnum mortis accipiens propria voluntate. Hæc Bern. Et quidem optimè,ponit discrimen inter vtrumque soporem & extasim, Adami videlicet, & Christi Domini,videlicet in primo sola cognitio rerum,in altero caritas,animam occupabat. Progreditur vlterius D.Bernard. soporem Adami luculentiùs explicans ad hunc modum. Cæterùm qualis & ille sopor dicendus sit fuisse, vel credendus,quem Dominus immisit in Adā, in quo sine sensu omnino doloris in mulierē ædificandam costa sublata est de latere dormientis? Mihi quidem non nisi incommutabilis veritatis intuitu,& abysso diuinæ sapientiæ corporei excedens sensibus obdormisse videtur, quod ex eius verbis,vel maximè coniici potest.Rediens nimirum indicat quò abiisset,dum tāquam ebrius de cella vinaria veniens, & eructans illud magnum Sacramentum,quod tanto pòst in Christo & in Ecclesia Apostolus commendauit ad Ephes. 5. *Hoc nunc os*,&c. An tibi penitus obdormisse videtur, qui in hanc vocem excitatus erupit, & non magis dicere potuisse:*Ego dormio,& cor meum vigilat?* Cant.5.Neque enim communem arbitror fuisse soporem, aut nostris similem somnis, quos nec contemplationis excessus, nec miserationis affectus,sed infirmitatis defectus immittit; quos nec veritas,nec caritas, sed necessitas parit. Hæc omnia Bernar. congruenter ad sensum literæ. Vti etiam fuit explicatio Procopij. Sic enim habet. Quòd Dominus soporem induxit, vel extasim, non intelligit somnum profondum,in qoo Deus mulierem efformauit:sed quædam extasis species significatur. In hunc modum quoque Prophetis reuelationes fiebant. Vigilātibus enim Prophetis,secundum diuinam virtutem, sæpissimè quasi somno captis, reuelationes quasdam denunciauit Deus.Sic ille.Sed multo antè D.Aug. ad hūc locum vocauit extasim, in qua mēs Adami diuinitus afflata fuerit. Extasis (inquit) rectè intelligitur ad hoc immissa, vt mēs Adæ particeps Angelicæ curiæ, & intra sanctuarium Dei nouissima intelligeret. Vnde euigilans prophetico spiritu eructauit: *Hoc nūc os ex ossibus meis*,&c. Quæ verba cùm Adæ Scriptura fuisse dicat, Christus in Euangelio Deum dixisse declarat, vt intelligamus per illam extasim Adam diuinitus hæc dixisse.Sic August.

S. Bernard.
Sopor Christi, & sopor Adami, comparantur.
Sopor Christi fuit caritatis.
S Bern.
Adamus dormiens contemplatur.
Ad Eph. 5.
Cant. 5.
Procop.
S Aug.
Adamus in extasi cum Angelis.

5. Ex hac interpretatione colliges, quanta fuerit primi hominis in eo statu felicitas,vt priùs quodammodo in cælum raptus audierit arcana verba (vti postmodum Apostolus) quàm humanam vocem perciperet; priùs Angelos viderit, cū Angelis suauissima colloquia instituerit; quàm mulierem aut viderit,aut audierit,aut fuerit alloquutus. Priùs Deum ipsum suæ mentis intelligentiæ influentem summorum mysteriorum doctorem habuerit, quàm mulierem serpētis habitu, ac veneno male affectam spectarit oculis,& auribus contra Dei præcepta suadentem audierit. Iam tunc futuræ præscius ruinæ, diuina extasi, & cælestium arcanorum contemplatione munitum,armauerat Deus hominem. Nec enim validior esse solet armatura,quàm piæ meditationis & orationis ad Deum. Hanc Dauid præmittens audacter dicebat: *In Deo meo transgrediar murum*,Psalm.17.Item Psal.19.*Lætabimur in salutari tuo; & in nomine Domini Dei nostri magnificabimur.* Ex Hebræo vertunt alij:*triumphabimus*.ad verbum; *vexillabimus, vexillum erigemus*, siue *explicabimus*; vt solemus dicere: Deo duce: In nomine Domini, signis collatis in hostē ruimus. Præmissa namque ad Deum oratione, inuocatóque illius nomine, non modò alacriter, quæcunque aggredimur difficilia: verumetiam in ipso statim congressu, & victoriam & triumphum certò iam futurum, nobis ipsa oratio pollicetur.Est enim oratio (vt vocat S.August.) Deo sacrificium, hominibus subsidium, dæmonibus flagellum. Quòd si armatus, si instructus, si plenus Deo, tam facilè, tam turpiter infelix homo corruit in miserabile animæ & corporis exitiū: quid quæso futurum esset si rudis, si tyro, si inermis absque orationis præsidio,in aciē, vt cum muliere & cum serpente confligeret, prodiisset? Hinc verò discant,qui coniugalem statum affectant, quali se priùs armatura debeant præmunire,& qualem animæ,& cæli, & Dei apparatum instruere necesse habeant, antequam se in illum tam ærumnosæ & periculosæ vitæ institutum coniiciant. Sed ita vsu euenire solet, vt sine vllo cælestium armorum munimento prorsus inermes, imò (quod peius est) obuelata facie, clausisque oculis in coniugalem labyrinthum se præcipitent. Nam apertis oculis, videns, & sciens quis in tam certū vitæ ergastulum, se vltrò contulisset? quod planè videtur innuisse Paul.1. Corinth.7. *Tribulationem* (inquiens) *carnis habebunt huiusmodi. Ego autem vobis parco.* Vbi apertè de cōiugibus sermo est.Optime verò Apostoli mentem sic interpretatur D.August.*lib.de Virginibus, cap.* 16. Quod dicit se eis parcere, quos ait tribulationem carnis habituros,nihil mihi interim sanius occurrit, quàm eum noluisse aperire & explicare verbis eandem ipsam carnis tribulationem,quam prænunciauit eis, qui eligunt nuptias, in suspicionibus cæli coniugalis, in procreandis filiis,atque nutriendis,in timoribus, & mœroribus orbitatis. Sic August. quasi timeret Apostolus, ne si tribulationes coniugij patefaceret, nullus esset qui ad coniugium accederet; humanique generis propagatio deficeret.

Adami dignitas.
Adam oratione præmunitur.
Psalm.17.
Psalm.19.
Orationis armatura.
S.Aug.
Oratio muniat ad coniugium.
Coniugium fit à cæcis.
1.Cor.7.
S.Aug.
Coniugij tribulatio.

6. Verumenimuero hic sopor extaticus Adami primus in orbe fuit, & in eo quodammodo inaugurari cœpit humana mens,felices illos excessus,& sopores suauissimos, quos summo Dei beneficio in admirabili rerum diuinarum contemplatione defixi,& à sensibus, atque ab omni creatura prorsus auocati, sæpiùs viri sanctissimi experiuntur, quo de genere illud est valde memorabile, quod de sanctissimo atque optimo nostræ Societatis Iesu parente Ignatio, in ipsis adhuc suæ pietatis primordiis, complures prodiderunt.

Extases sanctorum.
B. Ignatij fundatoris Societatis Iesu extasis memorabilis.

Maffeius.

A diderunt. Attexam ipſamet Petri Maffeij verba *libro primo de vita Ignatij, capite ſeptimo.* Factũ eſt (inquit) etiam aliquando, idque ipſimet, qui interfuere, teſtati ſunt, vt alienatus à ſenſibus à Completorio ſabbati ad alterum vſque proximi ſabbati completorium in altiſſimo quodam exceſſu perſtiterit. Qua ipſa hora multis adſtantibus, qui rei totius euentum attentè expectabant, quaſi è profundo ſomno excitatus, repentè ſuſtulit oculos, Ieſu perquam ſuauiter inuocans. Atque interim pij quidem homines mortuum rati vtique terræ mandaſſent, niſi contemplati omnia diligentiùs ac pertentato corpore latentem in eo vitam ex tenui cordis palpitatione ſenſiſſent. Hæc Maffeius. Solet autem hic extaticus B mentis exceſſus, vel ex altiſſima rerum ſublimiorum contemplatione, vel ex vehementiſſimo in Deum amore, atque deſiderio ipſum contuendi, ipſóque fruendi prouenire. Quæ omnia reperiũtur in illis tam ſuauibus animi deliquiis, mentiſque exceſſibus, & (vt ipſe vocat) animi oculorúmque defectionibus, quas in Pſalm. 118. ſic exprimit quàm tenerrimè regius Vates: *Defecit in ſalutarem tuum anima mea, & in Verbum tuum ſuperſperaui. Defecerunt oculi mei in eloquium tuum, dicentes, quando conſolaberis me?* Cuius loci elegantiſſima ac dulciſſima interpretatio apud D. Ambroſium *ſerm. 11. in prædictum Pſalmum.* ſic habet. Quicquid eſt, quod vehementer expeti- C mus, niſi eius maturiorem habeamus effectum, id nos videtur longa quadam intentione laſſare: amor impatiens, ſi diutius potiendi deſideria differantur, ipſa deficit expectatione dum ſperat; in quo vtique non finis amoris, ſed incrementum eſt; & quicquid eſt deſiderabile, ſi non contingat deſideranti, deficit in illud, & quaſi ipſam deponit animam, qui deſiderat; id ergo deficere eſt, in id vnumquemque totis ſtudiis migrare, quod diligit, illud cogitat, illi adhæret, illud perſonat; quod receperit diligendum in id quadam animæ defectione transfunditur, quemadmodum expectabat Tobiæ vxor filium peregrinantem, deficiens à deſiderio, & in anguſtiis D conſtituta, & tanquam reſoluta viribus. Sed quo magis laſſatur affectus, eo amplius amor creſcit; & quo diutius abeſt, qui deſideratur, eo expectãtis deſideria maiore quadam vi amoris igneſcunt. Ergo ſpiritui adhærens anima deficit ab eo, quod eſt anima, & fit vnus ſpiritus, neſcit aliud deſiderare niſi ſalutare Dei, quod eſt Chriſtus Ieſus. Hæc Ambroſius. Idem paulo pòſt adiungit. Teneræ vxor ætatis de ſpecula litorali indefeſſa expectatione præſtolatur aduentum, vt quamcunque nauim viderit, illic putet coniugem nauigare, metuátque ne videndi gratia dilecti alius anteuertat, nec ipſa poſſit prima dicere: Video te marite. Sicut Anna dicebat ad E filium: Video te fili, amodo libentiùs moriar: mortis videlicet dolorem exoptati conſpectus ſuauitate non ſentiens. Ergo, vt illa quæ aduenienti viro ſe optat offerre, ablegatis omnibus domeſticis occupationibus, ſemitas viantis, aut pedum veſtigia legit: ſic Propheta curis exutus ſecularibus, interiorum oculorum in verbum Dei peruigil cuſtos, vſque ad defectionem ſui intendebat obtutus. Hactenus Ambroſ. Quanto verò ardentiora eſſent deſideria Virginis incarnationem Verbi diuini exoptantis & deprecantis: quæ planè reſpiciens Deus ſuum maturauit aduentum.

Extaſis vnde fiat.

Pſal. 118.

Dauidis extaſis.

S. Ambroſ.

Spes & deſideria cruciant.

Amor impatiens.

Amor erga Deum.

Anna mater Tobiæ.

Mulier virũ expectans.

Deſideria ſancta.

A 7. D. Gregorius in moralibus ex hoc Adami ſopore, ad oſtendendã veræ contemplationis vim excurrit, non in qua iuſtus patiatur animæ deliquium, ſed in qua ab exteriorum rerum curis animum abductum ſoli Deo, & intelligendo & diligendo intendat. Culmen (inquit) contemplationis non attingimus, ſi non ab exterioris curæ oppreſſione ceſſemus, nec noſipſos intuemur, vt ſciamus in nobis aliud eſſe rationale, quod regit, aliud animale, quod regitur: niſi ad ſecretum ſilentij recurrentes ab exteriori perturbatione ſopiamur. Quod bene Adam dormiens figurauit, de cuius mox latere mulier proceſſit. Qui enim ad interiora intelligenda rapi- B tur, à rebus viſibilibus oculos claudit; & tunc intelligit in ſeipſo aliud eſſe quod regere debeat, tanquam vir; aliud quod regatur, tanquam fœmina. ita Gregorius. Porrò autem nulla extaſis admirabilior in aliquo iuſtorum diuinitus facta extitit, quàm fuerit illa contemplatio perennis iam à primo vitæ momẽto, vſque ad extremum, qua beatiſſimæ Dei matris anima in Deo ſuauiſſimè conquieuit. Fuit enim, vt bene aduertit Richelius, tota Virginis Deiparæ vita extatica, & vnica contemplatio. Quare mihi ſemper perſuaſum fuit in ipſomet puncto cõceptionis Virginis, priuilegium illius menti de ſpeciebus intelligibilibus (vt vocant Philoſophi) Chriſto C Domino proprium, diuinitus fuiſſe conceſſum. Accepit nimirum inditas à Deo ſpecies mens illa puriſſima & ſanctiſſima, per quas, vti erant abſque ſenſuum ope formatæ & liberæ, ſic abſque omni actione, & concurſu ſenſuum, facultatúmque corporis, perenniter in vigilia & in ſomno operabatur, in altiſſima rerum diuinarum contemplatione. Et quidem puncto illo, quo effecta eſt Verbi diuini incarnatio, admirabilem quandam ſenſibus extaſim mentis in Virgine fuiſſe putat D. Chryſol. Eámque hoc Adami ſopore ſignificari. Soporatus (inquit) eſt Adam, vt de viro virgo ædificaretur: ſoporata virgo eſt, vt de virgine Deus naſceretur. Sic ille. D Non alienum eſt ab hoc mentis ſopore & extaſi, quod beatiſſima Virgo in ſuis ad S. Brigidam reuelationibus retulit, circa illa verba Angeli: *Quod enim ex te naſcetur*, Lucæ 1. Quo verbo (inquit) Angeli audito, feruentiſſimum habui affectum eſſe mater Dei. Et loquebatur anima mea præ amore: Ecce ego; fiat voluntas Dei in me. Ad quod verbum illicò cõcipiebatur filius meus in vtero meo, cum ineffabili exultatione animæ meæ, & omnium membrorum. Sic apud Brigidam. Præterea quæri ſolet an Virgo Deipara in paſſione Filij, maximè ſtans iuxta crucem immenſo dolorum pondere oppreſſa mente defecerit? Ego verò apud me ſic ſtatuo, illum mentis E defectum, & animæ deliquium, quod medici vocant ſpaſmum & ſyncopem, vbi vires omnino deficiunt, & omnis ſenſuum vſus atque iudicium rationis amittitur & abſumitur; nullo modo in Virgine admittẽdum. Indecens enim eſt Dei matrem ita infirmã muliebriter linqui animo, ac iudicio rationis priuari: quæ ſanè exanimatio longè aliena eſt ab ea virgine, de qua legitur: *Stabat iuxta crucem Ieſu mater eius.* Ioan. 19. Concedi tamen poteſt raptus quoſdã & extaſes in Virgine fuiſſe in quibus ſenſuũ vſus ad tẽpus deficit, vt fortiùs rationis & gratiæ opera intendantur, & proinde meritũ non amittatur. Ergo Dei mater iuxta crucem ſtabat: & fortè nõnunquã à ſenſibus eleuata ipſius

S. Gregor.

Contemplatio auocat ab exterioribus.

Vir & fœmina in vnoquoque.

B. Maria vita extatica.

Richel.

B. Mariæ ſpecies inditæ.

S. Chryſoſt.

B. Mariæ extaſis in annunciatione.

Luc. 1.

B. Mariæ gaudium in annunciatione.

B. Maria ſtãs iuxta crucem.

Ioan. 19.

ipsius anima vehementiùs in contemplatione diuinitatis Filij sui, mortisque ipsius (vt erat) acerbissima intendebat. Quo in excessu proculdubio Virginis anima, grauioribus dolorum aculeis ex Filij cruciatibus pungebatur. Vide nostrum Salmeron *tom. de pass. ad verba Ioan. citata.* Postremò illæ extases, deliquia, mentis excessus, somnia, languores animi, milléque id genus castissimi pariter, ac suauissimi amores sponsæ in Canticis, licet Ecclesiæ, atque adeò animæ cuiusque viri iusti conueniant: multo tamen veriùs in Virginem Dei Patris filiam, Spiritus sancti sponsam, ac Verbi diuini matrem dignissimam & dilectissimam conueniunt. Nec immeritò Sophonij dictum celebratur, scilicet, Cantica Salomonis de Virgine Deipara intelliguntur, & qui hoc non intelligit, infelix est.

B. Maria dolor incomparabilis.

Salmer.

B. Maria in Canticis celebratur.

Homo rerum tenax.

8. Immisit Dominus soporem in Adam. Vsque adeò eorum, quæ possidet homo, tenax est, vt iis spoliari ferat impatienter. Soporatur ergo Adam, vt etiam quod illi vtile futurum esset, ab ipso auferretur. Sic vidit ante oculos mulierem sui adiutricem ædificatam, tantóque bono præsente ablatam sibi costam tulit æquo animo. Sic fert hominum conditio: præsentibus quidem inhærent, nec Deo credunt cælum promittenti, si pro cælo terram, honores, voluptates, diuitias, abdicare iubeantur. Iccirco Dominus per Oseam de anima illa meretriciis dedita euris, quam ad virtutis studium reuocare nitebatur, hæc aiebat: *Propter hoc ecce, ego lactabo eam, & ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius.* Quasi dicat, vt hæc meretricula turpitudinem suam detestetur, ac præsentis voluptatis laqueos aliquando tãdem disrumpat, hoc vnum restat. Nimirum lactabo eam, meatum dulcedinum liquore deliniram placidis soporabo somnis, vt expergiscens postmodò vix recordetur præteritorum idolorum, quæ tamen videns ac sciens, non ita facilè abiurasset. Hinc ego ortum arbitror, quare sanctissimi Patres & Doctores; imò (quod amplius est) ipsemet Christus Dominus tam crebrò ad diuites de faciendis eleemosynis prædicantes, futurum quidem vtilitatẽ promittant: intelligunt enim quàm difficile sit, vt quis præsentia bona sua eroget propter spem futurorum. Agite verò diuites, sinite soporari verbis illis D. Chrysost. *homil. 33. ad populum Antiochenum:* Ars omnium artium, quæstiosissima eleemosyna: æternam vitam ministrat, ex mortis manibus eripit, & in vtraque vita claros exhibet, & mansiones ædificat in cælis, & æterna parat tabernacula. Idem post multa, *homil. 32.* Hæc continuè dico, neque dicere desinam, non tam pauperum, quàm animarum curam gerens vestrarum. Ita Chrysost. D. August. *concion. 3. in Psalm. 36.* in hanc sententiam sic disserit. Tota die miseretur, & fœneratur, legimus in Psalm. indicato, *Fœnera Deo.* Quid facit fœnerator, attende. Minus vult dare, & plus accipere. Hoc fac & tu. Da modica, accipe magna. Vide quàm latè crescat fœnus tuum. Da temporalia, accipe æterna. Da terram, accipe cælum; & cui dabo? fortè dicis; Domino. *Fœnerat Domino, qui miseretur pauperis,* Prouerb. 19. Illi porrigis, ille accipit: habemus Christum in cælo sedentem, in terra petentem. Ita Augustin. Sed quam perniciosus ille sopor (lethargum dixero) quem non Dominus, sed diabolus immittit in filios Adam; vt falsæ voluptatis somno consopitis rapiat cælum de manibus. Ad quem mortis soporem

Osee 2.

Conuersionis à vitio difficultas.

S. Chrys. Eleemosyna commẽdatur.

S. Aug. Psalm 36.

Prou. 19.

Diabolus soporat homines.

C

D

E

A allusisse fortè videbitur Dauid, cùm Psalm. 118. dixit: *Ego custodiui vias duras.* Vertunt alij, vias latronis. Et quidem has easdem soporari à diabolo faciles, ac stratas rosis, lacte & melle manantes illi ambulauerunt: quas tandem huius vitæ crapulam expuentes agnouerunt, cuiusmodi erant: vnde dixerunt, ambulauimus vias difficiles. Damnatur etiam, vel maximè sopor in primo homine, hoc est, in Prælato, qui primatum super alios gerit, nimirum quædam socordia, & oscitantia, cuius arguitur à Domino Episcopus Sardis. Dicitur enim Apocal. 3. *Et Angelo Ecclesiæ Sardis scribe: Hæc dicit, qui habet septem spiritus Dei, & septem stellas. Scio opera tua, esto vigilans,* &c. Vigilandum itaque homini erat super gregem suum. Nec decebat eum, qui officio Angelus erat, dormitare, cùm Angeli toti sint oculi inconuenientes. Timendúmque illi erat à Domino, qui septem spiritus totidémque stellas habebat: hoc est, sapientiã omnimodam, & oculos omnia perscrutantes, atque acutissimam vigilantiam, cuius symbolum gerebant stellæ tota nocte irradiantes. Huic tanto, & tam vigilanti Domino, ac seuero iudici rationem redditurus erat Episcopus ille suæ negligentiæ ac soporis. Heu me miserum: iudex vigilat, & reus dormit!

Psal. 118.

Apoc. 3. Prælatorum somnus.

Prælato inuigilandum.

B

SECTIO XII.

Cúmque obdormisset, tulit vnam de costis eius, & repleuit carnem pro ea.

1. Accingit se operi moliendo, quòd vnum deerat, de formanda muliere, omnipotens rerum conditor; nec enim quantumuis perlustratis omnium terræ & aëris animantium generibus, adiutorium simile viro potuit inueniri in tota rerum iam conditarum multitudine. Latebat autem in ipso diuinæ omnipotentiæ thesauro inexhausto, ex quo tandem educta fuit non minùs, aut fortasse magis admirabili productione mulier, quàm vir fuerat procreatus. Et quidem quatuor producendi hominem modi considerari possunt. Primus sine viro, & sine fœmina, sed immediatè à Deo: qualiter Adam conditus est. Alter ex viro sine fœmina, vti Eua ex Adamo est fabricata. Tertius communis & naturalis, ex viro, simúlque & fœmina per generationem propriè dictam: qualiter propagatur humanum genus. Postremò ex fœmina sine viro; vti Christus Dominus de matre Virgine natus est. Quod quidem est omnium miraculorum maximè nouum, nec simile in rerum natura visum est, nec simile ampliùs videbitur. Quare non repugnauerim si quis in mystico sensu quartum hunc productionis omnium augustissimæ & sacratissimæ modum significari dicat eo in loco capitis 15. Genes. vbi à Deo promissum est Abrahamo, posterorum ipsius Ægyptiacam seruitutem in quarta generatione tandem abolendam; vbi enim in mundo quartus apparuit producendi hominem modus, postremáque generatio hominis ex fœmina sine viro extitit: finis est impositus miserrimæ seruituti, qua sub tyrannis, peccato, morte, ac diabolo genus

Producendi hominis quatuor modi.

Genes. 15. Christus natus ex Virgine.

humanum tenebatur. Sed iam ad interpretationem accedamus. Tulit vnam de costis, Hebraice צלע *çelah*, cuius est multiplex significatio. Aliquando enim latus, aliquando costam, nunc trabem, modò claudicationem, quæ scilicet fit ex inclinatione corporis ad latus, in sacris literis significat. At cur mulierem non vti Adamum ex puluere Deus creauit? Fortassis (respõdet Procopius) non concedebatur manibus Dei alterum quid infirmius cõdere. Dei enim manus semper maxima & summa operantur, sicuti euenit in Adamo. Sic ille. Iuxta hanc interpretationem indecens videbatur, vti ampliùs Dei manus ad tractãdum puluerem abijcerentur; maximè cùm mulier non esset opus adeò eximiũ, vt pro eo fieret huiusmodi abiectio subeunda. Summa est cõtrouersiarum varietas circa huiusmodi costam. Consule Benedictum Pererium. Ego verò quod ad præsens attinet institutum paucis indicabo omnium maximè communem, & veritati proximam sententiam.

Bened.Per.

Corporis humani fabrica.

2. Inprimis igitur, vt ex physiologia constat, humanum corpus vigintiquatuor costis, duodenis vtronis in latere, constructum & coagmentatum est. Ex istarum omnium numero vna tantùm costa detracta est (quicquid boni alioqui autores de pluribus costis dicant) ad integritatem corporis Adami pertinebat. Nec enim adducor vt credam præter illas vigintiquatuor, quæ requiruntur ad integritatem humani corporis, aliam primo viro superadditam, ex qua esset mulieris fabrica construenda. Deinde hiatus ille, ex quo desumpta est costa carnea (nec enim fingendum est os carne exutum, è latere Adami demptum fuisse) adueniente noua subinde costa simul cũ carne, quæ à Deo creata est, iterũ occlusus, & cum reliquo corpore continuatus fuit. Etsi autem illa costa tantula fuerit, ad construendũ mulieris corpus habitu & statura iuuenili ad connubialia negotia appositum ac maturum: ideo Deus ex aëris circumstantis aquæ, terræque materia adiecit, quãtum opus erat ad perficiendam materiam corpori formando expetitam. Et nihilominus dicitur Eua potiùs ex costa, quàm ex aduentitia materia fuisse producta; quia illa costa, etsi tantilla, præcipuè tamen ad eam fabricam fuit à Deo tanquam principalis materia destinata. Cæterùm elementaris, quantacunque fuerit, non nisi tanquam accessio ad costam adiecta videtur. Atque iccirco Scriptura verbo, *ædificauit*, vsa est: nam (vt optimè adnotauit Procop.) ædificiorum ratio à paruis quibusdam initiis incipit, & tanquam particularibus accessionibus ad fastigium consurgit ædificium. Sic Deus costæ illi auulsæ adiecit reliqua. Sic ille. Demum ea costa videtur ex latere sinistro, non autem dextero, scilicet inter aluum, & cor fuisse desumpta. Istam ergo tam admirabilem primæ mulieris fabricam considerans D. Chrys. *homil. 15. in Gen.* meritò exclamat: Quãta optimi architecti Dei potentia, quæ ex tantilla particula, tam elegantia membra concinnauit: tantos formauit sensus; & perfectum & integrum & absolutum animal fecit; quòd possit, & colloqui, & communione substantiæ multa viro afferre solatia! Nam ob eiusmodi consolationem animal hoc formatum est. Vnde & Paulus dicebat 1. Corinthior. 7. *Non enim formatus est vir propter mulierẽ, sed mulier propter virum.* Vides quomodo omnia propter virum fiunt? Condita enim creatura,

Costa, vnde Eua producta.

Procop.

S. Chrys.

1 Cor. 7. Mulier propter virum.

A productis brutis, & cibo, & ministerio vtilibus; quia formatus homo indigebat aliquo confabulatore, & eo, qui particeps suæ substantiæ multum solatij afferre posset. Ideo ex latere illius hoc rationale animal format, & secundùm suam sapientiam perfectum & absolutum hoc facit, per omnia homini simile, & rationale, & quod possit, in necessariis, & commoditatibus huius vitæ subsidio esse. Ita Chrysost.

3. Eleganter etiam Theodoret. *quæst. 30.* rationem subnicit, cur ex latere viri (scilicet vnde eo sta detracta fuit) formauit Deus mulierem? Volebat (inquit) creator naturæ ad concordiam adducere vnumquodque genus. Hac de causa ipsum Adam è terra formauit, ex eo autem mulierem; vt & eandem in illis esse naturam demonstraret, & naturalem quandam beneuolentiam mutuam in illis insereret. Si enim rebus sic se habentibus viri cum mulieribus contendunt, & mulieres cum viris, quid non admisissent, si aliunde mulierem formasset? Sapienter igitur eos distinxit, & sursum copulauit. Nuptiæ enim in vnum conciliant hominum genus. Erũt (inquit) duo in carnem vnam. Atque hoc verum esse testatur, quod inde nascitur, siquidem per conuersationem nuptialem fructus vnus ex ambobus oritur, ab hoc quidem seminatus, ab illa verò enutritus, consummatus autem ab opifice naturæ. Sic Theodoret. quod vno verbo egregiè ita complectitur Procop. Sapienter admodum Deus ex vno fingit duos, vt vnum iterum ex duobus constituat inuicem copulatis per matrimonium. Sic ille. Adeò vnitatis & concordiæ amator Deus est. Præclarus hic sanè locus est ad commendandam inter coniuges, vel ex ipso primoris fabricæ rudimento, amborum inuiolabiliter sancitam amoris mutui legem. Ex quo etiã damnantur inter coniuges, odia, rixæ, dissidia, & (quod omnium penè malorum grauissimum) sine iusta causa facta diuortia. Rectè dictum est à Sapiente quodam: Qui diuortiũ facit in coniugio, fores diabolo & inferno aperit. Sed audiant coniuges pulcherrimam huius loci commentationem à Ruperto cõscriptam *lib. 2. in Genes. cap. 34.* Quid (inquit) hoc sibi vult, quòd cùm posset Deus mulierem æquè vt virum formare de limo terræ, maluit tamen costam viro subducere, eámque in mulierem ædificare? Quid (inquam) hoc voluit, nisi vt firmam & insolubilem debere esse ostenderet vnici coniugij caritatem? Proinde dicitur Matth. 19. *Erunt duo in carne vna*, &c. Ecce quia non vndecunque, sed de costa viri fecit viro autor coniugij Deus adiutorium huiusmodi: nunquid absque iniuria factoris sui vir costam suam abiicere poterit? Si cæcus, si claudus, si vel paruo, vel grandi, vel toruo naso, si fracto pede vel manu, si gibbus, si lippus, vel quamliber eiusmodi habẽs maculam, non accedet ad ministerium Domini secundùm mandatum legis. *Leuit. 21.* Quanto magis qui costam integram corpori violenter exemit, vel abiecit, meritò ab altari, & à communione totius Ecclesiæ Dei debet arceri? Etenim mox, vt pro adiutorio huiusmodi quilibet vir quamlibet mulierem assumpserit, mediante fide, & testimonio eius, qui hanc mulierem ad hunc virum adduxit, costa eius est, os ex ossibus eius, & caro de carne eius est. Igitur si illam vltrò reliquerit, pro qualicunque causa, excepta causa fornicationis, iam apud Deum vir non erit, nec

Theod. Amor inter coniuges commendatur.

Coniugij fructus.

Rupert.

Coniugũ discordia damnantur.

Matth. 19. Coniugium indissolubile.

Leuit. 21.

Diuortium perstringitur.

nec pro integro corpote reputabitur, quia videlicet vna est costa mutilatum; costa (inquam) non qualicunque, sed bene ædificata, diminutum est corpus. Item & mulier si virum reliquerit, tam apud Deum in numero non erit, quia non corpus integrum, vel tota caro, sed pars esse conuincitur ex lege conditionis, quia de viro sumpta probatur. Hactenus Abbas.

Adulterium damnatur.

4. Obiter subnotauit ex Matthæi, aut potius Christi Domini verbis damnari diuortium, excepta causa fornicationis; addit Abbas *c. 35. subsequente.* Sola causa fornicationis vtrumque excusare poterit, quia videlicet in fornicatoribus & adulteris perit omnis causa coniugij. Valde igitur continetur ex hoc loco mutui amoris vinculum inter coniuges; quid enim tam extra omnem litem & rixam, quàm idem vnúmque corpus, eadem & vna caro? Deinde quali cum animi tolerantia ferendum sit, quodlibet, vel naturæ, vel morale vitium vtroruis in coniuge. Iracundus vir est, torno aspectu, horribilis, corpore aut etiam mente æger; permolestus sanè vxori, at sciat illa suum esse corpus, suam carnem: nemo enim (vt ait Apostolus) odio habet carnem suam; sed magis illam fouet, &c. Doleat sui corporis vlcium, sed ferat patienter. Habet vir vxorem litigiosam, & tecto perstillanti, vt *Prou.* 27. comparatur, similem; ferat patienter vir costam suam varam, distortam, latus putidum, aut aliis quouis vitio affectum. Hinc etiã colliges, quanta sit viri ac mulieris mutua propensio, & quàm certa & grauia alteri ab altero intententur pericula. Quod satis euidenter docetur ex eo, quod scribit Niceph. *lib. 9. cap. 16.* Fixis nimirum oculis mulier intuebatur Ephraimum Nisibenum monachum, iratus ille: Auerte (inquit) mulier oculos, & in terram detorque. Quin tu (respondet illa) in illam fige oculos, ex qua conditus es; ego verò in te, ex quo sum facta. Profectò sic à natura comparatum est, vt mulier in virum propendeat tanquam patrium quiddam, & genuinum, ex quo formata est; & vir in mulierem tanquam in sui corporis portionem, latus, & costam, & carnem, atque adeò in partem sui, oculos animúmque deflectat. Quo in genere illud valde mirandum legimus in vitiis Patrum. Nepotem ex fratre infantulum adhuc susceperat eremita quidam nutriendum, aluit, docuit, in solitudine, procul à consortio, imò & aspectu hominum, fœminam puer nunquam viderat; fortè iam adulta ætate subolescens ingreditur sacram ædiculam simul cum patruo, vbi aderant aliquot piæ fœminæ ante altare supplicantes. Miratur adolescentulus, & quærit à patruo, quid sibi velint illæ figuræ. Monachus præsentiens malum, animalia (inquit) sunt ferocia & virulenta. Ergo post aliquot annos, cùm inter se ambo loquerentur, ventúmque illò esset, vt rogaretur nepos à patruo quid in vita meminerit iucundius, animóque & oculis gratius vnquam se vidisse; illa (inquit) animalia, quæ aliquando in sacra ædicula conspeximus. Hanc vtriusque mutuam propensionem eleganti vno verbo exprimens S. Gregor. Nazianzen. *in carm. ad Hellen.* de religiosis ait: Nec costam illam corpus adamantem desiderant. suum quippe corpus costa repetit, & suam costam corpus.

Coniugũ mutuus amor.

Prou. 27. *Coniugum mutua patientia.*

Niceph.

Propẽsio mutua viri ac fœminæ

Monachus qui malũ vix nesciebat.

S. Greg. Nazianz.

5. Certum est, & nostro malo satis quotidie comprobatum, quod ait D. Hieronymus *in vita S. Hilarionis.* matronæ scilicet Christianorum

S. Hieron. *Mulier periculosa viro.*

A grandis tentatio. Nec immeritò D. Ambrosius *serm. 37.* Diabolus (inquit) in deserto tentationis solida arma non inuenit; deest illi de paradiso consiliatrix Eua. legant quæso audaciores quilibet illud D. Bernard. *in Cantic.* Esse perpetuò cum muliere, & non cognoscere illam, plus est quàm mortuum suscitare. Sed ad interpretationem redeuntes dicimus præcipuè hac in mulieris de costa viri formatione amorem vtriusque mutuum à Deo conditore conciliatum fuisse, vt ex superioribus iam ostensum est; & vt adiicit Gennadius, volens Deus ampliori caritate virum vxori coniungere, fœminam è latere viri formauit, vt quiddam æqualis honoris, vnà tamen
B cum subiectione præ se ferret. Nam si costam ex anteriori parte eduxisset; quasi viro aduersariam mulierem effinxisset; si verò ex posteriori parte exemisset, nimio plus mulier vilia extitisset. Pulcherrima certè adnotatio Gennadij. Duo quippe ab autore naturæ, & ea quidẽ summè necessaria intenduntur, simúlque significantur; amor coniugum inter se mutuus, atque in virum debita vxoris subiectio: quæ in hac tam mirabili mulieris efformatione perdocetur. Non è capite viri mulier educta est, ne vir ita sit vxorius, atque abiectus; vt sibi mulierem dominari patiatur: nec illa imperiosior dominam se, & caput viri arbitretur. Caput enim viri Christus;
C Autore Apostolo, nec adeò indulgeatur amori coniugali, vt vel illa summo in pretio, & tãquam in capite gestari expostulet à marito, vel ille summam curarum, & caput omnium, quæ diligat, putat esse vxorem. Contrà verò non ex pedibus desumpta est, ne vir vxorem paruipendat, pedibus proterat, vt quidpiam abiectũ, luto proximum. Sciat se non dominum ac tyrannum, qui miseram vti mancipium opprimat, rector, & dux est; cui subiectio & obedientia, non seruitium & ancillatus debeatur. De latere igitur, hoc est, de medio totius corporis, vt in loco, pretio, & amore vxor marito sit, tanquam membrum de corpore, & pars animæ suæ. Denique (vt bene
D aduertit Hugo de S. Victore) nec de capite, nec de pedibus viri sumptum est id, vnde fieret mulier; ne aut domina, si de capite; aut ancilla, si de pedibus putaretur. Ideo de medio, id est, costa sumi decuit, vt socia intelligeretur. Subtiliter ac piè mysterium ex hoc latere Procopius ita eruit: cùm ex latere hoc peccati occasio processerit (mulier enim ex latere formata est) Saluator vulnus inflictum sanare instituens, lateri opposuit latus. Nam è cruce pendentis latus lancea haustum est, ex quo fluxit vita, quæ in omnes homines deriuata est: sicut ex latere mulieris mors peruaserat totum mortale genus. Hæc Procopius.

S. Ambros.

S. Bernard.

Gennad. *Mulier cur è latere viri.*

Mulieris subiectio.

1 Cor. 11. *Coniugum moderatio.*

Mulier à viro qualiter tractanda.

Hugo.

Procop. *Mulier sine viro infirma.*

6. Non caret etiam mysterio costæ materia & carnis suppletio, vt bene expendit D. Augu-
E stinus. Mulier (inquit) facta est de latere viri dormientis, quæ per ipsum firma facta, quia ex osse eius; ille propter ipsam infirmus, quia non costa, sed caro suppleta est. Videas hinc mulierem, quæ per se infirma est, & (liceat Hecubæ Reginæ testimonio vti) animantium omnium miserrima, cùm & periculis pateat infinitis, & ad se tuendam valde sit fragilis, atque ineptissima, quod miseræ in cælibatu, atque in viduitate maximè experiuntur, expertæ lamentantur. At eadem sic infirma, & inhabilis; si maritum habeat, munita propugnaculis, armisque & for-

S. Aug.

Mulier cum viro firma. Cant. 8.

titudine præpotens habetur. Quod mihi videtur A significasse sponsa Cant. 8. vbi inprimis fratres inter se agitant de maritanda sorore: *Quid faciemus sorori nostræ, quando alloquenda est?* Deinde inoritur eius maritatio illis verbis: *Si murus est, ædificemus super eum propugnacula argentea: si ostium est, compingamus illud tabulis cedrinis.* Demum illa iam potita nuptiis, marito exultat ait: *Ego murus, & vbera mea, sicut turris ex quo facta sum coram eo, quasi pacem reperiens.* Locus optimè congruit Virgini Deiparæ. Ipsa quidem puella sanctissima soror Angelorum, in qua Dei facta est incarnatio cùm ad illâ alloquendam missus est Angelus, cui factum est Verbum (vt ait S. Bernard. *homil. 4. sup. Missus*) conceptum vt maneat, B carne videlicet indutum. Vbi autem pacem Dei, hoc est, Filium eius vnigenitum & inuenit (qui summa Dei gratia dicitur) & concepit, & peperit, & sinu fouit, & virgineis lactauit vberibus, murus cum turribus exstitit, ipsamet Christiano rum fortitudo, vinorum debellatrix, territat dæmones, peccatores tutatur, iustos conseruat, Deû nubis placat atque eunctis. Sed ad illum sororè redeo. Nota iam in viri contubernio adeò esse firmam, vt vbera, quibus nihil mollius & infirmius in fœmina, dicat turres; vbi scilicet coram eo nimirum viro, facta adiutorium simile illis & è regione ipsius, vt versu superiori satis ostensum est; tunc demum in pace viuat, tranquillam C degat vitam, quæ absque marito, bello, & armis impeteretur. Et quidem mulier ex viri costa & osse firmitatem robúrque accepit, facta ossea & robusta; contrà verò vir propter mulierem infirmus, mollis, totúsque redditur carneus. Quod elegantèr Episcopus Lippomanus in hunc modum adnotauit. Quando abstulit Deus costam ab Adamo, subintellige eum carne etiam abstulisse: nam ita factum ostendit, idem ipse à quo ablata Adam paulo inferiùs, dicens: Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Quo certè facto, magnum quoddam & mirum nescio quid indicare voluit omnipotens Deus, nempe ex coniunctione mulieris cum viro in matrimonio, aliquid, & non parum soliditatis, constantiæ, D & virilis fortitudinis virum amittere quasi costa ossea erepta, pro qua carnis mollitiem induit, fietque seipso nescio quomodo fragiliorem atque minorem, blanditiis imbutum fœmineis, atque affectibus; quamlibet id ægrè prosteri mariti sustineat. Vnde & sapientes Patres, cùm immorigeratos & indisciplinatos, ac suis præceptis nequaquam obtemperantes habent filios, optimè eis consulunt; si maritalis illos vinculo copulauerint. Nullus enim adeò effetus & effrænis animus, quem breui fœminea cohabitatio non deiiciat atque molliat, vt vsu videre quotidie licet. Sic ille. Sed quàm istud verum sit, inde E etiam ostenditur, quòd in lege Mosaica Dei præcepto ij à bello arcebantur, qui nuperis essent irretiti nuptiis, & hoc ait Clem. Alexand. propter ignauiam & mollitiem. Nam quis Samsone vel fortior ad vires, vel rigidior ad ingenij securitatem; & tamen fœminæ blanditiis sic est eneruatus, vt in ludibrium hostibus, captus oculis, voluendæ rotæ molendinæ fuerit, ad dictus? Quapropter egregiè dictum est à D. Cyprian. *de sing. cleric.* Quantos leones domuit vna infirmitas delicata, quæ cùm sit vilis, & misera, de magnis efficit prædam? Quæ sententia sanctissimi martyris ampliùs adhuc comprobari potest illo,

Lippom.

Vir propter mulierem infirmus.

Filius vxorandus, vt mitescat.

Clem. Alex. Sanson in Dalila congugio mollescit.

S.Cypr.

quod boni autores prodiderunt, experimento; videlicet leonem quantumuis ferocem ac truculentum, ad aspectum puellæ Virginis, posita omni feritate capi, & cicurari solitum esse. Expertus hoc in matrimonio vim mulieris ille alius est, cuius lepidissimum territur dictum; is enim nauigans, oborta subitò tempestate, mare ventis & vndis tumidum, ac procellosum efferuescere conspicatus: O tu (inquit) mare ferox, ac rabie mugiens, profectò non duxisti vxorē? Quò videtur allusisse Lusitana gens, cui celebre illud est prouerbium; *casaras, & amansaras*, Latinè, vxoraberis & mitesces.

Mulieris ad leniendū vis.

¶.7. Postremò, vt altiùs euehamur, sequentes illud Apostoli, *Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo, & in Ecclesia.* Dei verbum, cùm sit ipsamet fortitudo & omnipotentia, pro Ecclesia quam susceperat sponsam, infirmari vsque ad mortem, eamque opprobrijs summè infamem, voluit; vt sponsam fortem & infirmam redderet. Sic autem optimè D. Bernard. *serm. 1. de S. Andrea.* Vt quos, Domine, vivificabat mors tua, tua trepidatio robustos, & mœstitia lætos, & tedium alacres, & turbatio quietos faceret, & desolatio consolatos. Item D. Ambrosius suscepit tristitiam meam, vt mihi lætitiam suam largiretur. Item D. Leo *serm. 5. de passione.* Meritò tristitia eius fuerunt postea Apostoli gaudentes à conspectu Concilij, & Martyres alij merito timoris mortis, qui fuit in Christo, impertérriti omnia tormenta vsque ad mortem alacriter pertulerût. Ita S. Leo. Quod sanè argumentum luculentissimè pertractat Isai. *cap. 53.* vbi præter alia dicit: *Cuius liuore sanati sumus.* Liuoris autem nomine intelligitur, non caro tantum Christi Domini alapis plagisque liuida, sed ipsius etiam amor erga homines vehementissimus: est enim huiusmodi color amantium. Etenim ardentissimi vis amoris animam inflammat, ossa depascit, medullas excedit, & consequenter, quicquid offendit spiritum, exhalat: quo fit, vt amans sanguine exsuctus pallidum ac liuidum contrahat colorem: vnde semper in auro significat, consueuit; Et repleuit carnem pro ea. Ille, igitur infirmus homo, vt nos firmaremus. Humanatio enim (ait S. Damasc. *lib. 3. Orthod. cap. 12.*) Dei verbi propter hoc facta est, vt ipsâ quæ peccauit & cecidit, & corrupta est natura, vinceret eum tyrannum, qui illam seduxerat, & sic à corruptione liberaretur. Ita Damasc. Quam bonus Dominus, nostrique amans! nostra, quæ sua potius sunt, exposcit; & in nostram, non in suam vulitatem: & tanquam debitor exoluit illicò, docens soluenda esse debita, restituendúmque ablatû. Persuasum mihi habeo nullum delictum adhærere tenaciùs animo, nullum sanari difficiliùs, quàm vitium eorum, qui alienis potiuntur & reddere in vita, imò nec in morte patiuntur. Dicitur Isai. 17. *Et erit in die illa: attenuabitur gloria Iacob, & pinguedo carnis eius marcescet.* Vbi diuitiæ vocantur carnes pingues: sic enim vertit D. Hieron. Quis igitur non sine graui sensu doloris sibi carnes amputari, & viscerū extrahi medullas, ac vitalem pinguedinē exsugi ferret? Legitur Mich. 3. *Violenter tollitis pelles eorum desuper eis, & carnē eorū desuper ossibus eorū. Qui comederunt carnē populi mei, & pelle eorum desuper excoriauerunt, & ossa eorū confregerūt, & conciderūt sicut in lebete, & quasi carnem in medio ollæ.* Hic similiter opes vocātur pellis, caro, ossa, quas qui violenter & iniustè diripiunt, [illegible] miserum

Ad Eph. 5.

Christus pro nobis infirmatur.

S Bern.

S Ambr.

S. Leo.

Christi timor fortes effecit.

Isai. 53.

Amoris vis, & color.

Isai. 17.

Auari tenacitas.

S. Hieron.

Mich. 3.

miserum hominem excoriat, exossat, concidit in A frusta, decoquit, deuorat. Sed quis ferat æquo animo, aut quis non vehementer doleat, discrucietur, lamentetur: si se videat excoriari, exossari, concidi? Quod si aliquando diuino aliquo impulsu in vita quis restituat ablatum, aut instante morte, velut in conspectu gehennæ: id etiam tunc non sine grauibus animi cruciatibus efficit. Quod eleganter exprimitur libro Iobi *cap. 20.* illis verbis; *Diuitias quas deuorauit, euomet, & de ventre illius extrahet eas Deus.* Vide quàm acerbè torquetur pectore; totiúsque artubus penè fatiscentibus, qui per summam violentiam euomit ipsamet viscera. quod genus tormenti etsi rarò maleficis irrogatur: hoc igitur tormento Deus B ipse, aut mors impendens, aut gehennæ præsentis timor hominem, vt alienas opes restituat, cogit inuitum ac dolentem! Quare relinquere hæc magis expedit, quam reliqui, ait D. Bernard. *serm. Ecce nos.*

Diuitiæ quam difficilè dimittantur.

Iob 20.

S. Bernard.

SECTIO XIII.

Et ædificauit Deus costam, quam tulerat de Adam in mulierem, & adduxit eam ad Adam.

Coniugium sine liberis.

1. Hebraicè בנה, *ben*, vel בנו, *bun* ædificare, C & liberos gignere. Sunt enim filij totius familiæ ac domus & complementum, & ornamentum. Mœret profectò domus, solitudo est, vbi desunt liberi: stant nimirum annosæ quercus, & præaltis in montibus orni, sine fructu, arborum stipites ad aspectum iniucundi; quinetiã, vt benè tragicus, partus coniugum amorem iungit, miraculúmque propè est, carere dissidiis domum quæ liberis caret, benedictionibus Dei conditoris gaudet domus, vbi filij tripudiant, imò & infantuli gemunt, quiritant. Cæterum quòd huiusmodi ædificatio apud Hebræos sic vsurpari solita sit: audi D. Hieron. *ad cap. 16. Gen.* sic interpretantem. Diligenter nota, quòd pro- D creatio filiorum in Hebræo ædificatio scripta est. Legitur enim hic, *ingredere ad ancillam meam,* si quomodo ædificer ex ea; & vide ne fortè hoc sit, quod in Exod. dicitur: *Benedixit Deus obstetricibus, & ædificauerunt sibi domos.* Ita Hieron. Præscriptum erat Pharaonis iniquum, barbarum, belluinum: vti Hebræorum infantes, simulatque matrum ex vteris prodirent in lucem, illicò necarentur; mandatúmque obstetricibus Ægyptiis, (nec enim Hebræis fœminis illius muneris erat scientia; vel facultas à rege concedebatur) vt masculi inter manus compressi suffocarentur. Quod flagitium detestatæ Ægyptiæ puerperas Hebræas, partúsque illarum aut mendacio, aut si mauis, veritatis occultatione à tã parricidali inhumanitate vindicatũt. Scribitur igitur Exod. 1. E *Fecit Deus obstetricibus. Et quia timuerunt obstetrices Deum, ædificauit eis domos.* D. quidẽ Hier. alibi domos, hoc est, virtutes interpretatur. Quod nimirum pro tanta humanitatis significatione in Dei populum collata fuerint illæ fœminæ à Deo maximarum virtutum præmiis simul cum fidei & vera Dei cognitione donatæ. D. Gregor. Papa interpretatur domos, scilicet temporales, multiplicando eis bona temporalia. In quibus haud dubiè pro summo ornamento, felicitate, atque opulentia, domus cuiusque liberi computantur. Lyranus, vtrunque (inquit) intelligendum est.

S. Hieron.
Gen. 16.
Filij ædificatio dicuntur.

Exod. 1.

Pharaonis crudelitas.

Exod. 1.

S. Hieron.

Obstetrices Ægyptiæ.
S. Gregor.

Lyra.

Nam conuersæ sunt, & in populo Iudæorum inter maiores promotæ, & sic ædificauit eis domos temporales. Sicut etiam legitur de Rahab, quòd conuersa ad fidem iuncta est matrimonio Salomon principi tribus Iudæ: & de Achar, qui conuersus est ad fidem Iudæorum, & in illo populo promotus. Sic Lyra. Veram & germanam huius loci interpretationem D. Ambros. mihi videtur assequutus *cap. 2. lib. de paradis.* Bene (inquit) ædificasse dicitur vbi de mulieris creatione loquebatur, quia in viro & muliere, domus videtur quædam plena esse perfectio. Qui sine vxore est, quasi sine domo sit, sic habetur. Sicut enim vir publicis officiis, ita mulier domesticis ministeriis habilior æstimatur. Sic Ambros.

Conuersio ædificatio.

S. Ambr.

Mulier domûs perfectio.

2. Ista igitur vera causa est, quam D. Ambros. assignat, cur in productione mulieris ædificandi verbo diuinus Vates vsus fuerit: non autem ea quam Lyra ex Rabbinis affert, quòd nimirum corpus mulieris ædificio simile videatur, cuius inferior pars, crassior; superior verò, angustior, & tenuior. ridiculum id quidem. Tum quia excepto discrimine sexuum non est dissimile corpus viri à corpore mulieris; nec ratio subest, cur etiam viri corpus ædificium pariter, vt & mulieris, dicendum non sit; tum etiam quia *Genes. 16.* vbi Sara dixit Abrahæ: *Ingredere ad ancillam meam, si fortè saltem ex illa suscipiam filios.* in Hebræo legitur, *Si fortè ædificabo ex illa.* Vnde patet verbum ædificandi, non ad fœminam tantùm, sed ad virum etiam pertinere. Aptiùs multo Caiet. hanc reddit causam. Mulier (inquit) conceptæ, ac generatæ proli est quasi domus, eam continens, protegens, & fouens; rectè igitur velut instar domus ædificata dicitur. Sed insistamus paulisper interpretationi D. Ambros. Cum muliere intelligitur perfectio domus, quippe quæ domesticis ministeriis tanquam habilior destinata sit ab ipso rerum conditore. Quare inter benedictiones à Deo impertitas homini, illa non postremum locum obtinet: *Vxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ,* Psal. 127. Scilicet nata mulier est, vt domi habitet, domũ regat, ac moderetur: domum componat & exornet, domestica obeat munia; intra domi parietes (id significatur in lateribus) concurset illa, nouerit quicquid intra domesticos secessus continetur, in angulis, in penetralibus; at forás pedem efferre nesciat. Adueriat hic à Propheta viri mulierem comparari; formosius & abundantius nihil vite, sed facilè deperditur vitis gratia si vallo munita non sit; autbus feris, latronibus diripienda exponitur, vbi in aperto est. At quæ in horto est custodita ad vmbraculi amœnitatem, & fructus vbertatem gratiam præfert admirabilem; ita mulier. Verè ac prudenter Comicus quidã Alexis scripsit in hæc verba: Non est arx, neque possessio difficilis vlla, quæ tam difficulter asseruetur quàm fœmina. Profectò non nisi de abscondita & nimia diligentia virgine custodia nasci Deus voluit: qood in nomine עלמה *ghalmah* significatur: vt ex D. Hieron. alibi retulimus.

Rabbini explodantur.

Genes. 16.

Mulier domus dicitur.

Psalm. 127.

Mulier domi procuret.

Clausa sibi virgo thalamis seruetur honestis:
cecinit Poëta. Miror equidem quàm sæpè diuinus sponsus dilectam illam & purissimam animam quæsierit; ac dominum semper ipsius venitans: erat enim vitis in lateribus domus. Quare si velit mulier diuinis illustrationibus visitari, quæri, vocari à Deo, domi se teneat, vbi eam dominus inueniat; nec enim per fora & plateas & circos, & ludos quærit Deus mulierem, vt suam

illi

illi gratiam conferat. Quod in se experta sponsa *Cant.* 3. vt aliæ subinde animæ edocerentur, disertis verbis contestatur. *Surgam, & circuibo ciuitatem, quæsiui eum, & non inueni.* Mirum alicui videbitur, cur Deus, qui vel à non quærentibus inueniri solet, vt sæpiùs fatetur ipse per Prophetas; à sua tamen sponsa tanto studio pro vrbis plateas ipsius inueniendi ergò, aberrante noluerit repetiri? Audiat porrò D. Ambros. *lib.* 3. *ad Virgines*, qui præsentem quæstionem verè atque eleganter dirimit. Non est (inquit) Christus circunforaneus, Christus enim est pax, in foro lites; Christus iustitia est, in foro iniquitas; Christus operator est, in foro inane otium; Christus caritas est, in foro obtrectatio; Christus fides est, in foro fraus, atque perfidia; Christus in Ecclesia est, in foro idola. Hæc Ambros.

Cant. 3.

S. Ambros. *Christus amans secretum.*

3. Pro benedictione, vti diximus ea Psalmista, Deus viro concedit vxorem domus amantem, & domesticis intentam curis; at è contrario vxor benedicitur à Deo, cùm talem sortitur virum, qualem Prouerb. 31. Salomon describit illis verbis; *Nobilis in portis vir eius, quando sederit cũ senatoribus terræ.* Vides, vt vir in portis vrbis, hoc est, in publico extra domum, atque adeò in foro; vxor verò in lateribus domus, vti vitis septa vndique vallo describatur? Vir itaque non fœmineis teneatur studiis intra tecti cancellos scrutans, euoluens vtensilia, alienum id negotium viro est, fœminæ proprium. domo se foras efferat, circuncurset plateas, negotiandi causa. Ad portas (vbi erat iudicium apud Hebræos) sedeat, pro familia, & pro re familiari contendens: prodeat in forum, vt suæ ac suorum vitæ alendæ necessaria coëmat. Hic ordo præscribitur à Deo, hic in bene moratis familiis obseruari debet, vt tota familia feliciter & regatur, & promoueatur. E contrario videas pessum ire familiam, ruere domum, vbi inuerso & præpostero ordine, & vir fœmineis studiis abiectus intra domum se continet; & vxor forensibus extra domum negotiis sese implicat. Etsi autem in superioribus adnotatum præmiserim; in formatione Euæ, non semel ab ipso conditore commendatã, imò præscriptã connubiorum monogamiam; ne quis plures simul vxores habeat: extra quam nulli hominum absque speciali priuilegio diuinitus concesso, (vt in prioribus ætatibus, præsertim in populo Dei ob paucitatem fidelium concedebatur, plures simul vxores ducere, & habere licitum erat; idipsũ etiam hauddubiè insinuatur hisce verbis, vbi de pluribus Adami costis vna tantùm desumpta est, & non ea subinde ædificata in plures, sed in vnã tantummodo mulierem. Quæ sententia enodatur à Tertullian. *in exhortatione ad castitatẽ. cap.* 5. cuius verba, quæ sunt disertissima sic habent. Cùm hominem Deus figurasset, eique parem necessariam prospexisset, vnam de costis eius mutuatus, vnam illi fœminam finxit, cùm vtique nec artifex, nec materia defecisset: plures costæ in Adam, & infatigabiles manus in Deo, sed non plures vxores apud Deum. Et ideo homo Dei Adã, & mulier Dei Eua vnis inter se nuptiis defuncti sunt, formam hominis Dei, de originis autoritate, & primam Dei voluntatem sanxerunt. Erunt duo (inquit) in carnem vnam. Non tres, neque quatuor. alioqui iam non vna caro, nec duo in vnam carnem. tunc erunt, si coniunctio, & concretio duum in vnitate semel fiat. Si verò rursus, aut sæpiùs, iam vna desiit, & erunt iam non duo in vnam carnem, sed vna planè caro in plures. Vno matrimonio censemur vtrobique, & carnaliter in Adam, & spiritualiter in Christo: duarum natiuitatum vnum est monogamiæ præscriptum. Vtraque degenerat, qui de monogamia exorbitat. Numerus matrimonij à maledicto viro cœpit. Primus Lamech duabus maritatus tres in vnam carnem effecit, *Genes.* 4. Sic Tertul.

Prou. 31.

Coniugii ministeria distincta.

Viro vna tantum vxor licet.

Tertull.

4. Cæterùm aduerterim non damnari, etsi minus probetur in Ecclesia, priore vxore mortua aliam subinde ducere; licitũ id quidẽ est, dãnandúsque proinde erit, qui secundas, aut tertias nuptias damnabit. Quod verò ad præsentem attinet locum, damnari dicimus ab omnipotente rerum conditore pluralitatem simul vxorum, nullique eam licitam contendimus absque Dei priuilegio, quod in lege gratiæ, & necessarium non est, & omninò iam inconcessum, atque impossibile ex lege ordinaria iudicatur D. Epiph. *lib.* 3. *tom.* 1. contra hæreses notat discrimen verborum, quo diuina Scriptura vtitur in productione Adami, *formauit*. In Euæ autem, *ædificata est.* Et quidem in ædificandi verbo existimat creationẽ secundæ Euæ, nimirum sanctissimæ Virginis Deiparæ significari. Quod ego verbum peniticulantiùs expendens illud adnotauerim, videlicet, virgineum opus esse non vnius tantùm momenti, aut horæ, aut diei; sed amplum, regium, magnificentissimum ædificium, ad cuius construendam fabricam, & multi sæpiùs delinearentur archetypi, symbola, exemplaria: deinde multos per annos ad fundamenta, ad parietes, ad tecta, ad cætera fabricæ ornamenta pararentur omnia, quæcunque dignitas ædificij exposceret. Quo in sensu, illud à Virgine Dei matre dictum (vt Ecclesia intelligit) Prouerb. 8. accipio: *Ab æterno ordinata sum, & ex antiquis*, &c. Item: *Ante omnes colles ego parturiebar.* Item, *Cum eo eram cuncta componens*, &c. Sic planè omnipotens rerum conditor in Virginem suam matrem futuram iam inde à prima mundi creatione oculos & animum intendens, illam quodammodo in rebus à se conditis delineabat; ipsius virginalem pudicitiam in Angelis, caritatem in seraphinis, sapientiam in cherubinis, integritatem in cœlis, splendorem in syderibus, in pratis gratiam, in arboribus fructum, in animalibus spirandi agendíque virtutem.

Bigamia quæ liceat.

D. Epiph.

B. Maria ædificium Dei.

Prou. 8.

B. Maria symbola in rebus creatis.

5. Imo sic existimo nullam à Deo hominibus virtutem, gratiam, cælestéque aliud donum concessum inditúmque fuisse, quin summus ipse artifex respiceret ad omnium virtutum, gratiarum, donorúmque cælestium exemplar clarissimum, ex quo desumeret (nostro loquendi more) quidquid esset communicaturus, nimirum virginem Mariam Dei matrem. Illam præterea, ex quo Adamum & Euam condidit in omnibus iustis ac piis, tum viris, tum fœminis, exprimebat: omniúmque iustorum virtutes, non nisi vmbratilia quædam præludia extiterunt, in quibus diuina omnipotentia, delineando prima tantæ fabricæ rudimenta, præludebat. Pulchrè igitur à D. Bernard. vocatur, negotium omnium seculorum. quippe cùm omnia, aut parando, aut depingendo, aut figuris & symbolis adumbrando, Deiparæ Virginis ædificio, insudauerint. Negotium item seculorum, quia hoc vnum ornamentum, & decus longè maximum omnia, sibi quodque, ab omnipotente moderatore precabantur. Vt præclarè differit D. Damascen. *Orat.* 1. *de Virgine*, ad hunc modum Virginem alloquutus. Certabant

B. Maria exemplar virtutum.

S. Bernard.

B Maria à seculis expetita.

tabant inter se secula, quódnam ortu tuo glorietur; verùm eorum contentionem præfinitum Dei consilium superauit; ac postrema firma facta sunt, dum ipsis felici fato natiuitas tua obtigit.

B Mariæ dignitas.

Donique verbo ædificandi adhuc insistentes operosam Virginis Deiparæ fabricam non satis admiramur, in qua Dei thesauri, inexhaustæ opes, effusæ quodammodo videntur; nec enim maius & augustius aliud quidpiam in omnipotentia Dei reliquum est, quod creaturæ possit conferri; est planè dignitas matris Dei, tam infinita sub Deo, vt sublimius quicquam nec esse nec cogitari possit. Conditum igitur est momẽto ad vnam Dei vocem, & cœlum, & quicquid cæli amplexu continetur: at Virginem Deiparam multos per annos, imò & annorum myriades operosissimè fabricata est Dei omnipotentia; nec mirum. Sunt quidem, sunt reliqua omnia, etiam coniunctim sumpta, nihil aliud, quàm riuulus quidam ab immenso diuinitatis mari longissimè

B Maria gratia infinita.

adhuc emanans; at Virgo sanctissima, Deo ipsi tam affinis, tam similis, tam inseparabiliter adhærens, quàm mater Filio; non riuus, non flumẽ,

S. Damasc.

sed vt propriissimè loquitur D. Damasc. pelagus & abyssus gratiarum est. Scitè igitur exclamat

Beda.

venerabilis Beda: O Virgo beatissima, in te sula rex ille diues, & prædiues exinanitus est.

6. *Et adduxit eam ad Adam.*] Ædificatam mulierem, non valde dissito loco ab eo, vbi Adamus diuinitus iniecto sopore obdormiebat; ipsemet creator, vti paranymphus adducens viro coniugem obtulit in matrimonium. Adduxit eam (notat S. Chrysost. *hom.* 15.) ostendens, quod propter

S. Chrys. Mulierem viro Deus tradit.

illum istam condiderit, quoniam; Nullus (inquit) in omnibus brutis adiutor tibi similis. Ecce hoc quod pollicebar: promisi enim tibi facturum me adiutorium simile tibi, nunc perfectum trado tibi. Et infrà idem sanctus Doctor luculenter, vt solet, Dei beneficia in Adamum collata prosecutus omnium, quę ad vitam & felicitatem in terris agendam pertinent, maximum arbitratur, Quòd solus (ait) esset Adam, & indigeret aliquo adiutore, qui naturæ eius particeps esset, neque hoc omisit, sed producta muliere modo, quo tibi placuit, illam ipsi in manus concredit. Deus (inquit) D. Gregor. Nazianz. Epistola, aut verò

Naziant. Coniugij institutio

potiùs carmine ad Olympiadem) coniugalem legem generi nostro dedit, vt videlicet partim abeuntibus, partim in lucem prodeuntibus hominibus, genus nostrum fluuij cuiusdam instar decurrat ac propagetur; vt per mortem fluxum, ac fragile, ita per filiorum procreationem stabile ac perenne. Ita Gregor. Nazianz. Viuunt in filiis parentes, maximè quos in virtute instituerant. Vnde S. Ambros. in obitu Theodosij: Ergo (inquit) tantus Imperator recessit à nobis, sed non totus recessit. reliquit enim nobis liberos suos, in quibus eum cernimus, & tenemus. Sic Ambr. Etsi autem ad seminarium generis humani post viri creationem mulier sit extructa: duóque iam

Coniugum concordia.

extiterint, vir & mulier; vnitatem nihilominus, & principij, & quod potius multo est, animorum, intendisse videtur conditor Deus, vt his

S. Ambr.

verbis disserit D. Ambros. *lib. de paradis. cap.* 10. Nec illud otiosum, quòd non de eadem terra, de qua plasmatus est Adam; sed de ipsius Adæ costa facta sit mulier, vt sciremus vnam in viro & muliere corporis esse naturam, vnum fontem generis

Principium vnum generis humani.

humani, ideo non duo à principio facti, vir, & mulier, neque duo viri, neque duæ mulieres; sed primùm vir, deinde ex eo mulier. Vnam enim

A

naturam volens hominum constituère Deus, ab vno principio creaturæ huius incipiens multarum & disparium naturarum eripuit facultatem. Ergo, vt vides ex hoc loco, & subiecta D. Ambr. interpretatione, non leniter commendatur vnitas animorum inter coniuges; atque adeò inter homines concordia, vt qui omnes vnum idemque sumus ab vno principio educti, nihilque nobis tam proprium & natiuum, quàm vnitas, nihil tam alienum, quàm disparitas, atque inde pullu-

Concordia hominibus debita.

lans odiorum seges, habeatur. Sed præstat videre in hanc sententiam D. August. *lib. de ciuitate Dei*

S. Aug.

12. *cap.* 21. disputantem; quare scilicet animalium propagatio non ab vno, sed à pluribus mare &

B

fœmina eiusdem speciei, facta fuerit: hominum autem genus ab vno Adam multiplicatum extiterit? Vt eo (inquit) modo vehementius homini commendaretur ipsius societatis vnitas, vinculúmque concordiæ, si non tantùm inter se naturæ similitudine, verumetiam cognationis affectu homines necterentur; quando nec ipsam quidem fœminam copulãdam viro, sicut ipsum, creare illi placuit, sed ex ipso, vt omne ex homine vno diffunderetur genus humanum. Sic Augustin. Qui etiam *cap.* 26. sequente efficaciter argumentatur ex hoc loco contra discordias mortalium. Nihil (inquit) est quàm hoc genus, tam discordiosum vitio, tam sociale natura, neque

C

commodius contra vitium discordiæ, vel cauen-

Discordia aliena ab hominum genere.

dum, ne existeret, vel sanandum cùm extitisset, natura loqueretur humana: quàm recordationẽ illius parentis, quem propterea Deus voluit creare vnum, de quo multitudo propagaretur, vt in hac admonitione etiam in multis concors vnitas seruaretur. Quòd verò fœmina illa ex eius latere facta est, etiam hinc satis significatum est, quàm cara mariti & vxoris debeat esse coniunctio. Sic Augustin.

7. Igitur, quia matrimonium viri & mulieris futurum erat indissolubile; nec perpetuam vitæ societatem, & consuetudinem, ad quam cõiuges

Coniugium sine concordia stare nequit.

sacramento tenebantur, retinere possint in sum-

D

mo rerum omnium, quæ passim in eo statu occurrunt, discrimine; opus omnino fuit grandi aliquo amore, & beneuolentia, cuius vinculo inter se coniuges necterentur; quòd quidem ex hac formatione mulieris de latere viri, & prouisum à Deo est, & ipsemet Adam hauddubiè intellexit. Quocirca quatuor potissimùm de causis Adam, vt Euam diligeret incitabatur: propter

Adami amor erga Euam.

similitudinem eiusdem naturæ; propter copulam coniugalem, propter generationem prolis ex vtroque futurum; & omnium maximè, quia mulier de viro sumpta est: consequenter illam amabat, (vt aliquid sui) nimirum ex ipsius substan-

Parentum amor in filios.

tia procreatam; quo incitamento, omnium ve-

E

hementissimo permouentur parentes, vt liberos à se genitos, tanquam aliquid sui, diligant. Profectò ita consultum diuinitus est mulieri: nam si Adamus tot ac tam vehementibus impulsus rationibus non teneretur in amore mulieris, quid futurum esset; quàm graue & inexpiabile dissidium cum misera perpetuò deinceps gereret, vbi se videret illius suasu in peccatum collapsum, & de felici illo statu innocentiæ deiectum atque à paradiso eum omni futura potestate ablegatum? Cæterùm ea vis amoris est, vt succensere

Amor patiens & cæcus.

nesciat, etiam dum iniuriis appetitur, imò ad nihil aliud tam cæcutiat, quàm ad vitia in eo, qui diligitur, subnotanda. Oculis enim amoris (vt

S. Chrys.

egregiè D. Chrysostom.) vilia, pretiosa videntur, & parua

& parua magna. Nimirum (vt mihi quidem videtur) amoris oculus cristallino vtitur specillo, cuius est efficere, vt ea quæ in se obscura & minuta sunt, illustria & grandia videantur. Hoc mysterium contineri existimo in illa mirabili visione Dei, de qua Isai. *cap.6.* vbi Seraphim eapansis alis velabant faciem eius; quare, siue ad iudicium finale, siue ad crucem Domini visionem pertinere dicas, vtrobique Dei oculi Seraphinorum, hoc est, spirituum amore inardentium, atque adeò ipsius amoris dupliei illo spiritu significari obtegebantur alis. Habet amor alas, & quibus ad benefaciendum peruolet, & quibus vitia etsi qua sunt deformia, in eo non videat, quem diligit. Nam, vt ait D. Chrysost. *homil.33. in 1. Cor.* Probrum enim, & dedecus quid sit, ignorat caritas, scilicet, vt ferat æquo animo pro eo quem amat, & in eo non aspiciat, ne ab amando terreatur. Addit enim perpulchrè S. Doctor; Caritas aureis alis omnium, quos complectitur, vitia regit. Tantum elaborauit diuina prouidentia, vt coniugalis status amore mutuo, & concordia singulari frueretur: nihilque proinde ipsimet conditori beneuolentissimo tam ingratum aduersúmque habetur, quàm vt ij, quos Deus coniunxit, hostili dissidio colluctentur.

Isai. 6. Oculos Dei regit amor.
S. Chrys.
Amor vitia non videt.
Coniugum discordia.

8. Constituite in porta iudicium, Amos 5. dicitur à Domino, & ita moris erat in Hebræorum repub. dum diuinis legibus, & inde consequente pacis & gloriæ felicitate floreret; vti ad portas, vel in ipso statim ingressu, vel extra in pomœrio murorum tribunalia, disceptandis litibus & controuersiis haberentur. Cuius instituti rationem assignat D. Gregor. 21. *moral.* 15. Quatenus (inquit) vrbem, in qua concorditer oporteret viuere, discordes minimè intrarent. Ergo si Dei præscripto dirimendis litibus destinata subsellia, tribunalia, foráque extra vrbem, quasi ablegata videbantur, ne introrsum suscepta, vrbem, quam sacrosancto caritatis iure inuiolatam ac puram Deus esse volebat, litigantium discordiis prophanarent: quid quæso, non de oppido, vrbe, ac populo multorum mortalium, sed de vna tantùm domo, ac familia, vnius viri, atque vnius vxoris dicendum erit? quàm sacrosancta coniugalis amoris pacta, iuráque, quanta concordia mentium, quàm stata firmáque pax inter coniuges floreat necesse est? Quàm procul inde discordiæ, odia, iræ, conuitia, amaritudines, & quicquid aliud est aduersum, & bello quàm paci propius, exterminati oportet? Et quidem D. Thom. 1. *part. quæst.92. art.2.* hanc amoris mutui legem inter coniuges, iam vel in ipsa primæua mulieris productione sancitam à Deo multis ostendit, ac præterea reddit aliam huiusmodi operis rationem qua dignitas Adami mirificè commendatur. Mulierem (inquit) conueniens fuit in prima rerum institutione ex vno formari, magis quàm ea aliis animalibus, vt in hoc quædam dignitas primo homini seruaretur, vt secundùm Dei similitudinem esset & ipse principium totius suæ speciei, sicut Deus est principium totius vniuersi. Vnde & Paul. dicit, quòd Deus fecit ex vno omne hominum genus, *Actor.* 17. Postremò expendendum est, quanto Deus honore coniugalem statum affecerit, cùm à se procreatam mulierem, instar pronubi & paranymphi adduxit ad virum: & primus quidem omnium vitæ ac virtutis statuum ac studiorum extitit matrimonium à Deo institutum, & in ipsomet paradiso terrestri, vigente adhuc ac florente omnium felicitatum fe-

Amos 5.
Iudicia in portis habebantur.
S. Greg. Concordia ciuium.
Coniugum concordia.
S. Thom.
Viri dignitas.
Act. 17.
Coniugij dignitas.

A licissimo statu innocentiæ, primæuæque iustitiæ. Sciant ergo coniuges, quàm sanctum, quàm purum ab omni labe, quàm honoratum à Deo susceperint Dei beneficio matrimonium; sciat vxor se Dei manibus efformatam, atque ab ipso Deo apprehensam manu, & viro traditam; nec tantum Dei honorem turpi aliquo facto, vel etiam cogitatu dedecoret. Sciat vir vxorem Dei opus manibus elaboratum: sibi à Deo traditam vitæ sociam, tori consortem, virtutis ac salutis æternę adiutricem, vti præclarum Dei donum respiciat, ac pertractet; atque vt eleganter appellat D. Nazianz. pondus honoratum. Licèt enim graue videatur onus & ferendum & sustentandum marito:
B honore tamen suo, quidquid grauius erit, ac suauitate morum, ac vitæ contubernio, curarum, studiorum, laborúmque commercio, atque adeò prolis ab vtroque productæ nutritione satis abundéque compensat.

Coniugij sanctitas.
Mulier qualiter à viro tractanda. Nazianz.

9. Operæpretium duxerim ad instituendam mulierem ea hîc apponere quæ ad Olympiadem scribit D. Gregor. Nazianz. Caue (inquit) ne cùm fœminā natura produxerit, in virilem tumorem fastúmque prorumpas: ne generis tui nobilitatem proferas; ne ob vestium elegantium supercilium tollas; ne sapientiæ nomine glorieris: sapientia mulieris est matrimonij legibus obtemperare. Excandescenti marito cede: laboranti fer
C opem, eúmque & molli oratione & optimis admonitionibus iuua. Nam nec is, cui leonum cura commissa est, ira æstuantis ac rugientis belluæ robur, corporis viribus frangit: sed eam blanda manu, mollique verborum sono permulsam domat. Nunquam tibi accidat, vt detrimentum vllum iacturámque, etiam grauissima ira percita viro exprobres. Nam ipse multo pluris tibi esse debet, quàm omnes facultates. Nec si qua res cōtrà ei cesserit, quàm ipse sibi proposuerat, id ei obiicias. Nec enim æquum est te illum hoc nomine insectari. Sæpè enim dæmonis malitia hoc vsu venit, vt illa etiam quæ prudentissimè cogitata sint, pessimè contingant. Corporis etiam im-
D becillitatem ei probro ne vertas: eius quippe satis vitium habet. Voluptates eius omnes, eius dolores, eius denique curas, tuas etiam ducito: nihil enim est quod rem familiarem magis augeat. Quòd si res aliqua occurrat, quæ consilio opus habeat, quin ipsa quoque quid censeas dicas, minimè prohibeo: sed viri tui sententiam vim maiorem semper obtinere volo. Mœrente marito, nonnullo ipsa etiam mœrore afficere (nam amicorum mœror ad doloris leuationem plurimum momenti habet.) Cæterùm statim frontis serenitate recepta animi illius anxietatem ægritudinémque depelle. Marito enim in mœrorem aliquem prolapso commodissimus portus est vxor. Hæc omnia Nazianz. Non hîc omiserim præclarum sanè hunc locum videri ad commendationem Virginis Deiparæ. Adduxit
E eam ad Adam, scilicet Dei manibus elaboratam, Virginem Deus immortalis ad hominem adduxit, vt in qua omne sit constitutum præsidium homini ad vitam corporis, ad salutem animæ, ad beatitudinem cæli consequendam. Mater Dei est mundi regina, thesaurorum Dei dispensatrix. Quare desidiam nostram, imò dementiam, summo iure incusabit damnabitque Deus ipse: quòd suæ bonitatis diuitias non abstruso loco reconditas, sed in manibus clementissimi Dei patris, simúlque hominum parentis, nobis tanquam filiis erogandas exposuerit. Nos verò desides & ignaui,

Greg. Naz. Mulieris institutio.
Diabolus nostra praeuertit consilia.
Mulier viro portus.
B. Maria donum & opus Dei.
Negligentia hominum.

ignaui, nostræque vtilitatis prorsus immemores, A tanto Virginis patrocinio, tam singulari munificentia, tam facili, vltróque oblata, & quodammodo sese per vim nobis ingerente Dei, & matris Dei misericordia, nequaquam vti ac frui, & ditescere voluerimus.

S. Cyril. Hierosol. *Coniugium inter præsentes.*

10. Adduxit eam ad Adam. A Deo petenda & imperanda est vxor. Sed non ita fit. Etenim (vt ait S. Cyril. Hierosolym. *cat.* 3.) mundana connubia non omninò cum iudicio fiunt; sed vbi vel diuitiæ, vel pulchritudo; illuc statim sponsus aspirat. Obserua primum in orbe matrimonium contractum esse inter præsentes, alterum alteri de facie notos. Non enim internunciis pro absentibus (vt sæpiùs fieri solet) primus ille coniugij contractus est à Deo celebratus. Et B hæc est in matrimoniis contrahendis magis propria, naturæque cógruens institutio. Debet enim alter alterum videre, visóque, si placeat, tunc assentiri libenter, non coactè. Proh quàm infelices solet exitus habere coniugium, cùm inter absentes peragitur! vbi enim postmodum vitia, vel naturæ vel morum in altero videntur, crucem sibi ac mortem perpetuam tota vita coniux alter sibi obuenisse lamentatur. At nemo (inquies) ab omni parte beatus; & vitio quis vnquam caruit? Bene id quidem: sed si vterque videns & volens matrimonium sponte eligat; quidquid vitiosum deinde in eo deprehenderit, feret patiéter, quippe cùm nulla illi facta fuerit iniuria; dicétque illud Isaiæ, *Ego feci, ego feram.* Sibi enim errorem C suum, non parentibus, aut paranymphis imputabit. Rectè D. Ambros. *in* 1. *Luca*, matrimonium vocat malitiam, cuius stipendia filij sunt. Ergo si Iob humanę vitę miserias & infortunia vno verbo comprehendere volens dixit: *Militia est vita hominum super terram.* Et cósequenter matrimonium ipsa est infelicitatum collectio: quid tandem domini ac patres seruos & filios ad coniugia cogunt restitantes, ac dolentes? planè si nihil diuturnum, quod violentum est, qua ratione persistat in pace atque in amore cóiugium, quod sine pace atque amore per summam violentiam est institutum? At, inquiunt parentes: errant plerunque filij, qui parentum consiliis abiectis, imò & illis repugnantibus alienissimè copulan- D tur. Grauiter hoc idem tulit Assinius quidam; sed precibus D. Ambros. filium vxoratum recepit: ad quem S. Doctor ita scribit *Epist.* 43. Acquisisti filiam. Si bonam duxit, tibi acquisiuit gratiam: si errauit, recipiendo meliores facies, refutando deteriores. Non habebit filius, quod in vxorem referat, quasi exors culpæ, imò ampliùs elaborabit, vt in vtroque suum possit probari, & in vxore iudicium, & in se obsequium. Sic Ambros. Denique ad calcem huius commentationis de mulieris fabricatione ex latere viri, subtilis illa obseruatio S. Cyril. Hierosolym. *catech.* 12. locum habet: Mutuata est à viris fœmineo generi gratia. Eua enim ex viro nata est, & non ex matre concepta, sed ex solo viro tanquam partu E edita. Reddidit igitur Maria gratiæ huius mutuæ officium: & non ex viro, sed ex ipsa sola impolluté ex Spiritu sancto peperit.

Coniugiũ inter absentes.

Coniugij error.

S Ambros. *Coniugium malitia.* *Iob 7.*

Coniugiũ debet esse liberum.

S. Ambr. *Socius beneuolentia.*

S. Cyr. Hier.

SECTIO XIV.

Dixitque Adam: Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea.

A 1. EVigilans è graui illo sopore Adamus, videt ante oculos adiutorium simile sibi. Vbi planè intelligit hanc mulierem sibi similem rationis, consilij, ac sermonis participem, & (quod est admirabilius) ex suo corpore desumptam; ac tam miri operis, in quo diuina relucerent mysteria, apprimè gnarus, admirabundus prorumpit in hæc verba, *Hoc nunc os, &c.* Ergo S. Ambros. *lib. de paradis. cap.* 11. hisce verbis Adami, significari putat creationem animæ rationalis mulieri non ex Adamo traductam: (quod in fide certum est) sed tantummodo illam productionem ossis de osse, & carnis de carne factam fuisse. Considera (inquit) quia ex corpore costam sumpsit, non ex anima portionem. Hoc est, non B anima ex anima, sed os de ossibus meis, & caro de carne mea; hæc vocabitur mulier. S. Ambros. D. Chrysost. *hom.* 15. aduerbium illud, *nunc*, luculenter expendit ad hunc modum. Alius quidam interpres, pró, *nunc*, vertit, *semel.* Manifestum quòd semel tantùm hoc factum est; neque vltrà est ex viro mulier, posthac non sic erit: sed ex vtriusque cooperatione vir & mulier. Sic Chrysost. Præter hanc explicationem, quæ mihi certior videtur, altera potest esse neç improbabilis, vt illud, *nunc*, referatur ad animalia, quæ adducta sunt ad Adamum, & in quibus tamen non inuenit adiutorium simile sibi, quasi diceret Adã, vbi mulierem est conspicatus: Hæc nunc tandem mulier, quæ de meo formata est corpore, mei si- C millima est, hæc sola mihi congruit ad vitæ societatem, & ad prolem nostri generis propagandam, Heb. זאת הפעם *zoth happagham.* Hac vice Caietan. longè aliter exponit hunc locum. Ista (inquit) vice os de ossibus meis, & caro de carne mea. More eorum, qui tanquam decepti incurrunt aliquid, quod oporter eos subire, describitur Adam, cùm primùm vidit mulierem sibi datam dixisse: *Ista vice.* Debet enim ibi fieri pũctus, quia est sermo mutilus, solitus huiusmodi deceptis. Consueuimus enim mutilo sermone dicere in huiusmodi euentibus, cum quadã emphasi, ista vice: significantes quòd ista vice incidi, seu illaqueatus sum, aut aliquid huiusmodi: & hoc ad significandum, quòd vir illaqueatur laqueo con- D iugij accipiendo vxorem. Ita Caiet. ingeniosè magis quàm verè. Etenim iuxta huiusmodi expositionem Adamus se deceptum à Deo queritur, & quodammodo inuitus mulierem à Deo in coniugium adductam, suscepit, quasi diceret Lusitanè, *Ora per esta vez me enganarão*, hac vice deceptus sum: sed tamen præ somno non mei compos eram; nec enim tales induerem laqueos, nec in tam miserum compingi barathrum paterer, si vigilarem, & insidias mihi strui aduerterem. Cæterùm hac vice abeat bonis aut malis auibus deceptio. Nam si consequente tempore occurret occasio aliam ducendi, non feram, non patiar. Hæc interpretatio posset seruire iis, qui aduersùs coniugij ærumnas, & mulierum mole- E stissimam iuxtà, ac periculosissimam naturam declamarent. At nos vero sensui insistentes Caietan. sententiam eo minùs probamus, quòd pro certo habemus Adamum non grauatim, sed exultanter (vt erat Dei beneficium) mulierem sibi sociam accepisse. Nec in eo felicitatis primæuæ statu tam suberat, vt laqueorum, insidiarum, ponderis, ac molestiæ in muliere recens formata, quicquam esse aut postmodum fore, Adamus suspicaretur. confugere autem ad propheticam

S Ambr.

Anima rationalis creatio.

Mulieris corpus a viro
S. Cat...

Mulieris formatio prima semel extitit.

Caietan.

Vir deceptum se queritur in muliere.

Coniugium grauit Adamo

Caiet interpretatio reijcitur.

pheticam cognitionem de futuro malo coniugij liberom mihi, ne dicam temerarium videtur. A

Rupertus. Ruperti interpretatio non probatur.

2. Rupertus Abbas *lib. 2. in Genes.* nouā quandam confingit hoc loco interpretationem. Tanquam diceret (inquit) hoc paolo antè taotummodo os ex ossibus meis, id est, costa fuit de costis meis: nunc autem & caro est. Proinde sicut priùs os meom erat, ita & nunc postquam costa ædificata est, rectè caro mea, caro (inquam) de carne mea est. Sic ille. Coi minùs ego assentior: quoniam ex communiore Patrum sententia per illam coniunctionem, *&*, Adamus apertè significate intelligitur, mulierem, quam subitò euigilans conspexit, cùm ossea & carnea sit, non aliunde, quàm ex ossibus & carne simul ipsius Adami fuisse diuinitus procreatam. Nec enim, vt superiùs demonstrauimus, costa illa tantùm ossea, & non carnea desumpta est. Sed quid plura? vno verbo seosus exprimitnr, nimirum; significat Adamus hanc admirabilem procreandi mulierem ex costa viri inuentionem semel in ea muliere visam fuisse, & nunquam ampliùs videndam in cæteris, quippe quæ per communem generationem essent producendæ. Apostolus *ad Ephes. 5.* hunc locum a. *Genes.* in medium adducens, *Sacramentum* (inquit) *hoc magnum est, ego autem dico in Christo & in Ecclesia.* Hinc inter Doctores cōtrouertitur, an Adamus spiritu prophetico futurum huiusmodi sacramentum (de quo Apostolus) Christi, & Ecclesiæ præuiderit; & verbis, in quæ prorupit è somno, significauerit? Negat Rupert. ita differens. Non vt ille, quid ageretur nesciret, sed vt magnum sacramentum in eo præfiguraretur, immisit in Adā soporem Dominus. quod Apostolus perspiciens: Magnum (inquit) sacramentum hoc est; ego autem dico in Christo, & in Ecclesia; non (inqnit) sacramentum hoc esse dico in illo viro, & in illa fœmina, non inquam in eo, quod de viro sumpta est fœmina, quòd misit Dominus soporem in Adam, & tulit vnam de costis eius, & ædificauit costam quam tulerat de Adam in mulierem: & quod dixit Adam, hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea, &c. Nam illa carnalia sunt facta, & ab illo Adā carnaliter dicta, scilicet absque spiritualium futurorum conscientia. Cæterùm in Christo, & in Ecclesia sacramentum magnum hoc est, quia sic admisit in se Christus soporem mortis, suscepta pro voluntate Patris obedientia, & tulit Deus de latere eius sanguinē, & aquam, de latere, inquam, eius dormientis; id est, sam mortui sanguinem & aquam per lanceæ vulnus eduxit: vnde ex tunc vsque ad finem seculi ædificare non desinit, vt gloriosam Ecclesiam non habentem maculam aut rugam exhibeat illi. Igitur alio quidem respectu in alia editione bene scriptum est: Immisit Dominus extasim in Adā, quia videlicet occlusis sensibus corporis, ratio tamen vigilauit, vt non nesciret, quod os ex ossibus suis oblatum, & caro de carne sua ædificata fuerit. Alio autem nihilominus rectè dictum est, quia immisit Dominus soporem in Adam, soporem, inquam, Id est, grauem & profundum somnum; Hebraicè dicitur תרדמה *tardemah.* scilicet, quia de profundo mortis somno regenerāda erat nouo Adæ, noua coniux Ecclesia. Hæc Ropertus. Contrà verò D Chrysost. *homil. citata*, existimat prophetice pronuntiata hæc esse ab Adamo futuram diuini Verbi incarnationem, & castissimam cum Ecclesia coniunctionem præuidente, & prophetante.

Ad Ephes. 5.

Christi & Ecclesiæ coniunctio sacramentalis.

Rupert.

S. Chrys. Adam prophetice locutus.

3. Duo hîc luculenter adnotauit Ambros. Cathar. Primum quidem vti Adam intellexit apertissimè illam mulierem ex suo corpore desumptam sibi in vitæ ac sobolis societatem destinari; sic mulierem certissimè cognouisse Deo interius edocente, se ab illius viri costa productam, illum sibi à Deo cōiugem dari, sequitur ex illo & cum illo pariter per coniugale commercium totius humani generis parentem futuram. Secundum: licèt matrimonium communiter, vt contrahi solet, antequam consummetur, dissolubile sit quoad torum; nihilominus tamen illud inter Adam & Euam coniugium, etiam ante copulam fuisse omnino quoad ipsam indissolubile. Attexam verba Catharini: Et adduxit eam B ad Adam, &c. id est, hoc ipsum in mulieris mentem inspirauit, vt ad illum, ex quo sumpta erat, accederet tanquam ad virum suum, & coniugem inseparabilem; quamobrē & ipse quoque agnouit, eam ex seipso esse, & icirco diligendam quę ad ipsum veniebat, tamquā suam recognoscens originem. Et denique complectenda erat, consummandūmque matrimonium, quod ipse Deus tanquam conciliator & paranymphus miris modis instituit & firmauit, & tanquam pater & dominus iussit; vt hinc exemplo intelligeretur, matrimonia liberorum nō esse à turpibus personis, sed à proprijs parentibus, honestisve ac probatis C hominibus procuranda & concilianda. Ex illo autem tempore fuit inter Adam & Euam copula matrimonij omninò indissolubilis, quæ non talis est in alijs, priusquam carnaliter copulētur, quia non sunt vna caro, sicut illi erant. Ita Cathar. Pulchrè à Deo & Patre & Domino conciliatum est primum coniugium; & quidem à parentibus, non ab ipsis filijs, agendum est de sponso, de spōsa, de locanda filia, de filio vxorando, de dote, & reliquis, quæ ad coniugium pertinent. Ipse Deus homo factus Christus Iesus *Ioan. 2.* sua & matris suæ Virginis sanctissimæ, ac discipulorum præsentia cohonestare dignatus est nuptias in Cana Galilææ, vt gratiam quoque suam, matrimonio in sacramentum deinceps in lege gratiæ instituendo, impertiret. Quo in loco illud mihi notandum occurrit: *Nuptiæ factæ sunt & erat mater Iesu ibi, vocatus est & Iesus*, &c. Primò quidem D mater inuitata, subinde verò filius vocatus est ad nuptias. Si ergo Christus Dominus vt nuptias alienas sua præsentia commendaret, & gratia miraculóque nobilitaret, non primò ad illas accessit, sed præeuntem matrem subsequutus, imò, & à matre vocatus; quæ tanta obsecro temeritas & insania filiorum, & impudentia etiā filiarum; vt non consciis parentibus, imò & repugnantibus atque eiulantibus coniugia periculis ærumnisque plenissima inire, comparareque audiant? Venit ad nuptias (inquit Augustin.) qui instituit nuptias, & nuptiarum celebratores præsentia suæ virtutis honorat. Ad cum præterea finem (quod E mihi quidem videtur) vt doceat coniugium sine Deo, eiúsque præsentia, ductu virtute, præsidio, & gratia non aggrediendum, quo in statu summè arduo, & laborioso, necessaria omninò sunt Dei præsidia. Vocatus est, & Iesus. Nam sine Iesu periculosæ sunt nuptiæ, omni ope destitutæ, miserabiles sibi coniugati timeant euentus. Negauit ter Dominum Petrus in atrio pontificis; profectò, (vt egregiè notauit Ambros.) si propè Christus adesset, Petrus non negaret. Etenim in horto aggressus est Petrus districto gladio totam armatorum cohortem: vnde quæso tantus ardor

Mulieris cognitio, vnde formata est.

Cathar.

Coniugia quidam paranymphi conciliare debeant.

Coniugiū primum in quo à reliquis differat.

Ioan. 2.

Coniugia non filij, sed à parentes conciliens.

S. August. Nuptiæ honoratæ à Christo.

Coniugiū cum Deo aggrediendum.

D. Ambros. Christi præsentia vtilis.

ardor animorum in Petro? quia nimirum propè Iesus erat. Omnia enim possum in eo, qui me cõfortat, ait Apostolus. Quanuis autem graue sit matrimonij iugum, facile tamen portabitur, si

Clem. Alex.

Iesus adsit, vt disertissimè profatur Clem. Alex. *3. pedagog.* 7. Ita (inquit) incedendum est, vt conuenienter Verbo ingrediamur, & si cui adsit vxor, & filij, domus nequaquam est onus, quæ cum prudente viatore migrare didicerit.

S. Chrys. *Nuptiae celebrandi mos exstimlat.*

4. D. Chrysost. passim, & integris ferè homilijs inuehitur in prauos & corruptissimos hominum sua ætate mores, in celebrandis nuptijs; vbi lusus, cantus, & plura alia potiùs meretricia, quàm honesta; & turpitudinum ethnicarum potius, quàm Christianæ fidei, & pudoris sigoa, & documenta audiuntur, videntur, & actitantur; infelixque sponsa, suas inauguratur ouptias ab omnibus libidinum irritamentis. Quam quæso disciplinam coniugalis honestatis, in tanta lasciuientium tum iuuenum, tum mulieicularum licentia sibi propositam oopta intuetur, vt inde suos in posterum mores effingat, vitámque instituat Christiano coniugio dignam, & in matrem deinde familiàs se componere addiscat? Sed satius multo erit audire sanctissimum Doctorem

S. Chrys.

ita proloquentem *homil.* 12. *in* 1. *Corinth.* Quánam ratione non sit maximè repreheodendum Virginem semper clausam, & à teneris annis pudorem edoctam repentè coactam omnem effundere verecundiam, & à principio ouptiarum impudentiam ediscere? Et cum luxuriosis, & impudicis hominibus, & scortis effœminatis cõsuetudinem conciliare? Quod enim sponsæ malum in die illa non inseritur? impudentia, temeritas, inuereeundia, inanis gloriæ cupiditas? Etenim singulos dies tales habere vellet: pulchram quidem habebit continentiæ doctrinam sponsa, cùm talia & vidit, & audit. Quidnam enarrare posset quispiam ipsas cantilenas, quæ omnis incontinentiæ plenæ sunt, proteruos amatores, concubitus illegitimos, domorum euersiones, & innumeras inducunt miserias, in quibus plurima amici & amatoris, amicæ & amatæ appellatio versatur: & (quod grauius est) virgines ijs adsunt, omoem exeuntes pudorem in ouptæ honorem, vel potiùs contumeliam, & suam proiicientes salutem, & eum impudicis adolescentibus, impudicis cantilenis, turpibus verbis, satanæ concordia ignominia afficiuntur. Nunc verò saltat virgo in communi incontinentium iuoenum spectaculo turpiter, & non videtur tibi scorto contemptibilior? Certè cùm ouptiæ res honesta sit, & quæ genus oostrum continet; & multorum bonorum causa, cùm ægrè id ferret dæmonis iniquitas, videréque contra fornicationem munimenta fieri; alia ratione omnem induxit fornicationem. Hactenus Chrysost. Vide ibidem plura in eandem sententiam.

Nuptiæ à diabolo vitiantur. S. Chrys.

5. Aduertit optimè sanctissimus Pater, quanto studio dæmonis iniquitas incubuerit; vt matrimonium, quod præter alia in remedium incontinentiæ statutum à Deo fuit, omni turpitudinum labe dedecoret, & in eo celebrando innumera & impudentissima libidinum conflet incitamenta. Dic oro te, qui capitali inuectus odio vrbem hanc innumerabili habitatam hominem multitudine (vt est omnium, quâ patet orbis, emporium longè celeberrimum) Olysiponem grauissimis repentè morbis lue pestifera, & conglobatis inde gentium funeribus deformare cootenderet, quoniam alio aptiore ad communem perniciem stratagemate aboteretur; quàm vt puteos, fontésque, è quibus aquæ in commune petuntur, iniecto veneno inficeret? Fons, planè fons, est matrimonium, è quo totum profluit hominum genus; omnia vitæ instituta, Reipublicæ tam Ecclesiasticæ, quàm secularis ordinis gradúsque vniuersi oriuntur;

Coniugium fons est.

quod ergo exitium non consequetur, vbi coniurante ad huiusmodi perniciem inferno, matrimonium infinita & fœdissima turpitudioum lue, ac veneno plurium etiam malorum cuiosque geoeris infectabitur? Deinde si tam puttida vermibúsque corrosa totius humani generis arbor, aut radix erit; quæ non in ramis, folijs, fructu, purulenta sanies pullulabit? Valet etiam hic locus contra adulteros, qui verbis Adami hominum parentis aduersantur; matrimonium summa coniugum vnitate firmum ratúmque dilacerant, & carnem suam discerpunt. Quo in sensu Tertullian. *lib. de Monogamia, cap.* 9. sic edisserit. Adulterium est, cùm quoque modo disiunctis duobus alia caro, imò aliena miscetur, de qua dici non potest, hæc est caro ex caroe mea, & hoc os ex ossibus meis: semel enim hoc factum & pronunciatum fuit ab initio, ita & nunc in aliam carnem non potest conuenire; nemo tamen hoc Tertulliani dicto abutatur, ad confirmandam hæresim, quæ quia secundas ouptias, vt illicitas damnat, ab Ecclesia Christi damnata iam pridem est. Quò autem prorupe-rint ameotiæ, nonnunquam illi, qui legitimum, purum, sanctúmque torum, pro illegitimo, impuro, & impiissimo abiecerunt, deplorandum omninò est. Pulchrè in eam sententiam sæpiùs proclamat D. Chrysost. illa nuncupatim ex *homil.* 4. *in Roman.* verba subiiciam. Quemadmodum fieri sæpè videmus, vt qui ciborum appetitionem amiserint, terram ac lapillos comedant, quique impotenti siti correpti fuerint, ij & cœnum quoque oonnunquam ad bibendum appetant; ita & illi ad illegitimum amorem efferbuerunt. Heu quæ tanta insania viro est; vt spreta nobili, pudica, & pulchra coniuge; cum aocilla deformi, aut cum turpissima meretricula versari.

A coniugio vitiato quātum damnum

Tertul. *Adulteri perstringuntur.*

S. Chrys.

Coniugum patientia.

9. Arbitror in bis verbis, *hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea*, intelligi etiam posse oon modò amorem mutuum coniugum; quippe cùm voa sint caro, vnúmque os, sed etiam (quod inde sequitur) egregium patientiæ mutuæ documeotum, quasi dixerit vir, & mea fortitudo, & mea infirmitas est in muliere. Alter io altero suam agnoscet duritiem, suámque vitiositatem; ac prudenter patientérque feret. Quis verò ab his ortus pareotibus; ita omni vitio liber ac purus iouenitur; in quo saltem aut ossis rigor, aut carnis imbecillitas haud inesse videatur? Planè ita constitutum à Deo scimus, vt nullus in hac vita, etiam sanctitatis prærogatiua conspicuus à minimis ac leuissimis vitiis immunis viuat; quod valdè coonducit ad propriam cuiusque cognitionem, & animi modestiam, atque virtotum omnium fuodamentum, humilitatem. Hæc doctrioa passim inculcatur à D. Gregor. referam tantùm quod scribit 3. *dialog. cap.* 14. In primis enim loquens de Isaac Spoletano, hæc enarrat. Hic cum virtute abstinentiæ contemptu rerum transeuntium prophetiæ spiritu orationis in-

A vitijs nemo immunis.

S. Ambro. *Risu vir sanctus perten-tatur.*

tentione, esset incomparabiliter præditus. Vnum erat, quod in eo reprehensibile esse videbatur, quia nonnumquam tanta ei lætitia inerat, vt illis tot virtutibus nisi sciretur esse plenus, nullo modo crederetur. Ita Gregor. De S. Petro Apostolo scribit Paulus 2. Galat. *In faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat.* Vbi quis mirabitur & Pauli reprehensionem, & Petri culpam. Optimè igitur Theophylact. aduertit. Vltrò (inquiens) dicimus Petrum subiisse conuitia, vt exemplo cæteris ad tolerantiam esset. D. Thom. hinc infert Apostolos ex fragilitate humana peccasse venialiter. Et confirmat ex illo 1. Ioan. 1. *Si dixerimus, quia peccatum non habemus*, scilicet veniale, *ipsi nos seducimus.* Additque Angelicus doctor: Ex prædictis habemus exemplum: prælati quidem humilitatis, vt non dedignentur à minoribus & subditis corrigi; subditi verò exemplum zeli & libertatis, vt non vereantur prælatos corrigere, præsertim si crimen est publicum, & in publicum multitudinis vergit. Hæc D. Thom.

Gal. 2.

Theoph.

S. Petrus exemplum humilitatis.

S. Thom.

Apostoli peccarunt venialiter.

1. Ioan. 1.

Prælatis & subditis exemplum.

7. Cæterùm, quòd ad maiorem perfectionem virorum sanctissimorum lapsus iste in leuiores culpas accedat, idem Gregor. ostendit Isaac illius risum excusans. Magna (inquit) est omnipotentis Dei dispensatio, & plerumque contingit vt quibus maiora bona præstat, quædam minora non tribuat, vt semper eorum animus habeat vnde se ipse reprehendat, quatenus dum appetunt perfecti esse nec possunt, & laborant in hoc, quod non acceperunt, nec tamen elaborando præualent in his, quæ accepta habent; se minimè extollant; sed discant, quia ex semetipsis maiora bona non habent, qui in semetipsis vincere parua vitia atque extrema non possunt. Hinc est enim, quòd perducto Dominus ad terram repromissionis populo, cunctos fortes atque præpotentes aduersarios eius extinguens, Philisthæos, atq; Chananæos diutiùs reseruauit, vt sicut scriptum est *Iud.* 3. in eis experiretur Israël; quia nonnunquam, vt dictum est, etiam quibus magna dona tribuit, parua quædam reprehensibilia reliquit; vt semper habeant contra quod bellum gerant; & deuictis magnis hostibus mentem non erigant; quando eos adhuc aduersarij etiam minimi fatigant. Fit itaque, vt miro modo, vna eadémque mens, & virtute polleat, & ex infirmitate lassescat, quatenus & ex parte constructa sit, & ex parte se conspiciat esse destructam, vt per bonum, quod quærit, & habere non valet; illud seruet humiliter, quod habet. Sed quid mirum quòd hoc de homine dicimus, quando illa superna regio in ciuibus suis ex parte damna pertulit, & ex parte fortiter stetit, vt electi Angelorum spiritus, dum alios per superbiam cecidisse conspicerent, ipsi tanto robustiùs, quanto humiliùs starent? Illi ergo regionis suæ etiam detrimenta profecerunt, quæ ad æternitatis statum ex parte suæ destructionis est solidiùs instructa. Sic ergo, & in vnaquaque anima agitur, vt in humilitatis custodiam aliquando ad lucra maxima ex minimo damno seruetur. Hæc omnia Gregor. At solus ille inter homines homo Deus, nec vlla vitij labe aspersus est, nec proinde humilitati eguit, sed vt tolleret peccata mundi agnus innocens, inter iniquos deputatus; & crucifixus est. Post agnum Dei, agna etiam immaculata, quæ Deum peperit, tota pulchra est, & macula non est in ea, *Cant.* 4. Culpam Virgo sanctissima, nec originalem, nec

S. Gregor.

Sancti viri leuioribus culpis notati.

Iud. 3.

Humilitatem in sanctis Deus requirit.

Cæli ruina & reparatio.

Christus & Virgo sine culpa passi sunt.

Cant. 4.

A actualem vllam contraxit, & tamen vitæ humanæ miserias vti & Filius subiuit, & pertulit. Prima post Filium passionis & humiliationis calicem hausit. Mysticè intelligo de Virgine Deipara illud Sophon. 1. *Scrutabit Hierusalem lucernas.* Etenim & venæ & viscera sanctissimæ Virginis dolorum cuspide non tentata modò, sed transfixa patuerunt. At iuxta Bernard. *serm.* 55. *in Cant.* quid tutum in Babylone, si Hierusalem manet scrutinium? Denique Adam mihi videtur optimi principis ac prælati specimen gerere: videt se caput mulieris, & tamen eam non despicit, vt quidpiam exoticum, & abiectum: se verò ipsum non effert in eum superbiæ tumorem, quo plerique inflati, cùm in altum euehuntur, & cæteros dispiciunt, & seipsos velut altioris naturæ suspiciunt: quo fit, vt à subditis odio habeantur; nec illos rectè instituant, quibus superbi & inclementes videntur. Dicant ergo: Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Pulcher locus in hanc sententiam peti potest ex Epistolis Pauli ad Timoth. in quibus sic exorditur: *Timotheo dilecto filio in fide, gratia, & misericordia, & pax.* Vbi Theophyl. Nusquam alibi in ipsis Epistolarum primordiis misericordiam est comprecatus, nisi hoc loco, quod sanè ex caritatis vehementia quadam, cum Timotheo filio, bona quamplurima, vt eueniant concupiscit, effecit: quippe quem formido cepisset, quæ solet parentes inuadere, dum ne quid filio aduersi contingat verentur: quemadmodum fecit cùm illi consuleret, vt stomachi prospiceret valetudini, simul etiam vt ostendat, qui alios instruunt, clementiores vt sint oportere. Hæc Theoph. Extremam rationem similiter attingens Rupert. Quia (inquit) Timotheus, vt fertur, feruentioris erat zeli, insigne autem prælatorũ est, misericordia. Dicant: Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea: vt proximum & subditum ament, sicut semetipsos, nec putent aliorum ossa & carnem aliùs esse naturæ, vt grauia miseris onera imponant, miseros tyrannico ritu diuexent, atque dilanient.

Sophon. 1.

S. Bern.

Adamus bonum principē & Prælatum gerit.

Superbia in Principe, & in Prælato.

1. Tim 1.

Theoph.

S. Paulus misericordiā cur Timotheo comprecatur.

Rupert.

Misericordia Prælatorum.

SECTIO XV.

Hæc vocabitur virago, quia de viro sumpta est.

s. VIsam primò mulierem Adamus (vti priùs animantibus, suum cuique, indiderat nomina) sic de suo nomine appellauit. Cùm enim mulieris substantia, de substantia viri fuerit desumpta, expedire intellexit, vti similiter de viri nomine suum nomen mulier mutuaretur. Ex quo illa edoceretur, quantopere virum obseruare ac revereri deberet, quippe vel ipso suo mulieris nomine præferret, virum suæ substantiæ fuisse principiũ. Cæterùm hæc etymologia in nomine mulieris, ex nomine viri deriuato, secundùm Hebræum idioma mirificè elucet. Nam, איש *ix*, vir. אשה *ixab*, mulier dicitur. addita tantùm vna litera. Quemadmodum Hispanicè, iisdem etiam consonantibus dicuntur *hombre*, *hembra*. quæ vocum consonantia non vsurpatur apud Græcos, nec Latinos. Nouarunt tamen aliqui, vt Symmachus, aut Aquila Græcè ἀνδρὶς à nomine ἀνδρός. Quod si Latinè formare de nouo vocabulum liceret, diceretur à viro vira. Nam virago, etsi aliqualem etymologiam à viri nomine retineat, potius

Adam mulieri nomen imponit.

Mulier virũ reueretur.

potiùs tamen significationem respicit, qua dicitur à viro Virago, quæ scilicet animo virili, constantia, & prudentia mulier prædita est. Ex hac istarum vocum cõsonantia colliges apertissimè, quod pro certo & indubitato habetur, videlicet Hebraicum idioma illud fuisse, quo primo Adam, eiúsque posteri vsi sunt: quippe cùm Hebraicè, *ix, ixah*, hoc de illo deriuatum, imò tãtùm vna notula dissimile, vir & mulier nominentur. Haud tacitus prçteribo mysterium, quod his nominibus contineri existimat Aben-Hezra *Prouerb.* 2. Sic autem scribit. In nominibus, *ix*, & *ixah* Dei nomen יה *iah*, continetur. Quod si ex vtroque ademeris *iod*, & *he*, manebit *ex*, & *ex*, id est, ignis, hoc est, mera crux, & molestia intolerabilis. Obserua igitur iuxta hanc vocum allusionem quandiu nomen Dei duarum literarum contractum perseuerat in nominibus viri & mulieris, tandiu manere verum & sanctum, Deique benedictionibus plenum coniugium; id est, tandiu Deum adesse, quandiu coniuges Deum timent, atque inter se debitum amorẽ retinent. Vbi verò Dei nomen abiiciunt, Dei legibus violatis, sese odiis, rixis, probris, maledictis impetunt, aut diuortio separantur, aut legitimo toto violato in adulteria labũtur; non iam virum & mulierẽ aut esse, aut nominari, sed ignẽ, & ignẽ, in hac vita calamitatum, in altera gehennalẽ & sempiternum.

Hebraicè loquebatur Adam. — Abea Hezra. — *Coniugij felicitas, & infelicitas.*

2. Paulisper hîc quæso persiste vt expendas, quàm certum id, testatúmque extiterit in domo Dauidis, quandiu in ea Dei nomen Inuiolatum honoratúmque fuit: quandiu Dei timor viguit, & coniugij ac pudoris iura, pactáque sanctissimè sancita obseruari visa sunt, mirum quantis & quàm multis diuinæ bonitatis ad vitæ præsentis gloriam, & ad virtutẽ, donáque cælestia animarum, benedictionibus Dauidica domus affluxerit? At vbi perfracto Dei timore, violatis coniugij legibus, Dei nomine abiecto, & honore posthabito peccatum omnia depopulari solitum introiuit, quis memorare poterit infinitam malorum diluuiem, quæ ad peccati ingressum inuecta est? Rectè quidem hanc tragœdiam commemorans Theodor. *quæst.* 32. *in* 2. *Reg. cap.* 16. sic ait. Domus nudata diuina prouidentia fuit instar scaphæ carentis gubernatore, & sustinuit vehemẽtes fluctus insanorum dæmonum. Sic ille. De eadem tragœdia sic D. Chrys. *super titulum Psal.* 3. *Psalmus David dum fugeret à facie Absalon filij sui.* Fugiebat (inquit) filium suũ Dauid, quoniam castitatem fugerat: fugiebat filium, quoniam matrimonium pudicum violauerat: fugiebat filium, quoniam legem Dei fugerat. quoniam alienam ouem in domum suam introduxerat, & eius pastorem interfecerat, qui erat è domo sua agnus, pastorem cornu petebat. Alienæ domui bellum intulit, & ex domo sua in ipsum bellum incitatum est. Vnde est fons peccati, illinc est plaga supplicij: quia ergo à præcepto Domini fugitiuus exúlque fuerat, propterea filium fugiebat. Hæc omnia D. Chrys. de domo Dauidis, qui alienum torum & adulterio & parricidio maculauit. Vniuersim autem de coniugatis disserens, qui multas & graues quotidie patiuntur & lamentantur ærumnas, & eas quidem in pœnam delictorum, quæ aliquando admiserint, paulo inferius ad hunc modum exorditur. Multi vel in hodiernum vsque diem bella habent in ædibus, & hic quidem oppugnatur ab vxore, illo verò obsidetur à filio, & vnusquisque angitur & affligatur, & pugnat, & bellum gerit, & bello vexatur: & nemo subducta ratione apud se cogitat, quòd nisi peccata seminasset, non in domo sua spinæ & tribuli succreuissent: nisi peccatorum scintillas occultasset, domus non conflagraret. Quòd enim peccatorum fructus sunt mala propria, & domesticos lictores Deus in peccatores elegit, testis est Scriptura *Isai.* 9. *& vltim. & ad Roman.* 2. Vxor tecum bellum gerit, ingresso tanquam fera occurrit, linguam tanquam gladium acuit. Res quidem valde molesta, ac difficilis, quòd auxiliatrix aduersaria facta est: teipsum tamen examina; nunquid in iuuentute, in mulierem noui aliquid attentaris, & quòd mulieri à te vulnus inflictum est, curetur per mulierẽ, & alienum vlcus propria vxor chirurgi officio fungens medicetur: & quamuis quæ secat ignoret, nouit tamen Deus medicus. Ipse enim ea tanquã ferro aduersùs te vsus est; & quemadmodum ferrum nescit quid agat, futuram autem per ferrum medelam nouit medicus: ita etiã licèt ignoret vxor quæ ferit, & maritus qui feritur, causam ictus: Deus tamen vt medicus nouit, quid conferat. Quòd autem mulier mala sit peccatorum colaphus, testis est sacra Scriptura. Mulier (inquit) mala viro peccatori dabitur. Et dabitur tanquam amarum antidotum quod peccatorum malos humores consumat. Hæc omnia Chrys. Papè quàm multis, & quàm infaustis nominibus malitia mulieris describatur! Fortunati ergo sua si bona norint, qui à tam multiplici peste procul semoti vitam agunt. Aduertant etiam viri coniugati, & sibi consulant: habent enim domi satellites, & carnifices pro diuina iustitia à maritis suorum scelorum pœnam exacturos.

Dauidis felicitas quàdiu virtutem coluit. — *Dauidis tragica infelicitas.* — Theod. — S. Chrysost. — *Peccatum quàm exitiale.* — *Familia infortunia propter peccatũ.* — *Mulier satellex diuinæ iustitiæ.*

3. Cæterùm quàm sanctum, Deóque acceptum illud erat coniugium, quod non satis collaudat D. Greg. Naz. *Oratione* 11. inter sororem suam Gorgoniam, & virum illius; paucula hîc referam. Fuit (inquit) citra supercilium pudica, cælibatus bonũ matrimonio admiscens. Non quia carni copulata erat, idcirco à spiritu disiũcta est, nec quia caput virum habebat, ideo primum caput ignorauit. Corporis quoque fructũ, hoc est, filios & nepotes, spiritus fructum effecit, vt quæ genus totum, & domum totam vnius animæ loco Deo purificarit. Vide plura de Gorgonia, quæ maritatis fœminis vti præstantissimum proponi debet exemplar. Veruntamen vt ad interpretationem huius loci redeamus, Tertul. ad significãdam hanc mulieris de viro assumptionem, pulcherrima vtitur translatione: ipsa (inquiens) delibatio masculi in fœminã. *lib. de resur. carn. cap.* 7. quasi quod minus, sed delicatius est in viro, hoc ipsum artificiosè delibatum mulier fit. Idem etiã *lib. de velandis Virg. cap.* 5. copiosius cõtendit mulieris nomen inditum ab Adamo absolutè significare sexum muliebrẽ, vt etiam cœlibes & virgines complectatur, non autem restringi ad solam proprietatem nuptarum exprimendam. Probatur (inquit) proprietas eius vocabuli ad sexum ipsum, non ad gradum sexus pertinere, quo communiter etiam virgines censeantur. Cum hoc genus secundi hominis à Deo, factum est in adiutorium hominis fœmina illa, statim mulier est cognominata, adhuc felix, adhuc digna paradiso, adhuc Virgo. Sic ille. Nota vocari mulierem à Tertulliano secundum hominem, atque eam felicẽ, & cœlo dignã, præcipuè quidem, quæ Virgo sit Deo tamen dicata. Idem inferiùs *eodem libro*: Vir (ait) Adam ante congressum nuptiarum, sicut & Eua mulier. Sic ille. Hæc vocabitur Virago.

S. Gr. Naz. — *Coniugiũ inter sanctos.* — *Gorgonia maritatis exemplar.* — Tertull. — *Mulier secundus homo.* — Tertull.

Nouum io Latio nomen interpres posuit in hae significatione, vt Hebraismum æmularetur. Quam etiam apposite (si quotidiana mala spectentur) mulier dici posset vorago, qua videlicet innumerabiles hausti perierunt. Fouea meretrix appellatur à Salumone. Infelix enim voraginem & foueam huiusmodi suo malo expertus est. Hinc illud optimè dictum à S. Cyrillo; Deceptrix est mulier: nam inter arma voluptatem habet, qua meos vincitor. Non caret mysterio, quòd in fornicatiooe nominis deriuati ex nomine viri איש, mulier appellerur אשה ixah; & nomeo viri vna litera (י) iod, qoæ apud Hebræos (vt moris habeot vii literis Alphabetieis pro notis oumeralibus) significat denariũ, dempta mutiletur: & ixah, nomen mulieris adiectam habeat h. quæ nota est quinarij, vt etiam hine intelligas hane necessariò fieri debere commutationem in coniugio bene morato, & instituto: vti vir de sua animositate nonoihil remittat, mulier autem ab infirmitate muliebri aliquantulum assurgat. Sciat vir quiequid honoris in vxorẽ contulerit, id omne in seipsum refundi; quicquid de se ad cohonestandam coniugem detrahit, non sibi detrahi, sed maiori cumulo accrescere, etiãsi suos titulos, sua omnium honorum ae dignitatum ornamenta impertiar vxnri, quin potius alia de uouo adiiciat, sibi enim oecat, sibi metit. Hine etiam absolutè matrimonij conditio exprimitur, qua de re in superioribus copiosiùs dictum à nobis est: nam vir oneribus coniugij prægrauatus succumbit, & emollitur; mulier autem fit robustior, & supra fragilitatem fœmineam, viro subnixa, inualescit.

A mala muliere grande malum. Prou. 22. & 23.

S. Cyrill.

Vir vxorem honorat.

4. Postremò, vt Adam nomenclaturam suam mulieri, suo de latere fabricatæ indidit, sic planè sublimiore quodam modo suum Deus nomẽ Iehooah, & suum Verbum caro factum Iesus communicauit Virgini Deiparæ, vtrunque enim in sacrosancto & ineffabili oomine Maria Hebr. continetur, vt verè & perdoctè ostendit eruditissimus doctor & magister meus Blasius Viegas *in cap. 11. Apoc. com. 2. sect. 1.* Subditur hie etiam in iis verbis, *quia de viro sumpta est*, ratio potissima; ob quam & nominis Mariæ prærogariua super omnem creatarum rerum nomenclaturam, & infinita donorum & gratiarum naturalium, ac supernaturalium plenitudo soli Deo comprehensibilis in Virginem effusa fuerit; quia nimirum de viro sumpta est, seu potiùs, quia vir de illa sumptus est, quia semper Virgo Deum hominem pepetit: Verbum enim, quia Deus omnipotens est, & quia filius, quid matri quæso denegaret? Matrem ipse Deus suam sibi elegit, & tanto Filio dignissimam matrem fabricauit. Est igitur dignitas matris Dei prima & summa regula, per quam metiendum etit quicquid Virgini à Deo collatum eredimus; & quænam obseero donorum & gratiarum ornamenta satis digna esse poterunt, vt infinitam illam matris Dei maiestatem si noo exornare, saltem illi cõgruero videantur. Hioc ego iam mirari desino, quaro diuini Euangelistæ in laudando Ioanne Baptista, aliisque describendis copiosiùs immorentur: at verò de Virgine Dei matre tam cõcisè loquantur. Dicet fortasse aliquis rei magnitudine pressos obticuisse, ratos videlicet silentio magis reuerendum illud diuinæ omnipotentiæ prodigiũ, quàm pauculis, iisque longè inferioribus laudum encomiis celebrandum: sentiat ita qui volet, & verè quidem sentiet. Ego verò sic apud me statuo abundè Euangelistas, summatim tamen vno verbo complexos quicqoid Dei omnipotentia Virgini impertiuit, dum contestantur omnes Mariam virginem illam esse, de qua natus est Iesus, qui est Christus Deus & homo.

S. Maria nomen ex nomine Dei.

Viegas.

B. Maria plenitudo gratiarum ex Filio.

De S. Maria cur parcè loquantur Euangelistæ.

SECTIO XVI.

Quamobrem relinquet homo patrem suum & matrem, & adhærebit vxori, & erunt duo in carne vna.

1. Adhærebit, Hebr. רבק *rabaq*; Septuaginta vertunt agglutinabitur, vxori suæ. Hebr. באשתו *besxto*, in vxore, aut cum vxore sua. Et erunt duo in carne vna. Hebr. לבשר אחד *lebasar echad*, in carnẽ vnam. Desideratur autem illud, *duo*; additum tamen à Septuaginta ad clariorẽ interpretationem. quo etiam vsus est Christus Dominus *Matth. 19.* cùm hoc testimonium adduxit ad confirmandum indissolubile vinculum matrimonij. Tertul. *lib. de velandis Virginibus, cap. 5.* contendit hæc verba pronunciata fuisse ab Adamo, non de prima illa muliere, quæ ab ipsius latere fuerat desumpta, sed de reliquis fœminis, quas sibi deinde viri essent in matrimonium copularuri, & hoc quidem prophetico spiritu. Sie enim ait: Non vtique de ipsa Eua dixit, sed in illas fœminas futuras, quas in matrice generis fœminini nominauit; alioquin non Adam relicturus erat patrem, & matrem, quos oon habebat, propter Euam; ergo non ad Euã pertinet, quia nec ad Adam, quod propheticè dictum est; de maritorum enim conditione prædictum, qui ob mulierem parentes suos erant relicturi, quod in Euam eadere non potuit, quia nec in Adam. Primò igitur discutiendum est, quò referri debeat, quamque vim habeat illud, *quamobrem*, siue vt est apud Matth. *propter hoc*, Hebr. על־כן *ghal-chen*; est quidem illatio, & consequutio ex antecedentibus. Nimirum præmissum est, Deum ab initio masculum & fœminam fecisse; & fœminam quidem de costa viri desumptam, item ad virum deductam à Deo paranymphum agente, ambos inter se coniunctos à Deo, & benedictione ipsius: crescite, & multiplicamini, mirificè honoratos. Ex his rectè infertur: Propter quod, siue, quamobrem, relinquet homo, &c. Sensus erit; summa est necessitudo, & cõiunctio viri, & vxoris, vt ex præmissis constat apertissimè: ergo huic tantæ coniunctioni, quæcunque alia, etiam filiorum erga parentes, posthabenda est. Etenim (vt hic animaduertit Procop.) cùm nuptiæ legitimæ parentes declarent: & secundùm eas genus humanum consistere oporteat; rectè & necessariò vxor antefertur parentibus. Sic ille. Bene vniuersale bonum particulari præponitur; atque adeò matrimonij ius cuicunque necessitudini ac propinquitati. Ex doctrina D. Thom. *super cap. 5. ad Ephes. lect. 10. & in 2. 2. quæst. 26.* colligitur, triplicem coniunctionem mariti & vxoris designari hoc loco; prima quidem est secundùm affectum amoris mutui, quo se coniuges vsque adeò diligunt, vt etiam parentes relinquant, & nonnunquã in amentiã & insaniam labantur ob immoderatum amorẽ, quod in barathrum ruit ille regum sapientissimus Salomon. Secunda cernitur in communi cohabitatione, & vitæ arctissima & omninò inseparabili cõsuetudine, quæ in verbo, *adhærebit*, exprimitur. Dicitur autem, *vxori suæ*, quia pluralitas vxorum, per se considerata vitiosa

Tertul.

Adam prophetat.

Coniugiũ necessitudo cunctis præferenda.

S. Thom.

Coniugum amor vehemens.

Coniugũ cohabitatio.

tiosa est, vt quæ repugnet perfectæ rationi matrimonij, vti à Deo primitus institutum est, nec proinde licita vnquam fuit, nisi ex dispensatione creatoris. Tertia coniunctio, est per carnalem copulam, quod significatur illis verbis, *erunt in carne vna*, id est, in carnali opere.

Vxorum pluralitas.

2. Similiter philosophandum est circa eadem verba, *Erunt duo in carne vna.* his enim de causis coniuges vna caro esse intelliguntur. nimirum propter vitæ communis societatem, propter generationis prolem, quæ ab vtroque tanquam ab vna carne carnalis fructus producitur; propter vnam, & communem & mutuam vtriusque coniugis potestatem corporis; caro enim mulieris, est caro viri, & caro viri est caro mulieris, quod D. Paul. edocet 1. *ad Corinth.* 7.

1. Cor. 7.

Ac de amore mutuo coniugum, quæ ratum, firmum, ac sanctum omnino esse necesse est, iam in superioribus non semel, nec strictè disputauimus; vbi ille, *In quem vnum scopum diaboli artes & tentamenta maximè diriguntur*, ab animis coniugum abolitus in rixas odiáque vertitur; totus domus eodem conuulsa impetu labefactatur. Sicut enim (inquit D. Chrysost. *homil. 56. in Genes.*) quando gubernatores inter se dissident, etiam, qui in naui feruntur, periclitantur: ita si discordes sint vir & vxor, verisimile est omnes, qui apud illos sunt, participes esse malorum. Honesto igitur moderatóque secundùm Dei leges amore coniugali, nihil aut sanctius, aut vtilius coniugibus solet esse. Contrà verò, si à ratione exorbitet, si Dei legibus obsistat, omnium est malorum seminarium; quid oro est magis deplorandum in vita mortalium, quàm in turpem insanúmque amorem corruere? Impudenter quidem, sed verè tamen Socrati Philosopho exprobrasse dicitur meretricula: Vno ego iactu oculorum multo plures Athenarum iuuenum ad me adduco; quàm tu tibi philosophiæ tuæ præceptis multos per annos præstare possis. Quid mirum (respondit Philosophus) cùm tu & illi deorsum præcipites viam tenentis declinem, at me præeuntem mei sursum in arduum nitantur ascensum. Sed tu meretricium amorem, non verò coniugalem adeò cæcum & furiosum putabis. Vide quid Salomoni contigerit; occæcatus insano coniugum infidelium amore tantus Rex, tantum sapientiæ humanæ ac diuinæ miraculum, eò prorupit amentiæ, vt conculcata Dei lege, turpissima turpissimis gentium atque mulierum ipsarum diis fabricarit; illísque passim thura obtulerit victimas pecudum, & animam ipse suam immolauerit. Quare optimè Eucher. & Rabban. dixerunt: Apparet in persona Salomonis mira excellentia, & mira subuersio, & flenda vorago. ergo ille Salomon tam turpiter lapsus est: vt (ait D. Hieronym.) fuerit, non vt priùs amabilis Deo, sed amator mulierum.

Coniugum discordia. — S. Chrysost. — *Socrates. Socratis dictũ egregium.* — *Amor meretricium.* — *Amor coniugum nimius.* — Eucher. Rabban. — S. Hieron.

Hebræa gentis insignia.

3. Inuictam Hebræorum gentem, post tot gentium deuictarum trophæa, post aperta maria, & aquarum hinc inde verticibus murorum instar, viam diuinitus stratam pedibus incedentium; post Ægyptum penè vniuersam refluentium vndarum gurgitibus interceptam, atque submersam; post innumera denique terra, mari, cœlóque edita miracula in præsidium illius populi, Moabitæ, non ausi bello & armis impetere: illo tandem nefario stratagemate vsi, mulierum impudicarum greges imò periculo-

Meretricium prælium.

Ben. Fernand. in Gen. tom. 1.

A sissimum exercitum in Hebræos iniecerunt; quo facto strages edita est animarum & corporum fœdissima; de qua Num. 25. vbi sic legimus: *Morabatur eo tempore Israel in Setim, & fornicatus est populus cum filiabus Moab quæ vocauerunt eos ad sacrificia sua; at illi comederunt, & adorauerunt deos earum, initiatúsque est Israel Beelphegor, & iratus Dominus*, &c. Huiusce peccari tam exitialis memoria tactus Dominus iteratis legum sanctionibus comminatus est extrema genti Hebrææ excidia, si cum infidelibus connubia in consequentes subinde annos contrahere auderent. At idem Dominus in lege gratiæ per Paulum fidei tubam, atque Euangelij B præconem (vt vocat Chrysost.) fidelem cum infideli coniuge cohabitare (modò sit absque iniuria creatoris) liberè permisit, quod expendens Procop. in locum citatum ex numeris rationem assignat egregiam huius à Deo facti discriminis. Cùm populi (inquit) Hebræi socordia Deo esset cognita, alienigenis vxoribus illis interdixit; Christianis verò, qui in fide agunt, cum illis conuersari per Paulum permisit: nouit enim, quòd idonei simus magis vtilia suadere, quàm noxiis obtemperare. Hæc ille. Secundùm hanc interpretationem Procopij obserua, quàm parum fidelitati erga Deum ipsemet fideret Hebræorum, quippe quos nolit in apertum ac cer- C tissimum idololatriæ periculum inducere, si eum infidelibus connubia contrahere permisisset: contrà verò quantum de Christiana fidelitate sibi polliceatur, cùm huiusmodi coniugium permanere velit, hauddubiè sperans fore, vt fidelis coniux infidelé ad Deum ab omni errore superstitionéque conuertat. Quod & sæpiùs contigit, & nuncupatim de matre Monica sic tradit S. August. *9. conf. 9.* Viro seruiuit, vti domino, & satagit eum lucrari tibi, loquens te illi, ô Domine, moribus suis. Denique virum suum iam in extrema vita temporali eius lucrata est tibi, nec in eo iam fideli planxit, quod in nondum fideli tolerauerat. Sic Aug.

Num. 25. — *Hebræorũ meretricatio.* — S. Chrys. — Procop. — *Christiani præstant Iudæis.* — *Christiani ad conuertendũ vii.* — S. Aug.

D 4. Deinde verò nimius & immoderatus coniugum amor adeò nonnunquam exorbitat, vt in zelotypiam efferuescat. quo furore in rabiem amentiámque perciti non humanam & cum ratione coniunctam vitam agunt, sed vti belluæ efferantur, aut inferorum furiæ potiùs deplorandis sæpius famæ, rei familiaris, domus, vitæ, atque adeò animarum excidiis debacchantur. *Zelus* (dicitur Prouerb. 6.) *& furor viri non parcet in die vindictæ, nec requiescet cuiusquam precibus, nec suscipiet pro redemptione dona plurima.* Rectè quidem Euripides in Hippolyto, tyrannũ virorum appellauit amorem istum zelotypia excandescentem. Sed spriore translatione depingitur Cant. 8. vbi legimus, *Fortis est vt mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio.* Dicitur verò dilectio fortis vt mors, (præter alios) etiam hoc E sensu non minus apposito, quòd amantis animam quodammodo à suo corpore separet, & in amati corpore reponat. Sic conglutinata est anima Ionathæ animæ Dauid, 1. *Reg.* 19. Sic Paulus totus Christo adhærens, iam non viuit in se, sed in Christo, 1. *Corinth. 6. & ad Galat.* 2. Vnde affirmat D. Dionys. *lib. 4. de diuin. nom.* Amorem (de diuino loquitur) extasim, seu mentis excessum facere, ita vt amator non iã vitam suã, nec in corpore suo, sed potiùs in alieno, & vitam alienam (id est, vitã amati) sibi viuere videatur. Satis vulgatum est illud Poëtæ, moritur quisquis amat.

Prouerb 6. — *Zelotypia furor.* — Euripid. — Cant. 8. — *Amor amantem necat.* — 1. Reg. 19. — 1 Cor 6. Ad Gal. 2. — S. Dionys. — *Amor mortis similis.*

Zelotypi insomnium.

A Ex hoc ergo amore instar motus animam à corpore foras abducente, vehementior ille ardur exoritur, quem *zelum* & *zelotypiam* appellamus. Et pulchre quidem furiis inferorum atque laruis, paulo antè, hoc perciti æstu persimiles esse statuimus, sic miseri non sui compotes, noctu inuigilant, interdiu cruciantur, fame sitique enecti vitam trahunt infelicem, aut perpetuò commoriuntur, suimetipsorum carnifices. Et bene spectra nocturna; quippe tenebras amant, pallore deformi, exosa facie, fronte liuida, oculis tristi cruore rubentibus metuendi, hac illac bacchantur. Nocte aguntur in furias, & sole clariùs contestantur quidquid præ zelotypia confingunt.

Zelotypia figmenta.

Ac sæpenumero euenire solet, vt hæc omnia dicta, facta B cogitatáque meræ sint ineptiæ, puerilia terriculamenta, fabulæ, næniæ, nocturnæ vmbræ, atque insomnia, & nihilominus hinc odia, rixæ, probra, conuitia, vulnera, diuortia, cædésque & parricidia nascantur. Ad huiusmodi zelotypiæ figmenta sic exitialia describenda optimum mihi videtur illud portentum quod narratur 2. *Paral.* 20.

2. Paral. 20.

Etenim regnante Iosaphat pio & sancto rege, Moabitæ, Amonitæ, Syri, infinitáque gentium aliarum multitudo instar locustarum effusa, vrbem regiam Hierusalem obsederunt; inuicta planè acies, si humano brachio obsisteretur. At populus Dei cum rege Iosaphat in preces ante C Deum procumbens, oratione, non armis bellum aggreditur, victoriam reportat, triomphum agit, omnium maximè memorabilem.

Iosaphat victoria.

Nimirum procedit ex vrbe Iosaphat cum armato exercitu, sed in fronte, vt sacræ literæ testantur, statuit cantores Domini, vt laudarent Deum in turmis suis, & antecederent exercitum, ac voce consona dicerent: Confitemini Domino, quoniam in æternum misericordia eius. cúmque cœpissent laudes canere, vertit Dominus insidias eorum in semetipsos, qui egressi fuerant, vt pugnarent contra Iudam, & percussi sunt. Namque filij Amon, & Moab consurrexerunt aduersùm habitatores montis Seir; vt interficerent & delerent eus: cúmque hoc opere perpetrassent, etiam in D semetipsos versi mutuis concidere vulneribus. Vides tam prodigiosam stragem, neque tamen hostes in hostes, sed amici aduersùs amicos iisdem in castris, sub iisdem signis, & confœderati subitò in semetipsos conuersi, hostilia & signa, & arma, & clangorem tubarum, strepitum equorum confingentes, vbi Sacerdotum & Leuitarum cantus modulatissimi, Deique laudes personabant, mutua sunt internecione deleti. Proh quàm multæ in orbe familiæ, vbi zelotypiæ flamma exarsit, labefactatæ conciderunt! & quidem instigante dæmone, qui coniuges, qui amici, qui toro, & vitæ contubernio prorsus fideles inter se agebant, subitò chimæras, & inania spectra somniantes, tan-E quam infidi, adulteri, hostésque truculentissimi essent, sese mutuò lacerarunt.

Zelotypia Philist. 1. Reg. 14.

En (vt scribitur 1. *Reg.* 14.) de Philisthæis furore bacchien ex inani timore agitatis; versus fuerat gladius vniuscuiusque ad proximum suum. Quo malo multæ sæpenumero familiæ ob zelotypiam similiter conflagrarunt. graue malum est zelotypia, & desinit in insipientiam, vt ait D. Chrysost. *homil.* 55. *in Genes.*

S. Chrys.

Ergo si huiusmodi zelo æstuantes, insania laborant, quid quæso malorum de insanis, iisque furore & rabie percitis non timebitur? Pulchrè igitur adiungitur à

A Salomone, *Et sicut infernus æmulatio.* Hebr. zelus, aut zelotypia; totam quippe gehennam, incendia, cruciatus, dolores, eiulatúsque illos inamabiles damnatorum suo gestant in pectore, qui in coniugalem zelotypiam exarserunt.

Zelotypia infernus dicitur.

5. Quanquam verò commune hoc vitium est homini, & mulieri; tum vel maximè insanire, hoc morbo miseræ videntur fœminæ vsque adeò, vt zelotypiæ furore concitatæ, non in viros tantùm, à quibus ita læduntur, sed in filios, quia illorum pignora, & nonunquam in semetipsas ob doloris impatientiam sibi mortem ferro, veneno, fune consciscen-B tes, deseuire videantur. quocirca, cùm tria numerentur ab Ecclesiastico *capite* 26. periculosissima & molestissima, quartum tamen omnium malorum grauissimum concluditur esse mulier zelotypa.

Mulier Zelotypa. Eccles. 26.

Sic autem habetur. *A tribus timuit cor meum, & in quarto facies mea metuit: delaturam Ciuitatis, & collectionem populi, & calumniam mendacem, super mortem omnia grauia: dolor cordis, & luctus, mulier zelotypa: in muliere zelotypa flagellum linguæ omnibus communicans, sicut boum iugum, quod mouetur, ita & mulier nequam, qui tenet illam, quasi, qui apprehendit scorpionem.* Nota etiam zeli & æmulationis nomen hic accipi posse bonam in par-C tem, pro amore scilicet vehementi, quo iniurias, quæ in amatum irrogantur, audaci & forti animo vindicat, qui amat; ac propterea propellit, auertit, vincit amoris impetu quicquid impedit, & remoratur amorem.

Amor fortis. S. Ambros.

Sic D. Ambrosius *libro de Isaac & Anania*, *capite* 8. hæc verba exponens. Zelus (inquit) vt inferi, quia qui zelum Dei habet pro Christo, nec suis parcit. Idem *in Psalm.* 118. *sermon.* 16. Durus est zelus caritatis, qui non cedat infernis, cùm pro Dei zelo vnusquisque nec suis parcat. Iuxta hanc Ambrosij explicationem sanctissimi viri, qui rebus omnibus humanis, ipsáque (quod maius est) libertate voluntatis omninò abdicatis religiosæ vi-D tæ instituto pro Deo se manciparunt, diuini amoris zelo impulsi, nec suis, imò nec sibiipsis, pepercerunt.

Religiosi zelo Dei impulsi.

Et omnium maximè illustrissima cohors martyrum hoc zeli ardore visa est eminere, ij quidem cum primum in exercitu Christi Domini agmen ducunt, bonorum expoliationes, irrisiones, probra, cruciatus, mortem denique acerbissimum, zelo amoris Dei armati alacriter pertulerunt.

Martyrum zelus.

Quam ego Christi cohortem lucidissimam, atque fortissimam potiore ratione ἱερὸν λόχον, hoc est, sacrum manipulum, censeo nominandam, quàm illam exercitus Thebani partem, quam Athenæus *libro* 13. scribit eo sic nomine appellari solitam, quòd in ea robur esset exercitus; at-E que illi, velut sacræ anchoræ tota belli moles inniteretur: constabat autem ex iis, qui se amantes profiterentur; mira enim vis est amoris, alacres, fortes, robustos reddit; nulla tanta vis in orbe est, quæ amori non cedat; triumphat etiam, autore Bernardin. de Deo amor.

Athen.

Amor vincit omnia.

S. Bernard.

6. Quòd verò zelo iusto, & pio amoris coniugalis, alter alteri contumeliam inflictam, morbum, luctum, aliámve calamitatem alterius, coniux & dolere, & plorare, & qua possit ratione propulsare debeat, mirum in modum ostendit

Coniux coniuge irascitur.

locus

Num. 12.

locus ille. *Numer.* 12. vbi sic scribitur: *Locuta est Maria & Aaron contra Moysem propter vxorem eius Æthiopissam.* Enimuero cùm in vita, moribus ac persona Moysis nihil omnino, quantùuis inuidi, vitiosum inuenirēt, quod homini sanctissimo exprobrarent: irridebant tamen & exsibilabant, vt perperam & abiectè coniugatum, quippe eùm nigram Æthiopissæ vxoris faciem pro summo dedecore haberent. Debitum igitur erat tantæ contumeliæ, vti Moyses iniurias illatas vxori vindicaret, sin minùs facto, at certè seuera aliqua obiurgatione. Sed vide quid statim subiiciatur. Quod cùm audisset Dominus, iratus est. Quo significatur Moysē tametsi probria ac maledictis in vxorem iactis imperitum, neququam ad vltionem expetendam produsse; eam verò sibi Deum supremum iudicem ac vindicem atrogasse, vt pro seruo suo aduersùs maledicos, & irrisores iracondiam suam exprometet. At dicet aliquis, nimis socordem, parúmque amantem vxoris se Moysem exhibuisse, vt qui ne verbum quidem fecisset pro deprecando vxoris dedecore, & ipsa ab omni conuiciorum labe vindicanda. Proinde adiungitur: *Erat enim Moyses vir mitissimus super omnes homines, qui morabantur in terra.* Quo Moyses excusari videtur, quòd coniugem cōuiciis appetitam non vindicarit. Sensus igitur est, grauis quidem contumelia Moysi ab Aaron, & Maria, Æthiopissam coniugem irridentibus illata est, perculit animum mariti probrosa aduersùs coniugem contumelia; doluit, vt par erat, vehementer ille; sed ita perculsus animo non ad vltionem processit, non conuicia conuiciis diluit, non in verba irarum aculearúmque plena contra maledicos prorupit: fecissētque, si dolori succomberet, si zelo maritali, si amore in coniugem stimulari pateretur; sed tacuit tamen, alto silentio premens dolorem, quia mitissimus omnium erat mortalium; qualibet enim mansuetudine minore præditus ad vlciscendam vxoris iniuriam moueretur; & hoc vno suæ patientiæ & mansuetudinis exemplo, tanquam omnium, quæ hominum memoriæ prodi possent, illustrissimo, lauream inter omnes in mundo mitissimos, & palmam se adeptum prædicauit. Atque insuper, nisi pro certo haberet Deum sibi iudicem & vindicem illicò affuturum. Pulchrè suo cōmentario Procopius in locum citatum hæc omnia complexus: Contumeliam (inquit) famuli sui in domo sua fidelissimi sibi Deus propriam fecit: at Moyses summa animi moderatione tantam contumeliam pertulit, laudémque hanc suam in monumenta sua retulit. ita Procopius.

Moysis vxor irridetur.

Moysis mansuetudo.

Procop.

Moysis in vxorē amor.

Moysis qua summa laus.

Christi amor erga matrem.

7. Quamobrem relinquet Deus verbum (nostro intelligendi ac dicendi more) Patris sui sinum ac cælum; descendétque in terras, & adhærebit matri suæ Virgini, tam arcta & indissolubili coniunctione, vt illius verùs esse filius velit: ex illius carne carnēm sibi assumat, personæque suæ ac diuinitati sic aduniat; vt Deus fiat homo, & quod semel à Virgine assumat, nunquam dimittat, vti ex S. Ioan. Damasceno celebratur inter Theologos. Quis verò dignè valeat explicare quam pio (vt talem decebat Filium) & incomprehensibili amore Christus Dominus matrem suam Virginem sit prosequutus? Adhæsit filius Virgini matri toto vitæ suæ tempore comes inseparabilis. Atque in cælis consideus ad dexteram Dei Patris, matrem suam secum esse voluit corpore & animi gloriosam. At cur Dominus (inquies) in cælum ascendens non secum matrem detulit, & qui semper antea matri adhæserat, matre in terris derelicta recessit? Mouit hanc dubitationem D. Anselmus, & piissimè dissoluit *lib. de excel. Virg. cap.* 7. ad hūc modum. Sed ô bone Iesu istius tuæ dulcissimæ matris fili; quomodo potuisti pati, vt te in regnum tuæ gloriæ remeante, illam quasi orbatam in miseriis mundi relinqueres, & non eam statim tecum regnaturam assumeres? Fortassis Domine, ne tuæ cælesti curiæ veniret in dubium, cui potiùs occurreret, tibi videlicet Domino suo regnum tuum in assumpta carne petēti, an ipsi Dominæ suæ ipsum regnum iam suum materno iure effectum ascendenti. Nam vt in partes suo occursu diuideretur, quatenus pars tibi, & pars illi in primo aduentu obsequeretur, non deceret æstimo. Præsertim cùm tota sit tua, totáque per te eadem cælestis curia sua. Prudentiori ergo, & digniori consilio vsus præcedere illam volebas, quatenus ei locum immortalitatis in regno tuo præparares, ac sic comitatus tota curia tua festiuiùs ei occurreres, eámque sublimiùs, sicut decebat tuam matrem, ad teipsum exaltares. Sic Anselmus.

S. Ioā. Dam.

S. Anselm.

B. Maria cur relicta post ascensionem Filij

B. Maria assumpta in cælum a Filio.

8. Ad hunc locum miratur S. Rupertus Abbas, quæ causa demum illa fuerit, ob quam primus homo à Deo conditus, atque in paradiso deliciarum collocatus, vt præses rectórque animantium, & mundi huius inferioris velut alter in terra Deus: deinde mulieris adiutorio & solatio donatus, vt eum illa pariter orbem terrarum, cælúmque ipsum repleret, propagato à se humano genere, cuius caput & parens esset: nihilominus tantis ac tam multis à Deo beneficiis cumulatus, nullum grati animi signum præbuerit, & ne verbum quidem, aut de Deo, aut erga Deum protulisse legatur. Miratus est mulieris de suo latere architecturam, suam aduersùm illam animi propensionem exhibuit, nomen illi de suo indidit, de inuiolabili ad omnem vitam fœdere matrimonij leges sanciuit, toti suo generi deinceps venturo obseruandas: at idem in Dei laudes non perinde ac debebat, statim erupit; atque hāc ille assignat causam, cur in peccatum eum cadere Deus tandem permiserit. Peremptoria enim (inquit Bernard. *serm. de Euang. septem pan.*) res, ingratitudo hostis gratiæ inimica salutis, vias enim obstruit gratiæ, & vbi fuerit illa, iam gratia accessum non inuenit, locum non habet. Sic Bernardus. Huic ergo tanto malo occurrendum admonet D. Paulus *ad Ephes.* 5. illis verbis: *Gratias agentes semper pro omnibus.* in eo autem fundatur admonitio Apostoli, quòd quemadmodum semper & vbique Deus non cessat sua in nos conferre beneficia: sic ratio postulat, vt semper & vbique pro acceptis gratias habeamus; inde enim fiet, vt maiores in dies nouarum gratiarum cumulos ab eodem consequamur. Quare (vt ibi aduertit Caiet.) iam ipsa gratiarum actio nouum est beneficium. Quæ sanè prærogatiua est iustorum hominum, vt illo versu habetur Psalm. 111. *In memoria æterna erit iustus.* De hac igitur taciturnitate Adami disertissimè ita loquitur Rupert. *lib.* 2. *c.* 39. Hic tandem animaduertendū est quàm pertinaciter homo primus, homo terrenus, à creatoris laude mutus perstitit, quàm obstinaris labiis ab omni gratiarum actione abstinuit, & ingratum Domino silentium dedit. Formante Deo, & inspirante spiraculum vitæ, factus in animam viuentem, non suspirauit eodem spiraculo vitæ in creatoris sui faciem, vt adoraret, & eum glorificaret, & ei gratias ageret. Item ab

S. Bernard.

Ingratitudo perniciosa.

Ad Eph. 5.

Gratitudo debita & vtilis.

Caiet.

Psalm. 111.

Rupert.

Adamus, quia ingratus, expulsus.

eodem Domino Deo positus in paradiso voluptatis, nullas ei gratias egit, & taciturna ingratitudine tantum, támque facilem deliciarum Dei locum, quasi rapinam arbitratus occupauit. Ecce nunc tertiò diuinæ dignationis dono locupletatus est in eo, quod fecit ei adiutorium simile sibi, vt crescere & multiplicari posset, & de se vno propagata felici progenie terram viuentium repleret. Tribus planè diuinæ beneficentiæ dilatatus muneribus tacet adhuc, & nihil quod laudem Domini resonet eloquitur; nec vllum dilectionis, vel gratiæ verbum in ore eius fuisse Scriptura testatur. Qui ergo gratiam Dei non agnouit, non mirum, quòd ad hoc pertinet, vt & peccaret, & peccatum suum nõ agnosceret, quia res vicina est. eodem quippe intuitu, & suum malefactum, & diuinum erga se cognoscit homo beneficium. Hæc Rupertus.

SECTIO XVII.

Erat autem vterque nudus, Adam scilicet, & vxor eius, & non erubescebant.

Nuditas primorum parentum.

1. Est qui scribat primos parentes in statu illo felicissimo vestibus quidem non vsus, vt certum omnino est, sed loco vestium, diuino quodam splendore circumamictos, quali beatorum corpora, post vniuersalem resurrectionem induentur. At est figmentum. Nudi prorsus erãt, nec amictu aliquo egebant, cùm externa incommoda nulla essent, nec vlla in membris indecentia, nec deformis titillatio, aut occultanda, aut refrænanda appareret, ob quam pudore aliquo inuicem pungerentur. Illa etiam ratio Procopij optima est: videlicet, nuditatem nesciebant: nam si eam cognoscerent, facilè abstraherentur à cultu diuino, & huc toto pectore incumberent, vt pararent vestes, quibus nuditati subuenirent. At indumenta, quorum ars causa extitit, effecere, vt homines abdicarent otium, & laboribus se dederent. Cæterùm maximè nobis nocet labor, qui nos abducit à cultu Dei. Sic ille. Hinc argues errorem Platonis, qui somniauit cum antiquis Poëtis, mortales primæua mundi ætate (seculum aureum dixere) multos per annos sine vllo vestium tegmine nudos vixisse. Solo enim innocentiæ statu, eóque breuissimo, nõ verò ampliùs vltrà ea nuditas hominum perdurauit. Deinde cõuincitur impudentia illa, & belluina sanè barbaries hæreticorum, qui vocantur Adamitæ, eo quòd patrem Adamum nuditate illa sua exprimere pro summa religione habentes, toto corpore incedunt nudi; propudiosum gregem porcorum dices. Quasi nunc primus ille status innocentiæ vigeat, in quo filiis innocentis Adami, si nudi versentur, nulla vestium necessitas, nullúsque pudor inesse videatur. Vide obsecro in quàm turpe atque ignominiosum barathrũ hæretici prolabantur. Cæterùm in iis verbis, *erat autem vterque nudus*, discutiendis aliquantulum immoremur: ac paulo pòst, quod sequitur, *& non erubescebant*, enodabimus. Ergo D. Chrys. *homil. 16. in Genes.* ad hunc locum sic exorditur. Considera quæso eminentem beatitudinem, quomodo superiores fuerint omnibus corporalibus necessitatibus, quomodo terram, quasi cælum incoluerint: & cùm essent in corpore nihil corporale tulerint; neque tecto, neque veste, neque alio tali opus habentes. Porrò diuina Scriptura non simpliciter & absque ratione, hoc nobis significauit: sed vt cùm didicerimus vitam illorum tristitiæ dolorisque expertem, & Angelicum quendam statum (vt ita dicam) & postea viderimus illos omnibus illis destitui, & quasi è magnis diuitiis in extremam inopiam redigi, ipsorum peccato totum quod fit adscribamus. Nam, vt dixit beatus Moyses, quòd nudi erant, & nõ erubescebant, neque enim sciebant se nudos esse, mira gloria amicti, & maiore quàm vllus vestitus ornare posset, inquit, serpens erat, &c. Ita Chrysost. perquam appositè ad felicitatem illius primæui status: in quo nostri parentes nudi vestibus, sed amicti puritate & innocentia, æmuli Angelorum visebantur: ex quo tamen miseri sponte ceciderunt. Hoc ipsum leges apud Procopium hisce verbis. Alia vestimenta parata erant homini, si præceptum seruassent. Ea fuissent Angelica, diuina gratia vndequaque hominem circumlustratura; scilicet præmia virtutis, quæ diabolus omnia inhibuit. Sic ille. Bene Tertul. *lib. de pallio, cap. 3.* Hominẽ (inquit) quoquo primordio accipitis nudus certè, & inuestus figulo suo constitit. Sic ille. Atque vtinam illo virtutum & gratiæ diuini ornamentis amicti, non egeremus vestium terræ velamentis. Etiamnunc apud Deum licèt nostri oculi eò non pertingant, vt rectè obseruat D. Pet. Chrysol. *serm. 99.* Non hîc iam alget, vel confunditur nuditas, vbi hominem totum tegit venia: fidei facit calere vestitus. quinetiam ipsius primæ fœminæ nuditas sic erat extra omnẽ impudicitiam, ruborem, imò tam pura & virginei pudoris symbolum ac præconiũ, vt fœminarum velamina nonnisi post peccatũ inuenta fuerint, habitáque in signum virginei decoris amissi, & mulieris iam maritatę: quod egregiè ostẽdit Tertullianus *lib. de veland. virg. cap. 11.* ad hunc modũ: Principes generis Adam & Eua, quandiu intellectu carebant, nudi agebant; at vbi de arbore cognitionis gustauerũt, nihil primum senserunt, quàm erubescendum; itaque sui quoque sexus intellectum tegmine notauerunt.

Procop. — *Adamitæ hæretici.* — *S. Chrys. Parentũ primæua felicitas.* — *Peccati exitium.* — *Procop.* — *Tertull.* — *P. Chrysol. Iusti amicti apud Deum.* — *Tertull. Eua nuditas honesta.* — *Vestitus pudoris amissi symbolum.*

2. Nihilominus in hoc naturæ corruptæ statu infelicissimo necessarius omnino est vestium vsus ad propulsandas in primis aëris temporúmque iniurias, ita vt vita humana maxime corporum indumentis sustentetur. Deinde ad honestatem, vt tegantur illa præsertim corporis membra, quæ patere oculis, sine verecundia atque indecentia non possunt: ex quo fiebat, vt persecutionum temporibus illa pro summis, atque omnium grauissimis, supplicia tyranni non minùs crudelitate, quàm impudẽtia barbari ac scelerati purissimis ac sanctissimis Christi Domini virginibus hoc vnum irrogare consueuerint, vti nudis omnino corporibus ad ludibrium per vrbium plateas, & fora publica traherentur. Quod tamen omnium maximũ dedecus ac supplicium delicatissimæ & purissimæ Virginis pro sui spõsi fide atque amore constanter & alacriter perferebant: de vnaquaque illarũ illud memorari posset, quod D. Ambros. *in exhort. ad Vir.* de Sothere virgine pulcherrima scripsit, vbi adducta ad idolum adolere incensum noluit; ad hunc modum: Eam persecutor immanis palmis cædi præcepit, vt tenera virgo dolori cederet; aut pudori, at illa vbi audiuit hanc vocem, vultum aperuit soli inuelata atque intacta martyrio; & volens iniuriæ occurrit vultum offerens, vt ibi martyrij fieret sacrificium, vbi solet esse tentamentum pudoris,

Vestium vsus necessarius. — *Virgines sanctæ à tyrannis trahebantur nudæ.* — *S. Ambr. Sother virgo & martyr.*

goris; gaudebat enim dispendio pulchritudinis periculum integritatis auferri. Sic Ambrosius. Et quidem hæc supra omnem naturã constantia in virginibus honestissimis, quibus illa nuditas mortalium & lasciuorum maiori ex parte, oculis per vrbem oblata erat, omni tormentorum genere, atque morte ipsa acerbissima lōgè grauior; ab exemplo, & contuitu ipsius earundem sponsi oriebatur. Nam in reuelationibus ad sanctam Brigidam factis Virgo Dei mater passionis Dominicæ historiam enarrãs sic ait: Ad columnam alligatus Filius meus, nihil omnino operimenti habebat, sed sicut natus est, sic stabat, & patiebatur erubescentiam nuditatis suæ. Item postea in Caluario astante Filio meo sicut natus erat, nudo corpore, viuus tunc accurrens asportauit illi velamen, quo ille exultans intimè se velabat. Sic habet Deiparæ reuelatio. Ego verò nuditatem illam Domini in atrio Pilati, dum flagellis virgineum illud, ac diuinum corpus in oculis innumeræ multitudinis exderetur, pro acerbissimo dolorum omnium, quibus est in passione afflictatus, haberi & significari arbitror à Domino, dum in Psalm. 37. dicit: *Quoniam ego flagella paratus sum, & dolor meus in conspectu meo semper.* Vbi notandum est Hebraicè צלע *çelagh*, plagam, flagellum, & ab aliis leprã verti: apparebat enim Christi Domini corpus coopertum plagarum verberúmque vibicibus in similitudinem corporis lepræ notis distincti. Fuitque adeò acerbum hoc supplicium, vt per antonomasiam appellet Dominus dolorẽ suum, & ad quem vti omnium, quos in passione perpessus est, crudelissimũ perferendum à primo suæ conceptionis momento & oculos animúmque intenderit, & corpus ipsum futuræ carnificinæ apparuerit. Sed cùm in eo supplicio duo Christus pateretur, dolorem scilicet plagarum, & nuditatẽ corporis hostium suorum expositi oculis ad ludibrium: multo quidem acriùs videri se nudum quàm flagellari doluit, conquestúsque est Psal. 21. illo versu: *Ipsi verò considerauerũt & inspexerunt me.* quasi acerbiùs tormentum ab oculis nudum corpus contuentibus, quàm à manibus verberantibus infligeretur. Sed ô miseri, qui (vt bene aduertit S. Augustin.) considerauerunt, & non intellexerunt: conspexerunt, & non viderunt. vsque ad carnem oculos, non vsque ad Verbum cor habuerunt.

Brigid. — *Christi nuditas in passione.* — *Psalm. 37. Christi flagellatio.* — *Psalm. 21. Christus nuditatem ægrè doluit.* — *S. Aug.*

3. Ergo, vt in aliis Domini suppliciis ac doloribus, sic in ista nuditatis inuerecundia, & dedecore Christi Domini patiẽtis sanctissimi Martyres & Virgines pudicissimæ defixo animorum oculorúmque obtutu sua tormenta probráque quàm lætissimè sustinuerunt. Quod egregiè D. Bernard. *serm. 61. in Cant.* ad illa verba sponsi: *Columba mea in foraminibus petræ ostende mihi faciem tuam,* Cant. 2. sic persequitur. Non est quòd vereatur martyr exsanguem liuidámque leuare ad eum faciem, cuius liuore sanatus est, gloriosam repræsentare ad similitudinem mortis eius vtique in pallore auri, quid vereatur. cui etiam à Domino dicitur: Ostende mihi faciem tuam. Videri vult, & oculos militis sui in sua sustolli vulnera. Enimuero non sentiet sua, dum illius vulnera intuebitur. Stat martyr tripudians & triumphans, toto licèt lacero corpore, & rimante latera ferro, non modò fortiter, sed alacriter sacrum à carne sua circumspicit ebullire cruorem. Vbi ergo tunc anima martyris? nempe in tuto, nempe in petra, nempe in visceribus Iesu, vulneribus nimirum patentibus ad introeundum; si in suis esset visceribus, scrutans ea ferrum profectò sentiret, dolorem ferret, succumberet & negaret, nunc autem in petra habitans, quid mirum si in modum petræ duruerit? Sed neque hoc mirum, si exul à corpore dolores non sentiat corporis; neque hoc facit stupor, sed amor. Hæc Bernardus. Aduertit optime D. Hieronymus vellicans iam suo tempore vestium quarundam genus ad lasciuiam penè compositum, ablegauda penitus esse ea indumenta: quibus (inquit) amicta corpora nudantur potiùs, quàm operiuntur. Solent enim, vt experientia docet, vehementiùs ad libidinẽ incitare tennia & delicatissima quædam ex serico, aut alio adhuc rariore filo velamina, per quæ veluti per splendentia ea vitro, aut cristallo specilla probrosæ corporum partes sese ostentant oculis ad pellicendos animos. De quo maximè vestium ornato accipio illud Tertul. Studium periculosissimi decoris, elaboratæ libidinis suggestum. Christus Dominus de Ioanne Baptista ad Pharisæos prædicans: *Quid existis* (inquit) *in desertum videre? hominem mollibus vestitum? Ecce qui mollibus vestiuntur in domibus Regum sunt?* Matthæi 11. Vbi videns illis adhuc temporibus, non ita luxum inualuisse, vt extra Regum palatia delicatarũ ambitiosus vsus vestium in reliquum populũ diffunderetur. Sed quænam illa mollia vestimenta? Respondet D. Bernard. Vestimenta mollia sunt, quæ mollem efficiunt animum, *serm. ad sororem.* Addo & animum carneum, soli terræ, ac rebus caducis inhiantem. Etenim (vt sapienter adnotauit Procopius) nec vestium iura, nec pudor nuditatis ad illos attinebat: Quippe (inquiens) immortales gerebant spiritus. facta sunt vestimenta post præuaricationem, cum illis obnoxiis cōditioni mortali etiam naturæ eorum spiritus mutarentur. Hæc ille. Contra hanc vestiom vanitatem, imò & luxum effœminandis corporibus, turpandisque animis inuentum, mira est sanctorum Patrum & Doctorum contentio, & quædam quasi belli contra communem hostem coniuratio; attexã carptim, quæ occurrunt, eorum sententias.

S. Bernard. — *Cant. 2. Christus crucifixus martyribus videndum se præbet.* — *Martyres Christũ crucifixum intuẽtes animãtur.* — *S. Hieron.* — *Vestium genus lasciuum.* — *Tertull.* — *Matth. 11.* — *Vestitus mollis quis sit.* — *S. Bern.*

4. Vestium curiositas, deformitatis mentium & morum est indicium. Bernardus *de consider.* 3. Quanto ampliùs corpus foris propter vanã gloriam componitur, atque ornatur, tanto interius anima fœdatur & sordidatur. Idem *Super Missus est.* Serico & purpura indutæ Christum sincerè induere non possunt: auro & margaritis adornatæ & monilibus, ornamenta mentis & corporis perdiderunt. D. Cyprian. *lib. de habitu Virginum.* Vanum cor vanitatis notam ingerit corpori: non tanto curaretur corporis cultus, nisi priùs neglecta fuisset mens inculta virtutibus, Bernar. *Apologet. ad Gul. Abbat.* Sed quid in sanctorum Patrum sententiis, quæ penè sunt infinitæ commemorandis immoror? Etiam ipsos fidei lumine destitutos non latuit homines hæc veritas. Certè grauissima est Augusti Cęsaris illa sententia: Vestitus insignis, ac mollis superbiæ vexillum est, nidúsque luxuriæ. Suet. *in eiusdem vita, cap.* 73. Atque in fœminis periculosior multu est iste vestium molliũ vsus; quare audiant Clem. Alex. 3. *pædagog.* 11. Ea (inquit) quæ à fœminis ad luxum comparantur, ab eis tanquam pennæ detrahenda sunt, vt quæ instabilem superbiam, ac mollitiem inanésque voluptates procreent: quibus excitatæ, & quodammodo alatæ, sæpè à matrimonio resiliunt: quocirca fœminę honestè ornandæ, & pudico pudore astringendæ sunt, ne à veritate

S. Bernard. Vestiũ luxus damnatur. — *S. Cypr.* — *S. Bern.* — *Augusti de vestium luxu sententia.* — *Suet. Tranq.* — *Clem. Alex.* — *Vestiũ luxus fœminis perniciosus.*

veritate propter molliciem diffluant. Sic Alex. Nota quàm lepidè & appositè ambitiosæ istæ & molles vestes vocentur pennæ alæque fœminarum, quibus illæ suffultæ passim obambulant, & peruolant à propria domo ad alienas, imò ad plateas, & loca publica, vbi numerosior virorum cœtus, & earundem remigio alarum in aëra submotæ superbissimum & inanissimum, ne dicam etiam turpissimum exhibent suæ pulchritudinis spectaculum; ac demum à coniugali toro ad alienum subuolātes omni se infamiæ dedecore contaminant; & aliquando veluti auiculæ dum incautè volitant, in accipitris vngues incurrunt, hoc est, in corporis animæque interitum sempiternum. B At dicent aliquæ, quibus tota vita in vestium lenocinio sita est, nihil istorū malorum, quæ retulimus, in seipsis vnquam expertas esse, quippe quæ non ad prauum aliquem finem vestiendi, & comedendi studium direxissent; fuerit ità, vt volunt, sed ab illa proditione, de qua luculenter Tertul. lib. de cultu fœminarum, haud facilè sese expedient. Quid (inquit) alteri periculo sumus? quid alteri concupiscentiam importamus? nescio an impunè abeat; qui alicui fuerit causa perditionis; perit enim ille simul in tua forma, si concupierit; & admisit iam in animo quod concupiuit; & facta est gladius illi. Certè vt culpa vaces, ab inuidia non liberaberis; vt dum in alicuius agro latrocinium gestum est, C crimen quidem dominum non constringit, dum res tamen eius ignominia notatur, ipse quoque infamia aspergitur. Sic Tertul. & quidem optimè. Solent enim proditorum ædes æquari solo, æquatæque sale proseminari. at quid mali paries tectúmque admisit? Certè hoc fit ad summam execrationem delicti. Sic forma, sic lenocinium, vbi data est occasio scandali, laborat infamia apud Deum, & cum fœmina pariter in iudicium vocabitur.

Vestiū luxus fœminis, & aliis nocet.

Tertull.

5. Sed & hoc demus amplius fœminis, neque sibiipsis, neque aliis ex isto vestium luxu periculum vllum timeri; quorsum ergo tanta vestium pretiosarum est copia, & studium exquisitius; & D tantum in iis comparandis pecuniæ insumptum? Videant mariti suæ rei familiaris perniciem, ea hoc vxorum ambitioso & superfluo in vestibus cultu; certissimā exoriri: vxorias huiusmodi curas, studia appetitúsque immoderatissimos, moderentur, refrænent, circumcidant. Sic enim est innatus fœminæ iste luxus, vt ob ea etiam ratione videatur diuina Scriptura verbum illud, *ædificauit*, in mulieris efformatione vsurpasse. Est planè mulier, est ædificium, est tota domus, vt totum quicquid in domo est auri, argenti facti, & infecti, odorum, vnguentorum, ornamentorum, supellectilium in se vna exornanda studeat collocari. Ædes mulier est, at quæ bona familiæ, opes mariti sudoribus comparatas, recipiat conseruétque; non quæ lusui & luxui exponat ac disperdat. E Ædes mulier est, non palatiū aliquod regium in quo aulææ ex holoserico, & auro, in quo marmoreæ columnæ, & ea porphyretico lapide parietū sumptuosissima incrustatio: in quo picturæ, fontes, floribus consitæ areolæ, ad sensuum voluptates: sed quotidie videmus fœminarum studio, cælum, terrámque, & mare perlustrari, vt mulier veluti palatium adornetur; sint pigmenta, sint colores ad faciem poliendam, incrustandum; sint fontes liquorum, vt lauet, tergat & oleat; sint flores, iique ex auro & argento, & gemmis; sint ad induendum innumera & va-

Vir moderētur vxoris lenocinia.

Mulieris ambitiosus apparatus.

Mulier cur ædes dicatur.

Mundus mulieribus.

A ria amiculorum genera; neque his expletur ambitiosa vestiendi cura; totus impendatur mundus, vt mundus muliebris comparetur. Quòd si respondeat mulier ornari se, vt viro placeat; audiat quæso D. Chrysost. *homil.* 10. *in epist. ad Coloss.* sic occurrentem. Quid ornaris, dic quæso? vt viro placeas? igitur domi hoc facias. Hic verò contrarium fit, scilicet domi summa incuria, si foras itur, anxius est, dum comuntur. Si autem proprio vis viro placere, aliis ne cura vt placeas, si verò aliis placere vis, non potes placere tuo. Sic Chrysost. Porrò autem si tam grauiter damnandum censemus istud vestium lenocinium in fœminis, quarum infirmiori naturæ plus ali- B quid hac in re indulgendum est, quanto grauiore sese piaculo obstringent viri curiosiùs induentes; maximè (quod rarius multo videbitur, sed & portenti simile erit, si vnquam existet) ij, qui ab inferiore sorte subleuati Deo immortali in summis mysteriorum sacris ministrant? De iis D. Hieron. *Epistol. ad Eustochium*, ita scribit: Omnibus his cura de vestibus; tales cùm videris, sponsos magis existimato, quàm clericos. Seueriùs adhuc in eosdem sic inuehitur D. Bernard. *serm.* 33. *in Cantic.* Is, quem quotidie vides meretricius nitor, histrionicus habitus, regius apparatus; aurum in frænis, in sellis, & in calcaribus, & plus calcaria, quàm altaria fulgent. Ministri C Christi sunt, & seruiunt Antichristo. Sit quæso propositum omnibus ad imitandum exemplum D. August. qui *serm.* 2. *de vita clericorum*, cùm grauiter ferret, quòd à populo sibi vestiū aliquantulum excultarum donaria offerrentur, sic pro suggesto eloquitur: Nolo talia offerat sanctitas vestra, quibus quasi ego solus decentiùs vtar. Offertur mihi, v.g. vestis pretiosa, fortè decet Episcopum, quamuis non deceat Augustinum, id est, hominem pauperem de pauperibus natum. Si ea mihi datur, vendo; & erogo pauperibus: si hoc eum delectat, vt ego habeam talē, det vnde non erubescam. Fateor enim vobis; de pretiosa veste erubesco, quia non decet hanc professionem, D hanc admonitionem, hæc mēbra, hos canos. Sic Augustinus. Quapropter, vt rectè admonet idem August. *Epist.* 73. verus ornatus Christianorum mores boni. Sed iam extrema verba huius capitis pertractemus.

S. Chrys.

Maritatas etiam dedecet curiosior ornatus.

Vestium luxus damnatur in viris.

S. Hieron.

S. Bernard. *Clericis curiosiùs amicti.*

S. Aug. *Augustini de vestibus pulchra sententia.*

S. Aug.

6. *Et non erubescant*] Sunt qui asserant ideo primos parentes suæ nuditatis non puduisse, quia sensu erant pueri, pueris autem nulla est verecundia, vt experientia comprobatur. In qua sententia fuisse videtur Procopius. adiungit enim: Ratio enim sola agnoscit pudorem. Quapropter brutis animantibus nullus adest pudor. Cæterùm quicquid Procopius, & alij confingant, certum omnino est illos nō sensu, sed sancta simplicitate pueros extitisse, virilique sapientia & maturitate præditos; ideo autem non erubuisse, ob eas, quas egregiè assignat, rationes. D. August. 14. *de ciuit. cap.* 17. E Meritò (inquit) libidinis maximè pudet, meritò & ipsa membra, quæ suo quodam (vt ita dixerim) iure non omnimodo ad arbitrium nostrum mouet, aut non mouet, pudenda dicuntur, quod ante peccatum hominis non fuerunt. Nudi enim, & non erubescant, non quòd eis sua nuditas esset incognita, sed turpis nuditas nondum erat, quia nondum libido membra illa præter arbitrium commouebat, nondum ad hominis inobedientiam redarguendam sua inobedientia caro quodammodo testimonium perhibebat. patebant oculi eorum, sed adhuc nō erant aperti,

Procop. *Verecundia non inest brutis.*

S. Aug. *Adā & Eua pueri non sensu.*

Nuditas qua inuerecunda.

apetti, hoc est, nó attenti, vt cognoscerent quid eis indumento gratiæ præstaretur, quando membra eorum voluntati repugnare nesciebant; qua gratia remota, vt pœna reciproca inobedientia plecteretur, extitit in motu corporis quædam impudens nouitas, vnde esset indecens nuditas, & fecit attentos, reddiditque confusos. Sic Aug. Nec ad expositionem huius loci quicquam potest ampliùs requiri. Pulchrè autem dictum est à Tertul. Omne malum aut timore, aut pudore natura suffudit. Quare cùm in eo statu felicissimo malum adhuc nullum ab Adam & Eua commissum esset, ideo nihil erat, quod aut timerent, aut erubescerent. Hinc etiam verè apposuit Procop. Adam & Eua (inquiens) immortales & incorrupti tunc erant. At iis, qui incorruptam naturam conseruant, nuditas nequaquam pudoris est. Ita Procop. Sed illa ratio pudoris potissima est, quam D. August. non leuiter attigit. & Abulens. in 9. Genes. fusiùs explicat, quia nimirum vti dominus malè moratos sibi inobedientes & insolentes habens famulos verecundatur (cùm autore D. Chrysost. non possit dominus habere bonam famam, qui malam habet familiam) ita erubescit homo cùm videat suo in corpore mébra quædam præscriptum ipsius ordinem & imperium detrectantia, & quæ sæpiùs insurgant, moueantúrque cótra rationem. Habet enim domi, aliteque & patitur; (velit, nolit) famulos non modò non parentes ad eius nutum, sed contra restitantes, imò dominum ipsum impudentissimè irridentes, &, vt cum Paulo dicam, colaphizantes. Vbi est igitur tanta in famulis insolétia, mirum haud est, quòd miserrimus illorum herus & nominetenus, potiùs quàm reipsa, dominus (ne dicam seruus) tam turpium dominorum erubescat, suámque & suæ familiæ infelicitatem lamentetur.

Nuditas impudens inobedientia pœna. — Tertull. — Procop. — S Aug. — Abulens. — *Pudenda cur sint membra.* — S. Chrys.

7. Sed non omnino prætereundus Apostoli locus 2. *Corint.* 12. qui habet: *Ne magnitudo reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ Angelus satanæ, qui me colaphizet.* Hauddubiè satius est (inquit Theophylactus) his verbis exprimi Veneris incitamenta, quibus maximè vrgebatur. Nam continuè satan iste me (ait) colaphizat & diuerberat, ne ipse efferar & insolescã. Erat quippe, & ipse humanus. Sic ille. Sed ne quis inde colligat dãnum aliquod Paulum ex ea tentatione accepisse. Ideo (inquit Theodor.) dicit Apostolus, vtilitatis meæ Dominus curã gerens, mihi tentationes attribuit, ea ratione ingentes spiritus refrænans & non permittens, vt nimis elatum, aut gloriosum aliquid cogitarem. Sic Theodor. Bellè August. ad eundem locum. Ne extolleretur (inquit) tanquam iuuenis, colaphizabatur tanquam puer. Itaque puerilis colaphizatio, aut flagellatio est carnis tentatio, nec in homine quicquam infirmius, abiectius, ac fœdius est. Meritò hæc vna per antonomasiam dicitur carnis infirmitas. Quare (vt ait S. Iren. *lib.* 5.) traditus est suæ infirmitati homo, ne elatus aliquando excideret à veritate. Scio aliis aliam placere interpretationem, de morbis, de persequutionibus, de ærumnis, &c. Profectò mirandum haud est, diuinum Paulum effrænatis libidinis motibus agitari; homo enim erat. Vnus autem homo Christus Iesus, & vna inter mulieres benedicta Dei mater semper Virgo huiusmodi infirmitati non succubuerunt. Quinetiam vnicũ & summum istius ægritudinis medicamentum in Iesu & Maria collocatum est. Inuocatio enim A isthæc dæmones fugat, frænat impetus, sistit passiones, extinguit cupidinis ignes, ad conspectum istius arcæ dominicæ torrentes iniquitatis (vti Iordanis vndæ) cohibentur. Hoc pallio Eliæ exsiccantur aquarum vortices; hæc Dei virga mare ipsum aperit, & liberũ purúmque fidelibus pandit iter, vt in cælo tandem securi dicamus: *Transiuimus per ignem & aquam, & eduxisti nos in refrigerium*, Ps. 65. Non est ignominia Pauli Apostoli, nec virorum sanctissimorum carnis titillationibus impugnari, quin summa laus est eas à Paulo, & à iustis viris, & haberi, & acceptari tanquam vehementes animæ dolores, non verò delicias, & voluptates. Emphaticè enim dicitur in Græco ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκὶ, hoc est, infixus est aculeus carni. B Et quidẽ σκόλοψ significat sudẽ præacutam, sureulũ, aculeũ, & infixã sagittã. Non modò enim molestiã, sed acutissimũ simul dolorem Paulo & iustis affert impura libidinis commotio; quod quidem est homini in tam corrupta natura, magnopere gloriosum. Quare optimè D. Augustinus ad hunc eundem locum. Immundus (inquit) spiritus permittitur, & sanatus probatur. Nescit diabolus quanta bona de illo fiant, etiam cùm sæuit. Significanter, & demum stimulus vocatur libidinosa tentatio; hac enim velut admotis à sessore calcaribus vehementiùs iustorum animæ concitantur, vt ad Deum velocissimè procurrant.

2. Cor. 12. Pauli tentatio impura. — Theophyl. — Theod. — S. Aug. — Irenæus. — *Hominis libido ingenita.* — *Christus & Virgo contra impuritates amuletum.* — Psalm. 65. — *Libido iustis permolesta.* — S. Aug. — *Iustorũ laus ex carnis tentatione.*

8. Neque verò existimandum est illa, quæ C nunc & habentur, & vocãtur pudenda, talia suapte natura esse; nihil enim in corpore humano turpe ac dedecorosum est conditum; quicquid autem nunc habent ea membra turpitudinis, id quidem à peccato primorum parentũ hauserunt. Quod egregiè his verbis expẽdit Rupertus. Non erat ignominiæ, sed honoris quòd nudi erant; non erat insipientiæ, sed securitatis, quòd securitatem suam non erubescebant. Quid enim, nunquid hoc à factore suo accepit, quòd confusibilis & verenda est factura Dei? aut nunquid confusionem huiusmodi naturæ, & non potius conscientia facit? est quidem quasi in naturam versum hoc tormentum confusionis; verumtamen non conditione primæua, sed ea iuniore culpa, D origo eius pullulant. Etenim iccirco nuditatem nostram erubescimus, quia conscij nobis sumus, quantam infirmitatem, imò quantam aduersùm nos rebellionem carnis nostræ portemus. at verò tunc sana erat cordis cõsciẽtia, quippe quam nulla sollicitabat oculorum concupiscentia, siquidem concupiscentia carnis pœna est peccati, qua præcedens punitur superbia mentis. Sic Rupertus, qui etiam eleganter adiungit: Vndénam ad suffundendam faciem pudor derepentè prorumpat. Addit præterea, vel ipsómet habitu vestimentorum, quibus induimus, nobis erubescẽdum, ex conscientia nimirum, & recordatione tacita ignominiæ illius, in quam incidimus, diuina gratia, iustitia originali, atque omnibus in- E nocentiæ ornamentis spoliati. Vnde colliges, vestium, de quibus homines gloriantur, ornaméta suæ infamiæ, ac primæ proditionis in Deum publica esse testimonia, & incorruptissima in omnes ætates monimenta. Sic ergo Abbas. Medius inter Deum & carnem suam rationalis spiritus hominis positus est, vt Deo pareret, & carni imperaret. Quem ordinem, quia prior ille turbauit; & rupit abiiciendo præceptum Dei, subditus est, qui erat superior spiritus, infimæ carni, vt iusta pœna inferiori subiaceat, qui superiori rectè

Pudenda per peccatum dicuntur. — Rupert. — *Concupiscentia pœna peccati.* — *Vestes testimonium proditionis.* — Rupert. — *Inobedientia quã iusta pœna.*

rectè subesse contempsit, hinc illa confusio faciei de conscientiæ secretis ad publicos oculos prorumpens: & misera velamentorum solatia pœnalem ignominiam subite compellens. Hæc (inquam) infirmitas, vel rebellio carnis aduersùs spiritum, nondum erat. Bene igitur nudus erat vterque, & non erubescebant, quia quod erubescerent nõ habebant; illa nuditatis securitate perdita nos ingemiscimus, eo quòd gloria & honore spoliati, & panniculis obuoluti sumus. Nam ita vestiti verè incedimus nudi, etiamsi sic vestiamur sicut vestiuntur lilia agri. Si (inquam) vestiri possimus sicut hæc vestiuntur, sic quoque spoliati & nudi sumus. Hactenus Abbas. Erubescamus igitur filij illorum, qui primi aduersùs Deum conditorem proditores extiterunt, de ve- *Vestiti sumus coram Deo nudi.*

A stibus, quibus ornamur quantumuis holosericis, & auro gemmisque ad omnem ambitionis ornatum fulgentibus: sunt enim homini vestes proditorum ac damnatorum insignia (Lusitanè *sambenitos*;) quid verò aut impudentius, aut dementius, quàm ostentare, quàm ornate, quàm vel etiam in pretio habere originalis peccati testimonia, & damnationis insignia ad infamiam humani generis sempiternam? Postremò, vt præsentis loci commentationem concludamus, operæpretium erit audire D. Chrysostomum homilia 16. Considera (inquit) eminentem beatitudinem quomodo superiores fuerint omnibus corporalibus necessitatibus. At ô si durasset ille status! Vix enim apparuit, cùm iam disparuit. *Vestitus originalis culpæ testimonium. S. Chrysost.*

CAPVT TERTIVM.

1. SEd & serpens erat calidior cunctis animãtibus terræ quæ fecerat Dominus Deus: Qui dixit ad mulierem: Cur præcepit vobis Deus vt non comederetis de omni ligno paradisi?

2. Cui respondit mulier: De fructu lignorum, quæ sunt in paradiso, vescimur:

3. De fructu verò ligni, quod est in medio paradisi, præcepit nobis Deus ne comederemus, & ne tangeremus illud, ne fortè moriamur.

5. Dixit autem serpens ad mulierem: Nequaquam morte moriemini.

3. Scit enim Deus quòd in quocunque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri: & eritis sicut dij, scientes bonum & malum.

6. Vidit igitur mulier quòd bonum esset lignum ad vescendum, & pulchrum oculis, aspectúque delectabile: & tulit de fructu illius, & comedit: deditque viro suo, qui comedit.

7. Et aperti sunt oculi amborum: cúmque cognouissent se esse nudos, cõsuerũt folia ficus, & fecerunt sibi perizomata.

8. Et cùm audissent vocem Domini Dei deãbulantis in paradiso ad aurã post meridiẽ, abscõdit se Adam & vxor eius à facie Domini Dei in medio ligni paradisi.

9. Vocauítque Dominus Deus Adam, & dixit ei: Vbi es?

10. Qui ait: Vocem tuam audiui in paradiso: & timui eo quòd nudus essem, & abscondi me.

11. Cui dixit: Quis enim indicauit tibi quòd nudus esses, nisi quòd ex ligno de quo præceperam tibi ne comederes, comedisti?

12. Dixítque Adam: Mulier, quam dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno, & comedi.

13. Et dixit Dominus Deus ad mulie- B rem: Quare hoc fecisti? Quæ respondit, Serpens decepit me, & comedi.

14. Et ait Dominus Deus ad serpentem: Quia fecisti hoc, maledictus es inter omnia animantia, & bestias terræ: super pectus tuum gradieris, & terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ.

15. Inimicitias ponam inter te & mulierem, & semen tuũ & semen illius: ipsa conteret caput tuũ, & tu insidiaberis calcaneo eius.

C 16. Mulieri quoque dixit: Multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos: in dolore paries filios, & sub viri potestate eris: & ipse dominabitur tui.

17. Adæ verò dixit: Quia audisti vocem vxoris tuæ, & comedisti de ligno, ex quo, præceperam tibi, ne comederes, maledicta terra in opere tuo: in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ.

18. Spinas & tribulos germinabit tibi, & comedes herbam terræ.

D 19. In sudore vultus tui vesceris pane, donec reuertaris in terrã de qua sumptus es: quia puluis es, & in puluerẽ reuerteris.

20. Et vocauit Adam nomen vxoris suæ, Heua: eo quòd mater esset cunctorum viuentium.

21. Fecit quoq; Dominus Deus Adæ & vxori eius tunicas pelliceas, & induit eos:

22. Et ait: Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est, sciens bonum & malum: nunc ergo ne fortè mittat manum suam, & sumat etiam de ligno vitæ, & comedat, E & viuat in æternum.

23. Et emisit eum Dominus Deus de paradiso voluptatis, vt operaretur terram, de qua sumptus est.

24. Eiecítque Adã: & collocauit ante paradisum voluptatis Cherubin, & flammeum gladium atque versatilem, ad custodiendam viam ligni vitæ.

SECTIO

SECTIO PRIMA.

Sed & serpens erat callidior cunctis animantibus terræ, quæ fecerat Dominus Deus.

1. HEBRAICE נחש *nachax*, augurari, diuinare, tentare, experiri, sollicitare. inde nomen נחש *nachax*, serpens, coluber. Vnde ad obscœnum, item ad æs, chalybem, compedes, significandum deriuatur. Ac multa quidem hoc loco quæri solent, primum; an fuerit verus serpens? Cæterùm tanquam temeraria, erronea, toti Ecclesiæ, Patrúmque ac Doctorum sententiæ contraria haberi debet, vt planè est illa opinio, quæ asserit non fuisse verum serpentem, imò totam hanc historiam non exteriùs peractam, sed interiùs tantùm in animis primorum parentum per internas cogitationes præcessisse. Secundum, quænam vox illa fuerit serpentis, quæ sermocinatio? Nam B vulgus credit, vt fabulis teritur, in ipso mundi exordio, nō homines tantùm, sed & omnia prorsus animantia loqui, & sermocinari consueuisse: quod quidem vanum & ridiculum est. Statuendum igitur est ex communi sententia dæmonem, vti contingit energumenis, serpentis infusum corpori, per os & linguam bestiæ, velut per organum, voces illas edidisse. Sed præstat audire D. Augustinum. sic enim 14. *de ciuitate, c.* 11. scribit. Diabolus colubrum in paradiso corporali, animal scilicet lubricum, & tortuosis anfractibus mobile, & operi suo congruum, per quem loqueretur, elegit: eóque per Angelicam præsentiam, præstantiorémque naturam, spiritali nequitiæ sibi subiecto, & tanquam instrumento C abutens, fallaciam sermocinatus est fœminæ. Idem *lib.* 11. *de Genes. ad literam, cap.* 27. Diabolus (inquit) in serpente loquutus est, vtens eo velut organo, mouénsque eius naturam, eo modo, quo verè ille mouere, & moueri illa potuit ad exprimendorum verborum sonos, & signa corporalia, per quæ mulier suadentis intelligeret voluntatem. Non itaque serpens verborum sonos intelligebat, qui ex illo fiebant ad mulierē: quandoquidem nec ipsi homines, quorum rationalis natura est, cùm dæmonio eis loquitur, ea passione cui profligandæ exorcista requiritur, sciunt D quid loquantur. Hæc Augustinus. Tertium, quo de genere serpentium iste fuerit? Multi multa somniant: quid enim in re iam incerta, & ab omni humana coniectura longissimè remota, cuius ne vestigiū quidem vllum expressit Moyses, ausit quis pro certo affirmare? Nihilominus contendunt nonnulli fuisse Basiliscum: sed quàm ineptè, satis fuerit demonstrare paruitatem corporis, fœdissimum aspectum, afflatúmque pestilentissimum huiusce monstri: quæ omnia non inuitarent Euam ad colloquium, sed auerterent. De illo enim sic Plinius *lib.* 8. *cap.* 21. Basiliscum Cyrenaica generat prouincia, duorum non am- E pliùs digitorum magnitudine, candida in capite macula, vt quodam diademate insignem, sibilo omnes fugat serpentes: nec flexu multiplici, vt reliqua corpus impellit, sed celsus & erectus à medio incedens. Necat frutices non contactos modò, verùm & afflatos, exurit herbas, & rumpit saxa: Talis vis malo est. Creditur quondam ex A equo hasta, & per eam subeunte vi non equitem modò, sed & equum quoque absumptum. Ita Plinius. Eandem descriptionem huius monstri (vt vocat Plinius) mutuatur, & fusiùs explicat eius Simia Solinus *cap.* 30. Coniiciunt alij fuisse Scytalem, illius nimirum pulchritudine & magnitudine ducti, qua scilicet mulieris oculos facilè deliniret, atque ad instituendum subinde colloquium alliceret. Quæ verò sit hæc bestia, describit Solinus *libro indicato.* Scytale (inquiens) tanta præfulget tergi varietate, vt notarum gratia videntes retardet, & quoniam reptando pigrior est, quos assequi nequit, miraculo sui capiat stupentes. Sic ille. Hanc Solini descriptionem confirmat noster Delrio, qui ad hunc versum testa- B tur vidisse se aliquando spolium vnius, quod quidem erat septempedale, totum artificio naturæ pulcherrimè variegatum, auri splendore, & argenti nitore radians.

Serpens verus fuit tentator.

Diabolus in serpente locutus.

S. Aug.

Energumeni nesciunt quid loquantur.

Plin. *Basiliscus describitur.*

Solin.

Solin. *Scytale describitur.*

2. Magis à vero abest, quod alij confingunt de nescio quo serpente, cuius faciem virgineæ similem esse perhibent: quia vtpote suæ non absimili potuit mulier detineri, primò quidem ad contuendum, deinde ad colloquēdum. Cæterùm huiusmodi serpentem in orbe visum aliquando fuisse inauditum est; quocirca vt fabulosus, & commentitius (quicquid Rupertus dicat) meritò à Lyrano, doctísque viris irridetur. Non equidem improbabilem indico illorum opinionem, C aut, vt ipsi loquuntur, suspicionem de vipera notissimo serpente, & quotidianis homicidiis famosissimo. Ideo fortasse Christus Dominus Iudæos appellauit filios diaboli *Ioannis* 8. *& Matth.* 23. serpentes genimina viperarum. Ac similiter Ioan. Baptista eosdem vocauit progeniem viperarum, *Matthæi* 3. Quia vt diabolus viperæ lingua abusus, Euam decepit, homicidáque fuit humani generis: sic isti tanquam veri & boni filij patrem seductorem, inuidum, homicidam in seipsis exprimentes & imitantes Christo Domino mortem moliebantur. Quamobrem viperæ diabolo afflatæ & informatæ, atque à prima illa, D veluti partus editi, malitia quidem, & parricidio, simillimi diabolo videbantur. Sed obstat huic coniecturæ paruitas istius bestiolæ, & nulla insigniti, aut maculosi tergi pulchritudo, aliúdve huiusmodi, quo mulier delinita teneretur. Nihilominus haud tanta est ea difficultas quin alioquin multo maior sit ratio ad statuendam opinionem de vipera ex vi testimoniorum, quæ paulo antè allata sunt ex Euāgelio. Certè Theodoretus hunc locum exponens nonnihil propositæ sententiæ suffragatur, dum sic ait. Serpens instrumentum erat illius reuera inimici; idque Dominus in Euāgelio declarauit, dicens: Vos ex E patre diabolo estis; ille homicida fuit ab initio. Constat igitur ex Theod. imò ex communi sensu Doctorum (nec enim video, qui aliter sentiat) Christum Dominum ad hunc locum Genesis de serpente ac diabolo respexisse: diabolúmque vocari, serpentem diabolo afflatū, aut quod eōdem recidit, diabolū serpentis illapsum corpori, atque

Serpens virginea facie fabulosus.

Vipera Euam decepit. Ioan 8. Matth. 23. Matth. 3.

Vipera progenies eius Iudæi.

Theod.

sineo loquentem. Cùm ergo Iudæi filij huius diaboli, & progenies ac genimina viperæ dicuntur, profectò vehemens fit coniectura nō alium serpentem diabolo afflatum, atque homicidam humani generis extitisse, quàm viperam: cuius filij Iudæi appositissimè viperæ, & viperinæ soboles nuncupantur: aliter ab alio serpente nomanclaturam sui hæreditarij, & paterni parricidij sortirentur. Hanc igitur in re tam incerta coniiciendi rationem minùs improbabilem, aut fortè magis verosimilem mihi esse persuadeo.

S. Aug. *Serpens intra, an extra paradisum fuerit.*

3. Quartò quæritur, vbinam loci serpens iste, an in paradiso, an extrà, sed propriè tamen apparuerit? Et quidem D. Augustinus 14. *de ciuitate, capite vndecimo*; apertè tradit apparuisse in paradiso. Sic enim scribit. Diabolus colubrum in paradiso corporali, vbi cum duobus illis hominibus, masculo & fœmina, animalia etiam terrestria cætera subdita & innoxia versabantur, elegit, &c. Contrà verò Rupertus adduci non potest, vt credat, ipsū in paradiso serpentem fuisse: pariter enim ibidem leones feræque aliæ, & vniuersim monstrosæ, truculentæ, venenatæque bestiæ morarentur: quod valde detrahit de felicitate illius nemoris, quod paradisus voluptatis, hortúsque deliciarum sæpiùs nominatur, in quo homines beatitudine sua naturali in terris perfruerentur. Non igitur (inquit) serpens à diabolo corporaliter inuadente possessus in paradiso fuit. Sed mulier corpore, & oculis vaga, dum incontinenter deambulat, fortè prospectans qualis extra paradisum mundus esset, & dum serpens vtpote astutus dulcedini terræ illius propiùs & ambitiosiùs inhiat, locus diabolo datus est, & occasio breuiter porrecta, vnde tentaret Euam. Hæc Rupertus.

Rupert.

Virginibus commendatur secretum.

Quàm opportunus locus hic est ad commendendam virginibus Christo dicatis, quæ in paradiso deliciarum sponsi cælestis commorantur, modestiam oculorum, & secretum domi suæ, quod à D. Ambrosio gymnasium pudoris dicitur. Caueant ergo discurrere & obambulare, non extra dicam paradisum, sed vel prope illius vallum ac murum, vnde pateat prospectus ad mundi vicinjam curiosè oculos iniicere: latet ibi serpens, qui primam seduxit mulierem, aliis insidiatur vt capiat, vt perdat, vt perimat. Debuisset Adam potiùs extra vallum egredi, vt quid foris mali delitesceret, diligentiùs obseruaret: at mulier intus in paradiso se continere. Hoc discrimen à viro & fœmina obseruandum, docuit Christus Dominus *Matthæi decimotertio*, in parabolis grani sinapis & fermenti: illud quidem seminauit homo in agro suo, hoc autem mulier domi abscondit. Vnde eleganter D. Petrus Chrysologus *sermone 99*. Vir (inquit) in agro, mulier domi: hominem foris labor expectat, mulierem cura domestica constringit. Sic ille. Mira sunt, quæ in hanc sententiam pro edocenda virginum modestia congeruntur à D. Hieronymo *in epistolam ad Eustochium de custodia virginitatis*, paucula seligam. Nolo (inquit) ad nobilium domos accedas: nolo te frequenter videre, quod contemnens virgo esse voluisti. Sic sibi solent applaudere mulierculæ de iudicibus viris, & in aliqua positis dignitate. Si ad Imperatoris vxorem concurrit ambitio salutantium, cur tu facis iniuriam viro tuo? Ad hominis coniugem Dei sponsa properas? disce in hac parte superbiam sanctam; scito te illis esse

S. Ambr.

Matth. 13.

P. Chrysol.

S. Hieron.

meliorem. Neque verò tantum te cupio declinare congressus earum, quæ maritorum inflantur honoribus, sed etiam eas fuge, quas viduas necessitas fecit, non voluntas, rarò sit egressus in publicum. Hæc Hieronymus. Item: Eua in paradiso virgo fuit. Post pelliceas tunicas initium sumpsit nuptiarum. Tua regio paradisus est, serua quod nata es, & dic, reuertere anima mea in requiem tuam. Item: Obtestor te coram Deo & Christo Iesu, & electis Angelis eius, ne vasa templi Domini, quæ solis sacerdotibus videre concessum est, facilè in publicum proferas: ne sacrarium Dei quisquam profanus aspiciat. Item: Sponsa Christi arca est testamenti, intrinsecus & extrinsecus deaurata, custos legis Domini. Sicut in illa nihil aliud fuit, nisi tabulæ testamenti; ita & in te nullus sit extrinsecus cogitatus.

Virgines superbiam sanctam habeant.

Virginibus vitanda confabulatio mulierum.

Virginum institutio.

4. Idem in eodem argumento vlteriùs ita loquitur: Martha solicita est, esto tu Maria; cibis præferto doctrinam. Sorores tuæ cursitent, & quærant quomodo Christum hospitem suscipiant. Tu semel seculi onere proiecto, sede ad pedes Domini, & dic: Inueni eum, quem quærebat anima mea; tenebo eum, & non dimittam. Semper te cubiculi tui secreta custodiant, semper tecum sponsus ludat intrinsecus. Oras, loqueris ad sponsum: legis, ille tibi loquitur. Ab eo audies: Hortus conclusus, soror mea sponsa, fons signatus. Caue, ne domo exeas, & velis videre filias regionis alienæ. Dina sponsa corrumpitur. Nolo te sponsum quærere per plateas. Nolo te circuire angulos ciuitatis: num quem diligit anima mea vidistis? Nemo tibi respondere dignabitur. Sponsus in plateis non potest inueniri. Sequitur: Quæsiui eum, & non inueni. Atque vtinam non inuenisse sufficiat! Vulneraberis, & gemebunda narrabis: inuenerunt me custodes, &c. Si autem hoc exiens patitur illa, quæ dixerat: Ego dormio, & cor meum vigilat: & fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur: quid de nobis fiet? Zelotypus est Iesus, non vult ab aliis videri faciem tuam. Itaque audi Isaiam loquentem. Popule meus intra cubiculum tuum, claude ostium tuum, abscondere pusillum aliquantulum, donec transeat ira Domini. Foris vagentur virgines stultæ, tu intrinsecus esto cum sponso. Daniel in cœnaculo suo manebat in superioribus, fenestras apertas ad Hierusalem habuit. Et tu habeto fenestras apertas, sed vnde lumen introeat, vnde videas ciuitatem Domini. Ne aperias illas fenestras, de quibus dicitur: *Intrauit mors per fenestras vestras*, Ieremiæ nono. Hæc omnia Hieronymus quæ mirabiliter continentur in illo thesauro abscondito, cui regnum cælorum *Matthæi decimotertio*, à Christo Domino simile perhibetur, & in quo, vt Ecclesiæ communis sensus habet, virgines Christi significantur. Vbi D. Gregorius expendens thesaurum absconditum vocari, reddit hanc rationem: Maligni spiritus iter nostrum, quasi latrunculi obsident; deprædari ergo desiderat, qui thesaurum publicè portat in via. Quintò quæritur, quamobrem diabolus Euam non per se immediatè, sed interuentu alicuius animantis tentaturus elegerit serpentem potiùs, quàm quoduis aliud animal? Cui quæstioni respondet inprimis D. Damascenus *lib. 2. de fide orthodoxa, cap. 10.* ad hunc modum: Serpēs plus cæteris animalibus

Virginū cum Christo familiaritas.

Christus zelotypus animæ.

Virgines calū sufficiunt.

Ierem. 9.

Matth. 13.

S. Greg. *Virgines thesaurus absconditus.*

Cur diabolus serpente abusus.

S. Io. Dam.

fami

familiaris erat bomini, ad ipsom frequenter accedens, eíque placidis motibus corporis blandiens: vnde per ipsum princeps mali diabolus primis nostris parentibus impietatis suæ venenum instillauit. Similia scribit Procopius Gaz. Serpens (nimirum) erat gratus mulieri, cúmque ceu delicias tractabat propter insignem indolem; & quælibet imitandi solertiam, mirabiliter notat blandiri & adulari, licèt nunc nobis sit infestus, & summa ope à nobis formidetur, sic ordinante Deo. Sic ille. His ergo positis obuia erat, & ad manum (vt dici solet) occasio tentandi, nec longiùs excurrere, aliud; suæ malitiæ instrumentum quæsiturus, necesse habuit inimicus.

Procop.

5. Nullum profectò faciliua ac certius ad quoduis malum perpetrandum suscipi potest iter, quàm quod in familiari, sed praua consuetudine aperitur. *De radice colubri egredietur regulus*, Isai. 14. habetur. Cuius loci sensus hic est, primò quidem seritur malum, dum quis periculosæ se tradit consuetudini, subinde illa vires in dies assumit, & malum paulatim radices agit; donec arbor succrescat ex tantula radice, imò ex minutulo grano, ac si ex leuissimo semine colubri, non ita venenati; pestilentissimus omnium serpentum basiliscus pullularet. Rectè D. Basilius *homilia nona*. Quemadmodum (ait) in pestilentibus locis sensim attractus aër latentem corporibus morbum iniicit; sic in praua consuetudine maxima nobis mala hauriuntur, etiamsi statim incommodum non sentiatur. At respondeat aliquis Basilio non semper ex tali consoetudine cum serpente, boc est, eum fœmina hominem sic infestari, vt in barathrum ruat impudicitiæ, fieri quidem id potest, sed quàm rarò; audiat ex D. Ambrosio *serm. 66.* simile argumentum pertractante, vbi præter alia boc adiungit; Eis etsi sincerum corpus sit, anima non potest esse sincera. Nota ex verbis Procopij serpentem per illos blandiculos motus, & quasdam quasi gesticulationes dulciculas, sed veneno, & interitu fœtas insidias, omnia illa ludiera, & artificiosa commouente dæmone, mirabiliter in familiaritatem mulieris irrepsisse; primúmque fuisse archetypom fœminei tentamenti, quoad euertendos Salomones, Sansones, Dauides, Petros, nullum aptius habet diabolus instrumentum. Illa verò in huiusmodi familiaritate serpentis blandimenta & adulatiunculas, egregiè D. Hieron. *in vita Hilarionis* dixit, solita esse morituræ virginitatis principia. Certè cùm talia peragi videtis, non inconcinnè dixeris suas vesperas (vt Ecclesiastico more loquamur) iam tunc à dæmonum choro decantari, cùm in subsequens festum turpidinis venturæ, tum pro pudicitia, iam moribunda, cuius omnino demortuæ actutum exequiæ peragentur. Tertullianus *libro aduersus Valentin. cap. 2. & 3.* videtur arbitrari propterea serpente abusum fuisse diabolum, quia sit prudentiæ secularis symbolum, quæ inimica Deo est, & homines solet à simplicitate fidei, & doctrinæ Christi per columbam significati, ad errores paruósque mores auertere. Christum (inquit) columba demonstrare solita est, serpens verò tentare. illa & à primordio diuinæ pacis præco: ille à primordio diuinæ imaginis prædo. Ita faciliùs simplicitas sola Deum, & agnoscere poterit, & ostendere; prudentia sola concutere potiùs & prodere. Abscondat itaque se ser-

Initia malorum leuia. Isai. 14.

S. Basil. *Consuetudo periculosa cũ fœminis.*

S. Ambr.

Mulierum blanditia.

S. Hieron. *Turpitudinis præludia.*

Tertul.

Prudentia mundi serpens.

A pens quantum potest, totámque prudentiam in latebrarum ambigibus torqueat, altè habitet, in cæca detrudatur, per anfractus seriem suam euoluat, tortuosè procedat; nec semel totius lucifuga bestiæ nostræ columbæ domus simplex, etiam in editis semper & apertis, & ad lucem; amat figuram Spiritus sancti, orientem Christi figuram nihil veritas erubescit, nisi solummodo abscondi, quia nec pudebit vllum aures ei dedere, cum Deum recognoscere, quem iam illi natura commisit, quem quotidie in operibus omnibus sentit. Hactenus Tertullianus.

Veritas Christi columba.

6. At est illa quidem facilior, & fortè vero B propior, quæ à Lyrano affertur, ratio. Quòd (inquit) dæmon serpentem intrauit ad tentandum, non fuit ex dæmonis electione, sed magis ea diuina dispensatione, quæ non permisit hominem tentari per diabolum in specie gratiosa & nobili, per quam posset faciliùs decipi, sed magis in specie horribili, in qua fallacia dæmonia citiùs poterat deprehendi. Hoc Lyranus videtur mutuatus à Barcephalo *libro de paradiso, capite vigesimoseptimo*; qui scribit non permissum diabolum à Deo abuti alio ad fallendam mulierem animali; tum vt sic appareret vilitas & abiectio dæmonis; tum etiam, vt tortuosi & maligni animalis aspectu faciliùs Eua fraudem deprehenderet. Addiderim Deum hoc C pacto etiam suo bonori consuluisse, ne postea mulier in peccatum collapsa causaretur grauem aliquam violentiam, cui non facilè restitisset, impellente ad facinus animali alio, vel corporis mole, vel oris formositate ad fallendum incitandúmque potentiore; totamque subinde sui delicti causam in Deum non tanto, ac tam valido hosti obsistentem refunderet. Vide hinc etiam quò infelicitatis abiecerit sua culpa illum in cælis natum Angelum; vt, qui per superbiam elatus ipso in throno Dei insidere appetiuit, ipse nec thronum conscenderit, nec in cælo ampliùs constiterit: atque in surdidissimo viperæ hiatu, pro cælo, pro throno Dei, miser conquieuerit. Sed quæritur quæ sit ista calliditas serpentis, dicitur enim serpens callidior o- D mnibus animantibus terræ? Aduertendum igitur inprimis est, Hebræam vocem ערום *gharum*, significare prudentem, sapientem, callidum, astutum; sed licèt hæc omnia vtramuis in partem capi soleant, hic tamen *gharum* magis in deteriorem assumitur. Nam Aquila & Theodotio vertunt Græcè πανοῦργον, hoc est, nequam & versipellem; capitur ergo calliditas hoc loco pro maligna & veteratoria astutia. Quòd si Christus Dominus *Matthei decimo*, iubet nos debere esse prudentes sicut serpentes, ac tibi videtur ad hunc serpentem allusisse; profectò notanter adiungit. Et simplices sicut columbæ; vt serpentis prudentiam columbæ simplicitate attemperet, vt nimirum solertia serpentis in no- E stri defensiones, non in aliorum damno abutamur.

Lyran.

Serpentis vilitas suam deberet auertere.

Barceph.

Eua caret excusatione.

Diaboli dedecus.

Calliditas serpentis veteratoria.

Matth. 10. *Serpentis & columba consortium.*

7. Prudenter quidem serpens caput obtegit, à periculis abscondit, etiam, vt illud seruet incolume, totum deinde reliquum corpus vulneribus opponit; ita nos prudentes, fidem, caritatem, Dei obsequium, ipsum denique Deum, vt reliquorum omnium caput omni conatu tueamur, periculis non exponamus; quicquid autem reliquum in vita est, extra aut contra animæ sa-

Salus animæ non exponenda.

A luem nihil habeamus; &, si sors ita tulerit, periclitari ac deperdi, facillimè, imò libentissimè patiamur. Sic enim columba cum serpente coniungitur. Nam quid est (inquit D. Augustinus in Psalmum 57.) *Estote prudentes, sicut serpentes*, Matthæi 10. Offer omnia membra tua percutienti, dummodo caput integrum serues. Caput viri Christus. Prudenter serpens, dum ad fontem bibiturus accedit, venenum priùs expuit, ac deponit in latibulo, ne aqua inficiat; atque aliis subinde animantibus eodem accessuris noceat: eadem nos prudentia vitemus aliorum de nostris moribus scandalum, & si quod virus in animo, in vita, in ore gerimus, id saltem occultemus, ne duplicato scelere dum vitia nostra propalamus, in perniciem, atque in gehennam nobiscum B deuolutos pariter alios præcipitemus. Prudenter denique serpens vetusta & cariosa pelle grauatus, & velut iam veternoso senio decrepitus arctissimum ingressus foramen senile spoliū exuit, & nouo subinde amictu exultans repuerascit. Seu (quod fortè malis (vt scribit Plinius *libro octauo, cap.* 27. hyberno situ membrana corporis obducta fœniculi succo impedimentum illud exuit, nitidúsque vernat. Sic planè (vt ait D. Augustinus *loco citato*) grauat te quasi pondus tunicæ cuiusdam, & quasi senecta veteris hominis? exue veterem hominem, & indue nouum, *ad Coloss.* 3. sed vbi foramen angustum? arcta & C angusta est via quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui ingrediuntur per eam. Deinde peccatorum membranis, quibus hyberno gelu oneratis malè obducimur, diuinæ gratiæ splendore illustrati pariter atque succensi, prorsus exutis, in virtutis studium vernemus, sitque in nobis (vt rectè monet Clem. Alexand.) ver æternitatis, iuuentus semper noua & crescens. Contrà verò versutus & malè prudens serpens est, qui latet in herbido loco, transeuntibus aut sedentibus insidiatur, incautus corripit, & ne fortè videatur, caueatúrque mille se in orbes versat, ac sinuosa inter volumina se totum occultat, itaque ad nocendum mille artes habet, mirámque versutiam. Non ea D sit nobis prudentia in damnum aliorum, sed quæ in vtilitatem & commoda proximorum sese impendit. Rectéque proinde dicitur ab Ecclesiast. cap. 10. *Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet, qui occultè detrahit.* Habeamúsque ante oculos admirabilem illam D. Gregorij Nazianzeni sententiam, quæ inter alias, suo peculiari tractatu, sic effertur: Potentiam tuam, agendíque facultatem non in inferendo malo, sed in bene merendo ostende; si modò Deus esse cupis: facilè autem, & scorpius mortem infert. Damnatur prudentia serpentis à Regio Vate, *Psal.* 57. dum ait: *Furor illis secundum similitudinem serpentis, sicut aspidis surdæ & obturantis aures suas, quæ non exaudiet vocem incantantium; & venefici incantantis sa-* E *pienter*; quem locum sic enucleat D. Augustinus. Marsus incantat, vt educat aspidem de tenebrosa cauerna, vtique in lucem vult educere; illa autem amando tenebras suas, quibus se inuoluta occultare dicitur, quòd exire noluerit, recusans tamen audire illas voces quibus se cogi sentit, allidit vnam aurem terræ, & de cauda obturat alteram, atque ita voces illas quantū potest euitans non exit ad incantantem. Huic similes dixit spiritus Dei quosdam non audientes verbum Dei, & non solùm non audientes, sed omninò, vt non valeant audire, facientes. Hæc D. August.

S. Aug. Matth. 10.
Scandalum vitandum.
Plin.
S. Aug. Renouatio morum.
Ad Col. 3.
Clem. Alex.
Serpentinæ doli & vafritiæ ad nocendum.
Eccles. 10.
S. Gregor. Naz.
Deum imitatur qui bene facit.
Psalm. 57.
S. August. Serpens incantari renuit.
Verbo Dei resistentes.

A 8. Proh quàm malignam pariter, atque exitialem serpentis vtique illius primæui, à quo filij huius seculi, imò & filij diaboli, geminina viperarum, suam (quæcunque illa est) ebiberunt prudentiam, qua cælestem doctrinam, & in altum corda hominum euehentem, obturatis & surdis penitus auribus, accipiunt; proclamante illo Dei verbo, quòd homo factus est; & vt egregiè considerat Clem. Alexand. solus est humanarum ægritudinum pæonius medicus, & sanctus ægrotæ animæ incantator, 1. *pædagog. cap.* 2. Sed audiant miseri minantem è Iordanis ripa Ioannem Baptistam. *Quis ostendit vobis fugere à ventura ira?* Matthæi 3. quia scilicet, velint nolint, reclusis B & biantibus percipient auribus horribilem illam supremi iudicis vocem: *Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius*, Matthæi 25. & meritò quippe qui dum viuerent, & cera illecebrarum carnis, & luto diuitiarum, honorúmque mundi suas obturauerunt aures; ne Dei amantissimi ac dulcissimi Patris salutaria monita, & medicata medicamenta (vt vocat D. Augustinus, vbi proximè) Christi Domini præcepta susciperent ac seruarent. En hac planè serpentis astutia, qui fœminam decepit, ortum habent technæ, insidiæ, fraudes, doli, artésque innumeræ blandiendi, adulandi, alliciendi, nocendíque, in extremam virorum perniciem, quæ in fœmineo genere quotidie deprehenduntur; vi- C dentur quidem, sed non cauentur, non euitantur. Breuis enim omnis malitia super malitiam mulieris; sors peccatorum cadat super illam, *Ecclesiast.* 25. sed hoc malum, non est quòd vehementiori querimonia deploremus. Minus est quòd fœminæ, quàm quòd viri noceant. Suam ipsi mortem appetunt, & sibi consciscunt; rarò apparent, quos vltrò violentia fœminea detrudat, allidátque. Cùm multæ in terra marique feræ sint, omnium maxima mulier fera est, dixerat hoc Euripides:

Ah crudele genus, nec fidum fœmina nomen,
Ah pereat didicit fallere si qua virum.

Cantârit olim Tibullus:

D *Mulieri ne credas, ne mortuæ quidem;*
Vulgata fuerit apud antiquos paræmia.

Et quod maioris momenti est, dictum fuerit à Salomone 23. Prouerb. *Fouea profunda, puteus angustus, insidiatur in via quasi latro, & quos incautos videt, interficit.* Et Prouerb. 7. *Statim eam sequitur quasi bos ductus ad victimam, & quasi agnus lasciuiens, & ignorans, & nescit quòd ad vincula stultus trahatur.*

9. Quicquid (inquam) verè de tam fraudulenta, maligna, serpentináque mulierum nequitia vetustis temporibus vulgatum fuerit; profectò adueniente in orbem illa fœmina Dei matre, Maria virgine, desertum totum illud fuit. Virgo E enim beatissima Dei mater fœmineos aboleuit erratus, fœmineas abstersit maculas, fœminea dedecora, probraque diluit, fœmineum sexum ab omni labe & contumelia vindicauit, fœmineo generi facem prætulit, vexillum extulit, ductrixque extitit ad omnia pietatis studia, quibus iam nunc fœminæ multo quàm viri propensiùs addictæ exemplo & pudori sunt viris, qui tam lento gressu in studio virtutis currunt, ac cæli beatitudinem (vt bonis placet Theologis) pauciores numero, quàm fœminæ consequuntur. Sed audi obsecro D. Chrys. dū exponit illud Paul. ad Rom. 16. *Salutate Mariam, quæ multū laborauit in vobis;*

Clem. Alex. Christus medicus, & incantator.
Matth. 3.
Matth. 25.
Verbo Dei resistentes puniuntur.
S. August.
Mulierum fraudes.
Eccles. 25.
Viri nocentiores, quàm fœminæ.
Euripid.
Tibull.
Mulierum malitia.
Prou. 23.
Prou. 7.
B. Maria fœmineos errata sustulit.
Mulierū pietas maior, quàm virorum.
S. Chrys. Ad Rom. 16.

sancti

sancti Doctoris verba sic habent. Confundimur viri, & honestamur quidem, quòd tales apud nos sunt mulieres; confundimur autem, quòd adeò longè ab illis post terga relinquimur viri. Quæ multum (inquit laborauit) non dixit, docuit, sed laborauit, ostendens, quòd cum sermone & alia quæ exiguntur administrauerit, scilicet, quod attinet ad pericula, pecunias, peregrinationes. Erant enim mulieres illæ laboribus feruentiores, participantes, & cum Apostolis in laboribus prædicationis gratia subeundis. Vnde, & simul peregrinabantur cum illis, & reliqua omnia administrabant, & Christum quoque sequebantur mulieres, quæ ex sua substantia ministrabant, adiumentóque erant præceptori. Sic Chrysostomus *homilia 31. in epist. ad Roman.* Ad sororem, & sponsam vtique ad fœminam, cuius symbolo & Ecclesia & anima iusta significatur, dictum est à Domino: *Pone me, vt signaculum super cor tuum, vt signaculum super brachium tuum,* Cantic. 8. *Cant. 8.* Etenim piæ fœminæ ea maximè laude florent, vt affectu cordis vehementiore, atque operum diligentiore studio Deum suum colant, ac venerentur. plura stigmata & notas diuini amoris & Christianæ pietatis gerunt in corde, & in brachio ostentant fœminæ, quàm viri. scilicet haud pietatis eximiæ laudem habent, postquam infantulus Iesus animarum suauissimus sponsus Virginis matris pectus (vbi & cor) atque vlnas signauit, pendebat enim ex pectore matris, atque ex brachiis illud naturale ac proprium Dei Patris signum in sigillum; illud aureum diuini amoris, & æternæ cum hominibus reconciliationis testimonium, Ille filius, cuius in amorem & obsequium Virgo mater animi cordisque affectum, & corporis vires atque studium dedicauit. Quam matris pietatem purissimam ac suauissimam exoptabat Dei Verbum, cùm de incarnatione sua cogitans dicebat: *Pone me vt signaculum super cor tuum, vt signaculum super brachium tuum.* Quæritur vltimò, an ista calliditas serpentis supra omnia terræ animantia sit propria & ingenita serpenti, an quæ illi à dæmone ad fallendam mulierem impressa fuerit? Et quidem omissis hoc loco multis vtramque in partem disceptationibus doctorum, dicendum est, astutiam naturalem esse serpenti ad se tuendum, conseruandum, & homini, cui est infestissimus, callidè & insidiosè nocendum; nec videri vllum esse aliud animal, quod cum serpente in huiusmodi astutia ex æquo comparari possit: eius verò calliditatis, sic eximiæ complura circunferuntur argumenta, quæ partim ex antè adductis, & præcipuè apud Pererium nostrum *libro sexto in Genes. quæst.* 1 luculenter congesta, patere possunt. *Perer.* Non ego tamen inficias ibo præter istam ingenitam serpenti calliditatem, fuisse illi à diabolo mulierem tentaturo aliquid motuum, blanditiarum, & aliud huiusmodi fallaciæ indicium, quo faciliùs alliceret mulierem ad colloquium, & vehementiùs ad peccandum incitaret.

SECTIO II.

Qui dixit ad mulierem.

Bened. Fernand. in Gen. tom. 1.

A 1. NOn exhorruit mulier serpentis congressum, & quare id obtigerit fusiùs iam demonstrauimus. Atque vbi familiarem consuetudinem Eua cum vipera deprehendit; tunc ad struendam fraudem hostis callidissimus securò aggreditur. Nam (vt optimè subnotauit hic Procopius) solent semper familiæ destrui & subuerti ob domesticorum malitiam, & perfidiam: iuxta illud Domini: Inimici hominis domestici eius. Sed cur mulier non obstupuerit serpentem loquentem & disputantem, mira est doctorum hoc loco altercatio. Videas, si placet, Pererium *libro nono in Genesim, quæstione tertia,* ad hæc eadem verba egregiè, vt solet, disserentem; *Perer. Eua qua verè cognitio adfuit, & qua non.* B ergo etsi mulier à Deo condita sapientiam acceperit perfectissimam, & mulieris naturæ, & statui felicissimo innocentiæ debitam; vnde nequaquam haberet ignorantiam, quæ dicitur prauæ dispositionis, qua cæcutiens falsa pro veris, aut vera pro falsis firmo amplecteretur assensu, quod esset vitiosum ac turpe, & tantam illius status felicitatem omnino dedeceret. Nihilominus, quia recens creata multarum subinde rerum experientiam habere non poterat, haud est denegandum illi fuisse ignorantiam puræ negationis, quæ certè pueris etiam in eo statu inesset multarum rerum ignorantibus, quas adolescente ætate, processu temporis, facta experientia didicissent. C Quocirca mulier alioqui sapientissima, sed nullius adhuc experientiæ, quam modo fœminæ multo minùs sapientes habent; *Eua sine experientia.* ignara num serpens à natura ipsa loqui posset, an non; fortassis enim & tunc primò serpentem viderat, nedum loquentem audierat; *Eua doceri à viro debuerat.* deinde rei nouitate attonita substitit, vt audiret; quem tamen errorem puræ negationis facilè posset interrogato marito, ab eóque edocta deponere; interim verò non firmo assensu, sed dubio tantùm, & quasi suspenso putauit serpentem humani sermonis expertem non esse. Profectò ad omnia penè vitæ humanæ instituta præstat potiùs practica rerum, quàm speculatiua scientia: experientia multorum euentuum, quam theorica principiorum, *Eua promissis delinita.* D & conclusionum comprehensio. Tum vel maximè mota mulier est ad audiendum serpentem, illique credendum; nimirum illecta ab eo promissis, quæ pulcherrima amplissimáque videbantur. His positis inquirendum primo est, quæ tandem illa causa fuerit, ob quam diabolus ad pertentandam mulierem, ac per illam deturbandum à Dei gratia virum in peccatum aggrediatur? Consentiunt Patres ac Doctores inuidia id dæmonis extitisse. Sic ergo D. Chrysostomus *homilia 16. in Genes.* *S. Chrysost. Inuidia diaboli.* Vide magnam dæmonis inuidentiam, & multiplices technas. Quandoquidem sciuit hominem formatum in summo esse honore, & nihil minùs habere Angelis ipsis, sicut & Dauid inquit: *Minuisti eum paulominus ab Angelis,* Psal. 8. *Inobedientia hominem minorauit. Psal. 8.* E atque (hoc ipsum, *paulo minùs*) inobedientiæ peccatum introduxit. nam post præuaricationem hoc loquutus est Propheta. Videbat igitur super terram Angelum terrestrem, & à sua reddebatur inuidia dæmon malorum autor. *Homo terrestris Angelus.* Quoniam cùm ipse inter supernas virtutes esset, & ob voluntatis suæ nequitiam & malitiam excellentem è summo illo cælo proiectus fuerit, magna vsus est machinatione; vt & hominem gratia Dei priuari, & ingratum factum à tantis bonis per diuinam

nam bonitatem ipsi concessis, nudare posset. Serpente igitur quasi instrumento quodam vsus, per quem mulierem, vtpote simplicius & infirmius vas, illius familiaritate in errorem & deceptionem prouocaret. Itaque animali hoc, vt instrumẽto accommodo vtebatur diabolus, quo suarum fraudum esca deuotata, supplantare primùm posset mulierem, quæ faciliùs decipi poterat, & postea per illam etiam protoplastum supplantaret. Ita Chrysost. Ex cuius doctrina colliges inuidia in hominem, & (quod prius ac potius erat) odio in Deum fuisse diabolum concitatum, vt hominem de statu illo innocentiæ deturbaret per mulierem, quam nouerat ad cadendum infirmiorem, & ad insidias viro struendas habiliorem.

Mulier facilius decipitur, & decipit.

S. Ambr.

2. D. Ambr. *lib. de paradiso, cap.* 12. sic in eandem sententiam effatur: Vetus inimicus est generis humani diabolus, quæ autem causa inimicitiarum nisi inuidia? Sicut Salomon ait *Sap.* 2. Quia *inuidia diaboli mors introiuit in orbem terrarum.* Inuidiæ autem causa beatitudo hominis in paradiso positi; & ideo quoniam diabolus ipse acceptam gratiam tenere non potuit, inuidit homini, eo quòd figuratus è limo, vt incola paradisi esset, electus est. Considerabat enim diabolus, quòd ipse qui fuisset superioris naturæ, in hæc sęcularia & mundana ceciderat; homo autem inferioris creaturæ sperabat æterna. Hoc est quod inuidet, dicens: Iste inferior adipiscetur quod ego seruare non potui? iste de terris migrabit ad cælum, cùm ego de cælo lapsus in terram sim? Hæc Ambrosius. quibus vera causa serpentinæ impugnationis apprimè describitur. Similiter D. Augustinus 10. *confess. cap.* 36. Instat (inquit) veræ beatitudinis nostræ aduersarius, vt sui similes factos ad supplicij sui consortium nos trahat. Itaque inualida diabolus excandescens primos nostri generis parentes à Dei gratia deiicere, & à cæli tãdem beatitudine, quam miser assequi non potuit, quia peccando non meruit; nec eos tantùm, sed vniuersam eorum posteritatem præcipitare contendit; quod etiamnunc in attentandis quotidie hominibus exequi nititur. Hinc enim est, quòd rerum terrenarum amore nos illectos à cælestium spe desiderióque auertit. Sed heu (inquit D. Chrysost.) nos tamen adhuc præsentibus inhiamus, neque diaboli versutiam cogitamus; qui per parua magnis spoliat: lutũ præbet, vt aurum rapiat, imò magis auferat cœlum: vmbram prætendit, vt veritate non extrudat: in somniis phantasias ostendit (hoc enim sunt præsentes diuitiæ) vt cùm illuxerit omnibus pauperiores exhibeat, *homil. 35. ad populum Antioch.* Quamobrem audiamus D. Paulũ admonentem: *Induite vos armaturam Dei; vt possitis stare aduersus insidias diaboli: quoniam non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinẽ, sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitia in cælestibus,* ad Ephes. 6. quem locum luculenter sic exponit D. Chrysostomus *homil.* 22. A præmisis, quæ posita sunt certantibus, illos erigit. Subiungit ergo, quomodo hostes vehementes sint, & magis nos spolient. quibus? in cælestibus sita est pugna, vehementior est contentio, & pugna, quando pro magnis pugnatur: illud enim, *in cælestibus*, idem est, atque *pro cælestibus*, non vt spiritus mali, si vicerint, aliquid rerum cælestium consequantur, sed vt nos illis spolient. Hæc Chrysostomus. Profectò præmium cæli homini propositum, quo in sempiternum carebit diabolus, tanta hominem alacritate incitare deberet ad restituendũ, quanta succendit aduersarium ad impugnandum. Similiter, vt Chrysostomus, exponit D. Anselmus. In cælestibus (inquit) pugnant contra nos, id est, pro cælesti hæreditate. At Paulus (inquies) loquitur de persecutionibus, quæ ab hominibus intentantur? Respondeo in illis hominibus dæmones confidentes bellum huiusmodi mouere contra Deum, contra Christum, & Sanctos eius. At qua nobis ratione procedendum in hoc prælio? Nimirum quam D. Anselmus proponit hisce verbis. Quomodo si cõtra aliquem in prælio constitutum de parte contraria armatus equo sedens veniat; non equo, sed equiti irascitur, & quantum potest agit, vt equitem percutiat, & equum possideat. Sic contra omnes malos homines agendum; & non contra illos, sed contra illum, qui illos instigat, totis viribus laborandum est, vt dum diabolus vincitur, infelices, quos ille possidebat, liberentur. Sic Anselmus.

Sapient. 2. Diabolus beatitudinem inuidit hominis.

S. Aug.

Diabolus cur homines tentet.

S. Chrys.

Hominũ ignorantia.

Homines armantur contra diabolum.

Ad Eph. 6.
S. Chrys.

Cæli præmiũ hominis.

S. Anselm.

Contra malos quomodo agendum.

3. Tum vel maximè apparet inuidia diaboli, cùm ex opinione D. Bernardi, & bonorum deinde Theologorum, accepit per Dei reuelationem factum iri, vt aliquando Verbum ipsum diuinum assumeret in vnitatem personæ naturam humanam, homóque factus adoraretur ab Angelis, quod & superbus recusauit, & homini futuro infinitam illam diuinæ hypostaseos gratiam inuidit, ac proinde (vt eleganter D. Petrus Chrysolog.) maluit in diabolum commutari, ne hominem plenum gratia sic videret. Cæterùm prima radix istius maleuolentiæ, inuidiæ, odiique insaturabilis, quo diabolus in hominem exardescit, odium fuit contra ipsum creatorem, à quo infelix, prout merebatur, à cælo in gehennam sempiternas sui delicti pœnas luiturus fuerat depulsus; quare contra ipsum Deum, qua potest ratione saltem in suis creaturis, maximè hominibus, lædendis infestandísque insurgit; illius honorem maiestatémque apud homines, per idololatriæ sacrilegium extremámque impietatem dedecorando, atque homines ab eius fide, obsequio, amore auertendo; quamobrem meritò D. Chrysostomus *in Psalm.* 13. existimat diabolum fuisse illum insipientem, de quo ibidem Propheta: *Dixit insipiens in corde suo, non est Deus.* Primus (inquit) insipiens diabolus, qui insipientiæ fuit primus seminator, qui primus præco deorum multitudinis: *Eritis sicut dij*, voluit Deo esse æqualis, dicens: *Ponam thronum meum super nubes, & ero similis Altissimo,* Isaiæ 14. Sustulit (Deus) & posuit (Altissimus) erubescens eum, quem iam negauerat. Et diligenter quæso attende, quàm solers & accuratus fuit diaboli accusator Propheta. Dixit insipiens in corde suo, non ait, dicit, sed dixit, semel ausus est, & dixit. Et quoniam cùm dixisset eiectus est à cælis tanquam superbus insurrector, non ampliùs per se dicere ausus est. quoniam enim semel tantùm dixit: Ponam thronum meum super nubes, & ero similis Altissimo, & Deum negans, Deum expertus est; & alio deturbatus, & in imo ab hominibus conculcatus, non ampliùs ausus est dicere: Non est Déus; sed per ironiam, & simulationem Deũ nominauit: *Dixit Deus, ne comedatis*, Genes. 3. quia ergo semel dixit dogma impium, non audet ampliùs dicere; scit enim quid passus sit. Non

S. Bernard.
Diabolus inuidit homini incarnatione Verbi diuini.

P. Chrysol.

Diaboli odiũ in Deum.

S. Chrys.
Psalm. 13.
Diabolus primus insipiens.

Isai. 14.

Diabolus Deũ non audet negare.

Genes. 3.

Non dicit insipiens, sed dixit insipiens in corde suo, non est Deus. Non enim amplius hoc dicit, per se, & nullo intermedio. Sed dixit in corde suo, in quolibet, qui eadem cum eo sentit, & non discrepat ab eius moribus, & est impius. dixit in Pharaone, per Sennacherib, per Nabuchodonosor, &c. Ità Chrys. perquam eleganter: in quo, & diaboli inuidia, odiúmque erga Deum perbellè describitur, & assertio lumine ipso rationis indubitabilis de veritate vnius Dei, quam nec ipse per se diabolus negare ausus est, optimè demonstratur.

Gentiles sunt cor diaboli.

Deus vnus.

4. Porrò etiam isto contra Deum odio concitatus dæmon Christo Domino mortem acerbissimam iuxtà, & turpissimam est machinatus. Etenim post infinita miracula in mundo in testimonium suæ diuinitatis edita, post Euangelium omni humana sapientia longè sublimius, ac Dei mysteriis plenissimum hominibus ab ipso in terra enunciatum, post innumeras virtutes innocentiámque plusquam humanam, aut Angelicam, tot per annos vndique comprobatam, atque etiam sacrorum vatum, & literarum monimenta in ipsius Messiæ veritatem mirabiliter & vnanimiter contestata: quæ omnia diabolus, vt est rerum diligentissimus seruator, & ponderator, sui (quo non est vulneratus) intellectus perspicacitate complexus est. Christum Deum esse (vt est multorum opinio) vehementer suspicabatur, venisséque in mundum in redemptionem humani generis: ergo ait aduersarius in ipsum Deum hostili odio succensus: Venit morte sua redempturus humanum genus? eia redimat, sed moriatur, multos de meo iure ac ditione homines amittam, sed vindicabor tamen; Deum vt possum in sua saltem humanitate flagellabo, conspuam, exprobrabo, crucifigam, occidam illum, à quo sum de meo principatu cælóque in gehennam deiectus. Quo sensu mihi videtur loquutus D. Gregor. Nyssen. cùm ait: Hanc ergo vim in illo cernens inimicus vidit in permutatione plus esse emolumenti, quàm in eo quod possidebat, ea de causa eum mauult fieri pretium redemptionis eorum qui in carcere mortis erant inclusi. Istius ergo aduersarius sui aduersùs Christũ odij, tormenta, probra, crucem, mortem denique iam tũc intentantis, veluti signum extulit, & tubam cecinit, cùm (vt scribitur *Ioan.* 13. de Iuda proditore ad necem Iudæis Dominum:) *Et post bucellam introiuit in eum Satanas*; quo signo aduersarij perspecto Christus Dominus actutũ subiecit: *Quod facis, fac citius*, quæ verba, vt Cyril. & Orig. bene aduerrunt, non ad Iudam, sed ad diabolum, qui iam in Iudam introierat, dicta sunt à Domino tanquam hostem ad extremum certamen lacessente: verba (inquiunt) sunt non præcipientis, sed aut exprobrantis, aut aduersarium iam prouocantis ad pugnam. Itaque ex tam detestando in Deum ipsum odio, quo subinde creaturas omnes illius prosequitur diabolus, ortum habet quicquid malorum aduersùs hominem molitur. Hinc illa inuidia, qua percitus hominem à Dei amicitia gratiáque procul amouere omni suo conatu elaborauit, perfecitque tandem, heu nostro malo. Arderet infelix irarum flammis, & inuidentiæ fidiculis torqueretur suipsius carnifex, si hominem multo inferioris naturæ, Deo gratum, Deo familiarem, Dei ornatum donis videret.

Diabolus Christum cognouit.

Diabolus in Christo vindictam de Deo sumit.

S. Gregor. Nyss.

Diabolus libenter amittit homines, modo Christum occidat.

Ioan. 13.

Iudas proditor Christi.

S. Cyrill. Origen.

Christus diabolũ lacessit.

Diaboli inuidia in hominem.

5. Sed proh Deum hominis amantissimum! quis vnquam crederet, quis separaret, imò & quis cogitando inueniret quod ab infinito amore Dei præstitum est? Diabolus hominis Dei gratiam & familiaritatem inuidit, hominem à Dei obsequio auertit, de paradiso terrestri, tanquam è domo familiáque Dei deiectum longiùs propulsauit. At ipsum sic abactum, nõ modò in suam gratiam domúmque recepit Deus hominem, sed ad suam mensam inuitauit, collocauitque; ipsum pascit, & potat quotidie non aliis epulis, quàm suo corpore & sanguine. O immensam, & vt vocat Paul. nimium amorem Dei. *Parasti in conspectu meo mensam aduersùs eos, qui tribulant me.* Psal. 22. canit & clamat Propheta. Qui locus, (etsi multos patiatur sensus) omnium tamen luculentissimo significat mensam sacrosanctæ Eucharistiæ, vt est communis Patrum sententia. Vnde S. Cyrill. Hierosol. *Catech. mystag.* 4. sic explicat: Ante tuum, Domine, aduentum dæmonibus mensam pollutam, & diabolica contaminatam facultate parabant. Sed postquam tu aduenisti, parasti in conspectu meo mysticam illam, & spiritualem mensam, quam tu Deus nobis proposuisti aduersariam illi, quæ nobis antea parabatur à dæmonibus; illa cum dæmonibus communionem habebat; hæc cum Deo habet. Sic ille. Mensam igitur (inquit D. Cyrill.) istam proposuit Deus contrariam illi, quam nobis antea dæmones proponebant. quasi diceret: ante Domini aduentum, plenam omnibus laqueis, dolis ac vanitatibus, item pollutam ac refertam fœdissimis omnium turpitudinum & illecebrarum epulis mensam ad animarum interitum dæmones propositam habebant. Posséntque filij Prophetam ad Elisæum meritò proclamare: Mors in mensa, mors in mensa. Aduenit ergo Dominus, & præter alia beneficia innumera, quibus hominem abundè cumulauit, hoc vnum, velut summum omnium, adiecit, proposuit mensam in qua suos exciperet conuiuas alendos suo corpore, & potandos suo sanguine, vt mensa mensæ, arma armis, veritas mendacio, puritas impuritati, pax & securitas bello ac fraudibus, cœlum gehennæ, Deus dæmoni, salus æterna sempiternæ morti opponeretur. Aduersùs eos, qui tribulant me. Quæ verba dupliciter accipi solent: primò, vt significent admirabilem suæ Eucharistiæ mensam nobis Deum proposuisse vt ea refecti confirmatique vires & animos ad subeundos pro Deo labores, mortémque ipsam alacriter pro Dei fide & obsequio oppetendam sumeremus. Factitabant idipsum in aureo illo Ecclesiæ Christianæ seculo sanctissimi Dei Martyres, vt ex Tertull. aliísque antiquis Patribus constat. Certè D. Cypr. *Epist.* 54. & alij Episcopi negabant paratum esse & idoneum ad martyrium, qui priùs in Ecclesia sacrosancto Christi corpore non armaretur ad perferendos tyrannorum cruciatus; deficeret enim procul dubio mens à fidei constantia, quam ritè sumpta Eucharistia non communiret. Verba sanctorum Episcoporum apud Cyprianum sic habent: Quos excitamus, & hortamur ad prælium, non inermes & nudos relinquamus, sed protectione corporis & sanguinis Christi muniamus. Et cùm ad hoc fiat Eucharistia vt possit accipientibus esse tutela, quos tutos contra aduersariũ esse volumus, munimento diuinæ saturitatis armemus. Sic illi. Alter horum verborum explicatus præsenti accõmodatior instituto est; nimirum Parasti mensam ex aduerso, è regione, atque in oculis hostium meorum. Hebr. נגד צררי *neghed çorerai.* vertunt alij, ad inni-

Dei amor erga hominem.

Psalm. 22.

Deus inuitat hominem ad mensam.

S. Cyrill. Hieros.

Eucharistia Dei mensa.

Eucharistia fortes reddit.

Tertul. Cyprian.

Eucharistia munit Martyres.

diam

Diaboli tormentum ab Eucharistia.

diam hostium meorum, inuidentibus & ringentibus hostibus meis; sed sensum potiùs eliciunt, quàm verbo verbum reddunt. Attamen appositè; iccirco enim proposita est à Deo sui corporis & sanguinis mensa in Ecclesia, vt rumpantur inuidia, dentibus infrendant, & totis collidant[...] artubus aduersarij hominum dæmones. [...] præstat audire Theodoreti ad hunc lo[...] interpretationem, quæ habet: Manife[...] sunt hæc iis, qui sacris initiati, atque n[...] explanationis indigent; nouerunt [...] spiritus oleum, cùm eorum capita v[...] sunt, & ebrietatem potentem quidem, sed non dissoluentem, atque mysticum cibum, quem nobis proponit is, qui præter Pastoris officium, de quo paulo antea in eodem Psal. sponsus factus est. His enim bonis me in conuiuium inuitasti inimicis mœrentibus, séque excruciantibus, quòd qui olim ipsis seruiebant, hanc mutationem assequuti sint. Sic Theod.

Theod

Ho[...] insignis [...] ad Eucharistia.

A B

6. Consonat cum hac explanatione, circa inuidiam & cruciatus dæmonum, cùm nos vident Dei conuiuas illius corpore & sanguine pasci, quod à D. Paulino *Epist.* 9. dictum est, hisce verbis. Cùm hoc pane saginamur, serpens tabescit, cuius fames & pœna est cibus vitæ nostræ Christus Iesus, qui factus est nobis in escam. Sed ad Psalmum Dauidicum redeamus, vbi statim adiungitur; *Et misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vitæ meæ, & vt inhabitem in domo Domini in longitudine dierum.* Vbi sic Theodor. Horum autem bonorũ tua inexplicabilis benignitas est conciliatrix, nostras preces minimè expectans, sed nos velut fugientes persequens, & præueniens, & salutem impertiens, & consuetudinem in diuinis sedibus præbens, tum in præsenti vita; tum etiam in futura. Huc namque ostendit cùm dixit: *in longitudine dierum*, id est, semper, & continuè. Hoc autem illis seculis congruit, quæ finem minimè habent. Sic Theod. Quocirca tametsi diabolus fraude & inuidia hominem aggressus à Dei obsequio familiaritatéque auerterit, & à paradiso terrestri expulerit: nihilominus tam mira fuit Dei benignitas, vt hominem suam in gratiam reuocarit, suo corpore & sanguine reficiendum ad suam mensam inuitarit, cælóque demum ad beatitudinem sempiternam donauerit. Secundo loco disceptandum est circa potestatem dæmonis ad tentandum. Certò igitur constat nullam esse dæmoni potestatem ad tentandos homines, sed eam, qua nonnunquam vtitur, à Deo permissam concedi. Quod rectè intelligens Iob, vbi se vidit liberis fortunísque spoliatum, atque vlcerum sanie in sterquilinio diffluentem, sapientissimè dixit: *Dominus dedit, Dominus abstulit*, cap. 2. Ad quem locum sic August. *super Psalm.* 103. Nihil sibi diabolus tribuat. Voluntatem habet nocendi, potestatem autem nisi acciperet, non haberet. Non ab illo (ait Iob) patior, sed ab eo, qui potestatem dedit. Contemnatur superbia tentatoris mei, sustineantur flagella Patris mei. Hæc Augustin. Propter hanc permissiuè à Deo concessam facultatem tentandi homines, valde timendum nobis est ab aduersario, præsertim qui perspectam habeamus nostræ infirmitatis miseriam: qua nihil ad standum imbecillius, ad resistendum infirmius, ad cadendum propensius, ad peccandum protectius. Rectè autem ait Petrus Damianus *serm. de sancto Martino.* Sub hoc inimico casus frequens, & respiratio difficilis: de hoc rara, & nunquam secura victoria: huic voluntas semper iniqua, & fallendi

S. Paulin. *Diabolus cruciatur cum videt communicantes.*

Theod. *Homo à diuina gratia beatus.*

C D

Diabolo quæ sit potestas tentandi.

Iob 2.

S. Aug.

Hominis infirmitas in tentationibus.

S. P. Dam.

Diaboli ad tentandum vis.

principatus. Sic [...]ne. Ac propterea impensissimè vigilandum [...], quando omnia serpentis huius insidiis [...]cupata teneri scimus, & Psalmista mo[...] Psalm. 103. *Hoc mare magnum & spatiosum, ibi reptilia quorum non est numerus.* D. Aug. *ibidem.* Insidiæ (inquit) repunt in hoc seculo, & incautos repentè occupant. Repentes autem tentationes quis numerat? repunt, sed caue ne surripiant. Vigiletur in ligno, etiam in aquis in cruce nauigamus, etiam in fluctibus tuti sumus. Finietur via, gaudebitur in patria. Ad patriam quà ituri sumus? Per ipsum mare, sed in ligno. Noli timere periculum, lignum te portat; quod continet seculum. Hæc Augustin. vt diligenter insidias inimici deuitemus, & confidenter ligno crucis adhæreamus.

Psal. 103. *S Aug.* *Vigilandum in tentationibus.*

Crux securos reddit.

7. Sic planè res habet, vt quo magis silenter repit serpentis tentatio, eo grauiùs noceat, vincátque faciliùs: atque periculosiùs tunc se gerat quis, quo securiorem se esse arbitratur, vt egregiè ostendit D. Chrysostomus *homil.* 31. *in Matth.* his verbis. In pace non est labor credere, sed bene viuere. quia pax ipsa corruptela est pietatis. Multo magis laboriosum est in securitate concupiscentias vincere, quàm in periculo diuitias posse contemnere. Ipse enim timor periculi adiuuat animam, & facilè vincitur delectatio corporalis. Ita Chrys. At inquies, malè homini à Deo consultum esse, cùm miser subiaceat potestati, quam diabolus accipit ad tentandum, tanto quidem ille potentior viribus, & fraudibus astutior, quanto homo infirmior est ad resistendum, minúsque industrius & gnauus ad cauendum. Nec enim rationi videtur consentaneum in aperto certamine vitæque & animæ discrimine, agnum lupo committere, & leonem in ouem immittere. Vide obsecro quid sit diabolus, cum quo luctaris. Serpens erat callidior, &c. Quasi totam illius vim & arma in calliditate posita significet diuina Scriptura. Vnde præclarè adnotauit D. Chrysost. *hom.* 8. *in Epist. ad Roman.* Diabolus (inquiens) pedes non habet, ne formides: non alas, ne terreare: super terram vt serpens trahitur. Nihil tibi sit cum illa commune: si incantationes diuinas noueris, cælestium amore tactus; statim vulnerabitur. Hæc Chrys. Nota insuper, quod dicitur, *Serpens erat callidior, qui dixit.* vbi, vt vides, non pedes habet vt currat, ac te fugientem insequatur: non alas vt volet, ac te accipitris aut aquilæ more comprehendat: non cornua, quibos te ventilet: non proboscidem, vt te propellat: non vngues, dentésve, vt dilaniet. Inermis omninò serpens est, solam pro armis (vt diximus) calliditatem habet: nihil aliud contra Euam præter linguam exacuit: linguáque non mordet, sed loquitur; subiicitur enim: *Qui dixit ei.* Si ergo serpentem non audis loquentẽ, si loquenti non respondes: planè vicisti, & obtriuisti serpentem. Aut ergo serpentem non audias, quod quidem tutius multo est: aut si fortè audias, ne quæso respondeas, ne vltro citróque sermonem cum serpente & cum diabolo temerarium instituas. O validum (inquit D. Ambros. *in Psalm.* 38) scutum circunspectæ munitionis silentium! O fidissimum stabilitatis fundamentum! in quo si quis potuerit stare, lubricum verbi timere non possit; vicissemus, si Eua tacuisset: atque vtinam aut Adam surdus fuisset, aut Eua obmutuisset. Ille, ne vocem suæ vxoris audiret: ista, ne loqueretur marito, & lubricæ vocis ministerio serpentis in virum venena transfunderet. Sic Ambros. Obserua mulieris

S. Chrysost. *Securitas periculosa.*

Diabolus sola calliditate potens.

S. Chrysost.

Diabolus facilè vinci potest

Serpentis calum lingua. *Serpens vincitur, qui non audit.*

S. Ambros. *Cum diabolo non sermocinandum.*

Adam malè audit, Eua malè locuta est.

E

Lingua mulieris instrumentum diaboli.

lieris linguam instrumentum fuisse diaboli, quo suum venenum in aures animúmque viri immitteret. Eodem etiam loco sanctissimus Doctor latè expatiatur in commendanda patientia, silentióque, vbi diabolus, serpentis cordi orique infusus, maledici nimirum hominis linguam in nos exacuat, vt ab statu mentis nos deiiciat, in iras accendat, demumque ab irato & indignabundo pectore aut factum, aut saltem dictum extorqueat in vltionem iniuriæ.

Diabolus maledicis insidiatur.

Adducit ergo Dauidem de se loquentem Psalm. 38. *Dixi, custodiam vias meas, vt non delinquam in lingua mea.* Premebat (inquit Ambros.) vocem, claudebat portas suas, taciturnitatis vigilabat custodia, ne inimicus obreperet, ne de castris oris vagus aliquis sermo & incautus exiret. Hæc Ambros. pro silentio deferendo iniuriis. Adiungit etiam patienter quidem audiendum, ferendúmque esse conuiciatorem ac maledicum, quippe in quo serpens diabolus considear, & ex quo ad nostræ patientiæ labefactandam constantiam virulentos ictus iaculetur. Iustus (ait) patienter, & in his omnibus tacet, ne respondeat ei, à quo eum cernit impelli. Conuiciatur aliquis? tacet, & dolet. Sic vincitur qui laqueum eius, animæ per escam vocis extendit. Ideo David (2. *Reg.* 16. vbi de Semei agitur) aduersùs autorem magis præliabatur, quàm ministrum persequebatur. Quid enim magnū de homine inualido vindicari, quem ad furorem alter vrgebat, in cuius nece peccator habuisset voluntatis effectum? Non gladio diabolus, sed verbo Dei vincitur. Sic Ambros. Itaque maledicentia serpentis non respondendo, sed tacendo, & patienter ferendo vinci consueuit.

Psal. 38. Silentium cum patientia.
S. Ambros.

Patientia de diabolo triumphans.

6. Similiter D. Chrys. *homil.* 22. *in Epist. ad Ephes.* sic edisserit. Si quis inimicum habet, si quis iniuria læsus est ab inimico, si quis ira percitus est: omnem furorem illum, omnem sæuitiam collectam in caput diaboli effundat, & euacuet. Hic furor bonus est, hic ira vtilis, hic iniuriæ memoria laudem habet. Percussit te quisquam? iniuriæ memor iam aduersùs diabolum serues, inimicitiamque aduersùs ipsum nunquam soluas. Sed non es percussus? etiam sic iniuriæ memor esto, quòd videlicet Dominum tuum contumelia affecit; quòd illi aduersatus est, quòd fratres vastat & impugnat, huic semper inimicus esto, semper acerbus, semper immitis. Ita abiectus erit ille, ita contemptibilis, ita facilis captu. Si nos sæuierimus aduersùs eum, ipse non erit nobis sæuus, si nos mansueti fuerimus, tunc ipse sæuus erit. Inimicus est & vitæ & salutis tam nostræ, quàm suæ. Si seipsum non diligit, quomodo nos diligere poterat? Instruamus itaque aciem, & prosternamus ipsum, magnum habentes auxiliatorem Dominum Iesum Christum. Ita Chrysostom. Sed ô quàm multi hodie serpentes qui dicunt ei, scilicet mulieri fragili, incautæque, ac decipiunt miseram! de illis dictum est à Dauide Psal. 5. *Sepulchrum patens est guttur eorum.* Vbi sic D. Augustin. Patens sepulchrum, quoniam semper inhiat illa voracitas, non vt sepulchra, quæ receptis cadaueribus muniuntur. Potest & illud intelligi; quod mendacio, & blanda adulatione trahunt in se quos ad peccata illectant, & eos tanquam deuorant cùm in suam vitam conuertunt. Serpens fuit Ionadab qui regio iuueni Amon filio David incestum sororis Thamar persuasit, 2. *Reg.* 13. Serpentes & satellites Holofernis, qui Iudith formosissimam ad Principem suum adduxerunt, *Iudith* 10. Viuunt

S. Chrysost. Vindicta sumenda de diabolo, non de homine.

Cum diabolo inimicitia gerenda.

Psal. 5. Serpentes, qui mulierem decipiunt.

Sepulchrum patens qui tentat ad peccandum.
2. Reg. 13.
Iudith 10.

A adhuc, & vigent Iudæ proditores; nūquam enim Christus proditur; & virtus ac pudor traditur vitiis ac vitiosis, impurisque hostibus crucifigendus, quin antecedat aliquis Iudas proditor blandè alloquens falso & hostili osculo decipientes. Tum vel maximè cauendi serpentes fœmineo vultu, habitúque ad honestatem composito; atque idcirco callidiùs & securiùs ferientes; illæ nimirum propudiosæ fœminæ; quæ postquam vitam ferè totam in libidinis diabolique mancipatu consumpserunt, nunc senio confectæ, sed astutia, malitiáque inueteratæ, miseris atque incautis fœminis insidiantur; de quibus illud optimè ab Hieronymi *Epistol. ad Gerontiam* conscriptum legimus. Harum Deus venter est, quæ in alieno corpore sua desideria cōsolantur; vt quòd ipsæ fecerunt, alias facere videant. Qui dixit ei, serpens mulieri. Qui ab ore diaboli exit, nisi impurum, ac perniciosum? Mira via tentatoris in sermone ita est, exhalat ille teterrimi per verba voluptatis tartareæ odorem, quo viri, ac mulieres præsertim, miserandum in modum contabescunt. Audiat qui castitatem amat, sanctum Ambros. qui de fratre Cæsario ita scribit: Non minorem tamen pudicitiæ reuerentiam deferendam integritate verborum quàm corporis castitate. Sed adhuc inquiris, quare Deus permiserit hominem tentari à serpente, cùm potius videretur esse diuinæ misericordiæ ac prouidentiæ, &
C in bonum hominis congruentibus, vt nulla subesset tentatio posset, quæ hominem à Dei gratia felicitatéque innocentiæ deiecisset. Sed hac de re præstat vnum audire D. Augustin. qui sic concludit 11. *super Genes.* ad literam: Non mihi videtur magnæ laudis futurum fuisse hominem, si propterea posset bene viuere, quia nullus malè viuere suaderet. Item quotidie homines tentari Deus permittit, quia probantur, & exercentur virtus, & est gloriosius non consensisse, quàm tentari non potuisse. Item. Non esset laudabile homini, si bene viuere posset, quia nemo malè viuere suaderet; cùm in natura posse, & in potestate haberet velle non consentire; Deo adiuuante. Item, commendatur (scilicet in lapsu Adami) quàm bonum
D Deus sit, quando nulli bene est ab eo recedere. Similiter Procop. Deus (inquit) qui per liberum arbitrium fortiter decertantibus coronas proponit, cùm conspexisset diabolum obseruare hominem, & instituisse hunc fraude dolóque circumuenire, concessit vt hoc fieret.

Iudas, qui allicit ad libidinem.

Mulier vetula diaboli internuncia.

S. Hieron.

S. Aug. Hominem tentare cur Deus permittat.

Tentari posse laudabile est.

Procop.

9. Sed grauis verborum pondere hanc eandem sententiam sic enunciat Tertull. *lib.* 2. *aduersus Marcionem, cap.* 8. Non ad viuendum solummodò produxerat Deus hominem, vt non ad rectè viuendum, in respectu scilicet Dei, legisque eius. Igitur viuere quidem illi ipse præstiterat, facto in animam viuam; rectè verò viuere demandaret, admonito in legis obsequium; ita non in mortem institutum hominem probat, qui nūc cupit in vitam restitutum; malens peccatoris
E pœnitentiam quàm mortem. Igitur, sicut Deus homini vitæ statum induxit, ita homo sibi mortis statum attraxit. Et hoc non per infirmitatem, sicut nec per ignorantiam, ne quid autori imputaretur. Sic Tertull. Non minùs luculenter hac de re ita scribit Theod *quæst.* 36. Deus rationalem hominem creauit, rationalis autem proprium est libero arbitrio potiri. Nam inter homines alij sunt virtutis amatores, alij verò nequitiam excercent. Si quis igitur de improborum creatione conquaeratur, primos vtique virtutis athletas

Tertul. Arbitrium humanum liberum.

Theod.

Impostura, & ad mulierem subruendam machina validissima. Primo statim aggressu veterator Dei maiestatem infirmare nititur, vt eleuata diminutáque eius authoritate apud mulierem aditum facilem præbeat ad peccandum; scilicet amoto procul omni timore, vtpote vano, quem illa conceptum animo haberet de Deo, cuius dicta iam nunc velut inania, nulliúsque momenti esse videantur. Itáne verum (inquit) existimas, quod ille comminatus est, cuius potestas non adeò magna est, vt timeri debeat, quippe quæ non ab humana sublimiùs assurgat; argumento est ipsius nomen Elohim, quo pariter creaturæ, licèt illustriores, vocari soleant, & vos facili negotio ad huiusce prærogatiuam nominis, & aspirare, & pertingere possitis. Hoc tam impio & fraudulento artificio vsus diabolus subticuit nomen ineffabile Tetragrammaton hactenus positum יהוה *Iehouah*, quod est Dei proprium, atque diuinam essentiam maiestatémque significat; ne si nomen tam sublime ac reuerendum proferret, timore diuinæ maiestatis incusso mulierem à peccando deterreret, sed vtitur nomine Elohim, hoc est, iudicis, quod & creaturis communicabile est, & cuius similitudinem paulo pòst illi pollicebitur. Loquimur in eorum opinione, qui existimant nomen Tetragrammaton ante Moysem fuisse notum Adamo, & Euæ. Sic igitur Dei, qui legem instituerat de non comedendo pomo, autoritatem extenuat impostor, atque mulieri timorem excutit, soluitque pudorem; quis enim timeat, aut quem pudeat contra illius præceptum insurgere, qui non ita magnus, non ita verus habeatur? Hinc prima mali labes; semel enim disrupto timoris vallo, quo peccandi libertas coërcetur, inundare videas malum, & omnia humana diuináque iure pessum iri. Profectò hæreticorum praua dogmata, & viuendi (qua miseri exultant) licentia non alio nituntur fundamento, quàm quòd nullo timore cohibentur; eóque amentiæ inter illos deuentum est, vt alij Dei iudicium, alij resurrectionem corporum de medio tollant. vti D Nazianz *orat. 3. de resurrect.* sic edisserit. Qui sibi conscij sunt turpissimarum actionum, quibus graues pœnas meriti sunt, odio iudicij tollunt resurrectionem, & pro eo, quod cupiunt, varias cogitationes sibi fingunt. Sic Nazianz. Nonnulli etiam (vt scribit D. Augustin. 21. *de Ciuit. cap.* 18.) æternitatem pœnarum inferni negarunt, vt suis perditis moribus hanc pollicerentur impunitatem. Certè, vt in Ioan. tradit D. Chrys. Paulus ille Samosatenus fidem catholicam, Christúmque ipsum abiurauit, & in hæreticorum volutabrum se abiecit amore fœminæ, cuius turpi consuetudine tenebatur, & qua sibi, Christiana fide ac lege obsistente, interdictum esse grauiter ferebat. At quò aliò mentis illius infelicissimæ aciem contentionémque dixerit Lutherus homo (si fas est hominem & non fœdissimum à barathro exeitum monstrum appellare) desertor fidei, ac religionis, in qua tot per annos vixit; nisi vt omni timore conuulso impunitam peccandi licentiam sibi ac suis inueniret? sublatis enim Ecclesiæ augustioribus Sacraméntis, ablegata pœnitentia, nihil habitis virtutum operibus, satis vnam astruit redemtoris fidem animo conceptam, vt quicquid malorum cómissum fuerit, illicò expietur. Bone Deus, quæ tam lata sternitur via peccatoribus, vt ducant in bonis dies suos, abdomini libidinique vacent, ac sine vllo Dei timore, læti, alacres, in ganeis ac lupanaribus tripudiantes ad infer-

Diabolus timorem hominis adimit.

Diabolus Dei nomen, & maiestatem extenuat.

Hæretici extra timorem infamiunt.

S. Gr. Naz.

Hæretici iudicium & resurrectionem negant.

S. August.

S. Chrys.

Paulus Samosatenus.

Lutherus apostata.

A num descendant? Quasi verò Dei Filius homo factus sit, & in summa puritate, paupertate, gloriæ humanæ contemptu vixerit, ac demum consputus, flagellatus, irrisus mortem in cruce subierit acerbissimã, vt Lutherus, Caluinus, aliíque istiusmodi fæcis & cœni homines, atque eorum perditissimi greges, virtutem omnem, pudorémque ac timorem abiiciant, & in omni deinde scelerum luto peruolutentur. Itane verò, vt Filius Virginis sanguinem suum in cruce profuderit, quo hæreticorum turpitudo liberiùs ac securiùs profusa nullo timoris repagulo teneatur.

Christi redemptio non fauet hæreticorum impunitati.

4. At (inquiunt) ea laus est redemptoris tam copiosum offerre pretium; tam facile iámque le-

B ue ad salutem animæ remedium instituere. Sed nota est Augustino diaboli astutia; sic enim ait *in Psal.* 40. Diabolus, quia vituperando Christum iam difficile decipit, laudando Christum conatur decipere. Antea dicebat: Quem colitis? Iudæum mortuum, crucifixum; vbi in nomine eius vidit currere genus humanum, iam aduersùs vituperationem Christi cessauit, & induit se laudibus Christi. apertè reprehendendo fremebat leo, astutè laudando insidiatur draco. Sic August. Nec in eo tantùm errore sistunt miseri: nam, vt ait Tertul. quotidie in castris hæreticorum proficitur. Sed in peius quidem; sæpè enim vsu euenire solet, vt abnegata fide catholica, paulatim eò

S. Aug. Diabolus exaggerando pretium Christi decipit.

Hæretici semper in peius ruunt.

C miseri ruant, vt tandem ex hæreticis Saraceni ac pagani efficiantur, atque adeò in atheismum præcipitati, Deum esse in mundo negent. Hac sanè via incedentes olim infideles, vt timorem ac pudorem in peccando depellerent, deorum fœdissima nomina atque idola commenti sunt. Quod egregiè notauit D. Gregor. Nazianz. *Oration. ad Nemes.* Stulti (inquiens) idolorum cultores, qui hoc vitiis vestris subsidium excogitastis, vt flagitiosos vobis Deos fingeretis: nec eo contenti, vitiis etiam ipsis sacra instituistis; vt non solùm impunitum maneat quoduis crimen, sed etiam laudabile atque honestum habeatur, velut Deo, qui id coluit, gratum & iucundum. Ita Na-

Hæretici in atheismum labuntur.

Greg. Naz.

Idololatræ vitia adorabāt.

D zianzen. Itaque dum timor Dei mentis domum occupat ac protegit, in pace sunt omnia, quæ possidet: viget virtus, vitia aut eódem non accedūt, aut inde facilè aut longè repelluntur. *Initium enim sapientiæ timor Domini, & cum fidelibus in vulua concreatus est, cum electis fœminis graditur*, Eccles. 1. Ex quo loco colliges, vnum ex potissimis, quæ prædestinatorum genere prænotantur, signis atque indiciis, esse Dei timorem, quo mentes electorum præmunitæ, vitiorum illecebras, dæmonúmque impetus ac suggestiones retundunt & propulsant. Quare iam ab ipsis electi cuiusque incunabulis, imò & à matris vtero, quasi frater vterinus, timor Dei cum ipso electo na-

Timor tutelus animæ. Eccles. 1.

Timor prædestinationis indicium.

E scitur ac procedit: ab illo tanquam à primo fonte profluit, quidquid vera sapientia in efformandis animæ virtutibus, piæque vitæ moribus, architectari solet. Præterea Dei timor honestarum mulierum comes indiuiduus est: easdem pone sequitur vt à tergo tueatur, doctor ad demonstrandam viam antecedit, ne errent aut impingant: & ne in virtutis stadio cursúque fessæ, aut itineris longi arduíque tædio labantur, Dei timore mulieres à Deo electæ, tanquam baculo, aut subleuante brachium seruo sustentantur. Quapropter parentes ac magistri, quibus demandata cura est, vt pueros instruant, D. Chrys. audiant *in Psal.* 14. sic monentem. Infantem instituis ad vitam modestam? ab ineunte ætate ei iace fundamentum Dei

Timor mulierum honestarum comes.

S. Chrysost.

Timor pueris imbuendi.

Dei timorem. Ita Chrys. Addiderim timori pudorem grande contra omne vitium præsertim in iuuentute munimentum. Vindicanda (inquit Tertull. 1. *contra Marcionem* 16.) erit procacitas ætatis verecundiam debentis. Sic ille. Hinc infer es pudorem esse, quasi quoddam tributum, cui soluendo obærata puerorum ac iuuenum ætas teneatur. Enitendúmque est, & vigilandum; ne verecundiam maximè ab inexperta & adhuc tenella Eua (vt hîc euenit) callidus serpens excutiat. Etenim (vt bene Cyprianus *prologo in librum de operibus Christi*, admonuit) abrasa verecūdia, pudoréque conuulso non absconditur scelus. Itaque serpens ironicè ac per risum de Deo, Deíque verbis loquutus securam & audacem ad peccandum reddere mulierem contendit.

Tertull. — *Pudor timori adiungendus.*

Cyprian. — *Pudore abraso vitia erumunt.*

5. Porrò autem & illud attentiùs considerandum est, quàm astutè diabolus fallaciam suam obtendit, vt venenum odij (ait Rupert.) quo ardebat ipse contra creatorem, magis ac magis inijceret homini, & cum exaggeratione, quasi iniusti præcepti conflaret indignationem, excitarétque audaciam rebellandi. Sic ille. Atque, vt bene aduertit Procop. hostis Deum contumelia affecit, vt inuidum, & mendacem. Adde & mulieri contemptibilem, atque exosum. Primus igitur seminator discordiarum extitit diabolus, qui amicitias inter Deum atque homines dissoluit: dum Deum apud homines insimulat, vt iusto seueriorem, parúmque hominum amantem, imò tyrannum iniquissimo præcepto miseros famulos coërcentem: quo facto eosdem contra Deum irritat, indignabundos efficit, atque in extremam commouet proditionem. En qualem habent suæ malignitatis autorem, quo parente geniti, quo magistro edocti sunt, qui seminant inter fratres discordias, qui pacem dissoluunt, odia conflant, succendúntque ignes gehēnæ in mortalium animis. Graue id quidem malum, & quod omnium primum ab orco erupit, & ab orci furiis concitatum apparuit in urbe; vt mirum alicui non videtur quantopere detestandum dixerit Salomon, *Prouerb. cap. 6.* inquiens, *Sex sunt, quæ odit Dominus, & septimum detestatur anima eius*, &c. Septimum autem apponit. *Et eū, qui seminat inter fratres discordias.* Videant isti gehennales agricolæ, quo pacto ad exitium aliquando corporum, & sæpiùs animarum, efficiant segetem, iris, litibus, dissidiis, odiisque pullulātem. Quàm certa verò, & quàm deplorāda pernicies ex illa segete oboriatur; satius est ab ipso Dei spiritu, quàm ab humano addiscere. Sic enim habetur Eccles. c. 28. *Lingua tertia multos commouit, & dispersit illos de gente in gentem: ciuitates muritas diuitū destruxit, & domos magnatorum effodit: Virtutes populorū concidit, & gentes fortes dissoluit. Lingua tertia mulieres viratas eiecit, & priuauit illas laboribus suis. Qui respicit illam, non habebit requiem, nec habebit amicum, in quo requiescat.* Nota quàm sit exitialis illius lingua, qui seminat discordias. Dicitur autem tertia, quia media est inter duos, quos per ea quæ nunc isti, nunc illi obloquitur, discordes inimicósque reddit. Proprium denique officiū diaboli est seminare discordias, quæ à diabolo totum per orbem excitatæ venturo proximè Antichristo gentes inter se rixantes præparabunt. Quod Christus Dominus significauit de illo tēpore prædicens: *Surget gens contra gentem, & regnum aduersus regnum*, &c. Luc. 21. quo loci S. Cyrillus Hierosol. *catech.* 15. Fraternum (inquit) odium locum dabit Antichristo. Præparat diabolus schismata populorum, vt tanto facilius hostis recipiatur. Ita Cyril. Quemadmodum enim caritas fraterna domum præparat toti Trinitati, secundùm illud: *Ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* Ita diabolo & Antichristo nihil aptiorem præparat domum, quàm odium, lites, & discordiæ fratrum. Cæterùm quis non miretur impudentiam diaboli, tam temeraria falsáque de Deo confingentis? Inprimis enim, vt tyrannum ostendat, mirificè exaggerat seueritatem præcepti, vt & odium mulieris in Deum concitet, & præceptum faciat incomportabile. Quod egregiè demonstrat D. Chrys. *homil.* 16. *in Genes.* ad hunc modum. Quasi diceret malignus ille dæmon. Quare Deus priuauit vos tanta fruitione? cur non concedit, vt participes sitis bonorum omnium, quæ sunt in paradiso? sed præstitit quidem, vt visu frueremini, maiori tamen voluptate interdixit? Cur dixit Deus, quare hoc? quæ vtilitas versari in paradiso, & non frui his, quæ in illo sunt? sed ideo maiorem fertis dolorem, quòd spectare vobis licet, frui non licet. Ita Chrys. Quod sanè grauissimum esse soler, vt oculis videas, quod concupiscere tibi non liceat.

Rupert. — *Serpens ad rebellandum Deo concitat Euam.*

Procop.

Discordias serere.

Prouerb. 6.

Eccles. 28. — *Lingua tertia quàm perniciosa.*

S. Cyr. Hier. — *Discordia antecedent Antichristum.*

Luc. 21.

Ioan 14.

S. Chrys. — *Diabolus legem Dei incomportabilem ostendit.*

6. Vt verò luculentiùs demonstretur procacitas patris mendaciorum, recolēdum est Deum dixisse? Ex omni ligno paradisi comedendo comede, ex ligno scientiæ boni & mali non comedes. Vnde cōstat Deum concessisse Adamo, eiúsque vxori, vt liberè & pro libito vescerentur vniuersim de omni omninò arbore totius paradisi, excepta vna tantùm. Contrà verò diabolus dixit Deum præcepisse, ne de vlla paradisi arbore comederent. O impudētissimum mendacium: quod primum omnium verborum à dæmonis ore prorupit! Mentiri solita lingua & diabolica est, & Deo nimis exosa. Contrà verò gratus ille Deo est, cuius lingua (vt loquitur S. Gregor. Nyss.) purum est veritatis donarium. scilicet iusti linguam vti pulcherrimū munus Deo veritas ipsa offert. Dicit itaque Deum, vt ab omni arbore abstinerent, seuerissimè imperasse: & tamen in paradiso inter eas arbores, perpetuò earum fructus ac poma in oculis habentes; vti ad aquas sitiens Tantalus iugi quodam comedendi stimulo torquerentur, & pulcherrimorum fructuum aspectu, sed inconcesso gustatu, ad peccandum concitarentur. Quod quidem foret non in paradiso viuere, sed in carcere sæpiùs mori, atque in gehenna cruciati. Ista est multorum consuetudo, ista communior diaboli tentatio, qua homines à virtutis studio deterret, imò in virtutis Deique ipsius odium peccatores instigat; nimirum difficiliorem ostendere, quàm sit, Dei legem iugúmque portatu impossibile. Sed adhuc legis diuinæ exaggerant difficultatem ex illo Isai. c. 20. *Est præparatus mons Domini in vertice montium.* En (aiunt) mons est, & in cacumine montium positus. Quis igitur illò mortalium ascendet; sed ibi trepidauerunt, vbi non erat timor. Adiungit enim Propheta: *Et fluent ad eum omnes gentes.* Quasi dicat: Mons est Dei lex, & mons in vertice montium: sed nullus montium nomine aspectúque terreatur, nullus in ascensu arduo laborem caueat. In illam enim prælatorum montium altitudinem, non ascēdent (inquam) vel integri populi, & innumeræ gentes; quin fluent potiùs in modum fluminis, cùm ex alto ruit, & in mare præcipiti impetu, non externa vi, sed sponte, & tanquam cum tripudio aquarum colludentium delabi

Diabolus mentitur.

S. Gregor. Nyss.

Videre & non frui tormentum est.

Isai. 50. — *Difficilè Dei legem causantur improbi.*

Lex Dei facilis & suauis.

delabitur. Hoc autem est miraculum diuinę gratiæ, quæ homini strata omnia, leuia, facilia, imò & periucunda efficit: vt vel ipsi reges, in summa deliciarum & honorum affluentia legem Dei obseruare possint, ac dicere cum Dauid, *Latum mandatum tuum nimis*. Psalm. 118. At quid illud est, quod Isai. subiicit: *Docebit nos vias suas, & ambulauimus in semitis eius*.

Psalm. 118.
Isaiæ 20.
Iusti Dei legẽ asperiorem volunt.

Enimuerò si lex Dei est via, quomodo & semita? An non illa strata est, & lata, hæc autem angusta & arcta? Planè sic interpretor; Dei legem sicuti à Deo indicitur, viam esse; & quidem latam, stratámque? sed nihilominus Prophetam, & simili studio viros, non per viam incedere, sed in semitis eius ambulare, per angustiores calles, & asperiores tramites, velle ad virtutem, Deúmque, cum aliquo vitæ seu tædio, seu dispendio penetrare. Ac fortasse iccirco Dauid dixerat: *Latum mandatum tuum nimis*; quòd diuinæ gratiæ largitate suffultus, mandata eius grauia non esse, antequam id Ioannes scriberet, in se ipse experiretur.

Lex amoris, & lex timoris.
S. Bern.

Egregiè D. Bernard. *Epistol.* 11. disserens de lege Dei sic ait. *Iustis non est lex posita*, 1. ad Tim. 1. Sed alia lex est promulgata à spiritu seruitutis in timore, alia à spiritu libertatis data in suauitate, nec sub illa coguntur esse filij, nec sine ista patiuntur.

1. Tim. 1.
Ad Rom. 8.

Accepistis (ait ad Rom. 8.) *spiritum adoptionis filiorum*. Sic Bernardus. Vtrunque videlicet timorem & amorem Dei serpens conatur eradere ex animo Euæ. Atque vtinam primi parentes se Dei filios & agnoscerent & exhiberent: profectò illius legem suauissimam custodirent, & à sui Patris timore & amore nequaquam deficerent. Rectè igitur Ecclesi. 2. dicitur, *Qui diligunt Dominum, replebuntur lege ipsius*.

Eccles. 2.
Lex Dei suauis.

Quo in loco significari videtur legem Dei esse velut aliquod vas diuinarum gratiarum, ac voluptatum sanctarum liquoribus redũdans, quod ori mentis vir iustus apponens mira dulcedine perfundatur. Quin ipsum etiam regnum cœlorum licèt mons esse dicatur in vertice mõtium propter eminentiam bonorum omnium quibus affluit: adeò tamen humile, facile obuiúmque à Christo Domino effectum est, vt nullus sit (modò velit, modò acceptet) qui regnum in cælo non possit obtinere.

Regnum cæli facile comparatu.
Matth. 13.

Audi regem ipsum cæli, Matth. 13. *Simile est regnum cælorum grano sinapis, quod accipiens homo seminauit in agro suo*. Itémque paulo inferius, *Simile est regnum cælorum fermento, quod acceptum mulier abscondit*, &c. Quid lenius quæso, quid humilius grano sinapis, & fermento?

S. P. Chrys.

Rectè D. Petrus Chrysol. *sermone* 99. Bonus (inquit) Dominus amator suorum Christus regni sui similitudines non capiat de cælestibus, sed profert de quotidiano vsu, de communi conuersatione proponit, vt ad omne genus hominum perueniat, quod est omnibus profuturum. Cæli Dominus in hospitio pauperis, in manu panicoctariæ mulieris regni sui inuenit & format exemplum. Ita Chrysol. Omnibus igitur sine vllo sexus atque ordinis respectu patet regnum cælorum: & facilè (si velimus) comparabitur.

7. Tantam verò ac talem Deus, in lege præsertim gratiæ, in qua hodie viuimus, facilitatem suis fidelibus pollicetur vt eos tanquam infantulos inuitet, Isai. 66. *vt sugatis & repleamini ab vberibus consolationis eius, ad vbera portabimini*, &c.

Isai. 66.
Christiani lacte nutriũtur.
S. Hieron.

Quem locum Hieronym. intelligit de Ecclesia Christiana, in qua nati ad fidem
A catholicam pro matris Ecclesiæ lacte nutriuntur. Nec enim (ioquit) poterat fieri, vt quæ erat poerpera, careret lactis abundantia in educationem eius gentis, & paruulorum, qui nati fuerant; vt præberet eis duo vbera, nequaquam vt priùs in Ægypto fracta, & iacentia, sed integra & virginali decore stantia veteris ac noui instrumenti ad præbendum rationale lac, de quibus sponsus ad eam loquitur, *Bona vbera tua super vinum*, Cant. 1.

Cant. 1.
Hieron.
Testamenta duo vbera Christi.

Verè quidem vt vult D. Hieronym. intelligi possunt per vbera Ecclesiæ duo testamenta, è quibus (vt adiungit) torrens doctrinarum Dei profluens irrigat arua credentium.
B Sed fortasse accommodatiùs accipi possunt duo sacratiora Ecclesiæ sacramenta, Confessionis & Eucharistiæ, quibus fidei & pietatis alumni enutrimur, vt ex Theodoret. & Clemen. Alexand. in superioribus edocuimus.

Eucharistia & confessio duo vbera.

Aut simpliciùs per vbera sponsi admirabilis quędam voluptas, qua suos delinire atque inebriare fideles coosueuit.

S. Ambros.

Sic enim S. Ambros. *sermon.* 1. *in Psalm.* 118. despiciens omnes iucunditates & delectationes suas, cælestibus cupiens inhærere mandatis, ait, &c. Ac mihi quidẽ persuasum est, etiam his & aliis diuinæ Scripturæ locis, vbi fit mentio vberum sponsi, aut sponsæ, aut Dei aut Ecclesiæ, purissima quoque Deiparæ Virginis vbera posse & debere intelligi. Suot ea vbera
C sponsi, suot Dei vbera, nec aliùs veriore modo esse dicentur, quippe quæ Deus ipse homo factus primæua infantia aliquot per annos suxerit; nec enim vbera tam ipsius parentis quodammodo sunt, quàm infantuli, cuius ad vsum, ad esum, ad potum, ad nutrimentum, ad delicias, ad lectum somnúmque, ac requiem natura ipsa exhibuit.

B. Mariæ vbera.

Ac mirabilis profectò est Virginis Deiparæ gratia erga homines, suos præsertim seruos, ac filios: ad virginis vbera portantur, in sinum virginis (vt ait Guarric. Abbas) confugiunt, ac se recipiunt. Vberibus virginis suspensi diuinarum gratiarum lacte pascuntur, & castissimarum voluptatum dulcedine delibuti ad

Guarric.
Pietas in B. Mariã commendantur.

D obseruandam Dei legem, & in via mandatorum procurrendum fortes, alacrésque redduntur. Est enim (inquit D. Petrus Chrysol. *serm.* 99.) Maria omnium viuentium vera mater per Christum.

S. P. Chrys.
B. Maria mater fideliũ.

Bona vbera tua, ô Virgo, super vinum, super omnes inquam huius vitæ ac mundi delicias, quæ vino significantur; tua sunt, quia mater es; Dei sunt, quia Deus filius tuus eorum lacte nutritur; nostra sunt, quia vti pueruli ab eis ad nutrimentum fidei, ac virtutum ad salutem animæ, prædulcésque in morte somnos, ac requiem deinde sempiternam, suspensi adhæremus.

8. Verumenimverò haud satis miratus D. Chrysost. *homil.* 16. & serpentis astutiam, & mulieris imprudentiam; quasi compatitur, dolétque serpẽs vicem mulieris, quod malè à Deo affecta

S. Chrys.
Serpens falsò condolet mulieris vicem.

E sit, quòd mulieri non liceat, vt libet, imò tota ratio postulat edere de pomis illius paradisi; quòd misera spectet oculis poma, & vesci nequeat. Quæ tamen commiseratio in serpente satis euidens argumentum erat euidentis in illo fallaciæ atque mendacij; quod egregiè ita colligit D. Chrys. Vidisti quomodo per verba quasi per escam virus suum immittit diabolus! Debebat mulier ex ipso aggressu eminentem coniectare malitiam, tum quòd dicebat, quæ non erant vtilia, tum quòd quasi curam ipsorum gerat, vt scire posset quæ illis à Deo præcepta, & sic ad

Diaboli falsa commiseratio erga Christum ieiunantem. Matth. 4. S. Cyprian.

præuaricatiouem ipsos trahere. Ita Chrysost. Hac etiam impostura veteratur aggressus est ad tentandum in deserto alterum Adamum Christum Dominum, *Si filius Dei es, dic vt lapides isti panes fiant*, Matth. 4. Vbi D. Cyprian. Subdola (inquit) professione quasi compatiens ei subuenire periclitanti naturæ hortatur. Hoc artificio etiam nunc vtitur hostis, dum ieiunia pœnaliáque opera nobis eo prætextu impedit, quòd parentes, aut amici nostram vicem impensiùs dolentes clamant, quid te maceras, quid te mactas, tuiipsius contra Dei legem homicida? Sed heus tu, bone vir, audi monentem D. Athanasium. Ne illas credas, ne illos auscultes: illos enim diabolus subornauit. Audi D. Hieronym. *Epistol. 9. cap. 5.* Melius est stomachum te dolere, quàm mentem; gressu vacillare, quàm pudicitia. Satis denique apertè constaret mulieri, si animaduerteret, fraus & malitia serpentis, quòd diabolus Dei, atque omnium creaturarum, hominum maximè teterrimus hostis clementior, quàm Deus beneuolentissimus Pater haberi vellet. Hæ denique sunt artes serpentis diaboli, & illius administrorum ac satellitum, qui virus exponunt, quo incautos decipiunt, ac perimunt, cùm de lege Dei de virtutibus, bonisque moribus, ac demum de ipsomet Deo perperam & irreligiosè loquuntur. At è contrario sunt à Deo instituti qui sapienter incantant serpentes, venenóque illorum infectos, & peremptos, demum ad vitam reducunt.

S. Athanas.

S. Hieron. *Ieiunia obseruanda.*

Prædicatores incantant, & mortuos excitant. S. Gregor.

Huiusmodi sunt prædicatores verbi Dei, & Doctores animarum, penes quos est illud admirabile in Ecclesia officium, demortuos ad vitam excitare; quo sanè maius nullum edi solet miraculum. Vti S. Gregorius disertissimè ostendit *lib. 3. Dialog. capite* 17. Si inuisibilia pensamus, nimirum constat, quia maius est miraculum prædicationis verbo, atque orationis solatio peccatorem cōuertere, quàm carne mortuum resuscitare. In isto resuscitatur caro iterum moritura, in illo verò anima in æternum victura. Cùm enim propono duos, in quo horum existimas maiori factum virtute miraculum? Lazarum quippe, quem iam fidelem credimus fuisse, carne Dominus suscitauit: Saulum verò resuscitauit in mente. Et quidem post resurrectionem carnis de Lazari virtutibus tacetur. At post resurrectionem animæ capere nostra infirmitas non valet, quanta in sacro eloquio de Pauli virtutibus dicuntur? Hæc S. Gregorius. Nec prætereundum est primam diaboli vocem fuisse: Cur, siue quorsum, &c. Quæ vox est inobedientiæ: nam verus obediens mutus est, ne inquirat rationes; cæcus etiam in iudicio mentis, ne imperata examinet, & causas curiosè discutiat; vna illi voluntas est ad exequendum promptissima. Quod Apostolus circa mysteria fidei admonuit, idem obseruent religiosi necesse est, nimirum in captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi, 2. *Corinth.* 10. Vbi Theophilus. Non modò humana quæque consilia, & cogitationes tollimus, & superamus, quinetiam in seruitutem redigimus; quod sanè perfectiorem designat victoriam. In obsequium (inquit) Christi, hoc est, in eam deducimus seruitutem, quæ libertate quauis est honoratior. Sic Theophil. Captiui ergo simus, constricto scilicet intellectu, iudicio compedito, soppressis rationibus, & discussionibus, quod cùm sit in obsequium Christi, nobis erit valde gloriosum. Sic Reges efficimur diademate coronati. Audi Iob cap. 29. *Vestiuit me, sicut vestimento, & diademate iudicio meo.* Et quidem D. Gregorius 19. *Moral. cap.* 18. sic locum explicat: Diadema in superiori parte corporis ponitur. Iustorum ergo iudicium diadema dicitur, quia per hoc non in terrenis, & infimis, sed sursum remunerari concupiscunt. Ita Gregorius sanè quàm optimè, sed non est aliena expositio de obedientia, cuius insigne regium ac diadema ponitur in iudicio, cùm scilicet mentis intellectus, & iudicium captiuatur in obsequium Christi, & vice Christi fungentis, atque imperantis.

Conuersio peccatoris miraculum grande.

S. Pauli conuersio.

Obedientia perfecta.

2. Cor. 10. Theoph.

Fidei captiuitas illustrissima.

A

Obediens captiuus, sed rex coronatus. Iob 29. S. Greg.

B

SECTIO IV.

Cui respondit mulier.

1. A Muliere cœpit vitium, & sexus prodit, qui priùs potuerit errare; ait D. Ambrosius. Incauta planè imprudénsque mulier; cum bestia, cum vipera familiariter agit; audit; respondet. Oportebat (inquit D. Chrysost. *homil.* 16.) initio colloquium eius non ferre, sed illi soli loqui, propter quem & in cuius adiutorium facta particeps dignitatis illius. O si muta foret mulier, quàm secura sibi, & nobis vtilis extitisset? Garrulitas mulierum tanquam illi sexui congenita existimatur à multis, sed non ita habet. Mulier erat, quæ virgo peperit infantem Deum, cœlo acclamante, Angelorum choris canentibus, stella Magos ducente, Magis introeuntibus, ac procidentibus, Pastoribus adorantibus; eam verò, ne verbum quidem in tanta rerum augustissimarum nouitate, vlli mortalium, etiam regum, legimus protulisse; sed Maria conseruabat omnia verba hæc conferens in corde suo, *Luc.* 2. Verba Hebraicè facta dici nemo nescit, sed vt etiam propriè accipiantur, nihil obest; quasi obstupuerit Euangelista Virginem Dei matrem; tot ac tanta videntem oculis, audientem (quod amplius est) auribus nihil omninò loquutam, ne loquentibus quidem respondisse. quia (vt egregiè virginis silentium admiratus D. Ambrosius ibidem adnotauit) non minùs ore publica quàm corpore argumenta fidei conferebat in corde. Scilicet Virgo sanctissima tota oculis sensibúsque in Filium Deum recens natum intenta, quicquid aliud occurreret, animo ac sensibus non admittens, cordis lingua (vt vocat D. Augustinus amorem) filium alloquebatur. Ex quo loco bene colligit D. Ambrosius. Disce vitium esse personæ, non sexus: sexus enim sanctus. Et (quod maius, ac dulcius mihi videtur) Virgo mater lactando Filio tota intenta, nec aures Angelorum cantui suauissimo admouebat. quod fortasse illa intelligens aiebat ad Filium inter materna oscula: *Osculetur me osculo oris sui; quia meliora sunt vbera tua vino*, Cant. 1. O Fili, non curo vinum etsi dulce cantus Angelici, quo audientium animi sopitentur, vnica summáque dulcedo mihi est, meis ac tuis te pasci vberibus. Mirum, quòd in mulieribus nimia garrulitas interdum videatur; malè locutam legimus vxorē Iob eùm maritum versùs Deū concitauit:

S. Ambr. *Mulier incauta & imprudens.* S. Chrys.

C

Mulierum garrulitas.

Luc. 2. *B. Maria silentium.*

D

S. Ambr.

B. Maria tota in Filium intenta.

S. Aug.

S. Ambros.

E

Cant. 1.

Benedic

Iob. 2. S. Ambr. *Vxor Iobi blasphemat.*

Benedic Deo, & morere, Ioh 2. S. Ambros. ad Horontianum legit: Dic verbum contra Deum, hoc est, blasphema Deum, vt indignetur tibi, & moriaris. Scilicet mulier maritum bonis spoliatum, filiis orbatum in mœrore, in sterquilinio, tabe puruléta, saniéque diffluentem, quæ verbis, amore, pietate, patientiáque conditis solari animaréque debuisset, contra Deum irritat, vt blasphemet demũ ipsum Deum, à quo tam iniustè, tam crudeliter sit affectus, quò tandem sui honoris vindex Deus blasphemum hominem vel hiantis terræ voragine haustum, vel de cælo tactum de medio tollat. Quid ais mulier? si blasphemando Deum vir tuus pereat; an non vides cum corpore pariter animam viri tui perituram? B dixisses potiùs, si sanæ mentis es, si virum amas, (quod adiungit Ambros.) confitere Deo vt propitietur tibi, & viuas. Rectè igitur mulierem (vt erat) Ioh vnam ex insipientibus appellauit. Felix autem ille, cui à Deo data mulier est non insipiens vt Iobi coniux, vt Eua Adami, sed qualem describit Salomon *Prouerb.* 19. quem locum eleganter edisserit D. Ambros. *in* 16. *cap.* 2. *Luc.* ad hunc modum. Ait Salomon: Domum & substantiam patres partiuntur filiis, à Deo autem præparabitur viro vxor. Quod qui in Græco legit nõ putat esse contrarium. Bene enim dixit Græcus, *ἁρμόζεται temperatur, ἁρμόζω compono, apto, tempero.* harmonia enim conueniens, & apta, rerum C omnium dicitur commissa connexio. harmonia est cùm fistulæ organi per ordinem copulatæ, legitimæ tenent gratiam cantilenæ, chordarúmque aptus seruat ordo concordiam. Itaque non habent harmoniam suam nuptiæ, quando Christiano viro gentilis mulier non legitimè copulatur. Ergo vbi nuptiæ, harmonia: vbi harmonia, Deus iungit; vbi harmonia non est, pugna atque dissensio est, quæ non est à Deo, quia Deus caritas est. Hæc omnia S. Ambros. quæ vtinam coniugati legerent, atque obseruarent vt Deo in singulis familiis harmonia suauissima resonaret? Nota ex hoc loco & interpretatione sancti Doctoris quàm sit difficile bonum & felix inuenire coniugium; est enim aptare & attemperare D musicum instrumentum, & quàm gratum illud sit vbi à Deo solo (nec enim ab homine attemperari potest) sic adaptatur ad suauissimam concentus melodiam; quámque sit arduum bonam & congruam vxorem adinuenire, hoc enim opus & labor est; à Deo datur, à Deo præparatur attemperatúrque, vt marito harmoniam dulcissimam efficiat; non verò illum dolorum acerbitatúmque pungat aculeis.

Prouerb. 19. D. Ambros. *Mulier bona describitur.*

Coniugium harmonicum.

Vxor bona Dei donũ est.

2. At mihi portenti simile est, quare mulier primò cum serpente locuta sit, & nullum omnino verbum (quod legerimus) ad virum (vt bene adnotauit Chrysost.) fecerit? Videat mulier, quibuscum agat: maritum habet? cum alio igi- E tur colloqui, aut nolit, aut nesciat. Illud recolat, vt vitam suam instituat, quod sapienter à D. Greg. Nazianz. ad Olympiadem scriptum est: Deum quidem primò, deinde autem maritum vitæ tuæ oculum, consiliíque tui arbitrum ac ducem cole, ac venerare. Hunc vnum ama, huic placere stude; idque eo impensiùs, quo perfectiore arctioréque amoris nexu cum erga te deuinctum perspexeris, atque illud tibi prouidendum est, ne tantum fiduciæ libertatísque capias, quantum tibi viri cupiditas offert; sed quantum honestas ipsa concedit; quandoqui-

Eua ubi locuta cum viro;

S. Chrys. Greg. Naz. *Mulier qualis erga maritu.*

A dem omnium rerum satietas & fastidium oboritur, omnium inquam rerum, sed potissimum amoris, à quo satietatem omni ratione arceri expedit. Ita Nazianz. Quam doctrinam si coniugatæ fœminæ sequerentur, felices cum Deo agerent, & longos in coniugio annos. Miror etiam quorsum Eua maritum reliquerit, cũ quo recens producta vix ad colloquendum habuerit tempus. Atque vtinam per hortum non excurrisset, vbi enim à marito vel tantulum recessit, in viperam atque in mortem incidit. Videant ergo mulieres, quanto se debeant honestiùs ac securiùs tueri, discant non quidem excurrere à matre omnium Eua; sed à D. Gregorio Nazianzeno Doctorum ac Patrum sapientissimo, quod ad Olympiadem scribit. Externa (inquit) negotia viro committe, noli pedem tuum limine crebrò efferre, nec ad publicos ludos, turbámque inconditam proficisci; id enim pudorem verecundis etiam excutit, oculósque oculis iungit, pudoris autem iactura flagitiorum omnium certissima est parens, domus tibi vrbis ac nemorum instar sit; ne aspectus tui copiam aliis facias, quàm propinquis tuis, iisque grauibus, & honestis, & sacerdotis, ac senectuti, iuuentute præstantiori; imò nec in piorum virorum, quos tamen maritus tuus à domo sua arceat, conspectum prodeas, quamlibet alioqui eos caros C habeas, honoréque prosequaris. Quid enim tantum vtilitatis afferre potest, quantum probus maritus, si in eo solo amorem defixeris? Cur etiam vt ad hominum aspectum erubescas, oculos cæcos superciliúmque humi depressum habens. Hoc tibi insuper summo studio cauendum, ne lingua tua præcipiti atque effræno impetu feratur. tacere præstat cùm loqui vile est, quàm loqui cùm tempus indecoro atque inhonesto sermone silentium indicit. Quo magis tibi in eo laborandum est, vt rarò loquendo, sermonis tui desiderium semper in hominum animis infixum relinquas. Hæc Nazianz. Quæ vtinam prima mulier obseruasset, vt nec pedem extra mariti conspectum efferret, nec incautè cum serpente D sermonem institueret? Vtinam nec sui videndi copiam serpenti faceret, nec serpentem ipsa videret? ab aspectu enim ad sermonem, atque inde ad interitum via recta processit. At vbi (inquit Proc.) virtutis oculi sunt occæcati, oculi in malum vergentes patuere.

In amore fastidium vitandum.

Eua recessit a marito.

Greg. Naz.

Mulier ne foras excurrat.

Pudoris iactura.

Mulieris coniugatæ instructio.

Mulieris silentium.

Procop.

3. Cæterùm mirari adhuc non desino, vbinam loci tunc ageret Adamus, cui negotio intentus? an cælestium orbium aspectu, aut ipsius rerum omnium creatoris Dei contemplatione totus detineretur, nec proinde mulierem sibi à Deo traditam curaret? obdormiit quidem pastor, & ouicula deerrauit. Recessit à pastore ouis, & in lupi fauces impacta est. Quòd ve- E rò & maritus pastorem agat, & vxor ouem, perspicuum est ex parabola Nathan Prophetæ ad Dauid post adulterium commissum, in qua vxorem Vriæ ouem pauperis Propheta nuncupauit 2. *Reg.* 12. *Pauper* (inquit) *nihil habebat omnino, præter ouem vnam paruulam, quam emerat, & nutrierat, & quæ creuerat apud eum cum filijs eius, simul de pane illius comedens, & de calice eius bibens, & in sinu illius dormiens, erátque illi sicut filia.* Quem locum *ad Psalm.* 50. sic interpretatur D. Chrysostom. Vidésne quemadmodum paupertas causa sit amoris. Nam apud diuites & copiosos homines ingens fastus est.

Adamus vbi sine vxore ageret.

2. Reg. 12.

S. Chrys. *Amor in coniugio pauperum.*

Apud tenuiotes autem vxor ministræ ac velut ancillæ numere fungitur: & quamprimum filium pepererit, eadem & marer & nutrix est. Apud locupleres autem parit mater, nec nútrix efficitur. At non ita Christus. Nam vt nos progenuit, ita etiam alit: ac propterea ciborum loco carne sua nos pauit, ac poculi vice cruore suo nos potauit. Hæc igitur ouis in ipsius sinu dormiebat. Amplificata est tragœdia per caritatis narrationem. Ita Chrys. Ex hac interpretatione colliges, eo vel maximè amorem mutuum demonstrari coniugum, quòd maritus pastorem & pauperem (cui tenue peculium in maiori pretio & amore soleat haberi) se exhibeat: vxor autem ouem se præbeat: támque indiuiduam vitæ consuetudinem gerant, vt ouis à pastoris gremio & sinu, hoc est, à tutela curáque mariti, non modò nó audeat, sed nesciat quidem abscedere. Lupos enim ac serpentes, vel tantulum recedenti confestim sibi bona mulier formidat. Deinde verò maritus ita solicitè consulat oportet vxori, quasi filiæ tenellæ, quæ à brachiis, gremio, & vbere matris omnino tota pendeat. Obserua etiam ex doctrina D. Chrys. in pauperiore coniugio maiorem solitum obseruari amorem, quam inter potentes, diuites, ac nobiles. Nota etiam obiter pro diuina Eucharistia, nec pastorem pauperem vnius, quam solam possidet, ouiculæ peramantem: nec maritum vxoris curæ & amori deditissimum cum Christo Iesu pastore & sponso animatum comparari posse. Emit, ac redemit nos suæ mortis pretio, sibi nos in sempiternum desponsauit, gestat, fouétque in sinu inter brachia extensa in cruce; medio ipso in pectore cordéque per apertum latus hiante dormientem excipit animam: suo sanguine potat, sua carne pascit. O amorem, ô amorem! exclamat alibi Chrysostomus de sacrosancta Eucharistia loquens. D. Ambros. *Apolog. Dauid*, mystico sensu multa edisserens; ouem istam Christum Dominum raptum à Iudæis in passionem, & cruci affixum intelligit, ita inquiens: Dum populus Iudæorum in suis gregibus plurimas copias hostiarum haberet, tamen vnam ouiculam, quam populus ille pauper habebat, eripuit, gloriosæ subiiciens passioni. Vis scire quam ouem? sicut ouis ad victimam ductus est, *Isai. 53.* qui pane pauperis alebatur: & potu pauperis vtebatur, & in sinu pauperis dormiebat. Nostris enim alebatur alimentis, in nostri pectoris gremio quiescebat. Nam in Iudæorum sinu quiescere se non posse memorauit: Filius hominis nó habet vbi caput suum reclinet. Quis est iste hospes, nisi miserabile peccatum? etenim culpa in hunc mundum tanquam hospes intrauit, aliena nostræ, & peregrina naturæ. Itaque non de suis gregibus hostiam obtulit, sed accepit ouiculam pauperis, & occidit. Sic Ambros. A matre igitur Virgine, quæ pauper erat, & ab illo grege discipulorum paupereulo raptam ouem illam mansuetissimam, & innocentissimam Iudæi abstulerunt in Caluariæ locum vbi eam crucifixerunt.

Mulier nutrix. — *Christus nostri in Eucharistia nutricē gerit.* — *Coniugii indiuidua societas.* — *Christi amor erga homines.* — S. Ambros. — Isai 53. *Christus ouis à Iudæis mactatur.*

4. Fuerit Adamus animo sensibúsque in altissima Dei cælestiúmque rerum contemplatione defixus: at gratius multo foret ipsi Deo curam gerere suæ vxoris: hoc enim esset pro Deo Deum relinquere. Iudicium durissimum iis, qui præsunt, fiet: vt dicitur *Sapien. 6.* Prælato enim non tam demandatur vt solitudinem oratumia quærat, quàm vt in campo & in acie vigilet.

Prælato inuigilandum. Sapient. 6.

Aaronis virga, vt legitur. *Num.* 17 floruit subitò, atque in fructus exuberauit. Eos enim (inquit Procop.) qui ad Deum se conferunt, virtute eius ex veteribus nouos fieri declarat. Videtur porrò amygdalina, virtute quadam naturali, dormientibus ponè caput posita somnum eripere, vigilantiámque inducere. Quapropter ad Ieremiam dicitur: *Quid tu vides? virgam amygdalinam* (noster interpres vertit *vigilantem*,) *recte vidisti.* Hęc Procop. Vide hinc quam sit necessarium, atque omnino debitum inuigilare, vbi pastoralis virga cernitur: alioqui inculabit Propheta Zachar. 11. *O Pastor & idolum derelinquens gregem!* quasi dicat: Si pastor es, ne te statuam sine sensu, ac mortuam putes. Vigila, labora, circumiens, vt gregem defendas, ac lupum arceas qui circuit quærens quem deuoret. Pastor es? ergo non idolum, cui quidem præstatur honos; sed quod laborat, non videt, non audit, nihil boni præstat: truncus, lapis, & vt eleganter ait D. Chrys. superfluus est, qui sibi soli viuit. Petrum sui amoris erga nos vicarium Dominus reliquit, vt animaduertit D. Ambros. Sed vide obsecro, quid Petro ad hoc munus destinato mandarit. *Pasce*, inquit, *oues meas*, Ioan. 21. Vbi quidem pastorem sui vicarium toti præfecit Ecclesiæ, non ei iubet, vti Moysis exemplo in penitiores Sinay montis recessus se abdat, intra caliginem fumantium circumcirca, & fulgurantium collium, & camporum, ne quis contemplationem remoraturus accederet, cùm Deo totos quadraginta dies agat. Non vt in secretiorem orbi montis specum, cum Elia penetrans aduentum Dei in sibilo auræ tenuis præstoletur. Fuerint ea quidem contéplantium exempla; cæterum Petro mandatur: Pasce oues meas. Ostendit (inquit D. Chrysost.) Dominus quantum appretiatur prælationem propriarum ouium; & quoniam hoc est maximum eius amoris signum. Ita Chrysost. Quasi dicat (ait D. August.) sit amoris officium pascere gregem Dominicum; sicut fuit timoris iudicium negare pastorem. Quod ipsemet August. in pascendo suo Hipponensi grege tam studiosè præstabat dum incessanter verbo Dei ad populum instruēdum ac monendum incumberet, vt ex iis, quæ in sermone in prima die post Pascha habentur, colligi potest. Ego (inquit) coram Deo excutio vestimenta mea, timeo ne mihi imputetur, quia non dico, officium meum impleo, fructum vestrum quæro; de bonis operibus vestris gaudium habere volo, non pecuniam. Non enim qui bene viuit, diuitem me facit. Et tamen diuitiæ meæ nonnisi spes vestra est, in Christo gaudiú meum, solatium meum, & respiramentum periculorum in his tentationibus nullum est, nisi bona vita vestra. Obsecro vos fratres, si oblíui estis vestri, miseremini tamen mei. Sic August. Quid plura; legimus in Exod. cap. 32. *Videns populus quòd moram faceret descendendi de monte Moyses, congregatus ad Aaron ait: Fac nobis Deos, qui nos præcedāt*, Vbi optimè Lippomanus. Vides ex hoc loco absentia rectoris grandem iacturam fieri popúli, quanquam negotium agat ipsius corá Domino! facilis populi cótemptus oritur contra Præpositos, & ingratitudo fœda. Sic ille. In eandem sententiam eleganter D. Chrys. *homil. de suo egressu*, hæc adiungit: Moysi accidit, quod in secolari coniugio solet euenire. Etenim vir quando impudicam vxorem habere se nouit, nec prospicere ei de domo permittit: qui etsi peregrinari aliquando coactus fuerit, cogitat citò reuerti,

Num. 17. — Procop — Ierem 1. — Zach 11. — S. Chrys. — S. Ambros. — Ioan 21. *Prælato non demandatur contemplatio.* — S. Chrys. *Zelus animarū signum est amoris erga Deum.* — S. Aug. — *S. August. zelus.* — Exod. 32. — Lippom. *Prælati absentia nocet.* — S. Chrys. *Mariti præsentia componit vxorem.*

ti, quasi quodam suspicionis aculeo stimulatus. Qui autem sobriam & castam habet, foris securus moratur, sufficientes procuratorum munimiue mores reliuqueus vxoris. Hoc Moyses passus est, quia inemendabilem synagogam habebat vxorem, reliquit eam, & fornicata est. Hæc Chrysost. Boni quidem mores vxorem custodiunt, curant, ac tuentur. Nihilo tamen minus etiam casta & prudens, si diutiùs ablit maritus, periclitatur. Au non virgo erat Eua, & omnis doli expers; & tamen vt à mario discessit, non modò serpentem offendit, sed à serpente victa mortem sibi, viro, ac toti suo generi importauit. At si probè Dominus perspectam habebat illius populi impietatem, cur tandiu apud se rectorem illius ac pædagogum Moysem detinuit in monte? Optimè videtur Procopius respondisse his verbis. (Procop.) Detinuit apud se In monte Moysen diebus quadraginta, vt cognosceret quàm facilè populus ille reuerteretur ad nefandã idololatriam. Proinde introducendos esse dies festos, & sacrificia, & splendidas solemnésque epulas, ne recurrerent ad vetitum idolorum cultum. Et huiusmodi exercitiis & ludicris illorum pueriles animos prouehendos esse ad spiritualia bona. Sic ille. scilicet Moyses nec impietatem sui populi expertus omninò erat; uec cùm à diuino legislatore festorum, rituum, & sacrificiorum leges acciperet, quàm illæ forent necessariæ, scire poterat. Didicit omnia, cùm Hebræor. tam fœdam atque execrandam mutationem est conspicatus.

5. Deerrauit mulier à caula & à pastore longiùs (qua verò occasione, incertum) abducta. Et quænam ex omnibus quæ sub sole viuunt, anima non exorbitauit aliquando? Quis illud de se non appositè Dauidicum protulerit? *Errani sicut ouis, quæ periit, quære seruum tuum.* Psalm. 118. (Psal. 118.) Hunc ergo locum pressiùs expendens, aliquod arbitror insinuari discrimẽ inter illas Euãgelij parabolas; alteram de oue, quæ de grege centum ouium aberrauerat, alteram de drachma quæ perdita est, *Luc.* 15. (Luc. 15.) De priore dicitur: *Quis ex vobis homo, qui habet centum oues, & si perdiderit vnam ex illis, nónne dimittit nonaginta nouem in deserto, & vadit ad illam, quæ perierat, donec inueniat eam? Et cùm inuenerit eam, imponit in humeros suos, gaudens,* &c. De posteriore scribitur: (*Homo ouis, & drachma.*) *Quæ mulier habens drachmas decem, si perdiderit drachmam vnam, nónne accendit lucernam, & euerrit domum, & quærit diligenter, donec inueniat.* Haud verò nescio germanũ vtriusque parabolæ sensum illum esse, quem D. Gregor. (S. Gregor.) eleganter exponit ad hunc modum. Vna ouis tunc perit, quando peccando homo pascua vitæ reliquit, in deserto autem nonaginta nouem remanserant; quia rationalis creaturæ numerus, Angelorum videlicet, & hominum, qui ad videndum Deum conditus fuerat, pereunte homine erat imminutus; in cœlo reliquit Angelorum choros, & vt perfecta summa ouium integraretur in cœlo, homo perditus quærebatur in terra. Ouem humeria suis imposuit, quia humanam naturam suscipiens peccata nostra ipse portauit: inuenta autem oue ad domum cedit, quia pastor noster reparato homine ad regnum cælcste rediit. Deinde, qui signatur per pastorem, ipse per mulierem; ipse enim Deus, ipse & Dei sapientia. Angelorum autem, & hominum naturam ad cognoscendum se Dominus

A condidit, & ad similitudinem suam creauit. Decem ergo drachmas habuit, quia nouem sunt ordines Angelorum, sed vt compleretur electorum numerus, homo est creatus; & quia imago exprimitur in drachma, mulier drachmam perdiderat, quando homo, qui conditus ad imaginem Dei fuerat, peccando à similitudine sui conditoris recessit, &c. Ita Gregor. Nihilominus adnotauerim, In prima parabola hominum, in altera mulierem apponi. Ex quo etiam suspicor, cùm certum sit, & ouis & drachmæ nominibus designari animam quæ peccando aberrauit, in oue animam hominis, in drachma mulieris animam accipi posse. Ergo in hoc sensu no-

B ra obsecro, quanto minùs arduum fuerit ouem inueniri quàm drachmam. Homo perdidit ouem de centum quas possidebat, vbi resciuit perditam aberrare, quæsiuit, inuenit, imposuit humeris, ad caulam gregémque reduxit. hæc tota inueniendi ratio nec aliud laboris, aut studij, legitur homo impendisse, vt suam inueniret ouem. Drachmam verò mulier perdidit; vt nouit abesse, quid deinde non est molita? accendit lucernam, euerrit domum, quæsiuit diligenter, donec inuenerit. Mira solicitudo ostenditur in quærendo drachmam. Tantæ molis erat inuenire drachmam? Scilicet ouis ad primum pastoris sibilum impauida eucurrit alacriter; drachma

C verò inter sordes decidens, luto adhæsit, aut alto sterquilinio iacuit obruta, nec sine grandi mulieris labore ac studio poterat emergere; quorsum hæc dicuntur, nisi, quia graue malum, & nullum post peccatum grauius peccatori potest accidere, quàm vt regredi ad Deum timeat, quàm vt erubescat confiteri? (*Vir faciliùs peccat.*) Ac licèt faciliùs, turpiùs, ac frequentiùs vir, vt experientia testatur, in peccatum incidat, mulier tamet, etsi rariùs, eo tamen multo grauiùs ac periculosiùs peccat, quòd fœmineo timore perculsa, & pudore confusa latere abdique malit ipsis in sordium volutabris, quàm vt culpas expiet in confessione, (qua nihil secretius, ac sacratius) (*Mulier periculosius labitur.*)

D seipsam prodere: & fortasse hoc fœmineum malum, præpostera scilicet verecundia non quidem ad peccandum, sed ad confitendum & resipiscendum significatur in illa muliere, quæ habebat spiritum infirmitatis, *Luc.* 13. (Luc. 13.) Hanc Dominus sanauit, dicens: Mulier dimissa es ab infirmitate tua. Vbi D. Cyrill. (S. Cyrill. *Mulieris verecundia in confessione.*) Vox aptissima Deo, plena maiestate superna; aduentus Domini dissolutiuus est humanarum passionum. Sic Cyrillus. Fœmineam ergo Dominus infirmitatem sanauit, effecitque innumerabiles fœminas, & viris, imò & leonibus fortiores. Cæterùm vt eò, vnde digressa est, reuertatur oratio: mariti, pædagogi, prælati, patris ac domini præsentia valde ad continendos in officio subditos necessaria est. Quòd si nihilominus abest superior; & videt

E populus quòd moram facit Moyses: optimè occurrit Procopius. (Procop.) Quid hoc ad Deum, qui semper licèt non conspiciatur humanis oculis, præstò est terræ incolis Etiam Moyses clamat: *Oblitus es Domini creatoris tui,* Deuteron. 32. (Deut. 32.) Sic ille. Dei oculos reuereamur, quibus nuda sunt omnia.

5. Porrò autem aduertendum hîc est, quanto sit studio cauendum in principio suggestionis diabolicæ; ne pedem in anima figere, subintraréque mentis recessum patiamur serpentem. Ergo occurrit serpens Euæ, primum iniecit prauæ suggestionis iaculum, pulsauit

Principia tentationis inuigilandum.

mentis ianuam turpi quadam cogitatione (ad primos enim motus & cogitatus, nec libertas, nec potestas esse solet) at quod à nobis exigitur, si serpens loquitur, non audiamus loquentem; quòd si tanta fuit in nobis desidia, vt aures præberemus; necesse omninò, vt illicò clausis auribus, aliò mente obuersa nihil respondeamus. Præcidatur actutum cum serpente sermocinatio; ea namque vltrò citróque paulatim currente certissimè in peccatum incurretur. *Filia Babylonis, beatus qui tenebit, & allidet paruulos tuos ad petram*, canit Propheta Psal. 136. Vnde per filios

Psalm. 136.

paruulos solent accipi à Doctoribus primores peccati congressus; cogitationes ipsæ a diabolo in animam iniectæ, hi enim sunt diaboli adhuc tenelli, & superatu allisúque faciles; qui si viuere, enutriri, & crescere permittantur, fiet, vt mole sua & robore mentem deprimant, nec vlla possint, nisi diuina virtute vinci, ac debilitati. Beatus igitur, qui allidet paruulos tuos ô Babylon, ô turpitudo, ad petram. Aliter enim, vt eleganter monet ibidem D. Hieronym. periculosæ sunt iam robustæ cupiditates, & difficulter adulta quæque perimuntur. Similis fere S. Augustin. expositio ita habet: Qui sunt paruuli Babyloniæ? nascentes malæ cupiditates. quando nascitur cupiditas, antequam robur faciat aduersùm te mala consuetudo, cùm paruula est, cupiditas nequaquam prauæ consuetudinis robur accipiat; cùm paruula est, elide illam. Sed times ne elisa non moriatur, ad petram elide. Petra autem erat Christus. Sic Augustin quod aut de prima diaboli suggestione, aut fortè verius de consensu iam præstito, imò & scelere semel admisso, antequā abeat in consuetudinem, intelligi potest. Sed adhuc de primoribus loquamur congressibus, principiis & occasionibus peccati. D. Greg. Nazianz. *Orat. 3. contra Iulian.* hac de re, vt solet, disertissimè locutus adnotauit prudentiam, ac puritatem simul admirabilē, quæ in Christiana lege mirabiliter elucet, cùm enim in cæteris mundi legibus satis punitiuæ iustitiæ fieri iudicetur, si facta ipsa operáque demum externa in apertum prodeuntia delinquentium vendicentur; ea tamen lex Christiana est, quæ non facta & opera modò, verumetiam ipsamet primordia & origines vitiorum vetet, comprimat, castiget; ne si malum sinat per initiam adolescere, eò demum veniatur, vt contra gigantea monstra, vitia nimirum ætate, viribus, saginâque nimium confirmata, laborandum decertandúmque sit casso & infelici exitu Sunt autem verba sanctissimi doctoris huiusmodi: Virtutis hæc vna lex Christiana est, ne leuissimis quidem vitiis, atque ab omnibus neglectis succumbere; nihil enim præclarius, ac præstantius, quàm quòd aliis scelerum fines iuxta leges vindicantibus, nos principia quoque ipsa plectimus, ac velut malum quoddam, quod vix sisti ac reprimi queat, profluuium multo antè cohibemus. Ita Nazianzenus. Quàm verò illud certò à D. Hieronym. dictum sit; Nemo repentè fit summus; & quotidiana comprobatur experientia, & mali sicut etiam boni, cuiusque conditio præsefert; vtrunque enim non subitò grande adultúmque enascitur, sed addiscitur, paulatimque imbibitur, donec adolescat. Quò spectat locus ille Ieremiæ 13. *Si potest Æthiops mutare pellem suam, aut pardus varietates suas; & non poteritis facere bonum, cùm didiceritis malu?* Vbi vides pellis nomine significari, quantum

S. Hieron.
S. August.
S. Greg. Nazianz.
Vitia, vbi oriuntur, supprimenda.

Lex Christiana cogitatus prauos interdicit.

S. Hieron.
Malu & bonum tempore succrescit.

Ierem. 13.
Vitia addiscuntur.

adhæreat vitium, & quasi congenitum homini videatur; sed verbo, *didiceritis*, ostenditur vitium non esse naturæ, sed praui affectus, non illud nobiscum simul oriri, sed à nobis addisci. Audi D. Hieron. interpretationem. Ergo pellis æthiopica, & pardorum varietas disciplina est, non naturæ, quæ docetur, & discitur; tamen auferri non potest vitium inoliti mali, nisi per eum, cui omnia possibilia sunt. Sic Hieron. Perbellè igitur admonet S. Petr. Chrysol. sedulò contra hostem vigilandum: quem nostra socordia fortem efficit. Sic enim ait *serm.* 105. Diabolus nihil esset, si essent solicitiores homines, & cautiores. Aut quid in homine vnquam praualuit ille virtute, nisi arte, mendacio, insidiis, fraude, dolo, nequitia, vitiorum ministerio, furore criminum? Ille voluntates hominum semper explorat; & bonas quidem voluntates refugit, malis autem voluntatibus obsecundat, vt sit minister scelerum, criminum leno, parasitus ipse vitiorum. Sic mendacio decepit Euam. Hæc Petr. Chrysol. Ex quibus colliges infirmum hostem, à quo impugnamur, sed fraudibus tantùm agere ac vincere.

S. Hieron.

S. P. Chrys.
Vitia inolita difficile abolentur.

Diabolus nemine vincit, nisi socordem.

Diabolus vitioris suasor.

7. Sed quæ tanta fuit mulieris imprudentia, aut tam indecorè turpiterque se abiecerit ad intuendum colloquendúmque serpentem, bestiam abiectissimam? Nescio (inquit D. Chrysost. *homil.* 16.) quomodo allecta familiaritatem serpentis tulit. Verùm quia seipsam non attendebat, non illum est auersata. O mulier, quare sic teipsam confudisti; quare relicto viro, cuius dignitatum particeps eras, in familiaritatem serpentis venire decreuisti? Ita Chrys. Meritò conqueritur leuitatem mulieris sanctus Doctor; itáne, vt illa recens à Deo ædificata, diuinis gratiæ donis, & humanæ sapientiæ muneribus illustrata, regina mundi sublunaris, animantium princeps, mater futura totius generis humani, cælóque ac sempiternæ fruitioni Dei candidata, superiorum Angelorum æmula, sic seipsam abiecerit, vt cum bestia humi prouoluta, turpi, ac virulenta, familiares & longos instituat sermones? Talis est hodie nonnullarum mulierum leuitas atque abiectio, aut sui honoris & grauitatis oblitæ, atque adeò seipsas, non parui dixerim, sed nihil æstimantes, in summam vilitatem deiiciant; tum vel maximè vitiosum hoc est in Virgine, qualis tunc erat Eua, non suæ dignitatis nomine, quicquid occurrerit indecorum ab animo, ab oculis, ab ore propulsare. Rectè Basilius *lib. de vera Virginitate*: Et si (inquit) adsit nemo, nemo, ipsa tamen sibi virgo adest, debétque præ omnibus seipsam reuereri. Præsertim si virgo Deo fuerit consecrata, de qua idem adiungit: Corpus quidem veluti delubrum quoddam, aut sponsi thalamum aptissimè instruere, atque seruare debet: animam verò in hoc ipso, vt sponsam nitidam ac purissimam sponsi amplexibus iungere. Hæc Basil. Sciant igitur virgines Christi, & quilibet animæ pietatis studio deditæ, sibi maximè à serpente strui insidias: nec enim diabolo vitióque ipsi maior est, & gloria, & voluptas; quàm vt nobilem gratiæ donis animam spoliet ac de illustrioribus virtutibus triumphet; quod ita luculentissimè ostendit D. Hieronym. *Epist.* 22. Ezechias thesaurum Dei monstrat Assyriis, qui non debuerunt videre quod cuperent. Frequentibus

S. Chrys.
Mulier se abiecit ad colloquendū cum bestia.

Mulierū leuitas perstringitur.

S. Basil.
Virginum dignitas.

Diabolus acerrimè virgines pertentat.
S. Aug.

tibus bellis Iudæa conuulsa, vasa Domini primùm capta, atque translata sunt: & quia palma vitiorum est honesta polluere, Balthazar potat in phialis, Oza arcam attingens subita morte prostratus est. Neque vas aureum & argẽteum, tam carum Deo fuit, quàm templum corporis virginalis. Præcessit vmbra, nunc veritas est. Sic Hieron. Hinc est, quòd ad tentandum iustos, præsertim castos & virgines, cateruatim dæmones accurrant. Quare quo quis iustior, castior, & purior est, eo cautior sit, eóque sibi ampliùs timeat.

8. Sed ô te prudentissimam & constantissimam, ac prope diuina maiestate præcellentissimam Dei matrem! Mulier sexu, professione virgo eras, cùm ad te missus est Gabriel Angelus à Deo *Luc.* 1. Sed talem te ac supra omnem naturam, captúmque etiam Angelicum, tunc exhibuisti; qualem esse decebat, quæ sola ex infinito fœminarum numero, iam ab ipsa æternitate in matrem Dei electa fuisset. Audistis fratres (ait D. Petr. Chrysol. *serm.* 141.) Angelum cum muliere de hominis reparatione tractantem. Audistis, agi, vt homo cursibus eisdem, quibus dilapsus fuerat ad mortem, rediret ad vitam. Agit cum Maria Angelus de salute, quia cum Eua Angelus egerat de ruina. Ita Chrysolog. Adiungam huic sententiæ sancti Doctoris, Euam nec ad aspectum exhorruisse serpentis, & diaboli; nec turbatam fuisse in sermone eius, eo nimirum sermone, qui contra Deum maledictis, mendacio, proditione, scelere, mortéque ipsa totus scatebat. Contrà verò Virgo mater viso Angelo turbatur, & cogitat quæ noua ista salutãdi ratio existat. Eua videt serpentem, ludit quodammodo, iocatúrque cum serpente. Videlicet (ita loqui liceat) serpens ad Euam sibi cognatam serpentem accedit: Eua cum serpente sibi simili colludit. At missus est Angelus ad Virginem. Quia (vt idem Chrysol. *serm.* 143.) semper est Angelis cognata virginitas: in carne præter carnem viuere, non terrena vita est, sed cælestis. Angelicam gloriam acquirere maius est, quàm habere. Esse Angelum, felicitatis est, virginem esse, virtutis. Virginitas enim hoc obtinet viribus, quod habet Angelus ex natura. Angelus ergo, & Virgo diuinum agunt officium, non humanum. Ita Chrysol. Hanc igitur tam admirabilẽ margaritã, maximi virgo æstimans turbata est, non quia Angelum vidit, sed quia audiuit de futura prole nunciantem. Hæc enim fuit causa turbationis, vt inferiùs dicemus cum Augustino. Neque verò Virgo Dei mater primos illos, de quibus disseruimus, tentatoris assultus vnquam pertulit. Iccirco ad illam diuinus sponsus: *Pone me vt signaculum super cor tuum*, Cant. 1. Sigillo quasi obsignatum erat Virginis cor, vt in illud penetrare non posset vlla hostis iniuria. quinimo cùm Deus ipse pro sigillo esset cordi virgineo, nulla vel vitij vmbra ante Virginis Deo communitam animam apparere vnquam potuit.

Luc. 1.
B. Maria Euæ opposita.
S.P. Chrys.
B. Maria ab Angelo salutatur.
Eua serpenti similis.
S.P.Chrys.
Virginitatis decus.

SECTIO V.

De fructu lignorum, quæ sunt in paradiso, vescimur.

1. VEterator imposuerat creatori nimiam seueritatem in præcepto, quo primos nostri generis parentes prohiberet vesci vllo fructu alicuius arboris de toto paradiso: non tulit mulier tantam impudentiam in mendacio. Quapropter (ait Procopius) mulier eius verba corrigit & emendat. Ergo bene cœpit, sed malè processit. O quàm prudens foret mulier, si statim abscederet, si fugeret, ne mali loquentem audiret. Vna salus filius Euæ in fuga planè sita est. *Ecce elongaui fugiens, & mansi in solitudine*; refert de seipso Propheta *Psalm.* 54. Vtinam hoc ipsum omnes factitemus. Elongat igitur se vir iustus cogitatione à tumultibus seculi, quantum potest, & ad solitudinem cordis conscientiæque se trãsfert, vbi solus cum solo Deo colloquens aliquantulam quietẽ inuenit. Hebraicè legitur, ארחיק *archiq*, in coniugatione Hiphil, valétque idem, quod elongare feci. At quem? me, communiter exponunt. Fortè (nec ineptè) & alios: hoc est, tumultus seculi, curas & solicitudines rerum caducarum, suggestiones diaboli. Quæ omnia vir iustus non modò effugit, sed ea fugat, procul amandat, & ipse insuper ad Deum volat ocissimè fugiens; sunt enim, qui à seculo quidem fugiunt corpore, sed mentem non elongant, & fugant seculum. Oculos isti ad virginem conuincendam iniiciant. Ingressus Angelus loquitur ad Virginem. At Maria (vt rectè Ambrosius) salutationem Angeli verebatur, cogitans qualis esset hæc salutatio, cum verecundia, quæ pauebat; cum prudentia, quia benedictionis nouam formulam mirabatur, quæ nusquam lecta est. Soli Mariæ hæc salutatio seruabatur. Sic Ambros. Sed quæ turbatio, quis timor iste Virginis? nimirum Virgo Dei voluntati obedire paratissima virginitatem amittere timebat, qui timor perfectissimus & honestissimus, & tanta Virgine dignus fuit. Hanc assignat causam D. Aug. *serm.* 2. *de annunciat.* ad hunc modum. Quasi diceret Angelus: Ne terrearis mater Dei mei, ego conceptionis tuæ minister adueni, non vt virginitatem amitteres interueni. Similiter S. Gregor. Nyssen. *Orat. de natiuit. Christi*, interpretatur: Angelus (inquiens) partum denunciat, Maria virginitatem complectitur, castitatem præferens Angelicæ apparitioni, non quòd non esset obediens, sed quod vellet, si posset, virginitatem conseruare. Ita Gregorius. Quamobrem tota Virginis turbatio, timor erat, nec cogeretur sibi charissimã virginitatem amittere etiam Dei filium concipiens ac pariens. Cæterùm hanc prudentiam, hanc verecundiam, hãc fidem erga Deum non habuit prima mulier, quæ cum serpente, & cum diabolo temerè loquuta est. Bene tamen in principio mulier correxit serpentis mendacium; sed molliter quidem, atque ignauiter. Debuisset ad primum serpentis sibilum procul inde aufugere: vel saltem vbi mentientem contra Deum audiuit, illicò bestiam impresso pede obterere. Nec enim Deo irrogatã iniuriam ferre patienter debet, qui audit, si virtutis Deíque zelo mouetur. Accessit idem serpẽs tentaturus Dominum in deserto ieiunantem. Et quidem priores tentationes patienter Dominus tulit, modestióreque verbo repulit, tertiò verò aggreditur hostis: *Hæc omnia tibi dabo si cadens adoraueris me*, Matth. 4. Hic tandem Dominus indignatur, & qui agnus antea vix os aperuerat, leo nunc irrugit: *Vade post me satana*. Hinc ergo discamus (monet ibi D. Chrysost.) nostras iniurias magnanimiter sustinere, Dei autem iniurias, neque ad auditum sufferre. Ita Chrysost. Scilicet adò demum impudentiæ proruperat veterator, vt Christum Dominum ad infame quoddam sc-

Eua fugere serpentem debuisset.
Psalm. 54.
Fugiũt quidã seculum, alij & fugant.
S. Ambros.
Luc. 1.
B. Maria cur turbata est.
S. Aug.
B. Mariæ timor decentissimus.
S Gregor. Nyssen.
B. Maria cura virginitatis.
Eua ignauia.
Zelus pro Dei honore.
Matth. 4.
S.Chrys.

erilegium, præstandámque adorationem diabolo concitaret. Emendat igitur mulier serpentis dictum. Quæris cur Deus nobis præcepit, ne de omni ligno paradisi vescerentur? Non ita res habet: imò emirrà liberè permisit de omni ligno, quod in paradiso est vesci, excepto vno tantum; sc primò quidem arguitur mulier à D. Chrysost. *homil.* 16. Et meritò, quòd de rebus tam seriis, quin & de sacris ac diuinis, quale erat Dei præceptú, leges ac verba, cum prophano, imò cum impuro, Deique hoste, & creaturarum omnium teterrimo colloqueretur. Omne (inquit) mandatum illi detexit, & margaritas porcis obiecit, cõtra id quod dicitur *Matth.* 7. Apposuit enim porco huic malæ bestiæ, dæmonem videlicet, qui serpentem operabatur diuinas margaritas, & nõ solùm illas conculcauit, sed & mulierem, & virum quoque in morbum inobedientiæ perduxit. Tantum malum est absque delectu cuiuis diuina mysteria detegere. Audiant qui sine discrimine simpliciter cum omnibus colloquuntur. Nec enim ibi Christus de porcis præcipit, sed homines porcinis moribus denotat, qui sicut bruta illa in peccati luto inuoluuntur: docens nos vt personarum diuersitatem, & vitæ rationes inquirimus, quando aliquid diuinorum eloquiorum exponere opus fuerit, ne & illos, & nosmetipsos lædamus. Nam qui tales sunt, non solùm nihil lucri ex dictis aucupantur, sed & bonas illas margaritas absque disquisitione illis propositas secum in suæ perditionis profundum abiiciunt. Ita Chrysost.

S. Chrys. *Mysteria Dei non temerè vulganda.* Matth. 7. *Consuetudo malorum vitanda.*

2. Sed pressiùs adhuc recognoscere oportet locum citatum *Matth.* 7. qui ad præsentem Euæ imprudentiam coarguendam, nósque in simili rerum euento instruendos valde conducit. Igitur Christus Dominus sic ait: *Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos, ne fortè conculcent eas pedibus suis, & canes conuersi dirumpant vos.* Quo loci hæc omnia sunt discutienda quid sanctum, quæ margaritæ, qui canes, qui porci dicantur? Et quidem S. August. *de verbis Domini*, sic exponit. Sanctũ est, quod corrumpere nefas est. Margaritæ, quæcunque spiritualia magni æstimanda sunt. Licet autem vna eadémque res, & sanctum, & margarita dici possit; sed sanctum dicitur ex eo, quòd non debet corrumpi; margarita verò ex eo, quòd non potest contemni. Canes autem pro impugnatoribus veritatis, porcos pro contemptoribus positos non incongruè accipimus. Quapropter, quia canes exiliunt ad dilacerandum, quod autem dilacerant, integrum esse non sinunt; dixit: Nolite sanctum dare canibus, quia quantum in ipsis est si fieri posset, conantur perimere veritatem. Porci autem quamuis non ita, vt canes morsu appetãt, passim tamen calcando inquinant. Hæc Augustin. S. Chrysost. ibidem sic interpretatur: Non est sanctum dandum canibus, quia Baptismus, & alia Sacramenta non sunt danda nisi fidem habentibus; item mysteria veritatis, id est, margaritæ non sunt dandæ, nisi desiderantibus veritatem, & cum ratione humana viuentibus. Si enim porcis eas miseris, id est, cœnosæ vitæ delectatione grauatis, non intelligerent pretiositatem earum, sed æstimant eas similes cæteris fabulis mundialibus, & eas actibus suis carnalibus conculcant, deinde frequenter scandalizati calumniantur præbitores margaritarum, quasi dogmatum nouorum seminatores. Iusserat Dominus suprà diligere inimicos, & benefacere iis, qui peccant in nos: ne ergo cogitarent sacerdotes, etiam quæ Dei sunt, eis communicare, talem cogitationem compescuit, dicens: Nolite sanctum, &c. ac si diceret: Mandaui vobis diligere inimicos, & benefacere eis de vestris corporalibus bonis, non tamen de meis spiritualibus passim: quoniam in natura vobiscum communes sunt, non in fide, & Deus carnalia beneficia dignis & indignis similiter præstat, non autem gratias spirituales. Ita Chrysost. Porrò autem ad vtrumque locum, & præsentem Geneseos, & citatum ex Matth. 7. oculos habeant inprimis Episcopi; ne sine delectu, & diligentissima vitæ, morum ac talentorum disquisitione in sacros ordines animarúmque regimen, quoscunque deligãt & præficiant. Etquidem de sacerdotio hominibus impuritate vitæ notatis conferendo illud etiam dici potest, quo Tertul. *lib. de idololatria, cap.* 7. nonnullos sui temporis Episcopos ita temerarios perstrinxit. Adlegunt (inquit) in ordinem Ecclesiasticum artifices idolorum. Proh scelus! semel Iudæi Christo manus intulerunt, isti quotidie corpus eius lacessunt. O manus præcidendæ! Sic ille.

Matth 7. *Expenditur locus de margaritis non abutendis.* S. Aug. S. Chrysost. *Arcendi à sacris improbi.* Matth. 7. *Delectus habendus circa ordines sacros, & præfecturas Ecclesiæ.* Tertull.

3. Certè D. Paulus 1. *Timoth.* 3. inter alia ornamenta vitæ, morum, ac disciplinæ, quæ in eo desiderat, qui ad Episcopatum & sacerdotium sit eligendus, adiungit: Non neophytum, ne in superbiam elatus iudicium incidat diaboli. Non neophytum, id est, non recèns baptizatum, nuper natum, aut plantatum, siue Christo eiúsque corpori mystico, scilicet Ecclesiæ insitum per Baptismi sacramentum. Quanta enim in hoc nouitio fidei Christianæ, & iam sacris initiato, ac subinde animarum pastore deformitas videatur: D. Hieron. *lib.* 1. *contra Pelag. & epist.* 83. *ad Oceanum*, sic ostendit. Heri catechumenus, hodie Pontifex; heri in amphitheatro, hodie in Ecclesia; vespere in circo, manè in altario: dudum fautor histrionum, nunc virginum consecrator. Sic Hieronymus. Quomodo autẽ huiusmodi sic repentè natus Episcopus aut sacerdos, in superbiã, haud dubiè, in tanto honoris culmine prorsus euanescens in iudicium incidat diaboli, declarat Theodoretus ad hunc modum: Si quis ergo non fuerit priùs institutus in diuinis, & in numerum discipulorum adscriptus, in virtute se exercuerit, suscepta arrogantiæ affectione ex eo, quòd præsideat, incidet in supplicium diaboli. Hîc enim iudicium appellauit supplicium. Hæc Theodoret. Timeant igitur Principes, & quicũque alij, quibus potestas eligendi ministros Ecclesiæ, & maximè Episcopi, qui eosdem & consecrant altari, & regimini præficiunt, quantum sibi vigilandum sit, & curandum ne lupum pro pastore gregi Dominico præficiendum; & ne diabolum pro Angelo purissimis diuinorum mysteriorum sacris ministraturum eligant. Vita sit eorum non semel ea tunc, sed variis rerũ occasionibus longo tempore probatissima. Non neophytum monet Apostolus: etenim præcox in virtute maturitas facilè citóque deperditur. Saul in Regem à Samuele ex præscripto Domini electus, vnctúsque, subitò mutatus est in virum alterum; at idem subitò etiam ex viro altero in priorem commutatus rediit. Immatura quidem viri ad virtutem immutatio. Rex idem dum Dauidem insequitur, repentè in cuneum incidens Prophetarum, ponit arma Regis insignia, vestes exuit, ac plenus spiritu inter prophetantes pariter prophetat. O si durasset! at abiit Saul in Naioth in Ramatha, & factus

1. Tim. 3. *Neophytus arcendus à sacerdotio.* S. Hieron. *Neophytus ordinatus effertur in superbiam.* Theod. *Superbus diabolo traditur.* *Electio in Ecclesiasticas maturè ac prudenter.* *Virtus immatura.*

factus est etiam super eum spiritus Domini, & ambulabat ingrediens,& prophetabat; & spoliauit etiam ipse se vestimentis suis, & prophetauit cum cæteris coram Samuele, & cecinit nudus tota die illa & nocte, 1. *Reg.* 19. Quo in miraculo diuinæ potentiæ satellites Regis, ipsumque Saulem commutantis è carnificibus cædem Dauidis anhelantibus in Prophetas Dei, nonnulla sunt attentiùs consideranda. Imprimis quod egregiè adnotauit Theodot. *quæst.* 49. Diuersæ (inquit) sunt venandi rationes Domini: nam alios quidem venatur per homines, alios autem erudit cæcitate; hoc enim factum est tempore Elisæi, alios cœpit per gratiam propheticam, & prohibuit occidere Dauidem. Sic ille. Secundò expenditur ab eodem Theodor. nodatum tota die noctéque vestibus, & regni ornamētis iacuisse Saulem; significabat (ait) figura regni ablationem. Tertiò vocat diuina vincula, & vincula benignitatis & clementiæ, quibus capti sunt, & retenti (vt loquitur) à gratia. Quartò (vt colligit Procopius) hinc manifestum est, quòd qui sanctis adhæret & conuersatur, sanctus efficitur, etsi ante malus fuerit. Quintò quod Theodoretus admitatur; sed neque hoc sedauit eius animum spirantem cædis. Vides igitur quàm immatura fuerit virtus Saulis, & illa commutatio in virum alterum? Cecinit Prophetanitque inter Prophetas, ac tandiu sanæ ac sanctæ mentis compos apparuit; at miser inde rediens ad ingenium redit; quique Saulem barbarum, iniustum, efferum, cædis anhelantem exuerat; eundem paulo pòst iterum induit. mores repentè ad modestiam compositos æstimes quidem, sed non impensiùs miretis; oritur aliquando sol nitidissimo mundum ore collustrans; sed eundem subitò exorta tempestas, aut nubila cæli caligo nostris adimit obtectum oculis. Margaritas etiam, vt Eua, porcis obiicit sacerdos, qui sacrosancta Sacramenta inter alia omnia gemmarum instar collucentia, nimirum confessionem & Eucharistiam, indignis & impœnitentibus largitur: serpentibus, Dei legem ac mysteria, vti Eua, temerario aufu impertitur. Ac de sacerdote sic peccatoribus malè contritis indulgente, D. Cyprian. *libro de lapsis*, ita grauiter edisserit. Qui peccantem blandimentis adulantibus palpat, peccandi fomitem subministrat; nec comprimit delicta ille, sed nutrit. Imperitus est medicus, qui tumentes vulnerum sinus manu patiente contrectat, & in altis recessibus viscerum virus inclusum dum seruat, exaggerat. aperiendum vulnus est, & secandum. Ita Cyprian. Deinde qualem, erga peccatorem non integrè pœnitentem, se habeat sacerdos perpetā & crudeliter benignus, statim subiungit. Hoc nimirum (inquit) est quod grando frugibus, quod turbidum sydus arboribus, quod armentis pestilens vastitas, quod nauigiis sæua tempestas, solatium æternæ spei adimit, arborem à radice subuertit, sermone morbido ad lethale contagium serpit, nauem scopulis ne in portum perueniat, illidit. Non concedit pacem facilitas ista, sed tollit, nec communicationem tribuit, sed impedit ad salutem.

1. Reg. 19. *Saulis immutatio.*

Theodor.

Procop. *Consuetudo bonorum.*

Theodor.

Peccator ad vomitū redit.

Sacramenta non temere communicanda.

S. Cypr. *Sacerdos malè recipit impœnitentes.*

S. Cypr.

4. Indignius adhuc multo est, imò omnium indignissimum diuinæ Eucharistiæ, pretiosissimam margaritam porcis ac insulentis proiicere peccatoribus. Qui (vt ait D. Cyprian. *loco citato*) Dominicum corpus inuadunt. Vis infertur corpori Domini, & plus modò manibus, atque ore delinquunt, quàm cùm Dominum negauerunt.

Eucharistia non communicanda indignis. S. Cypr.

A Loquitur sanctus Doctor de iis, qui timore perculsi. Christo renunciauerāt, deinde frigidè resipiscentes, & malè pœnitentes confessum, vt antea ad sacrosanctam Eucharistiam, aut conficiendam, aut sumendam accedebant; quod etiam ad malè confessos & impœnitentes accommodari facilè potest. De his verò tam audacibus, ac sacrilegis in Christi Domini corpus peccantibus illud à Paulo dictum ad Hebræos 6. etsi alios sit eius loci sensus literalis, optimè potest explicari: *Rursum crucifigentes sibimetipsis Filium Dei, & ostentui habentes.* Quadrat etiam interpretatio D. Clem. Roman. *lib.* 6. *cap.* 15. quæ sic habet. Crucifigunt Dominum, iterum eum interimunt, deri-
B dent diuina, eludūt sancta, insultant spiritui, sanguinem sanctum, veluti communem contēnunt, peccant in mittentem, in passum, & in testificantem. Ita Clemens. Per tria vltima verba intelligit Patrem Filium & Spiritum sanctum. Sed in literali sensu, quo veritas illustrior solet apparere, D. Paul. *Epist.* 1. *ad Corinth. cap.* 11. (qui locus est celeberrimus ac notissimus) contra indignè sumentes Eucharistiam sic pronunciat: *Qui manducat & bibit indignè, iudiciū sibi manducat & bibit, non diiudicans corpus Domini.* Vbi notandum est sacrilegium istud indignè sumendi corpus Domini in sacramēto altaris, dici ab Apostolo simile illi, quod in crucifigendo Domino Iudæi admise-
C runt; deinde subdi causam, ex quo tanta impietas proficiscatur; ideo nimirum, quòd indignè sumēs Eucharistiam non diiudicat corpus Domini, hoc est (vt explicat D. Thom.) ex eo, quòd non discernit corpus Domini ab aliis, indifferenter ipsum assumens, sicut alios cibos. Theodot. expendens hunc locum D. Pauli sic ostendit granitatem huiusce sceleris. Hoc (ait) significat, quod quemadmodum tradidit ipsum Iudas; ipsi autem insultarunt, & eū probris & contritiis affecerunt Iudæi, ita eum ignominia & dedecore afficiunt, qui sanctissimum eius corpus immundis manibus accipiunt, & in pollutum & incestum os immittunt. Sic Theodoret. Aduerte hic de hoc tam immani
D scelere loquutum esse Apostolum (vt nonnullis placet) ad *Hebr.* 10. dum dixit: *Quanto magis pitatis deteriora mereri supplicia, qui Filium Dei conculcauerit; & sanguinem testamenti pollutū duxerit?* Quod tamen piaculum aberit, vbi vera & viua fides mentem illustrauerit. Nam icciteo, aut impiè, & cum conscientia peccati lethalis, aut certè frigidè admodum, & sine caritatis ac deuotionis ardore ad mensam Domini accedimus; quia non præmisso examine veræ ac viuæ fidei, priùs discutimus, quàm purum, quàm sacrosanctū, quàm diuinum cibum, scilicet verum & reale Christi Domini corpus, animam ac diuinitatem ipsam in sacramento Eucharistiæ manducamus. Quin-
E imò ea mortalium est hac tempestate, vbi frigescit iam caritas, erga res diuinas penè extincta fides, animóque propensio propè nulla, ne dicam, auersio, & fastidium, vt minùs multo alacres, atque feruidi ad mēsam corporis & sanguinis Domini, quàm ad communem panem, carnésque porcinas, & vinum accumbamus. Quod quidem malum iam in ipsa figura, videlicet, in manna è cælo compluente visum est, cùm ingrati rustici, ac barbari dixerunt: *Venter noster nauseat super cibo isto leuissimo,* Numer. 21. Repete, quæso, identidem illud August. *in confess.* Dei mei fame non esuriebam: non quia plenus eram; sed quo inanior, eo fastidiosior.

Ad Hebr. 6.

S. Clem. Rom. *Eucharistiā indignè sumere.*

1. Cor. 11.

S. Thom.

Theod.

Ad Hebr. 10.

Fides necessaria communicantibus.

Pietas deest in communicando.

Num. 21.

5. Hac prima dæmonis fraude, qua mulierem

de

A de diuinis legibus loquendo ae mentiendo irretiuit. primò quidem vt responderet, deinde vt fallacius crederet; in posteros dedicata est omniũ hæreticorum impietas. Atque hæreses quidem, vt ait D.August. *Epistol. 3. aduersus nomen Christi,* sub velamento nominis Christiani, ad exercendam doctrinam sanctæ religionis sicut pronunciatæ sunt, pullulant. Tales quidem erant hæreses prioribus seculis, nempe circa dogmata, & fidei pronunciata sublimioris intelligentiæ, in iisque confutandis exercebantur piorum & catholicorum ingenia. At nostris verò ætatibus, cùm omnia pessum ruant, quæ quotidie pullulant ab orco hæreses, nonnisi ad laxiorem viuendi rationem instituendam, ad carnis petulãtiam, B & libidinis impuritatem consectrandam diriguntur. Quare si quis Lutheranos, Caluinistas, aliósque huiusce luti greges attentiùs introspexerit, procul dubio apud se statuet nouos esse Epicureos, aut veriùs Mahometis genimina; quippe non aliò demum spectat eorum doctrina, quàm vt sine Dei timore laxentur ad omnem impuritatem carnis habenæ; ac libido impunè dominetur. Ergo hisce (vt Chrysost. appellauit) porcis non sunt obiiciendæ margaritæ; non sunt ij ad colloquium de diuinis admittendi: hauddubiè luto & sordibus margaritas verbi Dei inquinabunt. Ne verbum quidem ab hæretico prolatum ore, vt quòd sit contra legem Dei, audiendũ est. C Serpentes sunt Euæ, hoc est, animæ incautæ, & indoctæ venenum ac mortem moliuntur. Leuit. 10. legitur: *Arreptis Nadab & Abiu filij Aaron thuribulis imposuerunt ignem, & incensum desuper, offerentes coram Domino ignem alienum, egressúsque ignis à Deo, deuorauit eos, & mortui sunt.* Qui locus præclarus est contra eos, qui ab impostoribus & hæreticis addiscunt noua & peregrina quædam dogmata legi Dei aduersantia, vt egregiè interpretatur Theodor. *quæst. 9. in Leuit.* Ex quibus (inquit) docemur non debere nos extinguere spiritum, sed accendere gratiam, quam accepimus, extraneúmque nihil ad sacram Scripturam inuehere, contentósque doctrina sancti Spiritus abo- D minari hæreses. Mentitus serpens est, cùm Dei præceptum seuerius multo, quàm erat, pronunciauit. Cur præcepit vobis Deus, vt non comederetis ex omni ligno? Mulier occurrit, nequaquam id fuisse à Deo præscriptum, nec enim ab omni ligno abstinendum iusserat. Tacitè respondens, Dei legem non esse vsque adeò seuerã, atque arduam, vti serpens significauerat. Id quidẽ optimè. Quid enim facilius ac suauius, quàm vt possent primi homines de toto illo paradiso vesci? at ab vna tantùm arbore abstinerent? Nemo planè Dei legem incuset: nam etsi onus dicatur, leue tamen à diuina gratia efficitur. Ideirco enim quadrigæ nomine in sacris literis non semel insinuatur. Vnde eleganter D. Bern. *Epist. 72.* Quid (inquit) de quadriga dicam? Hæc nimirum E admota iumento sarcinam quæ ab ipso moueri non poterat, auget quidem, sed portabiliorem facit. Onus oneri additur, & minus onerat. Hæc Bernard. quod sanè in lege gratiæ videtur apertius. Adiungit enim Bernard. Sic & oneri grauissimo legis accedens quadriga Euangelij, & auxit perfectionem & difficultatem minuit. *Velociter* (ait Psal. 147.) *currit sermo eius.* Sermo vtique antè notus in Iudæa tantùm, ne se pre sui quidem grauedine valens vltrà extendere, quippe qui, & ipsius Moysis manus suo pondere prægrauatas dimitteret, leuigatus per gratiam, & totis Euan-

Hæreses cum serpente nata. S.Aug.

Hæretici pro carnis turpitudine pugnant.

Cum hæreticis non agendum. S. Chryſ.

Leuit. 10.

Hæreticorum doctrina impia.

Theod.

Lex Dei facilis & suauis.

S. Bernard.

S. Bernard.

Psalm. 147. *Lex Christi rigorem Mosaica attemperauit.*

A gelicis superpositus velociter in omnem terram exiuit, & in fines orbis terræ velociter peruolauit. Hæc Bernard. Bene quidem inprimis respondit mulier. Veruntamen serpens non acquieuit, imò quodammodo irrisit mulieris oscitantiam. Sic habent, qui rerum diuinarũ margaritas, vt Chrysostomi expositioni instillamus, canibus & porcis, impudentibus scilicet, & impuris hominibus proiiciunt. Irrident homines mundo & carni emancipati, cùm virum religiosum de honorum diuitiarúmque contemptu, de carnis afflictatione, de appetitione rerum cælestium audiunt disserentem. *Factus sum illis in parabolam, & in me psallebant, qui bibant vinum,* Psal. 68. irrisionibus B excipiebant Dauidem de temperantia, morúmque probitate dicentem; qui crapulã eructabant. Repleti scilicet (inquit S. Hieron.) vino iniquitatis stultè psallebant. Vnde Propheta: *Psallite sapienter.* Temulentis, atque belluonibus parabolæ, figmentáque inania erant, quæ de virtute ac parcimonia dicebantur.

6. Hoc ipsum quotidie cernitur dum auaris, nummorúmque mancipiis prædicatur de faciendis eleemosynis, alendóque paupere, reficiendo lasso; vt legitur apud Isai. 28. *In loquela labij & lingua altera loquetur ad populum istum, cui dixit: Hæc est requies mea, reficite lassum: & noluerunt audire.* Sensus Prophetæ est, sic incassum prædican- C do profeci cum istis temulẽtis (sic enim eos subnotauerat) ac si labiis blæsis, & lingua peregrina loquerer: grauis & molesta videbatur mea oratio, cùm eos exhortabar ad opera misericordię in proximos exercenda. Simile quid conquestum legimus Dominum Isai. 1. *Israël me non cognouit, & populus meus non intellexit.* D. Hieron. ad beneficia Dei respicit, quæ populus ille ingratus & barbarus non recognouit, nec pro illis acceptis aut gratiam habuit, aut quidpiam Deo præstitit obsequij: verba D. Hieron. sunt. Ego eos adoptaui in filios, & feci populum peculiarem, & partem meam, ac funiculum hæreditatis meæ, appellauique eos primogenitos: illi autem ne hoc D quidem fecerunt, quod bruta faciunt animantia, vt beneficiis vincerentur, & intelligerent pastorem ac nutritium suum. Sic Hieron. Aptissima quoque interpretatio habetur de ipsa prædicatione legis diuinæ, ac rerum diuinarum; quæ bruto illi, ac stolido populo, non modò inepta & permolesta, sed omnino aliùs idiomatis peregrina videbatur. Scilicet (vt Prado noster explicat *in 3. Ezech.*) non intellexit Israël meam linguam, sum illis barbarus, grauis linguæ importunus. Quocirca istis mundi & carnis, ac diaboli mancipiis ita sunt extranea & exotica, quæ illos de virtute, cælo, Deóque ipso atque animæ salute disseruntur, vti homini Lusitano Chaldæum, aut Arabicum idioma esse videretur. Vulgatus est & communis hodie moribus, quo illa mulier laborabat, quæ habebat spiritum infir- E mitatis, & erat inclinata, nec omnino poterat sursum respicere, *Luc. 13.* En quid malus spiritus in hominibus efficiat! Semper oneribus (inquit P. Petr. Chrysol. *serm. 105.*) peccatorum deprimit homines, & inclinat ad terrã, ne cælum videant, ne superna sapiant, ne Deum aspectent, ne ad libertatem suam per suum reuertantur autorem; sed inclinato capite, defixis oculis, prono vultu, captiui sub iugo semper hostis teneãtur antiqui. Ita Chrys. Nec aptior afferri posset descriptio huiusmodi porcorum. Quid frustrà de castissimis voluptatum gaudiis, & quibus (vt ait August.) deliciis

Sæculares iustorum instituta derident.

Psalm. 68.

Isai. 28. *Auari cõsilia de eleemosynis respuunt.*

Isai. 1.

S. Hieron.

Ingratitudo Iudæorum.

Prado. *Doctrina virtutis impijs est peregrina & permolesta.*

Luc. 13. S.P. Chryſ. *Describitur vita impiorũ.* S.Aug.

S.Aug.

deliciis animæ à Deo pascuntur, opus est differere ad serpentes, ad eos nimirum, qui corpore & animo repunt, inhærentque terræ; qui oculos suos statuerunt declinare in terram, vt Psalmista cecinit *Psal.* 16. Nesciunt miseri, quid sibi ea velint, quæ dicuntur, sonat illis Arabicum, qui supra terram quicquam eloquitur. Bene igitur Augustinus *tract.* 26. *in Ioan.* Da (inquit) amantem, & sentit quod dico, da desiderantem, da feruentem, da in ista solitudine peregrinantem, atque sitientem, & fontem æternæ patriæ suspirantem: da talem; & scit quid dicam. Si autem frigido loquor, nescit quod loquor. Sic August. Profectò sermo, ac sapientia rerum diuinarum, maximè casti cælestisque amoris, solùm habent locum in auribus, & mentibus eorum, qui à mundi terræque illecebris sunt abducti, vt apud Isai. *cap.* 28. demonstratur. *Quem docebit scientiam? & quem intelligere faciet auditum, ablactatos à lacte, auulsos ab vberibus.* Sensus est, studium diuinæ sapientiæ iis tantùm conuenire qui ablactati sunt à lacte, & auulsi ab vberibus, vel quod eòdem recidit, studium ipsum diuinæ sapientiæ, nihil omnino aliud esse, quàm ablactari à lacte, & auelli ab vberibus. Vtrouis autem modo accipias, colliges, & lac mundi, & vbera carnis, delicias (inquam) blandimentáque voluptuosæ vitæ grãde impedimentum esse ad audiendam sequendámque de rebus cælestibus doctrinam: hanc verò in iis tantùm insidere, & fructum reddere, qui à terrenis blanditiis, amoréque turpiore longiùs ablactati, auulsique videntur. Nam, vt ait D. Paulus ad Hebr. 5. *Omnis qui lactis est particeps, expers est sermonis iustitiæ, paruulus enim est, perfectorũ autem est solidus cibus.* Vbi sic D. Chrysost. Imperitus Philosophiæ supernæ non potest suscipere vitam perfectam & exactam. Infans non potest malũ & bonũ cibum distinguere. Sæpè quidẽ & puluerem in os iniicit, & quod est noxium accipit, & omnia facit citra discretionem. Sed non est eiusmodi id, quod est perfectum. Ita Chrysost. Timeant isti voluptuosi, & lactis amantes, & vberibus carnis ac mũdi adhærentes infelicem illum Sisaræ interitũ Iud. 4. *Iahel aperuit vtrem lactis, & dedit Sisaræ bibere, & operuit illum; tulit itaque Iahel clauum tabernaculi, assumens pariter & malleum, & posuit supra tempus capitis eius clauum, percussumque malleo defixit in cerebrum vsque ad terram, qui soporem morti sociens defecit, & mortuus est.* Ad quem locum interpretes, & Glos. interlin. in Sisara hominem animalem intelligunt. Ergo (inquit Adam *hom.* 5. *in lib. Iud.*) Iahel quæ interpretatur ascensio, dum à corporalibus ad spiritualia, & à terrenis ascendit ad cælestia, interficit Sisaram; qui carnalium vitiorum, & animalis hominis formã tenet, quia Sisara, visio equi interpretatur, de quo dicitur: *Nolite fieri, sicut equus & mulus, quibus non est intellectus,* Psal. 31. palo ergo eum interfecit, id est, ligni crucis acumine & virtute, & bene maxillas eius palo transuerberasse dicitur. Os enim quod de carnalibus loquebatur, & doctrina, quæ carnis gloriam præferebat, quæ in deliciis & voluptate viuendum sapientibus seculi persuadebat, & luxuriæ adulatione deceperat, ligno crucis confoditur. Sic ille. At quanto salubriore lacte nutrimur in Ecclesia pietatis (vt vocat Theodoret.) alumni, videlicet orandi studio; quo & dæmon consopitur, & nos viuimus ac vincimus. Sic enim S. Ambros. *libro de viduis,* ad hunc locum. Ecclesia non armis secularibus vincit aduersarias potestates, sed armis spiritualibus. Et ideo Sisaræ

Psal. 16.
Doctrina virtutis quibusquam grata est.
S. Aug.
Isai. 28.
Doctrina virtutis contraria est vita deliciosa.
Ad Hebr. 5.
S. Chrysost.
Iud. 4.
Sisara voluptuosum signat.
Adam.
Psal. 31.
Crux voluptuosos transuerberat.
Theod.
S. Ambr.
Oratio arma Ecclesiam.

A sitis lactis poculo restinguitur, quia oratione superatur; quod enim nobis salutare ad escam, hoc aduersariæ potestati lethale ad infirmitatem. Sic Ambros. Pulchrè oratio dicitur lac fidelium, & lac omnium virtutum, quibus illi, & istæ nutriuntur.

Oratio lac fidelium.

SECTIO VI.

De fructu vero ligni, quod est in medio paradisi, præcepit nobis Deus, ne comederemus.

B 1. AFflata iã mulier, vt loquitur Tertullianus, pestilenti serpentis halitu commoueri cœpit de statu mẽtis, atque obedientiæ, malè iam affecta erga Dei præceptum, imò & ipsum Deum. quod suis ipsa verbis non obscurè significauit. Vide (inquit D. Bern. *serm. de S. Andrea*) si non manifestè sonant verba eius molestum ei fuisse mandatũ. Non dicit, sic est voluntas creatoris, quare sic ipse nouit, nobis sufficit obedire, quia vita nostra in voluntate eius. Ita Bernard. Virtus hæc est vniuerso hominum generi summè necessaria, cùm Deo obedientia infinitis propè nominibus debeatur: tum vel maximè religiosis, quorum tota vitæ ratio in obedientia

C omnino sita est, eius verò perfectio est, vt aures præcepto audiendo; manus, pedésque eidem exequendo confestim præbeantur; oculos autem & os non habet perfecta obedientia; scit illa quidem audire, scit operari, ad hoc instrumẽta multa & apposita suppetunt; muta verò est, vt loquatur, discutiat, repugnet; cæca, vt videat, cur præcepit vobis Deus? quod quidem significari videtur in illa vnctione Aaron per Moysem à Deo præstita Leuit. 8. *Quem cum immolasset* (arietem) *Moyses, sumens de sanguine eius tetigit extremum auriculæ dextræ Aaron, & pollicem manus eius dextræ similiter, & pedis.* Theodoret. *quæst.* 8. sic exponit: Hæc bonorum nostrorum typũ gerebant;

D scilicet sanguis typum sanguinis salutaris; auris dextera probatæ obedientiæ signum erat: at verò manus & pes probatarum operationum figuram præferebant. Sic ille. Ergo vides aures, quæ audiant Dei legem; manus, quæ illam opere compleant; pedes, qui pro illa exequenda velociùs currant, vngi, & consecrari, eóque sanguine, qui ab immolato agno fuerat effusus; ad oculos autem, & os nulla sanguinis effusio peruenit; quæ quidem omnia perfectionem obedientiæ, de qua sermo est, mirabiliter illustrãt. Proh quàm decoros pedes, aures, manúsque habet obedientia, Christi Iesu crucifixi sanguine delibutos, quo ad obediendum vis facultásque præstatur, & vera ac debita obediendi intentio munitur; nimirùm quia eius amore & obsequio obeditur, qui factus est obediens vsque ad mortem, mortem

E autem crucis. De ore verò, atque oculis nulla in huiusmodi vnctione fit mentio, quia perfecta obedientia muta & cæca est. Atque vtinam talem se exhibuisset Eua in obseruando Dei præcepto: sed heu nos miseros tali matre progenitos! loquax illa, & garrula cum serpente de præcepto Dei impatienter loquitur vt egregiè adnotauit Rupert. Dixit (inquit) Dominus ex omni ligno paradisi comede, & vnum solummodo interdixit, lignum scientiæ boni & mali; mulier autem ait: De ligno autem, quod est in medio paradisi, præcepit nobis, & mentita est. Nam & lignum

S. Bernard.
Obedientia cæca, sed expedita.
Aaronis vnctio designat obedientiam.
Leuit. 8.
Theod.
Obedientia ad exemplum Christi.
Eua loquacitas nocuit.
Rupert.

gnum vitæ erat in medio paradisi, quod Dominus Deus non interdixit; ergo iam impatienter ferebat & murmurabat, quòd quasi parcus, vel auarus Deus pretiosa medij paradisi reseruaret, & vitiosa quæque per circuitum colligeudo in cibum homini concessisset. Videtur Abbas existimare cùm Deus vnam vetuerit arborē scientiæ boni & mali, Euam mentiendo dixisse vetitam simul esse arborē illam vitæ, quæ in medio paradisi producta fuit. Sic enim habetur cap. 2. *Produxit Dominus Deus de humo omne lignum pulchrum visu, & ad vescendum suaue; lignū etiam vitæ in medio paradisi, lignúmque scientiæ boni & mali.* Ex quo loco, vt superiùs tractatum est, non liquidò constat, etsi probabile sit, lignum scientiæ boni & mali fuisse simul in medio paradisi coniunctum cum ligno vitæ. Cæterùm quicquid hac in re statuendum sit, ægrè tulisse videtur mulier, vetitū fuisse à Deo lignum scientiæ boni & mali, non quidem vbilibet consitum appareret, sed illud tantùm numero vnius speciei pluries multiplicatæ (vt suprà statuimus) indiuiduum, quod in medio paradisi situ erat, quasi seuera lex mulieri videretur, quæ vnum solummodo arborem prohibebat, & non omnes omnino sine discrimine cōcessisset; quod si quis contendat lignum scientiæ boni & mali non fuisse in medio paradisi productum, adhuc non mentita putabitur mulier, sed impatiens, quippe arborem vetitam appellaris omnium arborum totius paradisi eminentissimam; id enim sonat Hebraismus, *in medio paradisi*, vti noster Delrio demonstrat ex aliis Scripturæ locis.

Eua impatientia & inobedientia.

Eua malè de Deo sentit, & loquitur.

Delrio.

2. Longè aliter illa etsi nata, moribus nequaquam Euæ filia talem se exhibebat erga legem præceptáque Dei, quātumuis seuera & grauia, vt temperantiæ, modestiæ, verecundiæ, & virilis in perferendo cuiusdam animositatis mirabilia præbuerit documenta. Sic enim scribitur Cant. 1. *Pulchra sunt genæ tuæ, sicut turturis, collum tuum, sicut monilia.* Græci Patres explicant: Decoræ factæ sunt genæ tuæ, quasi turturis, dum te in cohibendis per abstinentiam cupiditatibus temperantem, & in iracundia per patientiam moderanda fortem ac strenuam te præbes. Collum tuum sicut monilia; nec enim tibi ferreum est collum, vt propter superbiam inflecti nequeat, sed propter modestiam facile verti possit, vt monilia ex auro elaborata. Similiter Theodoretus, & patientiam obedientis animæ, & insuper ipso collo supportante libenter iugum Domini, pulchritudinem quandam natiuam, quin aliunde ascitis egeat ornamentis, agnoscit. Eius verba sic habent. Laudat Ecclesiam, quòd pietatis iugum rectè ferat, de quo illud: *Tollite iugum meum super vos*, &c. Collum ferens hoc iugum admiratur, quippe quod nullo extrinsecus egeat ornamento, cùm per se adeò sit formosum & insigne, vt nudum existens, monilibus, quibus colla ornari solent, simile videatur. Profectò non sic habuit Euæ collum, ferreum quidem erga legem Dei, domari nesciens, cereum verò ac mollissimum, vt Dei iugum in seipso quàm leuissimum portare non posset, imò veriùs nollet; atque vt fraudibus mendacissimæ viperæ succumberet, scilicet non illi fuit collum, de quo Cant. 1. *Collum tuum sicut turris eburnea.* Theod. exponit: Collum tuum remotum à nigredine, & iugum meum suscipiēs factum est candidum; & cùm hostibus, vti turris, est formidandum, tum amicis amabile propter nitorem. At mulier libertatis auida, legem omnem ac præceptum quantumuis facile prorsus exosa, non gena quidem, sed ore turturem gerens querulam, exaggerat seueritatem præcepti: proh quantum ab illa dissidet sponsa Dei, nō autem socia serpentis, de qua dicitur: *Pulchra sunt genæ tuæ sicut turturis.* Græci Patres exponunt; Quòd tum leui animo feras in dextera gena te percuti, vt percutienti etiam alteram præbeat ad Christi imitationem. At mulier non percussa in impatientiam exorbitat, sed liberiorem viuendi licentiam mente concipiens de præcepto nullius penè difficultatis indignatur. Ergo tu, ô mulier, de lege Dei quereris; adueniet tempus aliquando, cùm Deus ipse Dei filius factus homo, vt tuā expiet labem delictorum, libenti & alacri animo humeros grauissimæ legi pro te subeundæ subiiciet, dicetúrque à Propheta: *Factus est principatus super humerum eius*, Isai. 9. Vbi Chald. legit, suscepit legem super se vt seruaret eam. Vide immensum Christi Domini erga nos amorem; qui tanto in pretio habuit propositam sibi à Patre legem de opprobriis, flagellis, cruce, atque morte acerbissima, cui portandæ humeros libenter subdidit; vt eam sic portatu grauissimam, principatum honoremque suum esse dixerit. Nihil erga mirandū est, si de sanctissima Christi sponsa, se totam ad mores & effigiem sponsi componente, dicatur: Collum tuū sicut monilis. Chald. vertit. Quàm pulchra sunt dorsa eorum, vt sustineant iugum præceptorum meorum! O si arderet in nobis vehemens amor erga Deum; vt facilis, vt leuis videretur nobis tota Dei lex! *Quomodo dilexi legem tuam Domine*, Psal. 118. En bene Rex, legem vocas, non leges innumeras, vbi tam multa, tam grauia sunt præcepta! legem vocat; quia dilexit. *Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & qui non diligit me, sermones meos non seruat*, Ioan. 14. Sed quid hæc commutatio sibi vult? primò dicitur sermo, deinde sermones? An non vna eadémque lex Christi est? planè vna lex est; sed qui Christum diligit, non plures, sed vnum tantùm sermonem reputat, quicquid sibi ab illo, & pro illo suscipiendum ac patiendum audit; qui verò non diligit, ex vna tantùm plures, eósque grauissimos sermones confingit. Bene autem D. August. *libro de bono viduitatis, cap.* 21. Nullo modo sunt onerosi labores amantium, sed etiam ipsi delectant. Item, vt ait D. Ambros. amanti nihil difficile. Amabat Paulus, atque adeò momentaneum & leue tribulationis suę vocabat malorum illam infinitam Iliada, quam pro Christo fuerat emensus. At ita fert hominum conditio, vt noster amor nō purus omnino sit, sed mercenarius. fuerit talis, atque vtinā tam essemus nostræ vtilitatis amantes, vt (quod hic Apostolus à nobis exposcit) spe futurorum excitati nec aduersa huius vitæ formidemus, nec bona vehementiùs appetamus. Quæ enim (adiungit) videntur, temporaria sunt; quæ autem non videntur, æterna. Vbi sic D. Chrysost. Temporaria quæ videntur, siue supplicium dicas, siue quietem, ac reuelationem animi, vt non sit cur aut tormentis frangaris, aut deliciis emolliaris. dixit, quæ non videntur, æterna sunt, siue regnum sit, siue cruciatus: vt & illinc nos excitet atque adhortetur, & hinc nobis terrorem iniiciat.

Cant. 1.
Anima iusti constans.

Molestia & humilitas.

Matth. 11.
Obedientia pulchritudo.

Cant. 1.
Theod.

Cant. 1.
Patientia pulchritudo.

Passio Christo quàm grata.
Isai. 9.

Obedienti nihil difficile.

Ioan. 14.
Caritati nihil arduum.

S. Aug.

S. Ambr.

2. Cor. 4.

3. At fuerit tamen ea mulieris infirmitas, querulum ingenium; circa Dei præceptum non studiosè acquieuerit, moliúmque proinde minuerit de perfectione obedientiæ, quam Deo suo beneuolētissimo creatori & Patri, iure omni

debue

debuerat; quid vltrà, omni Dei timore conuulso, ad patrandum scelus, effringendámque omnem diuinæ benignitatis potiùs, quàm iustitię, legem suauissimam sese præcipitat: quod est extremum chaos, quò tandem inobedientis animi distorta iudicia, querulæ voces, indignationes, impatientiæque labuntur? Acerrimè sic peccantes coarguuntur à Domino per Ieremiam, capite quinto: *Me ergo non timebitis, ait Dominus, & à facie mea non dolebitis? qui posui arenam terminum mari, præceptum sempiternum, quod non præteribit; & commouebuntur, & non poterunt; & intumescent fluctus eius, & non transibunt illud: populo autem huic factum est cor incredulum & exasperans: recesserunt & abierunt.* Theodoretus legit cum L X X. Populo huic innatum est cor inobediens & incredulum. Deinde sic interpretatur: Ostendit ipsis inanimatis eos esse magis irrationales, cùm mare custodiat suos terminos, posuit autem ei terminos, non murum adamantinum, sed arenam leuissimam: dum tamen exagitatur & turbatur, non egreditur fines; ad quos dum propiùs accedit, retrorsum vergit. At hi ratione dignati irrationalitatem amplexi sunt. Profectò ea consortio serpentis facta iam mulier audacior, reuerentiam in Deum paulatim exuerat; debuisset, si sui compos erat, & non sensum omnem amiserat, apud se cogitando disquirere: Si Deus mihi Dominus est; vbi ergo honor, & timor eius? Deus mihi Pater est, vbi ergo amor eius? Sed misera, cùm eum nominare cogeretur, non apposuit Dominus Deus, Creator & Pater noster præcepit nobis, sed eum vno tantùm nomine, eóque minùs principali, communi scilicet creaturis, Elohim appellauit. O mulier quid præteris nomen illud ineffabile, Iehouah, Dei proprium, & nulli extra Deum communicabile? adeò reuerentiam Dei abiecisti.

Ierem. 5.

Theod.
Inobedientia arguitur exemplo maris.

Eua reuerentiã Dei abiicit.

4. Quanta quæso efficacitas exstitit gratiæ Christi hominibus, vel tali matre progenitis, collatæ ex merito sanguinis & crucis Domini; qui angustissimis ac difficillimis in semitis constituti, velut in planitie lata, stratáque, aut in pratis vernantibus exultare videbantur, iuxta illud Psalmi quarti: *In tribulatione dilatasti mihi.* ij sunt, de quibus Zachariæ decimo: *Posuit eos, quasi equum gloriæ suæ in bello.* L X X. vertunt: Ponet eos, sicut equum decorem suum in prælio. Prophetia est, secundùm D. Hieronymum de martyribus in lege gratiæ, tempore persecutionum, qui Deum & sermone & animo confessi sunt, positíque sunt, quasi equus gloriæ Dei in bello. Vbi duo innuuntur; in primis periculorum magnitudo ac multitudo per bellum significatur. quid enim periculosius & horribilius est, quàm prælium, in quo exitus incerti, bonorúmque omnium cum vita pariter iactura in promptu est? hic erat, & acerbior adhuc status persecutionum. Alterum innuitur, scilicet animorum alacritas per equum in prælio figurata. Nam quæ maior alacritas, quàm bellatoris equi? Non perhorrescit clangorem buccinæ, non strepitu militantium horrifico, & inconditis pugnantium clamoribus deterretur, sed inter armorum crepitus, tormentorum fragores, cadentiúmque strages altiùs ingreditur, & insultat solo & gressus glomerat superbos, sinuátque alterna volumina crurum; triumphanti, quàm timenti similior, libero passim campo graditur sonipes, & fræna ferōa spumantia mandit. Quo quidem typo exultantium mediis in persecutionum præliis, suppliciorum immanitate, mortéque ipsa exprimitur sanctissimorum Christi martyrum constantia, & plusquam humanus non bellandi, sed patiendi ardor. Tanta est virtus pretiosi sanguinis Christi Domini; cui acceptum refert ibidem Zacharias, quicquid constantiæ, fortitudinis, & inuictæ patientiæ in Ecclesia vnquam extitit. *Petite* (inquit) *à Domino pluuiam in tempore serotino, & Dominus faciet niues, & pluuiā imbris dabit eis.* Vbi sic Hieronymus. Petite à Domino pluuiam serotinam, vt Christus qui promissus est veniat & tribuat nobis rores & niues. L X X. interpretati sunt, phantasias, fortè magnitudinem gratiæ, admirationémque donorum, nomine phantasiæ voluere describere. Tantum scilicet futuram prædixit in lege gratiæ Propheta (demum extitit, atque nunc existit) auxiliorum, donorum, gratiarúmque cælestium hominibus à Deo concessam superabundantiam ex infinito illo dominici sanguinis Oceano redundantem, vt eam nec sermone complecti, nec verbis significare potuerit Propheta, phantasiásque proinde nominauerit; quippe quæ diuinæ gratiæ hominibus in Christi lege concessæ, supra omnem humanum captum eleuatæ transcenderent omnem intelligentiam creatam vsqueadeò, vt nec fieri, nec credi possent; ac (tametsi certissima & probatissima Dei sint opera) meræ tamen fabellæ, cogitantiúmque figmenta, esse viderentur. Sed præstat audire D. Bernardum de leui onere, & suaui iugo Domini egregiè disserentem *Epistol.* 72. ad hunc modum. Libet admirari, quàm leue sit onus veritatis. Num verè leue est, quod portanté non grauat, sed leuat? Quid eo leuius onere, quod non solùm non onerat, sed & portat omnem, cui portandum imponitur? Hoc onus potuit vterum grauidare virgineū, grauare non potuit. Hoc onus ipsa, quibus se præbuit sustentandum, senis Simeonis brachia sustentabat. Quæro in rebus, si quid fortè huic exoneranti oneri simile inueniamus, occurrit mihi de pennis auium, quod vtcunque coaptem, quæ quodam videlicet singulari modo, & corpulentiorem reddunt substantiam, & agiliorem. Mirum opus naturæ. Vnde grossescit materia, inde sarcina leuigatur; & quantum crescit in massa, tanto decrescit in pondere. Hoc planè in pennis Christi oneris exprimit similitudinem; quòd & ipsæ ferunt, à quibus feruntur. Hæc Bernardus. Nihil habet igitur quis graue atque arduū, quod in lege Domini causetur. Et quidem lex ista Dei (quod alibi sæpiùs indicamus) & iusta erat, & valde parentibus vtilis. Scilicet (ait Procop.) vt abstinerent arbore interdicta, qui semper admonerentur, se alieno iuri esse subiectos. Nam obambulātes inter arbores paradisi, & conspiciētes arborem prohibitam, semper recordabuntur Dei inuisibilis per rem visibilem. Sic ille. Ratio quidem exposcebat, vti parētes Dei, cuius erāt multis affecti muneribus, iugem haberent memoriā: atque cæterarum arborū aspectu ad amorē, istius autem veritæ, ad timorem Dei excitarētur. plura tamen amoris, quàm timoris erant incitamenta.

Obedientia fidelium.

Psalm. 4.
Zachar. 10.

S. Hieron.

Martyres gloria Dei.

Equi bellatoris descriptio.

SS. Martyrū alacritas.

Zachar.
Sanguinis Christi virtus.
S. Hieron.

Gratia Christi superabundantia.

S. Bernard.

Lex Christi suauis.

Procop.

5. Sed ad præsentem contextum redeamus. *De ligno autem,* &c. Alij aliter peccant; quidam quidem ex ignorantia, vel obliuione mandati, legisque diuinæ, cùm tamen facilè possent, & deberent scire, & meminisse, ipsáque rei occasio deposceret. Peccant isti quidem; sed aliquid obtendunt

Peccandi genus duplex.

tendunt excusationis, parati scilicet, promptique animo ad obediendum legi, nisi eam nescirent. Alij & scientes, & memores, ex malitia tamen obedire nolunt; scientes volentésque peccant, & quidem ita grauiter, vt excusationem præseferant nullam. Hac ratione fuit inexcusabile mulieris peccatum; liquidò enim cōstat ex ipsius verbis non ignaram aut oblitam fuisse præcepti, cum illud apertè referat, & nimis exaggeret. Quod sanè diaboli fraus, & insignis malitia, vt contenderat, sic tandem exequuta est: vti ex D. Augustino clariùs elucescet. Ideo (inquit) interrogauit serpens, & respondit hæc mulier, vt præuaricatio esset inexcusabilis; neque vllo modo dici posset id, quod præceperat Deus oblitam fuisse mulierem, quamquam & obliuio præcepti maximè voius, & tam necessarij ad maximam culpam damnabilis negligentiæ pertineret; verumtamen euidentior eius transgressio est, cùm memoria retinetur, & tanquam in illo Deus assistens præsésque contemnitur. Sic Augustinus. Quod paucioribus ita complectitur Procopius. Diabolus, cùm eius, quod ignorabat, venatus esset scientiam, continuò induxit pestiferas insidias. Sic ille. Nimirum inquirebat hostis, num mulier memor esset præcepti? Quia verò serpens, natura vtriusque coniugis introspecta, mulieris non infirmiori tantùm, sed etiam ad mendacium, impatientiam, malitiámque magis composito sexu agnouit; ideo non virum, sed mulierem aggressus ad colloquium pellexit, in quo insidias struxit, & necem vtrique est molitus. En qualem vitæ sociam habet Adamus, quæ absente viro cum ipsius truculentissimo hoste familiariter confabulata perniciem sibi ac marito machinatur! Bene S. Ambrosius *Epistol.* 41. de se ait: Nonquam minùs solus sum, quàm cùm solus esse videar; nec minùs otiosus, quàm cùm otiosus. Solus Adam adhærebat Deo in paradiso; quando autem mulier adiuncta est, præuaricatus, & de paradiso eiectus est. Hæc Ambr. sins. Magna plane felicitas religiosi, & casti viri, qui procul abest ab ea, quæ simul cum serpente cōiurans virum insidiosè impugnat. Quàm multos ipsemet consortes toti dederunt mei? Quàm multos Dalilas, & quàm multos Sansones vidit, & fluit orbis? Inexcusabile peccatum mulieris facit ipsa cognitio, & memoria præcepti. Atqui, vt ex D. Augustino visum est, in Dei ipsius, qui præceperat, contemptum recidit. Ideóque multo apparet grauius, quàm si tenui excusationis vmbra obtegeretur. Eam ego ob causam existimo (præter alias) doctorum hominum & Ecclesiasticorum, penes quos scientia legis diuinæ, totáque ipsa lex inclinata recumbit, quàm grauissimum & omnino inexcusabile peccatum haberi. Pro vniuerso (inquit D. Chrysostomus *in Psalmum sextum*) populo, qui peccauerat, tantum offerebatur sacrificium, quantum pro solo sacerdote, *Leuitici quarto.* Id autem ideo fiat, quòd quo maior est autoritas, eo est grauius eorum, qui peccant, supplicium. Ita Chrysostomus. Optimè id quidem. Sed si rem exactius pensitas, hauddubiè inuenies, sacerdotem grauiùs puniri, quia grauiùs peccat; grauiùs autem peccare, quia cùm ex munere suo, magister doctórque sit aliorum, nunquam per imprudentiam atque ignorantiam peccare existimatur, sed sciens & volens præ malitia, Deique ipsius ac legis contemptu in peccatum irruere. Hine illa

S. Aug.

Eua inexcusabilis culpa

Procop.

Vnum corporis serpens ... serpens.

S. Ambros. *Solitudo ... fancti.*

A muliere ... multorum.

S. Aug.

Scientia peccatum reddit inexcusabile.

S. Chrys.

Leuit. 4. *Sacerdos grauius peccat.*

A Leuitarum temeraria audacia, protectior extitit, & acerbiùs vindicata est, quòd ipsa luce, inspectante populo, reclamante Moyse homines diuinæ legis scientissimi contra eandem arreptis thuribulis Deo thus adolere voluerunt; de quibus D. Ambrosius sic ait *Epist.* 5. Darā, Chore & Abiron Leuitæ in profundū abripiuntur noxij, & ita ab omnibus ablegantur elementis, vt nec aërem haustu, nec cælum visu, nec mare tactu, nec terram contaminarent sepulchro. Neque verò quis sibi ex eo blandiatur, quòd nesciens peccet, si quando crassa quadam, & (vt vocant) affectata ignorantia delinquit. Sic enim se habet is atque ille qui sciens ac prudens impetu ipso

B malitiæ labitur in peccatum. Vtrosque acerrimè perstringit Clem. Alexand. ad Gentes hisce verbis. Vestræ viæ aurigas nos excutere cupientes, vosipsos præ inscitia præcipites datis in exitium, occlusis auribus, vt equi duræ ceruicis habenas detrectantes, & ore frænum mordentes fugitis rationes. Sic ille. Tanto autem ille contemptus Euæ circa legem sui creatoris, quem D. August. agnoscit in eius delicto, vt præmissum est, vt vniuersim peccatorum impietas grauior ac detestabilior existit, quanto sciunt euidentiùs peccare se in Deum illum, à quo sunt innumeris donati beneficiis, & quanto etiam impudentiùs inimico Dei teterrimo in turpe seruitium, mor-

C témque sempiternam se dedunt mancipandos. Quod idem Clem. Alexand. *citato libro* luculēter ostendit. Nunc sunt (ait) tanto quidem magis impij, quanto est benignior Deus & humanior. Deus enim ex seruis vult nos fieri liberos, illi autem etiam filij effici contempserunt. O magnam arrogantiam! Dominum pudore afficitis, libertatem pollicetur; vos autem aufugitis in seruitutem; salutem gratis largitur; vos autem ad hominem descenditis: vitam donat æternam, vos autem supplicium expectatis, & ignem præstolamini paratum diabolo. Cur gratiam adhuc mutamus in iram, & non patentibus auribus verbum suscipientes in castis animis Deum hospitio excipimus? Ita Clem.

D 6. Prioris Euæ tot errata suarum virtutum ornamentis secunda contexit ac decorauit Virgo, nimirum Dei mater. Eua timorem Dei cum maligno spiritu colloquens exuit, ad ingressum cælestis Angeli, atque insuetatam illius salutationem Dei mater turbata est, & cogitabat qualis esset ista salutatio, virginali scilicet timore superfusa, cui Angelus: *Ne timeas Maria*, &c. Luc. 1. Vbi D. Petr. Chrysolog. eleganter, vt solet, excurrens ait: Audistis fragilem nostræ carnis naturam ad portandam totam Deitatis gloriam Angelica exhortatione roborari? Denique ne tanto ponderi cælestis fabricæ in Maria subtilis nostri corporis arena succumberet, & in Virgine totius generis humani portatura fructum vir-

E ga tenuis frangeretur, fugatura metum vox Angeli mox præcessit, dicens: *Ne timeas.* Ita Chrysologus. Eua libertatis auida, Regi impatiens contra Deum superba legem omnem de ceruicibus exeutit: at Virgo Dei mater mox futura respondet Angelo: *Ecce ancilla Domini.* Quæ (inquit Chrysologus) vocatur ab Angelo Domina, ipsa se cognoscit & confitetur ancillam; quia deuotus animus insulsa beneficiorum crescit ad obsequium, augetur ad gratiam, non ad arrogantiam prosilit, non ad superbiam pertumescit. Sic ille. Impatiens Eua de præcepto Dei

Num. 16.

S. Ambros. *Leuitarum culpa & pœna.*

Clem. Alex. *Ignorantia crassa damnatur.*

S. Aug.

Clem. Alex.

Peccantium impudentia contra Deum.

B. Maria Eua ... errata ...

B. Maria timor in salutatione. Luc. 1. P. Chrysol.

B. Maria Dei mansueta ... sedit.

B. Maria, & Eua antithesis.

Dei quàm leuissimo queritur, indignatúrque: at Dei mater Virgo patientissima in sempiternum arduúmque famulatum se totam Deo consecrat, ecce ancilla Domini. quid hoc enim est aliud, quàm (vt aduertit D. Ambrosius) apparatus officij? Neque verò vlla ex omni mulierum genere, tot ac tantis est afflictara doloribus, quàm Virgo Dei mater. *Qua* (vt cætera omittam) *stabat iuxta crucem Iesu mater eius*, Ioannis decimonono. at quàm admirabili constantia stabat mater Iesu! qualem semper habuit, & *Cantic. octauo*, ipsamet exprimit: *Ego* (inquiens) *murus, & vbera mea turris, ex quo facta sum coram eo pacem reperiens*. Sensus mihi planus hic videtur. Simulatque in Sulamitidem, pacificam illam, Dei scilicet matrem à Deo sum electa, & benedicta in mulieribus inueni grattiam apud Deum; statim eam indui constantiam ac fortitudinem, vt tota non muris vndique septa, sed septum ipsum murúsque viderer; quin & vbera mea, quibus in fœmina mollius, tenerius, infirmiúsque nihil esse solet, vsque adeò firma & generosa se exhibuerunt, vt turres dici possent: hæc tam mira fortitudo mihi necessaria fuit in dignitate, officióque matria Dei; infinitis enim, iísque grauissimis doloribus impetita fui; iam inde ab ipso meo partu, in stabulo Bethlehemitico, & vsque ad meam in cælum assumptionem, vbi constituta est meta laborum, animam meam pertransiuit gladius; atque vnà cum Filio meo signum fui, cui contradiceretur, *Luca secundo*. Sed de constantia, generositatéque, prout Filium Deum & matrem Dei decebat, nihil omnino mediis in doloribus, pœnarúmque acerbitatibus quàm difficillimis mea septa, muri mei, turres meæ, totáque ipsa qualis eram, aut conuulsum, aut pertusum amisimus.

S. Ambros. | *S. Maria stans iuxta crucem Iesu.* | Ioan. 19. | Cantic. 8. | *B. Maria constantia.* | Luc. 2.

SECTIO VII.

Et ne tangeremus illud.

1. INsigne quidem mendacium. Nam, vt bene aduertit D. Ambrosius *libro de paradiso, capite duodecimo*. Tangetis, Deus non dixerat; sed, non edetis. Sed tamen lapsus incipit esse principium. Appositè illud Psalmi 26. *Mentita est iniquitas sibi*, huic tanto mendacio mulieris conuenit. Hebraicæ voces ויפח חמס *vipheach chamas*, variè leguntur. Hieronymus, apertum mendacium; aliis, loquens rapinam. Athanasius & Eusebius, debilitata iniquitas. Potest etiam legi, audacter loquens, aut agena iniquitatem. Ac facilè quidem, si quis rem attentiùs expendat, inueniet plures hosce, ac varios sensus in hoc mulieris dicto videri; ergo mulier audacissima contra Deum struit iniquitatem, dum illum iniquum ac tyrannum insinuat, qui virum vnum, mulierémque vnam solos in orbe terrarum viuentes sic imposito imperio oppresserit, vt in tanto illo, infinitisque arboribus consito pomario vnius speciei arborem, eámque omnium aspectui gratissimam non esu tantùm, verumetiam tactu interdixerit. hoc mendacio locuta est mulier rapinam; nec enim aliud magis animam donis omnibus spoliat, quàm ipsa iniquitas, pecca-

Btn. Fernand. in Gen. sem. 1.

D. Ambr. | *Mulier mentitur in Deum.* | Psalm. 26. | S. Hieron. | S. Athanas. | Eusebi. | *Peccatum pernicies anima.*

A tum quidem quodlibet, vt rectè appellat Tertullianus, deuoratorium. tum vel maximè ipsa iniustitia in alterum admissa solet in damnum peccantis recidere. En teipsum, ô quisquis es, gratiæ in primis bonis spolias, ac deinde in bona tuarum fortunarum latrocinium ac vastationem immittis, cùm aduersùs proximum iniquitatem moliris. Tibipsi laqueos paras, foueam aperis, ignem admoues, cum proximo malum aliquod machinaris. Bene hic Apollinar. explicat sibi iniquitatem iniustia mentitam contumeliis, quasi contexuisse catenam conuitiorum, onerasse plaustrum iniuriarum. Clarior tamen est interpretatio Theodoreti, quæ sic ha-

B bet: Inimici calumniis contra me vsi sunt, ego verò nullum hinc detrimentum passus sum ob tuum auxilium, sed in ipsos conuersum est, & iacula ab ipsis contra me emissa, rursus cōtra ipsos reuersa sunt. Solemus enim dicere de iis, qui insidiantur, sed lædere non possunt, seipsos offendunt, non me. Sic Theodoretus. Similiter D. Augustinus. Expendit illud, *sibi*, sibi, non mihi. quòd videlicet, fraus, mendacium, conuitium, & iniquitas, non iustum, ac pro Deo æquanimiter patientem, sed ipsum iniquum iniustè diuexantem soleat cōflictare: nam iustus iniustè patiens (quales martyres Christi) post ista pericula (verba sunt D. Augustini) post labores, post difficul-

C tates, inter manus persequentium, & tribulantiū æstuans, anhelans, laborans; & firmus & certus, illo suscipiente, illo adiuuante, illo ducente, illo regente: tamen post illum circuitum, & iubilationem exultans, & gemens in laboribus suspirauit ad extremū, & ait: Credo videre bona Domini in terra viuentium. O bona Domini dulcia, immortalia, incomparabilia! quando vos videbo, sed non in terra morientium. Hæc August. Mulier etiam obloquuta est, egitque rapinam contra Deum, vt quæ ausa fuerit Dei misericordiæ, lenitati, atque infinitæ bonitati notam inurere, eam dictis conuellere, atque ab ipso Deo quodammodo suffurari (Lusitanè *roubou lhe sua*

D *iustiça*) cùm mentiendo confinxerit, Deum adeò seuerum atque inuidum se præbuisse, vt meliorem sui pomarij fructum nec edi, imò nec manu attingi ab aliquo pateretur. Obloquuta est mulier, egitque rapinam, auaritię Deum insimulans, qui est ipsummet bonum sui diffusiuum. Dionys. Areopag. Deum, cuius est insatiabilis dilectio: S. Basil. *homilia nona*, Deum, qui sitiri sitiens, Nazianzen. quod ampliùs ostendit cùm factus homo in cruce, & sitiuit, & simul sanguinem & aquam effudit; vti eleganter adnotauit D. Amb. *in Psalm. 61*. Tunc itaque (ait) sitiebat, quando de latere suo restinctura omnium sitim viuæ aquæ fluenta fundebat. Deum, qui est Pater misericordiarum, & Deus totius consolationis, *secunda Corinthior. primo*. Deum, qui factus est erga

E homines prodigus sui; Garricus. Deum, qui benefaciendo suam potentiam, & seipsum Deum maximè ostendit, vt canit Ecclesia, & mundos experitur vniuersus. Vnde colligit optimè D. Gregorius Nazianzenus *in sententiis*. Potentiam (inquiens) tuam non in inferendo malo, sed in bene merendo ostende, si modò Deus esse cupis; facilè autem, & scorpius mortem infert. Hunc talem Deum ac Dominum mulier cauillatur. O mulier obloquuta es, egistique rapinam! sed & nunc responde (D. Bernardus *aduentu Domini sermone secundo*) si potes; quam

Tertull. | Apollin. | *Iniustitia iniusto nocet.* | Theodor. | S. Aug. | *Iniustitia iusto non nocet.* | *Martyrum felicitas.* | *Mulier iniquum Deum mentitur.* | S. Basil. | Nazianz. | *Deus sui diffusiuus* | S. Ambr. | 2. Cor. 1. | Guarr. | Greg. Naz. | *Potentia ostenditur in bene faciendo.* | S. Bernard.

B. Maria donum Dei.

tibi arborē: cuius arboris fructum, inuidere potuit; qui ne hanc quidem virgam electam (scilicet Virginem Dei matrem) & fructū sublimem negauit? Etenim qui proprio Filio non pepercit, quomodo non omnia simul cum illo donauit? ad Rom. 8.

Ad Rom. 8.

Deus seueritatē simulat. S. Hieron.

2. At verò cùm tam bonus ac misericors Deus sit, imò & quòd talis sit, iccirco seueritatem aliquando simulat, ne nobis videatur nimia indulgentia nocere. Et, vt aduertit D. Hieron. *Epistol. ad Paulinam*: Bonus Dominus qui sæpè non tribuit quod volumus, vt tribuat quod mallemus. Locus ille Pauli 2. *Corinth.* 12. satis ostendit hoc diuinæ bonitatis artificium: *Ne magnitudo reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus satanæ, qui me colaphizet, propter quod ter Dominum rogaui vt discederet à me, & dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea*, &c. vbi sic S. Thom. Licèt non audierit eum, quantum ad voluntatē, exaudiuit tamen eum, & exaudit sanctos suos, quantum ad vtilitatem. Sicuti medicus ægro etiā reluctanti acerbam, sed salutarem potionem propinat, atque æstuanti & anhelanti, vel fontes totos, aquam denegat. At cæca & ægra mente fœmina irascitur aduersùs medicum, qui de ligno mortis legem imposuerat, ne misera in arboris lethalem fructum impingens mortem ipsa sibi & viro suo conscisceret. Meritò in mulierem sic temerariam inuehitur D. Chrysost. *homil.* 16. *Genes.* Oportebat (inquit) te auersabundam ab eo, qui diuersa à Deo dixerat, dicere: Apage, impostor es tu, nescis neque mandati nobis potēriam, neque quantis fruamur, neque copiam eorū, quæ nobis suppeditantur. Nam tu quidem ais Deum dixisse, quòd nullum degustare debeamus lignū. Dominus autem & conditor ob immodicam suam bonitatem nobis permisit frui, & potestatem habere omnium, & ab vno tantùm abstinere iussit, idque nostræ curæ gratia, vt ne participes illius, morte occumberemus. Ita Chrysost. Sed proh humana conditio, quæ in prima parente nostri generis se prodidit, & inde materno hæreditarióque iure ad filios propagata manare cœpit! An non magis oportuit ob innumeras arbores fructu speciéque diuersas, atque adeò totum ipsum paradisum, imò & orbem vniuersum tam liberaliter concessum, Deo indulgentissimo immortales habere gratias, quàm ob vnam tantummodo ex tota specie inconcessam, & summo iure prohibitā arborem queri indignarique contra Deum, quasi auarus inuidúsque esset? Fuerit ita, vt mentiatur mulier; vetuerit Deus arborem illam, vel manu tangere; quid illa quæso ad totum paradisum, quid ad arbores vniuersas? quid hoc præceptum: De ligno scientiæ boni & mali ne comedas, ad illud priuilegium: Ex omni ligno paradisi comedes? Imò quod omnem excedit beneficentiam, ad illud, Crescite & multiplicamini, & replete terram, & subiicite eam, & dominamini piscibus maris, & volatilibus cœli, & vniuersis animantibus. Ecce dedi vobis omnē herbam, & vniuersa ligna, &c. Quid ergo tanta & tam infinita in vos beneficentia collata non astruit, non demonstrat Deum, verè pium, beneficum, amantissimum, ne dicam prodigum patrem; vnius tantum arboris interdictio, auarum, inuidum, seuerum Dominum, ac tyrannum esse conuincit? Rectè illud ab antiquis ex sapientibus dictum teritur: Memoria beneficiorum fragilis, iniuriarum tenax. Ac vitium quidē istud quotidianum inter homines est, vtique maternum. Senior ille filius ex agro veniens domum patris, qui filium iuniorem prodigum receperat, cùm audisset symphoniam, & chorum, & rescisset intus splendidissimum celebrari epulum a patre pro exoptato reditu filij; indignatus est, & nolebat introire. Deinde conquestus est: *Nunquam dedisti mihi hædum*, &c. Pater autem dixit: *Fili tu semper mecum es, & omnia mea tua sunt*, Lucæ decimoquinto. Admirare equidem & patris beneficentiam, & ingrati filij rusticitatem. Quî enim fieri poterat, vt pater hœdum filio negauerit, qui semper cum patre erat, & omnia ipsius erant, quæ & patris, scilicet domus, res familiaris vniuersa, cōmunis vtrique, imò ager, & villa vnde venerat, in potestate filij erant? Sed quod egregiè subnotauit D. Ambrosius. Et senior iste dicitur, quia licèt ætate iuuenis, inuidentiæ contra fratrem liuore contabescens immaturo senio incanuerat. Sic Ambrosius. Rusticus, quia turi assuetus crudelitatis patrem incusat, quòd vel vnum hœdum obsequentissimo filio non concesserit. Sed ô filij rustici temeritatem, atque ingratitudinem; qui cùm tota vita bonorum omnium ac fortunarum cum patre æqualis, atque integer dominus haberetur, vno tamen ille epulo, quod fratri redeunti exhibetur à patre, totam illam totius vitæ affluentiam abreptam aut negatam, atque adeò nullam fuisse iudicauit.

Deum medicū nostrū agit.

S. Chrysost. Mulier sapienter aversari debuerat.

Beneficentia Dei adorāda.

Mulier mendax & ingrata.

Ingratitudo rustica.

Luc. 15.

S. Ambros. *Inuidentia senium inducit.*

3. Ad hæc memorabilis est sæuitia, & ingratitudo Ioas Regis Hierusalem, qui ipsis in cunis seruatus è cæde, clam enutritus, puerulus adhuc in Regem erectus à Ioiade Pontifice: postea verò lapidibus peti, atque interfici iussit Ioiadæ filium Zachariam, eo quòd in templo Domini contra idolorum cultum prædicarit. Legitur autem secundu Paralipomenon, capite vigesimoquarto: *Et non est recordatus Ioas Rex misericordiæ, quam fecerat Ioiada pater illius secum, sed interfecit filium eius.* De hoc tam immani parricidio Regis omnium ingratissimi Genebrardus *libro primo Chronic. anno* 3327. ita scribit: Zacharias filius Ioiadæ in ipso templo occisus est. Huius sanguis vsque ad aduentum Nabuchodonosoris instar ollæ bullientis, quasi vltionem deposcens, ferbuisse traditur. Nec id Rex impunè tulit: nam & ipse occisus à duobus seruis suis. Ex quo autem Ioas Zachariam occidit, cessarunt Dei in templo polluto responsa, & oracula ex Debir, secretiore parte templi, in qua erat propitiatorium, & ex Ephod ornamento Pontificio; vt scribit D. Epiphanius. Hæc Genebrardus. Ex his videas barbari Regis ingratum ferúmque animum; deinde vindictam à Deo inflictam: ac demum inferas, quàm graue in oculis Dei sit peccatum ingratitudinis, quámque miris inusitatisque diuinæ iustitiæ portentis appareat execrabile. Enimverò Rex idem Ioas diuinis permisit, ac voluit se honoribus publicè adorari, deinde templum Domini nefandis ritibus prophanauit, omni impuritati idolorum laxauit habenas, plurāque alia Rex impiissimus admisit. At in his tamen conniuere videbatur diuina iustitia, multósque per annos supplicium dilatum est. Vbi verò ingratus Rex Zachariam occidit, legimus consequenter: *Cùmque euolutus esset annus*, &c. Non diutiùs ergo ingratum Regem debita vindicta viuere permisit. Deinde additur, in vltionem sanguinis Ioiadæ occiderunt eum serui sui, &c.

Ingratitudo barbara Ioas.

2. Paral. 24.

Genebr.

Sanguis Zachariæ occisi. S. Epiph.

Ingratitudo grauiter & properè punitur.

Non

Non verò apponitur; in vltionem tam multorum scelerum, quæ ibidem commemorantur. Quasi Deus ipse in grauissimis quibusque delictis, etiam execrandis idolorum ritibus, minùs offendi videretur (cùm tamen ea sint omnium facinorum impiissima) atque adeò vindictam suam cohiberet. Cæterùm in vindicanda ingratitudine etiam contra hominem patrata, velut indignissimo scelere, ne moram quidem patitur interponi. Adiungit autem Lyra, duos istos seruos, à quibus Rex ingratus est occisus, fuisse alterum Ammonitam, alterum Moabitam, ambósque multis & præclaris à Rege beneficiis donatos. Nec enim fas erat, vt ingratus Rex ab aliis, quàm ab ingratis seruis in vltionem ingratitudinis suæ necaretur: vt nimirum ira immanitati sceleris, carnificum immanitas ex integro responderet.

Lyra. *Ingratum ingrati occidit.*

4. Caietanus optimè mulieris mentem interpretatur ad hunc modum. Quemadmodum mulier inhibita à marito, ne domo exeat, cùm interrogatur cur non exit? Respondet: Mihi non licet extra cubiculum pedem ponere: exaggerãdo displicens sibi mariti præceptum. Ita prima mulier exaggerando diuinum præceptum refert, quòd nec tangere fructum illum liceret. Huiusmodi enim exaggeratio testis est internæ displicentiæ. Ita Caiet. Consimiliter Lyra exponit. Istud (inquiens) mulier addit ex suo. Non enim Deus prohibuerat ligni tactum, sed tantùm gustum. Et ideo istud addidit mulier ex displicentia præcepti, quia ille cui displicet præceptum impositum, referendo illud libenter aggrauat. Sic ille. Haoc à sua matre consuetudinem mulieres innatã obseruant, cùm mutuò colloquentes de seueritate maritorum conqueruntur: sed imitari potiùs deberent sanctam Monicam coniugatarum clarissimum exemplar, de qua in hoc argumento multa eius filius August. scribit *in confess.* qualia sunt illa *lib. 9. cap. 9.* Ita tolerauit cubilis iniurias, vt nullã de hac re cum marito haberet vnquam simultatem. Cùm matronæ multæ, quarum viri mansuetiores erant, plagarum vestigia, etiam dehonestata facie gererent, inter amica colloquia illæ arguebant maritorum vitam: hæc earum linguam veluti per iocum grauiter admonens, ex quo illas tabulas, quæ matrimoniales vocantur, recitari audissent, tanquam instrumenta quibus ancillæ factæ essent, deputare debuisse: proinde memores conditionis superbire aduersus dominos non oportere. Mirabantur illæ, scientes quàm ferocem coniugem sustineret, nunquã fuisse auditũ aut aliquo indicio claruisse, quòd petricius ceciderit vxorem, aut quòd à se inuicem vel vnũ diem domestica lite dissenserint. Sic Ang. quod quidem miraculum erat. Graue quidem malum, ista displicentia præcepti, & quæ exinde sequitur, legis diuinæ aggrauatio. Quo vitio nihil gratius diabolo. Hoc vnũ nititur extorquere, quippe cùm illud nouerit delictorũ subinde omnium fore seminarium. Expostulatus à Moyse Pharao, & portentosis de cælo suppliciis Ægyptum diuexantibus perterritus liberã facit facultatem Hebræis, vt egressi tandem Ægypto ad sacrificandum Deo suorum patrum abeant. Adiungit tamen: *Ite tantùm viri, & sacrificate Domino,* Exod. 10. scilicet mulieres ac pueros retinebat apud se, quo rectè diabolum præfiguraret. Vt enim Procopius adnotauit: diabolus amat ingenium muliebre & puerile. Nimitum cùm mulieres ac pueri multo sint infirmiores: quilibet vel minimam

Mulier mendax queritur de viro.

Caietan. Lyra.

Inobediens præceptum exaggerat.

S. Aug. Monica mater S. Aug.

Exod. 10.

Procop.

Ben. Fernand. in Gen. tom. 1.

A difficultatem in studio virtutis, legéque diuina exhorrent ac perterriti concidunt. Sed bene D. Ambros. *serm. 14. in Psalm. 118.* Nemo (inquit) duta puret, quæ iusta sunt. Non enim ex infirmitate nostra vis æstimanda iustitiæ est; qui durũ putamus esse, quicquid per imbecillitatẽ animi ferre non possumus. Cum Ambrosio concinit D. Aug. de perfecta iustitia, ad hunc modum. Cui mandata Dei videntur grauia, nondum accepit caritatis donum, vnde fiant leuia. Idẽ 1 *Ioan. 4.* Non sunt grauia mandata Dei, quia iugum meum suaue est, & onus meum leue. At nihilominus queruntur filij huius seculi graue & incomportabile iugum, onúsque Dei legem vocãtes. Et verè quidem dicunt, sed sibiipsis, non quòd tamen ea talis
B in se habeatur. illa suauis, illi insuaues, fastidiosi, nauseabundi, quibus maligno acerbóque humore æstuãtibus ea stomachum mouet, quæ Dauidi super mel & fauos dulcis, super aurum & topazion pretiosa, & amabilis videbatur. Illa onus leue, illi onusti, grauésque & prægrauati. Nec mirum aut nouum illorum haberi debet iudicium, licèt prauum, futile, distortum. Etenim io bona Philosophia vnumquodque in suo elemento, nec leuitat nec grauitat. Sic aquæ dolium extra aquam, & ferrea moles supra terram grauia sunt pondera; quia sunt extra propria elementa; illud autẽ in aqua, ista in terra leuissima, omnis-
C que ponderis experta videntur. Sic planè res habet; terreo mundanóque homini tota ipsa terra, totúsque ipse mundus, quantumuis in se grauibus diuitiarum, honorum, voluptatúmque carnalium ponderibus prægrauatus, nihilominus facilis leuísque apparet, quia videlicet terra illa mundúsque in sui simili elemento conquiescunt.

S. Ambr. Lex Dei grauis non est.

Psal. 118.

Homini profano nihil graue, nisi Dei lex.

4. Ite tantùm viri, & sacrificate Domino, ait diabolus ad Catholicos: nihil cum illis de fide catholica & Romana (vt quos sciat esse viros fortes, constantes, & contra quos portæ inferi non præualebunt) disceptationis ac certaminis assumit: modò tamen apud se retineat fœminas ac
D pueros, hæreticos (inquam) greges, quibus ingenium muliebre ac puerile; homines si fas est dicere effœminatos, libidinum mancipia; difficile enim est, vt bene aduertit D. Hieron. reperiri hæreticum, qui diligat castitatem. Pueriles & leuiculos, quorum dicta factáque ridicula, mentes adeò imbecilles, vt ideo à Dei lege fidéque catholica deficiant, quòd ardua, difficilia, & supra humanas vires onera putent, quæ à catholicis diuinitus promulgata ritè obseruantur. Dolus est serpentis. Nam, vt egregiè D. Aug. *in Psal. 40.* diabolus iam nunc cœpit è fide Christi laudibus deterrere. Magna lex est Christiana, potens lex illa diuina, ineffabilis, sed quis illam implet? Hinc est, quòd Mahometes suam illam infamem ac maledictam execrãdæ impuritatis sectam genti-
E bus barbaris adeò cõmendabilem reddidit; quia nimirum, vt aiebat: Lex à Christo Iesu Nazareno promulgata vera quidem ac diuina, sed vsque adeò difficilis, imò & impossibilis obseruatu erat, vt hominum imbecillitatem Deus ipse commiseratus Mahometem alterum prophetam miserit, qui faciliorem aliam legem prædicaret; ea verò est (ô mortalium cæcitatem!) quæ cùm carnis vitia omnia & turpissima liberè concedat, vnum ad remissionem delictorum, salutem animæ, æterníque regnum adipiscẽdum, præscribit remedium, scilicet Deũ, & Mahometẽ inclamare, atque aqua limpida corpus frequenter aluere.

Hæreticis ingenium muliebre, ac puerile inest. *S. Hieron.*

S. Aug.

Diabolus laudando nimis legem Christi decipit.

Mahometis impostura, & impuritas.

litu ex primoribus Antichristis (nam Antichristi multi sunt, *1. Ioan. 2.*) secutus alter Lutherus Catholicam & Romanam fidem abnegauit, in qua præcepta Christi sic ardua & difficilia sibi misertu esse existimabat; vt, qui totus caro & terra esset, sine carnis luto viuere impossibile iudicauerit. Astruit infelix continentiam homini esse impossibilem, & vel ipsos primores cōcupiscentiæ motus, qui vocantur primò primi, esse peccata lethalia & ineuitabilia. Quam hæresim sacrosancta Synodus Tridentina confutauit. Sed heus tu, ô Antichriste, non est impossibile apud Deum omne verbum, *Luc.* 1. Apud homines hoc impossibile est, apud Deum autem omnia possibilia sunt, *Matth.* 19. Si potes credere, omnia possibilia sunt credenti, *Marci* 9. Videlicet diuina auxilia præstò sunt, atque ipsis suffragantibus adiutus, fortísque redditus homo (licèt caro & sanguis) euincet omnem cupiditatem, & in carnem extra carnem viuet, vti Angelus. Plena est Ecclesia Dei viris ac matronis, adolescentibus ac puellis castissimis, quibus nulla maior voluptas, quam fastidium ipsius voluptatis, vt loquitur Tertul. & vt scribit de innumeris virginum Deo sacratarum cœnobiis Theodor. in hæc verba. Ex quo Saluator de Virgine matre natus est, multiplicata sunt viridantia virginitatis prata. Pleni sunt in Ecclesia greges bonorum exemplorum, vbi tot pueri & puellæ, ibi iuuentus multa & omnis ætas, & graues viduæ & virgines anus, & in omnibus ipsa continentia non sterilis, sed fœcunda mater filiorum gaudiorum de marito te Domine. Sic August. 8. *confess. cap.* 11. Hæc autem & omnes aliæ virtutes, quæ in viris ac fœminis Christianis elucent, Christo Domino, ipsiúsque matri Virgini debentur. Qua de re locus est insignis *Cantic.* 7. vbi sic Virgo mater ad Filium: *Mane surgamus ad vineas*, &c. Explicat verò Guillelmus. Surgimus (inquit mater ad Filium) ad vineas, hoc est, Ecclesias per orbem plantandas, quæ in vnam magnam vineam, id est, Ecclesiam catholicam redigantur. Sequitur: *Videamus si floruit vinea.* Tuum est, ô Fili, videre hæc, & tamen dixit, *videamus*: quia ego semper tecum, & sequar te, ô Agne, quocunque ieris; sequitur: *Ibi dabo tibi vbera mea.* In Ecclesia gentium dabo tibi vbera mea spiritualia ad pascendos tuos lacte maternæ pietatis, scilicet eos tibi assiduè cōmendando, & augmenta gratiarum eis piis à se precibus impetrando. Ita Guillelm. Sed ô tu Luther, audi Patrem illum, à quo impius descisti, Augustinum 8. *confess.* 5. Ex volūtate peruersa fit libido. Et dum seruitur libidini, fit consuetudo: & dum consuetudini non resistitur, fit necessitas. Hac tu miser via incessisti, vsque ad legem carnis, cui ex aduerso repugnantem catholicam, eo tantùm nomine impossibilem, atque adeò falsam esse dixisti, quòd tuam in peccando licentiam effrænatam cohiberet.

1. Ioan. 2.
Luther Mahometis asseßla.
Motus primò primi nō sunt peccata.
Luc 1.
Matth. 19.
Marci 9.
Deus auxiliatur ad castitatem.
Tertull.
Theod.
Virginum cænobia.
Cant. 7.
Guillelm.
B. Maria nutrit Ecclesiā.
S. August.
Luther carnis mancipium.

A B C D E

6. Pulchrè illud à Procopio *in Exod.* 12. dictum est, quod grauiter pungit istum lutulentum Lutherum: Qui (inquit) semel in Christianorum album sunt relati, alunt (vt ipsorum officium postulat) purissimis cupiditatibus vitam, assuefacientes sese sinceræ & integræ politiæ. Sic Procopius. Nota obiter quàm apposité nomē, *politia*, vsurpauerit; vera enim politia, nobilitas, vetúsque splendor in catholica vita ac fide situs est. Contrà verò nihil vilius abiectiúsque habetur, quàm ipsa hæreticorum secta, vitæque mores; ipsamet rusticitas, imò sordes ac lutum hæresis est. Non omittam quod addit Procopius, hisce verbis. Fides sanguis est, sanguis testamēti, id est, fides; hoc sanguine, id est, fide aspersi occisorem euitabimus. Aduerte pro explicando sanguine testamenti fieri mentionem illius memorabilis cædis primogenitorum Ægypti, à qua populum Dei legimus fuisse immunem. Sic enim legitur Exod. 12. *Vocauit Moyses omnes seniores filiorum Israel, & dixit ad eos: ite, immolate, & fasciculum hyssopi tingite in sanguine, & aspergite ex eo superliminare, & vtrumque postem: nullus egrediatur ostium domus suæ, transibit enim Dominus percutiens Ægyptios, cùmque viderit sanguinem, transcendet ostium domus, & non sinet percussorē ingredi domus vestras, & lædere.* Quocirca Hebræus, qui vel extra domū vagaretur, vel domum sacro sanguine intinctam non haberet, internecione illa cum Ægyptiis pariter erat consumendus. Ostium ergo domus Christi, hoc est, Ecclesiæ Romanæ, quæ in sola Deo ritè sacrificiū exhibetur, & Pascha Domini celebratur, forâs non egredietur Catholicus, foris enim Angelus percutiens obuia quæque exterminat. Scitè admodum in hanc sententiam aduertit D. Chrysost. explicans illud Psal. 13. *Omnes declinauerunt*, &c. Si non (ait) errasset ouis, non deuorata fuisset à leonibus. Et quæ prima ouium aberrauit, nisi prima mulier Eua; impacta est in serpentem leonémque diabolū, haustaque illius faucibus periit. Pulchrè autem ex hoc errore mulieris D. Chrys. & Rupert. in hæreticos expatiari innehuntur. Deinde vbi superliminare domus sacro sanguine non rubescit, percussor liberum habet ingressum. O infelicem hominem, qui sanguinem testamenti, fidem scilicet veram & catholicam Christi, non ipso in frontis limine præfert, & nō sacro isto sanguine se ab exterminatore tuetur? Eleganter autem vera & catholica fides dicitur sanguis; vnde vita, totáque operationum ac facultatum harmonia in homine dependet: nā sine fide impossibile est placere Deo; nulla est viua, & spiritu gratiæ informata virtus sine fide. Subinde Veget. 1 *lib. de re militari.* Militē inprimis deligit, qui ætate habitúque corporis, sanguineo humore magis abundat; vt qui sit acrior & generosior, viuidáque virtus ad pugnādum illi feruentiùs ignescat. Eia Domine, adauge nobis fidem: hoc sanguine abundantiùs in animis efferuescente tui milites accendantur ad pugnam, in qua vitia prosternuntur, cupiditates obteruntur, fugantur dæmones, virtutes cōparantur, cælíque regnum violenter diripitur. Ad aspectum legis diuinę perterriti Lutherani retrorsum aguntur, vti satellites Iudæorum voce Domini prostrati, ruúntque præcipites in barathrum hæreseos, indéque in chaus gehennæ, carent enim sanguine fidei exsucti, imbelles, effœminati, mulieres, pueri in statu mentis consistere, cupiditatibus obluctari; in vitia, in dæmones mouere arma nesciunt ac nequeunt.

7. *Et non tangeremus.*] Ad quæ verba sic D. Ambrosius *loco suprà posito.* Plerique putant hoc vitium non esse mulieris, sed Adæ fuisse: ita Adam dixisse mulieri, dum eam vellet facere cautiorē, vt adderet mandasse Deum: non tangetis ex eo quicquam. Habemus enim, quia Adam, nō Eua, mandatum acceperit à Deo, nondum enim mulier formata fuerat. Ipsa quidem verba Adæ, quibus mulieri dicit formam seriémque mandati; non prodit scriptio; sed intelligimus per virum ad mulierem, seriem transisse mandati. Sic Ambrosius. Procopius existimat hæc verba dicta à Deo

Procop. Catholicorū nobilitas.
Hæreticorum infamia.
Procop. Exod. 12.
Fides sanguis est.
Cum hæreticis non agendum.
S. Chrysost. Psalm. 13.
Eua ouis aberrauit.
S. Chrysost. Rupert.
Ad Hebr. 11.
Veget.
Fides viua cū operibus.
Fortitudo iustorum.
Hæreticorum imbecillitas.
S. Ambros.
Adam mulierem monet.

A Deo fuiſſe Quod quidem (inquit) ad maiorem cautelam pertinet. Idem infra rem diligentiùs expendens ita concludit. Deus non dixit: Ne attigeritis; ſed cùm haberent cognitionem diuinarum rerum, apud ſemetipſos iam ſtatuerant & concluſerant: Deus dixit, non comedetis; nos verò ne cötingimus quidem arborem. Ecce quãta vera, ipſis fuerit non tranſiliendi legem. Sic ille. Hoc ſi ita eſt, mira ſanè apparet mulieris in malum perpetrandum inclinatio. Accepit à viro aut a Deo, aut ſaltem ſtatutuo cum viro habebat ita ſe gerere, ac ſi noſceret etiam tactu interdictam eſſe arborem, ne fortè curioſiùs eam diſpiciens, admoneret manum, vt tangeret: deinde gliſcente ardentiùs appetitione, aut ſuggeſtione B diaboli, ad legendum pomum, edendúmque tandem procederet. Quæ tamen omnia eodem peregit ordine, quo ne faceret, cautum fuerat. Quàm certum illud eſt,

Nitimur in vetitum ſemper, cupimúſque negata.

Vetitum appetitur ordẽtius.

Hugo.

Nam ſic euenire ſolet, vt dulcius id eſſe videatur, quod prohibitum; imò quia prohibitum tanquam pretioſius, ac iucundius ardentiore ſtudio experatur. Hugo ad hæc verba ſic ait: Fortè Adam exponens mandatum Domini mulieri dixit, ne tangeret illud lignum, quia ex tactu facilè fit caſus in guſtum. Similiter Tob. 2. dicitur: *Vide ne fortè furtiuum ſit, non enim licet nobis edere aut attingere de furto.* Sed ô cœcam humanæ conditionis temeritatem? *Aquæ furtinæ dulciores ſunt, & panis abſconditus ſuauior*, Prouerb. 9. Senſus litteralis eſt, vt ex antecedentibus conſtat, de voluptatibus carnis, illicitóque toto, ad quas aquas alienas & rapto hauſtas, ad quem panem ſepoſitum, atque incluſum arculis, ne rapiatur, ſed inde clã recluſum inuitat vecordem iuuenem aſtuta illa & libidinoſa, quæ à Salomone inducitur. D. Gregor. 23. *Moral. cap.* 26. hunc locum expendens de hæreſi interpretatur. Sunt (inquit) nonnullæ hæreſes, quæ apertè metuunt prædicare quod ſentiunt, & apud infirmorum mentes verba ſua tantu magis condiunt, quanto quaſi ampliùs reuerenter abſcondunt; miſeris enim cordibus occulta hæreticorum verba eo magis ſapiunt, quo cum reliquis communiter non habentur. Idem *cap. ſequent.* 27. iſtam aquam furtiuam, & panem abſconditum præſentis vitæ delectationem vocat. Tantum verò ſolet eſſe irritamentum in voluptate, bonóque alio huiuſmodi terreno, vbi primom non conceditur, ſed negatur, aut ſaltem difficulter habetur, vt eo artificio ſæpiùs vtatur diabolus; quod in Pharaone, & palcas negante, & nihilominus Hebræos ad opera luti cogente mirabiliter expreſſum eſt. Exod. 5. dicitur, *Nequaquam vltrà paleas dabitis populo ad cõficiendos lateres*, vbi egregiè Procopius ita diſſerit. In hunc modum ſollicitat diabolus eos, qui Deo operam dare ſtudent, difficilem præbet malitiam, ne eius ſatietas faſtidium pariat ſuo cultori; nitimur enim in vetitum ſemper, cupimúſque negata, & quo magis inhibemur, eo magis cupidine ardemus. Hæc Procopius. Hinc etiam illud prouenit, quod à D. Hieron. ſapienter dictum eſt *Epiſtol. de vitando ſuſpecto contubernio*: nempe inter illecebras voluptatem etiam ferreas mentes libido domat: quæ maiorem in virginibus patitur famem, dum dulcius putat, omne quod neſcit. Libidinoſa mens, quod non licet, dulcius ſuſpicatur. Hæc Hieron. Et viro religioſo nonnunquam accidit, vt ſui ſtatus, aut alicuius ex obedientiæ præſcripto exercitij faſti-

Tob. 2.

Libidinoſa imitatio

Prouerb. 9.

S. Gregor.

Hæreticorum falſa myſteria.

Libido quo difficilior, eo grauior peccatoribus fit.

Exod. 5.

Procop.

Diabolus faſtidium à ſuis expellit

S. Hieron.

A diens, & malè contentos viuat; contrà verò ardenter appetat aliam viuendi, ſibi inconceſſam, rationem, in qua proculdubio multo maximam & ſanctiſſimam voluptatem ſentit eſſe collocatam. Quod Abbati cuidam Carnotenſi contigit, is enim Prælati vitam officiúmque faſtidiens, profectionem meditabatur Hieroſolymam, vt ibidem priuatam, ſed perbeatam, ſolus ſibi viuens duceret vitam. Ad quem ſic ſcribit D. Bernard. *Epiſt.* 82. Sed dices: Vnde ergo mihi tantum deſiderium, ſi ex Deo non eſt? pace tua dixerim, quod ſentio. Aquæ furtinæ dulciores ſunt, & huiuſcemodi, omni (vt ita loquar) abſinthio amariorem dulcedinem ab Angelo ſatanæ ſub prætextu Angeli lucis, ſitienti cordi tuo infundi non B dubitat, quiſquis eius aſtutias non ignorat. Siquidem is, cuius inuidia mors intrauit in orbem terrarum, etiam nunc bonis, quæ te facere videt, & inuidet, & cùm ſit mendax ab initio mentitur, & nunc, meliora pollicens, quæ non vides? falſum mel cum vero felle permiſcens, dum promittit dubia pro certis, immittit etiam vero pro falſis, non vt conferat quod fruſtrà ſperas; ſed vt auferat, quod fructuosè tenes. Sed confido, quod nullis maligni verſutiis abduci, vel ſeduci poteris, ſpe incerti boni, certum inire malum, & æquè certum deſerere bonum. Hæc Bern.

Tentatio in religioſis mutandi ſtatum.

S. Bernard.

Spes incerto, & certum malum.

8. Cauit igitur in ea ſententia, de qua D. Ambroſ. Adamus mulieri, ne tangeret arborem C vetitam, aut quod aliis potiùs videtur, Deus ipſe tanquam prudens ac pius Pater, vel præcepit, vel ſaltem admonuit, & conſuluit Adamo, & mulieri, neuter vt contingeret arborem, cuius fructum edere vetuiſſet, ſolet Deus initia peccatorum præcludere, hæc enim ſi ſemel admittantur, liberiorem pariunt ad plura maioráque mala perpetranda licentiam: vti *Exod.* 19. vetuit Hebræis aſcenſum ad montem Sinai; & multa quædam alia præſcripſit ante aſcenſum, vt his verbis habetur: *Conſtitues terminos populo per circuitum, & dices ad eos: Cauete ne aſcendatis in montem, nec tangetis fines illius*, &c. etiam ad ſepem vallúmque monti obiectum appropinquare periculoſum D erat. Nam *qui diſſipat ſepem, mordebit eum coluber*, Eccleſ. 10. *Vmbræ protegunt vmbram*, Iob 40. *Sub vmbra calami dormit*, Iob 40. Satis eſt diabolo ſi vel vmbram peccati, hoc eſt, initium ac primos colores, imò & tenue ſignum inueniat; totum illico confectum iudicat; ibi dormit, quieſcit; adeò vel ipſa vmbra ſecurum reddit. periculoſum eſt etiam in tenebris, & in vmbra mortis, & in regione mortis ſedere, *Luc.* 1. Progreſſus, & obfirmatio in peccato mors quidem eſt: ſed tenebræ, vmbra regio mortis, ipſa ſunt initia & occaſiones peccati, à quibus (ſi quis illuc adit) ſol iuſtitiæ illuminans quaſi ad vitam reuocat mortuum, ac ſepultum, vti Lazarum in mortis chao E conſidentem. Nemo autem repentè fit ſummus, vt ait D. Hieron. Citò ex paruis maxima fiunt peccata ex negligentia noſtra. S. Chryſoſt. *homil.* 87. *in Matth.* Quid intereſt (inquit D. Auguſt. *Epiſt.* 108.) ad naufragium, vtrum vno grandi fluctu nauis operiatur, & obruatur? aut paulatim ſubrepens aqua in ſentinam, & per negligentiam derelicta, & contempta impleat nauem, atque ſubmergat? Item D. Bern. *de ord. vit. & mor. inſt.* A minimis (ait) incipiunt, qui in maxima proruunt. Peccatum quidem primò concipitur, deinde naſcitur, paulatimque ſubinde progrediens adoleſcit, fit robuſtum, grandæuúmque; facilè verò poſſet ipſo in conceptu, aut ſaltem exortu

Initio cauendum à vitiis.

Exod. 19.

Eccleſ. 10.

Iob 40.

Occaſiones vitiorũ periculoſæ.

Luc. 1.

S. Hieron.

S. Chryſoſt.

S. Auguſt.

S. Bernard.

(quod

(quod diabolus virtutibus præstat,& Pharao Infantibus Hebræorum factitabat) opprimi, atque deleri. Aliter enim rarò iam in canum ac vetustum exterminabitur. Cùm certum sit illud D. Cæsarij *Homil. 5. ad Monachos.* Habet hoc infelix consuetudo peccandi, vt quanto ampliùs quisque peccauerit, tanto minùs peccata ipsa intelligat,& tanto plus eum peccare delectet. Et profectò sic præcauens atque interminans Dei lex mulierem vehementiùs ad tangendum & comedendum excitauit, nec mirum hoc alicui videri debet, cùm audiat à Paulo ad Rom. 7. *Concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, non concupisces: occasione autem accepta, peccatum per mandatū operatum est in me omnem concupiscentiam.* Quo loci Theodot. & Caiet. existimant loqui Apostolum de primo mandato Dei primoribus parentibus imposito: De ligno scientiæ boni & mali non comedes: & de peccato ipso originali. Sic ergo Caiet. Non dicit (occasione data) quoniam lex non dat occasionem peccandi, sed dicit, occasione accepta, quia ex notitia habita per legem, occasionem accepimus peccandi. Peccatum: ecce quis accepit occasionem. Et nomine peccati significatur fomes internus, hoc est, inferior pars animi tendens ad bonum delectabile. Hæc enim pars appellatur peccatum causaliter, vel quia est causa peccati, vel quia est effectus peccati primi parentis; hæc, inquam, pars animi appellata peccatum, est illa quæ accepit occasionem per mandatum, vt per contrarium depellendum. Quod vt intelligas aduerte, quòd quia naturale est vnicuique insurgere in suum contrarium approximatum sibi (vt pater in naturalibus, calore scilicet, & frigore) & lex vetans concupiscere, est velut contrarium approximatum parti animi concupiscenti, repræsentatur concupiscenti animo præceptum legis, vt contrarium libertati eius; ac per hoc occasionem accipit irruendi in præceptum, & sic nititur ad concupiscentiam vetitam per mandatum, vbi cernere potes, quòd concupiscens animus non vtitur mandato, vt instrumento aut medio ad concupiscendum, sed occasionem concupiscendi accipit, tanquam defendens libertatem, cui contrariatur mandatum. Dicit autem (operatum est in me concupiscentiam) est sermo de concupiscentia actuali; nitens enim animus pro libertate, à nullo frænatur concupiscentia; sed quandoque quod priùs non concupiscebat, ægrè ferens per mandatum coërceri, incipit concupiscere. Ita Caiet. ad illa verba, occasione accepta. similiter ait D. Th. quia crescit desiderium peccati prohibiti.

Consuetudo peccandi excæcit.
Cæsarius.
Ad Rom. 7.
Theod.
Caietan.
Concupiscentia libertatem amat.

9. In eandem sententiam conuenit interpretatio D. Chrys. *homil. 12. ad Rom.* quam, quia elegantissima est, hic attexam. Occasione (inquit) accepta, peccatum, non lex, auxit concupiscentiam. quod infirmitatis quidem erat, non malitiæ. Cùm enim quidpiam concupiscimus, deinde prohibemur, concupiscentiæ flamma magis attollitur; verùm non id per legem, illa enim prohibuit, vt te ab eo abducat. Peccatum verò, hoc est, segnities tua, & mala mens bono in contrarium vsa est. Verùm non id medici crimen, sed ægroti, qui quod accepit medicamen, eo non rectè vsus est. Non enim ob id legem dedit, vt concupiscentiam accenderet, sed vt restingueret. Secus autem euenit. at non illa insimulanda, sed nos. Neque enim hu ius ille meritò vocandus incusandúsque fuerit, qui quòd febricitanti alicui, & frigidum intempestiuè concupiscenti minimè

S. Chrys.
Concupiscentia si prohibetur, exardescit.

A potestatem fecerit, ea se potione ad satietatem vsque implendi perniciosæ eiusmodi voluptatis appetentiam auxisse visus est. Medici enim est monere tantùm, abstinere autem eius, qui æger sit. Quid enim si peccatum occasionem ab ipsa lege accepit. Plerique enim ex malorum etiam numero cùm sunt, à bonis præceptis suam augent malitiam. Quando & hac ratione diabolus Iudam perdidit illum ad auaritiam impellens, furémque rerum ad inopes pertinentium efficiens; neque enim credita marsupij cura id effecit, sed animi malitia, & Eua item Adam componens, vt de ligno comederet, è paradiso exclusit, Neque illic tamen arbor causa fuit, quamuis per
B ipsam occasio extiterit. Hactenus Chrysost. Caiet. contendit hæc verba, *Et non tangeremus illud.* addita fuisse à muliere: non autem indicta cauendi ergò à marito. Imò hoc Dei mandatum non Euam à viro accepisse, sed ab ipso Deo immediatè. Ex hoc (inquit) textu eliciuntur duo. Alterum, quòd Deus per seipsum, & non per Adam intimauit hoc præceptum mulieri: hoc namque fatetur ipsa, dicendo: Dixit Deus, non comedetis, in plurali numero; hoc etiam ratio suadet: nam si ex relatione viri sui tantùm mulier notitiam habuisset præcepti huius, facilè deiecta fuisset ab assertione, quòd Deus dixit; & respondisset: Vir meus retulit, quod Deus prohibuit.
C Non comedetis. Et hæc fuisset facillima via deducendi mulierem ad trāsgressionem. Alterum, quòd mulier erat creata, quando Deus dixit homini: In quacūque die comederis Ita Caiet. Hæc sententia verior Pererio nostro videtur, quòd autem Deus in 2. capite dicatur præceptum posuisse homini, antequam historia de mulieris efformatione conscribatur, id per anticipationem (quod sæpiùs in sacris literis efficitur) scriptum esse intelligendum est. Pro eadem sententia ita differit Procop. Lex vtrique, tam viro, quàm mulieri posita erat mulier enim cum viro eiusdem est substantiæ, & iisdem est subdita pœnis. Non autem (vt quidam fabulantur) ab cōiuge accepit
D mandatum diuinum: sed Deus mulieri æquè, ac viro mandatum illud dedit. Sic ille. Additque hanc legem non sensibili voce datam esse: sed diuinitus mentibus illorum impressam. Communior tamen sententia est ab Angelo vicem Dei gerente, per externa verba legem parētibus fuisse indictam. Hæc verò interpretatio amplificat mulieris in peccando contumaciam; quippe non à marito edocta monitáque de præcepto seruando, cauendáque mortis pœna, quæ violatoribus proposita erat; sed nullo intermedio administro, ac legato, ab ipsomet Deo de lege, déque pœna luculenter instructa, nihilominus Dei timore, ac reuerentia posthabita, sciens ac vo-
E lens in peccatum labitur; tanta est obstinati animi dementia, vt nec Deo in præsentia loquente, ac mouente, à concepto facinore desistat. Diues ille auarus, sed in humanitate maior, quàm suis diuitiis, vt vocat D. Petr. Chrysolog. *serm. 66.* præpostera quadam commiseratione cùm esset, in tormentis gehennalibus clamauit ad Abraham: *Rogo te pater, vt mittas Lazarum in domum patris mei; habeo enim quinque fratres, vt testetur illis, ne & ipsi veniant in hunc locū tormentorū.* Luc. 16. scilicet ostendit eum, si quis ab inferis rediuiuus prædicaret mortalibus adhuc viuis, proculdubio audientes videntésque quāmuis peccatis irretitos ad meliorem vitæ statum salutémque animæ certissimam adducturum; adiungit enim: Si quis

Malitia peccandi est ratio.
Eua præceptū accepit à Deo.
Obstinatio ad malum.
S. P. Chrys.
Diues auarus & epulo in tormentis.
Luc. 16.

quis ex mortuis ierit ad eos, pœnitentiam agent. Ait illi Abraham: *Habent Moysen & Prophetas, audiant illos. Si Moysen & Prophetas non audiunt, neque si quis ex mortuis resurrexerit credent.* Ad quem locum sic D. Petr. Chrysol. Hoc diues de votis omnium loquitur mundanorum, omnes enim susurrare consueuimus: O si quis veniret à mortuis, & quod ibi agitur, referret hic, omnes crederent ei! sed perfidiæ, non ignorantiæ est, quod sic loquamur. Ita Chrysolog. *ser.* 66.

S.P. Chrys.

Vana expectatio miraculorum.

S.Chrys.

10. Latiùs verò (vt solet) excurrit D. Chrysost. Quòd (inquit) verum sit, quòd qui non auscultat, Scripturas, nec mortuos rediuiuos auscultat, ostenderunt Iudæi, qui volebant occidere Lazarum, cùm tamen à mortuis resurrexit. Sed & illud considera, quòd quisque mortuus seruus est, quæcunque verò dicunt Scripturæ, dicit Dominus: vnde etsi resurgat mortuus, etsi cælitus descenderit Angelus, omnibus magis sunt dignæ fide Scripturæ. nam Angelorum Dominus viuorum & mortuorum eas instituit; si autem hoc sciret Deus, quòd mortui resurgentes prodessent viuentibus, non hoc omisisset, qui pro vtilitate nostra singula quæque tractat. Ita Chrys. Contumacem in peccato animum, si Scripturæ, si vivi Doctoris, si quotidiana Ecclesiæ monita vocésque non remorantur, nec ab inferis exciti Samuel, & Lazarus retardabunt; vterque enim, ille Saulem, iste Iudæos admonens, nihil profecit. Quid horribilius, quàm strictum euibrans ensem Angelus, & asina vocibus humanis inclamans? *Num.* 22. Attamen, vt bene aduertit D. Aug. Balam tanta cupiditate ferebatur, vt nec tanti monstri miraculo terreretur. Quid ergo dicis: O si Christus ipse Deus & homo iterum ad nos descenderet; omnes pœnitentiam ageremus! Venit profectò ad nos, pérque triginta & tres annos hominibus prædicauit, cum hominibus conuersatus, passus in cruce est, resurrexit, iterúmque per quadraginta dies apparuit loquens de regno Dei; & pauci tamen, imò paucissimi à peccatis conuersi pœnitentiam egerunt. Imò, quod multo est admirabilius, exaltatus à terra, in cælum receptus, humanis obtutibus ereptus omnia traxit ad seipsum. Quod ipsemet Dominus in cœna iam profecturus ad Patrem sic promisit. *Amen amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipse faciet; & maiora horum faciet, quia ego ad Patrem vado.* Ioan. 14. Cuius loci expositio pulchra est illa, quæ ab Augustino sic habet. Sed quæ sunt ista maiora? an fortè quòd ægros ipsis transeuntibus etiam eorũ vmbra sanabat? maius est enim, quod sanet vmbra quàm fimbria; verumtamen, quando ista dicebat, verborum suorum facta & opera commendabat. Cùm enim dixit: Pater in me manens, ipse facit opera, quæ opera tunc dicebat, nisi verba, quæ loquebatur, & eorum verborum fructus erat fides illorum? Verumtamen euangelizantibus discipulis, non tam pauci, quàm illi erant, sed gentes etiam crediderunt: nónne ab ore ipsius diues ille tristis abscessit? & tamen postea quod ab illo audito non fecit vnus, fecerunt multi, cùm per discipulos loqueretur. Ecce maiora fecit prædicatus à credentibus, quàm locutus audientibus. Sic August.

Num. 22.
S.Aug.
Obstinatum ad peccandum nec miraculis retardatur.

Ioan. 14.
D.Aug.

Prædicatio Apostolorum quàm profecit.

SECTIO VIII.

Ne fortè moriamur.

1. DEus affirmat, mulier dubitat, Satan negat, ait D. Bernard. *serm. de quadrup. debit.* Deus enim euidenter, ita vt omnem præcideret dubitandi occasionem, proposuit pœnam mortis violantibus præceptum: Quacunque die comederis, morte morieris. hoc est, certissimè & confestim morieris, vt suprà suo loco expositum est. Ita procedit impietas pariter atque imperitia hæreticorum in deprauandis Dei legibus, ac statutis, addendo nimirum, aut detrahendo. Euenítque illud, quod hic animaduertit D. Ambros. Vt dum ex suo adiiciunt, totam diuini testimonij fidem partis mendacio decolorent. Eua cum diabolo colloquens, & iam illius halitu syderata Dei verba summæ veritatis corrumpit, & addendo quidem ex suo illud, *ne fortè*, & illo addito absolutam & indubitatam fidem sententiæ infallibilis minuit, dubium quid imponens, vbi rata omnia statáque erant. Hinc fit, vt duo sint genera hæreticorum, quorum alterum addit, alterum detrahit diuinarum Scripturarum veritati. Dum enim ad sui mentem ac libidinem accommodare volunt Dei testimonia, monita, verba, mysteria: non sese verò ad illa effingere, vt debitum erat, ineptiunt miseri, & oberrant partim addendo, partim detrahendo. Quare, vt perelegantér dictũ est à Tertulliano, Christus Dominus semper inter duos hæreticos, tanquam inter duos latrones medius inuenitur crucifixus. Nec mirum si tantum cæcutiant atque insaniant hostes Ecclesiæ Dei; cùm ab vnitate fidei deficiant, ac proinde tam variis sese conficiant sectarum iurgiis, ac deliramentis. Figuratum id intelligo illo in loco Matth. 16. *Rogauit Dominus discipulos suos: Quem dicunt homines esse filium hominis. At illi dixerunt: Alij Ioannem Baptistam, alij autem Heliam, alij verò Ieremiam, aut vnum ex Prophetis.* Viden', vt omnia, quæ de Christo prædicantur ab exteris, qui non erant Christi discipuli, sed extra chorum gregémque illum, cuius os & caput est Petrus (vt hic vocat D. Chrys.) falsa & impia sint, meræ ineptiæ, errores, somnia, deliramenta? *Dicit illis Iesus: Vos autem quem me esse dicitis? Respondens Simon Petrus*, &c. Solus ergo Petrus, & qui cum Petro sunt, Petrũ sequuntur, Petrum audiunt, Petro obediunt: hi soli (inquam) veram & infallibilis certitudinis confessionẽ de Christi diuinitate fidéque testantur. Vnus Deus, vna fides, vna Ecclesia sub vno capite, Petro Petríque successore Romano Pontifice. Pulcher ille locus ad imperitiã hæreticorũ coarguendam videtur in Cant. Habac. vbi inter alios triumphos Christi Domini, quos Propheta decantat, hunc etiam adiungit: *Maledixisti sceptris eius, capiti bellatorum eius.* Versio LXX. nimis est emphatica, perstringítque hæreticos: Diuisisti in stupore capita potentiũ. Vbi D. Hier. sic exponit: Hoc mihi intelligere libet de hæreticorũ conciliabulis, quòd capitibus hæresem à cæteris populis separatis, in loco eorum caput esse Christus incipiat. Dixit, *diuisisti*, vt quomodo in fabricatione turris lingua, quæ malè vnita fuerat, separata est, & pessimum fœdus vtili diuisione concissum; sic & capita hæc, quæ cum corporibus suis inter se videbantur habere consensum (plura enim hæreticorum capita sunt; quæ cùm diuersos oculos habeant, tamen in vna, vt ita dicam, lingua blasphemiæ aduersùm Ecclesiam latrant) diuiderentur in partes, & à deceptis corporibus separata: bono capiti locum facerent. Hæc Hier. Vides monstrum tot capitibus fœcundum, atque ic-

S.Bernard.

Hæretici Dei legem deprauant.

S. Ambros.

Tertull.
Christus inter hæreticos crucifixus.

Matth. 16.

Extra S. Petrum falsa & vana dogmata.

Habat. 3.

S.Hieron

Hæresis monstrum, in quo plura capita, & caput nullum.

circo

circo vero capite detruncatum? Vnius corporis
vnum tantùm caput est, non multa: sed vbi plura
confringuntur capita, caput nullum est, nec vera
Heretici prædones. anima, vitáque. Igitur, ô hæretici, nec caput vnũ,
scilicet Christum, nec vnum corpus, hoc est, Ec-
clesiam, nec vnam animam, id est, fidem catho-
S. Chrys. licam habetis. Rectè quidem D. Chrysost. Qui
plures deos dicit, nullum Deum dicit: qui plures
patres vocat, nullum patrem agnoscit; adulteri-
nus est, & meretricem matrem habet. Ita Chrys.
Obiter hic aduerte huic excetræ tartareæ, vti
plura insunt capita, ita plures prodigiosis mini-
steriis attribuit manus. Scilicet catholicorum
regna inuadunt hæretici, ac diripiunt, vbi se of-
fert occasio: vt iam meritò hæreticum & latro-
nem ac pyratam dixeris. Etenim, vt bene aduer-
Procop. tit Procopius *in* 38. *Genes.* hæretici gladio viuũt,
vti Arabum Amalicitarum, Idumæorum populi
latrocinio Assueti. Pudeat pudeat hæresim planè
barathrum esse, ex quo terra maríque turmæ in-
numerabiles, prædonum ac pyratarum quotidie
ad Gentium perniciem emittantur. Excetra ca-
pitum, & Centimanus Briareus hæreticorum na-
tio est infamis.

Hæreticorum infamis rapacitas. 2. *Ne fortè moriamur.*] Dubitauit mulier de
comminatione mortis, atque adeò metu omni
posito audacior ad peccandum prosiluit. Sed illa
licèt insanierit, eo nos tamen incusabit nomine,
quòd nondum experta fuerit mortem. At nos,
Mors quotidiana. qui nihil tam quotidianum, tam certum, & con-
testatum oculis vsurpamus, quàm mori, quàm
mortem, quàm mortuos. Et nihilominus sic vi-
uimus, sic ædificamus, sic acquirimus, & (quod
peius est) sic peccamus, quasi nunquam morituri,
ac de nobis, vt de immortalibus sentimus; vt lo-
S. Chrysost. quitur D. Chrysost. Sed ô stuporem mortalium,
truncis ipsis, ac rupibus rigidiorum! Non aliun-
de iam, id est, ex mortuis, quorum & filij, & ne-
potes, & fratres, & cognati, & amici viuimus, qui
Mortales nos esse nouerimus. mortuorum alimur sudoribus, mortuorũ bona,
redditus, quæstus, familias, domos, imò & vestes,
2. Cor. 1. & ornamenta possidemus: mortales nos esse
Ad Galat. 6. agnoscimus: sed in nobisipsis, vt monet D. Paul.
responsum mortis habemus: atque illæ innu-
meræ, quas quotidie patimur calamitates, eui-
denter nobis nostram mortalitatem contestan-
tur. Ergo dum tempus habemus operemur bo-
num: ait Apostulus. ne nobis contingat quod de
S. Gregor. Crisorio quodam scribit D. Greg. 4. *Dialog.* 38.
S. Greg. Nazianz. Vir (inquit) is in hoc mundo fuit tantum plenus
vitiis, quãtum rebus, morti vicinus vidit tetерri-
Opera virtutis commendantur. mos spiritus, vt ad infernum eum raperent. cœ-
pit tremere & clamare: Inducias vel vsque manè,
inducias vel vsque manè. Sed in ipsis vocibus de
habitaculo suæ carnis euulsus est. Pro nobis hæc
vidit; vt eius visio nobis proficiat, quos adhuc
diuina patientia longanimiter expectat. Ita Gre-
gor. Quis ergo non timeat? quis dum tempus
habet, non bene operetur? Sapienter aget, qui
D. Gregor. Nazianz. in sententiis auscultabit.
Mercaturam (inquit) hanc vitam existima. Si
negotiatus fueris, quæstum facies: parua ma-
gnis, caduca sempiternis commutans. Quod si
nundinarum tempus tibi fluere finas, nullum
aliud postea es habiturus. Ita Nazianz. Quia ve-
rò (ea mortalium dementia est) specie bonorum,
quæ vera & diuturna non sunt, mundus blandi-
tur, blandiénsque decipit, ac si beatitudinem
nobis sempiternam polliceatur, qui tamen mi-
ser infinitis quotidie vbique terrarum ac gen-
tium calamitatibus conflictatur, animaduertere

A oportet, quæ sapienter ab Augustino conscri- S. August.
buntur *Epistol.* 45. Quantis (inquit) laboribus
agitur, vt longiore tempore laboretur. Ergo si
labores & pericula & eritia huius vitæ, pro ea-
dem vita quandoque finienda subeantur: quanto
magis pro æterna subeunda sunt, vbi mortem
nec natura solicitè cauet, nec ignauia turpiter ti-
met, nec sapientia fortiter sustinet. Nulli quippe *Laborandum pro æterna vita.*
erit, quæ nõ erit. Nisi fortè adhuc mũdus amãdus
est tãta rerum labe contritus, vt etiã speciem se-
ductionis amiserit. Nã quantum illi laudandi at-
que prædicandi, qui dignati non sunt cum mun- *Mundi fallacia.*
do florente florere: tantum increpandi & accu-
sandi sunt, quos perire cum pereunte delectat.
B Hæc Augustin. Quibus nihil elegantius aptiús-
que ad detegendas mundi fraudes, nostrámque
cæcitatem depellendam. Ne fortè moriamur, ti-
more mortis, non amore Dei creatoris à peccan-
do inhiberi video mulierem. Bonus quidem ti-
mor, sed multo præstat amor; ne sine amore ti-
meas, monet D. August. *in Psalm.* 102. Profectò S. August.
innumeræ suppetebant mulieri rationes, quibus *Timendum sed cũ amore.*
ad amorem Dei creatoris accenderetur, atque ob
amorem ab omni aduersùs Deum offensa culpá-
que longissimè auocaretur. Dixisse debuerat ser-
penti; quomodo possum peccare in Deũ meum,
à quo sum tot ac tantis beneficiis cumulata? O si *Eua cecidit quia non amauit Deũ.*
dixisset: Diligo Deum meum, ideo nec volo, nec
C debeo, nec possum illum offendere. Sic apud me
statuo: si tam egregium amoris erga Deum eli-
cuisset actum, etiamsi mille serpentes, totáque
dæmonum caterua coniunctis viribus in mulie-
rem conspirasset, victricem illam hauddubiè de
toto inferno triumphaturam: eo vel maximè,
quòd pugnanti ac resistenti illo in certamine ad-
futura fuisset copiosissima diuinorum auxilio-
rum abundantia. Si enim Domini misericordia
præstò est timentibus eum, vt suo cãtico beatissi-
ma Virgo Dei mater edocet, quid nõ erit aman- Luc. 1.
tibus? Deus amari mauult, quàm timeri; imò ti- *Deus amari exigit.*
meri non vult, nisi vt ametur. Quid enim aliud
diuina bonitas, dum nos amat, à nobis exposcit,
D quàm vt vicissim ametur? Hac de causa sponsus
animæ dicitur. Ergo sic Bernard. Quam quæris S. Bern.
aliam inter sponsos necessitudinem, vel conne-
xionem, præter amari, & amare? Amor præter se
non requirit causam, non fructum. fructus eius,
vsus eius. Amo, quia amo; amo, vt amem. Solus
est amor ex omnibus animæ motibus, sensibus,
atque affectibus, in quo potest creatura etsi non
ex æquo, respõdere autori, vel de simili mutuam
rependere vicem. Ita *serm.* 83. *in Cant. Ignem veni* *Amor describitur.*
mittere in terram; ait Christus Dominus; vtique Luc. 12.
ignem amoris, quo mentes hominum accende-
ret, corda alliceret, & amorem dulciter, suauiter,
ac fortiter, vt ait Bernard. nostrum extorqueret; S. Bernard.
E iuxta illud vulgò tritum: Si vis amari, ama, non
autem gladium timoris, quo terreret homines,
& à se repelleret.

3. Confirmat hanc sententiam locus ille in
cantico Habacuc. *Percussisti caput de domo impij,* Habacuc 3.
denudasti fundamentũ eius vsque ad collum. LXX.
vertunt: Misisti in caput impiorum mortem,
suscitasti vincula vsque ad collum. Elegans est
interpretatio D. Hieron. quæ sic habet: Mors S. Hieron.
missa est in iniquos, vt qui priùs viuebatur ini-
quitati, mortui peccato, viuerent iustitiæ, hoc di- *Conuersio à peccato.*
gnũ est sentire de Deo, qui egressus est in saluté
populi sui cum Christo suo; vt percusso huius-
cemodi capite (diabolo) ille fiat in nobis caput;
suscitasti, &c. Suscitauit Dominus vincula cari-
tatis

tans vt priore onere deposito, & grauissimo iugo, quo premebamur, abiecto, leue Christi susciperemus iugum, & in curru illius positi aurigam optimum portaremus. Theodotion legit: Ornasti fundamentum vsque ad collum. Quinta editio: denudasti, siue euacuasti fundamentum vsque ad collum. Quia enim fundamentum Christi quod erat in anima singulorum (Allophyli) terrâ obruerant, egeritur congesta humus, & nudatur optimum fundamentum, & ornatur; vt quod latebat, appareat, & suam recipiat claritatem. Hactenus D. Hieron. Vnde præter alia notabis, Deum vt ponamus iugum oneris, sceptrum exactoris, de quo non semel apud Isai. peccatum scilicet, ac tyrannidem diaboli nos opprimentis, non meliore alio fuisse visum artificio, quàm vt suscitaret vincula, & ornamenta caritatis, qualia sunt infinita opera misericordiæ, & amoris immensi documenta, quæ Deus homo factus hominibus exhibuit; amore enim vicit, ac triumphauit. Vocari etiam vinculâ caritatis; nihil enim sic nos Deo coniungit, & arctiùs alligat, quàm amor. Ornamenta verò: quid enim gratiùs ac speciosiùs animã exornat, quàm amor? Quod eleganter dixit D. Augustin. *tract. 9. in Ioan.* Diligendo (inquit) Deum pulchri efficimur. Amor est, qui reddit pulchrum amantem. Deus pulcher est, quantum in te crescit amor, tantum in te crescit pulchritudo, quia ipsa caritas est animæ pulcbritudo. Sic Augustin. Ad hæc collige, fundamentum Christi in cuiusque hominis anima iactum, hoc est, fidem catholicam, quam in sacramento Baptismi diuinitus infusam suscipimus, dæmonum industria, si non penitus conuelli, saltem terrenarum rerum ac voluptatum luto & sordibus obrui, quæ tamen sordes ac lutum eruuntur in confessionis sacramento effossæque animæ sursum emergunt puræ, defæcatæ, gratiæque atque diuini amoris muneribus adornatæ. Timuit Eua, timoréque, non amore inducta tenebat se interim in officio, timuerit, atque vtinam timuisset, timoréque, vel solo ipso seruili, non peccasset. *Quis est homo, qui timet Dominum*, Psalm. 24. Quis, idest, quantus, quàm felix, admiranter, non interroganter. Genebrard. Et quidem multæ felicitates obuenient timenti Deum, illæ inprimis referuntur à regio Vate: Legem statuit ei in via quam elegit. Hoc est, edifcat ab ipso Deo, vt bene viuat. Deinde anima eius in bonis demorabitur Hebr. pernoctabit, permanebit in nocte, id est, in morte. Genebr. Vide obsecro quæ tanta sit felicitas eius, qui timet Deum: nam & vitam ex virtute viuet, cuius doctorem ac pædagogum, seipsum Deus exhibebit: &, quod est supra omnem huius vitæ felicitatem, ipsius anima, cùm per corporis mortem è vinculis sese expediet, bonorum omnium sempiternæ vitæ affluentia perfruetur. Igitur & in vita & in morte felicem ac perbeatum efficit timor Dei; neque verò quis miretur tantum timori Dei côcedi: quippe cum veluti ianitor ad amorem Dei, cuius in iure ac dominio omnia cœlestis regni bona sita sunt, aditum soleat, viámque munire. Timet iustus, deinde diligit, huiusmodi vim timoris luculenter ostendit D. Chrysost. *in Psalm.* 127. dum latronis illius felicitatem, cui Christus Dominus in cruce paradisum largitus est, timori Dei ascriptam refert, scilicet, quia ex ipso timore ad amorem Dei, sine quo meritum nullũ est, recto tramite processit. Sic antè Chrysostomus; Quid fuit latrone miserius? Sed repẽtè euasit omnium beatissimus; atqui mille cædes fecerat. nam & erat crucis supplicio damnatus, & ad mortem ducebatur, omnes eum accusabant, totum tempus erat consumptum, & vita transacta fuerat in scelere; sed quoniam exiguo tempore Christum, vt oportet, timuit; beatus factus est, *Luc.* 23. Ita etiam meretrix, licet sui corporis formam pretio venundaret, & exposita esset omnium contumeliæ, & ideo esset omnium miserrima, beata extitit, quando Deum, vt oportet, timuit. Nullum est enim malum, quod non extinguat Dei metus. Hactenus Chrysost.

4. Vt mulier timeret, timoréque saltem seruili, si minùs filiali, à peccando abstineret, in arbore illa vetita, non dubitanter, sed omnino affirmanter, mortis pœnam ineuitabilẽ Deus ipse constituit. Ad eam sic armatam & horribilem futuræ mortis supplicio, nihilominus, & serpens mulierem impulit, & mulier inuolauit. Sed proh immensum Dei amorem! In paradiso suæ Ecclesiæ arborem vitæ, & vitæ sempiternæ fœcundam proposuit. Ac proinde Euam; Adamum, eiúsque filios inuitat: *Venite, comedite panem meũ, & bibite vinum quod misceni vobis*, Prou. 9. *Ego sum panis vitæ; qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam. Hic est panis qui de cœlo descendit, vt si quis ex ipso manducet, non moriatur. Qui manducat hunc panem, viuet in æternum*, Ioan. 6. Securus accede; panis est, non venenũ, ait D. August. *tract.* 26. *in Ioan.* qui etiam scribit suo tempore vniuersim ab omnibus in Africa vocari solitam Eucharistiam, vitam. Vita est, quia in hoc sacramento verè ac substantialiter est Christus Dominus vita, & fons ipse vitæ; & Deus viuus, & præstans vitam animæ, scilicet gratiam, & deinde sempiternam beatitudinem in cœlo iis, qui ritè suscipiunt sacrosanctam Eucharistiam. Hic fructus est omnium Christi operum, vt nimirum eius corpus & sanguinem in sacramento altaris homines perciperent. quo in argumento ita grauiter D. Augustin. *concion.* 1. *in Psal.* 33. *Panem Angelorum manducauit homo*, dicitur Psalm. 77. id est, verbum illud, quo pascuntur Angeli, sempiternum manducauit homo, saginantur illo Angeli, sed semetipsum exinaniuit, vt manducaret panem Angelorũ homo. Humiliauit se factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis; vt iam de cruce commendaret nobis carnem & sanguis Domini nouum sacrificium. Hæc Augustin. Timebat mulier etsi leuiter & oscitanter mortis pœnam, quam dubitabat absolutè & irrefragabiliter constitutam esse in arbore vetita; nihilominus instigante maligno spiritu ex eo ligno certam & indubitatam mortem decerpsit, ac deglutiuit: contrà verò est arbor vitæ, ad quam diuino Spiritu incitante inuitamur *Qui me inuenerit, inueniet vitam, & hauriet salutem à Domino*, Prouerb. 8. *In me gratia omnis viæ, & veritatis, in me omnis spes vitæ, & virtutis, qui elucidant me, vitam æternam habebunt*, Eccles. 24. Quibus in locis, etsi proprius sensus sit de sapientia diuina; per accõmodationem tamen in mystico sensu loqui Spiritum sanctum de Virgine Dei matre nemo est qui nesciat, & Ecclesia in festis beatæ Virginis exinde Epistolas mutuatur. Nos etiam in superioribus ex antiquioribus Patribus adnotauimus Virginem Deiparam solitam appellari matrem vitæ, vitam, spiritum, halitum, salutem hominum. Nota etiam quàm nobis gratis constet ea salus, vitáque. Sequitur: Et hauriet salutem à Domino; nimirum quàm facilè gra

Deo viuendũ & parendũ. *Anima peccatis defossa.* Isai 3. 9. 14 *Amade Deus vi ti* S. August. *Amor ipsa est pulchritudo.* *Fides obruta sordibus.* *Confessione anima emergit.* Psalm 24. Genebr. *Timor Dei felicem in vita, & in morte reddit* S Chrysost. *Timoris quãta sit virtus.* Luc. 23. *Latro in cruce timuit Deum.* Prouerb 9. *Eucharistia vita est.* Ioan 6. S. August. S Aug. *Eucharistiam sumere fructus est aduentus Christi.* Psalm. 77. Prouerb. 8. Eccles. 24. *B. Maria vitam gratiæ, & salutis impertit.*

lè gratíſque petit aquam is, qui fonti ebullienti os admouet: ore ſcilicet clamante, petente, & orante, ac Virginem Dei matrem inuocante, dulciſſimam Mariæ nomen perſonante, ſalus & vita

Pſal. 118.

hauritur, fitque illud Pſalmiſtæ, *Os meum aperui, & attraxi ſpiritum.* Quid tam facile, quàm vel ipſas aures admouere loquenti, & inuitanti Virginis? at hoc vno tantùm qoid ſequatur, lege

Guarr.

Luc. 1. *Ut facta eſt vox ſalutationis tuæ in auribus meis*, &c. Vbi Guarr. *ſerm. 1. de Ioan. Bapt.* Vox (inquit) Mariæ, dum auribus Elizabeth ſonat, ad cor Ioannis penetrat, ſpiritum eius animat, gaudióque ſalutari vegetat. Sic ille. En ô Domina, reſpice in faciem ſerui tui. Loquere Domina, quia audit ſeruus tuus: vox enim tua dulcis, & facies tua decora à te hauriet vitam, in te vitam inueniet.

SECTIO IX.

Dixit autem ſerpens ad mulierem: Nequaquam morte moriemini.

Serpentis inſtantia.

1. INſtat veterator quaſſatum & iam nutantem parietem ſubuertere. Inſtat de conſtantia, ſedéque mentis nonnihil dimotam propellere omnino in barathrum mulierem. Inſtat tantulam illam timoris Dei ſcintillam funditus extinguere. Inſtat paruum illud, atque infirmum, quo tamen ægrè admodum inclinata iam moles illa tenebatur adminiculum timoris pœnę protſus amouere: quo amoto proſtratum iri totum illud diuinis manibus conſtructum ædificium

Fraudes malorum.

pro certo habebat. Inſtat fraudes fraudibus, dolis dolos atteatere, nouerat enim aſtutia, non viribus ſibi decertandum, vt notauit D. Bernard. Imprudens tamen qui ſe familiariter immiſcet cum aſtutis, & verſipellibus; habent quidem, qua tegantur, ouinam pellem: ſed ſi attentiùs diſpicias, illicò vulpes ac lupos intus latere deprehendes. Præſertim fœminæ caueant à calidiſſimis iſtis ſerpentibus, nouerint illæ ſuũ ingenium muliebre, facile, leue, incautum, infirmum, quo-

Cautela mulieri ſuadetur.

libet, vel tantulo impulſu motabile quoquò verſum; ne illud certis exponant periculis: Eua ſit illis ſpeculum, in quo videant, quàm facilè mulier decipi ſoleat, & quali ſit calliditate præditus, cum quo fabulantur ſerpente, quem tunc ſolum vincent, ſi fugiant; ſula fœminis in fuga ſalos. illa vt tutior, ſic prudentiur quæ dicere poſ-

S. Hieron.

ſit, quod D. Hieronymus tantus vir, tantus Doctor, & tanta ſanctitate præcellens de ſuæ vitæ ſtatu gloriabundus prædicat. Et video ratò, & videor. Cum ſerpente nemo, aut ſine interito, aut certè ſine vulnere, ac veneno colluctatur. Contrà verò alterum ſine macula nitidiſſimum

B. Maria timet ab Angelo ſalutata. Luc. 1. S. Bernard.

ſpeculum contueantur Virginem Dei matrem, quæ cum miris ab Angelo cælitus miſſo ſalutaretur, turbata inprimis eſt in ſermone eius, & cogitabat qualis eſſet iſta ſalutatio, *Luc.* 1. Meritò quærit D. Bernard. Cur Angeli colloquium haberet ſuſpectum? Reſpondétque: Vis ô homo in

Securitas timenda.

periculo eſſe ſecurus? time ſecuritatem. Vis eſſe à dæmone liber? Angelos de cœlo time. Audiſti enim Satanam ſe in Angelum lucis transfiguraſſe, vt homines deciperet. Proh quantum mulier mulieri præſtat! quàm diſſimiles prima & ſecunda Eua! illa cum ſerpente, cum Satana contra Deum obloquente ſecura colloquitur; Dei mater Angelum Dei mandata nunciantem audiens

A turbatur, timet, ſilet, cogitat. Vide calliditatem ſerpentis; non dixit ad mulierem: Nequaquam præcepit vobis Dominus vt non comederetis de ligno. id enim apertum eſſet mendacium; cui facilè mulier ſe opponeret, quippe (vt ſuprà conſtituimus ex meliore Doctorum ſententia) à Deo

Eua legem à Deo accepit.

ipſa ſimul cum viro legem acceperat, imò ampliùs id ita contigiſſe, hic locus apertè demonſtrat. Etenim ſi non Deus ipſe per ſe, ſed Adamus ex mandato Dei legem illam mulieri indixiſſet, profectò non alia vteretur ſerpens tergiuerſatione, ſed arrepta hinc occaſione dixiſſet: Non ita eſt mulier quod maritus tibi ex Dei præſcripto retulit, planè mentitus eſt. Nec enim Deus beni-

B gniſſimus tam ſeueram in vos ac tyrannicam legem ſanxiſſet; hinc etiam fieret, vt mulier credens ſerpenti peccaſſet quidem, ſed aliqualem tamen excuſationem obieciſſet, quòd maritus (qua ſolent homines de mulierum leuitate detrectare) nimia diffidentia legem illam tam graui mortis pœna horribilem pro libito confinxiſſet. Non igitur negat præceptum, ne ſi illud negaſſet mendax, & veterator haberetur à muliere, totáque fraudis techna ſuiuerteretur. Negat tamen euenturum id, quod in lege proponitur, ſupplicium comedentibus pomum vetitum, cuius ſup-

Non dubitandum circa diuina.

plicij metu, & ſi dubio, mulier nonnihil deterrebatur; dicit ergo: Non moriendo moriemini, vt

Caietan.

C Hebraic. legitur: vbi ſic interpretatur Caiet. Teſtantur hæc verba ſerpentis, quòd mulier in dubium reuocauerit pœnam mortis. Directè enim & ſtatim diabolus ſciens, quòd dum in dubio eſt animus, paulo momento impellitur, ſtatim ſuggerit negatiuam, & affert rationem ex certitudine ſcientiæ diuinæ de euentu. Ita Caiet.

Dionyſ. Carthuſ.

Similis interpretatio affertur à Dionyſio Carthuſ. qui eam adſcribit Magiſtro ſcholaſticæ hiſtoriæ. Sic verò habet. Cùm mulier quaſi dubitando dixiſſet: ne fortè moriamur, diabolus quaſi ſecurus de victoria, quoniã dubitans in vtramque partem facilè flectitur, dixit: Nequaquam moriemini. Sic ille. Quid ergo fiet de muliere,

D quæ timorem Dei, quo ſe tuebatur, paulatim exuit.

2. Mirum eſt quàm corrupti mores, vitáque penè brutorum ſimilis eorum fuerit, de quibus

Pſalm. 13.

Dauid *Pſal.* 13. ſic loquitur. *Dixit inſipiens in corde ſuo: non eſt Deus, corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt in ſtudijs ſuis: non eſt, qui faciat bonum, non eſt vſque ad vnum.* Expende illa verba, *Non eſt Deus*, id eſt, Iudex qui ſcelera hominum puniat, & qui res humanas curet. Quid ergo aliud ex tam inſana atheorum ſtoliditate, atque impietate conſequetur, quàm vt in omnem flagitiorum immanitatem ſe præcipitent; & quidem prima tanti mali origo eſt, vt ſubiicit Vates: Non eſt timor Dei ante oculos eorum. Nam, vt egre-

Atheiſmus naſcitur ex audacia peccandi.

Tertull.

giè aduertit Tertullian. *lib. de cultu fœmin. cap.* 2.

Timor ad ſalutẽ valde vtilis.

E qui præſumit, minùs veretur, minùs præcauet, plus periclitatur. Timor fundamentum ſalutis

Clemens.

eſt. Et Clemens 1. *ſtromat.* Quem timorem genuit lex, is eſt miſericors ad ſalutem. Appoſitè à

S. Greg. Nazianz.

Nazianz. Gregor. dicitur: Timor bonorum omnium magiſter optimus. *in Carmin.* Cuius etiam illud eſt *orat.* 39. Timoris rudimentis imburi, & purgati, & quaſi attenuati in altum efferamur. Vbi enim timor eſt, illic quoque mandatorum obſeruatio. Vbi Nicætas: Timor (inquit) religioſus ad numeros omnes virtutis abſoluendos ſcalæ inſtar eſt. Sic ille. Hinc eſt quòd Chriſtus Dominus tam frequenter, & tam ſeriò nobis commen

commendauerit, orandum, vigilandum, nunquam deficiendum, cauendum; & hoc propter innumera, quibus circundamur, pericula; ad quæ vitanda, in iísque tutò nauigandum, valde conducit Dei timor; quod argumentum luculenter pertractâs D. Chrysostom. *tom. 5. homil. de virtutibus & vitiis*, hæc subscribit. Si inter hostes, cùm tot vndique doli nobis immineant, somno indulgemus; quid si nullo pauore vrgente securi fuerimus? Etenim si primus homo, cùm parum temporis, nec totum fortasse diem in paradiso vixisset, deliciis sit ipse vsus, eò vitij peruenit, vt & æqualem se Deo cogitaret, veteratorem benefactorem putaret, nec vllum præterea imperium magnificaret: hic si reliquam eodem pacto vitam egisset, quod non ille flagitij genus perpetrasset? Sic Chrysostom. Inueterati illi dierum malorum, semen Chanaan, senes, inquam, libidinosi, qui matronalis pudicitiæ speculum Susannam ad nefariam impuritatem impellebant, hoc sunt stratagemate vsi, nimirum impunè & liberè posse illam sine vllo metu (nec enim erat quid obsisteret) in facinus illud asseutiri. *Ecce* (inquiunt) *ostia pomary clausa sunt, & nemo nos videt*, Daniel. 13. Quia verò mulier honestissima, etsi locus ab arbitria semotus esset, nec hominum oculis, si patraretur, scelus patuisset, timebat tamen Deum omnia videntem, cui nihil abditum, nihil non apertum ac nudum: idcirco senes adiungunt; *quod si nolueris, dicemus contra te testimonium*, &c. rati (quod aliquando solet euenire) timor mortis, qua homini nihil horribilius, haud dubiè futuræ, timorem Dei, quo matrona se tuebatur, omnino depulsum iri, vti clauum clauo. At Susanna, *Melius* (inquit) *mihi est absque opere incidere in manus vestras, quàm peccare in conspectu Domini.* Quam historiam sæpiùs expendens D. Ambrosius ita disserit *lib. de fuga secul. cap.* 9. Pulchrè animam super se effudit Susanna, vt euaporare in ea non possent incendia corporis, mortis formidines, vitæ cupiditatea. effusa super ipsam anima omne restrinxit carnale desiderium, seculare studium, quæ etiam prodigiosorum senum, & impudentium presbyterorum non potuit flammas restringere, nisi in his libidinis profluuium redundasset. A quibus cùm intenderetur calumnia, si assensus negaretur adulterio, ingemuit, & dixit, &c. Melius tamen iudicauit crimen potius fugere, quàm periculum. Plorauit itaque, cùm crimen obiceretur, plorauit, cùm sibi de pudica & casta adulteri iudicium vindicarent, non mortem deplorans, sed castitatis calumniam. Denique cùm morte damnaretur, exclamauit quasi iudex reorum arbitra calumniantium; & innocentis conscientiæ autoritate diuinam sibi in iudicium accersiuit cognitionem, non timore mortis pereita, sed arguentis censuræ potestate præcelsa. Hæc Ambros. Non minùs eleganter D. Bernardin. *sermon. 3. in annunciatione Dominica*, sic loquitur: Quid Susanna facit inter mortem & mortem, animæ scilicet & corporis vndique angustiata? Melius est mihi (inquit) absque opere incidere in manus hominum, quàm derelinquere legem Dei mei, nimirum sciebat ista quàm horrendum sit incidere in manus Dei viuentis, qui potestatem habet & corpus & animam mittere in gehennam. Meritò proinde, cùm duceretur ad mortem, erat cor eius fiduciam habens in Domino, quem vsque adeò timuisset, vt timorem omnem postposuisset humanum; & ipsius legem simul vitæ præposuisset, & famæ. Meritò à iusto Iudice iustam de iniustis obtinuit vltionem, quæ tam vehementer iustitiam esuriuit, vt propter eam contemneret mortem corporis, opprobrium generis, luctum inconsolabilem amicorum. Hæc Bernard. de Susanna. quæ non modò fœminis, sed etiam viris ad pudicitiam, timorem & amorem Dei exemplar esse debet.

S. Chrys. Securitas falsa nocet. — *Daniel. 13.* — *Susanna timet Deum offendere.* — *S. Ambros.* — *Anima in omnibus tota ratio habenda.* — *Susanna pudicitia.* — *S. Bernard.* — *Dei iudicium im nudum.*

3. Matthæi 4. *Diabolus assumpsit Christum Dominum in sanctam ciuitatem, & statuit eum supra pinnaculum templi, & dixit ei: Si filius Dei es, mitte te deorsum; scriptum est enim, quia Angelis suis mandauit de te, & in manibus tollent te, ne fortè offendas ad lapidem pedem tuum*, Psalm. 90. Insignis planè calliditas serpentis. Suadebat ex alto loco præcipitationem voluntariam, qua nihil periculosius; mors enim erat in procinctu cum acerbitate immanium dolorum, ex omnium confractione membrorum totius corporis. Iustua quidem & opportunus timor prudentissimo cuique, in huiusmodi consilio occurrebat. Ergo serpens callidior omnibus animantibus terræ, timorem omnem nititur ab animo, & sensibus Domini propellere. Non est quid timeas, vir Dei, si te proiicias è pinnaculis: illico præstò erunt Angeli, qui certatim conuolent, vt iunctis manibus te excipiant, quin vel leniter pedem in obstantes lapides offendas. Plus hoc loco notari possunt, hæc aliis omissis tantùm subiiciam. Mitte (inquit D. Hieronym.) vox diaboli est, qui semper homines cadere deorsum desiderat, persuadere potest, præcipitare non potest. Testimonium Psal. 90. non de Christo, sed de viro sancto prophetia est. Malè ergo diabolus interpretatur Scripturas, Hæc Hieronym. Ex quibus colliges, quàm nulla sit vis diaboli, qui totus astutiis ac fraudibus plenus est. Prætetea D. Chrysostom. sic interpretatur. Verè Filius Dei Angelorum manibus non portatur, sed ipse magis Angelos portat: etsi portatur manibus Angelorum, non vt offendat ad lapidem pedem suum, quasi infirmus; sed propter honorem quasi Dominus. O diabole, quoniam Filius Dei manibus portatur, legisti. & quia super aspidem & basiliscum calcat, non legisti? Sed illud quidem testimonium profert, quasi superbus, hoc autem tacet, quasi astutus. Hæc Chrysostom. Hanc planè calliditatem, quasi hæreditatiam à suo parente diabolo hæretici acceperunt: qui ex diuinis literis, ea prætermittunt, quibus perstringuntur; ea verò in medium proferunt, quibus malè intellectis se putant simpliciores decipere. Apposita sunt hæc omnia; sed de calliditate dæmonis timorem Dei à nostris animis depellentis sermo tantùm in præsentia est. Vides ergo quales sint artes serpentis hominem pertentantis? In vita, libera omnia, facilia, impunitáque prædicat. Peccet infelix homo, nihil est quod metuat, in tuto enim incedit, atque in portu nauigat. quòd si cadat, in peccatum. Grandia (inquit) est misericordia Dei, cadenti aderit, ne omnino comminuatur. Et quorsum Angelorum custodiæ, excubiæ, præsidia? mille Angelos, ô homo, tibi Deus misericors suppeditabit, vt tollant, vt erigant; vt in morte resipiscens, ritè de peccatis confessus, alter, vt Lazarus Angelorum manibus, non iam in sinu Abrahæ, sed in ipsum cœlum subucharis.

Matth. 4. Diabolus Dominum tentat. — *Psalm. 90.* — *Timorem diabolus nititur abolere.* — *S. Hieron. Diaboli infirmitas.* — *S. Chrys. Diaboli mendacium & astutia.* — *Hæretici Scripturas mutilant.* — *Diabolus in vita timorem aufert, in morte restituit.*

Atque vt fortiùs perſuadeat, mille teſtimonia ex ſacris literis adducit, quibus Dei patientia, & miſericordia erga peccatores mirabiliter aſtruitur. Contrà verò idem ſerpens, vbi metu omni depulſo peccatorem in vita laxis impunè habenis ad omnia flagitiorum genera fecit præcipitem ruere: morte ſubinde aduentante, quem ſurripuerat, timorem reſtituit. O nequam latronem, ſed multo nequiorem, cùm ablata exoluit moribundum hominem exemplis ac teſtimoniis de ſacro volumine, quibus diuina iuſtitia ſeueritáſque oſtenditur, mirum in modum perterreta cit. Locum iam pœnitentiæ ſupereſſe nullum affirmat: deſperata iam ſalute animæ, tandem infelicem hominem in barathrum protrudit. B Simile quid in pudore ſolet euenire. dum vita eſt, omnem à peccando pudorem hoſtis miſero peccatori aufert; in confeſſione autem, & maximè in morte totum pudorem reſtituit; vbi peccator præ verecundia impœnitens in gehennam prolabatur. Sic meretriculæ, quibus (autore S. Nazianz. *in Carmin.*) pudor eſt pudore affici; & quibus ars eſt neutiquam erubeſcere in morte præ ſumma verecundia ſordium totius vitæ, aut confeſſionem ſacramentalem reſpuunt, aut imminutam informémque emittunt; vt ab ignibus libidinum, ad ignes ſempiternos inferni traducantur. Quod ſæpius experientia conteſtatur. C Sed quanquam in vita timendum & cauendum ſemper ſit; in morte tamen miſericordiæ diuinæ arctiùs adhærere neceſſe eſt, confidentérque dicere Domino: *Suſceptor meus es tu, & refugium meum, Deus meus ſperabo in eum*, Pſalm. 9. Qui locus ad pellendum timorem, & contra deſperationis malum, quo nihil deteſtabilius, mirabiliter conducit, adiuncta D. Bernardi interpretatione eleganter expēdentis illud, *meus, & meum*; Cur non Deus (inquit) noſter? quia in cæteris communibus beneficiis eſt Deus omnium: ſed in tentationibus ſuis tanquam proprium eum habent ſinguli electorum. Ita Bernard. *ſerm. 2. in, Qui habitat.* Confide igitur, ô peccator, D in mortis ipſo puncto omnium periculoſiſſimo; ibi enim habes Deum tuum, refugium tuum, ſuſceptorem tuum; ſpera in eum qui tunc maximè tuus eſt. Facit animos exemplum latronis, qui momento de cruce cœlum rapuit violenter. Vt enim (autore D. Auguſtin.) conſolatio ac ſpes eſſet totius populi, abſolutio vnius deſperati, & priuatum donum in publicum creſceret beneficium: dixit Dominus; Hodie mecum eris in paradiſo. Sic Auguſtin. *tom. 10. ſer. 45. in appen.* Denique ſciat peccator, quantumuis in omnium ſcelerum genere inueteratus, quod verè & catholicè dictum eſt à D. Cypriano *tract. contra Nouatum*, his verbis. Non eſt ſerum quod eſt verum, nec irremiſſibile, quod voluntarium. Sic planè Chriſtiana pœnitentia nunquam, ſi venit, ſerò venit. Nec intempeſtiua, ſi vera eſt. Qualibet hora adeſt opportuna, & E matura; nec pudeat ita ſui peccatorem, vt renuat confiteri. Deus eſt, quem offendimus, qui nouit figmentum noſtrum: qui contritum & humiliatum non deſpicit; morbidam, vlceroſam, fœtidam ouem, quæ aberrauit, quærit, inuentámque in brachiis, atque in humeris portat, ploremus ſcelera noſtra: lacrymis enim (ait S. Gregor. Nazianz. *orat. 18.*) miſericordia viciſſim rependitur.

S. Greg. Nazianz.

Pſalm. 9.

S. Bernard.

S. Aug.
Latro in cruce fiduciam in Domino docet.

Cyprian.

Pœnitentia ſemper opportuna

Dion. Carthuſ.

4. Sed mirum apparet (ait Dionyſ. Carthuſ.) quòd mulier credere potuit tentatorio tam A perversè de Deo loquenti? Et reſpondendum, quod mulier ex promiſſione ſerpentis quandam concepit elationem, quæ deinde corrupit rectæ rationis iudicium. Et quamuis non crederet Deum falſa dixiſſe, credidit tamen vera eſſe verba ſerpentis, & verba Dei eſſe prolata ad perterrendum, vel ad aliquid deſignandum, vt loquitur D. Auguſtin. Ita Dionyſ. Scitè admodum ſubnotata eſt à Carthuſiano muliebris elatio concepta quidem ex verbis ſerpentis: Nequaquam morte moriemini. Hauſit igitur mulier, auidéque arripuit immortalitatis promiſſionem. Hæc enim deerat vna ad conſtituendam inanis gloriæ amplitudinem, ad quam mu- B lier & ſuopte ingenio, & ſerpentis dolo vehementiùs incitante aſpirabat. De ſuperbis loquitur Iſai. capite 28. *Dixiſtis: Percuſſimus fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactum.* Ad quem locum ita Gregorius. Cum morte fœdus percutere eſt mala audacter perpetrare, & ea ſemper agenda promittere. Mala quippe indeſinenter faciunt, ſed diligendo quod faciunt, quaſi à mortis amicitia ſe nunquam recedere pollicentur. Ita Gregorius. Sublato enim timore mortis facilè laxantur ad omnem impietatem habenæ. Nihil quidem fortius tumorem mentis deprimit, ac ſuperbiæ motus componit, quàm mors ipſa, & vel ipſius mortis re- C cordatio. *In puluerem mortis deduxiſti me*, Pſalm. 21. ait regius Vates, ſuam omnem regalis gloriæ altitudinem videns tandem in puluerem mortis redactum iri. Mira virtus huiuſce puluiſculi, ad ſanandos arrogantiæ morbos; mira virtus ab abſtergendam inanis gloriolæ maculam, atque ornandam candidiſſimo humilitatis nitore animam. *Quoniam humiliata eſt in puluere anima noſtra*, legitur Pſalm. 43. Hebrai. שחה *xachah*, incuruata eſt, procubuit. Sic enim animus elatione faſtúque tumens, vbi mortis recordatio ſubit, ex alto deiicitur: incuruatur, procumbit, vultu in terram demiſſo. Quid enim hominem magis humiliat, quàm D mors & ſepultura? Nam oſſa humiliata dicuntur à Propheta, quæ in cineres redacta ſunt in ſepulchris. Deinde ponit in puluere os ſuum: vt habetur *Threnor.* 3. ſeu, vt vertit Chaldæus proſternitur coram Domino ſuo. Io eundem ſeorſum explicat Hugo de S. Victore. Ablata (inquit) cogitatione ſuperbiæ, venit ad puluerem mortis anima. Nulla eſt enim humanæ mentis cogitatio ſic per ſuperbiam elata, quæ vel ad ipſam mortis recordationem, non deiecta funditus euaneſcat.

Mulieris ſuperbia.

Iſai. 28.
Obſtinatio in peccatis, cum abeſt mortis timor.

S. Greg.

Pſalm 21.
Mortis recordatio continet in officio.

Pſalm. 43.

Pſalm. 50.

Thren. 3.
Mors humiliat

Hugo Vict.

5. Iob cap. 17. *Putredini dixi: Pater meus es, mater mea & ſoror mea vermibus.* Locus quàm pulcherrimus ad præſens inſtitutum. Inuenit igitur in morte ac ſepulchro ſanctus Iob patrem, & matrem, ac ſororem, ſéque filium ac fratrem puerulum effingit, qui ſola in pa- E rentum ac ſororis cura & ſtudio conquieſcat. Sed non ſatis admiror emphaſim horum verborum. Nam ſecundùm S. Hieronym. ſenſus eſt. Quemadmodum quiſpiam mortalium ſine parentibus non poteſt exiſtere: ita & ego factus ſum; quaſi ſine putredine & vermibus eſſe non poſſem. Hæc Hieronym. Quod licèt de pœnis, quibus premebatur, intelligi debeat, de memoria tamen mortis & ſepulturæ non poteſt non optimè accipi. Tam dulcis igitur mors erat ſanctiſſimo Iob, vt eam ſe venerari & colere amaréque velut parentes & ſororem dicat.

Iob 17.
Iob temerè loquitur de morte.

S. Hieron.

Omnia (inquit) mihi chariſſima in morte habeo: domum, parentum compleaus, ſororum blanditιes. Mors mihi vnicum ſolatium, vti puero parentes ac ſorores. Sic enim explicat Origen. Vt pueri (inquiens) conſolatores parentes habent, ſic ergo mortem & putredinem. Fortè ampliùs accipitur hic locus de paſſionibus animi, quæ non modò ſiniuntur in morte, verùm & mortis recordatione perdomantur. Rem ita explico. Quiritatur infans, ingemiſcit, in lacrymas ſoluitur, vel leui de cauſa. Quid ergo reſtat, niſi vt parens in brachia plorantem ſuſcipiat; niſi vt ſoror ludicro, aut crepitaculo ablandiatur. Actutum ſubſidit illa comploratio: fletus in riſum vertitur, diſſerenauit omninò illa tempeſtas. Accipe nunc; Fuerit igitur quis nimia moroſitate, delicatioréque ſui ſtudio infans, puerilibus appetitionum lenitatibus, huc illuc diſtrahatur; omnes omnino incompoſiti affectus in ipſo inſurgant, ac tumultuentur: ſuperbia intumeſcat, ira deferueſcat, ardeat libido, cupiditas ſtare loco neſcia ſurſum deorſum feratur. Profectò, ſi huiuſmodi perturbationibus æſtuans quiſque in terram, in puluerem, in ſepulchrum, in tabem, ſaniem, vermes, in mortem denique ipſam ſeſe, mentis cogitatione, proiecerit: illicò tota illa malorum affectuum puerili ter quiritantium turba conticeſcet. O prudentem animam, ô verè Spiritus ſancti apem, quæ ingruente vento, tempeſtatéque oborta, ne (vt leuis eſt) facilè rapiatur in auras accepto lapidis ſepulchralis pondere, ſeſe librat, firmámque reddit: memorans vtique ſuæ mortis in æternum non peccabit. Ac perenniter cogitans de ſuo in alteram vitam diſceſſu, nec iſtam impenſiùs amabit, nec illam timebit: vt quæ, præſentia omnia ſibi aliena, futura verò ſuæ naturæ & deſiderio peropportuna computet. Qualis illa Monialis Ezychia, de cuius morte ita ſcribit D. Gregor. *Epiſtol. ex regiſtro 27. lib. 6.* Tranſitum Ezychiæ nunciaſtis, & magna exultatione gauiſus ſum, quia illa bona anima feliciter ad ſuam patriam peruenit, quæ in patria laborabat aliena. Ita Gregor. Denique ſerpens: Nequaquam (inquiens) morte moriemini, mulierem incredibili afficit lætitia; mortis enim timorem adimit, & vitæ perennis dulcedinem inſpergit. Cæterùm mortis recordatio nunquam non eſt vtilis: at nimia vitæ ſolicitudo plerunque à virtutis ſtudio abducit, præſertim religioſos, quorum inſtitutio eſt ſibi & mundo mori, at Deo ſoli viuere, quorum vita abſcondita eſt cum Chriſto in Deo. Hinc igitur D. Bernard. religioſè prudentéque ſcribit ad monachos, qui perpetuis affligebantur morbis, *Epiſtol. 321* his ce verbis. Compatior multum ego infirmitati corporum, ſed timenda multo magis, ampliúſque cauenda infirmitas animarum. Propterea minimè competit religioni veſtræ, medicinas quærere corporales, ſed nec expedit ſaluti: nam de vilibus quidem herbis, & quæ pauperes deceant, interdum aliquid ſumere tolerabile eſt, & hoc aliquando ſolet fieri. At verò ſpecies emere, quærere medicos, accipere potiones, religioni indecens eſt, & contrarium puritati, maximéque ordinis noſtri nec honeſtati congruit, nec puritati. Hæc enim omnia gentes inquirunt. Scimus autem, quia qui in carne viuunt, Deo placere non poſſunt. Spiritualia proinde ſpiritualibus comparanda, & quærenda potio humilitatis, & clamandum in toto corde: Sana animam meam

Origen.

Mortis recordatione perturbationes perdantur.

Mortis recordatio firmam reddit animam.

S. Gregor. Ezychia eiꝰ tranſitus.

S. Bern. Religioſos dedecet nimia vitæ ſolicitudo.

A Domine, quia peccaui tibi. Huic ſanitati fratres operam date: hanc ſectamini, hanc ſeruate, quia vana ſalus hominum. Hæc Bernard. Ecquis non miretur tam inſignem religioſæ vitæ perfectionem? Saltem pudeat religioſum virum immoderato ſtudio curare corpus, & vitæ huic tam fragili, breuíque omnem impedire ſolicitudinem.

SECTIO X.

Scit enim Deus, quòd in quocunque die comederitis ex eo, aperientur oculi veſtri.

B

1. SEnſus horum verborum eſt: ideo vobis Deus prohibuit eſum de huiuſce arboris fructu; eo quòd certa & infallibili ſcientia, qua nouit omnium rerum dotes, facultates, virtutes, ac naturas, ſcit hanc vobis arborem fore vtiliſſimam; quippe quæ rerum omnium perfectiſſimam afferre poſſit cognitionem iis, qui fructum ipſius deguſtabunt. Quam quidem ſcientiam vobis ideo communicare non vult, quia & inuidus eſt, & parum veſtri amicus; quocunque igitur temporis momento fructum huiuſce arboris ederitis, aperientur oculi veſtri, nimirum tanta ſubitò perſpicacitas intelligentiæ vobis affulgebit,
C vt planè iudicetis vos antea infantes, ſciolos, atque adeò cæcos extitiſſe. Ex quo intelliges ſerpentis aſtutiam in eo maximè laborare, vt apud Euam inſimulet Deum tanquam inuidum, auarum, immiſericordem eſſe; qua opinione de Deo mulier concepta, omnem amorem, reuerentiam, ac timorem erga Deum abiiciens, in peccatum effrænato impetu prolabetur. Non cõtentus (inquit D. Chryſoſt. *homil. 16.*) diabolus, quod dixerat contraria dictis Dei: Non moriemini; incuſat eum etiam vt inuidum opificem, quo ſic fraudes ſuæ procedant, & ſupplantata muliere propoſitum ſuum impleat. Eleganter autem idem Chryſoſt. adnotauit: cùm totus eſſet ſerpens in eſu arboris ſuadendo, nihil de potu, qui naturaliter illum ſubſequitur, dixiſſe, quia ſcilicet ipſe
D mulieri liquorem ſuum inſtillaſſet: Ecce (inquit) nihil niſi eſcam; calicem enim perniciali veneno plenum mulieri dedit, quæ lethiferum hoc eſſe videre noluit. Quapropter appoſita & parata videbatur ante oculos mulieris menſa mortis, vbi eſca potium vetitum, potus erat ſerpentis conſilium, odium aduersùs Deum diſplicentia præcepti, libertatis cupiditas, & inſania mentis elatio; quod venenum, tot ex materialibus commixtum à ſerpente propinatum mulier ebibit. Sed de hoc mendacio inuidentiáque & impietate ſerpentis contra Deum plura in ſuperioribus præmiſſa iam ſunt. Aduertendum hîc eſt, primæuos noſtri generis parentes, in ſumma mentis ſimplicitate, morúmque puritate, & candore
E procreatos eſſe, vti quoſdam infantes innocentes, mali, doli, fraudiſque ignaros, quo in ſtatu longè faciliùs patere inſidiis, capi dæmonum tentamentis, atque in prauas opiniones compelli poterant: nam (vt ait Ambroſ.) Eua, quæ beneuolentiam acceperat, maleuolentiam eſſe non ſuſpicabatur. Atque vtinam ita forent omnia tuta, vt ſerpens nullus vſquam appareret, infantilis ille ſtatus, expers omnis doli ac timoris deſiderari, magníque æſtimari deberet. Sed ab illo ſerpête, qui primus autor & parens fuit inſidiarum, ac

Diabolus Deo iniurioſus.

S. Chryſ.

Menſa mortis appoſita.

Simplicitas primorum parentum.

S. Ambroſ. Eua malum non ſuſpicabatur.

fraudum; innumeri toto sparsi orbe serpentes exorti extiterunt, vt iam via pedem humi ponas, quin multus serpentes offendas. *Væ mundo à scandalis*, Math 18. Quocirca præsens mundi status id exposcit, vt ad prudentiam, calliditatémque efficiamur serpentes, ne sicut Eua doli ac mali nescia decipiamur; non autem vt per fraudem ac venenum aliis noceamus.

Math. 18. *Scandalis mundus scatet.*

2. Quo sanè consilio bene instructus Dominus ad conuersionem gentium discipulos suos destinauit. *Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ*, Math. 10. Vbi S. Remig. Ideo Dominus hæc duo sociauit, quia simplicitas absque prudentia facilè decipi potest; & prudentia periculosa est, nisi simplicitate temperetur, alicui nocendo. Pulchrè autem Dominus prædicatores serpentis prudentiam monet habere, quia primus homo per serpentem deceptus est; ac si diceret; quia hostis callidus fuit ad decipiendum, vos prudentes sitis ad liberandum. Ille laudauit lignum, vos laudate crucis virtutem. Ita Remig. Quòd si (vt fert hominum conditio) minùs perspicaci serpentis intelligentia calliditatéque præditus quis in deceptionem insidiásque veteratoris & inimici ceciderit, non iccirco exuat columbam, sed mansuetudine quadam columbina moderatè omnia patientérque ferat; exemplo Christi Domini circa ingratitudinem proditionémque Iudæ: vbi videas niueam illam columbam in carniuori accipitris vngues incidentem, agnúmque mitissimum in dentes faucésque lupi ferocissimi penitus impactum, non proinde tamen & columbã & agnum esse desiisse. At traditus est (quia ipse voluit. Oculatissimus etiam hoc loco extitit Christus Dominus, Dei sapientia attingens & penetrans omnia. Et inprimis subliniore quodam consilio prouidens futuram Iudæ proditionem; ne hominem (si minùs illius fidei credere videretur) contra se irritaret, & contemptu sic irritatus excusationem aliquam, vel adumbratam, suæ proditionis afferret; illi etsi auaro, furi, rapaci pecuniam committens; maluit periclitari marsupium, quàm Iudæ fidem suspectam haberi, famam ipsius labore, atque animum inde arrepta occasione ad patrandum facinus concitari: quod D. Epiphan. *lib. contra heref. heref.* 38. sic eleganter disserit: Iudæ Dominus tradit marsupium vt inexcusabilis esset, qui propter auaritiam proprium Dominum tradidit in manus hominum. Quòd verò ad nostrum exemplum ac disciplinam electio Iudæ à Christo Domino facta fuerit, sic ostendit D. Ambros. *in* 6. *Luc.* Quanta moralitas Domini: susceperat enim hominis fragilitatem, & ideo nec eas partes recusauit infirmitatis humanæ; voluit deseri, voluit prodi, voluit ab Apostolo suo tradi, vt tu à socio desertus, à socio traditus moderatè feras tuum errasse iudicium, perisse beneficium. Sic Ambros.

Math 10. Remig. *Prædicatores contra serpentem.*
Mansuetudo columbina.
Patientia & mansuetudo Christi cum Iuda.
S. Epiph. *Cur Dominus crumenam tradit Iudæ.*
S. Ambros. *Patientia contra ingratos.*

3. Eo subinde nomine tolerabilior aliquanto videri debet Euæ transgressio; quòd mulier simplex, & fraudis ignara, errorúmque omnium adhuc inexperta, & tanquam clausis oculis cæca, instigante & propellente callidissimo monstro, in peccatum corruerit; simul enim & comederunt, & peccarunt, & aperti sunt oculi amborum. Quanto igitur grauiùs nos, & inexcusabiliùs ipsorum filij peccamus? apertis quidem oculis accedimus ad decerpendum lethiferæ arboris fructum; mortem videntes, ac scientes nobis ipsi appetimus atque consciscimus. Nec iam nostra delicta excusantur ob ignorantiam, sed ob scientiam, ac malitiam ingrauescunt: non cæcis, sed apertis oculis delinquimus astuti, & callidè, vt ille serpens callidissimus omnium animantium. Ac illud quidem erat, quod vel maximè hostis nostri generis intendebat, vt scilicet aperirentur nobis oculi, & ex calliditate malitiáque peccaremus, quo grauiora essent delicta, nullámque proinde apud Deum inscitiæ & imperitiæ excusationem meritò afferre possemus. Et id quidem maximè fit post primorum parentum transgressionem, imò & damnationem: summa enim est malitia filios peccare, qui sciant, videántque parentes & peccasse, & pœna mulctatus puniri. Quam in sententiam locus ille Pauli 2. *Corinth.* 13. mirabiliter conuenit. *Prædixi, & prædico, vt præsens vobis, & nunc absens his, qui antè peccauerunt, & cæteris omnibus; quoniam si venero iterum, non parcam.* Vbi sic D. Hieron. Qui post documenta priorum peccauerint, non ipsis parcam, quia antecedentium ruina sequentes debet facere cautiores. Aperientur oculi vestri, ait serpens. id maximè nititur, vt homines circa fidem oculos apertos habeamus, nec vltra quod sensibus percipimus, mentem & fidem subuehamus. Quomodo potest hic nobis dare carnem suam ad manducandum? quotidie dicunt hæretici, vbi caro Christi, vbi sanguis, vbi eius anima, vbi tota humanitas, vbi diuinitas, quæ quidem omnia sub hostiæ consecratæ accidentibus fides catholica credit, agnoscit, confitetur? apertos vult oculos serpens, clausos verò Deus ipse, qui conceptis verbis palàm dixit: Hoc est corpus meum, hic est sanguis meus. Hoc facite in meam commemorationem. Sed ô fallaciam impudentissimam serpentis! à primis parentibus fidem exigit, à nobis fidem omnino amouet. diabolo dicenti credunt illi, Deo dicenti non credunt hæretici; mendacio serpentis fides habetur, veritati Dei fides negatur? Sed præstat audire Rupertum Abbatem de hac re luculentissimè disserentem. Malus (inquit) fructus, imò malus morsus, quo Adam per Euam vitam perdidit, & mortem inuenit. bonus fructus, quo genus humanum per Mariam mortem perdidit, & vitam inuenit. hoc est corpus meum; non videt ibi carnis & sanguinis speciem? Profectò nec Eua videbat promissam sibi à serpente Dei similitudinem: attamen illa credidit, quod non videbat, serpenti dicenti: Nequaquam moriemini, sed eritis sicut Dij; magis, quàm Deo dicenti, morte moriemini, in quocunque die ex eo comederitis. Plus, inquam, serpenti, quàm Deo credidit. Iusta ergo lege, vt expietur iste reatus malæ crudelitatis, exigitur fides; vt credatis, quod non videtis; credatis Deo dicenti, hoc est corpus meum, hic est sanguis meus, magis quàm serpenti, qui per hæreticos dicit, non est caro, non est sanguis. Hæc Rupertus.

Eua non nihil excusatur.
Excusatio nulla nobis est cùm peccamus.
2. Cor 13.
S. Hieron. *Peccator secundus, quàm primus punietur grauius.*
Ioan 6.
In fide non oculis, sed auris aperiuntur.
Hæretici diabolo, non Deo credunt.
Rupert. *B. Maria inuentrix vitæ.*
Eucharistiæ fides diuina asseritur.

4. Quinimò fides catholica non apertos modò oculos non habet, sed ne oculos quidem, tota est aures animæ, vt egregiè vocat Clemens Alexand. 2. *stromat.* Nec immeritò Angeli de ornanda sponsa, anima scilicet hominis, inter se colloquentes, non ad oculorum aut ornamentum, aut oblectamentum quicquam comparantes, toti fuerunt in conquirendis aurium lenociniis: *Murenulas* (inquiunt) *aureas*

Fides aures habet, non oculos.
Clem. Alex.

Cant. 1. *aureas faciemus tibi vermiculas argento*, Cantic. 1. A etsi verò alij alites sentiant, animus in præsentia est sequi D. Gregor. & D. Bernardum, qui pro mutenulis aurium, ornamenta intelligant; sed melle dulcios fluit interpretatio D. Bernard. ad hunc modum, *serm. 41.* Sodales sponsi (Angelos intelligit) sponsam quasi consolantur tali promissione, quòd donec perueniat ad visionem, cuius sic flagrat desiderio, facturi sint illi mutenulas pulchras, & pretiosas, quæ sunt aurium ornamenta. Atque hoc propterea, quia fides ex auditu, & quandiu per fidem ambulatur, & non per speciem, danda opera potiùs instruendo auditui, quàm visui exercendo. Frustrà namque intenditur oculus, qui non sit fide mundatur, cum solis, qui mundo corde B sunt, videndi copia promittatur. Quia ergo fides ex auditu, & ex illa visus purgatio est, meritò illi ornandis auribus intendebant, dum auditus, sicut ratio docuit, visus sit præparatio. Tu (inquiunt) ô sponsa intuendi dilecti inhias charitati; sed hoc alterius temporis est. Damus autem impræsentiarum ornamenta auribus tuis; quod erit tibi interim consolatio, erit & præparatio ad hoc ipsum quod postulas. Ac si illud Prophetæ ei dicant: *Audi filia, & vide*, Psalm. 44. Videre desideras, sed audi prius: gradus est auditus ad visum, proinde audi, & inclina aurem tuam ornamentis, quæ C tibi facimus, vt per auditus obedientiam ad gloriam peruenias visionis. Nos auditui tuo dabimus gaudium & lætitiam, *Psalm. 50.* Nam visui nunc est nostrum dare (in quo gaudij plenitudo, & tui desiderij adimpletio est) sed illius, quem diligit anima tua, ipse vt gaudium tuum plenum sit, ostendet seipsum tibi, ipse adimplebit te lætitia cum vultu suo, *Psalm. 15.* Tu interim accipe ad consolationem mutenulas has de manu nostra; cæterùm delectationes in dextera eius vsque ad finem. Hæc omnia S. Bernardus de Catholica fide. Quia verò mutenulas sumi pro catenulis constat inter doctos; meritò locum explicans Hailgrinus D de matre Dei virgine, intelligit virtutes à tota Trinitate infusas Virgini in auream catenam contextas, distinguì argentea punctis, hoc est, purissimo nitore castitatis. Etenim Deo virginitate placuit. Quòd si fidem virginis etiam mutenulis significari velis, optimè quidem. beata enim illa dicitur quæ credidit, *Luc. 1.* Illa omnes confutat ac dissoluit hæreses; & hæreticos obruit, ac demergit in profundum obliuionis. Nec mirum alicui videatur quòd tanta polleat potestate Virgo sanctissima. est enim Dei mater. Ad illam Spiritus sanctus ait. Murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento. hoc est regium insigne & ornamentum, quo pes torquem significato Ioseph & Daniel à regibus sunt donati, à me ô Virgo accipies aureum; referens scilicet diuinæ meæ potentiæ aurum: vt omnia possis, quæ Omnipotentem pariet, ac torquet iste tuæ potestatis argenteis distinctum notis renidebit; eo quòd diuinæ huius omnipotentiæ, in gratiam tuæ virginitatis argenteæ facta est communicatio.

Cant. 1. — *S. Greg.* — *S. Bern.* — *Fides ornamentum aurium Ecclesiæ.* — *Fides præparat ad visionem Dei.* — *Psalm. 44.* — *Obedientia præparat ad gloriam. Psalm. 50.* — *Psal. 15.* — *Hailgr.* — *Luc. 1.* — *B. Maria potentia.*

5. *Aperientur oculi vestri.*] Nullum non lapidem mouet diabolus, vti religiosam vitam impugnet: atque illam, quia nihil sublimius ac sacratius in religioso instituto esse constat, obedientiam, si minus abolere & labefactare, at certè imperfectam & parum religioso viro dignam possit efficere. Quo enim obedientia minus habet oculorum, & plus cæca est: eo generosius atque illustrior habetur. Apparent *Isai. 6.* Seraphim, thronum Dei circumdant, paratos se ostendunt iubenti ad parendum, toti quippe sunt alti, imò & alas explicant, & commouent ad volatum: ore Dei maiestatem intonantes simul se excitant ad exequendum quodlibet imperium, si iubeantur. Ad faciem tamen pennarum velamento obuoluunt; nimirum vt sine oculis nec iussa discernant, nec interpretentur; sed imperantis vocem audientes, velut exoculati ferantur impetu ad volandum. *Lucerna pedibus meis verbum tuum*, Psalm. 118. dicit egregius Vates in summum obedientiæ testimonium. Vide, obsecro, vbi lucerna micanti fulgore præferatur, & tegat incessum; non oculis, sed pedibus obijcitur? An quia Rex obediens oculos non habeat, & in obediendo cæcus sit? an quia totus sit pedes ad currendum in mandatis Dei obeundis? an quia vbi pedes ad cursum parati sunt, vbi tantùm oculi residcant, vt videant id solum, quod pedes ex obedientiæ præscripto diriguntur? Deinde non aliud lumen illustrans oculos, vbi locorum sint, & viam dirigens affulget, nisi ipsum verbum, vox, & mandatum præcipientis. Nec enim perfectus obediens, aut oculos habet, aut lumen intelligentiæ quo discernat; sciens vtique suum esse, non prælati dijudicare sententiam, sed illi tantùm obtemperare. Etenim pro oculis & pro lucerna, pro lumine, pro intelligentia, & iudicio, solam sibi assumpsit ipsam iubentis vocem; ex quo se obedientiæ iugo pro Deo mancipauit. Cuius tam perfectæ, quàm cæcæ & exoculatæ obedientiæ typum ego agnosco in Lazaro defuncto, qui ad solam Domini iubentis & euocantis vocem, *Lazare veni foras*, Ioan. 11. excitatur emersit, & facies illius, vt Euangelista aduertit, sudario erat ligata. Quod miraculum D. Ambros. *lib. de fide resurrect.* expendens sic ait. Audiuit defunctus vocem Domini clamantis, & exiuit foràs de tumulo, ligatis pedibus & manibus institis, & facies eius sudario colligata erat. Comprehende si potes, quemadmodum clausis oculis iter carpat, vinctis pedibus gradum dirigat, inseparabili gressu, separabilique progressu. Virtute enim diuinæ præceptionis operante, natura suum non requirebat officium. Et tanquam in excessu posita, non iam suo ordini, sed diuino nutui seruiebat. Rumpebantur prius mortis, quàm sepulturæ vincula: agebatus priùs, quàm parabatur incessus. Sic Ambr. At qui rectò (inquies) incedam, si cæcus simoffendam, & errabo, cadam cæcus in foueam. Heua tu, ipse totus eris obedientiæ præcepto. Hoc lumen, hic custos aderis; vnde D. Bern. *Epist. 321.* ad monachos scribit. Sic state in Domino soliciti semper circa custodiam ordinis, vt ordo custodiat vos. Sic ille. Nos enim & ordo & obedientia custodit, atque in Deum rectò dirigit.

Isai. 6. Obedientia non religiosorum. — *Psal. 118.* — *Obedientia cæca in Dauide.* — *Ioan. 11.* — *S. Ambros. Obedientiam cæcam Lazarus exprimit.* — *S. Bernard. Custodia religiosorum.*

6. Atque vtinam hæc sancta & sincera obedientiæ cæcitas in Adamo & Eua inesset, nec apertis malè oculis Dei præceptum disquirerent, sed tantùm præcepto obedirent: planè illi & nos viueremus. Pulchrè D. Aug. *in Psal. 70. concion. 2.* hunc eundem locum pertractans sic ait. Homo positus sub præcepto audiuit à Domino Deo: Noli tangere. quid? Hanc arborem. Quid est enim illa arbor? si bona est, quare non tangos? si mala est, quid facit in paradiso? Prorsus ideo

S. Aug. Obedientiam Deus exigit ab Adamo.

est in paradiso, quia bona est: sed nolo tangas. A Quare non tango. quia obedientem te volo, non contradicentem seruum. Ad hoc serue, sed noli male serue: serue, audi priùs Domini iussum, & tunc iubentis disce consilium; bona est arbor, nolo tangas. Quare? quia Dominus sum, & seruus es. Hæc tota causa est. Si parua est, dedignaris esse seruus. Quid autem tibi expedit, nisi esse sub domino? Quomodo eris sub domino, nisi fueris sub præcepto? Porrò si expedit tibi esse sub domino, & sub præcepto, quid tibi iussurus erat Deus? Aliquid enim quærit abs te. Offer mihi sacrificium, dicturus est tibi? Nónne ipse fecit omnia, in quibus & te fecit? Obsequere mihi, dicturus est tibi, siue ad lectum cùm B requiesco, siue ad mensam cùm me reficio, siue ad balneas, cùm lauo? Quia ergo nullo abs te indiget Deus, nihil tibi debuit iubere? Si autem debuit aliquid iubere, vt te, quod tibi expedit, sentires esse sub domino, ab aliqua re prohibendus eras, non propter illius arboris malitiam, sed propter tuam inobedientiam.

Obedientia palmam prefert. Non potuit Deus perfectiùs demonstrare, quantum sit bonum obedientia, nisi cùm prohibuit ab ea te, quæ non erat mala. Sola ibi obedientia tenet palmam, sola ibi inobedientia inuenit pœnam. Hæc Augustin. Quibus nihil elegantius dici posset, ad incusandum hominem, ad excusandam præcepti legem, atque ad ostendendam obedientiæ excellentiam. Quantum verò Deus oderit, ac detestetur iudicium discer- C nendi circa Dei statuta, voluntatémque lege indicta demonstratam, illud etiam confirmat, quod refertur Matth. 16. *Cœpit Iesus ostendere discipulis suis, quia oporteret eum multa pati, & occidi, &c. Et assumens eum Petrus cœpit increpare, dicens: Absit à te Domine, non erit tibi hoc. Qui conuersus dixit Petro: Vade post me Satana, scandalum es mihi, quia non sapis ea, quæ Dei sunt, sed ea quæ hominum.* Quem locum D. Augustin. exponit *in Psalm.* 55. ad hunc modum: Quare Satanas, qui paulo antè beatus, & petra? quia præcedere Dominum volebat, & duci cælesti terrenum dare consiliũ. Absit Domine, non fiat istud. Dicis: *Absit*, & dicis, *Domine?* Vtique si Domi- D nus est, potestate facit. Sic magister est, nouit quid faciat, nouit, quid doceat. Tu autem vis ducere ducem, docere magistrum, iubere Domino, imperare Deo. Multum præcedis, retrò redi. Sic Augustin. Idipsum pertractans *in Psalm.* 54. *concion.* 1. hæc adiungit. Petrus præcedere voluit Dominum, quando Dominus de passione sua futura diceret, consilium illi quasi salutis voluit dare, consilium salutis æger Saluatori. Præcedere volebat, vt Dominus sequeretur. Et ille: Vade retrò Satana: præcedendo Satanas es, sequendo discipulus erit. Hæc August. quæ ad obedientiam facilè aptari possunt: nam subditus Petrum, prælatus Christum Dominum repræsentat: ille humana fretus prudentia cæ- E cutit, iste secundùm spiritum consulit ac regit; sic enim Dominus Petro: Non sapis ea quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominum. Nimirum (vt subnotauit S. Chrysostom.) turpe admodum Christo id futurum æstimauit Petrus rem ipsam terrenis cogitationibus metitus. obiurgans autem illum Dominus passionis suæ impedimentum ex diaboli esse consilio demonstrauit. Ita Chrysost. Sed quæres qui fieri possit, vt Petrus qui paulo antè regni cælestis claues acceperit, nunc tam prauè iudicet, vt meritò Satanas à

Matth. 16.

S. Aug.

Petrus malè Christo consilium dat.

Inobedientia Satanæ propria.

S. Chrys.

A Domino appelletur? Ergóne in Petro cum regni cælestis clauibus error esse potuit? Sed si consideret (respondet S. Hieronym.) qui hoc quærit, Petro illam benedictionem, ac potestatem, & ædificationem super eum Ecclesiæ, in futuro promissam, non in præsenti datam intelliget. Ædificabo (inquit) super te Ecclesiam meam, & tibi dabo claues, &c. omnia de futuro. Quæ si statim dedisset ei, nunquam in eo prauæ confessionis error inuenisset locum. Sic Hieronym. In Petro enim clauibus vera est doctrina fidei; nulla verò, vel tantula erroris vmbra esse potest. S. Hieron.

7. Scit Deus, quòd aperientur oculi vestri. Non aliunde hoc vitium tam execrabile potuit, B quàm ab Orco prodire: ibi natum & nutritum, subinde serpentis ore pronunciatum, atque hominum animis infusum est. Nimirum, ea solet esse hominum malè de aliis iudicantium iniquitas, vt in deteriorem partem plerumque interpretentur, ac temere condemnent, quod in aliis vident, audiúntve. Veruntamen ab immundo quid mundabitur? & à mendace quid verum dicetur? *Eccles.* 24. Profectò nulla certior via, Eccles. 24. ad cuiusque animum moresque dignoscendos ostenditur, quàm si attendas, quid & qualiter aliorum facta & dicta iudicet. Etenim malo oculo nihil bonum apparet, nec bono quicquam malum. An non Adamus & Eua iisdem omnino oculis nuditatem suam ante peccatum quidem, C sine vllo rubore vsurpabant: at post peccatum vsque adeò erubuerunt, vt latebras quærerent, & folia consuerent, vt pudori occurrerent? Sed si aduertas; bonis & sanctis oculis ipsamet nuditas nequaquam turpis: malis verò, & impuris post peccatum turpissima videbatur. Qua de re S. Bernard. inferius suo loco. Sapienter D. Nazianz. *Orat.* 14. Naz. de hoc vitio multa dicit; inter alia verò, hoc vnum attexam. Iniqua rerum regula, hoc est, contentione atque iracundia vtimur. Et quemadmodum eadem terra sanis quidem ac minimè læsis fixa & stabilis est; iis autem qui circumaguntur, ac vertigine laborant, mouetur, nutu ium aspicientium vitio ad rem aspectam transeunte. Aut si mauis, quemadmodum idem co- *Indiciũ prauum.* D lumnarum spatium his, qui propiùs distant, maius; iis autem, qui longiùs remoti sunt, minùs videtur, aëre scilicet ob interstitium velut surrepto, ac visu ea, quæ crassiora sunt connectente. Ita nos quoque ob inimicitiam facilè decipimur, nec de iisdem rebus eadem amantes & non amantes iudicamus. Sic Nazianz. Videant *Caritatis oculo nihil vile.* iamnunc, qui iudicant; quo sensu, odiíne, an amoris ducantur. Ergo caritas & Christianæ mentis sinceritas, nihil non interpretari solet in meliorem partem; eiúsque oculis, vt ait D. Chrys. quæ S. P. Chrys. sunt vilia, apparent pretiosa: & quæ sunt parua, videntur magna. Non erat Dominus ambitionem discipulorum, cùm ad petendas cathedras accesserunt: non tamen iccirco ambitiosos & arro- E gantes compellat, imò excusare videtur, quòd ex ignorantia lapsi fuerint. Ait enim: *Nescitis quid petatis*, Matth. 20. Dormierunt tres, inter reliquos, Matth. 20. Domino dilectissimi, nocte passionis in horto, qui iussi fuerant vigilare & orare. Ergo Dominus vbi inuenit eos dormientes, non acriùs increpat, somnolentos, socordes, inobedientes inclamando: sed infirmitatem carnis tantùm incusat, vt eos excuset. *Sic non potuistis vigilare mecũ: spiritus quidem promptus est, caro autem infirma.* Præterea in *Proximorum vitia excusanda.* his verbis temerariam hominis inaniter de se Matth. 26. præsumentis confidentiam perstringit, vt sic adnotauit

notauit S.Hieron.Hoc aduersùm temerarios,qui quicquid crediderint,putât se posse cõsequi. Itaque quantum de ardore mentis confidimus, tantum de curuis fragilitate timeamus. Hæc Hier. O discamus,obsecro, ab eo, qui mitis & humilis corde : nec in proximos ferinam rabiem distringamus. Omnis quidem res habet duas ansas ; vt trita priscis erat paræmia. Ergo vasculum arripe per illam ansam, quæ ab igne distat, non per eam, quæ cum igni sit proxima, & calore exæstuat,& nigredine fuliginéque fœtet.

S. Bernard.

8. Digna D.Bernardo sententia, sic habet ad nostrum institutum *serm.40.in Cant.* Caue alienæ conuersationis esse, aut curiosus explorator, aut temerarius iudex. Etiamsi perperam actum quid B deprehendas, nec sic iudices proximum, magis autem excusa; excusa intentionem, si opus non potes, puta ignorantiam, puta sobreptionem, puta casum. Quòd si omnem omnino dissimulationem rei certitudo recusat, suade nihilominus ipse tibi, & dicito apud temetipsum : Vehemens fuit nimis tentatio. Quid de me illa fecisset, si accepisset in me similiter potestatem. Hæc Bern. Quæ quàm sint optima, & obseruatu dignissima, nemo non videt. Aduerte tamen huiusmodi doctrinam in iis tantùm habere locum, qui publico, aut pastorali officio atque omni regiminis præfectura carent: aliter enim procedit in iis, qui regunt & præsunt. Addit igitur idem Bernard. C Memento me modò alloqui sponsam, & non amicum sponsi instruere, cui alia ratio est diligentiùs obstruendi, ne quis peccet; & explorandi, an peccet; & emendandi, si peccatum fuerit: à qua sanè necessitate sponsa libera est, soli viuens sibi & ipsi, quem diligit, sponso pariter & domino suo. Hæc Bernard. Quocirca Prælatos & Rectores animarum oportet non modò non conniuere, non dormire, non cæcos esse : sed ita inuigilare, vt toti sint oculati, sapientiáque pollere, quæ per apertos oculos significatur. Ne alioqui si obtusi & insipientes sint, cæci, & duces cæcorum habeantur. Hæc autem sapientia non ea est, quæ in scholis, aut lectione librorum ac- D quiritur, sed quam Spiritus sanctus animæ imprimit; & vir iustus, orando & meditando, & seipsum in conspectu Dei accusando addiscit. Qua satis instructi erant ij, de quibus ita scribit D.Gregor. *Epist.27.ex registro,lib.6.* per compunctionis gratiam fontem sapientiæ intus habent: & meæ siccitatis guttas paruulas suscipere non debent. In paradiso pluuia non fuit; sed fons ascendebat de medio paradisi, qui irrigaret faciem terræ, illæ ergo animæ, quæ per compunctionis gratiam fontem in semetipsis habent, de aliena lingua pluuiam necessariam non habent. Hæc Gregor. Itaque Prælatus (quod similiter de prædicatore dicendum est) fontem in seipso diuinæ gratiæ intus affluentem habere debet; vt subinde ad irrigandos & fœcundandos aliorum animos E effluat. Monuerim denique serpentem callidissimum interdum elaborare, non vt aperiantur oculi Prælatorum, sed vt soporentur etiam dulci quodam somno contemplationis, cui studium omne impendentes debitam sui moneris curam derelinquunt. Quo in argumento egregiè disserit D.Bern. ad locum Cantic. suprà indicatum, hisce verbis : Cælestes administratorij spiritus peregrinanti in terria sponsæ faciunt murenulas aureas vermiculatas argento. Vide autem quomodo illa aliud cupit, & aliud accipit: & nitenti ad contemplationis quietem, labor prædicatio-

Vitia proximorum quomodo sunt tenctanda.

Prælatos oportet esse oculatos.

Fontem diuinæ gratiæ Prælati, & prædicatores habeant.

S.Gregor.

Prælatis solicitudo potior, quàm contemplatio.

S.Bern.

A nis imponitur : & sitienti sponsi præsentiam, filiorum sponsi pariendorum alendorúmque solicitudo iniungitur; neque nunc tantùm accidit illi hoc, sed & alia vice cum sponsi amplexus & oscula suspiraret, responsum est ei, quia meliora sunt verba tua vino, *Cantic.1.* vt ex hoc se intelligeret matrem, atque ad dandum lac paruulis, nutriendúmque filios reuocari. An non res ista quondam in sancto Patriarcha Iacob præfigurabatur, cùm frustratus optatis, diúque expectatis Rachelis amplexibus, pro sterili & decora, fœcundam & lippam inuitus atque ignarus accepit, *Genes.29.* Ita ergo nunc sponsa scire cupiens & inquirens, vbi in meridianis horis dilectus B pascat & cubet; murenulas pro eo reportat aureas vermiculatas argento, id est, sapientiã cum eloquentia; haud dubium quin ad prædicationis opus. Docemur ex hoc sanè intermittenda plerumque dulcia oscula propter lactentia vbera, nec quemquam sibi, sed omnes illi, qui mortuus est pro omnibus, esse viuendum. Sic Bern.

Cant.1.

Genes.29.

Sapientiã cum eloquentia.

SECTIO XI.

Eritis sicut Dij scientes bonum & malum.

C 1. INstat serpens callidè mulierem inducere ad appetendum nouum quendam alium statum, multo liberiorem, in quo apertos illa & maritus habeant oculos, quos Deus in præsenti statu occluserat, ne quid boni malíque sui apertè videant, & in quo perfectam habeant cognitionem rerum, atque adeò videntes ac scientes, non proximè modò ad Deum accedant, sed diuinitatem ipsam sortiti, alteri iam in mundo dij habeantur; quæ omnia tam supra omnem naturam, & humanæ menti apperibilia, vel ex ipso tantùm vetitæ arboris fructu delibato, haud dubiè consequentur. Vnde serpens non obscurè insinuat mulieri Deum parum ipsorum amantem, imò & D auarum, atque inuidum, ideo arboris illius fructum prohibuisse, ne cogeretur tantam excellentiam & sapientiam illis communicare, habérétque suæ diuinitatis illos consortes. *Eritis* (inquit) *sicut dij, scientes bonum & malum.* Ac primò quidem expendendum est in hac promissione diuinitatis nomen illud, *dij*, In quo (ait D. Ambr. *de paradis.cap.13.*) licèt aduertere idololatriæ autorem esse serpentem, eo quòd plures deos induxisse in hominum videatur errorem, quadam serpentis astutia; & hoc fefellit, quia homines sicut dij. Non solùm enim sicut dij esse homines desierunt, sed etiam qui quasi dij erant, quibus dictum est : *Ego dixi, dij estis*, Psalm.81. sui gratiam perdiderunt. Sic Ambros. Rectè Procop. Statim (inquit) diabolus semina spargit impietatis, vt homo credat plures esse deos. Verùm eam im- E pietatem conueniebat ex ore serpentis proferri, vt qui eam sectantur, ei similes comprobentur. Sic illa. Iustin. Martyr. *libro contra gentes*, similiter docet diabolum his verbis pluralitatem deorum inuexisse, iactis consequenter fundamentis ad idololatriam, qua deinde genus humanũ contaminatum aduersùs Deum vnum & verum armauit, quod flagitium omnium grauissimum egregiè appellat Tertul. *lib. de idolol. cap.1.* Principale crimen generis humani, summum sæculi reatum, totam causam iudicij idololatriam. Hanc etiam explicationem commendat D. Chrysost.

Serpens ad diuinitatem inuitat mulierem.

Idololatria serpens inuentor.

S.Ambros.

Psal.81.

Procop.

Iust. Mart.

Idololatria crimen principale

Tertull.

S. Chrys.

in Psal. 13, cuius hæc sunt verba. Quicunque multos deos adorat, dicit: Non est Deus. Multorum deorum amissio, est vnius negatio. S. Paulus *ad Ephes.* 2. dicit gentes spem non habentes, & sine Deo in mundo, & quomodo Ephesij sine Deo, sed propterea sunt impij & sine Deo, quòd cùm multos deos elegerint, ab vno exciderunt. Primus insipiens diabolus; qui insipientiæ fuit primus seminator, qui primus præco deorum: Eritis sicut dij. qui autem multos dicit, vnum negat. Ita Chrysost.

Ad Eph. 2.

Deus non vnus esse non potest.

2. In hoc etiam nititur serpens Dei maiestatem eleuare & imminuere, quippe qui talis Deus sit, qui plures habeat, aut facilè possit habere suæ diuinitatis ac nominis consortes: quod eleganter sic adnotauit Procopius ad hunc locum, *Eritis sicut dij*; non vt Deus, sed vt dij; volens, vt insuescerent, nihil magni sentire de Deo, & vt existimarent eum nec solum esse Deum: posse enim & alios esse talea, qualia ipse sit. Ita Procopius. Adiungit idem inferiùs ad versum, *Ecce Adam quasi vnus ex nobis.* diabolum, cùm sit superbissimus, seipsum velle commẽdare diuinitate etiam præditum. Sic enim ait. Sicut dij (inquit) nimirum seipsum Deum faciens, & apostatarum Angelorum cateruam hoc nomine dignam iudicās. Hæc ille. Quin verò (vt ait D. Chrysost.) semper in augmenta facinorum prosilitur: inducta semel à serpente in orbem deorum multitudine vsque adeò communem, & quasi triuialem cummenit est diabolus diuinitatem, vt & metallis, & lignis, & lapidibus eam attribuerit, quo turpiore piaculo mortales se obstringerent; ac supra omnem modum & mensuram Deus ipse tam abiecta diuinitatis nomenclatura offenderetur.

Serpens Dei maiestatem imminuit.

Procop.

Serpens Deũ se esse fingit.

Idololatria quantum creuerit.

Euenit ergo quod commemorat Clem. Alexand. *ad Gentes.* Maligna (inquiens) & serpens bellua homines affligit, barbarorum ritu puniens, qui dicuntur cadaueribus alligare captiuos, donec cum ipsis quoque putrescat. Hic ergo malus tyrannus quoscumque sibi potuerit vindicare lapidibus, & lignis, & simulachris misero superstitionis vinculo viuos addicens, vnà cum eis sepelit, donec vna cum eis interierint. Ita Clem.

Clem. Alex.

Idololatræ velut viui cadaueribus alligati.

Hinc etiam in aliud atque aliud grauius semper ac fœdius barathrum miseri homines impellente dæmone corruentes, deos (vt ait D. Nazianz. *orat.* 1. *de Theolog.*) sibi condiderunt turpissimis facinoribus claros. item *orat.* 2. vitiosissimi quique vitia ipsa fœdósque affectus deos esse cẽsuerunt, aut certè sub deorum nomine coluerunt, iram nimirum, cædem, libidinem, temulentiam, non æquam, nec honestam hanc scelerum suorum excusationẽ nacti. Idem *in oratione in sancta lumina*, Deos vitiorum patronos effinxerunt, vt peccatum non modò crimine careat, sed etiam diuinum censeatur, ad ea scilicet, quæ pro diis adorantur, defensionis causa confugiens. Hæc Nazianzenus.

S Greg. Naz.

Idololatra turpes homines, ac turpitudines coluerunt.

Idololatra peccatum diuinum fecerunt.

Quia verò tam turpe, & indignum homine rationis participe sapientibus visum est, homines qui fuissent flagitiorum immanitate in terris nobilitati, deos nominari; passímque poëtarum carminibus decantari, Iouis, Veneris, Bacchi, Apollinis, aliorúmque huiuscemodi mõstrorum, adulteria, incestus, meretriciásque turpitudines; aliò diuerterunt plerique Philosophi confringentes iia deorum nominibus, non vitiosos aliquos homines, sed res ipsas naturales coli, sub illa nomenclatura, à quibus nimirum humano generi multa & præcipua emolumenta prouenirent, quales sunt sol, cæterique planetæ, ac sydera, ignis, aër, aqua, tellus &c. vti adnotauit Tertull. 1. *contra Marcionem. cap.* 13. his verbis, Vulgaris superstitio communis idololatriæ, cùm in simulachris de nominibus & fabulis veterum mortuorum pudet, ad interpretationem naturalium refugit, & dedecus suũ ingenio obumbrat. Sic Tertul.

Idololatræ res naturales coluit.

Tertul.

Sed præterquam quòd in hæc philosophandi ratio summa impietas; est insuper stultitia insigniter irridenda. An non puerile est beneficiorum omnium autorem despicere, & ipsamet dona beneficiáque tantùm suspicere? Pueri hoc nonnunquã agunt; famulos qui à patre procul absente munera filiis asportant in paterni amoris testimonium, grauiter excipiunt, complectuntur, iisque gratias habent quàm possunt maximas; de patris autem nomine ac memoria nihil omnino curant. Ita planè habet eorum vecordia, qui solem, stellas, cælum, elementa, reliquas etiam creaturas impensiùs colunt, imò & quod omnem flagitij modum excedit, diuinis honoribus venerantur; nec tamen Deum ipsum agnoscunt, ac ritè colunt; cuius famuli legatíque sunt omnes illæ creaturæ; qui dona omnia beneficiáque hominibus tanquam filiis carissimis per seruos mitit, quæcunque ab ipsis creaturis in mortalium vtilitatem ac voluptatem importantur.

Deus beneficia per creaturas nobis communicat.

3. Igitur mulier promissione serpentis illecta, & (vt aduertit D. Chrysost. *homil.* 16.) spe diuinitatis inflata secum magna quædam concipiebat, atque vt diuinitatem mente imaginata est ad esum properauit. Rupertus eandem ambitionem diuinitatis in muliere agnoscens; Cur diabolus (inquit) ceciderat de cælo, nisi quia superbiendo dixerat: Ero similis Altissimo? Nempe hoc eodem flatu tumida dixit mulier, dixit, inquam, quia putauit, quod comedendo fieret similis Altissimo. Hæc Rupert. D. Bernard. *serm.* 1. *de aduentu Domini*, arbitratur istam Dei similitudinem, quam serpens promisit, & primi parentes appetiuerunt, in eo consistere, vt Verbo diuini, cui appropriatur sapientia, similes illi circa rerum cognitionem euaderent. Sed melle dulcior sic finit oratio Bernardi. Fugite superbiam, fratres mei, quæso multum fugite; initium omnis peccati superbia, quæ tam velociter ipsum quoque syderibus cunctis clariùs micantem æterna caligine obtenebrauit Luciferum, quæ non modò Angelum, sed Angelorum primum in diabolum commutauit. Vnde & protinus inuidens homini, quam conceperat in semetipso, in eo peperit iniquitatem; suadens, vt lignum vetitum gustans fieret sicut Deus, sciens bonum & malum; quid enim polliceris, quid promittis miser: cùm filius Altissimi scientiæ clauem habeat. Imò & ipse sit clauis Dauid, qui claudit, & nemo aperit? In eo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi; tune eos, vt homini præstes, iniquè furaberis? Videris, quia verè iuxta Domini sententiam *Ioan.* 8. mendax iste & pater mendacij: nam & mendax fuit, dicens: Similis ero Altissimo: & mendacij pater, cùm in hominem quoque venenatum suæ falsitatis seminarium effudit, dicens: Eritis sicut dij. Tu quoque, ô homo, si vides furem, curris cum eo? *Psal.* 49. Principes tui infideles, socij furum, *Isai.* 1. vel vt alia translatio habet, inobedientes, & socij furum; reuera enim Principes nostri Adam, & Eua principia nostræ propaginis inobedientes, & socij furum; qui quod Filij Dei est, serpentis, imò diaboli per serpentem consilio surripere tentant; nec dissimulat

S. Chrys.

Mulier diuinitatis spe inflatur.

Rupert.

S. Bernard.

Superbia fugienda.

Superbia malorum angelorum.

Ioan. 8.

Diaboli mendacia.

Psal. 49.

Isa. 1.

Inobedientes infideles.

Adam & Eua fures.

mulat iniuriam Filij Pater, sed continuò; & in ipsum hominem vindictam retribuit, & aggrauat super nos manum suam. Omnes enim in Adam peccauimus, & in eo sententiam damnationis recepimus omnes. Sic Bernard. Bene constat hæc doctrina D. Bern. cum illa Domini voce ad discipulos, & ad omnes consequenter de se ipso loquentis: *Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde*, Matth. 11. Quæ verba explicans D. Gregorius 34. *moral.* 22. dignam suo ingenio ac pietate sententiam profert. Ad hoc enim vnigenitus Dei Filius formam infirmitatis nostræ suscepit, ad hoc inuisibilis, non solùm visibilis, sed etiam despectus apparuit; ad hoc contumeliarum ludibria, irrisionum opprobria, passionúmque tormenta tolerauit, vt superbum non esse hominem doceret humilis Deus. Ita Gregorius. Deseruit igitur ab homine superbus, dum similis Deo esse concupiuit. Deus tandem ipse per summam humilitatem fit homo; eámque in seipso commendat, vt peccator superbia prorsus abiecta humilitatem induens non renouetur modò in hominem, sed in Deum quodammodo euehatur. Subtilis & pulchra est etiam interpretatio Procopij ad hunc modum. Deus cùm fingeret hominem, licèt multarum rerum scientia illum excoluerit, tamen inter cætera sui desiderium ei ingenuit: cuius fomitem vel scintillam diabolus in homine deprehendens, vt eum magis inescaret, & ad vetitum pertraheret, inquit, Eritis sicut dij. quasi diceret: Nunc cùm sitis homines solùm, non poteritis perpetuò cõuersari cum Deo. Sed hoc euenit, vbi in deorum numerum fueritis relati. Sic ille. At non recta via processit mulier, vt familiariter ageret cum Deo: per obedientiam illud assequeretur.

Matth. 11.
S. Greg.
Deus humilis superbum non esse hominem docet.
Humilis in Deum eleuatur.
Procop.

4. Cæterùm operæpretium est adnotare nomen Hebræum, quod hîc ponitur, *Elohim*, vt iam ex commentariis in primum caput aperte colligitur, pluralis esse numeri, Deúmque significare; deinde accipi solitum pro iudicibus, Principibus, Potentibus, Angelis. Interpres sequitur LXX. qui vertunt θεοὶ dij; Chaldæus Principes. Quapropter si fontem Hebrææ linguæ respicias, non adeò liquidò constat Euam appetiuisse similitudinem diuinitatis, vt scilicet alteri essent dij, cùm pariter intelligi possit promisisse serpẽtem, vt forent sicut Angeli, sicut Principes, sicut iudices. Quòd si adhuc tibi perplaceat diuinitatis similitudinem à serpente promissam fuisse, non proinde tamen dixeris Adam adeò insanisse, vt existimaret ex esu illius pomi futurum, vt Deus ipse euaderet; hoc enim apertè pugnat cum admirabili illa sapientia, qua fuerat à Deo nobilitatus: at illam tam temerariam diuinitatis appetitionem ex pomi esu enascituræ, quis quæso, vel caudex, aut truncus animo posset concipere? tum maximè; quia, vt certum est, autore D. Paulo: *Vir non est seductus*, 1. Timoth. 2. Insignis autem seductio foret, si vir promittendi diuinitatem diabolo cederet, fierique posse statueret, vt homo pomum vetitum comedens in Deum eueheretur. At mulier ex Pauli oraculo est seducta. Hæc enim cùm simplicioris esset ingenij, & sapientiæ dotibus, non ita sicut Adamus prædita, non mirum est si facilius auditam diuinitatis similitudinem consequi posse arbitraretur, tam miráque dignitate futura exultans ab statu mentis integro paulatim decideret, vt consequenter in tam vana prorsúsque ridicula, imò & impossibili pollicitatione discutienda, & dignoscenda mentis aciem nequaquam collocaret. Ac nullibi quidem certior casus, proiectior temeritas, apertioráque videntur stoliditatis signa, quàm vbi superbia in mentem alicuius subintrauit: iccirco enim regius Vates Dominum precatur: *Non veniat mihi pes superbiæ*, Psal. 35. Pedem, non caput, sibi pertimescit, quia superbus pedem habet; vt alios proterat, vtque ipse cadat, caput verò, quo se dirigat, non habet; sed audi D. Ambros. *ibidem*. Non veniat mihi pes superbiæ, id est, non in superbiam incidam. ideo pes erat superbi, quia caput non tenet, oculi enim sapientis in capite eius, *Eccles.* 2. Non mirum ergo si errat vestigium vbi oculus non habetur. Nescit stare superbia; & si ceciderit, non nouit resurgere. Dicitur enim: Ibi ceciderunt qui operãtur iniquitatem, expulsi sunt, nec potuerunt stare. Hæc Ambros. Eleganter idem Ambros. *lib. 4. in Lucam*, seruari putat eundem ordinem à Christo Domino in persuncendis tribus diaboli tentationibus in deserto, quem ipsemet serpens obseruauit in tentandis ac subruendis primoribus nostri generis parentibus: vbi consequenter de ambitione mulieris diuinitatem expetentis grauiter (vt solet) disseruit. Cernis (inquit) vetusti erroris vincula, suis resoluta vestigiis; vt primò gulæ, secundò facilitatis, tertiò ambitionis laqueus solueretur. Pellectus est enim Adam cibo, & in locum interdictæ arboris sententiæ facilitate transgressus. Temerariæ quoque ambitionis crimen incurrit, dum similitudinem diuinitatis affectat; & ideo priùs Dominus veteris nexus soluit iniuriæ, vt nos iugo captiuitatis excusso vincere crimina Scripturarum præsidio disceremus. Quòd si Dominus Iesus propria non desiderauit, tu aliena cur quæris? Si creator omnium seculi gloriam subeundæ paupertatis virtute contempsit, cur tu fastidias, quòd natus es; appetas quod indebitũ est? Caue insidias, caue fraudes, & hoc ipso, quòd ad subruendum hominem totum versuta diabolus mundum fraude concutiat, totius seculi pugnet illecebris, eius tibi blanditiæ plus cauendæ. Non Euam cibus inflexerat, non mandatorum destituerat obliuio, sed promissi honoris ambitio illecebrosa decepit; quæ si solum Dominum adorare voluisset, indebita non quæsisset; & ideo remedium datur, quo telum ambitionis obtundas, vt soli Domino seruias; caret enim ambitione religiosa deuotio. Hactenus Ambros.

Psalm. 35.
Superbia errores inducit.
S. Ambr.
Eccles. 2.
S. Ambr.
Christus à diabolo tentatus diabolo technas dissoluit.

5. Hoc vt vides, sicuti primum exortu, sic nocendi facultate vitium principale generis humani semper extitit, meritò dicitur a D. Chrys. tyrannus, quippe hominem gloriæ & honoris auidum grauissimè perurgeat, victúmque vsque adeò premit, vt infelix homuncio, pro honoris excellentia, nec homines, nec Deum vereatur, iura conculcet omnia, mortémque ipsam, cùm animæ, tum corporis libenter pro gloria mundanæ vanitatis appetat. Neque verò est, qui se abscondat à calore eius: sic enim longè latéque vagatur ambitionis flamma, omnia peruadens, atque adurens, vt etiam procul à seculo positos ambitionis vel aura, vel flamma, vel fumus attingat. Quàm verò periculosa sit ambitio, & quanta cum vigilantiæ sedulitate, atque animi contentione fugienda, ostendit D. Ambrosius *in 4. Luc.* his verbis. Si is qui Deum quærit, propter fragilitatem carnis, & mentis angustias sæpè tentatur; quanto magis qui seculum quærit, obnoxius est? atque hoc ipso perniciosior ambitio, quòd blanda quædam est conciliatricula dignitatum,

Ambitio tyrannica.
Ambitio etiam religiosos attingit.
S. Ambr.

gnitarum, & sæpè quos vitia nulla delectât, quos nulla potuit mouere luxuria, nulla auaritia subruere, facit ambitio criminosos. habet enim forensem gratiam, domesticum periculum, & vt dominetur alijs, priùs seruit; cumatur obsequio, vt honore donetur: & dum vult esse sublimior, fit remissior, cùm in ipsa potestate quod præcellit alienum sit; legibus enim imperat, sibi semit: dicet fortassè aliquis, quia solus qui malum fecerit, timet: tamen qui mare nauigat, plus timet: econtrà in immobili terrarum statione consistens, non solet timere naufragium: at si mobile conscendat elementum, frequentioribus obnoxius fit periculis. Fuge ergo seculi mare, & naufragium non timebis, etsi frequenter arborum vertices spirantium verberent flabra ventorum, solidatis tamen radicibus nullos occasus est. At in mari furentibus ventis, etsi non omnium naufragium, omniū tamen periculum est. Ita etiam aduersis flatibus nequitiæ spiritalis, nullus in arena, vel in salo tutus est; & naues Tharsis vehementi sæpè spiritu conteruntur. Sic Ambrosius. Hæc igitur nostri mali prima labes, parentum superbia, quam cum lacte imbibitam accepimus à matre communi Eua; quod quidem patrimonium quasi testamento legauit filiis primus pater Adam. Nec est communis latiùsque malum, nec superatu difficilius; contrà verò humilitatis vel ipsum nomen mortalibus semper inuisum C extitit, nec planè inter homines, aut quid esset humilitas intelligeretur, aut ipsa met amaretur, nisi Deus factus homo exinaniret semetipsum; quod præclarè demonstrat D. Aug. *concion. 5. in Psal. 33.* Omnis (inquit) mortalitas hominum superbia tumescat, etsi existeret aliquis humilis vir in spiritu, sicut erant Prophetæ & Patriarchæ, dedignabatur genus humanum imitari humiles homines. Ne ergo dedignaretur homo imitari hominem humilem, Deus factus est humilis, vt vel sic superbia generis humani non dedignaretur sequi vestigia Dei. Hæc August. quibus magnopere pungit humanam elationem; sic enim intimis adhæret visceribus excellentiæ, humilitas vt nemo h m lis esset, nisi humilitatem honoratam videret; respueret enim humo humilitatem, nisi Deum humilem imitaretur, nulla maior in mundo dignitas, nullus speciosior honor, quàm humilitas, postquam se Deus humiliauit, saltem igitur propter diuinos honores, quibus est à Deo humilitas affecta, humiles esse contendamus.

Ambitio quā sit periculosa.

Superbia primum & com mune malum.

S. Aug.

Humilitatem Deus homo docuit.

Humilitas honorata à Deo.

6. *Signum magnum apparuit in cælo, mulier amicta sole & luna sub pedibus eius*; dicitur Apoc. 12. grande inter homines miraculum. Mulier, Virgo (inquam) Dei mater, in quam Spiritus sanctus superuenit, & cui virtus Altissimi obumbrauit: sole ipso diuinitatis vndique circumfusa; hæc verò tanta, & supra omne quod Deus non est, Virgo euecta, lunam pedibus terit, atrogantiam, vanitatémque mundi; & vt clariùs cum Bernardo dicam, signum magnum apparuit, humilitas honorata, mater Dei, & ancilla Domini: talisque decebat, vt esset, quæ (autore D. Ambros.) humilem Deum paritura erat. Cùm Christum audit Augustinus, humilitatem audit commendari. Similiter dixerim, cùm Mariam Dei matrem audio, ancillam Domini audio, & humilitatem video prædicari. Sed mihi adhuc videtur longè maius apparere signum; solem videlicet Dei verbum sub pedibus hominum iacere; atque adeò sub pedibus illius aibectum Iudæ proditoris (quando

Apoc. 12.

B. Maria humilitas miraculosa.

S. Ambr.

Humilitas Christi admirabilis.

A in cœna lauit pedes discipulorum) qui omnium quos terra vnquam peperit, aut in posterū paritura est, abiectissimus mortalium fuit. Quod tam stupendum humilitatis Christi signum admiratus D. Hieron. rectè intulit. Quantumcunque te humiliaueris, humilior Christò non eris. Meritò exclamat D. Bernard. *serm. 1. in Epiphan.* O humilitas virtus Christi, quantum confundit superbiam nostræ vanitatis! scitè admodum dixit Eliu apud Iob 36. *Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram.* Sed heus tu, ô Eliu, quid mirum si magnus Deus suæ maiestatis magnitudine humanam scientiam & intelligentiam exuperet? longè maius prodigium, quòd Deus humilis, & humilitatus vincat scientiam nostram; multo enim B minus admiror cùm Deum nescio, quia se altiùs eleuat, quàm quia se humiliùs abiicit; plus stupeo, cùm Deus præ humilitate exinanitus à meis oculis disparet; quàm cum præ altitudine suæ maiestatis cō subuehitur, quo nec visus, nec scientia mea pertingit. Maius denique signum Dei humilis profunditas, quàm Dei altissimi magnitudo. Discamus ergo non ab Adam & Eua, sed à Iesu & Maria, Deo & Dei matre, quia mites sunt, & humiles corde, & inueniemus requiem animabus.

S. Hieron.

S. Bernard.

Iob 36.

Deus admirabilior in humilitate, quā in maiestate.

7. Porrò autem istam similitudinem Dei, quam diabolus pollicetur, Moyses ipse videtur restringere ad boni & mali scientiam, hoc est, ad perfectissimum rerum omnium cognitionem, quæ illo idiotissimo (scire bonum & malum) significatur, vt probat egregiè noster Delrio. Sensus igitur erit; tam exactam omnium omnino rerum scientiam consequimini post esum huiusce fructus; vt dij quidam sapientissimi habeamini. Benè adnotatum est *in Glos. interlin.* oculos cordis vult claudere, vt carnalea aperiat; promissione altitudinis, & scientiæ decipit simplices. O infelix (ait Rupertus) oculorum apertio, qualis illa, qua reuelati erunt oculi impiorum, quando, vt scriptum est *Sapient. 5.* violentes turbabuntur timore horribili; & mirabuntur in subitatione D insperatæ salutis, & gementes præ angustia spiritus dicent intra se pœnitentiam agentes: Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum, & in similitudinem improperij, nos insensati. Ita Rupert. Sed ô infelicissimam scientiam boni & mali, quam miseri concupierunt, & miseriores acceperunt! an non satius illis & nobis foret nescire, quàm scire? Noli altum sapere, sed time; monet Apostolus 1. Corinth. 11. *Dico omnibus, non plus sapere, quàm oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem*, cap. 12. Græcè *σωφρονεῖν* mentis sanitatē, vbi Theodor. Docet (inquit) superbiam esse morbum mentis: suum autem Dominū est imitatus. Dominus enim eos, qui humilitatē possederint, primos esse beatos pronunciauit: *Beati pauperes spiritu, quoniā ipsorum est regnum cælorum.* Math. 5. hanc autem omnibus legem statuit, & diuitibus, E & pauperibus, & seruis, & dominis, & viris, & mulieribus; hoc enim significat illud, *omnibus*: docet etiam mensuram, ad quam vsque de se sentire oportet. Vnicuique (inquit) sicut Deus diuisit mensuram fidei. Hactenus Theodor. Caiet. vim Græcæ linguæ exprimit his verbis. Non supersentire, quàm oportet sentire, sed sentire ad modestum esse. Deinde perdoctè commentator (vt solet) ad hunc modum. Non dicit Apostolus supersentire de seipso, aut de alio, vt intelligamus in omni materia non esse supersentiendum, & ad quid referatur præpositio *super*, explicat

Delrio.

Scientiam rerum promittit serpens.

Gloss.

Rupert.

Sapient 5.

1. Cor. 11.

Superbia morbus mentis.

Theod.

Math. 5.

Caiet.

Modus in sentiendo præscribitur.

eat ipsemet subiungēdo, *quam oportet sentire*, hoc est, quàm exigit donum, officium, ministerium & huiusmodi, sed sentire vsque ad modestum esse. Ecce limes, vt cogites, sentias & iudices infra limites modestiæ tibi cōgruæ. Si dixisset, *ad modestiam*, latior relinqueretur campus; sed dicendo, *ad modestum esse*, arctat ad modestiam cuique congruam. Aliquid enim est modestum viro, quod non esset modestum mulieri; & aliquid est modestum doctori, quod non est modestum discipulo. Ita Caiet. Ac tametsi hæc sentiendi modestia, siue moderatio, omnibus cuiuscunque ordinis, generis ac sexus ab Apostolo commendetur, mulieribus tamen præcipuè; quæ cùm sint infirmioris ac leuioris naturæ, certiùs & grauiùs periclitari solent, vbi curiosa mentis indagine contendūt, aut per se inquirere, aut ab aliis ediscere, quæ muliebrem intelligentiam excedunt, eóque tandem, inani studio miserè inhiantes, deueniunt, vt & onerétur peccatis, & oneratæ peccatis inseruiant pro serpentibus diaboli, diabolique ministris, vt turpitudines serant, hæreses disseminent, hominésque, vel ad praua dogmata, vel ad prauos mores sequendos irretiant.

Mulierum curiositas.

Mulieres administra scelerum.

8. Huiusmodi erant illæ, de quibus Paulus 2. Tim. 3. *Ex his sunt, qui penetrant domos, & captiuas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur variis desideriis, semper discentes, & nunquam ad scientiam veritatis peruenientes.* Ad quem locū egregium habes cōmentarium nostri Magaliani. Igitur rectè admonet Eccles. 7. *Non plus sapias, quam necesse est.* At quem non pudeat supersentire, quàm oportet, cùm audiat regem illum, & vatem Dauid de seipso tam humiliter, & sentire, & loqui, in Psalm. 130. *Domine, non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei, neque ambulaui in magnis, neque in mirabilibus super me.* Theodoretus interpretatur, in magnis. Symmachus, in maiestatibus, Aquila verò, in magnificentiis. In mirabilibus alij, siue in transcendentibus. Hoc est, meipsum metiebar, & quæ me excedunt, non aggressus sum. Deinde verò Dauid sibi grauem animi molestiam ac pœnam imprecatur ni hoc verum sit, quod de sua humilitate prædicauit. Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam, sicut ablactatus est super matre sua, ita retributio in anima mea. Theodoretus prosequitur. Porrò Symmachus; nisi dignam censui & comparaui animam meam infantulo à lacte depulso apud matrem suam, sic retribuatur animæ meæ. Si non (ait) te timui, & meipsum tibi subegi instar ab vbere depulsi, suámque matrem verentis; sed altam habui mentem, obsecror, vt eandem remunerationē consequar. Bene Theodoretus, sed fortasse aptior sensus est, si verum non dixi de mea humilitate, imò si vel oculos, vel cor, vel mentem ipsam supersentiendo, quàm oportet erexi; tu Deus omnium mearum actionum & cogitationum testis & arbiter, sic in me irascaris, vt me priues tuarum, quibus alor & pascor, voluptatum dulcedine, plurémque miser, & doleam, sicut infantulus à lacte semotus, quē mater in sinu & in brachiis fouet, & mœrentem solatur, dum lactis, quo priustus ingemit, præteritas delicias frustrà suspirat. Vide Cardin Bellarmin. Pulchra etiam interpretatio S. Hieron. quæ Dauidis humilitatem, ac Dei filius desiderium commendat, est huiusmodi. Domine non est, &c. Sed in contritione, & humiliatione cordis obtuli tibi sacrificium acceptabile. Neque elati, &c. vt transitoria concupiscerent & caduca. Neque ambulaui, &c. quæ magna, mirabilia videbantur hominibus, in his non incessi, ne me opprimerent. Si non humiliter, &c. humilis quidem est corde, sed excelsus est sensu. humiliter sentiebam in seculo, sed animam meam exaltaui in cælo. Sicut qui ablactatus est, &c. nihil in se puerile sentit: quia cibum lactis excedens, ad perfectum peruenit virum; illo nunc pane, qui de cælis aduenit, alì exorat. Sic Hieronym. Vide nunc etiam Dauid puerilia legis Mosaicæ fastidiens, pane sacrosanctæ Eucharistiæ iam adultus & maturus vesci desideret? Cesset iam legis lac, & nutriamur pane vitæ. Operæpretium duco attexere quæ disertissimis verborū sententiis scribit D. Greg. 24. *moral. cap.* 7. & 8. Quod (inquit) in paradiso egit, hoc quotidie antiquus hostis agere non desistit. Verba quippe Dei de cordibus hominum molitur euellere, atque in eis ficta promissionis suæ blādimenta radicare, quotidie hoc quod Deus minatur, leuigat; & ad hoc credendum, quod falsum promittit, inuitat. Falsò enim pollicetur temporalia, vt mentibus hominum ea supplicia leuiget, quæ Deus minatur æterna. Nam cùm præsentis vitæ gloriam spōdet, quid aliud dicit, quàm gustate, & eritis sicut dij, ac si apertè dicat: temporalem concupiscentiam tangite, & in hoc mundo sublimes apparete. Et cùm timorem diuinæ sententiæ amouere conatur, quid aliud loquitur, quàm id quod primis hominibus dixit: Cur præcipit vobis Deus, vt nō comederetis de omni ligno paradisi? sed quia diuino munere redemptus homo iustitiam recepit, quam dudum conditus amisit: robustiorem se iam contra blandimenta callidæ persuasionis exercet, quia experimento didicit, quantum obediens esse debeat præcepto; & quem tunc eo ipsa duxit ad pœnam, nunc pœna sua restringit à culpa; vt tanto magis delinquere metuat, quanto cogente supplicio, & ipse iam quod perpetrauit, accusat. Ita Gregor.

S.Hieron. Gaudia cælestia timet sibi auferri Dauid.

S. Gregor.

Merito Christi fortiores contra diabolum.

9. At est, quid ampliùs discutiatur; cur scilicet serpens Euam contra Deum eiúsque præceptum instimulans; ac demum ad decerpendum & comedendum arboris interdictæ fructum inuitans, non de singulari tantùm, sed de plurali numero loquatur: vobis, vesceremini, comederitis, oculi vestri, eritis, scientes? Ac primò quidem certum est serpentem in eo maximè laborasse, vti Adam comederet, peccarétque. Sciebat enim, cùm ille & vir & caput esset, & pater generis humani futurus, quicquid peccasset Eua, si tamen Adamus non transgrederetur Dei præceptum, ab statu felicissimo innocentiæ ac iustitiæ originalis, nec Adamum ipsum, nec ab ipsis proseminatum genus hominum fuisse casurū; quæ doctrina communis est inter Theologos. Deinde ostenditur astutia serpentis; nihil enim con molitur; vt, quia victoriam suam in peccato Adami collocatam esse nouit, mulier inani promissione illecta suum pariter virum inducat ad comedendum; persuasum enim serpenti est à se deceptam mulierem fore aptissimum instrumentum ad decipiendum maritum, tantam iam inde à primo exortu vtriusque sexus humani vim diabolus esse cognouit in muliere ad inflectendum & impellendum virum, vtram in partem ipsi libuerit. Certum est enim illud D. Cypriani: Etiam de magnis & fortibus viris vna fœmina, & delicata fragilitas magnos solet agere triumphos. Hinc enim est, quòd hæretici serpentes non primo illo minùs callidi & truculenti ad debellandam catholico

Adami peccatum, non Euæ, hominū genus perdidit.

Mulier decipiendo viro aptissima.

S.Cyprian.

Mulieres arma hæreticorum.

tholicorum fidem primum suis è castris agmen educunt fœmineum, quo in aciem erumpente partam iam sibi victoriam canunt, quod ex D. Hieron. contra Pelagianos potissimùm disces. Simon (inquit) magis hæresim condidit adiutus auxilio Helenæ meretricis. Nicolaus Antiochenus omnium immunditiarum repertor, choros duxit fœmineos. Marcion quoque Romam præmisit mulierem ad maiorem lasciuiam. Arius vt orbem caperet, sororem Principis ante decepit. Hæc Hieron. Pulcher est ad præsens institutum locus ille *Iud.* 14. vbi propositionem obscuram, & ænigmaticam, quam Sanson Philistæis soluendam proposuerat, cùm illi nequaquam essent soluendo, subornantes demum vxorem illius, per eam, cui maritus precibus ac lacrymis victus aperuerat, didicerunt. Ergo (inquit) D. Ambr. *Epist.* 70. *ad Vigilium*, inuictus certè animas muliebribus emollitus blanditiis aperuit propositam quæstionem. Emphaticè dictum subinde est à Sansone: Si nō arassetis in vitula mea, non inuenissetis propositionem meā. vocat mulierem vitulam, ob muliebrem insolentiam, vt volunt Lyra & Hugo; ego verò agnosco in vitula præsertim arandi morus quoddam, & longè subtilius. Vt enim vitula dum arat, altiùs adacto vomere tellurem findit in sulcos, & glebas, & cespitibus innatas radices herbásque rūpit & comminuit; ita planè se habet vis muliebris ingenij, nihil nō arat mulier, sulcat, disrumpit, cōminuit, quamcumque, vel Deo, vel diabolo subinde seminatoro terram etiam ex aspera ac perdifficili facilem, emollitam excultámque reddit: magna vis fœminæ ad peruincendum virum.

S. Hieron.

Iudic. 14. *Sanson victus à muliere.*

S. Ambr.

Mulieris vis ad peruincendum virum.

In B. Maria quiescendum.

10. Sed, vt quis mœrore aliquo affectus oculos in lætiora deflectit, velut in prata floribus distincta nemora pulcherrimis arboribus consita, vbi fontes ebulliunt, quà riuuli perlabuntur, & auiculæ cantillant. Sic planè oportet, vt dum quis scribit, aut contemplatur serpentis dolos, fœminarum insidias, & earundem interitus; Euæ denique infaustos cum serpente successus; animus à conspectu tot malorum se auertat tantisper certè, dum Virginem Dei matrem tota mente recolit, vbi oculus, animus, sermo, stylus conquiescet. Nec enim post Deum aut lætius, aut amœnius, aut pulchrius, aut dulcius quicquam, vel esse, vel fingi potest. Nun iam Euam intueor, ne doleam; non serpentem, ne timeam. totos ad se rapit oculorum animorúmque obtutos illa mulier miraculorum omnium maximè nouum, vt vocat D. Damasc. liceátque nihil dicere, quod (vt tradit Surius *tom.* 7.) dictitabat D. Bernard. captus sum amore beatissimæ Virginis, & matris Dei Mariæ quam semper amaui, in qua post Deū omnes meæ spes collocatæ sunt; illam vnicè diligo, illam inquiro, illam videre concupisco: hæc est amica illa mea, & spes meà purissima Virgo. Porrò si non arasset in vitula Adami, profectò non Adamum decepisset diabolus; vitula sub iugum à diabolo ducta prima mulier infelicem fecit arationem, segetem malorum omnium. Vitula Dei Virgo beatissima felicissimè inarauit sacrosanctum Dei Patris pectus, quo reuelato Verbum ipsum, Dei Filium detexit, hausit, & in suo virginali vtero vestitum carne, manifestum oculis hominum ac videndum exhibuit. inarauit mortalium corda, vt omni duritie prorsus emollita Dei Verbum hominem factum susciperent, & noua subinde bonorum omnium gratiarum, cælestiúmque donorum seges in mundo pullulat. Audeo dicere (supposita lege, ac decreto tuo) si non arasses, ô Deus in vitula nostra, nostri sanguinis & naturæ consorte virgine, non inuenisses salutem nostram, nec tuam in nobis misericordiam & gloriam, quæ tibi ex vita & morte Christi Iesu filij tui redūdauit: electorum segetem seruorum tibi fidelium, virginum martyrum innumeros thesauros, quos modò possides, non inuenisses. Si non arasset homo in vitula Dei, matre Dei, non inuenisset peccatorum veniam, spem præmiorū, à periculis liberationem, in malis perfugium, vitam, atque beatitudinem. Etenim vt piè disertéque loquitur Hailgrinus ad illa verba Cant. 8. *Si ostium est, compingamus illud tabulis cedrinis.* Beata Virgo ostium est in Ecclesia, quæ malignis obsistit spiritibus, ne ad deuotos suos intrent, & accedant sicut volunt. Adde, & per quam Deus ad homines egreditur, & homines ad Deum ingrediuntur. Sic enim Virginem inducit loquentem D. Augustin. *serm.* 2. *de Natali.* Porta facta sum cæli, ianua facta sum filij Dei, illi facta sum ianua clausa, qui post resurrectionem ingressus est per ostia clausa. Sic Aug.

Ergo B. Mariam assiduè prosequi.
Surius.
S. Bernard.

B. Maria vitula ad nihil non peruincendū.

Hailgrin. Cant. 8.
B. Maria hominibus quasi salutaris.

S. Aug.

SECTIO XII.

Vidit igitur mulier.

1. VIdit igitur, & periit mulier quanto sibi & viro ac filiis illa felicior, si oculis orba non vidisset? aut certè iam tunc mater viuentium, imò & morientium, fœdus cum suis oculis pepigisset, vt ne cogitaret quidem de ligno vetito, quod multos post annorum cursus ille sanctissimus Iob præstitit, cùm ait: *Pepigi fœdus cum oculis meis, vt ne cogitarē quidem de virgine*, c. 31. Quem locum accuratissimè commentatur D. Greg. *moral.* 21. *cap.* 2. attexam etsi longiusculum commētarium, quippe in quo perstringitur oculorum Euæ incauta & curiosa libertas. Sic igitur orditur. Cùm sit inuisibilis anima, nequaquam corporearum rerum delectatione tangitur, nisi quòd inhærens corpori, quasi quædam egrediendi foramina eiusdem corporis sensus habet. Visus quippe, auditus, gustus, odoratus & tactus, quasi quædam viæ mentis sunt quibus foras veniat, & ea quæ extra eius sunt substantiam, concupiscat. Per hos etenim corporis sensus, quasi per fenestras quasdam exteriora quæque anima respicit, respiciens concupiscit. Hinc etenim Ieremias ait cap. 9. *Ascēdit mors per fenestras nostras, ingressa est domos nostras*; mors quippe per fenestras ascēdit, & domum ingreditur, cùm per sensus corporis concupiscentia veniēs habitaculum intrat mentis. Quo contrà hoc de iustis per Isai. dicitur cap. 6. *Qui sunt hi, qui, vt nubes volant, & quasi columbæ ad fenestras suas?* Iusti namque volare vt nubes dicti sunt, quia à terrenis contagiis subleuantur; & quasi columbæ ad fenestras suas sunt, quia per sensus corporis exteriora quæque intentiùs non respiciunt rapacitatis, eósque foras non rapit concupiscentia carnalis. Quisquis verò per has corporis fenestras incautè exteriùs respicit, plerumque in delectationem peccati etiam nolens cadit, atque obligatus desideriis incipit velle, quod noluit. Præceps quippe anima, dum antè non prouidet, ne incautè videat quod concupiscat, cæca pòst incipit desiderare, quod vidit. Hæc B. Gregor.

Iob 31.

S. Greg.
Oculorum incauta libertas.

Ierem. 9.
Anima per sensus foras egreditur.

Isai. 6.

2. Expen

2. Expende inſuper, quod ſubtiliter à ſanctiſſimo Pontifice adnotatum eſt, iuſtorum animas eſſe velut columbas, de quibus Iſaias, quæ ad feneſtras ſuas aſſident, ad ſenſus, inquam, corporis, per quos ad animam fit rerum, quæ percipiuntur, obiectarum transfiguratio, ſunt columbæ lacteo candore albicantes, tantúmque abeſt, vt viſa, aliíſque obiecta ſenſibus ſuo contaminent dedecore, aut certè ab illis polluantur, vt & nihil in ſe ab exterioribus impreſſum admittant nigrum ac putidum; atque adeò cuncta quæ ſeſe offerunt ſenſibus, niueo liquore perfundant. Omnia enim munda mundis. Columbæ ſunt mites ac placidæ, pro ſuis feneſtellis excubant; non autem accipitres, aut conſimiles de rapacium & carniuorarum alium genere domi conſiſtere, latiéque in angulo neſciæ aues, ſed foras eductæ toto peruolitant aëre, emiſſitios circumquaque oculos exeruoi, carnem vel quamlibet putidam vnraturæ. quo ſanè typo, turpium & voracium animarum inexaturata libido mirabiliter adumbratur. Procedit vlteriùs: Sanctus autem vir, qui acceptis corporis ſenſibus, velut ſubiectis miniſtris, quidam æquiſſimus iudex præeſt, culpas conſpicit antequam veniant, & velut inſidianti morti feneſtras corporis claudit; dicens: Pepigi fœdus, &c. Vt enim cogitationes cordis caſte ſeruare potuiſſet, fœdus cum oculis pepigit, ne priùs incautè aſpiceret, quod poſtmodum inuitus amaret. Valde namque eſt graue, quod caro deorſum trahit, & ſemel ſpecies formæ cordi per oculos illigata, vix magni luctaminis manu ſoluitur. Ne ergo quædam lubrica in cogitatione verſemus, prouidendum nobis eſt; quia intueri non decet, quod non licet concupiſci. Vt enim munda mens in cogitatione ſeruetur, à laſciuia voluptatis ſuæ deprimendi ſunt oculi, quaſi quidam raptores ad culpam. Neque enim Eua lignum vetitum contigiſſet, niſi hoc priùs incautè concupiſceret. Hinc ergo compenſandum eſt quanto debeamus moderamine erga illicita viſum reſtringere nos, qui mortaliter viuimus, ſi & mater viuentium per oculos ad mortem venit. Hinc etiam ſub Iudææ voce, quæ exteriora videndo concupiſcens bona interiora perdiderat, Propheta dicit: *Oculus meus deprædatus eſt animam meam.* Concupiſcendo enim viſibilia inuiſibiles virtutes amiſit. Quæ ergo interiorem fructum per exteriorem viſum prodidit, per oculum corporis pertulit prædam cordis. Vnde nobis ad cuſtodiendam cordis munditiam, exteriorum quoque ſenſuum diſciplina ſeruanda eſt. Nam quantalibet virtute mens polleat, quantalibet grauitate vigeat, carnales tamen ſenſus puerile quiddam exteriùs perſtrepunt, & niſi interioris grauitatis pondere, & quaſi iuuenili quodam vigore refrænentur, ad fluxa quæque, & leuia mentem eneruem trahunt. Hæc omnia Gregorius. Ex his videas quanta cum diligentia vigilandum ſit, ne per oculos, dum incautè circumſpiciunt, mors & perditio ſubintrent. Mirum enim eſt quàm velociter ab oculis ad mentem, à viſu ad cogitatum tranſcurrat ſerpentis fallacia; cùm vel ipſe ſanctiſſimus Iob, non alio cum ſenſu è quinque omnibus corporis, ſed cum oculorum tantùm aſpectu fœdus pepigerit, & vſque adeò ſibi ab oculis pertimuerit, in quibus ſciret ipſam, quæ momento ſequitur, cogitationem contineri, vt nihil eum oculis paciſcens, mentem ipſam nefariis ſubinde perturbationibus concuſſum iri pro certo habuerit. Obiter hic adnotauerim illam perfectiſſimam munditiam ſancti Iobi, qui vel à longè peccatum, ſerpentiſque dolos proſpiciens, ad feneſtras oculorum accurrens, excubias vigilantiſſimus agebat, nequid per oculos inordinatum ac turpe ad interiorem animæ receſſum penetraret, iam tunc clariſſimus ac ſanctiſſimus ex gentili populo Vatea in ſeipſo puritatē legis Chriſtianæ obſeruabat, quod eleganter D. Gregorius loco indicato proſequitur. Sciebat (inquit) per ſancti Spiritus donum quòd redemptor noſter veniens legis præcepta tranſcenderet, & ab electis ſuis non ſolùm luxuriam carnis, ſed etiam cordis aboleret, dicens: *Scriptum eſt: Non adulterabis. Ego autem dico vobis, quòd omnis qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo,* Matthæi quinto. Per Moyſem quippe luxuria perpetrata, per auctorem verò munditiæ luxuria cogitata damnatur. Hinc eſt enim quod diſcipulis primus Eccleſiæ Paſtor dicit: *Propter quod ſuccincti lumbos mentis veſtræ, ſobrij perfectè ſperate in eam, quæ offertur vobis, gratiam.* Lumbos enim carnis ſuccingere, eſt luxuriam ab effectu refrænare; lumbos autem mentis ſuccingere, eſt hanc etiam à cogitatione reſtringere. Hinc eſt quod Angelus, qui Ioannem alloquitur, zona aurea ſuper mamillas cinctus eſſe perhibetur, *Apocalypſis primo.* Quia enim teſtamenti noui munditia etiam cordis luxuriam frænat; Angelus, qui in eo apparuit, in pectore cinctus venit. Quē bene zona aurea ſtringit, quia quiſquis ſupernæ patriæ ciuis eſt, non tam timore ſupplicij, ſed amore caritatis immunditiam deſerit. Ita Gregorius.

Anima iuſtorum circa exteriora nec polluunt, nec polluuntur.

Oculi laſciui ſimiles rapacibus auibus.

Iob 31.
S. Gregor.
Iuſtus eſt iudex ſenſuum.

Oculos ſequitur cor.

Oculorum cuſtodia neceſſaria.

Eua, quia vidit perijt.

Ierem. 3. Thren.

Senſus pueriliter perſtrepunt.

Oculi præ cæteris obſeruandi.

Iobi munditia.

S. Gregor. *Legis Chriſtianæ perfectio.*

Matth. 5.

1. Petr 1. *Caſtitas in cogitationibus.*

Apocal. 1. & 15.

Amore Dei ſeruanda caſtitas.

A B C

3. Vidit igitur mulier prima ſcilicet, eáque fortiſſima in oculis tentamenta conſiſtunt. Ac proinde ad muniendos iſtos humani caſtelli aditus (vndique enim ab hoſtibus obſidemur, ac perpetuò pulſamur) quà fortior bellantium cuneus inuadit, & periculoſiora iacula vibrantur: D cura omnis, & ſedulitas etiam ad primum oculi attactum adhibenda eſt, ſemel enim occupato aditu oculorum tota intus peruincitur acies, debellatur vis, opes expoliantur. Nam, vt egregiè ait D. Chryſoſtomus *homilia decimaquinta ad populum Antiochenum.* Propter breuem viſus voluptatem, diuturnum quendam & continuum dolorem ſuſtinemus. Contrà verò ad ſanandos turpi amore æſtuantium, vel iam deploratos morbos, nullum præſentius, vt experientia teſtatur, remedium ſolet adhiberi, quàm ſi oculus intueri deſinat, quod animum delectat. Vnde certum eſt illud Bernardi *ſermone quinto in feſto omnium Sanctorum,* Vulgò dicitur, quòd non videt oculus, cor non dolet. Lege obſecro apud Tragicum in Hyppolyto, quàm ſit periculoſum E hac in re morari & elanguere, quámque ſit primo quoque tentationis momento accurrendum ad fores, muniendum, obſiſtendum, propellendum. Sic ait:

Per oculos maximè impugnamur.

S. Chryſ.

S. Bernard.

Initio contra libidinem obſiſtendum.

Extingue flammas, néve te diræ ſpei
Præbe obſequentem, quiſquis in primo obſtitit,
Repulitque amorem, tutus ac victor fuit.
Qui blandiendo dulce nutriuit malum,
Serò recuſat ferre, quod ſubit iugum.

Seneca. Poëta.

At Eua, dicet aliquis, muliet etat, fragile & luteum vas, quid mirum, si visu ipso tam leuitet cecidetit, & tam grauiter perierit! Proh stulta cogitatio! Nullus à peccato liber (inquit Ambrosius) proinde nulla non cauendi occasio.

S. Ambros. *Cauendum semper.*

An non fortissimus quisque vir quem mihi dederis, homo natus est de muliete, illa (inquam) quam dicis fragile, ac luteum vas, quæ vt vidit illicò periit? à matrice ipsa gerimus, quòd fragiles ac lutei simus.

Homo quisque fragilis à matre est,

Ecquis obsecto constantior, sapientior, sanctiórque Dauide. Hic verò tantus Rex, tantúsque Propheta, vidit & periit. Scriptum enim est 2. Reg. 11. *Accidit vt surgeret Dauid de stratu suo post meridiem, & deambularet in solario domus regia, viditque mulierem*, &c. aperuit oculos, & accepit sagittæ ictum, ait D. Chysostomus.

2. Reg. 11.

S. Chrys. Caietan. *Dauid oculis captus est.* Theod.

Hinc discimus (ait optimè Caietanus) quàm periculosus sit mulierum aspectus; cùm tantus vir habens tot vxores, ex visu mulieris ruerit in tot crimina. Adiunge (quod subnotauit Theodoretus, *quæstione vigesimaquinta*) si otium & inertia cum incauta videndi temeritate cuniungatur, summum adici discrimen. Eius verba sunt: Verè magnum & vehemens est bellum, remissio, & deliciæ, & regnum, & potestas, & forma corporis, & post cibi societatem insultus. Quo tempore etiam iis, qui se exercent ad castitatem, accenditur scintilla, vt quæ irrigationem habeat nutrimentum. Hæc Theodoretus.

Castitati noxia saturatio.

Adauget multo adhuc periculum, quòd per oculos incurritur illa perquam accurata Theodoreti adnotatio, nimirum Dauidem non ex malo animo, æstúque prauo libidinis vidisse, sed incautè vidisse; & ex visu ipso incauto in libidinum exarsisse. Cùm (inquit) simpliciter, non autem curiosè despexisset, vidit mulierem, quæ lauabatur, sed non effugit aspectum reuera perniciosum. Sed formæ inescatus pulcherrime deuorauit hamum peccati. Hæc ille.

Visu incauto mulierum.

Theodor.

Similem Theodoreto sententiam circa Dauidis contuitum profert ad hunc modum D. Gregorius. Plerumque quælibet res innocenti mente respicitur, sed in ipso conspectu animus concupiscentiæ gladio confoditur. Non enim Dauid Vriæ coniugem studiosè respexit, quia concupiuerat, sed potiùs concupiuit, quia incautè respexit.

S. Gregor.

4. Aduerte igitur ex his Theodoreti & Gregorij sententiis, quanto in periculo versentur oculi, quorum simplex contuitus in cœnum turpitudinis subitò abreptus, nonnunquam grauissimorum causa est facinorum, vt in Dauide visum est. Quid verò subinde fiet, vbi oculi ex animo prauo, ardoréque libidinis ad intuendum diriguntur? Nam (vt adiungit idem Gregorius) sæpe iam intrinsecus concupiscentia dominatur, & illecebratus animus ad vsus suos sensus corporeos famulari more tyrannidis exigit, suísque voluptatibus oculos seruire compellit.

S. Gregor. *Oculi sequenter lasciui.*

Hæc autem Gregorij doctrina in Euæ temeritate ostenditur. *Vidit igitur.* innuitur his verbis optima consecratio, quasi dicat Moyses; mulier ex colloquio serpentis, à quo accepit promissionem illam, *Eritis sicut dij*, auidè iam diuinitatem animo conceptam arripiens, inani quadam mentis elatione gestiuit. Igitur quod reliquum vnum erat, ad consequendam istam deitatem, oculos in arborem illam defixit, cuius in pomo degustato tantam inesse felicitatem credebat; quare mulier non innocuo affectu, simplicique intuitu, sed ex insana nouæ excellentiæ cupiditate arborem cœpit conspicari.

Eua malo animo vidit arborem.

Neque verò mirum videri debet mulierem superbiæ percitam œstro vsque adeò insanisse, vt oculos ad videndum, manus ad legendum, os ad gustandum contra Dei leges, omni posthabito pœnarum indictarum discrimine, pomum admouerit. Nulli enim tam certa concitatáque ruina est, quàm animo superbo. *Deus superbis resistit*, Psalm. 72. *Deiecisti eos dum alleuarentur.*

Superbus facile corruit.

Psalm. 72. *Deus superbis resistit.*

Vnde colliges, quod valde admirandum est, Deum illum infinitæ bonitatis fontem adeò contrarie superbis, vt cùm reliquos in peccatum ruentes manu sua, ne præcipitent, sustinere sæpiùs dicatur: superbis, vt sese dant in Dei ipsius conspectum, resistat, eósque deiiciat. Quinetiam pro summo beneficio, vt miseri se suámque tenuitatem agnoscant & metiantur, permittit aliquando in turpissimum scelus aliquod prolapsos, in mortaliū opprobrium deuenire, quo pudore salubriter confusi, discant suo malo edocti arrogantiam omnem deponere, atque humiliati sub potenti manu Dei Christianam virtutem assequantur.

Super humiliantur.

Nam, vt egregiè docet D. Cyprianus *homilia de Natiuitate*, fundamētum sanctitatis semper fuit humilitas, nec in cælo stare potuit superba sublimitas. Hanc primam gratiam ingrediens mundum noster paruulus attulit. Sic ille.

S. Cyprian. *Humilitas fundamentum sanctitatis.*

Quam doctrinam passim inuenies apud sanctos Patres & Doctores; nonnullorum ego verba subiiciam. D. ergo Gregorius *libro decimo moralium, capite decimotertio.* sic ait: Cùm hominem tumere Deus conspicit, se sibi illum ostendendo relinquit, vt eius mens derelicta, quid sit inueniat, quæ malè in se secura gaudebat.

S. Greg.

D. Isidorus *libro secundo de summo bono, capite vigesimooctauo.* Vtilius est arroganti, in quodcumque vitium labi, & humilem post casum Deo fieri, quàm per elationem superbiæ grauiorem ruinam, & damnationem subire.

S. Isidor. *Superbi cadunt in via.*

D. Augustinus *libro decimoquarto de ciuitate, capite decimotertio.* Audeo dicere, superbis esse vtile cadere in aliquod peccatum apertum, manifestúmque, vnde sibi displiceant, qui iam sibi placendo ceciderunt. Salubrius sibi Petrus displicuit, quando fleuit, quàm sibi placuit quando præsumpsit. Hoc dicit, & Psalm. 82. *Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum Domine.* Sic Augustinus.

Psal. 82. *Petrus labitur, & flet.*

5. Et quia viris alioqui sanctissimis obuenire solet ex astutia serpentis, vt inanis gloriæ suggestionibus agitari videantur, diuina prouidentia fit in ipsorum beneficium, vt aliis turpioribus tentationibus impetantur, quibus afflictati sciant se homines esse, & tumorem illum arrogantiæ suborientem omnino restinguant. Quod sibi Paulus contigisse affirmat 2. *Corinth.* 12. cùm ait: *Ne magnitudo reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ angelus satanæ, qui me colaphizet.* quæ verba expendens D. Augustinus *sermone tertio de verbis Apostoli*, præclamat. O venenum, quod non curatur nisi veneno! caput cædebatur, ne caput extolleretur.

2. Corinth. *Paulus tentatur ne insolescat.*

S. Aug.

Ac primus quidem superbiæ gradus à D. Bernardo constituitur curiositas. Animam quippe (inquit) suam curiosus, quis dum à sui circumspectione torpescit, incuria sui, curiosam in alios facit. Quia enim seipsum ignorat, foras mittitur, vt hœdos pascat: hœdos quippe, qui peccatum significant, rectè oculos auresque appellauerim. In his ergo pascendis se occupat curiosus,

S. Bernard. *Curiositas gradus superbiæ primus.*

Se, non alios, discutere.

curiosus, dum scire non curat qualem se reliquerit intus, & verè si te vigilanter homo attendas, mirum est, si ad aliud vnquam intendas, Ita Bernard. Quanto vtilius cuique nostrûm foret, si aliorum errata prætermittentes, ad nostra videnda & corrigenda conuerteremur? Deinde verò latè atque eleganter ostendit Euæ curiositatem his verbis.

S.Bern.

Tu ô Eua, in paradiso posita es, vt cum viro tuo opereris, & custodias illum: si iniunctum perfeceris, quandoque transitura ad melius: vbi nec opus sit te in aliquo opere occupari, nec de custodia solicitari. Omne lignum paradisi tibi conceditur ad vescendum, præter illud quod dicitur scientiæ boni & mali; si enim cætera bona sunt, & sapiunt bonum, quid est opus edere de ligno, quod sapit etiam malū?

Ad Rom. 12.
Eua curiositas & temeritas

Non plus sapere, quam oportet sapere, Roman. 12. sapere enim malum, sapere non est, sed desipere; serua ergo commissum, expecta promissum, caue prohibitum, ne perdas concessum, quid tuam mortem tam intentè intueris? quid illo tam crebrò vagantia lumina iacis? quid spectare libet, quod manducare non licet? oculos (inquis) tendo, non manum, non est interdictum ne videam, sed ne comedam; an non licet oculos quò volo leuare, quos Deus in mea posuit potestate? ad quod Apostolus: *Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt*, 1. Corinth. 6. & si culpa non est, culpæ tamen occasio est, & indicium commissæ, & causa est committendæ.

Occasio peccati fugienda.
1. Cor. 6.

C

Obserua quàm seriò & sedulò principiis obsistendum sit; semel enim hoste intra vallum recepto, quid nisi extrema ruina consequetur? Adiungit ergo Bernard. Tu enim intenta ad aliud, latenter interim in cor tuum serpens illabitur, blandè alloquitur, blanditiis rationem, mendaciis timorem compescit: nequaquam (inquiens) morieris. Auget curam, dum incitat gulam; acuit curiositatem, dum suggerit cupiditatem. Offert tandem prohibitum, & aufert concessum; porrigit pomum, & surripit paradisum, haurit virus peritura, & perituros paritura. Perit salus, non destitit partus; nascimur, morimur, ideóque nascimur morituri. Hactenus D. Bernardus *tractat. de gradu humilit.*

D

Timendum quod monuit Ieremias: *Mors intrauit per fenestras*, cap. 9. non dixit, per ostia, & portas latè patentes, sed per fenestras, quæ sunt editiores & angustiores.

Ierem. 9.
In oculo mulieris tentatio viri.

Nimirum, vt egregiè adnotauit S. Hieron.

S. Hieron.

diabolus non pugnat citò contra aliquem per grandia vitia, sed per parua, vt possit quomodocunque intrare, & dominari homini, & postea eum in maiora vitia impellit. Sic Hieron. Primam quidem sibi sedem fixit in oculis primæ mulieris serpens: vnde nunc etiam per mulierum oculos ad virorum corda transfigenda suas consueuit eiaculari sagittas. Oportuit igitur, vt in reparatione generis humani mulier altera existeret, cuius in oculis, vita ipsa, & spiritus sanctus ad mortalium salutem insideret. Hæc sanè virgo est Dei mater, de qua optime intelligitur illud Eccles. 36. *Species mulieris exhilarat faciem viri sui, & super omniū concupiscentiam hominis superducit desiderium.*

E

Eccles. 36.
B. Mariæ species mundo salutaris.
Hailgrin.

Ad quæ verba sic Card. Hailgrin. *in 4. Cantic.* Species quidem mulieris virum potentem humiliat, seuerum & austerum emollit; virginis autem speciem sic concupiuit Dominus, & ipsa eius desiderium in tantum superduxit, hoc est, ad tantum excessum perduxit, vt ad nostram infirmitatem humiliatus sit omnipotens, & qui est vita viuentium, emollitus sit ad mortem.

A

Sic ille. Quòd verò de beata Virgine loquatur Ecclesiasticus, ostenditur ex iis, quæ statim subiicit. *Non est* (scilicet) *vir illius secundùm filios hominum, & adiutorium secundùm illum est, & columna, & requies*, &c. Vir ille Christus Dominus est; hæc autem ipsius mater Virgo; ad quam Filius 4. Cantic. dicit: *Vulnerasti cor meum in vno oculorum tuorum.*

Cantic. 4.
B. Maria solicita erga filium.

Guillelmus intelligit per oculum virginis, caritatis maternæ circa Filium solicitudinem. Rupertus, sanctarum cogitationum, & precum intentam perseuerantiam. Ergo, ô Domina, oculi seruorum & ancillarum in manibus tuis. Oculi tui videant in nobis æquitates; respectus tuus profectus noster est, vt alibi D. Ambrosius de Christi aspectu loquitur.

Psalm 16.
S. Ambr.
B. Mariæ oculi salutares.

B

6. Vidit igitur mulier. Miror equidem fragilitatem serpentis, mille dixit, mille struxit insidias, in mille se dolos effinxit, nimius fuit in suadendo: incassum tamen omnia recidissent, si mulier voluisset.

Diaboli tentatoris fragilitas.

Vt in peccatum impelleret mulierem, nihil non est molitus, non viribus quidem, sed fraudibus. Pulchritudinem fructus, & dulcedinem obiectauit; vt, quod consilio dum suasit, minimè potuit perficere, pulchritudine ipsa pomi, & sapore tandem assequeretur. Dicit igitur mulierem potius pomum, quàm serpens; quòd vidit potius, quàm quòd audiuit.

C

Bene D. Bernard. de duplici Baptismo istam serpentis fragilitatem in tentando; & Euæ nostrámque consimiliter in cadendo leuitatem perstringens, sic ait: Primos parentes, non vrsus, aut leo, sed potiùs serpens callidior vtique non fortior cæteris animantibus supplantauit.

S. Bernard.

Diabolus callidus, non fortis.

Nec mulierem vir, sed mulier virum; serpens, ô Eua, decepit te, decepit profectò; non impulit, aut coëgit; mulier tibi ô Adam de ligno dedit, sed offerendo vtique, non violentiam inferendo. Neque enim potestate illius, sed tua factum est voluntate, vt eius voci plus obedieris, quàm diuinæ.

Voluntas causa peccati.

Cæterùm si ille tibi non præcauit ignatus, nos saltem nobis tot exemplis præmoniti caueamus. Hæc Bernard.

D

Satis quidem contestatam habemus fragilitatem tentatoris. At leo est, & quis non pauebit. Sed heus tu, non leo iste legitur irruere in caulas, effringere vallos; deinde ouium alias dentibus, alias vnguibus lancinare, lancinatásque vorare. Quàm miserabilis ea foret ouium conditio! sed rugiens circuit, quærens quem deuoret, 1. *Petr.* 5.

1. Petr. 5.

Ergo si se intra septum teneat ouis, tuta erit; ne foras exeat; ne iugulum offerat, ne in se leonem inuitet; ne mortem ipsa denique suam accersat. Rugit leo, circuit, quærit: hoc tantum potest; quem deuoret, non vi comprehendit, sed fortè inuenit, imò accipit vltrò se offerentem:

Occasiones quærit diabolus.

In die illa visitabit Dominus super Leuiathan serpentē vectem, & super Leuiathan serpentem tortuosum, Isai. 27.

Isai. 27.

E

Bone Deus, quod tam horribile monstrū, & quis non stupeat? Subsiste quæso paulisper. Leuiathan est mole prodigiosa; in mari montium instar sese conuoluit; at hamo capi potest, vt scribitur apud Iob, & irridendus, illudendúsque obiicitur pueris, vt habetur *Psal.* 103.

Iob 40.
Psal. 103.
Diabolus facilè superatur.

Vectis est, postes obserat, ingressum aditúmque præcludit? Papè, & quis domi commorans feras ac vectes non remouet facilè, forésque pandit? Vectis non in manus oculósve inuolat, non ictum in pectus vibrat, mole tātùm sua obsistit. Leuiathan vectis est, quia serpens tortuosus ad

fores excubat. At vbi fides, vbi spes nostra est, cùm à Deo promissum habeamus: *Qui habitat in adiutorio Altissimi, in protectione Dei cæli commorabitur; super aspidē & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem*, Psal. 90. Excubantem illum præ foribus Leuiathan serpentem tortuosum pede impresso protere, & securus cum Deo transi; nihil infirmius diabolo, & fortius eo, qui Dei gratia, quæ semper omnibus præstò est, munitus tentatori obsistit; frustrà ille luctabitur, si tu oblecteris; si Dei præsidio armatus resistas, vicisti, prostrasti, obtriuisti leonem, Leuiathan, serpentem.

Diabolus vincitur, si volumus. Psalm. 90.

7. Nostra profectò in voluntate, & malum & bonum situm est, quæ præsidium diuinæ gratiæ sponte oblatum, & quodammodo sese per vim inferens respuit, ac prauo desiderio incitata, volens sciénsque ruit in peccatum, qua de re cum sæpè aliàs, tum vel maximè disserit accuratissimè D. Bernard. *serm.* 81. *in Cantic.* hoc modo Vim à natura solus homo nō patitur, & ideo solus inter animantia liber. Et tamen interueniente peccato patitur quandam vim & ipse, sed à voluntate, non à natura, vt ne sic quidem ingenita libertate priuetur: quod enim voluntarium, & liberum. Et quidem peccato factum est, vt corpus, quod corrumpitur, aggrauet animam, sed amore, non mole. Nam quòd surgere anima per se iam non potest, quæ per se cadere potuit, voluntas in causa est; quæ corrupti corporis vitiato ac vitioso amore languescens, & iacens, amorem pariter iustitiæ non admittit. Ita nescio quo prauo & miro modo ipsa sibi voluntas peccato quidem in deterius mutata necessitatem facit, vt nec necessitas cùm voluntaria sit, excusare valeat voluntatem, nec voluntas cùm sit illecta, excludere necessitatem. Est enim necessitas hæc quodammodo voluntaria, est fauorabilis vis quædam premendo blandiens, & blandiendo premens: vnde sese rea voluntas, vbi semel peccato consenserit, nec excutere iam per se, nec excusare tamen vllatenus de ratione queat. Inde querela illa vox veluti gementis sub onere necessitatis huius: *Domine* (inquit) *vim patior, responde pro me*, Isai. 38. Sed rursus sciens quòd non iuste causaretur aduersùs Dominum, cùm voluntas sua, ipsius potiùs in causa foret, attende quid secutus inuclexit: *Quid dicam, aut quid respondebit mihi, cùm ipse fecerim?* Premebatur iugo, non alio tamen, quàm voluntariæ cuiusdam seruitutis; & erat pro seruitute quidem miserabilis, sed pro voluntate inexcusabilis. Voluntas enim est, quæ se, cùm esset libera, seruam fecit peccati, peccato assentiendo. Voluntas nihilominus est quæ se sub peccato tenet voluntariè seruiēdo. Hæc omnia Bernard. quibus arbitrij humani libertatem astruit, & ob eam, quæ nunquam tollitur, aut cogitur, optimè censet inexcusabilē qui peccat. Obiter hîc monuerim donandum esse D. Bernard. quòd legerit apud Isaiam: cùm ipse fecerim. Sic enim vitio (quod aliquando solet irrepere) fortasse librariorum in biblia vulgata priùs legebatur; secus autem legitur in emendata nostri temporis. Vnde amplius colliges, quàm necessaria omnino sit Hebrææ linguæ peritia iis, qui ad explicationem diuinarum literarum aggrediuntur: est enim in fonte Hebræo עשה *ghasah*, fecit, in tertia persona præteriti. Deus nimirum, ad quem pro deprecādo morbo doloribus exæstuans Rex confugerat; ipse morbum illum fecerat, calamitatémque immiserat; cùm ad periclitandum pij Regis patientiam, tum etiam ad demonstrādam suam omnipotentiam; facile enim, vt ibidem legitur, Regem iam deploratum penéque moribundum ad vitam & sanitatem reuocauit. Si in prima persona foret *fecerim*, aut *feci*: poneretur in Hebræo עשיתי *ghasithi*.

S. Bernard. Voluntas causa peccati.

Libertas humani arbitrij.

Necessitas peccandi voluntaria.

Isai. 38.

Peccans excusatione caret.

Hebrææ linguæ peritia quàm sit necessaria.

Isaia locus correctus.

SECTIO XIII.

Quòd bonum esset lignum ad vescendum: & pulchrum oculis, aspectúque delectabile.

1. Vidit: vbinam, aut quomodo vidit lignum bonum ad vescendum? An visu percipiatur, & non gustato, quod bonum est ad vescendum? itáne verò deprauatus erat mulieris affectus, vt oculis pro palato abuteretur? ea planè est æcitas mentis, ea dementia, in quam ex nefariis diaboli suggestionibus, atque ex prauo affectu peccatores sæpè incurrunt, sed audi D. Ambrosium *libro de paradiso*, *cap.* 13. Infirma (sic ait) autor iudicij, quæ de eo, quod non gustauerat, iudicabat; & ideo non facilè nisi, si quòd diligentiùs pertractaueriumus, quod interiore probaueriumus affectu, videtur ad opus aliquod esse sumendum. Hæc Ambros. Insipiens mulier ex aspectu subintulit saporē pomi; ignorabat enim (quippe nullam rerum adhuc habuerat experientiam) quàm fallax sit oculorum sensus & iudicium quod per illos statuitur: quàm multa oculis obiecta iudicantur, ex ipso tantùm aspectu bona, dulcia & suauia, quæ si prægustentur, absynthio felléque sunt amariora? quod bene admonuit Salomon Prouerb. 23. *Ne intuearis vinum, quando flauescit, cùm splenduerit in vitro color eius; ingreditur blandè, sed in nouissimo mordebit vt coluber, & sicut regulus venena effundet.* Hic locus si intelligatur de vino ipso, vt res sonat, hunc habet sensum; auerte oculos à vino, cuius color in calice vitreo flauescens inuitat ad potum; deinde blandè & suauiter ebibitur; cæterùm eò tandem potatorem deducit vt bona fortunæ & naturæ, quæ nimia potatione exhauriuntur, depeculetur; & quod grauius est, bona gratiæ subuertat, dum corpus ad lasciuiam inflammat. Altior verò sensus est, de bonis huiusce vitæ, quæ sæpiùs, in Canticorum maximè libro, per vinum significantur. Aspectu ipso huiusmodi felicitates mundi decipiunt, colore titillant, primò aggressu dulciculam nescio quam suauitatem ingerunt; at temporis reiúmque decursu excruciant animum; quippe in hac vita nonnunquam molestiarum acerbitates inuehunt, & in æterna sempiternos gehennæ cruciatus, si contra Dei legem, & amantur & possidentur. Proh mundi astutia! proh carnis & voluptatum fallacia mortalium oculis insidiosa! coloris emicat rubor; at cauda colubri, & halitus reguli occultatur; inuitat color, sed venenum intus abditum perimit. Planè mundi bona nihil minus habent, quàm vt bona & pulchra & dolcia sint: talia ex nostro prauo iudicio censentur, hinc illud egregiè à S. Chrysost. Omnia ista opinio nostra damnat. Longè aliter Dominus vult sua bona, suáque oblectamenta gostari à nobis, deinde videri. Sic enim Psalm. 33. *Gustate & videte, quoniam suauis est Dominus.* Quis

Diabolus sensum commutat. S. Ambros.

Non temerè, sed maturè procedendum.

Prouerb. 23. *Omnis sæpè fallunt.*

Vinum insidiosum, & permiciosum.

Bona vitæ comparata vino.

Voluptates carnis insidiantur.

S. Chrys.

Psal. 33.

S. Gregor.

Voluptas diuina gustari debet.

Quis enim (*inferṫ S. Greg.) amare valeat quod ignorat? Quid verò consequatur ad gustum diuinarum dulcedinū, adiungit optimè S. Doctor. Sicut (inquiens) post gustum mellis omnia videntur insipida, ita gustato spiritu desipit omnis caro. Sic ille *hom. 36. super Euangel.* Iccirco igitur felle & absynthio carnalium voluptatum pasti, & potati spirituales ac diuinas exectantur, quia nondum primoribus labris mellis istius suauitatem attigerunt. O si gustassent, quàm illis fellea videretur caro! Sed quomodo gustabo? respondet optimè S. Hieron.

S. Hieron.

Propheta dicit: Gustaui, & quomodo gustaui; sic inueni per fidem, per spem, & per opera bona.

2. Vidit igitur mulier. Consequitur oculorum visus præconceptum in animo iudicium; mulier scilicet ea promissione serpētis illam diuinitatis prærogatiuam appetiuit, & quia ipsius assecutionem in pomi esu sitam esse iudicauit,

Iudicio diriguntur oculi.

affecta subinde est amore, & desiderio huiusmodi pomi, ac demum illud ipsum conspicata est, vt bonum ad vescendum. Rectè à Philosopho dicitur.

Aristot.

Qualis quisque est, talis ei finis videtur: & qualis apparet finis, talia omnia videntur, quæ ad illum consequendum conducunt.

Regum iudicium fallax.

Hoc malo sæpiùs laborant Reges ac Principes, qui amore, aut propensione quadam ducti potiùs, quàm vero rationis iudicio, illos euehunt ac præficiunt, qui planè indigni censentur; at illos è contrario reiiciunt, & in angulis ac tenebris latere patiuntur, quorum ad omnes honorum gradus missa est naturæ virtutisque facultas: sed in illis valet affectus, qui ad istos nullus adest.

Apud reges plus gratia, quam virtus valet.

1. Reg 5.

Sic 1. *Reg. 5.* Philistæi Dagon suum, quem adorabāt, etsi truncum, dempto capite manibúsque abscisis in altasi reponunt: at verò Arcam Dei, vbi lex, vbi virga, vbi manna, miris fœtam mysteriis, iacere humi abiectam volunt. Placent enim Principibus idola principum: Dauid autem tantus vir procul amouetur, quia non placet satrapis Philistinorū.

1. Reg 29.

Sic mali, sic rudes & inepti præferuntur boni, sapientes, aptique ad omnia, nesciuntur ac delitescunt. Verè (notat hic D. Chrysostom. *hom. 16.*) corrumpunt bonos mores colloquia praua, 1. *Corinth. 15.*

S. Chrysost.

Consuetudo malorum perniciosa.

Quare enim non antè diaboli consilium vidit lignum, quòd esset bonum? &c. Sed timebat mandatum Dei, & subsequuturum suppliciū. Nunc autem postquam à mala hac bestia decepta est, tunc illam spes promissionis ad sumendum cibum impulit, & maiorem fidem habuit hosti nostræ salutis, quàm Dei verbis. Hæc Chrysostomus. Quæ doctrina, attentiùs memoriæ tradenda est; vt isto velut Thesei filo cæca tegi possint vitæ nostræ vestigia. Labyrinthus est consuetudo, familiaritas, colloquium, cum homine scelesto, atque impuro: irretit, illaqueat, miserū, qui se incautè obtulit blandienti colubro. Videbit illicò, quod antea nec viderat, imò nec cogitarat quidem: dicet bonū, quod malum omnino est, in ligno mortis vitam, ac diuinum nescio quid inesse apud se statuet. Vsque adeò efficax huiusmodi consuetudo est, vt miraculum sit hominem, vbi semel induit laqueum, inde expediri posse, & incolumem abire; & quo illa blandiùs serpit, eo constringit violentiùs. Simile quid plorat D. Bernard. *Epist. 2.* cùm scribit ad monachum adolescentulum, quem cognatus quidam blandis persuasionibus illectum à religione in seculum reduxit.

S. Bernard.

A religione iuuenis reductus.

Inexcusabilis (inquit) es, illius culpa tuam non excusat, quídnam ille fecit? Nunquid te sapuit? Nunquid vim intulit? rogauit, non ligauit. Blandiendo attraxit, non violenter traxit. Quis te cogebat credere blandienti? assentire attrahenti? fugit ouis tremebunda veniente lupo, abscondit se columba tremens accipitre viso; & tu, cùm videbas furem, currebas cum eo? Hæc Bernard.

Vigilandum circa consuetudinem.

Profectò si qua in alia re maioris momenti vigilandum homini est, in hac maximè vna mille, imò innumeris, si inessent, oculis esset peruigilandum; nec enim vsquam alibi maiora & certiora, quàm in consuetudine ineunda, & nutrienda exurgunt pericula. Quis enim (inquit Leo *serm. 11. Quadrages.*) picem tangit, & non inquinatur ab ea? quis non infirmatur in carne? quis non sordescit in puluere? Ita Leo.

S. Leo.

Et quod mihi maiorem commouet admirationem, vnus in copiosissima gētium ciuitate fornicator existens in grauissimum discrimen reliquos omnes adducebat; vt videre est *Epist. 1. ad Cor. cap. 5.* tollit autem omnem hyperboles suspicionē hac de re, cùm adiungit: *Nescitis, quia modicum fermentum totam massam corrumpit?*

1. Cor 5.

Fornicarÿ societas multos corrumpit.

Hunc locum commentatur egregiè D. Chrysostomus *homil. de virtut. & vit. tom. 5.* his verbis.

S. Chrys.

Apud Corinthios, qui lenociniis operam daret, vnus tantummodo inuentus est, nec secus tamen Paulus ingemuit, quasi ciuitas illa funditus perisset; sciebat enim nisi illa flagitio desisteret, descendentem ordine morbū alios omnes vastaturum esse. Ita Chrysostom. Heu nos miseros, qui non vnum tantummodo in ciuitate patimur nefarium, sed abundauit inter nos iniquitas, ac turpitudo multorum; cùm boni tamen appareant sati vasto in gurgite! Nota etiam, quàm emphaticè fornicarius ille fermentum dicatur. Sicut enim (ait D. Thomas) per modicum fermentum tota massa corrumpitur, ita per vnum peccatorem tota societas inquinatur.

S. Thom.

Eccles. 11.

Vnde Eccles. 11. *Ab vna scintilla augetur ignis, & ab vno doloso augetur sanguis.* Dum scilicet per peccatum vnius, alij prouocantur aliqualiter ad peccatum. Quare Corinthiis erat cauendum, ne peccato vnius omnes inquinarentur ex eius consortio, secundùm illud Cantic. 2. *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias.* Vbi dicit Glossa: Non fuit bonus, qui malus tolerare non potuit. Hæc Thomas.

Cantic. 2.

Mali sunt tolerandi.

3. Quòd si tanta vis inest in consuetudine, in colloquio cum serpente, ad labefactandum statum innocentiæ, ad exhauriendas gratiæ dotes, Deum ab animis primorum Parentum expellendum, miserósque ipsos duplicata morte animæ & corporis perimendos: quæ non longè potentior vis erit in consuetudine, quæ instituitur in familiaritate, quæ initur in colloquio, quod habetur cum probis, & ad virtutem compositis, & Deum ipsum in se ipsis spirantibus viris? Omniū maximè post Deum Virginis Dei matris familiaritas, qualis in hac vita piis mentibus esse potest, ad nihil non est potentissima.

Consuetudo bonorum efficax.

Quod nuncupatim videre fuit in tribus illis mensibus, quibus Dei mater mansit in contubernio Elisabethæ; hac enim ea consuetudine, nondum etiam natus ille puer tantam est super omnes mortales gratiam adeptus, vt postea magnus coram Deo haberetur, Deique ipsius testimonium audiremus: *Inter natos mulierum non surrexit maior Joanne Baptista.*

Luc. 1.

B. Maria consuetudo potentissima.

Matth. 11.

Sed præstat in medium proferre commentarium D. Ambrosij *libro secundo in Lucam 1.*

S. Ambr.

Mansit (inquit) Maria cum illa mensibus tribus. Bene inducitur sancta Maria, & exhibuisse officium, & mysticum numerum custodisse.

B. Maria præsentia Baptistam miris affecit donis.

Non enim sola familiaritatis est causa, quòd diu mansit, sed etiam tanti Vatis profectus. Nam si primo ingressu tantus profectus extitit, vt ad salutationem Mariæ exultaret infans in vtero, repleretur Spiritu sancto mater infantis; quantum putamus vsu tanti temporis sanctæ Mariæ addidisse præsentiam? Vngebatur itaque, & quasi bonus athleta exercebatur in vtero matris Propheta. amplissimo enim virtus eius certamini parabatur. Hæc Ambrosius. Bonorum omnium, quibus illo in statu felicissimo fruebatur, parentes primi iacturam fecerunt; & infinitam malorum colluuiem sibi suísque posteris inuexerunt ex illo consortio sermonéque serpentis. Sed ô pulcherrima rerum commutatio! Vna Dei mater Virgo beatissima suis, qui ad eam confugiunt, qui familiariùs eam colunt, illi adhærent, & veluti cum matre filij colloquuntur, ita omnia reddit tranquilla & felicia, vt malis omnibus expediti ad bona omnia consequenda subuehantur; quam ad rem mirabilis est D. Bernard. exhortatio *serm. 2. de aduentu Domini*, quæ sic habet. Studeamus ad Deum per Virginem ascendere, qui per ipsam ad nos descendit: per eam venire in gratiam ipsius, qui per eam in nostram miseriam venit. Per te igitur accessum habeamus ad Filium, ô benedicta inuentrix gratiæ, genitrix vitæ, mater salutis, vt per te nos suscipiat, qui per te datus est nobis.

S. Bern. B. Maria quantā suis conferat.

4. *Et pulchrum oculis, aspectúque delectabile.*] Permagna est emphasis Hebræi sermonis hoc loco, quam Latinus assequi omnino haud potest. וכי תאוה היא לעינים ונחמד העץ להשכיל *vechi taauah hu laghenaim venechmad hagheth lehaschil*, & quod desiderium ipsa ad oculos, & concupiscibilis arbor ad intelligendū. Chald. vertit. Et quòd salutifera esset oculis, & delectabilis arbor ad intuendum in eam. Vel: Et quòd sanitas oculorum, &c. Alij: Et desiderata ad faciendum intelligere. L X X. καὶ ὅτι ἀρεστὸν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἰδεῖν, καὶ ὡραῖόν ἐστι τοῦ κατανοῆσαι. Et quod placidum oculis ad videndum, & pulchrum est ad intelligendum. Ac primò quidem de priore parte versus dicendum, *Et pulchrum oculis*: sed quæ tanta ista in pomo, in ficu pulchritudo extitit, vt ita vim quandam oculis Euæ inferret? ex affectu & præiudicio mentis corrupto (quod præcedenti versu subnotauimus) ea pulchritudo tam admirabilis inesse pomo credita est. Voluptas (inquit Procopius) & nimia licentia dabant mulieri, vt prohibita arbor antequam incontinentes manus illi admoueret, ipsi allubesceret. Vt viro scortatori panis omnis iucundus est. Sic ille. Vniuersim pulchritudo, sanitas oculorum, & salutifera oculis, hoc est, cibus pastúsque oculorum elegāter dicitur idiomate Chaldaico, in quo sanare oculos idem est, quod pascere oculos. Sed quæcunque amœnitas, & species delectabilis in cæteris rebus existit, per translationem potiùs nominatur, ad similitudinem illius, quæ in animante & in homine maximè apparet. Hæc definitur à Marco Tullio. Apta figura membrorum cum coloris quadam suauitate. *Tuscul.* 4. Vtra verò ex his gratior emineat, non est dictu facilè, quid enim elegantius, quàm illa colorum rubri ac niuei venustas, quæ à D. Hieron. *Epist. ad Saluinam* appellatur rosarum & liliorum calathus; eboris ostríque commercium? Sic ille. Sed rursus quid venustius apta illa & concinna totius oris conformatione, à qua cælum ipsum astris depictum, aut pratum distinctum floribus, quo-

Procop. Pulchritudo sanitas, pastúsque oculorum.

Tusc. 4. Pulchritudo describitur.

S. Hieron.

A dammodo obscuratur? Hic est cibus, pastus, sanitas, salus, deliciæ oculorum. Sed verius dicam: Hoc est extremum periculum, summa tentatio, communis interitus oculorū. Quàm bellè illud dictum est à D. Gregor. Nazianz. *opuscul. de vita itineribus*: Pulchritudo breuis, atque fulgetri gratiæ similis. Nimirum, vt ego interpretor, quia vti cælo detonante ac mugiente fulgor quidam intermicat, aciem oculorum vehementer perstringens, ac subinde interdum eiibratur fulmen, quo præaltis in montibus arbores, munitissimæ turres, montium culmina, rupiúmque ipsæ crepidines tactæ conuelluntur; atque exuruntur, ita planè se habet oris ista tam grata & gloriosa inter

Pulchritudo periculosa oculis.

S. Greg.

Pulchritudo fulgurat.

B homines pulchritudo. Nihil illa fugacius, nihil breuius: momento intermicat, dispaiétque. Sed ea tamen vis illi ad nocendum inest, vt per oculos intuentium subintrans, ad animam penitùs subeat, fulminatámque sæpiùs ab editis virtutum maximarum culminibus deiiciat, fœdique amoris gehennalibus flammis succendat. Non igitur immeritò pulchritudinem antiqui dixerunt triumphum de fortibus ac bellatoribus.

Pulchritudo triumphat.

5. Demonstratur hoc in Iudith historia, cuius sandalia rapuerunt oculos Holofernis. de qua edisserit D. August. *tom. 10. serm. 66. in appendice.* idémque *sequenti sermone*, sic ait: Iudith imponens sibi ornamentum, pendulas aureas diuitias

S. August. Iudith pulchritudo.

C suspendit, & manibus lapillatos circulos splendentes induxit, fluentes sinus purpureæ vestis gemmato collegit pectore, casto vultu priùs dimicatura quàm ferro. Monilium tela pudori semper aduersa, hostem ferire didicerunt. Dum Regi alto sermone imaginariis verbis blanditur, bellator animus lasciuia soluitur; in amore armorum torpent vires innumerabiles militum. Bellatoris crines implicuit pulchritudine digitorum. Hæc Augustinus. At (inquies) si tam periculosa mentibus ad salutem, imò & corporibus ad vitam, & quod sæpiùs euenit integris prouinciis, & regnis pestis & conflagratio extitit, pulchritudo Helenæ, Lucretiæ, Cauæ, Bolinæ, alia-

Iudith Holofernem prosternit.

D túmque fœminarum: quorsum igitur Deus hanc tantam, tam exitialem hominum perniciem suis manibus molitur? Occurrit D. Chrysostom. *in Psalm. 43.* ad hunc modum Deus, vt peritus artifex, vel ex vili, & nullius pretij materia fecit ingentem oris pulchritudinem, non vt fornicaris, sed vt tibi suam ostenderet sapientiam. Ne ergo artifici iniuriam feceris, sed nec commiseris, vt eius sapientiæ opus stupri & impudicitiæ à te fiat receptaculum. Formam eousque mirare, vt gloria & honore afficias artificem; vlteriùs autem ne progrediare, animi perturbationem excitans. Pulchrum opus. Is ergo qui fecit est adorandus, non contumelia & probro afficiendus. Si quis (dic quæso) auream alicuius statuam, & regiam imaginem cœno, & aliis eiusmodi fœdauerit:

S. Chrysost. Deus artifex pulchritudinis.

Deus adorandus vt pulchritudinis artifex

E nónne vltimum luet supplicium? qui opus Dei tanta affecit ignominia, quid tandem patietur? cur alienam ediscis pulchritudinem? cur de vultu non tuo curiosè scrutaris? cur ferris per præcipitia? cur retibus teipsum illaqueas? Oppone murum tuis oculis, tuos oculos obstrue, impone legem oculis tuis. Hæc omnia S. Chrysostomus. Quæ si diligenter obseruarentur, non tanta quotidie strages fieret corporum & animarum. S. Ambros. *lib. instit. virg. cap. 4.* idē omnino pertractat argumentum in hæc verba: Dicis ô vir, quia mulier tentatio fuerit viri. Verum est etiam; si est decora, ecce alia tentatio. Cur autem tu vul-

Oculi obserandi contra pulchritudinem.

S. Ambros.

tus

tus decorem in muliere magis, quàm morum requiras? placeat mulier honestate magis, quàm pulchritudine. Non est vitium mulieris esse quod nascitur: sed vitium viri est, quærere in muliere, quo sæpè tentetur; in qua si infirmior fuerit mulier, ipsa labatur: si fortior, vir periclitetur? Non possumus reprehendere diuini artificis opus. Sed quem delectat corporis pulchritudo, multo magis illa delectet venustas, quæ ad imaginem Dei est intus, non foris comptior. Si ergo mulier tentatio est, esto cautior. Quære remedium aduersùs tentationis periculum: *Vigilate & orate, ne intretis in tentationem.* Matth. 26. Sic Ambros. Quare non temerè in faciem pulchræ mulieris intuendum est. Sunt in ea, laquei, iacula, venenum; inde animis & corporibus nonnunquam pestis, & interitus intentatur.

Mulier virtute, quàm decore præstat.

Facies pulchra non contuenda.

Matth. 26.

Porrò autem ipsa sibi decora mulier valde etiam periculosa est. Multæ suæ ipsarum pulchritudinis acie, quàm chalybis, aut ferri crudeliore animæ & corporis mortem oppetierunt. Bene à D. Ambros. *in exhortatione ad Virgines.* Pulchritudo, periculum integritatis appellatur. Ergo tu, ô quæque fueris, audi S. August. *in Psalm.* 44. Intus amat, qui intus videt: intus amat, vt intus ametur. Qui interiorem facit & ipsam pulchritudinem. Omnis gloria eius ab intus. Quæ sunt interiora pulchritudinis? Conscientia ibi videt Christus, ibi amat Christus, ibi alloquitur Christus, ibi coronat Christus. Hæc Augustin. Similiter D. Bernard. *serm.* 82. *in Cant.* pertractans hunc eundem locum sic ait: Non est tua, ô mulier, ista suauitas, ista delectatio, istáque pulchritudo. Et si tua, pro parte luti, non tua solius, sed communis cunctis animantibus terræ. tua quæ verè tua est, aliunde, & alia: nam æterna est de æternitate, quid tu animæ tuæ aliam formam, imò deformitatẽ imprimis alienam? Sic Bernard. Quàm verò necesse omninò sit eum, vel eam cui pulchritudo insignis est, ita se componere, vt intuentibus præsertim infirmioris naturæ, atque ingenij venenum & mortem (vt loquitur Nazianz.) non propinet? ille Angelus demonstrauit, qui mulieri Sansonem parituræ apparuit, *Iudic.* 13. retulit illa ad maritum: *Vir Dei venit ad me, habens vultum Angelicum, terribilis nimis.* Caietan. eleganter interpretatur: Dictio, *terribilis*, sonat formidatum: non apparuit sub specie viri amabilis, sed timendi; quia mulieri iuueni apparebat; nec decebat eam trahere ad sui amorem, sed reuerentiam, & propterea interpretatur, reuerendus valde; vt etiam ipsa verba vxoris eximerent maritum ab omni suspicione noui amoris in vxore. Ita Caiet. Venenum igitur in auro bibitur; aureis tenetur vinculis captiuitas, aureo iugulum petitur, & vita gladio aufertur; nec alio, vt mihi videtur, meretrix illa pocula, de quo *Apocal.* 17. Principes, ac reges terræ, quàm isto insidiosæ formositatis aspectu in dementiam, atque in mortem induxit. Ac ipsum quidem fœminatum ingenium, à naturâ ipsa, & inueterata iam motum licentia multo leuius, atque inconstantius, ita facilè ac momento perstringitur, & succumbit ad cuiuslibet rei obiectæ pulchritudinem, vt vel ipso pomi quantumuis prohibiti conspectu Eua corruerit occæcata, quod vidit pulchrum oculis, aspectúque delectabile. Concludat hunc de pulchritudine locum D. Chrysost. qui *ad Psalm.* 140. sic ait: Multa naturæ commoda adsunt etiam sceleratis. An non erat formosus Ab-

Pulchra mulier sibi etiam periculosa.

S. Ambr.

S. August.

Pulchritudo vera animæ

S. Bern.

Nazianz.

Iudic. 13.

Caietan.

Mulier non incitanda ad malum.

Pulchritudo perniciosa.

Apoc. 17.

Mulier pulchritudine capitur.

S. Chrysost.

A salon, pulchra capitis cæsarie: caluus autem Elisæus, vt etiã rideretur a pueris? Sed nec illum iuuit forma, nec istum læsit deformitas. Idem *in Psalm.* 150. Pulchritudo sine virtutibus, est præcipitium patens, venenum insipientibus compositum. Roboreæ arbores, cùm densæ sint, foliis, & altitudine excelsæ, nõ tamen habent fructum hominibus aptum, sed porcis; vinea autem per terram repens, maturum vuarum affert fructum. Ita Chrysost. Verùm quia fœminæ tantopere curant, atque æstimant pulchritudinem: nouerint tandem, quænam vera illa est: planè optima, & vna pulchritudo in fœmina est ipsamet honestas, ac pudor. Nulla pudica deformis, B nulla impudica formosa. Quænam quæso illa est toties laudata in Canticis sponsæ pulchritudo, nisi pudicitia, nisi virginitas matris Dei? Columba mea, formosa mea, *Cant.* 4. alloquitur Christus Dominus matrem Virginem (inquit Guillielm.) Columba propter fœcũditatem, sed mea cui ego singularis pullus sum. Formosa per virginitatem: mea, quia mater mea, ideo virgo mea, virgo scilicet perpetua, sicut non potui secundùm carnem tecum habere patrem; ita nec ex te fratrem. Proinde non tantùm primogenitum, sed vnigenitum tuum me esse oportet: primogenitum, ante quem nullus; vnigenitum, post quem nullus. Sic ille.

Pulchritudo virtute caris.

Pudicitia fœminæ pulchritudo.

Cantic. 4.

Guillelm.

B. Maria pulchritudo.

C 7. *Aspectúque delectabile.*] Hebr. ונחמד להשכיל *venechmad, leaschil*, & desiderata, aut concupibilis ad faciendum intelligere. Est enim verbum in coniugatione Hiphil. Radix autem ipsa שכל *sachal*, est intelligere cautè, & prudenter agere, aut scire ad operandum, quod ex Genes. 48. & 1. Reg. 18. apertè colligitur. Videtur autem cùm ex hoc loco, tum ex superioribus, cùm Deus plurimarum rerum cognitionẽ; perfectámque, vtpote congruentem felicissimo illi statui, concesserit nostris parentibus: solam illis occultare voluisse scientiam illam (si tamen tam honesto digna est nomine) quæ in astutiis, calliditatibus & cautelis maximè sita est; hanc D verò vnam scientiam fraudulentus serpens persuadere contendit, ac misella mulier expetiuit velut Deo propriam. At purus ab omni fraude, dolóque Deus ipse, ita mentis sinceritatẽ amat, vt eum simplicibus sit sermocinatio eius, *Prouerb.* 3. Vbi Glos. Sermocinatio Domini cum simplicibus est, quia illos sapientiæ secretis illustrat, quos terreni fastus, ac duplicitatis nihil habere considerat. Vnde ait: *Abscondisti hæc à sapientibus, & prudẽtibus, & reuelasti ea paruulis*, Luc. 10. Alterum etiam agnoscit sensum Lyra, vt illud, *eius*, referatur ad illusorem, qui sic antecedit. Abominatio Domini est omnis illusor, & cum simplicibus, &c. Sermo scilicet illusoris, quia faE ciliùs decipit simplices, quàm astutos; quod D. Nazianz. *Orat.* 3. bene definiit his verbis. Parum cauta est simplicitas. Minimè enim is suspicatur improbitatem, cuius animus ab improbitate liber ac purus est. Ita Nazianz. Verumque aduotauit D. Ambros. 3. *Offic. cap.* 10. in historia illa Gabaonitarũ, qui fefellerunt Iosue c. 9. Iosue (inquit) citò credidit, adeò sancta erat illis tẽporibus fides, vt fallere aliquos posse nõ crederetur. Quis hoc reprehendat in sanctis, qui cæteros de suo affectu æstimant? & quia ipsis amica est veritas, mentiri neminem putant; fallere quid sit, ignorant; libenter credunt, quod ipsi sunt; nec possunt suspectum habere, quod non sunt. Hæc Ambros. Hoc sanè contestatur ipsa expe-

Scientiã calliditatis Deus in hominibus execratur.

Prouerb. 3.

Luc. 10.

Lyra.

Deus simplicitatẽ amat.

S. Greg. Nazianz.

Suspicatur malum qui malus est.

S. Ambros.

Iosue 9.

Iusti nec mẽtiri nec fallere sciunt.

Iustorum credulitas.

rientia; nec iustum & sincerum de aliis perperam & vitiose suspicari; nec iniustum & versipellem de aliis quicquam bene ac sanctè cogitare. Cæteros quisque de suo ingenio metitur. Et quidem illa scientia fraudum & calliditatum perniciosissima generi humano est. In quo argumento locum habet non postremum, quod à D. Ambros. *serm. 8. in Psalm. 118.* obseruatur hisce verbis. Nullum inuenimus diuinarum in serie Scripturarum de venatoribus iustum. Profectò tota ratio & studium venatoris in calliditatibus ac dolis versatur, & ex iisdem maximè pendet. Indagat primò feram subdolo silentio, hac illac excurrens: deinde inuentam persequitur, eò fugientem deducit, vt detrudat compingátque in barathrum. Summa cura & prouidentia expediuntur retia, tenduntúrque, laquei disponuntur; insidiæ, doli, fraudes, technæ struuntur. Itaque venatio tota est insidiosa & fraudulenta. In qua penè ad viuum exprimitur omnis humana fraus & calliditas, quæ à veteratore illo serpente ad animarum perniciem, ad ius, fidémque & commercium inter se mortalium euertendum instituta est.

D. Ambros. *Venator veteratoris symbolum.*

8. Grande in calliditatibus malum est hypocrisis, quam serpens in se primo dedicatam in primores nostri generis parentes exhalauit. Iure optimo quæri potest (inquit D. Isidor.) quomodo videbant, si clausi erant oculi? Sed dictum est, vt intelligamus illis oculos apertos fuisse postquam de fructu comederunt, quibus se nudos videbant, & displicebant, id est, oculos astutiæ quibus simplicitas displicet. Cùm quis enim ceciderit ab intima luce veritatis, nihil est vnde superbia placere velit, nisi fraudulentis simulationibus. Hinc enim hypocrisis nascitur, in qua multum videntur cordati, qui decipere potuerunt, quem voluerunt. Ita Isidor. Rectè autem D. Bernard. *serm. 82. in Cantic.* Hypocrisim eò maximè perstringit, quòd per illam anima, quæ prius simplicitate sua ante peccatum Deo simplicissimo erat similis, vbi peccauit, dissimilima Deo esse videatur. Non similitudo (inquit) deleta est, sed alia superinducta. Non planè anima natiuam exuit formam, sed superinduit peregrinam: illa addita, non ista perdita est: & quæ superuenit, obscurare ingenitam potuit, sed non exterminare. Denique obscuratum est insipiens cor illorum, ait Apostolus *ad Rom. 1.* & Propheta Thren. 4. *Quomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus?* obscuratum aurum plangit, sed aurum tamen, mutatum colorem optimum, sed non fundamentum coloris euulsum. Manet in fundamento prorsus inconcussa simplicitas, sed minimè apparet duplicitate operta humanæ dolositatis, simulationis, hypocrisis. Operiantur sicut diploide confusione sua, *Psal.* 108. An non diplois, vbi non innata, sed affixa, & quadã quasi non peccati assuta simplicitati fraus. Vnde anima dissimilis Deo inde dissimilis est & sibi, inde comparata iumentis insipientibus, & similis facta est illis, *Psal.* 48. Inde homines, tanquam vulpes duplicitatis & fraudis foueas habent, & quia pares vulpibus sefecerunt, partes vulpium erunt. Hæc Bernard. de hypocrisi, qua se quidam induunt & obtegunt, sed oculos Dei quibus nihil apertum non est, nec effugere, nec decipere possunt. Mirum est, cùm fratres illi (Angelos intellige) de locanda sorore inter se agerent, & aptam illam formosámque nuptiarum celebritati reddere vehementer elaborarent, interim tamen nihil de coloribus, cerusa, minióque ad venustandam faciem dixisse; sed omne studium in cedro, argēto, auro, gemmísque conquirendis, & apponendis impendisse. *Quid faciemus sorori nostra,* &c. Cant. 8. Quia nimirum Angeli solidam puritatem, ac simplicitatem virtutum, in qua veræ consistunt animæ diuitiæ, ac dotes, quæ ad castissimum eum Deo sponso coniugium expetuntur, amant requirúntque in anima, quam Deo velut paranymphi coniungunt, nimio autem colorandi & cerusandi studium inane, & subdolum hypocritarum est; non est enim, (vt ait D. Bern. *serm. 66. in Cant.*) apud hypocritas virtutes colere, sed vitia colorare quodam quasi virtutis minio. Hi serpentis diaboli administri & satellites, dolendum est, quantum in perdendis hominum animis desudent. Sub one lupum celant (inquit D. Gregor. Nazianz *carmine ad Episcopos*) vt mactent; æri vtique non absimiles: sub pabuli illecebra piscibus mortem occultant. Ita Nazianz.

S. Isidor. *Hypocrisis à serpente exorta.*

Hypocrita superbus, & fraudulentus.

S. Bernard.

Hypocrita dissimilimus Deo.

Ad Rom. 1.
Thren. 4.
Similitudo Dei per peccatum non tollitur, sed obscuratur.

Psalm. 108.

Psalm. 48.
Hypocritarum punitio.

Cant. 8.
Simplex decor virtutum Deo gratissimus.

S. Bernard.
Hypocrita non colit virtutes sed vitia colorat.

S. Gregor. Nazian.
Hypocritarum hamus.

9. Duplicitate ista cordis (quæ à callidissimo serpente manauit ad homines) etiam vel erga ipsum Deum abutuntur nonnulli; vsque adeò præcessit hypocritarum impudentia. Sed audi D. Bernard. *serm. 13. in Cant.* in illos inuectum. Non omnis gratiarum actio accepta est Deo, nisi quæ de mera simplicitate procedit. Hypocritæ Deum quidem de bonis suis, sed verbo tenus glorificãtes, corde retinent quod ore præbuerant; & quoniam dolosè agunt, in conspectu eius inuenitur iniquitas eorum ad odium. Isti Dei bona fraudulenter intorquent sibi. Hoc malum religiosis maximè, & spiritualibus viris insidiari solet. Magna & rara virtus profectò est, vt magna licèt operantem, magnum te nescias, & manifestam omnibus tuam te solum latere sanctitatem. Mirabilem te apparere, & contemptibilem reputare. Hoc ego ipsis virtutibus mirabilius iudico. fidelis reuera famulus es, si de multa gloria Domini tui, etsi non exeunte ex te, tamen transeunte per te nil tuis manibus adhærere contingat. Hæc Bernard. Nascitur quidem hypocrisis a superbia; nimirum, vt sic per fraudem capteur aura popularis, & seculi dignitates comparentur. Cæterùm vera humilitas, & sincerè agit, & ambitione non mouetur; quinimo & seipsam, quæ virtus sit, prorsus nescit. Sed adhuc altera multo grauior, & perniciosior cordis duplicitas in confessionis salutari sacramento solet aliquando reperiri, qua quicquid dixeris, plorauetis, implorau eris, inane ac futile omninò habetur; & vnde veniam delictis impetrare debuisses, inde grauiores tibi pœnas, nascente ibidem vitiosæ accusationis culpa denuò accersisti. Oportet (ait D. Bernard. *serm. 16. in Cant.*) confessionem esse simplicem; non intentionem (fortè quia latet homines) excusare delectet si sit rea, nec leuigare culpã, quæ grauis est, nec alieno adumbrare suasu, cùm inuitum nemo coëgerit. Primum illud non confessio est, sed defensio, nec placat, sed prouocat. Sequens mõstrat ingratitudinem, ex quo minor reputatur culpa, eo minuitur, & gloria indultoris. Sed enim minùs libenter beneficium datur, quòd minùs gratè minúsque necessariè prouenire sentitur. Veniam proinde sibi abiudicat, qui munus largitoris attenuat, quod quidem omnis, qui reatum suum verbis alleuiare conatur, facit. Hæc Bernard. & plura in eandem sententiam. Graue igitur malum calliditas, qua erga homines quis abutitur, vt decipiat, sed omnium multo grauissimum, cùm quis aduersùs Deum,

S. Bernard.
Hypocrita impudens erga Deum.

Hypocrisis vitanda religiosis.

Humilitas rara.

Fidelis circa honorem Dei.

Hypocrisis in confessione.

S. Bern.

Confessio vera, & sincera sit.

Latere & fallere Deum nemo potest.

Deum, siue orat, siue confitetur, fraudes astutiasque prætendit, quasi verò Deum fallere quis posset, aut ab eius oculis, quibus cuncta patent nuda & aperta, se quis occultare queat.

10. O si nescires mulier, quod scire tantopere expetiuisti, est scientia quæ inflat, autore Apost. 1. Cor. 8. in hydropisim scilicet, vbi nihil solidum, & succi plenum, sed aqueus humor, & flatus inanis. mulieri præsertim minùs congruit scire; potiùs nescire, ac potissimum nesciri. Prou. 31. innumeræ virtutes animi, dotésque naturæ, atque rectè factorum insignia describuntur documenta illius mulieris, quam fortem, & inuentu perdifficilem prædicat Rex sapientissimus. Percurre sigillatim omnia, non inuenies scientiam, rerũ cognitionẽ, & quid simile, vnde mirabilis hæc mulier laudetur, sed eius commendatio panegyrica in operibus, iisque fœminarum propria, vtpote, nendi, texendi, assuendi, & id genus aliis tota versatur. Sed quid (inquies) nescia hæc mulier & stolida est? planè scientissima; laudatur enim à consilio, sed consilio manuum suarum. Summo hæc mulier prædita consilio dicitur non capitis vt regat maritum, illique dominetur, aut cõsilio rerum sublimium cogitarum, quo infletur, ac supra muliebrem conditionem efferatur: non oculorum, vt videat, iudicétque pulchrum, & delectabile pomum, quod vetitum à Deo, & lethale sine dubio erat, non oris & linguæ, vt consulat, vt doceat, nec enim docere mulierem permittit Apostolus 1. Tim. 2. sed operata est consilio manuum suarum; in manibus igitur mulieri consilium, ac scientia debet inesse. Ea scientissima, quæ nimiùm operatria; hanc laudant in porta opera eius; non autem scientiæ, non facetiæ, non sales, non vrbanitates, nec enim sermo comptus, & lenocinia: verborum rusticitas, quæ in fœmina carpitur ab insipientibus, vti elegantia & vera sapientia laudatur (vt est) à veris sapientibus. Cæterùm hæc ferè omnia significantur in verbis Apostoli, quæ præmisimus. Sic enim habent: *Mulier cum silentio discat, cum omni subiectione. Docere autem mulieri non permitto, neque dominari in virum, sed esse in silentio.* Ad quæ verba elegans est paraphrasis D. Anselmi, nimirũ: Mulier non in clamosa voce, sed in silentio discat, ne vox audientes moueat ad libidinem. Et discat non erecta, sed cum omni subiectione, quia propter culpam primæ transgressionis subiecta est viro, seruitute conditionis potiùs, quàm dilectionis. Docere non permitto mulieri, quia aliquando cùm docuit, à sapientiæ æternitate separauit. Neque permitto eam dominari in virum, etsi dominetur in aliam mulierem, quia vir fortioris naturę est, & dominium debet habere super mulierem. Sed volo eam esse in silentio, vt neque cum vicina fabuletur. Silentium teneat, quia dũ loquitur magis ad luxuriam irritat, & irritatur. Hæc omnia S. Anselm. Faxit Deus, vt illa obseruent mulieres. Sed vt quotidie videmus, mulier tota quanta est, nil aliud nisi lingua est. Placet hic adnotatio Caiet. quæ sic habet: Quòd apprehenderetur à muliere fructus ille vt desiderabilis, oriebatur tum ex eo quòd nitimur in vetitum, tum ex appetitu experiendi euentum, dubium quidem, sed in meliorem partem interpretatum, ex tot conditionibus apparentibus in illo fructu. Facilis enim est appetitus, præcipuè muliebris ad subeundum experientias delectabiles. Ita Caiet. Ergo tot prioris mulieris errata soluit, emendauitque altera mulier, Virgo beatissima

1. Cor. 8. — *Prouerb. 31.* — *Mulieris qui mores esse debent.* — *1. Tim. 2.* — *S. Anselm.* — *Mulieris loquacitas carpitur.* — *Caietan.* — *Mulier appetitus —* — *B. Maria soluit errata Euæ.*

A Dei mater. Eua curiosiùs nouæ cuidam scientiæ inhians concupiuit pomum, quod desiderabile sibi statuit ad faciendum intelligere. Dei mater tot ac tam noua & supra omnem naturæ intelligentiam audiens ab Angelo, tum vel maximè timuit; quò spectat luculentissima illa D. Bernard. commentatio *homil. 3. super Missus est.* Solent (inquit) virgines, quæ vere virgines sunt, semper pauidæ, & nunquam esse securæ, & vt caueãt timenda, etiam tuta pertimescere; scientes se in vasis fictilibus thesaurum portare pretiosum, & nimis arduum esse viuere angelice inter homines, & in terris more cœlestium conuersari; & in carne cælibem agere vitá. Ac proinde quicquid B nouum, quicquid subitò fuerit ortum, suspectas habent insidias, totum contra se æstimant machinatum. Idcirco & Maria turbata est in sermone Angeli, turbata est, sed non perturbata. Quòd turbata est, verecundiæ fuit virginalis: quòd non perturbata, fortitudinis: quòd tacuit & cogitauit, prudentiæ. Hæc Bernard. Cæterùm ex hoc virginali timore, nõ autem ex curiositate aliqua muliebri, & studio rerũ nouarum ac sublimium cognitionem assequendi (quo vitio Eua, eiúsque filiæ laborare solent) Dei mater post maturam illam cogitationem respondit Angelo: Quomodo fiet istud? quoniam virum non cognosco. Vbi D. Bernard. Non dubitat de facto, sed modum re- C quirit & ordinem. quasi dicat: Cùm sciat Dominus meus testis conscientiæ meæ votum esse ancillæ suæ non cognoscere virum: qua lege, quo ordine placebit ei, vt fiat istud? Si oportuerit me frangere votum, vt pariam talem filium; & gaudeo de filio, & doleo de proposito. Fiat tamen voluntas eius. Sin verò virgo concipiam, virgo & pariam, quod vtique si illi placuerit impossibile non erit, tunc scio verè, quia respexit humilitatem ancillæ suæ. Sic Bernard. In quo maximè declaratur, quàm incredibili affectu, Virgo beatissima pudorem suũ virgineum æstimarit. Nam si coacta diuino imperio illum vt mater Dei fieret, fortè amitteret, illius planè ia- D cturam semper foret vehementer dolitura. Sed purissimus Deus, & matrem, & virginem illam esse voluit: vt tota pulchra esset, nec macula in ea videretur, quæ fœcunda & pura, mater & virgo esset.

S. Bern. Timor commendatur in virginibus. — *B. Maria turbatio quæ fuerit.* — *Mulier sciendi cupida.* — *S. Bern.* — *B. Maria affectus in virginitatem.*

SECTIO XIV.

Et tulit de fructu illius, & comedit.

1. EN qualem demùm in finẽ euasit illa tam curiosa & meditabunda pomi consideratio! Sibi tulit ergo mulier; in tuto se agere, nec cum tam mira pulchritudine, ac saporis suauita- E te, & quadam innata vi ad faciendum intelligere, coniunctum esse posse venenum, ac mortis pœnam. Quam sententiam sibi statuens admouet manum, carpitque pomum, & comedit. Hunc sensum eruit D. Chrys. ea hisce verbis *homil.* 16. Cogitauit (inquiens) si & ad vescendum bonum est lignum, in quo tanta formositas, & quod tantum oblectare potest oculos: etiam præbebit nobis eius manducatio summum honorem, & habebimus eandem, quam conditor, dignitatem. Quare non comedemus de eo? Ita Chrys. O mulierem insipientem! quasi bono vni malum admixtum esse non possit; imò experientia ipsa docet

Mulier pulchritudinem pomi noxiam esse non credit. — *S. Chrysost.*

A cet, quàm illud certum sit antiquis tritum: vni bono duo esse admixta mala. Nihil enim in hac vita boni sincerum ac defæcatum est. Venenum auro potatur: in amænitate prati insidiatur, & mordet coluber: rosa circunsepta spinis tenetur: apes & mellis fauum construit, & aculeo lancinat. Inter cupedias Coturnicum ita Dei suffocat Israëlitas: Mors in olla, clamitant filij Prophetarum. Dauid Regis filia nuptiis potitur inter pericula prælij, cæsáque Philistinorum cadauera. Applaudente vniuerso Israele, tripudiat Dauid ante arcam Dei, atque ibi ridetur, & scurra dicitur. Naboth inter primores ac seniores populi sistitur, simúlque damnatur lapidibus obrutus. B Amnon concupito thalamo potitus, & deinde regio conuiuio exceptus obtruncatur. Sisera cum lactis dulcedine mortem obit. Nullum planè in terris bonum inuenitur, quod mali non secum habeat quidpiam admixtum. Solùm in cælesti conuiuio, puro ac sincero torrente voluptatum, atque omni ex parte sapidissimis bonorum omnium epulis satiantur, qui ad mensam cum Deo accumbunt. Ob eam enim causam Christus Dominus in cruce pendens, cùm accepisset acetum, tamen vinum cum felle mixtum noluit bibere. Quia, vt aduertit D. Ambr. *in 23. Luca.* sinceritati non debuit amaritudo misceri, vt ostenderetur sine amaritudine futura immor- C talitas resurgentium. Quæ quoniam immortalitas in vase coacuetat humano, reparatur in Christo. Acetum bibitur (hoc est) vitium corruptæ per Adam immortalitatis aboletur, in calamo, vt de corpore absorberetur humano. Denique, vbi acetum bibit, consummata (inquit) sunt omnia: eo quòd assumptæ mortalitatis impletum esset omne mysterium, & exhaustis omnibus vitiis, immortalitatis sola lætitia remansisset. Hęc Ambros. Ex hac doctrina colliges ebibitum à Domino acetum, non autem vinum felli admixtum, vt doceat multo esse homini securius cum malis ac miseriis huius vitæ nullo fuco, aut dulcedine illitis congredi: quæ sic afflictare possunt ad pa- D tientiæ coronam, non verò decipere ad ruinam: quàm cum iisdem boni alicuius suauitate conditis colluctari; huiusmodi enim impostura alliciunt, capiunt, dementántque hominem. Ergo in Christo mala omnia pœnæ, quantumuis aceto & absynthio amariora, pristino tandem defæcata vitio, in suauissimam sempiternæ immortalitatis dulcedinem, qua sola in cælesti patria oblectantur animæ beatorum, commutata reciderunt.

Bona permixta mala.

In cælo bona pura sine admixtione mali.

Christus acetum non vinum bibit.
S Ambr.

Securius cum penis, quàm cum deliciis luctandum.

In Christo pœna dulcescunt.

2. Addo ampliùs, mala culpæ plerumque bonorum specie colorari; nec enim aliter decipient tam facilè oculos Euæ. Formositate quidem pomi, peccatum atque interitus obtegitur. Apposité illud dicitur à D. Hieron. *Epistol. ad Lætam.* E Venena non dantur nisi melle circunlita: & vitia non decipiunt nisi sub specie, vmbráque virtutum. Sic Hier. Ita planè Saul abstulit Magos & ariolos de terra, & interfecit eos, qui Pithones habebant in ventre, 1. *Reg.* 28. sub specie zeli pro Deo crudelitatem suam occultans: atque, vt volunt Hebræi, ambitionem regnandi. Icirco enim illos vatidicos occidit, quia Dauidi regnum prædicebant; non autem quòd contra Dei legem ex dæmonis commercio loquerentur. Absalon dixit ad Regem Dauid: *Vadam & reddam vota mea, quæ voui Domino in Hebron,* 2. Reg. 15. Laudabilis quidem pietas Absalon, sed sub ea latebat proditio in regem, & parricidale odium in fratrem; ad illas enim pietatis & votorum suorum aras à populo rex est conclamatus. Iudas irascitur, inclamat; *Vt quid perditio hæc? poterat enim hoc vnguentum venundari trecentis denariis, & dari pauperibus.* Laudandus videtur ob amorem istum, & curam in pauperes; verùm adiungitur: *Dixit autem hoc non quia de egenis pertinebat ad eũ, sed quia fur erat,* &c. Ioan. 12. Iscariotes auaritiâ, & rapinis assuetum animum, pulchro pietatis erga pauperes velamine adornabat. Et quod omnium fuit grauissimum, Caiphas pronunciat in Concilio: *Expedit vobis, vt vnus moriatur homo, & non tota gẽs pereat,* Ioan. 11. summam nempe impietatem, ac sacrilegium zelo boni cõmunis occultat; ne tota B pereat gens Iudæorum, vnus crucifigatur Iesus; quem vnum, quia Iesum, quia Saluatorem, quia Messiam Dei, Caiphas & Pharisæi, oderunt; quia odio habuerunt me gratis; dicit idem Dominus *Ioan.* 15. Ratio quare isti sua vitia sic virtutum specie adornant, vt decipiant, illa potissimum existit; quia cùm vitium per seipsum turpe sit, ac proinde imbecillum; ad hominis animum euincendum necesse omnino habet vt virtutum coloribus, ac simulata quadam specie fœditatem suam tegat, & adumbret; tanta verò est via ac pulchritudo virtutis; & vt rectè in eandem sententiam additur à D. Bernard. Gloriosa res est humilitas, qua ipsa quoque superbia palliare se C appetit, ne vilescat.

Mala sub specie boni decipiunt.
à Hieron.

1. Reg. 28.
Saulis falsus zelus.

2. Reg. 15.
Absalonis falsa pietas.

Iuda falsa misericordia.
Ioan. 12.

Ioan. 11.
Caipha falsus zelus.

Ioan. 15.

Vitium imbecille ac turpe.

S. Bernard.
Virtus pulchra & gloriosa.

3. Qua tandem ratione mulier post ancipitem vtranque in partem, inclinans pariter atque addubitans, mentis cogitationem sese abiecerit ad peccandum: (quod sanè vitiosum ac periculo plenum erat) eleganter pertractat Rupertus Abbas *lib. 3. in Genes. cap. 9.* hoc modo. Vidit mulier, id est, considerauit, diligenter intuita est, curiosiùs attendit, & iudex eorum, quæ audierat, ipsa esse voluit. Audierat, quod dixisset Deus: In quocúque die comederitis ex eo, morte moriemini. audierat serpentem è contrario dicentem: Nequaquam moriemini. Inter hæc anceps, natu- D ram ligni propriis sensibus diiudicare voluit, vt sciret, cui potissimùm, Deo videlicet, an serpenti palmam concederet veritatis. At illi, qui de hoc iudicare debuerant, interiores oculi; exteriorum iam erant oculorum concupiscentia præpediti, vt non viderent, neque solam mortem corporis; vel quod duplicem illatura esset mortem nõ natura ligni, sed transgressio mandati. Itaque solis exterioribus oculis naturam ligni considerauit, & deprehendit malè cauta; quòd in fructu ligni non esset venenum mortis, erat enim bonum ad vescendum, & pulchrum oculis, aspectúque delectabile. Hæc omni sermoni, quem dixerat Deus, repugnantia iudicauit esse, magisque sermoni serpentis concordare, verámque assertionẽ eius E demonstrare; sic vidit, & sic sacrilega temeritate diabolo magis, quàm Deo, serpenti magis, quàm creatori credidit, & tulit de fructu ligni, & comedit. Hæc Rupert. In Dei sermone, vbi nihil erat ambiguum, ne daretur dubitationi locus; nihil translatitium, ac metaphoricó, ne interpretationibus occasio vlla subesset; sed plana omnia dilucidáque, & verbo, & sensu, & re ipsa videbantur; mulier tamen ex diaboli consilio curiosiùs, & subtiliùs nescio quid interpretata, nimirum ad libidinem suam vt quæ pomi decore ac sapore teneretur, in Dei obedientia non cæca, & cõsequenter sapiens; sed videns, & iusto sciẽtior in summam cæcitatem atque insipientiam prolapsa est. *Super lapidem vnum septem oculi sunt,* Zach. 3.

Mulier iudex esse vult inter Dei ac serpentis dicta.

Mulier, Deo posthabito, serpenti credidit.

Mulier insipienter sciens.

legimus

legimus. Inter alias huius loci explicationes hæc nun postrema habetur; vt oculi sint eorum qui ad lapidem illum inhiant. Proh egregiam atque admirandam obedientiam! Et si lapis sit, qui nobis perficitur, merito sui muneris nostros exigit oculos, vt intenti, quid iubeat, exequamur; seu potiùs ab obediendum cæci & exoculati simus, eo quòd nostri oculi in rectore (vel qui lapis esset) defixi habeantur. Ille oculos habet, nos autem aures ad percipiendum, pedes ac manus ad operandum. Quòd verò lapis, & pastor sit, inferiùs addiscemus à Iacob *Genes.* 49. O si mater hominum Eua illud *Isaiæ* 1. obseruasset, quàm sibi & posteris profuisset! *Si volueritis* (ait Propheta) *& audieritis, bona terræ comedetis.* Idiotismo Hebr. idem est, atque, si mihi obedieritis. Nota verò fructum obedientiæ, frui bonis, inobedientiæ, malis absumi. Hæc eadem verba expendens Clemens Alexand. ad Gentes. Obedientiæ (inquit) est gratia, inobedientiæ autem est iudicium.

Obedientia cæca.

Prelatus, etiam lapis qui esset, audiendus.

Obedientia fructuosa. Clem. Alex.

Mulieris naufragium.

4. Paulatim cœpit ire mulier in peccatum, atque interitum, & non multas post ambages, & lõga pericula rerum, appulsa demum est in naufragium littus. Persæpe monendum est, ne primo statim aggressu incauti viam mortis incedamus. *Beatus qui in via peccatorum non stetit*, Psalm. 1. Nam si steterit, iam mox vadit; stare in via peccati, iam incedere prorsus est. *Non veniat mihi pes superbiæ*, Psal. 35. à solo ipso pede sibi timet regius Vates; vbi primum superbia pedem figit, statim excurrit, & fortasse ideo Propheta precatur, non veniat pes, quòd semper ambulat, nec vllibi conquiescit; sed illius stare incedere est. Semper enim in peius abit, donec in profundum malorum, obstinationem scilicet in hac vita, vt aduertit D. Bernard. ad Eug, atque in barathrum denique damnationis æternæ corruat. *Ante contritionem præcedit superbia, & ante ruinam exaltatur spiritus*, Prouerb. 16. Versio LXX. habet. Ante contritionem præcedit iniuria, & ante ruinam mala cogitatio. Nota hic quam emphaticè superbia per antonomasiam dicatur iniuria, scilicet Deo inflicta; tam graue malum est superbia vt Deum ipsum quasi conuitiis & irrisionibus illudat, colaphus in faciem Dei impingat, eam sputis illinat; & velut nolentem ac renuentem in certamen prouocet Deum. Quod etiam inuenies in illo Apostoli: *Deus superbis resistit.* Non ait obsistit, it obuiam, quietos impugnat; sed *resistit*, quasi impugnantibus & lacessentibus Deum superbis, ipse, vt suo consulat honori pro laribus & focis repugnat, propulsans à se potiùs iniuriam, quàm subinferens; defendens se potiùs, quàm alios offendens quod aliquando Augustin. expertus sic dolebat: Sed ego Domine, conabar ad te, & repellebar abs te, vt saperem mortem: resistebas ventosæ ceruici meæ, &c. 4. *Confes.* c. 5. En ventosum caput superbi: tamen stultus sibi de vento blanditur suo. Deinde ostenditur quàm ab exiguis proficiscatur initiis malum etiam grauissimum; cùm vel à cogitatione, nõ ait, ab opere aut dicto, extremam iam ipsa domus ruinam minitari videatur. *In pigritiis humiliabitur contignatio, & in infirmitate manus stillabit domus*, Eccles. 10. Ruit quidem alto à culmine domus æquata solo, quæ multos stetit per annos, staretque amplius, nisi hominum iniuria, & socordia mala sineret in dies accrescere; tantula enim guttulæ aquæ per tegulam casu aliquo fractam in laquearibus admissa, deinde magis ac magis dehiscente quotidie contignatione perstillans (quod vitium initio leuissimum, ac ferè nullum facillimè tolli posset) tandem molem ipsam totam ædificij exesam, conuulsámque euertit. Hæc socordia in vitiis animarum quotidie videtur; quæ, si vbi prodierunt, antequam gliscerent in dies malo adolescerent, sedula vigilantia & præcauerentur, & tollerentur; non tam deplorandi forent exitus, ruinæque animarum. Expende, *pigritias*, hoc est, leuiora peccata, & omnem omnino incuriam, & socordiam, quibus malè ociosi, & nostri professus immemores torpescimus in via Dei. Qui sanè status admodum periculosus est, & inde facilis est ad peccata lethalia prolapsus. Quod non obscurè Dominus significauit, dicens: *Nemo mittens manum suam ad aratrum, & respiciens retrò, aptus est ad regnum Dei*, Luc. 9. Ad quem locũ ita D. Augustin. *Epist.* 143. Tandiu non relabimur retrò, quandiu ad priora contendimus. At vbi cœperimus stare, descendimus: nostrúmque non progredi reuerti est. Si volumus non redire, currendum est. Sic Augustin. Quid quæso leuius videtur, quàm tenens manu aratrũ oculos tantum retrò intorquere? Et tamen hæc tantilla mora vnus oculorum iactus, in tantum adducit discrimen? quis sibi non timeat. At miser in peccatum cecidit, quid vltra? Non desperamus (ait S. Bernard. *ferm.* 3. *de S. Petro & Paulo*) de eo, tantùm vt resurgere velit citò. Quanto enim diutius permanebit, tantò euadet difficiliùs. Beatus verò qui tenebit, & allidet paruulos Babylonis ad petrã. Etenim si creuerint, vix poterunt superari.

Psalm. 1. *Præcipitatio in vitia.*

Psal 35.

S.Bernard.

Prouerb. 16.

Superbia Deo summè iniuriosa.

Iacobi 4.

S.August. *Vitium ab exiguo profectum initio.*

Eccles. 10.

A

Socordia valde perniciosa.

B

Peccata venialia deducunt ad lethalia. Luc 9. S. August

S. Bernard.

C

5. Mira hoc loco sese ingerit impudentia hæreticorum, qui contendunt peccatum primorum parentum fuisse infidelitatem, suam scilicet isti desertores fidei, aut excusare, aut solari se posse putant, quòd sit auitum, & paternum & hæreditarium malum: dicunt enim primos fuisse hæreticos. Sed quicquid illi blaterent, communis Patrum & Doctorum fidelium sententia tenet fuisse superbiam; quod euidenter demonstratur *Eccles.* 10. vbi sic legitur. *Initium superbiæ hominis apostatare à Deo, quoniam ab eo qui fecit illũ recessit cor eius, quoniam initium omnis peccati est superbia.* Videas hac de re Bellarm. nostrum *tom.* 3. *lib.* 3. *de gratia, cap.* 5. Vnde verò hoc peccatum fuerit ortum, quos deinde progressus habuerit, quàm in se variam atque multiplex appareat; egregiè docet D. Thom. *opusc.* 3. *cap.* 190. Mulier (inquit) promissam celsitudinem scientiæ concupiuit. Accessit etiam ad hoc pulchritudo & suauitas fructus alliciens ad edendum, & sic metu mortis contempto præceptum Dei transgressa est, de vetito ligno edendo; & sic eius peccatum multiplex inuenitur. Primò quidem superbiæ, qua inordinatè excellentiam appetiit. Secundò curiositatis, qua scientiam vltra terminos sibi præfixos concupiuit. Tertiò gulæ, qua suauitate cibi permota est ad edendum. Quartò falsæ æstimationis de Deo, dum credidit verbis diaboli cõtra Deum loquentis. Quintò inobedientiæ præceptum Dei transgrediendo. Aliis Doctoribus alius præscribitur ordo & series in peccato, sed non multum dissimilis illi, quam D. Thomas proposuit. Initium (inquiunt) peccandi Euæ fuit motus animi superbi, indignantis se præcepto arceri ab eo, quod lubentet inde impatientia, curiositas, inobedientia, omnes tandem filiæ superbiæ. Ergo sic habuit primum in hominum genere peccatum superbia: & vt medicina ex aduerso respondeat ægritudini: prima in hominum iusto-

rum

Adamus & Eua non infideles.

D

Eccles. 10.

Bellarm.

D. Thom.

Eua peccatum multiplex.

E

Indignatio primum mulieris malum.

rum genere virtus est humilitas propria virtus Dei hominis; rectè D.Ambros. *serm.18.in Psalm.* 118. In paradiso defecit humilitas, & ideo venit è cœlo. Humilitate subinde Deus ipse factus homo non modò nihil de dignitate sua diminuit, sed eam adeò conspicuam & præstabilem reddidit erga homines, vt eos Deus humilis, & humiliatus suæ legi subiugauerit, ad sui amorem & obedientiam conuerterit, quos Deus ipse de cælo fulgurans, & mundum suæ maiestatis magnitudine perterrefaciens à dæmonum cultu ad sui obsequium nunquam traduxit. Quam in sententiam pulchrè scribit idem Ambros. *serm. 20. in Psal. supradicti*. Exinaniuit (ait) se Dominus, &c. *Philip.* 2. Sed in his omnibus detrimentum nullum video diuinitatis eius, profectum operationis agnosco: qui nihil habebat, quod ad potestatem suam adderet; habuit, quod ad cultum suæ maiestatis adiungeret: audeo dicere; operationis suæ munus amiserat, nisi id humilitas recepisset. Itaque nos quidem redemit, sed etiam sibi acquisiuit. Nihil ergo humilitas affert dispendij. Ille, qui se exinaniuit, plenus est. Suscepi, quem nesciebam, ipsum adoro quem antè fugiebam. Ille pro nobis humiliauit se vsque ad mortem, & mortem crucis; vt quod per vnius Adæ inobedientiam perdideramus, per Christi humilitatem reciperemus. Hæc D.Ambros.

S Ambros. *Humilitas venit è cælo.*

S Ambros.

Ad Phil. 2. *Christi humilitas & Deo, & nobis vtilis.*

6. Iccirco autem Deus homo humilis Iudæorum gentem reprobauit, assumpsit verò populum gentium in sui famulatum, quia Iudæi superbiam, gentes humilitatem præferebant, vt luculentissimè ostendit August. *in Psalm. 46.* In populo (inquit) Israël superbi repellebant à se Deum: in principibus gentium inuentus est Centurio humilis, qui ad se inuitaret Deum. Admirans Iesus fidem ipsius, reprobat perfidiam Iudæorum. Præcisi sunt rami naturales, vt humilis insereretur oleaster. Teneamus ergo humilitatem, qua vocati sumus, illis reprobatis, vel illorum exemplo superbire timeamus admoniti. Sic Augustin. Sed quoniam ista humilitas, & vbi se prodidit adeò præcellens in populo gentium, ob quam Christus Dominus gentes, procul à se repulsis Iudæis, suam in Ecclesiam asciuit? Demonstrata sunt hæc omnia in illo Centurione de quo *Matth.* 8. cuius Dominus fidem admirans dixit: *Non inueni tantam fidem in Israel; amen dico vobis quia multi venient ab Oriente, & Occidente, & recumbent cum Abraham, Isaac, & Iacob. Filij autem regni eiicientur.* Obiter animaduertas quod subtiliter ita proponit S. Hieron. De præsentibus loquitur, nō de omnibus retrò Patriarchis, & Prophetis. Nisi fortè in Centurione fides gentium præponitur Israëli. Cæterùm hoc in Centurione inuenies, profundissimam humilitatem, & fidem adeò admirabilem, vt ipso Christo Domino pareret admirationem. Notabis etiam cùm istæ duæ virtutes in Centurione existerent, fidem tamen à Christo Domino solam fuisse laudatam, aut veriùs vtramque fidei nomine nuncupatam; ex eo vt mihi videtur, quòd & fides Christiana (formatam cum Theologis, ac viuam intelligo) disiungi nequeat ab humilitate, nec verè (vt decet) fidelis esse possit, quin sit humilis: cùm tota fides & disciplina Christiana in humilitate maximè sita sit, vt alibi docet D. Augustin. Ergo factum tam egregium Centurionis ita expēdit sanctissimus Doct. Cùm vellet Dominus venire, hoc ei mandauit Centurio: *Domine non sum dignus, vt intres sub tectum meum, sed tantum dic verbo, & sanabitur puer meus. Nam & ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites, & dico huic, vade, & vadit, &c.* Videte quemadmodum tenuit ordinem. Priùs commemorauit quòd sub alio esset, & postea quòd alij sub illo essent. Sub potestate sum, & in potestate sum; sub aliquo sum, & super aliquo sum. Trepidauit Christum mittere intra parietes suos, & iam intus erat in corde eius. Iam erat anima eius sedes illius, iam ibi sedebat ille, qui humiles requirebat. Sic Augustin. Tam grata Deo est humilitas, vt saluare nolit, nisi humilem, reprobare verò nisi superbum. Palàm enim dixit: *Nisi efficiamini sicut paruulus iste, non intrabitis in regno cælorum*, Matth. 18. Sapienter ergo subintulit idem Augustin. *in Psalm. 66.* Ad hoc exigit confessionem, vt liberet humilem: ad hoc damnat non confitentem, vt puniat superbum. Sic ille. Collige hinc summum humilitatis testimonium esse confessionem sacramentalem, quam Deus homo propter nos exinanitus in summam humilitatem crucis, quasi tributum exposcit: cúmque nullus omnino peccator post Baptismum, sine confessione saltem in voto suscepta salutem consequi possit, & deinde omnis qui damnatur, sine huiusmodi confessione à vita discedat; profectò statui dicique posset in humilitate maximè positam esse animæ salutem, in superbia verò damnationem sempiternam. Atque, vt ex verbis Augustini colligam: non saluat Deus, nisi humilem: non damnat, nisi superbum. Verissimè quoque dicam: non elegit Deus matrem, nisi humilem: nec tandem in Virginis vtero Deus fieri homo voluit, nisi vbi audiuit illam summæ humilitatis vocem: *Ecce ancilla Domini*, Luc. 1. Ad quæ verba D.Ambros. sic ait: Vide humilitatem. Ancillam se dicit, quæ mater eligitur, nec repentino exaltata promisso est. Simul ancillam dicendo nullam sibi prærogatiuam tantæ gratiæ vindicauit, quæ facciet, quod iuberetur. Mitem enim humilémque paritura humilitatem debuit etiam ipsa præferre. Sic Ambros. Admiratus Virginis hanc humilitatem sponsus ipse cœlestis ait: *Quæ est ista, quæ ascendit sicut virgula fumi*, &c. Cant. 3. Tu dicis (commentatur Rupert.) ô virgo; sum puluis cum Abraham, sed puluis es pigmentarij, qualem conficit Spiritus sanctus. dicis propter humilitatem, sum fumus, cum Dauid: sed es fumus ex aromatibus ascendens ex aureo thuribulo ad olfactum Dei, &c. In tām mira virginis laudatione non periclitatur eius humilitas, sed profundiùs radicatur. At in iustis, etiam Apostolis quantumuis humilibus, cautè dixit Dominus: *Qui susceperit paruulum talem in nomine meo, me suscipit*, Matth. 18. Vbi S.Hieronym. Prudenter: ne cùm delatum fuerit Apostolis, se putent honoratos, adiecit: non illos sui merito, sed Magistri honore suscipiendos. Itaque ne summorum virorum periclitetur humilitas inter honores, nouerint non se, sed Dominum ac magistrum suum in seipsis honorari. At Virginis humilitas honorata, & laudata à Deo tutior & illustrior redditur. Hanc Virginis Deiparæ humilitatem, vt Deo placeamus, illúmque in nostris cordibus concipiamus, imitari quidem omnes debemus, tum vel maximè virgines Deo consecratæ, ne sicut stultæ virgines à ianua cœli procul amoueantur.

S Aug. *Humilitatem gentis Deus respexit.*

Matth. 8. *Humilitas Centurionis.*

S.Hieron.

S.August.

Humilis saluatur, superbus reprobatur.

Matth. 18.

Cōfessio summa humilitas.

Luc. 1.

S. Ambros.

Cant. 3.

Rupert.

S. Hieron.

SECTIO XV.

Dedítque viro suo.

Eua pomum viro obtulit.

COmedit Eua de ligno vetito vnum vel alterum pomum : deinde aliud, vel alia detulit Adamo, vt comederet. Primò ambigitur quem ad finem, & qua ex causa pomum istud muliet obtulerit marito? D. Ambros. *lib. de paradiso, cap. 6.* sic respondet.

S. Ambros.

Sine dubio, vbi gustauit mulier de ligno scientiæ boni & mali, peccauit, & se peccasse cognouit. Quæ igitur se peccasse cognouerat, vel virum ad peccati communionem inuitare non debuit. Illiciendo autem virum, & dando ei, quod ipsa gustauerat, non vitauit, sed iterauit peccatum. Nam vtique si verè rationem spectes, eum quem diligebat, non trahere ad consortium pœnæ, sed magis ab eo, quod cognouerat ipsa esse peccatum, vel inscientem reuocare debuerat. Sic Ambrosius.

Eua scienter virum ad peccandum impulit.
S. Ambr.

Quod quidem bona vxor si verè maritum diligit in simili euentu vbi de animæ salute agitur præstare debet : sed contrà Eua, filiæque agere consuescunt. Idem Ambrosius *paulo inferius* ita scribit. Gustando mali fuit scientiam consequuta. Malum igitur, quod aduerterat, in virum deriuare non debuit, neque coniugem proprium præuaricatorem diuini facere mandati. Sciens igitur, prudénsque peccauit; sciens virum in suom traxit errorem. Alioqui inueniretur falsus de ligno scientiæ boni & mali sermo, si etiam posteaquam de ea arbore manducauit, scientiam mali babere non potuit. Hæc Ambrosius. Quare secundùm hanc doctrinam statuendum erit, Euam vbi comedit, apertis ad malum, & in malo oculis, suam ipsius calamitatem cognouisse : deinde suæ culpæ, atque ob eam damnationis in quam inciderat, scientem ac prudentem mariro dedisse pomum, vt comedéret.

Eua crudelis sibi, viro, & filiis.
S. Chrys.

Quod videtur ex maleuolo ac depτauato mulieris in virum animo prodidisse: idque præseferunt verba illa plena querimoniis, & aculeis aduersùs Euam. D. Chrys. *homil. 16. in Genes.* Esto (inquit) ô mulier, reipsam in tantum præcipitium depuleris, & honore maximo priuaueris; cur etiam virum tantæ ruinæ socium facis? & cuius te adiutricem esse oportebat, illius facta es insidiatrix, & illum quoque tecum à gratia Dei abalienas? Quæ te prodigiosa insania in tantam audaciam induxit? Ita Chrysost.

S. Bern.

Hanc Euæ inbumanitatem sic deplorat D. Bernard. *sermon. 1. in annunciat.* Perdidit misericordiam, cùm sic exarsit Eua in sua concupiscentia, vt nec sibi, nec viro, nec filiis parceret nascituris, simul omnes terribili maledicto, & necessitati mortis addicens.

Malum triplex in Eua, & in mundo.

Funiculus triplex difficilè rumpitur, curiositatis, voluptatis, & vanitatis. Hæc sola mundus habet, concupiscentiam carnis, concupiscentiam oculorum, & superbiam vitæ. His abstracta & illecta misericordiam omnem crudelis mater abiecit. Sic Bernardus, Itaque ex sententia horum Patrum crudelis mulier, cùm se ream agnosceret, & mortis pœnæ subiectam : virum pariter & suam omnem posteritatem in idem barathrum (ne sola periret) secum volut deportare. Eo planè consilio, quo diabolus è cœlo deiectus tantopere laborat, vt homines in

A eandem damnationem prolabantur. Dicique potest Eua serpens, ac diabolus Adami, vti se præbuit hostis erga ipsam Euam.

Eua serpens & diabolus Adami.

2. Hinc etiam ortum arbitror, quare vt plurimum peccator alios pariter suo vitio inficiat : non eo tantùm, quòd vitium vi sua & contagione serpat, atque infirmæ hominum naturæ, velut ignis aridæ materiæ admotus, facilè inardescat.

Malus malos facere studet.

Sed iccirco etiam, quod vitium ex primæua origine habeat, vt solitarium esse non patiatur, sed eo semel quis correptus alios confestim studeat, in eandem turpitudinem secum deuoluere, gaudeátque porcus eum porcis, & lupus eum lupis. Ac pri- B ma quidem huiusce mali radix ea videtur esse, vt nefarius homo suorum scelerum consortes habens suam impuritatem solari queat, & excusare.

S. Bern.

Quod D. Bernardus in peccata Euæ agnoscit, cùm *sermon. de S. Andrea*, ita loquitur. Magnum profectò peccatum, quod ipsa mulier virum quoque secum in culpam traxit. Debuit quidem illa peccatum suum deflere, nec addere peccatum peccato : sed in hoc se putauit habere consolationem, si virum faceret peccati sui participem. Quodammodo enim naturale est vnumquemque velle, siue in vitiis, siue in virtutibus associare sibi consortem. Hæc Bernardus.

S. Bern.

Idem etiam in eadem C sententia persistens grauiter conqueritur de Eua *sermon. 1. in festo SS. omnium*, ad hunc modum. Beata esses Eua, si post culpam consolationem quæreres lacrymarum, & conuersa ad pœnitentiam veniam citius obtineres.

Consolatio peruersa ex prauorum consortio.

Nunc autem miserrimam quæsisti consolationem de simili casu viri tui, & veneno pessimo. Nequissimo videlicet vitio totam infecisti posteritatem tuam; vt vsque hodie perditionem alterius alter suam reputet consolationem. Misera prorsus Euæ consolatio, & eorum qui miseriam hanc imitantur. Sic Bernardus. Nihilominus etsi hæc vera sint, vt experientia contestatur, multo tamen aliter in inferno accidit. Nec enim damnatis quicquam ex pœ- D natum grauitate minoitur, aut aliquid solatij & leuamenti accidit ex consortio aliorum, in iisdem cruciatibus, damnatorum : quinetiam longè grauiùs hinc torquentur. Quod quidem diues ille suis in doloribus non obscure significauit, cùm precaretur Abraham: *Vt mittas Lazarum in domum Patris mei; habeo enim quinque fratres, vt testetur illis, ne & ipsi veniant in hunc locum tormentorum*, Luc. 16.

Luc. 16.
Caietan.

Grauis hîc oritur disceptatio inter interpretes. Caietanus sic exponit. Non proueniunt hæ preces ex bono affectu ad salutem fratrum, quoniam damnati habent voluntatem firmatam ad malum, sed proueniunt ex affectu superbiæ.

Diues in inferno mirè superbus.

E Superbus enim videns se deiectum in miseriam, quamuis omnes vellet esse miseros, similes sibi, aut miseriores se, videns tamen aliquos euasuros miseriam, appetit suos esse, qui euadant miseriam; vt vel sic, hoc est, in suis exaltetur. Ex hoc affectu procedunt istæ preces; videbat enim diues multos saluari, & propterea appetebat suos fratres euadere miseriam, vt vel sic in suis fratribus exaltaretur. Ita Caietan. Cæterùm hæc interpretatio eo minùs placet, quòd iuxta illam diues aliquod bonum sibi futurum appetat, nimirum suorum fratrum beatitudinem, quos adhoc vti suos diligeret, & in quo-

Damnati nullum bonum directo appetunt.

rum gloriæ participationem veniet. Contrà verò indubitatum est, vsque adeò obstinatam esse ad malum voluntatem damnatorum, ita suis in cruciatibus misetus teneri alligatos: vt nec aliis, nec sibiipsis bonum per se aliquod possint appetere; tametsi bonum vt vocant per accidens, hoc est, suppliciorum diminutionem eos appetere negandum non sit. Quæ quidem erat appetitio diuitis, vt Lyra & alij volunt. Timebat ergo diues se habere pœnarum socios, quos nouerat se habuisse epulatum, anatinæ, & inhumanitatis imitatores, atque ita duriora fore sua supplicia. Nam licet hoc vitæ statu aliquid leuamenti & solatij laborantibus & afflictis adueniat, si socios habeant calamitatum; B non sic tamen fiet in gehenna; vbi quisque tantu cum pudore & confusione torquebitur, ac si solus & nullus alius torqueretur. Ac maior subinde accrescet miseris pœna, & ex beatitudine illorum quos in vita despexerunt; & ex eorum cruciatibus quos in vita perdite amauerunt, maximè quibus ad maiorem peccandi licentiam suis flagitiis exemplum præbuerunt, quæ duo iste diues in se vno expressit, & felicitate Lazari stimulatus, & suorum fratrum damnationem pertimescens. Hæc est expositio D. Gregor. *in hom.* Notandum (inquit) est ardenti diuiti, quanta supplicia cumulantur. Ad pœnam namque suam ei cognitio seruatur, & memoria. C Cognouit enim Lazarum, quem despexit; & fratrum suorum meminit, quos reliquit. Vt enim peccatores in supplicio amplius puniantur, & eorum vident gloriam, quos contempserunt, & de illorum pœna torquentur quos inutiliter amauerunt.

Lyra. Diues timebat pœnarum consortes fratres.

In inferno accrescit pœna ex consortio malorum.

S. Greg.

Eua nimio & inordinato amore mariti illum perdidit.

3. Cæterùm D. Ambros. *loco indicato* existimat, & alios idem sentire affirmat, mulierem non ex fero & inhumano affectu, quasi Adamo paradisi incolatum & statum innocentiæ quem misera perdiderat inuidisset, aut illum ex odio in culpam & pœnam detrudere volentem, homini suasisse vt pomū comederet; sed nimio ex amore in maritum etsi amor malè tunc esset ob infirmitatem & ignorantiam muliebrem ordinatus. D Videtur (inquit) mulier, sciens quòd post culpam in paradiso esse non posset; metuisse, ne sola de paradiso eiiceretur. Deinde *inferius*: Plerique sic mulierem excusandam putent, quòd diligens virum ab eo timuerit separari, & hanc causam prætendunt, quòd esse voluerit cum marito. Hæc Ambrosius. Ergo in hac sententia mulier, vbi se agnouit cælestibus donis spoliatam, & pœnis ac miseriis addictam, cœpit cogitare secum: O me miseram! quid igitur faciam? Si vir meus de vetito non comedit, nec præceptum Dei, sicut ego, trāsgreditur, in paradiso persistet, statu innocentiæ perfruetur. Expellar ego à paradiso, & à consortio coniugis, solàque cum E bestiis viuam; imò & moriar. At ille interea felix per beatum transiget æuum; & fortè alteram Deus ipse mulierem efformabit, illique adiunget ad generis humani propagationem. Non patiar, non feram, vt sola proiiciar, & à viro seiungar. Ruat ille mecum in eandem culpam, amborum sit vna ruina, eadem pœna: alter vt alteri non inuideat, sed compatiatur. En qualis esse solet amor turpiter ac perditè amantium; illecebrosa quadam, & iam inueterata consuetudine miseri tenentur adeò illigati, vt ab inuicem discedere morte ipsa grauius pu-

§. Ambr.

Eua timet sola perire.

Amor turpis quam exitiosus.

A tent; pereamus ergo (inquiunt) simul, vna sit amborum culpa, vna in æternum pœna. Ruamus ambo pariter in gehennam. Facto quidem, si minus verbo, ita loquuntur isti, quorum amor ille est qui ab Augustino 1. *Ioan.* 4. dicitur, Amor infirmus & terrenus, amor sordidus & flagitiosus, qui corporis pulchritudines consectatur. Erigite vos (adiungit) à luculenta ista cupiditate. Ita Augustinus. Amor iste nihil de anima, nihil de salute æterna curat; ad corpus, & corporis sordidas voluptates totus inhiat. O turpem, ô perditum amorem, ô verè odium! quam tu quidem turpiter amas, quam deperis; ipsam tu perdis, ipsam odisti, & cum ipsa perditus simul peris, nec Deo tantùm, sed etiam mundo. Nam perbellè D. Petrus Chrysolog. *serm.* 1. testatur ex filio prodigo post vitam luxuriosam cum porcis agente: Sepelitur famæ, perit gloriæ qui manet turpitudini, crescit infamiæ. Probe autem agnouit Adam mulieris istum amorem ægerrime laturæ, si sola ex paradiso & à consuetudine mariti expelleretur. Quapropter iacta est alea, inquit; eat & maritus, & pereat cum vxore. Sed præstat audire verba D. Ambrosij *sermone* 15. *in Psalm.* 118. serpens ille callidus & astutus ad construendas nequitiæ suæ artes, quo incorruptæ ac rudis naturæ dote fundatum primogeniti Adam labefactaret affectum, fœmineis magis illecebris, quam suis commisit venenis. Itaque fœmina virum, quem serpens tentare non ausus est, cibo oris, & vi amoris inflexum molli quadam & conciliatrice vxoriæ sedulitatis affectione traduxit. Et adhuc Eua liberos non habebat, quorum gratia vti dulcis ad amorem, ita esset facilis ad lapsum. Similiter D. Augustin. 11. *de Genes. ad liter. an*, ita disserit: Vxorem, quæ iam seducta manducauerat, delicias suas noluit Adam contristare, quam credebat à se alienatam tabescere, & sine solatio interire, non quidem carnis concupiscentia; sed amicabili beneuolentia, qua sæpè Deus offenditor, ne offendatur amicus. Hæc Augustinus. De isto Adami erga vxorem deordinato amore interpretans præsentem locum sic ait Procopius. Mulier viro persuasit vt comederet vetitam escam: ne videlicet ipsa sola periret. Sicuti etiam hodie quidam conspicientes quæ sit vera religio, certáque fides: attamen obtemperantes muliebri sexui, veræ fidei non sunt studiosi: non quòd nesciant veritatem, sed simpliciter indocti, & persuasi. Sic ille. Pulchrè vocat hæresim mulierem, vt quæ infirma, mollis; & serpentis amica sit.

S. Aug.

S. Pet. Chr.

S. Ambr.

Adam nimio erga vxorem amore peccauit.

S. Aug.

Procop.

4. Hæc profectò solet esse ad subuertendum virum omnium grauissima tentatio, nullum periculosius bellum, quàm quod fœmineis illecebris, & lacrymis maximè geritur. Quamplurimos (inquit Ambrosius) à martyrij consummatione mulier reuocauit. Denique sæpè cognouimus, quoniam quem formidolosa carnificum pompa non terruit, nec diuisi lateris sulcus infregit, nec ardentes laminæ à triumphalis fortitudinis rigore abducere potuerunt, eum inter sacra iam præmia constitutum vxor teneræ sobolis oblectatione miserabilis, vnius lacrymæ miseratione decepit. Sanson captus est per vxorem; nunquid tu fortior? Salomon captus est in vxore; nunquid tu sapientior? Ille igitur, cuius sapientia totis celebratur se-
culis

A muliere grauissima tentatio.

S. Ambr.

culis, factus est insipiens, quia nimirum amauit vxorem. Sic Ambrosius *loco suprà dicto*. Insipiens planè (vt cætera omittam dedecora) est mulier, quæ viro quicquam contra Dei legem suadet, at longè insipientior vir ipse, qui vxori suadenti potiùs, quàm Deo iubenti credit; quod significauit Iob, vt bene inde Ambros. *sermon. 12. in Psalm. 118.* aduertit, hoc modo. Perfusus etiam corporis totius vlceribus, cùm tentaretur vxoris alloquiis, qui meminisset Adam sic esse deiectum dum propriæ credit vxori, respondit; *Sicut vna ex insipientibus mulieribus locuta es.* Quòd si illam quasi sapientem voluisset audire, ipse sapiens non fuisset. Sic Ambrosius. Rupertus Abbas *lib. 3. in Genes. capit. 9.* violentiam quandam mulieris coactiuam aduersùs virum hic agnoscit. Qualis (inquit) vel quanta sit muliebris importunitas, passim non solùm diuina, sed etiam humana testantur exempla. Ergo cogendo potiùs, quàm seducendo; imperando magis, quàm fingendo aliquid, hoc effecit, vt obediret vir suæ vxori, plusquam Deo. Hæc ille. Ruperto non assentior, si aliam inducit vim, quàm amoris, & blanditiarum: hæc enim potissima sunt, atque fortissima mulieris arma, quibus vtitur ad permouendum, & quamcunque in partem libuerit inflectendum virum, quibus primus virorum constratus succubuit. Meritò enim dicitur fortis, vt mors, dilectio, *Cantic. 8.* Nec fluminum inundationibus obrutus perit amor. ignis est, à quo lampades flammarum exibrantur, quibus vsque ad imas radices geminina eradicantur, *Iob 31.* Solo æquat turres, comminuit rupes. Quid plura? Solus de Deo potuit triumphare amor, vt Bernardi verbis vtar. Hæc autem tam prodigiosa vis amoris, etsi ex reipsa, quæ diligitur, videatur oriri; potissimùm ex ipso qui diligit, enascitur, vt eleganter admonuit D. Augustinus *homil. 37. tom. 10. lib. 50. homil.* Amores (inquit) omnes priùs sunt in hominibus de se, & sic de alia re, quam diligunt. Si diligis aurum, priùs te diligis, & sic aurum; ergo dilectio vnicuique à se incipit. Idem *tom. 4. lib. 83. quæstionum, q. 33.* Nihil aliud est amare, quàm propter seipsum rem aliquam appetere. Hæc Augustinus. Deinde verò nihil tam proprium & ingenitum homini est, quàm amor, vt mirum non sit, quòd omnia vincat amor. Nam vt perbellè D. Augustinus *tract. de substantia dilectionis*, docet: Vita cordis amor est, & icirco impossibile est, vt sine amore sit cor, quod viuere cupit. humana mens sine amore esse non potest. Obiter aduerterim hunc libellum à quibusdam existimari esse non D. Augustini, sed Hugonis.

Iobi constantia aduersùs mulierem. S. Ambr. Iob. 2. Rupert. Mulieris arma amor. Cant. 8. Amoris vis potentissima. Iob 31. S. Bern. S. August. Amor à se ipso, & propter se ipsum. S. August. Sine amore vita non est.

5. Quare non damnandus est Adamus, quòd amauerit coniugem, sed quòd malè amauerit, nimirum plusquam Deum, ac suæ ipsius, animæ salutem; vtrumque enim exposuit, ac perdidit, ne vxorem contristaret, & mœrentem videret, imò ne sola mulier sine viro periret. Pulchrè igitur admonet D. Augustinus *homil. 37.* de qua paulo antè; Quod amas (infra Deum) ad consolandum ama, ad tractandum ama, ad vtendum ama, non ad illigandum. Sic Augustinus. Multa quidem Ecclesia ex Christi Domini consortio accepit emolumenta; sed illud præcipuè, quòd in latus Domini in cruce pendentis (sic enim interpretatur

Adamus malè amando lapsus est. S. August.

Ben. Fernand. in Gen. tom. 1.

A D. Ambrosius) penitiùs aliquando permeans, se cum admirabili voluptate memorat accepisse. *Introduxit me Rex in cellam vinariam, & ordinauit in me caritatem*, Cantic. 2. Summa profectò bonorum omnium quæ in animam à Deo infunduntur, est ipse ordo amoris; vt primò Deum, & nihil aut contra, aut supra Deum ametur. *Qui enim non odit patrem & matrem, &c. non est me dignus*, ait Dominus Matth. 10. quem locum expendit grauiter & copiosè D. Ambrosius *sermone 15. in Psalm. 118.* Vbi respondet obiectioni, quæ occurrit, qui fieri possit, vt odisse iubeamur, quos naturæ iure, Deique ipsius præcepto diligere iubemur. Video (inquit) istiusmodi assertioni me

S. Ambros. Amor debet esse ordinatus. Cantic. 2. Matth. 10. S. Ambros.

B respondere non posse, sed Dominus respondebit. Ego non condemno pietatem, qui odi iniquitatem; non necessitudinum intestina bella mandaui, sed illecebram suspectam habui. Ea, quæ diuina sunt omni caritati necessitudinum præferenda sunt. Hæc Ambrosius. Quàm ergo prudenter, quàm sanctè Adamus seueritatem exhibuisset erga vxorem, si eam Deo posthaberet, si oblatum pomum reiiceret, si blandiculam illam suasionem refutaret, si dolentem ac mœrentem coniugem pateretur à paradiso amandari; caritas enim bona mater piè solet sæuire, vt ait D. Bernardus. Tunc autem sperare posset diuinæ misericor-

Deus supra omnia diligendus. S. Bern. Si Adam non peccasset, Eua pœnituisset.

C diæ confisus, vti mulier per pœnitentiam ad priorem statum reuocata, in gratiam mariti Deo gratissimi, reduceretur ad paradisum deliciarum. Timoit mulier, ne si sola peccasset, sola & omni ope destituta procul à viro, cuius in tutela erat, aliò ablegaretur. Iam enim vbi excidit ab amore Dei, experta erat quid randem esset timor. Et meritò, quæ amorem Dei violauit, timoris pœna coërceatur oportet; timeat omnia, quæ Deum non amat. Etenim, vt iusto & amico Dei tuta sunt omnia, ita peccator etiam tuta timet. Nihil peccatore timidius, nihil audacius iusto. Peccata ipsa mollem effœminatùmque reddunt; conscientiæ stimuli perpetuò ani-

D mam peccatoris exedentes vigorem omnem labefactant, timorémque inducunt, ac denique diuina gratia, sine cuius præsidio stare nihil potest, suam opem suspendente miser consternatur. Contrà verò iusto, & virtus ipsa, quam exercet, & conscientiæ probitas, & diuinæ gratiæ præsidium animos addunt, audaciam ingerunt supra naturæ humanæ facultatem. Hinc est, quod Salom. Prouerb. 28. edocet. *Fugit impius nemine persequente, iustus autem quasi leo confidens.* Quàm verò sit infamis peccatoris timiditas, plena sunt testimoniis diuina volumina. Iob 16. *Sonitus terroris semper in auribus eius, & cùm pax sit ille insidias suspicatur; non credit, quòd reuerti pos-*

Timor comitatur peccatum. Prouerb. 8. Iacob. 15.

E *sit de tenebris circumspectans vndique gladium.* Sapient. 17. *Cùm sit timida nequitia, dat testimonium condemnationis; semper enim præsumit sæua perturbata conscientia.* Hoc terrore (vt Latini loquuntur) panico agitati in castris Syri, qui Samariam obsidebant, turpiter se dant in fugam cùm eos nemo persequeretur, 4. Reg. 7.

Sapient. 17. 4. Reg 7.

6. Hunc timorem populo Hebræorum minatur Dominus se immissurum, si quando ad idola suo Deo posthabito sese abiecerint adoranda. Leuit. 26. *Qui de vobis remanserint, dabo pauorem in cordibus eorũ, in regionibus hostium terrebit eos sonitus folij volantis, & ita fugient quasi gladium, cadent nullo persequente, & cadent singuli super*

Leuit. 26. Timiditatem Deus minatur.

Q 2 fratres

Deut. 28.

fratres suos, quasi fugientes. Deuteron. 28. *Dabit tibi Dominus cor pauidum, & deficientes oculos, & animam consumptam mœrore, & erit vita tua quasi pendens ante te; timebis die ac nocte, & non credes vitæ tuæ.* Nota obiter cùm peccatum semper ante oculos obuersetur, vti carnifex vindictam reposcens, iuxta illud Psalm. 50. *Peccatum meum contra me est semper*: Messiam, qui vita est hominum, & qui vt vita genti Hebrææ promissus fuerat, in cruce pendentem perpetuò Iudæis ipsis, à quibus per orbem dispersis, regno, solo, cælóque orbatis, pœnas exigit, obseruari ante oculos; tantam verò esse istorum obstinationem, vt ne sic quidem cœlesti vindicta perculsi credant in eundem Messiam verè omnium nostri vitam. iuxta illud, *Ego sum via, veritas, & vita*, Ioan. 14 Mirari ego soleo cùm lego Iudith 1. & 2. *Indignatus Nabuchodonosor iurauit per thronum & regnũ suum, quòd defenderet se de omnibus regionibus his.* ac propterea numerosissimum & bellicosissimum parasse exercitum sub Holoferne duce. Sed quid sibi vult verbum illud, *defenderet*, an non aptiùs diceretur, impugnaret, bello peteret, subiugaret? Certum est enim regem istum, non bello ab iis regionibus impetitum esse, vt propterea necesse haberet ab iisdem defendi? Pulchra interpretatio Hugonis Cardinal. sic habet. Defenderet se, idest, impugnaret omnes. dicit tamen quòd defenderet se de omnibus, quasi omnes vellent pugnare contra ipsum: quia superbus & tumidus putat contra se pugnare, quos videt sibi non obedire: sicut prælatus cupidus putat sibi auferri, quod à subditis sibi videt negari. Sic ille. Ad hæc regius Vates *Psalm.* 82. totum memorat orbem coniurasse ex perditissimis gentibus, quarum ibi nomina recensentur, conflatis copiis ac viribus, aduersùs (inquit) sanctos tuos: contra vnum scilicet tantulum populum Israël. Quid ergo, tam innumeræ gentes aduersùs vnum populum, nisi vt timiditatem suam, & fragilitatem saltem infinitis gentium coniunctarum copiis animarent ac stabilirent. Nihil planè meticulosius peccatoribus; quod animis & viribus non audent, multitudine saltem præstare contendunt. At contra quos tantum suscipitur bellum, totus conspirat orbis? Hebr. על צפיניך *ghal çephuneeha*; aduersùs, vel super absconditos tuos, nimirum; qui latent in speluncis timentur à gentibus, qui domi abditi, aut in templo ad aras procumbunt, vniuersum perterrefaciunt orbem. Proh admiranda vis, & virtus iustorum! absconditi vocantur, sed vbinam quæso; *Abscondes eos in abscondito faciei tuæ*, Psalm. 30. Audi vnum ex istis absconditis; *Dominus illuminatio mea, & salus mea quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo? Si consistant aduersum me castra, non timebit cor meum: si exurgat aduersùm me prælium, in hoc ego sperabo*, Psalm. 26. An non igitur leo fortissimus, qui ad nullius pauet occursum, iste absconditus Dei? An non timidi cerui, fugacésque damæ, Rex Syriæ eiúsque duces ac milites: Elisæus autem Dei absconditus, quasi leo audacissimus? Regis consilia etiam secretiora Elisæus, procul in Samaria degens, atque in suo gurgustiolo abditus resciebat, & Hebræo regi euulgabat. Mittit ergo Syrus integrum exercitum aduersùs vnum Elisæum; oratione tantùm ad Deum iste abs- A conditus occæcat Syros, trahítque in vrbem quasi constrictos, forentque omnes trucidandi, si Propheta non renuisset. Bene Chrysost. *homil. de Elisæo.* Si rex (inquit) Syriæ hominem Dei non putauit, cur multitudinem misit? aut si hominem Dei sciuit, cur eum contra se armatum Dei virtute nesciuit? Debuit enim stultus iam credere contra eum ire non posse, quem latentes insidias audierat denudasse. Ita Chrys.

Psalm. 50.
Christus crucifixus obuersatur Iudæis.
Ioan. 14.
Iudith 1. & 2.
Hugo. Super omnes timet.
Psalm. 82.
Peccatore nihil timidius.
Iusti timentur à malis.
Psal. 30.
Psal. 26.
Elisæi virtus contra Syros.
4 Reg. 6.
S. Chrys.

7. Tulit Eua de vetito ligno pomum, comedit ipsa, & dedit viro suo. Mortem sibi ipsa priùs ebibit, mortem deinde suo viro propinauit. Ergo altera Eua, quæ prioris scelera expiauit, velut illa grandis aquila, de qua B *Ezechiel* 17. venit ad Libanum, & tulit medullam cedri, & transportauit eam in terram Chanaam, in vrbe negotiatorum posuit illam. Nimirum in mystico sensu, Virgo sanctissima, & felicissima creaturarum, quæ sola inuenit gratiam apud Deum, pudicitiæ pennis (vt loquar cum Nazianzeno) subleuata eò vsque volauit, vt omnem creaturam superegrederetur: deinde in deitatis ipsius arcanum penetrans, ab ipso æterni Patris pectore verbum diuinum hausit, suis inclusit visceribus, atque humana indutum carne in terram exposuit mercatoribus ad negotium seculorum, ad cœli sempiternæque beatitudinis mercaturam. Hæc est, vt vocat D. Methodius, porta Dei orti in carne, puteus Bethlehemiticus, vnde im- C mortalitatis poculum emanauit. *Venite*, clamat Virgo Dei mater: *comedite panem meum, & bibite vinum, quod miscui vobis*, Prouerb. 9. Non sibi tantùm, sed & nobis genuit ac peperit Deum hominem. Tulit de ligno, sed vitam de vita, Deum de Deo: comedit ipsa, deditque hominibus. Plena Deo, abyssus est gratiarum; de cuius plenitudine nos omnes accepimus, in nostrum omnium ora & corda redundauit. Sacrosanctam Eucharistiæ mensam Virgo ipsa posuit; ad eam homines inuitat. Panis cæli proponitur edendus, sed quem in Virginis vtero Spiritus sanctus formauit ac decoxit; Virgo ipsa miscuit vinum illud salutare ac diuinum, quo animæ irrigantur, quo vir- D gines nutriuntur; miscuit vinum. quid quæso immiscuisti, ô Dei mater, sanguini filij tui, quem potamus? Anne lympidissimam aquam lacrymarum, quas in circumcisione, & quas stans iuxta crucem Iesu mater eius, ex oculis istis virgineis copiosissimè & dolentissimè profudisti; visáque fuit ista commistio sanguinis filij, & lacrymarum matris? O si mihi flueret torrens iste voluptatis, quo anima mea profunderetur! Iure optimo D. Epiphan. vocat Virginem Dei matrem, mensam fidei. Nimirum in Virgine sua matre dignissima proposuit Deus omnia quæ diuinus amor excogitauit epularum ac ciborum, & condimentorum & liquorum genera, quibus animæ piorum, & im- E piorum etiam pasci, nutriri, confirmarique possent. Venite (inquit) bibite vinum quod miscui vobis. An istud verbum, *miscere*, vsitatum in poculis amatoriis à Virgine matre similiter vsurpatur? Quod si ita est: significatur planè in diuina Eucharistia vis quædam admirabilis, & velut amatoria, quam piorum animæ sentiunt, cùm ritè communicantes corpus & sanguinem Domini soluuntur in lacrymas, ardent amoris ignibus, humana omnia fastidiunt

B. Maria verbum à Patre hausit.
Ezech. 17
Nazianz.
S. Method.
B. Maria puteus Bethlehem.
Prouerb. 9.
B. Maria sibi & nobis Deum peperit.
B. Maria ad Eucharistiam inuitat.
B. Maria lacrymæ cum sanguine Filij mixtæ.
S. Epiphan.
B. Maria Dei mensa.
Eucharistia vis amatoria.

diunt, diuinis inhiant, suique prorsus immemores, ac priore vita deposita, sese in Deum suum transmutant. Denique verba illa suprà posita, *in vrbe negotiatorum posuit illam*, sedulò meditemur. Salutem cœlitus allatam in terra habemus: ergo negotiemur; dum tempus est operemur. Miserum est enim (inquit S. Gregor. Nazianz. *Orat.* 40.) cùm nundinæ effluxerint, tum demum negotiationem quærere: miserum est, cùm manna præterierit, tum cibum appetere. Sic ille.

S. Gregor. Nazianz.

SECTIO XVI.

Qui comedit.

HEbr. ותתן גם לאישה עמה ויאכל *vattitten gam leisah gnimmah vaiochal*: & dedit etiam viro suo secum, & comedit. L X X. Et dedit & viro suo; eum ea *μετ᾽ αὐτῆς*, & comederunt *καὶ ἔφαγον*. Chaldæus: Et dedit etiam marito suo, & comedit eum ea. Quare secundùm literam ita res processit. Mulier manibus inflata promissis à serpente, imprimis adhuc absens à marito comedit. Expetita saporem pomi ad maritum adit, narrat omnia, quæ eum serpente; offert illi pomum; miser occulta quadam animi elatione, propriáque malitia occæcatus, vt vxori placeat, accipit pomum & comedit, illáque pariter iterum comedit. Quasi vna & communi mensa peccatum & mortem miseri coniuges comederunt. Vterque diuinæ transgressor legis, vterque ab statu innocentiæ defectus, vterque exutus gratiæ donis, vterque comparatus iumentis, & similis factus est illis, vterque in sordibus, & luto, & alter vt alterum non fastidiat, non despiciat, non refugiat: imò alter alteri condoleat, setâque opem. Sic planè res habet; cùm nemo mundus à sordibus, solus Dei ac Virginis matris filius Christus Iesus extitit (mater à filio non disiungitur) purissimus, & humani generis sordes purificans. Quod significauit, cùm in cæna lauit pedes discipulorum, *Ioan.* 13. Vbi sic Augustinus. Posuit vestimenta sua, qui cùm in forma Dei esset, semetipsum exinaniuit. Præcinxit se linteo, qui formam serui accepit. Misit aquam in peluim, vnde lauaret pedes discipulorum, qui in terram sanguinem fudit, quo immunditiam dilueret peccatorum. Linteo autem, quo erat præcinctus, pedes quos lauerat tersit, qui carne qua erat indutus Euangelistarum vestigia confortauit. Et linteo quidem, quo se præcingeret: posuit vestimenta quæ habebat: vt autem formam serui acciperet, quando semetipsum exinaniuit, non quod habebat deposuit, sed quod non habebat accepit. Hæc Augustinus. Verumenimuero (quod maiorem affert admirationem.) in passione sua Dominus infirmitates nostras ipse portauit, factus anathema, & maledictum pro nobis, omnium nostrum sceleribus coopertus; tantum abest, vt aliquid eius carni purissimæ impurum adhæresceret: vt etiam tunc vel maximè purus in se, suo sanguine nosipsos purificaret. Ad hoc enim mysterium, declarandum, vt luculenter docet D. Augustin. *in cap.* 13. *Ioan.* voluit, vt linteis, & sindone munda inuolueretur corpus

Adam & Eua simul comederunt.

S. Aug. Ioan 13.

Christus purus & purificans.

Christus lauat pedes discipulorum.

A eius emortuum, vlceribúsque deformatum. Ait igitur Augustin. Crucifigendus sanè suis spoliatus est vestimentis, & mortuus inuolutus est linteis, & sancta eius passio nostra purgatio est. Ita August. Fit autem mentio à Ioanne de linteaminibus, scilicet linteis pluribus, vt Domini carnis amplificata quodammodo puritas, & nostris purificandis sordibus innumerata in eius passione lintea demonstrarentur. Hæc est munditia secundi Adami, qua prioris immunditia purificata est.

Christi corpus inuolutum linteis.

a. Graue malum superbia, & quo nullum aliud Deo, Angelis, & hominibus magis inuisum. Communis hostis superbus aduersùs naturam armatur, & pugnat vniuersam. Infe-

Superbia casu sanatur.

B lia qui sanari non solet, nisi graui de vulnere, de casu, de morte ipsa homini remedium adhibeatur. Mauult Dominus peccatorem, qui pœnitens humilietur, quàm iustum, qui (si tamen talis esset, & nominari debet) inaniter de se præsumat. Admirationem facit quod Paulus scribit 1. Timoth. 5. *Modico vino vtere propter stomachum tuum, & frequentes infirmitates.* Sed quæ tanta rei nouitas? Paulus, qui orbem complet miraculis, carissimum discipulum non sanat per miraculum? An ne Paulo virtus deerat ad præstandam ægroto sanitatem? an non sanus Thimotheus plus in obsequium Dei, atque in gentium conuersionem

1. ad Timoth. 5.

C proficeret, quàm morbidus, & crebris doloribus præpeditus? Vide obsecro quanti supra omnia Deus humilitatem æstimet. Ait enim D. Chrysost. Cur illius stomachum non oratione firmauit? Nempe vt humilior sit. Et si viderimus viros magnos, & virtute claros infirmari, nihil moueamur. Ita Chrysost. Consentaneum est, quod etiam idem Chrysostom. explicat de angelo Satanæ Paulum colaphizante, putat enim fuisse ægritudinem, in quam Paulus incidit Deo sic disponente, vt humilior esset, & ne magnitudine reuelationum extolleretur. Sæpiùs hoc argumentum pertractauimus: eget enim tantum malum nouis

S. Chrys.

Humilitas in sanctis necessaria est.

D insuper medicamentis. Monendi perpetuò superbi, vt sibi temperent, vela contrahant, animos dimittant, vt sciant quòd homines sint: ne si fortè supra se efferantur, subitò in lutum deuoluantur. Lectitent illud Psalmi 38. *Confundantur & reuereantur.* Vbi pulchrè occurrit D. Augustinus, bene illis optauit: multi enim salubriter confusi sunt. Comedit Adam. Quis non miretur tantum virum, tot ac tam præclaris virtutum muneribus cumulatum, tam facilè, támque turpiter cecidisse? Leuissimum, (inquit D. Bernardus *serm.* 2. *in Circumcision.*) planè mandatum & larga omnino mensura: sed transgressus est homo præ-

Psal. 38.

Confusio aliquando salutaris.

S. August.

S. Bernard.

E scriptum sibi modum, & constitutum sibi terminum prætergressus. Ita Bernardus. Tanto ergo turpior casus Adami, qui leuissimum mandatum seruare noluit, in pœnam confestim superbiæ, quæ homini nata est, ex illa interminata bonorum omnium affluentia, qua fruebatur in paradiso, iuxta illud Domini, *Ecce dedi vobis omnia*, cap. 2. Caueant igitur diuites huius seculi. Etenim, vt bene aduertit D. August. *tract.* 50. *hom. in hom.* 13. Vermis diuitiarum superbia est. Difficile est vt non sit superbus qui diues sit. Tolle superbiam, diuitiæ non nocebunt. Diuitiæ mergunt homines in perditionem. Sic Aug. Itaque honorum amplitudo, qua nulla vnquam extitit in orbe maior,

Adam facile mandatum turpiter violat.

S. August.

Diuitiæ generant superbiam.

rientia; nec iustum & sincerum de aliis perperam & vitiose suspicari; nec iniustum & versipellem de aliis quicquam bene ac sanctè cogitare. Cæteros quisque de suo ingenio metitur. Et quidem illa scientia fraudum & calliditatum perniciosissima generi humano est. In quo argumento locum habet non postremum, quod à D. Ambros. *serm. 8. in Psalm.* 118. obseruatur hisce verbis. Nullum inuenimus diuinatum in serie Scripturarum de venatoribus iustum. Profectò tota ratio & studium venatoris in calliditatibus ac dolis versatur, & ex iisdem maximè pendet. Indagat primò feram subdolo silentio, hac illac excurrens: deinde inuentam persequitur, eò fugientem deducit, vt detrudat compingátque in barathrum. Summa cura & prouidentia expediuntur retia, tenduntúrque, laquei disponuntur; insidiæ, doli, fraudes, technæ struuntur. Itaque venatio tota est insidiosa & fraudulenta. In qua penè ad viuum exprimitur omnis humana fraus & calliditas, quæ à veteratore illo serpente ad animarum perniciem, ad ius, fidémque & commercium inter se mortalium euertendum instituta est.

D. Ambros.
Venator veteratoris symbolum.

8. Grande in calliditatibus malum est hypocrisis, quam serpens in se primo dedicatam in primores nostri generis parentes exhalauit. Iure optimo quæri potest (inquit D. Isidor.) quomodo videbant, si clausi erant oculi? Sed dictum est, vt intelligamus illis oculos apertos fuisse postquam de fructu comederunt, quibus se nudos videbant, & displicebant, id est, oculos astutiæ quibus simplicitas displicet. Cùm quis enim ceciderit ab intima luce veritatis, nihil est vnde superbia placere velit, nisi fraudulentis simulationibus. Hinc enim hypocrisis nascitur, in qua multum videntur cordati, qui decipere potuerunt, quem voluerunt. Ita Isidor. Rectè autem D. Bernard. *serm. 82. in Cantic.* Hypocrisim eò maximè perstringit, quòd per illam anima, quæ prius simplicitate sua ante peccatum Deo simplicissimo erat similis, vbi peccauit, dissimilima Deo esse videatur. Non similitudo (inquit) deleta est, sed alia superinducta. Non planè anima natiuam exuit formam, sed superinduit peregrinam: illa addita, non ista perdita est: & quæ superuenit, obscurare ingenitam potuit, sed non exterminare. Denique obscuratum est insipiens cor illorum; ait Apostolus *ad Rom.* 1. & Propheta Thren. 4. *Quomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus?* obscuratum aurum plangit, sed aurum tamen, mutatum colorem optimum, sed non fundamentum coloris euulsum. Manet in fundamento prorsus inconcussa simplicitas, sed minimè apparet duplicitate operta humanæ dolositatis, simulationis, hypocrisis. Operiantur sicut diploide confusione sua, *Psal.* 108. An non diplois, vbi non innata, sed affixa, & quadã quasi non peccati assuta simplicitati fraus. Vnde anima dissimilis Deo inde dissimilis est & sibi, inde comparata iumentis insipientibus, & similis facta est illis, *Psal.* 48. Inde homines, tanquam vulpes duplicitatis & fraudis foueas habent, & quia pares vulpibus sefecerunt, partes vulpium erunt. Hæc Bernard. de hypocrisi, qua se quidam induunt & obtegunt, sed oculos Dei quibos nihil apertum non est, nec effugere, nec decipere possunt. Mirum est, cùm fratres illi (Angelos intellige) de locanda sorore inter se agerent, & aptam illam formosámque nuptiarum celebritati reddere vehementer elaborarent, interim tamen nihil de coloribus, cerusa, minióque ad venustandam faciem dixisse; sed omne studium in cedro, argẽto, auro, gemmísque conquirendis, & apponendis impendisse. *Quid faciemus sorori nostræ,* &c. Cant. 8. Quia nimirum Angeli solidam puritatem, ac simplicitatem virtutum, in qua veræ consistunt animæ diuitiæ, ac dotes, quæ ad castissimum cum Deo sponso coniugium expetuntur, amant requirúntque in anima, quam Deo velut paranymphi coniungunt, nimio autem colorandi & cerusandi studium inane, & subdolum hypocritarum est; non est enim, (vt ait D. Bern. *serm. 66. in Cant.*) apud hypocritas virtutes colere, sed vitia colorare quodam quasi virtutis minio. Hi serpentis diaboli administri & satellites, dolendum est, quantum in perdendis hominum animis desudent. Sub oue lupum celant (inquit D. Gregor. Nazianz *carmine ad Episcopos*) vt mactent; æri vtique non absimiles: sub pabuli illecebra piscibus mortem occultant. Ita Nazianz.

S. Isidor.
Hypocrisis à serpente exorta.
Hypocrita superbus, & fraudulentus.
S. Bernard.
Hypocrita dissimilis Deo.
Ad Rom. 1.
Thren. 4.
Similitudo Dei per peccatum non tollitur, sed obscuratur.
Psal. 108.
Psalm. 48.
Hypocritarum panniis.
Cant. 8.
Simplex decor virtutum Deo gratissimus.
S. Bernard.
Hypocrita non colit virtutes sed vitia colorat.
S. Gregor. Nazian.
Hypocritarum hamus.

9. Duplicitate ista cordis (quæ à callidissimo serpente manauit ad homines) etiam vel erga ipsum Deum abutuntur nunnulli; vsque adeò processit hypocritarum impudentia. Sed audi D. Bernard. *serm. 13. in Cant.* in illos inuectum. Non omnis gratiarum actio accepta est Deo, nisi quæ de mera simplicitate procedit. Hypocritæ Deum quidem de bonis suis, sed verbo tenus glorificãtes, corde retinent quod ore præbuerant; & quoniam dolosè agunt, in conspectu eius inuenitur iniquitas eorum ad odium. Isti Dei bona fraudulenter intorquent sibi. Hoc malum religiosis maximè, & spiritualibus viris insidiari solet. Magna & rara virtus profectò est, vt magna licèt operantem, magnum te nescias, & manifestam omnibus tuam te solum latere sanctitatem. Mirabilem te apparere, & contemptibilem reputare. Hoc ego ipsis virtutibus mirabilius iudico. Fidelis reuera famulus es, si de multa gloria Domini tui, etsi non exeunte ex te, tamen transeunte per te nil tuis manibus adhærere contingat. Hæc Bernard. Nascitur quidem hypocrisis à superbia; nimirum, vt sic per fraudem capietur aura popularis, & seculi dignitates comparentur. Cæterùm vera humilitas, & sincerè agit, & ambitione non mouetur; quinimo & seipsam, quæ virtus sit, prorsus nescit. Sed adhuc altera multo grauior, & perniciosior cordis duplicitas in confessionis salutari sacramento solet aliquando reperiri, qua quicquid dixeris, ploraueris, implorar ueris, inane ac futile omninò habetur; & vnde veniam delictis impetrare debuisses, inde grauiores tibi pœnas, nascente ibidem vitiosæ accusationis culpa denuò accersisti. Oportet (ait D. Bernard. *serm. 16. in Cant.*) confessionem esse simplicem; non intentionem (fortè quia latet homines) excusare delectet si sit rea, nec leuigare culpã, quæ grauis est, nec alieno adumbrare suasu, cùm inuitum nemo coëgerit. Primum illud non confessio est, sed defensio, nec placat, sed prouocat. Sequens mõstrat ingratitudinem, ex quo minor reputatur culpa, eo minuitur, & gloria indultoris. Sed enim minùs libenter beneficium datur, quòd minùs gratè minúsque necessariè prouenire sentitur. Veniam proinde sibi abiudicat, qui munus largitoris attenuat, quod quidem omnis, qui reatum suum verbis alleuiare conatur, facit. Hæc Bernard. & plura in eandem sententiam. Graue igitur malum calliditas, qua erga homines quis abutitur, vt decipiat, sed omnium multo grauissimum, cùm quis aduersùs Deum,

S. Bernard.
Hypocrita impudens erga Deum.
Hypocrisis. vitanda religiosis.
Humilitas rara.
Fidelis circa honorem Dei.
Hypocrisis in confessione.
S. Bern.
Confessio vera, & sincera sit.
Latere & fallere Deum nemo potest.

Deum, siue orat, siue confitetur, fraudes astutiasque prætendit; quasi verò Deum fallere quis possit, aut ab eius oculis, quibus cuncta patent nuda & aperta, se quis occultare queat.

10. O si nesciret mulier, quod scire tantopere expetiuit! est scientia quæ inflat, autore Apost. 1. Cor. 8. 10 hydropisim scilicet, vbi nihil solidum, & succi plenum, sed aqueus humor, & flatus inanis. mulieri præsertim minùs congruit scire; potiùs nescire, ac potissimùm nesciri. Prou. 31. innumeræ virtutes animi, dotésque naturæ, atque rectè factorum insignia describuntur documenta illius mulieris, quam fortem, & inuentu perdifficilem prædicat Rex sapientissimus. Percurre sigillatim omnia, non inuenies scientiam, rerũ cognitionẽ, & quid simile, vnde mirabilis hæc mulier laudetur, sed eius commendatio panegyrica in operibus, iisque fœminarum propriis, vtpote, nendi, texendi, assuendi, & id genus aliis tota versatur. Sed quid (inquies) nescia hæc mulier & stolida est? planè scientissima; laudatur enim à consilio, sed consilio manuum suarum. Summo hæc mulier prædita consilio dicitur non capitis vt regat maritum, illique dominetur, aut cõsilio rerum sublimium cogitatarum, quo infletur, ac supra muliebrem conditionem efferatur: non oculorum, vt videat, iudicétque pulchrum, & delectabile pomum, quod vetitum à Deo, & lethale sine dubio erat; non oris & linguæ, vt consulat, vt doceat, nec enim docere mulierem permittit Apostolus 1. *Tim.* 2. sed operata est consilio manuum suarum; in manibus igitur mulieri consilium, ac scientia debet inesse. Ea scientissima, quæ nimiùm operatrix; hanc laudant in portis opera eius; non autem scientiæ, non facetiæ, non sales, non vrbanitates, nec enim sermo comptus, & lenocinia: verborum rusticitas, quæ in fœmina carpitur ab insipientibus, vti elegantia & vera sapientia laudatur (vt est) à veris sapientibus. Cæterùm hæc ferè omnia significantur in verbis Apostoli, quæ præmisimus. Sic enim habent: *Mulier cum silentio discat, cum omni subiectione. Docere autem mulieri non permitto, neque dominari in virum, sed esse in silentio.* Ad quæ verba elegans est paraphrasis D. Anselmi, nimirũ: Mulier non in clamosa voce, sed in silentio discat, ne vox audientes moueat ad libidinem. Et discat non erecta, sed cum omni subiectione, quia propter culpam primæ transgressionis subiecta est viro, seruitute conditionis potiùs, quàm dilectionis. Docere non permitto mulieri, quia aliquando cùm docuit, à sapientiæ æternitate separauit. Neque permitto eam dominari in virum, etsi dominetur in aliam mulierem, quia vir fortioris naturę est, & dominium debet habere super mulierem. Sed volo eam esse in silentio, vt neque cum vicina fabuletur. Silentium teneat, quia dũ loquitur magis ad luxuriam irritat, & irritatur. Hæc omnia S. Anselm. Faxit Deus, vt illa obseruent mulieres. Sed vt quotidie videmus, mulier tota quanta est, nil aliud nisi lingua est. Placet hic adnotatio Caiet. quæ sic habet: Quòd apprehenderetur à muliere fructus ille vt desiderabilis, oriebatur tum ex eo quòd oitimur in vetitum, tum ex appetitu experiendi euentum, dubium quidem, sed in meliorem partem interpretatum, ex tot conditionibus apparentibus in illo fructu. Facilis enim est appetitus, præcipuè muliebris ad subeundum experientias delectabiles. Ita Caiet. Ergo hoc prioris mulieris errata soluit, emendauitque altera mulier, Virgo beatissima

1. Cor. 8.

Prouerb. 31.

Mulieris quæ muneri esse debent.

1. Tim. 2.

S. Anselm.

Mulieris loquacitas carpitur.

Caietan.

Mulier appetitu ducitur.

B. Maria soluit errata Euæ.

A Dei mater. Eua curiosiùs cuidam scientiæ inhians concupiuit pomum, quod desiderabile sibi statuit ad faciendum intelligere. Dei mater tot ac tam noua & supra omnem naturæ intelligentiam audiens ab Angelo, tum vel maximè timuit; quò spectat luculentissima illa D. Bernard. commentatio *homil. 3. super Missus est.* Solent (inquit) virgines, quæ vere virgines sunt, semper pauidæ, & nunquam esse securæ, & vt caueãt timenda, etiam tuta pertimescere; scientes se in vasis fictilibus thesaurum portare pretiosum, & nimis arduum esse viuere angelicè inter homines, & in terris more cœlestium conuersari, & in carne cælibem agere vitã. Ac proinde quicquid B nouum, quicquid subitò fuerit ortum, suspectas habent insidias, totum contra se æstimant machinatum. Ideirco & Maria turbata est in sermone Angeli, turbata est, sed non perturbata. Quòd turbata est, verecundiæ fuit virginalis: quòd non perturbata, fortitudinis: quòd tacuit & cogitauit, prudentiæ. Hæc Bernard. Cæterùm ex hoc virginali timore, nõ autem ex curiositate aliqua muliebri, & studio rerũ nouarum ac sublimium cognitionem assequendi (quo vitio Eua, eiúsque filiæ laborare solent) Dei mater post maturam illam cogitationem respondit Angelo: Quomodo fiet istud? quoniam virum non cognosco. Vbi D. Bernard. Non dubitat de facto, sed modum re- C quirit & ordinem. quasi dicat: Cùm sciat Dominus meus testis conscientiæ meæ votum esse ancillæ suæ non cognoscere virum: qua lege, quo ordine placebit ei, vt fiat istud? Si oportuerit me frangere votum, vt pariam talem filium; & gaudeo de filio, & doleo de proposito. Fiat tamen voluntas eius. Sin verò virgo concipiam, virgo & pariam, quod vtique si illi placuerit impossibile non erit, tunc scio verè, quia respexit humilitatem ancillæ suæ. Sic Bernard. In quo maximè declaratur, quàm incredibili affectu, Virgo beatissima pudorem suũ virgineum æstimarit. Nam si coacta diuino imperio illum vt mater Dei fieret, fortè amitteret, illius planè ia- D cturam semper foret vehementer dolitura. Sed purissimus Deus, & matrem, & virginem illam esse voluit: vt tota pulchra esset, nec macula in ea videretur, quæ fœcunda & pura, mater & virgo esset.

S. Bern.

Timor commendatur in virginibus.

B. Mariæ turbatio quæ fuerit.

Mulier sciendi cupida.

S. Bern.

B. Maria affectus in virginitatem.

SECTIO XIV.

Et tulit de fructu illius, & comedit.

1. EN qualem demùm in finẽ euasit illa tam curiosa & meditabunda pomi consideratio! Subintulit ergo mulier; in tuto se agere, nec cum tam mira pulchritudine, ac saporis suauitate, & quadam innata vi ad faciendum intelligere, coniunctum esse posse venenum, ac mortis pœnam. Quam sententiam sibi statuens admouet manum, carpitque pomum, & comedit. Hunc sensum eruit D. Chrys. ex hisce verbis *homil.* 16. Cogitauit (inquiens) si & ad vescendum bonum est lignum, in quo tanta formositas, & quod tantum oblectare potest oculos: etiam præbebit nobis eius manducatio summum honorem, & habebimus eandem, quam conditor, dignitatem. Quare non comedemus de eo? Ita Chrys. O mulierem insipientem! quasi bono vni malum admixtum esse non possit; imò experientia ipsa do-
cet

Mulier pulchritudinem pomi noxiam esse non credit.

S. Chrysost.

cet, quàm illud certum sit antiquis tritum, vni bono duo esse admixta mala. Nihil enim in hac vita boni sincerum ac defæcatum est. Venenum auro potatur: in amænitate prati insidiatur, & mordet coluber: rosa circumsepta spinis tenetur: apes & mellis fauum construit, & aculeo lancinat. Inter cupedias Coturnicum ira Dei suffocat Israëlitas: Mors in olla, clamitant filij Prophetarum. Dauid Regis filia nuptiis potitur inter pericula prælij, cæsaque Philistinorum cadauera. Applaudente vniuerso Israele, tripudiat Dauid ante arcam Dei, atque ibi ridetur, & scurra dicitur. Naboth inter primores ac seniores populi sistitur, simúlque damnatur lapidibus obrutus. Amnon concupito thalamo potitus, & deinde regio conuiuio exceptus obtruncatur. Sisera cum lactis dulcedine mortem obit. Nullum planè in terris bonum inuenitur, quod mali non secum habeat quidpiam admixtum. Solùm in cælesti conuiuio, puro ac sincero torrente voluptatum, atque omni ex parte sapidissimis bonorum omnium epulis satiantur, qui ad mensam cum Deo accumbunt. Ob eam enim causam Christus Dominus in cruce pendens, cùm accepisset acetum, tamen vinum cum felle mixtum noluit bibere. Quia, vt aduertit D. Ambr. in 23. *Luca*. sinceritati non debuit amaritudo misceri, vt ostenderetur sine amaritudine futura immortalitas resurgentium. Quæ quoniam immortalitas in vase coacuerat humano, reparatur in Christo. Acetum bibitur (hoc est) vitium corruptæ per Adam immortalitatis aboletur, in calamo, vt de corpore absorberetur humano. Denique, vbi acetum bibit, consummata (inquit) sunt omnia: eo quòd assumptæ mortalitatis impletum esset omne mysterium, & exhaustis omnibus vitiis, immortalitatis sola lætitia remansisset. Hæc Ambros. Ex hac doctrina colliges ebibitum à Domino acetum, non autem vinum felli admixtum, vt doceat multo esse homini securius cum malis ac miseriis huius vitæ nullo fuco, aut dulcedine illitis congredi: quæ sic afflictare possunt ad patientiæ coronam, non verò decipere ad ruinam: quàm cum iisdem boni alicuius suauitate conditis colluctari; huiusmodi enim impostura alliciunt, capiunt, dementántque hominem. Ergo in Christo mala omnia pœnæ, quantumuis aceto & absynthio amariora, pristino tandem defæcata vitio, in suauissimam sempiternæ immortalitatis dulcedinem, qua sola in cælesti patria oblectantur animæ beatorum, commutata reciderunt.

Bonu permixta mala.

In cælo bona pura sine admixtione mali.

Christus acetum non vinum bibit.
S Ambr.

Securius cum puris, quam cum delicits bulandum.

In Christo pœna dulcescunt.

2. Addo ampliùs, mala culpæ plerumque bonorum specie colorari; nec enim aliter decipient tam facilè oculos Euæ. Formositate quidem pomi, peccatum atque interitus obteguntur. Apposite illud dicitur à D. Hieron. *Epistol. ad Letam*, Venena non dantur nisi melle circumlita: & vitia non decipiunt nisi sub specie, vmbráque virtutum. Sic Hier. Ita planè Saul abstulit Magos & ariolos de terra, & interfecit eos, qui Pithones habebant in ventre, 1. *Reg*. 28. sub specie zeli pro Deo crudelitatem suam occultans: atque, vt volunt Hebræi, ambitionem regnandi. Iccirco enim illos vatidicos occidit, quia Dauidi regnum prædicebant; non autem quòd contra Dei legem ex dæmonis commercio loquerentur. Absalon dixit ad Regem Dauid: *Vadam, & reddam vota mea, quæ vous Domino in Hebron*, 2. Reg. 15. Laudabilis quidem pietas Absalon; sed sub ea latebat proditio in regem, & parricidale odium in fratrem; ad

Mala sub specie boni decipiunt.
S Hieron.

1 Reg. 28.
Saulis fictus zelus.

2. Reg. 15.
Absalonis falsa pietas.

A illas enim pietatis & votorum suorum atas à populo rex est conclamatus. Iudas irascitur, inclamat; *Vt quid perditio hæc? poterat enim hoc vnguentum venundari trecentis denariis, & dari pauperibus.* Laudandus videtur ob amorem istum, & curam in pauperes; verùm adiungitur: *Dixit autem hoc non quia de egenis pertinebat ad eũ, sed quia fur erat,* &c. Ioan. 12. Iscariotes auaritiã, & rapinis assuetum animum, pulchro pietatis erga pauperes velamine adornabat. Et quod omnium fuit grauissimum, Caiphas pronunciat in Concilio: *Expedit vobis, vt vnus moriatur homo, & non tota gẽs pereat*, Ioan. 11. summam nempe impietatem, ac sacrilegium zelo boni cõmunis occultat; ne tota B pereat gens Iudæorum, vnus crucifigatur Iesus; quem vnum, quia Iesum, quia Saluatorem, quia Messiam Dei, Caiphas & Pharisæi oderunt; quia odio habuerunt me gratis; dicit idem Dominus *Ioan.* 15. Ratio quare isti sua vitia sic virtutum specie adornant, vt decipiant, illa potissimum existit; quia cùm vitium per seipsum turpe sit, ac proinde imbecillum; ad hominis animum euincendum necesse omnino habet vt virtutum coloribus, ac simulata quadam specie fœditatem suam tegat, & adumbret; tanta verò est vis ac pulchritudo virtutis; & vt rectè in eandem sententiam additur à D. Bernard. Gloriosa res est humilitas, qua ipsa quoque superbia palliare se C appetit, ne vilescat.

Iuda falsa misericordia.
Ioan. 12.

Ioan. 11.

Caipha falsus zelus.

Ioan 15.

Vitium imbecille ac turpe.

S Bernard.
Virtus pulchra & gloriosa.

3. Qua tandem ratione mulier post ancipitem vtranque in partem, inclinans pariter atque addubitans, mentis cogitationem sese abiecerit ad peccandum: (quod sanè vitiosum ac periculo plenum erat) eleganter pertractat Rupertus Abbas *lib. 3. in Genes. cap.* 9. hoc modo. Vidit mulier, id est, considerauit, diligenter intuita est, curiosiùs attendit, & iudex eorum, quæ audierat, ipsa esse voluit. Audierat, quod dixisset Deus: In quocũque die comederitis ex eo, morte moriemini. audierat serpentem è contrario dicentem: Nequaquam moriemini. Inter hæc anceps, naturam ligni propriis sensibus diiudicare voluit, vt D sciret, cui potissimùm, Deo videlicet, an serpenti palmam concederet veritatis. At illi, qui de hoc iudicare debuerant, interiores oculi, exteriorum iam erant oculorum concupiscentia præpediti, vt non viderent, neque solam mortem corporis; vel quod duplicem illatura esset mortem nõ natura ligni, sed transgressio mandati. Itaque solis exterioribus oculis naturam ligni considerauit, & deprehendit malè cauta; quòd in fructu ligni non esset venenum mortis, erat enim bonum ad vescendum, & pulchrum oculis, aspectúque delectabile. Hæc omni sermoni, quem dixerat Deus, repugnantia iudicauit esse, magisque sermoni serpentis concordare, verámque assertionẽ eius E demonstrare; sic vidit, & sic sacrilega temeritate diabolo magis, quàm Deo, serpenti magis, quàm creatori credidit, & tulit de fructu ligni, & comedit. Hæc Rupert. In Dei sermone, vbi nihil erat ambiguum, ne daretur dubitationi locus; nihil translatitium, ac metaphoricũ, ne interpretationibus occasio vlla subesset; sed plana omnia dilucidáque, & verbo, & sensu, & re ipsa videbantur; mulier tamen ex diaboli consilio curiosiùs, & subtiliùs nescio quid interpretata, nimirum ad libidinem suam vt quæ pomi decore ac sapore teneretur, in Dei obedientia non cæca, & cõsequenter sapiens; sed videns, & insto scientior in summam cæcitatem atque insipientiam prolapsa est. *Super lapidem vnum septem oculi sunt*, Zach. 3. legimus

Mulier iudex esse vult inter Dei ac serpentis dicta.

Mulier, Deo posthabito, serpenti credidit.

Mulier insipienter sciens.

legimus. Inter alias huius lòci explicationes hæc non postrema habetur; vt oculi sint eorum qui ad lapidem illum inhiant. Proh egregiam atque admirandam obedientiam! Et si lapis sit, qui nobis perficitur, merito sui muneris nostros exigit oculos, vt intenti, quid iubeat, exequamur; seu potiùs ab obediendum cæci & exoculati simus, eo quòd nostri oculi in rectore (vel qui lapis esset) defixi habeantur. Ille oculos habet, nos autem aures ad percipiendum, pedes ac manus ad operandum. Quòd verò lapis, & pastor sit, inferiùs addiscemus a Iacob *Genes.* 49. O si mater hominum Eua illud *Isaia* 1. obseruasset, quàm sibi & posteris profuisset! *Si volueritis* (ait Propheta) *& audieritis, bona terra comedetis.* Idiotismo Hebr. idem est, atque, si mihi obedieritis. Nota verò fructum obedientiæ, frui bonis, inobedientiæ, malis absumi. Hæc eadem verba expendens Clemens Alexand. ad Gentes. Obedientiæ (inquit) est gratia, inobedientiæ autem est iudicium.

Obedientia cæca.

Prælatus, etiam lapis qui esset, audiendus.

Obedientia fructuosa.

Clem. Alex.

Mulieris naufragium.

4. Paulatim cœpit ire mulier in peccatum, atque interitum, & non multas post ambages, & lõga pericula rerum, appulsa demum est in naufragium littus. Persæpè monendum est, ne primo statim aggressu incauti viam mortis incedamus. *Beatus qui in via peccatorum non stetit*, Psalm. 1. Nam si stetit, iam miser vadit; stare in via peccati, iam incedere prorsus est. *Non veniat mihi pes superbiæ*, Psal. 35. à solo ipso pede sibi timet regius Vates; vbi primum superbia pedem figit, statim excurrit, & forasse ideo Propheta precatur, non veniat pes, quòd semper ambulat, nec vllibi conquiescit; sed illius stare incedere est. Semper enim in peius abit, donec in profundum malorum, obstinationem scilicet in hac vita, vt aduertit D. Bernard. ad Eug. atque in barathrum denique damnationis æternæ corruat. *Ante contritionem præcedit superbia, & ante ruinam exaltatur spiritus*, Prouerb. 16. Versio LXX. habet. Ante contritionem præcedit iniuria, & ante ruinam mala cogitatio. Nota hic quàm emphaticè superbia per antonomasiam dicatur iniuria, scilicet Deo inflicta; iam graue malum est superbia vt Deum ipsum quasi conuitiis & irrisionibus illudat, colaphos in faciem Dei impingat, eam sputis illinat; & velut nolentem ac renuentem in certamen prouocet Deum. Quod etiam inuenies in illo Apostoli: *Deus superbis resistit.* Non ait obsistit, it obuiam, quietos impugnat; sed *resistit*, quasi impugnantibus & lacessentibus Deum superbis, ipse, vt suo consulat honori pro laribus & focis repugnat, propulsans à se potiùs iniuriam, quàm subinferens; defendens se potiùs, quàm alios offendens quod aliquando Augustin. expertus sic dolebat: Sed ego Domine, conabar ad te, & repellebar abs te, vt saperem mortem: resistebas ventosæ ceruici meæ, &c. 4. *Confes.* 15. En ventosum caput superbi: tamen stultus sibi de vento blanditur suo. Deinde ostenditur quàm ab exiguis proficiscatur initiis malum etiam grauissimum; cùm vel à cogitatione, nõ ait, ab opere aut dicto, extremam iam ipsa domus ruinam minitari videatur. *In pigritiis humiliabitur contignatio, & in infirmitate manuum stillabit domus*, Eccles. 10. Ruit quidem alto à culmine domus æquata solo, quæ multos stetit per annos, staréque ampliùs, nisi hominum iniuria, & socordia mala sineret in dies accrescere; tantula enim guttula aquæ per tegulam casu aliquo fractam in laquearibus admissa, deinde magis ac magis dehiscente quotidie contignatione perstillans (quod vitium initio leuissimum, ac ferè nullum facillimè tolli posset) tandem molem ipsam totam ædificij exesam, conuulsámque euertit. Hæc socordia in vitiis animarum quotidie videtur; quæ, si vbi prodierunt, antequam gliscente in dies malo adolescerent, sedula vigilantia & præcauerentur, & tollerentur; non tam deplorandi forent exitus, ruinæque animarum. Expende, *pigritias*, hoc est, leuiora peccata, & omnem omnino incuriam, & socordiam, quibus malè ociosi, & nostri profectus immemores torpescimus in via Dei. Qui sanè status admodum periculosus est, & inde facilis est ad peccata lethalia prolapsus. Quod non obscurè Dominus significauit, dicens: *Nemo mittens manum suam ad aratrum, & respiciens retrò, aptus est ad regnum Dei*, Luc 9. Ad quem locũ ita D. Augustin. *Epist.* 143. Tandiu non relabimur retrò, quandiu ad priora contendimus. At vbi cœperimus stare, descendimus: nostrúmque non progredi reuerti est. Si volumus non redire, currendum est. Sic Augustin. Quid quæso leuius videtur, quàm tenens manu aratrũ oculos tantum retrò intorquere? Et tamen hæc tantilla mora vnus oculorum iactus, in tantum adducit discrimen? quis sibi non timeat. At miser in peccatum cecidit: quid vltrà? Non desperamus (ait S. Bernard. *serm.* 3. *de S. Petro & Paulo*) de eo, tantùm vt resurgere velit citò. Quanto enim diutius permanebit, tantò euadet difficiliùs. Beatus verò qui tenebit, & allidet paruulos Babylonis ad petrã. Etenim si creuerint, vix poterunt superari.

Psalm. 1.

Præcipitatio in vitia.

Psal. 35.

S. Bernard.

Prouerb. 16.

Superbia Deo summè iniuriosa.

Iacobi 4.

S. August.

Vitium ab exiguo profectum initio.

Eccles. 10.

Socordia valde perniciosa.

Peccata venialia deducunt ad lethalia.

Luc 9.

S. August

S. Bernard.

5. Mira hoc loco sese ingerit impudentia hæreticorum, qui contendunt peccatum primorum parentum fuisse infidelitatem, suam scilicet isti desertores fidei, aut excusare, aut solari se posse putant, quòd sit auitum, & paternum & hæreditarium malum: dicunt enim primos fuisse hæreticos. Sed quicquid illi blaterent, communis Patrum & Doctorum fidelium sententia tenet fuisse superbiam; quod euidenter demonstratur *Eccles.* 10. vbi sic legitur. *Initium superbiæ hominis apostatare à Deo, quoniam ab eo qui fecit illũ recessit cor eius, quoniam initium omnis peccati est superbia.* Videas hac de re Bellarm. nostrum *tom.* 3. *lib.* 3. *de gratia, cap.* 5. Vnde verò hoc peccatum fuerit ortum, quos deinde progressus habuerit, quàm in se varium atque multiplex apparuerit; egregiè docet D. Thom. *opusc.* 3. *cap.* 190. Mulier (inquit) promissam celsitudinem scientiæ concupiuit. Accessit etiam ad hoc pulchritudo & suauitas fructus alliciens ad edendum, & sic metu mortis contempto præceptum Dei transgressa est, do vetito ligno edendo; & sic eius peccatum multiplex inuenitur. Primò quidem superbiæ, qua inordinatè excellentiam appetiit. Secundò curiositatis, qua scientiam vltra terminos sibi præfixos concupiuit. Tertiò gulæ, qua suauitate cibi permota est ad edendum. Quartò falsæ æstimationis de Deo, dum credidit verbis diaboli cõtra Deum loquentis. Quintò inobedientiæ præceptum Dei transgrediendo. Aliis Doctoribus alius præscribitur ordo & series in peccato, sed non multum dissimilis illi, quam D. Thomas proposuit. Initium (inquiunt) peccandi Euæ fuit motus animi superbi, indignantis se præcepto arceri ab eo, quod luberet: inde impatientia, curiositas, inobedientia, omnes tandem filiæ superbiæ. Ergo sic habuit primum in hominum genere peccatum superbia: & vt medicina ex aduerso respondeat ægritudini: prima in hominum iustorum

Adamus & Eua non infideles.

Eccles. 10.

Bellarm.

D. Thom.

Euæ peccatum multiplex.

Indignatio primum mulieris malum.

rum genere virtus est humilitas propria virtus Dei hominis; teſtè D.Ambroſ.*ſerm.18.in Pſalm.* 118. In paradiſo defecit humilitas, & ideo venit è cœlo. Humilitate ſubinde Deus ipſe factus homo non modò nihil de dignitate ſua diminuit, ſed eam adeò conſpicuam & præſtabilem reddidit erga homines, vt eos Deus humilis, & humilitatis ſuæ legi ſubiugauerit, ad ſui amorem & obedientiam conuerterit, quos Deus ipſe de cœlo fulgurans, & mundum ſuæ maieſtatis magnitudine perterrefaciens à dæmonum cultu ad ſui obſequium nunquam traduxit. Quam in ſententiam pulchrè ſcribit idem Ambroſ. *ſerm. 20. in Pſal ſupradictũ.* Exinaniuit (ait) ſe Dominus, &c. *Philip.* 2. Sed in his omnibus detrimentum nullum video diuinitatis eius, profectum operationis agnoſco: qui nihil habebat, quod ad poteſtatem ſuam adderet; habuit, quod ad cultum ſuæ maieſtatis adiungeret: audeo dicere; operationis ſuæ munus amiſerat, niſi id humilitas recepiſſet. Itaque nos quidem redemit, ſed etiam ſibi acquiſiuit. Nihil ergo humilitas affert diſpendij. Ille, qui ſe exinaniuit, plenus eſt. Suſcepi, quem neſciebam, ipſum adoro quem antè fugiebam. Ille pro nobis humiliauit ſe vſque ad mortem, & mortem crucis; vt quod per vnius Adæ inobedientiam perdideramus, per Chriſti humilitatem reciperemus. Hæc D.Ambroſ.

S. Ambroſ. *Humilitas venit à cœlo.*

S Ambroſ.

Ad Phil. 2. *Chriſti humilitas & Deo, & nobis vtilis.*

6. Iccirco autem Deus homo humilis Iudæorum gentem reprobauit, aſſumpſit verò populum gentium in ſui famulatum, quia Iudæi ſuperbiam, gentes humilitatem præferebant, vt luculentiſſimè oſtendit Auguſt. *in Pſalm. 46.* In populo (inquit) Iſraël ſuperbi repellebant à ſe Deum: in principibus gentium inuentus eſt Centurio humilis, qui ad ſe inuitaret Deum. Admirans Ieſus fidem ipſius, reprobat perfidiam Iudæorum. Præciſi ſunt rami naturales, vt humilis inſereretur oleaſter. Teneamus ergo humilitatem, qua vocati ſumus, illis reprobatis, vel illorum exemplo ſuperbire timeamus admoniti. Sic Auguſtin. Sed quoniam iſta humilitas, & vbi ſe prodidit adeò præcellens in populo gentium, ob quam Chriſtus Dominus gentes, procul à ſe repulſis Iudæis, ſuam in Eccleſiam aſciuit? Demonſtrata ſunt hæc omnia in illo Centurione de quo *Matth.* 8. cuius Dominus fidem admirans dixit: *Non inueni tantam fidem in Iſrael; amen dico vobis quia multi venient ab Oriente, & Occidente, & recumbent cum Abraham, Iſaac, & Iacob. Filij autem regni eiicientur.* Obiter animaduertas quod ſubtiliter ita proponit S. Hieron. De præſentibus loquitur, nõ de omnibus retrò Patriarchis, & Prophetis. Niſi fortè in Centurione fides gentium præponitur Iſraëli. Cæterùm hoc in Centurione inuenies, profundiſſimam humilitatem, & fidem adeò admirabilem, vt ipſo Chriſto Domino pareret admirationem. Notabis etiam cùm iſtæ duæ virtutes in Centurione exiſterent, fidem tamen à Chriſto Domino ſolam fuiſſe laudatam, aut veriùs vtramque fidei nomine nuncupatam; ea eo vt mihi videtur, quòd & fides Chriſtiana (formatam cum Theologis, ac viuam intelligo) diſiungi nequeat ab humilitate, nec verè (vt decet) fidelis eſſe poſſit, quin ſit humilis: cùm tota fides & diſciplina Chriſtiana in humilitate maximè ſita ſit, vt alibi docet D. Auguſtin. Ergo factum tam egregium Centurionis ita expẽdit ſanctiſſimus Doct. Cùm vellet Dominus venire, hoc ei mandauit Centurio: *Domine non ſum dignus, vt intres ſub tectum meum, ſed tantùm dic verbo, & ſanabitur puer meus. Nam & ego homo ſum ſub poteſtate conſtitutus, habens ſub me milites, & dico huic, vade, & vadit, &c.* Videte quemadmodum tenuit ordinem. Prius commemorauit quòd ſub alio eſſet, & poſtea quòd alij ſub illo eſſent. Sub poteſtate ſum, & in poteſtate ſum; ſub aliquo ſum, & ſuper aliquo ſum. Trepidauit Chriſtum mittere intra parietes ſuos, & iam intus erat in corde eius. Iam erat anima eius ſedes illius, iam ibi ſedebat ille, qui humiles requirebat. Sic Auguſtin. Tam grata Deo eſt humilitas, vt ſaluare nolit, niſi humilem, reprobare verò niſi ſuperbum. Palàm enim dixit: *Niſi efficiamini ſicut paruulus iſte, non intrabitis in regno cœlorum*, Matth. 18. Sapienter ergo ſubintulit idem Auguſtin. *in Pſalm. 66.* Ad hoc exigit confeſſionem, vt liberet humilem: ad hoc damnat non confitentem, vt puniat ſuperbum. Sic ille. Collige hinc ſummum humilitatis teſtimonium eſſe confeſſionem ſacramentalem, quam Deus homo propter nos exinanitus in ſummam humilitatem crucis, quaſi tributum expoſcit: cúmque nullus omnino peccator poſt Baptiſmum, ſine confeſſione ſaltem in voto ſuſcepta ſalutem conſequi poſſit, & deinde omnis qui damnatur, ſine huiuſmodi confeſſione à vita diſcedat; profectò ſtatui dicique poſſet in humilitate maximè poſitam eſſe animæ ſalutem, in ſuperbia verò damnationem ſempiternam. Atque, vt ex verbis Auguſtini colligam: non ſaluat Deus, niſi humilem: non damnat, niſi ſuperbum. Veriſſimè quoque dicam: non elegit Deus matrem, niſi humilem: nec tandem in Virginis vtero Deus fieri homo voluit, niſi vbi audiuit illam ſummæ humilitatis vocem: *Ecce ancilla Domini*, Luc. 1. Ad quæ verba D. Ambroſ. ſic ait: Vide humilitatem. Ancillam ſe dicit, quæ mater eligitur, nec repentino exaltata promiſſo eſt. Simul ancillam dicendo nullam ſibi prærogatiuam tantæ gratiæ vindicauit, quæ faceret, quod iuberetur. Mitem enim humilémque paritura humilitatem debuit etiam ipſa præferre. Sic Ambroſ. Admiratus Virginis hanc humilitatem ſponſus ipſe cœleſtis ait: *Quæ eſt iſta, quæ aſcendit ſicut virgula fumi*, &c. Cant. 3. Tu dicis (commentatur Rupert.) ò virgo; ſum puluis cum Abraham, ſed puluis es pigmentarij, qualem conficit Spiritus ſanctus. dicis propter humilitatem, ſum fumus, cum Dauid: ſed es fumus ex aromatibus aſcendens ex aureo thuribulo ad olfactum Dei, &c. In tàm mira virginis laudatione non periclitatur eius humilitas, ſed profundius radicatur. At in iuſtis, etiam Apoſtolis quantumuis humilibus, cautè dixit Dominus: *Qui ſuſceperit paruulum talem in nomine meo, me ſuſcipit*, Matth. 18. Vbi S. Hieronym. Prudenter: ne cùm delatum fuerit Apoſtolis, ſe putent honoratos, adiecit: non illos ſui merito, ſed Magiſtri honore ſuſcipiendos. Itaque ne ſummorum virorum periclitetur humilitas inter honores, nouerint non ſe, ſed Dominum ac magiſtrum ſuum in ſeipſis honorari. At Virginis humilitas honorata, & laudata à Deo tutior & illuſtrior redditur. Hanc Virginis Deiparæ humilitatem, vt Deo placeamus, illúmque in noſtris cordibus concipiamus, imitari quidem omnes debemus, tum vel maximè virgines Deo conſecratæ, ne ſicut ſtultæ virgines à ianua cœli procul amoueantur.

S Aug. *Humilitatem gentis Deus reſpexit.*

Matth. 8. *Humilitas Centurionis.*

S Hieron.

S. Auguſt.

Humilis ſaluatur, ſuperbus reprobatur.

Matth. 18.

Cõfeſſio ſumma humilitas.

Luc. 1.

S. Ambroſ.

Cant. 3.

Rupert.

S. Hieron.

SECTIO XV.

Deditque viro suo.

Eua pomum viro obtulit.

COmedit Eua de ligno vetito vnum vel alterum pomum : deinde aliud, vel alia detulit Adamo, vt comederet. Primò ambigitur quem ad finem, & qua ex causa pomum istud mulier obtulerit marito? D. Ambros. *lib. de paradiso, cap. 6.* sic respondet. Sine dubio, vbi gustauit mulier de ligno scientiæ boni & mali, peccauit, & se peccasse cognouit. Quæ igitur se peccasse cognouerat, vel virum ad peccati communio- B nem inuitare non debuit. Illiciendo autem virum, & dando ei, quod ipsa gustauerat, non vitauit, sed iterauit peccatum. Nam vtique si verè rationem spectes, eum quem diligebat, non trahere ad consortium pœnæ, sed magis ab eo, quod cognouerat ipsa esse peccatum, vel inscientem reuocare debuerat. Sic Ambrosius. Quod quidem bona vxor si verè maritum diligit in simili euentu vbi de animæ salute agitur præstare debet : sed contrà Eua, filiæque agere consuescunt. Idem Ambrosius *paulo inferius* ita scribit. Gustando mali fuit scientiam consequuta. Malum igitur, quod aduerterat, in vi- C rum deriuare non debuit, neque coniugem proprium præuaricatorem diuini facere mandati. Sciens igitur, prudénsque peccauit; sciens virum in suum traxit errorem. Alioqui inueniretur falsus de ligno scientiæ boni & mali sermo, si etiam posteaquam de ea arbore manducauit, scientiam mali habere non potuit. Hæc Ambrosius. Quare secundùm hanc doctrinam statuendum erit, Euam vbi comedit, apertis ad malum, & in malo oculis, suam ipsius calamitatem cognouisse : deinde suæ culpæ, atque ob eam damnationis in quam inciderat, scientem ac prudentem marito dedisse pomum, vt comederet. Quod videtur ex maleuolo ac deprauato mulieris in virum animo prodidisse: id- D que præseferunt verba illa plena querimoniis, & aculeis aduersùs Euam. D. Chrys. *homil. 16. in Genes.* Esto (inquit) ô mulier, teipsam in tantum præcipitium depuleris, & honore maximo priuaueris; cur etiam virum tantæ ruinæ socium facis? & cuius te adiutricem esse oportebat, illius facta es insidiatrix, & illum quoque tecum à gratia Dei abalienas? Quæ te prodigiosa insania in tantam audaciam induxit? Ita Chrysost. Hanc Euæ inhumanitatem sic deplorat D. Bernard. *sermon. 1. in annunciat.* Perdidit misericordiam, cùm sic exarsit Eua in sua concupiscentia, vt nec sibi, nec viro, nec filiis parceret nascituris, simul omnes terribili maledicto, & necessitati mortis addicens. Funicu- E lus triplex difficilè rumpitur, curiositatis, voluptatis, & vanitatis. Hæc sola mundus habet, concupiscentiam carnis, concupiscentiam oculorum, & superbiam vitæ. His abstracta & illecta misericordiam omnem crudelis mater abiecit. Sic Bernardus. Itaque ex sententia horum Patrum crudelis mulier, cùm se ream agnosceret, & mortis pœnæ subiectam: virum pariter & suam omnem posteritatem in idem barathrum (ne sola periret) secum voluit deportare. Eo planè consilio, quo diabolus è cœlo deiectus tantopere laborat, vt homines in A eandem damnationem prolabantur. Dicique potest Eua serpens, ac diabolus Adami, vti se præbuit hostis erga ipsam Euam.

S. Ambros.

Eua scienter virum ad peccandum impulit.

S. Ambr.

Eua crudelis sibi, viro, & filiis.

S. Chrys.

S. Bern.

Malum triplex in Eua, & in mundo.

Eua serpens & diabolus Adami.

2. Hinc etiam ortum arbitror, quare vt plurimum peccator alios pariter suo vitio inficiat : non eo tantùm, quòd vitium vi sua & contagione serpat, atque infirmæ hominum naturæ, velut ignis aridæ materiæ admotus, facilè inardescat. Sed idcirco etiam, quod vitium ex primæua origine habeat, vt solitarium esse non patiatur, sed eo semel quis corre- ptus alios confestim studeat, in eandem turpitudinem secum deuoluere, gaudeátque porcus cum porcis, & lupus cum lupis. Ac pri- B ma quidem huiusce mali radix ea videtur esse, vt nefarius homo suorum scelerum consortes habens suam impuritatem solari queat, & excusare. Quod D. Bernardus in peccata Euæ agnoscit, cùm *sermon. de S. Andrea*, ita loquitur. Magnum profectò peccatum, quod ipsa mulier virum quoque secum in culpam traxit. Debuit quidem illa peccatum suum deflere, nec addere peccatum peccato : sed in hoc se putauit habere consolationem, si virum faceret peccati sui participem. Quodammodo enim naturale est vnumquemque velle, siue in vitiis, siue in virtutibus associare sibi consortem. Hæc Bernardus. Idem etiam in eadem C sententia persistens grauiter conqueritur de Eua *sermon. 1. in festo SS. omnium*, ad hunc modum. Beata esses Eua, si post culpam consolationem quæreres lacrymarum, & conuersa ad pœnitentiam veniam citius obtineres. Nunc autem miserrimam quæsisti consolationem de simili casu viri tui, & veneno pessimo. Nequissimo videlicet vitio totam infecisti posteritatem tuam; vt vsque hodie perditionem alterius alter suam reputet consolationem. Misera prorsus Euæ consolatio, & eorum qui miseriam hanc imitantur. Sic Bernardus. Nihilominus etsi hæc vera sint, vt experientia contestatur, multo tamen aliter in inferno accidit. Nec enim damnatis quicquam ex pœ- D natum grauitate minuitur, aut aliquid solatij & leuamenti accidit ex consortio aliorum, in iisdem cruciatibus, damnatorum: quin etiam longè grauiùs hinc torquentur. Quod quidem diues ille suis in doloribus non obscurè significauit, cùm precaretur Abraham: *Vt mittas Lazarum in domum Patris mei; habeo enim quinque fratres, vt testetur illis, ne & ipsi veniant in hunc locum tormentorum*, Luc. 16. Grauis hîc oritur disceptatio inter interpretes. Caietanus sic exponit. Non proueniunt hæ preces ex bono affectu ad salutem fratrum, quoniam damnati habent voluntatem firmatam ad malum, sed proueniunt ex affectu superbiæ. E Superbus enim videns se deiectum in miseriam, quamuis omnes vellet esse miseros, similes sibi, aut miseriores se, videns tamen aliquos euasuros miseriam, appetit suos esse, qui euadant miseriam; vt vel sic, hoc est, in suis exaltetur. Ex hoc affectu procedunt istæ preces; videbat enim diues multos saluari, & propterea appetebat suos fratres euadere miseriam, vt vel sic in suis fratribus exaltaretur. Ita Caietan. Cæterùm hæc interpretatio eo minùs placet, quòd iuxta illam diues aliquod bonum sibi futurum appetat, nimirum suorum fratrum beatitudinem, quos adhuc vti suos diligeret, & in quorum

Malus malos facere studet.

S. Bern.

S. Bern.

Consolatio peruersa ex prauorum consortio.

Luc. 16.

Caietan.

Diues in inferno mirè superbus.

Damnati nullum bonum directè appetunt.

rum gloriæ participationem veniet. Contrà verò indubitatum est, vsque adeò obstinatam esse ad malum voluntatem damnatorum, ita suis in cruciatibus miseros teneri alligatos: vt nec aliis, nec sibiipsis bonum per se aliquod possint appetere; tametsi bonum vt vocant per accidens, hoc est, suppliciorum diminutionem eos appetere negandum non sit. Quæ quidem erat appetitio diuitis, vt Lyra & alij volunt. Timebat ergo diues se habere pœnarum socios, quos nouerat se habuisse epularum, auaritiæ, & inhumanitatis imitatores, atque ita duriora fore sua supplicia. Nam licet hoc vitæ statu aliquid leuamenti & solatij laborantibus & afflictis adueniat, si socios habeant calamitatum; non sic tamen fiet in gehenna; vbi quisque tanto cum pudore & confusione torquebitur, ac si solus & nullus alius torqueretur. Ac maior subinde accrescet miseris pœna, & ex beatitudine illorum quos in vita despexerunt; & ex eorum cruciatibus quos in vita perditè amanerunt, maximè quibus ad maiorem peccandi licentiam suis flagitiis exemplum præbuerunt, quæ duo iste diues in se vno expressit, & felicitate Lazari stimulatus, & notum fratrum damnationem pertimescens. Hæc est expositio D. Gregor. *in hom.* Notandum (inquit) est ardenti diuiti, quanta supplicia cumulantur. Ad pœnam namque suam ei cognitio seruatur, & memoria. Cognouit enim Lazarum, quem despexit; & fratrum suorum meminit, quos reliquit. Vt enim peccatores in supplicio ampliùs puniantur, & eorum vident gloriam, quos contempserunt, & de illorum pœna torquentur quos inutiliter amauerunt.

Lyra. Diues timebat pœnarum consortes fratres.

In inferno accrescit pœna ex consortio malorum.

S. Greg.

Eua nimio & inordinato amore mariti illum perdidit.

3. Cæterùm D. Ambros. *loco indicato* existimat, & alios idem sentire affirmat, mulierem non ea fero & inhumano affectu, quasi Adamo paradisi incolatum & statum innocentiæ, quem misera perdiderat inuidisset, aut illum ea odio in culpam & pœnam detrudere volentem, homini suasisse vt pomū comederet; sed nimio ex amore in maritum eius amor male tunc ellerob infirmitatem & ignorantiam muliebrem ordinatus. Videtur (inquit) mulier, sciens quòd post culpam in paradiso esse non posset, metuisse, ne sola de paradiso eiiceretur. Deinde *inferius*: Plerique sic mulierem excusandam putent, quòd diligens virum ab eo timuerit separari, & hanc causam prætendunt, quòd esse voluerit cum marito. Hæc Ambrosius. Ergo in hac sententia mulier, vbi se agnouit cælestibus donis spoliatam, & pœnis ac miseriis addictam, cœpit cogitare secum: O me miseram! quid igitur faciam? Si vir meus de vetito non comedit, nec præceptum Dei, sicut ego, trāsgreditur, in paradiso persistet, statu innocentiæ perfruetur. Expellar ego à paradiso, & à consortio coniugis, solàque enim bestiis viuam; imò & moriar. At ille interea felix per beatum transiget æuum; & fortè alteram Deus ipse mulierem efformabit, illique adiunget ad generis humani propagationem. Non patiar, non feram, vt sola proiiciar, & à viro seiungar. Ruat ille mecum in eandem culpam, amborum sit vna ruina, eadem pœna: alter vt alteri non inuideat, sed compatiatur. En qualia esse solet amor turpiter ac perditè amantium; illecebrosa quadam, & iam inueterata consuetudine miseri tenentur adeò illigati, vt ab inuicem discedere morte ipsa grauius putent; pereamus ergo (inquiunt) simul, vna sit amborum culpa, vna in æternum pœna. Ruamus ambo pariter in gehennam. Facto quidem, si minùs verbo, ita loquuntur isti, quorum amor ille est qui ab Augustino 1. *Ioan.* 4. dicitur, Amor infimus & terrenus, amor sordidus & flagitiosus, qui corporis pulchritudines consectatur. Erigite vos (adiungit) à lutulenta ista cupiditate. Ita Augustinus. Amor iste nihil de anima, nihil de salute æterna curat; ad corpus, & corporis sordidas voluptates totus inhiat. O turpem, ò perditum amorem, ò verè odium! quam tu quidem turpiter amas, quam deperis; ipsam tu perdis, ipsam odisti, & cum ipsa perditus simul peris, nec Deo tantùm, sed etiam mundo. Nam perbellè D. Petrus Chrysolog. *serm.* 1. testatur ex filio prodigo post vitam luxuriosam cum porcis agente: Sepelitur famæ, petit gloriæ qui manet turpitudini, crescit infamiæ. Probe autem agnouit Adam mulieris istum amorem ægertime latitæ, si sola ex paradiso & à consuetudine mariti expelleretur. Quapropter iacta est alea, inquit; eat & maritus, & pereat cum vxore. Sed præstat audire verba D. Ambrosij *sermone* 15. *in Psalm.* 118. serpens ille callidus & astutus ad construendas nequitiæ suæ artes, quo incorruptæ ac rudis naturæ dote fundatum primogeniti Adam labefactaret affectum, fœmineis magis illecebris, quam suis commisit venenis. Itaque fœmina virum, quem serpens tentare non ausus est, cibo oris, & vi amoris inflexam molli quadam & conciliatricula vxoriæ sedulitatis affectione traduxit. Et adhuc Eua liberos non habebat, quorum gratia vti dulcis ad amorem, ita esset facilis ad suspirium. Similiter D. Augustin. 11. *de Genes. ad liter.* 42. ita disserit: Vxorem, quæ iam seducta manducauerat, delicias suas noluit Adam contristare, quam credebat à se alienatam tabescere, & sine solatio interire, non quidem carnis concupiscentia, sed amicabili beneuolentia, qua sæpè Deus offenditur, ne offendatur amicus. Hæc Augustinus. De isto Adami erga vxorem deordinato amore interpretans præsentem locum sic ait Procopius. Mulier vno persuasit vt comederet vetitam escam: ne videlicet ipsa sola periret. Sicuti etiam hodie quidam conspicientes quæ sit vera religio, certàque fides: attamen obtemperantes muliebri sexui, veræ fidei non sunt studiosi: non quòd nesciant veritatem, sed simpliciter inducti, & persuasi. Sic ille. Pulchrè vocat hæresim mulierem, vt quæ infirma, mollis, & serpentis amica sit.

Eua timet sola perire.

Amor turpis quam exitialis.

S. Aug.

S. Pet. Chr.

S. Ambr.

Adam nimio erga vxorem amore peccauit.

S. Aug.

Procop.

S. Ambr.

4. Hæc profectò solet esse ad subruendum virum omnium grauissima tentatio, nullum periculosius bellum, quàm quod fœmineis illecebris, & lacrymis maximè geritur. Quamplurimos (inquit Ambrosius) à martyrij consummatione mulier reuocauit. Denique sæpè cognouimus, quoniam quem formidolosa carnificum pompa non terruit, nec diuisi lateris sulcus infregit, nec ardentes laminæ à triumphalis fortitudinis rigore abducere potuerunt, eum inter sacra iam præmia constitutum vxor teneræ subolis oblectatione miserabilis, vnius lacrymæ miseratione decepit. Sanson captus est per vxorem; nunquid tu fortior? Salomon captus est in vxore; nunquid tu sapientior? Ille igitur, cuius sapientia totis celebratur seculis

A muliere grauissima tentatio.

S. Ambr.

eulis, factus est insipiens, quia nimirum amauit vxorem. Sic Ambrosius *loco suprà dicto.* Insipiens planè (vt extera omittam dedecora) est mulier, quæ viro quicquam contra Dei legem suadet, at longè insipientior vir ipse, qui vxori suadenti potiùs, quàm Deo iubenti credit; quod significauit Iob, vt bene inde Ambros. *sermon.* 12. *in Psalm.* 118. aduertit, hoc modo. Persusus etiam corporis totius vlceribus, cùm tentaretur vxoris alloquiis, qui meminisset Adam sic esse deiectum dum propriæ credit vxori, respondit; *Sicut vna ex insipientibus mulieribus locuta es.* Quòd si illam quasi sapientem voluisset audire, ipse sapiens non fuisset. Sic Ambrosius. Rupertus Abbas *lib.* 3. *in Genes. capit.* 9. violentiam quandam mulieris coactiuam aduersùs virum hic agnoscit. Qualis (inquit) vel quanta sit muliebris importunitas, passim non solùm diuina, sed etiam humana testantur exemplaria. Ergo cogendo potiùs, quàm seducendo; impetando magis, quàm fingendo aliquid, hoc effecit, vt obediret vir suæ vxori, plusquam Deo. Hæc ille. Ruperto non assentior, si aliam induxit vim, quàm amoris, & blanditiarum: hæc enim potissima sunt, atque fortissima mulieris arma, quibus vtitur ad permouendum, & quemcunque in partem libuerit inflectendum virum, quibus primus virorum constratus succubuit. Meritò enim dicitur fortis, vt mors, dilectio, *Cantic.* 8. Nec fluminum inundationibus obrutus perit amor. ignis est, à quo lampades flammarum euibrantur, quibus vsque ad imas radices geminiua eradicantur, *Iob* 31. Solo æquat turres, comminuit rupes. Quid plura? Solus de Deo potuit triumphare amor, vt Bernardi verbis vtar. Hæc autem tam prodigiosa vis amoris, etsi ex seipsa, quæ diligitur, videatur oriri; potissimùm ex ipso qui diligit, enascitur, vt eleganter admonuit D. Augustinus *homil.* 37. *tom.* 10. *lib.* 50. *homil.* Amores (inquit) omnes priùs sunt in hominibus de se, & sic de alia re, quam diligunt. Si diligis aurum, priùs te diligis, & sic aurum; ergo dilectio vniuscuique à se incipit. Idem *tom.* 4. *lib.* 83. *quæstionum*, q. 33. Nihil aliud est amare, quàm propter seipsum rem aliquam appetere. Hæc Augustinus. Deinde verò nihil tam proprium & ingenitum homini est, quàm amor, vt minimum non sit, quòd omnia vincat amor. Nam vt perbellè D. Augustinus *tract. de substantia dilectionis*, docet: Vita cordis amor est, & ideirco impossibile est, vt sine amore sit cor, quod viuere cupit. humana mens sine amore esse non potest. Obiter aduerterim hunc libellum à quibusdam existimari esse non D. Augustini, sed Hugonis.

Iobi constantia aduersùs mulierem.
S. Ambr.
Iob. 2.
Rupert.
Mulieris arma amor.
Cant. 8.
Amoris vis potentissima.
Iob 31.
S. Bern.
S. August.
Amor à se ipso, & propter se ipsum.
S. August.
Sine amore vita non est.

5. Quare non damnandus est Adamus, quòd amauerit coniugem, sed quòd malè amauerit, nimirum plusquam Deum, ac suæ ipsius animæ salutem; vtrumque enim exposuit, ac perdidit, ne vxorem contristaret, & mœrentem videret, imò ne sola mulier sine viro periret. Pulchrè igitur admonet D. Augustinus *homil.* 37. de qua paulo antè; Quod amas (infra Deum) ad consolandum ama, ad tractandum ama, ad vtendum ama, non ad illigandum. Sic Augustinus. Multa quidem Ecclesia ex Christi Domini consortio accepit emolumenta; sed illud præcipuè, quòd in latus Domini in cruce pendentis (sic enim interpretatur

Adam malè amando lapsus est.
S August.

D. Ambrosius) penitiùs aliquando permeans, se cum admirabili voluptate memorat accepisse. *Introduxit me Rex in cellam vinariam, & ordinauit in me caritatem*, Cantic. 2. Summa profectò bonorum omnium quæ in animam à Deo infunduntur, est ipse ordo amoris; vt primò Deum, & nihil aut contra, aut supra Deum ametur. *Qui enim non odit patrem & matrem*, &c. *non est me dignus*, ait Dominus Matth. 10. quem locum expendit grauiter & copiosè D. Ambrosius *sermone* 15. *in Psalm.* 118. Vbi respondet obiectioni, quæ occurrit, qui fieri possit, vt odisse iubeamur, quos naturæ iure, Deique ipsius præcepto diligere iubemur. Video (inquit) istiusmodi assertioni me respondere non posse, sed Dominus respondebit. Ego non condemno pietatem, qui odi iniquitatem; non necessitudinum intestina bella mandaui, sed illecebram suspectam habui. Ea, quæ diuina sunt omni caritati necessitudinum præferenda sunt. Hæc Ambrosius. Quàm ergo prudenter, quàm sanctè Adamus seueritatem exhibuisset erga vxorem, si eam Deo posthaberet, si oblatum pomum reiiceret, si blandiculam illam suasionem refutaret, si dolentem ac mœrentem coniugem pateretur à paradiso amandari; caritas enim bona mater piè solet sæuire, vt ait D. Bernardus. Tunc autem sperare posset diuinæ misericordiæ confisus, vti mulier per pœnitentiam ad priorem statum reuocata, in gratiam mariti Deo gratissimi, reduceretur ad paradisum deliciarum. Timuit mulier, ne si sola peccasset, sola & omni ope destituta procul à viro, cuius in tutela erat, aliò ablegaretur. Iam enim vbi exeidit ab amore Dei, experta erat quid tandem esset timor. Et meritò, quæ amorem Dei violauit, timoris pœna coërceatur oportet; timeat omnia, quæ Deum non amat. Etenim, vt iusto & amico Dei tuta sunt omnia, ita peccator etiam tuta timet. Nihil peccatore timidius, nihil audacius iusto. Peccata ipsa mollem effœminatúmque reddunt; conscientiæ stimuli perpetuò animam peccatoris exedentes vigorem omnem labefactant, timorémque inducunt, ac denique diuina gratia, sine cuius præsidio stare nihil potest, suam opem suspendente miser consternatur. Contrà verò iusto, & virtus ipsa, quam exercet, & conscientiæ probitas, & diuinæ gratiæ præsidium animos addunt, audaciam ingerunt supra naturæ humanæ facultatem. Hinc est, quod Salom. Prouerb. 28. edocet. *Fugit impius nemine persequente, iustus autem quasi leo confidens.* Quàm verò sit infamis peccatoris timiditas, plena sunt testimoniis diuina volumina. Iob 16. *Sonitus terroris semper in auribus eius, & cùm pax sit ille insidias suspicatur; non credit, quod reuerti possit de tenebris circumspectans vndique gladium.* Sapient. 17. *Cùm sit timida nequitia, dat testimonium condemnationis; semper enim præsumit sæua perturbata conscientia.* Hoc terrore (vt Latini loquuntur) panico agitati in castris Syri, qui Samariam obsidebant, turpiter se dant in fugam eùm eos nemo persequatur, 4. *Reg.* 7.

S. Ambrof.
Amor debet esse ordinatus.
Cantic. 2.
Matth. 10.
S. Ambrof.
Deus supra omnia diligendus.
S Bern.
Si Adam non peccasset, Eua pœnituisset.
Timor comitatur peccantem.
Prouerb. 28.
Iacob. 15.
Sapient. 17.

6. Hunc timorem populo Hebræorum minatur Dominus se immissurum, si quando ad idola suo Deo posthabito sese abiecerint adorantda. Leuit. 26. *Qui de vobis remanserint, dabo pauorem in cordibus eorũ, in regionibus hostium terrebit eos sonitus folij volantis, & ita fugient quasi gladium, cadent nullo persequente, & cadent singuli supra*

4. Reg 7.
Leuit. 26.
Timiditatem Deus minatur.

fratres

diunt, diuitiis inhiant, suique prorsus immemores, ac priore vita deposita, sese in Deum suum transmutant. Denique verba illa suprà posita, *in vrbe negotiatorum posuit illam*, sedulò meditemur. Salutem cœlitus allatam in terra habemus: ergo negotiemur; dum tempus est operemur. Miserum est enim (inquit S. Gregor. Nazianz. *Orat.* 40.) cùm nundinæ effluxerint, tum demum negotiationem quærere: miserum est, cùm manna præterierit, tum cibum appetere. Sic ille.

S. Gregor. Nazianz.

SECTIO XVI.

Qui comedit.

HEbr. ותתן גם לאישה עמה ויאכל *vattitten gam leixah glimmah vaiochal*: & dedit etiam viro suo secum, & comedit. LXX. Et dedit & viro suo; cum ea *μετ' αὐτῆς*, & comederunt *καὶ ἔφαγον*. Chaldæus: Et dedit etiam marito suo, & comedit cum ea. Quare secundùm literam ita res processit. Mulier inanibus inflata promissis à serpente, imprimis adhuc absens à marito comedit. Experta saporem pomi ad maritum adit, narrat omnia, quæ cum serpente; offert illi pomum; miser occulta quadam animi elatione, propriáque malitia occæcatus, vt vxori placeat, accipit pomum & comedit, illáque pariter iterum comedit. Quasi vna & communi mensa peccatum & mortem miseri coniuges comederunt. Vterque diuinæ transgressor legis, vterque ab statu innocentiæ deiectus, vterque cautus gratiæ donis, vterque comparatus iumentis, & similis factus est illis, vterque in sordibus, & luto, & alter vt alterum non fastidiat, non despiciat, non refugiat: imò alter alteri condoleat, ferátque opem. Sic planè res habet; cùm nemo mundus à sordibus, solus Dei ac Virginis matris filius Christus Iesus extitit (mater à filio non disiungitur) purissimus, & humani generis sordes purificans. Quod significauit, cùm in cœna lauit pedes discipulorum, *Ioan.* 13. Vbi sic Augustinus. Posuit vestimenta sua, qui cùm in forma Dei esset, semetipsum exinaniuit. Præcinxit se linteo, qui formam serui accepit. Misit aquam in peluim, vnde lauaret pedes discipulorum, qui in terram sanguinem fudit, quo immuditiam dilueret peccatorum. Linteo autem, quo erat præcinctus, pedes quos lauerat tersit, qui carne qua erat indutus Euangelistarum vestigia confortauit. Et linteo quidem, quo se præcingeret: posuit vestimenta quæ habebat: vt autem formam serui acciperet, quando semetipsum exinaniuit, non quod habebat deposuit, sed quod non habebat accepit. Hæc Augustinus. Verumenimuero (quod maiorem affert admirationem.) in passione sua Dominus infirmitates nostras ipse portauit, factus anathema, & maledictum pro nobis, omnium nostrùm sceleribus conspersus; tantum abest, vt aliquid eius carni purissimæ impurum adhæresceret: vt etiam tunc vel maximè purus in se, suo sanguine nosipsos purificaret. Ad hoc enim mysterium, declarandum, vt luculenter docet D. Augustin. *in cap.* 13. *Ioan.* voluit, vt linteis, & sindone munda inuolueretur corpus

Adam & Eua simul comederunt.

S. Aug. Ioan 13. *Christus purus & purificans.*

Christus lauat pedes discipulorum.

A eius emortuum, vlceribúsque deformatum. Ait igitur Augustin. Crucifigendus sanè suis spoliatus est vestimentis, & mortuus inuolutus est linteis, & sancta eius passio nostra purgatio est. Ita August. Fit autem mentio à Ioanne de linteaminibus, scilicet linteis pluribus, vt Dominicæ carnis amplificata quodammodo puritas, & nostris purificandis sordibus innumerata in eius passione lintea demonstrarentur. Hæc est munditia secundi Adami, qua prioris immunditia purificata est.

Christi corpus inuolutum linteis.

2. Graue malum superbia, & quo nullum aliud Deo, Angelis, & hominibus magis inuisum. Communis hostis superbus aduersùs naturam armatur, & pugnat vniuersam. Infe-
B lia qui sanari non solet, nisi graui de vulnere, de casu, de morte ipsa homini remedium adhibeatur. Mauult Dominus peccatorem, qui pœnitens humilietur, quàm iustum, qui (si tamen talis esset, & nominari debet) inaniter de se præsumat. Admirationem facit quod Paulus scribit 1. Timoth. 5. *Modico vino vtere propter stomachum tuum, & frequentes infirmitates.* Sed quæ tanta rei nouitas? Paulus, qui orbem complet miraculis, carissimum discipulum non sanat per miraculum? An ne Paulo virtus deerat ad præstandam ægroto sanitatem? an non sanus Thimotheus plus in obsequium Dei, atque in gentium conuersionem
C proficeret, quàm morbidus, & crebris doloribus præpeditus? Vide obsecro quanti supra omnia Deus humilitatem æstimet. Ait enim D. Chrysost. Cur illius stomachum non oratione firmauit? Nempe vt humilior sit. Et si viderimus viros magnos, & virtute claros infirmari, nihil moueamur. Ita Chrysost. Consentaneum est, quod etiam idem Chrysostom. explicat de angelo Satanæ Paulum colaphizante. putat enim fuisse ægritudinem, in quam Paulus incidit Deo sic disponente, vt humilior esset, & ne magnitudine reuelationum extolleretur. Sæpiùs hoc argumentum pertractauimus: eget enim tantum malum nouis
D insuper medicamentis. Monendi perpetuò superbi, vt sibi temperent, vela contrahant, animos dimittant, vt sciant quòd homines sint: ne si fortè supra se efferantur, subitò in lutum deuoluantur. Lectitent illud Psalmi 38. *Confundantur & reuereantur.* Vbi pulchrè occurrit D. Augustinus, bene illis optauit: multi enim salubriter confusi sunt. Comedit Adam. Quis non miretur tantum virum, tot ac tam præclaris virtutum muneribus cumulatum, tam facilè, támque turpiter cecidisse? Leuissimum. (inquit D. Bernardus *serm.* 2. *in Circumcision.*) planè mandatum & larga omnino mensura: sed transgressus est homo præ-
E scriptum sibi modum, & constitutum sibi terminum prætergressus. Ita Bernardus. Tanto ergo turpior casus Adami, qui leuissimum mandatum seruare noluit, in pœnam occultæ superbiæ, quæ homini nata est, ea illa interminata bonorum omnium affluentia, qua fruebatur in paradiso, iuxta illud Domini, *Ecce dedi vobis omnia*, cap. 2. Caueant igitur diuites huius seculi. Etenim, vt bene aduertit D. August. *tract.* 50. *hom. in hom.* 13. Vermis diuitiarum superbia est. Difficile est vt non sit superbus qui diues sit. Tolle superbiam, diuitiæ non nocebunt. Diuitiæ mergunt homines in perditionem. Sic Aug. Itaque honoris amplitudo, qua nulla vnquam extitit in orbe maior,

Superbia casu sanatur.

1. ad Timoth. 5.

S. Chrys.

Humilitas in sanctis necessaria est.

Psal. 38. *Confusio aliquando salutaris.*

S. August.

S. Bernard.

Adam facile mandatum turpiter violat.

S. August. *Diuitiæ generant superbiam.*

maior, Adamũ quodammodo dementauit, vt tam leuiculo afflatu mulieris, ex altissimo innocentiæ statu rueret præceps in interitum. Est aliquando pertusum dolium, sed latent rimulæ: dices integrum, sartum, tectúmque nihil habere vitij; quandiu enim liquore vacuum est, haud facilè hiatibus & scissuræ dignoscuntur. At vbi liquorem infundis, pertusum deprehendis, hac illac enim liquorem reddit, quia nimirum dehiscit. Sic habuit Adamus. Homo erat, vas quidem luteum, mille habitus pertusum (quid enim homine fragilius, aut inconstantius?) tametsi naturæ ipsius rimulas omnes, iustitia originalis (excepta vna, propriæ nimirum excellentiæ) prorsus obduxerit, & communierit, quandiu occasio peccandi non aderat, summa in eo integritas; vbi verò adfuit, illicò rimosum vas apparuit, atque in superbiam, qua totus homo intumuerat, & in sui coniugisque inordinatum amorem, quo redundabat, cœpit dehiscere. Dum serpens suo se continet in latibulo, neminem lædit; non quia veneno careat, aut ferus non sit; sed quia non habet, quem mordeat. Num vbi nactus est hominem, omnem illicò suam expromit feritatem. Sic planè habent vitiosæ animi nostri passiones; quæ licèt non se prodant, imò & inertes non videantur; vbi se dat occasio, erumpunt, atque efferantur.

Adam vas rimosum.

Occasionibus vitia deteguntur.

3. Porrò autem Adami & superborum inconstantia, ob quam tam facilè mouentur ac labuntur, cùm sit ingenita hominibus, fulcimento indiget diuinæ gratiæ, qua se maximè indignos exhibent propter superbiam. Iccirco dicitur in Psalm. 137. *Quoniam excelsus Dominus, & humilia respicit, & alta à longè cognoscit.* Vides, vt Dei oculos sibi præstò ac semper intentos habeant humiles, at superbi procul absint à conspectu illo, à quo est omne bonum! Quid mirum igitur, si tam infirmi facilésque ad lapsum isti; contrà verò illi firmi & immobiles esse videantur. Audi ad hunc versum Augustinum: Quid sibi ergo præstat superbus, nisi vt à longè videatur: non vt non videantur? Ne putes te ideo securum esse debere, quòd minùs te bene videat, quia à longè te videt. Tu enim, quod à longè vides, non bene vides: Deus etsi à longè te videt, perfectè te videt, & tecum non est. Hoc agis, non vt minùs perfectè videaris, sed vt non sis cum illo, à quo videris. At verò humilis quid sibi præstat? Propè est Dominus his, qui obtinuerunt cor, *Psalm.* 33. Erigat se ergo superbus quantum voluerit, certè in alto habitat Deus, in cœlo est Deus. Vis tibi propinquet? humiliare: nam tanto à te erit altior, quanto tu elatior. Sic August. Ad hæc licèt Deus propè sit vnicuique nostrûm, vt ait Paul. Act. dicitur altos, & superbos à longè cognoscere, quia tam parui, ac nullius ferè momenti sunt isti ad oculos Dei, vt tantilli appareant, quasi ea quæ longissimè disiuncta vix ab oculis intuentium percipiuntur. At humiles propè respicit, quippe qui licèt se parui & nihili æstiment, tam mira sunt virtutum magnitudine conspicui, vt vbicumque sese occultent alti, grandes, illustrésque oculis Dei esse videantur. Dici etiam posset adeò execrabiles esse superbos, vt ab iis Deus auertat oculos cum fastidio, & nausea, iuxta illud Prouerb. 16. *Abominatio Domini est omnis arrogans*; humiles verò tam gratos, tam speciosos, vt vel ipsos Dei oculos ad se rapiant. Contingitque superbo (ait hic D. Augustin.) quod tibi aliquando euenit, vt salutes patronum tuum, & ille intentus in aliud non te videat. Nimirum adeò intentus est Deus in contemplando, alloquendo, audiendo, & honorando humili, quem vnicè diligit, vt superbum etiam cùm supplicat non curet, non videat; quare destituti præsidio diuino feruntur quolibet auræ sibilo, & in leuissimis quibusque tentationibus superbi conturbantur; delicatissimus enim illis est sensus, ait D. Chrys. Hinc est, quòd Amos arrogantes Samariæ Principes appellauit vaccas pingues; illi nimirum similes, quæ ab Osea *cap.* 4. dicitur vacca lasciuiens, seu, vt alij vertunt, asylo percussa. Quis non stupeat, vt vacca pinguitudine, molaque prodigiosa subitò in rabiem acta toto diffugiat campo, montes pererret, per vallium prærupta cursitet, in lacus, in omnium fluenta sese immergat? Sed vnde tantus iste furor; nempe asylo percussum, bestiolæ aculeo, non potest tantum animal consistere. En quàm ridicula sunt, quàm propè nulla, quibus superbi homines interdum mouentur, & orbem commouent vniuersum? Saul puellarum cantu, triumphum Dauidis concinentium, in furias agitur: Amon princeps in aula & regno Assueri exanimatur, quòd illi Mardochæus non assurgat. Achab Rex Israël dolet, inedia & vigiliis se mactat, quòd illi pauper vineam non diuendat. Respici non patiuntur superbi, vbi vel tantulum vident sibi de honore, de autoritate diminui, tristes emoriuntur.

Psal. 137. Superbi longè sunt à diuina gratia.

S. August.

Humiles valde conspicui.

Psalm. 33.

Prouerb. 16.

S. August.

S. Chrysost.

Amos 4.

Oseæ 4. Superbi inconstantes & fragiles.

Superbi quã facile doleãt.

4 Sed heus vos honoris & gloriæ mancipia, quando tam acri studio honoris & laudis ducimini, haberis oculos Dei, vnde totus & verus honos oritur. Nam, vt egregiè adiungit Augustinus, volunt ergo reges respici? humiles sint. Monstratur hoc in eo, quòd moris semper fuit apud Dominum exaltare humiles, idque præcipuè propter humilitatem, quam in iis respicit. Quis maior & gloriosior Moyse, qui fidelis est in tota domo Dei, & quem ipse Deus fecit Deum Pharaonis? Sed vnde tam mira hæc electio? quoniam (inquit) D. Chrys. relicta aula regia captiuis, & in luto absumptis se adiunxit. Ac fuit quidem ista præclara demonstratio illius animi tam generosi, & gloriosi, qualem in Moyse Deus requirebat, vt diuinam quodammodo maiestatem referret. Hoc enim pacto Moyses se ostendit adeò generosum, vt nec amplissimis regiæ honoribus animos efferret, nec inter captiuos in luto & sordibus demitteret. Vnde verò prouenit, vt Deus humilia respiciat, & alta à longè cognoscat? Præmittit Vates regius, *Quoniam excelsus Dominus*, &c. Ac dicat, iccirco Deus cum humilibus conuersatur, superbos autem auersatur, quia excelsus est; tanta est enim ac tam immensa illius celsitudo, vt Deum nec elatio superborum efferat, nec humilium submissio deprimat; nec vlla mundi altitudo Deum maiorem, nec vlla pusillorum humilitas minorem efficiat. nec est enim, vt ait D. Augustinus maior in maximis, nec minor in minimis. Arbitror etiam, tam fastidiosos & execrabiles Deo videri superbos propter immonditiam, quo nomine superbiam appellari mihi persuadeo, eo quòd in Euangeliis video spiritus immundos vocari à Domino

S. August. Humilitas gratum Deo facit.

S. Chrys. Moyses propter humilitatem Deus efficitur regum.

Deum excelsum nemo immutat.

S. Aug.

Superborum immunditia.

At certum est peccatum malorum angelorum non luxuriem carnis, sed superbiam mentis fuisse. Talis erat ille immundus spiritus, qui habitans intus in homine morabatur in sepulchris, vt legitur *Marc.* 5. Vbi egregiè D. Petr. Chrysol. *serm.* 17. Ecce qui honores omnes regni promittebat, *Matth.* 4. Et gloriæ Christo, habitare fœtidis corruptione cadauerum reperitur in tumulis: sic iste decipit, cùm promittit; vt ad infernum secum pertrahat, cùm de supernis se consolantes fallax promissor illudit. Sic ille. Hæc verò immunditia superborum spirituum tam fœda est, vt eam porci, quibus intromissi fuerant, haudquaquam ferentes in mare se præcipitârint. Sic enim adiungit S. Chrysolog. Sic est odor diaboli tartareus & crudelis, vt eum nec porcorum natura sufficeret sustinere: denique demergi in mari, & fluctibus maluit deperire, quàm eius immunditiam pati, & putredinem tolerare. Ita Chrysolog. Quid mirum igitur, si Deus purissimus refugiat, & execretur superbos tam immundos ac fœtidos; contrà verò amet lætisque intueatur oculis humiles, quibus mira est munditia cordis & morum. Cùm enim tam vicini Deo sint, multum ab illius puritate mutuantur, iuxta illud: *Accedite ad eum, & illuminamini, & facies vestra non confundentur*, Psal. 33. scilicet, quia mundæ, puræ, nitentésque vt Solis splendor. An non Virgo purissima in matrem Dei eligitur, eo quòd humilitatem etiam Deo admirabilem præfert? Nam cùm sponsus cælestis omnes sigillatim virtutes, quæ in Virgine radiabant, recenseret laudarétque in humilitate, tamē siluit, obmutuit, & quodammodo obstupuit, quod significat Cant. 4. inquiens: *Absque eo quod intrinsecus latet.* legunt alij, intra aut præter velum tuum, aut stuporem tuum. L X X. extra silentium tui. Profectò innuitur Virginis humilitas per velum, quo ancilla Dei maiestatem incomparabilem matris Dei occultauit: per silentium sui, quæ suas dotes, ac merita non exposuit; per stuporem, quippe omnem excedit admirationem dicere se ancillam quæ mater Dei est.

Marci 5.
S.P. Chrys.
Matth. 4.
P. Chrysol.
Dæmonum immunditia.
Psal. 33.
Cant. 4.

Voluptas telum diaboli.

6. *Qui comedit.*] Nullum planè aptius telum diabolo est, quo mentem hominis vulneret, vulneratámque occidat, ac detrudat in gehennam, quàm voluptas corporis, quæ perpulchrè dicitur à Clem. Alexand. metropolis vitiorum. Ea verò quæ gustatu sentitur, etsi non omnium maxima, satis tamen esse potuit efficax, vt primum hominem ab statu innocentiæ conuelleret. quid de aliis dicam voluptatum irritamentis, quibus terra scatet, & quorum mūdus officina est? Hinc est, quod tam difficilis virtus habeatur, tam facilis sit in vitia lapsus; tot ac tam metuendis præsens vita periculis abundet; quæ, vt quis eoadat necesse est vitam viuat, vt eleganter aduertit D. Gregor. Nyssen. de oratione, summo pede terram stringentem, quæ fruendis voluptatibus hoc terreo seculo non obruatur. Adiungit etiam S. Doctor, vti ex collibus in depressa vallium defluere solet sordium colluuies, vbi torrens hybernis auctus imbribus editis ex montibus præcipitat: ita (inquit) in conuexam, atque depressam hanc vitam, quædam fæx, & limus malorum, confluxit; qua ratione inquinatur genus humanum. Aduerte hìc, cùm vitæ humanæ via cœno & luto scateat, ac proinde incedentem, aut glutinosis comprehendat sordibus, comprehensúmque absorbeat; aut saltem remoretur atque deturpet; necesse omnino esse, vt vno tātùm pede,

Clem. Alex.
S. Gregor. Nyssen.
Voluptas quàm perniciosa.
Vita humana sordibus plena.

A & non vtroque, ne plus luti, aut certè pulueris contrahatur, vno summo pede, quasi tantùm in puncto, & in indiuisibili terram istam adeò puluerulentam, seu veriùs lutulentam ac cœnosam, dum ad cælum carpimus viam, contingamus. Quòd si ex vnius tantùm pomi esu contra Dei præceptum infinita malorum in genus humanum profluxit colluuies; quid homini conferet illa, quæ (vt bene aduertit Clem. Alex. 2. *pædag. cap.* 1.) nullum habet terminum delicata ingluuies? Nam in primis gulæ vitiū hominem quodammodo in belluam redigit, vt idem Clem. Alexand. adiungit. Est autem (ait) valde à ratione alienum, & nequaquam humanum pecudum more pingue factum morti nutriri. Intelligo morti nutriri, quia helluo iste ventris mancipium cùm vitia nutrit, quæ ex corporis sagina pullulant, & in æternam demum deducunt mortem: tum etiam morbos, quorum seminarium est ingluuies, & ad mortē corporis immaturam & concitatam via patentior. Prosequitur enim Clem. Illis, qui ad luxum mensarum propensi sunt, & suos sibi morbos enutriunt, præest dæmon helluo maximus, quem ego non verebor appellare ventris dæmonem, dæmonū omnium pessimum & perniciosissimum. Deinde pereleganter hominem gulæ & crapulæ deditum ex eorum numero, quorum Deus venter est: *ad Philip.* 3. dicit animam habere etiam dum viuit, infossam & obrutam ventris sordibus. Sic ait. Qui mentem in ventre infoderit, admodum similis est ei pisci, qui Græcè ὄνος, Latinè *asinus* dicitur, quem scribit Aristoteles solum ex omnibus animalibus habere cor in ventre. Ita Clem. Belluinum istum morem viuendi ostendit illa imprimis ingluuies, deinde collusio, ac demum vituli adoratio, quæ tam infamem reddidit ad hanc vsque diem populum Hæbræorum. Scribitur enim Exod. 32. *Sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere*; quem locum citat D. Paulus 1. *Corinth.* 10. Legit autem Clem. 1. *pædag. cap.* 11. *Saturati*, Græcè (inquit) χορτασθέντες, quasi dicas, fœno repleti: quoniam autem absque ratione saturati, absque ratione ludebant. Sic ille. Huic expositioni Clement. fauet illa querimonia Moysis, qua intemperantiam pecorinā istius populi perstrinxit Deuteron. 32. dicens: *Incrassatus est dilectus & recalcitrauit; incrassatus, impinguatus, dilatatus, dereliquit Deū factorem suum.* Egregia quidem similitudine immoderatū luxum, abundantiam & saturitatem Hebræi populi describit, per quam ille, vt equus bene pastus in Deum ipsum sui factorem & benefactorem calces impegit. Lyra existimat absolutè loqui Moysem de omni abundantia Hebræorum, cùm iam in terra promissionis, lacteis & melleis passim manantibus (per hyperbolem dicitur) riuis potirentur. Per quam bonorum temporalium affluentiam ingrati scelestique redditi pro vero Deo, ad colenda idolorum monstra fœdissima pessum ierunt. In Glossa prænotatur prophetiam pariter esse de temporali felicitate Ecclesiæ Christianæ, quæ nouos ac perditos mores, & intemperantem viuendi inuexit licentiam. Idque nimirum propter malorum hominum abusum atque intemperantiam. De hoc malo sæpiùs queritur D. Bernardus *libro* præsertim *ad Eugenium*; nuncupatim verò *serm.* 33. *in Cant.* exponens illud Isai. 38. *Ecce in pace amaritudo mea amarissima* sic ait. Amara priùs in nece martyrū, amarior pòst in cōflictu hæreticorum, amarissima nunc in moribus

Clem. Alex.
Ingluuies corpori & animæ exitialis.
Dæmon ad ingluuiem incitans, omnium pessimus.
Ad Phil. 3.
Aristot.
Ingluuies Hebræorum.
Exod. 32.
1. Cor. 10.
Clem. Alex.
Deuter. 32.
Abundantia Hebræis nocuit.
S. Bern.
Isai. 38.

A domesticorum. Vox plangentis in tempore isto: *Filios enutriui & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me*, Isaj. 1. spreuerunt & oraculauerunt me à turpi vita, à turpi quæstu, à turpi commercio. Sic Bern.

Isai. 5. S. Bern.

6. Comedendo, peccatum & mortem incurrit homo. Vide quàm sit coniunctum cum necessitate comedendi periculum peccandi. Et quis est (ait S. August. 10. *confess.* 31.) qui non rapiatur aliquantulum extra metas necessitatis? quisquis est, magnus est: magnificet nomen tuum ô Domine. Proh, quàm multiplex ex illo esu fames orta est in orbe! Iuste quidem. Vixit luxuriosè prodigus ille iuuenis, & postquam omnia consumpsit, facta est famea valida, &c. *Luc.* 15. Vbi sic egregiè D. Petr. Chrysolog. *serm.* 1. Luxuriæ, ventri, gulæ, fames tortor apponitur, vt ibi vltrix pœna sæuiat, vbi pœnalis reatus exarserat. Facta est fames. Ad talem finem semper voracitas tendit, ad talem peruenit terminum fugienda voluptatis effusio. Ita Chrysolog. B Contra verò ieiunando sanctitatem & vitam inuenit homo. Zachar. 7. *Numquid flendum est mihi in quinto mense, vel sanctificare me debeo.* Vbi sic D. Hier. Fletus, atque ieiunium sanctificatio dicitur: vt Ioel. 1. *Sanctificate ieiunium.* L X X. legunt: Ingressa est in mense quinto sanctificatio. Vnde notabis ieiunium simul cum lacrymis sanctificationē ipsam nominari: tam mira scilicet in ieiunio efficacitas est ad sanctificandum hominem. C Innumera sunt, eáque amplissima laudum encomia quibus ieiunium sanctissimi Patres ac Doctores illustrant. Aliqua subiiciam. D. Hieron. *lib. 2. contra Iouin.* Beatitudo paradisi absque abstinentia cibi non potuit dedicari: quandiu ieiunauit Adam, in paradiso fuit. Comedit & eiectus est, eiectus statim duxit vxorem. Qui ieiunus in paradiso virgo fuerat, satur in terra matrimonio copulatur. D. Basil. simile pertractans argumentum virginibus maximè commendat ieiunium hisce verbis. Ante omnia aduersùs gustum virgo tota intentione pugnabit; fontésque voluptatum ventris, & impudicitiæ fomitum inde manantium à principio, castitatis studio, & ardore siccabit: ne dum virginitatem seruare proponit, gustu se immo- D deratè prostituens castitatem suam alia fruendi voluptate demerita sensim dum nescit amittat. Virginem enim esse, & gustum virginis cōuenit, nullique gulam suauiter oblectātis illecebræ petitum, *libro de vera virginitate.* Idem *hom. 2. de ieiunio.* Cùm illi qui ieiunant Angelicam vitam imitentur, meritò Angeli ieiunantium, quasi quorundam in terris Angelorum nomina describūt. Idem *hom. 1. de ieiunio.* Ieiunium Eliam magni illius miraculi spectatorem fecit: eùm enim quadraginta dierum ieiunio repurgasset animam: ita demum in spelunca montis Oreb promeruit videre Deum. Sic Basilius. Adiunge ad hanc sententiam D. Basil. versionem L X X. de qua paulo antè *in 7. cap. Zachar.* vbi ieioniū dicitur sanctificatio, E Græcè ponere *ἁγίασμα*: propriè verò est, secretio à terra. Tanta quidem virtus est ieiunij, vt à terra terrenísque cupiditatibus hominem secernat, habilémque reddat ad contemplationem rerum diuinarum, atque adeò cælo ipsi ieiunantem inferat. Vnde meritò vehiculum ad cælum vocatur à S. Ephrem *serm. de ieiunio.* D. Cyprianus *de ieiunio*: Quotquot viros virtutum vidimus, sine ieionio non vidimus ascendisse, neque aliquid magnum moliti sunt nisi priùs abstinentia præcessisset.

S. August. *Fames in pœnam saturitatis.*

Luc. 15. S. P. Chrys.

Zachar. 7. *Ieiunium corpori, & animæ prodest.* D. Hieron. Ioel. 1.

Ieiunij laudes.

S. Hieron.

S. Basil.

Virginibus ieiunium necessarium.

S. Ephrem. S. Cypr.

7. Tot verò ac tanta ex Christiano ieiunio A percipiuntur emolumenta, vt meritò adiiciat Isai. 58. *Tunc erumpet quasi manè lumen tuum, & sanitas citius orietur, & anteibit faciē tuam iustitia tua, & gloria Domini colliget te. Sanitas tua*, vertunt L X X. *sanitates.* Quia rectè & piè ieiunans haud vnam, sed plures sanitates & salutes consequitur; adeò salutiferum est corpori & animæ huiusmodi ieiunium S. Chrysost. & alij Patres legunt, vestimenta tua citò orientur. intelligunt corpora, scilicet, quibus animæ quasi vestiuntur, nouos sui natales habitura in resurrectione vniuersali. Quare Tertul. *de resurrectione carnis*, sic fatur. Isaias docens quale ieiunium elegerit Dominus, ait. Tunc erumpet, &c. vestimenta tua, B &c. non subsericam vestem, sed carnem volens accipere, ortum carnis resurrecturæ de mortis occasu prædicauit. At in verbo, *anteibit*, subtilius etiam quid ostenditur. Nimirum (vt vult Hugo) percursor hominis ad iudiciū ieiunium, & quidem quasi pro homine legatus & aduocatus. Tanta est igitur ieiunij virtus, vt illi vel maximè, quasi debita gloriosa corporum resurrectio referatur. Etenim cùm ieiunio corpus affligetur, macie palloréque deformetur, iure optimo in iudicio reformabit ieiunium corpus humilitatis suæ, immortaléque reddet & gloriosum. Aduertetur hîc, quæ tandem sit perfectio Christiani ieiunij, quod tam crebrò, & tam grauiter à Do- C mino commendatur; & ex quo tot & tam mira procedunt emolumenta. Hanc ergo ieiunij consummati præstantiam luculenter (vt solet) D. Bernard *serm. 3. de Quadrages.* ad hunc modum describit: Quòd si gula sola peccauit, sola quoque ieiunat, & sufficit. Si verò peccauerunt & membra cætera, cur non ieiunent & ipsa? Ieiunet ergo oculus, qui deprædatus est animam, ieiunet auris, ieiunet lingua, ieiunet manus, ieiunet etiam anima ipsa. Ieiunet oculus à curiosis aspectibus, & omni petulantia, vt bene humiliatus coerceatur in pœnitentia, qui male liber vagabatur in culpa. Ieiunet auris nequiter pruriēs a fabulis & rumoribus, & quæcunque otiosa sūt, & ad salutem minimè pertinentia, ieiunet lingua D à detractione & murmuratione, ab inutilibus, vanis, atque scurrilibus verbis; interdum quoque ob grauitatem silentij, & ab ipsis quæ videri poterant necessaria. Ieiunet manus ab otiosa signis, & ab operibus omnibus quæcunque non sunt imperata; sed & multo magis anima ipsa ieiunet à vitiis, & propria voluntate sua. Etenim sine ieiunio hoc cætera à Domino reprobantur, sicut scriptum est Isai 58. *Quia in diebus ieiuniorum vestrorum voluntates vestra inueniuntur.* Hæc Bernard. Iccirco nos filij Adam tam multis ieiunijs, iisque per integras Quadragesimas productis, simul cum lacrymis, & membrorū omnium afflictatione hodie indigemus, eo quòd noster ille parens vnum tantummodo ieiunium à Deo E indictum violauit, ergo in reformatione morum ac vitæ humanæ, eò per ieiunia reuertamur; vnde cum parente illo nostro, si præcepto Dei obediret, & vitam, & virtutum opera, & Dei famulatum incipere genus humanum debuisset. Tantóque nunc potentius est ieiunium, ad perstringendos assultus, vitésque serpentis, quanto iam sacratius diuiniúsque redditum illud habemus, postquam Deus ipse homo factus per quadraginta dies ac noctes ieiunauit. Quocirca ieiunium hodie Christi gladius est, quo abscissum est aduersarij caput; non est huic alter similis, vt Dauid de suo illo, quo gigantem decollauerat, testatus

Isai. 58.

S. Chrysost. *Ieiunium corpori resurrectionem parat.* Tertul.

Hugo.

S Bernard. *Ieiunij perfectio describitur.*

Isai. 58.

Ieiunium Christianum contra vitia.

1. Reg. 21. restatus est 1. *Reg.* 21. Atque vniuersim de voluntatis corporis afflictionibus ad propitiandum
S. Gregor. Nazian. Deum, illud concludam cum S. Gregor. Nazianz. *orat.* 8. Neque enim Deus vlla re perinde, atque corporis ærumnas conciliatur.

8. Quia verò in principio huius commentationis præmisimus Euam & Adamū simul comedisse, inuitatum hunc scilicet ab illa, tum consilio, tum, quod efficacius esse solet, exemplo: de consilio satis multa dicta sunt, de exemplo nonnihil adiungam. Vtroque autem, vt adnotauit
Procop. Procopius, mulier viro persuasit, vt comederet prohibitam escam, ne videlicet ipsa sola periret.
Consilio omnes indigit. Ac mulierem quidem viro adiutricem Deus esse voluit. nempe vti consilio & exemplo virum in Dei obsequiis adiuuaret, quod quidem summè necessarium esse cuilibet homini, & experientia comprobat, & necessitas ipsa exigit; vt perdoctè
S. Greg. ostendit D. Nazianz. *in sent.* Alia (inquit) cernens oculus seipsum non cernit; imò ne alia quidem, si lippitudine laboret. Proinde ad omnes res aliquem in consilium adhibeto: nam & manus manu, & pes pedis auxilio indiget. Vobis potissimum, qui Ecclesiæ gubernacula tenetis prouidendum censeo, ne oculus tenebris plenus sitis: ne aliqui vitij antistites sitis. Hæc Nazianzen. Nota ex hac doctrina Nazianzeni Prælatorum
Prælatorum exemplum. vitia (si qua in aliis sint) eo solita esse perniciosiora, quo sacratiora videntur; vtpote quæ emineant in personis Deo dicatis, & quibus potiùs incumbat alios ad virtutem suo exemplo incitare. aliter non virtutum, sed vitiorum, non Dei, sed mundi, aut etiam diaboli antistites dici possent. Proh, quàm pestilens halitus nihil non inficiens efflari solet ex peruerso alicuius exemplo! quid si multæ sint huiusce fæcis & pestilentiæ
Exemplum vitiosum. paludes? *Saluum me fac Deus, quoniam defecit sanctus*, Psal. 11. Viden' vt doleat, vt clamet ad Do-
Psalm. 11. minum Dauid? Sed quónam vrgente malo Dei opem implorat? quoniam (inquit) defecit san-
S. Chrys. ctus. Scilicet (ait D. Chrysost. via difficilis, solus est viator, nullum habet viæ comitem. Quasi
Exempla probitatis desunt. dicat, non habeo in tam arduo atque accliui ad virtutem ascensu, qui suæ probitatis exemplo mihi se adiungat comitem, laboranti præstò sit, mœrentem soletur, fessum excitet, suo pariter studio ad superandam itineris difficultatem. Necesse igitur est, vt mihi tu ò bone Deus, manum porrigas, maximè, quia non modò defecit sanctus, qui me iuuet incitétque; sed innumeri sunt, qui contrà deterrent à via virtutis, imò qui virtutem irrideant, virtutíque studentem maledictis insectentur. Sed eo vel maximè commendatur pietas Dauid, quòd in tanta paucitate bonorum
Deum peccatis hominum auertunt. prius ille sanctúsque extiterit. Nimirum eo tunc virtus est pretiosior, quo rarior habetur. Nam
1. Reg. 3. rarum & pretiosum idem valet in diuinis literis, vt videre est 1. *Reg.* 3. vbi dicitur: *Et sermo Domini erat pretiosus*, id est, rarus. Raro enim (Lusitanè, per reliquias) Deus loquebatur cum hominibus. Vertunt alij ex Hebræo, prohibitus, vel obturatus. quasi simul assignetur ratio, quare sermo Dei ad homines rarus esset, quia videlicet peccatis hominum erat obturatus, vti fluuius præaltis obicibus impeditus, ne aquis exuberet; aut in ergastulo quis detentus, ne foras exeat, & liberè vagetur. At ò felicitatem legis gratiæ, in qua licèt Paulus gentium Doctor, & præco veritatis, catenis constrictos in carcere retineatur;
2. Tim. 2. S. Chrys. sed verbum (inquit) Dei non est alligatum, 2. *Timoth.* 2. Vbi egregiè D. Chrysost. Vinciuntur

A manus, sed manet lingua libera, quam nemo ligare possit, nisi formido sola atque infidelitas. Si quis agricolam vinciat, sementem profectò
Verbi Dei prædicatio libera. impedit: manu enim ille serit. Doctorem verò si vinxeris, verbum Dei compedire non vales. Lingua quippe, non manu seritur verbum, quod nullis subiacet vinculis. Ita Chrysostom. Quod licet in quolibet Doctore veritatis locum habeat, maximè verò in Paulo, propter eam rationem, quam idem Chrysost *hom.* 10. *in epist. ad Colossens.* assignat hisce verbis. Qui in tertium cælum ascenderat, vinculis detinebatur. Sed tunc
S. Paulus sole ipso velocior ac liberior. velocior erat ipsius cursus. Non est corporalis cursor, in cælo conuersatur. Eum qui in cælo
B cursum suum habet, quæ super terram sunt, nec vincere possunt, nec cohibere. Non solem istum vides? inijce radiis illius vincula, siste cursum eius: sed non poteris. Ergo neque Paulum: imò multo minùs istum, quàm illum. Ita Chrysost. Optimè Paulum prædicantem Soli comparat irradianti: quam ille prærogatiuam hausit in cælo, cùm supra solem ipsum raptus audiuit arcana Dei.

9. Verumenimuero licèt complura sint adhuc hominum scelera, quæ Dei sermonem re-
Exempla virtutum innumera apud Christianos. morari & obturare possent: plena tamen est Ecclesia Dei virtutibus, plena viris ac fœminis virtutum sanctitate præcellentibus, qui refractis
C vitiorum repagulis patentem aditum præstent diuinæ gratiæ, vt liberè in Ecclesiam infundatur. Tantam igitur & nos habentes superimpo-
Ad Hebr. 12. sitam nubem testiū, &c. ait Apostol. *ad Hebr.* 12. vt proinde absurdum & impium sit in tam infinita bonorum multitudine impietatem & nequitiam affectare. Vnius Euæ comedit, & peccauit exemplo Adamus. Abstineat nunc, legem Dei obseruet, Deum colat & amet infinitis excitatus exemplis sanctarum mulierum, maximè verò illius Virginis, quæ pro innumeris viris ac mulieribus vna satis est: quam Deus sibi matrem elegit, & quam vti formam virtutū omnium (iuxta
S. Ambros. D. Ambros.) præscripsit vniuersis. Tegatur alto
B. Maria omnium virtutum exemplar. D silentio Euæ insipientia, iniquitas, dolus, præuaricatio, & partus quidam, ac seminarium omniū flagitiorum. Sola Dei mater dignissima Maria laudetur, colatur, ametur. Cuius virginis (vt lo-
S. Bern. quitur D. Bern. *serm.* 1. *in Aduentu*) aluus floruit: sic inuiolata, integra, & casta Mariæ viscera, tanquam pascua æterni viroris florem protulere: cuius pulchritudo non videat corruptionem, cuius gloria in æternum non marcescat. O Virgo virga sublimis, in quam sublime verticem sanctum erigis! Vsque ad sedentem in throno, vsque ad Dominum maiestatis! O verè cælestis planta, pretiosior cunctis, sanctior vniuersis! O verè lignum vitæ, quod solum fuit lignum portare fructum salutis! Denique Adam & Eua manus ad lignum vetitum extenderunt, ac de illius
E fructu contra Dei sui præceptum comederunt. Proh quàm multis & grauibus doloribus secundi Adami hæc præuaricatio exoluetur! Rectè
S. Aug. Augustin. *serm.* 45. *in append. tom.* 10. Sacrarū (inquit) manuum in ligno crucis extensio, & reuerenda confixio, quæ condemnabat Adæ & Euæ manus ad interdicti ligni cibum ingemiscenda seculi transgressione porrectas. Sic August.

SECTIO XVII.

Et aperti sunt oculi amborum.

1. Primò

1. PRimò statuendum hoc loco est primos parentes cum oculis, & apertis oculis, & videntes fuisse a Deo productos. Animalia quippe ad se aggregata quibus indidit nomina, deinde mulierem a Deo efformatam vbi est adducta, vidit Adamus. Mulier vidit serpentem, cum quo est colloquuta, vidit lignum, pomú vidit, quem decerpit, ac comedit (atque vtinam non videret) vidit virum, cui pomum dedit, & quem ad comedendú inuitauit; quæ quidé omnia clausis oculis effici non poterant. Quorsum igitur nunc, vbi comederunt, vbi peccarunt, aperti sunt oculi amborum? Respondet S. Chrys. *hom. 16. in Genes.* non de sensibilibus oculis dici, sed de sensu mentis, quia postquam mandata transgressi sunt, Deus eos sentire fecit ea, quæ ante ob singularem illius in se beneuolentiam non sentiebant. Fecit enim illos postea nuditatem sentire, & auferri gloriam illam, qua ante esum fruebantur. Ita Chrysost. Similiter D. August. *de Genes. 11. ad literam*, explicat: Aperti sunt oculi ad aliquid intuendum & cogitandum, quod antea nunquam aduerterant. Mox ergo, vt præceptum transgressi sunt, intrinsecus gratia deserente omnino nudati, quam typho quodam, & superbo amore, suæ potestatis offenderant, in sua membra oculos iniecerant, eáque motu, quē non nouerant, concupierunt. Ad hoc ergo aperti sunt oculi, ad quod antea non patebant, quamuis & ad alia paterent. Sic August. idem *de ciuitate Dei, lib. 14. cap. 17.* Aperti sunt (inquit) oculi amborum, non ad videndum: nam & antea videbant, sed ad discernendum inter bonum quod amiserant, & malú, in quod inciderant. E aperta enim morbi molestia, euidentior fit etiam iucúditas sanitatis. Hæc August. D. Gregor Nazianz. *Oration. 2. in Pascha*, sic ait. Postquam diaboli inuidia, & mulieris insultu quem, & vt mollior passa est, vt ad persuadendum accommodatior, admouit (ô infirmitatem meam, meam enim duco primi parentis infirmitatem) accepti mandati oblitus, ab acerba illa esca victus est, primùm turpitudinem suam, infamiámque cognoscit. Hæc Nazianzen. Nota obiter ea verbis Theologi (vt sibi quisque caueat) mulierem esse molliorem ad resistendum insultibus diaboli, & quòd delicatior & mollior est, eo fortiorem esse, ad conuincendú virum, eóque aptius diabolo instrumentum, ac telum acutius ad vulnera interitúsque animarum. Eucherius ad hunc locum ita commétatur. Patebant oculi eorum, sed ad hoc non erant aperti, hoc est, non attenti, vt cognoscerēt quid eis indumentum gratiæ præstaret, quando membra eorum voluntati repugnare nesciebant: qua gratia remota, vt pœna reciproca plecteretur inobediendia, exstitit in motu corporis, quædam impudens nouitas, vnde esset impudens nuditas, & fecit attentos, reddidit que confusos. Hæc ille. Procop. Nihil (inquit) mali cogitabant antea, quàmuis apertis oculis cernerēt nuditatem. Quare antequam peccato se fœdassent, nequaquam vt re necessaria, indigebant pudore, quem nacti sunt peccato demum commisso auxiliatorem & coadiutorem ad propulsandum peccati impetum. Sic ille. Consimilis est ferè omnium Patrum ac Doctorum explicatio. Aperti sunt oculi amborum, & cum oculis aperti omnes aditus patuerunt in homine, vt vitiis omnibus infelix esset expositus. Longè aliter Christus Dominus cæco aperuit oculos, *Ioan. 9.* Atque, vt probè adnotauit D. Ambrosius *in Luc 22.* cæco illi visus luto supra oculos illito, quasi in naturam redierit, reformatur. O quàm salutariter apertos haberemus oculos primori suæ gratiæ statuique restitutos, si nostræ miseriæ lutum illos peremtiter illiniret? Ex iis colligo apertionem istam oculorum & interiùs & exteriùs simul extitisse: apertósque fuisse oculos mentis, ac pariter corporis: mentis quidem, quia cognouerunt se peccasse, & grauitatem peccati, Deum offensum a quo innumera bona accepissent; serpentem fuisse impostorem, inania & mendacissima eius promissa: pœnam se miseros incurrisse trãsgressioni propositam; deiectos miseros ab statu illo felicissimo, quo antea fruebantur, spoliatos iustitia, donísque altis cælestibus, Dei gratia sanctificante exutos: addictos iam subeundis vitæ miseriis, demúmque mortem opperituros; atque adeò totam ipsorum posteritatem eodem supplicio damnandam. Ad hæc experiri cœperunt graue illud tormentum quo peccati conscientia mentem exedit ac discruciat. O nobis arborem illam infaustam; quæ si vellemus fuisset foret & salutaris! Etenim vt egregiè animaduertit D. Ambros. *tractat. de arbore interd.* in ea vita pendebat per obedientiam: in ea mors per transgressionem latebat.

S. Chrysost. Oculi parentum priorum clausi, & aperti quomodo dicantur.

Oculi ad malum videndum, & patrandum aperti.

S. Greg. Nazianz.

Mulier, quo mollior, eo fortior contra virum.

Eucher.

Procop.

Ioan 9. S. Ambros.

Cognitio propria vilitatis.

Quid viderunt & experte sunt post peccatum Adam & Eua.

S. Ambros. Arbor vitæ & mortis.

2. Sed operæpretium erit minutiùs hæc omnia pertractare, atque imprimis videndum est, quæ tanta fuerit felicitas illius primæui status, ex quo primi parentes per peccatum deiecti sunt; vt inde intelligatur, quæ tanta fuerit pœnæ, quam subierunt, grauitas. Præterea quàm deplorandum fecerit naufragium illa humanæ naturæ nauis, intelligi poterit ex multitudine, amplitudinéque mercíu, atque opum, quibus onusta soluit quidem è portu, sed breui tempestatibus conuulsa, fractáque disperiit in scopulos. In summam ergo status innocentiæ dona ac bona redigentes, quatuor excellentias illius proponimus. Prima est scientia; secunda gratia gratum faciens: tertia iustitia originalis; quarta corporis immortalitas. Et quidem scientiam Dei, rerum cælestium, omniúmque aliarum rerum naturalium impressam à Deo habuit iam inde à suo ortu Adamus, quanta & qualis nullo in homine (Christum Dominum excipimus) nec in ipso Salomone inuenta vnquam fuit. Locus autem ille 3. *Reg. cap. 3.* in quo Deus affatur Salomonem: *Dedi tibi cor sapiens & intelligens, in tantum, vt nullus ante te similis tui fuerit, nec post te surrecturus sit.* intelligendus est hoc modo, vt dicatur Salomon sapientissimus omnium Regum Hebræorum, aut etiam aliarum gentium, vel omnium hominum, excepto tamē vno Adamo. Hæc enim vniuersalis propositio, vti aliæ similes in Scriptura, exceptionem vnam vel alteram patiuntur, vel denique omnium hominum, qui nunquam suo marte, & industria, studióque naturali scientiam adepti sunt; at Adamus diuinitus illam haustam habuit. Eam verò scientiam ita sublimem rerum omnium Adamo ingenitam nō habuissent sic infusam illius posteri, perdurātc statu innocentiæ, sed eam tamen breui & facilè, adulta iam ætate, addiscendo comparassent. Secunda excellentia est gratia sanctificans, seu gratum faciés, cum qua productus est Adamus, quæ est summa rectitudo, & perfectio hominis, vt est rationalis. Neque verò solùm intelligendum est creatum esse hominem in gratia habituali, sed etiam in eodē momento (quid enim prohibet?) elicuisse actum fidei, spei, & caritatis erga Deum super omnia. Similiter dicendum cum gratia illa habituali

Innocentiæ status pingitur.

Scientia qualis in Adamo.

3. Reg. 3. Salomonis sapientia quanta fuerit.

Gratia qualis in Adam.

In statu innocentiæ possent homines peccare & damnari.

habituali sanctificante nascituros Adami filios fuisse, si primæua illa innocentiæ felicitas permansisset. Cæterùm nec pater, nec filij, licèt non peccassent, confirmati essent in gratia. Cùm enim Adamo dictum fuerit: in quocunque die comederis, morte morieris; satis aperte ostenditur, Adamum per totam vitam futurum in periculo peccandi, & perdendi gratiam. Foret igitur Adamus per totam vitam in terra viator, & posteri illius; atque adeò potuissent peccare, & à gratia deuiare, & in gehennam delabi. Tertia excellentia est iustitia originalis, quæ nihil aliud erat, quàm absoluta quædam comprehensio omnium habituum, quibus homo secundùm omnes potentias ac facultates tam animæ, quàm corporis rectus & perfectus reddebatur; atque idoneus ad exercendas expedite ac perfectè omnes actiones suæ naturæ conuenientes. Hanc etiam filij accepissent. Quarta est corporis immortalitas, quæcunque enim mortem afferre solent in eo felicissimo statu partim non essent, partim homo ipse sua industria, & multis remedijs, & maximè Deo protegente vitare potuisset. Hæc satis fuerint ad præsens, cui inhæremus, studium commentandi: exactam verò rerum istarum pertractationem vide apud Theologos, quorum est messis propria, & nullibi fortasse inuenies accuratiorem huiusmodi disputationem, quàm apud Benedictum Pererium nostrum 1. *tomo in Genes. lib.* 5. Harum penè omnium mercium nauis illa humani generis in primo parēte iacturam fecit.

Iustitia originalis quid sit.

Immortalitas quanam foret.

3. Ac primò quidem apertis oculis post peccatum, quæ tanta sit eius grauitas, & turpitudo intelligentes detestari cœperūt, quod antea non displicebat, aut certè non agnoscebatur. Rectè autem Iacobus Satugensis Episcopus, vt refertur à Mose Bareepha *libro de paradiso, part.* 1. sic ad hunc locum scribit: Peccatum initio supra modum placet: at in fine luctum parit patranti. Cùm enim primi parentes cupiditate ferrētur in illam arborem de ipsa edendi; & Deum ipsum, & legem præ illa paruipendebant: at vbi edissent, nudatique erubuissent, odio ipsam sunt prosecuti. Hæc ille. Optimè Procopius ita commentatur. Omnis qui peccat, quasi cœcus peccare existimatur. Vbi enim viderit, quasi antea occæcatus fuerit, quid dereliquit, ait: Non cernebam quid faciebam, sed conscientiæ demum stimulus accedens nos pungit & efficit, vt peccati abominationem conspiciamus. Sic ille. Sic planè res habet; primo aspectu offert peccatum, quicquid, aut dulce, aut pulchrum, aut magnificum in se continet, vel aliunde ascitum obiicit, vt eo fuco miseri ad peccandum impellamur. Quod S. Ambrosius *in Psalm.* 1. sic paucis complectitur: Allicit hominès magis dulce peccati, quàm triste virtutis, quæ fidei spem velut quodam cortice amari laboris inuoluit. Sic Ambros. Quàm verò difficile sit, & quàm rarum peccati fallaciam dignosci, vt est, ab homine, versus ille Psalm. 18. ostendit, *Delicta quis intelligit?* explicat D. Aug. quæ ipsum oculum claudunt. Sicut enim tenebræ oculus; ita delicta mentem claudunt, nec lucem sinunt videre, nec se. Pulchra quidem similitudine S. Basilius *homil.* 7. subiicit rationem, quare cùm peccati sit tam metuēda deformitas, non facilè dispiciatur. Sicut enim (ait) vmbra corpus, sic peccatum animam sequitur, gestorum imaginem referens. At (vt certum est) sequentem à tergo vmbram quis videat. Præfert quidem mel, aut veriùs fucum mellis, quo allicit

Iac. Sarug.
Moys. Barc.
Peccatum primò dulce, dein amarum.

Procop.

S. Ambros.
Peccatum dulce, virtus tristis.

Psalm 18.
S. Aug.
Peccatum occæcat.
S. Basil.

Peccatum vmbra est.

A peccatum; sed illicò vbi decepit, amaritudinem omni felle & absynthio grauiorem effundit; quæ quidem tanta est, vt etiam ab alienis peccatis effusa ne sanctissimam Christi Domini animam pungeret, oportuerit ab æterno Patre suauium dulcedinū torrentem præmitti, iuxta illud Psalmi 20. *Præuenisti eum in benedictionibus dulcedinis.* Explicat ergo August. Quoniam priùs hauserat benedictionis suæ dulcedinem, fel peccatorum nostrorum non nocuit ei. Hæc autem amaritudo, quæ à peccato promanat, percipi solet in plurimis, & grauissimis etiam in hac vita malis, quibus peccatoris impietas in Deum suum nonnunquam punitur. Quæ omnia vno verbo aptissimè

Peccati summa amaritudo.
Psalm. 20.
S. August.
Christo non nocuit fel peccati.

B descripsit Dauid, cùm dixit Psal. 71. *Ex vsuris redimet animas eorum.* Vbi sic August. Quæ sunt istæ vsuræ, nisi peccata? Vsuras puto, quia plus mali inuenitur in suppliciis, quàm commissum est in peccatis. Nam v. g. cùm homicida corpus tantum hominis perimat, animæ autem nihil nocere possit, ipsius & anima & corpus perditur in gehennam. Sic ille. Adde bonum & dulce, quamquam de homicidis solùm loquatur August. ergo peccatum iniquissimus est fœnerator; homini quidem pauculam voluptatem erogat, sed commodato; deinde vbi primùm culpa est admissa, tunc voluptatem illam surripit, & innumera eáque grauissima mala à peccatore violenter exigit.

Psalm. 71.
Peccatum fœnerator est.
S. Aug.

C 4. Idem videtur insinuare Propheta Habacuc in suo illo triumphali cantu, vbi dicit: *Pro iniquitate vidi*, &c. LXX. vertunt, *ἀντὶ πόνων*, pro laboribus, nec tamen extra verbi Hebræi significatum תחת און *techat auen*; sub, aut pro auen, quod est mendacium, iniquitas, nihil, nihilum, & Hieron. idolum, vt ex varijs Scripturæ locis colligitur, quæ omnia mirabiliter in peccatum conueniunt. Item labor, fatigatio, afflictio, ex *Psal. 90. & Amos* 5. sed heu me miserum, quàm nobis mentitur peccatum! quàm in vanum & in nihilum recidunt, quæ dulcia & pulchra pollicetur? mendax, & fraudibus plenum idolum,

Habac. 3.
Peccatum miseria multiplex.
S. Hieron.
Psal. 90.
Amos 5.

D quod ab homine expetit vti, Deo verò contempto, mentem vanitati ac turpitudini dedicet, mācipet, sacrificet. Profectò iniquitas, peccatúmq; idem omnino est atque labores, fatigationes, afflictiones, permultæ ac paracerbæ. Hi sunt proprij ac naturales fructus peccati. Vnde quando iis calamitatibus afflictatur impius, existima hominem suorum scelerum, qui naturaliter oritur, ortúsque maturescit, fructū colligere. Quæ quidem doctrina est D. August. *in Psalm.* 5. Cùm punit (inquit) Deus peccatores, non malum suum eis infert, sed malis eorum eos dimittit. Iuxta illud Psalm. 7. *Ecce parturit iniustitiā, concepit dolorem, & peperit iniquitatem, lacum aperuit, & effodit eum, & incidit in foueā, quam fecit. Conuertetur dolor eius in caput eius, & in verticē ipsius iniquitas eius*

Peccati fructus supplicia.
S. August.
Peccator non à Deo, sed à peccato punitur.
Psalm. 7.

E *descendet.* Punit igitur Deus eos, qui legem prætereunt, non eis inferens de seipso malum, sed in id quod elegerunt eos expellens ad complendam summam miseriarum. Hæc August. Obiter subnotabis inter prædicta Psalmi verba, illud, *lacum aperuit, foueam fecit*, &c. Ex quo amplius colliges hominem dum peccat, sibiipsi lacum illum gehennalium flammarum aperire, & quasi assumpto ligone sarcophagum parare, quo ipsius anima sempiternam oppetens mortem sepelitur. Quin etiam addiderim; id solum, aut potiùs nobis timendum, ne peccatum admittamus, nō autem supplicia ipsa, quibus premimur. Quod luculenter

Peccator sibi parat interitum.

S.Chryſ.

culenter oſtendit D. Chryſoſt. *hom.6. ad populum Antiochenum*, ad hunc modum: Magnum quidem eſt ſupplicium peccare, etiamſi non puniamur; peccata enim nos a Deo ſeparant, *Sapient.* 1. pœnæ verò nos ad Deum perducunt. Si quis vulnus habeat, quid timere dignum eſt, ſaniem an medici ſectionem? ferrum an vlceris populationem? peccatum ſanies eſt, pœna ferrum medicinale. Sicut igitur ſaniem habens, etſi nō ſecatur, malè habet, & cùm non ſecatur, tunc eſt in maioribus malis, ita peccans etiamſi non puniatur, omnium eſt miſerrimus, & tunc maximè miſer, cùm non punitur, & graue nihil patitur. Ita Chryſoſt.

Sapient. 1.

Peccatum, quàm pœna, magis timendum.

Pœna peccato prodeſt.

5. *Aperti ſunt oculi amborum,*] Quia perſpecta grauitate ſceleris admiſſi, exortus eſt timor, primò quidem & maxime extimuiſſe illos credendum eſt peccatum ipſum, quod patrauerant, nec enim aliud quicquam eſt horribilius peccato. Audi D. Chryſoſt. *hom. 5. Antioch.* Fratres ne pueri efficiamini ſenſibus, dicitur 1. *Corinth.* 14. Pueri quidem paruas laruas timent, ignem verò non timent: ſed ſi ad lucernam lumen habentem portari contingat, inconſideratè manum immittunt lucernæ & flammæ: ſic & nos timemus mortem, quæ eſt larua contemptu digna: peccatum verò non timemus, quod eſt verè timendum, & ignis more conſcientiam comedit. Ita Chryſoſt. Sed ô cæci ac miſeri, qui cum gehennæ incendiis quaſi per iocum ac riſum colludimus! In eandem ſententiam ſcripſerat Clem. Alex. 1. *pædagog. cap.* 6. Apoſtolus ait 1. *Cor.* 12. *& ad Galat.* 4. Infantes dicit eos qui ſunt in lege, qui non ſecus ac laruis pueri timore perturbantur: viros autem, qui verbo paremus, noſtrique ſumus iuris, & arbitrij vocauit, qui ſapienter, non inſipienter metu territi. Sic ille. Deinde metuerunt ſupplicium gehennę, quod nouerāt peccato eſſe indictum. Atque vtinā timor hic noſtris animis inhæreret. Etenim, vt egregiè docet D. Chryſoſt. *homilia ſuperius indicata.* Gehennam continuè timens, nunquam in gehennæ ignem decidet. Certè grandi prouidentia Dei erga homines factum eſt, vti montes alicubi in terra perpetuò arderent, & flammarum ex ſe globos, incendiíſque iuges eructarent fluuios; ſcilicet, vt perdoctè adnotauit Tertullian. *Apolog.* 48. In teſtimonium ignis æterni, & exemplum iugis iudicij pœnam nutrientis: montes vruntur & durant, quid nocentes & Dei hoſtes? Hæc Tertul. Et quidem primò, ac vehementiſſimè excitare nos debet æternæ gloriæ præmium; ac ſubinde neceſſe omnino eſt timore inferni perpungamur. Hæc enim duo in illis Dei ad animam amplexibus ſignificari videntur, cùm dicitur Cant. 2. *Læua eius ſub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.* Vbi Theod. pro dextera beneficium, prò ſiniſtra ſupplicium intelligamus. Igitur oculos in altum eiiciens, & deorſum ſubinde dimittens, lacrymas quiſque nunc amans, nunc timens effundat. Quod in poſtulatione filiæ Chaleb ſignificatum eſt, vt D. Gregor. 3. *lib. dialog. cap.* 34. ſic exponit. Dedit ei pater ſuus irriguum ſuperius, & irriguum inferius, *Ioſua* 15. Irriguum quippe ſuperius accipit anima, cùm ſe in lacrymis cæleſtis regni deſiderio affligit. Irriguum verò inferius accipit, cùm inferni ſupplicia flendo pertimeſcit. Hæc Gregor. Præterea timore pœnarum temporalium percuſſi ſunt. ſciebant enim ſe in Deum rerum omnium conditorem peccaſſe, atque adeò verebantur, ne tota creaturarum multitudo ad vlciſcendam ſui opificis offenſam inſurgeret. Et meritò; nam ſi verè

S.Chryſoſt.
1. Cor. 14.

Peccator cum inferno colludit.

Clem. Alex.
1. Cor. 12.
Ad Galat. 4.
Peccatorum pueritias.

S.Chryſ.
Inferni timor vtilis.

Tertul.
Ignes montes infernum teſtantur.

Cant. 2.
Theodor.
Timor inferni, & amor cæli.

S Gregor.

Ioſue 15.

dictum eſt à D. Ambroſ. *libro de fuga ſeculi cap.* 7. diabolum communem eſſe hoſtem naturæ; quoniam (inquit) qui hominem læſit, cui illa omnia ſubiecta ſunt, læſit omnia. Quanto veriùs dicere poſſumus peccatorem communem eſſe creaturarum omnium inimicum, quoniam qui Deum læſit, à quo omnia condita, & cui ſubiecta ſunt, læſit omnia. Fugit Ionas à facie Domini, vt iret in Tharſis, ſed vbi putabat inuenire ſe poſſe refugium, ibi contra ſe orbem coniuratum vidit; quod peccatoris ſtultitiam rectè demonſtrat. De vtroque D. Hieron. *in 1. cap. Ionæ,* ſic effatur. Qui contemnes Dei præcepta receſſit à facie eius, & ſe mūdo tradidit, ibi poſtea malorum tempeſtate, & totius mundi contra ſe ſæuiente naufragio conpulſus eſt ſentire Deum, & reuerti ad eum, quem fugerat; vnde intelligemus etiam ea, quæ ſibi homines æſtimant ſalutaria, Deo volente verti in perniciem. Rectè autē D. Chryſoſtomus *homil. 5 ad popul. Antioch.* vbi peccatū, ibi procella; vbi inobedientia, ibi fluctuatio.

S. Ambroſ.
Peccator communis hoſtis rerum.

Ionæ 1.

S.Hieron.

S. Chryſoſt.

6. Admirabilior longè viſa eſt prudentia Niniuitarum, comminatus eſt illis Propheta: *Adhuc quadraginta dies, & Niniue ſubuertetur*: ſed tamē, vt eleganter diſſerit D. Chryſoſt. *hom. 5. ad popul. Antioch.* non vrbem fugerunt, ſicut nos nunc, ſed manentes ſententiam iudicis repreſſere; laqueus erat, & munimen ipſam reddiderūt; vorago erat & præcipitium, & tutelæ turrim fecerunt. Audierunt, quòd ædificia corruent, ſed peccata fugerunt. Non diſceſſerunt quiſque de domo ſua, ſicut nos nunc; ſed diſceſſit quiſque à via ſua mala. Non enim (inquiunt) muri iram pepererunt; nos vulneris autores, nos medicamentum præparemus: propterea non locorum permutationibus, ſed morum conuerſioni ſalutem crediderunt. Et nos non confundimur, nos loca permutamus, ebriorum hominum opera facientes. Dominus nobis iraſcitur, & nos iram ſoluere omittentes, quæ in domo ſunt circumferimus, & circuimus quærentes, vbi ſubſtantiam deponamus: cùm eſſet opus quærere, vbi animam deponeremus; imò verò nec oportet quærere, ſed virtute, & vitæ rectitudine ipſi ſecuritatem præbere. Hæc Chryſoſt. Nota hunc locum pro calamitoſiſſimis temporibus peſtilentiæ latè graſſantis: vbi tota hominum cura, ſtudiúmque verſatur in permutandis locis, non moribus; in fugienda lue, non vitiis; in tuenda corporis vita, non animæ ſalute. Exhorruit autem vterque diuinæ legis tranſgreſſor, vt ſcilicet & mulier, ad conſcientiæ flagellum, quo ſtatim vtriuſque anima diſcruciari cœpta eſt. Certum enim illud eſt: *Dixit iniuſtus, vt delinquat in ſemetipſo,* aut delinquat ſibi, vt legit D. Ambroſ. *Pſalm.* 35. in ſuum enim caput infelix vertitur peccator; delinquit ſibi. Et hoc propter conſcientiæ carnificinam, qua miſera peccatoris anima lancinatur. Nam, vt ibi ſubiicit Ambroſius, ſemper nobis error noſter, tanquam malus exactor occurrit, vel tanquam improbus fœnerator conueniens debitorem. Vnde Dominus ait: Qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati. Dixit iniuſtus, vt delinquat ſibi. Semper enim iniquitas proprio ſe confodit iaculo, iuxta illud Prouerb. 1 a *Fili, ſi malū euaſeris, ſolus hauries mala.* Ita S. Hieron. Et quidem in remedium peccati admiſſi cōſcientiæ data eſt carnificina. Quare Procop. ſic optimè diſſerit, ſi quis vel parum ſe peccato dediderit, reda guitur clam à communibus animi conceptibus, quos Deus animo hominis impreſſit. Hi enim ſemper

Niniuitarum prudentia, & pœnitentia.
S. Chryſ.
Ionæ 3.

Peſtis tempore mores potius mutandi quàm loca.

Conſcientiæ tormentum.
S. Ambroſ.
Pſal. 35.

S. Hieron.

Procop.

inſonant,

insonant, sic volente Deo: Homo qui fecisti, quòd fœdissimo te incipisti peccato? Sic ille. Cùm verò tormentum hoc domesticum sit, & intestinum, vitare illud haudquaquam potuerunt; quo sanè, vt credere par est, miserorum animæ acerbissimè pungebantur. De illo sic Augustin. *in Psalm. 36. conc.* 2. (S. Aug.) Quid facit malus homo, cùm cœperit tribulari? foris nihil habet, ablata sunt omnia; in conscientia nullum solatium est; non est quò exeat, quia dura sunt: non est quò intret, quia mala sunt. Idem *in Psal. 33. & 35.* malam conscientiam vocat malam vxorem. Etenim qui litigiosam habet vxorem, tedire domum refugit, quia (vt ait) redit ad tœdia, ad murmura, ad amaritudines, ad euersiones; vbi inter virum & vxorem pax nulla est. quanto est miserior, qui ad conscientiam suam redire non vult, ne ibi litibus peccatorum euertatur. Idem *in Psalm. 57.* Iudicis tribunal est in mente tua, sedet ibi Deus; adest accusatrix conscientia, tortor timor.

7. At multo adhuc luculentiùs exponens versum illum Psalm. 45. *Adiutor in tribulationibus, quæ inuenerunt nos nimis*; ita loquitur. (*Psal. 45. Conscientia tribulatio summa.*) Inter omnes tribulationes humanæ animæ nulla est maior tribulatio, quàm conscientia delictorum. Namque si vulnus non sit, sanúmque sit intus hominis, quod conscientia vocatur, vbicunque alibi passus fuerit tribulationes, illuc confugiet, & ibi inueniet Deum; si autem ibi requies non est propter abundantiam iniquitatis, quoniam & ibi Deus non est, quid facturus est homo? quò confugiet cùm cœperit pati tribulationes? fugiet ab agro ad ciuitatem, à publico ad domum, à domo in cubiculum, & sequitur tribulatio. A cubiculo iam quò fugiat non habet, nisi interiùs ad cubile suum. Porro si ibi tumultus est, si fumus iniquitatis, si flamma sceleris, non illuc potest confugere. Pellitur enim inde, & cùm inde pellitur, a seipso pellitur. Et ecce hostem suum inuenit, quò confugerat, seipsum quò fugiturus est? quocunque fugerit se, talem trahit post se: & quocunque talem traxerit se, cruciat se. Sed de seipso sunt tribulationes, quæ inueniunt hominem nimis. Acerbiores enim non sunt: tanto sunt acerbiores, quanto sunt interiores. Hæc Augustin. Infelix apertio isthæc oculorum in Adamo, & Eua, metu, verecundia, doloribúsque plena. Dignum supplicium inobedientia eorum, qui diuinum præceptum temerè discutere voluerunt. *Super quem requiescam* (ait Dominus Isai. 66.) (*Isai. 66. O eremonstrāquae viuit,*) *nisi super humilem & mansuetum, & trementem verba mea.* Humilem, explicat D. Petr. Chrysolog. *sermon.* 145. & mansuetum dicit. Quantum mansuetus est ille, qui iussis obtemperat, immansuetus tantum est ille, qui iussa discutit. Ita Chrysolog. Mansuetudinem intelligit, non modò animi moderationem, sed etiam conscientiæ tranquillitatem, quia iustus, & verè obediens ponitur, strata illi iaceut maria. Timuit Eua, viróque, vt timeret causa exitii. Cæterùm alteri, quæ benedicta est inter mulieres, dictum est ab Angelo, *Ne timeas Maria*, Luc. 1. (Luc. 1. S. P. Chrys. *B. Maria, ne timeat, dicitur.*) Quare? *quia inuenisti gratiam.* ad quæ verba D. Petr. Chysolog. *sermon.* 144. sic ait. Timet, non qui inuenit, sed qui perdidit. Inuenit Maria concipiendo superni germinis gratiam. Quid timet, quæ securitatem rerum concipit, parit gaudia seculorum. Timor

A non est, vbi diuinum est negotium, non humanum. Vbi virtutis conscientia est, non pudoris. Quid timet quæ suscepit Deum, quem timent omnia, qui timentur? Ita Chrysolog. Ne timeas dic, oro te Domina, seruo tuo, ne timeas; quem in sinum matris recepi, cui sum ara, & perfugium. Ne timeas, inuenisti gratiam apud Deum, Mariam vtique Dei matrem tibi propitiam. Hæc enim (ait idem Chrysolog. *sermon.* 143.) est gratia quæ dedit cælis gloriam, terris Deum, fidem gentibus, finem vitiis, vitæ ordinem, moribus disciplinam, salutem seculis. Sic ille. Sperate bona omnia, nihil autem timere debet, qui matrem Dei piè sanctéque veneratur; B qui in protectione Virginis securus habitat. Est enim illa in domo Filij sui quodammodo omnipotens: vt cui dictum sit à Deo Filio suo: *Pone me, vt signaculum super cor tuum, vt signaculum super brachium tuum*, Cantic. 8. (Cant. 8.) Per signaculum intelligi potest potestas siue autoritas regio notata sigillo, qualem in annulo regis Ioseph, Daniel, & Mardochæus acceperunt à regibus. Itaque, ô mater, ait Dominus, diuinum meum sigillum accipe; penes te sit annulus meæ omnipotentiæ in corde & in brachio. Quicquid corde cogitabis, quicquid desiderabis, quicquid voles, sigillo meo imprime, iube, constitue: fiet omnino. Pone in brachio, C vt vbi manum ad opus posueris, tibi mea omnipotentia præstò sit. Denique in cælo & in terris fac quicquid tibi, ô mundi Regina, & Dei mater, collibuerit. O felix, ô potens, cui tam omnipotens domina & mater est!

SECTIO XVIII.

Cúmque cognouissent se esse nudos.

1. EXarmati iustitiæ originalis munimento, D patuerunt iniuriis, & oppugnationibus hostium ferocissimorum, quos vocamus appetitus. Qui veluti effræues equi, aut canes impudentissimi, vel feræ potius ante peccatum coërcitæ, nunc demum disruptis repagulis fame ac ferocitate sæuientes, tanquam è carceribus in apertum campum proruperunt. (*Appetitus inordinati.*) Præda omnibus anima hominis; maximè verò concupiscentiæ, omnium passionum vehementissimæ, totis interiùs corporis medollis exardescentis motus illiberales atque turpes pati cœperunt. Atque adeò sese inuicem nudos contuentes, capique, alter alterius admirabili pulchritudine, ad libidinem concitati, ante insolitas ac belluinas commotiones, tunc primùm apertis oculis vsurparunt. (*Concupiscentiæ motus fœdi.*) Illam quidem membrorum huiusmodi nuditatem antea præ oculis habentes, non inuerecundam reputabant: E necdum enim in membris illis turpis vlla titillatio ebulliebat. cuius rei illa optima ratio est, quæ affertur à D. Athanas. *quæst.* 91. (S. Athanas.) hisce verbis. Quemadmodum infantuli non erubescunt, etiamsi nullis vestibus tegantur, donec paulatim sumptis incrementis crescat corpus & pudor. Sic sanè quoque habet cum Adam & Eua. (*Erubescentia Adam & Eua.*) Nam cùm primùm creati essent, sicut modò natus infans, peccati nondum participes, non pudebat eos non esse tectos. Post admissum verò peccatum, consutis

A foliis membra sua contegebant. Hæc Athanas. Quem imitatus Procop. sic ait: Miselli cœperunt intueri miseram suam nuditatem. siquidem prius cùm essent immortales, non opus habebant amictu. Verùm rudimenta principiáque pudoris sunt, quòd rubore suffunduntur Adam & Eua ob membra generationi inseruientia. siquidem nullibi affectus videre est potentiores. Hinc ex foliis ficulneis velamenta composuerunt, pudore ad eorum inuentionem instigante, licèt prius nunquam nuptialem experti forent complexum. Sic Procop. Meritò hic in gemitos soluitur Abbas Rupert. Quia (inquit) magnum vndique est mutuæ confusionis opprobrium; Deus iratus, diabolus risu & cachinno dilatatus, vterque sexus ignominia percussus: & inter hæc omnia reorum & animi torquebantur, & oculi confundebantur. Sic ille. Hunc fructum miseri homines ex illa scientiæ boni & mali arbore susceperunt. Nec poterat serpens ille callidissimus fœdiore alio cœno, quam isto libidinoso, animam hominis ingenuam, ac propriè diuinam, cœlóque natam inquinare. Dauid gratias habet quã maximaa Deo *Psal.* 29. quòd illum saluum fecerit à descendentibus in lacum. Vbi D. August. Lacus est profunditas seculi. Quæ est illa profunditas seculi? abundantia luxuriæ, & nequitiæ. Qui ergo libidinibus sese immergunt, & terrenis desideriis, descendunt in lacum. Sic Augustin. Collige hinc carnis turpitudine nihil in mundo abiectius haberi, Profunditas vitiorum est lacus, quò, quicquid est spurcum, cœnosum, infame, inter homines confluit. Sic enim, vel à natura comparatum est, vel ex more hominum inoleuit, vt vno tantùm vitio libidinis reliqua mentis & corporis bona decolorari, ac deturpari videantur. Et certè nonnullorum est sententia dæmonem, cùm à Deo facultatem accepisset in corpus sancti Iob; vt virum pudicissimum ac sanctissimum torqueret, pariter doloribus, atque ignominiis reddere infamem; repleuisse illum probrosis ac purulentis vlceribus illius morbi, quem ex effrænata Venere contractum dicunt aliqui morbum Gallicum: idque significari verbis illis, *Percussit Iob vlcere pessimo*, cap. 2. Hinc igitur D. Gregor. Nazianz. *opuscul. de seipso*, ad coërcendam carnis intemperantiam, proponit aptissimum remedium, scilicet, vt quisque nobilitatem suæ animæ contempletur, atque expendat. Hoc tibi (inquit) proponam: te Christi figmentum, spiraculum, augustam partem esse, ex eóque cælestè simul & terrenum, Deúmque factitium extitisse. Quocirca carnis voluptatibus ne indulgeas: sed in excellentiori templo extruendo elabora. Sic Nazianz. Legimus Psalm 9. *Miserere mei Domine, vide humilitatem meam de inimicis meis, qui exaltas me de portis mortis.* Profectò non hic agit Dauid de alia morte, quàm æterna; de aliis inimicis, quàm vitia, atque hostibus animæ, vt egregiè annotauit Bellarm. Ergo Dauid peccatum adulterij, quod commiserat, & ex quo tandem Deus ipsum ad pœnitentiam erexit, vocat humilitatem suam. Hebraicè עני *ghoni*, propriè, vt communiter accipiunt Patres, & interpretes, humiliationem, abiectionem, depressionem. Quid enim magis hominem cælo procreatum, Angelorum æmulum, Dei ipsius imaginem ex tanta naturæ sublimitate deiectum humiliat confunditque, & in depressiorem ac turpiorem cloacam deuoluit, quàm incontinentia? En quò delapsi sunt, qui similitudinem Altissimi appetiuerunt! Satis quid in se fuerint, iam nunc agnoscunt. Vnde Procop. Vbi (ait) immortalitatem exuere; corpus nudatum & quasi suo habitu spoliatum est; & nisi sunt deinde nihil esse aliud, nisi lutum. Sic ille. Ac per concupiscentiæ fœdum opus de luto factum esse viderunt sterquilinium. Dicant igitur cum Propheta; *Operuit confusio faciem meam*, Psalm 68.

Procop. — Rupert. — Psal. 29. — S. August. — *Libidine nihil abiectius.* — Iob 2. — S. Gregor. Naz. — Psalm. 9. — *Libido indignissima homine rationis compote.* — Procop — Psalm. 68.

2. Pulchrè D. Gregor. Nyssen. *tractat. de beatitudine*: Tanquam pecunia (inquit) redemptis insultans, atque illudens libidinosa cogitatio est. Adde, quid libido ipsa opere expleta efficiet, si illius tantùm cogitatio hominem ita dedecorat? Vocat etiam regius Vates portas mortis, quasi non vnus tantùm sit ad infernum aditus luxuria, sed multi aditus, imò & multæ portæ latè patentes, idque vel ob species varias istius vitij, vel quia cùm innumeri peccatores propter illud damnentur, tam lata est porta per quam subintrant miseri, vt instar portarum habeatur. Deinde cùm multo pauciores propter alia scelera detrudantur in gehennam, quasi sola carnis turpitudo porta, imò & portæ ad infernum nominatur. Sunt qui nomine portarum intelligant occursum, ac multitudinem dæmonum phrasi Hebræa, qua sumitur porta pro multitudine hominum ad portam, vbi iudicium agebatur confluentium. Alij interpretantur, iudices: Hieronym. Magistratus. Concursus quidem fit dæmonum, qui ad excipiendos homines ex hac vita illuc demigrantes, vestibulum ante ipsum primísque in faucibus Orci coaceruatim, & cum tripudio accurrunt. Tam frequens est turba damnatorum ob vnam carnis turpitudinem, vt egeat dæmonum turbis, à quibus in gehennale illud hospitium excipiatur. Seu quòd ipso in vitio libidinis complures aliæ vitiorum species inesse solent: aut etiam in quouis libidinoso complures inhærent dæmones, qui voluptuosi hominis gubernent, ac dispensent, videlicet intelligentiam, memoriam, voluntatem, appetitiones animi, sensus corporis, vires ac facultates ad vnum studium captandæ explendæque voluptatis. Denique inter fœdissimos vitiorum omnium greges libido præsidet vti Iudex, Magistratus, ac Princeps: vitiáque omnia ab vna libidine reguntur, & iubentur. Mirum est quàm non satis amplificet Dauid beneficium Dei, quo à turpitudine sua extractus fuerit *Psal.* 70. nimirum, *Et de abyssis terræ iterum reduxisti me.* Ad quem locum sic D. Augustin. Grande hoc, magnum hoc. Tu quid captiue? vbi iaces? in carne, sub morte. Perpende obsecro, infelicitatem luxuriosi: captiuus est, & iacet: & dum adhuc in carne carnis spurcitiam sequitur, sepultus est miser: eiúsque sepulchrale monumentum, ac titulus lapidi incisus est: MORS. Quàm rarò igitur, & non sine miraculo diuinæ potentiæ ad vitæ puritatem à turpi commercio reuocabitur, qui sub morte ipsa iacet consepultus? Per infandam (vt puto) antonomasiam dicitur à D. Ambrosio *serm.* 16. *in Psalm.* 118. Qui luxuriam exercet, portio diaboli est. Nullæ sunt enim diabolo sapidiores cupediæ, quàm corpus & anima luxuriosi. Sed iam tempus est, vt iuxta præceptum Apostoli sic effugiamus tam turpe hoc malum, vt nec nominetur in nobis sicut decet sanctos. Cúmque cogno

S. Greg. Nyss. — *Libido ad infernum latè patens aditus.* — *Libidinosi excipiuntur in inferno cum tripudio.* — *Cum libidine simul plura vitia insunt.* — Psal. 70. — S. August. — *Libidinosi sepulchrum.* — S. Ambros. — *Libidinosus dulce pabulum diabolo.* — Ad Eph. 5.

(Marginal section letters: B, C, D, E.)

cognouissent se esse nudos. scilicet in corpore & anima nudos ab omni amictu & ornamento, ac proinde turpes, & deformes, & ludibrio expositos: denique diuina ope destitutos. Quæ omnia peccatum illis inuexit: ac postmodum in populo Hebræorum, vbi vitulum pro Deo adorauerunt, visa notatáque sunt, *Exod.* 32. Scribitur enim: *Videns Moyses populum quòd esset nudatus, spoliauerat enim eum Aaron propter ignominiam sordis, & inter hostes nudum constituerat.* Vbi vides peccatum vocari sordem, & ignominiam, & propter illud hominem omni spoliatum ornamento corporis & animæ, nudúmque Dei præsidio hostibus suis exponi ad ludibrium. Verbum Hebr. פרע *paragh*, variè redditur. scilicet, vacare, otiosum esse, dispersum, dissipatum, nudatum, spoliatum, exinanitum. nomen verò, *quamem*, insurgentes, eleuati. itaque peccator omni ope nudatus exponitur ad ludibrium hostibus, qui contra eleuantur tanquam pro Deo vindices.

Peccator nudatus Dei præsidio.
Exod. 32.

3. Est quidem in Ecclesia Dei sacratiore, quàm terrestria ille fuerit paradisus, ea supra omnem naturam gloriæ celsitudo qua in corpore luteo euehitur pudicitia. Rectè autem illud à D. Ambros. *ser.* 16. *in Psalm.* 118. dicitur. Palmam castimoniæ limoso in corpore vsque ad Angelorum conuersationem custodia integritatis euehere; vtilitas priuata, laus publica est. Etenim cùm innumera bona castitas secum importat in animum, corpus, vitam, famámque hominis pudici; tum incredibili odoris sui fragrantia domum, in qua habitat, ciuitatem, regnúmque ipsum, ac terram, cuius est incola, replet vniuersam. Magna est (inquit idem Ambros. *sermon.* 18. *in Psalm.* 118.) vox castitatis, per quam & mortui loquuntur, nec solum loquuntur, sed exclamant sicut Abel. An non post tot ætatum decursus, viuunt adhuc Agnetes, Catharinæ, Ceciliæ, innumeræque aliæ virgines Christi, clamant & prædicant, pudoris encomia; & modulantur (vt ait Ambros.) cogitationum sublimitate, conceptúque virtutum? Agè verò quàm grandis rerum commutatio! Serpentis infusus corpori & ori diabolus hominem decepit, veniens è cælo Dei Filius homo factus, homines à mendacio ad veritatem, à sceleribus ad virtutes, à terra in cælum traduxit. In peccati atque turpitudinis cœnum pronoluit hominem diabolus: ad summam puritatis Angelicæ lauream innumeros vtriusque sexus mortales Dei Verbum caro factum euexit. Aperti sunt oculi amborum Adami & Euæ, seséque ipsos ob insurgentem subitò mentis & corporis turpitudinem erubuerunt, nec enim peccatori esse potest æquè ingratum ac fœdum spectaculum, quàm ipse sibi, quo sanè ante oculos proposito vnusquisque reproborum valde torquebitur, iuxta illud Psal. 49. *Arguam te, & statuam contra faciem tuam.* Et quidem de primoribus parentibus sic Procop. Virtute exuti ac libertate, erubescebant cognoscentes in quanta mala ex summa felicitate detrusi sunt. siquidem nondum eò malitiæ progressi erant, vt malitiam non sentirent. Sic ille. Pudet hominem cælo natum libidinosæ concupiscentiæ, quam sentit ardere in membris suis. At, *Beati mundo corde*, Matth. 5. Ad quæ verba eleganter D. Gregor. Nyssen. sic ait: Deus spectaculo positus est iis, qui cor expurgatum habuerint. Deinde adiungit: qui cor suum ab omni creatura, atque vitiosa affectione expurgauit, in sua ipsius pulchritudine diuinæ naturæ imaginem intuetur. Ita Gregor. Duo igitur iuxta hanc doctrinam spectacula sibiipsi obiecta castus habet, in quibus tot, ac tam mira, támque varia rerum maximarum & pulcherrimarum genera conuetur, vt iis contemplandis nunquam satis expleti oculi munditiæ pænitentes vniuersa hæc mundi & carnis caduca, & fucata fastidiant, atque auersentur. Deus quippe seipsum obiicit spectaculum castis, ad quem illi cuntuendum totis animorum oculorúmque obtutibus inhiant. Deinde ipsimet sibi spectaculo sunt propter pulcherrima diuinæ gratiæ dona, quibus anima & corpus penicillo pudicitiæ, quasi picturata mirabiliter collucent. At quæ tanta támque supra omnem creatarum mentium intelligentiam admiranda spectacula mundo exhibes, ô Virgo Dei mater, cùm Dei Filium virgineis lactas vberibus? *Ego dilecto meo, & ad me conuersio eius*, Cant. 7. Ipsa Dei mater loquitur. Ita enim filius matri, & mater filio diuinum quoddam spectaculum efficiunt, vt alter alterius faciem intuendo, ac suauiando longas, easque dulcissimas producerent horas. Etenim, vt verè & piè dictum est à D. Methodio martyre, omnium quæ cernuntur, quæque cerni non possunt, Dei operum perfectissimum opus est Virgo Dei genitrix Maria. Mali parentes nostri, & se & nos ipsorum liberos gratiæ, innocentiæ, immortalitatis amictu exuerunt, cúmque cognouissent se esse nudos, erubuerunt, ac timuerunt. Non est iam quod pudeat homines suæ nuditatis; non est quod timeant. Matrem habemus, illam vtique mulierem fortem, cuius pretium procul, & de vltimis finibus eius est. Quæ *Prouerb.* 31. stragulatam vestem fecit, sindonem fecit, quæsiuit lanam, & linum, & operata est consilio manuum suarum, cuius domus non timet à frigoribus niuis; omnes enim domestici eius vestiti sunt duplicibus, byssus, & purpura indumentum eius, &c. In quibus omnibus designatur immensitas, &, vt ait D. Damascenus, abyssus gratiarum Virginis matris Dei. Deum ipsum nostræ carnis amictu virgo induit, mortales omnes suæ virtutis præsidio communit; maximè verò domestici eius, qui pietate impensiùs ipsam colunt, ad eam cõfugiunt, eius implorant opem; matrem agnoscunt, amant, appellant; vestiti sunt duplicibus; duplicata nimirum, & multiplicata Deiparæ Virginis gratia, & defensione amiciuntur in corpore, & anima; in vita & in morte pariter. Non est quod timeat, qui in protectione Dei matris habitat; non est quod erubescat, qui byssum & purpuram induit, quam suis domesticis ac filiis carissimis Virgo Dei mater neuit, texuit, fecit & operata est consilio manuum suarum. Ad finem huius commentationis operæpretium est referre sententiam illam perpulchram S. Cyrill. Hieronym. *catech. myst.* 3. quæ sic habet. In Baptismo sacrum Chrisma fronti illinitur, vt eum abstergat pudorem à nobis, quem primus homo transgressor perpetuò circunferebat: simúlque efficiat, vt possimus vultu non velato gloriam Domini intueri.

Sic ille. Itaque fideles Christi post Baptismum non habemus cur de Adam, eiúsque lapsu erubescamus.

S. Ambros.
Castitatis encomia.
S. Ambros.
S. Ambros.
Christus naturam humanam virtutibus ornauit.
Peccator sibiipsi fœdum spectaculum.
Psal. 49.
Procop.
Matth. 5.
S. Greg. Nyss.
Casto duo spectacula pulchra obiiciuntur.
B. Maria lactans Filium.
Cant. 7.
S. Meth.
B. Maria operum Dei opus perfectissimũ.
Prouer. 31.
S. Damasc.
B. Mariæ beneficia in sibi fideles.
S. Cyrill. Hieron

SECTIO XIX.

Consuerunt folia ficus, & fecerunt sibi perizomata.

1. PVduit miseros nuditatis suæ, & insolitæ illius quæ subitò exarsit illecebrosæ commotionis; quare ad occultandam nuditatem, ac membrorum titillantium turpitudinem obuia quæque, vtpote arborum folia, pro tegumentis assumunt. De hac tam turpi ac fœda libidinis commotione, quam cum fomes peccati, tum etiam dæmones accendunt ad polluendam euincendámque animam, pereleganter edisserit D. Cyprian. *serm. de circumcisione.* Apponā integram, etsi longiusculam sanctissimi Patris sententiam, vt miseriam nostram ampliùs deploremus, & vigilātiore studio ab illecebrosis motibus mentem abducamus. Sic infit. Verecundiam post præuaricationem vanitati subiecta non volens anima pertulit, & vim sustinet inquietudine perurgente, & inuoluntariis motibus fatigata infelicitatis suæ deplorat miseriam, liberari de corpore mortis huius desiderans, & pacifici tranquillique status à Deo postulat libertatem; quotidiano sanè conflictu spiritus & caro luctantur; & causatur ratio aduersùs domesticum malum, quòd intra se exerceat regnum quasi natura sit vitium, & secum traxerit, creatio prima peccatum. hoc vtique prima non sentit conditio, sed sequutum est transgressorem supplicium, & adhæsit indiuidua pœna peccato, de quo erubescent, quicunque mundo corde Regem in decore suo videre desiderant. Quis in tam assiduis illusionibus non confundatur? quis non in tantis contumeliis erubescat? fomes quippe huius mali intus in tenebrosis recessibus latitans, vt viderit animam aliàs occupatam, & in imis ad sui circūspectionem solicitam, irruptionibus vehementibus erumpit, & blānditiis venena supponēs, pudicitiæ puritatē, inopinatis inuadit assultibus: ideoque pudibundus homo nuditatē suam operit, & fœditatem confusus occultat. In cæteris quidem membra omnia Imperio rationis obediunt, & arbitrij retinent libertatem. Hìc verò vbi Babyloniæ fornax exarserit, & quasi pice & naphtha conspersi libidinum ebullierint appetitus, inflammata caro libertatis priuatur honore; intantum, vt rebellia membra, velit, nolit, in motus nefarios audacter exurgant. Hæc Cyprianus. Commode hic dici potest ad primores parentes, qui ob immodicam & breuiculam vnius pomi voluptatem tot ac tantarum opum iacturam fecerunt, & suam inde consequentem miseriam ac fœlicitatem erubuerunt; quod ab Apostolo 6. ad Rom. dictum est. *Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? Nam finis illorum mors est.* Notandæ illæ particulæ, *tunc*, & *nunc*, in priore, status peccandi; in posteriore, resipiscentia significatur. Tunc (declarat D. Anselm.) in illis vitiorum actibus; nunc cùm sanæ mentis estis. Quasi, cùm quis peccat, præ temulentia suam turpitudinem non dispiciat; quam, vbi edormiit crapulam, & dolet, & erubescit. Quod maximè contingit in venereis. Nam (vt hic obseruat Theod.) licèt quispiam sit impudentissimus, postquam à voluptate cessauit, pudore afficitur. Igitur (inquit Theophylact.) immunditiæ fructus præter pudorem nullus est. Discant ex hoc euentu libidinosi homines illud quod verè dictum est à D. Ambr. *exhortat. ad virg.* O quam acerbus fructus luxuriæ, amarior felle, crudelior gladio! Quòd si, quātulacunque sit, illa inuitat mellis dulcedo; extrema fellis amaritudo, si preuideatur, à peccādo deterrebit. Versent isti, vt caueant, & ne tanquā equi adhinniant, & muli, quibus non est intellectus, in voluptatis præcipitium ferantur: illud Isaiæ, *Et sirenes in delubris voluptatis*, cap. 13. Hebr. ותנים בהיכלי ענג *vetannim behechele ghonag.* vertunt alij, dracones in palatiis deliciarum, vbi aduerte תנין *tanin* Hebr. significare draconem, colubrum, cete, balænam, sirenem. LXX. vertunt, ericius. Appositus planè locus ad sanandam istorum dementiam. Eo sirenes in delubris voluptatis: scilicet vbi, & Venerem colitis, & Beelphegor corpora vestra immolatis in sacrilegum holocaustum ignibus gehennalibus concremandū, vbi sordidæ & tyrannicæ dominæ regnant blanditiæ carnis; ipsis in delubris ac palatiis sirenes sunt, dracones, ericij. Cantus sirenum demulcet, nihil illo dulcius, nihil modulatius: at extrema gaudij luctus occupat, veneno colubri, cauda dracones, balænæ hiatu mactant: cantus habet, & faciem sirenum voluptas, sed spinarum aculeos caerit ericius. Bene resipuit ille qui de se ait: *Conuersus sum in ærumna mea, dum configitur spina*, Psalm. 31. Idem argumentum construit Salom. *Prouerb. 9.* vbi inducit mulierem illecebrosam, quæ vecordes & stultos ad turpe commercium inuitat. Et ignorauit (inquit) quòd ibi sint gigantes, & in profundis inferni conuiuæ eius. Vide quàm plena sit periculis & terroribus, quàm inferno proxima meretricum, & impuræ illius fæcis consuetudo.

2. D. Basil. *homil. 9.* Oportebat (inquit) illos, se nudos minimè cognouisse, ne mens hominis ad eorum cupiditatem, quæ deesse viderentur, traheretur. Et quidem perbellè dictum; si enim iam tum primi parentes nuditatem vti pudibundam subnotassent, ecce sibi in nouum studium, grauiores curas, & solicitudines distracti, de architectandis conficiendisque vestibus ad nuditatem obtegendam nihi non molicentur, atque adcò plena, & integra felicitate, illo in statu, minime potirentur. Summa enim felicitas, nulla cupiditas, ait August. Econtrà verò summa infelicitas, multa cupiditas. Felix illo, qui dicere possit: O quàm multis non indigeo! præcipuè verò conficiendarum vestium cura, si primùm illis egerent, cùm valde illos solicitaret, à Dei obsequio, cui se totos deberent emancipare, hauddubiè abstraheret. Nam, vt visum est, simulatque nuditatem, & illius erubescentiam præsenserunt; ad quærenda velamina cucurrerunt, nihil interim de Deo, quem grauiter offenderāt, curantes: quod sic adnotauit ibidem Basil. Amictum nuditatis, defensionem, solatiúmque esse existimauit homo, & omnino per carnis curam ab obseruantia Dei abstractus est. Neque verò creator illos docuerat artem conficiendi vestes; quippe quos à rebus aliis ad cultum & curam corporis pertinentibus, immunes omnino, ac liberos, diuinæ tantùm contemplationi velut ad beatitudinis cælestis præludium, intentos vacare vellet. Nam, vt subiicit D. Basil. quæ ex arte sunt opera, negotium generant, quod vt maximè homini noxium vitandum erat. Quamobtem Deus nos ad paradisi vitam reuocans, ex animabus nostris curas euellere conatur, dicens; *Nolite*

S. Cyprian.
Libidinis dominatus post peccatum.
Ad Rom. 6.
Verecundia per peccatum.
S. Anselm.
Peccator velut ebrius.
Theod.
Theoph.
Immunditiæ fructus pud. & c.
S. Ambros.
Isai. 13.
Voluptatis falsa dulcedo, sed vera & summa amaritudo.
Psal. 31.
Prou. 9.
S. Basil.
Vestiendi nimia solicitudo.
S. Aug.
Vestium solicitudo à Deo abstrahens.
S. Basil.
S. Basil.

Math. 6. *Nolite animæ vestræ cogitare quid edatis, aut corpori quid induamini.* Hæc Basil. Quò pertinet illa de S. Bernard. cæli felicitate sententia D. Bernard. *sermon.* 72. *in Cant.* vbi omne negotium, otium: solóque in intuitu, & affectu res erit. At etiam, inquies, licèt in primario illo statu innocentiæ homines vestitu non egerent, vel in velamentum pudoris, vel in tegumentum aduersùs iniurias temporum, nihilominus ad pulchriorem corporis ornatum, qui ex vestium cultu & lenocinio mirum in modum efflorescit, oporteret à Deo illis perelegantes quasdam vestes confici. Respondet egregiè D. Basil. Alia (inquit) parata erant, si virtutem ostendisset homo, insignia, quæ ex gratia Dei erant illum illustratura, vtpote fulgores quidam, quales sunt Angelorum, qui omnem florum varietatem, omnium astrorum claritatem superarent. Hac igitur de causa non vestes ei statim præbitæ; quoniam virtutis præmia illi reposita erant; quæ consequi vis diabolicæ tentationis non permisit. Sic Basil. Aduertas etiam inter diaboli vires & arma non postremum habere locum vestitus elegantiam, & ornatum. Quod planè intelligens sanctissimus Iob, vt se vidit aperto iam marte ab inimico oppugnari, scidit vestimenta sua. Rationem reddit egregiam Origen. *lib.* 1. *in Iob.* Ob hoc (ait) scidit vestimenta sua Iob, vt expeditior atque constantior extitisset in prælio, vt illa, quæ retardant, deponeret; vt illa quæ impediunt, à se proiiceret, & tanquam audacissimus præliator & tanquam singularis monachus aduersùs innumeros inimicos, & aduersùs inæstimabiles aduersarios singulariter immobilis perstitisset. Hæc Origen. Notat idem dictum esse à Domino ad Satan cap. 1. *Ecce vniuersa, quæ habet, in manu tua sunt.* Inter illa verò erant vestes. Scidit ergo (inquit) vestimenta sua, quia ex his, quæ diabolo data sunt, nihil apud se residere voluit. Meritò Cæsarium fratrem suum laudat D. Nazianzen. *Orat.* 1. quòd etiam in aulica vita, & principem gerens, vestitus ornamenta & corporis lenocinia contemnens; Quæ (ait) pusillorum sunt, & apud pusillos in pretio sunt, sola virtute ornatus erat. D. Chrys. frequentissimè, & vehementissimè inuehitur in ambitiosè & molliter vestientes; hoc vnum apponam ex *homil.* 36. *ad populum Antioch.* Molles, dissoluti, fornicarij, corporis munditiam curant, iugiter olentes vnguenta, sepulchrum ornantes (sepulchrum enim eis corpus est) animam verò intus habent mortuam. Sit aliquis habens putredinem, & vlcera corpus depascentia, ornauit corpus; quis exitus? quod lucrum? cùm ergo in anima fuerit tabes, quid vobis proderit corporis puritas? Hæc Chrysostom. quæ si diligenter expenderent viri, ac mulieres, immoderatum luxum vestium, atque omnem curam corporis tam abiecti ac putidi execrarentur; gestant enim emortuam animam in feretro deaurato.

S. Basil.

Pro vestibus, quidam fulgores erant Adamo & Euæ.

Iob 1.

Vestes arma diaboli.

Orig.

Iob expeditus contra diabolum.

D. Nazianz.

D. Chrys.

Ornatus corporis feretrum animæ.

3. Consuerunt folia ficus, non quidem acu & filo; nec enim adhuc erat sartoris ars, aut in tam repentino euentu instrumenta operis acurati; sed teneriores ramusculos circa latera plectentes, è quibus folia penderent ad velanda genitalia, consuerunt quædam quasi cinctoria & subligalia. Hebraicè חגרת *chagoroth.* Græcè περιζώματα, Latinè lumbaria, cinguli, ventralia, subligalia, cinctoria. D. Augustin. vertit

Quæ sint perizomata.

A campestria, qualibus nimirum vtebantur luctatores. Ita miseri parentes male succincti & expediti, pessiméque armati ex illa primæua felicitate ac securitate prodierunt in luctam, medium in agmen, in puluerem, in clamorem, in castra atque aciem contra omnium vitiorum genera animam debellantia, & contra omnes calamitatum malorúmque species, ac mortem ipsam, corpus oppugnantes. Audiamus igitur ad conspectum nostrorum parentum in eo amictu & ornatu D. Bernard. *sermon. de verbis Habacuc* lamentantem. Heu me quàm vile operimentum quæris misera anima, quam inutile quæris operimentum? folia enim sunt quæ B intexis, folia, inquam, quæ nil tibi caloris præbeant, nil habeant soliditatis: orto denique sole arescent, & ventus vrens disperget illa: tu verò nuda, & misera remanebis; tunc ergo nihil opertum, quod non reueletur, quoniam veniet Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium. Non erit iam, quò lateas misera. Frustrà dices montibus: Cadite super nos; & collibus: Operite nos; quoniam nudam & apertam oportebit te stare ante tribunal Christi, vt audias vocem iudicij, quò vocem consilij contempsisti. Hæc Bernardus. Ex cuius doctrina intelliges Adami & cuiusque peccatoris insi- C gnem stultitiam, quippe qui suorum scelerum turpitudinem velari posse & celari oculis Dei existimet: sic enim se habet in decursu suorum facinorum, ac si Deus in orbe non sit. iuxta illud Psalm. 13. *Dixit insipiens in corde suo, non est Deus*; aut certè cæcus sit, nec oculis dispiciat, quæ à sceleratis hominibus indigna patrantur. Sed verè Deus videt, & quæcunque locorum latibula, vel operimenta velaminum, folia sunt, quæ tenuis aura ventilet, ac diminueat, quæ ad primum Solis radium arefacta dispareant; maléque illis obtecta scelerum obscœnitas detegatur. *Iof.* 6. circuiuit arca Dei bellatoris ciuitatem impiam Hiericho; infelices Hierechunti- D ni intra murorum propugnacula, & turres cæli æmulas, vt putabant, obiecti & securi tenebantur, nec Dei arcam videbant, nec ab illa videri aut mali quidpiam parati arbitrabantur; sed aduenict (ò miseri) iustum pugnæ, & excidij tempus. Audite Psalmistam Psalm. 54. *Vidi iniquitatem, & contradictionem in ciuitate, die ac nocte circundabit eam: super muros eius iniquitas & labor.* Aduerte iniquitatē priùs pro sceleribus, deinde pro supplicijs, phrasi communi Hebræorum poni. Exponit autem sic D. Augustin. Quamdiu isti muri stabunt? non semper stabunt. Circuit arca Dei muros Hiericho; veniet tempus septimo arcæ circuitu, vt omnes E muri ciuitatis non credentis & contradicentis cadant. Sic Augustin. At etiam, quia Deus magnus & patiens, tardo incedit gradu ad vindictam, stulti homines perniciosa quadam securitate suis sceleribus blandiuntur. Iccirco Propheta contra istam stoliditatem peccatorum prædicat, Deum arcu & sagittis armatum iam à longè monere vt quisque sibi caueat. Dedisti metuentibus te significationem vt fugiant à facie arcus, *Psalm.* 59. quo in bellandi instrumento duo sunt illustriora, sagitta & neruus. Ergo sagitta (inquit August.) in priora mittenda est: neruus tamen retro retenditur in contrarium, quà illa mittenda est; &

Adā & Eua malè armati in aciem.

S. Bern.

Vestitus indecens animæ.

In iud. omnia nuda fient omnia

Psal. 13.

Nullum contra Dei oculos operimentum.

Iosue 6.

Psal. 54.

S. Aug.

Deus minatur ne noceat.

Psalm. 59.

S. Aug.

quanto plus erit eius tensio retrorsum, tanto maiore impetu illa currit in peiora. scilicet quanto magis differtur Dei iudicium, tanto maiore impetu venturum est. Hæc Augustinus. Igitur miseri amictu gratiæ, atque immortalitatis exuti ad ficum confugiunt. Sed (vt Procop. subnotauit) nullos ibi fructus, sed sola folia repererunt. Et Dominus huiusmodi vana patrocinia per arborem fici exsibilat, dicens: Fructus non ex te nascatur peccatoribus huic arbori comparatis & in peccatum prolapsis dictum est: Non est botrus in vineis tuis, nec ficulneæ tuę fructus ferunt. Sic ille.

Procop.

4. Vt autem noueris, quòd nihil opertum quod non reueletur, & occultum quod non sciatur, vt dicit Dominus, *Matth.* 10. Et subinde non credas serpenti peccatum suggerenti, quem simul inimicum & vltorem Vates appellat *Psal.* 8. vt statim apparuit; referam quod Hebræi doctores astruunt, quamuis fabulosum videri possit, nimirum serpentem, à quo decepti nostri parentes, simul cum illis ad arborem confugisse, seu potiùs in ramos editiores ascendendo irrepsisse, indéque sibilis, & satanico præconio peccatores, qui latebant, & illorum facinus prodidisse. Sic hostis decepit miseros vt in facinus ruerent: sic post illud admissum proditor extitit vt latentes detegeret: & vltor, vt reos puniret tanquam satelles diuinæ iustitiæ. Similiter hæreticus & inimicus & vltor est. qui (vt exponit S. Hieron.) cum nequitia sua impugnat Ecclesiam, defendere eam tamen assimulat. Affinis est prædictæ, altera peccatorum stoliditas, qui cùm se sentiant vrgente conscientia, aut aliâs increpatione arguantur deliquisse, totos se vertunt ad excusandas excusationes in peccatis, *Psalm.* 140. Quem sensum eruit D. Ambros. *lib. de paradis. cap.* 13. Ergo (inquit) quicunque præuaricatur mandatum Dei, spoliatur atque nudatur, & fit ipse sibi turpis, vult se operire quibusdam ficus foliis, fortassis quibusdam inanibus, vel vmbratilibus sermonibus, quos compositis mendaciis assuens, & verbum de verbo struens ad operiendam conscientiam suæ mentis, factique velamen peccator intexit, vt pudenda sua contegat, facit enim supra se folia, qui culpam velare desiderans: aut diabolum delicti memorat autorem, aut carnis prætendit illecebras, aut alium quempiam persuasorem prodit erroris. Sic Ambrosius. Bene Procop. Consuerunt (inquit) folia ficulnea, idest, adornarunt excusationem peccati in speciem non probabilem. Sic ille. Contra hoc malum, quod tam latè serpit inter filios Adam, qui patrem quotidie imitantur in consuendis foliis, quibus tegant, imò magis detegant scelerum suorum turpitudinem, armare nos videtur. Vates regius *Psalm.* 140. dum precatur: *Pone Domine custodiam ori meo, & ostium circumstantiæ labiis meis, vt non declinet cor meum in verba malitiæ ad excusandas excusationes in peccatis.* Ad quem locum sic D. Augustinus. Non dixit claustrum continentiæ, sed ostium: ostium & aperitur, & clauditur. Ergo si ostium est, & aperiatur & claudatur: aperiatur ad confessionem peccati, claudatur ad excusationem peccati; ita enim erit ostium continentiæ, non ruinæ. Sic Augustinus. Meritò exclamat ad hunc versum Prophetæ S. Hieronym. O infelicissimum humanum genus; pro quo debueramus pœnitentiam agere, & dicere: Domine, peccaui: excusamus, & iungimus peccata peccatis. Peccamus miseri de vetito ligno malè comedentes, atque de eodem folia quibus peccatum obtegamus, nobis assuimus; nimirum pudore, qui ex peccato consequitur, nostram turpitudinem obuelamus, &, vt ait D. Bernard. *serm. de circumc.* non inuerecundi ad obscœnitatem culpæ, erubescimus agere pœnitentiam, quod extremæ dementiæ est: malè proni in vulnera, peiùs in remedia verecundi. Agè verò peccatum nónne ægritudo animæ, & vulnus est à diabolo inflictum? Nónne igitur (vt egregiè argumentatur D. Gregorius *in Psalm.* 31.) si æger iste celare vulnus cœperit, latiùs extensum introrsum putrescit? Sic est peccatum, nisi per confessionem detegatur, lethaliter in intimis dilatatur. Et sicut vulnus non ostensum etiam sanam carnem putredine inficit, ita peccatum nisi confitendo reueletur, etiam si qua ibi sunt bona corrumpit. At quid est hoc quod dicit Propheta? *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata?* Respondet S. Doctor, tegit medicus vulnus sanandum medicamine, tegit Deus peccatum ea, quæ multitudinem peccatorum operit, charitate. Si quis ergo peccata sua tecta esse desiderat, Deo ea per vocem confessionis ostendat. Porrò quàm grauiter ferat Omnipotens istos, qui peccata sua occultare Dei oculis, vano & irrito ausu, atque in confessione vulnera sua detegere verentur, quibus (vt ait Tertullian. *de pœnit. cap.* 9.) potius est damnatos latere, quam palam absolui: ex eo vel maximè ostenditur, quòd etiam illa, quamuis inanima folia, quibus obuelantus, seuerè admodum execretur. Insignis est ille locus Matth. 21. *Videns fici arborem vnam secus viam, venit ad eam, & nihil inuenit in ea, nisi folia tantùm, & ait illi: Nequaquam ex te fructus nascatur in sempiternum. & arefacta est continuò ficulnea.* Sed quid meruere boues? dicet aliquis, quod fuit illius arboris peccatum tanto supplicio sempiternæ ariditatis puniendum? Respondet sapientissimè D. Athanas. *in suis quæstionib. quæstione* 58. Quia post transgressionem Adam accepit folia ficus, quibus obtexit suæ turpitudinis peccatum, Dominus arefecit operculum peccati; idest, folia ficus, quibus Adam tegebatur post transgressionem. Pulchrè S. Hieronym. colligit: Arefacta est ficulnea, quæ esuriente Domino cibos, quos ille cupierat, non habebat. Foliis non capitur Deus: sed fructu nostrorum pascitur meritorum. Sed ó immensam Dei benignitatem! venit Dominus in tempore, in quo sciebat se non inuenturum fructum, figuram maledictionis vsque ad folia tantùm faciens, ait S. Cyril. Hierosol. *catech.* 13. ita Dominus iram suam temperat, & supplicia minuit: in folia tantùm eius vindicta impenditur. S. Irenæus *lib.* 3. *aduersus hæres. cap.* 37. bonam in partem interpretatur hæc Adami folia, tamquam veri pœnitentis indumenta, quibus caro, eiúsque prurientis illecebra foliis aliquanto asperioribus pungeretur. sic ait. Per succintorium in facto ostendit suam pœnitentiam: foliis ficulneis semetipsum contegens existentibus & aliis foliis multis, quæ minùs corpus eius vexare potuissent, condignum tamen inobedientiæ amictum fecit, conterritus timore Dei, & retundens petulantem carnis impetum: quoniam indolem, & puerilem amiserat sensum, & in

Marginal notes: Math. 10. — Psalm. 8. — *Serpens prodidit peccantes.* — S. Hieron. — Psalm. 40. — S. Ambros. — Procop. — Psal. 140. — S. Aug. *Confessio sincera & integra.* — S. Hieron. — S. Bern. *Pudet confiteri, & non pudet peccare.* — S. Gregor. Psal. 31. *Confessio sanat & tegit peccata.* — Tertul. — Matth. 21. *Ficus maledicitur, quia peccatores contexit.* — S. Athanas. — S. Hieron. — S. Cyrill. — S. Irenæ.

Section letters: A, B, C, D, E

& in cogitationem peiorem venerat; frænum continentiæ sibi, & vxori suæ circundedit, timēs Deum, & aduentum eius expectans, & velut tale quid significans.

Adā & Eua pœnitentia amictum induunt.

Quoniam, inquit, eam quam habui à spiritu, sanctitatis stolam amisi per inobedientiam, & tunc cognosco, quoniam sim dignus tali tegumento, quod delectationem quidem nullam præstat, mordet autem, & pungit corpus. Et hoc videlicet semper habuisset indumentum humilians semetipsum, nisi Dominus qui est misericors, tunicas pelliceas pro foliis ficulneis induisset eos. Hæc Irenæus. Nota quale indumentum inobediens induat, quod nimirum mordet, ac pungit.

Inobediens angitur curis.

Perpetuis enim & acutissimis angitur curis, mœret irrequietus, sibiipsi tormento est, qui iugum obedientiæ à ceruicibus excussit. Subtilis etiam illa interpretatio apud

Procop.

Procopium: sic enim ait. Quædam aiunt, folia fici esse quasi quædam symbola peccatorū, quasi ex propria natura stillauerint. Folia enim ficulnea, si corpus attingant, pruritum quendam inferunt: itaque peccati pruriginem ostendunt. Sic ille. Deliciæ quidem sunt corpori delicta, sed animæ aculei, spinæ, gladij.

S. Ambros.

5. *Consuerunt folia ficus.*] D. Ambros. *lib. de paradiso, cap. 3.* foliorum istorum nomine intelligit bona temporalia, præsertim libidinum voluptates, ad quas corpori & animæ assuendas peccatores sese vertunt, vbi à Deo desciscunt, cuiusque gratia, & castissimis voluptatibus carere se vi-

Voluptas carnis vana & caca.

dent. Ergo (inquit) posteaquam spoliatos se illa simplicitate & sinceritate viderunt integræ incorruptæque naturæ; quærere mūdana & manu facta cœperunt, quibus nuda suæ mentis operirent: delectationes delectationibus, & mundi huius vmbratiles voluptates, velut folia foliis assuentes, quibus obumbrarent genitale secretum. Hæc Ambros. Nota quàm appositè vocet vmbratiles voluptates. Folia quippe sunt, quæ foris obuelant, non verò fructus qui suscipiuntur intus ab anima: folia sunt, quæ obumbrant aciem mentis, excæcāt iudicium, rationem perturbant. Etenim in nocte ambulat, & tenebræ miserum comprehendunt, qui carnis inhiat voluptatibus. Vera & propria libidinosi vox illa est: *Et lumen*

Psalm. 37.

oculorum meorum, & ipsum non est mecum, Psal. 37. quam protulit Dauid suum adulterium deplorans. Vniuersim quidem peccatores oculos suos

Psalm. 16.

statuerunt declinare in terram, *Ps.* 16 illi maximè qui porcino luto pascuntur. Cæterùm omnes in iudicio diuino oculos eleuabunt ad iudicem:

Luc. 16

vt ille diues, de quo Lucas cap. 16. *Eleuans oculos*

Libidinosi nūc tam videbunt in tormentis.

in tormentis vidit Abraham, &c. Ad quem locum sic egregiè D. Petr. Chrysol *serm.* 122. Serò diues

S. Pet. Chr.

sursum leuat oculos suos, quos semper depressit in terram. Hæc ille. Folia sunt vmbratiles voluptates, quia meræ nugæ, vmbræ cassæ, atque inanes verarum voluptatum, quæ solæ in virtutis studio, in Dei gratia, saluteque animæ consistunt. Deerrauit illa ouis centesima, de qua in Euange-

Luc. 15.

Psal. 118.

lio *Luc.* 15. & de qua in Psal. 118. *Erraui sicut ouis quæ perijt.* Misera quidem præ lassitudine, & macritudine, adeò vicina morti erat, vt nisi pastoris quæreretur, & inueniretur industria, illiúsque portaretur humeris, proculdubio interijsset. Et

Errat à Deo peccator.

S. Bernard.

meritò (inquit D. Bernard.) defecerat, cuius cibus erat substantia seculi. Filius ille sui potiùs, quàm patrimonij prodigus, vt à patris conspectu domo ac mensa recessit, conuiuari cœpit in popinis, meretricaríque, ac demum cœnosos porcorum greges pascere, & cum illis pariter siliquas

A epulari. Quam animarum calamitatem D. Bern.

Luc. 15.

S. Bernard.

serm. de conuers. ad clericos, c. 13. sic lamētatur. Nec

Anima libidinosa fit abiectissimus.

immeritò sanè mundus hic positus in maligno, vana promissione deludit animas propriæ conditionis & nobilitatis oblita, quas non pudeat porcis in ministerio subiugari, in desiderio sociari; nec sic tamen infelici edulio satiati. Vnde enim hæc tanta pusillanimitas, & abiectio tam miserabilis, vt egregia creatura capax æternæ beatitudinis, & gloriæ magni Dei misceram non erubescat sub putredine ac corporeorum sensuum gerere seruitutem? meritò planè ne eos quidem apprehendere potest, quæ talem deserens sponsum, tales sequitur amatores. Meritò

B siliquas esurit, & non accepit, qui porcos pascere malnit, quàm paternis epulis satiari. Insanus siquidem labor pascere sterilem, quæ non parit, & viduæ bene facere nolle. Omittere curam cordis, & curam carnis agere in desiderio. Impinguare, & fouere cadauer putridum, quod paulo pòst vermium esca futurum nullatenus dubitatur. Hæc Bernard. Sed ô quàm multos hodie huiusmodi prodigos vnà cum porcis de siliquis comedentes habet mundus! Vtinam cum illo

Voluptates folia ficus.

tandem ad se, & ad patrem suum redirent! Significantur etiam foliis voluptates, quippe quibus nihil sit infirmius, atque adeò infirmi reddantur, qui voluptatibus student. Et quidem de sola

S. Ephrem.

C cogitatione libidinosa hoc ipsum astruit S. Ephrem *serm. de virginit.* hisce verbis. Concupiscentia iucundam cogitationem efficit. Mollescit virtus animæ se in illa occupantis, vincitur inuisibiliter, & peccat latenter. Sic Ephrem. Quàm verò eneruentur voluptuosi homines, dum suæ

Ezech. 17.

inseruiunt libidini, ostendit ille locus *Ezech.* 17. vbi sic scribitur: *Aquila grādis plena plumis venit ad montē Libani, & tulit medullam Cedri, summitatem frondium auulsit.* LXX. selecta Cedri. Quem

Theod.

locum sic egregiè interpretatur Theod. Aquila grandis Nabuchodonosor plena vnguibus (sic

Milites regis vngues.

enim LXX. legunt.) vngues Regis sunt milites, qui celeres sunt atque validi ad percutien-

D dum, & feræ instar dilaniandum eos, qui contradicere conentur, summum mollitiæ vellicauit: Iechoniam innuit. Selecta Cedri, propter regnum dixit; summum mollitiæ, propter iuuenilem ætatem. Sequitur: *Cúmque germinasset, creuit in vineam.* Maximè quidem imbecille fuit nouissimum Iudæorum regnum. Hæc Theodor. Vbi vides ex mollitie voluptuosorū iuuenum eo tempore dominantium infirmum elanguisse regnum Iudaicum, ac demum ab exteris excisum perisse.

Deliciosis pascitur diabolus.

Deinde Nabuchodonusor diabolum gerit, qui maximè pascitur delitiosis hominibus; qui contra diaboli impetus minimè obsistunt.

6. D. Ambros. *loco citato*, per ista folia intelli-

E git etiam (vt sit) exempla de propheticarum serie scripturarum, quæ quis sibi malè assuit, & fructum eorum non putat requirendum. Hæc

S. Ambros.

Foliis gaudēt, & fructū non curant multi.

S. P. Chrys.

Ambros. Hoc vitio multi laborant, vel cùm prædicant, vel cùm prædicatorem audiunt, vt toti diffluant in folia, de fructu nihil curant. In quos inuectus D. Petr. Chrysol. *serm.* 18. hæc inter alia apponit. Qui maturitatis fructum quærit, despicit amœna camporum; violæ, rosæ, lilia, narcissus, grati flores, sed gratior panis. Seponenda est ergo eloquentiæ voluptas, quando scientiæ deposcitur fortitudo. Ita Chrysolog. Deinde S.

S. Ambros.

Ambros. prosequitur contra stultitiam Iudæorum. Nónne tibi videntur etiam Iudæi folia assuere, dum legis spiritalis verba corporaliter in-

terpretantur ? quorum interpretatio fructum omnem viriditatis amittit, damnata maledicto ariditatis æternæ. Bona igitur interpretatio, hoc est, spiritalis ficus est fructuosa, sub qua iusti sanctique requiescunt. Mala autem interpretatio fructuom ferre, viriditatem seruare non poterit. Hæc Ambros. Cuius explicatio confirmari potest illo vmbraculo hederæ, aut cucurbitæ Ionæ Israeliticum populum significantis, quòd vno die apparuit, ac disparuit Solis arefactū calore, *cap. 4. Ionæ.* Malè enim infideles hodie Iudæi se protegunt, ac requiescunt sub vmbraculo, quod ex Scriptura per petam intellecta sibi eōstruunt ea tamen folia, nec contra veritatis lucem miseros tuentur; percuadit enim veritas Solis more, nec est, qui se abscondat à fulgore eius: nec infirma hæc foliorum scuta defendent infidelitatem Iudæorum ab ardore diuinæ iustitiæ, quæ grauissimas in hac & in altera vita pœnas exigit ab iis, qui odio habuerunt gratis Dei filium Christum Iesum: nec vllam perfidiæ excusatione afferent de peccato suo. Vermis, vt ibi scribitur, à Deo paratus percussit hederam, quæ statim exaruit: simúlque sole vrente, & vento calido spirante Ionas cœpit æstuare. Per vermem intelligitur Christus, iuxta illud Psalm. 21. *Ego sum vermis*, &c. ac similiter per solem. Vento autem significatur Dei vindicta, *Oseæ 13.* Ergo (inquit D. Hieron.) æstuare cœpit Ionas, & iterum velle mori in baptismate eum Israële, vt in lauacro recipiat humorem, quem in negatione perdiderat. Vnde & Petrus arentibus loquitur Iudæis: Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrùm in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorum vestrorum. Sunt qui vermem, & ventum, vreorem Romanos intelligant duces, qui post resurrectionem Christi Israël penitus deleuerunt. Hæc Hieron. Iuxta hanc interpretationem colliges, simul atque populus Iudaicus, qui velut in paradiso felicissimum transfigebat æuum in illa sua Ierusalem, misit lignum in panem Messiæ, vt eraderet eum de terra viuentium: atque in lignum, & pomum vetitum manus sacrilegas intulit: statim omni Dei præsidio exarmatum, foliis tantùm malè ac turpiter amictum, cæli ac terræ iniuriis patuisse. Tandem Respublica Iudaica exaruit, totáque Ierusalem Romanis incendio conflagrauit, & vsque ad finem perseuerauit desolatio, vt habetur *Daniel. c. 8.* Quale excidium Isai. *c. 1.* describit copiosè. At quam grauiter & seriò Iudæos admonuit idem Isaias cauerent sibi ad hac impietate, illis verbis cap. 2. *Quiescite ergo ab homine cuius spiritus in naribus eius est, quia excelsus reputatus est ipse.* Quæ quidé est illustrissima de Christo Domino prophetia, & valde torquet Iudæos, vt propterea in ea explicanda mille effingant dolos. Vera & germana paraphrasis huius loci est, quæ affertur à D. Hier. Cùm hæc (inquit) vniuersa ventura sint vobis, & prophetali spiritu prædicentur; (sermo est de Iudaicæ gentis excidio) moneo, atque præcipio, vt quiescatis ab eo, qui secundùm carnem quidem homo est, & habet animam, & ita spirat, & naribus halitum trahit, vt nos homines; sed secundùm diuinam maiestatem excelsus est, & reputatur, & creditur. Hebraicè במה נחשב הוא *bammah necxab.* Hic notat subinde D. Hier. In isto (inquiens) loco *bammah* apud Hebræos non excelsus dicitur, sed excelsum, id est, ipsa altitudo, atque sublimitas; quasi si de aliquo dicamus: Non est diuinus, sed diuinitas; non est riuus, sed

Iudæi fructū ex Scriptura non capiunt.

Ionæ 4.

Iudæi mali tecti contra veritatem.

Psal. 21.

Oseæ 13.
S. Hieron.
Ionas baptismum Christi appetit.

Romani excindunt Ierusalem.

Ierem. 11.

Iudæi subuersi propter Christi necem.

Dan. 8.
Isai. 1.

Christus est ipsamet celsitudo.

fons, non est homo, sed ipsa humanitas. Hæc Hieronymus.

7. *Consuerunt sibi folia ficus.*] Ad hunc modum sæpenumero peccatores, ne sibi videātur turpes (vti sunt) occultare solent suorum scelerum obscœnitatem publicatis aliquotum, qui etiam deliquerunt, flagitiis. Et de Scripturis (ait D. Ambr. *loco indicato*) diuinis frequenter promunt exempla, quibus iustos in culpam pethibent incidisse, dicentes si fortè in stupris fuerint deprehensi: & Dauid alienam adamauit, & sibi asciuit vxorem. Hæc ille. Cæterùm hæc folia peccatores sibi assuunt ad tegenda illa corporis membra, in quibus omnium fœdissima patrātur flagitia, quibus homines maximè verecundantur. Folia quidem excusationum obtendunt iis in partibus vbi castitatis fructus inesse debuisset. Sed præstat audire D. Ambros. Quod grauius (inquit) est, hac se Adam interpretatione succinxit eo loco, vbi fructum magis castitatis succingere deberet. Et ideò malè ibi succinctus est Adam foliis inutilibus, vbi futuræ generationis, non fructum futurum, sed quædam peccata signaret. Nota ex his Ambrosij verbis folia Adami & signa testimoniáque esse peccati, & quasi sigillum videri, quo innumerabilia in omni genere libidinum ac turpitudinum vitia, quasi sigillantur. Imò addiderim peccatum ipsum venereum, veluti sigillum esse, cætera in seipso continens, & demonstrans vitia; nec enim aliquid gloria & laude humana etiam dignum in eo prædicari solet, qui notatus sit libidinis dedecore; omnia cùm gratiæ ac virtutis, tum naturæ bona, carnis vitio polluuntur. Adde quoque hæc sola corporis membra foliis ab Adamo & Eua fuisse obuelata, quia nihil hominum oculos adeò offendit, & humanæ naturæ nobilitatem dedecorat, atque vitia carnis. Sunt quidem plerique, vt eleganter ostendit Nazianz. *Orat. 13.* qui aliorum mala tragicis verbis exaggerant, & ab alienis lapsibus excusatione vitiis suis quærant. D. Hieron. *in 2. Michea*, pro eadem sententia sic scribit. Ne insultetis cadentibus, & alienam ruinam vestram ædificationem putetis. Sic ille. Consuerunt sibi folia ficus. En fructus elationis animorum, qua inaniter sublenati sperarunt fore, vt essent sicut dij! En fructus inobedientiæ, qua Dei iugum tam suaue detrectantes vetitum pomum comederunt. Ergo (inquit D. Gregor. *26. moral. cap. 12.*) ille primus inobediens mox, vt superbiendo peccauit, pudenda contexit. Quia enim contumeliam spiritus Deo intulit, mox contumeliam carnis inuenit. Et qui autori suo esse subditus noluit, ius carnis subditæ, quam regebat, amisit: vt in seipso videlicet inobedientiæ suæ confusio redundaret, & superatus disceret quid elatus amisisset. Ita Gregor. Multa subinde & præclara S. Doctor edisserit *eodem & sequenti cap.* exponens versum illum Iob 35. *Qui docet nos super iumenta terræ, & super volucres cæli erudit nos.* In iumētis luxuriam, in auibus superbiam insinuari dicit. Et quòd causa libidinis (ait) ex culpa prorumpat elationis, ostēdit Oseas cap. 5. dicens: *Spiritus fornicationis in medio eorū, & Dominum non cognouerunt, & respondebit arrogantia Israel in faciem eius.* Ac si diceret: Culpa, quæ per elationem mentis in occulto latuit, per carnis luxuriam in aperto respondit. Proinde per humilitatis custodiam securanda est munditia castitatis. Sic enim piè spiritus sub Deo premitur, caro illicitè super spiritum non leuatur. Si autem rem suum superbiendo contemnit, iure & à subiecta

S. Ambros. Peccatores alienis erratis sua excusant.

S. Ambros. Castitas seruanda.

Libido sigillū vitiorum omnium.

Libidine nihil dedecorosius. S. Gregor. Naz.

S. Hieron.

Aliena vitia publicare.

S. Gregor. *Superborum humiliatio.*

Iob. 35.

Oseæ 5. *Superbia in luxuriam labitur.*

Humilitas custos castitatis.

iecta carne prælium suscipit. Hinc est, *cap.23.* quòd longa continentia repente soluitur; hinc quòd plerunque, & vsque ad senium virginitas seruata vitiatur. Quia enim negligitur humilitas cordis, rectus iudex despicit etiam integritatem corporis. Quia igitur mentis elatio ad pollutionem pertrahit carnis, reproborum cor à volatu volucrum ad petulantiam mergitur iumentorum. Sancti autem viri, ne appetitu bestiali ad luxuriæ voraginem deuoluantur, sollicitæ cogitationes mentis à superbiæ volatu custodiunt: ac ne in infima despiciendo corruant, omne quod sublimiter sapiunt, humiliter premunt. Hæc omnia Gregor. In pœnam igitur superbiæ volucrum sese in altum efferentium delapsus in pecorinam iumentorum ventri deditorum turpitudinem homo est: & qui supra hominem volare voluit, infra iumentorum, & carnis spurcitiam præcipitatus iacuit. Et qui Deo præstare obedientiam noluit, inobedientiam ac rebellionem suorum etiam vilissimorum membrorum in sui pudorem patitur. Illud egregiè dictum est ab Hugone de S. Victor. in huius argumenti confirmationem; videlicet. Ex misericordia Dei, & vt homo subsistere possit, factum est, vt cæteræ partes ad nutum rationis stent, aut moueantur: vna autem pars rationi non obedit, in signum transgressionis, scilicet pudenda. Ideo videlicet, quia tota propagatio generis humani per partem illam erat transitura: scriptum est in ea, quasi in porta, signum inobedientiæ parentum, inobedientia inflicta membrorum. Sic ille. Hac etiam ratione fit, Deo ita disponente, vt homines quantumuis iusti bellum hoc intestinum titillantium membrorum patiantur, de quo luculenter sic August. *in Psalm. 75.* Vt intelligas in te pœnam tuam: in te ex teipso est flagellum tuum; sit rixa tua tecum. Sic vindicatur in rebellem aduersùs Deum, vt ipse sibi sit bellum, qui pacem noluit habere cum Deo. Hæc August.

Superbia hominis turpiter punita.

Hugo.

Libido inobedientia pœna & signum.

S. August.

8. *Consuerunt sibi folia ficus.* Haud prætereo dicere quàm varios ista ficus pariat sensus mysticos & allegoricos. Videat qui volet in sylua, vbi syluescunt. Verumtamen ad præsentem locum subiiciam verba D. Ambros. *lib. 1. de virgin.* quæ habent. Ficus, id est, illecebrosa deliciarum obumbrat prurigo mundi, humilis ad altitudinem, fragilis ad laborem, mollis ad vsum, sterilis ad fructum. Idem *lib. 10. in Lucam 21.* Duplicem (inquit) habet figuram ficulnea, vel cùm dura mitescunt, vel cùm peccata luxuriant. Nam per fidem credentium, quæ arebant antè florebunt: & per gratiam delictorum peccatores gloriabuntur. Ibi fructus est fidei, hic perfidiæ lasciuia. Fructum mihi ficulneæ, agricolæ, euangelici cultura promittit. Desperare non debemus, si foliis ficulneæ peccatores se tanquam fraudis veste texerunt, vt conscientiam velarent. Ergo folia suspecta sine fructu. Tales vestes paradisi exules habent. Sic Ambros. Ab hac infelici & maledicta ficu, folia quibus se tegant colligunt peccatores, cùm vanas spes (folium enim spei symbolū est) longioris vitæ animo concipiunt, vt interim sine vllo timore mortis in omni flagitiorum genere impunè debacchentur. Cæterùm audiant sanctum Ephrem, & caueant. Ait enim *serm. de morte*, quæ sequuntur. Negligentes & contemptores occæcati cùm sint peccati fraude, diebus suis præcedentibus existimant procul abesse mortis horam, nihil de suo hinc exitu laborantes: verum annos multos, & tempora longa sibi præscribunt. Similes autem sunt eorum, qui iter nocte intempesta suscipiunt: qui quidem arbitrantur procul abesse ab imminenti præcipitio, & prærupto loco, donec præcipitatis ipsis experientia dubitationem soluerit. Sic Ephrem. D. Aug. *serm. 40. de verbis Domini*, ad illa verba Ioan. 1. *Cùm esses sub ficu vidi te*; ita scribit, Quod dictum audiuimus à Domino Nathanaeli, non ad ipsum pertinet solum: ipse quippe Dominus sub ficu vidit omne genus humanum. Isto enim loco intelligitur per arborem fici significasse peccatum: ea congruentia, qua nostis primum hominem quando peccauit, foliis ficulneis fuisse subiectum. His foliis pudenda texerunt, quando de peccatu suo erubuerunt. Et quæ Deus illis membra, ipsi sibi pudenda fecerunt: non enim erubescendum est de opere Dei: sed confusionem præcessit causa peccati. Si non præcessisset iniquitas, nunquam erubesceret nuditas. Nudi enim erant, & non confundebantur: non enim commiserant, vnde confunderentur. Hoc autem dixi, vt per ficum intelligamus significatum esse peccatum. Quid est ergo, cùm esses sub ficu? Cùm esses sub peccato vidi te. Hæc August. D. Ambros. *in cap. 13. Lucæ.* Iudæorum perfidiam significari vult hoc facto primorum parentum. Significarunt (inquit) futurum quod vltimis temporibus populus Iudæorum sub Domini Saluatoris aduentu, qui eos vocaturus aduenit, exutum se virtutibus per diaboli tentamenta cognoscens, & intecta conscientiæ probra formidans, à religione cuius præuaricatione confusus esset à Domino recessurus, verborum fluentium, velut foliorum, velaminibus adopertus pudenda gestorum. Ergo illi, qui folia de ficulnea, non poma carpserunt, eliminati sunt à regno Dei. Sic Ambros. Optimè Procop. in eodem sensu: Qui transgrediuntur (inquit) legem Dei, desinunt illuminari ab imagine Dei: quapropter rectè confugiunt ad arborem scientiæ; qui enim se subducit à conspectu Dei, & non vult operari virtutem, sed ostendere virtutis speciem, is se occultat hypocrysi inuolutus. Sic ille. Tales Iudæi, atque inter nos multi.

Ficus libidinē designat.

S. Ambros.

Conuersio ad fidem, & gratiam.

Folia sine fructu maledicta.

S. Ephrem.

Vana spes vitæ longioris.

S. August.

Ioan. 1.

Ficus peccatū designat.

S. Ambros.

Iudæi à Deo ad ficum fugiunt.

Procop.

9. Aliis placet, vt ficus pro carne ipsa, seu potiùs carnali concupiscentia sumatur. Quo sanè habitu filiorum arboris maledictæ genus humanum vestitur: scilicet à primis illis parentibus accepto isto præuaricationis & maledictionis amictu. Quem tamen Dei filius, de Virgine carnem induens, de peccato damnans peccatum (vt ait Apostolus) prorsus aboleuit. Quare si prioribus illis seculis, quorum pater fuerat Adamus, quodammodo excusanda (quæ semper nefaria fuit) videbatur carnis petulantia: profectò in hoc seculo, cuius pater ab Isaia dicitur Dei Filius homo factus, tam extra omnem rationem & excusationem est, vt nec tolerari, nec dissimulari possit ac debeat. Quod argumentum disertissimè pertractat Tertull. sæpè aliàs, tum maximè *lib. de pudicitia, cap. 6.* hisce verbis. Habuerint pristina tempora omnis impudicitiæ, si volūt Psychici, etiam potestatem. Luserit ante Christum caro, imò perierit, antequam à Domino suo requisita est: nondum erat digna dono salutis, nondum apta officio sanctitatis. Adhuc in Adam deputabatur cum suo vitio, facilè quod speciosum viderat concupiscens, & ad inferiora respiciens, & de ficulneis foliis pruriginem retinens. Inhærebat vsquequaque libidinis virus, quod nec ipsæ adhuc aquæ lauerant. At vbi sermo Dei descendit

Ficus concupiscentiam designat.

Ad Rom. 8.

Isa. 9.

Tertull.

Post Christi natiuitatem summè damnatur libido.

descendit in carnem, ne nuptiis quidem resignatam:& sermo caro factus est, no nuptiis quidem resignanda, quæ ad lignum non incontinentiæ, sed tolerantiæ accederet, quæ non dulce aliquid, sed amarum aliquid gustaret, quæ non ad inferos, sed ad cælum pertineret, quæ non lasciuiæ frondibus, sed sanctimoniæ floribus præcingeretur, quæ munditias suas aquis traderet: exinde caro quæcunque in Christo reliquas sordes pristinas fuluit, alia iam res est, noua emergit iam, non ex seminis limo, non ex concupiscentiæ fumo, sed ex aqua,& spiritu mundo. Hæc Tertull. Ergo infelix hominum genus, licèt opportunè soluerit de portu, importuna tempestate iactatum, bonorum omnium diuinæ gratiæ fecit naufragium, vsque adeò fœdum & calamitosum, vt ex innumeris opibus ad nuditatem redactum sit. Vniuersa illa cælestis beneficentiæ supellex pro foliis ficus commutata est. Nec aliud operimentum, quo tegatur, nec lenocinium, quo adornetur, nec munimentum, quo armetur, habet nostra natura, quàm folia ficus ab Adamo parente testamento relicta, hoc est, meram fragilitatem, & meram vanitatem. Sed ecce noua fecit omnia conditor ipse Deus. Alter nunc est paradisus, alter Adamus, altera Eua, lignum alterum vitæ, in quo operta fuit nostra nuditas (vt loquitur D. Ioan. Damascen. *serm. de dormitione beatæ Mariæ*) nimirum Virgo Dei mater. Illa est lignum scientiæ boni, non tamen mali, quæ de seipsa ait: *Qui elucidant me, vitam æternam habebunt*, Eccl. 24. sola pro armis aduersus vitiorum ac dæmonum impetus, habet folia ficus nostra natura. Quis ergo non timeat in tanta fragilitate virium & armorum inanitate? At quis iam nunc timeat in nouo paradiso, vbi Virgo Dei mater sicut platanus exaltata est iuxta aquas, *Eccles*. 24. Aquæ multæ (vt legitur *Apocalyps*. 17.) populi multi: molles quidem lubrici, inconstantes, aquei, imò aquæ ipsæ sumus. Sed exaltata est virgo super aquas: eiusdem, quidem naturæ nobiscum, sed virtutum & gratiæ donis supra omnem eucta creaturã. Exaltata est vt platanos aquas obumbrans, protegens, fouens, atque animans. Adamus foliis ficus malè se ac suos liberos operit. At Virgo patens patulos diffundit ramos, expandit folia platani, peltas (inquam) & scuta, quibus obtecti, & vitiorum ictus propulsemus, & mortis acerbitatem ac pericula repellamus. Ad hanc igitur benedictam arborem confugiamus, cuius folia virtutes sunt, quas imitemur, & gratiæ sunt quibus obumbremur; cuius fructus vita est, quam edentes in omnem æternitatem immortales & gloriosi cum matre & filio pariter regnemus.

Christi puritas.
Naufragium generis humani.
Damasc.
Eccl. 24.
B. Maria nos honorat, & protegit.
Apoc. 17.

SECTIO XX.

Et cùm audissent vocem Domini Dei.

Deus humana figura apparet.

1. HVmano more dicta sunt. Apparuit scilicet Deus humana effigie,& quasi de longè adueniens, grandi pedum incedentium motu obambulans, valido subinde fragore instar tonitrui latè hortum perterrefaciens. Primò igitur discutiendum est, quidnam sibi velit tam repentinus hic aduentus Dei? S. Chrysost. *homil.* 17. Deum vt patrem beneuolentissimum effingit, qui filio indigna patranti accurrat. Verba sancti Doctoris sic habent: Deus vt vidit peccando legem transgressos, non proinde tamen à misericordia cessat: sed semper sibi similis, quasi clementissimus pater filium indigna quadam nobilitate sua commisisse, & à summo honore in extremam vtilitatem redactum videns, paternis visceribus commotis: non illum consilij inopem & auxilio destitutum sinit, sed iterum suum agit officium, breui illum à lenitate liberatum, pristinæ restituens dignitati. Sic Chrysostom. Inter Spiritus sancti animam inhabitantis fructus numeratur ab Apostolo, quòd in eo clamamus, Abba Pater. Quo nomine (inquit Augustin.) caritas excitatur. Quid enim carius debet esse filiis, quàm Pater? Et supplex affectus, cùm homines dicunt Deo, Pater noster, & quædam impetrandi præsuppositio, quid iam non det filiis petentibus, cùm hoc ipsum antè dederit, vt filij essent? Postremò quanta cura animum tangit, vt qui dicit, Pater noster, tanto Patre non sit indignus. Sic Aug. Pulchrè istius paterni affectus demonstratio legitur apud Oseam 11. vbi Dominus ait; *Ego quasi nutritius Ephraim, portabam eos in brachiis meis*. Vertunt LXX. Ego colligaui Ephraim, hoc est, vt declarat D. Hieron. Ligabam pedes Ephraim, ne à me longiùs fugeret. Et quidem verbum Græcum à LXX. positum συνεπόδισα, idem est atque pedes ligabam, seu ligaui. Vide eminentem Dei amorem erga homines, & hominum barbaram ac stolidam ingratitudinem. Esse ac viuere sine hominibus non patitur Dei amor, at homines à Deo refugiunt: iccircò vt homines secum retineat, ligat compedibus Pater filium, ne Patrem fugiat, ac deserat. Sed ne filius in Patrem indignetur, quod strictiùs agat, & duris vinciat catenis; sequitur: *In funiculis Adam traham eos, in vinculis caritatis*. Exponit Hieronymus: quasi repugnantes vinculis meæ dilectionis astrinxi. nam in vinculis Adam, idem est, atque in vinculis hominum, in vinculis caritatis. Ita Hieron. Tota est in hoc argumento parabola filij prodigi Luc. 15. Reuersum denique filium pater recepit, nec tamen indignatus. Nam (vt subtiliter D. P. Chrysol. *serm*. 4. subnotauit) In filio est substantia patris tota: & ideo nil pater perdidit, filium cùm recepit. Sequitur. *Cecidit super collum eius, & osculatus est eum*. Vbi idem Chrys. Sic pater iudicat, sic emendat, sic peccanti filio dat oscula, non flagella. delicta non videt vis amoris: & ideo pater peccata filij redemit osculo, *serm*. 3. Amoris plena exempla Dominus passim in Euangelio proponit; videlicet (vt obseruat idem Chrysol. *sermon*. 2.) quia pater suorum voluit esse seruorum: qui magis amari voluit, quàm timeri, qui panem vitæ se dedit ipsum; qui sanguinem suum in poculum salutis effudit. Sic ille.

2. Sed adhuc timere potest homo conscientia peccati conuictus Dei Iudicis seueritatem: absit; siletur iudicis nomen, patris tantummodo profertur. Quid quæso ais, & vbi Dei iustitia? punit quidem, sed vt pater. Audi quod sequitur: *Et ero eis quasi exaltans iugũ super maxillas eorum*. LXX. legunt: Et ero illis quasi dans alapas homo super maxillas eius. Vbi D. Hier. Et quia non sponte currebant, sed vincti funibus trahebantur, paululum maxillas eorum alapis verberaui; non puniens, sed corrigens, & emendans. Iudex lacerat carnes, torquet funiculis, flagellis atque ignibus cruciat: qui autem pater est, lasciuientem filium palma percutit manus. Et pulchrè non dixit: Ero eos alapis verberans, sed quasi bomo

S. Chrysost.
Deus vt pater Adamum quærit.
Ad Rom. 8.
S. August.
Deus pater hominum.
Osee 11.
S. Hieron.
S. Hieron.
Luc. 15.
S. P. Chrys.
Osee 11.
Dulcis patris supplicium.
S. Hieron.

mo maxillas manu percutiens: percutit autem Deus filios aberrātes comminatione pœnarum euangelica lectione, & testimoniis Prophetarū. Hæc Hieron. Cæterùm ne filij à patre sic in maxillis percussi nimis doleant, aut proinde impēsiùs timeant patrem; vt dolorem ac timorem ex animis filiorum depellat, Pater dulcissimus adiungit: *Et declinaui ad eum, vt vesceretur.* LXX. respiciam ad eum: vbi D. Hieron. declinaui ad eos deferens regna cælorum, vt cum eis vescerer, assumpta forma hominis; siue, dedi eis esum corporis mei, ipse & cibus, & conuiua. Sic Hieron. Quid quæso (ait D. Chrysost. *in* 11. *Corinth.* 2. hùc Dei paternum amorem admiratus) admirabilius, quid amabilius? Aduentat igitur in paradisum humanissimus Pater, vt recipiat filios à Patris amore, domo, & oculis fugientes. Quare tota illa Dei ad instar tonitrui aduentantis conclamatio, nil aliud erat, quàm blanda Patris comminatio. Audierunt ergo vocem Domini Dei. Fortè vocem illā, quam sæpiùs Isai. Ierem. aliique Prophetæ audierunt querimoniis atque eiulatibus plenam à paternis vtrique visceribus eductam. Dum enim Pater filium quærit, ad cælum, ad terram, ad Angelos, ad animantia, ad montium cautes, ad inania solitudinum tesqua conclamat; profugi, ingrati, amentísque filij conqueritur iniurias. Et, vt eleganter his verbis ostendit D. Chrysost. *homil.* 5. *ad Roman.* quod facere solent ij, qui vel vehementissimè cùm amant, negliguntur: circumiens ad omnes adit tum in cælo, tum in terra sese manifestans, congressúsque nunc cum Ieremia, nunc cum Michea, non vt grauaret, sed vt defensione vteretur, vel super iis, quæ à nobis commissa fuerant. Sic Chrysost.

S. Hieron.

S. Chrysost.

Eucharistia summus Christi amor.

Deus vt pater conqueritur de filiis ingratis.

S. Chrys.

3. Sunt qui existiment hanc Dei vocem, illam omnino esse, qua subinde inclamauit: Adam vbi es? sed meo quidem iudicio non rectè sentiunt. Etenim hanc vocem, qualis illa fuerit, Dei audierunt, antequam se abscunderent, imò propter illam perterrefacti, latibola quæsierunt. At verò illa vox, *Adam vbi es?* prolata est, postquam se abdiderant, atque adeò propter illam e latibulo prodierunt in conspectum Dei compellantis. Persuasum igitur mihi habeo, vocem illam non fuisse articulatam atque humanam, sed ingentem aliquem ac terrificum sonitum, scilicet, aut aëris remugientis boatum inamabilem, aut arborum paradisi fragorem metuendum, quò Deus quasi è longinquo aduentans, ita tumens, ac ruens, obuia quæque pressis vestigiis concutiens sese formidabilem ostēderet peccatoribus, quos antea dum iusti obedientésque erant, beneuolè ac peramanter alloqui consueuerat. Quare vox Dei hoc sensu intelligitur, atque vox magna & stupenda. Fauétque huic expositioni consueta phrasis Hebræorum, apud quos, pro adiectiuo גדל *gadol*, id est, magnus, magna, magnum, genitiuus Dei poni solet. Sic montes Dei, cedri Dei, viri, homines Dei, &c. ingentes dicuntur. Nec tamen inuenies in eodem idiomate paruas & minutas quasque res isto idiotismo, Dei nuncupari, quasi tantùm in rebus magnitudine præcellentibus diuina Maiestas potiùs demonstretur. Adde ingentes sonos appellari voces, vt dicuntur; vox aquarum, *Psal.* 28. vox cataractarum, *Psal.* 41. vox tonitrui, *Psal.* 46. vox tubæ, *Psal.* 76. & passim aliis in locis. Rectè igitur Procop. quo magis cognoscerent peccati labem, eámque deinceps magis formidarent: magno tumultu, & terribiliter se illis obtulit. Vt iratum se ostenderet tanto strepitu aduenit, vt terra moueri, & concuti crederetur. Sic ille, Princeps, Prælatus, pater ac dominus clamet, perstrepat, irascatur, cum suos in peccato deprehendit. Ergo veniet tempus, quando Deus ipse, qui nunc in paradisum aduentans horribiles edit sonos ad perterrefaciendum: descendens tandem de cælo, & ex vtero Virginis matris enascens, vagitus edat, & illacrymetur infans; quem Virgo mater in sinu atque ad vbera dulciter astringens dicet: *Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur*, Cantic. 1. bene fasciculus dicitur infantulus Iesus, & quia tenellus, tractatúque facilis, & quia florum, odorum, gratiarúmque omnium mira est conuectio & affluentia: myrrhæ autem propter doloris, frigoris, paupertatis, & humilitatis amaritudinem, qua pastus à mundo est, cùm sui eum non receperunt. At vnicum infantulo solatium est inter vbera Virginis parentis, vbi commoratur, vbi quiescit, vbi deliciatur. Cæterùm duo vbera (explicat Alanus) virginis duo sunt brachia caritatis, vnum quo dilexit Christum tanquam Deum; alterum, quo dilexit eum, tanquam Filium, & his duobus brachiis caritatis amplexatur illum. Sic Alanus. Ostenditur ex hoc loco primam dispositionem ad conuersionem peccatoris, esse timorem Dei. Hanc primam Deus sagittam emittit in corda inimicorum suorum, *Psal.* 44. vt ex inimicis efficiat amicos, deinde cùm eos timore perculsos videt, caritatis vulnerat iaculis. Rectè dicitur à D. Bernard. bona sagitta timor. Rectiùs ab Ecclesiastico 1. cap. *Initium sapientiæ timor Domini.* Idem *in Psalm.* 110. Est enim Isagoge & introductio ac manuductio ad sapientiam timor Domini. Sapientia verò summa consistit in caritate, vt ait D. August. quo sensu timor Dei est velut ianitor, qui ædes aperit, hominémque adducit ad sacratius penetrale; vbi Dei amor gratiáque iustificans resident. Genebrard. Primum (inquit) præceptum diuinæ legis & sapientiæ est timere Deum, atque abstinere propter ipsum à peccato. Alij vertunt, caput, aut summa perfectio sapientiæ est timor Domini; quicquid enim summatim habetur de sapientia, ad timorem Domini refertur. Deinde, quia Domini timor maxima est sapientia, ac præcipuum sapientiæ gradum obtinet, vt illud Sapientis: *Initium dulcoris habet fructus apis*, Ecclesi. 11. id est, mel summum habet & perfectum dulcorem, summum & supremum apicem dulcedinis. Sic Genebrard. Potest etiam non incongruè accipi sapientia, pro pœnitentia, ex Clement. Alexand. cuius illud est. Pœnitentia est magna intelligentia. Pœnitentiæ autem primum fundamentum solet esse timor Domini. Hinc elicies summam insipientiam esse nullo Dei timore percelli; pœnitentiámque dum tempus habemus non agere: summè stultus est, qui ruit audacter & temeratiè in peccatum, & in æternam animæ perditionem, summè stultus, qui suorum scelerum nec in vita, nec in morte pœnitentiam agit.

Vox Dei, quā fugit Adam, non fuit articulata.

Terrentur Adam & Eua.

Psal. 28.
Psal. 41.
Psal. 46.
Psal. 76.
Procop.

B. Maria infantem Iesum in sinu fouet.

Cant. 1.

Iesus cur fasciculus.

Alanus.

B. Maria caritas erga filium.

Psal. 44.

Timor Dei ad caritatem parat.

S. Bernard.
Eccles. 1.
Psal. 110.

S. August.

Genebr.

Timoris Dei summa perfectio.

Eccles. 11.

Clem. Alex.

Pœnitentiæ laus.

Stultitia est non agere pœnitentiam.

4. Est autem timor Dei tam efficax ad extinguendum peccatum, ad consequendam Dei gratiam; ac demum animæ salutem ita certò molitor ac operatur: vt propterea vniuersa dona & bona animæ timor Dei ascribantur; sic enim dicitur Eccl. 1. *Timor Domini, gloria, & gloriatio, & lætitia, & corona exultationis; timor Domini delectabit cor, & dabit lætitiā, & gaudiū in longitudine dierum. Timenti Dominum bene erit in extremis, & in die defunctionis*

Eccles. 1.

functionis suæ benedicetur. Plenitudo sapientiæ timere Deum. Corona sapientiæ, timor Domini, replens pacem, & salutis fructum. Radix sapientiæ est timere Deum, rami illius longæui; timor Domini expellit peccatum; qui sine timore est, non poterit iustificari; sapientia & disciplina timor Domini, adimplebit thesauros illius. Denique pro reliquis illud sit satis ex Psalm. 111. *Beatus vir, qui timet Dominum.* Ac si iam in spe, atque in pignore potiùs beatitudinem habeat, qui timet Deum. Igitur per illum terrificum sonitum, & ingentem fragorem Dei aduentantis prænuntiũ voluit Dominus timorem sui peccatoribus illis incutere, vt territi, subditi, & humiles ad pœnitentiam disponerentur, quem etiam timorem commendauit Hebræorum populo; quando enim apparuit in monte Sinai *Exod.* 29. ante illum audita sunt tonitrua, micare fulgura visa sunt. Similiter quãdo apparuit Heliæ in spelunca montis Oreb. *Ecce spiritus grandis & fortis subuertens montes, & conterens petras ante Dominum.* 3. Reg. 19. Ad quem locum sic D. Gregor. *lib. 5. moral. cap. 26.* Spiritus ante Dominum euertit montes, & petras conterit, quia pauor qui ex aduentu eius irruit, & altitudinem cordis nostri deiicit, & duritiam liquefacit. Ita Gregor. Denique audierunt vocem Domini Dei. Vtinam sic Dei vocem audiamus, vbi cecidimus à Dei gratia in peccatum. Etenim sapientissimè adnotauit D. Ambros. *lib. 4. de paradis. cap. 14.* Adhuc in his remedium sanitatis est, quia audiunt Dei verbum. Iudæi qui sibi clauserunt aures ne audirent, hodiéque non merentur audire. Sic ille. Graue malum est in peccatore cæcitas, non, inquam, se ac suam turpitudinem videre; grauius multo est malum, & omnium grauissimum, ipsa deinde animi surditas & occlusio, non audire Dei verbum, quo sanè ad excitandum à peccato, & in gratiam Domini reducendum peccatorem, nihil est efficacius. *Verbum* enim *meum* (ait Dominus) *quod egredietur de ore meo, non reuertetur ad me vacuum,* Isai. 55. Moyses hanc verbi Dei efficaciam agnoscit, cùm ad terram qua nihil surdius, prædicat: *Audiat terra verba oris mei.* Ezechieli iubetur prædicare ad ossa inanima & prorsus arida, quæ ad vocem Prophetæ, spiritu animata viuifico, ad humani corporis compagem redeunt & reuiuiscunt, *Ezechiel.* 37. Denique venit hora, & nunc est, quando mortui audient vocem Dei, *Ioan.* 5. Heu me! mortui audiunt vocem Dei, terra & ossa cadauerum audiunt, & excitantur ad vitam: & qui viuimus, & verbum Dei non audimus; aut illo audito, nequaquam ad vitam gratiæ reuocamur! Et quidem velis nolis, Dei vox tibi, ô peccator, insonat. Quando enim (inquit Procopius) quis peccauerit, & modicè senserit, & cogitauerit Deum, Deum, inquam, qui omnia condidit, & gubernat: certè ad pœnitentiam conuertitur, relicto peccato: & cognoscit Deum omnia inspicere, eiúsque oculum nihil latere: secúmque hæc Deum colloqui in mente existimat. Audiens igitur hanc vocem Dei in suo animo, ipsum scilicet nihil fugere, erubescit, sentit peccati noxam, timet. Sic ille.

5. Valde mihi arridet eorum sententia, qui contendunt, hic intelligi diuinum Verbum cui tribuatur hic aduentus, hæc deambulatio, hæc vox, & quicquid libidine legitur Deus egisse cũ Adamo, Eua, & serpente. Certè Anastas. Sinaita in duplicato illo nomine, Domini Dei, Iehouah, Elohim, Verbum diuinum, aliquando futurum hominem significari arbitratur. Ante hominis (inquit) a Deo factam constructionem simplici quodam nomine Scriptura vocat Deum: facto autem homine, duplici, sic, *in c. 2. Genes.* quia homo est compositus ex terra & diuina insufflatione, statim Scriptura compositum quoque & duplex nomen opificis, eum appellans Dominum Deum, & sic deinde nominat, quasi dicens Spiritus sanctus: Cognoscite, quòd qui olim ante secula simplex erat, & incompositus, sibi constructo humano tabernaculo, ei vnietur in hypostasi, in posterioribus temporibus, & fiet compositus per incarnationem; & appellabitur Christus Dominus, Deus & homo. Quare dicitur in capite secundo Dominus Deus, vt rebus, & verbis Dei verbi, qui aliquando fuit simplex, compositionem, & incarnationem in homine priùs describat Scriptura. Hæc Sinaita. Tertullian. non hoc loco tantùm, sed in cæteris omnibus, vbi legitur Deus apparuisse, diuinum Verbum intelligit: nuncupatim *lib. aduersus Praxeam*, sic ait: Filius visus est semper, & Filius conuersatus est semper, & Filius operatus est semper. Filius ab Adam vsque ad Prophetas & Patriarchas, in visione, in somno, in ænigmate, in speculo ordinem suum præstruens ab initio semper, quæ erat persecuturus infinita, semper ediscebat: Deus in terris cum hominibus conuersari non alius potuit, quàm sermo qui caro erat futurus; ediscebat autem vt nobis fidem sterneret, vt faciliùs crederemus Filium Dei descendisse in seculum, si & retrò tale quid gestum cognosceremus. Sic etiam affectus humanos sciebat iam tunc, suscepturus etiam ipsas substantias hominis carnem & animam. Hæc Tertul. *cap. 16. & 17.* Apparuit igitur Dei Filius non quidem carne indutus, sed similitudinem hominis præferens, acturus nimirum cum hominibus & more humano. Quod insuper adnotauit Tertull. *2. contra Marc. cap. 27.* Deus (inquit) non potuit humanos congressus vnire; nisi humanos, & sensus, & affectus suscepisset, per quos vim maiestatis suæ intolerabilem vtique humanæ mediocritati humilitate temperaret, sibi quidem indigna, homini autem necessaria, & ita iam Deo digna, quia nihil tã Deo dignum quàm salus hominis. Sic ille. Neque verò mirandũ alicui videri debet, quasi diuinæ Maiestati detrahat, Dei verbum sic ambulasse in paradiso, vt cum peccatoribus, atque adeò cum serpẽte humana tantùm similitudine indutum egisset, cùm demum aliquando, vt eleganter Tertull. adiungit; Deus, & quidem sublimior, tanta humilitate fastigium maiestatis suæ strauit, vt etiam morti subiiceret. & morti crucis. Hæc ille.

6. Porrò vt videas, quanti Filius Dei æstimarit humilitatem, cuius etiam aliquo modo (vt erat Deo nondum homini possibile) præbuit innumera, & maxima documẽta: colligásque quanti Dei Filius hominem fecerit, cuius vtilitati, & saluti etiam vigilanter studebat, etiam tunc à suæ maiestatis celsitudine quodammodo descẽdens: audi Tertul. qui subiicit. Profitemur Dei Filium in Dei patris nomine cõuersatum ab initio cum Patriarchis & Prophetis, quem Pater omni dispositioni suæ voluntatique præfecit, diminuens illum modico citra Angelos, sicut scriptum est *Psal. 8.* qua diminutione in hac quoque humana dispositus est à Patre, ediscens iam inde à primordio, iam inde hominem, quòd erat futurus in fine, miscens in semetipso hominem & Deum, in virtutibus Deum, in pusillitatibus hominem, vt

Timoris Dei encomia. — Psal. 111. — Exod. 19. — 3. Reg. 19. — S. Gregor. — S. Ambros. *Vis timoris diuini quanta sit.* — *Non audire verbum Dei, graue malũ.* — Isai. 55. — Deuter. 32. — Ezech. 37. — Ioan. 5. — Procop. — *Verbum diuinum egit cum Adam.* — Sinaita. — *Incarnatio Verbi præfigurata.* — Tertull. — *Verbum diuinum apparere solitum antiquis.* — *Verbum diuinum præludebat ad incarnationem futuram.* — Tertull. — *Salus hominis dignissima Deo.* — Tertull. *Deus sublimitatem suã strauit.* — Tertull. *Humilitas Deo gratissima.* — Psal. 8.

vt tantum homini conferat, quantum Deo detrahit: totum denique Dei mei penes vos (agit cum hæreticis) dedecus, sacramentum est humanæ salutis: conuersabatur Deus, vt homo diuina agere doceretur. Ex æquo agebat Deus cum homine, vt homo ex æquo agere cum Deo posset. Deus pusillus inuentus est, vt homo maximus fieret. Hæc Tertullianus. Sed quid Domine Iesu, iam tunc hominem adumbras, & homo futurus clamas, vocem enim tuam peccatores audiunt? respondet S. Augustinus: Christus hic parturit, Christus hic dolet, caput esse sursum, membra deorsum, *in Psalmum 52.* Quid subinde in paradiso deambulas? pretium meum cogitauerunt repellere, cucurri in siti, retribuebant mala pro bonis, *Psalm. 61.* Illi repellebant, ego eos sitiebam. D. Augustinus. Clamat, & queritur Dei Filius quòd in paradiso hominem amisit. Ergo erit, cùm in altero paradiso innumeros lucretur homines. Nimirum in Virgine matre conceptus, déque illa natus videbit semen longæuum fidelium, ac instorum, dicétque lætus ad matrem: *Emissiones tua paradisus*, &c. Canticor. 4. Sensus est. O Virgo parens, tu mihi hortus, tu paradisus, ex quo propagines, surculi, germinatant, atboréſque innumeræ: quinetiam complures paradisi variis distincti plantulis, cuiusmodi sunt mali punicæ, nardi, fistulæ, &c. tuo enim exemplo, tuis precibus, tua (quæ in omnes exuberat) pietate materna iusti & sancti omnes nascuntur in Ecclesia, nutriuntur, maturescunt, in fructus mihi suauissimus; vt mihi vnusquisque sit paradisus deliciarum.

Quanti Deus hominem fecerit.

Psalm. 61.
S. Aug.

Cant. 4.

SECTIO XXI.

Deambulantis in paradiso ad auram post meridiem.

1. QVæ est deambulatio Dei, qui vbique semper est? ait D. Ambrosius, Deus ambulat, num pedes habet? ait D. Chrysostomus, at D. Hilarius 12. *de Trinitate* Putásne deambulantis incessum nisi in specie assumptæ creationis auditum, vt in aliqua creatione consisteret, qui inambulans fuerit auditus? Quare D. Ambrosius ad allegorias diuertit. Chrysostomus ad conscientiæ internos motus, ac metus; non tamen negans externum sonitum. Voluit (inquit) Deus illos hæc tali modo sentire, vt in magno mentis angore constituerentur, ita senserunt quasi adesset Deus. Cæterùm ex Hilario videtur colligi, Deum ipsum assumpto quasi corpore phantastico apparuisse; dici etiam potest cum D. Gregorio, Angelum vices Dei gerentem forma humana quidem, sed obumbratili tamen specie inductum sese ostendisse. Eo verò habitu Dominus apparens (inquit Theodoretus) sensum illis peccati præstitit, & ad pœnitendum illos prouocauit. At in ipso etiam deambulationis motu, vtpote graui & horribili, qui audiri, & consternare posset, illud planè innuitur, quod ab Hugone de sancto Victore adnotatum est. Ecce (ait)

Ben. Fernand. in Gen. tom. 1.

S. Ambros.
S. Chrys.
S. Hilar.

S. Chrys.
Deus forma externa apparuit.

S. Gregor.

Theod.

Hugo.

quanta est misericordia Dei, non vult eos subitò conuenire de sua culpa, ne amissa verecundia inuerecundi fiant, & pertinaces, sed dat eis locum pœnitentiæ, & consilij; vnde deambulat, vt audiant, & sic fiant ipsi sui De memores. Hæc ille. Et venit quidem, vt quæstionem habeat de transgressoribus, eosque puniat. Nec immeritò nunc nominatur Dominus Deus, illis verbis: *Et audierunt vocem Domini Dei.* Hebraicè Iehouah, Elohim, Dei iudicis. quod ita subnotauit Procopius: pulchrè dictioni *Deus*, hoc loco addidit *Dominus*; cùm transgressio hominis explicatur; at in creatione solùm posuit: *Fecit Deus cælum*, &c. Nam consequens est, si quis naturam Domini diligentiùs exquirat, vt pœnis coërceat negligentes, & bona opera fugitantes. Indigebant enim castigatione. Ita Procopius. Licèt autem, vt iudex veniat ad puniendum, Deus tamen misericordiæ suæ non obliuiscitur, cùm irascitur; grauiùs multo puniret, si ad puniendum non veniret. quod argumentum egregiè pertractat D. Bernardus *sermone quadragesimo secundo, in Cantica*, ad hunc modum. Ait Dominus per Ezechiel. 16. *Recessit zelus meus à te; vltrà non irascar tibi, solo auditu contremisco*; dicit iterum: *Ego quos amo arguo, & castigo*, Apocalypsis tertio. Si ergo te zelus deseruit, & amor, nec eris amore dignus, qui indignus castigatione censeris. Vides quia tunc magis irascitur Deus, cùm non irascitur? *Misereamur impio* (inquit) *& non discet facere iustitiam*, Isaiæ 26. Misericordiam hanc ego nolo; super omnem iram miseratio ista sepiens mihi vias iustitiæ. Satius profectò mihi iuxta Prophetæ consilium *Psalmo secundo*, apprehendere disciplinam, ne quando irascatur Dominus, & peream de via iusta. Volo irascaris mihi: Pater misericordiarum, sed illa ira, qua corrigis deuium, non qua extrudis de via. Illud tua nobis benigna animaduersio parit, hoc formidolosa nutrit dissimulatio. Non enim cùm nescio, sed cùm sentio te iratum, tunc maximè confido propitium. Hæc Bernardus.

2. Motu illo quidem deambulationis, qui solet esse tardior, & grauior, motam suam indicat; quam facit, cùm ad vindictam procedit. Valde interim minando terreat; ne punire tandem cogatur, iuxta illud Psalmi septimi: *Arcum suum tetendit*: & Psalmi 59. *Dedisti metuentibus te significationem, vt fugiant à facie arcus, vt liberentur dilecti tui.* D. Augustinus *in Psalmum* 44. de isto Dei arcu disserens sic effatur. Puniendum est peccatum, si puniendum non esset, nec peccatum esset. præueni illum, non vis vt puniat, tu puni. Ideo enim adhuc ille parcit, differt, tenet manum, arcum intendit, hoc est, minas: clamaret tantum feriturum se, si vellet ferire? differt ergo manum à peccatis tuis, tu noli differre. Conuerte te ad punienda peccata tua, quia impunita esse peccata non possunt. Puniendum ergo erit aut à te aut ab ipso; tu agnosce, vt ille ignoscat. Hactenus Augustinus. Similiter D. Chrysostomus *homilia vigesimasecunda Antioch.* expendens illud Psalmi 146. *Nisi conuersi fueritis, arcum suum vibrabit*; sic ait. Interim non cædit, vibrat tantùm, vt splendorem conspicatus

S &

Deus verecundiam præstruit pœnitentiæ.

Procop.

Deus misericorditer castigat.

S. Bern.
Ezech. 16.

Apoc. 3.

Deus tunc ira cum, cùm non punit.
Isa. 26.
Psalm. 2.

Deus supplicium differt.

Psalm. 7.
Psal. 59.
S. Aug.

Deus minatur, vt non feriat.

S. Chrys.
Psal. 146.
Peccatum vetustatio vindicandum.

& rertius ad pœnam non perueniat. Arcum suum tetendit; tetendit, non immittit sagittam, vt te forma terreat. D. Gregorius 20. *moralium capite tertio.* Icciirco deambulasse Dominum arbitratur, vt illo suo motu significaret miserabilem statum peccatorum. Quid est (inquit) qood post peccatum hominis in paradiso Dominus iam non stat, sed deambulat? nisi quòd irruente culpa, se à corde hominis motum demonstrat, quem iam in suo præcepto stabilem non videbat? Incepaoit ergo Adam deambulans, vt cæcis mentibus nequitiam suam, non solùm sermonibus, sed etiam rebus aperiret, quatenus homo peccator, & per verba (quod fecerat) audiret, & per deambulationem omisso æternitatis statu, mutabilitatis suæ inconstantiam cerneret. Nec verò mireris in seipso Deum exprimere inqualem, & quàm miserum fuerit Adamus ex suo peccato statum deiectus. Sic enim se habet erga nos Deus, vti speculum nitidissimum ac fidelissimum, quod cùm tale sit, recipit tamen in se species obiectorum, & ad cuiusque obiecti sese imaginem accommodat; ridenti ridens apparet, dolenti dolens, deformi deforme, formoso formosum videtur. Qua similitudine vsus Gregorius Nyssen. *tractat. de beatitud.* Ita inquit: Iustum quoque Dei iudicium nostris affectionibus assimilatur; qualicunque à nobis commissa fuerint, tales nobis de suo præbens retributiones. Dionys. Carthusianus. Non quidem inconstantiam Adami, sed Dei ab eius anima recessum significari vult per hanc deambulationem. Deus (inquit) deambulauit, quasi suo motu designans se recessisse ab eis, in quibos aoté per gratiam mansit, quia in sua obedientia non steterunt. Deambulauit Deus, quia non stetit in paradiso terrestri, scilicet, à cordibus Adami & Euæ repulsus. Sic etiam Procop. Ante peccatum quidem (ait) Deus non ambulabat in paradiso: verùm illis adiunctus erat. Cæterùm, vbi ipsi defecerunt à Domino, etiam ipse eorum consortium vitauit. Venit ipse Deus in secundum paradisum, Virginem dico: in ea stetit, & permansit. At quorsum vbi homo peccauit, Deus ambulare describitur? Statim (respondet Procopius) vbi primùm homo peccato se vinxit, apparuit Deus, qui ad pœnitentiam ipsum retraheret. Nec diu cunctatur, in re ipsa deprehendit, vt peccator timeat.

S. Greg.

Peccator inconstans.

B

Deus in se exprimit statum hominis.

S. Gregor. Naz.

C

Dionys. Carth.

Procop.

D

Deus repulsus ab homine in B. Maria quiescit.

Procop.

3. *Ad auram post meridiem.*] Quo verò tempore id acciderit, Hebræus textus habet לרוח היום *leruach haiom*, ad auram, seu ventum diei; quia verò post meridiem inclinato iam die spirant Zephyri, & frigidior solet aura perflare, ad quam captandam longo fatigati æstu homines, ac præsertim viri principes in portos ac nemora secedunt, fit, vt ab interprete optimè vertatur, *ad auram post meridiem.* Chald. Ad quietem diei. Theodoretus: In aora versus refrigerationem diei. LXX. τὸ δειλινόν. in meridie designatur handdubiè tempus illud pomeridianum, de quo Cantic. 2. *Donec aspiret dies, & inclinentur vmbræ.* Nimirum postquam æstus diei deferbuit, lenésque exsibilant ac refrigerant auræ, & paulatim vergit in occasum dies. S. Hieronymus *de quæstionibus Hebraicis*, ex Hebræis & Græcis has apponit versiones nostris haud dissimiles. In vento diei, per spiritum diei. In spiritu ad refrigerium diei: nimirum (inquit) vt meridiano calore transacto refrigerium auræ spirantis ostenderet. Ac tempus quidem pomeridianum haud vacat mysterio. Quid est (ait D. Gregorius 28. *moralium, capite tertio*) quòd ad auram post meridiem, nisi quòd lux feruentior veritatis ab homine abscesserat, & peccatricem animam culpæ suæ frigora constringebant? Quare, vt peccator homo per auram feruore caritatis à se expulso, torporem suum animaduerteret, & per declinationem Solis agnosceret, quod ad tenebras propinquaret, venit Dominus ad auram. Ita Gregorius. Profectò frigus est, & torpor animæ peccatum, refrigescente nimirum caritate, qua velut natiuo calore fouetur. Icciirco Petrus in illam timiditatem & perfidiam delapsus inter Caiphæ famulos ac satellites ad focum assedit, vt se calefaceret, *Lucæ* 22. vbi rectè Ambrosius. Accessit Petrus, vt calefaceret se, quia clauso Domino calor mentis iam in ipso tepuerat. Sed dices: Qui fieri potest, vt peccatum sit frigus animæ, cùm potiùs videatur ignis, ad quem Petrus assidebat? Pulchrè igitur ibidem Ambrosius mala flamma vrit, non calefacit: malus focus qui quandam etiam sanctorum mentibus fuliginem erroris aspergit. Hoc frigore obrigescens totus obtorpuerat Thomas, qui ad voces discipulorum exultantium; *Vidimus Dominum*, non modò non vitalem fidei calorem exhibuit, sed dixit: *Nisi videro, non credam.* Solet autem pia mater infantulum frigore rigentem & quiritantem in brachia suscipere, manúsque illius gelu tremebundas suum intra sinum recondere, vt pectoris & cordis calore repescant. Sic planè Christus Dominus ad Thomam: *Infer digitum tuum huc, mitte manum tuam in latus meum*, &c. Ioannis 20. Quantum verò frigus, & quàm omni Riphæa niue, ac Scythico gelu rigidius sit peccatum, ex eo vel maximè ostenditur, quòd nec immensæ flammæ inferni per omnem æternitatem peccato vni admotæ illud consument. Tanta è contrario vis est contritionis, vt si omnia omnino peccata, quæ nunc in flammis inferorum puniuntur quidem, sed minimè absumuntur, in illius ignem inciderent, ipso vno momento consumpta in nihilum funditus abirent. Sanct. Ambrosius *in Psalmum trigesimumnonum*, pro his verbis, *Ad auram post meridiem.* legit; ad vesperam: confidet átque Deum inclamasse: O homo, vbi es! Ego te in lumine posui, tu tenebras requisisti, in paradiso vbi semper matutinus erat dies, vesper est factus: quoniam omnia peccata tenebrosa sunt. Ideóque audierunt vocem Domini deambulantis ad vesperam in paradiso. Consimilis est interpretatio Procopij hisce verbis. Vespertinum tempus admodum congruebat huic rei. Nam cùm adhuc virtutem tenebant vitiorum ignari, veritatis lumen in ipsis vigebat. Atqui relicto lumine ad ignorantiæ tenebras contendit, & vitia sectatur, vesper qui præcedit tenebras, ei exoritur. Non itaque lux statim omnis ipsos deseruit;

Dies ad occasum vergens.

Theod.

Cant. 2.

S. Hieron.

A

S. Greg.

Peccator frigore torpescit.

B

Luc. 22.

S. Ambros.

Petrus frigore peccati obriguit.

C

Thomas frigore infidelitatis obriguit.

Ioan. 20.

Christus mater erga Thomam.

D

Peccatum nec infernus incendio absumitur.

S. Ambros.

Contritionis vis admirabilis.

E

Peccatum caligo.

S. Greg.

deseruit;sed paulatim: vespere enim audiere Deû. Sic ille. Itaque peceatunt : sed adhuc aliquid habeant lucis & diei : timent, verecundantur. Quòd autem peccata tenebræ dieantur, animáque in illis consepulta sit, innumera comprobant testimonia Scripturæ : vnde illa pia est, & prudens petitio Dauid : *Deus meus illumina tenebras meas.* D. Augustinus interpretatur nosipsos in peceatis nostris esse ipsasmet tenebras, quamquam in præsenti loco Theodoretus calamitates & persecutiones, quibus Dauid exercebatur: Caietanus verò generis obscuritatem Dauid per tenebras significari velint.

Psal. 17.
S. August.
Theodor.
Caietan.

S. Ambros.

4. Præterea D. Ambrosius *loco citato*, illis verbis, *ad vesperam*, ampliùs insistens, ait simul cognosce mysterium. Manè errasti? ad vesperam liberabetis. Videtur enim sanctus Pater alludere ad vesperam, in qua Christus Dominus erucifixus est, hominémque redemit. Quod mysterium Procopius lueulenter ita explieat : Dominus tune vespertino tempore visitauit Adamum, & nunc vespertino tempore in cruce expirauit. Etenim amaram passionem perpessus est illis ipsis horis, quibus Adamus comedit, vsquedum à Domioo condemnationis pœna percelleretur, scilieet ab hora sexta, vsque ad nonam. Ad latentem vespere Dominus venit, dicens: Tu nunc maiora affectasti, ego vt tibi consulam, me minora assumo. Æqualis esse Deo appetiuisti, homini ast ego æqualis fio. Cupiuisti fieri Deus, quod quidem facere debebas iuxta animi mei sententiam : sed cùm id impetrare nequiueris præter meam sententiam, ego propter te desidero fieri homo. mea voluisti temerario ausu rapere non valens : ego tua aceipio valens. Sic ille. Idem sentit Hugo Cardinalis, cuius verba sunt. Cùm audissent vocem Domini ad auram, &c. Vide hora nona Christus spiritum emisit, qui sexta hora crucifixus fuit, vt eadem hora restitueretur homo, qua de paradiso est eiectus. His positis, quæ vera omnino sunt ; vide num ista Dei vox deambulantis in paradiso fuerit aliqua lamentanti similis iam tunc præfigurans illum elamorem validum, & lacrymas, in quas demum effusus in cruce Dominus expirauit. Venit autem Dominus ad vesperam, non antea vbi primùm peccauit Adamus ; nec in diem erastinum est moratus, sed opportuno tempore, vt ex sequentibus patebit, venit ad vesperam. antea quidem foret aduentatio importuna. Nam (vt ait Ambrosius *libro de paradiso, capite decimoquarto*) dum culpa feruet in corpore, & anima exagitatur corporis passionibus, non eogitat Deum sensus errantis ; hoc est, non audit Deum ambulantem in mentibus singulorum; ergo cùm in animæ sensum redierit potestatis formido diuinæ, tune erubescimus. Tunc in peccatorum nostrorum positi eogitationibus, in mediu paradisi vbi peccauimus, deprehendimur. Ergo Dominus dum aliquantulum timoratur, dat spatium peccatoribus, vt interim passionis crapolam edormiant, & ad se redeant, aptique sint ad pœnitentiæ medicamentum suscipiendum. Cæterùm venit ad vesperam ipsius diei, in quo peceatum est admissum ; non verò differt in crastinum ; vt egregiè dictum est à Procopio. Venit Dominus ad auram, &c. Peccatum enim hominis in solem non protrahit Deus. Proh! immensa Dei misericordia. Vult ille quidem omnes homines saluos fieri : quòd si labatur ho-

Christus crucifigitur qua hora Adam peccauit.
Procop.
Hugo.
Deus homini dat spatium ad pœnitentiam.
S. Ambros.
Passio peccati mentem & sensum adimit.
Procop.

A mo in culpam, citò Deus accurrit, manum admouet, vt surgat ; funem & tabulam offert naufrago, vt euadat in portum ; ouem quærit deperditam, inuentam in humeris subleuat, & reportat in caulas ; adeò saluti hominis inuigilat: quia (autore Tertulliano *secundo contra Marcionem, capite vigesimoseptimo*) nihil tam dignum Deo, quàm salus hominis. Optime sic D. Chrysostomus *homilia decimaseptima in Genesim.* Non sine ratione assignatur tempus : vt discas Domini misericordiam, quòd neque, vt solet, differebat : sed mox, vt vidit vlceris magnitudinem ad opitulãdum festinauit ; vt ne vlcus grassando fieret incurabile vulnus : iccirco, vt
B præueniat, accelerat, & velociter crescenti vlceri adest, & pro sua bonitate, neque ad paruum tempus à cura sua illum destitutum relinquit. Non autem procrastinat Deus opem ferre iacenti ; nouit enim quàm sit dificile ; imò & impossibile hominem, vbi semel corruit in peccatum, suis se viribus attollere. Scitè autem D. Ambrosius *libro de paradiso, capite decimoquarto*, ait : Quid est ad vesperam, nisi quia culpam suam seròcognoscit ; & serò venit quædam erroris præteriti verecundia, quæ errorem præuenire debuerat? Quod quidem exemplo Dauid comprobatur, qui ferè integrum annum cæcus, sui ac Dei nescius, iacuit in peccato, nec
C nisi ad parabolam Prophetæ resipuit excitatus. Rectè in hanc sententiam D. Bernardus *sermone de triplic. miser.* Difficilis (inquit prorsus res, & soli diuinæ virtuti possibilis, susceptum semel peccati iugum à ceruicibus excutere. Hæc est magna misericordia, magnis necessaria peccatoribus, de qua dicitur Psalmo 50. *Miserere mei Deus secundùm magnam misericordiam tuam, & secundum multitudinem miserationum tuarum*, &c. Ibidem etiam sanctus Doctor effingit quatuor filias magnæ misericordiæ, qua Deus pro summo beneficio interdum summis peccatoribus immittit. Sunt (inquit) immissio amaritudinis, subtractio opportunitatis, virtus resistendi, &
D sanitas affectionis : quandoque enim ei, qui peccato obligatus tenetur, piè immittit Dominus amaritudines quasdam, quæ mentem occupant hominis, & expellunt perniciosam delectationem peccati, quandoque subtrahit opportunitatem, nec tentari patitur infirmitatem ; quandoque virtutem donat resistendi, quod maius est, vt scilicet tentationem sentiens viriliter agat, & non consentiat. Quandoque affectiones sanat, quod perfectissimum est, & in quo prorsus tentatio tollitur ; vt non solùm non consentiatur ei, sed nec sentiatur quidem. Hæc Bernardus. Quæ omnia misericors Deus præstitit primis illis peccatoribus, quorum misertus est secundùm magnam misericordiam suam, vt quisque secum facilè considerabit. Subtiliter
E ac verè Procopius ex tempore, quo Dominus venit ad quærendum & conuertendum peccatores, colligit tempus & opportunitatem, quam serpens habuit ad tentandam mulierem. Sic infit. Meridiano tempore diabolus accessit ad mulierem. Verùm iam ipsam antea obseruarat captans opportunum colloquio tempus. Nam tum demum, vbi eam famelicam sentit, & ad cibum capiendum festinantem, adoritur. Haud enim nobis nolentibus peccatum ingerere potest : sed vt aliquid promoueat, vtitur affectibus nobis insitis instar mali consiliarij, &

Deus citò accurrit, vt peccantem eleuet.
Tertull.
S. Chrys.
S. Ambros.
Peccator serò se cognoscit, & verecundatur.
S. Bernard.
Dei virtute, non vi naturæ, hominem à peccato eleuat.
Psal. 50.
S. Bernard.
Misericordiæ 4 filias h mittit ad conuersionem Deus præmittit.

ſic nos in peccatum protrahit. Hæc ille. Itaque tentator captat opportunitatem tentandi hominem ex affectu,ſiue propenſione noſtra,atque ex occaſione,quæ forte datur. Ergo in iis maximè inuigilandum.

5. Quid, ô Domine, ambulas, & clamas ad auram poſt meridiem? An quia poſt menſam, epulas, & quietem angeris æſtuas virulento aliquo, aut corrupto in viſceribus cibo, quo (donec illum euomas) afflictaris? Profectò dum illæ duæ parentum animæ in gratia Domini perſiſtebant, melle dulciores epulæ Domino videbantur. Pulchréque D. Ambroſius *fermone* 18. *in Pſalmum* 118. tractans locum illum Apocal. 5. *Incipiam te euomere ex ore meo*; adiungit. Quanta Domini gratia, vt nos in ſuo ore conſtituat, & meritorum noſtrorum epuletur dapes? Sic Ambroſius. Corruptæ ſunt demum illæ dapes, ſcilicet peccati veneno infectæ; ac deinde cum graui ſenſu doloris à Domino euomuntur, aut euomi incipiunt. Quantum verò (ait D. Ambroſius *ſermone ſecundo in Pſalmum* 118.) auitrit, quem euomuerit ex ore ſuo Dominus Ieſus, & ex ſuis viſceribus eiecerit: quàm pius tamen, qui & iuſtos in ore ſuo tenet, & iniuſtos non antè euomit, quàm denunciet euomendos, vt vel huiuſmodi admonitione conuerſi dignum aliquid efficiant, quo non vomantur? Hæc ille. Quid ad auram? An quia tu bone Ieſu ſpiritus es oris noſtri, Ierem. & non tam pœnam, quàm remedium peccatoribus oſtendis, vt nouerint in te, ab æſtibus, & incendiis gehennalibus peccatt reſpirare, apetiant os ſuum, & attrahant ſpiritum? an quia vt in ſpem erigas veniæ peccatoret, auram tuam, ſpiritum tuum, matrem tuam, ſcilicet, beatiſſimam ac dulciſſimam Virginem tecum præfers; quæ vt piè & verè dicitur ab Idiota antiquo Patre, eſt ipſum ſpiraculum hominis, quia peccator per ipſam reſpirat in ſpem veniæ & gratiæ. Liceat etiam dicere illud Prophetæ *Thren*. 4. Spiritus oris noſtri ſemper Virgo Dei mater; cui dicimus: In vmbra tua viuemus in gentibus. Et quidem in gentibus; qui ex gentili populo credimus in Chriſtum fideles, oris noſtri ſpiritum, vmbram, leuamentum protectionem, vitámque habemus in matre Dei, quæ tota ab Iſraelitico populo ingrato, & infideli, ad nos conuerſa Filium ſuum compellat. Cantic. 7. *Veni dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis*. Egrediamur (declarat Guillelmus) de illa Ieruſalem, quæ melius Babylon, exeamus in mundum vniuerſum, commoremur in villulis gentium, vſque ad veſperum ſeculi. Tecum manebo vbicunque moram feceris. Nam grata erit mihi gentium ſalus. Hæc ille. Hailgrinus verò, non multo aliter explicans: In his (inquit) verbis oſtendit Dei mater ſolicitudinem, quam gerit pro Eccleſia, qualiter ſolicitet Filium, vt eam viſitet, & profectus videat, quatenus quod minus eſt viſitando compleat. Hæc ille. Qui per eos, qui in agro laborant, intelligit prædicatores, per eos autem, qui commorantur in villis, accipit illos, qui habitantes in vnum per dilectionem voo iure viuunt; nimirum religioſos. Atque adeò hæc duo genera fidelium maximè à Chriſto Domino, & à Virgine Deipara inuiſuntur, & recreantur; illi propter laborem, iſti propter amorem fraternum, quo nihil gratius ac dulcius. Vide quàm pulchro nomine religioſorum familiæ nuncupen-

S. Ambroſ. Apocal. 3. *Anima noſtra cibus Chriſti.*

S. Ambroſ. *Chriſti amor erga peccatores.*

Chriſtus ſpiritus oris noſtri. Thren. 4.

Idiota. *B. Maria ſpiraculum hominis.* Thren. 4.

Cantic. 7. Guillelm. *B. Maria ſolicita pro Chriſtianis.*

Hailgrin.

Religioſi Chriſto & Virgini quàm gratiſſimi.

A tur villæ? Totus ipſe orbis, in quo laici degunt, ager dicitur; & ruſtici qui agunt in ſeculo, ſoli conuentus religioſi habentur pro oppidis, & vrbibus; aut ſi mauis hæ ſunt villæ, & horti, & paradiſi: in quibus ſponſus, & ſponſa, Chriſtus Ieſus, & Virgo mater ad animi vitæque delicias commorantur. Ac de religioſis quidem cœtibus illud optimè poteſt intelligi, *Emiſſiones tua paradiſus*, &c. Canticorum quarto. Ad Virginem matrem ſermo à Filio eſt. Ab illa enim velut ab horto & paradiſo Dei vti propagines ac ſurculi oriuntur omnes religioſæ familiæ (vt vniuſcuiuſque natales conſideranti patebit) ſub illius patrocinio florent tam pul- B chra virtutum, meritorum, graduum, & officiorum varietate, vt vnaquæque religio Dei paradiſus iure optimo habeatur; quem Dei mater gratia plena iugiter irrigat, ac fœcundat.

Cant. 4.

SECTIO XXII.

Abſcondit ſe Adam, & vxor eius, à facie Domini Dei in medio ligni paradiſi.

1. AD Dei voces conſternati latebras quæſierunt, atque inter denſiſſimas paradiſi C arbores ſe occultarunt à facie Domini: nam in medio ligni, ſiue arboris (poſito ſingulari pro plurali) valet idem atque in medio nemore, vbi maior erat arborum denſitas. Intelligunt alij arborem illam ſcientiæ, quæ ſuperiùs dicta eſt eſſe in medio paradiſi, & cuius fructum vetitum edentes peccarunt. Nam cùm adhuc iuxta illam adeſſent, ſubita trepidatione conterriti ſub arboris vicinioris opacitate ramorum delituerunt. Sed vide (inquit D. Chryſoſtomus *hom ilia decimaſeptima in Geneſim*) quàm inſipientes faciat peccatum; abſcondere ſe tentant à Deo, qui vbique præſens eſt. Talis eſt peccantium conſuetudo, vt tametſi occultari non poſſint, oc- D cultari tamen velint, & ſtudeant. Meritò ſanctus Doctor ſubnotauit impudentiam peccatorum, quòd ſe à Dei conſpectu abſcondere niterentur, ac non minùs imprudentes, quòd in tali loco. Nam (ait Chryſoſtomus) ſicut flagriones, & ingrati quidem famuli, cùm non poſſint à domino ſuo occultari, huc & illuc in angulos domus incurrere ſolent metu illorum conſcientias concuciente: ita & hi nullum inuenientes effugium, in ipſa domo, paradiſo inquam, verſantur. At verò D. Auguſtinus *libro vndecimo de Geneſi ad literam, capite trigeſimotertio*, docet, Adam id feciſſe perturbatum animo, atque ignarum, quid faceret, non verò, quòd exiſtimaret ſe à Dei oculis fugere, & occultari potuiſſe. Neque id mirum: ſæ- E piùs enim euenire ſolet, vt homines animo turbati adeò ſint impotes ſui, vt multa efficiant, qualia dementes & furioſi agere ſolent. Verba D. Auguſtini ſunt. Cùm Deus auertit intrinſecus faciem ſuam, & fit homo conturbatus; non miremur hæc fieri, quæ ſimilia ſunt dementiæ; per nimium pudorem ac timorem. Illo quoque occulto inſtinctu non quieſcente, vt ea neſcientes facerent, quæ aliquid

S. Chryſoſt. *Peccator inſipiens putat ſe occultari Deo.*

S. Chryſ. *Adā & Eua ſicut fugitiui dominum.*

S. Auguſt.

Peccator turbatur inſtar dementis. Procop.

aliquid significarent, quandoque scituris poste-A ris, propter quos ista conscripta sunt. Sic Augustinus.

Non à Deo, sed ad Deum fugiat peccator.

Putaret aliquis male Adamum aduentante Deo se abscondisse: id enim erat vnicum suæ salutis remedium detrectare; cæcum hominem à luce, pollutum ab aqua, sitibundum à fonte, ægrum à medico, naufragum à tabula, imò, & à portu, atque adeò mortuum ab ipsamet vita profugere; ideirco enim filius ille prodigus rediit ad patrem in quem peccauerat. Etenim, vt eleganter ait D. Augustin. 1. *confess.* 18.

S.Aug.

Prodigè filius dissipauerat, quod dederat pater proficiscenti; at dulcis tamen pater: quia dederat, & egeno redeunti dulcior. Ad Deum potiùs fugiat Adamos peccator, sed pœnitens; non solùm enim innocentibus, sed peccatoribus, & B ostium apertum, & brachia expansa Deus habet. Placuerunt quidem Deo saltus & tripudia Ioannis in vtero matris sanctificati; sed etiam grati, & iucundi fuerunt eidem saltus, & tripudia Dauid peccatoris, & pœnitentis ante arcam Domini, vt egregiè admonoit D. Nazianzen. *orat. 4. contra Iulian.* vbi rectè adiunxit Nicetas.

Innocens, ac pœnitens Deo concinnūt.

S. Nazianz.

Nicetas.

Sin minus, vt Ioannes ab vtero, at certè, vt Dauid ob requiem arcæ, *quæstione secunda.* Quasi dicat, si non vt innocens, at saltem, vt pœnitens ad Deum accede. Vera sunt hæc omnia, sed nihilominus plures ad salutem ducunt viæ, aliáque non minùs certa insistens Adamus abscondit se. Pulchre D. Ambrosius *libro de paradiso, cap. 14.* in hanc sententiam ait.

S.Ambr.

Habent remedium, qui sa absconderunt. Nam qui abscon-C ditur, erubescit; qui erubescit, conuertitur; sicut scriptum est Psal. 6. *Confundantur & conuertantur valde velociter.*

Psalm. 6.

Pudor præuius conuersioni.

Consimilis est commentatio Procop. sic habet.

Procop.

Quòd latebras petunt, quibus occultantur, ne veniant in conspectum Dei; nihil aliud est, quàm deficere à Dei purissima mente; non tamen vt Cainus. Nam hic abiit è conspectu Domini, ita, vt se non amplius offerret illuminandum Deo, & gratiæ particeps fieret. Qui celantur, existimant se amplius curæ esse Domino: at propter peccati sordes non habent potestatem & libertatem colloquendi cum Deo. Sic ille. Itaque iustus ille pudor (in peccati sordibus venire ante faciem Dei) extitit; meruitque D ipsius Dei misericordiam. S. Irenæus *lib. 3. contra hæreses, cap. 37.* ex timore ac pudore simul factum existimat, vt Adam se absconderet.

Irenæus.

sic autem scripsit. Adamus timore corripitur, & absconditur, non quasi posset effugere Deum, sed confusus quoniam transgressus fuerat præceptum Dei, indignum se putauit venire in conspectum, & colloquium eius; timor autem Domini est initium intelligentiæ; intellectus verò transgressionis fecit pœnitentiam. Sic Irenæus. Timeat, & erubescat, & confiteatur scelera peccator; at peracta confessione lætus vultum aperiat. Vtrumque in Lazaro expressum legimus *Ioan. 11.* imprimis cùm defunctus iaceret in sepulchro, & peccatorem adhuc impœnitentem ageret, ligatus erat manus & pedes, & facies eius sudario erat ligata; vbi verò ad vitam re-E uocatus à Domino conuersum à peccato, & iustificatum præfigurauit, dixit Iesus: Soluite eum.

Ioan. 11.

Quem locum disertè pertractans D. Ambrosius *libro secundo de pœnitentia, capite septimo,* sic ait: Quia venia donatus est, reuelare faciem, aperire vultum iubetur; non habet enim quod erubescat, cui peccatum remissum est.

S Ambros. Post confessionem non est quod peccator erubescat.

Ben. Fernand. in Gen tom. 1.

a. Absconditse Adam à facie Domini. Quam grauis hic locus ad temeritatem hominis confutandam! quis audeat peccatorum complurium & grauium oppressus colluuie ante faciem Dei apparere; si timet Adam vnius tantùm peccati reus, & à facie Domini se abscondit? Sed audiamus hac de re D. Bernardum *sermone de verbis Iob, ex capite quinto.*

S.Bern.

Indigniores tanta sumus, quàm Adam.

Qui ille pudor erit, quæve confusio, post tanta beneficia, tam tepidos, tam imperfectos, tam vacuos apparere ante faciem Dei nostri? fugiebat Adam, vt absconderetur ab eo, post vnius vtique pomi vetiti gustum; quid nos post tanta flagitia, post tanta facinora præsumemus? Sic Bernardus. Simili argumento cōtendit aduersùs temere peccantem D. Hieronymus *Epist.* 14. ad Mauritij filiam de virginitatis laudibus.

S Hieron.

Adam (inquit) semel peccauit, & mortuos est: & tu te viuere posse existimas, illud sæpè committens, qood alium cùm semel perpetrasset occidit? Quid ergo? propter arboris fructum Deus hominem morte multauit? non propter arboris fructum, sed propter mandati contemptum. Ergo non agitur de qualitate peccati, sed de transgressione mandati. Et qui dixit Adæ; de fructu arboris non ederet, ipse tibi præcepit, vt non maledicas, &c. quem si aliquo contempseris, si pepercit Adæ, parcet & tibi, imò illi magis parcendum fuerat, qui nouellus erat adhuc & rudis, & nullius ante peccantis, & propter peccatum suum morientis retrahebatur exemplo. Tibi verò post tanta documenta, post legem, post Prophetas, post Euangelia, post Apostolos, si delinquere volueris quomodo indulgeri possit, ignoro. Hæc Hieronymus. Profectò hæc tam mira parentum ex peccato consternatio, plena timoris ac pudoris, fuga, & occultatio ante oculos semper obseruari debet illorum filiis; ne præcipiti ruamus temeritate in peccatum, cùm pro istius merita pœna subeundum nobis maneat ad finem vitæ, vt egregiè aduertit D. Bernardus *loco indicato,* malum triples horroris, doloris, & pudoris.

S Bern.

Morte triplex malum peccatore subeundum

Felix (ait) siquidem anima, quæ fiducialiter inimicis suis loquetur in porta. *Psalm.* 67.

Psalm 67.

Quid hîc astas cruenta bestia? nihil in me funeste reperies. Felicior, cuius opus non arserit, quem superædificasse aurum, argentum, lapides pretiosos examen illud inueniet. Felicissimus qui sine vlla nube confusionis reuelata penitus facie gloriam Domini speculando in eandem imaginem transformabitur, & similis erit illi videns eum, sicuti est. Ita Bernardus. Malum hoc quod in parentibus primis, iam peccatoribus primò extitit, hæreditarium sibi, & quasi testamento legatum homines acceperunt, acceptúmque mirificè in vita obseruant. Peccant nimirum & abscondunt se à facie Domini: dant iuxta Prophetam scapulam recedentem, retrò Deum ipsum, monita, consilia, leges, minas, supplicia, præmia; mortem denique ipsam, & subsequentem deinde æternitatem obliti, & velut nihili curantes.

Peccatoris insensibilitas.

Zachar 7.

At monet D. Bernardus, vbi suprà.

S. Bern.

Horror (inquiens) in exitu, dolor in transitu, pudor in conspectu gloriæ magni Dei. Vnde nobis ista dissimulatio est? Vnde hæc tam perniciosa tepiditas, vnde hæc securitas maledicta? Quid seducimus miseri nosmetipsos? quicquid nunc paruipendendo transimus, palpādo tegimus, dissimulando negligimus, quanto illic cruciatu vindex flamma consumet?

Hæc Bernard. Ergo timendum & precandum est: O Domine, confige timore tuo carnes meas. Timor enim salutem animæ procurat. Luculenter autem obseruat Tertullianus *lib. 2. contra Marcionem, cap.* 13. Legimus (inquiens) mali viam latam, & multo frequentiorem. Nónne omnes illaberentur, si nihil in illa timeretur? Horremus terribiles minas creatoris, & vix a malo auellimur. Quid si nihil minaretur? Hæc ille,

Timor Dei necessarius. Tertull.

3. Absconderunt se à facie Domini. Rectè D. Ambrosius *in Psal.* 39. Omnes (ait) videt Christus: sed qui se abscondit, absconditur: quoniam qui ignorat, ignoratur: cognoscit enim eos Dominus qui sunt ipsius. Ille omnes suos vult esse, quos condidit, & creauit. Vtinam tu homo non fugias, & teipse à Christo abscondas. Sic Ambrosius. Perniciosissimum verò est Adam se, vt peccatorem, abscondere. Hoc est, quod Iob *cap.* 31. nunquam se admisisse etiam cum magna quadam deieratione protestus est. *Si abscondi quasi homo peccatum meum, & celaui in sinu meo iniquitatem meam. Si expaui ad multitudinem nimium, & despectio propinquorum terruit me.* Hi versus iuxta L X X. inter se coniunguntur, fitque ex illis vna integra sententia. Loquitur autem apertè de confessione peccatorum: si qua vnquam commisisset, humiliter, postposita omni confusione, audactérque enarrabat. Quod ex Olympiodori expositione deducitor, quæ sic habet. Quæ non erat ad rectæ rationis legem expressa, confessionem non reformidabat. D. Chrysostom. Qui (ait) rectè factorum nullum testem quærebat, erratorum cunctos esse optabat. Longè aliter homines hodie vsurpant; vitia quidem occultant, & si quid boni habent, in vulgus, & in forum educunt. Nota, *si absconui vt homo.* Hebraicè dicit, vt Adam, qui simul atque peccauit, illicò nuditatem vel arreptitiis obtexit foliis, & abscondit se. Abscondi verbum Hebraicè כסה *casaph*, significat etiam vestire, operire, vnde Hebraicè חבב *cabab.* Pectus, sinum, latibulum significate dicitur. Hæc vitiosa est filiorum Adam consuetudo, vt vitia sua gerant & foueant in sinu, in latibulis habeant abstrusa, ne prodantur: & si in sacramentali confessione omnia fateantur, vestire soleant nefario quodam amictu excusationum. D. Gregorius *lib.* 22. *moral. cap.* 13. sic ad hunc locum scribit. Hæc sunt veræ humilitatis testimonia: & iniquitatem suam quemque cognoscere, & cognitam voce confessionis aperire. At contra vsitatum humani generis vitium est, & latendo peccatum committere, & commissum negando abscondere, & conuictum defendendo multiplicare. Ex illo quippe lapsu primi hominis hæc argumenta nequitiæ ducimus, ex quo ipsam radicem traximus culpæ. Sic namque ille, dum lignum vetitum contigisset, abscondit se à facie Domini inter ligna paradisi: in qua absconsione, scilicet, quia Deum latere non poterat, non latendi effectus describitur, sed affectus notatur. Quare Iob ait: *Si abscondi peccatum meum quasi homo,* hominis quippe esse proprium conspicit, quòd ex parentis veteris imitatione descendit. In qua occultatione homo non se Domino, sed Dominum abscondit sibi: agit quippe, ne omnia videntem videat, non autem ne ipse videatur. Ita Gregorius. Iobi humilitatem imitatus Dauid innumera nobis reliquit documenta. Qualia sunt Psalmo 31. *Delictum meum cognitum tibi feci; & iniustitiam meam non abscondi. Dixi: Confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino.* Vbi multa & optima leges apud S. Gregorium de confessione sacramentali. Illud hoc loco non omitterim. In eo (inquit) euasurum se credit, si sibi iratus se sine moderatione accusat. *Si tu remisisti,* &c. Attende quantæ sit indulgentiæ vitalis velocitas, quanta misericordiæ Dei commendatio, vt confitentis desiderium comitetur venia, antequam ad cruciatum perueniat pœnitentia; antè ad cor remissio perueniat, quàm confessio in vocem erumpat. Ita Gregorius. Et tu remisisti impietatem cordis mei. ita legit S. Augustinus, & colligit: Audiens vocem confessionis in corde, antequam voce proferretur. Nota pro huiusmodi & similium intelligentia vsitatum fuisse antiquis genus quoddam publicæ confessionis, offerendo oblationem pro peccato. Vnde abscondere peccatum idem est, atque nullo signo exteriùs præbito, nullo sacrificio, aut oblatione publicitus peracta significare hominem se peccasse in aliquo, cuius expiationem tali signo curaret. In lege gratiæ, vt Dominus honori & famæ peccantium consuleret, confessionem sacramentalem instituit auricularem, qua nihil sacratius & secretius esse potest. Nihilominus hæretici contra iam admirabile Dei beneficium, támque sacrosanctum pœnitentiæ Sacramentum, virulentas linguas distringunt; ridéntque auricularem confessionem. Sed tempus erit, cùm in gehenna illis erit fletus, & stridor dentium. Rectè verò (vt occurrit S. Pet. Chrysolog. *serm.* 47.) quàm male strident ibi, qui hîc male rident.

S. Ambros. *Abscondere se à Deo periculosum.*

Iob 31. *Confessio vsitata sancto Iobo.*

Olymp.

S. Chrys.

Hominis vitium proprium occultare vitia.

S. Gregor.

Confessio peccatorum defectus homini.

Psal. 31.

S. Greg.

S. August.

Confessio instituta à Christo & inuisa hæreticis.

S. P. Chrys. *In inferno impiorum risus punietur.*

4. Hinc etiam existit illa omnium maxima laus, & prærogatiua confessionis: quòd in ea peccata deteguntur à pœnitente, detectáque omnino in sempiternum obteguntur. Vera enim Dei sententia est: *Si impius egerit pœnitentiam, omnium iniquitatum eius non recordabor,* Ezechiel. 18. Controuerti solet inter Theologos, an in die iudicij reuelanda sint etiam peccata iustorum, imò iam tunc beatorum? Communior affirmat opinio. Non desunt tamen boni autores, vt est Magister sententiarum, Vigerius, & alij qui negent. Ego quidem, quamuis communiorem sequor sententiam, subiiciam tamen summorum in Ecclesia Dei patrum vera & incorrupta testimonia, quibus ea pars quæ negat, comprobari videatur. Ergo in Psalmum 31. dicitur: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus vir cui non imputauit Dominus peccatum.* Ad quem locum D. Gregorius Papa. Tegit Deus peccatum ea, quæ multitudinem peccatorum operit caritate: siquis ergo peccata sua tecta esse desiderat, Deo ea per vocem confessionis ostendat. Si nobis peccata nostra imputauerimus, non ea nobis imputat Deus. Clariùs multo de imputatione, accusatione, ac reuelatione delictorum in die iudicij declarant D. Hieronymus: Quorum tecta sunt peccata; hoc est, vt hîc reuelentur per pœnitentiam, ne in iudicio reuelentur. D. Ambrosius: Obstruit os inimici accusatoris, qui ipse de se fuerit antè confessus. At (inquies) nónne legitur in Apocalypsi: *Et libri aperti sunt?* Respondet Theodoretus ad locum Psalmi. Ita Deus peccata obliterat, vt ne vestigia quidem horum remaneant. D. Petr. Chrysolog. *serm.* 3. Tegit peccata Deus per vim amoris non videndo. D. Bernard. *ser.* 23. *in Cant.*

Confessionis summa laus.

Ezech. 18.

Mag. sent. Viger.

An peccata ritè confessa in die iudicij reuelanda sint.

Psal. 31.

S. Gregor.

S. Hieron.

S. Ambr.

Apoc. 20. Theod.

S. P. Chrys.

S. Bern.

Stat

Stat propositum Dei, stat sententia pacis super timentes eum, ipsorum & dissimulans mala, & remunerans bona; vt miro modo eis non modò bona, sed & mala cooperentur in bonum. O solus verè beatus, cui non imputauit Dominus peccatum! Nam qui non habuerit peccatum, nemo. Quis accusabit tamen aduersus electos Dei? sufficit mihi ad omnem iustitiam, solum habere propitium, cui soli peccaui. Omne quod mihi ipse non imputare decreuerit; sic est, quasi non fuerit. *Omnis qui natus est ex Deo, non peccat, quia*

1. Ioan. 5. *generatio cælestis seruat eum*, dicitur 1. Ioan. 5 Generatio cælestis, æterna prædestinatio est, qua electos suos Deus dilexit, & gratificauit in dilecto filio suo. Hos ergo aduerti, quasi nunquam

B

peccasse, quoniam etsi qua deliquisse videntur in tempore, non apparent in æternitate, quia caritas Patris ipsorum cooperit multitudinem pec-

Genebrar. catorum. Hæc Bernard. Genebrardus ad hunc locum, cuius peccata tecta sunt, & velata, ne videantur, & pateant oculis Dei ad imputationem & vindictam: neque amplius sint in memoria, quasi eorum obliuiscatur ob veniam, & condo-

Titel. nationem. Hæc ille. Titelm. Quorum peccata per remissionem plenariam ita sunt tecta & operta, vt ea Deus vltrà non aspiciat, non recordetur ampliùs, suntque veluti post tergum proiecta, & per obliuioné deleta. Quibus Deus ita perfectam concessit peccatorum omnium remissionem, vt nullum omninò peccatum in eis ipse agnoscat. Sic ille. Qui fieri ergo potest, vt

C

diabolus in die iudicij publicitus contestetur peccata iustorum, quæ Deo sont oblita, sicque deleta, quasi nunquam fuissent patrata? Nice-

Nicetas. tas *in Oration. 40. D. Gregor. Nazianz.* Teguntur peccata per pœnitentiam, vt ea Dominus non imputet, nec in rationem vocet. Ergo libri, in quibus peccata fuerant scripta, non aperientur in die iudicij, si illa omnino sunt obliterata.

5. Confirmari etiam potest hæc sententia

1. Cor. 11. testimonio illo Apostoli 1. Corinth. 11. *Si nosmetipsos diiudicaremus, non vtique iudicaremur.* Vbi sermo est de confessione sacramentali, in qua iudicia fiunt, quæ à Propheta Domini iucunda

Psalm. 118. vocantur, *Psalm.* 118. Et fortasse non reuelari

D

peccata iustorum in die iudicij, non imputari, non accusari: sed omnino esse obliterata, quasi nunquam fuissent; & ab ipsius Dei memoria quodammodo excidere, non de omnibus peccatis intelligendum est, sed de iis tantùm, quæ iam accusata, iudicata, damnata, poenáque sunt in iudicio confessionis, & à sacerdote vicem Dei gerente condonata & absoluta sunt. Deus enim non bis iudicat aut punit idipsum. Quod disertissimis verbis docet Doctorum maximus in Ec-

S. August. clesia D. Augustin. Quem si legissent graues alioqui Doctores, hanc sententiam non despice-

Egregia sententia D. August. pro Confessione. rent. Sic igitur Augustin. *serm. 66. de tempore, qui ponitur 3. in prima Dominica Quadragesima.* Qui (inquit) seipsum accusat in peccatis suis hûc diabolus non habet iterum accusare in die iudi-

E

cij: si tamen confitens pœnitendo deleat, quæ fecit; nec iterum renouet, quæ egit. Ita August. Quid quæso ad veritatem huius sententiæ commendandam dici posset ab Augustino luculentius, & illustrius? quem, vt videntur, sequutus

Hugo. Hugo Cardinalis ad hunc versum sic edisserit. Quorum tecta sunt peccata, hoc fit per confessionem, qui enim detegit Deo peccata in confessione, tegit illa diabolo, vt non possit legere ea ampliùs in chirographo suo, nec accusare in die

A

iudicij: vnde in Psal. 36. *Reuela Domino viam tuã, & opera in eo, & ipse faciet*; scilicet id quod sequi- Psal. 36.
tur, *Educet quasi lumen iustitiam tuam, & iudicium tanquam meridiem.* idest, in die iudicij ostendet te iustum esse. Illi autem qui tegunt Domino, non tegunt diabolo peccata sua, isti maledicti sunt, quia quod modò tegunt celando, reuelabitur in die iudicij. Ezechiel. 16. *Nudabo ignominiam tuam coram eis.* Ose. 2. *Statuam eam nudam* Ezech 16. Osee 2.
secũdum diem natiuitatis suæ. Vnde Dominus maledicet eis Isai. 29. *Væ, qui profundi estis corde, vt* Isai. 29.
à Domino abscondatis consilium, quorum sunt in tenebris opera, & dicunt, quis videt nos? &c. Hactenus *Historia admirabilis de confessione.*
Hugo. Ad hanc doctrinam ampliùs astruendam

B

nonnihil conducet celebris illa historia, de qua in libro qui dicitur Pratum spirituale, mentio fit. Vehebantur naui complures vtriusque sexus, subitá coorta tempestate naufragium in oculis: vitæ iam nulla spes, sola de salute animæ cura. Sacerdos simul aderat. Ergo omnes iam de vita desperabundi, sua quisque peccata omnia etiam grauissima publicitus contenta voce confiteri. Cæterùm diuinitus subinde disserenauit tempestas; nauis portum secura & incolumis subiit. Egressi omnes ad vnum salui vectores. Deus bone, nulla omninò de peccatis in naui confessis memoria relicta est, recordabantur quidem subitò ille malo omnes confessionem publicam fecisse & audisse, quid verò peccati, aut auditum aut dictum, nihil omnino deinceps in mentem rediit. Subtiliter autem Rupertus ista verba, Rupert.

C

Absconderunt se in medio ligni, expendens, sic ait. *Abscondit. malè se Adam à Deo.*
Abscondendo se vterque à Deo sibi insipienter prouidit tanquam impœnitens; non solùm enim iniquitatem suam non annunciauit, & non solùm oratio eius Dominum Deum suum non præuenit, sed audita voce eius adhuc latere voluit. Deinde Abbas absconsionem istam non tam ad corpus, quàm ad animam referendam putat: occlusos nimirum eorum animos in peccato, nec per confessionem oris tanquam per apertam ianuam Deo aduentanti occurrisse, & clamanti respondisse. Sed præstat audire Abbatem. Absconsionem (inquit) hîc oportet intel- Rupert.
ligi, non tam corporis, quàm animi, quem Deus

D

maximè requirit, quomodo secundùm animam absconderunt se in medio ligni? videlicet amando concupiscentiæ vitium, quod contraxerant per fructum ligni: nam quandiu peccator blandum amat vitium, tandiu clausus & absconditus animus pressum tenet oris ostium, & ad Deũ *Confessio ianua est.*
vocantem non egreditur per simplicem confessionis occursum. Vnde ipse Dominus: *Omnis qui malè agit, odit lucem, & non venit ad lucem, vt nõ arguantur opera eius*, Ioan. 3. Hoc verè est abscondi Ioan. 3.
à facie Domini Dei, quòd talis non meretur videre faciem Domini, eo quòd se ab illo quantum in ipso est, abscondat. Et rectè quisque in eo vitio dicitur absconditus, quo delectatus per confessionis ianuas nusquam egreditur, cubante cum illo deceptore suo diabolo; de quo Iob 40. Iob 40.

E

Sub vmbra dormit, in secreto calami, in locis humentibus. Hæc Rupert. Pulchrè sacramentalis confessio ianua dicitur, scilicet, per quam anima cum diabolo vno sub tecto, vno in lecto commorans, repudiato tandem aduersario se proripit, & vocanti Deo occurrit: per quam à tenebris, & vmbra mortis ad lucem, & vitam euadit. *Ego sum ad ostium, & pulso*, Apocal. 3. Nimirum, pulsat Do- Apoc 3.
minus ostium cordis & oris vt aperiatur per cõfessionem. Tardat vocanti, & pulsanti sponso

Cant. 5. pigra illa, & dormitans anima apetite; ergo ille declinat, *Cant.* 5. Non intrat enim Deus ad animam, quæ se male tenet occlusam in peccato, nec fores apetit per confessionem; aliò longè diuertit Deus à peccatore impœnitente, fitque peregrinus ab illa anima, & viator in terra, *Ierem.* 14. Hanc ianuam valde studet aduersarius appositis seris verecundiæ ac timoris nobis occludere, vt in nobis regnet illud dæmonium quod erat mutum, *Luc.* 11.

Ierem. 14. *Diabolus Confessionem impugnat.* Luc. 11. Psalm. 74.

6. Dauid *Psalm.* 74. exorditur: *Confitebimur tibi Deus, confitebimur, & inuocabimus nomen tuum.* Et subinde millies repetit in toto libro Psalmorum, confiteri, & confessionem; quæ duplex est, altera laudis, altera peccatorum, vt aduertunt sæpiùs Doctores, & ex cuiusque loci verbis apertè demonstratur. Atenim verò D. Aug. in præsentis Psalmi interpretatione plura disertissimè de confessione peccatorum congetit: nobiliora seligam, & vt sors tulerit, hic attexam. Confitere (ait) & inuoca: confitendo enim mundas templum, quò veniat inuocatus. Confitere, & inuoca; auertat faciem suam à peccatis tuis, non auertat à te; auertat faciem ab eo, quod tu fecisti, non auertat ab eo, quod ipse fecit: te enim hominē ipse fecit, peccata tua ipse fecisti. Non alicui crudeli confessus es, non vltori, non insultatori; confitere securus. Dicitur enim Psal. 106. *Confitemini Domino, quoniam bonus est*, quid timetis confiteri? bonus est, ignuscit confitenti; fac confitendo propitium, quem negando non facis nescium. Confitebimur tibi Deus; exhausimus corda nostra confessione, tersuisti, mundasti; confessio nos humiles facit; propinqua humilibus qui recedis ab excelsis. Elatus si fueris, confiteri non poteris, nec ea quæ negas Deo, nescit. Itaque confessio tua non illum docet, sed te mūdat. *Cum accepero tempus, ego iustitias iudicabo*, Psal. 74. Dono (inquit) nunc peccata cōfitenti, nō parcam postea contemnenti. Psal. 4. *Dicite in cordibus vestris, & in cubilibus vestris cōpungimini.* Cubile cor est. Quot habes illic punctiones cōpunctionis, tot habe illic punctiones confessionum. *Præueniamus faciem eius in confessione*, Psalm. 94. præueni in confessione, veniet mitis, quem feceras iratum. Hæc omnia D. Aug. I nunc hæretice, & deliramenta illa beccbica tuorū pseudoprophetarum confessionem sacramentalem irridentium, confer cum Gregor. Mag. cum Ambr. cum Augustin. cum Hieronym. cum Theodoret. cum omnibus Ecclesiæ Patribus ac doctoribus vitæ sanctitate, & sapientiæ gloria præcellentibus; & non pudet hæreticos inter sua dogmata circumferre: vnum Lutherum præstare mille Augustinis? at quem illum vnum? primò catholicum, deinde hęreticum; primò monachum, deinde apostatam, vxoratum, vitæ, & lingua infamem. at quibus mille Augustinus? Cùm vnus in Ecclesia Dei habitus semper & nominatus sit Doctorum lumen, & sanctorum columen, & Ecclesiæ columna, & hæresum omnium, atque hæreticorum malleus.

S. August. *Pro confessione multa ex S. Aug congeruntur.*

Psal. 106.

Psal. 74. Psal. 4.

Psal. 94.

Summa stultitia hæreticorum.

7. Abscondetunt se. Rectè Philo Hebræus miratur *lib. Allegoriar.* Et poterit aliquis abscondi à Deo, cùm nec mundū nec partes eius effugere valeat, minimè quidem. Deinde inferius subiicit. Quisquis à Deo fugit, confugit ad seipsum. at quàm triste, quàm vanum, quàm nullum hoc perfugium? id quidem est à vita in mortem, à cœlu in gehennam procidere potiùs, quàm profugere. Sapienter igitur monet D. Augustin. in

Philo Hebr. *Fugere à Deo & vanum & malum est.*

S. Aug.

Psalm. 74. Prorsus non est quò fugias à Deo irato, nisi ad Deum placatum. Vis fugere ab ipso? fuge ad ipsum. S. Ephrem Syrus *serm. de vita religiosa*, videtur in bonam partem accipere istam Adami absconsionem; precatur enim Dominum: Illuc quæso benignitate tua introducas me; abscondárque ibi in medio arborum paradisi: ac locum videam, vbi Adam occultatus est, cum claritate, & lætitia, illicque benignitati tuæ gloriam & honorem offeram, quia preces ac lacrymas meas exaudisti, & cunctas iniquitates meas delesti. Sic Ephrem, vel de vita religiosa, vel de ipsius perfectione loquitur. Ego verò nulla ratione habita sensus allegorici existimo istam Adami absconsionem, sic in bonam partem accipi posse; vt à Deo ipso, qui pœnitentiam peccatoris expectabat, eúmque ad suam gratiam atque amicitiam reducere conabatur, confusus Adam timens, & tremens, fugitans turbatus, sui nescius, latebras quærens, lucifugus, atque miserè afflictus in pœnam sceleris esse videretur. *Bonum mihi, quia humiliasti me, vt discam iustificationes tuas*, Psalm. 118. vbi sic D. Ambros. Hoc sequutus Apostolus, *Placeo mihi*, ait, *in infirmitatibus*, 2. Corinth. 12. humiliasti me, hoc est, incommodis exercuisti, quod aperuit Symmachus scribens: Profuit mihi, quòd afflictus sum. Ergo qui humiliatur non deiiciat animum, neque frangat, sed magis humiliando proficiat. Eodem Psalm. *Priusquam humiliarer ego deliqui.* Alia editio habet: Ego nesciui. Quantus humilitas ista, hoc est, velut quædam deiectio perturbationis, non virtus sit: virtutem tamen sæpè generat, & fit non pœna, sed remedium delinquentis. Humiliatus est, vt possit reconciliationem mereri. Hæc Ambrosius.

A Deo in Deum fuge. S. Ephrem.

Adam pro humilitate fugit.

Psal. 118. S. Ambr. 2. Corinth. 12. Symmach. *Humiliatio vtilis peccatori.*

8. Vsitatus Dei mos est, antequam hominem ad sublimem aliquem gradum euchat, illum deprimere, atque humiliare. Quod significat de seipso Dauid Psalm. 17. *Disciplina tua ipsa me docebit.* Heb. humiliatio tua ipsa me multiplicauit & auxit. Genebr. Discat ergo multiplicationem & augmentum diuinæ gratiæ positum in humilitate, & suipsius contemptu atque humiliatione, qui à Deo eleuari desiderat. Et qui se videt à Deo humiliari, proculdubio speret quamprimum vt ab ipso eleuetur. Est enim humiliatio pignus honoris à Deo conferendi. Sic manus Moysis *Exod.* 4. leprosa priùs apparuit, quæ subinde portentis, & prodigiis cælo, terra, marique edendis percelebranda inter homines erat, de qua sic Theod. *quæst.* 10. *in Exod.* Dextera Moysis quæ admiranda illa perpetrarat, cùm priùs fuisset leprosa, signis diuinis inseruiuit, & elementa mutauit. Quæ res Moysem etiam admonuit non superbire debere, sed agnoscere naturam, cum recordatione dextræ lepra priùs infectæ. Sic Theod. Ex quo ampliùs colliges humiliationem præcedere ante honores, rerúmque magnarum titulos; ne homo in altum euectus superbia, sed suæ infirmitatis & miseriæ recordatus, quicquid bonum, aut illustre, & excellens habet, aut operatur, id totum Deo attribuat, glorietúrque ipse in infirmitatibus suis cum Apostolo. Euasit D. Paulus ex naufragio in Melitam insulam, omnes, qui in insula habebant infirmitates, accedebant, & curabantur, *Actor.* 28. Sed quis non videat, quàm multis & grauibus afflictatus antea fuerit calamitatibus Paulus tot miraculorum effector? Reus capitis in seditione comprehensus, ligatus catenis inter milites, Imperatori sisten

Psal. 17.

Genebr. *Humiliatio pignus honoris.*

Exod. 4.

Theod. *Moyses humiliatur vt eleuetur.*

Actor. 28. *S. Paulus humiliatur & eleuatur.*

sistendus Romæ, fracta naui,& vix tabula superenatans emersit in littus. Deinde illa eadem dextera Pauli, quæ tot & tam inaudita operabatur miracola, prius congregauit sarmentorum multitudinem,& imposuit super ignem,& quod mirabilius adhuc est, viperæ inhærentis morsu tētata est; quod videntes barbari dicebant: Vtique homicida est homo hic, qui cùm euaserit de naui, vltio non sit eum viuere. At obstupuerūt Insulani manum Pauli à vipera quidem nihil mali accepisse: planè in mirum innocentiæ illius testimonium. Etenim (vt egregiè adnotauit Procop. in 3. Genes. ad illa verba, *multiplicabo ærumnas*, &c.) vipera, quæ mordicùs inuaserat Pauli manum, hanc deserit non enim reperiebat causam, ob quam morsum infigeret; ea causa erat peccatum. Sic ille. Post tantam ergo humiliationem Paulus, & innumera edidit miracula, & à Melitensibus illis, vt scribitur, multis honoribus honoratus est. *Humiliamini ergo sub potenti manu Dei vt vos exaltet*, 1. Petr. 5. *Vita vestra abscōdita est cum Christo in Deo. Cum apparuerit vita vestra, tunc & vos cum illo apparebitis in gloria*, ad Coloss. 3. præcedit igitur, abscondi, subsequitur, apparere. Prius est nesciri in terra, deinde regnari in gloria. Ad quem locum ita D. Ambros. 3. offi. ior. cap. 5. Fugiamus iactantiam, prædicari non expetamus, melius est hîc esse in humilitate, ibi in gloria. Sic Ambros.

Procop. · 1. Petr. 5. · Ad Colos. 3. *Humiles in terra, gloriosi in cælo.* · S. Ambr.

9. Impulsu etiam quodam diuino primos peccatores ad arborem tanquam ad asylum se contulisse putandum est, vt significaretur vnicum perfugium peccatorum, quod subinde constitutū est in arbore crucis, in qua crucifixus est Dominus Iesus, quam mente prævidens Propheta composuit Psalm. 90. *Qui habitat in adiutorio Altissimi*, &c. Vbi adiungitur: *Scapulis suis obumbrabit tibi, & sub pennis eius sperabis*. D. Augustin. commentatur: Ante pectus suum te ponet vt alis suis te protegat, si quasi pullus infirmus fugias, sub alas matris, ne à miluo rapiaris, &c. Item in Psalm. 89. dicitur, *Domine, refugium factus es nobis; factus es mihi in salutē*. D. Ambros. *li. 3. de fide, cap. 3.* locum istum cum illo Pauli 1. Corinth. 1. *Qui factus est nobis sapientia*, &c. coniungit, atque sic exponit. Hic mysterium passionis exprimitur. Sapientia igitur mea crux Domini est, redemptio mea mors Domini est. Idem in Psalm. 45. prædictum versum expendens. Confugisti ergo, (inquit) ad Christum? noo deseras fundamentum, confirmatorem tuum non derelinquas; vt te qui suscepit, ipse tueatur, & mercem suam prius animarum nostrarum negotiator agnoscat. Hæc Ambros. Theodoret. expenens versum supradictum: *scapulis suis obumbrabit tibi*, Propugnator (ait) tibi erit, téque bello petitum operiet. posuit sanè hoc ex translatione eorum, qui primarij in acie consistunt, & humeris suis eos, qui à tergo sunt, operiunt. Ergo ex hac Theodoreti explicatione potest effingi diuinam iustitiam aduersùs peccatores in acie & in armis stare; at Christum Dominum cruxifixum se opponere ad excipiendos ictus diuinæ vindictæ, homines verò à tergo Domini protegi, obuelarique. Hugo Cardinalis exponit sub ascellis, quibus accipiuntur, cùm aliquid timent pueri. Nos quidem pueros sensibus vocat Apostolus, & quid non timebimus insensati pueri, qui Patrem Deū, tam multis, iisque grauissimis contumeliis afficimus? Ergo sub brachiis Domini Iesu crucifixi occultati, & fouemur, & securi viuimus. Quàm verò locus ille & latè & securè pateat omnibus ad perfugium, videtur significari verbo, *obumbrabit*: facit enim hunc sensum, vt bene Genebrard. adnotauit, sublatis scapulis suis obumbrabit te. Chald. vertit, vmbra diuinitatis eius obumbrabit tibi, & sub vmbra gloriæ eius securus consistes. Nomine autem gloriæ crucem Domini significari, facilè sibi quis persuadeat, si cum Euthymio expendat locum illum Luc. 9. *Loquebantur de excessu eius*. Verba Euthymij sunt: Quædam exemplaria non ἔξοδον, idest, excessum, sed δόξαν, idest, gloriam habent: nam gloria quoque appellatur crux ipsa; aliis siquidem omnibus probrum erat, vtpote magnorum pœna criminum; soli verò Christo gloria facta est, magni videlicet erga nos amoris præmium. Quis enim gratū habens animum, audiens, quòd qui omni dignus erat honore, huiusmodi pro nostra salute perpessus est ignominiam, non glorificabit illū? Est igitur crux gloria eius. Moyses autem & Elias dicebant, excessum eius, & gloriam eius: hoc est, loquebantur de exitu, vel de gloria eius siue de cruce eius, quomodo crucifigendus erat. Sic Euthym. Sed quis prætereat illam alteram vitæ arborem Virginem Dei matrem, de qua dici optimè possit, *Sub vmbra illius, quam desideraueră sedi, & fructus eius dulcis gutturi meo*, Cant. 2. Certè Spiritus sanctus superueniet in illā, & virtus Altissimi obumbrabit ipsam, ex quo facta est arbor tanta ramorum, ac foliorum opacitate, vt quoscunque etiam scelestissimos peccatores obumbret & protegat. Fugite ô Adam, & Eua, fugite ipsorum liberi, & abscondite vos à facie Dei irati & vindicantis, sub vmbram, ad brachia, intra sinum Dei matris Mariæ; ipsa est homicidis ciuitas refugij, spes vnica peccatorum; reorum & supplicum ara sacrosancta, naufragantibus statio benefida carina; misericordia eius super omnia opera eius. Dulciter admodum D. Bern. *ser. 4. de assumpt.* Laudamus (inquit) virginitatem eius, humilitatem miramur; sed misericordia miseris sapit dulciùs, misericordiam amplectimur cariùs, recordamur sæpiùs, crebriùs inuocamus. O Domina mundi, desiderasti Verbum Dei hominem fieri. vidisti, & possedisti. fructus eius tibi dulcissimus; mater enim illius fuisti, ille tuus. sedisti sub ipsius vmbra, nimirum quia (vt explicat Rupert.) non stetisti ad horam sub vmbra, vt interdum patereris carnis æstum, interdum haberes refrigerium; sed continuò sedisti: quia semper pacem habuisti, iugiter sub vmbra illius quieuisti. Sic ille. Igitur ô Virgo Dei mater, fac nos fideles sub vmbra tua, ab æstu vitiorum, ab arbore libidinum immunes & quietos, in pace tecum & cum Filio tuo considere.

Crux asylum peccatoribus. · Psalm. 90. · S. Aug. · Psal. 89. S. Ambr. · 1. Cor. 1. · Theod. · Hugo. *Crux est Dominus nobis refugium.* · Geneb. · *Crux Domini gloria.* Euthym. · *B. Maria perfugium hominum.* · Cant. 2. · *B. Maria misericordia suauissima.* · Rupert.

SECTIO XXIII.

Vocauit Dominus Deus Adam, & dixit ei: Vbi es?

1. Emphaticè ponitur articulus nomini Adā, האדם *ha Adam*; quasi dicat, vocauit illū Adamū, quem mundo vti alterum Deū præfecerat, quique nihilominus Dei lege contempta maluerat serpentem audire; illum Adam, qui è summo primæuæ innocentiæ ac felicitatis statu deiectus, pudore deinde suffusus, metúque perculsus à facie Dei aduentantis intra opacitatem arboris,

arboris, malè foliis amictus se abdiderat. Nec enim admittenda est versio; vocauit hominem, vti etiam valde impropria foret: Abscondit se homo,& vxor eius, vbi similiter Hebr. ponitur האדם *ha Adam*. Quare illa regula quorundam; affixa non adhiberi nominibus propriis affirmantium, vera omnino haud est, cùm sæpius aberret. Chald. & LXX. vertunt, Adam, vt & vulgata: hinc videas, quam leui fundamento nitantur, qui contendunt, non Adamum, sed hominem altum gigãtem aliquem intelligi sepultum in Hebron, de quo scribitur *Iosue* 14. Sic enim habet vltimus versus: *Adã maximus ibi inter Enacim situs est*. Hebr. האדם הגדול בענקים הוא *ha Adam hagadôl ba, hanaquim hu*. Ille Adam, ille magnus in Enacim ipse. Lusitanè, O Adam, ô grande, &c. Vt ergo isti astruant suam regulam cùm hîc affixum præponatur nomini Adam, dicunt esse commune significans hominem, non verò proprium, vt accomodatur primo parenti; sed pygmæorum isthæc rixa est contra illum Herculem D. Hieronymum qui de locis Hebr. atque in Epitaphio D. Paulæ. Item in 27. Matth. Adamum protoplastum hoc loco Iosue intelligi, sepultúmque esse in Hebron affirmat, quod etiã D. Isidor. asseruit. Lyra. & alij. Emphaticè quoque dicitur Hebr. ויאמר לאיכה *vaiomer loaiecah*, & dixit ei vbi tu? Sic vertit Chald. Ac primò quidem videtur hæc Domini Dei compellatio Adamum excitare ad ingentem pudorem habendum, vt suam agnoscat miseriam. Pudeat illum deiectum ex iam sublimi fastigio in tã turpem ac deplorandam ignominiam. Qui pudor sit peccatori primus ad resipiscentiam aditus, ac pœnitentiæ ianua. Bene igitur D. Ambros. *lib. de paradis. cap.* 14. Quid est (inquit) Adam vbi es? id est, non in quo, sed in quibus es? non interrogatio est, sed increpatio. De quibus bonis, de qua beatitudine, de qua gratia, in quam miseriam recidisti? dereliquisti vitam æternam, & attumulatus es morti, consepultus errori. vbi est illa tua bene sibi conscia confidentia? timor iste culpam fatetur, latebra præuaricationem. Vbi ergo es, hoc est, non in quo loco quæro, sed in quo statu? Quò te perduxerunt peccata tua, vt fugias Deum tuum quem antè quærebas? Hæc Ambros. Similiter Procop Vbi es? scilicet, quo descendisti? aut quò venisti? quò redactus es? Quis ergo pater tanta cura & clementia perditum quæsiuit filium, dolens quòd suæ dignitatis oblitus in tantam miseriam deuolutus sit? Sic ille. Non vocauit autem Dominus Euam, sed Adam, vt qui fœminæ caput & dux esset; præterea, quia cùm ad pudorem habendum excitaret peccatorem, multo maior suberat ratio Adamo, quàm Euę ad verecundiam; quo enim sexus fortior, eo peccatum est ignominiosius, & erubescentia de admisso scelere maior esse debet. Rectè proinde adiungit D. Ambros. Fortasse moueat, cur antè increpatur Adam; cùm mulier antè gustauerit? Sed à præuaricatione sexus infirmior cœperit, à verecundia fortior, vt fœmina erroris causa fuerit, vir pudoris Sic Ambros.

Iosue 14. *Adam sepultus in Hebron.* S.Hieron. S.Isidor. *Deus pudorem incutit Adamo.* S.Ambros. *Adami status infelicissimus.* Procop S. Ambr. *Maior in Adam, quàm in Eua post peccatum pudor.*

2. Ad maiorem erubescentiam confert cognitio delicti, vt quàm fœdum illud sit & quàm graue expendat Adamus, quod Tertul. 2. *contra Marcion. cap.* 25. sic eleganter ostendit. Inclamat Deus, Adam vbi es? Enimuero oportebat conscientia peccati delitescentem, euocatum prodire in conspectum Domini, non sola nominis inclamatione, sed cum aliqua iam tunc admissi sugillatione. Nec enim simplici modo, id est, interrogatorio sono legendum est: Vbi es Adam? sed impresso, & incusso, & imputatiuo; Adam, vbi es? idest, in perditione es, idest, iam hîc non es; vt & increpandi & dolendi exitus vox sit. Hæc Tertul. D. Chrys. *hom.* 17. *in Genes.* disertissimè prosequitur calamitates, in quas Adam ex peccato suo recidit, quas à Domino significari ostendit sua illa vocatione. Sic ait: Quasi ita diceret ad illum: Quid factum est? in alio te loco reliqui, in alio te inuenio? Vnde tibi hoc accidit? quis te in tantam vicissitudinem induxit? quis latro, vel fur, si semel omnes diuitiarum substantias auferens, in tantam te inopiam deduxit? Vnde nuditatis sensus tibi contigit? quis tibi autor fuit, quòd ablatum à te sit vestimentum illud admirabile quo amictus eras? Quæ repentina hæc mutatio? quæ tempestas, ita subitò omnes tuas merces demersit? quid accidit, quòd ab eo, qui tanta tibi beneficia præstitit, & in tantum honorem te euexit, occultari attentas? quem nunc timens delitescere studes? Num astat tibi, qui accuset? Num premunt testes? Vnde tanta formido, tantúsque metus te inuasit? Ita Chrys. Inter alia notabis pulchrè comparatum esse Adamum, & naufrago, cuius nauis innumeris ac pretiosissimis onusta mercibus tempestatum vi miserabile fecit naufragium; & ditissimo mercatori, cuius ædes opulentissimas perfregerunt latrones, bonaque omnia, misero etiam vulneribus inflictis semianimi relicto, diripuerunt. Simile quid de quacunque anima, quæ in peccatum incidit, egregiè philosophari possumus cum Philone Hebræo, cuius verba sunt *lib. 2. allegor.* Adam vbi es? Idem valet, ac si dicat; quò deuenisti ô anima, pro qualibus bonis qualia elegisti mala? a Deo vocata, vt fieres virtutis particeps, vertis te ad vitium? & cùm frui sit datum arbore vitæ, idest, sapientia, saturata es ignorantia, corruptionéque; quia maluisti mortis animæ infelicitatem, quam veræ vitæ felicitatem. Hæc Philo. Quare hæc Dei compellatio non locum quærit, sed statum, vt notauit D. Ambros. Et vt paucis verbis totum comprehendat D. Chrys. *homil. 7. Antioch.* sic explicat; Adam vbi es? alibi te reliqui, & alibi nunc inuenio; reliqui in fiducia, & gloria, nunc autem inuenio in confusione & silentio. Sic ille. Denique per suam istam adeò emphaticam interrogationem docere vult Dominus peccatorem, vt infelicissimum peccati statum agnoscat; pudeátque ac timeat, & ad pœnitentiam excitetur.

Tertull. S.Chrys. *Naufragium Adami deploratur.* *Adam direptus & vulneratus à prædonibus.* Phil. *Peccatoris status infelicissimus.* S. Ambr. S. Chrysost.

3. Porrò autem quia peccator cùm delinquit, & seipsum nescit, & Deum, Deique legem ac maiestatem ignorat; omnis enim peccans est ignorans. *Nescierunt, neque intellexerunt, in tenebris ambulant*, Psal. 81. *Homo non intellexit, comparatus iumentis*, &c. Psal. 48. *Nesciui, anima mea conturbata est*, Cant. 6. *Dixit insipiens in corde suo, non est Deus*, Psal. 13. In pœnam tanti sceleris, ipse quoque peccator à Deo nesciri dicitur; *Amen dico vobis, nescio vos*, Matth. 25. Quod D. Gregor. *lib. 2. moral. cap.* 4. hunc locum expendens sic effatur. Adam vbi es? quia lapsum vidit in culpa iam sub peccato, velut ab oculis veritatis absconditum, quia tenebras erroris eius non approbat, quasi vbi sit peccator ignorat. Ita Gregor. Et quidem ostenditur in his verbis quoddam obscurissimum chaos, in quo iaceat peccator, qui a Deo recessit, ad quem solum, qui accedunt

Peccator nesciens Deum nescitur à Deo. Psal. 81. Psalm 48. Cant. 6. Psal. 13. Matth. 25. S. Greg.

cedunt illuminantur, *Psal.* 33. Sic autem D. Gregor. 1. *moral. cap.* 9. Vnusquisque per peccatum proijcitur, ibi occultatur, & quasi perditus, vbi sic nescitur, quando iustitiæ lucem, in qua eum Deus posuit, dereliquit. Hinc est illud, Adam vbi es? quasi dicat, quia te in luce, qua posui, non inuenio, demonstrat vbi te posuisti? Hæc Gregor. Rupertus ad hunc locum similiter edisserit: Hoc benignitas quærentis intendebat, vt is qui quærebatur, seipsum inueniret, & sciret quid perdidisset, quid commeruisset. Sic ille.

S. Gregor. Peccator se demergit in chaos.

Rupert. Peccator per sonus inueniat se.

4. Ad hanc Domini compellationem dupliciter Adam respondere posset, si tam vehemens illa mentis consternatio, non mutum & elinguem reddidisset. Primò quidem, vt Philo Hebr. B indicato loco considerat; si quærenti, vbi es? respondeatur; nusquam. Nullum enim locum habet mali hominis anima, cui vel insistat, vel insideat, ideo malus Græcis dicitur ἄτοπος. Sic enim appellant malum, cuius nusquam vsus est. Talis autem est homo inciuilis, fluctuans semper, & agitatus, vagúsque in motem incerti flatus, nullius omnino amicus constantis sententiæ. Hæc ille. Nota ex ista Philonis commentatione quanta sit mentis inconstantia peccatoris, qui sine loco dicitur, quem nusquam, hoc est, in aliquo certo & præfixo loco, aut rationis & iudicij termino, ac limite, vel ipse Deus qui videt & nouit omnia, non inueniat, sed quærat vbinam C sit. In circuitu enim impius ambulat, *Psal.* 11. & à peccato in peccatum irrequieto motu circumuoluitur. Secunda responsio posset reddere infelicitatem status, in quem decidit. Sic ergo Philo: Adam vbi es? vbi hi, qui Deum videre non possunt? vbi qui Deum non audiunt; vbi, qui ab autore omnium rerum volunt se abscondere; vbi qui virtutem fugiunt, vbi qui exuti sunt sapientia, vbi qui metuunt, tremúntque præ infirmitate, timiditatéque animæ. Hæc Philo. Habet etiam hæc Domini vocatio quod amet potius, quàm timeat peccator. Nā, vt bene aduertit D. Ambros. *de parad. cap.* 14. Hoc ipsum quod vocat, indicium sanaturi est, quia Dominus quibus miseretur, & vocat. Hanc D eandem Dei vocationem misericordia plenam existimat D. Chrys. ita inquiens, *hom.* 7. *citata.* Nunquid ipsum omnino perdidit, quod iustitiæ ratio exigebat? Sed non hoc fecit Deus, nec abominatus est eum, qui se tam ingratum in benefactorem exhibuit; sed ad ipsum venit, sicut ad ægrotum medicus. Sic ille. Scilicet bonus medicus dum nomine ipso compellat peccatorem, excitat vt vlcus suum detegat medico, vt confiteatur. Cùm enim (ait Theophilus) esset misericors, præbuit occasionem pœnitendi & confitendi. Rabbanus Maurus. Adam vbi es? Verba (inquit) increpantis sunt. & ad confessionem E cogentis: adhuc vt redeat per pœnitentiam vocat, quia non vult mortem peccatoris, sed vt magis conuertatur & viuat. Ergo non est desperandum de quibuslibet peccatoribus, dū & ipsi impij ad spem indulgentiæ prouocantur. D. Gregor. vbi suprà: Per hoc quod vocat, Adam vbi es? signum dat quia ad pœnitentiam reuocat. Tertul. *lib.* 4. *contra Marc. cap.* 20. Vt confessionem certè prouocaret, vt timorem ptubaret. Quia verò Adamus propter pudorem & timorem aufugerat, & in latebras se abdiderat, nec vocem ipsam edere aut audebat aut poterat; Deus ipsum compellando spe omni, & fiducia repleuit ad loquendum, & confitendum: quod ita Chrys. ad-

Phil.

Peccator nusquam est.

Peccator irrequietus.

Psal. 11.

Philo.

S. Ambr. Vocatio Dei spem & animos facit peccatori.

S. Chrysost.

Peccator ad confessionem excitatur.

Theoph.

Rabban.

S. Gregor.

Tertull.

S. Chrys.

A uertit. Adam vbi es? Non (ait) ignorat vbi moraretur, sed quoniam iis, qui peccauerunt, vt consuetum est, peccato linguam auertente, & conscientia ipsum cohibente, & stupidi remanent, silentio tanquam quodam vinculo coerciti. Volens itaque Deus ipsum in fiduciam erigere, per colloquium, & vt confideret, facere, & in eorum quæ admiserat purgationem inducere, vt aliqua frueretur venia, ipsum prior ipse vocauit, anxietatis multum appellatione recidens, & expellens timorem, ósque per hanc aperiens appellationem. Ita Chrys.

5. Vide hinc quàm graue malum sequatur ex peccato, à Deo nimirum aufugere, os occludere ad confessionem: quare tunc securus regnat diabolus, & in pace eius sunt omnia, cùm peccatorem reddit elinguem & mutum. Disce quæso, ab illo pœnitente, qui ad Dominum ait, Psal. 31. *Delictum meum cognitum tibi feci.* in quo versu ampliùs videas modum ac rationem, quam obseruare debeas in confessione tuorum criminum, vt peracutè aduertit D. Gregor. *in eundem Psalm.* hisce verbis. Plus est delictum cognitum facere, quàm manifestare. Ille enim delictum cognitum facit, qui non solùm quod fecit annunciat, sed etiam omnem peccati causam & originem narrat. Quin non superficietenus peccatum loquitur; sed & quando, & vbi, & quomodo, & si vel ignorantia, vel casu, vel studio deliquerit, confitetur. Hæc Pontifex. D. Bernard. *serm.* 16. *in Cant.* pertractans miraculum illud Elisæi 4. *Reg.* 4. nuncupatim supra illa verba, *Et oscitauit puer septies*, sic ait. Habeo & alias septem oscitationes, septem videlicet experimenta, sine quibus vera & certa salus rediuiui spiritus minimè constat. quatuor ad sensum compunctionis, tres ad confessionis sonum pertinentia. Sensum ex integro recuperasse te scias, si totam conscientiam quadruplici sensus compúctione morderi: pudore gemino, & gemino metu. Deum cogita factorem tuum, cogita & benefactorem, cogita Patrem, cogita Dominum. Ad primum & vltimum respondeat timor, ad media pudor. Deinde omne quod mordet conscientiam, confitere humiliter, purè, fideliter. Hæc Bernardus. O si hæc monita Greg. & Bernardi obseruarent filij Adam; quàm rectè ac fructuosè pœnitentiam agerent, & quantum huiusmodi confessione scelera sua expiarent, veniam impetrarent, & vberrimus diuinæ gratiæ fructus consequerentur! At metuit, erubescit, fugit, tacet Adamus primus peccatorum, ac primus mutorum, & non confitentium. Sciant illi quòd certa sit & indubitata sententia D. Ambros. *in Psal.* 37. Vt febres in alto sitæ non queunt mitigari; cùm foras erumperint spem afferunt desinendi: ita peccatorum morbus dum tegitur, inardescit; si confessionibus proditur, euaporat. Quòd si adhuc pudet confiteri peccata sub sigillo omnium secretissimo, & sacratissimo apud Sacerdotem; pudeat etiam non sequi exemplum illud memorabile Theodosij Imperatoris, quem D. Ambros. à sacris, à communione fidelium, ab aditu Ecclesiæ amouit, donec lugeret facinus Thessalonicæ; ergo sanctissimus Pater Imperatorem publicè confitentem recepit, admisitque ad sacrorum communionem, narrátque factum *orat. de obitu Theod.* Strauit (ait) omne, quod vtebatur, insigne Regium, defleuit in Ecclesia publicè peccatum suum, quod ei aliorum fraude obrepserat; gemitu & lacrymis orauit veniam. Quod prius

Psal. 31. *Confitendi ratio optima.* *S. Greg.*

S. Bernard.

A confessione timor & pudor auertit. *S. Ambros.*

Theodosij pœnitentia publica. *S. Ambros.*

priuati erubescant non erubuit Imperator, publicè agere pœnitentiam; neque vllus postea dies fuit, quo non illum doleret erroris. Non damnatur quidem pudor in confessione, nisi tantùm ille, qui mutuos reddit peccatorem ne vlcus suum medico aperiat; damnatur pudor qui confessionem impedit, non qui comitatur; quàm verò iste sit laudabilis, ita ostendit D. Ambros. *lib. 2. de pœnit. cap. 1.* Pudor est, vt vnusquisque criminis sua prodeat. Sed ille pudor agrum suum arat, spinas tollit perpetuas, sentes amputat, fructus adolet. & *cap. 6.* Soluit criminum nexus verecunda confessio peccatorum.

S. Ambr. *Pudor laudabilis in confessione.*

6. Inclamat Dominus, Adam vbi es? Et vt bene animaduertit Procop. Inclamando Deus vocem ingeminans, vehementiam desiderij indicat. Sic ille. Sed cur ô Domine sic cælo terráque & creaturis omnibus audientibus peccatum hominis ad summam illius confusionem manifestas; profectò, vt faciliùs curetur, ac remittatur. Nam, vt ait D. August. *tract. de Conf. vitiorum.* Etiamsi peccatum publicum grauius sit secreto, faciliùs tamen publicum, quam secretum curatur. Etenim peccatorem secretum nemo admonet, nemo reprehendit, nec ille habet quod erubescat in conspectu hominum; publicum verò, prælati, prædicatores, amici admonēt, increpant, iudices puniunt, ipse timet, & confunditur. Fitque sæpius, vt & scelestissimi peccatores, publicitus, aut puniti, aut confusi, aut admoniti fiant religiosissimi. Certè Dauid quandiu latuit eius peccatum, nec in vulgus prodiit, pœnitentiam non egit, simulátque verò à Nathan Propheta reprehensus, & confusus est patefacti sceleris ignominia, egit pœnitentiam. Ideo misericors Deus sæpenumero permittit, vt peccata publicentur, quo peccator confusus propter infamiā, & ignominiam peccati illud abominetur, & ad Deum conuertatur, iuxta illud Psal. 82. *Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum.* Vbi S. Augustin. Horum facies salubriter impletur ignominia, vt quærant nomen Domini: respicientes ignominiam peccatorum suorum conturbantur, confundendi sunt, ne confundantur in æternum. Confundantur, vt placeant: pereant, vt permaneant. ad hoc perdendi sunt, in quantum mali sunt, vt boni facti inueniantur in æternum. Sic August. Sed quàm admirabile, ô bone Deus, misericordiæ, & infiniti amoris documentum exhibes erga hominem ingratum, & tuipsius contemptorem? Venisti, quæsisti, nomine proprio vocasti. Adam vbi es? quasi compatiens dicit, vt intelligit Dionys. Carthus. Consuetudo est diuinæ elementiæ peccatores blandè & peramanter compellare. Sic Luc. 14. Dominus *Hierusalem, Hierusalem, quæ occidis prophetas,* &c. Vbi Venerabilis Beda. Hierusalem non saxa, & ædificia ciuitatis, sed habitatores vocat, quam Patris plangit affectu. D. Chrys. Geminatio verbi miserantis est, aut nimium diligentia. Nam tanquàm ad amicam negligentem amatorem, & ideo puniendam Dominus loquitur. Quid fecit tandem pastor ille, qui pro vna ouicula quærenda montes arduos, auiósque pererrauit saltus; cùm illam tandem à grege inuenit errabundam? ánne baculo in caput, aut dorsum impacto, clamans & iracundus, ante se procurrentem impulit plagis ad caulas? Audi, & obstupesce pastoris clementiam. Et cùm inuenerit eam, imponit in humeros suos, gaudens, &c. *Luc. 15.* Pulchrè Gregor. Nyss. aduertit. Cùm

Procop.

S. August. *Peccatum publicum, quàm secretum curatur faciliùs.*

Psalm. 82.

S. Aug.

Deus blandè agit cum peccatore.

Dion. Car.

Luc. 14.

Beda.

S. Chrys.

Luc. 15.
S. Gregor. Nyssen.

pastor inuenisset ouem, non puniuit, non duxit ad gregem vrgendo, sed super imponens humero, & portans clementer annumerauit gregi. Ista igitur tam suaui amoris teneritudine Dominus Adamum appellauit, &, vt luculenter ostendit D. Chrys. *hom. illa 7. Antioch.* non Angelum misit, sed ipsemet Dominus ad collapsum descendit, iacentem releuauit, & solus ad amicum malefacientem, & in magna constitutum procella deuenit. Prima profectò vox statim ipsius ineffabilem amorem demōstrauit. Non enim dixit, sicut par erat iniuriis affectum dicere: O scelerate, & scelestime, tali apud me beneuolentia potitus, tāto decoratus regno, &c. improbum dæmonem & pestiferum tuæ salutis inimicum Domino, & tutore, cui crederes, digniorem duxisti? quid ille tibi tale demonstrauit quale ego? &c. Sed non ita Deus; imò à prima statim voce ipsum erexit, & iacentem, & timentem, & trementem cōfidere fecit, prior eum vocans ipse; quinimmo etiam ex suo nomine ipsum appellans: Adam, vbi es? Ita Chrys. Confide peccator: adhuc Pater, & Deus tuus nomen tuum nouit, ac repetit: etiam nunc dicit: Confide fili, vt Patrem tu ipse tuum inclames, quæras, & pristino amore prosequaris.

S. Chrys.

Deus blandè agit cum Adamo.

7. Porrò autem aduertendum est in textu non coniungi hæc inter se, Adam, vbi es? Sed cùm legatur: Vocauit Deus Adam rectè intelligi potest, vt communiter habent Patres & Doctores, vocari, Adam vbi es? quod quidem argumentum est immensi amoris; scilicet adhuc Deus quamuis iniuriis ab ingrato homine malè acceptus non illum respuit, non ab animo delet, non obliuiscitur, non indignum iudicat, quem nominet, quem quærat, quem alloquatur? Nullus ergo peccator desperet, etiam nunc illius nomen à memoria Dei non excidit. Adhuc inclamat: Adam, vbi es? Quòd autem hæc proprij nominis appellatio magni sit amoris testimonium, sic deinde ostendit D. Chrys. hoc est legitimæ amicitiæ indicium. Sic & mortuos reuocantes facere consueuerunt continuè ipsorum nomina versantes, sicut vicissim odio habentes, & inimici in quospiam dispositi, nec nomine illorum, qui se læsere, tolerant commemorari; ideo Saul nullam quidem iniuriam passus, multas verò, & magnas iniurias in Dauid machinatus, postquā ipsum auersabatur, & oderat, nec illius appellationem commemorare tolerebat, sed considentibus omnibus postquam non venisse vidit; quid inquit? non dixit, Vbi est Dauid? sed, vbi est filius Isai? à patre ipsum vocans. Et iterum Iudæi in Christum idem faciunt: quoniam enim ipsum aduersabantur, & oderant, non dixerunt, Vbi est Iesus? sed vbi est ille? *Ioan. 5.* Sed Deus & in hoc demonstrare volens, quòd nec peccatum amorem extinxit, nec inobedientia suam in ipsum beneuolentiam sustulit. Sed adhuc prouidet, & curam gerit lapsi, ait: Adam vbi es? Ita Chrys. Nihilominus Tertul. *lib. contra Psychicos, cap. 6.* seueritatem quandam in his verbis Domini agnoscit, & quidem promeritā valdéque proinde dissimilem illis verbis quibus Dominus ad Heliam in specu montis Oreb latentem compellauit, 3. *Reg.* 19. Helias (inquit) cùm in speluncam diuertisset, quàm familiari congressu Dei exceptus est? Quid agis hic Helia? multo amicior ista vox, quàm: Adam vbi es? illa enim pasto homini minabatur, ista ieiunio blandiebatur. Tanta est circumscripti victus prærogatiua, vt Deum præstet homini contubernalem, parem reuera pari. Hæc Tertul.

Fiduciam Deus peccatori præstat.

S. Chrysost.

Nomine proprio compellare signum amoris.

1. Reg. 20.

Ioan. 5.
Odio reticetur nomen proprium.

Tertull.

3. Reg. 19.
Ieiunium hominem reddit Deo parem.

Tertul. Nota pro commendatione ieiunij Heliam blandiùs, Adamum verò duriùs à Domino compellatum. Er fortaſſe ideo euam timens, fugitans, ac erubeſcens Domini conſpectum ferre non potuit Adam, quia vetitum cibum epulatus eſt: Helias verò Dominum aſpexit, quia ventre vacuo, & arido cibo (vt inquit Tertul.) peruenit in montem. Peracuta eſt obſeruatio D. Chryſ. *ſupradicta homil.* Non vocauit (inquit) Euam, non ſerpentem, ſed Adamum, qui omnium leuiſſimè peccauerat; hunc iudiciu primùm accerſit: vt ab eo incipiens, qui aliqua poteſt venia potiri, etiam in eam, quæ multum peccauerat mitiorem ferat ſententiam. Ita Chryſ. Præclara ſanè iuxta Chryſoſtomum diuinæ clemeoriæ commendario. Iratus Dominus, qui iuſtitiæ ſuæ vim in muliere punienda (vt quæ nocentior fuerit, & mariro ſcandalum præbuerit) exaturare debuiſſet: econtrario, vt debilitata iracundia ad illam randem accederet: primò Adamum ad iudicium vocauit, in quo iuſtitiam ſuam priùs diſtringeret, atemperatam tamen miſericordia; qua videlicet, non omnino videbatur indigens, qui non primò, nec ex ſuo ingenio adinuentur fuerit ſceleris, ſed alieno perſuaſus conſilio ad peccandum corruerit. Non aliter, ac mari concitato ventis, atque vndis ſolet euenire: attollit in altum ſinuoſa fluctuom volumina littoreis minabondum rupibus; ſed priore ſtatim congreſſu in molliorem arenam expomat, vbi confringit tumentes fluctus ſuos, mitigatóque furore in cautes ſubinde mitiùs defetueſcit. Etſi autem hæc vera ſint, nihilominos Adami peccatum cenſetur grauius, eo quòd ille caput eſſet totius generis humani. Sciebat ille optimè à ſuo peccato ſolùm, non verò à peccato Euæ, originalem culpam, & mortis pœnam, in omne deinceps genus humanum fore tranſundendam. Quapropter cùm penes illum tota eſſet poſteritatis futuræ aut vita aut mors; aut gratia, aut peccatum; debebat omnino ita ſe habere, vt & ſe & omnem poſteritatem ab originali culpa immunem ac purum redderet.

S. Chryſoſt. — *Deus priùs iudicat Adamum, vt mitiùs agat ſubinde cum Eua.*

B · C · D

8. Dionyſius Carthuſ. aliam longè diuerſam reddit rationem. Vocauit (inquiens) Deus magis Adam, quàm Euam: quoniam principalior fuit: ad inſinuandum quòd ſuperiores dum peccant, ſpecialiter fiant reprehenſibiles apud Deum. ſic ille. Lege Prophetarum teſtimonia, & inuenies Deum paſſim & palàm queri de improbis paſtoribus. Hos appellat idola, retia diaboli, auertentes gregem à Deo, non paſcentes, ſed exoſſantes: illis grauiora minatur ſupplicia, vt quibus ſubditorum flagitia referantur. Proh quàm graue pondus imponitur humeris prælatorum! Lamentabatur vicem ſuam ſponſa, quòd ſe minùs idoneam ad regendum alias animas, à Deo nihilominus illarum præfecturam videret accepiſſe. *Poſuerunt me cuſtodem in vineis: vineam meam non cuſtodiui*, Cantic. 1. D. Bernard. *ſermon. 30. in Cantic.* hunc locum cum alio Pauli ſimul coniungit, atque exponit in doctrinam prælatorum: Si quis domui ſuæ præeſſe neſcit, quomodo Eccleſiæ Dei diligentiam habebit? Miror (ait Bernard.) audaciam plurimorum, quos videmus de ſuis vineis non colligere, niſi ſpinas & tribulos; vineis tamen dominicis etiam ſe ingerere non vereri. Sic ille. Diſcant etiam ex hoc loco (quod bene ſuprà obſeruauit D. Chryſoſt.) Deum non miſiſſe

S. Dionyſ. Carth. — *Prælati grauius peccant.* — Cant. 1. — S. Bernard. — 1. Tim. 3. — S. Chryſoſt.

E

A nuntium, vti aliquem Angelum, ſed ipſummet veniſſe ad inuiſendum ægrotum, ad quærendam ouem. Diſcant igitur prælati quantum ipſis incumbat inuiſere ſubditos, & non pro ſe alios delegare nuncios, qui minùs doleant, & minùs laborent in curando grege. Propterea Dauid Deum ipſum affatur, vt ipſe iam factus homo veniat in mundum, non verò ad id muneris Prophetas mittat, qui tandem nihil, aut parum efficiant. *Tempus faciendi Domine: diſſipauerunt legem tuam*, Pſalm. 118. Aduertit egregie D. Ambroſ. *ſerm. 16. in eundem Pſalm.* Tempus (inquiens) faciendi, non iubendi, quia non legatus, nec nuncius, ſed Dominus ſaluaturus erat B populum ſuum. Sic Ambroſ. Diſcant etiam prælati ad exemplum Domini, non exurētis fulminibus Adamum & Euam, non terræ abſorbentis hiatibus, non virulento dicterio, & verbis amarioribus exulcerantis: ſed mitiſſima compellatione, & quaſi compatienti eiulatu vocātis: Adam vbi es? Diſcant (inquam) prælati, vt Bernard. *ſerm. 23. in Cantic.* ſubditorum ſe matres eſſe debere, non dominos. Studeant magis amari, quàm metui. Suſpendant verbera, producāt vbera. Hæc Bernard. Denique ex hoc Dei iudicio, qui non ſtatim condemnauit, ſed locum dedit pœnitendi, prior quæſiuit, ad veniam prouocauit, non aſperè egit, non maledictis & minis terruit: C ſed timorem ademit, pudorem ſoluit, fiduciam loquendi & obſecrandi præſtitit: diſcant iudices Chriſtiani præſertim Eccleſiaſti, nō ſe temerarios, præcipites, furioſos, maledicos, truculentos, carnificéſque exhibere. Ad miſerendum, quàm ad puniendum procliuiores ſunto. Pulchrè in hāc ſententiam Procopius. Ita hunc locum cōmentatur: Adam vbi es? Simulauit ignorantiam; vt maius oſtenderet deſiderium, quo hominis teneretur: & ſic dicendi poteſtate accepta audieos, & viciſſim dicens iudicantis perciperet ſententiam. Audacia ſumpta ex eo, quòd quia non ſtatim apparuiſſet, putaret ſe deliquiſſe in Deum, ad cauſam dicendam accingitur.

Prælati viſitent oues. — Pſal. 118. — S. Ambroſ. — *Prælatorum manſuetudo.* — S. Bern. — *Iudices Christiani instruuntur.* — Procop. — *Deus iuſtum iudicium cum Adamo egit.*

D 9. Non minacibus, & aſperioribus verbis Deus Adamum vocauit: amiciſſimis ac dulciſſimis peccatores, imò omnium ſceleſtiſſimum Iudam proditorem verbis excepit Dominus Ieſus: *Amice, ad quid veniſti?* oſculandúmque ſe præbuit beſtiæ illi truculentiſſimæ: atque vt diſertè expēdit D. Paulin. *Epiſtol.* 2. Eo affectu, quo & inimicos diligi iuſſit, amicum oſculum dedit pacis inimico, dilectionem reddens pro odio, qui pro ſua dilectione odium recipiebat. Sic ille. Sed quæ tanta eſt Domini Ieſu ſuauitas, etiā cùm peccatoribus aliquando minatur? *Omnis* (inquit) *qui me confeſſus fuerit coram hominibus, confitebor, & ego eū corā Patre meo. Qui autem negauit me*, &c. Matth. 10. & Luc. 12. Quem locum ſubtiliter exponit ita D. Ambroſ. *lib. 1. de pœnit. cap. 2.* Vbi cōfitetur, pro omnibus confitetur, omnes comple- E ctitur: vbi negat, non omnes negat. Gratiam promittit omnibus, nō omnibus minatur iniuriam. Quod eſt miſerationis exaggerat: quod eſt vltionis extenuat. Hæc Ambroſ. Fortaſſe illud etiam myſterij latet in hoc diſcrimine loquendi, quod etiam alibi ſæpiùs inuenitur quale eſt Ioann. 12. *Si exaltatus fuero à terra, omnia trahā ad meipſum.* Omnia. Quid hoc ſibi vult; non omnes homines ſalui fiunt, tracti à Domino? an non pauci electi? Igitur S. Aug. Si omnia (inquit) ipſi homines intelligendi ſunt; omnia prædeſtinata ad ſalutē poſſumus dicere. Sic Aug. Quare ſoli iuſti &

Matth. 26. — *Chriſti beneuolentia erga Iudam.* — S. Paulin. — *Chriſti manſuetudo etiam cùm iraſcitur.* — Matth. 10. — Luc. 12. — S. Ambroſ. — Ioan. 12. — S. Auguſt.

ſancti numerum faciunt: impij & damnati ſunt nihil. Cæterùm quàm admirabilis illa Domini Ieſu dulcedo! Ecce multi publicani, & peccatores venientes diſcũbebant cũ Ieſu. Et videntes Phariſęi dicebant diſcipulis eius: Quare cũ publicanis & peccatoribus manducat Magiſter veſter, *Matth.* 9. Erant autem appropinquantes ei publicani, & peccatores: & murmurabant Phariſæi; quia hic peccatores recipit, & manducabat cum illis, *Luc.* 15. Vide quò proceſſit Dei facti hominis beneuolentia erga Adamum, hoc eſt, erga peccatores? tanta ſcilicet eſt vt, vel ipſi homines eam, tanquam nimiam, & dedecentem calumnientur. Sed rectè Theophylact. Hoc (ait) exequebatur, cuius cauſa carnem ſuſceperat, admittens peccatores, ſicut medicus ægrotantes. Et D. Auguſtin. *ſerm. 9. de verbis Apoſtol.* Tolle morbos, & tolle vulnera, & nulla eſt cauſa medicinæ. Idem in ea verba Pauli: *Iuſtificati grati per gratiam ipſius.* Si Deus non reciperet confugientes ad ſe, eſſet in eo iniquitas. D. Ambroſius *in cap. 15. Lucæ.* Tres (inquit) parabolas poſuit: ouis, dragmæ, & filij, vt triplici remedio prouocati vulnera noſtra curemus. Chriſtus quaſi paſtor reuehit, quaſi mater inquiris, quaſi pater veſtit. Gaudeamus igitur, quoniam ouis illa, quæ perierat in Adam, leuatur in Chriſto. Humeri Chriſti crucis brachia ſunt: illic peccata mea depoſui; in illa patibuli nobilis ceruice requieui. Hæc Ambroſius. Quis non miretur tam incredibilem commutationem rerum? Abſcondit ſe Adam à facie Domini, fugit ac timuit Deum inclamantem, & inſequentem: nunc autem legimus Erãt appropinquantes ei publicani & peccatores. ratio verò eſt, vt mihi videtur, quam aſſignat Apoſtolus: Venit in ſimilitudinem carnis peccati, & habitu inuentus vt homo, *ad Philip.* 2. Ergo Deum hominem indutum ſimilitudine peccati non timent, non refugiunt, homines carnei, & peccatores; indutus pelle ouina Deus oues quærit, agit & paſcit, indutus amictu colorem campi referente, campi pecudes allicit, comprehendit, venatur. Sed cui hanc tam ineffabilem Dei erga nos beneuolentiam acceptam referimus ac debemus, quàm tibi (poſt ipſum met Deum) ô Virgo beatiſſima Dei mater? talem, tam beneuolum, tam noſtri amantem, tam noſtri ſimilem, noſtra indutum carne, hominem pro nobis paſſibilem, ſuauem, ac dulcem infantulum, tuo ex puriſſimo vtero nobis edidiſti. Maria (inquit Bernardus *homil. 1. ſuper miſſus*, matrem ſe agnoſcens maieſtatem illam, cui Angeli cum reuerentia ſeruiunt; cum fiducia ſuum nuncupat filium; nec dedignatur nuncupari Deus, quod eſſe dignatus eſt. Deus cui Angeli ſubditi ſunt, cui principatus & poteſtates obediunt, ſubditus erat Mariæ. Mirare ergo vtrumlibet, & elige quid amplius mireris: ſiue filij benigniſſimam dignationem, ſiue matris excellentiſſimam dignitatem; vtrinque ſtupor, vtrinque miraculum; & quòd Deus fœminæ obtemperet, humilitas abſque exemplo; & quòd Deo fœmina principetur, ſublimitas ſine ſocio. In laudibus Virginum ſingulariter cantitur; quòd ſequuntur agnum quocunque ierit, *Apoc.* 14. Quibus ergo laudibus iudicas dignam, quæ etiam præit? Sic Bernard.

Matth. 9.

Luc. 15. *Chriſtus manſuetus erga peccatores.* Theoph.

S. Auguſt.

S. Ambroſ.

Deum carne indutum carnei homines amant. Ad Phil. 2.

B. Maria Deum nobis reddidit propitium.

S. Bernard.

B. Mariæ Deus Filius obedivit.

Apoc. 14.

SECTIO XXIV.

Qui ait: Vocem tuam audiui in paradiſo; & timui.

1. DOlentis voce Dominus Adamum compellauit, vt præmiſſum eſt, & quidem vox illa: Vbi tu, Hebr. איכה *aiechah*, videtur eſſe compoſita ex *ai*, ideſt, heu, Luſitanè, *ay*, interiectio eſt dolentis, & *ei*, ideſt, tu. reddique poteſt, hei ubi, aut hei vbi tu? aut heu quomodo tu? Etenim Ierem. 2. *Quomodo dicis*; ponitur eadem dictio. & ſimiliter Thren. 1. *Quomodo ſedet*, &c. Hebr. איכה *echah*. lamentatur Dominus infeliciſſimum caſum Adami; at ille non viciſſim lacrymas ſoluit, rumpiturve in eiulatus ſeipſum deplorando. Iam tunc in figura, & typo adumbrata eſt compatientis Domini commiſeratio, de vulneribus, de ruinis hominis; atque è contrario ingrati & ſtolidi duritia, & barbara exultatio hominis. Quæ duo tandem ſpectauit mundus, cùm Deus factus homo apparuit infans in præſepio, quod D. Bernard. piè ac dulciter, vt ſolet, ſic proſequitur. *ſermon. 3. in natali Domini.* Prædicat ſtabulum, præſepe clamat, membra illa infantilia loquuntur; lacrymæ & vagitus euangelizant. plorat quippe Chriſtus, ſed non ſicut cæteri, aut certè non quare cæteri ſolent. In aliis ſenſus, in Chriſto præualebat affectus. Illi ex paſſione lugent, Chriſtus ex compaſſione. Illi iugum graue quod eſt ſuper omnes filios Adæ, Chriſtus filiorum Adæ peccata deplorat; & certè pro quibus nunc lacrymas fundit, poſtea fundet & ſanguinem. O duritia cordis mei! Vtinam Domine ſicut Verbum caro factum eſt, ita & cor meum carneum fiat! Pudeat itaque propriam negligenter diſſimulare paſſionem, cui tantam à maieſtate tanta exhiberi video compaſſionem. Compatitur Filius Dei, & plorat; homo patitur & ridebit? Hæc Bernard. Deinde verò in eiulatu Domini deplorantis Adamum, & multo magis in vagitibus infantuli Ieſu pro nobis illacrymantis, magna occaſio ſubit pertimeſcendi. Quis enim non ſtupeat ad magnitudinem morbi, illáque perſpecta (ſi negligat medicinam) non deſperet de ſalute; cùm tantum medicum, Deum ſcilicet, ac tam nouam videat medicinam, vt malum curetur, ac ſalus reparetur hominũ ægrotorum? Bene igitur adiungit B. Bernard. Dolor, & timor mihi eſt, quia ex conſideratione remedij, periculi mei æſtimo quantitatem. Ecce mittitur Virginis filius, Filius Dei altiſſimi, & iubetur occidi, vt vulneribus meis pretioſo ſanguinis illius balſamo medeatur. Agnoſce ô homo quàm grauia ſunt vulnera, pro quibus neceſſe eſt Dominum Chriſtum vulnerari. Si non eſſent hæc ad mortem, & mortem ſempiternam, nunquam pro eorũ remedio Dei Filius moreretur. Sic & medicinæ æſtimatio, & doloris mihi, & timoris exaggeratio eſt. Sic Bernard.

2. Ego verò hinc aliam non minorem fortaſſe cauſam timoris arbitror euenire; vt ſcilicet peccator à tanto medico quæſitus, & ad iam admirabilem inuitatus medicinam, imò adhibitis iam ægroto medicamentis, nihilominus ille non conualeſcat, & quod maiorem ſubinfert deſperationem ſalutis, medicus ipſe ploret ægrotum, at ægrotus rideat, nec ſuam agnoſcat miſeriam, nec ſua doleat vulnera,

Deus deflet Adami lapſum.

Ierem. 2.

S. Bernard. *Deus plorat: homo ridet.*

Puer Ieſus illacrymans.

Summus medicus, & ſumma medicina morbum ſummum demonſtrant. S. Bernard.

A Summa profectò malorum omnium, ac sempiternæ, sine remedio mortis testimonium est, cùm

Reproborum insigne. Prouerb. 23.

in summis sceleribus coniuncta pariter menris quædam insensibilitas videtur, qualemia habet qui describitur Prouerb. 23. ad hunc modum: *Et erit sicut dormiens in medio mari, & quasi sopitus gubernator amisso clauo, & dicet: Verberauerunt me, sed non dolui, traxerunt me, & ego non sensi.*

Hugo.

Hngo Cardinal. expbcat; in medio mari, hoc est, in vita præsenti, cuius fluctus, & solicitudines, & desideria multos submergunt, sopitus gubexnator amisso clauo, remigis, idest, studio solicitudinis. Nanis quidem est anima, ratio gubernatot, clauus solicitudo. Verbauerunt me dæmones tentationibus, illusionibus, quæ sunt verbera spiritualia. Sed non dolui, non sensi; vel ignoraui. B Traxerunt me in vitia secnli, in funiculis vanitatis, & voluptatis.

Peccatoris insensibilitas.

Et ego non sensi, quia omnis peccator quasi ebrius vino voluptatis palatum cordis omnino emortuum habet, nec spiritualia vulnera, nec delectationem cordis sentit. Sic ille. Noo est prætereunda D. Gregor. *3. part. paster. admon.* 33. expositio, quæ sic haber.

S. Gregor.

Vox percussi, & dormientis exprimitur. Mens quippe à cura soæ solicitudinis dormiens verberatur, & noo dolet: quia sicut immineotia mala non prospicit, sic neque quæ perpetrauerit, agnoscit. Trahitur, & nequaquam sentit, quia per illecebras vitiorum ducitur: nec tamen ad sui cu- C stodiam suscitatur. In medio autem mári dormit, qui in huius mundi tentationibus positus prouidere motus irruentium vitiorum, quasi imminentes vndarum cumulos negligit, & quasi clauum guberoatot amittit, quando mens ad regendam nauem corporix studium solicitudinis perdit. Ita Gregor.

Ebrius & sopitus voluptatibus.

Vide quàm graui somno consopitns peccato post ebibitum voloptatis vinum (de quo illic sermo est) vt miser nouis insuper inflictia vulneribus laceretur, nec tamen doleat; trahatur per abrupta vitiorum, de barathro in barathrum præcipitetur, nec tamen sentiat. En quale veternum est peccatnm, vt & vulnerum dolotem, & ruinarum sensum D adimat? Contrà verò mira est petspicacitas hominis, & solicitudo euigilantissima in negotiis huius secnli,

Diligentia in rebus seculi.

in captandis vanitatibus honorum, in conquirendis illecebris voluptatum; quod statim adiungit Salomon: *Quando euigilabo, & rursus vina reperiam?*

Hugo.

Hugo Cardin. Euigilabo ad curas seculi, & repetiam vina voluptatum.

S. Gregor.

D. Gregor. persistens in expositione mentis vitiorum ebrietatibus consopitæ. Quæ quidem (ait) euigilare optat, vt rursnm vina repetiat; quia quamuis somno torporis à sui custodia prematur; vigilare tamen ad seculi curas nititur, vt semper voluptatibus deebrietur, & cùm io illud dormiat, in quo solerter euigilare debuerat; ad illud vigilare appetit, ad quod laudabiliter dormire potuisset. Hactenus Gregor. Planè iste fuit statns Adami: ad habendum dolorem de pecca- E to, agendam pœnitentiam, veniam à Deo petendam: seipsum, suæque animæ calamitates, ac vulnera deplorandum, omnino insensibilis, stupidus, & quasi lethargo soporatus; contrà verò ad sensum nuditatis, & calamitatum corporis, ad timoré supplicij, & mortis delicatissimus extitit.

3\. Adamus ille fuit homo, qui descendebat ab Hierusalem in Hiericho; & incidit in latrones, qui etiam spoliauerunt eum, & plagis impositia abierunt semiuiuo relicto, *Luc.* 10.

Luc. 10.

Sic enim A intelligit Hugo super loco.

Hugo.

Notauerim ad hæc semiuiuum relictum Adamnm, nó omnino mortuum: nam tametsi verè mortuus in anima sit qui peccatum lethale admisit, semiuiuus tamen dicitnr, quandiu in statu huius vitæ permanet, datútque spes ad vitam & salntem animæ, pœnitentiæ medicamentis recuperandam.

Spes peccatori est, dum viuit.

Quod ipse Dominus Deus in isto aduenen ad Adamum; & in secuodo, quando factus homo redempturus humanum genux in terram descendit, apertè demonstrauit.

S. Bern.

Pulchrè D. Bernard. ad illas suas melle defluentes sententias adiungit: Sicut grauem agnosco morbnm, cui tanta apponitur medicina, sic & ex hoc ipso non incurabilem asse coniector. Neque enim B pretiosissimas species frustrà insumeret medicus sapiens, imò sapientia ipsa. Porrò frustrà insumi constat, non solùm si absque eia facilis esset curatio; sed multo magis, si & cum eis sit impossibilis. Animat itaque ad pœnitentiam, & accendit vehementiùs desiderium spea concepta. Hæc Bernard. Prodiit ex latibulo Adam in conspectum Dei, reus ante iudicem, prodigus filius ante patrem, cuius substantiam malè operando prodegerat. Reliquum erat, vt peccator in terram procnmbens suam deploraret culpam, suppliciter à Deo quam offenderat, veniam precaretnr. Sed incredibile dictu est, quanta sit ignorantia peccatoris;

Adami summa perturbatio.

C infantissimus, & stultissimus fit ob admissum scelus peccator, lumioa scilicet rationis, si minùs offuso, at certè magna ex parte conturbato, & quidem pudor, ac metus indicium mentis obtenebrarunt vsque adeò, vt qnid in eo euentu ratio ipsa postulabat, & personam infinitæ maiestatis, cum qua loquebatur, omnino decebat, nequaquam facere ac dicere animaduerteret Adamus. Cæterùm illa fortè animi stoliditas potior causa fuit; quare Adam planè rusticus sine honoria præfatione Deum alloquatur, non Elohim, non Iehouah, non Adonai; aut quid aliud simile nuncupet. O quantum profecisset, si humiliter supplicasset! D *Oratio* enim *humiliantis penetrat nubes*, Eccles. 35.

Eccles. 35.

Deum ipsum quantumuis iratum, & armatum exarmat, diuinam expugnat iustitiam, vt meritò à D. Chrysostom. *homil.* 41. *Antioch.* dicatur magna armatura oratio.

S. Chrysost. *Orationis mira vis.*

Rex ille Euangelicus seruo ingrato, & barbaro, qui conseruum, pro leui debito constrictum, & penè suffocatum in vincula coniecerat, tantum hoc facinus exprobrauit: *Omnia dimisi tibi quia rogasti me*, &c. ad solius orationis vim expngnatus debitum decem mille talentorum condooauit.

Matth. 18.

Clamauit ad me, & ego exaudiam eum, Psalm. 90. ait Dominus;

Psal. 90.

quasi dicat, non possum non audire & exaudire supplicantia clamorem; vim facit oratia, cui diuinum pectus non obsistit, cui Dei Patris viscera cedunt, commota, debellatáque panduntur. O vis, ô omnipotentia orationis! E Et vt elegaoter ac verè D. Bernard. *sermon. vltim. in Cant.* aduertit:

S. Bern.

Quàm secura ascendit oratio, solo arbitro Déo, sanctóqua Angelo, qui illam superno altari suscipit præsentandam! quàm grata, & lucida verecundo colorata rubore! Hæc ille, &c.

Oratio in cælum ascendit.

Dilexi, quoniam inclinauit aurem suam mihi, Psalmo 114.

Psalm. 114. S. Ambr. S. Hieron.

Ad quem versum D. Ambrosius *Oration. de obitu Theodos.* sic ait: Inclinat se nobis, vt nostra ad Deum ascendat oratio. Et S. Hieron. Quoniam (inquit) non parui sumus & humiles,

& non possumus nos extendere & exaltare: propterea Dominus inclinauit aurem suam, & dignatur exaudire nos. Ac S. August. Quia dilectionem spes solet accendere, dilexisse se dicit, quoniam sperauit exauditurum Deum vocem deprecationis suæ. Incomparabilis quidem prærogatiua orationis, vt Deus omnipotens in solio gloriæ suæ constipantibus vndique Angelorum millibus, subitò se dimittat ex throno, inclinétque aurem, vt orationem à terra excipiat ascendentem.

Deus mel nas se orations.

4. *Vocem tuam audiui, & timui.* Quàm impudens responsio! Non timebat, quòd Deum offenderat, sed quòd Deum inclamantem audierat. Sapienter dixisset: O Domine, timui te iratum, & meritò iratum, quia grauiter à me læsum. Et quidem huiusmodi timor filialis summe laudatur, imò & seruilis suam quoque laudem habet. *Caritas* (ait Apostolus) *foras mittit timorem.* Profectò non foras mitteret, si intus non inueniret: & non eòdem veniret caritas, si priùs non subintraret timor, qui viam parat, aditum aperit, ædem adornat amori venturo; is vbi ædem occupat non est quòd intus timorem vltrà requirat; & fortè mittit foràs, vt timor ipse ianitoris officium præstet, pro foribus excubet; domum, & Dei amorem in ea manentem tueatur, & conseruet. *Timor Domini principium sapientiæ*, Prouerb. 1. Ecce timor habet initia, moratur ad ædes, sapientiam attrahit, quæ in caritate ex D. August. doctrina, consistit. *Inuocabunt me, & non exaudiam: manè consurgent, & non inuenient me, eo quod timorem Domini non susceperint*, ibidem. Ecce anima sine Deo, ad quam non subintrat, cuius vocem non audit, à qua etiam dum quæritur, Deus non inuenitur; eo quòd in illam non intrauerit timor Domini, vt pararet Deo eiúsque amori locum. Porrò quam meticulosos facit timor peccatores! *Si malum feceris, time*, ad Roman. 13. Timorem enim non facit Princeps, sed vestra malitia, notat D. Chrysost. *homil. 23. ad Roman.* Psalm. 3. pro titulo habet: *Psalmus Dauid cùm fugeret à facie Absalon filij sui.* Et quidem in sui dedecus, atque ignominiam ita loquitur Dauid; quid enim tam ignominiosum, quàm vt tantus rex, tantus Propheta imò & pater fugerit Absalonem adolescentulum, delicatum, mollem, calamistratum, tyronem, rudémque in armis, & filium? Quis ergo timidior, atque infirmior Dauide? An non timore atque infirmitate plena sunt illa verba, quibus suos ad fugam maturandá incitauit. Surgite, fugiamus: nec enim erit nobis effugium à facie Absalon. Festinate egredi, ne fortè veniens occupet nos, & impellat super nos ruinam, & percutiat ciuitatem in ore gladij, 2. *Reg.* 15. Abulens. *quæst.* 20. & 21. putat, Dauid non ex timore id ad suos dixisse; posset enim intra muros sustinere obsidionem, qui in campo audebat congredi cum hoste; sed vt maiore sui & suorum humiliatione Dei supplicium exciperet, & pœnitentiam ageret & misericordiam impetraret. Bene id quidem; sed non est negandum in pœnam præteritorum scelerum timuisse Dauidem, ac præ timore aufugisse. rectè hic Theodoret. Seminarium tot calamitatum extitisse peccatum ostendit. Post peccatum (inquit) in multas ac varias calamitates incidit Dauid. Nam non solùm finitimæ gentes in pugnam bellúmque exarsere, sed sua ipsius etiam

1. Ioan. 4.
Timor Dei commendatur.
Prouerb. 1.
Timor peccantes comitatur.
Ad Rom. 13.
S. Chrys.
Psalm. 3.
Dauid fugit Absalonem.
2. Reg. 15.
Abul.
Theodor.
Peccatorem Deus destituit.

A domus cœpit seditione laborare, & peccatum peccato successit; Amnonis libidini, homicidium Absolonis; & fratricidio insultus contra patrem, & subditorum defectio. Cùm enim diuina gratia Dauid prospiceret, nihil horum ipsum vexabat. Cùm verò ob patratum crimen destitisset: malitia campum occupauit, & tragœdiis digna effecit, malorúmque congeriem protulit. Tunc igitur temporis pestiferum fugiens filium, hunc conscripsit Psalmum. Hæc Theodor. Idem *quæst. 29. in 2. Regum*, fugam Dauid commemorans, Reliquit (ait) rex metropolim, optimam ratus expeditionem fugere ad tempus. Sic ille, præsertim de carnis turpitudine. Sic Ephrem B *sermone de Virginitate.* Habet hoc sibi familiare concupiscentia mala, vt mox vbi peccatum suum cōsummauerit, iisdem vestigiis dolor subsequetur. Sic Ephrem. Vertuntur enim rosæ in spinas.

Voluptatem dolor subsequitur.
Ephrem.

5. Sapienter igitur, vt quisque sibi caueat à peccato, ne propter illud suam istam suiipsius misetrimam ac sæuissimam patiatur carnificinam, monet S. Chrys. *in Psal.* 3. Vnde est fons peccati, illinc est plaga supplicij. O si (vt oportet) animaduerteres, videntiam tibi molestiæ, morbi, dolores, mœstitiæ, opprobria, persequutiones, rei familiaris iactura, filiorum, & propinquorum casus, pericula, funera prouenerunt, peccatum aliquod tuum deprehenderes tot malorum C primā extitisse originem, qualis enim fons, talis ab illo aqua ebullit. Peccauit Adam, audiuit vocem Dei ad vindictam, vt putabat miser, properantis; & timuit, & fugit. Subtilis & pulchra interpretatio mihi videtur Procopij, quæ animum pœnitentis Adami valde cōmendat, hisce verbis Reuera homo miserabilē emisit vocem, nempe illam exoptatam, quæ omnia, quæ diues hîc habet urbis, mihi dono dedit. Noui nunc satis, cuius vocem despexerim. Sic ille. Sed heus tu, ô Adam, noli fugere (ait D. Bernard. *serm. 2. in Aduentu*) quia nobiscum Deus. Ne timeas ô homo, nec audito Dei nomine terrearis, quia nobiscum Deus, nobiscum carnis similitudine, nobiscum carnis vtilitate; propter nos venit tanquam vnus ex nobis, similis nobis, passibilis. Ad ciuitatem Nazareth, quod interpretatur flos, aduolauit, & ad suaueolentem perpetuæ virgini- D tatis florem aduenit, illi insedit, illi adhæsit, apis nostra ad nos veniens fauum mel attulit, & non aculeum, idest, misericordiam, & non iudicium. Hæc Bernard. Sed nihilominus etiam nunc Adamus trepidat ad voces Dei deambulantis. En, ô homo, non est quid timeas, quid fugias; multum verò est, quod ames, quod condoleas. Voces Dei audis non deambulantis, sed illacrymantis, sed vagientis in sinu matris, atque positi in præsepio. Audi iam Bernardum *serm. 1. de Natali.* Quid tu times ô homo, quid trepidas à facie Domini quia venit? Venit non iudicare, sed saluare terram. Olim tibi persuasum est ab infideli quodam seruo, vt furtim tolleres, & impo- E neres regium diadema capiti tuo. Deprehensus in furto, quidni timeres, quidni fugeres à facie eius. Fortè enim gladium vibrabat ignitum, nunc in exilio positus: in sudore vultus tui vesceris pane tuo. Et ecce vox audita est in terra, quia dominator aduenit. Quò ibis à spiritu eius, & quò à facie eius fugies? Noli fugere, noli timere; non venit enim armis, non venit ad puniendum, sed saluandum requirit. Et ne fortè dicas etiam nunc, vocem tuam audiui, & abscondi me:

S. Chrysost.
Peccatum causa malorum.
Procop.
S. Bern.
Christi aduentus misericordia plenus.
S. Bern.
Christus in præsepio Adamo timorem excutit.

Ecce

Ecce infans est, & sine voce. Nam vagientis vox magis miseranda est, quàm tremenda. Aut si cui fortè terribilis, sed non tibi: paruulus factus est, tenera membra virgo mater pannis alligat, & adhuc timore trepidas? Vel in hoc scies, quia non venit perdere te, sed saluare, eripere & non ligare. Iam aduersùs hostes tuos dimicat; duo sunt tibi hostes, peccatum & mors, vtrumque debellaturus aduenit, & ab vtroque saluabit te, noli timere, &c. Hæc Bernard. Noli timere (addiderim) ô Adam: en mater Virgo adest, quæ Iudicis quidem, & misericordiæ simul mater est. ab illo nihil non impetrat, hanc omnibus libenter exhibet. Denique lætari potiùs debet Adam, & in spem erigi veniæ, quòd Deus, quem offenderat, ipse prior venit, quærit, loquitur, reum vocat. Ecce iste venit saliens, *Cant.* 2. *Ecce* (inquit) *sto ad ostium, & pulso*, Apoc. 3. *Aperi mihi soror mea*, Cantic. 5. *Expectat Dominus vt misereatur vestri*, Isai. 30. O saltem non fugiamus, venientem, quærentem, & clamantem! O desideremus saltem aduentum illius, & nostrum ad illum accessum! Vti Daniel vir desideriorum, *cap.* 9. Ille est enim qui animam esurientem satiauit bonis, *Psalm.* 106. Profectò ô filij Adam, Noo nobis (ait D. Hieronym. *in* 4. *Matth.*) sufficit velle iustitiam, nisi iustitiæ patiamur famem. Beati enim qui esuriunt, & sitiunt iustitiam. Nos inopes, ille dioes; sed tamen ille quærit, vt diuites faciat, nos fugimus ne ditemur à Domino, cuius (ait S. Ephrem *de virgini.*) nulla satietas est, vt tibi donet suum tegumen. At plus illum vrget amor, quàm nos necessitas. Mira etiam ac dulcissima peccatoribus affulget spes & fiducia, in ipsa suauissima Virgine matre Dei, quæ non tam vocibus inclamans, quam materna extendens vbera peccatores ad se inuitat. hæc enim sunt vbera, quæ tam crebrò ac dulciter in Canticis commendantur, tum præsertim cap. 5. dicitur: *Duo vbera tua, sicut duo hinnuli.* Et quidem virginis vbera (vt commentatur Richard.) geminæ dilectionis lac fundunt, quia reis impetrat veniam, & iustis gratiam. Meritò etiam misericordia virginis cursui hinnulorum comparatur, cùm per mundum currat, mundum irriget & fœcundet; & velocius occurrat, quàm inuocetur, & causas miserorum anticipet. Lactas, ô Domina misericors, dum misericordiam nobis impetras à Deo pietate replentur vbera tua, vt alicuius miseriæ notitia tacta lac fundat misericordiæ, nec possis miserias scire & non subuenire. Et quid mirum, si misericordia affluis, quæ ipsam misericordiam peperisti? Hæc ex Richardo.

Cant. 2. Apoc. 3. *Deus inuitat, ne fugiamus.* Isai. 30. Daniel 9. S. Hieron. S. Ephrem. Cant. 5. Richard.

SECTIO XXV.

Eo quòd nudus essem, & abscondi me.

1. Aptior literæ sensus est huiusmodi; præ verecundia timui dare me in tuum conspectum. Noui quidem te ex clamore adesse, ego verò nudus eram: nam licèt iam foliis, vtcumque pudentiora membra velauerim, reliquum tamen corpus carebat amictu, atque adeò prorsus indignum, quod tuis oculis offerretur. Non de: itaque de reatu culpæ, quam non ita eb a *Ben. Fernand. in Gen. tom.* 1. grauem iudicabat, neque adeò solicitus erat de pœna, quam sperabat leuiorem. Voce augebatur de pudore dedecoris ob nuditatem corporis. Quare illud, *& abscondi me.* cautale hic est, vt & alibi passim; ideo (inquit) abscondi me, quòd erubui nudus ante oculos tuos venire. Et hanc vnam peccati sui pœnam dolebat, confusionem videlicet nudi corporis. Benè Rupertus ad hunc locum: Perpessus hic timor est, qui non facti sui gerere pœnitudinem, sed solam pœnæ suæ se fateretur habere confusionem; perseuerat hæc vsque hodie peruersitas in filiis Adæ, vt aliqua pœna pro suis malefactis affecti, non quod ipsi fecerint, sed semper accusent, quod sibi a ludicibus suis factum sit. Hæc ille. Hinc est quòd nascimur omnes filij Adam adeò stupidi ad vulnera morbósque animæ, vt etiam à dæmonibus lacerati; peccatorum vlceribus sanie ac tabe purulenti, denique malarum appetitionum febribus æstuantes nihil omnino doleamus, imò nec sentiamus quidem. Hierobam rex Israël duo in testimonium veri Dei edita miracula spectauit, ad vocem Prophetæ, altare vbi rex idolis sacrificabat diruptum est; deinde manus ipsius, quæ contra Prophetam extensa est, subitò exaruit, 3. *Reg.* 13. Rectè adnotauit Theodoret. *quæst.* 42. *in* 3. *Reg.* Et id quidem quod accidit altari, eum non obstupefecit: sed id, quod manui, valde anxit. Cæterùm subiungitur. *Et ait rex ad virū Dei, Deprecare faciem Domini Dei tui, & ora pro me, vt restituatur manus mea mihi.* Theodor. optimè subnotauit stuporem istum regis imperij circa suæ animæ ariditatem, quæ nihil habita de sola manu sananda curam habuit. Cùm esset (ait) valde stultus, supplex rogauit Prophetam, vt sibi pereter ab eo, qui eum vlserat, non sceleris remissionem, sed manus curationē. Saul reprehensus à Samoele de sacrilegio, & anathemate dixit: *Peccaui, sed nunc honora me coram senioribus*, &c. 1. Reg. 16. Ea verò confessione nihil obtinuit à Deo, ratio est, quam assignat Eusebius Emissen. *homil.* 5. *ad Monach.* quia confessionem illam nuda magis verba, quàm veri gemitus exprimebant, quia non compensat magnitudinem criminis lenta humiliatio supplicātis. Sed adhuc quæres, vndenam orta est ista simulatio pœnitentiæ? Arbitror ex eo, quòd Saul non tam dolebat culpæ suæ reatum, quàm timebat, ne ob illum priuaretur regno, aut saltem à populo minùs coleretur; cui timori medebatur, si honoris ergo cum Samuele pergeret simul, vt adotaret Dominum. Optima est adnotatio D. Bernard. in illud, *Ecce nos reliquimus omnia.* Vbi expendit hæc verba Saulis; *sed nunc honora me.* Indignus (inquit) cælesti benedictione conuincitur, qui dubio quærit affectu duplici petit intentione, aliud sibi refugium parans, si fortè eam non obtinere contingat, *honora me*, &c. Ad quid tibi hæc honoratio miser? Hæccine erat tota illa supplicatio: Peccaui, ora Dominum pro me? meritò sanè non pepercit, qui intuebatur cor, salsa non poterat supplicatione moueri. Ecce ratio (inquit Caiet.) qua mouebatur Saul ad confitendum peccatum, vt Samuel iret cum eo placatus. Nihilominus in bonam partem sic interpretatur Procop. Timor inuasit ob delictum: latebras quæsiuit propter nuditatem. Satis manifestam accusationem hæc verba demonstrant: siquidem nuditas, timor, pudor, delictum prodebant.

Peccator non dolet culpam, sed pœnam. Rupert. 3. Reg. 13. Theod. *Corporis damna, non animæ dolemus.* 1. Reg. 15. Euseb. Emissen. *Saul sfalsa pœnitentia.* S. Bernard. Caietan. Procop.

2. Profectò delicatissimus erat animæ atque con

Dauidis conscientia delicata.

conscientiæ Dauid sensus, ex quo eiulatus, lacrymæ, acerbitates dolorum, spinarum aculei, vermium morsus, ponderis grauitas, tyrannorum sæuitia, exactorum tormenta, pœnitentiæ indefessa conflictatio, quibus eius Psalmi pleni sunt, oriuntur. Et hic tamen sensus inerat Dauidi tantisper, dum Deo gratus, in virtutis studio, ac Dei famulatu persisteret. Nam vbi primùm à Deo, virtutisque commercio desciuit, & in adulterium volutatus est, penè integrum annum egit stupidus, velut stipes, aut cautes; nec nisi adacto malleo Prophetæ à Deo missi perculsus ad se rediit. Igitur ex hoc tanto stupore solet euenire, vt filij Adam doleant si quando à Deo huiusce vitæ incommodis affliguntur, gestiant verò, cùm prosperè vitam agentes, felicitate, quam vocant, huius seculi, potiuntur. Sed audiant Dauidicum illud; *Qui nouit potestatem iræ tuæ*? Psalm. 89. Vbi sic Augustin. Valde paucorum hominum est nosse, ô Domine, iræ tuæ potestatem. Quia plerisque ira magis, cùm parcis, irasceris; vt non ad iram, sed potiùs ad mansuetudinem tuam pertinere intelligatur, labor & dolor, quo corripis, erodisque quos diligis, ne pœnis excrucientur æternis; ad iram tuam pertinet, quòd nonnullis, quibus plus irasceris, parcere videaris, vt prosperetur peccator in via sua, & maiora recipiat in nouissimo. Sic Augustin. Oseæ 4. dicitur, *Sicut vacca lasciuiens declinauit Israel*. LXX. vertunt: Sicut vacca asylo percussa; declarat D. Hieronym. Insaniuit Israël percussus fornicationis spiritu. Appositè ad mentem Prophetæ illud dicitur à S. Ephrem *sermon. de virgin.* Concupiscentia maligna ac sordida perpetuò furit atque insanit. Sed quæ tanta, ô bone Propheta, fornicarios istos manent supplicia? Subiicit deinde: *Nunc pascet eos Dominus quasi agnum in latitudine*. D. Hieronym. explicat: Ideo pascentur in lata & in spatiosa via quæ ducit ad mortem; & patientia Domini, bonique pastoris eos enutriet ad interitum. Dionys. Carthus. hunc locum Genes. expendens; Ista responsio (inquit) Adami quantum ad formam verborum fuit insipiens. Cùm enim à creatore nudus esset formatus, & in nuditate relictus sine pudore, non debuit dicere, abscondi me quoniam nudus sum, sed potiùs, quia peccando nunc habeo erubescibilem nuditatem. Proh stultum peccatorem! Non doluit animæ culpam, sed nuditatem solam erubuit, & de ipsamet erubescentia questus est. Rectè Bernardus *serm. 1. in annunciat.* Timui ergo (inquis) eo quòd nudus essem. Non sic miser, non sic paulo antè timebas, non quærebas folia, licèt corpore nudus, sicut & modò. Adde, imò iam sentiebat Adamus pœnam esse, quod fuerat pulchritudo, & honor, scilicet veste non tegi. Hæc Bernard. Vide quanta sit vis diuinæ gratiæ, quæ & nuditatem corporis, non inhonestam modò haud faciebat, sed valde honestam ac decoram. Vide quàm recti, atque honesti sint oculi virtutis, quibus ne ipsa quidem corporis humani nuditas erat inuerecunda, quãta sit gratia virtutis, qua solo pro amictu, cóque ornatissimo corpora priùs induebantur; quanta peccati turpitudo, quo vel ipsa quæ à natura pudorem, aut timorem, aut vitium quoduis sortita non sint, accedente peccato impura, horribilia, vitiosissimáque redduntur.

Peccantium stupor. — *Psal. 89.* — *S. August.* — *Deus misericors castigat, iratus parcit.* — *Oseæ 4.* — *S. Hieron.* — *S. Ephrem.* — *Prosperitas perniciosa.* — *S. Hieron.* — *Dion. Carthus.* — *S. Bernard.* — *Nuditas Adami qualis ante & post peccatum.* — *Peccatum turpat & turbat omnia.*

3. Ergo in hac nuditate & illius erubescentia significatur infelicissimus ille status, in quem primus homo ex felicissimo seipsum deiecit. Huc tandem, ô bone Deus, tuum illud opus, quod plasmauerunt manus tuæ, quod tua viscera exhalarunt, quod tuus amor decoxit, extruxit, concinnauit, huc (inquam) corruit omnino collapsum, ac dissipatum? Sed ô Deus clementissime, commendat immensam erga nos caritatem tuam nostra infirmitas, nostra ruina, nostra aduersùs te ingratitudo. Eo initio quidem (inquit D. Irenæus, *contra haeres. cap 28.*) non quasi indigens Deus hominem plasmauit Adam, sed vt haberet, in quem collocaret sua beneficia. Igitur Deus ab initio hominem plasmauit propter suam munificentiam. Itaque nemo aduersùs Deum queratur, quòd hominem tam infirmum, tam inopem, tam indigum creauit, scilicet ex puluere. Sic fieri oportebat, vt amplior esset diuinæ benignitati, ac magnificentiæ materia: vt quo infirmior & miserior homo existit, eo diuina bonitas erga illum illustriùs proderetur. At dicet aliquis, iccirco Deum formasse hominem, vt seruum haberet. bene id quidem, sed vt eleganter adiungit D. Irenæus: Seruitus erga Deum, Deo quidem nihil præstat, nec opus est Deo humano obsequio; beneficium præstat seruientibus sibi ob id, quod seruiunt. Est enim diues perfectus, & sine indigentia; propter hoc autem exquirit ab hominibus seruitutem, vt quoniam est bonus, & misericors, benefaciat eis, qui perseuerant in seruitute eius; quantum enim Deus nullius indiget, intantum homo indiget Dei communione. Hæc est enim gloria hominis, perseuerare in Dei seruitute, & propter hoc dicebat discipulis Dominus: *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos*; significans, quoniam non ipsi glorificabant eum sequentes eum, sed in eo quòd sequerentur filium Dei, glorificabantur ab eo. Hæc sanctus Irenæ. Ad hæc peccauit quidem homo contra Dei, à quo fuerat tam insigniter honoratus, præceptum; eligens potiùs sub tyrannide iacere diaboli, quàm illustrissima, & imperiis omnibus clariore seruitute nobilitari; permisit tantum flagitium misericors Deus: vt haberet aliquem cui peccata dimitteret, ait D. Ambros. quod summum est, & misericordiæ, & beneficentiæ, atque etiam omnipotentiæ diuinæ monumentum; vbi enim abundauit delictum, superabundauit & gratia, vt etiam meritò dicatur à D. Ambros. felix ruina, quæ reparatur in melius: *in Psalm. 39.* Contigítque homini hæc peccati tempestas, vt alibi ait Tertull. prospero errore, certa felicitate. Etenim si Adam non peccasset, non tanta sui amoris erga illum demonstraret Deus clementissimus argumenta, nec illum quæreret, nec vocaret, nec tam familiari & paterno colloquio affaretur, nec ad pœnitentiam inuitaret, nec impertita reatus venia in gratiam reciperet, nec (quod amplius est, imò excedit omnem humanæ mentis conceptionem, atque appetitionem) pro illo Verbum caro fieret, & habitaret in nobis, vt est sententia D. Thom. aut saltem Deus pro redimendo homine non pareretur ac moreretur, vt lauaret, & dealbaret nos in sanguine suo. Quod opus diuini erga homines amoris tam mirum est, vt maius ac mirabilius à Deo præstari non possit.

Deus hominem fecit, cui benefaceret. — *S. Irenæ.* — *Deo eget homo, non homine Deus.* — *Ioan. 15.* — *S. Ambros.* — *Ruina hominis reparata in melius.* — *Tertull.* — *Incarnatio, aut certè redemptio Christi ex occasione peccati.* — *D. Thom.*

4. Et

A 4. Et abscondi me, inquit peccator. Hæc est dementia peccatorum, putant se posse latere, abscondique à Deo. Optimè S. Bernard. *ser. 1. de Epiphan.* Adam à facie Dei fugit, sed non effugit. At iste timor non videtur à ratione alienus: posset enim dicere Adam, quod subnectit Bernard. Nónne desperarem audiens, quia venit ille, cuius legem sic præuaricatus sum, cuius patientia sic abusus sum, cuius beneficio tam ingratus inuentus sum? Sic Bernard. Non effugis oculos Dei (quibus omnia sunt aperta) cùm in confessione sacerdotem eludis, scelera tua non prodis. Tunc illa clamant vehementius, tunc apparent patentiùs in conspectu Dei & Angelorum, cùm profundiùs (vt putas) obteguntur. Peccator nuditatem operit, & nudum se abscondit, contra

S. Bernard.

B verò si quid habet illustrius, exponit omnium videndum oculis. Pulchrè in hanc sententiam Dauid: *Quoniam tacui, inueterauerunt ossa mea, dum clamarem tota die*, Psal. 31. cuius loci optima est S. Hieronymi ad hunc modum commentatio. Non protuli confessionem ad salutem, ideo omnis fortitudo mea in carnis infirmitate consenuit. Tacui, vox malorum est. tacui, id est, tacent illorum peccata, & in confessione nolunt dicere. Inueterauerunt ossa, id est, virtutes, quas debuerant habere, inueterauerunt per peccatum dum clamarem, id est, clamant; si aliquid boni habent, per vanitatem demonstrãt, vt Pharisæus in templo: dum clamarem tota die; in istius vitæ momento. Hæc Hieron. Non sic iusti, non sic: quippe cùm non ab Adam superbo, sed à Christo hu-

Psalm. 31.
S. Hieron.
Deo nihil absconditur.

C mili addiscant. Audi vnum Paulum. *Non sum dignus vocari Apostolus, quia persecutus sum Ecclesiã Dei*, 1. Corinth. 15. Ea sanctis consuetudo est: quod perperam fecerunt, rependunt quotidie, deplorant, omnibúsque ob oculos ponunt; quod autem ingenuum & eximium, abscondunt, & obliuione transmittunt. Ita S. Chrysost. *hom. vlt. in 2. Corinth.* Abscondi me; sic peccatores; sed perperam nec latere, nec fugere Deum possunt: miseros enim sequitur, quocunque ierint, ira Dei atque vindicta. Imò frequentiùs (quod & magis Deo proprium) caritas, quæ vrget Deum, fugientes sequitur peccatores. Illi se abscondunt,

1. Cor. 15.
S. Chrys.

D Deus illos comprehendit, detegit, inuitat, vt doleant, lacrymẽtur, veniam exposcant. Extremum omnis infelicitatis barathrum illud est, cùm peccatos Deo sequenti & comprehendenti non cedit, non obedit; inuitantem refutat, clamantem propellit, medicanti nullam præbet nec doloris ex vulneribus sensum. Tria considerãtur in corpose humano à D. August. *in Psal. 55.* sanitas, stupor, immortalitas. Sanitas (inquit) ægritudinem non habet, sed tamen quando tangitur & molestatur, dolet; stupor non dolet, amisit sensum doloris, tanto insensibilior, quanto peior. Rursus immortalitas non dolet, absumpta est enim omnis corruptio; nullus ergo dolor in corpore

S. August.
Stupor peccatoris summum malũ.

E immortali, nullus dolor in corpore stupido. Non se putet stupidus iam immortalem: vicinior est immortalitati sanitas dolentis, quam stupor non sentientis. Hæc August. Ergo Adamus sensum penè amiserat, ideo stupidus non de propitiando Deo, in quẽ peccauerat, sed de fuga, de latebris, de amictu foliorum curauit. Ac primum quidem quod à peccato vbi mentem subintrat, expugnatur, est ipsum lumen oculorum, quod excæcat, & hinc est, quare peccator decerrat miser vti cæcus, qualis ille est, qui ait: *Lumen oculorum, & ipsum, non est mecum*, Psal. 37. vbi sic D. August. Latuerat

Peccato lumen rationis obcæcatur.
Psal. 37.
S. Aug.

A Adam lumen oculorum ipsius. Nam lumen oculorum ipsius, ipse Deus erat, quem cùm offendisset, fugit ad vmbram, & abscondit se intra ligna paradisi, pauebat à facie Dei, & quærebat vmbram arborum; iam inter arbores lumen oculorum non offendebat, ad quod gaudere consueuerat. Sic Augustin. Ibidem etiam S. Hieron. Quia (inquit) deposito veritatis lumine, in tenebras decideram peccatorum. Profectò in peccato nihil verum est; vana sunt omnia; ibi multi errores, insomnia, spectra & vmbræ horribiles tenebratum. Contra verò in virtute lux & veritas. Porrò autem licèt cæcus & stupidus extiterit Adam, ideo tamen speranda illius est salus, quia nihilominus audit Deum loquentem, &

S. Hieron.

B locutus ipse vicissim est; sic enim vsu solet euenire, vt de peccatore non sit desperandum, imò licèt cætera in eo deficiant, magnam de se spem exhibeat, fore, vt quàm citissimè sanitatem animæ recuperet, in quo adhuc liberi duo sensus, ac soluti Deo patescunt; nempe auris & lingua; vt audire, & loqui possit & soleat, audiat Deum, loquatur cum Deo. Mira est enim vis verbi Dei, quod auditum plerunque fructum producit, missa vis confessionis & orationis, quæ duo sunt ad vitam animæ, & æternæ beatitudinis aditus patentissimi. Precatur Dominum Dauid: *Non me demergas tempestas aquæ, neque absorbeat me profundũ, neque vrgeat super me puteus os suum*, Psal. 68. Vide supremum omnium malorum, quæ Vates à se deprecatur illud esse, vt puteus demum

Auris & lingua necessaria ad conuersionem.
Psal 68.

C claudat os suum; quare sapienter ibi dictum est à D. August. Clausit os, vere mortuus est. Verbũ אטר *atar*, quod vertitur vrgere, D. August. vertit, coarctare, claudere. S. Hilar. continere, Theod. & Euthym. concludere. S. Hieronym. coronare. Idem omnino sensus redditus ab omnibus. Secundùm Hieron. Non coronet puteus os suum. Etenim vitia, dæmones aduersùm nos insultantes, mala omnia huius vitæ, præcipitia, exitia, infelicitates tunc demum coronantur, cùm peccator non aperit os, non loquitur: obstructio oris est corona flagitiorum, & exitiorum peccatoris in hac vita. Rectè hunc versum explicat Theod. Ne respuas Domine meam salutem, neque clau-

S. August.
Extremum malorum non confiteri.
Theodor.

D das benignitatis ostium. Etenim in puteum incidentes, donec putei ostium apertum est habẽt quandam tenuem spem, vt illinc liberentur: operto autem eius ore de salute desperant. Subtiliter S. Hieron. explicat: Neque vrgeat super me puteus os suum, scilicet aditus inferni. Ergo os ad confessionem clauditur, & portæ inferni reserantur. At certum quidem mihi omnino est inter alia reprobationis æternæ signa euidentiora, vnum illud haberi, si peccator os clausum & mutum habeat ad deprecandum Deum, si clausum ad Virginem Dei matrem inuocandam, quę vt piè ac vere ait German. Constant. maximam apud filium suum fiduciam & patientiam habet ad interpellandum pro nobis. Profectò, & sic infinita matris Dei dignitas postulat, & miseri-

S. Hieron.
Reprobationis signum non orare.
German.
B. Mariæ intercessio efficax.

E cordiam ipsius Dei erga hominum genus, decere videtur, atque ipsa experientia per omnes ætates infinitis exemplis confirmata planè contestatur; vix aut nunquam reprobari à Deo in æternam condemnationem, qui semper Virginem Mariam Dei matrem assiduis supplicationibus, piísque obsequiis venerabitur. Tu verò, ô Virgo Dei mater, inuocantes nos exaudi propter nomen tuum magnum, quo appellaris mater misericordiæ. Et quare gratia plena facta es à

Non damnatur, qui B. Mariam piè colit.

Deo, nisi (autore D. Bernard. *serm. 19. in Cant.*) vt ea ipsa veniret vsque ad nos, & heres mater caritatis, cuius pater est caritas Deus.

SECTIO XXVI.

Cui dixit Dominus: Quis indicauit tibi, quòd nudus esses, nisi, quod ex ligno de quo præceperam tibi, ne comederes, comedisti.

1. ADamus ad vocationem Domini respondit quidem, sed nullum pœnitentiæ signum exhibendo, reddidit rationem suæ fugæ, metus, absconsionis, nimirum nuditatem sui corporis, in qua erubescebat ante faciem Domini venire, sed de peccato, quod commiserat, & causa erat erubescentiæ, ac timoris, ne verbum quidem fecit. Tanta est cæcitas & stoliditas in peccatore. Cæterùm Adamus nondum cognoscebat, quæ tanta sit grauitas flagitij in Deũ admissi; quam si probè intelligeret, profectò de peccato erubesceret, non de nuditate. Quod postea mulier illa pœnitentiæ magistra in seipsa præstitit, cùm ingressa domum conuiuij procumbens ad pedes Domini peccata sua deflendo, nõ loquendo expiauit, de qua illud egregie dictum est à D. Gregor. *hom. 33. in Euangelia.* Quia turpitudinis suæ maculas aspexit, lauanda ad fontem misericordiæ cucurrit, conuiuantes non erubuit. Nam quia semetipsam grauiter erubescebat intus, nihil esse credidit, quod verecundaretur foris. Ita Gregor. Iure quam optimo S. Ambros. *ad cap. 7. Lucæ.* pœnitentem illam considerans conqueritur. Nondum (inquiens) peccatis nostris renunciauimus; vbi sunt nostræ lacrymæ? vbi gemitus? vbi fletus? venite adoremus, & procidamus ante eum, & ploremus ante Deum qui fecit nos: vt saltem ad pedes Iesu venire possimus. Agnouit peccatum, & detulit gratiam. Sic Ambros. *Delicta quis intelligit.* Psal. 18. Interpretantur multi hunc versum regij Vatis, de difficultate in cognoscendis peccatis, quia multa, aut quia leuia, quæ scilicet vocantur venialia, quæ etsi sigillatim, vt Theologi loquũtur, caueri possint, minimè tamen collectiuè omnia. At multo facilior sensus esset, si ad grauitatem peccati referamus, quæ tanta est, & quodammodo infinita obiectiuè, propter personam infinitam, quæ læditur à peccatore, videlicet Deum: vt pauci nimirum diuinitus illustrati, fœditatem peccati agnoscant, adiungit Propheta: *Et ab alienis parce seruo tuo.* Hebraice זדים *zedim*, superbis LXX. legerunt, vt videtur זרים *zarim*, alienis. Vtrumque in genere masculino: etsi autem Propheta videatur sibi cauere ab hominibus superbis, qui alienis, & peregrinis viuunt moribus, insolescunt supra homines, illos opprimunt, ab illis adorari volunt, ac si alienæ sint naturæ veluti quædam numina: nihilominus tamen D. August. & alij accipiunt in genere neutro. Quo sensu mirificè describitur grauitas delictorum. Sunt enim quædam veluti monstra incomparabili deformitate, & horrore; quod per nomen, *alienum*, significatur. Peccati grauitatem probè cognitam habebat S. Anselm. cùm dixit *tract. de similit. cap. 19.* Mallem purus à peccato, & Innocens in gehennã intrare, quàm peccati sorde pollutus cælorum regna tenere. Sic ille. Optimè hæc S. Hier. Delicta quis intelligit. qui in delictis est, id est, in peccatis, iudicia Dei non intelligit; neque sua peccata quandiu est in delictis. Plane si peccator non cæcus esset, si futurum Dei iudicium recordaretur; aut non peccasset, aut in peccato cohorruisset, pœnitentiámque illius maturasset.

Luc. 7.

S. Greg. Magdalena pœnitens ad pedes Domini.

S. Ambr.

Psal. 18. Veniales culpæ difficulter cognoscuntur.

Superbi dicuntur alieni.

S. August.

S. Anselm. Peccatum gehenna deformius.

S. Hieron.

2. At nos ideo peccamus, quia quid peccatum sit, nescimus. *Omnis, qui peccat non vidit eum, nec cognouit*, 1. Ioan. 3. Nam si quis videret Deum, aut si rectè intelligeret, quid sit Deus, fieri non posset, vt is peccaret in Deũ. Ex maiestatis enim diuinæ amplitudine atque pulchritudine certò inferret immensam peccati malignitatem. *Quasi per risum stultus operatur scelus.* Prouerb. 10. Hebr. quasi risus est stulto operari scelus: sapientia autem est viro prudentia; seu, vt alij vertunt, intelligentia. Perdoctè interpretatur Iansen. Stultus putat esse rem ridiculam & iucundam. Non magnifacit, sed paruipendit peccare: imò lætatur operando scelus, & ridet. Stultitia quidem hoc efficit in stulto. Sapientia contrà affert homini prudentiam & intelligentiã, qua scilicet cognoscat, quam sit res grauis & detestabilis operari scelus. Sic ille. Sapientia, vt Glossa notat, est de diuinis: prudentia verò, vt caueat, atque vt prouideat in futurum. Igitur vna omnium maxima inter homines stultitia est, non intelligere quàm graue malum sit peccare: solus proinde stultus est, qui peccat. Contra verò sapiens, qui & intelligit, quid sit Deus, & cõsequenter quam graue sit peccare in Deum, ille prudentissimus est, vt sibi caueat a peccando, detestetur, ac refugiat peccatum cui nouit per omnem æternitatẽ supplicia esse irroganda. Huiusce itaque sapientiæ ignarus Adam non agit de peccato, sed de peccati pœna, effectúque, nimirum erubescentia, ob corporis nuditatẽ. At misericors Deus tanquam optimus medicus, ægroto, & vlceroso, & de carcinomate, prorsus oblito malum ipsum detegit, & ponit ante oculos, vt videat, doleat, veniam exposcat. Quis indicauit tibi, &c. Dicta sunt hæc per interrogationem, & admirationem, & increpatiuè: vt peccati grauitas, & peccatoris amentia ingratitudóque vehementer perstringatur. At dicet aliquis laudabilem fuisse illum timorem ac pudorem Adami, quo scilicet perculsus non audebat nuditatem sui corporis castissimis Dei oculis exhibere. Itaque non vitio, sed laudi tribuendum videtur, quòd noluerit contra debitam modestiam inhonestius videri. En quanta est hominum ignorantia! Elephantes vorant, culices reformidant. Absalon reprehendit Chusai, quod amicum Dauidem suo in illo mœrore ac fuga deseruerit. *Hæc est (ait) gratia ad amicum tuum*, 2. Reg. 16. Et mortalium tamen ipse infelicissimus suum parricidium non detestabatur, imò ne videbat quidem. Non comitari amicum iudicabat grande flagitium: Patrem regno, toro, & vita (vt moliebatur) priuare nihil ducebat. Ea fuit etiam dementia Samaritanæ illius mulieris. Quòd aquam Christus peteret, piaculum contra religionem arbitrabatur; quomodo tu Iudæus cùm sis, bibere à me poscis, quæ sum mulier Samaritana? *Ioan. 4.* Quòd verò ipsamet quinque habuerit viros, & nunc cum alieno viro viueret; nulla religio. Hæc fuit dementia Iudæorum, de quibus *Ioan. 18.* Adducunt ergo Iesum à Caipha in prætorium: & ipsi non introierunt in prætorium, vt non contaminarentur, sed manducarent pascha. Rectè Augustin. exclamat. O impia cæcitas! alienigenæ iudicis prætorio contaminari timebant; & fratris innocentis sanguinem

1. Ioan. 3.

Prouerb. 10. Stultus peccati grauitatem non expendit & fugit.

Iansen.

Glossa.

Prudens peccatum expendit & fugit.

Deus medicum agit Adami.

Peccatorum stulta religio. 2. Reg. 16. Absalonis stultitia.

Samaritana stulta religio. Ioan. 4.

Ioan. 18. Iudæorum stulta religio. S. Aug.

guinem non timebant. Nam quòd etiam Dominus erat,& vitæ datnr, qui occidebatur,non eorum conscientiæ, sed nescientiæ deputetur. Sic Auguſt. Similiter D.Chrysoſt.ad eundem locum. Et quænam (inquit) contaminario,ingredi prætorium,vbi iniuſti pœnas dant?Decimantes mētam,& anethum: ac cùm iniuſtè interficiūt,contaminari se non exiſtimant, sed cùm ad prætorium veniunt. Ita Chrysoſtom. Non prætetibo commentarium Ianſenij,quod sic habet. Videte eſt præpoſteram religioſorū illorum hominum religionem, qui metuebant coinquinari ingreſſu domus prophani hominis, nec metuebant contaminari effuſione ſanguinis innocentis, à quo cùm gentilis homo inquinari timeret, illi ſanguinem illum ſuper ſe, & ſuper filios recipere non ſunt cunctati. metuebant inquinari ingreſſu domus,& non timebant profam hominis conſortio pollui,cùm domus non pollueret, niſi propter eum,cuius erat.Hæc ille.

S.Chrysoſt.

Ianſen.

3. *Quis iudicanit tibi, &c.*] Meritò D. Chryſ. admiratur iſtam Domini humanitatem illis in verbis,quibus peccatorem arguit, & de peccato agit. Nam ſi reus vocatur à iudice, vt rationem reddat patrati ſceleris: vbi quæſo lictorés, vbi virgæ,ſecures ad terrorēm? vbi deinde inclamatio ſolita hominum aduersùs malefactores: ſceleſte,veterator,proditor,ſax,& exitium vrbis, & orbis?Nihil horum. Iure optimo clamat regius Vates: *Amputa opprobrium meum,quod ſuſpicatus ſum,quia iudicia tua iucunda.* Pſal. 118. Itaque D. Chryſoſt. Docemur hic (ait) vt quando & nos condemnamus reos, non tam crudeliter illis loquamur,neque ferina in eos vtamur ſæuitia,ſed lōganimiter & miſericorditer agamus. Ita Chryſoſtomus. Aduertant iudices, viri principes, domini,prælati hanc doctrinam: temperéntque ſibi à maledictis,ac verbis contumelioſis. Mulierculartim ille mos eſt. Chriſtus Dominus ad Samaritanam. *Voca* (inquit) *virum tuum, quinque viros habuiſti, & hunc quem habes non eſt tuus vir,* Ioan. 4 Narrat quidem factum, detegit peccatum, ſimpliciſſimo ac modeſtiſſimo verborum ambitu, ne in faciem mulieri, licèt inhoneſtæ videatur expuere contumeliam, nō aſperè illam vellicat. Luculentiùs adhuc commentatur D. Chryſoſt.hunc eundem locum *homil.* 13.*ad Rom.* Attexam integram ſententiam. Cùm Adamum tranſgreſſum increparet, vide quàm manſuetè. Non enim illi dicebat:Sceleſte cùm tanta beneficia per me receperis,poſt illa omnia fidem habuiſti diabolo, benefactorémque tuum relinquens, attendiſti malo dæmoni? Sed quid dicebat? Quis tibi dixit, quòd nudus ſis, niſi quòd de ligno,de quo ne comederes tibi præceperam, comediſti? Quemadmodum ſi pater cum filiolo, ne machæram contingeret, præcepiſſet, deinde cùm ille non obediſſet, vulneratúſque iam eſſet,diceret pater:Vnde vulneratus es?Hinc ſcilicet, quòd me non audiſti. Agnoſcis verba plus amici,quàm domini,amici (inquam) contempti quidem:neque ſic tamen ab amore ceſſantis?imitemur ergo illum & nos;& ſi quando delinquētem increpauerimus,eandem ſeruemus manſuetudinem.Ita Chryſoſt. Chryſoſtomum ſequutus ita commentatur Procopius. Ne nunc quidem hominis peccatum in ſolem protrahit,ne ſcilicet verborum aſperitate eū deterreret; & ipſe deinde minùs peccati redargutionem inuehere poſſet. Interrogando & dubitando oſtendit magis hominem deliquiſſe. Facile enim fuiſſet Deo dicere: In hunc timorem & pudorem te coniecit præcepti tranſgreſſio. Sed clementiùs agit cum lapſo homine. Ita Procop. Egregius eſt ille locus Pauli ad Galat. 6. in hanc ſententiam: & quem præ oculis omnes habere debeamus, maximè verò prælati, iudices, prædicatores, & confeſſarij. *Fratres* (inquit) *etſi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui ſpirituales eſtis, huiuſmodi inſtruite in ſpiritu lenitatis, conſiderans teipſum, ne & tu tenteris.*

Dei iudicium benignum.

Pſal. 118.
S. Chryſ.

Non aſperè loquendum reo.

Ioan. 4.

S.Chryſ.

Deus patrem agit cum Adam.

Procop.

Ad Galat. 6.

4. Locum Pauli diſertiſſimè interpretatur D. Thom. in hæc verba,ad miſericordiam eos, qui corrigunt monet: & hi ſunt ſpirituales ad quos pertinet correctio: ſpiritualis enim, 1. *Corint.* 2. iudicat omnia,& ipſe à nemine iudicatur; ratio eſt, quia rectum iudicium habet de omnibus, qui circa vnumquodque rectè diſpoſitus eſt circa agenda: & ideo ipſe ſolus de eis bene iudicat. Sed quia nomen ſpiritus, rigorem quendam & impulſum deſignat, iuxta illud Iſai. 25. *Spiritus robuſtorum quaſi turbo impellens parietem.* Non tamen credendum quòd viri ſpirituales ſint nimis rigidi in corrigēdo. Nam hoc ſpiritus huius mundi facit: ſed Spiritus ſanctus ſuauitatem quādam & dulcorem efficit in homine. *O quàm bonus, & ſuauis eſt, Domine ſpiritus tuus*, Sapient. 12. ideo dicit, *in ſpiritu lenitatis.* iuxta Pſal. *Corripiet me iuſtus in miſericordia.* Contra quod dicitur de quibuſdam Ezechiel. 34. *Cum auſteritate imperabatis.* Conſiderans teipſum, ita fiat, vt dixi, quia & tu fragilis es. Nihil autem ſic frangit hominis ſeueritatem in corrigendo,quàm timor proprij caſus. Hæc omnia D. Thom. Propriæ autem fragilitatis conſideratio humiliat hominem; remoratúrque vim iracundiæ, ne cæca impetu feratur aduersùs proximum. Vnde S. Chryſoſtom. *hom.* 9. *in Geneſ.* ſic ſtatuit. Qui verè ſeipſum humiliat, nunquam poterit ira commoueri; quia anima eius in ſui conſideratione occupata eſt, & humiliata. Quicunque talis eſt, is in portu continuò ſedet ab omni tempeſtate liber, & oblectatur in ſerenitate cogitationum. Ita Chryſoſtomus. Contrà verò S. Doctor iram mari fluctibus agitato comparat, vbi ait: Nauis ob imperitiam gubernatoris ſæpè ſubmergitur. Caietan. ad locum citatum Pauli: Hæc eſt forma reparandi lapſos, vt actio correptiua procedat in ſpiritu manſuetudinis; ad differentiam eorum, qui impetuoſè ſæuiunt in delinquentes; & creditur Paulum hæc dixiſſe, eo quòd pſeudoapoſtoli contra delinquentes indignabundi procedebant. In hoc enim vult cognoſci verè ſpirituales paſtores, quòd in ſpiritu manſuetudinis procedunt ad reparandum, non ad puniendum. Ratio verò manſuetudinis redditur cōſideratio propriæ fragilitatis, ne tu ſimiliter tenteris, ſicut ille, qui lapſus eſt. Sic ille. Quare Theodor. bene ſubnotauit. Ei, qui medetur, curam iniicit, homo es habens naturam mutabilem, dole eius vicem, qui malè affectus eſt. Sæpè autē numero diſponente ſic Deo contigit, vti ſuo malo probi alioqui, & religioſi viri experirentur in ſeipſis hanc doctrinam Pauli. Et quidem hæc prudentia, & ſuauitas in rectoribus animarum, hoc præſertim tempore, magis neceſſaria eſt, cùm ex corruptione naturæ, maior quotidie cernatur fragilitas hominis in peccando. Hinc illa ſapientiſſimè ſcribuntur à D. Greg. *interrog. ad D. Auguſt. Canthuar. cap.* 7. In hoc tempore ſancta Eccleſia quædam per feruorem corrigit, quædam per māſuetudinem tolerat, quædam per conſiderationem diſſimulat

S. Thom.
Iudicium nimius rigor.
1. Corint. 2.

Sapient 12.
Pſal. 140.

Ezech. 34.
Cognitio ſui periculis.

S. Chryſ.
Humilis ira non mouetur.

Caietan.

Regimen in manſuetudine.

Theod.

S. Gregor.

mulat, atque portat, vt sæpè malum, quod auer- A
satut, portando, & dissimolando compescat. Ita
Gtegot. Monet igitur optimè D. Anselm. ad lo-
eum Pauli citatum. Cuncti (inqoiens) quousque
in hac mortali carne subsistimus, cortuptionis
nostræ infirmitatibus subiacemus. Ex se ergo de-
bet quisque enlligete qualicer alienæ imbecilli-
tati oportear misereri, ne contra infirmitatem
proximi, si ad inctepationis vocem feruentiùs
rapitur, oblitus sui esse videatur. Pensa igitur
quod es, vt increpationis zelo, se spiritus tem-
peret, dum sibi quoque quod increpat, timet.
Hæc Anselm.

S. Anselm. Prælatus sibi; timeat à propria infirmitate.

Procop.

5. *Quis indicauit tibi*, &c.] Reprehendentis est
(inquir Procop.) verùm cum nimia mansuetu-
dine. Orationem quoque extendit, vt ei metum, B
in quo erat, admiret. Seruus delinquens si ac-
cesserit ad dominom, primo statim congressu
metum, aut fiduciam capir, audiens huoc nunc
asperè iouehentem, nunc verò cum maosuetudi-
ne beneficia exprobranrem. Non multa prohi-
bui: voum saltem dedi præceptum, vt agnosceres
me tuum Dominum. Noo igitur præcepti graui-
tas, & difficultas sibi præuaricationis causa exti-
tit. Hæc Procop. *Nisi quòd ex ligno de quo præce-
peram tibi*, &c. Emphasim agoosco istis in verbis,
quibos inouitur præceptum, & præcepti viola-
tio; & apertè subnotatur ioobedieotia Adami, ex
qua ouditatis erubescentia, timot, fuga, abscon-
sio membrorum illa impura titillatio, & innu-
mera mala prodierunt. Et consequenter hinc C
edocemur quàm graue malum sit inobedientia,
de qua egregiè sic differit B. Lautent. Iost. *tract.
de obedient. cap.* 1. *Prodiit quasi ex adipe iniquitas
eorum transierunt in affectum cordis.* Psal. 72. Hanc
sententiam protulit Propheta intelligens, quàm
periculosum sit perficere, quod libet. Semper
enim sola mala voluntate miser quisque effici-
tut, sed miserior potestate, qua desiderium ma-
læ voluntatis impletur. Propterea, quicunque
Deo studet placere, & sine animæ suæ scandalo
viuere delectatur: eontra propriam reluctetur
voluntatem, nec ei vitæ suæ vnquam tribuat ha-
benas. Præceps namque ad malum est: oec iudi-
cio subiacet rationis; vult quodliber, nec coosi-
derat vtrum liceat. Hæc tanto grauiùs corruit, D
quanto magis sibiipsi relinquitur, & sicut phre-
netico imponẽda est custodia, statuenda est lex,
ita & voluntati oostræ. Propter hanc pater Ada-
mus amisit immortalitatis gloriam, & stolam
innoceotiæ speciosissimam. Nemo sine hac cor-
ruit, nullus cum ipsa stetit, ob hoc vt tantum
euitetur malum sancitæ sunt leges, decreta fir-
mata, & mandata sunt tradita. Imposuit Deus
legem Adamo, indixit præcepta Moysi, & Eccle-
siis suæ per sanctos suos statuta composuit, oe
iterum ac deteriùs præcipitaretur. Nullo eoim
modo salubriùs homo reparatur, quàm per præ-
ceptum, sicut prostratus est proprio arbitrio, ita E
restaurandus est alieoo, & sicot per inobedien-
tiam incurrerat culpam, sic per obedientiam ad-
mittendus est ad gratiã: quæ quanto puriùs im-
pletur, tanto magis dignum reddit hominem
Deo; vt qui proprio sensu Deo similis esse vo-
luit, humiliatus in pœna erigatur ad Deum iu-
dicio alieno; & discat mens non se extollere
supra se, cùm opus habeat per obedientiam ne-
gare se. est enim obedientia voluptas faciendi
mandatum superioris; est etiã obedientia spoo-
taneum & rationabile propriæ voluntatis sacri-
ficium; siue obedientia, est pio studio propriæ

Laur. Iust. Inobedientia exitialis.
Ierem. 72.

Voluntati propria oblictandum.

Voluntas propria malorum fons.

Obedientia commendatur.

A voluntatis abnegatio. Hæc omnia B. Iustinian.
quæ ooo explicatione indigeot, sed digna sunt,
quæ sæpiùs legantur, & sempet obseruentur,
præsertim à religiosis, qui propriæ voluntatis
obsequium Deo suo deuouerunt.

6. In hoc ergo argumento præclarè loquitur
D. Irenæus *lib. 3. aduersus hæres. cap.* 33. Captiuus
(inqoit) homo factus est condemnatiooıs vin-
culis. Euæ inobedientiæ nodos solutionem ac-
cepit pet obedientiam Mariæ, dicentis: *Ecce an-
cilla Domini, fiat mihi secundùm verbum tuũ.* Luc. 1.
Quod enim alligauit virgo Eua per incredulita-
tem, hoc virgo Matia soluit per fidem. Sic Ire-
næus. Hioc sedulò expende quàm verè ac pul-
chrè dicatur inobedientia nodos io vinculis cõ-
B demnationis. Quaota ergo calamitas religiosi,
qui sub iugo obedientiæ iodignatur viuere, qui
contra obedientiæ sanctissimum & ioutolabile
ius quicquam molitur? ligatus miser est, & vin-
culis condemnationis, nodóqoe insuper indisso-
lubili adeò cõnexis, vt non nisi pet obedientiam
dissolui ac rumpi queant. Deinde quantum obe-
dientię Virginis matris Dei debemus, qua oodus
ille vinculorum condemnationis, quibus, huma-
num genus colligatum tenebatot, solutus dis-
ruptúsque fuit? Admirabilis eminet obedientia
(vt cæteras eásque maximas sileam virtutes) in
his vetbis, beatissimę Virginis; aduerbium enim,
ecce, promptam & cæcam obedientiam significat
Virginis se totam deuouentis prompto alacri-
C qoe animo in Dei obsequium. quam vim etiam
agnoscimus apud Isai. 6. cùm dicitur: *Ecce ego,
mitte me, cap.* 6. & in Psal. 39. *Tunc dixi: Ecce venio.*
& 1. Reg. 3. *Ecce ego*, &c. Eadem obedientia in
verbis, *ancilla*, & *fiat*, mirabiliter elucet. Noo est
autem huius loci ampliùs immorari discutien-
dis horum verborum mysteriis. Illud vnum at-
tingamus, quod magis huc spectat: oimirum ali-
qootiea reperito hoc verbo, *fiat*, mundum, mun-
dique, suo quasque ordine conditas fuisse crea-
turas. Fiat lux, fiat firmamentum, fiaot lumina-
ria, &c. At reparatiooem vniuersalem rerum, quæ
facta est per incarnationem Verbi diuioi, vt ex
Paulo coustat: voico, *fiat*, Virginis sacrosanctæ
extitisse. O Virginem omnipotcotem! liceat ita
D loqui cum S. German. Constant. Ad cuius vnam
vocem longè maius, imò infinitis partibus ma-
ius & illustrius opus est absolutum, quàm ad
ipsius Dei toties repetitum imperium opera sex
dierum spatio constructa prodieruot: neque ve-
rò quis solùm dioinæ gratiæ gratis operanti Fi-
lij Dei incarnatiooem attribuat: etsi enim cer-
tum omnino sit in fide catholica illam non crea-
turæ alicuius, imò nec totius muudi cadere sub
meritom (vt vocant) de rigore iustitiæ: haud
est tamen negandum merita quæ dicuntur de
coogruo omnium antiquorum Patrum magnam
vim ad impetrandum à Deo incomparabile hoc
E beneficium habuisse; tom vel maximè Virginis
merita supra omne genus humanum emicue-
runt; qoare semper mihi persuasom est Virgi-
nem Dei matrem, hoc vno tantùm facto, bis so-
lummodo verbis: Ecce ancilla Domioi, fiat mibi
secundùm verbom tuum, noo modò ad impe-
trandum incarnationis beneficium, sed & ab-
solutè quoque: nimirum (vt latè accipitor meri-
torum ratio) plus meruisse, quàm omnes omni-
oo iusti per opera quantumuis egregia, & gra-
tissima Deo, vel ipsa martyria promeruerunt.

7. *Quis indicauit tibi*, &c.] Luculenter, vt so-
let, D. Chrysost. ad hunc locum sic ait: Vide ex-
cellentem

S. Irenæus Inobedientia captiuus mortis.

Luc. 1.

Obedientia vera libertas.

B. Mariæ obedientia incomparabilis.
Isai. 6.
Psal. 39.
1. Reg. 3.

S. Germ.

Incarnatio Verbi non de iustitia, sed de congruo merita.

B. Maria merita circa incarnationem.

B. Maria merita super omnes iustos.

S. Chrysost.

cellentem misericordiam, & patientiam Domini. Nam cùm posset nec responso quidem dignari eum qui peccauerat, sed statim pœnam infligere, quam priùs statuerat, præuaricaturo, longanimis tamen est, & suffert, & interrogat, & responsum accipit, & iterum interrogat, quasi ad defensionem eum prouocans, vt arrepta occasione etiam post tantam præuaricationem, suam erga illum misericordiam declaret. Ita Chrysost. Hæc est ergo causa, quare tantopere Deus elaborat, vt peccator seipsum videat & recognoscat; vt cùm se recognouerit indignum diuina gratia, imò dignissimum qui à Deo in sempiternum proiiciatur; tantò excellentiorem iudicet, & collaudet Dei misericordiam, quæ vel indignissimo denegata nō est. Deinde vt etiam peccator statum gratiæ, in quem à Deo reducitur, maiori habeat in pretio, dulciorem æstimet vitam animæ, quam turpiter perdiderat. Vnde vox illa est peccatoris ad Deū se conuertentis: Exaudi me Domine quoniam suauis est misericordia tua, *Psal.* 68. vbi S. August. Suauem dicit misericordiam Dei arbitratur, quia (vt ait) panis dulcis non esset, nisi fames præcederet. Sed ô Deus immortalis, vbi est illa tua sentētia; Quocunque die comederis, morte morieris; ecce Adam comedit, & adhuc non moritur? Vide, ne verbis tuis quicquam apud homines falsum ex hac tua misericordia inesse putetur! Simile quid accidit Niniuitis, quibus Dominus excidium comminatus, pepercit, etiam erubescente Propheta. Vnde sapienter illud à D. Chrysostomo *homil. 5. Antioch.* dictum est: Propheta quidem erubescit futurum sciens & coniectans, quòd infecta manebunt dicta; Deus autem non erubescit, sed vnum duntaxat, scilicet hominum salutem, quærit. *Ibidem* etiam: Agitabatur ciuitas audita voce prophetica, sed in nullo læsa est, quin & à timore adiuta. Timor enim ille salutem peperit, comminatio periculum resoluit, subuersionis sententia subuersionem cohibuit. O nouam rem, & admirabilem, denunciatio mortem minans, vitam peperit! Sententia postquam lata fuit, tunc inualida facta est. Sic Chrysostom. Deinde illud quam optimè adiungit, vt peccatores in spem erigantur veniæ, & ad pœnitendum de sceleribus excitentur. Portus quidam (inquit) optimus ex illo tempore peccantibus omnibus extitit Niniue, in desperationem cadere nō permittens, sed omnes ad pœnitentiam vocans, persuadens, bonam gerentes vitam de fine, tanquam bono penitus futuro confidere. Quis enim non resurgat illorum exemplum audiens, etiamsi omnium ignauissimus. Elegit itaque Deus prophetiam potiùs suam cadere, quam ciuitatem corruere; imò verò neque propheta cecidit: si enim hominibus quidem in eadem malitia permanentibus, non in opus sententia prodiisset, posset quis fortè dicta criminari. Si verò mutatis ipsis, & à malitia desistentibus, etiam Deus ab ira destitit, quis ampliùs prophetiam carpere poterit, & dictorum mendacium condemnare? Hæc Chrysost. & quidem ingeniosè. Ex hac doctrina colliges vaticiniū Ionæ: *Adhuc quadraginta dies, & Niniue subuertetur*, non falsum excidisse. Nam quæ Niniue peccatrix erat, & in quam comminatio illa cadebat, prorsus mutata est, imò disparuit: pœnitentia quidem ciuium patriam reformauit, alterámque omnino dissimilem reddidit. Completo illo spatio quadraginta dierum sententia subuersionis futuræ iam Niniuem priorem, quam solo æquaret, non inuenit; illam peccatores incolebant, hanc pœnitentes; illa scelerum officina, cœnum, volutabrum: illa gemituum & eiulatuum carcer, lacrymarum vallis, veniæ gratiæque diuinæ amplissimum & pulcherrimum theatrum extitit.

Misericordia Dei summè laudanda.

Psal. 62. S. August.

S. Chrys. In Niniuitis Dei misericordia elucet.

Niniue magistra pœnitentiæ.

Iona prophetia non irrita fuit.

Niniues commutatio.

8. *Quis indicauit tibi*, &c.] Videtur Dominus his verbis perpungere Adamum, alludens ad illud serpentis, *Aperientur oculi vestri*; quasi dicat: En apertos habes oculos, quòd præceptum meum violasti; sed ô miser quid tandem apertis oculis vidisti? Scilicet te nudum esse, scilicet turpitudinem tuæ animæ & corporis, ob quam tanto pudore afficeris: præuidere debuisses hæc omnia oculis animi adapertis, cùm serpentis malesuada promissio mentem fraudulenter oblectabat. Serò miseri peccatores sapiunt, cùm se vident in barathro consepultos; peccatum ipsum, & pœna quam patiuntur, indicant illis, serò tamen, nuditatem suam. O quàm sapiet, qui ante peccati congressum apertis oculis infelicem illius exitum perspiciet: Quocirca (vt optimè admonet S. Ephrem *sermone de virginitate*) est ipse oculus totus assiduè obseruans prospectánsque prædones infestos, qui adnigilant, irrepúntque semper, vt aliquem mollem ac desidem lenémque inueniant. Attende igitur tibiipsi, ne per negligentiam pyratas hostis maligni intromittas. Pyratæ sunt cogitationes sordidæ, atque morosæ, hi sunt pyratæ imprudentissimi & pessimi, qui nunquam cessant, nec vllius malitiæ saturitatem capiunt. Et quamuis vincantur, semper se tamen intrudunt, atque ingerunt. Inuerecunda est radix concupiscentiæ, quæ licet quotidie euellatur, horis tamen singulis pullulat. Sic Ephrem. Vide obsecro quanta nobis industria sit vigilandum, cùm à prædonibus, & à serpentibus indefessa procacitate impugnantibus circumsepti teneamur. Quare, vt egregiè concludamus; audi eundem Ephrem de nostra desidia differentem *sermone de morte*. Negligentia (inquit) multorum malorum fit causa non vigilantibus paulatim à spiritali consuetudine ac ratione viuendi abducens, & fidei ardorem deprædans, efficiénsque, vt voluptatibus tanquam dominis seruiamus; non enim sinit cogitatione complecti, quæ post hanc vitam erunt retributiones. Hæc Ephrem.

Peccatoris cæcitas.

Peccati exitus infelix.

S. Ephrem.

Vigilantia commendatur.

Cogitationes impuræ & importunæ.

S. Ephrem. Negligentia malorum causa.

SECTIO XXVII.

Dixítque Adam: Mulier quam dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno, & comedi.

HEbraic. non habet, *sociam*, nec *mihi*, sed אשר נתתה עמדי *axer nathanah ghimmadi*, quam dedisti mecum. Similiter LXX. vertunt *μετ' ἐμοῦ*, mecum. Noster tamen interpres elegantiæ causa vertit, quam dedisti mihi sociam. Philo Hebr. *lib. 2. Allegor.* agens de facultate hominis sensitiua, quam sub nomine mulieris hîc intelligi vult, sic interpretatur. Bene, quòd non dixit: Mulier, quam dedisti mihi, sed mecū. Non enim mihi, vt possessionem, sensum dedisti, sed & ipsum fuisti solutum, ac liberum, & quodammodo non subiectū decretis mandatísque meis. Sic Philo. Miror peccatoris inscitiam: ineptissimè respondet. Miror hominis cæcitatem, non suum agnoscit erratum, nescit aut non vult dolere,

Heb. Phil.

Sensus liberi ac soluti.

lere, conteri, veniam exposcere. Non immeritò in superioribus puero adhuc inexperti, & rerum humanarum imperitissimo quoad praxim Adamum priore illo statu comparauimus: miror magis temeritatem, & verè dixerim impudentiam hominis: fatetur quidem se comedisse de ligno, sed an peccauerit comedendo, ne verbum quidem adiungit, imò quòd ipse comederit, causam fuisse, ait, mulierem; at quam mulierem? illam vtique, quam Deus illi dederit sociam & adiutricem; qua sanè responsione, culpam suæ transgressionis totam mulieri Deóque adscribit, & vt rectè ait Rupert. procaciter Deum percutit linguæ acumine. Appositè hic Procop. Peccatum (inquit) admodum libenter solet inquirere causas, quibus se velet. Et peccatum non minima causa ferunt, quòd peccantes difficulter & ægrè ad confessionem & pœnitentiam progrediuntur. Verùm semper solent excogitare causas, & velamina, quæ peccatis prætendant. Sic ille. Prima causa huiusce mali fuit superbia primi peccatoris, vt bene aduertit D. August. ad hunc locum, his verbis. Nunquid dixit: Peccaui? superbia habet confusionis deformitatem, & non habet confessionis humilitatem. Iuxta hanc sententiam D. August. quæ vera & grauis est, videas nihil adeò obsistere confessioni sacramentali, quàm superbiam: quippe cùm, vt ait Tertul. pœnitentia hominem prouoluat, & squalidum faciat. Et quidem certum omnino est inter actus Christianæ humilitatis primos & maximum videri, cùm quis ad pedes sacerdotis prouolutus suorum scelerum dolens ac pœnitens confessionem sacramentalem peragit: quam iccirco hæretici refugiunt, atque execrantur, quia filij diaboli fastu satanico & arrogantia inflati nolunt humiliari, quos etiam, vt apud Tertullianum legimus, Christi Domini passionis & crucis pudeat. Sed heus hæretici, qui se non humiliauerit, sicut paruulus iste, non intrabit in regnum cælorum, *Matt.* 18. Christus Dominus *Luc.* 18. de difficultate fidei diuinæ, nonnihil attigerat illis in verbis. *Veruntamen Filius hominis veniens putas inueniet fidem in terra?* statimque adiungit parabolam Pharisæi in templo præposterè deprecantis; quam consequutionem D. August. de verbis Domini expendens: Quia fides (inquit) non est superborum, sed humilium, præmisit subiecit parabolam de humilitate & contra superbiam. De Pharisæo igitur scribitur. Pharisæus stans apud se orabat. Quid quæso arrogantius & impudentius? prototypus planè Pharisæus hæreticorum. Considera Pharisæum, atque hæreticum. Stans orabat, per hoc elatum eius animum notat, ait Theophil. Miser nec ante Deum procumbit, ante cuius conspectum seniores, hoc est, beatorum hominum præstantissimos, omnésque Angelos in cælo prouidere vidit D. Ioann. *Apocal.* 7. Et quod longè mirabilius est. Verbum ipsum homo factus primogenitus omnis creaturæ, & princeps regum terræ procidens in horto, & vt videtur, alibi sæpius in faciem prouolutus pernoctabat in oratione Dei. De hac humilitate in orando exhibenda pulchrum est illud testimonium Eccles. 35. *Oratio humiliantis se nubes penetrabit.* Superbiæ coarguit Ierem. Iudæos in templo adorantes, *cap.* 11. vbi post alia sic ait Dominus: *Nunquid carnes sanctæ auferent à te malitias tuas? Oliuam speciosam vocauit Dominus nomen tuum: ad vocem loquelæ grandis exarsit ignis in ea, & combusta sunt frutecta eius.* Gloriabatur scilicet populus ille de multitudine sacrificiorum in templo. Cōparat autem (inquit D. Hieron.) populum Iudæorum oliuæ pulchræ, quæ exaltata per superbiam nequaquam egit humiliter, nec intellexit creatorem & dominatorem suum, sed elata per superbiam, & locuta granditer, Domini igne succensa est. Sic Hieron. Collige hinc subuersionem templi ciuitatis, ac totius regni Iudaici tempore Ieremiæ factam diuinitus fuisse propter superbiam Iudæorum in templo sacrificantium, cùm multa simul alia flagitia tunc inundarent, vt Prophetæ loquuntur.

Adami stulta responsio. — *Rupert. S. August. Procop.* — *Superbia confunditur, & non confitetur.* — *Tertul.* — *Confessio insigne humilitatis testimonium.* — *Matth. 18. Luc. 18.* — *Heretici humilitatem oderunt. S. Aug.* — *Theoph.* — *Apoc. 7. Orare cum humilitate.* — *Ecclef. 35. Ierem. 11.* — *S. Hieron.* — *Superbia in templo exitialis.*

2. Sequitur, *apud se orabat*, quasi non apud Deum (ait D. Basil.) quia ad seipsum redibat per peccatum superbiæ. Rectè S. August. *in Psalm.* 31. *tract.* 2. de isto Pharisæo, ita loquitur. Erat tanquam in statione medici (quia nimirum medicus stat, aut sedet, ægrotum inuisens, æger autem iacet) sana membra ostendebat, vulnera tegebat. Sic August. Contrà verò Publicanus pœnitentem in summa humilitate seipsum confitentem non obscurè significabat. De quo sic Euthym. Non solùm indignum se iudicabat, vt propè staret, verumetiam vt in cælum intenderet. Spretus à Pharisæo, sese magis hinc condemnabat, & pectus suum percutiebat, ostendens, quòd plagis dignus esset. Verberans enim pectus crimina confitetur, & tanquam morbum medico manifestans, precatur sibi misericordiam exhiberi. Quare illius quidem omnes eminentias, seu bona opera euacuauit iactantia; huius autē omnes defectus repleuit humilitas. Vide ergo quomodo breui tempore cordis affectus, & oris sermo, illius quidem multorum annorum iustitias corrumperunt. Hæc Euthym. Adnotauerim obiter similes huic Pharisæo arroganti, & publicanum irridenti, ac Deum ipsum suo in templo offendenti esse illos, qui ad templum veniunt, vt inter incautam & confertam multitudinem sese ingerentes intercipiant, surripiántque pecuniarum crumenas, aut quod multo execrabilius est, vt in mulierculatum conspectibus titillentur, eásque ad nefarios deinde concubitus pelliciant. Atque Pharisæo quàm simillimos eos, qui in sacramentali confessione sacrilegiis, vel malè confitendo, vel ad peccandum irritando impiissimis, Deum, qui præsens adest, offendunt. Vim omnes isti Deo inferunt etiam in domo sua. De quo per Ierem. 11. ipse Dominus conqueritur. *Quid est, quòd dilectus meus in domo mea facit scelera multa?* Qui locus vel potest accipi ironicè, vt dilectus vocetur, qui hostili odio Deum prosequitur: vel propriè, vt ingratus insimuletur, qui tam malè rependat amorem Deo amantissimo, & beneficentissimo. Hanc iniuriam nullo modo ferendam exclamanit Rex Assuerus; atque proditionem Aman iccirco tanquam omnium grauissimam & impudentissimam iudicauit. Etiámne (inquiens) reginam vult opprimere me præsente in domo mea? *Esther cap.* 7. Quo igitur corporis & mentis habitu orandum sit (in templo præsertim) ita docet S. Ephrem *serm. de virginit.* Attende tibiipsi in oratione. Cùm Deo assistis orans, cum timore & tremore coram illo te compone. Esto totus orationis tēpore velut cælestis Angelus; sicque contende, vt oratio tua sit sancta & pura, immaculata, & irreprehensibilis. Sic ergo semper orationis hora esto Deo cōiunctus, vt Cherubim & Seraphim. Hæc Ephrem.

S. Basil. S. August. Pharisæi superbia. — *Euthym.* — *Confessio humil. descriptur.* — *Superbia merita euacuat.* — *Furari in templis.* — *Lenones in templis.* — *Ierem. 11. Sacrilegia in confessione.* — *Peccare in templo.* — *Esther. 7.* — *S. Ephrem.* — *Oratio in templo qualis esse debet.*

3. Rectè D. Bernard. *tract. de precept. & dispens.* istam tam imprudentem Adami responsionem expen

S. Bern.

A expendens sic effatur. Antiqua illa tam nota & tam noxia præuaricatio facilè (vt creditur) indulgentiam consequeretur, dummodo confessio, & non defensio sequeretur. Neque enim tantum nocuit simplicis actionis, quanuis ex deliberatione transgressio : quantum adiunctæ excusationis cum præmeditatione obstinatio. Sic Bernard. Quia verò hæc noua peccatoris culpa, vsque adeò grauis videtur D. Bernardo, & quam parens ipse nobis, quasi reliquit hæreditariam, qui tam facilè peccamus, & tam impudenter excusamus peccatum ; aut saltem alto silentio tegimus, ne medico animarum vulnera nostra aperiamus : idem S. Doctor non satis tantum malum deplorans eodem loco ita prosequitur.

Adamo plus nocuit excusare quam comedere.

S. Bern.

B Arbitror & ipsam primam grauissimámque præuaricationem, aut non aliunde, aut inde maximè grauissimam iudicatam, hoc est, ex rebellione defensionis quæ secuta est, quando Deo causam requirente peccati, vt peccatores ad pœnitentiam prouocaret : nolebat quippe mortem eorum, sed magis vt conuerterentur, & viuerent : ipsi maluerunt declinare cor suum in verba malitiæ ad excusandas excusationes in peccatis. *Psalm.* 140. Et quidem gemina malitia peccatoris. Primum, quòd nec sui misertus est, vt culpam propriam fateretur, & sanaretur. Deinde, quòd & vxorem, vt se fallaciter excusaret, crudeliter accusauit. Hæc Bernard.

Psal. 140.

Adam crudelis in vxorem.

C Valde quidem homini est difficile, vt se peccatorem, & recognoscat, & fateatur Christi sacerdoti, atque accuset se, vt alienum reum verè, grauiter, iracundè. Ferè sic habet omnium expositio ; Hugo : Non humiliter confitetur, sed superbè se excusat, & in autorem mulieris culpam retorquet. Diunys. Carthus. ex D. Gregorio : Dixit Adam seipsum inaniter excusando, sicque culpam culpæ adiiciendo, qui mortale peccatum mox pondere suo trahit ad aliud. Quasi dicat, culpa mea imputanda est coniugi, imò & quodammodo tibi, qui mihi talem sociam præstitisti : sicque peccatum suum retorsit in mulierem, & ex obliquo aliqualiter in creatorem. Sic ille.

Hugo.

Confessio homini ardua.

S. Gregor.

Adamus contra Deum loquitur.

D D. Hieron. exponens locum illum Thren. 3. *Dabis eis scutum cordis laborem tuum.* nomine scuti obstinationem & excusationem Adami suo in peccato interpretatur, his verbis. Hoc scutum primus ille peccator tenuit, qui requirenti Domino, cur lignum vetitum contigisset, non ad se culpam reddidit ; sed à muliere, quam ei dederat, se accepisse respondit : vt quasi reatum suum obliquè in autorem reliceret, qui ei mulierem dederat, quæ talia persuaderet. Hæc Hieron. Et quidem explicatio scuti in obdurationem affertur à Lyra, & à Doctoribus Hebræis, videtúrque literalis.

S. Hieron.
Threa. 3.

Lyra.

E Emphasim habet versio Rab. Dauid 4. *Dabo eis dolorem cordis maledictionem tuam.* Nec enim vlla grauior homini potest irrogari maledictio, quàm obduratio. Sed ô immensam Dei caritatem erga hominem, sic & improbum contra Dei legem, & impudentem in loquendo, vt Psal. 74. dicitur : *Aduersus Deum iniquitatem !* Deus ipse factus homo, sicut ouis ad occisionem ducetus, & quasi agnus coram tondente se obmutescet, & non aperiet os suum, *Isai.* 53. Nimirum, vt sapienter obseruat D. Hieron. *in* 14. *Marci*, taciturnitas Christi, apologiam Adæ absoluit.

Rab. Dauid.

Psal. 74.

Christi silentio Adami procacitas expiatur.

Isai. 53.

S Hieron.

4. D. Gregorius responsionem Adami non

A vno tantùm loco considerans, multa cùm ad ostendendam peccatoris imprudentiam, tum etiam ad mores nostros instruendos edisserit. Attingam nonnulla. Primò igitur pertractans illa verba Iobi 3. *Sit nox illa solitaria*, &c. sic ait. Sunt nonnulli, qui non solùm nequaquam deflent quod faciunt, sed etiam defendere non desinunt. Et nimirum dum defenditur culpa, geminatur. Contra quod rectè dicitur Eccles. 21. *Peccasti, non adiicias iterum.* Peccatum quippe peccato adiicit, qui malè gesta etiam defendit, & noctem illam solitariam non relinquit, qui culpæ suæ tenebris, etiam patrocinia defensionis adiungit.

Iob 3.
S. Gregor.

Eccles. 21.

Excusationes peccantis damnantur.

B Hinc est, quòd primus homo de sui erroris nocte requisitus eandem noctem esse solitariam noluit, quia dum requisitione ad pœnitentiam vocaretur, ei adminicula excusationis adiunxit, dicens : Mulier, quam dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno, & comedi. scilicet excessus sui vitium in autorem latenter intorquens, ac si diceret : Tu occasionem delinquendi præbuisti, qui mulierem dedisti. Hinc est, quòd huius erroris ramus in genere humano ex illa nunc vsque radice pertrahitur, vt quod malè agitur, adhuc etiam defendatur. Dicatur ergo. Sit nox illa solitaria. ac si apertè exoret, dicens : Culpa, quam fecimus, sola remaneat, nedum defenditur, in conspectu nos nostri iudicis

C multipliciùs astringat. Peccare quidem non debuimus, sed vtinam alia non iungentes, vel ea quæ fecimus sola deseramus. Ita Gregor. Idem sanctissimus Pontifex, *in expositione Psalm.* 2. *pœnitentialium*, ad illa verba : *Beatus vir, cui non imputauit Dominus peccatum* ; ita loquitur. Si nosmetipsos iudicaremus, non vtique iudicaremur. Si nobis peccata nostra imputauerimus, non ea nobis imputat Deus. Si ea satisfaciendo puniremus, nullum qui nos in futuro puniat, inueniremus. Imputare sibi Adam peccatum suum noluit, quando culpam suam in creatorem refudit, dicens : Mulier, quam dedisti mihi, &c. Vnde quia se confiteri culpabilem renuit, mor-

S. Gregor.
Psal. 31.

Confessionis laus eximia.

D tiferæ damnationis sententiam ad posteros misit. Non ergo (adiungit ibidem D. Gregor.) præoccupemus faciem Dei iudicis in confessione, & effundamus coram illo corda nostra, vt qui manum effugere non possumus iudicis, per confessionem mundari clementiam experiamur misericordis. Hæc ille. Et D. August. *serm.* 19. *de Sanctis.* Si Adam humiliter se accusasset, & in auctorem suum culpam non retorsisset, à paradiso non exulasset.

S Gregor

S. August.

Si Adam confiteretur non exiceretur à paradiso.

5. Mulier, quam dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno, & comedi ; putat se miser optimam sui peccati obiectare defensio-

E nem. Mulier (inquit) dedit mihi, illa vtique à se ô Deus mihi donata in vitæ sociam, amandam, & consolandam comedi, ne contristarem offerentem, & pariter comedentem : si non comederam, lugeret misera se despectam & inuisam. Ergo compariens vxori, diligens, vt debui, vxorem, comedi. D. Bernardus *sermone primo in festo Sanctorum omnium*, ad illa Domini verba : *Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam* ; etsi arguat Adamum iniustitiæ, & proditionis in Deum, ac proinde omni excusatione indignum ; grauius tamen inuehitur in filios Adami, qui prorsus inexcusabiliter patrem, dum acriter

Adamo se excusat ob amorem vxoris.

S Bernard.
Matth 5.

incusant, imitantur. Sic ait. Iam verò hoc verbum aduersùs Adam procedere credo, qui portionem quidem aliquam videtur tenuisse iustitiæ in eo, quòd mulieri quidem compassus est; sed si custodisset iustitiam, curasset sine dubio reddere quod debebat, non modò vxori, sed multo magis creatori; debebat enim vxori compassionem vtique, & disciplinam tanquam inferiori (caput enim mulieris vir.) debebat autem Deo obedientiam, atque subiectionem. Sed quid putamus fratres, quamplurimi vsque hodie factum illud grauiter diiudicant, & tamen insipienter imitantur? Indignantur aduersùs Adam quòd obedierit voci vxoris suæ, plusquam Dei; & ipsi quotidie Euam suam carnem videlicet audiunt plusquam Deum. Fratres, si modo præsentem videremus Adam in eo articulo positum, constrictum inter precem vxoris, & præceptum creatoris, nónne clamaremus aduersùs illum, dicentes: Caue tibi miser; vide ne feceris, seducta est mulier, non acquiescas ei. Vt quid ergo quoties apprehendit nos tentatio similis, non persuademus similiter nobisipsis? Hæc Bernardus. At verò Procopius non tam ineptam & impudentem agnoscit responsionem Adami. Adamus (ait) respondet modestè, & non dicit: Nesciui; sed mulier quam dedisti mihi in adiutorium, vt dixisti. Verùm audire posset à Domino, quod Procopius subnotauit: Non propterea (inquiens) illam tibi vxorem coniunxi, vt ipsam ceu vitæ regulam sequeteris. Itaque si Adam in Deum voluit culpam suam retorquere; planè cæcutiit: audiens vt magistram, quæ non ad docendum, sed tantùm ad adiuuandum data fuerat. Pulcher sanè locus ad arguendam præposteram multorum amicitiam. Adamus ob amorem suæ vxoris Dei legem violauit; at idem mox misetam accusauit; culpam vxori totam attribuit, & pœnam pro vxore maritus, non solùm subire noluit, sed illa in culpam, & in pœnam intrusa, ab omni se periculo exemit. Quid quæso inhumanius?

Deus super omnia diligendus.

Euam quisque suam Deo præfert.

Procop.

6. Sed præstat contra huius viri inhumanitatem audire D. Bern. *serm. 1. in festo omnium Sanctorum*, ad illa verba Domini: *Beati misericordes*. Iam verò (inquit) Adæ crudelitatem hæc sententia tangit, qui videbatur vxoris amore peccasse. Ecce enim scimus ò Adam, quia os de ossibus tuis, & caro de carne tua est, & eius amore peccasti. Videamus nunc quantum diligas eam; oppone te discrimini propter illam, & dic: Domine, mulier infirmior est, mulier seducta est, mea est iniquitas, meum peccatum; in me solum vindicta procedat; sed non loquitur sic: Mulier (inquit) quam dedisti mihi, de ligno, &c. O peruersitas! pœnam pro ea suscipere refugis, & culpam admittere non recusasti? quomodo proh dolor! omnia confudisti, perniciosè misericors, vbi seuerus esse debueras; & perniciosus crudelis, vbi misericordiam impendere oportebat? Nam delinquere propter illam nullo modo, satisfacere verò pro ea libenti animo debuisti. Sic enim oportet fieri, vt nunquam propter alium homo peccet, quod est iustitiæ; & libenter aliena peccata portet, quod est misericordiæ. Hæc Bernard. Quanto verò prudentius, & humanius, quod scribitur de Dauid 2. Reg. 24. *Dixit Dauid ad Dominum, cum vidisset Angelum cædentem populum: Ego sum qui peccaui, & ego inique egi: isti oues sunt, quid fecerunt? vertatur obsecro manus tua contra me.* Ad quem locum ita D. Ambrosius 1. *Apologet.* 17. Quàm illud admirabile quòd Angelo ferienti plebem se obtulit? hoc facto statim dignus sacrificio iudicatus est, qui abiuratione æstimabatur indignus. Et Moyses offerens se Deo pro plebis errore, etiam plebis peccata deleuit. Sic Ambrosius. Similiter Theodoretus: Vtens (inquit) verbis boni pastoris, imitans Filium suum & Dominum, qui animam suam posuit pro ouibus suis; &c. Christum verum sponsum, & amatorem, qui dilexit Ecclesiam, & pro ea mortuus est, non autem Adamum tam malè meritum de sua Eua imitentur boni coniuges, vt Paulus exhortatur. *Viri diligite vxores vestras, sicut Christus dilexit Ecclesiam*, ad Ephesios quinto. Aduertite hic quàm sit horribile Dei iudiciũ, in quo non omnia peccatorem modò destituent, ita vt miser pro se solus respondere cogatur: verumetiam, quod erit adhuc calamitosius, vel ipsi quos in peccando habuimus socios, ac fidissimos amicos, imò, & quos supra Deum coluimus, quos adeò peruersè amauimus, vt pro illis Deum ipsum neglexerimus; postposito iam omni amore, versóque in odium contra nosipsos insurgent, ex amatoribus fient accusatores importunissimi.

S. Bern. Adam crudelis in vxorem.

Propter neminem peccandum est.

2. Reg. 24.

Dauidis amor erga populum.

S. Ambr.

Theod.

Viris amor erga vxores commendatur.

Ad Eph. 5.

Malè dilecti accusabunt nos.

7. Porrò autem hanc à suo patre mutuati vocem, etiamnum conqueri non cessant viri de fœminis, in quas maiorem suorum scelerum causam deriuant. At immeritò. Et quidem quicquid priscis temporibus dici verè potuerit, aut nimis criminosè in calumniam fœminarum, à quibus prima, & tota malorum pestis in viros, totúmque humanum genus redundauit. Iam nostra tamen hac ætate aurea illud à D. Bernard. *homilia secunda super Missus est*, egregiè adnotatur, quod iisdem omnino attexam verbis. Lætare pater Adam, sed magis tu ò Eua, mater exulta: qui sicut omnium parentes, ita omnium fuistis peremptores; & quod infelicius est, priùs peremptores, quàm parentes. Ambo consolamini super filia, & tali filia, sed illa ampliùs, de qua malum ortum est priùs, cuius opprobrium in omnes pertransiit mulieres. Instat namque tempus, quo iam tollatur opprobrium, nec habeat vir quid causetur aduersùs fœminam; qui vtique, dum se imprudenter excusare conaretur, crudeliter illam accusare non cunctatus est, dicens: Mulier, quam dedisti mihi, dedit mihi de ligno, & comedi. Propterea curre Eua ad Mariam, curre mater ad filiam, filia pro matre respondeat, ipsa matris opprobrium auferat; ipsa patri pro matre satisfaciat; quia ecce si vir cecidit per fœminam, iam non erigitur nisi per fœminam. Quid dicebas ô Adam? Mulier, quam dedisti mihi, dedit mihi de ligno, & comedi. Verba malitiæ sunt hæc, quibus magis augeas, quàm deleas culpam. Veruntamen sapientia vicit malitiam, cùm occasionem veniæ, quam à te Deus interrogando elicere tentauit, sed non potuit, in thesauro indeficientis suæ pietatis inuenit. Redditur nempe fœmina pro fœmina, prudens pro fatua, humilis pro superba: quæ pro ligno mortis gustum tibi porrigat vitæ, & pro venenoso illo cibo amaritudinis, dulcedinem pariat fructus æterni: muta ergo iniquè excusationis verbum in vocem gratiarum actionis, & dic: Domine, mulier, quam dedisti mihi, dedit mihi de

Viri de mulieribus queruntur.

S. Bern.

B. Maria solatur Adam & Euam.

B. Maria errorem Euæ expiauit.

de ligno vitæ, & comedi, & dulce factum est super mel ori meo, quia in ipso viuificasti me. Hæc Bernardus. Videas ergo duo illa, quæ malè Adam causabatur, scilicet, mulierem sibi datam à Deo sociam; & subinde mulierem dedisse de ligno; per mulierem alteram Virginem Dei matrem & expiata, & emundata fuisse. Circa vltimum (dedit de ligno) iterum D. Bernardus *sermone de natiuitate Mariæ*, sic ait. Redempturus humanum genus pretium vniuersum contulit in Mariam. Vt quid hoc? Fortè, vt excusaretur Eua per filiam, & querela viri aduersus fœminam deinceps sopiretur. Ne dixeris vltrà ô Adam; mulier quam dedisti mihi, dedit mihi de ligno vetito; dic potiùs: mulier quam dedisti mihi, me cibauit fructu benedicto. Hæc ille.

B. Maria dat cibum vitæ.

S. Bernard.

B. Maria viri querimonias sopiuit.

SECTIO XXVIII.

Dixit Deus ad mulierem: Quare hoc fecisti?

1. HEbraicè מה *mah*, idem quod למה *lamah*, cur, quare? Chald. & L X X. quid; id est, quorsum? Non ampliùs immoratur Dominus cum Adamo, nec seueriùs agit. Voluit enim (ait Procopius) eum saltem corrigere: ne igitur ipsum magis exasperaret, seueriora verba omisit. Orationem conuertit ad mulierem, vt quia communis peccati erat particeps, particeps quoque fieret communis correctionis. Sic ille. Igitur horum verborum sensus est: quæ ratio, quæ causa fuit? ánne vlla potuit esse tam vehemens, & efficax, quæ te impulerit, vt tantum admitteres flagitium, virum inuitando ad comedendum de ligno vetito? vel etiam sicuti dubius interrogat: vt ostenderet (inquit Procopius) se mulieri pacatum, iterum ignorantiam simulat, & sciscitatur: nec peccatum disertè exprobrat, quapropter sumpta audacia, culpam in serpentem reiicit. Hæc ille. Rectè hîc Lyra obseruat: Ante (inquiens) condemnationem interrogauit virum & mulierem: quia nullus est condemnandus ante inquisitionem. Et quidem est hoc in re iudiciali primum principium; inaudita parte nihil statuendum; quod priores Latini dicere solebant, indicta causa nemo damnandus. Subtilius illud à Procopio adnotatur, seueriùs, exactiùs, & minutiùs Deum cum Adamo, quàm cum Eua egisse. Inclamauit, Adam vbi es? exprobrauit homini nuditatem, arguit transgressionis latæ legis de vetito cibo non edendo. An quia potentes potenter cruciabuntur? an quia prælati, principes, & penes quos aliorum incumbit moderatio, seueriùs apud Deum iudicium subibunt? profectò, & pro seipsis, & pro subditis rationem reddent. Hinc est, quod D. Augustinus sibi & suis timens, eosdem exhortatur. Fratres, immutare vitam obsecro vos si obliti estis vestri, misereminì tamen mei. *sermone in prima die post Pascha.* Procopius aliter respondet. At mulierem (inquit) non diligentiùs excutit & examinat, volens ei vt vasi infirmiori parcere. Consonè id quidem, ad locum *primæ Petri tertio*, in quo monet Apostolus: *Viri cohabitantes secundùm scientiam, quasi* A *infirmiori vasculo impertientes honorem.* Optimè interpretatur Caietanus. Paulus monet viros, vt diligant vxores. Petrus autem, vt impertiantur vxoribus honorem: vtroque eget vxor; & amari, & honorari; honorari autem, hoc est, participem fieri honoris. Periculosum enim est, si vxor despicitur, si mariti honoris non est particeps. Et rationem reddit non ex parte eminentiæ, sed ex parte defectus, dicendo; tanquam infirmiori vasculo muliebri. Infirmitas impotentiam significat parandi sibiipsi honorem, ac per hoc indigentiam, vt maritus impertiatur ei honorē. Ita Caietanus. D. Thomas declarat impertientes honorem, scilicet, in B necessariorum administratione, & reuerentiæ perhibitione. Lusitanè dicimus *tratai as com honora.* verbo nimirum, & facto, non quidem ignominiosè & seruiliter, quod quidem solum est hominum vilissimorum. Rectè Glossa Ideo ita modestè vos habete cum vxoribus; si enim discordes esseris, orationes vestræ Deo non placerent. Collige hinc non exaudiri à Deo preces illius familiæ, vbi vir & mulier peracerbè rixantur. Quî enim habitabit Deus in illa domo, qui dicitur Deus pacis, & amoris, & concordiæ. Cæterùm, ne vxorius quis in alterum extremum exorbitans impensiùs, quàm oporteat, vxorem colat; adiungit delicatissimè D. C Thomas. Et nota quod dicit, *impertientes*, id est, in parte tribuentes. Soli enim Deo honor totaliter est impendendus. Audiant hoc illi, qui tantum non adorant pro Deo vxores.

Procop.

Inquisitio ante damnationem.

Lyra.

Procop.

Prælatos magis seuerius iudicium.

S August.

Procop.

1. Petr. 3.

Mulier amanda & honoranda à viro suo.

Caietan.

S. Thom.

Vbi discordia, oratio non exauditur.

S. Thom.

Mulier moderatè amanda & honoranda.

2. Haud nescio placere aliis, vti à Petro commendari intelligatur abstinentia à concubitu coniugali ad tempus. Ita D. Hieronymus *contra Iouinianum.* Beda, Gloss. cuius sunt verba: Si abstinueris à coitu, honorem vxori tribuis. Accommodatè quidem ad phrasin diuinæ Scripturæ. *Virgines humiliauerunt in Sion*, Threnorum quinto. Humiliat enim vir, & quasi vilem & despicabilem reddit mulierem illo in actu. Nam, vt ait Beda, perspicuum est honori D contrarium esse concubitum. Et hinc maximè verum est, quando propter solam libidinem etiam cum vxore maritus commercium habet; nihilo enim tunc differunt ambo à pecudibus, cùm de illis à Propheta dicatur. *Sicut equus & mulus, quibus non est intellectus*, Psalmo trigesimoprimo. Qui (exponit S. Hieronymus) non Dei voluntate, sed proprio motu se regere nolunt, & effrænes in luxuriam decidunt. Vbi delicatè admodum subnotauit S. Augustinus. Quibus non est intellectus, ideo se regere volunt. contrà verò sapiens est, qui non suo, sed alieno iudicio confidit. Quod vitium tam fœdæ impuritatis cauendum coniugibus monet Petrus il- E lis verbis superiùs citatis; viri cohabitantes secundùm scientiam. Quæ videlicet versatur, & apparet in moderando turpiore ad libidinem affectu. Definitur autem à D Thoma, loco citato, concubitus impetuosus & bestialis, qui fit causa implendæ libidinis. Addit insuper: Non vt in sua, &c. est peccatum mortale; de quo Augustinus dicit: Vehemens amator vxoris adulter est. Contrà verò ea laus est castitatis, vt gloria non semel appelletur in sacris literis. prima Corinthior. nono, de se ait Paulus: *Bonum mihi magis mori, quàm vt gloriā meam quis euacuet.* Vbi D. Thomas. Per luxuriam maculatur gloria castitatis, iuxta illud Ecclesiastic. 7. *Inclinasti*

S. Hieron.

Beda

Glossa.

Mulier humiliatur in coitu.

Thren. 5.

Beda.

Psal 31.

S Hieron.

Vsus matrimonij ordinatus

S. Thom.

S. August.

1. Cor 9.

S. Thom.

Eccles. 7.

A *fœmora tua mulieribus, dedisti maculã in gloria tua.* Quod satis aperté visum est in Dauide, Salomone, Holoferne. Hæc est gloria matris Dei, vt à sanctissima Virgine Leucadia Toletana cum S. Illephonso colloquente appellata est virginitas intemerata & æterna sanctæ Mariæ. *Fons signatus, & hortus conclusus*, dicitur Canticorum quarto, & in vtroque symbolo exprimitur virginitas simul, & fœcunditas. Fructus in horto & ex horto multus & pulcher exuberat: fructus in fonte & ex fonte aquarum viuentium & perenniter scaturientium promanat. Hinc illud S. Hieron. *primo contra Iouinianum*: Quod clausum est atque signatum, similitudinem habet matris Domini, matris & virginis. Et tamen hæc Virgo perpetua multarum est mater virginum. Sequitur enim: *Emissiones tuæ paradisus*, &c. Sic Hieron.

Cant. 4.

S. Hieron.

B Itaque fructus virginis Mariæ primus & naturalis est Dominus Iesus filius ipsius: deinde omnes sancti, maximè virgines, atq; adeò omnes omnino gratiæ, dona, virtutes iustorum à virgineo horto pullulant, à virgineo fonte deriuantur, post Deum. Quòd si per gloriam Pauli intelligas Apostoli prædicationem, aut ipsius personæ autoritatem: profectò neutra sine castitatis ornamento poterat consistere. Indignus enim est, qui verbum Dei prædicet, cui est vlla turpitudinis labes inusta. Vandali hæretici, vt memoriæ proditum est, in Africa multos Episcopos catholicos occiderunt, aut viuis linguas amputarunt; qui tamen elingues diuino miraculo quàm optimè loquebantur. Quorum illic vnus (scribit D. Gregorius *lib. 3. dialog. cap. 32.*) in luxuriam lapsus, mox priuatus est dono miraculi: rectò videlicet omnipotentis Dei iudicio; vt qui carnis continentiam seruare neglexerat, sine lingua carnea non haberet verba veritatis. Ita Gregor.

C *Prædicatorem decet esse turpitudine immunem.*

S. Gregor. *Lingua impura non meretur linguæ supplementum.*

Monet hic locus mitiùs vindicandum in eos, qui ex ignorantia, aut etiam infirmitate labuntur; item non asperè, cum humeliosè, ac superbè agendum cum fœmina etiam peccatrice; nec enim (vt legimus) Christus Dominus, aut Samaritanam, aut adulteram, quæ adducta est à Pharisæis, aut Magdalenam, quæ fuerat in ciuitate peccatrix, vllo vel tenui asperitatis, aut conuitij signo compellauit. Et fortasse tanta hæc fœminei sexus tenerentia præstabatur à Domino in gratiam sanctissimæ & purissimæ Virginis matris suæ. Certùmque est Christum Dominum non obligatum teneri viris, sed fœminis, quippe cùm humanitatem illam omni puritate puriorem non ex viro, sed ex muliere acceperit. In gratiam igitur Virginis matris suæ Deus, vel in ipso mundi exordio sexum fœmineum honorauit, vbi mitiùs egit cum Eua, seueriùs cum Adamo. Quod planè sic admiratur D. Ambrosius *libro de institut. virginis, capite* 4. Quanto maior mulieris absolutio? Ille arguitur, hæc interrogatur.

D *Christus peccatricibus mitis.*

Christus fœmineo sexui debitor.

Plures in cælo fœminæ, quàm viri.

S. Ambros.

E 3. Quare hoc fecisti? Terribile iudicium est, & horrore plenum; exclamat S. Chrysostomus, & meritò. Quid enim nobis fiet, cùm supremus iudex vitam cuiusque discutiens, non vno, sed innumeris inuentis sceleribus accerrimè, vt mesemut, inclamabit: quare hoc fecisti? quare hoc & illud, &c. fecisti? vbi scilicet nulla, nec ratio, nec causa, nec verò etiã excusatio, aut ob ignorantiam, aut ob infirmitatem, aut ob tentatoris suggestionem digna & iusta afferri poterit. rectè Chrysostomus: Nusquam necessitas, nusquam

S. Chrysost. *Iudicium Dei terribile.*

violentia, sed voluntas, & arbitratio dedit, non coëgit, non vim fecit; consilium dedit, decepit, non coëgit, non vim intulit. Sic planè, sic nostra cuiusque malitia sola, & tota est causa delinquendi. Nam quæ necessitas ad peccandum, vbi serpens solùm dicere, & suadere potest, vbi suppetunt à Deo innumera, eáque frequentissima & validissima cùm ad resistendum prauis dæmonum incitamentis, tum ad rectè, & ex virtute operandum adiumenta? Quid fortius Christiano, cuius in fronte consignatam crucem pertimescit infernus; illam (inquam) quam Damascenus *quarto Orthodox.* 12. vocat clypeum, atque armaturam, & trophæum aduersùs diabolum? Sanct. Ephrem, insuperabilem Christianorum armaturam. Tertullianus *apologet. aduersus Gent. cap. decimosexto*, subtiliter vocat intestinum trophæorum. Ideo vt videtur quòd omnia omnino, quæ in Ecclesia Dei sunt infinita numero, & ad laudis sempiternæ palmam, quàm illustrissima confessorum, virginum, martyrum, atque omnium iustorum triumphantium de diabolo, mundo, & carne monumenta suam vim, robur, sanguinem, vitámque accipiunt à cruce Domini. Quid etiam firmius Christiano, cuius in fronte crux illa est, quæ à Chrysostomo iustorum consiliarium, conuenientium manuductio, à Damasceno, infirmorum baculum; itémque proficientium perfectio, à Cretensi, custos in nocte, in die turris, in tenebris deductrix appellatur? Quò (vt ait Laurentius Iustinus) homines fugiant, vnde sperent, vbi tequiescant. Heus tu ò male serpens, qui ligno vicisti, ligno quoque vsque adeò victus es, vt vel ad illius vmbram, & signum timeas, fugias, dispareas? Hinc etiam Gregorius Nazianzenus solitum se dicere aiebat, quoties praua dæmonis titillatione mouebatur; proinde cede, ne te cruce feriam. Quare hoc fecisti? respondere non possumus; carere nos diuinis præsidiis, cùm Dominus stet ad ostium & pulset. Non Dei aduersùm nos inclementiam, & suorum bonorum auaritiam: certum enim illud est à S. Ephrem *sermone de virginitate*, dictum: Dei nulla est satietas donandi nobis regnum suum.

Inexcusabile peccatum hominis.

Christiani fortitudo contra diabolum.

S. Damasc.

S. Ephrem.

Tertull. *Crucis dominicæ commendatio.*

S. Chrysost. S. Damasc.

Cretens.

Laur. Iustin. *Crux diabolo formidabilis.*

S. Gregor. Nazian.

S. Ephrem. *Dei magnificentia insatiabilis.*

4. Quare hoc fecisti? Nec enim nescire nos viam ad virtutem, nec difficultatem in itinetis molestiis euincendis causari possumus. Via iam lata est, & innumeris trita incedentium gressibus, postquam Christus Dominus incessit pandens viam ante suos iustos. Profectò B. Iob dum iudicium Dei pertimescit, illud vehementer dolet; *Instauras testes tuos contra me, & multiplicas iram tuam aduersùs me, & pœna militãt in me*, capite decimo. Quo in loco pulcherrima est interpretatio D. Gregorij *nono moralium, capite quadragesimotertio*; sic habet. Testes Dei sunt, qui per exercitium sancti operis testantur, quæ electos secutura sunt præmia veritatis. Testes hos suos Dominus contra instaurat, cùm electorum vitam prauitati nostræ contrariam, ad arguendos nos, instruendósque multiplicat. Testes suos contra nos instaurat: quia bona, quæ fecere ipsi, negligimus; hæc ad correptionem nostram, fieri ab aliis demonstrat: vt qui præceptis non accendimur, saltem exemplis excitemur; atque in appetitu rectitudinis, nil sibi mens nostra difficile æstimet, quod perfectè peragi ab aliis videt. Omnipotens autem Deus,

Iob 10.

S. Gregor. *Exempla sanctorum nos excitant, & accusant.*

Deus; cùm contra nos testes instaurat, iram multiplicat; quia quò bonorum vitam nostris oculis obiicit, eò prauitatis perpetratæ duritiam, qua distinctione in iudicio percutiat, ostendit. Cùm ergo bona in aliis cernimus, valde necesse est, vt & exultationem nostræ formidini, & formidinem nostræ exultationi misceamus: quatenus & de alienis profectibus caritas gaudeat, & de suis infirmitatibus cõscientia contritã contremiscat. Consideratis autem Dei testibus pœnæ militant in nos, quia dum miranda illorum facta conspicimus, vitam nostram, quæ ex eorum comparatione displicet, studiosa afflictione cruciamus, vt quicquid in nobis polluerunt opera, diluant lamenta, & si quid adhuc culpa delectationis inquinat, pœna mœroris tergat. Beatus igitur Iob, quia vitam Patrum præcedentium conspicit; quid in se gemere debeat, subtiliùs agnoscit. Sed magni doloris magisterio, dum sua plangit, ad lamenta nos instruit, vt quò virtutes in aliis cernimus, eò apud districtum iudicem nostra sollicitè delicta timeamus. Hæc Gregorius. Qua solet ad instruendos mores, prudentia, & vbertate. Quare hoc fecisti? Nemo igitur non obmutescet ad hanc Domini interrogationem, in tanta nube testium, vt vocat D. Paulus *ad Hebræos, cap. 12.* in quam intuens D. Fulgentius grauem illam protulit sententiam. Gratias tibi ago Domine, quia in noctem mundi huius constituisti lucidissima luminaria; per quæ viam possint inuenire, qui volunt, & excusationem non valeant inuenire, qui negligunt. Hæc ille.

Qualiter circa bona & mala proximi agendum.

Ad Heb. 12.

S. Fulgent. *Sanctissimi luminaria in mundo.*

5. Quare hoc fecisti? O si hæc tam horribilia supremi iudicis verba nostris altiùs animis inhærerent! profectò nullus nostrûm auderet aduersùs eum leuare oculos, nedum peccare tam impudenter, vt peccamus, in cuius iram & iudicium tandem est compingendus. Huius iudicis seueritas duplici ex capite, quàm sit terribilis, videtur demonstrari; ac primò quidem vt D. Gregor. *loco citato* expendit. Eò nobis (inquit) multiplicari ira Dei dicitur, quo esse multiplex iudicatur: quia ex ipsa nunc bonorum vita & labore cognoscimus, si emendari, dum tempus est, nolumus, quanta pòst animaduersione feriamur. Electos quippe Dei cernimus, & pia agere, & crudelia multa tolerare. Hinc ergo colligitur, districtus iudex quanta illic feriat districtione, quos septobat, si hic sic cruciat quos amat. Petro attestante: *Tempus est, vt indicium incipiat de domo Dei, si autem primum à nobis, qui finis eorum, qui non credunt Dei Euangelio?* 1. Petr. 4. Argumentatio hæc D. Petri, quam affert S. Gregor. inde suam vim habet; quia Dei cognitio, ac præsertim vera fides, quam catholici habemus, maximè nos impellit ad omnia pietatis munera, & opera virtutum, quòd si his caremus, arguit nos ipsa nostra fides, & cognitio Dei; quippe cùm non secundùm scientiam operemur. Hinc multo potiùs & grauiùs timere debent catholici, quàm philosophi Deum agnoscentes, & non honorantes, de quibus agit Paulus *ad Rom. 1.* vbi sic inter alia colligit. *Reuelabitur ira Dei super omnem impietatem, & iniustitiam hominum eorū, qui veritatem Dei in iniustitia detinent.* Id est (exponit S. Thomas) veram de Deo cognitionem detinent in iniustitia quasi captiuam. Nam vera Dei cognitio, quantum est de se, inducit homines ad bonum, sed ligatur quasi captiuitate detenta per iniustitiæ effectum, per quam, vt dici-

Iudicium Dei horribile.

S. Gregor.

Boni multa patiuntur.

1. Petr. 4.

Ad Rom. 1.

S. Thom.

B *n. Fernand. in Gen. tom. 1.*

tur *Psal. 11.* diminutæ sunt veritates à filiis hominum. Hæc D. Thom. Deinde ampliùs demonstratur isthæc seueritas ex eo, quod considerat idem Gregor. 17. *moral. vltimo*, ad illa verba Euāgelij. *Dixit Iesus: Quem quæritis? Ego sum, abierunt retrorsum*, &c. Ioan. 18. Quid (inquit) facturus est, cùm iudicaturus venerit, qui vna voce hostes perculit; etiam cùm iudicandus venit? Quod est illud iudicium quod immortalis exercet, qui in vna voce non potuit ferri moriturus? quis eius iram tolerer, cuius & ipsa non potuit mansuetudo tolerari? itaque si Deus in hac vita suos fidelissimos seruos, & carissimos filios, vel ad expiationem leuium errorum, vel ad exercitium virtutis, & patientiæ coronam grauissimis sinit calamitatibus affligi; maximè verò Filium suum vnigenitum cruci affigi. Si hæc fiunt in viridi ligno, in arido quid fiet? Deinde si tam terribilem in horto passurus se ostendit, qualis apparebit cùm venerit in nubibus cæli cum potestate magna, & maiestate? Quare hoc fecisti? Iugis est in peccatoris conscientia, hæc iudicialis inquisitio. Iudicis enim (vt ait D. Augustinus *in Psalm. 56.*) tribunal est in mente vbi accusat conscientia. Quòd si quid sceleris admissum deprehendit, quæ tormenta patitur animus? Etenim, vt rectè monet D. Ambrosius *in exrat. in Prouerb. vltimo, cap. 4.* Conscientia mala pungit, & omnia reddit amara. Atque vtinam hæc amaritudo, de qua hic Ambrosius, conscientiæ, semel in mentem, quæ peccauit, sparsa perpetuò durasset, nec deinde aduentantis malæ suggestionis, atque illecebrosæ titillationis fucata dulcedine ad peccatum inuitante, detergeretur ab animo. Esto consentiens aduersario tuo citò, dum es in via cum eo, ne fortè tradat te aduersarius iudici, & iudex tradat te ministro, & in carcerem mittaris, *Matth. 5.* Consilium Domini est, & nullum illo nobis salubrius ad animæ salutem. Cuius hæc est sanior expositio D. Athanasij *in quæst. dicitur conscientia aduersarius.* Nam occultè nos in eorde nostro redarguit, coërcet à malo: etsi simus inobedientes, tandem nos ad Dei tribunal sistit, vbi & pœnas dabimus enormium. Hæc ille. Repetat igitur identidem quisque apud se; dicet tandem aliquando Deus ad animam meam: Quare hoc fecisti? Postremò quis mirabitur, cur Dominus tam lento gradu procedat interrogando, & audiendo in hoc iudicio delinquentium? Ratio illa optima redditur à Procopio hisce verbis. Consuetudo est, vt decepti, vbi circumscripti fuerint, tum demum dolum & fraudem sentiant: initio enim voluptas ita inescat hominem, vt mali sensus ad ipsum haud possit peruenire. Nam ratio, cuius erat peccatum subuertere & dissuadere, voluptate obfuscatur, vt non audiat Deum præsentem in mente & monentem. Hæc ille. Paulatim igitur rei ad se redeunt.

S. Greg.

Ioan. 18.

S. Aug. *Conscientia tormentum.*

S. Ambr.

Matth. 5.

S. Athan. *Conscientia accusat.*

Procop.

SECTIO XXIX.

Quæ respondit: Serpens decepit me, & comedi.

1. Hebraic. הנחש *hannachas*, serpens cum articulo præfixo, ille serpēs. Emphaticè,

 illo

ille serpens, quem tu ô Deus creasti, quem in A paradisum introire permisisti, cui tantam ad decipiendum indidisti facultatem, quem à nobis non repulisti, quem decipere fuisti; ille me fefellit: me simplicem, incautam, fragilem, mulierculam, omnis expertem doli, fraudis nesciam, nuoquam tale quid timentem, nec verò etiam cogitantem. השיאני *hixxiani*, seduxit me, quod verbum æquè potest deduci à duplici radice. Cùm enim in primigenio idiomate Hebræi non habuerint puncta, quæ post ætatem D. Hieron. pro vocalibus suffecta sunt, fit, vt verbum נשא *naxa* duplicem efficiat radicē ex vario situ puncti. Nam *naxa*, cum puncto in dextero cornu literæ (ש) *xin* significat decipere, desolare, destruere; at cum puncto in sinistro cornu est eleuare, item comburere, ardere. Noster interpres B priorem radicem respexit: etsi vtraque eundem reddat sensum. Et quidem hæc omnia simul inueniuntur in vitio superbiæ, quo primi parentes infecti superbam sobolem ediderunt. Serpens igitur (ait) me decepit, me desolauit & destruxit, serpens me subleuauit, scilicet in superbiam ad appetitionem diuinitatis. Fecit me ardere, combussit. Est autem verbum in coniugatione Hiphil השיאני *hixxiani*. Vides, vt mulier malum viri exemplum secuta, dum se nititur excusare, culpam in serpentem directò retorqueat, in Deum autem obliquè, qui mali & ruinæ dederit occasionem? En ostenditur quanta sit efficacia C praui exempli excusantem se, & Dei consilia sugillantem virum mulier imitatur. Peccatum quidem odoris est putidi, at virtus spirat vngueota. rectè id quidem dicitur ab Origen. *hom. 1. in Cant.* Cæterùm ipso rerum vsu quotidiano experimur maiorem vim inesse fœtulento illi odori ad nocendum, quàm fragrantissimo isti vnguento ad viuificandum, tenaciùsque adhærere hominum animis vitiorum, quàm virtutum exempla & documenta. Haud nescio quidem quæ sit illa vis boni odoris, quam sponsa in virtutibus sui Domini atque sponsi adeò efficacem experta dicebat: *Trahe me post te, curremus in odorem vnguentorum tuorum*, Cantic. 1. Quæ quidem vis boni odoris non solùm in sponso Christo Domino, sed in quolibet iusto ad permouendos aliorum animos multum efficax est. Quod S. Basil. *Epist. 175.* D columbæ per industriam odorum fragrātia suffitæ, & vnguentis delibutæ, quam quoquò versum volitantē innumeræ aliæ vnde vnde coëuntes ad columbarium consequuntur, apposita similitudine declarat: Cum Iulittam huiusmodi artificio cepisse, & conuertisse se scribit, Bene (inquit) olentem sequuntur & reliquæ, atque in potestatem columbarij veniunt. *Et paulo infrà*: Dionysium filium aliquando nactus, diuino vo E guento animæ illius alas peruaxi, & ad honestatis tuæ grauitatem misi, vt teipsam illi adiungeres, & ad nidum acciperes. Hæc Basilius. Similiter S. Ambrosius ad eadem Cantic. verba *libro de Isaac, cap. 3.* sic ait: Bona anima, quæ non pro se sola, sed pro omnibus rogat: habemus enim cupiditatem sequendi, quam vnguentorum tuorum inspirat gratia. de eodem Christi Domini exemplo ita exponit Theodoretus. Animæ strenuo ac virili sensu præditæ, vitæque voluptatem & lasciuiam, atque desidiam fugientes, & laborem deliciis anteponentes, post sponsum currunt, vnguenti fragrantia illectæ atque attractæ, ac veluti vinculo quodam inexplicabili vinctæ & colligatæ. Arbitror Ecclesiam ante Domini aduentum cum adolescentulis, hoc est, Patrum et Prophetarum animabus, vel ad nomen ipsius Messiæ gestientem, ita profari. Vnde optimè colligit S. Bernardus *serm. 21.* Quòd si vnctionem in se effusam sentiret, cuius ita tenui exhalarata fragrantia promouetur, vt currat? mirum si non & volaret. Si nomen Messiæ tam mirabiles in antiquis Patribus effectus opprimebat; quid si illum vidissent in præsepio natum, ad vbera Virginis matris pendentem, matura dein ætate prædicantem, miracula facientem, ac demum patientem, crucifixum, excitum ab inferis, gloriosum, & in cælos ascendentem? hæc nos habemus; & tamen frigidi ac desides sumus.

Mulier culpam excusat.

Superbia exitium.

Origen. Exempli mali efficacitas.

Cant. 1.

S. Basil. Exempli boni odor.

Cantic. 1.

Theod.

S. Bern.

2. Hoc sanè debitum exigitur, vel maximè ab iis, qui religiosam vitam sequuntur, & qui sacerdotali funguntur munere, atque omnium potissimè, qui Episcopi & Prælati inter reliquos vt dignitate, sic vitæ morúmque sanctitate conspicui enitere debent, de quibus ita D. Chrysost. *hom. 3. in 2. Corinth.* Tanquam thuribulum regium fumus, cæleste vnguentum, ac spiritualem fragrantiam, quoquò gentium pergamus redolentes. Vtinam talem se eùm rogatus à Domino esset, Adamus exhibuisset; profectò non suæ vitium impœnitentiæ, & imprudentiam excusationum in mulierē, cuius vir, & pastor, & rector, vt præclarus erat, infudisset; vitium enim (vt Tertull. ait) dum videtur, addiscitur. Sed væ mundo à scandalis, exclamat Dominus *Matth. 18.* Quod nimirū totus scateat scandalis, improborum que hominum exemplis ad ruinam animarum impellentibus. Plena (inquit D. Ambros.) sunt Angelorum omnia, aër, terræ, mare, Ecclesiæ, quibus Angeli præsunt Sed quorsum (inquies) hæc innumerabilis multitudo Angelorum, quasi nihil oculis videas, nihil manu attingas, nihil pedibus teras, quod infinitis non refertum Angelis videatur: Respondet egregie sanctissimus Pater: Adsunt Cherubim & Seraphim, qui dicunt, Sanctus, sanctus, sanctus: plena est terra maiestatis tuæ, plenus est mundus sanctarum virtutum, quia plenus est nequitiarum. Plenus est orbis terrarum remediis, quia plenus est daqueis. Sic Ambros. *serm. 1. in Psal. 118.* Ergo necesse fuit prorsò vt essent Angelorum præsidia, virtutes orbem implerent; suauissimi & sanctissimi personarent cantus, vt dæmonum, & malorum hominum, impuritatea, & nequitiæ, quibus est orbis infectus, quodammodo expiarentur. Verè & grauiter illud dictum est ab Euthymio *in cap. 18. Matth.* Scandalum à dæmone seminatur, ab homine verò alitur, & augetur ac recipitur. Sic ille. Sed ô lethale ac pestiferum inuentum diaboli! Primus serpens inuentor scandali pepulit mulierem in ruinam: mulier deinde à diabolo edocta virum; vir etiam eandem in aliud, atque aliud barathrum præcipitauit, nefario scilicet exemplo. Minus enim (vt eleganter scribit D. Gregor. Nazianz. *in sentent.*) sermone opus erit, facto opus facienti: pictórque non tam sermone, quàm penicillo, atque exemplo docet. Caueat ergo Adam quicquam indecorum efficere, ante oculos præsertim imbecillioris Euæ: hauddubiè tanquam ex suggesto vitium inculcabit, vt verbo Tertulliani vtar. Caueat Eua ne turpe quid obiectet oculis Adami. Caueat (vt optimè D. Ambros. *lib. 1. de pœnit.*) ne vel fornitis occursibus pateat ad vulnus alienum, vel suum: vtrumque vulnus suum. Ne temerè aut videat, aut videatur

S. Chrys.

Tertull.

Matth. 18. Scandalis scatent omnia.

S. Ambros.

S. Ambr. Remedia contra scandala orbis abundās.

Euthym. Scandalum qui serit, & qui alit.

S. Gregor. Nazian.

S. Ambr. Scandalum ne præbeant vir, ac mulier.

Nazianz.

deatur. Et quod adiungit D. Nazianz. *exhortat. ad Virg.* Ne fortè ex fraude dæmonis vel feriat, vel feriatur. Neque verò quis miretur Adamum, atque Euam, alterom alteri in scandalum ad ruinam esse, vtriusque enim vna atque eadem caro: nimirum, vt D. Ambros. *serm.* 1. *in Psal.* 118. adnotauit:

S. Ambros. *Caro humana vitio infecta.*

Madefacta serpentis veneno criminum marcescit fœtore. At hanc vitio affectam viri & mulieris vnam carnem Dei gratia expiauit, vsque adeò, vt iam vna vnius viri, & vnius mulieris carne purius nihil & sanctius habeatur. Vtrumque sponsa intellexit in Canticis, vt idem Ambros. obseruat *citato loco.*

S. Ambros.

Quare (inquiens) sponsa meminerat se in Eua antè sic lapsam, dum voluptatem corporis prætulit mandatis cælestibus, dicens: *Vnguentum effusum nomen tuum,* Cant. 1. Hoc est, totus immundis impuritatibus diuersorum facinorum fœtebat hic mundus. Nunc spirat vbique suauitas pudicitiæ, vnguentum fidei, flos integritatis. Sic ille.

Cant. 1.

Caro Christi, & Virginis mundissima.

Loquitur de incarnatione Verbi diuini: quo in mysterio alter est Adamus, altera Eua. Nimirum Deus homo, & mater Dei hominis: ille vita, illa mater vitæ: vtriusque vna & eadem caro, sed quænam amborum caro? Audi D. Ambrosium de leone & fauo Sansonis differentem.

S. Ambros.

Vbi erat antè pabulum mortis, ibi nunc est cibus vitæ. De carne scilicet humana sermo est, quæ in Adamo, & Eua morti est addicta: in Christo autem, & in Virgine matre, vitam mundo attulit.

S. August.

3. Serpens decepit me, & comedi. D. August. agnoscit in his verbis superbiam mulieris, quæ peccatum suum palàm confiteri noluit. Nec ista (inquit) confitetur peccatum, sed in alterum refert, impari sexu, pari fastu. Sic August.

S. August. *Adam & Eua malè excusant.*

Obiter collige ridendum esse, quòd fœmina superbiat. quid enim absurdius, quàm vt tam humilis sexus tanto fastu intumescat? Idem 14. *de Ciuitate.* Excusationes vtriusque plenas arrogantia ostēdit ad hunc modum. Sed est peior damnabiliórque superbia, qua etiam in peccatis manifestis suffugium excusationis inquiritur. Ille dixit: Mulier, quam dedisti mihi, &c. Illa: Serpens decepit me. Nusquam hîc sonat petitio veniæ, nusquam imploratio medicinæ. Quærit superbia in aliom referre, quod perperàm fecit, superbia mulieris in serpentem, superbia viri in mulierem. Sed accusatio potius, quàm excusatio vera est, vbi mandati diuini est aperta transgressio. Hæc Augustin.

Accusatio potius, quàm excusatio.

Deinde insipienter loquuta est mulier, cùm se ideo comedisse dicit, quòd à serpente inducta fuerit. Neque enim, vt rectè adiungit D. Augustinus, propterea ambo non fecerunt, quia id mulier serpente suadente, vir muliere impertiente commisit, quasi quicquam Deo, cui crederetur, vel cederetur, anteponendum fuerit.

S. August.

Tota verò Deo interrogatio, inquisitio, & compellatio delinquentium non ad alium finem tendit, vt rectè obseruat D. Chrys. quàm vt Deus ipse misericordiam suam declaret, ad illorum infirmitatem demittendo se (scilicet alloquendo tam viles, abiectos, ac peccatores) & illos ad peccatorum confessionem prouocet. Ita Chrys.

S. Chrys. *Ad confessionem Deus prouocat.*

Et quidem ambo confessi sunt factum, nempe quòd comederint. Nec enim eò impudentiæ etiam post peccatum processerunt, vt inficiari factum Deo auderent. Quod summum & grauissimum in confessione sacramentali sacrilegium qui admittunt, non à parentibus iisce peccatoribus, sed ab ipsomet diabolo didicerunt. Cæterum de hoc malo sæpiùs iam disseruimus. Porro etsi confessio ista primorum parentum tam imperfecta extiterit, excusationibus decorata, non abluta lacrymis, non peccati execratione, non dolore aliquo, non supplicatione veniæ, vt esse debet, absoluta, & consummata: nihilominus qualis illa fuerit: cum prima in mundo apparuit, vsque adeò placuit Deo, vt mitissimom se gesserit aduersùs peccatores, etiam imperfectè confessos.

Confessio aliqualis Deo fuit grata.

Quamobrem non immeritò dictū est à D. Ambros. *lib. de paradis. cap.* 14. Dixit mulier: Serpens decepit me, & comedi. Veniabilis culpa, quam sequitur professio delictorum. Ideo non desperata mulier, quæ non reticuit Deo, sed magis confessa peccatum est, quàm medicabilis sequuta sententia est. Iustus enim accusator est sui in principio sermonis, *Prouerb.* 18. Neque enim potest quisquam iustificari à peccato, nisi fuerit peccatum ante confessus. Vnde Dominus ait Isai. 43. *Dic iniquitates tuas, vt iustificeris.* Ergo quia Eua ipsa confessa delictum est, mitior sequitur & profutura sententia. Hæc Ambros.

S. Ambros.

Confessio necessaria peccatori.

Prouerb. 18

Isai. 43.

4. Illud etiam mulieri rectè ad veniam cecidit, quòd seducta fuerit a serpente, qui erat calidior cunctis animantibus terræ, vt egregie adnotauit D. Ambros. *lib. de paradis. cap.* 15. Serpens (inquit) decepit me. Et hoc veniabile Deo visum est, eo quòd nosset multas ad decipiendum vias esse serpentis, quia transfiguratur in Angelum lucis, & ministri eius sicut ministri iustitiæ sunt, falsa imponentis rebus singulis nomina, vt temeritatem dicat esse virtutem, & auaritiæ nomen imponat industriæ. Sic Ambros.

S. Ambros.

Diabolus falsa rebus imponit nomina.

Igitur mulieris peccatum quia ex imbecillitate muliebri, & malitia, imposturáque serpentis ad fallendum astutissimi natum est, hoc nomine longe leuius putatur, quàm peccatum viri, qui non ex infirmitate naturæ imbecillioris, neque ex dolo alterius, propriáque ignorantia, sed ex malitia ipsius prouenit: atque iccirco grauius multo est.

Vir, quàm mulier, grauiùs deliquit.

De his sic statuit D. Paul. 1. ad Timoth. 2. *Adam non est seductus, mulier autem seducta in præuaricatione fuit.* Quem locum perdifficilem reddiderunt innumeræ Doctorum sententiæ, dum variè disputant de seductione, quæ secundùm Apostolum, non in viro, sed in fœmina peccante inuenta est. Videas nostrum Magalianum, qui diligenter huiusmodi disputationem prosequitur; at meo quidem iudicio nulla sanior ac verior, & magis theologica explicatio præsentem in locum adduci potest, quàm quæ affertur à D. Thom.

1. Timoth. 2.

Magalian.

Seductio qua in viro, & qua in fœmina fuerit.

S. Thom.

Seductio (ait) duplex est, scilicet in vniuersali, & particulari eligibili; quæ est ignorantia electionis. Quicunque ergo peccat, seducitur ignorantia electionis in particulari eligibili: mulier autem fuit seducta ignorantia in vniuersali, quando scilicet credidit, quod serpens dixit; sed vir non credidit hoc, sed deceptus fuit in particulari, scilicet, quòd gerendus esset mos vxori, & cum ea comedere deberet, & inexpertus diuinæ seueritatis, credidit quod facilè remitteretur. Sed contrà; ignorantia est pœna peccati; ergo pœna præcessit culpam. Respondeo. Dicendum est, quòd non præcessit, quia statim ad verba serpentis elata fuit, eo quòd alius esset de ea solicitus, & ex illa elatione seducta est, vnde elatio præcessit. Hæc S. Thom. Ex cuius doctrina, quæ fuit etiam D. August. hæc in planum deducitur sententia.

S. August.

Mulier seducta est à serpente, credens omnia vera esse, quæ ab illo dicta sunt. Adam non est seductus à serpente; falsa enim, vt erant, iudicauit dicta serpentis; sed in eo seductus esse

aliquo modo dicitur, quia credidit facilè veniam peccati à Deo impetrandam, mulieri morem gerendum inuitanti ad escam; potiúsque amori vxoris, quàm Dei præcepto obtemperandum esse indicauit. Obiter expende verba D. Thom. eo quòd alius de ea solicitus est, mulier elata est. Exprimitur ingenium mulieris. Mirum est, quantum amet amari, solicitè curari obsequiis cæli, officiosè tractari, compassione in aduersis dolenter demulceri. & multa huiusmodi mulier expetit, quæ vel ab infirmitate, vel à leuitate innata, vel à superbia potiùs oriuntur.

5. Serpens decepit me, & comedi. Nonnulla supersunt adhuc in his verbis elucidanda, quæ mulieris responsionem aliqua ex parte laudabilem reddunt. Ac primò quidem palàm fatetur suæ mentis elationem, & arrogantiam. Vti enim

B

subiecimus, verbum Hebr. נשא etiam significat, sublenauit, seu efferri, eleuari fecit. Ingenuè igitur mulier confitetur se fuisse superbam.

Eua superbiam si fatetur.

Non diffitentur iusti, si quando peccant, erratum suum, agnoscunt quidem, & palàm exponunt; vt de seipso cecinit & cantandum gentibus proposuit Dauid Psalm. 50. *Delictum meum contra me est semper*. Vbi D. Ambros. Hoc (inquit) bonæ mentis est, vulnus sentire peccati; vbi enim doloris sensus, ibi etiam sensus est vitæ. Et S. Hieron. Non trado (inquit) peccatum meum in obliuionem; sed propono illud semper ante oculos meos. Quia si tu ponis illud ante te, Deus illud non ponit ante se. Sic Hieron. Ex eo ampliùs

Psal. 50.
S. Ambros.
S. Hieron.

C

videri poterit, quàm necessaria sit ista cuiusque propria cognitio, & humiliatio; quod summum gratiæ Sacramentum (vt vocat D. August.) diuini Verbi incarnatio, tot per secula, imò per multas annorum myriades dilatum est, ægrotante interim humano genere, & innumeris hominum millibus in sempiternam gehennam properantibus, idcirco maximè; quia homines per superbiam elati & occæcati, nec ipsos vt erant, impuritissimos ac miserrimos agnoscebant, nec suam infelicitatem sentiebant. Quare D. Thom. *in 3. part. quæst.* 1. *art.* 5. huius dilationis de Verbi incarnatione aliquot rationes assignans, primam ita subiicit. Primò quidem propter conditionem

D. August.
Cognitio propria vitiositatis.
D. Thom.

D

humani peccati, quod ex superbia prouenerat, vnde eo modo erat homo liberandus, vt humiliatus recognosceret se liberatore indigere. Addiderim iustos, & sanctos viros, non animo tantùm sentire, & recognoscere propriæ vtilitatis abiectionem, sed eam quoque prædicare verbis, & in omnem æternitatem suorum scelerum ac dedecorum chronologiam consecrare: quò Dei sui misericordia demonstretur, qui de tam cænoso, turpíque statu ad summum fastigium illos euexit. Sic Matthæus catalogum Apostolorum conscribens apponit, & Matthæum publicanum, *Matth.* 10. Vbi S. Hieronym. Cæterùm Euangelistæ non publicani nomen adscribunt: ne antiquæ conuersationis recordantes, sugillare Euangelistam viderentur. Iste verò se publicanum appellat: vt vbi abundauit iniquitas, superabundet

Incarnatio Verbi cur dilata est.
Iusti vt Dei prædicent, se humiliant.
Matth. 10.
S. Hieron.

E

& gratia. Sic Hieronym. Ibidem his verbis D. Chrys. Traducitur nonnunquam vita serui, vt appareat humanitas domini. Sic Paulus: *Gratias ago ei, qui fidelem me existimauit ponēs in ministerio, qui prius blasphemus fui, & persecutor, & contumeliosus, sed misericordiam Dei consecutus sum*, 1. Tim. 1. Vbi D. Chrysost. Habeat (inquit Paulus) blasphemus, dummodo nota sit humanitas eius, qui blasphemum Apostolum fecit. Bene S. Hieron.

S. Chrysost.
1. Tim. 1.
S. Chrysost.
S. Hieron.

A

ad hæc eadem verba: Iustus (inquit) in primordio accusator sui est: vt statim cùm cœperit, aduersarius confundatur. Mirum enim modum humilitas hominis superbiam confundit & perstringit dæmonum. Sed quis non admiretur illa Pauli verba: *Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere, quorum primus ego sum*: ibidem. Ad quem locum sic Theodor. Peccatorum omnium seipsum primum dicere, id ipsos quoque transilit terminos humilitatis. Quasi verò dicat: Dominus Christus animarum medicus, cùm factus esset homo pro salute peccatorum, me qui eram omnium sceleratissimus, non solùm à prioribus liberauit maculis, sed maximis etiam donis obruit, omnibus hominibus

Pauli insignis humilitas.
Theodor.

B

per me ostendens summam patientiam, & clementiam: vt nemo eorum, qui maxima scelera perpetrauerit, ad me respiciens, de salute desperet. Hæc Theodor. Adiungit S. Hieronym. vt Dauid ait: *Docebo iniquos vias tuas, & impij ad te conuertentur*, Psalm. 50. Si mihi viderint indulta peccata, tunc docebo neminem desperare debere. Nam si Dauid veniam inuenit: quis eam, si volet, non assequetur? Præterea mulier apertè ostendit sentire se & penitus internoscere grauitatem & iniquitatem sui delicti, eo quòd verbum Hebr. quod vertitur, *decepit*, significat etiam onerare; quasi dixerit: Serpens me onerauit grauissimo illo pondere peccati. Multo autem commendabilius est in Eua istud, *onerauit*, quàm in Dauide illud, *Sicut onus graue grauata sunt super*

S. Hieron.
Eua delicatiùs, quàm Dauid sensit grauitatem peccati.

C

me, Psal. 37. Etenim delicatior sensus est animæ, quæ pondus sentit vnius tantùm peccati, de Pomo vetito comedendo, quàm istius, cuius homicidium, adulterium, scandalum populi, iniquitates sunt supergressæ caput ipsius. Ac secundum peccati pondus, ita iudicij & supplicij grauitatem sibi timebat Dauid; vti S. Hieronym. explicat ad hunc modum: Non est mihi leue peccatum meum; sed recognosco, quia graue mihi iudicij pondus imposuit; & super verticem capitis mei excreuit. Sic Hieron.

Psalm. 37.
S. Hieron.

6. Denique nemo iure non miretur modestiam primæ mulieris: à marito accusata non retorquet calumniam, serpentem accusat; serpens

D

decepit me aduersùs maritum obmutescit. Vbi ergo veritas illius sententiæ, quæ à Nicephoro traditur: Nihil concitatius est muliebri animo, nihil æquè promptum ad probabiles calumnias struendas, & sua mala in insontes conferenda. Sed heus tu, qui hoc audis, & celebras; adest prima, & mater mulierum, quæ à viro calumniis impetita non calumniosè virum repetiit. Vir mulierem vocat in iudicium, mulier serpentem. Breuis omnis malitia super malitiam mulieris; sors peccatorum cadat super illam: dicitur *Eccles.* 25. At prima mulier etiam iniuriis exulcerata nullum malitiæ signum exhibuit, nec læsa exeruit aculeum. Sicut ascensus arenosus, in pedibus veterani, sic mulier linguata homini quieto, *Eccles.* 25. Sed ecce mulier elinguis mutáque

Eua in virum modestior.
Nicephor.
Mulier vindicatur à calumnius.
Eccles. 25.

E

erga maritū querulum, morosum, accusatorem truculentum; non est igitur natura sua mulier mendax, vindéxque, vt malè philosophatur Aristoteles: nam quæ talis apparet, non mulier, sed serpens est. Quæ maior patientia, quàm istius mulieris? & quid ad laudis & commendationis gloriam præstantius, quàm patientia? Rectè Tertullianus *lib. de patient. cap.* 15. Patiētia fœminam exornat, virum approbat; amatur in puero, laudatur in iuuene, suscipitur in sene; in omni sexu, in

Tertul.
Patientia laus.

xu, in omni ætate formosa est. Pudeat ergo viros, pudeat etiam mulieres à tali, iam modesta patientéque matre progenitos degenerare. Errant qui lacessiti probris ac maledictis honoria sui se iacturam facere, & apud homines ignominiam infamiámque incurrere arbitrantur, si taceant, si ferant: audiant D. Chrys. *homil.* 12. *in Epist. ad Roman.* Qui sugillatur, mordetúrque, is cùm propterea dolet, palàm facit criminationis obiectæ conscium se esse: qui verò ridet, is profectò risu ipso apud eos, qui rei testes, consciique sunt, seipsum omni suspicione liberat. Nihil autem tam eos, à quibus lædimur vrere solet, quàm iniuriæ illatio risu excepta. Ita Chrysost. Nihil aduersùs virum etiam ab illo accusata denunciat; quia vir, quia caput est; quia prælatorum & principum vitia occultanda potiùs sunt, quàm propalanda. Lamentatur Dauid mortẽ Saulis regis Israël, sed multo magis mortem ipsam annunciari queritur. Non audiatur hoc in Geth, non prædicetur in compitis Ascalonis, ne fortè lætentur. 2. *Regum.* 1. Ruinam principis sciri, euulgari doleo: cecidit vnctus Domini? ah nemo id resciat; montes ipsi eum ossibus pariter ignominiam obruant principum. Gaudentem in monte Thabor Petrum, & sui non compotem, nescientem quid diceret: Ecce nubes lucida obumbrauit eum, *Matth.* 17. Velo igitur & pulchro sanè velo casus, & ineptiæ, à Deo occultantur Pontificis. Expende insuper illa verba: *Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida obumbrauit eos.* Subtiliter occurrit S. Hieronym. Quia imprudenter interrogauerat, propterea responsionem Domini non meretur. Vir prudens stulto non respondet: sermonem omnem amputat, ne stulti dedecus prodatur. Fugit Elias tantus ille vir, propheta Domini, prædicator veritatis, querula voce ac meticulosa, quæ fortè indigna tanto viro videretur, suam deplorat vicem, mortem sibi imprecatur. Cùm subitò correptus somno sub vmbra iuniperi obdormiuit, 3. *Reg.* 19. Deo nimirum sic disponente, ne quid vltra inconueniens & Elia indignum loqueretur.

S. Chrys. Iniuria patienter ferenda.

2. Reg. 1. Prælatorum vitia occultanda.

Matth. 17.

S. Hieron.

3. Reg. 19. Eua insigniter patiens.

7. Patientiæ, atque amoris erga virum insigne præbuit documentum prima mulier, cùm ab illo criminis incusata siluit, patienter tulit, ac totam in se atque in serpentem reiecit culpam. Quasi diceret: O Domine, tota huius sceleris in viro meo causa ego fui, totam ergo libens pœnam subibo. Sic planè habet summi amoris argumentum, cùm is, qui amat, aliquid arduum ac laboriosum patitur in amore; quod egregiè ostendit D. Bernard. in amore Christi Domini *sermon. in Cantic.* 20. Sed est (ait) quod me plus mouet, plus vrget, plus accendit, super omnia, inquam, reddit amabilem te mihi, Iesu bone, calix, quem bibisti, opus nostræ redemptionis; hoc omnino amorem nostrum facilè vendicat totum sibi. Hoc, inquam, est, quod nostram deuotionem & blandiùs allicit, & iustiùs exigit, & arctiùs stringit, & afficit vehementiùs. multum quippe laborauit in eo Saluator, nec in omni mundi fabrica tantum fatigationis autor assumpsit. Illa denique dixit, & facta sunt, mandauit, & creata sunt, *Psal.* 32. At verò hoc, & in dictis suis sustinuit contradictores, & in factis obseruatores, & in tormentis illusores, & in morte exprobratores. Ecce quomodo dilexit. Hæc Bern. Cæterùm, ne quis fortè indignetur, quòd mulieris causam, vt potiorem defendam, audiat patienter illi patrocinantem D. Ambros. *lib. de institut. Virgin. cap.* 4. sic infit. Sanè negare non possumus, quòd errauerit mulier. Quid mirum tamen, si infirmior lapsus est sexus, cùm sit lapsus etiam fortior? mulier excusationem habet in peccato, vir non habet. Illa à sapientissimo omnium serpente decepta est, tu à muliere, idest, illam superior creatura decepit, te inferior. Si inferiori non potuisti resistere, quomodo illa potuit superiori? culpa tua illam absoluit. Si Adam quod à Domino audierat, seruare non potuit quomodo potuit mulier seruare, quod audiuit à viro? Si illum Dei vox non confirmauit, quomodo istam vox firmaret humana? Denique Adam conuentus quòd contra præcepta gustasset, nihil habuit quod diceret; nisi quòd sibi mulier dedisset, & manducasset: mulier autem ait; serpens traduxit me, & manducaui. Adde illud, quod & culpam fatetur; etenim quæ se dicit esse seductam, testatur errorem. Erroris igitur medicina confessio est. In iudicio ipso quanto clementior viro. Ille mulierem suam accusauit, ista serpentem; hoc est, nec accusata crimen retorsit. Sed ipsum accusatorem suum maluit (si posset) absoluere, quàm ligare. Hæc omnia D. Ambros. Gerebat quidem Eua typum alterius mulieris, non quidem peccando, sed virum absoluendo. Virgo scilicet Dei mater redemptionem ipsam scelerum ac misericordiam, & vitam nobis peperit. En quantum (ait D. Ambros. *cap. sequenti*) profuit sexus, qui Christum salua tamen virginitate generauit. Venit ergo Eua iam Maria, quæ nobis non solùm virginitatis incentiuum attulit, sed etiam Deum intulit, vnde lætus & exultans tanto munere dicit Isai. *Ecce virgo in vtero concipiet, & pariet filiũ, & vocabitur nomen eius Emmanuel, nobiscum Deus.* Vnde hoc munus? non de terra vtique, sed de cælo vas sibi hoc, per quod descenderet, Christus elegit, & sacrauit templum pudoris, per vnam descendit; sed multas vocauit, vnde & speciale Maria Domini hoc nomen inuenit quod significat Deus ex genere meo. Ita S. Ambros.

S. Bernard.

Amor Christi vehemens.

Psalm. 32. Plus amore, quàm creatione operosius.

S. Ambros.

Mulier excusatur, non vir.

Confessa est primò mulier.

Mulieris in virum amor.

S. Ambros. Maria pro Eua electa est à Deo.

Isai. 7.

SECTIO XXX.

Et ait Dominus Deus ad serpentem: Quia fecisti hoc, maledictus es inter omnia animantia, & bestias terræ.

1. Mirabile (ait Procopius) vide iudicium. deceptos interrogat, deceptorem non interrogat, sed quasi malum, & mali autorem, & penitus incorrigibilem, & insanabilem, veniáque indignum affatur. Quia fecisti. Sic ille. Enimuero vt ex superioribus constat, ideo Dominus examinauit facta priorum parentum, vt eos sic ad pœnitentiam prouocaret, vt confessionem ab eis eliceret, vt misericordiam quoque suam erga illos demonstraret. at Serpens æternis iam erat damnatus cruciatibus; extra omnem spem resurgendi à lapsu, operam igitur & oleum perderet, qui de excitando ad pœnitentiam cacodæmone ageret. Contrà verò homines, etsi labantur, spem habent dum viuunt resurgendi à peccato; quod priuilegium adeò præclarum est, vt nihil peccatoribus, cùm vtilius ad salutem, tum præstantius ad honorem, & laudem possit euenire. Rectè D. Ambros. *in Apolog. Dauid cap.* 2. Beatus (inquit) ille, qui se potuerit reparare post

Procop.

Homini, non diabolo pœnitentiæ locus est.

S. Ambros.

post lapsum. Quoniam post mortem quoque resurgere munus beatorum est. Hæc Ambros. Et quidem optime vitæ prioris per pœnitentiam renouatio, quædam est imago resurrectionis futuræ. Quis igitur timeat, aut verecundetur in confessione resurgere, & beatorum iam nunc munere potiri? Præterea non agit Dominus iudicialiter cum serpente, iam enim iudicatus est; cum prioribus parentibus iudicium gerit, quippe adhuc sunt in statu merendi, a demerendi, extra quem constitutus est serpens. Nunc tempus acceptabile, nunc dies salutis sunt, 2. *Corinth.* 6. totúmque vitæ humanæ tempus, ad negotium salutis destinatum est. Ergo dum tempus habemus, operemur bonum; veniet enim nox, quando nemo poterit operari. in quod argumentum luculenter multa congerit D. Bernard. *serm.* 75. *in Cant.* inter alia sic ait. Tunc aliud ad quærendum Deum, ad operandum quod bonum est, repeturus es tibi tempus in seculis venturis, præter hoc quod constituit tibi Deus, in quo recordetur tui? & ideo dies salutis quia in his ipse Deus rex noster ante secula operatus est salutem in medio terræ, *Psal.* 74. Iergo tu, & in medio gehennæ expectaro salutem quæ iam facta est in medio terræ. quam tibi somnias prouenturam inter medios ardores sempiternos, facultatem, veniam promerendi, cùm iam transit tempus promerendi non relinquitur tibi hostia pro peccatis, mortuo in peccatis. Non crucifigitur iterum filius Dei, mortuus est semel; iam non moritur, non descendit ad inferos sanguis, qui effusus est super terram. *Rom.* 6. Biberunt omnes peccatores terræ, non est quod sibi ex eo vendicent dæmones, ad restinguendos focos suos, sed neque homines foc. dæmoniorum. Hæc Bernard. Quòd si difficultates (vt socordia solet confingere) tota vita exantlandas in statio virtutis male causaris, subeat quæso mentem magnitudo præmiorum. Etenim (vt eleganter docet S. Ephrem *serm. de morte*) insatiabile desiderium futurorum bonorum, semper vigens breuem cursum efficit.

2. Ad hæc non interrogat Dominus serpentem, quia nulla potest ab eo prætendi excusatio. Qui semel malus, semper præsumitur malus, præsertim cùm duo inueniantur in serpente, ex quo lapsus è cælo est, inuidia, & odium, a quibus nihil non iniquum, fæuum, prauum, & exitiale manare potest. Nam quid detestabilius inuidia; quæ, vt definitur à D. Augustin. *in Psalm.* 104. est odium felicitatis alienæ. Dolores inferni, qui omnium quos, aut natura pati, aut cogitatio potest effingere, grauissimi habentur, vocauit Dauid illos, quibus inuidi contabescunt. *Dolores inferni circundederunt me*, Psal. 17. Sic eum exponit D. Augustin. In his, qui me circúdederut, vt perderent me, erant dolores inuidiæ, qui mortem operantur, perducuntque ad infernum. Similiter S. Hieronym. In die detrahentium, qui mortem infernalem operantur. Inuidet enim cor iniustus, ac deinde in calumnias & detractiones foras erumpit. At quam multorum & grauium malorum est seminarium truculenta illa rabies, quæ nominatur odium? In maleuolam animam non introibit sapientia, *Sap.* 1. profectò, quia cum odio, nec ratio, nec consilium, nec lumen vllum veri, & integri iudicij reperiri solet, sed bacchicus furor, & tartari furiæ. Odiis nostris benignitatem Dei nobis præcludimus, ait D. Greg. Nazianz. *orat.* 14. Adiungit etiam (quòd odia

exercentibus ingentem debeat incutere timorem. Equidem vereor, ne præsens rerum status ignis illius sempiterni fumus quidam sit. Maxime verò ex discordiis bellisque gentium colligi voluit Dominus signum aduentantis iudicij finalis, vbi sursum deorsum omnia; dominantur improbi, ac triumphant, boni autem perpetuis calamitatibus affliectantur. Iccirco Dominus regnum cælorum simile dixit sagenę missæ in mare, & ex omni genere piscium congreganti, quam cùm impleta esset educentes, & secus littus sedentes elegerunt bonos in vasa, malos autem foras miserunt; sic erit in consummatione seculi, *Matth.* 13. Verba Domini subtiliter expendens S. Petr. Chrysol. *serm.* 47. ita finem mundi, ex mutuis discordiis, & malorum tyrannide proximum iam subinfert his verbis. Quia seculi vicinus est finis, & ad iudicij littus, capturæ nostræ retia iam propinquant; pisces, hoc est, homines, qui profundo seculi libero vagabantur, siccitate litoris, hoc est, finis propinquitate turbati, tota se rerum dispensatione collidunt. Hæc Petr. Chrysolog. En subsultant, & insultant, improbi, quid mirum? pisces in arena sunt expositi: vicina morti est illa subsultatio, & collisio. Sic etiam solet euenire, vt impetubus quisque quo magis insultat aliis, eo suo sit exitio vicinior; nullum enim violentum diuturnum. Sicut fumus deficient, *Psal.* 36. Adimit tibi lucem ac diem improbus, lacrymas tibi ab oculis exprimit? Beati qui lugent. Expecta Dominum, qui eum sustinentes te. Fumus ille tandem deficiet, lætaque mundo serenitas redibit. Torrentes iniquitatis conturbauerunt me, ait psaltes regius *Psal.* 17. vbi S. Hieronym. Turba (inquit) iniquorum, quæ sicut torrentes in hyeme intumescunt, pluuiis defluentes. Non interrogatur, sed statim damnatur serpens, qui primas inter homines, ac Deus discordias excitauit.

3. Philo Hebræus *lib. allegor.* persistens in ea, quæ D. Ambros. & omnium pene Doctorum est percelebris allegoria, qua serpens pro voluptate carnis illecebrosa sumitur, sic ad hunc locum edisserit. Quam ob causam non expectata defensione execratur serpentem, cùm iubeat alibi, auditi ambos, inter quos res controuertitur, non præmaturè aliter credere? atqui vides, quòd Adamo non credidit prius, quàm mulieri, sed inuitat eam ad defensionem percontando, quare hoc fecisti? At illa errasse se fatetur, deceptam à voluptate serpentina & varia. Quid igitur vetabat etiam muliere dicente; serpens me decepit, percontari ipsum; decepcrisne? potiùs quàm indicta inauditáque causa execrati? At serpens voluptas suopte ingenio mala est; eam ob rem in bono ne inuenitur quidem omnino, sed solus malus est eius particeps. Itaque iure optimo non permissam respondere execratur Deus, vtpote nullum semen virtutis in se habentem, sed semper & vbique scelestam, atque reprehensibilem. Hæc Philo. Viden' vt & serpentem inauditum execratur? voluptas enim est. D. Ambros. *lib. de paradis. cap.* 15. eandem allegoriam prosequitur. Serpentis (inquit) typum accepit delectatio corporalis: mulier symbolum sensus est nostri, vir mentis; delectatio itaque sensum mouet, sensus menti transfundit, quam acceperit, passionem. Delectatio igitur prima est origo peccati; itaque non mireris, cur antè serpens damnetur iudicio Dei, secundò mulier,

tertiò

tertiò vir. Secundùm erroris ordinem, damna- A
Voluptas bestialis. tionis quoque ordo seruatus est. Delectatio enim sensum, sensus autem mentem captiuam facere consueuit. Sic Ambrof. Appositè autem serpens callidior cunctis animantibus terræ, delectationem carnis significat. Inprimis, quia serpens inter animantia terræ, hoc est, quia bestialis est delectatio. Meritò enim à
S. Ephrem. S. Ephrem *serm. de morte*, vocantur absurdæ & vetitæ voluptates. Deinde serpens monstrum horribile. Nec enim, vbi prima sui assultus tentamenta libido ostentat, audiendus serpens est; fugite fornicationem, elamat Apostolus 1. *Corinth. 6.* Ad quem locum
1. Cor. 6. sic D. Ambrof. *lib. 1. de pœnit. cap. 14.* Fugiamus
S. Ambrof. *Voluptas fugienda vt serpens.* ergo tanquam sequentem, quæ non post nos, sed B in nobis sequitur. nometipsos videamus diligenter, nedum illam fugimus, nobiscum eam portemus. Volumus enim plerumque fugere, sed non penitus eam de nostro exeuntimus animo: tollimus eam magis, quàm relinquimus. Hæc Ambrof. Fugite fornicationem. Non dixit
S. Chrysost. (exponit S. Chrys.) abstinete à fornicatione: sed fugite; hoc est, studium ponite, vt à malo liberemini. Cùm igitur tam horribile animæ sit hoc monstrum; non cum illo securus colluctaris: remis & velis fugito.

4. At dices, quid mali patiar, si me serpens iste comprehenderit, vt propterea fugiendum mihi sit? Respondet idem Ambrof. *lib. de fuga*
S. Ambrof. *Voluptas tyrannica.* *seculi, cap. 4.* Persequitur libido Fuge tanquam C furiosam dominam; quæ si comprehenderit, nec die, nec nocte requiescere finit; exagitat, vrit, incendit. Idem *lib. de bono mortis, cap. 5.* Clauus est libido. Mihi verò videtur similis illi clauo, quo infixo infelicissimus ille post epotam lactis dulcedinem, vt erat somno deditus, periit in typum
Iud. 4. luxuriosi. Sic autem scribitur Iudic. 4. *Tulit Iahel clauum, assumens pariter & malleum, posuit supra tempus capitis eius clauum; percussumque malleo defixit vsque ad terram, qui sopore morti socians defecit, & mortuus est.* Idem cap. 6. *Voluptas m quasi laqueum incurrit.* Quam verò malum hoc in-
S. Ambrof. quietum sit, idem ostendit *lib. 1. de Abel, & Cain, cap. 5.* Sæuus criminum stimulus libido est, quæ D nonquam manere quietum patitur affectum. Nocte feruet, die anhelat, de somno excitat, à negotio abducit, à ratione reuocat, aufert consilium, patiendo inflammat, vsúque accenditur. D.
S. Bernard. Bern. *serm. 6. de aduentu*, similem putat esse libidinosum affectum illi dæmoni, qui, vt scribitur
Marc. 9. *Marc. 9.* miserum torquebat energumenum, atque adeò non nisi discerpens exiit ab homine.
Voluptas tantum in morte expellitur. Concupiscentias (ait) dico, & desideria malæ reprimi potest per gratiam Dei, vt non regnet in nobis, sed non eiicitur nisi in morte quando se discerpimur vt anima separetur à morte. Quis ergo non fugiat tam exitiale monstrum? fugite fornicationem. Rectè in hanc sententiam D.
S. Ambrof. Ambrof. *lib. de bono mortis, cap. 5.* Surgamus E hinc (ait) idest, de secularibus, atque mundanis. Dixit enim Dominus: *Eamus hinc*, Ioan.
Ioan 14. 14. Præcipiens, vt vnusquisque surgat de terrenis, erigat animam humi iacentem, ad superna attollat, excitet aquilam suam. Anima nostra, sicut aquila alta petat, supra nubes volet,
Anima, vt aquila, volet. cælo volatus suos inferat, vbi laqueos incidere non possit. Auis enim, quæ descendit ca alto, vel quæ in altum se extollere non potest, frequenter aut laqueis capitur, aut visco fallitur. Quam subinde valida sit in exercitu satanico voluptas ad subruendas acies virtutum, & eneruandos Christi milites, pulchrè ostendit
Greg. Nyss. *Exod. 15.* D. Gregor. Nyssen. expendens illa verba Cantici Mosaïci Exod. 15. *Currus Pharaonis, & exercitum eius deiecit in mare*, ait igitur: Exercitus Pharaonis, est exercitus absurdorum studiorum, & dedecoris affectuum, quæ in vnum cogens excitat bella timentibus Dominum. *Electi principes eius submersi sunt in mari rubro.* Electos dicit, qui tales esse aliis videntur, & breui voluptate stultos allicientes, vt ipsis adhæreant, & à Satana magnifiunt. Ita Nyss. Vides quem lo-
Luxuriosi à diabolo honorati. cum habeant apud principem inferni, scilicet electi, & principes in eius regia honorantur, qui voluptatem turpitudinibus dediti, alios in eandem voraginem impellunt, fungentes nimirum officium serpentis, Eum seducentis. At delectationes (inquiet Philosophus) sunt propter operationes; & propter generationem tributa est delectatio à natura. Sit ita planè: & sit honesta, & licita, quæ sola inter coniugatos propter studium prolis captatur. Ita concipitur homo terrenus. Sed non ita secundus homo de cælo cælestis. De quo mysterio
Petr. Chrys. *Virginalis conceptio & partus.* sic loquitur D. Petr. Chrysolog. *ferm. 177.* Sanguis silui, caro stupuit, soporata sunt membra, & aula Virginia tota est in cælesti commoratione suspensa, donec auctor carnis, carnis sumeret indumentum, & fieret homo cælestis, qui non solùm terram redderet homini, sed homini donaret cælum. Virgo concipit, virgo parturit, virgo permanet. Ergo virtutis est caro conscia, non dolotis, quæ magis pariendo integritatis augmenta suscipit. Sic Petr. Chrysolog.

5. Dixit Deus ad serpentem. Vulgaris quæstio, ad quem loquatur; ad serpentémne illum verù, animal illud tortuosum & horribile, quod irruerat in paradisum, & in quo cacodæmon
Serpentem atque in eo diabolum Deus condemnat. serpens allegoricus inerat, & loquebatur; an ad ipsummet diabolum? Multa hic multi congerunt, & innumera inepta iunt hæretici; verior hæc sententia. In vtrumque Deus inuehitur; historicè quidem in serpentem bestiam, quippe cùm fuerit organum diaboli, & instrumentum decipiendi; nec id alienum à ratione & æquitate: sæpiùs enim fit, vt iudices non puniant modò delinquentem, sed etiam scelerum instrumenta, feralémque supellectilem vltricibus comburendam flammis adiudicent, ad maiorem facinorum detestationem: cuius rei exempla legũtur *Exod.*
Exod. 21. *Leuit. 20.* *Deuter. 7.* *Iosuæ 7.* *1. Reg. 15.* 21. *Leuit. 20. Deut. 7. Iosue 7. Reg. 1. cap 15.* Hanc eandem dubitationem proponit, & dissoluit eleganter, vt solet, D. Chrys. in hunc modum. Fortè dixerit aliquis, cùm diabolus serpentis opera vsus, malum attulit consilium, cur bestiæ illi pœna infligitur? Est & hoc ineffabilis misericordiæ Dei opus. Nam sicut clementissimus pater puniens eum, qui filium suum occiderit, & gladium & arma per quæ filius suus fuit occisus, destruit, & in multas partes diuidit; eodem modo & Deus egit. Quippe serpens quasi gla-
Dei iudicium contra serpentem. dius quidam diabolicæ seruiuit malitiæ, vnde & perpetua ipsi pœna intentata est. Hæc Chrys. Rectè quidem sanctus Doctor agnoscit hîc immensam Dei misericordiam erga homines; Turgent (ait) omnia Dei misericordia. Nam postquam mulier dixit, quis sibi auctor fuerit peccati, ventúmque est ad serpentem, non iam illum dignatur audire respondentem, sed pœnam intentat, & talem, quæ omni tempore duret, & sui spectaculo omnibus posthac futuris doctrina sit,

sit, ne vltrà pestilens illud audiatur consilium, neque locus concedatur dolosis ipsius consiliis. Ita Chrys. Demonstratur planè Dei summus erga homines amor, quorum iniurias Deus tam seuerè vlciscitur condemnata in æternum bestia quæ vel tantummodo fuerit instrumentum diaboli, à quo sunt decepti. Serpentem verò Deus alloquitur, non quod intelligat, sed vt homines hanc Dei sententiam audientes intelligant, quantum Deus indoluerit in hominum delictis, quanto aduersùs peccatum exardescat odio, quàm terribile soleat exercere iudicium in eos, qui scandalo, & ruinæ sunt proximis, quàm denique grauiter ac dolenter ferat animæ, vel vnius, iacturam. Sic legimus Christum Dominum in ficulneam illam infructuosam iniecisse maledictum, quo actutum exaruit, *Matth.* 21.

Dei amor erga homines.

Matth. 21.

6. Nugatur hîc ex fæce hæreticorum quidam, mira quædam commentus de priore illo statu ante fraudem serpentis; fuisse illum rectum, rectóque incedere corpore, amabilem tractabilémque hominibus, floribus pratorum delicatioribus, atque arborum pomis suauissimis, quibúsque vesci solitum, quæ omnia maledicto Dei impetitus commutauit, cum fœdissimo ac summè horrendo habitu, quem modò gerit. Sed cassa, & vana, & stulta sunt hæc, vt solent esse omnia, quæ in popinis hæreticorum edocentur. Ergo dicendum: serpenti naturalem statum nihil fuisse immutatum; etenim à natura serpens habet, vt serpat, vt repat, vt luto vliginéque nutriatur, vt inamabilis sit, & intractabilis, vt horrendo terreat aspectu, vt hominem formidet, paritérque ab homine formidetur. Cęterum quæ naturalia serpenti fuerant, post maledictum in pœnam simul concessere; & qui antea infamis, ob ea quæ naturam ipsius decebat, haudquaquam esset, nunc maledictione Dei perstrictus, infamis omnino habetur. Quemadmodum è contrario crux ignominiosa; infames, & maledicti in cruce suspensi esse putabantur: at postquam Deus homo baiulauit sibi crucem, & in cruce suspensus factus pro nobis maledictum, humanum genus redemit: eadem crux in gloriam & in benedictionem transiit. Et hæc quidem historicè dicta sunt ad serpentem bestiam. Allegorico autem, & mystico sensu præcipuè tamen intento, in diabolum serpentem mysticum, & qui vero tanquam instrumento ad fallendum visus fuerit, maledictionea Dei exuibrantur. Grauis (inquit D. Chrys.) indignatio, sed magna etiam, & eminens imposita quam per serpentem malignus dæmon inuenit. Quod serpenti (ait D. Augustin.) dicitur, & ad eum qui per serpentem operatus est, vtique refertur, figuratum est: nam in his verbis tentator ille describitur, qualis generi humano futurus esset, quod tunc propagari cœpit, quando hæc in diabolum, tanquam in serpentem, est prolata sententia. Eodem modo philosophatur Hugo de S. Victor. Non serpens (inquit) sed qui in serpente latebat, diabolus maledicitur. Vocatur tamen nomine eius, quia eum tanquam tunicam induerat, sed derisoriè; quemadmodum si latro assumeret vestes monachi, vt magis latenter posset furari inter monachos, & sic deprehensus de furto, derisoriè quidem monachus appellaretur propter assumptas vestes. Et vocando eum attribuit ea illi, quæ sunt serpentis. & est historia metaphorica. Sic Hugo.

Serpentis eadem semper natura & status.

Crux ante infamis, nunc gloriosa.

S.Chrysost.

D. August. *Diabolus in serpente maledicitur.*

Hugo Victor.

A Et hæc quidem illum ad finem diriguntur omnia (quòd exprimit D. Chrysost.) vt futuri homines erudiantur, non accedendum ad diaboli consilia, neque illius fraudes accipiendas vt ne in easdem incidant pœnas. Subtilis obseruatio Procopij hoc loco est: nimirum. Minæ, quas Dominus intentabat serpenti, nonnihil mitigabant, & leniebant illorum, qui circumuenti erant, vulnera.

S Chrysost. *Cauendum à consiliis diaboli.*

Procop.

7. *Maledictus es inter omnia animantia, & bestias terræ.* Hebr. מִכֹּל *miccol*, ab omnibus. *mi*, *ab*, præpositio inseruit comparationi, vt *Psalm.* 44. וּפִיפִית מִבְּנֵי אָדָם *iaphiaphitha mibbena Adam.* pulchrituisti, seu pulcher es à filtis hominum. Et Cant. 5. טוֹבִים דֹּדֶיךָ מִיַּיִן *tobim dodecha mi iaim.* boni autores tui à vino; haud-dubiè comparatio vtrobique est, præ filiis, præ vino, plusquam filij, plusquam vinum. Septuaginta vertunt ἀπὸ πάντων, ab omnibus, quod si alio sensu quàm comparatiuo effertur; planè in maiorem cedit ignominiam serpentis, vt qui non modò sit maledictus super omnia animantia, sed etiam ab omnibus quasi communis omnium hostis, maledictionibus ac diris in omne æuum deuoueatur. Sic enim D. Ambros. *de fuga seculi, cap.* 7. Maledictus tu ab omnibus pecoribus terræ. Omnium enim communis inimicus est, qui fuit hostia bonorum, & pro iis damnatur, quos adhuc non læserat. Quoniam qui hominem læsit cui illa omnia subiecta sunt, læsit omnia. Ideo communi odio omnium, atque execratione maledictio eius oneratur. Sic Ambros. Porrò autem maledictus homo, qui pendet in ligno, *ad Galat.* 3. seu, vt in fonte habetur: Maledictus à Deo est, qui pendet in ligno: maledictionia diuinæ sententia damnatus in serpente suo instrumento diabolus, tandem aliquando in serpente pependit in ligno. Numeri enim 21. cùm Hebræi ab ignitis serpentibus morderentur: *Loquutus est Dominus ad Moysem: fac serpentem æneum, & pone eum pro signo: qui percussus aspexerit eum, viuet.* Ad quem locum respiciens Christus Dominus ait Ioan. 3. *Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis, vt omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* D. ergo Ambros. *sermon.* 55. de vtroque loco disputans duos in vno serpente crucifixo agnoscit crucifixus. Serpens (inquit) primus crucifigitur. Rectè planè, vt qui primus apud Deum peccauerat diabolus, primus crucis sententia feriretur. Deinde post serpentem in saluatore homo ipse crucifigitur; scilicet, vt post auctorem puniatur & facinus: per primam enim crucem vindicatum est in serpentem; per secundam in venena serpentis; hoc est, primum auctor ipse punitur, deinde eius malignitas condemnatur. Sic Ambros. Multa notari possunt in hac commentatione D. Ambrosij. Inprimis summa Dei iudicis integritas, qui non patitur delictum, aut delinquentem abire impunitum. Peccauit serpens, punitur serpens; peccauit in serpente diabolus, in serpente crucifigitur. Sed ô rem admiratione dignam! non in seipso, sed in figura, hoc est, in serpente, illóque non carneo, & sensili, sed æneo & inanimi suspenditur in crucem diabolus, omnium malorum primus inuentor, & auctor. Contrà verò peccauit homo, & punitur homo in suo ipso corpore sensus

Psal. 44

B

Cant. 5.

S. Ambros. *Diabolus creaturarum hostis.*

C

Ad Gal. 3.

Num. 21.

D

Ioan. 3.

S Ambros. *Diabolus in serpente crucifixus.*

E

Crucis mysterium.

sensus ac doloris compote. At proh rem stupore omni admirabiliorem! Peccauit primus homo, sed secundus homo pro priore in crucem agitur. Ergóne, Deus meus, dulcissime Iesu, non in typo, illóque æneo, sed in corpore tuo innocentissimo ac delicatissimo flagellaris, crucifigeris, mortem oppetis acerbissimam, vt primi illius peccatoris expies transgressionem, exoluásque, quod non rapuisti.

S. Greg. Nazianz. *Diabolus crucifixus irridetur.* S. D. Gregor. Nazianzen. *orat. 2. de Pasch.* illud eundem locum *Num. 21.* adducens, diabolum in typo suspensum cruci, velut exprobrans, irridet his verbis. Crux te prostrauit, vitæ auctor tibi necem attulit; exanimis es, mortuus, immobilis, iners, serpentis licèt figuram serues, in sublimi loco ignominiosè pendes. Ita Nazianz. Verè id quidem & piè. Sed heu me miserum, prostratus, crucifixus, mortuus fuit diabolus, & tamen adhuc nocet, prosternit, interimit homines ac detrudit in gehennam? qui potest obsecro exanimis & mortuus pugnare, ac debellare? Nos profectò, nos infelicissimi vitam reddimus mortuo, *Diabolum regem facimus.* excitamus ab inferis sepultum, de cruce tollimus, ab humo efferimus; in throno locamus, regem acclamamus. Iccirco enim monet Apostulus: *Non regnet peccatum in corpore vestro mortali*, ad Rom. 6. Nostra enim in potestate est; Ad Rom. 6. dæmonem ac peccatum regnare in solio, aut iacere in tenebris consepultum. Pulchrè ibi S. S. Hieron. Hieronym. In corpore (inquit) mortali viuite vt immortales. Et quomodo regnet peccatum in corpore, exposuit: per obedientiam scilicet & consensum. Quia verò ex verbis Ioan. 3. Domini *Ioan. 3.* colligitur haudubiè serpentem illum æneum cruci affixum adumbrasse Christi Domini patibulum; placet mihi ea ratio istius similitudinis inter vtrunque crucifixum, quam ingeniosè admodum D. Gregor. S. Gregor. Naz. Nazianz. *loco citato* adinuenit. Serpens (ait) æneus aduersùs morsus serpentum suspenditur, non tamen, vt Christi passi typus, sed antitypus. Itaque similitudo ista in quadam antithesi spectabatur; nimirum quia serpens in ipso mundi nascentis exordio fuit primus auctor mortis; at Christus Dominus extrema senescentis mundi ætate primus auctor vitæ. *Inter Christum & serpentem antithesis.* Perditio nostra à serpente, salus nostra à Christo manauit. Serpens mentitus in Deum seduxit hominem; Christus Deum hominibus euangelizans fuit nobis via, veritas, & vita, diabolus serpentis insusus corpori, serpens metaphoricè appellatur. Deus humanam sibi naturam hypostaticè vniens, homo verè dicitur, homo est, nobis per omnia similis, pro nobis in crucem suspenditur, affigens cruci, quod aduersùm nos erat chirographum delicti; & cum illo pariter auctorem diabolum suspendit. Vidner. Nam vt ait Vidner. *tract. 7. de cruce.* Visibiliter Christus crucifixus est, inuisibiliter diabolus. Vt autem antithesis illa cernitur inter diabolum & Christum, alterum mortis, alterum vitæ auctorem: sic plures videntur inter Euam, & Virginem Dei matrem per antithesim similitudines. Satis vna hoc loco est, quæ affertur à Tertulliano. Tertul. Eua locuta operatáque est verbum (vt ille ait) ædificatorium mortis: virgo autem Maria verbum extructorium vitæ. Infelix illa mulier omnium malorum, quæ ab initio mundi ad extremum vsque in genus humanum redundarunt, mater prima fuit; at virgo Dei mater omnium creaturarum felicissima Deum peperit hominem, & cum filio Deo nobis omnia bona *B. Maria cooperatrix vitæ.* donauit. Serpentem diabolum Dei Filius suspendit, at non in cruce sine matre Virgine diabolum interemit; simul enim (si amorem indiuisum, vtriusque respicias) cum matre in cruce passus doluit, & obiit. Rectè B. Laurent. Iustin. Laur. Iust. *de Christi agone.* In corpore Filius, in mente erat genitrix crucifixa. Rupertus Abbas *lib. 4. in Ioan.* Rupert. extendit hanc animarum indiuiduam crucifixionem etiam ad Ioannem Apostolum illum, quem diligebat Iesus. Sic enim scribit. An non calicem Domini bibit, qui in hora, qua Dominus *S. Ioan. stans ante crucem.* ipse bibebat, iuxta crucem cum Maria matre Domini stetit? Si non matris Domini animam gladius pertransiuit, nec iste dilectus eius discipulus amatum eius calicem bibit.

SECTIO XXXI.

Super pectus tuum gradieris.

1. HEbr. על גחנך תלך *ghal guegonecha télech*, super ventré tuum gradieris. גחון *gachon* propriè significat ventrem; interpres vertit pectus: nam in serpentibus prope nullum discrimen est inter pectus ac ventrem; quare alterum pro altero facilè sumi potest. Quæ videtur causa, cur L X X. duo adiunxerint, super pectus & ventrem. Iam superiore versu monuimus serpenti non alium fuisse incedendi vsum, quàm serpendo, qui gressus humi naturalis est serpenti; at eundem etiam in pœnam fraudis commissæ ignominiosum & infamem redditum esse diximus. Aduerte per hoc supplicium serpentis visibile significari supplicium inuisibile diaboli, vt Procop. obseruat. At dices: Cur diabolum Procop. ipsum non pœna aliqua visibili, quæ cerneretur à nostris parentibus, Deus puniuit? respondet optimè Procop. his verbis. Adamus & Eua nesciebant deceptorem. præterea, nec vtile erat tum homini aliud quidpiam cognoscere inuisibile. quapropter non ab re omisit punire diabolum visibiliter, vt assuescerent ipsi Deo, & Domino soli; eúmque solum vt conditorem vniuersi agnoscerent. Sic ille. Scitè admodum Theod. *quæst. 34.* circa maledictionem istiusmo- Theod. di reptationis disserit hoc modo. Itaque videntes serpentem repere, & volutari super terram, maledictionis antiquæ recordamur, & discimus quanta mala peccatum accersat non solùm his, qui illud admittunt, sed & illis, qui subseruiunt. At ipse quidem serpens nullum inde damnum accepit, cùm ita gradi natus sit (hanc enim habet à natura motus speciem, nihil autem naturale molestum videtur esse) homo verò multum inde commodi consequitur. Est igitur iuxta doctrinam Theodoreti, quæ optima est, reptatio serpentis etsi naturalis, à Deo tamen proposita in signum illius primæ imposturæ, qua diabolus parentes nostros seductos in peccatum impulit: ita vt serpentem conspicati totam illam infaustam tragœdiam paradisi terrestris recordati doleamus parentum & nostri vicem; detestemur diabolum impostorem, Dei iudicium seuerissimum timeamus. Nouerimus etiã statum huius vitæ, in quo serpentes repunt, agonem esse, & palæstram certaminum, vbi & diabolus, & multi

Ben. Fernand. in Gen. tom. 1.

X admini

administri ac satellites diaboli serpentinos dolos exercent, venenum euomunt, exitium ac pestem inferunt, nec id vllo modo detrahit de prouidentia, & misericordia Dei salutem animarum curantis. Sapienter enim Theodor. *quaest. 36. in Gen.* hoc pertractans argumentum, sic ait. Inter homines alij sunt virtutis amatores, alij verò nequitiam exercent. Si quis igitur de improborum creatione conquestus, priuat vtique virtutis athletas praemiis victoriae; si enim in electione voluntatis non haberent desiderium virtutis, sed naturâ immutabiles essent, ignoti essent egregij pietatis athletae: at cùm voluntas habeat optionem bonorum, & malorum, hi merito victoriae coronam consequuntur, illi verò poenas luunt pro iis, quae volenter admiserunt, Sic Theod.

Theod.

Libertas arbitrij necessaria.

2. Valde roboratur haec doctrina ex ipsius Domini verbis: *Necesse est vt veniant scandala*, Matth. 18. quia (glossa) sunt necessaria, id est, vtilia: vt qui per hoc probati sunt, manifesti fiant. Scandala enim (inquit Chrysost.) erigunt homines, & acutiores eos faciunt; & eum, qui cadit, velocius erigunt, inquantum scilicet ingerunt sollicitudinem. Origen. tutei praetatur Angelos Satanae ipsamet scandala. Non potest (ait) esse verum bonum, nisi habeat impugnationem mali; sic ergo necesse est venire scandala, sicut necesse est sustinere malitiam spirituum malorum, qua magis irritantur, quanto magis verbum Christi in hominibus inualescens expellit ab eis malignas virtutes. Ideireo necesse fuit, vti Dominus mitteret Angelos suos, qui tollerent de regno suo scandala, *Matthaei 13.* Angelorum nomine non solùm caelites ipsi, sed praedicatores in Ecclesia etiam intelliguntur. Tum praecipuè inter hos illi sunt, quos à secularibus negotiis ad suum paradisum (talis censetur religiosa familia) Deus ipse adduxit. Inter quos alij foràs egressi in studium animarum incumbunt, ac proinde comparantur fluuio à D. Bernard. sic enim ait *sermon. 1. de S. Andrea.* Fluuius est praedicatorum ordo, non in eodem permanens loco, sed catendens se, & currens, vt diuersas irriget terras. Sic ille. Alij verò continent se in paradiso, non vt serpentis more decipiant, non vt vetitum pomum velut Adam contra Dei praeceptum deguslent. Sed vt ipsimet cum Deo suo, tum etiam fidelibus cò aduentantibus sapidissimas praebeant epulas. Nec enim dulcius quicquam in terra Deus habet, quàm religiosas animas, nec aliunde, quàm ea religiosorum consuetudine suauiorem ac saniorem doctrinam seculares homines petunt. Sed audi D. Bernard. sic progreditur. Sunt & in stagno mundi pisces, qui in claustro Deo feruiunt, in spiritu & virtute. Meritò siquidem stagnis monasteria comparantur, vbi quodammodo incarcerati pisces, euagandi non habeant libertatem, quo videlicet parati sint semper ad epulas spirituales, dicentes: Quando veniet, qui me deferat? cunctis diebus, quibus nunc milito, expecto donec veniat immutatio mea. Sic Bern. Sed viri praestent, inquires; cùm illi versentur in mundo, etsi tamen supra mundum, isti autem longiùs à mundo remoti, Deo soli animos intendant? Respondet optimè D. Petr. Chrysol. *serm. 117.* ad hunc modum: Difficilius quidem, sed gloriosius est mundo praesente luctari; & aduersùs instructas delinquentes turbas aciem quandam disponere sanctitatis. Quanta enim in

S. Matth. 18.

S. Chrys.

Orig. *Scandala quomodo necessaria.*

Matth. 13. *Angeli tollit scandala.*

S. Bern. *Religiosorum duo societas.*

Religiosi cibum animis praestant.

S. Bern.

S. P. Chrys. *Praedicatorii status gloriosi.*

A mundo positis post certamen palma est, si in solitudine constitutis sine luctamine coronae debentur? Haec ille. Ea quibus colliges priores posterioribus anteponi: fluuios nimirum Ecclesiam Dei irrigantes, piscibus in stagno enatantibus. Caeterùm, à stagno fluuius emanat, hoc est, à claustro, & solitudine & contemplatione suas vires habet exercitatio praedicandi: à religione mittuntur Angeli ad tollenda scandala. S. Hilarius ipsammet passionem Christi Domini putat appellari scandala; & quidem ad mentem D. Pauli cuiusilla vna est. *Praedicamus Christum crucifixum, Iudaeis quidem scandalum*, 1. Co-

S. Hilar. *Passio Domini Iudaeis scandalum.* 1. Cor. 1.

B rinth. 1. & quidem non vnum modò, sed plura, imò innumera scandala in passione Christi, Iudaeorum caecitas, atque infidelitas deprehendit. Humilitas (ait Hilar.) passionis scandalum mundo est, quod sub deformitate crucis, aeternae gloriae Dominum noluit accipere. Ideo verò necesse est venire scandala, quia ad sacramentum reddendae nobis aeternitatis omnis in eo passionis humilitas esset complenda. Haec Hilarius.

3. *Super pectus tuum gradieris.* D. Ambros. optimè obseruat, non imperantis Dei haec verba esse, sed prophetantis. Non (ait) Deus ad hoc

S. Ambros.

C serpentem damnauit, vt noceat, sed quid futurum esset ostendit. Ergo non dicit: Facio te supra pectus tuum ambulare, sed ambulabis, vt praedixisse magis de serpente, quae futura sunt, videretur, quàm praescripsisse, quid faceret. Sed quaenam isthaec sunt, quae secundùm Ambrosium praedicuntur à Domino de serpente? statuendum est mystice & propriè intento diuinitus sensu, vt iam suprà monuimus, haec ad diabolum dici. Atque inprimis acerrimè his verbis perstringitur malitia, & mens mali quidem conscia, sed mali tamen architectatrix, & quasi de malo exultans, quo genere vitiorum, qui laborant, execrabiles valde sunt apud Dominum. Qua de re Ambros. *lib. de fuga seculi. cap. 7.* tractans hunc locum *Genes. 3.* Genus (inquit) damnationis, non mors,

Malitia in diabolo perstringitur.

S. Ambros.

D sed poena diuturna est: super pectus tuum & ventrem ambulabis. Premenda enim fuit noxia conscientia, & proterenda malitia, fraudulentúmque secretum tanquam à Dei facie relegandum. Simul ostenditur, quòd terrena malitia sit, quae in terram recurrerit. Nota ex Ambr. hominem nequam, & veteratorem adeò esse detestabilem, vt subtus daemone iaceat, quò possit à Dei oculis, quibus, vtpote simplicissimis est infestissimus, quàm longissimè submoueri. Exprimuntur ergo illis translationibus vitia diaboli, vt homines ab illo sibi caueant, ne dolis capiantur impostoris; agnoscant verò quàm abiectae turpésque sint prauarum suggestionum

Fraudulentus Deo execrabilis.

E affectiones, quibus à diabolo percentantur. Super pectus gradietur, vt (inquit D. Hieronym. *de quaest. Hebrai.*) calliditatem & versutias cogitationum eius aperiret, quòd omnes gressus eius nequitiae essent & fraudes. Est autem concors doctorum interpretatio significari voluptatem libidinosam per pectus, ventrémque diaboli. Sic enim D. Gregorius *21. moral. cap. 2.* Malum luxuriae, aut cogitatione perpetratur, aut opere. Callidus namque aduersarius noster cum ab effectu operis expellitur, secreta polluere cogitatione molitur. Vnde & serpenti à Domino dicitur: Pectore, & ventre repes. Serpens videlicet ventre repit,

S. Hieron.

S. Greg. *Voluptas ventre serpentis significatur.*

quando

quando hostis lubricus per humana membra subinet subdita, vsque ad expletionem operis luxuriam exercet. Serpens autem repit pectore, quando eos, quos in opere luxuriæ non valet polluere, polluit in cogitatione. Alius itaque luxuriam iam perpetrat actione; huic serpens repit ex ventre. Alius autem perpetrandam versat mente; huic serpens prius pectore, & postmodum repere ventre dicitur. En habes ex interpretatione D.Gregor.nomine serpentis significari libidinem, illius pectore turpes atque illecebrosas cogitationes, quæ in solis animæ recessibus, atque occulto in pectore mardescunt: ventre autem nefarios actus membrorum igne illo satanico æstuantium, operáque consummatæ iam fœditatis adumbrari.

Turpitudo in cogitatu, & in actu.

4. Atque inprimis repit humi libido, omnium est enim vitiorum impurissima; lutum est, sterquilinium, eloaca. D.Hierony. *Epist.ad Eustoch.* inuectus in eam fœminam, quæ repudiato coniugio, virginitatem dum vouet, amittit infeliciter: Rectius (ait) fuerat hominis subisse coniugium, ambulasse per plana, quam ad altiora tendentem in profundum inferni cadere: ne fiat obscœna ciuitas meretrix, fidelis Sion; ne post Trinitatis hospitium, ibi dæmones saltent, & sirenæ nidificent, & herici. Hæc Hieronym. Vide quàm depressam in voraginem ac lutulentam prolabatur voluptuosus, qui nihil altum, cœleste, ac diuinum meditetur. Hinc egregiè D.Chrysost. *homil.39. Antioch.* sic effatur. Præsentibus affixus non futurorum vnquam poteſt arcanorum bonorum admittere desiderium, tanquam lippitudine quadam corporeis oculis imposita, sic præsentium concupiscentia rationem obtenebrante, nihilque permittente congruum videre. Ita Chrysost. Prætetea luxuriosus adeò est in lutum suum defixis intentus oculis, vt ne legem quidem supplicia sempiterna minantem respiciat. Prius enim (inquit D.Cyrill. Alexand. *lib.1. de lapsu hominis*) exorta voluptas fascinat mentem, eòque paulatim deducit, vt arbitretur iam nullius planè momenti esse, diuinæ legis violationem. Ita Cyril. Cùm tamen facinus hoc ita dolendum sit, vt animam in turpitudinis cœno iacentem cunspicatæ, & leges ipsæ diuinæ, ac iura, quæ violantur, & spiritus ipsi cælites, puritatem amantes lamentare videantur D.Basilio. Sic enim scribit *Epistol. ad virgin. lapsam.* Equidem arbitror Dei leges magna suspiria duxisse, dum tantum scelus in terra conspexerunt. Suspiria duxerunt etiam ipsi sanctorum spiritus. Quis ab æterno auditus est in media ciuitate, & serena meridie imagini regiæ formas immundorum porcorum insetibere ausus esse. Hæc Basilio. Nota quo nomine appellet sanctissimus Pater animis ad Dei similitudinem ereatis inusta turpitudinis dedecora. Ad hæc perditus iste, nec ad ipsum corporis florem, ac vitam attendit, quotum insigni fieri solet iactura depascente luxuria, non animæ tantùm, sed etiam ipsius corporis bona. Carnis enim concupiscentia (vt ait Tertul. *lib. ad vxorem de nuptiis, cap.4.*) decoris messem requirit, gaudet de contumelia sua. Sic ille. Sed adhuc mirabilius videri debet eò excæcatis venire mancipium quoduis libidinis, vt præ carnis illecebra porriunda, nec diuitiarum amplitudine, nec regni fastigio, summique honoris gloria moueatur, Sic eleganter D. Fulgent. expendens quare He-

S.Hieron. Turpitudo libidinosa.

S.Chryſ. Libidinosus ad cœlestia cæcus.

Cyril. Alex. Voluptas fascinat mentem.

S.Basil. Dolendum scelus libidinis.

Tertull. Libidinosus ad omnia bona cæcus.

S.Fulgent.

Ben. Fernand. in Gen.tom.1.

A rodias, eiúsque filia oblatam tertiam regni partem pro saltatione promissam libenter solo pro capite Ioannis Baptistæ repudiarint exclamat. O nequitia fœminæ! Elegit contemnere honorem vt lucrum faceret sanguinem. Verè quia non cogitat de imperio, cui carior est turpitudo.

5. Digna etiam est Philonis Hebræi interpretatio, quæ huc inseratur. Super pectus, & ventrem gradieris. Circa has enim partes stabulantur affectus hi; pectus, ventrémque, quando præstò est materia, copiáque voluptatis circa ventrem, & quæ sub ventre sita sunt. Quando autem his caret, circa pectus, vbi sedes iræ est. amatores enim voluptatum, si his destituantur, irascon-
B tur, & exacerbantur. Quando igitur quæres, ô animá, quam regionem voluptas sortita sit, ne spectes capitis locum, qui rationis est, non inuenies enim; resistit enim huic affectui ratio: nec potest vnà cohabitare; quòd hac vincente voluptas pessum eat. Sicut è diuerso, dum voluptas vincit, exulat ratio. Proinde illam quære in pectore, ventréque, vbi partes brutæ domicilium habent, ira concupiscentiáque. Nam ira collocatur in pectore; concupiscentiæ locus assignatur circa iecur & ventrem: hîc enim via hæc habitat, appetitus ratione carens. Ita Philo. *lib.2.allegor.* Vnde intelliges, quàm cæca, abiecta, ratione carens pecorina, & bruta sit voluptas. Ergo Domine Iesu orote, vt propter infinitam tuæ sanctissimæ carnis munditiam, &
C Virginis matris tuæ puriorem omni cælestium spirituum puritate integritatem espies, & purifices huius, quam gestamus, carnis impurissimam petulantiam; illúdque in nobis demum perficias, quod tibi ab æterno Patre, cùm in mundum descenderes, demandatum canit Propheta *Psal.2. Et tanquam vas figuli, confringes eos.* Declarat D.Aug. Conteres in eis terrenas cupiditates, & veteris hominis lutulenta negotia, & quicquid de peccatore limo contractum atque inolitum est. Fellea ista, & serpétina voluptate infectum erat humanum genus. Venit ergo (ait D. Ambros. *de instit. Virgin. cap.5.*) Dominus Iesus (natus ex Virgine) in amaritudinem fragilitatis humanæ;
D vt conditionis amaritudo dulcesceret verbi cælestis suauitate, & gratia temperata. Repit quidem carnis concupiscentia, profundissimo inhæret cæno. Nihil excelsum & præclarum meditatur; oculos non in altum eleuat, quos cænosa obscœnitas occæcauit. At è contrario corporis mundìtia, terram, nubes, cælúmque ipsum præteruolans in ipsum diuinæ Triados penetrale ingreditur; triumphos de mundo, de carne, in inferno agens. Nam vt rectè obseruat D. Ambrosius *sermon.87.* Helias Angelis ducentibus raptus ad cælum est, & quadriga ignea impositus, quasi in quodam triumpho victor ascen-
E dit. Victor enim extiterat secularium voluptatum. Ergo Heliam Angeli ad cælum perferunt. Sic Ambrosius. Vide quæ sit castitatis gloria; cùm Angelorum manibus vir pudicus in cælum euehatur, gaudeántque Angeli pro equis, & quadrigis triumphanti castitati deseruire. Sed quid, Elias ad virginem, quæ virginitate placuit Deo, vt in matrem eligeretur: cuius virginitas (vt loquitur D. Ambros. *lib.1. de virginitate*) Verbum Dei in ipso sinu Patris inuenit, & toto hausit pectore. Optimè igitur idem concludit *de instit. virginis, cap.9.* Nulli virorum ta quàm virginitati Deus munera deputauit.

Phil.

Voluptas abiectissima.

Psal.2.

S. August. Christus mundatiam attulit.

S. Ambros.

Castitatis gloria describitur.

S. Ambros. 4.Reg.2.

Helias tollitur ab Angelis.

S.Ambros. B Maria virginitate Deum promeruit.

Etenim omnium donorum, quæ Deus creaturis communicare poteſt, maximum eſt ipſa dignitas matris Dei, quæ præcipua prærogatiua eſt virginitatis. Quare Chriſtus Dominus (etſi decoratam innumeris virtutibus matrem elegerit) emphaticè tamen dicitur Filius Virginis. Vniuerſim autem ſerpens pro vitioſa quacunque affectione ſumitur: quo in ſymbolo deſcribitur, quàm abiectum, vile, cænoſum, obſcurumque, & homine rationis compote indignum quodcunque vitium ſit. nihil planè homine vitioſo ignobilius. Contrà verò dici non poteſt quantus ſit virtutis iuſtorúmque ſplendor; quod bene demonſtrat

S.Ambroſ.

D.Ambroſ. *ſerm.* 8. *in Pſal.* 118. ad hunc modum. Rex erat Pharao, ſed Deus non erat Moyſes; factus eſt illi Deus, hoc eſt, regi ipſi terribilis, quem rex metueret. Sed hæc erat potentia ſanctitatis.

Virtutis ſplendor.

Quia verò tranſlatio L X X. habet, ſuper pectus, & ſuper ventrem; de ventre nonnihil adiungam. Et quidem præter expoſitionem D.Gregor. quam ſuprà retulimus, Rabbanus, in ventre

S Gregor.
Rabban.

ingluuiem comeſſationum agnoſcit, à qua nutriuntur libidinoſæ cogitationes; pectus ſerpentis, totúmque illius corpus, hoc eſt, & cogitata & patrata ſcelera fouentur. Repit (ait) ventre, cùm improbos ingluuie ſuperatos in æſtum libidinis excitat. Similiter D.Gregor. 3. *p. Paſtoral. cap.* 20.

S Greg.
Edacitas libidinum fax.

Homines plerumque edacitas vſque ad luxuriam pertrahit, quia dum ſatietate venter extenditur, aculei libidinis excitantur. Vnde & hoſti callido, qui primi hominis ſenſum in concupiſcentiam pomi aperuit, ſed in peccati laqueo ſtrinxit, diuina voce dicitur: Pectore & ventre repes. ac ſi apertè diceret, cogitatione & ingluuie ſuper humana corda dominaberis. In eandem ſententiam ita ſcribit Philo *lib. de agricult.*

Philo.

Satoritas germana proles eſt petulentiæ, ventríſque dègluuiem pediſſequa comitatur libido. Quod etiam Eurip.

Eurip.
Caſſian.

Ethnicus Poëta confirmat, cuius illud eſt: Satiato præſtò Venus eſt, fameſcenti haudquaquam. Eleganter etiam Caſſianus de ciborum ac Venereæ intemperantia diſſerēs, quàm ſibi mutuas inuicem præſtent operas, ſic oſtendit. Illa ſeminat, iſta metit, & colligit; illa parit oua, iſta excludit; illa venaticam ſubodoratur pecudem, iſta comprehendit, mactátque. *Incraſſatus eſt dilectus, & recalcitrauit,* Deuter. 32. Sic ille.

Deut 32.

Denique ſaginate ſus ad cænum properat, in luto quieſcit. Saturque equus, erigit in cælum armos, ceruicem excutit, celcibus obuios quoque collidens, libero vagatur cāpo; difficilè vinciri, domarique ſolet.

6. *Gradieris.* Non itrun, non inuolat, non deſultat ſerpens diabolus, etſi primo ſtatim aſpectu terriret, omnéque minetur exitium. Pulchrè à D.

S.Hieron.

Hieronym. *Apolog. contra Ruff. cap.* 2. dicitur: Malitie non tantas habet vires, quantos conatus.

Voluntas ruina noſtra cauſa.

Vnde non eſt quòd peccator cauſetur aut ſuam imbecillitatem, aut ſerpentis vires, & impetum ineuitabilem. Voluntati noſtræ ruina, & interitus noſter potius, quàm tentatori adſcribitur. Quod etiam D.Bernard. *ſerm.* 82. *in Cant.* exponens illud Pſal. 117.

S. Bern.
Pſal. 117.

Impulſus euerſus ſum, vt caderem; ſic adnotauit. Eſt mundus impulſor, quia in maligno poſitus eſt, impellit omnes, ſed ſolos euertit amicos ſuos, ideſt, conſentaneos. Nolo eſſe amicus mundi, ne cadam: nam qui vult eſſe huius mundi amicus, inimicus Dei conſtituitur; quo vtique nullus grauior caſus. Sic Bernard.

Philo.

Phil. Hebræ. *lib.* 1. *allegoriar.* ſubtiliter admodum, & verè verbum, *gradieris,* penſitans irrequietum ac motabile voluptatis libidinoſæ ingenium exprimi arbitratur. Rectè (inquit) gradieris ſuper pectus, & ſuper ventrem tuum; voluptas enim non eſt quieſcentium & ſtantium, ſed commotorum & perturbatione plenorum: & ſicut flamma continuè mouetur, ita cuiuſdam flammæ more affectus hic in anima excitus non ſinit eam quieſcere.

Voluptas irrequieta.

Voluptas enim titillationem & conuulſionem quandam appetit, & interdum non quieſcentem, ſed continuam vehementémque exercitationem poſtulat. Hæc ille. Irrequietum malum voluptas, vt quæ ab importuno & impudente dæmone concitetur. Eſt enim (inquit D.Ephrem *ſerm. de virginit.*) diabolus honeſtatis inimicus: quippe qui impudens eſt, atque effrós, quem licet ſæpiùs increpando foras eiicias, ipſe tamen vſque impudenter intruire tentabit. Sic Ephrem.

S.Ephrem.
Voluptas impudens & importuna.

Deinde voluptas domi conſiſtere non patitur, quem vti flamma corripuit. Sic à Salomone meretrix illa famoſa extra domum circuire dicitur. Sic quod magis mirandum eſt caſtiſſima illa ſponſa Domini, quæ ſuum quæritans ſponſum per plateas, & vicos ciuitatis, nec impunè tamen ferebatur; non ſinebat enim (ait Theodoret.) eam domi manere amoris flamma.

Prou 5 & 23.
Cant 3.
Theod.

Suæ modeſtiæ curam habens, vt quæ vago illo, & impudicis mulierculis ſolito inceſſu diſcrimen graue ſubiret, obnixè ſponſum obteſtatur: *Indica mihi, vbi cubes, ne vagari incipiam,* Cant. 1. phraſi Hebræa, ne hoc illuc concurſando incidam in ſuſpicionem male habitæ pudicitiæ.

Cant. 1.

7. D. Bernard. *ſerm.* 39. *in Cant.* grauiter & graphicè libidinoſæ concupiſcentiæ permultas miſerias deſcribit ad hunc modum.

S.Bern.

Luxuriæ currus quadriga nihilominus voluitur vitiorum, ingluuie videlicet ventris, libidine coitus, mollitie veſtium, otij ſoporíſque reſolutione.

Libidinis mala recenſentur.

Trahitur equis, æquè duobus proſperitate vitæ, & rerum abundantia: & qui his præſident duo, ignauiæ torpor, & infida ſecuritas; quia & copiam in ignauiam ſoluit, & ſecundùm Scripturam *Prouerb.* 1. proſperitas ſtultorum perdet illos; non ſanè ob aliud, niſi quòd male ſecuros reddat.

Prou. 1.

Cùm autem dixerint, pax, & ſecuritas; tunc ſubitaneus ſuperueniet eis interitus. 1. *Theſſal.* 5.

1. Theſſal. 5.

hi calcaria minimè habent, neque flagella, vel aliquid huiuſmodi, ſed pro his vtuntur patulo papilione conopeo ad faciendum vmbram, & flabello ad citandum ventum. Porrò conopeum diſſimulatio eſt vmbram faciens, & protegens ab æſtu curarum. Proprium namque eſt mollis & delicatæ animæ etiam neceſſarias diſſimulare curas, & ne æſtuantes ſolicitudines ſentiat, ſub latibulo diſſimulationis abſcondi. Flabellum verò effuſio eſt ventum adulationis apportans; largi ſunt enim luxurioſi, ementes auro ventum de ore adulatorum. Hæc Bernard. Quibus nihil accommodatius, & elegantius ad luxuriæ miſerias deſcribendas. Præſertim ſubnotanda eſt in quadriga luxuriæ, illa mobilitas rapiditáſque ad curſum; illa rotarum quadrigæ & vectorum conuulſio, atque agitatio, quæ vel tenuis vmbra eſt animæ furiis gehennalibus incitatæ ad libidinem. Quia ergo ſanæ mentis, quem animarum diſpendium tangit, non tantum ac tam exitiabile malum lamētetur? *Anima mea conturbauit me propter quadrigas Aminadab,* Cāt. 6.

Dolendum animarum diſpendium.
Cant. 6.

Sui neſcia præ mētis impotentia deficiebat illa ſanctiſſima anima, dolens nimirū ad aſpectum & occurſum ignitorum ſerpentiū, libidinis ex ſe flāmas quoquò verſum ſpirantium. Sunt autē quadrigæ Principis (Aminadab Princeps dicitur) huius ſeculi; ille Veneris,

& cupi

& cupidinis feteula. Sunt autem vt hic interpretatur Theodot. illi, & illæ pariter, qui parent imperio diaboli, & tanquam currus illius fiunt, atque ab eo gubernantur. Nec profectò aptior afferri potest istius impuræ cohortis delineatio. Sed quis effugiet ita blando gressu reptantem diabolum? Quo enim lenius prouoluitur, & blandiùs irrepit, eo insultat violentiùs, eo certiùs vincit, eo securiùs triumphat. *Fugite* (ait Apostolus) *fornicationem*. Sola enim in fuga salus, ait D. Ambros. Pungit libidinosa cogitatio? illicò mentem aliò transfer. etsi enim non eliciat consensum ad opus nefarium; saltem animæ pietatem debilitat. Fortè de his importunis & aculeatis inferni apibus dicebat ille: *Circundederunt me sicut apes*, Psal. 117. vbi sic D. Hieronym. Sicut apes fauum, vt auferrent dulcedinem, quam in me Christus infuderat. Scilicet apibus mirum est illicium in mellis fauo, quem auidissimè corripiunt, atque exsugunt. Rectè idem Ambr. monet *Apolog. 2. Dauid, cap. 3.* Si non vis vinci, non congrediaris peccatis, ne de te vitia coronentur. Hæc Ambrof. nimirum vitiorum omnium corona est carnalis concupiscentia. Monet optimè Clemens Alexandr. *3. stromat.* Mundos esse oportet à voluptatibus, & cura est gerenda animæ. Videbimus Deum sicuti est, & omnis qui habet hanc spem, sanctificat se sicut & ille sanctus est, 1. *Ioan. 3.* Clemēt. legit, seipsum castum facit, sicut & ille castus est. Deinde adiungit ad ostendendam de Deo ignorationem, quæ cum voluptatum carnalium studio coniuncta esse solet; vt ignoretur (inquiens) Deus, efficit vitæ institutio. Omnino enim fieri non potest, vt quis simul sit sapientia præditus, & blandiri corpori non erubescat.

Theod. | *Voluptas periculosa.* | S. Ambrof. | Psal. 117. | S. Hieron. | Clem. Alex. | 1. Ioan. 3.

8. Non contemnenda explicatio Eucherij sic habet. Nomine pectoris significatur superbia mentis; in pectore enim impetus animi dominatur; nomine autem ventris significantur desideria carnis, venter enim mollior corporis pars. His enim duabus rebus serpit diabolus aduersùs eos, quos vult decipere, id est, aut terrena cupiditate, & luxuria; aut superbiæ insana ruina. Rectè quidem Eucherius: nam, vt sæpè adnotauimus, propter superbiam permulti corruunt in cænum libidinis; & vt lamentatur Ierem. Thren. 4. *Qui vescebantur voluptuosè, interierunt in viis; qui nutriebantur in croceis, amplexati sunt stercora.* Secundùm D. Hieronym. Vanam istius mundi pompam appetentes intelliguntur, quorum miserabiles in luxuriam casus deplorat Ierem. Deinde redditur ille alius sensus, quem appofuimus suprà; quàm scilicet commendatæ videantur Ceres, ac Venus, popina & lupanar, ingluuies & libido. Aliter etiam D. Hieronym. interpretatur præsentem locum Thren. de pœnis, quæ irrogantur luxuriosis. Quicunque (inquit) auaritiam terrenam, & delicias voluptatum secutus viam istius vitæ incorrectus expleuerit, non ad æternæ vitæ gaudia, sed ad fœditatum pœnas peruenient. Rupertus subtiliter interpretatur hanc Dei maledictionem ad serpentem in bonum, & vtilitatem iustorum, qui pressi tentationibus diaboli fiunt illustriores; quare maledictio in diabolum coniecta cedit in benedictionem iustorum. Quocunque (inquit) ô serpens, te verteris, semper intentionem tuam deorsum conteres, & factis ptemes contrariis, Verbi gratia inuidendo enacuasti meritum hominis; sed hoc facto gratiæ Dei locum aperuisti,

Eucher. | *Superbia cum luxuria simul.* | Ierem. | Thren. 4. | S. Hieron. | *Luxuriosi manent pœna.* | Rupert.

Ben. Fernand in Genes. tom. 1.

cui ampliùs inuidebis, dum homo seipso tanto fit altior, quanto gratia Dei cuiusque creaturæ meritis est maior. abhinc, & vsque in finem dum Deo volens aduersaris, Deo nolens cooperaris; super pectus tuum gradieris, quia miro modo, & mala intendis, & bona facis, dum persequendo hoc ipsum, quod vt destruas persequeris, dum quasi malleolus aurum Dei nequiter affligis, & affligendo ad glutam extendis. Sic Abbas. Hinc intelliges Deo cooperatorem ad merita iustorū dici posse diabolum, inuitum tamen, & inuidentem saluti hominum, deinde serpentem tortuosis circumuolui gressibus, vt premat afflictétque iustos, quos tentationibus turpium præsertim illecebrarum perpungit; sed istis tanquam gehennalis mallei ictibus contusa iusti anima, terram inprimis omnem, fæcésque mundanæ contagionis expuens, defæcatur, vt aurum purissimum, extenditurque in fulgentissimas laminas, ac tenuissimas bracteulas auri, quibus valuæ cælestis Hierusalem exornentur, aut verò potiùs Christi Domini diademata (gestat enim innumera) construantur, sanctorum enim meritis & gloria coronatur. Apoc. Isai.

Diabolus iustorum sibi nocet. | Apocal. | Isai.

SECTIO XXXII.

Et terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ.

1. Hebraicè עפר *glaphar*, terram, & puluerem significat, frequentiùs puluerem. Isai. 65. *Serpenti puluis est*, Mich. 7. *Lingent puluerem sicut serpentes.* Chald. etiam puluerem, LXX. vertunt γῆν, terram. Idem in vtroque sensus. Inprimis perstringitur hostis, dum infelicitas eius significatur: vt his verbis Procop. adnotauit. Vt eius casum ostenderet; ait: Puluerem terræ comedes, &c. nihil dimittatis habebis, tecedēt spiritus illi elati. Humirepes, scilicet tua dignitate in lutum collapsa. Sic pœnitentiam agentes inquiunt: *Adhæsit terra venter noster.* Plurimum collapsorum de cælesti intellectu. Sic ille. Deinde: Directò quidem respōdet culpæ supplicium, & malefacto maledictum. Ore serpens mendacium struxit: prauum mulieri dedit consilium, venenum abore profudit, quo humanum genus contabuit. Meritò igitur ore illo suo mendaci, doloso, virulento, terram & puluerem comedet cunctis diebus vitæ suæ. Quod perdoctè Caiet. explicat ad hunc modum. Ad serpentem est sermo, ac per hoc (omnes dies vitæ eius) vniuersum tempus comprehenditur, quo diabolus viuit, quatenus serpens. Terminabitur enim vita eius serpentina, adueniente Christo ad iudicium, cessante quidem tempore merendi, cessabit & diabolicum serpere. Durante itaque hoc tempore quo diabolus officium tentandi exercet, puluetem, hoc est, rem omnino ineptam ad cibum comedet, quia vsque ad finem vescetur malis affectionibus, & pœnis hominum. Quemadmodum enim puluis omnino ineptum est alimentum; ita malum tam culpæ, quàm pœnæ omnino ineptum est ad rationalis animi quasi nutrimentum. Ita Caiet. Nota obiter duraturum vsque ad diem iudicii, officium dæmonis tentatoris, atquè adeò summam infelicitatem, peccandi ex suggestione dæmonis; donec veniat renouatio, & perfectissima mundi felicitas, quam Dominus intelligit *Matth. 13.* Cùm finem mundi vocat consummationem, hoc est, absolutam perfectionem. Vt subtiliter explicat D. Petr.

Isai 65. | Michææ 7. | Procop. | Caiet.

P. Chrysol.

Chrysol. *sermon.* 47. Mundus (inquiens) de fine principium sumit, fine innouatur, non deficit creatura: seculum deficit non creatori, sed crimini; neque iustis, sed peccatoribus finiuntur elementa. Sic ille interpretatur consummationem seculi. Et bene consummatus perfectúsque omnino erit mundus, cùm nullus sit vltrà futurus serpens, qui tentet, nec homo qui tentetur, & peccet, nec peccatum erit vltrà, quæ prima abierunt. Nam ecce noua fient omnia, *Apocal. cap.* 21. Pax summa erit, & securitas. in portu æternitatis cum Deo iusti conquiescent. Prima igitur expositio huius loci est, terræ ac pulueris nomine significari, tam culpas, quàm pœnas hominum, quibus tentator diabolus serpentem agens pascitur, v Caiet. ait. Et quidem peccata percommodè terra & puluis appellantur: terra, propter vilitatem, & spurcitiam; puluis, propter leuitatem, & inconstantiam. Terrenus, & animalis homo vocatur à Paulo; terrenaque sunt illius opera, quæcunque in illo non assurgunt ad virtutis excellentiam. Neque verò solum videntur, vt sunt lutulenta opera carnis, sed etiam puluerulenta; quinimò, & omni puluere leuiora. Fugacissima est voluptas, momento peragitur, momento deficit, ac disparet in auras. Quod in primo Psalm. de impiis cecinit Propheta. Ventosæ diuitiæ, rectè appellantur à D. Augustin. Honores ipsi, vel ipso nomine leuitatem pulueris præ se ferunt, vt qui aura popularis vna sint: nec enim quid aliud firmius, ac solidius in terræ & pulueris huiusmodi bonis inuenitur. Aliter enim nomine aquæ significari solet rerum terrenarum inconstantia: ex quo fit, vt homines illarum studio dediti nuncupati pisces consueuerint. Vt in Psal. 8. *Pisces maris, qui perambulant semitas maris.* Quo loci sic D. Augustin. Intuere pisces maris, hoc est, curiosos, qui perambulant semitas maris, id est, inquirunt in profundo huius seculi temporalia. Quæ tanquam semitæ in mari, tam citò euanescunt, & intereunt, quàm rursus aqua confunditur, postquam transeuntibus locum dederit, vel nauibus, vel quibuscunque ambulantibus, aut natantibus. Non enim tantùm ambulant semitas maris, sed perambulant, dixit, ostendens pertinacissimum studium inania & prætertfluentia requirentium. Hæc Augustin. In eadem interpretatione persistens S. Hieronym. adiungit. Qui per nimiam curiositatem non contemplantes cælestia, inter huius seculi fluctus putant esse vitam æternam.

Fine mundi finiuntur mala.

Apoc. 21.

Psalm 1.
S. August.
Abiectio & leuitas mundi.

Psal. 8.
S. Aug.

S. Hieron.

2. Altera explicatio habet terræ ac pulueris symbolo adumbrari ipsosmet peccatores, quo cibo maledicto pascitur diabolus. Sic D. Greg. *in Psal. 4. pœnitential.* Antiquus (inquit) hostis, terrā comedit, quia peccatores quosque in ventrem suæ malitiæ abscondit. Isque hominum perditionem desiderans, quodammodo reficitur, dum prauis eorum operationibus delectatur. Rabbanus: Deuorat terram cùm errore peccantium pascitur, ac delectatur, eósque seducens, ad interitum secum rapit. Sicut enim sancti, sæpè cælorum, ita nomine terræ, hi qui terrena sapiunt, indicantur. Rupertus: Terram comedes, & non cælum, id est, quorum conuersatio in cælis est. Sed qui terrena sapiunt, illi cibus tuus erunt. Malus operarius, & seruus nequam, sed Deo tamen vtilis fatigationem iracundiæ tuæ talium deuoratione consulaberis. Perdoctè etiam Lippomanus: Quia diaboli corpus & membra sunt omnes impij, & illius familia, quales essent futuri huiusmodi, dicere possumus his verbis à Domino describi. Hi namque perpetuò hærent pectore suo terrenis, pauent, horrent, desperant, terrena sapiunt, fide in Deum non eleuantur, auersantur cælestia. E contra verò, qui Christi sunt, velut homines in cælum tendunt erecti, quæ sursum sunt, sapiunt, Deo fidunt, ex ipso toti pendent, omnia propter eum faciunt. Hæc ille. Sed heu me miserum! In terra quidem nascimur, in terra viuimus, sed non de terra viuimus, nec ad terram in illa aut semper victuri, aut in æternum morituri nascimur: & tamen in luto ac puluere læti & gestientes peruolutamur! Sed audi D. Bernard. in hanc sentent. *sermon. de S. Martino.* Non confestim (inquit) sub terra Deus posuit hominem, sicut peccando meruerat, sed in terra. Siquidem respirandum est nobis, & nullatenus desperandum, donec in terra adhuc interim constituti & suscipere cælum possimus, & suscipere data optima, & dona perfecta desursum à Patre luminum, à Patre spirituum, à Patre misericordiarum. Nam & propterea rectum fecit hominem, etiam corpore ipso, & os homini sublime dedit, cùm prona vtique spectent animantia cætera terram: vt attollens ad sydera vultus, illicò suspiret, vbi tam beatam & perennem conspicit mansionem. Nónne enim piè & fideliter intuentibus nobis vehementissimum quoddam incentiuum amoris, & prouocatio flagrantissimi desiderij, est visio ipsa tam lucidissimæ regionis? Non sunt stellæ cæli, similes glebis terræ. Inter splendorem Solis, & caliginem soli huius, non parua distantia est. Fortè tamen hîc quoque nonnulla, sed in suo genere pulchra videntur: & hæc ipsa vndique mixta non pulchris, vt aurum in luto, gemma in sterquilinio, lilium inter spinas. Tota pulchra es patria mea, & macula non est in te: tota pulchra es, absque eo quod intrinsecus latet. Hæc omnia Bernard. quæ vtinam nostris animis altiùs impressa perpetuò inhærerent, vt ad cælum intuendum, amandum, atque adeò perfruendum à Deo conditi in bonorum operum studia excitaremur!

S. Gregor.
Diabolus vescitur hominum vitiis.

Rabanus.

Rupert.

Lippoman.

Impiorum descriptio.

S. Bern.

Homo ad cælestia inuitatur.

3. Itaque simul est maledictio, & prophetia: Terram comedes. scilicet diabolum, qui Angelus in cælo creatus fuerat, in tantam infelicitatem deuenisse, vt luto sit victurus, hominum videlicet flagitiis, præsertim libidinibus spurcissimis. Hinc apud *Matt.* 8. legimus, dæmones cùm iam virtute Christi ab homine, quem occupatant, essent in tartarum expellendi, Dominum deprecatos: *Mitte nos in porcos.* Nimirum in illas pecudes, quibus scelerati atque immundi homines significarentur. Ad quem locum sic eleganter D. Petr. Chrysol *serm.* 17. Vide vbi Satanas sedem desiderat collocare. De sepulchris in porcos semel infectus putredine habitacula fœtida & immunda perquirit: sordibus delectatur & cæno, qui vtique semper fœtore criminum, & squalore pascitur vitiorum; sed sic est odor eius tartareus & crudelis, vt eum nec porcorum natura sufficeret sustinere: denique demergi in mare, & fluctibus maluit deperire, quàm eius immunditiam pati, & putredinem tolerare. Ita Chrysolog. Legimus autem Matth. 8. *At illi exeuntes abierunt in porcos; & ecce impetu abiit*

Matth. 8.

S. Chrys.
Diabolus immunditia delectatur.

Matth. 8.

abiit totus grex per præceps in mare, & mortui sunt in aquis. Sed quæ maior infelicitas dæmonum esse potest, quam vt in porcis habitare velint, & nec ab illis possit eorum fœditas sustineri? Deinde, vt adiungit idem Chrysolog. Miser est, qui relicto iudice frustrà carnificis requirit fauorem: qui nec vexare, nec parcere, nec minuere potest tormenta, nec addere, sed facit totum addictus verbero, ad ius & arbitrium iudicantis. Sic ille. Significari etiam puto Domini verbis ad serpentem, diaboli contra homines imbecillitatem. Nec enim comprehendit nisi eos, qui se præbent velut terram ac puluerem, qua se bestia per anfractus deuoluit, nec infelix sese in altum potest erigere, sed humi trahitur, Christi Domini virtute, & matris ipsius Virginis debilitatus, & obtritus. Et qui Euam decepit, ad Mariam oculos non audet nec potest attollere. Nam vel ipsi primores congressus turpium cogitationum ad aspectum matris Dei purissimum debilitantur, dispaléntque. Quam ergo Virginis potentiam agnosco illis in verbis Cantic. 7. *Sicut turris Dauid, quæ respicit contra Damascū.* Mitto longiorem huius loci expositionem; tantùm, quod ad rem pertinet, adnotauerim, aut sermonem hic esse de turre quadam eminentissima & fortissima, quæ constructa visebatur in monte Libano, vbi terminus erat regni Hebræorum, & vnde patebat prospectus in finitimas gentes hostium, maximè in Damascum Iudaici regni inuidam & æmulam; aut de turre ipsa Dauidis in monte Sion ædificata, quod ex paraphrasi Chaldaica apertè colligitur; aut denique de templo Ierusalem, quæ ciuitas in sacris literis significatur nomine Libani, vt *Zachar.* 11. Vide D. Hieron. *cap.* 33. & 25. *Isai. in* 17. *Ezechiel.* Procop. *in* 49. *Genes.* Ergo quæcunque illa fuerit turris, hostium oculis atque animis terrori erat; illa præcipuè in vertice Libani posita, quæ amplitudine structuræ, altitudine murorum, validissimis propugnaculis, armorum præsidio, armatorúmque manu fortissima sic perterrefaciebat Damascum ex aduerso in planicie campi protentam, vt Damasceni oculos (ea fama est) in humum demitterent, quoties in conspectum arcis Libani venirent. Adeò formidabilis hostibus erat turris Libani quæ respiciebat cōtra Damascum. Sed vmbra est quicquid de Libani turre dicitur ad turrem Ecclesiæ Dei, ad matrem Dei virginem. Terribilis illa, vt castrorum acies ordinata; sic toti gehennæ formidabilis, vt vel ipsi primores serpentū assultus (vocant motus primo primos) nequaquam vnquam ad conspectum Virginis sese obtulerint. Nulla virginis mentem, vel tenuis vmbra inhonestæ, aut alio nomine vitiosæ cogitationis subiit. Armatæ flammis libidinum cohortes inferni, vt virginem conspicantur, diffugiunt. Ita suos Virgo beatissima tuetur, ac protegit; vt si quem inuadat serpens, si quem aut cogitatu, aut motu inflammet illecebroso; inuocato suauissimo nomine Mariæ, Virgo mater accurrens in sinum excipiat; brachiis foueat, ardentem irroret, extinguat incendia tartari, & sua virginea pudicitia corpus animúmque perfundat. Quid nobis, & tibi Iesu fili Dei? clamabant dæmones *loco Math. citato.* vbi sic egregiè S. Hieron. Non voluntaris ista confessio est, quam præmium sequitur confitentis: sed necessitatis extorsio, quæ cogit inuitos. Velut si serui fugitiui post multum temporis dominum suum videant: nihil aliud nisi de verberibus deprecātur.

Diaboli infirmitas.
S. Petr. Chr.

Cant. 7.
Ante B. Mariam dissparēt motus primo primi.

Turris Libani quanam sit.

B. Maria formidabilis diabolo.

S. Hieron.

A Sic & dæmones Dominum in terris cernentes repentè versati, ad iudicandos se venisse credebant. Præsentia Saluatoris, tormenta sunt dæmonum. Hæc Hieron. Ac post Dominum & Regem, Domina & Regina mater ipsius magno terrori est dæmonibus.

SECTIO XXXIII.

Inimicitias ponam inter te, & mulierem.

B

1. ITa planè res habet; capitale, atque irreconciliabile dissidium est inter hominem, ac serpentem. Alter alteri tendit insidias; alter alterum hostili petit impetu. Homo serpentis caput inuadit; quo abscisso, aut prorsus compresso totus serpens interit; quòd si medium diffindat, aut caudam amputet, adhuc viuit, & assultat serpens; hic autem cum repat humi, nec in altum erigat corpus, latenter inspetit hominis pedem, vt mordeat, vt veneno inficiat. Cæterùm hoc bellum ænigma est, & signum illius, quod inter hominem & diabolum geritur. Vtrumque significatur à Deo; secundum præcipuè. Sic enim Procop. Inimicitias ponam, &c. significat nobis perpetuum cum reptilibus esse bellum. At hoc bellum indicat hostile quoque bellum, quod gerimus perpetuò cum diabolo: nullum est tempus, quo non omnis mali autorem culpemus diabolum. Sic ille. Porrò autem aduertendum est bellum hoc diuinitus esse indictum. Ait enim: Inimicitias ponam. Et quidem ex parte diaboli omnino est iniustum, sed à Deo permittitur in vtilitatem & salutem hominis: vtitur enim Deus, quod sæpè aliàs euenit, prauis consiliis, & conatibus hostium suorum, maximè dæmonum, ad bonum aliquod inde eliciendum, qualis est Dei ipsius gloria, hominúmque salus. Quod in præsenti bello clariùs patescit, vt eleganter ostendit Procop. ad hunc modum. Mirum sanè videri posset, quòd Deus bonus inimicitias mutuas posuit. Sed mirari desinemus, si reputemus simplicem non mediocre damnum accipere ex consuetudine, & familiaritate mali; oportet itaque huiuscemodi inimicitias constitui, vt simplex prudentior factus illud salutare dictum proferat: non enim ignoramus eius cogitationes; quibus enim de causis pax damnosa est, ob eas vtile existimatur bellum. Corrumpūt bonos mores colloquia praua. Quemadmodum enim ex parum salubribus locis aër homines afflans clandestinos morbos suo afflatu hominibus concitat. Sic vsu venire solet ex prauis colloquiis, & commercio pessimorum hominum. Hæc Procop. Idem paucis verbis complectitur Græcus autor *in Catena.* Inimicitias (inquit) ponam inter te, & mulierem; quia, vt amicus decepisti, vt inimicus expelleris, & hic sermo in legem factus est; inter quos enim pax noxia est, bellum vtile esse videmus. Sic ille. Ac verissima quidem est illa sententia D. Gregor. Nazianzen. *Orat.* 14. Rerum omnium creatarum ornamentum in concordia situm est. Deinde S. Doctor, vt ampliùs demōstret quàm sacrosancta sit concordia, petit argumentum ex ipsa Trinitate. Cui (ait) nihil æquè proprium est, ac naturæ vnitas & concordia. Ad hæc, cùm ea omnium mandatorum potissimè commendata sit à Christo Domino, pulchrè subiicit *Orat.* 12. Paterna hæredi-

Dissidium inter hominem & serpentem.

C Procop.

Deus hostium conatus illudit.

D Procop.

Inimicitia bona, & vtiles.

E Græcus.

D. Greg.
Concordia laus.

tas, hoc est, concordiæ bonum. Nihilominus aliquando concordia solo nomine illustris, atque vtilis, reipsa infamis ac noxia videtur; quemadmodum interdũ discordia præstabilis optandáque est. Sic enim idem adiungit: Mulier est concertatio pietatis, causa suscepta, quàm vitiosa concordia. Ita Nazianz. Quare consuluit Deus hominum vtilitati, cùm bellum perpetuum, atque internecinum, inter diabolum hominémque indixit, aut veriùs esse conclamauit; vti homo, ac præsertim mulier suæ imbecillitatis conscia, non credat vlteriùs serpenti, fugiat illius colloquiũ, aspectum reformidet; sciat illum hostem capitalem, nullam cum diabolo pacem, non fœdera, non inducias fore; ratæ sunt, & stabiles vtrinque inimicitiæ, Deóque ad arma clamante, in æternum duraturæ. Cùm etiam nulla sit inter hominem & diabolum æqualitas. Lex autem (vt hìc adnotauit Procop.) certissima amicitiæ est æqualitas: hæc namque amicitiæ mater perhibetur. inter æquales enim plerumque amicitię conglutinãtur. At diabolus est hostis Dei atque hominis; & in malo obstinatus. Cauendum igitur ac vigilandum: militia est enim hominis vita super terram; est homini colluctatio aduersùs mundi rectores tenebrarum harum. Qui sagittant in obscuro rectos corde, *Psal.* 10. Qui tanquam Andabatæ feriunt cæco impetu: aut vt explicat Euthym. inuidia occæcati. Eo verò talis est in diabolo aduersùs hominem, vt infelicissimus serpens ex bono hominis contabescat.

Discordia, quàm concordia, melior interdum.

Procop.

Psal 10.
Euthym.
Diaboli inuidia in hominem.

2. Proculdubio voluit etiam Deus iniurias sibi, ac generi humano illatas a diabolo vindicare ignominioso quodam, & infami genere vltionis: in eo scilicet, quòd tantus hostis ab infirma timidáque muliere puniretur; tyrannus à captiua, seductor à seducta; quæ pœnitentiam suæ præuaricationis agens, seductorem prosternet, peccatum expiabit admissum, cautiórque subinde in posterum facta, & virtutum studiis impensiùs dedita triumphum aget de serpente. Qui sensus ab Hugone de S. Victore innuitur his verbis. Significatur, quòd Eua resipiscens pœnitentiam egerit, vnde diabolus doluit: quasi dicat, tu gaudebas modò, quia eam deieceras, sed frustrà, quia victus eris à muliere. Ita Hugo. Et hoc in præclaram mulieris gloriam cedit, vt Rupertus adnotauit: Ponam (inquit) inimicitias inter te, & mulierem: profectò magnum gratiæ suæ opus Deus promittit, quòd victorem diabolum, qui fraude vicerat, victa nunc mulier vincere quandoque debeat fortitudine. Sic ille. Vide gloriosam mulieris victoriã. Diabolus fraude mulierem vicit; sed diabolũ mulier aperto Marte, fortem imbellis vincet. Adiungam Caiet. verba quæ hanc eandem sententiam luculentiùs exornant. Noli, ô serpens, putare ex eo quòd superasti mulierem, te habiturum dominium super vniuersas mulieres: nam quamuis mulier ipsa imbecillis sit, ego tamen ponam inter mulierem, & inter te odium inimicitiæ, vt habeat te non in dominum, sed in inimicum, vt non pareat tibi, sed hostem te sentiat, vt hostem caueat, vt odio te prosequatur. Et hoc impletum videmus in mulieribus sanctæ vitæ, non ex propriis mulierum viribus, sed ex diuino dono, quo posuit in animis earum odium, non qualecunque, sed omnia genera inimicitiæ, propter hoc enim dicit *inimicitias*, in numero plurali, inter ipsas & serpentem diabolum. Non sufficit inimicum esse diabolo, quoad ea quæ sunt fidei, aut spei, sed oportet inimicum esse secundum omnes partes, secundùm ea, quæ sunt castitatis, abstinentiæ, liberalitatis, misericordiæ, & reliquorum sanctorum officiorum. Ita Caietan. Nota quam difficile sit studium virtutis; non enim in ea consequenda, vnum vel alterum geritur bellum; planè innumeræ sunt peruincendæ inimicitiæ diaboli; in vnoquoque actu virtutis bella sunt gerenda cum serpente, eiúsque militibus, carne, mundóque. Vnde D. Chrysost. *homil. 2. Antioch.* meritò ait: Ibi multæ insidiæ, vbi virtus. D. Ambr. 1 *lib. de Abel & Cain, cap.* 4. Sicut bellator sine armis esse non potest, ita nec sine exercitatione virtus. At quàm infirmus est hostis noster? Ponit Dominus inimicitias inter illum & mulierem: & satis hoc vnum significat, vt vincatur hostis. Itaque ô mulier ne credito serpenti, vt inimicum odi, ac detestare: & planè vicisti serpentem.

Diabolus punitur per mulierem.

Hugo.

Rupert.

Mulier de diabolo triũphat.

Caietan.

In virtute multiplex bellum.
S. Chrys.

S. Ambr.

3. Psal. 35. dicitur, *Iustitia tua sicut montes Dei.* pulchra quidem est expositio Bernard. *serm. 1. super, Non est regnum Dei esca;* referens hunc locum ad multitudinem misericordiarum, quas Dominus impertitur animæ, quæ virtutem assequitur. Bene (ait) sicut montes, quia plures cumulos miserationum suarum ingessit tibi. Sic Bernard. Verùm facilis erit sensus, si ita explicetur; virtus tua, sicut montes excelsi; ardua scilicet est, ascensúque difficilis, non vnum tantùm eúmque non valde editum; sed plurimos montes, alios aliis superimpositos, omnésque editissimos, qui cælum ipsum pertingant; superare debet, qui virtutem nititur adipisci: tanto autem eminentior erit gloria mulierum in virtutis studio, quanto illarum sexus imbecillior; ac tanto etiam illustrior fœminarum de diabolo victoria. Turpius verò, & dedecorosius diabolo à fœmina vinci. Commentanti hunc locum, venit mihi in mentem, an Deus omnipotens, vt diabolo acriùs insultaret, muliebri sexu, hoc est, instrumento ignobili vtens, voluerit superbum, & inaniter triumphantem flagellare, vt qui ad maiorem ignominiam aduersarij, illum fuste, aut etiam arundine, aut (quod adhuc recidet in maius ludibrium) colo fœminea diuerberare. Lusitanè, *espan car com huma roca.* At verò, inimicitias ponam inter te, & inter mulierem, cùm Dominus dicit; Cui (ait D. Bern. *homil. 2. super Missus*) hæc seruata victoria est, nisi Mariæ? ipsa proculdubio caput contriuit venenatũ, quæ omnimodam maligni suggestionem, tam de carnis illecebra, quam de mentis superbia deduxit ad nihilum; quam verò aliam Salomon requirebat, cum dicebat Prouerb. 31 *Mulierem fortẽ quis inueniet?* Nouerat quippe vir sapiens, huius sexus infirmitatem, fragile corpus, lubricam mentem; quia tamen, & Deum legerat promisisse, & ita videbat congruere, vt qui vicerat per fœminam, vinceretur per ipsam, vehementer admirãs aiebat. Mulierem fortem quis inueniet? quod est dicere: Si ita de manu fœminæ pendet, & nostra omnium salus, & innocentiæ restitutio: & de hoste victoria; fortis omnino necesse est, vt prouideatur, quæ ad tantum opus possit esse idonea. Sed ne hoc quæsisse putetur desperando, subdit prophetando. *Procul, & de vltimis finibus pretium eius;* hoc est, nõ vile, non paruum, non mediocre, non denique de terra, sed de cælo, nec de cælo proximo terris pretium fortis huius mulieris, sed à summo cælo egressio eius. Hæc Bernard. Ab ipso enim Deo incomprehensibili

Psal. 35.
S. Bernar.
Misericordia Dei multiplex.

Mulieris de diabolo victoria.

Ignominiosum diabolo puniri per fœminam.

S. Bern.
B. Maria de diabolo triumphat.

Prouerb. 31.

B. Maria pretium admirabile.

sibili pretium inæstimabile, dignitas incomparabilis, incomprehensibilis maiestas nascitur in Virgine matre Dei.

Phil.

4. Philo Hebræus 2. *Allegor.* suæ allegoricæ interpretationi de voluptate per serpentem significata insistens pugnam inter voluptatem, & sensum corporis, aut verò etiam ipsum inter corpus, cuius symbolũ Eua est, arbitratur describi. Verba Philonis sunt. Inimicitias ponam, &c. Re vera voluptas inimica est sensui, quamuis sunt qui putent amicissimam: sed sicut adulatorem nemo amicum dixerit; est enim adulatio vitium amicitiæ: sic & voluptatem si examines, inuenies adulterinam familiaritatem insinuantem sensui; certè saturatis voluptate omnes sensus luxantur. Et obseruandum non dixisse: Inimicitias ponam tibi, & mulieri, sed inter te, & mulierem. Cur? quoniam in medio, & tanquam confinio voluptatis, & sensus hoc bellum nascitur. Id amborũ medium, cibus, & potus est, aptum ad quæcunque sensibilia huiusmodi facultatem voluptatis inducendæ habentia, his quoties se voluptas ingurgitat, præsentaneam sensui noxam afferunt. Sic Philo. Ex hac tam subtili Philonis interpretatione videas quantum sit euigilandum, ne voluptas edendi vincat rationem, sobrietatisque transiliat metas; non enim edacitate ista obligurientis voluptaria solùm animæ periclitatur status, verùm etiam ipsi sensus corporis hebetantur, eneruatur vigor ipse vtilitatis, ac salus, vitáque extremum solet subire discrimen. Contrà verò qui abstinens est, adiiciet vitam, *Eccles.* 37. Præterea inimicitiæ prædicuntur inter carnem & spiritum, de quibus non semel D. Paulus quo bello carnis sic aliquando afflictabatur diuinus Apostolus, vt ipsum suæ tæderet vitæ, & exclamaret: video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ est in membris meis. Infelix ego homo, quis me liberabit a corpore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Dominum nostrum. Igitur ego ipse mente seruio legi Dei, carne autem legi peccati, *ad Rom.* 7. Theodoret. egregiè declarat: Legem peccati peccatum appellat. Id autem operationem exercet, quando corporales quidẽ animi perturbationes exiliunt; anima verò propter eam, quam ab initio induit, socordiam, eas cohibere nõ potest. Sed propriam quidem libertatem abiecit, eis autem vt seruiat, sustinet. Sed tamen quamuis seruiat habet odio seruitutem, & laudat eum, qui seruitutem accusat. Hæc omnia cùm deseruisset Apostolus, vt ostenderet quales eramus ante gratiam, & quales post gratiam, & veluti suscepta persona eorum, qui ante gratiam à peccato obiecti sunt, tanquam à mediis hostibus circundatus, & in seruitutem abductus, & seruire coactus, & nullum aliunde videns auxilium, grauiter quidem gemit, ac lamentatur. Cæterùm per Christum Dominum sancti Spiritus gratiam percipientes non soli aduersùs animi perturbationes in acie stamus; sed eam opitulatricem habentes, illas vincere possumus. Sic Theodor.

Voluptas insidiosa.

Edacitas nocet animæ & corpori.

Eccles. 37.

Inter spiritum & carnem pugna.

Ad Rom. 7.

Theod.

Gratia Dei fert opem contra carnis pugnam.

S. Paulus tentatur.

5. Multa hîc notari possunt. Vel anima etiam iusti, imò & Pauli, qui vas erat electionis ad portandum Iesu nomen, carnis affectionibus impetitur, immundis libidinum stimulis perpungitur, aliarúmque efferatarum passionum impugnatur assultibus; cæterùm nolens, renitens, dolens, eiulans, opem Dei; matris Dei, ac cælitum implorans ictus carnis excipit, trahitur in seruitutem, A tenetur in ergastulo, latomiis addicitur, compedes patitur, mortem quotidie, vel potiùs mortes innumeras ante oculos videt ac subit; quod quidem amplissimum est theatrum ad consequendas cælestis gloriæ palmas & coronas: ideirco enim apponitur, *de corpore mortis huius*. Est enim (ait Caietan.) mors, pati huiusmodi sensuales motus. Hinc etiam colliges genus esse martyrij, licèt incruenti, sed diuturnitate molestioris hâc quotidie mortem subire. Deinde Iesus Christus Dominus noster in carne passus carnis hanc pugnam, si non omnino sopiuit; & (quod maius est beneficium) vtilem & gloriosam: animæ Pauli, & cuiuscunque iusti reddidit, atque sola ipsius B gratia vel liberari potest anima ab hoc carnis bello, ac tyrannide, vel ita stare inuicta mediis in periculis, vt triumphet ad gloriæ cælestis meritum. Caiet. legit: Gratias Dei, pro (vt declarat) gratias ago Deo per Iesum Christum Dominum nostrum. Significatur non gratia Dei liberans, sed gratiarum actio. Ne paruipenderemus iustificatum statum suum propter miseriam carnis, & desperati voce dictum intelligeres; Infelix homo, &c. subiungit gratiarum actiones Deo per Christum Iesum; vt ex eo, quod gratias agit Deo per Iesum, intelligamus beneficium esse vocem hanc, & verè beneficium magnum est, quod homo iustificatus non solùm cognoscit, C sed æstimat quòd carnis in se videt vt miseriam, & æstuat desiderio rei communiter impossibilis in hac vita: huiusmodi enim velleitas accensa, vt homo totus seruiat Deo, meritoria est: & vtilis ad magis ac magis recedendum à seruitute carnis. Est itaque sensus: quamuis ea parte carnis miserum, & non liberandum in hac vita cognoscam me; de hoc tamen ipso quod æstimo hanc miserã, & æstuo desiderio libertatis, gratias ago Deo, quia hoc est beneficium collatum mihi ex dono gratiæ Christi Iesu reformantis mentem meam. Ita Caiet. Magna videbitur infirmitas & miseria hominis: concupiscentiæ assultibus pertentari, & libidinum ardoribus exardescere: at summa quidem est virtus in homi- D ne sic infirmo tam periculoso in bello non cadere, non succumbere: quin potiùs obsistere fortiter, blanditias respuere, voluptates carnis tædio excipere, odio repellere, atque execrari. quod tamen diuinæ gratiæ præclarum est beneficium. Cùm igitur tot ac tam grauium malorum voluptas carnis seminarium sit, vnde summum in animam redundat exitium: meritò Deus (inquit Philo 2. *Allegor.*) execratur nomine serpentis voluptatem. Est enim malus affectus, turbat terminos animæ, pro virtutis studio amorem affectionum in ea generans. Ait Moyses in execrationibus execratum esse, qui transmouet terminos proximi. Terminum enim, & legem Deus animæ præscripsit virtutem, scilicet arborem vitæ. Hunc transmouit, qui finxit terminum malitiæ, scilicet arborem mortis. Execrabilis ille, qui cæcum er- E rare facit in via. Facit & hoc voluptas impia. Est enim sensus naturaliter cæcus; quia brutus: hunc cæcum sensus voluptas fallit, vt cæcus sensus sequatur nõ mentem, sed cæcum ducem, rem sensibilem. Sic autem in fraudem inducitur anima, vt cogatur cæcis vti ducibus, decepta persuasáque mutare virtutem vitio, & suo labore malum sibi quærere. Voluptas igitur præ omnibus bestiis est execrabilis, præ omnibus (inquã) affectibus animæ, quibus illa sauciatur, & perditur. Quia voluptas omnibus affectibus est obnoxia

Sanctorum decertatio.

Caietan.

Tentatio iusti gloriosa.

Caiet.

Voluptati resistere beneficium Dei est.

Philo

Voluptas interminata, cæca, fallax.

noxia, tanquam principium eorum, fundamentúmque. Hæc omnia Philo. Quibus graphicè demonstratur, & voluptatis carneæ malignitas, & hominum illi deseruientium calamitas deploranda.

SECTIO XXXIV.

Et semen tuum, & semen illius.

Caiet.

1. HVius loci optima est expositio Caietan. quæ sic habet. Et ne glorieris ô serpens, quòd vniuersum humanum genus in primis parentibus superasti; ac per hoc vniuersa posteritas tibi obnoxia sit. Scito quòd inimicitias ponam inter semen tuum, & semen mulieris. Semẽ diaboli zizaniæ sunt, vt Dominus explicat in Euãgelio, semen diaboli peccantes sunt, dicente Domino: *Vos ex patre diabolo estis.* Semen autem mulieris homines sunt imbecilles, qui non possent inimicitias exercere aduersus semen diaboli nisi Dominus poneret in eis huiusmodi inimicitias.

Ioan. 8.

Quocirca appellatione seminis mulieris sortituri à Deo inimicitias, aduersùs semen diaboli, posteritas est primorum parentum in electis à Deo ad vitam æternam, inter quos supremum locum tenet homo Christus Iesus. Ita Caiet.

Prædestinati cum diabolo pugnant.

Non omnino dissimilis explicatio affertur in Glossa in hunc modum. Electorum Ecclesiæ, ac Sanctorum filiorum eius prophetia est, quæ perpetuas cum satana, & aliis apostaticis spiritibus gerit inimicitias, quibus à Domino dicitur: Estote fortes in bellu, & pugnate cum antiquo serpente, & accipietis regnum æternum. Ergo tam spiritus maligni, qui à Lucifero omnium tanquam parente prodierunt, & velut satellites, ad impugnandos homines, pertrahendósque in vitia primò; deinde in gehennam mittuntur: (vt enim ait Hugo de S. Victore semen diaboli vocat alios dæmones) quàm improbi, etiam ac scelerati homines semen serpentis nuncupantur. Contra verò fideles, electi serui Dei semen mulieris dicuntur. His autem si originem respicias, nihil imbecillius, semen enim sunt mulieris, nimirum de fragili, atque infirmo sexo educti, & de muliere quidem quæ seducta fuit, peccatum prima commisit, morti præbuit aditum, in gehennam portas aperuit.

Glossa.

Hugo.

At isti tamen ex dono Dei fortes ac firmi bellum aduersùs serpentem, principatus, ac potestates tenebrarum, & contra impudentem ac furiosam malorum hominum cohortem sustinebunt, victoresque de diabolo, carne, mundóque euadent. Insigne igitur symbolum ac nota reproborum est habere odio ac persequi electos: electorum verò signum est haberi odio, patique à reprobis. Ex semine serpentis pullulant odia, & persecutiones: ex semine autem mulieris repullulat patientia. Huc spectat grauis illa sententia D. Ambros. Ambienda est hominum maledictio, quæ acquirit dominicam benedictionem. Et illa S. Hieron. *in Marc.* 1. Appropinquãte salute appropinquat tentatio. Optime Rupert. *in* 1. *Apocal.* obseruauit Ioannem Apostolum de seipso narrasse, quónam scilicet pacto relegatus in exilium, viderit cælum apertum, miráque, & supra omnem humanam intelligentiam mysteria oculis atque auribus vsurpauerit, quasi occasionem, aut rationem potiùs videatur assignare, tot ac tam incredibilium reuelationũ, ipsummet exilium, ipsámque à nefariis hominibus persecutionem. Sic enim ait Abbas. Ioanni exulanti in insula Pathmos, cui terra negabatur, cælum apertum est. Denique in hoc sensu ita concludit Procop. Semen mulieris dicit illos, qui ex ipsa nascuntur, & virtute prædíti sunt, mulier namque typum gerit Ecclesiæ.

Prædestinati infirmi ac fortes.

Signum prædestinatorum, & reproborum.

S. Ambros.

S. Hieron.

Rupert.

Patientia electorum nota.

Procop.

2. Vis autem, ô quisquis es, videre quò tandem istæ inimicitiæ inter semen serpentis, & semen mulieris spectent, & quorsum à Deo permittantur? Audi D. August. interpretantem verba illa Psal. 36. *Quæres locum eius, & non inuenies.* Ait ergo *ennarratione* 1. Habet aliquẽ vsum peccator? habet. Hic vtitur illo Deus ad probãdum iustum quomodo vsus est diabolo ad probãdum Iob. Est igitur in hac vita, quòd agatur de peccatore. Hic est locus eius. Quomodo est in fornace aurificis locus paleæ. Ardet palea, vt aurum purgetur: sic sæuit impius, vt iustus probetur. Sed cùm transierit tempus probationis nostræ, quæres locum eius, & nõ inuenies. Sic Augustinus. At infelix semen serpentis, tunc longè infelicius habetur, cùm seminis mulieris vim intentat. Sibi potiùs nocet, in seipsum vertit odiũ, atque iras exsuscitat, qui iustum odit, & persequitur. *Gladius eorum intret in corda ipsorũ.* dicitur supradicto Psalmo. Vbi sic D. August. *enarratione* 2. Desipiunt, contra se sæuiunt, insaniunt, non se vident tanquam si vellet aliquis per corpus suum ferrum traiicere, vt concideret tunicam alterius. Attendis, quò peruenisti, & non attendis quà traiecisti. Illius concidisti vestem, & tuã carnem, &c.

S. August.

Psal. 36.

Iusti probantur vt aurum.

Psal. 36.

S. Aug.

Sibi grauius nocet, qui alios nocet.

Altera expositio huius loci habet Christum Dominum significari per semen mulieris, cui à semine serpentis intentæ sunt inimicitiæ. Sic enim Serapion: Pronunciatum est de Christo, quem sine semine peperit intemerata Virgo. Singulare enim est semen, non semina. scilicet semen mulieris ex sola fœmina, & non ex viro simul procreatus filius intelligitur. Consonat paraphrasis Chaldaica, quæ sic habet: Inter filium tuum, & filium mulieris. Aduerte obiter, verbum זרע *zerach*, vel etiam זרע *zarach*, pro quo redditur hoc loco semen, verti à LXX. *σπέρμα*, quale est semen animalis, significare semen absolutè, fructum, granum, &c. Omnium igitur Patrum antiquorum hæc est consensus, & germana interpretatio, vt semen, fructus, filiúsque mulieris, de muliere videlicet sola, non autem simul de viro natus intelligatur Filius virginis Mariæ Dominus Iesus, qui positus est in signum, cui contradicetur. Vnde egregiè appellatur à Tertull. signum contradicibile. Inpetitus à diabolo, & Angelis eius: dicebant enim illi aliquando, *Quid nobis & tibi Iesu Nazarene? Venisti perdere nos*, Marc. 1. Planè exitiũ suum intentari videbant, ab humilitate Christi armata aduersùs superbiam inferni. Quod ita cõprobat D. Aug. 9. *de ciuit.* Contra superbiã porrò dæmonũ, quantam virtutem habeat Dei humilitas, quæ in forma serui apparuit, ipsi dæmones ita sciunt, vt idem Domino infirmitate carnis induto, hoc exprimerent: Venisti perdere nos. Sic August. Præterea immundi spiritus, qui hominum immunditia pascerentur, timebant sibi ab illa immaculata & purissima humanitate Christi, quasi dicerent (explicat D. Chrysost.) auferens immunditiã, diuinámque imponens cognitionem hominum animis, nobis locum in hominibus non das. Vt autem noueris, quanta sit infirmitas dæmonum, & quanta virtus Christi, audi Dominum interrogantem, Mar. 5. *Quod tibi nomen*

Serap.

Christus semen mulieris.

Tertull.

Marci 1.

S. Aug.

Diaboli humilitate Christi cruciantur.

S. Chrys.

Diaboli munditiam Christi timent.

Marci 5.

nomen est? Respondet: *Legio, quia multi sumus.* Ad quẽ locum ita eleganter disserit S. P. Chrys. *ser.* 17. Euidens est desidia militis, si deserat aciem, si gressũ retrahat, si confligere pertimescat, vbi vnum numeroso hoste fortiorem videt esse captiuum. Ad vnum legio. Ad præsentiam Regis isti quid sũt, qui vt vnum, & necdum tyronem caperent toto cohortis suæ agmine conuenerunt? Vbi essent, si vexillum ibi iam crucis, si Christi signa vidissent? Age Christiane: incede securus. Manus tanta, & tam multa, quæ sic metuit inermem, procul fugiet, si videat, si sentiat, si cognoscat armatũ. Hæc Petr. Chrysolog. Bene armatus Dominus Iesus, nimirum cruci affixus, de peccato damnauit peccatum, de diabolo triumphauit, homines sub iugum suæ legis adduxit. Vnde ipsemet, hãc suæ potentiæ, seu humilitatis potius gloriam significans dixit: *Ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum*, Ioan. 12. D. August. Exaltationem (ait) suam dixit in cruce passionem. Addit D. Chrysost. Trahet, quasi a tyranno detentos, & per se ipsos nequeuntes accedere, & illius manus effugere. Colligitur hinc admirabilis potentia crucis, & omnipotentia crucifixi, vt idem Chrysost. loquitur, qui mortuus vicit, & conuertit mundum.

S. Pet. Chr.
Diabolum formidat Christum.
Crucifixi potentia.
Ioan. 12.
S. August.
S. Chrysost.

3. Inimicitiæ sunt etiam inter semen diaboli, hoc est, Iudæos, ad quos Dominus: *Vos ex patre diabolo estis*, Ioan. 8. Et Filium Dei ac Virginis Iesum Nazarenum, qui cum inimicis suis decertat vincens in bono malum. Isti odio armantur, Dominus amore. Cruci Dominum impij affixerũt, vitam illi ademerunt, non tamẽ amorem extinxerunt. Inde enim peramanter hostes suos alloquitur: *Popule meus, quid feci tibi, aut in quo contristaui te?* Mich. 6. Sensus est, quem colligit D. Pet. Chrysolog. *sermon.* 18. Nõnne dicit? Si diuinitas ignota est, vel caro sit nota. Videte, videte in me corpus vestrum, membra vestra, vestra viscera, ossa vestra, vestrũ sanguinem, & si quod est Dei, timetis; quare, vel quod vestrum est, non amatis? Si Dominum fugitis, quare non recurritis ad parentem? sed fortè vos passionis meæ, quam fecistis, magnitudo confundit: nolite. Crux hæc non meus, sed mortis est aculeus. Claui isti, non mihi infigunt dolorem, sed mihi infigunt altiùs caritatem. Vulnera hæc non educunt gemitus meos, sed magis vos meis visceribus introducunt. Extensio corporis mei vos dilatat in gremium, non meam crescit in pœnam. Sanguis meus non mihi deperit, sed vestrum prorogatur in pretium. Venite ergo, redite, & vel sic probate Patrem; quem videtis pro malis bona, pro iniurijs amorem, pro vulneribus tantis tantam reddere caritatem. Hæc omnia Chrys. quæ vti dulcia sunt, sic emollire possent corda Iudæorũ, nisi saxis essent, & omni chalybe duriora. Denique vniuersim semen serpentis, omnes peccatores, filij diabolo Christo bellum moliuntur, contra quos etiam amor Christi depugnat. Vnde D. Paul. ad Rom. 12. *Obsecro* (inquit) *vos per misericordiam Dei.* Ad quæ verba sic effatur idẽ Chrys. loco indicato. Rogat Paulus imò per Paulum rogat Deus; quia plus amari vult, quam timeri. Rogat Deus; quia non tam Dominus esse vult, quàm Pater. Rogat Deus per misericordiam, ne vindicet per rigorem. Audi rogantem Dominũ: *Tota die expandi manus meas*, Isai. 65. Nõnne qui expandit manus, ipso habitu rogat? Expandi manus meas: ad quem? ad populum contradicentem. Expandi manus meas, distẽdit membra, dilatat viscera, pectus porrigit, offert sinum, gremium pandit, vt Patrem se tantæ obsecrationis demonstret affectu. Ita Chrys. O Patrem, agnoscamus Christum Iesum, ad illius brachia accurramus; in ipsius pectore animas nostras recondamus. Nihil Domino Iesu pretiosius est, quàm hominum animæ; has de cælo veniens requirit. Quorsum enim natus est, cùm describeretur vniuersus orbis, *Luc.* 2. nisi quia (vt explicat D. Ambrosius) dum professio secularis obtenditur, spiritalis impletur, non terrarum regi dicanda, sed cæli. Professio ista fidei, census animorum est. Sic Ambros. Habemus etiam in Christo doctorem nostrum, cui contradicunt, qui non pertinent ad Deum, nec sunt oues illius; at nobis clamat Apostolus. *Recogitate eũ, qui talem sustinuit aduersus semetipsum contradictionẽ, ne fatigemini animis vestris deficientes, nondũ enim vsque ad sanguinem restitistis, aduersus peccatum repugnantes*, ad Heb. 12. Reddit rationem D. Thom. quare ad meditationem Christi crucifixi Apostolus nos excitet perenniter habendã, vt innuitur in illo, *recogitate*; quia in quacunque tribulatione inuenitur eius remedium in cruce, & exemplum omnis virtutis; Crux enim (vt inquit August.) non solùm fuit patibulum patientis, sed etiam cathedra docentis. Quod autem consideratio passionis Christi animos addat fidelibus quamcunque tribulationem perferentibus, hic Paulus docet, & experiuntur iusti, & pij viri: quocirca verè dictum est à D. Gregor. quem Thomas refert: si passio Christi ad memoriam reuocatur, nihil adeò durum est, quòd non æquanimiter toleretur. Subiunxerat autem Apostolus, per patientiam curramus ad propositum nobis certamen, aspicientes in autorem fidei, & consummatorem Iesum, qui proposito gaudio sustinuit crucem confusione contempta, atque in dextera Dei sedet. Vbi notant D. Chrysost. Oecumen. Theophil. non dixisse: Pugnemus, aut luctemur, sed quod leuius est, curramus. Ego verò mihi persuadeo, iccirco ab Apostolo cursum, non prælium dici, cùm tamen sint innumera prælia, eáque infestissima, cum vitiis, cum improbis hominibus, cum ipsismet dæmonibus ineunda, quia videlicet curritur per patientiam, quæ leuiores reddit labores, alioqui cum impatientia molestissimos; & maximè propter exemplum Christi Domini patientis; in quem intuentes currunt ac volant, tanquam milites, cùm tubis concrepantibus audacissimo ruunt impetu, vexillum in medios expansum hostes sequuntur.

Ioan. 8.
Mich. 6.
S. P. Chrys.
Christi amor erga Iudæos.
Ad Rom. 12.
S. Chrysost.
Crucifixi amor erga homines.
Isai. 65.
Christus animas requirit.
Luc. 2.
S. Ambros.
Ad Heb. 12.
Domini passio recogitanda.
S. Thom.
S. August.
S. Gregor.
S. Chrysost. Oecumen. Theoph.
Patientia ad exemplum Christi.

5. Scio plerisque doctorum placere, vt per inimicitias inter semen serpentis, & semen mulieris, eæ demum intelligantur, quæ perpetuò grauissimæ intercedunt inter Ethnicos, hæreticos, Mahometanos præsertim; omnes, inquam, infideles semen diaboli; & inter catholicos Christi fideles semen benedictum Ecclesiæ Romanæ; dum pro sua quique religione astruenda, & prolatanda certare armis, & mortem ipsam oppetere gloriosum & sacrosanctum arbitrantur. Et quidem licèt ex parte infidelium sit iniustum, ac detestandum bellũ, at ex parte fidelium nihil illo æquius, sanctius, & gloriosius. Christiano populo dicitur à Domino, quod Hebræis iniunctum legimus. *Hostes vos sentiant Madianitæ, & percutite eos, quia & ipsi hostiliter egerũt cõtra vos*, Num. 25. & Deut. 25. *Delebis nomen eius sub cælo: caue, ne obliuiscaris.* Loquitur de populo infideli. Christianis, & præcipuè principibus, regibusque

Bellum inter catholicos, & infideles.
Num. 25.
Deuter. 25.

búſque catholicis à Domino dictum exiſtimo, quod Saul Rex ad Dauidem loquutus legitur: *Ecce filia mea, ipſam dabo tibi in vxorem; tantummodo eſto vir fortis, & præliare bella Domini*, 1. Reg. 18. Bella Domini vocat, quæ gerebãtur pro illius fide & honore, contra cultores idolorum. Bella Domini sũt quæ populus Chriſtianus infert Saracenis, hæreticis, ac cæteris infidelibus; vel cùm ab eis oppugnatur, vel cùm vltrò eoſdem laceſſit. Bella Domini ſunt, quia potiùs à Deo, quàm ab hominibus geruntur, Deo fortitudo, ſi qua in noſtris eſt; & quæcunque comparatur victoria, Deo eſt aſcribenda. Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, parauerunt ſagittas ſuas in pharetra, *Pſal.* 10. Ecce bellicus apparatus, cui fiduot infideles. Sed rectè hîc aduotauit D. Chryſ. Quid arma iuuant, ſi non ſit virtus? Nec hic ergo, ſi non adſit Dei beneuolentia. Eapropter Machabæi bella Domini prælìantes, incredibiles, ac ſtupendas de infinitis hoſtium gentibus reportabant victorias; quoniam, vt idem Chryſoſt. in *Pſalm.* 43. obſeruat, eorum dux erat Deus; non armis fidentes, ſed loco omnis armaturæ pugnæ cauſam ſufficere ducentes pro Dei gloria certabant. D. Auguſt. contra Fauſtum 22. *cap.* 74. *tom.* 6. appellat milites, non vltores iniuriarum ſuarum, ſed ſalutis publicæ defenſores. Et vt iis iure optimo ſtipendia præbeantur, inquit, tributa præſtentur. Digniores profectò, quibuſcunque etiam ampliſſimis donariis, illi cenſendi ſunt, qui vltores iniuriarum Chriſti, & Chriſtianæ fidei defenſores arma mouent aduerſus hoſtes Chriſti, pulchrámque petunt per vulnera mortem. Bellum igitur ſemper fuit inter ſemen ſerpentis, & ſemen mulieris, ac ſemper erit. Quid mirum? cùm & ipſam mulierem ſcilicet benedictam inter mulieres, Dei matrem ſemper virginem Mariam odiis & contumeliis appetitam legamus à ſemine diaboli, dicebant enim: *Nónne hic eſt faber Filius Mariæ*, Marc 6. *Nónne hic eſt fabri filius? Nónne mater eius dicitur Maria?* Matth. 13. quaſi dicant ſabro vxor digna, vilis, deſpicabilis, & vt vocatam fuiſſe alicubi docet S. Hieron. Quæſtuaria, quæ nimirum paupercula acu victũ quærebat. Hinc illud dicitur à Regina mundi, *Filij matris meæ*; hoc eſt, Iudæi, *pugnauerunt contra me*, Cantic. 1. Pugnas (ait Rupertus) verborum, pugnas linguarum blaſphemantium. Huc etiam illud ſpectat: *Decolorauit me ſol*, ibidem; ſol nimirum inuidiæ Iudaicæ, & æſtus afflictiunis. Filium enim meum, & me omni iniuriæ & vexationis genere afflixerunt. Nec morte quidem filij mei eorum odia mortua fuerunt. Inſaturabile gerunt odium Iudæi aduerſùs Chriſtum Dominum, & aduerſùs matrem eius, & aduerſùs ſeruos & fideles eius. Sed felices, & benedicti, qui à ſemine diaboli, odiis & contumelis impetamur. Miles enim (inquit D. Petr. Chryſol. *ſerm.* 38.) Chriſti ad virtutem roboratur iniuriis. Quare non dedignetur ſeruus hoc accipere à conſeruis, quod Dominus ad ſeruis, & pro ſeruis accepit; palmis faciem non negauit, libens paſſus eſt & mortem. Ergo ſi dignum Dominus pati duxit, pati ſeruum, quomodo videtur indignum? Sic ille.

1. Reg. 18. — *Deo catholici fidunt in bellis.* — Pſal. 10. — S. Auguſt. — S. Auguſt. *Milites Chriſtiani.* — Marc. 6. *B. Maria ſuſtinuit iniurias Iudæorum.* — Matth. 13. — S. Hieron. — Cant. 1. — Rupert. — S. P. Chryſ. — *Gloria eſt ſeruum cum Domino pati.*

SECTIO XXXV.

Ipſa conteret caput tuum, & tu inſidiaberis calcaneo eius.

1. GRandis controuerſia præſentem ad locũ agitatur, inde exorta, quia Hebraicè modo legitur הוא *hu*, maſcul. aut neutr. generis, non autem היא *hi*, fœmin. ſed antequam puncta inuenirentur à Rabbinis, vt modò etiam illis de medio ſublatis, iiſdem manentibus literis tam *hi*, quàm *hu*. pronunciari poteſt. Ego verò ſuſpicor, & ratio iuuat, olim *hi*, legi ſolitum; etenim LXX αὐτὴ, legiſſe credo, quod & multa exemplaria conuincunt, & Ioſephus Hebræus vtriuſque linguæ peritiſſimus αὐτὴ legebat: eius enim eſt illud 1. *antiquit.* 3. Præcepit vt mulier eius capiti plagas inferret. Deinde, quod me plus mouet, D. Chryſ. Ambroſ. Auguſt. Gregor. Bernard. Eucher. Beda, Rabb. in Rup. Hug. & Richard. de ſancto Victore, totáque Eccleſia Romana legit, *ipſa*, αὐτὴ. Nec D. Hieron. eam lectionem tam antiquitate, & veritate per tot ſecula confirmatam voluit immutare. Dabo ampliùs; etſi Hebraicè *hu*, legatur, verti poſſe, *ipſa*: cùm non ſemel in ſacris literis, ex facultate linguæ Hebraicæ maſculinum accipiatur pro fœminino. Videas obſecro hac de lite eruditiſſimam tractationẽ apud noſtrũ Delrio *lib. adagior.* 7. *adag.* vbi videbis, quæ tanta ſit inſania, & impudentia hæreticorum contra Dei matrem Virginem puriſſimam hoc loco debacchantium. Sed ô Virgo Deipara, non equidem miror monſtra iſta tam procaciter in teipſam deſæuire. Contriuiſti caput illorum, ſerpentem; dolent patris vicem, vlciſci parant. Virgo es ſole ipſo purior, cælo integrior; iſti verò indignantur, quòd ea puritate niteas, qua maior ſub Deo nequeat intelligi; nollent, negarent te ſemper eſſe Virginem, niſi verērētur Mahometanis haberi ſceleratiores, ſuáſque centurias nefariúſque libros Alcorano ipſo, in quo aſtruitur Ieſus natus, eſſe de Virgine, apud gentes maiore ſacrilegio, & impudentia obſtringi; nempe ſunt ſecta impij, lingua procaces, ſcientia rudes, & imperitiſſimi, vita impuri, & infames: pudeat ergo eos talium Doctorum, quos ab Orco excitos borealis regio ad inficiendam lucem Eccleſiæ, ac puritatem diuini Verbi polluendam afflauit in orbem terrarum. Sed agnoſcamus tamen in primis poſteriorem lectionem: ipſe ſcilicet filius, aut ipſum nempe ſemen. Hebraicè הוא *hu*, conteret caput tuum, illámque interpretemur. Intelligitur hauddubiè filius, ac ſemen mulieris Chriſtus Dominus. Sic Leo Papa: Inter ipſa primordia mundi præſignauit Deus denuncians ſerpenti futurum ſemen mulieris, quod noxij capitis elationem ſua virtute contereret; Chriſtum ſcilicet in carne venturum Deum hominémque deſignans. Eucher. de beata Virgine naſciturus Dominus, ad inimicũ vincendum, & mortem, cuius ille auctor erat, deſtruendam, promittebatur. Ergo intelligitur de fructo ventris Mariæ, qui eſt Chriſtus. Rupertus; ſubauditur Chriſtus. Nam hic planè cum antiquo illo ſerpente fortiter exercuit, hoſtem publicum ante pedes ſuos productum contriuit, & vulnerauit: iuxta Pſal. 88. *Tu humiliaſti ſicut vulneratum ſuperbũ in virtute brachij tui.* Atque imprimis dicitur cõterere caput diaboli, quòd in ſeipſo nullum admiſit peccatum, nec inuentus eſt dolus in ore eius; eſt enim agnus innocens, immaculatus, ſegregatus à peccatoribus; &, quia mundus ab omni labe; icciteo, vt bene obſeruat Rupert. liberior atq; expeditior fuit accinctus gladio ſuper fœmur ſuũ potentiſſimus, ſpecioſus, & pulcher, intendit, proſperè proceſſit, & regnauit, *Pſal.* 44.

Ioſeph. — Delrio. — *Heretici contra Virginem Deiparam.* — *Hæreticorum infamis turpitudo.* — S. Leo Pap. — *Chriſtus filius Virginis contriuit ſerpentem.* — Eucher. — Rupertus. — Pſal. 88. — Rupert. — Pſal. 44.

2. Et

2. Et quidem rectè Abbas: nam si peccati, vel tantula macula conspersus foret, nec expeditus ad pugnandum cum serpente videretur; nec potens, vt caput illius pede cōtereret, nec speciosus præ filiis hominum, vt eos à tyrannide serpentis abductos, in sui amorem, fidem, obsequiúmque traduceret. Talis profectò apparuit carne, vt humanam naturam impuro serpentis afflatu infectam emundaret. Homo quidem verus extitit; sed homo (vt rectè D. Ambr. *lib. de incarn. cap.* 7. suscepit affectum meum, vt emendaret. Idem. *lib. de Paschat. cap.* 4. In homine Deus veniens habitauit, vt honestam viuendi formam daret. Ac reliqui quidem viri etiam sanctissimi, alicuius peccati labe fuerunt infecti; si enim dixerimus quòd peccatū non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est, ait Ioan. Apost. Quo nullus purior & sanctior inter homines (semper Christum & matrem Christi excipimus) quare quamuis multis fuerint, iisque illustrissimis adornati virtutibus, nō omni tamen ex parte beati, quin aliquā leuium culparum macula in eorum animas irrepserit; quæ ratio videtur optima, cur & re, & nomine ipso diuersam sancti à Christo coronam meritorum accipere legantur, vti egregiè adnotauit D. Ambr. *serm.* 15. *in Psal.* 118. in hæc verba: Corona Christi est corona gloriæ. Ioseph coronam habuit castitatis, Paulus iustitiæ, Petrus fidei, singularum virtutum coronæ sunt. Solus Christus habet coronam gloriæ; in hac corona omnes coronæ sunt, quia gloria nō portio vnius coronæ, sed præmium omnium coronarum est. Sic Ambr. Ipsa virtutū summa vocatur Christus Dominus à D. Aug. Sed obiiciet infidelis aduersùs istam omnimodam bonitatem Christi illud Euangelij *Luc.* 18. vbi seipsum Dominus videtur negare bonū, eo scilicet pacto, quo Deus est perfectissimè bonus: nam cùm Pharisæus affaretur Dominum: Magister bone; dixit Iesus, quid me dicis bonum? nemo bonus, nisi solus Deus. Egregiè D. Ambros. exponit: Versuta interrogatio, & ideo arguta responsio. Quid me dicis bonū, quem negas Deum? quid bonum dicis, cùm bonus nemo, nisi vnus Deus? nō ergo bonum se negat, sed Deum signat. Venit quidem in hunc mundum, mareque huius vitæ, securus impollutúsque pertransiit, in quo sunt reptilia, quorum non est numerus, in quo draco ille maximus libere supernatans nauigantibus insidiatur, nec est qui securus transeat, aut maris fluctus, aut bestiarum immanitatem. Viam igitur nauis in medio mari, sibi intellectu explicatuque difficilem aiebat Salomon. Vbi sic D. Ambros. *lib. de Salom. cap.* 4. Christus est nauis, in qua ascendunt omnium credentium animæ, quæ vt firmiùs inter fluctus euchatur, de ligno fabricatur, & ferro configitur. Hoc autē est Christus in cruce; deinde sequitur aliud mysterium supra naturæ intelligentiam: via colubri super petram. Petra est caro Christi, in qua serpentis, id est, diaboli vestigium non apparet. Sic Ambros. Ex priuilegio autem, vti decebat dignitatem matris Dei, Virgo sanctissima & ab originali, & ab omni actuali culpa fuit exempta.

S. Ambr.

1 Ioan. 1.

Nemo à peccato liber præter Christum, & matrem Virginem.

S. Ambr.

Corona Christi diuersa ab aliis.

S. August.

Luc. 18.

S. Ambr.

S. Ambr.

Christus est nauis, & petra.

3. *Ipse conteret caput tuum.*] Quod in plurimis conterendi modis cernitur. Primò quidem omnium contritum est à Christo serpentis caput; quia conceptus & natus est homo absque peccato originali, hoc enim est caput, origo, & seminarium peccatorum omnium; atque adeò caput diaboli, vt serpētem agit aduersùs homines.

A Quod etiam in iis, qui ad fidem catholicam conuertuntur adulti, aut recens nati in Christianismum adscribuntur, exercet Dominus per Baptismi sacramentum, de quo dicitur Psal. 73. *Tu contribulasti capita draconum in aquis, tu confregisti capita draconis.* Ad literam sermo est de mari rubro, cuius verticibus absorpti sunt Ægyptij; hos enim vocat dracones, vt placet Theodoreto, eorum capita duces, ac centuriones, caput verò Pharaonem. D. August. in mystico sensu, sed tamen, vt certum est, diuinitus etiam intento, explicat ad hunc modum: Intelligimus dracones omnia dæmonia sub diabolo militantia. B Quem ergo singularem draconem, cuius caput confractum est, nisi ipsum diabolum intelligere debemus? confregit caput draconis; illud est initium peccati, caput illud est, quod accepit maledictum, vt semen Euæ obseruaret caput serpentis. admonita est enim Ecclesia caput serpentis deuitare; tanquam caput serpentis initium omnis peccati superbia. Confractum est enim caput draconis, confracta est superbia diabolica. Contriuisti capita draconum, dæmoniorum superbias, à quibus gentes possidebantur, contriuisti super aquam, quia eos quos possidebant per Baptismum liberasti. Hæc August. Sic etiam S. Hieron. Tu confregisti capita, &c. Potentiam dæmoniorum in Baptismo subiecisti. Et hic alius potest obseruari sensus, vt per caput serpentis, C superbia intelligatur, contra quam primò militat (vt alibi ait D. Aug.) omnis disciplina Christiana. Deinde adiungit Propheta. Dedisti eum escam populis Æthiopum. Augustin. exponit de conuersione gentium, Æthiopum nomine, quibus ad fidem Christi conuersis datur in escam draco ipse, cuius sub tyrannide priùs tenebantur. Sed iam per Christum confractus, comminutus, & in puluisculos potabiles redactus, qualiter olim comminutum vitulum, cui antè litauerant Hebræi, lugentes ac pœnitentes ex mandato Moysis biberunt, *Exod.* 32. Sed proh admirabilem Christi Domini potentiam, non est quòd timeat serpentem Christianus homo iam serpētis caput abscissum, compressum, totum iam abiit in pulueres, potabile est, nec Christi seruis epotum D caput veneni potest nocere. Atque vt explicat S. Hieron. Dedisti eum escam, &c. vt versa vice ab his deuoraretur, siue comminueretur per signum crucis, quos priùs deuorauerat in persuasionibus vanis. Ipse conteret caput tuum. Principatus deinde intelliguntur, reges, tyranni, quibus velut capite totum tartaricum corpus adornatur ac regitur. Quod ostendit D. Augustinus, significatum esse in leone occiso, cuius in ore Sanson cùm ad celebrandas cum Philistæa nuptias pergeret, inuenit. Sic enim ait: *Fremuerunt reges terræ*, &c. Psalmo secundo. Leo viro forti Sanson venienti ad ducendam de alienigenis vxorem, Christo scilicet descendenti ad habendam Ecclesiam de gentibus fremens E ibat in obuiam, occidit, &c. Iam non sic fremit regia potestas, non sic fremit populus gentium, imò verò in ipso regno gentium inuenimus leges pro Ecclesia tanquam fauum in ore leonis. Sic Augustinus *in Psalmum* 80. Hunc sensum elicit Caietanus. Ex hoc loco: Christus (ait) verè serpentis caput contriuit, hoc est, supremam partem, excellentiam ac principatum.

Psal. 73.

Caput serpentis initium peccati.

Theod.

S. August.

S. Hieron.

S. August.

Conuersio gentium

Exod. 32.

S. Hieron.

S. August.

Iudic. 14.

Psal. 2.

Reges à Christo subiugati.

Caiet.

4. Deinde idem Augustin. in *Psalm.* 109. ex hac omnipotentia Christi Domini, quam in con-

uertendis regum,& principum aliis, atque aliis subinde puniendis,& euertendis exeruit, conterens caput serpentis, gradum facit ad grauissimum atque summè horrendum Christi omnipotentiæ argumentum, cùm in die iudicij dæmonem,& peccatores omnes iudicabit. *Confregit in die iræ suæ reges, conquassabit capita in terra multorum.* De Christo est prophetia. Lapis (loquit Augustinus) est ante oculos tuos quasi vilis & humiliter iacens, iacens dico, tanquam contemptibilis apparens: ideo contemnendo offendis, offendendo cadis, cadendo quassaris. Si ergo tanta est ira occulti, quid erit iudicium manifesti? audisti iram occulti, de qua Psal. 9. inscribitur: *Pro occultis Filij.* & ibi ostenditur iudicium occultum iræ occultæ. Hæc Augustinus. Contriuit etiam caput serpentis Christus Dominus, quando mortem ipsam moriendo vicit, & vitam resurgendo reparauit. tametsi serpens illius calcaneo insidietur (dicitur enim serpenti, & tu insidiaberis calcaneo eius.) quod sic exponit Eucherius. Tu eum supplantabis, vt moriatur, ille autem victor resurget, & caput tuum conteret, quod est mors, sicut à Dauide prædictum est Psal. 90. *Super aspidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem.* Aspidē dixit mortem, basiliscum peccatum, leonem antichristum, draconem diabolum. Sic Eucherius. Est igitur insidiari calcaneo Christi, idem atque illum persequi, mortem illi moliri, mittere lignum in panem eius Rupertus: Tu insidiaberis calcaneo eius, id est, ingeres te in extremis vitæ illius. insidiaberis dicit, sed non etiam mordere poteris. Quod ipse Dominus verbis aliis dixit ad passionem mox ducendus: *Venit princeps mundi huius, & in me non habet quicquam,* Ioan. 14. Eadem est expositio Caietan. Contritus (inquit) est Christus Dominus à diabolo secundùm personam naturalem in calcaneo, hoc est, in infima sui parte, in corpore passibili affectus passione, & morte; iuxta illud: *Hæc est hora vestra, & potestas tenebrarum,* Luc. 22. Porrò autem alius verborum istorū sensus est, vt intelligatur prophetia de hominibus ipsius Christi seruis, ac fidem sequentibus catholicam, qui verè semen sunt mulieris, aut Euæ, aut Ecclesiæ per Euam significatæ. Isti oppugnant, & vicissim oppugnantur à serpente. Sic ergo Caietan. Potest hæc sententia referri ad genus electorum, quia electus quisque conterit caput, hoc est, supremam partem diaboli, scilicet officium prouocantium ad malum culpæ. Conteritur autem in calcaneo, hoc est, in infima suí parte, scilicet in corpore, secundùm malum pœnæ temporalis à diabolo. Sic ille. Nota secundùm Caietanum ab electis sanctisque viris diabolum conteri, cùm illi resistunt vitia suggerenti, cùm ex virtute operantur: torquetur enim hostis ex inuidia bonorum ad cælestem gloriam anhelantium, ad quam ille, ob superbiam decidens, pertingere nequiuit, aut verò potiùs noluit; at eosdem iustos à diabolo conteri, cùm persecutionibus afflictantur. Similiter Eucherius: Caput serpētis est cogitatio illicitæ suggestionis, quod nos omni intentione conterere, atque allidere ad petrā, quæ est Christus, debemus. Calcaneum est extremum vitæ nostræ tempus, quo diabolus nos acriùs impugnare satagit, cui si viriliter resistimus, victoriam perseuerantiæ cum salute nostra percipiemus.

Psal. 105.

S. August.

Consilii iudicium vniuersale.

Psal. 9.

Eucher.

Psal. 90.

Christus moritur, sed mortem vincit.

Rupert.

Ioan. 14.

Caiet.

Luc. 22.

Caiet.

Iusti cum serpente luctantur.

Eucher.

Moribundos tentat acriùs hostis.

5. Ex hac Eucherij interpretatione, quis non

A timeat insidias,& apertam quoque hoc ēdi vim serpentis; quicquid enim fraudis,& vir iū habet, totum solet exerere ad oppugnandum extrema iam hora moribundum, sciens vtique finiti eo articulo tentādi ac nocendi tempus a Deo præfinitum. Quo vel maxime tempore timebat Dauid aciem armatam videre suos ante oculos, ac minabundam suorum delictorum, cùm dicebat: *Iniquitas calcanei mei circūdabit me,* Psal. 48. Hebr. בימי רע *bime ragh*, in die mali, malitiæ. Symm. vertit afflictionis. Chald. in die tempestatis malæ, redditque totum versum hoc modo. Quare timebo in die tempestatis malæ, nisi quando reatus peccati mei circundabit me? vel nisi, quando reatus peccati mei in fine meo circundabit

B me? Heu me quàm horribilis futura est extrema illa hora, qui dies mali, dies malitiæ, dies tempestatis malæ, quem diem iniquitates vitæ anteactæ, tanquam circumsepto vallo obsidebunt? Planus verò sensus habet, vt de morte intelligatur per calcaneum extremā pedis partem significata, mors enim finis est vitæ, vt calcaneus pedis. Per calcaneum (inquit S. Hieron. in Ps. 55.) intellige finem vitæ. Procop. subtiliter ita loquitur: Deus bonus etiam insidias aduersarij nostri aperit, ostendens diabolum in hoc esse, vt obseruet incrementa virtutum, quas per calcanei dictionem designat. Idem paulo inferiùs alterum

C his verbis sensum colligit: Serpens cùm nequit contingere caput sapientis, violare nititur calcaneum. Calcaneum verò accipe extremas partes eorum, quæ ad virtutem spectant: sæpissimè nāque diabolus, cùm nequeat expugnare eos, qui iam in pietate amplissimos fecere progressus, circa necessitates humanas ponit insidias, vt vel sic nos euertere possit. Sic ille. Id quidem experientia comprobatur. sæpius enim viri iusti & graues circa vitæ commoda hærent illaqueati; ac necessitatibus corporis, maximè in senectute, succumbunt. Theodor. Per calcaneum, cum aliis vitæ terminū intelligit, deinde potiùs opinatur intelligi fraudes ex translatione eorum, qui currentes calcaneo sæpè aduersarios deiiciunt. Causa

D autem (inquit) huius timoris est iniqua vita, ob quam à recto tramite diuertit. Consimili phrasi Vates idem ait Psal. 55. *Ipsi calcaneum meum obseruabunt.* Vbi Theodor. Manifestauit per hæc dicta dolos ipsos,& insidias, & fraudes. Itaque si serpens tota vita in dolis hominum saluti struendis inuigilat, multo magis, quicquid dolorum insidiarūmque habet, in vitę ipsius extrema periodo effundet,& vt calcaneum mordeat mulieris. Ceterùm qui pede puro & incolumi serpentis astutias in itinere vitæ liber ac securus pertransiit; is proculdubio (sic vsu solet euenire) illæsu calcaneo, confectóque spatiu vitæ supremo, serpentem insidiantē ludificabit, atque irridebit. Optima igitur illa occurrit admonitio D. Ambr. *lib. de fuga seculi, cap. 7.* Nō ergo ambulemus in terrenis,

E & serpens nobis nocere non potest. Sumamus euangelicum calceamentum, quo venenum serpētis excluditur, morsus eius hebetatur, vt simus calceati pedes in Euangelium, *ad Ephes. 6.* Et fortasse ideo Moyses iubetur soluere calceamentū pedum suorum, vt sumeret calceamentū Euangelij. Sic Ambr. Hinc etiam eleganter adnotauit Greg. Nyssen. *tract. de Orat. domin.* ad illa verba patris, cùm recepit prodigum filiū: *Date calceamenta in pedibus eius,* Luc. 15. Munit (inquiēs) pedes calceamentis, ne nudo calcaneo capiti serpētis appropinquās in morsum incidat. S. Hier. *in Ps. 48.* sic

Psal. 48.

Mors plena periculis.

S. Hieron.

Procop.

Theod.

Psal. 55.

S. Ambr.

Ad Eph. 6.

Vita bona bona mors.

S. Gregor. Nyssen.

Luc. 15.

S. Hieron.

sic ait. Iniquitas calcanei originale peccatum accipitur ex Adam, vt dictum est ad serpentem: Et tu insidiaberis calcaneo eius, siue obseruabis calcaneum. Procopius, per illud, *ipse*, intelligit Adamum, aut virum, sic enim ait: Ipse obseroabit.

Procop

6. *Ipsa conteret caput tuum.*] Iam iuxta literam vulgatæ lectionis interpretemur. Notandum verò inprimis est, Hebraicè ישופך *iexupheca*, conteret, & תשופנו *iexuphenu*, idem verbum omnino esse שופ *xuph*, quod propriè est percutere, vulnerare, lacerare, conculcare, vt placet doctoribus. Verti autem variè solet, elegantiæ causa, sed saluo sensu, nimirum quia varia sunt læsionis genera. LXX. *τηρήσει* obseruabit, quod verbum etiam Chald. vtrobique posuit. Antiquiores Patres communiùs, obseruabit, nimirum idem vbique sensus retinetur: nam obseruare intelligendo locum vulneri, est idem, atque insidiari; demumque conterere post obseruationem confertã, & insidias dispositas, vbi occasio ad mordendum, aut opprimendum occurrit. Procopius cùm legat, *ipse*, non verò, *ipsa*, ac proinde locum intelligat de Adamo, subtiliter ita interpretatur: De viro, vt qui non deceptus erat (secundùm Pauli testimonium) prædicari conueniebat: ipse obseruabit caput tuũ. Vir namque fortior erat, & magis idoneus ad bellandum, faciliùs quoque præcauere potuit, si afferret dolos. At oportebat de infirmiori dici: Inimicitias ponam, &c. vt fraudi, & dolo nullus daretur locus. Hæc ille. Itaque secundùm huiusmodi interpretationem, mulier, eo quòd infirma, sibi caueat à serpente, fugiat: indictum est illi bellum à serpente, & Deo inimicitias vtrinque proclamante. At vir quia fortioris naturæ, non debet fugere, sed ipsemet vltrò serpentis caput obseruet, vt conterat; mulieris pes obseruator à serpente, serpentis caput vir obseruat. Nihilominus communior sententia vtrobique de muliere locum intelligit. Ac primò quidem mulier conteret caput tuum: ipsa illa Eua, quam sedoxisti suas vlciscetur iniurias, lacrymis ablüet errati maculas, contritione conteret serpẽtis caput, pœnitentiæ ope à morte reducetur ad vitam. Viuo ego dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, sed vt magis conuertatur & viuat. Ergo (concludit Tertul. *de pœnit. cap. 4.*) pœnitentia vita est, cùm præponitur morti. Ipsa conteret caput serpentis, cùm malo suo edocta mulier, cautior & fortior effecta occurret ad sopiendos libidinosæ voluptatis primores congressus, quod Paulus monet ad Rom. 6. cùm ait: *Non regnet peccatum in corpore vestro mortali:* nimirum (vt exponit D. Aug. *lib. de contin. cap. 2.*) non sinendo cogitationẽ procedere in consensionem. Deinde S. Doctor pulchrè ostendit regnare tunc libidinẽm, ac peccatum, cùm post cogitatum, ac consensum obscœnum, oblatámque ad opus nefarium occasionẽ, membra ipsa turpiter commouentur. Si potestas (inquit) adsit, protinus ex membrorum velut armorum motibus, quis in eis intus regnet, ostendunt improbi, qui consenserunt. Sic Aug. Ipsa conteret caput serpentis, quia vt à muliere vitium in mundum introiuit, sic à muliere, vitio expulso, virtus & gratia introduceretur. Vnde Ambrosius in Lucam. Congruè ante Ioannem Elizabeth prophetat, & Maria ante Dominum natum; vt à mulieribus, sicut peccatum cœpit, ita bona inchoentur. Ipsa conteret; insidiabitur quidem serpens mulieris calcaneo, cùm & impuris suggestionibus illius corpus, mentémque in-

Procop. *Mulier fugiat, vir lacessat hostem.*

Mulier se vlciscitur pœnitudine.

Tertul. *Pœnitentia ante mortem.*

Ad Rom. 6. S. August.

Regnat peccatũ in consensu.

S. Ambros. *A mulieribus ... inchoantur.*

A uadet: tum etiam cùm infimas & abiectissimas in fœmineo sexu inquinabit, & conculcabit mulierculas oneratas peccatis; quas vocat Tertull. *lib. de pallio. cap. 4.* Lupas popularium libidinum nundinas, ipsas quoque frictrices; propudia occisæ in publico castitatis. Conteret nihilominus caput serpentis mulier, numeroso & purissimo partu fœminarum, quæ supra omnem naturæ facultatem erectæ, seipsas in sponsas Dei consecrabunt. Electum genus, & in electis electius, eruditum in Ecclesia genus, vt vocat D. August. *lib. de sancta virgin. cap. 36 & 40.* Haud nescio illa in parabola *Matt. 25* decem virginum symbolo significari Christi fideles, quorum fides catholica est, & quasi virginalis ab omni errorum contagione, imò & à consuetudine, & colloquio B hæreticorum, nunquam à lupanaribus longissimè remota, sed mihi tamen subit in mentem præter illam significationem qua integritas fidei commendatur, aliud inesse arcanum decem illis virginibus; nempe fideles quidem vocari virgines: & fidelium, vt ex argumento parabolæ constat, alios quidem in cælum abire, alios verò in gehennam detrudi. Cæterùm solos, qui virginali pudicitia sunt conspicui à Christo nominari, quasi tanta sit excellentia castitatis, vt præ illa etiam in reprobis effulgente, quæcunque aliæ in reliquis fidelibus dotes, ac virtutum or- C namenta quodammodo obscurari videantur. Ac proinde totum Ecclesiæ suæ statum, vniuersámque fidelium multitudinem, in vno virginalis pudicitiæ ornamento Christus Dominus collocarit.

Tertul. *Meretricum infamia.*

Virginum sacrarum decus. S. August. Matth. 25.

Virginitatis excellentia.

7. *Ipsa conteret caput tuum.*] Præcipuè sermo est de beatissima virgine Dei matre Maria, ipsa per Filium suum Deũ, atque hominem Iesum Christum serpentis caput contriuit, de diabolo, de peccato, de morte triumphauit. Amborum vna caro, & vnus sanguis: filius & mater sic inter se indiuidui, vt nihil magis vnum. Planè sic res & veritas habet. Et si non *ipsa*, sed *ipse*, in fonte prorsus legeretur: adhuc *ipsa*, non posset non legi: quicquid enim Filius operatur, mater per D Filium verissimè operari dicitur. Ipsa contriuit caput serpentis, quia purissima, & summè immaculata extitit, in cuius animam sensúsve corporis, nec tantula serpentis afflatio, auráque successit: nulla superbiæ, quæ caput serpentis est, vel tenuis vmbra virginis mentem offendit: omnium Sanctorum sanctitatẽ, & omnium humilium humilitate præstantissima Virgo: vnius tantummodo filij sui Dei hominis, qui cùm sit splendor gloriæ exinaniuit se, humiliatus vsque ad mortem crucis: & sanctitate, & humilitate se agnoscit superari: quod à B. Laurent. Iustin. *libro de humilit. cap. 21.* mirum in modom sic explicatur. Hæc profectò immaculata mater, & virgo, quamquam incomparabilis fuerit sanctitatis, nec non E plus cæteris humilitate præfulserit, humiliati tamen Christi æquiparata deformis esse videtur, sicut in persona ipsius exprimitur: *Nolite me considerare quòd fusca sim, quia decolorauit me sol*, Cant. 1. Ex hac Iustin. doctrina colligo admirabilem, & sanctitatem, & humilitatem virginis: sanctitatem: quia solos ille vmbram efficit virgini, qui Deus est: fortè in hoc etiam sensu dictum ab Angelo ad virginem est, & virtus Altissimi obumbrabit tibi: illa verò & sanctis, & Angelis (si enim Regina comparentur serui) noctem inducit: humilitatem; quia se fuscam & decoloratam nominat, cùm in Filij sancti-

B. Maria contriuit serpentem.

B. Maria sanctitas.

S. Laur. Iust.

Cant. 1.

Luc. 1.

Solus Deus Virgine Deiparam maior.

tatem & humilitatem intuetur. Sed ô Virgo felicissima, totus ille sol, à quo te dicis decolorari, tuus est, illius fulgor tuus est; in filio tu mater irradias, & diem efficis æternitatis! Ipsa contriuit, & conterit caput serpentis, per omnes fideles, ac iustos, qui de plenitudine eius omnes acceperunt, & per omnia virtutum opera, quæ non sine auxilio Filij eius Christi Domini, & prece Virginis matris, atque ad eius archetypum sanctitatis à iustis peraguntur. Virgo enim, vt adiungit Iustin. lucem sempiternam edidit mundo, hominibus præstitit pacem, peccatoribus genuit vitam, pœnitentibus tribuit veniam, iustis auxit gratiam, vitiis finem posuit, virtutibus præbuit disciplinam, & antiquis Patribus patefecit gloriam.

B. Maria gratia in omnes redundat.

SECTIO XXXVI.

Mulieri dixit: Multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos: in dolore paries filios, & sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui.

1. IAm Dominus Deus accedit ad ferendam sententiam aduersùs mulierem, quæ spreto mandato Dei credidit serpenti, & maritum, cui data fuerat in adiutorium & solatium, falsa persuasione decepit, & in peccatum vnà secum pertraxit. Triplex autem pœna in supplicium peccati constituitur mulieri. Prima cernitur toto illo tempore vsque ad partũ exclusiuè; innuitur autẽ illis verbis: *Multiplicabo ærumnas tuas, & cõceptus tuos.* Hebr. הרבה ארבה עצבונך והרנך *harbah arbeh ghicebonech veheronech*, multiplicando multiplicabo. Iam in superioribus de hac phrasi diximus, habet hanc vim: certissimè ac vehementissimè, & frequentissimè multiplicabo ærumnas tuas: quas nimirũ certò, & indubitanter parietis, crebrò iterabuntur, eruntque molestissimæ, & toleratu difficillimæ. Ærumnas Hebraicè עצבון *ghicabon*, significat laborem, dolorem, tribulationem, angustiam, ærumnam, & magis propriè, vt volunt aliqui, compressionem, a radice עצב *ghacab*, comprimere, comprimi, angustia & compressione affici, vt ex variis locis Scripturæ eliciunt. Vno tantùm nomine ærumnarum optimè comprehendit vulgata. sensus est: Multiplicabo compressiones & angustias tuas, & conceptum; seu, quia placet Doctoribus, vti hęc coniunctio duorum substantiuorum sit Hebraismus valde vsitatus, vbi posterius vim habet genitiui, multiplicabo ærumnas conceptuum tuorum, vel ærumnosos, plenósque angustiis, & compressionibus conceptus. Hebraicè הרון *heron*, significat conceptum, deinde grauidationem, à radice הרה *harab*, grauidate. LXX. vertunt στεναγμούς σου, gemitus tuos; in quo videntur innuere vitam illam, laboribus, molestiis, doloribus, angustiis, eiulatibus, ac gemitibus plenam, quam miseræ trahunt, quæ aluum gestant; dignam planè, quæ non vita, sed gemitus appelletur. Cùm verò hæc pœna fœminis imposita sit, propter illam primæuæ mulieris transgressionem: ex hoc loco futurum fuisset, iuxta quorundam opinionem, in priore illa felicitate si perdurasset, vti fœmina suscepto virili semine, formatóque paulo pòst fœtu, illum sine vllo tædio, molestia doloréque redderet, nec per nouem menses, cum innumeris ac molestissimis ærumnis gestasset aluum. Hæc tamen opinatio à Benedicto nostro Perer. vt falsa, absurda, & ridicula impugnatur; quare cùm sit naturale fœtui, vt per nouem menses in aluo gestetur, quò augescat & maturescat; nec per peccatum, aut peccati pœnam naturalis status immutaretur, haud dubiè mulier prægnans toto illo tempore, quo nunc gestat, aluum gestasset sine vllo tamen tædio, atque grauamine. Rupertus; Latinam phrasim sequutus, ærumnas, & conceptus distinguit. Mulier (inquit) quanto fœcundior, tanto ærumnosior. Similiter Caiet. Pœnam (ait) in multiplicatis fœtibus affuturam denunciat; est enim ipsa multiplicatio concipiendi in grauamen mulieris, vt ipsæmet testantur. Adde, quia vbi multiplicatio cõceptus, ibi plerumque abortus, aut etiam fœtus immaturi, vel deformes ac monstrosi; aut saltem numerosa soboles, qua parentes prægrauantur ac lassantur; liberorum alij morbis affecti, alij intereunt, alij (quod magis dolendum est) corruptis moribus viuunt, infeliciter moriuntur. Et quis Christianæ mulieri dolor acerbior, quàm concipere, parere, nutrire filios ad populi scandalum, ad suspendium patibuli, ad gehennam sempiternam? Nihilominus aliis displicet hæc expositio, cùm multiplicatio filiorum à Deo inter benedictiones reponatur sæpiùs. Et quidem hæc pœna, seu (ausim dicere) maledictio fœmineo sexui irrogata maiori ex parte, aut ferme solùm à nuptis mulieribus exigitur.

In statu innocentia grauidatio foret nõ molesta.

Rupert.

Caiet. *Grauidatio & partus laboriosi.*

2. Immunis ab hac maledictione vitam plusquam humanam, angelicam planè transigit quæ pudicitiam seruat incorruptam. Quare sponsa Christi, vt scribit D. Basilius *libro de vera virginitate.* eius, quæ nupsit multiplices (vt sic dixerim) motres, quas illa in dies patitur, è regione considerans, sibiipsi, propositoque suo gratulabitur. Profectò in portu consident, quæ pudicitiam Domino deuouerunt, è portu intuentur miseras, quæ in salo matrimonij inter fluctus maris, ventorúmque tempestates cum morte ipsa ob oculos posita colluctantur. Perbeatæ illæ, quæ priscis ætatibus (vt refert Tertullian. *lib. de virgin. veland. cap.* 10.) honorigeram notam virginitatis suæ præferebant, qua susciperentur & circumspicerentur, & magnificarentur à fratribus. At longè beatiores, quæ nostris sæculis, Christo in sponsas & seruas dicatæ in sacratioribus Ecclesiæ parthenonibus vitam omnino cælestem degunt. Tertull. *libro de habitu mul.* vt fœminas à nimio cultu ornatúque ad modestiã Christianam traducat, eas huiusce maledictionis recordatione perstringit. Sic autem exorditur. Si tanta in terris moraretur fides, quanta merces eius expectatur in cælis; nulla omnino vestrûm, sorores, ex quo Deum viuum cognouisset, & de sua, id est, de fœminæ conditione didicisset, lætiorem habitum, ne dicam gloriosiorem appetiisset, vt non magis in sordibus ageret, & squalorem potiùs affectaret, ipsam se circumferens Euam lugentem & pœnitentem, quo pleniùs id quod de Eua trahit (ignominiam dico primi delicti, & inuidiam perditionis humanæ) omni satisfactionis habitu expiaret. Multiplicabo ærumnas, &c. Et Euam te esse nescis? Viuit sententia Dei super sexum istum in hoc seculo; viuat & reatus necesse est. Tu es diaboli ianua, tu es arboris illius resignatrix, tu es diuinæ legis prima desertrix, tu es quæ eum suasisti,

S. Basil. *Virgines à maledictione immunes.*

Tertul. *Virginum sacrarum felicitas.*

Mulieres habitu lugubri Euã lugeant, & expient.

suasisti, quem diabolus aggredi non valuit. Tu imaginem Dei, hominem, tam facilè elisisti; propter tuum meritum, id est, mortem, etiam Filius Dei mori habuit, & adornari tibi in mente est, super pelliceas tuas tunicas? Hæc Tertul. Quæ si à fœminis obseruarentur, honestiùs illæ viuerent, & sanctiùs morerentur; nec tanta fieret strages animarum a fœmineo fuco deceptarum.

Mulier Christo mortem peperit.

Cæterùm de prima illa pœna ærumnarum, quam prægnantes patiuntur, illud vnum adnotauerim ex Tertul. *lib. ad vxorem, cap.5.* vbi vocat coniugium, onera nobis quidem plurimum importuna, quantum fidei periculosa. Dein subiicit: Cur Dominus væ prægnantibus & nutrientibus cecinit, nisi quia filiorum impedimenta testatur in illa die expeditionis incommoda futura? tum autem ad viduas non pertinebit: ad primam Angeli tubam expeditè prosilient; quamcunque pressuram, persequutionémque liberè perferent: nulla in vtero, nulla in vberibus æstuante sarcina nuptiarum. Sic ille. Ex his colliges quàm molestum sit coniugatis mortis ipsius periculū, quam expedita ad moriendum vita cælebs, virginibus conclamatur: Ecce sponsus venit. Exite obuiam ei; & quæ tanta illarum celeritas? Tunc surrexerunt omnes virgines. Profectò maritatæ, & difficiliùs prægnantes, ad vocem Domini non ita facilè expeditéque accurrissent. Non prætereo, quàm pulchram, puram, & Christianam admonitionem scribat Tertul. ad vxorem, de seruanda castitate, ad exemplum virginum, quæ Christo sese consecrarunt; sic ait *lib. ad vxorem, cap.4.* Adhibe sororum nostrarum exempla, quarum nomina penes Dominum quæ nulla formæ, vel ætatis occasione pressæ, maritis sanctitatem anteponunt. Malunt enim Deo nubere. Deo speciosæ, Deo sunt puellæ: cum illo viuunt, cum illo sermocinantur, illum diebus & noctibus tractant: orationes suas velut dotes Domino adsignant; ab eodem dignationem velut munera maritalia quotiescunque desiderant, consequuntur. Sic æternum sibi bonum Domini occupauerunt, ac iam in terris non nubendo, de familia angelica deputantur, talium exẽplis fœminarum ad æmulationem te continentiæ exercens; spiritali affectione carnalem illam concupiscẽtiam humabis, temporalia, & volatica desideria formæ, vel ætatis inimicantium bonorum compensans delenda. Sic Tertul. Nota orationes virginum Christi sponsarum vocari dotes, quas ad sponsum pro amplissimis patrimoniis, ac diuitiis adsportant cùm Christo nubunt: misericordiam verò Christi Domini, quam appellat dignationẽ certam & paratam ad omnia, sempérque affuturam veluti arrhas (vt vocant) ab sponso Christo donari. Dein expende, quàm emphaticè dicatur, carnis libidinem spirituali amore erga Christum sponsum consepiliri.

Tertul. Matrimonij graue onus.

Continentia reddit expeditos.

Matth. 25.

Tertul. Virginum sacrarum commendatio.

3. Video hîc à multis addubitari, quísnam in statu innocentiæ futurus esset concipiendi, & pariendi modus? Et sunt, qui putent virgines omnes fœminas vtrobique permansuras: at est absurdissima opinio. Certum est enim hominum genus in eo statu propagandum fuisse per commixtionem maris & fœminæ; ad hoc enim etiam ante peccatum cum distinctione sexuum creati sunt vir & mulier, dictúmque illis est: Crescite & multiplicamini, Hebr. fructificate; vti nimirum natura humana exigebat per generationem propaganda, obeuntibus sua naturalia officia vtriusque sexus membris ad gene-

In omni statu idem semper esset concipiendi & pariendi modus.

Ben. Fernand. in Gen. tom. 1.

A randum, & concipiendum ab autore Deo destinatis. Quare mulier tunc conciperet, & pareret, omnino, vt modò fit: etenim naturalia non sunt immutata per peccatum. Cæterùm in eo statu duo prorsus abessent, quæ in pœnam peccati sunt inuecta, nimirum dolor ac pudor. Nullum in violatione illa, nec in puerperio mulier sentiret dolorem; ea namque facultate mẽbra omnia mouerentur ad nutum cuiusque, qua nunc pes graditur, manus vertitur, oculus intuetur, os aperitur, lingua loquitur, tacétve, pudor nullus foret; nec enim ardor immoderatæ libidinis, deformitas concupiscentiæ, immunditia fœtórque, & quædam quasi rationis ipsius obsecratio, & mentis alienatio, quam (vt aiunt)
B velut amentes, & furiosi patiuntur coëuntes, extitissent in statu innocentiæ. Et hæc quidem omnia in maledictione ista comprehenduntur. Multiplicabo, &c. Et quidem integritatem signaculi muliebris in concipiendo permansuram fuisse, videntur asserere D. August. 14. *de ciuitate, cap.26.* & D. Thom. *1. p. q. 98. art. 2.* apertionem autem eiuidem futuram in pariendo nemo negabit. D. Bonauent. *in 2. sentent. distinct. 20. q. 4.* cum doceat, quæ hactenus secundum veram Theologiam ipsámque rectam rationem proposuimus, vitiatur Augustinus mentem explicare, sed illius verba longe aliud sonant. Ergo Maria semper Virgo Dei mater sola sine exemplo, ac
C similitudine in fœminarum genere super omnem naturam, & secundum naturam mater, vt loquitur D. Greg. Nazianz. virgo concepit, virgo peperit, inuiolato virouique signaculo, virginei ventris, sine virili semine, sine vlla delectatione carnali, sine tædio, sine molestia, sine compressione, & oppressione, sine dolore, sine sordibus, aut alia consimili ærumna & miseria ex innumeris illis, quæ in conceptione, grauidatione partuque fœminarum inueniuntur; Deum hominem concepit, gestauit in vtero, ex vtero peperit, integro, illibato, purissimóque; vti lilium & rosa spirant odorem, ardor pomum producit, ac Sol lucem emittit, vt D. Cyprian. loquitur.
D Ac demum extitit semper virginis Mariæ partus omnium miraculorum, quæ vnquam omnipotentia diuina edidit, aut in omnem æternitatem edet, maximum, augustissimum, & sacratissimum prodigium. Grauiter enim, & verè dictum est à Patribus in Trullano Concilio *Canon. 79.* non licere ex communibus, & iis, quæ in nobis fiunt, inenarrabilem virginis partum, quæ supra mentem, & sermonem verbum peperit: definire, metiri, ac describere. Quare doctissimè ac piissimè ita scribit S. Io. Damasc. 4. *Orthod. 15.* Maria semper virgo suppeditauit creatori creari, & plasmatori plasmari, & Filio Dei & Deo incarnari & humanari ex puris & illibatis carni-
E bus eius & sanguinibus, primæ matris Euæ absoluens debitum. Nam quemadmodum illa sine commixtione ex Adam plasmata est: sic Maria nouum Adam lege partus in vtero tulit, quem peperit super natiuitatis naturã. Natus est enim ex muliere sine patre, & ex patre sine matre. Et quoniam ex muliere, lege partus: quoniam sine patre super naturam est natiuitas. Sic ille.

Qua deformitas in statu innocentia non esset.

S. August.
S. Thom.

S. Bonau.

S Greg. Naz.
B. Maria conceptus & partus virgineus miraculorum apex.

S Cypr.

S. Ioan. Damasc.

4. *In dolore paries filios.*] Hæc est altera pœna, seu maledictio fœminis indicta: scilicet laboriosi, & pleni doloribus partus. Ac certum quidem haberi debet, naturale mulieri esse cum labore ac dolore parere. Naturalis enim vteri meatus angustior est, quàm vt per eum fœtus exire pos-

Partus laboriosi.

A fit: quamobrem necesse est, vt claustra vteri amplius laxentur ac distendantur; quod non sine acutissimis cruciatibus fieri potest. Ac proinde sæpius euenit, vt mulierum parturientium aliæ periclitentur, aliæ vehementissimis excruciatæ doloribus emoriantur. Hinc factum est, vt in sacris literis, cùm magnitudo alicuius doloris grauissimi exaggerari solet, parturientium doloribus similis esse dicatur. *Ibi dolores, vt parturientis*, Psal. 47. *Mulier cùm parit, tristitiam habet*, &c. Ioan. 16. Attexam verba D. Basil. ad illud Psal. 114. *Circumdederũt me dolores mortis, pericula inferni inuenerũt me.* Dolores (inquit) propriè de parturientibus dicuntur, quando ad tumorem venter insurgens extra fœtum pellit: deinde partes illæ genitales

Psal. 47.
Ioan. 16.
S. Basil.
Psal. 114.

B diuexatæ, & circum prodeuntem ex vtero fœtũ distentæ, conuulsionibus ac fibrarum contractionibus acutissimos dolores, & vehementes cruciatus parientibus gignunt; transtulit autem Dauid dolores partus ad mortis pœnas circa animal in animæ & corporis diuisione instãtes. Sic Basil. Cæterùm hic dolor naturalis parturienti non esset futurus in statu innocentiæ, diuina scilicet prouidentia sic omnia dispensante, ac moderante, vt mulier sine molestiis grauida, sine doloribus pareret. Nam, vt ait D. Aug. *lib. 4. de ciuit. c. 26.* Cùm fœtus in vtero iam partui fuisset maturus, tunc fore vt materna viscera sponte in tantum laxarentur, vt commodum fœtui sine matris dolore transitum præberent. Sic ad pariendum non doloris gemitus, sed maturitatis impulsus fœminea viscera laxaret, vt ad concipiendum, non libidinis appetitus, sed voluntarius vsus naturam

Qualis partus in statu innocentiæ.
S. August.

C coniugis vtriusque coniungeret. Hæc Aug. Meritò igitur D. Ambros. *lib. 1. de virgin.* inter alia de muliere nupta sic scribit: Nubit & plorat, concipit & grauescit; parturit & ægrotat; quàm dulce pignus, quod a periculo incipit, & in periculis desinit: priùs dolori futurũ, quàm voluptati, periculis emitur, nec pro arbitrio possidetur. Sic Ambros. Sed quanta felicitas virginum, quæ ab hac maledictione liberam viuunt vitam! arbitror hanc illarum felicitatem maximè commendari, cùm miris translationibus occlusio & illibatio signaculi virginalis describitur, cuius nimirum discissio ac dilatatio vehementes parit cruciatus.

S. Ambros.
Parturientis ærumnæ.

D Dicitur enim Cant. 4. *Hortus conclusus, soror mea, sponsa, fons signatus*, &c. Quem locum sic exponit D. Ambros. *loco citato.* Fons signatus eo quòd in hortis huiusmodi, impressam signaculis imaginẽ Dei, sinceri fontis vnda resplendeat, ne volutabris spiritualium bestiarum sparso cœno fluenta turbentur. hinc ille murali septus spiritu pudor clauditur, ne pateat ad rapinam. Sic ille. Vbi ampliùs adnotabis, illibationis istiusmodi felicitatem in virginibus, quòd nimirum parturitionibus non distendantur, & excrucientur, prouenire ex integritate priore, quam voluptati carnis præferentes, in statu illo Angelico permanere voluerunt. Quẽadmodum parturiens doloribus exoluit concupiscentiæ ardorem, & effrænam carnis

Cant. 4.
Virginum felicitas.
S. Ambros.

E in concubitu illecebram. Partus respondet conceptui; quæ cum voluptate concipit, cum doloribus parit. Pereleganter Procop. ærumnas doloresque parturientibus indici à Deo contendit: Vt (inquit) nobis innascatur odium peccati, cogitantibus illas miserias ex hoc manare. Dein admiremur, & exosculemur immortalitatis beneficium, quod in nouissimo præstabitur. adhibet verò vulneri dolorem, vt casum nostrum sanet; vti chirurgus secat, vel vrit corporis vitium

Procop.

5. Porrò autem cùm dicitur: In dolore paries filios; etsi in partu grauissima imponatur pœna, in filiis tamen plurimũ adiungitur solatij, quod egregiè obseruat D. Chrysostom. Verumtamen (ait) doloribus tanta solatia simul admiscuit misericors Deus, vt ferme conferendum sit gaudium, quod ex nato puero habetur cum doloribus illis, qui tot mensibus ventrẽ dissecant. Nam tantum laborem, tótque dolorum cruciatus ferentes, & pene de vita ipsa desperãtes, postquam pepererint, & doloribus fuerint solutæ, lætitiáque frui cœperint, iterum quasi oblitæ laborum omnium seipsas filiorum generationi accommodant, sic dispensante misericorde Deo, vt hominum saluetur genus. Et quid dico? sæpè cum fœtu nato commori eas contingit, & neque hoc cæteras terret, neque persuadet, vt refugiant, tantum Deus tristibus illis inseruit dolorem simul, & voluptatem. Hæc Chrysost. Planè si non esset illa miseris voluptas, quam subinde doloribus exoluunt, nulla omnino sese tantis incommodis exponeret. Mitigantur igitur prægnantis ærumnæ filiorum multiplicatione. Sic enim S. Doctor existimat illis verbis, *multiplicabo conceptus tuos*, admixtum cum dolore gaudium significari; adiungit enim: Propter hoc dicebat, multiplicans multiplicabo tristitias tuas, & gemitum tuum, in tristitiis paries filios. Hoc etiam Christus dicebat monstrans, tam doloris magnitudinem, quàm lætitiæ excellẽtiam. *Mulier quando parit*, &c. Deinde gaudium ostendens: *Cùm autem peperit, iam non meminit pressuræ propter gaudiũ, quia natus est homo in mundum*, Ioan. 16. Ita Chrys. Hæc itaque summa laus est status coniugalis, quem ita confert D. Ambros. *lib. 3. ad virg.* cum viduali & virginali. Hic cernas germina virginitatis flore vernantia: illic tanquam in campis syluæ viduitatem grauitate pollentem; alibi tanquã vberi fruge coniugij Ecclesiæ segetem replentem mundi horrea, ac veluti maritatæ vineæ fœtibus torcularia Iesu Domini redundantia, in quibus fidelis coniugij fructus exuberat. Sic Ambros. Nota quàm graphicè depingat tres status Ecclesiæ, cùm virginalem florigenis pratis; vidualem syluis ac nemoribus; coniugalem segetibus, ac vineis persimiles esse dicit: multiplicabo ærumnas tuas, in dolore paries filios, maledictio est mulierum concipientium & parientium; multiplicabo gemitus, sic etiam vertitur, vt visum est; gemunt & eiulant miseræ. Sed benedicta illa in mulieribus, quæ sola etiam inter virgines in cælo nouum canticum modulantes dulcissimè decantabit de partu, & partu diuino gloriabunda, vt eleganter ostendit D. Bernard. *homil. 2. super Missus est.* Deus siquidẽ (adiungit) matrem suam singulari in cælestibus donaturus gloria, singulari in terris præuenire curauit & gratia, qua videlicet ineffabiliter, & intacta conciperet, & pareret incorrupta. Porrò Deum huiusmodi decebat natiuitas qua non nisi de virgine nasceretur; talis congruebat, & virgini partus, vt non pareret, nisi Deũ. Voluit itaque matrem suam esse virginem, de qua immaculata, immaculatus procederet omnium maculas purgaturus. Ac debitum quidem omni iure miraculum istud erat; vt ita conceptui partus responderet. Nam vt perbellè subinfert S. Ioan. Damasc. 4. *Orthod.* 15 sine dolore Mariæ partus est. Cuius enim voluptas non præcessit; neque pariendi dolor subsecutus est: secundùm Prophetam dicentem: *Priusquam dolorẽ partus senserit peperit.* & rursus: *Priusquam adueniret tempus dolorũ, partum effugit.*

S. Chrys.
Filiorum voluptas.
Voluptas feminam seducit.
S. Chrysost.
Ioan. 16.
S. Ambros.
Tres status in Ecclesia.
S. Bern.
B. Maria virgo & mater Dei.

S. Ioan. Damasc. Ad Hebr. 4. Isai. 53. *effugit, & peperit masculum.* Ac mihi quidem valde admirandum hoc loco subit in mentem, quomodo Christus Dominus dicatur ab Apostolo tentatus per omnia, vt sciat compati; & à Propheta sciens infirmitates, vt dolorum, & dolores nostros ipse portasse; si tam dulci, læto, & virgineo partu ex matre integra, non dolente, non eiulante (vt miseri nascimur) sed immensis diuinorum gaudiorum voluptatibus exultante in lucem fuit editus? Audi oro; quos dolores, ac tristitias in matris suæ Virginis partu, suoque exortu noluit (nec enim decebat) inuenire; postmodum ipse, vt similis nobis esset, per omnia passibilis in seipso, & quidem cumulatius suscepit; quod elegantissime disserit D. Ambros. *in 22. Luc.* ad illa Domini verba, *Tristis est anima mea.* Nusquam (ait) magis pietatem Domini, maiestatémque demiror, minus enim contulerat mihi, nisi meum suscepisset affectum. Ergo pro me doluit, qui pro se nihil habuit, quod doleret; & sequestrata delectatione diuinitatis æternæ, tædio meæ infirmitatis afficitur. Suscepit enim tristitiam meam vt mihi suam lætitiam largiretur; & vestigiis nostris descendit, vsque ad mortis ærumnam, vt nos suis vestigiis reuocaret ad vitam. Homo in plaga, & sciens infirmitates ferre, nos voluit erudire, vt mortem vincere disceremus in Christo; & quod est amplius, quemadmodum futuræ mortis mœstitiam vinceremus. Et hic alto operatur affectu, vt quia in carne sua peccata nostra perimebat, mœrorem quoque animæ nostræ, suæ animæ mœrore, aboleret. Sic Ambros. Atque vt mater Filio esset quàm simillima, dolores perpessa est grauissimos. Ipsa enim (ait S. Ioann. Dam. vbi supra) beata & super naturam, donorum digna effecta, dolores partus quos effugit pariens, illos tempore passionis sustinuit, ex materna compassione viscerum, lacerum reparturiens. Et quem Deum per natiuitatem agnouit, illum vt maleficum interfectum videns tanquam gladio cogitationibus decerpitur. Sic ille.

S. Ambr. — Luc. 22. — *Dolores Christus in morte suscepit.* — S. Ioan. Damasc.

6. *Et sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui.*] Hæc est tertia pœna, mulierem subiici, seruire ad nutum mariti, sui iuris illam non esse, sed totam viri; virúmque in vxorem exercere potestatem ac dominatum! Et quid infelicius mulieri posset obuenire? Verè ac disertè illud à D. Ambros. *in exhortat. ad virg.* scriptum est: Quæ nupserit, ad seruitutem pecunia sua venditur; meliore conditione mancipia, quàm coniugia comparantur, in illis meritum emitur seruitutis, in istis pretium ad seruitutem additur. Nupta venalis auro grauatur, auro æstimatur. Sic Ambros. Ibidem nuptas appellat nubes graues, & verè graues nubes, quæ sustinent sarcinam matrimonij. Estote vos (ait ad Virgines) nubes, sed leues. Eritis profectò, si abiecit virginitas onera conditionis, & tenebras huius limosæ carnis illuminet. Isai. 19 dicit, *Ecce Dominus sedet super nubem leuem, & ingredietur Ægyptum.* Nubem Mariam dixit, quia carnem gerebat; leuem, quia virgo erat nullis oneribus grauata coniugij. Sic Ambros. Et quidem vt peccato supplicium respondeat, meritò addicitur mulier alterius dominatui patitura, quod ita subnotauit Procop. Mulier malè imperitans, præuaricationis causa fuit viro. Quapropter quasi non rectè imperasset, ex libera, & ingenua, alieno iuri subiicitur, & serua fit. Hoc quidem sciens Paulus prohibet mulieri docere publicè, primitus enim male docuit; nec permisit dominium mulieri in virum, siquidem primitus perperam imperauit viro. Sic ille. Cæterùm qui fieri potest, vt hæc mulieris subiectio, sub potestate viri, pro pœna, & maledictione censeatur, quando aliter in statu innocentiæ decuerit mulierem à marito longe liberam esse? Seruiret quidem (respondet D. Augustin. *lib. 11. de Genes. ad liter. cap. 27.*) sed seruitutem dilectionis, non conditionis; dicit Apostolus: *Per charitatem seruite inuicem,* sed nequaquam diceret: inuicem dominamini; seruiunt igitur coniuges per caritatem inuicem. Hæc autem seruitus cuiusdam conditionis significatur, vt etiam ipsa talis seruitus qua homines hominibus postea seruire cœperunt, de pœna peccati reperiatur exorta. Ergo maritum habere dominum meruit mulieris, non natura, sed culpa. Quod tamen nisi seruetur, deprauabitur amplius natura, & augebitur culpa. Ex hac doctrina D. Augustini sic statuenda sententia est: fuisset in statu innocentiæ mulier sub potestate viri, sed illa subiectio, nec pœna, nec maledictio esse poterat, vt post peccatum summa & grauissima habetur. Etenim ex parte mulieris, non esset molestum & graue subiici, nulla repugnantia ob leuitatem, aut superbiam: cùm enim fuisset mulier integro animo, recta mente, sine vlla carnis, & appetitus, aut etiam voluntatis deordinatione, libens gaudénsque obediret ad nutum viro imperanti: dein verò ex parte viri nihil esset difficile, sæuum, asperum, superbum, contumeliosum, tyrannicum. Nihil vir nisi ex amore, & rectæ rationis iudicio imperaret, haberétque mulierem non vti ancillam, sed vitæ sociam carissimam, consiliorum participem, & ad prolem adiutricem. Esset igitur illa subiectio dulcis, & amoris plena. Contrà verò post peccatum, cùm natura humana sit vitiata, & acerrimis passionibus conuulsa, & consequenter ab statu illo pacatissimo, & ordinatissimo mentis, ac rectæ rationis exorbitet: planè fit vt extremà pœnarum, hæc muliebrem sexum afficeret; sub potestate viri esse: quippe cùm mulier nunc leuis, inconstans, vana, superba, impatiens, libertatis auida, sensu impotens, rationis minùs compos, iniquissimè ferat maritum sibi præesse. Accedit eodem virum plerumque superbum, iniquum, proteruum, procacem, zelotypum, maledicum, conuiciatorem, ingenio intractabili; & penè ferino in miseram mulierem exercere tyrannidem. Quo sanè coniugio nihil onerosius, acerbius, truculentius esse solet; infernum illæ vocant, non matrimonium. Etsi autem sic asperum & iracundum ingenium viri tam graue & odiosum faciat coniugium, cuncta nihilominus leuia & tolerata facilia reddet mulieris virtus, ac modestia; quod egregiè obseruauit Rupertus ad hunc modum. Verùm castis & fidelibus mulieribus hanc tertiam pœnam beneuolentia nullam, aut leuissimam efficit; & non solùm non obest, sed etiam laudi est.

S. Ambros. *Mulier subiecta viro.* — Isa. 19. *B. Maria nubes leuis.* — Procop. — S. August. *Seruitus duplex.* — *Subiectio mulieris ante, & post peccatum.* — Rupert.

7. Porrò autem Hebr. legitur, ואל־אישך תשוקתך *vel ixech taxuquatheth.* quo in verbo nulla varietas versionum. LXX. vertunt *εἰς ἀποστροφή σου* ad virum conuersio tua. Quam lectionem communiter Patres sequuntur. Iuxta illam disserens hoc loco D. Chrys. adeò asperam ostendit hanc pœnam, à Deo inflictam mulieri, vt Deus ipse suæ bonitati & honori consulens quodammodo se videatur excusare de huiusmodi sententiæ seueritate; ac deinde

S. Chrys.

ne misera supplicij magnitudine desperet, & concidat, aliquid solatij adiungit; sic igitur D. Chrysost. Ad virum conuersio tua, & ipse dominabitur tui. Quasi se defendens apud mulierem, hæc dicit misericors Deus. Ego (inquit) ab initio honore parem te formaui, & eiusdem dignitatis in omnibus participem: cæterùm, quia abusa es honoris dignitate, subiicio te viro, & ad virum conuersio tua; quia relicto eo, qui dignitate par, & cuius naturæ particeps, & propter quem formata es, familiaritatem cum serpente mala illa bestia habere, & eius consilium accipere voluisti, propterea posthac illi te subiicio, & illum dominum tuum assero, vt illius scilicet dominium agnoscas. Et quia nesciuisti imperare, disce bene regi. Ad virum enim tuum conuersio tua, & ipse dominabitur tui; melius est, vt tu sub illo sis, & illum dominum habeas, quàm impauide, & liberè viuens per præcipitia feraris. Itaque considerans, quod tibi vtile, ad illum te habere volo conuersionem, & sicut corporis est caput sequi, dominium eius suauiter agnoscere. Et sic refugium ac portus, præsidium atque amor, timori coniuncta sunt. Ita Chrys. Eodem sensu Anastas. Nicen. Episcopus: Quasi dixerit Dominus; feci te æqualem honore, & non rectè vsa es virtute, transi ad subiectionem, ipse dominabitur tibi. non tulisti libertatem; suscipe seruitutem. Nesciuisti imperare, pare igitur imperio, virum agnosce dominum. Mulier (ait Apost. 1. *Timoth.* 2.) in silentio discat cum omni subiectione: eius enim inobedientia, & arrogantia toti mundo intulit exitium, & naufragium. Itaque, vt colligitur ex Patribus, hæc pœna cessit in mulieris vtilitatem, posita leuitate muliebri, aliisque huiusce naturæ vitiis per peccatum innectis. Nimirum vt bene & secundùm prudentiam regatur à viro.

Grauis sed vtilis mulieri subiectio.

Anastas.

1. Tim. 2.

Mulieri silentium indicitur.

8. Chald. Similiter vertit, conuersio tua. Sed vtrobique idem omnino sensus; quasi dicat: oculi tui semper erunt ad maritum conuersi, illius nutum obseruabis, vt obedias, illi placeas, morem geras. alij vertunt: viro tuo obedientia tua; alij, concupiscentia tua, desiderium tuum. D. Hieronym. *de quæst. Hebrai.* Aquila (inquit) societatem. Theod. appetitum, & impetum transtulerunt. Legunt etiam alij: desiderium, decursum, defluxum, quia radix שוק *xuch*, desiderare, & decurrere significat; sed tamen sensus idem est. In potestate viri erunt tua desideria, tuus decursus, nec pedem mouebis, nec desiderabis quidpiam cum effectu extra mariti voluntatem, cui subiecta eris. Videtur etiam Dominus mulierem optimis instruere consiliis. Si sapis mulier, non aliud tibi erit appetendum, quam quod viro tuo libuerit; si quid concupitum effici voles, à viro tuo impetres necesse est; si vis pacatam, securam, & suauem vitam viuere, tota pendeas à viro tuo, cum viro tuo sentias, vir tuus tibi sit refugium, portus, præsidium, & amor; sit etiam tuus ipse timor, ac frænum; sit ipsa lex. Apud Homerum *in Odyss.* maritum vocat vxor πόσιν, hoc est, desiderium, à verbo ποθέω. Non deest, qui arbitretur, præsertim versiones, quas affert D. Hieronym. sequutus, in pœnam & maledictionem mulieri datum esse vehemens quoddam desiderium mariti, & concupiscentiæ, ad commercium coniugale, ardorem, sine quo totam onerosam vitam, & mariti graue imperium, suámque miserrimam seruitutem nulla mulier æquo animo pertulisset, quamtam dura necessitate nihil durius ac luctuosius esse poterit, vt mulier illum amet, appetátque, ab illo tota pendeat, cum illo non possit non viuere; quem videat sibi contumeliosum, truculentum, tyrannum, leonem. Sed quia hoc minùs honestum, ac decorum videtur, dici posset impetum istum, & appetitum muliebrem propter filiorum maximè procreationem inditũ hoc loco significari, quo in sensu in superioribus loquutus est D. Chrys. quem recole. Et ita Procopius: Et ad virum conuersio tua. Nam mulier, vbi perpessa fuerit grauissimos partus dolores, non auersatur viri coniunctionem, sed eam auidiùs expetit. Imò si quæ fortè ingruunt pericula, spem omnẽ in marito sitam habet. Sic ille. Seuera quidem videtur hæc Domini sententia contra muliebre vas; fragile illud quidem & leuiculum subiici viro dominatori, cuius est ingenium asperius, & qui eo nomine valde succenseret in mulierem, quòd illius consilio in peccatum corruisset. Ergo natum est dissidium inter virum & mulierem, quòd inter cætera serpens in genus humanum est machinatus. Nam quî possent homines propagari sine pace concordiáque parentum ex quibus nascuntur? Consuluit tanto periculo Dei prouidentia, cùm mulierem viro subiecit, & amorem vtrinque insita cupiditate ad prolem habendam, cùm viri erga mulierem, tum mulieris erga virum, in vtriusque animum impressit. Sed hoc idem præstat audire ab ore D. Chrysost. *homil.* 26. *in* 1. *ad Corinth.* Non immeritò mulier subdita viro est; paritas namque honoris pugnam facit. Cùm verò credibile esset peccatum illud Euæ genus nostrum sibi inuicem inimicum reddidisse, neque quicquam profuisse ad pacem, quòd de viro facta esset mulier, cùm hoc acciderit. Cùm inquam diaboli malitiam Deus cognouisset, hoc verbum medium posuit, *sub viri potestate eris*, &c. vt quod ex insidiis odium futurum erat, & insita cupiditate per hanc sententiam tolleret, & ex peccato contractam indignationem, tanquam medium parietem deiiceret. Ibidem sanctus Doctor commendat amorem viri, & patientiam erga vxorem malè moratam, exemplo Philosophi; qui rogatus quorsum vxoris malos mores tolerarer, respondit, vt gymnasium & palæstram domi haberet. Ero (inquit) cum aliis mansuetior; cum in vxore quotidie toleranda erudiar. Sic Chrys. Itaque concordiam coniugum summè necessariam Deus ipse statam & ratam esse voluit, quæ stare non potest, nisi vir imperet, & vxor pareat. At vir asperiùs imperabit, miseréque vti serua opprimetur. Iccirco Dominus durius viri imperium attemperauit amore, quem illi erga fœminam indidit. Audi D. Chrys. *homil.* 24. *in* 1. *Corinth.* Vt in vnaquaque domo magna esset concordia, principatu donauit, & prærogatiua virum; mulierem desiderio, quo vir erga illam flagrat, armauit, in medium procreandi munus posuit, vtrinque multa ad hæc caritatem inducentia commentus. Ita Chrys. Et quidem amorem viri eleganter ibi cõfirmat ex verbis Domini Matth. 19. *Quamobrem relinquet homo patrem*, &c. *& adhærebit vxori*, &c. Non dixit (ait) mulier, sed vir; quando cupiditas in hoc maior. Et maiorem quidem iccirco viro dedit, vt imperium, quod in mulierem habet, cupiditatis illius tyrannide retusum imbecilliori subiiceretur. Denique mulier (ait Procop.) dum audit. Ipse

Explicatur subiectio mulieris.

S. Hieron.

Theod.

Homer.

Mulieris in virum amor.

Procop.

Amorem inter virum & mulierem diabolus sustulit, Deus indidit.

S. Chrysost.

Obedientia pacem conciliat.

Vir patiens erga mulierem.

S. Chrysost.

S. Chrys.

Matth. 19.

Imperium viri amore mitigatur.

S. Chrys.

Procop.

domina

dominabitur tui: intolerandam seruitutem ne somniet: primo loco posuit quanta cura mulierem vir curare & fouere debeat, dicens: Ad virum tuum erit tua conuersio; id est, ipse erit tuũ confugium, portus, anchora, tutissimúsque ex omni periculo receptus. Amor timori coniungitur. Præterea vtrumque copulauit, ingenerans vtrinque quasdã mutuas necessitudinis cupidines. Sic Procop. Ad extremum huius commentarij non possum non aperire, quod mihi permagnam commouet admirationem; videlicet in hac Dei sententia in pœnam & maledictionem imponi ærumnas, dolorem, seruitutem; administros autem ac satellites ad repetendas pœnas, vindictámque inferendam mulieri, pro Deo grauiter offenso, esse filios, & maritum. An quia illi, cùm amari sint, ferocissimi carnifices habentur, vt in excrucianda muliere grauiorem sumant vltionem? an vt ea voluptas, quam mulier ex marito & liberis percipit, mariti pariter, ac liberorum tædiis, iniuriis, atque amaritudinibus, ne in perniciem animæ efferatur, attemperetur? Sic enim experientia comprobatur, quod à Tertulliano dictum est: Amarissima liberorum (adde quoque) & mariti voluptas.

Procop.

Tertul. *Mulieris carnifices.*

SECTIO XXXVII.

Quia audisti vocem vxoris tuæ, & comedisti de ligno, ex quo præceperam tibi ne comederes: maledicta terra in opere tuo.

1. Reatibus supplicia conueniunt; gradiatur supra pectus, repat humi, puluere vescatur serpens propter arrogantiam. Mulieris deliciæ doloribus partus puniantur. Ignauia viri laboribus, ac sudoribus exerceatur. Sed in primis duo in peccato Adami Dominus subnotauit, quę reum magis culpabilem reddunt, minúsque dignum venia, & commiseratione iudicis. Primum: Quia audisti vocem vxoris tuæ, & comedisti, en quàm facile, quàm leui, penéque nulla ex causa peccauit? Quia audisti vocem; vbi vis, vbi coactio, vbi necessitas? audisti vocem: vna tantùm fœminæ vox subruit virum. At quæ maior fingi potest infirmitas, seu potiùs, ac veriùs malitia in viro? Deinde quanta quæso est potentia fœminæ ad impugnandum, euincendúmque virum, si reliqua ex fœmineo armamento expediet, & exeret arma ad virilem animum debellandum, quando sola vox tantum illud, ac tam mirabile mentis, ac sapientiæ Adami ædificium solo æquauit? Portius Cato apud Liuium *lib.* 4. decad. 4. monet Romanos, & armat aduersùs mulierum insolentiam. Date frænos impotenti naturæ, & indomito animali, nec sperate ipsas modum licentiæ facturas, nisi vos faciatis. At sæpiùs, & quidem lepidè, verè ne alij iudicent, ipsæ pro se respondent, cùm hæc & similia, vel dicta, vel scripta audiunt: & hæc quidem omnia dicunt, & scribunt viri aduersùs mulieres; quid si dicerent ipsæ; quid si scriberent de viris? Cæterùm (quod ad rem facit) ad vocem, præsertim longam sermocinationem vanam ac iocosam fœminæ, vix, (vt scribit D. Basil. *lib. de aspir. ad perf.*) effugi poterit, quin vigor virilis, seueritásque incorrupta aliqua ex parte lenietur ac tabescat. Syrenum cantus, vox muliebris ad voluptatem inuitat, in mortem inducit: sed quis securò enauigabit? Audi D. Ambros. *serm.* 55. Seculi (ait) ferunt fabulæ Vlyssem, cum in lucum quemdam cursus illum naufragij detulisset, in quo syrenarum dulci cantus crudelis varietate resonabat, & aduenientes sic blanda modulatione mulcebat, vt non tam spectaculum voluptatis caperent, quam naufragium salutis incurrerent. Talis enim erat illis oblectatio cantilenæ, vt quisquis audisset vocis sonitum, quasi quadam captus illecebra, non iam tenderet ad eum, quem volebat, portum, sed pergeret ad exitum, quem nolebat. Igitur cùm Vlysses incidisset hoc dulce naufragium, & suauitatis illius vellet declinare periculum, dicitur infersa cera auribus sociorum, seipsum ad arborem nauigij religasse, quò & illi carerent perniciosa auditus illecebra, & se de periculo nauigij cursus auferret. Deinde adiungit. Ex quo Christus Dominus religatus in cruce est, ex eo nos mundi illecebrosa discrimina, velut clausa aure transimus. Nec pernicioso enim seculi detinemur auditu, nec cursum melioris vitæ deflectimus in scopulos voluntatis. Crucis enim arbor non solùm religatum sibi hominem patriæ repræsentat, sed etiam socios circa se positos virtutis suæ vmbra custodit. Vtique latro diu oberrans aut naufragus aliter ad patriam paradisi, de qua primus homo exierat, redire non poterat, nisi fuisset arbori religatus. Arbor enim quædam in naui est crux in Ecclesia, quæ inter totius seculi blanda & perniciosa naufragia incolumis sola seruatur. In hac ergo naui, quisquis aut arbori crucis se religauerit, aut aures suas Scripturis diuinis clauserit, dulcem procellam luxuriæ non timebit Syrenarum enim quædam suauis figura est mollis concupiscentia voluptatum, quæ noxiis blandimẽtis constantiam captæ mentis effœminat. Sic Ambros. Cuius quot verba tot syrenes concinunt. Collige hinc quanto in periculo versari necesse habeat Eua, quæ serpentem; Adamus qui Euam, aut non religatus in cruce Domini, aut non obturatis auribus, audire alloquive ausus fuerit.

Adami peccatum inexcusabile.

Portius Cato. *Vis fœminæ ad euincendum virum.*

S Basil. *Mulieres viro syrena.*

S. Ambros. *Vlyssis & syrenũ fabula.*

Crucis mysterium euoluitur.

Voluptates sine cruce non vincuntur.

2. Vberiùs perstringitur Adamus illis verbis. Quia audisti vocem vxoris tuæ. Culpat (ait Eucher.) virum, quia præuenienti Dei mandato vxoris proposuit voluntatem. Rupertus: Quid enim; nunquid mulier maior erat Domino Deo? D. Bernard. *serm.* 27. *in Paruis*: Peccauit Adam nimis diligendo vxorem, non quia eius voluntatem fecit, sed quia eam voluntati prætulit diuinæ. Iustum quippe erat, vt illius magis voluntatem faceret, cui plus debebat; quis verò ambigat plus eum debere conditori, quàm vxori? Siquidem vxori erat astrictus tantùm per amorem, Deo autem per timorem simul, & amorem. Plus ergo debuerunt valere duo vincula ad tenendum eum erga Dei præceptum, quàm vnum tantùm erga coniugis affectum. Audisti. Hebr. שמע *xamagh*, obedisti, & sic legit Chald. Vtrunque significatur in verbo Hebrai. quasi dicat, plus tecum valuit amor vxoris, quàm mei; pluris fecisti vocem vxoris, quàm præceptum meũ, cum tanto verborum pondere, & comminationum terrore inculcatum? Ad solam vxoris vocem, & legem Dei, & mortis timorem, & bonorum omnium iacturam, ac Deum ipsum pro nihilo habuisti? Clamat hic D. Chrys. Audiant viri, audiant mulieres, & illi quidem, vt ne ferant mala consulentes; hæ autem, vt ne talia consulant. Dices: Propter vxorem hoc, & hoc peccaui,

Eucher.

Rupert.

S Bern. *Perstringitur Adami culpa.*

S Chrys. *Nec vir, nec vxor contra Deum audiant.*

peccaui: & hoc, & hoc feci. Ea enim de causa sub tua potestate facta est, & Dominus eius pronunciatus es, vt illa tibi pareat, & non caput pedes sequatur: veruntamen non rarò videmus contrarium vsu euenire vt is qui suo ordine caput esset deberet, neque pedum ordinē seruet, & ea, quæ in pedum loco est, in caput constituatur. Sed viri est, vt diligenti opera male consulentem repellat. Secundò exprobrat Dominus homini facilitatem ac suauitatem sui præcepti, quæ tamen adeò grauis & intolerabilis illi visa est, vt propterea maluerit obedire serpenti libertatem suadenti, quàm Deo legem obseruatu facillimam statuenti. Et comedisti de ligno, ex quo præceperam tibi ne comederes. Quasi dicat (ait Chrys.) Noluisti ab vnico hoc ligno abstinere, de quo solo præcepi tibi, ne comederes; non enim tibi præcepi, vt à multis abstineres, sed de vno solo, & neque ab illo abstinuisti; in tantam malitiam peruenisti, vt neque ab hoc vnico ligno tibi temperaueris, tametsi tot, & tantis tibi frui liceret. Sed de conditione huius præcepti abunde satis in superioribus disseruimus.

S. Chrys. *Facile Dei præceptum.*

3. *Maledicta terra in opere tuo.*] Incipit Dominus exprimere pœnam ac maledictionem in Adamum. Ante omnia miror equidem in tota ista sententia, & suppliciorum pronunciatione, ne verbum quidem fieri de muliere, propter quam Adamus in Deum ipsum peccauit; cùm tamen ipse maritus, aut tota pœna, aut maior pars pœnarum, mulieri fuerit assignatus. An quia cùm vir dominus, misera verò illa in potestate huius sit, non verendum erit, ne vxor aduersùs virum potentior euadat, vt virum affligat, & carnificis loco ab eodem pœnas expetat in vindictam læsi numinis? Certum est enim quod vulgò dicitur, quà fragilius vasculum est, ea ex parte disrumpi. an quia satis constare debeat maledictio & pœna viri, quòd in prioribus verbis (quia audisti vocem vxoris tuæ) includitur status coniugalis, in quo maritus necessariò sub eodem tecto vitam ducet cum vxore; at quàm multis & durissimis exercitam molestiis? Videri que posset dictum à Domino, quod Saul, cùm filiam suam Dauidi, cuius sanguinem expetebat, tradidisset, dixisse legitur: *Dabo eam illi, vt fiat ei in scandalum*, 1. Reg. 18. Circumfertur illud Euripidis in hanc sententiam. Cùm multæ terra marique feræ sint, omnium maxima mulier fera est. Teritur parœmia; mare, ignis, mulier tria mala. Secundo loco discutiendum occurrit, cur Dominus terram, non Adamum maledicat? Ac mihi quidem videtur hisce verbis demonstrari, patris irati simul, ac peramantis ingenium, fertur interdum iracundia percitus aduersùs filium, quem aliquo scelere deprehensum tenet. Expedit virgam, aut quicquid fortè in manibus habet, eiaculatur. Sed tamen totus ille iactus in terram recidit; intacto filio, & illæso, pulsatur terra baculo, insilit fortuito percutitur. Regebat quippe manum patrius amor; irascebatur parens, sed amabat, in filium ira vibrauit ictum, sed à filio in terram ipsam amor deflexit. Proh Deum hominis, etiam cùm irascitur peccanti, cùm reum punit, amantissimum! Sic *Matth.* 21. *& Marc.* 11. arefecit Dominus ficum illam ad demonstrandam suam omnipotentiam, quo scilicet viso miraculo crederent homines Christum Dominum verum esse Deum, ac subinde à Iudæis indignissimam mortem passurum non coactum & inuitum, atque impotem, & infirmum, sed volentem, vltro currentem, præ amoris erga homines magnitudine. O bone Iesu, cur non hanc tuam omnipotentiam in ipsis aduersariis demonstrasti, quorum sterilitas in ficu illa infrugifera innuebatur? Respondet optimè D. Athanas. *quæst.* 58. Quoniam Dominus passurus iam erat, ne existimarent eius discipuli ipsum non omnipotentem esse, sed infirmum, ideoque pateretur; in hac inanimata re suam declarauit potentiam, vt ostenderet, quòd omnes aduersarios suos ariditate percutere posset. Sed quemadmodum dixit ipse, quia non venit ad condemnandum mundum, sed potiùs ad seruandum, suam quidem potentiam inanimata ficu declarat; suum autem erga homines amorem, immensa patientia erga homines exercet. Hæc Athanas. Similiter S. Hieronym. *ad* 21. *Matth.* ita loquitur. Dominus passurus in populis, & baiulaturus scandalum crucis, debuit discipulorum animos signi anticipatione firmare. Potuit ergo saluator eadem virtute etiam inimicos siccare suos, nisi eorum per pœnitentiam expectasset salutem.

Pœna viri ex muliere.

1. Reg. 18. Eurip.

Dei amor etiā cum irascitur.

Matth. 21. Marc. 11.

Cur Dominus arefecit ficum. S. Athanas.

Dominus hostes patienter tulit.

S. Hieron.

4. Mirabitur verò aliquis, quid sit, cur Dominus iudicem agat aduersùs Adamum, feriatque illum pœnarum, vt videbimus, acerbitate: at nos eiusdem Adami filios amplissimis, ac perennibus suæ misericordiæ donis cumulatos ad sui beneuolentiam, gratiamque post infinita scelera reuocet, ac recipiat? Præclara huius quæstionis dilucidatio est apud D. Ambros. *serm.* 8. in *Psalm.* 118. sic habet: Miserere mei secundùm verbum tuum, ait Propheta: misericordia quidem iustitiæ portio est. est misericordiæ donare peccatum, & iustitiæ est. iuxta illud: *Benedictum lignum per quod fit iustitia*, Sap. 14. ad crucem Domini retulit. Iustitia est crucis, quòd adscendens Dominus Iesus, illud patibulum peccatorum nostrorum chirographum crucifixit & totius orbis peccatum suo cruore mundauit. In quo ergo iustus Deus, nisi in eo, quia sciuit, quòd de limo terræ hominem figurauit. Quæ terra vtique corruptelæ obnoxia est, ac vitiis lubricæ passionis? Sciens ergo secundum corporis fragilitatem corruptelæ patere hominem, quasi iustus fragili, lubricæque naturæ delicta concesserit. Ac ne fortè dicat aliquis, cur ergo Adam maledicto, sententiæque subiacuit? Nunquid iniustus Deus? non vtique: sed quia quasi fragili, atque infirmo, quid caueret antè præscripsit (infirmus enim non vsurpare debet, sed obedire mādatis) ideo præuaricationis reum tenuit, quem prolapsioni addixit. In illum igitur iusta seueritatis processit sententia, quia scire voluit, quod scire non profuit; nobis autem qui hæreditario vinculo tenemur astricti, qui in hac carne sumus, quæ priorum præiudicio detrita iam, atque assuefacta non poterat emergere, quasi iustus indulsit. Iustè enim ignouit hæredi: qui præiudicio laborat autoris. Est ergo iusta misericordia. Sic Ambros. Scilicet Adamus carnem illam suam à Dei manibus efformatam sanctámque suscepit, sed tamen suo vitio inquinauit, at nos eandem ab illo sic infectam miseri accipimus: vnde seueriùs cum illo, mitiùs nobiscum etiam peccantibus agitur. Deinde primus ille peccati aditum aperuit, dúxque nobis fuit, & auctor ad peccandum. Simile argumentum pertractat, & concludit Theod. *quæst.* 37. hisce verbis. Considerandum est quòd primis legum transgressoribus sine venia supplicia infligun

S. Ambros. *Mitius nobiscum, quàm cum Adam Deus agit.*

Sapient 14.

Theod.

ligantur, vt alij punitione conspectu transgredi non audeant. Conueniebat igitur Adamum, qui primus legem acceperat, & eam quidem leuissimam (omnis enim generis fructuum Deus illi dederat copiam, vnius tantum esu interdixerat) luere pœnas delicti, ad vtilitatem generis humani, quod & factum est circa legem de sabbato latam. Eum enim, qui die sabbati ligna colligere ausus erat, & ita primus legem transgredi; populus vniuersus lapidauit; id enim Deus præceperat; vt qui suis manibus de nocente supplicium sumpserant, deinceps legem transgredi reformidarent tanquam supplicij causam. Longo verò pòst tempore, cum plurimi legem de Sabbato latam violauerint, id legislator patienter tulit. Expende obiter, quare Dominus præscripserit, vti omnes suis manibus sacrilegum lapidarent: quò nimirum ipsi à simili facinore, tum metu, tum pudore commoti abstinerent. Peccantem verò peccans quis audeat punire? Talem igitur te exhibeas, vt (autore Ferrando Diacono, *regula* 2.) qui te audit præcipitem, non te redarguat aliter operantem. D. Chrys. *homil.* 17. maledici terram propter hominem putat, vt ille sic pœnas luat vitam agens in terra maledicta, & consequenter in aqua, nec securus, nec felix possit viuere. Verba S. Chrys. sunt: Maledicta terra in operibus tuis. Et meritò. Nam propter hominem producta est, vt ille frui posset his, quæ ex ea nascuntur; ideo iterum propter hominem peccantem inditur ei maledictum, quia maledictum terræ eueniens hominis securitati, & felicitati obest. Sic Chrys. Considera quàm exitiale sit peccatum, vt etiam maledictionibus addicatur tellus, in qua illud patratur; quam ergo pestem, heu me, in animam peccatoris non inferet. Vide etiam stoliditatem hominis, terræ, terrenisque bonis, aut malis, verius dicam, incubantis: nam si terræ maledictæ, vbi nulla securitas, nulla felicitas, sed infida, & infelicia cuncta, sic adhæremus miseri, quid nobis fieret, si securi ac felices terram benedictionibus plenam habitaremus? Quæres cur sola tellus maledicatur, non verò aqua, quam & bibit homo? duplicem rationem subdit Alcuinus. Prima literalis est, secunda ad mysticum sensum peropportuna. Terræ (ait) maledicitur, non aquis: quia homo de fructu terræ contra vetitum manducauit, non de aquis bibit. Et in aquis erat peccatum abluendum de fructu terræ contractum. Nimirum respectum habuit Dominus ad sacrum Baptisma, in quo delicta veteris Adami submersa funditus abluuntur.

Primus qui peccat, grauius punitur.

Ferrand. Diaconus. S.Chrys.

Peccati pernicies.

Alcuin.

Aquis propter baptismum parcitur.

5. Maledicta terra in opere tuo. Planus sensus; maledicta terra in opere tuo, hoc est, (vt explicat Rupertus) laboriosa sit tibi operatori, vel cultori tuo. Hugo de S. Victore, quia non feret sponte per se fructum, vt viuas; vel quia non respondebit tibi aliquando secundùm opus tuũ. Redditur autem verior hic sensus ex eo, quòd in sacris literis, vti Deum benedicere, est benefacere, contra verò maledicere est punire: ita benedictio Dei significat copiam & abundantiam bonorum, è contrario maledictio inopiam, & sterilitatem bonorum; ac malorum, & miseriarum redundantiam. Homo itaque propter peccatum, qui antè suaui quodam non labore, sed studio ruris colendi, feracem atque abundantem sibi reddere posset tellurem, experietur agriculturæ studens ipsam maledictam, & anathemate percussam, hoc est, rerum vtilium sterilem, noxiarum, & inutilium fœcundam; & quæ ad victum necessaria sunt homini, nõ sine grandi labore, multisque eius dem sudoribus, proferentem. Rogabis an per istam Dei maledictionem dempta fuerit, aut saltem diminuta telluris fœcunditas, inductáque sterilitas? Perplacet, quod nonnulli voluerunt; eodem planè statu terram semper extitisse. Cæterùm homo perdurante innocentiæ felicitate in paradiso habitasset, cuius erat solum fœcundissimum, atque amœnissimum; minor homini tunc foret indigentia; & consequenter minorem operam ruri colendo impendisset, cælestes influentiæ opportuniùs, clementiùs, certiúsque satæ, cultæque telluri adfuissent. At post peccatum eiectus homo est ex illo felicissimo paradisi solo; deinde sparsi per orbem mortales, in varias, ac multo dissimiles terrarum portiones dilapsi; aliud macrum, & ieiunum; aliud arenosum, aliud glabrum, aliud pestilẽs, aliud noxiis fœcundum, infœcundum vtilibus plantis, inuenerunt solum; coactique sunt immensis laboribus, ac sudoribus alimenta sibi ex tellure comparare; maximè verò cùm cælestes impressiones, vti nunc fit, sæpenumero, aut non opitulentur agricultionibus, aut culta ipsa prorsus euertant. Illud hîc obseruandum; verbis illis, *in opere tuo*, nihil contineri de difficultate agriculturæ, aut de hominis in terra subigenda labore; quicquid enim in eam sententiam dicitur, in sequentibus includitur; tantùm hæc verba, *in opere tuo*, rationem & causam continent, ob quam maledicitur terra: maledictáque immensam molestiarum iliadem homini erit allatura; quod sic fiet luce clarius.

Maledictio terræ quæ sit. Rupert. Hugo.

A

B

Quis labor hominis cum terra.

C

6. *In opere tuo*; idem est, atque in peccato, aut propter peccatum tuum. Sic enim D. Hieronym. *de quæst. Hebr.* Opera hîc, non ruris colendi, vt plerique putant, sed peccata significant; vt in Hebræ. habetur. Et Aquila non discordat, dicens; maledicta humus propter te; & Theodot. maledicta Adama in transgressione tua. Sic Hieronym. Idem Chald. LXX. vertunt, in operibus tuis. Et quidem text. Hebraic. vt modò legimus, habet בעבורך *baghaburecha*, idest, propter te. בעבור *baghabahur*, significat pro, propter; vltimum est affixum secundæ personæ. Est autem alia dictio valde affinis, בעבוד *baghabud*, in operari, in colendo, in opere. עבד *ghabad* enim est infinit. significans operari. (ב) *beth* est propositio, in; quare cum duæ istæ literæ valde sint similes apud Hebr. (ר) *resch*, & (ד) *daleth*. facilis erat transitus ab vna ad alteram dictionem. בעבודך *baghabudecha*, videtur legisse interpres, cum LXX. בעבורך *baghaburecha* nunc legimus. Nihilominus vtrumuis legatur, idem omnino sensus existet: cùm certum sit terram maledici à Deo propter hominem in operibus, aut in opere hominis; scilicet propter peccata hominis; maledictio autem terræ explicatur in consequentibus, vbi de sterilitate, & malitia terræ sermo est, & vt rectè aduertit Caiet. maledicta terra propter te: pœnam in genere significat, non enim maledicta terra absolutè, sed propter te, hoc est, relatiuè ad te, relatiuè ad tuum bonum, pro quanto est propter te. Quod autem contineat hæc maledictio, explicatur postea per partes. Sic ille. D. Ambros. legit, *in operibus tuis*. & terræ nomine carnem intelligit, aut animam carnis opera, hoc est, peccata proferentem. Sic *lib. de paradis. cap. vlt.* Considera; quia non est maledictus homo, sed maledictus est serpens; nec

S.Hieron.

D

Propter peccatum hominis terra maledicitur.

E

Caiet.

Peccata carnis opera.

nec terra in se maledicta est, sed maledicta (inquit) in operibus tuis. Ad animam dictum est, tunc terra maledicta est, si habeas opera terrena, id est, opera secularia. Hæc Ambros. Porrò idem putat maledictionem istam humanæ carni inhærentem per diuini Verbi incarnationem fuisse abolitam, aliáque opera benedictionum cælestium eidem fuisse à Christo Domino insertta. Sic ait *lib. de fuga seculi, cap. 7.* maledicitur terra, sed in operibus peccatoris, & maledicitor donec resoluatur in terram. Ideo ergo Deus suscepit carnem, vt maledictum carnis peccatricis aboleret, & factus est pro nobis maledictum, vt benedictio absorberet maledictionem, integritas peccatum, indulgentia sententiam, vita mortem. Suscepit enim & mortem, vt impleretur sententia, satisfieret iudicato per maledictum carnis peccatricis, vsque ad mortem. Nihil ergo factum est contra sententiam Dei, cùm sit diuinæ conditio impleta sententiæ. Maledictum enim vsque ad mortem, post mortem gratia. Mortui ergo seculo sumus, quid adhuc seculi desernimus? Mortui sumus cum Christo, quid adhuc vitæ huius actus requirimus? non iam vitam illam nostram, sed Christi vitam viuimus, vitam innocentiæ, vitam castimoniæ, vitam simplicitatis, omniúmque virtutum. In Christo viuamus, in Christo ascendamus vt serpens calcaneum nostrum quod vulneret, in terris reperire non possit. Sic Ambros. Nec immeritò tam mirabilis facta est rerum omnium commutatio. Terra enim noua est, & cælum nouum. cælum videlicet, Deus homo; terra verò benedicta illa mulier, quæ germinauit Saluatorem, *Isai. 45.* Iam conticuerunt maledictiones, *Etenim misericordia Domini plena est terra,* Psalm. 32. terra scilicet ipsa benedicta, cuius ventris benedictus fructus, Dominus Iesus. Quis enim digne poterit comprehendere plenitudinem diuinæ gratiæ, quæ in virginem Deiparam sese effudit, vt illius saltem guttulæ mortalium corda, & animas repleant? maledicta propter hominem terra est, benedicta propter Deum Filium suum mater eius virgo est, & benedictus erit ante Deum cui mater Virgo benedixerit. Benedic ô Domina seruis tuis benedictione pulchræ dilectionis, vitæ, & honestatis. Terra, in qua peccatum commissum est, maledicta in peccatores exuberat. At virgo mater & Deum peperit, & innumeras fidelium animas fouet atque excitat aduersùs omnem peccatorem cohortem, tum etiam aduersùs serpentinam voluptatem, vt noster loquitur Canisius, sacrarum dux Amazonum.

S. Ambros.

Christus maledictionem nostram abolenit.

Isai. 45.

Psal. 32.

B. Maria benedicta, & propter illam benedicimur.

bus, atque laboribus, qui post peccatum additi sunt in pœnam. Sensus igitur est; cum multo labore, & molestia comedes prouentum terræ; quandiu viues. Hæc est maledictio terræ propter hominem, sic reddita est permolesta, laboriosa, & veluti maledicta homini, eam suum in emolumentum colenti. S. Chrys. legit, in tristitiis, quod eòdem recidit. Vide (ait) quot nunc sæculis pœnam luimus, vt non solùm illis vtile sit, sed vt & posteri iisdem rebus doceantur; vnde illis hæc supplicia sunt iniuncta. Sic planè habet mortalium cõditio; nihil iam nunc ferè magis homini naturale, & quasi congenitum, quàm dolor, ac tristitia; cum doloribus matrum eiulantium ipsi earum carnifices, illacrymando tamen, & quiritando nascimur, priorum parentum peccatum luentes, & terræ maledictionem subeuntes. Nec Dominus ipse Iesus liber esse voluit ab hac molestiarum grauissima, tristis fuit eius anima vsque ad mortem, cœpit tædere, & mœstus esse. Et quidem doluit, vt nos ad sui amorem vehementiùs accenderet. Et nos (ait D. Ambros. *in 22. Luc.*) æstimauimus te esse in doloribus, Domine Iesu, cùm tu non pro te, sed pro nobis doleres. Tristis videbatur Dominus, & tristis erat, quia nos paruulos relinquebat. Tristis (inquit) est anima mea. Suscepit enim animam meam, suscepit corpus meum; non me fefellit, vt aliud esset, & aliud videretur. Anima enim obnoxia passionibus, diuinitas libera. Sic Ambros. Vide ex his; quàm sit homini naturale doloribus affici; cùm dolores suos demonstrarit Dominus, tanquam euidentissimum testimonium naturæ humanæ, quam assumpserat. Testatur se hominem esse ex eo nimirum, quòd dolet, mœret, angitur, vt ita commendet caritatem suam, ne quis existimaret Dominum, tot ac tam mira passum fuisse, sed in corpore aliquo phantastico, & non carneo; aut saltem ex imperio diuinitatis impendisse, ne in carnem dolores, atque in animam mœrores penetrarent. Vnde Procopius meritò intulit: In dolore paries. In doloribus comedes. Cum doloribus illa parit, cum doloribus tu comedes. Hinc non licet inuenire quemquam, etsi opulentissimus sit, quem non diuexent tristitiæ, & dolores. Tristitia homini peculiaris est, rarò attingit bruta animalia. Viues igitur in doloribus, & malorum liberatio sola tibi continget mors. Sic ille. Adiungit D. Basil. *hom. l. 4.* plerumque dolores ex rebus ipsis lætioribus percipi, aut ipsis doloribus interturbari lætitias, & vitæ gaudia; quemadmodum (inquit) vermes ligna exedentes plurimum innasci solent tenerioribus ipsis lignis. Ita decem filij Iob momento temporis, vana, & eadem plaga obtriti conciderunt in delectabili, & peramæna domo; quo potissimùm tempore se mutuò oblectabant, hoc in istos geniale illud domicilium decussit diabolus. Ac diuinitus ita dispositum est in hominis vtilitatem, maximè ad comprimendam licentiam effusæ lætitiæ, quæ solet esse multorum flagitiorum seminarium; frænum est ipsa tristitia, dolórque; seu (quod egregiè ait D. Chrys.) vt vermis enatus è ligno illud exedit, sic de peccato mœstitia peccatum absumit.

S. Chrys.

Dolores nobis congeniti.

S. Ambros.

Tristitiam Dominus suscepit pro nobis.

Dolet Christus, vt se hominem demonstret.

Procop.

S. Basil.

Doloribus vita exercetur.

S. Chrys.

Doloribus vitia absumuntur.

SECTIO XXXVIII.

In laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ. Spinas, & tribulos germinabit tibi; & comedes herbam terræ. In sudore vultus tui vesceris pane tuo; donec reuertaris in terram, de qua sumptus es; quia puluis es, & in puluerem reuerteris.

1. Hebr. בעצבון *beghicabon*, vt superiori versu; multiplicabo ærumnas, idem nomen עצבון *ghicabon*. (ב) *be* in, cum laboribus, cum ærumnis, cum doloribus comedes. Agriculturæ dedisset operam Adamus in statu innocentiæ, fructus è terra percepisset, sed non cum dolori-

2. *Spinas, & tribulos germinabit tibi.*] Maledicta terra culturam hominis cassam reddet; laborem, ac diligentiam frustrabitur; ex horto fiet sylua, & ex agro eremus; & ne Deum homo, aut terram iocuset: degenerabit tellus ab origi

originali fœcunditate propter hominem, qui ab originali iuſtitia deſciuit. Non in vota homini ſuccedet terra, quia homo Dei legẽ violauit. D. Chryſoſt. *homil.* 17. Ecce (inquit) maledicti monumenta: ſpinas & tribulos germinabit tibi, itaque multis laboribus & ærumnis operandum tibi, & omni tempore cum triſtitia viuere te faciam, vt hoc tibi frænum ſit, nequid ſupra dignitatem de te ſentias: ſed continuò cogites tuam ipſius ſubſtantiam; neque feras, vt poſthac decipiaris. Similiter Procopius interpretatur: Quaſi dicat (inquiens) contempſiſti magna; punieris per parua. Diſciplina temperata nõ necat, ſed moleſtias tamen quaſdam importat. Sic ille. Rabbanus arbitratur ante peccatum, nec arbores infructiferas, nec herbas inutiles ac noxias; nec ſpinas, tribulóſque enaſcituros fuiſſe; ſed in ſupplicium peccati, & in perpetuam admonitionem homini futuram, è terra prorupiſſe. Quapropter ſpinæ (vt ait) & tribuli monent hominem vt auertatur à peccatis; herbæ venenoſæ ad pœnam, & exercitationem mortalium creatæ ſunt, quia mortales propter peccatum facti ſumus. Per infructuoſas arborea inſultatur hominibus vt intelligant, quàm ſit erubeſcendum ſine fructu bonorum operum eſſe in agro Dei, hoc eſt, in Eccleſia; & vt timeant, ne deſerat illos Deus, quia & ipſi in agris ſuis infructuoſas arbores deſerunt, nec aliquam culturam eis adhibent. Sic ille. S. Baſil. *homil. 5. in Hexam.* ſimiliter philoſophatur. Roſa (inquiens) tunc ſpinis carebat; poſtea verò pulchritudini floris adiunctæ ſunt ſpinæ, vt nos voluptatis inde capiendæ oblectamento, propinquo afficiamur dolore, recordatione delicti: cauſa cuius factum eſt, vt ſpinas, vt tribulos tellus huic addicta condemnationi nobis proferret. Sic Baſil. Quem ſequutus Procopius ita loquitur *ad cap.* 1. A primordio creationis roſa nullis ſpinis erat aſpera. poſtea demum eius pulchritudini acceſſere aſperi illi aculei: vt dum eius ſuaui odore fruimur & delectamur: appoſitam quoque ſentiamus triſtitiam, recordantes peccati, ob quod terra condemnatione proſtrata eſt, vt nobis ſpinas, ſentes, tribulóſque pariat. Sic ille. Et roſis etiam, atque herbis noſtrum peccatum nocuit: quantum nocebit animis? Tertul. *lib.* 1. *contra Marcion. cap.* 24. Tribulos, & ſpinas dolor carnis tuæ tibi edit. Loquitur contra hæreticum hominem, & videtur dolores, moleſtias, ægritudines omnes, atque miſerias, quas in vita patimur, appellare ſpinas, quæ de corpore humano, vti de ſyluis ac dumetis proferuntur. D. Hieron. (quod alibi iam attulimus) ſpinas libidinum vocat, quas irrigata cibo, & vino caro germinat. Vocari etiam peccata ipſa ſpinas, & tribulos carnis, aut totius naturæ noſtræ poſt peccatum corruptæ cõſtat. Eucher. Ratio (inquit) noſtra arguitur, quæ per peccati concupiſcentiam ſeducta habet maledictiones terrenæ operationis, habet & dolores tẽporaliũ curarũ, quaſi ſpinas & tribulos. Didym. Quid ex corpore noſtro ſequitur, niſi quod ſpinoſas curas, atque dolores innuat? Ex ipſo enim tum voluptates, tum curæ oriuntur, quas ſpinas Dominus appellat, quæ ſemen Verbi ſuffocare ſolent. Eucherius: Per ſpinas, & tribulos incentiua vitiorum accipere debemus, quæ in nobis ſunt D. Bernard. *ſermon.* 48. *in Cantic.* Donec in carne eſt anima inter ſpinas, profectò verſatur, & neceſſe eſt, vt patiatur inquietudines tentationum, tribulationúmque aculeos. Hinc edocemur quanto ſit incumbendum ſtudio in eam, quam D. Paul. & viri ſpirituales vocant, mortificationem. Vt enim perpetuò ſubnaſcentibus, ac millies repullulantibus malorum appetitionum, & agreſtium carnis affectionum ſentibus horret, & ſylueſcit hominis natura; ſic perpetua debet eſſe & infatigabilis mortificatio in euellendis, reſecandis, extinguendiſque illis vitiorum ſpinis. Neque verò quis animo ſuccumbat, ac deſperet in tam ardua continentique per totam vitam exercitatione. Quæcunque enim hac in concertatione victoria, magni eſt momenti: quicquid lucri acquiritur, magno æſtimari debet: atque ex quolibet feliciori ſucceſſu in euincendis vitioſæ naturæ appetitionibus, ac virtutibus acquirendis, vires ſubinde animíque augemur ad ampliora indies lucra nobilioréſque victoriarum palmas comparandum. Mira profectò illa ſententia D. Chryſ. *homil. de vit. & virt. hom.* 5. ad hoc idem aſtruendum: Sicut in pecuniis duorum aureorum lucrum feciſſe, maiorem interea ad denos, vel etiam vicenos duobus illis congerendos animum facit; ita in virtute bonum aliquod facinus egiſſe, adhortationem ſimul, & admonitionem quandam ingenerat, vt alia deinde plura ſimiliter aggredi animus velit. Doctè ac piè S. Cyril. Hieroſ. *catech.* 13. hanc maledictionem in Chriſti Domini paſſione fuiſſe ſublatam ita ediſſerit. Accepit ſententiam Adam: Maledicta terra in operibus tuis: ſpinas & tribulos afferet tibi. Propterea Dominus Ieſus accepit ſpinas, vt ſoluat hanc maledictionem. Et ideo ſepultus eſt in terra, vt maledicta terra pro maledictione recipiat benedictionem. Sic ille. Ergo benedixit Dominus terram, ac ſuo ſanguine irrigauit: vnde in ampliſſimam iuſtorum ſe gentem exuberauit.

S. Chryſ. Monetur homo ex terra maledicta. — *Procop.* — *Rabban.* — *S. Baſil.* — *Procop.* — *Tertul. Quæ ſint ſpinæ maledictionis.* — *S. Hieron.* — *Eucher.* — *Didym.* — *Eucher.* — *S. Bern.* — *Mortificatio neceſſaria eſt.* — *S. Chryſoſt. Augmentum in virtutibus.* — *S. Cyril. Hieroſ.*

3. *Et comedes herbas terræ.*] Digna prorſus pœna: vt qui delicatiſſimis, ac ſuauiſſimis, in paradiſo fructibus, plantuliſque veſci poterat; & contra Dei legem vetitum pomum comedit: de paradiſo depulſus, viliſſimis & abiectiſſimis cibis vna cum beſtiis veſcatur, ſciátque per peccatum ſe factum eſſe ſicut equum & mulũ, quibus non eſt intellectus. Iure optimo exclamat Zeno Veronenſis: Nunquid deliciari nos patitur iſta ſententia? Caiet. arbitratur hac pœna indici, non vt comedat herbas, ſed herbas tantùm agreſtes: ad differentiam paradiſi, in quo poterat homo comedere herbas horti. Vnde iuxta Hebr. עשב השדה *gheſeb haſade.* dicitur, manducabis herbam agri. Exiſtimo etiam commendari hominibus à Deo parſimoniam: delicioſaſque cupedias damnari. Meminerint ſe in tot ac tam multiplices vitæ miſerias, mortem denique ipſam incurriſſe manducando: ſibi ergo temperent à ciborum deliciis: pro pœna inflicta diuinitus propter peccatum habeant, quòd ad tuendam vitam manducare cogantur. Rectè Zeno Veronenſis: Manducando (ait) in hoc quod ſumus, ventum eſt. Quid igitur mala noſtra velut gloriam ducimus? quid pœnam delicias facimus? quid condemnationem ducimus voluptatem? Eccleſ. 2. Videtur Salomon hanc vitæ humanæ calamitatem lamentari: cùm ait: *Odiui vitam, quia malum ſuper me opus, quod factum eſt ſub ſole.* Sic enim interpretatur hũc locũ D. Hier. Rectè odio habet omne, quod ſub ſole factum eſt. Ad comparationem quippe paradiſi, & illius

Zeno. — *Zeno. Deliciæ perſtringuntur.* — *Eccleſ. 2.* — *S. Hieron.*

Ben. Fernand. in Gen. tom. 1.

Z beatitu

beatitudinem in qua spiritualibus pomis, & virtutum delitiis fruebamur, nunc quasi in ergastulo & carcere sumus, & valle lacrymarum: in sudore vultus nostri comedentes panem. Et Procop. Edes herbam agri; nam cùm peccatum commiseris contrectando vetitam arborem, meritò priuaris alimentis, quæ spontanea proferebant arbores.

Procop.

4. *In sudore vultus tui vesceris pane tuo.*] Hebt. non est, *tuo*, תאכל לחם *tochal lechem*, comedes panem. En quæ tanta commutatio! Rectè D.Chrys. ex persona Dei ad Adamum sic effatur. Ego volebam te omni felicitate frui; quia verò non profuit tibi tanta securitas; ea propter afficiam te tristitia, & continuis fatigationibus. Sudoribus item totum humiliabo, vt bis exercitatus perpetuam doctrinam habeas modestè agendi, tuámque ipsius naturam agnoscendi. Ita Chrysost. Vtinam sic afflicti sudoribus, sic humiliati superbiam à patre Adamo nobis relictam renunciemus! Ipsa est enim (inquit D. Bernard.) prima in peccato, postrema in conflictu. Sensus igitur est; nihil ad victum comparabis (nam apud Hebræos nomine panis omne genus eduliorum intelligitur) sine magno labore, tædio, ac fatigatione, quæ per sudorem tota stillantem faciè demonstrabitur. Aduerte, licèt sententia Domini pœnam contineat, à qua nullus mortalium excipitur, quoad viuet; haberi tamen velut præsentissimam medicinam ad excitandam ignauiam, & torporem hominis, otiúmque tollendum, quoad scelerum omnium fomenta enutrienda, nihil est accommodatius. Labor igitur, & opus præcipitur, otium vitiorum sentina prohibetur. Occurrit verò Dominus voluptati, quæ prima fuit radix peccati, & otio, ac torpore nutriri solet; labor enim, vt ait Procop. semper virtutis anteambulo est, voluptatem comitatur ignauia. Nota etiam hunc laborem, & sudorem aut pronunciari à Iudice, aut à summo animarum medico præcipi, totam in vitam; neque enim vnquam, aut otiandum, aut quiescendum. Vox illa Dauidis: *Renouabitur, vt aquila, iuuentus tua*, Psal. 102. hunc vnum proclamat in studio virtutum, in quo vehementiùs, ac diutiùs, imò semper elaborandum est. Pulchrè D. Ambros. *serm.* 94. hunc versum expendens subiicit: Senectutem aquilæ non sentiunt membra, sed plumæ. In Collationibus Patrum, *collat.* 3. *cap.* 11. per sudores istos, & labores accipi legimus, quos in euincendis & comburendis prauarum cogitationum spinis & tribulis necessariò in hac vita perferimus; quarum (vt dicitur) aculeis, idest, vitiis carnis spiritus semina præfocantur, ne illum panem nostrum, qui de cælo descendit, quíque confortat cor hominis, edere absque vultus nostri sudore possimus. Ergo Patres isti per maledictam terram intelligunt carnem; per spinas, & tribulos, tentationes, ac passiones carnis; per sudoram studium, in domandis affectionibus rerum caducarum, voluptatibus præcipuè: per panem animæ cibum, Dei gratiam, virtutes, rerum diuinarum contemplationem, gaudia denique spiritus. Eucher. Illum (ait) intelligit panem, qui de cælo descendisse testatus est, qui dat vitam mundo. Hunc ergo panem cum maximo sudore, & pœnitentiæ satisfactione accipiunt pœnitentes. Itaque Eucher. per panem intelligit Eucharistiam, per sudorem & laborem sacramentum confessionis. O quàm laboriosum illud est, quantis sudoribus peragitur. Sed inde infinita & incomparabilia bona consequuntur: & quid maius atque excellentius cogitari, & desiderari possit, quam vt post ritè peractam confessionem ad mensam cum Deo homo, Dei carne ac sanguine pastus, accumbat?

S.Chrys.

S. Bern. *Sudoribus humiliatur homo.*

Labor vtilis homini.

Procop.

Psal. 102.

S Ambros.

Spinæ mala cogitationes.

Eucher.

Eucharistia & confessio.

5. Expende adhuc obsecro, si homo ex sententia Dei ad laborem, dolorem: colluctandum cum telluris cultura, ad esum herbarum, ad sudores toto vitæ decursu exantlandos addicitur vt superbiam deprimat, rumores frangat, voluptatem flagitiorum officinam proterat, extinguátque, quid de mundi principibus, ac diuitibus, qui eneruari otio languent, & delitiosissimè viuunt, sperandum erit? Precatus est abeuntem è terris Eliam discipulus, & comes eius Elisæus; *Obsecro* (ait) *vt fiat in me spiritus tuus duplex*, 4 Reg. 2. Doctè admodum D. Augustin. *lib. de mirab. scrip.* 2. *cap.* 25. rationem reddit quare discipulus duplo maiorem, quàm fuerit Magistri, spiritum poposcerit. Quia (inquit) Elisæus cum magno honore, & seculi dignitate virtutum, & prophetiæ donum habuit, quod Elias profugus, & persecutus in montibus, & speluncis degens, & eiectus ab hominibus retinebat. Sic August. Duplicato eget spiritu, qui cū principibus agit, qui ab hominibus honoratur, ne insolescat: quî possunt igitur in summis honoribus potiri superbiam deuitare? Discant tamen ab illa mundi regina Dei matre, quæ se ancillam semper nominauit. In summo honore, summa humilitas virginis demonstratur. D. Ambros. *præfat. in Lucam*, moneri putat hominem vt libèter laborem subeat, pro æterna vita, qui laboribus immensis, ac perpetuis, victum pro alenda vita tam breui libentissimè suscipit. Non otiosè (ait) dictum est homini, quod nulli aliorum animantium: In sudore vultus tui vesceris pane tuo. His enim animalibus, quę natura irrationabilia sunt, iussu Dei terra pabulum ministrate præcepta est. Soli autem homini, vt rationabile, quod accepit, exerceat: vitæ cursus in labore præscribitur. Qui enim non est contentus animalium pabulo cæterorum, cui non satis est lignum fructiferum commune omnibus ad escam datum, sed delitias sibi variatum exquirit epularū, delicias sibi transmarinis accersiri è terris, delicias vertiri è fluctibus, recusare non debet, qui labore victum requirit breuem, si laborē pro vita subeat æterna. Sic Ambros. Subtilis in mystico sensu est commentatio Procopij ad hunc modum. Si quis assiduo opere & cura non patitur reflorescere spinas: capiet tandem herbam, qua aliquo modo pascetur. Primò enim nascitur herba, hinc deinde succedit spica. Boni verò quasi introductio est comedisse herbam, idest, prima virtutis degustasse rudimenta, deinde venit spica, idest, perfectio, proinde laboriosa virtus est, cùm cor hominis prorsus propensum sit ad malum.

Periculosa principum vita, & consuetudo. 4. Reg. 2. S. August.

In B. Maria summus honor, & summa humilitas.

S. Ambr.

Laborandum pro æterna vita.

Procop.

6. *Donec reuertaris in terram, de qua assumptus es, quia puluis es, & in puluerem reuerteris.*] Hebt. עפר *ghaphar*, potest reddi humus, terra, lutum, puluis. Est autem hæc pœna communis vtrique sexui, necessitas moriendi: & illa quidem promerita propter peccatum primorum parentum; quod tanto censeri grauius debet, quanto facilius erat obseruatu præceptum, & seuerior pœna violatoribus indicta. Quod D. August. sapientissimè demonstrat *lib.* 14. *de Ciuit. cap.* 15. vbi sic inter alia; Sicut obedientia

S. August. *Inobedientia Adami perstringitur.*

dientia secundi hominis eo prædicabilior, qua factus est obediens vsque ad mortem; ita inobedientia primi hominis eo detestabilior, qua factus est inobediens vsque ad mortem; vbi enim magna est inobedientiæ pœna proposita, & res à creatore facilis imperata, quidem satis explicet, quantum malum sit non obedire in re facili, & tantæ potestatis imperio, & tanto terrentia supplicio? At est nihilominus homini pœna omnium grauissima; mori vt cogatur tandem. Quod satis ostenditur in illa Domini ad passionem, mortémque properantis tristitia, cùm dixit: *Tristis est anima mea vsque ad mortem.* Nam & verum est, quòd mortem timuit Dominus vti vetus homo, &, vt præclarè adnotauit D. Ambr. *in 22. Luc.* Fortasse ideo Dominus tristis est, quia post Adæ lapsum tali transitu nobis erat ex hoc seculo recedendum, vt mori esset necesse. Deus enim mortem non fecit, nec lætatur in perditione viuorum, & ideo fastidit, quod ipse non fecit. Bene id quidem Ambros. Sed cùm Dominus iratus misericordiæ soleat recordari, & iucunda tristibus admiscere; grande quoddam misericordiæ testimonium deprehendit D. Bernard. in illo modo loquendi, *in terram*; si enim apposuisset, sub terram ibis, summum foret, & sine vlla misericordiæ vmbra supplicium. Sic igitur Bernard. *sermon. de S. Mart.* Cogitur totus Adam iudicium portare, quod meruit; velit, nolit, quantumcunque recalcitret, fert sententiam, quam excepit: Terra es, & in terram ibis. Grauis quidem sententia, sed non sine grandis misericordiæ temperamento. Dura admodum, sed si merita penses, indulgentiæ plena. Siquidem non minus iustè peccanti diceretur: Terra es, sed ex hoc sub terram ibis. Pepercisti ergo Domine creaturæ tuæ, non damnans hominem in loco perditionis, sed in loco afflictionis humilians. Saltem (ait Rupertus) hæc plaga superbiam cineris domare, & redigendas in lutum ceruices quandoque flectere habebat. Nota illud *donec*, esse misericordiæ; quippe terminus malorum præfigitur: at verò *reuerteris in terram*, pœnæ; & quidem grauissimæ, sed debitæ: quasi dicat: Terra quidem es, & aliud nihil ex te: sed tamen, istam ego terram spiritu, & vita donaueram. Ergo quia tanto beneficio ingratus te vita ipsa, & spiritu indignum reddidisti: rursus eandem in terram inanem, rudem, Informem, sine vita reuerteris. Homini igitur accidit, quemadmodum si quis obscuro natus genere, ob viram regis gratiam, & beneficentiam, ad summum aliquem honoris gradum erectus ita subinde malè ageret, vt ingratus regi graue aliquod scelus admitteret: Rex autem vt pœnas debitas sumeret de rustico illo, priuaret hominem vtique honoribus, è gradu suo deturbaret, atque adeò redigeret in puluerem & limum illud, ex quo ad regis palatium fuerat sublatus.

Luc. 22.
S. Ambros.
Dolet Christus mortem hominis.
S. Ambros.
S. Bern.
Mortis pœna cum misericordia.
Rupert.
Adam spoliatus honoribus.

7. Dilectissimè Rupertus ad hunc locum docet vtilem fuisse homini, istam etsi grauissimam, mortis sententiam. Illud (inquit) innuit Dominus, quòd & vniuersum genus humanum & ipsa tandem mortem percusserit, vt non, sicut immortalis diabolus, adderent præuaricationem, sed potiùs ab antiquæ præuaricationis superbia per humilitatem pœnitentiæ refugerent. Quid si nunquam carne moriturí essemus? quomodo futurum in fine seculi iudicium surdis auribus præteriremus, qui eras morituri, hodie superbimus? Bene ergo Dominus, ne homo

Rupert.
Morte peccare desistimus.

Ben. Fernand. in Gen. com. 1.

A securus vsque ad vltimum iudicij diluuium in suis voluptatibus dormiret morte carnis illum percellit, vt saltem eius instantis metu aliquis euigilet. Ad hæc consequenter illud adiungendũ Pauli: *Et mori lucrum.* scilicet, quia in morte homo (vt Chrys. ait) & laboris & peccati præcisionem eluerator: quia mors (vt Nazianz.) & onerta excussio est, & cumulus desideriorum. Rectè obseruat Rupertus in illis verbis, donec reuertaris indefinitam sententiam: & non dixit (ait) vsque ad tot annos, vel tot dies Mortis enim diem vel horam homini incognitã esse voluit, vt dum nescitur quando sit, quæ sine dubio futura est, semper solicitum reddat, sempérque suspectum superbire non sinat. Ita ergo hominem viuere voluit, quasi altera die iudicandum, & rationem de propriis factis redditurum. Hæc Abbas. Sic habet B multiplex ista maledictio terræ propter peccatum, & in pœnam Adami. At non sic secundus Adamus, qui reformauit corpus humilitatis nostræ: de terra ortus est, sed innumeris, atque ditissimis, & dulcissimis benedictionibus plena: de qua Ps. 84. *Benedixisti Domine terram tuam.* Illa vtique virgo est, ad quam dicitur: *Benedicta tu in mulieribus,* Luc. 1. *& benedictus fructus ventris tui,* &c. Illius quidem (ait S. Bern.) Filij mater est, cuius Deus est Pater. Christus maledictum pertulit crucis, sed suam matrem benedixit in cælis: ab Angelo benedicta, à cunctis generationibus terræ meritò beata prædicatur. Sic Bern. *homil. 3. super Missus.* Denique in virgine C Maria qui benedicitur, à Deo benedictus erit, benedictionibus sempiternæ gloriæ repletus.

S. Chrys.
Gregor. Naz.
Rupert.
Mortis hora incerta.
Ps. 84.
B. Maria benedicta, & propter illam benedicti.
Luc. 1.
S. Bern.

SECTIO XXXIX.

Et vocauit Adam nomen vxoris suæ Eua, eo quòd mater esset cunctorum viuentium.

1. PLerumque vnius linguæ vocabula, cùm in aliam transmutantur, aut vim prorsus amittunt, aut valdè corrumpuntur: quod passim contingit linguæ Hebrææ, cuius voces in Græcum, & maximè in Latinum idioma conuersæ D magnopere commutantur. id in præsenti liquet. Nam nomen, quod vxori suæ indidit Adamus, non Eua per *h*, sed חוה *channah* per *ch.* dicitur. חוה *channah* significat nũciare חיה *haiah*, viuere. Ponitur tamen *channah*, pro *haiah*, ex more Hebræorum: Apud quos (ו) *vau*, & (י) *iod*, sunt inter se litteræ permutabiles, vt docetur in Grammatica. Ex hac vocis similitudine natum est, vt complures putauerint, Gabrielem Angelum in salutatione dixisse: *Aue*, quasi nomen inuerterit primæ mulieris, quæ illis dicitur *Eua*, vt significaret virginem bonorum omnium, quæ in hominum genus ipsa inuexit, redundantia omnino E dissimilem, & contrariam primæ mulieri, malorum omnium fonti ac radici extitisse. Et quidem ita Eua, & ita virgo Dei mater se habet, vt bene colligunt. Cæterùm in verbo salutationis, *Aue*, non ea antithesis ponitur. LXX. habent *ἐκάλεσεν Ἀδὰμ τὸ ὄνομα τῆς γυναικὸς αὐτοῦ ζωή*, vocauit Adam nomen vxoris suæ vitam: voluerunt quippe nomen Hebræum explicare. Quamquam non desunt viri docti, qui suspicentur illos primæua versione posuisse *Euam*, ζωὴ autem ex glossula aliqua in textum, vt fieri solet, irrepsisse. D. Hier. *de quæstionibus Hebraic.* sic ait. Alia litera habet: Et vocauit Adã nomẽ vxoris suæ vitã, quia

Imperitia linguæ Hebrææ.
S. Hieron.

Vnde nomen primæ mulieris.

est mater omnium viuentium. *chauuah* quippe transfertur in vitam. Et vocauit Adam nomen vxoris suæ Eua. Nun omnino certum est, quónam tempore Adam nomen hoc imposuerit? An vbi primum finitum est Dei iudicium, an postquam eiecti sunt ambo de paradiso? Hoc autem posterius video placere compluribus. Insertum verò hoc loco censebitur à Moyse, per prolepsim, accepta scilicet occasione mortis, quam pro supplicio primis parentibus, & illorum posteritati à Deo irrogatam pronunciauerat. Neque enim, vt rectè philosophari possumus, in illo seuerissimo Dei iudicio tam multis, & acerbissimis maledictionibus exulceratus inter flagella pœnarum, & amarissimam mortis necessariò subeundæ promulgationem, ita libero & pacato animo constituisset Adamus, vt postposito omni sensu doloris, tam alienè loqueretur, déque imponendo vxori nomine cogitaret; atque adeò illam, quæ tanti mali causa extiterat, tam pulchro & suaui nomine afficeret; quin potiùs putandum est (nisi prorsus, aut demens, aut impudens iudicatur) peccatum suum vehementer doluisse, prostratúmque hominem simul cum muliere, si non pœnarum, ac culpæ saltem (quod pluris intererat) veniam à Deo poposcisse, atque impetrasse; quamquam hac de re à Moyse nuntio nulla fiat

Adam Euã nominat iam exul.

2. Nihilo tamen minùs, volunt alij, statim vbi Iudex conticuit, Adamum in hæc verba prorupisse. Item non liquidò constat num vltima verba, *eo quod mater esset cunctorum viuentium*, sint Moysis, an ipsius fuerint Adami? Certè Hebræus textus היתה אם כל־חי *haiethahem col chai*, fuit mater omnis viuentis; nonnihil facit, vt credamus à Moyse esse additum, quasi dicat: Bene ab Adamo vxorem nominatam fuisse Euam, quòd ipsa fuerit mater totius generis humani. Tametsi apud Hebræos præteritum, & futurum vicissim, alterum pro altero accipi soleat. Et quidem D. August. sic edisserit. Maiore quodam instinctu & non frustrà vocauit Adam nomen mulieris suæ vitam. Putat ergo diuinitus commotum Adamum prophetice dixisse, se patrem, illam matrem hominum futuros; propagandos ab ipsis humanum genus: quod quidem magnum vtrique futurum esset solatium. Damnati enim morte, viuere adhuc censeri deberent superstites per liberorum vitam; talis inter homines inoleuit opinio. Eccles. 30. *Mortuus est pater eius, & quasi non est mortuus: similem enim reliquit sibi post se.* Solatur ergo Adam suam, & vxoris suæ mortem posteritatis humanæ reuelatione. Quin etiam secundus Adam passionem & mortem suam futura numerosissima sobole fidelium solari credendus est. *Si* enim (ait Isai. 53.) *posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longæuum.* Vbi S. Hieronym. Quia laborauit anima Domini multo tempore requiem non inueniens in Iudæis, videbit Ecclesias in toto orbe consurgere, & earum saturabitur fide. Quem in sensum videntur spectare parabolæ illæ: *Nisi granum frumenti*, &c. ac similes, quæ de fructu copiosissimo ex morte Christi Domini prouenturo apertè loquuntur. Cæterùm licèt Christi animam sanctissimam in mediis fluctibus acerbissimæ passionis leuare, imò & oblectare videatur præscientia futuri prouentus innumerabilium iustorum: eam tamen vehementissimè affligebat sempiternus illorum interitus, qui propter ipsius

S. August. Adam diuinitus Euam vocat.

Eccles. 30.

Isai. 53.

S. Hieron.

Christi solatium ex prole iustorum.

necem damnandi essent. Est autem ad huius sententiæ confirmationem perquam luculenta D. Ambros. doctrina Luc. 22. super illa Domini verba: *Tristis est anima mea vsque ad mortē.* Tristis (inquit) erat pro persequutoribus suis, quos sciebat immanis sacrilegij pœnas daturos; & ideo dixit: Transfer calicem hunc à me. Non quia Deus Dei filius mortem timebat, sed quia nec malos pro se perire volebat. Denique ait: Pater ne statuas illis hoc peccatum: ne exitialis esset populo passio sua, quæ esset omnibus salutaris. Sic Ambros. Ex hac sententia colliges etiam admirabilem Christi Domini amorem, qui volebat quidem suo sanguine prædestinatorum salutem emere: sed vellet, si fieri posset, vt nullus mortalium in æternum periret: aut certè sua passio nulli esset occasio damnationis æternæ: foretque potius vniuersim & cum effectu, & per occasionem, omnibus salutaris. Pulchrè monet D. Bernard. *serm. 11. in Cant.* duo maximè, quæ nimis eminent in passione Domini consideranda nobis esse. Duo ergo sunt (ait) modus & fructus: & modus quidem Dei exinanitio est, fructus verò nostri de illo repletio. Hoc meditari, sanctæ spei seminarium est: illud summi amoris incentiuum. Vtrunque profectibus nostris necessarium, ne aut spes mercenaria sit, si amore non comitetur: aut amor tepescat, si infructuosus putetur. Hæc Bernard.

S. Ambros. Luc. 22.

Christi dolor ex iactura impiorum.

S. Bern.

In passione Christi modus & fructus.

3. Sententiam igitur mortis necessariò oppetendæ susceperunt primi parentes: at illis solatio est humani generis soboles vniuersa, quæ aliis, atque aliis sibi mutuam vita, morteque succedentibus semper viuet, ac persistet: atque in viuentibus perpetuò viuent ipsimet progenitores. Vnde illud D. Bernard. *serm. S. Martin.* Dilatatus est vehementer Adam, multiplicatus est, repleuit terram. Sed veriùs multo ac dulciùs dixerim Christo Domino nostra omnia adscribi: viuit in nobis, laborat in nobis, colluctatur, vincit, coronatur, triumphat in nobis. Nec enim à patre filij, nec à capite membra seiungi queunt: viuit Paulus, sed iam non Paulus, viuit in eo Christus, & qui diligit Deum vnus spiritus fit cum Deo. Vocauit Adam nomen vxoris suæ Eua. Optimè quidem Adam vxorem nominat: dominij grande testimonium. Penes maritum est, quòd loquatur domi, familiam componat: res, suo quamque loco, distribuat: rebus nomina ordinésque præscribat. Vxorem si fieri posset, solet maritus, & de nomine vocet, & de facie noscat: cæteros sic lateat mulier, vt qui vocetur, quænam sit, imò & an sit vsquam, prorsus nesciatur. Non desunt qui dicant Adamum: vt erat dolore exacerbatus propter peccatum, & pœnam mortis, & iccirco aduersùs mulierem, à qua fuerat in malum impulsus, valde iratus, per amarum quendam iocum, acerbámque ironiam, appellasse illam matrem viuentium, cùm seriò potiùs esset appellanda, mater morientium: quippe quæ, sibi, & marito, vniuersæque liberorum posteritati autor omnium malorum & causa mortis extitisset. En ò mulier (quasi dicat) qualem vitam tibi & viro, & liberis attulisti: En quales, quam ad vitam, quam ad felicitatem paries filios? qua etiam ironia veteres vti leguntur; cùm bellum, Eumenides, nuncuparunt: illud quasi pulchrum, istas quasi faciles, ac mites: à contrario scilicet, quia illud est, & aspectu, & cogitatu horribile, ac fœdum: istæ inclementes, furiosæ, inexorabiles. Igitur Adamus

Viuunt progenitores in filiis.

S. Bern.

Viri potestas in vxorem.

Mulierem latere a nosci decet.

Adam ironice vocat Euã

mulierem

mulierem significare vult autorem esse mortis, humanúmque omne genus ab vtroque nascituruin tali de matre conqueri debere, a qua mortem ipsam cum vita hauriet. Vere atque eleganter Philo Hebr. *lib. quis rer. diu. her.* scripsit: Adam (inquiens) mulierem videns, quamuis mortem suam, vitam illam nominauit. Vocauit vitam (dicitur) quòd ipsa esset mater viuentium; reuera mortuorum, iuxta vitam animæ.

Philo Hebr.

4. Hinc etiam assurges ad alios nobilioris intelligentiæ sensus. A muliere videlicet, hoc est, à voluptate, vitaque & habitu delicioso effœminari homines, vt nihil in vita præclarum, virile, & gloriosum efficiant; sed vitam transigant in gloriam, abiectam, & mortis dignam elogio; breuius annorum spacium conficiant, ac maturiùs ad mortem propetent, non corporis tantùm, sed (quod est infelicius) animæ sempiternam In quo argumento versatur Nahum 3. vbi sic inter alia *O Niniue, omnes munitiones tuæ, sicut ficus cum grossis suis; si concussæ fuerint, cadent in os comedentis. Ecce populus tuus, mulieres in medio tui, inimicis tuis adapertione pandentur portæ terræ tuæ.* Ad quem locum in sensu mystico ita D. Hieronym. Niniuem mundum ipsum interpretati sumus: omnes bellatores tui; sine vllo labore capientur in similitudinem grossorum ficus, quæ concussæ non in terram, ne saltem paruus labor sit colligentium, sed statim in os deuorantis cadent. Omnes tuæ voluptates, & dulcedines, & potentiæ seculares, fortia quæque tua, ad primam arboris concussionem ruent in os diaboli deuorantis. Nec mirum si fortes tui, & pugnatores, in similitudinem grossorum ficus statim in os decidant deuorantis, cùm populus tuus effœminatus sit. Populus tuus, ô Niniue, homines videlicet seculares, ita passionibus eneruati sunt, & viriis elanguerunt, vt imbecillitati mulierum comparentur; nihil enim in animabus suis fortè, nihil robustum possident, & virile. Vnde inimici præualentes aduersùs eos aperuerunt omnes sensus eorum, & per corporales ianuas introgressi sunt. Quando videris amatorem voluptatum magis, quàm amatorem Dei, & luxuriæ deditum; statim de eo dicito: Inimicis suis aperuit portas terræ suæ, non amicis animæ suæ, sed inimicis. Hæc omnia D. Hieronym. Deinde sanctissimus Doctor vberiùs ostendit per fœminam in sacris literis effœminatos voluptuosósque homines significari; per virum autem, fortissimum quemque virtutis athletam. Paucula è multis subiiciam, ad præsentis intelligentiam loci opportuniora. Ego (inquit) puto ad hanc causam in Exodo præcipere Pharaonem, vt omne masculinum, quod natum est Hebræis, mittatur in flumen, & omne fœmininum viuificetur, *Exod.* 1. Neque enim poterat Rex Ægyptius quicquam aliud nisi hoc iubere; vt quodcunque est Hebræorum, & eorum, qui per seculum illud transeunt, forte, & virile, mittatur in aquas & perfluenta eorum deferatur in mare. Et è contrario quicquid fœmineum, molle & formosum videretur in hoc seculo, hoc viuificetur, adolescat & generet; simúlque considera, quòd Ægyptius Imperator viros Hebræorum non possit occidere, nec eos, qui iam egressi sunt de infantia: sed quorum ætas adhuc tenera est, & molle corpus, & profectus incipiens: scit non posse nutriri fœminas, nisi interfecti fuerint masculi: vult itaque in Hebræis quicquid forte est, & virile, hoc gurgite sui fluminis suffocare, vt quæ fœminea sunt, liberiùs sola succrescant. Hactenus D. Hieronymi mystica, & perelegans interpretatio. Lyra explicat; Mater nimirum hominum in hac vita mortali degentium. Quasi dixerit Adam: mater eris, ô mulier, omnium qui viuent istam, quam tu per peccatum tuum inuexisti, ærumnosam, miseram, mortalem vitam; qui propter te erunt miseri viuentes, & morti destinati. Videtur Adam commendare officium muliebre in concipienda, parienda & nutrienda sobole. Vir quidem (ait Procopius) prærogatiuam habet, vt qui futuræ soboli det principium: at mulier ministrat sequentia cum magna miseria, magnóque labore.

Voluptas animæ & corpori perniciosa. — *Nahum 3.* — *S. Hieron.* — *Voluptuosus à dæmonibus possidetur.* — *Exod. 1.* — *Pharao masculos perimit, fœminas seruat.* — *Lyra.* — *Vita propter Euam ærumnosa.* — *Procop.*

5. Placet nonnullis Adamum locutum instinctu quodam diuino, cum futurorum admirabili præscientia. Ergo sic videtur secum locutus: mulier mortem intulit, mulier ipsam vitam reducet. Pariet mulier sibi, & mihi remedium: illum nempe Messiam Dei Filium, qui & viuus est, & primogenitus omnium viuentium (prædestinatos intelligit) illum, inquam, qui solus erit mortis destructor, ac vitæ reparator, imò & vita ipsa; mulier sola sine commixtione viri pariet. Proh rem admirabilem! Primus peccator, qui mortem primò à Iudice supremo pronunciari audiuit, & qui toti suo humano generi mortem peccato suo importauit, nunc primò vitam astruit, vxorem suam, quæ causa mortis extitit, vitam appellat, & matrem viuentium! O grauem, & cordatum resurrectionis prædicatorem! Nunc vitam expectat, cùm mortis excepit sententiam. Nunc viuentes vocat filios, quos nouit esse morituros: scit enim, quòd redemptor hominum viuet, & in nouissimo die surrecturus ipsemet Adamus est, & rursus circundabitur pelle sua, & in carne sua videbit Deum saluatorem suum, quem visurus est ipsemet, & oculi eius conspecturi sunt, & non alius. Reposita est hæc spes Adami in sinu suo, *Iob 19.* Ad quem locum D. Gregor. Redemptor (inquit) noster suscepit mortem, ne mori timeremus. ostendit resurrectionem, vt nos resurgere posse confidamus. Vnde & eandem mortem non plus, quàm triduanam esse voluit, ne si in illo resurrectio differretur, in nobis omnino desperaretur. Ita Gregor. *lib. 14. moral. cap. 29. & cap. sequent.* sapientissimè probat resurrectionem variis ex locis, eo præsertim, qui ex temporum sibi inuicem succedentium alterno obitu, atque ortu; item ex eo, qui ex arborum, plantarum, segetúmque, cùm pereuntium; tum resurgentium perenni vicissitudine desumitur, ad fidem resurrectionis comprobandam, qua nihil Adamo, & filiis Adami iucundius & gloriosius esse poterat: veruntamẽ oculis tuis considerabis, &c. *Psal. 90.* Ad hanc spem resurrectionis Deus ipse Adamum excitat, vbi egregiè D. Bernard. *serm. 8. in Psal. 90.* Futurus sum ego ipse qui videam; & ne isti quoque, quibus eorum nouissimam intueat retributionem, oculi defuturi: neque enim simpliciter oculis: sed oculis (ait) tuis considerabis: istis vtique, qui nunc languent præ inopia, & deficiunt, dum speras in Deum tuum Ita Bern.

Adam prophetat resurrectionem. — *Iob 19.* — *S. Gregor.* — *Probatur resurrectio.* — *S. Bern. Psal. 90.*

6. Non prætéribo tacitus, vt initio versus aduerti חוה *chauuah* Hebr. idem esse atque denuncians, quo ex significato ludere quis fortasse volet aduersùs fœmineum genus: quòd videlicet prima, & mater reliquarum mulierum suo-

Ben. Fernand. in Gen. tom. 1.

iam nomine loquacitatem quasi congenitam traxiste videatur, eum Denuncians fuerit nuncupata. Sed quid illa denunciauit? mortem humanu generi. O funestum, ô exitiale nuntium! an verò potiùs deuunciatur eo nomine, quæ gaudium annunciaoit vniuerso mundo? Pulchrè igitur D. Ambros. *lib. de instit. Virg. cap. 5.* sic effatur. Veni Eua iam sobria, veni Eua, etsi in te aliquando intemperans, sed iam in prole ieiuna, veni Eua iam talis, vt non de paradiso excludaris, sed rapiaris ad cælum. Veni ergo Eua, iam Maria. D. Epiphan. *contra heres. 78.* eleganter, & piè ostendit Adamum locutum esse per ænigma, scilicet per Euam intelligendo beatissimam semper Virginem Dei matrem Mariam. Eius verba sunt. Hæc est quæ per Euam significatur, quæ per ænigma accepit, vt mater viuentium vocetur. Illa enim mater viuentium vocata est etiam postquam audiuit: Terra es, & in terram reuerteris, post transgressionem: & mirum est, quòd post hanc transgressionem magnum cognomen habuit, & secundùm sensum quidem, ab illa Eua omnis hominum generatio genita est in terra. Hic autem verè à Maria hæc vita mundo genita est; vt viuentem gigneret: & facta est Maria mater viuentium. Per ænigma igitur Maria mater viuentium appellata est. Eua mortis causa facta est hominibus, per ipsam enim ingressa est mors in mundum; Maria verò causa vitæ, per quam genita est nobis vita, & per hanc Filius Dei accessit in mondum. Et vbi redundauit peccatum, ibi superabundauit gratia. Et vnde facta est mors, illinc processit vita, vt vita pro morte fieret, & qui per mulierem nobis vita factus est, mortem ex muliere inductam excluderet. Et quandoquidem illic quidem Eua dum adhuc virgo esset, in transgressione inobedientiæ fuit, rursus per virginem obedientia gratiæ facta est, annunciato aduentu in carne de cælo, & vita æterna Hæc Epiphanius. Appellauit igitur primus homo de terra terrenus vxorem suam vitam, & matrem viuentium, quæ tamen mortis sibi vito, & filiis causa extitit; appellauit secundus homo Deus factus homo matrem suam, vitam, & matrem Dei viuentis, ac fidelium, qui vitam gratiæ in terris, & vitam æternitatis in cælo transigunt.

B. Maria per Euam prænunciatur. — *S. Ambros.* — *S. Epiph.* — *B. Maria vitæ mater.*

SECTIO XL.

Fecit Dominus Deus Adæ, & vxori eius tunicas pelliceas, & induit eos; & ait: Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est, sciens bonum & malum.

1 Dvplex in præsenti loco exoritur controuersia; quænam istæ vestes, vndéve confectæ? deinde quem ad finem indutæ fuerint? Ac primò quidem statuendum est cum communiore ac veriore Patrum, & Doctorum sententia, germanam hic, & veram historiam conscribi, non metaphoricam, vt Origen. quem refert Method. apud Epiphan. *lib. 2. contra heres. 64.* Item S. Gregor. Nyssen. & alij volunt, qui per tunicas pelliceas intelligunt corpora ipsa Adami, & Euæ fragilia, mortalia, omnibúsque aëris inclementiis, & vitæ incommodis obnoxia. Quamquam Origen. vt legimus *in ipsis hom. 6. in*

Origen. Method. S. Greg. Nyss. — *Orig.*

A *Leuit.* apertè dicit veras fuisse tunicas pelliceas, quibus corpora induerentur. Tertul. frequentius pelliceas, aliquando vocat, scorteas. sed eodem significato, vt latinitatis peritiores norunt: Festus verò, & Varro scortea vocant ex pellibus confecta indumenta. Exinde (ait Tertul. *lib. 2. aduersus Marcionem, cap. 11.*) in scorteis vestibus, sed antè sine scrupulo nudus. Similiter abest à vero quod Bareephas, Theodor. Gennad. aliique confingunt, vestes huiusmodi ex arborum corticibus tenuioribus ad vestium humanarum compositionem & vsum coaptatis fuisse concinatas. liberè dictum. Nec verbum Hebr. עור *ghor*, aliud est quam cutis, pellis. At vndénam exterunt huiusmodi pelles? Nimirum B vel ex nihilo à Deo creatæ, vel ex materia elementari in pellis formam transmutata, vel ex ssis decoriatisque animalibus detractæ pelles, idque Angelorum ministerio. Rupertus nullum ex his modis approbat, ridiculum dicens, Deum sutorem, aut pelliceum fieri; ac proinde. Fecit (inquit) idest, faciendi necessitatem illis imposuit. Talia quippe, tamque misera propter peccatum corpora esse voluit, quæ sine tunicis pelliceis durare non possint. Existimat igitur primos parentes habita diuinitus facultate exdendi animalia, ex illorum pellibus sibi coaptasse indumenta cùm ad nuditatem membrorum turpium obtegendam; tum ad iniurias temporum propulsandas. Habes itaque (adiungit) duo miseriæ solatia eum labore, & indigentia ho- C mini proposita, victum scilicet, & vestitum. Victum: In sudore vultus tui vesceris pane tuo. Vestitum: Fecit tunicas, &c. Hanc explicationem videtur didicisse à D. Chrysost. cuius sunt verba. Id quod sæpe dixi, id & nune dico, vt omnia intelligamus, sicut par est de Deo intelligi. Et verbum, *fecit*, accipe pro eo, quod est, imperauit, vt essent. Iussit enim rogis pelliceis vestiri. Sic Chrys. Cæterùm hæc opinio etsi non tam sit absurda, quàm illæ duæ de vestibus metaphoricis, & de corticibus arborum, non adeò tamen probabilis est; vt communis. Simpliciter enim accipiendum est, vt sonat illud, *fecit Deus.* Ridiculum putat Rupertus, Deum sic ad D ministerium tam seruile, ac sordidum se abiecisse, vt in assuendis homini pellibus versetur. At mirari & veoerari potiùs debet infinitam Dei bonitatem: cùm Deus ipse peccatores, sed homines tamen ad imagine & similitudinem ipsius Dei efformatos, & quidem de limo, de puluere, de luto, diuinis manibus coaptato, induit vestibus à seipso sua manu & arte confectis. Nam si Deus se figulum ad formandum hominem egit: quidni agat sutorem, ac pellificem, & sartorem ad eundem vestiendum? Quo etiam demonstrare voluit adeò se misericordem & benignum, vt peccatores non repellat in finem, sed E punitos, admonitos, &, vt par est credere, iam pœnitentes, atque ad Dei gratiam conuersos nouo illo beneficio, & paternæ beneuolentiæ monumento, deuinctos sibi habeat, & in posterum fideliores. Etenim, vt hic obseruat Theodoret. *quæst. 39.* admirari oportet perennem Dei bonitatem: quippe qui etiam delinquentium curam gerat, nec vestimentis necessariis carere nudos permittat. At qualem curam geret amantium & fidelium.

2. Prælatus hinc edocetur, vt puniat quidem subditos, vbi deliquerint, cæterùm iam debito affectis supplicio, non deneget beneuolentiæ signa

Tertul. — *Vera pelles datæ parentibus.* — *Rupert.* — *S. Chrys.* — *Dei amor erga peccatores.* — *Theod.* — *Prælatus corrigat, & foueat.*

signa debita, & quæ ad victum & vestitum necessaria homini sunt prouideat. Puniêdus quippè peccator est, sed homo tamen fouendus. Sic Patres, sic Domini, & baculo suos corrigant, & pane vesteque alant ac foueant. Sed ad Ruperti risum redeo. An non admirabilius est, Deum nasci nudum in præsepio, & mori nudum in cruce, quàm hominem nudum à Deo vestiri? nónne magis se humiliauit Deus, cùm pannis infans inuolueretur à matre Virgine, quàm cùm ipse Deus Adamum pellibus induit? Rectè contemplatur, & admiratur D. Bernard. quòd maiorem Deus misericordiã seruis ostenderit, cùm iis fecit tunicas pelliceas, & induit eos, quàm Filio suo, quem Virgo mater pannis inuoluit, & reclinauit in præsepio. Quare licuit dicere S. Gregor. Vt seruum indueres, Filium exuisti. Sed audiamus D. Bernard. *serm. 3. de Natal.* Nasciturus (inquit) Dei Filius elegit tempus, quod molestius est, præsertim patuulo, & pauperis matris filio, quæ vix pannos haberet ad inuoluendum. Et cùm esset tanta necessitas, nullam audio pellium fieri mentionem. Primus Adam pelliceis vestitur tonicis; panni secundus obuoluuntur. Non est tale iudicium mundi. Quid? Christus vtique qui non fallitur, elegit quod carni molestius est. Id ergo melius, id vtilius, id potiùs eligendum: & quisquis aliud doceat, vel suadeat, ab eo tanquam à seductore cauendum. Hæc Bern.

S. Bernard.

S. Gregor. Deus pannis inuoluitur infans.

3. Altera sequitur addubitatio, quem ad finem confectæ à Deo sint eæ vestes pelliceæ, indutæque à primis parentibus? Ac primò quidem certum est, vt pudori & saluti eorum consuleret, vestes illas pelliceas oblatas fuisse à Deo. Deinde vt illis amicti discerent humiliari sub potenti manu Dei quod explicat disertissimè D. Chrysost. hac ratione. Sicut misericors pater filium habens bona indole præditum, & omni cura edocatum, & fruentem omnibus deliciis, & veste nitida, & sericis amictum, & paternis opibus fecutè vtentem, cùm viderit eum nimia prosperitate in malitiæ præcipitium prolapsum, priuat illis omnibus, & suæ potestati subducit, & veste spoliat, & vilem seruilémque togam illum induit, ne omnino nudus sit, & turpis. Ita & misericors Deus, quoniam Adam & Eua indignos sese exhibuerunt indumento glorioso illo, & nitido, & quòd tegendo nullis corporalibus eos necessitatibus obnoxios esse sinebat, exuit nunc omni illa gloria, & fruitione, qua ante grauem hanc ruinam gaudebant, misericordia motus ob tantam ruinam, quia videbat magna confessione amictos, & nescios quid facerent, ipsos non omnino destituit præsidio, sed velamento illis excogitat, ostendens qualibus se vestimẽtis dignos fecerint. Ita Chrysost. Pulchrè Tertullian. *lib. de pœnit.* dicit, hominem condemnatum cum seculi dote. Vocans tunicas pelliceas dotem seculi. Egregium sanè matrimonium præuaricator diuinæ legis contraxit cum seculo. Bene igitur, & matrimonio, & sponsis pro dote respondent pelles. Item fecit illis tunicas pelliceas, & induit eos, vt perpetuum circumferrent amictu illo sui peccati testimonium; quod etiam D. Chrysost. adnotauit his verbis. Iussit eos togis pelliceis vestiri in perpetuam memoriam, quòd inobediẽtes fuerimus Domino. Præterea pelliceas fecit vestes (ait idem Chrysost.) quod docuit nos, vt mollem & dissolutam vitam fugiamus, neque inertem, & remissam sectemur, sed magis austeram amplectamur. Sic ille. Hoc enim pelliceo

S. Chrys. Pellibus induti parentes, vt humilientur.

Tertullian.

Ex pellibus Adami educemur.

S. Chrys.

amictu ambitiosus vestiendi luxus, & delicatissima luxuries in filiis talium parentum valde perstringitur. Denique (vt addit) vestium amictus continuum nobis sit monumentum, quo memores simus, quantis bonis excidetimus, & discamus quanto supplicio humanum genus ob inobedientiam sit affectum. Quare igitur, ô mulier, corpus tuum ornas, & gaudes molli & delicioso amictu? non cogitas, quòd pro magno supplicio propter transgressionem vestis est excogitata? Hactenus Chrysost. Sed proh infelicem hominum stoliditatem! Vestes, quæ nobis datæ sunt ad ignominiam, nos ad gloriam, & delicias gestamus.

Vestes damnatorum insignia.

4. Porrò autem mirè consentiunt Patres; has pelliceas, vestes, vt quę ex pellibus cæsorum animalium confectæ sint, signum esse mortis, & morte punitorum. Theodor. Qui allegoriis (inquit) oblectantur per tunicas pelliceas, mortalem carnem intelligi volunt. Hippolytus: Mortuum quidem vestimentum fecit eis, quia peccato mortui fuerant. Mortua enim peccata habenti, vestimentum, illud corporis corruptionem significabat. Eucher. In tunicis pelliceis, mortis est intelligenda conditio, vt qui per inobedientiam Dei similitudinem, id est, immortalitatem tenere noluerunt: per mortis conditionem, similitudinem susciperent iumentorum. Strab. Ipsi fecerunt sibi perizomata, vt peccatum suum absconderent, Deus verò tunicas pelliceas, quibus totum eorum corpus induit, quia & in corpore & in anima iustè damnauit. Clariùs hoc idem D. August. *in Psal. 103. concion. 1.* edisseruit: Primi parentes nostri, autores peccati generis humani Adam & Eua facti mortales dimissi sunt de paradiso. Vt autem significaretur ipsa mortalitas eorum, induti sunt tunicis pelliceis. De pellibus enim tunicas factas accepimus: pelles autem detrahi non solent, nisi de animalibus mortuis: ergo pellium nomine mortalis illa figurata est. Sic August. Procopius omnia hæc breui dicto complexus: Mortuum (inquit) amiculum, mortuo parauit ob peccatum. Idem ad illa verba cap. 2. *lignum scientiæ, &c.* dixerat: Vbi primùm deliquit homo, labem sibi peccati impressit, quod huius inuentor diabolus perpetrat concipiens, vt dicit Scriptura, dolorem. Quare non ei conceditur vt ligni vitæ fiat particeps. Pelliceis ambo vestiuntur tunicis, quibus mors determinatur. Sic ille. D. Epiphan. *lib. 2. de hæres. 64.* ait, Deũ sua prouidentia obstitisse, ne peccatum esset immortale, sine pœnitentia vtique in sempiternum duraturum. Sic enim semel admissum in animam indelebili nota inuritur (si naturæ vires spectentur, non autem diuinæ gratiæ virtus) pelliceis tunicis peccatores induit, in signum quod mortales illos effecerit. Deus (inquit) omnipotens immortale malum ex insidiis ipsum factum intuitus, velut etiam diabolus seductor erat, pelliceas tunicas ob id fecit, velut mortalitate ipsos amiciẽs, quo per corporis mortem omne in ipso factum malum moreretur. Sic Epiphan. Eleganter verò dictum est à Tertull. *lib. de pallio, cap. 3.* Primum hominem induct ù pelliceo amictu in testimonium condemnationis eo pacto fuisse, quo nefarij homines propter aliquod graue scelus damnari solent ad metallorum fodinas, in quibus miseri, pellibus ob subterranei speciem humiditatem ac frigus circumamicti versantur. Cùm (inquit) de originis loco exterminat, quippe deliquerat, pellitus orbi, vt metallo datur. Sic ille.

Theod.

Hippol.

Eucher.

Strab.

S. August. Mortalitas pellibus innuitur.

Procop.

S. Epiph.

Tertul.

Auaritia hominis perstringitur.

ille. Vide an etiam subnotetur hominis auaritia insaturabilis?quasi prædixerit Dominus homini futuram auri sacram famem, cuius in signum pellibus indueret, quem in terræ cauernas, ad extrahendum inde effossum aurum, sciret cupiditate penetraturum. Attexam hîc eam, quam

S. Epiph.

D. Epiphanius *libro hæres. contra hæres.*78. inter Euam, ac Virginem Dei matrem, inducit comparationem. De duabus (ait) mulieribus dictum est: Quis dedit mulieri sapientiam, & scientiam variegandi? nam prima sapiens est Eua texens

Mulier virũ, quem nudauit, vestit.

vestes sensibiles, propter Adam, quem denudauit. Ipsi enim datus est hic labor, quoniam per ipsam nuditas inuenta est; ipsi datum est amicire corpus sensibile propter nuditatem sensibilem. Mariæ verò datum est à Deo, vt pepererit nobis agnum & ouem, & ex gloria ipsius agni & ouis factum est nobis velut à vellere in sapientia per virtutem ipsius indumentum incor-

B. Maria Deum, & nos amicit,

ruptibilitatis. Cæterùm non intelligo mentem S. Epiphan. eam esse, vt existiment pelliceas illas tunicas iussu Dei à prima muliere fuisse consutas, sed (vt mihi videtur) causam extitisse cur maritus amictu innocentiæ prorsus exutus pellibus ad induendum corpus indiguerit. Aut etiã quod aptius occurrit; mulier ipsa scientiam diuinitus accepit ad consuendas, & concinnandas vestes; primámque, post illam pelliceam à muliere confectam maritus amiciuit.

Mulier honoranda à viro est.

5. *Ecce Adam factus est quasi vnus ex nobis, sciẽs bonum & malum.*] Nónne Adam intelligi possunt ambo, vir & mulier; aut solus vir, vt videatur Dominus exprobrandi hac voce tam virulenta virum, non mulierem perstringere, parcens nimirum infirmiori vasi muliebri; quo doceamur muliebre genus revereri; est enim indignissimum viro, mulierem incessere probris, ac maledictis exulcerare, maximè quia in muliere typus & symbolum existit illius virginis, quæ Dei, & hominum mater est. Video conuenire interpretes, ac Patres, vt per ironiam dicta hæc verba accipiantur, vt ostenderet Dominus (inquit

Theod.

Theodoretus) falsissimam fuisse diaboli promissionem: Eritis sicut Dij; homo enim per pecca-

S. August. Adam illuditur à Deo.

tum mortem incurrit. D. Aug. Verba hæc sunt Dei, non tam huic insultantis, quàm cæteros, ne ita superbiant deterrentis, quid aliud intelligendum nisi exemplum timoris incutiendi esse propositum; quòd non solùm non fuerit factus Adam qualis fieri voluit, sed nec illud quod factus fuerat conseruauit? Sunt igitur verba Dei

S. Chrysost.

exprobrantis. Idem sensus affertur à D. Chrys. Acriter in transgressorem hoc dictum vibratur: propterea quòd contempsisti mandatum meum, ecce factus es, quod expectasti; imò non quod expectasti, sed qualem te fieri dignum erat. Ele-

S. Ambros.

gantius (vt solet D. Ambros. *lib. de Elia, & ieiun. cap. 4.*) in eodem sensu profatur: Irridens vtique Deus, non approbans dicit; hoc est, putabas te similem fore nostri? quia voluisti esse quod non eras, desiisti esse quod eras. Itaque dum supra te esse affectas, infra te esse cœpisti. Denique vestiuit eum tunica pellicea priùs, & sic ait: Ecce Adam; quasi dicat: Ecce amictus tuus, ecce dignum indumentum tuum. Hic te vestitus decet, qui diuina affectant, tali digni habentur ornatu. Ecce quò te tua culpa deduxit; ecce nunc in hac tunica pellicea, tanquam vnus ex nobis aperuisti oculos. Circumspice diligenter, nudum te aspi-

Procop.

cis, quem vestitum putabas. Hæc Ambros. Similiter Procop. Hæc dicit (inquit) reprehendens Adamum, quòd passus erat se deludi fi... pentis: magna enim sibi falsa imaginando, pollicebatur Adamus ante deceptionẽ. deceptus itaque meritò stultitia illis verbis reprimitur. Certè quod animo tecum stultè volutasti, tibi accidit: annon planissimè nunc beatus es, scilicet vt vnus ex nobis? Sic ille. Sunt qui dicant, Deum

Collocutio diuinæ Trinitatis.

hîc loqui de Adamo ad Angelos; nihil de Trinitatis mysterio in his verbis agnoscunt; sed boni alioqui Doctores, cùm auidiùs abeant post Rabbinos, ista & similia deliramenta coguntur effutire. Verba Patris æterni sunt ad Filium, & Spi-

S. August. Tertul.

ritum sanctum, vt volunt D. Aug. *lib. 11 de Genes. cap. 39.* Tertul. *lib. contra Praxeam.* vbi istã de Angelis, Iudæorum interpretationem, vocat *cap. 12.*

Rupert.

Rupertus, & communiter Patres. Vide Benedict. Perer. Igitur æternus Pater loquitur: Ecce Adam, quod à serpente promissum concupierat, nunc

Superbia Adami perstringitur.

adeptus est, vt fieret Deus. Ecce omnipotens, vt ego, sapiens vt Filius meus, omnino sanctus, vt Spiritus sanctus. Ecce Adam nunc factus est immortalis, vti nos sumus. Ecce nullius egens, per se beatus; ecce diuino contuitu omnia prospicit, ac prouidet. Ecce vnus in personarum pluralitate Deus, scilicet quarta persona, vt adiungit Rupert. vt iam non simus Trinitas, sed quaternitas; quamquã non enim Deo Deus, sed contra Deum affectauerit esse Deus. Chald. Ecce Adam est vnicus in seculo, ex se sciens bonum & malũ. Et quidem à Deo dicuntur hæc omnia

Procop.

subsannando, & irridendo, vt notauit Procop. In verbis quidem dissensio est, sed sensus idem omnino est; nimirum improperat Dominus stultitiam, & temeritatem Adamo, quasi dicat: Ecce quantum profecit Adam comedendo pomum, & credendo serpenti, iam videt bonum & malum; est autem insignis ironia. Nihilominus D.

S. Ambros.

Ambros. *lib. de paradis. cap. 14.* hæc eadem verba expendens; non ironiam videtur agnoscere, sed in illis, *sciens bonum & malum*, indicari putat co-

Adam serò sapiens ...

gnitionem perfectissimam, quam demum Adamus habuit sui delicti, & infelicissimi status, in quem à felicissimo ceciderat; sed heu me miserum, serò sapiunt Phryges! O quam foret ea cognitio salutaris humano generi, si ante peccatum foret! Sed audi Ambros. Factus est Adam quasi vnus ex nobis, quia aperuit oculos, vt culpam suam videret, quam vitare non potuit. Magis enim postquam peccauimus, nescio quomodo nostra delicta cognoscimus, & tũc peccatum esse intelligimus, quod antequam peccaremus, non putabamus esse peccatum. Certè non quasi peccatum putabamus esse damnandum: nam si damnaremus, non admitteremus.

Tertul.

6. Semper quidem mihi perplacuit interpretatio illa Tertull. *lib. 2. contra Marc. cap. 25.* vt quę salutaris & iucundissima sit Adamo, & Adami posteris, atque ad commendandam infinitam Dei erga nos beneuolentissimi bonitatem nihil

Incarnatio Verbi ob peccatum Adami.

opportunius, atque efficacius. Etsi (ait) Adam propter statum legis deditus morti est, sed spes ei salua est, dicente Domino: Ecce Adam factus est, tanquam vnus ex nobis; de futura scilicet adlectione hominis in diuinitatem. Ergo iuxta hanc interpretationem acutissimam Tertulliani, Deus hisce verbis significat incarnationem futuram Verbi diuini; quasi dicat: Ecce habemus occasionem illam, quam ex omni æternitate vẽturam scimus, vt peccato in mundum ingruente, misericordia nostra superabundet, & gratia, vbi abundauit delictum: vti Deus homo fiat ad redimendum

mendum suo sanguine hominem à diabolo factum mancipium; ac morte sua in vitam reuocet hominem peccato mortuum. Et videtur illud exultans exultantis esse, quasi Filius Dei propter oblatam sibi occasionem veniendi in carne & redimendi hominem gaudio incredibili gestire videatur. Pelliceo indutus amictu Adam Filio Dei gratissimum præbuit spectaculum; illum quippe accepit in parabolam, vt loquitur Paulus de Isaac in simili planè euentu; sicut enim primus ille homo pellibus per mortem detractis ex animalibus amictus videbatur, ita Filius Dei venturus in mundum erat mortali natura hominis indutus, homo verè passibilis, & socios infirmitatum: sicut vnus ex nobis, humilitate sua luminis, attemperans vim maiestatis diuinæ, vt pulchrè loquitur Tertul. *citat. lib. cap.* 17. sibi quidem indigna, homini autem necessaria, & ita iam Deo digna, quia nihil tam dignū Deo quàm salus hominis. Illustrior fiet hæc interpretatio Tertul. si adiungamus illi pulcherrimam iuxta & suauissimam, quæ à D. Bernard. *serm.* 1. *in annunciat. beatæ Mariæ*, confingitur, concertationem inter misericordiam, & veritatem, quæ duæ altercabantur apud Dei Filium, penes quem est omnis iudicandi potestas. Illa vitam ac redemptionem Adamo, hæc mortem imprecabatur. Summa (inquit) controuersiæ totius hæc fuisse videtur. Eget miseratione creatura rationalis, ait misericordia: econtra veritas; oportet impleri sermonem, quem locutus es Domine. Totus moriatur Adam necesse est cum omnibus, qui in eo erant, qua die vetitum pomum in præuaricatione gustauit; grandis controuersia, & intricata nimiùm disceptatio, quis non illic diceret: Bonum nobis erat, si natus non fuisset homo iste? Sic erat omnino, non videbatur quomodo simul possent erga hominem misericordia & veritas conseruari: porrò vtidem, hæc dicit, perij, si Adam non moriatur; & hæc dicit, perij, si misericordiam non consequatur. Fiat mors bona, & habet vtraque quod petit, vt & moriatur, & misericordiam consequatur. Sed quomodo fiet istud? fieri potest, si ex caritate moriatur quis, vtique qui nihil debeat mortis, qui mori velit, non ex debito, sed ex voluntate; non ex malo merito, sed ex beneplacito suo. Ergo qui consilium dedit, ferat auxilium. Et ait Rex: Pœnitet me fecisse hominem, pœna me tenet, mihi incumbit sustinere pœnam, pœnitentiam agere pro homine, quem creaui. Ecce venio, non potest hic calix transire, nisi bibam illum. Hæc, & plura Bernard. Veniet igitur Dei Filius homo factus, vt hominem quærat, & in gratiam totius Trinitatis restituat. In cuius rei symbolum Dominos *Luc.* 24. ad ficulneam venit quærens fructum eius; nimirum (vt eleganter considerat D. Petr. Chrysolog. *serm.* 106.) ad ficulneam venit Christus, ad quam legitur Adam nudus fugisse post culpam. Venit ergo ad ficum Christus, vt inueniret Adam, vt nudum tegeret pio sui corporis indumento, quos ficus ista non velabat, sed stimulabat pudorem. Ita Chrysolog.

Ad Heb. 11.

Tertul. *Verbum fieri homo gestit.*

S. Bern. *Disceptatio de Adam apud Deum.*

Christus Adam quærit & vestit. S. P. Chrys.

SECTIO XLI.

Nunc ergo ne fortè mittat manum suam, & sumat etiam de ligno vitæ, & comedat & viuat in æternum. Et emisit eum Dominus

A *de paradiso voluptatis, vt operaretur terram, de qua sumptus est.*

1. IRatorum & obiurgantium truncatur sæpius oratio intercludente vocem, & præpediente sermonis cursum iracundia. Nunc ergo, quidnam istud est? scilicet; nunc ergo reliquum est, vt longiùs arceam istos à paradiso. Nunc ergo quid ampliùs moror, cur non actutum expello à vitæ ligno, vt commemoriantur nūc ergo quorsum iudicium, quorsum pœna, quorsum comminatio, leges, sententia denique in reos lata; nisi vt peccatores luant supplicium? puniantur ergo, amandentur cum tota sua posteritate à paradiso deliciarum, in terram, de qua
B sunt assumpti, redeant; vbi in doloribus ac sudoribus malè viui, verè mortui consenescant: atque in cineres demum redigantur. Itaque concludit supremus iudex, vt eiiciantur à paradiso; ne, si in eo persistant, vescantur de ligno vitæ, viuántque in æternum, quin aliquando moriantur; morientésque luant pœnas pro transgressione debitas. Et, vt argutè notauit D. August. alienandus vtique à vita fuerat, iam moriturus. Et Procop. Pulsus (inquit) est homo secundum præcepti tenorem à paradiso, qui suscipiebat viuentes, non morientes. Sic ille, ad illa verba: *Spinas & tribulas*, cap. 3. Etenim posset quis dubi-
C care: ergone Domine, licèt comedant isti de ligno vitæ, quid tuæ poterit obsistere voluntati? an non de illo comedentes poteris tua virtute perimere? poterit planè: sed noluit, vt in paradiso morerentur: locus est vitæ, non mortis. Abeant procul, & inter pecudes, quibus similes se fecerunt, pariter moriantur; quasi mors, quibus miseri iam erant ex Dei sententia addicti, non eos in paradiso vitæ, sed in liberiore ac securiore terræ, in qua dominatura deinceps erat, campo & puluere deuorandos præstolatetur. Ad cum sanè modum, quo legimus apud Ioan. cap. 13. de Iuda proditore; post buccellam introiuit
D in eum satanas. *Cum ergo accepisset ille buccellam, exiuit continuò.* Vbi peracutè Origenes. Exiit (inquit) non solùm recedendo de domo, in qua tenebatur, sed omnino egressus est à Iesu. Ego autem opinor, quòd post panem ingressus satanas in Iudam, non tolerabat in eodem loco esse cum Iesu: nulla namque conformitas est Iesu ad satanam. D. August. perdoctè admodum dicit abalienatum fuisse Adamum à paradiso (quòd in eo esset sacramentum visibile inuisibilis sapientiæ) tanquam excommunicatum, sicut etiam in hoc paradiso, id est, Ecclesia, solent à sacramentis altaris visibilibus homines disciplina ecclesiastica remoueri. Ad hanc pœnam excommunicationis, qua percussi fuerunt illi peccatores, mirificè pertinet illa obseruatio D. Bernard. *ser.* 1. *in festo omnium Sanctorum.* Misertus (ait) Adam
E & Eua, qui conuersi in verba malitiæ ad excusandas excusationes in peccatis, dum confessionis mandationem fugiunt immundo remanent corde, & à facie Domini eiiciuntur. Igitur fiunt excommunicatos non solùm, quia vetitum comederunt, sed quòd malè confessi pœnitentiam non egerunt, ablegauit illos Dominus à vitæ ligno, & deliciarum horto. Et quidem rectè: nam, vt Procopius ait, non oportet eum, qui peccati labe inquinatus est, vitæ ligno pasci; etenim inde fieret, vt cibus ille vitæ despectui haberetur.

2. Pulcher sanè locus contra eos, qui scienter corpus Domini communicant peccatoribus, infamia

Expelluntur à paradiso parentes.

S. Aug.

Procop.

Extra, non intra paradisum mors adest.

Ioan. 13.

Origen.

S. Aug.

Velut excommunicati Adam & Eua.

S. Bernard.

Procop.

Sacrilegium contra Domini corpus.

infamia scelerum notatis, & publicè impœnitentibus; tradunt enim sanctum canibus, margaritam porcis abiiciunt, Christum, vti alter Iudas Pharisæis ac satellitibus produnt. Præterea contra eos, qui sacrilegium admittunt grauissimum, dum corpus Domini suscipiunt in conscientia peccati lethalis; maximè verò ipsi perstringuntur Sacerdotes, si qui erunt adeò amentes, & penè fide Christiana destituti, vt audeant accedere manibus, & anima & ore polluto sordibus criminum ad mensam sacrosanctam Domini. Ad eos ita conclamat Dominus per Malach. 1. *Ad vos ô Sacerdotes, qui despicitis nomen meum, & dixistis: In quo despeximus nomen tuum? Offertis super altare meum panem pollutũ, & dicitis: In quo polluimus te? In eo, quòd dicitis: Mensa Domini despecta est.* Egregia eo in loco est interpretatio D. Hieron. Polluimus (inquit) panem, id est, Christi corpus, quando indigni accedimus ad altare, & sordidi mundum sanguinem bibimus, & dicimus: Mensa Domini despecta est; nõ quòd hoc aliquis audeat dicere, sed opera peccatorum despiciunt mensam Dei. Sic Hieron.

Malach. 1.

S. Hieron.

Considerandum igitur cum timore & tremore nobis est, si à paradiso terrestri priores illi parentes diuino imperio expulsi sunt, ne forte in eo remanentes sumerent de ligno vitæ quoniam indigni peccatores, qui pro suo delicto mortis sententiam incurrerant, quis nõ timeat mortuus in peccato ad sumendum vitæ panem, ipsammet vitam, & Deum viuum, accedere vel ad mensam vel ad altare Domini? Procop. adiungit etiam, iccirco interdictum homini esse lignum vitæ, vt infelix eo summo solatio destitutus in mœrore ac desiderio felicitatis futuræ cum Christo, vitã transigeret. Cùm verò (inquit) arcetur ab arbore vitæ peccator, desiderabit toto pectore diuinam disciplinam, euangelicámque doctrinam, sentiens quò redactus sit. Si non appetiuerit vitæ cibum, satius est, vt in amentia permaneat, & in peccatis ampliùs sordidetur, quam vt diuina oracula asperetur. Sic ille. Aliam rationem subiicit Moyses, quare emiserit Dominus hominem de paradiso voluptatis; nimirum vt operaretur terram, de qua sumptus est. Quo in sensu disertissimè Bernard. loquitur, vt iam retulimus, *cap. 2. sect. 6. nu. 4.* Profectò mihi videtur optimus animarum medicus ægrotos istos admonere, vt pro præstantissimo remedio ad sanitatem conseruandam vtantur sedula corporis exercitatione; quippe qui experti fuerint, quantum illis desidia, & otij languor, & molestissima ligurtiendi delectatio aculeum mouerint. Quod D. Chrysost. *hom.* 13. sic admonuit. Quòd de paradiso illos eiecit, laborique adiudicauit, eo magis illum adorare, & admirari oportet. Quoniam enim ad istam socordiam deliciæ illos deduxerant, abscissa lætitia, tristitiam veloti murum socordiæ propulsandæ præstruxit, quatenus ad dilectionem suam reuerteremur. Ita Chrysostom. Intellige tristitiam & lassitudinem, quæ solet ex assidua exercitatione prouenire. Rupertus subtiliter verba illa expendens, *terram, de qua sumptus*, mulierem etiam ad operandum missam à paradiso intelligit, sed eo modo operandi, qui leuare possit sudores mariti laborantis; & mulieres amorem, atque officiosam curam erga maritos optimè doceat. Sic igitur ait: Sane licèt in Adam vir simul & mulier intelligantur, & vterque sit eiectus; tamen quod dictum est, *vt operaretur terrã, de qua sumptus est*, melius de solo

Procop. Adam in exilio Christum desiderat.

S. Bern.

Exercitatio ad salutem animæ.

S. Chrys.

Rupert.

Mulier curet de viro.

A vito accipitur, quia de terra sumptus est: nam mulier de carne, vel ossibus viri sumpta est. Vnde & ipsa natura docet, decere virum, vt operetur terram: nam mulieri magis congruit, vt erga corpus viri in quolibet opificio seruiliter occupetur. Proinde cùm dicitur, *vt operetur terram, de qua sumptus est*, commode subauditur, & mulier operaretur circa cultum viri, de quo sumpta est.

3. *Ne fortè mittat manum*, &c.] D. Chrysost. arbitratur id non in pœnam a Deo constitutum, sed in grande misericordiæ suæ erga illos testimonium. Non posthac (inquit) in paradiso relinquit Adam, sed exire inde iubet, monstrans quòd propter nihil aliud id faciat, quàm propter B misericordiam erga nos: nam quia magna intẽperantiæ indicia adhibuit, præuaricandóque mandatum mortalis factus est, ne nunc, & lignũ quod vitam præbet perpetuam, attingere audeat peccaturus perpetuò, satius fuerit hinc ipsum eiici, ita vt magis prouidentiæ, quam indignationis fuerit illa eiectio. Vtique misericors Dominus si sciisset nos peiores non fieri impunè peccando, neutiquam vltra puniisset, sed vt repressat nostrum ad deteriora progressum, & tollat malitiam vlteriùs grassantem, suam seruando misericordiam punit, id quod & nunc facit. Curam enim agens protoplasti, eiici ipsum à C paradiso præcepit. Ita Chrysost. In quo procliuitatem hominis meritò subnotauit. Similia cõcludit Theodor. Hoc (inquiens) non ideo dictum est, quòd Deus vitam æternam illi inuiderit, sed vt per mortem, peccati impetum detineret. Vt enim ait Apostolus, qui mortuus est iustificatus est à peccato. Itaque mors non supplicium, sed medicina fuit. Sic Theodor. Rectè in hanc sententiam congruit illud Apostoli: *Et mors lucrum.* Sed ô immensum erga nos amorem Dei, cuius pœna nobis indicta, pœnarum, & culparum omnium nobis medicina est! O manum pulcherrimam, & summè amabilem; quæ vel etiam cùm vulnerat, tunc maximè sanat, cùm D mortem infert, vitam impertitur! Non præteribo, quæ D. Epiphan. *lib. 2. contra hæres. 64.* luculẽtissime scripsit, hunc locum expendens; ea sic habent. Expulit eum Dominus de paradiso, ne potuisset viuere corpus in æternum, vt scilicet peccatum simul occisum cum corpore, moreretur, corpus verò peccato perdito resurgeret. Quò itaque non esset homo malum immortale, & perpetuum haberet in seipso peccatum prædominans, vtpote quod in immortali corpore germinasset, & immortale alimentum haberet: Deus ob hoc ipsum prohibuit, mortalitate adiectum. Hoc enim pelliceæ tunicæ volebant; quo sanè per solutionem corporis, peccatum inferni stirpitus ac radicitus in totum corrumperetur, vt ne tantillum quidem radicis relinqueretur, à quo noua peccatorum germina emergerent. E Quemadmodum enim, vbi in ædificiis templorum ficus enata est, & in longitudinem & magnitudinem probè coalita, & in omnes compositiones lapidum, per multum sarmentosas radices diffusa, non priùs a nascendo quiescit, donec tota euellatur, dissolutis lapidibus, in locis, in quibus enata est; possunt enim rursus in suos locos adaptari lapides, ficus sublata, quò templum quidem seruetur, nihil ampliùs malorum ipsum dissipantium sibiipsi producens, ficus verò tota radicitus euulsa emoriatur. Eodem modo etiam Deus optimus artifex templum suum hominem, qui instar syluestris ficus peccatum produxit,

S. Chrys.

Mors peccata reprimit.

Theod.

Ad Phil. 1.

Benignitas Dei punientis.

S. Epiph.

Homo Dei templum destruitur & renouatur.

duxit, breuibus mortis ictibus dissoluit, occidés (vt scriptum est) & viuificans quò rursus earundem partium caro pòst exsiccatum, & mortuum peccatum instar renouati templi, immortalis, & illæsa excitetur peccato perfecte, ac funditus perdito. Viuente enim adhuc corpore antequam moriatur, necesse est simul viuere peccatum, intus in nobis radices suas abscondens, etiamsi forinsecus, per castigationum, atque admonitionum sectiones fuerit refrænatū. Et post multa: Proinde in auxiliaris medicamenti modum, ab auxiliatore nostro, & verè medico Deo, ad eradicationem peccati, ac deletionem assumpta est mors, vt ne perpetuò durans in nobis immortale sit peccatum, vt quod in immortalibus exortum est. Ipsi verò mutilati, & ægrotantium modo exurgentes in virtutis donu diu conuersemur; vt qui in subsistentibus semper immortalibúsque corporibus magnum peccati morbum nutrimus. Hactenus Epiphanius, & multo plura loco indicato. Ferè totum hunc locum iisdem verbis, quibus Epiphan. commentatur Procop. ad illa verba, cap. 2. *lignum scientiæ*, sic infit. Impletus malitia, & peccato quasi mancipatus, paradiso expulsus est, ne scilicet particeps foret vitæ, hancque mori nesciam gestaret in corpore mortali sicuti ante casum eam circumferebat in corpore immortali. Oportebat peccatum prius morte perimi, vt eo per mortem quasi eliquato, homo deinceps degustaret vitam veram. Placuit igitur prius radicem peccati penitus è corpore erui, nedum vel minima eius reliqua foret particula, nouos peccatorum produceret surculos. Sic Procop. Deinde affert eandem templi similitudinem. Dicere igitur quis poterit ficum illam maledictionis, & mortis nostræ causam, in visceribus nostris congenitā perenniter in vitia (hæc sunt folia, & fructus illius) exuberare. Quare omni diligentia enitendum est, vt fructus, & folia, vt ramos, vt truncum, vt radicem ipsam mortiferæ ficus extirpemus. Optima securis; quæ ab Apostolo vocatur continua mortificatio. Profectò si vitæ cibo viuentes mortem homines non incurrerent; obstinati in peccatis permanerent: verúmque animæ cibum, scilicer virtutem, ac Dei gratiam nihilt haberent. Diu enim (inquit Procop.) durat malum, si bonum contemnitur. Malo & peccato indurati nunquam ipsum bonum affectabunt. Sic ille.

Salutaris homini mors est.

Procop.

2. Corint. 4

Procop.

Eucher.

4. Eucherius videtur existimare Deum occurrisse per istam ablegationem à paradiso ærumnis ac doloribus vitæ, in longissimum tempus, aut in ipsam æternitatem duraturæ. Si enim (inquit) in paradiso manerent, immortales quidem forent de ligno vitæ comedentes, sed illis tamen miseriis omnibus obnoxij, quas ob peccati pœnam ex Dei sententia erant passuri; atque adeò infeliciùs tunc viuerent, quàm nunc moriuntur. Terminus enim est laborū, & ærumnarum mors. Sic Eucher. Verè vti clementissimus Dominus eisdem dignatus est consulere ad salutem, ne fortè per transgressionem indigni iam facti de ligno vitæ præsumerent edere, & ad perpetuum viuerent cruciatum. Exules itaque sunt ab illius esu ad tempus effecti, vt per congruam pœnitentiæ satisfactionem rursus illuc, vnde emissi fuerant, reuerterentur. Tertul. *lib. 2. contra Marcion. cap. 25.* resurrectionis futuræ spem, & nō quidem regressum ad paradisum terrestrem, sed ingressum ad cælestem, vbi terra viuentium est, in his verbis Domini agnoscit. Et nunc (in-

Mors ærumnarum terminus.

Tertul.

A quit) nequando extendat manum, & sumat de ligno vitæ, & viuat in æternum. Interponens enim, *& nunc*, præsentis temporis verbum, temporalem, & ad præsens dilationem vitæ fecisse se ostendit. Ideoque nec maledixit Adam, nec Euam vt restitutionis candidatos, vt confessione releuatos. Idem *lib. de resurrect. carn. cap. 63.* in eādem sententiam, sic adiungit: Rursus ex terra repræsentabitur Adam auditurus à Domino: Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est. Verè tunc compos mali, quod euasit, & boni quod inuasit. Planè non perperam conicit Tertul. pulchritudinem admirabilem hominis in corpore, & anima gloriosi, post resurrectionem vniuersalem; B qui quidem tantus apparebit, vt alter Deus esse videatur. Aliud subinde mysterium scrutari licet in illo, *& nunc*. Fiet enim aliquando tandem, vt Deus relegatum à paradiso hominem non modò in cælū euehat, sed in personalem vnionem Verbi diuini assumat hominis naturā, fiátque Deus homo; quoad commendandam Dei misericordiam, nihil magnificentius; nec ad illustrandam hominis naturam, gloriosius, ne ab ipso quidem Deo excogitari, aut effici poterat: vnde sapientissimè dictum est à Tertull. *lib. de pœnit. cap. 2.* Deus post tot ac tanta delicta humanæ temeritaria à principe generis Adam auspicata, post condemnatum hominem cum seculi C dote, post electum è paradiso, mortique subiectum, cùm rursus ad suam misericordiam maturasset, iam inde in semetipso pœnitentiam dedicauit, rescissa sententia irarum pristinarum ignoscere pactus operi, & imagini suæ, &c. Expelluntur à paradiso, ne fortè extendant manum. Adeò peccati labe infectam habent manum, vt eom semel in vetitum extenderunt, iam in procliui est, vt ad quæcunque illicita deinceps extendant. Ad malum itaque manum habuit Adamus sanam & expeditam, ad virtutis autem opera prorsus languidam, stupidam, emortuam. An hoc significatū est in illo, de quo ita Marc. 3. *Erat homo habens manum aridam?* Vbi D. Chrys. D *serm. 35.* Aruerat manus hominis, magis stupore fidei, quàm siccitate neruorum. Dixit illi Dominus: Extende manum tuam, & extendit. Et restituta est manus illius. Extende manum tuam. Iussione soluitur, quæ fuerat iussione deuincta. Eam in opere pietatis extendat, relaxet & in misericordia, in eleemosynis porrigat. sanari nescit, qui nescit pauperi fœnerari. Ita Chrysost. Ergo non iam filij Adam, sed serui Christi manus non malè extentas, & peius aridas; sed ad Dei obsequiū, & animarum nostrarum lucra, sanas agilésque extendamus.

Homini datur spes resurrectionis.

Innuitur futura Verbi incarnatio.

Tertull.

Marci 3.

Manus hominis vitiosa sanatur.

S. P. Chrys.

5. Ergo, ô vos nunc infelices, qui à ligno vitæ procul arcemini, qui à paradiso voluptatis ablegamini; aduenient felicissimum tempus desideriis vestris, & perennibus ad Deum precationibus illud accersite; cùm venerit plenitudo E temporis, non modò noua fient omnia, sed lōgè maior erit gloria vestra, quàm illa fuerit, quam amisistis. Alter paradisus isto, & sanctior, & felicior existet Virgo Dei mater. In hoc tam nouo, támque admirabili paradiso non modò ad Dei gratiam exul reducetur homo, sed in vnitatem personæ Deus homo fiet. Hoc est illud templum sanctitate augustissimum, sibiipsi à Rege regum ædificatum, in quod fidelium animas salutem æternam consecutas adduci prophetico vidit spiritu ille, qui cecinit: *Adducentur Regi virgines post eam, adducentur in templum Regis*, Psal. 44.

B. Maria nouus paradisus.

Psal. 44.

Medita

B. Maria templum Dei, & domus hominum.
2. Reg. 7.
Theod.

Meditabatur Dauid templum Domino magnificentissimum extruere. Ecce tibi Dominus ad Nathan Prophetam: *Vade & loquere ad seruum meum Dauid. Nunquid tu ædificabis mihi domū ad habitandum? Prædicit tibi Dominus, quòd domum faciat tibi Dominus*, 2. Reg. 7. Vidas Deum architectantem, & tibi & Dauidi dumum. Theodoret. intelligit Christi Dmini humanitatem sanctissimam ex semine Dauidico oriundam. Quod (inquit) ex sancta Virgine sumptam carnem, & ipse ædificauerit, & ipsam templum appellauerit, noa docuit Ioan. 2. Cùm enim Dominus dixisset Iudæis: *Soluite templum hoc*, subiungit Euangelista: *Hoc autem dicebat de templo corporis sui.* Rectè id quidem, sed aptissimè quoque accipi potest nomine templi ac domus Virgo ipsa Dei mater, cuius (vt Ambrosius ait) Deus ipse sacrauit templum pudoris: ergo exules à paradiso terrestri; ab illa voluptatis domo, in qua primi parentes breuissimo tamen tempore habitarunt; procul expulsi, & toto orbe extorres, ac profugi a facie Dei cum ærumnis ac sudoribus, cum morte denique colluctantes, postliminio restituti, ad beatissimam semper virginem Dei matrem regredimur: in eius brachiis considet ipse, qui Adamum expulit, non iam minis territans, sed blanditiis inuitans, infans enim nasci voluit, quem amari potiùs, quàm timeri deceat. Obseruat egregiè Theodor. in hoc sermone Prophetæ Nathan ad Dauid, inusitatam ac dulcissimam Dei ad regem amoris significationem. Deliniit (inquit) eum appellatione seruitutis: Hæc dices seruo meo Dauid, vsus beneuolentiæ nomine, illum seruum suū appellans. Est autē summus honor nominari seruum Dei. Sed ô vos Adam & Eua felicissimi, nō vos, neque liberos vestros iam Deus ipse seruos, sed verè amicos, sed veriùs fratres appellat: ipse enim Deus homo filius Adam, natus ex muliere os nostrum, & caro nostra est. In ipso iam non exulamus, sed regnamus; in ipso non homines tantùm, sed Deus sumus.

Ioan. 2.
S. Ambros.
Per B. Mariam homo restituitur.
Theod.
Summus honor seruum Dei vocari.

6. Postremò ad huius commentarij finem illud vnum subiiciam. Percelebris quidem est concertatio inter Doctores, quanto tempore perstiterint primi parentes in paradiso terrestri? Res planè difficilis explicatu; quis enim, vbi nulla mentio fit à sacro Scriptore, pro certo quicquam audeat affirmare? Soli coniecturæ locus est in præsentia. Coniiciunt quidam vno eodémque die creatum Adamum, translatum in paradisum, cohabitasse eum muliere socia & adiutrice, animantibus nomina indidisse, peccasse, damnatum in iudicio, expulsum denique fuisse. Ac subinde ad enumerandas horas istius diei, quo paradisum incoluerunt, procedunt. Contrà verò in alterum deflectentes extremum nonnulli constituunt quadraginta dies, nec desunt, qui vltra dierum metas ad triginta & tres annos expatiantur. Quid verò mihi certum videatur, nihil omnino subest. Cæterùm de coniecturis, quænam minùs abhorreat, & exorbitet, libens indicarim: sanius nimirum procedere, qui dicunt plus vno die versatos fuisse in paradiso, cuius amœnitatem aliquandiu contemplati fructum vitæ, aliósque degustarunt. Sic Ioseph. Damasc. Basil. August. Gregor. Abulens. qui super 13. Genes. reuocauit priorem sententiam; & alij. ac demum si liceat vlteriùs coniectando loqui, per octo dies in paradiso permansisse dixerim; ita vt feria sexta sequentis hebdomadæ peccârint, expulsique fuerint, quod viris doctissimis video approbari. Vide accuratissimam de hac difficultate disputationem apud Pererium nostrū, *lib. 6. in Genes. q. 1.*

Quandiu Adam in paradiso fuerit.
Ioseph.
S. Ioan. Damasc.
S. Basil.
S. Aug.
S. Greg.
Abulens.
Ben. Peter.

SECTIO XLII.

Fecitque Adam, & collocauit ante paradisum voluptatis Cherubim, & flammeum gladium, atque versatilem ad custodiendam viam ligni vitæ.

1. VErbum, *eiecit*, Hebraicè est ויגרש *igares*, à radice גרש *garas*, expellere, proiicere, repudiare, &c. hic est in coniugatione daghessata, Pighel. vti versu præcedenti, *emisit*, Hebr. וישלח *ixallech*, à radice, שלח *xalach*, mittere, admittere, in eadem coniugatione reperitur. Hinc iam elici potest, imprimis spectata nimirū propositæ coniugationis vi & facultate hic sensus: Emisit, eiecit ignominiosè, violēter impulit, quasi renuentem, & renitentem, & miserabili eiulatu omnia replentem, ac si diceret: O Domine, en me demum eiicis ab isto tuo paradiso, & à tuo conspectu, quod vehementius doleo! inuitum propelles reluctantem, non sine violento impulsu tandem dimittes. mori potiùs optandum esset, quàm hinc abire. Vehementiorem enim significatum importare solēt verba cùm per huiusmodi coniugationem efferuntur. Et quidem promeritam subiit Adamus pœnam, vt exulet à paradiso qui paradisum suo delicto polluit: ignominiosè pellatur à Deo, qui à Deo fugiens abscondit se. Nec peccatori quicquam congruētius est, quàm & nomen, & vita exulis. Quod ita eleganter edisserit Philo Heb. *lib. 2. Allegor.* Docemur omnē malum esse exulem. Ciuitas enim sapientum propria, virtus ipsa est: in hanc quisquis admitti nequit, exulat. Et nemo malus vnquam in eam admitti potest: ergo solus malus hinc pellitur, & exulat. Virtutis autem exul statim abscondit se à Deo. Nam si sapientes conspiciuntur à Deo, vtpote amici eius; liquet abscondi malos, & celare se, tanquam inimicos, hostésque rectæ rationis. Hæc ille. Quia verò verba per supradictam coniugationem, vti & per quintam elata nonnunquam agere altero suasore, & autore significant; alter sensus effici poterit, vt dicamus: Fecit emittere, fecit eiicere. nimirum, quia non ipse Dominus, ne quid amori suo, ac misericordiæ suauissimæ detrahere videretur, per seipsum illos emisit, atque eiecit: sed ad tam acerbum ac tam luctuosum ministeriū destinauit Angelum, & fortasse illum ipsum Cherubim (de quo mox) flammeo & versatili gladio minantem, ac nolentes & restitantes cogentem discedere, denique violenter actos impellentem, aut etiam, non per Angelum, nec per vllam coactionem externam, sed fecit suo imperio, vt abirent ipsi, seséque pellerent à paradiso, cuius suspirio, & fructibus prorsus indignos se iudicarent. In hoc igitur explicato videtur exprimi dolor, & amor parentis beneuolentissimi, qui filium scelere graui deprehensum, cùm ex debito paternæ iustitiæ corripere cogatur, ne alioqui impunitus liberiùs peccandi licentiam assumat, dolens, & illacrymās virgas expedit, flagella, cruces, minabundus vociferatur. Imò & non ipse filium verberat, sed peracerbum hoc supplicium seruo alicui committit.

Pellitur violenter à paradiso Adam.
Philo.
Malus exulat: iusto virtus ciuitas est.
Angelus pellit Adamum & Euam.
Deus patrem agit iratum & dolentem.

2. Confirmari nonnihil poterit hæc explicatio,

catio si adiungatur, quod subtilissimè ac verissimè adnotatum reperio apud Iunilium Africanum, *tract. suo in Genes.* videlicet: Statim (vt loquitur) post eiectum à paradiso nominatus Deus, sed non Dominus Deus. Et quidem ita res habet: hucusque enim יהוה אלהים *Jehouah, Elohim*, vsque ad finem huius capitis tertij, toto autem deinceps quarto dicitur tantùm *Jehouah*, tacetur autem *Elohim*. Iunilius huiusce tantæ nouitatis rationem assignat; vt discas (ait) quòd Ecclesiæ est proprius Dominus & Deus; at non similiter eorum, qui sunt extra Ecclesiam. Sumit autem paradisum terrestrem ex quo Adam est eiectus, pro Ecclesia. Fortè faciliùs & accommodatiùs ad locum præsentem dices; iccirco post eiectum hominem ac damnatum, & iam ipsis in sudoribus ærumnísque mœrentem, vno tantùm, & non duplici, vti antea, nomine Deum appellari ad testificationem doloris; suas enim (vt ex D. Gregor. Nazianz. suprà posuimus) nos ille diuitias habet. Ergo si fracta naui, factóque naufragio pretiosissimæ merces, opulentissimúsque thesaurus in ventos, vndásque pelagi abierunt, quid in suam doleat vicem, iacturam & naufragium cælestis hic mercator? Quo symbolo non semel in diuinis literis adumbratur Deus. Vide nunc etiam, an quia hominem tanto in pretio habuerit, sibi nomen, dominium, & gloriæ laudem iudicet, atque innuat funditus periisse vbi homo periit? Ac mihi quidem illud insuper venit in mentem, quod ipse Dominus per Zachariam quodammodo questus, ac dolens de se dixit: *Homo agricola ego sum, quoniam Adam exemplũ meum ab adolescentia mea*, cap. 13. Profectò enim vti Adam in pœnam suæ transgressionis, à paradiso, in quo non natus, sed in quem translatus breui tempore habitauit, expulsus est ad labores, & sudores, ad mortem denique subeundam; ita Dei Filius à sinu Patris descendens factus homo in vterum Virginis; & ab hoc materno paradiso, cuius per nouem menses hospitio potitus est, ad præsepis paupertatem, ac solitudinem ad ærumnas vitæ, ad passionis acerbissimæ cruciatus, ad infamem crucis mortem non sua, quæ nulla innocens admisit, sed infinita humani generis suo sanguine flagitia expiaturus. Sed hoc de loco Zachar. in superioribus plura diximus. Primus Adam in summa tristitia constitutus in eam tellurem desudat, quæ spinas, & tribulos germinat; at quo voluptatis gaudio secundus Adam inter spinas & tribulos ingratorum hominum & sceleratorum versetur, ipsa quam capite gestat impositam, spinea corona testatur. De qua sic D. Ambros. *in 23. Luc.* Corona de spinis capiti Domini annexa ostendit, quòd de peccatoribus mundi sanquam seculi pœnis triumphalis Deo gloria quæreretur. Clem. Alex. *lib. 2. pædag. cap. 8.* pulchrè de illa ipsa corona disserit ad hunc modum. Domini corona nos propheticè significabat, qui fuimus aliquando infrugiferi, qui circa illum positi fuimus per Ecclesiam, cuius ipse caput est. Sed hoc quoque signum est rei à Domino bene gestæ, cùm ipse suo capite, & principali parte corporis omnia mala nostra portauerit, propter quæ pungebamur. Cùm enim ab offensionibus, & peccatis, & eiusmodi spinis, nos propria passione liberasset, diabolúmque infirmasset, & aboleuisset, orans meritò dixit: *Vbi tuus, ó mors, stimulus?* Ita Clemens. Venerare obsecro immensum Christi amorem erga nos. Nostras ille spinas assumpsit, & capite suo in-

Deus nomen Domini perdito homine remansit.

S. Gregor. Nazianz.

Zacha. 13.
Adam in exemplum Christo Domino.

S. Ambros.
Corona spinea 3. omnino quid significet
Clem. Alex.

1. Cor. 15.

sonuit, vt nos à culpis culparúmque pœnis eriperet.

3. *Eiecitque Adam.*] D. Chrysostomus infinitam Dei benignitatem etiam in hoc acerbissimo supplicio admiratus ait: Quamuis grauissimi doloris spectaculum erat; est tamen magnæ vtilitatis occasio, vt dolens continuo aspectu minimor, & cautior esset in aliis, ne iterum in ea peccata incideret; qui hominis vt plurimum mos est. Nam quoniam cùm bonis frueremur nesciuimus ipsis, vt oportet, vti, illorum priuatione emendati sumus, & tunc experientia sentire cœpimus nostram desidiam. Itaque tanta rerum mutatione docemur, & à quibus cecidimus, & in quæ nosipsos mala iniecimus. Ita Chrysostomus. Quæ ad futura peccata diligenter cauenda tum Adamo, tum filiis illius valde conducunt. Infelicissimum statum, in quo nunc sumus, propter parentis nostri delictum, graphicè ita describit D. Bernard. *sermone de primo aduentu & nouis.* Quid hîc nisi labor, & dolor, & afflictio spiritus? Sed nunc ita contingit tibi, ac si puer in carcere natus sit, vt in carcere sit nutritus, & quia nunquam viderit lucem, miretur super tristitia, & anxietate matris suæ. Illa enim scit vnde doleat, & quia nouit bona, grauiora sunt ei mala, & recordatione pacis amaritudo eius amarissima est. Tibi magna videntur minora mala. Et præ maioribus compedibus, quibus assuetus es, minores annulos requiem putas. Hæc Bernard. Vehementer illi (vt par erat) exilium suum à paradiso dolebant, quippe qui felicitatem priorem, quam amiserant, animis adhuc impressam gestabant. Nos verò miseri, qui felicitatem nunquam degustauimus, in exilio; in carcere, inter compedes nati, quæ patimur mala, prorsus ignoramus, & bona quæ non vidimus, amissa non dolemus. B. Laurentius Iustinus hunc locum vberrimè pertractans ostendit ad commendandam homini humilitatem Deum hoc peregisse, vt & anima illius portio nobilissima carni abiectissimæ vniretur, ac totus ipse Adam ex anima & carne compositus à paradiso tandem relegatus in ærumnosum huius vitæ statum, cum pecudibus habitaturus detruderetur. Ait igitur: Duplici ratione Dei sapientia rationalem spiritum fragili, atque passibili, copulauit naturæ; vt qui luteo amictus erat indumento, atque in hoc exilio cum cæteris positus animantibus æquanimior esset, ac humiliter præstolaretur tempus, quo de hac traheretur peregrinatione. Præterea, vt ex assidua consideratione corporeæ fragilitatis occasionem caperet conseruandi eximia dona suæ ipsius spiritualis naturæ: quia propalatæ diuitiæ facilè deprædantur, quæ verò latent, custodiuntur sine labore. Propter quod Dei sapientia sub carnis velamine munera spiritus celare disposuit. Nam post lapsum, & præuaricationem veteris Adam cum omni posteritate tunica pellicea & carne corruptibili & mortali contexit, atque in hac miseriarum valle collocauit peregrinaturum: vt ex qualitate exterioris hominis, discat non elatè præferre se cæteris. Sed ex continuis punctionibus, quas indesinenter propter infirmitates & necessitates carnis patitur spiritus, materiam sumat se in humilitate custodiendi, & omni circunquaque se muniens diligentia, cum summa alacritate cordis, & animi desiderio ad Patrem, qui in cælis est, repatriare festinet.

S. Chrys.

Pœnitentiam cum Adam edocemur.

S. Bern.

Nati & nutriti in carcere non dolemus.

B. Laur.

Adam in exilio humilis, & cælum desiderans.

Mito enim modo, Dei operante elementia, quod illi illatum est ad peccati supplicium conuertitur in salutis adiutorium: & ipsa caro, quæ malè suadendo ærumnis & passionibus prægranatur, omnium misericorditer efficitur custos donorũ. Ita Iustin. *lib. de disc. & perf. cap.* 4. Rectè apposuit eiectionem istam à paradiso, & peregrinationem in hac valle lacrymarum homini profuisse, vt vehementiùs desiderio redeundi ad patriam ac Patrem excitaretur. Profectò, vt D. Greg. docuit *lib. 1. moral. cap.* 26. Dolēs de præsentibus ad æterna festinat. Contrà verò improbi vice patriæ diligunt exilium, quod patiuntur. Optimè etiam S. Cyril. Hierosol. *catech.* 2. benignitatem Dei commendat his verbis: Eiicit Adamum ex paradiso: neque enim erat dignus illo loco propter peccatum. Constituit autem illum è regione paradisi, vt videat vnde exciderit, & à quibus, in quæ delapsus sit, deincépsque per pœnitentiam saluetur. Sic ille.

S. Gregor.

S. Cyrill. Hierosol.

Paradisus terrestris cælestem significat.

4. Quòd autem paradisus ille terrestris figura fuerit gloriæ cælestis beatorũ, ad quem vnum desideriorum, operúmque nostrorum scopum dirigi collimaríque debeat totum studium hominis, tum ex aliis passim locis habetur, tum verò ex cap. 65. Isai. vbi sic Dominus: *Secundùm dies ligni, erunt dies populi mei, & opera manuum eorum veterascent electis meis.* LXX. vertunt, secundùm dies ligni vitæ dies populi mei; opera laborum suorum veterascere facient electi mei. Quem locum dilucidè S. Hieron. exponit. Æterna (inquit) erit habitatio atque plantatio iustorum; vt dies vitæ populi mei diebus vitæ ligni comparentur, de quo in Psalm. 91. dicitur: *Iustus vt palma florebit, quotidie triumphans de aduersariis, & insigne victoria præferens.* At iuxta LXX. lignum vitæ intelligimus, quod in paradiso situm est. Ad quod ne extenderet Adã manum suam vt viueret, eiectus est de paradiso, ne in peccato positus, & necdum sua delicta cognoscens comederet ex eo, & impœnitentiæ, desperationísque, ac superbiæ morte moreretur. Hæc Hieron. Loquitur igitur Dominus de felicitate cælestis patriæ, quæ similis erit illi, quam primores parentes in paradiso terrestri de ligno vitæ ad nunquam moriendum, comederent. Cæterùm ab illa felicitate deiecti homines, hoc habent reliquum, vti desiderio cæli æstuantes per opera bona certam faciant suam vocationem, securúmque & patentem ad cæli gloriam aditum sibi muniant. Quod in vltimis verbis versionis LXX. innititur, quæ sic expendit D. Hieronymus. An non tibi videtur quotidie inueterare opera sua, qui præteritorum oblitus in futurum extenditur? Sic ille. Optimè aduertit sanctissimus Pater, si Adam & Euam in paradiso remansissent, futurum, vt nunquam à peccato resipiscerent, sed impœnitentes, & Dei contemptores, ac superbi in sempiternum viuerent. Profuit illis igitur, & exilium & vita ærumnosa, & certa denique mors; vt humiliati sub potenti manu Dei, & pœnitentiam suorum scelerum agētes, ad cælestem gloriam comparandam excitarentur. B. Laur. Iustin. *lib. de casto connub. cap.* 4. acutè obseruat, etsi innumeris homo in exilium damnatus oppugnetur malis, adhuc tamen debilitato aliquantulum veri & boni desiderio permoueri. Verba illius sunt: De paradiso voluptatis, à facie Domini eiecti, in hac, in qua nunc peregrinamur terra, exilio damnati sunt. Hinc naturæ deordinatio, lucta carnis, & spiritus creaturarum inobedientia, cælestis patriæ amissio, veri ignorantia, & boni insensibilitas effluxerunt; sed non præualuit viri iniquitas opus Dei funditus destruere. Vulnerauit quidem, non tamen totaliter extinxit naturæ bonum. Nam veri & boni inest illi appetitus, licèt longè debilior, quàm priùs. Hæc Laurent.

Isai. 65.

S. Hieron.

Psal. 91.

S. Hieron. *Profuit Adamo exilium, & mors.*

Laur. Iust.

Veri & boni desiderium in homine.

5. Non satis viri sanctissimi deplorant istud exilium Adami, & vitam, quam ille infelix cum liberis suis in terra ærumnosam trahit. Atque inprimis digna, quæ huc inserantur, mihi videntur illa D. Bernard *serm. de obed.* Nunc verò (ait) in regione corporum habitantes, corporibus sumus obnoxij, & ex quo dissipauerunt legem Domini parentes nostri, non modò faciendi tempus est, sed etiam patiendi, & omnium nostrûm ampliùs labor & dolor. Durus equidem cibus est, hordeaceus panis, sed offenso Rege, pulsus palatio miles quamlibet delicatus, ad vnum fortè, quem solum habet seruulum, diuertere opus habebit: ibi fouere latebras, & insolita carpere prandia; apud eum regales delicias pulsibus rusticanis, ac nobiles stratus sterquilinio mutare seruuli, iuxta illud Threnor. 4. *Qui nutriebãtur in croceis, amplexati sunt stercora.* Ibique maximè deplorat Propheta oblitas propriæ conditionis ingenuas creaturas tantam dissimulare miseriam: nec modò non reputare quod tolerant, sed tanquam bona magna complecti, quę paulo minùs cæteris sunt mala. Hæc Bernard. Inter pecudes habitat Rex ille animãtium, cibis pecudum vescitur, qui cum Angelis, & cum Deo epulabatur. Sed exulat miser. Vtinam & se doleat, & felicitatem amissam deploret, aucat, suspiret! Ex his Bernard. aliisque testimoniis, quæ malorum, quibus addicti inhæremus, experientia quotidiana nos edocet, præsertim verò ex ipsa, quam in nobis sentimus, ac patimur carnis aduersùs animam, lucta infatigabili, colligere licet, quanta nunc difficultas sit puritatem vitæ, dulcedinem virtutis, salutem æternam animæ adipisci. Sed tanto etiam nunc excellentior palma sodanti, & laboranti Adamo retribuetur; tanto fient in virtutis studio fructus dulciores. Quod latè persequitur B. Laur. Iustin. *serm. de festo S. Ioannis Euang.* paucula subiiciam. Innocentiæ (inquit) candorem, immortalitatis stolam, carnis incorruptibilitatem, animæ puritatem, contemplationis dulcedinem, spiritus libertatem, regnum cælorum, Angelorum contubernium, amicitiam Dei perdidit homo: ad quæ (quanquam ex parte) maxima cum fatigatione assurgit; quemadmodum ex inflicta sententia illi dictum est: Terra germinabit tibi spinas & tribulos. In sudore vultus tui vesceris pane tuo. Nempe in sudore vultus, consolationis, ac virtutis vescimur pane; terra cordis, & corporis vitiorum spinas, atque concupiscentiarum tribulos germinante; nunquam ab hoc spirituali cessandum est opere; nunquam à tentationum reluctatione quiescendum. Torporis quidem tempore vitiorum seminantur sentes, & ex exercitationis intermissione coalescunt; secum autem inspirationis germen præfocant, quoties mens noxio sopore deprimitur. Meritò igitur ab Angelis honorandus est ille, qui diuinæ charitatis flamma succensus infatigabiliter innatas concupiscentias, & adulta vitia vigore mediante virtutum ex se eradicare conatur, atque terram sui vtriusque hominis ad pristinum originalis puritatis reformare decorem. Hæc Laurentius. Hæc est lex indicta filiis Adam, hoc illis imposi-

tum

S. Bern. *Defletur exilium hominis.*

Thren. 4.

Difficultas in virtutis studio.

Laur. Iust.

Mortificatio continua indicitur.

tum iugum, vt extra paradisum positi exulent, in sudore, & labore operentur; in valle lacrymarum iugiter (vt postmodum gaudeant) deplorent. Hinc optimè Guarricus Abbas *sermone secundo Pentecost.* Nescio (inquit) si Spiritui sancto, qui in columba apparuit, alia vox familiarior gemitu, aut gratior sit. Puto quia nec in Apostolis locum inuenisset Paracliti consolatio, nisi quia lugebant se desolatos. Vnde illis Dominus dicebat: *Nisi ego abiero, Paraclitus non veniet ad vos.* hoc est, nisi desolati fueritis præsentia mei corporali, non vos consolabitur visitatio spiritualis. Hæc ille. Rex erat Dauid, & tamen in rerum omnium affluentia dicebat: *Calicem salutaris accipiam*, Psal. 115. Vbi D. Basil. Appellatione calicis tolerantiam subindicat, sudorémque certaminum in gratiam tuendæ pietatis, simúlque pertinacem conatum, quo ad mortem vsque aduersùs peccatum resistimus. Sic Basil. Quo in conflictu maximè D. Paul. & viri sancti gemunt expectantes beatam spem, & aduentum gloriæ magni Dei, quo liberentur de corpore mortis huius. Quis non miretur? Etiam innocentissima Virgo Dei mater huius exilij pertulit ærumnas, columba in cauernis maceriæ delituit, turtur ingemuit passa hyemes & imbres: sed ita in ver illud amœnissimum transibit, audiétque Filium dulcissimè blandientem; vt piè admodum considerat Guarricus *serm. 1. de Assumpt.* Continuisti patuulum in gremio, cótinebis immensum in animo. Fuisti diuersorium peregrinationis, eris palatium regnantis. Fuisti tabernaculum pugnaturi in mundo, eris solium triumphantis in cælo. Fuisti thalamus sponsi incarnati, eris thronus Regis coronati. Sic ille. Itaque in hoc suæ virtutis castello posuit Deus (vt ait S. Bernard. *serm. 5. in Assumpt.*) murum continentiæ, & antemurale patientiæ: surgit autem opus, & crescit per dilectionem. Felix planè (vt idem loquitur *serm. 1.*) Maria, & multipliciter felix, siue cùm excipit Saluatorem, siue cùm à Saluatore suscipitur. vtrobique mira dignitas Virginis maternitatis: vtrobique amplectenda dignatio maiestatis.

[Guarric. — Ioan. 16. *Fletus exulũ gratus Deo.* — Psal. 115. — S. Basil. — Guarric. — *B. Maria exilium, & assumptio.* — S. Bern.]

SECTIO XLIII.

Et collocauit eum ante paradisum voluptatis.

1. SEptuaginta legunt de Adamo, καὶ κατῴκισεν αὐτὸν, & collocauit eum, scilicet Adamum. Quam lectionem Græci omnes, & Latinorum antiquissimi Patres sequuntur. Igitur eiectum è paradiso posuit Dominus Adamum è regione paradisi. D. Chrys. huic lectioni insistens sic edisserit. Misericordiæ & benignitatis argumentum fuit, quod contra paradisum illum habitare fecit; vt ingem dolorem haberet, quotidie cogitans vnde exciderit, & in quem statum se coniecerit. Itaque quod propè, & è regione paradisi eum habitare iussit, maximæ prouidentiæ & curæ erga illum fuit signum, vt & spectando memor esset, & inde lucrum faceret. Simile quid apud Theodoretum legitur. Ex aduerso (ait) paradisi expulsum hominem constituit, vt vita illa absque vlla tristitia, quam peccando amiserat, in mentem illi veniret, atque ita peccatum laboriosæ vitæ autorem magis, magisque odio prosequeretur. Igitur è regione paradisi positus, perpetuo dolore, illóque acerbissimo excrucians per longissima annorum spatia, vnius tantùm peccati primus peccator pœnitentiam egit. Nam D. Irenæi sententia est: Mille ferè annorum luctu pœnitentiam promeruit. Appositè D. Ambros. *in Psalm. 38.* Considera (inquit) nunc mihi illum Adam de paradiso eiectum, in castellum relegatum, spectantem vnde deiectus sit, fluentẽ vbertim quia reminiscitur quid amiserit, quóve deciderit, & ideo gratias agamus Deo, qui nos perpetuo exilio liberauit, aperiens ianuam, qua reuertamur ad patriam. Idem *serm. 4. in Psal. 118.* ad illa verba, *Adhæsit pauimento anima mea.* Eiectus (ait) de paradiso Adam, hoc est, ex illo sublimi & cælesti loco in terram deplorat: adhæsit, &c. pœnitentiam gerentis hæc vox est, qui meminisset adhærentem se Deo infirmitatem corporis non sensisse: Adamus ergo, qui antè beatissimus auram carpebat æthereum, curas vitæ huius, & tædia nesciebat; is nunc sollicitudine mundi huius, luxuriæ studio, pecuniæque cupiditate curuatus, vulpium foueis se inserit, latibulisque terrestribus. Meritò adhærebat pulueri, qui se leuare non poterat, nisi eum supra crucem suam Christus leuasset. Sic Ambr. De hoc luctu mœroréque Adami copiosè & eleganter disserit B. Laur. Iust. *lib. de casto connub. cap.* 12. ad hũc modum. Solent quicunque ab humanæ dignitatis sunt collapsi fastigio, toties mœrore sauciari, atque alta ab imo pectoris eructare suspiria, quoties reuoluunt animo, quid fuerint, & quid sint. Augmentũ quippe præsentis infortunij memoria est præteritæ felicitatis. Et eo grauiore confodiuntur doloris vulnere, quo sublimior fuit transacta prosperitas. Verumtamen si sic tẽporalium ac fugitiuorum pompæ bonorum, quæ singulis horarum momentis decurrunt, mẽtem afficiunt: quanto magis amissio æternorum? si homo de eo, quod (velit nolit) perdit, sic cruciatur, quanto ampliùs de immortalitatis gloria, quam primus homo in innocentiæ statu positus, si voluisset, tenere poterat, & amisit: omne hominum genus intolerabili mœrore debet transfigi? Qui enim cælestis Ierusalem se ciuem profitetur incolatus præsentis exilij ærumnas ægrè ferre debet, quoties delicias recolit amisisse, quas habuit. Inde in persona peregrinantium Psaltes egregius flebili voce ait: *Super flumina Babylonis illic sedimus, & fleuimus, dum recordaremur tui Siõ*, Ps. 136. Quis namque rationis cõpos non gemat sua, & totius Adæ posteritatis damna, cùm recogitat quid perdidit, & quid patitur? Hæc L. Iust.

[S. Chrysost. — *Adamus è regione paradisi defles.* — Theod. — S. Iren. — S. Ambr. — Ps. 118. — *Adam iacentem Christus attollit.* — B. Laur. Iust. — *Homo ad fletum inuitatur.* — Ps. 136.]

2. Optima sunt, quæ hactenus retulimus de mœrore & luctu Adami; mihi tamen ad leuamentum nostri exilij perquam suauis visa semper est commentatio Procopij, quæ sic habet. Vt Deus aliquãtulum pœnã leniret, iussit hominem habitare è regione paradisi. In hoc imitatus est regem bonum & clementẽ, qui non longinquum delinquenti indicit exiliũ, sed propinquũ: iubens illum morari in conspectu regiæ vrbis: qua re significatur fore, vt mox reuocetur, & in integrum restituatur. Præterea voluit, vt paradisos subinde eius oculis obuersaretur, vt recordaretur peccati, ipsúmque oderit, vt causam, quæ illum deturbauerit possessione paradisi, & ex animo desideraret eum locum, ex quo præuaricatus excidisset. Nec dubito, quin homo crediderit Deum versari, & quasi domicilium habere in paradiso: hinc persuasus est se non esse submotum à cura, & prouidentia diuina. Hæc Procopius. Cùm lego hanc interpretationem, venit mihi in mentem locus ille 2. *Reg. 14.* quando

[Procop. — *Deus Adamũ non procul amandat.* — 2. Reg. 14.]

David parabola & precibus Thecuitis permotus reduxit ab exilio filium suum Absolonem. Dixit autem Rex: *Reuertatur in domum suam, & faciem Regis non videat.* Glossa interlin. rationem subiicit; ne præsentia eius mortem Amnon ad memoriam reducens tristitiam mihi inferat. Verùm quod ad institutum pertinet: reduxit Dauid filium ab exilio illo remotissimo in vrbem regiam; habitare fecit in propria domo, scilicet (vt credere par est) prope Regis palatium, a facie tamen Regis extorrem, & ablegatum: quod tamẽ summam dabat spem proximam, vt omnino ad Regis gratiam & conspectum reciperetur: & ita contigit. Illud etiam adiungam, quod perbellè scripsit D. Ambros. *Epist.* 43. Quid (inquit) de sancto Dauid loquar? qui degenerem filium, & fraterno oblitum sanguine ad vnius mulieris petitionem paternis visceribus mentem emollitus, domo recepit. At quænam alia mulier proditorem, parricidam, & scelestissimũ hominem à facie Dei longissime expulsum, atque in barathrum nũc vitiorum, & mox gehennæ corruentem ad ipsius Dei gratiam conspectúmque reducit, & in vrbem ipsam regiam cælestem Ierusalem introducit, nisi semper virgo Maria mater Dei? Mariæ placatus precibus Filius ipse Rex ait: Conuertatur peccator in meam gratiam, & faciem meam videat. O Virgo paradisi aditus, cæli ianua, salutis vnica spes; qui te inuenerit, inueniet vitam! Ora piissima Virgo, intercede: placa nobis regem, vt qui per te nos redemit per te nos ab exilio reduces, culpis ablutos ad sui gratiam, ad faciem ipsius videndam ac perfruendam recipiat. In sinu mater Virgo, & ad vbera suspensum gestat Deũ ipsum, qui Adam & Euam eiecit, posuitque è regione paradisi. En ipsemet reuocat in paradisum cælestem. Non est quod timeatis ô exules. Puerum (ait Guarricus *serm.* 1. *de Natiuit.*) se maluit exhibere, magísque amabilis, quàm terribilis apparere; vt qui a saluare veniebat, & non iudicare, præferret interim, vnde prouocaret amorem: differret, vnde incutere posset timorem. Ne sit tibi scrupulo, quòd grauiter deliquisti, nescit puer læsus irasci: aut si irascitur, facilè potest placari. Sic Abbas. Sed ô pulchram noctem, in qua hunc locum commentamur, & post paucas horas felicissimum virginis partum inter missarum solemnia celebrabimus! sed hic tantisper sileat commentatio, & ferueat meditatio tanti mysterij. O fons (subiungit Guarricus) misericordiarum, & abyssus iudiciorum! Quis de hoc fonte bibit, & non amauit? quis hanc abyssum considerauit, & non expauit? qui non amauit, impius est, qui non expauit, vecors, & insensatus est. Sic ille. Quid igitur meditando expromam? Hoc vnum cum eodem Abbate. O puer dulcissime Iesu bone! cùm totus sis dulcedo, & desiderium; dulciorem tamen te mihi facit teneritudo membrorum. Hanc Dei infantis teneritudinem arbitror Dauidi, & Salomoni præuisam fuisse, cùm insolita quadam loquendi forma Deo blandiebantur. Sic enim Dauid, 2. *Reg.* 7. sæpiùs cum Deo agens repetit: Domine mi Deus. Hebr. ארני יהוה *Adonai Iehouih*, nec (vt obseruat Caiet.) Iehouih est aliud nomen, quàm Iehouah, sed blandè loquendo mutatur prolatio, & præponitur nomen Domini cum pronomine, proinde ac diceretur, mi Ieuuuah, vt consueuimus blandè obsecrando alloqui principem. Sic ille. Similiter Salomon, 3. *Reg.* 8. suam illam orationem complet dicẽdo: Domine Deus Hebr. ארני יהוה *Adonai Iehouih*, vbi etiam idem Caiet. Complet orationem nominando Deum blandis nominibus, Domine mi Iehouih, quod idem est atque Iehouah, sola inflexione differens ad quandam dulcedinem affectus supplicantis, ita Caiet. Denique (vt ad institutum reuertamur) verba illa, *& collocauit*, &c. sane declarant hominem adhuc esse curæ supremo Numini: nec eiectum esse, vt omnis redeundi spes sit interclusa. Sic Procop.

Gl. interl. — S. Ambr. — *B. Maria reducit exules ad Deum.* — *Iesus infans Adamum inuitat.* — Guarric. — *Natiuitas Domini dulcissima.* — 2. Reg. 7. — Caiet.

3. Porrò autem iuxta versionem vulgatam, quæ non discrepat à fonte Hebræo (licèt pro certo haberi possit, quicquid de proxima paradiso habitatione Adami dictũ est) Cherubim ante paradisum à Deo collocati esse intelliguntur: & veri quidem Angeli phantastico induti corpore, vt videri possent ab Adamo: non autem fucatæ quædam, & inanes rerum sic apparentium oculis imagines, quod aliqui falsò cõfinxerunt, & nunc est hæreticorũ error. Isti enim, vt moris habent, nunquam de sterquilinio margaritas colligunt, sed margaritis ipsis porcino rostro abactis, lutum ipsum ac stercus amant, ac deglutiunt. Hæc autẽ custodia diuinitus est adhibita paradiso: quoniã (vt ait D. Chrys.) tam negligens iam fuerat Adam in mandato Dei, hinc factum est, vt tanta diligẽtia ingressus ad paradisum muniretur & præcluderetur. Similiter Procop. Illæ (inquit) visiones necessariæ erant Adamo habitanti in confinio paradisi, vt perpetuò admoneretur sui casus. Addit optime S. Epiph. vt Adam filios moneret, & exemplo sui auerteret à peccato, ob id & fulminantis gladij aspectus, & Cherubim vtilem terrorem præbuerunt, quousque vixit Adam.

Procop. — *Quorsum veri Cherubim ante paradisum.* — S. Chrys. — Procop. — S. Epiph.

4. *Et versatilem gladium.*] Rectè quid sit *versatilis*, exponit Rupertus. Dominus (ait) hic iræ grandis societatem misericordiæ necessariæ adhibuit: iræ nãque iusti Dei est, quòd ante paradisum flammeum gladium collocauit: misericordiæ verò, quòd eundem gladium versatilem esse voluit. Gladius versatilis sentẽtia est diuini iudicij, quæ talis est, vt possit versari, id est, non semper eadem districtione claudat hominibus aditum paradisi. Idem apud D. Gregor. legitur: scilicet romphæa versatilis dicitur, pro eo, quòd quandoque veniret tempus, vt etiam remoueri potuisset. quod iam euenit, vt rectè obseruat Strabus, cuius illud est: Versatilis dictus est gladius, quia potest remoueri; remotus est enim Enoch & Eliæ, & quotidie remouetur fidelibus de hac vita ad supernam beatitudinem ascendentibus. Sciendum ampliùs est hunc flammeum gladium figuram extitisse omnium difficultatum, quæ in salute animæ comparanda occurrunt; vti (auctore D. Bernard. *serm.* 5. *de verb. Isa.*) incisio pariter & incensio, quibus nihil carni terribilius est, à ligno vitæ manum prohibẽt. Itaque per gladios, per ignes ad cælum munienda via erit: maximè verò significatur illud obstaculum, quod cælo inerat, ne homini pateficeret antequam Christus Dominus in cruce obijsset: de quo insignis locus est Eccl. 3. *Vanis interitus est hominis, & iumentorum.* Vbi sic D. Hieron. Hoc dicit, quòd ante aduentum Christi, omnia ad inferos pariter ducerentur: & Iob pios & impios in inferno queritur retentari, *Iob* 7. *&* 17. Et reuera antequam flammeam illam rotam, & igneam romphæam, ad paradisi fores Christus cum latrone reseraret, clausa erant cælestia; & spiritus pecoris hominisque æqualis vilitas constabat. Sic Hier. quod etiam subtiliter admodum Procopius,

Rupert. — *Versatilis gladius quid significet.* — S. Greg. — Strab. — S. Bern. — *Christus gladium paradisi remouit.* — Eccl. 3. — S. Hieron. — Iob 7. & 17.

discutie

Procop. discutit in hæc verba: Adamus flammãte,& versatili gladio è paradiso eiectus est. Et quod vertitur,tandiu vertitur, donec inueniat aliquid resistens. Christus verò proprium latus, seu firmamentum aliquod, hastæ obtulit, paradisum aperiens, qui propter latus nempe mulierem fuerat obstrusus. Necesse enim erat, vt omnia quæ tendebant in perniciem hominis, Christus in cruce dissolueret, & dilueret. Sensili itaque gladio flãmantem compescuit, cùm nemo versatili fuisset ausus se opponere. S.Cyril. Hierof. *catech.* 17. linguas illas cœlitus dimissas existimet Spiritus sancti accẽsas igne in Pentecoste; vt paradisus igneo gladio prohibitus patesceret. Sic enim ait. Gladius igneus antea prohibebat ingressum paradisi: ignea verò lingua salutarem præstitit gratiam. quæ maior autem gratia, quàm aditus liber ad cœlestem paradisum.

Latus Christi percussum. S.Cyril. Hierosol.

5. Postremò aliquot, ad præsentis loci pleniorem intelligentiam, adnotauerim; atque imprimis non vnum tantùm, sed plures Angelos pro custodiendo paradiso esse positos. Hebr. non כרב *cherub*,sed הכרבים *cherubim*,numero plurali. Deinde apparuisse istos Angelos, sub specie & figura hominum; tenentes in manibus districtos gladios acie fulgentissima, qui vibrati quasdam quasi flammas emittere videbantur, ac propterea flammeus dicitur gladius; aut etiam ille ignis in modum gladij erat effictus; aut certè cùm ex continua vibratione,tum ex virtute ipsorum Angelorum digladiantium flammæ ab ipsis gladiis emicabant. Cæterùm ex contextu Hebræo non diuisim accipiuntur gladius,& ignis. להט החרב *lahat hachereb*, sed coniunctim acies gladij, flamma gladij; quod idem est, atque flammeus gladius, hoc est, adeò splendens & exacutus, vt vibratus flammas vomere videatur. Neque verò nescio quid alij senserint,& scripserint de flammeo isto gladio; autorum nomina præstat silere,quàm euulgare: satis erit, si dicemus neque historiæ neque communiori explicationi conuenire, vt ipso flammeo gladio intelligatur, aut zona torrida regionem illam ambiens, inaccessamque mortalibus efficiens: aut ignis è paradiso ipso quasi ex Æthnæ, Vulcani, Vesuuijque specubus erumpens: aut aliunde ascitus, & locum illum instar murorum circumcingens: multòque alienius est à literali sensu, vt accipiatur ignis purgatorij pro vestibulo paradisi accensus ad expiandas animarum,antequam intro recipiantur, maculas: mystica est,& pia commentatio. Vide pleniorem in hac quæstione eruditionem apud doctissimum nostrum Pererium *lib. 6. in Genes.* Denique vt sapienter adnotarunt idem Perer. & Delriu, aliique viri doctissimi: Cherubini sic armati vestibulum ante ipsum paradisi excubabãt vt arcerent quidem homines ab ingressu illius loci, ne (vt ait D.Thom. *2.2.q.164.art.2.*) sumerent de ligno vitæ, & comederent, viuerentque in æternum. Nam licèt homo post peccatum, si de ligno vitæ comedisset, non propter hoc immortalitatem recuperasset, beneficio tamen illius cibi,potuisset vitam magis prolongare,quod autem hic dicitur,& viuat in æternum, pro diuturno sumitur. Deinde, vt ab eiusdem paradisi aditu remouerent diabolũ, ne si illuc penetrans decerperet vitæ pomum: profectò tali munere homines producendæ in æternitatem, aut certè in tempus longissimum vitæ cupidissimos, ita sibi deuinciret, vt pro illius obsequio, & cultu Deum ipsum verum contemnerent. Sed quorsum hæc tam stupenda & tragica historia initio mundi gesta est: cùm Deus probè certò, que presciret Adamum,totámque illius posteritatem in statu peccati, & mortalitatis ad finẽ vsque temporis futuros? Fortasse illa optima videbitur responsio, quam sic euoluit Procop. Deus diabolo concessit potestatem tentandi, quamuis posset penitus prohibere: vt expert. nisi discamus, quãtum malum sit peccatum, & affectuum molesta conturbatio. Et deinde agnoscamus magnitudinem beneficij: dum corporis animæque pariter immortalitatem capimus, intercedente resurrectione. Nam haud verisimile est, se exarsisse Dei gratia vnius cibi, vt capitaliter puniret vtrumque. Deo iam antea sic visum erat,vt magis abominaremur infandum peccatum, quapropter proposuit legem vt peccatores conuincat etiam inficiantes. Cæterùm hoc omne agit, non vt penitus nullo inquinemur peccato: sed vt peccatum detestemur,& inde celeri refugiamus pede,& sic gratiæ cœlestis reddamur participes. Profectò, si peccatum non euitauerimus secundùm præscriptum modum, eiiciemur ex æterno, & cœlesti paradiso. Hæc Procopius. Et hîc absoluitur prima Geneseos pars de hominis creatione,& lapsu.

Flammeus gladius quid significet.

Perer. *Delrio.* *S.Thom.* *Procop.*

CAPVT QVARTVM.

1. ADam verò cognouit vxorem suã Heuam: quæ concepit & peperit Cain, dicens: Possedi hominem per Deum.

2. Rursúmque peperit fratrem eius Abel. Fuit autem Abel pastor ouium,& Cain agricola.

3. Factum est autem post multos dies vt offerret Cain de fructibus terræ munera Domino.

4. Abel quoque obtulit de primogenitis gregis sui,& de adipibus eorũ:& respexit Dominus ad Abel,& ad munera eius:

5. Ad Cain verò, & ad munera illius, non respexit: iratúsque est Cain vehementer,& concidit vultus eius.

6. Dixitque Dominus ad eum: Quare iratus es?& cur concidit facies tua?

7. Nónne si bene egeris, recipies: sin autem malè, statim in foribus peccatum aderit?sed sub te erit appetitus eius,& tu dominaberis illius.

8. Dixitque Cain ad Abel fratrẽ suum: Egrediamur foras. Cúmque essẽt in agro, consurrexit Cain aduersus fratrem suum Abel,& interfecit eum.

Ben. Fernand. in Gen. tom. 1.

9. Et ait Dominus ad Cain: Vbi est A
Abel frater tuus? Qui respondit: Nescio:
num custos fratris mei sum ego?
10. Dixitque ad eum: Quid fecisti?
vox sanguinis fratris tui clamat ad me de
terra.
11. Nunc igitur maledictus eris super
terram, quæ aperuit os suum, & suscepit
sanguinem fratris tui de manu tua.
12. Cùm operatus fueris eam, nō da- B
bit tibi fructus suos: vagus & profugus
eris super terram.
13. Dixitque Cain ad Dominum: Ma-
ior est iniquitas mea, quàm vt veniam
merear.
14. Ecce eiicis me hodie à facie terræ,
& à facie tua abscondar, & ero vagus &
profugus in terra: omnis igitur qui inue-
nerit me, occidet me.
15. Dixitque ei Dominus: Nequaquā C
ita fiet: sed omnis qui occiderit Cain, se-
ptuplum punietur; posuitque Dominus
Cain signum, vt non interficeret eum
omnis qui inuenisset eum.
16. Egressúsque Cain à facie Domini,
habitauit profugus in terra ad orientalem
plagam Eden.
17. Cognouit autem Cain vxorem
suam, quę concepit, & peperit Henoch: &
ædificauit ciuitatem, vocauítque nomen
eius ex nomine filij sui, Henoch.
18. Porrò Henoch genuit Irad, & Irad
genuit Mauiael, & Mauiael genuit Ma-
thusael, & Mathusael genuit Lamech.
19. Qui accepit duas vxores, nomen
vni Ada, & nomen alteri Sella.
20. Genuitque Ada Iabel, qui fuit pa-
ter habitantium in tentoriis, atque pasto-
rum.
21. Et nomen fratris eius Iubal: ipse
fuit pater canentium cithara & organo.
22. Sella quoque genuit Tubalcain,
qui fuit malleator & faber in cuncta ope-
ra æris & ferri. Soror verò Tubalcain,
Noema.
23. Dixitque Lamech vxoribus suis
Adæ & Sellæ: Audite vocem meam vxo-
res Lamech, auscultate sermonē meum:
quoniam occidi virum in vulnus meum,
& adolescentulum in liuorem meum.
24. Septuplum vltio dabitur de Cain;
de Lamech verò septuagies septies.
25. Cognouit quoque adhuc Adam
vxorem suam: & peperit filium, vocauít-
que nomen eius Seth, dicens: Posuit mi-
hi Deus semen aliud pro Abel, quem oc-
cidit Cain.
26. Sed & Seth natus est filius, quem
vocauit Enos: iste cœpit inuocare nomen
Domini.

SECTIO PRIMA.

Adam verò cognouit vxorem suam Heuam.

1. EIECTVS è paradiso deliciarum D in sudorum ærumnarúmque locum: seu, vt meritò nuncupat D. Bern. in sordium ac miseriarum lacum, primus homo simul cum compare peccati & pœnæ muliere: quod vnum reliquum miseris erat, cœpit operā dare liberis; ingressus quidem illas, quas Paulus vocat tribulationes carnis: nec enim Apostolus aptiore alio nomine significandum censuit matrimoniū. Scriptura vtitur vocabulo honestissimò, cognouit, Hebr. ידע iadagh, Græci dicunt, communicauit vxòri. Latinis est concubitus. Ratio verò, quare maris & fœminæ commercium per verbum, *cognoscere*, exprimatur, illa verior ac purior est, E quòd isto opere maximè dignoscitur vterque sexus. Similiter apud Hebræos גלה galah, reuelare, discooperire, manifestare, passim vsurpatur pro eodem actu. Vnde עלמה ghalmah, virgo est incognita viro, non reuelata, omnino intacta & abscondita, quæ nascitur adhuc, num mulier sit? Obiter aduerte גלה galah, quod verbum coniugale est, idem sæpius esse atque migrare, transmigrare, captiuum duci. quæ omnia mirificè conueniunt nuptæ mulieri. Migrat infelix à parentibus ad extraneos, à libertate ad seruitutem, à tranquillo virginitatis portu ad matrimonij pelagus; in salo misera cum innumeris molestiarum tempestatibus colluctatura. En vbi se primùm prodidit fomes peccati in primoribus parentibus; ad mutuam scilicet carnis concupiscentiam illos accedens? Ecce in peccatis omnes concipimur. Illa tantùm excepta est ab hac lege Virgo, quæ Deum concepit, ac peperit. In ea namque fomes peccati ligatus omnino, aut verius est extinctus. Quinimo nec peccato originali Virgo est aspersa, vnde fomes ille inardescit; & peccata actualia exoriuntur. Indubitatum est in Virgine Deipara, nullum in aliquo genere peccatum nec veniale fuisse; ergo radix vitiorum, originalis nempe culpa, in Virgine haud apparuit. Profectò enim peccatum maior etiam fecisset si patnula habuisset; vt egregiè concludit D. Aug. contra Iulianum, Christo non fuisse peccatum actuale: quia non fuit originale. Quare idem Aug. de peccato agens sapienter adiūgit: Excepta virgine Maria. Tota polchra est, & macula nō est in ea. Quidam ex Rabbinis, & plures ex hæreticorum cœno in paradiso id peractum fuisse contendunt. Sed ratio ipsa, & Doctorum, imò & pluriuin Rabbinorum consensus, atque ipsemet textus Scripturæ apertè demonstrant in statu illo innocētiæ, & iustitiæ originalis, non eos coniuges in mutuam exarsisse libidinem; cui peccatum habenas laxauit. Adam igitur cognouit vxorem, iam reus, & non in paradiso, vt Glossa obseruat: scitúmque est illud D. Aug. In paradiso virginitas, extrà nuptiæ. Et illud D. Hier.

S. Bern.

1. Cor. 7.

Matrimonij laboriosum.

In B. Maria nec fomes peccati, nec originalis culpa fuit.

S. August.

Adam & Eua extra paradisum copulati.

S. August.

S. Hieron.

D. Hier. *lib. 1. contra Iouin.* Adam & Eua, ante offensam, in paradiso virgines fuerunt: at post peccatum, & extra paradisum protinus nuptiæ. Nuptiæ ergo terram replent, virginitas paradisum. Et quidē, vt rectè adiungit Lyra eiecti de deliciis paradisi recurrerunt ad delicias carnis. Probat hanc sententiam noster Delrio perquam eruditè. Aurea sunt, quæ D. Chrys. ad hunc locum scripsit. Adam (inquit) cognouit vxorem. Considera quando hoc factum sit. Post inobedientiam, post paradisi amissionem, tunc primùm vsus rei venereæ cœpit. Ante inobedientiam enim, angelicam vitam imitabantur, & nullus de re venerea sermo erat. Itaque ab initio virginitas palmam principatus accepit, sed postquam per desidiam peccatum intrauit, & aditus patefactus est his quæ peccati sunt, & illa quidem auolauit, vtpote ab his, qui indigni tantæ virtutis magnitudine facti erant, subintrauit autem rei venereæ lex. Cogita igitur quanta virginitatis dignitas, quàm sublimia & magna possessio; & quæ supra humanam naturam; & quæ opus habeat manu superna. Sed quanto hæc maior est, & sublimior, tanto maiores sunt, & coronæ, & retributiones, & repromissa bona eorum, qui cum virginitate in aliis virtutum operibus se exercent. Ita Chrysost.

Lyra.
Del-Rio.
S. Chrys.
Virginitas post inobedientiam amissa.
Virginitatis encomium.

2. Nota inter alias Chrysostomi sententias illud de obedientia & inobedientia, quarum altera virginitatis custos extitit in paradiso; altera & è paradiso parentes nostros expulit, & in libidinem mutuam accendit: igitur iure optimo dicta est ab vno è Patribus emeritis apud Cassianum; Virginitatis vmbraculum obedientia. D. Augustin. docet ideo in paradiso commercium illo non habuisse, quia nulla (inquit) ibi concupiscentia tanquam stimulus inobedientis carnis vrgebat. Emphaticè D. Bernard, *serm. de S. Martin* exclamat: Magna quidem obedientia vestra, Angeli sancti. Etenim, vt philosophari quis poterit; Angeli, cùm sint spiritus, ab omni concretione carnis separati, atque idcirco ab omnibus corporis impedimentis expediti, liberè volare vagarique possunt, quò, & quà obedientiæ diuinæ virtus eos impulerit; appositéque proinde altari pinguntur. Coactus tandem imperio Dei abiit in Ægyptum Moyses. Ecce tibi Angelus districto gladio, aut Moysem ipsum, aut (quod magis placet D. Augustino) filium puerulum adhuc incircumcisum inuadit. Idem Augustin. *quæst. 12. in Exod.* ex sua, & aliorum sententia rationem subiicit. Nam quidam (inquit) putauerunt propter hoc Angelum terruisse, ne ad impedimentum ministerij, quod diuinitus impositum Moyses gerebat, fœmineus sexus comitaretur. Sic Augustin. Ita planè res habet: graui onere prægrauatur Moyses, & quiuis alius in matrimonio, ne ad exequēda Dei mandata properet. Expende obsecro si primus homo in paradiso propter mulierem, cuius adhuc congressum nesciebat, obedientiam Deo debitam præfregit; quid si iam foret fœmineis implicatus blāditiis, & liberorum studio teneretur? Vide etiam quò tandem deducta est illa primi hominis circa res diuinas contemplatio, illa sapientiæ admirabilis comprehensio, ac celsitudo, de qua satis in superioribus disputatum à nobis est, in tribulationem carnis, in vxoria negotia; quibus valde mentis acies hebetari, & spiritus ad res diuinas aspirantis ardor extingui solet. Grauius illa longéque verissima sententia est D. Epiph. *lib. aduers. hæres. in 78. hæres.* de ipsomet Moyse; quæ ad nostram, quam proposuimus comprobandam, valde conducit. Postquam (inquit) prophetauit Moyses, non ampliùs vxori coniunctus est, non ampliùs liberos genuit; habebat enim vitam Domino vocantem. Quomodo enim potuisset in monte Sinai quadraginta noctes & quadraginta dies degere, si nuptiis addictus fuisset? aut quomodo potuisset quadraginta annos in deserto ad dispensationem Dei paratus esse, & sacerdotio vacare, & quomodo mysteria explicare, & colloquia cum Deo perficere; si nuptiis coniunctus fuisset? Si enim de nobis dicit S. Apostolus expressè, & dicit, vt ad tempus vacent orationi, quanto magis de Prophetis hic sermo verus erit? Hæc Epiph. Mentem sanè deprimit actus ille coniugum, ne ad sublimiorem rerum diuinarum contemplationem aspiret, ac subuehatur. Oro te igitur (inquit S. Hieronym. 1. *contr. Iou.*) quale illud bonum est, quod orare prohibet? quod Christi corpus accipi non permittit? Quotiescunque vxori debitum reddo, orare non possum. Sic Hieronym. Sacerdotibus maximè propter iuge sacrificium, perpetua castitas indicitur. Nam (ait Origen. *homil. 23. in Num.*) certum est, quia impeditur sacrificium indesinens iis, qui coniugalibus necessitatibus seruiunt. Vnde illius est solius offerre sacrificium indesinens, qui indesinenti & perpetuæ se deuouerit castitati. Sic Origen.

Cassian.
S. Aug.
Obedientia custos pudicitia.
S. Bernard.
Angelorum obedientia.
Exod. 4.
S. August.
Moyses impetitur gladio Angeli.
Matrimonio animus præpeditur.
S. Epiph.
Moysis continentia post propheticum munus.
1. Cor. 7.
S. Hieron.
Origen.

3. Audiant Epiphanium Hieron. & Origen. desertores isti fidei Christianæ castitatis hostes, qui se prædicant prædicatores verbi Dei; pudeat ipsos quòd ante omnia relicto clericatu catholico, & nonnulli abiecto monachali habitu vxores ducant, aut veriùs in lupanaria cum meretriculis victori compingantur. scilicet huc spectabat iste zelus, vt vocant, verbi Dei, quo aguntur; nimirum vti mancipia carnis extra Ecclesiam, in qua eorum impudentia coërcebatur, liberè atque impune ad omnia turpitudinum flagitia, sub velamine matrimonij prouoluantur? Quàm verò habilem reddat castitas corporis & mentis hominem ad rerum sublimium ac diuinarum contemplationem, & quàm illa coniuncta cum ista esse soleat, ostendit *loco citato* D. Epiphan. Inter alia vnum hoc adiungit. Sed & Philippo Euangelistæ quatuor fuerunt filiæ prophetantes, prophetabant autem propter virginitatem, quam habere dignæ factæ erant. De hoc discipulo scribit Actor. 21. Lucas. *Intrantes domum Philippi Euangelistæ, qui erat vnus de septem, mansimus apud eum. Huic erāt quatuor filiæ virgines prophetantes.* De quo illud præclarè dicitur à D. Hier. Vna domus Philippi vnam quadrigam intulit in cœlum virginum filiarum. Adam cognouit vxorem. Adiiciam denique ad propositam explicationem verbi, *cognouit*, an eodem significatu accipi solitum quod Matth. 1. scribit de sanctissimo Iosepho sponso Virginis deiparæ: *& non cognoscebat eam, donec peperit filiū suum primogenitum.* Qui locus à Patribus egregiè declaratur contra hæreticos, qui aduerbiu, *donec*, certum tempus significari dicunt; cùm tamen hoc loco, & in aliis compluribus Scripturæ infinitum tempus designetur, vt illud: Donec consenescaris ego sum. Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi; oportet illum regnare, donec ponat inimicos suos sub pedibus eius. Vide S. Hieronym. *contra Heluid.* vbi concludit. Intelligat ergo ea, de quibus potest ambigi,

Hæretici libidinum mancipia.
S. Epiph.
Castitas orationi necessaria.
Act. 21.
S. Hieron.
Matth. 1.
B. Maria perpetua virginitas.
S. Hieron.

bigi, si non fuissent scripta significari. Cætera verò nostræ intelligentiæ derelinquit iuxta quod Euangelista illud indicat, de quo scandalum poterat mouere, non eam cognitam esse à viro vsque ad partum; vt multo magis intelligeremus cognitam non fuisse post partum. Hæc Hieron. Nihilominus in significatione honesta & vsitata ad scientiã pertinente intelligunt plerique verbum (*non cognoscebat eam.*) Inter quos locũ istum Matthæi expendens D. Epiphan. proxime indicato loco duo adnotauit, quæ mihi, & sapientissima & iucundissima pro commendatione semper Virginis matris Dei esse videntur. Non dixit (inquit) peperit primogenitum suum; sed, non cognouit ipsam, donec peperit filium suum. Et non dixit primogenitum suum, sed primogenitum. In eo enim, quod dixit, peperit filium suum, significauit ex ipsa secundum carnem genitum esse. In cognomine verò primogeniti non apposuit, *suum*, sed tantummodo primogenitum. Hic enim est, qui apud Apostolum dicitur primogenitus omnis creaturæ. Peperit igitur Virgo filium suum primogenitum: non autem suum primogenitum, quasi ipsa alium paritura esset. Deinde, & non cognouit illam. Vnde enim cognouisset, quòd tantam gratiam acceptura esset mulier; aut vnde cognouisset, quòd tali gloria glorificanda esset virgo? Mulierem nouerat ipsam, & ex matre Anna, & ex patre Ioachim, & C de domo Dauid: non nouerat autem, quòd tali gloria honorandus esset aliquis in terra, maxime mulier. Non igitur cognouit ipsam, donec vidit miraculum, donec vidit genitum ex ipsa; quando verò peperit, cognouit Dei honorem, quòd ipsa esset, quæ audiuisset: Aue gratia plena, Dominus tecum. Hæc Epiphan. Ex quo addisces in pulcherrimo ac purissimo significatu accipi posse istud, *cognoscebat*, apud Matthæum. Denique admiranda & adoranda est Dei nostri bonitas, de malis enim, vt moris habet, bona sæpius colligit; vt ex peccato primorum parentum generis humani propagationem elicit; quod ita Procop. subnotauit. Matrimonium non præcessit peccatum: sed ex isto illud consecutum est, D colligitúrque peccatum esse causam diuinæ benedictionis, secundùm quàm gens humanum auctum & per totum urbem diffusum est. Nullæ enim fuerunt nuptiæ in paradiso ante peccati exortum. Sic ille. Cùm verò matrimonium in Paradiso fuisse auctor hic negat, ipsam corporum coniunctionem intelligit.

S. Epiph.

B. Mariam Deo esse matrem cognouit Ioseph.

Procop.

SECTIO II.

Qui concepit & peperit Cain, dicens: Possedi hominem per Deum; rursúmque peperit fratrem eius Abel.

1. ERgo mulier incipit maledictionis suæ E tributum reddere: ac sententiæ illius, *multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos; in dolore paries*, pœnam exoluere. Iam experitur spinarum suarum ac tribulorum acumen, & virulentiam. Spinoso in statu & coniux, & mater Eua dolens, & eiulans, malè captam voluntatem pomi vetiti, & immoderatam carnis illecebram exoluit. Scitè admodum D. Hieronym. scribens ad Demetriadem virginem, iccirco coronatum Dominum Iesum fuisse arbitratur: Vt (inquit) de sentibus, & tribulationibus fœminarum rosa

S. Hieron. *Mulieris nupta ac matrum ærumnæ.*

A virginitatis, & lilia castitatis nascerentur: ad quas dicitur. In doloro paries filios, & ad virum conuersio tua. D. Basil. *lib. de virginit.* eleganter de isto ærumnoso nuptarum statu edisserens, primum omnium in ipso ingressu nuptiarum: Veluti (ait) Epithalamium canitur: In dolore paries filios, ad virum conuersio tua. Lego apud antiquos vsitatum fuisse, vt sponsa cùm adduceretur, redimitum gestaret caput ex asparago, quæ herba seu frutex mille perhorrescit sentibus, etsi aliquo teneriore, ac dulciore, & in cibos expetito calamo alicubi assurgat. Quo significabant veteres illi sapientes tribulationum spinis afflictandam mulierem in coniugio, cum B aliquali tamen voluptatis sensu. Effundunt enim nuptiæ fel ad satietatem: mellis autem aut micam, aut guttulam instillant. Sed est, quod nuptas soletur inter spinarum acies, ac tribulorum hastilia viuentes, seu morientes potiùs: videlicet, nasci ex ipsis sentibus, vt dixit Hieronymus, rosam virginitatis, & lilia castitatis. Et, quæ tanta est felicitas Euæ (maior quidem illa, quam vt sermone possit explicari,) quòd ab spinis, & tribulis Euæ nata sit semper Virgo mater Dei Maria, non rosa tantùm, sed integrum ex liliis, & rosis contextum vernánsque sertum, imò pratum ipsam, viridarium, hortus, cælum, cælo isto admirabilius, scilicet animatum? (vt vocat Damascenus.) Perfer igitur ô Eua tuas spinas, sustine tribulos, felixque filiam es Dei matrem paritura. At quæ filia tibi nascetur? Illa Maria, quæ (vt ait D. Epiphan. *hæres.* 79.) sola ipsa sanctificatio est: digna facta regno Dei. Simile est (ait Dominus) regnum cælorum thesauro abscondito in agro. Equidem sic interpretor: In agro naturæ humanæ (aruum enim vocat D. Augustin. genitale fœmineum) in ipsa (inquam) Eua matre viuentium, latebat absconditus thesaurus, sic opulentus, vt illi simile dicatur regnum cælorum, scilicet virgo Maria, in qua tota Dei maiestas seposita fuit.

S. Basil.

B. Maria felicitas.

S. Epiph.

2. *Peperit Cain.* Proh infelicem partum! melius esset, si natus non fuisset homo iste. Rectè D illud à Tertulliano de carne Christi *cap.* 17. dictum est. Eua nihil tunc concepit in vtero ex diaboli verbo: imò concepit. Nam exinde vt abiecta pareret, & in doloribus pareret, verbum diaboli semen illi fuit. Enixa est denique diabolum fratricidam. Sic ille. Non est autem intelligendum sentire Tertullianum, quòd Cain fuerit natura ipsa diabolus, & quòd Eua ex diabolo conceperit. Loquitur enim per exaggerationem de diaboli fraudibus, quibus inducta mulier peccauerit, atque in pœnam sui peccati deciderit in illam maledictionem: de Caino autem, qui odio plusquam ferino, quasi ab Orco excitus dæmon in fratrem innocentem desæuierit. Pulchrè D. Ambros. *cap.* 1. *lib. de Cain & Abel*, obseruat de primo isto parentum peccatorum filio: illa (inquiens) penes autores non stetit culpa, sed quod E peius est, deteriorem inuenit hæredem. Vide ingenium peccati: non, vbi admittitur, ibi aut sopitur, aut quiescit: sed vti lues peruadit & grassatur, & in noua subinde augescit incrementa. At quem alium quæso fructum producere debuit arbor naturæ humanæ tam pestilenti halitu serpentis syderata; & de terra maledictionibus sata, quæ seges alia pullularet: Huius Caini anima prima fuit omnium, quæ peccato originali infìciuntur: Cainum habet primogenitum fœmina peccatrix, omnes subinde peccatores edi-

duta

Tertul.

Eua primogenitus partus maledictus.

S. Ambros.

Cain primogenitus peccatorum.

tura ex consortio virili. Virginem Dei matrem A excepit Deus Filius ipsius; mater enim est (inquit D. Gregor. Nazianz. supra legem. Et quidem à multis aliis legibus naturæ corruptæ, & vitiatæ libera fuit virgo, nimirum à concupiscentia, immunditia, violationéque in conceptu, & in partu: item ab omni peccato actuali, à fomite peccati, à corruptione corporis post mortem. Ergo potiùs ab illa de peccato originali. Dedeceret enim Deum Filium suum habere matrem quæ serua aliquando fuisset diaboli; & filia iræ. Ecce igitur ancilla Domini: quam Dominus possedit in initio viarum suarum: Dei tantùm ancilla, non peccati verò, & diaboli. In ipso initio viarum, ipsóque momento conceptionis, & vitæ, à Deo solo possessa tanquam hæreditas amplissima, mater vtiq; Dei dilectissima futura.

Greg. Naz.

Sola B. Maria culpam originalem non contraxit.

Prouerb. 8.

3. *Dicens: possedi hominem per Deum.*] D. Hieronym, *in quæstion. Hebraicis*; Acquisiui, siue possedi hominem per Deum. Cain acquisitio, siue possessio interpretatur. Vnde & etymologiam ipsius exprimens ait, קניתי *quanithi*, id est, possedi hominē per Deum. Hebr. קניתי איש את יהוה *quanithi ixeth Ichouah*. possedi, emi, seu acquisiui. (hæc omnia significat verbum קנה *quana*,) hominem à Deo, vel cum Deo. Non est autem iurantia, vt aliqui ex ignorantia linguæ Hebrææ putauerunt. Vt illud ad Galat. 4. *Hæres per Deū.* C Græcè σὺν θεῷ, cum Deo, adiutore Deo. Sapienter quidem mulier loquitur, prolis acceptum beneficium Deo referens. Incassum enim laborat natura, si Deus primus autor & parens filiorum illi deneget fœcunditatem. Possident, acquirunt (nec melior, aut pulchrior hæreditas,) & quasi coëmunt, vti rem ingēti dignam pretio filium à Deo parentes. *Nisi enim Dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam*, Psal. 126. Apertè hîc loquitur Vates de filiorū sobole; hac dicit ædificari domum. Non semel enim in sacris literis ædificare ad prolem significandam transfertur, vt iam alibi adnotauimus, quæ quidem ædificatio domos (hæc autem sine D liberis, matrimonij fructu, aut deserta, aut inanis, aut nulla esse censetur) à Deo omnium autore, & filiorum datore, vt ait D. Epiphan. potissimum efficitur. Nam, vt rectè obseruat D. Petr. Chrys. *serm.* 92 Honor coniugij, matrimonij dignitas, est procreatio dulcium liberorum. Satis enim graue est, & satis triste, & virginitatis carere præmio, & filiorum solatia non habere: sustinere onera matrimonij, & ad fructum matrimonij non venire. Ita Chrysol. Hoc donum concessit Dominus Adamo, & Euæ, in leuamentum ærumnarum, ac mortis, quibus ex sententia diuina fuerant addicti. Quod sic docet D. Chrys. *hom.* 18. *in Genes.* Summa postquam subintrauit mortalitas, consolatio erat filiorum successio. Iccirco misericors Deus puniendi seueritatem diminuens, & mortis personam auferens, liberorum successionem largitus est: & quasi imaginem resurrectionis per hoc subindicans & dispensans, vt pro cadentibus alij resurgant. Ita Chrys. Vocauit igitur filium Eua Cain, & in ipso nomine impressam esse voluit memoriam tam beneficij, quod à Deo acceperat. Quo facto Deum quodammodo reddidit obligatum, vt deinceps consimili ac maiore fœcunditatis beneficio mulierē tam piè gratam afficeret. Nam, vt ait D. Chrys. optima custos beneficiorum est, ipsa beneficiorum memoria, & gratiarum actio. Addiderim; & nouorum auctrix. Quippe cùm

S. Hieron.

Galat. 4.

Psal. 126.

A Deo filiorum procreatio.

Epiph.

S. Pet. Chr.

Filij honor, & solatium coniugij.

S. Chrysost.

Filiorum successio symbolum resurrectionis.

S. Chrys.

Gratitudo beneficia conseruat, & auget.

dignum se gratus homo efficiat, in cuius sinum noua semper beneficentia Dei thesauros suos refundat. O quàm multis caremus ingrati, quos grati animi significatio & memoria iugis beneficiorum erga Deum quotidie redderet opulentiores! Vt enim ingratus exsiccare; ità gratus recludere fontes ipsos diuinæ misericordiæ perhibetur. Multa in hac muliere cùm pietatis, tum prudentiæ documenta Procopius obseruauit his verbis. Mulier, quæ in paradiso ad peccatum virum impulerat, nunc iam de paradiso eiecta melior effecta est. Hoc ipsum dedit disciplina: Deo enim adscribit filij sui creationem; quæ prius despiciebat Deum, nunc eum Dominum agno- B scit, & ad eum, vt Dominum confugit. Quæ antea fraude circumuenit virum, filium docet & piè instruit. Nomen illi imponit, quo audito semper admoneatur se esse donum Dei. Dum igitur petit nomenclaturam à munere Dei, quasi perpetuam, doctrinæ argumentum filio parat. Hæc Procop.

Procop.

Insignis pietas Euæ.

4. Ex hac interpretatione Procopij colliges, & pœnis mulierem profecisse (vexatio enim dat intellectum, quem felicitas surripuerat:) & se ac filium obligasse ad perpetuam Dei memoriam, vt quotiescunque mater filium ante oculos haberet, aut de nomine vocaret, ac filius etiam ipse C nuncupari se audiret Cain, toties veniret in mentem vtriusque, Deus ille, à quo datus filius, & mater datum accepisset. Discant hinc etiam parentes, quanto ad pietatem, quanto ad morem Dei studio filios debeant instruere. O mulier, ô quæ mater es, audi D. Petrum Chrysol. *serm.* 26. Filiis impendas affectum sobrium, solicitam curam, eósque fideliter in Domini eruditas disciplina. Ita Chrys. Nota obiter affectum sobrium; Sunt enim matres nimio affectu liberorum velut ebriæ atque amentes. Sed intolerabilius est patres hac temulentia sui non compotes videri. Cæterùm in tam pio gratæ mulieris exemplo locus sese offert ad commendandum beneficiorum Dei recordationem; de qua D. Bernard. *lib.* D *de inter. domo cap.* 9. sic effatur Recordemur misericordiam Dei, vt sic accendamur in eius amorem, reuocemus ad memoriam bona, quæ tribuit nobis; quomodo in periculis sæpe constitutos clementer nos eripuit; nec vnquam peccatis nostris, quo minus misereretur, vinci potuit; oblitos sui de se, admonuit: auersos à se reuocauit; venientes ad se benignè suscepit; pœnitentibus indulsit; perseuerantes custodiuit; stantes tenuit, lapsos erexit; malas delectationes in amaritudinem conuertit; & rursus salubriter amaritatis consolationes suas tribuit. Postremò tribulatione purgatis quietem, & pacem perfectam restituit; qui nec peccantibus vnquam defuit, vt corrigeret, nec iustis, vt custodiret. Recogitemus quanta bona Deus fecit nobis, non rogantibus, E nec desiderantibus, imò recusantibus: & quàm multa peccata dimisit nobis; & à quantis periculis liberauit nos liberator Deus. Quàm magna dignatio pietatis fuit, quòd ingratos & in multis contrarios à tam multis peccatis nos custodiuit Dei gratia, in quæ potuimus cadere; sicut in alia multa cecidimus. Iccirco sicut nullum est momentum in quo non vtamur, vel fruamur Dei pietate & misericordia; sic nullum debet esse momentum in quo eum præsentem non habeamos in memoria. Hæc Bernard. Mulier nomine filij memoriam Dei perpetuam conseruauit. Magna pietatis laus. Sobolem enim (inquit Procop.) natam

Isai. 38.

Qualis parentum erga filios affectus

S. P. Chrys.

S. Bernard.

Iugis & plena memoria beneficiorum Dei.

Procop.

natam non accepto fert nuptiis, sed Deo, qui nuptiale sacrum instituit. Quid mirum si Dei nomen ac memoria in nobis iugiter permaneat; cùm Deus hominum seruorum suorum nomen & memoriam apud se, & apud Angelos: & vniuersim in mundo haberi, & celebrari voluerit; iccirco enim sæpiùs in Scripturis dicitur: *Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob; hoc mihi nomen est in æternum*, Exod. 3. Quæ verba expendens D. Basil. *in 2. Isai.* sic ait. Vt enim hosce sanctos honore afficeret perpetuo memorabili, eorumdem seruorum nomina suo ipsius nomini attexuit, vt quoties Dei memoria celebraretur, horum quoque toties commemorarentur nomina. Sic Basil.

Exod. 3. S. Basil. *Deus instorum nomina celebrat.*

5. *Rursumque peperit fratrem huius Abel.*] Hebr. ותסף ללדת *vatoseph laledeth*. & addit; ad pariendum; Hebraismos, valet idem quod, & peperit adhuc. quo significatur iterum peperisse. Vnde colliges, non istos fuisse gemellos, quod Philo, & alij perperam intellexerunt. Rectè hic D. Chrys. Quia (inquit) pro natu puero grata fuit, & priùs beneficium agnouit, assecuta est & aliud; talis enim est Dominus noster, quando in primis gratitudinem declaramus, & benefactorem agnoscimus, largiùs nobis sua dona erogat. Itaque quia & ista Deo partum adscribit, propterea & alium accipit puerum. Cæterùm circa etymologiã nominis Abel variè discrepatur. D. Ambros. *lib. de Cain, & Abel, cap.* 1. ita disserit; Cain dictus est acquisitio, quòd omnia sibi acquireret: Abel qui omnia referret ad Deum pia deuotus mentis attentione, nihil sibi arrogans, vt superior frater, sed totum tribuens conditori, quod accepisset ab eo. Iuxta interpretationem istam Ambros. taxatur in Caino arrogantia, Dei obliuio, & contemptus, philautia, & auaritia: in Abele commendatur humilitas, gratus in Deum animus, beneficiorum recordatio, & liberalitas. Videtur autem putare D. Ambros. Abel idem esse atque, ad Deum. Videas quæso, quàm sit necessaria diuinas literas, aut commentantibus aut addiscentibus peritia Hebrææ linguæ. Abel dicunt alij sonare luctum, sic Iosephus, & Eusebius Vnde Rupertus ita scribit. Caio cum tanto tripudio matris exceptus, ille, inquam, primum humanæ generationis miraculum, & falsa felicitas, variùmque gaudium infelicium, occidit fratrem suum Abel, quod interpretatur luctus; non solùm quia primi luctus causa fuit parentibus, verumetiam quia primus illorum est de quibus dicitur: *Beati qui lugent quoniam ipsi consolabuntur*. Sic Rupert. Et in hoc figura extitit Christi Domini, qui luctus esset futurus; nimirum, vt eleganter ait D. Petr. Chrysol. *serm.* 149. *de natiuit.* Hodie Christus in lætitia, & diabolus in luctu; hodie Angeli in exultatione, & dæmones in confessione. Omnia pulchritudo pacis obtinuit; omne in luctu est diabolus, & in lamentatione omnis dæmonum turma. Sic ille. Vel (si mauis) quia dolebant cum planctu quasi super vnigenitum, *Zach.* 11. Fuisset autem Abel luctus, si per Aleph scriberetur; sed contrarium legimus, הבל *hebel*, per *h*, quod significat, vanum; imposuit autem mater secundo filio huiusmodi nomen, vel quòd facta memor conditionis humanæ per peccatum vanitati subditæ, quia vniuersa vanitas omnis homo viuens; intellexit nunc in secundo partu, quam futilis & vana fuisset illa felicitas, quam putabat, & illa lætitia, quam habuerat in priore par-

S. Chrys. *Gratitudo beneficia auget.*

S. Ambros.

Cain, & Abel conferuntur.

Rupertus.

Abel luctus interpretatur.

S. Petr. S. Chrys. *Christus dæmonum luctus.*

Zach. 11.

Psal. 38. *Falsa hominum lætitia.*

A tu; vbi se vidit matrem, & ante se nouum hominem, quem genuerat. Fatigata fortassis & tædio nutricandi primum filium, ac secundi partus angoribus afflictata cognouit mulier (quæ nouam subinde rerum cognitionem per experientiam hauriebat) quàm vana, & nihil sit omnis humana felicitas ac lætitia; & illa, quam tantopere laudauerat, possessio, acquisitio, coëmptio hominis à Deo; quid enim in præsenti vita solidum, stabile, ac verum reputatur? Doloribus quippe partus emitur, & onere prægnantis vteri prægrauatur. Sic exoloitur voluptas. At è contrario Virgo Dei mater licèt grauida (vt ait D. Aug.) salubri grauitate plaudebat. Et parienti

B (inquit Nazianz.) obstetricatur lætitia. Hoc Dei matrem, & Deum filium Virginia decebat. Concepit) ait optimè S. Petr. Chrys. *serm.* 148.) virgo: virgo peperit. non te conceptus turbet, non te partus confundat; quando virginitas, quicquid est humani pudoris excusat. Aut quæ ibi verecundiæ læsio, vbi init Deitas cum amica sibi semper integritate consortium: vbi est desponsatio castitas, causa Deus, conceptus integritas, virginitas partus. Virgo mater? Sic ille. Itaque sic concipi, sic nasci de Virgine matre non dedecus, sed summum est decus ipsius Dei. *Pete tibi signum?* ait Isai. Regi Achaz. *Non petam*, respondet ille. *Propter hoc* (inquit Propheta) *dabit Domi-*

C *nus ipse vobis signum. Ecce virgo concipiet, & pariet filium*, &c. Quem locum egregiè discutiens Guarricus *serm.* 3. *de annunciat.* ita concludit. Nouimus vtique dolum & inuidiam Iudaicæ radicis, quæ & antequam Christus nasceretur, inuidere cœpit gloriæ illius. Nam & iste Achaz ideo recusauit petere signum, ne Dominus glorificaretur. Sic ille. Summam igitur Christi gloriam, quod de Virgine matre natus sit, inuidet, oditque, ac denegat perfidia & malitia Iudæorum. Ad extremum quæret à nobis aliquis, quo tempore Adam liberos genuerit? Video hîc deliramenta circunferri, & falsò imponi sancto Methodio martyri, cui reuelatum dicunt plures annos in

D virginitate permansisse primos parentes, scilicet peccatum & eiectionem è paradiso deplorantes. Certum est enim illos, vbi sunt eiecti, & vt mandato Dei parerent, & desiderio vehementi prolis, qua orbis repleretur, & ardore libidinis propter peccatum impensiùs effusæ, operam liberis dedisse. Vide Benedict. Per. *lib.* 7. *in Genes. vers.* 1. qui egregiè refellit istas, & consimiles delirantium fabellas.

Prægnantis ærumnæ

S. August.

Nazianz.

P. Chrys. *B. Mariæ virgineus conceptus, & partus.*

Nasci de Virgine summus Dei honor.

Isai 7.

Guarric.

Adam & Eua non distulerunt copulam.

Bern. Peter.

SECTIO III.

Fuit Abel pastor ouium, & Cain Agricola.

1. F*Vit Abel*, &c.] At quorsum iunioris nomen primò, quàm senioris proponitur. Temerè quis ac sine vllo mysterij significatu factum

E id esse dicet. Contrà verò D. Ambros. *lib. de Abel, & Cain, cap.* 3. ita disserit. Non est otiosum, quòd cùm antè generatus sit Cain, prælatus sit hoc loco Abel: nec idem sit ordo nominum, qui est ordo naturæ. Quid sibi vult mutatio ordinis, vt priùs iunioris meminerit, vbi scribitur vitæ status, operisque vsus officiorum inter regemus distantiam, vt colligamus causam collationis. Operari terram vsu prius est, gratia Inferius, quàm oues pascere; hoc enim instar est cuiusdam doctoris & principis. Placet quidem D. Ambros.

S. Ambro.

Abel præponitur Caino.

Prælatorum & doctorum status eminet.

brof. ratio; significatur enim pastorali munere Abelis doctorũ, prælatorum, principũ status; qui lõge superior, quàm subditorum, & ineruditorũ infima sors à terra sese parum in altum euchens, indicatur: & quod amplius est, in Abelis typo Christus ipse Dei filius exprimitur. Item, vt volunt D. August. D. Ambros. & alij, Christianus populus, & felicissimus prædestinatorum cœtus: in Caino autem, quicquid in orbe malum, Iudaicum, & reprobum futurum erat exprimebatur.

Quanto iure Abel præponatur Caino.
S. Ambros.

Ad hæc prius nominatur Abel, quàm Cain; & quidem meritò. Quia (inquit Ambros.) etsi tempore iunior, virtute præstantior est; innocentia enim tempore posterior est, quàm malitia, sed meritorum nobilitate antiquior. Senectus enim venerabilis est, nõ annis incana, sed moribus. Et ætas, inquit, senectutis vita immaculata, *Sap.* 4.

Sapient. 4.
S. Ambros.

Sic Ambros. Alia deinde peti potest ratio ex eodem Ambros. propter operum electionem; melius enim Abel elegit, quàm Cain. Etenim iunior (ait Ambros.) ea prætulit, quæ nullas spinas, nullos tribulos germinarent, nulli sententiæ essent obnoxia. Hæc ille. Igitur sapientiùs ille agit, qui quamuis reliqua sint ad virtutem, & animæ salutem à Deo instituta studia; in illud tamen potiùs incumbit, quod est minùs expositũ maledictionibus, vbi nõ spinæ siluescunt, vbi (inquam) pauciores occurrunt occasiones peccandi. Videlicet designat Abel statum continentium qui in hac mundi ciuitate nobiliores sunt. Integritas enim (ait S. Petr. Chrysol. *serm.* 246.) est cæleste consortium: virginitas iuncta Christo, copula est perfecta virtutis. Sic ille. Itaque sunt terrestres Angeli: vnde, cùm cæteri luteas domos habitent, vt dicitur *Iob* 4. Continentibus tamen (inquit Guarricus *serm.* 2. *de annunciat.*) quæ materiæ qualitate sunt luteæ, continentiæ virtute fiũt eburneæ, iuxta illud Psal. 44. *Myrrha, & gutta à domibus eburneis*; dici etiam potest ab iis, qui Abel interpretantur luctum, iccirco primas illi deferri: Luctus enim (inquit Guarric. *serm.* 1. *Pentech.*) pius atque religiosus in doctrina spiritus & ordine primus, & vtilitate inuenitur præcipuus. Luctus est prima incipientium virtus, perfectorum cumulus, petentium salus, periclitantium portus.

Tutior status eligendus.
S. Pet. Chr.
Iob 4.
Guar.
Continentium excellentia.
Psal. 44.
Guar.
Lacrymarum usus

2. Admiror hic etiam inscrutabile Dei consilium. Cain primogenitus à matre inusitatis exceptus gaudiis, nomen accipit illustrissimum, ex ipsamet Dei nomẽclatura delibatum, ad pietatem inflammandam, & Dei memoriam perpetuò conseruandam appositissimum. Ac subinde illi destinatur operi Cain, in quo, cum patre simul, colendo tellurem versetur. Contrà verò Abel iunior nomine ipso præfert, aut luctũ patris, eiulatúmque matris; aut quendam, quasi prolis subnascentis contemptum, vanitatis nomine subnotatum: deinde ad pascenda pecora studio planè viliore abiectus procul à conspectu patris submouetur. Nihilominus Dei suffragio iste antefertur illi seniori, in quem tota parentum studia & vota sese effundunt. Proh quàm dissimile ab humano est Dei iudicium! non iuxta intuitum hominis ego iudico: *homo enim videt ea, quæ parent, Dominus autẽ intuetur cor.* 1. Reg. 16. dixit ipse Dominus ad Samuelem: Cum repudiatis tot, ac tam illustribus filiis Isai minimum nato, & pascendis gregibus ab domo patria depulsum Dauidem in regem elegit. Nascitur autem hæc tanta iudiciorum discrepantia, ex ipsa dissimilitudine oculorum, qui in homine sunt ad

Parentes Cainum Abeli sed malè præferunt.
Dei iudicium ab humano diuersum.
1. Reg. 16.

A perspiciendum limitati: in Deo autem nullos habent terminos. Quod rectè Tertul. *lib. de præscriptionibus*, hunc expendens locum expressit: Tu (inquiens) vt homo extrinsecus vnumquemque nosti. Putas quod vides: vides autem, quousque oculos habes. Sed oculi Domini alti. Homo in faciem, Deus in præcordia contemplatur: & ideo agnoscit Dominus, qui sunt eius. Hæc Tertul. Profectò, sic in præsentia res habet. Cain agricola rei necessariæ operam nauat, grauiùs laborat, sudorum patris terram subigentis particeps fit, pœnam humano generi impositam diligentiùs sustinet; & tamen posthabetur iuniori
B pascenti pecora: nimirum, quia fide ac pietate, quæ sunt illustriora ad oculos Dei opera, minor longè est, quàm Abel. Fuerit etiam ex obedientia Dei, aut certè (quod verius est) patris suo quisque muneri obeundo addictus: in eo adhuc plus mereri censendus est Abel, quòd abiectius operandi studium, alacriore tamen animo capessat, & obeat; contra verò Cain honoratius in comitatu patris exercitium aggrediatur. grauissima enim est illa sententia & verissima Rabbani, & Eucherij *in cap.* 15. *Regum* 1. Sciendum videlicet est, quòd obedientia aliquando, si de suo aliquid habet, nulla est; aliquando autem minima, si etiam suum aliquid non habet. Cùm enim
C locus superior imperatur, obedientiæ sibi virtutem euacuat, qui adhuc propriũ desiderio anhelat. Cùm verò opprobria, vel contumeliæ imperantur, nisi ex semetipso hoc animus appetat, obedientiæ sibi meritum minuit, quia ad hoc inuitus descendit. Hinc Moyses principatum populi recusat, *Exod.* 4. Paulus autem audacter dicit: Ego non solùm ligari in Hierusalem, sed etiam mori paratus sum. Sic illi. Procopius illis in verbis, *Cain agricola*, non modò officium colendi terram, sed studium amorémque ad terræ bona, ac mentis ipsius propensionem ad abiectam humi, pecorinámque vitam significari existimat. Cainus (inquit) terræ filius circa terram volutabatur. Rusticus hoc vnum sectabatur, vt
D curaret corpus, cuius supra quàm dici potest, studiosus erat. Sic Procop. Itaque in Abele virtus, in Caino voluptas insinuatur. Nescio an alio in loco eloquentia D. Ambros. sese vberiùs efferat, quam *lib. de Abel & Cain, cap.* 4. *&* 5. Vbi describit voluptatis & virtutis certamẽ, circa hominis animum pertentandum, atque euincendum. Voluptas (ait inter alia) meretricis armata blanditiis miserum adoritur; bibite (inquit) & inebriamini, vt cadat vnusquisque, & nõ resurgat; ille apud me primus, qui omnium perditissimus: ille meus est, qui suus non est: ille mihi gratior, qui sibi nequior. Item: quem miserans virtus & casurum citò videns, improuisa occurrit veritate, ne inter moras illecebris demulcen-
E tibus, mens capiatur humana. Ouium ergo Abel pastor inducitur, eo quòd impetitare corpori, & sensibus eius ac voluptatibus, votique modum tenere, ne velut ouis vagetur incerta, præstãtius æstimatur, quàm regere populos, vel præesse vrbibus. Cain autem operator terræ legitur, qui in fratre suo vir insipiens, formam, speciémque virtutis expressam ferre non potuit, *cap.* 6. Hæc S. Ambros. Procop. de vtroque Cain & Abel ita disserit. Si respectu agitur studiorum, priore loco collocatur iustus & pius. deinde vita pastoralis initium dedit, vt quis se & deinde alios pascat & regat. His enim ab initiis potestas regia exorta est. Cæterùm Cainus dictus est rusticus, nec agrico

Tertul.
Oculi Dei & hominũ dissimiles.
Obedientia duplex: & vera præstet.
Rabba.
Euches.
Exod. 4.
Procop.
Cain turpibus addictus voluptatibus.
S. Ambros.
Voluptas & virtus de homine certant.
Abel virtutis symbolum.
Procop.

agricolæ flumen meruit; quo dignus habitus est Noë: nam hic erat ciuilior & modestior.

3. Atenim in pastorali officio Abelis notari amplius illud potest: quòd primus in orbe pastor regendarum animarum curam suo in grege præsignificans, insignem habuerit innocentiam. Qui enim rectè alios reget, & tutè leges condet, ac seuerè vitia interdicet, virtutésq; præscribet; qui vitam ipse agat sine lege, vitiosam, atque impuram? Abel innocēs suo exemplo dulciter gregem ad virtutis officia quantumuis ardua deduceet. Oues ergo ipsæ ad aspectum innocentiæ sui pastoris vehementiùs excitatæ, aut vitia deponent si qua habeant; aut maiores in sanctitate, quâ iam emineant, progressus facient. Quod Ioannes Baptista summis innocentiæ ac pœnitentiæ exemplis (vt vult Guarric. Abb.) in mundo prædicauit. Sciens (inquit) quia sicut peccatoribus vt sancti fiant: sic sanctis, vt sanctiores fiant, necessaria est viuendi disciplina. Verùm quia posset auertere auditores exemplar illud admirabile cùm innocentiæ, tum pœnitentiæ (quis enim eò pertingere auderet imitando?) mirum est, quàm leuia, & facilia de hominibus exigat, qui solùm in seipsum nullum fecit finem, aut modum habuit desæuiēdi. Sic adiungit Guarric. Ioannes sublimiùs viuens, quàm possint homines vel intelligere, loquitur tamen eis prout possint audire. Scilicet Abbas alludit ad illud quod Lucas 3. cap. refert. *Interrogabant eum turba: Quid faciemus? Respondens autē dicebat illis: Qui habet duas tunicas, det non habenti: & qui habet escas, similiter faciat. Venerunt autem & publicani: at ille dixit: Nihil amplius, quàm quod constitutum est vobis facite. Interrogabāt & milites, & ait illis: Neminem cōcutiatis, neque calumniam faciatis, & cōtenti estote stipendiis vestris.* Vide obsecro iustissimo moderamine Ioannem præmonere, (vt loquitur Beda) nec enim à peccatoribus, publicanis, militibus, exigebat aliquid arduum, sed quod satis erat, & facile ad salutem animæ. Vnde vno verbo dictum est de Ioāne; quem Dominus lucernam appellauit lucentem, & ardentem, à D. Bernard, sibi arsit, nobis illuxit. Illud obiter adiungam ex Beda Venerabili, scilicet: Quantam Baptistæ sermo virtutem habuerit, hinc probatur. Cùm & publicanos, & milites, ad consilium salutis suæ coëgerit inquirendum. Planè hæc duo genera hominum ab studio rerum cœlestium, valde solent abhorrere. Denique illud D. Chrysostomi perpulchrum est. Magna est virtutis fortitudo, dum felicitatis viam requirunt ab indigno locupletes. Igitur Abel pastor ouium archetypus est eorum, qui aliis gubernandis præficiuntur, in quibus maximè debet eminere vitæ innocentia, morúmque integritas: sic enim & officio, & vitâ Deum repræsentant, cuius in terra vices gerunt. Quam virtutis excellentiam Dominus in Moyse conspicatus illum in legislatorem sui populi euexit. De quo sic eleganter D. Ambros. *lib. de Abel & Cain, cap.* 2. Moyses venturi Doctoris figura, humanæ dignitatem conditionis excessit eousque, vt Dei donaretur nomine: sicut scriptum est; dicente Domino, *Posuit te Deum Pharaoni*, Exod. 7. Etenim victor passionum omnium, nec vllis captus seculi illecebris, qui omnem istam secundùm corpus habitationem cælestis puritate conuersationis obduxerat, mentem regens, carnem subiiciēs, & regia quadam autoritate castigans, nomine Dei vocatus est, ad cuius similitudinem se perfectæ virtutis vbertate formauerat. Sic Ambros.

Prælatus innocentia excellat.
Guarr.
Ioan. Baptista vita & doctrina.
Luc. 3.
Beda.
S. Bernard.
Beda.
Publicani, & milites cælestia non curant.
S. Chrysost.
S. Ambr.
Moyses virtute Deus dicitur.
Exod. 7.

4. Mitissimo denique primus pastor ouium Abel gregi dum impendit studium, in ipsa mansuetudine & patientia eruditur; qua subinde mitius inuidentiam, odium, & parricidale ferrum Caini fratris erit excepturus. Sic enim velut ouis ducetur ad mortem, & sicut agnus coram tondente se obmutescet, & non aperiet os suum. Quo in vitæ & virtutis instituto summum pastorem, qui simul & agnus mitissimus in mundum venturus erat, repræsentabat. Hac prima suos via incedere voluit Deus non modò seruos, sed filios carissimos: scilicet, vt multa, & acerba perpessi æquo animo, constantes, ac mansueti ad coronas regni cælestis pergerent. Præcipuè Deus homo Euangelium suum ab hac patientia exorditur; *Audistis* (inquit) *quia dictum est antiquis: oculum pro oculo, &c. Ego autem dico vobis: Si quis te percusserit in dexteram maxillam, præbe illi & alteram.* Matth. 5. vbi sic optimè D. P. Chrys. *serm.* 38. Quanta sit cælestis Philosophiæ magnitudo, quanta virtus militiæ Christianæ, hodie docuit Dominus. Si quis te percusserit, &c. Hoc putat arduum qui præmia patientiæ quanta sint, nescit. Putásne potest iste vulneribus inuenire victoriam, qui nec ictu palmæ acquirere vult coronam? Potest iste mortu inquirere gloriam, cui pro honore diuino humana grauis videtur iniuria? Homo nónne præceptis talibus infantiæ tuæ rudimenta componuntur? palmæ paruulorum sunt verbera, non virorum. Hinc est quòd leuibus mandatis pueritia Christi animatur, vt ad grauia toto iam robore euangelica iuuentus accedat; vt hoc laboribus, pœnis, morte se gaudeat obtinere, quod per infantiam paruis iniuriis acquirere non valebat. Hæc omnia Chrysologus. Sed heu nos miseros! quàm longè distamus ab hisce rudimentis pueritiæ Christianæ? Quis enim est, qui alapam patienter sustinet? At statutum quidem est, vt per patientiam curramus ad eum, qui baiulans sibi crucem exiuit in caluariæ locum, vbi & crucifixus est; & Virginem matrem suam stantem vidit, atque immensis ipsius animam doloribus sauciatam; vt impleretur illud à Simeone prædictum: *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius*, Luc 2. Quasi Virgo parens (non vt cæteri martyres) corpore tormenta & mortem passa sit, sed in anima, in qua multo acrior est, & sentiendi & dolendi facultas. Sed quis dignè poterit explicare, qualis illa passio, illa crux, illi dolores in virginis animam desæuierint? Dicam quod à sancto Bernardino scriptum & prædicatum legimus. Tantus (inquit) fuit dolor virginis, vt si in omnes creaturas, quæ pati possunt, diuideretur, omnes subitò interirent. Sic ille. Nimirum, quæ suo gremio totam Dei maiestatem, capere potuit, pectore similiter potuit incomprehensibilem doloris magnitudinem sustinere.

Patientia Christiana documentum.
Matth. 5.
S. P. Chrys.
Luc. 2.
B. Maria dolor, & patientia.
S. Bern.

SECTIO IV.

Factum est autem post multos dies, vt offerret Cain de fructibus terræ munera Domino. Abel quoque obtulit de primogenitis gregis sui, & de adipibus eorum.

1. HEbr. מקץ ימים *miquec iamin*; à fine dierum. LXX. μεθ' ἡμέρας, post dies. Noster

ſter vim Hebraiſmi exprimens, multos, addidit; & quidem anni per dies inſinuantur. Lapſi enim ſunt multi anni inter natiuitatem fratrum, & inter ſacrificium. Quare adoleuerunt fratres, ille tellurem coluit, iſte iunior paſtorem egit. Deinde ad venerandum Numen applicarunt animum. D. Ambroſ. *lib.* 1. *de Abel & Cain, cap.* 7. in his verbis deſidiam Caini perſtringens: Culpa (inquit) eſt, quod poſt dies obtulit. Sacrificium enim celeritate & commendatur. Eſt autem poſtulatio bonorum à Deo cum ſoluendi muneris promiſſione, & ideo cùm impetraueris, quod petiſti, ingrati eſt tardare promiſſum. Adiungit, *cap.* 8. Prima igitur voti gratia, eſt celeritas ſolutionis. Hęc quidem Ambroſ. Sed nihil tamen errari videtur iis in verbis ſubnotari: alioqui, & Abelis taxaretur ignauia; ad vtrunque enim ſacrificantem ea temporis deſcriptio pertinet. At quis eos docuit, vti Deo munera ſua offerrent? Dicendum inprimis eſt, Adam Deo ſacrificia ſæpiùs obtuliſſe, idque lumine ipſo naturali edoctum. Vt enim, vel ex ſolo ipſo naturæ ductu Deum eſſe creatorem, & remuneratorem, ac punitorem, (quod vnum ſine dubio eſt inter prima Philoſophiæ naturalis principia) cognoſcit homo; ita eodem inſtinctu ductus concludit aliquem illi reuerentiam exhibendam, atque per ſignum aliquod exterius illi cultum, & adorationem ab homine deferendam eſſe. Quod copioſiùs demonſtrat D. Th. 2. 2. *quæſt.* 85. *art.* 1. Quare Adam & ſacrificabat, & filios ſacrificandi rationem edocuit: vt enim ſcribit D. Athanaſ. *lib. in illud: Omnia mihi tradita ſunt.* Quæ Moyſes docuit diſtinguens munda ab immundis, non latuerant Abelem offerentem, ex primogenitis, quippe illud didicerat ab Adam, qui ea ea Deo audierat. Athanaſium ſecutus Hugo de S. Victor. ait. Credimus Deum docuiſſe Adam cultum diuinum, quo eius beneuolentiam recuperaret, quam per peccatum tranſgreſſionis amiſerat, ipſúmque docuiſſe filios ſuos dare Deo decimas, & primitias. Sic ille. Vera hæc exiſtimo: ſed idcirco Adami ſacrificia non mandata literis ſunt, quia ea ſola in ſacris libris memorantur ſacrificia, in quibus aliquid diuinitus memorabile accidit, aut quibus aliquid ſublimioris myſterij ſignificabatur. Ac licèt doctorem patrem non haberent: ſatis illis erat lumen rationis. Sic enim Procop. Lex naturæ inſita homini concitabat & ſtimulabat illos fratres, vt ſe exhiberent gratos Deo omnium bonorum datori.

S. Ambroſ.

Celeritas in Dei obſequio.

Adam ritus diuinos & peregit, & docuit.

S. Thom.

S. Athanaſ.

Hugo.

Procop.

S. Chryſ.

2. *Vt offerret Cain de fructibus terræ.*] S. Chryſoſt. *homil.* 18. *in Geneſ.* egregiè ſicediſſerit ad hunc locum. Conſidera quomodo naturæ conditor ſcientiam animæ indidit. Quis enim Cainum ad hanc cogitationem produxiſſet? Nullus alius, quàm quæ in animo conſcio ſcientia. Sciebat enim & clarè ſciebat; quòd congruum eſſet ex ſuis poſſeſſionibus aliquid Deo offerendum; non quòd eo Dominus indigeat, ſed vt ſuam gratitudinem declaret, qui tali beneficio fruitur. Nulla enim re indiget Deus, nulliſque noſtris opus habet; quia ob ineffabilem miſericordiam ita noſtræ infirmitati ſe attemperat, & propter ſalutem noſtram hæc fieri tolerat, vt Dei cognitio humanæ naturæ virtutis ſit ſchola. Ita Chryſoſt. Priuſquam verò diſcrimen inter vtriuſque fratris oblationes diſpiciamus, ſciendum eſt Hebr. מנחה *minchach,* quod à vulgata redditur munus, aut muneta,

Cur Deus à nobis coli exigit.

Ben. Fernand. in Gen. tom. 1.

A duplicem habere ſignificatum: aliquando enim idem eſt atque munus quodcunque; Luſitanè *preſente.* Interdum verò peculiare quoddam ſacrificium, idque, vt volunt Hebræi, aut eſt placenta ex ſimila in fornace decocta, quæ interdum ſimul cum pinguedine aut oleo frigebatur; vel ex ſpicis & granulis primitiarum fiebat; incertum autem eſt vtrùm fuerit munus, videlicet quodcunque, vti poma, an placentula illa? non ſcribitur etiam ritus offerendi, & ſacrificandi, ſed credendum eſt, eos altare ſolitos erigere, in quo & offerebant munera, & in Dei honorem ignibus abſumebant. D. Chryſ. in priore ſenſu munera Cain videtur accipere. B Cain (inquiens) obtulit de frugibus terræ, quaſi diceret: qualiacunque obueniebant, nulla ad delectum adhibita opera vel diligentia. Dicam igitur & dicere non ceſſabo, non quia Deus his indiget; ſed vult & per hæc oſtendi noſtram gratitudinem. Nam qui Deo offert, & offert ex his, quæ Dei ſunt, & intelligit quantum differat natura, & cùm homo ſit, tantum ſit honorem ſortitus: oportebat, quantum ſibi conceditur, ſuum teſtari officium, & pretioſiſſima offerre. Hæc Chryſoſt. Quare Cainus prima fortuitò, ac ſine delectu colligens vieta, & in humum decidua, & fortaſſe putida, ac mucida, aut ſi malis, placentulam aliquam malè coctam pinguedine parum delibutam, vt fors coqueret, aut frigeret; aut ſpicas macriores, & granula minutio- C ra, & ſolio terræque puluere admixto turpiora Deo in altari obtulit: digna profectò munera, quæ & terrena dicantur, & figura extiterint terrenorum ſacrificiorum Hebræi populi; vt enim obſeruat Tertul. *lib. aduerſus Iudæos, cap.* 5. A primordio maioris filij, ideſt, Iſraël, terrena fuiſſe in Cain præoſtenſa ſacrificia: & minoris filij Abel, ideſt, populi noſtri ſacrificia ſpiritualia demonſtrata. Sic ille. In eademe aplicatione perſiſtens Caietan. Oblatum (inquit) à Cain, abſque vlla electione deſcribitur, nihil tamen detrimenti in eodem narratur; vt intelligamus penes electionem à Cain neglectam diſparitatem fuiſſe. Ita D Caietan.

S. Chryſ.

Homo Deum colat oportet.

Quæ munera obtulit Cain.

Tertull.

Iudaica ſacrificia Cain ſignificat.

Caiet.

3. Ex hac interpretatione, quæ optima eſt, videbis, quam parui Cainus æſtimarit Deum, eiúſque honorem, atque amicitiam; quippe eùm pro Deo colendo, próque illius gratia promerenda, nullum putauerit ſibi damnum ſubeundum. Profectò ſummum amoris argumentum in eo demonſtratur, quod qui amat, & relinquere quæ poſſidet; & pati quæ alioqui non pateretur, præ illo, quem amat, velit animo libentiſſimo. Sic enim magni fit, qui amatur, pro quo tam multa, vel contemnuntur, vel ſuſtinentur. Pulchrè à D. Nazianzen. dictum eſt *Orat.* 28. Pro alterius amore periculum ſubiiſſe acriores amoris flammas excitat. Idcirco religioſorum ſtatus apprimè com- E mendatur, eo quòd in eo homines alioqui liberi ſeſe priuant libertate pro Dei obſequio, vt nec bona mundi poſſidere, nec matrimonij voluptatibus potiri, nec ſuam (quod amplius multo eſt) voluntatem exequi, & ad ſuum viuere arbitrium, illis vlteriùs liceat. Quo de vitæ inſtituto ſic Bernard. *ſerm. in illud: Simile eſt regnum cælorum quærenti bonas margaritas.* Quæ eſt iſta tam pretioſa margarita pro qua vniuerſa dare debemus, ideſt, noſipſos: quia totũ Deo dedit, qui ſeipſum

Quò maximè amor in Deũ habendus.

S. Greg. Nazianz.

Religioſi amor in Deũ.

S. Bernard.

obtulit vt possimus eam habere? nónne hæc est A religio, &c. Longe adhuc præstantius amoris argumentum ediderunt erga Deum sanctissimi martyres. Caritatem enim maiorem nemo habet, quàm vt animam ponat quis pro amicis suis, *Ioan.* 15. Hinc etiam fit, vt incomparabilis sit erga homines dilectio Dei, qui pro illis se exinaniuit formam serui accipiens, factus obediens vsque ad mortem crucis. Proh quanto in pretio Deus hominem habuit, vt dignum iudicarit, pro cuius amore Deus homo factus sit, sanguinem fuderit, vitam inter opprobria doloresque amiserit! Caino persimiles mihi videntur quicunque impia quadam auaritia erga Deum, viliora illi offerunt; vt parentes, qui B filium, aut filiam deformiorem specie, aut minùs compotem sui, aut quouis alio naturæ vitio laborantem in Dei obsequium ad clericatum, aut religionem quodammodo non offerre, sed abiicere, ac detrudere censentur; cùm tamen Deus ipse vetuerit, ne sibi Hebræa gens victimas vlla deformitate notabiles offerret. Idcirco Malach. 1. dicitur, *Maledictus fraudulentus, qui habet in grege suo masculum, & votum faciens immolat debile Domino.* Vbi D. Hieronym. Ostendit eos habere, quæ optima sunt; & offerre, quæ mala sunt. Glossa interpretatur allegoricè: Aliquando homo bene creatus à Deo habet ingenium aptum sacris disciplinis; sed C tradit luxuriæ & inertiæ, habens masculum, offert debile, idest, orationem aliqua animi perturbatione corruptam; hîc sentiet in se esse completum, quod scriptum est: *Potentes potenter tormenta patientur*, Sapient. 6. Optima offerendi ratio est, cùm priùs Deo cor, & animam offerimus; hinc enim, cætera quæ offerentur, pretium habent. Sic factitabat Dauid; cuius illud est Psalm. 115. *Tibi sacrificabo hostiam laudis.* Vbi sic D. Basil. Decoram laudationem exoluam, quæ peculiaris mihi superest possessio, meique cordis fœtus; ex ipso perinde, atque è quopiam altari illam sacrificabo, è penu mentis nimirum meæ depromptam. Ita Basil. S. Hieronym. de marty- D rum primò, ac deinde de religiosorum sacrificio exponit ad hunc modum. Hæc est laus martyrum. Sicut enim martyres laudant Dominum porè in regione viuorum: ita & Monachi, qui die & nocte psallunt Domino, debent eandem puritatem habere martyrum, siquidem ipsi martyres sunt. Quod enim faciunt Angeli in cælis, hoc monachi faciunt in terris. Sic Hieronym. Perpulchra sanè religiosorum laus.

[Margin: Ioan. 15. / Ad Philip. 2. / *Dei amor erga hominem.* / Malach. 1. / *Deo viliora quidam offerunt.* / S. Hieron. / Sapient. 6. / Psal. 115. / S. Basil. / *Deo cor offerendum.* / S. Hieron.]

4. *Abel quoque obtulit*, &c. Malè diuisit Cain, cùm sibi meliora reseruans, Deo viliora obtulit, seipsum Deo præponens, se plusquam Deum diligens. Contrà verò Abel elegit toto ex grege primores, & pinguiores fructus, quibus Deum E suum veneraretur, quem sibi anteferebat, digniorem iudicans primitiuis, & pinguissimis agnis, hædis, vitulis. En vis amoris: quem Abel in illa oblatione vbere, & lectissima quoad potuit, expressit. Vnde Rupertus eleganter ait, vterque, cui debuit, obtulit; sed non rectè vterque diuisit. Nam Cain cùm Deo offerret sua, seipsum sibi retinuerat, repositum habens in cupiditate terrena. Huiusmodi Deus portionem non accipit, *Sed præbe* (inquit) *fili cor tuum mihi*, Prouerb. 23. At Cain cor suum retinuit, sibi, & fructus terræ obtulit Deo. Abel autem

[Margin: Rupertus. / *Abel seipsum Deo obtulit.* / Prou. 23.]

A primò cor suum, deinde rem suam offerendo plurimam hostiam obtulit. Sic Rupert. Abel igitur præter selectissima illa & adipalia munera, suum amorem, quo nihil electius, Deóque gratius, obtulit. Nam quid ante oculos Dei valent munera omnia, etiam pinguissima, si tamen amor negetur? Operationes (ait D. Ambros. 1. *de Iacob*, *cap.* 8.) bono commendantur affectu. Sic planè habet amor, cùm sit ipse pretiosissimus, pretium operibus attribuit, nec aliquod munus sine amore pinguitudinem, quæ pietas est, habet, qua Deo placeat. Si enim dederit homo omnem substantiam suam pro B dilectione, quasi nihil despiciet eam, *Cant.* 8. Itaque qui amat, vt diait Ambros. *in Luc.* censu diues est. Prudens planè, ac pius Abel, qui de pecudibus obtulit. Animata enim iure naturali (ait Procop.) præstantiora sunt inanimatis: siquidem Deus ipse in creationis primordio gauisus est plurimum animatis, & sese mouentibus creaturis, quas solas benedictiones exhilarauit. Sic ille. Nobilis victima; in qua Deo vita offertur cum sensu ac dolore. Abel innocentium ac iustorum primus, & virginum signifer Deo se totum consecrauit; Dei totus, non sui iuris erat; dedicator illius in Deum pietatis, quam in virginibus commendat Apostolus, *Innupta cogitat, quæ Dei sunt, quomodo placeat Deo.* C Etenim, vt Patres orthodoxi, Basil. Hieronym. Ambros. Epiphan. & omnes vniuersim affirmant, virgo fuit Abel, occisusque est nondum vxore ducta, vt scribit Epiphan. *lib.* 1. *contra hæres.* 39. *hæres.* Vbi mirabile illud adiungit, Cainum copulatum fuisse sorori maiori Saue appellatæ: Seth verò tertium filium post Abel genitum Azuræ sorori suæ vocatæ. Deinde Adamum solas duas filias genuisse quas nominauimus, filios plures. Ex quo apertè colligimus (si verum est, quod aliqui autumant) gemellos Euam peperisse solitam, præsertim in prioribus partubus, masculum, & fœminam, vt perfectum esset coniugium ad propagationem generis humani; miraculi tunc instar extitisse, D quòd Abel solus sine vterina compare prodiret in lucem, aut saltem nondum in orbe fœmina alia præter duas Euam, & vxorem Caini, enata esset; disponente sic Deo, vt sibi Abel virgo viueret, & moreretur. Profectò hæc est hæreditas Domini felicior, sors beatior, pinguior portio, locus honoratior, in terris nunc, atque subinde gloriosior in cælis apud Deum, qui Abeli primò obtigit, quem alij deinceps virginali palma conspicui sortiuntur. Quam felicitatis prærogatiuam, sic perdoctè atque eleganter commendat D. Hieronym. 1. *contra Iouin.* de Iosue illibata per totam vitam in armis, & in principatu, pudicitia edisserens. Iosue Naue, nec vxorem habuit, E nec filios, & certè pulcherrimum terræ Iudææ in partitione accepit locum: moriturque non in vicenario numero, qui semper infaustus est, sed in decimo. Sepelitur autem in Thamnat Sarech, idest, in perfectissimo principatu, siue in numero operimenti noui; vt virginum significaret greges Saluatoris auxilio coopertos: in monte Ephraim; hoc est, in monte frugifero, ab Aquilone montis Gaas, qui interpretatur commotio. Sic Hieronym. Non erit alienum ab instituto, cùm de primo virgine Abele, & virginalis status dedicatore commentemur, illis subiicere, quæ de huiusce

[Margin: S. Ambr. / *Amor pretiosissimum donum.* / Cant. 8. / S. Ambr. / Procop. / 1. Cor. 7. / *Abel virgo & virginum primus.* / Epiphan. / *Virginum sors felicior.* / S. Hieron.]

S.Bern.
Castitas commendatur.

iusce ordinis & chori commendatione diuinitus a D.Bernard. dicta esse intelliguntur *Epistol. 42. ad Henricum Senonensem Episcopum.* Quid castitate decorius, quæ mundum de immundo conceptum semine, de hoste domesticum Angelum denique de homine facit? Differunt quidem inter se homo pudicus, & Angelus; sed felicitate, non virtute. Sed etsi illius castitas felicior, huius tamen fortior esse cognoscitur. Sola est castitas, quæ in hoc mortalitatis, & loci, & temporis statum quendam immortalis gloriæ repræsentat. Sola inter nuptiarum solemnia morem beatæ illius vendicat regionis; in qua neque nubunt, neque nubentur: præbens quodammodo terris, cœlestis iam illius conuersationis experientiam. Vas interim fragile, quod portamus, in quo & crebrò periclitamur; tenet castitas, vt monet Apostolus; in sanctificationem; & instar odoriferi balsami, quo condita cadauera incorrupta seruantur; sensus ipsa & actus continet, & constringit, ne dissoluantur otiis, ne corrumpantur desideriis, ne carnis voluptatibus computrescant: quemadmodum legitur de quibusdam quia computruerunt, vt iumenta in stercore suo, *Ioel.* 1. Hæc Bernard.

Ioel.1.

Ad Heb.11.

5. Apostolus 11. ad Hebræos de Abele sic loquitur: *Fide plurimam hostiam Abel, quam Cain, obtulit Deo.* Theodor. Legit maiorem, vbi Græce πλείονα; plurem debuisset interpres vertere, sed quia minus Latine; ideirco posuit, plurimam. Sensus igitur est, plura obtulisse Abelem Deo de suis selectissimis, ac pinguissimis pecoribus, quàm Cainum, vt istius auaritia, illius liberalitas ostenderetur, vt subnotauit Caietan. seu, vt malunt alij, pretiosiorem hostiam. Sic Theodoret. Hæc verò excellentia non tam spectatur in ipsis selectissimis victimis, quæ offerebantur, quàm in ipso corde, & animo offerentis; Apostolus fide plurimam hostiam fuisse dicit. Sed quænam ista fides, quæ tam pretiosæ reddebantur Abelis victimæ, qua, quia fructus Caini carebant, displicuerunt Deo? Non est credendum sine vlla omnino fide Cain obtulisse; quorsum enim ita Deum veneraretur, in quem non crederet? Solùm hîc significatur illum non habuisse fidem redemptoris venturi, reconciliationémque futuram per mortem agni immaculati sacrificandi non credidisse; quare Cain obtulit fructus Deo vt creatori; non autem sacrificauit Deo, vt redemptori. Contrà verò Abel, grandi quadam, & ardenti fide de gregibus obtulit, significans se Deo debere hostiam, non tantùm, vt creatori, sed etiam vt redemptori mactans agnum in fide Christi in cruce immolandi. Sic noster Salmer. Vide obsecro quanto in pretio Deus habeat titulum redemptoris, vt non modò illum creatoris elogio anteponat, verumetiam omnem respuat oblationem, quæ redemptorem ipsum non agnoscit. Abel igitur, vel à parentibus, vt credere par est, probè ac ritè institutus, & diuino insuper auxilio adiutus credidit fide diuina futurum; vt (quod Rupertus ait) versaretur, seu remoueretur gladius ille, quem collocauerat Dominus ante paradisum, ad custodiendam viam ligni vitæ, & hoc per illud semen mulieris, quod contereret caput serpentis. Hac fide emeritum, haud dubitandum est, Prophetiæ quoque spiritum accepisse vt illud semen mulieris, inter quod audierat Deum posuisse inimi-

Theod.

Caiet.
Theod.
Fide redemptoris Abel obtulit.

Salm.

Redemptoris, quàm creatoris titulus illustrior.

Rupert.

Ben. Fernand. in Gen. tom. 1.

A citias, & inter semen serpentis: sciret non tantùm fore semen mulieris, sed filium Dei, qui verus agnus Dei per suam innocentiam serpentis conculcaret malitiam, & per suum sanguinem flammeum gladium restingueret. Hæc Rupertus. Abel etiam obtulisse dicitur non vnam solummodò hostiam, sed multas, & multorum generum, & eas omnes selectissimas; vt quodammodo referret & imitaretur multiplicem venturi redemptoris victimam. Vnde S. Bern. *serm. 5. in natal. Domin.* Misericordiæ (inquit) Domini multæ, ait quidam, *Thren.* 3. videlicet quia multæ tribulationes iustorum. Vnus est
B Dei Filius, sed miseria nostra multiplex, non modò magnam misericordiam, sed & multitudinem quærit miserationum. Sic Bernard. Ex quibus amplius infero Abelis menti penitus insedisse cognitionem futuræ Virginis ex qua Dei Filius nasceretur; non solùm enim sciuit, quódnam esset futurum illud semen mulieris; sed simul etiam quænam illa futura mulier. Quam præscientiã de Virgine Dei matre procul dubio Adamus, & Eua habuerunt; eámque filios, & posteros edocuerunt. Iam tunc Abelis innocentia, virginitásque non sine ardentissima pietate atque amore in beatissimam semper virginem, atque innocentissimam illam ouem, cuius è vel-
C lere candidissimo Dei Filius humanam erat carnem assumpturus; aut esse, aut adolescere, aut conseruari poterat. Etenim, vt ait Bernard. *serm. 4. in Natal.* continentia per virginẽ Mariam defiguatur. Adde, & comparatur, & conseruatur. Qua etiam (vt optimè idem Bernard. *serm.* 5. *in Natal.*) regnum cælorum reparatur. Prouerb. 8. loquitur sapientia, sed ex accommodatione sapientissima Ecclesiæ virgo ipsa mater Dei loqui intelligitur; inter alia illud: *Et qui manè vigilant ad me, inuenient me.* Omnes enim (sic intelligo) ante virginis ortum in illo antelucano tempore, priusquam illa aurora nouum diem prænũcians, solem ipsum Filium Dei suo ex vtero parturiens in orbem effulgeret; viri sanctissimi ad virginis fores excubabant, pulsabant ostium suspiriis, ac
D desideriis. Qualia sunt illa Isaiæ, *Rorate cæli desuper, & nubes pluant iustum: aperiatur terra, & germinet saluatorem,* Isai. 45. Vertunt LXX. Lætetur cælum desuper, & nubes spargant iustitiam. Germinet terra; & oriatur misericordia, & iustitiam germinet simul. Explicat D. Hieronym. vltima verba: vt & peccatores misericordiam, & iusti præmia consequantur. scilicet in aduentu Domini, vti animaduertit. Cõscij enim omnes iam inde ab Adam humanæ maledictionis expectabant benedictam illam inter omnes mulieres, de qua esset redemptor nasciturus; & maledictiones doloresque nostros ablaturus. Nec mirum (inquit S.Bernard. *serm. 3. in vigil. Natal.*) si dolorem
E non intulit matri, qui dolores totius mundi tulit. Duo sunt, quæ timet humana fragilitas, pudor & dolor; vtrumque Christus tollere venit. Et vt fiduciam nobis daret, quòd tolleret hæc à nobis, prius matrem suam immunem ab vtroque seruauit, vt nec in conceptu quicquam pudoris, nec in partu quicquam doloris existeret; adhuc crescit gloria, sed & mater est sine corruptione. Iam securus expecto promissam mihi gloriam incorruptionis in carne mea; quandoquidem conseruata per eum est incorruptio etiam in matre sua. Hæc Bernard.

Redemptoris multiplex misericordia.

S.Bern.

Thren.3.

Adam, Eua, & Abel virginem Dei matrem præsciuerunt.

S.Bern.

Prou.8.

B. Mariam patres desiderabant.

Isai.45.

S.Hieron.

S.Bern.

Deus per matrẽ nostra mala abstulit.

SECTIO V.

Et respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius: ad Cain autem, & ad munera eius non respexit.

1. HEbr. וישע *vaixagh*, à radice שעה *xaghah*, quæ verti variè solet: etsi bene consideranti res vna eadémque significari videatur. Est enim respicere, attendere, animaduertere, intento & defixo oculorum obtutu cernere; delectari, sibi complacere, inclinari, aliqua in re. Sæpiùs autem idem est, atque quiescere, desinere. Eòdem recidunt omnia. Dominus enim requieuit in Abelis sacrificio, complacuit sibi in eo, delectatus & Abele, & ipsius sacrificio, beneuolo vultu Abelem, eiúsque munera respexit. Quia verò ista Dei complacentia, respectúsque ad sacrificium, & requies in ipso demonstrata est per aliquod signum exterius, ac visibile: ideo alij variè verterunt per effectus, ac signa, quibus patuit illa Domini requies, & approbatio. In quam sententiam audi Procopium: Theodotion (ait) interpretatur, incendit. Aquilas, consolationem accepit. Symmachus, oblectatus est. Syrus, placuit. Sed singuli interpretes peculiarem respexerunt finem.

Procop.

Abelis victima quàm Deo accepta.

Theodotion enarrat, quomodo sacrificium acceptarit Dominus, & allusit ad modum, quem in libris Moysis & regum legimus. Aquilas vertens: Consolationem accepit; docet Deum placatum, & deposuisse iram qua in Adamum exarserat, & sic suscepisse sacrificium. Symmachus significat Deum delectatum esse illo sacrificio, quod constabat viuentibus animalibus, non rebus inanimatis. Hæc Procopius. Obiter adnotarim, in translatione, & commentatione Aquilæ, nihil nos cogere, vt dicamus hoc sacrificio voluisse Abelem placare Deum, redderéque propitium parentibus, è quibus erat natus, ob transgressionem in paradiso admissam. Vt enim paulo superiùs statuimus, credendum est Adamum sæpè vsum fuisse oblationibus, & sacrificiis ad venerandum, propitiandúmque Numen. Quòd si adhuc Abel pro suis parentibus litare instituit, id quidem fecit ea abundantiori pietate in parentes, quorum reconciliationem cum Deo, etsi iam factam, ampliùs ratam & stabilem expetebat. Præterea in istis sacrificiis dicitur Deus quiescere ab ira, quasi qui admoto naribus odore requiescit, fragrantiam illam interim captans.

Quiescit Deus in Abelis victima.

Iccirco enim, vbi in Exod. & Leuit. lectio vulgaris habet: In odorem suauitatis. aptissimè verti potest, in odorem quietis. Malim ego tamen, Deum quieuisse in Abelis victimis, non ab ira, qua procedebat ad vindictam, sed in voluntate, in pietate, amoréque, atque anima virtutibus clarissimis præcellente Abelis mirificè oblectatum sibi complacuisse.

2. Sed quódnam istud exterius signum, quo Deus approbare sacrificium Abelis, & reprobare munuscula Caini visus est? Illa optima est responsio, quæ affertur à D. Hieronym. *in quæst. Hebraicis.* Vera interpretatio est Theodot. Et inflammauit Dominus super Abel, & super sacrificium eius; super Cain verò, & super sacrificium eius non inflammauit. Ignem autem ad sacrificium deuorandum solitum venire de cælo; & in dedicatione Templi sub Salomone legimus; & quando Elias in monte Carmelo construxit altare. Erat autem adeò contestatum, & consuetum hoc signum Dei approbantis victimam; quando iactis è cælo flammis illam absumebat, vt diabolus Dei (sic vocat Tertul.) æmulus ex aduerso; aut veris, aut fictitiis nonnunquam ignibus paganorum suorum sacrificia consumere legatur; quale illud est, quod scribit Solinus *cap.* 11. Nec longè inde collis est Vulcanus, in quo qui diuinæ rei operantur, lignea virea super aras struũt, nec ignis apponitur in hanc congeriem, cùm porricias intulerint; si adest Deus, sic sacrum probatur: sarmenta licèt viridia ignem sponte concipiunt, & nullo inflammante à lætato numine fit incendium. Ibi epulantibus alludit flamma, quæ flexuosis excessibus vagabunda, quem contigerit non adurit; nec aliud est, quam imago nuncia perfecti ritè voti. Sic ille.

Hieros.

Inflammantur de cælo victimæ.

Tertul.

Solin.

Diabolus flammas ementitur.

Cæterùm præter illud exterius signum flammarum victimas deuorantium, aliud interius interfuisse non est negandum, quod Procop. sic adnotauit. Cain vt sentiret suum sacrificium parum gratum fuisse Domino, tristitiam accepit veluti signum. Gaudium enim innascitur purè, & irreprehensibiliter sacrificanti. Sic ille. Itaque signum interius, quòd Dominus in Abelis victima sibi complacuerit, fuit gaudium planè cæleste, quo Abelis anima mirum in modum perfusa exultabat. Contrà verò, signum reprobati muneris in Caini oblatione fuit ingens quidam mœror, & tristitiæ magnitudo, qua mens Caini oppressa succubuit; fructus enim spiritus caritas, gaudium, &c. *ad Galat.* 5. Vbi obserua inter fructus diuini Spiritus proximè post caritatem connumerari gaudium. Qui enim (exponit S. Hieronym.) diligit quempiam, semper in eius felicitate lætatur. Hoc autem gaudium sæpius ab Apostolo vocatur sanctum; & gaudium in Spiritu sancto. Nimirum Spiritus sanctus etiam in hac vita solet iis, qui virtutis opera efficiunt, animi quoddam gaudium castissimum, & suauissimum infundere. Hæ sunt spiritus delitiæ, quas illi soli experiuntur, qui rectè & ex virtute viuunt. Bene Philo Hebr. *lib. de congressu*: Festum (inquit) est animæ, rerum optimarum æmulatio. Locum hîc opportunum habet illud D. August. Da amantem, & scit quod dico. Miror equidem Platonem hominem sine fide, sed solo naturæ lumine philosophantem, ac bene secundùm virtutum moralium regulas aliqualiter viuentem, ac verum istud animæ gaudium in se, aut experientem, aut saltem alicubi esse posse cognoscentem. Ait enim: Lætamur quoties feliciter nos viuere arbitramur: quotiésque lætamur, rursus feliciter viuere discimus. Philo risum Saræ expendens: Particeps (inquit) est anima sanctæ lætitiæ. Addiderim ego verius; solam animam sanctam participem esse lætitiæ; *Non est enim pax impiis*, dicit Dominus. Pulchrè Clem. Alex. vocauit Christum Dominum, maximè in sacrosancto Eucharistiæ sacramento sanctum lætitiæ fluentum. quò non incongruè referes illud Domini apud Luc. 12. *Amen dico vobis, quod præcinget se, & faciet illos discumbere, & transiens ministrabit illis.* En quàm dulci conuiuio, quàm regiis epulis, quàm suauibus deliciis excipiũtur à Domino, qui vigilãt, sperant, operantur, amãt, toti pendent a b sponso animarum qui ritè & piè corpus Domini suscipiunt? Vnde D. Ambros. *lib.* 5. *in Luc.* Qui domicilio Christum recipit internu, maximis delectatio

Procop.

Gaudium spiritus purè sacrificanti.

Galat. 5.

S Hieron.

Phil.

Vera lætitia cum virtute coniuncta.

S. August.

Plato.

Philo.

Isai. 48.

Clem. Alex.

Luc. 12.

S. Ambros.

ctationibus exuberantium pascitur voluptatum. Et D. Petr. Chrysolog. ad eadem verba *serm.* 24. Discumbenti homini Deus astat, epulanti seruo seruit Dominus, ministris suis ministerium facit Christus. Sic ille. Neque verò tantùm de cælesti conuiuio, sed etiam de voluptatibus sanctissimis huius vitæ intelligi debet Euangelij parabola. Soli enim (ait D. Chrys.) ex virtute operantes deliciari sciunt.

S. Chrysost.

3. D. Chrysost. Vim ipsam verbi שעה *xaghah* sic optimè expressit. Quid est, aspexit? idest, approbauit, laudauit mentem, coronauit voluntatem, & quasi quis dicat facto contentus fuit; quia recta intentione, & sincera mente Abel obtulerat, aspexit Deus, accepit, gratum habuit, laudauit. Cæterùm oblata vocauit dona, vt per hoc offerentis animo maiorem honorem haberet. Ad Cain autem, & ad sacrificia eius non attendebat, monstrans reprobationem oblatorum. Deinde vocando oblationes fructuum terræ, sacrificia: oues autem munera, docet nos diuina Scriptura quòd Deus, neque, vt bruta adducantur, neque terræ fructus offerantur, sed tantùm mentis affectionem quærit. Vnde nunc cum donis ille approbatus est, & gratus fuit; at hic cum sacrificio suo reiectus est. Ita Chrysost. Quare sic legit sanctus Doctor, respexit ad Abel, & ad dona eius; ad Cain autem, & ad sacrificia eius non respexit. Et cùm digniore nomine Caini oblationes, quàm Abelis nuncupentur; nihilominus, quia mens, & voluntas, & charitas Abelis potiùs, quàm cæsarum pecudum victimæ à Deo æstimabantur; Abelis oblatio accepta fuit, Caini verò repudiata, quia non voluntatis puritate cōdita. Non omiserim hîc obseruare, nescio quid difficultatis in Chrysostomi verbis. In Hebræo fonte, non aliud nomen Caini, quàm Abelis oblationibus imponitur, quod in vulgata similiter cernitur, vbi ponitur vtrobique munera. Hebr. וישע יהוה אל־הבל ואל־מנחתו ואל־קין ואל־מנחתו לא שעה *vaixagh Iehouah el Hebel; veel minchatho: veel Cain, veel minchatho lo xaghah.* & respexit Deus ad Abel, & ad munera eius; & ad Cain, & ad munera eius non respexit. Quamobrem irrito fundamento nititur obseruatio illa disparitatis, quam fortasse concionatores auide arripient. Videas hinc oro, quanto in lumine versetur eruditionis, qui peritia Hebrææ linguæ præditos diuinas literas commentatus. At est tamen quid respondeam pro tuenda Chrysostomi sententia: secutus ille versionem LXX. alio atque alio subinde vtentium nomine dissimilitudinem illam oblationum inuenit. Ita LXX. *καὶ ἐπεῖδεν ὁ θεὸς ἐπὶ Ἄβελ, καὶ ἐπὶ τοῖς δώροις αὐτοῦ· ἐπὶ δὲ Κάϊν, καὶ ἐπὶ ταῖς θυσίαις αὐτοῦ οὐ προσέσχεν.* respexit ad Abel, & ad munera eius: sed ad Cain, & ad sacrificia eius non attendit. Chald. vertit: Et suscepit Dominus cum beneplacito Abel, & munus eius; Cain autem, & munus eius non suscepit cum beneplacito. Tertullian. *lib. aduersus Iudaeos, cap.* 2. Abel (inquit) offerentem sibi sacrificia laudauit Dominus, accepto ferens, quæ offerebat in simplicitate cordis; & reprobans sacrificium fratris Cain eius, qui quod offerebat, non rectè diuidebat. Malus animus Caini meliora sibi reseruantis, & deteriora Deo offerentis, ob innatam præcordiis auaritiam ab omnibus carpitur, cuius ex occasione D. Ambros. in auaritiam, quo Caini, & eius imitatores laborant morbo, graphicè depingendam inuehitur, *lib. de Abel, cap.* 5. Quid (inquit) de auaritia dicam? insatiabili pecuniæ cupiditate, & quadam æris libidine, quæ quo plura abstulerit, eo magis inopem esse se credit? omnibus inuisa, sibi vilis, in summis diuitiis inops, affectu extenuat, quod censu abundat. Nullus rapiendi modus, vbi nulla mensura cupiendi. Sic inflammat animum, sic igne suo pascit animum, vt hoc solo distet, quòd libido formarum adultera sit, ista terrarum; elementa concutit, mare sulcat, terram effodit, cælum votis fatigat, nec sereno grata, nec nubilo, condemnat prouentus annuos, fœtúsque terrarum arguit. Si quæris thesauros, accipe inuisibiles, & occultos, quos in cæli altissimis, non quos in terrarum venis requiras; esto pauper spiritu, & eris diues qualicumque censu; quia non in abundantia diuitiarum vita est hominis, sed in virtute ac fide; istæ te diuitiæ verum diuitem faciunt, si sis in Deum diues. Hæc Ambrosius.

Honorat Deus Abelem.

Hebraæ linguæ peritia vtilis.

Tertul.

Caini auaritia carpitur.

S. Ambros.

Auaritia malum describitur.

Vera diuitiæ in virtute.

4. Ergo infelix Cain, suis è terra collectis incubans fructibus sperabat signum publicitus exhibendum diuinæ beneuolentiæ pro deterrimis munusculis: terræ voluptatibus affluens, cœlestia subinde gaudia sibi promittebat. At vera est illa sententia D. Bernard. *sermon. 4. in vigil. Natiuit.* Consolatio mundi vilis, & ad nihilum vtilis, & quod magis metuendum est, veræ & salubris consolationis impedimentum. Damnatur hîc auarorum hominum erga pauperes inhumanitas, quibus ne frustulum quidem panis porrigent; at Cainus eorum pater non ita ferus extitit; si non pinguium agnorum carnes, at certè poma & placentulas obtulit; si non istius generis optima, saltem vilia, saltem aliqua obtulit. At Lazarus mendicus ad fores auari epulonis iacens volebat explere famem de micis, quæ cadebant de mensa diuitis, & nemo illi dabat, *Luc.* 16. Rectè ad hunc locum, ita scribit D. Petr. Chrysolog. *sermon.* 66. Reus est, quòd cùm à Deo pro malis receperit bona, bona pro bonis Deo reddere contempsit. Nam de diuitiis tantis nec victum dedit pauperi, nec sacrificium Deo minima oblatione dependit. Sic de diuite auaro, & crudeli: sed quid de paupere mendico, & vlceroso Lazaro? Elegantiùs ad hunc modum. At pauper diues vulnere, censu nudus, exutus corpore, vestitus pœnia; animam, quam solam non tenebant vulnera, Deo in hostiam iugiter offerebat. Hinc est, quòd recipit pro doloribus requiem, pro opprobrio gloriam, pro despecto gratiam, pro pannis immortalitatem, pro vulneribus præmia, pro siti refrigerij fontem, pro fame cælestis mensæ delicias sempiternas, & quem diuitis angulus non capit, sinus diuinæ consolationis includit. Hæc omnia S. Petr. Chrys. Audiant pinguiores isti, in seculo D. Gregor. Nazianzen. *in sentent.* & contremiscant, si fidem habent, si Christum Deum agnoscunt. Pauper (inquit) accessit, abiitque nihil à me consecutus? Vereor Christe ne ipse quoque ope tua indigens, iuxta legem illam, quam sanxisti, egens, atque inanis recedam. Nam quod quis non dedit, nec ipse speret. Istam igitur feritatem animi odit semper Dominus in auaris, quam Cainus præseferebat, atque iratus propter illam, aliaque in animis penitus latentia vitia,

S. Bern.

Diuina cum terrestri non coniungitur voluptas.

Auarorum crudelitas in pauperes.

Luc. 16.

S. P. Chrys.

Lazarus mendicus & vlcerosus.

Greg. Naz.

Qui pauperi stipem negat, à Deo sibi timeat.

qui fiet, vt sacrificiis, & oblationibus eorum oblectetur? Grauiter Tertul. 2. *contra Marc. cap.* 22. in hanc sententiam differit. Si ad oblationes (inquit) Abel aduertit Dominus, quæ iucunditas, siue viscerum verecundorum, siue nidoris ardentium victimarum? Sed animus simplex, & Deum metuens offerentis ea, quæ à Deo habebat, & pabuli, & suauis olentiæ gratia apud Deum deputabatur, non quæ fiebant exigentis, sed illud propter quod fiebant, ob honorem scilicet Dei. Si cliens diuiti, aut regi nihil desideranti, tamen aliquid vilissimi munusculi obtulerit; quantitas & qualitas muneris infuscabit diuitem, & regem, an delectabit titulus officij? At si cliens ei munera vltrò, vel etiam dicto, ordine suo offerat, & solemnia regis obseruet, non ex fide tamen, nec corde puro, nec pleno circa cætera quoque obsequia, nónne consequens vt rex ille, vel diues exclamet: Quo mihi multitudinem munerum tuorum? plenus sum, & solennitates, & dies festos, & vestra sabbata odit anima mea, *Isai.* 1. Vestra dicendo, quæ secundùm libidinem suam, non secundùm religionem Dei celebrando, sua iam, non Dei fecerant: conditionalem icciteo & rationalem demonstrauit recusationem eorum, quæ administranda præscripserat. Hæc Tertul. Ex quibus colliges, quod potius & grauius Deo est; non ex munerum, aut pretio, aut copia, sed ex animi pietate censeri.

Tertul.

Deus animũ potius, quàm munus respicit.

Isai. 1.

5. D. Ambrof. *lib. de Incarnat. cap.* 1. ideo tam gratum Deo arbitratus fuisse sacrificium Abelis, quia in eo, & Christi, & iustorum innocentia, & virtus, & martyrúmque passione significabantur. Abel (ait) ex primitiuis ouium obtulit sacrificium, docens non terræ munera placitura Deo (quod in Caini oblatione figurabatur) quæ degenerauerant in peccatores; sed ea, in quibus diuini gratia mysterij refulgeret. Sic Ambrof. Pulchriùs adhuc D. Cyprian. *de oration. dominica*, præfigurari putat diuinam Eucharistiam in sacrificio Abelis, atque ob id fuisse Deo suauissimum; & in Abele documentum agnoscit, quod obseruare debeant, qui aut celebrant, aut communicant corpus Domini. Verba sunt Cyprian. Abel pacificus, & iustus, dum Deo sacrificat, innocenter docuit, & cæteros, quando ad altare munus offerunt, sic venire cum Dei timore, cum simplici corde, cum lege iustitiæ, cum concordiæ pace. Meritò ille dum in sacrificio Dei talis est, ipse postmodum sacrificium Deo factus est; vt martyrium primus ostendens initiaret sanguinis sui gloria dominicam passionem, quæ & iustitiam Domini habuerat & pacem. Hæc Cyprian. Vide quantum profuerit Abeli suum istud sacrificium, cum tanta mentis puritate, morum innocentia, Dei amore; vt inde meruerit primus in Ecclesia Dei martyrum esse, primáque figura Domini patientis. Respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius; priùs ad Abel, quàm ad munera; priùs ad mentem, quàm ad manus: priùs ad intentionem, quàm ad opera: nam ab interiore homine ad exteriorem, cùm bonum, tum malum quicquid est, deriuatur. Respexit (inquit D. Irenæus *lib. 4. cap.* 34.) Deus ad munera Abel, quoniam cum simplicitate, & iustitia offerebat. Super sacrificium autem Cain non respexit, quoniam cum zelo & malitia quæ erat aduersùs fratrem, diuisionem habebat in corde. Sic Irenæ. Quare amor proximi, fraterna pie-

S. Ambrof. *Quid Abelis sacrificio figurabatur.*

S. Cypr. *Abel sacerdotum magister.*

Vnde Abel meruit esse martyr.

S. Irenæ.

A tas, & concordia si adsit, sacrificium Deo reddit gratissimum: barbarus est, & insigniter impudens, qui iratus in fratrem accedit ad propitiandum patrem? Atque vt bellè adstingit D. P. Chrysolog. contra diuitem epulonem, qui positus in tormentis misericordiam à patre Abrahamo deprecabatur, *Luc.* 16. Crudelis (inquiens) fili, quam misericordiam petis? Respexit Deus ad Abel: multo intentiùs, ac dulciùs. Respexit humilitatem ancillæ suæ, illam inquam humilitatem, qua (quæ virginitate placuerat) concepit Dei Filium. Ipsa ipsa Virgo sanctissima vnicè præ cunctis creaturis dicere B potest, & quidem verissimè, *Expectans expectaui Dominum, & intendit mihi*, Psalm. 39. Ipsa est, cuius illud: *Dilectus meus mihi, & ego illi*, Cant. 2. Illa (vt Bernard. explicat *serm.* 69.) Maiestatem, quasi cætera non curantem soli sibi intendere gloriatur, cui soli ipsa postpositis curis omnibus tota se deuotione custodit. Ac longè quidem aptiùs & veriùs verbum שעה xaghab, in Deo, ad Virginem, quàm ad Abel suos omnes, quos præmisimus, significatos exprimit; nimirum reliquis: Requieuit Dominus in virgine, quod illi proprium est, vt Filius in matre. Sola enim canere potest canticum illud nouum: *Ma-C gnificat anima mea Dominum, & exultauit spiritus meus in Deo salutari meo*, Luc. 1. Subtiliter ibi aduertit Caietan meo, possessionem significat Saluatoris tanquam proprij; vere enim meus, inquit Maria; quoniam totum corpus eius mediante quo saluat mundum, meum est; nullam in eo partem habet vir aliquis.

Amor proximi grata Eucharistiam. S. Petr. Chr.

Luc. 16.

B. Mariæ vnicè Deus respicit. Psal. 39. Cant. 2. S. Bern.

Deus in B. Maria requiescit. Luc. 1. Caiet.

SECTIO VI.

Iratúsque est Cain vehementer, & concidit vultus eius.

1. HEbr. ויחר vaichar, à radice חרה charah, ita excandescere, in furorem agi stimulante inuidia; tulit enim iniquissimo animo fra-D trem sibi antepositum. Ambitionis tyrannicum malum infra omnia proculcat, fratrem, vt hostem odit, auersatúrque, si videat superiorem. Accessit mater filiorum Zebedæi, petens à Domino: *Dic vt sedeant hi duo filij mei, vnus ad dexteram, & vnus ad sinistram tuam in regno tuo*, Matth. 20. Mira in hac petitione fedium, vis exprimitur ambitionis, quod nec fratrem sibi præferri quiuis patiatur, vt Caietan. subnotaquit his verbis: Primas sedes inter duodecim promissas petunt; nec volunt alter sub altero sedere, sed vnus ad dexteram, & alter ad sinistram Christi, vt ex vtroque latere sint pri-E mi. Sic ille. Admirabilis sanè modestia Moysis enituit, cùm Domino mittenti ad Ægyptiacam expeditionem, quan olla gloriosior esse poterat, eúmque constituenti Deum Pharaonis, sæpiùs restitando dixit, *Obsecro Domine mitte quem missurus es*, Exod. 4. Neque verò putandus est sic abnuere, propter timorem periculosæ ac difficillimæ expeditionis, in qua singulis horis mortis esset extremum discrimen subiturus. Timebat quidem, at quia minùs idoneus, vt obseruat D. Augustinus. Nam quod summam in tam illustri dignitatis elogio modestiam præ se ferret, ex eo patet, quòd vt scribitur: Abiit Moyses reuersus ad Iethro socerum

Ambitio tyrannica in omnes violat.

Matth. 20.

Caiet. *Frater fratrē sibi præponi delet.*

Exod. 4. *Moysis modestia in honore.* S. August. Lyra.

cerum suum, scilicet vt notat Lyra: nolebat recedere absque licentia illius. Vide generum tam modestum, támque subiectum socero. Illud excellentiua, quod de reditu in Ægyptum agens cum socero, ait: Vadam & reuertar ad fratres meos in Ægyptum; reddit causam, vt videam si adhuc viuât. Vbi rectè Carthusianus: Non dubitauit Moyses quin Aaron, & cæteri sibi propinqui adhuc viuerent, sed (vt putatur) noluit ex humilitate socero suo reuelare qualiter Dominus ei apparuit, arduámque legationem iniūxit: sicut nec Saul adhuc bonus, & humilis indicauit patruo suo, quemadmodum Samuel vnxit eum in Regem. Scribitur enim 1. Reg. 10. *Et dixit ei patruus suus: Indica mihi, quid dixerit tibi Samuel. Et ait Saul: Indicauit nobis, quia inuenta essent asinæ; de sermone autem regni non indicauit ei.* Ideo Moyses excogitauit aliam causam sui reditus in Ægyptum, quæ tamen extitit vera, quia ad hoc etiam reuertebatur, vt videret, an viueret. Ita Carthus. Tam mirè modestum se Moyses exhibuit. Non cum (ait Rupertus) suam, sed Dei gloriam quærebat. Ac proinde, vt Procop. aduotauit, Moyses vultus gloriam ideo assecutus est, quòd Deum gloria dignè noluerat afficere. Sed modestiam Moysis gloriosiorem reddit, adhuc post signa virgæ & manus, iterata repetitio: *Mitte Domine quem missurus es*, Exod. 4. Cùm enim (obseruat Procop.) cautus & pius foret, ne videretur sibi arrogare magnifica illa facta, nonnihil cunctabatur.

Carthus. — *1. Reg. 10.* — *Rupert. Procop. Moyses Dei gloriam quærebat.* — *Exod. 4. Procop.*

2. Cæterùm quod magis ad propositum locum attinet, mirum in modum emicuit Moysis amor erga fratrem Aaronem, quem videbat à Deo in summo illo principatu præteriri, cui modestissimus, atque amantissimus frater, primas in omni dignitate volebat deferre. Obsecro (inquit) Domine, mitte quem missurus es. Quem locum sic interpretatur Carthus. Hoc in Glossa exponitur sic: Humiliter se excusat Moyses petens aliquem digniorem se mitti: Quidam exponunt de Aaron, ita quòd Moyses per verba hæc intendebat orare, vt Deus associaret sibi in adiutorem fratrem suum Aaron, qui senior, atque facundior Moyse fuit. Huic expositioni videntur consonare verba illa sequentia. Iratus Dominus in Moysem ait: Aaron frater tuus, scio quòd eloquens sit. Hæc Carthus. Profectò nunquam satis laudanda Moysis humilitas, & modestia. Hinc optimè S. Cyril. Non defuerunt (inquit) neque desunt, qui humanam gloriam magnopere sectentur. At non talis Moyses fuit; sed cùm esset maximè diuino dicto auscultans, ad populum tamen mittendus. Obsecro (inquit) Domine, mitte alium, quem missurus es. Qua ex re (vt ita dicam) Deum contentiosum aduersum se reddidit, suæ videlicet imbecillitatis confessione, & honorificæ legationis recusatione. Ita Cyrillus. Mirare obedientem per omnia Deo Moysem; at in sola recusanda dignitate restitantem, & penè (si dicere liceat) inobedientem. Nostro autem sæculo nullus tam sanctus, quàm Moyses; & nullus tamen ambit, suspirat, indagat, occupat in mundo dignitates. Pulchrè S. Gregor. ad eundem locum *lib. 33. moral. cap. 13.* sic effatur. Moyses, quia apud se mente humilis extitit, oblatam protinus tanti regiminis gloriam expauit; mòxque ad infirmitatis patrocinium recurrit, dicens: Obsecro Domine non sum eloquens, &c. Et se postposito, alium deposcit, dicens: Mitte quem missurus es. Ita Gregor. Caiet.

Carthus. Moyses honorē fratri defert. — *S. Cyril.* — *Moyses oblatū recusat honorem.* — *S. Gregor.* — *Caiet.*

A existimat Moysem in eo tantùm laborare, vt dignitatem illam declinaret, quatuórque excusationibus, quas attulerat, nequaquam acceptis à Deo, demum supplicare, vt quicunque alius mitteretur. O virum verè humilem, sanctum, ac dignum, qui Deus regum nuncuperur! Sed omnium humilium humillimus Deus homo, qui missus à Patre in mundum non venit ministrari, sed ministrare; nec honorem, & regnum totius mundi sibi debitum, dum viait in terra, sed in cælo iam gloriosus voluit obtinere. Hac eadem incedens via Dei mater dum viait ancillam Domini se præbuit humilitatis officiosissimam ministeriis. Sed fons iste paruus excreuit, & cælum

B repleuit; ac mundum vniuersum irrigauit gratiarum, & miraculorum, immensa quadam, & quotidiana superabundantia. Ab hoc fonte tota Dei Ecclesia irrigatur. Egreditur (legamus a. Genes.) fluuius de loco voluptatis ad irrigandum paradisum. Ad hoc (inquit Rupert. in Cantic.) ea re ô voluptas, siue locus voluptatis Dei; ô Virgo mater, initium accipiet sanctum Euangelium, vt per vniuersum mundum spiritualem irriget paradisum. Sic ille. Expende quàm bellè dicatur Virgo mater, & voluptas Dei, & locus voluptatis Dei. Beatam illam dicunt omnes generationes: nunc in cælo regina cum Filio suo Rege regnantem; quæ ancilla Domini cum Filio ministro hominum in terra vitam pauperem,

C despectam, humilem, innumeris plenam ærumnis, & doloribus transegit.

3. Porrò autem iratus est Cain vehementer. Quidnam Cainus doler; in quem, & quamobrem irascitur? Rectè Theodoret. Angebat illum non peccatum suum, sed fratris prosperitas. D. Chrysost. Duplex illi tristitia facta est; & quòd solus ipse repudiatus sit, & quòd fratris donum acceptum fuit, igitur opus erat, vt delictum corrigeret ille, qui ea his, quæ egerat, causæ cōscius erat. Caiet. in demissione vultus, tanquam non audentis respicere in cælum, tristitia interna, ea qua tacandescit animus, significatur. Pudore enim suffusus est, videns se despectum à Deo, & videns minorem fratrem sibi præponi, inuidit,

D atque excanduit. Rupertus bene exprimit vim illius verbi, *concidit vultus eius*: vehementer iratus est, quod ab effectu claruit, quia cōcidit vultus eius; videlicet ira in odiū versa, trabali pondere declinauit in terram vultum, & oculos illius. in terram namque aspiciunt, qui crudelia meditantur. Vnde est illud in Psal. 16. *Proiicientes me nunc circumdederunt me, oculos suos statuerūt declinare in terram.* Pro hac obseruatione Ruperti ea mihi ratio succurrit, quia qui cælum suspiciet, Deúmque esse supremum iudicem, ac vindicem in eo residere intelliget; non video qua ratione ad nocendum aliis, nedum ad perimendum hominem illius Dei seruum, ipsiúsque sanguine redemptum audeat prosilire. D. Gregor.

E totam, & primam causam istius furoris, & homicidij, quod inde secutum est, inuidiam esse dicit: Linor itaque sacrificij fratridij feminarium fuit. Nam quem meliorem se esse doluit, ne vtcumque esset, amputauit. Crediderim etiam iracundum & mœstum, & vultu demisso verecundantem Cainum, & quod peius est, mortem denique innocentissimo fratri machinantem, sic à sacrificio recessisse; quia timuit, ne primogenituræ ius, & dignitas (quæ erat in Abelem Dei beneuolentia) transferretur in fratrem iuniorem. Quod statim contestabor cum D. Chrysost.

Matth. 20. Humilitas Christi ostenditur. — *Genes. 2. Rupert. B. Maria humilitas & mansitas.* — *Theod. Caini inuidia, & dolor. S. Chrys.* — *Caiet.* — *Psal. 16. Homicida Deum nescit.*

Carthus.

Carthus. Contra fratrem (inquit) suum innocentem indignabatur, inuidit que ei, videns eum sibi esse prælatum in bonitate, & gratia coram Deo; per quod reputauit sibi, quasi primogenito, ac seniori derogatum, siue iniuriam factam à fratre iuniore; idcirco optauit se de illo vindicare.

4. Vide quæso, quàm sit homini scelesto grauis & molesta virtus, probitas, pietas, innocentia bonorum. Quàm oderint improbi pastorem Abelem, doctorem scilicet, prælatúmve, qui magis vita, quam lingua illorum impuritatem coarguat, frangat exemplo illorum cupiditates; atque in nefariis ipsorum conformandis moribus sedulò, vt debet, insudet. Ideo (ait D. Ambros. *lib. 1. de Abel, cap. 6.*) Ægyptiis abominationi erát pastores ouium. Omnes enim qui corporis dediti passionibus, & voluptatibus indulgent suis, disceptatorem verbi, doctorémque virtutis, quadam execratione declinant, & ideo per ænigmata hæc docuit Moyses apta Deo esse sacrificia, quæ refugit omnis insipiens, hoc est, opera & præcepta virtutis. Ideoque pastor Abel, Cain autem operator terræ legitur, qui in fratre suo vir insipiens formam, speciémque virtutis expressam ferre non potuit. Quæret fortasse aliquis, cur Dominus tam vtilem oblationem non statim vindicauerit, in ipsúmque Cainum impiũ, ac scelestum, vt merebatur, debitas pœnas irrogarit? Respondet D. Chrys. quia Dominus noster cùm misericors sit, quando delinquimus, nõ sic nos aversatur ob delictum, quàm quãdo perseueramus in delicto. Addiderim satis, & quidem grauissimè puniri Cainũ. Quæ maior enim pœna quàm inuidiæ isti carnifici torquendum, lacerandum exedendúmque, Deus improborum accerrimus vindex, Cainum dimisit cum permisit; quo administro suæ iustitiæ vsus est cum Eli Pontifice, cum Saule, cum populo Iudaico, quem prouocat in eo, qui non est populus, cui dedit spiritum compunctionis. Rectè inuidia vocatur à D. Cyprian. animi tinea, tabes pectoris. Videtúrque (adiungit) qui bonorũ prosperitate torquetur, velut quosdam pectori suo admouere carnifices; cogitationibus, & sensibus suis adhibere tortores, qui se intestinis cruciatibus lacerent, qui cordis secreta maleuolentiæ vngulis pulsent, non cibus inuidis lætus, non potus potest esse iucundus; suspiratur semper, & gemitur, & doletur; dúmque ab inuidis nunquam liuor exponitur, diebus ac noctibus pectus obsessum sine intermissione laniatur. Ita Cyprian. *serm. 2. de liuore*. Contrà verò monet Apostolus: *Gaudete cum gaudentibus*, ad Romati. 12. Vnde sic optimè disserit S. Chrysost. Si bene audierit frater siue dicendo, siue prædicando, siue quæ recta sunt faciendo; esto consors celebritatis eius; ostende illum esse membrum tuum. non assecutus es gloriam indicendo? assecutus es tamen congaudendo. Ille eam, quæ est ex rhetorica; tu eam, quæ est ex vera dilectione. Hæc Chrysost. Cur concidit vultus tuus? Vultuosum tibi assistere non vult Dominus. Nam si (autore D. Ambrosio) ne vultu quidem lædenda est pietas parentum. Quanto erit impudentior, qui se mœstum, iracundum, & superciliosum Deo patri, ac Domino suo beneuolentissimo exhibebit? Lætos, hilares & alacres, suo in obsequio seruos vult esse Dominus. Hilarem enim datorem diligit Deus. Illis dicitur: *Gaudete in Domino semper, iterum dico, gaudete*, ad Philip. 4. declarat D. Anselmus. Gaudete in Domino, vt tristitia seculi nullum in vobis inueniat locum. Gaudere, non in seculo, sed in Domino; non in iniquitate, sed in veritate; non in flore vanitatis, sed in spe æternitatis. Gaudete semper, siue in prosperis, siue in aduersis. Sic Anselm. Cain dolet, & mœret, quia improbus; Abel quia sanctus exultat in Deo suo. Vnde sapienter D. Gregor. Qui obedire (inquit) diuinis præceptis studuerit, complet dies suos in bono, & annos in gloria.

Mali bonorum virtutem oderunt. S. Ambr.

Bonus rector exosus improbis.

Non peccare, sed perseuerantem peccato Deus irritat. S. Chrysost.

Deuter. 32. S. Cypr. *Inuidia inuidorum carnificina.*

Ad Rom. 12. S. Chrysost. S. Ambr.

Bonis lætitia, malis dolor inhæret. Ad Phil. 4. S. Anselm.

S. Gregor.

SECTIO VII.

Dixítque Dominus ad eum: Quare iratus es, & cur concidit facies tua? Nónne si bene egeris, recipies: sin autem malè: statim in foribus peccatum aderit? sed sub te erit appetitus eius: & tu dominaberis illius.

S. Chrysost. *Dei misericordia erga peccatores.*

1. MEritò S. Chrysost. hîc admiratur diuinæ bonitatis excellentiam, & patientiæ magnitudinem, vt loquitur. Nam postquam vidit Cain mœstum, non illum despexit, sed quam erga patrem ipsius Adamum declarauerat misericordiam, dando illi satisfaciendi occasiones, & fiduciæ ianuam aperiens, & dicens: Vbi es? post grauem illam ruinam, misericordiam, & nunc erga ingratum illum Cain declarat, manum illi quasi in præceps ruenti porrigens, & occasionẽ præbere volens, vt delictum corrigat. Ita Chrys. Rupert. Ita percunctãdo vocat illum mitis Dominus ad misericordiam, mittit ad conscientiam suam, inuitat eum ad cor suum, vt videat ipse quid cogitet. Optimè Carthus. Quasi dicat: Non habes rationabilem causam harum detestabiliũ passionum tuarum, videlicet, iræ, impatientiæ, indignationis, inuidiæ, & mœroris peruersi; quia potius deberes congratulari fratri tuo in bonis, & gratiæ eius cordialiter congaudere, imò & ædificari virtutibus eius, atque ex acceptatione, & inflammatione munerum eius, de tuis peruersitatibus corrigi, atque ad meliora mox prouocari: nam gratia eius tibi non nocet, & ego paratus sum tibi retribuere bona quemadmodum ei, si rectè egeris. Hæc ille. Ac duo quidem Dominus reprehendit in Caino, irasci, ac dolere: non qualemcunque iram carpit, sed ex inuidia in odium efferuescentem, ac deinde scelus, & homicidium anhelantem. Sapienter ergo aduertit D. Gregor. 3. *pastor. cap.* 11. Admonendi sunt inuidi, vt cognoscant, quantis lapsibus succrescentis ruinæ subiaceant, qui dum liuorem à corde non proiiciunt, ad apertas operum nequitias deuoluuntur. Nisi enim Cain inuidisset fratris acceptam hostiã, minimè peruenisset ad extinguendam vitam. Ita Gregor. Opportunè autem occurrit Dominus, qui patrocinium ac defensionem pro iustis semper suscipit. Videns enim Cainum machinari fratri interitum, ne vlterius malum serpat, & in sanguinem innocentis fera illa immanissima debacchetur excandescentem præcordiis inuidiam, ex qua flammæ irarum, atque odiorum ebulliebant, primo quoque momento restinguere conatur. Periculorum plena est inuidia, nisi vbi apparuerit, illico sopiatur. Quod grauiter ostendit D. Cypria. *serm. de liuore*, sic edisserens. Mala cætera habent terminum, & quodcunque delinquitur, delicti consummatione finitur. In adultero cessat facinus perpetrato stupro;

Rupert.

Carthus. *Deus Cainum vult instruit.*

Quænam ira damnetur.

S. Gregor.

Inuidia malorum seminarium sopiatur.

S. Cypr.

stupro; in latrone conquiescit scelus, homicidio admisso. Zelus terminum non habet pesmauens iugiter malum, & sine fine peccatum est; quantóque ille, cui inuidetur, successu meliore profecerit, tanto inuidus in maius incendium liuoris ignibus inardescit, hinc vultus minax, toruus aspectus, pallor in facie, in labiis tremos, stridor in dentibus, verba rabida, effrænata conuitia, manus ad cædis violentiam promptæ, etiamsi gladio interim vacuæ, odio tamen furiosæ mentis armatæ. Ita Cyprian. Quare iratus es? quasi dicat, tui mœroris, tuæque iracundiæ nulla tibi aliunde ratio subest, quàm ex teipso. Teipsum corrige, & omnem tristitiam, atque iram depones. Sic planè res habet; à nobis est quicquid mali, aut facimus aut patimur. Sapienter igitur D. Gregor. Nazianz. scribit ad sanctum Basilium: Relinquẽs vrbes, & mille malorum occasiones; at meipsum nondum relinquere potui. Sic Nazianz. O si quisque seipsum à se procul amoueret: quàm securus, lætus, ac sanctus viueret!

Inuidia interminabilis.

A nobis est malum, quod facimus, aut patimur.

S Gregor. Nazian.

2. Alterum quod Dominus carpit in Caino, est nimitum dolere, mœstum esse demisso vultu, supercilioso ac toruo aspectu incedere. Cur concidit vultus tuus? Latens in animo tristitia aut lætitia diu celari non potest: foras prodiens in vultu maximè demonstrari solet. Dicitur enim Prouerb. 15. *Cor gaudens exhilarat faciẽ, in mœrore animi deiicitur spiritus.* Item Eccles. 13. *Cor hominis immutat faciem eius, siue in bonum, siue in malum.* Et quidẽ Dominus in seruis suis, nimiam execratur mæstitiam: lætos & alacres in sui obsequio plurimi facit, vt *præcedenti sect.* diximus. Cæterùm non tollit, quo minùs aliquãdo indoleamus nostris, aut nostrorũ potiùs calamitatibus, vbi contingũt. Sic Aaron Pontifex, cùm duos filios igne de cælo tactos lugeret, rogatus à Moyse, cur in solennitate victimarum non interesset oblationi, & conuiuio, respondit: *Oblata est hostia, & holocaustũ Domino: mihi autem accidit, quod vides. Quomodo potui comedere, aut placere Domino in cæremoniis mente lugubri*, Leuit. 10. Vbi sic Caiet. Censuit & rectè censuit Aaron ieiunandum esse illo die, & non vescendum carnibus in tali, tantáque plaga. Et propterea horrendo esum carnium codẽ die, dicit: Et comedam hodie? & ne rationem sui, non Dei habere, crederetur, subiungit: Nunquid placebit in oculis Dei? quasi dicat, nequaquam placebit Deo, vt in tanta ira eius, ego & filij mei vescamur carnibus, sed potiùs vt affligamus nosmetipsos. Ita Caiet. Aduerte hic amplius, Aaronem contra Dei præscriptam de cæremoniis legem, abstinuisse ab esu illarum carnium; sed nihilominus non peccasse. Sequitur enim: Quod cùm audisset Moyses, recepit satisfactionem; id est, vt Carthus. interpretatur, piæ excusationi acquieuit, quæ fuerat, in tanta tristitia, præ turbatione, mœrore, & inaduertentia contingit iste defectus, nec delectabit nos cibus in isto euentu. Quare nõ Deo displicet mœror, ac luctus pro filiis facto aliquo violenter abreptis: pensum est, ac debitum naturæ, vti lugubri veste, dolenti animo, vultu mœrente, nostris in Christo obeuntibus sitè ac piè parentemus.

Prou 15. Eccles 13.

Dolor iustus de malis nostrorum.

Leuit. 10. Caiet.

Carthus.

3. *Nonne si bene egeris, recipies? sin autem malè, statim in foribus peccatum tuũ aderit.*] Ingredimur labyrinthum. opus est Thesei filo. est hic planè inter obscuriores totius Geneseos obscurissimus locus, nata obscuritas ex variis lectionibus, quæ ab ipsis vocibus Hebræis multiplici ac vario significato fœcundis deducuntur. Fontes huiusce eruditionis indico: at pro varietate versionum cõsule Benedictum Pererium, & Lippomanum, atque Oleastrum; pro vulgata interpretatione Delrium adi. Mihi tantùm satis erit lectiones ipsas varias, sine vlla discussione, ac disceptatione in hoc commentarium inserere. Igitur in vulgata hic redditur sensus. Quid irasceris ô Cain aduersùs fratrem? Quid doles? quid vultu ita incedis funebri? Lusitanè *arrufado, carrancudo*: an quia fratris munera flammis de cælo applaudẽte absumpta sunt; tua verò minimè? En quid te infelix mœrore, inuidia, odio laceras? an non si animi sinceritate, veráque in Deum fide optima, & selectissima munera offeras, vti Abel: eandem, quam ille, beneuolentiam experieris, ac mercedem tuæ pietatis recipies; absumam illicò tuam victimam, atque interno insuper gaudebis præmio, quod ex pace gaudióque Spiritus sancti tuã in conscientiam rei bene gestæ redundabit? Sin autem malè, statim in foribus peccatum aderit. Contrà verò, si fratrem, vt malè cœpisti, inuidia odióque insectêris, aut in tuis oblationibus auaritiam istam tuam, atque impietatem exhibueris: scies tibi malum istud euenturum. Nempe acũtum delicti admissi pœna, te dies noctésque immani quadam carnificina lancinabit. Aderit enim conscientia criminis, & suo tuam mentem satillitio circumsedebit, supplicium à te patrati sceleris exposcens. Tanquam Cerberus pro foribus excubans animæ oblatrabit, denses exeret, morsum minabitur: ac tu miser, nec intus in mẽtis secessum ingredi, nec foras egredi poteris, quin in tuorum facinorum furiales pœnas incidas. Sumitur autem hoc loco, vt & multis aliis, peccatum pro pœna peccati, nimirum pro conscientiæ flagello, aut etiam quod eòdem recidit, pro ipsomet delicto, cuius horrẽda species ante oculos mentis perpetuò obuersatur. Sic Albin. Intrantem (inquit) vel exeuntem te semper peccatum tuum comitabitur, & desinet Dominus custodire introitum tuum, & exitum tuum. Sic Rupest. Sin autem (inquit) malè; subauditur, illud recipies: nam statim in foribus peccatum aderit, vt quocunque te verteris, quicquid agere volueris, tecum sit comes in itinere, princeps in opere. Sic Abbas. Hugo de S. Victore, peccatum pro culpa tantùm accipit: Peccatum (inquiens) in foribus est, vt intret post malã cogitationem occasio parata peccandi, quam meritò malæ voluntatis homo meretur, & Deus iusto iudicio ei obiicit. Peccatum verò, quod est in foribus, vt exeat, mala voluntas est, quæ non potest celari, quin aliquando exeat, & appareat aliquo signo. Sic ille. Nota pro vitandis occasionibus peccandi: facile enim, & procliue est, in tanta morum licentia, & humanæ naturæ, post peccatum corruptela, oblata occasione in peccatum labi.

Locus obscurissimus euoluitur.

Conscientia in bonum, & in malum.

Albin.

Rupert.

Hugo. *Peccatum in cogitatione, & in opere.*

4. Optimè D. Hieron. explicat ad hunc modum. Quare irasceris, & inuidiæ in fratrem liuore cruciatus, vultum demittis in terram? Nõnne si benè feceris, dimittetur tibi omne delictũ tuum? siue (vt Theodotion ait) acceptabile erit; id est, munus tuum suscipiam, vt suscepi fratris tui. Quòd si malè egeris, illicò peccatum ante vestibulum tuum sedebit, & tali ianitore comitaberis. Sic Hieron. Vide num iccirco etiam peccatum sedeat ante fores delinquentis, quasi quidam partus abortiuus, aut fœtus malè expositus: qui Dei & Angelorum, & aliquando tandem hominum (nihil enim occultum quod non reueletur) oculis pateat in propatulo ad summam

S. Hieron.

Peccatum ianitor mentis vitiosa.

mam ipsius peccatoris infamiam, turpe sui præbens spectaculum. An verò vbi peccatũ admittitur, ad fores animæ assidet, pulsans importunè, scilicet vt misera in aliud, atque aliud, in peius semper corruens, in scelus collabatur: vnum enim scelus aliud ad se vocat, ac pertrahit? An quod magis proprium: peccatum vbi contrahitur, fores obsidet peccatoris, atque incundis clamoribus Deum obtestatur vindicem ac iudicem, pœnásque huius vitæ, atque gehennæ sempiternas accersit? an denique fores illæ non in domuncula sunt peccatoris, sed in aula regia Dei omnipotentis: tantáque est hominis impudentia, tam insana temeritas, vt peccet cõtra Deum; quod idem est, ac si stercora, canes emurtuos, cadauera sanie fœtoréque manantia, et si quid aliud aspectu fœtidum in orbe habetur, ad valuas palatij, in quo Deus ipse residet, in summam ignominiam proiiciat? Est enim (vt rectè Bernard. *de inter. domo, cap. 35.*) peccator opprobrium hominum, pecore vilior, cadauere peior. Tolerabilius canis putridus fœtet hominibus, quàm anima peccatrix Deo. Sic Bern. Peccatum in foribus aderit. Eia Domine Iesu, adsint peccata nostra foribus tuis; iaceant, excubent, assideant, ad fores misericordiæ tuæ; vulnera tua obsideant; pulsent, inclament tua viscera, veniam impetrent. In tuum illud clementiæ & amoris pelagus proiicimus, Deus meus, omnia peccata nostra, vt immensa profunditate sanguinis tui hausta, submersáque disparcant. Ad fores tuas, ô bone Deus, adsunt peccata nostra, nosipsi qui fecimus proiecti adsumus. At quæ ianua tuæ misericordiæ, quæ porta cæli, nisi Virgo illa sanctissima mater tua? Matris ergo tuæ semper virginis precibus freti scelerum nostrorum veniam, atque in regiam tuę misericordiæ securum aditum, atque in penetrale tuæ felicitatis æternæ, felicissimum ingressum speramus.

Peccatum & aliud, & sui pœnam accersit.

Peccator impudens in Deum.

S. Bern.

Peccator ad Christi vulnera & matris confugit.

5. Septuaginta vertunt, *οὐκ ἂν ὀρθῶς προσενέγκῃς, ὀρθῶς δὲ μὴ διέλῃς, ἥμαρτες; ἡσύχασον, πρὸς σὲ ἡ ἀποστροφὴ αὐτοῦ, καὶ σὺ αὐτοῦ ἄρξεις.* Nonne si rectè offeras, nõ rectè autẽ diuidas, peccasti? quiesce: ad te conuersio eius, & tu dominaberis illius. Hãc lectionem sequuntur, & explanãt D. August. Ambros. Chrysost. aliique Patres. Iuxta hanc versionem Dominus Cainum ad sanitatem mentis à furore illo abducere conatur. Sciat miser se peccasse, quia non rite & piè, vt debuit, Deo sua munera obtulit; non quidem selecta, vt tantum dicebat Numen, sed vilia, & fortuitò arrepta. Hoc vocat non rectè diuidere, scilicet cum Deo. Itaque velle munus offerre Deo, laudabile est; at munus ipsum sine vllo delectu, atque in seipso deterrimum, & sine fide, pietatéque in Deũ; hoc ipsum summæ impietatis est. D. August. Diuisionem hic (ait) intelligimus discretionem, siue cùm offertur, vbi non oportet, siue cùm offertur, quando non oportet, aut quod non tunc, sed aliàs oportet: siue cùm id offertur, quod nusquam, & nunquam penitus debuit: siue cùm electiora sibi eiusdem generis rerum tenet homo, quàm sunt ea, quæ offert Deo: siue cùm eius rei, quæ oblata est, fit particeps profanus, aut quilibet, quem fas non est fieri. In quocunque autem horum Deo displicuerit Cain, facilè non potest inueniri. Sic August. D. Ambros. idipsum eleganter exprimit. Rectè Cain (ait) obtulit, quia oblatio insigne deuotionis, & indicium gratiarum est; sed non rectè diuisit: quia ante omnia Deo debuit deferre primitias, vt à gratia inchoaret autoris. Etenim diuisionis hic ordo est, vt prima secundis, non primis secunda præcurrant, & cælestia terrenis, non terrenæ cælestibus præferantur. Hunc ordinem Cain confudit. Sic Ambros. Hic ordo (ait Procop.) in gratiis referendis plurimum est obseruandus: vt Deo primitias ex primis fructibus offeras. Non enim decet, vt tibi reserues prima, Deo autem dones secunda. quod sane ingrati animi signum est, Sic ille. Igitur ex hac doctrina colliges, quàm sedulò curandum sit, ne illa recta diuisio & discretio (vt vocat August.) prætermittatur. Profectò summum illud beneficium fuit diuinæ gratiæ, de quo sibi gloriatur spõsus, cùm ait: *Ordinauit in me caritatem*, Cant. 2. Si hũc ordinem obseruaret Cain, nõ vtique adeò exorbitaret, vt terrena diuinis, seipsum Deo anteferret. Vera enim (inquit D. Ambros. *Epistol. 51.*) pietas est, quæ præponit diuina humanis, perpetua temporalibus. Ambrosium legenti occurrit mihi locus ille Cant. 3. *En lectulum Salomonis ambiunt sexaginta fortes, ex fortissimis Israel: omnes tenentes gladios, & ad bella fortissimi: vniuscuiusque ensis super femur suum.* Quo in loco describuntur ij, qui Deo sunt propinquiores, vel dignitate muneris, quod obeũt, vt prælati, doctores, religiosi; vel excellẽtia maximarum virtutũ, & ardentissimo præsertim amore, quo vnus fiat spiritus cum Deo. Hi sunt igitur, qui semper Deo assistunt, inter hos securos capiat somnos, quiescit, gaudio exultat sponsus, fortes sunt, & omnium fortissimi bellatores. Gestant enim gladios, suo quisque femori, velut prælium mouentes. Etenim (vt egregiè Ambros. *loco indicato*) contemplatione, atque amore reuerẽtiæ diuinæ perimitur omnis affectus necessitudinis. Nesciunt suis (adde & sibi) parcere, qui nihil suum norunt, quorum omnia Deus est. Cainum imitatur, qui terram cælo præfert, corpus animæ, honores virtutibus, pecuniam pietati, curas huius seculi studio æternæ patriæ. Quàm prudenter ac piè Vates regius decantabat: *Super* (huius mundi Babylonem vocat) *flumina. Si oblitus fuero tui Ierusalem, obliuioni detur dextera mea; si nõ proposuero Ierusalẽ, in principio lætitiæ meæ*, Psal. 136. Hebr. על ראש *ghal rox*, super caput ibi cælum, & cælestia gestabat Rex. Hæc ditior corona, pulchrius diadema. Deinde caput significat summã, ipsum principale. Summa enim intentionum, desideriorum, curarum, sermonum, cogitationum, atque operum nostrorum debet esse Ierusalem cælestis, animæ salus, Dei visio, quam speramus. Hoc est principale in toto homine; cætera, aut minoris momenti, aut nihili sunt. In hac Ierusalem habeamus cum D. August. religatas nostri spiritus primitias 9. *confessio.* Hanc suspiremus Ierusalem, de hac loquamur. *Adhærebat lingua mea* (addit Vates) *faucibus meis, si non meminero tui.* Id est (inquit S. August.) obmutescã, nisi tui meminero. Vt quid enim loquitur? vt quid sonat qui cantica Sion nõ sonat? ipsa est lingua nostra, canticum Ierusalem. Canticũ delectationis seculi huius lingua aliena lingua barbara est, quam in captiuitate didicimus.

S. August.
S. Ambr.
S. Chrysost.

Mala electio, & diuisio.

S. August.

S. Ambr.

Procop.

Ordo ab homine seruandus.

Cant. 2.

S. Ambr.

Cant. 3.

Deus omnibus præferendus.

S. Ambr.

Psal. 136.

Cælum præ omnibus appetendum.

S. August.

6. *Quiesce.* D. Ambrosius sic vim huius dicti exponit. Omnia Deus docet; primùm, ne pecces; secundò si peccaueris, quiescas. Erubescere enim debemus, & condemnare peccatum, non defendere; quia pudore culpa minuitur, defensione cumulatur, & silendo corrigitur; contentione prolabimur. Sit saltem verecundia, vbi non est absolutio. Quiesce, quoniam non habes quod excuses. Sic Ambros. Itaque monet Dominus

S. Ambr.
Pudor de peccato commendatur.

nus Cainum, vt quoniam scelus in animo contra fratrem machinatus iam est, in cogitatu illo nefario sistat, inde mentem reuocet, eduriniat demum illius furoris & inuidentiæ etapulam; ad se redeat, meliora in fratrem struat consilia: nam si progrediatur vlterius, semper in dies virus succrescet in animo, & in flagitia miser grauiora deuoluetur. Atrociorum enim (ait Ambrosius) scelerum reatum vitia qualibet sequuntur: quoniam quò flagitiosa propenderint, eò inclinant cætera. Monet hic locus, vt si quando praua suggestio mentem occupabit, illico, ne malum serpat, sopiatur. Atque in hanc sententiam illud sæpius ex D. Augustino inculcetur. Delictum vbi oritur, ibi moriatur. Deinde serio admonemur, ne quis, vt malè Cainus, in ancipiti aliquo euentu, propter tædium molestiámque animæ, aut verò etiam ob aliquam vehementem perturbationem adhibeat prauos illos consiliarios, inuidiam, iram, atque odium. Cæcus enim cæcos ponè sequens in foueam cadet. Expende quæso, atque imitare admirabilem illam constantiæ ac patientiæ magnitudinem, & quod est longè admirabilius, prudentiam, quæ in summis tribulationum ac persecutionum procellis mentem Dauidis tenere, ac regere potuit. *Etenim sederunt principes, & aduersum me loquebantur: seruus autem tuus exercebatur in tuis iustificationibus*, Psal. 118. Vbi D. Hieronym. Quod in hoc versiculo Propheta in se loquitur, futurum in Apostolis, reliquísque martyribus vidét; qui multa corā regibus & præsidibus, Domino etiam hoc prænunciante perpessi sunt. Qui licèt sint diuersis pœnis affecti; vsque ad sectionem tamen certaminum semper se in Dei exercuerunt iustificationibus. Sequitur (quod magis huc pertinet) *Nam & testimonia tua meditatio mea est; & consilium meum iustificationes tua*, adduntur à LXX. Hebr. גם עדתיך שעשעי אנשי עצתי *ghedotheta xagbaxughai anxe ghaxathi*: testimonia tua deliciæ meæ, viri consilij mei. S. Hieron. vertit; testimonia tua, voluntas mea, quasi viri amicissimi mei. Nota igitur, quo se pacto gerebat Dauid media in persequutionibus; an inuidia stimulabatur, an odijs excandescebat, an efferuescens in iras vindictam minabatur, sanguinem inimicorum expetebat? Vnica (inquit) voluptas mea, solatia, deliciæ, lex tua, præcepta tua erant. Ipsa ergo in dubijs, quid facto opus esset; quid pro me responderem; an vltionem debitam exigerem, an potiùs sileo iniore, patientéque animo perferrem omnia, consulebam; quósnam consiliarios ô bone Rex? testimonia tua; hi mei consiliarij, hi mei amici; consolebant verò, vt silerem, patienter ferrem, opem Dei implorarem; iustè, & meritò pro delictis meis pœnas inflictas susciperem. O admirabilem prudentiam Dauidis! Optimè vocat consiliarios & amicissimos, quippe semper consulunt quod verum, quod licitum, quod decens, iustúmque, atque secundùm Dei legem, & quod Dauidi opportunius, decentius, salubrius, sociíúsque ad animæ salutem videbatur; in his ergo tota Dauidis voluntas posita erat, nec transuersum quidem vnguem ab istis consiliarijs & amicis, quicquid consulerent, recedebat. Hæc Dauidis deliciæ. Genebrard. commentatur: Deliciæ propriæ mihi erant in media crucibus. Quod quidem mirificè extollit constantiam, & magnitudinem animi Dauidis; maximè verò Christi Domini quem ille referebat; ac martyrum, qui dulcius inter cruciatus quàm

S. Ambr. Peccatis in primi incrementum. *S. August.* *Dauidis constantia.* *Psal. 118.* *S. Hieron.* *Martyrū virtus & pietas.* *S. Hieron.* *Patientia Dauidis.* *Dei mandata consiliarij sunt & amici veri.* *Genebr.*

A inter epulas gestiebant. Aduerterim hic verba Genebrardi non esse lectionem aliquam ex Hebræo textu; nulla enim in cunctis illis vocibus radix crucem sonat; sed paraphrasis est, explicans statum illum persecutionum, in quo Dauid positus, meditationem diuinorum præceptorum sibi familiarem, vocauit delicias suas, quod vno verbo signisicauit D. Hieron. Nam & testimonia, &c. In his (inquit) vtique pressuris.

7. Quiesce, ait Dominus ad Cainum. Pulchrè D. Chrysost. *homil.* 18. *in Genes.* Igitur quia peccasti, quiesce; tranquillitatem facito tuarum cogitationum; & libera mentem à procellis fluB ctuum inundantium; cohibe tumultus illos tuos, ne addas priori peccato grauius aliud; ne consilium arripias, vt posthac medicina nihil prosit. Aliud adhuc longè subtilius rimatur idē Chrysostomus in ipso dicto Domini, quiesce; cuius in proximè sequentibus ratio redditur. Sic enim *homil.* 13. *in epist. ad Roman.* hunc eundem explicat locum. Quiesce; ti times enim, nequando propter fratris hostiam immolatā primogenituræ dignitatem tibi auferam, bono sis animo; quiesce, omnem siquidem principatum in illum, in manus tuas pono, tantummodo sis melior; & eum, qui tibi nihil mali fecit, diligas. Nam C vtrumque curo, neque quicquam libentius video, quàm nihil inter vos esse dissidij. Et quemadmodum mater filiorum amans, ita nihil non facit Deus, ne quo pacto alter ab altero diuellatur. Idem *homil.* 18. *in Genes.* Peccasti, quiesce, ne putes, licet tuum auersatus sim sacrificium, ob prauam mentem fratrísque oblationē acceptam babuerim, ob sanam intentionem, quòd ideo protinus te destituam, & primogenituræ dignitatem à te auferam; nam licèt honore ego illum prosecutus fuerim, accepiáque fuerint illius dona: veruntamen ad te conuersio eius, & tu ipsius dominaberis. Atque post peccatum hoc tuum, permitto, vt primogenituræ priuilegijs gaudeas, illúmque sub tua potestate, & dominio esse iubeo. Sic Chrysostom. Quem imitatus Procop. ita D commentatur. Omitte tristitiam tuam, fuge peccatum, nec te solicitet Abelem tibi esse prælatum, imperabis iterum ei, vt primogenitus, si dignos pœnitentiæ edideris fructus. S. Ambros. *lib.* 2. *de Abel & Cain, cap.* 7. de peccato ipso explicat. Quiesce; quoniam non habes, quod excuses, culpæ ipsius ad te conuersio est. Non enim frater ei adducitur, sed error adscribitur, cuius ipse sibi autor est. In te (inquit) reuertetur crimeo, quod à te cœpit. Non habes, in quo necessitatem magis, quàm mentem tuam arguas, in te retorquetur improbitas tua, tu princeps es illius. Tu ergo princeps operis tui, tu dux criminis; non te inuitum, non imprudentem error attraE xit, sed voluntarius reus iudicio, non lapsu fecisti dolum, quo te diuinæ iniuriæ reum ipse coniocis. Hæc Ambros. Insignis planè hic locus ad demonstrādā humani arbitrij libertatem, quam Deus ipse astruit in Caino, propter quam Caio dominus erat suarum passionum, voluntariúsque effector suorum operū, tam in bonum, quàm in malum. Vnde fiebat, vt si benè ageret, palmā ferret; si autem malè, pœnam promeritam subiret. Quia verò hic locus euidenter conuincit hæreticos, mirum est, quanta hic impudenter, temerè, ac stultè nugentur. Dicerem plura contra istam insaniam, sed nihil eruditius, atque luculentius, quàm quod integro cōmentario ad hunc locum de huiusmodi cōtrouersia noster Delrio edisseruit.

Deliciæ vera mandata Dei. *S. Hieron.* *S. Chrys.* *Deus animū Caini studet tranquillare.* *Timet Cain primogenituræ primari.* *Procop.* *S. Ambr.* *A nobis mali occasio.* *Libertas arbitrij demonstratur.*

Con

A

Consulto enim eum ista fæce hominem agere tecuso; fœtida illis anima est. Appnsitè quidem D.Basil. *in Hexaem.* ad illa verba 1.Gen. *Et tenebræ erant,&c.* Hæreticos vncat putredinem Ecclesiæ, scilicet in tam ampla & regia domo, non mirum est, si fimus, si lutum, si canis mortuus, si mocor, si sordes, interdum appareant, quæ tamen foras egerantur; ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis, 1. *Ioan.* 2. Subtilis illa cōmentatin Procopij, qua mirum in modum perstringitur auaritia Caini; sic habet. quid te excrucias? quod mihi obtulisti, reddetur tibi. Et tu dominaberis ei, in tua erit potestate, cū eo pro libitu tuo agere poteris. Sic Procop. scilicet mœrebat infelix, quòd etiam parua illa, & leuia monera à se in Deū trāstulisset.

S.Basil.
Hæretici putredo Ecclesiæ.
1.Ioan.2.
Procop.

B

8. Sequitur lectio Hebrea הלוא אם תיטיב שאת ואם לא תיטיב לפתח חטאת רבץ ואליך תשוקתו ואתה תמשל־בו *Halo im-tetib sceth? veim lo tetib lapetach chattat robec, veeleeha texuquatho veattah timxal-bo*: nónne si benefeceris eleuare? & si non benefeceris, ad ostiū peccatū cubās? & ad te appetitus eius, & tū dominaberis in eū. Verbum שאת *sceth*, à radice נשא *nassa*, propriè significat portare, leuare, & eleuare. חטאה *chattah*, vel חטא vel חטאת significat peccatum, & peccati pœnam? רבץ *robec*, à radice רבץ *rabac*, cubare, iacere. Sēsus igitur est, nónne si benefeceris, eleuare, portare, infinitiuum pro futuro (quod Hebræis est consuetum) portabis scilicet præmium, extolles, leuabis palmam adeptam pro tuo bono opere. Lusitanè *leuaras ten galardan, a merecido.* Contra verò si malè feceris, ad ostium peccatum iacens; illicò pœna tui peccati te inuadet, præstò erit supplicium. Nónne si benefeceris, eleuare. Miror hic quàm exacta sua munera, etiā pomorū fructuúmque terræ Deus ipse voluerit, nō sine animi puritate, fide, pietate, caritatéque offerētis accepta, gratáque sibi statuit. Contrà verò, si ritè sanctéque, vt fas est, offerantur; palmam in altum subleuatā pollicetur. Heu me Domine Deus, quia non timeat in lege gratiæ sacerdos hostiam corporis & sanguinis tui facturus? Quæ digna corporis, sensuum, animæ, cogitationúmq; puritas, qui pietatis & caritatis ardor dignus afferri potest mysticis illis (vt vocat Nazianz.) & sursum ferentibus sacris, quibus Deus colitur, & quibus nec maius quicquam, nec excellētius habemus? Proh infelix nostræ desidiæ prodigium! mirata est Babylon, & quidem meritò, tres illos pueros in fornace mediis circumseptos flammis non ardere. Maius prodigium, Christianum hominem, & sacerdotem quotidie, non intus in camino, & inter flāmas illæsum discurrere, sed ipsa prorsus totius diuinitatis incendia tractare manibus, in os inferre, in pectus, in viscera, in animā secondere; atque ipsummet hominem fieri caminum flammatum; nec tamen æstuare, sed adhuc frigescere! An non Deus noster, quem in sacrosanctæ Eucharistię mysterio suscipimus, ignis consumēs est? *Benedic Domine fortitudini eius, & opera manuū eius suscipe*, Deuter. 33. Bene sic precatus legitur Moyses tribui sacerdotali Leuiticæ. Hebraicè ברך יהוה חילו exercitui eius. Clariùs id cernitur in sacerdotibus Christianæ gentis, tractāt manibus, ore conficiunt, populo administrāt Dei fortitudinē, integros validissimósque exercitus, sacramentum (inquam) corporis & sanguinis Domini, quo nec ad cælum ipsum penetrandū, nec ad Dei pectus quātumuis iratum emolliendum, nec ad omnem diuinæ gratię implorandā opem, nec ad dæmonum vires euertendas, virorúmque

C

D

Qualia puritas in sacerdotibus.
Dan 3.
Deuter. 33.

E

S. Eucharistiæ omnipotentia.

tentamenta ludificāda, nec ad virtutes ipsas adipiscendas, quicquam præsentius atque efficacius hominibus à Deo institutū est. Scias etiā ex hoc loco, vel ipsas preces, quas Deo fundimus, nō temerè, oscitāter, ac frigidè fieri debere, vt cùm pia & feruēs oratio nubes penetrat, *Eccl.* 35. leuátq; vt hîc habetur, & tollit palmā; ita frigida & temeraria Deū irritat. Audi D. Ambr. *lib.* 1. *de Abel & Cain, cap.* 9. An nescis, quàm graue sit in oratione contrahere peccatū, vbi speras remediū? Certè Dominus per Prophetā docuit hoc graue esse maledictum, dicens: *Et oratio eius fiat in peccatū*, Psal. 108. Sūt etiā plerique Caino deteriores, qui non curant Deo quicquā offerre, nec Dei memoria vlla est apud illos. Talis ille diues epulo, & crudelis, de quo *Luc.* 16. qui cùm in vita nec Deū nec sanctos deprecari curasset æstuans miser in tormētis inclamabat: *Pater Abraham rogo te*, &c. sed peracutè respondet D. Petr. Chrysol. *serm.* 66. Modò rogas? modò tibi tempus patiendi est, non rogandi. In vita igitur, dum tēpus habemus, operemur, & oremus. Nunc maximè cùm tempus est acceptabile, cùm dies salutis. Iam hyems transiit, imber abiit, flores apparuerunt in terra nostra, *Cant.* 2. Ex ipsa (declarat Rupert.) qualitate temporis auspicium cape magnæ felicitatis, transiit hyems peccati, abiit imber iræ cælestis. Flores quippe apparuerunt in terra nostra, nimirū terra mea, quæ me florem peperit; tua etiā, & ideo nostra, quia omnia mea tua sunt, & matrem meam feci tuam esse. Loquitur ita sponsus, seu etiam in Virgine Deipara flores apparent, hoc est, certa spes, & propinqua proximæ gloriæ, & coronationis fructū pollicentes, flos enim quasi promissio est, merces ipsæ fructus. Ipsa quidem Dei mater, non modò spem, & fiduciā præbet bonorum omniū, verùm ipsamet spes, & fiducia nostra est.

Eccles. 35.
S.Ambr.
Qualis esse debet oratio.
Psal. 108.
Luc 16
S.P Chrys.
Cant 2.
Rupert.
In B. Maria multis, &c.

9. Cæterùm vt redeamus ad Hebr. lectionis expositionē, verbum שאת *sceth*, sic vertūt alij leuare, attollere, seu leuabis, attollés vultum tuū, quo nūc demisso, ac mœrēte incedis. Alij nónne si bene egeris, exaltatio erit tibi? hoc est, si bene egeris, ita euectus eris, vti frater, quē doles supra te à me honoratum, & exaltatū. Denique alij, & fortè accōmodatiùs interpretātur, si bene egeris, portabis præmiū: si autē malè, pœnā tui peccati referes, quæ velut canis ad ostiū assidet, & oblatrat cupiens ingredi; nimirū significatur præstò peccati affutura pœna: veluti, est in potestate domini claudere ostiū, ne canis introrsū penetret, imò & illū lōgiùs ab ostio arcere, sic in potestate hominis est omnē punitionē declinare, si peccatum nō admittat; cuius ergo supplicium irrogatur: hæc autē pœna ianuā mentis obsidēs, vt volunt, est illa delicti cōscientia, quæ dies, noctésq; discruciat, de qua paulo suprà disseruimus. Thargū sic vertit: Nónne si emendaueris opera tua, in seculo isto, condonabitur tibi in seculo futuro? Quòd si nō emēdaueris opera tua in seculo hoc, ad diē iudicij magni peccatū tuū conseruabitur, & ad ostiū cordis quiescet. Verumtamē in manū tuam tradidi potestatē concupiscētiæ tuæ, & tu dominare ei siue ad bonū, siue ad malū. Chald. verò: Nunquid si emēdaueris opera tua, remittetur tibi? quòd si non emendaueris opera tua, ad diem iudicij peccatū tuū conseruatur, quo futurum est, vt pœna sumatur à te si pœnitentiā non egeris; quòd si pœnitentiā egeris, remittetur tibi. D. Aug. 15. *de ciuit. cap.* 7. elegāter & copiosè hūc locū pertractat. Ex quo hoc vnū delibo: quod dictū est ad Cain de peccato, vel de vitiosa carnis

Libertas arbitrij ad bonum & malum.
Tharg.
Pœnitentia peccatum condonatur.
S.August.

concu

concupiscentia, *ad te conuersio eius, & tu dominaberis illius*; hoc ipsum dictum fuerat de peccatrice fœmina, *cap.* 3. Et ad virum tuum conuersio tua; & ipse denominabitur tui. Intelligendum est ergo virum ad regendam vxorem animo carnem regenti similem esse oportere. Vnde Apostolus; *Qui diligit vxorem suam, seipsum diligit. Nemo enim vnquam carnem suam odio habuit*, ad Ephes. 5. Sananda sunt enim hæc sicut nostra, non sicut aliena damnanda. Rectè quidem August. obseruat: vtrobique enim eadem vox Hebræa ponitur 3. Genes. תשוקתך תשוקתו *texuquatech*. hic autem תשוקתו *texuquatho*, à radice שוק. In quo mirabilis cernitur appetitus peccati, nuò & pœnæ pro peccato miserum hominem inuadentis, ac velut esse ipsamet illecebrosa carnis libido, ad culpam nunc admittendam, & subinde ad gehennam subeundam pertentantis atque impellentis.

Virilis constätia contra appetitus.
Ad Ephes. 5.
S. August.

SECTIO VIII.

Dixítque Cain ad Abel fratrem suum: Egrediamur foras. Cúmque essent in agro, consurrexit Cain aduersùs fratrem suum, & interfecit eum.

1. EGrediamur forás; nō est hodie in textu Hebræo: fuisse in primitiuu, nō leuis est coniectura: inde LXX. verterunt; etsi D. Hier. dicat esse superfluum, inueniri tamen in Pentateucho, quo Samaritani vtebantur. Delrio hic plura erudite. Cæterùm verisimile est primò Cainū simulata inuidia, & tecto altiùs odio frontem, quam priùs obduxerat, explicuisse; sícque læto ac blando vultu cum fratre colloquutum, nimirū (vt putat D. Hier.) retulisse, quæcūque à Deo acceperat. Nam nisi familiariter ageret cum Abele, beneuolentiam vultu ac verbis prodens, animo interim dolorē, odiúmque premens; qui hominē iratum, ac demissa fronte metuendū innocens ille ac mitis non refugeret? At non aderant parentes? Vtinā ad patrē Adamum referret Cainus, quid sibi accideritin oblatione; quòd repudiatus, quòd monitus à Deo, quòd fratrem sibi ætate iuniorē; honore tamen, & gratia apud Deum viderat anteponi. Profectò compesceret pater iracundiā filij, dolorē mitigaret; aut saltem ipse foras prodiens, & verbis explicatus dolor conquiesceret. Cæterùm dixit Cain ad fratrē suum Abel; lupum tegens, fratrē se ostentat, fratrē appellat, blandè alloquitur: Ergo, vt rectè Bern. *serm.* 26. Suppressus dolor altiùs introrsum radicauit, eo acerbior factus, quò nō est exire permissus. Vsque adeò detestandum est proditionis flagitiū, dum veterator blanda simulatione incautū intercipit; vt meritò à Tullio dicatur: Proditor, cōmunis hostis. Quare cumplurimi, cum Iudæi, tum Ethnici, aduersùs Dominum, & aduersùs Christum eius conuenerint, nullus eorum tamen hanc vitā tam citò, ac tā infeliciter finierit, quàm Iudas, qui statim laqueo se suspendit, & suspēsus crepuit medius, & dispersa sunt omnia viscera eius, *Act.* 1. Respōsio facilis: proditor fuit. Icirco Iudæ cor, in quo proditionis facinus struebatur, crumena diaboli vocatur ab Origene, iuxta illud; *Cum diabolus iā misisset in cor, vt traderet eum Iudas*, Ioan. 13. misisset vtique proditionem illā aduersùs Magistrum. Icirco etiam non Iudæ profuit Christi sanguis ad salutem, idque iure optimo, quia illum proditor

Cain veterator & proditor.

Dolor foras prodiens sopitur.
S. Bern.

Act. 1.
Iudæ proditoris mors.

Ioan. 13.

vendens à se fecerat alienum. Nemo autem (vt eleganter Nazianz.) retinere potest, quod vendidit. Meritò igitur; quia regem cæli, & Saluatorē terræ prodidit; suspensus in aere mortem obijt. Vt (iuxta D. Bern. *serm.* 8. *in, Qui habitat.*) proditorē nec cælum reciperet, nec terra sustineret. Credēdum est Cainum omnibus fraterni amoris, ac beneuolentiæ exhibitis documentis fratrē pellexisse in agrum, atque in montē, quò magis detestandum esset illius facinus; quippe amoris vsus est signis ad parricidale odium exprimendum; quod etiam Dominus Iesus, vel maxime conquestus videtur in proditione Iudæ, cùm dixit: *Iuda osculo filium hominis tradis*: Luc. 22. Quem locum elegantissimè (vt solet) D. Ambr. expendit 6. *Hexaem.* 9. Quid (inquit) ad humani oscula venustatem, quo amicitiæ insigne, humanitatisque præfulget, in quo plenæ caritatis fidelis exprimitur affectus. Vnde & Dominus, velut prodigij genus, in proditore condemnans ait: Iuda osculo filium hominis tradis? hoc est, caritatis insigne conuertis ad signum proditionis, & infidelitatis indicium? pacis hoc pignore vteris ad officium crudelitatis? bestiali igitur oris obsequio inferentem potiùs necem, quàm caritatis fœdera deferentem diuinæ arguit vocis oraculo. Sic Ambros.

Nazianz.
S. Bern.
Luc. 22.
S. Ambros.
Amoris signū in odium vertitur.

2. Grandis hinc colligitur obstinati ad facinus animi pertinacia in Caino. Deus ipse conuenit hominem, blandè allocutus compellauit, paternis sermonibus emollire ferreum illud pectus voluit; nec effecit tamen. Adeò Cain obfirmatus erat non cedere. Admonitus (ait D. Ambros. *lib.* 2. *de Abel, cap.* 8.) vt quiesceret, auget insolentiam, acerbat flagitium. En quid amplius debuit facere, & non fecit Dominus Caino? profectò excusationem non habet de peccato suo. Maledictus furor eius, quia pertinax. quasi sola pertinacia digna sit maledictionum pœnis, non autem ira & furor, quo repentè ad tempus solummodo conturbamur. Quælibet iracundiæ commotio, etiam momentanea, valde solet esse homini dedecorosa; atque eo solo nomine, si deessent cætera, omnino cohibenda. Discentes enim (ait D. Basil. *homil. de ira*) turpem eorum commutationem qui ira tenentur agnoscimus, quòd vir iratus fœdus aspectu sit. Non caret mysterio, quòd Apostulus temulentiam & iracundiam inter se copulauerit, cùm dixit eligi debere in Episcopum: non vinolentum, non percussorem, sed modestum, 1. *Timoth.* 3. Vbi D. Hier. duobus malis vnum apposuit bonum, vt temulentia & ira modestia refrænentur, *Epist.* 83. optimè, *refrænentur*. Vtraque enim reddit hominem veluti pecudem rationis impotem, equúmve indomitum atque infrænem. Quando die oto, mare ostentat, quæ intus habeat, horrenda, & spurca; nisi cùm efferuescit, ac veluti iracundia temulēntum in littora sese diffundit? tale de se præbent incœtibus spectaculum, qui ab Apostolo Thadæo nuncupantur fluctus feri maris despumantes suas confusiones. Vide in hanc sententiam D. Greg. Naz. *Orat.* 28. vt vera hæc omnia sint, nihilominus si mare illud subitò intumescens, breui tamen conquiescat, ferendum id erit, tanquam humanum; at si pertinaciter vt in Caino malum persistat, nō iam humanum, sed diabolicum est. Sapientes igitur Paulus: *Sol non occidat super iracundiam vestram*, ad Ephes. 4. Vbi D. Hier. *Epist.* 36. Si Apostolus monet, sol non occidat super iracundiam vestram, quid agemus nos in die iudicij, super quorum iram non vnius diei, sed tantorum an-

Caini obstinatio ad malum.
S. Ambr.
Gen. 49.
S. Basil.
Ira deformitas.
1. Tim. 3.
S. Hilar.
S. Thad. Apost.
S. Greg.
Ad Ephes. 4.
Ira breuis esse debet.

norum, sol testis occubuit? Optimè sensum A Apostoli sic exponit S. Anselm. Non tenearis iracundiam diu, nec in crastinum reseruetis, sed ante Solis occasum eiicite illam de corde vestro. Sed adhuc meliùs intelligitur. Lucem, hoc est, Christum desinit mens videre, cùm perturbatione iracundiæ fuerit tanquam nubilo superata. Et tunc quasi occidit super iracundiam hominis sol, quia cùm menti iracundia confusionis tenebras incutit, huic Deus radium suæ cogitationis abscondit. Cauenda igitur multùm est iracundia, per quam lux veritatis amittitur. Vnde sequitur: Nolite locum dare diabolo, iratus enim mala cogitat, & sic se diabolo ingerit, atque pandit ostium cordis, & hostem sinit intra- B re. Sic Anselm.

S.Ansel.

Ira quàm sit exitialis.

3. Quis deinde non timeat ad aspectum Caini, etiam post monita, colloquia, blanditias Dei ipsius, ad scelus tamen obstinatiore impetu patrandum sese accingentis? En primò visa est in orbe illa obduratio cordis, quæ malorum extrema solet esse. *Nolite obdurare corda vestra*, communet Propheta Psalm. 94. quasi in potestate hominis sit, ne obduretur. Contrà verò toties in Exod. *Ego indurabo cor Pharaonis*; quasi obduratio à Deo proueniat. Vtrumque verum, quod Patres explicant. D. Aug. *Epist.* 105. Deus indurat corda, non impartiendo malitiam, sed non impartien- C do misericordiam. Idem *tract.* 53. *in Ioannem*: Obdurat Deus deserendo, & non adiuuando, quod occulto iudicio facere potest, iniquo non potest. D. Greg. c. 11. *moral.* 5. Obdurare per iustitiam dicitur Deus, quando cor reprobum per gratiam non emollit. At homo tunc dicitur obdurare cor suũ, quando resistit inspirationibus, & vocibus Dei, iuxta illud Act. 7. *Vos semper Spiritui sancto restitistis.* Scilicet homo claudit mẽtis suæ ianuã Deo, eiúsque inspirationibus, monitis & consiliis, obseratã dulcedine falsa peccati præsentis, quæ ab Apostolo dicitur fallacia peccati; vt non obduretur quis ex vobis fallacia peccati. Pulchrè intelligi etiam potest illis in verbis, quæ paulò antè D explicauimus, *sub te appetitus eius, conuersio eius, ad ostium cubans*. hæc, peccati fallacia, fucata scilicet, & illecebrosa peccandi dulcedo, quæ mentis aditum obsidet, delinitámque illã tandiu tenet, donec obduret, obduratámque detrudat in gehennam. D. Greg. tanto huic malo remediũ videtur inculcare præsentissimum; & lacrymas, quibus emollitur obduratio, & pia erga proximos opera caritatis, quibus Dei gratia impetratur, adeò certa, & copiosa, vt ita quis moriens sacrosancto mysterio altaris pro animæ suæ subsidio non indigeat. sic ait: Conflemus in lacrymis duritiam mentis, formemus in proximis gratiam benignitatis. Et audenter dico; quia salutari hostia post mortem non indigebimus, si ante mortem Deo ipsi hostia fuerimus 4. *dialog. vltim.* Nimirũ quia per ea pia opera cum Dei misericordia plenè ac E perfectè videbitur satisfecisse pro suis delictis; ita vt iam cælo donatus suffragiis orationum & missarum opus non habeat. De Caino igitur idẽ D. Greg. ita loquitur 11. *moral. cap.* 5. Non mirum si à corde reprobo prædicator minimè auditur, dum nonnunquam ipse quoque Dominus in his quæ loquitur, resistẽtium motibus impugnatur. Cain enim diuina voce admoneri potuit, & mutari non potuit; quia exigente culpa malitiæ iam intus Deus cor reliquerat, cui foris ad testimoniũ verba faciebat. D. Aug. 15. *de Ciuit. c.* 1. Quòd Deus locutus est ad Cain, qui et prosuis nouum

Psal. 94.
Obduratio cordis quæ sit?
S. August.
D. Greg.
Actor. 7.
Ad Hebr. 3.
Falsa dulcedo peccati.
S. Gregor.
Pœnitentia salutaris.
S. Gregor.
Obstinatus Dei verbum respuit.
S. August.

conceptum scelus in necando fratre, etiam post verbũ diuinæ admonitionis impleuit? D. Chrys. Vide post tantam prouidentiam, & sui curam, in quantam inciderit insaniam Cain; oportebat conscium peccati sui in emendando occupatum esse; at ille quasi ebrius vulneri priori aliud vlcus coniungens ad destinatam cædem festinat.

S. Chrys.

4. *Dixit Cain ad Abel fratrem suum.*] D. Chrys. Verba quidem fratris; mens autem homicidæ. Nimirum molliti sunt sermones eius super oleũ, & ipsi sunt iacula, *Psalm* 54. Rectè Bern. *in sent.* Non molles, sed molliti, quòd sit in eis non tam vera & solida, quàm superinducta & simulata suauitas. Egrediamur foras. LXX. εἰς τὸ πεδίον, in agrum. D. Ambros. in campum, legit; & ita cõmentatur. *lib. 2. de Abel & Cain, cap.* 8. Quid sibi vult: Eamus in campum? Nisi quia locus nudus gignentium eligitur parricidio? Vbi enim frater habebat occidi, nisi vbi fructus deesset? tanquam præsagiens natura tanti sceleris, loco germina denegauerat; quia non conueniebat, vt idem solum, & contagia parricidalis sanguinis reciperet præter naturam, & fructus secundùm naturam germinaret. Meritò ipse dicit: Eamus in cãpum. non dicit; Eamus in paradisum, vbi poma florent, non in aliquem cultum & fructiferum lo- C cum. Ipsi parricidæ indicant fructum se sceleris habere non posse, nec penes eos fructum manere, qui tantæ impietati præbuerunt officium. Nam ipsam refugiunt elementorum benignitatem, vt iste Cain, qui videtur veritus, ne largior boni terra prouentus triste facinus impediret, & liberalitatis assuetudine genitalis, qua facit sibi fœtus & fructus varios germinascere; in hoc quoque criminis apparatu, vel muta specie sui fraternum reuocaret affectum. Lucem adulter erubescit, quasi adulterij consciam, parricida terrarum fœcunditatem fugit. Quomodo enim poterat communis partus videre consortia, qui consortem sui sanguinis trucidabat? Iustum igi- D tur natura est impertita iudicium, ea loca in quibus erat futurum parricidium muneris sui dote priuando, vt ex innocentis soli quadam damnatione ostenderet futura supplicia noxiora. Propter scelus igitur hominum, & ipsa elementa damnantur. Hactenus Ambros. D. Chrys. egregiè à parentum dolore parricidium hoc ita lamentatur. O Cain, quid in campum prouocas fratrem? & foras à paternis vlnis abducis? quare ipsum paterno auxilio destituis? Esto cæcatus mente, fraternæ caritatis nullam rationem habeas, neque naturam agnoscas, cur aduersùs illũ ad bellum te instruis, qui nulla te iniuria affecit? Quid item habes, quod parentibus obiicis, quos tanta mœstitia affligere deliberas, & actor terribilis tragœdiæ, vt primi violentam mortem videant? has illis retributiones reddis suæ educationis? E Sic Chrysost. Philo Hebræ. *libro quod deter. potiori insid.* certamen hic intelligit inter nefarium & iustum. sic ait: Arbitror campum, in quem Cain Abelem inuitat, contentionem, atque dimicationem significare; sed qua de re disceptatum est? de contrariis opinionibus. Abelis enim ad Deum referentis omnia, pium dogma. Cain verò sibi attribuẽtis (interpretatur enim possessio) arrogans: qui seipsos amant virtutis amatores in certamẽ prouocãt, corporis voluptates, delicias, honores, diuitias, proponũt. At virtutis cultores in actionibus laudandis versati in anima sola honestum thesaurum reposuerunt. Sic ille.

Amicitia falsa.
Psal. 54.
S. Bern.
S. Ambros.
Cur in campo perimitur Abel.
Propter hominum elementa damnantur.
S. Chrys.
Cain dolore parentes afficit.
Phil.
Certamen inter impium & iustum.

5. Cùmque

Cumque essent in agro, consurrexit Cain aduersus fratrem suum, & interfecit eum: siue ferro, siue fuste, aut lapidibus, quocumque genere destruxit sanguis, quem tellus imbibere *tamenque essent in agro,* non caret locus mysterio: quod eleganter enoluit D. Aug. ad illa verba Psal. 8. *Insuper & pecora campi.* Sic enim ait: Pecora campi congruentissimè accipiuntur homines in carnis voluptate gaudentes, vbi nihil arduum, nihil laboriosum ascendunt. Campus est enim et plana lata via, quæ ducit ad interitum. Ergo in campo Abel occiditur. Quare metuendū est, ne quisque à descendens de montibus iustitiæ Dei, *Psal. 34.* latitudines, & facilitates voluptatis carnalis eligens à diabolo trucidetur. Sic Aug. Scilicet innocētiā, & pudicitia pereunt, in laxiore & faciliore viuendi consuetudine, in qua solæ pecudes in gehennæ macellum destinatæ, hoc est, deliciosi, & libidinosi homines libero diuagantur. Sed quid præcesserit istud; *consurrexit, &c.* non liquidò constat. Ioan. 1. Epistol. 3. de hac cæde loquens ait: *Propter quid occidit eū, nisi quia opera eius maligna erāt, fratris autē iusta?* Sic planè virtus habet; non solet esse diutina: breui circumscripta spacio, recedit. Sic de Saule scribitur 1. Reg. 13. *Filius vnius anni erat Saul, cùm regnare cœpisset:* id est, humilis tanquam paruulus, & lactens; ita Gl. Sicut puer anniculus. Symmach. sequitur: Duobus autem annis regnauit, scilicet iustè & mansuetè; postea enim magis tyrannus, quàm Rex fuit. Glos. Viden' quàm citò exaruerit illa innocentia, quasi infantuli Saulis? Quòd si virtus ita non pereat transmutato in pessimum iniquitatis statum peccatore, vt Sauli contigit, ea tamen virtutis conditio est, seu talis est terræ ac mundi in maligno positi infelicitas, vt diutiùs virtos incolumis, quàm afflígatur, & per cædē denique ablegetur, nequeat permanere. Innocentiam execratur mundus; innocentem persequitur, vt extraneum terræ, atque inimicū. Omnis malus odit lucem, quia arguuntur opera eius, vt habetur *Ioan. 3.* Etenim virtutum, atque operū Abelis fulgore perstrictus, Cain tenebrarū amans Abelem illum solem extinguit. Quid mirum si fratrem Cain occidit, Abel erat; quid plura de virtutibus & operibus illius requiris? Eleganter ait D. Ambr. *lib. 2. de Cain & Abel, c. 6.* Sol, & Luna interprete non indigent, habent interpretem fulgurē sui luminis, quo totus repletus orbis est. Illis illuminatio est fides sine indice, quæ (vt ita dicam) intestata testis, quæ alieno nō indiget testimonio, & subitò se vniuersorū oculis effundit. Non ergo nunciantur opera nostra, sed clamāt, & seipsa annunciāt. Hæc Ambr. de operibus iustorum, quæ suo se produnt lumine: at quis tātus illius fulgor extitit, cuius innocentia ne mortis quidem tenebris post innumera spatia annorū occultari potuit: eius nomine Abel, ipsamet innocentia exprimi solet à D. Aug. *lib. 1. de mirab. sacræ Scripturæ,* de Moyse loquens, sic ait: Hac de causa mortis eius, & sepulchri nemo conscius erat, quatenus illam faciē, quā consortio sermonis Domini illustrauerat, mortis mœrore depressā nemo videret. Sic Aug. Lux enim Sanctorum insigne, reproborū nox est. Et tamen, ô bone Deus, voluisti, vt filius tuus vnigenitus morte turpissima in cruce perimeretur spectāte cælo, ac terra; vt viderent eum homines, & non esset ei decor, nec aspectus: & reputarent eum, quasi leprosum & percussum à Deo, & humiliatum, & nouissimum virorum: & quidem Moyses morte humiliatus multum apud homines minueretur. At

S. August. Psal. 8.

In delitiis virtus occiditur. Psal. 34.

1. Ioan. 3.

1 Reg. 13. *Virtus non diu permanet.* Symmach.

Mundus innocentiam odit.

Ioan. 3.

Opera iustorū suo se fulgore produnt. S. Ambro.

Abelis innocentia percelebris.

S. Aug.

Moysem mortuum nemo vidit.

A Dominus Iesus, quo sibi vilior, eo mihi carior. Vide quam honorificè Deus Moysis faciem demortuam ab oculis mortalium auerterit, quia prælatorum etiam nobilia, & naturales, quamcumque labes occulit mors poenis quam cum gaudio sinit. Sed adhuc tamen porro mors faciem Moysis desormare vt vsque fulgorem tenebroso caliginis occulere velamento; at innocentiam Abelis nulla fratris inuidia, nulla mortis caligo potuit obuelare, quin ad hunc vsque diem, atque in omnem æternitatem sole ipso nitidior existat. Sic plane res habet. Cum Abelem nomino, innocentiam dico. Profectò mors ipsa, quæ primum Abelem fustulit, pignus accepit alterius innocentis, quem aliquando peremptura esset, hoc ipso tantum, quod innocens futurus erat. Sic delicatissimè D. Cyril. in Abelis (inquit) innocentia mors oppignorata est, quasi prius transmissa foret in eum qui postea sine culpa moreretur. Hæc ille *in fragmentis Euangel.* citatúrque ab Stapletono *in controuersiis de gratia, controuer. 2.*

B

6. D. Cyprian. *serm. 3. de zelo, & inuidia,* eādem Abelis virtutem causam huius cædis fuisse sic ostendit. Ex inuidia nouæ fraternitatis prima odia, hinc parricidia nefanda cœperunt, dū Abel iustum Cain zelat iniustus, dum bonum malus inuidia & liuore persequitur; tantum valuit ad consummationē facinoris æmulationis furor, vt nec caritas fratris, nec sceleris immanitas, nec timor Dei; nec pœna delicti cogitarentur. Iniustè oppressus est, qui iustitiā primus ostenderat, odia perpessus est, qui odisse non nouerat, occisus est impiè, qui moriēs non repugnabat. Ita Cypr. Sed Abelis mors sane pignus extitit futuræ resurrectionis, vt eleganter concludit Theodoretus *quæst. 46. in Gen.* Vbi quærens, quare cùm Adam peccasset, iustus Abel primus mortuus est? Respondet: Debile voluit Deus esse mortis fundamentum. Si enim Adam prior obiisset, firmiore fundamento mors niteretur, primum mortuum excipiens peccatorem. Quia verò primū recepit eum, qui iniustè occisus erat, dubium fundamentum habet. Hæc videtur mutuatus à D. Athanas. q. 94. cuius verba sunt: Quare cùm peccasset Adā, Abel qui iustus erat, mortuus est? quia non voluit Deus mortis fundamentum esse firmum. Nam si Adam primus fuisset mortuus, firmam illa certè basim habuisset, tanquam quæ primum mortuum eum, qui peccasset, abripuisset; quia verò eū, qui iniustè fuit interemptus, primū recepit, lubricum habet, & debile fundamentum. Sic Athan. Quod autē Abel morte sua præfigurauerit Domini Iesu passionem, luce ipsa clarior est inter Patres, & Doctores Ecclesiæ. Addiderim, & quidem verè, non modò primam, sed expressam adeò extitisse Abelem Christi Domini patientis figurā, vt propterea dicatur *Apoc. 13.* Agnus occisus ab origine mundi, nēpe in typo Abelis occisi. Vide Vieg. Deinde potest intelligi Agnus occisus in Abele propter innocentiā Christi; quæ iam in Abele persecutionibus Caini (in quo omnis improborū hominū cōgeries innuebatur) atque odiis afflictata, in mortemque adducta fuit. Adiunge propter obediētiā, quę in Abele emicās Christi obediētiā adumbrauit. Hinc Laurent. Iustin. *lib. de contēptu mundi, cap. 9.* de obedientia differens sic ait: Non aliunde spiritualia charismata conferuntur, virtutes crescunt, dona cumulantur, perficitur lex, gratificatur anima, veritas custoditur, patefiunt mysteria, natura reformatur, augetur gratia, promittitur gloria, quàm ex obedientiæ merito, per

C

D

E

Prælatorum vitia occulenda.

S. Cyrill. *Abel Christi pignus ad mortem.*

S. Cyprian. *Virtus occasio mortis Abelis.*

Abel pignus resurrectionis. Theod.

S. Athanas. *Cur Abel primus mortuus?*

Apoc. 13.

Christus qui occisus in Abele

B. Laur. Iust.

quam innocentiam custodiuit Abel. Ita Iustin. Bene à quodam ex Anachoretis Patribus appellatur obedientia vmbraculũ, & custos virtutum. Nam & suam illam innocẽtiam custodiuit Abel, sub vmbraculo, & propugnaculo obedientię, quã Deo & parẽtibus ritè sanctéque præstabat. Præterea intelligi etiam potest Agnus Dei occisus in Abele, quia huius innocentia, mansuetudo, pietas, virtutes, totus ipse Abel Christo erat gratissimus; diceréque posset Dominus: O Cain, non tam Abel Adami patris tui filiũ, quàm meipsum Dei, ac Virginis filium in Abele occidisti. Putat Catharinus hoc loco metuisse diabolum, ne Abel ipse futurus esset semen illud mulieris, quod cõteret caput serpentis, vel certè ex Abele progenerandum; atque ideo instigasse Cainum ad necẽ Abelis. Dixerim diabolum Abelis innocẽtia, tum vel maximè Dei erga illum beneuolẽtia publicis contestata signis fuisse inuidia, odióque stimulatum, atque necem illam iccirco machinatum: & fortasse quia timuit, ne ex tã iusto innocentéque homine Dei filius tandẽ oriretur. Cæterũ ipsummet Abelem fore redemptorem humani generis, qui verbis illis promittebatur venturus; non assentior. Semen enim illud mulieris alterius sanè mulieris filiũ haud dubiũ intellexit; non Eua natum peccatrice muliere, quam ille dolo captam pertraxerat in seruitutem peccati, sed ex altera muliere cuius innocentia, puritas, ac sanctitas talis esset, qua maior sub Deo excogitari non posset. Etenim filiũ Deum talis mater decebat. Prædicatur identidem Abelis innocentia; sed ne hinc inferas Abelẽ originali macula caruisse; innocẽs fuit, hoc est, iustus, Deo gratus, virgo, & actualiũ vitiorũ labe minimè, aut parùm aspersus. Perfectã autem, & omnibus absolutam numeris innocentiam solus habuit Agnus Dei, & ouis illa immaculata, cuius in vellus candidissimum cælestis pluuia descendit. Constituta lex erat ab Assuero Rege, vti omnes Hebræi occiderentur. At idem Rex Reginam Esther Hebræã brachiis excipiẽs, ne timore perculsa caderet, ait: Non morieris. Nõ enim propter te, sed pro omnibus hæc lex constituta est, *Esther 15.* Sic planè habet: lex de peccato originali pro omnibus quidem constituta est, sed non propter te ô mater Dei, ô Regina mundi, quæ tota pulchra es, & macula non est in te. Talis mater talem filium decebat.

Obedientia laus. — *Cathar.* — *Diabolus Abelis mortem struxit.* — *B. Maria sine peccato originali concepta.* — *Esth. 15.*

7. D. Chrys. *hom. 7. in Epist. ad Rom.* de inuidia vberrimè disserens, magnopere, & quidem verè exaggerat odium erga homines diaboli, quorum sanguinem inexplebili siti serpens truculentissimus expetit. Ait ergo: Diabolus vnà cum Caino belli ducem agebat: nam quandoquidem illi non satis fuit, quòd homo mortalis iam effectus fuisset; ipso etiam mortis genere tragœdiam ipsam amplificare enixus est; sic vt illi persuaserit fratris parricida vt fieret. Vrgebat enim, ac desiderabat Dei sententiam in opus editam videre, qui ipse nostris mortalium malis nullo vnquam tempore satiatur. Nam quemadmodum siquis aduersariũ in compedibus habens, & quidem mortis in eum sententia iam lata, antequam vrbe egrediatur festinet, ac tempora congruo minimè expectato, illum vel intra vrbem trucidatũ videre percupiat: sic & diabolus fecit. Is enim, tametsi audisset fore, vt homo in terram reuerteretur, concupiuit amplius quiddam videre: videlicet filium moriẽtem ante patrem, & fratrem à fratre interemptũ: & intẽpestiuam, & violentã necem. Vides quàm multas ad res inseruierit inuidentia: vt insatiabilẽ diaboli animum impleuerit, eidémque mensam tantã apposuerit, quantã videre ille expetiuerat? Hæc Chrysost. Porrò autẽ quòd martyr, & martyrum antesignanus in mũdo extiterit Abel, concors est Patrum & catholicæ Ecclesiæ consensus; quippe cùm in odium virtutis, atque ipsius Dei amiciorem se erga illum exhibentis, fuerit occisus à Cain; quod indicatur à Ioanne illis in verbis, quæ iam retulimus *fratris autem iusta.* deinde contestatur paraphrasis Hierosolymitana, quam Lyra, pluréśque alij magni faciunt; sic habet. Dixit Cain ad Abel: Veni, & egrediamur in agrũ. Et accidit, cùm egressi essent ambo in agrum, dixit Cain: Non est iudicium, neque iudex, nec seculũ aliud, nec merces bona pro iustis, nec pœna pro impiis; nec Dei misericordia creatus est mundus, nec Dei misericordia regitur, eo quòd recepta est oblatio tua cum beneplacito, mea autem non est suscepta cum beneplacito. Respondit Abel ad Cain: Est iudicium, est iudex, est seculum aliud, est quidẽ merces pro bonis, & pœna pro impiis; misericordia quoque Dei mundus creatus est, & misericordia Dei gubernatur, quia verò meliora fuerunt opera mea tuis, suscepta est oblatio mea cũ beneplacito, tua verò non est suscepta. Cúmque sic contenderent in agro, insurrexit Cain, & occidit Abel. Vide quàm cõsonet hæc paraphrasis cum loco illo Ioannis? Hinc bene concludit Lyra; ergo Abel fuit primus martyr, primus sacerdos, primus virgo. Vnde D. Aug. *de mirab. sacr. script.* Triplex (inquit) iustitia fuit in Abel; prima fuit, quia etiam munera Deo placita, vt sacerdos obtulit; secunda prosapiam generis in seculo nõ reliquit: tertia martyrij coronam sanguinis effusione promeruit. Meritò igitur huic Dominus Iesus primatum iustitiæ hominum commisit, ita inquiens ad Pharisæos: *Veniat super vos omnis sanguis iustus qui effusus est super terrã à sanguine Abel iusti,* &c. Matt. 23. Sic Aug. S. Hil. *Ca. 24. in Matth.* reddit rationem, quare in Iudæos redundauit omnis sanguis iustus; vt quibus (scilicet Apostolis) si obeditum fuisset, propriorum criminum esset venia præstita: ab his ob eosdẽ interemptos pœna in eos, qui peremerint, paternorum quoque facinorũ cogeretur. At S. Prosper. Cain (ait) princeps illatæ mortis, & primus in hominibus parricida. Hic initia bellandi instituit, vt reus innoxiũ sanguinem fundat. Præclara hinc fulsere martyria, dum iusti occiduntur ab impiis. Sic S. Prosp. *de bened. & præd.* Ex eo iam tempore inueteratũ est, vt mali insurgant in bonos, & opprimant eos. Patienter tolerent iusti, quoniam beati qui persecutionem patiuntur. D. Bern. *serm. 27. in paruis.* Cain factus est omnium impiorũ patriarcha, & primus lapis in ædificio Ciuitatis exemplar filiorũ huius mundi. Lipp. Cain Abelem fratrem tanquam intempestiuam primitiam morti celeriter tradidit, atque viam nefandissimæ necis generi humano ostendit. Ita D. Cyril. *lib. 2. in Genes.* Quare, vt bene colligit S. Hilar. *in Ps. 118.* difficile est cauere ab iis, qui sub nomine fratrũ inimici sunt. Abel iustũ scelestus Cain per familiaritatem fratris occidit.

S. Chrys. — *Diaboli odiũ contra homines.* — *Inuidia diabolum pascit.* — *Paraphr. Hieros.* — *Abel primus martyr.* — *Lyra.* — *S. August.* — *Caini facinus perstringitur.* — *Matth. 23.* — *S. Hilar.* — *S. Prosper.* — *S. Prosper.* — *S. Bern.* — *Lippoman.* — *S. Cyrill.* — *Hilar.*

8. S. Cyrill. etiam de Abelis innocentia, & morum comitate pertractãs hoc adiungit. Ad agriculturam se contulit Cain, sed Abel arbores conserendas, fodiendámque terram omisit, atque falcem exercendam non passus, ad greges se ouium contulit. Quod huius fit mentis: agni fortassis eum impellebant, qui matribus quoddam resonabant, vixque balantes mollibus recentibúsque pedibus per gramina tripudiabant. Hæc Cyrillus. Iuxta hanc obseruationem, non mirum videri debet, si Cain triste, morbúsque

Cain durus, durã peruidit? *[illegible]*

que ferox, cum arboribus, cum syluis, cum terræ glebis & saxis, ferro armatus agat, fertóque subinde, trúcis, & saxis durior, atque immanior fratrem trucidarit. Contrà verò Abel, vt erat mitis, suauique ingenio, sui similes agnos pascens adcò se mansuetum præbuit, vt truculento fratri nequaquam obstiterit. Quasi agnus coram tondente se obmutuit: nec enim vnquã Abelis, aut querentis, aut saltem gementis vox audita legitur: solus quippe interempti sanguis clamare dicitur. Præclarum sanè mansuetudinis, ac patiẽtiæ, primúmque in genere humano exemplum. Hoc ille imitabatur pastor, deinde Rex, de quo D. Ambr. *in Psal.* 35. Iustus (inquit) Dauid, qui parcebat inimico, & malebat innocentiam tuã, quàm vitam tueri: ne malo publico vindicaretur, atque appetendi principia in malis quoque causis, aliis exemplum ederet; cùm ipse vindictam de insidiatore sumpsisset. Sic Ambros. Sed quid Abelem occisum, quid Dauidem patienter ferentem aduersa cõmemoro? Propositus nobis est Dei filius in cruce factus pro nobis maledictum. Ergo, vt rectè D. Ambros. ait *lib. 2. de fide, cap.* 4. Ille fleuit, ne tu homo diu fleres: ille iniurias passus est, ne tu iniuriã tuam doleres. Grande remedium, solatium habere de Christo. Ille enim pro nobis hæc patientiùs tulit: & sumus, qui patienter hæc pro illius nomine ferre nequeamus? Hæc Ambros. Pariter cum Filio mater Virgo, & ærumnis perfuncta est, & patientiam exhibuit dignam matre Dei; atque idcirco Filius de cælo ad præmium inuitat matrem, *Veni* (inquiens) *de Libano, veni: coronaberis, de capite Amana, de vertice Sanir, & Hermõ de cubilibus pardorum*, Cant. 4. Planus sensus habes: Veni de terra, in qua post Filij ascensionem remansisti, vbi superbia, impietas, feritas Iudæorum & Gentilium, contra filium tuum, ac teipsum, & contra ipsius discipulos, primoresque fideles armata, & debacchata est quas persecutiones dum viueres, & vidisti, & doluisti. Coronaberis igitur ob istam admirabilem patientiam. Coronabitur autem (inquit Rupertus) quia credent gentes in Filium fructum ventris sui, & eorum credentium salus corona virginis erit. Ita coronabitur, vt in cælis regina sanctorum, & in terris regina sit regnorum. Sic ille.

Abel mitis mites agnos pascit.

S. Ambr. *Patiẽtia Dauidis.*

S. Ambros. *Patientia Christi Domini.*

B. Maria patientia, & assumptio. Cant. 4.

Rupert. *B. Maria regina coronata.*

SECTIO IX.

Ait Dominus ad Cain: Vbi est Abel frater tuus? Qui respondit, nescio. Num custos fratris mei sum ego?

1. IOsephus 1. *lib. antiq.* scribens hanc tragœdiã adiungit: Denique Cain interfecit fratrem, & cadauere eius abdito, rem clam fore putabat. Rectè Caiet. Deus (ait) inquisitionem cædis Abel inchoat à loco: Vbi est Abel? Vt quia nusquam Abel apparebat, inciperet Cain agnoscere crimẽ suum esse deprehensum. Inquirit etiam ad docẽdum iudices, vt citent reum, quantumcunque certum, antequã iudicent. Nec aliqua vtitur contumelia: nõ, inquit, ô scelestе, sed absolutè inquirit; ad instruendos etiam iudices, vt abstineant à contumelijs. Ita Caiet. Meritò D. Chrys. admirans ait: Vbi est Abel? Hoc ipsum, vel solum quantæ bonitatis est, quod eum, qui tanta commisit, colloquio dignatur? Medicus enim est, & clementissimus Pater. Opportunè ad hunc locũ de confessione sacramentali multa egregiè differuntur à Patribus, quã profectò Deus ipse iam tunc à pri-

Iosephus.

Caiet. *Deus index Cains iudices instruit.*

A mis illis seculis architectabatur: atque intereà præstruebat viam ad constituendum omniũ suæ legis præceptorum longè difficillimum, excepto martyrio, vbi occasio eius offertur: sed tamen vtilissimum ad expiandas culparũ sordes, ac præsentissimum curandis animarum vlceribus medicamentum. D. Ambr. *lib. de Abel, cap.* 9. sic effatur. Vbi est Abel? Interrogat quasi nesciret occisum: quod ad rationem profundam attinet, peccantes admonet ad pœnitentiã. Confessio enim pœnarũ compendium est. Est quædã in peccatis verecundia, & pœnitentiæ portio crimen fateri, nec deriuare culpam; sed recognoscere; mitigat iudicem pudor reorum, excitat autem pertinacia

B denegantium: vult te prouocare ad pœnitentiam Deus, vult desesperare indulgentiam, vult demõstrare sua confessione, quòd non sit autor malitiæ. Sic Ambros. D. Chrys. ad hunc modum. Vbi est Abel? Ignorantiam simulat misericors Deus hac interrogatione eum, qui talia commiserat, præparans, vt ad peccati confessionem adduceretur, posséque veniam fortè & misericordiam assequi *homil.* 19. *in Genes.* Non discrepat Procop. cuius hæc sunt verba. Deus non vt ignarus rei sciscitatur, sed percontatur, vt Cainum adigat ad quærendum peccati remedium, simul ostendens peccati magnitudinem, intendit peccatori occasionẽ pœnitentiæ apprehendendæ suppeditare. Tertul. *lib. aduers. Iudæos, cap.* 5. sic legit. Et tunc di-

C xit Iesus ad Cain: Vbi est Abel? Et quidem arbitror Dei filium qui post multa secula factus est homo, quodammodo indoluisse, quòd Abel ille innocentissimus, illud primum Iesu partus virginei symbolum, ac typus, morte violenta è terris excesserit, quæ perbeatæ censerentur, quãdiu in se Abelẽ incolam haberent. Huc mihi videtur peraccommodata memorabilis illa sententia D. Ambros. de iustorum morientium dãno incomparabili. Sic enim *lib. de Cain & Abel.* 2. *c.* 3. Quàm beata ciuitas, quæ plurimos iustos habet, quam celebrabilis ore omnium, quomodo benedicitur tota de parte: & beatus, atque perpetuus eius status existimatur? Quàm gaudeo cùm aliquos mites ac sapientes diu viuere video: cùm virgines

D castas, viduas graues, aspicio lõgæuas velut quãdam in canam Ecclesiæ curiam prætendant, ipso quodam vultu, & specie grauitatis, quòd reuereantur, quòd imitentur, quo ad omnem morum gratiam colorẽtur? Non enim ipsis gaudeo, cùm viuendo multa subeunt tædia seculi huius, sed quia prosunt pluribus. Similiter cùm aliquis huiusmodi decidit, quamuis longa senectute depositur, afficior: quia destituitur grex iuuenum muro senili. Denique perituræ vrbis, aut malorum imminentium, vel futuræ labis, hoc primum indicium est, si decidant viri consultores, vel etiam grauiores fœminæ. Hinc primùm ingruentium porta aperitur malorum; ergo vrbs tota solidatur atque augetur cœtu sapientum, & obitu labe-

E factatur. Hæc Ambr.

2. Quid quæso detrimenti non passa terra est vno Abele, qui solus innocentia cælestes ipsos Angelos referebat, qui Deo gratissimus ac simillimus habebatur, destituta? Vbi ille murus senilis quo aduersùs infernum terra sepiebatur? Iuuenis quidem ætate fuit Abel, sed morum & probitatis in cana grauitate venerandus. Ætas enim senectutis vita est immaculata. Itaque (vt ait Ambros. *lib. cit. cap.* 1.) ea demum bona est animæ senectus, quam nulla peccati inquinamenta maculauerunt. Quod autem S. Doctor malè

Confessio sacramentalis commẽdatur.

S. Ambr.

S. Chrys.

Procop.

Tertul.

S. Ambros. *Iusti quam vtiles mundo.*

Grandis iactura in morte iustorum.

S. Ambros.

ominatur vrbi excidium, cuius dicit esse præsagium virorum honestissimorum interitum; planè in popolo Hebræorum euidenter spectatum est. Sic enim Isai. cap. 3. prænuncians extremum illorum excidium: *Ecce* (inquit) *Dominus exercituum, auferet à Hierusalem, & a Iuda validum, & fortem, omne robur panis, & omne robur aquæ: fortem & virum bellatorem, Iudicem & Prophetam, & ariolum, & senem, principem super quinquaginta, & honorabilem vultu, & consiliarium, & sapientem de architectis, & prudentem eloquij mystici. Et dabo pueros principes eorum, & effeminati dominabuntur eis: ruit Hierusalem, & Iudas concidit.* D. Hieron. contendit hanc prophetiam esse de Iudaici populi supremo excidio post Domini passionem à Romanis illato. Vbi enim Iudæi Dominum Iesum crucifixerunt, qui illis erat fortitudo, robor, panis, aqua, bellator, Iudex, Propheta, Senex, Princeps, honor, consilium, sapiens architectus, prudens, eloquium mysticum, bonis omnibus spoliati facilè perierunt. Et est ordo (ait Hieron.) quoniam noluistis cessare ab homine (sic *ad finem cap. 2.*) cuius spiritus in naribus eius, qui excelsus reputatus est; sed è contrario fudistis sanguinem iusti, idco, &c. Nihil enim apud Iudæos post passionem Domini forte, nihil validum est; sed omnia infirma & languida: omnes gratiæ, & donationes sublatæ sunt à Iudæis. Refer etiam ad hanc sententiam illud de Moyse: *Et dixit vt disperderet eos: si non Moyses electus eius stetisset in confractione in conspectu eius, vt auerteret iram eius, ne disperderet eos.* Ps. 105. Exponit Genebrard. Deleturus erat Dominus Hebræos propter vitulum aureum, nisi Moyses stetisset in confractione, vt prohiberet eum aditu, & corruptione, idest, ex opposito rupti muri, quasi in ruptura muri, ad eum depellendum, ne per eam in vrbem irrumperet. Metaphora bellica, nisi in ipsa veluti muri perruptione se ei fortiter opposuisset, nisi intercessisset ad cohibendum eum. Itaque Moyses sua vehementi interpellatione consequutus est à Domino, qui in ipsos impetum faciebat, quasi ferox quidam hostis, vt suam iram ab eorum internecione retraheret. Chaldæus modum ipsius perruptionis exponit; nisi Moyses electus eius surrexisset, ac institisset orare in cóspectu eius. Hæc Genebr. Vbi vides quantæ sit virtutis ad tuendū populum, placandúmque Deum vir iustus dum viuit, & quantam patiatur iacturam ea ciuitas, vbi ille mortem obit. Cæterùm D. Hieron. simpliciùs locum interpretatur, sed optimè tamen: Attende (inquit) hæc ô sacerdos. Perierat enim populus, nisi Moyses confregisset iram omnipotentis Dei, & tu cùm videris populum delinquentem, cane tuba: annuntia eis delicta eorum, & sta in confractione ad eum, vt auertatur furor eius ab eis. Sic ille. Nota iuxta interpretationem D. Hieron. quantum populus aestimare debeat, quanti facere sacerdotem, penes quem domus inclinata recumbit: in toto illo numerosissimo exercitu Hebræorum multi erant principes viri, sed vnus tamen Moyses sacerdos irrúpenti Deo ad vindictam, & excidium, occurrit, leniuit iram, populum tutatus est. Quinetiam, vt obseruat S. Ephrem *tract. de Sacerdotio*, sacerdotium possidēs Moyses manus ad Deum sustulit, vulnerauitque Amalec plaga incurabili. Hoc etiam circumamictus Abraham reges in fugam vertit. Ibidem vocat Abelem primum sacerdotē in priori creatione. Cæterùm si tanta virtus in vmbra fuit, quanta erit in veritate, nimirum in sacerdotio

Isai. 3.
Mors iustorum præsaga calamitatum.
Iudæi Christo desti tuti perierunt.
S. Hieron.
Psal. 105.
Genebr.
Moysis oratio pro populo efficax.
S. Hieron.
Sacerdotis oratio pro populo
S. Ephrem.

A Christiano? De quo idem Ephrē: O formidabile, & admirabile sacerdotium! cùm oblata fuerint tremenda mysteria, immortalitate plena, præuio sacerdote orationem pro cunctis faciente; tunc animæ accedentes per illa tremenda mysteria macularum purificationem accipiunt. Sic ille.

3. *Vbi est Abel frater tuus?*] Emphaticè, ille, inquam, qui mihi de pinguissimis ac selectissimis victimis obtulit sacrificium, in quem mea studia votáque effusa sunt: quem euidentibus de cælo signis, mihi gratum, amicum, pium, & sanctum sum contestatus. Et, vt rectè adiungit D. Chrysost. fortè mea beneuolentia, hanc illi cædem peperit; & tu cùm non posses mecum pugnare, in illum effudisti furorem. Vbi est Abel? Ille,
B inquā, primus in orbe iustus, quem ideo, quia iustum impius tu iniustè occidisti. Bene Tertul. *lib. aduersus Gnosticos*, c. 8. à primordio iustitia vim patitur, statim, vt coli Deus cœpit, inuidiam religio sortita est. Qui Deo placuerat occiditur, & quidem à fratre, quo procliuiùs impietas alienum sanguinem insectaretur, à suo auspicata. Vbi est Abel frater tuus? Vehementer aculeatur Cain illis verbis, *frater tuus*. Tertul. *lib. de monog. cap. 4.* expendit: Vbi primum scelus homicidium in fratricidio dedicatum. O abominabilem manum (inquit Chrysost.) ô audacem mentem, & abominabilem; quomodo non obduruit manus? quomodo potuit tenere gladium, & intentare plagam? quomodo non cogitauit naturam? fratrem occidit, fratrem eodem natum vtero vidit
C expirasse? &c. Ad summam execrationem piaculi: quo se ac suam nascentem Romam ille contaminauit, dictum à Poëta est,

Fraterno primi maduerunt sanguine muri.

Sed ad terræ ipsius vniuersæ adhuc suo quasi latentis incunabulo, infelicitatem prorsus tragicam dicere verius possumus; fraterno primùm rubefacta est terra cruore. Hæc sunt opera Caini omnium reproborum ducis, qui primus, & gehennæ portas reserauit, & flammarum sensit incendia. Ab hoc fraternæ inuidiæ, rixæ, odia cædes emanarunt. Quare optimè in hanc sententiam D. Cyprian. *tract. 3. de simplicitate prælatorum*; Non ad Cain munera respexit Deus, neque
D enim habere pacatum Deum poterat, qui cum fratre pacem per zeli discordiam non habebat. Videtur sanctissimus Pater arbitrari, iam ante oblationes suas rixari solitum Cainum cum Abele, & ob animum seditiosum, suorum munerum repulsam à Deo passum fuisse. Addit Cyprianus. Quod alicui forsasse nimio zelo dictum per hyperbolim videatur. Quam sibi (inquiens) igitur pacem promittunt inimici fratrum? tales etiamsi occisi in confessione nominis fuerint, macula ista nec sanguine abluitur, cùm inexpiabilis & grauis culpa discordiæ nec passione purgatur. Esse martyr non potest, qui in Ecclesia non est; ad regnum peruenire non poterit, qui eam, quæ regnatura est, derelinquit, pacem nobis Christus de-
E dit, concordes atque vnanimes esse præcepit; exhibere se non potest martyrem, qui fraternam non tenuit caritatem. Occidi talis potest, coronari non potest. Malum hoc fidelissimi fratres iam pridem cœperat, sed nunc creuit eiusdem mali infesta clades, & surgere, & pullulare plus cœpit venenata pernicies; quia & sic in occasum mundi oportebat (intellige dictum Domini, tunc refrigescet caritas,) Hæc Cyprianus. Quod veriùs de nostro seculo

Sacerdotij Christiani excellentia.
S. Chrys.
Abelis mors exaggeratur.
Tertull.
Impietas à parricidio auspicata.
Tertull.
S. Chrys.
Sanguis primus effusus fratris a fratre.
S. Cyprian.
Irati in fratrem respuit Deus munera.
Discordia martyrium impedit.

Fraterna concordia rara, aut nulla nunc est.

seculo astruere possumus; in quo non multorum, sed penè omnium caritas; non frigida tantùm, sed propè nulla (vt quæ litibus, rixis, odiis, bellis lacerata, & sepulta sit) vel inter ipsos Christianos apparet. Aduertas tamen quæso in hyperbole S. Cypr. sententia quænam sit concors inter Theologos. videlicet non posse non esse martyrem, & in gratia Dei mori, qui pro Christi fide mortem oppetit. Quare licèt ad illam vsque horam in odio, aliòve lethali esset peccato; raptus tamen ad martyrium, vel pœnitentiam aget contritus; vel caritate Dei super omnia præteritum scelus expiabit.

4. Porrò autem ex aduerso Dei filius Christus Iesus, nihil nec frequentiùs, nec maiori verborum pondere commendauit hominibus, quos sibi fratres fecit, ac vocauit, quàm fraternam & mutuam caritatem. *Hæc mando* (inquit) *vobis, vt diligatis inuicem,* Ioan. 13. Vnde D. Cyprian. *serm. de zelo, & liuore*, rectè ait; Meminisse debemus quo vocabulo Christus plebem suam appellet, quo titulo gregem suum nuncupet; oues nominat, vt innocentia Christiana ouibus æquetur; agnos vocat, vt agnorum naturam simplicem simplicitas mentis imitetur. Quid sub veste ouium lupus latitat? qui gregem Christi, qui Christianum se mentitur, infamat? Ideo Paulus cùm pacis & caritatis merita depromeret, asseuerauit firmiter, nec fidem sibi, nec eleemosynas, nec passionem quoque ipsam confessionis & martyrij profuturam, nisi caritatis fœdera integra atque inuiolata seruasset, 1. *Corinth.* 13. D. August. *Epist.* 203. lamẽtatur discordias inter se Christiani populi. A militibus (ait) non est diuisa vestis pendentis in cruce, & à nobis dilaceratur sacramentum sedentis in cælo. Pacem & concordiam Christianæ veritatis vocat sacramẽtum Christi. *Gratia vobis, & pax multiplicetur*, ait Apostolus. D. Hieron. *Epist.* 83. expendit illud, *multiplicetur*, quo significat Apostolus vehementer se percupere, vt non qualicunque, sed magna, multiplici, iugi, copiosáq; inter nos mutuò fruamur pace; atque vtinam nunquam capax fuerit discordiis ingruentibus disrupta. Saltem ergo discissam pacem reficiamus, ac renouemus. Audi Ethnicum Philosophum: Non est dubium, quin felicior sit nunquam lacessita pax, quàm multo reparata sanguine. Profectò si meminerimus ex Christiana nomenclatura oues nos esse in vno grege, vnis in caulis, sub vno pastore, cui demandatum à Domino est: Pasce oues meas, pasce agnos meos, *Ioan.* 21. Remis (vt aiũt) & velis discordiam refugientes, in vinculo pacis colligati essemus, vnum cor & anima vna; eáque (vt aiebat Abigail 1. *Reg.* 25.) custodia quasi in fasciculo viuentium. Ac mille quidem in blando illo, ac dulci ouium nomine caritatis Christianæ commendantur documenta: illud hîc vnum, quod à D. Ambros. memoratur, apponam. Cùm ex sua, quæ communis est Patrum, interpretatione ostendat populum Iudaicum pullo asinæ, Christianum verò, ouibus & agnis significari; concludit ad hunc modum *lib.* 2. *Cain & Abel*, *cap.* 2. Dicitur Exod. 13. *Partum asinæ mutabis oue*; asina laboriosum animal est, ouis fructuosum. Omnem igitur tuum laborem puro & simplici commendabis affectu. Hæc Ambros. Vnde colliges stolido huic animanti similem esse Christianum, qui laboribus, atque afflictionibus sponte susceptis, carnem macerat, aliísque pietatis operibus curam & studium impendit,

Ioan. 13.
S. Cyprian.
Christiana caritas commendatur.
1. Cor. 13.
S. August.
1. Petr. 1.
Seneca.
Ioan. 21.
Caritas & pax propria Christianorum.
1. Reg. 25.
S. Ambros.
Exod. 13.
Sine caritate nihil alia prosunt.

nec tamen officia caritatis exercet, imò in proximorum ac fratrum odiis totus efferatur. Heus tu, quisquis es, non lupos, non asinos, sed agnos, & oues Petrus hîc regit, & in cælum suscipit.

5. *Qui respondit, nescio; num custos fratres mei sum ego?* Mendax, impius, ac ferus Cain, qui sic Deo respondet: Nescio. Ecce mendacium impudentissimum. Occidit fratrem, & dicit nescire se vbi sit, quidve de illo actum. Impietas summa, cùm negat Deo, quasi Deum latere putet quæ aguntur, quantumuis abdita, & abstrusa: summa etiam cum impietate, irreuerentia diuini Numinis, cùm indignabundus effutit: Nunquid custos fratris mei sum ego? summa inhumanitas, ac feritas animi, cùm & custodiam, & curam, & affectum fratris exuisse se, & abiecisse profitetur. Quasi dixerit: Mea non interest fratris cura; nec frater, quid sibi esse velit, agnosco. Meipsum curo, tueor, & custodio solum. D. Ambros. *lib.* 2. *de Cain & Abel*, *cap.* 9. sic expendit hanc parricidæ responsionem. Etsi contumaciam prodat hic sermo, sonat tamen, quia si bonum fratrem considerasset, custos debuit esse pietatis. Quem enim magis, quàm fratrem seruare debuerat? Sed quomodo germanitatis seruaret officium, qui necessitudinis non agnouisset affectum? aut quomodo fieri posset, vt naturæ obedientiam deferret, qui Deo reuerentiam non exhiberet? Negat primùm quasi apud ignorantem; recusat fraternæ munus custodiæ, quasi exors naturæ. declinat iudicem, quasi liber arbitrij. Quid miraris si pietatem non agnouit, qui non agnouit autorem? Cur nescis, vbi est frater tuus? soli eratis, cum duobus parentibus, inter paucos frater te latere non debuit. An quia parentes tui accusatores esse non possunt? nolo enim, vt ea necessitudo, quæ est autor salutis, fiat autor periculi: in te solo leges suas natura amiserit. Ideo ergo putas crimen latere, quia parentes accusare non debent. Sed eo maior est condemnatio tua. Nam si cara necessitudinis nomina accusare non debent, multo magis non debent occidere. Soli eratis, quis eum potuit alter occidere? Si accusas parentes, parricidam probas. Potuit fratrem occidere, qui non parcit parentibus. Potuit parricida esse, qui de parricidis se ortum probare desiderat. Hæc Ambros: quibus nihil elegantius, ac subtilius. Nescio. Vox Cain, & multorum. Sed nihilominus homo & Rex erat ille, qui dicebat: *Labia mea non prohibebo: Domine scisti*, Psalm. 35. Nota, *non prohibebo*. quasi conceptum ipsum animo peccatum erumpere forás nitatur, vti vlcus cum collecta iam sanie maturuit: at infelix peccator appositis timoris ac pudoris obicibus labia ipsa occludat, linguam comprimat, vocem intercludat; ne per confessionem peccati vlcus disrumpatur, saniémque exhauriat. Domine, tu scisti; quasi dicat, incassum dixissem, nescio, quando tu scisti: tuos offendi oculos, cùm scelus admisi; vereri debuissem tuum conspectum. Ergo confiteor, quod tu vidisti, ac scisti, vt confessione ipsa veniam impetrem. Nescio. Grauius hoc peccatum; quàm fratricidium arbitratur Procop. Declarat enim (inquiens) se impia sentire de Deo, quasi oculus Dei non vbique præstò sit, & omnia inspiciat.

6. D. Bern. *serm. in Natiuit. Ioan Baptist.* de pio proximorum zelo differens, sic ad hunc locum respicit. Ferueat in nobis zelus, ferueat amor iustitiæ, odium iniquitatis. Nemo vitia palpet.

Caini responsio perstringitur.
S. Ambro.
Psal. 35.
Confitenda sunt crimina.
Procop.
S. Bernard.

Zelus iustitiæ commendatur.

peccata dissimulet nemo; nemo dicat: Nunquid custos fratris mei sum ego? Nemo quod in se est, æquanimiter ferat, cùm viderit ordinē deperire, minui disciplinā. Est enim consentire silere cùm arguere possis. Et scimus quia similis pœna facientes maneat, & consentientes. Digna Caino, hoc est, mortalium sceleratissimo responsio, nimirum impudentissima, & impiissima: Nunquid custos fratris mei sum ego? Quid ergo dixerim de illo, qui non modò custos non est fratris sui, sed fratri scandalo est, & ruinæ? *Væ mundo à scandalis*: clamat Dominus Matth. 18. *Qui scādalizauerit, expedit ei vt suspendatur mola asinaria ad collum eius: & demergatur in profundum maris*, ibid.

Scandalum pestis est.
Matth. 18.

S. Ambr.

Ad quem locum S. Ambr. *serm.* 10. Cur scandalizantibus ista pœna data est? Quasi non sufficeret in mare homini demergendo saxum qualecunq; non magnū, aut enorme, sed molæ asinariæ lapis ei religetur ad collum, vt cū perituro homine, pereat ter vsui necessaria. Itaq; iuxta Ambr. ita pestilens est, qui aliis scandalum præbet, vt etiam ipsa mola, quæ ad illius collū alligatur, in profundum demergi necesse sit, ne ex contagio, quod à collo scandalizantis contraxit, mundum ipsum inficiat. Quid autem sit scandalum, ita definitur à Tertul. *lib. de virg. vel. cap.* 3. scandalum non bonæ rei, sed malæ exemplum est, ædificans ad delictum. Bonæ res neminem scandalizant, nisi malam mentem.

Scandali definitio.
Tertull.

S. Bernard.

Digna sanè Bernardo illa sententia. Libenter carebo quantolibet etiam spirituali quæstu, qui non possit acquiri nisi cum scandalo, *Epistol.* 82. Quid verò fieri oporteat, in religiosorum familiis, de iis, qui scandalo sunt aliis, egregiè idem Bernard. statuit *serm.* 2. *de sancto Michaele.* Ad calcem huius sectionis expendi oportet primum filiorum Adami Cainum extitisse, qui peccatum originale contraxerit; ac subinde ex ista infausta radice pullulasse in primis duo hæc flagitia, impietatem erga Deum, cui malè obtulit, & odiū parricidale in fratrem, cui mortem intulit. Quemadmodum è cōtrario finis diuinæ legis est dilectio erga Deum, & erga proximos. A matre prima peccatrice morbum illum detestabilem hausimus omnes, illa sola excepta est cum filio suo, quæ ipsam vitam, salutem & caritatē Dei peperit. de qua Psal. 45. dicitur, *Adiuuabit eam Deus manè diluculo, Deus in medio eius non commouebitur.* Nimium mane diluculo, ipso primo instanti, quo concepta vitam habuit, diuino est præsidio adiuta, ne caderet in originale cænum. Alij enim (inquit S. Bona.) post casum erecti sunt; virgo autem sustentata est ne caderet.

B. Maria originali culpa fuit immunis.

Psal. 45.

S. Bonauen.

Igitur immunis à primigenia illa macula Virgo purissima Dei manibus sublata caritatem accepit admirabilem, vt ipsa contestatur. *Introduxit* (inquiens) *me rex in cellam vinariā, ordinauit in me caritatem*, Cant. 2. Sensus est: in ipsam Deitatem, ac bonorum omnium abyssum à Deo sum introducta, & de plenitudine eius plenitudinem accepi, vt in omnes subinde refluerem. Maximè verò (vt bene interpretatur Guilhelm.) cū virgo Deum corporaliter cōcepit, tantam in seipsa de calore superuenientis in se Spiritus sancti, flammam pij amoris concepit, quantam capere poterat puri hominis modus. Sic ille. Ordinata est igitur in Virgine caritas, vt primò, & nobis incōprehensibiliter Deum diligeret, dein verò homines pijssimo, & suauissimo amore tanquam mater filios prosequeretur. O si vel scintilla nobis insideret flammæ caritatis à matre Virgine, vt Deum super omnia, & proximos sicut nosmetipsos (quod Dei lex præscribit) diligeremus,

Cant. 2.

B. Maria gratia, & caritas.
Guilh.

SECTIO X.

Quid fecisti? Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra.

S. Chrys.
Cains facinus expenditur.

1. OPtimè ad hunc locum ita exorditur S. Chrysost. Magna huius verbi emphasis. Quare hoc operatus es? quare fecisti hoc facinus? abominabile opus, factū inexcusabile, insaniam intolerabilem, cædem nouam & rarā, iam primum hominum vitæ tua dextera inuectam? Ita Chrysost. Neque mirum videri debet tam exectabile parricidium consideranti, à quo instigatus fuerit tanti sceleris patrator Cain; scilicet ab ipso diabolo humanum sanguinem & interitum inexplebiliter siriente. Tertul. *lib. de patientia, cap.* 5. refert hoc facinus ad impatientiam, quam vocat matricem omnium scelerū. Homo (inquit) terræ datus, & ab oculis Dei electus facilè vsurpari ab impatiētia cœpit in omne quod Deū offenderet. Nam statim illa semine diaboli concepta, malitiæ fœcunditate iram filium procreauit: editum suis artibus erudiit. Quod enim ipsum Adam & Eua morti immerserat, docuit & filium ab homicidio incipere. Frustrà istud impatientiæ adscripsatim, si Caio ille primus homicida, & primus fratricida oblationes suas à Domino recusatas æquanimiter nec impatienter tulit: si iratus fratri suo non est, si neminem denique interemit. Cùm enim nec occidere potuerit nisi iratus, nec irasci nisi impatiens demonstrat, quod per illam gessit, ad eam referendum, à qua ira suggesta est, per hæc impatiētiæ tunc infantis, quodammodo incunabula. Cęterùm quanta mox incrementa? nec mirū. Nam si prima deliquit, consequens est, vt quia prima; iccirco, & sola sit matrix in omne delictum, defundens de suo fonte varias criminum venas. Hæc Tertul. ferina planè sæuitia illius, qui hominem occidit. Audi quid de homicidia regius Vates dicat: *Fiat habitatio eorū deserta, & in tabernaculis eorū non sit, qui inhabitet*, Psal. 68. Deinde rationē subiicit diuinæ vindictæ: *quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt.* Vbi D. Aug. Mortales homines cum pœna nascuntur: huic pœnæ addunt, quicunque hominem fuerint persecuti. Iam enim hic homo moriturus non esset, nisi illum Deus percussisset: *Quacunque die comederis, morte morieris.* Quid ergo tu homo sæuis ampliùs? parúmne homini est, quòd aliquando moriturus est? Sic Aug. Exod. 21. præcepit Dominus: *Qui percusserit hominem volens occidere, morte moriatur. Si autem non est insidiatus, sed Deus tradidit illū in manus eius, constituam tibi locum, in quem fugere debeat.* In primis ergo voluntarium homicidium, vt vocant, de proposito & industria commissum morte mulctandum iubet: verendúmque amplius est, ne similiter morte sempiterna condemnatus esse dicatur homicida. Euidenter enim Ioan. 1. cap. 3. idipsum videtur cōtestari cùm ait, *Scimus quoniā omnis homicida nō habet vitam æternam in se manentem.* Ex quibus verbis, si non infallibile signum damnationis æternæ colligitur: at certè summa in salute cōsequenda difficultas. Quod innuit Glossa, cùm subiicit. Quia in perpetuum cùm Cain damnabitur, qui homicidium

Tertullian.

Impatientia quam sit exitialis.

Psal. 68.
Homicidium damnatur.
S. August.

Exod. 21.

1. Ioan 3.
Homicidium reprobationis signum.

Glossa.

cidium committit. Circa partem alteram vbi de homicidio agitur inuoluntario, pulchra est obseruatio Theodoreti, *quæst.* 47. *in Exod.* Quærit autem: Qua de causa iussit Dominus eum fugere qui inuitus homicidium admisit? Respondet: Quia mederi voluit eorum animis ad cædem propensis. Instruens illos, quòd si scelus præter voluntatem admissum quempiam reum constituit: multo magis ille supplicio dignus est, qui dedita opera cædem admiserit. Fuga quoque eius, qui interficit, mitigat iram cognatorum occisi viri. Sic Theod. Adiungit ibidem Dominus: *Si bos cornu percusserit virum aut mulierem, & mortui fuerint, lapidibus obruetur, & non comedentur carnes eius.* Theodor. *quæst.* 49. assignat optimam huius statui rationem. Vt ex animabilus (inquit) irrationabilibus doceat homines rationales, quàm graue scelus habeatur homicidium. Sic ille. Mirum est quod Dauid moriens Salomoni filio demandauerit de Ioab, qui interfecit duos viros meliores se. *Non deduces canitiem eius pacificè ad inferos,* 3. Reg. 20. Ergo Ioab in domo Domini, quò cófugerat, apprehendit cornu altaris dicens: Non egrediar, sed hîc moriar; iussu regis peremptus est. Propter quam pietatem, & xenodochium, quod in domo sue construxerat ad curandos alendósque pauperes, tradunt Hebræi salutem animæ fuisse Ioab consecutum. Ita Lyra. Vide, si Ioab saluus tandem fuit hominum homicide, quàm multis opus habuit remediis vt expiaret homicidia, & salutem consequeretur: scilicet misericordia in pauperes, & pietate in Deum, cuius ad altare quasi hostia pro peccatis suis voluit immolari.

Theod. — Exod. 21. — Theod. — *Ioab pietas, & mors.* 3. Reg. 20. — Lyra.

2. *Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra.*] Hebr. קול דמי אחיך צעקים *quol deme achicha coghaquim*. vox sanguinum fratris tui clamantium. Chald. legit: Vox sanguinis generationum, quæ futuræ erant succedere, de fratre tuo clamãt coram me de terra. Cæterùm fabula videtur doctis viris ista Chaldæi allusio ad liberos, quos Abel habiturus esset, si viueret. Quod tamen à Lyra, Caiet. Carthus. Bened. Peter. ab aliisque refertur quidem, nec refellitur tamen. Illud aduerterim; si Abelis filij & posteri, qui futuri essent, nec tamẽ vnquam fuerunt, dicuntur vindictam Numinis clamoribus imprecari Caino, qui obtruncauit Abelem parentem futurum; quam quæso vim cælo inferent ad vltionem sumendam liberi, & fortè pupilli atque implumes, orfani, omni ope destituti, qui parentem lugent à sicario aliquo interemptum? Melius referes, si mysteriũ in hoc plurali agnosces, ad singulas fraterni sanguinis guttulas, quas omnes Dominus in numerato habet, vt Abeli pro omnibus, innumera reddat præmia. Sic illud Psal. 55. *vitam meam annuntiaui tibi, posuisti lacrymas meas incõspectu tuo.* Vitã meam, Hebraicè נדי *nodi*, motionem meam; LXX. transmigrationes, varietates, labores. Annũtiaui tibi, Hebraicè ספרתה אתה *sapharthaathah*, numerasti tu, in secunda scilicet persona. Significatur (ait Caiet.) cura Dei circa fugã Dauid numerando quæque loca, & latibula eiusdem in hac fuga. Deinde lacrymæ Dauidis ad Deum effusæ ne perirent, aut in vtre (vt vertunt aliqui) reponebantur, aut in librum (legunt alij) Domini referebantur in sempiternam memoriam. Nec inaudita videri debet hæc Dei sollicitudo, cùm & nostri capitis capilli omnes ab illo numerati sint, *Matth. cap.* 10. quod quidem (vt colligit S. Hieron.) immensam Dei erga homines ostendit prouidentiam, & ineffabilem signat affectum. Cæterùm non videtur contineri mysterium in hoc numero plurali quo vtitur Hæbrææ lingua, vsurpans sanguines pro sanguine: vti etiam participium præsentis tẽporis pro ipso verbo eiusdem temporis, quo carent, hîc ponitur. Reddiq; potest ad verbum: Vox, aut voce, sanguines fratris tui clamantes, aut clamare facientes. Potest nihilominus intelligi eo loquendi modo ingens quædã effusio sanguinis; qui ex vulnere, vel potiùs vulneribus multis, atq; ingentibus emanauit. Vox sanguinis fratris tui clamat, &c. vt bene obseruat S. Ambr. *serm.* 76. Clamare dicitur sanguis, qui innocens effusus est, non tam voce, quã causa. Sic ille. Deinde hic sanguinis clamor celerem & atrocem in conspectu Dei vindictam vehementer expostulat. Sic enim dicitur peccatum clamare ad Deum. Quare vox sanguinis, &c. idẽ est, atque parricidium tuum, tua in fratre interimẽdo inhumanitas, cædes ipsa clamat, vindictã à Deo exposcit aduersùs te, ô Cain! Eleganter D. Ambros. hunc locum sic expendit. Vox sanguinis, &c. Non dixit, de fratris clamet corpore, sed de terra clamat. Et si frater parcit, terra non percit; si frater tacet, terra condemnat. Ipsa est in te testis, & iudex. Testis acrior, quæ adhuc parricidij tui sanguine madet. Iudex asperior, quæ tanto scelere coinquinata est, vt aperiret os suũ, & reciperet sanguinem fratris tui de manu tua. Et illa quidem aperuit os suum, quasi acceptura de fratribus verba pietatis, nihil timẽs cùm fratres videret, quæ sciret ius germanitatis, amoris incentiuum esse, non odij: nam quomodo poterat parricidium suspectare, quæ adhuc non viderat homicidium? sed tu effudisti sanguinem, cuius dolens ipsa contagium non augebit virtutem suam dare tibi. Non mediocre etiam dogma quod ait: Vox sanguinis fratris tui ad me clamat; quia Deus iustos suos audit etiam mortuos, quoniam Deo viuunt. Et meritò pro viuentibus habentur, quia etiamsi corporis gustauerint mortẽ, vitã tamen incorpoream capiunt, & illuminantur suorum splendore meritorum, luce quoque fruũtur æterna. Sic Ambros. Cuius quot verba, tot sententiæ contra Caini parricidalem inhumanitatẽ, & pro commendanda fratrum concordia, & iustorum funeribus celebrandis. Procop. Sanguis (inquit) hóc loco pro anima accipi potest verissimè Nam Deus exaudit sanctos, & si mortui fuerint, eos immortalem vitam viuere præsumẽdo. Verùm malorum preces repudiat, etiamsi adhuc fuerint incolumes, indicans eos planè excidisse immortali vita, & esse mortuos, licèt sibi viuere videantur. Sic ille.

Orfani contra patris homicidam. — Psal. 55. — Caiet. — *Dei sollicitudo pro afflictis.* — Matth. 10. — S. Hieron. — *Sanguis multus Abelis clamat.* — S. Ambr. — S. Ambr. — *Terra vindictam de Cain exposcit.* — *Iusti post mortem Deo viuunt.* — Procop. Apoc. 6.

3. Consimilis huic locus ille Apocal. 6. vbi Ioan. *Vidi subtus altare animas interfectorum propter verbum Dei, & clamabant voce magna, dicentes: Vsquequo Domine non vindicas sanguinem nostrum,* &c. cuius loci melior & sanior Patrũ interpretatio sic habet: Animæ sanctorum martyrum, quæ Dei visione iam perfruuntur in cælis vehementer desiderant. Clamor enim illarum, vt explicat Haym. desideriũ ipsarum est, & tanto magis clamat, quanto magis desiderio flagrant. Eadẽ est expositio D. Greg. 2. *moral. cap.* 6. *& super* 1. *Reg. cap.* 6. Sed quid clamant, quid desiderãt? Vindicta sanguinem, &c. Vindictam nimirũ sui sanguinis. Sic enim ait D. Aug. *ser.* 39. *de tẽpore*: Sãcti se vindicari eũ petunt, non cõtra ipsos homines, sed

Animæ martyrum clamant. — Haym. — D. Greg. — S. August.

sed contra regnum peccati petunt, quo regnante tanta illi perpessi sunt. D. Ambros. Diem (inquit) vltimum desiderāt, in quo & corpora, & mercedem plenam laborum suorum à Domino percipiēt. Quid sub altari? Richar. & S. Ambros. intelligunt Christum Dominum, sub quo, tanquā sub capite membra, sancti martyres clamāt. D Aug. Ecclesiā ipsam Dei interpretatur. Sub cuius (ait) oculis martyres interfecti sunt tamen quia sanguis eorum super terrā funditur, sub ara clamare dicūtur. Sicut sanguis fratris tui clamat ad me de terra *Genes.* 4. Aduerte hic quā pretiosa sit in cōspectu Domini mors sāctorū eius, *Ps.* 115. Moriūtur quidē mundo, sed viuunt Deo; imò & mortui viuunt mundo, nec enim Deus est mortuorū, sed viuentiū, cum quo ipsi regnant in cœlesti patria. Atq; adeò quod summè admirandū est, etiam ipsorū sanguines, minutissimæ quæque sanguinis guttæ, non viuunt modò, sed clamant, & tam validis clamoribus, vt cælos penetrent, Dei cōplēāt aures; quod tamen de sanguine iustorū adhuc in terra viuentium, nō ita scriptum reperies. *Nō sic impij, non sic; sed tanquā puluis, quē proiicit ventus à facie terræ*, Ps. 1. *Periit memoria eorū cū sonitu*, Ps. 9. Audi D. Ambr. Nō mediocre etiam dogma, quod ait, vox sāguinis fratris tui clamat ad me de terra. Iustorum ergo audit, & sanguinem; auertit se autem à precibus impiorum, quoniam etiāsi videantur viuere, miseriores tamen sunt omnibus mortuis carnē suā sicut tumulū circunferentes, cui infelicem infoderūt animam suā, quid enim aliud est, quàm sepulta, quę intra humū voluitur, & terrenæ auaritiæ cupiditatibus, cæterisq; vitiis includitur, vt gratiæ cælestis auram spirare non possit? Sic Ambr. Viuunt igitur sancti apud Deū in cælo, & in terra apud homines, qui illorū reliquias, sacras imagines, & templa ritè sanctéque vocātur. De quo fidei orthodoxæ articulo doctè atque eleganter scribit S. Ioan. Damasc. *lib. 4. orth. fid. c.* 16. pauca tantùm colligā Honorādi (inquit) à nobis sunt sancti, tēpla & tabernacula Dei animata. Fontes nobis salutares Christus Dominus præbuit sanctorum reliquias, multimoda beneficia scaturiētes, vnguentum suauitatis emanātes, & nullus discrepat. Si enim ex rupe & saxo aqua prosiluit volēte Deo, ex martyrum reliquiis vnguentū suaue olens emanare incredibile est? Eos non mortuos appellamus. mortuū enim corpus quomodo miracula operari potest? omne donū à Patre luminum per eos iis qui firma fide petunt, descēdit. Adiutores ergo totius generis Deo pro nobis supplicationes porrigentes certè honorādi sunt. tēpla à nobis erigenda sunt in ipsorū nomine; statuas illis erigamus, & visibiles imagines. Et nosipsi animatæ statuæ, & imagines ipsorum, virtutū imitatione efficiamur. Hæc Damasc. Quid ais hæretice? nō te pudet Dei sāctis, imò & Deo, Deiq; matri bellum indictū habere? D. Paul. 12. ad *Hebræos* ostendens felicitatem legis gratiæ dicit, nos accessisse ad sanguinis aspersionē, melius loquentem, quàm Abel. Declarat D. Th. quia sanguis Abel clamat vindictam, sed sanguis Christi clamat veniā: *Pater ignosce illis*, Luc. 23. *Pro trāsgressoribus vt non*, Isai. 53. *Hic est sāguis noui Testamenti qui pro multis effūdetur in remissionē peccatorū*, Matth. 26. Vel meliùs loquentē, id est, meliùs loqui facientē, quia sanguis Christi facit nos loqui Christū verum Deum iustificantē. Sic Th. Iob ex persona Christi aiebat; *Terra ne operias sanguinē meū, nec inueniat in te latēdi locū clamor meus*. Quē locū ita explanat D. Greg. 13. *moral. c.* 12. Ipse sā-

Rich. S. Ambros. S. Aug. — Genes. 4. — Psal. 115. — Psal. 1. Psal. 9. S. Ambr. — S. Ioan. Damasc. — Ad Hebr. 12. — D. Thom. Sanguis Christi quomodo clamat. — Luc. 23. — Isai. 53. — Matth. 26. — Iob. 16. — S. Gregor.

A guinis redēptionis, qui sumitur, clamor nostri redēptoris est. Melius loquitur sanguis Iesu, quàm Abel; quia sanguis Abel mortē fratricidæ petiit, sanguis autē Domini vitā persecutoribus impetrauit. Locum latendi clamor eius in nobis inuenit, si hoc quod mēs credidit, lingua tacet. Sed ne, in nobis clamor eius lateat, restat; vt vnusquisque iuxta modulum suum viuificationis suæ mysterium proximis innotescat. Ita Gregor.

4. Nota hunc locum pro concionatoribus, quorum munus est prædicare Christum, & hūc crucifixum. Nihil tam frequenti, acri, ac vehementi studio versare, & inculcare debent, quam Domini Iesu passionem, cuius in figura Raab ad B fenestram appēdit coccineum funiculū. De quo sic D. Ambros. *lib. 5. de fide, c.* 5. Quæ in excidio ciuitatis remedia desperaret salutis, quia fides vicerat, signa fidei, atque vexilla dominicæ passionis attollens coccum in fenestra ligauit; vt species cruoris mystici, quæ foret mundum redemptura vernaret. Ita foris Iesus nomen fuit prælantibus ad victoriam, intus species dominicæ passionis periclitantibus ad salutem. Sic Ambros. Rubescat ergo vox, totúmq; os in concionatore Christi Domini sanguine; hæc est enim illa oris venustas, quam tātopere cōmendabat in sponsa diuinus Spiritus, Cāt. 1. *Sicut vitta coccinea labia tua.* Sed præcipuè de beata Virgine Dei matre intelligitur C hic locus. Vitta coccinea in labiis Deiparæ silentium admirabile illius significat. *Maria enim cōseruabat omnia verba hæc cōferens in corde suo*, dicitur Luc. 2. in corde scilicet, nō in ore. Nec de diuinis etiam multum loquebatur, vt suo silentio loquacitatem Euæ cū serpente expiaret, & virginibus esse exemplar ad imitandū; cultus enim iustitiæ silentiū, *Isai.* 32. Deinde vitta coccinea in labiis virginis demonstrat illius in loquendo gratiam. *Diffusa est* enim (ait regius Vates Ps. 44.) *gratia in labiis tuis.* Quis autem vnquā tam dulci fuit eloquio, quàm mater dulcedinis? Si ex abundantia cordis os loquitur, *Mat.* 12. quid poterat cor dulcedine Deitatis redundans eructare, nisi verbum D dulce? Mater gratiæ quid in ore, ac labiis gratiā superessusam audientibus instillaret? Vitta coccinea in labiis ruborem, ac pudorem virgineū cōtestatur; qui tunc nitidior, & suauior, cū (auctore D. Hier. *ser. de Assūpt.*) felicia oscula mater labris imprimebat lactentibus infantuli Domini Iesu. Denique tunc maximè vitta coccinea in labiis virginis rubuit, cū staret iuxta crucē Iesu, mater eius, & defluēti ex Filij vulneribus sanguini velū capitis, manus, os, & labia cū incredibili dolore, ac reuerentia pariter admoueret. Denique disertissimè D. Chrys. expendit amphasim istorū verborum: *Vox sanguinis*, &c. singula enim mirificè dolorem excitant, & aculeos infigunt in pectus Caini, si lapis non sit, & amabilem illum ac dulcissimum Abelem commendāt. Quasi dicat Dominus: O Cain Abelem fratrē tuū (vt D. Chrys. E *hom.* 8. *in Epist. ad Rom.* differit) interfecisti, quandoquidem mihi dilectū videbas, expectās à dilectione mea illū exturbare? Extēdi ego magis dilectionē meam erga illū. Nō enim tua inuidentia amorē meū extinxisti. Vox sanguinis fratris tui, &c. Idem *in* 13. *ad Rom.* Hæc dicebat, vt viuidam adhuc illius sedaret irā, persuaderetq; ad diligēdū fratrē, etiam iam morte sublatū. Vitā (inquit) fratris extinxisti; vt quid non inimicitiam quoque iam deinceps extinguis? Itaque, vt videtur, Dominus conatur pectus illud ferreum Caini emollire, vt posito iracundiæ furore,

Zelus animarum necessarius. — Passio Domini prædicanda. — Iosue 2. — S. Ambros. — Cantic. 1. — B. Maria in ore vitta coccinea quid? — Luc. 2. — Isai. 32. — Psalm. 44. — Matth. 12. — S. Hieron. — S. Chrysost. — S. Chrys.

quo

quo adhuc insanit, ad se redeat; sciat se fraterno madere sanguine, ploret occisum à se fratrem, amet extinctum, quem viuum oderat. Frater est adhuc Abel; extinctus ferro est, sed fraternum nec amorem, nec nomen exuit; non ille, ô scelestè, ac merebaris, tibi specie terribili minabundus obseruatur; non te vltricibus agitat furiis; clamat tantùm; imò nec ille, nec ipsius anima clamat, sed sanguis ipse, quem tu fudisti; nec verò ille, quo tuæ manus rubescunt, aut de tuo ferro distillat; sed quem de plurimis, atque fœdissimis vulneribus ebullientem tellus ipsa miserans, ac dolens excepit. Huius vox sanguinis, sed adhuc fratris tui, adhuc fraterno erga te amore incalescentis, non ad te, sed ad me clamat; non tibi scelus exprobrat, non hostem arguit, non feram pronunciat; sed meam appellat iustitiam, si te facti non pœniteat; misericordiam implorat, ac veniam; si resipiscas, si doleas, si confitearis, vt delictum expies. Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Addam quod subscribit Dionys. Carth. Postremò per vocem sanguinis Abel, quidam intelligunt parentes, & propinquos ipsius, qui eiusdem sanguinis secum fuerunt, & contra Cain clamauerunt ad Dominum, vel directè, vel occasionaliter. Quia aut vltionem tanti criminis oprauerunt, aut ex eorum planctu, dolore, ac gemitu Deus magis prouocatus fuit ad punitionem fratricidij Cain. Cæterùm sensus proprius est: manifestum est quod fecisti, quia ipsa effusio sanguinis fratris tui hoc indicat, & testatur, & quasi contra te clamat, vltionem tuæ impietatis exigens à me. Sic Carthus. Non omittam, quę legi apud Clementem Alex. 4. *pedag. c. 6.* de allegoria symbolica sanguinis cũ verbo diuino: sic ait: Verbum multis modis allegoricè dicitur, & cibus, & caro, & nutrimẽtum, & panis, & sanguis, & lac. Omnia est Dominus, vt eo fruamur, qui in ipsum credidimus: quòd autem sanguis sit verbum, Abel iusti sanguis fert testimonium, qui Deum interpellat. Sanguis enim vocem nunquam emitter, nisi sanguis verbum intelligatur. Verus enim iustus typus est noui iusti: & sanguis verus qui interpellat, pro nouo sanguine interpellat. Deum autem alloquitur sanguis, qui est verbum, quoniam significauit Verbum, qui erat passurus. Sic ille. Itaque iuxta Clementem sanguis Abel clamabat futurum Dei hominis sanguinem; accersens & vocans illum ad redemptionem mundi.

Abel mitis, Cain ferus ostenditur.

S. Dionys. Carth.

Clem. Alex.

SECTIO XI.

Nunc igitur maledictus eris super terram, quæ aperuit os suum, & suscepit sanguinem fratris tui de manu tua. Cùm operatus fueris eam, non dabit tibi fructus suos.

1. Hebr. ועתה ארור אתה מן האדמה *veghattah arur atth min haadamah*, & nunc maledictus tu è terra, vel à terra ingenti afficitur pœna Cain: quoad viuet ipse, & post mortem, quoad perdurabit orbis; atque adeò in omnem æternitatẽ; Cainus memorabitur scelestissimus, parricida primus, & humani sanguinis primus effusor. in Cainum opprobria, imprecationes, atq; maledictiones omnium mortalium congesserunt: & hoc quidem est maledictum esse à terra, scilicet ab iis, qui terram incolunt: hæc communior expositio. Neq; verò agnosco hic hypallagen, quasi terra ipsa, quã habitat, & colit Cain, maledicta sit ob scelus ab ipso patratum. Meritò autem non Adam sed Cain maledicitur, huius enim delictum longè detestabilius extitit. Adamo (inquit D. Chrysost.) dictũ est: Maledicta terra in opere tuo, & in terrã effusa est maledictio, ostensa Dei in hominem cura. Hic verò, quia res perniciosa, facinus iniquum: ipse Cain pœnam luit. Maledictus tu de terra. Nam quia fermè eadem egit, quæ serpens, & quasi organum seruiuit diabolo, & sicut ille fraude & inuidia malitiam introduxit, sic & hic ex inuidia decepit fratrem, & ad illius homicidiũ prosiluit. Sic Chrys. Graue quidem fuit facinus Dauidis, cùm Vriæ vxorem abstulit, & vitam: fecitque eo delicto blasphemari nomen Domini: cur igitur non occurrit è cælo Deus, inclamat: Maledictus tu Dauid è terra: quod tamen in Cain pronũciat? An quia sanguis Vriæ vocem non habuit, vt clamaret, aut si vocẽ habuit, occludente terra meatus suos, & spiramenta, clamor forâs prodire, & in altum insonare non potuit? Digna responsio diuo Ambros. est: Meritò vox sãguinis Abel iusti clamauit ad Dominum, qui nullis Cain impij bonis operibus tegebatur, quia parricidalis erat, quia non confitebatur flagitium, sed negabat. Dauid verò occiderat virum minimè reũ, sed occiderat non studio crudelitatis impulsus, sed vt obumbraret pudorem, tegeret verecundiam concupiscentiæ. Non cruento fecit affectu, sed vi tentationis inflexus est. Texit peccata sua. Cùm ipse docuerit, quòd remittantur iniquitates, tegantur peccata, non imputentur à Domino. Peccatum remissum sibi esse dixit: *Delictum meum ego cognosco, & iniustitiã meam nõ operui. Dixi: Pronunciabo aduersũ me iniustitiam meã Domino, & tu remisisti impietatẽ cordis mei*, Psal. 31. Si dixit: Pronũciabo: & veniam meruit antequam pronunciaret: quanto magis, vbi de se pronunciauit, dicens: Iniquitatem meã ego cognosco, remissum est ei omne delictum? ergo remissionem meruit iniquitatis, & rexit caritate, atque operuit peccata sua, rexit operibus bonis. Nec imputatum est ei peccatum, quia non fuit in eo dolus malitiæ, improbitatis æstus, sed lapsus erroris. Dilexit multum, vt nimia caritate regere quẽuis posset errorẽ. Hęc Ambr. *Apol. Dauid. c. 7.* Ex hac doctrina multa colligi possunt: atque in primis peccatum ex inuidia, fraude, crudelitate, odióque profectum, quale fuit Caini parricidium, valde irritare diuinam iustitiam, & quasi sublatis clamoribus vindictam expostulare: deinde peccatum ex fragilitate carnis, atque ex vehementi passione, & ad tuendam boni nominis famam, obuiandúmque scandalo pusillorum, occasione susceptum, non tam enorme, atque inexpiabile videri: præterea, quod caput est, vbi pœnitentia, cõfessio, caritas, bona opera succedunt: & condonari, & tegi peccata, quantumuis grauia: contrà verò vt in Caino, cuius opera maligna erant si nihil boni appareat, quo delictorum inclamantium voces opprimantur. Deo ipso è cælo excitum accurrere, vt acerrimam exposcat vindictam. Denique optimè animaduersum est ab Ambros. quàm celeri venia Dauidi concessã, Deus apertè demonstrarit, & suam in condonando clementiam, & pœnitentiæ nostræ efficacitatem.

1. *Maledictus tu à terra.* Peccator (ait Ambros. *lib. de Cain & Abel, cap. 9.*) à terra maledictus

Maledictus Cain, non Adam.

S. Chrys.

Maledictus Cain, non Dauid.

S. Ambr.

Psalm. 31.

Impœnitens irritat Dei iustitiam.

Pœnitentiæ efficacitas.

S. Ambr.

dictus est, quæ est postrema, & infima pars mundi. Et quidem rectè, ac meritò: qui enim contra Deum vniuersi orbis conditorem peccando insurgere ausus est, communis fit omnium creaturarum hostis, & quia in terra peccat in qua habitat, terra mitis in eum maledictionibus insurgit. Itaque ut terra quidem, toto in orbe infima patitur, quietum, ac lætum viuere, qui Deum sui creatorem offendit. Vide quàm exitiale sit peccatum. Sequitur: *Quæ aperuit os suum, & suscepit sanguinem fratris tui,* Quo significatur adeò crudele, & infandum parricidium illud extitisse: vt, vel ipsa tellus, inanime elementum, exhorruerit ad tam fœdum spectaculum, quod tamen edere Cainus non horruit: ergo ne pateat vllis vnquam oculis signum tam detestandi facinoris, tellus aperto habitu sanguinem omnem effusum ebibit: occultatur (inquiens) nesciatur, quòd frater fratrem occiderit. D. Ambros. aliter interpretatur, vt præcedenti sect. retulimus. Terra (ait) aperuit os suum, quasi exceptura de fratribus verba pietatis, nihil timens, cùm fratres videret, quæ sciret ius germanitatis amoris incentiuum esse, non odij. Sed tu effudisti sanguinem, &c. Videtur ex sententia Ambrosij, terra, vt in agrum euntes conspicata est fratres, quodammodo sibi gratulabunda de illo tam pulchro fratrum pari exultasse, hiatúsque suos inter flores aperuisse, vt omnia fraterni amoris verba, quæ sine dubio dicerentur, auidè exciperet; nec enim dignum putabat, quod periret, vel vnum à fraterno amore productum verbum. Sed non amoris vllum signum suscipiens, sanguinem hausit parricidali ferro profusum. Valde exorbitat à communi explicatione in qua versamur, Tertull. qui maledictam dicit à Deo terram, quòd Abelis sanguinem biberit. Maledicta (inquit) terra, quæ hauserit sanguinem. Sed & hoc ipsum in figuram carnis homicidæ; nam etsi iuuari, seu lædi habet terra, id quoque propter hominem, vt ille iuuetur, siue lædatur per consistorij sui exitus, quo magis ipse pensabit, quæ propter ipsum etiam terra patietur. Itaque cum comminatur terræ Deus, carni potiùs comminari eum dicam. *lib. de resurrect. cap.* 46. vocat consistorium terram à consistendo, quia in ea consistat homo. *Maledictus tu à terra*, &c. Addubitabit aliquis, si maledictum se à Deo, atque adeò reprobatum in sempiternam condemnationem intellexit Cain; qui subinde peccauit desperando? Nam, vt Alex. Deales. Altisiod. aliique nobiles Theologi docent: Deus (sic loquuntur) non potest de potentia ordinaria alicui viatori suam damnationem absolutè prædicere: quia tunc ille haberet, seu teneretur desperare, nec videretur desperando peccare. Quare Cain desperaret iustè, vtpote qui ab infallibili iudice se damnandum audiuit. Respondet optimè Carthus. Quòd non oportebat Cain ita intelligere verba ista per omnia, quamuis sint eo modo completa etiam per reprobationem à Deo sempiternam, sed potuit intelligere per modum comminationis, & quantum ad temporalē maledictionē seu pœnā. Sic Carthus.

3. Cæterùm, quòd ad literam spectat: maledictio ista Caino irrogata cernitur in eo quod subsequitur: *Cùm operatus fueris eam, tibi nō dabit fructus suos.* D. Chrysost. Magna (inquit) pœnæ species & grauis indignationis pondus. Laborē quidē sustinebis; & quæ tu facere potes, omnia facies, & operaberis terram, tali sanguine coinquinatam: non senties autem aliquem fructum tam multorum laborum: sed inutilis erit omnis labor tuus, quem feceris. Ita Chrysost. Quare propter Adami peccatum maledicta fuit terra, respectu generis humani, valdéque imminuta illius est, ac debilitata fœcunditas. Nunc verò præter illam infœcunditatem, maiorem aliquā adhuc subibit ea terræ portio, vbicunque locorum Cain exercebit agriculturam. Reprimet enim Deus illam fœcunditatem, quæ terræ fuerat relicta, & quæcunque à Caino coletur, illius vota magnopere frustrabitur. Hebraicè *kochah*, vim, virtutem suam, robur, fructus. Maior autem pœna infligitur Cain, quàm Adamo fuerit inflicta. Quòd & peccatum Caini longè grauius extiterit, ac detestabilius: deinde quia debuisset malo parentum edoctus Dei legem non præuaricari, quos nouerat iccirco fuisse à paradiso expulsos, tutúmque humanum genus morti adiudicatum. Præterea, quia fuit hoc primum in mundo homicidium, & quod est enormius, fratricidium. Seu quod optimè aduertit D. Aug. *ser.* 144 *de tempore*, quia Adam confitendo peccatum veniæ redditus est: Cain quia negauit, æterna pœna damnatus est. Vide quanti Deus iam tunc, vel ipsam confessionis sacramentalis vmbram ac figuram fecerit. Multo adhuc grauior est maledictio, quam peccatores incurrunt, qui suo in sæculo colendo, acquirendis honoribus, voluptatibus comparandis, pecunia coaceruanda infelicem ætatem conterunt, vitam insumunt, & in vanum omnis eorum recidet labor; & quæ pararunt, cuius erunt? O quàm saperent, si labores suos benè collocarent? ne serò sapiant Phryges, frustráque dicant; *Ambulauimus vias difficiles*, Sap. cap. 5. *Ego custodiui vias duras*, Psalm. 16. Audiántque miseri, *Quem fructum habuistis in quibus nunc erubescitis?* Superiùs retulimus ex Ambros. Ouis nomine laborem cum fructu; asinæ verò nomine laborem infructuosum significari: atque ideo Exod. 13. Deum iubere: *Primum asinæ mutabis oue*. addo nunc, ex eodem Ambros. *lib. de Cain & Abel, cap.* 3. Fructu ergo dicit mutandum laborem vt finis operis sui fructus sit. Quod legis exemplo astruimus. Cùm deprimerent Ægyptij Iudæorum populum in operibus variis, & luto ac lapide, ingemuerunt filij Israël, & Domini prouocauerunt in se misericordiam; & dixit ad Moysen: Vade & dic filiis Israël. Ego vos educam de seruitute, & sumā vos mihi, & inducam vos in terram fluentem lac, & mel. *Exod.* 3. Ecce quomodo populus Hebræorum fructu mutauit laborem, vt qui luto operabatur, spe regni operaretur æterni, & ideo Dominus inanem miseratus laborem hominum, qui lateres construerent lutulentæ superstitionis, & voluptatibus corporis dediti solidum fidei murum ædificare non possent, velut ad quosdam asinæ fœtus loquutus ait: *Venite ad me omnes qui laboratis, & ego reficiam vos*, Matth. 11. Sic Ambros.

4. Sed quæres à sanctissimo Patre; si vera illa sententia est, quam eodem loco posuit: Nulla sine labore virtus, quia labor processus virtutis est. Quo pacto nunc labores fructu commutari dicat, cùm a sæculi deliciis ad virtutis studium quis conuertitur? Responderi potest, virtutem quidē multis stare laboribus; cæterùm diuinæ gratiæ dulcedine, ac præmiorum fructu amara omnia, & laboriosa optimè compensari. Vnde liquit Prophetæ

Marginal notes (left): Contra peccantem totus insurgit orbis. — Fratricidij grauitas expenditur. — S. Ambr. — Fratrum amor gratissimus. — Tertull. — An reprobatum se Cain nouerit. — Carthus. — S. Chrys.

Marginal notes (right): Terra infœcunda Caino. — Cur Cain grauius, quam Adam punitur. — S. August. — Sap. 5. — Psal. 16. — Labores vani malorum. — Ad Rom. 6. — Exod. 13. — S. Ambr. — Fructuosus labor iustorum. — Exod. 3. — Matth. 11.

Labor iustorũ suauis.
Psal 118.

phetæ dicere: *Iudicia tua iucunda. Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua super mel ori meo. Latum mandatum tuum nimis*, Psalmo 118. Et Christus Dominus inuitauit ad laborem: Tollite iugum meum super vos. Sed tamen laborem suauissimum, qui requies potiùs animæ, quàm corporis labor meritò nuncupetur, iuxta illud: Et inuenieris requiem animabus vestris; iugum enim meum suaue est, & onus meum leue. Sed nihilominus pugnabis pro deliciis huius sæculi, quibus permulti liberè, alacriter, & sine vllo, aut timoris, aut doloris sensu potiuntur. Quomodo ergo isti laborare dicuntur à Domino? Audi quæso Ieremiam Threnor. 3. *Repleuit me amaritudinibus, & inebriauit me absynthio.* Vbi Propheta rationem reddit, quare cùm sint omnia in seculo amata & iniucunda, non talia sentiantur tamen, quia ebrij sunt, sui non compotes filij huius seculi, atque adeò fel pro melle suauiter ebibunt. Sed præstat audire D. Hieronymum ad hunc locum. Sic enim effatur. Mysticè Ieremias totius in se humanæ conuersationis speciem tenens, per lamentum queritur, dicens: Inebriauit me absynthio, Ebrius quisque, quod patitur, nescit. Qui enim absynthio inebriatur, quod sumit amarum est; & præ ebrietate eam amaritudinem, qua repletur, non sentit. Sic humanum genus, in calamitatibus suis, sibi demissum, per easdem voluptates spontaneis tribulationibus traditum, absynthio est ebrium, quia amata sunt, quæ pro huius vitæ amore tolerat, & tamen eandem amaritudinem cæcitate cupiditatis, quasi insensibilitate ebrietatis ignorat. Mundi enim gloriam sitiens, dum multas pro ea tribulationes reperit, amarum est quod bibit; sed quia hoc nimis inaniter sumpsit, eiusdem amaritudinis malum discernere, iam præ ipsa ebrietate non sufficit. Amant enim peruersi homines pro huius mundi gloria, & tribulationes; cunctísque pro ea sudoribus libenter seruiunt, & grauium laborum iugo deuotissimè colla submittunt. De quo adhuc subditur: *Confregit ad numerum dentes meos:* hoc est, abstulit mihi vsum edendi, & panis pastu inutili. Dum peccato anima pascitur, panem iustitiæ edere nō valet. Sic Hieronym. Simile argumentum, non dissimili verborum ac sententiarum elegantia pertractat D. Gregorius *lib. 20. moraliũ, cap. 16.* exponens illud Oseæ; *Ephraim vitula docta diligere trituram*, cap. 10. Ita (inquit) prauorum mens huius mundi seruitiis dedita, & rerum temporalium fatigationibus assueta, etiamsi libere vacare liceat, subesse tamen terrenis sudoribus festinat; & vso miseræ conuersationis trituram laboris quærit, vt à iugo mundanæ seruitutis cessare non libeat, etsi liceat. Cessationem Dominus à mundi laboribus imperat, sanctæ quietis dulcedinem persuadet; & tamen vesana iniquorum mens plus se assequi aspera carnaliter, quàm tenere blanda spiritualiter gaudet: plus acerbitate fatigationis, quàm quietis dulcedine pascitur: quia videlicet peruersæ mentes dulcia per gratiam quietis dona despiciunt; vt pro carnalibus voluptatibus laboriosa huius vitæ itinera, etiam cum lacrymis plena concupiscant. Contemnunt habere, vbi spiritualiter gaudeant; desideranter appetunt, vbi & carnaliter gemant. Peruerso iudicio perturbata tranquillis, dura lenibus, aspera mitibus, transitoria æternis, suspecta securis anteponunt. Hæc & plura Gregorius, vbi etiam affert locum Matth. 11. indicatum, & Exodi 16. de Hebræis præ nausea fastidientibus manna, & cepas, ollásque Ægyptiorum appetentibus. Aduerte, quod citauimus ex D. Hieronymo, idem iisdem omnino verbis à D. Gregor. cap. 15. repeti.

Thren. 3.
Absynthio ebrij homines in seculo.
S. Hieron.
Impiorum labores.
Fastidium de diuinis.
S. Gregor.
Oseæ 10.
Peruersum iudicium impiorum.
Matth. 11.
Exod. 16.

3. Planè hi sunt cum Caino maledicti super terram, cui toti inhiant, maledicti à terra, quæ fructus negat; vbi enim mors accidit, inanes omnes illorum spes, vanæ cogitationes, futiles honores, fallacissimæ voluptates in auras, & in nihilum euanescunt. Sed quæ tanta hæc est mortalium infelicitas, vt nascantur, educātur, viuāt, moriantur denique in terra toties à Deo maledicta scatente tribulis & spinis, afflictionibus, & ærumnis fœcunda? Quare magna illa laus, & admirabilis videri solet, tulisse casus sapienter aduersos, non fractum esse vitæ humanæ calamitatibus, retinuisse in rebus asperis dignitatem. At fortè maior & admirabilior illa laus existet; in terra sic fortiter obluctari aduersùs illecebras voluptatum; vt ab studio virtutis, Deíque obsequio animus hominis nequaquam abstrahatur. Vtrique malo præsentissime solent mederi dulcissimæ consolationes, quæ à Deo iis infunduntur, qui propter Deum, aut mundi bona relinquunt, aut mundi mala libenter patiuntur. Iccirco Virgo mater filium suum allocuta dicebat Cantic. 1. *Exultabimus & latabimur in te, memores vberum tuorum super vinum.* Sensus est: O Fili omnium in te vota, & amores diriguntur; pascis enim suauissimo lacte tuarum consolationum, non me tantummodo, sed etiam cæteros, qui ad me misericordiæ matrem in suis afflictionibus confugiunt. Sunt autem tua vbera longè fortiora ad consolandum, quàm vinum afflictionum huius vitæ ad compungendum: etsi à Propheta dicatur: *Ostendisti populo tuo dura, potasti nos vino compunctionis*, Psalm. 59. Dulciùs igitur stillant vbera tua ô Fili, quàm vineæ Sodomorum, & suburbana Gomorrhæ proferunt vinum, honorum ac diuitiarum mundi, & voluptatum carnis, maledicta quadam, & mortifera suauitate conditum. Referunt alij locum istum Cant. ad ipsam Virginem Deiparam, cuius vbera, quæ lactauerunt Deum, suauissimo lacte consolationum turgentia, labris sitientibus fidelium immulgentur. *O Virgo Deipara, oleum effusum nomen tuum*, Cantic. 1. Alanus hæc à Christo ad matrem Virginem dici arbitratur. Oleum (inquit) esurientem reficit, ægrotantem sanat, membra defatigata mitigat, odorem parit, flammam nutrit; sic & in laude virginis reficimur, exemplo eius ad virtutum medicamina inuitamur, aduersitatibus fessi eius patientia recreamur, vitæ eius forma illustramur: adde & abundantia misericordiarum, & gratiarum illius suauissimè perfundimur & sustentamur.

Amatores terra insaniunt.
Mundi bona relinquere, & mala pati gloriosum est.
Cant. 1.
Diuinarum consolationum vnctedo.
Psal. 59.
Cant. 1.
Alanus.
B. Maria dulcis fidelibus.

SECTIO XIII.

Vagus & profugus eris super terram.

1. HEbraicè נע ונד תהיה בארץ *nagh vanad tihie baarec*, vagus & profugus eris in terra; radix enim נעה *naghac*, est vagari, mouere, concurrere, vnde נע *nagh*, mobilem instabilem esse; נדד *nadad*, celeriter fugere. Itaque infelix Cain, ex maledicto Dei, toto orbe vagus huc atque illuc errabat, nullibi permissus consistere.

ftere. Consuetum hoc est homicidarum supplicium, exulare, vagari, sedibus incertis nusquam quiescere: in quo etiam describitur infelicitas impiorum, qui semper irrequieto motu agitantur. Peccatum peccauit Ierusalem. Propterea instabilis facta est, *Thren.* 1. vbi Glossa. Anima pro peccato, per diuersa vitia raptatur, quæ supra petram virtutum non fixit gressus. Tametsi litteralis sensus sit de trāsmigratione populi Iudaici in Babylonem, exterasque nationes. Pulchrè autem infrà dicitur: *Sordes eius in pedibus eius.* Vt enim Paschasius exponit, instabilis facta est, & longa via fatigata, ideo sordes in pedibus portat. D. Hieronymus: Sordes gestat in pedibus, qui gressū cōuersationis suæ malis polluit operibus. Hanc instabilitatem peccatorum agnouit regius Vates, cùm perbeatum illum in terris dixit, qui non abiit in consilio impiorum, *Psalm.* 1. Hebr. רשעים *rexaghim*, propriè sunt instabiles, qui non manēt in eadē mentis dispositione; vagi sunt, & errores, *Eccl.* 7. vbi legimus: Ne impiè agas multum. Hebr. habetur אל תרשע הרבה *al-tirxagh harbeh*, ne pauces multum, vel ne occupes te multum; scilicet in negotiis mundanis. Ne inquietes te, ne sis instabilis. Itaque רשע *raxah*, impius, inquietus, commotus, instabilis, vagúsque est. Hanc inconstantiam animi reperio in Psal. 57. *Alienati sunt peccatores, errauerunt ab vtero, locuti sunt falsa.* Nimirum peccati originarij vis in impiis elucet ab incunabulis; ita vt statim ab infantia in malitiā adolescant & proficiant; vix enim nati se vitiis tradunt. Ex D. Chrysostomo. Alienati sunt, & errauerunt; repetitio est eiusdem sensus. Plus adhuc inuenio in ista impiorum inconstantia, quæ simul cum impiis à materno prodit vtero. *In circuitu impij ambulant*, Psalm. 11. Adeò genuina est peccatoribus irrequieta mentis commotio. Lusitanè *nam tem sossego.* quod illis etiam verbis innuitur: Non est pax impiis; & consequenter cum arundine, quæ leui mutatur vento, & puluere, quem proiicit ventus à facie terræ, sæpiùs comparantur. Sed quid continetur in eo quod sequitur: *Locuti sunt falsa?* Egregia planè obseruatio Card. Bellarmin. Hoc enim (inquit) primum est ordinariè actuale peccatum, quod pueri committunt, mendacium videlicet; inde se primum prodit naturæ corruptio. A quo vitio longissimè abest ille, qui verax, & fidelis, & ipsa veritas dicitur. Similiter, & ipsius Domini virgo parens; cuius in ore non est inuentum mendacium, nec verbum vllum otiosum, cuius labia, sicut vitta coccinea, *Cantic.* 4. hoc est, & pulchra & prudentiæ atque discretionis vitta erant constricta. Ratio prima est, quia radix horum & reliquorum omnium scelerum in virgine nō fuit, videlicet originalis macula. Quòd autem actualis culpa nulla in virgine fuerit (quod est planè de fide) illa conuincit argumentatio D. Thomæ 3. *p. quæst.* 27. *artic.* 4. Non enim (inquit) fuisset idonea mater Dei, si peccasset aliquando, eo quòd honor parentum redundat in prolem; & ignominia matris ad filium redundasset. Sic Thomas. Quæ argumentatio potiorem locum habet in peccato originali, quod longè grauius punitur à Deo, quàm quælibet venialis culpa actualis. Etenim cum veniali huiusmodi stare potest, & de facto stat gratia, & caritas Dei: cum illa etiam moriens æternam salutem consequitur, licèt illam priùs in purgatorio sit expiaturus. At cum originali neque

Thren. 1.
Instabilitas impiorum.
Paschas.
S. Hieron.
Psal. 1.
Ecclef. 7.
Psal. 57.
Procliuitas hominis in peccatum.
S. Chrysost.
Psal. 11.
Bellarm.
Mendacium primum solet committi.
Cant. 4.
B. Maria immunis ab omni culpa actuali & originali.
S. Thom.
Turpior labes originalis, quàm venialis actualis.

gratia, neque amicitia Dei, neque vllus supernaturalis habitus, neque animæ salus, & gloria cælestis, aut etiam ad illam ius vllum stare potest. Est enim filius iræ, inimicus Deo, atque iccirco sempiterno exilio à facie Dei addictus qui labe originali infectus discedit. Igitur si tam ignominiosa culpa originalis in virgine fuisset aliquando, multo sanè grauior infamia in Deum filium illius redundasset.

2. Chaldaica editio habet: Instabilis, & transmigrans eris in terra. Procopius vertit ex Hebraic. Eris mobilis & instabilis, non manens fixis sedibus in vno loco: sed errabundus, & vagabundus in orbe viues. Dignum planè tanto scelere supplicium: sic vel ipsæ creaturæ rationis impotes; vel ipsum exanime solum, sic exhorruit fratricidium, vt quòcunque Cainus accederet; terra ipsa insurgeret indignabunda, sterilem se præbens, & penè ferream, sudoribus agrum colentis, quò illum à se tandem reiiceret, veluti pestem, & exitium totius naturæ. Et si quid fructus circa suas vires, ac fœcunditatem innatam patricidæ proferebat; id quidem in vita, & magnis coacta laboribus, Deo creatori obediens, producebat, indignum iudicans, qui cibo aleretur, & viueret, qui primus vitam homini eripuit. Discant ex hoc loco principes ac iudices, penes quos scelerum vindicta est, non conniuere in homicidiis, quæ quia impunita, liberiùs & frequentiùs committuntur. Impij, atque iniusti clementiam volunt exhibere; vbi ratio, lex, Deúsque ipse iustitiam exerceri præcipit. Profectò homicidiū, quod de aliis publicis delictis similiter dicendum est, primò & maximè Regibus ipsis, atque eorum magistratibus iniuriosum est, atque eo nomine nequaquam condonandum. Iccirco enim Rex Dauid moriens mandat tanquam ex legato hæredi suo Salomoni filio pro animæ soluendo debito, aut piaculo abluendo, vti Ioab iuberet interfici. *Tu nosti* (ait) *quid fecerit mihi Ioab, quæ fecerit duobus principibus, quos occidit,* &c. 3. Reg. 2. O verum Regem, ò iudicem æquissimum! Quid fecerit mihi. quasi dicat: cædes illæ tantorum virorum meæ sunt, me occidit Ioab. Contra me patrata sunt hæc scelera. Non ea sinas impunita; occidatur Ioab, quòd Regem offenderit, cùm illius in regno innoxium effudit sanguinem. Facies ergo iuxta sapientiam tuam, inquit Dauid ad Salomonem filium. Hæc enim est vera sapientia, non sinere impunita scelera; at impetrare posset veniam Ioab à filiis, & propinquis occisorum: impetrasset, remisissent illi liberè, & condonâssent iniuriam. Quid ergo Salomon? iuxta sapientiam suam vindicandum censuit homicidium, quod primò, & maximè contra Regem, ipsámque Rempublicam, & iustitiam, & statum patrari iudicatur. Sic Dauid se gerebat in administranda iustitia. *In matutino interficiebam omnes peccatores terræ, vt disperderem de ciuitate omnes operantes iniquitatem*, Psalmo 100. Vbi egregiè Genebrardus: Summo mane, scilicet maxima diligentia, & studio, maturè, tempestiuè, vigilanter, festinanter, antequam inualescerent flagitia, nulla interposita mora, Hebr. Exscindebam & purgabam terram ab impiis, & sceleratis; vt in ciuitate, & regno, in quo Deus colitur, pietas, & iustitia vigerent. Nota insuper zelum iustitiæ in rege sanctissimo, *vt disperderē*, &c. nimirum, vt consulerem bono publico, vt ciuitatem Ierusalem in pace, & iustitia regerem,

vt

Procop.
Homicidium grauetius naturæ.
Homicidium puniendum.
3. Reg. 2.
Ioab occiditur.
Psal. 100.
Genebr.
Puniendi flagitiosi.

Zelo iustitia reges ducantur. *Theod.*

vrbem perpurgarem à monstris illis: sceleratos morte puniebam, indignos plane, qui in vrbe regia, vbi resîdet Rex, vbi Deus colitur, viuerent. Theodoretus, vno verbo complexus omnia: Impias (inquit) morte mulctauit, & sacram expiauit vrbem. At dices, quo pacto igitur Ioab non in matutino, ac celeriter interfecit? Quia nondum firmatum ipsius, ac stabile regnum erat; periclitaretur enim Dauid, si tanto illi exercitus principi vitam eriperet. Confirmato iam regno; ac Salomone in Regem creato, supplicium mortis promeritæ irrogatur Ioab. Subtilis explicatio S. Hieron. ad versum Psalmi propositum sic habet. Vult dicere, quòd immissiones diaboli, quas mihi suggerebat, eiiciebam de corde meo. *S. Hieron.* Cogitationibus enim malis eiectis, dæmones occiduntur. Sic Hieron. Nota contra cogitationes ad peccandum stimulantes.

3. LXX. vertunt: στένων καὶ τρέμων, suspirans, seu gemens, & tremens; quasi miser nunquam a lacrymis cessauerit, nutabundúsque, ac totis artubus contremiscens, fœdum ac miserabile fuerit spectaculum. Quadrat etiam optimè lectio ista cum verbo ipso Hebræo נע *nagh*, cuius significatio est quidē moueri, titubare ad morem temulenti, vt videre est *Isa.* 29. *Ps.* 107. &c. *Cain tremor, & conscientia.* Bene igitur vertitur tremens: nutabat enim totus ad similitudinem trepidantis, aut ebrij; quare licèt hæc duo verba commotionem quandam importent; primum tamē significat commotionem internam mentis, aut externam corporis; secundū verò transmigrationem de loco in locum, vt *Ierem.* 50. *Ps.* 11. *Psal.* 69. alijsque locis legere est. Quod verò attinet ad commotionem illam internam, scilicet conscientiæ Cainum carnificis more discruciantis, quæ pœna fuit grauissima, concors est Patrum & Doctorum interpretatio, *S. Ambr.* infelicem Cainum hoc tormento vehementissimè lancinatum vixisse. D. Ambros. *in Psalm.* 35. sic ait; Abel occisus Deo loquebatur in voce sanguinis sui; Cain viuus à facie Domini repellebatur, & cùm adhuc à Domino pœna cessaret, torquebat eum suorum conscientia peccatorum. Latebat miser tremens, & timens; & cùm adhuc percussor deesset, ipsa sese iniusti vita trucidabat. *Conscientia tormentum.* Quæ pœna maior, quam timere, quod vitare nō possis nec quod timueris, euadere? Vnde Dauid exprimens conuentionem grauissimam conscientiæ peccatricis, ait: *Quoniam iniquitatem meā ego cognosco, & peccatum meum contra me est semper,* *Psal.* 50. Psalm. 50. Offunditur enim nobis vltrix nostri imago peccati, nec quietum suum reum esse permittit inferens miseram seruitutem; atque in sua vincula trahit, vt enodare se nō queat, quoniam volens ipse se vendidit, cui liberum erat delictorum æra non capere, & libertatem innocentiæ reseruare. Itaque semper nobis error noster, tanquam malus exactor occurrit, vel tanquam improbus fœnerator conueniens debitorem. Hæc *S. Ambr.* Ambr. de cruciatibus malæ conscientiæ, quibus peccator exeditur. Ac prudens ille, qui tantum malum declinat, de quo egregiè idem Ambros. ita profatur. Sed iustus nouit quemadmodum peccatorum suorum vincula dissoluat, nec expectat accusationem, sed præuenit, vt confitendo suum alleuet omne delictū, ne habeat, quod aduersarius criminetur. Ideóque Scriptura tibi dicit: *Iustus in principio sui sermonis accusator est sui,* *Confessio qua non homini salutare. Prou.* 18. Prouerb. 18. Vocem enim eripit aduersario, & quasi dentes quosdam paratos ad prædam criminationis infestæ, peccatorum suorum confessione constringit. Hæc D. Ambrosius. Nota egregium pro confessione sacramentali tanti Doctoris sententiam, quam hæretici repellunt, *Hæreticorum qualis conscientia.* at illi fortasse non ea indigent, vt antidoto contra conscientiam peccatorum. Scilicet iustitiam tam facilem habent, vt ex sola imputatione iustitiæ Christi iustificari se putent. Proh miseri, quàm cauteriatam conscientiam habent! Si forte illius voces ac tormenta non sentiant: aduenient extrema dies, & morientes adurietur, quæ nunc inueterata peccandi consuetudine suppressa, & muta est conscientia. Cuius aculeis lancinati, repetentes identidem illud Regis hæretici (nota in mundo historia:) itaque amici omnia perdidimus. in gehennam detrudentur.

S. Ambr.

4. Cruciatus conscientiæ ferre non potuit Iudas; de quo adiungit Ambrosius. Quantos putamus in ipso fuisse tortores, vt sibi ipse tam grauis pœna exactor incumberet, & semetipsum laqueo strangularet. Deinde sanctus Doctor exponens versum Psal. 26. *Mentita est iniquitas sibi,* *Ps.* 26. adiicit in commendationem bonæ conscientiæ: sibi antè mentitur, qui in suum mentitur exitium. Sibi delinquit (dixit iniustus, vt delinquat sibi, *Psalm.* 35.) *Ps.* 35. qui sibi innocentiæ eripit suauitatem. Quis enim puritate, & simplicitate pectoris dulcior fructus? quis cibus suauior, quàm is, quem animus bene sibi conscij, & mens innocentis epulatur? *S. Chrysost. Conscientia bona fructus.* Pulchrè D. Chrysostomus *homil.* 22. *ad Roman.* 12. Abel (inquit) tranquillæ sedis portum, immortalem adeptus gloriam cōcessit: Cain verò vitā quauis morte miseriorem vixit, suspirans, ac tremens: atque in suo ipsius corpore facti reprehensionem circumferens. *Tremor Caini doctrina hominum.* Idem ad hunc locum expressius causam reddit istius tremores hoc pacto. Quia abusus es (ait Dominus) ò Cain robore corporis, & membrorum viribus, propter hoc continuum hunc tremorem, & motum tibi infero, vt non solùm ipse habeas iugem admonitionem, & memoriam huius nefandi sceleris; sed vt omnes qui te vident, viso te quasi clara illis voce annunciaretur, discant ne talia audeant, & pœna tua alios doceat, ne vltra tali sanguine terram inficiant: & præterea non breui te morte plectam, vt ne factum obliuioni tradatur, sed vitam morte grauiorem sustinere te faciam; vt per hæc discas qualia perpetraueris. Ita Chrysostom. *Mors iustorū & malorum dispar.* Nota ex hac interpretatione iustos in morte quiescere, ex alto in portum inuehi, mortuos in portu consistere; contrà verò Cainum, & illius hæredes iniustos, atque impios vitam in salo trahere, procellis malorum huius vitæ, ac præsertim conscientiæ concuti; & idcirco nutantes, ac trementes pererrare. *Per quæ peccamus, per eadem punimur.* Præterea sæpe a Deo fieri, vt puniamur in iis, per quæ peccauimus, siue quibus abutentes arma contra Deum fecimus, quæ à Deo nobis essent concessa pro instrumentis virtutum; sic auari diuites ad inopiam rediguntur; superbi ex alto præcipitantur; robusti ac sicarij, debilitantur viribus; libidinosi grauissimis afflictati morbis carnis voluptatés, carnis ipsius doloribus exoluunt. *S. Ambr. Vbio peccatores insectatur.* D. Ambrosius ad conscientiam respiciens, *libro de Cain, cap.* 9. explicat: Gemens & tremens iubetur esse super terram. Euidens enim generalísque ratio, quia omni improbo assunt mala, & affutura sunt, quæ assunt, tristitiam operantur; quæ futura, formidinem. *S. Chrysost.* Neque verò mirandum, imò paradoxum videatur alicui, quod D. Chrys. *in* 13. *ad Roman.*

obseruat circa hunc locum. Quòd nimirum talis sit Dei clementia, vt ne sceleratissimum parricidam supplicio afficiat, quin simul misericordiam illi suam exhibeat. Ergò (ait Chrysostom.) Cainum Dominus punit, imò ne punit quidem, sed tremore constringit ad exuendam culpam, vt vel sic, ad illius amorem reuersus, ad amandum etiam sublatum fratrem induceretur. Neque enim volebat illum mortuo fratri adhuc inimicum ex hoc seculo migrare. Nam qui dolent, quòd odio habeantur, illi neque punire cupiunt. Ita Chrysost. Quocirca totius corporis illa commotio diuinitus fiebat, vt ex præcordiis altiùs infixum odium excuteretur. Cúmque infelix se ab omnibus (quocunque accederet) malè accipi videret, in detestationem parricidij; ad sanitatem mentis rediens, facti pœnitentiam ageret, & suo malo addisceret, quam sit graue malum odio habere & haberi. Procop. Caini statum infelicissimum ita describit. Cainus perpetuo corporis tremore fuit excruciatus: membra eius non firma cohærebant compage ob parricidium commissum. Cùm corporis virtute esset abusus, priuatus est corporis quoque firmitate, adeò vt subinde pauitaret & tremore quateretur. Non facilè quiuit, vel cibum, vel potum admouere ori post impium illud patratum facinus. Nec etiam manus in rebus necessariis commodè inseruire poterant, quamuis sic esset affectus, tamen ineffabilis quædam necessitas ei incumbebat colendi terram. hæc ita eum vrgebat, vt nullam sibi à labore quietem concederet; nullúmque tempus vacuum laboris emitteret. Et quod erat calamitosissimum, cùm terra maledictione esset violata, fructus non respondebant laboribus, vt inde aliquod solatium perciperet. Hæc summa miseria: subinde cum laboribus luctari, & nullum à laboribus habere otium ad vires restaurandas. Hæc ille.

Deus Cain ad pœnitentiam & caritatem inuitat.

Procop.

5. Hæc est conditio peccatorum. Profugi vagíque in vitiorum præcipitia ruentes Deo dorsum dederunt, & scapulam recedentem: sed, infinita qua est bonitate, Deus ipse relictus, spretúsque clamat, reuocat, insectatur à tergo: Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. Luculenter Rupert. O laborantes! ô onerati! qui præter iugum mortis, & peccati, regum quoque, & dominorum dura imperia sustinetis, quales potiùs feræ, quàm homines merentur dici: Venite ad me, ego reficiam vos; ecce facies mea est hominis; ecce ego sum ille filius hominis, qui post illas feras veni in nubibus cæli; non sum, vt feræ illæ, sed homo sum mitis, & humilis corde. Sic ille *in cap. 7. Daniel.* Considera obiter, quàm graue iugum sit imperiũ regum ac principum terræ. Papè, vt feris atque inhumanis bestiis comparãtur, leænæ, vrso, pardo, & quartæ omnium truculentissimæ! an non feræ, cùm tributa exigũt iniquissima, cùm ambitioni, luxuriæ, nouis subinde acquirendis prouinciis, aut vindicandis, vel inferendis iniuriis cupias comparãt, vxores maritis, parentis liberis, liberos parentibus, agros cultoribus, vrbes, oppida, regnum, incolis exuunt, ac si vastitatem extremam tyranni violentissimè inducerent? *Hæ quatuor bestiæ* (inquit Daniel) *quatuor sunt regna*, &c. Vide quo nomine pretiosissima mundi, & gloriosissima nuncupauit; bestias quæ non ratione, sed vi ac sæuitia dominantur. Adiungit: *Et sedebit iudicium, vt auferatur potentia, & conteratur, & dispereat vsque in finem. Regnum autem detur populo sanctorum Altissimi, cuius regnum sempiternũ est.* Theod. subnotauit. Hæc itaque regna delebuntur, & verum ac sempiternũ regnũ sanctis Altissimi tradetur. Illud ergo expetens pro nihilo existimato hominũ regna in præsenti vita, quæ non multo pòst habitura sint finem. Sic Theodoret. Sed tamen per bestias intelligi possunt vitia vitiosæque affectiones, à quibus intercipitur infelix peccator, qui peregrè profectus abiit in regionem longinquam, *Luc. 15.* de filio prodigo. Etenim (ait Ambrosius) qui se à Christo separat, exul est patriæ, cuius est mundi. Et quidem iste dixit patri: Da mihi substantiam; acceptóque patrimonio recessit à patre, vt intelligas quantum sit periculũ in diuitiis. Hæ solent mentem auertere à Deo. Rectè Petr. Chrysol. Census filiũ tulit è gremio patris, eiecit de domo, exemit patria, spoliauit fama, exuit castitate; ciuem in peregrinum, filiũ in mercenarium, locupletem in egenum, liberũ mutauit in seruum; iunxit porcis, à patre piissimo quem seiunxit; vt seruiret cœnoso pecori, qui pietati sanctæ parere contempsit, *serm. 1.* Cainum etiam imitabatur ille populus Iudæorum, contra quem Dominus, per Ierem. 5. grauiter inuectus aiebat: *Populo huic factum est cor incredulum, & exasperans; recesserunt & abierunt, & non dixerunt in corde suo: Metuamus Dominũ, qui dat nobis pluuiã*, &c. D. Hieron. explicat, Populus quondam meus suo vitio stultus effectus, non solùm contemnit, sed & dulcem exasperat Deum. Recesserũt à me, & mihi terga verterũt, & concito abierunt gradu: nec tacita conscientia eos retraxit, vt dicerẽt in cordibus suis: Metuamus Dominum, qui dat nobis pluuiam. Sic Hieron. saltem vt sibi consulat peccator, suóque studeat commodo; vagari, & profugere non debuisset. Certum est enim, quod experiebatur August. cùm ita vagus & profugus à Deo recedebat: Hoc tantùm scio, quia malè mihi est præter te Domine, non solùm extra me, sed in meipso. 13. *confess.* 8. Nam quocunque versum se extenderit anima hominis, ad dolores figitur, figitur in pulchris extra te, & extra se. 4. *confess.* 10. Noli esse vana anima mea, & obsurdescere in aure cordis, tumultu vanitatis tuæ; audi & tu, verbum ipsum clamat, vt redeas, vbi est locus quietis, imperturbabilis, vbi non deserit amor, si ipse non deseratur, *cap. 11.* Ecce ades, & constituis nos in via tua, & dicis: Currite, ego feram, ego perducam. 6. *confess.* 6.

Zachar. 1.

Matth. 11.

Daniel. 7.

Malorũ principum sæuitia.

Theod.

Vnum in cælo regnum appetendum.

Luc. 15.

S. Ambr.

S. P. Chrys.

Ierem. 5.

Diuitiæ quam nocent animæ.

S. Hieron.

Dei desertores Iudæi.

S. Aug.

Recedere à Deo summa infelicitas.

6. O tandem reuertamur ad nos; & ad Patrem nostrum, vt ille prodigus, de quo *Luc. 15.* in se reuersus dixit, &c. Bene D. Petr. Chrysolog. *serm. 2.* In se (inquit) reuersus est. In se antè redit, vt rediret ad patrem, qui à se antè recesserat, cùm recessit à patre; & se migrat, & ab homine totus transit in bestiam, paternæ pietatis immemor, gratiæ genitoris oblitus. Sic ille. Atque vt redeamus ad Deum, multis sæpè grauibúsque afflictamur ærũnis, vt Cainus agitatione sua corporis, & terræ maledictionibus; ac prodigus sua fame tam infami. Vnde adiungit Chrysolog. fames reuocat, quem saturitas expulerat. Fames illi patrem dedit sapere, cui copia tulerat sentire genitorem. Ne verò quis causetur difficultatem itineris, cùm ad Deum reuocatur, audiat Ierem. 17. *Et ego non sum turbatus te pastorẽ sequens.* D. Ambr. exponens hunc locum ait: Non laborat anima, quæ Christum sequitur cùm laborantes ad se, vt requiescant euocet; ergo ipsum sequamur; quandiu ipsum sequimur non laborantes, *tertio de virginitate.* Maximè verò curret ad Dominum

Luc. 15.

S. P. Chrys.

Conuersio ad Deum.

Tribulationes reuocant ad Deum.

Ierem. 17.

S. Aug.

&

& non deficiet, qui amore illius ducetur: nam A (vt ait Augustinus *in Psalmum 39.*) ipse amor cursus est. Et D. Bernard. *de grad. humil.* adiungit: Verè dulcis & suauis est cibus caritatis, quæ fessos alleuat, debiles roborat, mœstos lætificat. At nihilominus adhuc timet vagus iste & profugus peccator ad Deum redire, cuius maiestatem sæpiùs offendit? Heus tu ne timeas, audi: *Deduxit eos in nube diei*, Psalmo 77. Ecce nubem habes, quæ se ab ira Dei protegat, quæ se saluum & incolumem deducat; non est quòd noctem vllam metuas; nubes est diei, tota lucida, tota lux, tota dies. Nubem hanc leuem (ibi D. Hieronymus) debemus accipere sanctam Mariam nullo semine humano prægrauatam. Pul- B chrè dixit, *diei*, nubes enim ista non fuit in tenebris, sed semper in luce. Sic Hieronym. Ergo si reuertens ad Deum anima clamat: *Indica mihi vbi pascas, vbi cubes in meridie, ne vagari incipiam post greges*, &c. Cantic. 1. iam non est quid timeat, respiciat stellam, inuocet Mariam; Deus enim quos ad se trahit, dicit eos in nube diei in illuminatione ignis; in virginis (inquam) Mariæ, matris Dei precibus subnixos, ope recreatos, sanctitatis imitatione conspicuos excipiet.

S. August.
S. Bern.
Dulcis labor currentis ad Deum.
Psal. 77.
B. Maria ducit nos ad Deum.
S. Hieron.
B. Maria nunquam non lucida.
Cant. 1.

SECTIO XIII.

Dixítque Cain ad Dominũ: Maior est iniquitas mea: quàm, vt veniam merear. C

1. HEbraicè גרול עוניא מנשו *gadol ghauoni minneso*. Locus est difficilis, & varios reddere censetur sensus. Ad verbum: magna iniquitas mea, quàm leuari, præportari. נשא *nasa*, enim est leuare, ferre, portare. Hebræorum phrasis est, leuare, ferre, portare iniquitatem, idem atque remittere, condonare, parcere. LXX. vertunt μείζων ἡ αἰτία μου τοῦ ἀφεθῆναί με. Maior causa mea, sic Ambrosius; delictum meum, Tertullianus; factum meum, alij: quàm vt dimittatur mihi. His positis exurgit difficultas circa interpretationem עוני *ghauoni*. Cùm enim constet עון *ghon*, sine vllo discrimine, nunc pro cul- D pa, nunc pro pœna solitum accipi; vtrum hoc loco sit, ambigitur? & quidem Hebræi nonnulli per interrogationem legunt, accipientes pro reatu culpæ, fitque sensus: Maiórne est culpa mea, quam vt remittatur? Quod aiunt dictum à Caioo, vt extenuet suum delictum, & iniquum ostendat esse, si graui supplicio puniatur. Quæ sanè solet esse impudentia improborum hominum. Bibunt enim quasi aquam iniquitatem, nihili faciunt quodcunque admittant scelus: quod si corripiantur, queruntur iudicum truculentiam, & iniustitiam; quòd leuibus culpis atrocissima imponant supplicia. Cæterùm hæc nota interrogationis non inuenitur in textu; nec iste sensus pro sano haberi de- E bet, sed explodi, vt figmentum Rabbinorum. Restat igitur, vt verba Caini enunciatiuè prolata, vel pro culpa, vel pro pœna capiantur. Sunt, qui pro pœna intelligant, quasi dicat Cain: Maior est hæc pœna mihi à te iniuncta, quàm vt illam ferre, portaréque valeam, supra vires meas supplicium imposuisti. Arguit scilicet Deum ipsum iniustitiæ, quippe qui puniat vltra debitum ac mensuram culpæ. Id quidem hominum vitium est consuetum, mendaces sunt in stateris. Nec ille sanctissimus Iob fidit innocentiæ suæ, si humana, quæ nemo defugiet, errata sua ab hominibus in statera appenderentur. Profectò enim cùm Deo loquens, ad Dei stateram confugiebat in illis verbis: *Vtinam appenderentur peccata mea, quibus iram merui, & calamitas, quam patior in statera*, capite sexto. Sed heus vir sanctissime, an non reformidas diuinum iudicium? Dei cupis tua delicta bilancibus examinari? Quid si multum deliquisse te deprehendet? Qui cœpit (ait) ipse me conterat, soluat manum suam, & succidat me. Hæc mihi sit consolatio, vt affligens me dolore non parcat, nec contradicam sermonibus sancti. Hoc est, declarat D. Thomas iudiciis sanctis Dei. Paratum se igitur dicit Iob omni subeundo supplicio, dummodo à iudice incorrupto, & æquissimo Deo iniungatur. Et hoc se punitum solatio recreabit, quod iustè, atque in rectissima Dei trutina expensus, reus tamen ac debitor inuentus fuerit, & meritò pœnam æquissimam luat. Volebat etiam sanctus Iob, vti sua manifestò apparerent errata, in stateris expensa, nimirum quo patientiùs ferret pœnam, quam suis delictis videret æquissimè respondentem. Rectè D. Basilius monet: Petamus à Domino, vt causam nobis indicet, quare plectamur, sicut Dauid aiebat: *Quare faciem tuam auertis*, Psalmo 43. Deinde vt scelerum nostrorum conscij, quibus iram Dei meruimus, resipiscamus pœnitentiæ, lacrymísque addicti. Nota etiam Iobi prudentiam. *Ipse* (inquit) *me conterat*. Supplicium ab ipso Deo, non ab alio infligi petit. Deus enim per se filios, quos amat, castigat; hostes verò ac reprobos aliis satellitibus puniendos tradere consueuit. Quod probè agnoscens Dauid precatur. *Eripe animam meam ab impio, frameam tuam ab inimicis manus tuæ*, Psal. 16. Hebr. fit appositio ad hunc modum. Ab impio framea tua; ab inimicis manus tua. Malus enim & hostis Dei est gladius, est manus ipsa, qua Deus malos alios punit; & bonos exercet, vt apud Isai. 10. Assyrij, virga furoris Domini baculus ipse est. Sic interpretantur D. Hieron. & Genebr. Hoc ipsum factum legimus 3. *Reg.* 16. Zambri enim Rex impiissimus Israël, obsessus ab Amri, non minùs impio ne veniret in illius manus, ingressus est palatium, & succendit se cum domo regia mortuus in peccatis suis. Ad quem locum sic Theod. *quæst.* 46. Per hæc docemur nos, quòd eos, qui vitam agunt in sceleribus, Deus per ipsos inuicem punit, & sceleratum tradit sceleratiori, illis vtens tãquam lictoribus. Sic ille. Nam quem quæso alium carnificem æqualem delinquenti Deus eligeret contra Zambri, quam ipsummet Zambri? Sic Architophel: sic Iudas: sic Cain, sibiipsis tortores extiterunt.

Cain Deum iniustitiæ arguit.
Iob 6.
S. Thom.
Dei iudicium æquissimum, cum punit.
S. Basil.
Psal. 43.
Deus suos ipse castigat.
Psal. 16.
Isai. 10.
3. Reg. 16.
Impij carnifices sui & similium.
Theod.

2. Impiè verò Cain queritur de Deo, quòd puniat vltra condignum. Insignis planè iniuria contra infinitam Dei misericordiam. *Cum electo electus eris, & cũ peruerso peruerteris*, canit Propheta Psalm. 17. & quidem electissima sunt beneficia, quibus misericors Deus electos suos, & qui ipsum præ mundi diuitiis, ac deliciis eligunt, in hac & in altera vita cumulat. Contrà verò agit aduersùs impios ac peruersos, qui Deum peruersè, & præter omnem rationem, contra quod debent ipsi, ac Deus meretur, offendunt. Hebr. peruertes te, peruersum luctatorem te facies. Sumpta (inquit Genebrard.) metaphora à luctatoribus, qui flectunt, obliquant, & variè torquẽt corpus, vt alterum subuertãt. Significatur nimirum quàm occultè, & vt ita dicã, insidiose Deus

Psal. 17.
Genebr.

irroit in peccatores incautos, & nihil tale sperantes: dies enim Domini vt fur veniet. Crediderim respici potiùs ad puniendi opus, quod peregrinum ab eo núcupauit Propheta. Etenim se quodammodo peruertit, commutátque Deus in alium à se benigno ac dulci, videlicet in seuerum, ac rigidum, à patre in iudicem; ponit patris blanditias, assumit virgam iudicis, vt se impiis exhibeat, qualem ipsi in amaritudinibus suis eum amarum, atque iratum reddiderunt. Illud tamen vsu euenire solet, vt Deus qui in corripiendis delictis, quæ contra ipsum directè ac solùm committuntur, conniuere vtplurimum videtur, ad vlciscenda tamen facinora, quæ aduersùs proximum patrantur, ociùs Euro accurrat, & graues intentet pœnas. Lege Psal. 17. qui totus est in gratiarum actionem, eo quòd ex omnibus, iisque grauissimis periculis Deus eripuerit Dauidem, & illatas Dauidi iniurias acriter vindicauerit. Ibi ergo inter reliqua: *Inclinauit cælos, & descendit.* Genebrard. Vt celeriùs (inquit) adesset, cælos veluti contraxit versùs terras. Celeritatis studio non eos aperuit ad descendendū, sed inclinauit secum, & in terras traxit: scilicet, vt bonos tueatur, & improbos vlciscatur. Sic ille. Sequitur: *Et posuit tenebras latibulum suum.* Nimitum (adiungit idem) venit tectus tenebris, ne videretur, & sic securiùs feriret. Ibidem etiam admirabilem inuenies Dei succurrentis ad vindicandos ab improborum iniuriis suos electos descriptam celeritatem illis verbis: *Et ascendit super Cherubim, & volauit super pennas ventorum.* Hebraicè, equitauit, vexit se. Proh quàm timendum spectaculum improbis & iniustis; at lætum verò iis, qui patienter iniurias ferunt pro Deo, est videre Deum armatum, & equo vectum, vt suis fidelibus contra violentos opituletur! Sed quid in hoc argumento illustrius, quàm Regis parabola, Matt. 18. Serue nequam (aiebat) omne debitum dimisi tibi, &c. Vbi sic D. Chrysost. Quando decem milia talenta debebat, nō vocauit eum nequam, neque est conuitiatus, sed misertus: quando autem contra seruum ingratus est effectus, tunc dicitur: Serue nequam, &c. Plus quidē motus fuit, seruo suo, quàm sibi facta iniuria. Sed ad Cain reuertamur. Homo quidem iste vastus, & agrestis terræ natus, imò primus ad gehennam ductor impœnitentem exprimit, qui delicta sua excusar, aut omnino negat. Rectè S. Petr. Chrysolog. *serm.* 34. Est nobis (inquit) dura, & deflenda conditio. Peccare nos cogit fragilitas innata, & confiteri prohibet confusio cognata peccati. Malum enim facere pudor non est, & pudor est confiteri; timemus dicere, quod committere nos timemus. Prima est felicitas in peccatorum turpitudinem non venisse; sed felicitas est secunda peccatorum veniam peccatis latentibus inuenisse. Ita Chrysolog. Aduerte illud, *cogit*, non significare necessitatem, sed procliuitatem peccandi, semper enim liberum & voluntarium est peccare. Deinde Cainus, & similis alius peccator, non sponte, sed inuitus, ac reluctanti similis, inflictam pœnam sustinet; præterea grauiora, quàm meruerit, supplicia pati conqueritur. Denique de corpore tantùm curans, nullam verò de anima rationem habens; quid pœnarum corpus ferre cogatur, id solùm sentit, plorat, atque exaggerat; quæ verò delicta commiserit, non meminit; quibus anima scateat vitiis, quot & quàm grauibus affligatur morbis, penitus obliuiscitur. Ita diues epulo animam gestabat vitiis omnibus dilaceratam, sed de corporis tantùm voluptatibus curabat, *Luc.* 15. Cæterùm in pœnis postea in vanum clamabat. Stultus (ait D. Petr. Chrysol. *serm.* 66.) in vita diues, stultior inuenitur in pœna. Et qui bonorum suorum nesciuit tempus, nec malorum suorum tempus miserandus agnoscit. Quanto verò sapientius dices cum Augustino: Domine, hic seca, hic vre, vt in æternum parcas. Habeamus ante oculos illud D. Nazianz. *orat.* 15. Adhuc lenitas & benignitas hæc sunt, & blanda castigatio, plagæque clementa puerilem ætatem coercentis; adhuc iræ fumus, tormentorum præludium (ita pœnæ & calamitates huius vitæ à sancto Doctore vocantur:) nondum autem ignis comburens: postea enim ac formidabile illud tribunal erit, magísque etiam iustum, quàm formidabile, imò, vt rectiùs dicam, idcirco formidabilius, quia iustum. Ita Nazianzenus. Summa verò malorum omnium in Caino fuit, pœnis ipsis non emolliri, non conuerti, quinetiam obdurescere. Adiungit optimè Nazianzenus. Non graue est plagis affici, sed plagis meliorem non fieri, grauissimum & acerbissimum est; vnde Ierem. 5. *Percussisti eos, & non doluerunt.* Per omnia enim flagella (declarat S. Hieronymus) emendantur, & tamen ne verecundiam quidem suorum habuere vitiorum: sed instar petræ indurantes frontis impudentiam, noluerunt ad meliora conuerti. Sic Hieron.

2. Porrò autem communior ferè omnium Patrum, & plane verior expositio, textuique Hebræo multo congruentior est; vti per עון *ghon*, culpa ipsa reatúsque peccati accipiatur, quod eruditissimè probat noster Delrio. D. Hieronymus *Epistol. ad Damascen.* Maior est causa mea, quàm vt dimittatur, id est, plus peccaui, quàm vt merear absolui. S. Prosper *tertio de vita contemplatiua.* Maior est iniquitas mea, &c. hoc est, dicere Deo: indulgere mihi non peto, quia peccatorum meorum magnitudine indulgentiæ tuæ vincitur magnitudo. Quare nusquam legitur, aut pœnituisse de suo scelere, aut veniam meruisse. D. Bernard. grauiter, & piè contra istum diuinæ misericordiæ blasphematorem impiissimum sæpiùs inuehitur *sermone* 11. *super Cantic.* Maior est iniquitas mea, &c. absit, absit. Maior enim est eius pietas, quàm quæuis iniquitas. *Sermone* 61. *in Cantic.* agens de vulneribus Domini Iesu affluentibus misericordia sic effatur: Petra refugium herinaceis, dicitur *Ps.* 103. Et reuera, vbi tuta firmáque infirmis securitas, & requies, nisi in vulneribus Saluatoris tanto illic securior habito, quanto ille potentior est ad saluandum. Peccaui peccatum grande, turbatur conscientia, sed non perturbabitur, quoniam vulnerum Domini recordabor. Nempe vulneratus est propter iniquitates nostras. Quid tam ad mortem, quod non Christi morte saluetur? Si ergo in mentem venerit, tam potens, támque efficax medicamentum, nulla iam possum morbi malignitate terreri. Et ideo liquet errasse illum, qui ait, maior est, &c. Ego verò fidenter quod ex me mihi deest, vsurpo mihi ex visceribus Domini, quoniam misericordia affluunt, nec desunt foramina, per quæ effluant. Clamat clauus, clamat vulnus, quòd verè Deus sit in Christo mundum reconcilians sibi; patet arcanum cordis per foramina corporis, patet magnum illud pietatis sacramentum; patent viscera

Qualiter se gerat Deus in suppliciis. Psal. 28.

Psal. 17.

Proximorum iniurias Deus vindicat. Genebr.

Deus equitat, & armatus pro suis seruis.

Math. 18.

S. Chrysost.

S. P. Chrys. *Confessio peccatorum salux.*

Impii non curant de anima.

Luc. 15. S. P. Chrys.

S. Gregor. Nazian. *Iuste puniunt hic puniti, vt viuant in æternum.*

Ierem. 5. S. Hieron. *Plagis non emendari, summum malum.*

S. Hieron. *Caini desperatio.*

S. Prosper.

S. Bern.

Psal. 103. *Vulnera Christi misericordia affluunt.*

Mira in Christo peccatoribus fiducia.

viscera misericordiæ Dei nostri; meum proinde meritum miseratio Domini. Nō planè sum meriti inops, quandiu ille miserationum non fuerit. Hæc Bernard. & plures mellis fauos construit ex vulneribus Domini Iesu pendentis in cruce: vt animos faciat peccatoribus, quantalibet numerositate, aut grauitate scelerum coopertis: securi accedant, veniam impetraturi. At inquiunt, Deus est ille sublimis regnans in cælestibus, quem nos terræ vermiculi offendimus. Ergo Bernardus adiungit: Sublimis in regno, sed suauis in cruce. Sapienter D. Chrys. *hom. 8. in 1. Corinth.* Ne desperemus (inquit) neque enim casus tam grauis est, quàm post casum iacere; neque tam graue vulnus accipere quàm nolle acceptum curare. Psalm. 77. sæpiùs repetit Propheta, quoties Hebræi in deserto tentauerunt, exacerbauerunt, irritauerunt Dominum, non crediderunt in Deo, nec sperauerunt in salutari eius. Legunt ex Hebr. aliqui, limitauerunt, alij crucifixerunt. Genebr. Vt intelligas quam grauiter Deum lædat, qui eius infinitam limitat misericordiam. Primus igitur qui Deum crucifixit, Cain fuit, cùm Dei misericordiam terminari putauit limitibus, quos scelerum, aut numerus, aut grauitas vltra queat transilire.

S. Chrys.

Psalm. 77.

Genebr. *Misericordiam Dei crucifigit desperans.*

4. Desperauit aliquando Iudaicus populus de potentia, déque benignitate Dei, quòd aut non posset, aut nollet illum tueri ab exercitu Samariæ, atque adeò infelix ad petendam opem Assyriorum se contulit. Ergo Dominus iratus: pro eo quòd abiecit populus iste aquas Siloe, quæ vadunt cum silentio, & assumpsit magis Rasin, &c. *Isai.* 7. & 8. Vbi vides Domini benignitatem vocari fontem, ac fluuium inde manantem, cuius aquæ sunt ipsamet pax, silentium, quies. Siloe verò à Ioanne interpretante vim Hebræam, dicitur missus. Ipse videlicet Christus Dominus à Patre missus, misericordiæ thesauros effundit. Sed grauis planè quæstio, cur missus sit à Patre filius ad redimendum hominem, & misericordiis suis cumulandum? an non satis esset, si mitteretur Angelus? Respondeo; noluisse Deum, vt redemptori alij, quàm ipsimet obligati homines tenerentur, nec honestum atque gloriosum homini esse, vt vlli creaturæ, sed soli suo creatori redemptionis suæ beneficium acceptum referret: & consequenter alium, quàm Deum sui dominum recognosceret. Hæc optima ratio affertur à D. Anselmo *lib. 1. Cur Deus homo cap. 5.* hisce verbis. An non intelligis; quia quæcuoque alia persona hominem à morte æterna redimeret, eius seruus idem homo rectè iudicaretur. Quod si esset, nullatenus restauratus esset in illam dignitatem, quam habiturus erat, si non peccasset: cùm ipse, qui non nisi Dei seruus, & æqualis Angelis bonis per omnia futurus erat seruus eius esset, qui Deus non esset, & cuius Angeli serui non essent. Sic Anselm. Non arescet vnquam hic fons, non fatigabitur peccatoribus veniam salutémque cōdonare Dominus Iesus. Ergo sitientes clamat, venite ad aquas, & aquas vitæ salientis in vitam æternam. Pulchrè D. Ambros. *lib. de Cain & Abel, cap. 3.* Venit de cælo medicus. Ideo autem omnibus opem sanitatis detulit, vt quicunque perierit, mortis suæ causas sibi adscribit: qui curari noluit, cùm remedium haberet, quo posset euadere. Christi manifesta prædicatur misericordia, eo quòd ij, qui pereunt, sua pereunt negligentia. D. Chrys. aduersùs Cain sic

Isai. 7. & 8.

Ioan. 9.

Redemptor cur Deus, non Angelus.

S. Ansel.

Soli Deo redemptionem debet homo.

S. Ambros.

Qui perit, sua culpa & sponte perit.

S. Chrysost.

A loquitur *hom. 19. in Genes.* Dixit Cain, maius est peccatum meum quam vt dimittar ego. Ecce absoluta confessio. Tale, tantumque (inquit) peccatum commisi, vt non possim accipere veniam. Ecce confessus est, & sic confessus est, vt omnem excederet diligentiam, sed nihil inde lucri. Sufficiens confessio, sed intempestiua, hoc enim facere oportebat tempore congruo, quando adhuc impetrari poterat à iudice misericordia. Ita Chrys. Neque verò tātus vir vult dicere, sufficientem confessionem, quæ hac vita fiat, ad veniam culpæ impetrandam non proficere. Sed nimirum id sibi vult, intempestiuam esse ad tollendam pœnam confessionem illam, quam depromit reus cùm est iam inflicta sententia.

B quod & verba illa, quæ sequuntur, ostendunt. Memores (inquit) nunc estote, quòd terribili illo die Dei iudicium non poterit deprauari, & vnusquisque nostrûm ob peccata desperabit videns ante oculos sempiternas illas, & ineuitabiles pœnas, nullam inde habiturus vtilitatem, tēpore destitutus. Pœnitentia enim, priusquam pœna inferatur, tempus habet, & ineffabilem vim. Proinde obsecro, cùm adhuc efficax est mirificum hoc pharmacum, commoda, & fructus inde percipiamus, & cùm adhuc sumus in præsenti vita, pœnitentiæ medicamen non aspernemur, scientes liquidò, quòd nihil tunc nobis proderit pœnitentia, cùm solotū fuerit spe-

C ctaculum, & tempus certaminum ablatum. Sic Chrys. Nemo tamen hinc colligat, veram esse posse, ac sufficientem reproborum confessionem, & iccirco non acceptari a Deo post mortem, quia sit intempestiua. Tunc enim, etsi doleant, ac pœniteant damnati, dolor ille non est vera contritio, nec illa pœnitentia virtus, cùm omnino sit impossibile in statu damnationis vllum virtutis actum à damnato elici, quinimo superbia eorum, qui te oderunt, ascendit semper, *Psalm. 73.* Explicatur a multis de odio, indignatione, superbia, damnatorum perpetua contra Deum.

Confessionum aliquando intempestiua.

A damnatis nullus actus bonus elicitur.

S. Ambr.

5. Ergo supposita Dei misericordia, cui fidere debemus etiam in omni scelerum colluvio-

D ne, fide diuina, fiduciáque pleni confessionē integram emittamus. Luculenter enim D. Ambr. *lib. 1. de pœnit. cap.* 8. ait: Et agendam pœnitentiam, & tribuendam veniam credere nos conuenit, vt veniam tamen tanquam ex fide spectemus, non tanquam ex debito; aliud est mereri, aliud præsumere. tanquam ex syngrapha fides impetrat. Et rectè: cùm absolutè, & ante omnem Dei promissionem, nihil esse possit ea parte peccatoris, quod Deum efficiat debitorem. Si enim per impossibile (vt logicè loquamur) Deus verè & ritè pœnitenti suam denegaret gratiam, nihil iniustitiæ admitteret aduersùs huiusmodi pœnitentem, sed contra suammet veracitatem, ac fi-

E delitatem procederet, sibi iniurius, quòd fidelis non esset, nec staret promissis. Meritò igitur sæpiùs in scriptura fidelis Deus nuncupatur, maximè vbi sermo est de hominum meritis. Plura de his Theologi. Sed quoniam adhuc peccator multitudine debitorū prægrauatus animo succumbet, quòd Deo non sit soluendo, adiungit D. Ambros. Plura soluendi habet subsidia, qui Deo, quam is, qui homini debet. Deus affectum exigit, qui in tua potestate est. Nemo pauper est qui Deo debet, nisi qui seipsum pauperem fecerit. Et si non habet, quæ vendat, habet, quæ soluat. Oratio, lacrymæ, ieiunia, debitoris boni

S. Ambr. *Ad confessionem inuitamur.*

S. Ambr. *Deo, qui debet, habet vnde soluat.*

census est. Sic Ambrosi. Beoe quidem hæc omnia in remedium desperatorum, ne Cainum imitati dicant: Maior est iniquitas mea, quàm vt veniam merear. Iam nunc (quæ est superabundantia gratiæ Christi) propter nimiam spem, sibi per petam confidentes, plures inueniuntur, qui peccent, & pereant. Pulcher in hanc sententiam ille locus est Prouerb. 14. *Sapiens timet, & declinat à malo, stultus transilit, & confidit.* Vbi Glossa: Sicut stulti est, de sua alacritate confidere, torrentem rapidum, vel voraginem saltu velle transilire; sapientis autem ad planum, vel ad pontem diuertere. Ita qui peccatum, quantum valet, declinat, timens ne inuoluatur malis, sapiens est. Stultus autem qui contemnit peccans, blandiens sibi; quia aut pòst pœniteat, aut post mortem fortiter pœnas ferat. Lyra consimiliter: Sapiens timet Deum timore filiali; & declinat à malo magis propter offensam, quàm propter pœnam; stultus transilit de facili, currens de peccato ad peccatum, & confidit veniam consequi ex benignitate Dei, qua tamen fatuè abutitur. Interlin. Sapiens pœnas timet, stultus de impunitate confidit. Hugo Cardin. Sapiens timet pœnas, & separationem, & offensam patris. Vel; qui habet oculos in capite, vt dicitur *Eccles.* 2. timet pericula viæ; quia videt totum mundum plenum laqueis, & gladiis, & puteis bituminis, Idest, viscatæ voluptatis. Vnde Eccles. 7. *Qui timet Deum, nihil negligit.* Stultus transilit de peccato in peccatum, velut equus excæcatus, qui nihil timet, quia nihil videt. Vnde vulgò dicitur: Nullum animal audacius equo cæco. Sic Hugo. Dici ergo poterit iis, qui ex nimia spe peccant audacter, quod per Ieremiam dictum est populo Iudaico: *Quoniam obtriuit Dominus confidentiam tuam, & nihil habebis prosperum*, cap. 2. Sed ad Cainitas reuertor, hoc est, ad pusillanimes, ad desperantes: sint licèt peccata vestra super numerum arenæ, quæ est in littore maris: at miserationum Domini nec finis, nec numerus, nec modus, aut mensura est. Iudicem nihilominus timetis? est apud Iudicem mater ipsius, quam ille ipse nobis dedit parentum (vt ait D. Bernard. *homil.* 2. *super Missus est,*) reparatricem, posterorum viuificatricem. Tanta verò est matris gratia apud Filium, vt quicquid illa volet, hauddubiè fiat. Non modò impetrat, sed veluti mater imperat. Cum fiducia enim (inquit D. Bernard, *hom.* 1.) suum nuncupat Filium. Deus ipse subditus erat Mariæ, *Luc.* 2. Vtrinque stupor, vtrinque miraculum. Et quòd Deus fœminæ obtemperet, humilitas absque exemplo; & quòd Deo fœmina principetur, sublimitas sine socio. Sic ille. Addo, & vtrinque summa Dei misericordia. Matrem enim suam, cui Deus ipse, vt Filius obedit, nobis esse voluit aduocatam, imò & matrem, vt filiorum negotia solicitè & confidenter apud Filium pertractet.

[Margin: Peccant plures ob vanam spem in Deo. — Prouerb. 14. — Glossa. — Lyra. — Sapiens & stultus timet. — Stultus non timet. — Hugo Card. — Eccles. 2. — Eccles. 7. — Ierem. 2. — S. Bern. — B. Maria pro nobis Deum solicitat. — Luc. 2.]

SECTIO XIV.

Ecce eiicis me hodie à facie terræ; & à facie tua abscondar; & ero vagus, & profugus in terra.

1. HEbr. חן גרשת אתי היום *hen geraxtta othi haiom:* ecce eiecisti me hodie, præteritum est; sine pro præsenti accipiatur, idem sensus elicitur. Eiectio ista vt illa parentum è

A paradiso intelligenda est, violenta, & ignominiosa expulsio. Ecce emphaticè. Meritò ergo desperaui: nam video me tua destitutum cura mihi metipsum commissum, hinc expulsum, nusquam locorum consistere quietum ac securum. Quia verò, vt antea præmisimus, sermo est de culpa, aut de pœna: Ecce (ait Cain) non sine causa desperans de venia dixi maiorem esse iniquitatem meam, quàm vt à te illius veniam impetrarem: aut non temerè dixi grauius mihi supplicium impositum, quàm vt peccato ipsi debeteur, aut quàm vt sustinere illud in vita possim. Hoc enim apertè demonstrant ea mala, quæ mihi subeunda irrogasti. Ecce eiicis me hodie à fa-

B cie terræ. Quod duplici dictum sensu explicatur; vel eiicis me à facie terræ, ab hac scilicet regione in qua natus, & nutritus ad hanc vsque horam vixi cum parentibus; quæ vicinior paradiso, salubriori cælo, ac solo fertiliori vberiori, longéque pulchriori amœnitate commendatur. Ab illa procul exterminor in alias atque alias subinde terræ portiones, vbi cuncta erunt victui, ac vitæ difficiliora. Vel nomine terræ homines intelligit; Exul (inquit) peruagabor, nullibi passus consistere, quippe inuisus mortalibus; auersabuntur omnes, vti aspectu, sermone, consuetudinéque indignum; omnibus odium ac pestis ero. Plura iam hinc poteris adnotari. Ergo

C ne tanti suum Deus facit paradisum, vt ne propè quidem degere sinat Cainum fratricidam? de cælesti patria, quam paradisus ille significabat, ait Ioan. Apoc. 21. *Non intrabit in eam aliquod coinquinatum.* Putarim, etsi pollutum sordibus carnis cælestis illa ciuitas abominetur, multo adhuc fastidiosiùs respui ab illius aditu (vt qui sit detestabilior) humano, per summam iniustitiam sanguine contaminatum. Est enim ille locus quietis, vrbs beata Hierusalem dicta pacis visio, de qua dicitur Psalm. 147. *Qui posuit fines tuos pacem.* Ex qua (ait ibid. S. Augustin.) non exiit amicus, in quam non intrat inimicus. Non auditus est sonus mallei in templo, cùm ædifi-

D caretur à Salomone, 3. *Reg.* 6. Nec illò ferrum est inductum. Pacificus rex, pacifico Deo, & pacem amanti, templum sine vllo strepitu, ac sonitu ferri, sine simulachro belli, ac discordiæ dedicauit. Mirórque magis hæc pacis etiam & concordiæ symbola in fanis Ethnicorum solita obseruari; ideo enim scriptum est à Tullio 2. *de legibus: Æs,* & ferrum arceto à delubris, duelli instrumenta, non fani.

2. Procul abest à paradiso Cain, non modò quia occidit, sed etiam, quia inuidit. Caritas in cælo, non inuidia regnat. Deus pacis & solatij dat idipsum omnes sapere in alterutrum, vt vnanimes, vno ore honorificent Deum. Omnium cor, & anima vna. Pater ille Deum in se exprimens, de quo Luc. 15. filio querulo aiebat: *Fili, tu mecum semper es, & omnia mea tua sunt.* Eleganter D. Augustin. Quid (inquit) sibi vult: Et

E omnia mea tua sunt, quasi non sint & fratris? Sed sic à perfectis, & immortalibus filiis habentur omnia, vt sint omnium singula, & omnia singulorum. Vt enim cupiditas nihil sine angustia, ita nihil cum angustia caritas tenet. Cùm beatitudinem illam obtinuerimus, nostra erunt ad videndum superiora, ad conuiuendum æqualia, ad dominandum inferiora, congaudeat igitur securissimus frater maior. Sic Augustin. Legimus autem de isto inuido, & rustico fratre: *Et cum veniret & appropinquaret domui, audiuit symphoniam*

[Margin: Cain quomodo eiiciatur à Deo. — Apoc. 21. — A cælo arcentur homicidæ. — Psal. 147. — 3. Reg. 6. — Cur in Salomonis templo abfuerit ferrum. — Tullius. — Luc. 15. — S. August. — Caritas fratrum in cælo.]

S.P. Chryſ.
Inuidi arcentur à cœlo.

phoniam & choros: indignatus eſt autem & nolebat introire, Luc. 15. Vbi ſic optimè D. Petr. Chryſol. Inuidum fugat ſymphonia pietatis, chorus caritatis excludit; & quem venire ad fratrem, & appropinquare domui vocat ratio naturæ, hunc peruenire zelus non ſinit, ſinot non patitur introire. Sic ille *ſerm.* 4. Rectè indignatus iſte, & inuidens non intrat in aulam cæleſtem, vbi conuiuium parens cum filiis celebrat, vbi concentus fraternæ perſonat pietatis. In cælo omnia ſunt omnibus communia. Sed Cainitæ propriis ſtudent. Et quando (adiungit D. Petr. Chryſ.) innidus non auarus, quando quicquid habet aliter, ſe computat perdidiſſe. Deinde longiùs arcentur rixoſi, diſcordes, inuidi, iniurioſi, à diuina Eucbariſtia, quæ verus eſt in terra paradiſus.

Inuidus ſemper auarus.

B Matth. 5. monet Dominus: *Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduersùs te, vade priùs reconciliari fratri tuo, & tunc veniens offeres munus tuum.* Rectè D. Chryſ. exclamat: O admirabilem bonitatem! ô ineffabilem benignitatem! Dei honorem reſpuit, dum proximi ciuitatem requirit. Rectiùs etiam D. Hieronym. infert. Si munera noſtra abſque pace offerre non poſſumus; quanto magis, & Chriſti corpus accipere. Denique in hanc ſententiam illud afferri poteſt ex Pſalm. 90. *Non accedet ad te malum, & flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.* Qui locus propriè intelligitur paſſiuè; nimirum tu, ô Deus bone, adeò excelſus ſuper omnia reſides, vt tibi nihil nocere queat, imò nec in domum tuam patear aditus

Matth 5.
Ab Eucbariſtia qui arceantur.
S. Chryſ.
S. Hieron.
Pſal. 90.

C alicui tribulationi ac ſupplicio, quo ſolent creaturæ flagellari. Nibilominus non erit abs re accipere etiam actiuè, vt ſit ſenſus: Non habes tecum mala, quæ nobis inferas; quæ namque patimur, à nobis perueniunt, perditio noſtra ex nobis; imò nulla domi tuæ inueniuntur flagella, & inſtrumenta nocendi, ſi quando enim opus habet iuſtitia tua punire, vt merentur, peccatores; aliunde neceſſe eſt conductas virgas, & verbera importet. Præclarus ad hunc ſenſum ille locus Iſai. 7. *In illa die radet Dominus in nouacula conducta in his, qui trans flumen ſunt in rege Aſſyriorum, caput, & pilos pedum, & barbam vniuerſam.*

Alienum Deo punire, & ferire.
Iſai. 7.

D Vbi vides in domo Dei, ne vnam quidem nonaculam (adeò arcetur inde ferrum) inueniri, & quando illa opus ſuit, conductam à remota trans flumen regione Aſſyriorum fuiſſe aſportatam; & conductam quidem non coëmptam, vt quæ poſt abraſi capilli opus, eſſet iterum procul ab domn Dei remittenda ad Aſſyrios. Non præteribo, quódnam ſupplicij genus per hanc nouaculam ſignificetur. Ergo (ait D. Hieronym.) in iſta nouacula, in rege videlicet Aſſyrio, omnes capillos, & pilos rotius corporis à capite vſque ad pedes, decorémque barbæ, quod vtilitatis indicium eſt, radet Dominus de Iudæa, vt nihil in illa forte, nihil pulchrum reſideat, ſed effœminatis hominibus, imò ignominioſis mulieribus

S. Hieron.

E comparentur. Quod quidem vnum eſt, ex grauiſſimis ſuppliciis, quibus Deus punire vrbem, regnum, atque rempublicam conſueuit; vt auferat fortes, robuſtos, & iuſtos viros, relinquátque effœminatos, imbelles, turpique, & quæſtui, & libidini ſtudentes; Abeles extinguat, ſinat viuere Cainos.

Fortes extingui, molles viuere ſumma pernicies.

3. *Ecce eiicis me à facie terræ.* Bene Rupertus ſtoliditatem incuſat Caini. Non ergo (inquit) Deum ſibi iratum eſſe graue putat, ſed timet, ne agricolari ſibi non liceat, ne terram, quam ſolùm

Rupert.

A amat, pro admiſſo facinore perdat. Eſt Cain vnus ac primus eorum, qui (vt ait D. Ambroſ. 2. *de Cain, cap. vlt.*) vnicam hanc vitam putant eſſe, quæ fit in hoc ſeculo. Hanc enim ſolum iſti terræ filij amant, huic tantùm conſecrandæ ſtudent; viuant, & oblectentur in terra, quicquid ſit de cæleſtibus bonis, nihil omnino curant. Quod ſummè anguſti & abiecti animi eſt. Contra verò, qui generoſo, & excelſo animo eſt, terrena, omnia bona, vt vilia, & nihili reputat. Hinc diſertiſſimè D. Chryſ. *homil. 9. in Matthæum*, expendens, quare Dominus Nazaræus, & Galilæus vocetur: ſubinſert. Verùm ille tamen ne inde quidem erubeſcens vocari, oſtendit, quòd nullius, quæ ſecundùm hominem magna videntur, indiget. Nam & diſcipulos de Galilææ regione

S. Ambr.
Carnales terra non cælo ſtudent.
S. Chryſoſt.

B elegit, docens quòd nullius rei indigeamus externæ, ſi voluerimus ſtudere virtuti. Sic Chryſ. Profectò ſi Cain deploraſſet eiici à facie Dei, & procul ablegari ab illo terræ ſolo, in quo certior erat, & familiarior Dei prouidẽtia in homines; in quo parentum ſuorum præſentia, doctrina, conſilia, monitáque illi præſtò aderant; atque adeò videre ſe deſtitutum Dei cura, parentúmque; id quidem ſi doleret, ac lugeret; Dei ſanè miſericordiam imploraret. Id enim moris eſt, vel erga impios, Deo beneuolentiſſimo aliquid ſemper, in ſummis malorum procellis gubernaculi & doctrinæ impertiri. Quod D. Ambroſ. luculenter adnotauit eodem in loco. Inde eſt (ait) quòd poſtea Prophetæ in captiuitatem

Solius virtutis ſtudium neceſſarium.
S. Ambroſ.

C cum populo Iudæorum tranſierunt, ne reliqua plebs ſuorum deſtituta præſidio, conſilióque viduata grauiorem ſubiret ærumnam; ſed magis frequentibus commonita oraculis Prophetarũ, ad Dominum Deum ſuum pio rediret affectu, ne aduerſis captiuitatis attrita prorueret in perfidiæ peccatum, ſalutíſque perpetuæ remedium deſperaret. Sic Ambroſ. Præſertim à cura & conſortio parentum ablegari valdè periculoſum eſt. Aſpectus enim (ait D. Petr. Chryſ. *ſerm. 3.*) patris fugat crimina, expellit noxam, cunctam nequitiam, & tentamenta propellit. Idem *ſerm.* 1. dixerat in eandem ſententiam. Viuenti inter tot virtutum duces (parentes ſcilicet, & propin-

Doctrina iuſtorum neceſſaria.
S. P. Chryſ.
Parentum cura filiis neceſſaria.

D quos) criminum tenebræ propinquare non poſſunt. Ac mihi quidem perſuaſum eſt, non modò in pœnam ſui delicti fuiſſe Cainum procul ab illa regione diuino imperio ablegatum: ſed vt ita Dominus conſuleret dolori parentum, qui Cainum fratricidam ante oculos iugiter habẽtes non poſſent nõ lamentari tam inhumaniter extinctum illum Abelem, qui vnus fuiſſet amor ac deliciæ ipſorum: ne matris præſertim ad cõſpectum Caini, ſingulis planè momentis recrudeſceret dolor. Bene Gregor. Nanzianz. *Orat.* 31. exponens, quare matri cathedras illas in regno Chriſti petenti pro filiis Dominus aſperiùs non reſpondiſſet, ait: quia mater eſſet; neque enim

Greg. Naz.
Matrum dolor & amor pro filiis.

E (inquit) quicquam eſt materno affectu mollius, idque eò commemoro, vt honori matrum, quaſi data lege conſulam. Idémque *Orat.* 22. expendens admirabilem illam conſtantiam qua mater Machabæorum vidit ante oculos ſuos ſeptem filios immaniſſimè torqueri, ac trucidari; concludit. Vereor ne à me audacter dictum ſit, hoc ſacrificium maius, atque præſtantius ſacrificio Abrahæ. Itaque procul exulet Abelis interfector, vt temporis decurſu leniri paulatim queat de filio cariſſimo interempto parentum dolor. Illa etiam ratio quæ redditur à D. Ambroſ. *lib.* 2. de

S. Ambroſ.

de Cain, cap. vltim. egregia mihi visa est. Repulit (ait) eum à facie sua, & à parentibus abdicatum separatæ habitationis quodam relegauit exilio, eo quòd ab humana mansuetudine transisset ad sæuitiam bestiarum. Nimirum quia Cain hominem exutus, feram induit, cùm parricidium admisit, meritò ab hominum consortio, in ferarum lustra, saltúsque beluarum exterminatur.

4. *Et à facie tua abscondar.*] Hic locus variè dispungi solet. In primis est hypallage, pro eo quod esset, tu à me faciem tuam ascondes. Phrasis Hebræorum valde vsitata; faciem Deus dicitur ostendere, cùm se beneuolum, & peramantem, & manifestis indiciis se alicui fauentem demonstrat; contrà verò dicitur faciem suam auertere, cùm aliquem auersatur, illum à se reiicit,

Facies Dei pro beneuolentia.

B

priuat beneficio, fauore destituit, punit denique; hinc millies Dauid loquitur de vultu, de facie, de ore, de conspectu, de oculis Domini, vbi procul dubio sermo est de beneuolétia Domini magnis beneficiorum signis contestata. Hinc sæpiùs in sacris literis Christus Dominus in mundum venturus dicitur facies, vultus, os, conspectus, oculi Dei, cuius aduentum Dauid tantopere cupiebat, requirebat, precabatur; quod & alij passim Prophetæ factitabant. Hinc Prophetæ, Dauid maximè, timebant, ac deprecabantur Deum, ne faciem, vultum, os, oculos, aspectúmque auerteret. *Ne auertas faciem tuam à me, & ne declines in ira à seruo tuo*, Psal. 26. Vbi non aliud iræ & furoris Dei ponitur signum, quam faciem ipsam auertere, declinatque vultum a Dauide. Sic optimè D. Augustin. *conc. 1. in Psalm. 26.* Ne auertas vultum tuum à me, scilicet, vt inueniam quod quæro. Ne declines in ira à seruo tuo. Ne te quærens in aliud incurram. Quid enim hac pœna grauius amanti, & quærenti veritatem vultus tui. Sed vberiùs adhuc, & suauiùs *concion.* a. in eadem verba profatur. Ne declines (ait) in ira à seruo tuo. Magnificè. Nihil dici diuinius potest. Sentiunt hoc qui verè amant. Alius vellet beatus & immortalis esse in his, quas diligit terrenarum concupiscentiarum voluptatibus. Non vult hoc iste. Deinde alius iratum Deum non timeret, nisi ne illi auferret temporalia. Iste vnde timet Deum iratum? ne auferat, quod amauit; quid amauit? vultum tuum Domine. Ideo hanc putat iram Domini, si auertat ab illo vultum suum. Domine ne declines in ira à seruo tuo. Posset illi hoc modo responderi; quid times? ne declinet à te in ira? magis si à te declinauerit in ira, non in te vindicabit; si incurras in illum iratum, vindicabit in te. Opta ergo potiùs, vt declinet à te in ira, non accedat. Quid nouit enim? Quid desiderat? Ira eius non est nisi auersio vultus eius. Hæc August. Tam pulchra quidem, dulcis, atque amabilis est Dei nostri facies, vt etiam cùm irascitur, mirificè recreet intuentem: nec maius accedere possit leuamentum homini, cùm à Deo irato punitur, quàm, vt tunc Dei punientis faciem contempletur. Et quidem meritò Cain dolenter ait: A facie tua abscódar, plorans se diuino præsidio & beneuolentia per faciem significata destitui. D. Ambros. *lib. 2. de Cain, cap. 9.* hanc eandem sententiam elicit. Dixit Cain, si derelinquas me hodie, a facie tua abscondam me. Nihil enim grauius, quàm errantem à Deo deseri, vt se reuocare non possit. Mors peccatoris peccandi finem affert, vita autem diuino gubernaculo destituta præcipitatur, & in grauiora prolabitur; vt si gregem pa-

C

Psal. 26.

S. Aug.

D

Faciens Dei quàm dulcis, etiam cùm irascitur.

E

S. Ambros.

Deseri à Deo in peccatis.

A

stor relinquat, incursent bestiæ: ita cùm Deus deserit hominem, ingruit diabolus. graue est præsertim insipientibus non habere rectorem. Serpit malitia, vulnus augetur, vbi medicina defuerit. Sic Ambros.

5. Abscondar a facie tua. Alius sensus est. Siquidem me reiicis a facie istius terræ, in qua natale mihi solum: eia bonis auibus ibo peragraturus orbem, nec te ampliùs intuebor, faciem tuam non requiram; imò si tu me requiras abscondar. Nihil vltrà cum Deo mihi velim. quæ omnia sunt impudentiæ, ac desperationis plena. Quod hîc innuitur à D. Ambros. Abscondit se (ait) qui velare vult culpam, & tegere peccatum. Qui enim male agit, odit lucem, &

S. Ambr.

Peccator lucem fugiens
Ioan. 3.

B

amat tenebras suorum, & latibula delictorum. Iustus autem non abscondere se à Domino Deo suo, sed ipse magis se offerre consueuit, dicens: Ecce ego sum, qui non habet criminosam conscientiam, quam timeat deprehédi. Meritò ergo se abscondit malè conscius. Sic Ambros. Quanto autem sapientiùs Cainus egisset, si cùm se stimulis compunctum conscientiæ, & à Dei facie repulsum videret, non de fuga, de latebris cogitaret; sed peccatum suum dolens, ac lugens, seipsum ante pedes Domini abiiceret, veniam clementissimi Iudicis deprecaretur. Ergo quod ille non egit, sapiet, ac suæ saluti consulet, qui egerit; dicérque cum D. Bernardo *de inter. dom.*

S. Bern.

C

31. Eripe me, Domine, ab homine malo, id est, à meipso, à quo recedere non possum. Nam quocumque me verto, vitia mea me sequuntur; vbicumque vado, conscientia mea non me deserit, sed præsens assistit, & quidquid facio, scribit. Ideirco quamquam humana subterfugiam iudicia, iudicium propriæ conscientiæ fugere non valeo. Et si hominibus celo quod egi, mihi tamé (qui noui malum, quod gessi) celare nequeo, proprij reatus conscientiæ non me requiescere sinit, sed de die in diem vehementer me torquet, & de die iudicij vehementiùs terret. Propterea statuam me ante me, & iudicabo meipsum, vt illius extremæ & tremendæ diei iudicium euadere possim. Piissime Domine, ego peccabam, &

Conscientia tormentum.

D

tu dissimulabas. Prolongabam multo tempore iniquitatem meam, & tu pietatem tuam; quia pœnitentiam & indulgentiam cogitabas. Da ergo misericordiam misero, qui tamdiu pepercisti criminoso. Hæc Bernard. Desperantis verba sunt, *Et à facie tua abscondar.* Sed ô vocem (vt bene vocat S. Petr. Chrys. *serm. 3.*) debellatricem vitæ, salutis inimicam! Rogo quis desperationis locus? Hîc simulatio quæ timoris: (sermo est de patre, qui filium prodigum recepit) nisi fortè timetur occursus? terret osculum, turbat amplexus, cùm pater filium trahit manibus, claudit gremio, ligat lacertis? Sic ille. Planè cùm Deus

Peccator Dei misericordiâ impetrat.

S. Petr. Chr.

De Deo nunquam desperandum.

E

Pater sit, nihil illi magis execrandum, quàm vt quis de tali Patre desperet. Nunc maximè, vbi cum matre Virgine (vt ait D. Augustin.) Deus infans Magos ad se perduxit, nimirum alienigenas, & Gentiles homines, vt genus omne mortalium incredibili fiducia repleret. Pueri ergo Iesu (vt rectè D. Bern. *serm. 1. de Epiphan.*) quanto sublimitas nobis notior, tanto humilitas pretiosior & amabilior est. His deliciis vsque modò caruit mundus, hanc dulcedinem hactenus non gustauit. Ecce Rex noster pacificus, in diademate, quo coronauit eum mater sua. Hęc ex Bernard. At quæ mater illius, nempe Sulamitis, pacifica, carissima in deliciis, fœcunda scilicet

S. August.

Iesu infantia amabilis.
S. Bernard.

gratiarum

gratiarum mater, quas suis fidelibus superessundi. Quidni omnia nobis impetret, quæ Filium Deum nobis peperit? Mediatrix illa est inter Deum & homines, paruulum enim dedit nobis. Meritò exclamat D. Bernard. *serm. 1. de Epiphan.* O dulcissima reconciliatio! O satisfactio suauissima! O verè reconciliatiò facilis, sed perutilis! Postremò adiungam, quod est à B. Ambros. *cap. vlt. lib. 2.* de Cain perquam subtiliter adnotatum. Vide (inquit) quàm perpetua vita iustorum, & nulla sit improborum. Iusti sanguis clamat, & mortui; vita autem peccatoris absconditur. Absconditus à facie Domini Cain non mirum est, quòd vagus & profugus in terra fluctuet. Sic impij hæretici, sic & mali Christiani oberrant: cùm tamen interim (vt loquitur S. August. 4. *conf.* 16.) paruuli tui, o Domine, in nido Ecclesiæ tuæ tuti plumescant, & alas caritatis alimento sanæ fidei nutriant. ô Domine, in velamento alarum tuarũ speramus, & protege nos, & porta nos. Tu portabis & paruulos, & vsque ad canos tu portabis: quoniam firmitas nostra quando tu es, tunc est firmitas; cùm autem nostra est, infirmitas est. Viuit apud te semper bonum nostrum, & quia inde auersi sumus, peruersi sumus. Reuertamur iam, Domine, vt non euertamur; quia viuit apud te sine vllo defectu bonum nostrum, quod tu ipse es Sic Augustin.

Beata Maria reconciliat nos cum Deo. S. Bern. S. Ambr. *Viuunt iusti impij semper moriunt.* S. August.

SECTIO XV.

Omnis igitur, qui inuenerit me, occidet me. Dixítque Dominus: Nequaquam ita fiet.

1. INfelix Cain non itam Dei timet, non mortem animæ veretur, non dolet admissum scelus. Debuisset, ni stultus & lapis esset, colligere; igitur ad pœnitentiam meorum scelerũ confugiam. Profectò tanta vis illius est, vt meritò dicat D. Bern. *de inter. dom.* 31. O Domine, credo, quidquid mihi condonare decreueris, sic erit quasi nunquam fuerit. Non condonat autẽ Dominus peccatori nisi pœnitenti. Non est quidem Dei ingenium, quale hominibus à corruptione naturæ inditum est; cujus enim aliquid errati deprehensum est, aut æterna in eo, aut certè diuturna valet opinio improbitatis. Cęterùm si pœnitentiam peccator aget, in obliuione corá Deo deinceps illius delictum erit: plena sunt huius propositionis catholicæ scripturarũ volumina. Deinde talis est pœnitentiæ virtus, vt de Saule Paulum, de lupo agnum & pastorem, de muliere in ciuitate peccatrice beatissimam in cælo Magdalenam effecerit; ac de Caino parricida iustissimum efficere Abelem potuisset. Hoc est illud quartum mysteriũ, quod inscrutabile Salomoni videbatur. Via scilicet mulieris adulteræ, quæ tergens os suum dicit: *Non sum operata malum.* Quem locum D. Ambr. *lib. de Salomone, c. 4.* sic explanat: Meretrix ista Ecclesiæ typus est, aliquando in gentibus constituta idolorum cultibus vitiata. Hanc posteaquam Dominus noster Iesus Christus puro Baptismatis fonte perdidit, ablutionẽ & criminis accipit, & nominis; per gratiã fidei post meretricẽ fit virgo, quia vni se destinauit sponso. Nota ex his Ambr. verbis apud Deũ & crimina, & criminosi nomen per pœnitentiã omnino expiari, atque aboleri. Omnis (ait) qui inuenerit me; occidet me. Pulchrè D. Ambr. *de Cain lib. 2. c. 9.* ad hunc locũ. Angustæ mentis homo præsentem mortẽ veretur, perpetuam negligit, & diuinũ iudicium non reformidat, interitũ solũ corporis deprecatur. D. Bern. *serm. in Euang. Ecce nos reliquimus omnia*, &c. sic inuehitur in Cainũ. Graue scilicet damnum, grandis iactura, si perimatur corpus, quandoquidem anima perit? Sed occidendum sese causabatur infelix, tãquam pro magno beneficio habiturus, si prohiberetur occidi, quod & factum est. Consolationem miseram obtinuit, quam quærebat, & oblitus est consolationis maximę, pro qua multo studiosiùs supplicare, & remedium quærere oportebat. An non idem & de Saüle legisti? Vbi enim perstitit in sentẽtia Samuel sanctus: Nũc (inquit) honora me coram populo. Ad quid tibi hæc honoratio miser? Hæccine erat tota illa supplicatio? Peccaui, ora Dominũ pro me, 1. *Reg.* 15. Falsa non poterat supplicatione moueri, meritò non pepercit, qui intuebatur cor. Hæc Bern. Infelix tam de vita desperans cælesti, viuere in terra, quæcumque sit vitæ conditio, volet. Indignus quippe (ait Bern.) benedictione cælesti, aliud sibi refugium parat. Itaque terræ filius immortalem se cupiens in terra, cælo ipsi libens nuncium remittit, solámque mortem timet, ne terrę deliciis miser priuari cogeretur. Grauis illa sententia D. Athanas. *lib. 3. contra Gent.* Nolens homo concupiscentias relinquere, timet; rursus easdem cupiens, vt voti compos fieret, cædes exercere, & iura violare didicit. Opportunè ad Cainum, cuius filij (vt videbitur) rapinis, ac cædibus omnia infestarunt. Atque vtinam non plures hodie Caini, stoliditatem istam, atque impudentiam imitarentur, terræ affixi; qui inter sordes, ac stercora libidinum immortales esse cuperent. Sic (ait Bernard.) nimirum, sic vsque hodie cuius ad alias consolationes mens inhiat, & penitus in caducis & transitoriis non renuit consolari, ipse sibi profectò cælestis subtrahit gratiam consolationis. Adde illud D. Athanas. *vbi supra.* Humanus animus, cùm totus secum est, & in se habitat, tunc sensibilia transcendens in auras verè libertatis euadit. Hæc Athanas.

S. Bernard. *Homines aliorum errata improbant.* *Pœnitentia transmutationes.* Prouerb. 30. S. Ambr. *Deus & crimen, & nomen criminosi obliuiscitur post pœnitentiam.* S. Ambros. S. Bernard. *Non de anima, sed corporis iactura impij curant.* *Saül de honore, non de anima sollicitus.* 1. Reg. 15. S. Bernard. S. Athanas. *Cain timet mori, ne priuetur delitiis.* S. Bern. *Diuina, propter terrenam, consolatio negatur.*

2. Vnde colliges, illum, qui se totum terræ, atque huius mundi deliciis mancipauit, nihil de cælo curans, animam habere malè captiuam, cuius spiritus in alis est, quæ cum Moab requiescit in fœcibus; aut illi pro sale, ne corrumpatur, animam datam esse; porcum videri, qui oculos suos statuit declinare in terram; siliquas habeat, & volutabrum, id vnum curæ & cordi est. Cuius infelicitatis elogium in filio prodigo describitur. Hic à patre secedens adhæsit cuidã, à quo missus est ad pascendos porcos, *Luc.* 15. Nimirum (vt explicat D. Petr. Chrys. *serm. 2.*) bonum ac pium patrem deserentes ad mundi longinqua tẽdimus, & desperationis autori diabolo tradimur, qui nos mittit ad huius seculi illecebrosas conualles, ad pascendos porcos, eos videlicet, qui proni semper in terram viuunt ventri, & æstus carnis in volutabro luti temperant, in cœno premunt, refrigerant in gurgite vitiorum. Quòd autem mercenarios suos mittat ad porcos, facit hoc insatiata crudelitas, quæ contenta non est homines criminosos fieri, nisi eos vitiorum duces criminum faciat, & magistros. Cùm eos tales fecerit, non sinit eos ex ipso porcorum cibo, pastúque saturari, vt esurientes vitia plus delinquant; luxuriosos satietas capere non potest, voluptas nescit expleri. Hæc omnia Chrysolog. Rex quidem Dauid in summa regię dignitatis,

Homines libidinum mancipia. Luc. 15. S. P. Chrys. *Libido insaturabilis.*

ratis, atque opum affluentia, irreqoieto tamen A animo,& rerum supernarum sitienti corde elamitabat: *Quid mihi est in cælo,& à te quid volui super terram? Defecit caro mea,& cor meum: Deus cordis mei,& pars mea Deus in æternum. Quia ecce qui elongant se à te,peribunt. Perdidisti omnes, qui fornicantur abs te. Mihi autem adhærere Deo bonum est,*

Psal. 72

ponere in Domino Deo spem meam, Psal. 72. Quibus Prophetæ verbis nihil dulcius,nihil ad inflammandum animæ in Deum desiderium vehemētius dici posset. Scilicet,nec in cælo sursum,nec in terra deorsum, nec in creatis denique rebus quidquam inuenire potuit Propheta, in quo amorem, desiderium, spem, felicitatem suam

S August.
Deus solus amandus, ac desiderandus.
Deus mihi omne bonum,

collocaret. Hoc ergo mihi (ait Aug.) est seruatū, Deus cordis mei,pars mea Deus. Inuenimus nostras diuitias, eligat sibi partes genus humanū. B Quid ergo? nullum præmium Dei? Nullum præter ipsum: præmium Dei ipse Deus est. Mihi autem adhærere bonum est. Hoc est totum bonū. Vultis amplius? Doleo volentes. Deo adhærere nihil est melius. Sic Augustin.

3. Expende etiam illud, *Et à te quid volui?* &c. Hebraic. Et tecum non volui,&c. Chald. Tecum socium non volui,&c. Nimirū sic Propheta defixus erat in amore, desiderióque videndi Deū, vt præ illo nihil iucundum,præstabiléque iudicaret, immò ne cum Deo quidem aliud quid creatum simul amare, & desiderare videbatur. quasi dicat: Vnus amor, vnum desiderium, vna voluptas, vnum mearum cogitationum centrū, ac scopus tu es Deus meus Hebraicè, צור לבבי C *tsur lebabi*: petra cordis mei. Deus solus petra est,in qua cor meum securè & firmiter quiescit.

D. Bernard.

Et vt D. Bernardus ex his Prophetæ verbis colligit, vbi bene erit sine illo? aut vbi malè esse poterit cum illo? *serm. 1. de aduent.* Defecit caro mea: aut quæritur in his verbis, quòd aliquando cùm rerum humanarum studio & cupiditati esset intentus, ipsius caro & cor extra Deum posita putrescerent, fluctuarent, ac deficerent, vt quæ nun essent in Deo solidata. Aut hîc defectio,vti aliis in locis, sumitur pro ardenti desiderio, quo Prophetæ caro, & anima, & totus ipse contabescere, & amoris deliquia pati videbatur. Priorem sensum innuit exposi- D tio D. Augustini, quæ habet: Seruas mihi tu in

S. Aug.
Mundi bona perperam diligimus.

cælo diuitias immortales,teipsum; & ego volui à te in terra,quod habent & impij,quod habent & facinorosi, pecuniam, aurum, & argentum, gemmas, familias, quod habent & multæ fœminæ turpes, multi viri turpes. Hæc pro magno desideraui à Deo meo super terram, cùm seruet se mihi in cælo Deus meus. Sic Augustin. Videtur autem Propheta seipsum incusare, quòd aliquando in turpem Bethsabeæ amorem se abiecerit, Dei sui omnino oblitus. Quasi di-

S. Hieron.

cat: (declarat S. Hieronym.) Tam grandia mihi in cælis præparasti, & ego infelix in terris à te parua quærebam. Neque in terra,neque in cæ- E lo alium præter te quæro. Sic Hieronym. Ergo quidquid sit de vita,quidquid etiam de morte,quam solam reformidat Cain, terrenæ vitæ amans, in salutem, vitámque animæ totus in-

S Bernard.

cumbas. Audi quæso D. Bernard. ac si sapis,illius obserua consilium: Relinque (ait) cætera, & teipsum discute; per te curre, & in te consiste. A te incipiat cogitatio tua, & in te finiatur, nec frustrà in alia distendaris, te neglecto. Præter

Saluti propriæ quisque studeat.

salutem tuam nihil cogites, quoniam in acquisitione salutis tuæ nemo est tibi germanior, ne- A mo propinquior teipso. Si verò aliquid cogitationi tuæ se offerat, quod non quoquo modo ad tuiipsius salutem pertineat, illicò respue, & exue. Suspende ergo animum tuum ab inferiorum amore, ne fortè de sublimibus eiectus, & de loco voluptatis à propria conscientia abstractus,& illectus, post concupiscentias suas eat,& vagus fiat, & profugus super terram. *lib. de inter. dom. cap. 65.* Iure autem optimo timet Cain, ne ab omnibus, quibus obuiam venerit, occidatur; quia peccator cùm Deum offenderit, communis fit omnium creaturarum hostis. In vltionem igitur Dei offensi totus coniurabit orbis; nihil tutum Caino, nec à seipso viuet securus, quippe sui carnifex erit. *Non est pax impiis, dicit Dominus,* Isai. 48. Contrà verò B iusto, & Dei amico trita sunt omnia, & facilia.

Isai 48.
Iusto omnia facilia

Iccirco Moyses & Iosue iubentur calceamenta de pedibus soluere, ac discipuli Domini calceos non portare, cùm in urbem mittuntur ad euangelizandum. Securitatem (inquit Procopius) Dominus pollicetur. Quemadmodum enim peccatori omnis creatura hostem se præbet, velut contra Ægyptios factum; ita iusto omnia vado cedunt, siue per mare rubrum, siue per desertum vastum pertineet. Timebat etiam, ne ab alio subinde interficeretur, qui primus hominem interficiens aditum fecit homicidiis. Vnde

Procop.

Procopius: Agnoscit (ait) Cainus se malum ad posteros dedisse exemplum: quo grauissimè violaretur humanæ vitæ societas; idem exem- C plum & ipse extimescebat. Existimabat enim vicissitudinem quandam fore, quemadmodum ipse turpiter commisisset cædem, sic ipse à posteris esset interficiendus. Ita Procopius. Tanta inest vis malo exemplo ad simile quid nefarium patrandum.

4. *Dixitque Dominus: Nequaquam ita fiet.*] Non erit quod times, cunctos deterrebo, ne tibi violentam mortem inferant. Admiror in primis hoc loco infinitam Dei benignitatem, vt perhumaniter se gerat cum scelestissimo illo parricida; nullum dicat verbum asperius, ne fortasse obstinato iam animo desperabundum, ac metu illo tot ærumnarum, exilij, fugæ, mor- D tis denique sibi ab omnibus, vt putabat, intentandæ, veluti oppressum amplius adhuc affligat. Afflicto enim non est danda afflictio. Si-

Deus humaniter agit cum improbis.
Ioan. 4.

mile humanitatis in Deo legimus argumentum Ioan. 4. æstuanti enim sub illo inani vmbraculo, & irascenti Prophetæ Dominus respondit: *Putásne bene irasceris tu?* Hebraicè, ההיטב חרה לך *haheteb charah laq.* Perpulchra est huius loci

S. Hieron.

commentatio D. Hieronym. Verbum (ait) Hebraicum חרה לך *charah laq*, iratus es tu,&, contristatus es tu, transferri potest. Quod vtrumque, & Prophetæ, & Domini personæ conuenit; quòd vel iratus sit, ne videretur apud Niniuitas fuisse mentitus, vel contristatus, intel- E ligens Israël esse periturum. Et rationabiliter non ei dicit: Malè iratus es, vel contristatus

Contristatum reprehendi non debet.

es, ne videretur reprehendere contristatum. Sic Hieronymus. Nihilominus alij alios in sensus hæc Domini verba interpretantur. Aiunt quidam Cainum pertæsum suppliciis ærum-

Mortem Cain exoptat.

nosæ vitæ, quam erat subiturus, petiisse à Domino, & peroptasse ab aliquo statim occidi, quò per mortem è vitæ molestiis euaderet. Contrà verò Dominum respondisse: Non morieris, vt cupis, nec tam breui supplicio parricidium tuum lues. Hoc sensu Tertullianus sit ait

2. contra

Tertull. 2. *contra Marcion. cap.* 25. Cain maledixit, & A cupidum morte luere delictum, mori interim vetuit; vt præter admissum, negationis *Confessio salutaris.* etiam exemplo oneratum. Nota ex Tertull. quantum nocuerit Caino negare suum facinus Deo sciscitanti, & ad confessionem inuitanti, quantum verò profuerit Adamo & Euæ, licet peccantibus, aliqualis illa confessio; quos (vt ait) ideo Dominus non maledixit, vtpote confessione releuatos. D. Am- *S. Ambros. Vita longæua in vindictam.* bros. *lib.* 2. *de Cain, cap. vlt.* Ergo & isti Cain longæuitas indulta vindicta est, eo quòd vixit in metu, & prolixum spatium multo cucurrit, & infructuoso labore, qua pœna nihil grauius, quàm vt quis ipse sibi maiorum caosa pœnarum sit. D. Hieron. *Epist. ad Damas.* B *S. Hieron.* luculenter in eandem sententiam sic ait: Cain vitæ fuit derelictus ad pœnam. Quod vt manifestius fiat, quotidianæ consuetudinis ponamus exemplum. Loquitur inter verbera seruus ad dominum: Quia incendi domum tuam, & vniuersam substantiam tuam dissipani, interfice me: dominúsque respondet. Non vt vis morieris, & finies morte supplicio; verùm longo tempore custodieris ad vitam, & tam infeliciter in hac luce versaberis, vt quicunque te occiderit, beneficium præstet occiso, dum te de tam multis liberet *S. Basil.* cruciatibus. D. Basil. eidem insistens interpretationi putat ingrauiora supplicia productam C Caino vitam. Lucrum enim (inquit,) & liberatio à supplicio est mors iis, qui peccaue- *Procop.* runt. In eodem sensu loquitur Procop. Noluit (inquiens) vt Cainus continuo capitali afficeretur supplicio. Nam his, qui supplicio fetiendi sunt, mors lucro est. Deus autem extendit pœnas ad vitæ spatium pro merito experens pœnas. Sic ille. Ac mihi quidem videtur, dum in hoc sensu persistimus, sempiternos gehennæ cruciatus hic adumbrari, rerum enim naturæ valedicent *Damnatorum vita in pœnis.* (vt ait D. Augustin.) morituri vitæ, & morti sine fine victuri. Viuebat itaque Cain (si tamen ea, non mors potiùs, quàm vita di- D cenda erat) vitam illam, quæ damnatorum in gehennæ incendiis statum exprimeret. Mors enim depascebat Cainum, & vermis eius non moriebatur. fœcunda ad plures mortes (vt ita loquar) vita parricidæ in longum ac miserrimum producebatur æuum.

S. Chrys. 5. Aliter explicat, sed optimè D. Chrysost. Totius (inquit) vitæ tuæ productio po- *Cain in exemplum reseruatus.* steritati vtilis erit, & id quod solus nullo præsente operatus es; hoc discent omnes, qui trementem ac gementem viderint, & quasi clamantem, & omnibus dicentem: Nollus talia audeat, qualia ego, vt ne in eandem pœnam incidat. Censet igitur Chrysost. Cainum ideo E in vita reseruatum à Deo, vt esset exemplo omnibus, qui trementem & errabundum hominem conuenientes, causámque edocti vererentur in similia scelera corruere, scientéque esse in mundo Deum improborum vindicem atque iudicem; timoréque pariter à peccando *Procop.* cohiberentur. Ad hunc eundem sensum Procopius egregiè ita commentatur. Interim multum iuuat mortales illo exemplo. Maius enim erat videre fratricidam pœnas expendentem, quàm huiusmodi rumorem spargi: quidam Cainus, quia fratrem letho dedit, capite ple-

Ben. Fernand. in Gen. tom. 1.

xus est. Præterea nemo credidisset tam immane facinus à fratre in fratrem committi potuisse: at cùm vita ei prorogaretur misera, nepotibus euidenter significauit, quæ pateretur ob factam cædem mala. Ita Procop. Illa etiam ra- *S. Ambr.* tio additur à D. Ambros. *loco citato*, in commendationem Dei, beneficio (quod petebat) vitæ Cainum morte dignissimum afficientis. Resi- *Dei clementia in Cainum.* ctere (ait) volui errantem, & beneficio suo inuitare ad correctionem: ipsis enim nos facilius committere solemus, quorum habemus gratiam. Nec tamen magna concedit, sed in eo ipso imprudentiam insipientis vlciscitur. Qui cùm esset perpetuis suppliciis obnoxius, non remitti sibi pœnam poposcit, sed vitam corporis huius obseruandam putauit, in qua plus ærumnæ est, quàm voluptatis. Sic Ambros. Præterea non mortis pœnam violentæ Dominus Caino inflixit, ne plura subnascentibus in orbe hominibus exempla suppeterent ho- *Peccandi exempla puta ne sint.* minem perimendi. Quod rectè aduertit Pro- *Procop.* cop. Noluit (ait) Deus, vt Cain occideretur, ne cædes cædi iungeretur; & dum quis cædem vellet expiare cæde, nouæ se implicaret cædi. Sic ille. D. Ambros. similiter; Homicidio *S. Ambros.* (inquit) noluit homicidium vindicari, qui mauult peccatoris correctionem, quàm mortem.

6. Postrema illa sit ratio, vt Deus patienter ferens parricidam, nec illicò mortis supplicio addicens, & mansuetudinem hominibus commendaret, & venturos subinde iudices in mundo erudiret qualiter se debeant gerere in vindicandis delinquentium criminibus. Sed audiamus D. Ambros. verba in hanc sententiam: Quo- *S. Ambros. Mansuetudo iudicibus cõmendatur.* niam cùm parricidium esset admissum, hoc est, scelerum principatus, vbi peccatum obrepsit, statim & lex diuinæ mansuetudinis prorogari debuit, ne si continuò vindicatum esset in reum, homines quoque in iudicando, nullam patientiam moderationémque seruarent; sed statim reos supplicio darent. Diuinæ autem sententiæ prouidentia huiusmodi est, vt magnanimitatem & patientiam doceret iudices, ne quis præpro- *Deus patientiam & iustitiam commendat iudicibus.* perè raperetur studio vindictæ; & ipsa deliberationis immaturitate puniret innoxium; aut pœnam acerbaret irati; nec tamen inultum esse pateretur in eo, qui nullam pœnitentiam sceleris induisset; repulit enim eum à facie sua, & à parentibus. Sic Ambros. Itaque patientiam suam commendauit Dominus in Caino, quam quotidie in nobis exhibet. Peccamus miseri, & à Deo tamen toleramur; nec saltem futurum iudicium (vt bene aduertit D. Gregor. *S. Greg.* *homil.* 1 u. *in Euang.*) extremæ destrictionis po- *Deus iudicium minatur & differt.* nimus ante oculos. Pensemus, quàm districtus iudex veniat, qui iudicium minatur, & latet. Terrores peccatoribus intentat, & tamen adhuc sustinet. Et icirco venire citiùs differt, vt minus inueniat, quod condemnet. Ita Gregor. Sed frustra tamen expectauit, vt Cain pœnitentiæ fructum redderet. Obstinata mens hominis ad malum indies magis obdutuit, thesaurizans sibi iram diuinæ iustitiæ. Bellè à D. Ambros. additum est grani pœna fuisse Cainum affectum, cùm Dominus eum repulit à facie sua, & à parentibus. Hanc sibi pœnam plerique infestunt prorsus immemores Dei, ac propriæ salutis, quibus nihil insuauius esse solet, quàm quicquid supra mundum, & carnem, quicquid spiritale ac diuinum est.

EE Eleganter

Caiet. Hom. nes diuina fastidit. Elegantet de hoc malo ita disserit Guarricus Abbas *serm. 1. Pentecostes.* O fastidium tinea cordium, rubigo mentium, langor pessimus animarum; quod abominari facit bonum Dei verbum, contemnere cæleste donum, fastidire manna propter ollas carnium! Quæ lues tam pestifera, quis morbus tam lethalis, qui sic faciat hominem immemorem suæ salutis, vt deorem ac malè securum appropinquare vsque ad portas mortis? Sic ille. A facie Dei, & à parentibus procul exulare Cainorum est, hoc est, reproborum. Quàm multi hodie viuunt, quorum animis ratò, aut nunquam subit, vel tantula Christi & virginis matris recordatio? summum planè ab irato Deo supplicium. Timeat sibi, quisquis ita negligens & vecors est, circa memoriam, & pietatem Virginis Deiparæ. Quis ostium non attingit, non dum, ô infelix, ultium salutis, cæli portam attigisti. caue ne tandem in morte audias: Clausa est ianua. Quis sui compos à regia via decerrabit? Tu viam salutis, quæ ducit ad vitam, & Dei faciem, nondum es ingressus. Certa & facilis homini via est ad Deum illa eadem, per quam Deus ad homines venit. Errauerunt ab vtero, *Psal. 57.* Improbi (liceat ita interpretari) qui virginem Dei matrem nescierunt, cuius vterus aula est summi regis; & in quo summam Deus est peccatoribus misericordiam operatus. Optimè S. Bern. *serm. in natiuit. Mar.* Si quid (inquit) spei in nobis est, si quid gratiæ, si quid salutis, ab ea nouerimus redundare. Certè banc etiam impetrationis gratiam inuenir virgo apud Deum, de qua Angelus *Luc. 1.* Vnde idem Bern. Adoocatum habere vis ad Deum? ad Mariam recurre. Exaudiet vtique Filius matrem. A virgine gratiarum abysso in totam naturam humanam superfusa gratia illa est, quam Deus in nobis inuenit; cùm scilicet & homo similis nobis fieri, & suæ diuinitatis nos consortes efficere, & mori denique pro nobis voluit. Deum (inquit Bern.) nobis fratrem Maria dedit. *Lac vobis potum dedi,* ait Apostolus. Nullum inter cætera spiritualia studium adeò facile, minùs onerosum, magis suaue, quàm quod Virginis Deiparæ impenditur pietati; suos illa mater virginea lacte velut infantes nutrit, & ad æternam vitam alacres, lætósque, & ferè nullo labore gestientes, in brachiis perducit.

(Margin: Homines Dei ac Deiparæ obliti. — B Mariæ gratia comm. vitanda. — Psal. 57. — S. Bern. — 1. Cor. 3.)

SECTIO XVI.

Sed omnis qui occiderit Cain, septuplum punietur. Posuítque Dominus Cain signum, vt non interficeret eum omnis, qui inuenisset eum.

1. Consultò remisimus ad hunc locum illud Hebr. לכן *lachen*, quod noster interpres sensum proprium sequutus reddidit: nequaquam ita fiet. LXX. non sic. Chald. præterea. Et quidem vis & significatio huius Aduerbij *οὐχ οὕτως*, germanior est, vt affirmet: redditúrque, imò sic, hoc modo, propterea. Ibi autem per reticentiam finitur sententia, subintelligendo aliud quiddam, quod siletur, sed innuitur. Vnde bene interpres apposuit, ita fiet. At sensus quidem idem semper existit. Dixerat Cain:

A Omnis qui inuenerit me, occidet me, mortem scilicet violentam pertimescens: occurrit Dominus illius timori; imò, propterea; oe scilicet, te quis occidat; statuam grauissimum supplicium homini, qui te interfecerit; appono insuper in te signum visibile, quo mortales omnes deterream, ne quis audeat te occidere. His prælibatis accedamus ad explicationem verborum sequentium, *septuplum punietur.* quæ difficilis admodum est, & varia propter Hebr. שבעתים *xibghathaim*, non autem שבצתים *xibcathaim*, vt malè habetur in Catena Lippomani. Interpres, septuplum, alij septemplíciter, alij septimum, videlicet septimus punietur; alij septem vindictas exoluet. יקם *iucham*, punietur, vindicabitur, significat B etiam verbum נקם *nacham*, iudicare. L X X. vertunt, septem vindictas. Ergo triplex circumfertur expositio huius loci. Prima est: qui occiderit Cain, grauissimè punietur; non quidem septies; Deos enim non punit bis in idipsum. Sed solùm prædicitur pœna, & vindicta occidentis Cainum integra, & perfecta: nam septenarius numerus perfectionem & integritatem designat; quemadmodum Psal. 11. vocatur argentum purgatum septies, non quidem septem vicibus, sed perfectè. Igitur duo prædicit Dominus, & quod omnis qui occiderit Cain punietur; ne (vt egregiè adnotauit Caiet.) licitum putaretur cuilibet occi- C dere hominem fratricidam. Enimuerò audito tam immani, & primo crudelitatis humanæ facinore arbitrarentur homines, non modò licitum cuicumque esse occidere illius patratorem sceleris Cainum; sed iustitiæ, atque humanæ naturæ debitum, & consequenter Deo quàm gratissimum. Huic igitur ignorationi, ac temeritati Dominus obsistit, proponendo supplicium interfectori. Certum est enim, vti summa iustitia est, si Rex, si Princeps, si publicus iustitiæ moderator, aut administer puniat peccantes, coërceat vi, &. pœna capitali delinquentes afficiat: ita summam fore iniustitiam propria D quemuis autoritate in alium quantumuis sceleratum, ac morte dignum animaduertere. Imò nec, pro liuore, odio propriòve alio tantùm respectu Principi, ac Magistratui licebit vindictam sumere, sed pro zelo iustitiæ, & reipub. emolumento. Damnatur enim, vt iniquissima & truculentissima Saulis regis sententia, qua omnes ad vnum interfici iussit magos, & hariolos, & pythones habentes in ventre, 1. *Reg.* 28. Concors autem Hebræorum, & nostrorum opinio est, ideo Saulem hanc fecisse internecionem, quia passim illi venefici prædicebant Dauidem in regno Saulis successurum, quod iniquè ferens barbarus Rex, & non pro zelo iustitiæ, aut E Dei obsequio morte illos mulctaoit. Sic enim Gloss. Diuinos hos Saul quasi zelo legis deleoit: quia, vt aiunt, à dæmonibus coacti Dauid regem esse futurum præconabantur. Iustin. Martyr non multum discrepat cùm ait: Saul sustulit ventriloquas, vt ea ratione Deum sibi reconciliaret, quo sententiam abrogaret, qua Saulem regno abdicauerat. Non ille quidem ventiloquarum impietatem odio persequens, sed regnum amans: Et quia non admisit Deus interitionem eius, eum deseruit, vt egeret eis quas non

(Margin: Psal. 11. — Caiet. — Illicitum est propria autoritate punire delinquentes. — 1. Reg. 28. Zelo iustitiæ licet punire. — Gloss. — Iustin. — Saul malè occidit ariolos.)

non bona intentione sustulerat. Sic Iustin. Euidenter id ex eo constat, quòd ipse rex priuatis intentus studiis pythonissam consuluit; & ait mulier ad eum: Ecce tu nosti quanta fecerit Saul, & quomodo erasetit magos, & hariolos de terra, quare ergo insidiaris animæ meæ, vt occidar? Et iurauit ei Saul: Viuit Dominus, quia non eueniet tibi quicquam mali propter hanc rem. Rectè Lyranus. Hoc ponitur ad declarationem facinoris Saulis, quia quod destruxerat, iterum requisiuit. Sed quæres cur non hęc pythonissa cum cæteris à Saole fuerit interempta? Planè videtur hîc euidentiùs regis animus nullo Dei, & iustitiæ zelo, sed priuato studio commoueri. Sic enim scribit ad hunc locum D. Hieron. Quamuis legatur erasisse magos, & hariolos de terra, hanc tamen mulierem Hebræi matrem fuisse Abner filij Ner autumant, & propter eundem Abner reseruatam fuisse ne perimeretur cum cæteris pythonissis.

Lyra. *Saul proprio studio commotus.* *D. Hier.*

2. Alterum verò, quod prædicit Dominus, est, puniendum quidem, non aliquali supplicio, sed integro, & perfecto. id enim significatur per Aduerbium, *septuplum*. Ne scilicet (vt aduertit Caietan.) pœnam minorem pœna homicidæ putaretur infligendam esse, eo quòd hominem tam impium occidisset. Vide quàm certum sit peccare grauissimè, & grauissimo supplicio puniendum, qui propria autoritate etiam pro zelo iustitiæ, cuius tamen publicus minister non est, & in bonum reipub. latronem, incendiarium, & quemlibet insigniter facinorosum occidet. Puniant iudices delicta, priuati fugiant sceleratos, caueant sibi ab illis, patientes ferant, si nequeant defugere; deferant, accusentque pro bono publico, non odio, non sinistro studio inducti. Audi D. Aug. pro tolerando æquanimiter improborum ingenio, *in lib. 83. quæ. q. 72. Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi*, ad Galat. 6. Noui Testamenti donum est caritas, huius dilectionis officium est onera nostra portare. hoc exhibeamus illi, cuius infirmitatem portare volumus; quod ab illo vellemus exhiberi, si fortè nos in ea essemus, & ipse non esset. *Omnibus omnia factus sum, vt omnes lucifacerem*, ait Apostolus 1. Corinth. 9. Omnibus omnia factus est, cogitando, scilicet, etiam in eo vitio se esse potuisse, vnde cupiebat alium liberari, compatiendo id agebat. Deinde etiam cogitandum, nullum esse hominem, qui non possit habere aliquod bonum, quod tu nondum habes, & si lateat, in quo sine dubio possit te esse superior. Sic Aug. Quocirca ex doctrina D. Aug. & Patrum sæpiùs inculcata, Deus vitam malorum aliquando tuetur, vt per malos boni exerceantur, & mali ipsi tempus habeant resipiscendi; Deúsque ipse contra eos iustificetur in sermonibus suis, & vincat eùm iudicatur, eo quòd mali excusationem non habeant de peccatis suis. Ac propterea septuplum, hoc est, acerbissimè vindicabitur in eum, qui Cainum occiderit. Non enim (ait D. Ambros.) debuit interimere eum, qui vsque ad naturalem terminum, mortis suæ agendæ habebat spatium pœnitentiæ. Excusare posset quòd se redemisset, vel sera actione pœnitentiæ, nisi eum præmatura pœna rapuisset. Nota hæc verba D. Ambros. contra eum, qui propria autoritate occidit hominem peccatorem (nisi fiat in defensionem propriam, cum moderamine inculpatæ tutelæ) præcidit misero spatium pœnitentiæ, quod vsque ad vltimum vitæ naturalis terminum protegatur. Itaque Deo Iudici reseruandus, aut magistratui etiam deferendus, qui deliquit; Deus enim propter iustitiam, & clementiam, vt ait D. August. *lib. cit. quæst. 67.* neque impunitum reliquit peccatum, neque insanabilem voluit esse peccatum. At verò D. Ambros. non modò per illud, *septuplum*, acerbissimum intelligit supplicium, sed multo adhuc acerbius, quàm fuerit Caino pro fratricidio impositum: putat enim grauius peccasse Lamech (qui creditur occidisse Cainum.) In Lamech (inquit) septuagies septies vindicatur, quia grauior culpa eius est, qui nec post damnationem se correxit alterius. Cain impetu quodam improuido antè peccauerat: Lamech vtique quod in altero reprehensum aduerterat, cauere debuerat; suo quippe iudici sententia debebatur, ne quis passim reum esse feriendum putaret. Aduerte etiam ex postremis Ambrosij verbis, ideo grauiùs punitum Lamech, quòd sibi licitum putarit autoritate propria occidere Cainum, cuius delictum ad aliud, nimirum Dei, tribunal pertinebat, vbi recognosceretur & puniretur.

Caiet. *Quid priuatus agat in delinquentes?* *S. Aug.* *Ad Gal. 6.* *Caritas Christiana est patiens.* *1. Cor. 9.* *Mali ad pœnitentiam tolerantur.* *S. Ambr.* *Homicida pœnitentiam præcidit homini.* *Deus iustus & clemens. S. Aug.* *S. Ambros.* *Lamech grauius, quàm Cain deliquit.*

3. Altera expositio deducitur ex versione LXX. & miror quàm sit grata, familiarísque Patribus. Vertunt autem, ἑπτὰ ἐκδικούμενα παραλύσει, septem vindictas exoluet. Quod quidem aliqui referunt ad peremptorem Caini. hoc est, qui occiderit Cainum, septem vindictis suum luet homicidium, id est, plurimis ac seuerissimis afficietur pœnis. Quæ interpretatio eadem est cum præcedenti. Et hoc referas velim ad grauiorem malitiam Lamech, quippe malis Caini edoctus non se continuit, quin in alterum incideret homicidium. At post exempla etiam malè se habere, non putatur inscitia, sed duplicata malitia. Peccauit Nabuchodonosor, peccauit & filius ipsius Balthasar: in vtrumque diuinitus animaduersum; diuerso tamen exitu. Nam pater resipuit, & ad regnum, à quo pulsus fuerat, rediit. Filius inter vina & epulas subita hostium irruptione priuatus regno vitáque fuit. Ratio verò huius discriminis colligitur ex illis verbis Daniel. cap. 5. ad ipsum Balthasarem; *Pater tuus de solio regni depositus est*, &c. *Tu quoque filius eius non humiliasti cor tuum cum scires hæc omnia.* Vbi Theodor. Quia Nabuchodonosor alterum impietatis pœnas luisse non conspexerat, idcirco dignum venia iusto Dei iudicio existimatum comperimus; sed iste summum patris supplicium conspicatus nihil inde percepit vtilitatis; iure itaque iustus iudex illi definito supplicium præscripsit: istum autem nulla venia dignum censuit. Alteram subinde rationem assignat idem Theod. quæ quia in similibus euentis locum habet, digna est quæ notetur. Alioqui (ait) & omnia futura prouidens Deus præcognita illius pœnitentia omnia quæ ad eum pertinebant, ita moderatus est. Iustius autem præcognoscens perpetuam impietatem, mortis sedat impietatis incrementum. Hæc Theodoret. Ergo iuxta obseruationem Theodoret. plures Deus præmatura morte abripit mediis in peccatis, quia scit eos nunquam, etsi mille viuerent annos, pœnitentiam suorum scelerum acturos; quare illis morte consulens incrementum culparum indies succrescentium, & pœnarum quæ

Cant. 5. *Alterum supplicium non emendat.* *Theod.* *Cur immatura morte quidam rapiuntur.*

inde in inferno subsequentur, præcidit. Contra verò insignes alios peccatis, (qui hominibus videantur) iam tartaro destinatos, côseruat multos per annos vita incolumi; quippe quos præuidet pœnitentiam acturos, vti Saulum, Matthæũ, Magdalenam, Manassem, cuius Amon filius patrem in sceleribus, non in pœnitẽtia imitatus in ipso vitæ ac regni tyrocinio adolescentulus ferro est à seruis suis trucidatus. Rectè D. Ambros. 2. *de Cain & Abel, cap. vlt.* Si nocentes moriuntur, qui gradum à peccatis reuocare noluerint, vel inuiti: tamen finem non naturæ, sed culpæ adipiscuntur; ne plura delinquant, quibus vita fœnus est delictorum. Sic Ambros.

Ad pœnitentiam expectatur iusti futuri.

S. Ambros.

Malis prodest mors.

4. Aliter alij capiunt septem vindictas, quas dicunt esse ipsius Caini, videlicet, qui Cainum occiderit, septem vindictas illius exoluet, dissoluet, diluet, finietque. Etenim septem peccata commisit, quibus septem irrogatæ sunt pœnæ, iis igitur liberabit Cainum, qui de medio illum toller. Septem illius peccata sic enumerantur. Malè sacrificauit; fratri suo inuidit; Dei admonitionem contempsit; per fraudem, & dolum fratri locutus est; crudeliter eum interemit; procaciter Deo cædem eius negauit; denique sceleris admissi veniam desperando, seipsum damnauit. Procop. in hac explicatione septem vindictarum persistens varios apponit modos numerandi septem peccata Caini. Optima in hoc sensu D. Hieron. *Epistol. ad Damasum* explicatio sic habet. Nolens Deus eum compẽdio mortis finire cruciatus, nec tradens pœnæ, qua se ipse damnarat, ait: Non sic, idest, non vt existimas morieris, & mortem pro remedio accipies: verùm viues vsque ad septimam generationem, & conscientiæ tuæ igne torqueberis; ita vt quicunque te occiderit secundùm duplicem intelligentiam, aut in septima generatione, aut septimo te liberet cruciatu. Non quòd ipse qui occiderit Cain, septem vltionibus subiiciẽdus sit, sed quòd septem vindictas, quæ in Cain toto tempore incurrerunt, soluet interfector occidens eum, qui vitæ fuerat derelictus ad pœnam. Hæc Hieron. qui etiam apposuit tertiam expositionem quæ habet, Omnis qui occiderit Cain. Ibi finitur sententia per reticentiam, subintelligendo, grauissimè punietur. Deinde septuplum punietur, vel vt Symmachus vertit, septimus punietur. Pertinetque ad Cain, qui non punietur, donec perueniat ad septimam suam generationem, quæ terminata est in filiis Lamech; à quo, vt opinio constantior est, Cain fuit interemptus.

B

7. Peccata Cain admisit.

Procop.

S. Hieron.

C

Cain morte septem pœnas euasit.

D

Cain in septima generatione occisus.

5. *Posuitque Dominus Cain signum, vt non interficeret eum omnis qui inuenisset eum.* Vt non omnis, idem est, atque vt nullus. Celebris Euthymij obseruatio: si præcedat, non, & sequatur omnis, valet quod nullus. Mille congerunt locos sacræ Scripturæ ad hanc regulam confirmandam boni autores. Sed in tenui labor. quasi verò hoc vnum ex primoribus Dialecticæ rudimentis non circumferatur. Signum verò istud quale fuerit non omnino constat; sine dubio tamen aspectabile, & conspicuum omnibus erat. Quare illo viso apertè dignoscebatur Cain tanquam fratricida, & vt talem cuncti auersabantur, odebant, abominabantur, maledictis ac diris incessabant, vti fuerat à Domino prædictum: Maledictus eris super terram. Deinde illo signo monebantur omnes, ne quis Cainum occideret; aut casu, & per ignorationem, aut per studium iustitiæ scienter

A illum interimeret. Quale illud fuerit signum, vt iam præmisimus, non constat ex Scriptura; tametsi versio LXX. occasionem dederit peruulgatæ Hebræorum, ac plurium ex nostris doctoribus opinioni. Septuaginta enim, vt paulo superiùs adnotauimus, legerunt, *στένων καὶ τρέμων*: suspirans, & gemens eris super terram: ero gemens, & tremens. Vnde Hieron. *Epistol. ad Damasũ* ita scribit. Omnis qui me inuenerit, accidet me, dum ex tremore corporis, & furiatæ mentis agitatus eum esse intelliget, qui mereatur interfici. Sic Hier. Igitur communis opinio habet, in Caino per totam vitam fuisse insignem quãdam motationem, ac tremorem totius corporis, capitis quassationem, pauorem hominis omnia fugitantis, instabilitatem quandam furialem, qua percitus nullibi poterat consistere, & securò viuere. Miror autem Rupertum hæc fabulis Hebræorum adscribere: fortassenon Hieronymum, aliósque antiquos Patres legerat, nec versionem LXX. expenderat. Minus placet quod ille adiungit, videlicet, non Caino signum aliquod impositum, sed ipsummet fuisse signũ. At quî potuit Cain esse signum, si nihil exteriùs haberet, quo signaretur, vt fratricida, vt Dei contemptor, vt pœnas luens, vt odio & sibi & gentibus habitus? Quocirca cùm duo maximè attributa Dei, nempe misericordia & iustitia, in moderando creaturarum orbe, præsertim erga res hominum eluceant: necesse omnino erat, vt hominibus demonstraretur Dei vindicantis iustitia punitiua, vti peccandi licentia liberiùs in dies, & effrænatiùs sese effundente, cohiberentur homines metu saltem Dei iudicis improborum delicta punientis. Ac misericordiam quidem Dei omnia iam creata conclamabant: similiter vita Adami & Euæ, ipsiúsque Caini, qui nequaquam in terris persistere possent, post Deum contemptum, peccatísque læsum, nisi esset in Deo infinita misericordia, benignitas, patientia. Deerat tantùm præconium iustitiæ vindicatiuæ. Ergo oportuit (quod infelix propter Abelis necem commeruerat) vt tremebundus, capite nutanti, corpore fluctuans, pallescens, fugitans, irrequietus, Lymphato similis, consternato animo, vultúque demisso Cain oppressus, per orbem vagaretur: suo aspectu & habitu clamitans Deum esse iudicem, delicta subnotare, punireque mortalium. Atque, vt ait D. Chrys. omnes gementem, & trementem Cainum viderent, veluti proclamantem. Nullus talia audeat qualia ego, vt non in eandem pœnam incidat: vt *in sup. sect.* subnotauimus. Quare non ineptè quis nobilem Poëtam de Theseo loquentem imitatus dixerit,

S. Hieron.

Quod signum in Cain exterius?

Rupert.

Deus index & clemens demonstratur.

Cain præco iustitiæ diuinæ.

S. Chrys.

---- *Gemet æternúmque pauebit*
Infelix Cain. homínésque miserrimus omnes
Admonet, & magna testatur voce per Orbem.
Discite iustitiam moniti, & non temnere Numen.

E In eodem sensu ita rem dispungit Procop. Qui gementem & trementem conspicabatur, etsi rei gestæ esset ignarus, nec sciret quare impressum esset signum, tamen sciscitando eò perueniebat, vt audiret confitentem suum scelus, & semet incusantem. Sic ille.

Procop.

6. Rectè igitur intulit Albinus explicans illa Domini verba, paulo antè discussa: *Omnis qui occiderit Cain, septuplum punietur.* quasi dicat; grauissima vltione puniendum esse, qui tantæ damnationis acerbitate admonitus, à sanguine effundendo nollet manus cohibere. Non enim debunt

Albinus.

Cain in pœna, & doctrinam formatur.

debuit homo occidere eum, cui Deus reseruauit vitam, ad pœnam ipsius,& ad correptioné aliurum. Sic ille. Aduerte hoc loco à Patribus hanc tragœdiam inter Cainum & Abelem accipi solitam in symbolum Christi Domini simul cum suo populo fidelium,atque populi Iudaïci.Hinc

S.Ambros.

D.Amb.*lib.*1.*de Cain & Abel, cap.* 2. sic edisserit. Figura Synagogæ & Ecclesiæ in his duobus fratribus antè præcessit Cain,& Abel.Per Cain parricidalis populus intelligitur Iudæorũ, qui Domini autoris sui,& secũdum Mariæ virginis partum fratris(vt ita dicam) sanguinem persecutus est. Per Abel auté intelligitur populus Christianus adhætẽs Deo.Sic Ambr.Idem tradit D.Aug. multis in locis, aliique passim Doctores. Ideo

Cant. 1.

queritur Dominus Cãt.1.*Filij matris meæ pugnauerunt contra me.* Seu potiùs Virgo Deipara,contra quam pugnauerunt fratres illius,hoc est,Iudæi, cùm aduersùs Filium & matré linguas suas distrinxerũt. Gloria filij(inquit Guillel. *ad cap.*5. *Cant.*) ad matrem redundabat. Dicebatur matri:

Iudæorum blasph. mia contra B. Mariam.
Guill.

Benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus ventris tui. Dicebatur Filio: Beatus venter, qui te portauit,& vbera,quæ suxisti.Sed & Pharisæi blasphemantes dicebant: In Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia: hoc de Filio. At in ipsam etiam matrem calumniæ & maledicta redundabant,dicentibus non paucis: Maledictus venter,qui seductorem illum portauit; & vbera quæ illum lactauerunt. Sic ille.Icirco dicit mater:*Vulnerauerunt me*, Cant.5.Linguis nimirum suis, & me in Filio crucifixerunt,

Cant. 5.
B. Maria dolor iuxta crucem Filij.
Cant. 1.

Quapropter:*Nigra* (inquit Cant.1.) *sum, decolorauit me sol.* Quia oportet me cum Filio meo despecto despici, & cum reputato leproso, leprosam reputari. Sic aiebat mater Virgo, iuxta crucem Iesu pio affectu commoriens Filio, & quodammodo in ipso moriens, quia ipse erat os ex ossibus eius, & caro ex carne eius. Benè Alanus *ad* 1. *Cant.* Mater (ait) cum lacrymis astans cruci, & condolens morienti animam suam pro Filio suo, etsi minimè posuit patiendo, tamen exposuit compatiendo. Hæc ille.Igitur despectam,& malè affectam cum Filio suo à Iudæis,etsi fratribus, gentes exteræ susceperunt; illam vti est, Dei matrem,semper virginem beatam dicunt,& piè venerantur omnes generationes. Procopius cùm fusiùs ostendat in Caino Iudaicum populum parricidam impiissimum significari, qui Abelẽ, hoc est, Christum Iesum agnum innocentissimum,& pastorem animatum occidit; adiungit, Icirco Iudæi vbique in orbe cùm sint peregrini,& aduenæ,timore & tremore perpetuo diuexantur.Cæterùm ne funditùs intercidèrent,signo notati sunt. Seruatæ enim sunt(ait Apostolus) reliquiæ. Exierunt quoque, vt Cain à conspectu Dei.Sic Procop.Memora quæso, quæ dicũtur à Propheta,seu potiùs ab ipso Christo.Ne occidas eos, sed disperge illos; protector meus Domine; nequando obliuiscantur populi mei, *Ps.*58. Vagantur ergo Iudæi interfectores Christi, toto orbe exules,sine patria, sine regno, sine sacerdotio,sine templo,sine sacrificio, sine lege, sine Deo,vt saltem(ait S. Hieron.) sic emendati superbire desistant:vt vel in hac dispersione scelus suum pœnitendo deplorent. Et ego prouocabo eos in eo, qui non est populus; ait Dominus *Deut.*32. Vbi Procop. Non enim illis tantopere dolet seruitus, non dispersio, non templi amissio; quantopere gentium pietas, &

Alan.

Procop.

Iudæi signo per orbem notati vt Cain.

Psal. 58.

S Hieron.

Dent 32.
Procop.

*Ben.Fernand.in Gen.tom.*1.

dignitas, earum videlicet, quæ antea rudes erant atque indignæ, quæ in populorum numerum recensebantur. Non est vlla (inquit Chrysost.) pars totius orbis terrarum, quæ sit Iudæorum calamitatis expers. Deus enim Iudæos viuos omnibus exemplum proposuit, eos quoquouersus dispergens, eo quòd crucifixerũt Christum. Leges plura apud eundem in Psal.8. illúdque expende, quod subiicit: Propterea vos Christus dispersit, vt scireris quantam in terris plantarit rempublicam. Tam illustris, tam gloriosa in mũdo est Christiana gẽs, vt illius obsequio se dicat honorari Deus homo Christus Iesus & opprobria omnia, quibus à Iudæis est affectus, hic vno suorum fidelium amore, & veneratione compensari testetur.

Iudæos torquet dignitas Ecel. Christi.
P.Chrys.

Gloria Christi ex conuersione gentium

7. At quódnam signum gestant notabile Iudæi toto profugi orbe? mille profectò, eáque sola clariora? Num euidentius signum, quàm quòd ipsi Christum crucifixerunt, quòd Christum negent? Occidetur Christus, & non erit populus eius, qui eum negaturus est: *Dan.*9. ipsamet cæcitas Iudæorum, mundo sol est, demonstrãs eorum perfidiam,& nostræ fidei veritatem. Et eris palpans in meridie, ait Dominus *Deut.*28. Nunc enim(inquit Procop.) cùm gẽtes in media luce ætatem degant; Israel versatur in tenebris, & tanquam cæci murum palpãt legem ipsius traditã iuxta Isaiam. Eũ quòd lucis radios Christi nollent admittere, & cum Dauide dicere: Reuela mihi oculos tuos, & considerabo mirabilia de lege tua. Ita Procop. Locus verò Is. 59. quem Procop. citat, hic est: *Palpauimus sicut cæci parietẽ, & quasi absque oculis attrectauimus: impegimus meridie, quasi in tenebris, in caliginosis quasi mortui.* Etenim Iudæi(declarat S.Hieron.) erroris tenebris, occupati sunt, ita Scripturas sanctas quasi cæci palpantes parietem verba tantùm in eis, & folia, non sensum fructúmque quærunt. in toto orbe sole iustitiæ rutilãte, illi morantur in tenebris peccato mortui. Sed ad Psalmi 58. verba redeamus. *Deus meus demonstrauit mihi in inimicis meis: Ne occideris eos, ne quãdo obliuiscãtur legis tuæ. Et deduc eos protector meus Domine.* Sic legit D. Aug. Sẽsu & re nõ discrepãs à vulgata. Interpretatur autẽ hoc modo. Potest hoc intelligi de Iudæis. Istos inimicos meos ipsos, qui me occiderunt, noli tu occidere, maneat genus Iudæorum. Non sine causa Cain ille est, qui cùm fratrem occidisset, posuit in eo Deus signum, nequis eũ occideret. Hoc est signum, quod habent Iudæi. Tenent omnino reliquias legis suæ. Sunt Iudæi, non sunt occisi; necessarij sunt credentibus gentibus: vt demonstret nobis in inimicis nostris misericordiam suam. In ramis superbiæ præcisis, inserto misericordiam suam demonstrat oleastro. Disperge eos in virtute tua. Iam factum est; per omnes gentes dispersi sunt Iudæi, testes iniquitatis suæ,& veritatis nostræ. Ipsi habent codices de quibus prophetatus est Christus,& nos tenemus Christum. Disperge eos: protector meus Domine. Et in eo ipso me protegas, vt de ipsorum dispersione habeam testimonium misericordię tuæ. Sic Aug. Optimè S.Bern. de populo Iudaico, *serm.*75.*in Cant* ita disserit: Verùm ille senior frater, qui de agro veniẽs formam tenuit populi veteris, & terreni, qui pro terrena hæreditate doctus diligere tituram attrita fronte gemit anxius sub graui iugo legis, portátque pondus diei, & æstus. Is, inquam, quia intellectum non habuit, foris stat etiam nunc,

Iudæorum cæcitas signũ illorum.
Dan 9.

Deut 28.
Procop.

Isai. 59.

S.Hieron.

S Aug.
Dispersi Iudæi propter bonum Ecclesiæ.

Iudæi testes iniquitatis suæ, & veritatis nostræ.
S.Bern.

Iudæorũ perfidia & malitia.

& non vult, nec inuitatus à Patre intrare domum conuiuij, semetipsum fraudans vsque adhuc participio symphoniæ, & chori, & vituli saginati. Hæc Bern.

S. Ambr. | Differunt bonorum, & malorum interitus.

8. Porrò autem grauiter, & seriò expendi debet, quod egregiè obseruat D. Ambros. *de Cain, cap. vlt.* Qua ratione (ait) signum super Cain ponitur, ne occidatur parricida, cùm prospectum non fuerit, ne innocens occideretur? Huic dubitationi satisfacit S. Pater, dum conatur ostendere acerbissimam vitam Cain morte quacunque miseriorem: contrà verò de morte Abelis ait; Non peremptoria mors est, per quam non adimitur vita, sed ad meliora transfertur. Qui bonæ spei compotes sunt, migrare magis, quam deficere credendi sunt. Sic Amb. At quàm multos per hosce dies celebrauimus Abeles de Caino triumphantes, nimirum innocentes infantulos ab Herode occisos: *Matthæi 2.* Audi D. Petr. Chry. *serm. 153.* Coorta Regi (ait) cohors sua magis præmori, quàm commori tota gestit. Christo dicati milites cœperunt antè militare, quàm viuere, antè pugnare, quàm ludere: fundere antè sanguinem, quàm lactis vbera perpotare. Ardentes animæ moras corporis non tulerunt, à gremio ad furentes hostiū cuneos peruolantes; anticipant virtutibus blandimenta, vulneribus oscula, vnguentes ferro; vt cælum possint inhabitare, antequam terram, præmia spiritus antè portare, quàm carnem: antè referre triumphos Deo, quàm perferre hominum nutrimenta. Verè verè isti sunt gratiæ martyres, confitentur tacentes, nescientes pugnant, vincunt inconscij, ignari tollunt palmas, coronas rapiunt ignorantes. Hæc omnia Chrys. Nō minùs eleganter S. Cyp. *serm. de Magis*, ita scribit. Acta est Natiuitatis Christi solennitas, sursum iubilantibus Angelis; deorsum ex ore infantium, & lactentium laus est perfecta; resonantibus vsque ad cælos victoriæ tubis, & reuersus est paruulorum vagitus in gaudium, & luctus in iubilum, sequente Agnum exercitu innocentium, & baiulante gloriosissimi triumphi solenne vexillum. Hi in ordine Sanctorum Protomartyres primum habent locum, & secretorum cōscij diuinorum propinquitate familiarissima, clementiam Dei pro nostris exorant laboribus, quos vsque hodie funestus Herodes persequitur, quorum sanguine, & morte diabolus delectatur. Hæc Cyprian. Cæterùm adhuc quis mirabitur diuini iudicij abyssum; vt Caino scelestissimo mortalium vita prorogetur, innocentissimo autem Abeli auferatur? En qualis est hominum conditio; en vt se gerit mundus, qui in maligno positus est in eadem rerum disparitate considerāda defixus hoc loco S. Ambros. sic effatur. Ecce iustus, innocens, pius, propter gratiam deuotionis odia fratris incurrens, immaturus adhuc æui sublatus est parricidio; & iniquus, sceleratus, impius, etiam fraterna cæde pollutus longæuam duxit ætatem, duxit vxorem posteritatem reliquit, vrbes condidit, & hoc meruit permissione diuina. Nonne in his apertè vox Dei clamat: Erratis, qui putatis hîc esse omnem viuendi gratiam. Itaque iuxta Ambrosium videtur Dominus, cùm Cainum viuere permittit, Abelem verò perimi, mortalibus hoc significare documentum, vt vitam in terris non magni faciant; quippe cùm & sceleratis cōcedatur, & instis denegetur; sed eam felicem ac perbeatā quæ

Matth. 2. | S. P. Chrys. | Innocentium puerorum triumphus.

S. Cypr.

S. Ambros.

Non in terra, sed in cælo vita amāda.

A sola iustis in cælo donabitur, existiment, appetant, & consequi nitantur. Enimuerò (vt ait D. Cyprian. *serm. indicato*) per vias latas, descensusque præcipites itur ad inferos. At religiosus quisque vias duras ingreditur, & iugulator voluptatum stantem ex diuerso hostem secutus aggreditur. Arcta via est castitas, trames strictus humilitas, ieiunio affligi, & carnem in seruitutē redigere, scopulosæ sunt semitæ; sed ad patriam superiorem, nō nisi per meatus difficiles armati milites reuertuntur. Ita Cyprian. Viuant ergo in terra improbi, sed eorum tamen vita, cùm nihil habeat gloriosum, mors & sepultura potiùs dicenda erit; atque ideo (vt credo) miseri sibi malè

E ominantes sumptuosas sepulchrorum moles ædificant, quò post mortem in illis memorabiles, & gloriosi esse videantur: at è contrario iusti, & vita & morte commendabiles, suorum operum, non lapidum, ac pyramidum gloria potiuntur: vt enim pulcherrimè dicitur à S. Ambros. *lib. 1. de Cain, cap. 2.* Nemo scit sepulturam Moysis, quia vitam eius omnes nouerunt.

S. Cypr. | Iustis ad cælum per labores itur.

Mali sepulchra, boni memoriam gloriosi. | S. Ambr.

SECTIO XVII.

Egressus Cain à facie Domini habitauit profugus in terra ad orientalem plagam Eden.

C

1. Impœnitens homo, & obstinatus animo non veniam scelerum deprecatur, non supplex orat Dominum, nolit à se repellere creaturam, quæ absque præsidio creatoris nusquam benè, ac securò consistet. Non resipiscit Cain, sed egreditur a facie Domini. Duplex horum verborum sensus. Primò censetur egressus ab illo terræ solo, quod paradiso terrestri vicinus erat, quasi pomœrium illius vrbis, & palatij Dei; à facie Dei, quia ibi parentes Deo fideliter obsequentes, ac de ipsius mandato habitabant, vbi Deus visibili forma videbatur, colloquebatur, familiarem se hominibus exhibebat. Deinde dicitur egressus à facie Domini, videlicet à cura,

D solicitudine, præsidio, singulari beneuolentia, qua Deus seruos suos tueri solet, & tractare peramanter; vti pater filios, potiùs, quàm dominus seruos. Quia nimirum Deus deseruit deserētem se, vt loquitur D. Aug. Vnde D. Chrys. Quid est, egressus est à facie Domini? hoc est, nudatus est præsidio Dei propter abominabile & perniciosum facinus. Non autem intelligas egressum esse à præsentia, notitia, & potentia Dei. Nam quò ibo à spiritu tuo? & quò à facie tua fugiam? Si ascendero in cælum, tu illic es: si descendero in infernum, ades: si sumpsero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris: etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera

E tua, *Ps. 138.* Scientiam, & potentiam Dei infinitam describit, quam nullus peccator possit effugere; Deus enim & omnia replet, atque vbique est, & omnia nouit, ac intuetur, cuius etiam velle posse est. Sanè huius potentia (ait Theodor.) Propheta Ionas periculum fecit: cùm enim vniuersitatis Deum fugitare conatus esset, & captus fuit, & vndis proditus; & velut in quibusdam vinculis in Cetum iniectus est. Et quidem appositè de Iona fit mentio, qui etiam, vt legitur *c. 1.* surrexit, vt fugeret in Tharsis à facie Domini; quod non dissimile facto est Caini, qui egressus à facie Domini, &c. D. Greg. *6. moral. cap. 13.* de

Cain impœnitens à Deo recedit.

Cain Dei præsidio destitutus.

S. Aug. | S. Chrysost.

Psal. 138. | Deum nullus effugit.

Theod.

Ion. 1.

S. Greg.

Ionas Deum fugiens comprehenditur.

de Iona, sic loquitur: Iooas in culpa deprehenditur, in profundum mergitur, Ceto sorbente repente deuoratur, atque illuc gestante belua peruenit, quò ire sponte contempsit. Ecce fugitiuum Dei tempestas inuenit, sors ligat, mare suscipit, belua includit; & quia auctori suo obedire renititur, ad locum quò missus fuerat, suo reus carcere portatur. Ita Greg. Et quidem optimè. Nam, vt ibidem ait D. Hieron. In tranquillitate tempestas oritur. Nihil Deo aduersante securum est. Deinde sequens vox, *profugus*, in Caini recessu à facie Dei, conuenit etiam cum eo loco Ionæ, *fugeret in Tharsis*. Tharsis enim nomine intelligitur mare. Notátque insuper D. Hieron. Non igitur Propheta ad certum locum fugere cupiebat; sed mare ingrediens, quocumque pergere festinabat. Et magis hoc conuenit fugitiuo, & timido; non locum fugæ otiosè eligere, sed primam occasionem arripere nauigandi. Cæterùm ad Dauidem reuertamur, adiungit: Vt omnem spem euadendi, fugiendíque à Deo peccatoribus præripiat. Et dixi: Forsitan tenebræ conculcabunt me, & nox illuminatio mea in deliciis meis, quia tenebræ non obscurabuut à te, & nox sicut dies illuminabitur: sicut tenebræ eius, ita & lumen eius. Quibus omnibus depingit Dei notitiam lucidissimam, quam nihil lateat, oculos sole ipso clariores, quibus nihil abdi possit, nihil esse obscurum. Quare sint licèt tenebræ densissimæ: nox ipsa, in qua libidini studens peccator latere se putat; sol planè, meridies est Deo cuncta videnti, nec apud illum discrimen vllum est inter lucem, ac tenebras, æquali omnia semper intuitu vbique contemplatur.

S. Hieron.

Ionas non in locum certum fugiebat.

Deo nihil non apertum, & clarum est.

2. *Egressus Cain à facie Domini.*] Deum quidem nusquam locorum Cain effugiet; sed quia improbus est, licèt Deum timere vindicem debeat, in terra tamen haud est, quod Cain cogatur pertimescere, vt subtiliter Philo Hebræus philosophatur *lib. quod deter. poster. insid.* O Cain (ait) non eiectus à terra absconderis ab eo, qui est; sed eum deuitans in terram confugisti locum mortalem. Imò nec omnis, qui inuenerit te, occidet, quemadmodum sophisticaris; nam quicquid inuenitur, vtique ab alterutro inuenitur, aut simili, aut dissimili: simili, cognatóque iuxta communionem omnium familiaritatémque; dissimili verò iuxta diuersitatem contrariam. Simile igitur conseruare studet sui simile; dissimile verò perimere solet sui dissimile. Sciat ergo, & Cain, & quisquis alius vafer est, quòd non à quouis occurrente interficeretur: sed malefactores quidem germanorum cognatorúmque vitiorum æmulatione custodes eius erunt, & satellites. Non quicunque ô Cain artis tuæ palæstrita te inuenerit, occidet. Scias, quòd non quiuis ex innumeris, qui inter tua censentur auxilia, sed solus virtutis amicus tecum gerit bellum sine induciis. Sed Phil. Cuius allegoriæ tam luculentæ insistens dixeris Cainum à facie Domini egressum ad sui similes confugere, scelestos, ac perditos, quique etiam à facie Domini procul absint: ac demum securum in sceleribus æuum ducere, vbi non est facies Domini, vbi nullus Dei timor, nec verecundia, nec ius, ac probitas cernitur; sed licentia, libertas, impudentia, & contemptus Dei, & summa iniquitas dominatur. Tanta verò fuit in Caino imprudentia atque impudentia, vt egressus à facie Domini intelligatur lodenti, videntíque similis abire; quod egregiè Philo ipse colligit ex ipsius verbis Cain, quæ paulo antea dixerat, *Si eiicis me hodie a facie terræ, & à facie tua abscondar.* quasi dicat: Si non præbes mihi bona terræ, ne cælestia quidem accipio. Si non datur frui voluptatibus, ne virtutem quidem desidero. Si non impartiris humana bona, diuina quoque tibi habeto. Nam apud nos, necessaria, cara, & germana bona sunt hæc, edere, bibere, vestiri, sensuum expleri voluptatibus, aurum, honores, conquirere. Prudentiam verò, fortitudinem, iustitiam, res tetricas, & vitæ molestiam afferentes missas facimus. Quòd si libet eis vti, non vt bonis perfectis vtendum est, sed vt causis bonorũ. O scelestum caput! Ergo priuatus his lucris corporeis in conspectum Dei non venies? &c. Hactenus Philo. Ex cuius explicatu illa verba Caini separanda sic erunt. Ecce eiicis me ab hac terra tam felici, & amœna, & terræ maledictis ac laboriosis operibus affligis; negas voluptates corporis? ergo lubens abscondar à facie tua, nec cælum tuum, nec faciem tuam volo; tibi tua cælestia, tuíque vultus gloriosam visionem renuncio; sine terra, nec cælum; sine voluptate carnis Deum nolo. Optimè in hac sententia Procop. *Egressus* (inquit) *Cain*, &c. Non localiter hæc accipienda sunt, sicut nec intrare coram Deo. Incedit quis coram Deo, foris relinquens peccata, & res omnes externas. Sed Cainus egressus est à facie Domini, indignum se faciens Dei conspectu: nec per reliquum vitæ tempus quicquam curans benignum. Ita Procop.

Philo.

Mali cum similibus securi viuunt.

Caini mira impudentia.

Philo.

Mali virtutem oderunt, voluptates amant.

Procop.

3. Ad confirmandam doctrinam quam Philo optimè colligit ex verbis Caini, videtur aptissimus ille locus Oseæ 9. *Noli lætari Israël, noli exultare, sicut populi, quia fornicatus es à Deo tuo.* Vbi sic D. Hieron. Qui à Deo recesserunt, cùm in profundum venerint peccatorum, & desperauerint salutem suam, vniuersa contemnent. Sic Israël recedens à lege Dei, & colens idola, gaudet, & gratulatur, quòd à Dei notitia recesserit, & sit gens mixta cum cæteris. Corripit eos: ne gaudeas, nec putes talem te esse, sicut sunt cæteræ nationes. Aliter enim nesciens Deum, aliter punitur recedens à Deo; quia seruus, qui scit voluntatem domini sui, & non facit eam, vapulabit multum. Sic Hieron. Nota Israëlis peccatum hic & alibi sæpiùs vocari adulterium meretricis, quæ repudiato viri sui toro in lupanar se abiecit. Quo nomine dignus censetur Cain, quicunque Cainum sequentes egrediuntur à facie Dei. Meritò egressus à facie Dei (vt iam præmonuimus) dicitur Cain, quod à parentum consortio, tutela, cura, disciplináque recedit. De iniquo illo dicitur: *Odisti disciplinam, proiecisti sermones meos retrorsum,* &c. Psalm. 49. *Egestas, & ignominia ei, qui deserit disciplinam,* Prouerb. 13. de reprobis, quorum in interitu ridebit sapientia, illud tanquam extremum malorum dicitur: *Exosam habuerunt disciplinam*, Prouerb. 1. Millia huius generis inuenies in sacra Scriptura. Phil. Hebræus *lib. iam indicato*, tractans illum locum Exod. 3. *Constitui te Deum Pharaonis*; inquirit: Quî fieri potuit, vt Moyses Deus constitueretur Pharaonis? ac demum concludit: Ex his colligimus, quòd sapiens dicitur quidem Deus insipiẽtis, imaginatione scilicet, existimationéque, non veritate, atque essentia. Sic ille. Vnde inferes Cainum stultum ac furiosum dici egressum à facie Dei, quia longè recessit à consortio patris Adam, qui velut Deus esset ad regendum insipientem, illiúsque furias cohibendas. Quinetiã

Oseæ 9.

S. Hieron.

Qui Deum norunt & peccant, grauius puniuntur.

Luc. 12.

Graue malum odisse disciplinam.

Psal. 49.

Prouerb. 13.

Prouerb. 1.

Philo.

Exod. 3.

Sapiens vocatur Deus insipientis.

A

infelix illa prouincia, vel ciuitas haberi debet, in qua non habitant, aut oon imperant viri sapientes, veluti disruptis mœnibus, atque omni virtutis præsidio ablato destituta innumeris patescit iniotiis. Hoc tam illustre sapientium virotum encomium apud Isaiam vno verbo exprimitur. Sic enim de puero Iesu recens nato ad suum stabulum reges magos adducēte prædicatur. *Priusquam sciat puer vocare patrem, & matrem, accipiet virtutem Damasci*, cap. 8. declarat optimè Iopersect. *hom. 2. in Matth.* Magi sunt orientales viri sapientes. Ideo antem dicti sunt virtus Damasci, quia virtus vniuscuiusque prouinciæ sunt sapiētes ipsius. Sic ille. Sequitur, *Habitauit profugus in terra*. Hebr. וישב *vaiexeb*, propriè sedit, ישב *iaxab*, sedere. Infelix Deum valere iussit, & terram auidè complexus est. In terra sedem suæ vitæ, atque animæ præfixit. Nec poterat se totum terræ mācipare, nisi postquam à Deo recessit. Ita planè è contrario, non Deo perfectè inhærebit, qui à terra priùs non recesserit. Audi Dauid desiderio Dei flagrantem. *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie: Vbi est Deus tuus? Hæc recordatus sum, & effudi in me animam meam*, Psal. 61. Doctè D. Aug. expendit illud, *effudi*. Effudi (inquit) super me animam meam, vt illum attingerem, non in me remansi; quando enim anima mea contingeret, quod super animā meam quæritur; nisi anima mea super seipsam effunderetur? Si in seipsa remaneret, nihil aliud, quàm se videret; & cùm se videret, non vtique Deum suum videret. Sic Aug. Hinc meritò D. Bern. *serm. 9. in Psalm. Qui habitat*: Perfecta caritas solùm sitit, quod summum est, tota desiderij vehementia clamans: Quid mihi est in cælo, &c. Bonus es Domine sperantibus in te animæ quærenti te, *Thren.* 3. Singularis perfectionis est non modò nihil sperare nisi ab eo, sed nihil quærere, nisi eum. Sic Bern. *Regem* (ait Isai. 33.) *in decore suo videbunt oculi eius, cernent terram de longè*. Loquitur de iusto, qui à terris ad cælestia contemplanda, & amanda subuolauit: cui, quàm vicinus est Deus, tam procul à tergo relictus fuit mundus. Nam, vt explicat locum Isaiæ D. Hier. In cælo positi terrena despiciunt.

Isai. 8.
Sapiens quātum confert vrbi, & regno.
Imp in Matth.
Deus & terra non simul amanda.
Psal. 61.
S. Aug.
S. Bernard.
Thren. 3.
Isai. 43.
S. Hieron.

B

C

D

4. Sed planè desipit Cain, qui à Deo profugus in terra putat se posse habitare: non est terra locus quietis, nisi mortuorum, quorum ossa inanima in sepulchris censentur requiescere, quia vitæ laboribus iam perfuncta inter cespites, aut cineres quodammodo oriantur. At viui fluctuāt in terra velut in salo, quippe qui non hic habent terram permanētem; vbi noster interpres vertit, *profugus*, Hebr. נוד *nod*. LXX. *naid*. Est autē radix נוד *nud*, hoc est mouere. Potest autem esse nomen, aut proprium, aut appellatiuum. Ergo D. Hier. de loc. Hebr. *Naid*, terra, in qua habitauit Cain, vertitur autem in salum, idest, motum, siue fluctuatiooem. Vide nunc quam sibi, Deum derelinquens, sedem eligat Cain, terram quidem *nod*, aut *naid*, ipsammet fluctuationem; quid vndarum pelago instabilius? talem sedem eligis; vbi autem nihil stabile, nihil firmum, quid bonum iucundúmque esse poterit? iccirco additur, ad orientalem partem, Hebr. קדמת עדן *quidmath Gheden*, ad orientalem voluptatis. Alij cōtrà *Gheden*, voluptatem. Quam vltimam secutus versionem ait Clem. Alex. 2. *Stromatum*. Interpretatiu *Naid*, est fluctus, *Eden* autem delitiæ. Igitur peccator effrænatus fertur in salum fluctuans. Deliciæ sunt fides, cognitio & pax. Bellè id quidē,

Terra requies mortuorum, non viuorum.
S. Hieron.
Clem. Alex.

E

Qui enim spreto Deo terræ totus inhæret, contra veras animæ immortalis delicias, quæ quidē in virtutibus habentur, fluctuet necesse est, vti pelago naufragus frustrà innatans, vbi nihil inuenit, quod manu prehendat, aut in quo pedem figat. Vna est in vno Deo animæ securitas. Mihi autem adhærere Deo bonum est, *Psalm. 72*. Sæpè (inquit Clem. Alex. *loco proximè citato*) reperens Scriptura illud: Ego Deus vester; pudore afficiēdo pulcherrimè hortatur docens sequi Deum, Adde, & adhærere Deo, extra quem semper est cor hominis irrequietum. Apposite commentatur Procopius: *Nod* interpretatur salum. Nam quæ sedes conoenientior erat deficienti à virtute, quæ concordiam & pacem gignit, quàm salum mobile & instabile, quod meritò malitiam siue vitium dices? Adamus vt eiectus, nec sua sponte egressus est paradiso. Nam adhuc ardebat desiderio manendi in illo. hinc Deus eum collocauit è regione, quasi ipse tegens eius domicilium. At Cain nec expulsus, nec alicubi à Deo positus legitur. totus enim propensus ad malum, ambabus illud amplectebatur vlnis. Percelebris figura (vt Patres volunt) Cainus habetur populi Iudaici; procul vterque remotus à facie Domini viuit in abiectis, ac sine fructu animæ operibus distentus. Quemadmodum frater ille senior, qui de agro, & villa vcoerat, & certus de reditu fratris iunioris indignatus noluit domum, vbi erat conuiuium, introire, *Luc. 15*. Vbi egregiè D. Petr. Chrys. *serm. 5*. Venit Iudæus ad domum patris, idest, ad Ecclesiam, stat foris per inuidiam, audit Dauidicam citharam personare, audit ex concentu prophetico symphoniam ex populorum vario conuentu choros audit, & introire non vult, per inuidiam stans foris. Dum gentilem fratrem pristinis iudicat, & horret, ex moribus, ipse paternis bonis se eximit, ipse se paternis excludit gaudiis. Sic Petr. Chrys. Nec verò putet Cain se, licèt careat animæ deliciis, habitans contra Eden, nihilo tamen minùs possidere terram, cuius fructu, hoc est, voluptatibus potietur. Bene aduertit Philo *lib. iam indicato*, à Deo dictum esse Caino: Terram operaberis, non autem agricola eris. Etenim totus, ex subacta, sata, & culta tellure fructus agricolæ redundat; at operarius laborat quidem, ac desudat in agricultura, sed præter denarium diurnum pro mercede acceptum nihil ex fructibus terræ suscipit. En plena sudoribus vita Caini, & fructibus valde ieiuna. carò illi stant suæ deliciæ, quæ plus fellis, quàm mellis habent. Putat se rosas è pratis colligere; sed ego (ait Dominus) sepiam vias tuas spinis, *Osea* 2. Quidni miser incidat in ipsam fluctuationem, si à Deo recessit? Quidni contra se habeat, longè positas animæ delicias, qui animam terræ deliciis impuram habet. Disertè illud à D. Greg. Nazianz. *in sentent.* dictum est: Præclarissimum Deo munus est morum integritas; meretriciæ mercedis purus Deus particeps esse non vult.

Solo in Deo vera quies & securitas.
Psalm. 72.
Clem. Alex.
Procop.
Iudæi à facie Dei repulsi.
Luc. 15.
S. Petr.
S. Chrys.
Iudæi inuident Christianis.
Phil.
Malorum laboriosa & infructuosa vita.
Origen. 2.
Greg. Naz.
Purus Deus impuritatem execratur.

5. Aduerte hìc Eden, hoc est, voluptatem Domini esse contra terram Naid, in qua sedet Cain. Non enim Dei consolatio secum admittit resupina (vt vocat D. Ambros.) diuitum fastidia, nec voluptuosorum impuras ingreditur animas. Cōtrà verò, beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Vnde Tertul. 4. *contra Marc.* 14. Certè oblectatio, & exultatio illis promittitur, qui in diuersa conditione sunt. Ego verò in hac voce, *nod*, fluctuans, inuenio, quid hominem terreat, & quid illi animos spémque faciat. Est

S. Ambr.
Tertull.

nimi

nimirum terra fluctuans, & vita, quam in terra viuimus, perpetuis mutationibus obnoxia. Quare nec iustus sibi nimium confidat, nec improbus de salute sua desperet. alter enim in peius ruere, alter in melius euehi poterit. Ergo (vt grauiter D. Greg. Nazianz. *in sent.*) Ne quid prosperè nauigans, magnificè dicas antequam ad portum appuleris. Multis enim hoc accidit, vt cùm secundo cursu nauigassent, in ipso portu naufragium fecerint. Plerique rursus ex grauissima tempestate in portum applicauerunt: vna securitas est calamitates aliis non exprobrare. Malunt verò plures, vt *Nod*, sit appellatiuum; vnde vertitur optimè, profugus, seu, vt ait D. Hieron. *in quæst. Hebr.* fluctuans, & instabilis, ac sedis incertæ. Non est igitur terra Naid, vt vulgus putat, sed expletur sententia Dei, quod huc atque illuc vagus & profugus oberrauit. D. Chrys. adiungit: Locus ille, in quo habitauit Cain, perpetua memoria fuit non illi soli, sed & seculis posterioribus ob tremorem, & commotionem. Nomen enim, *nad*, vocatur motio. Itaque erimen illius notum, & à loco, quasi in columna ærea scriptum esset. Videtur sanctus Pater significare terram illam in qua profugus à facie Domini primò consedit Cain, nomen à tremore & commotione illius accepisse, vt Naid appellaretur. Cain igitur instabilis omnia reddebat instabilia, & plena commotionibus. Notatúque dignum est, primum in orbe natum hominem ex parentibus, primogenituræ dignitate præcellentem, diuitem, atque opulentum, cuios patrimonium totus erat terrarum orbis, fuisse instabilem, irrequietum, perpetuis fluctuasse moribus. Meritò Dauid: *Vidi impium superexaltatum, & eleuatum super cedros Libani: & transiui, & ecce non erat, & quæsiui eum, & non est inuentus locus eius*, Psalm. 36. Vbi D. Hieron. Sicut cedrus super excelsos montes apparet exaltata, & impulsu ventorum sæpe delabitur; ita & impius, qui relicto Deo in diuitiis mundi confidit, quamlibet floreat, & extollatur, & eleuetur, non inuenietur, cùm ab hoc mundo migrauerit. Theod. Meritò (inquit) Saulis, Absalonis, Naas, Goliath felicitatem sterilibus arboribus comparauit. Varios autem esse dicit, non solùm ipsos, verumetiam eorum loca, per hoc memoriam demonstrauit. Pulchra est paraphrasis Genebrard. Impius cum suo loco, & statu, fœno ociùs periit, me non aduertente, nec opinante; me pertranseunte; vt ad meum reditum vel etiam abitum, vt ad meum transitum nulla iam ipsius sit commemoratio. Hebr. per tertiam personam, & transiuit. Chald. Et transiuit de mundo, & ecce non fuit, Sic ille.

In malum, & in bonum mutabilis homo.
Greg. Naz.
S. Hieron.
S. Chrys.
Cain instabilitas & terra[illegible]
Impiorum gloria & memoria perit.
Psal. 36.
S. Hieron.
Theod.
Genebr.

6. Habitator terræ Cain cælum despicit. Nemo enim potest duobus dominis seruire, nec duo simul amores Dei, ac mundi vno in corde simul esse possunt. Moysi clamat Dominus à rubo ardenti *Solue calceamentum de pedibus tuis; locus enim, in quo stas terra sancta est*, Exod. 3. Pedes animæ, affectus animæ non semel à D. August. dicuntur, atque iis quidem ad Deum itur; ergo calcei de pellibus carnium, cæsarum abiiciuntur, hoc est, omnis affectus rerum terrenarum ab anima procul arcendus est, si Dei obsequio & amori studendum erit. Quod Moyses quidem tunc intellexit, & in posterum obseruauit. Sic enim scribit D. Gregor. Nyssen. *Orat. 1. in Cant.* Ne Moyses quidem postea quàm ex diuino mandato semel cadauerosò pellium argumento pedes suos exoluit, quo tempore in solo sacro, & illuminato incedebat; calceamentis pedes deinceps cinxisse creditur. Idem cùm vestem sacerdotalem ad exemplum in monte sibi commonstratum summo studio confecisset; nullum tamen pedibus ornamentum excogitauit: sed hoc ipsum pedi sacerdotali cultus erat loco, quod ab omni tegumento nudus ac immunis esset. Nam sacerdoti omnino incedendum erat sacro in pauimento, quod cadauerosis pellibus calcare non fas erat. Hactenus Greg. Nyssen. Nuda, & libera ab omni carneo, & mortali affectu, debet esse animæ affectio, maximè in sacerdote, qui quotidie carne & sanguine, ac diuinitate Christi Domini pascitur.

Amor Dei cum terreno simul non est.
Exod. 3.
S. August.
Moyses calceis non vtebatur.
Greg. Nyss.
Sacerdos ab impuro affectu liber.

7. Egressus igitur Cain, & peccator alius insignitet improbus a facie Dei, profugus habitat in terra fluctuaote contra Dei paradisum, spretis nimirum cæli bonis. Sed qua infinita est Deus clementia per Ieremiam clamat, *Reuertere. Vsquequo dissolueris filia vaga?* cap. 31. D. Hieron. Vsquequò negligentia dissolueris, & profundo errore vagaberis: Addit subinde Propheta, vt animos faciat redeundi: quia creauit Dominus super terram. Fœmina circundabit virum D. Hieronymus. Respice, quid dicturus sum; vnde tibi tanta beatitudo expectanda sit, diligenter attende. Audi quod nunquam antè cognoueras. Absque viri semine, absque vllo coitu, atque conceptu, fœmina circundabit virum, gremio vteri sui, qui iuxta incrementa quidem ætatis per vagitus & infantiam proficere videbitur sapientia, & ætate; sed perfectus vir in ventre fœmineo solitis mensibus continebitur. Sic Hieron. Profectò emphaticè Propheta nouum istud miraculum, quod est fœmina circundans virum, (clarius Virgo mater Dei hominis facti) adduxit, vt attentionem faceret intuendi, & contemplandi. quod bene aduertit D. Hieron. & peccatorem à Deo profugum, & in terra, per terræ volutabra carnisque spurcitias diuagantem reuocaret ad Deum; affulget quippe noua spes veniæ, gratiæque, nimirum virgo mater Dei, vtero & brachiis Deum filium suum gestans. Meritò exclamat D. Epiphan. Virginem Deiparam contemplatus ô cæli, & terræ mysterium! O thesaurum Ecclesiæ stupendum! Oportet igitur, vt in nouitate mysterij contemplandi omnes animorum defigantur obtutus, atque in thesauro bonorum omnium spes tota peccatoris firma, & secura collocetur. mysterium est, semper virgo Dei genitrix Maria. Delrio noster contendit, per *Gheden*, hoc loco non intelligi paradisum terrestrem, sed certam regionem versùs Orientem.

Ierem. 31.
Deus peccatorem reuocat.
S. Hieron.
Virginalis conceptio.
B. Maria mysterium mundi.
S. Epiph.
Delrio.

SECTIO XVIII.

Cognouit autem Cain vxorem suam, quæ concepit, & peperit Henoch; & ædificauit ciuitatem, vocauitque nomen eius ex nomine filij sui Enoch.

1. Egressus Cain à facie Domini, & à consortio parentum, viciniáque paradiso terrestri, regione, oberrauit aliquádiu donec ad radices Lybani montis (si ei qui nomen præfert Berosi, fides habenda est) consedit. Genuit filium ex

ex sorore vtique, id enim ex dispeosatione diuina tunc fieri oportebat, vt propagaretur genus humanum. Nunc autem etiam inter cognatos ad certum gradum ex iure Ecclesiastico interdictum matrimonium est: & quidem quàm id meritò sancitum sit, illud ostendit, quod scribitur à D. Greg. *interrog. ad B. August. Canthuar. c. 6.* sic enim ait. Quædam terrena lex in Romana Rcpub. permittit, vt siue frater, siue soror, seu duorum fratrum germanorum, vel duorum sororum filius, & filia misceantur. Sed experimento didicimus ex tali coniugio sobolem non posse succrescere. Sic Greg. At inter fratrem & sororem, vt inferiùs videbimus, illicitum nunc omnino est. Rectè D. Chrys. *homil. 20.* dolet mortalium calamitatem, qui cælestia parum, aut nihil cogitantes, immortalitatem, vt poterant, in terris consequi studuerunt. Vide (inquit) quomodo res nostræ paulatim deteriores fugacioresque fiuot. quippe hominibus factis mortalibus studium fuit, vt immortalem suam memoriam facerent, partim ea filiis, quos generabant, partim ex locis quibus filiorum nomina imponebant. Hæc omnia rectè quis diceret peccatorum, & ruinæ primæ monimenta, qoa è pristina gloria exciderunt, in qua cùm essent, nihil horum agebant Adam, & Eua, vtpote affectionibus superiores, & nihil obnoxij. Ita Chrys. Hunc hominum errorem dedocere voluit magister veritatis è cælo veniēs; quod ita demōstrat D. Chrys. *hom. 9. in c. 2. Matthei.* Et natus Dominus in præsepio collocatur, & io diuersorio manet, & matrem elegit pauperem, nos videlicet erodiens, ne quid horum esse erubescendum putemus. Itaque ab ipsis omoino principiis vniuersam mundi pompam, omnem superbiam atque arrogantiā calcans solins nos sectatores præcepit esse virtutis. Cur enim tu de nobilitate patriæ tumescas, cùm te ego totius mundi iubeam esse peregrinum? cúmque talem esse te liceat, vt ad comparationem tui totus hic orbis iudicetur indignos. Ita Chrys. At Cain primus reproborum in terra nominis famam, & splendorem, ex filiorum gloriosis titulis, & primæ ciuitatis, ex ædificatione aucupatus est. At cur Deus scelestum hominem non modò non morte mulctauit, sed potiùs nuptias celebrare, & filios procreare voluit? An quia ex illis spinis aliquæ essent nascituræ rosæ, ea illo luto vasa in honorem effingenda; ex illo cœno margaritæ colligendæ? Certè D. Ambros. *lib. de paradis. c. 8.* cùm præclaram illam sententiam in mulieris, quæ erat peccatura, ædificatione enucleanda posuisset; nimirum, maluit enim Deus plures esse, quos saluos facere posset, & quibus donaret peccatum, quàm vnum solum Adam, qui liber esset à culpa: pulchrè adiunxit, vt hoc etiam in Cain statueretur. Postremò, nec Cain parricidij reum priusquam generaret filios, passus est interire. Neque crediderim omnem Cain posteritatem reproborum extitisse; sed, quæ est immensa Dei bonitas, multos in ea iustos ac prædestinatos ex Caino progenitos fuisse putandum est.

S. Greg. *Coniugium inter cognatos infaustum.* — S. Chrys. *Hominis immortalis memoria studiose.* — *Peccati fructus hominum cupiditas.* — S. Chrysost. — *Christus docet calcare superbiam.* — *Mundus homine minor & vilior.* — S. Ambr. — *Tolerantur mala, ex quibus nascentur bona.*

2. Pleruoque fit, vt parentum vitia liberis transfusa videamos, nec arbor mala fructus bonos faciat, nec ex tribulis ficus, aut ex sentibus vuæ colligantur. Tantáque vis inest parentum erga filios, exemplo, & institutioni, vt meritò filiorum vitia parentibus, aut quia improbis vita, aut quia negligentibus in erudiendo, adscribantur. Facetum illud quidem, sed tamen non iniuria factum, quod narrat Plutarch. in Diogene: scilicet Diogenes conspicatus puerum impudentem, & procacem, patri illius, qui aderat, alapam impegit: patris enim potiùs malè instituentis, quam filij malè morati censebatur illa procacitas. Quod quidem Lacedæmones, quorum admirabilis extitit in moribus disciplina, sic pro certo iudicabaot, vt patrem pœna damnarint, cuius filij discordiis mutuis sese hostiliter impetebant. Quare monet Salomon Prouerb. 1. *Audi fili mi, disciplinam patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ.* ad quem locum sic Caiet. Meminit vtriusque parentis, non solùm, quia vtrique debet obedire, sed etiam vt à cunabulis quodammodo imbuatur filius timorem Dei ex maternis documentis. Sequitur: *Filij; si te lactauerint peccatores.* Hebr. incitauerint, *non acquiescas eis.* Caiet. subtiliter obseruat; E regione parentum non distinguit extraneos, sed peccatores, eo quòd parentes præsupponit fungi officio parentum rectè instruendo filium. Ac licèt quidem hæc rectè habeant; fieri tamen nonnunquam videmus, vt ex improbis parentibus sanctissimi enascantur filij; quid ampliùs dixerim, quàm quòd semper virgo Dei mater, & consequenter Deus homo factus, de multis peccatoribus traxerit genus, quò etiam auorum impuritatem sua infinita puritate ablueret, & per omnia suæ sponsæ Ecclesiæ similem se præberet, quam ex peccatoribus, ex idololatris collegerat, ac suo sanguine purificarat, vt esset sine ruga, & macula. Præterea (quod obseruat D. Hieron. *in cap 1. Matth.*) vt qui propter peccatores venerat, de peccatoribus nascēs omnium peccata deleret. Nominatim verò de Moabita gentili Ruth, sed conuersa tamen genus suum Dominus traxit. Magnum enim (inquit D. Ambros. *in Luca*) nobis exemplum est; quòd in illa nostrûm omnium, qui ex gentibus collecti sumus, ingrediendi in Ecclesiam Domini figura præcessit. Porrò quis non admiretur immensam Dei clementiam. reiecit quidem parricidam illum Cain à facie sua, sed non oblitus mediis in iris misericordiæ suæ, hominem solator afflictum benedictionis diuinæ beneficio, vt filinm suscipiat, quod summum erat antiquis seculis solatium, ad mitigandum dolorem mortis, per quam ex viuorum & contubernio & memoria delebantur. Sic Dauid proditori suo imprecatur; *Pereat de terra memoria eius*, Psalm. 108. Id enim (ait Procop. *in lib. Num.*) veteribus tam durum & graue visum est excedere sine liberis, quàm nobis vita excidere æterna. Hunc morem sequutus vt videtur Salomon librum suum sic auspicatur: *Parabolæ Salomonis filij Dauid regis Israël*, Prouerb. 1. Explicat Caiet. Appellat se filium Dauidis seruando antiqoorum morem ad perpetuandum patrem in nomine, vt vel sic grati essent parentibus; propter quod etiam regiam patris dignitatem commemorat. Expende obiter quanta fuerit prudentia Salomonis, quantus in patrem amor ac reuerentia, vt patrem regem, se verò minimè appellarit; quasi dicat; vbi Dauid rex est, ego Salomon rex non ausim nominari; pudet in præsentia, vel certe in sola recordatione Dauid regis alium regem noncupari: plus mihi accedit regalis ornamenti ex eo, quòd patrem regem habui, quàm quòd ipse Rex habeor Israël.

Parentum vitia filiis transfusa. — Plutarch. — *Lacedæmonum lex de parentibus.* — Prouerb. 1. — Caiet. — *Institutio bona filiorum.* — *Christus impuros habuit per atauos.* — S. Hieron. — S. Ambros. — *Filij ad parentum solatium.* — Psal. 108. — Procop. — *Filij grati erga memoriam parentum.* — Prouerb. 1. — Caiet. — *Salomon se filium regis, non regem, nominat.*

3. *Et ædificauit ciuitatem.*] Proximam monti Libano testatur Berosus, cuius etiam suo tempore

pore dirutæ ingentia videbantur fundamenta & moles ruinarum. Sed quorsum eam ædificauit? an vt ibi tutior viueret? Vitam enim infelix trahebat plenam timoribus, vt solet esse improborum pœna carnifex. Sed frustrà se tuetur murorum aggeribus, qui Deum suorum scelerum vindicem cauere non potest, & domesticum conscientiæ perurgentis satellitium nequit effugere. Præclara illa D. Ambr. circa hos Caini timores sententia legitur *Epist. 44. ad Constantium.* *S. Ambros. Conscientia testimonium.* Abundat sibi locuples testis conscientia. Fugiat quisque etiam mala opprobria, etiamsi se credat non posse conuinci. Nam etsi clausus parietibus sit, & opertus tenebris, sine teste, sine conscio, habet tamen facti arbitrum, quem nihil fallat, ad quē clamant omnia, sibi ipsum vnusquisque animum suum, seuerum iudicem sui, vltorem sceleris, & vindicem criminis habet. Denique timens, & tremēs oberrabat Cain, patricidalis facinoris luens pœnas, & ei remedio sua mors fuerit; quē vagum, exulem formidato per omnia momenta terrore mortis per mortem exuit. Nemo igitur, *In secreto nihil mali patrandum.* vel solus, vel cū altero aliquid turpe, aut improbum faxit; & siquis solus est, seipsum præ cæteris erubescat, quem maxime debet vereri. Hæc Ambros. Ergo vt parentes primi conscientia sceleris agitati, & terrore Dei aduentantis, & clamantis, consternati latebras petiērūt malè foliis arborū tecti; (vbi enim quis latere poterit Deum?) Ita Cain timens omnia, s se nouæ conditæ vrbis putat obtectum, a curū esse posse; aut ideo vrbē condidit, vt vnum in locum tota ipsius familia congregata in vnum populum coalesceret, cuius loci, & gētis ipse dux, moderator, pater, ac princeps esset. Glíscebat enim dominandi ambitio in scelerato illo pectore cū cæteris, quæ inde cōsequuntur, vitiis; & mira coacernandi opes cupiditas, vt expleri posset terrenis bonis, qui à cælestibus iam se abdicauerat. *Caini ambitio & cupiditas.* Illam ergo in vrbem comportabat Cain, quicquid vndique colligebat. Rectè D. Hier. *in c. 33. Isaiæ.* *S. Hieron.* Auaritia (inquit) mater calumniæ. Nisi enim cum alterius damno & malo, pecuniæ alteri non coaceruantur. En qualem haberis ô diuites huius seculi autorem & inuentorem vestri studij, quo ardetis congerendi terræ diuitias! *Diuitia ex rapinis congesta.* Væ qui congregatam habet dolo substantiam, & in sanguine ædificat ciuitatem; vt Michæas de Iudæis *c. 3.* querebatur. *Michææ 3.*

4. Sapienter D. Ambr. *Epist. superius adducta*, de terræ opibus disserens hæc interponit. *S. Ambros.* Diuitiæ hominis ad redemptionem animæ debent proficere, non ad destructionem. Et thesaurus redemptio est, si quis eo bene vtatur: & iterum laqueus est, si quis vti nesciat. *Diuitiarum qualis esse vsus deb. &c.* Quid enim homini pecunia sua, nisi quoddam viaticum est; multa onerì, moderata vsui. Viatores sumus vitæ huius, multi ambulant, sed opus est, vt quis bene transeat. Quid enim prodest homini, si totius mundi capiat opes, animam autem suam vitæ æternæ defraudet stipendio? quam beatus qui radicem vitiorum resecare potuerit auaritiam? Auaritia plerunque sensus hebetat humanos, & præuertit opiniones, vt quæstum pietatem putent, & pecuniam quasi mercedem prudentiæ. Quid in hoc mundo prosunt diuitiarum superflua, cùm in iis, & nulla adiumenta nascendi sint, nec impedimenta moriendi: nam & sine integumento in hoc mundo nascimur, & sine viatico discedimus, sine hæreditate sepelimur. Discant bonorum operum diuitias quærere, & morum esse locupletes. Discant pecuniosi erigere oculos ad cælestia, nihil ponere in lucro, nisi, quod vitæ æternæ sit. Caduca hæc omnia, cum damno sine lucro: illud solum est lucrum, vbi fructus perpetuus, vbi æternæ merces quietis. *Lucrum solum est in vita æterna.* Hæc omnia S. Ambros. quæ sigillatim, & seriò expendi debent: tot enim radiāt sentētiæ; quot verba dicūtur. Et quidem eo censebuntur dicta opportunè, quòd (vt Iosephus scribit, pluresque alij consentiunt) idcirco vrbem Cain ædificari, quo latè posset prædari impunitius, aliena bona eripere, ac tyrannidem vbique exercere. Primus iste mortalium extitit deprædator alienarum opum: primus accito præsidio, finitima circumcirca cœpit infesta reddere latrociniis. Hoc autem ex insita crudelitate, nō verò ex necessitate, moliebatur; etenim necessitas aliqualem solet obtendere excusationem deprędantibus. *Cain primus in orbe latro.* Vbi est enim (inquit D. Petr. Chrysol. *serm. 7.*) necessitas, fures deesse non possunt. *S. P. Chrys. Necessitas origo latrocinij.* At Caino quæ poterat esse necessitas, vbi totus orbis patebat, & pauci adhuc homines, qui illum incolerent, videbantur? Cęterùm Cain volebat alienis laboribus potiri, otiosus ingentes possidere diuitias, non suo tamen partas sudore, cupiditate etiam inexplebili filius terræ incitatus rapto viuere cœpit, suósque docuit. *S. P. Chrys.* Sicut enim (adiungit idem Chrysologus) de vestimento tinea, rubigo de metallo, de necessitate fures nascuntur: ita de diuitiis auaritia, cupiditas de quæstu, de habendo habendi ardor acquiritur. *Cupiditas diuitum.* O mundi bona, quinimo mala quibus homines inhiantes Deum nihil habent! In camo & fræno maxillas eorum constringe, qui non approximāt ad te, *Ps. 31.* *Psal. 31.* Quin tu reges; ô bone rex, vt calcaribus incitentur pigri isti equi, non verò inbibeātur camo, & fræno. At optimè rogat; camo enim cohibiti à pastu nefario mūdi, in quo detinētur, arceantur. Quia (docet ibi S. Greg.) in hoc mundo despectus tanto celeriùs trahitur ad Deum, quanto nihil habet in seculo, vbi delectetur. *S. Greg.* Multis profuit inopia & abiectio. Denique primus iniuriarum, dolorum, fraudum, contractuū iniquorum, rapinarum, violentiæ cuiuslibet inuentor, incitatórque fuit. Nec mirū, cùm homo esset totus terræ addictus, de cęlo prorsus desperans Dei contemptor atque hostis. Ciuitas conditur, multorum concordia stabilitur vnanimis ad malum. Vtinam sic ad bonum nobis omnibus, qui Christum profitemur, vnum esset cor, & anima vna: saltem ista multorum mutua caritas in familiis religiosorum vigeat, ac dominetur. De qua sic Hier. *in regula Monachorum.* *S. Hieron.* Hæc religiosos, & monachos facit. Sine hac cœnobia sunt tartara, habitatores sunt dæmones, cum hac verò sunt paradisus in terris, & in eis degentes sunt Angeli. Sic Hier. Similiter S. Basil. *in constit. Monach. c. 19.* *S. Basil.* sic effatur de religiosis. Hi vitæ diligenter communitate retenta Angel m viuendi ritum æmulantur, nulla est inter gelos lis, nulla contentio, nulla controuersia. Vbi verò hæc vnanimis cōsensio caritatis viget, acerrimū fit bellum aduersùs hostes Dei, & animarū. *Religiosorum concordia.* Huiusmodi enim congregatio verè dicitur: Terribilis, vt castrorum acies ordinata, *Cant. 6.* *Cant. 6.* Hoc loco inferuntur fabulæ de vxore Cain, & de quibusdam aliis reuelationibus illius primæuæ gentis falsò attributis D. Methodio. vide Delrio.

5. *Vocauitque nomē eius ex nomine filij sui, Henoch, &c.*] Hebr. חנוך *chanoch*, à radice חנך *chanach*, instruere, erudire, initiari, auspicari; & vt Philo *Phil.* docet, nomen est boni ominis, idem quod Græcis est εὐχαριστικός, gratiosus. Controuertitur ad

adhuc locum, quónam ætatis suæ tempore hanc ædificarit vrbem Cainus? D. Aug. *lib. 18. de Ciuit. cap. 8.* respondet dupliciter. Primò quidem Henoch non fuisse primogenitum Cain, sed ab eo genitum in senectute, & præ cæteris vsque adeò patri dilectum, vt vrbem à se conditam de nomine illius Henochiam appellarit: cùm iam posteritas Caini latè propagata esset, posśetque vrbem integram coniunctis operis ædificare, ac subinde inhabitare. Secundò respondet, quod est probabilius, & à Iosepho traditur, fuisse Henoch primogenitum Caini, sed vrbem non ędificatam nisi iam sene Caino, cùm iam fusè multiplicata esset familia Cain. S. Cyrillus Alex. *suo lib. in Genes.* astruit vrbem hanc Henocbiam non à Cain, sed ab ipso filio Henoch extructam; gesta verò filij solent ascribi parenti. Haud prætereūda est allegoria D. Gregor. perpulchra super hunc locum, quæ habetur *lib. 16. moral. cap. 5.* hisce verbis. Iniqui dum corde transire ad æterna negligunt, & cuncta præsentia fugitiua esse non intuentur, mentem in amore præsentis vitæ figunt, & quasi longæ habitationis in ea sibi fundamentum constituunt; quia in terrenis rebus per desiderium solidantur. Sic primus in terra Cain ciuitatem construxisse describitur, qui videlicet peregrinus apertè monstratur, quia ipse in terra fundamentum posuit, qui à soliditate æternæ patriæ alienus fuit. Peregrinus quippe à C sommis, fundamētum in infimis posuit, qui stationem cordis in terrena delectatione collocauit. Vnde & in eius stirpe Henoch, qui dedicatio interpretatur, primus nascitur; in electorum verò progenie Henoch septimus fuisse memoratur: quia videlicet reprobi in hac vita, quæ antè est, semetipsos ædificando dedicant; electi verò ædificationis suę dedicationem in fine temporis, id est, in septimo tempore expectant. Videas namque plurimos temporalia sola cogitare, honores quærere, ambiendis rebus inhiare, nil post hanc vitam requirere. quid itaque isti, nisi prima se generatione dedicant? Videas electos, nil præsentis gloriæ quærere, libenter inopiam sustinere, mala mundi æquanimiter perpeti, vt possint in fine coronari, &c. Hæc Gregor. Tanti suum D istum Henoch fecit Cain, vt nomen eius condita prima in terris vrbe, æternitati voluerit consecrare: fortassis non tam gratus Deo fuit; imò quàm carus patri, tā exosus Deo. Longè aliter ac de Dauid greges pascente procul ab domo paterna dixit D. Ambros. *Epistol. citata.* Despectus patri, pretiosus Deo, Henoch deliciæ, & amores patris, nutritus, vt fas est credere, in summa patris indulgentia, & iccirco inuisus Deo, quippe quem ille, patris impudentiam imitatus, nec amabat, nec reuerebatur: itaque genitus à Cain & educat[illegible] non cælo, sed terræ, in qua primus suum con[illegible]auit nomen. Bellè dicitur à D. Hieronymo *Epistol. ad Nepotianum*: Dum delicias sectamur, à regno cælorum retrahimur. E

Vrbs prima quando & à quo ædificata. S. Cyrillus.

S. Gregor.

Iniquorum & iustorum circa hanc vitam diuersitas.

Non semper Deo, & patri filius similiter carus.

S. Ambr.

Deliciæ à cælo retrahunt. S. Hieron.

6. Nota insuper, qualis in mundo extiterit primus nobilitatis autor, & dedicator, qui laudis humanæ gloriæ studuit, ac splendore nominis famam in terris sibi parere voluit immortalem. Natus videlicet parente scelestissimo patricida, & reproborum antesignano, qui primus aditum ad inferos patefecit. Vnde D. Augustinus 8. *Confess.* 4. Diabolus plus tenet superbos nomine notabilitatis, & de his plures tenet nomine autoritatis, Nobiles cùm multis noti sint, multis sunt autoritati ad salutem, & multis

Nobilitas ad malum, & bonum præst. S. Aug.

A præeunt secuturis. Ideóque multum de illis gaudetur (si boni sunt) quia non de solis gaudetur; & plus hostis vincitur in eo, quem plus tenet, & de quo plures tenet. Sic August. Ergo non multi nobiles, non multi potentes, &c. ait Apostolus. Sed quid admirabilius ad hanc sententiam astruendam? Illam Deus in matrem deligit virginem quæ incognita, & abscondita, cuius nec facies, nec nomen scitum in mundo erat, pauperculo desponsata Ioseph, in oppido Nazareth inter Iudæos despicabili. Quæ omnia Virgo beatissima iam Deum vtero gestans decantauit, dicens, *Quia respexit humilitatem ancillæ suæ*, Luc. 1. Quo loci, B quamquam nomine humilitatis permulti virtutem ipsam intelligant: virgo enim (vt celebre est illud D. Bern.) virginitate placuit, humilitate concepit; aliter tamen, & bene explicat Caiet. ad hunc modum. Aduerte, quòd in his beatæ Virginis verbis, virtus humilitatis non significatur voce, sed exercetur opere. Nam hic est intimæ humilitatis actus æstimare se infimam, exiguam, paruam, &c. Et hoc magis quadrat humilitati maximæ beatæ Virginis, quàm cantare virtutem humilitatis suæ esse aspectam à Deo, hoc enim sonat ad meritum propriè virtutis respexisse Deum; quod dicere procul est ab humilibus. Illud autem cordis humilitas est in actu exercito. Magnitudinem igitur bene[illegible] diuini erga se explicat dicendo; quia resp[illegible]it ad exiguitatem ancillæ suæ, ita quòd non sat fuit dicere, quia aspexit ancillam suam; sed appofuit, ad exiguitatem ancillæ suæ. Et intellige exiguitatem, quoad merita. æstimabat siquidem se nullius meriti, nulliúsque virtutis: nec fictè, aut falsò, quoniam considerabat seipsam ex parte sui, non ex parte donorum, in ipsa. Hæc enim consideratio mater est humilis cordis, cùm in anima radicata est. Hæc Caiet. Porrò exiguitatem istam suam virgo prædicat, non modò quoad merita, sed etiam quoad conditionem naturæ humanæ, quæ in se abiectissima est, & statum vitæ pauperioris, & iuxta seculi iudicium ignobilioris. Post partum virginis demonstratur similiter in pastoribus Bethlehem quantopere Deus respiciat despectos, & abiectos in seculo. Sed audi D. Ambrof. *serm. 13. in Natali Domini.* Mirum est, quòd priùs redemptionem seculi potuerint scire pastores, quàm principes. Non enim Angeli annunciauerunt regibus, non iudicibus, sed hominibus rusticanis; non ergo iam mirandum est, si Christi gratiam antè scire meruerit innocentis, quàm potestas; & priùs cognoscere veritatem simplex rusticatio, quàm superba dominatio; vnde & beatus Apostolus 1. Cor. 1. *Quam nemo principum seculi huius cognouit.* Sic Ambrof. S. Hieron. per hanc vrbem Caini sæpiùs intelligit improborum hominum societatem. Interpretatus illa verba Oseæ cap. 11. *Ego Deus in medio tui sanctus non ingrediar ciuitatem*, sic ait: Quia primus Cain parricida extruxit ciuitatem, in nomine filij sui Henoch, in huiusmodi vrbem Dominus non ingreditur, quæ ex scelere, & sanguine, & parricidio fabricata est. Item *in 4. Iona*, ad illa verba, *Et egressus est Ionas de ciuitate.* Primus (inquit) Cain fratricida, & homicida, cruentum mundum germani sanguine, dedicans ædificauit ciuitatem, & vocauit eam ex nomine filij sui Henoch, quam Dominus non

1. Cor. 1.

B. Maria humilitatem suā non prædicat, sed exercet. Luc. 1. S. Bern.

Caiet.

Deus despectos & humiles eligit. S. Ambrof.

1. Cor. 1. D. Hier.

Oseæ 11.

Malorum ciuitatem Deus non ingreditur.

Ionæ 4.

Psal. 76. non ingreditur. Domini enim sunt exitus mortis, *Psalm. 67.* Quamobrem, & vna fugitiuorum ciuitas appellatur Ramoth, quod interpretatur visio mortis. Et rectè: quicunque fugitiuus est, & propter peccata non meretur habitare Hierusalem, habitat in vrbe mortis, & est trans flumen Iordanis, qui descensus exprimitur; egreditur ergo columba (Ionas) de istiusmodi ciuitate, &c. Item *in capite 30. Isai.* super illa verba, *Propterea hac dicit Dominus, &c.* Impietatis (ait) hæreticorum ciuitas destruetur, quam ædificauit Cain. Hæc Hieronym. Non incongrua est etiam allegoria Philonis ad hunc locum quæ sic habet, *lib. de confus. linguar.* Cain post natum sibi filium Enoch inducitur ciuitatem condere, & quodammodo creaturas mortales ædificare ad subuersionem rerum diuiniorem apparatum sortitatum. Nam Enoch interpretatur, gratia tua. At impius quisque opinatur, quod cogitat, & intelligit esse intellectus sui gratiam: quod videt oculorum: quod audit aurium; quod olfacit narium; itidémque cætera officia fert accepta suis sensibus, sicut, & sermonem vocis instrumentis. Deum autem causam esse negat, aut contendit, non esse primariam. Hæc Philo. Saltem in plerisque ea videtur Dei obliuio, vt illi gratias non habeant, cùm in eo moueantur, & sint. Sed mittamus iam istum omni hominum memoria execrabilem Cainum, qui (vt ait D. Irenæus *lib. 1. cap. 34.*) primus zelum & mortem ostendit.

Malorum ciuitas exitialis.

Isai. 3.

Phil.

Impius Dei, & cælestia nescit.

Cain primus inuidiam, & mortem in iuxit

Irenæus.

SECTIO XIX.

Porrò Henoch genuit Irad, & Irad genuit Maniael, & Maniael genuit Mathusael, & Mathusael genuit Lamech. Qui accepit duas vxores, nomen vni Ada, & nomen alteri Sella. Genuitque Ada Iabel, qui fuit pater habitantium in tentoriis, atque pastorum. Et nomen fratris eius Iubal: ipse fuit pater canentium cithara & organo. Sella quoque genuit Tubalcain, qui fuit malleator & faber in cuncta opera æris & ferri. Soror verò Tubalcain, Noema.

1. MIrabitur aliquis, cur tam raptim perstringat Moyses posteritatem Caini, cuius vnam tantùm lineam, ex qua Lamech fuit, commemorat: atque in ista ad solam septimam generationem peruenit, in qua tota Caini posteritas diluuio funditùs deleta est. Sed iste fructus est improbitatis. Nihil memoratu dignum est in conspectu Dei, quod ex virtute non oritur. D. Cyril. Alexand. *lib. 2. in Genes.* hanc genealogiam edisserens, ita grauiter philosophatur: Ex his facile quisque intelligere potest, nullo pacto Deum vitam peccatorum pati cognoscere. Audient namque, cùm Christi tribunali adsistent: Amen amen dico vobis: nescio vos. Quippe etsi nihil sit, quod mentem diuinam effugere possit, tamen peccatores eum ignorare asserimus, ob nimiam quam aduersùs illos iracundiam habet. Quam-

S. Cyril. *Bonorum memoria viuit, malorum perit apud Deū.*

obrem, & tempus vitæ eorum, qui ex Cain procreati sunt silentio traditum est; nihil enim memoratu dignum egerunt. Quapropter meritò Dei labuntur memoria. Iudæi porrò imagines sunt eorum, qui ex Cain procreati fuerunt, qui cognoscuntur à Deo, qui cuncta sciuerit, quoniam suot. Sed quòd in libro vitæ adscripti non sint, eo facile patet, quòd vita eorum, qui ex Cain descendunt, silentio tradita est. At iustorum vita Deus cognoscit, quam maximi facit, nihilque eorum est, quod mentem diuinam lateat, iis dicitur: *Vestri capilli omnes numerati sunt*, Luc. 12. Si capillorum ergo numerus dignus Dei memoria censetur, quonam pacto tempus vitæ eorum ignorare verisimile sit? Hæc Cyril. Adiunge, quod à D. Gregor. *16. Moral. cap. 5.* de Caino, & eius filio Henoch, atque vrbe condita Enochia, quo in vtroque nomine dedicatio significatur, optimè subnotarum legimus. Quia quotidiano (inquit) temporis lapsu, ipsa præsentis vitæ mortalitas decurrit; atque reproborum dedicationem eosdem reprobos, subtrahendo destruit; rectè de iniquis dicitur, *Et fluuius subuertit fundamentum eorum*, Iob 22. idest, ipse cursus mortalitatis statum in eis subruit peruersæ constructionis. Ita Gregor. Felix videbatur in seculo Cain, vrbe clarus, & progenie numerosa venerandus, atque eo ampliùs terrenis bonis incumbens, de cælo, de ipso Deo nihil aut studij, aut memoriæ habebat; sed breui tempore Caini felicitas, & posteritas, non de terra modò, sed etiam de memoria hominum prorsus deleta est.

Luc. 12.

S. Gregor.

Iob 2.

Caini felicitas & posteritas deleta est.

2. *Lamech accepit duas vxores.*] Tanquam rem nouam, & illa ætate inusitatam narrat Scriptura Lamechi polygamiam. Interlin. contra naturam & contra morem adulterium commisisse testatur. Similiter Nicolaus summus Pontifex Lamech vocat adulterum *in cap. an non. 24. quæst. 3.* Vtique, quia sine dispensatione Dei plures coniuges habuit. Tertul. *lib. exhor. ad cast. cap. 5.* vehementiùs in Lamechum istum inuectus est. Primus Lamech duabus maritatus tres in vnam carnem effecit. Numerus matrimonij maledicto vito cœpit. Item *lib. de monog. cap. 4.* Primum scelus homicidium in fratricidio dedicatum, tam dignum secundo loco scelus non fuit, quàm duæ nuptiæ. Aliæ diluuium iniquitates prouocauerunt, semel defensæ, quales fuerunt; non tamen septuagies septies, quod duo matrimonia meruerunt. Aduerte phrasim Tertul. Aliæ quidem iniquitates semel defensæ, hoc est, duntaxat diluuio vindicatæ, vno tantùm supplicio punitæ à Deo sunt: at pluralitas illa coniugum in Lamech septenis est vindicata suppliciis. Potat enim illa verba, quæ mox discutiemus, *septuagies septies*, ad ipsum Lamechum referenda esse, quod nimirum Lamech vltionem sustinuerint septuagies septies supra Caini vindictam. Cautè verò legendus hoc loco est Tertul. qui hæresi montana imbutus astruit illicitum esse mortua priore coniuge alteram ducere. En qualem luxuriosi auctorem & inuentorem suæ profusæ vagæque libidinis habent, qui primus signum extulit ad carnis sterquilinia, qui primus mentem hominis cœlo, ac Deo procreatam sordidissimo impudicitiæ cœno docuit inquinare. D. Amb. *lib. 1. de Cain & Abel, cap. 10.* mentem hominis considerans in varios sui partus exuberare, alios quidem ad interitum,

Nicol. *Prima in orbe polygamia.* Tertul.

S. Ambrof. *Vitia famimeum quod habent.*

teritum verò ad salutem sempiternam, ita concludit. Harum generationum, quædam fœminæ sunt petulantia, loquties, intemperantia, impudicitia, aliaque huiusmodi vitia, quibus animi nostri quædam eneruatur virilitas. Masculinæ sunt castitas, patientia, prudentia, temperantia, fortitudo, quibus mens nostra, & caro ipsa firmatur, & ad obeunda impigre munia virtutis erigitur. Hos partus aluus ille propheticus parturiuit, & ideo ait: *In vtero accepimus & parturiuimus spiritum salutis*, Isai. 26. Masculum igitur, & parturiuit, & peperit, qui spiritum salutis effudit. Sic Ambros. Nota ex hac doctrina masculũ, & virilem animum esse, qui voluptatum illecebras cohibeat; atque ex se viriles illos, & masculos producat spiritus, qui in conseruanda corporis & animæ castitate geruntur; contrà verò imbellem, effœminatum, languidum & marcidum esse animum, nec in eo quicquam vigoris, non cælestis modò, sed ne humani quidẽ videri: qui ad libidinum sordes abiectus, perditionis, non salutis, gignit, paritque spiritum. Pulchrè masculum vocauit spiritum salutis. Laudat Luthet Lamechum quòd rem tãtam primus fit ausus. Et non pudet desertorem fidei, solenni castitatis voto obstrictum, tam se alacrem pro impuritate carnis assertorem præbere. At sus in volutabro; pudeat saltem alios tam lutulenti ducis, ac magistri; scilicet in tam spurco ore insedit verbum Dei, quod prædicare se dicebat iste Veneris prædicator, & amator: *Sileat sileat omnis caro à facie Domini, quoniam venit*, Zachar. 2.

Virtus masculа.

Isai. 26.

Castitas generosi animi.

Hæreticorum libido.

Zach. 2.

3. Opportunè hoc loco commentamur aduersùs Lamechum, qui vt scribit D. Hieron. 1. *contra Ionin.* & refertur *in cap. quomodo.* 31. *quæst.* 1. primus ante diluuium (fortè & vltimus) polygamiam ausus, & vnam carnem in duas vxores diuisit. Opportunè, inquam, *in vigilia Natiuit. Domini Iesu*; quam scitè admodum vocat Abbas Guarric. *serm. de Natiuit.* fontem gratiarum, & abyssum iudiciorũ. Proh quàm immensum malorum pelagus aperitur, in quo miseriæ ac tormenta non habent finem iis, qui purissima de virgine nascentem Deum impuris animis, atque corporibus excipiunt! Rectè D. August. *serm. 3. de Natiuit.* In cuius (inquit) natiuitate, qui cõscientiam habet puram, dulciùs gaudet; qui miseram, attentiùs timet. Nec modò animi & corporis munditia requiritur in virginis partu, ac Dei natalitio celebrando; sed & nimia vestium elegantia, quæ redolet immunditiam morum, seuerè interdicitur à D. Ambros. *serm* 14. Oportet cælestis regis ortum celebremus, non quidem vestibus, sed (vt ait) motibus accurati; lætus erit, quo nos prospexerit puriores, vt cuius natiuitas per immaculatam virginem constitit, eius natalis per immaculatus famulos procuretur. Quisquis enim in illa die sordidus fuerit ac pollutus, natalem Christi, ortũmque non curat, interfit licet dominicæ festiuitati corpore, mente tamen longiùs à Saluatore separatur: nec societatem habere poterunt immundus, & sanctus, corruptus, & virgo; nisi quòd magis ingerendo se indignus offensionem contrahit, cùm minimè se cognoscit. Dum enim vult officiosus esse, iniuriosus existit. Quibus ergo animas nostras exornari oportet: quia Rex noster, non tam nitorem vestium, quàm animarum requirit affectum, nec inspicit ornamenta corporum, sed cõsiderat merita cordiũ. Atque ideo castificemus corda nostra, mundemus conscientiam, purificemus spiritum, ac

S. Hieron.

Guerr.

Natiuitas Domini purè sanctéque celebranda.

S. August.

S. Ambr.

Non vestibus sed morum elegantiam Dominus requirit.

A niridi, & sine macula immaculati Domini suscipiamus aduentum. Hæc Ambros. Ergo quicquid fuerit de Lamech palygamo; in Domini albo numeremur, qui de matre semper virgine, virgo ipse natus approbare magis voluit (vt ait D. August.) virginitatem, quam imperare. *Qui potest capere, capiat*, Matth. 16. Elegantissimè, vt solet magnus ille pudicitiæ, ac virginitatis propugnator, ac laudator D. Hieron. virgines vxoratis præferens discrimè inter Moysem, & Iosue ita constituit, *lib. contra Iouinian.* 1. *cap.* 12. Iesus Naue populum in terrã repromissionis induxit. Porrò Moyses vidit tantùm terrã repromissionis, & intrare non potuit, & mortuus est in terra B Moab, & sepeliuit eum Dominus in valle terræ Moab contra domum Phegor, & non cognouit vir sepulchrum eius vsque ad diem hũc. Comparemus vtriusque sepulturam. Moyses in terra Moab moritur; Iesus in terra Iudææ. Ille sepelitur in valle contra domum Phegor, quod interpretatur ignominia; propriè quippe Phegor, lingua Hebræa פעור, priapus appellatur. Hic in monte Ephraim ab aquilone montis Gaas, & est in verbis simplicibus semper diuinarum Scripturarum sensus angustior; quia apud Iudæos gloria erat in partubus & parturitionibus; & maledicta sterilis, quæ non habebat semen in Israël; & beatus, cuius erat semen in Sion, Et in benedictione maxima ponebatur; C *Vxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ. Filij tui sicut nouellæ oliuarum in circuitu mensæ tuæ*, Psal. 127. Iccirco sepulchrum eius positum in valle describitur cõtra domum idoli, quod propriè libidini consecratur. Nos autem, qui militamus sub Iesu duce, vsque ad præsentem diem ignoramus, vbi Moyses sit sepultus; contemnimus enim Phegor, & omnem ignominiã eius, scientes, quòd qui in carne sunt, Deo placere non possunt. Et Dominus ante diluuium quoque dixerat: Non permanebit spiritus meus in hominibus istis, quia caro sunt. Quamobrem, & Moyses moriens plangitur à populo Israël: Iesus autem quasi victurus non plangitur; nuptiæ enim finiuntur in morte, virginitas post mor- D tem incipit coronari. Sic Hieron.

S. August. Math. 16.

S. Hieron.

Continentia præfertur matrimonio.

Psal. 127. Continentia in lege. hereſis.

4. *Iabel pater habitantium*) Hebr. אבי ישב אהל ומקנה *abi ioxeb ó hel vmiqneh*, pater habitantis tentatorium, & peculij. Pater Hebræis dicitur qui princeps, dux, autor fuit alicuius rei. Qualis extitit primogenitus Lamechi filius Iabel; non quòd primus pastoritiam vitam inierit; (multo antè Abel pastor ouium) sed pascendi gregis peritissimus, rem industriis auxit pecuariam, inuentórque fuit artis conficiendi tentoria, extruendi mapalia, & pastoritias casulas, quæ pro vtilitate pascuorum in alias atque alias soli & cæli plagas facilè transferri possent. מקנה *miqneh* iumentum etiã significare potest, vt etiam aliqui transferunt; intelligũntque fuisse inuentorem E sedendi in iumentis, equis, atque huiusmodi bestiis onerariis, & quidem ישב *iaxab* sedere propriè significat. Porrò autẽ vbi opum affluentia; voluptatis subinde captandæ studium gignitur. Iccirco alter Lamech filius Iubal, ipse fuit pater canentium cithara, & organo. Hebr. תפש כנור ועוגב *tophes chinnor veghugab*, tympanizantis cithara, & organo, aut apprehendentis, seu tractantis. Ideo canere positum ab interprete, latiùs patet; vt significetur Iubal inuentor omnium instrumentorum musicęs, quæ feriuntur, aut inflantur. *Chinnor* propriè

prie instrumentum est musicum, quod pulsans comprehendit ac tenet, qualis cithara, tibia, &c. Verbum enim תפש *tapas*, propriè comprehendere, complecti significat. עגב *ghugab* à radice *ghagab*, idest, adamare, insanire præ amore, vel vt doctis placet potiùs, suspirare, suspiriũ emittere. Vnde instrumentũ, quod ore sufflãte, quasi suspirante pulsatur, est, עגב *ghugab*. Quare obiter adnotabis in signum vehementissimi amoris haberi suspiria. Sic Ierem. 4. *Contempserũt te amatores tui*; verti posset: suspiratores tui. Sic Ezechiel. 23. *Adamauit amatores suos*: verte etiam, suspirauit super suspiratores suos. At quàm vana, quàm irrita seculi huius amatorum suspiria: Iob feliciùs: *Antequam comedam* (inquit) *suspiro cap. 3.* Vtique ad Deum suum apud quem nullius suspirij iactura fit. Expende obsecro in familia reprobi Cain inuentam esse musicam, qua nihil efficacius ad subruendam virtutem, vigorémque animorum eneruandum, si lasciua, venereaque sit, placido illo ac dulci concentu blanda vitia mentibus illabuntur: illa modulatio mouet sensus (vt ait D. Cyprian. *Epist. 2.*) mulcet affectus, expugnat boni pectoris conscientiam fortiorem, nec deest prubri blandientis autoritas, vt auditu molliore pernicies hominibus obrepat. Ita Cyprian. Rectè in eandem sententiam fit beatus Ephrem *tom. 1. encom. in Psal.* Vbi diabolicæ cantiones sunt, ibi ira Dei, & væ remuneratio risus. Vbi citharæ, & tibiarum cantus, atque tripudia perstrepunt, ibi virorum pariter ac mulierum sunt tenebræ, diaboli festum celebratur, choreæ diabolo ducuntur. Hæc Ephrem. Amphion, & Arion (de quibus multa in fabulis) concentu vsi, vt Clemens Alexand. arbitratur *lib. ad Gentes*, fuerunt deceptores, qui prætextu musices primæ deduxere homines ad simulachra. Itaque inducta est in orbem idolorum abominatio auxilio musici concentus. Quo etiam abusus est Nabuchodonosor Rex Babyloniæ. *Fecit iste statuam auream*, Daniel. 3. Sibi (ait D. Hieronym.) fieri iussit statuam, vt ipse adoretur in statua, aurea est, & infiniti ponderis, vt stuporem ereet, & res inanimata adoretur, vt Deus, dum vnusquisque suam consecrat auaritiam. Hæc Hieronym. Sequitur: *Vt audierunt populi sonitum, tubæ, fistulæ, & citharæ, sambucæ, & psalterij, & symphoniæ, & omnis generis musicorum, cadentes adorauerunt statuam aureã*, &c. Vbi Theodoret. Omnes materia, & arte, & magnitudine statuæ perterrefacit, delinit autem, atque demulcet omnis generis musicorum instrumentorum sono. Itaque adorare cogebantur statuam (addit Theodor.) & metu, & voluptate. A cantu igitur barbarus Rex suppetias expetiuit, vt idololatriam ab hominum animis extorqueret.

Ierem. 4.

Ezech. 23. *Suspiria amoris quã frustanea.*

Iob 3.

S. Cyprian. *Cantus lasciui quàm periculosi.*

S. Ephrem.

Clem. Alex. *Idololatria per cantum inducta.*

Daniel. 3.

S. Hieron.

Theod.

5. Vitanda est hæc pestis animorum, quæ quo blandiore serpit illapsu, eo certiùs incautos decipit, deceptósque interimit. At dices; an non Canticum Canticorum Salomonis inter sacratiora volumina computatur, in quo amatoria pertractantur negotia? Respondet egregiè D. Hieron. *lib. 1. contra Iouin.* Ac ne putaremus eum amorem carnis & nuptias significare corporeas; illicò excludit hunc sensum, & ait: *Vulnerasti cor meum soror mea sponsa.* Vbi sororis nomen est, suspicio omnis fœdi amoris excluditur. Sed quid de Psalmis Dauid, dulci ac cælesti modulamine hominum animas fascinantibus? Audi D. Chrys. *in Psal. 14.* Non ita cerui tela fugiunt, vt Psalmos

Cantica Salomonis de amore sancto.

S. Hieron.

Cant. 4.

S. Chrys.

Ben. Fernand. in Gen. tom. 1.

A Dauid dæmones. Sumpsit Dauid citharam, & pulsauit, & à Saul recessit malus spiritus, & recedens dæmon cecidit vt ceruus sagitta percussus, & in iecore sauciatus. Pulchra est Dauid cithara, est enim animæ consolatio. Pulchra est lyra pastoris, mentis enim nostræ neruos confirmat ad virtutem. Dauid diuinus Orator & Theologus, & à Deo doctus musicus. Idem in Psalm. 9. Dauid, quia videre Deum non poteſt, facit in ipsum cantica: per cantus cum ipso congrediens, & desiderium accendens, & ipsum videre existimans, vel potiùs cantando multorum inflammat desiderium. Ita Chrys. In quo vel maximè commendatur vehemens amor Dauid erga Deũ, & cantus Ecclesiastici harmonia mirificè laudatur.

Psalmi Dauidici commendantur.

B Cantu fœdo, ac lasciuo nihil pestilentius. Syrenũ vocibus, plures in hoc seculi pelago, deliniti pereunt nauigantes: Dauidis autem Psalmus, qui quot versus tot syrenas habent, mulceantur animæ, curas huius vitæ abiiciũt, & veluti soporatæ in rerum cælestium contemplationem, deique amorem ac desiderium absorbentur. Sic Dauid (ait D. Ambr. *in Psal. 40.*) & foris & intus canebat; foris corpore, intus corde. Quod experiebatur Aug. primo suæ conuersionis tyrocinio. Sic enim scribit *9. conf. 4.* Quas tibi Deus meus voces dedi, cùm legerem Psalmos Dauid, cantica fidelia, & sonos pietatis, rudis in germano amore tuo catechumenus, matre adhærente nobis muliebri habitu, virili fide, anili securitate, materna caritate, Christiana pietate, quomodo in te in-

S. Ambros.

S. Aug.

C flammabar ex eis, & accendebar eos recitare si possem toto terrarum orbe aduersùs typhũ generis humani: & tamen toto orbe cantatur: & non est qui se abscondat à calore tuo, miserebar Manichæos quòd illa sacramenta, illa medicamẽta nescirent, & insani essent aduersùs antidotũ, quo sani esse potuissent. Sic Aug. Salutaris planè cantus verbi Dei, quo in Ecclesia personante animarum morbi curantur, hoc loco etiam memorari debet. Et si alium litera sensum habeat, accommodari huc potest ille locus Amos 5. *Vocabunt agricolam ad luctum, & ad planctum eos, qui sciunt plangere.* Vbi sic D. Hieron. Qui sciũt more prouinciæ canere ad cõcitandas lacrymas. Optimus

Cantus Ecclesiæ commendatur.

Amos 5.

S. Hieron.

D ille quidẽ concentus verbi Dei, qui ad pœnitẽtiam conuertit audientes, dolorẽ incutit peccatorũ, in luctum plãctúmque soluit. Igitur, vt suo rectè officio defungãtur concionatores, audiant à D. Hieron. *Thren. 1.* quid sibi velit concionator? *Ille* (inquit) *est doctor Ecclesiasticus, qui lacrymas, non risum mouet.* Cæterùm de Cantu Ecclesiastico, psalmodia præsertim, sic eleganter & piè differit S. Ephrem *tom. 1. in Encom. in Psal.* Psalmus tranquillitas est animæ, designator pacis. Psalmus amicitię conciliator, dissidentiũ vnio, inimicantiũ inter se fœdus, atque pacificatio. Psal. Angelorũ ad subueniendum inductio, præsidiũ timoris nocturni, requies à laboribus diurnis, infantiũ tutela, ornamentum senibus, maiorum natu consolatio, mulieribus aptissimũ ornamentum.

Prædicator luctum excitans.

S. Ephrem.

Psalmorum encomia.

E Hic solitudines inhabitat, conciones temperat, rudibus est instructio, proficientibus incrementum, perfectorũ firmamentum, & vox Ecclesiæ. Hic festa collustrat, hic dolorẽ secundùm Deum operatur. Etenim Psalmus ex lapideo etiã corde lacrymas excutit. Psalmus Angelorum opus est, cæleste munus atque administratio, incensum spiritale, Psalmus mentiũ illuminatio, & corporum sanctificatio, & piorum gaudium. Hic otiosiloquium exterminat, risum reprimit, iudicium

suggerit, animam in Dei laudem excitat, cũ Angelis choros agit. Vbi Psalmus adest cum compunctione, ibi & Deus vnà cum Angelis. Hæc omnia S. Ephrem. At cantor in iis concentibus sibi caueat, ne cogatur lugere cum Bernard. *lib. meditationum, cap.* 11. ad hunc modum. Sæpè ad sacrum mysteriũ vocem meam fregi, vt dulcius cantarem; magis delectabar in vocis modulatione, quàm in cordis compunctione. Deus verò, cui non absconditur quicquid illicitum perpetratur, non quærit vocis lenitatem, sed cordis puritatem. Nam dũ cantor mulcet populum vocibus, Deum irritat prauis moribus. Hæc Bern.

S. Bernard. *In cantu quid vitãdum.*

6. *Tubalcain fuit malleator, & faber in cuncta opera æris & ferri,* &c.) Hebraic. לטש *lotex,* acues, seu poliens, à radice לטש *latax,* acuere. חרש *chorex* artificium, opus elaboratum, à radice חרש *chorax,* quæ multa significat, scilicet fabricare, arare: & quia fabri dum malleo tundunt incudem, silent, videnturque loquentibus surdi propter inconditos malleorum fragores, fit, vt significet etiam silere, surdescere, tacite cogitare. Quare iam ferro vtebantur mortales, ad inarandam tellurem, vti Cain: ad excoriandos sacrificio exhibendo agnos, sicuti Abel: cæterùm poliendi, & acuendi ferrum, atque in bellica instrumenta conformandi artem primus inuenit Tubalcain. Quod quidem verè responderi potest Poëtæ, dum quærit, & queritur,

Quis fuit horrendos primus qui protulit enses?
Quàm ferus, & verè ferreus ille fuit?

Claud. *Belli instrumenta quis inuenit.*

Philo, Iosephus, aliique probè inde ducunt ab isto Lamechi filio belli instrumẽta inuenta fuisse. Vide quæ tanta sit Dei clementia. Caini posteris, genti (vt par est credere) improbæ ac flagitiosæ multa ingenij dona elargitur: quod tamen de Seth filiis haud commemoratur: quo nimirum illi reprobi magis diuinam æstiment, & collaudent bonitatem: ac subinde ingratitudinem, atque impietatem suam plus inexcusabilem agnoscant. At quis primus existeret malleator ferri, nisi ferreus homo, qui tundendi strepitu inamabili omnia latè infestat, ac procul abest ab illo suaui lenique sibilo, in quo aduentare Deus cernitur ab Helia, 3. *Reg.* 19. Tubalcain (ait D. Hieron.) arte ferraria crudelitatem bellorum excitauit. O hominem humano generi exitialẽ! At Deus è cælo veniens pacem terris attulit. Sic enim Angeli cõcinebant in natalitio Domini, *Et in terra pax hominibus,* Luc. 1. Rectè S. Petr. Chrys. *serm.* 149. exclamabat. O quàm desiderabile nomẽ pacis! Quàm religionis Christianæ stabile fundamentũ, & altaris Dominici cælestia ornatus! Et quid dignum possumus de pace proloqui? Pax nomen est ipsius Christi, *ad Ephes.* 2. Iam bella destructa sunt: omnia pulchritudo pacis obtinuit. Nunc io luctu est diabolus, & io cælestibus lætitia. Apud cælestes fons pacis habetur perennis: ex quo etiam terreni guttis quibusdam exinde distillantibus irrorantur. Ita Chrysost. Ad eadem verba Lucæ ita S. Ambros. *serm.* 13. Digna planè, & iusta sententia, quæ in natiuitate Christi, & Deo honorem repræsentat in cælis, & hominibus pacem præsentat in terris. Ante Saluatoris enim ortum, nec cælestia reuerentiam deferebant, nec terrena requiem possidebant. Hæc Ambros. Quæ maior clementia regis nostri pacifici, quàm quòd inimicos suos ad pacem, ad concordiam, vocauit, quibus & cælum promisit, sed indigni & ingrati Dominum pacis abiecerunt & crucifixerũt, *Tri-*

Dei clementia cum impiis.

3. Reg. 19.
S. Hieron.

Luc. 1.
S. P. Chrys. *Christus pacẽ terris attulit.*

Ad Ephes. 2.

S. Ambr.

A *stis est* (aiebat ille dolens ingratitudinem inimicorum) *anima mea vsque ad mortem,* Matth. 26. Declarat egregiè S. Hieron. *in Psal.* 108. Hoc dolebat mihi, & contristabar pro persequentibus me: quia nolebant pœnitentiam agere. Ego in cruce pendebam, & sanguine meo lauabam sordes eorum, & ipsi nolebant agere pœnitentiam. Hæ erant lacrymæ meæ, hæc compunctio, quoniam persequentes me non potui saluare. Sic Hieron. Pacem igitur hominibus, quam cum Deo & inuicem inter se haberent, Dominus attulit: sed nihilominus bellum venit mittere in terram. Regnum enim cælorum post illius ortum vim patitur, & violenti rapiunt illud,

Matth. 26.
S. Hieron.

B *Matth.* 11. Vbi disertissimè S. Ambros. *serm.* 15. ad hunc modum effatur. Cogimus ergo regnum cælorum, & vim quodammodo facimus. Vim facimus Domino non compellendo, sed flendo; non prouocãdo iniuriis, sed lacrymis exorando; non blasphemando per superbiam, sed per humilitatem merẽdo. O beata violentia, quæ non indignatione percutitur, sed misericordia condonatur: beata violentia, quæ vim patienti bonitatem elicit, & vtilitatem tribuit inferẽti! Quisquis violentior Christo fuerit, religiosior habebitur à Christo. Hæc Ambros. Cæterùm quia violentia sonat nescio quid vitiatum in latrociniis; subtiliter idem Ambros. de Christianæ gentis impetu, ac furto, vlteriùs sic edisserit. Aggre-

Matth. 11.
S. Ambros.

Vim patitur cælũ à iustis.

C dimur ergo in itinere Dominum, si quidem ipse est via, & more latronum suis eum spoliare nitimur, & cupimus illi auferre regnum, thesauros, & vitam. Sed ille tam diues & largus est, vt non abnuat, non resistat; & cùm omnia dederit, nihilominus omnia ipse possideat. Aggredimur illum non ferro, non fuste, non saxo, sed mansuetudine, bonis operibus, castitate. Hæc sunt arma fidei nostræ, quibus in congressione certamus. Raptores igitur sumus. Raptores autem non nisi diripiunt aliena. Agnosco veram esse sententiam. Christum enim Ecclesia rapuit Synagogæ, & alienæ gentis regnum vim faciendo possedit. Raptores igitur sumus. Mirandũ non est, quippe

Arma, vis, & furtum fidei.

D qui à tali autore descendimus. Rapitur igitur Christus, cùm à Iudæis dimittitur, & ab aliis prædicatur. Rapitur Christus, cùm occiditur à Iudæis, & sepelitur à nobis. Rapitur Christus à vigilantibus discipulis, à dormientibus perditur Iudæis. *Venerunt* (inquiunt Matth. 25.) *& dormientibus nobis furati sunt eum.* Christum omnes dormientes perdunt, vigilantes inueniunt. Hæc omnia S. Ambros. quibus nihil elegantius dici posset ad describendum mysticum bellum, quod Deus homo princeps pacis attulit in terras: & commendandam Christianæ gentis violentiam, quam in virtutis studio insudantes, cælo ac Deo inferunt.

Matth. 25.

Christiana fortitudo.

7. *Soror verò Tubalcain Noëma*) Notanter fœminam istam nominauit, eo quòd in aliqua

E re fuerit memorabilis. Inuentricem textrinæ dicunt nonnulli: alij conficiendarum vestium. Secundùm interpretationem D. Hieronym. Noëma, idest, voluptas vocatur, & carnis concupiscentia signatur. Iuxta alios significat venustam, & comptam. Mater eius, צלה *cella,* à radice צלה *callah,* significat amore suo torrentem, Hada comptam & ornatam: nihil in istis nisi sæculi ornatus, corporisque voluptas. Terræ, non cælo enatæ. Videas igitur flagitiosæ huius prosapiæ viros, ac mulieres in inueniendis rerum humanarum artibus eminentes extitisse;

S. Hieron.

Luc. 16. ritisse: qui filij huius sęculi prudentiores filiis lucis in generatione sua sunt, *Luc. 16.* Hoc autem non ex eo prouenire arbitror; quòd illis, quàm istis acutiora, & solertiora insint ingenia. Theoph. Sed vt bene Theophyl. aduertit, filios huius sęculi prudentiores vocat, quia cogitantes quæ sibi commoda sunt in terra; filios verò lucis spirituales opes tractantes intuitu diuini amoris. Impij circa terrena ingeniosi. Hæc igitur vera & tota ratio est huius discriminis. Filij huius sęculi, cum de cælo non curent, nec quid cælum sit meminerint, totos se ad studium huius vitæ & amorem terrenorum bonorum addicunt: atque adeò non mirum est, si tam mira quotidie inueniant, augeant, elaborent: terra est illorum studium, ac palæstra. Contrà verò filij lucis in terra hospites & peregrini, futuram vitam inquirunt, atque in sempiternæ salutis studium seriò, & inconstanter, Piorū studium in cælestia. & diligenter incumbunt. Cælum ipsis, & cura & studium: cælo ingenium, industria, tota mentis quanta iis inest, acies desudat. Denique Noëma voluptas docuit filias huius sęculi voluptatibus terræ inhiare, vestium nitore, gemmarum fulgore, ac tam multiplici lenocinio conspicuas se conuentibus exhibere: hæc illis gloria. Cælestem Christi virginibus libenter remiserunt. Sed iam Tubal hebetentur gladij, conticescant mallei: Noemæ vestes, & lenocinia, & corporeæ ablegentur illecebræ. Descendit è cælo in terras Dei verbum Princeps pacis, vt Propheta Psalm. 71. S. Ambros. cecinit *Psalm. 71.* Sicut pluuia in vellus. Quid enim (inquit D. Ambros.) tam silēter, & sine strepitu fit, quàm cùm imbet in lanæ vellus infunditur? Nullius aures sono verberat, nullius corpus humore repercussionis aspergit: sed fine inquietudine hominum totum imbrem, per multiplices effusum partes toto corpore in se trahit, vnius meatus scissuram nesciens, solida mollicie plùres præbens meatus; & quod clausum videtur per densitatem, est patulum per tenuitatem. B. Maria velleri comparatur. Rectè ergo Maria velleti comparatur, quæ ita concepit Dominum, vt toto eum hauriret corpore, nec eius discissutam corporis pateretur. Sed esset mollis ad obsequium, solida ad sanctimoniam. Rectè, inquam, Maria velleri comparatur, de cuius fructu salutaria populis vestimenta texuntur. Vellus planè Maria est, siquidem de molli sinu eius agnus egressus est, qui & ipse matris lanicium, hoc est, carnem gestans, molli vellete cunctorū operit vulnera populorum. Omne Christo vestimur, & fouemur. enim peccati vulnus Christi lana suffunditur, Christi fouetur sanguine, & vt sanitatem recipiat, Christi indumento vestitur. Sic Ambros. *serm. 13.* Fouemur quidem Christi præsidio, & virginis matris refugio. Est enim illa (inquit S. S. Ansel. Ansel. *de concept. Virg.*) singulare totius sęculi propitiatorium, & Filij Dei vnicum reclinatorium. Item *in orat.* O beata (inquit) fiducia, ô tutum refugium! Mater Dei est mater nostra: iudex, noster est frater. Qua igitur certitudine debemus sperare; quorum siue salus, siue damnatio de boni fratris, & de bonæ matris arbitrio pendet. Idem *cap. 16. de concept.* Ecce (inquit Dominus) mater tua. O peccator homo gaude, & exulta. non est vnde formides. id quod iudicabitur de te, totum dependet ex sententia fratris tui, & matris tuę, factus est per illam Dominus frater noster.

Ben. Fernand. in Gen. tom. 1.

SECTIO XX.

Dixitque Lamech vxoribus suis Ada, & Selle: Audite vocem meam vxores Lamech: auscultate sermonem meum; quoniam occidi virum in vulnus meum, & adolescentulum in liuorem meum. Septuplum vltio dabitur de Cain; de Lamech verò septuagies septies.

1. PRæsens locus censetur vnus ex difficillimis totius diuinæ Scripturæ. Sed actum agerem, si fusè vt obscuritas rei postulabat, commentario quæstiones de more ventilatas insererem. Pertractatur hæc difficultas à nostris Perera, & Del-Rio, tanta cum eruditionis laude, vt nihil amplius adiici possit. Statuendum igitur, vt facilè me expediam è salebris: Lamechum verè, & cordatè, non stolidè, vt Philoni visum est; nec vana virium ostentatione, ac Deo exultantem, vt hæretici nugantur, suis vxoribus dixisse, quod illicò subiiciam. Consternatæ namque timore fœminæ marito, sibique, & toti familiæ graue aliquod malum euenturum in pœnam homicidij, à Lamecho patrati ominabantur. Dolet ille factum, ostendit quandam criminis resipiscentiam, docet quàm sit execrabile facinus, Deóque odiosum, hominis occisio. Deinde constantior verò similior sententia tenet, non vnum tantummodo, sed duos à Lamecho interemptos, virum, & adolescentem; ac non vno, sed duplici mortis genere; ferro virum, fuste iuuenem. Procop. Cùm duos agnoscat occisos, mitam tanti sceleris causam adiungit. Eorum (ait) quos occiderat, vxores duxit; his suum crimen confitetur. Omnis luxuria, & libidinosa licentia eo tempore supra modum dominabatur. Procop. Lamechi homicidium, & libido. Crebræ virorum ob vxores edebantur cædes. Mulieres gaudebant mutare alium ex alio, nec earum cupiditas amore cōiugali; sed multitudine maritorum terminabatur. Videtur mutuatus à S. Ephrem, cuius hæc sunt verba. Duas cædes patrauit Lamech; alius est enim vir, alius adolescens; & interfectorum à se vxores sibi copulauit, S. Ephrem. apud quas crimen suum confessus est, non apud viros. Multum enim per id tempus lasciuia vigebat, ob quam multæ etiam cædes committebantur. Iuxta hanc sententiam (si vera est) multa obseruari possunt; inprimis bene comparari vitium quodlibet, præsertim turpitudinem carnis, igni omnia eradicati, & fluuio hybernis aquis hincinde augescenti, cuius impetus cum stabulis armenta trahit. Ex parua scintilla ingens oritur incendium, ex tenui riuulo paulatim gurges aquarum intumescit; sic habet vitium, præsertim turpitudo, quæ (vt D. Basil. ait *homil. 9.*) S. Basil. Libidinis impetus, & augmentum. tepetita ardescit magis, non restinguitur. Miraque facultas inest vitiis ad noua subinde augmenta: Cain occidit vnum, Lamech eius nepos duos. Adam ne contristaret (vt loquitur D. August.) suam vxorem, Dei violauit mandatum: Lamech ab illo septimus duarum vxorum amore irretitus Deum offendit, homines interfecit.

Et nihil est, quod non effrano captus amore
Ausit, nec capiunt inclusa pectora flammas,

Ouid. M. Tull. Vitiorum progressus. Ouid. 6. Meta. Scitum est illud M. Tull. 5. de *finibus*, Omnium rerum principia parua sunt, sed suis progressibus vsa augentur. Quod qui

dem in vitiorum progressu, & incremento elariùs cetoitur. Qui nutriebantur in croceis, amplcaati suut stercora, *Thren.* 4. mirum hoc alicui videbitur ex croceis ad stercora descendere; sed planè, sic via recta itur ad stercora per crocca; immoderatus vestium luxus ad carnis voluttabum deducit; seu à minoribus ad maiores, ac turpiores delicias deuenitur. Iob etiam 18. hic progressus vitiorum apprimè describitur: *Lux obtenebrescet in tabernaculo illius, & lucerna quæ super eum est, extinguetur: arctabuntur gressus virtutis eius, & præcipitabit eum consilium suum. Immisit enim in rete pedes suos, & in maculis eius ambulat.* Vide vti paulatim mala succrescant; deficere lux cœpit; deinde ooa incubat; oculus non caligat modò, sed occæcatur. Non videt miser; sed non ibi sistit malum, pedes comprimuntur, gressus præpeditur, consilium & ratio omnis perit. Irretitur laqueis peccator, in labyrinthum postremò inextricabile detruditur. Vnde S. Greg. ad hunc locum. Iniquorum mentem terrena gaudia possident, atqoe eam in voluptatibus absorbent. Et iniquus per hoc, quod hic appetere prauis cogitationibus elegit, in æterni supplicij tenebras mergitur. Ita Gregor.

Thren. 4.
Iob 18.
S. Greg.

Mulierum adulteria prima.

2. Scilicet, huc tandem deuenerunt Cela & Hada vxores Lamechi. Illa suo amore torrens, ista compta, & ornata; vt maritos fastidierint, adulterum adamarint, ac maritorum sanguine dotatæ nupserint mœcho parricidæ! Lamechus amicas deperiens insidiosè maritos occidit, alterum virum, adolescentem alterum: vxoribúsque eorum ductis, ad sui erga illas amoris, & virium ostentationem gloriabundus, mortis cuiuslibet genus exponit. Et iuxta hanc sententiam Philo fortasse locutus est, quod initio sectionis minus approbauimus.

Ah crudele genus, nec fidum fæmina nomen!

cecinit Tibull. Sed quia cæcus inest vitiis amor, ruit in vetitum damnum secura libido. Claud. Cella, quia suo amore torrens; faces libidinis Lamecho admouit ad patrandum adulterium, atque homicidium; marito autem ignem interitus excitauit. Quid de Hada illa compta, & ornata non timendum mali? scilicet illis mundi sui muliebris pennis subleuata extra domum, torúmque coniugis, alienum in torum ab omni iure legéque resiliens aduolauit. Obseruatu dignum est, quæ tanta sit vis fœdi amoris: vnum inuidia odiúmque edidit homicidiũ Caini: duplex cum duplicato adulterio patrauit homicidium turpis fœminarum amor. Ita gliscit furor libidinis, ita grassatur in hominum perniciem. Lege carnis iura violantur diuina pariter, & humana: sed heu nos miseros, qui adeò fortis, & constans animo, contra istam dominantem in membris nostris legem peccati reluctabitur? Duce Deo facilè omnis euincitur difficultas. An non postquam Deus factus homo ea matre semper virgine ortus est, mundus innumerabili virginum, continentium viduarum, ac virorum honestissimorum multitudine florere visus est? Lex est castitatis omnium in Ecclesia Dei seruatu difficillima, sed diuina ope suffulta caro ipsa, pondus istud sine pondere portat; quod mihi videtur in typo expressum illo in loco 1. *Paral.* 15. Nam cùm arca Dei humeris Leuitarum sublata de domo Obededon à Dauide rege ad tabernaculum Syon in summo totius Hebræorum regni applausu asportaretur, adiungit sacra Scriptura:

Tibul.
Claud.
Mulierum ornatus penna ad malum.
Libidinis ardor exitialis.
Castitas difficilis, sed post Christum suauis.
1. Paral. 15.

Cùmque adiuuisset Deus Leuitas, qui portabant arcam fœderis Domini immolabantur septem tauri, &c. Vbi Lyranus: Dicunt Hebræi, quòd arca seipsam portabat, id est, quòd portatores arcæ nullum pondus sentiebant, & pro isto miraculo facta est illa immolatio. Sic planè habet Dei lex: ab hominibus portata; seipsam portat; pondus illi ferunt, sed non grauate: intus est in ipsa Dei lege, in arca manna, hoc est, omnis spiritualis auxiliorum & gaudiorum affluentia, quibus homo confirmatus, ac delibutus, carnis illecebras fastidit, dulciúsque nihil habet, quàm vt vitam castam, & à voluptatibus huius seculi longissimè abhorrentem agens statum illum felicissimum Angelorum in terra æmuletur. Triste exhibebat obsequium pro inuisibili maiestate (ait D. Petr. Chrysol.) homo, antequam Verbum caro fieret, & habitaret in nobis. Nunc autem vbi meum (autore D. Amb.) suscepit, vt emendaret affectum. Quis numerando cõprehendat, quot millia virginum ætate puellarum, fragilitate fœminarum, virtute Angelorum pro tuenda pudicitia Deo sponso consecrata per infinitos cruciatus mortem oppetierint? scilicet dulce exhibet homo obsequiũ pro visibili maiestate. *Adducentur Regi virgines post eam,* canit Vates regius *Psal.* 44. Simulatque cum filio suo Deo, ac regi altissimo mater semper virgo vexillum extulit virginei pudoris; certatim innumerabilis multitudo virginum conuolauit, vt sequuta virginem matrem Deo homini virginis filio virginitatem corporis & animæ illibatam consecraret. Neque verò poterant tam dulces, ac pulchri fructus castitatis enasci, quàm ab illa veræ ac diuinæ vitæ arbore, quæ à cælo in terras vtero virginali transplantata fuit, de qua sponsa Cant. 2. *Sicut malus inter ligna syluarum, sic dilectus meus inter filios. Sub vmbra illius, quem desideraueram, sedi, & fructus eius dulcis gutturi meo.* Pulchrè igitur ad hæc verba D. Paulinus. Omnis vallis ad meum Iesum comparata, saltus est.

Lyran.
S. P. Chrys.
S. Ambr. Virginũ sanctarum martyria.
Psal. 44. B. Maria dux virginum.
Cant. 2. Christus vitæ lignum.
S. Paulin.

3. Nihilominus communis sententia contra Procopium, tenet virum istum occisum à Lamecho fuisse Cainum: adolescẽtẽ verò, aut filium Lamechi, aut eius famulum comitem, & armigerum. Quæ verò fuerit occasio huius facti, hæc scribitur. Lamechus, sicuti venationi erat deditus, in saltum concedit; monet hominem puer, feram in sylua latere, collineat ille sagittam, iacitque; sed pro pecude (quæ putabatur) hominem transfigit, ac perimit, scilicet Cainum, qui miser eô loci se abdiderat, vt vel hyberno tempore obdormiret, aprico in recessu, captarétve amicum solis teporem; vel in mediis æstiui temporis caloribus frondosarum arborum vmbram peteret, auræque lenis refrigerio torridum mitigaret cælum. Fugitantem ac trepidantem (vt ex maledicto Dei incedebat) illuc se abdidisse volunt aliqui; sed non approbo; erat illi certa sedes, securum domicilium in vrbe Henochia, nec à suis posteris timebat, vt ab hominum consortio ad ferarum syluas confugeret. Resciuit factum Lamechus, vidit hominem loco feræ, & falso pueri indicio, imò & atauum suum Cainum à se transfixum iaculo; furit ergo iracundia, præcépsque ruit in puerum, contundit fuste, vel arcu, ita vt ea contusione paulo pòst intereat. Quod verò scribunt aliqui Lamechum iam senem capularem, ac cæcum à puero, à quo ducebatur, impulsum esse; non est vero simile. Non enim Cain peruenisse putandus est ad senium Lamechi, qui ab illo sextus erat.

Cain à Lamecho perimitur.

Cæte

Cæterùm, qui Camum negant à Lamecho peremptū; duplici nituntur fundamento. Tum quia euidenter videtur conuinci ex Domini verbis Cainum à nemine occidēdum. Sic enim habent: *Omnis qui occiderit Cain, septuplum punietur.* Et rursus: *Posuit Dominus Cain signum, vt non interficeret eum omnis qui inuenisset eum.* Sed ego ex hoc eodem loco intelligo ab aliquo Cainum occidendum. Nec enim Dominus dicit, non occidendum Cainum, sed illius occisorem, si quis erit, grauiter puniendum. Deinde signum à Deo positum in Caino, non illum à nece securum reddebat, sed causa erat vt non interficeretur Cain ab eo, qui inuenisset eum, hoc est, qui Cainum inuētum, cognitum, visūmque, sciens & volens, nihilominus interficeret; non autem si per ignorationem, & iactum teli protsos inconsideratum casu, non culpa occideret. Alterum fundamentum est in illis verbis, *septies vltio dabitur de Cain.* Nam quæ (inquiunt) isthæc est pœna, quam Lamech ob necem Caini septenam luit? facilis responsio. Vt enim suprà demōstratum est, istud, *septies*, non certum pœnarū significat numerum, sed graue tantummodo supplicium, quod planè Lamechus cum septuaginta septem filiis, atque vxoribus (vt vult Iosephus) diluuio submersus exoluit. Et ratio ipsa exposcebat, vt primus qui docuit humanum sanguinem effundere, & obtruncare hominem, simili crudelitatis genere peremptus è vita ad inferos transferretur. *Virum sanguinum, & dolosum abominabitur Dominus.* Psal: 5. *Viri sanguinum, & dolosi non dimidiabunt dies suos,* Psal. 54. Vtrique illis præmaturus interitus prædicitur. Quid est enim (inquit D. Aug.) non dimidiabunt dies suos? non proficient quantum putant; intra tempus quod sperant, peribunt. Atque in peius quotidie (vt experientia contestatur) ruunt, circa omnia infelices, qui alieno sanguine incedunt onerati. Adiungit D. August. contra eos, qui seducunt animas, vel ad peccatum, vel ad hæresim. Vtinam solas visibiles facerent mortes, & animas non perimerent.

Homicida cito moriuntur. Psal. 5. Psal. 54. S. Aug.

Animarum seductores.

4. Restat adhuc euoluenda difficultas, quæ illis in verbis inest, *septuplum vltio dabitur de Cain, de Lamech verò septuagies septies.* Duos hinc video contrarios inter se colligi sensus. Primus est: vindicatum est in Cain ob illius parricidium, septuplum; hoc est, septem vindictas, grauem scilicet pœnam Deus à Caino repetiit; at septuagies septies, multo grauissimè puniar ego Lamech quòd Cainum occiderim. Sic D. Hieron. *Epist. ad Damasum,* & clariùs *contra Iouinian.* 1. *lib.* Primus (inquit) Lamech sanguinarius, atque homicida, vnam carnem in duas diuisit vxores; fratricidium, & bigamiam, eadem cataclysmi pœna deleuit, & de altero septuagies septies vindicatum est, quantum distat in numero, tantum & in crimine. Sic Hieron. D. Chrysost. lōgissima & disertissima expositione, hunc eundem sensum eruens inter alia sic ait. Considera, quantum illi profuerit pœna Caini irrogata; non solùm enim non expectat, vt ab alio arguatur, quòd in idem, & grauius peccatum lapsus sit, sed nullo, vel accusante, vel increpante ipse semetipsum manifestum facit, & confitetur facinus, & narrat magnitudinem delicti, &c. Item: Multiplex, inquit viri prudentia; non solùm enim factum confitebatur, sed & pœnam sibi inferebat comparans peccatum suum peccato Cain. Qua enim venia (inquit) fuerit dignus, qui alterius pœna emendatior non fit, & perperuò memor

S. Hieron.

Grauius Lamech, quàm Cain punitur.

S. Chrysost.

Lamech facinus suum exaggerat.

A eius rei est, & admonetur; & nihilominus duplex homicidium patrauit: Occidi virum in vulnus mihi; non tantum nocui illis, quos occidi, quantum mihi ipsi; in pœnam enim, quam effugere non possum, meipsum conieci; propterea licet septuagies septies magis, quàm ille, punirer; attamen neque sic diluerem pœnam. Si ille pro vna cæde septem pœnis obnoxius factus est, ego dignus fuerim septuagies septies pœnam luere, &c. Vbi sanctus Doctor multa disserit de confessione peccatorum, quam vocat pharmacum sine cruciatu, remedium vulnerum. In Christo considerat medici gloriam, & plusquam patris amorem. O misericordiæ (ait) magnitudinem, ô bonitatis excellentiam! peccatur confitetur

Cōfessio pharmacum animarum. S. Chrys.

B peccata; veniam petit, accipit posthæc securitatem, repentèque iustus apparet! Isai. 43. monet: *Dic tu prior iniquitates tuas vt iustificeris.* Prior, hoc est, ne expectes te arguentem, ne præstoleris actorem: ipse præueni, & rape sermonis principium, vt accusatoris linguam obmutescere facias, &c. Hæc Chrysost. Ex hac doctrina colliges Lamechum peccatum suum grauius multo dicere, quàm fuerit Cain fratricidium, atque adeò longè grauioribus se dignum suppliciis, quàm quod morte sua exoluet. Deinde pœnitentem se delicti sui exhibuisse ita, vt veniam à Domino impetrarit. Videturque sanctus Pater censere Lamechum ob delicti sui pœnitentiam, à Deo ve-

Isai. 43.

Lamecho profuit confessio.

C nia donatum ac iustificatum, & fortè æternam animæ salutem fuisse consequutum. Cui sententiæ fauet nō parum, quod à D. Athanas. *quæst.* 97. scribitur his verbis. Declinauit pœnam propter confessionem peccati, & sua lata sententia Dei sententiam remoratus est. Hanc sui delicti confessionem Lamech edidit (vt vult Procop.) ne inconfessus vti Cain damnaretur. Sic enim ait: Lamechus, cùm videret quanta pateretur Cain ob indignam cædem fratris, seipsum quoque condemnauit conscientiæ stimulo. Vide quantum profuerit posteris exemplum Caini. Sic ille. Quare per hanc confessionem, pœnas suo delicto debitas aliqua ex parte voluit eleuare.

S. Athanas.

Procop.

5. Alter sensus est; qui occiderit Cainum, septuplum punietur; qui verò Lamechū, septua-

D gies septies. quasi diceret Lamech: Licet ego homicidium admiserim, non propterea tamen, ô vxores, est, quòd timeatis, ne ab aliquo interficiat. Si enim Deus proposuit pœnam, vt septuplam puniretur ille qui Cainum fratricidam primum humani sanguinis effusorem, hominē scelestissimum de medio tolleret; quanto grauiore pœna cauebit, ne ego occidar, qui per ignorationem, & alienam fraudem peremi hominem vita indignissimum. In hoc sensu D. August. *de quæst. vet. Testam.* locum istum exponens, ait: Hoc iccirco commemorauit Lamech, vt ostenderet acriùs astringendum eum qui sub manifesta lege peccauerit; at per hoc si post Cain in imitatio-

S. August.

E rem eius septies vindicatum est, quanto ampliùs in eum vindicandum est, quem nec factū Cain, & correptio, nec pòst in eum lata sententia terruit, vt à tam impio & scelerato facinore, voluntatem auerteret: Post Cain ergo Lamechi homicidium perpetrauit, qui sine dubio septem vindictas exoluit, & quid post Lamech ei, qui hoc sequutus fuisset, esset futurum, ostendit, dicens: De Lamech autem septuagies septies. Vt quia malum opus pœnitentia nō subsequitur septuaginta septem plagarum ictibus feriatur. Sic August. Caiet. hunc sensum amplectitur, dilucidiùs

Alienis supplicus non terreri.

Lippoman.

A çuodem sic Lippomanus enucleat: Volebat Lamech humili confessione anteuertere Dei iudicium, qui peccata eurat, noo exprobrat. Vnde dixit interficiendo hominem, meipsum sauciaui; & conscientiam oneraui: attamen nemo me impunè oceidet, soli Deo pœna seruata est. Quòd si quis me interfecerit, is septuagies septies luet; id est, multo pluribus plagis afficietur, quàm Cain; & hoc, quia me facinoris mei pœnituit, illum nunquam: ego Dei misericordiam implorani, ille abiecit. Sic ille. Hæc interpretatio potiùs mihi placet. Aduerte in Hebræo haberi לפצעי לחברתי *lephieghi kebabburathi*, quæ noster optimè vertit, in vulnus meum, in liuorē meum. LXX. ἐμοὶ ponunt vtrobique, εἰς τραῦμα ἐμοὶ, in vulnos mihi, εἰς μώλωπα ἐμοὶ, in liuorem mihi, vt hinc intelligas quantum sibi noceat, qui alteri nocet; sibi vulnus, & mortem inferat, qui alium vulnerat & oecidit; non modò quia malum culpæ, quod est animæ lethiferum, eootrahit, sed etiam, quia plerumque vulnerator, & occisor hominis simili pœna, vel ab hominibus, vel à Deo punitur in hac vita.

Pœnitentem occidere grauo scelus est.

Sibi grauiùs quàm alteri nocet homicida.

B

6. Expende item, quanta sit vis pœnitentiæ, quam Lamech cognoscens, Deo, vt credere par est, lacrymis vim inferebat; & fortè præualuit ad eum, & coosortatus est; fleuit, & rogauit eum, vt de Iacob colluctāte cum Deo exposuit Oseas 12. Bene id quidem: lacrymæ sunt enim (D. Nazianz. *orat.* 3.) peccati diluuium, & mundi piamentum. Hebræi mare rubrum emensi cernunt in aquis Ægyptiorum exercitum submersum; egregium sanè pœnitentiæ symbolum. Eisdem enim (ait D. Leo *serm. 4. de pass.*) quis videt inimicos extioctos, quibus est ipse saluatus. Loquitur de lacrymis pœnitentiæ, quam vetam extitisse in Lamech; D. Chrysost. *homil. 31. in epist. ad Roman.* affirmat. vbi licèt peccatum Lamechi grauius, quàm Caioi, fuisse ostendat: concludit tamen: Verùm quoniam neque fratrem post admonitionem occidit, neque accusarore opus habuit, oeque interroganti Deo impudenter respondit; sed nemine arguente, seipsum & reprehendit, & cōdemnauit, veniam adeptus est: Cain verò quoniam cootraria commisit, supplicio affectus est. Iuxta hanc sententiam bene inferebat Lamech, si tanto Dei supplicio afficiendus demanciatur, qui Caioum scelestum, & impœnitentem occidisset, cur non multo grauior pœna illi diuinitus irrogabitur, qui Lamechum pœnitentem, scelera sua luctu, & squalore dolentem, ac demum venia impetrata iustum interficit? Nam si Deus inimicorum suorum iniustas cædes vlciscitur, quanto acerbiùs suorum amicorum iniurias, atque interitus vindicabit? *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius*, Psal. 115. pretiosa, quia carò stat; quia graues pro illa pœnas ab eo repetet, qui iustum de medio sustulit; si, qui iustum manu tantùm inioriosè attingit; sic Deum offendit, vt illius pupillam oculi perstringere dicatur; quid si iustū illum feriat, qoid si perimat? Si qui adhæret, Deo vnus spiritus fit cum eo; profectò, quæcunque bona fient, aut mala inferentur iusto, in Deum ipsum pariter redundabunt, iuxta illud: *Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis*, Matth. 25. Ea insuper tanta vnitas cum Deo in causa est, vt iustus aliena peccata (ait D. August.) vt sua doleat; quòd nimirum offendi non possit Deus, quin simul offendatur, offensúsque doleat iustus adhærens Deo. Hinc puto Dominum dixisse Samueli 1. Reg. 16. *Vsquequo tu luges Saul; cùm ego proiecerim eum?* D. Bernard. Samuelis pietatē laudat *serm. in festum B. Mariæ Magdal.* Samuelem (inquit) recolo, qui non semel, sed omnibus diebus vitæ suæ lugebat super Saul, cùm sciret illum longiùs ab oculis diuinitatis eloogatum. Non cessabat tamen compassio, quæ condolentis animum irrepserat, fundens lacrymas, etsi non profutura, pias tamen. Bene S. Bernard. sed vt colligitur ex verbis Domini; non est, quòd ampliùs Samuel lugeat Saulem, cùm Deus illum à se proiecerit. quasi dicat Dominus; lugebas ô Samuel, non tam Saulem, quàm me offensum à Saule. Siste iam lacrymas; repuli à me Saulem, damnaui: iam de inimico vindictam sumpsi, lætari potiùs debes, quòd Deus tuus de suis se vlciscatur inimicis, atque in ioteritu illorum rideat. Sic legimus 1. Reg. 13. *Consolatus est Dauid super Amon interitu.* Vbi D. Hieron. Coosolatus est; eo quòd nooerat eum flagitiosum & dignum morte, meritóque perisse. Lætatur igitur orbis vniuersus, quòd tandem diuina iustitia primum hominis interfectorem, primum hostem innocentiæ, primum inuidum, & parricidam sustulit, ac tam immani, & prodigioso monstro terram expiauit. At cur tam serò viodicatum est tandem in Cainum illum primum fratricidam, & primum humani sanguinis effusorem? Scilicet ea Dei clementia est, tam lento ad vindictam gradu procedit. discamus non vlcisci, sed condonare. grauissimum in mondo facinus Iudæi Deum hominem perimentes admiserunt. Puniti sunt tādem; sed quando, & quinam ex illis? Audi S. Hieron. *in Psal.* 108. Sed & in hoc clementia est Domini: crucifixerunt eum, & quadraginta duos annos dedit eis ad pœoitentiam. Ego simpliciter dico: Propterea interfecit eos post quadraginta duos annos: quia ex illis qui crucifixerunt Domioum, nemo remanserat ex eis. Sic ille. quare subuersa est à Romanis Ierusalem quadragesimo secundo anno post passionem Domini, cùm iam Pilatus, Caiphas, & cæteri carnifices hauddubiè mortui erant; ne si adhuc forent superstites, videretur de suis crucifixoribus, pro quibus orauerat, vindictam Dominus sumere. Denique sepelit hîc diuinus scriptor Caio, eiúsque posteritatem; adeò nihili sunt ante Deum, & post mortem inter homines esse solent, improbi, ac scelerati. Periit memoria eorum, *Psalm.* 9. At io memoria æterna erit iustus, *Psalm.* 111. vix Moyses, Idque obiter, *in 6. cap.* Caini repetit nomen; nec nos ampliùs in tam infaustam, truculentam, sacrilegam, ac turpem hominum familiam, dum vlteriùs commentaria prosequimur, retorto aspiciemus oculo, nisi fortè ea mente, quam probat D. August. *in Psalm.* 36. Noli (inquit) posteriora ex desiderio attendere, sicut attendit vxor Loth, & remansit in via; sed respice ex despectu, & videbis impium nusquam esse.

Lacrymarum vis in pœnitente.

Oseæ 12.

S. Nazianz.

C

S. Leo.

S. Chrysost.

Lamechi pœnitentia, & salus.

D

Deus vltor iniuriarū quæ iusto fiunt.

Psal. 115.

E

Matth. 25.

S. August.

Iusti cum Deo mira vnitas.

1. Reg. 16.

Samuel deflet Saulem.

S. Bernard.

Lætandum in vindicta Dei.

1. Reg. 13.

S. Hieron.

S. Hieron.

Psal. 9.

Psalm. 111.

S. Aug.

SECTIO XXI.

Cognouit quoque Adam vxorem suam; & peperit filium; vocauítque nomen eius Seth, dicens: Posuit mihi Deus semen aliud pro Abel quem occidit Cain.

1. STrab. Magister histor. Scholast. Lyra, Doctorésque Hebræi, scribunt Adamum tam graui

A grraui & inconsolabili dolore propter interitum Abelis à Caino interempti fuisse affectum, vt iuramento, aut voto se obstrinxerit, ne ampliùs cõmercio vteretur coniugali, atque liberos progigneret; multósque per annos in luctu & continentia cum Eua coniuge pariter dolente permansisse. Cæterùm adfuit Angelus, qui mandata Dei exposuit, vti deinceps, posito luctu, & diuinitus dispensato voto, aut iureiurando liberis daret operam. Quod & præstitit, monitus præsertim ab Angelo, & insigniter recreatus, quòd acceperit ab eodem fore, vt filium haberet, ex cuius progenie tandem aliquando Deus homo esset nasciturus, illud nimirum mulieris semen B quod serpentis caput contereret. Meritò Burgensis, & alij quamplurimi viri docti figmẽtum hoc appellant Rabbinorum, ac derident: quare mortuo Abele (missis fabulis, vt veritas ipsa ratióque habet (vbi filio dilectissimo parentes, & iusta, & lacrymas detulerunt, ad studium habendæ sobolis intenti filium susceperunt. Hæc solet esse diuinæ bonitatis vsitata demonstratio: malum non permittit, nisi propter aliquod bonum exinde nasciturum. Proh quam multa prouenerunt bona ex Abelis interitu, qualia iam superiùs memorauimus? Nec iustum virum, ac sibi fidelem seruum priuat Deus vllo bono, nisi aliud longè maius bonum subsistituat. Abelẽ sinit oc- C cidi; priuat filio parentes; sed illis pro Abele filiũ alium subrogat, cuius posteritas mundum, cælúmque impleret. Itaque consolatus est Dominus Adam & Euam abundantiore quodam beneficio, quàm fuerat damnũ, & deploratio vnius Abelis interempti. Sed quis vnquam mortalium plura & acerbiora sensit, in opibus, in familia, in liberis, in suo corpore, flagella diuinæ iustitiæ, quàm Iob? at quanto subinde cum fœnore, & reddidit, & multiplicauit illi bona omniũ Dei misericordia? Habetur enim capite vltimo: *Dominus autem benedixit nouissimus Iob magis, quàm principio eius. Et addidit Dominus omnia quæ fuerant Iob, duplicia.* Vbi D. Gregor. *lib. moral.* 35. *cap.* 8. cuncta quæ amiserat duplicia recepit; quia per D pietatem benigni iudicis tentationis nostrę dispendium vincunt suffragia consolationum. Minus autem tentat probatio, quàm remuneratio consolatur; vt ex retributionis merito leue fuisse, quod tolerauit, agnoscat, qui ex persecutionis pondere graue se aliquid tolerare iudicabat. Vnde afflictæ quoque Iudææ dicitur: *Ad punctum in modico dereliqui te, & in miserationibus magnis congregabo te*, Isai. 54. Ita Greg. Sic dicitur Ecclesi. 11. *Benedictio Dei in mercedem iusti festinat; & in hora veloci processus illius fructificat.* Etenim fidelis est Deus, & ablata restituit iustorum duplicato augmento. Quod Hebræi Babylonem relegati respicientes precabantur: *Conuerte Domine captiuitatem nostrã sicut torrens in austro*, Psal. 125. signifi- E cant inprimis summam velocitatem, qualem in rapidissimis torrentibus cernimus, qui flante austro, niuésque è montibus resoluente, subitò infinitam colligunt aquarũ eluuiem, eáque intumescentes per obuia quæque impetu, & fragore horrendo deuoluuntur. Tam velox igitur sit ô Domine nostra de exilio Babylonico liberatio, vel fratrum nostrorũ, qui adhuc detinentur Babylone post multorum reductionẽ sub Noëmia. Vel etiam significatur alacritas redeundi ab exilio, quæ tã noua & incredibilis nobis erit, quanta cum agricolarum lætitia æstiuis imbribus auctus torrens delabitur arentia sata lætificans &

Adam non abstinuerit à coniugio.

Burgens.

Iob 42.
Superabundans diuina consolatio.
S. Gregor.

Isai. 54.
Eccl. 11.

Duplicia reddit Deus iustis.
Psal 125.
Hebræorũ reditus ab exilio.

A irrigans. Theod. refert ad multitudinẽ Hebræorum, vnde confluentium ab exilio in patrias sedes. Cùm enim (inquit) auster humidus ventus sit, nebulatum aërem implet, & vehemẽtes pluuias inducit, atque etiam niuem dissoluere solet, & aquis torrentes implet: sic igitur nostros ciues indignè dissipatos iube vt cogantur, & torrẽtis instar iter faciant; Lusitanè *rio de gente*. D. Hier. ad sensum mysticum diuertit. Sicut enim (ait) flante austro soluuntur glacies, & implens torrentibus omnis horror cum impetu suo defluit: sic flante Spiritu sancto soluuntur peccata, &c. D. August. in eodem sensu latiùs expatians addit B insuper: Nolite seduci gaudio humanarum rerum, flenda in rebus humanis aduertite; ipsa vita humana, quam ingressi sumus, misera est, laboribus plena. Diu laborauimus, & laboramus etiam facientes bene. Curramus ad patriam, quasi torrentes in austro. Sic August. Rectè quidem hæc omnia, sed fortasse ad literam accommodatiùs intelliges, de affluentia bonorum per torrentes significata. quasi dicatur: O Domine nostræ captiuitatis ærumnas in tam iucundam & felicem bonorum omnium abundantiam conuerte, vti redundat torrens austro dissoluente niues, & pluuiarum decidua colluuie intumescit. Certè Chald. non multum discrepat; sic C enim explicat. Conuerte Domine captiuitatem nostram, sicut conuertitur terra, quando abundant aquarum fluenta tempore siccitatis.

2. Ista verò bonorum, quæ à Domino redduntur, conduplicatio, fructus solet esse patientiæ iustorum, quam in aduersis exhibuerunt. Sic D. August. *in quæst. ex vtroque Testam. q.* 118. docet: Cùm beatus Iob fuerit patientiæ exemplũ, quod multi imitarentur, duplicatum sibi meritum parauit, duplicatum, diabolo damnum intulit. Qui fructus bonorum etiam in hac vita plerumque percipitur; vt innititur *Psal.* 90. sic enim terminatur: *Longitudine dierum replebo eum, & ostendam illi salutare meum.* Vbi Theod. Faciam vt ad profundam vsque senectutem perueniat, & futuram D salutem in futura vita illi præmonstrabo: hoc autem significatur in illo, *salutare meum.* Item in Psal. 115. *Calicem salutaris accipiam:* vertunt Tertullian. & Cyprian. calicem salutis, quæ scilicet etiam in hac vita cum felicitate bonorum non rarò conceditur illi, qui Domini calicem ærumnis plenum patienter ebibit, & nomen Domini inuocauit. Sic etiam (vt scribitur *Iob vltimo*) venerunt ad eum omnes fratres, & sorores, & comederunt cum eo, & consolati sunt eum. Vbi sic D. Gregor. Quia diuinæ dispensationis permissione percussus, etiam amicorum verbis afflictus est, diuinæ pietatis muneribus consolatus, etiam humana debet caritate refoueri, vt vndique ei consolationis gaudia respondeant, quem vndi- E que dolorum tristitia & aduersa laceraban̄t. Ita Gregor. Ecclesi. 1. legitur: *Ad tempus sustinebit patiens, & postea redditio iucunditatis*; propriè germinatio aut pullulatio. Translatio ab arbore cuius truncati rami, exusta folia, vix remanet stipes, vt putatur exsuctus, ignibúsque aptus, hyemali tempore: at eadem apperente vere reuirescit ac repullulat; nullus igitur animo cadat, etiam hybernis oppressus, & velut sepultus tribulationũ rigoribus: Deo iterum flante ac bene prosperante repullulabit duplo amplioribus bonis cumulatus. An non Deus ille est, qui mensus est pugillo aquas, & cælos palmo põderauit? *Isai.* 40. aquarum nomine tribulationes accipi solent

cælorum

Theod.

S. Hieron.

S. August.

Mala huius vitæ, & bona alterius.

S. August.
Patientia fructus copiosus.

Psal. 90.

Theod.

Patientiæ remuneratio in bonis vitæ.
Psal. 115.
Tertul.
S. Cypr.
Iob 42.

S. Greg.

Ecclesi. 1.

Post hyemem ver iustorum.

Isai. 40.

cælorum autē,& gaudia,& beneficia Dei;quippe quæ manu ille extenta metitur; at compressa, io pugnúmque astricta,tribulationes. O benedictam,ò salutarem, sed & ò magnificam Dei manum! De qua Psal. 144. *Aperis manum tuam, & imples omne animal benedictione.* Vatabl. Pagn, & alij vertunt; Satutas desiderium omnium animantium ad volūtatem. Vt dicatur, extendi Dei liberalitas, ad quæ se extendet hominis voluntas. Et quidem si sermo erit de cælesti felicitate ea tanta est,vt (quemadmodum loquitur D. Ambrosius) votum impleat diligentis. Si de hac vita tantùm loquitur Propheta: Quid æquè magnificum atque diuina Eucharistia, qua Deus suos pascit fideles? Quo de mysterio in Psal. 110. *Magna opera Domini exquisita in omnes voluntates eius*, Hebr. דרושים לכל חפציהם *deruxim lechol chephcehem*, quæsita omnibus volentibus ea. Legunt alij in omnes voluptates. Alij exquisita ab omnibus voluntatibus eorum. Alij peruestigata ad cuncta beneplacita eorum. Mentem enim hominis satiat sacrosancta Eucharistia, vt in qua verè & substantialiter Christus Dominus continearur, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ,& scientiæ Dei. Satiata igitur & impinguata Deo mens à rebus humanis tota ad amorem, & desiderium rerum cælestium assurgit.

Psal. 144 Saturantur infidium desideria.

S. Ambros.

Psalm. 110 Dei in exquisitis erga suos in Eucharistia.

3. Quòd si de benedictione illa Dei ad reliqua huius vitæ bona, largiter extenta sermo sit: hauddubiè sic suos in hac vita, vel mediis in laboribus atque ærumnis castissimatum, & spiritualium voluptatum dulcedine perfundit;vt vel ipsis ad æternitatē anhelantibus prodigus Deus, & nimia illa dulcedo esse videatur. Hanc bonorum multiplicationē Baldad, etsi nesciens, prædixerat Iobo, *Si mundus & rectus incesseris,statim euigilabit ad te,& pacatum reddet habitaculū iustitiæ tuæ in tantum, vt si priora tua fuerint parua, & nouissima tua multiplicentur nimis*, Iob cap. 8. *Iustus* enim,*sicut palma florebit*, Psal.91. Vbi D. August. Palma in nouissimis suis pulchra est. Vt initium eius à terra ducas, finem ipsius in cacumine, vbi habet totā pulchritudinem. Aspera radix videtur in terra, pulchra coma sub cælo est. Erit ergo & tua pulchritudo in fine. Sic Aug. Cæterùm quàm dignè promeruerit Iob istam diuinæ retributionis benedictionem etiā in hac vita præterquam in altera largissimè diffusam, ob incredibilem in homine fragili, & carneo patiētiam; audi quæso Tertull.*lib. de patientia,cap.*14. O felicissimum illum, qui omnem patientiæ speciem aduersus omnem diaboli vim expunxit! Quem non abacti greges, non illæ in pecore diuitiæ, non filij vno ruinæ impetu adempti, non ipsius denique corporis in vulnere cruciatus à patientia (side Domino dedita) exclusit: quem diabolus totis viribus frustrà cecidit. Neque enim à respectu Dei tot doloribus auocatus ille est, sed constitit nobis in exemplum, & testimoniū tam spiritu, quàm carne, tam animo, quàm corpore patientiæ perpetrandæ: vt neque damnis secularium, nec amissionibus carissimorum, nec corporis quidem conflictationibus succidamus. Quale in illo viro feretrum Deus de diabolo extruxit? Quale vexillum de inimico gloriæ suæ extulit, cùm ille homo ad omnem acerbum nuncium nihil ex ore promeret, nisi Deo gratias: cùm vxorem iam malis delassatam,& ad praua remedia suadentem execraretur! Quid? ridebat Deus. Quid? dissecabatur malus, cùm Iob immundam vlceris sui redundantiam magna æquanimitate

Iustus vt palma vivit & moritur.
Iob 8.
Psal. 91.
S. August.

Tertull.

Iobi patientia & remuneratio.

A distringeret, cùm erumpentes bestiolas inde, in eosdem specus, & pastus foraminosæ carnis ludendo reuocaret. Itaque operarius ille victoriæ Dei, retusis omnibus iaculis tentationum lorica, clypeóque patientiæ, & integritatem mox corporis à Deo recuperauit, & quæ amiserat reduplicata possedit. Hæc omnia Tertull. Sed quid ego Iobum, quid Adamum & Euam commemoto? Filios præmaturo interitu ereptos deplorarunt, sed illis extinctis aliorum deinde subnascentium lætitia dolorem pristinum exuerunt. At Virgo Deipara summum est vtraque in re exemplum. Abelem suum, agnum Dei immaculatum vidit ante suos oculos cruci affixum, immensis dolorum cruciatibus æstuantem, atque

B infinitis contumeliis,& opprobriis saturatum in cruce demum expirasse. Cæterùm ipsamet Virgo post triduum incredibili gaudio excepit filium ab inferis rediuiuum & gloriosum. Recepit filium, habétque in cælo regnantem,& cum illo pariter innumerabilem sobolem filiorum suscepit. Quotquot enim Christum eius filium adorant, & matri seruiunt Virgini; & illam, vt parentem amant ac venerantur. Illa ergo de se loquitur Cantic. 1. *Nigra sum, sed formosa.* Nigra, quia mœroribus pressa, & aduersitatibus afflictata, toto vitæ meæ decursu. Quia decolorauit me sol. Patienti enim Filio meo compatiēs cruci affixo adstans corpore, & animo affixa, similem

C passionis illius colorem contraxi: despecta cum despecto,& leprosa cum leproso. Vbi enim amor duorum est indiuisus, sic pariter & dolor. Sed hoc mihi certamen dedit ille, vt vincerem: nemo enim coronatur nisi qui legitimè certauerit. Sic mœrens, sic afflicta, sic infuscata nigra sum: sed tamen tolerans, patiens, & vincens, sed formosa. Tandémque exacta hieme rediit ver, transacta nocte sol oriens Filius meus, mihi matri suæ,& mundo illuxit. Iam nunc cum Filio mater in cælo formosa, & gloriosa regno, & beatam me dicunt omnes generationes: innumeri enim fideles à meis vberibus adimplentur. Hæc Virgo Deipara. Quis ergo per delicias, honores, & opes, ridens, gaudens, tripudians in hac vita

D sibi ad cæli regnum, & gaudia viam molitur? Nam si in viridi ligno hæc fiunt, in arido quid fiet? Igitur Iustus iustorum caput vt palma florebit. Christus quidem (declarat S. Hieronym. *in Psal.*91.) crucifixus erat in corpore; sed verè crucifigebat ibi dæmones. Non fuit crux, sed triumphus fuit,sed vexillum fuit,propterea conscendit crucem, vt nos de terra in altum tolleret. Sic Hieron.

B. Maria in passione & in resurrectione Filij.

Cant. 1.

S. Hieron.

4. *Vocauit que nomen eius Seth, dicens: Posuit mihi Deus semen aliud pro Abel, quē occidit Cain.*] Hebr. שות *xuth*, vel שית *xith*, ponere, à quo שת *xeth*, positio. Sic D. Hiet. *in quæst. Hebr.* Seth (inquit) propriè thesis, idest, positio dicitur. Quia scilicet posuerat eū pro Abel. Vocauit,&c. non quidem Adam, sed Eua, vt constat ex affixo fœminino,

E ותקרא *vatiqra*. Vnde qui putat Adamū vocasse, non bene aduertit ad Hebrçā linguam: de Adam enim dicendū esset ויקרא *iqra*, non ותקרא *tiqra*, hæc enim persona est fœmin. illa mascul. in futuro. Ruper. nomine isto, Seth, resurrectionem agnoscit. Seth (ait) interpretatur resurrectio, seu positio. Resurrectio videlicet, quia quæ in Abel occubuerat, in isto generatio iustorū quodāmodo resurrexit, vel posita est. Sic ille. Deinde in hac obseruatione adiūge innocentiā illam, pietatémq; Abelis occisi resurrexisse in Seth. Potuit Cain

S. Hieron.

Rupert. Resurrectionis figura.

Cain Abelis corpus perimere ac sepelire, non eius tamen virtutem; quam etiam in hominum memoria viuam, per omnes ætates Deus conseruat: & vt aliquo in simulachro magis emineus toti mundo videatur, Seth fratrem eodem materno ex vtero nasci pro Abele voluit. Quinetiam Seth pro Abele suffectus posteritatem habebit, in qua infiniti Abeles existent, maximè verò Dei Filius factus homo innocentiam, ac pietatem Abelis non referet modò, sed vltra modum ac mensuram amplificabit. Nec immeritò adscribenda erit innumerabilis iustorum, & innocentium seges in terra alioquin maledicta, repullulascens, sanguini Abelis iusti: & hoc quidem habetur symbolum illius sanguinis pretiosissimi Domini Iesu, qui toties in terram perfusus est, & cuius virtute quicquid in terra boni & sancti cernitur enatum est. Hæc enim pluuia animarum sata irrigat ac fœcundat, iuxta Prophetam Psal. 67. *Pluuiam voluntariam segregabis Deus hæreditati tuæ, & infirmata est, tu verò perfecisti eam.* Et, pro quia, ponitur, vt sæpius fit. Quia tua hæreditas, tua Ecclesia, vel Messiæ hæreditas, humanum scilicet genus, vt habetur *Psal.* 2. vbi Pater ad filium dicit: *Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam.* Huic igitur hæreditati suæ Deus ipse segregatam habebat ab origine mundi pluuiã, quam cùm venit plenitudo temporis, abundè profudit, sui sanguinis. Voluntariam vocat, quia ex sola Dei gratia, non ex hominum meritis: nec enim eò vapores (vt ita dicam) nostrorum operum eleuari poterãt, vt pluuiam istam cogerent, Deique sanguinẽ promererentur. Voluntariam, videlicet illius, qui oblatus est, quia ipse voluit, *Isai.* 53. Voluntariam, Hebr. נדבות *nadaboth*, pluralis numeri: cuius singularis est נדבה *nadabah*, spons, voluntas, liberalitas, munificentia, principatus. Vide quam diues illa sanguinis Christi sit pluuia, voluntatũ, munificentiarum, vt vertit Pagnin. Nec enim in immenso Dei pectore, vbi sunt infiniti thesauri, quicquam remansit absconditũ, quod non cum isto Domini Iesu sanguine simul effusum fuerit. Cum illo pariter emittebantur voluntates Dei. Sic enim sponte volens lætúsque sanguinẽ profundebat, vt plures in sanguine volũtates, complacentiæ, beneplacita Dei inesse viderentur, quam humoris guttulæ. Hæc est vis amoris Domini Iesu. Sic Deus dilexit mundum! Proh diuitem pluuiam principatuum! Vnaquæque illius guttula infinitos principatus, infinitas Dei glorias ac beatitudines, si esse possent, promerebatur. Nec tantum diuina omnipotentia sese largiter effundens poterit hominibus impertire, quanto amplius in infinitum, non promereatur vna guttula sanguinis Domini Iesu. Denique quantum humano generi prosit hæc Domini pluuia, textus ipse Hebræus, vt vertit S. Hieronymus, optimè demonstrat. Sic habet: Pluuiam voluntatiam eleuasti Deus; hæreditatem tuam & laborantem confortasti.

Psal. 67. Sanguis Christi pluuia voluntaria. Psal. 2. Isai. 53. Pagnin. Sanguinis Christi thesaurus. Sanguinis Christi guttula inæstimabilis. S. Hieron.

5. *Posuit mihi Deus semen aliud pro Abele.* Rectè semen. Nisi granum frumenti cadens in terram mortuũ fuerit, ipsum solum manet; si autẽ mortuum fuerit, multũ fructum affert, *Ioan.* 12. Omnium quidẽ iustorum seges ex Christi sanguine, aut ex Christo crucifixo, & sepulto tanquã ex semine exuberauit. Sic etiam vno sancto martyre occiso multi pullulabant: semen enim est sanguis Christianorũ; plures efficimur quoties metimur à nobis. Non deficiet hæc fides, quã tunc magis ædificari scias, cùm cædi videtur, Tertul. *Apolog.* & *ad Scap.* posuit pro Abele, quasi parentũ resurrectio, & iterata in mundo, & in viuis positio censetur iste filius. Sic enim doluerunt interemptum Abelẽ, vt cum eo pariter interempti, & cõsepulti fuisse viderentur. Rectè illud ab antiquo Philosopho dictũ est: Toties quis moritur, quoties amittit suos quẽ dolurẽ in his verbis adhuc misera mater exprimit, vt vult D. Chrysost. Sic enim ait: Non côtenta mulier quòd imposuisset filio nomen, dicit: Excitauit mihi Deus semen aliud pro Abel, quẽ occidit Cain. Vide quomodo, & mater natum sibi filium nominando, memoriã sceleris huius facti continuam mentibus inserit, vt & posteri sciant, quid Cain patrare ausus fuerit. Dicit, pro Abel, quem occidit Caio. Dolentis animæ verba sunt, & confusæ ob facinoris memoriam. Licèt sententiã mortis acceperint, è verbis tamen eã tantummodo intelligebant, & nondũ sciebant qualis esset mortis species. Sed Cain primus ob odium in fratrẽ graue parentibus spectaculũ exhibuit. Proinde mater, quæ partum respirauit, & vix aliquando tanti luctus consolationem inuenit, gratias agit Domino ob natum filiũ, & fratricidæ scelus infamat, hac maxima illum afficiens pœna, vt factum illius perpetuæ commendaretur memoriæ. Adeò propter peccatũ, & parentibus natura ad amandos filios propensis abominabilis fuit Caio. Ità Chryf. Deinde idem Chryf. in his verbis posuit mihi Deus; laudat Euæ prudentiã, ac pietatem, quæ filij procreationem Deo, non naturæ causísque rerum acceptã fert, vt fœminæ ab hac communi omniũ parente addiscant. Nunquam ergo (ait) doleant mulieres, quando non pariunt, sed gratitudinem mentis præseferentes ad naturæ opificem confugiant, & ab illo petãt, qui naturæ Dominus est. Præterea sanctus Doctor optimè expendit constãtiam, & patientiam Euæ, quæ in Abelis sui funere nihil (vt solent mulieres) præ doloris magnitudine impatientiùs locuta legitur; quam certè animi virtutem Deus respiciens pro Abele filiũ subrogauit aliũ, qui vocari posset fructus patientiæ matris. Excitauit (inquit) mihi Deus semen aliud pro Abele, quẽ occidit Cain. Vides (ait Chrys.) quomodo non solùm non grauatim tulit, neque triste aliquid locuta est: Non enim intermisisset diuina Scriptura si tale quoddam ab illa dictum fuiet. Verùm generose ferens quod fiebat, consolationem statim meretur, & maiorem gratitudinem præsefert.

Ioan. 12. Sanguine martyrum Ecclesia crescit. Tertull. Parentum dolor de filiorum interitu. S. Chrysost. Cain infamia sempiterna. Euæ pietas & patientia. S. Chrysost.

6. שית *seth*, ornatus. Ornamentum est etiam Hebr. sco potiùs *sith*. Summum enim ornamentum parentibus in luctu, & squalore iacentibus fuit iste filius. Item *seth* fundamentum, positio. Vnde שתות *schatoth*, fundamenta, retia, *Psal.* 10. Quoniam השתות *hasschatoth* retia destruentur: alij fundamenta, id est, iusti, qui mundum tuum fundarunt; vel retia, id est, cogitationes & consilia. Vulgata habet; quoniam quæ perfecisti destruxerunt. Est autem *seth* fundamentum posteritatis iustorum: nam ab illo ducunt originem Patriarchæ, de quorum serie in sequentibus fit chronologia, maximè verò semper Virgo beatissima eiúsque filius, qui est fundamentum, & positio omnium, quæ sunt in cælo, & in terra. Sed de his ad primum versum cap. dictum est. Qualis autem, quantúsque vir fuit Seth, ex eo manifestum erit, quod scribit Suidas verbo *Seth* Seth ab hominibus illius ætatis fuit appellatus Deus, eo quòd & Hebraicas literas, & stellarum appellationes

Psalm. 10. Seth fundamentum iustorum. Suidas. Seth virtus admirabilis.

lationes inuenit:& ob insignis eius pietatis admirationem primus omnium cognominatus est Deos: quemadmodum & Moyses postea dictus est Deus Pharaonis, & iudices, ac principes populorum in sacra Scriptura nominantur dij. Hoc enim significare voluit Moyses cùm dixit filios Dei ingressos esse ad filias hominum, id est, filios, sed posteros Seth ad filias hominum, scilicet ex stirpe Cain. Ita Suidas. Vide quantam vim habeat bona filiorum institutio à parentibus: magna enim ex parte tanta virtutis in Seth admiratio debetur Euæ parenti, quæ filium à Deo susceptum in ipsius famulatum per virtutum Abelis imitationem educauit & erudiuit, vt verè dixerit à Deo, & à parentibus positum fuisse Seth pro Abele. Meminerint parentes illius sententiæ D. Ambros. 2. *de Cain* 1. Tantum valet institutio, vt vincat naturam. Quid verò fiet, si ad naturale ingenium indolémque bonam pueri accedat bona parentum eruditio? Salom. 1. Prouerb. Filium instituit, erudítque in parabolis, quæ conducunt: vt (ait) detur paruulis astutia, & adolescenti scientia, & intellectus. Hebr. לנער דעת ומזמה puero scire, & cogitationes. Vbi Caiet. Indigent pueri, vt exerceantur in meditationibus, ne sint præcipites, & sciant discernere vitanda à prosequendis. Ita Caiet. Sic videtur fuisse à pia matre institutus Dauid, qui ait: *In te confirmatus sum ex vtero; de ventre matris meæ tu es protector meus*, Psalm. 70. *Suscepisti me de vtero matris meæ*, Psalm. 138. Hinc est, quod identidem repetit: *Susceptor meus Domine: tu es susceptor meus*. Quia videlicet talem in virtutum studio mater educauerat, vt probè institutum Deóque oblatum suis ipse manibus susciperet, susceptorémque deinceps se præberet, obuiis manibus (vt Lyndanus exponit) iamiam casurum sustinens. Porrò autem si Dominus Euæ Abelem crudeliter à Caino peremptum deploranti filium alterum moribus Abelem subrogauit ad solatium: quidni Dominus ipse factus homo virgini parenti suæ dilectissimæ in summis dolorum acerbitatibus iuxta crucem Iesu stanti, alterum pro moribundo filio subrogaret? Cùm vidisset ergo Iesus matrem, & discipulum stantem, quem diligebat, dicit matri suæ: Ecce filius tuus; deinde dicit discipulo: Ecce mater tua, *Ioan.* 19. vbi D. Augustin. Alterum pro se filium quodammodo prouidebat. Theophil. Tu eris pro me: ecce mater tua. D. Hilar. *in Matth.* Ad desolatæ solatium caritatem filij in discipulo relinquebat.

Filiorum pia institutio. — S. Ambros. — Salomon. Prouerb. 1. — Caiet. — Psal. 70. — Psal. 138. — *Filius bene institutus suscipitur à Deo.* — Lyndan. — *Christus matri Ioannem pro se reliquit.* — Ioan. 19. — S. August. — Theophil. — Hilar.

7. Permagna vis pallij, quo induebatur Elias, quod in altum curru igneo subleuatus ille discipulo Elisæo remisit, quo iste subinde amictus duplicem (vt obsecrabat) spiritum Eliæ suscepit, 4. *Reg.* 2. Vnde eleganter D. Chrysostomus *homilia secunda ad Antiochenum*. Et erat duplex Elias ille; & sursum Elias, & deorsum Elias. Igitur si tanta vis inest pallio, ac spiritui, quem Elias discipulo legauit, vt duos efficeret Elias: cur non Virgo beatissima discipulo in matrem à filio relicta duos efficeret Christos: meritò dixerim, & erat duplex Iesus: & erat sursum Iesus, & erat deorsum Iesus. Tanti verò istum in terris filium quem ad crucem Iesu susceperat Virgo sanctissima semper duxit, vt illo solo contenta, non Angelos, nec ipsosmet Apostolos ad sui solatium, & contubernium desiderauerit; quod pulchrè considerat Guarricus Abbas *sermone secundo de Assumptione*. Virginem

4. Reg. 2. — S. Chrysost. — *Ioannes alter Iesus.* — Guarric.

A Deiparam sic loquentem inducens: Sufficit mihi meus nouus in carne Angelus, discipulum dico, quem diligebat Iesus; cuius me dilectionis hæredem reliquit, cùm illum mihi, & me illi in cruce commendauit; cuius obsequio nihil mihi gratius; quia conuersatione, & affectu nihil castius, moribus nihil suauius, nihil sincerius fide, nihil sanctius sermone. Iure optimo Ioannes Apostolus vocatur à S. Ambrosio, Humani piscator affectus. An non in Virginis Deiparæ in Christi Iesu, atque adeò in Apostolorum, & mortalium prope omnium pectoribus, & corda, & animas, & amores expiscatus Ioannes est? Ioannes Apostolus amores, ac deliciæ generis humani, quin potiùs ipsius Dei, atque B omnium creaturarum. Theophil. rationem subiicit; eo quòd absolutè mitis erat, suauissimísque moribus, ac mundo corde, nempe Virgo. Sed ô felix discipule, petebas sedere ad dexteram, vel ad sinistram Iesu in regno ipsius; planè quid peteres, nesciebas. Longè incomparabilius est, quod accepisti. Non sedes ad dexteram Iesu, sed recumbis super pectus Iesu. Non cathedram accipis in regno dexteram, sed matrem regis in matrem accipis; at quam matrem? quæ post Deum omnia superat. Ad quam comparatus orbis simul cum omnibus, & naturæ, & gratiæ opibus; aut aquæ guttula, aut vna in mari arenula computatur. Ecce mater tua: ecce C filius tuus. Diximus Seth filium à matre Eua probè & sanctè institutum in sublimes illos, atque (vt vocabant illis seculis) diuinos viuendi mores euasisse. Quid de Ioanne dixerim, cui præstò fuit aula cælestium Sacramentorum (vt loquitur D. Ambrosius) Virgo Dei mater: cum qua eodem hospitio per multos annos, vti cum matre Filius, atque ad eandem mensam, & habitauit & accubuit? A Virgine Deipara instructus Ioannes filius in tam sublimem verticem ascendit, vt mortales omnes excesserit. Hinc vocatur à D. Ioan. Damasc. Deiloquus; à Dionys. Areopag. Theologus, & supremus Theologorum, & ipsamet Theologia. August. Ioannes (inquit) diuinitatis potentiam sublimiùs contemplans cum Domino ad cælum volat. At Paul. D 1. Corinth. 2. *Nec in cor hominis ascendit*, &c. si in cor hominis non ascendit, quomodo ascendit in cor Ioannis? in tantum ascendit in cor Ioannis, in quantum ipse Ioannes supra homines esse videbatur. Origenes: Ioannes ille Theologus, Deiuidus, omnem visibilem & inuisibilem creaturam superat; & deificatus in Deum intrat se deificantem. Sed quomodo illud Pauli: Audiui arcana verba, quæ non licet homini loqui? Non ergo Ioannes erat homo, sed plusquam homo, quando & seipsum, & omnia quæ sunt, superauit: non enim aliter potuit ascendere in Deum nisi priùs fieret Deus. Hæc Origenes. Scilicet Paulus raptus vsque ad tertium E cælum audiuit, & homo adhuc est, & loqui non potest: Ioannes autem Christo similis. *Vidi* (inquit, *cælum apertum*. Apocalypsi 19. hoc est (ait Origenes) sacrosanctæ Trinitatis, & vnitatis mysterium reuelatum. Paulo, quia homini, non licet loqui, quæ audiuit. Ioanni, quasi Christo alteri dicitur; Scribe quæ vidisti. Apocalyps. 1. Ioannes loquitur: *In principio erat verbum*, &c. An Paulo non licuit loqui quia id erat Ioanni reseruatum? Pulchrè igitur B. Laurentius Iustinian. Ecce mater tua, hoc est, post me secundus esto. Ecce filius tuus, hoc est, Ioseph &

Ioannes Dei matri quàm gratissimus. — S. Ambros. — *Ioannes amor ac deliciæ mundi.* — Theophil. — *Ioannes incomparabilibus donis ornatus.* — S. Ambr. — *Ioannes cum Dei matre viuebat.* — S. Ioã. Dam. — Dionys. Areop. — S. August. — 1. Cor. 2. — *Ioannis admiranda encomia.* — Origen. — Apocal. 19. — Origen. — Apocal. 1. — B. Laur. Iust.

& filij discipulus iste amborum in te supplebit vices. Non minus igitur Ioanni prosuit cum matre virgine habitare in terris, quàm Paulo rapi ad tertium cælum. Ille quodammodo Deus in terris extitit, iste in cælo adhuc homo permansit. Cæterùm hæc omnia per hyperbolem dicuntur. homo quidem Ioannes; sed mira tamen priuilegia consecutus à Deo est; vt non incongruè, quælibet superlatio in dilectum Domini conueniat.

SECTIO XXII.

Sed & Seth natus est filius, quem vocauit Enos. Iste cœpit inuocare nomen Domini, &c.

1. HEbr. אנוש *enox*, à radice אנוש *anax*, commune nomen homo plur. אנשים *anaxim*, passim in Scriptura legitur. Hinc etiam אנוש *anux*, dolor, afflictio, item fortis, validus, aut ipsa fortitudo, grauitas; item dolens, infirmus, languidus. quod videre est apud Iob 34. *vers.* 5. אנוש חצי *anux chici*, valida sagitta tua. Alij, infirma, langnida; alij, insanabilis; alij, desperata. Quæ omnia apprimè conueniunt afflictioni fragili, qui patitur, violenta, insanabilis, desperata; satis verò infirma Deo omnipotenti, qui multo acerbioribus potest hominem pœnis excruciare: infirma etiam homini, qui Dei adiutus ope æquanimiter fert. Infirma denique homini, si eam comparet cum gehennalibus incendiis. Verbum in coniug. Niphal, est נאנש *neenax*, dolere. 2. *Reg.* 12. ויאנש *vaieanax*, & dolui, iuxta hanc significationem homo appellatur *Enox*; quod omnibus diebus vitæ suæ doleat. Hinc Psal. 9. vbi legimus: *Vt sciant gentes, quia homines sunt.* Hebr. ידעו גוים אנוש המה *iedeghu geim Enox Hemah*, sciant gentes quòd homu sunt; scilicet homo miser, afflictus, ærumnosus. Expende modò, qui duo ista cohæreant; *xeth*, positio, fundamentum, & *Enox*, dolor, ærumna, aut dolens, ærumnosus? En quale fundamentum in terra iacitur, scilicet ærumna, afflictio? *Filii hominum, & quid diligitis vanitatem & quæritis mendacium?* Psal. 4. Spem reponitis in fundamento vano, & mendaci; stabile putatis, quod inane est; iucundum quod est ærumnosum; & fortasse meliùs, Enos primus in *xeth*, hoc est, in fundamento iustorum ærumnosus, & afflictus, appellatur; quia hæc erat futura sors iustorum in hac vita, in qua hospites sunt aduenæ, & peregrini, odio habiti a mundo, quia non sunt de hoc mundo. *Omnes* enim, *qui volunt piè viuere in hoc mundo, in Christo Iesu, persecutionem patientur*, 2. Timoth. 3. Persecutiones, vel à diabolo, vel ab improbis, vel à propria carne, quæ domesticum, & intestinum, & sine induciis aduersùs animam habet inductum bellum. Hinc optimè colligit S. Hieron. Timendum igitur nobis est, ne non piè viuamus, qui nihil patimur propter Deum. Ergo, vt bene aduertit D. Augustin. *lib. de pastoribus.* Christi passiones imitandæ, non à Christianis deliciæ conquirendæ. Venit ille pati, venit ille mori, venit lignæ configi; omnia hæc ille propter te, tu nihil pro illo? quia Christianus es, aliquid plus passurus es in hoc sæculo. Idem *ferm.* 24. *de verbis Apostoli.*

Iob 34.

Tribulationis affectus multiplex.

2. Reg 12.

Psal. 9.

Homo Hebr. ærumnosus.

Psal. 4.

Iustorum ærumnæ, & persecutiones.

2. Tim. 3.

S. Hier.

S August.

Omnes mali persequuntur bonos, non ferro & lapidibus, sed vita & moribus; non vapulando, sed malè viuendo. Maximè, quia si peccamus, dignum est, vt hic patiendo peccata expiemus. Hinc illa optimè dicuntur ab Origene *homil.* 8. *in Exod.* Hic Deus zelans si requirit, & desiderat animam tuam adhærere sibi; si corripit, si castigat, si indignatur, & velut zelotypia quadam erga te vtitur, spem tibi esse salutis agnosce. Ego opto, vt dum in hoc seculu sum, visitet Dominus peccata mea. Intelligamus propterea nos in præsenti seculo corripi, vt in futuro requiem consequamur, &c. Hæc Orig.

Origen. *Præstat pati in hoc, quàm in alia vita.*

2. Imò etsi innocentes essemus, oportet cum Christo pati, & intrare in gloriam ipsius. D. Bernard. *Epistol.* 83. Abbatem Nicolaum in mediis persecutionibus gementem ita consolatur. Quis sine anxietate videat Petrum de mediis fluctibus brachia tendentem? sine dolore audiat columbam Christi, non cantantem, sed gementem, tanquam quæ dicat: Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena? Quis, inquam, sine lacrymis lacrymas ipsius Christi de limo profundi, etiam nunc leuantis oculos suos ad montes vnde veniat auxilium sibi, respiciat? Omnes quippe, qui piè volunt viuere in Christo, persecutionem patiuntur; ita vt eum eis nunquam desit piè viuere, non semper tamen adsit, & perficere pro bona voluntate. Sic Bernard. Eundem locum disertissimè D. Ambros. pertractans *ferm.* 11. *in Psalm.* 118. sic ait. Bene non vnam persecutionem, sed multas persecutiones dixit; nec expressit vocabula persecutionum, quia multi persecutores. Omnes ergo sub persecutoribus, qui volunt piè viuere, quia vbi multi persecutores, nullum à persecutoribus vacat tempus piè viuere gestienti. Et fortasse cùm persecutiones non patimur, tanquam condemnati habemur, quia nequaquam piè viuere volumus in Christo, deuotionem enim fidei prælia persequuntur. Si desint certamina, vereor ne deesse videatur, qui certare desideret. Citò fides inexercitata languescit, & crebris ociosa tentatur incommodis. Remissas excubias callidus insidiator irrumpit: assuetum autem bello virum externa fraus instruit, & gloriosæ prouehit palma victoriæ. Pax ergo fidei corruptelæ materia est, &c. Item *in eundem Psal. fermon.* 21. *Per multas tribulationes oportet nos ire in regnum Dei*, Actor. 14. Si multæ persecutiones, multæ probationes; vbi multæ coronæ, multa certamina. Tibi proficit, quòd multi persecutores sunt, vt inter multas persecutiones facilius inuenias quomodo coroneris. Omnes, qui piè volũt viuere in Christo, &c. Omnes dixit, nullum excepit; quis enim exceptus potest esse, cùm ipse Dominus persecutionum tentamenta tolerauerit. *Et infra*: Quanti ergo in occultis quotidie martyres Christi sunt, & Iesum Dominum confitentur? Dictum est ad Rom. 6. *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore.* Vides ante quos reges statuaris ó homo, ante quos præsides peccatorum, si culpa regnat? quot vitia, tot reges; & ante hos adducimur, & ante hos stamus. Hæc Ambros. Pulchrè etiam S. Chrys. ad verba Pauli. Neque enim (ait) fas est hominem pergentem virtutis viam, tristitia, pressuris, doloribus, tentationibus immunè esse. Non est possibile, vt vir qui malis indixerit bel-

S. Bern. *Cum Christo patiuntur iusti.*

S. Ambros.

Nihil pati malũ signum est.

Act. 14.

Martyres quotidie in occulto.

Ad Rom. 6.

lum, pressuris careat. Nemo certans requiem quærat. nefas est pugilem Dei vacare deliciis, non licet epulari luctantem. aliud est quietis tempus: hoc ærumnis deputatum est, atque sudoribus. Hinc est etiam quòd religiosus vir, etsi professione ac vita talis sit, qualem paulo inferiùs demonstrabimus; nihilominus in claustris absconditur, à suis maioribus (vt ait D. Bern. *serm. 4. in, Qui habitat.*) quotidie tanquam negligens arguitur & increpatur. Parúmne (addit) hoc lucrum ducitis, quòd non reparamini sancti, antequam sitis? An non timetis ne fortè hic vili mercede hac recepta in futuro mercedem non habeatis, &c. S. idem Ambros. non refert interpretationem nominis *Enos*, ad significandum hominem infirmum & ærumnosum, sed in eo dignitatem hominis exprimi vult. Sic *lib. de paradis. cap. 3.* Enos, hoc est, homo ad imaginem Dei factus, qui sperauit inuocare nomen Domini Dei. Item *lib. de Isaac & anima, cap. 1.* Sapientis est segregare se à voluptatibus carnis, eleuare animam, atque à corpore abducere: hoc est enim se hominem agnoscere. Qui Enos dicitur, Latinè homo: qui sperauit inuocare nomen Dei. Non videtur itaque homo esse nisi is, qui in Deum sperat. Qui autem sperat in Deum, non degit in terris, sed quasi translatus adhæret Deo. Hæc Ambros.

S. Bern. *Religiosorum mortificatio.* *S. Ambr.* *Hominis illustre nomen.*

3. *Iste cœpit inuocare nomen Domini.*] Hebr. אז הוחל לקרא בשם יהוה *az huchal liqro beše Iehouah.* Variè locus iste tùm vertitur, tum explicatur, eo quòd verbum חלל *chalal*, cuius hic ponitur præteritum passiuum *huchal*, varios sortitur significatus. Nam in prima coniugatione *chalal* semper inuenitur intransitiuum, vulnerari, occidi. In tertia, occidere, polluere, profanare, communem facere, tibia canere. In quinta communiter significat incipere. Vnde תחלה *tehillah*, principium; itaque iuxta duas præcipuas acceptiones istius verbi, duplex redditur interpretatio. Principalis est, quam apponit vulgata: Tunc cœptum est inuocare, aut inuocari nomen Domini. Vbi aduerte in Hebræo non esse, *iste*, sed *az*, id est, tunc. Interpres sequutus est L X X. qui ponunt οὗτος, iste. Non quia mortalium primus Deum coluit, & inuocauit Enos: id enim priùs Adam; Cain, & Abel fecerant. Sed tempore Enos primò cœptum est inuocari nomen Dei. Caiet. docet, quia tunc primò sub nomine sacrosancto Iehouah, homines Deum inuocare, & appellare, & colere cœperunt. Verùm alij complures probat hoc Dei nomen vsque ad Moysem fuisse inauditum, primóque reuelatum Moysi, vt habetur Exod. 6. Vbi Dominus ait: *Ego Dominus qui apparui Abraham, Isaac, & Iacob, in Deo omnipotente, & nomen meum Iehouah non indicaui eis.* Igitur (quod verosimilius) dicitur Enos primus inuocasse nomen Domini, quia super omnes priores pius & religiosus erga Deum extitit: atque adeò non modò religionem coluit, & pietatem, sed eam publicè docuit ac prædicauit, vt ab eo instructi quamplurimi Deum religiosissimè venerarentur. Vel quia nouas quasdam precandi formulas, ritus, & cæremonias, publici cultus ad propitiandum Numen, adinuenit, condidit, euulgauit. Fortè erexit altaria, imaginésque aliquas ad excitandam animorum pietatem fabricauit, ac ædiculas extruxit, in quas populum ad Dei cultum celebrandum per sacrificia precésque congregaret; Ecclesiam iam tunc fidelium inchoans, & adunans; cuius ille se præbebat antistitem, doctorem, & quasi rectorem ad morum institutionem, & animarum salutem. Et hac ratione admitti potest, quod Cyrill. Theodoret. Suidas, & alij scribunt, Enos fuisse Deum appellatum, non quòd nomen sacrosanctum Iehouah illi fuerit attributum. Certum est enim, etsi alia Dei nomina hominibus nonnunquam communicentur, nomen tamen Iehouah nunquam de homine dici, sed de solo ipso Deo. Ac fortasse nomen Elohim huic mortalium primo fuit communicatum. Primus in orbe veluti religiosam & Deo sacram vitam egisse videtur Enos, nec immeritò nomen illud diuinum sortitus. Etenim, vt rectè obseruat D. Ephrem *Paranæs. 1. ad relig.* Admirandum spectaculum in cælis est monachus, super terram Angelicam vitam agens. Sic ille. Quid mirum igitur si Enos, & quiuis verè religiosus hominibus sit spectaculo? Celebre enim est dictum illud D. Bern. ad religiosos *serm. 4. in Psalm. Qui habitat.* Credo nullum hîc esse, qui si quartam partem eorum quæ facit, in seculo actitaret, non adoraretur vt sanctus, reputaretur vt Angelus. Hæc ille. Primus etiam fuit Enos prædicator verbi Dei. Hoc est enim: Cœpit Enos inuocare nomen Domini; & innumeros propè mortales exemplo doctrináque ad Dei cultum aggregauit. Et quidem exemplo vitæ sanctioris vehementiùs permouebat. Nam, vt bene aduertit D. Greg. Nazianz. *in sententiis:* Sermoni omni sermo alius aduersari potest: vitæ autem egregiæ quis tandem erit, qui aduersetur? aut à docendi munere abstine, aut moribus, vitæque probitate doce: ne alioqui discipulos altera manu trahas, altera repellas. Sic Nazianz.

Nomen יהוה nunquam in hominibus tributum. *S. Ephrem.* *S. Bern.* *Religiosorum laus.* *S. Greg. Naz.* *Exemplo vita doctor emineat.*

4. Quæres cur tantopere sponsus cælestis laudet gressum & calceamenta sponsæ; tanta enim cum venustate gradiebatur, vt filia Principis, hoc est, Dei statim ex ipso incessu esse videretur. Sic autem Cant. 7. *Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis filia Principis?* scilicet, quia suo ingressu socias ad incedendum inuitabat. Sunt enim calceamenta exempla, vt exponit D. Bern. Nota etiam adolescentulas, hoc est, animas adhuc in virtutis studio, neque perfectas, neque robustas, currere tamen, non ad vocem & imperium, aut etiam hortatum sponsi excitatas, sed solo vnguentorum odore perfusas, & velut incantatas. Curremus (inquiunt) in odorem vnguentorum tuorum; vtique odor vnguentorum est exemplum bonorum operum, bona vita miros exhalat odores; Christi bonus odor sumus ad vitam cùm bene & ex virtute viuimus. Hoc autem primum & maximum est in præfectura animarum pondus, quòd prudentes, qui agnoscunt, verentur adeò; vt iccirco aliis præesse nullo modo in animum inducant. Contrà verò qui exæstuant ad splendorem dignitatis, non quod exhibere debeant virtutis exemplum, sed quo radient honore, ac vulgo emineant, id quidem curant. Rectè D. Bern. *serm. 77. in Cant.* ad illa verba Domini ad Petrum: *Sequere me*, Ioan. vltimo. Successores (inquit) omnes cupiunt esse, imitatores pauci. O vtinam tam vigiles repetirentur ad curam, quàm alacres currunt ad cathedram! Et quidem illorum sortiri sunt ministerij locum, non zelum. Inde est, vt non parcant suis, qui non parcunt sibi, perimentes pariter, & pereuntes. Ita Bern. Idem, vt citatur apud D. Th. *in vlt.*

Cant. 7. Exempla bona esse ocreas. *S. Bern.* *Cant. 1.* *Ambitio ecclesiastica perstringitur.* *S. Bern.*

Caiet. *Exod. 6. Enos pietas & doctrina.*

in vlt. cap. Epist. 1. Petri, eleganter hoc ipsum prosequitur argumentum hisce verbis. Monstrosa res est, sedes prima, & vita ima: gradus supremus, status infimus: ingens autoritas, & animi stabilitas: forma factiua, & non fictiua. *Et infrà.* Non sic fuerunt antiqui Prælati, vt Apostoli, Martyres, & Confessores, qui non causa dominandi, sed laborandi prælaturas susceperunt. Proh quàm felix illa ciuitas, illa Ecclesia, illa ætas, in qua Enos vitæ sanctitate, & doctrinæ facultate reliquos ad Dei obsequium excitabat. Legimus Prouerb. 11. *In bonis iustorum exultabit ciuitas, & in perditione impiorum erit laudatio.* Caiet. vertit ex Hebræo, erit cantus. Nimirum vita iustorum cantus est, qui omnes recreat, atque ad simile studium festiuo plausu excitat. Improbus autem dum viuit omnes offendit: quocirca vbi moritur, sic omnes eius luctus & funebria iusta recreant, vt illa cantibus, & sæpiùs compositis ad publica gaudia carminibus concelebrent. Infelices prorsus, qui viuunt cum luctu aliorum, & cum cantibus eorumdem moriuntur. Enos igitur nomen Dei inuocauit, & alios inuocare pariter docuit. Vereque de illo dici poterit, quod à D. Greg. Nazianz. de fideli Episcop. dicitur: Pronubus animarum, &, vt ita dicam, Deus est, aliósque Deus efficit.

Exemplum malum in prælato & de Pont. — *Prou. 11.* — *Caiet.* — *Mali & boni dissimiles exeque.* — *S. Gregor. Nazianz.*

5. Chaldaica paraphrasis (etsi alij contrà legant) vt habetur in Biblia Complut. conuenit cum textu Hebræo: Est autem. Tunc cœperunt homines orare in nomine Domini. Orandi exercitatio tunc primùm cœpta est. Qua nihil nec sanctius ad virtutem, nec ad solatium animæ iucundius, nec ad impetranda Dei beneficia efficacius, nec ad omnia pericula, vel tentamenta hostium propulsanda potentius inuenitur; oportet semper orare, & non deficere, ait Dominus. Sic illa semper orabat, & non deficiebat sponsa, cuius illud legimus: *In noctibus quæsiui quem diligit anima mea*, Cant. 3. Vbi pulchrè D. Ambros. de Isaac *cap. 5.* Qui bene quærit; in cubili quærat, in noctibus quærat; nec dies feriatus, nec noctes sit, nullum tempus vacet in pietatis officio; & si non inuenerit primo, perseueret in quærendo. Nullum tempus vacuum sinat sancta deuotio præterire. Sic Ambros. Enos Deo totus contemplando, & inuocando addictus illud iam tunc obseruabat, quod postmodum S. Ephrem docuit 1. *tom. in encom. in Psal.* Cum Deo multis, cum hominibus paucis loquere. Ideo paulo inferiùs. Etsi manum admoueris operi, os psallat, & mens oret. Psalmus in ore tuo sit assiduè. Quoniam Deus cùm nominatur, dæmonas fugat, & psaltem sanctificat. Sic ille. Certum est beatorum animas in cælo, audire, atque accipere viuorum deprecariones, pro iisque ad Deum, quo iam perfruuntur, supplices preces fundere. Nam, vt bene argumentatur D. Aug. *serm. 1. de sanctis, & in Psal. 147.* Si Apostoli, & Martyres in corpore constituti, quando pro se deberent esse soliciti, pro aliis orant; quanto magis post palmas, victorias, & triumphos? Credideritn tam dulce frequénsque fuisse dum viuerent orandi studium viris sanctissimis, vt etiam in cælo illud identidem repetant, non pro seipsis quidem, sed pro viuis, qui se, suaque ipsorum præsidiis fidenter committant. Maximè verò commendatur à Patribus illud orandi studium, quod assiduè per interualla quædam temporis breuiuscula fit, mente ad Deum subinde eleuata, fuisse (vt vocant) iaculatoriis: quippe quæ, veluti iacula à desiderante, & amante atque orante corde in cor ipsius Dei emittuntur; quibus fortasse Dominus sauciatus dicebat: *Vulnerasti cor meum soror mea sponsa, vulnerasti cor meum in vno oculorum tuorum, & in vno crine colli tui*, Cant. 4. Nam rectè quidem assiduæ istæ ac breues ad Deum effusæ preces, aut suspiria cordis, aut desideria, aut cogitatus, aut contemplandi morulæ queunt aptissimè vocari iactus vnius oculi, & crines, e cæsarie capitis in collum demissi. Quare sic D. Ambros. *t. de Abel. 9.* Dominus frequenter monuit orandum, non vt fastidiosa continuetur oratio, sed vt assidua frequenter effundatur. Puto etiam Enos diuinos composuisse hymnos, quos cantate solitus erat. Quod studium semper à sanctis viris obseruatum; præsertim viget in religiosis familiis. Qua de re sæpiùs S. Ephrem disserit, paucula ex encom. in Psalm. hæc adscribam. Fluentum diuinum in ore monachi, est psalmus confessionis. Item; diuinas laudes personet monachus. Seraphim enim incessabili voce Deum glorificauit. Canticum spirituale in ore tuo versetur monache, quo superuenientium tentationum onere subleueris. Hæc Ephrem. Igitur tunc cœptum est inuocare nomen Domini, tunc cœptum est, vt nunc etiam, & semper continuetur; cœptum est, sed non desitum est. Cœpit Enos iustos, & Ecclesia iustorum, sed nunquam desistit aut desistet inuocare nomen Domini, principium fuit in Ecclesia, quod & ipsa pariter habuit, sed finis erit nullus inuocandi nomen Domini. Oportet semper orare, & nunquam deficere, ait Dominus. Vnde D. Bern. *sermon. 4. in, Qui habitat.* Quid est (inquit) quòd incessanter orantes & supplicantes, non possumus ad eam, quam desideramus gratiæ abundantiam peruenire? Putatis, quia auarus, aut inops factus est Deus; impotens, aut inexorabilis? Absit hoc. Sed ipse nouit figmentum nostrum. Quia dum adhuc infirmi sumus, oportet ipsa bona gratia temperari, ne fortè elationis, aut indiscretionis vitium incurramus. non tamen à peritione propterea cessandum est; quia etsi non dat ad satietatem, dat tamen ad sustentationem, etsi cauet nobis à feruote nimio, tamen fouet nos tanquam mater calore suo. Hæc Bernard.

Orandi studii continuatio. — *Luc. 18.* — *Cant. 3.* — *S. Ambr.* — *S. Ephrem.* — *S. Aug. Sancti in cælo adhuc orant.* — *Orationes iaculatoriæ.* — *Cant. 4.* — *S. Ambr.* — *Hymni & cantus Ecclesiastici.* — *S. Ephrem.* — *Orandum iugiter.* — *S. Bern.* — *Quomodo semper orans exaudiatur.*

6. Dei nomen Iehouah rarò, aut nunquam (summa erat religio) Hebræi pronunciabant; in lamina tamen aurea extenta per frontem gestabat illud Pontifex cùm ad altare Dei veniret; de quo bene id obseruatur à D. Hieronym. *Epist. ad Paulin.* Super pileum in fronte additur, & totam Pontificis pulchritudinem sanctum Dei nomen coronat & protegit. At nunc, non vt tunc, cœptum est, in lege gratiæ oleum effusum nomen tuum, *Cant. 1.* Sacrosanctum Domini esu nomen vbique scriptum vt legatur, vbique diffusum, vt suæ fragrantiæ suauitate sentiatur, inuenitur. Nomen istud per omnes gentes Paulus vas electionis portauit, portarunt Apostoli; portarunt pro illo sua tormenta martyres, portant in illo suæ carnis

S. Hieron. — *Cant. 1.* — *Iesu nomen vbique diffusum.* — *Act. 9.*

Ben. Fernand. in Gen. tom. 1.

carnis fragilitatem, & vitæ misetias iusti, portant ad illud suam illibatam pudicitiam virgines; sua studia, curásque coniugati. Hoc admirabili, & omnem excedente pulchritudinem ornamento adornare dignatus est clementissimus Iesus seruum suum dilectissimum, & sanctissimum Ignatium de Loiula, cuius socij ac filij in Pauli Apostolorúmque prædicationis munus subrogati a Domino venerandum ac suauitate dulcissimum portant nomen Iesu. Non alienom; si accommudem: *Honorabile nomen eorum coram illo*, Psalm. 71. Nec enim nos simul cum parente, & autore nostro Ignatio aliud nomen habemus, quàm quod est honorabile nomen, super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur; Hebr. habetur: ויקר דמם בעיניו *vesequar Damam beghenau.* Et pretiosus erit sanguis eorum in oculis eius: nam simul cum nomine Iesu sanguis datus est Ignatio, quo ipse beatissimus Pater, & omnes tanti Patris filij ditamur, atque ornamur. Sanguis eorum: vt istum sanguinem Domini, redemptionémque portemus ad gentes, vt pro isto nomine nostrum sanguinem libenter profundamus, vt tam immensam nominis Iesu dignitatem non gratis, sed cum sanguinis debito coniunctam suscipiat Societas Iesu. grandis quidem honor nobis à Domino Iesu confertur, sed grande quoque onus imponitur: bellè tamen Societas Iesu calicem salutaris accipit, effunditque; quia nomen Dei inuocat, in quo fiducialiter aget, & non timebit.

B. Ignatius Societatis Iesu fundator.

Psal. 71.

Nomen & sanguis Iesu in Ignatio.

7. LXX. vertunt: Iste sperauit inuocare nomen Domini Dei; *οὗτος ἤλπισεν ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα κυρίου τοῦ θεοῦ.* quod cur ita verterint, non facilè dictu est; quorsum enim, aut vbi verbum, *sperauit*, in fonte reperitur: nisi fortè dicas reddi hunc sensum; sperauit per inuocationem, hoc est, per religiosum Dei cultum se à malis liberatum iri, & quæcunque optaret, ac peteret à Deo, bona facilè consecuturum; vt rectè coniicit noster Pereir. Vnde colliges quanta vis insit orationi, vt in qua certò & firmiter spes omnis cum Deo feliciter agendi collocanda sit. Hanc versionem passim leges apud Patres, quippè qui lectioni LXX. interpretum Græcæ studebant. Sic D. Hier. *in 3. Epist. ad Galat.* Enos ob principalem in Deum spem, & inter cæteros eminentem, sperasse scribitur inuocare Dominũ Deum. Non quòd & Abel & cæteri deinceps Deum non sperauerint inuocare; sed quòd ex ea parte vnusquisque appelletur, quam vel maximè habet. Nota quo potissimum discrimine separentur iusti ab impiis in hac vita; quòd illi sint vincti spei, spe viuant, spéque accensi Deum inuocent, ad Deum clament; vt quibus terra nihil aliud sit, quam ergastulum, & vita exilium. Peregrinantur enim à Domino, soláque Dei spe mundum in maligno positum; & Deo, ac Dei seruis contradicentem patienter ferunt; & impensiùs anhelant ad patriam & ad Patrem, qui absterget omnem lacrymam ab oculis eorum. At improbi de spe bonorum cælestium deiecti, solùm in terra, terræque lutulentis bonis suam omnem spem collocarunt. In hac eadem interpretatione persisteos Philo Hebræ. *lib. de Abrahamo*, ita disserit. Quoniam principium parandorum bonorum spes est, etiam hanc tanquam publicam viam ostendit, & aperit anima veri boni studiosa, quæ primum amicum spei nominat hominem, vocabulum totius generis commune tribuens ei per excellentiam. Nam Chaldæi hominem Enos vocant; ac si solus verè homo sit, qui res bonas expectat, & bona spe se sustinet. Vnde manifestum est, quòd spe carentem, non hominem existimat, sed bestiam humana forma præditam, cui desit spes proprium ornamentum humanæ animæ. Quamobrem cùm vellet egregiè laudare hunc bene sperantem, postquam dixit: Hic sperauit in Patrem, & in factorem omnium; subiicit. Hic est liber generationis hominum; quanuis iam, & patres, & aui quidem erant. Nec minus rectè librum generationis veri hominis dixit, quandoquidem hic bene sperans celebratione, memoriáque dignus est non in chartulis corrumpendis, sed in immortali natura penes quam sunt commentarij virtutum omnium. Hactenus Philo egregiè spem, & sperantem hominem scilicet sublimia & æterna commendat. Similiter Proc. Alia (inquit) lectio habet: Sed hic sperauit appellati nomine Domini Dei; id est, dici filius Dei. Omnes siquidem, qui ex Seth generis originem ducebant, fuerunt iusti, appellantúrque filij Dei. Sic ille. Postremò secundùm alterum significatum verbi *chalal*, profanare, legunt aliqui ex Hebræis: Tũc profanatum est, aut pollutum est nomẽ Domini; hoc est, tunc primò cœptus est idolorum cultus, principale scelus generis humani, vt vocat Tertul. Quo nomen veri Dei polluitur, veraque illius profanatur, ac destruitur religio. Hanc potiùs lectionem amplectuntur hæretici. Tunc profanata est inuocatio nominis Domini: egregiè tunc cœptum est, quòd nos aut multis abhinc iam seculis abolitum instauratis; aut illius profanæ gentis impietatem sacram tectámque conseruatis, & continuatis; cùm vestra impietas bellum planè satanicum contra sacras Christi Domini, semper Virginis Deiparæ, Sanctorúmque imagines: deinde aduersùs ritus, cæremonias, preces, supplicationes, & quod omnẽ excedit improbitatem, aduersùs sacrosanctum mysterium Missæ, in quo sita est Christiani nominis gloria, indictum habet. Cæterùm istam significationem verbi, *chalal*, vt hoc loco incongruam, & alienam, explodunt doctiores. agitur enim de pietate, ac religione Enos, iustorúmque prosapiæ, non autem de Caini damnatæ posteritatis impietate, & abominabili idolorum cultu: veriusque habetur inter peritiores, tam nefandum huiusmodi scelus, non nisi post diluuium in orbe apparuisse.

S. Hieron.

Pereir.

Spes in Deum firma insigne typus.

Philo.

Spes ornamentum hominis.

Procop.

Tertull.

Hæretici contra omnem pietatem insaniunt.

8. Ac fortasse quidem haud caret mysterio, poni verbum, ex quo duo isti sensus patiuntur, an vno eodémque tempore duo in mundo summè contraria extiterunt, pietas Enos, & impietas Cainitarum: hinc pij, inde impij; illi pro Deo, isti contra Deum armati? Et vbi abundauit delictum, superabundauit & gratia. Vbi infernus excogitauit ac docuit idololatriam; ibi cælum homines edocuit nouam, & publicam formam colendi precandíque Deum per ritus, cæremonias, altaria, templa, supplicationum pompas, ac verbi Dei ad populum fidelem conciones. Consueuit enim Dominus, & suo honori cõsulens, & animarum saluti prospiciens tunc apponere antidotum, ac medicum mittere, vbi lues aliqua vitiorũ latiùs dominatur. Sic Prophetas mittebat, cùm maior erat in populo Hebræo corruptela morum. De-

Opportuna medicatio vitiorum.

mùmque

múmque cùm venit plenitudo temporis, vbi scilicet abundauit delictum, misit Deus Filium suum. Quod ita explicat Autor impers. *in Matth. homil. 1.* Quandiu gens Iudaica, quamuis sub peccatoribus, tamē Iudaicis regibus tenebatur, Prophetæ mittebantur ad remedii eius. Qualis necessitas, tale & auxilium. Nunc autem quando lex Dei sub potestate regis iniqui tenebatur, id est, institia Dei sub dominatione Romana premebatur, nascitur Christus, quia magna, & desperabilis infirmitas medicū artificiosiorē quærebat. Sic ille. Nullum viro iusto, vt bene de Deo mereatur, opportunius tēpus est ad pietatē verbis prædicandam, & exemplo vitæ (quod multo potentius est) virtutis opera commendanda occurrit: quam cùm improbitas vitiosorū sese magis effundit, & ampliùs dominatur. Hoc est confiteri Dominum Iesum coram hominibus, non erubescere Dominum, imò periclitari pro Domino. Locus est egregius ad propositum argumentum ex Ierem. 38. Iudæi principes verbum Domini, & illius prophetam Ieremiam impiissimo persequentes odio; Prophetam, ne Dei verba populo annunciaret, demiserunt in lacum, vt ibi fame periret. Sed Abdemelech Æthiops Prophetam extraxit è lacu, & cibo refecit. Quē locū sic D. Ambros. *lib. 2. de Spiritu sanct. cap. 11.* interpretatur. Ieremiam de lacu Iudaicæ domus, ille assumptus à Domino Abdemelech pannis & funibus eleuauit. Verbum enim propheticum despiciens in lacum demerserat populus Iudæorum: nec quisquā inuentus est de Iudæis, qui leuaret Prophetam: sed vnus Æthiops Abdemelech: in quo nomine figura pulcherrima est. Quia sermonem propheticum, quem Iudæi, velut in cœnum suæ mentis carnisque detruserant, nos videlicet ex gentibus peccatores nigri ante delictis, & quondam infructuosi eleuauimus de profundo. Scriptum est enim Psal. 68. *Æthiopia præueniet manus suas Deo.* In quo sanctæ Ecclesiæ species significatur, quæ ait Cant. 1. *Nigra sum, & decora.* Nigra quidem, exercitij sui puluere: nigra ergo dum præliatur, decora dum victoriæ suæ insignibus coronatur. Hæc Ambr. Bonus Æthiops, qui vnō pro sancto Propheta, pro verbo Dei, pro ipso Deo contra principes Iudæorum etiam cum capitis sui discrimine opposuit. Prophetámque è lacu extractum, & cū Propheta simul verbum Domini in libertatem vindicauit. Ah quàm multi nunc Æthiopes in miserrima seruitute degētes pietatem Christianam, cælique regnum male spretum, turpitérque derelictum pulcherrimo latrocinio furantur. Peropportunus locus hic est ad commendationem S. Francisci, atque ipsius sacræ familiæ virorum pietate doctrinaque præcellentium: qui pannis & funibus è lacu Prophetam edoxerunt, scilicet pannosis ad summam paupertatem, & iterum humanarum contemptum amiculis viliter induti, atque horrēbus nodosa ruditate funibus succincti, verbum Dei, vocem Dei, causam Dei, pietatem, virtutem, ferè illo seculo submersam, & à mundo damnatam ergastulis, asseruerunt in libertatem, in lucem, in gratiam hominum, quorum incredibilis toto est orbe à vitiis ad Deum facta commutatio.

9. *Surgent Niniuitæ in iudicio,* ait Dominus. Mirum est, quod audierint, vt Prophetam Dei, hominem exterum Hebræum, excidia minantem, cur non indignari, quòd ad Niniuem dioceteret; quòd Hierosolymam, Samariam, milléque alias gētium ciuitates non aggrederetur, in quibus non paucìora, nec in minora fortasse reperiētur scelera? At omnibus postpositis verbū Dei audiunt, Prophetam excipiunt, pœnitentiam agunt, soláque Niniue tunc in toto orbe, cùm omnes penè mortales in omni flagitiorum genere volutari, nec de cælo, nec de Deo, quicquam cogitarent; in luctu & squalore Deum precatur. Et, vt ait D. Hieron. in *1. Ione.* Ad ieiunium saccum copulat, vt inanis vēter, & habitus luctuosus ambitiosiùs Dominum deprecerut. Sic Hier. Ergo qui Christum confitetur corā hominibus, cùm alij epulātur, ille ieiunat: cùm alij ridēt, ille deplorat: cùm alij serico & auro irradiant, ille cilicio constringitur: cùm alij indulgent et carnē enutriunt, ille corpori suo mortificationem Domini Iesu circunfert: cùm alij mundanæ gloriæ fastus, & honorum auras aucupantur, ille studet abiectus esse in domo Dei sui: cùm alij terræ diuitiis inhiant, ille probrosam Christi paupertatē imitatur. Meminerit vnusquisque qualem se in Baptismo exhibuerit, renunciauit quidem mundo, carni, ac diabolo nomen suum militiæ Christianæ dedit, bellaturum se aduersus vitia promisit, & pro Deo contra diabolum in vita & in morte strenuum se militem præbiturū. Nam vt egregiè aduertit D. Greg. Nazian. *Orat. de Baptismo:* Baptismus est secundæ vitæ purioris præstātiorísque instituti pactum cum Deo initum, peccati diluuium, splendor animarum, vitæ in melius commutatio, spiritus affectatio, vehiculum ad Deum, peregrinatio cū Christo, clauis regni cælestis. Sic Nazianz. Illud vnum monuerim ex D. Ambros. propriam Christiano homini militiam esse decertare cū vitiis, quæ si vincat, summam sibi parit gloriam; si vincatur, summā contrahit ignominiā. *Hæc est* (inquit) *victoria, quæ vincit mundum fides nostra,* 1. Ioa. 5. melius cōfligitur cum vitiis, quàm cum sine vlla cōflictatione dominantur. Melius est, inquam, bellum cum spe æternæ pacis, quàm sine vlla liberationis cogitatione captiuitas. Sed si, quod absit, illius tanti boni spes nulla esset: malle debuimus in huius cōflictationis molestia remanere, quàm vitiis in nos dominationem non ejs resistendo permittere. Sic Ambr. Nota quanta sit turpitudo vitiorū, & quàm ignominiosa captiuitas eorum, qui abiectis Christianæ militiæ armis certandi molestiam pertæsi in mancipia se vitiis dediderunt.

10. Denique (vt nihil indiscussum relinquamus) verbum, חלל *chalal* vulnerari & occidi etiā significat. Et quidem apposite, sibi enim prufani homines, ac vitiosi, tormento, vulneri, dolori, mortui sunt; nec delicias hauriūt huius seculi à miseriarum felle defæcatas: deliciantur quidem, sed simul illacrymantur; sub sensibus delicias computāt, vt dicitur *cap. 30. Iob.* vbi D. Greg. *20. moral.* memorās ridicula illa suspiria Hebræorū, qui manna fastidientes, ad ollas, pepones, cepas Ægypti animo recurrebāt: sic ait. Quid signatur per ollas carnium, nisi carnalia vitæ opera in tribulationū doloribus quasi ignibus excoquēda? Quid per pepones, nisi terrenę dulcedines? Quid per porros, & cepas exprimitur, quæ plerunque, qui comedūt lacrymas emittunt, nisi difficultas vitæ præsentis, quę à dilectoribus suis, & nō sine luctu agitur, & tamen cū lacrymis amatur? Manna igitur deserentes, cū peponibus ac carnibus porros, cepásque quæsierunt; quia videlicet peruersæ mētes dulcia per gratiā quietis dona despiciūt, & pro carnalibus voluptatibus laboriosa

Beni. Fernand. in Gen. tom. 1. GG 3 huius

Act. 1.19. | Christi aduentus peropportunus. | Ierem. 38. | S.Ambr. | Certandum pro Deo contra impios. | Psal. 67. | Christianus proferetur Iudæo. | Cant. 1. | Æthiopum apud nos pietas. | S. Francisci habitus admirabilis. | Matth. 12. | Niniuitarum pœnitentia. | S.Hieron. | Bonorum, & malorū dispar studium. | S.Naz.anz. Baptismi effectus admirabiles. | S.Ambr. | 1.Ioan.5. Militia Christiana contra vitia. | Iob 30. S.Greg.

huius vitæ itinera etiam lacrymis plena concupiscunt. Ita Greg. Virgineus ille, & supra omne quod creatum est sanctissimus matris Dei spiritus exultans in Deo suo inter alia cecinit; *Esurientes impleuit bonis, & diuites dimisit inanes,* Luc. 1. Quicquid ergo sit de hac vita, æternam appetunt, suspirant, inquirunt Enos, & Enosi filij, iustorum familia, confecti nunc ærūnis in squalore, luctu, fame, siti, afflicti & humiliati; sed manet illos æterna patria, cæleste regnum; principes conscribentur in cælo, principes assidebunt coram Domino, accumbent cum Deo: esurientes hic, implebuntur illic bonis. Suscepit (ait) Israël puerum suum, Israël confitentem, qui nomen Dei inuocat, qui spem suam in Deo collocat, quem in hoc mundo vocat, *Isai.* 18. conuulsum, dilaceratum, & conculcatum. Atque icirco spectantem scilicet sempiterna gaudia regni cælestis. Nam (vt optimè aduertit D. Basilius) qui contemnit humiliari, non potest saluari. Israël etiam, qui (vt Beda explicat) nomen fidei retinens habet oculos tendentes ad videndum Deum. Puerum suum; puritate morum, & pudicitia maximè insontem: hunc enim suum Dominus habet, præsertim postquam ex Virgine natus est homo. Vnde summa dignitas in castitatem, castósque redundat. Quare optimè B. Leo *serm. 1. in Epiph.* monet. Diligite castimoniæ puritatem; quia Christus virginitatis est filius. Adiungit Virgo Deipara; quia respexit humilitatem ancillæ suæ. Mirum, quàm se Deus communem & beneuolum præbeat humilibus; & cùm in virgine propemodum infinita & clarissima extiterint virtutum ornamenta, præcipuè Deus humilitatem illius respexit. Non enim dicit virginitatem, non pietatem, imò nec ipsam caritatem, sed solam (inquit) respexit humilitatem ancillæ suæ. Quid ad hoc dicitis, ô superbi? Audite illud D. Ber. *lib. medit. cap.* 11. Suspecta est

Iusti nunc afflicti cælo initiant. — Luc. 1. — Isai. 18. — S. Basil. — Beda. — *Castitatis dignitas post Christum.* — S. Leo. — *B. Maria virginitas & humilitas.* — S. Bern.

A Deo superbia, & odiosa; nec fieri potest, vt cum eo in gratiam reuertatur. Diuersum vtriusque hospitium: nec in eodem cohabitant animo; quibus non licuit cohabitare in cælo. In cælo nata est; sed veluti immemor, qua via inde cecidit, illuc postea redire non potuit. Hæc Bern. Contrà verò in virgine, in qua profundissima erat humilitas, Deus ipse cum humilitate cohabitare potuit. Nec minus verè, quàm dictum à sancto Leone fuit, dicere possumus; Diligite humilitatis virtutem, quia Christus humilitatis est Filius. Arbitror etiam superbiam à cælo depulsam in terras, icirco etiam in cælum non rediisse, quia securum, & amicum, &
B ornatum, & honoratum in terris, scilicet in hominum animis, hospitium inuenerit: nihilominus aduersùs hoc monstrum; Enos, & qui inuocant nomen Dei, qui se nobis mitem, & humilem exhibuit, humiles & humilitati perpetuò colluctantur. Denique non præteribo quod subtiliter obseruat S. August. *lib. 15. de Ciuit. c. 17.* hisce verbis. Seth resurrectio interpretatur: Enos filius eius homo sic interpretatur, vt hoc nomine non posse fœminam nuncupati periti linguæ illius asseuerent, tanquam filius resurrectionis, vbi non nubent, neque vxores ducent; non erit ibi generatio, cùm illuc perduxerit re-
C generatio. quare in his generationibus, quæ propagantur ex Seth, cùm genuisse filios & filias dicatur, nulla ibi genita nominatim fœmina expressa est. In his autem, quæ propagantur ex Cain, in ipso fine quousque protenditur, nouissima fœmina genita nominatur. Vbi elegāter significatum est, terrenā ciuitatem vsque in sui finem carnales habituram generationes. Hæc Aug. Igitur possessores, & amatores terræ, & carnis, ab illa oriuntur, & in illa moriuntur: de fœminis agunt, cum fœminis viuunt, fœminas imitantur, & cum fœminis effœminati peribunt.

Superbia de cælo repulsa in terras. — S. Aug.

CAPVT QVINTVM.

1. Hic est liber generationis Adam. In die qua creauit Deus hominem, ad similitudinem Dei fecit illum.

2. Masculum & fœminam creauit eos, & benedixit illis: & vocauit nomen eorum Adam, in die quo creati sunt.

3. Vixit autem Adam centum triginta annis: & genuit ad imaginem & similitudinē suam: vocauitque nomen eius Seth.

4. Et facti sunt dies Adam, postquam genuit Seth, octingenti anni: genuitque filios & filias.

5. Et factum est omne tempus quod vixit Adam, anni nongenti triginta, & mortuus est.

6. Vixit quoque Seth centum quinque annis, & genuit Enos.

7. Vixitque Seth postquam genuit Enos, octingentis septem annis, genuitque filios & filias.

8. Et facti sunt omnes dies Seth nongentorum duodecim annorum, & mortuus est.

D 9. Vixit verò Enos nonaginta annis, & genuit Cainan.

10. Post cuius ortum vixit octingentis quindecim annis, & genuit filios & filias.

11. Factique sunt omnes dies Enos nongenti quinque anni, & mortuus est.

12. Vixit quoque Cainan septuaginta annis, & genuit Malaleel.

13. Et vixit Cainan postquam genuit Malaleel, octingentis quadraginta annis, genuitque filios & filias.

14. Et facti sunt omnes dies Cainan
E nongenti decem anni, & mortuus est.

15. Vixit autem Malaleel sexaginta quinque annis, & genuit Iared.

16. Et vixit Malaleel postquam genuit Iared, octingentis triginta annis: & genuit filios & filias.

17. Et facti sunt omnes dies Malaleel octingenti nonaginta quinque anni, & mortuus est.

18. Vixitque Iared centum sexaginta duobus annis, & genuit Henoch.

19. Et

19. Et vixit Iared postquam genuit Henoch, octingentis annis, & genuit filios & filias. A

20. Et facti sunt omnes dies Iared nongenti sexaginta duo anni, & mortuus est.

22. Porrò Henoch vixit sexaginta quinque annis, & genuit Mathusalem.

21. Et ambulauit Henoch cum Deo: & vixit, postquam genuit Mathusalam, trecentis annis, & genuit filios & filias.

23. Et facti sunt omnes dies Henoch trecenti sexaginta quinque anni. B

24. Ambulauitque cum Deo, & non apparuit: quia tulit eum Deus.

25. Vixit quoque Mathusala centum octoginta septē annis, & genuit Lamech.

26. Et vixit Mathusala, postquam genuit Lamech, septingētis octoginta duobus annis, & genuit filios & filias.

27. Et facti sunt omnes dies Mathusala nongenti sexaginta nouem anni, & mortuus est.

28. Vixit autem Lamech centū octoginta duobus annis, & genuit filium:

29. Vocauitque nomen eius Noe, dicens: Iste consolabitur nos ab operibus & laboribus manuum nostrarum, in terra cui maledixit Dominus.

30. Vixitque Lamech, postquam genuit Noe, quingentis nonaginta quinque annis, & genuit filios & filias.

31. Et facti sunt omnes dies Lamech septingenti septuaginta septem anni, & mortuus est. Noe verò cùm quingentorum esset annorum, genuit Sem, Cham, & Iapheth.

SECTIO PRIMA.

Hic est liber generationis Adam. In die qua creauit Deus hominem, ad similitudinem Dei fecit illum. Masculum & fœminam creauit eos, & benedixit illis. & vocauit nomen eorum Adam, in die quo creati sunt. Vixit autem Adam centum triginta annis: & genuit ad imaginem & similitudinem suam: vocauitque nomen eius Seth. Et facti sunt dies Adam, postquam genuit Seth, octingenti anni, genuitque filios & filias. Et factum est omne tempus quod vixit Adā, anni nongenti triginta, & mortuus est. Vixit quoque Seth centum quinque annis, & genuit Enos. Vixitque Seth postquam genuit Enos, octingētis septem annis, genuitque filios & filias. Et facti sunt omnes dies Seth nongentorū duodecim annorū, & mortuus est. Vixit verò Enos nonaginta annis, & genuit Cainan. Post cuius ortū vixit octingentis quindecim annis, & genuit filios & filias. Factique sunt omnes dies Enos nongenti quinque anni, & mortuus est. Vixit quoque Cainan septuaginta annis, & genuit Malaleel. Et vixit Cainan postquam genuit Malaleel, octingentis quadraginta annis, genuitque filios & filias. Et facti sunt omnes dies Cainan nongenti decem anni, & mortuus est. Vixit autem Malaleel sexaginta quinque annis, & genuit Iared: & vixit Malaleel postquam genuit Iared, octingentis triginta annis: & genuit filios & filias. Et facti sunt omnes dies Malaleel octingenti nonaginta quinque anni, & mortuus est. Vixitque Iared centum sexaginta duobus annis, & genuit Henoch. Et vixit Iared postquam genuit Henoch, octingentis annis, & genuit filios & filias. Et facti sunt omnes dies Iared nongenti sexaginta duo anni, & mortuus est.



Ic liber intelligitur idem, qui hactenus à Moyse conscribitur per quatuur priora capita, & est generationis Adam; nimirum, in quo cōtinuatur series filiorū, & nepotum Adami, & generis humani multiplicatio, Describitur ab ipso mundi exordio, vsque ad diluuiū, per mille sexcētos quinquaginta sex annos. Cæterùm narratio non ducitur per filios Cain, aut per aliorum filiorū Adami, qui plures fuerunt, prosapiam. Liber est generationis Adā per sobolē filij Seth. Ac de Cain, eiúsque posteritate nulla deinceps fit mentio, nec in libro generationis Ada computantur Cain & eius posteri. Peccatū enim pestis est omnia, etiā in terris famā ac memoriam consumēs. Simul cum parricidio suo Cain, & vniuersa illius prosapia cōsepulta est. Sed audi S. Chrysostomum ad hunc locū, Docet nos, quòd generationes illas, quasi reprobas factas, neque memoria posthac dignetur; sed ex Seth, qui nunc illi natus est, genealogiam orditur, vt ex hoc discas quantam Deus humani generis rationē habeat, & quomodo illos auer- C setur, quibus sanguinarius animus est. Nam illorum memoriam, quasi nunquam vixissent, ita silentio præterit, monstrando nobis, quàm graue malum sit peccatum, quod qui agunt, se primùm & maximè pessundant. Ecce enim illi è catalogo expunguntur, & catenus memoriam assecuti sunt vt infamētur eorū malitia, & posterioribus seculis emendationis sit occasio. Ita Chrysost. Similiter Procop. quærens, cur prosapiam Caini Moyses non ampliùs enarrauerit, sed solius Seth, eiúsque filiorum ac nepotum instituerit chronologiam: Non enim (inquit) scire expetit Deus vitam impiorū, quibus in extremo dic dicetur: Nescio vos; non noui vos: at D tanta cura souet iustos, vt etiam horum capillos in numerato habeat. Sic Ille. Mirum in modum suorum iustorum memoria delectatur Deus, vt qui descriptos illos gerat in manibus, in quos defixum habeat cùm oculorum obtutum, tum cordis amorē. *Dominus de cœlo prospexit*, ait Psaltes Psal. 13. At quorsum: *Vt videat si est intelligens, aut requirens Deum.* Hoc circuloquio iustum exprimit, vt videat iustum. Explicat verò S. Chrys.

Malorum memoria infama. S. Chryſ. *Peccatum omnia consumit.* Procop. *Deus quanti iustos faciat?* Psal. 13. S. Chrysost.

Vt tanquam amicum amplecteretur, & vt iu-ſtum amaret; vt videat, an ſit ægrotus, qui quæ-rat medicum; an pauper, qui requirat theſaurum; vt videat ſi eſt intelligens, vt cum eo tanquam cum prudente & intelligente diſſerat; requirens Deum, vt illum inueniat. Ita Chryſoſt. Hinc vi-deas, quanto Deus in pretio & in amore habeat iuſtum, & quæ ſit vera prudentia, & intelligen-tia, nimirum virtutem ſequi, requirere Deum; & quidem Deus cùm ſit ipſamet ſapientia, ſi cul-loqui, ſi agere volet amicè cum hominibus, vti-que cum ſapientibus, & prudentibus conuerſa-bitur, non cum ſtultis. Prudentes autem iidem omnino ſunt, atque pietatem colentes; de Deo, déque animæ ſalute impenſiſſimè curantes. For-tè illud, *proſpexit*, ſignificat, quàm rarus ſit in mundo iuſtus; icirco etiam numero ſingulari ponitur, *intelligens, requirens*; & particula, *ſi*, du-bitationem innuit; an fortè inueniatur? Simile quid apud Salomonem legimus Prouerb. 1. *Au-diens ſapiens ſapientior erit, & intelligēs gubernacula poſſidebit. & infra, Sapientiam ſtulti deſpiciunt.* Vbi Venerabilis Beda: Norandum quòd ſapientem ſingulari numero; ſtultos deſcribit plurali, quia plures ſunt ſtulti. Notauerim illud, *gubernacula*, nimirum quia iuſtus, & verè ſapit, ſi nauem ſuam rectè dirigit, non vno tantùm, ſed pluribus inſiſtit gubernaculis; nec enim ſe habet vt ſtul-ti, & iniuſti ventis, & vndis commiſſi; quò ſors & fortuna fert, & rapit impetus appetitionum, ruunt miſeri, alliduntúrque. Deinde obſerua il-lud, *audiens, ſapiens*, etſi quis ſapiens habeatur, audiat, fortè obediat, audire enim pro obedire plerunque ſumitur: vt ita ſapientior euadat. Quanta verò ſit obedientiæ vis ad ſapientiæ in-crementum, ſcitè admodum obſeruauit D. Am-broſ. *lib. de parad. cap.* 11. agens, cur præceptum Dominus Adamo impoſuerit. Ergo (ait) quia Deus ſciuit infirmum te eſſe ad iudicandum, vo-luit obedientem eſſe mandato, ideo præceptum poſuit; quòd ſi non præuaricatus eſſes, pericu-lum incerti iudicij incidere nequiuiſſes. Sic Am-broſ. Quocirca iuſtus & intelligens gubernacula poſſidet, ac proram dirigit in cælum; eò nam-que dum curſus intenditur, aut naufragium, aut error etiam in ſalo procurrenti non poterit ob-uenire. Rapiuntur enim (adiungit Ambroſ.) ſæpe in paradiſum iuſti. rapieris in paradiſum, vt poſ-ſis diiudicare omnia. Vnde Adamum (ait) poſuit Deus contra paradiſum, ne memoriam eius poſ-ſit abolere.

Iuſtus verè prudens.

Prouerb. 1.

Beda.

Iuſtus in cælum nauigat.

S. Ambr.

Obedientia ad ſapientiā confert.

Sapientia in cælum reſpicit.

2. Porrò autem repetitur ex primæua crea-tione Adami quod ſequitur, *In die quo creauit*, &c. *Et vocauit nomen eorū Adam.* Aduerte viro, & fœ-minæ vnum à Deo nomen inditum, id eſt (ait D. Hier. *de quæſt. Hebr.*) Homo; ſiquidem hominis nomen tam viro, quàm fœminæ conuenit. Licèt autem Adam, vti apud Latinos homo, vtrique ſexui adaptetur, pro præſtantiore tamen ſignifi-cato, hoc eſt, viro crebriùs accipitur; & nomen Adam pro illo primo viro, à quo eſt totum hu-manum genus propagatum. Adam igitur homo eſt terrenus, vel rubra terra, vel indigena; quæ omnia æqualiter viro ac mulieri conueniunt. Hoc autem nomen illis Deus, & non aliud ſpe-cioſius indidit, vt ab ipſo, quo nuncupantur, no-mine perenniter commonefacti modeſtos ſe at-que humiles, ac Deo obſequentes exhibeant; quippe terrenos, fragiles, luteos, mortales, de terra ſumptos ſe agnoſcat, atque euidentiùs exinde nobis ſuam Deus commendaret carita-tem, qui noſtram hanc, ita luteam, & abiectam naturam aſſumpſerit. In quo enim (ait D. Bern. *ſerm.* 1. *de Epiphan.*) magis commendare poterat benignitatem ſuam, quam ſuſcipiendo carnem meam? Quid tantopere declarat eius miſericor-diam, quam quòd ipſam ſuſcepit miſeriam? Quid ita pietate plenum, quàm quòd Dei ver-bum propter nos factum eſt fœnum? Domine, quid eſt homo, quia reputas eum; aut quid ap-ponis erga eum cor tuum? *Iob* 7. Hic attendat homo, quanta ſit cura eius Deo. Non interro-ges ô homo ea, quæ pateris, ſed quæ paſſus eſt ille. Quanti te fecit ex his, quæ pro te factus eſt, agnoſce; vt appareat tibi benignitas eius ex hu-manitate. Quanto enim minorem ſe fecit in humanitate, tanto maiorem exhibuit in bonita-te. Et quanto pro me vilior, tanto mihi carior eſt. Sic Bern. nec maius, nec dulcius quicquam pro commendatione diuini amoris erga homi-nes, aut fieri, aut dici poſſet. Sed adhuc latet my-ſterium in nomine ipſo. Adam vocauit nomen eorum Adam, vocauit eos Adam, homo ambo dicuntur à Deo, non homines; quaſi ambo non ſint plures, ſed vnus ob coniugium; erunt enim duo in carne vna. Deinde vel maximè propter amorem mutuum; vbi enim amor eſt, ibi non pluralitas, ſed vnitas inuenitur. Vis certò co-gnoſcere an quis in virtutis ſtudio proficiat? Vi-de quos habeat progreſſus in caritate Chriſtia-na, quæ ſumma virtutum eſt. Deinde vt incre-menta caritatis deprehendas, ad vnitatem recur-re; quod eleganter expreſſum eſt *Prouerb.* 1. vbi agitur de fructu ſapientiæ; nimirum; Vt detur paruulis aſtutia, adoleſcenti ſcientia, & intelle-ctus. Igitur Beda exponit: Paruli dicuntur ſen-ſu ſimplices, adoleſcentes in fide, & opere profi-cientes; paruulos dicit eos, qui nuper ſapientiæ aurem accommodare cœperunt; adoleſcentem, qui aliquantulum iā in eius auditione profecit. Et ideo fortaſſe paruulos plurali numero, adole-ſcentem ſingulari appellat, quia doctrina ſapien-tiæ, quos diuerſis animi motibus, diuerſis viuen-di moribus dediros ſuſcepit, in vnam virtutis profectionem erudiendo prouehit, de quibus in-re dicatur; multitudinis credentium erat cor vnum; & anima vna, *Act.* 4.

S. Hieron.

Homo vilem ſe agnoſcat.

S Bern.

Dei charitas in incarnatione.

Iob 7.

Coniugum vnus amor.

Prouerb 1.

Vnitas in caritate Chriſtiana.

Beda.

Act. 4.

3. *Vixit autem Adam*, &c.) Ex his verbis, & ex illis ad finem cap. 4. *cognouit quoque adhuc Ada*, &c. circa Abelis necem, & ortum Seth oritur grauis difficultas, quam breuiter ita explicabis. Adamus primum omnium filiorum habuit Ca-in, deinde Abelem, cuius nulla deſcribitur ſobo-les, & fortè etiam cùm ſuppeteret ad coniugiū fœmina, maluit ille virginitatem colere; præ-terea plures filios & filias habuit Adam ante necem Abelis. Quod ſic apertè colligitur. Occi-ſo Abele ſtatim natus eſt Seth, ad ſummum vno, vel altero anno poſt Abelem mortuum, quem mater à Deo pro Abele datum læta ſuſcepit, ne putaretur filiorum ſuorum intertupta procrea-tio. Atqui Adamus cùm natus eſt Seth, erat cen-tum triginta annorum. Ergo Abel circa centeſi-mum ætatis Adami fuit occiſus; atque adeò to-to illo tempore poſt ortum Abelis, vſque ad illius necem, cùm fluxerint pluſquam centum & vi-ginti anni, hauddubiè complures nati ſunt filij & filiæ Adamo; nullum enim tunc generari eſt prorſus incredibile. Vide Caiet. & Perer. *lib.* 7. *in Geneſ.* 4. *verſ.* 25. *Genuit filium ad imaginem, & ſi-militudinem ſuam.* Quod multos habet ſignifica-tus. Primò intelligitur ſimilitudo iſta in natura huma

Adamus plures habuit filios.

humana; genuit homo hominem. Item secundùm eandem acceptionem, qua superiùs imago & similitudo explicata nobis est c. 1. quoad vim intelligendi, & arbitrij libertatem. Vel sermo est de similitudine in motibus, ac pietate. Adam post pœnitentiam vir iustus & piissimus erga Deum genuit similem suæ vitæ, ac probitati filium; talē enim instruxit atque erudiuit, vt alter Adamus esse videretur. Quo sensu ait D. Chrys. *homil.* 21. secundùm imaginem, id est, eorundem motum quibus ille qui genuerat præditus erat; & qui operibus mores paternos exprimebat, qui reparare posset sua virtute prioris peccatum. *Secundùm imaginem*, &c. De statu animæ, non de picturis corporalibus loquitur. Sic Chrysost. Lyra similiter: ad imaginem, idest, perfectum in cognitione Dei, ac more, sicut eum docuit Adam, distinguendo eum per hoc à Cain, & eius posteritate. Quàm sit efficax parentum institutio ad erudiendum filium, maximè cum tenellus adhuc facilè quoquouersum flecti potest, ipsa quotidiana experientia docet; ab vnguibus Leo, à lacte vir iustus euadit; primos semper, quos imbibit, lana colores retinet; adeò facile est pueri mentem, quò parens volet, inflectere; vti aquulā, horto irriguam digito hac illac deducere. Pulchrè Salom. Prouerb. 1. *Audi fili disciplinam patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ.* At quis inde fructus? Sequitur; *vt addatur gratia capiti tuo, & torques collo tuo.* Caiet. exponit de felici euentu rerum omnium à primordio vitæ, aut operis cuiusdam ad exitum vsque, vel vitæ vel suscepti operis. Adiungendam (ait) promittit gratiam principiis conuersationis eius, & apponenda ornamenta subsequentibus actionibus. Sic ille. Adiicit Salomon filium instituens: *Vt addatur torques collo tuo.* Quod sic interpretatur Beda: Additur collo torques, cùm fulgore perfectæ operationis sermo prædicationis, qui per collum procedit, confirmatur: aut ne contemni ab auditoribus debeat, in deficiente virtutum connexione docetur. Itaque iuxta Bedæ interpretationem videas filium à parentibus studiosè & sanctè institutum adeò feliciter per omnem vitæ cursum procedere; vt tandem impium, & verè Christianum prædicatorem euadat, qui verbo, & exemplo ad virtutem promoueat auditores; quæ quidem omnia tanquam accepta referenda suot primææ piorum parentum eruditioni.

Seth optimè institutus ab Adam.

S. Chrys.

Lyra.

Filiorum optima institutio.

Prouerb. 1.

Caiet.

Beda.

Vnde nascitur egregius prædicator?

4. Quid longiùs quæram testimonium? Adam probè filium Seth erudiuit; qui patrem imitatus filium Enos ita instituit, vt is non iam similitudinem patris Seth gerere, sed alter Deus esse ab omnibus videretur; Deum enim ob excellentiam morum, & vitæ admirabilem sanctitatem, vt iam docuimus, Enos filium Seth gentes illius ætatis appellabant. Rogabis quare cùm Cainum, aut Abelem progenuerit Adam, non dicatur genuisse ad imaginem & similitudinem suam? Ea potissimum occurrit ratio, quia Caini posteritas diluuio absumpta periit. Abel nullam reliquit. Cęterorū etiā liberorū soboles, imò ne ipsa quidem nomina memorantur; at filius Seth commendatur ortus, nomē, mores, ac vita; quippe in quo vno conseruanda esset posteritas Adami: & à quo etiam post diluuium proseminandum esset, ac propagandum genus humanum, scilicet per Noë illius nepotem. Rabbanus aliter explicat ad mysticum sensum diuertens. Nota (inquit) quòd Adam ad imaginem & similitudinem Dei factus est; homines autem ad similitudinem Adę facti sunt. Addiderim Rabbano. Genuit Adā filium, non quidem ad similitudinem Dei, quam peccando amiserat, sed ad suam, quam induerat, per peccatum; quare sicut à Deo innocēte, & immortali factus Adā est innocens, & immortalis; ita postquam à Deo desciuit, eiúsque similitudinem exuit, peccatos ac morti obnoxios filiū sibi similem, peccator peccatorem, mortalis mortalē, ac deinceps totam ea labe infectam, & pœnæ addictam posteritatem proseminauit. Ex quo etiam illustriùs commendatur Dei misericordia. Suscepit (ait D. Bern. *serm.* 1 *de Epiphan.*) carnem meam, meam (inquit) non carnem Adam, idest, non qualem ille habuit ante culpam. Sic Bern. Intellige tamen carnem Domini, etsi ab Adamo peccatore proseminatam, nulla tamen fuisse labe infectā, vt quæ ex matre virgine prorsus immaculata, & ab omni etiam originali reatu libera fuerit, obūbrante Spiritu sancto, producta, & personæ diuini Verbi adunita. Quocirca rectè Paul. 1. Corint. 15. *Primus homo de terra terrenus; secundus homo de cælo cælestis, qualis terrenus, tales & terreni; & qualis cælestis, tales, & cælestes, igitur sicut portauimus imaginē terreni, portemus & imaginē cælestis.* Atque inprimis obseruat S. Hier. cur Dominus noster Iesus Christus dicatur homo de cælo cælestis. Quia (inquit) nō humanæ fragilitatis ritu, sed diuinæ maiestatis nutu & conceptus est & enixus. At S. Chrys. de actione intelligens: Adamus (ait) terrenus, hoc est, crassus & affixus præsētibus. Sed qui est Dominus de cælo cælestis? dicit optimā vitæ instituendæ rationem: portemus igitur imaginē cælestis nempe vitæ agendæ rationem quæ est in cælis. Ita Chrys. Igitur Adam, quē vocat animalem, ac terrenum non modò, quia de terræ luto formatum, sed potiùs quia peccatorem, & à similitudine illa Dei in spiritu, & donis gratiæ decidentem in similitudinem pecorinam peccati, ab honore (vt loquitur Psaltes) in quo cùm esset non intellexit, comparatum iumentis, & similem factum illis; adueniens secūdus de cælo Adā, Deus homo reformauit in nouitatem spiritus: priùs enim (subiicit Paulus) non quod spirituale est, sed quod animale, deinde quod spirituale. D. Th. hęc verba exponens citat illud ex D. Aug. Huius (inquit) signum est, quòd primogeniti antiquitus consueuerūt esse animales, sicut Cain ante Abel natus: Ismaël ante Isaac, & Esau ante Iacob. Ex quo etiam satisfacies roganti, cur in Seth, non in aliis natu maioribus similitudinem illam Adami in moribus pietatéque erga Deum visam Moyses commendarit; quia reliqui fortasse animales, terrenique moribus, solus autem Seth spiritualis extiterit. An hæc ratio etiam reddi potest, cur (vt tritum adagium est) primogenitus plerumque stultus habeatur? Ac proinde Dauid in regem à Deo creatus inter fratres minimus. Ioseph vndecimus in Ægypti principatum erectus; Salomon ætate minor, quàm alij Regis filij à patre in regnum sublatus legitur. Sed quidquid sit de primogenitis hominum: primogenitus Dei, & virginis Christus Iesus, tota nobis & vnica ratio est spiritalis vitæ, atque honoris. Iccirco Luc. 2. scribitur de Virgine Deipara: *Peperit filium suum primogenitum.* Cuius loci optima explicatio traditur à Beda Venerabili ad hūc modum. Primogenitū vocauit Dominum, non quia credendum sit beatam Dei genitricem alios post eum peperisse filios, quam perpetua castitate vnà cum viro suo

Cur Seth solus ad imaginem Adamo genitus dicatur?

Rabban.

Ab Adamo peccatorum soboles.

S. Bernard.

1. Cor. 15.

Christus Adamum reformauit.

S. Hieros.

S. Chrysost.

D. Thom.

Primogenitorum ignominia.

Luc. 2.

Beda.

Christus quomodo primogenitus virginis.

Ioseph

Ioseph constat esse memorabilem;sed ob id eum A recte primogenitum appellat,quia sicut Ioannes ait; quotquot autem eum receperunt, dedit eis potestatẽ filios Dei fieri.In quibus filiis ipse iure primatum tenet, qui & antequam nasceretur in carne Filius Dei absque initio natos extiterat,& factus homo est ipse primogenitus in multis fratribus,*ad Rom.*8.Sic Beda *homil.*1. *in Euang.Luc.* Proh admirabilem hominum fidelium gloriam! Deum,patrem habemus, matrem ipsam Dei genitricem,fratrem primogenitum Christum Iesũ Deum hominem.O dulcem Iesum,nostri verum amicũ,qui sua nobis fecit omnia communia; & Patrem scilicet , & matrem : vt fratrem ipsum vocaremur,& amemos.

Ad Rom.8. Beda.

B

5. Pro consequente generationum , quæ memorantur, serie obseruãt Peter.& alij,neminem illa ætate ante diluuium generasse filium,quio iá excederet sexagesimum annum,quã putant ætatẽ virilem hominum , tunc ad propè mille annos viuentiom.Alij verò in plures iam annos prouecti progenuisse leguntur;vti dicitur:*Vixit Seth cẽtum quinque annis,& genuit Enos.* Igitur mansisset Seth in virginitate, aut cælibatu,vsque ad centũ quatuor annos.Mihi est hoc incredibile,cùm tãtum vrgeret desiderium,etiamsi præceptum nullum esset,de multiplicando hominũ genere,quò totus hominibus coleretur orbis.Fortasse nõ erit absurdum si dicamus Seth (quod de cæteris similiter dicendum) ætate ad coniugium matura viginti aut triginta annorum,operam dedisse liberis, multósque genuisse : at quia per illorũ sobolem noo esset post diluuiũ continuanda posteritas Adami, & genus humanum propagandum, sed solùm per Enos:ideirco reliquis silẽtio tectis, Enos natum refert.*Mortuus est*,&c.Hæc clausula singulis apponitur, vt intelligamus sententiã de morte latam Adamo,totiq; humano generi,certò & indubitatò effectum suum sortiri. Mortuus igitur est Adam post exactam sui sceleris pœnitentiam, ac salutem animæ sempiternam consequutus est : quod idem de matre omnium Eua est asserendum. Et quidem de Eua hoc dici potest. Fortè Deus cùm Eua peccauit , moliri tamen pepercit , ne miseram statim damnaret ; maximè quia miserieors est,tum etiam , quia iam in illa fœmina respexit Deus virginem, quam sibi matrem futuram ob omni æternitate delegerat.Pulchrè enim dicitur à D. Fulgentio *serm.de laudib. Mariæ*.Maledicta Eua fuerat , quam nunc credimus per Mariam ad benedictionem gloriæ remeasse.Sic ille, Vbinam sepulti fuerint, non est omnino certum;verosimilius Abulens.&alij putant in Hebroo. Qua de re pepondo scribit noster Magal.*ad cap.*14.*Iosue*.Resurrexit à limbo,cũ Christo Domino,& cæteris Patribus : at in cælũ corpore glorioso ascendisse non crediderim, Præstat enim credere S.Brigitæ in suis reuelationibus.In quibus hæc omnino verba sanctissimæ Virginis ad famulam suam leguntur.Scias,quod nullum corpus humanum in cœlo est,nisi corpus gloriosum Filij mei, & corpus meum.

Qua ætate coniugia priora fiebant?

Adam & Eua beati in cœlo sunt.

C

D

Propter B. Mariam Eua Deus pepercit.

Magallan.

E

Sola corpora Christi , & mater gloriosa.

SECTIO II.

Porrò Henoch vixit sexaginta quinque annis, & genuit Mathusalam. Et ambulauit Henoch cum Deo: & vixit postquam genuit Mathusalam,trecẽtis annis,& genuit filios & filias. Et facti sunt omnes dies Henoch trecenti sexaginta quinque anni. Ambulauitque cum Deo, & non apparuit:quia tulit eum Deus.Vixit quoque Mathusala centum octoginta septem annis,& genuit Lamech.Et vixit Mathusala,postquam genuit Lamech,septingentis octoginta duobus annis, & genuit filios & filias. Et facti sunt omnes dies Mathusala nongenti sexaginta nouem anni , & mortuus est. Vixit autem Lamech centum octoginta duobus annis, & genuit filium,&c.

1. DVplex Enoch memoratur. Vnus ille filius Cain, terræ, non cælo natus; alter iste Enoch ex progenie Seth. Consequenterque ille prior terræ voluptatibus,vt pater Cain,intẽtus, nihil de diuinis rebus aut cogitans aut curãs ; contrà verò Enoch filius Seth & iusti sciunt se peregrinos longè factos à patria,pulsos hæreditate, (vt inquit D.Bern. *serm.de Epiphan.*) Vbi etiam hæc adiungit, Quisquis desolationem nõ nouit,nec cõsolationem agnoscere potest. Quisquis consolationem ignorat esse necessariam;superest, vt non habeat Dei gratiam.Inde est quòd homines seculi negotiis & flagitiis implicati, dũ miseriam non sentiunt,nõ attendunt misericordiam.Hæc Bernard. Adde, nec illam curant, aut æstimant ; vt quibus terra quàm cælum ; corpus quàm anima ; voluptas quàm Deus potior sit. Malè quidam confundunt Enoch istum cum Enos filio Seth.Ergo Enoch admirabili fuit sanctitate supra omnes,quotquot leguntur ad illam vsque ætatem in virtutis studio floruisse.

S. Bernard. *Consolatio diuina quibus detur?*

2. *Ambulauitque cum Deo.*] LXX.vertunt,placuit Deo. Thargum , seruiuit in veritate coram Domino.Chald.ambulauit in timore Dei.Aduerte apud Hebræos, *ambulare*, post Deũ,cum Deo, coram Deo,ire post Deum, sequi Deum ; idẽ esse, atque obtemperantem, acceptum,gratum,& carũ esse Deo, inculpatis moribus, vitæque probitate insignem demonstrari. Subtilis est obseruatio Procopij ad hũc locum; vbi inter septimũ diem,quo Deus à rerũ opificio quieuit,& Enoch in septima generatione Deo sanctè famulantem scrutatur latens mysterium.Deus (inquit)die septimo quieti se tradidit,cùm absoluisset vniuersũ mundi opificium,& nunc ille idem Deus generationẽ septima ab Adamo accipit veluti symbolum consummationis seculi Enoch, vt ptimitias rationalis creaturæ;quia tulit eũ Deus. Hæc ille. Insignis quidem laus Enoch:vt Deo tanquã ex toto modo primitiæ, ac munus gratissimũ, & appelletur,& reddatur.D.Greg.*lib.*8. *moral.c.*41. Similiter obseruans septimum ab Adamo natum Enoch.Ab humanæ (inquit)conditionis exordio in electa prole Enoch septimus nascitur , quia iustorum vitæ festa dedicatio in fine seruatur. Enoch enim interpretatur dedicatio. Ita Greg. Itaque iustus Deo dicatus cælestia cogitans, terrena despiciens,ambulare dicitur cum Dco. Vide D.Ber.*serm.*1.*de purificatione B.Mariæ*. Ambulemus (ait) non secũdùm carnẽ in carne, ne displiceamus Deo. Liberè ambulemus in spiritu;& in corde sit conuersatio nostra. Idem *serm.*49. *in Cant.*Ambulare(inquit)proficere est.Ambulabat Apostolus,qui dicebat,*Nõ arbitror me comprehendisse.* Et addit:*Vnum autem,quæ retrò sunt obliuiscẽs; ad ea,quæ antè sunt, me extendo*,ad Philip. 3. Quid est

Ambulare cum Deo quid sit

Procop.

Enoch homimum primitiæ.

S.Greg.

Iustorum finis festiuus.

S. Bernard.

Proficiendum in virtute.

Ad Philip 3.

est, vnum autem? Vnum autem (inquit) quasi A remansit mihi ad remedium, ad spem, ad consolationem. Quid illud? quæ retrò sunt obliuiscens, &c. Magna fiducia, quod magnuos electionis vas perfectum abnuens, profectum confitetur. Ergo non ambulantem, sed sedentem, à mortis tenebris comprehendi periculum est. Et quis sedens nisi qui nõ curat proficere? Sic Ber. Locus est valde familiaris Patribus de profectu in virtutibus. Vnde sic D. Hier. ad hęc verba Pauli: Hoc (inquit) vnũ scio, quia quotidie proficio, & præteritum laborem non computans ad priora festino. Idem *super Psal.* 83. Quicunque sanctus quotidie in priora extenditur, & præteritorum obliuiscitur. Felix est qui quotidie proficit, qui non considerat, quid heri fecerit, sed quid hodie faciat, vt proficiat. S. Basil. *Epist. ad Chilon.* similiter Venerab. Beda *in 5. Matth.* ad illa verba, *Beati qui esuriũt*, &c. Apertissimè (inquit) nos instruit, nunquam nos satis iustos æstimare debere: sed quotidianum iustitiæ semper amare profectum. Sic ille. S. Chrysost. ad locum Apostoli. Qui se (inquit) adhuc à meta abesse cogitat; is nunquam à cursu cessat. Hoc igitur & nos existimare semper debemus, etiamsi sexcenta obierimus virtutis officia. Etenim si Paulus post sexcentas mortes hoc secum putabat, nondum perueni, sed adhuc curro, adhuc certo, hoc vnum specto, vt assiduè proficiam: multo magis nobis faciendum est. Sic ille. Legimus Apoc. 22. *Qui iustus est, iustificetur adhuc, & sanctus sanctificetur adhuc.* Vbi S. Greg. 22. *Moral. cap.* 5. More (ait) viatorum nequaquam debemus aspicere, quantum iam iter egimus, sed quantum superest, vt peragamus. Denique D. Bern. *serm. 1. de alt. & bas.* Si respicis (inquit) ad ea, quæ habes; eleuaris in superbiam, dum te aliis præponis; proficere negligis, quia magnum te habere arbitraris, & tepidius incipis deficere, & remissiùs agere. Sic Bern. Eleuatur quidem mente à terrenis, qui cum Deo ambulat: illius enim oculi ad superna & cælestia semper intenti non capiuntur mundi illecebris. Nam frustrà iacitur rete ante oculos pennatorum, *Prouerb.* 1. Cuius loci elegans est apud Bedam explicatio, nempe: Pennas habent spei & caritatis electi; habent oculos mentis, per quos & mala quæ ab impiis sustinent, ociùs transitura: & bona quæ sustinendo meruerunt, æternè mansura præuident. Quibus oculis simul, & reproborum superbiam citò consumendam; & tormenta sequentia semper mansura prospiciunt. Anima nostra, sicut passer, erepta est de laqueo venantium, *Psal.* 123. Facile enim laqueos, qui in terra tenduntur, cauet, qui pennis virtutum subuectus conuersationem habet in cælis. Hactenus Beda. At causantur homines amariorem virtutis viam, voluptatibus inescati. En ô vos stulti! vlla ne suauior voluptas, quàm ea, qua bona mens perfruitur, vbi iuge conuiuiũ, læta festiuitas; etenim, vt pulchrè D. Ambr. *lib. de Cain. & Abel, cap.* 2. Festus dies Domini est, vbi perfectarum virtutum gratia est; solus itaque sapiens hanc celebrat solennitatem, nullus alius. Ac fuit illud tempus cùm Dominus à commercio mortalium procul amotus ambulabat, vt canit Psaltes, super pennas ventorum, *Psalm.* 103. Quod sanè contingit, ait Bern. *in sententi.* cùm electi eius dulcedinem, vel tenuiter attingunt. Id quidem priscis Patrum ætatibus. Tunc enim admonebat Vates regius: *Intrate in conspectu eius in exultatione: scitote quoniam Dominus ipse est Deus*, Psalm. 99. Eundum scilicet hominibus erat, & ambulandum, vt Deum inuenirent, & alloquerentur. Intrate ad eum (ait) nimirum, vt optimè occurrit S. Petr. Chrysol. *serm.* 6. Quos sciuerat reatus, quos expulerat conscientia, gratia reducit, intromittit innocentia. Sic ille. At nũc nõ homines ambulãt cũ Deo: sed Deus ipse ambulat cũ hominibus; descẽdit enim ad terras, & cũ hominibus cõuersatur. Et quàm dulciter. Tolle oculos in virginem Dei matrẽ, cũ filio infantulo; quàm dulcis (adiõgit S. Petr. Chrysol.) in gremio, mitis in habitu, in nostro contubernio blãdos apparet: ergo ingressus; non pœnas iudicis metuas, sed parentis præsumas amplexum. Sic ille. Non minùs dulcia sunt, quæ a D. Bern. dicuntur *serm. 1. de Epiphan.* de hac eadem benignitate Domini saluatoris. Hæc ex multis appono: Quid timeam quando Saluator venit in domum meam? gaudere nos oportet, quòd in nostra venerit: nunc enim facilis ad indulgentiam erit. Denique paruulus est, leuiter placari potest. Quis enim nesciat, quia puer facile donat. Sic Bern.

S. Hieron. — S. Basil. — Beda. — S. Chrys. — Apocal. 22. — S. Greg. — S. Bernard. — Prouerb. 1. — Beda. — *Salutaris de futuris cogitatio.* — Psal. 123. — S. Ambros. — *In sola virtute festum agitur.* — Psal. 103. — S. Bernard. — Psal. 99. — S. Petr. — S. Chrys. — *Deus cum hominibus conuersatus.* — S. Bern. — *Iesus puer in matris gremio.*

3. S. Chrysost. egregiè aduotauit ordinem verborum. Genuit Mathusalem, & ambulauit cum Deo; & genuit filios. Ex quo colliges Henoch & in ipso cõiugio, & susceptis liberis sanctum, carúmque Deo, & ambulasse cum Deo. Audiant (inquit) viri & mulieres, & discant iusti virtutem: nec putent nuptias in causa esse, quo minùs quis Deo placeat. Nam idcirco sacra Scriptura semel, & iterum assignauit, dicens: Genuit Mathusalem, & tunc placuit. Et idem geminat, ac repetit, dicens: Et placuit, postquam genuit; vt ne quis arbitretur obstaculum virtutis esse coniugium, quia si sobrij sumus, neque educatio, neque coniugium, neque aliquid nobis oberit, quominùs placeamus Deo. Nam si nuptiæ, vel puerorum educatio impedimentum forent in virtutum itinere, nequaquam in hanc nostram vitam nuptias introduxisset Dominus, vt ne temporalibus, & maximè necessariis nos læderet. Sed quia non solùm nihil nobis obstat ad philosophandum Deo, si voluerimus esse sobrij, sed & magnam affert consolationem dum comprimit insanum naturæ impetum, nec turbari quasi mare sinit, sed efficit; vt scapha feliciter in portum appellat, & ideo consolationem hanc humano generi tribuit. Hæc S. Chrysost. Vide quàm proprio nomine appellet sanctissimus Pater coniugium, cùm illud nauigium dicit ab ipso Deo extructum, quo mare concupiscentiæ ardoribus efferuescens securi coniuges transmittant. Amor illis mutuus, & pax Dei, à quo sunt coniuncti, summè nauigantibus est necessaria, ne litibus, discordiis, & odiis conuulsa nauis miserabile naufragium faciat. Miror quòd nulla de Enoch virtute commendatio memoretur ante susceptum coniugium, imò & ante genitos liberos. Atque eo mirabilior virtus Enoch extitit, quò status coniugij, & molesta liberorum educatio non modò virum istum non auertit à pietatis studio, sed acriores illi stimulos ad omnem virtutem impressit, vsque adeò; vt in matrimonio; & filios enutriens ambulare cum Deo dicatur, quod de ipso Enoch continente, ac cælibe, & omnibus impedimentis libero non refertur. Neque verò quis suspicetur Henoch temporarium fuisse in Dei obsequio, & virtutum de

S. Chrysost. — *Coniugium virtuti non obstat.* — *Coniugium à Deo extructum nauigium.* — *Mirabilis virtus Enoch in coniugio.*

demonstratione. Nam rectè D. Chrysost. obseruat; neque paruo tempore in virtutum meditatione perseuerauit Henoch, sed vt scribitur; Et vixit Henoch postquam genuit Mathusalem trecentis annis, & genuit filios, & filias, & facti sunt omnes dies Henoch trecenti sexaginta quinque anni, ambulauitque cum Deo. Sic ille. Hoc mihi sanè videtur vnum è summis miraculis, spectata naturæ humanæ corruptione, & ad omne vitium procliuitate, tot per annorum secula, hominem in admirabili virtutum maximarum puritate permanere. Vbi lubricum seculum, vbi tentationes innumerabiles, importunæ, vehementissimæ? Vbi hominis instabilitas, atque infirmitas? Vbi virtutum ardua semita, & bene operandi, molestissima carni, ab ipso ortu vitiosæ difficultas? Euicit omnia sanctitas Henoch. Quam acriter perstringit illorum inconstantiam, de quibus Propheta: *Et non fecerunt, & obliti sunt operum eius, & non sustinuerunt consilium eius; de quibus antea dixerat, crediderunt verbis eius, & laudauerunt laudem eius*, Psalm. 105. Meritò hic conqueritur S. Ephrem *tom. 2. paræn.* 48. Enoch trecentis annis placuit Deo, & nos in breui hoc vitæ tempore negligentes sumus. Difficile quidem dices perseuerare vsque in finem. Optimè. Sed Deo duce nihil non facile. Ecce enim (adiungit Chrysost.) & Enoch eiusdem naturæ est, cuius nos sumus, & neque lex tradita erat, neque Scripturæ docebant, neque aliud quiddam ad honestatis sapientiæque studium impellebat. domi sibi natum est, & ex voluntate profectum, quo Deo placuit, vt vsque hodie sibi sufficiat, ne vsque nunc mortis gustum experiatur. Hæc S. Chrysostom.

[S. Chrysost. — *Virtutis perseuerantia in Enoch.* — S. Ephr. *inconstantia in virtute.* Psal. 105. — S. Chryst. — *Vnde mira laus Enoch.*]

4. At, quæ nostræ nunc est inconstantia naturæ, & leuitas appetitionum, vbi quem videris rectè operantem, possis meritò clamare cum D. Bernard. O si durasset! Frustrà enim currit (ait D. Gregor.) qui ante metam deficit. Salus quidem, & corona perseueranti conceditur. Quod exemplum perseuerandi, & permanendi (inquit D. Cyprian. *de exhortat. martyr.*) designatur in Exod. 17. vbi Moyses ad superandum Hamalech, qui figuram portat diaboli, in signo; sacramento crucis alleuat supinas manus, nec vincere aduersarium potuit, nisi postquam stabilis in signo alleuatis iugiter manibus perseuerauit. Ita Cyprian. Verùm inter Dei dona hominibus concessa summa in hac vita est, perseuerare in bono ad finem vsque. Lege D. Ambros. *lib. 1. de vocat. Gent. capite 9.* Quòd vnus assumatur, & alter relinquatur. Quòd currant duo; deficiat vnus, & pereat; alter currendo insistens ad palmam perueniat; humano sensu prorsus non potest indagari. Tales fuerunt, qui sunt attracti, quales ij, qui in sua duritia sunt relicti; sed illis tribuit gratia stupenda, quod voluit, istis retribuit veritas iusta quod debuit, vt iudicium Dei magis inscrutabile sit in electione gratiæ, quàm in retributione iustitiæ. Hæc Ambros. Nihilominus conandum nobis est, vt adiuti gratia Dei perseueremus sine crimine vsque ad aduentum Domini. Bellè D. Bernard. *Epist.* 119. scribit ad Ianuenses rectè in via Dei incedentes: Et nunc quid restat, nisi vt admoneamini de perseuerantia, quæ sola meretur viris gloriam, coronam virtutibus? Prorsus absque perseuerantia nec qui pugnat victoriam, nec palmam victor consequitur. Vigor virium, virtutum consummatio est, nutrix ad meritum, mediatrix ad præmium. Soror est patientiæ, constantiæ filia, amica pacis, amicitiarum nodus, vnanimitatis vinculum, propugnaculum sanctitatis. Tolle perseuerantiam; nec obsequium mercedem habet, nec beneficium gratiam, nec laudem fortitudo. Denique, non qui cœperit, sed qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Saul non perseuerans in humilitate, & regnum amisit, & vitam. Si cautela Samson, si Salomonis deuotio perseuerantiam retinuissent; nec is profectò priuaretur sapientia, nec ille viribus. Hoc summæ honestatis insigne, hanc totius probitatis vnicam fidámque custodem custodiri à vobis firmiter hortor, & precor. Hæc Bern. Rara planè virtus Henoch, qui trecentos sexaginta quinque annos agens, adhuc ambulabat cum Deo, tam impiger, & strenuus in Dei famulatu operatius, vti fuerat priorum ætatum vigore ac flore. Pronunciare vtique illud posset, quod apud D. Ambros. *de Iacob. & vit. beat. lib. 2. cap.* 10. Eleazarus ille grandæuo senio venerandus mortem pro patriis ritibus, ac Dei fide constanter oppetens, dicit: *Non sum ita senex, vt mihi non iuuenescat animi fortitudo.* Igitur Eleazarus in summa illa senectute, vt adiungit Ambros. immoriendo tormentis factus est cæteris magisterium perseuerantiæ, qui electus erat, ad infirmitatis exemplum. O felix anima, quæ dicere posset illud sponso suo dilectissimo ad finem huius vitæ; Omnia poma noua & vetera, dilecte mi, seruaui tibi, *Cant.* 7. Et quidem hic locus de custodia meritorum & bonorum operum perseuerantia intelligitur. Atque in virgine Deipara sic Hailgrinus: Bonorum (inquit) operum perseuerantia demonstratur in virgine. Dicit enim: Omnia boni odoris opera, ò dilecte, quæ feci, tam vetera, quæ ex mandatis legis veteris præcesserunt; quàm noua, quæ produxerunt præcepta Euangelica sine infectionis macula, sine corruptionis putredine seruari tibi, tanquam grata xenia præsentanda. Sic ille. Igitur Dei mater, & in se perseuerantiam bonorum operum habuit, & (quod mirum alicui videatur) perseueraturis in bono fauet mirificè, non perseueraturos ope sua destituit. Accipe locum egregium Cant. 1. *Indica mihi vbi pascas, ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum.* Sensus est ex Hailgrino maximè. O Fili (ait Virgo mater) da mihi discretionis spiritum quo falsos sodales à veris queam discernere, ne in illis operam & oleum perdam. Dic vbi pastoris officio fungens greges tuos pascas; quænam sunt tuæ veræ oues prædestinationis nota insignitæ. Ne vagari incipiam, sed certa fiam quibus solitudinem maternæ custodiæ impendere me velis, ne fatiger vagando, & sectando greges alienos ouium reproborum.

[S. Bern. S. Greg. — S. Cyprian. Exod. 17. — *Perseuerantia in bono finali.* — S. Ambr. — *Dispar exitus hominum.* — S. Bern. — *Perseuerantia in bono describitur.* — *Perseuerantia Enoch in bono.* — S. Ambros. — 2. Macab. 6. — *B. Maria perseuerantia in bono.* Cant. 7. Hailgr. — Cant. 1. *B. Maria prædestinatos fouet.* Hailgrin.]

5. *Et non apparuit, quia tulit eum Deus.*) Hebr. ואיננו כי־לקח אתו אלהים *veenennu chi laquach otho Elohim:* & non ipse quia accepit, vel tulit eum Deus. LXX. οὐχ ηὑρίσκετο. Non est inuentus. Chald. Non comparauit. S. Paul. 11. *ad Hebr.* & non inueniebatur. Hebræorum aliqui interpretantur mortuum esse Henoch ante præscriptum à natura tempus Dei beneficio, ne mali

[Ad Heb. 11.]

malitia, quæ tunc grassabatur, mutaret intellectum. Cæterùm cùm Scriptura in reliquis apposuerit: & mortuus est, de Henoch autem nouo vtens modo loquendi; & non ipse, non comparuit, non inueniebatur, quia tulit eum Deus. Vera omnino est Patrum, & totius Ecclesiæ sententia, Henoch translatum viuum à Deo in paradisum terrestrem, vt inde cum Helia tempore Antichristi prodeat ad prædicandum, & sua morte contestandam Christi Domini fidem. Vide nostrum Viegas apud 11. *Apocal.* Peret. Delrio *hoc loco.* Tertullianus *lib. aduersus Iudæos, cap.* 2. ostendens sine circuncisione, & sabbati Iudaica obseruatione salutem esse posse, vt de facto, & antè legem Mosaicam, & post illam, constat; sic scribit. Et Henoch iustissimum non circuncisum nec sabbatizantem de hoc mūdo transtulit qui necdum mortem gustauit, vt æternitatis candidatus iam nobis ostenderet, nos quoque sine legis onere Moysi Deo posse placere. Idem *lib. de anima, cap.* 40. Translatus est Henoch & Helias, nec mors eorum reperta est, dilata scilicet. Cæterùm morituri reseruantur, vt Antichristum sanguine suo extinguant. Idem *lib. de resurrectione, cap.* 58. Quod hodie Henoch & Helias nondum resurrectione dispuncti; quia nec morte functi, quà tamen de orbe translati, & hoc ipso iam æternitatis candidati, ab omni vitio, & ab omni damno, & ab omni iniuria & contumelia, immunitatem carnis ediscunt; cuinam fidei testimonium signant, nisi qua credi oportet, hæc futuræ integritatis esse documenta. Idem *lib.* 3. *aduersus Marcionem, cap.* 2. Metro scribit Henoch zelo Dei accensum insidæ, ac scelestissimæ illo seculo gentis facinora lugentem, & improbos consilio reuocare laborantem à Deo tandem lacrymis impetrasse, vti à consortio pessimorum hominum transferretur.

Tertull. *Enoch viuit & suo tempore redibit.*

Enoch & Elias fidei testes.

Enoch translationē suam lacrymis impetrat.

Enoch (ait) insigne decus, de corpore membrum
A Deo digressos populos facinúsque sequentes,
Dum furit in terris fugarum turba latronum,
Sacrilegum genus, vt fugeret crudele gigantum,
Consilio reuocabat in omnibus ipse fidelis,
Ingenti gemitu placuit meritoque labore,
Translatum magno pignus seruatur honore.

Hæc omnia Tertullianus. Placuit igitur Henoch Deo, ante circuncisionem Iudaicam; ne putaret qui incircuncisum hominem corpore, non posse circuncisum anima & iustum & sanctum Domino placere. Deinde in spem nobis, & quasi pignus resurrectionis futuræ tot per annorum myriades adhuc viuit. Denique tam admirabili zelo Dei ardebat, vt ægerrimè ferens, tam multis, & immanibus flagitiis hominum Deum suum offensum, à tam impio consortio mortalium, támque impuro, & fœdo spectaculo scelerum, procul eripi niteretur. Quid si hæc verba, *Ambulauit cum eo, & non apparuit,* seu, *& non inueniebatur,* seu, *non ipse,* significent etiam admirabilem orationis gratiam, qua vir iste sanctissimus excelluit? Etenim, vt Cassianus *collat.* 9. *cap.* 31. de Magno Antonio dictum refert: Non est perfecta oratio in qua se orans, vel hoc ipsum quod orat, intelligit. Adeò intentum soli Deo animum oratio perfecta exposcit: quæ mentis velut à se alienatio contingit, ex mira Spiritus sancti dulcedine, quàm D. Augustinus expertus dicebat *libro decimo confession. capite quadragesimo.* Introducis me in affectum nimis inusitatum, ad nescio quam dulcedinem, quæ si perficiatur in

Cassian. *In oratione perfecta alienatio.*

me, ignoro quid futurum sit. Sic Augustinus. At prius est, ambulauit cum Deo, quàm & non apparuit; nimirùm bonorum operum sedula exercitatio contemplationem præcedat necesse est. Quinetiam mauult D. Bernard. Sic enim ait *sermone quadragesimosexto in Cant.* Vtinam detur mihi pax, bonitas, gaudium, in Spiritu sancto, misereri in hilaritate, tribuere in simplicitate, gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus, & his contentus ero. Cætera sanctis Apostolis, virisque Apostolicis derelinquo. Sic Bernard. Denique optimè coniunguntur hæc duo, *Ambulauit, & non apparuit; operatio & oratio,* sibi enim mutuas præstant operas; præsertim ab oratione suam operatio vim mutuatur. Nam vt docet D. Augustinus *homilia quarta ex quinquaginta.* Rectè nouit viuere, qui rectè nouit orare. S. Bernard. *de progr. relig. capite septimo.* Sine studio (inquit) orandi omnis religio est arida, imperfecta, & ad ruinam promptior.

S. August. *Operatio cum oratione.*

S. Aug.

S. Bernard. *Quàm necessaria sit oratio.*

6. D. Hieronymus *in epistola ad Galatas* 1. pulchram apponit obseruationem de verbo isto, *transtulit.* quæ sic habet: Miror (ait Apostolus Galat. primo) *quod sic tam citò transferimini ab eo, qui vos vocauit in gratiam,* &c. Verbum transferatinnis in Genesi primùm legimus; vbi Enoch transtulit Deus, & non inueniebatur. Et postea tertio Regum vigesimoprimo, quando Achab à cultu Dei ad idolorum venerationem transtulit vxor sua Iezabel: sed cùm sit vtraque translatio; illa Dei est, hæc diaboli; qui transfertur à Deo, non inuenitur ab inimicis suis, nec ei potest insidiator obrepere. Hoc quippe significare existimo: *Et non inueniebatur*; qui verò transfertur à diabolo, in hoc transfertur, quòd videtur esse, sed non est. Hæc Hieronymus. Ergo secundùm hanc interpretationem non inueniebatur Enoch à Deo translatus, nec ab improbis, qui virtutem ac doctrinam illius exosi, fortè sanctissimo viro moliebantur insidias, & mortem ipsam denique intentabant; nec à diaboli suggestionibus, & à vitiosis appetitionibus; quæ hominem carneum & fragilem quærentes, vt pertentarent, ac pellicerent ad peccatum; non tamen Enoch inueniebant, quippe cum Deo ambulans, in Deum tandem fuerat transmutatus, adhærens nimirum Deo, vnus spiritus cum eo. Nota consequentiam. Ambulauit cum Deo, & non apparuit, quia transtulit eum Deus; vt intelligas non inueniri, non apparere, non ipsum esse, sed transferri, & capi à Deo, fructum esse ac præmium illius. Ambulauit cum Deo. Est enim virtutum sedula operatio via recta ad contemplationem, familiaritatémque Dei, & ad quandam cum Deo intimam vnionem. Quod autem ambulare cum Deo ad virtutis actionem pertineat, docet D. Hieronymus *in sextum Michææ,* super illa verba, *solicitum ambulare cum Deo suo.* Ambulare (inquit) cum Deo non est præmium, sed præceptum. Præcipitur nobis, vt præparati simus ambulare cum Domino Deo nostro: nulla hora dormire, nullo tempore securi esse debemus: sed semper expectare patremfamilias venientem, & diem formidare iudicii, & in nocte huius seculi dicere: Ego dormio, & cor meum vigilat. Quinta editio habet agere soliciè, & hanc habere curam, vt ambules cum Deo tuo. Qui enim dicit in Christo se

Ad Galat. 1. *Translatio à Deo, aut à diabolo.*

3. Reg. 21.

Quid sit Enoch non inueniri.

Operatio ad familiaritatem Dei ducit.

S. Hieron.

Vigilandū & operandum semper.

Imitatio Dei est perfectiora.

credere, sic debet ambulare, quomodo, & ille ambulauit, & Paul. 1. Corinth. 4. *Imitatores mei* 1. Cor. 4. *estote, sicut & ego Christi.* Haec Hieron. Hinc tandem colliges ambulare cum Deo idē esse atque imitari Deum, ex qua sedula imitatione vir iustus hominem, & quicquid erat humanū exuens, altiorem quendam, & prope diuinum in virtutum excellentia statum sortitur. Deinde ambulare cum Deo est, Deum quem in corde atque anima vir iustus habet, per exteriora opera demonstrare. *Operum bonorum demonstratio.* Vt enim deambulatio maximè vitam hominis ostendit, vt in Lazaro ab inferis excitato legimus, ita Dei gratia, quae vita est animae, potissimùm in bonis & sanctis actionibus demonstratur. Optimè Tertullianus *lib. de resurrectione, cap.* 31. Tertul. Apostolus (inquit) Ephesiis scribēs in interiore homine habitare Christum; sensibus vtique intimandum Dominum significauit. Intimandus itaque est proximorum sensibus Christus, quem in animo gerimus: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona,* &c. Matth. 5. Audiant haec coniugati, & sciant, se illo in statu posse ad tam sublimē perfectionis gradum euehi, vt ambulent cum Deo, & nō sint ipsi, nec inueniantur, & ab ipso Deo in summam familiaritatem assumantur. Quòd si Elias caelebs & virgo continentium antesignanus igneo curru in caelum sublatus maiorem sui mundo praebuit admirationem, & hoc in testimonium pudicitiae, quę longè praestat coniugio; at nihilominus non parua laus est, quod prior Enoch, quàm Elias; coniugatus, quàm continens, illo tam admirabili priuilegio fuerit potitus. *Potest in coniugio mira esse virtus.*

7. Placet admodum illa ratio, quam huiusce translationis assignat Theodoretus *quaest.* 45. Theod. Ego (inquit) puto Deum hoc fecisse ad consolandos virtutis athletas. Cùm enim Abel primus iustitiae fructus, immaturus adhuc radicitus abscissus esset, nullaque resurrectionis spes tunc homines consolaretur, transtulit Deus ipsum Enoch sibi gratissimum, eúmque seiunxit à mortalium vita, vt quicunque piè viuere statuerit, animaduertat quanto in honore habendus sit. *Iustos solatur spes resurrectionis.* Cùm Deus qui iustus est, & iustè gubernat vniuersa; Enoch honore prosecutus sit, Abel quoque ornamento carere non permittet. Hac de causa illum quidem occidi conspexit, Enoch autem transtulit, vt huius praedicatione futuram indicaret resurrectionem. Qui enim in hac vita remunerationem non fuerit virtutis adeptus, illam in altera vita certò consequetur. *Iustorum remuneratio etiam in hac vita.* Haec Theodoret. Et quidem optimè; Deus enim, etsi suis semper fidelibus in caelo reseruatam habeat coronam iustitiae, nonnunquam tamen in hac vita ne à seculi huius filiis Dei causa infametur; quòd despecta, sterilis, inutilisque habeatur, magnam suorum beneficiorum retributionem ostentat. S. Nazianz. Vt enim ait D. Nazianz. *orat.* 11. Deus iustus retribuit in hac etiam vita rependit. Nam hoc quoque saepenumero facit ad eorum, qui dubia fide sunt, aedificationem, per exigua scilicet, & in aspectum cadentia maioribus & inuisibilibus fidem astruens. Sic Nazianzen. S.August. Quod argumentum luculenter pertractans D. Augustinus 1. *de ciuit.* 8. inter alia hoc adiungit: Patientia Dei ad poenitentiam inuitat malos, sicut flagellum Dei ad patientiam erudit bonos. Itémque misericordia Dei fouendos amplectitur bonos, sicut seueritas Dei puniendos corripit malos. Sic Augustinus. Alcuin. Ad haec Enoch (vt ait Alcuinus) tanto tempore seruatur mor-

A te, vt in eo ostendatur, quia homo semper viueret, si non peccasset. Sed idipsum D. Chrysostomus copiosiùs tradit *homilia* 21. S. Chrysost. Monstrauit (ait) Dominus, quòd non volens mortem humano generi, nunc viuentem iustum transfert. *Primaeuus status in Enoch ostenditur.* Deinde sanctus Doctor eleganter obseruat in hac translatione Enoch, quanti fecerit Deus virum iustum, illo praesertim seculo, vbi iam omnia pessum ruerant; consultò tamen metum mortis non ademerit, ne homines de immortalitate sibi blandientes ad omne subinde flagitium prolaberentur. Sic effatur: Modò inuentum virum, qui virtutem operatus est, dignitate honorauit, quam ante peccatum Adam habebat. Transtulit autem, non verò immortalitatem largitus est, *Spes, timorque ad virtutem conducunt.* B ne peccandi metum tolleret, sed suum ius morti reliquit in genus humanum. Ita Chrysostomus. S.Thom. Rectè D. Thomas *in epistola ad Hebr. cap.* 11. Ideo (inquit) data sententia mortis voluit Dominus ducere hominem in spem vitae; quod fecit; in primo quidem statu naturae euadendi necessitatem mortis spem dedit in Henoch; in lege in Elia; in tempore gratiae in Christo; alij tamen morientur. Christus resurgens ex mortuis iam non moritur. Sic Thomas. S. Irenae. D. Irenaeus, vocat Enoch & Eliam coauspicantes immortalitatem: hoc est, eius auspicium accipientes, & quasi adumbrationem futurae immortalitatis, seu ineuntes ipsius quasi tyrocinium, quod nimirum est longissimè & felicissimè sine vlla humanae vitae miseria aeuum ducere *Enoch & Elias quale ducāt aeuum.* C in paradiso illo terrestri, in quo ad concertandum cum Antichristo parantur, & armantur à Deo; nec nimium videri debet tot per annorum myriades proludium ad futurum certamen. Erit enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi vsque modò, neque fiet, *Matth.* 24. Matth. 24.

8. Igitur vt Sapient. 4. legimus, *placens Deo factus est dilectus, & viuens inter peccatores translatus est. Raptus est ne malitia mutaret intellectū eius.* Sapient. 4. *Malorum consuetudo periculosa.* Apage quanta malitiae vis, quàm pestilens improborum cōsuetudo, vt etiam sanctissimum virum Henoch posset auertere, eiúsque intellectum mutare, nisi diuinitus raperetur! Grande sui amoris testimonium Deus homini exhibet, D quem à malorum consortio abducit, quem à seculi negotiis ad religionis portum transfert; quem ad continentiae libertatem, propriam filiorum Dei, euehit, coniugij ergastulo fugientem. Nec enim non rarum, & grande miraculum fuit Henoch in coniugio libertatem virginum, vt cum Deo, & de Deo ageret, assequi potuisse. Quid enim sibi vult Paulus cùm ait: *Alligatus es vxori? Noli quaerere solutionem.* 1. Cor. 7. 1. Corinthior. 7. Nota, *alligatus, & solutionem.* Eleganter igitur diuus Hieronymus, hinc colligit *primo contra Iouinianum.* S. Hieron. *In coniugio dura seruitus.* Qui vxorem habet, & debitor dicitur, & seruus vxoris: & (quod malo- E rum seruorum est) alligatus: at mundus doleat, lugeátque transferri iustum. Praestò adest exitium ipsis improbis, vbi primum Deo rapiente iustus ab illorum consortio transfertur. Vis imus, & colligimus ea, dicebant serui, cùm viderent zizaniorum segetem simul cum tritico succrescere. Respondit paterfamilias: Non, ne fortè colligentes zizania, eradicetis simul & triticum, *Matthei* 13. Matth 13. Vide quàm vtile zizaniis erat consortium tritici; dum inter zizania triticum persistebat, illa pariter pullulabant. Sinite vtraque crescere vsque ad messem.

Tunc

Iustorū præsentia vtilis improbis. Tunc enim demesso tritico zizania illius orbata præsidio statim collecta sunt ad comburendum. Hoc quidem ita habet: sed mundus in maligno positus, & persequens iustum, sibi nocet, &c, vt dolenter ait Isaias 57. *Iustus perit, & non est qui recogitet in corde suo; à facie enim malitiæ collectus est iustus.* (*Isai. 57.*) Quem locum etsi possimus de quocunque iusto interpretari, præcipuè intelligit D. Hieronymus de Christo Domino. (*S. Hieron.*) A facie malitiæ sublatus est; erit enim (inquit) in pace sepultura eius, & sublata de medio; neque enim caro eius vidit corruptionem, nec permansit in sepulchro, qui est inter mortuos liber. Similiter cum Domino surgente in requiem suam surrexit arca sanctificationis suæ: cùm filio Deo mater Dei semper virgo Maria secundùm corpus, & animam simul gloriosa, sempiternum in cælo agit æuum. (*Christus & mater in cælo gloriosi.*) Translata Virgo est: mortua quidem fuit, sed resurrexit, & innixa super dilectum suum euecta est in cælum, vbi apud Filium interpellat pro nobis, tanquam mater pro filiis: at ipse Dominus (vt probè docet D. Chrysostomus in Matth. 20.) qui maternos animos filiorum miseratione repleuit, faciliùs exaudiet maternam affectum. (*S. Chrysost. Christus maternos exaudit pro nobis.*)

(*Philo.*) 9. Nun præteribo valdè disertam interpretationem Philon. Hebræi ad hæc verba. sic habet *libro de Abraham*. Post spem (per Enos significatam) secundùm ordinem tenet pænitentia peccatorum, & correctio. Ideo deinceps memorat in melius mutatum hominem Enoch, dictum Hebræis, id est, gratiosum: qui placuit Deo, & non est inuentus, quoniam transtulit eum Deus. Nam hæc translatio versionem, & mutationem significat. Fit autem in melius, quandoquidem fit per Dei prouidentiam. (*Translatio ad meliorem statum.*) Quicquid enim Deo fauente agitur, omnino bonum est ac vtile: sicut inutile quicquid citra opem Numinis. Rectè verò, & illud dicitur: Non est inuentus, de translato. Eo quòd prior vita culpabilis euanuerat, vt non inueniretur ampliùs; ac si ne fuisset quidem vnquam antea. Vel quod non facilè inueniatur, qui ad potiorem ordinem transeat; quia vitium suapte natura latè patet, ideo vulgò notissimum. Virtus autem rara est, vt vix paucis contingat. Hæc Philo. Itaque translatio à deteriore ad meliorem vitam est commutatio, quæ in plerisque insigniter pœnitentibus, & conuersis extitit. Nun inueniri, significat paucitatem bonorum: rara enim virtus hoc præsertim seculo, in quo illud D. Ambrosij *sermone vigesimo*, vbi ad tempora Apostolorum respexit, deplorare possumus. (*Boni pauci, mali affatim. S. Ambr.*) Nos (videlicet) quanto posteriores sumus tempore, tanto & inferiores merito. (*Philo.*) Adiongit etiam Philo. Probus quietæ vitæ amator secessum & solitudinem diligit, latere ignotus cupiens, non societatis humanæ odio: est enim cum primis amans hominum: sed quia fugitat vitia, quibus vulgus delectatur, lætum rebus dolendis, gaudio dignas ægrè ferre solitum. (*Iusti secessum amant.*) Quapropter inclusus domi se plerumque continet, aut abdit se in aliquod rusculum solitarium; suauiùs victurus cum viris præstantissimis; quorum tempus aboleuit corpora, fulis virtutibus eorum superstitibus, quæ in meliorem frugem reducunt animas. Quare dictum est, quod translatus non inueniebatur, videlicet vestigatu, & inuentu haud facilis. Sic ille. Nec video quibus lineamentis pulchriùs describatur religiosæ vitæ secessus, carnis mortificatio, rerum humanarum con-

Ben. Fernand. in Gen. tom. 1.

temptus, diuinarum studium. Etsi verò hæc omnia constent, nihilominus S. Gregorius Nazianz. *orat. 20.* Enochum inferiorem sancto Basilio sic ostendit. (*S. Greg. Nazianz.*) Enoch translatus est exiguæ pietatis præmium (fides enim adhuc in vmbris erat) hac translatione consecutus, vitæque sequentis periculum effugit? Huius autem vita omnis nihil aliud quàm translatio erat.

SECTIO III.

Vocauitque nomen eius Noë, dicens: Iste consolabitur nos ab operibus & laboribus manuum nostrarum, in terra cui maledixit Dominus. Vixitque Lamech, postquam genuit Noe, quingentis nonaginta quinque annis, & genuit filios & filias. Et facti sunt omnes dies Lamech, septingenti septuaginta septem anni, & mortuus est. Noe verò cùm quingentorum esset annorum, genuit Sem, Cham, & Iapheth.

1. Mathusala, vel (vt alij legunt) Mathusalem, Hebr. מתושלח *Methuxelach*, de stirpe Sethi, omnium mortalium, quorum est in literis mentio, longæuitate fuit annotissima. Obiit sex annis ante diluuium, vt vult D. Augustinus. Ipsomet anno, quo cœptum est diluuium, mauult D. Hieronym. quem Caietan. aliique sequuntur. (*Gordon.*) Noster Gordonus in sua chronologia scribit ad hunc modum. Mathusalem obiit anno ante diluuium; vixit annos nongentos sexaginta nouem, saltem inchoatos. (*Mathusalem longæuitas.*) Mortuus est anno mundi millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto. Hic vixit cum Adamo ducentis quadraginta tribus annis. Illum audire potuit Noë concionantem & exponentem, quæ ab Adami ore acceperat. Concessa verò fuit hæc Patrum primorum longæuitas nō ex sola locorum commoditate, victus salubritate, temperantia, & temperamentorum bonitate: sed vel maximè Dei singulari munere, vt per eos genus humanum multiplicaretur, & essent columnæ Ecclesiæ, quasi viua Dei bibliotheca, & viuum testimonium dicerent de diuinis operibus, acceptáque à Deo doctrina. Ex quo facilè apparet Ecclesiæ continuata successio: constátque fidem, religionem, & traditiones potuisse optimè deduci ab Adamo ad Abrahamum. Ita Gordon. *capite secundo.* (*Cur illa patrum primorum longæuitas.*) Pro certo tenendum est Patriarchis, de quibus à Mose instituitur chronologia hæc vsque ad diluuium, plures fuisse liberos: sed eos tantū nominari, per quos deducta est series humani generis ab Adamo, vsque ad Noë: alij verò si nominentur, non nisi obiter & transcursim inferuntur. Natus est Lamech, patre Mathusalem. Genuit ille filium, vocauítque nomen eius Noë. Hebraicè נח *Noach*. Quod nomen à duplici potest radice suboriri: vel à נחם *Nacham*, vel à נוח *Nuach*. Et quidem *Nacham*, est consolationem accipere, pœnitere. vti 2. Reg. 13. *Cessauit Rex Dauid persequi Absalon, eo quòd consolatus esset super Amnon interitu*, capite 13. (*2. Reg. 13.*) Hebraicè נחם *Nicham*. Et 1. *Reg.* 15. Dominum pœnitebat. (*1. Reg 15.*) Hebraicè *Nicham*, quòd constituit Regem Saul. At verò radix *Nuach*, est quiescere, requiescere. Vnde מנוח *Manoach*, מנחה נוח נחת חנחה *menuchah*, *Noach*, *Nuach*, *Nachath*, *Hanachah*, omnia

omnia hæc significant requiem, aut quietem, vel ab opete, vel à negotiis, vel à laboribus, & afflictionibus: siue cùm res locatur, vbi esse debet. Hinc tres nascuntur versiones. Iste consolabitur nos: istum pœnitebit nostri, propter opus nostrum: iste quiescere faciet nos, &c. Postremam sequuntur LXX. *ἔτος διαναπαύσει ὑμᾶς*. prima tameo placuit potiùs D. Hietonymo, & Chaldæo. Secunda minùs ad rem, sed non omnino caret sensu percommodo. quasi nimirum lugeant parentes, filij subnascentis calamitates; quippe qui vitam auspicetur ærumoosam, & quam vbi rationis compos probè agnouerit, se lamentetur quòd natus fuerit, quòd ab illis satus parentibus qui tam laboriosæ vitæ in subigenda terra, diuinitus maledicta fuerint addicti. Nec immeritò. Sancti enim (vt ait D. Ambrosius *libro de bono mortis, capite secundo*) ac sapieotes viri, loogæuitatem peregrioationis huius iogemiscebant, & diem generationis suæ exectabantur: sicut ille, qui ait: *Pereat dies, in qua natus sum*, Iob tertio. Quid enim est, quo hæc vita delectetur, pleoa ærumnarum & solicitudinum: in qua innumeræ calumniæ, & multæ molestiæ, & multæ lacrymæ eorum qui afflictantur molestiis, & non est qui eos consoletur. Sic Ambros.

S. Ambros. *Vita ærumnosa & inconsolabilis.* *Iob 3.*

2. Quid si pater Lamech diuino instinctu sanctitatem futuram filij præuidens, illum pœnitentem nuncupet: quippe cùm in ætate illa flagitiosissima, vbi carnis vitia tam effusè grassabantur, homioem pœnitentem, illacrymantem, appetitiones animi comprimeotem inueniri, prodigium inauditæ sanctitatis haberetur? Nec est aliena pœnitenti vox illa: istum pœnitebit nostri, quam peccator vbi suam agnoscit miseriam, profert clamoribus cum D. Bernard. *de interior. dom. cap.* 33. Heu mihi qualis vixi, quanta mala feci, & dixi! Pudet, qui sic vixerim, & quòd natus fuerim. Mallem non esse, quàm talis esse. Bonus eram, & malum me feci. Vtique qui sponte me feci miserum, iustum est semper esse miserum. Sic Bernard. *Pœnitentiam agite, appropinquauit regnum cælorum*, Matthæi tertio. Sic exorsus est suam Ioannes Baptista prædicationem. Est enim via, aditus, ostium ad regnum cælorum pœnitentia. Non tam pœnitens regno cælorum, quàm ipsummet regnum cælorum pœnitenti appropinquat. Nota, & grata Deo ipsi pœniteotia, merces perennis vitæ, vt eam vocat Tertullianus *lib. de pœnitentia, capite sexto*. Iam inde Dominus (addit *capite secundo*) à primordio in semetipso pœnitētiam dedicauit, rescissa sententia irarum pristinarum, ignoscere pactus operi, & imagini suæ. Sic ille. Neminem igitur pudeat suorum scelerum pœoitere, cùm Dominus in seipso pœnitentiam quoquo modo agens illustrauerit. Ipse Domious per Isaiam capite primo, *Heu consolabor super hostibus meis*, vel consolationem accipiam ab hostibus meis. Hebr. אנחם *ennachem*, legi potest, pœnitebo, nempe suppliciorum, quæ aduersariis sum comminatus. Ergo, vt vides, consolatio est pœnitētia; Deus seipsum solatur, cùm pœnitētiam agit, cùm scilicet iram cohibet, minas remittit, pœnas condonat, parcit denique peccatoribus. Seu quia cùm pœnitentiam ritè agimus, quiescit apud Deum lis illa iustitiæ, ac misericordiæ. Nam simul vindicatur offensa Dei iustitia; cum seipsum accusat, confitetur, deflet, & condemnat peccator (nec enim Deus bis punit in idipsum) & misericordia sese largiter effundit, cùm pœnitenti veniam concedit, & gratiam restituit. Vnde regius Vates cecinit: *In æternum misericordia eius, & vsque in sæculum veritas eius*, Psalm. 99. Sensum optimè sic reddit D. Petr. Chrysolog. *sermone sexto*. Deus salua veritate miseretur: qui sic dat peccatis veniam, vt iustitiam in ipsa miseratione custodiat. Ita planè cùm se Ninioitæ seuerissimis pœnitendo suppliciis affecissent, Deum sic iratum solati sunt, vt sententiam suam mutaret. Quod factum egregiè D. Ephrem *tomo primo, sermone in quotidie peccantes*, expendens hoc adiungit. Commiseratus pœnam pro peccatis debitam dissoluens, & mendax potiùs haberi, quàm crudelis tulit; non sinens obedientes sibi temerè perire. Sic Ephr. Mendax (dicit) haberi, non autem esse; & quidem comminatio Domini conditionalis erat, vt nemo nescit. Isai. 61. missum se dicit Christus Dominus à Patre, vt consolaretur omnes lugentes. Hebr. לנחם כל־אבלים *lenachem col-abelim*, & Isai. 40. *Consolamini, consolamini popule meus*. Hebr. נחמו נחמו עמי *nachamu nachamu ghammi*. Vtroque autem in loco si verbum *pœnitere* transferas, sensum reddes haud incoocinnum. Consolatur Deus lugeotes sua peccata, & verè pœnitentes, dum suæ iræ, ac minarum pœnitens ad parcendum & miserandum se inclinat. Deinde pœnitentes diuina quadam afficit voluptate, quia iodicia Domini iucunda, *Psal.* 118. Consolatur etiam mirificè pœnitentes, dum eorum terigit abolétqoe delicta, ne vltrà sint aut confusioni, aut terrori. Sic Dauid eodem Psalm. *Amputa opprobrium meum, quod suspicatus sum*. Hebraicè העבר *haghaber*, transire fac: & quidem transiit post pœnitentiam Regis opprobrium. Icciico enim natum ex illo scelere infantulum Deus è medio sustulit, 2. *Reg.* 12. Nimirum (vt ait Theodoret. *quæst.* 26.) vnius erat futurus argumentum sceleris, ac ioiquitatis. Pij ergo Regis curam gerens Domious non sinit eum viuere. Obserua etiam Dominum venire, vt consoletur lugeotes. Hoc enim ipsum confessariis commendat. In quam sententiam ita luculenter scribit D. Ephrem *tom. 2. tract. in attende tibiipsi, cap.* 9. Si quis suas tibi enarrauerit cogitationes, suáque detexit errata, ne mente eum contempseris, tanquam qui talia peregerit; sed potiùs de fratris mutatione admirare. Nam quòd quis sponte sua peccata spiritualibus viris prodit, correctionis vitæ signum est: occultare verò animi malè affecti indicium existit. Nullus enim, cum furibus currens, & partem suam cum adulteris ponens, hos prodit vnquam, quia nimis passioni & affectioni indulget. Quare oportet eum omni cum humilitate eum qui sua exponit arcana, consolari. Hæc Ephrem. Itaque Dominus consolatur lugentes; est enim confessio vnicum ægrotæ animæ medicamentum, vnicum mœrentis solatium. Porrò hæc tam mira quæ prædicamus, intelligi maximè debent de pœnitentia perfecta, nimirum cum præteritæ vitæ mutatione. De qua S. Ephrem *citato sermone in primo tomo*, sic effatur. Vbi semel emerseris, noli denuò mergi, quotidie peccando, ædificando, diruendo, texendo, dissoluendo, puerorum instar; qui frequenter domos, quas erexerunt, reuersi iteratò destruunt. Fuge scorpionem, cuius nouisti stimulum. Qui secundò in eundem lapidem impegerit, cæcus est, aut mente captus. Hac cura adhibita, cum pœnitentia accede, cuius præsidio munitus creatorem placare

Pœnitentis vox & luctus. *S. Bernard.* *Matth. 3.* *Pœnitentia laus.* *Tertull.* *Isai. 1.* *Pœnitētia litem apud Deū componit.*

Deus in misericordia iustitiā seruat. *Psal. 99.* *S. P. Chrysol.* *S. Ephrem.* *Dei misericordia in Niniuitas.* *Isai. 61.* *Isai. 40.* *Pœnitētia solatur Deum & hominem.* *Psal. 118.* *4. Reg. 12.* *Theod.* *S. Ephr.* *Confessarius pœnitentem soletur.* *S. Ephrem.* *Pœnitentia cum emendatione vitæ.*

placare stude. Errasti, resipisce; cecidisti, conuertere; saluatus, caue excidas; post lapsum reuertere; sanctus persiste, sanus sis per omnia, & conseruatus auersare morbum, quem deposuisti. Caue iterum incendas ignem, quem semel restrinxisti. Caue in lutum incidas, quod rectè abstersisti; noli imitari porcos, qui cœno delectantur; neque canes æmulare vomitum lambentes. Nullus semel ablutus ad sordes recurrit. Hæc Ephrem.

3. Cæterùm ad duas potiores huius loci lectiones redeamus. Iste consolabitur nos; iste requiescere nos faciet. Præuidit, vt credere par est, Lamech filium sibi recens natum fore humano generi vtilissimum. Etenim Noë inuenisse creditur aratrum, quo boues ad iugum attracti faciliùs terram proscinderent, quæ antea ligonibus difficiliùs rumpebatur. Primus plantauit vineam, & vsum vini adinuenit, quo moderatè epoto ad reparandas vires, nihil salubrius ac potentius. Præuidens etiam pater futuram filij sanctitatem prædixit, ob illius merita Deum effecturum, vti deinceps tellus antea maledicta, minori cum labore colentium, & abundantiore fructuum fœnore votis hominum responderet. At omnium maxime Lamech intellexit filium humani generis restauratorem futurum; quod tandem ob infinita scelera esset diuinitus absumendum: atque ex filij semine nasciturum Deum hominem, qui esset futurus humanorum scelerum expiator, redemptor Adami, eiúsque sobolis sola & vera requies, & consolatio animarum. Animaduerte, Patres versionem LXX. familiarem habentes, de requiete, quam Noë nomen præfert, disseruisse. D. Hieronym. Alia litera (inquit) habet: Iste requiescere nos faciet ab operibus nostris, Noë requies interpretatur. Ab eo igitur, quòd sub illo omnia retrò opera quieuerunt, per diluuium appellatus est requies. Putat itaque D. Hieronymus, idcirco Noë requiem dici, eo quòd viuente illo & arcam in diluuio regente, genus humanum cum suis omnibus operibus, diuitiis, domibus, opidis funditus periit; cessatúntque omnia hominum negotia. D. Chrysost. existimat Lamech accepta diuinitus reuelatione venturi diluuij, filio nomen Noë indidisse, quod esset hominibus perennis contestatio futuri supplicij propter eorum delicta. Noë (inquit) quietem dicit. Quietem autem vocat generalem illum interitum post multos annos futurum, seu abolitionem, & sublationem per diluuium appellat quietem. Hic itaque (ait Lamech) quietem nobis præstabit ab operibus nostris, à malitia desistere faciet, & à molestiis manuum nostrarum, & ab operibus malis manuum, quia per manuum opera, & malas actiones, molestiæ & tristitiæ auctæ sunt. Ita Chrysostomus. Nota secundùm hanc interpretationem, vbi sunt mala opera, tristitiam, & molestiam increscere, aut quia viri iusti dolent improborum facinora latiùs serpere, & ab illis malè afflictantur; aut quia disponente hoc diuina iustitia, ipsi quoque improbi homines, non sine grandi molestiarum fœnore suam consequuntur improbitatem; atque vbi delicias ebibunt, inde amaritudines, & tristitias epotant. Itaque (vt adiungit Chrysostomus) magna exstitit longanimitas Domini facientis ante tempus prophetiam præcedere, vt & suam ostenderet misericordiam, & omni priuaret defensione eos, qui pœnæ futuri erant obnoxij. Puellus enim ille paulatim crescens, omnibus ipsum videntibus discendi occasio fuit. Nam mox, vt quis nomen pueri sciscitatus est, ex interpretatione vocabuli didicit euenturum generalem interitum, Lusitanè vocaretur, *cessaçam, acabamento*.

Multa hominibus commoda à Noë. — S. Hieron. — S. Hieron. — S. Chrysost. — *Morte quiescunt mala opera.* — *Cum peccatis tribulatio increscit.* — S. Chrys. — *Noë nomen erat prædicatio.*

4. Longe aliter interpretatur nomen Noë, seu quietis, &c. Ambrosius *lib. de Noë, & arca, capite primo.* Noë (inquit) quod Latinè dicitur iustus, vel requies. Quod vtique, si ad ea quæ facta sunt referendum putes: cùm diluuium sub eo factum sit, non requies hominibus, sed interitus videatur illatus, nec remissio malorum, sed cumulus miseriarum. Verùm si iusti viri nomen considetes, aduertes iustitiam solam esse, quæ aliis potiùs nata est, quàm sibi; non quod vtile sibi est, quærat, sed quod omnibus. Hæc nos requiescere facit ab operibus iniquitatis; hæc reuocat à tristitia; quia dum ea, quæ iusta sunt, gerimus, nihil timemus puræ conscientiæ securitate, non dolemus graui dolore. Nihil est enim, quod maioris doloris sit, quàm culpæ reatus. Hæc Ambrosius. Accommoda etiam præsentem interpretationem iustitiæ, & iusti ad iustitiam punitiuam quæ si rectè administratur, timore inhibentur homines a peccando, & optimis instituta moribus in pace Respubl. efflorescit. Philo Hebræus *lib. secundo Allegor.* Si quis (ait) roget, cur Noë dicatur inuenisse gratiam coram Deo, priusquam aliquid boni fecisset? rectè respondebimus, liquere, quòd laudator sit creationis & generationis: nam Noë interpretatur requies, aut iustus. Necesse est autem, eum qui cessans à peccatis, & iniquitatibus requiescit in honestate, & viuit cum iustitia, gratiam inuenire apud Deum. Vide an iuxta Philonis mentem, ille dicatur naturæ laudator, ac Deum ipsum propter beneficium creationis laudare; qui honestè sanctéque viuat; videlicet dignus naturę opificio effectus, digna suo creatore creatura, digna Deo sui archetypo imago, & similitudo. Aliud etiam euoluit idem Philo mysterium circa Enoch paulo antè positum, & Noë subsequentem. Sic enim ait *libro de Abrahamo*: Meminisse debemus pœnitentiam (per Enoch significatam) secundo post integritatem gradu consistere; sicut post sanitatem corporis reualescentiam. Ergo perpetua perfectio stat proxima diuinæ potentiæ: cæterùm processu temporis ad meliora transitus, est propria dos bene natæ animæ, quæ contemptis puerilibus studiis, per solidiora, & magis vtilia contendit ad tranquillam constitutionem discurrentem per cogitationes honestissimas. Ideò meritò post pœnitentem subsequitur Deo carus virtutis amator. Hebraicè Noë, Latinè quies, siue iustus, vocatur nominibus sapienti conuenientissimis. Ita Philo. Post pœnitentiam igitur animæ requies est; quia non perseuitur, qui scelerum se nexibus irretiri sinit. Filius ille prodigus in patria domo quietus, & satur viuebat; inde se proripiens ponè sectabatur porcos; rerum subinde omnium indignus, faméque enectus. Rectè D. Bernar. *homilia infra octauam Epiphaniæ.* O infelix (inquit) egestas, cui & panis defuit; & porcorum cibus non profuit. Afferte Domino filios arietum, *Psal.* 28. Quorsum? vtique ad sacrificium. Quódnam illud? sacrificium Deo spiritus contribulatus. *Psal.* 50. Peccasti, vt homo, pœnitentiam age vt Christianus. Clama, veniam implora; Ego sum pastor ouium, ait Dominus. Ergo nos Do-

S. Ambros. — *Iustitia virtus describitur.* — *Peccato dolor adnexus.* — Philo. — *Iustus Deo opifice dignus.* — Philo. — *Pœnitentia encomia.* — *Post peccatum infelix status.* — Luc. 15. — S. Bern. — Psalm. 28. — Psal. 50.

mini oues sumus. At (vt egregiè animaduertit D.Petr.Chrysolog. *serm.* 10. quomodo Christianus domum suam iudicat ouile Dei, vbi non pascuale germen Dei pecus dat balatum? Absoluta denique pœnitentia reliquum est, vt requies detur, stabilis nimirum sit gratiæ diuinæ in nostris mentibus statio; qualis decet filios Dei; additur eum: Afferte Domino filij Dei. Vbi optimè adiungit idem Chrysolog. Audiuimus quò nos tulit diuina dignatio; quò paternitas extulit nos superna. Credamus nos Dei filios; respondeamus generi, viuamus cælu, Patrem similitudine referamus. Ne perdamus vitiis, quod sumus per gratiam consequuti. Sic ille.

S. P. Chrys. Pœnitentia generatur enim Dei indicat.

S. P. Chry.

Pœnitentia filios Dei efficit.

5. *Noë verò cùm quingentorum esset annorum, genuit Sem, Cham, & Iaphet.* Noster Gordon in sua chronologia mauult vti Noë cùm genuit Sem, fuerit annorum quingentorum duorum, nonaginta octo ante diluuium; neque id repugnat lectioni vulgatæ, quæ solùm asserit Noë completos iam habere quingentos annos, cùm genuit Sem; quod & verum fatetur, qui biennio post natum Sem affirmet, maximè verò, quia Sem à pluribus existimatur non fuisse primogenitus Noë. Igitur licèt anno quingentesimo inceperit Noë generare liberos, Sem qui primus non fuit, natus censetur subinde anno secundo. Arbitratur enim D. August. *lib. 2. de ciuit.* catalogum istum generationum, quem Moyses ab Adamo ad Abrahamum instituit, non contexi per primogenitos; ait enim *cap.* 15. Non apparet omnino, vtrùm qui nominatur genitus, ipse fuerit primogenitus; imò verò quoniam credibile nō est, patres illos ætate tam longa, aut impubes fuisse, aut cōiugibus caruisse, vel fœtibus; nec illos eorum filios primos eis natos fuisse credibile est. Sed cùm sacræ scriptor historiæ, ad ortum, vitámque Noë, cuius tempore diluuium factū est, per successiones generationum notatis temporibus intenderet peruenire, eas vtique commemorauit, non quæ primæ suis parentibus fuerint, sed quæ in propagationis ordinem venerint. Ex quo intelligi potest veteres homines ante diluuium non primogenitos, sed eos fuisse commemoratos, per quos succedentium ordo generationum ad Noë Patriarcharum duceretur, ne fetæ pubertatis illorum obscura, & non necessaria quæstio nos fatiget. Hæc August. Quod autem iuxta hanc doctrinam Sem secundo genitus dicatur, videtur cohætere cū illo loco *Genes.* 11. vbi legimus: Sem cùm genuit Arphaxad habuisse centum annos; foret autem centum & duorum annorum, si natus fuisset quingentesimo anno patris Noë; vt bene aduertit Gordon, Gorop. & alij. Colliget fortasse aliquis ex dictis August. Noë ante hos tres filios, qui hoc loco nominantur, plures alios genuisse, in tanta illa longæuitate, vsque ad quingentos annos; & consequenter illos, aut ante diluuium vita functos, aut in ipso periisse: vt etiam in familia Noë visum illud fuerit: vnus assumetur, & alter relinquetur. Quod certè viro sanctissimo, & parenti optimo insigniter esset luctuosum ac miserandum, multos nimirum habere filios & filias, ac numerosam nepotum ac pronepotum sobolem, quos omnes, tribus exceptis, videret Dei contemptores, prædicantis futurum diluuium patris irrisores, haustos diluuio in gehennam detrudi; nisi fortè dixeris, ne tam inconsolabilis dolor in virum Deo amicum caderet, filios ipsius ante diluuium mortuos, vel in ipso salutem ex Dei beneficio æternam adeptos, peracta scilicet vera suorum scelerum pœnitentia, veréque contritos, aquis diluuij pro ignibus purgatorij leuiores culpas, & pœnas grauioribus debitas eluisse. Lyra tamen literæ, vt sonat, insistens: Quare (inquiunt) tantum tardauit ad generandum, cùm alij præcedentes ante centesimum annum generauerint? Respondent Hebræi; quia si antè generasset, tot ex eo, & filiis eius multiplicati fuissent, & inter eos multi mali, de quibus non esset dignum, quòd saluarentur in diluuio; disposuerat enim Dominus eum saluare cum tota sua posteritate in diluuio: item tot personæ, cum necessariis ad vitam per annum integrum non potuissent competenter in arca collocari. Non displicet Lyræ obseruatio. Ex qua colliges, vti habere liberos est Dei beneficium, ita eos non habere interdum pro beneficio habendum esse. Quid si tibi Deus deneget filios, quos (si erunt) malè moratos habeas, latrones, sicarios; videas illos ante oculos tuos suspendi in patibulum; aut domum recipias vulneribus confossos, in lethali peccato mortuos ad gehennam? An non tunc diceres: O felices, qui non genuerunt; & quæ non pepererunt? Felicior Dauid foret, si Absalonem etsi mortalium formosissimum, non genuisset. At habuit filium, cuius interitum lamentatus infelicissimum, 2. *Reg.* 19. Luxit (inquit Theodoretus *quæstione vigesimasexta*) tanquam pius eum, qui non poterat ampliùs curari per pœnitentiam. Nam post mortem pœna peccati est immedicabilis.

Gordon.

S. Aug. Non per primogenitos series hominum contexta.

An Noë plures quam tres habuerit filios.

Lyra.

Carere filiis beneficiū Dei nonnunquam est.

Lugendus qui pœnitentiam non agit.

2. Reg. 19. Theod.

6. S. Chrysostomus ratus Noë nullos alios, nec antè, nec postea filios habuisse, meritò suspicit admirabilē viri pudicitiam! Quantæ (inquit) virtutis est in tantam temporis longitudinem concupiscentiæ rabiem frænare, quando malitia super omne genus humanum se extenderat; & non solùm ab illicito concubitu, sed & à legitimo se cohibere. Mihi autem videtur diuina dispensatione factum, quòd iustus iste à coitu abstinet, & puerus istos habet, vt fermentum, & radix esset generis humani. huius causa cùm iam quingentorum esset annorum, haberétque istos tres filios, istis contentus fuit: declarans hoc factum, vt diuinæ in humanum genus misericorditer seruiret. Ita Chrysostomus *homilia vigesimaquarta*. Pulchrè Caiet. adnotauit positum in Hebr. Et fuit Noë filius quingentorum annorum. ויהי־נח בן־חמש מאות שנה ויולד נח *vaihi noachben chamex meoth xanah, vaioled noach*, &c. non fortè sine mysterio, de solo Noë dicit Moyses, quòd fuit filius tot annorum; & intelligo, quòd hoc dixerit ad significandam abstinētiam Noë à generando; quòd ante quingentesimum annum suæ vitæ non genuit. Addiderim Caietano; dici filium quingentorum annorum: tum quia in tota illa præcedenti ætate, pater non fuerat, sed filius tantùm: tum quia vsque ad quingentesimum annum suæ vitæ cum parentibus, vti bonus filiusfamiliàs cohibitauerit; pluris æstimans filij, quàm patris nomen; nec in animum inducens, vt nutum aliquam rixosam & permolestam parentibus subinferret. Proh incredibilem filij amorem & obedientiam erga parentes, tot per secula nomine, factísque præstitam! Audiant hæc, & erubescant filij, qui vix ætatem puberem ineuntes contra præscriptum parentum matrimonio stulti se immergunt: vnde miseris ilias malorum succedit.

S. Chrysost.

Mira castitas Noë.

Caiet.

Noë amor erga parentes.

Vsque

A Vsque adeò rarum, & insolitum inter homines
videtur Psalmistæ filium à patris domo ac tute-
la excussum, parentibus deinde deserte & obse-
qui; vt prædicârit: *Sicut sagitta in manu potentis,*
ita filij excussorum, hoe est, excussi filij, Hebrais-
mus: scilicet à domo, cura & tutela patrum ex-
cussi. Lusitanè, *mancipados. Beatus vir qui impleuit*
Psal. 126. *desiderium suum ex ipsis*, Psal. 126. Si pater est,
quem filius à patris domo egressus, honoret,
iuuet, alátque, is habeatur in mundo felicissi-
mus. Quid si ne parentibus molestiam inferat,
vxorem ducere nolit, & vt senectuti parentum
solarium afferat, & adiumentum cælebs, ac filius
eosdem ad mortem vsque comitetur? Et quidem
B hoc miraculum esset in vita sexaginta aonorum
planè stupendum. Quódnam prodigium, quàm
incredibile, si fides diuioa non astrueret, Noë
filium adhue esse vsque ad quadringentos no-
nagiuta annos, & cùm quingentorum esset an-
norum, tunc patrem esse incipere?

7. Portò mirandum fuit Noë propositum filiis
Christi obsequium erga matrem. in obsequio parentum spectata longæuitate ob-
sequendi: at longè maius miraculum (nec vlla
Luc. 2. subest comparatio) scribit Lucas de Christo
Domino cap. 2. *Descendit cum illis in Nazareth: &*
erat subditus illis. Vbi D. Ambros. Quid magister
S. Ambros. virtutis nisi officium pietatis impleat? Et mira-
mur si defert patri, qui subditur matri. Non vti-
que infirmitatis, sed pietatis ista subiectio est.
Deferebat homini, deferebat aucillæ, deferebat
C *Quantù filius debeat parentibus.* simulato patri. Disce tu æ vtilitatis præcepta, &
exempla pietatis agnosce; disce quid parentibus
tuis debeas, tu matri debes pudoris iniuriam,
virginitatis dispendium, partus periculum, ma-
tris louga fastidia, matri longa discrimina, cui
miseræ in ipsis votorum fructibus maius pericu-
lom est: & cùm ediderit quod optaoit, partu ab-
soluitur, non timore; quid anxios patres loquar
pro filiorum profectu, & multiplicatos alienis
vsibus census; iactáque agricolæ semina postero-
rum ætatibus profutura? Nóone pro his obse-
quia saltem oportet rependi? cur impio patris
vita prolixior, & communitas patrimunij vide-
tur angustior, cùm Christus non refugiat cohæ-
D redes? Sic Ambros. *lib. 2. in Lucam.* Quam senten-
tiam omnes filij addiscere, & obseruare debuis-
S. Bernard. sent. D. Bernard. *serm. 3. de resur.* ex hoc loco obe-
dientiam commendat subditorum: maximè
verò vt sua libenter, & humiliter iudicia depo-
nant, Prælatorúmque consilia sequantur. At-
tende (inquit) quid fecerit magni consilij Ange-
lus, quomodo cõsilium suum postposuerit, con-
silio vel magis voluntati mulieris vnius (beatam
Virginem loquor) & fabri pauperis. Descendit &
erat subditus illis. Quis iam non erubescat ob-
stinatus esse in consilio suo, quãdo suum sapien-
tia ipsa deseruit? Sic mutauit consiliom suum, vt
quod iam tunc cœperat, ex tunc vsque ad tri-
gesimum ætatis suæ annum prorsus dimiserit.
Bonum erat consilium Christi, quod ait: Quia in
his quæ patris mei sunt, oportet me esse. Sed
mutauit illud consilium, vt nos mundaret ab ea
lepra, quæ proprij consilij est. Voluit nobis for-
mam huius humilitatis exhibere, & ad lauan-
dam pessimam hanc lepram diuinum in seipso
parere Iordanem. Hæc Bernard. Idem *serm. 19.*
in Cant. Formam obediendi Puer Iesus pueris
sanctis tradidit. Sequi illos in Nazareth non
despexit, Magister discipulos, Deus homines,
Verbum, & Sapientia, Fabrum, & Fœminam.
Sic ille. Tanti verò obedientiam erga matrem
suam semper virginem Christus Dominus fecit,
vt etiam moriens alterum pro se Filium matri
de cruce tradiderit, Ioannem scilicet suum dile-
ctum. Ioan. 19. *Ecce mater tua: ecce Filius tuus.*
Vbi D. Ambros. sic effatur *lib. 10. in Luc.* Stabat
mater cum studio pietatis, quæ sua pericula post-
haberet. Stabat, & Dominus suspensus in cruce,
qui sua pericula contemneret, pio matrem com-
mendabat affectu. Habemus igitur pietatis ma-
gisterium. Docet lectio, quid maternus debeat
affectus imitari; quid sequi reuerentia filiorum;
vt ille se offerat in filiorum periculis, illis am-
pliùs solicitudo materna, quàm suæ mortis mœ-
stitia sit dolori. Igitur tam gratum Domino fuit
obsequendi studium matri suæ, vt non modò
per triginta annos matri comes indiuiduus, &
filius obsequentissimus adstiterit, sed moriens
alterum pro se in amore filium delegauerit, qui
sua obiret officia pietatis, & in quo, & per
quem (vt ita dicam) etiam immortalis, & glo-
riosus in cælo ad dexteram patris sedens, matri
suæ inseruiret, matri obtemperaret, matrem ea-
dem in domo, ad eandem mensam dies, noctés-
que, ad matris vsque in cælos assumptionem,
filius comitaretur.

Obediens sua iudicium deponit. — *Christi humilitas, & obedientia.* — *Christi pietas in matrem.* — Ioan. 19. — S. Ambros. — *Christus etiã per Ioannem matri obedit, & seruit.*

CAPVT SEXTVM.

1. CVmque cœpissent homines mul-
tiplicari super terram, & filias
procreassent.

2. Videntes filij Dei filias hominum
quòd essent pulchræ, acceperunt sibi
vxores ex omnibus, quas elegerant.

3. Dixitque Deus: Non permanebit
spiritus meus in homine in æternum,
quia caro est: eruntque dies illius cen-
tum viginti annorum.

4. Gigantes autem erant super ter-
ram in diebus illis. postquam enim in-
gressi sunt filij Dei ad filias hominum, il-
læque genuerunt, isti sunt potentes à sæ-
culo viri famosi.

5. Videns autem Deus quòd multa
malitia hominum esset in terra, & cuncta
cogitatio cordis intenta esset ad malum
omni tempore.

6. Pœnituit eum quòd hominem fe-
cisset in terra. Et tactus dolore cordis
intrinsecus.

7. Delebo, inquit, hominem, quem
creaui, à facie terræ, ab homine vsque ad
animantia, à reptili vsque ad volucres
cœli; pœnitet enim me fecisse eos.

8. Noë verò inuenit gratiam coram Domino.

9. Hæ sunt generationes Noë : Noë vir iustus atque perfectus fuit in generationibus suis, cum Deo ambulauit.

10. Et genuit tres filios, Sem, Cham, & Iapheth.

11. Corrupta est autem terra coram Deo, & repleta est iniquitate.

12. Cúmque vidisset Deus terram esse corruptam (omnis quippe caro corruperat viam suam super terram.)

13. Dixit ad Noë : Finis vniuersæ carnis venit coram me : repleta est terra iniquitate à facie eorum ; & ego disperdam eos cum terra.

14. Fac tibi arcam de lignis leuigatis: mansiunculas in arca facies, & bitumine linies intrinsecus & extrinsecus.

15. Et sic facies eam : Trecentorum cubitorum erit longitudo arcæ, quinquaginta cubitorum latitudo, & triginta cubitorum altitudo illius.

16. Fenestram in arca facies, & in cubito cōsummabis summitatē eius: ostium A autem arcæ pones ex latere : deorsum, cœnacula, & tristega facies in ea.

17. Ecce ego adducam aquas diluuij super terram, vt interficiam omnem carnem, in qua spiritus vitæ est subter cælum : vniuersa quæ in terra sunt, consumentur.

18. Ponámque fœdus meum tecum; & ingredieris arcam tu, & filij tui, vxor tua, & vxores filiorum tuorum, tecum.

19. Et ex cunctis animantibus vniuersæ carnis bina induces in arcam, vt viuant tecum : masculini sexus & fœminini. B

20. De volucribus iuxta genus suum, & de iumentis in genere suo, & ex omni reptili terræ secundùm genus suum: bina de omnibus ingredientur tecum, vt possint viuere.

21. Tolles igitur tecum ex omnibus escis, quæ mandi possunt, & comportabis apud te, & erunt tam tibi quàm illis in cibum.

22. Fecit igitur Noë omnia, quæ præceperat illi Deus.

SECTIO PRIMA.

Cúmque cæpissent homines multiplicari super terram, & filias procreassent; videntes filij Dei filias hominum, quòd essent pulchræ, acceperunt sibi vxores ex omnibus, quas elegerant.

1. *Vitiorū multiplicatio diluuium promeruit.*



DESCRIPTVRVS Moyses diluuiū quo genus humanum (exceptis tantùm octo) vniuersum periit, in primis causam illius vniuersalis exitij præmittit : fuit illa hominum effusa carnis libido, cuius sordibus pollutam terram Deus effusis de cælo imbribus, atque maris sese effundentibus extra limites natura prolixos, aquarum vorticibus ablueret, & expiaret. *Cum cæpissent igitur homines multiplicari super terrā*, &c. Rectè obseruat Caietan. (Caiet.) Ne putaretur vitiorum copiam incepisse, tempore Noë, manifestat Moyses, quòd longè priùs abundauit multitudo peccatorum, quæ meruit diluuium, & explicar à tempore, quo incœpit multiplicatio hominum, simul multiplicata est vitiorum copia. Sic ille. Occurrit igitur iuxta hanc interpretationem Moyses tacitæ cauillationi, quæ fieret aduersùs virum innocentissimum Noë: quòd nimirum illius ætas fuerit omnium flagitiosissima, nec ipse, aut felix fuerit; quippe cùm suo tempore inundauerit carnis immunditia : aut non tam potens verbo, aut facto extiterit, vt deprauatam illam morum licentiam cohiberet. Natus ergo Noë dicitur, cum multo antè multiplicato humano genere, multiplicata pariter fuisset omnis flagitiorum colluuies. Pulchrè multiplicatū dicit genus humanum vsque adeò, vt tota esset hominibus repleta terra; quod erat diuinæ benignitatis summum argumētum, & fructus illius benedictionis : Crescite, & multiplicamini, & replete terram. Reliquum erat, C vt mortales Deo illi obsequerentur, cuius tam larga & mirabilia iugiter acceperant beneficia; sed barbari, atque stolidi, cùm maximè Dei benedictione multiplicarentur, tunc aduersùs eundem innumeris ac fœdissimis sceleribus armati proruperunt. Oportebat, vt incendia libidinum, quæ à terra in cælum efferebantur, cælo in aquas disrupto restinguerentur. D. Ambros. (S. Ambros.) ordinem horum verborum expendens, misericordiam Dei primò commendari existimat; vt diluuium subsequens à Deo sceleribus hominum læso, iratoque, ac velut inuito, & coacto euenturum ostendatur. Vniuersa (inquit *lib. de Noë & arca*) se effudit, quàm maximè eo tempore generatio. Secuturo enim diluuio non debuit D æstimari defuisse gratiam fœcunditatis illi generationi, quam diluuia absorbuerunt; vt quod fuit humani generis abundantia, diuinæ deputetur gratiæ, quod diluuium sequutum est, nostris adscribatur iniquitatibus, qui peccatis nostris auertimus Dei misericordiam. Sic & in posterioribus inuenies, quod secuturam Ægypti sterilitatem præcessit totidem annorum fœcunditas. Principale est enim virtutis inchoare à beneficiis, & præseminare gratiam. Vnde Dauid Psal. 100. *Misericordiam, & iudicium cantabo tibi Domine*. Præcedit beneficij gratia, sequitur censura sobriæ disciplinæ. Diuinum est igitur, quòd bona præmittuntur, nostrum, quòd mutantur. E Hæc Ambros. Addiscant hinc principes, prælati, domini, patrésque familiâs ordinem, quem obseruare debeant. Primò, vt panem porrigant, deinde virgam expediant. Primò benefaciant; deinde

Misericordia Dei iudicium praecedit.

Psal. 100.

Ingratitudo hominum erga Deum.

deinde puniant, vbi opus erit. Eorum enim tunc præmissa benignitas, seueritatem deinde consequentem reddet iustiorem. Præseminanda igitur semper est gratia seueritati, & iudicio. *Et filias* (dicit) *procreassent.* Quare non filios? an quia debilitata vis generatrix propter libidinem immaniter profusam in filias deteriorem atque imbecilliorem sexum deetrauerit? an homines (quæ illorum erat effrænis intemperantia) medicamentis aliunde adsciris ad plures fœminas generandas, vt plura essent suarum libidinum instrumenta, vterentur? an ita disposuerat diuina prouidentia, quo genus humanum magis augesceret? an per ironiam id dicitur; cùm tam molles, effœminati, libidinibus eneruati essent homines, vt meritò fœminarum mollitudine, ac nomine censerentur? Certè non earet mysterio Noë iustum non generasse filias; itémque filias dici hominum. Philo (vt moris habet) *lib. de Gigantibus*, allegoricam subdit rationem; nemo iniustus seminat in anima prolem masculam; sed qui sunt parùm viriles, fracti, effœminatique cogitationibus, & sententiis gignunt fœminas, vt expertes virtutis fetacis, non bonorum fructuum, & plantatores omnium vitiorum, affectionúmque, quarum muliebria sunt germina.

Homines effœminati, ac turpes.

Philo.

2. Porrò aduertendum hîc est, pro saniori eorum, quæ consequuntur, intelligentia; quinam appellentur hoc loco homines, & qui filij Dei? Ac Tertul. quidem, Lactant. & alij ex antiquis existimarunt filios Dei esse Angelos, qui fœminarum concubitu potiti, nefarios illos, & prodigiosos filios ediderunt. Sed error est, quem noster Perer. fusè eruditéque confutat. Certa igitur inter Patres, & doctores sententia definit filios Dei appellari progeniem Seth; in qua sola Dei cultus, pietas, iustitia, & vera Dei secundùm virtutem similitudo expressa cernebatur; & , vt addit Gennad. erga quos Deus ipse affectum paternum, & curam singulariter ostenderit. Vnde D. Augustin. *quæst. in Genes.* Credibilius (inquit) est homines iustos appellatos, vel Angelos, vel filios Dei, concupiscentia lapsos peccasse cum fœminis, quàm Angelos carnem non habentes, vsque ad illud peccatum descendere potuisse. Thcod. *quæst.* 47. *in Genes.* seueriùs illos perstringit, qui Angelorum turpitudinem in hunc locum inuexerunt. Quidnam (inquit) nimis stupidi, & stolidi existimarunt Angelos esse, putantes suam forsan intemperantiæ patrocinium habituros si Angelos eiusdem criminis reos tenerent. Verùm etsi absurdum omnino est huiusmodi commentum de Angelis, non vt sibi de Angelica impuritate impuri homines blandirentur, putandi sunt boni alioqui autores Angelos dicere, qui filij Dei nuncupantur. Adiungit ergo Theodoretus: Filij Seth & Enos, &c. tanquam pij, & boni cognominati sunt filij Dei. Separatum enim erat genus Seth, & non permiscebatur cum cognatione Cain, propter illatam à Deo maledictionem. Ita Theodor. Quare qui virtutem, & pietatem, & veri Dei cultum sequebantur, filij Dei vocabantur; timeo, ne sic per irrisionem à Cainitis, Deo, atque omni pietati per summam impietatem insultantibus, dicerentur filij Dei; vti à tyrannis & Gentilibus Christiani per ludibrium dicebantur, vt ex Tertul. alibi retulimus. Theodoret. quod & alij asseruerunt, aliò respicit. Propter pietatem (ait) Enos filius Seth primus diuinam appellationem sortitus est, & à cognatis vocatus est Deus; vnde & qui ex eo nati sunt,

Seth filij Angeli & filij Dei dicuntur.

Gennad.

S. Aug.

Theod.

Theod.

vocati sunt filij Dei, quemadmodum & nos à cognomine Christi Domini, nuncupamur Christiani. Isti ergo videntes filias cognationis Cain speciosas, & illecti (vt verisimile est) instrumentis musicis ab eis excogitatis (Tubal enim inter eos florens psalterium, & citharam inuenerat) permixti sunt illis, & contaminauerunt suam nobilitatem. Sic Theod. Hi quidem (ait Albin.) auita benedictione religiosi, illæ paterna maledictione impudicæ. Subtiliter Caietan. aduertit: Multitudo (inquiens) vitiorum manifestatur ex casu iustorum; vt ex hoc quod iusti extunc declinauerunt à recto, intelligatur innumera multitudo peccantium; imò fuisse tunc vitia communia. Ita Caietan. Cæterùm ea longè grauiora in filiis Dei; quorum nobilitatem dedecebat illa tam fœda carnis turpitudo. Graue non est (ait S. Ephrem. *tract. Attende tibi, cap.* 3.) oppugnari, & repugnare passionibus; sed graue est, per ignauiã cadere coram aduersariis, ipsísque succumbere. Sic ille. At quid turpius illecebris voluptatum; quid fugacius, quid inanius? Vno verbo expressit omnia S. Petr. Chrys. *serm.* 8. à quo ibi vocantur, voluptatum spumæ. At (inquies) humanum vitium est, cognatum carni, quam gestamus. Fallerís (inquam) alienum est ab homine, cuius potior pars anima de cælo est. Verùm illud est D. Petr. Chrysol. *serm.* 148. Dedit Deus tibi animam de cælo, corpus de terra, vt in te nexa cæli terræque concordia seruaretur. Ita Chrys. Potest igitur fieri, vt carnem habeas, nec tamen à carne spiritus deturpetur: concordes persistant, tunc maximè, cùm spiritui obedient caro. Quòd si adhuc ista obluctetur, nihil oberit, quo minùs ille purus (si blandienti obsistat) cælestem suum statum conseruet. Etenim (inquit D. Bern. *in form. honest. vita in docum.*) non nocet sensus, vbi non est consensus. Monet etiam optimè S. Ephrem *loco indicato.* Resiste vrenti concupiscentiæ; vt flammam, quæ nunquam extinguetur, effugere queas. Nam si nos perturbationes sopetarint, non recedent à nobis; quin & magis aduersùm nos insolescent. Attende igitur tibi ipsi, ne gloria diuini aspectus priueris. Sic ille. En quid ab omni ratione alienius, quàm vt propter momentaneam, & turpem carnis voluptatem sempiternas Dei voluptates amittamus?

Connubia cũ filiabus Caini.

Albin.

Caiet.

Casus iustorũ grauior.

S. Ephrem.

Fœda, & inanis voluptas.

S. Petr. Chrys. Indigna homine libido.

S. Bernard.

S. Ephrem.

3. Hanc eandem sententiam de filiis, ac nepotibus Seth, qui filij Dei, & Angeli vocabantur, latè probat D. Augustin. *lib.* 15. *de ciuit. cap.* 23. Igitur filij, & nepotes Seth & Enos iustorum capti pulchritudine admirabili fœminarum prolis Caini, cum illis repudiata sobole cognatarum mulierum contraxeruot connubia. Bene D. Augustin. *cap.* 22. Malum à fœmineo sexu causam tutius inuenit, fœminæ, quæ prauis moribus fuetant, amatę sunt à filiis Dei propter pulchritudinem corporum, quod bonum Dei quidem donum est; sed propterea id largitur etiam malis, ne magnum bonum videatur bonis. Sic filij Dei, filiarum amore capti sunt, atque vt eis coniugibus fruerentur in mores societatis terrigenę defluxerunt, deserta pietate, quam in sancta societate seruabant. Sic enim pulchritudo corporis à Deo quidem factum, sed temporale, carnale, infimum bonum malè amatur, postposito Deo æterno bono. Nota ex hac doctrina D. August. quàm nihil debeas æstimare corporis pulchritudinem, vt quæ filiabus Caini generationi quidem Deo inuisæ ac damnatæ concedatur. Nasci quidem pulchrum à Deo est; at nimio studio pulchri

S. August.

Pulchritudo muliebris exitialis.

Nihil æstimanda pulchritudo.

pulchritudinem adſcitis hinc inde lenociniis, & fucis colorum ſpecioſiorem reddere, venalémque oculis laſciuientibus proſtituere; id quidem meretricium eſt, & ſatanicum. Quàm verò ea cura comendi, ornandi, colorandi ſit aliena à Christianis, ſic D. Hier. docet *lib. 2. contra Iouin.*

S. Hieron. *Ornatus & fucus perſtringitur.*

Quoſcunque formoſos, quoſcunque calamiſtratos, quos crine compoſito, quos rubentibus buccis video, de tuo armento ſunt; imò inter tuos ſues grunniunt. De noſtro grege triſtes, pallidi, ſordidati, & quaſi peregrini huius ſeculi; licèt ſermone taceant, habitu loquuntur, & geſtu. Tertul. multa diſertiſſimè in fœminarum illecebroſo nitentem fuco, & ornatu pulchritudinem inuectus effatur; præmonuerim tamen errasse in Angelorum, quos verè putat Angelos, nomine, quod ſæpiùs inculcat. Igitur, *lib. de habitu muliebri, cap. 1. & 2.* ſic ait. Omnia iſta damnatæ, & mortuæ mulieris impedimenta ſunt, quaſi ad pompam funeris conſtituta. Nam & illi qui ea conſtituerunt, damnati in pœnam mortis deputantur, illi ſcilicet Angeli, qui ad filias hominum de cælo ruerunt, vt hæc quoque ignominia fœminæ accedat. Multis deinde contendit ornamenta, fucos, & lenocinia fœminarum ab illis immundis Angelis pro turpi commercio fuiſſe inuenta, & inculcata fœminis, quod ego non reiicio, niſi quatenus iouoluitur fabella de Angelorum concubito; non enim mihi videtur abſurdum, plura huiuſce generis, quę ſunt incitamenta libidinum, ad exitium animarum fuiſſe ab immundis ſpiritibus inuenta, traditaque fœminarum ſexui. Quod verò ibidem dicit de huiuſmodi Angelis, etſi fabuloſum omnino ſit, & indignum Chriſtiano doctore; illud ego accommodarim ad homines, qui de ſtatu gratiæ prorſus Angelico deiecti, in turpitudinum ſtercora velut alter filius prodigus, ad ſe reuerſi priſtinum vnde exciderunt ſtatum ſuſpirarent.

Tertull.

Ornatus ars à diabolo tradita.

Tertull. *Fugacitas libidinum.*

Qui (ait) interdum cogitabant, vnde cecidiſſent, & poſt libidinum vaporata momenta cælum ſuſpirabant. Nota obiter quàm emphaticè deſcribator fugacitas, & leuitas voluptatis venereæ per vapores, qui ſubitò exhalati euaneſcunt; & per momentaneas morulas, quibus nihil breuius, aut eſſe, aut fingi poteſt. Hunc eundem locum expendens idem Tertull. *lib. de Virg. veland. cap. 7.* egregiè concludit: Debet ergo adumbrari facies tam periculoſa, quæ vſque ad cælum ſcandala iaculata eſt. Aptari hoc poteſt ad illud Pauli monentis velari debere capita fœminarum propter Angelos, vbi aliqui veros Angelos, qui aſſiſtunt in templis ad diuina myſteria intelligunt; ad quorum præſentiam vitanda eſt omnis indecentia, quæ carnis ſpurcitiam ab ſpiritibus illis cæleſtibus valde alienum redoleat.

Tertull. *In templo decet teneri ſimili mulieres.* 1. Cor. 11.

4. Cæterùm aduertendum hîc eſt, iſtos filios Dei non malè audire, quòd ſtupris & adulteriis, aut aliis portentoſæ concupiſcentiæ flagitiis ſuam decorauerint nobilitatem: ſed quòd vxores acceperint ex illo Caini damnato genere. Quòd enim de connubio, & non de nefario concubinatu ſermo ſit, euidenter ibidem colligit Tertul. Acceperunt (inquiens) vxores ſibi, quas elegerant, filias hominum, manifeſtè virgines portendit, quæ adhuc apud parentes deputarentur: nam nuptæ maritorum nuncuparentur; cùm potuerit dixiſſe vxores hominum æquè, non adulteros nominans Angelos, ſed maritos, dum innuptas ſumunt filias hominum, virgines ſignificans. Hæc ille. Vnde igitur oritur pecca-

Tertul.

Libidinoſa connubia omnium.

A tum filiorum Dei, ſi vxores ducunt? Ea pende illud, *ſibi.* acceperunt vxores ſibi, &c. D. Auguſt. 15. *de ciuit. cap. 23.* inferiùs legit, genuerunt ſibi. quod tamen illic non eſt in textu; ſed hoc loco, vt conſtat, nihilominus quocunque in loco poſitum, egregiè ſic exponitur à ſanctiſſimo doctore: Gencrabant ſibi, ſatis oſtendit, quod priùs antequam ſic caderent filij Dei, Deo generabant, non ſibi, id eſt, non dominante libidine coëundi, ſed ſeruiente officio propagandi. Sic Auguſtin. Ergo ex his verbis D. Auguſtini ad proprium locum adductis facilis erat explicatus horum verborum, *acceperunt ſibi vxores*, ſibi nimirum, non Deo; dominante libidine coëundi, non ſeruiente officio propagandi; quare iam tur-

S. Auguſt.

B pitudine viciata erant illa connubia filiorum Dei, cum filiabus hominum; & fortaſſe non ſinguli ſingulas, ſed vnuſquiſque plures, non ad prolis multiplicandæ ſtudium, ſed ad inſaturabilem explendam libidinem, vxores ducebat. Rectè D. Hieronym. *in 56. Iſai.* Cùm cœpiſſent (inquit) homines fieri multi (qui numerus ſemper in vitio eſt &c.) Etenim multiplicata gente non multiplicatur lætitia, vt ex ipſo Iſai. alibi habetur; & multiplex numerus, vt alio in loco aduertit idem Hieronym. ab vnitate caſtitatis deflectit; præſertim iſta pluralitas vxorum, quas filij Dei propter pulchritudinem conquirebant, non niſi ex inſana quadam, & prodiga Veneris intempetantia oriebatur. Ac pulchritudine quidem natiua, & decore aſcititio, atque inſuper concentu vocum, & inſtrumentorum ad irritandam laſciuiam compoſito in ſui amorem pellexerunt filiæ hominum filios Dei; vnde vtrunque defluxit in hominum genus diluuium, alterum flagitiorum, alterum aquarum.

S. Hieron.

Vxorum pluralitas ob libidinem.

C Mira eſt enim vis in muliere ad flectendum virum quòcunque velit. Et quidem ad virtutem inſinuatur à Paulo 1. Corinth. 7. vbi ſic ait: *Si qua mulier fidelis habet virum infidelem; & hic conſentit habitare cum illa, non dimittat virum: ſanctificatus eſt enim vir infidelis, per mulierem fidelem.* Hoc in beata Cæcilia & in multis aliis viſum eſt. D. Thom. egregiè commendat hoc

1. Cor. 7.

Mulieris vis ad flectendum virum. S. Thom.

D loco mulieris huiuſmodi facultatem. Infidelitas (inquit) eſt culpa tenacior; virilitas ſexus robuſtior: ſanctificare actus difficilior; & tamen cùm eſſet mulier, per doctrinam ſuam conuertit incredulum, emolliuit robuſtum, mundauit immundum, & ſic ſanctificauit infidelem virum. Sic Thom. Hinc etiam rectè colligit S. Chryſoſt. Nihil potentius muliere bona ad inſtruendum, & informandum virum quocunque voluerit. Quanta è contrario ſit potentia in muliere (ſi praua fuerit) ad euertendum virum, Adamus ipſe cum tota ſua poſteritate expertus lamentatur. Vnde illud dictum eſt à S. Chryſ. *homil. 32. in Matth.* Quid aliud eſt mulier, quàm amicitiæ inimica, ineffugabilis pœ-

S. Chryſ. *S. Cæcilia virum conuertit.*

E na, neceſſarium malum, naturalis tentatio, deſiderabilis calamitas, domeſticum periculum, delectabile detrimentum, mali natura boni colore depicta? Origen. ſimiliter *homil. de Chananæa.* Mulier (inquit) caput peccati, arma diaboli, expulſio paradiſi, delicti mater, corruptio legis. Et quidem iſtæ filiæ Caini in filios Dei nimis vxorios dominati ſunt; quo quid infelicius. Hoc ipſum de Iudæis plorauit Iſai. *Mulieres* (inquit cap. 3.) *dominatæ ſunt eis.* Vnde ſubintulit D. Auguſtin. *lib. de catechiz. rud.* Cùm fœmina dominatur in virum, peruerſa, & miſera

S. Chry. *Mulieres prana vitia.*

Orig.

Iſai. 3.

S. Auguſt.

Mulieris in virum dominatus.

ſera domus eſt. A fœmina omne malum; ita A Ingemus. Sed tamen etiam à fœmina nune bonum: ita cum gaudio prædicamus. Etenim (ô immenſam Dei benignitatem!) cùm venit plenitudo temporis, miſit Deus filium ſuum factum ex muliere, vt humanum genus redimeret, & ſcelerum maculas ſuo ſanguine ablueret. Sed quænam iſta mulier? Hæc nempe (inquit Laurent. Iuſtin. *libro de casto connub.*) Virgo eſt ſanctiſſima, quæ virtutum omnium ornata decore, & gratiarum plenitudine, atque donorum cæleſtium irradiata fulgore, cælotum regem ſuo ad ſe traxit odore. Nimio namque innocentiæ ac virginitatis teſperſa candore, tanquam præ B cæteris ſanctior, Dei mater efficitur. Hæc quidem propter humilitatis meritum, & feruentiſſimum caritatis affectum ab Altiſſimo adamatur, eligitur à Verbo, fœcundatur ſpiritu, diuina prole ditatur. Quem cæli capere nequeunt, & omnis natura miratur; Maria mente concepit, concepit in ventre, geſtauit in vtero, nutriuit lacte, fouit gremio, brachiis amplexata eſt. Quicquid bonoris, quicquid dignitatis, quicquid meriti, quicquid gratiæ, quicquid eſt gloriæ, totum fuit in Maria. Magna quidem naſcitur, maior cùm concipit; vbique ſancta, vbique plena, plena gratia, & virtute; immaculata verbo, & ſponſo. Ita eſt quæ culpam abſtulit, & dedit gratiam, C quæ contulit mundo pacem, hominibus Deum, finem vitiis, vitæ ordinem, moribus diſciplinam. Hæc Laur. Iuſtin.

Laur. Iuſt.

B. Mariæ excellentia deſcribitur.

SECTIO II.

Dixítque Deus: Non permanebit ſpiritus meus in homine in æternum; quia caro eſt; erúntque dies illius centum viginti annorum.

1. HEbr. לא־ירון רוחי באדם לעלם *lo-iadon ruchi baadam legholaim.* quod diuerſimodè vertitur ex eo quòd ירון *iadon*, & ילון *ialon* legi poſſit: atque ipſum *iadon* deduci queat, vel à radice נדה *nadah*, vel à נדן *neden.* Noſter interpres vertit, permanebit; legerat enim *ialon*, à radice *lun*, permanere, morari. Hodie legitur in D Hebr. *iadon*, vel à radice *nadah*, elongare, producere, morari; vel à radice *nedem*, ideſt, vagina, ſignificátque, immanere. Igitur *iadon* idem eſt atque enaginabo, ac proinde cum negatione, non euaginabo, ſeu extraham animam de corpore, non ſinam diutiùs viuere. Conſideratur hîc anima in corpore, velut gladius in vagina; animámque extrahere è corpore per mortem, dicitur euaginare ſpiritum ſiue animam è ſua, in qua immorabatur, vagina: Simachus deducit *iadon* à E radice דין *dun*, quod eſt contendere, diſceptare, litigare. Alij, iudicabit; quia verbum, *dun*, illud etiam ſignificat. His poſitis ad interpretandum procedamus. Iratus Dominus innumetis, & fœdiſſimis hominum ſceleribus, minatur humano generi exitium. Non permanebit ſpiritus meus in homine: hoc eſt, anima, & vita, quam ego corpori inſufflo, & infundo, non diutiùs perſiſtet in corpore, morientur quidem homines, totum petibit humanum genus, eo quòd ira vitiis carnis fœtulentis ſit inquinatum; vt nihi aliud, quàm caro eſſe videatur: ita viuunt, & ad turpitudinum ruunt flagitia homines rationali anima

Corpus animæ vagina.

prædití, ac ſi non ad imaginem, & ſimilitudinem Dei creati ſint, ſed merè cenſeantur pecudes ad carnis inquinamenta abiecta. Non ſinam (ait D. Chryſ.) homines poſthac viuere, eo quòd carnalibus operibus ſe totos dedunt, & animæ ſubſtantia abutuntur, & quaſi ſola carne circundati anima carerent, ſic vitam ſuam abſumunt. Ita Chryſ. Nota tuam animam dici ſpiritum Dei; quid ergo illum ſcelere contaminas; Quid illum Deo aufers, & diabolo tradis? quid illum ſub carnis luto conculcas? quid tam vili pretio illum venditas? Rupertus putat hiſce verbis Dominum iterum confirmare ſuam illam antiquam ſententiam mortis Adamo, eiúſque poſteris indictam. In ſententia (inquit) perdurabo, vt homines non viuant in æternum, quia cùm deberét ſpirituales eſſe homines, caro ſunt, ſolaque ea, quæ carnis ſunt, ſapiunt. Sic Rupert. Vide quàm ſit abominabile carnis vitium, vt indignus, qui viuat, cenſeatur qui carnis inſectatur immunditiam: opprobrium hominum, & ipſamet abiectio humanæ naturæ eſt libidinoſus, quippe qui ſic viuat, vt homo eſſe non putetur; quaſi re ipſa conteſtans ſe non habere immortalem animam Deo natam, ſed equum eſſe adhinnientem, aut ſuem in volutabro. Contrà verò excellentiam caſtitatis admirabilem quis dignè explicabit? Audi tamen S. Ephrem *tom. 1. in encomio caſtitatis.* O caſtitas (inquit) cui abominationi ſunt deliciæ, venuſtas corporis, & ornatus veſtium! ô caſtitas oculorum frœnum, quæ è tenebris ad lucem totum corpus transfers! ô caſtitas, quæ cæleſtia velociſſimè penetras! ô caſtitas Angelicæ vitæ ratio, homines Angelis ſimiles teddis! ô caſtitas portus tranquillus in ſumma pace, ac ſecuritate conſtitutus! ô caſtitas, cœleſtis prudentia, & ſancta prædicatio; animæ ad cæleſtia alas adiungis! ô caſtitas, quæ iuſtos illuminas, & diabolo tenebras offundis, cæleríſque curſu ad brauium ſupernæ vocationis in Chriſto contendis! ô caſtitas, æternæ diuitiæ in anima hominis Chriſtum amantis teconditæ! ô caſtitas pulchra, & pretioſa poſſeſſio! ô caſtitas curtus ſpiritalis poſſeſſorem ſuum in ſublime euchens! ô caſtitas, quæ apud quoſcunque homines gratiam inuenis! ô caſtitas, quæ roſæ inſtar in medio animæ & corporis flores; vniuerſúmque domum odoris fragrantia teples? Hæc Ephrem.

Hominû lib. de prodigioſa

S. Chryſ.

Animæ dignitas deturpata.

Rupert.

S. Ca cot

2. Minatur verò Deus mortem, ſed non ſtatim infert; dicit ſe multos poſt annos excidio ablaturum de terra homines. Conſidera (inquit D. Chryſoſt.) quomodo indignationi, & interminationi miſericordiam admiſcuit. Talis eſt Dominus: minatur ſæpè, non vt opere compleat minas, ſed vt correctis nobis minas non ad opus perducat. Alioqui, ſi punire vellet, cur prædiceret? Sed quia non vult, ſemper ceſſat, & moram nectit, & differt, & prædicit occaſionem teis præſtans, vt fugiēdo malitiam, & apprehendendo virtutē, pœnas non experiātur. Ita Chryſ. Scilicet flagitioſis hominibus, nihil æquè terrorem incutit, atque mortis interminatio, qua priuandi erunt abuſu nefario ſuarum voluptatum; vellent enim in terra (fieri ſi poſſet) immortales viuere. Icciṛco diuina ſapientia, vt ſurdos excitet, à ſcelerum fæcibus, quibus hauſti iacent, mortem ſæpiùs detonat, mortem inclamat. vel Prouerb. 1. *Cùm irruerit repentina calamitas, & interitus quaſi tempeſtas ingruerit, quando venerit ſuper vos tribulatio & anguſtia.* Hebr בבא כשואה

S. Chryſoſt.

Deus minatur vt parcat.

Prouerb. 1

בשואה פחדכם ואידכם כסופה יאתה בבא עליכם צרה וצוקה *bebo chexoauh pachdechem veedechem chesuphah setheh bebo ghalechem çarah veçuqah.* veniente sicut desolatione timore vestro,& fractione vestra, sicut turbine veniente super vos angustia, & angustia. Timorem vocat mortem, hanc enim solam timent; de cælo nihil curant, Deum nesciont, aut ob recordantur sit ne Deus; fractionem, quia morte illorum vires, arrogantiæque debilitantur; desolationem, quia priuat illos omni bono extrinseco, quo fruuntur in vita; tempestatem, ac turbinem (vt notat Caiet.) propellentem ad extranea; hinc enim à viuis ad inferos detruduntur. Item (vt adiungit idem) vt intelligamus, quòd peccator moriens remanet viuus secundùm spiritum; desolatus, & propulsus viuit. Angustia & angustia duplicatur; seu à dolore mortis, amissionéque boorum huius mundi ad dolores inferni æternæque vitæ dispendium commigrabunt. Sequitur: Tunc inuocabunt, & non exaudiā. Caiet. post mortē non audiuntur propter preterita peccata. Peccata verò præterita non sufficiunt ad impediendam exauditionem inuocantium in hac vita, qooniam in quacunque hora ingemuerit peccator, promittitur venia. Expende maturius illud, *tunc.* quasi dicat; Solùm post mortem Deus non exaudit peccatores, si clament, & plorent; in vita enim nunquam non exaudiet, si clamare, & ingemiscere ad Deum velint. Peccauit Dauid, sed clamauit, sed orauit; atque adeò veniam scelerum, & Domini gratiam est adeptos. Nihil illi sic familiare deinceps fuit, quàm oratio, quę tantam vim habet apud Deum. Est enim (inquit D. August. *de exhort. ad Comitem, cap. 28.*) oratio clauis cæli, ascendit precatio, & descendit Dei miseratio. Semper orandum in vita iubet Dominus. Nam (vt ait Zozimus Papa, *in decretali Celestini Papa contra Pelag. cap. 9.*) quod est tempus, in quo Dei auxilio non indigemus? In omnibus igitur rebus, causis, & ocgotiis exorandus est protector Deus. Superbum est enim, vt humana natura aliquid de se præsumat. Sic ille. Sequitur; Comedent igitur fructus viæ suæ, suisque consiliis saturabuntur. Caiet. exponit; pœnas luent tanquam comedentes, vsque ad satietatem. O infelix satietas damnatorum apud inferos; comedent pœnas, saturabuntur pœnis; nec tamen vnquam miseri comedere, & saturari desinent.

Caiet.
Mors infelix improborum.
Deus in hac vita exorabile.
S. Aug.
Zozim.
Oratio petens & ingis.
Caiet.
Damnatorum pœna.

3. *Non permanebit spiritus meus, &c.*] Spiritum suum vocat Deus, vt aliqui volunt, seipsum, vt sit sensus: Non ampliùs ero cum istis hominibus; non me illis patrem, amicum, beneuolum exhibebo, vt hactenus feci; meam ab illis faciem auertam; auersor enim obscœnitatem illotum. Fastidium, & nauseam mihi parit illotum tam profusa intemperantia; toti earo sunt. Aut, quod malunt alij, Spiritus sanctus non morabitur ampliùs in hominibus, quos peramanter curabat, ac tuebatur; earo sunt, at nihil puritati Spiritus sancti æquè contrarium, atque impuritas. Quam Clemens Alexand. 2. *pædag.* aptissimo verbo definit, cùm voeat, morbum immedicabilem. Nullum profectò vitium tam obstinatè ac pertinaciter resistit Spiritui sancto, dum sanctis inspirationibus animam ad pietatem permouet. Sic enim legimus Eccles. 21. *Audiuit luxuriosus verbum sapiens, & displicebit illi, & proiciet illud, post dorsum suum.* Quare S. Ambrosius ad huuc locum, ita discurrit; Spiritus sanctus spiritus sapientiæ est, spiritus cognitionis. Habet ergo sapientiam, habet & disciplinam. Hic spiritus non permanet in hominibus, quia caro sunt. Carnis enim natura disciplinæ repugnat, quia voluptati obtemperat. Denique de solo Domino Iesu scriptum est: *Super quem videris Spiritum descendentem de cælo, & manentem super eum; hic est,* Ioan. 1. in eo manebat, quem nulla corruptelæ carnalis impedimenta reuocabant, quo minus incorruptæ, & impermixtæ ordinem disciplinæ teneret, cuius caro non vidit corruptionem, *lib. de Noe, cap.* 5. Cæterùm carnis vitium, in nullo hominum genere, tam fœdum aspectu est, & tam iratum Deum reddit, atque in filiis Dei, quorum pars, & sors, & hæreditas Deus est; nimirum in Ecclesiasticis hominibus. Vnde illa est D. Bern. comploratio *in tract. super, Ecce nos reliquimus.* Qui puritatis auctori impuro corde & corpore ministrantes, non verentur stare Angelum Domini, qui secet medios, & disperdat, *Dan.* 13. Sed omninò audent agni immaculati sacras contingere carnes, & intingere in sanguine Saluatoris manus nefarias, quibus paulo antè carnes proh dolor meretricias attrectarunt. Et infrà sapienter aduertit ex corrupta consuetudine paulatim turpitudinis vitium increscere, quod filiis Dei contigit, quorum sanctitas & religio multos per annos ritè obseruata turpissimum fecit naufragium in conuubiis filiarum hominum, quarum consuetudine paulatim à Deo in barathrum carnis desciuerunt. Sanè (inquit Bern.) nemo repentè fit turpissimus; & vix aliquis in hunc affectum nequitiæ, nisi praua consuetudine pertransiuit. Sunt qui dicant filios Dei, ex assuetudine peccandi prolapsos esse in tam nefariam & prodigiosam impudentiam; vt primi omnia propinquitatis, & consanguinitatis iura profanauerint, coëuntes cum parentibus, filiabus, sororibus, & vxoribus fratrum; qood etiam testatur Berosus. Vide quô, & vnde filij Dei ceciderint. Qui ergo stat videat ne cadat; ab extremo ad extremum procurrerunt, à summa religione, & continentia, in summam impietatem, & obscœnitatem infelices proruperunt; ab Angelorum statu, & nomine ad stercora, & cœnum porcorum, ac dæmonum corruerunt. Aduertit Cajetan. iam antè Abelis mortem, saltem (opinor) non multo pòst, vbi multiplicatio extitit hominum, simul effusam fuisse libidinum intemperantiam. Cæterùm hominum, & mulierum multiplicatum consortium solet esse incitamentum ad carnis illecebras vehementissimum; quod alibi retulimus ex Tertul. Fugam igitor capessat, vi ter hominum cœtus, & præsertim fœminarum commercium, qoi castitatem consequi peroptabit. Idem est enim in Scriptura: Sanctificamini, atque castificamini, & segregamini: sanctitas, castimonia, & segregatio à peccatorihus, & ab operibus immundis, eodem prorsus nomine appellantur. Mirum planè in modum aduersatur Spiritui sancto libidinosa impuritas, nec permanet spiritus Dei in homine, qui caro est, hoc est, carnis vitia consectatur. Contrà verò explicari verbis haud potest, quàm sit amica, grata, suauísque diuino Spiritui castitas mentis, & corporis. Ad virginum principem, & parentem dictum est ab Angelo: *Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi,* Luc. 1. Ipsa virgo, quia virgo (vt loquitur S. Petr.

Clem. Alex.
Libidinosus resistit spiritui sancto.
Eccles. 21.
S. Ambros.
Ioan. 1.
Libido in Ecclesiasticis damnatur.
S. Bernard.
Daniel. 13.
S. Bernard.
Consuetudo praua ducit in barathrū.
Fugiēda mulierum consuetudo.
Luc. 1.

A B C D E

S.P.Chryſ. B. Maria puerit iis admirabilis.

S.Petr.Chryſol.*ferm.*143.)diuinitatis fuit bibulū vellus.Pete tibi ſignum à Domino: ait Iſaias ad Regem Achaz. Quódnam iſtud ſignum? Ecce (inquit) Virgo concipiet. Rationem ſubiicit S.Iren.*lib.* 3.*cap.*27. Quoniā inopinata ſalus hominibus inciperet fieri Deo adiuuante, inopinatus & partus Virginis fiebat, Deo dante ſignum hoc, ſed non homine operante illud. Sic Iren.

S.Irenæ.

Quam grata Deo puritas. S.Ephrem.

Vide quàm grata Deo puritas, cuius eſſe voluit partus, ſine qua ſalutem humano generi noluit operari. Meritò exclamat S.Ephr.*loco cit.* O caſtitas, præcurſor atque cohabitor Spiritus ſancti! O caſtitas, quæ homines diuinos efficis! Hinc iā mirari deſine, cur nec fides catholica, nec Spiritus ſanctus, nec aliquid cæleſte, ac diuinum habitet in hæreticis. Quia nimirū caro ſunt. Audi S.Iren.lib.5. Hæc eſt (inquit) omnium hæreticorum oſtenſio. Non meditantur eloquia Dei, nec iuſtitiæ operibus ſunt adornati. Sed porcorum & canum aſſumpſerunt vitam, immunditiæ, & gulæ ſeipſas tradentes. Iuſtè igitur tales propter ſuam luxuriam, & incredulitatem non adipiſcuntur diuinum ſpiritum, & variis characteribus à ſe eiiciunt viuificās verbum, & in ſuis concupiſcentiis irrationabiliter ambulant. Apoſtolus carnales, & animales vocauit; Prophetæ autem iumenta, & feras dixerunt; lex autem immundos enūtiauit. mortui dicti ſunt à Domino: ſinite mortuos ſepelire mortuos ſuos. Hi vocantur caro, & ſanguis, quia non habent ſpiritū Dei in ſe. Hæc Iren. O ſi virum ſanctiſſimum, & ſapientiſſimum hæretici audirent, & ſe recognoſcerent, atque erubeſcerent, demúmque ad doctrinā ſpiritus redirent, in qua illorū aui, & proaui mirandū in modū emicuerunt! Sed frōs illis, vita, & doctrina meretricia eſt, ac proinde nolūt erubeſcere.

S.Irenæ. Hæreticorum luxuria execranda.

S Aug.

Pulchrè illud eſt dictum à S. Aug. *in Pſ.*147. Paucorū eſt virginitas in carne: omniū debet eſſe in corde. Virginitas carnis, corpus intactū: virginitas cordis, fides incorrupta. Sic Aug.

4. Quia verò ſpiritus frequēter vſurpatur pro ira, furore, & indignatione; quippe iratus, & indignabundus ſpirat naribus, & ore flatum iracundię flammas eructantem: vti apud Iſai.cap.2. *Quieſcite ab homine, cuius ſpiritus in naribus eſt*, hoc eſt, cuius ita in promptu, & vehemens eſt. Hic reddetur ſenſus. Non permanebit, ſeu non perdurabit in æternū indignatio mea aduersùs iſtos homines. ſcilicet puniam eos in hac vita temporali ſupplicio, & non eos referuabo puniendos æternis ſuppliciis in gehennam: vel nō differam in æternum, in longiſſimum tempus exercere aduersùs illos meam indignationem. quod quidem eſt inſignis miſericordię peccatorem confeſtim puniri, vt reſipiſcat; imò & perimi, ne diutiùs viuens noua ſemper veteribus accumulet flagitia; vnde grauioribus in tartaro pœnis torqueatur. Audi Prophetā Pſal. 9. *Quoniam laudatur peccator in deſideriis animæ ſuæ, & iniquus benedicitur. Exacerbauit Dominum peccator ſecundum altitudinē iræ ſuæ non quæret.* Vbi D. Aug. Nemo gratuletur homini, qui proſperatur in via ſua, cuius peccatis deeſt vltor, & adeſt laudator. Maior hæc ira Domini eſt. Irritauit Dominum peccator, vt iſta patiatur; Ideſt, vt correptionis flagella non patiatur. Multum enim iraſcitur Dominus, dum non exquirit, dum quaſi obliuiſcitur, & non attendit peccata; & per fraudes, & ſcelera ad diuitias honoréſque peruenitur. Sic Aug. Similis explicatio eſt D.Hier. etiam in alia lectione: Non iudicabit ſpiritus meus; ſic enim ait *lib. de quæſt. Hebraic.* In Hebræo ſcriptum eſt, non iudicabit ſpiritus meus iſtos homines in ſempiternum, quia caro ſunt: hoc eſt, quia fragilis eſt in homine conditio, non eos ad æternos ſeruabo cruciatus, ſed hîc illis reſtituam, quod merentur. Ergo non ſeueritatem, vt in noſtris codicibus legitur, ſed clementiam Dei ſonat, dum peccator hîc pro ſuo ſcelere viſitatur. Sic Hier. Vnde & iratus Deus loquitur ad quoſdam: Non viſitabo filias eorū, cùm fuerint fornicatę, & ſpōſas eorum, cùm adulteraverint, Oſeę, 4. & in Pſal. 88. *Viſitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum; veruntamen miſericordiam meam non auferam ab eis.* Vbi D. Aug. multum, & luculentiſſimè diſſerit. ſeligam nobiliores ſententias. Multum eſt (inquit) quod promittit Deus Chriſtianis; ſi deliquerint, non contemnam eos, neque in perditione dimittam. Non ergo tantùm miſericordia vocantis eſt, ſed & flagellantis. Sit itaque manus paterna ſuper te, & ſi filius bonus es, noli repellere diſciplinam patris tui; det pater diſciplinam, dummodo non auferat miſericordiam; cædat contumacem, dummodo reddat hæreditatem. Tu ſi promiſſa patris benè agnouiſti, non timeas flagellari, ſed exhæredari. Quem enim diligit Deus, corripit; flagellat autem omnem filium, quē recipit, *ad Hebræos* 12. Peccator filius dedignatur flagellari, cùm ſine peccato videat vnicum flagellatum: Sic & Apoſtolus 1. *Cor.*4. Quid vultis? in virga veniam ad vos? Abſit, vt dicerent pij filij, ſi cum virga venturus es, noli venire; melius eſt enim erudiri in virga patris, quàm in blandimento perire prædonis. Ergo vnuſquiſque pro peccatis ſuis flagellatur, ſed ab eo, ſi Chriſtianus eſt, Dei miſericordia non diſpergitur. Planè ſi in tantas ieris iniquitates, vt repellas à te virgam verberantis, ſi repellas manum flagellantis, & de diſciplina Dei indigneris, & fugias à patre cædente, & nolis eum verberantem patrem pati, quia non parcit peccanti; tu te alienaſti ab hæreditate, ipſe te non abiecit. Nam ſi maneres flagellatus, non remaneres exhæreditatus. Miſericordiam (inquit) meam, non diſpergam ab eo, neque nocebo in veritate mea. Ad hoc enim non diſpergetur miſericordia liberantis, vt non noceat veritas vindicantis. Sic Aug.

Iſai.2. Dei ſupplicium ex miſericordia eſt.

Pſal 9.

S.Aug. Iratus Deus non punit peccatorem.

S Hieron.

Oſeæ 4. Pſal.88.

S.Aug.

Deus quos diligit, caſtigat.

Ad Heb 12.

1.Cor 4.

5. Ex hoc loco ad principes Eccleſiaſticos, vt rectores animarum, ſubinfert idem Aug. egregiū documentum, vti iudiciū, & miſericordia ſimul exerceantur. Quod (inquit) mādatorū tranſgreſſorū in virga, id eſt, in diſciplina Dei corripiantur, & miſericordia diuina non auferatur; illud oſtenditur; vt nullus ſine ſpe recuperationis ab Eccleſia arceatur: quia ſicut ſeueritas diuina terret arguente iuſtitia; ita pietas reparat moderāte clemētia. Prudentia igitur Dauid peccatorem ſe agnoſcens, virgam Domini tāquam ſummū miſericordiæ teſtimoniū expetebat. Pſ.37. *Quoniā ego in flagella paratus ſum.* Declarat Theo. Peccatū (ait) me flagellis dignū fecit: iccirco ſuppliciis meipſum ſubiicio, quandoquidē curationē deſidero, cùm peccati ſtimulis pūctus ſim. Sequitur: Quoniā iniquitatē meam annūciabo, & cogitabo pro peccato meo. Propterea accuſator meipſius fio, & vt ſanus ſim, omnē diligētiā adhibebo. Sic Theod. Quòd ſi adhuc peccator flagella Domini verberātis timeat, doleátq; correptionis inuſtos vibices: tollat oculos in Dominū Ieſum, qui pro nobis innocēs mortē crucis tulit acerbiſſimā. illius enim verba dicit eſſe D.Hier. ex Pſ.37.

Iudicium & miſericordia exerceantur. S.Aug.

Pſal.37. Inſtrauit puniri, vt curentur Theod

S Hier.

Quoniam ego in flagella. Præparo (inquit) me ad sustinendam crucem, lanceam, fel, acetum; vt per hanc mortem meo sanguine redimam populum pereuntem. Peccatorem autem se profitetor, qui peccata nostra portauit, vt pio cogitatu, ac misericordiæ consilio nos ab iisdem erueret; & solicitus ero pro peccato meo: peccatum Christi, humani delicta suot generis: propter quæ, & pati dicitur nunc esse subiectus. Ita Hieron. Porrò autem lectio de vagina eundem reddit sensum; vt comminatus interitum hominibus Dominus intelligatur: Non diutius sinam reconditum in vagina corporis spiritum vitæ, non vaginabo spiritum; sed illum euaginabo, extrahámque; homines occidam ablatis per mortem animabus, quibus informantur, & viuunt corpora. O si nouissima homo prouideret! O si quotidie in mentem subitet mortis demum venturæ recordatio; quàm aliter Deo ac vitæ æternæ se præparans, & expediens viueret!

Christi pro nobis passi exemplum.

Mortis recordatio permitis.

6. Non litigabit, non disceptabit, non contendet, eodem sensu quo iudicabit; paulo antè, quid sibi velit, *iudicabit*, explicuimus. Lyra ex Rabb. Salom. adiungit alium sensum, & quidem bonum, ac facilem: Non disceptabit spiritus meus; ac si diceret Deus: Vsque nunc tenui sententiam de deletione generis humani per diluuium in suspenso, per modum cuiusdam disceptationis, sed ex nunc profeream sententiam. Ergo dum peccator viuit, & in suis delictis persistit, permagna fit apud Deum litigatio inter illius iustitiam, & misericordiam; illa inclamat, vt puniatur improbus; ista rogat, vt vita illi ad pœnitentiam prorogetur. Heu nos miseros, si misericordiæ lis non adiudicetur! Cæterùm fit interdum, vt prorogato ad pœnitentiam spatio vitæ, deterior nihilominus, & obstinatior euadat impius; quid ergo reliquum est, nisi vt lite cadat misericordia, & iustitia virgam tandiu coërcitam expediat, ac sublato prorsus tempore litigandi extrema sententia de supplicio irreuocabili contra peccatorem pronuncietur? An etiam disceptatio, & litigatio ista inter Deum ac peccatorē existit: cùm Deus infatigabili conatu per illustrationes, inspirationes, motiones internas, gratiam excitantem, vocantem, impellentem, & inuitantem per externa monita, Scripturarum, & prædicationum, aliáque huiusmodi hominem adoritor, impellit, commouet, vt ad se redeat, peccare desinat, pœnitentiæ tabulam suscipiat, ad virtutem, atque ad Deum cōuertatur? At stolidus obsistit Deo, vsque adeò obnixus non cedere; indies magis, ac magis obdurescit. Fit ergo aliquando, vt Deus litigando quodammodo fessos, à disceptatione illa desistat, & assumpta iudicij sui virga inuadat miserum, & collectam ex multo iram in illum exprómat, æterno scelera peccatoris supplicio vindicaturus. At, vt optimè aduertit Petr. Damian. *Epistol 5. ad Pontificem Victorem secundum, ex Tim. 1.* Quid ad Deum iudicē excusationis peccator opponet, quid allegationis, quid defensionis ad purgandum se coram Deo, qui argumentatione non fallitur, inueniet. Ac nonnunquam euenit, vt homo paterna Dei cura & spiritu orbatus (etsi gratiæ sufficientis auxilia semper præstò sint) in præceps labatur per vitia, iam deputatus gehennæ, nec sentiat in consciētiæ tribunali illam, quæ priùs tumultuabatur, Dei & hominis litigationem: velut alter Iudas, à consortio, & collegio Christi, vbi ea disceptatio fiebat, in diaboli castra abductus. Legimus enim Ioan. cap. 13. *Cùm accepisset Iudas buccellā, introiuit in eum satanas, & continuò exiuit.* Vbi rectè D. Cyrillus: Timet diabolus (vt credo) ne morando locus pœnitentiæ detur, & quasi à temolantia mentem suam rectiùs cogitans homo eripiat: hac de causa festinat, & impellit. Ita Cyrillus. Scilicet apud Christum permanens Iudas spem habebat resipiscendi, ob illam Dei cum proditore inuisibilem concertationem, at foràs subductus in barathrum incidit malè quietæ & obstinatæ consciētiæ, quæ solet esse nota reproborum. Hoc extremum malorum iusto Dei iudicio, præcipuè incurrunt filij Dei, dum spreto, & derelicto amantissimo ac suauissimo Patre perfringunt illios iura, & in peccati diabolique castra desciscunt. Non solent isti modum tenere in peccando: quo enim antea meliores, eo cùm à virtute in vitium deflectunt, deteriores fiunt. Quos (vt aduertit D. Ambros. *in Psalm. 36.*) bene vixisse pœnituit: egerunt itaque noui generis pœnitentiam pro virtutibus, & non agunt pro delictis. Sic Ambr. Omnes verò sensus, quos litigandi verbū hîc parturit, exprimi videntur illo versu Psal. 38. *Mensurabiles posuisti dies meos.* Vbi D. Ambr. legens: Palæstras posuisti dies meos; Si palæstras (inquir) accipimus dies, ex nomine intelligimus plenos certaminis & laboris: quoniam palæstræ luctatores in agone dicuntur, qui luctantur ad coronā. Hebt. טפחות נתתה ימי *tephacboth nathatha iamai*, mensuras dedisti dies meos. Quasi dicat, viuat homo quantouis tempore, dies eius breues sunt, Deóque iudici miser propediem præsentatus rationem reddet villicationis suæ. Cæterùm de agone vitæ illud S. Aug. dixisse sufficiat: Nemo securus esse debet in ista vita, quæ tota tētatio nominatur: vt qui fieri potuit ex deteriore melior, non fiat etiam ex meliore deterior. Vna spes, vna fiducia, vna firma promissio tua, ô Domine. *19. Confess. 32.*

Lyra. Lis de peccatore apud Deum.

Dei lis cum peccatore.

S. P. Dam. Tremendum Dei iudicium.

Ioan. 13.

S. Cyrill. Iudas abreptus diabolo.

Nota reproborum conscientia malè quieta.

S. Ambros. Meliores fiunt deteriores, si cadunt.

Psal. 38. S. Ambros. Vita breuis & plena periculis.

S. August.

7. *Eruntque dies illius, centum viginti annorum.*] Caietanus interpretatus versionē illam, de qua suprà, vaginabit, sic ait: Hoc est; erit, vt in vagina, ad similitudinem gladij reconditi in vagina, quo quandiu in vagina est, non vtitur quis ad incidendum, ad percutiendum, &c. Et est sensus: non erit iustitia mea relatiuè ad hominē puniendum, vt gladius in vagina in æternum, sed euaginabo ipsam post centū viginti annos. Sic ille. Nimirū Spiritus Domini, secundùm Caiet. Albinum, & alios, vt monuimus, vocatur ipsius ira & iustitia, quam Deus tandem euaginabit contra filios Dei, qui nobilitatem suam, & nomen omnibus turpitudinum maculis inquinarunt. Discant ex hoc loco summi Pontifices atque Episcopi euaginare gladium cōtra scelerator, præsertim libidinosos, & maximè filios Dei, hoc est, viros Ecclesiasticos, si quando in turpitudinem prolapsi erunt. Contrà verò sit, vti conqueritur ac deplorat B. Petr. Damian. *Epist. 6. lib. 1. ad Nicolaum secundū Pontificem*, hisce verbis. Nostris tēporibus quædā consuetudo seruatur, vt de cæteris quidē Ecclesiasticę disciplinę studiis examē, pro vt dignū est, moueat Ecclesia: de Clericorū verò libidine propter insultationem secularium dispensatoriē conticescat. Quod certè satis correctione dign̄ū est, ne vnde vulgus omne cōqueritur, inde potissimum à Magistris Ecclesiæ in iudicio taceatur. Si enim malū hoc esset occultū, fuerat forsitas vtcumque ferendum. Sed ô sceluslomni pudore postposito pestis hæc in tantā prorupit audaciā, vt per ora populi volitent flagitia, &c. Ergo præ pudore

Caiet. Ira, & iustitia Dei gladius.

S. P. Dam.

Publica in Ecclesia puniuntur delicta.

pudore nescio quomodo supprimarut in Synodo, quod publicè vociferatur in mundo, vt non modò peccantes, vt dignũ est, oorentur infamia; sed & hic quoque, qui vltores esse debuerant, videantut in culpa. Sic doctissimus & sanctissimus Cardinalis. Quia verò iste (vt vocat) pudor in principibus ecclesiasticis ad punienda publica suorum subditorum delicta credit in perniciem Ecclesiæ Dei: peracutè impugnatut hoc modo. Non (inquit) hic pudor faciem Phioees sacerdotis operuit, qui nimirum coeuntem cum Madianitide Israëlitem coram omni multitudine arrepto pugione transfodit. Porrò autem noa contra diuina mandata personarum acceptores in Ecclesiasticis, quod nimis absurdum est, luxuriæ inquinameota per silentij tolerantiam veneramur. Sed ecce hîc Phinees diuini spiritus succensus, cùm totus peoè populus eum filiabus Moab fornicando corrueret, non in despectos quosque, vel infimos diuinæ legis propugnator insiluit: sed excellenriores & clariores in populo, quos ad terrendum cæteros trucidaret, elegit. Testante Scriptura, quæ dicit: Erat nomen viti Israëlitæ, qui occisus est cum Madianitide, Zambri filius Salai dux de cognatione, & tribu Simeonis. De mulieris quoque nobilitate dicitur: Porrò mulier Madianitis, quæ pariter interfecta est, vocabatur Cozbi filia Sur Principis nobilissimi Madianitarum, *Numer.25.* Sanè post digestam fornicationis, & dignæ vltionis historiam, quid opus fuit Moysi, vt genealogiam fornicatoris vtriusque contexeret; & alterum ducem, alteram nobilissimi Principis filiam fuisse narraret: nisi vt doceret canales illecebras in eminentioribus personis acriùs persequendas? Hinc est, quòd & ipse Dominus, cùm omnis Israëlitica plebs non dispari crimine teneretur obnoxia, de populo quidem tacuit, aduersùs autem solos principes in furorẽ se dignæ animaduersionis erexit. Iratus enim ait Moysi: Tolle cunctos Principes populi, & suspende eos contra solem in patibulis, vt auertatur furor meus ab Israël. Quid in his omnibus datur intelligi, nisi quia reatus adulterij in personis clarioribus debet duriùs vindicari. Et qui tales commotus vlciscitur, pacem superni Iudicis, & gratiam non modò sibi, sed & populo absque dubio promeretur. Hæc omnia Petr. Damian. In quibus acriter sed iustè tamen carpit incontinentiam Magnatum etiam Ecclesiasticorum suo tempore. Nostro verò, quicquid de minoribus dicendum aut tacendum sit, profectò ex summa Dei benignitate factum videmus, vt maiores prælati, vtrique principes, non Ecclesiastici modò, sed etiam seculares eximio castitatis exemplo cæteris præluceant. Narro quod in Lusitania cernimus: suspicarique possumus idipsum in aliis Christianæ gentis prouinciis actitari.

Prælatorum iniustia.

Phinees zelus pro Domino.

Num.25.

Magnatum incontinentia punienda.

S.Hier.

8. D. Hieroo. aliter explicat præsentem locum. Porro (inquiens) ne videretur esse crudelis, quòd peccantibus locum pœnitentiæ non dedisset, adiecit; Sed erunt dies eorum centum viginti anni, hoc est, habebunt centum viginti annos ad agendam pœnitentiam. Non igitur humana vita in centum viginti annos contracta est, sed generationi illi centum viginti anni dati sunt. Siquidem inuenimus, quòd post diluuium Abraham vixerit centum septuaginta quinque, & cæteri ampliùs ducentis, & trecentis annis. Quia verò pœnitentiam agere contempserunt, noluit Deus tempus expectare decretum, sed viginti annorum spatiis amputatis induxit diluuium aono centesimo agendæ pœnitentiæ destinato. Sic Hier. Ex quo videas confutari explicationem, seu vt ille vocat, errorem eorum, qui centum istos viginti annos accipiunt veloti terminum, vitæ humanæ post diluuium ab eo præfixum. Cum B. Hieronymo consentit D. Chrysost. D. Aug. Philo, Iosephus, & multi alij. Vide Peret. nostrum. Cæterùm quod adiungit D. Hieron. præcisos à Deo esse viginti annos ex illo numero ob impœnitentiam mortalium, atque adeò contigisse diluuium ipso centesimo anno, quem Deus prędixit: durius id quidem videtur D. Aug. 15. *de Ciuit.* 24. Verùm explicatio Aug. nonnihil difficultatis habet, vt videre licet apud Peret. Faciliùs rem expediunt, qui dicunt viginti annos ante natum Sem hæc Dominum dixisse Noë, illius verò natiuitatem narratam esse per anticipationem, vt similia patent per multa exempla in Scriptura. Quare cùm Noe haberet quadringentos octoginta annos, Deus comminatus est diluuium futurum post centum viginti annos; deinde diluuium cecidit sexcentesimo anno vitæ Noe. Tunc autem erat Sem centum fermè annorum, & patris circa quingentesimum annum fuerat natus. Vide Delrio, ac Peret. quorum summa est diligentia, cùm in cæteris, tum in supputatione annorum.

Vita prorogatur ad pœnitentiam.

Quo anno diluuium indictum fuit.

Delrio. Peret.

SECTIO III.

Gigantes autem erant super terram in diebus illis; postquam enim ingressi sunt filij Dei ad filias hominum, illæque genuerunt, isti sunt potentes à seculo viri famosi.

1. EX his duo habemus, & gigantes iam antea in terris extitisse, & præcipuè multos, & magis famosos à filiis Dei ex connubio filiarum hominum fuisse procreatos. Hoc loco est quod repetas ex versu illo suprà explicato: Videntes filij Dei filias hominum quòd essent pulchræ. In Hebr. habetur טובת *toboth.* טוב *tob* autem propriè est bonum, & deinde ad pulchrum transfertur, & fortè ad sigoificandum id quod est procerum, excelsum extendi potest; coniectura bona est, quia 1. *Reg. cap.* 9. dicitor de Saule, *Erat electus, & bonus* (Tob) *& non erat vir de filiis Israël melior illo. Ab humero & sursum eminebat super omnem populum.* Melior: Chald. pulchrior. Vnde Theod. & Procop. Quomodo bonum nominauit Saulem? Non dedit ei testimonium virtutis animæ, sed famam & magnitudinem corporis. Narrat enim pulchro, & præstanti corpore fuisse. Hinc Lyra & Hebræi occasionem arripiunt subnotandi fœminas, quæ rogatæ in itinere à Saule de videote, seu Propheta, lentiùs, & morosiùs responderuot. Volebant enim (inquiont) eum aliquantulum detinere verbis, admirantes pulchritudinem illius. Ex his coostat pulchritudo Saulis; sed, quænam illa quæso, quam, quæ statim assignatur; nempe proceritas staturæ, quæ tanta io illo erat, vt ab humero, & sursum emioeret super omnem populum? His positis, sunt qoi dicant, nec extra chorum, vt aiunt, bonas & pulchras vocari, quia proceras; ergo filij Dei maximè, conquirebant mulieres procerioris staturæ, & quasi gigantææ magnitudinis, vt ex illis progeneraren

1.Reg.9.

Theod. Procop.

Saul spulchritudo corporis.

Lyra.

Mulieres pulchra admorantur.

filios habitu corporis proceros, gignotes: quam summam in liberis expetebant pulchritudinem virilem. Vt enim abiecta, ignominiosa, & ridicula apod bomines habetur statura viri nimiùm pusilli, nani, pygmæi: ita insigniter commendatur proceritas corporis, & gigantæa moles stupori est. Procerum itaque bonum, & pulchrum dicitur; pusillum verò malum, & deforme: argumento est, quod Dominus ait Matth. 6. *Quis vestrum cogitans potest adiicere ad staturam suam cubitum vnum?* Quis vestrûm, emphaticè; non enim Christus Dominua eam pusillitatis (vt vocat S. Hilar.) contumeliam voluit assumere. Statura enim fuit moderatè proceta. Cogitans; quia nimirom solet ea infirmitas esse hominum, vt qui breuiore sunt babitu corporis, de proceriore semper cogitent. Sed in vanum (inquit Dominus) cogitatis; non cogitando adiicietis staturam; quocirca inter euras & cogitationes hominum vanas, irritas, ridiculas, hanc vnam recenset, & fortè frequentiorem commemorat Dominus, qua nani, & pusilli, dies & noctes exeduntur. Gigantes erant. Hebræi variis nominibus appellant gigantes secundùm diuersas etymologias. אימים *enim* dieuntur quasi tertores, ac terribiles. גברים *guibborim*, robusti, fortes, potentes, dynastæ à גבר *gneuer*, robore. רפאים *rephaim*, quasi curatores, ac medici populi cui præsunt; à radice רפא *raphah*, mederi, vel remitti, & leuem esse; quod ad eorum conspectum bomines elanguescunt: ענקים *ghannaquim*, vel à ענק *ghenag*, eorum autore, vel quasi torquati, seu torque insigniti. נפילים *nephilim* à radice נפל *naphal*, cadere; ideo eadentes volunt Hebræi, quia ad aspectum gigantum homines contetriti cadebant animo, & humi prosternebantur; aut cadentes, quia in diluuio ceciderunt illæ prodigiosæ corporum moles baustæ vorticibus aquarum, aut quod fortè verius est, cadentes actiuè iocidentes, irruentes, & cunctis instar tempestatis prosternentes; & quia quando gigas impetu ferebatur in aliquem, corruere in illum videbatur insana quædam moles instar turris, aut montis. Aquila vertit, violenter irtuentes. Vnde Iob 16. dicitur: *Irruit in me quasi gigas.* D. Hieron. in Hebræo (inquit) ita habet: Cadentes erant, pro cadentibus, siue gigantibus, violentos interpretatus est Symmachus: Et Angelis, & sanctorum liberis conuenit nomen cadentium. Quid si significetur, quod ita scribit Procop. Sed Deus illorum gigaotum habitum & corpora ita temperauit, & composuit; vt facilè etiam à pusillis & parua statura hominibus superarentur.

Statura corporis expetenda omnibus.

Matth. 6.

S. Hilar.

Gigantum nomenclatura.

Iob 16.

S. Hier.

Symmach.

a. Circa proceritatem istam gigantum, illud egregiè obseruat Theodoret. Ita disposuit Dominus, vt cognoscerent homines, non infirmitatis diuinæ fuisse tam proceram staturam non omnibus datam; facile enim illi erat alios quoque huiusmodi facere: sed vt mentis tumorem atque lactantiam amputaret, cùm & homines tam paruæ staturæ etiam aduersùs Deum insurgãt. Est etiam præclara obseruatio D. Aug. 15. *de Ciuit.* 23. *de gigantibus.* Quos (inquit) propterea creare placuit creatori, vt etiam hinc ostenderetur, non solùm pulchritudines, verumetiam magnitudines, & fortitudines corporum non magnipendendas esse sapienti, qui spiritalibus, atque immortalibus longè melioribus, atque firmioribus, & bonorum propriis, non malorum, bonorúmque communibus beatificatur bonis. Sic Augustin. Itaque iuxta Theodoret. ad ostentationem diuinæ potentiæ; iuxta Augustin. ad contestandam, quæ haberi debet à iustis, despicientiam bonorum, ac donorum corporalium, quibus plerumque reprobi, & non prædestinati nobilitantur. Rectè Glossa Interl. describit gigantes, immanes corpore, superbos viribus, inconditos moribus, filios terræ. Lyppom. quoque paraphrasis est valde luculenta. A seculo, idest, à principio seculi, aut longo tempore gigantes fuerunt; qui post omnia latrocinia, & violentias aggrediebantur filias hominum, libidine corrupti turpissima, filiósque genuerunt, robustos, violentos, feroces, hominum oppressores: ex immanibus flagitiis sibi nomen parantes perpetuum; quale genus hominum audax, & truculentum, ad præsens vsque seculum perdurat, orbis infame incommodum, onus importabile piis, infaustum, & execrabile. Hebr. גלברים *guiloborim*, fortes, robusti. Noster vertit potentes; bello quippe finitimos quosque, atque exteros lacessebant, opprimebántque, ferro, & vi, non ratione agentes. De his Baruch cap. 3. *Ibi fuerunt gigantes scientes prælium; hos non elegit Dominus.* Ad quem locum D. Ambros. 1. *de Cain, cap.* 5. pulchrè subiicit: Et meritò non elegit; quia prælium, non pacem sciebant; & ideo tu pacem disce, vt eligaris à Deo. D. Cyrillus Alex. *lib.* 3. *in Genes.* arbitratur in pœnam libidinis effrænatæ, qua filij Dei filiarum Caini, & eius posteritatis pulchritudinem apperiuerunt; atque vt ipsam illatum pulchritudinem summo damnaret maledicto gigantes filios ab illis natos fuisse. Et quamquam (inquit) dij, deorúmque filij appellarentur, mox ad filiarum hominum mores, & instituta se conuerterunt, atque turpissimam, & sceleratissimam vitam sequebantur, atque ita fiebat, vt vxores eorum prodigia parerent. Deus enim ob eorum effrænatam libidinem, & ipsam humanorum corporum pulchritudinem, deformem sanè reddebat. Erant namque gigantes, idest, indomiti, robustique homines, plurimúmque deformes, & corporum magnitudine excedentes. Sic Cyrill. At Ambros. *de Noë & arca.* Homines (inquit) erant cultui carnis suæ studentes, animæ autem curam nullam habentes. Aduerte subnotari gigantes istos à Propheta Baruch ideo periisse, quia non habuerunt sapientiam; & ideo infelices in turpissima ruebant flagitia, quia insipientes, & velut rationis experres, vt mutæ pecudes, quò impetus & libido impelleret, ferebantur, bestiæ, non homines, si vitam morésque consideres, quorum ferociam, & arrogantiam brutalem imitatus quidam Rapsaces Assyriorum ductor, in Hierusalem minas, & contumelias, & in Deum ipsum blasphemias eiaculatus: Quis est Dominus (ait) vt eruant Hierusalem de manu mea? Cui à Domino per Isaiam responsum est: *Ponam circulum in naribus tuis, & frænum in labiis tuis, & reducam te in viam per quam venisti*; Isai. 37. Vbi eleganter Theodor. Vt brutum tractat Dominus eum qui anima rationali præditus; rationem corrumpit. Itaque à filiis Dei tam fœdi ac prodigiosi eduntur partus. Non vsitata quidem, sed monstrosa edunt facinora qui à domo Dei ad castra diaboli se transferunt in signum reprobationis æternæ. Qua de re sic egregiè disserit S. Ber. *ser.* 2.

de

Theod.

Gigantes ostendant diuinam potentiam.

S. August.

Dona & bona corporum non æstimanda.

Gloss.

Lyppoman.

Infame gigantum genus.

Baruch. 3.

S. Ambros.

S. Cyrill.

Rixosi Deo sunt exosi.

Gigantes ex infami libidine nati.

S. Ambros.

Isa 37.

Theod.

de SS.Petr. & Paul. Eorum, qui peccant, antequam Deum nouerint, antequam miserationes eius experti sint, antequam potauerint iugum suaue & onus leue, priusquam deuotionis gratiam, & consolationes acceperint Spiritus sancti: eorum, inquam, copiosa redemptio est, & tales omnes uos fuimus. At eorum qui post conuersionem suam peccatis, & vitiis implicantur, ingrati acceptæ gratiæ, & post missam manum ad aratrum retrò respiciunt tepidi, & carnales facti, aut post agnitam viam veritatis retrò eunt apostatæ manifesti: eorum vtique perpaucos inuenies, qui post hæc redeant in gradum pristinum; sed magis in sordibus sordescant adhuc. Hæc Bern.

B

3. *Viri famosi.*] Hebr. אנשי השם *anxe haxxem*, viri nominis; hoc est, nominati, nominis, famæ, gloriæque studentes: mundana felicitate conspicui, dignitate sublimes. Nec mirũ si consequenter impij, Deóque inuisi extiterint. Quis in mundo felicior fuit, quàm Salomon? Et de Salomone

Mundi gloria periculosa.

tamen incertum nobis est num tamdem saluus fuerit? Id quidem diuino sic consilio dispositum est; ne (vt aduertit S. Prosper Aquit.) felicitate turbati posteri Christum deserant. Incerta igitur

Salomonis incerta salus.

sit, & ignota mortalibus salus Salomonis, vt sibi quisque timeat à mundi gloria, & felicitate, ob quam Rex ille vsque ad barathrum idololatriæ

Psal. 68.

prolapsus est. Sed omnes isti in terra scribentur, *Psal.* 68. Sicut fumus deficient, *Psal.* 36. En quid

C

Psal. 36. *Superbi cadentes dicuntur.*

prodest homini magna ista nominis vmbra? in conspectum eius cadent omnes, qui descendunt in terram, *Psal.* 21. Sciant gentes, quia homines sunt, *Psal.* 9. Gigantes, potentes, famosi, sed cadẽtes; deiecisti eos dum alleuarentur, *Psal.* 72. feriúntque summos fulmina montes, Horat. Cadentes, hoc illis proprium, & congenitum nomen illorũ pater & magister Lucifer Gigas primus fuit, sed illum vidit Dominus tanquam fulgur de cœlo cadentem, *Luc.* 10. Tanta illius arrogantia, tantum superbiæ pondus stare non potuit; icirco aiebat, *Sedebo in monte testamenti*, Isai. 14. Rectè Bern. *serm.* 85. *in Cant.* Ideo fortasse sedere voluit, quia stare non valuit. Sed ad verba

Psal. 21. Psal. 9. Psal. 72. Horat. Luc. 10. Isai. 14. S. Bern.

D

Beda.

Domini ex Luc. sic Beda subtiliter commentatur. Quia discipulos de signorum operatione vidit elatos, exemplo eos terret, atque ad humanitatem reuocat, eius qui primus superbiendo cecidit: vt qui hunc ob superbiam de cœlo recordarentur eiectum: multo magis se de terra editos, si superbierint humiliandos agnoscant. Sic Beda. Perierunt, quia non habuerunt sapientiam, quam si haberent, natos se infantulos, & ex rancula turpique materia coagulatos agnoscerent, vnde humiliari, non superbire debuissent. Grauis enim & vera illa est sententia Philonis; Principium sapientiæ inuisibilis, est non obliuisci sui, & habere præ oculis suas origines. Insipiens Nabuchodonosor suam originem non inspiciens, Deum se, non hominem putabat. Rex quidem erat toti urbi imperitans; gigas, robore, potentia, pulchritudine, nominis gloria; fuerit ergo ille, vt scribit Dan. *cap.* 2. statua vna grandis, magna, & sublimis statura, & terribilis. Huius statuæ caput ex auro optimo erat, pectus autem, & brachia de argento; venter & fœmora ex ære; tibiæ ferreæ; pedum quædam pars erat ferrea, quædam autem fictilis. At tota quidem illa moles, totum illud aurum, argentum, æs, ferreum in lutum desinebat: Rex tamen insipiens de solo sibi auro blandiens, nec lutum dispiciens adorari se imperauit in statua tota aurea, quod bene adnotauit Theodor. *Orat.* 3. Quia beatus (ait) Daniel somnum interpretans ipsum esse aureum caput dixit; alias verò imaginis partes ex alia materia multiplici; ipse omnem ex auro imaginem molitur. Sed aureum illud caput pede luteo nitebatur; ergo vbi lutum adacto fortè lapillo dissipatur, tota moles cum suo auro & metallorum robore, ac pretio disiecta corruit, ac disparuit studia somnij: nihil in humanis, quod grande, pretiosum, pulchrum, & gloriosum putatur, aliud est, quàm lutum, quàm somnia.

Cognitio propria cuiusque. Philo. E Dan. 4. *Nabuchodonosor superbia & stultus.* Theod.

4. Et quidem gigantes filij terræ illi fuerunt, qui à filiabus hominum impuris, comptis, cantillantibus, & filios Dei fallentibus, & peruertentibus nati fuerunt, vt visum est: homines quidem, vt subnotauit Procop. peccatis toti addicti, non nisi mortalia curantes, repudiatis cælestibus. At alius extitit de cælo Gigas filius Dei Patris, & natus ex matre semper Virgine, de quo Propheta Psal. 18. *In sole posuit tabernaculum suum*: in manifesto scilicet omnibus videndam exhibuit suam humanitatem, in qua diuinitas Verbi corporaliter habitat, & ex qua Verbum ipsum tanquam ex tabernaculo suo militari bellum aduersùs peccatum, & diabolum gerit. Non incongruè tamen intelligi potest de Virgine Deipara, in qua tanquam in tabernaculo Deus homo factus, & humanis oculis visibilis commoratus est. Nec arcæ Mosaicæ tabernaculum, aut pulchrius, aut pretiosius, aut sacratius fuit; quinimo vmbra tantùm extitit vteri virginalis Deiparæ. In sole, dicit, quia virginis admirandæ virtutes toti mundo innotuerunt. Magna enim (inquit D. Anselm. *lib. de excel. B. Virgin. cap.* 2.) atque miranda diuinorum signorum indicia natiuitatem virginis præcurrerunt: quatenus eo maior veneratio fidelium circa eius exortum existeret. Sic Anselm. Quid si etiam in sole, hoc est, in virgine Deus tabernaculum suum dicatur posuisse? Illa est enim mundo vniuerso eminens & conspicua, vti sol, beatam illam dicunt omnes nationes. Fulgor illius omnem sensum & cogitationem excedit, ac perstringit. Vltra omne (inquit Anselm. *cap.* 3.) quod dici potest admirabile, hoc est scilicet; Puella de propagine Adam nata, de peccatrice progenie orta, subitò versa vice maledictionis Euæ, benedicta prædicatur super omnes mulieres, & concepit & parturit, & parit hominem Deum. *Sequitur*: Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo, explicat Damasc. *Orat.* 1. *de Natiuit. B. Mariæ.* Sempiternum lumen, quod ex sempiterno lumine, antiquiorem seculis existentiam habet, ex Virgine Maria corporaliter, ac tanquam sponsus de thalamo prodit. Sequitur; *exultauit vt Gigas ad currendam viam*, &c. Veniendo (vt D. Gregor. Bern. & Ambros. exponunt) ad redemptionem nostram quosdam veluti saltus dedit, & exultauit ad currendam viam, vt nos post se currere faceret, eíque diceremus ex corde: Trahe nos, post te curremus, *Cant.* 1. Vbi notanda est Domini venientis ad passionem crucis alacritas: ea nimirum est nimia, & supereminens caritas Christi Iesu, qui proposito gaudio sustinuit crucem: cupit, & euicit omnia, vel mortem ipsam acerbissimam, summéque infamem, factus pro nobis maledictum, vt no-

Procop. Psal. 18. *B. Maria Dei tabernaculum.* S. Anselm. *B. Maria stupendum miraculum.* S. Ansel. S. Damasc. S. Greg. S. Bern. *Christus ad passionem currit.* Cant. 1.

A bis ab omni maledicto redimeret. Vnde appositè dicitur Gigas *guibbor*, fortis, robustus, potés, Princeps, vt vertit Theodotion.

Theod.

SECTIO IV.

Videns autem Deus; quòd multa malitia hominum esset in terra, & cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum omni tempore, pœnituit eum, quòd hominem fecisset in terra. Et tactus dolore cordis intrinsecus. Delebo, inquit, hominem quem creaui à facie terra, ab homine vsque ad animantia, à reptili vsque ad volucres cæli, pænitet enim me fecisse eos.

B

1. HEbr. וכל־יצר מחשבת לבו רק רע כל־היום *vechol ieçer machxeboth libo raq ragha col haiom*, omnis imaginatio cogitationum cordis eius tantum malum omni die. Vel: Et cuncta formatio cogitationum, &c. vel, Et omne figmentum cogitationum, &c. Chald. Et omnis sensus cogitationis cordis eorum esset malus omni tempore. L X X. καὶ πᾶς τις διανοεῖται ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἐπιμελῶς ἐπὶ τὰ πονηρὰ πάσας τὰς ἡμέρας, & omnis cogitatio in corde suo diligenter ad C mala omnibus diebus. *Ieçer*, in qua voce tota est, si qua est huius loci difficultas, nascitur à radice יצר *iaçar*, formare, fingere, facere, cogitare, operari, concupiscere. hinc יצר *ieçer* quinque punctorum nomen est masculinum, idem atque desiderium, cogitatio, eò quòd in corde humano desiderante formatur, & effingitur. At *machxebath* à radice חשב *chaxab* cogitare, putare, reputare etiam, vt noster vertit, & non reputauimus eum, *Isai.* 53. Hebr. ולא חשבנהו *velo chaxabnuhu*. hinc nomen מחשבה *machaxabah*, vel מחשבת *machaxebeth*, cogitatio. Vnde Ieremias מחשבות שלום *machxeboth xalom*, cogitationes pacis, *cap.* 11. Sed si rectè examines, eòdē recidūt variæ istæ versiones. Vidit igitur Dominus Deus D humanum cor prauum, corruptum, distortum, omnis boni expers, officinam malorū omnium: vt quod cogitando, non nisi fœda, turpia, violenta, iniqua, impia contra Deum atque homines architectetur. Vnde pessima opera prodire necesse est. A cogitationibus prauis omne deinde scelerum exoritur diluuium; sed quis ad procellam gehennalium cogitationum rectus, stabilis, ac securus persistet? Ille nimirum, qui (vt obseruat S. Ephrem *tom. 2. paran.* 24.) cogitationibus piis est perfectus. Hunc enim malæ cogitationes de loco tranquillitatis non dimouent, nec ipsum vincunt tanquam aliqua catena vinctum. Sic Ephrem. A malo dæmone sugge- E runtur impura, & nefaria; deinde mens (vt ait Philo *lib. quod det. pot. insid.*) concipit, & parturit cogitationes, quas volens parere per linguam, vox eas excipiens obstetricis more producit in lucem. Sic ille. Per linguam dicendo, & per instrumenta corporis operando isti exitiales fœtus vitiorum educūtur. D. Bern. *serm. de tripli. gen. cog.* tria facit genera cogitationum. Primum (inquit) otiosarum, est lutum simplex. Secundum est lutum viscosum ac limosum cogitationum, quæ ad necessitates naturæ pertinent. Tertium est immundissimum, ac fœtidissimum cœnum.

Isai. 53.

Ierem. 11.

Cor hominis officina malorum.

S. Ephrem.

Cogitationes nefaria à corde.

Philo.

S. Bern.

Cogitationum tria genera.

A Quod nec admittere vlla ratione debemus, sed à longè præsentire fœtorem, & tota virtute repellere, & conuersi statim ad gemitus, lacrymis, atque suspiriis inuocantes spiritum, qui adiuuet infirmitatem nostram. Hæc Bern. Multa malitia dicitur esse in terra, multa in omni genere, & numero malorum: nec enim est, aut fingi potest vitium, quod in hominum genus illa ætate non redundauerit, vt verbo vtar D. Cyprian. *Epist. ad Numat.* Duo etiam valde exaggerant diluuium illud vitiorum, cùm dicitur tantùm, רק *raq*. Et omni tempore, כל־היום *col-haiom*. Magna (inquit Caiet.) ingénsque corruptio interiùs significatur, dicendo quòd solummodo malum, nihil ha- B bens boni admixtum, nisi relatiuè ad malum, & quod amplius est, nulla hora præstabat eis sapere, sed omni, seu tota die vniuersa cogitatio eorū formabatur duntaxat ad malum. Et siquidem conatur Moyses Dei causam omnino iustā astruere: vt quando legerimus Deum de cælo tonantem, fulgurantem, cataractas cæli disrumpentem, imbriū tempestates, pluuiarum noua, & integra maria profundentem in terras, vt hominū absorbeatur genus, intelligamus iusto id fieri iudicio Dei insigniter læsi; & summo iure irati: tā multa enim atque immensa turpitudinem, & flagitiorum carnis incendia, multis erant atque immensis imbribus restinguēda. *Abyssus abyssum inuocat*, Ps. 41. Abyssus culparum abyssum pœna- C rum: abyssus flagitiorum abyssum inundationum. Caiet. expendens illud, *videns Deus*, obseruat optimè. Rectè inducit Deum non audiētem, sed videntem, vt omnimoda certitudo describatur. Et primum visum describitur; in voluntate hominum malitia, non imbecillitas, nō passio, sed quod in voluntate pessimum est, malitia nec ea parua, aut vna, sed multa; vt hinc intelligamus homines vsque adeò declinasse in malū, quod peccabant ex malitia, ac per hoc incorrigibiles erant. Ita Caiet.

S. Cyprian.

Caiet.

Vitiorum eluuies.

Ps. 41.

Caiet.

2. Hinc ego mihi persuasum habeo, carnis impudicitiam fuisse primum originem, vnde illi mortalium pessimi, potiùs scelerum immanitate, quàm corporum mole gigantes extite- D rint. Idque duplici ex capite; inprimis propter impudentiam, quæ cum carnis libidine coniuncta esse solet; etenim perfracto semel pudoris vallo, nihil non turpe, ac nefarium liberè audactérque hominis temeritas patrabit. Quare optimè D. Chrys. *homil. 29. ad Popul. Antiochen.* Nihil ita facit impudentem, vt mala conscientia; quare meretrices sunt impudentes, quare virgines verecundæ? nónne illæ ex peccato? nónne istæ ex modestia? Nihil enim tam impudētē facit, quàm peccatum. Vsque adeò fœdum est ac dedecorosum homini peccatum, vt rectè dictum sit à D. Chrys. *homil. 6. ad Popul. Antioch.* Magnū supplicium peccare, etiamsi non puniamur. Deinde peccatum mēti offundit tenebras, rationem per- E turbat: quid ergo nocte illuni, conuulso gubernaculo, soporato atque stertente nauclero, inter concursantes nimborum, ventorum, vndarúmque in salo procellas, infelici fiet nauigio? *Delicta quis intelligit*, Psa. 18. quæ ipsum oculum claudūt, declarat D. Aug. Cæterùm, etsi alia lōgè grauiora flagitia habeantur; nullum ita mentem obtenebrat, atque turpitudo carnis; nimirum lutum, & sordes mentis oculo impositæ de medio tollunt omnem rationis lucem. *Fiat via illorum tenebra, & lubricū; & Angelus Domini persequens eos*, Psal. 34. Vbi D. August. hæc eis futura prædixit, non

Impudentia cū libidine.

S. Chrys.

S. Chrys.

Peccare summa est ignominia.

Psal 18.

Peccatum tenebras menti offundit.

Ps. 34.

S. Aug.

non vt euenireot, optauit: tenebræ est ignoran-
S. Hieron. tia, lubricum est luxuria. Et S. Hieron. Tene-
bræ, ignorantiæ; lubricum; id est, luxuria. Qui
istis mente est deditus, diabolus illum perse-
quitur. Vel, non cognoscunt veritatis lumen,
nec firma statione consistuot. Lubrici sunt,
qui in hac passione grassantur, atque ab An-
gelo claritatis domioicæ affliguntur. Sic ille.
Vide, vt coniungantur tenebræ ac sordes, quæ
duo mala patitur libibinosus. *Iniquitas calcanei*
Psal. 48. *mei circundabit me*, Psal. 48. Iniquitas (ait D.
S. Ambros. Ambros.) calcanei nostri est, in quo Adam den-
te serpentis est vulneratus, & obnoxiam hære-
ditatem successionis humanæ suo vulnere dere-
Facilis in lapsum homo. liquit, vt omnes eo vulnere claudicemus. Vnde B
Dominus discipulis pedes lauit, vt lauaret ve-
nena serpentis: vnde reor iniquitatem calcanei
magis lubricum delinquendi, quàm reatum ali-
quem nostri esse delicti. Hæc Ambros. Nota
lubricam, & pronam ruere in barathrum om-
nium vitiorum, quam in pectore gerimus, ef-
frænatæ post originale peccatum concupiscen-
Superbi in luxuriã ruunt. tiæ passionem. Hinc fit, vt sæpenumero superbi,
& inflati bomines, quales isti giganres extite-
runt, in pœnam suæ arrogantiæ, permittente
Deo in profundissimam luxuriæ voraginem
ruant præcipites. Hoc enim significat Dauid
Psal. 43. Psal. 43. cùm air; *Humiliasti nos in loco afflictionis*,
Deut. 22. & 21. vbi duo subnotabis. Primum, humiliari, vt *hîc* C
sumitur, & *Deut.* 22. & 21. idẽ esse, atque pollui,
S. Ambros. S. Chrys. ac dehonestari carnis turpitudine, quod D.
Ambros. & Chrys. aduertunt, vt iam alibi do-
cuimus. Deinde Hebr. דכיתנו במקום תנים
dichuthanu bimquom Thannim, cõtriuisti, redegisti
vsque ad puluerem tenuissimum; scilicet anima
carnis sordidata vitiis nihil est abiectius: in lutũ,
ac deinde in puluerem, qui pedibus incedentium
& cooculcantium in platea efficitur, miserè re-
Osea 4. dacta est. Oseæ 4. dicitur: *Ligauit eum spiritus in*
alis suis. Vbi D. Hier. Immundus spiritus ligat in
alis suis, & liberè volare non patitur. Roges, quî
fieri possit, vt volare non patiatur ligatum à spi-
ritu in alis spiritus; præsertim quia legit Sym-
Symmach. machus; Velut siquis liget venrum in alis venti? D
Luxuria pondus animæ. Facilis responsio, rantum est immunditiæ carnis
pondus, vt eo mens depressa quantumuis allige-
tur ventis, altum nimirum ad virtutis subli-
mitatem, & amorem Dei, ad desiderium bono-
rom cælestiũ, nec subuolare, nec aspirare valeat.
S. Chrys. Rectè igitur D. Chrys. *ad hunc locum*, dicit, quòd
multa malitia erat hominũ. Nam vbi scortatio,
& luxuria, & tanta intemperantia; verisimile est
ibi & ebrietatem, & crapulam, & magnam iniu-
stitiam, & auaritiam, & innumera alia nasci
mala ex boc opere, quasi è fonte quodam. De-
inde inter alia, quæ colligit ex illis verbis (om-
nis cogitatio intenta ad malum): hoc adiungit;
Vidisti quomodo dedita opera malum fecerunt, E
Hominum in malũ studiũ. diligenter omnia mala operantes, & omnis ætas
ad agendum malum, sua sponte accesserit? Vidi-
sti quomodo statim ab incunabulis omnes ma-
lum hoc prælium certabant, contendentes vr
malis operibus alter alterum superaret? &c.

3. Et verò tanta est morum omnium vbiqoe
gentium corruptela nostra ætate, vt ad deplo-
randam generis bumani profusam in omni pec-
candi genere licentiam non necesse sir ad priora
S Cyprian. illa secula recurrere, imò nec ad posteriora tem-
pora D. Cyprian. quorum fœdam stragem san-
ctissimus Martyr describit *Epistol. 2. lib. 2. Epist. ad*
Donatum. cuius prudentiam commendat, quòd

A se subduxerit in tranquillum studiosæ, ac reli-
giosæ vitæ portum à turbulentissimo vitiorum
omnium pelago, nimirum mundo longè semo-
tus. Locus est planè accommodatus ad præsen-
rem commendationem, vbi colluuiem flagitio-
rum ac turpitodinum humani totius generis, è
qua Noë in arcam, vti prudens, & suæ salutis
amator in religionem à seculo se confert, com-
memoratus. Sic ait: Atque vr illustrius veritate,
patefacta diuini muneris indicia clarescant, lu-
cem tibi ad cognitionem dabo, & malorum
blandientium caligine abstersa, operti seculi te- *Mundi vitiosi descriptio egregia.*
nebras reuelabo. Paulisper te crede subduci in
mootis ardui verticem celsiorem. Speculare inde
B rerum infra te iacentium facies, & oculis in di-
uersa porrectis, ipse à terrenis cootractibus liber
fluctuantis mundi turbines intuere. Iam seculi,
& ipse misereberis; tuique admonitus, & plus in
Deum gratus, maiore lætitia, quòd euaseris,
gratulaberis. Cerne tu itinera latronibus clausa,
maria obsessa prædonibus, cruento horrore ca-
strorum bella vbique diuisa. Madet orbis mu-
tuo sanguine, & homicidium cùm admittunt
singuli, crimen est, virtus vocatur cùm publicè
geritur. Impunitatem sceleribus acquirit non
innocentiæ ratio, sed sæuitiæ magnitudo. Iam
si ad vrbes ipsas oculos tuos, atque ora conuer-
tas, celebritatẽ offendas omni solitudine tristio-
C rem, &c. Ita B. Cypr. agit ibi eleganter de gla-
diatoribus; de circo ferarum, de theatris mimo-
rum & comœdorum: sed iis omissis, de morum
corruptela in vrbibus dissetens: Nunquam (in-
quit) æui senio delicta moriuntur, nunquam
crimeo temporibus obruitur, nunquam scelus
obliuione sepelitur. Adhuc deinde morũ quan-
ta labes, quæ proborum fomenta, quæ alimenta
vitiorum? in laudem crescit ex crimine, & eo
peritior, quo turpior iudicatur. O si & possis in
illa sublimi specula constitutus oculos tuos in-
serere secretis, recludere cubiculorum obductas
fores, & ad conscientiã bominũ penetralia oc-
culta reserare, aspicias ab impudicis geri, quod
nec possit aspicere frons pudica; videas quod cri-
D mẽ sit, & videre. Sed tibi post insidiosas vias, post
dispersas toto orbe multiplices pugnas, post spe-
ctacula; vel cruenta, vel turpia; post libidinum
probra vel lupanaribus prostituta, vel domesti-
cis parietibus obsepta, quorũ quo secretior cul-
pa, maior audacia est. Hactenus de impudicitia
S. Cypr. Sed de iniustitia fortè adhuc elegantiùs.
O si quæ sequuntur, magistratus in vtroque fo-
ro ecclesiastico, & seculari audireot in sui &
Reip. vtilitatem! In forum (inquit) aciem tuam
flecte, plura illic, quæ detesteris, inuenies, magis
oculos tuos inde diuertes. Inter leges ipsas de-
linquitur, inter iura peccatur: innocentia nec *Iniustitia in iudiciis.*
illic, vbi defenditur, reseruatur. Sæuit inuicem
discordantium rabies, & inter togas pace rupta
E forum litibus mugit insanum. Patronus præua-
ricatur, & decipit: Iudex sententiam veodit; qoi
sedet crimina vindicaturus admittit; & vt reus
innocens pereat, fit nocens iudex. Flagrant vbi-
que delicta, & passim multiformi genere pec-
candi per improbos mentes nocens virus ope-
ratur; inimicis insimulat, insidiator impugnat,
testis infamat, vtrobique grassatur in mendaciũ
criminum prostitutæ vocis venalis audacia; cùm
interim nocentes, nec cum innocentibus per-
eunt; nullus de legibus metus est: de quæstore,
de Iudice pauor nullus; quod potest redimi non
timetur; esse iam inter nocentes innoxium cri-

mea est; malos quisquis non imitatur, offendit. Consensere iura peccatis, & cœpit licitum esse quod publicum est. Quis illic rerum pudor? quæ esse possit integritas? Vbi qui damnent improbos, desunt; soli illi qui damnantur, occurrunt? Hactenus Cyprian.

4. *Pœnituit eum, quòd hominem fecisset.*] Vbi scire oportet, multa dici metaphoricè de Deo; aliter enim cùm simus rudes, vim & germanam intelligentiam rerum quæ aguntur, complecti non possemus: accommodant igitur se diuinæ scriptores ad nostrum modum, & mortem intelligendi ac loquendi. Vnde dicimus Deum iratum, pœnitere. Sensus est. Videns Deus hominum malitiam nullo fræno ac termino cohibitam vbique grassari; genus humanum cum omnibus animantibus simul voluit funditus delere, haustum diluuio aquarum; quo in consilio & facto subinde se habuit, atque si ira & furore moueretur; atque si ipsum pœniteret, quòd homines crearet, amplificat donis, innumeris cumularet beneficiis ingratos; abutentes enim Dei benignitate homines infinita & grauissima peccata contra ipsum Deum perpetrarunt. Quia verò ex iracundia mentem inflammante, & facti alicuius pœnitudine vehemens dolor solet existere; adiungitur, *tactus dolore cordis*, &c. Sic enim se gessit Deus destruendo hominum genere, ac si ita, pœnitudine, dolore (quæ apud nos notæ, & vsitatæ sunt passiones) commoueretur. Tale quid homo quiuis patraret in demoliendæ aliquo opere, si illis perturbationibus foret impulsus. Pulchrè S. Ambros. *de Noe, cap.* 4. Ideo (inquit) hæc leguntur, vt exprimatur peccatorum nostrorum acerbitas, quæ diuinam meruerit offensam; tanquam eo vsque meruerit culpa, vt etiam Deus, qui naturaliter non mouetur, aut ira, aut odio, aut passione vlla, prouocatus videatur ad iracundiam.

De Deo multa dicuntur metaphoricè.

S. Ambros. Grauitas peccati Deum commouentis.

5. *Tactus dolore cordis intrinsecus. Et, præcauens in futurum.*] Hæc vltima, *præcauens in futurum*, non leguntur, neque in Hebræo, neque in Chaldæo, neque in LXX. Fortè olim fuerant in ipso fonte Hebr. Sed quid de prioribus? Hebr. ויתעצב אל-לבו *vaiethaçeb el libo:* & cōtristatus est in corde suo. Nimirum; quia describitur pœnitudine, atque iracundia commotus, & velut inuitus ad puniendum; iccirco vehementi quodam dolore angi dicitur, vt intelligamus Deum ad benefaciendum, quàm ad corripiendum longè propensiorem; si quando punit, nonnisi compulsum, & irritatum nostris sceleribus, & quasi dolentem & eiulantem expedire virgas; in manu supplicium, in oculis lacrymas, in corde dolorem præferendo. Putarim horum verborum tam incredibile metaphora (si diuina consideretur natura) planè demonstrari peracerbam ac deplorandam ægritudinem libidinosæ animæ, quæ hominem exedens, inde ad Dei cor, & animi penetralia exerucianda diffundatur. Quænam obsecro pestis vlla esse potest perniciosior? Si cor Dei sic stimulat; quid faciet in corde hominis, in quo exæstuat? Si videns Deus hominis impuritatem tam inusitato afficitur dolore, quid ipsemet impurus homo non patietur? Si in viridi ligno hæc fiunt, in arido quid fiet? Quàm igitur hæc pestis homini sit exitialis, egregiè scribit D. Bern. *de inter. dom. cap.* 29. hisce verbis. Hæc pestis, quo præ cæteris vitiis est mihi familiarior, eo ad nocendum procliuior, & ad repellendum difficilior. Nam cùm eam repellere volo, nolenti mihi se ingerit, blandè onerosa, displicendo placens. Carnis libidinem nunquam fugere potui, sed semper me persequitur; & cum aliqua delectationis cogitatione, vel visus intentione, me comprehendere potest, non diebus neque noctibus requiescere sinit. Subreptiter intrat, & mentem occupat; & nisi subitò repellatur, allicit, & incendit, & quasi virus pestilentiæ, per totum corpus paulatim se diffundit. cogitationes prauas multiplicat, affectiones malas generat, delectatione illicita mentem afficit; & ad consensum prauitatis animum inflectit; omnésque animæ virtutes corrumpit. Hac peste, cùm astrictus teneor, diuelli ab ea vix possum, quoniam stimulos eius confiteri, aut nescio, aut erubesco; tam subtiles & turpes sunt. Reuera difficile est libidinis incendia extinguere. Impuberes stimulat, iuuenes inflammat, vires eneruat, senes, & decrepitos fatigat, non aspernatur tuguria, non reueretur palatia. Vtinam sola castitas fugiat. Adiuua me Domine Deus meus, vt huic tam pestifero & mortifero vitio resistere possim. Scio enim, quia quod resistentem fatigat, vincentem coronat. Scio etiam, quoniam si mentem meam cogitatione immunda polluero, tibi qui munditiæ autor es, placere non valeo. Cor mundū crea in me Deus, *Ps.* 50. Hæc Bern. Quæ sanè omnia sæpius, quàm dici possit, experiuntur filij Adam. Quare quàm pauci à luto puri, & ab ignibus illæsi libidinum reperiantur in hominum genere, videtur Salomon significasse 7. Eccles. dicens: *Hominem vnum de mille inueni, & mulierem in omnibus his nō inueni.* Vbi D. Hieron. Reperi, quòd paulatim peccando, & ad vnum delictum aliud apponendo, grandem nobis summam efficimus peccatorum; & cùm vix paucos de viris bonos inuenerim, mulierem bonam omnino inuenire non potui. Omnes enim me ad luxuriam, & non ad virtutem deduxerunt; & quia appositum est cor hominum diligenter ad malitiam ab adolescentia, & penè omnes offenderunt Deum, in hac ruina generis humani, facilior ad casum est mulier. Hæc Hieron. Sed tamen per hyperbolem dicta intellige; semper enim in omni ætate floruerunt mulieres pietate atque honestate perinsignes. Salomon mulierem in omnibus non inuenit; at ipsa Dei sapientia mulierem vnam in omnibus inuenit, elegit, assumpsit, tam infinita mentis & corporis puritate, vt mater Dei esse mereretur. Non inuenit Salomon vel vnam in omnibus mulierem, cùm omnes (vt S. Hier. subnotauit) ad impudicitiam incitarent, nullaque ad virtutem adduceret; atque in communi mortalium exitio fœmina facilior sit ad ruinam. Fuerit hoc ita, vt dicitur, retroactis mundi ætatibus; at vbi venit plenitudo temporis, superabundauit & plenitudo gratiarum. Mulierem Deus inuenit vsque adeò puram, & sanctitate præcellentem, vt ad illius animam vterum, vbera, & brachia lætus descenderit, de cuius carne virginea carnem assumens apparuerit Angelis speciosus præ filiis hominum. Qui Dominum è matris vtero nascentem admirati clamant inuicem: *Egredimini, & videte regē Salomonem in diademate, quo coronauit eum mater sua in die desponsationis illius, & in die lætitiæ cordis eius*, Cant. 3. Quo loco sic effatur D. Greg. Pap. Mater Christi beata Maria esse creditur, quæ coronauit eum diademate, quia humanitatem nostram ex ea ipse assumpsit. Quàm pura igitur & immaculata caro esse debuit,

Deus punit inuitus, ac dolens.

Luxuria pestis exitialis.

S. Bernard.

Psal. 50. Libidinem pauci nō sentiunt.

Eccles 7.

S. Hieron.

Mulier periculosa, & fragilis.

B. Maria à Deo electa in matrem.

Cant. 3. S.Greg.

buit, ex qoa Deus tegium sibi diadema construxit, quod io capite gestarer? Quinetiam vbi mater pulchræ dilectionis Deum virgo enixa est, qois numerando comprehendet infinitam multitudinem, castissimorum hominum,& virginum, qui naturam superegressi ad angelicam integriratem aspirarunt? Iam nunc (vt prædictum est ab Isai. *cap.* 55.) pro vrtica crescit myrtus. Declarar optimè D.Greg.*lib.* 18.*moral.cap.* 11.ad bunc modum: Vrtica, igneæ omnino naturæ est: myrrus autem temperatiuæ fertur esse virturis. Pro vrtica igitor crescit myrtus, cùm iustorum mentes à prurigine, & ardore vitiorum ad cogitationum temperiem traoquillitatemque perueniunt, dum iam terrena non appetunt, dum flammas carnis desideriis cælestibus extinguuot. Ita Gregor. Vna est mulier Dei mater, quæ omnes ad virtutem adducit, quæ puritarem mentibus, & corporibus adspergit, cuius ope suffultus nemo tentationum æstibus conuelletor. Non præteribo mysticam elegantiam D. Bern. *ferm.* 1. *in annunt.* vbi latè refert illam apud Deum concertationem Inter iustitiam, & misericotdiam de homine aut perdendo, aut redimendo: inducit ergo Dei filium se ad redemptionis officium accingentem; & inter alia dicentem: Pœnitet me fecisse hominem; pœna me tenet; mihi incombit sustinere pœnam; pœnitentiam agere pro homine, quem creaoit; tonc ergo dicit: Ecce venio.

Castitas in mundo floruit post Deum è virgine natū.

Isai. 55.

S.Greg.

B. Maria puritatem communicat.

S.Bern.

Verbum Dei pro homine pati statuit.

6. *Delebo hominem quem creaui, &c.*] Optimè declarat D.Cbrys. Abolebo, sicut malum quoddā fermentum, totū illorū genus, vt ne posterioribos seculis peccandi autores & doctores fiant. Et quidem verbum, *delebo*, interpretationem D. Chrys. valde confirmat. Hebr. est מחה *machah*, propriè eradere, & abstergere, ita vt in re, quæ abstergitor, nullum manear vestigium; decreuit igitur Deus ita delere hominum genus, vt nihil illius remaneat, nec signum, nec vestigium in terra. Vel sola enim impressa tam impuræ & libidinosæ generis vestigia contaminarent terram, & posteris: deinde consequentibus, aut offenderét oculos, aut animos ad similia patranda flagiria irritarent. *Delebo* (inqoit Dominus) *hominem à facie terræ.* Pulchrè (exclamat Procop) Nam nequaquam vult hominem penitos abolere, & ad nihilom redigere: neque etiam eius animam perdere vult. quid igitur? Delebit enim de superficie terræ. Sic ille. Collige ex hac sententia Procopij multos in dilouio salotem æternam animæ consecutos. Sed quid meruere animantes, mereri, ac demereri nesciæ; vt simili exitio cum hominibus excindantur? Respondent D.Cbrys. D.Ambros.& alij: Cùm animantia solùm in gratiam homini producta fuerint, homine deleto superuacanea censentur in orbe. S. Aog. magnitudinem futuræ cladis significari dicit. Factum ergo id est ad detestationem delictorum homani generis, & ad exprimendam læsi, atqne irati,& punientis Dei seueritatem. Lyra, & alij adiungunt etiam bruta nefandos exercoisse coitos inter se, atque hominibus ad infamem libidinis abusum inseruiisse; tam immanis erat, & latè diffusa in omne genos impudicitiæ corruptela carnis. Fortè aut ipsi mortales impudentissimi nefarios illos congressus iumenta ipsa edocuerant; aut vero hæc illorum turpitudinem sæpius oculis vsurpatam didicerunt.

S.Chrys.

Qualis euersio humani generis.

S. Chrys.

S.Ambr.

S. Aug.

Libido nefanda in mundo.

Lyra.

SECTIO V.

Noe verò inuenit gratiam coram Domino. Hæ sunt generationes Noe. Noe vir iustus, atque perfectus fuit in generationibus suis, cum Deo ambulauit. Et genuit tres filios, Sem, Cham, & Iapheth.

1. IN communi hominum corruptela vix extitit virtute famáqoe illibatus Noe. In quo ostenditur (inquit D.Ambros.) quòd hominem iustum oon obumbret aliotum offensio, qoando ipse ad totius generis reseruatur seminarium. Et quidem illi omnes, quorum perditissimos mores paulo antè audioimus, malis (ait D.Cbrys.) operibus Deum misericordem ad indignationem prouocauerunt: contrà verò Noe virtote pollēs, gratiam inueoit coram Domino. Appositè, vt iam ostendimus, Noe, vel potiùs נח Hebr. nomen illi est impositum, scilicet requies; vt in quo Deus, cuius spiritus litigarat, tot per secula cum hominibus profligatissimis, & veluti luctādo defessus, reqoieuerit. Quæ est ista domus, & quis est iste locus requietionis meæ? Ad quem autem respiciam, nisi ad pauperculum, & contritum spiritu, & trementem sermones meos? *Isai.* 66. Loquitur Dominus ad Iudæos, qui tantum suo templo Hierosolymitano confidebant, vt in illo quasi conclusum, ligatúmque, & quietum, ne aliò abiret inde, Deum sibi arbitrarentur. Ergo ait (vt exponit D.Hier.) sublato templo, & altari terreno, quod humana construxerat manus; creator omnium, qui in terris templom habere se denegat; homilem, & quietum, & trementem sermones suos homines assumit in templum. Sic Hier. Vide igitur Deum in suo Noe, atque in sua reqoie à tumultibus, & flagitiis totius humani generis confidentem. D.Hier. definit, quinam sint illi quieti, ad quos Deos respicit, & in qoibus; vt in templo habitat, & vt in altari residet. Qui (ait) quietem agunt à malis operibus: & sedentes in domo, æterno reqoiescont sabbato, ne mooeant se ad opus seruile peccati. Sic ille. Pulchrè seruitutis nomine carpit peccatum. Seruus est, qui peccat, seruilibus occupatur ministeriis: qui verò studet virturi, vt nobilis, & dominus festom cum Deo agit. Quietus item Noe dicitur, eoquòd in Domino, non vt reliquom genus hominom in suorum flagitiorum fæcibus, requiescit. In ferculo illo Salomonis, de quo *Cant. cap.* 3. nihil visebatur æqoè pretiosium, atque elegās, vti reclinatorium aureom: quod quidem possidet, qui solo in Deo fixam habet suæ vitæ, curarum & animi requietem, quę vocatur egregiè à Guilbert. *ferm.* 18. *in Cant.* Votorum finis. Nimirum quia terminus, quò desideria iustorum intenduntur, est qoiescere in Domino, vti lapis in centro, & filius in brachiis amantissimi Patris. De hac sibi quiete gloriabatur sponsa, Cant. 2. *Sub vmbra illius, quem desideraueram, sedi.* Vbi D. Bern. *ferm.* 48. Fortassis felicius aliquid ista expertam se gloriatur in eo, quòd se in vmbra dicit, non vt Propheta viuere, sed sedisse. Sedere enim qoiescere est: plus est autem quiescere in vmbra, quàm viuere. Vbi itaque nos cum labore viuimus, qui conscij peccatorum sub timore sernimus: ibi hæc deuota & amans suauiter requiescit: & dixit singulariter, sedi, vt agnoscas prærogatiuam. Sequitur.

Noe rara inter malos innocentia.

S.Ambros.

S. Chrys.

Isai. 66.

S. Hieron.

Deus requiescit in viro iusto.

S.Hieron.

Cant. 3.

In Deo iusti quiescunt.

Guilb.

Cant. 2.

S.Bern.

Et

Et fructus eius dulcis gutturi meo. Meritò desidera- A uit eius vmbram, de quo & refrigerium esset,& refectionem pariter acceptura. Nam cætera quidem syluarum ligna, etsi vmbram solatij habēt, sed non vitæ refectionem, non fructus perpetuos salutis. Solus est Dominus Iesus, qui non solùm ab æstu refrigerat viriorum, sed & repler delectatione virtutum. *Sub vmbra eius*,&c. Vmbra eius caro eius: vmbra eius fides. Mariæ obūbrauit proprij Filij caro; mihi Domini fides: quamquam & mihi quoque quodammodo obūbrat caro, qui in mysterio manduco eam. Hæc Bern. Sub hac vmbra sponsi refrigeratur anima (inquit Greg. Nyss.) ab æstu tentationum. & B quidem sponsus pomum est; nobis fit lætitia oculorum, vnguentum odorantibus, & vita comedentibus. Sed non licet sub vmbra arboris vitæ refrigerari, nisi cupiditas ad eam deduxerit. Cæterùm iusti quidem, per amorem, & mentis contemplatiooem dicuntur in Domino requiescere: at peccatores dum pœnitentiam aguot dicuntur requiescere post Deum. Sic legimus 1. *lib. Reg. cap.* 7. post reductionem arcæ Domini à Philistæis ad Hebræos: *Et requieuit omnis domus Israël post Dominum.* Heb. וינהו נהו & luxerunt omnis dominus Israël post Deum. Ecce (inquit Caiet.) prima actio populi infra illos viginti annos; & est actio pœnitentiæ propter offeosum Deum. Vide quænam Hebræorum fuerit requies C post Dominum, scilicet luctus, & pœnitentia suorum scelerum, quibus Deus iratus arcam ab illis in Philistæos siuerit abductam fuisse. Requiescamus, qui peccatores sumus, in hac vita post Domioum, vt in motte cum S. Stephano obdormiamus in Domino. Quis enim est, qui sic viuat adeò purus, innocens, & dilectus Domino, vt viuus quiescat,& dormiat recumbens super pectus Iesu. Fuit ille discipulus, quem diligebat Iesus, de quo sic Goilbert. *serm.* 12. *in Cant.* Dormioit Ioannes, recumbens in pectore Iesu, vbi reconditi sunt omnes thesauri sapientiæ,& scientiæ Dei: ibi veræ quietis locus, intelligentiæ serenum sanctuarium pietatis, delectationis cubiculum. Sic ille. D

Christus anima solatium & vita.

Eucharistia solatur & viuificat.

1. Reg. 7.

Caiet. *Pœnitens requiescit post Deum.*

S. Ioannes super pectus Iesu. Gulb.

S. Chrys.

2. Porrò vt ad Noë reuertamur: Ostendit Dominus (ait D. Chrys.) quòd si in tanta multitudioe inueniat hominem quæ sibi placita sunt facientem, non despicit, sed sua illum dignatur cura, & tanto maiorem illius rationem habet, quantò cùm tot tantíque siot, qui ad malum eū trahunt, ipse constantiùs virtutis viam sectatur. Ita Chrys. Quod verò diligentissimè studio virtutis Noe incubuerit, ostendunt quæ sequuntur: *Inuenit gratiam coram Domino.* Quia Noe (inquit Procop.) se præparauit ad bona opera, gratiam coram Deo inuenit: operibus virtutis se insinuabat diuino fauori. Inuenit: indicat enim Noe summopere studuisse, vt inueniret gratiā in conspectu Domini,& tandem inuenisse. Sic ille. E Hebraismus iste valet idem, atque gratum esse, placere Domino. D. Chrys. Inuenit (inquit) gratiam, non simpliciter, sed coram Domino, vt nos doceat, quòd vnum ille habuerit scopum, vt ab illo oculo laudaretur, nihilque curauit humanam gloriam, vel ignominiam, & irrisionem. Non enim tantùm decem, viginti, centum homines; sed omnium hominum natura,& tot myriades despexit. Verisimile enim est omnes illū irridere,& reprehēdere,& subsānare,& debacchari, & fortè etiāsi possibile esset dilacerare voluisse. Semper enim contra virtutem insanit malitia.

Noe cur Deo gratus.

Procop.

S. Chrys.

A Sed iustus ad oculum Dei respexit; ad illum soæ mentis oculum direxit, atque post hæc, omnia quasi non essent curauit. Noe inuenit gratiam coram Domino. Tametsi omni hominum generi, quod tunc erat, non esset gratus, neque amabilis, eo quòd nolebat eandem incedere viam, quam illi; fauit tamen illi Deus, qui mentem illius approbauit. Quid damni ergo nascitur viro, quòd ab hominibus irridetur, cùm Deus illum prædicat,& coronat? Et quæ vtilitas homini, si eum totus orbis admiretur, & laudet: creator autem, & iudex condemnet? Ita Chrys. Atque vtioam hæc prudentia & pietas Noe in B nobis inesset: vt Deo placere, Deum colere, Deo parere, vnicum nobis esset, ac summum studium, quicquid interim homines oblatrarent, irriderent, atque adeò furiosiùs desæuirent. Etsi autem inoenire gratiam in oculis, vel in coospectu Dei, coram Deo, apud Deum, in sacris literis idem sit, atque acceptum Deo, gratúmque esse, Deo placere: oon tamen in ea tantùm significatione restringi voluit Gabriel Angelus, quando Virgini sanctissimæ dixit: *Inuenisti gratiam apud Deum*, Luc. 1. Etenim præter illam acceptationem, quæ summa inter omnes creaturas fuit in virgine (nihil enim gratius Deo extitit, quàm Christus homo, & mater ipsius) gratiam subinde istam, de qua loquitur Aogelus, puritatem virginalem intelligi etiam C constat inter Patres. Vnde D. Hier. *Epistol.* 22. *ad Eustochium.* Beata (inquit) Maria, tantæ extitit puritatis, vt mater Domini esse mereretur. D. Basil. *homil.* 25. Quoniam nulla puritate par Mariæ virginitas ad effectum, sancti Spiritus excipiendum est reperta, electa est beata Virgo, &c. D. Bern. *in festo Assumpt.* Quæ, vel angelica puritas virginali illi audeat compatari, quæ digna fuit Spiritus sancti sacrarium fieri, & habitaculum Filij Dei? Iustin. Mart. *tom.* 2. *in quæst.* 186. Deus non quamlibet fœminam elegit, quæ genitrix Christi fieret, sed quæ mulieres omnes virtute anteiret. Non abs re eiusmodi virtutis nomine matrem suam beatam deprædicari voluit, D per quam virtutem honore eo digna habita est, vt virgo mater Dei fieret. Sic Iustin. Itaque beatissima Virgo inuenit gratiam apud Deum, qoia virginitatem coluit: quod quidem extitit nouū, & inauditum illis seculis inter Hebræas fœminas, quæ promissione futuri Messiæ ex illo suo genere mirabiliter excitatæ fœcunditatem in summis benedictionibus vnam æstimabant; ratę si matres fierent, posse aliqua ratione ad illum benedictum fructum ventris fœminei pertingere. At non recta via quæsierunt hoc summum gratię sacramentum, vt appellat D. Aug. Incarnatiooem diuini Verbi. Sola virgo prudentissima virginitatis viam ingressa, certò ac rectè ad matris Dei gratiam peruenit; virgo quæsiuit, virgo E inueoit; quæsiuit, & inuenit gratiam virginitati, & per eam qoæsiuit, atque inuenit gratiam maternitatis; quid castitate decorius, quæ sola in hoc mortalitatis loco, & tempore statum immortalis gloriæ repræsentat? ait D. Bern. *Epist.* 42. *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias*, Cant. 2. Viden' quàm excedat reliquas animas, etiamsi Dei gratia, & amore filias, non tamen pudore candicantes illa, quæ virginalem colit pudicitiam? Quid (ait D. Ambros. *de instit. virg. cap.* 17.) ad concelebrandam virginitatis gloriam, plus conferre potuit Dominus, quàm, vt Deus ex virgine nasceretur? Pulchrè

Iusti scopus est placere Deo.

Humana iudicia pro Deo despicienda.

Luc. 1.

B. Mariæ virginitas, qua Deo placuit.

S. Hieron.

S. Basil.

S. Bernard.

Iust.

B. Maria inuenit gratiā apud Deum.

S. Aug.

S. Bern.

Cant. 2.

Summa laus virginitatis.

S. Ambros.

dici

dicitur virginitas gratia, quæ gratiosum, decorum, amabilem reddit homioem Deo, Angelis, & hominibus; virginitas ipsa facies est, venustas, gratia virtutum reliquarum.

3. *Hæ sunt generationes Noe: Noe vir iustus, atque perfectus in generationibus suis.*] Bis, vt vides, ponuot hîc generationes Noe; miror aotem Caiet. Oleastrum, Lippoma. aliósque diligentes in exquirendis Hebræorum vocibus, ac vocum radicibus præterire tacitùs, quod eruditè obseruat noster Delrio: etsi noster interpres vtrobique verterit generatiooes; Hebraicè tamen, Chald. & Græcè diuersi soni, ac significatioois voces poni. Primo quidem loco hæ sunt generationes Noe; Hebr. & Chald. תולדת *tholedoth*. LXX. Genesis, *αὗται δὲ αἱ γενέσεις*. Secundo loco, in generationibus suis. Hebr. & Chald. בדרתיו *bedorothau*. LXX. genera, *ἐν τῇ γενεᾷ αὐτοῦ*, mox arcanū perscrutabimur. Ac priori quidem loco generationes actiuè sumuntur. Describitur enim numerus, & nomina filiorū Noe, qoos habuit ante diluoiū; cū quibus simul est ingressus arcam, quíque seruati sunt tanquam seminarium ad reparandum generis humani communem interitum. Adiungitur statim vir iustus, & perfectus, vt demonstretur virtus admirabilis Noe, & intelligamus non immeritò solùm Noe ex toto humaoo geoere seruatum esse, ne periret in diluuio. Noe vir; emphaticè dicitur vir, cum paulò antè, & pòst homines nihil aliud quàm caro, cáqoe corrupta, putrida, fœtulentáque dicantur. Vnde luculenter D. Chrys. Noe, vir, commune nomen pro laude iosti vsurpat: nam cæteri ob earnales voluptates, quibus immersi erát, amiserant esse homines; iste solus io toto mundo scruauit imaginem hominis, scilicet rationalem esse. Tunc enim homo est, quando virtotem colit. Nam malos vitiis studentes vocat non homines, sed carnem, & terram corruptam; & alio loco, nec carnem, nec terram nominat, sed neque esse eos potat in præscoti hac vita, eo quòd virtute careant. Hinc Isai. io Hierusalem innumeris habitatoribus plena clamabat: *Veni, & non erat homo; vocaui, & non erat, qui audiret*, c. 50. Non dicit, quia noo aderant, sed quia præsentes nihil meliores erant, quàm si non fuissent præsentes. Et Ierem. *Discurrite, & videte, si est vnus, qui faciat iustitiam, & iudicium, & propitius ero*, cap. 5. Hactenus Chrys. *Noe vir iustus*, &c. Addit D. Chrys. Hæ sunt generationes Noe, &c. Rarus, & alienus genealogiæ modus! Quis ergo eius pater, vnde genus duxit? relictis omnibus dicit: Noe vir; genealogiam iusti narraturum se promittens Moyses, dicit Noe homo; hic enim solus homo, cæteri non homines, sed humanam gereotes formam. O admirabilem geoealogiam! Noe homo. Iuxta hanc nomiois excellentiam accipi potest, quòd Christus Dominus seipsum frequentissimè appellarit hominem; nam Filius hominis Hebraismo satis peruolgato idem est, atque homo. scilicet ille solos primam ac germanam hominis veri oobilitatem, quam primus Adam peccando amiserat, & habuit, & in mundum iterum importauit. Quemadmodum etiam virgo Dei mater, quæ benedicta est inter mulieres ah ipso Deo filio suo mulier appellatur; & quidem hooris ergo, vt Dei voce prædicetur verè ac propriè mulier hæc vna esse iuxta primum exemplar atque ideam mulieris, qoæ in diuinæ mentis thesauro continetur. Sumit

S. Chrysost. Vir est qui virtutem colit.

Mali iaa sūt, ac si non sint. Isai. 50.

Ierem. 5.

Admirabilis genealogia Noe.

Christus veri hominis archetypus.

A igitur D. Chrys. priori loco generationes passiuè pro genealogia Noe, quam, in virtute, iustitia, perfectione, & gratia coram Deo positam (vt explicat diuina Scriptura) contestatur. Eodem sensu D. Ambros. Noe (inquit) non generationis nobilitate, sed iustitiæ, & perfectionis merito laudatur. Probati enim viri genus, virtutis prosapia est: quia sicut hominum genus homioes; ita animarum genus virtores sunt. Etenim familiæ hominum, spleodore generis nobilitatur; animarum autem clarificatur gratia, splendore virtutum. Sic Ambros. Confert etiam multum ad virtutis præstantiam humanæ nobilitatis excellentia. Iccirco enim plus à oo- B bilibus, quàm à plebeis Dominus exigit, iuxta illud Num. 10. *Si semel clangueris; venient ad te principes, & capita multitudinis Israël.* Vbi Procop. vnius tubæ sonitu coouocabantur principes, acutiùs cernentes, & citiùs obedientes. At verò plebs conuocabatur ad tabernaculum Domini sæpiùs à Moyse repetito clangore.

B. Maria vera mulieris archetypus. Nobilitas vera in virtute est.

S. Ambros.

Num. 10. Procop.

4. Noe vir iustus perfectus; ita Hebr. Chald. צדק תמים, & Græcè sine copula, *δίκαιος τέλειος*. quasi dicat iustus perfectè, in ipsa iustitia perfectus, & consummatus: iustus quidem in se, erga Deum & homines, & integrè perfectéque iustus in filiis, quos scilicet ab illo communi C carnis iocendio illæsos seruauerat; quod rectè obseruat Caiet. declarans: Iustus, & perfectus in generationibus suis, hoc est, in filiis, quod (inquit) Noe fuit perfectus non solùm in seipso, sed etiam in generationibus suis, io filiis suis; seruauit enim se & filios, sine defectu mortali. Profectò iustus esse noo potest, qui filios, aut subditos ad virtutem non instruit, qui eos iustos fieri non studet, id enim debitum est ex iustitia. Quòd si pro sua virili conatur illos ad virtutem erudire, nec tamen proficit, ob illorum naturam indomitam, & ad peccandum procliuitatem, perfectus non dicetur, oec felix, ac beatus in suo statu; quæ alia enim est felicitas, & consummatæ virtutis perfectio in patre, in præ- D lato, in domino, in principe, quàm, vt virtutem ipse, & sui, quibus præest, similiter consequantur? *Filius sapiens lætificat patrem; filius verò stultus mæstitia est matri suæ*, Prouerb. 10. *Beatus vir, qui impleuit desiderium suum ex ipsis*, Psal. 126. Sermo est de filiis bene institutis, qui paterna cura & studio ad virtutem optimè eruditi adoleuerunt. Sic enim præmiserat: *Sicut sagitta in manu potentis, ita filij excussorum.* הנעורים *hanneghurim*, à radice נער *naghar*, excutere, rugire. Hinc נער *naghar*, puer, minister; נערה *nagharah*, puella, נער *noghar*, pueritia. נעורים *neghurim* in plurali pueritiæ, adolescentiæ: potest etiam verti, excussiones; vbi luculenta expositio Caiet. sic habet. Hebrææ linguæ consuetudine, operam dantes excussioni, filij excussionum (sic enim legit in Hebr.) appellantur; si- E cut filij nuptiarum, vacantes ouptiis; & quia excutimus à nobis immunditias, & quæcunque abomioabilia si tangant nos, ideo filij concussionum appellantur Israëlitæ studiosi ad excutiendom à se immundirias iniquitatum, & seroandum se mundos à malis motibus, & operibus: beatitudines erunt viri, qui impleuit pharetram ciuitatem suam ex filiis ipsis excussionum, viris mundis excutientibus à se omnem immunditiam: non confuodentor, cùm loquentur inimicis suis

Caiet.

Quis iustus & perfectus existit.

Prouerb. 10.

Psal. 126.

Caietan.

Parentum felicitas ex filiis bonis.

in porta, scilicet ciuitatis; Deo illos tuente. A Vbi describitur Deum custodire ciuitatem per viros mundos; & propterea meritò dictum est, quòd si non custodierit ciuitatem, vana est custodia eius; quia si non sunt viri mundi, Dominus non custodiet, & sic vana erit hominum custodia. Ita Caier. Videas quantum valeat apud Deum homo vel fœmina puritate corporis, & animæ insignis, quantum præster vrbi, & orbi: nam propter virginem & castos viros Deus vrbem & orbem custodit; vniuersáque hominum & murorum & armorum vana nullá-que est custodia, vbi non adest pudicitiæ præsidium.

Castitas præsidium est vrbis & orbis.

5. Iccirco existimo dictum à Domino suis B Eunuchis, qui se castrauerunt propter regnum cælorum, per Isaiam. *Dabo eis in domo mea, & in muris meis locum, & nomen melius à filiis, & filiabus*, cap. 56. Nota locum in muris, scilicet ad custodiam, defensionémque murorum. Imò, vt vidimus ex Dauide, non confundentur in porta; non enim modò è muris acriter propugnabunt aduersùs oppugnantes hostes; verumetiam patefactis mœnium portis, ita obsistent irruenti hostium cuneo, vt facilè propellant; nec confundantur, nec consternentur, etiam medio in ipso portarum aditu depugnantes; adeò fortis est, qui seipsum vincit, vt facilè de reliquis triumphet. Iste Eunuchus (in- C quit ibi D. Hieron.) regno cælorum vim facit, & violenter diripit illud. Iste in muris Domini locum optimum habebit, vt scilicet turris Domini efficiatur. Talis fuit ille, quem diligebat Iesus, qui Petro tardiùs ambulante elatus virginitatis alis cucurrit ad Dominum, qui in secreta diuinæ se natiuitatis immergens, ausus est dicere, quod cuncta secula nasciebant: In principio erat Verbum. Sic Hieron. Et quidem Hebræos perstringit locus hic Prophetæ: totam enim suam felicitatem, ac Dei benedictionem in fœcunditate liberorum repositam habebant. At quæ virtus (occurrit hoc loco Cyrillus Alexandrinus) est, cuius præclari facinoris splendor, ptolis fœcunditas? Carnis e- D nim opera sunt hæc, nec reprehensione nec laude digna. Quomodo etiam iuuabit peccatis in hac vita addictos, quòd multorum filiorum & filiarum pattes existunt? Deinde ad illa verba, *Dabo eis*, &c. sic adiungit. Domum & murum, siue munitionem, & securitatem appellare videtur Ecclesiam superam, & cælestem, vel hanc, quæ in terris versatur, in qua resplendent viri innocentia & grauitate quasi enutriti, & qui continentiæ gloriam potiorem fœcunditate existimant. Hi accipient à Deo gloriam æternam, hoc enim illustre illis nomen est, illósque gratia ipsius non deficiet. Eximia sunt enim castitatis præmia. Ita Cyrillus. Vide quàm illustre, sanctum, ac diuinum pudicitiæ sit encomium. Celebrem casti locum habent, vt hîc interpretatur idem Cyrillus. Per- E fectus igitur, & omnibus numeris absolutus pater fuit Noe, qui tam probos, ac pudicos filios educauit, & instituit; exemplóque esse potest parentibus, vt sedulò incumbant sanctæ atque Christianæ filiorum institutioni. Illud meminerim, quod Salomon filio identidem inculcabat. *Fili si te lactauerint peccatores, ne acquiescas eis*, Prouerbiorum 1. Nota, *lactauerint*, vigilandum enim parentibus est, ne noxio ac lethifero lacte nutriantur filij, quale infantulis,

Isai. 56.

Mira fortitudo castorum.

S. Hieron.

Ioannes Apostolus virgo fuit.

Virtus non est habere filios.

S Cyrill.

Castitatis encomium.

Sancta filiorum educatio.

Prouerb. 1.

atque puerulis, multo autem sceleſtiùs puellis propinant peccatores, & peccatrices; ergo ab istorum consuetudine procul arceatur: sed quod tandem istud lac est? Respondet Beda. Duobus modis lactant peccatores, quos decipiunt, quia aut ad facienda scelera blandimentis alliciunt; aut facta iam fauoribus, quasi laudabiliter acta sustollunt. Fortè istæ sunt lamiæ de quibus Thren. 4. *Sed & lamiæ nudauerunt mammam; lactauerunt catulos suos.* Vbi D. Hieron. Lamia humanam faciem habet, sed corpus bestiale. si hypocritiæ in prima facie, quod ostendunt, quasi ex ratione sanctitatis est; bestiale est, quod sequitur corpus; quia valde iniqua sunt, quæ sub boni specie moliuntur: possunt & accipi hæretici. Hi tunc mammam nudant, quando errorem suum liberè prædicant; tunc catulos lactant, quando malè sequaces paruulorum animas, dum peruersa insinuant, ad impietatem nutriendo confirmant. Sic Hiero. Deoique non satis laudari potest iustitia, & perfectio patris Noe in generationibus suis, in filiis suis, quos in illa immensa vitiorum omnium colluuie, quæ in totum genus hominum redundauerat, potuit virtuti, Deóque suo illæsos, puros, sanctósque conseruare.

Beda.

Lamiæ deceptrices animarum.

Thren. 4.

S. Hieron.

Hæreticorum hypocrisis.

6. *In generationibus suis.* Heb. בדרתיו *bidoretkau*, à radice דור *dur*, habitare, peregrinari: insinuantur autem ætates, tempora, decursúsque vitæ Noe. Quæ significatio valde frequens est in sacris literis: à generatione in generationem; à progenie in progeniem, &c. Sensus igitur est, Noe vir iustus, & perfectus extitit per omnes vitæ suæ ætates, in omnibus suis actionibus, per illa sex omnino secula virtutem coluit, Deique mandata obseruauit. Omnia (inquit D. Chryſ.) impleuit quæcunque facere conueniт cum, qui virtutem amplexatur. Hic enim est perfectus. Nihil enim intermisit, in nullo claudicauit. In generationibus suis: hoc est, in tempore illo, in generatione illa peruersa, quæ nullum præseferebat vestigium virtutis, in illis temporibus iustus ille in tantum peruenit culmen, vt perfectus & absolutus esset. At bene agere inter virtutis hostes, & inter eos, qui virtutem prohibent, maius semper virtutis pondus testatur. Hæc Chryſ. In hanc sententiam percelebre illud à D. Greg. *in exord. moral.* dictum. Immensi est præconij bonum, etiam inter malos extitisse. *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias.* Quam eandem laudem sponsa de suo dilecto decantauit: *Sicut malus* (inquit) *inter ligna syluarum, sic dilectus meus inter filios*, Cant. 2. per ligna syluarum optimè intelligit S. Greg. Nyſſ. homines vitiis ac passionibus ferinis syluescentes; inter quos tamen vixit Christus Dominus innocens & impollutus, & (vt Gregor. adiungit) Factus arbor, vt sibi inserens agrestes ramos syluæ efficiat, vti similes fructus producant. Itaque sponsus aduersarios & filios iræ per fructus communionem transformat in filios Dei. Sic ille. O mira hominis transformatio per sacram Eucharistiam! Arbitror, ideo iustum perfectúmque, per omnia illa tam longa seculorum spacia, hominem sexcentesimo suæ vitæ anno descibi Noe, vt intelligamus quàm meritò illum Deus teseruârit in patrio humani generis; quanto cum iute illi suam arcam, & in illa seminarium hominum & animantium teclusum tradiderit; hominem scili-

Perfectio Noe inter malos.

S. Chryſ.

S Greg.

Cant. 2.

S Greg. Nyſſ.

Virtus matura exp. titur ad regimen. çet Deus elegerit ad tam præclarum munus non præcnois virtutis, sed maturæ, annosæ, multisque seculis probatæ, & contestatæ, inter innumera, & improborum, & improbitatum irritamenta. Talis debet esse virtus in eo, qui præest alus, aut vti rector, & doctor, aut vti iudex. Permagnum quidem discrimen fecit Dominus inter Apostolos, & Latronem; vt illis, sic isti promisit regnum cælorum; at illis tamen sedes & thronos in regno: Sedebitis super thronos iudicantes; isti verò solum paradisum; Hodie mecum eris in paradiso, pollicitus est. Rationem huiusce discriminis egregiè subiicit D. Amb. *Obseruat.* 2. *in Michaeam.* E latrocinio (inquit) conuersus requiem habet; at in Apostolatu probatus accipit potestatem. Non caret mysterio, quòd Filius Dei iuuenili specie inter iuuenes illos sanctissimos medijs in ignibus fornacis Babylonicæ conspectus fuerit à Nabuchodonosor; idémque à Propheta & visus & dictus sit antiquus dierum, hoc est, longæuus senio, & multa canicie venerãdus. *Aspiciebam* (ait) *donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit*, Dan. 7. Quod autẽ in fornace ignium angelica & iuuenili specie se lætum & pulchrum exhibuerit, ratio est, quia se accommodauit iuuenibus in fornace concinentibus: deinde vt ostenderet quanta sit Dei potentia, quæ medijs in flammis florem ipsum iuuenilem in facie, & corpore suorum seruorum conseruârit illæsum, pulchrum, nitentem. Sed cùm de potestate, de regendi munere, de iudicio sermo est, non modò virilis & matura ætas, sed summa senij longæuitas describitur. Vt enim adnotauit Brixianus Episcopus: Senes multa experti, meliùs diiudicant; & ideo Christus antiquus dierum introducitur. Moyses à Deo missus in Ægyptum, vt cum Pharaone Rege ageret, Hebræorúmque populum ab illa seruitute liberatum secum ad terram promissionis deportaret; responder tamen: Si dixerint mihi, quod est nomen eius: quid dicam eis? Dixit Dominus: Ego sum, qui sum. Qui est, misit me. Dominus Deus Patrum vestrorum, &c. *Exod.* 3. Commendat suam ipse Deus autoritatem, quæ possit inuitare & compellere populum Hebræorum, vt ad ipsum adorandum ex Ægypto læti & alacres ferantur. Videlicet (ait Caietan.) quòd non nouus est Deus in Israël, sed ab antiquo fuit Deus Hebræorum filiorum Heber, cuius tempore diuisæ sunt linguæ. Imò, vt vides, Deum se nominat sempiternum, qui semper est. Contrà verò deos gentium, vt illorum autoritatem extenuet, vocat deos recentes, ac nouos. Deuteron. 32. *Immolauerunt dæmonijs, non Deo, dijs, quos ignorabant; noui recentésque venerunt, quos non coluerunt patres eorum.* Vbi Caietan. Nomen אלוה *eloha* habetur, vbi legimus, Deo, & est sensus, non iudici, non gubernatori, qui suapte natura est iudex, & gubernator vniuersi, & eorum Diis, quos ignorabant, nomen est אלהים *elohim*: sacrificauerunt diis, iudicibus, & gubernatoribus, quos nesciebant, noui recentésque venerũt. In Hebr. חדשים מקרב באו noui è propinquo venerunt, non adierunt eos patres vestri; ergo non solum noui secundùm tempus, & de propinquo secundùm locum, sed etiam alieni à patrum timore, & cultu dicuntur dij isti, vt omni ex parte enormitas peccati luceat. Ita Caietan. Timendum valde, vbi quis inexpertus clauum, sceptrúmve assumit. *Væ tibi terra, cuius Rex puer est*, Eccles. 10. Vbi D. Hieron. Reprobare videtur iuuenum principatum, quòd

S. Ambros.

Daniel. 7. *Christus & iuuenis & senex apparet.*

Brixian. *Senes, non iuuenes, apti regimini.*

Exod. 3.

Caietan. *Deorum nouitas & vanitas.*

Deut. 32.

Eccles. 10.

A in iis per ætatem sit infirma sapientia. Iuuenes etiam dicuntur in Scriptura, qui à veteri autoritate desciscunt, & caua præcepta parentum contempnunt. *Et dabo*, inquit per Isai. 3. *iuuenes Principes eorum, & illusores dominabuntur eis.* Lege Dan. 7. Vetustum dierum inuenies Deum. Lege Apocalyps. 1. & caput Saluatoris candidũ, vt niuem, & quasi lanam albam reperies. Hieremias quoque quia sapiens erat, & cani eius in sapientia reputabantur, prohibetur iuuenem esse se dicere. Hæc Hieron. Vno verbo expressit omnia, qui cecinit, *Exultauit leuitate puer, grauitate senectus.* Væ igitur terræ, cuius rex puer est. Quàm verò id sit experientia quotidiana comprobatum; Roboam filius Salomonis cum pueris suæ ætatis, B atque imprudentiæ demonstrat, decem stultus, & nouus Rex amisit tribus. 3. *Reg.* strages illa totius Ægypti in mari rubro edita non aliunde, quàm ex ignorantia noui regis processit: Surrexit interea Rex nouus super Ægyptum, qui ignorabat Ioseph, &c. *Exod.* 1. Bene Caiet. Hic enim Rex nouus est, qui oppressit absque vlla culpa populum Israël. Quid plura? diluuium aquarum ob diluuium vitiorum contigit maiori ex parte propter iuuenes pessimis moribus infames, dicitur enim cap. 8. *Sensus & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua*; quæ verba vltima etiam legit Procop. *ad hoc cap.* 6. Ab adolescentia (inquit) quòd nullus eorum erat senex, respectu virtutis acto. Non omittam quid mystico sensu explicari ad hunc locum potest. Væ C terræ (ait D. Hieron. *Eccles.* 10.) cuius est diabolus rex, qui semper nouarum rerum cupidus etiam in Absalon aduersùs parentem rebellat. Hug. Cardin. *in* 1. *Exod.* Christus rex nouus dicitur, quia innouat omnia in melius, Apoc 21. *Ecce noua facio omnia*; & Sapient. 7. *Permanens in se innouat omnia.* Diabolus autem Rex nouus dicitur quia nouitate gaudet, & semper vellet hominem quærere nouitates. Eccles. 27. *Stultus vt luna mutatur.* Rex igitur nouus Pharao totam Ægyptum secum in aquis rubri maris sepeliuit: Noë verò senex sexcentesimo anno genus humanum in arca inclusum etsi ad septem tantùm homines redactum, ex aquis diluuij terras obruentibus, secum D seruauit. Iustus & perfectus in generationibus suis. Aliter etiam atque explicarat, iterum exponit D. Chrys. non de sublimitate, sed de mediocritate virtutis. Hinc (ait) docet nos misericors Deus mensuram virtutis, quantam tunc à iusto exigebat. Non enim eandem virtutis mensuram ab omnibus afferri vult, sed pro varietate temporum, & virtutes differentes requirit. Te vidi iustum in generatione ista, quæ tam mala, ingrata, &c. Sed nunc longè maior virtutis mensura à nobis exigitur, quanto, & maiora bona sortiti sumus, *homil.* 24. Sequitur: *Cum Deo ambulauit.* D. Hieron. Dei vestigia secutus est. Chald. In timore Dei ambulauit. Lyppom. piè & innocenter vixit, & hominibus illius ætatis prædicauit verbum Dei, & pœnitentiam, sed surdis. E Alij: Placuit Deo. D. Cyril. Alexand. *lib.* 3. *in Genes.* Noë vir bonus, superuæque diuinitatis amator præcipuus fuit, & huic rei nihil prorsus anteponebat.

Cætera patent.

***

S. Hieron. *Iuuenes inepti ad regimẽ.* Isai. 3. Daniel 7.

Apoc. 1.

Gallus.

3. Reg. 12.

Exod. 1. Caietan.

Procop. *Nouitatis studia ex diabolo.*

S. Hieron.

Hugo.

Rex nouus perdit omnia.

S. Chrysost.

A Christianis maior virtus exigitur. S. Hieron.

Lippom.

S. Cyrill.

SECTIO VI.

Corrupta est autem terra coram Deo, & repleta est iniquitate. Cúmque vidisset Deus terram esse corruptam (omnis quippe caro corruperat viam suam super terram) dixit ad Noe: Finis vniuersæ carnis venit coram me: repleta est terra iniquitate à facie eorum, & ego disperdam eos cum terra. Fac tibi arcam de lignis leuigatis: mansiunculas in arca facies, & bitumine linies intrinsecus & extrinsecus. Et sic facies eam: Trecentorum cubitorum erit longitudo arcæ, quinquaginta cubitorum latitudo, & triginta cubitorum altitudo illius. Fenestram in arca facies, & in cubito consummabis summitatem eius: ostium autem arcæ pones ex latere: dorsum, cænacula, & tristega facies in ea.

1. *Corrupta est terra, & repleta iniquitate.* Hebr. חמס *chamas*, vertit iniquitas, sed etiam, iniustitiam, iniuriam, oppressionem, & violentiam significat. Et quidem radix *chamas*, vt docti exquisitiùs venantur, proprie est destruere, subuertere, succidere, frangere; vnde *chamas* nomen, subuersio, destructio. Similiter שחת *sachath*, noster vertit corrumpere, propriè (vt videtur doctoribus) est destruere, dissoluere. Itaque terra illo seculo corrupta erat, destructa, dissolutaque; vbi gigantum arrogantia, dissidiis, violentiis, rapinis, immanitatibus, & omni flagitiorum ac turpitudinum colluuie, omnia videbantur infecta, & infesta; nihil securum, nihil purum, ac sanctum; infelicissimus vbique rerum omnium status: veluti pestis, ac lues, & putrida tabes corporum, animarúmque congestis perenniter stragibus debacchabatur. Et hoc quidem coram Deo, idest, verè, vt aliqui exponunt; nec enim, aut celari poterat tantum, & tam multiplex malum, aut homines vlla poterant se tergiuersatione excusare apud Deum, cuius oculis nuda sunt omnia, & aperta. *Coram Deo*; hunc etiam habet sensum, tam procaciter & impudenter peccabant homines, vt nihil vererentur oculos Dei cuncta videntis; quinimo scientes, ac Deum purum & iustum, & vindicem agnoscentes; nihilominus fœdissimis illum afficiebant iniuriis, probris incessabant, & blasphemiis insectabantur. *Coram Deo*; vt vult Abulensis, id est, publicè, quasi in conspectu Dei, & cæli, ac terræ. Peccabant enim publicè sine vllo, aut timore, aut pudore; quæ duo à natura homini data sunt, ne in vitiorum prærupta temerario ausu rapiatur. D. Chrys. terræ nomine ipsos intelligit homines, natura & dignitate humana exuta, & abolito nomine in terram corruptam, ac purulentam degenerasse. Nomine (inquit) terræ hominum multitudinem vocat, eo quòd omnia eorũ opera terrestria erant: & icirco terræ nomine & eorum vilitatem & malitiæ abundantiam significat. Neque simpliciter terra, sed corrupta omnigenam illorum malitiam emphasi quadam dixit. Non enim vnius, vel duorum peccatorum tantùm rei erant, sed omnes iniquitates absque modo committebant. Ideo subdit, *repleta est*, non obiter, neque vulgariter malitiæ studebant: sed peccata quæque feruenti contentione agebant.

Corruptissimus mundi status.

Pudor & timor retrahũt à peccando.
S. Chrysost.

Turpitudo & infamia peccatorum.

A Vide quomodo illos ne tenui quidem memoria dignatur. Sed nomine terræ vocans simul indicãs, & Dei indignationem, & peccatorum grauitatem. Vidisti quantum malum sit peccatum, & quomodo homines facit, vt suo nomine vocari non sint digni? Hæc omnia Chrys. Corrupta est, destructa, subuersa. Non sic impij & carnales iudicant, quòd tunc corrumpantur, ac subuertantur, cùm delicianrur: delicias suas & amant, & nominant miseri, quæ verius spinæ, aculei, tormenta sont. Concinnè apud Hebræos eodẽ nomine deliciæ, ac vincula significantur; vti primo Reg. Samuel ait: *Adducite mihi Agag regem Amalech. Et oblatus est ei Agag pinguissimus.* B Hebr. מערנית *maghadanoth*, cum deliciis: ac si dicat (vt explicat Rabbi Dauid) cũ lætitia, & dilectione. quia elegerat potiùs mori, quã viuere; & sunt qui exponãt בקשורים *bequixurim*, in vinculis, & catenis, in quibus erat: & recta est expositio. Sic ille.

Deliciæ vincula sunt.

1. Reg. 15.

2. Non assentior voluptati moriendi. Sequitur enim: Tremens, & dixit Agag: Siccine separat amara mors? Ergo non cum voluptate, sed cum summo dolore infelix trahebatur ad supplicium mortis. Melius dixeris, catenis vinctum adduci: quæ deliciæ dicuntur vel ironicè, vel quia in locum illius regis deliciarum successerant; vel certè Rex ex auro, & pretiosis margaritis C elaborata gestabat ornamenta, torques, annulos, & huiusmodi, simúlque cum illis trahebatur ad patibulum. En quò recidunt tandem mundi lenocinia, & deliciæ? Planè infausta mors, quæ inter delicias hominem intercipit: vtique à deliciis ad pœnas gehennæ sempiternas effœminatum illum traducet. Optime dicũtur eodem nomine deliciæ, ac vincula. Quid enim hominem blandiùs allicit, & arctiùs constringit? Nulla captiuitas miserior, quam ea, in quã deliciosus homo incidit: non pedes, aut collum, sed animam prorsus & corpus voluptatibus addicit. Contrà verò nihil tam liberum atque ingenuum, quàm corporis animíque puritas. Pulcher locus in hanc sententiam habetur Ecclef. 10. hisce verbis: *Væ* D *terra, cuius principes manè comedũt.* Vbi D. Hieron. Luxuriosos iudices condemnat, in quibus matura ætas deliciis eneruatur. Sequitur: *Beata terra cuius Rex nobilis est, & cuius principes vescuntur in tempore suo, & non ad luxuriam.* Vbi S. Hier. hos iudices prædicat, qui nequaquam voluptatem negotiis ciuium præferant, sed post multum laborem & administrationem reipublicæ cibum capere, quasi necessitate cogantur. O si principes, prælati, iudices, & qui Reipublicæ munia obeunt, hæc audirent, & obseruarent, quàm feliciter omnia succederent, & miserorum ac pauperum causæ negotiaque non perirent! Sed ad Regẽ reuertamur. Rex nobilis dicitur, seu filius ingenuorum. Igitur S. Hieron. Christus (inquit) E est Rex filius ingenuorum: de Abraham, Isaac, & Iacob, Prophetarum omnium, & sanctorum stirpe descendens, quibus peccatum non fuit dominatum; & ob id verè fuerunt liberi. Ex quibus nata est Virgo liberior sancta Maria nullum habens fruticem, nullum germen ex latere, sed totus fructus eius erupit in florem. Ego flos campi, & lilium conuallium. Principes quoque Ecclesię sunt Apostoli, & omnes sancti, qui regem habent filium ingenuorum filium liberæ. Hæc Hier. En vt vides vera libertas, ingenuitas, & nobilitas, in virtute, ac pudicitia est: summa verò, qua scilicet maior cogitari nõ potest, in Christo, & in Virgine matre inuenitur. E cõtrario autẽ infelix seruitus,

Mors inter delicias infelix.

Luxuries captiuitas miserrima.

Ecclef. 10.
S. Hieron.

Mira nobilitas in castitate.

B. Maria flos virginitatis.

Cant. 2.

ergastu-

ergastola catenæ, insignis infamia reperitur in impudicitiis. Deinde licèt quædam alia sint specie grauiora peccata, nullum æquè, atque libido tenaciùs inhæret homini, ac difficiliùs exuitur. *Fornicarij regnum Dei non possidebunt*: ait D. Paul. Rarò enim huiusmodi vitio implicatus, ritè & Christianè moritur. Et quidem deliciæ catenæ sunt, quibus reprobi ad gehennam damnati, iam nunc trahuntur à dæmone ad mortem æternam, vti Agag. Ergo vbi libidinis vitium videris, catenas damnatorum agnosce.

1. Cor. 11. *Fornicarij rarò conuertuntur.*

3. *Corrupta est terra.* Extremum id omnium malorum est; sic Psal. 1. *Et in cathedra pestilentiæ non sedit.* Tertio nimirum, & postremo loco, pestilentia, corruptióque peruadens, & corrumpens omnia, ponitur. Omnis quippe caro corruperat viam suam, hoc est, modum, & orationem suam, seu vitam, actiones, & opera. Pestis quidem, & corruptio erat vniuersalis, tam in omni genere, conditione, statu, sexu, ætate mortaliū; quàm per omnia omnino opera, studia, curas, & consilia humana: omnes enim, & in suis omnibus, corrupti, perditi, pestiferi videbantur. Multiplicatum per orbem benedictione Dei genus humanum fuerat: sed cum illo pariter propagata, & vulgata pestis, & corruptio morum, nihil non fœdum & religiosum inquinarat. Isai. 9. dicitur, *Multiplicasti gentem, non magnificasti lætitiam.* Etenim (vt egregiè subnotauit D. Bernard.) non magnificatur lætitia, dum nihil minus appareat, decreuisse meriti, quàm numeri accessisse. Sic ille. quanquam S. Hieronym. solùm intelligat de conuersione gentium, & de Iudæorum reprobatione. Dicitur (inquit) ad Christum: Multiplicasti gentem, hoc est, replesti omnes gentes notitia tui. Sed non magnificasti lætitiam propter interitum Iudæorum. At verò illo in seculo profligatissimo, quantum accreuerat numerus mortalium, tantum de virtute decreuisse, ac de sceleribus accreuisse videbatur. Ante omnia vigilandum est prælato, principi, patrifamiliās, cùm se prodit iniquitas, & morum corruptela serpere incipit; illicò vt sopiatur pestis, ne vulgari paulatim permissa corruptionem, vt hic leginius, latè diffusam efficiat, quæ diluuiis aquarum indigeat, quibus extinguatur. At qui suo in munere conniuet, & malè patienter serpere malum sinit, non excusationem apud Deum habet de peccato suo. Audi Bernardum ad Eugenium Papam *lib. 1. de consideratione.* Iusti aptare curato, & affectionem, & vocem, qui ait: Quæ est enim fortitudo mea, vt sustineam, aut quis finis meus, vt patienter agam? Nec fortitudo lapidum fortitudo mea, nec caro mea ænea est, *Iob. 6.* Magna virtus patientiæ: sed non hanc tibi ad ista optauerim: interdum impatientem esse probabilius. 2. Corinth. 11. *Libenter suffertis insipientes, cùm sitis ipsi sapientes.* Nisi fallor ironia erat, & non laus: sed fugillatio quorundam mansuetudinis, qui quasi datis manibus, Pseudo-Apostolis, à quibus seducti erant, ad quæque ipsorum peregrina & praua dogmata, trahi se patientissimè ferrent. Vnde & subdit; *Sustinetis enim, si quis vos in seruitutem redigit, si quis deuorat,* &c. Non bona patientia, cùm possis esse liber, seruum te permittere fieri. Hæc Bernard. Non prætereo tacitus, quod egregiè obseruat S. Ambros. Sic enim scribit *lib. 2. de vocatione Gent. cap. 4.* Regebatur (inquit) primus ille populus Dei spiritu Dei, & à maledicti ac prædamnati populi societate, ac moribus per

Psal. 1.

Pestis vitiorū omnia corrumpens.

Isai. 9.

S. Bernard.

S. Hieron.

Obstandum vitiis, ne serpant.

S. Bernard.

Iob 6.

2. Cor. 11. *Mala patientia Prælatorū, & principū.*

S. Ambr.

A eruditionem sancti Spiritus abstinebat, custodiens discretionem sui à permixtione carnalium, quorum mala tandiu sustinuit patientia Dei, quandiu boni per id, quòd eos non imitabantur, placere poterant, vbi verò etiam boni malorum imitatione corrupti sunt, & per voluntatis defectum, in eandem nequitiam conspirauit vniuersitas, quos (excepta Noë domo) vna impietas profanauit, sententia vna deleuit. Hæc Ambros. Vide quanti faciat Deus iustos, quantum orbi, & sceleritatis etiam conferat præsentia iustorum. Sustinet Dei patientia iniustos, quandiu iustorum societate muniuntur. Vbi verò etiam iustos desiit parere tellus, vniuersa cum suo scelerato semine diluuiis subuersa est.

Iustorum præsentia mundo salutaris.

B Simul etiam collige, quàm periculosum sit cum improbis versari; etiam iustorum progenies, vulgata ab impiis lue, prorsus contabuit. Quàm facile princeps, prælatus, paterfamiliās, incendium à suis auerteret, si cautè & prudenter primas emicantis flammæ scintillas aduerteret, statimque restingueret? Quia verò terra est corrupta, & repleta iniquitate, & omnis caro corrupit viam suam, icirco finis vniuersæ carnis venit coram me, ait Dominus. Quid enim ampliùs procrastinandum est? *Ecce ego visitabo super viros defixos in fecibus suis,* Sophon. 1. Vertunt LXX. qui contemnunt custodias suas, nimirum leges, & mandata Domini non seruauerunt. Valde quidem prouocant diuinam vltionem istæ fœtulentæ pecudes, quæ in cœno

Periculosū esse versando cum improbis.

Sophon. 1.

C carnis volutantur. At quis odor suauior, quàm qui à puris corporibus & animis exhalatur? Vnde optimè à Cassiano vocatur, castitas odorifera. Mitto nunc omnia, vnum illud memoro. *Dum esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum,* Cant. 1. Loquitur Virgo Deiparata: Dum esset Dei Filius in Patris sinu; nardus mea (idest) vt explicat Alanus, caro mea fragilis per arborem humilem significata aduentu Spiritus sancti mundata, fomite peccati extincto, pura & immaculata inuitauit regem ipsum, vt de meo vtero carnem sibi mundam & putam assumeret. Hic est odor carnis virgineæ. Seu dedit odorem suum, vt Alanus interpretatur; caro virginis proposita est aliis in exemplum,

Odor suauissimus castitatis.

Cant. 1.

Alan. *B. Maria odor ex virginitate.*

D vt suæ quisque carnis puritatem in virginis speculum intuitus consectetur. Odor etiam pro fama sumitur. Illam enim semper Virginem Dei matrem prædicant, & venerantur omnes generationes. Et quidem inter homines nulla maior celebritas nominis, ac famæ gloria splendescit, quàm quæ ab insigni pudicitia commendatur. Corrupta est terra, omnis caro corruperat, &c. quam corruptionem egregiè expendens Procop. sic ait: Nam iniustitia perdit, & corrumpit terram; non verò diluuium destruxit terram, sed magis eluit: iniustitia terram vastauit, ad quam per orbem inundatio grassata est. Sæpiùs quidem repetit Dominus exitium, quod orbi minatur, quia pertinacia impius tardiùs conuertitur, & emollitur:

Fama celebris castitatis.

Procop.

E deinde vt homines saltem, toties perterrefacti ad se redeant, & pœnitentiam agant. Sæpiùs etiam inculcatur hominum iniquitas, & terræ corruptio; vt ostendat (ait Hugo de S. Victor.) patientiam Dei non potuisse leuiter incitari, ad tantam subuersionem generis humani absque iustissima causa.

Hugo Vict. *Dei patientia non leuiter incitatur.*

4. *Fac tibi arcam,* &c.] Audiit Noë Domini sententiam de subuertendo aquis hominum genere,

nete, nec sine (vt par est credere) grandi sensu doloris; quod S. Chrysost. bene aduertit. Cogita nunc (ait) qualem tunc habuisse putas animam Noë virum iustum, cùm hæc a Domino audiret? Nam licèt multarum virtutum suarum conscius esset, non tamen absque dolore, quæ dicebantur, accepit. Amicum, & indulgentissimum dilectionis est, iustorum genus, vt pro aliorum salute iusti quæque ferre eligerent. Quomodo igitur eximius ille vir se continuit, cùm mente sua omnium interitum, & totius naturæ abolitionem tractaret, & fortassis nec sibiipsi iucundum quiddam polliceretur? Ita Chrysost. Nota Dei consilium, terram, & carnem; homines scilicet terrenos, & carnalibus vitiis lutulentos disperdit; sed Noë virum iustum, ex illorum, & commercio primùm, dein ex diluuio ereptum seruat. Mundum solet Dominus variis, & continuis diuexare calamitatibus, vt iusti nihil habeant, vbi delectentur, totósque se à terrenis auocent, sursum aspirent, ad arcam salutis se recipiant, in cælum mente, curarúmque studiis confugiant. Pulchra in hanc sententiam verba illa sunt D. Gregor. 3. *dial. cap. vlt.* In terra in qua viuimus, finem suum mundus iam non nunciat, sed ostendit. Tanto ergo nos necesse est instantiùs æterna quærere, quanto à nobis cognoscimus temporalia fugisse. Despiciendus à nobis hic mundus fuerat, etiamsi blandiretur, si rebus prosperis demulceret animum. At postquam tot flagellis premitur, tanta aduersitate fatigatur, tot nobis quotidie dolores ingeminat; quid nobis aliud, quàm ne diligatur, clamat? Hæc Gregor. Haud præteribo, quod Iosephus scribit de Noë, 1. *lib. antiq.* Vbi postquam commemorat profligatissima hominum illo seculo instituta, subiungit. Noë autem facta eorum molestè & indignè ferens, suadebat, vt in melius voluntates & opera sua commutarent; verùm cùm videret illos sibi non parere, totósque vitiorum dulcedini succumbere, veritus ne se suámque familiam interimerent, secedens cum suis in aliam regionem migrauit. Tum Deus viri iustitia delectatus; non eius solùm seculi homines extremæ malitiæ damnauit; sed cùm decreuisset vniuersum genus humanum extinguere, aliudque nouum, & à vitiis purum instaurare, diluuio illud hominum aboleuit vniuersum genus: Noë autem solus est seruatus, diuino oraculo, viam euadendi & rationem edoctus. Hæc ille. *Fac tibi arcam.* &c. Emphasim habet, tibi, in qua, scilicet tu, & familia tua seruemini à diluuio. *Tibi*, hoc est, in tuum commodum, non meum, qui nullis indigeo. *Tibi* occas, aras, & seris, & messis; quando Deo seruis, & virtutem sequeris. In hoc eodem sensu sancta anima sæpiùs in Cant. flos, lilium, rosa dicitur. Etenim (vt delicatè obseruat S. Gregor. Nyss. *hom.* 4. *in Cant.*) humana natura perfecta per virtutes, solùm fit flos, non agricolam nutriens, sed seipsum exornans. Deus quidem nostris non eget bonis, sed nos illius bonis egemus. Sic ille. *Tibi*, in qua tu noui subinde futuri hominum generis pater, tecum illud serues. Etenim (vt eleganter D. Gregor. Nazianz. *orat. 1. in Iulian.*) Noë in periculo seruatus est, ipséque in exiguo ligno, mundum seruans, nationúmque semina, orbis terrarum diluuium fugientibus, vt terra rursus sanctioribus habitatoribus ornaretur. D.

S. Chrys.

Commiseratio propria iustorum.

S. Greg.

Mundi calamitates trahunt ad Deũ.

Iosephus.

Noë à commercio impiorum se proripit.

Nõ pater. & diuitiis mundi.

S. Greg. Nyss.

Greg. Naz.

Paul. *ad Hebr.* 11. duas præcipuè virtutes in Noe commendat: & fidem, qua Deo minanti futurum diluuium, & salutem ipsi Noe, totique eius familiæ per vnius arcæ præsidium pollicenti credens, ad fabricandam arcam sese applicauit; deinde iustitiam, hoc est, perfectionem absolutam, vt illa ferebant tempora, virtutum quas hæreditario iure, à prioribus iustis acceptam conseruarat, & amplificarat: sic ait. Noe responso accepto de his, quæ adhuc non videbantur; metuens aptauit arcam in salutem domus suæ, per quam damnauit mundum; & iustitiæ, quæ per fidem est, hæres est institutus. Vbi aduerte Noë metuisse ex fide. In primis quidem Deo fidem habuit; deinde fide plenus timuit, fides enim principium timoris, *Eccles.* 25. Vnde inferes, quàm sit mutua, quàm fere nulla fides in eo, qui suorum conscius scelerum non timet Deum. Sic enim permulti fiunt in flagitiis securi persistunt, quasi fidei Christianæ scintillam ne vllam quidem habeant. Si enim credunt in Deum, vbi timet Dei?

5. Per hanc verò fidem, quam in fabricanda arca palam ostendebat Noe, apertè arguebat viri sceleftos, & inexcusabiles omnes ea tempestate mortales, quibus ille diuinitus acceptum prædicabat diluuium venturum: quique prædicantem verbis, & vehementiùs arcæ constructionem proclamantem nihilominus irridebant; imò, vt pseudoprophetam mendacissimum persequebantur. Pulchrè in hanc sententiam ita scribit S. August. *serm.* 69. *de temp.* Noe, etsi taceba voce, opere loquebatur. Silebat lingua, fabricatione clamabat. Nam vtique cùm operaretur opus nouum, & nulli aliquando compertum admonebat cunctos, nouis periculis noua tabernacula præparari. Hæc Augustio. Per quam intelligunt alij iustitiam. Etenim sanctitas Noe totius humani generis corruptissimos mores conuincebat. Solus hic sanctus in orbe inuentus à Deo est. Cui (ait Nazianz. *orat. de Basil.*) arca commissa est, & qui secundi mundi semina paruo ligno concredita & in aquis seruauit. At qualis vir? Vno verbo exprimitur à D. Ambros. 2. *lib. offic. cap.* 25. Noe mundo potius, & vniuersis, quàm sibi natus: quàm fortis, vt diluuium vinceret; quàm temperans, vt diluuium toleraret. *Facies tibi arcam.* Communis Patrum in sensu mystico explicatio est; per arcam Noe significari Ecclesiam Christi Domini. Puto ergo (ait D. Aug. 15. *de ciuit. cap.* 26.) quòd sicut imperat Deus Noe, vt faciat arcam de lignis non putrescentibus, ita etiam ad nostrum Noe, qui verè solus iustus, & solus perfectus est, Dominum Iesum Christum dictum est à Patre, vt faceret sibi arcam, id est, Ecclesiam, ex omnibus gentibus; arca ergo ista, quæ natat in fluctibus, & in qua humani generis fit reparatio, proculdubio figura est peregrinantis in hoc seculo Ecclesiæ, quæ fit salua per lignum, in quo pependit mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus. Atque vtinam istam Noe, & Christi Domini arcam ante oculos semper habentes, quid illa maximè repræsentat, monétque, ratum firmúmque conseruaremus; est autem pax Christiana vnanimis fratrum sub vno Patre, & mediatore, vna in domo, vna in arca concordia. Sed præstat hoc ipsum audire ex D. Gregor. Naziaoz. *orat. de pace.* Prouidendum quidem nobis

Ad Hebr. 11. *Fides & iustit a Noe.*

Eccles. 25. *Fides mortua est, vbi non est timor.*

S. Aug.

Noë sancti mor s descr bantur.

Naziaz.

S. Ambros.

Ecclesia Chri sti per Arcam Noe figurata.

S. August.

Concordia Christiana sanct.

S. Greg Nazianz.

nobis erat fratres, ne qua inter nos diuisio existeret, vetusque illud nostrum decus, & ornamentum extingueretur. Sic namque se res habebat, vt nostri gregis hæc laus esset propria, quod ab omni contentione, & dissidiis abhorreret. Quam etiam ob causam persæpe arca Noë vocati sumus, vt qui soli totius orbis illuuiem effugissemus, pietatisque semina in nobis integra conseruassemus. Verùm quando homines esse comperti sumus, nec dæmonis inuidiam prorsus fugimus, nec morbo omnia occupante superiores extitimus; verùm publicæ calamitatis nostram ipsi quoque partem accepimus, nec paternam hæreditatem, hoc est, concordiæ bonum ad extremum retinuimus. Sic Nazianz. loquens de Ecclesia Nazianzi, quæ dissidiis aliquot mutuis laborauerat, sed ipsius studio ad pacis Christianæ consensum est reuocata. Obiter adnotabis eos, qui concordes Christiana pace viuunt, non homines vocari, à sancto Doctore; vt qui angelicum statum, aut cælituum paradisum, aut etiam angustius quiddam, ac diuinum repræsentẽt: humanum autem, fragile, abiectum, & miserum quid pati, quos dissidia, lites, rixæ & contentiones mutuò succendunt. Atque vt vno verbo scias quàm periculosæ sint istæ contentiones in Ecclesia Dei; audi Paulum: *Audio scissuras esse inter vos, & ex parte credo. Nam oportet hæreses esse.*

1. Cor. 11.
S. Hieron.

1. Cor. 11. vbi S. Hieronym. Quia tales contentiones habetis, necesse est vos etiam vsque ad hæreses peruenire. Sicut si dicas: Ille qui tantum bibit, necesse habet inebriari. Sic Hieronym. Vide quódnam in barathrum recidant contentiones.

6. Eadem omnino ratione religiosa quæque familia potest appellari arca Noë, in qua omnes sub vno rectore, & Patre Deo, erepti è mundi salo præternauigant, vnanimi conatu studentes Dei obsequio, & virtutum acquirendarum perfectioni; quod sanè vitæ excoalita multorum consuetudine institutum longè præstat solitariæ Anachoretarum, vt latè probat D. Basil. cuius illa sententia est memorabilis, inter alias religiosæ congregationis laudes, nimirum: Coniuncta & vnita fratrum cohabitatio certandi studium est, expeditum ad perfectum pietatis iter, exercitium mandatorum Dei continuum. Sic Basil. Hæc vitæ spiritualis institutio (vt verè ac piè affirmat D. Bernard. *tractat. de præcep. & dispens.*) præeminens vniuersis vitæ humanæ generibus, professores, & amatores suos Angelis similes, dissimiles hominibus facit: imò diuinam in homine reformat imaginem; configurans nos Christo instar Baptismi. Sic Bernard. De illorum cœtu dicitur Prouerb. 18. *Frater qui adiuuatur à fratre quasi ciuitas firma. Multitudo credentium* (adde, & Deo seruientium) *erat cor vnum, & anima vna*, Act. 4. De his ad obsequium Dei confluentibus dici potest illud 1. Reg. 11. *Egressi sunt, quasi vir vnus.* Hinc Bern. *serm. 29. in Cant.* Pax vobis à vobis sit; & omne quod extrinsecus minari videtur, non terret, quia non nocet. Nam è contrario, quicquid foris blandiri appareat, nulla est profectò consolatio; si intus (quod absit) seminarium discordiæ germinauerit. Sic ille. Arca ista symbolum est sanctissimæ crucis. Fac tibi arcam de lignis. Filio dicit sempiternus Pater, vt crucem sibi construat, baiulet sibi crucem, sceptrum super humerum regale assumat, leuet signum in nationes, cornua in manibus suis sumens, ventilet peccata, mortem,

S. Basil.
S. Bern.
Concordia inter religiosos.
Act. 4.
1. Reg. 11.
D. Bernard.
Crux per Arcam Noë significata.

Ben. Fernand. in Gen. tom. 1.

A dæmones: Arcam in mediis aquis diluuij ingrediatur, in qua suos electos ipse ad æternitatis portum secum inuehat. Arca veri Noë ipsa est beatissima semper Virgo Dei mater. Fac tibi arcam, dictum est à Patre; vti Verbum diuinum sibi matrem eligat. *Sapientia ædificauit sibi domum*, Prouerb. 9. Sic planè res habuit; qualem decebat esse, quæ mater esset futura Dei, talem sibi Deus matrem fecit: mensura donorum, & gratiarum Virginis sanctissimæ, fuit ipsa omnipotentia, & voluntas Filij sui erga matrem suam. Etenim, vt docet D. Augustin. *lib. de Nat. & grat. cap. 36.* Inde nouimus tantam gratiam illi esse collatam, quia Deum meruit concipere, ac parere. Hanc sibi matrem fecit Deus, hanc nobis Arcam fecit, in qua de salo huius mundi, de diluuiis peccatorum, de gehennæ incendiis erepti, cum suo Noë ipsius Filio Christo Iesu, in cælum ipsum appellunt, quos Deus prædestinauit conformes fieri magni Filij sui. Hæc est mater salutis, vt vocat Anselm. Extra arcam diluuium & interitus, sine præsidio, ac tutela Virginis matris Dei nulla solent animæ bona donáque comparari.

B. Maria per arcam Noë significata.
Prouerb. 9.
S. Aug.
S. Anselm.

7. Arcam de lignis. Hebr. תבה *thebath*, arca, capta, non vti nauigium, sed infrà & suprà lata, æqualis, plana; quare non ventricosa, vt fiunt nauium carinæ. Phil. Arias Montan. aliique dicunt similem feretro, quo mortuus deportatur. D. Ambros. D. August. idipsum videntur astruere, dum forma arcæ figuram humani corporis protensi, quod est longius quidem, quàm latum, repræsentari dicunt. Vehebantur illa arca, velut in loculo funerali, humani generis reliquiæ: nulla vectoribus, si naturam spectes, videbatur spes salutis, vel ipsa forma arcæ vsque adeò funebri putabantur demortui, qui ad sepulchra portarentur. At eo illustriùs prodiit virtus Dei ex aquarum diluuiis, ex loculo ferali, exequiarum pompa eos, qui censebantur demortui, exsuscitans in nouam lucem, in nouum nouarum gentium mundum. *Adiutor in opportunitatibus, in tribulatione*, Psal. 9. *Si consistant aduersùm me castra, si exurgat in me prælium, in hoc ego sperabo.* Non confundit Dominus sperantes in se. Metuunt filij huius seculi vitam religiosam, feretrum dicunt sepulchrale. Quæ (inquiunt) hæc est hominis dementia; vt seipsum suo gladio perimat, vt viuum se florente ætate, fruentem bonis ac deliciis huius vitæ, ante mortis diem in funestum istum loculum inferat, sepeliat inter cineres & busta defunctorum? At mortui quidem sumus (dicunt religiosi) sed vita nostra abscondita est cum Christo in Deo: apparebit aliquando vita nostra, & cum illo apparebimus in gloria. Quinimò viuimus, quibus viuere Christus: mortui tamen mundo; in arca ipsa in feretro nostro, cum Deo, cum Noë nostro, de vestra ô miseri, salute agimus. Sic planè habet. Orant religiosi, & iram Dei auertunt, clementiam inuocant, impetrántque dum seculares, & scelesti (quod peius est) homines, vel negotiis terrenis occupantur, vel sceleribus implicati Deum offendunt; & ad vindictam instigant. Illi sua conclusi arca soliciti sunt de salute istorum, qui penitus occœcati extra salutis arcam, cum diluuio, aut negotiorum, aut flagitiorum colluctantur, immemores sui atque Dei. Audi Isaiam: *Super muros tuos Hierusalem constitui custodes: tota die, & tota nocte in perpetuum non tacebunt. Qui reminiscimini Domini, ne taceatis, & ne detis silentium ei, donec stabiliat, & donec ponat*

Qua forma Arca Noë.
Dei virtus in periculis adiuuat.
Psal. 9.
Psal. 26.
Religiosi Christo mortui, ac sepulti.
Religiosi pro secularibus orant.
Isai. 62.

S. Hieron.

Hierusalem laudem in terra, cap. 62. Vbi D. Hieron. Apostolos atque Doctores accipere possumus. Intellige tu etiam religiosos viros, qui verbo, & exemplo docent, verique sunt Apostolorum successores. O vos (Hieron.) qui recordamini Domini, eiúsque clementiam die ac nocte precibus fatigatis, cauere ne vnquam in ore vestro sileat oratio, ne detis silentium ei, subauditur Domino: sed semper molesti sitis opportunè importunè. Sic Hieron. Miratur sanctus Doctor quorsum LXX. verterint recordantes Domini; non est enim vestri similis, si correxerit, & faciet Hierusalem gaudium super terram. Nisi fortè (inquit) hoc artifici eloquio coaptemus, vt dicatur, ad custodes Ecclesiæ. Nullum eorum similem fore, qui prædicatione sua fecerint, vt corrigatur, & fiat Hierusalem gaudium omnis terræ. Profectò multum valet in Ecclesia iustorum, & religiosorum hominum assidua deprecatio, vt cæteri diuino auxilio vallentur, in pace & gaudio viuat respublica Christiana. Hinc illud est optimè scriptum à D. Ambros. *in orat. contra Auxentium*. Aduersùs arma, aduersa milites Gothos lacrymæ meæ arma sunt. Talia enim munimenta sunt sacerdotis.

Instandū Domino in orationε.

S. Ambros. *Arma Sacerdotis oratio & lacryma.*

8. *Facies arcam de lignis*, &c. Hebr. גפר *gopher* hoc loco tantùm reperitur, quid propriè significet, non omnino constat. Quibusdam est pinus, aut picea arbor, vtraque apta mari. vnde גפרית *gophrith* cap. 19. infrà, & *Isai.* 38. *Ezech.* 39. pro pice, aut sulphure sumitur. Hebræi putant esse Cedrum, quæ arbor in Syria frequens & aptissima fabricandæ arcæ, vt quæ longiorum tabularum suppediter materiam, & leuis illa sit, facilèque superfluitans, atque corruptionis & cariosæ malignitatis nescia. Chald. idem significat. D. Ambros. *lib. de Noë, cap.* 7. vocat ligna ista imputribilia. Idem scribit D. August. *tract. 6. in Ioannem*, vtique cedrina vt clarum est. Noster Interpres, non ligni naturam, sed modum & artificium ligni ad arcam aptati respicit. Fuerunt igitur ligna cedrina, bene dolata, & perpolita, quadra, stabilia, & lenia, vt commodè illinerentur. D. Hieronym. bituminatis, Hebr. כפר *copher*, bitumen fortè sic legerat, non *gopher*; vel ergo dicuntur ligna bituminata; quod deinde bitumine sunt inter se conglutinata; vel quod satius duxerim, bituminosa, seu glutinosa ex materia pingui, & oleagina; volat enim vncta carina. Sed quid statuendum est de istius arcæ dimensionibus? Integra de hac re complures edidere volumina. Peter. eruditè pertractat negotium; quem vide *lib.* 10. *in Genes.* Mihi præ reliquis doctissima videtur commentatio nostri Delrio, quem sequor libentiùs. Erat igitur arca molis vastissimæ; ridiculum enim est in breuem quandam capsulam tot animantia, & tantæ molis corporum cum præsepibus, cibariis, aquarum doliis coarctari. Itaque arca (qualem Origen. *lib. 4. contra Celsum.* nec ea displicuit D. August. *lib. 1. quæst. in Genes.* Caiet. & aliis: placet verò Isidoro, Clario, Delrio, &c.) longitudine bis mille, & septingentos habebat pedes, latitudine quadringentos quinquaginta; altitudine ducentos septuaginta. Quia verò pedes geometrici hìc intelliguntur ex sententia doctiorum interpretum, ad palmos, vt vulgo satisfaciam, solennes, & communes, quos nostri vocant, *craueiros*, rem totam sic redigo. Arcæ longitudo continebat ter mille octingentos septuaginta palmos; latitudo sexcentos quadraginta quinque; altitudo trecentos octoginta septem. Sequitur: *Mansiunculas facies.* Hebr. קנים *quinnim*, nidulos nimirum intelligit, domunculas, caueas, sufficientes quidem, vt notat Caiet. ad manendum tantummodo, & non ad discurrendum. Aduerte hîc in summa, & vniuersali omnium mortalium calamitate satis supérque actum bene esse cum iis animantibus, & cum septem illis hominibus, vt domunculas haberent in arca in quibus illæsi ab aquis, & securi degerent; nec enim ampliùs ad voluptatem, & delicias requirenda erant laxiora ambulacra. Necessitati Deus fauet, non indulget voluptati. Sequitur: *Fenestram facies.* Intelligit vnam grandiorem ad latus vnum altitudinis arcæ; per quam postea coruum & columbam Noë dimisit. Vnde bene inferes, valuis illam fuisse instructam, vt aperiri claudíque posset; non verò vnum carbunculum illo in hiatu fuisse insertum, miri (vt aiunt aliqui) splendoris: figmentum est Rabbinorum. haud negarim tamen ipsas fenestræ portas, aut ex vitro, cristallo, splendidísque margaritis constituisse, aut saltem lucidiores quasdam è ligno materias fuisse insertas, vt lucem acciperet à cælo, redderétque nectoribus. nam si perpetuò esset comperta, hauddubiè, vt rectè obseruat Procop. arca pluuiali impleta fuisset aqua. Fenestram. Hebr. צהר *ţoar*. D. Hieronym. vertit meridianum. Symm. dilucidum: intelligitur fenestra per quam lux admittitur, cælúmque suspicitur. Quî enim in funebri illo feretro homines illi, velut ante mortem consepulti, iam calamitosam viuerent vitam, absque ingenti eo solatio, ac leuamento, quod cælum, & cæli lumina contuentibus præbere solent? Ergo habent religiosæ sponsæ Christi, quo suam (vt vocant) clausuram consolentur. Intra septa parietum editiorum, intra valuas, & intra ferreos cancellos, velut in carcere continentur; forâs nullus aditus, nullum vt sit commercium cum diluuio, & cum fluitantibus in diluuio; bituminatis prorsus sepiontur vallorum repagulis: denique mortuæ, atque consepultæ iam censentur: ac fenestram cælo patulam in arca Noë fecit, per illam piæ virgines oculos ad cæli lumina sustollant, vbi sponsus, vbi delitiæ castissimæ; nouerint planè non esse condignas passiones huius temporis, ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in ipsis. Non sentiet corpus septa, crates, custodiam, vela nigricantia, funebrem ac luctuosam vitam, cùm animus præ contemplatione ac desiderio in cælo fuerit. Non vident; in tenebris enim sepultæ iacent; ita gemma incomparabilis pretij, nimirum castitas in tuto erit. Quemadmodum enim (inquit S. Ephrem *tom. 2. tract. de humil.*) aquæductus confractus deperdit aquas; ita & oculorum distractio mentem castam destruit. Tenentur clausæ seu vinctæ potiùs? ita fieri oportet, vas est fragile, & innumeris periculis expositum; quare (vt D. Gregor. *lib. 3. ex registro indict. 12. cap. 9.* præcipit) vagari monialibus non liceat, sed ipsæ referentes Deo laudes, atque coërcentes semetipsas in monasteriis suis nullam occasionem fidelium mentibus prauæ suspicionis iniiciant. Igitur ô benedictæ (ait S. Ephrem *tom. 2. paræn.* 50.) grex Saluatoris, operamini bonum, donec hæc duret celebritas. Oculos adimplete lacrymis; & confestim oculi cordis vestri aperientur. Bene sentite de regno, ac paradiso, & mox res terrenas contemnetis. Ad seipsam vnaquæque ex virginibus Christi, sciat à Domino dici: *Hortus*

Arca Noë ex cedro. — S. Ambros. — S. August. — S. Hieron. — Peter. — Del-Rio. *Arca Noë dimensiones.* — Origen. — *Necessitatis nō voluptatis ratio habēda.* — *Qualis in Arca fuerit fenestra.* — S. Hieron. — *Monialium clausura commendatur.* — S. Ephrem. — S. Greg. — S. Ephrem.

Cant. 4. S. Gregor. Nyssen. *In mundo & pro Deo tribulatio est.*

tus conclusus, fons signatus, soror mea sponsa, Cant. 4. Comentatur optimè S. Gregor. Nisi. *homil.* 9. Sponsa, quia Domino coniungitur; soror quia eius voluntatem facit. Hortus est, quia bene germinat, & est bene consitus, & mandatorum vallo omni ex parte munitus, vt furibus & bestiis nullum ad se præbeat aditum. Fons signatus, hoc est, custoditus: ergo signaculum ei, quod custoditur, hoc donat vt minimè surripiatur, signo furem deterrens. Sic ille. Fures itaque & bestias arcet, ac deterret ista cratum & parietum custodia. Quòd si adhuc permolestum videtur in arca tenere: an non longè durius in salo, cum diluuiis aquarum colluctari? Audite S. Ephrem *tom.* 2. *tract. Attende tibiipsi, cap.* 5. Nunc duę sunt (inquit) tribulariones, quibus omnis sub sole homo implicatur. Vna secundùm Deum, altera secundùm mundum, & absque alterutra præsentem vitam transigere impossibile est. Ac illa quidem, quæ mundi est difficilis, & sine mercede existit: quæ autem ex parte Dei, spem vitæ æternæ repositam habet. Sic Ephrem.

S. Ephrem.

B

9. *Et in cubito consummabis summitatem eius.*] Incertum illud pronomen, *eius*, num ad fenestram, num ad arcam referatur. Qui ad fenestram referunt, dicunt illam fuisse altam vno cubito, & in suprema parte, id est, trigesimo cubito altitudinis arcæ patuisse; cæterùm parua omnino esset fenestella tam vastæ moli, nec lucem debitam præberet. Occurrunt plures fuisse fenestras; sed vel singulare pro plurali, vt fieri solet, positum esse, vel cæteras angustiores; hanc verò quæ præcipuè nominatur, capaciorem. Contrà verò alij referunt ad arcam, cuius tectum (nec enim alibi de illo fit mentio) velut acuminatum in cubiti mensuram desinebat, quo faciliùs pluuias arceret, minúsque suo pondere prægrauaret reliquam arcæ substructionem. Hanc opinionem sequutus D. Gregor. mysticum deinde sensum eruens, ait: Arca in summis angustatur vsque ad vnum cubitum: quia in Ecclesia, quanto sanctiores, tanto pauciores, qui in summo ad illum perducuntur; qui solus homo sine comparatione sanctus natus est. D. Hieronym. *aduersus Lucif. cap.* 8. A triginta cubitis incipiens, & vsque ad vnum cubitum paulatim decrescens arca construitur; similiter & Ecclesia multis gradibus consistens ad extremum diaconis, presbyteris, episcopísque finitur. *Et in cubito consummabis eam.* Ostenditur paucitas, imò raritas iustorum. *Pauci verò electi*, Matth. 20. *A paucis de terra diuide eos*. Psal. 26. Vtique à iustis, vt communis tenet explicatio. *Fasciculum suum fundauit Dominus super terram*, Amos 9. At de zizaniis legimus: *Colligite ea in fasciculos ad comburendum.* Vide numerosam impiorum multitudinem; contrà verò vnum fasciculum iustorum. Vnde 1. Regum dicitur, *in fasciculo viuentium.* Quid quæso aliud innuit illud Apocal. 20. *Libri aperti sunt*; quibus videlicet inscripta sunt nomina reproborum, & quidem ipsi libri numero carent. Liber autem vitæ vnus vbique legitur? Bene D. Gregor. Perfectio (inquit) in præconio ponitur vnitatis. Quare omnes fideles, vnus dicuntur grex sub vno pastore, & vno reguntur baculo? Respondet D. Bernard. Committens Dominus, &c. vnitatem omnibus commendauit. Vbi vnitas, ibi perfectio. Sic beatitudo prædestinatorum consummatur in vnitate, cùm vnus spiritus fiunt cum Deo. Vnos enim, autore Paulo, accipit brauium. Cæterùm si spectetur præmium iustorum; vnus numero, multitudinem in pretio præsefert. An non vnus Elias? Sed (ait D. Chrysost.) Totus mundus non erat dignus, qui illi rependeretur.

C

In Ecclesia pauciores, qui sanctiores. S. Greg.

S. Hieron.

D

Matth. 20. Psal. 26. Amos 9. Matth. 13. 1. Reg. 25. Apocal. 20.

E

S. Greg. *Sancti vnus, & multi censentur.* S. Bernard.

A

S. Chrysost.

10. *Ostium autem arcæ pones in latere.*] Sic terminatur sententia, vt volunt peritiores. Vide Lyppom. Delrio, &c. Grandis quædam ianua constructa est, non multum ab humo sublata, per quam animalia possent introduci, & importari quæcunque ad commeatum hominum, & pecudum essent necessaria. Fuit autem in vno latere longitudinis, vt volunt aliqui, latitudinis alij, quod & commodius. Ostium mysticè accipitur pro vulnere lanceæ, quo latus Domini est in cruce reseratum. Ipsius enim sanctissima humanitas arca est veri Noë, in qua sola homines salui fiunt. Vnde Glossa interlin. Ostium in latere arcæ, vulnus in latere Christi. Ostium arcæ pones in latere: vt illic (ait D. August.) omnibus vitæ receptaculum panderetur. Loquitur de Christo Domino, cuius Noë typus exstitit. Quo in sensu ita subtiliter S. Cyril. Hierus. *catech.* 13. Mulier fuerat prima ductrix peccati, quæ de latere viri creata est. Ergo Iesus, qui venit, vt viris simul ac mulieribus conferret reconciliationem; aperuit latus pro mulieribus, vt solueret peccatum. Sic ille. Scilicet iam viros Dominus in latrone receperat in sui gratiam, cùm dixit: Hodie mecum eris, &c. atque illis manuum & pedum vulnera attribuerat. Ergo mortuos aperto cordis vulnere mulieres excipit, & sanctificat aqua & sanguine purificans. Porrò iuxta Glossam ordinariam: sacramentum Baptismatis intelligitur hisce verbis: Ostium pones in latere arcæ. Nemo intrat Ecclesiam, nisi per sacramentum remissionis peccatorum, quod de latere Christi aperto emanauit.

Ianua in arca Noë.

Latus Domini apertum. Glossa.

S. August.

S. Cyrill. Hierosol.

Glossa.

11. *Deorsum cœnacula & tristega.*] Hebraicè נחתים שנים ושלשים תעשה *nachtum xenum uxlixim taghascha.* Inferiora secunda, & tertia facies eam, Chald. Mansiones, inferiores, secundas & tertias facies in ea. LXX. Inferiora bicamerata, & tricamerata facies eam. Igitur tria numerantur interstitia arcæ secundùm altitudinem ab imo ad summum illius: primum & infimum interstitium pro stercoribus, & sordibus, & repositione rerum necessariarum: secundum ac medium pro pecudibus: tertium supremúmque, pro hominibus. In Hebræo non sunt cœnacula, quæ posuit interpres intelligens secundam cōtignationem, Græcè δίστεγον, quod in ædificio est superior thalamus, vbi solet esse cœnaculum. Tristega sunt tabulata tertia. Vnde constat tria tabulata, siue tres contignationes fuisse in arca. Prima quidem contignatio aquam, vt nauis carina, attingebat: secunda deinde, quæ duo priora interstitia secabat: demum tertia, quæ secundum & tertium diuidebat: postremò tectum superimpositum. Sic autem illud, *deorsum*, explicabis: à summo videlicet ad imum arcæ facies cœnacula & tristega. Si voles adhuc accuratiorem horum omnium descriptionem, lege Pererium, & Delrium. Monuerim tamen præter ea quæ depromi possunt ex contextu sacro, multa dici ad hunc locum, quæ boni autores, suum quisque iudicium sequentes, dixerunt. Sed fortasse in re tam vetusta tamque recondita diuinare potiùs videmur, quàm certò veritatem ipsam definire, vbi diuini scriptoris autoritas deficit. Quare non plura super hanc arcæ constructionem sine calumnia virorum prudentium ausim dicere.

Mansiones in arca.

SECTIO VII.

Ecce ego adducam aquas diluuij super terram, vt interficiam omnem carnem, in qua spiritus vitæ est subter cælum: vniuersa quæ in terra sunt, consumentur. Ponámque fœdus meum tecum: & ingredieris arcam tu, & filij tui, vxor tua, & vxores filiorũ tuorum, tecum. Et ex cunctis animantibus vniuersæ carnis bina induces in arcam, vt viuant tecum: masculini sexus & fœminini. De volucribus iuxta genus suum, & de iumentis in genere suo, & ex omni reptili terræ secundùm genus suum: bina de omnibus ingredientur tecum, vt possint viuere. Tolles igitur tecum ex omnibus escis, quæ mandi possunt, & comportabis apud te: & erunt tam tibi quàm illis in cibum. Fecit igitur Noe omnia, quæ præceperat illi Deus.

Arca constructio monebat homines.

1. SÆpiùs comminatur Deus vindictam, vt peccatores locum habeant pœnitentiæ. Volebat (ait D. Chrysostom.) illos quoque, qui peccauerant fabricatione arcæ admoneri, vt resipiscendo indignationem Dei auerterent. Neque paruum illis tempus concessit, sed planè multum, dum fabricaretur Arca. Verùm illi ingrati & stupidi fuerunt ad flagitiorum emendationem. Verisimile enim est, quòd quicunque ex eis vidit iustum, qui fabricabat arcam, & causam extructionis sciscitatus est. Ita Chrysost. Minatur inptimis Dominus aquatum illuuiem, deinde vniuersale humani generis exitium, & cum eo pariter sempiternum improborum & carnalium hominum interitum, vt sic perterrefacti ad pœnitentiam reuocentur: sin minus à diluuio aquarum, ad incendia flammarum transportentur. Præclara de hoc instituto exstat sententia D. Gregor. *lib.* 18 *moral. cap.* 12. hisce verbis. Omnis diuina percussio, aut purgatio nobis præsentis vitæ est, aut initium pœnæ sequentis. Addit confestim: Hoc semper electi prouident, vt ante ad iustitiam redeant, quam sese ita iudicis inextinguibiliter accendat, ne vltimo flagello deprehensis, simul eis finiatur vita cum culpa. Denique concludit: Eis, qui omnino corrigi renuunt, iam præsentium flagellorum percussio, sequentium est initium tormentorum. Ita Greg. Igitur ô Domine, hîc, vt Pater corripe, ne tanquam iudex in æternum punias.

S. Gregor.

Optanda est hic correptio Dei.

2. *Vt interficiam omnem carnem.*] Quòd homines vniuersi pereant diluuio, satis eorum prometerentur flagitia. Sed quid rationis expertes demeruerunt pecudes, vt pariter cum hominibus absumantur? Duplici ratione respondet D. Ambrosius. Quemadmodum (inquit) in bello, cùm Imperator ab hoste occiditur, commoritur eius exercitus, atque omnis comminuitur virtus militaris: sic non discrepare à iustitia visum est, cùm interiret homo, qui regalem quandam Deus in omne animantium genus potestatem dedit, quò etiam irrationabilia commorerentur animalia. Denique si quando est pestilentia corrupto cæli tractu, priùs ea, quæ sunt irrationabilia, lues dira contaminat, quæ cum hominibus conuersari videntur. Sic morbi vis genus humanum implicat. Hæc Ambrosius. *Interficiam omnem carnem.*

S. Ambr.

Cur animantia delerentur diluuio.

Quid quæso, Domine tam crebrò repetis carnem? Cur non homines nominas? Carnem (inquit Ambrosius 5. *cap. lib. de Noë*) posuit pro homine terreno, in quo carnis illecebra viam eius corruperit, & carne, velut à fonte prorumpunt concupiscentiarum malarúmque passionum flumina, quibus demergitur animæ quoddam excusso gubernatore remigium, cùm ipsa mens velut quibusdam tempestatibus victa loco suo cedit. Sic Ambrosius.

S. Ambros.

Anima naufragium ex carne.

3. *Vniuersa quæ in terra sunt consumentur.*] Etenim (ait D. Chrysost.) purificatione orbis opus habet. Quia video vlcera eorum incurabilia, sistere volo malitiæ fluenta, vt ne grauioribus pœnis obnoxios se faciant. Iccirco etiam nunc pro sua misericordia, cùm indignationem bonitate temperat, talem pœnam infert. Ita Chrysostom. Profuit igitur sceleratis illis hominibus absorberi diluuio; quod sanè fuit opus diuinæ misericordiæ, ita plura indies crescentia scelera cohibentis, in maiora tormentorum inferri incrementa. Omnes igitur, qui tunc viuebant homines supremus iudex diluuio absorbendos addicit. *Vniuersa quæ sunt in terra.* Non quòd terra ipsa penitus dissoluatur. Peribunt quidem terram incolentes, terram amantes, terra cælo ac Deo præferentes, sed terra persistet. At si vniuersa quæ sunt in terra consumentur, quomodo Noë cum sua familia in terra euadet incolumis? laudat Procopius illam sapientis viri responsionem. Noë, scilicet iustus erat, & thesaurum babebat in cælo; nec in terra, sed in cælo eius erat conuersatio.

S. Chrysost.

Misericors Deus præcidit vitam peccantibus.

Procop.

4. Id quidem Salomon non vti Rex, sed vti Ecclesiastes, hoc est, concionator, vt interpretatur D. Hieron. mente complexus summam dicit vanitatem. Sed quænam illa est? Generatio (inquit) vadit, & generatio venit, & terra in seculum stat, *Eccles.* 1. Declarat Hieron. Aliis non morientibus, nascuntur alij; & quos videras, non videas: incipis videre, quos non videras. Quid hac vanius vanitate, quàm terram manere, quæ hominum causa facta est, & ipsum hominem terræ dominum in puluerem repentè dissolui? O cæci, ô miseri, quos fucatus terrenorũ bonorum splendor, & voluptas ita seducit, vt Deum terræ posthabeant! Stultorum infinitus est numerus, ait Eccles. *cap.* 1. vbi D. Hieron. Tantus est numerus seductorum, vt supputatione non queat comprehendi. L X X. vertunt, imminuri, aut veriùs, imminutio non poterit numerari. Etenim qui se à terræ blandimentis sinunt seduci, sunt imminuti, quos Latini vocabant capite minutos. D. Hieron. aliter etiam interpretatur. Tanta (inquit) malitia in mundi huius capacitate versatur, vt ad integrum boni statum mundus redire vix valeat; nec facilè recipere ordinem, & perfectionem suam, in quibus primùm conditus est. Sic Hieron. Verè id quidem, si de statu innocentiæ sermo sit; nec enim illum Deus homo restituit. Cæterùm, etsi carnis effrænatæ adhuc persistat illecebra, & fomes omnium iniquitatum; ideo sic dispositum diuinitus est, vt esset non modò pœna reatus originalis, sed continuum virtutis exercitium, & coronarum materies, ac triumphorum. De hac spiritus cum carnis concupiscentiis pugna luculenter D. Bernard. *lib. de diligendo Deo, sermone super illud Iob, in sex tribulat.* Vbi (inquit) macula propria, propria quoque purgatio iure requiritur: etsi contaminatio multiplex, opus est etiã tribulatione multiplici, vnde enim

Eccles. 1. S. Hieron.

Humana vitæ breuitas.

Eccles. 1. S. Hieron.

Homines terrenæ addicti.

Fomes peccati materia triumphorum.

S. Bern. Iob 5.

enim tribulatio, nisi dum resistitur contaminationi, concupiscentiæ repugnatur. Quid verò in homine purum ab hac macula, immune ab hoc contagio poterit inueniri? Ab intus manat, de corde exit, pestiferum virus, ac deinceps corpus occupat vniuersum, mentem desideriis afficit, membra illecebris inficit. Inde intus in anima ebrietas illa desideriorum: quot enim corpus illecebras, quot oblectamenta mundus habere videtur, tot patitur tribulationes, tot sustinet tentationes vir iustus. Et quemadmodum ambulans quis in carne delicias computat esse sub sentibus; sic & omnis qui in spiritu seminare desiderat, spinas & tribulos, quos propria terra ex maledicto vtique germinat, potiùs eradicare, quàm propagare contendit, quippe qui conuertitur in ærumna sua quoties configitur spina. Hæc tam pulchra & vera S. Bernard. doctrina confirmatur ex loco illo *Can* 4. vbi sponsa vocatur paradisus malorum granatorum. Hoc enim in pomo & exteriorem corticem satis asperum ac deformem, & interiorem fructum pulchrum dulcémque reperies. Audi nunc S. Gregor. Nyss. *homil. 9. commentar.* Ita ad fructum virtutis furibus non patebit aditus, vt qui sit obseptus austero continentiæ ambitu, & per seueram ac rigidam vitæ constitutionem, veluti quasdam spinas, eos pungens, qui vt malo afficiant, accedunt propiùs. Ducemur igitur non deliciis eneruari & emolliri in præsenti vita, sed per continentiam eligere duram & asperā vitam, &c. Sic ille. adiungit Bernard. Huic ergo tam multifariæ pesti, per singula quoque resistere, quam multiplex tribulatio: Intus fomes totius nequitiæ periculosiùs sæuit, crudeliùs malignatur. Minimè tamen in hac tam multiplici lucta deficiendum, aut desperatione cedēdum est. Licèt enim abundent tribulationes pro Christo, sed abundant, & consolationes per ipsum. Hactenus Bernard. Vbi abundauit delictum, superabundauit, & gratia: immortales habeamus Christo Domino gratias, qui hominem reformauit. D. Ambros. *lib. de Noë, cap. 6.* rectè in hanc sententiam: Etenim (inquit) passer inuenit sibi domum, & turtur nidum, vbi reponat pullos suos, *Psal.* 83. Est enim iam in hoc corpore nidus pudicitiæ, in quo erat nidus irrationabilis concupiscentiæ. Sed vbi ante partus deformes nutriebat libido, ibi nunc decoræ castitatis adolescit hæreditas.

Concupiscentia impugnatio. — Cant. 4. — S. Gregor. Nyssen. — S. Ambros. *Castitas hominum per Christum.* — Psal. 83.

5. Quia verò sæpiùs Dominus loquitur de vniuersali hominum interitu, quæri solet hoc loco, an iste ad corporum & animarum pariter damnationem extendi debeat? Quam quæstionem accuratissimè discurrit noster Peret. Nec aliquid amplius addi posse arbitror. Dixerim tamen in summa per tres propositiones. Prima sit: Nullus ea tēpestate, cùm diluuium cœpit inundare, omnino iustus erat, præter Noë cum tribus filiis, nuribus, atque vxore; sed totum humanum genus erat vti corrupta caro, & in grauissimis atque turpissimis volutabatur flagitiis. Secunda: Non est absurdum, si quis dicat multos, in illo diluuio pœnarum & mortis ante oculos positæ sensu ac dolore, à suis sceleribus per veram & perfectam contritionem resipuisse; ac demum in gratia Dei periisse, ita vt illa sub aquarum vorticibus immersio loco purgantis ignis extiterit. Hæc sententia piè teneri potest, spectata immensa Dei bonitate, imò & natura ipsa, ingeniòque mortalium, quibus vexatio præbere solet intellectum; vt suorum scelerum memores agnoscant vltrices Dei iudicis pœnas, & precibus, ac pœnitentiæ gemitibus veniā culparum, ac salutē animæ deprecentur: maximè quia Petr. *Epist. 1. cap. 3.* scribit, incredulos fuisse aliquando, quando expectabant Dei patientiam in diebus Noë. Ergo illi prædicanti Noë diluuium futurum, non credebant; quia misericordiam Dei nouerant, confisi Dei longanimitati, quòd eos etiam peccantes sustineret, non sine vera pœnitentia mortem illis allaturus. Quare vbi ventum esset ad diluuium, commouerentur illius horribili aspectu, ac pœnitentiam agerent, qui perperam Dei patientia priùs essent abusi. Hæc sententia videtur esse D. Hieron. qui iam loco à nobis suprà indicato super illa verba: *Non permanebit spiritus meus.* Et clariùs *in 1. cap Nahum*, ad illa verba: *Quid cogitatis contra Dominum*, &c. docet illos peccatores tempore Noë punitos vt merebantur in vita, nec Deum illos ad æternos cruciatus reseruasse, cùm non puniat bis in idipsum, vt vulgatum est; & colligitur ex Nahum 1. vbi nostra lectio habet: non consurget duplex tribulatio. LXX. Non vindicabit bis in idipsum in tribulatione. Symmach. Non sustinebunt impetum secundæ angustiæ. Cæterùm hic locus explicatur aptiùs ad literæ decursum, hoc modo: Tam grauis erit Dei vindicta, quā demum suos in hostes expromet, vt secunda opus non sit; adeò acerbe & integrè miseri punientur. Tertia: præter Noë, & eius familiam in arca seruatos à diluuio; in illo omnes hausti aquis ad inferni flammas, æternum puniendi corruerunt. Excipiuntur pueri ante vsum rationis per sacramentum aliquod ab originali macula expiati. Hanc Peret. latè probat. Quocirca obstinatio illorum hominum in peccatis sic tenaciter ex inueterata peccandi consuetudine, ac fortiter occalnerat; vt superueniente diluuio pertinaces etiam, & Dei contemptores, ac de salute animæ prorsus desperati perierint. Nec id mirum, cùm sæpiùs contingat, vt insignes peccatores tota vita, Dei immemores, imò & peccandi effusa licentia irrisores, nec confiteri de peccatis, nec Dei misericordiam implorare velint, sed scienter ac libenter seipsos condemnent; tantque præcipites in gehennam. Quod verò contra hanc sententiam de Dei non bis vindicantis misericordia opponitur, egregiè diluitur à Ruperto *lib. 3. in Genes. cap. 7.* ad hunc modum. Scriptum est: Non vindicabit Deus bis in idipsum. Sed hoc dictum, de illis accipi conuenit, quorum vel ante pœnam, vel in ipsa pœna confessionem Deus accipit; & iccirco post eandem pœnam temporalem, non illis æternam superadiicit; vt v. g. latroni, qui in cruce confessus est, non iniustè Dominus aperuit paradisum, quia non vindicabit Deus bis in idipsum. Nam alter latro de temporali ad æternum transuectus est supplicium, de quo etiam rectè dicas, quia nec in illo vindicauit Deus bis in idipsum. Nam esse vna vindicta bene dicitur, quæ hic incepta perficitur in sempiternum. Hæc Rupert.

Qualis mundi status in diluuio. Peret. — *An aliqui in diluuio salui fuerint.* — 1. Petr. 3. — S. Hieron. — Nahum 1. — Symmach. — *Omnes fere diluuio ad infernum prolapsi sunt.* — Rupert. *Quomodo Deus non puniat bis in idipsum.*

6. Sed adhuc quæres, an saltem Christus Dominus in anima descendens ad inferos prædicārit iis, qui diluuio Noë perierunt? Quod quidem disertis verbis videtur docere D. Petr. 1. Epistol. cap. 3. *In quo* (inquit) *& his qui in carcere erant spiritibus veniens prædicauit: qui increduli fuerāt aliquando, quando expectabant Dei patientiam in diebus Noë.* Hic locus obscuritate sua percelebris habetur. Sit prima expositio, & communior, &

1. Petr. 3. *Quomodo Christus prædicauit in inferno.*

proba

probabilior. In qua, scilicet in suo illo spiritu, quo est viuificatus, seu diuina sua potestate ac virtute vtens, seu in sua ipsius anima immortali, in qua descendit ad inferos; prædicauit, non quidem euangelizando ad confessionem & pœnitentiam: in inferno enim nulla est redemptio, sed manifestando suam gloriam, mysteria suæ passionis reuelando, & redemptionem humani generis demonstrando; nimirum palàm ostendendo, & reprobis ac iustis se esse expectatum illum Messiam Saluatorem mundi, futurúmque iudicem omnium mortalium, vt præmia bonis, malis supplicia decernat. Ex qua manifestatione Christi consequuta est incredibilis lætitia, & gloria iustorum; confusio autem, & dolor acerbissimus reproborum. Sicut in diebus Noë: ad exemplum affertur, illo enim tempore innumeris diluuio pereuntibus, quia increduli fuerant, pauci credentes per arcã seruati sunt ex diluuio. Sic ergo Christus Dominus in anima descendẽs ad inferos prædicauit sui manifestationem (vt exposuimus omnibus, qui erant in inferno spiritibus, quorum alij damnati, alij iusti, & sancti erant. Nihilominùs Caiet. longè aliter explicans, sic infit. Clarè Petrus dicit, quòd Christus descendens ad inferos in anima prædicauit animabus illorum, qui fuerũt increduli in diebus Noë. Ex eo quòd tantùm horum meminit, significat quòd non loquitur de prædicatione, qua manifestauit apud inferos seipsum esse Messiam, & conuicit tam dæmones, quàm incredulos omnes. Huiusmodi enim prædicatio communis fuit omnibus apud inferos. Hæc autem, de qua Petrus loquitur, peculiaris describitur illis, qui fuerant tempore, quo fabricabatur arca. Vnde insinuatur, quòd prædicatio hæc fuit fructuosa. Et ad hoc faciunt verba illa: *Quando expectabatur Dei longanimitas*: vt per hoc intelligamus illos non fuisse incredulos, hoc est, sine vera Dei fide, sed incredulos Noë dicenti diluuium imminere. Et cum hac incredulitate expectasse Dei longanimitatem, hoc est, confisos fuisse in longanimitate Dei, quòd non induceret vniuersale diluuiũ; & propter huius confidentiæ meritum placuisse Deo, vt anima Christi prædicaret eis. Et reuelauit nobis hæc Petrus, vt aperiret, quòd Christus vsque adeò studuit ad offerẽdum nos Deo, quòd etiam in spiritu descendens ad inferos prædicauit antiquis, qui fuerant in tempore Noë, vt etiam illos Deo offerret. Hæc omnia Caiet. Ex quibus si hæc explicatio admittatur, quod docti viderint, admirari oportet infinitam Dei misericordiam, & virtutem meritorum Christi Domini. Atque in tanto sanguinis Christi diluuio, hęc tanta supra omnem legem misericordia non incredibilis videbitur. Cæterùm rectè etiã D. Th. ad tempora Noë locum istum Petri pertinere putat. Sic enim exponit. Christus ipse veniens per inspirationem in terra, quamuis nondum per carnem assumptam, vel per spiritus angelicos, quos locutus est hominibus illius temporis prædicauit per Noë, & alios sanctos illius temporis, &c. Plura si velis, consule Perer.

Caietan. — *Miræ gratia & virtus Christi tractifuit.* — *S. Thom.* — *Christus per Noë prædicauit.*

7. *Ponámque fœdus meum*, &c.] Nimirum de seruando Noë ipsiúsque familia per arcam è diluuio, & de reparando per ipsum, eiúsque liberos humano genere, ac demum de nunquam ampliùs altero aquarum diluuio in homines inferendo. Ergo se obligatum reddere voluit, vt Noë, & familiæ illius opem ferat, in aquis, & in arca, aut beneficia multa præstet, vt generi deinceps humano parcat, ne iteret cataclysmos. Adeò bonitas Dei nostrum in bonũm incumbit! Pactum Deus sancit, firmátque. bona promittit, pactóque insuper confirmat. Ergo nõ ex meritis nostris, sed ex bonitate Dei fiduciam & spem habeamus. Audi Apostolum: *Miserebor cui misertus sum. Igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei*, ad Rom. 9. Velimus quidem per bona desideria, & voluntaris studiosam intentionem, deinde curramus per bona opera; hęc enim à nobis exiguntur, sed quantumuis ea iusta & præclara sint, non illis, sed Dei bonitati nobiscum liberè ac peramanter paciscenti innitamur. Vt enim ad hæc verba Pauli disserit S. Hieron. Hoc recto sẽsu ita intelligitur: illius miserebor, quem præsciui posse misericordiam promereri, vti iam tunc illius sim misertus. Non tollit autem Apostolus quod in propria voluntate habemus. Scio lõgè altiora mysteria de prædestinatione, de gratia, & libero arbitrio ad hunc locum Apostoli disputari à Theologis; sed nos interpretãdi cancellos non audemus, nec debemus transilire.

Dei bonitati innitendum. — *Ad Rom. 9.* — *S. Hieron.*

8. *Ingredieris in arcam*, &c.] Subtiliter obseruat Procop. ordinem ingrediendi in arcam à Domino præscriptum; vt primò ipse Noë: deinde filij; vxor statim Noë, & mater filiorum: demum vxores filiorum. Voluit (inquit) eos qui intrabant in arcam, nullo concubitu inquinari, sed conseruari mundos; proinde ad eum modum ipsos inducit in arcam. Mundi enim omnes erant permansuri, cùm omnis occasio alliciendi ad coitum esset præcisa. Nam haud conueniebat, mortalibus, qui extra arcam degebant, pereuntibus, & cæteris animalibus expirantibus, illos qui detinebantur in arca, operam dare amori venereo, & procreandis liberis. Sic Procop. Scilicet separatim fœminæ à viris ingredi iubentur, vt sciant se à maritali commercio seruandos. Contrà verò vbi sunt egressi de arca, quia coniugio operam daturi, vt humanum genus propagarent; mutato iam ordine viri coniuncti cum suis vxoribus egredi iubentur, *cap.* 8. Vbi Dominus ad Noë: *Egredere de arca tu, & vxor tua: filij tui, & vxores filiorum tuorum tecum.* Quod etiam Procop. adnotauit. Sed præstat idem audire ex D. Hieron. Qui *lib. 1. aduersus Heluid. cap.* 9. sic ait. Porrò Noë, qui quasi secũda radix humano generi seruabatur, vtique cum vxore, & filiis debuit reseruari. Arca illa iuxta Apostolum Petrũ 1. *cap.* 13. typus Ecclesiæ fuit, in qua octo animæ saluæ factæ sunt. Quando ingreditur arcam Noë, tam ipse quàm filij eius, ab vxoribus separantur; quando verò egreditur in terram, iunguntur paria; & quod in arca, id est, in Ecclesia fuerit separatum, in mundi conuersatione sociatur. Simúlque si arca plures habuit mansiones, & nidulos, & bicamerata, & tricamerata, & diuersas bestias, & pro qualitate animalium, habitationes quoque maiores, vel minores: existimo quòd diuersitas illa mansionum præfigurauerit Ecclesiæ varietatem. Sic Hieron. Obiter adnotarim emphasim in verbis Apostoli, *octo animæ*; quasi dicat in illa arca diluuij tempore, non corpora, sed animas fuisse; hoc est, sola officia, & studia animarum, non corporum viguisse. Tertul. *lib. de monogamia, cap.* 4. hoc loco abutitur ad suum astruendum errorem; sed isto deterso, verba illius doctoris in sensu catholico ad commendandam in coniugio vnitatem vxoris, operæpretium erit adscribere. Sed & reformatio (inquit) secundi generis humani vxoris vnitate matre censetur.

Procop. — *Continentia seruata est arca.* — *S. Hieron.* — *1. Petr. 13.* — *Arca Ecclesiã figurabat.* — *Tertull.*

Iterum

Iterum duo in vnam carnem crescere & redundare suscipiunt. Noë & vxor, filiique eorum in vincis vxoribus; etiam in ipsis animalibus vnitas hæc recognoscitur, ne vel bestiæ de mœchia nascerentur. Duo ex omnibus introibunt ad te, masculus & fœmina. Eadem forma, & septena ex binis adlegi mandat ex masculo & fœmina, vno & vna. quid ampliùs dicam? Immundis quoque alitibus, cum binis fœminis introire non licuit. Hæc Tertul. Cùm arcam istam Noë, in qua visum est coniugium, sine concubitu, sed castum & purum viri & vxoris contubernium, despicio; illius sanctissimæ domus recordor, in qua Dei mater semper virgo Maria, & vir eius sanctissimus Ioseph pariter habitabant. Eleganti periphrasi hoc exprimitur Cant. 1. vbi sponsa dicit, *Lectulus noster floridus*. Hebr. רענגה *raghananah*, viridis, virens, à verbo רען *raghan*, virescere. Quasi dicat, coniugium, domus, & cohabitatio nostra (lectulus pro his omnibus ponitur) viret floribus castimoniæ, ac virginitatis, pratum est pudicitiæ; vbi omnia liliis, & suaueolentibus sparsa floribus. Enimuero, vt rectè disserit S. Bernardin. *serm. de S. Ioseph.* Quomodo cogitare potest mens discreta, quòd Spiritus sanctus tanta vnione (coniugij nimirum) vniret menti tantæ virginis aliquam animam, nisi ei virtutum operatione simillimam? Vnde credo Ioseph fuisse mundissimum in virginitate, profundissimum in humilitate, ardentissimum in caritate, altissimum in contemplatione, vt esset adiutorium simile virgini. Hæc Bernardin. Ac mihi quidem omnino est indubitatum sanctum Ioseph admirabili quadam, & prorsus angelica virginitate floruisse. Nam si Dominus matrem suam ætate iam prouecta non nisi Ioanni virgini, vt filio matrem commendauit; multo quidem decentius erat, vt puellam quindecim annorum purissimo Ioseph ac virgini etiam sub titulo coniugij committeret.

Pluralitas vxorum damnatur. — *Cant. 1.* — *B. Maria & Ioseph castissima cohabitatio.* — *S. Bern.* — *S. Ioseph virgo semper extitit.*

9. *Ingrederis in arcam*, &c.] D. Hieronymus *ad cap. 23. Ezech.* vbi sermo est de turpissimis impuritatibus, quibus Hebræi à Deo suo, & a lege Mosaica deficientes ad gentium idola, contaminati sunt: sic edisserit; Secundùm tropologiam Ecclesia hæreticam vincit libidinem; hæretici foris nefanda committunt, & extra arcam Noë naufragio pereunt. Idem *ad cap. 47. Ezech.* vbi agitur de fluuio, qui à templo Domini visus est emanare, sic ait: Quod sequitur: *In littoribus eius, & in palustribus aqua non sanabuntur*: illud ostendit; quòd qui in Noë arca non fuerit, pereat regnante diluuio, & quos iste fluuius non attigerit, non suscipiant sanitatem: sed in salinas dabuntur, iuxta illud: *Pestilente flagellato stultus sapientior erit*; Prouerb. 19. Erudiunt enim bonos exempla peiorum. Siue in salinas dabuntur, vt in perpetuum frugibus careant, & virore; quod & vrbs post ruinam sale conspersa demonstrat. Sic Hieronymus. Multæ quidem apparent quotidie huiusmodi salinæ suppliciorum, quibus à Deo mali puniuntur; vti nostrorum corruptio morum tam acribus conspersa exemplis expurgetur ac senetur. Porrò autem multis diuinitus dicitur: Ingredere tu in arcam religionis, in qua saluæ fiunt animæ, ne pereant diluuio: sed pauculi obediunt Deo, mundúmque cum suis naufragiis ac diluuiis valere iubent. At pauci vanitatem mundi intelligunt, & paucos euexit virtus ad facinus tam generosum, támque gloriosum. Salomon ita suum librum Ecclesiastes exorditur: *Verba Ecclesiastæ filij Dauid Regis Ierusalem. Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes; vanitas vanitatum, & omnia vanitas.* Vbi D. Hieronymus perdoctè obseruat, quare parabolæ inscribantur Salomonis filij Dauid Regis Israel, at Ecclesiastes Regis Ierusalem. Quia (inquit) prouerbia, quasi rudis institutio ad duodecim tribus, & ad totum pertinet Israël: at contemptus mundi non nisi metropolis conuenit, hoc est, habitatoribus Ierusalem. Igitur soli ingenui, nobiles animo, spiritu generosi, vrbani, & aulici, ac principes ingenio, & sapientia, mundi vanitatem agnoscunt, derident, relinquunt: rusticani, rudes, hebetes, filij terræ, stulti mundum amant, in mundo cum corporibus defixas statuere animas, diluuio si non perituras; at certè periculum extremum subituras. *Ingrederis arcam tu, & filij*, &c. Rectè adnotauit D. Chrysost. quanti Deus fecerit iustum Noë, vt propter illum alios etiam à communi interitu eripuerit. Salute (inquit) potiti sunt in honorem iusti. Consuetudo enim misericordis Dei est, honorem hunc dare seruis suis, vt propter eos saluentur & alij. Id quod & beato Paulo, cùm nauigaret, concessum est. Cui Angelus Domini dixit: *Ne timeas Paule, dedit enim tibi Deus omnes, qui tecum nauigant*, Actor. 27. Vides quomodo virtus viri salutem illis conciliauit. Ita Chrysost. Idem ita obseruat Procop. Ingredere tu, & filij, &c. non enim ipse propter filios incolumitate potitus est: sed filij ob patrem superstites permansere.

S. Hieron. — *Hæreticorum libido & reprobatio.* — *Ezech. 47.* — *Malorum supplicium.* — *Prouerb. 19.* — *Arca religionis est salutis arca.* — *Eccles. 1.* — *S. Hieron.* — *Religiosorum generositas.* — *Laicorum & secularium rusticitas.* — *S. Chrys.* — *Propter bonos viuunt mali.* — *Actor. 27.* — *Procop.*

A B C

10. *Ex cunctis animantibus bina*, &c.] Obseruādum hoc loco est inprimis illud, *ingredientur*. Non enim animalia (inquit August. 15. *de ciuit. capite vltimo*) Noë capta intromittebat, sed venientia & intrantia permittebat. Hoc enim est: ingredientur tecum, non scilicet hominibus actu, sed Dei nutu. Sic Aug. Itaque non exigitur à Noë, vt animalia vnde vnde conquirat, pertrahátque in arcam: sed vt diuinitus congregata sinat introire. *Ingredientur tecum.* Hinc (ait Procopius) liquet voluntatem Dei, iussúmque diuinum animalia congregasse ad Noë, sicut etiam iussu Dei cucurrerunt ad Adam. Sic ille. Admirabile prorsus erat spectaculum: vt bina cuiusque speciei animantia ex agris, ex syluis, ex cauernosis montium latibulis accurrerent concitato impetu ad arcam. Risui multis erat, qui fabricam illam, & Noë, & opificum tot per annos incumbentium operi vanum (vt putabant) studium cauillabantur. Quid vos, ô miseræ pecudes (dicerent) liberiora camporum æquora, pastos agrorum, & natiua solitudinum habitacula, vbi securè lasciuitis, missa facitis; & in carcerem tenebricosum fatalis huius machinæ sponte intrudimini! Feliciùs cognatæ aliæ pecudes libero interim pascentur, & luxuriabunt agro. Sic planè habet stoliditas hominū secularium; vt eos irrideant, aut saltem deplorent, qui se arctiori religiosæ vitæ studio dediderunt. Mortuos iam ante mortem, & ante sepulturam consepultos dicunt. Sed quæ maior mentis ignorantia? pecudes, quæ libero campo ad lasciuiam relinquuntur, diluuio (nec longiùs differetur) peribunt! consepultæ verò in abdito arcæ vtero viuent. Sic enim Dominus ait: *Induces in arca, vt viuant tecum.* Ergo in arca vita est, extrà verò interitus. Scitè admodum D. Petrus 1. *cap. 3.* de iis, qui, quòd Noë comminanti non crediderint, periērūt in diluuio, sic scribit. *Iis, qui in carcere erant.* At quo pacto dicuntur esse in carcere, qui extra arcam

S. August. — *Animantium ad arcam concursus.* — *Procop.* — *Religio secura, etsi à secularibus irrisa.* — *1. Petr. 3.* — *Libertas peccandi carcer est.*

C D E

arcam (quæ sola carceris nomine digna esset) in omni vitiorum licentia vagi & liberi bacchabantur. Heus tu, carcer est ipsa, quam prædicas, vitæ ac flagitiorum libertas. Nam, vt ibidem adnotauit D. Thom. carnis, vel peccati, vel erroris, alia litera habet. In carne conclusi erant, id est, carnalibus desideriis. D. Ambros. *cap. 9.* sic allegoricè discurrit. Corruptela diluuij causa est. Ea vbi irrepserit, aperiuntur aquæ, ebulliunt omnes fontes cupiditatum, vt totum corpus tanto, & tam profundo vitiorum fluuio mergatur. Nihil est enim quod tam miseræ seruituti subiiciat hominem, quàm libido, atque eiusmodi cupiditates, quæ iugo quodam criminum graui deprimunt miseram conscientiam, vt se nequeat attollere, vtpote, quæ libertatem innocentiæ B admiserit. Maximum ergo in hoc diluuio est remedium, vt iustum præferas, eúmque mandati cælestis executoré eligas. Quis est iustus in nobis, nisi mentis vigor, qui intra istam arcam includat omne animantium genus, quod est super terram? Cohibe ergo & tu omnes irrationabiles passiones tuas, omnésque sensus tuos menti subiice, animique imperiis assuesce. Euolare foras non sinas cupiditates tuas, exire in vulgus libidinem; & per rationabilem mentem poteris etiam irrationabilia tua, & immunda peccata ab omni periculo diluuij liberare. Hęc omnia S. Ambr. Quod quidem tantum ac tam arduum opus, molitur ille qui mortificationem Domini Iesu in corpore C suo circumfert. Sic enim mortificationis vallo coërcitæ appetitiones carnis foras egredi haudquaquam poterunt. D. Hieron. *lib. aduersus Lucifer. cap. 8.* sic ad hūc locum disserit. Non solùm in Ecclesia morantur oues; nec mundæ tantùm aues volitant, sed frumentum in agro seritur, & inter nitentia culta, lappæque & tribuli, & steriles dominantur auenæ. Quotidie industria rusticana aues sonitu abigit, imaginibus exterret: hinc flagello crepitat, hinc formidines tendit: attamen aut veloces Capreæ, aut lasciuus Onager incurrit. Hinc in effossa horrea mures frumenta comportant; hinc ferueoti agmine segetem formica populatur. Ita res se habet. Nemo securus agrum possidet. Sic Hieron. Scias igitur D desudandum homini esse, vt domestico, & intestino malo occurrat. Multo enim solet virtus labore in fructum vsque adolescere. Procop. de ordine, quem bestiæ, & homines in suis habitationibus seruarunt, pulchrè disputans: Sanè (inquit) verisimile videtur imi loci tectum deputatum esse feris, & serpentibus: sed iumentis, & mansuetioribus animalibus, quæ ordine sequebantur, & in altum tendebant destinata esse tabernacula. Verùm hominem, qui natura imperium tenebat, oportebat domicilium habere in summu loco, ratione naturalis ordinis, proinde in tertio tabulato collocatus est.

11. Non perhorrescit Noë tauros armatos cornibus, non minaces proboscide, & mole E prodigiosos elephantos, non leones vnguibus, non serpentium alios cuspide, alios terrifico vultu, alios sinuoso spirarum volumine; omnes lethifero metuendos veneno. In arca secum habet, sed regit, componit, moderatur, omnia genera pecudum, & ferarum, & serpentium: quare exemplo est principibus, maximè verò animarum rectoribus. Petro (ait D. Gregor. *Epistol. 89. & in cap. 14. Isai. & Ezech. 38.* & alibi sæpiùs) animalia in linteo demonstrantur *Actor. cap. 10.* Quia peccatorum animæ misericorditer aggregatæ, in

S. Thom. — S. Ambros. — Mortificatio passionum. — 2. Cor. 4. — S. Hieron. Mala bonis permixta. — Pericula animæ complura. — Procop. — Ordo mansionum in arca pro bestiis. — Mite regimen ad exemplum Noë. — S. Greg. — Act. 10.

A blanda fidei quiete continentur. De ipsomet linteo disserens D. Ambrosius *lib. 10. in Luc. 23.* sic ait. In illis generibus quadrupedum & ferarum, & volucrum figura erat conditionis humanæ, quæ ferarum modo bestiali videtur induta sæuitia; nisi spiritus sanctificatione mitescat. Bona ergo gratia, quæ ferinam rabiem spiritali simplicitate commutat. Sic Ambrosius. Ingredientur tecum, vt viuant. Hebraicè להחיות *lehachaioth*, vt viuere ea facias. Alij, vt conserues ea. LXX. τρέφισαι μζ σῦ, vt nutrias ea. Pulcherrimum illud D. Chrysostom. Noë seruauit, Christus reformauit. Etenim serpentes, dracones, leones, vrsi, lupi, pantheræ, bestiæque cæteræ, non in arca suam amisere naturam, eædem B semper, & antea & postea fuerunt. Potuit illas custodire, nutrireque Noë, non tamen commutare, vt pecorum exuerent ingenium, atque humanum induerent: istud est miraculum gratiæ Christi Domini, qui mundum reformauit, ex bestiis homines, ex lapidibus fecit Abrahæ filios, ex meretricibus virgines, ex latronibus cælestis regni accolas, ex hominibus Angelos, ac diuinæ consortes naturæ. Et hoc quidem Dominus verbo, & exemplo præstitit: quæ duo in quocunque rectore animarum, & concionatore verbi Dei expetuntur. Hinc meritò scribit D. Bernard. ad Balduinum Abbatem *Epistol. 201.* Memento etiam voci tuæ dare vocem virtutis. Quid illud? vt opera tua verbis concinant, imò C verba operibus; vt cures videlicet priùs facere, quàm docere. Pulcherrimus ordo est, & saluberrimus: vt onus, quod portandum imponis, tu portes prior: & ex te discas, qualiter oporteat aliis moderari. Hæc Bernard. Et quidem appositè ad præsentem locum. Priùs enim iubet Dominus Noë: Ingredere in arcam tu, &c. deinde adiungit: Ingrediuntor animantia tecum. Sic legimus Matth. 8. *Ascendente Iesu in naviculam secuti sunt eum discipuli eius.* Non discipulos Dominus in mare compingit; ipse verò in portu & in arena residet. primus it obuiam periculis, ac præeuntem alacres discipuli sequuntur. Nihil erga subditos exemplo superioris potentius. Est tamen adhuc quod S. Bernard. desideret in Præ- D lato, & in concionatore. Ergo (inquit) in his duobus mandatis, verbi scilicet, atque exempli summam tui officij ad conscientiæ securitatem pendere intellige. Tu tamen, si sapis, iunges & tertium: studium videlicet orationis; ad complementum vtique trinæ illius repetitionis in Euangelio, de pascendis ouibus, *Ioan. 21.* Manent itaque tria hæc: verbum, exemplum, oratio, maior autem his, est oratio. Nam etsi vocis virtus sit opus; & operi tamen, & voci gratiam effacaciámque promeretur oratio. Sic Bernard. Nec viro sanctissimo Noë tertia defuit. Quid enim aliud toto illo tempore inclusus in arca factitabat, quàm vt in altissima mentis contemplatione cum Deo ageret? Puto etiam irrito di- E ctum esse: Ingredere tu, & filij tui, &c. primò vt viri arcam ingrederentur, ingressósque viros fœminæ sequerentur: quia ad opera virtutis difficiliora fœminis præcedere viri debeant: sequantur pedes caput. Sed quid de cibis, qui à Noë animalium nutriciationi comportabantur in arcam? D. August. *loco iam indicato*, sic mouet quæstionem, & dissoluit. Solet mouere nónullos, genus escarum quas illic habere poterant animalia, quæ nonnisi carne vescuntur? An quod potiùs est credendum, præter carnes aliqua alimenta esse

S. Ambr. — Prelati gratia feras trásmutat. — S. Chrysost. — Christus homines transmutauit. — S. Bernard. — Exemplo & verbo regendum. — S. Bernard. Oratio necessaria ad regendum. — S. August. Animalia in arca non carnibus vescebantur.

esse potuerunt, quæ omnibus conuenirent? Nouimus enim quàm multa animalia quibus caro cibus est, frugibus pomisque vescantur. Quid ergo mirum si vir ille sapiens & iustus, etiam diuinitùs admonitus, quid cuique congrueret, sine carnibus aptam cuique generi alimoniam præparauit, & recondidit? Quid est autem, quo vesci non cogeret fames, aut quid non suaue, & salubre facere posset Deus, qui etiam vt sine cibo viuerent, diuina facultate donatet? Sic Augustin. Procop. vno verbo respondet. Non multo indigebant animalia pabulo, cùm benedictione Domini pascerentur. Sequitur: Tolles tecum ex omnibus escis, & comportabis apud te, & erunt tam tibi, quàm illis in cibum. Quod quidem in optimam patrisfamiliâs prouidentiam cedit. Vnde Procop. Alimenta (inquit) te comportare oportet in istas mansiones, in quibus tu versaberis, & ad quas reliqua animalia non accedunt. Nam si conuelletis alimenta in tabernacula destinata animalibus, continuò absumentur illis subinde vorantibus; & nutrimenti exorietur inopia. Sic ille. non temerè penus, & horreum seruis committenda sunt.

Procop.

Lyppoman. Noe, obedientia, & fortitudo.

12. *Fecit ergo Noë omnia.*] Bene Lippom. ita concludit ad finem huius capitis. Longo igitur tempore, centum scilicet annis laborauit iustus in extructione tantæ molis. Magnæ obedientiæ signum, & certissimæ fidei contra totius mundi iudicium & sensum, impiis interim eum deridentibus, veluti stulto labore sudantem: cùm id vno verbo Deus, & paruo miraculo imò naturæ ductu præuenire potuisset, seruando quos vellet in aliquo spatio terræ, vel alio, vel aliàs aquis non replendo. Sed longè sibi fortius erat verbum Dei omnium hominum opinione, & contra naturæ ordinem fidei creatoris adhæsit imperata complendo. Sic ille. Nota primum humani generis parentem ex statu innocentiæ, pulsum è paradiso cecidisse per inobedientiam: at secundum, scilicet, Noë, per obedientiam è diluuio seruatum, & nouæ deinde vitæ, ac felicitati gentium initia condidisse. Sed ô arca Dei, & arca salutis hominum semper virgo Deipara! Arca Dei, in qua habitauit nouem menses ipsa plenitudo diuinitatis: & in qua thesauros omnes suarum gratiarum, & donorum Deus ipse reposuit, quod Angelus significans salutauit virginem, Aue gratia plena, *Luc.* 1. Stupens (ait Euseb. Emyss.) in virgine virtutis plenitudinem. Arca hominum est, in qua & per quam salui fiût. Surge Domine in requiem tuam, tu & arca sanctificationis tuæ, *Psal.* 131. Hebr. עֻזֶּךָ *ghuzecha*, fortitudinis tuæ. Chald. in qua est lex tua. LXX. sanctificationis tuæ. Quæ verior, arca Dei, quàm virgo mater Dei? Arca sanctitatis, & sanctificationis; quod enim ex illa natum est, sanctum dicitur, ipsamet sanctitas, & mundi redemptio, ac sanctificatio. Arca est in qua Dei sapiêtia, lex ipsa Dei habitat. Sed, ô bone Iesu, exurgis tu & arca sanctitatis tuæ, mater scilicet tua in requiem tuam, in regnû tuum, nec alios tecû eandem in requiem ducis! Nô sola quidem virgo cum Deo filio, sed omnes illi ac soli, qui vehuntur in virginali arca, appellunt in portum illum sempiternæ requietis. Homines & iumenta saluabis Domine, *Psal.* 35. rationabiles (declarat S. Hieron.) irrationabilésque personas. Adeò se misericordia Dei effundit, vt pluat super iustos, & iniustos, alat, foueat, nutriátque, & secundùm rationis normam viuentes; & sensus stoliditate, vitæque sordibus bruta imitantes. Nam & pecudes & iumenta in arca Noe locum, tectum, securitatem, vitam, alimenta repererunt. Iccirco exclamat Propheta: Quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam Deus? Hebr. מַה־יָּקָר חַסְדְּךָ *mahiaquar chasdecha*. O quàm pretiosa est misericordia tua Deus! Quàm latè & fusè misericordia Dei, tota vt est, in manibus virginis posita communicatur hominibus! Illius enim prece, atque ope Deos ipsius filius homines & iumenta saluat, iustos nimirum reddit iustiores, & iniustos ad iustitiæ gratiæque dignitatem adducit.

B. Maria Dei arca.

Luc. 1.

Euseb. Emy.

Psal. 131.

Psal. 35. B. Maria arca bonis & malis.

CAPVT SEPTIMVM.

1. Dixitque Dominus ad eum: Ingredere tu, & omnis domus tua, in arcam: te enim vidi iustum coram me in generatione hac.

2. Ex omnibus animantibus mundis tolle septena & septena, masculum & fœminam: de animantibus verò immundis duo & duo, masculum & fœminam.

3. Sed & de volatilibus cæli septena & septena, masculum & fœminam: vt saluetur semen super faciem vniuersæ terræ.

4. Adhuc enim, & post dies septem ego pluam super terram quadraginta diebus & quadraginta noctibus, & delebo omnem substantiam, quam feci, de superficie terræ.

5. Fecit ergo Noe omnia, quæ mandauerat ei Dominus.

6. Erátque sexcentorum annorum, quandò diluuij aquæ inundauerunt super terram.

7. Et ingressus est Noë, & filij eius, vxor eius & vxores filiorum eius cum eo, in arcam propter aquas diluuij.

8. De animantibus quoque mundis & immundis, & de volucribus, & ex omni, quod mouetur super terram.

9. Duo & duo ingressa sunt ad Noe in arcam, masculus, & fœmina, sicut præceperat Dominus Noë.

10. Cúmque transissent septem dies, aquæ diluuij inundauerût super terram.

11. Anno sexcentesimo vitæ Noe, mense secundo, septimodecimo die mensis, rupti sunt omnes fontes abyssi magnæ, & cataractæ cæli apertæ sunt:

12. Et facta est pluuia super terram quadraginta diebus & quadraginta noctibus.

13. In articulo diei illius ingressus est Noë,& Sem,& Chã,& Iapheth, filij eius vxor illius, & tres vxores filiorum eius cum eis,in arcam: A

14. Ipsi & omne animal secundùm genus suum,vniuersáque iumenta in genere suo,& omne quod mouetur super terram in genere suo: cunctúmque volatile secundùm genus suum, vniuersæ aues, omnésque volucres.

15. Ingressæ sunt ad Noë in arcam,bina & bina ex omni carne, in qua erat spiritus vitæ.

16. Et quæ ingressa sunt, masculus & fœmina ex omni carne introierunt, sicut B præceperat ei Deus: & inclusit eum Dominus deforis.

17. Factúmque est diluuium quadraginta diebus super terram:& multiplicatæ sunt aquæ, & eleuauerũt arcam in sublime à terra.

18. Vehementer enim inundauerunt: & omnia repleuerunt in superficie terræ: porrò arca ferebatur super aquas.

19. Et aquæ præualuerunt nimis super terram: opertique sunt omnes montes excelsi sub vniuerso cælo.

20. Quindecim cubitis altior fuit aqua super montes,quos operuerat.

21. Cõsumptáque est omnis caro quæ mouebatur super terram, volucrum,animantium, bestiarum, omniúmque reptilium, quæ reptant super terram:vniuersi homines.

22. Et cuncta, in quibus spiraculum vitæ est in terra,mortua sunt.

23. Et deleuit omnem substantiam, quæ erat super terram, ab homine vsque ad pecus, tam reptile quàm volucres cæli: & deleta sunt de terra: remansit autem solus Noë, & qui cum eo erant in arca.

24. Obtinuerúntque aquæ terram centum quinquaginta diebus.

SECTIO PRIMA.

Dixitque Dominus ad eum: Ingredere tu, & omnis domus tua, in arcam: te enim vidi iustum coram me in generatione hac. Ex omnibus animantibus mundis tolle septena & septena, masculum & fœminam. Sed & de volatilibus cæli septena & septena, masculum & fœminam: vt saluetur semen super faciem vniuersæ terræ. Adhuc enim, & post dies septem ego pluam super terram quadraginta diebus, & quadraginta noctibus: & delebo omnem substantiam, quam feci, de superficie terræ. Fecit ergo Noe omnia, quæ mandauerat ei Dominus. Erátque sexcentorum annorum quando diluuij aquæ inundauerunt super terram. Et ingressus est Noe, & filij eius, vxor eius, & vxores filiorum eius cum eo, in arcam propter aquas diluuij. De animantibus quoque mundis & immundis, & de volucribus, & ex omni quod mouetur super terram, duo ingressa sunt ad Noe in arcam, masculus & fœmina, sicut præceperat Dominus Noe. Cúmque transissent septem dies, aquæ diluuij inundauerunt super terram.



FACILIS est huius capitis interpretatio, quippe cùm maiori ex parte in superioribus, quæ hic repetuntur, præmissa fuerint, & illustrata commentariis; paucula igitur perstringam, vbi commentandi ratio succurrerit. *Te enim vidi iustum corã me in generatione hac.* Intelligit iustitiam, hoc est, virtutum omnium absolutam perfectionem, vt ille status rerũ exigebat. Itaque (ait D. Ambr.) Noe iusti merito etiã domus eius in diluuio seruatur. Laudem iusti in eo intelligimus non præteriri, qui talem instituit domum suam, vt virtutis fulgeret consortio. Igitur iusti laudem ille nequaquam meretur, qui aut malè instituit familiam, aut in virtutis studio instituere non curauit. Iniquus est, atque iniquitatis, cùm poscerit rationem D Dominus cum seruis suis, arguetur. Notat optimè Caiet. ad illa verba Domini, *Ingredere tu, & omnis domus tua tecum in arcam.* hinc apparet Noe ante hos filios abstinuisse à generatione, tota enim domus eius constabat ex octo tantùm personis cum illo. Ita Caiet. Insignis planè castitas, tam longis seculis probata, & illibata! Quid illud, *coram me*? D. Ambros. Multi

S. Ambros. Iustus benè instituit familiam.

Caiet. Noe castitas insignis.

S. Ambros.

C (inquit) hominibus iusti videntur, pauci Deo hominibus secundùm vitæ speciem, Deo secundùm puritatem animi, virtutis veritatem. D. Chrys. Vera hæc virtus est, quando oculus ille, qui decipi nequit, suum fert calculum. Coram me in generatione hac (Chrys.) quæ tam mala, tam ingrata est, te solum inueni gratum, te solum inueni virtutis rationem habere, tu solus coram me iustus apparuisti. Miraculum fuit, vt sæpiùs aduertimus; nec semel contentus illud efferre laudibus, identidem repetit Dominus, vnum hominem in toto genere hominum corruptis moribus profligatissimo, coorioentem, iustum Deo gratum extitisse coram Deo; quem vnicè diligens, ac sitiens carnis illecebras execrabatur. Est in hanc sententiam præclara eomploratio D. Bernard. *Epist. 2. ad Iuuenem*, qui relicto monachali habitu ad Ægypti ollas rediit. Heu (inquit) quomodo Christum tam citò fastidis; de quo scriptum est; *Mel, & lac sub lingua eius*? Cant. 4. Miror, quòd ad gustum cibi dulcissimi nausearis: si tamen gustasti, quàm dulcis est Dominus, aut certè nondum gustasti, & nescis quid sapit Christus; ideoque non appetis inexpertum; aut si gustasti, & dulce non sapuit.

Dei oculus, & iudicium. S. Chrys.

Virtus rara & pulchra inter malos.

S. Bern.

Cant. 4. Deus et Dei cum delectu mundi non coinar.ne.

sapuit, sanum non habes palatum. Ipse quippe Dei est sapientia, quæ ait; *Qui comedit me, adhuc esuriet, & qui bibit me, adhuc sitiet*, Ecclesi. 24. Sed quomodo potest esurire, ac sitire Christum, plenus quotidie siliquis porcorum? In domo ista non potest inebriari ab vbertate domus Dei. Cur, inquis? quia domus deliciarum est. Quomodo ignis & aqua simul esse non possunt, sic spirituales, & carnales deliciæ, in eodem se non patiuntur. Vbi curiosa ciborum diuersitas, cælestis panis ieiunam deserit mentem. Funes ceciderunt tibi in præclaris, & tu opibus inhias terrenis? Si vis habere simul hæc, & illa; breuiter tibi respondebitur: Memento fili, quia recepisti bona in vita tua, *Luc.16.* Hactenus Bernard. Solus Noë in tanta illa generatione iustus coram Deo viuit, graditur ante Deum, cum Deo versatur, Deum sapit. Cæteri corrupta caro corrumpens viam suam, procul à Deo insipientes, insani, qui à Deo decertantes in barathrum vitiorum prolabuntur. Rectè Philo Hebr. de hac generatione corrupta coram Deo sic philosophatur: Corrupit omnis caro illius incorrupti, æternique perfectam viam, quæ ducit ad Deum; hanc scito esse sapientiam. hac enim deducente, recta nimirum, & publica, intellectus ad destinatum finem peruenit, scilicet Dei cognitionem, hanc semitam odit, calumniatur, & corrumpere conatur, quisquis carnis amicus est. Nam non sunt in rebus duo tam contraria quàm voluptas carnalis; & scientia. Sic Philo. Rabsaces Assyriorum dux, vt legimus *Isai.36.* cùm Hierusalem obsideret, contenta voce clamauit ad Hebræos: *Egredimini ad me, & comedite vnusquisque vineam suam, & vnusquisque vitem suam, & bibite vnusquisque aquam cisternæ suæ*, &c. At quorsum barbarus dux Iudæos ad comedendum & bibendum inuitabat; quid hæ deliciæ cum bello, cum obsidionis assultibus, cum armorum studio? Respondet D. Cyrill. Alex. *dialog. de ador. ad Pall.* quia illi, quibus voluptas persuasa est, procliues in quoduis absonum flagitium prolabuntur. Blanda est enim vitiorum omnium conciliatricula voluptas; nescit scientiam ac prudentiam, præceps agit cæco impetu in omne turpitudinum barathrum ruentes.

Eccles.24. — *Luc 16.* — *Philo. Voluptas carnis cum sapientia non cohæret.* — *Isai.36.* — *Voluptas in omne malum impellit.* — *S.Cyrill.*

2. *Ex omnibus animantibus*, &c.] Immunda vocantur, vel quæ talia postmodum à Moyse in Leuitico nominantur; inepta sacrificio vel quæ à Seth ipso, eiusque familia religiosè Deum venerante talia iam tunc habebantur. Septena, & septena, non quidem quatuordecim, sed quælibet ex specie mundorum septem; nimirum mascula quatuor, & tres fœminas introduxit in arcam: septimum enim animal mas, iam tunc destinabatur futuro sacrificio, quod post diluuium esset offerendum Deo. Cæterùm de immundorum qualibet specie duo tantùm, masculum & fœminam. Iterum, vt videtur, inculcatur mysticè, & commendatur monogamia; non quòd secundæ nuptiæ, post alterum coniugum demortuum damnentur, is enim fuit error iam pridem in Ecclesia damnatus. Licitum illud quidem est, sed non caret calumnia, vt egregiè D. Bernard. cuius sunt verba suauissima *sermon. 59. in Cant.* ad illud, *Vox turturis audita est in terra nostra.* Turturis agnoscitur castitas in quacunque ætate, compare vno contenta est; quo amisso alterum iam non admittit, numerositatem in hominibus nuptiarum redarguens. Nam etsi forsitan culpa propter incontinentiam venialis est, ipsa tamen tanta incontinentia turpis est. Pudet ad negotium honestatis rationem non posse in homine, quod natura possit inuolucre. Cernere enim est turturem tempore suæ viduitatis, sanctæ viduitatis opus strenuè, atque infatigabiliter exequentem. Videas vbique singularem, vbique gementem audias, nec vnquam in viridi ramo residentem prospicies, vt tu ab eo discas voluptatum virentia velut virulenta vitare; ergo vox turturis est prædicatio castitatis. Sic Bern.

S.Bern. Vel earum castitas à turture docetur. Cant.2.

3. *Adhuc enim & post dies septem ego pluã*, &c.] Iubetur Noe ingredi arcam, & ab ingressu illius adhuc diuina bonitas peccatores expectat ad pœnitentiam, illis præbens septem integros dies, vt exemplo Noe, & tantæ molis spectaculo conuertantur ad Deum, nec diluuio pereant. Post septem dies; quot (inquit D.Ambros.) in constitutione mundi fuerant, sex enim diebus factus est mundus, septimo Deus requieuit. Quo declarauit indicio ipsum se esse auctorem mundi atque diluuij. Mundum propter bonitatem suam condidit, diluuium fecit nostrorum merito delictorum. Admoniti sunt igitur homines, vel ex numero dierum, quibus mundus est conditus, quòd conditorem suum, non lacrymis solùm, & precatione, sed correctione morum reconciliare deberent. Ergo spatium dedit ad pœnitentiam Dominus, magis volens ignoscere, quàm punire, vt imminentis diluuij terrore suspensos, ad veniam cogeret postulandam, quo dum periculum futuræ mortis horrescunt, impetratã renuntiarent. Expectauit ergo, & septimo die ipso, quo ab operatione requieuit, vt si venia posceretur, sequeretur correctio, & ab indignatione requiesceret. Sic Ambros. Cæterùm, quanto se magis ostentat diuina misericordia, & patientia; tanto pertinacior apparet peccantium impudentia. D.Chrys. Attende bonitatis diuinæ excellentiam, quomodo post tantam longanimitatem etiam nunc ante septem dies prædicit, volens meticulosos emendatiores reddere, & ad pœnitentiam reducere. Nam ideo prædicit, vt ea, quæ dixit, super eos non inducat. O si mortales illi totos illos septem dies pœnitentiam agerent, & lacrymarum scelera complorantes diluuio terram irrigarent; profectò aquarum diluuium è cælo demissum terras, & humanum genus non obruisset. Sed cur isti ad Dei minas, & Noe clamores, & arcæ molem illam stupore, minisque fœtam obsurduerunt; at Niniuitæ ad primum Ionæ verbum, *peruenit ad verbum regem*, actutum ad pœnitentiæ asylum confugerunt. Tantum valet vtramque in partem humani arbitrij libertas; positis enim vtrobique, in peccando consuetudine inueterata, & omni consequenter contumacia, liberum adhuc est, cum Dei gratia præstò adiuuante à sceleribus ad virtutem conuerti; quod D. Chrys. subnotauit iis verbis: Ex confesso fuerit, quòd voluntas nostra malorum omnium causa est. Ecce enim & hi, & isti homines fuerunt; & eiusdem, cuius alij, naturæ; sed non eiusdem voluntatis propterea nec idem omnium euentus: Niniuitæ per pœnitentiam subuersionem subterfugerunt, sed isti submersi perierunt. Radix est enim, omnimoda malorum, at bonorum post Deum, voluntas: iccirco maledictione ficum Dominus arefecit; quia, vt eleganter

S.Ambros. Mora Dei patientia erga peccatores. — *Diluuium fuit, quia pœnitentia defuit.* — *S.Chrys.* — *Ion.3. Libertas arbitrij astruitur.* — *S.Chrys.*

S.August.

A Augustin. arboris infœcunditas, illorum est culpa sterilitas, quorum fœcunditas est voluntas.

Lyra. *Mathusalem exequia.*

Lyra eum Hebræis tradit septem illos dies à Deo fuisse concessos, vt interim iustus ille & sanctus Mathusalem auus Noe, qui tunc diem obiit, piis suorum exequiis sepeliretur.

S.Chrys. *Mira Dei patientia, & hominum impudentia.*

4. *Delebo omnem substantiam, quam feci de superficie terræ.*] S.Chrys. Et semel, & iterum prædicit, & neque sic Deo supplicatur. Omnia hæc faciebat, vt nos doceret, quòd instè eis tantam pœnam inflixerit; & nullus tam insipiens sit, vt arguare & dicere possit: Si Deus longanimior fuisset, fortè illi pœnitentiam egissent. Delebo omnẽ substantiam; illam scilicet corruptam carnem, quę suarum obscœnitatum fœtore mundum infecerat; atque ideo cælestis vindictam Numinis

B inclamabat, vt tam fœda lues auerteretur. Debetur corruptioni carnis deletio, ipsam sibi abolitionem consciscit turpitudo illecebrosa carnis. Vel ipsi Romani veteres in typum huius sententiæ, Libitinæ au Veneria delubra coniunxerunt; vbi Veneris intemperantia, ibi animæ, & corporis (quod vsu freqoenter euenit) interitus. Psal. 140. *Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.* Hebr. שמן ראש *xemens rox*, oleũ veneni, seu (vt D.Hieron.) oleum amaritudinis, quare non rectè vertunt aliqui, oleum capitis. Licèt enim vtrobique ponatur Hebr. *rox*. cùm illud tamen, & pro capite & pro veneno accipiatur, priore quidem loco est venenum. Litera est de adulantium blanditiis, vti vnguento reges, ac principes perfundentibus. Sed nihil obstat quo-

Psal. 140. *Volupias & interitus coniunguntur.*

C minus etiam ad fucatam voluptatum suauitatem accommodetur: hoc enim lenissimo (vt putant miseri) delibuti vnguento incedunt; vnum est illis studium indulgere voluptatibus carnis.

Voluptas capitis venenum. S.Chrys.

O infelices, cùm voluptatem capitis venenum bibitis, qoo anima & corpus pariter contabescent. Luculenter D.Chrys. *tom. 5. hom. quòd nemo læditur*, &c. in hanc sententiam. Qui in deliciis, & luxoria vitam ducunt, resoluta quidem corpora, & omni cera molliora circunferunt, atque agmine quodam infirmitatum repleta, & eis est vita semper cum medicis, & medicamentis: sensus autem ipsi, tardi, graues, obtusi, & qoodammodo iam sepulti. Sic ille.

Deliciæ nocet animæ & corpori.

D Contrà verò non animę tantùm bona, ex pudicitiæ limpidissimo ac saluberrimo fonte promanant; sed etiam flos, venustásque, atque vires corporis, & vita sanior, ac longæuior; non enim immeritò sapientia se eùm multorum bonorum, tum etiam vitæ & honestatis matrem prædicat. Eccles. 24. *Flores mei fructus honoris, & honestatis: in me gratia omnis vitæ, in me omnis spes vitæ, & virtutis.* Huc etiam referri potest illud Cát. de quo paulo superiùs: *Vox turturis audita est, flores apparuerunt.* Vbi iam ex Ber. illud appositũ: Vox turturis prædicatio castitatis. Adiũgit illico: Sonuit vox, splenduit flos. Cũ puritate mentis, & corporis coniuncta est gratia florum, Ecclesia Domini iam inde ab innocente Abele deducta tot per seculorum spatia nonquam consenuit, adhuc virgo, & sponsa, & apparet ornata viro suo, vt ex Paulo, & Ioanne legimus: semper, vt rosa inter spinas pubescens; pratis florum, & herbarum virentium areolis persimilis; habitare in hortis, atque adeò ipsemet hortus conclusus, vbi florum & pomorum fœtura nona cernitur, in Canticis crebrò dicitur. Denique anima virtuti, cælóque intenta nescit corruptionem; senij prorsus expers quotidie reuirescit.

Pudicitia confert ad salutẽ corporis. Eccles. 24. Cant. 2. S.Bern. *Ecclesia, & virtus animæ semper noua.* E

S.Ambros.

Quod apud Ambrosium inuenies 3. *Hexaem. cap. 13.* cuius ea sunt. Scribe in buxo, dicit Scriptura *Isai. 30.* vt admoneat te ipsa materia, quæ semper viret, nec vnquam foliis exuitur suis, ne vnquam spei tuæ dissimulatione nuderis, sed semper tibi per fidem germinet, spes salutis. Sic Ambros. *Delebo omnem substantiam*, &c. Idem Ambros. eleganter expendens emphasim verbi, *delebo*, ad hunc modum commentatur: Indignatur Deus peccatis nostris, sed nõ obliuiscitur pietatis. Minatur supplicium, sed non permittit excidium, moderatur vindictam, reuocat seueritatem. Deleturum se dicit omnem carnem, non à terra, sed à facie terræ. Florem decutit, radicem seruat; sinit vt in profundo substantiæ virtus maneat humanæ, quæ in superficie laboret, intus passibilis perseueret, immunísque noxæ ad eorum substitutionem, qui non sunt reatui obnoxij, reseruetur; pulchrè autem posuit, *delebo*, tanquam literarum apices, qui delentur sine fraude librorum, & sine imminutione tabularum; attamen tom delerur, sed lignum manet, delentur elementa, vt scribantur plerumque meliora. Delebo (inquit) corruptelam carnis, vt scribam incorruptionem. Omne quod purgatur, speciem amittit, substantiam suam seruat, atque meliorat; repressit igitur Dominus purgatione diluuij corporeum vsum, conuersationémque generationis eius, quæ degenerauerat, à decore naturæ, & accepti muneris venustate. Sic Ambros. *de Noe & Arca, cap. 13.* Aduerte legi Hebraicè כל־היקום *col-haiequm*. Nomen יקום *iequum* à radice קום *qum*, surgere, stare; omne quod surgit, omne quod stat, dici potest omne subsistens, significatúrque vniuersum quæcunque res super terram viuit. Quare nonnulli vertunt, omne surgens. LXX. ἐξανάστασιν, resurrectionem. Quam lectionem sequutus D. Ambros. adiungit: Delebo (inquit Dominus) resurrectionem carnis à facie terræ, vt scribam in cælestibus resurgentes. Delebo de libro terrę vt scribam in libro vitæ. Deleantur Domine Deus meus citò elementa ferri, vt scribantur elementa Christi: aboleatur resurrectio terrena, vt cælestis gratia redundet. Delet ergo Deus resurrectionem carnis tanquam apicum scriptionem, quo declaratur, quòd superfluam hominum natiuitatem propter impietatem eius deleuit specie literarum; substantiam autem, & conuersationem generis seruare humani voluit perpetuitate tabularum, vt ex ea semen reliquum pullularet. Sic Ambros. Quo mirabiliter Dei misericordia commendatur erga humanum genus.

Isai. 30. *Misericordia Dei cum iudicio.* S.Ambr. *Deus punit, vt meliorem*

5. *Fecit ergo Noë omnia, quæ mandauerat ei Dominus.*] Quæcunque scilicet pertinebant ad arcæ substructionem, cibaria, ingressúmque, & situm animalium, ac præcipuè quod ad vxorem, liberos ac nurus. D. Ambros. excellentiam iusti agnoscit, ratus ad omnia Dei præcepta obedientem hîc describi. Non fefellit (inquit) Dominum iudicium suum; impleuit iustus vniuersa, non partem, quæ mandata sunt ei à Domino, & ideo Scripturæ diuinæ accipit testimonium. Vide quanta sit obedientiæ præstantia; obediens Noe diuinis præceptis summam est adeptus, & virtutis, & nominis iustitiæ dignitatem; & quia Deo per omnia paruit, & placuit, arcæ illi salutis humani generis præficitur, qui ab hominibus ludibrio, & risui habebatur. Rectè hîc ad exemplum Noe philosophatur D. Chrysost. Quemadmodum (ait) qui humanam glo-

S Ambr. *Obedientia Noë commendatur.* *Deo obediens bona omnia consequitur.* S Chrys.

riam

riam desiderant, diuina prorsus excidunt: iuxta illud Ioan. 5. *Quomodo vos potestis credere, gloriam ab hominibus excipientes, & gloriam, quæ à solo Deo est, non quærentes?* Ita qui diuinam sectantur, continuò neque hac priuantur, sicut ipse promisit; *Quærite primum regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adiicientur vobis*, Matt. 6. Etenim eum, qui regni Dei tenetur desiderio, sequuntur hæc omnia. Sic etiam D. Hieronym. *Epistol. ad Eustoch.* agens de S. Paula. Fugiendo gloriam merebatur, quæ virtutem quasi vmbra sequitur, & appetitores sui deserens, apperit contemptores. Hoc ipsamet Veritas contestatur. *Qui se humiliat, exaltabitur.* Nec id tantùm existimes apud Deum, imò & apud homines intellige. Vnde illa scripsit D. Hieron. de Nepotiano sacerdotij dignitatem fugitante. Quantò magis repugnabat, tanto magis studia in se omnium concitabat: & merebantur negando, quod esse nolebat; eóque dignior erat quò magis se clamabat indignum. Pulchra etiam ad hoc astruendum illa commentatio D. Greg. 18. *moral.* 20. expendentis verba Domini ad Saulem: *Nonne cùm paruulus esses in oculis tuis, caput te constitui in tribubus Israël?* 1. Reg. 15. Ac si apertè (inquit) dicat, magnus mihi fuisti, quia despectus tibi: sed nunc, quia magnus tibi es, factus es despectus mihi: tanto enim quisque fit vilior Deo, quanto pretiosior sibi; quia humilia respicit, & alta à longè cognoscit, *Psal.* 137. Quis Paulo maior? est enim (inquit D. Chrys. *homil.* 21. *ad populum Antioch.*) terrestris Angelus, & cælestis homo, sancti Spiritus receptaculum, nostri omnium sagena, post mortem ptæco. At quis Paulo humilior? Admirare humilitatem, quæ tantam in mundo gloriam promeruit. *Nouissimè* (aic) *omnium tanquam abortiuo visus est & mihi*, 1. Corinth. 15. Vbi Theodoret. Cùm vellet se omnium hominum vilissimum, & abiectissimum appellare, abortiuo fœtui seipsum comparat, qui in hominum catalogo non recensetur. Sic Theodoret. Addit Apostolus: *Quia persecutus sum Ecclesiam Dei.* Etiam in tam sublimi Apostolatus sui fastigio priorum suorum scelerum mentionem facit. Vbi S. Hieron. Per Isaiam Dominus dicit: *Ego sum qui deleo iniquitates tuas, & nō memorabor*, cap. 43. tu autem memorare. melius est enim dimissa recordari peccata, quàm detenta obliuisci. Sic Hieron. Sed quid ego Paulum commemoro? An non Mater Dei est, quæ ancillam se nominat; atque vbi protulit: Ecce ancilla Domini; illico Matrem Dei se vidit? Icirco dixit; *quia respexit Deus humilitatem ancillæ suæ*, Luc. 1. & Cant. 1. *Dum esset Rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum.* Vbi luculenter ita Rupert. Verbum erat apud Deum, Deus erat verbum, Rex Filius in corde, vel sinu Patris. Nardus mea dedit odorem suum, & hoc odore delectatus descendit in vterum meum. Olim in Eua malo fœtore superbiæ offensus, & ob hoc ab humano genere auersus fuerat. Nunc autem delectatus bono odore, nardo humilitatis meæ, sic ad humanum genus conuersus est. Nardus herba aromatica, paruo quidem frutice, vel, parua spica, & odoratissima est. Sic humilitas mea, suo quidem iudicio parua res est, sed iudicio regis pretiosior est cunctis operibus legis: ipsumque regem vnicè delectat velut suauis odor, qualis de nullo sacrificio ad ipsum vnquam spirauit, aut spirare potuit. Humilitatem

Ioan. 5.
Matth. 6.
S. Hieron. *Honor velut vmbra sequitur.*
Luc 15.
S. Gregor.
1. Reg. 15. *Humilitas in mundo honoratur.*
Psal. 137.
S. Chrys. *S. Pauli humilitas, & honor.*
1. Cor. 15. Theod.
Isai. 43. S. Hieron.
Cant. 1. Rupert. *B. Mariæ humilitas suauiter olens.*

Ben. Fernand. in Gen. tom. 1.

A E C D E

meam, de illo accubitu suo sensit, & respexit, & valde delectatus est; & placuit sibi quòd in isto sexu tantam humilitatem inuenit, à quo initium superbiæ generi humano superueniens totam massam corrupit. Ita Rupert. *Fecit ergo Noe*, &c. Commendatur viri iustitia, & consummata virtus, vt meritò dignus putetur, quem arcæ suæ Dominus præfecerit. Quo sanè virtutum apparatu eminere oportet, qui alios, & regere, & erudire debet. Qualis beatus Cornelius Papa, ad quem D. Cyprian. *Epist.* 2. scribit: Dum præcedis ad gloriam, multos facis gloriæ comites. Contrà verò, qui alios doces, teipsum non doces? Ad Rom. 2. pro summo ludibrio ponitur ab Apostolo. Et doctrina ipsa docentem, & non ea agentem quæ docet, non modò, non tuebitur, sed & pleniùs puniet; vt hic subnotauit S. Chrys.

6. *Eratque sexcentorum annorum*, &c.] Annus ostenditur sexcentesimus Noe, vt demonstretur quanto spatio, nimirum per centum integros annos Deus comminatus fuerit diluuium: arcam iusserit fabricari; atque ad pœnitentiam homines in vita & in sceleribus sustinuerit. Cùm enim esset Noe centum annorum, loquutus cum eo legitur Dominus de diluuio futuro. At quàm longæuus arcæ præpositus, & rector veteranus? Moyses duos inter se rixantes in Ægypto sedare non potuit; nec mirum: Aulicus erat, virtutum non præferebat automentum; ipsemet postea sexcenta millia Hebræorum eduxit, moderatúsque est, & bello, & pace. Vnde Procop. *in* 4. *Exod.* Vide Moysem qui initio iuuenis erat, nec poterat in gratiam reducere duos inter se hostiliter contendentes: nunc virtute auctus, & diuina visione dignus habitus tantum pollet, vt imperare valeat tanto populo, eique sufficiat liberando ab operibus luti; tanta opus est cura, tantóque studio, priusquam reliquos docere aggrediamur. Eandem quæstionem diluens S. Gregor. Nyssen. Quia iam (inquit) sibi Moyses longo temporum spatio vacauerat. Tunc verò maximè commendatur perfecta iustitia; & consummata obedientia mandatorum Dei in Noë, cùm ille præfecturam illius arcæ assumit. Sic Moyses, vbi legem accepit, & regimen Hebræorum gentis suscepit, splendidiorem vultum prætulit; quod S. Gregor. Nyssen. egregiè adnotauit. Moyses (ait) sæpè cum Deo locutus, faciem tamen coruscantem tetulit, tunc solùm, cùm legem accepit dirigentem. Idem D. August. luculentiùs: Moyses accepta potestate in peccatores, cum honorificentia descendit de monte facie gloriosa, ac si nunquam magis sanctitate indiguerit, quàm cùm potestatem in homines acceperit. Sic August. Sanctitate quidem conspicua eminere vult Dominus illos, qui gubernandis aliis præficiuntur. Vt quemadmodum sui muneris dignitate, sic (quod potiùs est) vitæ ac morum excellentia Deum cuius vices gerunt repræsentent. Ad hunc modum Moyses (vt obseruat D. Chrys.) in vultu Deitatis testimonium portabat ad populum.

7. *Ingressus Noe, & filij eius*, &c.] Circa istum ordinem iam disseruimus de castitate, sine qua de diluuiis arca illa non poterat eripi, & secura pertransire mare huius mundi, in quo conteruntur naues Tharsis, *Ps.* 47. Tharsis autem vocatur à D. Greg. Nyss. Innatans vitiositas. Durante enim (ait Rabbanus) tribulatione diu-

B. Maria humilitas Deo gratissima.
S. Cypr. *Qui præest aliis, emineat virtute.*
Ad Rom. 2.
S. Chrys.
Procop. Exod. 4.
Virtutis præstantia in Prælato.
S. Greg. Nyss.
S. August.
Prælatus vt officio, sic vita Deum repræsentet.
S. Chrys.
Castitas viget inter afflictiones.
Psal. 47.
S. Greg.
Rabban.

mentatur: Diues in facultatibus suis. Nimitum A diues, & asinus fortis, ac violentus simul iunguntur; fit enim ille amore terrestrium bonorum penè stolidus, vt bruta pecus erga cælestiũ desiderium; inflatúsque tum hominibus, tum Deo ipsi a quo ditatus est calces impingit. Quod Muyses in populo Hebræorum deplorauit. Deut. 32. *Incrassatus est, dilect⁹, & recalcitrauit, incrassatus, impinguatus, dilatatus dereliquit Deũ factorẽ suum, & recessit à Deo salutari suo.* Aduerte vbi noster interpres vertit, *dilectus*, Hebr. dici ישרון *iesurun*, vertique ab aliis, rectus: sensúsque reddi videtur, postquam Israël ille rectus, & erectus, tenuis quidem, ac macilentus impinguari cœpit, ac saginæ pondere prægrauatus, nec Deum, nec cælum suspexit; calcitrauit. Quem locum expendens Tertullian. Meotior (inquit) si non Dominus ipse obliuionem soi exprobrans Israëli, caussam plenitudinis reputat *lib. contra Psychicos, ca. 6.* Verbum Hebraicum בעט *baghat*, & calcibus impetere significat, & pedibus conculcare. Allusio fit ad equos, & asinos, qui quandiu tenues ac strigosi, videntur quidem mansueti; at vbi aruina distenduntur obesique fiunt; mirum quàm insolescant, quàm indomiti etiam aduersùs dominos calcibus, dentibúsque proludat. Deinde, vbi recessit a Deo salutari suo: Hebr. נבל *nabal*, quod propriè sigoificat cadere, deiicere; verti posset deiecit Deum salutem suam; quia verò cadentes, aot deiicientes, puluere & luto, aut deturpantur, aut deturpant; sumitur interdum pro fœdare; deiecit quidem ac deturpauit Deum populus Hebræus, cùm diuina posthabuit, terrenáque est amplexatus; vel potiùs, cum obtrito & fœdato Dei sui cultu ad sordes idolorum se contulit: vno verbo, vt Gloss. interl. concludit: Ingratus Deo, & contumeliosus. Optimè Procop. ad hæc verba Deut. explicanda duos egregios adducit Scripturæ locos. Iuxta Salomonem (inquit) anima repleta fauos conculcat, *& alibi*; Mel si repereris; comede de illo quantum satis est; ne fortè satiatus euomas illud. Quibus diuitum resupina fastidia de diuinis exprimuntur. Idcirco Dominus vbi multa disseruit de affluentia terræ promissionis ad populum in deserto, adiungit: *Obserua. & caue, ne quando obliuiscaris Domini Dei tui*, Deut. 8. adeò proprium, ac solitum est rerum humanarum affluentiæ, vt mentem hominis totam occupet, ac stupidam reddat; quin aliud quàm terram ac lutum cogitet. Rectè D. Ambros. hunc eundem locum adducens, *de Cain & Abel, cap.* 7. apponit: Tunc ergo obliuisceris Dominum, cùm oblitus fueris tui. Istæ namque obesæ, & saginatæ pecudes huius seculi primò quidem sui oblitæ ac nesciæ, ita viuunt, ac si animam rationis compotem, & immortalem non haberent. Periculosa igitur diuitis conditio, cuius illud est per Oseam cap. 12. *Diues effectus sum: inueni idolum mihi.* LXX. Inueni requiem mihi. Vbi D. Hier. Auarus adorat auri idolum, & dicit in corde suo: Inueni quod quærebam. Oculos enim eius diuitiarum, non dicam fulgor: sed cæcitas occupauit.

Diuitiæ quæ mala generēt.
Deut. 32.
Diues Dei obliuiscitur.
Tertul.
Gloss.
Procop.
Deut. 8.
S. Ambros.
Diuitiæ mentem occæcant & insid. leni reddunt.
Oseæ 12.
S. Hieron.

3. Hoc tantum diuitiarum periculum pertimescens Salomon, precabatur Dominum: *Diuitias ne dederis mihi, ne fortè satiatus illiciar ad negandum, & dicam: Quis est Dominus.* Periculum igitur est, ne diues illabatur in barathrum infidelitatis; satiatus igitur illicitur, atque impellitur ad negandam (vt Lyra intelligit) Dei maiestatem præ superbia. Sicuti Pharao Exod. 5. *Quis est Dominus, vt audiam vocem eius?* Ideo apud D. Paulum auaritia dicitur simulachrorũ seruitus, *ad Coloss.* 3. Auarus, quod est idolorum seruitus, *ad Ephes.* 5. In quo autem consistat ista idolorum seruitus, exponit ad hunc modum D. Thom. Idololatra est, quando quis exhibet idolo honorem debitum Deo: auarus autem honorem debitum Deo exhibet pecuniæ; quia tota sua vita circa hoc est. Et S. Hieron. Auarus (inquit) pecuniam vtcunque conquirens, pleno sacculo delectatus, idololatra est: quia sculpturam ipsius nummi colit, & idola in eis cælata veneratur. Sic ille. Nesciunt plerunque Deum, qui affluũt diuitiis; ac, si quando fit mentio Dei, rogant: Quis est Dominus? cùm tamen bonis à Deo datis potiantur. In labore hominum non sunt; & cum hominibus non flagellabuntur; ideo tenuit eos superbia; operti sunt iniquitate, & impietate sua, *Psal.* 72. Tenuit. Hebr. ענקתמו *ghanaqathmò*, torquauit, torque vnxit, coronauit. Genebr. Est enim illis superbia pro veste, qua induuntur pro torque, quo adornantur, pro corona, qua velut reges coronati, & sibi blandiuntur, & ab aliis honorari, ac suspici volunt; & cæteros ipsi despiciunt. At quanto securior pauperum vita: pauperes suos Dominus non despexit. Pater pauperum, millies dicitur. Deum sic familiariter, vt patrem adeunt pauperes; quotidie pane indigent, & quotidie Patrem inclamant: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Felix indigentia, quæ Deum patrem indigenti effecit. Quod autem in diuitibus præter superbiam gignere solet obliuionem, imò & despicientiam, ac nauseam cæli, atque ipsius Dei, est hauddubiè ipsa saturitas (de qua proximè) & quæ exinde sequitur carnis turpitudo. Elegans ad hoc astruendum illa est commentatio Tertul. *lib. contra Psychicos, cap. 6.* Explanantis illud Exod. 32. *Manducauit populus, & bibit, & surrexerunt ludere.* Intellige (inquit) sanctæ Scripturæ verecondiam, lutum nisi impudicum non denotasset. Cæterùm quotusquisque meminerit religionis, occupatis memoriæ locis, impeditis sapientiæ membris, nemo ita, vt decet, ita vt par est, ita vt vtile est, recordabitur Dei in eo tempore, quo ipsum sibi hominem excidere solenne est. Omnem disciplinam victus aut occidit, aut vulnerat. Sic Tertul. Ac longè felicior eorum paupertas, qui (autore D. August.) facultate pauperes, sed Deo diuites sunt, qui mundo renuntiarunt, vt Deo propiùs accedant, & ad Dei sint obsequio expeditiores. Nam è contrario, quia exultauit vt gigas ad currendam viam, *Ps.* 18. Non (ait Bern.) currentem sequi potest oneratus. Pulchrè in Cantico Canticorum Epithalamium animæ cum Deo canitur, vtique illius, quæ à cupiditatibus mundi expedita soli Deo sponso se dedicauit. Quod egregiè docuit D. Hieron. *in 1. cap. Eccles.* Salomon (inquiens) in Ecclesiaste maturæ virum ætatis instituens, nequicquam in mundi rebus putet esse perpetuum, sed caduca, & breuia vniuersa quæ cernimus; ad extremum iam consummatum virum, & calcato seculo præparatum in Cantico Canticorum sponsi iungit amplexibus; nisi enim priùs reliquerimus vitia, & pompis seculi renunciantes, expeditos nos ad aduentum Christi parauerimus, non possumus dicere: Osculetur me osculo oris sui, *Cant.* 1. Sic Hieron. recole verbum Hebr. ישרון *iesurun*, de quo paulo antè,

Prouerb. 30.
Lyran.
Exod. 5.
Ad Coloss. 3.
Auaritia idolorum seruitus.
Ad Eph. 5.
S. Thom.
S. Hieron.
Psal. 72.
Genebr.
Pauperes Deo grati.
Tertull.
Exod. 32.
Luxuria Dei memoriam tollit.
Saturitas intellectus inimica.
S. August.
Psal. 18.
Paupertas Deo dicata.
S. Hieron.
Cant. 1.

pro

pro quo rectum, & dilectum vertimus, & egenum, ac tenuem, bonis videlicet mundi macrum exposuimus; ex quo apparet pauperem, & dilectum Deo prorsus eundem esse. An non à Paulo vocatur altissima paupertas? 2. *Corinth.* 9. Vbi D. Anselm. Altissima, idest, nobilissima, & præconiis extollenda paupertas. Vel profundissima: *Abundauit* (inquit Apostolus) *in diuitias*, &c. Fortè profunditas quædam admirabilis in paupertate euangelica significatur ad excipiendum Deum, Deique thesauros. Altissima, idest, humillima: adiungit Anselm. Deo namque summè capacem reddit animam humilitas. Quid profundius, & humilius, quàm illud: Ecce ancilla Domini? At quid sublimius, quid opulentius, quid diuinius, quàm Dei mater? Quem cæli capere non possunt, suo excepit, & portauit vtero Virgo beatissima. Denique illa etiam ratio significari videtur in verno tempore, cùm diluuium euenit, vt nimirum ingratitudo mortalium publicitus damnaretur. Quæ sententia D. Ambros. verbis ad hunc locum conspicua valde fiet. Tanquam (inquit) diceret Deus: Ecce omnia secundùm liberalitatis diuinæ prouidentiæ gratiam diues natura generauit; omnia in vsum hominum germinauit terra fœcundior; non deest terra obsequiis suis, nõ bestię desunt muneribus suis, quæ solennes soluuntur in partus, vt homini nihil desit. Homo solus partibus suis deest, nescit autorem suum, à quo ei omnia ministrantur, negligit conditorem. Damnatum igitur iuxta D. Ambros. sententiam est humanum genus simul cum suis opibus, ipsis nimirum Dei beneficiis, quibus perperam in benefactoris contumeliam fuerat abusum; diluuio humanæ scilicet ingratitudinis supplicio. Nam, vt rectè D. Basil. *lib. 1. de spirit. sanct. ca.* 19. scribit. Extremæ ingratitudinis est benignitatem benefactoris occasionem facere ingratitudinis. Secundum mensem, ex communiore doctorum opinione statuimus esse anni solaris, qui post millesimum sexcentesimum quinquagesimum sextum, à condito mundo inchoabatur. Cæterùm non caret verisimilitudine, si intelligatur mensis secundus vitæ Noe; ita vt referatur mensis secundus ad præcedentem numerum annorum; videlicet anno sexcentesimo vitæ Noe mense secundo anni sequentis Noe, cùm Noe haberet sexcentos annos iam completos, & duos præterea menses, non omnino completos, sed vnum integrum, & alterius septendecim dies. Hæc explicatio est Caiet. Supputatur (inquit) tempus relatiuè ad vitam Noe, & id aptè; quandoquidem Noe pater noui seculi erat. Agebat itaque Noe secentesimum suæ vitæ annum, agebat mensem secundum illius anni, agebat decimumseptimum diem illius mensis secundi, quando incepit diluuium. Ita Caiet. Est quidem hæc supputatio expeditior, & fortè ad literam accommodatior: quorsum enim ita loqueretur ambiguè Moyses, vt annum ad vitam Noe, mensem verò ad ætatem mundi referret? Quare Bened. Perer. Caietani laudat, & sequitur explicatum.

2. Cor. 8.
S. Ansel.
Altitudo humilitatis.
B. Maria humilis & sublimis.
S. Ambr.
Ingrati homines Deo magnifico.
Diluuium ingratitudinis pœna.
S. Basil.
Quo anno & mense Noe fuit diluuium.
Caiet.
Perer.

4. *Rupti sunt omnes fontes abyssi magnæ, & cataractæ cæli apertæ sunt.*] Abyssus Græcum est nomen: significat autem, vt docet D. Basil. *homil.* 2. *in Genes.* copiosam aquam, ad cuius fundum non facilè penetrari possit deorsum versùs. D. Augustin. *in Psalm.* 41. sic definit: Abyssus est profunditas quædam impenetrabilis, & incomprehensibilis, & maximè solet dici in aquarum multitudine. Vbi enim altitudo, ibi profunditas est, quæ penetrari vsque ad fundum non potest. Qua voce in sacris literis crebrò significatur profunditas aliqua impenetrabilis, vt iudiciorum, thesaurorum, lucis, potentiæ, naturæ Dei. Sic etiam perquam appositè virgo Dei mater (vt alibi memorauimus) à S. Damasceno vocatur abyssus gratiarum. Nam si gratiæ diuinitus virgini collatæ sunt ad normam, & mensuram illius dignitatis, in quam euecta est; quis quæso incomprehensibilem gratiarum profunditatem in virgine, vel cogitando emetietur, cùm prorsus creato intellectui sit incomprehensibile, quid tandem sit mater Dei? Etiam in virgine matre habitat Deus lucem inaccessibilem. Accedamus igitur ad eam, vt illuminemur; ab isto immenso pelago pietatem, ac puritatem, imò & salutem animæ hauriamus. Hebraic. contextus habet. ביום הזה נבקעו כל-מעינות תהום רבה וארבת השמים נפתחו *baiom hazeth nibqeghu col-maghienoth tehom rabbah, vaarubboth haxxamaim niphtachu*: in die hoc rupti sunt omnes fõtes voraginis multę, & cataractę cæli apertæ sũt. Vorago multa, in singulari, pro plurali, vt crebrò fit; voraginum nimirum multarum fontes omnes disrupti sunt. En prima causa diluuij, præter Dei voluntatem naturas rerum sic disponentis; non quidem intelligitur mare, vt nonnullis placuit, sed innumeræ, vastissimæ ac profundissimæ cauitates, sinúsque terræ, cuius per subterraneos meatus grãdis aquarum copia permeat. Discissa ergo tellus per infinitos hiatus effudit immensam vim aquarum, nouos fontes, lacus, flumina, & antiqua nouis aucta incrementis, in exitium mortalium, quasi in acie præliatura pro creatore disponit exercitum, milites incitat, bellicum prima canit; in qua maximè flagitia hominum, offenso lumine proruperunt. Porrò autem maria, solito vehementiùs, atque altiùs intumescentia, suis excita sedibus procurrere, expatiari, omnia latè fuséque deuorare videbantur. E cælo interim disruptis nubibus crebri sine intermissione imbres, agglomeratæ pluuiæ, horribilis grando, flumina, fulgura, tonitrus, inamabilis vbique tempestas, eliso vere pertinax hyems. Omnia vno agmine ad exitium humani generis incumbere. Cataractæ cæli, fenestræ, canales, fistulæ dicũtur. Hebr. ארבה *arrubbah*, à radice. ארב *arab*. insidiari scilicet per foramina, cancellósque ianuarũ. Græcè autem *καταῤῥάκτης*, à verbo *καταῤῥήγνυμι*, præceps deorsũ ruo, dicitur, quod deiicit, aut deiicitur deorsũ magno impetu, & fragore, quare tum res, quæ sic præcipitatur, tũ locus ipse à quo demittitur cataracta est. Nimirum in catadupis Nili, & præruptis nostri Anæ gurgitibus; atque vniuersim in hyemalibus præaltarum rupium torrentibus, cùm vortices ipsi aquarum horribili sonitu, vique proruentes: tum loca ipsa, per quæ deorsum deuoluuntur, vocari solent cataractæ. At quódnam cælum hîc intelligitur: Eugubinus, Oleaster, Abulens. cælum ipsum cristallinum accipiunt; vbi veræ atque elementares aquæ à Deo in prima mundi molitione positæ dicuntur; ea qua veluti per fistulas discisso immensa imbrium copia deiecta in terram fuit. Hanc opinionem rectè atque eruditè refellit Perer. *lib.* 12. *in Genes.* Communi ergo ac saniori sententiæ insistimus. Cælum pro aëre, vnde pluuiarum imbres decidunt, capimus, vt frequẽter vsurpatur in sacris literis. Totus enim

Quid sit abyssus?
S. Basil.
S. August.
B. Maria abyssus incomprehensibilis.
S. Ioa. Dam.
Diluuium describitur.
Vnde, & quomodo imbres diluuij.
Perer.

aer

arcam (quæ sola carceris nomine digna esset) in omni vitiorum licentia vagi & liberi bacchabantur. Heus tu, carcer est ipsa, quam prædicas, vitæ ac flagitiorum libertas. Nam, vt ibidem adnotauit D. Thom. carnis, vel peccati, vel erroris, alia litera habet. In carne conclusi erant, id est, carnalibus desideriis. D. Ambrosf. *cap. 9.* sic allegoricè discurrit. Corruptela diluuij causa est. Ea vbi irrepserit, aperiuntur aquæ, ebulliunt omnes fontes cupiditatum, vt totum corpus tanto, & tam profundo vitiorum fluuio mergatur. Nihil est enim quod tam miseræ seruituti subiiciat hominem, quàm libido, atque eiusmodi cupiditates, quæ iugo quodam criminum graui deprimunt miseram conscientiam, vt se nequeat attollere, vtpote, quæ libertatem innocentiæ admiserit. Maximum ergo in hoc diluuio est remedium, vt iustum præferas, eúmque mandati cælestis executorē eligas. Quis est iustus in nobis, nisi mentis vigor, qui intra istam arcam includat omne animantium genus, quod est super terram? Cohibe ergo & tu omnes irrationabiles passiones tuas, omnésque sensus tuos menti subiice, animíque imperiis assuesce. Euolare foras non sinas cupiditates tuas, exire in vulgus libidinem; & per rationabilem mentem poteris etiam irrationabilia tua, & immunda peccata ab omni periculo diluuij liberare. Hęc omnia S. Ambr. Quod quidem tantum ac tam arduum opus, molitur ille qui mortificationem Domini Iesu in corpore suo circumfert. Sic enim mortificationis vallo coërcitæ appetitiones carnis foras egredi haudquaquam poterunt. D. Hieron. *lib. aduersùs Lucifer. cap. 8.* sic ad hūc locum disserit. Non solùm in Ecclesia morantur oues; nec mundæ tantùm aues volitant, sed frumentum in agro seritur, & inter nitentia culta, lappæque & tribuli, & steriles dominantur auenæ. Quotidie industria rusticana aues sonitu abigit, imaginibus exterret: hinc flagello crepitat, hinc formidines tendit: attamen aut veloces Capreæ, aut lasciuus Onager incurrit. Hinc in effossa horrea mures frumenta comportant; hinc feruenti agmine segetem formica populatur. Ita res se habet. Nemo securus agrum possidet. Sic Hieron. Scias igitur desudandum homini esse, vt domestico, & intestino malo occurrat. Multo enim solet virtus labore in fructum vsque adolescere. Procop. de ordine, quem bestiæ, & homines in suis habitationibus seruarunt, pulchrè disputans: Sanè (inquit) verisimile videtur imi loci tectum deputatum esse feris, & serpentibus: sed iumentis, & mansuetioribus animalibus, quæ ordine sequebantur, & in altum tendebant destinata esse tabernacula. Verùm hominem, qui natura imperium tenebat, oportebat domicilium habere in summo loco, ratione naturalis ordinis, proinde in tertio tabulato collocatus est.

S. Thom.

S. Ambrosf.

Mortificatio passionum.

2. Cor. 4.

S. Hieron. *Mali bonis permixti.*

Pericula animæ complura.

Procop.

Ordo mansionum in arca pro bestiis.

13. Non perhorrescit Noë tauros armatos cornibus, non minaces proboscide, & mole prodigiosos elephantos, non leones vnguibus, non serpentium alios cuspide, alios terrifico vultu, alios sinuoso spirarum volumine; omnes lethifero metuendos veneno. In arca secum habet, sed regit, componit, moderatur, omnia genera pecudum, & ferarum, & serpentium: quare exemplo est principibus, maximè verò animarum rectoribus. Petro (ait D. Gregor. *Epistol. 89. & in cap. 14. Isai. & Ezech. 38.* & alibi sæpiùs) animalia in linteo demonstrantur *Actor. cap. 10.* Quia peccatorum animæ misericorditer aggregatæ, in

Mite regimen ad exemplum Noë.

S. Greg.

Act. 10.

A blanda fidei quiete continentur. De ipsomet linteo disserens D. Ambrosius *lib. 10. in Luc. 23.* sic ait. In illis generibus quadrupedum & ferarum, & volucrum figura erat conditionis humanæ, quæ ferarum modo bestiali videtur induta sæuitia; nisi spiritus sanctificatione mitescat. Bona ergo gratia, quæ ferinam rabiem spiritali simplicitate commutat. Sic Ambrosius. Ingredientur tecum, vt viuant. Hebraicè להחיות *lehachaioth*, vt viuere ea facias. Alij, vt conserues ea. LXX. τρέφειν μετὰ σοῦ, vt nutrias ea. Pulcherrimum illud D. Chrysostom. Noë seruauit, Christus reformauit. Etenim serpentes, dracones, leones, vrsi, lupi, pantheræ, bestiæque cæteræ, non in arca suam amisere naturam, eædem B semper, & antea & postea fuerunt. Potuit illas custodire, nutrireque Noë, non tamen commutare, vt pecorum exuerent ingenium, atque humanum induerent: istud est miraculum gratiæ Christi Domini, qui mundum reformauit, ex bestiis homines, ex lapidibus fecit Abrahæ filios, ex meretricibus virgines, ex latronibus cælestis regni accolas, ex hominibus Angelos, ac diuinæ consortes naturæ. Et hoc quidem Dominus verbo, & exemplo præstitit: quæ duo in quocunque rectore animarum, & concionatore verbi Dei expetuntur. Hinc meritò scribit D. Bernard. ad Balduinum Abbatem *Epistol. 201.* Memento etiam voci tuæ dare vocem virtutis. C Quid illud? vt opera tua verbis concinant, imò verba operibus; vt cures videlicet priùs facere, quàm docere. Pulcherrimus ordo est, & saluberrimus: vt onus, quod portandum imponis, tu portes prior: & ex te discas, qualiter oporteat aliis moderari. Hæc Bernard. Et quidem apposité ad præsentem locum. Priùs enim iubet Dominus Noë: Ingredere in arcam tu, &c. deinde adiungit: Ingrediuntur animantia tecum. Sic legimus Matth. 8. *Ascendente Iesu in nauiculam secuti sunt eum discipuli eius.* Non discipulos Dominus in mare compingit; ipse verò in portu & in arena residet. primus it obuiam periculis, ac præeuntem alacres discipuli sequuntur. Nihil erga subditos exemplo superioris potentius. Est D tamen adhuc quod S. Bernard. desideret in Prælato, & in concionatore. Ergo (inquit) in his duobus mandatis, verbi scilicet, atque exempli summam tui officij ad conscientiæ securitatem pendere intellige. Tu tamen, si sapis, iunges & tertium: studium videlicet orationis; ad complementum vtique trinæ illius repetitionis in Euangelio, de pascendis ouibus, *Ioan. 21.* Manent itaque tria hæc: verbum, exemplum, oratio, maior autem his, est oratio. Nam etsi vocis virtus sit opus; & operi tamen, & voci gratiam effacaciámque promeretur oratio. Sic Bernard. Nec viro sanctissimo Noë tertia defuit. Quid enim aliud toto illo tempore inclusus in arca factitabat, quàm vt in altissima mentis contemplatione cum Deo ageret? Puto etiam irrito dictum E esse: Ingredere tu, & filij tui, &c. primò vt viri arcam ingrederentur, ingressósque viros fœminæ sequerentur: quia ad opera virtutis difficiliora fœminis præcedere viri debeant: sequantur pedes caput. Sed quid de cibis, qui à Noë animalium nutriciationi comportabantur in arcam? D. August. *loco iam indicato*, sic mouet quæstionem, & dissoluit. Solet mouere nónullos, genus escarum quas illic habere poterant animalia, quæ nonnisi carne vescuntur? An quod potiùs est credendum, præter carnes aliqua alimenta esse

S. Ambr.

Prælati gratia feras transmutat.

S. Chrysost.

Christus homines transmutauit.

S. Bernard.

Exemplo & verbo regendum.

S. Bernard. *Oratio necessaria ad regendum.*

S. August. *Animalia in arca non carnibus vescebantur.*

esse potuerunt, quæ omnibus conoenirent? Nouimus enim quàm multa animalia quibus caro cibus est, frugibus pomísque vescantur. Quid ergo mirum si vir ille sapiens & iustus, etiam diuinitùs admonitus, quid cuique congruerer, sine carnibus aptam cuique generi alimoniam præparaoit, & recondidit? Quid est autem, quo vesci non cogeret fames, aut quid non suaue, & salubre facere posset Deus, qui etiam vt sine cibo viuerent, diuina facilitate donaret? Sic Augustin. Procop. vno verbo respondet. Non multo indigebant animalia pabulo, cùm benedictione Domini pascerentur. Seqoitur: Tolles tecum ex omnibus escis, & comportabis apud te, & erunt tam tibi, quàm illis in cibum. Quod quidem in optimam patrisfamiliâs prouidentiam cedit. Vnde Procop. Alimenta (inquit) te comportare oportet in istas maosiones, in quibus tu versaberis, & ad quas reliqua animalia non accedunt. Nam si contuleris alimenta in tabernacula destinata animalibus, continuò absumentur illis subinde vorantibus; & nutrimenti exorietur inopia. Sic ille. non temerè penus, & horreum seruis committenda sunt.

Procop.

Lyppoman.
Noe, obedientia, & fortitudo.

12. *Fecit ergo Noë omnia.*] Bene Lippom. ita concludit ad finem huius capitis. Longo igitur tempore, centum scilicet annis laborauit iustus in extructione tantæ molis. Magnæ obedientiæ sigoum, & certissimæ fidei contra totius mundi iudicium & sensum, impiis interim eum deridentibus, veluti stulto labore sudantem: cùm id vno verbo Deus, & paruo miraculò imò naturæ ductu præuenire potuisset, seruando quos vellet in aliquo spatio terræ, vel alio, vel aliàs aquis non replendo. Sed longè sibi fortius erat verbum Dei omnium hominum opinione, & contra naturæ ordinem fidei creatoris adhæsit imperata complendo. Sic ille. Nota primum humani generis parentem ex statu innocentiæ, pulsum è paradiso cecidisse per inobedientiam: at secundum, scilicet, Noë, per obedientiam è diluuio seroatum, & nouæ deinde vitæ, ac felicitati

A gentium initia condidisse. Sed ô arca Dei, & arca salutis hominom semper virgo Deipara! Arca Dei, in qua habitauit nouem menses ipsa plenitudo diuinitatis: & in qua thesauros omnes suarum gratiarum, & donorum Deus ipse reposuit, quod Angelos significans salutauit virginem, Aue gratia plena, *Luc.* 1. Stupens (ait Euseb. Emyss.) in virgine virtutis plenitudinem. Arca hominum est, in qua & per quam salui fiût. Surge Domine in requiem tuam, tu & arca sanctificationis tuæ, *Psal.* 131. Hebr. עזך *ghuzecha*, fortitudinis tuæ. Chald. in qua est lex tua. LXX. sanctificationis tuæ. Quæ verior, arca Dei, quàm virgo mater Dei? Arca sanctitatis, & sanctificationis; quod enim ex illa natum est, sanctum dicitur, ipsamet sanctitas, & mundi redemptio, ac B sanctificatio. Arca est in qua Dei sapiētia, lex ipsa Dei habitat. Sed, ô bone Iesu, exurgis tu & arca sanctitatis tuæ, mater scilicet tua in requiem tuam, in regnū tuum, nec alios tecū eandem in requiem ducis! Nō sola quidem virgo cum Deo filio, sed omnes illi ac soli, qui vehuntur in virginali arca, appellunt in portum illum sempiternæ requietis. Homines & iumenta saluabis Domine, *Psal.* 35. rationabiles (declarat S. Hieron.) irrationabilésque personas. Adeò se misericordia Dei effuodit, vt pluat super iustos, & iniustos, alat, foueat, nutriátque, & secundùm rationis normam viuentes; & sensus stoliditate, vitæque sordibus bruta imitantes. Nam C & pecudes & iumenta in arca Noe locum, requiem, securitatem, vitam, alimenta repererunt. Iccirco exclamat Propheta: Quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam Deus? Hebr. מה־יקר חסדך *mahiaquar chasdecha.* O quàm pretiosa est misericordia tua Deus! Quàm late & fusè misericordia Dei, tota vt est, in manibus virginis posita communicatur hominibus! Illius enim prece, atque ope Deus ipsius filius homines & iumenta saluat, iustos nimirum reddit iustiores, & iniustos ad iustitiæ gratiæque dignitatem adducit.

B. Maria Dei arca.

Luc. 1.
Euseb. Emy.

Psal. 131.

Psal. 35.
B. Maria arca bonis & malis.

CAPVT SEPTIMVM.

1. DIxitque Dominus ad eum: Ingredere tu, & omnis domus tua, in arcam: te enim vidi iustum coram me in generatione hac.

2. Ex omnibus animantibus mundis tolle septena & septena, masculum & fœminam: de animantibus verò immundis duo & duo, masculum & fœminam

3. Sed & de volatilibus cæli septena & septena, masculum & fœminam: vt saluetur semen super faciem vniuersæ terræ.

4. Adhuc enim, & post dies septem ego pluam super terram quadraginta diebus & quadraginta noctibus, & delebo omnem substantiam, quam feci, de superficie terræ.

5. Fecit ergo Noe omnia, quæ mandauerat ei Dominus.

6. Erátque sexcentorum annorum, D quando diluuij aquæ inundauerunt super terram.

7. Et ingressus est Noë, & filij eius, vxor eius & vxores filiorum eius cum eo, in arcam propter aquas diluuij.

8. De animantibus quoque mundis & immundis, & de volucribus, & ex omni, quod mouetur super terram.

9. Duo & duo ingressa sunt ad Noë in arcam, masculus, & fœmina, sicut præceperat Dominus Noë.

10. Cúmque transissent septem dies, aquæ diluuij inundauerūt super terram.

E 11. Anno sexcentesimo vitæ Noe, mense secundo, septimodecimo die mensis, rupti sunt omnes fontes abyssi magnæ, & cataractæ cæli apertæ sunt:

12. Et facta est pluuia super terram quadraginta diebus & quadraginta noctibus.

13. In articulo diei illius ingressus est Noë,& Sem,& Chã,& Iapheth, filij eius; vxor illius, & tres vxores filiorum eius cum eis,in arcam:

14. Ipsi & omne animal secundùm genus suum,vniuersáque iumenta in genere suo,& omne quod mouetur super terram in genere suo,& cunctúmque volatile secundùm genus suum, vniuersæ aues, omnésque volucres.

15. Ingressæ sunt ad Noë in arcam,bina & bina ex omni carne, in qua erat spiritus vitæ.

16. Et quæ ingressa sunt, masculus & fœmina ex omni carne introierunt, sicut præceperat ei Deus: & inclusit eum Dominus deforis.

17. Factúmque est diluuium quadraginta diebus super terram:& multiplicatæ sunt aquæ, & eleuauerũt arcam in sublime à terra.

18. Vehementer enim inundauerunt: A & omnia repleuerunt in superficie terræ: porrò arca ferebatur super aquas.

19. Et aquæ præualuerunt nimis super terram: opertique sunt omnes montes excelsi sub vniuerso cælo.

20. Quindecim cubitis altior fuit aqua super montes,quos operuerat.

21. Cõsumptáque est omnis caro quæ mouebatur super terram, volucrum,animantium, bestiarum, omniúmque reptilium, quæ reptant super terram: vniuersi homines.

22. Et cuncta, in quibus spiraculum vitæ est in terra,mortua sunt.

B 23. Et deleuit omnem substantiam, quæ erat super terram, ab homine vsque ad pecus, tam reptile quàm volucres cæli: & deleta sunt de terra: remansit autem solus Noë, & qui cum eo erant in area.

24. Obtinuerúntque aquæ terram centum quinquaginta diebus.

SECTIO PRIMA.

Dixitque Dominus ad eum: Ingredere tu, & omnis domus tua, in arcam:te enim vidi iustum coram me in generatione hac. Ex omnibus animantibus mundis tolle septena & septena, masculum & fœminam. Sed & de volatilibus cæli septena & septena, masculum & fœminam: vt saluetur semen super faciem vniuersæ terræ. Adhuc enim, & post dies septem ego pluam super terram quadraginta diebus, & quadraginta noctibus: & delebo omnem substantiam, quam feci, de superficie terræ. Fecit ergo Noe omnia, quæ mandauerat ei Dominus. Eratque sexcentorum annorum quando diluuij aquæ inundauerunt super terram. Et ingressus est Noe, & filij eius, vxor eius, & vxores filiorum eius cum eo, in arcam propter aquas diluuij. De animantibus quoque mundis & immundis, & de volucribus, & ex omni quod mouetur super terram, duo ingressa sunt ad Noe in arcam, masculus & fœmina, sicut præceperat Dominus Noe. Cúmque transissent septem dies, aquæ diluuij inundauerunt super terram.



FACILIS est huius capitis interpretatio, quippe cùm maiori ex parte in superioribus, quæ hîc repetuntur,præmissa fuerint,& illustrata commentariis; paucula igitur perstringam,vbi commentandi ratio suecurrerit.*Te enim vidi iustum corã me in generatione hac.* Intelligit iustitiam, hoc est, virtutum omnium absolutam perfectionem, vt ille status rerũ exigebat.Itaque(ait D. Ambr.)Noe iusti merito etiã domus eius in diluuio seruatur.Laudem iusti in eo intelligimus non præteriri, qui talem instituit domum suam, vt virtutis fulgeret consortio. Igitur iusti laudem ille nequaquam meretur, qui aut malè instituit familiam, aut in virtutis studio instituere non curauit. Iniquus est, atque iniquitatis, cùm posuerit rationem Dominus cum seruis suis, arguetur. Notat optimè Caiet. ad illa verba Domini, *Ingredere tu, & omnis domus tua tecum in arcam.* hinc apparet Noe ante hos filios abstinuisse à generatione,tota enim domus eius constabat ex octo tantùm personis cum illo. Ita Caiet. Insignis planè castitas, tam longis seculis probata, & illibata! Quid illud, *coram me*? D. Ambros. Multi

S. Ambrof. Iustus bené instituet familiam.

Caiet. Noe castitas insignis.

S. Ambrof.

C (inquit) hominibus iusti videntur, pauci Deo hominibus secundùm vitæ speciem,Deo secundùm puritatem animi, virtutis veritatem. D. Chrys. Vera hæc virtus est, quando oculus ille, qui decipi nequit, suum fert calculum. Coram me in generatione hac (Chrys.) quæ tam mala, tam ingrata est, te solum inueni gratum, te solum inueni virtutis rationem habere, tu solus coram me iustus apparuisti. Miraculum fuit,vt sæpiùs aduertimus; nec semel contentus illud efferre laudibus, identidem repetit Dominus, vnum hominem in toto genere hominum corruptis moribus profligatissimo, continentem, iustum Deo gratum extitisse coram Deo; quem vnicè diligens, ac sitiens carnis illecebras execrabatur. Est in hanc sententiam præclara comploratio D.Bernard. *Epist.2.ad Iuuenem*,qui relicto monachali habitu ad Ægypti ollas redit. Heu(inqoit)quomodo Christum tam citò fastidis; de quo scriptum est; *Mel, & lac sub lingua eius*? Cant.4. Miror, quòd ad gustum cibi dulcissimi nauseaaris: si tamen gustasti, quàm dulcis est Dominus, aut certè nondum gustasti, & nescis quid sapit Christus; ideoque non appetis inexpertum; aut si gustasti, & dulce non sapuit.

D

Dei oculus, & iudicium. S.Chrys.

Virtus rara & pulchra inter malos.

S.Bern.

Cant 4. Deli te Dei cum asilecus mundi non coitat.ne.

sapuit, sanum non habes palatum. Ipse quippe Dei est sapientia, quæ ait; *Qui comedit me, adhuc esuriet, & qui bibit me, adhuc sitiet*, Ecclesi. 24. Sed quomodo potest esurire, ac sitire Christum, plenus quotidie siliquis porcorum? In domo ista non potest inebriari ab vbertate domus Dei. Cur, inquis? quia domus deliciarum est. Quomodo ignis & aqua simul esse non possunt, sic spirituales, & carnales deliciæ, in eodem se non patiuntur. Vbi curiosa ciborum diuersitas, cælestis panis ieiunam deserit mentem. Funes ceciderunt tibi in præclaris, & tu opibus inhias terrenis? Si vis habere simul hæc, & illa; breuiter tibi respondebitur: Memento fili, quia recepisti bona in vita tua, *Luc.16.* Hactenus Bernard. Solus Noë in tanta illa generatione iustus coram Deo viuit, graditur ante Deum, cum Deo versatur, Deum sapit. Cæteri corrupta caro corrumpens viam suam, procul à Deo insipientes, insani, qui à Deo decertantes in barathrum vitiorum prolabuntur. Rectè Philo Hebr. de hac generatione corrupta coram Deo sic philosophatur: Corrupit omnis caro illius incorrupti, æternique perfectam viam, quæ ducit ad Deum; hanc scito esse sapientiam. hac enim deducente, recta nimirum, & publica, intellectus ad destinatum finem peruenit, scilicet Dei cognitionem, hanc semitam odit, calumniatur, & corrumpere conatur, quisquis carnis amicus est. Nam non sunt in rebus duo tam contraria quàm voluptas carnalis, & scientia. Sic Philo. Rabsaces Assyriorum dux, vt legimus *Isai.36.* cùm Hierusalem obsideret, contenta voce clamauit ad Hebræos: *Egredimini ad me, & comedite vnusquisque vineam suam, & vnusquisque vitem suam, & bibite vnusquisque aquam cisternæ suæ*, &c. At quorsum barbarus dux Iudæos ad comedendum & bibendum inuitabat; quid hæ deliciæ cum bello, cum obsidionis assultibus, cum armorum studio? Respondet D. Cyrill. Alex. *dialog. de ador. ad Ball.* quia illi, quibus voluptas persuasa est, procliues in quoduis absonum flagitium prolabuntur. Blanda est enim vitiorum omnium conciliatricula voluptas; nescit sese continere ac prudenter, in pecudes agit cæco impetu in omne turpitudinis barathrum ruentes.

2. *Ex omnibus animantibus*, &c.] Immunda vocantur, volucresque talia postmodum a Moyse in Leuitico nominantur, inepta sacrificio vel quæ à Seth ipso, & eiusque familia religiosè Deum venerante, talia iam tunc habebantur. Septena, & septena, non quidem quatuordecim, sed qualibet ex specie mundorum septem; videlicet masculi quatuor, & tres fœminas introduxit in arcam: septimum enim animal mas, lam tunc destinabatur futuro sacrificio, quod post diluuium esset offerendum Deo. Cæterùm de immundorum qualibet specie duo tantùm, masculum & fœminam. Iterum, vt videtur, inculcatur mysticè, & commendatur monogamia; non quòd secundæ nuptiæ, post alterum coniugum demortuum damnentur, is enim fuit error iampridem in Ecclesia damnatus. Licitum illud quidem est, sed non caret calumnia; vt egregiè D. Bernard. cuius sunt verba suauissima *sermon. 59. in Cant.* ad illud, *Vox turturis audita est in terra nostra.* Turturis agnoscitur castitas in quacunque ætate, compare vno contenta est; quo amisso alterum iam non admittit, numerositatem in hominibus nuptiarum redarguens. Nam etsi forsitan culpa propter incontinentiam venialis est, ipsa tamen tanta incontinentia turpis est. Pudet ad negotium honestatis rationem non posse in homine, quod natura possit inuoluere. Cernere enim est turturem tempore suæ viduitatis, sanctæ viduitatis opus strenuè, atque infatigabiliter exequentem. Videas vbique singularem, vbique gementem audias, nec vnquam in viridi ramo residentem prospicies, vt tu ab eo discas voluptatum virentia velut virulenta vitare; ergo vox turturis est prædicatio castitatis. Sic Bern.

3. *Adhuc enim & post dies septem ego pluã, &c.*] Iubetur Noe ingredi arcam, & ab ingressu illius adhuc diuina bonitas peccatores expectat ad pœnitentiam, illis præbens septem integros dies, vt exemplo Noe, & tantæ molis spectaculo conuertantur ad Deum, nec diluuio pereant. Post septem dies; quot (inquit D. Ambros.) in constitutione mundi fuerunt, sex enim diebus factus est mundus; septimo Deus requieuit. Quo declarauit indicio ipsum se esse auctorem mundi atque diluuij. Mundum propter bonitatem suam condidit, diluuium fecit nostrorum merito delictorum. Admoniti sunt igitur homines, vel ex numero dierum, quibus mundus est conditus, quòd conditorem suum, non lacrymis solùm, & precatione, sed correctione morum reconciliare deberent. Ergo spatium dedit ad pœnitentiam Dominus, magis volens ignoscere, quàm punire, vt imminentis diluuij terrore suspensos, ad veniam cogeret postulandam, quo dum periculum futuræ mortis horrescunt, impietati renuntiarent. Expectauit ergo, & septimo die ipso, quo ab operatione requieuit, vt si venia posceretur, sequeretur correctio, & ab indignatione requiesceret. Sic Ambros. Cæterùm, quanto se magis ostentat diuina misericordia, & patientia; tanto pertinacior apparet peccantium impudentia. D. Chrys. Attende bonitatis diuinæ excellentiam, quomodo post tantam longanimitatem etiam nunc ante septem dies prædicit, volens meticulosiores reddere, & ad pœnitentiam reducere. Nam ideo prædicit, vt ea, quæ dicit, super eos non inducat. O si mortales illi totos illos septem dies pœnitentiam agerent, & lacrymarum scelera complorantes diluuio terram irrigarent; profectò aquarum diluuium è cælo demissum terras, & humanum genus non obruisset. Sed cur isti ad Dei minas, & Noe clamores, & arcæ molem illam stupore, minisque fœtam obsurduerunt; at Niniuitæ ad primum Ionæ verbum, *peruenit ad verbum regem*, actutum ad pœnitentiæ asylum confugerunt. Tantum valet vtramque in partem humani arbitrij libertas; positis enim vtrobique, in peccando consuetudine inueterata, & nimia consequenter contumacia, liberum adhuc est, cum Dei gratia præstò adiuuante à sceleribus ad virtutem conuerti; quod D. Chrys. subnotauit iis verbis: Ex confesso fuerit, quòd voluntas nostra malorum omnium causa est. Ecce enim & hi, & isti homines fuerunt; & eiusdem, cuius alij, naturæ; sed non eiusdem voluntatis: propterea nec idem omnium euentus: Niniuitæ per pœnitentiam subuersionem subterfugerunt, sed isti submersi perierunt. Radix est enim, omnimoda malorum, at bonorum post Deum, voluntas; idcirco maledictione ficum Dominus arefecit; quia, vt eleganter August.

Marginalia: Eccles.24. — Luc.16. — Philo. *Voluptas carnis cum sapientia non cohæret.* — Isai.36. — *Voluptas in omne malum impellit.* — S.Cyrill. — S.Bern. *Viduarum castitas à turture docetur.* Cant.2. — S.Ambros. *Mora Dei patientia erga peccatores.* — *Diluuiũ fuit, quia pœnitentia ã fuit.* — S.Chrys. — Ion.3. *Libertas arbitrij astruitur.* — S.Chrys.

S.August.

Augustin. arboris infœcunditas, illorum est culpa sterilitas, quorum fœcunditas est voluntas.

Lyra. Mathusalem exequiæ.

Lyra cum Hebræis tradit septem illos dies à Deo fuisse concessos, vt interim iustus ille & sanctus Mathusalem auus Noe, qui tunc diem obiit, piis suorum exequiis sepeliretur.

S.Chryf. Mira Dei patientia, & hominum impudentia.

4. *Delebo omnem substantiam, quam feci de superficie terræ.*] S.Chrys. Et semel, & iterum prædicit, & neque sic Deo supplicatur. Omnia hæc faciebat, vt nos doceret, quòd iustè eis tantam pœnam inflixerit; & nullus tam insipiens sit, vt arguare & dicere possit: Si Deus longanimior fuisset, fortè illi pœnitentiam egissent. Delebo omnē substantiam: illam scilicet corruptam carnem, quę suarum obscœnitatum fœtore mundum infecerat; atque ideo cælestia vindictam Numinis inclamabat, vt tam fœda lues auerteretur. Debetur corruptioni carnis deletio, ipsam sibi abolitionem consciscit turpitudo illecebrosa carnis. Vel ipsi Romani veteres in typum huius sententiæ, Libitinæ aut Veneris delubra coniunxerunt; vbi Veneris intemperantia, ibi animæ, & corporis (quod vsu frequenter euenit) interitus. Psal. 140. *Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.* Hebr. שמן ראש *xemens rox*, oleū veneni, seu (vt D.Hieron.) oleum amaritudinis, quare non rectè vertunt aliqui, oleum capitis. Licèt enim vtrobique ponatur Hebr. *rox*. cùm illud tamen, & pro capite & pro veneno accipiatur, priore quidem loco est venenum. Litera est de adulantium blanditiis, vti vnguento reges, ac principes perfundentibus. Sed nihil obstat quominus etiam ad fucatam voluptatum suauitatem accommodetur: hoc enim lenissimo (vt putant miseri) delibuti vnguento incedunt; vnum est illis studium indulgere voluptatibus carnis.

Psal. 140. Voluptas & interitus coniunguntur.

Voluptas capitis venenū. S.Chryf.

O infelices, cùm voluptatem capitis venenum bibiris, quo anima & corpus pariter contabescent. Luculenter D.Chrys. *tom.* 5. *hom. quòd nemo læditur*, &c. in hanc sententiam. Qui in deliciis, & luxuria vitam degunt, resoluta quidem corpora, & omni cera molliora circunferunt, atque agmine quodam infirmitatum repleta, & eis est vita semper cum medicis, & medicamentis: sensus autem ipsi, tardi, graues, obtusi, & quodammodo iam sepulti. Sic ille. Contrà verò non animę tantùm bona, ex pudicitiæ limpidissimo ac saluberrimo fonte promanant; sed etiam flos, venustásque, atque vires corporis, & vita sanior, ac longæuior; non enim immeritò sapientia seeùm multorum bonorum, tum etiam vitæ & honestatis matrem prædicat. Eccles. 14. *Flores mei fructus honoris, & honestatis: in me gratia omnis vitæ, in me omnis spes vitæ, & virtutis.* Huc etiam referri potest illud Cāt. de quo paulo superiùs: *Vox turturis audita est, flores apparuerunt.* Vbi iam ex Ber. illud appositū: Vox turturis prædicatio castitatis. Adiūgit illico: Sonuit vox, splenduit flos. Cū puritate mentis, & corporis coniuncta est gratia florum, Ecclesia Domini iam inde ab innocente Abele deducta tot per seculorum spatia nunquam consenuit, adhuc virgo, & sponsa, & apparet ornata viro suo, vt ex Paulo, & Ioanne legimus: semper, vt rosa inter spinas pubescens; pratis florum, & herbarum virentium areolis persimilis; habitare in hortis, atque adeò ipsemet hortus conclusus, vbi florum & pomorum fœtura noua cernitur, in Canticis crebrò dicitur. Denique anima virtuti, cœlóque intenta nescit corruptionem; senij prorsus expers quotidie reuirescit. Quod apud Ambrosium inue-

Deliciæ mollī animæ & corpori.

Pudicitia offert ad salutē corporis. Eccles. 14.

Cant. 2. S.Bern.

Ecclesia, & virtus animæ semper noua.

S.Ambros.

A nies 3. *Hexaem. cap.* 13. cuius hæ sunt. Scribe in buxo, dicit Scriptura *Isai.* 30. vt admoneat te ipsa materia, quæ semper viret, nec vnquam foliis exuitur suis, ne vnquam spei tuæ dissimulatione nuderis, sed semper tibi per fidem germinet, spes salutis. Sic Ambros. *Delebo omnem substantiam*, &c. Idem Ambros. eleganter expendens emphasim verbi, *delebo*, ad hunc modum commentatur: Indignatur Deus peccatis nostris, sed nō obliuiscitur pietatis. Minatur supplicium, sed non permittit excidium, moderatur vindictam, reuocat seueritatem. Deleturum se dicit omnem carnem, non à terra, sed à facie terræ. Florem decutit, radicem seruat; sinit vt in profundo substantiæ virtus maneat humanæ, quæ in superficie laboret, intus passibilis perseueret, immunisque noxæ ad eorum substitutionem, qui non sunt reatui obnoxij, reseruetur; pulchrè autem posuit, *delebo*, tanquam literarum apices, qui delentur sine fraude librorum, & sine imminutione tabularum; attamen tum deletur, sed lignum manet, deleantur elementa, vt scribantur plerumque meliora. Delebo (inquit) corruptelam carnis, vt scribam incorruptionem. Omne quod purgatur, speciem amittit, substantiam suam seruat, atque meliorat: repressit igitur Dominus purgatione diluuij corporeum vsum, conuersationémque generationis eius, quæ degenerauerat, à decore naturæ, & accepti muneris venustate. Sic Ambros. *de Noe & Arca, cap.* 13. Aduerte legi Hebraicè כל היקום *col-haiequm*. Nomen יקום *iequum* à radice קום *qum*, surgere, stare; omne quod surgit, omne quod stat, dici potest omne subsistens, significatúrque vniuersum quæcunque res super terram viuit. Quare nonnulli vertunt, omne surgens. L X X. ἐξανάστασιν, resurrectionem. Quam lectionem secutus D. Ambros. adiungit: Delebo (inquit Dominus) resurrectionem carnis à facie terræ, vt scribam in cælestibus resurgentes. Delebo de libro terrę vt scribam in libro vitæ. Deleantur Domine Deus meus citò elementa ferri, vt scribantur elementa Christi: aboleatur resurrectio terrena, vt cælestis gratia redundet. Delet ergo Deus resurrectionem carnis tanquam apicum scriptionem, quo declaratur, quòd superfluam hominum natiuitatem propter impietatem eius deleuit specie literarum; substantiam autem, & conuersationem generis seruare humani voluit perpetuitate tabularum, vt ex ea semen reliquum pullularet. Sic Ambros. Quo mirabiliter Dei misericordia commendatur erga humanum genus.

Isai. 30.

Misericordia Dei cum iudicio.

B

C

D

S.Ambr. Deus punit, vt meliores.

5. *Fecit ergo Noe omnia, quæ mandauerat ei Dominus.*] Quæcunque scilicet pertinebant ad arcæ substructionem, cibaria, ingressúmque, & situm animalium, ac præcipuè quod ad vxorem, liberos ac nurus. D. Ambros. excellentiam iusti agnoscit, ratus ad omnia Dei præcepta obedientem hîc describi. Non fefellit (inquit) Dominum iudicium suum; impleuit iustus vniuersa, non partem, quæ mandata sunt eà Domino, & ideo Scripturæ diuinæ accipit testimonium. Vide quanta sit obedientiæ præstantia, obediens Noe diuinis præceptis summam est adeptus, & virtutis, & nominis iustitiæ dignitatem; & quia Deo per omnia paruit, & placuit, arcæ illi salutis humani generis præficitur, qui ab hominibus ludibrio, & risui habebatur. Rectè hîc ad exemplum Noe philosophatur D. Chrysost. Quemadmodum (ait) qui humanam gloriam

E

S Ambr. Obedientia Noe commendatur.

Deo obedientē bona omnia consequuntur.

S Chryf.

riam desiderant, diuina protsus excidunt: iuxta illud Ioan. 5. *Quomodo vos potestis credere, gloriam ab hominibus excipientes, & gloriam, quæ a solo Deo est, non quærentes?* Ita qui diuinam sectantur, continuò neque hac priuantur, sicue ipse promisit; *Quærite primum regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adiicientur vobis*, Matt. 6. Etenim eum, qui regni Dei tenetur desiderio, sequuntur hæc omnia. Sic etiam D. Hieronym. *Epistol. ad Eustoch.* agens de S. Paula. Fugiendo gloriam merebatur, quæ virtutem quasi vmbra sequitur, & appetitiores sui deserens, appetit contemptores. Hoc ipsamet Veritas contestatur. *Qui se humiliat, exaltabitur.* Nec id tantùm existimes apud Deum, imò & apud homines intellige. Vnde illa scripsit D. Hieron. de Nepotiano sacerdotij dignitatem fugitante. Quanto magis repugnabat, tanto magis studia in se omnium concitabat: & merebantur negando, quod esse nolebat; eòque dignior erat quò magis se clamabat indignum. Pulchra etiam ad hoc astruendum illa commentatio D. Greg. 18. *moral.* 20. expendentis verba Domini ad Saulem: *Nonne cum paruulus esses in oculis tuis, caput te constitui in tribubus Israel?* 1. Reg. 15. Ac si apertè (inquit) dicat, magnus mihi fuisti, quia despectus tibi: sed nunc, quia magnus tibi es, factus es despectus mihi: tanto enim quisque fit vilior Deo, quanto pretiosior sibi; quia humilia respicit, & alta à longè cognoscit, *Psal.* 137. Quis Paulo maior? est enim (inquit D. Chrys. *homil. 22. ad populum Antioch.*) terrestris Angelus, & cælestis homo, sancti Spiritus receptaculum, nostri omnium sagena, post mortem præco. At quis Paulo humilior? Admirare humilitatem, quæ tantam in mundo gloriam promeruit. *Nouissimè* (ait) *omnium tanquam abortiuo visus est & mihi*, 1. Corinth. 15. Vbi Theodoret. Cùm vellet se omnium hominum vilissimum. & abiectissimum appellare, abortiuo fœtui seipsum compatat, qui in hominum catalogo non recensetur. Sic Theodoret. Addit Apostolus: *Quia persecutus sum Ecclesiam Dei.* Etiam in tam sublimi Apostolatus sui fastigio priorum suorum scelerum mentionem facit. Vbi S. Hieron. Per Isaiam Dominus dicit: *Ego sum qui deleo iniquitates tuas, & nō memorabor*, cap. 43. tu autem memorare. melius est enim dimissa recordari peccata, quàm detenta obliuisci. Sic Hieron. Sed quid ego Paulum commemoro? An non mater Dei est, quæ ancillam se nominat; atque vbi protulit: Ecce ancilla Domini, illico matrem Dei se vidit? Iccirco dixit; *quia respexit Deus humilitatem ancillæ suæ*, Luc. 1. & Cant. 1. *Dum esset Rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum.* Vbi luculenter ita Rupert. Verbum erat apud Deum, Deus erat verbum, Rex Filius in corde, vel sinu Patris. Nardus mea dedit odorem suum, & hoc odore delectatus descendit in vterum meum. Olim in Edena malo fœtore superbiæ offensus, & ob hoc ab humano genere auersus fuerat. Nunc autem delectatus bono odore, nardo humilitatis meæ, sic ad humanum genus conuersus est. Nardus herba aromatica, paruo quidem frutice, vel parua spica, & adoratissima est. Sic humilitas mea, suo quidem iudicio parua res est, sed iudicio regis pretiosior est cunctis operibus legis: ipsúmque regem vnicè delectat velut suauis odor, qualis de nullo sacrificio ad ipsum vnquam spirauit, aut spirare potuit. Humilitatem meam, de illo accubitu suo sensit, & respexit, & valde delectatus est; & placuit sibi quòd in isto sexu tantam humilitatem inuenit, à quo initium superbiæ generi humano superueniens totam massam corrupit. Ita Rupert. *Fecit ergo Noe*, &c. Commendatur viri iustitia, & consummata virtus, vt meritò dignus putetur, quem arcæ suæ Dominus præfecerit. Quo sanè virtutum apparatu eminere oportet, qui alios, & regere, & erudire debet. Qualis beatus Cornelius Papa, ad quem D. Cyprian. *Episto.* 1. scribit: Dum præcedis ad gloriam, multos facis gloriæ comites. Contrà verò, qui alios doces, teipsum non doces? Ad Rom. 2. pro summo ludibrio ponitur ab Apostolo. Et doctrina ipsa docentem, & non ea agentem quæ docet, non modò, non tuebitur, sed & pleniùs puniet; vt hîc subnotauit S. Chrys.

Ioan. 5. — Matth. 6. — S. Hieron. *Honor velut vmbra sequitur.* — Luc. 15. — S. Gregor. — 1. Reg. 15. *Humilitas in mundo honoratur.* — Psal. 137. — S. Chrys. *S. Pauli humilitas, & honor.* — 1. Cor. 15. — Theod. — Isai 43. — S. Hieron. — Cant. 1. — Rupert. *B. Maria humilitate suauiter olens.* — *B. Mariæ humilitas Deo gratissima.* — S. Cypr. *Qui præest aliis, emineat virtute.* — Ad Rom. 2. — S. Chrys.

6. *Erátque sexcentorum annorum*, &c.] Annus ostenditur sexcentesimus Noe, vt demonstretur quanto spatio, nimirum per centum integros annos Deus comminatus fuerit diluuium: arcam iusserit fabricari; atque ad pœnitentiam homines in vitiis & in sceleribus sustinuerit. Cùm enim esset Noe centum annorum, loquutus cum eo legitur Dominus de diluuio futuro. At quàm longæuus arcæ præpositus, & rector veteranus? Moyses duos inter se rixantes in Ægypto sedare non potuit; nec mirum: Aulicus erat, virtutum non præferebat auroramentum; ipsemet postea sexcenta millia Hebræorum eduxit, moderatúsque est, & bello, & pace. Vnde Procop. *in* 4. *Exod.* Vide Moysem qui initio iuuenis erat, nec poterat in gratiam reducere duos inter se hostiliter contendentes: nunc virtute auctus, & diuina visione dignus habitus tantum pollet, vt imperare valeat tanto populo, eíque sufficiat liberando ab operibus luti; tanta opus est cura, tantóque studio, priusquam reliquos docere aggrediamur. Eandem quæstionem diluens S. Gregor. Nyssen. Quia iam (inquit) sibi Moyses longo temporum spatio vacauerat. Tunc verò maximè commendatur perfecta iustitia; & consummata obedientia mandatorum Dei in Noë, cùm ille præfecturam illius arcæ assumit. Sic Moyses, vbi legem accepit, & regimen Hebræorum gentis suscepit, splendidiorem vultum prætulit; quod S. Gregor. Nyssen. egregiè adnotauit. Moyses (ait) sæpè cum Deo locutus, faciem tamen coruscantem retulit, tunc solùm, cùm legem accepit dirigentem. Idem D. August. luculentiùs: Moyses accepta potestate in peccatores, cum honorificentia descendit de monte facie gloriosa, ac si nunquam magis sanctitate indiguerit, quàm cùm potestatem in homines acceperit. Sic August. Sanctitate quidem conspicua eminere vult Dominus illos, qui gubernandis aliis præficiuntur. Vt quemadmodum sui muneris dignitate, sic (quod potius est) vitæ ac morum excellentia Deum cuius vices gerunt repræsentent. Ad hunc modum Moyses (vt obseruat D. Chrys.) in vultu Deitatis testimonium portabat ad populum.

Procop. Exod. 4. — *Virtutis præstantia in Prælato.* — S. Greg. Nyss. — S. August. — *Prælatus vt officio, sic vita Deum repræsentet.* — S. Chrys.

7. *Ingressus Noë, & filij eius*, &c.] Circa istum ordinem iam disseruimus de castitate, sine qua de diluuiis arca illa non poterat eripi, & secura pertransire mare huius mundi, in quo conteruntur naues Tharsis, *Ps.* 47. Tharsis autem vocatur à D. Greg. Nyss. Innatans vitiositas. Durante enim (ait Rabbanus) tribulatione diu-

Castitas viget inter afflictiones. — Psal. 47. — S. Greg. Nyss. — Rabban.

uij, separati omnes remanserunt quoad totorum. Non fauet amoribus, & nuptiis, afflictionis & calamitatis tempus. Ægyptij, *Ecce* (inquiunt) *populus filiorum Israël multus, & fortior nobis est, opprimamus eum ne fortè multiplicetur*, 1. Exod. Sed quid sibi vult: opprimamus, ne multiplicetur? quid officit multiplicationi oppressio? Planè multum, Ad hoc (Lyra) intendebant eos affligere, vt minùs possent vacare filiorum procreationi. Desidiæ otiáque Venerem pariunt, ac libidinum fomenta nutriunt. Deinde Pharao masculos vbi nascuntur, aquis immergi iubet, adultos opprimit operibus luti, & vrbium substructionibus, *Exod*.1. Vbi Procop. Dæmones (inquit) insigne lucrum amplásque diuitias putant, si animas hominum à Deo abstrahant, & seculi curis inuoluant; quod est condere vrbes Pharaoni. Præterea diabolus odit masculam virtutem. hanc summa ope hebetare, & retundere nititur voluptatum exhauriendis lacunis. Sic Procop. Noe igitur cum suis in arca reclusus, non generationi, sed orationi totus incubuit; Deo, non carni deditus. Quem verò tenet desiderium bonorum cælestium, prorsus tædet voluptatum terrestrium. Nam (vt ait Chrys. ad hunc locum) qui in cælum mente sua celer volat, omnem præsentem voluptatem quasi non esset, contemnit. Oculi enim fidei quando vident ineffabilia illa bona, neque visibilia sentiunt. Sed neminem video, qui visibilibus inuisibilia præferat. Adhuc reptantes, præeligimus terrena cælestibus, præsentia futuris, & ea quæ priùs auolant, quàm spectentur his, quæ omnibus durant seculis, & momentaneam voluptatem perpetuæ voluptati, breuem hanc præsentis vitæ felicitatem æternis illis, & sine carentibus bonis. Ita Chrys. Perpetua Noe ac sociis illo tēpore fuit in arca Dei contemplatio, postposito quocunque alio studio, & cura rerum humanarum. O quàm feruens, & potens eorum coniunctim deprecantium oratio ad Deum assurgeret! Discant à Noe patresfamiliâs cum suis coniunctim domi, velut in arca reclusi, Deo preces fundere, tanto potentiores ad impetrandum, quanto à pluribus maiori coniunctione animorum, & vocum simul emittuntur. Etenim (vt D. Cyprian. *Epist*.1. docet) quicquid simul petitur à cunctis, Deus pacis pacificis exhibet. Diabolus quidem, cui non est aduersùs omnes satis virium, circumuenire quærit solitudinem singulorum. Concordia enim simul iuncta vinci omnino non potest. Ita Cyprianus.

s.Exod. — *Lyra.* — *Procop.* — *S.Chrys.* — *Stulti terrena diuinis præferunt.* — *Oratio à tota familia fiat.* — *S.Cyprian.* — *Oratio simul à multis potentissima.*

8. Aduerterim nihilominus longè clariorem esse in lege gratiæ perfectionem iustorum, quos recensere infinitum esset. Includunt seipsos in arcam, in religionem, non septem spatio mensium; sed tota vita, si durasset in æternitatem, Deo viui, mortui sibi, & mundo. Non illis est, vt fuit Noe in solatium, aut vxorum aut filiorum societas; carni, & sanguini renuntiarunt, solus Deus pars illorum est; sed illa priora secula non tam sublimem perfectionem exigebant à iustis. Bonus huic astruendæ sententiæ locus habetur *Exod*.4. Nimirum Moyses missus à Deo ad Ægyptiacam expeditionem, abiit, & reuersus est ad Iethro. vbi sic egregiè Procop. Destinatus Moyses muneri Apostolico non expeditè eam prouinciam suscepit. Tribuit nonnihil humanæ fragilitati, necnon generi, & affinitati, nec priùs in Ægyptum proficiscitur, quàm audit fato defunctum regem Ægypti; mortis

Religiosorum perfectio supra Noe. — *Exod.4.* — *Procop.*

A enim metus ipsum grauiter angebat. Cæterùm hoc indicat vitam, quæ sub lege agitur, semper subiectam esse timori, & diuersam in diuina & humana studia. Sic ille. Sed quid in lege gratiæ? Audi D. Cyprian. *Epist*.1. Milites Christi armati ad prælium stant, vinci non possunt, mori possunt: & hoc ipso inuicti sunt, quia nec mori timent. Nescit Christianorum natio timori succumbere, ait D. Hier. Sed quid de hac admirabili caritate qua Deum colunt, ac diuina tractant, amant, consectantur, sine admistione rerum humanarum, quarum studio diuinitatis amor multum elanguescit? Plena est Ecclesia Christi martyribus, virginibus, anacoretis, religiosis, quorum singulis illud verissimè
B conuenit, quod in benedictione tribui Leuiticæ feliciter est Moyses ominatus. Qui dixit patri suo, & matri suæ: Nescio vos; & fratribus suis: Ignoro illos; & nescierunt filios suos: hi custodierunt eloquium tuum, & pactum tuum seruauerunt, *Deut*. 33. Vbi Gloss. interlin. A mundo alienati dicunt: Nescio vos, patri & matri cursum mentis impedientibus, & fratribus vim diuinæ caritatis minuentibus. Volentes esse filij Dei nesciunt filios suos. At Gloss. Ordinar. consequenter colligit, ex hoc loco; Debemus, scilicet copulam terrenæ cognationis agnoscere; sed si cursum mentis præpedit, ignorare, vt affectus mentis viscera repleat; sed à spiritali proposito non auertat. Hæc bene vaccæ innuunt 1. *Reg*.6. quę sub arca Domini ad montana
C contendentes, affectu, & rigido sensu gradiuntur, pro vitulis mugiebant pergentes, sed accepto itinere gressus non deflectebant. Denique perfectio religiosorum in lege gratiæ arcam illam, aut carcerem pro Christo subintrantium; in eo etiam fit illustrior, quòd non mandatis Dei tantùm seruandis continetur. Fecit Noë omnia, quæ mandauerat ei Dominus. Ecce summa perfectio Noë. At iustis 1. *Tim*. 1. non est lex posita. Vbi sic D. Hieron. Ergo Christianis, qui sunt iustificati per Christum, non opus est lege: qui didicerunt etiam occasiones fugere delictorum. Nam vt quid dicitur: Non occides, quibus irasci non permittitur? Hæc Hieron.
D Quem locum exponens D. Bern. *Epist*. 11. sic ait. Non dicitur: Iusti non habent legem, aut iusti sunt sine lege; sed iustis non est lex posita, hoc est, non tanquam inuitis imposita, sed voluntariis eo liberaliter data, quo suauiter inspirata. Vnde Dominus: *Tollite iugum meū super vos*, Matth. 11. Ac si diceret, non impono inuitis, sed vos tollite si vultis, alioqui non requiem, sed laborem inuenietis animabus vestris. Bona itaque lex caritas, & suauis, quæ non solùm leniter, suauitérque portatur, sed etiam seruorum & mercenariorum leges portabiles ac leues reddit, quas vtique non destruit, sed facit, vt impleantur, &c. Planè cùm religiosi viri sponte in arcam religionis se inferentes mandata omnia Domini ritè & Christianè exe-
E quantur, vlteriùs etiam eleuari, perfectiora & sublimiora Christi Domini consilia amplectuntur. Cuiusmodi sunt, voluntaria paupertas, rerum humanarum dispicientia, carnis continua conflictatio, compressio appetitionum corporis, & animæ, castitas per totam vitam illibata; denique obedientia, qua nihil est filiis Adam legem Dei præuaricantis, in vita difficilius. Quid quæso infra martyrium, aut magis arduum, aut æquè gloriosum, quàm vitæ religio

Perfectio in lege gratiæ supra legem Moysis. — *S.Cyprian.* — *S.Hieron.* — *Christi milites intrepidi & expediti.* — *Deut.33.* — *Gloss.* — *Deus præferēdus omni propinquitati.* — *1.Reg 6.* — *1.Tim.1.* — *S.Hieron.* — *S.Bern.* — *Religiosa vitæ perfectio describitur.* — *Matth 11.*

religiosæ intemerata vsque ad mortem obseruatio. Et nihilominus legis iugum premebat; Christi inuitat gratia; vt ait S. Hieron. ad locum Matth.

S. Hieron.

SECTIO II.

Anno sexcentesimo vitæ Noe, mense secundo, septimo decimo die mẽsis rupti sunt omnes fontes abyssi magnæ, & cataractæ cæli apertæ sunt, & facta est pluuia super terram quadraginta diebus, & quadraginta noctibus.

Quo anno mundi diluuium fuit?

1. BEned. Pereir. quem sequitur Gordon. vterque accuratissimus ex nostris autor, scribit fieri cœptũ dilouium anno ab orbe condito millesimo sexcẽtesimo quinquagesimo sexto; cùm iam Noe completum haberet sexcentesimum ætatis suæ annum. Lege apud vtrunque plura in huius sententiæ confirmationem. Cæterùm cùm hîc fit mentio anni, solarem intellige; credunt enim Doctores numerari iam tunc annum solitum duodecim integris (vti apud nos fit) constantem mensibus. At quî mensis iste dicatur secundus, non facilè conueniunt autores. Nam Genebrard. primum diluuij initium à mense Octobri exorditur; Scaliger Nouembrem dicit, ratus primum anni illius mensem fuisse Octobrem. Communior sententia est, verno tempore cœprũ esse diluoium; quam nos potiùs amplectimur: cæterùm quónam mense huius temporis, adhuc est dissensio. Delrio in Aprilem inclinat, annum scilicet à Martio inchoans. Prado item noster t. *tom. fol.* 18. Aprilem putat esse primum mensem anni Hebræorum; quare intelligit Moysem in eo sensu loquutum: & coosequenter secundum anni mensem esse Maium. Lyran. *ad* 8. *Genes.* ita scribit. Iudæi faciunt menses per lunationes; duæ lunationes faciunt quinquaginta nouem dies: primus mensis triginta dierum; secundus viginti nouem. & sic consequenter de aliis decem similiter combinantes. Primus mẽsis lunatio Martij ad Aprilem: & annus Hebræus minor erat nostro diebus vndecim. Idem ad hunc locum inchoat annum, à Martio, quem primum assignat mensium apud Hebræos. Quare mense secundo hauddubiè Aprili cœptum arbitratur diluuium. Glos. Interl. Nisan, hoc est, Maio. Gloss. sequutus Rupert. *lib.* 4. *in Genes. cap.* 25. Mensis (inquit) secundus, Maius dicitur, cùm omoiom, quæ in mundo sunt ad concupiscentiam oculorum pertinentium, pulchritudine illo tempore terra vestitur. At parum refert, Maióne, an Aprili cœptum fuerit diluuium. Satis erit, quòd iuxta communiorem sententiam verno tempore contigisse statuatur. Ac primò quidem, vt demonstraretur non ex naturæ viribus, aut cæli solita inclementia, aquarum illam inundationem extitisse, sed Deo sic disponente, vt feruentiore, iam tempestate anni cataclysmus inciperet, hyeme verò ingruente quiesceret. Deinde verno potiùs tempore, quàm alio totius anni Dominus in terras diluuium intulit, vti homines atriori sensu doloris pungerentur: scilicet acerbissimè dolentes, se per id tempus è vita, & e mundo extrudi, cùm pulcherrima & amœnissima terræ facies arrideret, inuitarétque ad deliciarum omnium captandam voluptatem. Quod à D. Ambros. elegante disseritur, de Noe c. 14. Secundum (inquit) mensem vetni teoporis fuisse noo ambigitur, quando augentur nascentia, ager parturit, terrarum patitet, atque animantium fœtura se fuodit. Tunc ergo fecit diluuium quando dolor eorum maior foret, qui in sua abundantia puniebantur; tunc vltio terribilior. Sic Ambros. Fortasse vt simili doloris sensu, acerbiùs moreretur Moyses; iussit Domious, vti ascenderet io montem Nebo, ex quo latè pateret prospectus in illã regionẽ melle lactéque maoantem, & quam semper fugientem quadraginta annorum, emensa peregrinatione tandem prehenderat; quo actiùs doleret è vita tunc excedere, cùm promissa regione potiri posset. ídque expendenti verba diuinæ Scripturæ apertum fiet. Sic legitur Deut. vlt. *Ascendit Moyses super montem Nebo, ostenditque ei Dominus omnem terram, &c. Dixitque ad eum: Hæc est terra pro qua iuraui, &c. Vidisti eam oculis tuis, & non transibis ad illam. Mortuúsque est ibi Moyses.* Sic ergo dolore illo acriore, Moyses moriens eluit erratum illud, quod ad rupem, de qua elicuit aquas, cootraxit, *Numer.* 20. Mortuus est autem iubente Domino morte quidem placidissima. Ne quis (obseruat Procop.) coniiciaretur sanctum virum, quasi seruiture Dei excidisset, quòd non ingressus est terram, in quam ducebat Hebræos. Atque vt ostenderetur Deus propitius, & vlciscens, iuxta *Psalm.* 98. vbi de Moyse, Aarooe & Samuele mentio fit, in quos diuina vindicta cecidit, sed misericordia se abundantiùs effudit. Rectè à D. Hier. super illud Ezech. 16. *Iam non irascar tibi: zelus meus recessit à te;* dictum est, non erudit pater nisi quem amat, oon eotripit magister, nisi quem ardentioris cernit ingenij, medicus si cessauerit curare, desperat. Fer igitur bono animo, quioetiam magni æstima vindicantis in hac vita Domini supplicium. Patris vtique erga filium amoris documentum, sicuti loquitur D. Nazianz. Paternæ (ait) beneuolentiæ argumentum est obiurgatio; contrà verò omnis anima quæ admonitioois est expers, incurabilis manet.

Geaebr.

Scalig.

Delrio.

Prado.

Lyra.

Glossa.

Rupert.

Vere contigit diluuium.

S. Ambros.

Diluuium fuit, quando acerbius homines dolerent.

Moysis dolor in morte.

Deuter. 34.

Num. 20.

Psal. 98.

S. Hieron.

Ezech. 16.

Deus vt pater castigat.

S. Greg. Naz.

2. Præterea verno tempore cùm iam aperitur annus, flauescunt segetes, vites, oleæ, ac reliquæ arbores fructuum repullulantium vbertate futuras, spes, ac vota mortalium excitant, ac recreant; tunc fit dilouium, vt mortales, vnà cum sua terrenorum bonorum supellectili, pro cuius amote Deum offenderant, capitali supplicio damnentur; quod elegantiùs audies ex Ambrosio. Pereant igitur (ait) cum homine omnia, propter quem oata sunt omnia: io suis diuitiis consumatur homo, cum sua dote moriatur. Vidimus in superioribus terram gigantum violentiis, iniustitiis, rapinisqoe infestam. Quid ergo mirum, si videant illi suas facultates, prædia, villásque ante oculos, aquarùm vorticibus deglutiri? Scitum est enim, & quotidiana comprobatum experientia illud D. Greg. Nazianz. *in sent.* Si facultatibus tuis aliquid iniustè addideris, perinde sanè feceris; ac si vel ignem lignis, vel corpori morbum afferas. Ad hæc in bona terrestria primò cœpta est desæuire diuinæ iustitiæ tempestas; eo quòd illa hominibus solent esse omoium, & irritamenta, & instrumenta flagitiorum; illis homines inflati efferantur in alios, ac Deum ipsum prorsus obliuiscantur. Hinc Paraphrasis Chaldaica vbi nos habemus Genes. 49. *Issachar asinus fortis accubans inter terminos;* commen

Homo cum terrenis bonis perit.

S. Ambros.

S. Greg. Naz.

Rapina tandem vindicatur.

meu atur: Diues in facultatibus suis. Nimirum A diues, & asious fortis, ac violentus simul iunguntur; fit enim ille amore terrestrium bonorum penè stolidus, vt bruta pecus erga cælestiũ desiderium; inflatúsque tum hominibus, tum Deo ipsi a quo ditatus est calces impingit. Quod Moyses in populo Hebræorum deplorauit. Deut. 32. *Incrassatus est, dilect⁹, & recalcitrauit, incrassatus, impinguatus, dilatatus dereliquit Deũ factorẽ suum, & recessit à Deo salutari suo.* Aduerte vbi noster interpres vertit, *dilectus*, Hebr. dici ישרון *iexurun*, vertique ab aliis, rectus: sensúsque reddi videtur, postquam Israël ille rectus, & erectus, tenuis quidem, ac macilentus impinguari cœpit, ac saginæ pondere prægrauatus, nec Deum, nec cœlum suspexit; calcitrauit. Quem locum expen- B dens Tertullian. Mentior (inquit) si non Dominus ipse obliuionem sui exprobrans Israëli, caussam plenitudini reputat *lib. contra Psychicos, ca. 6.* Verbum Hebraicum בעט *baghat*, & calcibus impetere significat, & pedibus conculcare. Allusio fit ad equos, & asinos, qui quandiu tenues ac strigosi, videntur quidem mansueti; at vbi aruina distenduntur obesique fiunt; mirum quàm insolescant, quàm indomiti etiam aduersùs dominos calcibus, dentibúsque proludat. Deinde, vbi recessit à Deo salutari suo: Hebr. נבל *nabal*, quod propriè significat cadere, deiicere; verti posset deiecit Deum salutem suam; quia verò cadentes, aut deficientes, puluere & luto, aut C deturpantur, aut deturpant; sumitur interdum pro fœdare; deiecit quidem ac deturpauit Deum populus Hebræus, cùm diuina posthabuit, terrenáque est amplexatus; vel potiùs, cum obtrito & fœdato Dei sui cultu ad sordes idolorum se contulit: vno verbo, vt Gloss. interl. concludit: Ingratus Deo, & contumeliosus. Optime Procop. ad hæc verba Deut. explicanda duos egregios adducit Scripturæ locos. Iuxta Salomonem (inquit) anima repleta fauos conculcat, *& alibi*; Mel si repereris; comede de illo quantum satis est; ne fortè satiatus euomas illud. Quibus diuitum resupina fastidia de diuinis exprimuntur. Icirco Dominus vbi multa disseruit de affluentia terræ promissionis ad populum in deserto, ad- D iungit: *Obserua & caue, ne quando obliuiscaris Domini Dei tui*, Deut. 8: adeò proprium, ac solitum est rerum humanarum affluentiæ, vt mentem hominis totam occupet, ac stupidam reddat; quin aliud quàm terram ac lutum cogitet. Rectè D. Ambros. hunc eundem locum adducens, *de Cain & Abel, cap. 7.* apponit: Tunc ergo obliuisceris Dominum, cùm oblitus fueris tui. Istæ namque obesæ, & saginatæ pecudes huius seculi primò quidem sui oblitæ ac nesciæ, ita viuunt, ac si animam rationis compotem, & immortalem non haberent. Periculosa igitur diuitis conditio, cuius illud est per Oseam cap. 12. *Diues effectus sum: inueni idolum mihi.* LXX. Inueni requiem mihi. Vbi D. Hier. Auarus adorat auri idolum, & dicit in corde suo: Inueni quod quærebam. Oculos enim eius diuitiarum, non dicam fulgor: sed cæcitas occupauit.

Diuitiæ quæ mala generẽt. — Deut. 32. — *Diues Dei obliuiscitur.* — Tertul. — Gloss. — Procop. — Deut. 8. — S. Ambros. — *Diuitiæ mentem obscurant & infidelem reddunt.* — Oseæ 12. — S. Hieron.

3. Hoc tantum diuitiarum periculum pertimescens Salomon, precabatur Dominum: *Diuitias ne dederis mihi, ne forte satiatus illiciar ad negandum, & dicam: Quis est Dominus.* Periculum igitur est, ne diues illabatur in barathrum infidelitatis; satiatus igitur illicitur, atque impellitur ad negandam (vt Lyra intelligit) Dei maiestatem præ superbia. Sicuti Pharao Exod. 5. *Quis est Dominus, vt audiam vocem eius?* Ideo apud D. Paulum auaritia dicitur simulachrorũ seruitus, *ad Coloss. 3.* Auarus, quod est idolorum seruitus, *ad Ephes. 5.* In quo autem consistat ista idolorum seruitus, exponit ad hunc modum D. Thom. Idololatra est, quando quis exhibet idolo honorem debitum Deo: auarus autem honorem debitum Deo exhibet pecuniæ; quia tota sua vita circa hoc est. Et S. Hieron. Auarus (inquit) pecuniam vtcunque conquirens, pleno sacculo delectatus, idololatra est: quia sculpturam ipsius nummi colit, & idola in eis cælata veneratur. Sic ille. Nesciunt plerunque Deum, qui affluũt diuitiis; ac, si quando fit mentio Dei, rogant: B Quis est Dominus? cùm tamen bonis à Deo datis potiantur. In labore hominum non sunt; & cum hominibus non flagellabuntur; ideo tenuit eos superbia; operti sunt iniquitate, & impietate sua, *Psal. 72.* Tenuit. Hebr. ענקתמו *ghanaqathmò*, torquauit, torque vnxit, coronauit. Genebr. Est enim illis superbia pro veste, qua induuntur pro torque, quo adornantur, pro corona, qua velut reges coronati, & sibi blandiuntur, & ab aliis honorari, ac suspici volunt; & cæteros ipsi despiciunt. At quanto securior pauperum vita? pauperes suos Dominus non despexit. Pater pauperum, millies dicitur. Deum sic familiariter, vt patrem adeunt pauperes; quoti- C die pane indigent, & quotidie Patrem inclamant: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Felix indigentia, quæ Deum patrem indigenti effecit. Quod autem in diuitibus præter superbiam gignere solet obliuionem, imò & despicientiam, ac nauseam cæli, atque ipsius Dei, est hauddubiè ipsa saturitas (de qua proximè) & quæ exinde sequitur carnis turpitudo. Elegans ad hoc astruendum illa est commentatio Tertul. *lib. contra Psychicos, cap. 6.* Explanantis illud Exod. 32. *Manducauit populus, & bibit, & surrexerunt ludere.* Intellige (inquit) sanctæ Scripturæ verecundiam, lusum nisi impudicum non denotasset. Cæterùm quotusquisque meminerit religionis, occupatis memoriæ locis, impeditis D sapientiæ membris, nemo ita, vt decet, ita vt par est, ita vt vtile est, recordabitur Dei in eo tempore, quo ipsum sibi hominem excidere solenne est. Omnem disciplinam victus aut occidit, aut vulnerat. Sic Tertul. Ac longè felicior eorum paupertas, qui (autore D. August.) facultate pauperes, sed Deo diuites sunt, qui mundo renuntiarunt, vt Deo propiùs accedant, & ad Dei sint obsequio expeditiores. Nam è contrario, quia exultauit vt gigas ad currendam viam, *Ps. 18.* Non (ait Bern.) currentem sequi potest oneratus. Pulchrè in Cantico Canticorum Epithalamium animæ cum Deo canitur, vtique illius, quæ à cupiditatibus mundi expedita soli Deo sponso se dedicauit. Quod egregiè docuit D. E Hieron. *in 1. cap. Eccles.* Salomon (inquiens) in Ecclesiaste maturæ virum ætatis instituens, nequicquam in mundi rebus putet esse perpetuum, sed caduca, & breuia vniuersa quæ cernimus; ad extremum iam consummatum virum, & calcato seculo præparatum in Cantico Canticorum sponsi iungit amplexibus; nisi enim priùs reliquerimus vitia, & pompis seculi renunciantes, expeditos nos ad aduentum Christi parauerimus, non possumus dicere: Osculetur me osculo oris sui, *Cant. 1.* Sic Hieron. recole verbum Hebr. ישרון *iexurun*, de quo paulo antè,

Prouerb. 30. — Lyran. — Exod. 5. — Ad Colos. 3. — *Auaritia idolorum seruitus.* — Ad Eph. 5. — S. Thom. — S. Hieron. — Psal. 72. — Genebr. — *Pauperes Deo grati.* — Tertull. — Exod. 32. — *Luxuria Dei memoriam tollit.* — *Saturitas intellectus inimica.* — S. August. — Psal. 18. — *Paupertas Deo dicata.* — S. Hieron. — Cant. 1.

pro

A pro quo rectum, & dilectum vettimus, & egenum, ac tenuem, bonis videlicet mundi mactum exposuimus; ex quo apparet pauperem, & dilectum Deo prorsus eundem esse. An non à Paulo vocatur altissima paupertas? 2. *Corinth.* 9. Vbi D. Anselm. Altissima, idest, nobilissima, & præconiis extollenda paupertas. Vel profundissima: *Abundantia* (inquit Apostolus) *in diuitias*, &c. Fortè profunditas quædam admirabilis in paupertate euangelica significatur ad excipiendum Deum, Deique thesauros. Altissima, idest, humillima: adiongit Anselm. Deo namque summè capacem reddit animam humilitas. Quid profundius, & humilius, quàm illud: Ecce ancilla Domini? At qoid sublimius, quid opulentius, quid diuinius, quàm Dei mater? Quem cæli capere non possunt, suo excepit, & portauit vtero Virgo beatissima. Denique illa etiam ratio significari videtur in verno tempore, cùm diluuium euenit, vt nimirum ingratitudo mortalium publicitus damnaretur. Quæ sententia D. Ambros. verbis ad hunc locum conspicua valde fiet. Tanquam (inquit) diceret Deus: Ecce omnia secundùm liberalitatis diuinæ prouidentiæ gratiam dioes natura generauit; omnia in vsum hominum germinauit terra fœcundior; non deest terra obsequiis suis, nō bestię desunt muneribus suis, quæ solennes soluuntur in partus, vt homini nihil desit. Homo solus partibus suis deest, nescit autorem suum, à quo ei omnia ministrantur, oegligit conditorem. Damnatum igitur iuxta D. Ambros. sententiam est humanum genus simul cum suis opibus, ipsis nimirum Dei beneficiis, quibus perpetam in beuefactoris contumeliam fuerat abusum; diluuio humanæ scilicet iogratitudinis supplicio. Nam, vt rectè D. Basil. *lib. 1. de spirit. sanct. ca. 19.* scribit. Extremæ ingratitudinis est benignitatem benefactoris occasionem facere ingratitudinis. Secundum mensem, ex communiote doctorum opinione statuimus esse anni solaris, qui post millesimum sexcētesimum quinquagesimum sextum, à condito mundo inchoabatur. Cæterùm non caret veri similitudine, si intelligatur mensis secundus vitæ Noe; ita vt referatur mensis secundus ad præcedentem oumerum annorum; videlicet anno sexcentesimo vitæ Noe mense secundo anni sequentis Noe, cùm Noe haberet sexcentos annos iam completos, & duos præterea menses, non omnino complotos, sed vnum integrum, & alterius septendecim dies. Hæc explicatio est Caiet. Supputatur (inquit) tempus relatiuè ad vitam Noe, & id aptè; quandoquidem Noe pater noui seculi erat. Agebat itaque Noe secentesimum suæ vitæ annum, agebat mensem secundum illius anni, agebat decimumseptimum diem illius mensis secundi, quando incepit diluuium. Ita Caiet. Est quidem hæc supputatio expeditior, & fortè ad literam accommodatior: quorsum enim ita loqueretur ambiguè Moyses, vt annum ad vitam Noe, mensem verò ad ætatem mundi referret? Quare Bened. Perer. Caietani laudat, & sequitur explicatum.

2. *Cor.* 8. S. Ansel.

Altitudo humilitatis.

B. *Maria humilis & sublimis.*

S. Ambr.

Ingrati homines Deo magnifico.

Diluuium ingratitudinis pæna S. Basil.

Quo anno & mense Noe fuit diluuii. Caiet.

Perer.

4. *Rupti sunt omnes fontes abyssi magna, & cataracta cali aperta sunt.*] Abyssus Græcum est nomen: significat autem, vt docet D. Basil. *homil. 2. in Genes.* copiosam aquam, ad cuius fundum non facilè penetrari possit deorsum versus. D. Augustin. *in Psalm. 41.* sic definit: Abyssus est profunditas quædam impenetrabilis, & incomprehensibilis, & maxime solet dici in aquarum multitudine. Vbi enim altitudo, ibi profunditas est, quæ penetrari vsque ad fundum non potest. Qua voce in sacris literis crebrò significatur profunditas aliqua impenetrabilis, vt iudiciorum, thesaurorum, lucis, potentiæ, natoræ Dei. Sic etiam perquam apposité virgo Dei mater (vt alibi memorauimus) à S. Damasceno vocatur abyssus gratiarum. Nam si gratiæ diuinitus virgini collatæ sunt ad normam, & mensuram illius dignitatis, in quam euecta est; quis quæso incomprehensibilem gratiarum profunditatem in virgioe, vel cogitando emetietur, cùm prorsus creato intellectui sit incomprehensibile, quid tandem sit mater Dei? Etiam in virgioe matre habitat Deus lucem inaccessibilem. Accedamus igitur ad eam, vt illuminemur; ab isto immenso pelago pietatem, ac puritatem, imò & salutem animæ hauriamus. Hebraic. contextus habet. ביום הזה נבקעו כל-מעינות תהום רבה וארבת השמים נפתחו *baiom hazeh nibqeghu col-maghienoth tehom rabbah, vaarubboth hasxamaim niphtachu*: in die hoc rupti sunt omoes fōtes voraginis multę, & cataractę cæli apertæ sūt. Vorago multa, in singulari, pro plurali, vt crebrò fit; voraginum nimirum multarum fontes omnes disrupti sunt. En prima causa diluuij, præter Dei voluntatem naturas rerum sic disponentis; non quidem intelligitur mare, vt nonnullis placuit, sed innumeræ, vastissimæ ac profundissimæ cauitates, sinúsque terræ, cuius per subterraneos meatus grādis aquarum copia permeat. Discissa ergo tellus per infinitos hiatus effudit immensam vim aquarum, nouos fontes, lacus, flumina, & antiqua nouis aucta incrementis, in exitium mortalium, quasi in acie præliatura pro creatore disponit exercitum, milites incitat, bellicum prima canit; in qua maximè flagitia hominum, offenso lomine prorumperunt. Porrò autem maria, solito vehementiùs, atque altiùs intumescentia, suis excita sedibus procurrere, expatiari, omnia latè fuséque deuorare videbantur. E cælo interim disruptis nubibus crebri siue intermissione imbres, agglomeratæ pluuiæ, horribilis grando, flumina, fulgura, tonitrus, inamabilis vbique tempestas, eliso vere pertinax hyems. Omnia vno agmine ad exitium humani generis incumbere. Cataractæ cæli, fenestræ, canales, fistulæ dicūtur. Hebr. ארבה *arrubbah*, à radice. ארב *arab.* insidiari scilicet per foramina, cancellósque ianuarū. Græcè autem καταράκτας, à verbo καταρρήγνυμαι, præceps deorsū ruo, dicitur, quod deiicit, aut deiicitur deorsū magno impetu, & fragore, quare tum res, quæ sic præcipitatur, tū locus ipse à quo demittitur cataracta est. Nimirum in catadupis Nili, & præruptis nostri Anæ gurgitibus; atque vniuersim in hyemalibus præaltarum rupium torrentibus, cùm vortices ipsi aquarum horribili sonitu, vique proruentes: tum loca ipsa, per quæ deorsum deuoluuntur, vocati solent cataractæ. At quódnam cælum hic intelligitur: Eugubinus, Oleaster, Abulens. cælum ipsum cristallinum accipiunt; vbi veræ atque elementares aquæ à Deo in prima mundi molitione positæ dicuntur; ex qua veluti per fistulas discisso immensa imbrium copia deiecta in terram fuit. Hanc opinionem rectè atque eruditè refellit Perer. *lib. 12. in Genes.* Communi ergo ac saniori sententiæ insistimus. Cælum pro aëre, vnde pluuiarum imbres decidunt, capimus, vt frequēter vsurpatur in sacris literis. Totus enim

Quid sit abyssus S. Basil.

S. August.

B. Maria abyssus incomprehensibilis. S. Ioa. Dam.

Diluuium describitur.

Vnde, & quomodo imbres diluuij.

Perer.

aër per vastissimas scissuras quodammodo hiare, A & non guttatim, sed ingentium ac furentium fluuiorum more, imbres effundere videbatur. Sic resoluta in aquarum gurgites, tota mundi machina, maria vndique, & vndique maria, hostem Dei ac proditorem hominem obsidebant, oppugnabant, contorquebant.

5. *Et facta est pluuia super terram quadraginta diebus, & quadraginta noctibus.*] Si naturæ vires quis expendat, ac diluuiū illi adscribat, profectò

Naturæ vis in destructionē. mirabitur, quòd tam breui tempore, oppida, villæ, horti pensiles, pomaria, vineæ, latifundia, & immensæ multos per annos summo labore industriáque mortalium, opes congestæ, quadraginta dierū spatio funditus peierint. Illúdq; vsurpabit B

Senec. Senecæ *natural quæst.c.*27. Nihil difficile est naturæ, vtique vbi in finē properat: ad originem rerū parcè vtitur viribus, dispensátque se incrementis fallentibus: subitò ad ruinam toto impetu venit. Cæterùm quia constat hocce diluuium diuinæ omnipotentiæ opus fuisse, certè mirari possumus, cur qui mundum sex dierum spatio condiderit, conditúmque perfecerit, non momento temporis, quod poterat, aut certè paucos intra dies euerterit? At cùm illa citatissima rerum fabricatio, tum ista sic lenta earundem destructio summum est diuinæ bonitatis argumentum: atque vt de illa nihil hoc loco dicamus, de ista sic

S.Chrys. Misericordia Dei cum castigat. differit D.Chrys. Volebat Dominus propter magnam misericordiam, etiam aliquos ex eis castigatos generalem hanc internecionem effugere, C cùm ante oculos viderent proximos suos perire, & imminere sibi communem interitum. Veisimile enim est primo die bonam aliquam partem diluuio periisse, & secundo die accreuisse aliquid diluuij, & similiter die tertio, & quarto, & reliquis. Ita Chrys. Videtur autē arbitrari si aliqui, saltem aliorum pereuntium exemplo admoniti, resipiscerent, Deíque misericordiam deprecarentur, futurum vt à communi exitio euaderent.

S.Chrysost. Tarditatem istam Dei vindicantis idem Chrys. eleganter commendat, expendens illā per septē dies circuitionem arcæ minantis excidium Hie-

Iosuæ 6. richuntinis, *Iosue* 6. Sic enim ait *homil.*5.*de pœnit.* D Deus tardat ad demolitionem, ad reparationem properat. Nos quidē multo in tēpore ędificamus,

Dei tarditas ad puniendū. paruo destruimus. Deus è contrario cùm struit, velociter struit: cùm destruit, tardè destruit. Velox Deus struens, tardè destruens: illud quidē potentiæ, bonitatis istud: potentiæ excellentia velox, multa de bonitate tardus. Sex in diebus cælum terramque fecit, & consummauit. Hic igitur tam velox in construendo, cùm ceperit vnius demoliendæ vrbis consilium, inuenitur esse bonitate tardus. Mundum vniuersum sex in diebus construis, & vnam vrbem septem in diebus solis? quare non repentè destruis? Num potentia E imbecillior? Sed clementia diutiùs tolerat. Ita Chrys. Hoc ipsum ingenium Dei confirmatur, multis & crebrò repetitis diuinæ Scripturæ te-

Isai. 6. stimoniis. Illud interim vnum insinuabo. Isai. 6. & Apoc. Deum legimus in throno residentem, ac circumcirca innumerabiles Angelos spiritu alis, alacritatéque expeditos ad parendum Deo: sunt enim omnes administratorij spiritus missi à Deo in bonum, vtilitatémque mortalium. Vide bonitatem Dei nostris commodis inuigilantem, atque ionumetis iisque alatis, atque Euro ipso velocioribus ministris ad conferenda beneficia vtentem. Maximè verò totus ille apparatus fit, vt cōtra hostes animarū armetur, & accurrat totus Angelorū exercitus; tādémq; victores ipsi cœlites exultēt capta prędā, *Is.*9. vbi egregie S.Hieron. Diabolo (inquit) & satellitibus eius si optio detur, magis eligent perire flammis, quàm prædam perdere. Contra verò Psal. 104. *Vocauit famem super terrā.* Et 4. Regum 8. *Vocauit Dominus famem, & veniet super terram septē annis.* Vocauit; vtique non assistit fames ante Dominum, procul abest à Deo, cuius est nomen שדי *Saddai*, abundantia, qui aperit manum, & implet omne animal benedictione, qui solus inexplebilem hominis mentem satiabit, cùm illi gloriam suam aperuerit. Procul abest fames, quam è longinquo accersit, si quando illa opus est vti, ad mortalium calamitatem in pœnam scelerum. Quo præter alia ostenditur tarditas puniendi. Dum enim accersit Deus famem, dum illa sese parat itineri, dū aduenit, accedit, audit mandatum creatoris, accingit se ad descensum in terras, dum eò tandem delabitur: longæ nectuntur moræ, & pœnæ diutiùs retardatur. Postremò non quidem momēto temporis, sed per quadraginta dies mundum absorbuit, vt omnem peccatoribus excusationem adimeret: vt si obstinati perirent in suis sceleribus, immeritò cōquerentur, quòd imparati, incauti, nihil tale opinantes si repētino intercepti fuerint interitu. Pro sua enim misericordia (inquit D. Chrys.) tanta dierum productione vsus est, vt omnem defensionis prætextum adimeret.

Isai. 9

S. Hieron.

Psal. 104.

4. Reg. 8.

S. Chrys.

SECTIO III.

In articulo diei illius ingressus est Noe, & Sem, & Chā, & Iapheth, filij eius, vxor illius, & tres vxores filiorum eius cum eis, in arcam: ipsi & omne animal secundum genus suū, vniuersáque iumenta in genere suo, & omne quod mouetur super terrā in genere suo, cunctúmque volatile secundùm genus suū, vniuersæ aues, omnésque volucres, ingressa sunt ad Noe in arcā, bina & bina ex omni carne, in qua erat spiritus vitæ Et quæ ingressa sunt, masculus & fœmina ex omni carne introierunt, sicut præceperat ei Deus.

1. DVo hîc facessunt negotium. Quisnam iste dies; quis etiam illius articulus? De die quidem statuimus suprà veriorem sententiam diuinóque textui aptiorem. Ingressus namque est arcam Noe septem dies antequam diluuium inciperet: qui dies nunc repetitur, quo ingressus ille fuit; cuius hîc assignatur denuò articulus Hebraicè בעצם היום *beghecem haiom*. LXX. ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ, in die hac. Lyron. Pagnin. & alij, ex Hebræo transferunt, in ipso met die, de quo paulò antea dictum fuerat. Verùm si vocem Hebræam עצם *ghecem*, exquisitius discutiamus, aliquid adhuc adnotari amplius illo ipso die reperiemus, quòd interpres, in articulo vertens significare voluit. Radix igitur Hebræa עצם *ghaçam*, significat, roborare, augere, multiplicare, aliquando etiam claudere: vnde *ghecem*, fortitudo, os ossis, corpus. Quare vertunt nonnulli, in robore diei, in corpore diei; robur enim diei dicitur totum illud spatium inter mane & vespere, maximè prope meridiem, vbi maior lux & robustior est. Lusitanè *na força do dia ou ia alto dia*. Legunt alij, in corpore diei huius. Et fortasse accommodatiùs Hebraismo: corpore enim, vsu

inseqũe

A iusque rei ponitur sæpiùs pro ipsamet re, de qua sermo est. Vti Leuit. 23. *Non comedetis*, עד עצם *ghad ghecem*, *vsque ad corpus diei huius*, id est, vsque ad hunc ipsum diem; quia verò radix Hebræa *ghaçam* interdū significat claudere, vt apud Isaiam 33. *Claudit oculos, ne videat malū.* Hebraicè ועצם עיניו *veghocem ghenau.* Ideo fortasse noster Interpres vertit, in articulo diei: hoc est, in extrema periodo diei, sub vesperam. Lusitanè, *sobolatarde.* vel etiam (quod malunt alij) coincidit cum robore diei. Etenim articulus a Latinis ponitur pro temporis opportunitate, pro momento quodam tempestiuo, atque opportuno agendi; cuiusmodi apud Marcū Tullium *Orat. pro Quintio*, vt hominem suis conditionibus in ipso articulo temporis astringeret. Et D. Hier. *Epist. ad Iulianum*: Filius meus, frater tuus Ausonius in ipso iam profectionis articulo, atque in puncto temporis vacuum se redire arbitratus est. Porrò, quęnam pars diei opportunior ad ingrediendum in arcam, & quælibet alia humana negotia peragēda esse solet quàm robur diei? Caiet. vertens, in proprietate illius diei, duo contendit. Primū est, vno eodémque die, non autem in pluribus, Noe cum familia & omnibus omnino animantibus ingressum fuisse: quod fortè alicui videbitur factu difficillimum; vno scilicet die tantū potuisse negotium confici. Alterum est, in proprietate istius diei demonstrari diem præcedentem, idest, pridie illius diei quo factum est diluuium Noe ingressum. Verùm hæc interpretatio non aptari potest ad verba huius loci, & apertè repugnat exordio huius septimi capitis, vbi Dominus pręcepit Noe: *Ingredere tu, & omnis domus tua in arcā, adhuc enim & post septē dies ego pluam*; & paulò infra: *Ingressus est Noe in arcam, cumque transissent septem dies, aqua diluuij inundauerunt super terram.* Quid clarius dici potest, & significantius, vt demonstraretur Noe ingressus in arcam, & in ea reclusio per septem dies, antequam fieri diluuium inciperet?

Leuit. 23.
Isai. 33.
Quo puncto diei Noe ingressus est in Arcam.
Marc Tul.
S Hieron.
Caietan.

2. Iterum ordo inculcatur introeuntium; vt à fœminis seiuncti masculi, & ingredi, & esse in arca intelligantur, ad commendationem castitatis: sed sua non deest coniugio laus; cùm Rector arcæ, & alter humani generis parens, simul cum liberis vxoratis è diluuio seruetur; vbi enim pietas, religio, virtus, iustitia, quæ in illis coniugibus eminebát, inueniuntur; nullum est ad Dei obsequium, & animæ salutem in carnis coniugio impedimentum. Mira & multa sunt iustorum, in sancto matrimonio exempla; quorū aliqua percurrēs D. Chrys. *in* 1. *Corint.* 6. sic effatur. *Vidi Dominū sedentem*, &c. Isai. 6. Quis hæc loquitur? Isaias ille spectator cælestium Seraphim, qui cum coniugio commercium habuit, nec tamen extinxit gratiam, Moyses nónne habebat vxorem, & tamen petram disrupit, aërem mutauit, cum Deo colloquebatur, diuinam iram cohibuit. Abrahā vxorem habuit, & tamen pater factus est gentiū in Ecclesia. Hæc Chrys. Quæ doctrina vsque adeò vera est, vt iusti & pij coniuges si velint, domum ipsam connubialem, reddere possint sacrosanctam, vt templum Domini. ne mireris dictum; audi Paulum 1. Cor. 16. *Salutate Priscillā, & Aquilam cum domestica sua Ecclesia.* En vides Ecclesiam dici, quæ domus erat maritalis; quia (inquit Theophylact.) vbi multa pietas est, & virtus, domus illa Ecclesia dicitur. Proinde matrimonio coniuncti hoc audiant, quòd matrimonij nomine ad virtutem, nec impediantur, nec lædantur.

B C D E

Matrimonij inter iustos laus.
S. Chrys.
Isai. 6.
1 Cor 16.
Theoph.

Sic ille. S. Hieron. in laudem concordiæ Christianæ locum Pauli interpretatus; Domesticam (inquit) congregationem fraternitatis Ecclesiam nominauit. Nimirum castitas, & caritas de domo communi sacrosanctum Dei templum efficiunt. Euidens id quidē est in Isaia (de quo paulo antè) cuius etsi vxorati oculus priuilegio virginum potius Deum ipsum purissimum potuit contueri. Nec minus in Moyse cuius humando corpori Angeli ipsi deseruierunt, vti D. Epiphan. hisce verbis aduertit. Sepelierunt Angeli, vel, vt habet traditio quę ad nosdeuenit, corpus Moysis sancti, nec inquinati sunt Angeli à sancto corpore. At fuerit hæc iustorum in coniugio cōmendatio, nec illa priora secula perfectiorem vitæ, ac virtutis statum ex se proferebant, aut ipse Deus ab illis exigebat; hyems ergo illa transiit, verùm gratiæ tempus aduenit, flores apparuerunt in terra, Deus homo natus ex matre virgine, demonstrauit, quanto sublimiora sint encomia castitatis, maxime verò pudicitiæ virginalis, quam in matre & in seipso consecrauit. Iam nunc Petrus, qui habuit vxorem, regendæ arcæ Ecclesiæ præficitur quidem, sed Ioannes virgo recumbit in sinu Domini: Ioanni virgini mater Dei in matrem quasi testamento commendatur: Ioannes (ait D. Hieron.) Petro tardiùs ambulante elatus virginitatis alis pręcurrit citiùs ad Dominū. Apostoli omnes adeò dilecti à Domino sunt, vt de illis ipse pronunciet, *Mihi autem nimis honorati sunt amici tui Deus*, Psalm. 138. Et iuxta Paraph. Chald. nimis stupendæ & mirabiles sunt cogitationes tuæ Deus. Nec aut augustius ad honorem, aut dulcius ad iucunditatem dici quicquam posset. Adeò cari Domino sunt, vt ipsius curæ, solicitudines cogitationésque dicantur; ac si, quicquid Deus cogitat, nihil nisi Apostoli ipsi sint. Quænam ergo isthæc est amoris demonstratio, vt inter carissimos ac dulcissimos Deo adhuc Ioannes merito id quidem virginei pudoris sic emineat, solúsque illo gaudeat encomio: Discipulus ille quem diligebat Iesus; Quod autē (inquit D. Aug. *tract.* 124. *in Ioan.*) maius dare potuit Iesus erga Ioannem suæ dilectionis indicium, quàm vt homo cum cæteris condiscipulis suis socius tantæ salutis, solus tamen discubuerit super pectus ipsius Saluatoris?

S. Hieron.
S. Epiph.
Virginitas in lege gratiæ præfertur.
S. Hieron.
Psal. 138.
Apostoli quā dilecti Christo.
S. August.
Ioannes virgo super pectus Iesu.

3. *Ingressus est Noe, & filij eius*, &c.] Etsi mœstus ob excidium humani generis, at lætus tamen ob comitatum filiorum, quos à diluuio scelerum ac pœnarum sospites saluósque secum in arcam colligebat; nec hominibus in coniugio alia solet obuenire gratior voluptas, quàm ex incolumitate liberorum. Dulciter (vt aiunt) emoriuntur, cùm post se filios incolumes, diuites, gloriosos relinquuntur. Quis crederet Dauidem virum illum secundùm cor Dei, multis & maximis à Deo cumulatum beneficiis, nunquam tamen ita gaudio exiluisse, & gratum se Deo exhibuisse, sicuti cùm à Domino accepit: *Suscitabo semen tuum post te*, &c. Vide exultantem, vide gratias habentem. Ingressus est autem Rex Dauid, & sedit coram Domino, & dixit: *Quis ego sum Domine Deus, & quæ domus mea, quia adduxisti me huc usque? sed & hoc parum visum est in conspectu tuo Domine Deus, nisi loquaris etiam de domo serui tui in longinquum.* Deinde, sapientissimus Rex, ne cui videatur leui quodam successu efferri, ac de promissione prorsus humana, & futili gestire, subiicit rationem: *ista est enim lex Adam, Domine Deus,*

Parentum voluptas ex liberis.
2. Reg. 7.

Solicits homines de posteritate. Lyra. *Arca Noe caritatis, non timoris.*

Deus, 2. Reg. 7. At quænam ista lex Adam, lex hominum, quam Dauid obseruans omnem vanitatis calumniam deprecatur? Nimirum (ait Lyta) vt quisque sit solicitus de posteritate sua. Noe cum filiis, Noe cum vxore, filij cum vxoribus, omnia personant caritatem, sine qua regi non potest arca incolumis per diluuium; nec seruus, nec ancilla introducitur, inauspicatum vtique timoris nomen procul ab arca illa salutis arcetur. Nec ipse naturæ Dominus in arca suæ Ecclesiæ, aut verò potiùs Apostolicæ familiæ, seruorum admisit nomenclaturam; *Nō dicam* (inquit) *vos seruos, sed amicos*, &c. Quem locum D. Bern. *serm. 59. in Cant.* sic obseruat. Vides amori cedere etiam maiestatem? ita est; neminem suspicit amor, sed ne despicit quidem; omnes ex æquo intuetur, qui perfectè se amant; & in seipso celsos humilésque contemperat, nec modò pares, sed vnum eos facit. Sic Bern. Meminerint, qui religiosis familiis præsunt, amore se potiùs, quàm timore cum subditis, omnia quotquot volent, perfecturos; oderint arrogantiam, remis velísque fugiant elationem mentis, ac vultus superciliosi, qua inaniter inflati, suspici, adorari, ac timeri volunt, amari prorsus studeant, modestiam, & fraternæ caritatis æqualitatem, præsefetant. Pulchrè in hocce argumento ille titulus, quem Salomon suo libro Ecclesiastæ inscripsit, *Verba Ecclesiastæ filij Dauid Regis Hierusalem.* Vbi obserua nomen Regis ad Dauid pertinere. Itaque mirum est, cur Salomon se non Regem appellârit? nempe quia se dixit Ecclesiastem Græce, Hebr. קהלת *quoheleth*, qui (vt interpretatur D. Hier.) est, qui cœtū, idest, Ecclesiam congregat, concionatorem possumus nuncupare. Respondet igitur sanctissimus Doctor: Ad perfectos, vbi nō timore eruditur discipulus, sed amore filius proprium nomē sufficit: & æqualis magister est, & nescit esse se regem.

Ioan. 15. S. Bern. *Prælati humanitas & caritas.* Eccles. 1. S. Hieron. *Humanitas inter magistrum, & discipulum.*

Animantium concordia in Arca.

4. *Et omne animal*, &c.] Magna profectò laus Noe; arcam regis tam multiplici fœtam animantium genere, vbi terrestres belluæ, feræ, dracones; vbi aues, & carniuoræ alites; nec vlla inter se dissidia, nec cum Noe, ipsi vsque familia concitarunt; diuino id quidem miraculo; sed etiam ipsa viri iusti admirabilis virtus, atque virtutis ipsius veneranda maiestas domare interim potuit belluas, & in officio concordes tenere. Nec id videbitur incredibile, cùm similia portenta legerimus. Quæ D. Chrys. eleganter ad commendationem virtutis expendit his verbis: Iustus erat Daniel, & leones agnouerunt dominium: viderunt eum non gestasse peccatum, & eum supplicij expertem reliquerunt. Peccauit Propheta 3. *Reg.* 13. & eum leo in via morte affecit; erat enim mendaci fuligine attractus, & leo eum non agnouit: si Prophetam vidisset, vt Danielem eum honorasset; inuenit pseudo prophetam, & tanquam alienum inuasit; dominus mentitus est, & seruus negauit dominium. Sed quod ad Noe attinet, audiamus ex ipso Chrys. *homil. 21. in Genes.* Versabatur (inquit) homo iustus in medio bestiarum. Recordare quantæ dignitatis fuerit Adam ante inobedientiam, & quòd præuaricatio hanc potestatem nobis datam imminuerit. Inuenit autem Dominus alium virum, qui potuit innouare imaginem pristinam, & seruare virtutis characteres, magnámque in mandatis Deo obedientiam prætulit, & ad primum suum honorem iterum rediit, quasi docens nos operibus quantam potestatem Adam ante inobedientiam habuerit. Virtus itaque iusti diuina misericordia adiuta primum reparauit dominium, agnouerúntque bestiæ iterum subiectionem: cùm enim viderint iustum, obliuiscuntur naturæ suæ, imò ferociæ, & natura insitam ferociam in mansuetudinem conuertunt. Ita Chrys. Admirabilis profectò est potentia virtutis, qua etiam per omnes ætates, qui sanctitatis laude floruerunt, armati (vt legimus) leones, pardos, serpentes edomuerunt; instaurato videlicet illo dominio, quo in statu innocentiæ primus homo potitus est, vt doceamur quanta sit excellentia virtutis, cui etiam feræ posita sæuitia famulantur, & quàm sit hominis perniciosum peccatum, cuius in pœnam brutæ animantes à debito iure obedientiæ erga hominem terræ principem desciuerunt. Hanc denique virtutis vim viri sancti experti, mirum est vti audacter & securè feras inter versentur? Quod D. Chrys. adiungit: Daniel (ait) cùm à leonibus circundaretur, quasi ab hominibus stiparetur, sic intrepidè viuebat; quandoquidem iusti fidentia ferarum naturam frænabat. Discant ex hoc loco principes, ac reges huius seculi, si intra arcam Domini sunt, si fideles, si Christiani, si catholici, posita omni regnorum feritate, atque superbia, Christi vicario in terris Romano, & vniuersali Pontifici arcam & Ecclesiam regenti obedire, amore nimirum, ac modestia filiali; filij sunt Ecclesiæ; nec augustiores præferunt titulos, quod D. Ambros. *in Oratione contra Auxentium* edocet. Quid (inquit) honorificentius, quàm vt Imperator, Ecclesiæ filius esse dicatur? Imperator bonus intra Ecclesiam, non supra Ecclesiam est. At erit, qui humilitatem istam in principe obediente Ecclesiæ abiectam, & regia maiestate indignam execretur: profectò augusta, & regia virtus est. Quam idem Ambros. *Epist.* 26. venerans in Gratiano Augusto Imperatore proclamat: Humilitatem prædico in Imperatore sublimem. Neque verò mihi succenseant principes, quòd eos ferarum nomine infamem: Principes planè sunt, Dei ministri, atque adeò dij fortes terræ; id quidem dignitas regia parit. At quis neget feras, & pecudes moribus, si à virtute, quæ regibus inesse debet, desciscant? Rectè Theod. *Orat. 4. in Dan.* barbaros mores discutiens Chaldæi regis sic ait; Nabuchodonosor, quia in sibi subiectos ferina mente & animo fuerat; meritò etiam ferina & agresti vita damnatus est. Eiusdem regis arrogantiam D. Greg. 5. *moral.* 8. obseruans: Quia (inquit) se elatione cogitationis super homines extulit, ipsum sensum hominis amisit.

D. Chrysost. *Virtus iusti domat belluas.* 3. Reg. 13. S. Chrysost. *Noe reparator humanæ dignitatis.* *Mira potentia virtutis.* *Daniel inter leones securus.* S. Chrys. *Regum honor obedire Pontifici Romano.* S. Ambr. *Gratiani imperatoris virtus.* Theod. *Principes moribus efferati.* S. Greg.

5. *Ingressus est Noe, & filij, & omne animal in arcam.*] Peropportunus locus ad erudiendam, & fortitudinem & patientiam bonorum cum improbis viuentium, præsertim prælatorum, qui sub eodem tecto, intra eandem arcam vnius familiæ religiosæ versantur cum subditis, in quibus adhuc syluescit animalis homo, qui non sapit quæ Dei sunt, necdum ad spiritus puritatem aspirauit. Qua de re luculentissima est D. Bern. *Epistol. 25. ad Hugonem Archiepiscopum*; in qua inter alia sic scribit: Si diei malitia inualescit, non præualeat. Si turbat, non perturbet. Et quidem inter bonos bonum esse, salutem habet; inter malos verò & laudem. Illud tantæ facilitatis est, quantæ, &

S. Bern. *Prælatus bonus cum malis subditis.*

secu

securitatis; hoc tantæ virtutis, quantæ & diffi-
cultatis. Quale nempe est istud, tangere picem,
& non inquinari ex ea, in igne sine læsione vet-
sari; & in tenebris absque caligine palpabant
quondam tenebras Ægypti, cùm tamen de po-
pulo Dei Scriptura dicat: *Vbicunque Israël erat,*
Exod. 10. *lux erat*, Exod. 10. Erat Dauid verus Israëlita, &
ideo cautè dicebat se habitare non in Cedar, sed
Psal. 119. cum habitantibus Cedar, *Ps.* 119. Tanquam qui
semper habitaret in lumine, licèt ipsi fuerit cum
habitantibus Cedar corporalis cohabitatio. Sic
Bernard. Noë quidē cū feris & pecudibus intra
arcam detinetur, sed iustus tamen, nihil abiectū,
nihil sordidū, aut sæuum ex huiusmodi cōsortio
contraxit. Ad hæc, cum bestiis Noë, vt præfert
nomine, ita animo, requiem & patientiā seruat:
nouit regere, nouit & patiētet agere; nec patiētia
illū remissum, nec regimen temerariū, aut trucu-
lentum reddit. Hæc doctrina conducit apprimè
rectoribus animarum, imò & principibus huius
S. Bern. Egregia forma regiminis. seculi. Quam egregiè inculcat idem Bern. *in ead.*
epist. cùm subiicit: Oportet patiētem esse; nec so-
lum patientem, qui oolit vinci à malo; sed & pa-
cificum, qui vincat in bono malum. Alterum, vt
malos portes; alterum, vt & quos sustines, sanes.
In patientia tua possides animam tuam. Sed sis
etiam pacificus, vt & commissas tibi possideas.
Quæ tāta gloria, quàm dicere posse: *Cum his, qui*
Psal. 119. *oderunt pacem, eram pacificus*, Psalm. 119. Esto ergo
patiens, quia es cum malis; esto pacificus, quia
præes malis. Habeat caritas zelum, sed adhibeat
pro tempore modum seueritas. Censura quidem
nonquam remissa, intermissa tamen plerumque
plus proficit: vigor iustitiæ semper feruidus, sed
nunquam præceps: sicut nō omne, quod libet, li-
cet; sic nō omne quod licet, statim etiā expedit.
Hactenus D. Bern. Occasione istius versus Daui-
S. Hieron. dici expatiatur S. Hieron. contra rixantes in cœ-
nobiis. Infelices (inquit) nos linguam nostrā cō-
tinere nō possumus, tota die & nocte oramos; &
non consideramus: quia si inimicitias habet ani-
ma nostra contra fratrē nostrum, sine causa ora-
mus, *Matth.* 5. Maximè in monasteriis solent esse
hæc vitia. omnia dimisimus, venimus in mona-
sterió, vt propter rem friuolā, rixam cum fratti-
bus faciamus in monasterio? Pugnāt aduersarij,
at ego illis pacifica loquor. Scriptū est: *Et egres-*
si sunt filij Israël ad pugnādum mēte pacifica, 1. Par.
1. Paral. 12. 12. Aliquis vadit ad pugnā, & mentem pacificam
habet? Sed Christianorū arma, pax est. Fœta pla-
nè miraculis arca. Vnum inter cætera nō postre-
mum est, quòd omnes illæ pecudes in arca simul
degētes, nihil sæuum, aut ineptum pattārint. Li-
ceat hinc assurgere ad arcā sanctificationis Dei,
ad matrem scilicet Virginem. Mulier est eiusdem
cum filiis Adam consors naturæ. In reliquis post
originale delictum appetitiones inhumanæ, ac
Rom. 7. prorsus belluinæ tumultuātur. Etiam Paulus ex-
clamat: *Quis me liberabit de corpore mortis huius?*
B. Maria expers reatus virginalis. Sola Dei arca in pace est. Appetitus in Virgine
sunt humani, ac naturales, sed mira quies, ordo
admirabilis; ratio mentis Deo inhærens omnia
bellè cōposita moderatur. *Quid videbis in Sula-*
Cant. 7. Aquil. *mite nisi choros castrorū*, Cāt. 7. Aquil. vertit, in pa-
cifica. Non modò, quia mediatrix pacem inter
Deū & homines constituit, & quia filiū peperit,
qui est pax nostra, & recōciliario; sed etiam, quia
nihil in ea desidij, tumultus, rebellionis, & vitij
ex fomite (quē in Virgine prorsus extinctū agno-
scimus) videbatur. Bene igitur intuemor in ea
Alanus. choros castrorū. Explicat Alanus: In Virgine fue-
runt chori canentium, quantū ad consonantiam

A virtutum. Castra verò pugnantium, secundùm
quòd Virgo circūsepta, & sanctis disciplinis in- In B. Maria simul pax & bellum.
structa viriorum, & dæmonum repellebat insul-
tus. Sic ille. Ac vbi primùm concepta in mundo
vitam babuit, iam Sulamitis, & pacifica cū Deo
apparuit: non enim filia iræ, non originali reatu
infecta; iam denique columba: iam tunc etiam in
corpore, & anima virginis, summus et vel concen-
tus, mirus ordo, virtutum & gratiarum chori: sed
contra dæmonem, contra vitia, imò & contra
primores insultus; atque omnem cùm origina-
lem, tum actualem maculā, nihil tam munitum,
tam bellicum, castra, victoriæ, triumphi.

B

SECTIO IV.

Et inclusit eū Dominus deforis. Factúmque est diluuium quadraginta diebus super terrā: & multiplicata sunt aquæ, & eleuauerunt arcam in sublime à terra. Vehementer enim inundauērūt: & omnia repleuerūt in superficie terræ: porrò arca ferebatur super aquas. Et aquæ præualuerunt nimis super terram: opertique sunt omnes montes excelsi sub vniuerso cælo. Quindecim cubitis altior fuit aqua super montes, quos operuerat. Cōsumptáque est omnis caro quæ mouebatur super
C *terram, volucrum, animantium, bestiarum, omniúmque reptilium, quæ reptant super terram: vniuersi homines, & cūcta, in quibus spiraculū vitæ est in terra, mortua sunt. Et deleuit omnē substantiam, quæ erat super terrā, ab homine vsque ad pecus, tam reptile quàm volucres cæli: & deleta sunt de terra: remansit autem solus Noe, & qui cum eo erant in arca. Obtinuerúntque aquæ terram centum quinquaginta diebus.*

1. HEbraic. ויסגר יהוה בעדו *vaissgor Iehouah baghado*: & clausit Dominus pro eo.
LXX. Et clausit Dominus Deus deforis eius
D arcam. Chald. Et protexit Dominus super eum,
aut protexit eum Dominus verbo suo. Vertunt
alij ex Hebræo: & clausit Dominus circa ipsum,
vel in vsque ad ipsum, vel in super ipsum. Nam
propositio עד *ghad*, interdum significat super;
vel clausit super eum Dominus, vel clausit pro
eo Dominus. Est autem omnium harum le-
ctionum, quæ parum inter se discrepant, vnus
idémque sensus. Enimuero ostium arcæ, quā
Noë, totáque eius familia, deinde animantia, &
quæcunque ad victum & potum necessaria com-
portabantur ad arcam, introierunt; erat ita con-
structum, vt solùm extrinsecus aperiri & claudi
posset. Receptis ergo in arcam omnibus, iussu
Dei Angelus (nisi contendas per seipsum im-
E mediatè Deum id effecisse) ostium obserauit,
bitumine oblitum, rimis omnibus occlusis, ne
quod vel minutulū foramen pateret: vt ita mu-
nitior esset arca diluuio superfluitans, nec vlla
hominis iniuria posset ex illuuione introrsum S. Ambr.
penetrare. Sic enim D. Ambrosius. Clausit (ait)
Dominus à foris arcam; claudenda enim erat, &
tuto sepienda munimine, ne eam vaga diluuij
fluenta penetrarent. Vana profectò omnis hu-
mana industria, inanis omnis constructio, nisi di-
uini auxilij fulcimentum accedat. Optimè Da- Psal. 126. In industria nostra sine Dei ope.
uid Ps. 126. *Nisi Dominus ædificauerit domum, in*
vanū laborauerunt, qui ædificant eam: nisi Dominus

custodierit ciuitatem, frustrà vigilat, qui custodit eã. A Supponit Vates, hominem ædificare, laborare, custodire, ne quis desidia, otióque elanguescat. Laborandum homini est, sed non fidendum humanis viribus, aut diligentiæ. Quocirca (vt bene Theodot.) nemo qui ædificat, aut qui custodit, propria sit fretus potentia, sed diuinum imploret auxiliũ: hoc namque concurrẽte vtrumque facile est; procrastinata verò diuina ope, vanum est hominum studium. D. August. ędificantem, ac laborantem intelligit prædicatorem verbi Dei, qui laborat quidem, vt operarius, & foris ædificat: Deus autem est, qui intus ædificat, monet, applicat, aperit, &c. Custodientes verò ac vigilãtes intelligit Episcopos. additque: nam ideo E altior locus positus est Episcopis, vt ipsi superintendant, & tanquam custodiant populum. Nam & Gręcè quod dicitur Episcopus, hoc Latinè superintentor interpretatur, quia superintendit, quia desuper videt. Quomodo enim viniturі altior fit locus ad custodiendam vineã, sic & Episcopis altior locus factus est, & de isto alto loco periculosa redditur ratio, nisi eo corde stemus hîc, vt humilitate sub pedibus vestris simus, & pro vobis oremus, vt qui nouit mentes vestras, ipse vos custodiat. Miror modestiam D. August. eóque illustriorem duco Augustinum quo in Episcopali dignitate humiliorem se recognoscit; quod non vulgata, sed peregrinæ virtutis documẽtum tantopere idem alibi prædicat in Esther Regina. In superbo (inquit) cultu cor humile conseruauit, imò in noua potentia veterem retinuit obedientiam. O si Episcopi ante oculos haberent, & animis obseruarent consilium D. Ber. ad Eugenium Papam; est illud quidem: Nõ quia Pater pauperum factus es, ideo non pauper spiritu es: in te hanc mutationem factam esse confido, non de te; nec priori statui tuo successisse promotionem, sed accessisse. Sic Bern. Sed inuigilent super gregem suum, si ab Angelis salutari, si ad Dominum Iesum mitti ac peruenire volent. Clausit eum Dominus deforis. Penes Dominum incumbit, vt suos eripiat, qui tamen iactant cogitatum suum in Dominum, dignósque se exhibent diuina misericordia. Quid quæso D mysterij significatur in simila oleo conspersa, quam toties in Leuit. Dominus sibi à suis offerri præcipiebat. S. Cyrill. Alex. *lib. 5. in Leuit.* mysterium euoluit. Omnis enim (inquit) anima eget oleo diuinæ misericordiæ: nec præsertim vitam euadere quispiam potest, nisi et oleum cælestis miserationis affuerit. Rectè id quidem: nostrum est, vt similam effingamus, coquamus, ac Domino offeramus: Dei autem erit similam nostram suæ misericordiæ oleo perungere.

Theod. — *S. August.* — *Episcopi locus altior ad speculum.* — *Humilitas in Episcop.* — *S. Bern.* — *S. Cyrill. Inanstrix nostra cum Dei ope.*

2. Inclusit eum Dominus deforis; seruos suos à collusione improborum secernit; triticum à palea; bonos pisces à fœtidis, à luto margaritas; facilè polluitur iustæ animæ puritas consortio E impuro; vel ipso habitu, quin & aspectu lethale virus, ac tabida lues malorum hominum vulgari solet, & mentibus sincerioribus mortem inferre. Iccirco Dauid *Ps. 16.* vbi de iniquis agit, precatur Dominũ: *Domine à paucis de terra diuide eos, in vita eorum.* Paucos vocat, electos ac iustos, quorum numerus ad multitudinem reproborũ penè nullus est. Euthym. A probis, qui pauci sunt, distingue eos, ne cum eis conuersentur. Consonat paraph. Chald. & iustorum, qui deuouerunt animas suas propter te in mortem, &c. D. Hieron. A paucis de terra, qui mortui sunt in profundo. Aquila à mortuis de profunditate, vel occasu,

Psalm 16. Iustorum ab improbis separatio. — *Euthym.* — *S. Hieron.* — *Aquil.*

A Eusebius, à mortuis, & à depressis. Vox Hebr. חלד *cheled*, significat tempus, seculum, mundum, orbem, vitæ curriculum ac statum citò desinentis, profundum, vitam, vesperam; terram vertit hic noster interpres. In vita eorum, D. Hieron. Quorum pars in vita eorum, nec vita sumitur, vt est viuentium cursus, sed vt sumitur interdum pro deliciosa & voluptuosa, qualem viuere dicuntur, qui genio indulgent, curámque cuticulam. Huius fæcis gentem procul à suis fidelibus Dominus propellit; nihil enim non contaminat cui adhæret. Miror, quàm frequenter in diuinis literis sanctificare & separare, segregaréque; sanctificari & segregari, ac separari coniungantur E inuicem, imò pro vno eodémque significatu accipiantur: quia videlicet sanctus esse difficulter poterit, qui se ab improborum cœtu & commercio non segregabit; quo pacto enim se à vitiis reddet immunem ac purum, qui cum vitiosis ad omne flagitium consilio, ope atque exemplo impellẽtibus incautè & familiariter versatur. Scitè admodum à Clem. Alexand. dictum illud est: Sacrificium Deo acceptum est à vitiis separatio. Quod quidem sacrificiũ ritè peragi nequit, nisi mactata ante aras Domini quacũque impiorum consuetudine; in quam rescindendam misit Dominus gladium, & ignem, vt in Euangelio legimus: *Venit enim separare*, &c. Nomine gladij, atq; C ignis haud dubie intelligitur lex Domini, verbum euangelicum; quo armati ad salutem, quæcunque nos præpediunt in virtutis studio, amputamus. Actitabat idipsum Dauid, cuius illa vox Ps. 118. *Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ in loco peregrinationis meæ.* Hebr. זמירות *Zemiroth*, cantiones musicæ. Scilicet Dauid qui tempore Saulis tyrannidem fugiebat, immensa malorum oppressus congerie, nullum maius habebat solatium, quàm vel ex recordatione mandatorum Dei, quæ ritè obseruans bonæ ac sanctæ conscientiæ gaudiis fruebatur; vnde mandata ipsa vocat cantiones musicas, vel etiam ex ipsismet carminibus de lege Domini compositis, quæ bonus psaltes, vti moris habẽt viatores, ad itineris & persecutionum molestias mitigandas dulciter cantitabat: sed adhuc latet secretior interpre- D tatio. Etenim *Zemiroth* dicitur à radice זמר *Zamar*, psallere, canere, putare, & amputare. Vnde *Cantic. 2.* עת הזמיר *gheth hazamir*; tempus cantus, vel tempus putationis. Hinc etiam מזמרה *mazmerah*, falx, à putando sic dicta: vti Isai. 18. *Et præcidet ramusculos*, במזמרות *bamazmeroth*, falcibus. Quare vertunt aliqui: Amputationes, aut excisiones mihi fuerunt præcepta tua. Sẽsus est; tua præcepta, sic me in mediis periculis ac molestiis solabantur, vbi in mentem venerant, vt illis quasi falcibus obstacula quæque occursantia præcidens, facilem ac latam mihi viam in tuo obsequio aperirem. Seu ipsæmet cantilenæ tua- E rum legum falces mihi erant, quibus exilij tædia, & peregrinãtis vitæ molestias præcidebam. Itaque tot falces in manibus habent viri iusti, quot leges à Deo accipiunt; imò quot consilia, quot verba illius audiunt; iisque muniti falcibus, cùm vitia resecant, si qua in carnis solo enascũtur, ne sementem patrisfamiliàs in anima sobolescentẽ suffocent, cùm colloquia, contubernia, cõsuetudines, atque adeò aspectũ improborũ hominũ amputãt. O bonæ falces, ó fœlix amputatio! cãtus sunt falces; amputatio, dulcissima est aurib. Domini modulatio. Igitur diuina prouidẽtia iustorũ saluti semper inuigilãs suos illos, paucos, illos mortuos, quasi vitæ extorres & à

Euseb. — *S. Hieron.* — *Clem. Alex.* — *Psal. 118.* — *Dei mandata cantus, & falces.* — *Cant. 2.* — *Isai. 18.* — *Mortificatio iustorum.* — *Noe & familiam in arca Deus conseruauit.*

terra in aquarum pelago suppressos, illo tanquã A
ferali exequiarum feretro, ventorũ vndarúmque
quoquo versum impetu, velut humeris vespillonum succollantiũ deportatos, cõseruauit tamen

Virtus inter labores eminet.

incolumi vita, & animorum puritate singulari. Viden' vt arcto in loculo arcæ interclusi viuant puri ac sancti: contrà verò, qui lata mundi via incedunt, qui terra tota potiuntur, subitò aquarum occursu demerguntur? Sic planè habet: inter spinas rubescit virtus; inter delicias marcescit. Ac de mundi quidem deliciis exemplo esse potest, quod D. Bernard. subnotauit *libro ad Eugenium*.

S. Bern.

Sapiens (inquit) Dauid, sapiens Salomon fuit; sed blandientibus nimis secundis rebus, alter ex parte, alter ex toto desipuit: magnus, cui præsens felicitas si arrisit, non irrisit. Porrò de calamitatum humanarum ad virtutem emolumento B testis est (vt ait D. Ambrosius) Manasses, qui

S. Ambr.

Deum in pœna constitutus agnouit; quem in regno positus antea non quæsiuit. Testis etiam Dauid, de quo illud optimè D. Augustin. *in Psalm.* 50. Quando Dauid sanctus Saulem inimicum patiebatur, non concupiscebat alienam; factus est securus deuictis hostibus; pressura caruit, tumor excreuit.

S. Aug.

3. Clausit eum Dominus deforis, clausit (ait D. Chrysost.) vt doceat quòd securum fecerit iustum. Enim vero, quæ maior in summis periculis, in medio ipso diluuio genus humanum ac terras deuorãte, aut esse aut fingi potest securitas; quàm vt Deus ipse omnipotens arcam iusti C sua manu communierit, séque ianitorem ipsius, & excubias agentem præbuerit administrum? prouidit igitur securitati, prouidit etiam quieti. Nam si pateret ostium, aut quiuis aditus; vtique perturbaretur iustus, ex horribili aquarum inundantium aspectu, & quod erat terribilius, ex submersione totius humani generis. Quod etiam Chrys. obseruauit: Foris (inquiens) clausit, vt non posset videre iustus generalem omnium interitum, qui fiebat; vnde maiori dolore cõficeretur: bonorum enim virorum animæ magnam compassionem habere solent, si quando vident puniri homines, etiamsi mali sint, qui pereunt. Egregius locus est ad humanam commiserationem, D quem expendit D. August. hisce verbis. Factus sum, ait Apostolus, Iudæis tanquam Iudæus, vt Iudæos lucrifacerem. Factus sum infirmis infirmus; & cætera, quæ ibi dicuntur compassione misericordiæ, non simulatione fallaciæ; fit enim tanquam ægrotus, qui ministrat ægroto: non cùm se febres habere mentitur, sed cùm animo condolentis cogitat, quemadmodum sibi ministrari vellet, si ipse ægrotaret: & sic ipse aliis ægrotantibus ministrando compatitur. *Epist. 9. ad Hier.* Sed obiicies illud Psal. 57. *Lætabitur iustus cùm viderit vindictam, manus suas lauabit in sanguine peccatoris.* Vbinam ergo commiseratio iusti? E Lætatur, non indolet in calamitatibus improborum, & quod horribilius est, lauat manus sanguine peccatoris. Ad vtrúque respondet D. Ber. *serm. 8. in Ps. Qui habitat.* Ad primum quidé ita: Lætabitur, non quòd velut quadam immanitate crudelitatis in ipsa sibi vltione complaceat: sed quòd modus ipse pulcherrimus diuinæ ordinationis vltrà, quàm credi possit, iustitiæ zelatorem, & amatorem æquitatis oblectet. Ad secundum sic: Planè, nõ inquinabit in sanguine, sed lauabit: vt vnde ille cruentus magis, inde iste nitidior videatur; vnde ille plus sordet, indè iste pulchriùs elucescat. Sic Bern. Et quidem viri iusti cùm sanguinem peccatorum, qui iustè puniũ-

S. Chrys. *Deus Noë securum reddit.*

S. Chrysost. *Compassio innata iustis.*

S. August. 1. Cor. 9.

Psal. 57. *Zelus iustitiæ in viris iustis.*

S. Bern.

Iustis prodest pœna improborum.

tur, aspiciunt, illo dicuntur manus suas abluere: A hoc est, opera sua alieno malo edocti, cautiores prudentioresque redditi, emendant si quid maculæ contraxerant, ac nitidiora & sanctiora deinceps efficere conantur. S. Hieronym. ad statum beatitudinis refert. Quando impij damnantur in pœnis, iusti lætificantur in præmiis. Quàm verò alieni sint iusti ab omni specie vindictæ, imò & seueritatis, apertè ostẽdit Dauid, cùm aliis in locis tum illo versu Psal. 118. *Defectio tenuit me pro peccatoribus delinquentibus legem tuam.* Affectum (ait S. Hieron.) miserationis ostendit, vt doleat super præuaricationes iniquorum. omnes cupit veritatem agnoscere. D. Ambro. *serm. 7. in eundem Ps.* legit: Pusillanimitas detinuit me. Arbitratur B autem Regem Dauid se accusare apud Dominũ quòd remissiùs, quàm par esset, delinquentium errata corrigeret. Non solùm (inquit) ab vltionis atrocitate, sed etiam ab accusationis seueritate iusti aliena persona est, potiúsque ducit suã remissionem accusari, quod iudicauerit, quàm alienum crimen arguere. Sed dices: Quomodo dixit ipse Dauid: Lætabitur iustus cùm viderit vindictam impiorum? mihi videtur, quia lætetur, quòd ipse euaserit, nõ quia impij puniantur. Sic Ambros. Quid verò ab hominis ingenio magis alienum, quàm in alios ferarum instar desæuire? hominem hominum suæ naturæ similium odio, iniuriis, afflictationibus, eiulatibus, sanguine, atq; interitu oblectari? An ignoras (ait D. Ber. C *Epist. 37.*) quis minetur: *Cũ accepero tempus, ego iustitias iudicabo,* Psal. 74. Quòd si iustitias, quanto magis iniurias? Deinde sanctus Pater Theobaldum principem, & in eo magistratus, prælatos, ac reges monet sapientissimè: in talibus, vbi culpa tã aperta, atque inexcusabilis esse videtur, quatenus nulla, nisi cum iustitiæ periculo misericordiæ occasio relinquatur, etiam tunc tremens & dolens vindicem te exhibere debes, magis videlicet officij compulsus necessitate, quàm vindicandi libidine. Hæc Bern. Sed heu me, quàm multus interdũ inest in principe Christiano, in magistratu Nabuchodonosor ille vbi suos & pecorinos mores in belluam, aut in belluas potiùs, D Deo vindice, transformatus? De illo ad litteram dicitur Ps. 79. *Singularis ferus depastus est eam.* alij legunt: Omnes bestiæ agri depastę sunt eam. Vnde luculenter S. Paul. *Epist.* 4. Nabuchodonosor, non solùm à regnis, sed etiam à sensibus exulabat humanis: torno vultu leonem, vncis vnguibus vulturem, sensu, & pabulo bouem referens; ne vnius tantùm belluæ similitudinem ferret in pœnis, qui multarum similis fuisset in motibus. Sic Paul.

4. Ad hæc: inclusit eum Dominus deforis, ne vel saltem per arcæ rimulas contueretur stragem illam fœdam mundi, ac metu consternaretur, vti obseruat D. Chrysostomus ad hunc mo- E dum. In arca illum quasi in carcere includit, vt ne oculis prospiciens metuere inciperet. Verisimile enim est, si vidisset inundationẽ tot aquarum, anxium futurũ fuisse, ne & ipse aquis periret. Eius igitur curam gerens misericors Deus non permisit ipsum, vel aquarum spectare sæuitiam, vel videre hominum excidium & communem Orbis internecionem. Sic Chrysostomus. Vt enim Dominus in suis seruis timorem sanctum ingenerat, ac tuetur: ita à vano timore immunes illos ac liberos esse vult. Deinde sanctissimus Pater fusè atque eleganter disserit de molestiis huiusce reclusionis in arca, quæ sine velis, remis, gubernaculóque nauium medio

S. Hieron.

Ps. 118.

S. Hieron.

S. Ambr. *Iustus remissior, quam seuerior.*

S. Bern.

Psal. 74.

Qualis forma in iudicio criminoso.

Psal. 79.

S. Paulin. *Principum feritas belluina.*

S. Chrysost. *Timor vanus dedecet iustũ.*

pelago ferebatur; vbi cumbestiis bomines angusto velnt in carcere tenebantur; vnde nec in montes ac rupes, ant in littora, imò nec in cælum (ait) liber pateret prospectus (sed de contuitu in cælum suprà disseruimus) ex quibus admirabilem obedientiæ, ac fidei erga Deum agnoscit excellentiam in Noë. Sic enim (ait) versabatur in graui illo carcere, sicut nos in pratis, & nemoribus. Præceptum Domini difficilia, facilia sibi videri faciebat. Amor enim in Deum grauitatem molestiarum imminuit, neque sentiri sinit. *Beatus vir, cuius est nomen Domini spes eius, & non respexit in vanitates, & insanias falsas*, Psal. 35. de Noë apprimè dici potest, & de quouis iusto, præsertim religionis in arca recluso. Firmam habet (declarat S. Hieronymus) spem in Deo, & non respicit omnia quæ in mundo sunt. Insaniæ antem sunt falsæ, opera carnis, & omnia, in quibus homines insaniunt. Precemur Dominum: *Auerte oculos meos, ne videant vanitatem*, Psal. 118. Vanitas (ait S. Augustinus) mundi cupiditas. Vanitas, ipsa defectio. S. Hieronymus; oculos quippe sequitur cor.

Amanti & obedienti cuncta facilia. S.Chryſ. — Psal 35. — S. Hieron. — Psal. 118. S. August. S. Hieron.

5. *Factúmque est diluuium.*] Ergo munita vndequaque, vt aquis esset impenetrabilis, arca: in qua velut in thesauro suas conditor naturæ opes reseruabat. cœptum fieri diluuium est: cælo, mari, fluuiis, fontibus, totáque rerum machina in exitium bumani generis conspirare. Fuit autem tam incredibilis aquarũ inundatio, vt tota submersa vorticibus terra, illius etiam montes aquarum mole, quindecim supra ipsos cubitis, superfluitante funditus obruti euanescerẽt. Nec temerè tam immensa colluuies; sic enim exigebat impuritas flagitiorum, quibus orbis vniuersus fuerat pollutus. Quod egregiè subnotauit D. Chrysost. iis verbis: Quia plenus erat malitia, purificatione orbis indigebat, & opus erat ab eo omnem maculam ablui, & omne fermentũ prioris malitiæ sustolli, & neque vestigium malitiæ relinqui, & quasi reelementationem quandam fieri. Ita Chrysost. Solet boc loco excitari quæstio; an omnes terræ montes etiam editissimi, cuiusmodi sunt Olympus, Athon, Athlas, diluuio fuerint operti? Ac mihi quidem mirum videtur interpretem catholicam hac de re addubitare, cùm legat: & aquæ præualuerunt nimis super terram, opertíque sunt omnes montes excelsi sub vniuerso cælo. Quibus in verbis vniuersales illi termini, *omnes*, & *vniuerso*, tollunt omnem ambigendi locum. Elegans illa coniectatio est Tertul. *lib. de pallio, cap.* 2. Torus (inquit) orbis aliquando aquis omnibus obsitus: adhuc maris conchæ & buccinæ, peregrinãtur in montibus, cupientes Platoni probare, etiam ardua fluitasse. Sic Tertul. Similia scribit ad hunc modum Procopius. Etiam aliis multis documentis euidenter demonstrari potest vniuersalem inundationem inuasisse terram, quibus persuadentur illi, qui difficulter fidem babent Moysi ista scribenti. Adhuc enim in arduis montibus, & aditu difficilibus offenduntur reliquiæ marinę, scilicet conchæ, & testudinum testæ; aliáque haud dissimilia, quæ & nos sæpiùs vidimus. Sic Procop. Quod & experiẽtia ipsa quotidiana comprobatur, & mihi non semel spectare licuit. Ac verè contigit in vero isto diluuio, quod de suo illo fabuloso Lyricus Poëta cecinit:

Diluuio montes submersi. — D. Chrysost. *Diluuio mundus ablutus & renouatus.* — Tertul. *Diluuio montes omnes submersi.* — *Signa diluuij in montibus durant.* — Procop. — Horat.

Terruit gentes, graue ne rediret
Seculum Pyrrhæ, noua monstra questæ:
Omne cùm Protheus pecus egit altos
Visere montes.
Piscium & summa genus hæsit vlmo,
Nota quæ sedes fuerit columbis,
Et superiecto pauidæ natarunt
Æquore damæ.

Quod autem quidam obiiciunt montes illos eminere super mediam regionem aëris, in qua imbres generantur, fictitium illud est, vt Ludouicus Viues ostendit, *ad lib. 15. de ciuit. cap. 27. D. Augustini*: & plures alij compertissimis experimentis tradiderunt. Ascendit igitur aquarum inundatio, vsque ad mediam regionem aëris; nõ eam quidem totam occupando; sed vel ad confinium illius tantummodo peruenit, vel infimã, & terris proximam partem solam attigit: vltra quam (cùm ea sit vastissima) patet altior tractus aëris, in quo solitus est ac naturalis locus imbrium generationi. Aliud subinde ac fortè explicatu difficilius hîc suboritur, quinam sint ij cæli, quos D. Petrus 2. *Epist. cap.* 3. significat priùs fuisse, & nunc alios esse, illósque diluuio periisse? Vno verbo respondeo; cælos à Petro intelligi aërem, cuius latissimæ regiones ab aquis fuerunt possessæ: ac proinde aëris elementum in aqueum conuersum periisse dicitur. Cessante autem diluuio, & aquis suum in locum redeuntibus, amplissima illa regio patuit libera; & nouus aër, vel denuò creatus à Deo, vel ex superioribus regionibus distentus, vel ex vaporibus infinitis, qui tunc aderant, progeneratus in locum diluuij succedens; antiquas, & patrias sedes reperiuit. Opinantur boni autores, quantum aëris spatium obtinuit diluuium, tantum quoque in consummatione seculi flammarum occupaturum incendium; plura si velis accuratiùs discere, lege nostrum Pererium *lib. 12. in Gen.*

Lud. Viues. — *Quousque ascenderint aquæ diluuij.* — 2. Petr. 3.

6. *Porrò arca ferebatur super aquas.* Et paulo antea: *Aquæ leuauerant arcã in sublime à terra.*] Hinc patet arcam in planicie sitam: deinde aquis angescentibus paulatim à terra fuisse eleuatam. Ferebatur illa non velis, aut remigio acta, sed sine periculo fluitans; habebat enim pro gubernatore Deum, & Angelos pro nautis. Cæterùm aquæ succrescentes tandem quadragesimo die arcam à terra sustollere potuerunt. Totum humanum genus, videlicet vniuersa caro, vt erat immũda, Deóque inuisa, sub aquis hausta periit: sola verò iustorum arca super aquas euecta placidè ac tutò enatabat. Optimè igitur D. Cyril. Alexand. *lib. 3. in Gen.* Diluuium (inquit) aquarum de cælo defluens totam illam carnem vbique submergebat: at arca iustorum animabus onusta super aquas natabat. Sic ille. Nec id mirum, si iustorum arca leuaretur, & ageretur super aquas, quæ spiritus tanquam expertes carnis, hoc est, sordium & libidinum pondere carentes, pro vectoribus vtero suo gestabat. Ad suum quæque res locum naturalem fertur concitato cursu. Volat in sublime aër, ignis ad cælum vsque aspirat; terra, aqua, lapides, grauia quæque corpora deorsum in centrum mundi delabuntur. Sic spiritus in altum spirat ac suspirat: at caro, & carnis opera demergi in cœnum appetunt, & sponte ad inferni vsque centrum præcipitantur.

Impuritas in gehennam, puritas in cælum fertur. — S. Cyril.

7. *Consumptáque est omnis caro.*] Id quidem totum erat hominum genus; nihil nisi caro, nihil nisi turpitudo, tabes, pus, sanies, fœtor. Sed, ô bone Deus, si carneum homo corpus habet, quid peccat quòd caro sit? at caro concupiscit aduersùs spiritum; non illi ergo carnem dedisses, vt totus esset spiritus ab omni labe corporis, & fæce carnis depuratus. Nihilominus, etsi

Homo potest non vinci à carne.

homo

homo carnem habeat, culpa tamen est, si totus caro fiat. Liberum homini est cum Dei gratia carnis sordibus non inquinari. Qua de re disserit egregiè D. Hieronymus *Epistola nona ad Salvinam, caput quinto*, ad hunc modum. Omnis caro concupiscit quidem ea, quæ carnis sunt, & quibusdam illecebris, ad mortiferas animam voluptates trahit. Sed nostrum est voluptatis ardorem maiore Christi amore restinguere, & lasciuiens iumentum frænis inediæ subiugare, vt non libidinem, sed cibos quærat, ac desideret, & sessorem Spiritum sanctum, moderato atque composito portet incessu. Quorsum ista? vt hominem te esse noueris, & passionibus humanis, nisi caueris, subiacere. De eodem cuncti facti sumus luto, iisdem compacti exordiis. In serico, & in pannis, eadem libido dominatur: nec regum purpuras timet, nec mendicantium spernit squalorem. Multóque melius est stomachum te dolere, quàm mentem: imperare corpori, quàm seruire: gressu vacillare, quàm pudicitia. Nec statim nobis pœnitentiæ subsidia blandiantur, quæ sunt infelicium remedia. Cauendum est vulnus, quod dolore curatur. Aliud est integra naue, & saluis mercibus portum salutis intrare: aliud nodum hærere tabulæ, & crebris fluctuum recursibus ad asperrima saxa collidi. Hæc Hieronymus. quæ vaide conducunt ad comprimendum arrogantiæ tumorem; & reges quidem, ac mundi principes caro sunt. Deinde si summa difficultas est, in conseruanda innocentia propter carnis impuritatem saltem ad remedia pœnitentiæ confugere oportet. Carnem habes? naturæ id quidem est; sed si caro fias, tuum vitium erit. Stimulantem ad flagitia carnem rationis fræno, & pœnitentiæ flagello porcis cohibere. At lutea, & sordida caro est? Fuerit ita: sed postquam Verbum Dei caro factum est, & habitauit in nobis, viuet, ac vernat humana caro purissimis floribus honestatis. *Ecce* (inquit in mundum veniens) *noua facio omnia*, Apocal. 21. *Nouos calos*, Isaias, cap. 65. Vtique de terra cælum, de carne spiritum, de hominibus Angelos. Haud dubiè loquitur Dominus de conuersione gentium ab impuritate idololatriæ ad purissimā Christi Domini fidem. In qua veteres cæli, vt vult S. Hieronymus, in meliores sunt commutati. Hanc puritatem amator ipse puritatis in terram de cælo inuexit; qui etsi de carne natus, puritatem tamen suæ matri contulit, qua diuinam Patris imitaretur. Vt enim ait D. Augustinus de Christo Domino duas habente generationes: in illa, ex impassibili nascitur genitore, in hac ex incorrupta virgine: in Patre æterna diuinitas, in matre æterna virginitas. Sic Augustinus. Deus igitur factus homo, hominem aduersùs carnis irritamenta roborauit. Nemo iam in Christo regeneratus Christum anima & carne ipsa referens, non est armatus ad colluctationem cum carne, & cum impuris spiritibus carnis incendia insufflantibus. Rectè D. Ambrosius. Ne fragilitatem excuses. Si habes imaginem, habes & munitionem. Nimirum validam gerit armaturam aduersùs carnem; & carnis opera, atque omnem immunditiam peccati, qui expressam in se gestat imaginem Christi. Quid ergo non facies magno nomini tuo? Nomen Christiani, titulus puritatis est. Christus enim dicitur vnctus, omni scilicet Spiritus sancti vnguento, aut (vt loquitur Damascenus) diuinitate perfusus.

S. Hieron. — Resistendum libidinum assultibus. — Pœnitentia infelicium remedium. — Optimum est conseruare puritatem. — Puritas carnis post Christum floruit. — Apocal. 21. Isai. 65. — S Hieron. — S Aug. — Christus nos armat contra carnem. — S Ambr. — Christiani titulus ipsamet puritas. — Damasc.

Omnis igitur vnctionis sacræ ac diuinæ, à Christo in Christianū redūdat. At nihilominus quispiam conqueritur, quòd se videat tentationibus oppugnari. Imò, & glorietur, & Dominum pro tanto beneficio laudet. Quòd enim ita se habeat; disserit egregiè D. Chrysostomus *in 4. Matthæum. Tunc Iesus ductus est à spiritu in desertum, vt tentaretur à diabolo.* Ideo (inquit) tentationem à se Deus non prohibet: primùm quidem, vt discas, quoniam multo factus es fortior. Deinde, vt magnitudine donorum non extollaris. Tertiò, vt diabolus experientia cognoscat, quòd perfectè ab eo recessisti. Quartò, vt per hoc fortior reddaris. Quintò vt crediti tibi thesauri signum accipias. Neque enim diabolus superueniret tibi ad tentandum, nisi te in maiore positum honore videret. Ita Chrysostomus. Arca quidem iustorum ferebatur super aquas, sed aquis est omnis caro consumpta. A ruina scilicet carneæ voluptatis, ac terrestris substantiæ deprimitur spiritus: naufragium facit anima carnis, & mundi hausta vorticibus. Quod grauiter dictum est à D. Hieronymo *in sexto ad Ephesios*, his verbis. Quanto quis peior fuerit, tanto vicinior erit terræ locis, & pinguioris substantiæ. Tales sunt, de quibus dicitur Psalmo quarto: *Filij hominum vsquequo graui*, siue pingui, *corde.* secundùm crassitudinis suæ pondus ad infima detrahuntur, & pinguedine prægrauantur.

8. Emphaticè dicitur: Consumptáque est omnis caro. In quo D. Chrysostomus agnoscit singulare quoddam Dei beneficium posteritati hominum venturæ collatum. Etenim vniuersi impiorum interitu edocemur pietatem colere, fugere impietatem; timentes, ne consimili pœna mulctemur; deinde nullus ex illa fœdissima improborum mortalium colluuie relictus est, qui ad improbitatem consequentes deinde homines, aut dicto erudiret, aut exemplo incitaret. Sunt autem verba D. Chrysostomi. Posteri hinc duo maxima perceperunt bona. Etenim pœna illorum, & metuentes ne eadem quæ illi, paterentur, eruditi sunt: maximè quòd omne malitiæ fermentum sublatum, & nullus relictus fuit eis malitiæ & iniquitatis magister. Ita Chrysostomus. Neque verò quis Deum incuset nimiæ seueritatis, quòd vniuersum omnem carnem diluuio consumpserit; vtrumque fuit diuinæ misericordiæ, scilicet & mortis genus, & ipsemet interitus; quæ sententia confirmatur à D. Chrysostomo. Magna (inquit) & ineffabilis Dei misericordia. Non ita Dei pœnam inferr, sed malitiam morari vult, ne vltrà progrediatur. Et diluuium induxit, vt curam agat eorum, qui iniquitati vacabant toti. Et qualis (inquis) cura hæc est, omnes suffocari? Scias quòd etiam hoc est maximæ curæ argumentum: nam eos, qui sic incurabiliter peccant, & quotidie sibi vulnera inferunt, & vlcera grauiora faciunt, ex tanto malo liberasse, nónne summæ fuerit prudentiæ. Et hic puniendi modus nónne omni misericordia plenus est? & sic mori, vt solitum alioqui naturæ debitum non sentias, sed absque dolore, & eruciatu supplicij loco vitam deponas, quanta fuerit sapientiæ, & bonitatis? Ita Chrys. Versari nobis debet ante oculos vniuersale istud diluuium vt metu saltem à peccando cohibeamur, doceamúrque, quàm perniciosum homini, naturæ iniuriosum, Deo ipsi detestandum sit peccatum. Quod bene obseruat Rup. Hoc maximè (inquit) Rup. in

S. Chrysost. Glorian dum est, quòd tentemur à diabolo. — S Hieron. Caro mundi... — Psal 4. — S. Chrys. Duo bona ex diluuio nobis obuenerunt. — S Chrysost. — Vt leuis est mori peccatoribus obstinatis.

Deus intendit, vt scirent ventura secula quantum ille peccatis aduersetur. Sic totum mundum quasi hominem susceperat erudiendum: scimus autem, quòd homini, dum adhuc puer est, agendum sit quòd rimeat, ne dimissus suæ voluntati præceps, & infrænis in malū ad quod prona est humana natura semper, securo collo ruat. *Percute* (ait Scriptura Prouerb. 18.) *filium tuum virga, & liberabis animam eius à morte.* Rectè igitur & vtiliter, vt sapientiam Dei decnit, petulantem, atque in carne & sanguine lasciuientem mundum recentem, tanquam stultum puerulum corripuit, tali percutiens verbere quod tota sua ætate non queat obliuisci. Sic Rupert. *lib. 4. in Genes. cap. 16.* Proh quàm multis in adolescentia ingruit vitiorū colluuies, qua submersæ pereunt in sempiternum animæ infelicium! Dira imprecatio, aut certa prædictio Eliu apud Iob: *Morietur in tempestate anima eorū, & vita eorum inter effœminatos*, cap. 36. vbi D. Hieron. Vitiosos, & vitia esse nouerimus, quæ sicut de virtutibus animi nihil in se habent quietum, virile, & frugi, sed totum turbulentum, remissum, & fragile: ita necesse est, vt velut tempestate, animam semper suis illecebris inquietent, portúmque virtutum hominem non sinant apprehendere; & fit istis talibus fluctibus, quod Salomon ait, vt iaceat anima tanquam in corde maris, & velut gubernator in magna tempestate. Sic Hieronym. Meminimus autem adolescentiæ. Etenim LXX. propriè vertunt ex Hebræo: in iuuentute. Vnde alij: Morietur anima eorum per iuuenilem stoliditatem. Fortè insinuatur mors effœminatorū, aut immatura ob Veneris intemperantiam; aut stolida, & veluti brutalis sine cōtritionis sensu, ac pœnitentiæ fructu, sine Dei, vitæque æternæ recordatione, sine cura propriæ salutis; ac si tempestas, venti, maria, naufragia omne rationis iudicium absorberent. Nihil verius; tempestas ipsa est iuuentus. Iccirco tam crebra, tam fœda naufragia.

Pueri mundi veti puerum erudiunt.
Prouerb. 23.
Iob 36.
Multi adolescentia naufragio pereūt.
S. Hieron.
Mors infelix in iuuentute.

9. *Arca ferebatur, &c. Præualuerunt aquæ, &c.* LXX. vertunt: Exaltata est. Aquila, obtinuit. Locus ambiguus sequitur: *Obtinuerunt aquæ terram centumquinquaginta diebus.* Aut enim isti dies numerantur à primo, quō diluuium cœptum est, comprehensis nimirum simul illis quadraginta, quibus diluuium factum est; aut post exactos quadraginta, cùm diluuium omnino est completum, aquæ subinde iam in summo incremento roboratæ, & exaltatæ perstiterunt per centum quadraginta dies. Vterque dicendi modus admitti potest: secundus tamen, qui est Iosephi, Chrysostomi, & aliorum, consonantior videtur verbis Scripturę. Ergo iisdem aquis vniuersa improborum multitudo submergitur; at iustorum arca sursum eleuatur. Eodem flore pastæ araneæ venenum, apes mellis fauos conficiunt. Eodem (inquit D. Gregorius) igne paleæ fumant, & aurum rutilat. An non Dominus Iesus positus est in signum malis ac bonis; illis in ruinam, istis in resurrectionem? *Lucæ secundo.* Quod quidem discrimen ex differentia voluntatum oritur. Mali vocati à Domino, renuunt, contemnunt, fugiunt: boni sponte trahuntur, trahentémque sequuntur. Vnde; Positus idem Dominus Iesus est (inquit D. Ambrosius) vt iustorum iniquorúmque merita discernat, & pro nostrorum qualitate factorum index verus & iustus, aut supplicia decernat, aut præmia. Quanquam quod attinet ad lo-

Bonorum & malorum dispar exitus.
S. Greg.
Luc. 2.
S. Ambr.

A cum sancti Lucæ. Obiter obseruandum est cum Origene, ruinam & resurrectionem vnius eiusdémque hominis posse intelligi. Quia (inquit) in peccato stabam, primò mihi vtilitas fuit, vt caderem; & peccato morerer. Et sancti Prophetæ, quando augustiùs aliquid contemplabantur, cadebant in faciem suam, vt peccata per ruinam pleniùs purgarentur. Hoc ipsum, & Saluator tibi primum concedit; peccator eras, cadat in te peccator, vt possis dehinc resurgere, & dicere: Si commortui sumus, & conuiuemus. Sic Origenes. Hæc summa fuit sancti Petri felicitas, cui etiam rulnæ feliciter successerant. Vnde sanctus Augustinus *tractatu in Ioānem* 123.
B Hunc (inquit) inuenit exitum ille negator & amator; negando prostratus, flendo purgatus, confitendo probatus, patiendo coronatus. Hunc inuenit exitum, vt pro eius nomine perfectā dilectione moreretur, cum quo se moriturum peruersa festinatione promiserat. Sic Augustinus. Multis profuit cecidisse ex mundanæ dignitatis fastigio. Sæpè enim (ait S. Gregorius *in Psalmum* 31.) amator seculi ita ab eodem, quem diligit, mundo despicitur & impugnatur, vt cum eo nequaquam currere valeat; sed, fractus aduersitate torpescat; quod diuinæ profectò dispensatione miserationis agitur. Sic ille. Infirmatur quidem caro, sed spiritus robustior fit. Et ex casu in vitia non semel in virtutum sublimitatem vehe-
C mentiùs assurgitur, vt illud Isaiæ videatur: *Obliuioni tradita sunt angustiæ*, capite 56. Nimirum, vt exponit S. Hieronymus: Obliuiscuntur pristina mala, non obliuione memoriæ, sed bonorum successione. Sed quid amplius mystico sensu, de arca super aquas sublata differi solet? Inprimis arca Noë Christi Domini Ecclesiam, ac fidem catholicam repræsentat, quæ persecutionum diluuiis non modò non oppressa haustáque fuit; sed eam inualescentes aquæ leuauerunt in sublime; tanto gloriosior reddita est, quāto pluribus & grauioribus iactata est procellis. Fundendo (inquit D. Hieronymus *Epistol.* 62.) sanguinem & patiendo contumelias, Christi fundata est Ecclesia; persecutionibus creuit, mar-
D tyriis coronata est. Vniuersim ad omnes fideles dicitur à Domino per Oseā: *Dabo vallem Achor ad aperiendam spem*, capite secundo. Vbi D. Hieronymus. Achor interpretatur locus tumultus, vallisque turbarum: promittit ergo Dominus, vt mutetur Achor in ostium spei, siue ad aperiendam spem, atque patientiam; quòd iccirco supplicia & tormenta perpessa sit, vt per hæc ad prospera perueniret. Sumus in schola virtutis, quid mirum si fiat probatio? Luculenter D. Augustinus in hanc sententiam: Iustis (inquit) quicquid malorum irrogatur, non est pœna criminis, sed virtutis examen. Idem à Tertulliano dicitur: Cùm exurimur persecutionis ardore, tunc probamur de fidei tenore. Non minùs
E elegáter D. Gregor. Nazianzen. *Orat. de Athanas.* Sæpè in impiorum manus ac potestatem iusti veniunt, non vt illis honor habeatur, sed vt bonorum virtus exploretur.

Origen.
Felix interdū casus.
S. August.
S. Petri casus & resurrectio.
S Greg.
Isai. 56.
S. Hieron.
Oseæ 2.
Hieron.
Ecclesia pro fuit tribulatio.
S. August.
Iustis prodest tribulatio.
Tertull.
Nazianz.

10. Aduerte præualuisse aquas, & in arcam, etsi incasso impetu proruisse. In signū ponitur, cui contradicetur, iusti anima, vbi à vitiis, & vitiosorum consuetudine se subducit, ac diaboli spernit blandirias, irridet astutias. Ergo vir iustos paret se ad subeundam aquarum inundātium oppugnationem; qua non ita graui videas gentem improbam à diabolo impugnari. Ratio verò

Diabolus bonos non malos oppugnat.

verò huius discriminis affertur à D. Cypr. *Epist. 1.* illis verbis. Diabolus non quærit illos, quos iam subegit, aut gestit euertere, quos iam suos fecit: quos alienauit ab Ecclesia, & foràs duxit, vt captiuos & victos contemnit: & præterit; eos pergit lacessere in quibus Christum cernit habitare. Ita Cyprian. Et quidem ita disponit diuina prouidentia, vt anima iusti velut arca persecutionum, tentationum ac molestiarum diluuiis quatiatur; quia pax & securitas sæpenumero incautos decipit, dormitantes intercipit; & quo securiores sibi videntur, eo turpiùs atque abiectiùs ingruente diluuio absorbentur. Iccircò, vt suo populo Dominus consuleret, Chananæorum gentem non statim deleuit; vt Hebræi damnum sentirent (ait Theod.) & confugerent ad Deum, eiúsque beneficiis fruerentur. Imò (vt obseruat D. Chrys. *in Psal. 16.*) non simul, & aceruatim dedit eis Deus bona omnia, sed sensim, & paulatim; ne perceleri liberatione à malis, ad impietatem pristinam recurrerent. Ac summum solet hoc esse Dei beneficium erga viros iustos, quos sibi cautiores, Deóque obedientiores reddit importuna tentationem cōflictatio. Quod pulchrè ostēditur à D. Aug. in Psalmis. Vbi adducit illud 1. Iud. *Fuit Dominus cum Iuda, &c. Nec potuit delere habitatores vallis, &c.* Miraberis quî fieri possit, vt Dominus faueat Iudæ, & Iudas nequeat delere hostes suos; Respōdet D. Aug. In hoc ipso fuit Dominus cum Iuda: restringit enim Deus propitius etiā in cordibus suorum sanctorum prosperitatis excessum. Ne verò iusti tentationum diluuiis conflictati, aut succumbant magnitudine malorum, quibus exercentur; aut mœsti, ac dolentes vitam trahant infelicem, abundantiùs solito, diuina consolatio recreat afflictos. Vnde illud Deuteron. 8. *Afflixit te penuria, & dedit tibi cibum manna.* Pulchrè, vbi penuria, ibi manna; vbi à terra labores ingrauescunt, ibi de cælo panis omne delectamentum in se continens placido lapsu demittitur. Quem locum Philo Hebræus exponens: Afflictio (inquit) ista propitiatio est: quoties enim spoliamur secundis rebus, Dominum propitium sentimus. Certum est, & quotidiana experientia comprobatur illud Pauli, *Consolatur nos in omni tribulatione nostra sicut abūdant passiones Christi in nobis, ita abundat cōsolatio nostra, &c.* Vbi D. Chrys. Paulus cùm videret quasi niuis cumulos tentationes ingruentes, non aliter quàm si

S. Cyprian — *Vtile est iustis tentari.* — *Theod.* — *S. Chrys.* — *S. August.* — *1. Iudic.* — *Deut 8.* — *Diuina consolatio tentatis adest.* — *Philo.* — *S. Paulus gestit inter tentationes.* — *2. Cor. 1.* — *S. Chrys.*

A in medio paradiso vixisset, gaudebat, gestiebatque. Postremò, vt finem commentandi septimum caput faciamus, vbi finis omnino est nullus; Atque præualuerunt, multiplicatæ sunt & eleuauerunt arcam in sublime à terra. Porrò arca ferebatur super aquas, opertique sunt omnes montes excelsi sub vniuerso cælo. Agè verò quæ isthæc arca tam supra omnia nauigans, cuncta operiens, per omnia triumphanti similis volitans; nisi ea, quæ thesauros vniuersos diuinitatis suo in vtero gestauit, scilicet semper virgo Dei genitrix Maria? Fundamenta eius in montibus sanctis, *Psal. 86.* Quia vbi summa sanctitatis exempla, viri sanctissimi, & Angeli posuerunt, ibi prima lineamenta descripta sunt sancti- B tatis, quam Deus in virgine matre sua depinxit: Tota sanctitas, vniuersa gratia, quæ in sanctis, & Angelis reperitur; prima rudera sunt, atque informia cœmenta huius templi, huius aulæ regiæ, quam sibi Deus ædificauit. Illa est, quæ radicauit in populo honorificato, *Eccles. 24.* aut sanctificato, vt alij legunt. Primæ quidem radices huius arboris vitæ sunt omnes, eæque maximè virtutes populi sanctitatis honore præcellentis. Ipsa est, quæ meritò, ac verè dicit: *In plenitudine sanctorum detentio mea*, Eccles. 24. Vbi enim summa est plenitudo sanctitatis humanæ, & angelicæ; ibi semper virgo Dei mater prima suæ sanctitati iecit fundamenta, ibi detinuit gradum & plantam fixit virgineam. Ad illius aspectum C stupent Angeli, & cælum ipsum admirabundum sciscitatur. *Quæ est ista, quæ ascendit de deserto*, Cantic. 3. Nimirum, vt rectè interpretatur D. Maxim. Omnis pulchritudo ad virginem comparata deformitas est, & omnis innocentia peccatum. Nec id mirum: etenim si aquæ deforis inualescentes, arcam in sublime super omnes terræ montes exciderunt, quónam euectam par est credere illam Dei arcam, Dei matrem, cuius in vterum, intimaque viscera, atque adeò in penitissimos animæ recessus tota se infudit diuinitatis plenitudo? Neque verò illud à mystico sensu alienum: inualuit inundatio gratiæ Dei Saluatoris nostri; vbi enim abundauit delictum, superabundauit & gratia; factúmque est diluuium sanguinis Filij Dei, quo Ecclesia ipsa arca fide- D lium in sublime est euecta vsque adeò: vt à terra suos vectores portans, intra ipsius cæli portum placidissimum, vbi perennat amœnissima æternitatis ora, exponere consuescat.

Psal. 86. — *B. Maria sanctitas incomparabilis.* — *Eccles. 24.* — *Eccles. 24.* — *Cant. 3.* — *S. Maxim.* — *Sanguine Christi eleuamur in cælū.*

CAPVT OCTAVVM.

1. Recordatus autem Deus Noë, cunctorúmque animātium, & omnium iumentorum, quæ erant cum eo in arca, adduxit spiritum super terram, & imminutæ sunt aquæ.

2. Et clausi sunt fontes abyssi, & cataractæ cæli: & prohibitæ sunt pluuiæ de cælo.

3. Reuersǽque sunt aquæ de terra euntes & redeuntes: & cœperunt minui post centum quinquaginta dies.

4. Requieuítque arca mense septimo, E vigesimo septimo die mensis, super montes Armeniæ.

5. At verò aquæ ibant & decrescebant vsque ad decimum mensem: decimo enim mense, prima die mensis, apparuerunt cacumina montium.

6. Cúmque transissent quadraginta dies, aperiens Noë fenestram arcæ, quam fecerat, dimisit coruum.

7. Qui egrediebatur, & nō reuertebatur, donec siccarētur aquæ super terram.

8. Emisit quoque columbā post eum,

vt videret si iam cessassent aquæ super faciem terræ.

9. Quæ cùm non inuenisset vbi requiescere pes eius, reuersa est ad eum in arcam: aquæ enim erant super vniuersam terram: extendítque manum, & apprehensam intulit in arcam.

10. Expectatis autem vltrà septem diebus aliis, rursum dimisit columbam ex arca.

11. At illa venit ad eum ad vesperam, portans ramum oliuæ virentibus foliis in ore suo: intellexit ergo Noë quòd cessassent aquæ super terram.

12. Expectauítque nihilominus septem alios dies: & emisit columbam, quæ non est reuersa vltrà ad eum. B

13. Igitur sexcentesimo primo anno, primo mense, prima die mensis, imminutæ sunt aquæ super terram: & aperiens Noë tectum arcæ, aspexit, viditque quòd exiccata esset superficies terræ.

14. Mense secundo, septimo & vigesimo die mensis, arefacta est terra.

15. Locutus est autem Deus ad Noë, dicens:

16. Egredere de arca, tu & vxor tua,

A filij tui, & vxores filiorum tuorum tecum.

17. Cuncta animantia quæ sunt apud te, ex omni carne, tã in volatilibus quàm in bestiis & vniuersis reptilibus, quæ repunt super terram, educ tecum, & ingredimini super terram: crescite & multiplicamini super eam.

18. Egressus est ergo Noë, & filij eius, vxor illius, & vxores filiorum eius, cum eo.

19. Sed & omnia animantia, iumenta, & reptilia quæ reptãt super terram, secũdùm genus suum, egressa sunt de arca.

20. Ædificauit autem Noë altare Domino: & tollens de cunctis pecoribus & volucribus mundis, obtulit holocausta super altare.

21. Odoratúsque est Dominus odorem suauitatis, & ait: Nequaquam vltrà maledicam terræ propter homines: sensus enim & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua: non igitur vltrà percutiam omnem animam viuentem sicut feci.

22. Cunctis diebus terræ, sementis & messis, frigus & æstus, æstas & hiems, & nox & dies, non requiescent.

SECTIO PRIMA.

Recordatus autem Deus Noe, cunctorúmque animantiũ, & omnium iumentorum, quæ erant cũ eo in arca, adduxit spiritum super terram, & imminutæ sunt aquæ. Et clausi sunt fontes abyssi, & cataractæ cæli: & prohibitæ sunt pluuiæ de cælo. Reuersæque sunt aquæ de terra euntes, & redeuntes: & cæperunt minui post centum quinquaginta dies. Requieuítque arca mense septimo, vigesimo septimo die mensis, super montes Armeniæ. At verò aquæ ibant, & decrescebant vsque ad decimum mensem: decimo enim mense, prima die mensis, apparuerunt cacumina montium. Cumque transissent quadraginta dies, &c.

1. T cohæreat commentatio; iuxta secundum calculandi modum, quem superiori capite prope finem postremæ sectionis potiorem duximus, consequenter in præsentia supputandum est tempus, quo diluuium cœptum, continuatum, finitúmque omnino est. Igitur pluit per integros quadraginta dies, deinde cessante pluuia, diluuium terras obtinuit plenum, ac perfectum totos centum quinquaginta dies; qui omnes iunctim efficiunt centum nonaginta dies, atque adeò sex menses sulares integros, & præterea decem dies septimi mensis. Hæc summa dierum expleta, nimirum post sex menses & decem dies, cœperunt aquæ imminui, per septendecim dies, quo temporis puncto arca in editis montibus substitit; carinæ quidem fundo adhæsit humi, sed maiori adhuc ex parte, aquis circundata: harum decrementum vlterius progrediens per duos menses & tres dies perdurauit vsque ad primum diem decimi mensis, in quo montium culmina exsucta apparuerunt. Sed etsi montium iuga libera viderentur aquis, adhuc tamen reliqua tellus pontus erat. Elapso igitur quadraginta dierum spatio, dimissus est coruus, & post illum finitis septem diebus columba; necdum aquæ tellurem

Diluuij tempus explicatur.

C omnino dereliquerant. Demum post septem alios subinde dies columba iterum dimissa iam in sicco solo virentem reperit oliuam; atque adeò post decem menses completos, & vigintiquinque dies, terra fuit omnino diluuio aquarum libera, sed tamen vliginosa, & lutulenta. Denique post transactos alios septem dies apparuit tellus, attenti solo, defæcata. Nunc ad commentãdi redeamus institutũ. *Recordatus est Dominus Noë*, &c. Vim huius dominicę recordationis sic exprimit Proc. Recordatus est Deus Noë, nõ vt vulgus putat, intelligendum est; sed diuino more quasi nequaquam oblitus fuerit Noë. & vti de

Procop.

D impiis dictum est: Non noui nos, idest, nunquam vos in numero meorum habui. Sic nunc recordatus est Deus Noë, vt eum depromeret ex arca futurum patrẽ generis humani. Meritò D. Chrysost. admiratur virtutem Noë, vt tenebricoso illo ergastulo circunseptus vnà cum bestiis, ac monstris, in summo totius orbis exitio tot per menses, hac illac fluctuauerit. Admiror (inquit) quomodo præ tristitia non fuerit absorptus, cùm mentem illius subirent humani generis interitus, sua solitudo, & difficilis illa vita. At causa bonorum omnium fuit sua in Deum fides, per quam, & restitit, & omnia fortiter tulit, cúmque

S. Chrys.

Constantia Noe commendatur.

spe pasceretur, nihil triste sentiebat. Ita Chryſ. Profectò, etsi nihil scriptũ ſit, quónam ſe pacto gesserit Noë in illa tam diuturna, horribilique custodia: nihilominus molestissima quæque, ac mœstissima passum illum credere par eſt: atque ſi vt ratio poſtulat, exigeretur à nobis commiſeratio condigna, tanto vehementiùs doleremus, quanto & minùs legimus, & plus ſuſpicamur malorum, quæ in ſepulchrali arca vir ille patientiſſimus exantlauerit. Veriſſima enim eſt illa ſententia D. Aug. *ſerm. 31. de tẽpore*: Maiorem affectũ ibi debeo, vbi credulitatem meã cogit contẽplatio, quàm vbi fidem hortatur opinio. Hac (vt obiter dicam) ratione cùm Domini paſſionẽ contẽplamur, ibi noſter affectus tenerius ſe explicat, & actiùs inardeſcit, vbi parciùs loquuti ſunt diuini ſcriptores; ménſque ipſa contemplando diſquirit; veluti quid non iniuriarum, ac dolorum perpeſſus fuerit agnus ille innocentiſſimus tota illa nocte, quam ligatus, & illuſus egit in ædibus Caïphæ? quid vbi primùm in horto comprehenſus; quid per viam ab horto vſque ad domum Pontificis? quid cùm per vrbem baiulans ſibi crucem exiret in Caluariæ locum; quid quando crucifixus, quando in altum ſublatus; quid tandem in cruce quouſque clamans expirauit? Quid etiam illa ſanctiſſima, & innocentiſſima virgo toto paſſionis tempore, & ſtans iuxta crucem Ieſus mater eius, ac ſubinde demortuum Filium; totum vulneribus conciſum, è cruce cùm demitteretur, brachiis ſuſtinuit, amplexata oſculataque eſt lurida, & cruore manantia Filij membra, demúmque ſindone inuoluit, ac ſepulchro condidit. Scilicet piæ ſuorum fidelium contemplationi ſecretiora hæc & pinguiora paſcua Dominus reſeruauit. Crediderim etiam iſtorum omnium, veram & ſinceram narrationem tanquam opes pretioſiſſimas, à Domino, ſepoſitam in cæli theſauris, qua minutim, & in proparulo explicata dulciùs & amabiliùs oblectentur animæ beatorum.

S. Auguſt. *Vbinam maior eſſe debeat compaſſio.*

Secretiora in paſſione Domini meditanda.

B. Maria dolor in paſſione.

In cælo paſſio Domini explicatur.

2. *Recordatus autem Deus Noë.* Incluſit Dominus Noë, vt vidimus, oblita & obſerata deforis arca; clauẽ apud ſe Dominus retinuit, vt opportuno tempore aperiret. Nam vbi, quæſo, ſecurior eſſe poteſt noſtrarum clauis neceſſitatum, quàm in manu Dei? vbi verò minùs ſecura, quàm in manu hominis? Elias homo, etſi ſanctiſſimus, at homo tamen ſimul atque clauem cæli in manus accepit, actutum clauſit cælum, prohibuitque pluuiam per tres annos. 3. Reg. 17. *Viuit Dominus* (inquit) *ſi erit annis his ros & pluuia, niſi iuxta oris mei verba.* non dicit; iuxta oris Domini verba: ſciebat enim ſeipſo Deum longè clementiorem. Iuxta oris mei verba, & non (commentatur S. Chryſ. *ſerm. de Elia*) ô Domine quando tibi videbitur pœnæ finem facias. Tibi enim pro clementia tua ſemper videtur miſericorditer agendum. demúmque nonniſi conſiliis Dei conuictus, & viduæ eiulatibus, ac propria ſui indigentia compulſus cælum reſerauit; erat quidem homo. Icciręo Dominus vt hominem amolliret, per coruos eſurientem pauit, quaſi diceret (vt ait S. Chryſ.) Abſurdum eſt ô Helia, quòd apud te miſericordiæ nunc patrocinantur corui, tu autem pro hominibus non intercedis. Erubeſce, & vel coruorum exemplo hominibus eſto clementior. Itaque Deus Ipſe per ſemetipſum de miſericordia apud ſeruum ſuum legationis munus obit, & intercedit. Ita Chryſ. Nõ recordatus eſt Noë, niſi Deus ipſe. Quapropter (vt legimus) D. Martinus

Deo fidendum in neceſſitatibus.

3. Reg 17.

S. Chryſ.

S. Chryſoſt.

A in manus latronum incidens inter diſtrictos minacium barbarorũ gladios, adeò ſe oſtendit ſecurũ, vt miraculo eſſet ſatellitibus; ac ſciſcitãtibus, vnde illa ſecuritas, quia (inquit) ſoli Deo fido, cùm mihi nullum præſidium adſit humanum. Porrò autem quid ſibi vult: Recordatus eſt Deus Noë? miſertus eſt iuſti in arca agentis, ait D. Chryſ. Itaque recordatio Domini, miſericordia ipſius eſt, vt Euchet. & communiter alij explicant. Obliuiſci quidem dicitur (etſi tamen in eum nulla poſſit cadere obliuio) cùm obruimur tentationibus, cùm anxij nobis ipſis relinquimur: reminiſcitur verò, cùm ſubinde nos conſolatur, cùm nobis ſuccurrit: hoc ſenſu recordatur Noë, cùm illum à periculo eximit, B inundantique diluuio obſiſtit, ac demum ex carcere illius arcæ Noë, familiámque ipſius, atque animãtia in liberum campum educit. Eadem metaphora dicitur Dominus dormire, & exurgere: ad eiuſdem myſterij ſignificationem in nauicula Dominus aliquando legitur obdormiſſe ſuſcitatúſque à diſcipulis, vt periclitanti nauiculæ medio in ſalo ferret opem. Quod etiam hodie in Eccleſia videtur. Vnde Tertul. *lib. de bapt. cap. 12.* Nauicula (inquit) illa figuram Eccleſiæ præferebat, quòd in mari, ideſt, ſeculo fluctibus, ideſt, perſecutionibus, & tentationibus inquietatur; Domino per patientiam velut dormiente, donec orationibus ſanctorum in vltimis ſuſcita- C tus compeſcat ſeculum, & tranquillitatem ſuis reddat. Hæc Tertullianus. Quapropter fide, ſpéque in Deum præmuniti aduerſis obluctemur, & proſpera mundi contemnamus. Generoſum hoc eſt, ac virile. Contrà verò abominatio illa fœdiſſima viſa eſt Prophetæ: *Mulieres plangentes Adonidem*, Ezech. 8. Nos (inquit D. Hieron.) eos, qui ad ſeculi mala, & bona; vel contriſtantur, vel exultant, mulieres appellemus molli & effæminato animo; dicamúſque eos plangere תמוז *thammuz*, (Hebr. Adonidem) ea videlicet quæ in rebus mundi putantur eſſe pulcherrima. Sic Hieron.

Quid ſit Deũ dormire, quid ſuſcitari.

Matth 8.

Tertul.

Ezech. 8.

S. Hieron. *Homines quinam dicantur mulier. s.*

3. Recordatus autem Deus Noe, cunctorúmque animantium, & omnium iumentorum. D Mouet pleroſqoe, cur non meminerit Dominus, aut non meminiſſe dicatur vxoris, filiorum, ac nuruum Noe; præſertim cùm diuina recordatio ad pecudes etiam ipſas ſe extenderit? Non occurrit melior ſolutio, quàm quæ à D. Ambroſio affertur *lib. de Noë, c. 16.* Cùm dixerit (ait) quod Noe memor fuerit in autore, & præſule domus, neceſſitates eius reliquas comprehendit. Simul exprimi videtur quidam reliquarum conſenſus neceſſitudinem. Etenim cùm omnes inuicem ſibi cari ſunt, vna eſt domus; cùm autem diſcrepant, ſeparantur, & ſcinduntur in plures domos. Vbi ergo caritas, ibi ſenioris nomine, de quo pẽdent cæteri, domus omnis ſignificatur; vt ſi quis arborem dicat, etiam fructus, qui in ea ſunt, pari- E ter vno atque eodem ſermone complectitur. Sic Ambroſ. Vbi ergo pater, prælatus, imò, & bonus princeps Noe iuſtitiam, & amorem in ſuos imitatur; illius ſunt omnium ſuorum neceſſitates. Quis enim (ait Paulus) infirmatur, & ego non infirmor? quis ſcandalizatur, & ego non vror? explicat S. Hieronym. Cum infirmantibus infirmor, cum pereuntibus perire me credo. Sic enim vror triſtitia, vt animo ardere me ſentiam. In caritate eſt totius Eccleſiæ Chriſtianæ decus, & ornamentum. Eccleſia arca eſt (inquit D. Greg. *35. moral. cap. 6.*) quæ ſola intra ſe poſitos valida

S. Ambroſ.

Caritas cum vnitate multorum.

2. Cor. 11.

S. Hieron.

S. Greg.

caritat.s

caritatis compage custodit. Vnde & aqua diluuij arcam quidem ad sublimiora sustollit, omnes autem quos extra arcam inuenit, extinxit. Recordatur Noe, vnitas enim animorum est in Ecclesia. Non à summo Pontifice fideles Christi, non à Prælato subditi numerum faciunt. Vnus est Noe cum suis; caput cum membris; quare qui diuersa sapiunt, & dicunt, à suo Noe extra illius arcam fluctuant. Execrandum planè spectaculum monstratur Ezechieli. *Septuaginta viri de senioribus, & Iezonias filius Saphan stabat in medio eorum, & vnusquisque habebat thuribulum in manu sua*, &c. Vbi D. Hieron. Quando viderimus plebem pessimam cógregatam, de qua scriptum est: *Odiui Ecclesiam malignantium*, Psal. 25. & peiores plebe præpositos, nequioremque principem, qui præfectus est plebi, atque presbyteris: dicamus Iezoniam stantem ante picturas idolorum, & singulos habere thutibulum in manibus suis; nó Dei maiestatem, sed proprias sententias adorantes, & nequequam odorem bonæ fragrantiæ ad Deú, sed fœtorem ad idola peruenire. Hæc Hieron. Viuis quidem coloribus expressa hæreticorum abominatio. Non Deum adoraút, non illi thus incendút, quippe ab vnitate Ecclesiæ desciuerunt in varias sententias, & sectarum figmenta, portentaque distracti; quod quisque pro libidine confingit, id vti Christianum ac diuinum pronunciat. Seniores sunt, quia sibi videntur sapientes, & nomine Episcopatus, ac presbyteratus, misellam ac rudem plebeculam decipiunt. Seniores, quia malitia inueterati, principem in medio tenent, suis nimirum fallaciis occæcatum. Stant omnes: quia (inquit D. Hieron.) firmo in sceleribus stant gradu, nec fluctuant in malo, sed robustissimè persistunt; vapórque nebulæ, & cófusionis ac turbinis, qui surgit ex thure, offerentium sacrilegia demonstrat. Hæc Hieron. Denique ante picturas idolorum thus adolent hæretici. Sunt enim hæreses idolorum pictæ imagines; nec immeritò dicere poteris hæreticos nominetenus Christianos, cætera verò paganos. Pulchrè adiungit D. Hieron. In medio Saphan, hoc est, iudicium, & condemnatio. D. Ambros. paulo aliter legit. Recordatus est autem Deus Noe, & bestiarum, & iumentorum: bestias scilicet pro animantibus vertens; ex quo non minùs subtilem quàm pium ad mores eruit sensum. Nec illud (inquit) otiosum, quod primò dixit: quia memor fuit Deus Noe, deinde bestiarum, postea iumentorum. hoc est; cur non iumenta, quæ mitiora sunt, post hominem nominauit, sed feróciora. In quo videtur illa esse ratio, vt ea quæ feróciora erant, vtriusque partis vicinitate mansuescerent. Vsque adeò necessaria homini, & maximè Christiano est; illa virtus Domini Iesu propria, & natiua, nimirum mansuetudo, cuius ipsemet se præbuit doctorem. *Discite à me quia mitis sum*, Matt. 11. Vt eam vel in brutis pecudibus commendabilem reddat conditor ipse vniuersorum. Ac simul etiam intelliges, quanta sit vis in exemplo, vel ad ipsam naturæ feritatem edomandam: ad aspectum enim mitissimi Noe, & animantium circum mitigari voluit Dominus ferocitatem bestiarum, & mole & sæuitia corporis horribilium. Vtrunque in Christo expressum habemus. Ipse enim prior dilexit nos, 1. Ioan. 4. vbi D. August. Iniquos amauit, sed iniquitatem soluit; iniquos amauit, sed non ad iniquitatem congregauit. Ægrotos amauit, sed sanandos visitauit. Et infrà subiungit aureum

Vnitas fidelium cum Papa. — Ezech. — S. Hieron. — Psal. 25. — *Hæreticorum fraudes & fordes.* — S. Hieron. — S. Ambros. — *Mansuetudo commendatur.* — Matth. 11. — 1 Ioan. 4. — S. Aug. — *Ex caritate sanat omnia.*

A planè documentum tam rectoribus, quàm subditis; nempe: Semel breue præceptum tibi præcipitur: Dilige, & quod uis fac. Siue taceas, dilectione taceas: siue clames, dilectione clames: siue emendes, dilectione emendes: siue parcas, dilectione parcas. Radix sit intus dilectionis: non potest de ista radice nisi bonum existere. Sic Augustinus.

4. *Adduxit spiritum super terram, & imminutæ sunt aquæ.*] Hebraicè ויעבר vaiaghaber, & transire fecit. hoc est, vt volunt aliqui, vim dedit vento penetrandi totam illam aquarum colluuiem, & telluris intima penetralia, quo & aquæ exsiccarentur, & tellus omni fæce lutóque exuta non pestilentem subinde halitum ac morbidam luem exhalaret. Putatur autem ventus hic fuisse Aquilonaris, cui vis inest exsiccandi vehementissima; illique addita fuit diuinitus efficacior virtus. D. Ambros. Non ventum, sed Spiritum sanctum intelligit, cui attributa hoc loco est efficacitas illa exsiccandi aquas, cohibendi diluuium, & renouandi faciem terræ. Quam etiam interpretationem de Spiritu sancto Theodoret confirmat. Certè in mystico sensu Spiritus sanctus diluuium compescit nostrarum passionum, de quo ita disserit D. Ambros. *cap. 14. de Noe.* Magna naufragia, quando mentis pariter & corporis, sensuúmque omnium turbo & procella miscentur. Tunc magnum est diluuium omnibus pariter ingruentibus passionibus: tunc se insipientia, iniustitia, temeritas, improbitas, perfidia de superiore parte, tanquam cataractæ mentis videntur effundere. Inde erumpunt de corporis fonte terreni libido, temulentia, luxuria, postremò diuersorum criminum prolapsiones, quæ penitus, & corporis robur, & vigorem mentis effœminant. Idem *cap. 15.* Caro nostra diuersis agitatur fluctibus, & freti modo fluctuat passionibus, quibus huc atque illuc super vndas molestiarum iactatur. Item *cap. 17.* Deinde eo quòd diluuium animæ vitio montis, & luxuriæ corporalis influxerat, vt malitia passioni, passio malitiæ misceretur. Ingrediente medico Dei verbo ad visitationem animæ, quæ diuturna ægritudine laborabat deceptionum improbitate, passionum acerbitate, priùs debuerunt causæ ægritudinis amputari. Ideo clausi sunt fontes, & cataractæ cæli. His enim causis minuitur diluuium, quibus creuit. Sic Ambros. Sola quidem Spiritus sancti gratia libidinosi diluuij restinguntur incendia, quibus animæ absumptæ pereunt. Sed proh quàm multa; & deploranda perpetuò fiunt in hoc diluuio animarum naufragia! Viden' quàm bellè S. Ambrosius diuini verbi prædicationem expresserit, cùm animam ponit ægrotantem passionibus, quam inuisit verbi Dei prædicatio? Planè infinita propè miracula eduntur quotidie, in sanandis animarum morbis ab huiusmodi medico. Adiungit etiam Ambros. cap. 15. Nisi accedat Spiritus sancti gratia, & nisi anima diuersarum humescat rore virtutum, poculo quodam irrigata sapientia, atque irriguo castitatis cupiditatum deflagrata incendio, vel profluuio carnis illisa procumbit. Sic Ambros. Nota rorem virtutum, poculum sapientiæ, irriguum castitatis, quæ à Domino incessanter sunt exposcenda. itaque compressum sistitur diluuium, cessante pluuia de cælo, reclusis; qui deorsò ad vindictam solam eruperant, fontibus, aquis deinde ad lacus, ad mare, ad freta maris, & fluuios recurrentibus; atque aliis subinde in meatus,

Ventus diluuium exsiccans. — S. Ambr. — *Passionum diluuium.* — *Dei Verbum animam ægrã visitat.* — *Spiritus S. libidines compescit.* — S. Ambros. — *A Domino castitas exposcenda.*

niratus, cuniculos, hiatúsque penitiores terræ A sese recipientibus.

5. *Requieuit arca super montes Armeniæ.*] Seu Ararat. de qua scribit D. Hier. *in* 37. *Isai.* ad hunc modum. Ararat Regio in Armenia campestris est, per quam Araxes fluit, incredibilis vbertatis, ad radices Tauri montis, qui vsque illuc extenditur. Ergo & arca Noe cessante diluuio non ad montes generaliter Armeniæ delata est, sed ad montes Tauri altissimos, qui Ararat imminent campis. Iam circa montium capita defecerat aqua, & proinde arca immota consedit. En dulcis laborum, qui pro Deo suscipiuntur, fructus! Post tam diuturnam ac molestam fluctuationem requies! Requieuit donum consi- B dens supra montium culmina, quæ fuerat immensis diu iactata diluuij vorticibus. Hunc eundem cursum Ecclesia Christi tenet, vt his verbis ostendit D. Gregorius *Epist.* 40. Quid aliud est, quod diluuij tempore humanum genus extra arcam moritur; ad vitam verò in arca seruatur: nisi hoc, quod apertè nunc cernimus. Quia infideles quosque extra Ecclesiam peccati sui vnda perimit, & fideles suos in fide, atque in caritate sanctæ Ecclesiæ vnitas, quasi arcæ compago custodit. Quæ arca videlicet de imputribilibus lignis compingitur, quia de omnibus fortibus, atque in bono perseuerantibus ædificatur. Et cùm à sæculari vita vnus- C quisque conuertitur, quasi adhuc ligna de montibus succiduntur. Cùm verò ad sanctæ Ecclesiæ ordinem, ad aliorum custodiam deducitur, quasi de excisis atque compositis lignis ad seruandam vitam hominum arca ædificatur. Quæ profectò arca cessante diluuio in monte requieuit: quia huius vitæ corruptione cessante, cùm malorum operum fructus transierint, in cælesti patria sancta Ecclesia in monte requiescet excelso. Ita Gregor. Requieuit arca immensis pelagi defuncta laboribus; qua quidem requie potiti (sunt enim iucundi acti labores) viri iusti dulciter illud in cælo cantant prophetieum: *Transiuimus per ignem, & aquam; & eduxisti nos in refrigerium*, Psalm. 65. D. Bernard. *serm. in transitu S. Malachiæ*, hæc verba expendens, maximè sistit in transitu, in quo virtutem Malachiæ commendat: Transiuit (ait) planè viriliter, & feliciter pertransiuit. Transiuit per ignem & aquam; quem non tristitia frangere, nec detinere mollia potuerunt. In hoc sanè medio boni & mali scientia continetur; & voluptatis, & tribulationis hic capere est experimentum. Beata proinde anima, quæ vtrumque pertransit, nec voluptati inhærens, nec deficiens in tribulatione. Itaque Bernard. per ignem intelligit tribulationes, per aquam voluptates huius vitæ; sic etiam S. Hieronym. Ignis (inquit) tentatio; aqua, prosperitas: refrigerium, Christus Dominus, aut beatitudo. medio autem tutissimus ad Christum, ad patriam, ad requiem vir iustus incedit. Ac educi quidem in refrigerium interpretatur, piè sanctéque in Domino mori, & nos etiam appositè pro eodem accipiemus, arcam requiescere post diluuium. Verba sunt Bernard. Mors ipsa dilectis Domini somnus refrigerij est. Propheta attestante: *Cùm dederit dilectis suis somnum, ecce hereditas Domini*, Psal. 126. pessima quidem mors peccatorum, quorum & natiuitas mala & vita peior. Sed pretiosa est mors sanctorum; pretiosa planè tanquam finis laborum, tanquam victoriæ consummatio, tanquam vitæ ianua, & perfectæ securitatis ingressus. Hæc Bernard. S. Hieron. per somnum intelligit tempus omne post mortem iustorum vsque ad resurrectionem vniuersalem. sic ait: Dilecti sancti sunt, qui post somnum præsentis vitæ, hic dormitare videntur, vt in resurrectione ad vitam æternam mereantur peruenire.

S. Hieron.

Fructus laborum pro Deo.

S. Greg.

Ecclesia per Arcam Noe figuratur.

Prælati sunt arca Dei.

Psal. 65.

Iustorum ad cælum via inter ignem & aquam.

S. Bernard.

S. Hieron.

Mors bonorum, & malorum.

Psalm. 126.

S. Hieron.

6. Elegantissima porrò est explicatio D. Augustini: ad singula verba Prophetæ, quæ quia mirabilem cum fluctuatione, ac requie arcæ connexionem habet, sigillatim & concisè, vt habet, transcribenda in hunc locum est. Quoniam probasti nos Deus, ignisti nos (sic legit) sicut ignitur argentum. Non ignisti (inquit) sicut fanum, sed sicut argentum: adhibendo nobis ignem, non in cinerem conuertisti, sed sordes abluisti. Vnde quomodo sæuit Deus in illos, quorum animam posuit in vitam. Induxisti nos in laqueum, non vt capti moreremur, sed vnde liberari experiremur. Posuisti tribulationes in dorso nostro. Erecti enim malè superbi eramus, malè erecti enruati sumus, vt curuati bene erigeremur. Imposuisti homines super capita nostra. Toleramus, quos nolumus, patimur superiores aliquando, quos nouimus peiores. Sæuire videtur Deus, cùm ista facit; ne metuas, quoniam Pater est, nunquam sic sæuit, vt perdat. Quando malè viuis, si parcit, plus irascitur. Omnino istæ tribulationes flagella sunt corrigentis, ne sit sententia punientis. Transiuimus per ignem & aquam. Ignis vrit, aqua corrumpit; vtrumque metuendum, & vstio tribulationis, & aqua corruptionis; quando sunt res angustæ, & infelicitates sunt in hoc mundo, quasi ignis est; & quando sunt res prosperæ, & abundantia sæculi circumfluit, quasi aqua est. Sic Augustin. Obserua consuetum Domino ordinem, cùm suos ad refrigerium, & requiem deducit, antè diluuium, ignémque immittit; quàm ad aquam, requiè, & refrigerium deducat; nimirum vti securiùs & sanctiùs aqua se proluant, in refrigerio viuant, & in requie consistant; vtique exerciti diluuiis, igneque durati. Est admodum subtilis obseruatio D. August. Vide (inquit) ne te ignis exurat, ne aqua corrumpat. firmus esto aduersus ignem, coqui te oportet, tanquam vas fictum mitteris in caminum ignis, vt firmetur quod formatum est. Vas ergo, quod in igne formatum est, aquam non timet; vas autem si solidatum igne non fuerit, tanquam lutum aqua soluetur. Noli festinare ad aquam; per ignem transi ad aquam, vt transeas & aquam. Per disciplinam transis ad requiem, & transiens per ignem, & aquam educeris in refrigerium. *Requieuitque arca super montes Armeniæ.* En illa verissima Dei arca, humanitas scilicet sanctissima Christi Domini, in qua diuinitas habitat corporaliter; venit in altitudinem maris, & tempestas illam demersit; infixa est in limo profundi, omnes fluctus Dei iudicis, & in humanum genus irati super illam inducti sunt: rupti sunt fontes abyssi, cataractæ apertæ sunt sanguinis; iniuriarum, dolorum, cruciatuum, crucis, mortis, sepulturæ, diluuia contra illam conspirarunt: at requieuit demum super montes æternitatis. Oportuit enim pati Christum, & sic intrare in gloriam suam, vbi sedet ad dexteram Patris iudex viuorum, & mortuorum, qui iudicatus, flagellatus, crucifixus inter iniquos expirauit. Requieuit arca super montes, illa etiam, in qua Deus ipse homo conceptus nouem mensibus habitauit. Semper virgo Ma-

ria

S. August.

Psal. 65.

Iusti tribulationes perniciles.

S. Aug.

Passio & glorificatio Christi.

ria Dei mater, post diluuia passionis filij sui, post A exactam nauigationem huius vitæ, in qua virginalis anima filium iam in cælo regnantem perenniter suspirans angebatur. Tandem corpore & anima simul exurgens cælos penetrauit, innixa super dilectum suum, sedetque cum Filio Regina mundi, sed hominum aduocatrix. Requieuit (ait Eccles. 24.) in tabernaculo meo Dei sapientia, ipsum Dei Verbum in vtero meo, in brachiis, inter vbera mea. Requiritur Deus in monte, (arca super montes) homo factus in Virgine, de qua Isa. 2. *Erit mons Domini præparatus in vertice montium.* Est enim Virgo Dei mater mons super omnes montes, supra omnem creaturam eleuata. Requieuit Deus ob operibus suis in Virgine, in qua assumens sibi carnem operatus est postremum, & maximum redemptionis opus. Requieuit ab ira, quam in Virgine factus homo deposuit, homines ad amorem inuitans, non timore perstringens. Requieuit arca super montes. Hæc autem arca (inquit D. Ambros. *lib. de Noe, cap. 7.*) vtpote in diluuio, huc atque illuc motu impellebatur incerto, eo quòd peccatorum status mobilis sit, & vitæ eorum quodam redundantium passionum diluuio corruptioni obnoxiæ errore inconstanti vagentur. Sic Ambros. At requieuit hæc super montem arca; videlicet in monte isto supra montes eminente, in Virgine requieuimus, qui peccatorum fluctibus agitamur; in virgine à periculis vitæ, à tentationibus dæmonum, à vitiorum procellis, à mortis diluuio portum, ac requiem placidissimam, obtinemus. Ad hunc Dei montem dirigenda est oculorum acies, ne in salo fluctuantes naufragium faciamus. Vnde optimè S. Ambros. *serm. in Nat. B. Mar.* Oportet (inquit) Christianos inter fluctus huius seculi, hanc Mariam, quæ supremo rerum cardine Deo proxima est, intueri, & respectu exempli eius, cursum vitæ dirigere. quod qui fecerit, non iactabitur vanæ gloriæ vento, nec frangetur scopulis aduersorum, nec absorbebitur voragine voluptatum; sed prosperè veniet ad quietis æternæ portum. ita refertur in Polyanthea, verbo *Maria.* Mons est Virgo mater supra omnes montes. Quid enim (ait S. P. Dam. *ser. 1. de natiuit. Virg.*) grandius virgine Maria, quæ magnitudinem summæ diuinitatis intra sui ventris conclusit arcanum? Attende omnem naturę dignitatem, videbis quicquid maius est, minus virgine. Solùmque opificem opus istud supergredi. totam virginem tota illa indiuisibilis natura largiori gratia superfudit. Sic Dam.

B. Maria arca, requies, mons.

Eccles. 24.

Isai. 2.

S. Ambros.

S. P. Dam.

SECTIO II.

Aperiens Noe fenestram arcæ, quam fecerat, dimisit coruum, qui egrediebatur, & non reuertebatur, donec siccarentur aquæ super terram.

1. NOn aperuit quidem ostium, quod ab exteriori parte Dominus occluserat, sed fenestram, quam in sublimi construxerat. Quia verò Hebr. vox חלון *chalon* scissuram, rimulam, foramen significat, non desunt boni autores qui arbitrentur nouam quandam fenestellam à Noë tunc fuisse apertam, qua posset dimitti coruus ad explorandum habitum telluris; cùm præsertim adiungant fenestram illam grandiorem in arcæ parte sublimiori cōstructam cælo tantùm patere contuendo, non autem terræ deorsum. Itaque Noë cùm per se non possent exerto foràs capite longè latéque dispicere quinam esset aquarum terræque status, exploratrice vsus est aue, ex cuius vel reditus, vel remansione colligeret egrediendúmne, an adhuc remanendum esset? Prudens paterfamiliàs Noë periculo nec se, nec suos committit; quod vtilius ac deterius apud se habet, exponit, si quid discriminis fortè subeundum foret; imò & coruum sagacissimum, qui acri ac sublimi volatu faciliùs se posset eximere, dimittit; non aliam ex auibus, aut minùs cautam, aut tardiorem, aut infirmiorem, quæ certiùs periclitaretur. Infausta quidem auis, sed ex qua B discere possimus, quàm libenter atque alacriter pro Dei mandatis obedientiáque prælatorum, vel ipsius vitæ periculum adire debemus. Colore quidem coruus niger, sed obedientia candidus, magistrum se, ad parendum, exhibet subditis, qui in arca Christi continemur. Pulcherrima est D. Ambros. doctrina, quam ex hoc loco proponit, ad confessionis sacramentalis optimam institutionem. Sensus (inquit) altior significat, quòd omnis iustus, quando mundare se incipit, quæ tenebrosa sunt, & immunda & temeraria primò à se repellit. Siquidem omnis impudentia, atque culpa tenebrosa est, & mortuis pascitur, sicut coruus. Sic Ambros. Magna C quidem laus peccatoris, cùm pœnitentiæ sacramento expiaturus animam sese addicit; si primò grauiora delicta, & quæ si detegantur maiorem ingerent verecundiam, aperiat in confessione. Coruus in primis fœdus, obscurus, horribilis, truculentus, hoc est, peccatum execrabilius primò dimittatur à pectore, per fenestram oris foràs euolet; exuneret se anima pœnitentis in primis fœdiore sarcina, deinde leuiorem deponat. Priùs coruum; postea columbam, leuem illam quidem, & leuiorem, vt vocat, venialium culparum, symbolum ab arca pectoris per confessionem proiiciat. Hac fidelitate aduersùs Dominum, & suimetipsius profundiori abiectione ampliorem vtique misericordiam consequitur: suauiórque deinceps fiet confessio sacra- D mentalis; quippe in qua monstris primò, & gigantibus valido ictu prostratis, reliquus minorum diaboli militum exercitus facili negotio debellabitur; quemadmodum legimus 1. Reg. 17. prostrato Goliath; *Videntes Philisthim, quòd mortuus esset fortissimus eorum, fugierunt.* Cedit hoc tam egregium factum pœnitentis in admirabilem laudem & honorem ipsius Dei. Eapropter in sacris literis eadem confessionis nomenclatura tum Dei laus, tum peccatorum expiatio sacramentalis significatur. Vnde illud est D. August. *in Psal. 117.* Confessio, vel laudis Dei est, vel peccatorum nostrorum. Hoc autem loco sensus est de confessione criminum. Sic enim S. Hie- E ronym. Priusquam nobis auersa facie Deus irascatur, confiteamur peccata nostra. Quòd verò honoret maximè Deum, qui pro illo suorum criminum exoluit confessionem, ostendit D. idem Augustin. *in Psal. 94.* ad illa verba, *Præueniamus faciem eius in confessione.* Et hoc (inquit) non pertinet ad laudem Dei, quando confiteris peccata tua? imò verò maximè pertinet ad laudem Dei; quare maximè pertinet ad laudem Dei, quando confiteris peccata tua? quia tanto ampliùs laudatur medicus, quanto plus desperabatur ægrotus. Confitere itaque peccata tua, quo

Noe bonum egit patrem familias.

Ore obediendum etiam cum periculo.

S. Ambr.

In confessione primò detegenda, quæ impuriora.

1. Reg. 17.

S. August. Confessio sacramentalis summè Deo honorat.

S. Hieron.

Psal. 94.

quo magis deſperabas de te propter iniquitates tuas : tanto enim maior laus eſt ignoſcentis, quanto maior exaggeratio eſt peccata confitentis. Sic Auguſt. Præterea Deum honorat pœnitens in confeſſione ; quia pro eius amore ſibimetipſi iraſcitur, piè ſeipſum excruciat, confitendo ſua delicta, hoſteſque Domini teterrimos, nimirum peccata fortiter audacterque proſternit ; vt meritò Angeli ipſi de pœnitentia noſtra exultantes Domino illud repetant, quod Ionathas poſt occiſum Philiſtæum Sauli regi de Dauide ſuggeſſit : *Locutus eſt Ionathas de Dauid bona ad Saul : Opera eius bona ſunt tibi ; & poſuit animam ſuam in manu ſua, & percuſſit Philiſtæum: vidiſti & lætatus es*, &c. Honorat Deum noſtra confeſſio, quia illum ad miſericordiam ſibi maximè propriam quodammodo cogit, etſi iuſtitia delictis infenſa peccatoris mortem expoſceret. Hinc illud Tertull. *lib. de pœnit.* ſatisfactio confeſſione diſponitur, confeſſione pœnitentia naſcitur, pœnitentia Deus mitigatur. Itaque exomologeſis, confeſſio Latinè, proſternendi & humilificandi hominis diſciplina eſt, conuerſionem iniungens miſericordiæ illicem.

1. Reg. 19.

Confeſſio miſericordiam promouet.

Tertull.

2. Deum honorat noſtra de peccatis confeſſio, quia proditores Dei palàm detegit, accuſátque, vt inimicos illius ſummæ bonitatis, ac iuſtitiæ diuinæ. Hinc D. Ambroſ. *in Pſalm.* 118. *ſermon.* 4. Qui ſua delicta non tacuit, videtur in ſe doluiſſe, quod fecit ; in diabolo prodidiſſe, quod ſuaſit ; ideoque ait Scriptura : *Iuſtus in exordio ſermonis accuſator eſt ſui*, Prouerb. 18. Qui ſe accuſat, etſi peccator eſt, iuſtus eſſe incipit; quia nec ſibi parcit, & Deo iuſtitias confitetur, quem putat latere nihil poſſe. Sic Ambroſ. Qui verò tam fidelis erga Deum ſuum eſt, vt non dubitauerit prodere & traducere, vt occidantur hoſtes Domini ſui; ab ipſius diuina bonitate grandia & multa bona expectet ; nec enim Deus minor eſt rege Aſſuero, de quo ſic ſcribitur cap. 6. Eſther. *Mardochæum, quòd nunciaſſet inſidias Eunuchorum regem Aſſuerum iugulare cupientium, indui veſtibus regiis, & imponi ſuper equum qui de ſella regis eſt, & accipere regni diadema ſuper caput ſuum, & præconem clamare iuſſit: Sic honorabitur, quem rex voluerit honorare*, huius tam admirabilis honoris in Mardochæum collati rex ipſe rationem ſubiecerat, ſciſcitans ab aulicis: *Quid pro hac fide honoris ac præmij Mardochæus conſecutus eſt?* Profectò illuſtrior fides in Deum eſt, quòd ego mea delicta, meas proditiones, inſidias, iniurias, meipſum proditorem patefaciam; quàm ſi aliena deferam. Deum honorat confeſſio, quippe quæ imaginem Dei vitiis emortuam reuocat ad vitam, atque omni cœno deterſo nitidam, Deóque gratam reddit. Hinc Nazianz. *ad Vital* Peccati vel ſola confeſſio hominibus ſæpè ſaluti fuit ; acerbiſſimíſque lacrymis graues noxas abluit, animámque vitio tetram obſcœnámque purgauit. Deum honorat confeſſio, quia ſupplicium delictis noſtris promeritum, quod miſericors Deus nobis inuitus ac dolens cogitur infligere, funditus auertit ; ſic Pacian. *in paræn. ad pœn.* Gehennam recordemini, quam vobis confeſſio extinguit. Quàm verò fructuoſa, iucunda, imò & glorioſa ſit pœnitenti confeſſio, tum patet ex dictis, tum etiam ; quia, vt optimè aduertit D. Hieronym. *Epiſt. 4. ad Ruſticum. Confeſſio, & pulchritudo in conſpectu eius*, Pſalm. 95. Vt qui ſua confeſſus fuerit peccata, fœditatem vulnerum, in ſanitatis decorem commutet. Videlicet pulchritudo animæ ; quæ in gratia iuſtificante, & caritate Dei conſiſtit, ab ipſa peccatorum confeſſione ſuboritur. Ergo S. Chryſoſt. *in Pſal.* 106. exhortans ad confeſſionem poſt multa ſubiungit : Peccatorum indulgentiam confeſſione inſtanti mereberis. Quid horres fateri, quod libenter ac properè commiſiſti ? Et *Oration. 2. contra Iudæos* : Vna ſolaque purgatio peccatoribus reliqua eſt poſt peccata: ſcilicet, vt ſua commiſſa confiteantur. En ô hæretice quid catholicis exprobras ſacramentalem confeſſionem, tanquam recens quid inuentum ? Si locus exigeret, ſanctorum Patrum ac totius Eccleſiæ per omnes ætates à Chriſto Domino, atque eius Apoſtolis ad nos vſque incorrupta, atque euidentiſſima teſtimonia de confeſſionis ſacramento, vt ritè peragi conſueuit apud Catholicos, præmonſtrarem. Sed hac de re plurimi Doctores luculenter ſcripſerunt.

Confeſſio Dei honorat.

S. Ambroſ.

Prouerb. 18.

S. Gregor. Nazianz.

Pacian.

Cõfeſſio peccatori glorioſa.

S. Hieron.

Pſal. 95.

S. Chryſoſt.

Certè quàm vſitata fuerit peccatorum confeſſio prioribus Eccleſiæ temporibus, illud inprimis euincit, quod legimus apud D. Auguſtin. *in Pſalm.* 4. Vbi hoc Verbum *confeſſio*, lectoris ore ſonuerit, continuò ſtrepitus pius pectora tundentium conſequitur. Diximus Noë, pœnitentis, ſua cùm peccata confitetur, ſymbolum fuiſſe, atque adeò coruo ante omnia, hoc eſt, terris & impudentibus culpis arcam animæ ſuæ exonerauiſſe. Addimus etiam in Noë, ſacerdotis ſacramento confeſſionis abluentis animam peccatoris, poteſtatem atque officium adumbrari. Noë coruum ab arca dimittit; & ſacerdos per abſolutionem à pœnitentis anima culpas omnes abiicit; quónam roges ; in profundum miſericordiæ diuinæ, in mare immenſum ſanguinis Chriſti Domini ; vbi ſemel immerſa noſtra crimina penitus diſparent. Idcirco Dominus in Euangelio iubet leproſo (quod in lege Moſaica ſancitum erat) vt oſtenderet ſe ſacerdoti, *Matth.* 8. Ex quo bene infert D. Chryſ. *lib. 3. de ſacerd.* Noſtris ſacerdotibus non corporis lepram, verùm animæ ſordes non dico purgatas probare, ſed purgare prorſus conceſſum eſt. In illo miraculo celeberrimo, cùm Lazarus quatriduanus, iam ſepultus à Chriſto Domino ad vitam eſt reuocatus : duo (quod ad præſentem locum attinet) aduertere oportet : & quia Lazarus adhuc ligatus inſtitis foras prodierit è ſepulchro ; & quia Dominus iuſſerit Apoſtolis ; Soluite illum, & ſinite abire, *Ioann.* 11. In primo ſignificatur confeſſio, vt communis tradit interpretatio ſanctorum Patrum. Vnde D. Ambroſ. *lib. 2. de pœnit.* Ieſus compatitur dilectæ ſuæ, & dicit defuncto Lazaro: Veni foras, hoc eſt, quid iaces in tenebris conſcientiæ, & delictorum tuorum ſordibus quodam reorum carcere ? Exi foras, delictum proprium prode, vt iuſtificeris ; ore confeſſio fit ad ſalutem, &c. In altero ſignificatur abſolutio ſacerdotis, vt D. Ambroſ. Gregor. & alij docent. Inter quos ſic D. Auguſtin. *de verb. Domin. ſermon.* 8. Ipſum Lazarum attende cùm vinculis prodit, iam viuebat confitendo, ſed nondum liber ambulabat vinculis irretitus. Quid ergo facit Eccleſia, cui dictum eſt : Quæ ſolueritis, ſoluta erunt, niſi quod ait Dominus ad diſcipulos : Soluite illum, & ſinite abire. Sic Auguſtin. Vide in eandem commentationem D. Gregor. *homil.* 26. *in* 11. *Ioann.*

Confeſſio quàm vſitata olim fuit.

S. Auguſt.

Noë figurat ſacerdotē confeſſarium.

Matt. 8.

S. Chryſ.

In Lazaro confeſſio repræſentatur.

Ioan. 1.

S. Ambr.

S. Auguſt.

Cõfeſſio y ſi...

S. Hieron.
Non sanatur qui non vult confiteri.

3. Ad hæc; sacerdos medicus est animarum, curareque non valet ægrotum, nisi is aperiat suum vlcus. Qua metaphora vsus D. Hieronym, *in Eccles.* 10. Si quem (inquit) serpens diabolus occultè momorderit: si tacuerit, qui percussus est, nec vulnus suum fratri, & magistro voluerit confiteri; magister qui habet linguam ad curandum, facilè ei prodesse non poterit. Si enim erubescat ægrotus vulnus medico confiteri; quod ignorat, medicina non curat. Sic Hieronym. Pulchrè sanctissimus Doctor linguam sacerdotis medicam, & curandis animarum vulneribus, ac morbis diuinitus effectam arbitratur: ac fortasse idcirco lingua sponsi tantopere commendatur; *Mel, & lac sub lingua tua,* Cant. 4. Etenim sacerdotis ore sacrosanctum Eucharistiæ sacramentum conficitur, quo nullus est dulcior mellis fauus: redditur absolutio peccatorum, quæ in confessione aperiuntur, per quam sordibus ablutæ pœnitentium animæ candidiores lacte in oculis Dei, atque Angelorum apparent. Eandem medicorum similitudinem vsurpans Anast. Nicenus *quæst. 6. in Genes.* concludit veritatem fidei: solis nimirum sacerdotibus fieri debere confessionem. Quomodo (inquit) morbi corporis non aperiuntur omnibus hominibus, neque quibus libet, sed iis, qui curandorum sunt periti; ita etiam peccatorum confessio debet fieri apud eos, qui possunt curare. Necesse est ergo confiteri peccata iis, quibus credita fuit dispositio. Sic ille. Similiter D. Basil. *in reg. breu.* 228. Necessariò (ait) iia peccata aperiri debent, quibus credita est dispensatio mysteriorum Dei. Denique solis sacerdotibus claues regni cælestis, aut aperiendi, aut recludendi, & potestas ligandi, atque soluendi, à Domino demandantur *Matth. 16. & 18. Ioan. 22.* Quare D. Augustin. *de vera, & falsa pœnit. cap.* 10. sic ait: Qui confiteri vult peccata, vt inueniat gratiam, quærat sacerdotem scientem ligare, & soluere, ne cùm negligens circa se extiterit, negligatur ab illo, qui eum misericorditer monet. Sic Augustin. Itaque cùm tres alij viri, quatuórque fœminæ fuerint in arca, solus Noë aperiens fenestram arcæ dimisit coruum. Multi quidem sunt in Ecclesia Christi fideles, sed solus sacerdos potest peccatorem à peccatis absoluere. Ex quo admirabilis ostenditur potestas, & dignitas sacerdotis, cui summa est habenda reuerentia, quippe cùm & sanctissimum Christi corpus conficiat, & regnum cælorum pœnitentibus aperiat. Quæ duo augustissima veneratus officia D. Hieronym. *Epist. 2. ad Heliodor.* Absit (inquit) vt de his quicquam sinistrum loquar, qui Apostolico gradui succedentes Christi corpus sacro ore conficiunt, per quos & nos Christiani sumus, qui claues regni cælorum habentes quodammodo ante diem Iudicij iudicant.

Cant. 4.
Sacerdotis lingua quàm vtilis.
Anast. Nic.
Solus sacerdos minister est confessionis.
S. Basil.
Mat. 16. 18.
Ioan. 22.
S. Aug.
Sacerdotes venerãdi sũt.
S. Hieron.

4. Coruum dimittit Noë ab arca. Discant patresfamiliâs, vt seruos malè moratos, maximè si turpes sint, ne lues vulgetur, aliíque serpente in dies malo contabescant, procul ab domo propellant. Timore plena videtur illa Domini sententia: *Non veni pacem mittere, sed gladium: veni enim separare,* &c. Matth. 10. Sed planè in vtilitatem nostram. Nam (vt ait D. Hieronym.) propterea bellum missum est bonum, vt rumperetur pax mala. Ne verò quis offendatur nomine discordiæ, bellique, vbi in lege gratiæ fraterna commendatur concordia, opportunè adiungit Theoph. Non vbique bona est concordia, sed bonum quandoque est & dissidium. Amputanda est igitur vitiosa pax omni bello truculentior, infausta & perniciosa consuetudo cum improbis; odium verum est, qui amor falsò putatur inter iustum, atque impium. Diuinitus consultum est, ne Hebræi, qui de Ægypto ad terram promissionis venerant, morbo vllo afflictarentur, vti canit regius Vates: *Non erat in tribubus eorum infirmus,* Psal. 104. D. Chrys. morbos animæ intelligit, vitia nimirum, prauaque & dogmata, & facta, quibus scatebat Ægyptus. Illa igitur omnia partim Hebræi non hauserunt ab Ægyptiis; partim qui contagio aliquo fuerant infecti, ante perierunt in deserto, quam terram promissam ingrederentur. Ratio verò traditur à D. Chrys. vt qui Palæstinam erant possessuri, mala quæ erant in Ægypto non vidissent, & vt tantæ improbitatis nullum magistrum haberent. Ita Chrys. Nihilominus posteri Hebræorum iam securò terram illam promissam à Deo possidentes, breui ab ipso Deo desciuerunt, eo quòd, vt habetur *Psalm.* 105. commixti sunt inter gentes, & didicerunt opera eorum. Porrò vt videas quæ tanta sit vis malæ consuetudinis; qui à gentibus idololatriam didicerãt, tantos in ea turpissima execrandáque arte progressus fecerunt; vt deinceps vicinis gentibus, & exemplo, & consilio magistros se præbuerint idololatriæ. Vnde Oseæ 4. *Particeps idolorum Ephraim.* LXX. adiiciunt: Prouocauit Chananæos; vbi D. Hieronym. Tantum habuit studium Israël in idolorum cultu, vt non imitatus sit Chananæos, idest, Ethnicos; sed ad imitationem sui eos prouocauerit erroris. Separandus procul à iusto coruus, videlicet, quicquid virtutis studium impediuit, & pietati erga Deum obsistit, ac mandatis Dei aduersatur, coruinam gerit impuritatem. An non illud est à Domino pronunciatum. *Qui amat patrem, aut matrem, aut filium, aut filiam, plusquam me, non est me dignus?* Matth. 10. Vbi D. Hieronym. Affectus subiicit religioni. Si necessitas venerit, vt amor parentum, aut filiorum Dei amori comparetur, & non possit vtrumque saluari; odium in suos, pietas in Deum est. Sic Hieron. Nullus hinc inferat amorem, & iura propinquitatis, quæ naturæ ipsius lege sancita sunt, à Christo Domino tanquam Christianæ fidei contraria damnari: solus ordo caritatis exigitur, iuxta illud Cant. 2. *Ordinauit in me caritatem.* Ama igitur (inquit D. Hieronym.) post Deum. Quod si te contra Dei præceptum pater, aut mater impellat, tunc illos odisse perfecto odio, illos à te repellere, ab illis fugere, illos prorsus nescire, non est contra præceptum de honorandis diligendisque parentibus. Nam in eo euentu, vt egregiè obseruat D. Chrysost. pater non est: mater non est. Postremò iustus omnis, & à suo consortio, & ab anima prorsus coruum dimittat, si volet innocens, mundúsque esse, ac videri. Vnde D. Ambros. ad hunc locum. Et ideo (ait) tanquam emittitur, & fugatur culpa, & separatur ab innocentia, vt nihil maneat in viri iusti mente tenebrosum.

Matth. 10.
S. Hieron.
Fugiendum à consortio malorum.
Theoph.
Psal. 104.
S. Chrys.
Psal. 105.
Iudæi idololatriam edocuerunt.
Oseæ 4.
S. Hieron.
Dei amor rebus omnibus præferendus.
Matth. 10.
S. Hieron.
Cant. 2.
Ordo amoris exigitur.
S. Chrys.
Parentes qui non diligendi.
S. Ambros.
Mundanda anima ab impuritatibus.

5. Enimuerò permagna est hoc loco controuersia, de qua eruditissimè noster Delrio: vno tantùm verbo rem conficiam. Vbi vulgata habet, qui egrediebatur, & non reuertebatur.

Hebr.

Hebr. ויצא יצוא ושוב *vaiêçe iaço vaxob*: & exiit egrediendo, & redeundo; vel egrediens, & rediens; qua phrasi significatur non rediisse in arcam, ita vt ouncium referret Noë; sed vago volatu, nunc ab arca longiùs recedebat, nunc ad arcam reuolitans, in summo fortassè illius considebat fastigio, atque interdum circumcirca diuagabatur non passus in caueam vlteriùs intromitti; fugitans custodiæ, perosus tenebras & carcerem. Quem sensum amplectens D. Ambros. mystico deinde ad mores eleganter vtitur in hunc modum. Egressus coruus non reuertitur ad iustum, quia fugitans culpa omnis æquitatis, nec probitati videtur, & iustitiæ conuenire. Denique euasisse se credit iniustus, tanquam de vinculis, cùm iustus ab eius se consortio separauerit, diluuij cuiusdam, & corruptelæ familiaris, vt coruus, qui cùm siccitatem terræ nusquam inuenerit, non reuersus est, sed remansit. Sic Ambros. Omnis enim malus odit lucem: sibi quisque similem amat, dissimilē refugit. At quæres vbinam consedit coruus; quare in arcam non se receperit? D. Ambros. vt ad initium huius sectionis præmisimus, D. August. D. Chrys. Lyra, Abulens. arbitrantur coruum inuenisse cadauera in montibus iam detectis, iisque pastum remansisse. Auis illa (inquit Chrys.) vt est immunda, cùm desiissent aquæ, incidit in cadauera, quibus inuento sibi congruo cibo insedit. Optimè Procop. Coruus (inquit) & columba sunt quædam quasi virtutis, & vitiorum symbola. Columba non inueniebat locum, in quo vestigium poneret; coruus autem potuit quiescere. Sed vitia gaudent affectuum perturbatione, & æstu. Virtus ab his resilit, ne aspectum quidem horum ferens, nec enim in his habet quietem & stabilitatem. Itaque coruus post vagam volitationem in putida carne, voracitati suæ studens remansit: naturæ enim sequitur semina quisque suæ. Quò enim Iudæi currerent nisi ad similes? ait D. August. explicans illud Ioan. *Tulerunt lapides, vt iacerent in eum.* Egressus deinde coruus ab arca, in qua bene pastus, & securus tot mensium spatio extiterat, cùm interim extra arcam innumerabilis animantium multitudo diluuio perierit; at ingratus atque infidus vbi data est occasio abeundi, & pabuli repetit illicium, non ampliùs ad arcam reuertitur; curatorem suum, & seruatorem nescit; fugitque Noemum. Corui erant, de quibus Dominus: *Filios enutriui, & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me*, Isai. 1. Qua Domini voce vtitur D. Bernard. *serm.* 33. *in Cant.* ad deplorandam ingratitudinem eorum, qui pinguibus atque illustribus in Ecclesia ditati, & nobilitati redditibus, ac dignitatibus: Dominum ipsum, à quo sunt beneficiis donati, nescientes in luxum, & arrogantiam defluxerunt. Omnes (inquit amici, & omnes inimici; omnes necessarij, & omnes aduersarij, omnes domestici, & nulli pacifici, omnes proximi; & omnes quæ sua sunt, quærunt: ministri Christi sunt, & seruiunt Antichristo, honorati incedunt de bonis Domini, qui Domino honorem non deferunt. Vox plangentis in tempore isto. Filios enutriui, &c. Hæc Bernard. Vtinam aliquando tandem, qui cum coruo infidi extitimus, & ingrati Deo, tam execrabile hoc vitium etiam cum coruo exueremus! Nam, vt subtiliter adnotauit D. Augustin. *lib.* 2 *de mirab. sacr. Scrips. cap.* 15. Coruo ministrare Prophetæ Eliæ præcipitur 3. *Reg.* 17. vt scilicet culpam, quam in diluuio

S. Ambros. — *Malus bonum refugit.* — *Malus mali amat & sociat.* — *S. Chrys. Procop.* — *S. Aug. Ioan.* 8. — *Coruus ingratum repræsentat.* — *Isai.* 1. — *S. Bern.* — *Ingrati Deo quàm in Ecclesiastici.* — *S. August. Coruus Eliæ ministrando à cum exuit.* — 3. *Reg.* 17.

Ben. Fernand. in Gen. tom. 1.

A commiserat in terra, purgare auis illa videretur: dum vt fidelis minister efficitur Eliæ, qui negligens, & fallax erat antea Noe. Sic August. Hanc eandem stoliditatem Iudæi erga Dominum ipsum exhibuerunt, quem innumeris ab illo beneficiis locupletati negarunt, & crucifixerunt; sed tantæ ingratitudinis ac feritatis pœnas luentes, & Christo quem sperabant, & terra ipsa qua fruebantur priuati sunt; quod eleganter edisserit ita Tertull. *lib. de pudicitia, cap.* 8. Iudæi apostatæ filij pronuntiantur, generati quidem, & in altum elati, sed qui non computauerunt Deum, & qui reliquerunt Dominum, & in iram prouocauerunt sanctum Israë-

B lis. Omnia planè Iudæo concessa dicemus, cui etiam conditio gratior, quæque de gula erepta, est, nedum ipsa terra paternæ promissionis. Atque adeò non minus hodie Iudæus, quàm iunior filius (prodigum intelligit) prodacta substantia Dei in aliena regione mendicat. Sic Tertull. Fortè gratiorem illam conditionem lautissimi illius epuli *Luc.* 15. quo minor filius est à patre exceptus, intelligit Messiam, quem quasi cibum de ore ac faucibus Iudaici populi Deus eripuit, & gentilico populo est largitus: mansitque Iudæus sine Christo, & sine terra promissionis: de spe deiectus, & de possessione depulsus.

C 6. Corui sunt etiam qui amicos, & propinquos deserunt in angustiis constitutos. Omnes quidem in Christo renati dicimur fratres. At frater non tam necessitudinis iure ostenditur, quàm necessitatis occasione; audi Salomonem Prou. 17. *Omni tempore diligit, qui amicus est, & frater in angustiis comprobatur.* Hebr. אח לצרה יולד frater in angustiis nascetur. Elegans planè sensus est, quem LXX. versio reddit: In omne tempus amicus sit tibi; frater autem in necessitatibus vtiles sint; huius enim rei gratia nascuntur. Venerabilis Beda: Qui Dominum verè amat, omni tempore eius custodit amorem, neque in angustia passionis deserit, quem in pacis tranquillitate confessus est. Timeant ergo sibi corui isti, cùm feritatem suam videant damnari tam grauiter à Iobo cap. 6. *Qui tollit ab amico suo mi-*

D *sericordiam, timorem Domini derelinquit.* timorem hic, vt sæpe fit, accipe pro religione, cultúque Dei, quem nec reueretur, qui nouit quòd infidus in amicitia, maximè qui iacentem amicū non solatur, non iuuat omni, qua potest ope, aut saltem non dolet. Vniuersim autem dictum sit; signum reprobationis esse in proximorum calamitatibus inhumanitatem præbere, quod apertè colligitur ex illo Prou. loco cap. 12. *Viscera impiorum crudelia.* Ex quo D. Greg. 6. *moral.* 11. subinfert: Reprobotum viscera nesciunt compassionem. Contrà verò de iustis præmiserat Salomon: *Nouit iustus animas iumentorum suorum.* Explicat Beda; quónam pacto nouerit, hoc est: miseretur, & compa-

E titur hebetudini ac fragilitati proximorum sibi commissorū. Qualis profectò mihi videtur Noë, qui etiam malum, subdolum, fœdū, ac immitem fœtuū, scilicet coruum è vinculis expedit, dimittit è cauea, libero sinit aere vesci. At coruus abiit, & non est reuersus; coruus est. Sed in illum minatur Salomon Prouerb. 12. *Qui reddit mala pro bonis, non recedet malum de domo eius.* Porrò autem post Deum beatissima Dei mater viscera habet piissima, & suauissima. Et quid nobis fieret, si matrem Dei nostri miseriæ ac commiserationem non commouerent? dulcissima nobis est miseri-

Tertull. Iudæorum ingratitudo. — *Luc.* 15. *Iudæis Messia priuatus.* — *Prouerb.* 17. — *Beda. Amor in angustiis probatur.* — *Iob* 6. — *Reprobationis nota non compati.* — *Prouerb.* 12. — *Beda.* — *Compassio erga subditos.* — *Prou.* 12. — *B. Maria commiserans erga homines.*

misericordiæ mater; talémque esse oportebat in qua vna Deus generi humano salutem voluit esse collocatam. Etenim, vt verè ac bellè prædicat D. Fulgent. *serm. de laud. Mar. ex part. Salu.* Facta est Maria fenestra cæli, quia per ipsam Deus descendit ad terras, vt per ipsam homines ascendere mereantur ad cælos. Facta est Maria restauratio fœminarum, quia per ipsam à ruina primæ maledictionis probantur esse substractæ. Ita Fulgent. Quo sensu dixit etiam S. Epiphan. *Orat. de laud. sanct. Mariæ*: Angeli accusabant Euam: nunc verò Mariam gloria prosequuntur, quæ mulierum infirmitatem verè gloriosam reddidit, quæ lapsam Euam erexit. Sic ille. Cùm igitur tantum Virgini Deiparæ debeamus, an non coruus, ingratus, infidus & barbarus erit, qui ab hac salutis arca, recedet, qui Virginem Dei matrem, non colat, non amet, non salutet. Ergo (vt piè clamat S. P. Damian. *serm. 1. de nat. virg.*) subueni Domina, clamantibus ad te iugiter. Nunquid quia ita Deificata, ideo nostræ humanitatis oblita es? nequaquam Domina. Non enim conuenit tantæ misericordiæ tantam miseriam obliuisci: quia etsi subtrahit gloria, reuocat natura. Non enim ita memoraris iustitiæ Dei solius, vt misericordiam non habeas: nec ita es impassibilis, vt sis incompassibilis. Naturam nostram habes, non aliam: & iustum est, vt de rore tantæ pietatis diffusiùs infundamur. Sic Dam.

S. Fulg. — *S. Epiphan.* — *B. Maria soluit errata mulierum.* — *S. P. Dam.*

SECTIO III.

Emisit quoque columbam post eum, vt videret si iam cessassent aquæ super faciem terræ; quæ cùm non inuenisset, vbi requiesceret pes eius, reuersa est ad eum in arcam. Aquæ enim erant super vniuersam terram.

1. HEBR. מאתו *meitto*, id est, à se: vt & Chaldæus legit. LXX. ὀπίσω αὐτοῦ, post eum; scilicet coruum, quod sequitur noster interpres. Vtrunque verum, & quòd Noë à se familiarem ac domesticam alitem columbam emisit: & quòd post coruum; vbi explorator infidus nuncium de aquarum statu nullum retulit. Iste autem erat huiusmodi. Iam editiora montium culmina nuda comparuerant aquis, sed ex præterita eluuione nondum exsiccata, & puta: quinimo limis cænóque obsita, turpioréque adhuc vligine lutulenta videbantur: deinde camporum planicies, & humiliores valles aqua multa redundabant. *Quæ cùm non inuenisset, vbi requiesceret pes eius, reuersa est.* Ex dictis ratio euidens colligitur, quare columba non inuenerit, vbi quiesceret, & in arcam redierit. Etenim in montibus omnia lutum, in campestribus nil, nisi pontus erat. Quapropter columba hac illac per aërem volitans, vagandóque lassata, cùm arborem fruticem, lapidem humúmve quæsisset, vbi sisteret; non tamen in ipsis montium verticibus purum quid, atque eluuiæ defæcatum inuenit: est enim animal delicatum, & amans munditiæ, proindéque sordes, quibus culmina montium scatebant, refugiens ad comparem in arca, & ad solita penetralia se recepit. Sed præstat hanc interpretationem audire ex D. Chrys. *homil. 26. in Genes.* Iustus (inquit) meliore spe concepta emittit columbam, auem mitem, & familiarem, quæ miram præsefert sapientiam, & non nisi seminibus pasci solita; ex puris est auibus. Non dicit, quòd columba non inuenta requie ad ipsum in arca redierit: sed apposuit, *pedibus suis*; vt doceat nos, quòd licet defecerint aquæ ex aliqua parte, & cacumina montium apparuerint, sed adhuc ob abundantiam aquarum, quæ ingruerant, cæno & limo plena erant etiam ipsa montium cacumina. Et ideo columba nondum stare, neque conuenientem sibi cibum inuenire valens reuersa est: reditu suo docens iustum, esse adhuc magnam aquarum copiam. Ita Chrys. His ergo ad literæ corticem euolutis, reliquum est, vt mysteria huius loci ex Patrum intelligentia explicemus. Ac primò quidem coruus vitium, columba verò virtutem repræsentat: coruus semel dimissus non redit vlteriùs ad iusti contubernium: columba mittitur, obedit quidem, sed iustum repetit. Ergo post coruum (inquit D. Ambros.) columba dimittitur. Malitiam enim simplicitas, & culpam virtus resoluit. Malitia amat diluuium, consortium iustæ mentis refugit: & quasi desolata, & sine aliqua statione remanet, nullam habens cum virtute communionem. Virtus autem redit, amans iustorum consortia, & largiendæ familiarior vtilitati, quæ conferat salutaria; & cauenda ea, quæ sunt nocitura, commoneat; sicut columba dimissa cùm videret non cessasse aquam, reuersa est, tanquam plena iustitiæ, vt ei, à quo missa fuerat, nonciaret, quid adhuc cauere deberet, atque expectando fructu meliore postea potiretur. Hæc Ambr. Est quidem egregium obedientis symbolum columba; obediens enim simplex ac mitis, placidè cum suo Noë, prælato scilicet, in arca religionis cohabitat. Obedientem à se mittit superior vt quem totum in manu ad omnia paratum habeat. Columba non reluctatur, non queritur, ob temporum pericula: legatione subinde obita regreditur: mansuetudinem, ac modestiam obedientis designans, qui etiam ardua ex præscripto aggrediens, non querulum aut asperum quid obmussitat. Digna planè columba, quæ supra Domini caput de cælo apparens, quanti puritas, & simplicitas, & mansuetudo serui obedientis à Deo fiat, palàm demonstret. Pulchrè D. Bern. locum Ioan. 1. & Matth. 3. de Baptismo Domini expendens adiungit. Non incongruè ad indicandum Agnum Dei venit columba, quia nihil melius agno conuenit, quàm columba. Quod agnus in animalibus, hoc columba in auibus est: summa vtriusque innocentia, summa mansuetudo, summa simplicitas. Quid enim sic alienum ab omni malitia, sicut agnus & columba. Nocere cuiquam nesciunt, lædere non nouerunt.

Columba ex arca dimissa non fidit. — *S. Chrys.* — *S. Ambros.* — *Communio & beneficentia iustorum.* — *Columba typus obedientis.* — *S. Bern.* — *Ioan. 1.* — *Matth. 3.* — *Agnus & columba Christum repræsentant.*

2. Præterea in mystica interpretatione, cui adhuc insistimus, coruina malitia diluuio turpium passionum libenter inhæret; indeque ad tranquillam mentis, & virtutis arcam & stationem regredi haudquaquam patitur: contrà verò virtus columbina omnia perturbationis fugitans, & quietem amans, vbi se paululum ab arca & portu abesse videt, reuolat actutum ad amicam requietem. Quæ quidem interpretatio eleganti verborum pondere præscribitur à D. Ambros. sic habet. Coruus vbi remaneret, inuenisse videtur; quia malitia inquietis passionibus, & cupiditatibus, quibus corrumpitur anima, se miscere consueuit, & quasi cognatis, & domesticis delectatur, ibique commorationem suam locat. Columba non inuenit, quia virtus prima statim

Vitium cum perturbationibus coniungitur. — *S. Ambros.*

tim specie visionis offensa regredi festinauit ad mentem, animámque iusti; quòd illic diuersoriom sibi tutissimum sit locatum; eo quòd alibi tanquam columba, ita huiusmodi virtus stationem tutissimam inuenire oon possit. Tardè enim inter asturias istius mundi, & secularium fluctus cupiditatum portum solet inuenire simplicitas. Sic Ambros. Regrediens in arcam columba significat iustum, qui curarum secularium & multiuagæ libertatis inquietudinem perosus ad quietem contemplatiooîs, quanta potest contentiooe mentis, se colligit: vbi gemendo ac suspirando in Dei amorem, & retum cælestium desideria dulcioris & sanctioris vitæ studium collocar. Sic pius Ezechias Rex, si vitæ sibi spatium à Deo prorogatum impetrasset, apud se statuebat.: *Sicut pullus hirundinis, sic clamabo, meditabo vt columba*, Isai. 38. Pollicebatur duo; & clamorem hirundinis, & meditationem columbæ; quorum significatio dilucidè ponitur à D. Bernard. *serm. de cant. Isai.* Benedicam (inquir) Dominum in omni tempore, hoe est, mane, & vespere. Et in mane quidem sicut pullus hirundinis, sic clamabo: in vespere aorem meditabor, vt columba: quatenus & cùm gratiæ matutinum attriferit, in modum hirundinis exultans, & clamitans gratias agam pro visitatione: & cùm vespera ingruerit, non deerit sacrificium vespertinum, eùm instar columbæ gemens, lacrymas fundam in tribulatione. Sic enim deseruiet tempus vtrumqoe Deo, eùm & ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia. Mœrens mœtebo in vespera, quo lætus ftuar matutioo. Placet vtrumque Deo, & peccator compunctus, & iustus deuotus: cui è regione displicet ram ingratus iustus, quàm peccator securus. Aut certè sicut pullus hirundinis, hac illácque discurrens Marthæ me officiis mancipabo, bilatem darorem me exhibens omni necessitatem patienti: & meditabor vt columba, gemendo vtique, quod obstat, dum qood restat intueor, Quod etiam Iob significat vbi ait: *Si dormiero, dico quando surgam? & rursum expectabo vesperam*, cap. 7. Quiescens quippe in vespera contemplationis mane desiderabat, quò surgeret ad actionem: rursúmque negotiis fatigatus expectabat vesperam, libenter repetens otia contemplationis. Potest & per garrulam auiculam cantus simul psallentium in Ecclesia & per gementem columbam priuata orationum suspiria designari. Hæc Bern. In quibus eleganter commendatut studium vtriusque vitæ actiuæ, & contemplatiuæ: deinde patientia in aduersis, modestiaque in prosperis; & gratiæ pro beneficiis exhibendæ.

Virtus amans quietis mundum effugit.

Vita contemplatiua requies.

Isai. 38.

S. Bern.

Gratia habenda Deo cùm in prosperis, tum in aduersis.

Ingratus, & securus Deo inuisi.

Vita contemplatiua & agit.

Iob 7.

3. Ad hæc mundiriæ amans columba, vt eam vocauit D. Ambrosius, non iouenit, vbi pedem figat, quippe quæ lutum ac cænum exhorreat. Cænom & stercus est libidinosa voluptas, & (quæ cotruptio est humanæ naturæ) tenacissimè adhærescit hominis ingenio. Vtrumque D. Chrys. ex doctrina D. Pauli colligit *homil.* 5. *in* 1. *Thessalon.* ad illa verba: *Ne quis fornicetur.* Nusquaio (inquit) Apostolus de alia quapiam re adeò vehementer loquitur, atque de ista. Re vera namque quosuis hoc malum corrumpit, ac perdit. Et quemadmodum porcus in cæno volutatus, quocunque ingressus fuerit, omnia fœtore replet, ac sensus graueolenti stercore imbuit; ita, & fornicatio est malum, quod difficile

S. Chrysost. *Libido turpis, & tenax.*

Ben. Fernand in Gen. tom. 1.

A abluitur. Ita Chrys. vno verbo hanc eandem libidinis tenacitatem describit D. Hieron. *lib.* 1. *aduersus Iouin.* Captiuitatis (ait) nulla maior calamitas est, quàm ad libidinem trahi. Quod mihi videtur significari à regio Vate cùm suum peccatum definiret: *Veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me. Infixus sum in limo profundi, & non est substantia.* Hinc rectè colligit D. August. *serm.* 249. *de tempore.* Illi miseri sunt, quotum corda sunt carnali concupiscentia polluta, qoia æternas merguntur in pœnas. Hoc gehennale incendium suam habet materiam pabulum, fomitem, oleum, quibus alitur; scilicet epulas, pocula, & inuerecundam familiaritatem; eiusdem enim est (autore Tertull.) libidinis videre, B & videri. Demúmque eiusdem fæcis lasciua colloquia. Nam, vt egregiè obseruat D. Greg. Nazianz. *in sentent.* Inter sermonem, auditionem, & actionem haud magnum interuallum est. Fumus, qui ab hoc incendio euaporat, omnia tenebris ac nocte inuoluens; sunt dedecora, infamiæque. Nihil enim hominem viliorem, atque indigniorem in vulgus reddit, quàm carnis turpitudo. Contrà verò mira est formositas, atque ornamentum pudicitiæ. Qua (inquit D. Hieron. *lib.* 1. *contra Iouin.*) amissa, omnis virtus ruit. In hac muliebrium virtutum principatus est. Hæc pauperem commendat, diuitem extollit, deformem redimit, exornat pulchram, benemeretur de maioribus, quorum sanguinem furtiua sobole non viriat: bene de liberis qui-C bus nec de matre erubescendum, nec de patre dubitandum est, bene in primis de se, quàm à contomelia externi corporis vindicat. Hæc Hieron. Denique libidinosi ignis cineres sunt, corporis exhausti debilitas, demessi floris deformitas, ægritudines molestæ, diuturnæ, turpes, putidæ, atqoe execrabiles; tandémque præpropera vitæ præcisio.

Psal. 68.

S. August.

Tertul. *Qua libidinē accenduns.*

S. Greg. Nazianz.

S. Hieron. *Castitatis laus.*

Libidinis qui nam cineres?

4. Columba ab arca dimissa non inueoit vbi requiesceret pes eius. Nec enim vel in ipso coniugio, quod licitum & sanctum est, deest fluctiuaga tribulatio, in qua mens puritatis amans non quiescit. Certum est enim, & quotidiana testatum experientia illud Apost. 1. Corinth. 7. D de coniugatis: *Tribulationem tamen carnis habebunt huiusmodi.* Nimirum, vt D. Hierun. 1. *contra Iouin.* aduertit, in spiritu, & in anima, & in ipsa carne tribulatio est. Atque idem ad locum Apostoli tribulationem huiusmodi explicans: Maledictione (inquit) se Euæ subiicienres; siue solicitudinem secularis tribulationis & tristitiæ patientur. Sequitur: Ego aotem vobis parco. Vobis virginibus, vt mioori labore maiorem possitis implete iustitiam. Sic Hieron. Aduerte minoris laboris esse virginitatem; sed longè amplioris præmij, quàm coniugium. Cæterùm explicatiùs tradit, quænam sit ea matrimonij tri-E bulatio, ipsemet Paulus, cùm seruitutem appellat. *Mulier* (inquit 1. Corinth. 7.) *Sui corporis potestatem non habet, sed vir: similiter autem & vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier.* Vbi sic eleganter D. Chrys. seruitutem istam describit: Paulus proprij etiam corporis iure ademto, omnem ipsius principatum dat vxori, cuius imperio subiectum virum magis esse vult, quàm puerum emptum pecunia. Seruo enim si quando comparata pecunia pretium, quanti emptus est, domino persoluere potuerit, plerumque libertatē omnino recuperare licet. At vir quamuis omnium difficillimam nactus sit vxorē, seruitutem

Coniugatorum tribulatio.

1. Cor. 7.

S. Hieron.

S. Chrys.

Seruitus & compedes coniugum.

tamen perferre oecesse habet, quippe qui nullam inite potest viam, qua solutus eiusmodi dominatu liberetur. Ita Chrys. Prætetea in eodem eap. Paulus seruituti compedes adiungit cùm ait: *Alligatus es vxori; noli quærere solutionem.* Cuius ego calamitatis figuram frequenter intueor, cùm Turcas, aut similes ad triremen damnatos (vbi necessitas occurrit in tertam descendere) inter se, alteri alterum, compeditos longum trahere ferrum per vrbem conspicio. Quod luculentiùs edisserit ad hnne modum D. Chrys. citato loco.

S. Chrys.

Quemadmodum serui fugitiui singuli separatim vincti à suis dominis, rursúmque tenui quadam catena inter se constricti vniuersi, quòd compedibus catenæ vtrinque affixus alius alium sequi eogitur, liberam non habent abeundi facultatem: sic coniugium animæ, cùm propriam sui curam sustinent, tum altera etiam premuntur necessitate à communibus coniugij vinculis imposita, quæ & grauiùs vrget omnibus vinculis: & hoc ipso ab vtroque libertatem aufert, quòd alteri, ne semel quidem principatum defert, sed vtrique distribuit. Ita Chrys. Bonus quidem, & à Deo institutus couiugij status; sed in quo (ait D. Fulg. *Epist.* 1.) coniugalis iofirmitas veniam postolat: at in gtadu continentiæ virtus palmam vitæ melioris expectat. O castitas donum Dei, & angelieæ vitæ ratio! Et D. Cyprian. *de bono pudic.* Pudicitia est honor corporum, ornamentum morum, sanctitas sexuum, innocentiæ mater, pax domus, concotdiæ caput. Hæc nos commendat Domino, connectit Christo, beata ipsa, & beatos efficiens, apud quoscunqoe habitare dignatur. Quam nunquam aecusare possunt, nec qui eam non habent: venetabilis etiam hostibus suis, dum illam multo magis mirantur, qui eam expugnare non possunt. Pudicitia nihil ornamentorum quærit, decus ipsa suum est, &c. Ita Cyprian. Denique columba in arca, mulier quæ castitatem amat, in secessu, & in penettali abdita teneatur: vti legimus de Iudith. Quæ (vt eleganter obseruat S. Petr. Damiao, *Epist.* 14. *ex lib.* 8) vidualis officij limite non contenta, ad hoc vsque in sancta religione processerat, vt iam non ancilla, sed cum ancillis suis fieret eremita, de domo communi reclusorium fecit, & in populosa vrbe amor attifex solitudinem reperit. Sic ille.

S. Fulgent.
Continentia laus supra coniugium.
S. Cyprian.
Castitatem etiam hostes venerantur.
S. P. Dam.
Iudith castitatis studiosa.

5. Noo inuenit columba, vbi requiesceret pes eius. Quî enim in lutulento, & diluuiis fluctuante seculo, quiescet anima virgineo candore nitens? nec ipso in coniugali statu licito quidem requietem inuenit puritas. Etsi enim ad fomitem æstuantis concupiscentiæ sedandum nonnihil dicatur, conducere matrimonium; meliúsque est nubere, quàm vri: ea tamen est nostrorum temporum infelicitas; vbi refrigescente caritate incendia libidinum indies vehementiora ebulliunt: vt sæpiùs videamns accendi, quàm restingui flammas etiam in coniugatis, ad alienos, & illicitos toros inardescentibns. Vnde nata est illa quæstio, sítne in coniugio pronior lapsus, quàm in cælibatu ad inconrinentiam? Cui egtegiè satisfacit D. Chrysost. *lib.* 3. *contra vituperatores monastica vita.* Pudicitiam (inqnit) is quidem qui vxorem habet facilè seruare posse videtur, quippe solatio non minimo suffultus; cæterùm in teliquis nulla comparatio est; verùm sic quoque multo plures videas lapsos ex coniugatorum, quàm monachorum ordine. Neque enim tam multi ex monasteriis ad mattimouia accedunt; quàm éx iugali toro se ad scorta recipiunt. Id quidem S. Chrysost. ex quotidiana colligit experientia, sed vndénam oriatur vehementior ista in coniugatis, quàm in cælibem vitam agentibus concupiscentia, optimè videtur à Cassiano demonstrari *coll.* 21. *cap.* 33. scilicet ex natura ipsius voluptatis libidinosæ, quæ (autore Aristotele 3. *Ethic. cap. vlt.*) est insatiabilis: nam instar flammæ vsu magis accenditur, atque irritatur. Verba Cassiani sunt. In lege, in qua coniugiorum iura seruantur, quamuis cohibita luxuriæ euagatio vni tantùm fœminæ mancipetur: tamen nequaquam possunt carnalis concupiscentiæ aculei non vigere, & difficile est vt ignis, cui etiam studiosè pabula suggeruntur; ita præfixis terminis includatur, vt non etiam extrauagatus comburat quicquid attigerit. Sic ille. Hinc etiam deducitur illa sententia D. Hieron. *Epist. ad Eustoch. de cust. virg.* Vidua, cùm difficiliùs experta careat voluptate, minorem continentiæ habet mercedem. Semel enim ignis materiæ inardescens difficile restingui solet; & assuetus pabulo equus, aut cæno porcus, aut putridæ carni vultor, vix vnquam atceri cohiberique possunt; quin ad solitum, & amicum illicitum identidem rapiantur. Restat igitur, vt columba, quæ non inuenit, vbi illæsum ac purum figat vestigium, in arcam refugiat; tota salus columbæ in fuga est. Aperto enim marte congredi in acie cum huiusmodi monstro arduum est, ac periculosum. Malúmque omne (ait D. Cyprian. *de bono pudicitia*) facilius vincitur, quàm voluptas; quia illud quicquid est, horridum est; hoc blandum est. Consultò igitur columba meticulosa, suis nequaquam fidens viribus, ne in luto periclitetur, vel si solam plantulam ponat, fugam in arcam capessit. Maximè verò timeat columba necesse est: quanto enim simplicior, ac imbecillior quisque, tanto incautiùs falli, atque intercipi solet; & qui à Paulo dicuutur pueri sensu, faciliùs ab Ægyptiorum rege fluminum aquis submerguntur. Sic enim legimus Exod. 1. *Præcepit Pharao omni populo suo, dicens: Quicquid masculini sexus natum fuerit, in flumen proiicite.* Infantes quidem non modò ætate, sed simplicitate adoritur hostis, vt Ægyptiaci fluminis, hoc est, spurcitiæ carnalis vorticibus immergat. Procop. refert ad nefariam ac detestandam posticæ libidinis eluuionem, qua inter Ethnicos, maximéque ante Christi Domini aduentum, toto orbe passim puerorum ætas polluebatur. Ante aduentum (inquit) Domini Iesu non erat masculus in mundo, qui non foret opportunus iniuriæ insidiantium iuuentutis flori. Itaque sunt deprauati, diabolo illos seculi voluptatibus, quasi cæno, & limo suffocante. Sic ille. Hæc propositio vniuersalis à Procopio posita non talis est, quæ non patiatur exceptionem, nec enim negari potest etiam apud Ethnicos ab hoc barathro plures iuuenes exemptos fuisse.

Incontinentes plures in coniugio, quàm in cælibatu.
S. Chrysost.
Cassian.
Aristot.
In viduis difficilior continentia.
S. Cyprian.
Voluptas difficillimè vincitur.
Fugiendũ ab assultu libidinis.
Exod. 1.
Procop.
Ante Christi aduentum postica turpitudo dominabatur.

6. At quis (modò sapiat) non illud Dauidicũm inclamitet? *Et dixit; quis dabit mihi pennas sicut columba; & volabo, & requiescam. Ecce elongaui fugiens, & mansi in solitudine,* Psalm. 54. Quo loco significatur iustorum quædam quasi fuga, & à consortio improborum separatio, si non corpore, at certè vitæ instituto, & morum conscientia; quæ est explicatio D. Hier. Columba fugit à conuersatione humana, & sancti fugiunt à consortio

Fugiendum à consortio malorum.
Psal. 54.
S. Hieron.

sortio hominum non corporaliter, sed spiritualiter, hoc est, in conscientia. Consequenter D. Augusti. solitudinem in qua requiescere Propheta, columbæ subuectus alis appetit, conscientiam interpretatur. Fugerat (inquit) iste ad conscientiam suam, ibi aliquantum desertum inuenerat, vbi requiesceret. Solus erat in conscientia, sed non solus in caritate. Solus in deserto, solus in conscientia, quò nullus hominum intrat, vbi nemo tecum est, vbi tu, & Deus est. Sic August. Non inuenit columba in seculo, vbi quiescat: foris pugnæ, intus timores. Cæterùm ita fieri oportet. Etenim (vt S. Petr. Damian. scribit *Epist. 14. ex oct. lib.*) Ideo diuina dispensatio in huius vitæ salo, procellosis hinc inde turbinibus, & quodammodo violentis ventorum furentium flatibus nos fluctuare permittit; vt mens nostra auidiùs ad superna desideria transeat, dum inter ima non inuenit, vbi delectabiliter requiescat. Nos ergo si iuxta votum erecta in cumulum vnda prosperitatis attollet; vel admissi cuiusquam piaculi naufragium absorbebit, aut certè à littore quietis intimæ mentes nostra fluxa lætitia procul abducet. Sic ille. Fugit columba, nimirum anima pia, dum se à tumultibus seculi, & turbulentis vitæ curis ad orationis arcam recipit; ac præcipuè cùm ad arcam ipsius diuinitatis confugit; ad Christum (inquam) Iesum Dominum crucifixum intrat per aperta vulnera, requiescit in corde ipso suauissimo dulcissimi Iesu. Huius arcæ quietem gustarat aliquando S. Petr. Dam ac deinde ad diluuium negotiorum & curarum in Episcopatu à summo Pontifice tanquam Noë dimissus suspirabat hisce verbis *Epist. 9. ex lib. 1.* Erat mihi tunc cor carneum, siue vt mihi videbatur, cereum. Quod nimirum desiderij cælestis afflatum flamma liquesceret, & vberibus lacrymis flebilia frequenter ora rigaret. Hot rebam audire, quanto magis ore proferre, quicquid non prouocabat ad Christum. Sæpe cernebam præsentissimo mentis intuitu Christum clauis affixum in cruce pendentem, auidúsque suscipiebam stillantem supposito ore cruorem, nunc autem durus & saxeus, dum negotiis iugiter exterioribus arceor, in compunctionis intimæ lacrymas non resoluor. Ergo, proh dolor, tanquam alter Sanson septiformis Spiritus sancti dona quasi septem crines amisisse me defleo, & effossis oculis cordis eurum secularium molam voluo. Ego ille Sedechias, cui rex Babylonicus priùs filios interficiens, bonorum operum fructus abstulit, postmodum oculos eruit, dum contemplationis intimæ luce priuauit. Hæc Dam. Fugit columba in arcam veri Noë, cùm à tentationum procellis, ac vitiorum eluuie, vbi quietem non inuenit, sese abducens, ad virginis sinum, ad matris Dei vlnas, ad propitiatorium mundi, ad peccatorum aduocatam, & patronam, ad miserorum perfugium, ad aram salutis, ad arcam thesaurorum Dei, ad mensam cælestium epulatum, ad vineam spem, solatium, dulcedinem, vitámque hominum semper virginem Dei matrem, in qua sola est animarum requies pio, & concitato, & alacri volatu confugit. Hæc igitur requies mea, hîc habitabo, quoniam elegi eam. Ipsamet cum S. Methodio ita salutare placet: Benedicta tu & celeberrima, & desideratissima. Benedictum sit tuum Dei genitrix nomen, diuinis benedictionibus, & omnibus gratiis omni ex parte refertum. Tu es fidelium fax: tu incircunscripti, si fas ita loqui est, circunscriptio.

S. Aug.

Conscientia in-florú requies.

S P. Dam.

Anima vitiis tribulatio.

Christus crucifixus arca & requies.

S P. Dam.

Negotia & cura quietem anima tollit.

Ad B Mariā confugiē dum.

S. Method.

A Tu speciosissimi floris radix: tu creatoris mater: tu nutrix omnia nutrientis; tu cuncta comprehendentis, & continentis comprehensio. Tu illius gestatrix, qui verbo suo portat vniuersa: tu porta, per quam in carnem egressus est Deus. Benedictum sit tuum, Dei genitrix, nomen. Moueat ergo te, ô Domina (ait S. P. Dam. *ser. 1. de natiu. virg.*) natura nostra, quam habes, potentia tua moueat. quia quanto potentior, tanto misericordior esse debes; porestati enim cedit ad gloriam, iniuriam vlcisci nolle cùm possit. Scio Domina, quia benignissima es, & amas nos amore inuincibili. quis scit, quoties refrigeras iram Iudicis, cùm iustitiæ virtus à præsentia Deitatis egreditur? In manibus tuis sunt thesauri miserationum Dei; absit vt cesset manus tua cùm occasionem quæras saluandi miseros, & misericordiam B effundendi. nec enim tua gloria minuitur, sed augetur, cùm pœnitentes ad veniam iustificati ad gloriam assumuntur. Sic P. Dam.

S. P. Dam.

SECTIO IV.

Extenditque manum, & apprehensam intulit in arcam. Expectatis autem vltrà septem diebus aliis rursum dimisit columbā ex arca.

C 1. Bonus paterfamilias Noë seruos ad ministeria dimittit, redeuntes excipit alacriter. Etenim comitate dominorum nihil dulcius serui ac ministri habere solent: nulla alia re magis ministrorum animos sibi deuinciunt, & ad difficillima quæque obeunda, vehementiùs impellunt domini, quàm si se beneuolos illis exhibeat, si perhumaniter illorum saluti consulant; & non tam ab illis timeri, quàm amari velint. Missa est columba ad deplorandum diluuij statum; obiit sibi munus iniunctum; reuertitur demum ad dominum, suo regressu de terræ adhuc flagrantia habitu faciens certiorem. At bonus Noë regressam manu excipit, blandéque & amicè prehensam in arcam, atque in cellulam intromittit; facto exprimens illud consilium (quod vtinam, & D serui & domini obseruarent.) *Si est tibi aliquis seruus fidelis, sit tibi sicut anima tua*, Ecclesi. 33. Vtrosque, & dominos, & seruos Apostolus instituit ad Ephes. 6. *Serui, obedite dominis carnalibus cum timore, & tremore, in simplicitate cordis vestri, sicut Christo, non ad oculum seruientes, quasi hominibus placentes, sed vt serui Christi facientes voluntatem Dei ex animo, cum bona voluntate seruientes, sicut Domino, & non hominibus. Scientes, quòd vnusquisque quod fecerit bonum, hoc recipiet à Domino, siue seruus, siue liber.* Hæc Paulus seruis iniungit. Ad quem locum nonnulla optimè adnotantur à Theod. Seruis (inquit) præcipit, vt cum eo quo par est timore, dominis seruiant, & improbitatem, animíque malignitatem relinquant. Hoc E enim dixit, *in simplicitate*. Adiecit, *sicut Christo*, eos consolans, & docens propositam esse mercedem iis, qui liberaliter, & ingenuè seruiunt. Rursus dominus seruire cum beneuolentia Dei seruitutem appellauit. *Sed vt serui Christi*, &c. Ostendit etiam dominium, & seruitutem esse vitæ præsentis circunscriptam: sed in altera non futuram ampliùs seruitutis, & dominij differentiam; sed virtutis, & vitij. Hæc Theod. Duo subtiliter colligit S. Hieron. ex verbis Apostoli ad seruos documenta. Primum est. Seruus do-

Dominorū comitas erga seruos.

Ecclef. 33.

Ephef. 6.

Theod.

Serui quales esse debent erga dominos.

S. Hieron.

mino suo seruiat fideliter vt Christo;non ad oculum seruiens, vt hi qui hominibus placere desiderant; sed vt necessitatem in voluntatem vertat, & faciat de seruitute mercedem; maximè cùm Dominus carnis à Domino spiritus diuersa non imperat. Alterum: vt Christo, vt serui Christi: vt scilicet non audiat seruus carnalis dominum, si contraria Dei præceptis voluerit imperare. Hæc Hieron. Deinde vt seruos consoletur, adiungit: Sed & ipsam fidelitatem non coactam seruus habeat, sed spontaneam, & ex animo, sic seruiens domino suo sicut Christo, à quo recepturus est fidelis præmium seruitutis, non minus, quàm si liber voluntate seruisset. Sic ille. Deinde Paulus dominos erudit. *Et vos domini eadem facite illis remittentes minas, scientes quia & illorum, & vester Dominus est in cælis: & personarum acceptio non est apud Deum.* Vbi Theodor. Iubet vt benignitate & mansuetudine in eos vtantur, & terrefacit, qualem vis in te esse dominum, talem te exhibe in seruum. Sic ille. Explicat etiam S. Hieron, vt dominus non sit terribilis, non promptus ad verbera; sciens quia & ipse habet dominum in cęlis; qui iudicet voluntates, & iuxta eas deteriori præferat meliorem, eligẽs facta, non homines. Sic Hieron. Psal. 54. de Deo dicitur, *Extendit manum suam in retribuendo.* Quam Dei benignitatem imitatus hoc loco Noë, vt columbam mitem, gratam, fidámque recipiat, post exactum explorandi munus, manum dicitur extendisse. Cæterùm versus iste, licèt à Bellarmino aliísque ad Deum ipsum referatur, & quidem optimè; nihilominus à Theodoret. & Caiet. intelligitur de Saule contra omne ius persequente Dauidem: & mystico subinde sensu de quolibet peccatore, qui diuina beneficia, quibus est abundè cumulatus, non debitis officiis, sed grauibus, atque innumeris sceleribus persoluit. Sic ergo Theod. Extendit (inquit) manum suam in retribuendo, hoc significat: Quoniam cùm manum extendisset, vt merita persolueret: nihil quidem boni attulit, verùm omnia malitiæ referta fuerunt. Extendit Noë manum suam, vt recipiat, & reficiat laborando & volando lassatam columbam, docens patresfamiliâs, ac dominos vt seruis labore & ministerio defunctis necessaria impendant subsidia. Et similiter mercenariis: atque operariis mercedem debitam persoluant, nec tamen diutiùs illam protrahant. Exemplo sit bonus ille Tobias, qui simulátque filium obita sua expeditione saluum, opulentum, & vxoratum recepit, de remunerando itineris comite, quem hominem putabat, egit cum filio. Qua de re sic D. Aug. *serm. 65. de diuersis.* Beatus Tobias qui panem suum nouerat frangere esurienti, mercedem celerẽ mercenario præparat laboranti. Pulchrè dixit, *mercedem celerem,* iuxta illud Leuit. 19. *Non morabitur opus mercenarij tui apud te vsque mane.* Et quidem id ratio postulat; cùm enim pauperculus labore victum quærens, in singulos dies indigeat, inhumanus eris, si mercedem illius remoreris, sine qua ne vnum quidem diem viuet; opus mercenarij pro ipsamet mercede poni solet. Extendit manum suam; vt ope destitutam ac famelicam columbam recipiat, quæ non voce, sed necessitate ipsa mendicatur. Ipse mendicus, quem reficis, clamat pro te ad cælum, à Deo pro te supplicat, impetrátque non tam voce, quàm ipsomet beneficio, quo pauperculum donasti. An non misericordia in pauperes, & in mortuos ipsos sepeliendos exhibita, tam multis & magnis affecit bonis Tobiæ familiam? quod Angelus Raphaël palàm edocuit, & inter alia; *quando sepeliebas mortuos,* &c. Ad quæ verba elegantissimè D. August. Ipse sepultus, quem sepelistis, pro vobis voce tacita proclamauit. Nihil frequentiùs, nec in sacris literis, nec à sanctis Patribus cõmendatur, quàm opera misericordiæ, quibus viaticum ad cælum optimè paratur. Quàm verò securus (inquit S. Petr. Chrys. *serm.* 7.) dormit, qui Deum suorum metuit habere custodem? Præmittamus thesauros nostros in cælum, sint vectores pauperes, qui possunt sinu suo, quæ nostra sunt, ad superna portare; nemo de fraude dubitet baiulorum. Tuta est transuectio, per quam nostra ad Deum, Deo fideiussore portantur. Sic ille. Bene qui cum Deo in arca diuinis contemplationibus intentus egerat, & qui castitatem toto illo tempore sanctè seruarat. Noë, legitur nunc manum extendisse, vt reciperet, foueret, aleretque emendicantem columbam pauperculorum & miserorum symbolum. Nam reliquæ virtutes, quantumuis egregiæ, præsidio tamen indigent istius, quam prædicamus, misericordiæ. Vnde S. Fulgent. scribit *Epist.* 1. ad hunc modum. Opera misericordiæ, tantum valent in religione Christiana, vt non solùm qui coniugiis vtuntur, aut qui continentes sunt, sed etiam virgines ad præmium virginitatis peruenire non possint, si opera misericordiæ, caritatísque neglexerint. Sic Fulg. Hoc oleum fatuis virginibus defuit, vt S. Chrys. latè prosequitur. Hæc autem opera misericordiæ Virgo Deipara sublimiore quodam studio, quàm omnes mortales exequuta est. Quod ita ostendit D. Anselm. *homil. de Assumpt.* Alij hospitem quendam in domo sua suscipiunt; virgo non quemlibet, sed proprium Dei Filium, qui non habet vbi caput reclinet; non in domo, sed in vtero suscipit. Alij nudum quemlibet veste mutabili atque corruptibili vndelibet composita operiunt; illa verbum Dei in eadem virginea carne in vnitate personæ assumpsit, quæ sine fine incommutabilis, atque incorruptibilis permanet. Alij quemlibet esurientem & sitientem cibo vel potu exteriori reficiunt, illa Deum & hominem, humanitatis indigentem, non solùm exterioribus cibis, vel potibus pauit, verumetiam interiori suo lacte aluit: & vt breuiter sex misericordiæ opera percurramus, quæ cùm vni ex minimis suis fiunt, Deus sibi facta confitetur. Illa non quemlibet ex minimis, sed summum Dei Filium hospitem suscepit, nudum carne, vel etiam pannis operuit, esurientem pauit, sitientem lacte potauit, infirmum per infantiam, & iacentem non solùm visitauit, sed etiam balneando, fouendo, leniendo, gestando frequentauit. Comprehenso, & crucifixo quasi in carcere posito afficit. Stabat enim iuxta crucem Iesu mater eius. *Ioan.* 19. Anselm.

2. *Extendit manum suam.* Sic Dominus Iesus venientes ad se blandè & humanissimè recipiebat. *Eum* (inquit) *qui venerit ad me non eiiciam foras,* Ioan. 6. At rogabis quô illum introducit? Audi D. Aug. *tractat. 25. in Ioann.* Quale est intus illud, vnde non exitur foras? Magnum penetrale, & dulce secretum: ô secretum sine tædio, sine amaritudine malarum cogitationum; sine interpellatione tentationum, & dolorum! nónne illud secretum est, quô intrabit ille cui dicturus est Dominus seruo benemerito: Intra in gaudium Domini tui? Sic August. Quare iuxta hanc

Theod. — S. Hieron. Psal. 54. — *Malus dominus erga seruum.* Theod. — Tob. 12. — S. August. *Mercenariis cito persoluendum.* Leuit. 19. — *Commendantur opera misericordiæ.* — Tob 12. — S. August. — S. P. Chrys. — S. Fulg. *Virginibus necessaria opera misericordiæ.* — S. Chrys. *B. Maria exercuit opera misericordiæ cum Filio suo.* S. Ansel. — Ioan. 19. — Ioan. 6. S. August. *Christus suos in gaudium recipit.*

hanc interpretationem Noë repræsentat Christum Dominum, qui extenta manu recipit, in æternitatis suæ arcam iustorum animas, veluti columbas à diluuio huiusce vitæ fugientes. Nihilominus aptissimè accommodatur locus benignitati admirabili Domini Iesu, qui dicebat:

Matth. 19.

Sinite paruulos venire ad me. Est enim Dei cum simplicibus sermocinatio: columbas, hoc est, rudiores atque humiliores libenter & perhumaniter excipit, rationem facti adiungens; quia descendi de cælo, non vt faciam voluntatem meam, sed eius, qui misit me. Hæc est (ait

S. August.

D. August.) commendatio humilitatis. Scilicet dicit se non eiicere, sed recipere quosuis ad se venientes, etiam pauperculos, & abiectissimos; quia ipse Deus factus est homo, & humilitatem præfert, factus obediens Patri. Quam ex-

B

Humilis Christus humiles quærit.

S. August.

positionem latè deducit D. August. Humilis (ait) veni, humilitatem docere veni, qui ad me venit, incorporatur mihi, humilis fit. Quid ergo superbis homo? Filius Dei propter te humilis factus est: puderet te fortasse imitari humilem hominem, saltem imitare humilem Deum. *Extendit manum suam.* Sic prædicator verbi Dei ad arcam à diluuio inuitat columbas, hoc est, animas à peccatorum colluuie ad legem Dei obseruandam; ad pœnitentiam pro sceleribus admissis ritè peragendam, à vita laxiore ad strictiorem, & tutiorem. Ac proinde prælati religionum extenta manu iuuenes, imò & pueros columbina simplicitate fugientes seculi diluuium recipiunt, intróque in arcam vitæ austerioris an sanctioris introducunt. Rident, vt columbas, vt stolidas, & sui non compotes illi, qui seculo seruiunt, & seculi voluptatibus oblectantur, eos qui spreto, calcato seculo ad religiosum institutom se conferunt. Atque adeò si non vocibus, at certè secura ista & supina viuendi ratione dicunt (vt obseruat Guarric. Abb. *serm. de Ioan. Baptist.*) Nunc autem Deo gratias, qui dedit nobis (si tamen dedit) sine pugna victoriam, sine pœnitentia veniam, sine opere iustitiam, sanctimoniam sine labore; deliciis carnalibus simul, simul & spiritualibus affluere. Planè si ita est, melius nobiscum actum est, quàm cum illis, qui tantis emunt laboribus, quod nos delicati gratuitò possidemus. Planè si ita est, ridicula est magis, quàm prædicanda virtus Ioannis. Sic Guarric. Sed ô vos ridiculi, qui talia præfertis. An non oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam? Et Ioannes adhuc puer in desertum aufugit. Postremò quoniam in mystico sensu versamur; Noë iustum ac tenacem propositi virum, & quem si illabatur orbis impauidum ferient ruinæ, optimè repræsentat; quippe ruente atque stagnante diluuiis mundo, vnus ille in arca residet, & manu tenet columbam: nimirum, neque innocentiam amittit, neque de constantia dimouetur, qualis ille mortalium patientissimus Iob, de quo sic D. August. *serm. 64. de diuersis.* In naufrago corpore incolumis iustitia tutatur, & periclitantibus mentibus auctori vulnerum pectus seruatur. Omnia excepto spiritu occupauerat hostis. Sic August. Denique extendens manum Noë ex arca, symbolum est Domini Iesu ex cruce sua manus & brachia extendentis, vt animas ad se venientes recipiat. Quinimo manus & opera sua extendit vltra quod necessitas hominum exigebat. Vnde illa S. Augustino digna sententia de Christo Domi-

Iuuenes in arcam religionis se recipiunt.

C

Guarric.

Laici religiosos irrident.

D

Luc. 24.
Constantia in periculis.

E

S. August.
Iob iustitia inter naufragia.

A no: Quod saluti nostræ sufficiebat, caritati eius non erat satis.

3. *Expectatis autem vltrà septem diebus aliis, rursum dimisit columbam ex arca.*] Quiescit columba per totam illam hebdomadam feriata. Tempus laborandi, & tempus quiescendi; neque semper arcum tendit Apollo, quondam cithara tacente suscitat musam. Horat. — Horat.

Alternis quiescit ager, quiescit arator.

Seruis ab opere vacatio danda.

S. Hieron.

Tyrannicum prorsus est, quod Hebræus populus ab Assyriis in seruitutem abductus, miserè deplorabat: *Ceruicibus nostris minabamur, lassis non dabatur requies*, Thren. 5. Vbi D. Hieron. more iumentorum ceruicibus ligatis se minari dicit; quia trahuntur ab hoste, quócumque impetus dirigentis voluerit; nec lassis ad refrigerandum B vlla datur facultas. Multo aliter Dominus hominum commodis prouidens instantissimè ac seuerissimè legem sanciuit de sabbato, quod vocat requietionis, *Leuit.* 19. Et Exod. 16. *Requies sabbati sanctificata est Domino.* Quippe in quo nullum seruile opus fieri licebat, ac serui, & operarij feriabantur. Imò, quòd magis mirandum est, præcipitur Leuit. 25. *Sex annis seres agrum, putabis vineam*, &c. *Septimo autem anno sabbatum erit terræ; requietionis Domini, agrum non seres, vineam non putabis. Quæ sponte gignit humus, non metes.* Si ergo Dominus vocationem & requiem à satione culturáque omni, vel ipsis agris impertiri volebat; quid de hominum miserorum, ac tota hebdomada desudantium commodo, & requie non decerneret? Sed ne quererentur Hebræi, suam in fraudem damnúmque cessuram telluris illam septimo quoque anno vacationem, in eo ipso, quòd vacaret tellus, ipsi dominis vberior fructus accrescebat, vti adnotauit Theodoret. *q. 35. in Leuit.* his verbis. Hac lege Dominus plectit eorum animum insatiabilem: nam ideo seminabant, vt plus haberent. Terra verò minimè quiescens exiliores fructus afferebat. Quare constituit anno septimo non seminatam manere terram. Quæ autem sponte nascerentur, ea prohibuit vindemiare, aut metere, vt illos humanitatis officia doceret. Voluit enim, vt viduæ, orfani, & aduenæ, vna cum ipsis essent illorum fructuum participes. Hæc Theodor. Cæterùm D. August. explicatio est: Terra colebatur septimo anno, & seminabatur, sed non colligebatur à dominis, sed totum pauperibus dimittebatur. Quo sanè mirum in modum commendatur pauperum procuratio, quibus tantùm agri serebantur septimo quoque anno. Communior tamen interpretatio habet præcipi à Domino, vt omnino feriatur tellus illo anno; ídque in vtilitatem dominorum, ne tellus quotannis exculta fatigetur, ac sterilescat. quæ vt experientia testatur, si aliquot annos quieuit, vberiores afferre fruges solet. Et ne famem, si agros non excolerent vno anno, timerent Hebræi, occurrit statim Dominus: *Quòd si dixeritis, quid comedemus anno septimo, si non seuerimus, neque collegerimus fruges nostras? dabo benedictionem meam vobis anno sexto, & faciet fructum trium annorum.* Vbi Theodor. Ne de alimento necessario dubitarent, vtpote qui terram non colerent anno remissionis, magnificis pollicitationibus eos placauit; promisit enim anno sexto, suppeditaturum se non duplum solum prouentum, & cum fœnore reddentem, vnde ali possent anno sexto, & septimo, sed ad octauum vsque annum sufficientem. Hæc Theod.

Leuit. 19.
Exod. 16.

Leuit. 25.

Theod.
Septimo anno terra quiescebat à cultura.

Pauperibus Dominus procurat.
S. Aug.

Vtilis vacatio interdum.
Theod.

Ex

A Ex his omnibus colliges, quàm Deo gratum fit, vt serui tui, & ancillæ saltem die festo quiescant, vacéntque recreando paulisper corpori, quod in tuam cedet maiorem vtilitatem; sic enim resumptis viribus acriores conatus in sua quisqoe ministeria impendet. Ac in ipsis etiam spiritualis exercitationis studiis interdum animi iustam & puram remissionem suos habere seruos volt Dominus, ne deficiant (inquit) in via; sed paululum recreati, vehementiùs io Dei obsequium impendantur. Sic Ioan. 6. *Subiit in montem Iesus: & ibi sedebat cum discipulis suis.* Nimirum illos abduxit à tumultu ad requiem, vt Theophil. & Euthym obseruant. Cæterùm cauendum omnino est, nedum ad animi relaxationem à rerum sublimiorum contentione de- B scendimus, in otium atque desidiam aoimos paulatim eneruantem defluere videamur. Quod D. Ambros. sapienter admoouit 1. *officior. cap.* 20. Caueamus (inquit) nedum relaxare animum volumus, soluamus omnem harmoniam, quasi concentum quendam bonorom operum. Sic planè habet bonus citharœdus; non semper quidem citharam pulsat; sed oon citharam effringit, aut fides rumpit; manu quidem deponit citharam, sed eam integram, aptísque compositam neruis, vt rursus sumat, pulsérque. Vnde illud prudenter à Seneca dictum est: Prudens nunquam otio marcet, aliquando animum remissum habet, solutum nunquam. Quod & C Noë præstitit. Eteoim expectatis vltrà septem diebus, rursum dimisit columbam ex arca; post vacationem illam septem dierum, recreatam cibi, & qoiete columbam iterum ad volandom & periclitandum dimittit. Sic suos seruos Dominus post aliqualem requietem à maioribus studiis feriatos, aucto iam virium & alacritatis subsidio, ad nouos subinde labores & pericula dimittens, ex vmbra in solem, ex horto in aciem, ex epulis in sudores, ex portu io pelagus, ex paee in tentationum prælia deducit. Rarò enim Dei serous inuenitur, qui longas habeat in placida statione mentis à tentationum conflictu inducias. Et ne fideles animo cadant, D cùm se viderint ab hoste oppugnari, sciant tuno maximè timendum esse, cùm maximè ab omni praua suggestione feriantur. Enimuero, vt ait D. August. apud D. Thom. *in cap. 6. Ioan.* Periculosissima res est, nulla tentatione pulsari; quia inde proueniunt multa mala, scilicet elatio cordis, incircunspectio sui, iocompassio tentatorum, contemptus aliorum, ignorantia agendorum. Sic August. Quinetiam (inquit D. Petr. Damian. *lib. 8. Epist. 14. ad sorores*) Ipsa beatissima Dei genitrix, & terrenarum copias non possedit, & immanissimi doloris amaritudinem pertulit. Si enim omnipotens Deus huius vitæ E prospera magni penderet, nullatenus ipsam singulatem, ac perpetuam virginem, ex qua incarnari dignatus est, affici doloribus permisisset. Sic Damian.

Ioan. 6.
Theoph. Euthym.
Relatio sine desidia habeatur.
S. Ambros.
Seneca.
Liberandum post quietem.
S. Aug.
Periculosum est non tentari.
S. P. Dam.
B. Maria doloribus exercita.

SECTIO V.

At illa venit ad eum, ad vesperam, portans ramum oliuæ virentibus foliis in ore suo. Intellexit ergo Noe, quòd cessassent aquæ super terram. Expectauitque nihilominus septem alios dies, & emisit columbam, quæ non est reuersa vltrà ad eum.

1. DImissa ex arca iterum columba toto penè die laborauit statum telluris explorando. Nec enim (etsi columba sine felle amaritudinis, amoris symbolum, nulli nocens) pro suo munere satisfacit, adhuc præter innocentiam exigitur à columba, vt egrediatur ex arca, vt terram volando collustret. Non patitur Dominus sua in familia otium, ac desidiam; vtrunque damnatur in domo Dei, & obesse, & non prodesse. Quod argumentum luculenter pertractat D. Bernard. *Epist.* 104. vbi inter alia sic ait: Attende quid mercatur iniquitas, si sola B sufficit inutilitas ad damnationem? Et reuera secura non erit spina, vel tribulus; vbi securis infructuosæ arbori pooi videbitur; nec parcet pungenti, qui minatur & sterili. Væ igitur, & væ iterum, de quo dicitur, *Expectaui vt faceret vuas, & fecit labruscas*, Isai. 5. Et quidem ad præsentem locum optimè; Si columbam quiescere, & gemere in arca non diu licet, quid coruo fiet inter fluctus, lutum, & cadauera, gestiente, & sæuiente? quinetiam (quod magis timendum erit,) quo purior, nitidiórque columba est; eo crebtiùs foras mittitur; eo plura subire cogitur discrimioa; & meritò quidem, vt rectè ostendit eo loco Bern. Quid (inquit) retribues Domino C pro omnibus quæ retribuit tibi? Quid, inquam, lucri, pro tot ibi creditis talentis referes creditori? O si vacuam manum inuenerit ille, illic donorum promptus quidem autor, sed importunus exactor. Veniet enim, veniet, & non tardabit, ad requirendum vtique quod suum est cum vsura. Hæc Bern. Columba rediit ad arcam: nec mirum, columba est enim puritatis amans & quietis, neutram extra arcam inuenit. Imitare columbam, quisquis in seculo viuis, si tamen viuis, vbi omnia lutum, fluctus, tempestas, naufragium; columbioos præferens mores, ætate iuuenili, ac etiam nunc puriore, sed magis periculis obnoxia; ad arcam religionis D confuge. Num te rerum præsentium falsa hæc species remoratur? Audi Bern. *Epist.* 103. Quousque tu tantæ gloriæ præfers fœnum, quod hodie est, & cras in clibanum mittitur, carnem dico & eios gloriam! Si sapis, si habes cor, si tecum est lumen oculorum tuorum, desine iam ea sequi, quæ & assequi miserum est. Beatus, qui post illa non abiit, quæ possessa onerant, amata inquinaot, amissa cruciant. An non ea satius cum honore spernis, quàm cum dolore perdis? An non ea prudentius Christi cedis amori, quàm morti? Sic Bern. At sunt nonnulli iuuenes, vt illa columba seducta non habens cor, *Osea* 7. Insipiens nimirum, quæ leuiter se falli patitur; eos dico, qui falsæ pietatis obtentu in ipso seculo E fluctuant, & sese ad arcam Noë, & religionis portu, vel diuino stimulati sæpiùs spiritus recipere nequaquam volunt; qualis ille extitit, ad quem D. Bern. scribit *Epist.* 104. Cuius quot verba, tot sententiæ. Materno (inquit) es deuinctus amore; vt matrem deseras, inhumanum videtur. Ergo cum ipsa maneas? sed nec ipsi expedit, vt sit filio causa perditionis: mater tua vult contraria tuæ, ac per hoc & suæ ipsius saluti. Elige ergo tu è duobus quod vis, aut vnios videlicet satisfacere voluntati, aut vtriusque saluti. Verùm si multom eam diligis, desere potiùs ipsam propter ipsam, ne si Christum deseras

Obesse, & non prodesse, ambo damnantur.
S. Bernard.
Isai. 5.
A iustis plus Deus exigit.
S. Bernard.
Prima ætas religioni apta.
S. Bern.
Relicto seculo confugiendum in religionem.
Oseæ 7.
S. Bern.

Christus matri præferendus a religioso. feras, vt maneas cum ipsa, propter te pereat & ipsa; alioqui malè meruit de te, quæ te peperit, si propter te perit. Quomodo enim non perit, quæ ipsum, quem peperit, perimit? Et si impium est contemnere matrem, contemnere tamen propter Christum piissimum est. Hactenus Bernard.

2. Mira profectò comitas columbæ quæ iam secundò dimissa non integrum, extra arcam, transigit diem, sed alacri volatu ad dominum, & curatorem suum reuertitur. Quo typo mirabiliter exprimuntur viri iusti, quos diutiùs haud *A negotiis ad Deum recurrendum.* remoratur secularium rerum occupatio, quin expeditiùs ad Domini sui arcam, secretum videlicet contemplationis studium regrediantur. *Cyril. Alex.* Etenim (vt hoc loco obseruat D. Cyrill. Alex.) qui in fide purgati sunt, Deum magnopere diligunt, & veluti quadam Euangelicæ institutionis, mansuetudine eruditi, Deo mirifice placent. *At illa venit ad eum.* Idque iustitia exigit, vt anima reuertatur ad Deum suum, cuius in ære *S. August. Dei tota anima est.* tota est. Nihil enim melius (ait D. Aug. *in Psal.* 131.) possumus dicere Deo, quàm possideo nos. Quæ sit verò ista possessio, ostendit vno verbo *S. Hieron.* D. Hieron. *Epist. ad Paul.* Totum Deo dedit, qui se obtulit. Tota quippe anima iusti, cùm solius Dei sit, atque in ipsius famulatum dicata, nescit ac nequit diu extra Deum in aliis curis detineri; ad Deum Euro citiùs reuolat; nihil enim (ait D. *Aug.* Aug. *homil.* 38. *ex* 50.) inuenit delectabilius Deo, nihil illo pulchrius, nihil illo dulcius. Assueta igitur anima Dei colloquiis, & suauissimo rerum diuinarum commercio delinita grauiter angitur, si vi aliqua ex illa arca euellatur. Qua de re *S. Bernard.* disserit D. Bernard. vt solet, melle dulcius *serm.* 35. *in Cant.* Quæ anima (inquit) semel à Domino didicit, & accepit intrare seipsam, & in intimis suis Dei præsentiam suspirare, & quærere faciem eius semper, talis, inquam, anima, nescio an vel *Quàm dulciter anima Deo adhæret.* ipsam gehennam ad tempus expediri horribilius, pœnaliúsve ducat, quàm post spiritualis studij huius gustatam semel suauitatem, exire denuo ad illecebras, vel potiùs ad molestias carnis, sensuúmque inexplebilem repetere curiositatem. Bonus est Domine sperantibus in te, animæ quærenti te, *Thren.* 3. Ab hoc bono si quis *Thren. 3.* auertere sanctam illam animam conatur, puto haud secus accipiet, quam si se de paradiso, & ab ipso introitu gloriæ conspiceret deturbari. Sic Bern. Nec id mirum videri debet, si gustetur *Contemplationis dulcedo.* quàm suauis est Dominus. Rectè enim scriptum *S. Greg.* est à D. Greg. *homil.* 14. *in Ezech.* Contemplatiua vita amabilis valde dulcedo est, quæ super semetipsam animam rapit, cælestia aperit, terrena autem debere esse contemptui ostendit; spiritalia mentis oculis patefacit, corporalia abscondit. Columba quidem venit ad eum ad vesperam, *S. Chrys.* nocturno frigori vitando, vt obseruat D. Chrys. *S. Cyrill.* Et in arcam velut in nidum suum, vt ait D. Cyril. se recepit, ad quietè securéque dormiendum. Somno autem sæpiùs comparatur mentis con*Cant. 5.*templatio; vt sponsa aiebat, Cantic. 5. *Ego dormio, & cor meum vigilat.* Quem locum sic expen*S. Greg.*dit D. Greg. 5. *moral. cap.* 21. Quia videlicet sancta mens quo se à strepitu temporalis concupiscentiæ comprimit, eo veriùs interiora cognoscit, & tanto alacriùs ad intima vigilat, quanto se ab exteriore inquietudine occultat. Ita Greg. Hoc tam dulci recreata somno in arca columba per aliquot dies, rursus, vt vidimus, in puluerem, & in aciem dimitti æquo animo patitur, non quidem, vt cæno diluuij se immergat prioris; &

A poritatis, & dulcedinis tædio affecta, sed vt pro Deo suo difficillima quæque subeat. Dulcedo enim Dei, quam ebibit, nihil non toleratu facile reddit. Quod D. Greg. *homil.* 15. *in Ezech.* ita *Laborandum pro Deo. S. Greg. Deo animæ inhærent.* ostendit. Qui sunt in sancta Ecclesia thalami, nisi eorum corda, in quibus animæ per amorem sponso inuisibili iunguntur, vt eius virtutum perfectione mens nostra formetur; vt illis non iam velut coacta, & quasi violento imperio subiecta famuletur, sed tanquam naturali bono delectetur, atque pascatur, & arduam illam atque angustam viam cum oblectatione conscendat. Recepit se in arcam columba, non vt ibi perpetuò quiescat, & otietur. Quod interdum ex præpostera pietate à diabolo seductus vir alioqui iu-
B stus, aut prælatus, aut prædicator, obnixè contendit: Cùm (inquit D. Petr. Damian. *Epist.* 50.) *Quies interdùm inordinata. S. P. Dam.* latibulum petit, & sub colore pœnitentiæ subterfugere quærit, lucrari machinatur de inobedientia otium, & cæteris in bello ruentibus, hic sibi degeneris vmbræ quærit opacum. Neque verò ad otiandum, sed ad denuò acriùs & instantiùs laborandum diuina consolatio impenditur: qua dum quisque caret inermis ad belluos cum vitiis gerendum inuenitur. Hæc doctrina mirabiliter inculcatur ab Orig. *homil.* 11. *in Exod.* sic *Origen.* ait. Bellum describitur gestum cum Amalechitis, pugnasse refertur populus, & vicisse. Antequam manducaret panem de cælo, & biberet aquam de petra, non refertur populus pugnasse, sed di-
C citur ad eum: Dominus pugnabit pro vobis, & *Deus armat animam ad bellandū cum vitiis.* vos tacebitis. (scilicet cùm fugerent Hebræi Pharaonem.) Est ergo tempus, quando Dominus pugnat pro nobis, & non permittit nos ten- *Exod. 14.* tari supra id quod possumus, nec impares viribus finit ad fortis venire congressum. Denique & Iob omne illud tentationis suæ famosissimum certamen, iam perfectus impleuit. Et tu ergo cùm cœperis manducare manna, panem cælestem verbi Dei, & bibere aquam de petra, eúmque ad interiora doctrinæ spiritalis accesseris, spetato pugnam, & præpara te ad bellum. Hæc Origen. Itaque post manducatum cæli manna, hoc est, acceptam & gustatam diuinam consolationem, aut internam mentis illustrationem, aut
D externam verbi diuini instructionem, aut denique (quod potius est) corporis, & sanguinis Domini communionem, iam facta robustior anima *Eucharistia armat animam.* educitur in aciem, vt cum vitiis colluctetur.

3. Porrò aduertas oportet, solam columbam, aptam videri, ad istam ineundæ & habitandæ arcæ tam crebram, támque dulcem repetitionem: *Contemplatio puritatē exigit.* contemplantis enim Deum oculis, & cor in amorem ipsius ignescens, puritatem & innocentiam columbinam exigit. Quod D. Bernard. *lib.* *S. Bern.* 5. *ad Eugenium*, his verbis contestatur. Contemplatio requirit cor purgatum, vt à vitiis liberum atque exoneratum peccatis facile ad superna leuet. Idem *serm.* 62. *in Cant.* Placeat (ait) necesse est, facies, quæ in Dei claritatem intendere potest:
E neque enim id posset, nisi clara ipsa quoque esset, & pura; vtque transformata, in eandem, quam conspicit, claritatis imaginem; alioquin illa dissimilitudine, resiliret, insolito reuerberata fulgore. Ergo cùm pura puram intueri potuerit veritatem, tunc faciem ipsius sponsi videre cupit. Sic Bernard. Hinc videas, quare coruus semel egressus nunquam ad arcam & Noë redierit; columba verò iterum atque iterum dimissa, eòdem se receperit. Impurus scilicet Dei conspectum, aut timet, aut nō potest attingere; in quem puræ men-

mentis acies liberè ac peramanter defigitur. Quod animatum discrimen D. Greg. Nazianz. *in Apolog.* luculenter discutiens inter alia, hoc adiungit: Quemadmodum sol oculorum bebetudinem imbecillitatémque prodit, ita morbum animæ Deus adueniens coarguit, atque aliis quidem lux, aliis ignis est, vnicuique videlicet secundùm subiectam materiam, & qualitatem. Ita Nazianz. Denique, columba symbolicè significat animam illam, quæ diuinis vocata inspirationibus illicò aonuit, volátque ad Deum vocantem. Quod est non obscurum prædestinationis signum. *Oues enim meæ vocem meam audiunt,* Ioan. 10. Contrà verò coruus peccatores designat, quorum est obstinata peccatorum contumacia; cùm nonnunquam redeundi ad Dominum internis incitentur impulsibus; sed quibus tamen nihil promoueantur. Qualis erat August. ante sui conuersionem, vt de se scribit 8. *Confess.* Cogitationes, quibus meditabar in te Domine, similes erant conatibus expergisci volentium; qui tamen superati soporis altitudine demerguntur. Nec erat quod tibi responderem dicenti mihi: Surge qui dormis; nisi tantùm verba lenta, & somnolenta modò, ecce modò, & sine paululum in longum ibat. Ad hæc verba D. Aug. non temerè accommodari possunt illa Sophon. 2. *Vox cantantis in fenestra, coruus in superliminari, quoniam attenuabo robur eius.* Hugo Cardin. *in 8. Genes.* hunc locum sic interpretatur. Vox clamat in fenestra, quando delectationis illecebra sensui suggeritur, & tunc quandoque, ratio cantu & modulamine capitur. Et pòst coruus in superliminari auditur, idest, ratio procastinat emendationem de die in diem. Sic ille. Vide obsecro quàm sit perniciosus homini iste, de quo agimus, status somnolentiæ, ac supinæ cuiusdam tarditatis, dum sæpiùs molitur conuersionem, & toties in limine sistit, quin passum conficiat. Vox enim cantantis in fenestra, dæmones ipsos secundùm Hieronymum significat, qui iam triumphum canunt, vbi possident animam coruo persimilem, quasi coruus in superliminari, aut pictus, aut etiam personans illud suum cras, tanto persundat dæmones gaudio, vt festum cantibus agant. Aduertit D. Hieron. hoc loco lectionum varietatem. In Hæbro (inquit) חרב *choreb,* vel siccitas, vel gladius, vel coruus accipitur, quod nos & L X X. transtulimus, coruus. Hinc amplius colliges *choreb,* illa omnia significare, quicquid negent aliqui ex recentioribus, quibus L X X. interpretes, & D. Hieron. præferre necesse omnino est. Addit verò sanctissimus Doctor: Comminatur itaque nunc sermo diuinus his, qui peccatis inhærentes & obliti sordibus delictorum nolunt ad meliora conuerti; & tenebrosum colorem eluere, & comminatur eis gladium, &c. Sic Hier. Coruus istis plenus est orbis. Cras inclamant; inanis spei vmbra decepti cogitant: (ait S. August. *tom.* 10. *serm.* 45 *in append.*) Potest nobis extremi temporis indulgentia subuenire. At periculosissima est in vltimum diem promissa securitas. Deinde stultissimum est, vt causa, quæ de necessitatibus agitur æternis, innitiliaribus vitæ deficientis committatur extremis. Odibile est apud Deum, quando homo sub fiducia pœnitentiæ in senectutem reseruatæ liberiùs peccat Sic Aug.

S. Greg. Nazianz. — Ioan. 10. — Obstinata mens Deo vocanti non annu e. — S August. — Sophon. 2. — Hugo. — Tarditas conuersionis ad Deum. — S. Hieron. — Pœnitentiam differentibus minatur Deus. — S Hieron. — S. August.

4. Plenus quidem timore locus Prophetæ, vbi enim coruus, ibi extrema vastitas, & ineuitabilis æternæ perditionis gladius animam ad medullas vsque intimas discindens. Eruditissimus noster Ribeira duo peccantium genera hic describi arbitratur. Auiculæ (ait) cantantes homines videlicet leues, libertatis, & voluptatis studiosi: coruus nigra auis, & libertate abusa, cùm ex arca emissa est à Noë, cuius vox est *Cras*, nec vnquam sonat hodie; quare rectè in eo intelliguntur homines nigri peccatis, otio, & donis Dei abutentes, qui semper conuersionem polliceuntur cras, nec vnquam dicunt hodie. D. August. præter illa, quæ paulo antè adnotauimus ex eodem, aut quisquis ille auctor est, *serm.* 71. ad fratres in Eremo; hoc idem pertractans argumentum, sic effatur. Ne tardes conuerti ad Dominum, & ne differas de die in diem. Fortè respondes, Cras. O vox coruina: coruus non rediit ad arcam, columba rediit. Si tunc vis pœnitentiam agere, quando peccare non potes: peccata te dimiserunt, non tu illa; satis alienus est à fide, qui ad agendam pœnitentiam tempus senectutis expectat, metuendum est, ne dum sperat misericordiam, incidat in iudicium. Hæc ille. Maximè verò hæc tam deploranda mentis obstinatio prouenire solet ex consuetudine venerea, multos per annos iam inueterata, ex qua hominem ad pietatem & salutem assurgere aliquando non vulgare miraculum est. Quod à Propheta Osea non obscurè insinuatur cap. 5. illis verbis: *Fornicatus est Ephraim, contaminatus est Israel; non dabunt cogitationes suas, vt reuertantur ad Deum suum, quia spiritus fornicationum in medio eorum, & Dominum non cognouerunt.* Scio equidem Prophetam loqui contra Hebræos, qui spreto cultu & fide veri Dei, turpissimo idolorum cultui se addixerunt. Sed nemo tamen negabit fornicationem in proprio sensu accipi posse; cùm homines libidinosi sic viuant, ac si Deum nesciant, nec animam gerant immortalem; pecudibus ac truncis comparandi; quibus conuenit, quod ad hunc locum Oseæ D. Hieronym. subnotauit: Non reuertentur ad Dominum, quia spiritus fornicationis, qui iuxta Apostolum *ad Ephes.* 2. operatur in filiis diffidentiæ, possidet eorum corda captiua; & icirco illo regnante Dominum nesciebunt; imò obliti sunt creatoris sui; nec dabunt cogitationes suas, vt agant pœnitentiam qui semper in perditione proficiunt. Ita D. Hieron. Icirco Pharao (egregius dæmonis typus) populum Hebræum ne Deo vacaret, operibus luti ac paleis opprimebat, *Exod.* 5. Opprimantur, ait diabolus (vt Glossa notauit) operibus luti videlicet, & carnis, vt obliuiscantur Deum suum. Sæpè etiam vi mala facere dæmones compellunt, si blanditiis nequeunt. Sic Glossa. Luculentiùs ad eundem locum S. Bernard. *serm.* 34. *in paruis*, ita effatur. Sub luto Pharaonis fiunt lutea opera, idest, dissoluta, & sordida; ab ipso dantur paleæ, id est, leues cogitationes. Palearum est leuiter accendi, & in momento consumi; sic & malæ cogitationes, à diabolo immissæ, citò in mentibus nostris accenduntur, carnis mollicie consentiente, sed si viriliter studeamus resistere, Deo iuuante, protinus extinguuntur. Paleis accensis coquebatur lutum, & solidabatur in lateres. Et prauæ cogitationes, quæ sunt lutum, paleis delectationis accenduntur, quæ cùm transeunt in actum, tunc decoquuntur; cùm verò ducuntur in consuetudinem, tunc solidantur. Hæc Bern. Sat nigri, fœdi, & corui sunt, qui tam nigris fœdisque cogitationibus atque operibus detinentur.

Ribeir. — Peccator cras conuersus. — S. August. — Non differenda conuersio. — Oseæ 5. — Libidinosi rarò conuertuntur. — S. Hieron. — Ad Ephes. 2. — Libidinosi semper in peius ruunt. — Exod. 5. — Glossa. — S. Bern. — Cogitationes turpes à dæmone.

Castitatis pulchritudo.

nentur. At econtrario columba arcæ illius salutaris amica, familiaris Noë castam designat animam, quæ in carne non fœcundùm carnem viuit; angelicum imitata candorem, proxima iā Deo, quem vnicè amat, & quo tandem perfruetur, in terris purissimum ac fœlicissimum agit æuum. Nec plura. Nam vt ait D.Bern. *Epistol.* 42. Venustate sua castitas eminere apparet.

S.Bern.

5. *Portans ramum oliuæ virentibus foliis in ore suo.*] Hebr. והנה עלה זית טרף בפיה *vehinne ghaleb Zaith taraph bephiha*: & ecce ramus, seu folium oliuæ raptum in ore suo; vel, ecce folium oliuæ, ramus in ore eius. Vel, deferens ore folium oliuæ raptum, aut discerptum ore suo. Vel, ecce folium oliuæ raptum in ore eius. Chald. B Et ecce folium oliuæ, quod decerpserat ore suo. L X X. φύλλον ἐλαίας κάρφος, folium oliuæ festucam: hoc est, frondosam festucam, seu rami surculum tenuiorem. Ex Iosepho ramum frondentis oliuæ. Cæterùm, vt liquidiùs constet explanatio, Hebr. עלה *ghalah* est ascendere, vnde nomen *ghaleh*, folium. Hebr. טרף *taraph* rapere, inde *taraph* raptus, a, um; ac si dicatur, inquit Rab. Dau. *in lib. rad.* folium oliuæ erat raptum in ore eius. Ex his rectè colligitur sensus huius loci. Columba reperit oliuam, cuius folia nec defluunt, nec virorem amittunt hyeme; ac subinde rostro tenellum surculū aliquot virentem foliis distrinxit, oreque prehensum C attulit ad Noë in arcam. Risum hic mouent nugamenta Hebræorum; quum alij montem Syon, & montem oliuarum non fuisse aquis diluuij opertas, atque ex monte isto decerptum hunc oleæ ramum; alij ex paradiso terrestri fabulantur. Citra controuersiam illud mihi videtur D.Chrys. Hæc arbor semper virens est, vnde verisimile est, quòd cùm aquæ redierint, arbor hæc adhuc habuerit foliorum comam. D.Ambros. dubius scribit, vtrùm ante diluuium, an in ipso diluuio floruerit ille ramus oliuæ. Ex vtralibet subtiliter, vt solet, philosophatur. Si ante diluuium (inquit) vir iustus gauisus est, fructum de veteri semine aliquem reseruatum, & inde collegit misericordiæ insigne diuinæ quod iam diluuium remouisset, quæ fructum demonstra- D ret, cui non potuissent nocere diluuia. Fuit igitur iuxta Ambros. ramulus ille frondentis oliuæ symbolum misericordiæ diuinæ, quæ mediis in ipsis diuinæ iustitiæ, vindictæque diluuiis floruerit; nec vlla aquarum eluuie absorberi, perireque potuerit olea misericordiæ. Imò hic illud Prophetæ de Domini bonitate, vel ipsis oculis intuemur testimoniū; *Cum iratus fueris, misericordiæ recordaberis.* Veniet, veniet alterū diluuium, in quo flammis omnia vorantibus etiam oliua comburetur, vbi nullus misericordiæ locus erit. De quo in *Ps.* 31. dicitur: *Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno: veruntamen in diluuio aquarum multarum ad eum non approximabunt* E Plures in hunc locum sensus conueniunt; vnum in præsentia, eum S.Hieron. prosequemur, cuius interpretatio habet: Tempus opportunum ad exorandum pro peccatis hæc vita est: in qua ideo sancti orant, quia nemo est à peccatis immunis. Pro hac iniquitate, vel pro hac remissione: veruntamen, &c. Multi fluctus diluuiorum in iudicio impios vallabunt. Sic Hier. Quare non erit illo extremo diluuio arca, in quam confugiant peccatores, nec columba quæ pacem ferat, nec olea, quę in misericordiam efflorescat. Quòd si dicatur in ipsomet diluuio oliua floruiss-

Oliua viridis in diluuio.

S Chrysost.

S.Ambros.

Misericordia Dei non perit.

Habacuc 3. Iudicium finale nescit misericordiam.

Psalm.31.

S Hieron.

Ben. Fernand. in Gen. tom.1.

A se, nō minus demonstratur diuina misericordia, quæ obrutis, vt merebātur, peccatoribus, nouam humani generis sobolem ac speciem faciat pullulare. Quod D.Ambr. eleganter edisserit. Si diluuij (ait) tempore natum est folium; aduertit itaque iustus noua semina misericordię fructificasse cælestis, vt radices arborum viuerent, & quasi resumpta anima fœtus germinarent vetustos, atque in assuetos partus redirent, quorum indicium præmissa folia demonstraret. Sed hoc alia potiùs interpretatione, quia Dominus Deus noster quamuis acerbis iniquitatis nostrę offensus sit erroribus, tamen antiquæ nostræ prosapiæ, patriæque virtutis semen aliquod, vel exiguum reseruaret, ne penitus operis & creaturæ suæ omne circa humanum genus amputaretur insigne. Hæc Ambrosius.

S.Ambros.

Misericordia Dei in diluuio.

6. Addiderim oleæ virentis ramum in ore columbino ex diluuio apparuisse ad significandam diuinæ bonitatis prouidentiam, quæ punit, vt parcat: in vtilitatem nostram laborum, & suppliciorum dirigat acerbitatem. Sic Oseæ 5. dicit Dominus, *Effundam, sicut aquam, iram meam.* Declarat Rupertus: Quia sicut aqua corporis sordes eluit; ita diuina ira variis laboribus iustos exercens animarum maculas expiat. Est autem hic fructus laborum ac pœnarum in Christiana disciplina quàm notissimus. Vt i D. Augustin. ad illa verba Psal. 98. *Deus tu propitius fuisti & vlciscens*; colligit: nouerunt Christiani, quomodo vapulent cùm multum profecerint. *Pacem terræ columba nunciat*, ait D.Hieron. aduersùs Lucif. *cap.* 8. Nimirum quia semper habita fuit olea in pacis & fœderis signum. Commendat autem caritatem suam Deus, quòd cùm inimici essemus, reconciliati sumus Deo, &c. docet Apostolus. Quod videtur hoc loco significari, cùm è diluuiis columba virentem præfert oleā; pacem videlicet, & amorem, ex ipsamet colluuie omnium vitiorum, & vitiosorū. Nigra erat, quæ deinde sponso cælesti consecrata, apparuit formosa sine ruga & sine macula. Eandem ipse compellauit: *veni de Libano*, Cantic. 4. Vbi Tertull. ait: Eleganter Libani montis mentio est iniecta, qui thuris vocabulo est penes Græcos; de idololatria enim sibi desponsabat Ecclesiam. Adeò excellēs est symbolica nomenclatura columbæ, vt miris commendetur significationibus. Atque inprimis in columbæ specie visus est descendere super caput Domini, dum baptizaretur à Ioāne, Spiritus sanctus. Et quidem apta species columba spiritui effigiādo; vt enim D.Hier. asserit in *Ps.* 54. Columba spiritualem naturā designat, sicut in Baptismo ostensum est. Columba simplex animal est absq; felle, & à malitia fellis alienum, quia osculū caritatis animæ significat. Pulchrè autem super ascendētem è Baptismo Dominum Spiritus sanctus in specie columbæ de cælo euolātis insedit: atque hoc loco florentem oleam post diluuium reportat, in typum vtrobique Baptismatis; è quo post submersum veterem hominē cum actibus suis emergenti nouo homini, scilicet Christiano Spiritus sāctī gratia pax & puritas affulget, quod à Tertullian. *lib. de Baptismo, cap.* 8. disertissimè ad hunc modum explicatur. Tunc ille sanctissimus spiritus super emundata & benedicta corpora libens à Patre descendit, super Baptismi aquas, tanquam pristinam sedem recognoscens conquiescit, columbæ figura delapsus in Dominum, vt natura Spiritus sancti declararetur per animal simplicitatis, & innocentiæ; quod etiam

Osee 5. Dei supplicia animas abluunt.

S August. Psal.98.

S.Hieron.

Ad Rom 5.

Misericordia Dei mundum conuertit.

Cant 4.

Columba Spiritum sanctum significat.

Ioan. 1.

S.Hieron.

Tertul.

Baptismi sanctitas.

OO corpo

corporaliter ipso felle careat columba. Ideoque *estote* (inquit) *simplices sicut columbæ.* ne hoc quidem sine argumento præcedentis figuræ. Quemadmodum enim post aquas diluuij, quibus iniquitas antiqua purgata est, post Baptismum (vt ita dixerim) mundi, pacem cælestis iræ præco columba terris adnũciauit dimissa ex arca, & cum olea reuersa; quod signum etiam apud nationes paci prætenditur. Eadem dispositione spiritalis effectus terræ, idest, carni nostræ emergenti de lauacro post vetera delicta columba sancti Spiritus aduolat, pacem Dei adferens, emissa de cælis, vbi Ecclesia est arca figurata. Sic Tertul. Cum columba, cum olea, cum cælo aperto in sacru Baptismo apprimè cõcinit illa S. Cyrill. Hierosol. *in procatechesi*, ad recens baptizatos oratio. Sic habet inter alia. Iam est beatitudinis odor in nobis, ô illuminati. iam spiritales colligitis flores ad plectendas cælestes coronas. iam Spiritus sancti spirauit fragrantia. iam circa porticum regalis palatij fuistis, vtinam verò & ab ipso rege introducamini. flores nunc arborum apparuerunt; vtinam verò & fructus perficiatur. Minima iam in Christi militiam vocati dedistis, & sponsales lampades vobis donatæ, & regni cælestis desiderium, bonúmque propositum, & spes subsequens. Hæc Cyrill. Caritatem quoque suam ineffabilem Deus omnipotens in columba ista præmonstrauit, tanquam homines ad amorem inuitans; quibuscum deinceps non vti iudex seuerus, sed vt blandus Pater agere velit, quos tamen si necessitas feret, per amicè corripiat. Hæc à D. Augustino inculcantur *in Epistol.* 1. *Ioan. cap.* 4. verbis his. De columba demonstrata est caritas, quæ venit super Dominum, species illa columbæ est, in qua venit Spiritus sanctus, quo nobis caritas infunderetur. Quare hoc fel columba non habet; tamẽ rostro, & pennis pro nido pugnat: sine amaritudine sæuit. hoc facit & pater, quando filium castigat. Seductor, vt vendat, cum amaritudine blanditur; pater, vt corrigat, sine felle castigat. Tales estote ad omnes. Amor sæuit, caritas sæuit. sæuit quodammodo sine felle, more columbino, non coruino. Hæc August.

Matt. 10.

S Cyril. Hierosol.

S August.

7. Arcanum adhuc aliud in columba innuitur, quæ de aquis diluuij, & ad arcam, vbi feræ, serpentes, accipitres, aliæque truculentæ animantes commorantur aduolat pacem & amorem ipso præferens ore. Nec enim in mediis periculis, & inter medias persecutionum acies, desinit esse pia, placida, & amans columba: quo de argumento luculenter disserit D. Augustin. ad illum versum Psalm. 54. *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam.* Quis dabit (ait) mihi pennas sicut columbæ, & tamen non sicut corui. Columba à molestiis quærit auolationem, sed non amittit dilectionem. Columba enim pro signo dilectionis ponitur, & in ea gemitus amatur. Nihil tam amicum gemitibus, quàm columba; die noctúque gemit, tanquam hic posita vbi gemendum est. Quid ergo dicit iste dilector? Rabie feruntur homines, accenduntur iracundia in me: prodesse illis non possum. Vtinam requiescam alicubi ab eis separatus corpore, non amore, ne in me conturbetur ipsa dilectio. Verbis meis prodesse non possum, orando pro eis forsitan prodero. Hæc Augustin. Columba pacem & amorem exhibet ore, cùm tamen eam vultures & accipitres rostro & vngue lancinent in Christianæ patientiæ documentum. Etenim, vt scribit D. Hieronym. *Epist. ad Caled.* apud Christianos, non qui patitur, sed qui facit contumeliam, miser est. Huc spectat illa columba muta, quo nomine voluit Dauid suam exprimere patientiam, cùm iniurias & contumelias aduersariorum columbina mãsuetudine, ac silentio exciperet; quo de titulo iam alibi à nobis disputatum est. Intolerandum homini fragili & delicato ferre conuitia calúniantium; ex quo maximè Iobi sanctissimi commendatur patientia: dicit enim cap. 19. *Vsquequo affligitis animam meam, & atteritis me sermonibus?* Quem locum sic expendit Origen. Iobus fortissimus athletarum, in cuius libro nihil ita eminet, vt fortitudo, & patientia, labores tamen sentit, quos ex eorum duro sermone, qui visendi causa venerant, hauriebat. At licet columba ferat oliuam ore, non sibi proinde blandiantur accipitres, qui columbam insectantur. Conuersi enim sunt in arcum prauum: vt habetur *Psal.* 77. Arcus autem prauus (inquit D. Hieron.) est, qui dum contra inimicos sagittas putatur iacere, sauciat tenentem. Sibi potiùs isti maledici, & persecutores, quàm alteri nocent. Ideoque persimiles dicuntur apibus, iuxta illud Psal. 117. *Circundederunt me sicut apes.* Quia, vt Cassiodorus obseruat: Apes mordendo spicula relinquunt, ac moriuntur. Hinc fortasse ortum est, vt eadem voce sine punctis tamen apud Hebræos, & sermo, & pestilentia nominetur. Etenim דבר *dabar*, loqui, & inde דבר *dabar* cum duplici camets, loquutio, sermo. Cum sex punctis *deber* est pestilentia, mors, vt legitur *Exod.* 5. Occurrat nobis בדבר *bbadeber*, pestis, aut in peste, in morte. Et quidem hæc duo, loqui, & perdere, sermo & pestis, coniunguntur. Vt enim ore & locutione vulgatur maximè pestilens halitus, quo & loquens, & audiens contabescunt; sic plerumque sermo incautus, aut virulentus, & præferentem & audientem exulcerat.

S Aug. Psal 54.

Caritas cum patientia.

S Hieron.

Iob 19.

Origen.

Maledici nocent sibi.

Ps. 77.

S Hier.

Ps. 117.

Cassiod.

Exod. 5.

Sermo pestilens.

8. Porrò columba gestans ore ramulum oliuæ, repræsentat etiam hominem misericordem, quem D. Nyss. vocat insignitum propria nota Deitatis, *lib. de beatitudin.* De quo similiter D. Gregor. Nazianzen. *Orat. de paup.* Nihil (ait) tam diuinum homo habet, quam de aliis bene mereri: fac calamitoso sis Deus, Dei misericordiam imitando. Consonat illud D. Ambros. *lib.* 1. *Offic. cap.* 1. Nihil tam commendat Christianum animum, quàm misericordia. D. Chrys. egregius humanæ misericordiæ prædicator cùm aliàs sæpè, tum *homil.* 36. *ad populum Antiochen.* præclarè loquitur; inter alia hoc admiratione plenum: Ait Scriptura, magna res est homo, & pretiosa vir misericors. Hæc maior est gratia, quàm mortuos resuscitare. Multo namque maius est, quàm in nomine Iesu, mortuos suscitare, esurientem pascere Christum. Nam hic quidem tu de Christo bene mereris, illic autem ipse de te. Ac merces est in bene gerendo, non in bene patiendo. Hic in signis Deo debes, illic Deum habes debitorem. Ita Chrys. Cæterùm, quia hominis animus, vt sui amans, lucro semper inhiat; duplex ex operibus misericordiæ percipitur; nec homini etiam cupidissimo, maius aut vtilius quicquam potest euenire. Primum quidem commemorat D. Aug. *homil.* 36. *ex homil.* 50. Ante fores gehennæ stat misericordia, & neminem permittit in carcerem mitti. Loquitur de hominis misericordia in pauperes. Alterũ adhuc

S. Greg. Nyss.

Greg Naz.

S Ambros.

Misericordia humana laus.

S Chrys.

S August.

Duplex lucrũ ex eleemosyna.

optabi

S.Chryſ. optabilius apponit D. Chryſ. *homil. 9. de pœnit.* Eleemoſyna regina illa virtutum homines in ipſorum cælorum arces celerrimè adducet, aduocati optimi loco fungens. Quid igitur nobis æquè optandum, quàm vt ex hac vita decedentes, & gehennam euitemus, & cælos ingreſſi audiamus? Quia ſuper pauca fuiſti fidelis, ſupra multa te conſtituam, intra in gaudium Domini tui. Sunt, qui prædicatorem verbi Dei, qui abierat ad populum in ſeculo erudiendum, post exactum rite & ſanctè prædicandi munus, redeuntem ad Dominum cum fœnore, cum lucro, cum manipulis, grandi facta meſſe animarum, ſignificari per columbam ore præferentem oleæ ramum arbitrantur. Sunt etiam qui prælatos Eccleſiæ, vt D. Auguſt. ad locum citatum ex Pſal. 54. quem vide. Vnum ego ſubiecerim: caritate maximè, inter alia virtutum ornamenta (omnibus enim abundet neceſſe eſt) prælatum eſſe debere conſpicuum: qualis extitit Moyſes, qui Domino irato contra populum dicebat: *Obſecro Domine, aut dimitte eis hanc noxam; aut ſi non facis, dele me de libro tuo, quem ſcripſiſti*, Exod. 32. Quam Moyſis vocem admiratus D. Chryſ. ait. Moyſes ille fugitiuus, & vnius viri minas ſuſtinere non valens, melle caritatis ſemel guſtato, nemine cogente mori pro ſuis feſtinabat. Sed vt columbæ ſymbola concludam; columba fuit Dominus Ieſus, cùm è paſſionis diluuio emergens, è mortis faucibus, atq; ex ipſo tartaro rediuiuus, immortalis, & glorioſus in ſanctum illud cœnaculum clauſis ianuis, vbi erant diſcipuli congregati, intrauit, dicens; Pax vobis, pax vobis. En columba, in oliua virens in ore: fluctuantem (ait D. Chryſ.) eorum mentem voce firmauit: Pax vobis. Ille, vt Apoſtolus docet *ad Coloſſ.* 1. pacificauit per ſanguinem ſuum ſiue quæ in terris, ſiue quæ in cælis ſunt. Quoniã (vt exponit D. Chryſ. *homil.* 1.) tota redemptoris in carne diſpenſatio, mundi eſt reconciliatio. Hinc illius nomẽ; Princeps pacis, *Iſai.* 9. Et Apoſtoli conſequenter miniſtri Euangelij pacis ab eodem nuncupantur; quippe qui applicant pacem à Chriſto factam in cruce hominibus per verbum, & ſacramenta. Nec mirum id quidem; columba enim columbam procreat, nec mitem accipitres, aut corui progenerant columbam. Ab vtero virginis ſuæ matris tanquam à thalamo ſponſus animarum ſuauiſſimus proceſſit roſis, & amoribus omnia perfundens. Columba virgo Dei mater eſt, (proprium illi hoc nomen eſt, vt volunt Euch. Rupertus, Beda.) nitida, pura, mitiſſima, qualis decebat miſeros, Euæ filios. Sicut roſa aut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias, dicitur *Cantic.* 2. Legimus verò inter Indorum monumenta ex præſcripto ſapientium qui Magi vocabantur, ſolitas gentes illas roſis vti ad conciliandos ſibi animos principum. Ergo ne cum nobis Deus adeundus, ſupplicandúſque eſt, cùm illius amor conciliandus, fauores, & gratiæ impetrandæ; nobis certior, & facilior captanda via eſt, quàm vt calathum roſarum tanto Principi prælibemus? Eſt calathus, eſt pratum ipſum, tota roſa eſt virgo Dei mater; quæ tam potens eſt ad interpellandum & impetrandum pro nobis, vt apud Deũ filium ſuum quicquid velit, efficiat. Roſa illa loquitur Filio: Roſas ipſius Filio amoris & pacis cõciliatrices offerimus, cùm dulciſſimum ac venuſtiſſimum Mariæ nomen efferimus. Diues erga humanum genus, pulcher, gratioſúſque apparuit Deus ipſe, poſtquam in virgine matre car-

Luc. 19. *Prædicator fructificans.*

S. Aug.

Prælatus caritate eminens.

Exod. 32. S.Chryſ.

Christus reſurgens pacem profert.

Ioan. 20.

S Chryſ. Ad Coloſ. 1.

S.Chryſ.

Iſai. 9.

Apoſtoli columba.

Cant. 2.

B. Maria potens interceſſio.

A nem induit. Vnde S. Petr. Damian. *ſerm.* 1. *de Natiuit. Mar.* ſic ait, Maria eſt aurum fuluum nimis, quo Salomonis thronus eſt veſtitus; quia tali modo Deus induit virginem, & in virgine indutus eſt, vt meliore non poſſet. Sic ille. Igitur (ſi licet dicere) virgo mater Deum nobis aureum reddidit. Quid plura de columba? Scitum eſt illud Tertul. *lib. adu. Val. in principio.* Columba à principio diuinæ pacis præco, ſerpens verò à primordio diuinæ imaginis prædo.

S P. Dam.

B Maria pulchrum nobis Deũ reddidit. Tertull. *Columba & ſerpens diſſimiles.*

9. Intellexit ergo Noë, &c.] Dubius adhuc erat Noë, an aquæ ita defeciſſent, vt in terra & degere & paſci poſſent animantia. Dubium columba ſuſtulit; viridem enim foliis, nec humidum, aut lutulentum, ſed purum atque exſuctum attulit ramuſculum; vtpote quem non ſub
B aquis decerpſerit, quo probè diſpecto ſtatuit ſecum Noë tellurem liberam aquis, aridámque exiſtere. Expectauítque nihilominus ſeptem alios dies, & emiſit columbam. D. Cyril. Alexand. exiſtimat non vnam ter dimiſſam columbam; ſed tres omnino diuerſas fuiſſe. Vtrobique apparet Noë induſtria, & comitas; ſemper enim redeuntem ab officio columbam læto vultu, & amica manu excepit, ſpatiúmque dedit ad quietem ſeptem dierum. Hæc in ſeruos bene ſe agentes, vt ab exacto ſui muneris labore ſe domum recipiunt, prouidentia diuinæ bonitatis
C propria eſt. Quid enim humanius ac dulcius, quàm quod legimus poſt Ionæ prædicationem, per tota plateáſque Niniue: Cùm enim Propheta diſcurrendo & clamando vehementer laboraſſet, extra vrbem prodiit, edito in colle, ſub dio quidem, æſtiuo tempore quieturus. At ô admirabilem Dei benignitatem; ſcribitur enim: *Et præparauit Dominus Deus hederam, & aſcendit ſuper caput Ionæ, vt eſſet vmbra ſuper caput eius, & protegeret eum, laborauerat enim: & lætatus eſt Ionas ſuper hedera lætitia magna*, Ioan. 4. Vbi Theodoretus. Conſolationem Vati machinatur Dominus ex hedera, quæ illi delectationem adhiberet. Et vt ampliùs oſtendatur Domini beneuolentia erga Ionam, quem a labore prædicationis recreauit, adiungitur in Gloſſa: Hedera genus virgulti, vel arbuſtæ lata habens
D folia, & denſiſſimam vmbram ſuſtinens per terram ſerpit, & ſine adminiculis quibus innitatur, altiora non appetit. Sed hanc præparauit Deus, vt ſine aliquibus ſuſtentamentis in altum ſubitò conſurgens vmbraculum præberet Prophetæ, eúmque (ait Theophylactus) refoueret ab afflictione ſolaris æſtus. Itaque, vt gratiam præſtaret Ionæ, vmbram efficeret, quietem daret; miraculum edidit. Et meritò id quidem; laborauerat enim; tanquam debita ſit omnis illa relaxatio, & quies, & vmbraculum miraculo confectum homini, qui laborauerat. Denique columba tertiò dimiſſa non eſt reuer-
E ſa vltrà; inuenit enim campeſtrem etiam tellutem aquis, vligine, lutóque defœcatam; atque adeò vbi liberè tutóque pabulum captare poſſet. Sed id ego putârim diuinitùs ita factum, vt certior fieret Noë de ſtatu terræ. Quare appoſitè S. Chryſ. ad hunc locum; Vide (inquit) quomodo iuſtus in omnibus conſolationem iuſtam accipit. Nam vt bona ſpe recreatus eſt, cùm rediret, & oliuæ folium in ore ferret columba: ita & nunc cùm egreſſa non redit, maximum illi fuit iudicium, quòd ſufficientem inuenerit refocillationem, & aquæ in vniuerſum defecerint. Ita planè vera illa columba Chriſtus Dominus,

S.Cyrill.

Ioan 4. *Quam pius Dominus erga ſeruos laborantes.* Gloſſ.

Theoph.

S.Chryſ.

minus, postquàm ad nos remeauit in resurre-A ctione, pacem ore ferens; in cælum subinde, vnde Deus descenderat, reuolauit. Tandémque virgo mater vnà Filio columba in cælum euecta est. Quibus in cælo regnantibus summa generi humano felicitas illuxit. Non rediêrūt amplius, quia exinde nos ad æternam inuitant requietē. Spiritus & sponsa dicunt: Veni. Amen. Ibi patria, ibi Pater, ibi mater, abeant membra, quò præcessit caput. Felices (ait P. Dam. *serm. 1. de natiu. Virg.*) Angeli, qui beatæ Virginis habent præsentiam. nos interim memoriam abundantiæ suauitatis suæ eructamus. Illi præsentiam, nos memoriam. Si sic dulcis est memoria, quid est præsentia? Interim consolemur nos suauitate memoriæ, donec dulcedine præsentiæ satiemur. Sic ille.

Christus & virgo mater de cælo nos inuitant.

S P Dam.

Apoc. 22.

SECTIO VI.

Igitur sexcentesimo primo anno, primo mense, prima die mensis, imminuta sunt aquæ super terram: & aperiens Noe tectum arcæ, aspexit, viditque quòd exsiccata esset superficies terræ. Mense secundo, septimo & vigesimo die mensis, arefacta est terra. Locutus est autem Deus ad Noe, dicens: Egredere de arca, tu & vxor tua, filij tui & vxores filiorum tuorum tecum. Cuncta animantia quæ sunt apud te, ex omni carne, tam in volatilibus, quàm in bestiis, & vniuersis reptilibus, quæ reptant super terram, educ tecum, & ingredimini super terram: crescite & multiplicamini super eā. Egressus est ergo Noe, & filij eius, vxor illius, & vxores filiorum eius, cum eo Sed & omnia animantia, iumenta, & reptilia quæ reptant super terram, secundùm genus suum, egressa sunt de arca.

1. CVm tertiò missa columba non vlterius ad arcam redierit, certus fuit Noë superficiem terræ iam liberam aquis, & siccam existere; tametsi interiùs humida & cænosa esset. Quare se amplius intra arcam continuit per quinquaginta sex dies, quo tempore tādem euoluto, perfectè siccata est tellus. quod & ipse adaperto superiore tabulato, aliqua tātum ex parte oculis diligenter contemplatus ita habere deprehēdit. Et fortasse vir iustus, Deóque obedientissimus idcirco se in arca tenuit per hosce dies, vt expectaret mandatum Domini, quo eum intrauerat in arcam, & sine quo egredi nefas duceret. Rectè igitur Rupertus hanc Noë obedientiā obseruat his verbis: Viri iusti, atque perfecti magna in hoc quoque iustitia vel perfectio commendatur, laude digna; quòd tandiu carcere conclusus nō erupit solutus, mox vt terram vidit; sed sicut præceptum ingrediendi fideliter accepit, sic & egrediendi licentiam obedienter sustinuit. Sic Rupert. Hoc ipsum D. Ambros. multo antè adnotarat in hunc modum. Recedente aqua, & siccata terra, exire potuit Noë de arca, sed iustus nihil sibi arrogat, sed totum se diuino committit imperio. Et maximè qui cælesti fuerat ingressus oraculo, cæleste debuit, vt egrederetur, expectare re-

Noë sine obedientia nec intrat, nec exit ex arca. Rupert.

S. Ambros.

sponsum. Non aliter Christus Dominus verus Noë per obedientiam Patris in crucem salutis arcam ascendens, noluit ab illa viuus descendere; quantumuis clamarent aduersarij: Si Rex Israël est, descendat de cruce, & credimus ei, *Matt. 27.* Satagebant nimirum (ait D. Bern. *ser. 1. de Pascha*) vt non sit iam obedientiæ forma. Illi impropera:nt, sed Dominus interim obedientiam implet; iuxta illud: Opus consummaui, quod dedisti mihi vt faciam. Eo autem laudabilior extitit obedientia Noë, quo magis spontanea fuit. Ingredere, dixit Dominus, arcam tu, &c. At non illi præscripsit; ne hinc absque meo imperio egrediaris: B iustus tamen etiam post tellurem exsiccatam in eodem carcere se detinet, Domini vocem (egredere) præstolatus. Cuius obedientiæ tam spōtaneæ præstantia miris depingitur coloribus à D. Bern. *lib. de dispens. & præc.* Nimirū; perfecta obedientia legem nescit, terminis non arctatur, neque contenta angustiis professionis, largiori fertur voluntate in latitudinem caritatis, & ad omne quod iniūgitur, spontaneo vigore liberalis alacrìsque animi, modum non considerās, in infinitatem extenditur. At cùm Noë intellexerit ex abscessu columbæ aquam esse exsiccatam, quare non actutum exiuit, vt altari constructo victimas offerret Domino, gratésque ageret pro illa miraculosa incolumitate? quod quidem esset religionis (qua in motalibus nulla maior virtus) C grāde testimonium. Bene id quidem, sed melior est obedientia, quàm victimæ, dicitur 1. *Reg.* 15. Ex quo infert D. Greg. Omnia bona opera, postponenda sunt his bonis, quæ iubentur. Hæc verò inter alias virtutes eminentia probatur egregie à D. Bernard. *ferm. in verba: Ecce nos reliquimus.* Vitæ quoque (ait) ipse Saluator prætulit hanc virtutem, eligēs magis animam ponere, quàm obedientiam non implere. Postremò, & ipsum nomen Iesu, quod est super omne nomen, & in quo flectitur omne genu, Apostolo teste, *Philip.* 2. obedientiæ remuneratio est. Sic Ber. Vnde D. Aug. *lib.* 14. *de Ciuit.* Virtus (inquit) in creatura rationali, mater quodammodo est omnium, custosque virtutum obedientia.

Obedientia Christi in cruce. Matth 27. S Bern.

S. Bern. *Obedientia sine termino.*

1 Reg 15. S. Greg. *Obedientia cæteris præfertur virtutibus.* S Bern. *Quanti Dominus obedientiam fecit.* Ad Philip. 2. S. August.

2. Neque verò solùm in Noë, sed in vxore, D filiis, ac nuribus, ac suo etiam modo in pecudibus; admirabilis apparet obedientia. Quippe eùm post tam diuturnum ac molestum carcerem adhuc pareant rectori suo Noë, nec non nisi expectato illius imperio foràs ausint prodire. Quo nos exemplo edocti illud ad Hier. *Epistol.* 4. sapiēter inculcatum exequamur: Præpositum monasterij timeas, vt dominum, diligas vt parentē. Et hæc duo sunt, timor Dei, & amor erga prælatum, quibus maximè suffulta obediētia subditorum ad difficillima quæque aggrediēda fortiter incumbit. D. Ephrem *paren.* 16. ex vtilitate propria subditorum, eo quòd fideliter & gnauiter pareant, bonum sic deducit argumētum. Si enim E qui secundùm carnem ægrotant, suæ vim inferunt naturæ, vt ferunt quæcunque ipsi præscripserint medici; nónne multo magis decet morem iis gererē, quibus cura animarum nostrarum credita est? Eandem obedientiæ laudem commēdat D. Greg. *lib.* 4. *Reg.* a victis triumphalisque dæmonibus: Cùm hominibus (inquit) pro Deo subiicimur, superbos spiritus superamus. Cæteris quidem virtutibus dæmones impugnamus, per obedientiam vincimus. Victores ergo sunt, qui obediunt; quia dum voluntatē suā alis perfectè subiiciunt, ipsi lapsis per inobedientiam Angelis dominan

S. Hieron. *Obedientia commēdatur.*

S. Ephrem.

S. Gregor. *Obedientia victrix.*

S August. dominantur. B. Aug. *in Ps. 143.* à debellatis cupiditatibus catnis hoc(ait)expedit,inferius subijci superiori; vt & ille qui sibi subijci vult quod est inferius,se sobijciat superiori suo. Agnosce ordinē,quære pacē. Tu Deo:tibi caro. Quid iustius? quid pulchrius? Tu maiori,minor tibi.ferui tu ei, qui fecit te, vt tibi seruiat quod est factum propter te. Si autem contemnis tu seruire Deu, nunquam efficies, vt tibi caro. Qui non obtemperas Domino,torqueris à seruo. Sic August. D. Chrys. *homil. 7. in Epist. ad Philip.* Ab honore, quem obediens consequitur, demúmque infert. Extremam Christus præstitit obedientiam, propterea, & accepit supremum honorem. Cæterùm, *Clim. grad. 4.* & difficultatem in obediendo, & vtilitatem, quæ inde percipitur, omnium mihi videtur elegantissimè his verbis definiisse: Obedientia est perfecta abnegatio propriæ animæ & corporis motus voluntatis; vita sine solicitudine, nauigatio sine damno; sepultura voluntatis; est iter facere dormiendo sub onere aliis imposito, & super aliorum vlnas,ne metgaris,natare. Hæc ille. Mirum est, vt hæc tam probè depicta obediendi ratio, illa in arca fuerit ab omnibus obseruata: nec Noë longitudine temporis, & tam larga expectatione, post siccam iam tellurem fatigatus inexpectato Domini iussu, aut consensu exiluerit in lucem, & in campum ab illo ergastulo; nec Dei tarditatem conquestus, aut de illius præcepto durius quid aut dixerit, aut cogitauerit. Nescit enim iudicare, quisquis perfectè didicit obedire: ait D. Greg. *lib. 2. in 1. Reg.* Putarim cum S. Chrys. Noë totos istos menses reclusum in arca non patienter modò, sed alacriter transegisse, vt perfectæ illius obedientiæ hæc etiam laus hilaritatis nō deesset. Nam, vt pulchrè D. Bern. *ser. de obedient.* Serenitas in vultu, dulcedo in sermonibus, multum colorant obedientiam obsequētis. Quis enim locus obedietiæ,vbi tristitiæ cernitur ægritudo? ostendunt plerumque voluntatem animi signa exteriora; & difficile est vt vultum non mutent, qui mutant voluntatem. Sic Bern. Non satis admiratur D. Chrys. & quidem meritò, fortitudinem, humilitatem, & perseuerantiam obedientis Noë; quæ virtutum lumina splendidam reddere solent obedientiam. Quid enim ista vilitatis habet, si(quod ait D. Ber.) fortitudo desit, quæ in arce constantiæ virtutis collocat, & eo vallo munit, quò furentis impetus aspirare non possit. Ne verò fortitudo in superbiam transeat, condienda est sale humilitatis; quia nihil proderit fortiter obedire, si contigerit infeliciter superbire. Deinde, quid currere prodest, & ante metam cursus deficere; perseuerantia est virtutum fructus, earúmque consummatio, totius boni repositorium. Hæc Bern.

S. Chrysost. Climacus. Elegans descriptio obedientiæ. Obedientia nescit iudicare. S. Greg. S. Chrys. S. Bern. Obed. esto hilaris. S. Bern. Obedientia fortis, humilis, perseuerans. Perseuerantia in bono. Obedientiæ cum tempore ...

3. *Igitur Dominus locutus est ad Noë: Egredere de arca tu, & vxor tua, filij tui, & vxores filiorū tuorum tecum. Egressus est ergo Noë,* &c.] En, vt vides, ordo est immutatus in egressu, quem priùs ad ingressum arcæ præscripto Domini obseruarant, quod iam suprà subnotauimus; & nuncupatim aduertit D. Hieron. *ad 11. Zachar.* ad hunc modum: Impendente diluuio imperatur Noë: Ingredere in arcam tu, & filij tui, vxor tua, & vxores filiorum tuorum. Et postea finito diluuio dicit ad eum: Egredere tu, & vxor tua, & filij tui, & vxores eorum; vt qui in arca impendēte discrimine fuerant separati, redditi mūdo, generationi, & liberis deseruirent. Sic Hieronym. Eandem obseruationem habes apud D. Ambros. cu-

S. Hieron. Noë egressus ex arca cū vxoribus. S. Ambr.

Ben. Fernand. in Gen. tom. 1.

ius verba digna sunt, quæ huc inferantur, nimirum. Et litera quidem significat in ingressu abstinentiam generationis, in egressu generationis vsum. Tunc enim cum filiis priùs introiuit, & postea vxor, & vxores filiorum, idest, non commiscetur sexus in introitu, commiscetur in egressu. Apertè igitur velut ordine ipso ingressionis vocem quandam iustus emittit, tempus illud non esse concubitus, neque deliciarum, quo omnibus imminent interitus, mœroris illud tempus erat, non lætitiæ. Quàm enim indecorum, vt quo tempore viuentes morerentur, tunc perituri generarentur? Postea autem rectè ad seminarium cæterorum vsus & cura coniugij cùm diluuium recessit. Itaque non viri cum viris, sed fœminæ cum viris exeundi licentiam capiunt, vt virilis in se interdicta permixtio, permissa autem vitilis & fœmineæ legitima forte coniugij copula videretur. Sic Ambr. Docemur hoc facto seruandam omnem modestiam in templo Dei, quod multo sacratius est, quàm arca Noë. Viri (inquit S. Cyril. Hierof. *pro catech.*) in Ecclesia cum viris sint, & mulieres cum mulieribus. ne studium salutis, fit perditionis occasio. Sic Ille. *Egressus est ergo Noë.* Quantònam tempore in arca manserit Noë, non est difficile statuere. Constat enim ex 7. cap. diluuium fieri cœptum anno sexcentesimo vitæ Noë, mense secundo, die decimoseptimo; perfectè autem desiisse, vt hoc loco videtur, anno sexcentesimo primo, mense secundo, die vigesimo septimo. Ex quo rectè infertur; Noë mansisse in arca annum integrum solarem; & præterea septem illos dies, quos ab ingressu Noë in arcam vsque ad initium diluuij suprà commemorauimus. Quos tamen siquis ante diluuium non enumeret, non plusquam solarem annum duodecim mensium, hoc est, tercentorum sexaginta quinque dierum inueniet. Vndecim autem diebus minor est annus lunaris, quàm solaris, & quidem lunaribus Hebræos vti compertum est. Post Noë, totámque eius familiam egressa sunt omnia animantia, quibus à Domino data est illa fœcunditatis benedictio: Crescite & multiplicamini. Similem capite sequenti humano generi Deus ipse largitus est.

Intus, in arca castitas seruata. S. Cyril. Hier. Quamdiu Noë in arca manserit.

4. Primùm omnium, vt ex arca prodiit Noë, sacerdotale munus exercuit; cui maximè aptum & animum & corpus gerebat vnius anni continentia à coniugali commercio. Quæ apud Hebræos sanctificatio dicebatur, & sine qua sacrificia peragere non licebat. Sic Exod. 19. indicta est, *Estote parati in diem tertium, & ne appropinquetis vxoribus vestris.* Quod & Dauid præstitit 1. *Reg. 21.* 2. *Paralipomen. 23.* Imò & toto tempore (solita erat hebdomada septem dierum) quo perdurabat ministrandi in templo sacerdotis officium, in castitate procul ab vxore, & propria domo; ne si ad eam rediret, periculum incontinentiæ adiret, consueuerat permanere Sacerdos. Sic Lyra, expendens illa verba Luc. 1. de Zachar. *Vbi impleti sunt dies officij eius, abiit in domum suam*; adnotauit. Tota hebdomada, qua in templo ministrabat sacerdos, manebat in tēplo, & non exibat ad propria negotia, intentus ad diuina. Monstri similia, quæ à D. August. aut ab alio, quisquis est autor ad fratres in Eremo, de Sacerdotibus gentium barbarorū referuntur. Inter alia hoc subiungitur. A conuersationibus hominum fugiebant, & ab omni libidine carnis abstinebant. O grandis Christianorum miseria!

Exod. 19. 1. Reg. 21. 2. Paral. 23. Sacerdotis continentia. Lyra. S. Aug.

Ecce pagani doctores fidelium facti sunt. Hanc puritatem mentis, & corporis, quam Dominus in suis sacerdotibus requirebat, demonstrari voluit in ipso vestium sacratum ornamento; de quo egregie Beda: Tunicas (inquit) habent sacerdotes lineas, cùm totum corpus candori castitatis dedicant; baltheis tunicas cingunt, cùm eandem castimoniam vigilanti mentis cura circumspiciunt; accingantur ergo tunicis lineis, vt castitatem habeant, accingantur baltheis, ne castitas temerata sit, ne vento elationis aditum pandat, ne iactantia præsumptionis bona opera impediat, & tandem ad ruinam superbiendo impellat: *in Exod.* 18. Quòd si tam insignis castimonia in lege veteri exigebatur à sacerdotibus, pecudum carnes, & sanguines immolantibus; quid æquum est requiratur in lege gratiæ, in qua sacerdotes Dei carnem & sanguinem suo conficiunt ore, manibus tractant, & in pectus, animamque intromittunt? Qui apud Iesum fungitur sacerdotio, abstinere à muliere. Etenim ipse Iesus de virgine natus est, quippe decebat purissimum puritatis doctorem ex puro prodire thalamo. Hæc ex S. Cyrill. Hierosol. *cat.* 12. Expende quæso cum sancto Ephrem *tract. de sacerd. tom.* 1. dignitatem sacerdotis, & consequenter intelliges, quanta ab illo puritas animæ & corporis exigatur. Sic infit. O miraculum stupendum! O potestas ineffabilis! O tremendum sacerdotij mysterium spiritale, sanctum, irreprehensibile, quod Christus in hunc mundum veniens etiam indignis impertitus est! Genu posito, lacrymis atque suspiriis oro, vt hunc sacerdotij thesaurum inspiciamus. Non desisto laudare & glorificare istius dignitatis profunditatem, quã nobis Adæ filiis sancta elargita est Trinitas; per quam mundus saluatus est, & creatura illuminata, per quam montes & colles, rupes & valles, illustri ac veneranda politia, sanctorum (inquam) monachorum, impleta sunt. Hac & impietas è terra sublata est, & continentia in terris commoratur. Diabolus subactus, lasciui vasa facti sunt sanctificata; insipientes facti sunt duces veritatis, & improbi boni, ac pij. Per hanc mortis potentia destructa est, & inferni vires propalam deperditæ, ipsaque Adæ maledictio exterminata est, atque soluta, & cælestis thalamus apertus est, & adornatus. Absque venerãdo, & diuino sacerdotio remissio peccatorum mortalibus non conceditur. Excedit omnẽ intellectũ, & orationem, & cogitationem donum altitudinis dignitatis sacerdotalis. Et sicut arbitror, hoc est quod Paulus quasi in stupore mentis actus innuit exclamans: *O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius!* ad Rom. 11. Hæc Ephrem. Scilicet peccauit Adã, quòd manum in pomum vetitum intulerit. At filij Adami à Deo sic honorati sunt, vt Deum ipsum hominem manibus suis tractent, oréque in cibum & potum assumant. Quod iudicium magis incomprehensibile, quæ viæ Dei magis inuestigabiles?

5. Quid verò exigitur à religiosis viris, quorum vita in preces diuinas impenditur, in contemplatione Dei tota insumitur? Est autem ardo contemplandóque Deo graue impedimentum, vxoris, & liberorum sarcina. Quare D. Paulus ad coniugatos scribens 1. Corinth. 7. monet. *Nolite fraudare inuicem, nisi fortè ex consensu ad tempus, vt vacetis orationi; & iterum reuertimini in idipsum.* Deinde subiicit rationem, quare ad cælibatum Corinthios adhortetur: *Propter vtilitatem* (ait) *vestram dico, quòd facultatem præbeat sine impedimento Dominum obsecrandi.* Item, *Mulier innupta cogitat quæ Domini sunt, vt sit sancta corpore, & spiritu; quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro.* Ibidem etiam de virginitate disputans ait: *Existimo hoc bonum esse* (scilicet virginitatis consilium) *propter instantem necessitatem.* Virginitatem bonum esse (ait Theod.) & bonorum omnium optimum ac præstantissimum intelligit. Vbi D. Chrys. Sed quænam est ista necessitas? humanarum rerum, negotiorumque conuersio: is enim est concursus curarum, & sollicitudinum oppressio, ea varietas casuum, vt qui connubio iunctus, vel inuitus, multum sæpè peccare & errare necesse habeat. Moles item curarum, quæ circumfunduntur, propter vxorem ac liberos, ne minimum quidem cælum suspicere patiuntur, vndique animum, quasi quadam vertigine, contorquentes, & obruentes. Ita Chrys. D. Hieronym. ad locum Apostoli sic commentatur. Negare videtur incontinentes orationi posse vacare. Non solùm hoc in nouo, sed etiam in veteri Testamento sanctificantur à muliere, vt descendenti Domino in montem assistere mereantur. Hic probatur quid possit perpetua continentia, si tantum valuit triduana? Sic Hieron. Idem de coniugij molestijs, multa profatur *lib. contra Heluid.* ac demum ita colligit. Infelix vxor aut lætatur, & perit; aut offenditur, & maritus in iurgia concitatur; hinc discordia seminariũ repudij. Aut si aliqua inuenitur domus, in qua ista non fiant, quæ rara auis est, tamen ipsa dispensatio domus, liberorum educatio, necessitates mariti, correctio seruulorum, quam à Dei cogitatione non auocent? Sic Hieron. Obiter adnotãrim additum esse à Paulo, *vt vacetis orationi, & ieiunio.* Et quidem de oratione dictum est, ad quam castitas summè requiritur: de ieiunio fortassis dubites. Quorsum enim castitas ad ieiunium? An ne ieiunium sine castitate non est acceptũ Deo? Theod. respõdet: Quia oportet ieiunium sanctitate honorare. Existimo coniungi hæc à Paulo, quia mutuas etiam sibi præstant operas: orationi & ieiunio dignitatem quãdam sanctitatis affert castitas: & subinde ieiunio comprimuntur appetitiones carnis, sedatúrque incendium libidinis, & oratione impetratur à Deo præsidiũ ad obsistendum immundis spiritibus: ipsáque continentia, vt donum perfectum desursum est descendens à Patre luminum, lacrymis & orationibus comparatur. Hinc illa supplicatio D. August. 10. *lib. confess. cap.* 19. Tota spes mea nõ nisi in magna valde misericordia. O amor qui semper ardes, & nunquam extingueris, caritas Deus meus accende me. Continentiam iubes: da quod iubes, & iube quod vis. Sic August. Hanc præcipuè inter cæteras virtutes, puritatem, dico mentis & corporis, exemplo Virginis Deiparæ, atque per illius preces obtineri à Deo, & illibatam conseruari, certum, & contestatum omnino est. Illa est enim mulier, quæ serpentis caput contriuit, hoc est, concupiscentiam vitiorum omnium seminarium. Virginis puritas omnem excedit spirituum puritatem. Nullis enim (inquit D. Greg. Nazian. *Orat. de Christo patiente*) æquanda mater, & virgo: supra omnes decora virgines, vincẽs omnes cælitum ordines, Regina, Domina, generis humani bonum. Sic Naz. Ista (vt ait D. Ioan. Damasc. *serm. de dormit. Deipar. & lib.* 4. *Orthod. cap.* 15. Res omnes creatas excellit, atque omnibus præest; virore

Marginalia: Vestium sacerdotalium mysterium. — Beda. — Exod. 18. — S. Cyr. Hieros. — S. Ephrem. Sacerdotij Christiani dignitas. — Religiosorum dignitas. — Sacerdotij Christiani dignitas. — Ad Rom. 11. — 1. Cor. 7. — Virginitatis excellentia. — Theod. — S. Chrys. — Matrimonij difficultates ad quietem animæ. — S. Hieron. — Theod. Oratio cum ieiunio & castitate. — S. August. — Castitas à Deo & per Virginem. — Greg. Naz. Puritas B. Mariæ incomparabilis. — S. Damasc.

B. Maria Dogma rerum omnium.

vtpote rerum omniũ dominatrix censenda, postquam eius, qui condidit omnia, mater effecta est. Sic ille. Præest quidem Virgo Deipara rebus omnibus; imò & Deo ipsi tanquam mater filio: præest omnibus à Deo in genus humanum cõferendis beneficiis: matris enim virginis manu omnia dispensantur. Præest iustis omnibus, præsertim castis, & virginibus: hos enim fouet & alit, ac tuetur, hos vnicè diligit, vt in quibus propria Virginis Deiparæ insignia, & stémata reluceant. Præest sacerdotibus, quippe matris Dei munus obeunt. Vt enim illa verbis suis, *Ecce ancilla Domini*, Deum hominem vtero suo virgineo concepit: ita sacerdotes ex præscripto Domini dicentes: *Hoc est corpus meum*, corpus Domini consecrant: atque vti olim mater virgo; sic manibus suis Dominicum corpus tractant, versant, communicant: ac suauissimè non osculantur modò, sed etiam comedunt. Quare optimè S. Pet. Damian. *serm. 1. in natiuit. Virg.* admonet. Perpendite (inquiens) quàm debitores sumus huic beatissimæ Dei genitrici, quantásque illi post Dominum de nostra salute gratias agere debemus. Illud siquidem corpus Christi, quod beatissima Virgo genuit, quod in gremio fouit, quod fasciis cinxit, quod materna cura nutriuit; illud (inquam) absque vlla dubietate, non aliud, nunc de sacro altari percipimus, & eius sanguinem in Sacramentum nostræ redemptionis haurimus, hoc catholica fides habet, hoc sancta Ecclesia docet. Sic ille. Imitemur igitur puritate purissimam Dei Virginem matrem. Castitate denique per annum integrum perfectissimè obseruata ornatus, & conspicuus pro quibuscunque sacerdotalibus indumentis egreditur ex arca Noë, Deo suo ritè sanctéque sacrificium oblaturus. Quod in sequenti sectione videbitur.

S. P. Damia.

SECTIO VII.

Aedificauit autem Noe altare Domino.

1. PRimum hoc altare legitur. Latinè quidẽ, quasi alta ara. Hebr. מזבח *mizbeach*, cuius radix זבח *zabach*, mactare, immolare, sacrificare, & quia in altari sacrificatur, *mizbeach* dicitur altare, זבח *zabach* sacrificiũ, victima. Vt autem insitum à natura est gentibus, etiam barbaris, aliquod in mundo esse Numen, à quo res mortalium pendeant: sic omnes naturæ ipsius ductu colendum illud, ritu aliquo externo censuerunt. Hinc illud D. August. *lib. 10. de ciuit. c. 4.* Quis sacrificandum censuit, nisi ei, quẽ Deum, aut sciuit, aut putauit, aut finxit. Cæterùm etsi ab omnibus exigat Deus hæc exteriora signa ritus, & adorationis, non tamen inde est quòd, Deus suarum creaturarũ muneribus indigeat. Solus enim Deus ille est (vt ait Clem. Alexand. 3. *pædag. & 7. stromat.*) qui nulla re omnino indiget. Vnde illud Psal. 15. *Dixi Domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges.* Licèt autem Deo a creaturis offerantur munera, nihil planè, vel spectata qualitate muneris, vel dignitate offerẽtis, dignũ tanti Numinis maiestate censendum est. Nam (vt ait D. Nazianz. *Orat. in Pascha*) dignum munus offerre Deo vix ipsi quoque Angeli possunt: illi (inquam) primi intellectuales, & puri, supernæque gloriæ spectatores, ac testes. Quòd si Deus ipse vult, & iubet, vt illi à nobis oblationes fiãt,

S August. *Deum adorandum ritu externo natura præscribit.*

Clem. Alex.

Psal 15.

S Nazianz. *Homini vtile est Deum adorare.*

& offerantur sacrificia: per ea quidem nostro statum commodo fauet, vt egregiè contestatur D. Aug. *Epistol 5. ad Marcellinum*, hisce verbis. Nihil Deus iubet, quod sibi prosit; sed illi, cui iubet. Ideo verus est Dominus, qui seruo non indiget, & quo seruus indiget. Nec in veteri Testamẽto sacrificiorum egebat Deus, nec cuiusquam eget vnquam; sed rerum diuinitus impartitarum, vel imbuendo virtutibus animo, vel æternæ saluti adipiscendæ, quædam signa sunt; quorum celebratione, atque functione, non Deo, sed nobis vtilia, pietatis officia exercentur. Idem *lib. 10. de ciuit. ca. 5.* Quis (ait) ita desipiat vt existimet aliquibus vsibus Dei esse necessaria, quæ in sacrificiis offeruntur? Non solùm igitur pecore, vel alia re corruptibili atque terrena, sed ne ipsa quidem iustitia hominis Deum egere credendum est: totúmque, quo rectè colitur Deus, homini prodesse, non Deo. Neque enim fonti se quisquam dixerit profuisse, si biberit; aut luci, si viderit. Hæc Augustin. Maximè verò gratum est Deo externi ritu symbolum, eo quòd in illo significatur animus offerentis, pius, gratus, & in Dei obsequium humiliter, promptè, sanctéque addictus, Vnde D. Hieron. *in cap. 66. Isai.* Deus (inquit) non quærit sacrificia, sed animum. D. Gregor. *lib. 22. moral. cap. 12.* Ex dantis corde, id quod datur, accipitur. D. Chrysostom. *hom. 18. in Genes.* Dominus hæc omnia a nobis volt fieri, vt animi nostri, per ea, quæ a nobis fiunt, manifestè conspiciantur. Ad hæc per ista signa externa profitetur homo Deum esse rerum omnium opificem, & moderatorem, atque adeò debitum illi esse omne honoris & obsequij genus. Quod etiã adiungit D. Chrysostom. Et vt (inquit) sciamus quòd Dominum habemus, & conditorem eum, qui ex nihilo nos, vt essemus, produxit. Præterea, vti obseruat D. Ambros. *1. de Abel, cap. 6.* Oblatio insigne deuotionis, & indicium gratiarũ est. At Noe quidem id maximè conatur, vt grates habeat Deo beneuolentissimo, a quo fuit clarissimis affectus beneficiis. Iccirco sua voluntate (inquit D. Chrysost.) & arbitrio sano, quantum humanis viribus potuit, censuit Domino per sacrificia gratiarũ actionem offerendam. Sed mirum est cur Dominus, qui de arcæ constructione, milléque aliis cum Noe fuerat locutus: ne verbum quidem fecerit de sacrificio? Nulla occurrit ratio speciosior, quàm quæ à D. Ambrosio affertur. Sed vtique (inquit) Dominus non debuit, quasi auarus, mercedem gratiæ postulare. Et iustus eam intellexit veram actionem gratiarum esse, quæ non iuberetur, sed deferretur: itaque nec dilationem passus est. Etenim grata animi virtus, passionem dubitationis excludit: qui autem debitum gratiæ, vt à se exigatur, expectat, ingratus est. Iustus ergo suam declarans gratitudinem, tam pro iis, quæ præterierant, quam quæ futura erãt, gratias Domino retulit. Hæc Ambr. Non hinc inferas Deum esse auarum, cùm à nobis gratias exposcit. Iustus enim est, & iustè debitum exigit: in hominibus ea labes interdum videtur. Debetur quidem actio gratiarum pro accepto beneficio, sed indignum est, vt ab hominibus exigatur; arguet enim in exigente, vt subnotauit Ambrosius, auaritiam; & in eo, à quo exigitur, barbaram quandam ingratitudinem. Debetur igitur gratiarum actio, sed nec exigi, nec expectari, nec differri debet.

S. Aug.

S. Aug. *Deus nostri cultu non eget.*

S. Hieron. *Deus animũ offerentis exigit.*

S. Greg.

S. Chrys.

S. Ambros. *Deo gratia habenda.*

S. Chrysost.

S Ambros. *Merces gratia non postulanda, sed gratia habenda.*

S. Ambros.

2. Simulatque Noe pedem extra arcam posuit, nihil habuit potius, quàm vt constructo

A altari, victimis oblatis, voce in diuinas laudes composita, gratum se Deo pro acceptis beneficiis exhiberet. At quod præstandum munus, nec eget mandato, imò nec consilio quidem Dei; nec in tempus differt: referendóque gratiam putat se posse aliqua ex parte acceptum soluere beneficium: est enim ipsa gratitudo, quasi solutionis initium. Et, vt sapienter dictum est à Seneca: Qui gratè beneficium accipit, primam eius pensionem soluit. Ædificauit altare Domino; exterius illud quidem ex lapidum lignorúmque congerie, quamprimum, vt rei diuinæ inseruiret, extruxit; sed altaris istius ruditatem compensauit alterum longè ornatius; nimirum, cor & animus, in quo pietas viri iusti multo sanctiùs litabat.

Gratitudo Noe erga Deum.

Seneca.

B Qua de re sic D. Chrysost. Vide ipsum, quanto studio operatur omnia. Neque enim amplo opus habebat ædificio, neque templo, neq; domo admirabili, neque alio quopiam. Sciebat enim certò, quòd mentem requirat Dominus, & exstructo tumulturia opera altari; cùm accepisset ex pecoribus mundis, holocaustum obtulit, suámque voluntatis gratitudinem, quanta potuit facultate ostendit, quam approbans misericors Deus, & voluntatem coronauit, & iterum suam liberalitatem erga illum declarauit. Hæc Chrys. At quanto plus valeat, & pietas, & largitas voluntatis in offerendo, quàm vel ipsius rei, quæ offertur, aut qualitas, aut magnitudo, satis ostendit illa paupercula vidua, quæ mittens minutulam pecuniam in gazophylacium, plusquam diuites grandem effudentes, misisse censetur, vt Dominus ipse protulit *Luc.* 21.

S. Chrys.

Pia voluntas & grata in Deum.

C Vt enim locum eundem expendens D. Gregor. Nazianz. *Orat. ad Iulian.* aduertit; illud pulcherrimum humanissimúmque censendum est, quod Deus munificentiam non oblatę rei pretio, & dignitate, sed offerentis effectu, & facultate metitur. Pulchrè adiungit sanctissimus Doctor, *facultate*, vt ostendat etiam ex hoc capite accrescere pretium minutulæ oblationi, considerata scilicet paupertate offerentis, cui quod alioqui nullius pretij est, valde magnum & pretiosum iudicatur.

Luc. 21.
S. Greg Nazianz.

Munus viduæ paupercula.

D Quæ quidem est obseruatio digna S. Ambrosio ad hunc modum. In hac vidua Dominus instituit vniuersos, ne quis à collatione ministerij, paupertatis pudore reuocetur, nec sibi diuites blādiantur, quòd plus videantur conferre, quàm pauperes. Vberior est enim nummus è paruo, quàm thesaurus è maximo: quia non quantum detur, sed quantum resideat, expenditur. Nemo plus tribuit, quàm qui nihil sibi reliquit. Non ergo quid fastidio expuas, sed quantum deuotione conferas, æstimandum est. Sic Ambros. In eandem sententiam plura conferens S. Chrysost. *homil. 42. in Genes.* Viduæ istius exaggerat, vt loquitur, voluntatis largitatem: & instà liberaliorem volūtatem, quæ parua etiam magna facit.

S. Ambr.

Pauperum oblationes pretiosæ.

S. Chrysost.

E Eleganter S. Bernard. *serm. 3. de purificat. B. Virg.* ad duo istius viduæ minuta respiciens optimam in sua tenuitate oblationem inuenit, quam Domino reddat. Duo (inquit) minuta habeo Domine, corpus & animam: vtinam hæc tibi perfectè possim in sacrificium laudis offerre. Bonum enim mibi longéque gloriosius, atque vtilius est, vt tibi magis offerar, quàm deserat mihiipsi: nam ad me ipsum anima mea conturbatur: in te verò exultabit spiritus meus, si tibi veraciter offeratur. Sic Bern. Hæc autem, quæ à Bernard. insinuatur, omnium oblationum est pretiosissima, cùm quis seipsum Deo totum offert. De qua sic D. Hieronym. *Epistol. 28.*

S. Bern.

Deo se quisque totum offerat.

S. Hieron.

A Aurum deponere incipientium est, non perfectorum: fecit hoc Crates, fecit Antisthenes; seipsum offerre Deo proprium Christianorum est, & Apostolorum, Adde & religiosorum, qui seipsos Domino in holocaustum dederunt. Arduum quidem homini opus, sed exemplo Christi Domini leuius, & facilius redditur. Nam, vt Bernard. infert *citato serm.* ille pro nobis obtulit hostiam pretiosiorem, quam habuit, nimirum, quo pretiosior esse non potuit. Et nos ergo faciamus, quod possumus; optimum, quod habemus, offerentes illi, quod sumus, vtique nosmetipsi. Hæc Bernard.

S. Bern.

B 3. *Tollens de pecoribus obtulit holocausta.*] Hebr. עלות *gholoth*, à radice עלה *ghalah*, ascendere. Græcè ὁλοκαύτωσιν. Holocaustum igitur est totum incensum, seu crematum, & consequenter, quòd totum in halitus, fumúmque & nidorem redactum ascendit ad Dominum, cui litatur. Quia, vt suprà visum est, de mundis aptísque sacrificio animantibus septena cuiusque speciei Noë introduxerat in arcam: nunc scribitur, quorsum id factum fuerit. Ergo ex specie. v. g. arietum, tria paria, maris & fœminæ, reseruata ad fœturam liberè Noë in agrum remittit: at vnum ex eo tātulo grege arietem, cælibē, solitarium, compare fœmella carentem destinatarę, mactatúmque ignibus adolet, imò totum comburit in holocaustum Domino.

Quid sit holocaustum.

Virgo hostia Deo offerenda.

C Nec enim par erat, vti debitum sacrificium pro seruato incolumi humanæ gentis seminario, propitiandóque Deo irato, & vindice humanarum libidinum ac turpitudinū, aliunde pararetur; quàm ex mundis pecoribus, iisque virginali (vt ita dicam) nitore cōspicuis. Meritò D. Ambros. *Epist.* 7. Virgines Deo sacras appellat nobilia vitulamina. Nec enim victima pulchrior, quàm Virgo Christo sponso consecrata; cùm nulla maior pulchritudo oculos Dei, Angelorum, imò & hominum ipsorum (etsi minus videant) magis detineat ac recreet, quam ipsamet corporis & animæ continentia. Quare iure optimo Tertul. Vbi pudicitia (inquit) ibi vacua est pulchritudo.

S. Ambros.
Pulcritudo summa castitatis.

Tertul.

D Quippe cùm pudicitia sola, & tota, & summa sit humanę mentis & corporis pulchritudo. Optimè igitur S. Cyrill. Hierosol. *Catech.* 12. Non ignoremus (inquit) castitatis gloriā: Angelica est corona, & supra hominem perfectio parcamus corporibus, quæ lucere debent sicut sol. ne propter paruam voluptatem tantum ac tale corpus polluamus, parua ad horam voluptas; sed ex peccato æterna verecundia. Sic ille. Porrò cùm castitas tantopere placeat Deo, latum nihilominus est discrimen inter huiusce virtutis tres quasi species. Quod vno verbo expressit D. Chrysost. ad illa verba Psalm. 22. *Deduxit me super semitas iustitiæ.* Declarat: semita, via angusta, semiuia. prima in semitis virginitas;

S. Cyrill. Hieros.

Castitatis species, & earum ordo.

D. Chrysost. Psal. 22.

E secunda continentia, quæ est, & vidualis; tertia coniugalis. De hoc eodem ordine sic D. August. *serm. 1. de S. Laurent.* Habet hortus dominicus, rosas martyrum; lilia virginum, coniugatorum hederas, violásque viduarum: prorsus nullū genus hominum de sua vocatione desperet, pro omnibus passus est Christus. Sic August. Virgines verò (vt ibi adiungit) sanctitatis apicem celsiùs erigunt. Hinc D. Bernard. *Epist. 113. ad Sophiam.* Virginem de hac pulchritudine differens elegāter: Filiæ (inquit) Belial, filiæ Babylonis induuntur purpura, & bysso, & subinde conscientia pānosa iacet. Fulgent monilibus, moribus sordent. Econtra tu foris pannosa, intus speciosa resplendēs,

S. Aug.

S. Bern.

ſplendes, ſed diuinis aſpectibus, non humanis. Decor, qui cum veſte induitur, & cum veſte deponitur, veſtis proculdubio eſt, non veſtiti. Tu ergo noli æmulari in mendicantibus pulchritudinem alienam; vbi perdiderint ſuam. Natiuo quippe & interno ſe produnt decore nudas, quæ tanto ſtudio & pretio ſatagunt, vt oculis inſipientium appareant ſpecioſæ. Indignum tibi iudica formam à pellibus murium, & operibus vermium mutuari. Tua tibi ſufficiat: optimus & optabilis valde ornatus iſte, qui & Angelis poſſit eſſe inuidioſus. Angelus habet virginitatem, ſed non carnem; ſanè felicior, quàm fortior in hac parte. Sic Bernard. Feliciſſima profectò, & pariter fortiſſima extitit Virgo Dei mater, quæ Angelos naturâ ſpiritus carnis expertes, ipſa in carne mulier, puritate ſuperauit; & contriuit caput ſatanæ. Cum (autore Bernard. *homil. 1. ſuper Miſſ.*) omnimodam maligni ſuggeſtionem, tam de carnis illecebra, quàm de mentis ſuperbia deduxit ad nihilum. Mulier eſt, ſed maius iccirco miraculum. Hoc enim vas electionis (vt loquitur D. Cypr. *ſerm. de natiuit. Chriſti*) plurimum à cæteris differens, natura illis communicabat, nō culpa. Cui, vt matri plenitudo gratiæ, atque vt virgini abundantior gloria debebatur. Sic ille. Quid plura? vno verbo optimè S. Pet. Damian. *ſerm. 1. de natiuit. virg.* cōcludit: Dei genitricis Mariæ gloria principium ignorat, neſcit finem.

Ornatus corporis cum ſordibus animæ.

Ornatus optimus virginitas.

S. Bernard. *B. Mariæ dignitas incomparabilis.*

S. Cyprian.

S. P. Dam.

4. Cæterùm virgines, & religioſæ, & (vt innumeræ ſunt in Eccleſia Chriſti) nobiles, quæ pro Chriſto ſponſo ſuauiſſimo, & carnis voluptates, & mundi diuitias contempſerunt, atque ſeculi nobilitatem ſempiterno miniſterio religionis mancipárunt; holocauſta ſunt omnium auguſtiſſima. Qualis illa Sophia ad quā D. Bern. *Epiſt. 113.* ſcribit. Pro gloria certantibus cæteris de contemptu gloriæ glorioſiùs ſublimaris, & ſublimiùs gloriaris. Et hoc tanto carius eſt, quāto rarius. Nam ſi in viris virtus, rara eſt auis in terra; quanto magis in fœmina fragili & nobili? Denique mulierem fortem quis inueniet? multo magis quis fortem & nobilem? laudo factam de neceſſitate virtutem; ſed plus illam, quam eligit libertas, non indicit neceſſitas. Hæc ille. Sed longè adhuc auguſtiora holocauſta fiunt ex virginibus, ſimúlque martyribus, quæ ſupra ſexum pluſquam viriles animos ſortitæ, cum tyrannis, cum cruciatibus, cum morte ipſa feliciter decertatūt pro fide catholica, pro illibato pudicitiæ flore: ornatæ denique palmis, ac liliis, ſanguine ac niue in caſtris Eccleſiæ triumpharunt. Offeramus igitur Domino noſtrum corpus purum & immaculatum in holocauſtum gratiſſimum. Parce itaque (monet S. Cyril. Hieroſol. *Catech. 4.*) corpori tuo, tanquam templo Spiritus ſancti. Non fœdes in fornicationibus carnem, non polluas ſtolam pulcherrimam; quòd ſi polluiſti, ablue per pœnitentiam. Magna vobis, ô virgines, repoſita eſt corona, ne parua voluptate vēdatis magnam dignitatem. Sic ille. Ac obtulit quidem Noë holocauſtum de mundis pecoribus gratiſſimū Deo; nec id mirum videri debet: illud omnem vincit admirationem, quod alter Noë Chriſtus Dei Filius inſtituit de immundis fœdíſque pecudibus; imò & teterrimis monſtris; quod tamen eſt Deo quàm ſuauiſſimum; quin etiam ſine illo, nec virginitas, nec martyrium ſanctitatis odorem habere poteſt in adultis, qui peccato ſe aliquando polluerunt. At quis mundus à ſordibus? Eſt autem hoc holocauſtum pœnitentiæ Chriſtianæ

S. Bernard. *Virgines nobiles Deo dicata.*

Virginū martyrum laus.

S. Cyrill.
S. Hieron.

Confeſſio holocauſtum.

A ſacramentum ſæpiùs appellatum in ſacris literis ſacrificium iuſtitiæ, in quo indicantur, damnantur, iugulantur, concremantur, in cineres & in nihilum omnino rediguntur, quæ peccator admittit flagitia; quibus (bone Deus!) quid turpius, ac deteſtabilius eſſe aut fingi poteſt? Mira quidem eſt animæ pulchritudo, quam refert peccatorum confeſſio, nec vllam, vel ipſa virginitas ſine confeſſione, animæ quantumuis caſtæ inducet. Audi Bernard. *Epiſtol. citat.* Iucundare filia Sion, & exulta ſatis filia Ieruſalem, quia concupiuit Rex ſpeciem tuam: ſi tamen confeſſionem, & decorem induis, amicta lumine ſicut veſtimento. Nempe confeſſio & pulchritudo in
B conſpectu eius, *Pſal. 95.* Audis, cui places; ama vnde places; ama confeſſionem, ob quam amaris; ama confeſſionē, ſi affectas decorem. Confeſſioni iungitur decor, iungitur pulchritudo. Vbi confeſſio, ibi pulchritudo, ſi peccata ſunt, in confeſſione lauantur; ſi bona opera, confeſſione commendantur. Cùm mala tua confiteris, ſacrificium eſt Deo ſpiritus contribulatus. Bonum animæ armentum confeſſio, quæ & purgat peccatorem, & iuſtum reddit purgatiorem: Abſque confeſſione iuſtus iudicatur ingratus, & peccator mortuus reputatur. A mortuo quippe tanquam qui non ſit, perit confeſſio. Confeſſio igitur peccatoris eſt vita, iuſti gloria. Et neceſſaria eſt peccatori, & iuſtum nihilominus decet.
C Hæc Bernard. I nunc tu, ô hæretice, & compara cum Bernardo ſanctiſſimo tuos illos infames pſeudoprophetas, qui tibi confeſſionis ſacramentum, hoc eſt, lauacrum animarum abripuerunt; ſcilicet, vti erant omnium fœditatum ſordibus inquinati, cæteros in eandem labem ac cœnum pertraxerunt; vt ex grege ouium Chriſti, facerent ad macellum ignéſque gehennæ gregem porcorum.

S. Bern. *Confeſſionis laudes.*

Pſalm. 95.

Cur hæretici confeſſionem tollunt.

5. *Odoratuſque eſt Dominus odorem ſuauitatis.*] Hebr. ריח הניחח *reiach hannichoach*, odorē quietis: nam נוח *noach*, vt alibi oſtendimus, propriè ſignificat quieſcere. Vulgatus vbique interpretatur odorem ſuauitatis: nimirum iſte odor ſacrificij oblati & accepti, ſic Deum placeat, vt illum
D tranquillet, reddatque propitiū, illúſque iuſtam iracundiam, quaſi ad vindicandū efferueſcētem, faciat quieſcere. Ex quo infertur ſuauitas odoris, qui tam potens eſt ad mitigandā Numinis iram. LXX. ὀσμὴν εὐωδίας, odorem ſuauitatis. Chald. ſuſcepit Dominus cum beneplacito oblationem eius. Alij: odorem fragantiæ. Tertull. odoratus eſt libenter. D. Hieron. *in 6. Ezechiel.* Odorem bonæ fragrantiæ. Rectè Caiet. Hebraiſmi explicat vim. Ad differentiam (ait) odorem ſenſibilium dicitur odor quietis, tanquam quietem ſine faſtidio patiens. Nullus eſt enim odor ſenſibilis, qui diu perſeuerans non efficiat faſtidio; quamobrem nullùs odor ſenſibilis eſt odor quietis in ipſo. Ad excludendum igitur eiuſmodi faſtidium, dicitur odor quietis, quia verè nunquā
E Deus faſtidit deuotionem offerētium. Non enim ſacrificia, propter animalia oblata, ſed propter affectum deuotæ mentis offerentium placent Deo, tanquam odor ſuauitatis: diuina igitur approbatio & oblectatio ad deuotionem vtique offerentium referenda eſt. Ita Caiet. Iſtam porrò animi pietatem, gratitudinem, in Dei famulatu promptitudinem, atque adeò totam propenſionem voluntatis; imò & ipſam animam Noë ſacrificantis Dominus proſpexit. Ex qua ſacrificandi actio prodierat, & quæ in ipſo holocauſto

Tertull.
S. Hieron.
Caiet.
Quis ſit odor quietis.

Pietas nunquam non Deo ſuauis.

ſigni

Theod.

A ſignificabatur. Vnde Theodor. Excepit (inquit) ipſius Noë promptitudinem animi, non quidem hoc nidore delectatos (nihil enim peius olet, quàm oſſa exuſta) ſed offerentis animum laudans. Idem, latiùs tamen, proſequitur Tertullian. 2. *contra Marcionem.* Etſi (inquit) Deus holocauſta Noë odoratus eſt libenter, quæ iucunditas, ſine viſcerum veruecinorum, ſine nidoris ardentium victimarum? Sed animus ſimplex & Deum metuens offerentium ea, quæ à Deo habebant, & pabuli, & ſuauis olentiæ gratia apud Deum deputabatur; non quæ fiebant exigentis, ſed illud, propter quod fiebant, ob honorem ſcilicet Dei. Sic Tertul.

Tertull. *Offerentis animus exigitur.*

B 6. Maximè verò inter cæteras virtutes Noë, tanquam odoramentorum ſuffitus fragrantiſſimos, Dominus acceptauit, approbauítque grati nimirum hominis ſignificationem ſacrificiu illo externo demonſtratam; vt D. Chryſoſt. adoertit: Vide (ait) gratitudinem iuſti, ædificauit altare, obtulit, &c. ſuæ voluntatis gratitudinem Domino oſtendit, Deus approbans voluntatem coronauit. *Oderatúſque*, &c. Vide quomodo animus offerentis fumum, & nidorem, & omnem, quæ inde naſcitur, inſuauitatem multa fragrantia repleuit. Ita Chryſoſt. Quare nihil æquè gratum Deo, quàm vt homo Deo ſe gratum exhibeat: quod etiam hinc apparet, vt vel ipſa pecudum cæſarum & incenſarum ac fumãtium ſpurcities, C fœtor, nauſea, ob ſolam grati animi ſuauitatem ſuauiſſima eſſe videãtur. At nunc in lege gratiæ, in qua pleoitudo eſt gratiarũ, nulla iam illarum victimarum inſuauitas exigitur: illud optimum ac ſuauiſſimum holocauſtum offertur Deo, cùm ipſius obſequio & amori ſeipſum quis addicit. Hinc D. Hier. *Epiſt.* 54. Teipſum vult Dominus hoſtiam viuam placentem Deo: te (inquam) non tua. D. Aug. *ſerm. 3. de natal. Domin.* Non elegit Deus nec ſpeciem tuam, nec oleum tuum, nec ieiunium tuum, ſed hoc quod te hodie redemit, ipſum offer, hoc eſt, animam tuam moribus ſanctis, cogitationibus caſtis, operibus fructuoſis, auertendo à malo, & conuertendo ad bonum. D Sic Auguſt. Quocirca (vt rectè S. Pet. Damian. *ſerm. 2. in natiuit. Virg.* adnotauit) tradidit ſemetipſum pro nobis Chriſtus ad mortem, mortificemus & nos pro eius amore omnem in nobis terrenæ concupiſcentię voluptatem. Quod enim ſubire crucis patibulum voluit, viam nobis, qua redire valeamus ad patriam, ſtrauit: vt qui voluptatibus delectati diſceſſimus, fletibus amaricati redeamus, & quod deiecerat elatio ſuperbiæ, erigat dilectio humilis vitæ. Sic ille. Odoratus eſt Dominus iam tunc in figura odorem alius ſacrificij, de quo ita S. Bernard. *de paſſ. Dom. cap.* 43. Gratiſſimum & ſaluberrimum holocauſtum eſt in ara crucifixus Ieſus. De holocauſto noſtro crucifixo Ieſu incomparabiliter ardente, inæſtimabilis nimis odor proceſſit. Odoratúſque E eſt Dominus Deus Pater odorem ſuauitatis, & benedixit nobis, auertítque iram indignationis ſuæ longè à nobis, pace integra reformata, & ſanguine rubicũdo Ieſu iam noſtro, quàm ipſius participe, pacis æternæ obſide exiſtente. Hæc Bernard. Et quid nobis fieret, ſi peccatorum noſtrorum fœtorem crucis, ſanguinis, meritorum, ac precum Chriſti Domini apud patrem ſuauiſſimus odor non expiaret? Altare iſtud Noe, ac ſacrificium ſauiſſimè ſpirarunt, ſcilicet odorem ac ſignificationem altarium, & templorum Eccleſiæ Chriſtianæ, atque adeò ſacroſanctæ Eu-

Gratitudo Deo gratiſſima.
S. Chryſ.
S. Hieron.
S. Aug.
Seipſum quiſque Deo offerat.
S. P. Dam.
S. Bern.
Sacrificium Chriſti in cruce.
Euchariſtia typus apud Noe.

A chariſtiæ, quæ in illis conficitur, ſumitur, adoratur & ſeruatur. Odoratus eſt etiam Dominus ſuauitatem odoris, illo in ſymbolo quem ara ſanctiſſima Dei, hoc eſt, Virgo mater ex infinitis virtutibus ac meritis efflauit. *Myrrha, & gutta, & caſſia à veſtimentis eius à domibus eburneis*, Pſa. 44. Quid in Virgine matre, niſi flores, niſi odores? fructu abundat, ſed cum fructu floribus vernat. Mater eſt, ſed virgo ſimul. Creuit enim (inquit D. Fulgoſ. *ſerm. de laud. Mar.*) eius partu integritas corporis potiùs, quàm decreuit. Et virginitas ampliata eſt potiùs quàm fugata. Plena fuit viſcera, & nullum nouit contagium virginis cõſcientia. Cùm eſſet grauida, ſalubri grauitate gaudebat. B Ita Fulgent. O intemerata (clamat S. P. Damia. ſuprà) & glorioſa virgo Maria thronus Dei, ſolium diuinitatis, palatium Regis æterni, gazophylacium theſauri, quo ſumus de cruenti prædonis ſeruitio comparati! Significatur etiam odor orationis. Quid enim (inquit D. Auguſtin. *tomo 10. in tract. de miſer.*) oratione pręclarius, quid in tota noſtra religione ſublimius? Et S. Gregor. Nyſſen. *de orat. dom.* Nihil ex his, quæ per hanc vitam coluntur, & in pretio ſunt, orationi præſtat. Igitur apud me oratio Deo vitæ meæ, *Pſ.* 41.

Pſal. 44.
Odor ſuauiſſimus à virtutibus B. Maria.
S. Fulgent.
S. P. Dam.
S. Aug.
S. Greg. Nyſſen.
Orationis odor ſuauis.
Pſ. 41.

7. Aduerte D. Ambroſ. legere, ædificatũ altare Deo, Deúmque odoratum, non verò vtrobique poni Dominum. Ex quo in myſticum ſenſum ſic diuertit. Quod ædificauit, non Domino, C ſed Deo: ſecundùm nominis interpretationem, non coacta videtur hæc actio eſſe gratiarũ, quaſi Domino, ſed virtus iuſti morigera, & grata, quaſi Deo. Quod imperiale eſt, ſequeſtrauit; quod beneficij, nominauit. De Noë, & arca, *cap.* 21. iuuat Ambroſij explicatum vox Hebræa Deum ipſum, vt in ſe eſt, ſignificãs, quæ ponitur יהוה *Iehouah*. Quod nomen omniũ in diuinis auguſtiſſimum Dei naturã innuit, non verò vllum dicit reſpectum ad creaturas, vti dominatum, principatúmque. Ea quidem Domini eſt beneuolentia, comitáſque; vt etiamſi Dominus vniuerſorum ſit, Deus potiùs noſter, imò (quod tenerius, ac dulcius eſt) Pater à nobis, & haberi, & vocari velit; D amari potiùs, quàm timeri: quo ſanè prælatos inſtruit, vt non dominos ſe velint oſtendere, ſed patres; non dominantes, ait Apoſtolus: quòd ſi quando neceſſitas exigat ſeueritatem, ne tunc quidem abſit paterna manſuetudo, cuius lenitate dulcior ille rigor condiatur. Hoc argumentum frequens eſt in ſanctorum Patrum inſtitutionibus, quos ſcilicet caritas Chriſti vrgebat, non autem ambitionis æſtus, & ſuperbiæ faſtus impellebat. Sed in præſentia vnus ſeſe offert Bernard. *ſer. 13. in Cant.* cuius quot verba, tot fauos diſtillant. *Exultabimus, & lætabimur in te, memores vberũ tuorum*, Cant. 1. matrem agnoſcunt. Audiant hoc prælati, qui ſibi commiſſis ſemper volunt eſſe formidini, vtilitati tarò. *Erudimini, qui iudicatis* E *terram*, Pſ. 2. Diſcite ſubditorum matres vos eſſe debere, non dominos. Studete magis amari, quàm metui. Et ſi interdum ſeueritate opus eſt; paterna ſit, non tyrannica. Matres fouendo, patres vos corripiendo exhibeatis. Manſueſcite, ponite feritatem: ſuſpendite verbera, producite vbera: pectora lacte pingueſcant, non typho turgeant. Quid iugum veſtrum ſuper eos aggrauatis, quorum potiùs onera portare debetis? cur morſus à ſerpente paruulus fugit conſcientiam ſacerdotis, ad quem eum magis oportuerat, tanquam ad ſinum recurrere matris? ſi ſpirituales eſtis, inſtruite huiuſmodi in ſpiritu lenitatis,

S. Ambroſ.
Noe amor in Deum.
1. Petr. 5.
Prælati lenitas in ſubditos.
S. Bern.
Cant. 1.
Pſal. 2.
Seueritas nimia prælatis carpitur.

conſide

considerans vnusquisque ipsum, ne & ipse tentetur, *Galat. 6.* Alioqoin ille in peccato suo morietur, sauguinem autem eius, ait, de mano tua requiram, *Ezech. 3.* Sic Bernard. Sed ô immensam Dei benignitatem, & fumo (quid abiectius?) nostro delectatur? Quanti facit, quæ illi offerimus, licèt ipsa vilia, & nullius in se pretij habeátur? Simile quid in Vespasiano Imperatore, cui suum dicabat opus, admirabatur Plinius in præfatione. Verùm (ioquiens) & diis lacte rustici, multæque gentes supplicant, & mola tantum salsa litant, qui non habent thora; nec illi fuit vitio deos colere, qooquo modo posset. Sunt econtrario ita morosi quidam, ac superbi, vt a seruis, & famulis nullum benignè recipiant ministerium, cũcta fastidiant, & execrentur. Barbarum sanè & inhumanũ genus hominum. Quàm dulcis ille sponsus, quem inuitauerat sponsa: *Veniat dilectus meus in hortũ suum, & comedat fructum pomorum suorum*, Cant. 5. scilicet humilis, & modesta anima, nihil pretiosius in horto suo reputabat, poma tantùm offerens. At sponsus, comedi fauum cum melle meo. Etenim tam granter acceptauit illa pomorum munuscula, vt non comedisse poma, sed fauos mellis, se dicat: vel tanti æstimauit vilia munuscula, vt ea nonnisi fauo mellis, seu pane suo mellis (sic enim legunt LXX. panem cum melle meo) hoc est, Eucharistiæ sacramento remunerandam suam sponsam indicauerit. Locum verò istum de sacramento corporis & sanguinis Domini, vt videre est apud nostrum Delrio, intelligunt D. Greg. Nissen. Psellus, Philo, Rupert. Pascas. Berengos. D. Ambros.

Galat. 6. — *Ezech. 3.* — *Domini famulorum opera gratè accepta.* — *Plin.* — *Deus nostra opera latus accipit.* — *Cant. 5.* — *Eucharistia dulcedo.*

SECTIO VIII.

Et ait: Nequaquam vltrà maledicam terræ propter homines: sensus enim & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua: non igitur vltrà percutiã omnẽ animã viuentem sicut feci. Cunctis diebus terræ sementis & messis, frigus & æstus: æstas & hyems, & nox & dies, nõ requiescẽt.

5. VBi nostra lectio taotùm habet, *& ait*, Hebraicè plura legũtur, nimirum ויאמר יהוה אל לבו *vaiomer Iehouah el libbo*: & dixit Deus ad cor suum, vel in corde suo. Quem Hebraismum eleganter expresserunt LXX. *καὶ εἶπε κύριος ὁ θεὸς διανοηθείς*, & dixit Deus recogitans, siue cùm cogitasset Deus, siue post multam cogitationem, seo considerans: quibus omnibus significatur firmũ & deliberatum Dei decretum, ne quis leuiter hoc, & quasi temerè pronunciatum accipiat, more hominum multa passim, etiã in rebus magni momenti promittentium inconsultò ac fortuitò. Cùm verò cor, siue voluntas, siue mens cordis nomine significata sit omnium cogitationum, consiliorum ac decretorum: ideo loqui, agere, tractare, in corde, significat feriam, maturam, diuturnam, ac firmam rei, quæ cogitatur, & agitatur deliberationem. Quare verti posset egregiè, decreuit apud se. Chald. In verbo suo: scilicet regio, (vt vocant) stabili, infallibi verbo suo promisit. Lusitanè *deulhe sua palaura real & diuina.* Non deest tamen, qui dicat Noemum ipsum vocari cor Dei, quasi dicat: Et dixit Deus ad Noe suum cor, suum amorem, suum dilectum, in quo Deus quieuerat, in quo sibi complacuerat. Et in multis Bibliis Latinis legitur: Dixit ad eum, licèt emendata solùm habeat: & ait. Cæterùm cùm articulus ille affixus *libbo*, capi possit pro, *eius*, sententia planior & commodior redditur: Dixit Deus ad cor Noemi: loquutus est ad cor eius, benignè scilicet & amánter, idipsum omnino quod cor Noemi aut cogitabat, aut appetebat. Simili phrasi vtitur Dominus apud Oseam, ca. 2. *Propter hoc, ecce ego lactabo eam, & ducam eum in solitudinem, & loquar ad cor eius.* Explicat verò D. Hieron. loquar ad cor eius, verba mollia, verba consolatoria, vt tristitiã gaudio temperem. Iuxta idioma Scripturarum: quibus verbis & Sichem loquutus est ad cor Dinæ, & Ioseph in Ægypto fratribus sois, tristibus atque metuentibus, vt mœror gaudio mutaretur. Sic Hieron. Et quid obsecro gratius, aut iucundius; & magis ad cor, desiderium, voluptatémque Noemi, à Deo dici poterat; quam irreuocabile illud decretum de non iterando diluuio, quo rursus humanum genus ab ipso Noe deinceps propagandum deleretur: *Et ait: Nequaquam vltrà maledicam terræ.* O magnom (exclamat D. Chrysost.) beneficentiæ pondus! ô plurimam misericordiæ magnitudinem! quia communem omnium inuexerat interitum, vt consolationem det iusto, & fiduciam ei addat: ne fortè cogitet apud se, quæ vtilitas factæ benedictionis: Crescite & multiplicamini, cùm iterum, vbi multiplicati fuerimus, pereũdum sit nobis? Nam olim, & ad Adam dixerat: Crescite & multiplicamini, & superuenit tamen diluuium? Vt ergo ne cogitando secum talia, in perpetuo angore esset, vide misericordiam Domini: Nequaquã vltrà maledicam terræ. Ita Chrysost. Ac Noe quidem cùm esset iam sexcentorum annorum, multúmque ac diu vixisset, non tam de sua ipsius salute, quàm de filiorũ & consequentium deinde mortalium solicitus, à Domino certior redditur de beneficio mortalibus optatissimo; videlicet: nequaquam vltrà maledicam terræ. Sic principes viri, sic prælati maximè de suis clientibus, ac subditis potiùs, quàm de seipsis soliciti cùm illorum infelicia dolent, tum felicia exoptant ac procurant. Qualis ille sanctissimus Hebræorum legifer, & princeps, & prælatus Moyses extitit; de quo illud à Paulo ad Hebræos proditur. Magis eligens affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere iucunditatem. Vbi rectè subiicit Theophil. Maximum enim peccatum est dolentibus suis non dolere.

Promissio Dei. — *Cor Dei vir sanctus.* — *Osee 2.* — *S. Hieron.* — *Deus Noe consolatur promissis.* — *S. Chrysost.* — *Solicitudo erga subditos.* — *Ad Heb. 11.* — *Theophil.*

2. Hoc zelo suorom tam admirabili ardebat Dominus ipse Iesus in cruce, nec latuit latronẽ: imò iccirco Regem appellat, regnúmque ipsius demonstrat, dum precatur: *Domine memento mei, dum veneris in regnũ tuum.* Quòd si quæras quorsum latro, & dominij & regni mentionẽ fecerit? Respondet D. Chrys. Imperatoris enim est pro suis moti. Hinc à D. Bonauent. *in 3. dist. 16. q. 3.* illa inculcatur doctrina, scilicet: intensior fuit dolor cõpassionis Christi in parte rationali, quàm dolor passionis in appetitu sensitiuo: id quidẽ propter nimietatẽ dilectionis quæ est maior dispositio ad dolendum. Sic ille. Quod sanè comprobatur ex illa subtili ac pia consideratione D. L. Iust. *lib. de triumph. agone Christi*, qoq sic habet. Dominus Iesus corpore & mente crucifixus pro omnibus dicere compulsus est: *Deus Deus meus, vt quid dereliquisti me*, Matth. 27. Modo igitur quodã indicibili, in omnibus electis suis omnia perferebat pœnarũ genera. Persequebatur in Apostolis, lapidabatur in Stephano, assabatur in Laurentio; sicque

Amor Christi erga homines. — *Luc. 23.* — *S. Chrysost.* — *S. Bonau.* — *B. Laur. Iust.* — *Matth. 27.* — *Christus in cruce pœnas suorum fidelium sensit.*

A atque in singulis singula martyrũ, cæterorúmque instorum sustinebit tormenta. Nemo igitur prædestinatus ad vitam, sicut à sanguinis Christi pterio expers est, ita nec ab ipsius mœrore alienus. Sic Laur. Ex quo mirabiliter elucet nimia, vt eam appellat Apostolus, caritas Christi Domini, quem cruci affixum, totum exanguem, infinitis ac vehementissimis æstuantẽ doloribus, morti iam vicinũ, nihil æquè affligebat atque illa præuisio pœnarum omniũ, quas fideles, pro nomine ipsius passuri postmodò essent. Qui dolor ex suorum doloribus sic animum Domini Iesu affligebat, vt sui oblitus, & suorum memor ac solicitus fideliũ, quasi conquestus Patrem inclamaret: *Deus meus quare me dereliquisti?* Ps. 21. B Et quẽadmodum Noe, vt hic videmus, anxium ac mœrentem de humano interitu, timentémque ne altero subinde ingruente sui filij ac nepotes interciderent, benigna Dei promissio de felici rerum statu hominum consequentiũ mirum in modum solatur, & recreat: ita Dominum Iesum in cruce suorum cruces dolentem ac plorãtem Pater ipse cõsolatur proposita numerosissima fideliũ multitudine admirandis in omni virtutum genere factis, meritis abundantissimis, & gloriæ sempiternæ palmis, & victoriis iustorũ, qui ex illa Domini cruce tanquã ex arbore vitæ essent fructus prodituri; vt videre est in Psal. 21. & apud Isa. cap. 53. *Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longæuum.* C Videbit (iuxta Glos. interlin.) fideles in perpetuum regnãtes. Videbit (iuxta Lyram) multiplicationem fidelium, qui sunt semen Christi, & hæc multiplicatio secura est ad mortẽ eius. Vult (inquit S. Cyril. Alex.) Deus pater auferre laborem animæ Christi, id est, crucis tristitiam commutare gaudio, monstrando illi translatos in lucem, qui quondam tenebræ erant. Sequitur, *Videbit & saturabitur.* Videbit (Gloss. interlin.) Ecclesias in toto orbe de gentibus; & saturabitur (Glos. ordin.) fide gẽtium. Videtur glossa ex S. Hieron. desumpta; qui sic ait: Quia laborauit sustinens, & in Iudæis non inueniens requiem; videbit Ecclesias in toto orbe consurgere, & eorum saturabitur fide. *Nequaquam vltrà maledicam terræ.* D Vide (inquit Chrys.) quantam consolationem affert iusto, imò nõ iusto tantùm, sed & propter suam bonitatem etiam vniuerso hominum generi post ipsũ futuro. Additur, *propter homines*; quia videlicet & terræ, & animãtibus homo causa tota, & sola extiterit vniuersalis illius exitij, quo cuncta perierunt: adeò pestiferum malũ est, vel ipsis rebus peccati expertibus hominis peccatum. Caiet. explicatio nonnihil tamen videtur obstare, sic enim habet: Non decernit quiescendum a maledictione terræ absolutè, sed propter homines; reseruauit siquidem sibi maledictionẽ terræ propter alias causas. Ergo iuxta Caiet. diluuium alterum aquarum vniuersale nunquam erit futurum propter homines; poterunt tamen E aliæ obuenire causæ quibus diuina potẽtia permoueatur ad iterandum huiusmodi excidium. Cæterùm hæc explicatio minùs fortasse alicui placebit: quid enim Deo cum terra, & nouis diluuiis, nisi propter homines, aut puniendos, aut exercendos? Vtrunque autem in verbis illis absolutè, *propter homines*, intelligi potest.

Christi compassio maior quàm passio. Psal. 21.

Psal. 21. Isai. 53. Glossa. *Promissio fidelium solatur Christum in cruce.*

S. Cyrill.

S. Hieron.

Peccatum mundi pestis.

Caietan.

Terra bonum & malum propter homines.

3. *Sensus enim, & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua: non igitur vltrà percutiam omnem animam viuentem, sicut feci.*] Heb. ביצר לב האדם רע מנעריו *chiier leb haada ragh-minneghuran*: quoniam figmẽtum cordis hominis A malum à pueritia sua. Ieçer significat figmẽtum, formationem, cogitationem. LXX. vertunt, *ὅτι ἔγκειται ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου ἐπιμελῶς ἐπὶ τὰ πονηρά*: quia incumbit cogitatio hominis diligenter ad mala. Chald. Sensus cordis humani malus est. Itaque sensus est, hominem ab ipsis, vt aiunt, incunabilis propẽsum esse ac procliuem in vitia. Cæterùm ea procliuitas nullam inducit necessitatem, nec tollit arbitrij humani libertatem, sine qua nec priorum tẽporum mortales, qui propter sua scelera diluuio interierunt, nec post illud cõsequentes omnes peccare possent; cùm tamen, & illi omnes, & istorum multi peccatores sint, atque vt tales à Deo puniantur. B Mira est hæreticorum hoc loco stoliditas; qui *ieçer* accipiunt pro ipsa hominis natura, seu essentia, ipsa (vt aiunt) ratione intellectu & voluntate, quam non pronam inchoare ad peccandũ, sed trahi cogíque in vitam dicunt; sed vt impiè, sic etiam inerudite ac temerè vocabulum *ieçer* à significando sensum & cogitationem & propensionem cordis humani aliò (quod sibi cõfingunt) detorquent. Veruntamen hæc cum iis monstris decertatio pulcherrimè describitur à nostro Delrio; nec est, quod in præsentia possit adiungi. Neque verò mihi obiiciant illud D. Aug. *in Ps.* 13. *Non est, qui faciat bonum.* Expressit tale genus esse hominũ, quod non faciat bonum. Illud prædestinatum vtique ad interitũ. Sic Aug. C Ergo (dicent) sunt homines à Deo prædestinati ad peccatũ, ex quo sequitur interitus infallibili quidẽ certitudine, atque ineuitabili necessitate; idque per fomitẽ peccati, quo voluntas cogitur; nihil enim obsistere potest diuinæ prædestinationi. Et quidem pro responsione condidit integrum librum S. Fulgentius ad Monimũ, vbi præter alia, hoc adiũgit: Aduerte quæso: etsi prædestinatio cõmuniter sumatur ad bonum, nihilominus in malo etiã dici posse prædestinationem ad pœnã debitam, nõ ad malum faciendum, quare nihil aliud accipiẽdum existimo in illo S. Aug. serm. quo ad interitum quosdam prædestinatos affirmat, nisi ad interitũ supplicij; non delicti, neque ad malum, quod iniustè admittunt, sed ad cruciatũ quem iustissimè patiuntur. D Nõ ergo prædestinati sunt mali ad hoc quod malè operantur, à concupiscentia sua abstracti & illecti, sed ad hoc quod iustè patiũtur inuiti. Cur autem mors stipendium, vita verò æterna, gratia dicitur? nisi quia illa redditur, hæc donatur. Sed vbi illã Deus reddit, opus malum peccatoris hominis punit; cùm verò vitã æternam donat, opus suum quod inchoauit perficit. Nullus autẽ iustè peccat, quãuis eum iustè Deus peccare permittat: iustè enim deseritur à Deo, qui deserit Deum. Denique Deus in sanctis opera sua glorificat, in iniquis opera non sua condemnat. Hæc Fulgent. Doctè & catholicè disserit de libero arbitrio S. Cyril. Hieros. *catech.* 2. vbi hæc inter cætera. E Peccatum, malum est liberi arbitrij, germénque voluntarium. Nam quòd volũtatie peccemus, dicit apertè Propheta: *Ego plantaui vineam fructiferam; quomodo conuersa es in amaritudinem vinea aliena*, Ierem. 2. plantatio quidem bona, sed fructus ex voluntate malus: atque ideo plantator in culpa non est, vinea autem comburetur; quoniã plantata in bonum, fructificauit in malum. Quapropter fomes peccati peccatum non est, sed ad peccatum ardor & stimulus. Iugum graue positum est super filios Adam à die exitus de ventre matris eorum vsque in diem sepulturæ, *Eccles.* 40. At quódnam aliud iugum grauius & corpus & mentem

Asseritur libertas arbitrij cum propensione ad malum.

S. August. Psal. 13.

S. Fulg.

Deus quomodo se habeat in glorificando, & condemnando.

S. Cyrill. Hieros.

Ierem. 2.

Fomes peccati iugum hominum. Eccles. 40.

mentem premit, quàm ista in facinus omne proclinitas? Sed hoc iugo, & Paulus, quo oihil inter homines sanctius, gemit: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Sentio aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuum me ducentem in legem peccati; hic est angelus satanæ qui Paulum colaphizat. Quis igitur Paulom audiens nõ sibl timeat? Sed dices: (inquit in hanc sententiam S. Cyrill. Hierosl. *catech.* 1.) Fidelis sum, non me apprehender concupiscentia. An ignoras quòd etiam in petra quandoque radix agitur, & sæpè manet? Ne suscipias semen, quoniam perdet tuam fidem, priusquã floreat, radicitus erue malum. Sic ille. qoo plenè exprimitur concupiscentiæ tenacitas etiam in iis, qui se fortes & castos putant. A qua tamen infelicitate solus in genete humano Christus Dominus & mater ipsius virgo Maria protsus immunes extiterunt: quàm infallibilem veritatem etiam tetertimus veritatis hostis, atque omnis doli & impudentiæ assertor Mahometes affirmauit: sic enim scribit in Alchor. *cap.* 72. Nullus nascitur de filiis Adam quem non rangat satan, præter Mariam, & eius filium. Multi perfecti fuerunt ex viris, nulla perfecta vnquam ex mulieribus nisi mater Isæ. Sic ille. quàm pulchra gemma emersit è tam turpi cæno!

Ad Rom 7.

S. Cyri. Hie.

Mahomet. *Christus & mater virgo immunes à fomite peccati.*

4. Hæ sunt vehementes atque importunæ carnis passiones, qoę militant aduersùs animam: quibus tamen cum anima resistit, gloriosam victoriæ palmam erigens, cælúque violentiam inferens triumphum ducit in æternitatem. Doo verò pugnantem animam in hoc certamine armant, & tutantur, quæ sic attingit D. Aug. *serm.* 20. *de Sanctis*. Anima cùm cœperit cogitate vltimi diei necessitatẽ, ac futuri iudicij pondus, incitata & stimulata, vel spe præmij, vel timore supplicij voluntatiũ bellũ ioducit passionibus. Sic Aug. Egregia contra peccatum arma, sunt spes præmij, ac timur supplicij. Et S. Cyrill. Hierosl. *catech.* 2. Memineris (ait) iudicij, & nulla iniquitas apud te inualescet. Malum igitur hoc tam domesticum & internum in ipsis visceribus gestamus. Et tunc quidem importunius, ac periculosius, cùm ad carnis voluptater instigat. Nã, vt ait D. Bern. *serm. in cæna Domin.* Omnes in peccatrice voluptate generamur; propterea, licèt inuiti illicitos quosdam motus concupiscentiarũ, & tanquã bestiales sentimus. At fuerit in hominibos, dicet aliquis, hæc tam fœda, támque periculosa cum voluptatibus cõcertatio: cur quæso post passionem Domini, qua nostrę sordes expiatæ sunt; atque adeò post sanctum Baptismatis lauactũ, vbi prima originis labes abluitur, adhuc tamen regnat in membris nostris tyrannis ista peccati? Est quidem hoc non leue Dei beneficium, vt scilicer, & humilitatem præferamus, & Del gratiam agnoscamus, qua suffulti carnis incendia restinguimus; & malo nostro compulsi ad Deum confugientes in precer & lacrymas effusi (quod quidem maius est bonum, quàm omnino carere tentationibus) opem ipsius imploremus. Sic enim adiungit D. Bern. Ad humiliandos nos concupiscentiam adhuc patitur vioere in nobis, & grauiter affligere nos, vt sentiamus, quid nobis gratia præstet, & semper ad illius auxiliom recurramus. Proni sunt sensus hominls ad malum, quia pelliciunt quidem, sed non inuitum compellunt: fræno possunt inhiberi; suadent, sed non inuito, ac repugnanti persuadent;

S. Aug. *Spes ac timor armant animã contra vitia.*

S. Cyr. Hie.

S. Bern. *Concupiscentia bellũ arduum, sed homini perutile.*

S. Bern.

Ben. Fernand. in Gen. tom. 1.

A quòd si ob fragilitatem hominis, & illecebrarum titillantium violentiam quandam agitur de summa retum, præstò est Dei gratia, quæ teneat hominem, ne malo impetu rapiatur: imò constanter obsistat, viocat, triumphet. Deinde si miser hosti succumbat, in cænúmque labatur, adest similiter Dei gratia, quæ à luto releuet, sanet vulneratum, peccanti veniam largiatur. Est autem hoc tam homini commodum ac necessarium, vt efficaciratem diuinæ gratiæ recognoscat; quam, & qui stat, & qui exsurgit, experiuntur; vt propterea cùm luctæ vitiorom, tum miserabiles etiam in vitia casus diuinitus permittantur. Quæ Theologia sic & à D. Aug. *hom.* 23. *ex*
B 50. eleganter explicatur. Deo deputat ille quod dimisit: Deo & iste deputat, quod non commisit. Hoc tibi dicit Deus: Regebam te mihi, seruabam te mihi. Vt peccatum non committeres, suasor defuit; vt suasor deesset, ego feci. locus, & tempus defuit, & vt hæc deessent, ego feci, affuit suasor, non defuit locus, non defuit tempus, vt non consentires, ego tenni. Agnosce ergo gratiam eius cui debes, & quod non admisisti; mihi debet iste, quod factum est, & dimissum vidisti. Mihi debes & to, quod non admisisti. Nullum est enim peccatum, quod fecit homo, quod oon possit facere alter homo, si desit rector, à quo factus est homo. Ita Aug.

Dei gratia hominē munit ne cadat, & a casu releuat.

S. Aug.

Deo debemus & nō cadere, & surgere.

3. Ab adolescentia sua, siue à pueritia, siue
C ab infantia sua: Hebr. מנעריו *minnghuran.* D. Bern. *serm.* 44. *in Cant.* hanc ab adolescentia propensionem vitiosain non incoogruè refert ad prodigi illius adolescentuli intemperantiã. Proni (ait) sunt sensus hominis, & cogitationes in malum ab adolescentia. Non bona adolescentia, in qua filius iunior portionem sibi paternæ substantiæ postulat sequestrari, & bonum incipit pelle diuidere, quod in commune dulciùs possidetur, & habere solus, quod participatione non minuitur, partitione amittitur. Denique omnia bona sua dissipauit cùm meretricibus viuendo luxuriosè. Quænam hæ meretrices? carnales videlicet concupiscentiæ; de quibus Scriptura saluberrimè te admonet; *post concupiscentias tuas non eas*, Ecclesi. 18. Hæc Bern. Porrò ad co-
D hibendas lasciuientis adoersùs animam carnis appetitiones duæ sunt potentissimæ sagittæ, de quibus multa idem Bernard. *serm.* 29. *in Cant.* sic ait. Prudenter sagittari, & impugnari salubriter postulat Propheta, cùm dicit: *Confige timore tuo carnes meas*, Psam. 118. Optima timor est sagitta, qui configit & interficit carnis desideria, vt spiritus saluus sit. Est etiam sagitta electa amor Christi, quæ Mariæ animam noo modò confixit, sed etiam pertransiuit, vt nullam in pectore virginali particulam vacuam amore relinqueret, sed toto corde, tota anima, tota virtute diligeret, & esset gratia plena. Et illa quidem in se tota grande, & suaue amoris vulnus ac-
E cepit: ego verò me feliecm putauerim, si summa saltem qnasi cuspide huius gladij pungi interdum me sensero, vt vel modico accepto amoris vulnere dicat etiam anima mea: volnerata caritate ego sum. Quia mihi tribuat in hunc modum non modò vulnerati, sed & expugnari omnino vsque ad exterminationem coloris, & caloris illins, qui militat aduersùs animam? Sic Bernard. Bonæ igitur sagittæ timor, & amor Dei, quibus salubriter sauciata anima carnis vulnera & vlcera deuitat; dum timore concopiscẽtiã restænat, & turpem amorẽ casto, ac diuino,

S. Bern.

Adolescentis intemperātia.

Ecclesi. 18.

S. Bern. *Amor & timor Dei aduersus carnis lasciuiam.* Psal. 118.

B. Maria amore transfixa.

PP vt

vt clauum clauo, excludit. Illud etiam prætereundum non eſt, quod idem Bernard. ſubnotauit de praua hominis procliuitate ad ſuſpicandum perperam de aliis. Sic enim *citato loco*. Proni ſunt ſenſus hominis, & cogitationes, ad malum potiùs ſuſpicandum, quàm ad bonum credendum. Quod inde naſci ſolet, quia (vt Procop. ait) homo a natura deprauata ita comparatus eſt, vt ſit habilis ad excogitanda peccata. Qualis autem quiſque eſt, tales ex ſe alios ſolet eſfingere, nec ſeipſo quemquam alium putat meliorem: aut ſi non deteriorem, at certè perſimilem arbitratur. At quanto prudentiùs aget, qui D. Bern. cõſilium obſeruabit, nimirum: Cùm vides aliquid, quod tibi diſplicet, vide ſi hoc eſt in te, B & abſcinde: ſi verò vides aliquid, quod tibi placet, vide ſi hoc eſt in te, & tene; & ſi non eſt, aſſume. Sic Bernard. *in form. honeſt. vita, in docum.*

S Bern. Temerè de alio iudicare. — Procop. — *Quomodo aliorum mores ſunt obſeruandi.* — S.Bern.

Optimè D. Ambroſ. aduertit diligentiam & ſtudium peccandi in homine ſubnotari. Vide quomodo ſtudiosè nos delinquere Deus ſignificet dicendo, permanere ſuper mala ſenſum hominis diligenter. Quo dicto ſignificare videtur diligenter cor hominis ad peccata propendere, & ineſſe principali noſtro lubricum delinquendi, & quod peius eſt, ſtudium non deeſſe. Ideo enim ait, *diligenter*, quaſi ſoliciti ſimus, ne immunitas culpæ nobis poſſit obrepere. Hæc ille. Væ nobis, quanto ſtudio, cura, & artificio pec- C cata, & cum peccatis infernum ipſi nobis architectamur? Emphaticè dicitur, *ab adoleſcentia ſua*. nam, vt D. Ambroſ. obſeruat *cap. 22.* de Noe, & arca: Ex illa ætate creſcit malitia. diligẽtia enim, & ſtudium peccandi incipit à iuuentute, vt puer quaſi infirmus peccet; iuuenis tanquam improbus, qui ſtudiosè cupiat peccata committere, & in criminibus glorietur; creſcit ergo cum ætatibus culpa, &c.

S.Ambroſ. — *Studium humanis ad peccandum.* — S.Ambroſ. *Creſcit cum ætate delictum.*

6. Procopius ſubtiliter admodum eruit ex his verbis, Domini ſententiam in poſterum ſtatuentis, hominis adoleſcentiam, quippe quæ ſit officina malorum omnium, longe fore breuiorem quàm antea fuerit, nec proinde longæuitate ſua mortales in tantam malitiam deuenturos, vt vniuerſali alio egeant diluuio. Prænuui D (ait) poſterorum iuuentutem ad delicta fore labilem, & præcipitem. Cæterùm ea ad malum procliuitas non durabit omnibus vitæ diebus, ſicut ante diluuium. Non poſthac inducam vniuerſale diluuium: veniam, & quidem breuẽ dabo iuuentuti propter ætatis lubricitatem. Rectè Procopius. Nam priore illa ætate cùm longiſſimam vitam homines viuerent, conſequenter adoleſcentia multos in annos protendebatur; quæ cùm ſit tam procliuis ad malum, tam lubrica in lapſus, tam habilis ad excogitanda facinora, tam vehementibus exæſtuet peſſimarum appetitionum ardoribus: reliquum erat, vt multos E per annos exercita ſtudio delinquendi adoleſcentia in conſequentes ſubinde ætates inueteratam peccandi conſuetudinem tranſmitteret; atque adeò ad ſexcentos, octingentos, nongentos, ac prope mille annos peccator quiſpiam vitam in omni facinorum genere conſumptam producens, tam execrãda vitiorum colluuie ſcateret, vt nonniſi aquarum diluuiis eſſet expiandus. Nunc igitur adoleſcentiæ tempus præciditur, termini coarctantur; auguſtior ſit illa ætas à qua in cæteras peccatorum eluuies redundat; nec diuina iuſtitia irritabitur ad iterandam diluuij vindictam. *Nequaquam vltrà maledicã terra*

Procop. *Adoleſcentia in vitia praeceps.* — *Adoleſcentia ætas præciditur.*

A *propter homines*. Oſtendit (inquit D. Ambr.) quòd alleuet magis ærumnas hominum quàm ingrauet, ſciens quòd penitus peccata hominum auferri non queant. Ipſe quidem nouit figmentum noſtrum, eoque ſpectato aliqualem excuſationem obtendit noſtris vitiis: quæ tamen ferè nulla modò eſt, poſtquam Deus ipſe noſtram ſuæ diuinitati carnem aduniuit. Iam nunc abolita omni maledictione, benedictionibus repleta eſt cæleſtibus terra noſtra; ex qua prodiit virgo Maria, & flos Virginis Ieſus Dominus noſter. Atque vt vel ab hoſtili, & imputo pectore (perquam tamen piè, ac verè) dicitur: Celebrari nequit allata nobis per Chriſtum benedictio, quin ſimul B occurrat, quàm honorificè Mariam ornauerit Deus, qui vnigeniti Filij ſui matrem eſſe voluit. Felix Maria, quæ Dei promiſſionem amplexa, ſibi, totique mundo ſalutem concepit, ac peperit. Ita Caluin. *in harmon. Euangel. in 1. Luc.* Quis ſperaret ab hoc Antichriſto tantam de matre Chriſti laudationem? Scilicet tunc ſui compos, & ſobrius erat, qui paulo pòſt bacchico agitatus ſpiritu blaſphemiis in cultum & honorem matris Dei expumat. Sed à puriore pectore illud prodidit S.P.Dam. *ſerm. 3 in nat. virg.* Quid vitij in eius mente vel corpore vindicare ſibi potuit locum, quæ plenitudini totius diuinitatis meruit eſſe ſacrarium? Meritò B. Maria dicitur pa- C rens parentis, fons fontis viui, origo principij; quia ille ex ea prodijt per materiam carnis, qui caput eſt & initium omnium rerum per eſſentiam Deitatis. Illa eſt feneſtra cæli, ianua paradiſi, tabernaculum Dei, ſtella maris, ſcala cæleſtis; per quam ſupernus Rex humiliatus ad ima deſcendit; & homo, qui proſtratus iacebat, ad ſuperna exaltatus appendit. Sic P. Dam. *Nequaquam* (ait Dominus) *vltrà maledicã terra propter homines*; hoc eſt: alterum aquarum diluuium non erit; quare id quidem Domine? propter homines. An quia probi, iuſti, continentes, innocentes erunt? Senſus enim & cogitatio humani cordis in malum prona ſunt. Ergo eam ob cauſam nouis inſuper diluuiis excindantur, vt merentur. Imò (inquit) quia mali erunt, mitiùs cum illis agam; D non timore, ſed amore illos continebo in officio; nec tam iuſtitiæ meæ, quàm miſericordiæ magnitudinem demonſtrabo. O ineffabilem (exclamat hoc loco Chryſoſt.) tolerantiæ excellentiam! vt ne putemus quòd ideo hanc promiſſionem fecerit, quia ipſi iam in melius ſe conuerterint, inquit: quia in malum proni ſunt. rara miſericordiæ ſpecies; quia video malitiam increſcere, propter hoc promitto me non vltrà maledicturum terræ.

S.Ambroſ. *Excuſatur à Deo peccator.* — *B. Maria laudatur.* — Caluin. — S.P.Dam. — *Rarum miſericordia diuina exemplũ.* — S.Chryſ.

7. *Cunctis diebus terræ, ſementis, & meſſis frigus, & æſtus: æſtas, & hyems. Nox & dies non requieſcẽt*, &c.] Promittit Dominus ſtabilem & tranquillum mundi ſtatum, qui per diluuium cõfuſus fuerat; E erunt igitur, vti prius, anni tẽpora, tẽporúmque viciſſitudines ad fructus terræ proferendos: ſtata lex erit diei, ac noctis. Pulchrè hîc D. Aug. *q. 15. in Geneſ.* adiungit: Quæ ſecundùm largitatem bonitatis ſuæ donat hominibus indignis. Egregiè conſtant hæc omnia: ſed non eſt, quòd hinc ſibi temere ſecuritatem homines aucupentur; non vltrà (inquit Dominus) maledicam terræ, ſicut feci; nimirum vniuerſali diluuio inducto, quo totum genus humanum abſumatur: nam de diluuiis, atque excidiis, ad vnam, v.g. prouinciam, aut vrbem, aut certos homines, inuehendis nulla fit promiſſio.

S.Auguſt. *Deus miſericors erga indignos.*

Quod

S. Ambros. Securitas peccatoris annihilat.

Quod à D. Ambrosio sic est animaduersum: Non adiiciam maledicere terræ, &c. ideft, quia pietatem suam circa vniuersitatem hominum voluit declarare, & tamen securitatem & negligentiam quandam mentibus humanis afferre non debuit, in paucos vindicat, plures reseruat. A Postremò egregia est illa obseruatio D. Augustini ad hunc locum: Hic Testamenti noui indulgentia figurata est, & præterita vltio ad vetus pertinet Testamentum; hoc est, illud ad legis seueritatem, hoc ad gratiæ bonitatem.

S. August. Vetus & nouum testamenta figurantur.

CAPVT NONVM.

1. Benedixitque Deus Noe & filiis eius. Et dixit ad eos: Crescite, & multiplicamini, & replete terram. B

2. Et terror vester ac tremor sit super cuncta animalia terræ, & super omnes volucres cæli, cum vniuersis quæ mouentur super terram: omnes pisces maris manui vestræ traditi sunt.

3. Et omne, quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum: quasi olera virentia tradidi vobis omnia;

4. Excepto, quòd carnem cum sanguine non comedetis. C

5. Sanguinem enim animarum vestrarum requiram de manu cunctarũ bestiarum: & de manu hominis, de manu viri & fratris eius requiram animam hominis.

6. Quicumque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius: ad imaginem quippe Dei factus est homo.

7. Vos autem crescite & multiplicamini, & ingredimini super terram, & implete eam.

8. Hæc quoque dixit Deus ad Noe, & ad filios eius cum eo: D

9. Ecce ego statuam pactum meum vobiscum, & cum semine vestro post vos:

10. Et ad omnem animam viuentem, quæ est vobiscum, tam in volucribus quàm in iumentis & pecudibus terræ cunctis, quæ egressa sunt de arca, & vniuersis bestiis terræ.

11. Statuam pactum meum vobiscum, & nequaquam vltrà interficietur omnis caro aquis diluuij, neque erit deinceps diluuium dissipans terram.

12. Dixitque Deus: Hoc signum fœderis quod do inter me & vos, & ad omnem animam viuentem, quæ est vobiscum in generationes sempiternas: E

13. Arcum meum ponam in nubibus, & erit signum fœderis inter me & inter terram.

14. Cúmque obduxero nubibus cælum, apparebit arcus meus in nubibus.

15. Et recordabor fœderis mei vobiscum, & cum omni anima viuente quæ carnem vegetat: & non erunt vltrà aquæ diluuij ad delendum vniuersam carnem.

16. Eritque arcus in nubibus, & videbo illum, & recordabor fœderis sempiterni quod pactum est inter Deum & omnem animam viuentem vniuersæ carnis quæ est super terram.

17. Dixitque Deus ad Noe: Hoc erit signum fœderis, quod constitui inter me & omnem carnem super terram.

18. Erant ergo filij Noe, qui egressi sunt de arca, Sem, Cham, & Iapheth: porrò Cham ipse est pater Chanaan.

19. Tres isti filij sunt Noe: & ab his disseminatum est omne genus hominum, super vniuersam terram.

20. Cœpitque Noe vir agricola exercere terram, & plantauit vineam.

21. Bibénsque vinum inebriatus est, & nudatus in tabernaculo suo.

22. Quod cùm vidisset Cham pater Chanaan, verenda scilicet patris sui esse nudata, nunciauit duobus fratribus suis foras.

23. At verò Sem & Iapheth pallium imposuerunt humeris suis, & incedentes retrorsum, operuerunt verenda patris sui: faciésque eorum auersæ erant, & patris virilia non viderunt.

24. Euigilans autem Noe ex vino, cùm didicisset quę fecerat ei filius suus minor,

25. Ait: Maledictus Chanaan, seruus seruorum erit fratribus suis.

26. Dixítque: Benedictus Dominus Deus Sem, sit Chanaan seruus eius.

27. Dilatet Deus Iapheth, & habitet in tabernaculis Sem, sitque Chanaan seruus eius.

28. Vixit autem Noe post diluuium trecentis quinquaginta annis.

29. Et impleti sunt omnes dies eius nongentorum quinquaginta annorum; & mortuus est.

SECTIO PRIMA.

Benedixítque Deus Noe & filiis eius. Et dixit ad eos: Crescite, & multiplicamini, & replete terrã. Et terror vester ac tremor sit super cuncta animalia terræ, & super omnes volucres cæli, cũ vniuersis quæ mouentur super terram: omnes pisces maris manui vestræ traditæ sunt. Et omne quod mouetur, & viuit, erit vobis in cibum: quasi olera virentia tradidi vobis omnia.

Generatio nō scortatio est benedictio Dei.

1. BENEDICTIO Dei est fœcundos reddere homines, prolique gignendæ idoneos præstare; non autem libidinari, carnisque concupiscentiis ac turpitudinibus inseruire; imò hac intemperantia proles impediti solet. Ac fuit quidem huiusmodi benedictio concessa primo homini Adamo, primæque mulieri Euæ, quorum proles tam latè fuséque per orbem propagata, & infinitis infecta sceleribus periit diluuio (vnum si excipias Noe cum vxore, tribus filiis, totidémque mulieribus:) poterat ergo timeri, ne fortè adempta sit per peccatum humani deinceps generis propagatio. Hoc metu anxium Dominus Noemum solatur, & recreat; benedictionem eandem qua potitus Adam fuerat, impertiens; vtpote, qui semen (ait Theodor.) esset generis humani, & radix naturæ, atque secundus Adam. Illo etiam longè felicior, quòd Noemi posteritas, nunquam ampliùs sit diluuiis absumenda; quinimò viris sanctissimis, & quòd supra omnem felicitatem est, ipso Deo homine, eiúsque virgine matre demũ nobilitãda. Cæterùm de benedictione fœcũditatis in superioribus abũdè disseruimus.

Theod. *Felicior Noe quàm Adam in prole.*

2. *Terror vester ac tremor sit super cuncta animantia.*] Hæc (vt vocat D. Ambros.) prærogatiua potestatis in cæteris animantibus homini attributa est, sed per peccatum valde imminuta, nunc iterum restituta, non in integrum tamen; sed qualis illa sit, refert dominium, quo primus homo in statu innocentiæ potiebatur; viget enim adhuc natura quidam insitus animantibus terror ab homine. Reformidant (inquit Theod.) vniuersa animalia etiam ipsam hominis vmbram siue natatilia, siue terrestria, siue volatilia. Et quod amplius est, vel ipsæ feræ ad hominis conspectum fugiunt, abdúntque sese in latebras, timent retia, laqueos, insidias hominis: ad vocem humanam, minásque trepidant, & consternuntur; non sæuiunt in hominem nisi aut lacessitæ, & malo insuper illato irritatæ, aut fame furoréque alio panatico concitatæ. Hac tam insigni prærogatiua, vt primus post diluuium, sic perfectissimo quodam pacto donatus est Noe ob insignem, qua eminebat, virtutem; quod à D. Ambros. obseruatur his verbis: Noemum supra terrena omnia cõstituit Deus, quippe in periculis fuerat approbatus, & examinatus in passionibus, & repertus, quòd in confusione non fuisset obnoxius passioni. Sic Ambr. Porrò dicitur hominibus: Terror vester, ac tremor sit super cuncta animantia; quę quidem, vt rationis expertia sunt, ita non tam amore, quàm timore discũtur: res quippe Dei ratio est (inquit Tertull.) quam brutæ animantes non acceperunt, & quam maximè homines immortali mente præditi, propriam sibi quasi ab ipsomet Deo haustam possidẽt, ex quo fit, vt potiùs amore, quàm metu regantur. Bene ille apud Tragicum: Timeri decet Cæsarem; at plus diligi. Sed pręstat hac de rè adire D. Greg. qui *lib. 21. moral. cap. 10.* ad illa verba Iobi: *Nunquid non in vtero fecit me, qui & illum operatus est, & formauit in vulua vnus:* cap. 31. sic edisserit. Noe & filiis eius dixit Dominus: Terror vester, ac tremor sit super cuncta animalia terræ. Non enim (ait) sit super homines, qui futuri sunt, sed sit super animalia. Homo quippe animalibus irrationalibus, non autem cæteris hominibus natura prælatus est; & idcirco ei dicitur, vt ab animalibus, & nõ ab homine timeatur: quia contra naturã superbire est, ab æquali velle timeri. Ita Greg. Atque vtinam hanc tanti Pontificis addiscerent viri principes sententiam ne tyrannico ritu desæuirent in subditos; maioresque Prælati hinc cauerent dominari in gregem ouiũ Christi. Vno verbo tumorem omnem deprimerent, cùm ex dignitatis altitudine supra cæteros euehuntur, si meminerint (vt cõsueuerat S. Iob) homines se, nec quicquam elatius esse, qui hominibus imperant, & ab hominibus adorãtur. Hinc est enim (adiũgit Greg.) quòd primus pastor Ecclesiæ, cùm adorante se Cornelio, super se sibi honorem videret oblatũ, ad æqualitatem conditionis suæ citiùs recurrit, dicẽs: *Surge, & ego ipse homo sũ*, Act. 10. Quis enim nesciat, quòd conditori suo homo debeat, & non homini prosterni? Quia ergo humiliari sibi, plusquam debuit, proximum vidit, ne vltra humanitatis metas mens intumesceret, esse se hominem recognouit; quatenus illati sibi honoris elationẽ frangeret, ex considerata æqualitate cõditionis. Hinc Propheta Ezechiel, cùm ad videnda sublimia rapitur, Filius hominis vocatur: vt ductus ad cælestia hominem se esse meminerit. At si eum diuina vox verbis apertioribus admoneat, dicẽs: Memento quid sis, ne de his, ad quæ raperis, extollatis; sed altitudinem reuelationis tempera memoria conditionis. Hæc Greg. Optimè S. P. Dam. *ser. 3. nat. in Virg.* Quãto maior es, humilia te in omnibus. Quid n. maius matre Dei: Quid humilius ancilla Domini? Ecce ancilla Domini, &c.

S. Amb.

Theod. *Animantium terror ab homine.*

S. Ambros. *Virtus Noe donatur à Deo.*

Tertull. *Homo amore, pecus timore ducitur.*

S. Greg. *Iob 31.*

Homo non hominibus, sed bestiis prælatus à natura.

Superbia perstringitur in iis qui regunt.

S. Greg.

Act. 10.

Homo se agnoscens humiliatur.

S. Petr Dam.

3. Rectè quidem omnia procederent, si princeps, si Dominus, si prælatus nõ quæreret, quæ sua sunt, sed quæ Iesu Christi: dum enim sibi, non Deo, studet, ac blanditur; necesse est, vt temerè, superbè, crudeliter omnia moliatur. Quapropter D. Aug. *q. 79. & q. 83.* In hanc sententiam ita grauiter proloquitur: Vnaquæque anima tanto est pietate purgatior, quanto priuato suo minùs delectata Deũ intuetur, eíque obtemperat: quanto autem priuato suo ampliùs gaudet, & neglecto Deo, ipsa sibi, vel aliis vult esse pro Deo, suã potiùs in se, vel alios, quàm illius in omnes diligẽs potestatẽ; tanto est sordidior, &c. Deplorat effusam suo tempore ambitionem S. P. Dam. Quam vereor nostro etiam seculo effusiorẽ. Sic scribit vir sanctissimus ad Papã Greg. VI. *Epist. 2. tom. 1. Epist.* Pro peccatis nostri Clerici digni Episcopatus officio in nostris partibus non inueniuntur. Omnes enim quærunt, quæ sua sunt, nõ quæ Iesu Christi: auaritiæ quippe, & elationis igne succensi ambiunt quidem ad sacerdotium promoueri, sed non student digni sacerdotio fieri. Præesse inhiant, prodesse nõ curant. Sic Dam. Quòd si penuriam sacerdotum, qui ad Episcopatũ euehantur, facit ambitio, & auaritia: eo quòd tam sacrosancta dignitate reddat indignos: quàm rarus hac ætate inuenietur, qui dignus pronuntietur: cùm Episcopatus tã effuso ambitu petuntur? Quòd si vtrinque Deus ante oculos habeatur; profectò & maiores, & minores, illi imperando, isti parendo caritatem mutuam (vt decet Christianam gentem) obseruarent. Multum enim (ait D. Ambros. *Epistol. ad Demetr.*) ad roborandã dilectionem valet, cùm amãt seruire subditi, & nesciunt tumere prælati; & sublimes non superbiunt de claritate prosapiæ, & pauperes non extolluntur de cõmunione naturę. Dulcia, pro hac mutua dilectione commendenda, sunt illa, quæ D. Bern. *lib. de passione Domini, cap. 10.* scribit: Sũt (ait) nonnulli, qui ab omnibus amari volunt, sed nullos affectu mutuo complectuntur. Nolunt vt eorum labores & dolores allenientur: & cùm ferantur à pluribus, ipsi nullius onera nolunt portare. Non hoc Christus fecit, aut docuit.

S. August. *De non sibi quisque studeat.*

S. P. Dam.

Ambitio in Ecclesiasticis carpitur.

Caritas inter Prælatum & subditum.

S. Ambros.

S. Bern.

Caritas mutua commendatur.

Portauit

Portauit enim onera tua inuitans te, vt & tu onera portes illius, idest, vt tu passiones illius imiteris. Hoc & docuit, cùm matrem discipulo, & matri discipulum mutuò commendauit; nimirum nolens, vt caritas spiritualis ex vna parte frigida remaneret: sed vt simul dormientes, idest, in vera & pura caritate simul quiescentes mutuò calefiant; idest, alter ab altero ad caritatis exercitia mutuò accendantur. Sic Bernard. Ac de iisdem non minùs suauiter ac piè ita Guarri. *serm. 4. de Assumpt.* Decebat, vt matri Domini nõ alius obsequeretur, quàm dilectus Filij: quatenus & mater semper suspirans Filium in dilectũ Filij suauiùs respiraret. Sic ille. Erat igitur Ioannes quasi alter Iesus ex miraculo amoris. Est autem quid expendas adhuc in isto terrore, ac tremore animantium; quibus homines ingenio rudes, vi præferoces, temeritate insani significantur, qui solo timore cohibentur: amorem enim irrident, rationem, & consilium aspernantur. Quare licèt illud verè ac sanctè dictum sit à D. Aug. *q. 23. ex 83. quæst.* Iustus regens, & gubernans nullam pœnam cuiquam sinit immeritò infligi: nullũ præmium immeritò dari. Nihilominus cùm illi, quibus imperat, non vti homines ratione ducuntur, sed vti brutæ pecudes, & iugũ excutiunt, & contrà ferociũt, ac turpiter lasciuiũt; terrore ac tremore agẽdum est. Quod quidem haud præteriit D. Grego. Plerunque (ait) à subditis etiam sancti viri timeri appetunt, sed quando ab iisdem subditis Deum minimè timeri deprehendũt, vt humana saltem formidine peccare metuant, qui diuina iudicia non formidant. Nequaquam ergo præpositi, ex hoc quæsito timore superbiunt; in quo non suam gloriam, sed subditorum iustitiã quærũt. In eo enim quòd metum sibi à peruersè viuentibus exigunt, quasi non hominibus, sed brutis animalibus dominãtur; quasi videlicet, ex qua parte bestiales sunt subditi, ex ea etiam debent formidini iacere substrati. Cùm verò deest vitium, quod corrigatur, non de excellentia potestatis, sed de æqualitate conditionis gaudent, & non solùm ab eis metui, sed etiam plusquam necesse est honorari refugiunt. Neque enim leue se perpeti damnum humilitatis credunt, si ab eis pro merito fortasse ordinis pluris æstimentur. Hactenus D. Greg. Similia inculcat 2. *p. Pastoral. cap. 6.* Nemo autem ex hac doctrina, quæ optima est, eliciat argumentum contra Ecclesiæ Põtifices, quorum summa est in statu suo maiestas; & quidem meritò. Nam ea nostrorum est temporum iniquitas, vt externo potiùs splẽdore dignitatis, quàm aut ipsius sanctitate, aut ipsa fungentium moribus, pietatéque ducamur. Nunc enim, quod iam sua ætate deflebat D. Ambros. *Epist. ad Demetriad.* Plus tribuitur magnis opibus, quàm bonis moribus. Profectò si apud homines tantũ valeret nũc sanctitas morũ, quantũ valebat primæuo Christianæ gentis seculo: Ecclesiæ prælati non aliunde, quàm à vitæ suæ probitate ornamentum sibi, autoritatémque asciscerent. Sed quia inter Catholicos non pauci, & omnes vniuersim hæretici, atque infideles, bestiæ, feræque sunt stoliditate sensuum, & sæuitia inhumanitatis: necesse omnino fuit, vt apparatus, vt opes, vt potentia, vt maiestas ecclesiasticæ dignitati accederet: atque vtroque Ecclesiæ gladio (duos enim à Christo Domino accepit) militans, & scelestos homines puniret, & scelera ipsa excinderet. Dictum est enim à Domino non tantùm Noe, sed summo Pontifici,

B. Maria & Ioannes comites. Guarri. *Ioannes Deipara alter Iesus.* S. August. S. Gregor. *Timore agendum cum rebellibus.* *Prælatorum humilitas.* *Cur maiestas Prælatorum lucta sit.* S. Ambros. *Papa duobus gladiis.*

arcæ Christianæ, hoc est, salutis, quia in sola saluantur animæ, ductori & nauclero: Terror vester ac tremor sit super cuncta animantia.

4. Delicatè admodum subnotauit Gloss. Ordin. Homo in terrorem cæteris animalibus præponitur, in solatium transactæ vindictæ. Scilicet tam dulce homini est dominari, etiam in pecudes (quanto dulcius in homines?) vt tam inæstimabile diluuij dispendium vno dominandi in pecudes compendio compensetur. Quia verò brutæ animantes bis homini astrictæ debito sunt, non immeritò dictum est Noe, & filiis, ac toti deinceps humano generi: Terror vester sit super cuncta animalia. Imò, & vt infrà videbitur: Erunt vobis in cibum. Quod hisce verbis adnotauit Rupertus. Porrò hæc homini potestas super cuncta animalia, nunc iure accreuit. Nam & tunc propter hominem condita, & nunc propter hominem reseruata; duplici ex causa hoc ipsum, quod sunt, homini debent. Sic Abbas. Alio ex capite prouenire hunc super animantia terrorem hominis philosophatur Caiet. & quidem subtiliter. In principio (scilicet) quando creatus est homo, datus est homini dominatus animalium; modò datur ei territatio animalium: ad insinuandum, quòd in statu innocentiæ fuisset dominium pacificum, modò autem dominium terribile. Sic ille. Nempe in statu innocentiæ vltrò placidéque animantia hominis parerent imperio: nunc autem non nisi coacta, renitendo, reguntur. Inter mysticos sensus, qui ex hoc loco eruuntur, ille non est contemnendus, quo significatur iustus passionum efferatarum domitor: quem D. Ambros. *cap. 14. lib. de Noe*, luculenter scribens, inter alia hoc adiungit. Domatis igitur non solùm terrenis omnibus passionibus, sed etiam sensibus corporalibus bestias quoque sibi quodam terrore subiicit, & timore, in quibus species videtur esse malitiæ, atque feritatis. Immitis enim, & agrestis omnis malitia inflatur aëreo quodam tumore. Nec illud obscurum, quod reptilia quædam lethalium quandam habent speciem passionum, à quibus venenum quoddam menti videtur infundi. Omnibus ergo his imperat iustus. Sic Ambros. In his demum euincendis & perdomandis belluis mortificatio Christi insudat. Illa omnium maximè debet comprimi, & euinci, quæ prima in reatu fuit, nimirum superbia. Sit in exemplum humilitatis virgo illa, quæ (autore S. P. Damian. *sermon. 3. in nat. Virg.*) tanto apud Deum fastigio crescere meruit, quanta se apud seipsam humilitatis deiectione substrauit.

5. *Omne quod mouetur, & viuit, erit vobis in cibum.*] D. Chrys. *homil. 27.* & Theod. *quæst. 55.* aliique censent ante diluuium hominibus licitum vesci carnibus: sed ad maiorem temperantiæ laudem Sethi posteros ab illarum esu abstinuisse. Alij omnino id inficiantur. Nunc autem post diluuium debilitata vi telluris, ad plantarum fœcunditatem, atque hominum ipsa natura valde infirma, nimirum viuido illo suo primæuóque vigore, per diluuium imminuto, volens omnipotens Deus hominum vitæ ac saluti consulere, liberè concessit carnium edendarum vsum, non aliter, atque olerum. Quo tamen priuilegio plerique viri sanctissimi licitè sanctéque vti noluerunt, vt passiones carnis pinguiore illo, ac sapidiore cibo vehementiùs ebullientes perdomarent. Vti etiam Dei catholica Ecclesia,

Gloss. *Dulce est dominari.* Rupert. *Homini subdita animalia sunt duplici ex causa.* Caiet. S. Ambros. *Iustus passionum domitor.* S. P. Dam. S. Chrys. Theod. *Cur, & cui Deus concessit esum carnium.* *Ieiunium ab Apostolis institutum in quadragesima.*

à sun primo pastore Petro, aliisque Apostolis A edocta certis anni diebus, qualis est Quadragesima, à carnibus abstinet: qnicquid interim latrent, & indignentur hæretici, macelli canes; vétri abdominique, & consequenter gehennæ incendiis nati. Cæterùm de hoc sacrosancto tempote, quod nunc agimus, dum hæc commentamur, illud nunc dixerim, cum D. Petro Chrysol. *serm.* 12. Dedimus corpori annum, demus animæ dies. Viuamus Deo paululum, qui seculo viximus totum. Et illud eiusdem *serm.* 11. Nemo quasi concreatis sibi vitiis obsequatur: & quod est criminis, esse putet naturæ. Sed sumat cum Christo arma ieiunij, criminum propellat impetus. Audi quoque de quadragesimali tempo- B re disserentem S. Cyrill. Hierol. *procatech.* Tot annorum circulos transegisti, mundo frustrà operam nauans: & quadraginta diebus non vacabis pro anima tua? Sic ille. Ac triplex quidem considerari potest hominum status, tripléxque alimentorum genus. Nimirum in statu innocentiæ, in quo vescebantur homines arborum pomis: manu scilicet, vt corpore animóque erant surrecti, ex alta arborum penu cibum captabant. Deinde in statu peccati, vbi animo deiecti sunt in ignominiam abiectissimam culpæ, facti similes iumentis in terram vultu proiectis, consequenter ad excolendam terram laborando, & sudando damnati panem sibi conquirebant. Et quia etiam tunc vires abundabant, sa- C tis humanæ vitæ videbantur poma frugésque alendæ. At in tertio statu post diluuium, vbi labor excolendi terram sæpiùs humanis sudoribus renitentem, maior accessit: roborandis humanoi corporis viribus, attributus est robustior carnium cibus. Sed præstat hoc ipsum audire ex Nouatiano *Epist. de iudic. cib.* Cibus (inquit) primus hominibus solus arborum fuit fœtus, & fructus; nam à pomis vsum, postea ad fruges contulit culpa, conditionem conscientiæ, ipso situ corporis approbante. Nam & innocentia decerpturos alimenta ex arboribus adhuc sibi bene conscios homines ad superna surrexit: & commissum delictum, ad conquirenda frumenta, homines terræ, solóque deiecit. Postea etiam vsus D carnis accessit, diuina gratia humanis necessitatibus competentia ciborum genera, pro suis opportunis temporibus, porrigente. Nam & teneros, & rudes homines alere debebat mollior cibus, & non sine labore confectus, ad emendationem scilicet, ne iterum liberet delinquere, si innocentiam impositus labor non admoneret. Et quia iam non paradisus custodiendus, sed mundus totus fuerat excolendus, robustior cibus carnis offertur, vt ad emolumenta culturæ plus aliquid humanorum corporum viribus adderetur. Hæc omnia gratia & dispositione diuina, ne aut minùs redderetur robustior cibus, quo referti ad opera marcescerent, aut amplius tenerior, quo pro modo virium oppressi ferre E non possent. Hæc ille.

Quid maximè præstandum in quadragesima.
S. Petr. Chr.

S. Cyr. Hie.

In triplici statu triplex alimentum.

Nouat.

Ciborũ qualitas pro necessitate.

6. *Quasi olera virentia tradidi vobis omnia.*] D. Ambros. *lib. de Noe, cap.* 25. intelligit parsimoniam, & quandam quasi moderationem in carnium esu commendari, cùm carnes oleribus comparantur; quis enim hominum oleribus se ingurgitat, imò non potiùs parcè, & ad lenem quandam voluptatem, vel necessitatem maximè vescitur herbis? Vtantur igitur (inquit) qui vtuntur carne, tanquam oleribus, non ad distentionem, nec ad aruinam corporis quam, epulæ carnis facere consuerunt: licèt huc quoque processerit luxuria, vt magis delectationi consulat, quàm periculo. Fortassè in hoc etiam commendatur temperantia edendi carnes sicut olera, non tam ad captandam voluptatem, quàm ad vitæ sanitatem. Eleganter enim D. Augustinus 10. *Confes. cap.* 31. Deum alloquens dixit: Hoc me docuisti, vt quemadmodum medicamenta, sic alimentum sumpturus accedam. Nēpe multa est in oleribus vis medicandi; ob quam frequentiùs eduntur. Monet igitur Eccles. 37. *Noli auidus esse in omni epulatione, & non te effundas super omnem escam; in multis enim escis erit infirmitas.* Vnde D. Ambros. *Epist.* 82. Vtamur ergo temperantiæ naturali cibo, pro remedio parciùs, non pro deliciis redūdantiùs; propter infirmitatem, non propter voluptatem. Idem ferè inculcatur à D. August. *lib. de moribus Eccles. cap.* 21. Habet vir temperans in rebus huius vitæ regulam, vt ad vitæ huius, atque officiorum necessitatem, quantum satis est, vsurpet, vtentis modestia, non amantis affectu. Ingluuies edendi semper quidem, vel apud exteras à fide Christiana gentes infamis extitit: quo vitio inter cæteras turpitudines, imò illarum omnium radice, laborauit Iudaicus populus: de quo disertissimè Tertull. *li. de ieiun. cap.* 5. ita scribit. Primus populus, primi hominis insculpserat crimen, pronior ventri, quàm Deo, deprehensus, cùm de duritia Ægyptiacæ seruitutis valida manu Dei ereptus, terræ melle, & lacte mananti destinatus; statim saturitatis Ægyptiæ detrimenta suspirans; quando super ollas carnium sedebamus, &c. *Exod.* 16. Pepones, porri, cepe, & allia. allium potiùs, & cepe, quàm cælum, fragrare malebant. Sic Tertull. Non inuenusta est illa ratio, quam Theod. & Procopius assignant, cur edendi carnes, atque adeò cædendi, mactandíque animalia, hominibus à Deo libera fiat facultas, & offerendi cæsa, combustaque ad aras Deo ipsi propitiando iniunctum præceptum. Quia (inquit Procopius) sciebat Dominus exoriturum errorem, vt bruta animalia diuino colerentur honore; quare, vt gliscenti, quasi iam idololatriæ obuiam procederet, de animalibus victimas capit, alia mactari & edi præcipit, sperans fore, vt sic illa despectui habeamus, nec diuinos ipsis deferamus honores. D. Chrys. existimat ob rationem sacrificiorum datam esse homini facultatem edendi carnes animalium, quæ immolabantur; sic enim infit. Hîc est initium edendi carnes, non vt nos ad ventris ingluuiē paret, & instruat; sed quia ex ipsis erat Noe sacrificaturus, & Deo gratias acturus; vt ne videamur, quasi ab execratis abstinere; icciroo edendi carnem concedit facultatem, & valde securos reddit. Vides ex doctrina Chrysostomi, vt primæ carnes, quæ in escam fuerunt homini, priùs oblatæ in sacrificiis Deo, atque adeò sanctificatæ extiterint, ex quo securus homo potuit cibos ex carnibus sumere; quæ Deo litatæ, & ab eo sanctificatæ fuerant. Denique Procop. contendit iam ab initio mundi concessum hominibus vesci carnibus. Satis enim (inquit) manifestum est Abelem manducasse carnes, cùm ouium sacrificiis placaret Dominum: nequaquam eas hostias obtulisset Domino, si earum vsum vt vetitum esset abominatus. Deinde non iustus furet, si gustasset cibos à Deo prohibitos. Sic ille. Non video, cur sententia Procopij non habeatur probabilis.

Parcè vescendum carnibus.
S. Ambros.

S. August.
Cibus, vt medicamentum, sumatur.

Eccles. 37.

S. Ambros.
Temperantia in edendo.

S. August.

Iudæorum ingluuies.
Tertul.

Exod. 16.
improbi unctam carnem, non cælum.
Theod.
Procop.

Animalia mactanda, non adorāda.
S. Chrysost.

Carnes primò comesta ex sacrificiis.

Procop.

SECTIO

SECTIO II.

Excepto, quòd sanguinem cum carne nō comedetis. Sanguinem enim animarum vestrarum requiram de manu cunctarum bestiarum: & de manu hominis, de manu viri & fratris eius requiram animam hominis. Quicunque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius: ad imaginem quippe Dei factus est homo.

1. MOdus comedendi carnes significatur, vt primò animal mactetur, deinde iuguletur, demum coquatur, assetúrve: prohibetur (B) autem sanguinis esus, vt nec viuum, nec suffocatum, nec morticinum animal adhuc sanguinem in se babens comedatur; nec ipsemet sanguis aut liquidus, & potabilis, aut coagulatus in cibum sumatur. Hoc præceptum ab Apostolis *Act.* 15. renouatum est, de non edendo sanguine, & suffocato; at iam pridem, aut permittente Ecclesia, aut per non visum, imò contrarium morem omnino est abrogatum. Mirabitur fortasse aliquis quid sit, cur Dominus ante diluuium hominibus, nec de ieiunio, nec de quorundam ciborum exceptione quicquam præscripserit, at post diluuium vetuerit edere sanguine adhuc (C) turgidum animal; & in lege Moysis plura, quæ dicebantur immunda, interdixerit animantia? Nulla plane facilior, atque elegantior, quàm quę à Tertul. *lib. de ieiun. ca.* 4. *&* 5. traditur; occurrit in præsentia mihi ratio. Respondemus (ait) non competisse onerari hominem aliqua adhuc abstinentiæ lege, qui eùm maximè tam leuem interdictionem vnius scilicet pomi tolerare non potuit: remissum itaque illum libertate ipsa corroborandum. Atque post diluuium, in reformatione generis humani sufficisse vnam interim legem a sanguine abstinendi, permisso vsu cæterorum. Iam enim iudicium Dominus ostenderat per diluuium; adhuc etiam comminatus fuerat, per exquisitionem sanguinis de manu fratris, (D) & de manu bestiæ. Omnis itaque iustitiam iudicij præministrans, materiam libertatis emisit, per veniam supparans disciplinam, permittens omnia, vt demeret quædam, plus exacturus, si plus commisisset, abstinétiam imperaturus, eùm indulgentiam præmisisset, quo magis primordiale delictum expiaretur, maioris abstinentiæ operatione, in maioris licentiæ occasione. Denique vbi iam, & familiaris populus allegi Deo cœpit, & restitutio hominis imbui potuit, tunc leges disciplinæ omnes impositæ, etiam quæ decerperent victum, ademptis quibusdam veluti immundis, quo faciliùs aliquando ieiunia toleraret homo, perpetua in quibusdam abstinentia vsus. Hæc Tertul. Quod si Hæbræis in lege car- (E) nis, ea fiebat exceptio carnium de immundis animantibus edendarum, vt perpetua illis aliquo saltem pacto abstinentia iuberetur: quidni in lege spiritus iam inde ab Apostolis in hebdomada diebus aliquot, atque præcipuè Quadragesima, & aliis ab Ecclesia institutis feriis, non abstinendi tantùm à carnibus præceptum, sed ieiunandi quoquo præscribatur, vt domitis corporis appetitionibus, debilitatáque sensum delectatione, spiritus in virtutis studio, & rerum diuinarum amore vehementiùs roboretur; maxi-

Abrogatu lex de non comedendo sanguine & suffocato. Act. 15.

Tertul. *Deus hominis fragilitatem respexit.*

Deus homini plura cōcedit, vt pauca exigat.

Ieiunium à Christianis exigitur.

(A) mè verò intendatur orandi feruor, qui ieiuniis excitatur, epulis autem elanguescit. Quod quidem à Tertul. *cap.* 6. subinde obseruatur. Conscientiam (inquit) communem consulamus: ipsa natura enunciabit, quales nos ante pabulum, & potū in virgine adhuc saliua exhibere cōsuerit, rebus dumtaxat sensus agendis, quo diuina tractantur, si multo pollentioris mentis, si multo viuacioris cordis, quàm eùm totū illud domicilium interioris hominis, escis stipatum, vinis inundatū, decoquendis iam stercoribus æstuās, præmediatorium efficitur latrinarum; in quo planè nihil tam in proximo supersit, quàm ad lasciuam sapere. Sic Tertul. Itaque in ieiunio & oratione simul & mens ad Deum eleuatur, & immundi spiritus, vt ab ipso Domino edocemur, effugantur.

Tertull. *Ieiunium reddit corpus, & animum habilem.*

Ingluuies grauat, & ... desidit.

2. *Excepto, quòd carnem cum sanguine non comedetis.*] Et quidem tanquam bonus medicus hominis saluti consulit. Nam, vt aduertit Eucherius, morticinum ad escam hominum vsui non permisit, eo quòd non occisorum, sed mortuorum animalium morbida caro est, nec apta ad salutem corporis, cuius causa sumimus alimentum. Sed fortasse nihil Deo potius fuit, cùm sanguinis alimentum prohiberet; quàm vt hominem à patrando auerteret homicidio; ne scilicet assuefactus edendo sanguinis bestiarum in humanum denique sanguinem desæuiret. Sic (C) enim D. Chrys. Hoc (ait) ideo facit, vt primis illis temporibus comprimat illorum impetum & propensionem in homicidia. Et quod hoc sit verum, quia per hos eos magis pios facere voluerit, audies quæ sequuntur. Ita Chrys. Quem sensum agnoscens Lippomanus, adiungit: Quia ad polluendum hominem nihil agit sanguis; eodémque modo pij esse possunt, tam qui à sanguine sibi temperant, quàm qui ex eo vescuntur; videtur magis hoc mandato, omnis crudelitas hominibus interdicta, eatenus vt eam, nec in bestia velit Deus inultam, multo minùs in proximo. Nam si crudeles simus in bestias, & subinde hanc crudelitatem in hominem perpetrabimus. Sic ille. Similiter Procop. Vetat (inquit) ne (D) crudis vescamur: ne, dum esu & voracitate imitamur bestias, tandem in cædes mutuas, vt feræ, ruamus. Sic ille. D. Cyprian. *de Cæna Dom.* similem huic locum à Leuit. 3. petitum expendens, videlicet: *Sanguinem animalis non sumetis in cibū.* hanc rationem subiicit: Oportuit, ne sanguini humano, sanguis pecudum misceretur, ne putaretur eo modo vita hominis transitoria; quo vita pecudum inanescit. Hæc Cyprian. Sed ô immensam Dei erga homines benignitatem! Interdicit illis esum sanguinis pecudum, ne illo aliti degenerent in belluinos mores. At iisdem dicit: Bibite: hic est sanguis meus. Nimirum, vt D. Cyprian. adiunxit: Bibimus de sanguine Christi ipso iubente vt nos ad societatem vitæ (E) æternæ suo sanguine reducat. *Excepto quòd carnem,* &c. Pulchrè Lippoman. in hoc præcepto Domini suauitatem imperantis, & obedientiæ, vel in tenui labore, emolumentum ostendit ad hunc modum: Rectè sapientissimus Dominus etiam ante legem scriptam, voluit homini imponere præceptum aliquod, etiam facillimum, & minimum, per quod ad obedientiam exerceretur, séque Deo subditum protestaretur; quod dum inuiolabiliter obseruaret, cumulatiori præmio, & amplioribus beneficiis se dignum apud Dominum suum exhiberet. Sic Lippoman. Et

Eucher. *Deus homini se medicum præstat.*

S. Chrysost.

Lippom. *Crudelitas hominis interdicta.*

Procop.

Leuit. 3. S. Cyprian. *Vita hominis non vilis, vt pecudum.*

In Eucharistia Dij efficimur.

Lippon.

Obedientia præmiis honoratur.

A quidem appositè : quippe cùm sit obedientia inter cæteras virtutes, quæ micos à Deo mereatur hoootes ac fauores.

3. Egerat quidem Deus iudicem seuerissimum, etsi iustissimum, cùm superfuso aquarum diluuio genus humanum deleuit ; excepto Noe, ipsiúsque familia : ergo vt se demonstret beneuolentissimum Dominnm, qui seruos amore potiùs, quàm timore velit sibi reddere officiosos ac fideles ; illustrissima quadam suæ benignitatis significatione tremefactum adhuc, & cósternatum hominem, recreare, solatíque studet, tria concedens bona ingentia ; videlicet numerosam humanæ sobolis fœcunditatem : sapidiores, robustiores, alendóque homini similiores carnium cibos ; ac securitatem numquam in posterum futuri diluuij. Sed ne huiusmodi bonorum facultate abutens in lasciuiam inanémque libertatem homo efferretur ; imposuit Dominus præceptum de non comedendo sanguine, etsi non obseruatu difficile ; quo & modestiam serui Dominum agnoscentis homo exhiberet ; & abstinendo ex obedientiæ præscripto à cibo non quidem lautissimo, sed potiùs nausea pleno, multum apud Dominum gratiæ promereretur.

Amore Deus homin m retreat.

Obedientia hominus perutilis.

Leuit. 17.

B Sed adhuc quæres, cur legem, & in lege *Leuit.* 17. tam seuerè interdicatur à Domino esus potúsque sanguinis: Ratio illa citato loco affertur: quia anima carnis in sanguine est : *Et ego dedi illum vobis, vt super altare meum expietis pro animabus vestris, & sanguis pro animæ piaculo sit.* Igitur, vt D. Chrys. aduertit *homil.* 27. *in Genes.* carnem animalium Deus indulsit homini, quod id pertineret ad eius vtilitatem: sanguinem autem sibi reseruauit in sacrificiis immolandum. Quia (additur) anima carnis in sanguine est. Ergo sic statuitur ratio. Vita animalis maximè cósistit in sanguine (vt Philosophia, & experientia contestatur.) Igitur non est edendus sanguis animalis, sed vni Deo libandus. Nempe, quia cùm sanguis vita sit animalis, perinde est comedere sanguinem, atque vitam ipsam, vel ipsum animal viuum edere; quod quidem inhumanum est, ac ferinum : at omnis crudelitas, imò & crudelitatis vmbra vitanda prorsus est homini ad amorem pietatémque nato. Deinde cùm solus Deus vitæ vniuersæ Dominus sit, illi vni sanguis, quo maximè vita continetur, ac vita ipsa, & referri & offerri debet. Quam rationem attingit Theod. *in Leuit.* & D. Thom. 1. 2. *q.* 102. *art.* 3. At quorsum primo Concilio ab Apostolis celebrato vetitus est esus sanguinis? *Act.* 15. postea verò licitus esse cœpit ? D. Aug. *contra Faustum.* Ideo (inquit differens hac de re) hoc factum est, quia eligere voluerunt Apostoli pro tempore rem facilem, neque obseruantibus onerosam, in qua cum Israëlitis etiam gentes propter angularem lapidem duos parietes in se condentem aliquid communiter obseruarent. Transacto autem illo tempore, vbi Ecclesia gentium talis effecta est, vt in ea nullus Israëlita carnalis appareat, quis iam hoc Christianus obseruat? Ita omnium animos erudiuit illa sententia veritatis, non quod intrat in os vestrum, vos coinquinat, sed quod exit, *Matth.* 15. Nullam cibi naturam, quam societas admittit humana, sed quæ iniquitas committit peccata, condemnans. Hæc Aug.

S. Chrys.

C

Omnia crudelitatis vmbra vitanda.

D

Vita hominis Deo refertur, & offertur.

Theod.

S. Thom.

S. August.

E

Cur esus sanguinis in Ecclesia & interdictus, & concessus?

S. Matt. 15.

S. Isidor.

4. Egregia illa est interpretatio ad mysticum sensum D. Isidori. Carnem cum sanguine manducare prohibentur homines ; ne vita pristina,

A quasi suffocata in conscientia teneatur, sed effundatur per confessionem, quod videtur translatum ex D. Aug. *lib.* 12. *contra Faustum, c.* 22. qui ait : Eiecto sanguine iubentur manducare, ne vita pristina quasi suffocata in conscientia teneatur, sed habeat, tanquam effusionem per confessionem. Quid ergo peccator suffocatum geris in pectore delictum, illóque morticino, ac fœtulento cibo animam tuam pascis ? Iugula, macta, sanguinem funde, confitere sacerdoti; quid erubescis ? suffocatum pudore delictum tegitur, & fœtet in conscientia. Ac sunt plerique (ait Tertul. *lib. de pœnit.*) pudoris magis memores, quàm salutis, & ita cum erubescentia sua pereunt. Rectè igitur monet D. Aug. quàm perniciosus sit peccatoribus pudor ille; cùm ait *lib.* 2. *de visitatione infir. ca.* 5. Melius est coram vno aliquantulum ruboris tolerare, quàm in die iudicij coram tot millibus hominum graui repulsa denotatum tabescere. Quam verò sit alienum à ratione, imò & emolumento peccatoris, hac erubescentia soffocari, luculenter sic ostendit D. Patian. *de paran. ad pœnit.* Peccator timebit, peccator erubescet perpetuam vitam præsenti pudore mercari? Et habet aliquid, quod in illo erubescat, qui Dominum læsit? Porrò autem pudor iste laudabilis est ; cur enim non pudeat in Deum nostrum grauia, turpia & innumera peccata committere ? erubescat peccator, sed confiteatur tamen, tunc enim ampliorem gratiam promerebitur; quod sic aduertit D. August. *de vera & falsa pœnit. cap.* 10. Erubescentia ipsa partem habet remissionis; ex misericordia enim hoc præcepit Dominus, vt neminem pœniteret in occulto. In hoc enim quod per seipsum dicit sacerdoti, & erubescentiam vincit, timore offensi, fit venia criminis. Quin tu, ô pœnitens, cùm ita pudibundus, sed animosus tamen tua dedecora confiteris; illa potiùs, quàm teipsum prodis, accusas, pudore, infamiaque suffundis. Imò gloriosus, triumphantique similis Deo, Angelisque videris. Sed audi D. Greg. Naz. *Orat. in sanct. Bapt.* Perspicuum te facias seriò, atque ex animo peccatum odisse, dum illud tanquam contumelia dignum traducis, ac velut ludibrio exponis, de eóque triumphum agis. Denique sapienter dictum est à Tertul. *lib. de pœnit.* Ego rubori locum non facio, cùm plus de detrimento eius acquiro. Ergo exhortans ad confessionem ait S. Cyrill. Hier. *catech.* 2. Graue malum est peccatum, sed non incurabile, graue retinenti, leue per pœnitentiam abiicienti. Sic ille. Litera Hebræa obscurior hoc loco videri poterit ; habet enim אף כשר בנבשו רמו לא תאבלו *ach basar benaphxo damo lo-tochelu.* idest, excepto quòd carnem in anima sua, in sanguine suo, non comedetis; vel tantum carnem in anima eius, sanguine ipsius non comedetis. Verti posset : verumtamen carnem, cum anima eius, quæ est sanguis eius, non comedetis. Ponitur autem sanguis per appositionem, quæ familiaris est Hebræis figura. Noster interpres reliquit animam, solúmque posuit sanguinem, qui quidem anima est animalis; hoc est, in quo maximè consistit anima animalis ; anima verò non pro forma substantiali, sed pro vita est accipienda, cuius significationis frequens est in Scriptura vsus: vt Psal. 18. *Anima mea in manibus meis semper.* Idest, in extremo versor vitæ discrimine; quod enim in manibus gestamus, multis est obnoxium rerum euentibus. Item Ioann. 10. *Animam suam ponit pro ouibus suis.* idest, vitam.

Aperenda peccata in confessione.

S. Aug.

Tertul.

Pudor confessionem impediens carpitur.

S. August.

D. Patian.

Cur confessio sacramentalis imposita.

S. Aug.

Confitens agit triumphum.

S. Greg. Nazianz.

Tertul.

S. Cyrill. Hieros.

Anima pro vita capitur.

Psal. 118

Ioan. 10.

5. San

5. *Sanguinem enim animarum vestrarum requirã.*] Heb. ואף את דמכם לנפשתיכם ארדש מור כל חיה ארדשנו ומיד חארם *veach eth dimchem lenaphxothechem edros, miiad col chaiah edrexennu vmiad haadam.* Alioquin, vel etenim, sanguinem vestrum de animabus vestris requiram, de manu cuncti animalis requiram eum, & de manu hominis.] Hebraismus, requirere de manu alicuius sanguinem, est eundem punire vti homicidam sanguinis humani sua manu profusorem. Noster Interpres optimè vertit animarum vestrarum: *lenaphxothechem.* Præpositio enim *le*, etsi frequentiùs datiuo inseruit, sæpè tamen cum genitiuo ponitur, vt videre est in multis Psalmorum inscriptionibus, *le Dauid*: vbi etsi plerique transferant, ipsi Dauid, & benè; alij tamen putant, potiùs vertendum, Dauidis. Vide Bellarm. Pagnin. &c. Nihilominus Hebræorum doctores, eandem in prioribus atque in sequentibus vim præcepti agnoscunt. Quasi dicat Dominus: Primùm vobis prohibeo, ne quis se interficiat, alioquin sanguinem vestrum de animabus vestris requiram. Ex quo intelliges Deum seuerissimè interdicere, ne mortem sibi quis consciscat; quòd si quis sibi vim afferret, vindictam de mortui anima immortali sumpturum; scilicet, vt miseram æternis deputet suppliciis. Grauissimum enim admittit flagitium qui cùm nõ sit Dominus suæ vitæ, violẽta sibi morte vitã eripit. Sed mittamus hanc Hebræorum explicationem, quæ nostræ posthabenda est versioni. Sanguinem animarum vestrarum requiram, &c. Ostendit Dominus quàm detestatur homicidiũ: quippe cùm homicidis minetur se fore vindicẽ humani sanguinis. Ac primò quidẽ ait: Requirã de manu cunctarum bestiarum quæ tamen, etsi ferocitate concitentur, hominémque trucident, nihil omnino peccant, vt quæ rationis cõpotes nõ sint. Hoc etiam pacto multis pòst seculis lege condita sanciuit, vt legitur Exod. 21. *Si bos percusserit virum, aut mulierẽ, & mortui fuerint, lapidibus obruetur, & non comedent carnes eius.* Id quidẽ in detestationem homicidij: si enim tam graues à pecude sui non compote pœnæ exigebantur, cauere debuit homo rationis particeps sibi ab huiusmodi parricidio, ne hominem obtruncans diuini contra se Numinis vindictam concitet. Rectè adiungit Lyra iuberi, vt cornupetæ edi prohibeantur carnes; Tum (ait) propter horrorem facti, tum quia per hoc damnificabatur dominus bouis ad cautelam sui, & aliorum circa animalia sua periculosa.

Bellarm. Pagn.

Nemini licet se interficere.

Detestatur Deus homicidium.

Exod. 21.

Lyra.

6. *Sanguinem enim animarum*, &c. Particula illa causalis, *enim*, apertè indicat hæc verba cum prioribus coniũgi, ac præceptum illud de abstinendo à sanguine animalium impositum fuisse propter sanguinem hominis, qui tam pretiosus Deo est, vt pro illo graues comminetur pœnas. Nolo (ac si dicat) vt pecudum sanguine vescamini; idque prouidens vestro sanguini; fiet enim proculdubio, vti assuefactis bestiarum sanguini, tandem humanum exhauriatis. Facile enim est ex vno in aliud, atque aliud prolabi delictum; & sanguis sanguinem attingit; vbi quis humanitatem semel exuit, in ferinos subinde ritus degenerans humanum sanguinem sitit. An non Iudæi natura ipsa præferoces, & inhumani Prophetarum primò cædibus efferati, tandem in summum omnium flagitiorum ceciderunt; vt Deũ ipsum hominem Christum Iesum, omnibus cõtumeliis probrísque affectum cruci affigerent: Rupertus etiam causalem particulam, *enim*, agnoscens ita disserit. Quare carnem cum sanguine nõ comedetis? sanguinem enim animarum vestrarum requiram. Mira argumentatio; valet enim ad augendam æstimationem sanguinis humani, vt videlicet, non leue quis arbitretur sanguinem hominis intus in conscientia ponere, cùm sanguinẽ pecudis nõ sibi liceat in os forinsecus immittere. Sic ille. Ac fortasse nonnihil conducet ad hanc interpretationem Ruperti vox illa Hebr. לנפשתיכם *lenaphxothechem*, cuius præpositio, *le*, reddi potest, ad animas vestras; vt innuatur hic sensus: sanguis humanus, de quo agitur, si à vobis effundatur, ad animas vestras effundetur, hoc est, adhærebit animabus vestris; quasi videatur homicidæ anima recenti semper hominis à se perempti sanguine madere. Caiet. & alij referunt hanc rationem non ad occisionem animalium, deuorationémque cum sanguine; sed ad priora illa verba; *Erunt vobis in cibum, quasi olera*, &c. Cùm enim in illis libera concedatur facultas edendi carnes animalium, ne quis adeò rudis ingenio, ac ferus inferat, licere sibi consequenter humanis carnibus vesci, occurrit: *Sanguinem*, &c. quasi diceret (ait Caiet.) Etsi dedi vobis in cibum omnia animalia, exceptam tamen volo esse à materia alimenti carnem hominis; iniustum enim est, vt homo sit alimentum, siue animalis, siue etiam alterius hominis, & hoc significatur dicendo: Solum sanguinem vestrum, qui est ad animas vestras, id est, ad vitas vestras, supple seruandus, requiram tanquam iniustè ablatum. Hæc Caiet. Faciliùs se expediunt ab huius loci difficultatibus, qui Hebr. ואך *veach*, vertunt veruntamen, vti Burgens. vel, sanè, siue profectò; in hunc sensum: Concessi vobis animalium carnes in cibos, non tamen permitto vobis hominis cędem; sanè hominis sanguinem requiram, talione plectetur, qui hominem occiderit.

Sanguis humanus Deo pretiosus.

Rupert.

Peccatum in manus angustus.

Caiet.

Lex contra homicidam.

7. *De manu bestiarum*, &c. Carthus. intelligit (quod aliis etiam placet) vindicari sanguinem hominis obtruncati ab homine, siue per seipsum immediatè, siue per bestiam occiderit hominem. Aliter etiam interpretatur, nomine scilicet bestiarum accipiens feroces ac bestiales homines. Idipsum habetur in glossa: nec enim homo esse non potest, sed bruta pecus, qui hominem sui similem obtruncat. Rupertus: Nomine bestiarum (inquit) maligni spiritus intelligendi sunt, qui pro morte animarum hominum æternum accepturi sunt iudicium. Theodoret. longè aliter, ait enim. Hîc insinuat resurrectionem; non quòd bestias vocaturus sit in iudicium, & de his supplicium sumpturus, eo quòd homines deuorarint, sed vt congregaturus corpora ab ipsis consumpta, & illa suscitaturus. Rectè quidem hæc omnia, sed ad literam accommodatior illa, quam de ipsis pecudibus hominem lacerantibus præmisimus, explicatio videtur. Mystica verò illa est, quę habet per sanguinem animarum intelligi vitam spiritualem earundem, quam violenter atque iniustè eripit, qui alterum ad patrandum lethale peccatum inducit. Væ autem mundo à scandalis, *Matt.* 18. Vide Carthus. de manu bestiarum, & de manu hominis. Pulchrè D. Ambros. hæc duo coniunctim posita exponens ait: Bestiali malitię comparauit, imò etiam acerbauit iniquitatem hominis vltra bestiarum feritatem dicendo, de manu hominis fratris. Etenim bestiæ nihil nobiscum habent commune naturæ, nullo velut fraterno iure deuinctæ sunt. si nocent hominibus

Carthus.

Bestia est, qui hominem perimit.

Ruper.

Dæmones dicuntur bestiæ.

Theod.

Resurrectio corporum.

Matth. 18.

Carthus.

S. Ambros.

Crudelitas in homines damnatur.

bus, quasi extraneis nocent: naturæ iura nō violant, germanitatis non obliuiscuntur affectum. Ideo grauius homo peccat, qui fratri insidiatur; & Dominus seuerius vindicatorom se esse promisit. At seriò expendi debet progressus iste verborum quibus Dominus vtitur ad amplificandam (prout meretur) immanitatem illius, qui hominis parricidio se obstringet. De manu (inquit) hominis, viri fratris, requiram sanguinem hominis, qui ad imaginem Dei factus est. En vt vides in occisore, tria subnotantur; vnum verò in occiso, quæ tamen omnia valde conducunt ad summam detestationem homicidij. De manu (dicitur) hominis. Quid tam à ratione alienum, quàm vt homo in hominem sæuiat, homo hominem trucidet, laniétque? An non ille, quem oderis, cuius sanguinem expetis, similis tui est, inquit Hieron. *Epist.* 30. iisdem

S. Hieron. compactus elementis? Vulnera illius æstimemus propria, & omni animi in alterum duritia, clementi in nosmetipsos cogitatione frangetur.

Theoph. Quinimo si (vt rectè Theophil *in* 11. *Ioan.*) absque compassione & lacrymis esse bestiarum est. Omnia molitus est Dominus, vt aliquando tandem Elias commoueretur compassione Hebrææ gentis in summa illa siccitate & sterilitate. ille autem non cedebat; igitur propria compulsus penuria dixit ad viduam: *Non deficiet oleum, donec det Dominus pluuiam*, 3. Reg. 17. vbi eleganter S. Chrys.

3. Reg. 17. S. Chrysost. Iam tandem (inquit) submeminit imbris dandi. antequam fame domaretur, misericordiam in danda pluuia à Deo permittere nolebat. Sic Chrys. *hom. de Elia.* Saltem igitur nostris edocti mâlis indoleamus in proximorum calamitatibus. Quæ tanta feritas erit, non condolere quidem in hominis calamitatibus, sed ipsum hominem calamitosū reddere, probris afficere, vulneribus lacerare, vita deniq; violenter acerbéque priuare? At, inquies, iniuriis ab isto sum homine lacessitus. Bene, sed nihil Deus (ait D. Ioan Damasc.

S. Ioan Dā. *Paral. lib.* 1.) perinde odit, vt hominem iniuriarū memorem. Animus autem iniuriarum memor

S. Chrysost. nunquam à peccato purus est. D. Chrys. *hom.* 27. *in Genes.* Nihil omnium Deus ita odit, & auersatur, vt hominem vltionis auidum, & in animo suo perpetuas seruantem inimicitias; tantum enim peccati eius damnum est, vt misericordiam Dei reuocet, nec locum habere sinat. At dices adhuc: Inimicus est ille, inimicum odi. heus tu, vbi fi-

S. Bernard. des tua, si Christum audis dicentem, diligite inimicos vestros? Respondeas fortasse illud Bern. *lib. de pass. c.* 11. Diligere inimicos magis diuinum est, quàm humanum. Sic planè res habet, sed ad hanc diuinitatis participationem Dominus subinde inuitat, trahitque, dicens; *Vt sitis filij Patris*

Matth. 5. *vestri*, Matth. 5. Erubesce, qui vltionem expetis ad exemplum Dauidis, qui cùm inermē Saulem

Dauid Saulē non perimit. hostem sibi infestissimum liberè, & fortasse licitè posset occidere, non tamen occidit, 1. *Reg.* Cuius

1. Reg. S. Chrys. admirabile factum, & animæ erga Deum sacrificium multis exaggerat D. Chrys. *homil.* 2. *de Dauid.* Irrationabili animi motu mutato, occisáque iracundia factus est tum victima, tum sacrificium, tum altare.

8. De manu hominis sanguinem hominis. Quid magis impium: quàm vt occidas hominem, propter quem Deus factus est homo. Tu scilicet homo, cuius est natura diuinitati, ac personæ Verbi vnita. Et qui per incarnationem Filij Dei quodammodo Deus effectus es, in feritatem ferarum te abiecisti: Audi, obsecro, D. Aug. *Epistol.* 120. *c.* 4. Descendit Filius Dei, vt nos ascen-

S. Aug. *Homines per Christum diuini.* deremus; & manens in natura sua factus est particeps naturæ nostræ, vt nos manentes in natura nostra, efficeremus participes naturæ ipsius: Non tamen sic: nam illum naturæ nostræ participatio non fecit deteriorem: nos autem facit naturæ illius participatio meliores. Sic Aug. Ergo ne aliud naturæ Dei magis congruit, quàm pietas, commiseratio, iniuriarum obliuio, patientia, condonatio delictorum, amor denique? Leones (inquit D. Chrys.) viderunt Danielem, & philosophati sunt, maluerunt illi fame perire, quàm sanctum corpus tangere. At erit tamen homo, qui leonibus truculentior, in sui similem hominem desæuiat! Quorsum, dic obsecro, Deus homo factus est, nisi vt pacificaret per sanguinem suum in cruce, siue quæ in cælis, siue quæ

Ad Col. 1. *Post Christū odia & arma sacrilega.* in terris sunt, *ad Coloss.* 1. pacem attulit, pax ipse nostra est; & crepant adhuc arma; reboant litui, ardent odia, bella fremunt, Martius ignescit furor, mutuò laniantur homines, luxuriat nostro sanguine pinguis humus? Ne fratres, ne sæua animis assuescite bella, ne fratrum fratres in viscera vertite vites. Veniant in mentem duo illa numina, quæ reuereor, Iesus, & Maria, Agnus & Agna, discamus ab illis; quia mites sunt, & humiles corde. quid oro suauius, quàm

Cant. 4. illud Cant. 4. *Sicut turris Dauid quæ ædificata est cū propugnaculis.* Hebr. לתלפיות *letalphioth*, quod multipliciter verti solet: accommodatiùs ad præsens institutum, ad suspendendum ora; scilicet gladiorum. Cùm enim semper virgo mater Dei, Sulamitis illa sit, & pacifica, in qua pacis fœdera inter cælum ac terram, inter Angelos atque homines, inter Deum atque homines

B. Maria pacis & amoris mater. sancita sunt: turris proinde dicitur, non ex qua iaciuntur tela, disploduntur bellica tormenta, bella cientur; sed in qua omnium gladiorum cuspides, armaque omnia suspenduntur. Nimirum Dei mater suauissima virgo Maria, cælum, terram, Angelos, Deum, exarmauit. Exarmet demum homines, quæ mater hominum est, in pacem, in concordiam, in mutuam ac fraternam caritatem filios suos deuinciat. Positis ergo iam demum odiis, in pace Christiana, cum Deo, & cum proximis tecum, ô Virgo Dei mater, gaudentes tibipsi, quæ mundo pacem attulisti, fe-

S. Ioan Dā. stiuissimè gratulamor (cum S. Ioan. Dam. *Orat. de dormit. Mar.*) Aue decus omnium honorificētissimum. Tu Dei mater paradisum nobis aperuisti, tu Filio ac Deo familiares nos reddidisti. Aue (cū

Chrysipp. *Salutanda à nobis B. Maria.* Chrysippo Hierosol. *serm. de Deipar.*) armarium vitæ, hortus Dei, radix omnium bonorum. Aue (cum S. Method. *Orat. de hypop.*) sempiternum &

S. Method. ineffabile gaudium nostrum, animatum altare, panis vitæ; diuinæ caritatis promptuarium; fons sanctitatis; Spiritus sancti vmbraculum. Aue

Andr. Hierosl. (cum Andrea Hierosl. *Orat. in salut.*) lætitiæ organum, magnificum diuinæ gloriæ templum; diuina cum hominibus reconciliatio; thesaurus vitæ nostræ, &c.

S. Ambros. 9. D. Ambros. non modò proximum (vt frequentius) sed verè germanum intelligit etiam

Fratrū odia. nomine fratris: fratrum enim Dominus odia, lites, seditiones, vulnera, cædes nuncupatim detestatur hoc loco. Dominus (inquit) ideo fratrem appellauit, & eum, à quo sanguis fratris exquiritur, significans magis ab his periculum pertimescendum, qui fraterno sibi iure sociantur. Hinc etenim insidia, hinc pericula frequentiora hominibus comparantur. Fratribus specialiùs in

luxto

A hæreditatis diuisione frequenter odia foccrefcunt. Deinde si fratri amplius collatum fuerit à parentibus, fratres alij indignãtur magis, & gratiam à parentibus collatam parricido auferre conantur. Ista magis bella suspecta, bella non sibi tantùm, sed singularum domorum. Illos ergo Dominus ad vltionis iudicium comprehendit, quos magis insidiatutos sibi esse cognouit. Fratrem dixit, non quo dignus pietatis nomine parricida sit, sed quo magis pietatis grauetur vocabulo; atque inde fiat sceleris incrementum, quo iustior sit vindicta scelesti. Ergo vltionem promittit, vt vel sic frangatur metu, qui pietatis est oblitus, vt sciat, quòd etiamsi homines effugiat

Homicida Deum non effugit.

B homicida, Dei tamen iudicium non possit euadere, sed maiori & æterno supplicio reseruetur. Hæc Ambros. Digna planè sententia, quæ hominum animis inscribatur, ad fraternã & Christianã caritatẽ confirmandam. Notandum verò est: Hebr. מיד איש אחיו *miad ix achiu*, de manu viri fratris eius; nomen viri adhiberi, ad amplificandam homicidij grauitatem; quasi dicat; puniã hominis interemptorem, quippe qui, vir cùm sit, sui compos, dominus suarum appetitionum, suopte ingenio fortis ac potens ad cohibendam iracundiam, vimque sibi (ne labatur in scelus) faciẽdam; adeò tamẽ mollis imbellísque fuerit, vt ingruenti passioni succumbens, nequaquam se cõtinuerit, sed impetu iracundiæ abripi se permi-

Abiecta iracundis infirmitas.

C serit, vsque ad barathrum parricidij. Eo autem abiectior impatientis, & iracundi hominis infirmitas; quo leuiora sunt, in quibus æstuat irarum flammis. Rectè Tertul. *lib. de patient.* Absit à seruo Christi tale inquinamentũ, vt patiẽtia maioribus tentationibus præparata, in friuolis excidat. Et S. Ephrem *tom. 2. lib. Attende ipsi c. 2.* Turpe est eos, qui maxima sibi subiecerunt, à vilioribus vinci. Puerilia quidem, & futilia sunt interdum, ex quibus in iras odiaque ignescimus. Quid autem (inquit D. Chrys. *homil. 20. ad popul. Antioch.*) admirabile & magnum, si his qui nos contumeliis affecerunt, iram remittamus hominibus, cùm & ipsi homines simos; cùm mundi

Tertul.

Vinci ab ira propter leuia.

S. Ephrem.

S. Chrys.

Remittenda iniuria ad exemplum Christi.

D Dominus propter nos seruos factus, & à beneficio affectus, crucifixus, pro crucifixoribus Patrẽ orauit? Quid igitur admirabile, si nos conseruis ignoscamus? Cæterum Caiet. & Lippom. non hæc duo desiungit, *viri, & fratris.* ille obseruat; nõ interiacet inter dictionem viri, & dictionem fratris. Meminit ergo in specie viri fratris, quia frequentiùs homicidia patrantur inter communicantes. Persæ enim non occiduntur ab Hispanis, ant è conuerso Lippomani obseruatio est: Auertẽda est Hebraici sermonis proprietas. Vir enim in ea lingua vnonquemque significat. Ideo quòd hic vertit interpres, *de manu viri*, dicendum fuerat, *de manu vniuscuiusque*; fratres etiam in co idiomate, qui & proximi vocari solent. Denique

Caiet. Lippom.

E verba, *ad imaginem quippe Dei factus est homo*, ex parte illius, qui occiditur, adaugent facinoris atrocitatem. Vnde sic D. Chrys. Cogita obsecro, quantos hic terror verbo adstructus est. Etsi quòd eiusdem naturæ est (inquit) non te auocat, neque à tam peruerso conatu repellit naturæ communio: sed etsi totus impiè flagitiosus fraternum fœdus, & compassionem non agnoscis; cogitar quòd ad imaginem Dei formatus est, & quantis eum Deus dignatus est prærogatiuis, & quod omni creaturæ præfectus; & quiesces à mala voluntate. Ita Chrys. At quantò vehementiùs territat verba Domini, *Quod vni*

S. Chrys.

Vnde homicidij grauior atrocitas.

A *ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.* Et illa: *Saule, Saule quid me persequeris?* Act. 9. An non (inquit D. Bern. *serm. 1. in Conuers. Paul.*) persequebatur Christum, qui Christi membra trucidabat in terris? An verò persecuti sunt Christum, qui sacratissimum illud corpus crucis affixere patibulo, & non persequebatur eum, qui aduersùs corpus eius, quod est Ecclesia, odio furebat iniquo? Nunquam deest persecutio Christiano, sed neque Christo, &c. Vide plura in hanc sententiam Bernardo digna.

Act. 9. S. Bern.

B

SECTIO III.

Vos autẽ crescite & multiplicamini, & ingredimini super terram, & implete eam. Hæc quoque dixit Deus ad Noe, & ad filios eius cum eo: Ecce ego statuam pactum meum vobiscum, & cum semine vestro post vos: & ad omnem animam viuentem, quæ est vobiscum, tam in volucribus quàm in iumentis & pecudibus terræ cunctis, quæ egressa sunt de arca, & vniuersis bestiis terræ. Statuam pactum meum vobiscum, &

C *nequaquam vltrà interficietur omnis caro aquis diluuij, neque erit deinceps diluuium dissipans terram. Dixítque Deus: Hoc signum fœderis quod do inter me & vos, & ad omnem animam viuẽtem, quæ est vobiscum in generationes sempiternas. Arcum meum ponam in nubibus, & erit signum fœderis inter me & inter terram. Cumque obduxero nubibus cœlum, apparebit arcus meus in nubibus: & recordabit fœderis mei vobiscum, & cum omni anima viuente quæ carnem vegetat: & non erunt aquæ diluuij ad delendum vniuersam terram. Eritque*

D *arcus in nubibus, & videbo illum, & recordabor fœderis sempiterni quod pactum est inter Deum & omnem animam viuentem vniuersæ carnis quæ est super terram. Dixítque Deus ad Noe: Hoc erit signum fœderis, quod constitui inter me & omnem carnem super terram.*

1. NOn satis Domino est, si semel benedictione fœcunditatis ac dominij super omnem terram Noe, ac filios eius, præteriti calamitate diluuij adhuc territos ac mœrentes, consoletur. Idem etiam atque etiam nunc inculcãs,

E nouas insuper beneficiorum pollicitationes in medium adducit. Ac plenus quidem admirationis, & beneuolentiæ progressus est, quem Dominus erga Noemum obseruauit. Prius enim benedixit: Crescite, & multiplicamini, & replete terram, & terror vester, &c. Omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum, &c. Deinde præceptum imposuit, & quidem leue ac facile, de abstinendo à sanguine, & suffocato. Viam profectò subditis ad obediendum libenter ac promptè stratam efficit, qui beneficiis antè collatis eosdem deuincit, atque ad parendum excitat. Rem sic expendit D. Chrysost. *homil. 27.* Vide

Dei beneficia priora, quàm leges.

obsecro

obsecro Dei misericordiam; quomodo prius magna beneficia donat, & tandem vnicum & leue mandatum dat; & sicut de Adam dictum est; postquam ei concessit, vt habitaret in paradiso, & tot ac tantis frueretur, tandem ei præcepit, vt ab vnico ligno abstineret, ita & hic postquam promisit non vltrà se illaturum diluuium, ipsos benedictionem consequuturos, donandos imperio super omnia animantia, & carnium esu securè permisso; tunc inquit: Veruntamen carnem cum sanguine nō comedatis. Ineffabilem benignitatem præ se ferens, tunc primum præcipit, id quod inter homines nunquam fieri solet; homines enim primùm volunt ea, quæ præcipiunt opere compleri, magnáque B obedientia & beneuolentia erga se vti subditos, mandata suscipientes. Non ita gerit Dominus Deus; priùs enim benefacit, & multitudine beneficiorum nostram naturam ad se allicit; & postea imperat facilia, atque leuia, vt facilitate mandatorum, & beneficiis prioribus excitati ad ea implenda inducamur. Hactenus S. Chrys. Ardua planè sunt hominum imperia; primò quidem imperât,& seuerè imperât, nō beneficiis alliciunt donatis,sed promissis tamen;vbi præstitū opus est, aut præmium summo iure debitum remorâtur,ita vt miseros longa enecent expectatione; aut multo minora, quàm promiserant, exoluunt; aut denique tyrannico ritu denegant; postulantésque & quiritantes debitam mercedem minacibus, & contumeliosis verbis coërcent. Præterea Dominus (addit Chrysost. *hom.* 28.) postquam mandauit, vt carnes cum sanguine non comedant, adhuc gerens curam iusti, & posteritatis, beneficiúsque nostrum genus adobruens, denuò maiora adiicit beneficia, dicens: Vos autem, &c. Sic Chrysostom. Vide obsecro quàm leue illud præceptum à Domino sic iniunctum hominibus, & quàm multis atque amplissimis præuentum sit, & postmodò donatum beneficiis. Barbarum illud & inhumanum Pharaonis imperium ad filios Israël: Non do vobis paleas, ite, & colligite, sicubi inuenire poteritis; nec minuetur quicquam de opere vestro. Item Præfecti instabant: Complete opus vestrum quotidie. At quæ merces miseris dabatur? flagellatique sunt ab exactoribus Pharaonis, *Exod.* 5. Quo sanè adumbratur ad viuum, grauis illa tyrannis, qua mundus filios, imò seruos vanitatis oppressos tenet, quibus ad opera negantur paleæ, hoc est, subsidia, & flagella demum post exactum opus (hem quæ mundi præmia!) infliguntur. Vbi sic optimè Lippoman. Ad calamitatem laborum in corpore adiicitur mentium quoque perturbatio, cùm audiunt nullam ipsis haberi commiserationem, vel gratiam; augerique crudelitatem præfectorum, vt adigantur ad extremam desperationem, vt Dominum etiam Deum suum dubitent sibi propitium, & clementem, de cuius iam pietate in se Prophetas audierant, hos nunc mentitos credere incipiant tentatione adacti præualida. Sic ille. Quàm multi hodie crudeliter à mundo, cui deseruiunt, accepti vitam trahunt infelicem, ac desperati demum emoriuntur!

Hominum tyrannica imperia.

S. Chrysost.

Suaue Dei præceptum.

Exod. 5.
Mundi graue imperium.

Lippom.

Tentatio grauis à tyrānis.

2. E contrario quàm felix, ô Domine, qui tuo se mancipauit obsequio? Nam quando manum operi admouet, tuis iam est muneribus affectus; & quando fecit, quod facere debuit, audit: *Quia fuisti fidelis, intra in gaudium Domini*

Luc. 19

A tui. Duo hæc coniungit Vates illo versu Psal. 20. *Præuenisti eum in benedictionibus dulcedinis; posuisti in capite eius coronam de lapide pretioso.* De præuenientis gratiæ dulcedine sic Bernard. *serm. 39. ex paruis.* Non modò immeritos, sed & malè meritos præuenit: & ne petentibus quidem, imò & impetentibus; non inuocantibus, sed prouocantibus; non interpellantibus, sed etiam repellentibus, spiritum bonum, spiritum vitæ, adoptionis spiritum largitur. Quid illi iam me dulce sapiat, cui misericordia tanta non sapit? meritò proinde benedictio dulcedinis, nominatur ea, quæ præuenit, quia quæ adiuuat, fortitudinis; quæ consummat plenitudinis est. Hæc Bernard. At corona vtique sempiternam gloriam significat. Subtilis est interpretatio D. Hieron. Et quidem apposita de Christo Domino, cui Deus Pater grauissimam imposuit obedientiam, vsque ad mortem crucis. Sed illum antè benedictionibus dulcedinis præuenit, & pòst redemptionis, ex obedientia Patris, opus consummatum corona immortalitatis, & apud homines gloriæ, & honoris, & famæ ipsum donauit. Etsi autem benedictionibus dulcedinis, seu bonitatis (nam Hebr. est טוב *tob*, quod est bonum; nihil autem dulcius bono) in finuentur gratiæ infinitæ, atque admirabiles, quibus Christus homo à Deo præuentus fuit; nihilominus D. Hieron. alias intelligit benedictiones, nec immeritò. Ait enim: *Præuenisti eum*, &c. hoc est, à longè, quando Melchisedech benedixit Abraham; & deinde quotquot benedictiones in Patriarchis vsque ad aduentum Christi fuerunt. Christus in ipsis benedictus est: Quoniam præuenisti eum, hoc est, antè præuenit eum in benedictionibus dulcedinis, quàm à Iudæis fel porrectum gustasset, quia antea eum istæ benedictiones præuenerunt; gustauit, & noluit bibere. gustauit, quia de morte nostra suscepit; noluit bibere, hoc est, non permansit in morte. Sic Hieronym. Sunt qui, *præuenisti eum*, sic explicent, vt intelligant maiora, quàm petat, aut exoptet ille iustus; de quo agitur, à Deo concessa significari per verbum, *præuenisti*. Quale accidit illi seruo, qui cùm multa talentorum millia debuisset, nec esset soluendo, tantùm rogauit: Patientiam habe in me, & omnia reddam tibi; & Dominus misericordia commotus non tempus quidem, quod vnum petierat, protogauit, vt seruus debitum solueret, sed omne debitum remisit ei, *Matth.* 18. Quem locum expendens S. Chrysostom. *homil.* 27. *in Genes.* sic effatur. Bonus Dominus misericors, nostrique curam agens, supplici bene volens, non solùm quantum petiit, sed quantum ne cogitare quidem ausus fuit, dedit. Is enim Dei mos est, vt vincat, & præueniat petitiones nostras. Sed hac in re nullum illustrius exemplum, quàm quòd erga lattonem in cruce fuit exhibitum, afferri potest. Precabatur ille: *Domine memento mei, dum veneris in regnum tuum.* Et dixit illi Iesus: *Hodie mecum eris in paradiso*, Luc. 23. Vbi sic D. Ambr. Pulcherrimum affectandæ conuersionis exemplum, quòd tam citò lattoni venia relaxatur; & vberior est gratia, quàm precatio. Semper enim plus Dominus tribuit, quàm rogatur. Et *serm.* 8. *in Ps.* 118. expendens illam dantis celeritatem per aduerbium, *hodie*, significatam; sic ait. Futurum promittit, sed id quod futurū est, vnius diei spatio nō patitur protelari. Addiderim pulcherrimè appellari benedictiones dulcedinis ea, vel

Psal. 20.
Deus suos præuenit, deinde coronat.
S. Bern.

S. Hieron.

Christus benedictionibus præuentus ante passionem.
S. Hieron.

Matth. 27.

Deus petitiones nostras præuenit, & vincit.
Matth. 18.
S. Chrys.

Luc. 23.
S. Ambros.
Latronis in cruce impetratio.

vel præmia promeritâ, vel dona gratuita, vel beneficia postulata, quando longè maiora sunt meritis, postulatis ac votis, illa dari supererogatio mira dulcedo est accipienti.

3. *Ecce ego statuam pactum meum vobiscum; arcum meum ponam in nubibus; & erit signum fœderis inter me, & inter terrã,* &c.] Egressos ex arca Noë, ac socios, mœrore adhuc & timore oppressos mirum In modũ Dominus est solatus, vt visum est præcedenti capite, cùm illis promisit nũquam ampliùs futurum aliud in terris simile diluuium. Hoc ipsum nõ sancito fœdere cum Noë firmum, ratúmque, & prorsus inuiolabile futurum statuit; adeò magnificè, vt non cum hominibus tantùm, sed vltra etiam propter homines cum brutis animantibus in sempiternum pacificatur.

B

Nam & hoc (ait D. Chrysost. *homil.* 28.) homini solatio fuerit, vt scire possit, in quanto sit honore, quòd non solùm in se collocentur beneficia, sed propter se in alia quoque animalia extenda-tur liberalitas. Sed quid de arcu? Communis Patrum, interpretum, ac Doctorum cùm Hebrææ, tum nostræ gentis, consensus est; intelligi arcum illum, quem dicimus iridem; vocat Dominus arcum suum propter illius eximium decorem. Vnde Eccles. 43. *Vide arcum, & benedic eum, qui fecit illum; valdè speciosus est in splendore suo. Gyrauit cælum in circuitu gloria sua, manus excelsi aperuerunt illum.* Iridis philosophiam habes apud Plinium *lib.* 2. *cap.* 59. Sed longiorem atque accuratiorem nullibi reperies, quàm in nostro cursu Conimbricensi *in lib. meteor. tract.* 5. De significatione iridis tantùm est sermo in præsentia, de qua secundùm communiorem Doctorum explicationem hæc duo statuimus. Primùm iridem suapte natura non esse signum præmonstrans generalem aquarum eluuionem nunquam ampliùs futuram: quippe cùm ante diluuium tot illis retrò actis ætatibus, pluuiæ, imbres, aliæque aëris impressiones, ac similiter arcus cælestis extiterint, nec tamen eluuio vlla fuerit secuta. Præsertim, quia cùm vniuersale diluuium, nullo modo ex causis tantùm naturalibus, sed ex diuinæ omnipotentiæ decreto, atque operatione fieri posse contingat; haudquaquam arcus ille cælestis naturale poterit esse signum eluuionis: imò, vt optimè Philosophi demonstrant, potiùs portendit iris non futuram proximè magnam aquarum eluuionem: non enim efficitur arcus ille; nisi cùm nubes rorida est tenuior, habiliórque ad excipiendos Solis radios, quos imbibens; illa tam admirabili colorum varietate picturatur. Alterum est: ex diuino tamen instituto assumpta est iris ad significandum nunquam ampliùs vniuersali aquarum eluuione terram obrutum iri; idque solùm ex placito Dei. qui vt quamcunque rem aliam ad huiusce portenti significationem vsurpare potuisset, sic arcum cælestem potiùs huic muneri obeundo elegit.

S. Chrysost. *Honoratur homo à Deo.*

Eccles. 43.

Curs. Conimbr. *Iridis significatio ex instituto diuino.*

4. D. Hieron. *in cap.* 3. *Thren.* ait per arcum designati diẽ iudicij: quia (inquit) vt in arco quanto longiùs trahitur chorda, tanto de eo districtior exit sagitta: sic extremi iudicij dies, quanto longè differtur vt veniat; tantò cùm venerit, de illo districtior sententia procedet. Strabus autem vtrumque diluuium, & præteritum aquarum & futurum incendiorum significari per arcum arbitratur. Arcus (inquit) habet duos colores, cæruleum, & igneum; qui duo iudicia exprimunt; vnum aquæ, quod præteriit, alterum ignis, quod venturum creditur in fine seculi; vnde cæruleus

S. Hieron. *Iride significatur dies iudicij.*

Strab.

A

color extrinsecus, igneus verò intrinsecus. Idem habetur in Glossa. Clariùs idem astruit D. Greg. *in Ezech. homil.* 8. hisce verbis: In eodem arcu color aquæ, & ignis simul ostenditur, quia & ex parte est cæruleus, & ex parte rubicundus; vt vtriusque iudicij testis fit, vnius videlicet faciendi, & alterius facti, sed iam non vlterius faciendi, quia mundus quidem iudicij igne cremabitur, sed aqua iam diluuij non delebitur. Inter cæteras significationes arcus cælestis, illa percelebris est apud Patres, quæ diuinam ostentat misericordiam. Qua de re sic D. Hieron. *in* 1. *Ezechiel.* Arcus signum est clementiæ, & testamẽti Dei, quod fecit cum hominibus, vt quando apparuerit in nube, sciamus nos secundùm antiquitatis exemplum nequaquam perituros esse diluuio; ex quo ostenditur, post pœnas atque supplicia, & purgationem peccatorum, futuram misericordiam duntaxat in his, qui Deum meruerint videre regnantem. Sic Hieron. Huic interpretationi valde congruit illa subtilis obseruatio D. Ambros. *lib. de Noë & arca, cap.* 27. Arcum (inquit) meum ponam in nube, non sagittam ponam: arcus enim instrumentum iaculandæ sagittæ est. Itaque non ipse arcus vulnerat, sed sagitta; & ideo Dominus in nubibus arcum magis, quàm sagittam ponit, id est, non illud quod vulneret, sed quod habeat terroris indicium, vulneris effectum habere non soleat. Sic Ambros. Addam vlterius: in arcu isto, nec videri chordam, nec sagittam, nec ipsa illius cornua versa in cœlum esse, vnde armari possent: totúmque arcum non de rigida aliqua materia, sed de nube rorida, quæ flatu leui, aut dispareat, aut in pluuiam dissoluatur esse compactum; quæ quidem omnia demonstrant, quàm sit Dominus erga homines clemens, ac misericors, quàm procliuis ad parcendum; quàm tardus, quàm inuitus ad puniendum procedat: scilicet, qua suum armet in nos arcum, sagittam non secum in cælo habet, nos illi à terra contra nosmetipsos immisericordes, ac feri ad cælum mittimus. Cæterùm D. Ambros. etsi allegoria luculentissima quidem sit, illud tamen non admittitur, quod existimet hoc loco non fieri mentionem arcus istius cælestis, quem dicimus iridem, sed tantùm intelligi Dei quandam inuisibilem virtutem. Pulchrè autem in sensu allegorico ita disserit. Videamus ne, quia arcus, quo sagittæ iaciuntur, nunc tenditur, nunc resoluitur; quandam extensionem, & remissionem videatur Scriptura significare, per quam neque penitus per nimiam extensionem vniuersa rumpantur, sed sit quædam mensura, & quoddam diuinæ virtutis examen. Est ergo virtus inuisibilis Dei, quæ & specie istius arcus extendendi, & remittendi moderatur pro diuina voluntate, misericordia, potestate, quæ neque omnia confundi nimia solutione, neque disrumpi nimia irruptione patiatur. Quam ideo in nubibus dicit poni, quia tunc maximè opus est diuinæ auxilio prudentiæ, quando agmina nubium in procellas tempestatésque coguntur. Hæc Ambros.

S. Gregor.

Iride significatur misericordia.

S. Hieron.

S. Ambros.

C

D

S. Ambros. *A nobis nostra est supplicia.*

Optima forma regiminis.

E

5. Præterea, vt arcus, de quo frequens in Scriptura sermo est, varios in sensus accipitur: sic eosdem ex isto arcu fœderis effici non dubium est; quale illud habet, quod scribitur à D. Augustino *in Psalmum septimum.* Arcus sacra Scriptura est, vbi fortitudine noui Testamenti, quasi neruo quodam, chorda duritia veteris flexa, & edomita est. Hinc tanquam sagittæ emittuntur Apostoli, vel diuina

Arcus est sacra Scriptura.

S. August.

QQ preco

Iridis significatio Ecclesia.

præconia iacolantur. Sed de hoc arcu cælesti nuncupatim idem Augustinus disserens loco citato contra Faustum, Ecclesiam illo significari existimat. Testamentum (inquit) posuit Deus inter se, & homines, atque omnem animam viuam, ne perdat eam diluuio, arcum, qui apparet in nubibus, qui nunquam nisi de sole resplendet: illi enim non pereunt diluuio separati ab Ecclesia, qui in omnibus diuinis Scripturis tanquam in Dei nobibus agnoscunt Christi gloriam, non quærunt suam. Est igitur iuxta D. Augustinum Ecclesia Dei arcus iste fœderis in nubibus positus, quem à suo sponso Christo splendor effusus pulchrum, varium, nitentem, armatúmque reddit. Aptior fortasse interpretatio illa de Christo ipso Ecclesiæ sponso, quam hisce verbis exponit Glossa. Per istum arcum significatur Christus, in quo est forte lignum, & mollis chorda; per quæ significatur virtus diuinitatis, & fragilitas humanitatis: & sicut in arcu chorda mollis flectit lignum, sic in passione humanitatis flexus fuit rigor iustitiæ & seueritatis. Ad hæc iure etiam optimo inter symbolicas arcus cælestis interpretationes; illa post præcedentem de Christo Domino proximè subsequitur, quæ de matre ipsius semper virgine circunfertur. Arcus est cælestia in pactum, & testamentum Dei cum hominibus ad pacem, non ad bellum; ad misericordiam, non ad iudicium. Neque signum modò est pacis, & misericordiæ sanctissima Dei mater, sed etiam ab illa tanquam à nube roscida, & sole illustrata, & Deo plena gratiæ manant vniuersæ. Hortus (inquit Bernard. *sermone in natiuitate Mariæ*) est deliciarum, quem non modò afflauerit veniens, sed & perflauerit superueniens auster ille diuinus, vt vndique fluant, & fluant aromata eius, charismata scilicet gratiarum. Tolle corpus hoc solare, quod illuminat mundum; vbi dies? Tolle Mariam hanc maris stellam, quid nisi caligo inuoluens, & vmbra mortis? Hæc in omnibus, & per omnia prouidens miseria, trepidationem nostram solatur, fidem excitat, spem roborat, diffidentiam abigit, erigit pusillanimitatem. Hæc Bernard. Et quidem huius arcus figura mirum in modum recreat misetos; conuersis ad nos cornibus quas expetens à nobis sagittam, quam in cælum iaculetur; scilicet, petitiones nostras, vota, desideria, gemitus, lacrymas suscipiens beatissima Virgo ad Deum ipsum refert; nec certiùs ac validiùs nostrarum supplicationum iaculis Dei pectus infigemus, quàm si per Mariam ipsius Dei matrem deprecando insistamus; quasi dicat Dominos: Heus tu, quisquis cælum rapere, Deique penetrare pectus contendis: en habes arcum, pone sagittam; iaculare, feries, vinces, triumphabis. Dulciter igitur adiungit D. Bernardus. Aduocatum habere vis ad Deum? ad Mariam recurre. Exaudiet vtique matrem Filius; exaudietur mater pro sua reuerentia. Filioli hæc peccatorum scala, hæc mea maxima fiducia est, hæc tota ratio spei meæ. Hæc Bernard.

S. August.
Arcus Christum significat.
Glossa.
S. Bern.
Iris significat B. Mariam.
Quàm salutaris mundo B. Maria.
Per B. Mariā Deus exoratur.
S. Bern.

6. Sed iam ad literam reuertamur. Videbat Dominus metu adhuc præteritæ calamitatis Noë, ac filios consternatos, sæpiùs iisdem pollicitationibus recreat, confirmat, reddit omnino securos; ponit signum fœderis sempiterni arcum cælestem, in nubibus, quem homines continentes; etsi obductum cælum atra caligine, chaos

Tempestatis descriptio.

A antiquum referat, mugiat crebrò inamabili tonitru, fulguret ignibus, imbres effundat; fœda fit & horrenda vndique mortalibus tempestas, ne timeant illi rediturum illam priorem eluuionem. Certò & infallibiliter stabit Dei promissio, non erit ampliùs diluuium: imò nubibus obtecto cælo, totiúsque orbis excidium minante, apparebit arcus (inquit) meus, & recordabor fœderis mei vobiscum, & non erunt aquæ vltrà diluuij, &c. Quæ vis insit in verbo illo, *recordabor*, quo frequenter Prophetæ vsi Dominum, vt recordetur, deprecantur; optimè à D. Hieron. explicatur *in* 5. *Thren.* Non est (ait) dignum in diuina maiestate ponere obliuionis iniuriam, sed B ideo recordari, vel meminisse postulatur, vt citò auxilium indigentibus conferat, & palàm faciat quod antea fuit occultum, vt est illud Gen. 9. *recordabor fœderis mei.* hoc est, secundùm hanc interpretationem D. Hieron. citò & certissimè vobis miserebor, non ampliùs imbribus terram obruens. Vocat fœdus sempiternum, vt expendamus illius bonitatem admirabilem; quippe supplicium diluuij bene admodum paucorum mensium irrogauerit; sed pactum miserationis perpetuæ statuat, & confirmet inuiolabile. Vnde illud est Isaiæ 54. dignum ipsius bonitate: *In momento indignationis abscondi faciem meam parum per à te: & in misericordia sempiterna misertus sum tui.* Declarat S. Hieron. vt credant sancti ad pun- C ctum & ad breue eos esse desertos, vt in amicitiam Dei æterno fœdere iungerentur. Hæc est autem misericordia mea, vt fœdus pacis quo mihi reconciliatus est mundus, non merito eorum quibus datum est, sed mea clementia conseruetur. Denique quem non pudeat, hæc si audiat, Deum tam beneuolum, tamamicum, tam patrem inimicis lacessere delictorum? Signum Deus statuit, quod intuens recordetur non vltrà se vindicaturum hominum scelera iectatia diluuiis; & quod omnem benignitatis mensuram excedit, ait per Isaiam ad Sion, hoc est, quamlibet animam: *Non obliuiscar tui: ecce in manibus meis* D *descripsi te*, cap. 49. Quæ tanta igitur hominis ingratitudo, vt Dei sui obliuiscatur, ipsiúsque præcepta deleat ex animo? An non iuste illud commendatur: *Ligabis ea (præcepta) quasi signum in manu tua, eruntque, & mouebuntur inter oculos tuos*, Deut. 7. Hebr. לטטפת בין עיניך *leototaphoth ben ghenecha*, in frontalia inter oculos tuos. Chald. Erunt quasi appendix quędam inter oculos tuos. Est qui legat: erunt specilla, seu ocularia inter oculos tuos. Ac diligentissima quidem cura, & memoria continua mandatorum Dei commendatur: nec enim, vt specillis vtens, quicquam nisi per illa, contuetur; sic nos nec appetere, cogitare ac moliri debemus, nisi quod per Dei legem ac E præcepta metiamur. v. g. concupiscendum, aut odiendum iuxta Dei legem. Ea sit nobis specillum, quo interiecto ad exteroas res noster animus aut appetendas, aut tractandas, aut etiam cogitandas feramur. Sed concludamus tandem diluuij commentationem illud Procopij referendo. Non erat voluntas Dei inuehere diluuium, sicuti nec gehennæ nos mancipare cupit. Sed nos ipsum cogimus peccatorum enormitate tale adhibere remedium: nam diluuio domiti cessarunt peccare. Verùm homines, qui post diluuium secuti sunt, non mediocre acceperunt commodum, à medio scilicet sublata peccandi occasione: nam cùm homo natura sit ita comparatus, vt sit habilis ad excogitanda pecca

S. Hieron.
Isai. 54.
Mira Dei misericordia erga nos.
S. Hieron.
Isai 49.
Ingratitudo hominis erga Deum.
Deut 6.
Lex Dei semper ante oculos sit.
Procop.

peccata: qualis fuisset si exempla malitiæ extitissent? Virtus autem lætior exurgit suppresso peccato pœnis. Sic ille.

SECTIO IV.

Erant ergo filij Noe, qui egressi sunt de arca, Sem, Cham, & Iapheth: porrò Cham ipse est pater Chanaan. Tres isti filij sunt Noe: & ab eis disseminatum est omne genus hominum super vniuersam terram.

1. FAbulam nectunt cum Beroso Chaldæo qui astruunt Noë post diluuium plures alios genuisse filios. Enimuero qui fuerunt illi, & vbi nominantur? diuinus scriptor nullum hac de re verbum facit; fecissétque proculdubio, si Noë filios genuisset; hac enim formula loquendi vti solet, vbi periodum vitæ alicuius magni viri circumscribit; vt *capite quinto* de Adam: & genuit filios, & filias; de Lamech: Vixit Lamech postquam genuit Noë quingentis nonaginta annis, & genuit filios, & filias. Idem dixit de aliis. Nihil verò huiusmodi de Noë. Apertiùs autem hæc conuincitur fabula ex eo, quod hîc scribitur: *Tres isti filij sunt Noë, & ab his disseminatum est omne genus hominum super vniuersam terram.* Expende nunc singula: tres isti filij sunt Noë, vt hos tantùm procreasse, non verò alios, intelligatur. Ab his disseminatum est, &c. non autem ab aliis, qui nulli erant: nam si alij forent, similiter ab illis, vti à tribus, hominum genus propagaretur: nam stultum planè esset confingere præter illos tres adhuc plures liberos post diluuium Noë genuisse, sed illos, aut immaturè ante nuptias obiisse, aut steriles in illis fuisse. Verùm incredibile videtur Noë per trecentos quinquaginta annos (tam longo enim tempore vlteriùs vixit) aut abstinuisse ab actu coniugij, aut tam stupendæ sterilitatis contra benedictionem fœcunditatis diuinitus impensam extitisse, vt ne vnum quidem progenuerit. Facilis huiusmodi est explicatio. Erat enim Noë tunc sexcentorum annorum; ac reliquum tempus trecentorum quinquaginta senectus censebatur, non quidem nimis prolixa in vita propè mille annorum; atque adeò Noë confectus senio, generandi transierat ætatem à natura præscriptam; multóque potiùs affirmari poterit de illius vxore, quæ in tam deuexa ætate prorsus esset inepta soboli procreandæ. Accedit; quòd vtriusque coniugis ætas, præterquam senilis, tot ac tantis erat exercita calamitatibus, maximè diluuij perfuncta laboribus, vt effœta omnino reddita fuerit. Quinetiam licèt in illis potentia generandi adhuc viguisset, crediderim, toto subinde reliquo vitæ tempore à coniugali commercio Noë abstinuisse, hominem illum quidem humanæ virtutis exemplar, arcæ illius portentosæ moderatorem, alterum totius humani generis parentem, Deo summè gratum ac familiarem, qui deinceps totam in studio pietatis vitam conficere debuisset. Solus enim Noë (ait Procopius) inter illos omnes mortales ob suam gratitudinem honorabatur, & clarus erat. Gratus igitur Deo ob acceptra beneficia totum se deinceps illius obsequio & amori mancipauit, carnis voluptatibus omnino abdicatis. Maximè cùm ante diluuium insignis in eo extiterit castimonia, cuius amore multos ille per annos à nuptiis alienus in cælibatu, aut veriùs in virginali statu perdurauit; qua de re in superioribus fusè disseruimus. Quare verissimè scriptum est à diuo Epiphanio *primo libro contra hæres.* Noë filiis nascuntur filij, ipse autem ampliùs non generauit. Illud verò quod proditur ab Hebræis, non minus impudicum est, quàm fictitium; scilicet Cham, ne pater Noë filios deinceps generaret, illius virilitatem præcidisse. Sed indignum est in Rabbinorum fabulamentis immorari.

Noe post diluuium filios non genuit.

Mira continentia Noe.

Procop.

S. Epiphan.

2. *Porrò Cham ipse est pater Chanaan.*] Hinc altera nata est similiter à vero aberrandi occasio; dum confingitur, Cham intra arcam tempore illo tam ærumnoso, vbi Deo soli vacandum esset, adeò intemperantem fuisse, vt maritali abusus copula filium istum Chanaan genuerit, qui natus in arca vbi reliqui pietatis tantùm studebant officiis, patris libidinem, & impudentiam ex illa vtique malè sanus referebat. Speciosè quidem hoc dicitur, & grauissimum ac sanctissimum habet autorem; cuius equidem nomen silentio premendum, in gratiam illius, iudico: sed quam falsò imponatur, non est probatu difficile. Quis enim sibi persuadeat in tantis rerum angustiis, exundante diluuio, pereunte hominum genere, in arca illa; hoc est, in illo ante mortem iam veluti defunctorum pheretro, vbi pater, ac fratres non abstinebant modò, sed loco etiam ab vxoribus seiuncti, de salute tantùm corporum animarúmque soliciti cum Deo agebant, Cham istum tam impudentem tam Veneris ardentem facibus extitisse vt non sibi temperaret à concubitu? Deinde si genitus est intra arcam ille Chanaan, cur tantum octo numerantur fuisse egressi ex arca, *capite octauo?* Ad hæc Moyses refert *capite decimo.* Chami filios, Chus, Mesraim, Phus & Chanaan; qui vt postremò numeratur loco, ita natu minimus perhibetur; ergo si Chanaan intra arcam natus est, tres alij fratres geniti fuerunt ante diluuium pluresque quàm octo animæ in arcam sunt ingressæ, & in arca saluæ, & ex arca egressæ: quæ pugnant cum apertissimis verbis Scripturæ *capite septimo & octauo Genes. & 1. Petr. 3.* Denique Moyses tradit *capite decimo*, natos esse liberos post diluuium à tribus filiis Noë: planè significans nullum Noë nepotem ante diluuium & ipso durante fuisse. Quorsum verò additur, *Cham ipse est pater Chanaan*, si nondum natus memoratur Chanaan? scilicet institutum Moysis fuit in gratiam, & vtilitatem suæ gentis hæc scribere, vt initia, & incrementa Hebræorum potissimum traderentur; cur istum populum ex omnibus mundi gentibus Deus sibi elegerit; cur illi terram Chananæorum attribuerit; cur Chananæos terra illa lacte & melle manante priuarit? profectò propter innumera & execranda Chananææ gentis flagitia; meritóque tam flagitiosæ nationis origo hîc describitur, quasi dixerit Moyses: Haud mirum est tam sceleratum euasisse Chanaan, illiúsque omnem sobolem Chananæorum, cùm

Chanaan genitus est post diluuium.

Chanaã gentis historia.

partem habuerit Cham illum inuerecundum, ac petulantem patris sui Noë corrisorem. Rectè in hanc sententiam Rupertus; Cham (inquit) est pater Chanaan: subauditur habitatoris terræ huius, quam tu, ô Israël ingrediens possidendam, dixit scriptor. Ipse est pater Chanaan, quia præ ceteris gentibus hanc oosse debebat Israël, cum qua sibi causa grandis erat, cuius videlicet gentis maculam antiquam cootinuò scribere properat, vt noo adeò mirum sit, vel incredibile, quòd illam ad ingressum Hebræorum terra euomere debeat. Ita Rupertus. Est quidem misericors Deus sic alienus ab omni seueritate vindictæ, vt si quando infinitis & intolerabilibus hominum sceleribus ad puniendum compulsus procedit, palàm contestetur ad extremum iam euasisse flagitia, vbi nec remedia prosint ad sanitatem & resipiscentiam, nec deceat diuinam iustitiam amplius quodammodo conniuere. Sic Exodi nono minatur Pharaoni: *Extendens manum meam percutiam te*. Cur obsecro, tam seuerè ô Domine? Ne mali (inquit Procopius) contagium trahat etiam illos, quos te iniuriis onerasti. Ex quo inferes extremum tunc esse malorum cùm scelerum contagium euulgatur: at quódnam tandem istud est? Nimirum gradus ille postremus vitiorum ad quem dæmonum manibus subuectus peccator in cathedra pestilentiæ consedit, vt habetur *Psalmo primo*. In cathedra verò (ait Ruffinus) pestilentiæ sedet, qui malum, quod agit, alios docet. Vel cathedra pestilentiæ intelligitur superbia. Secuodùm hanc doctrinam, quæ optima est, tunc percommodè diuina ruit vindicta, cùm hominum superbia latè se diffundit, & peccandi tam proiecta est, liberéque vagatur licentia; vt impudentissima fiant scelerum magisteria; qualis erit pestileotia tempore Antichristi, cùm mundus videbit abominationem desolationis stantem in loco sancto. In hoc tam exitiale barathrum Chananæorum gens corruerat, cùm illam Dominus partim bellis contriuit, partim expulit è patrio solo, vt à beatissima illa terra pestem tam fœdæ impuritatis amoliretur. Obiter adnotarim, laborandum omni ope hominibus Ecclesiasticis est, ne aut superbi, aut liberiùs viuentes in cathedra pestilentiæ considere videantur. Tolle vitium superbiæ (ait S. Chrysostomus) de clero, ne velint hominibus apparere, & sine labore omnia vitia resecantur. Hæc superborum ambitio maximè Pontificali seueritate coërcenda est ne pollulet, & si fortè proruperit, punienda. Sic optimè scribit S. Petrus Damianus *ad Clement. 2. epistol. 3. tomo primo*. Beatissime Domine sic conculcatam & abiectam stude reuelare iustitiam, sic Ecclesiastici vigoris exhibe disciplinam: vt & pars iniqua à statu superbiæ corruat, & mens humilium ad speranda bona fiducialiùs conualescat. Sic ille. Sed quid de intemperantia? huius vitij ne ipsum quidem nomen audiatur inter sanctos, illos nimirum ad quos dictum est: *Estote sancti: quia ego sanctus sum*, doctrina & exemplo præluceant necesse est, maximè (vt vocat S. Petrus Damianus *Epistola sexta*) fastigio castitatis. Ingresso Pontifici ad sacrificandum, aut thus offerendum in sanctuarium, iubetur à Domino, vestem vt pontificiam cum suis tintinnabulis assuetam induat. Audiatur (inquit) sonitus, quando ingreditur & egreditur Sanctuarium in conspectu Domini, & non moriatur, *Exodi vigesimooctauo*. Quo significatur, vt (autore D. Gregorio *in regist. libro primo, dict. 9. capite vigesimoquarto*) vitæ viam cum linguæ sonitu ipsa quoque opera sacerdotis clament. Cathedra pestilentiæ dicitur, quæ superbiæ ac turpitudinis incitamentum & magisterium præbet. Quemadmodum cathedra salutis, vitæque exedra Virgo illa, quæ humilitatis ac pudoris insigne mortalibus est documentum. O eximiam (proclamat S. Cyrillus Alexandrinus *homilia sexta contra Nestor.*) vniuersi terrarum orbis decus, & ornamentum Dei genitrix Maria! Tu lampas inextinguibilis, tu virginitatis corona! Tu rectè fidei sceptrum ac norma; tu templum inuiolatum! Tu sedes eius, qui nullo capitur loco! per te sancta Trinitas sanctificatur, cælum exultat, Angeli lætantur, dæmones fugantur, diabolus tentator è cælo decidit, prolapsúmque plasma in cælum recipitur, &c. Vniuersim, aut verbo, aut exemplo, aut etiam vtroque peruertentes, vti pestem latè grassantem, execratur Dominus, & à suorum fidelium contubernio repellit. Hi sunt enim pseudoprophetæ contra quos Domini est irreconciliabile, vt passim legimus, bellum, vtique contra Deum pro Antichristo belligerantes. Quales hodie sunt hæreticorum magistri, qui cæci sunt, & duces cæcorum. Oritur sol, & occidit sol, dicitur *Ecclef.* 1. Vbi sic D. Hieronymus, sol iustitiæ, in cuius alis est sanitas timentibus Deum, oritur; & pseudoprophetis occidit meridie. Ac non quotidie hanc oriendi & occidendi vicissitudinem continuam videmus? Innumeræ gentes ad fidem catholicam Christi, sub vno suo vicario Pontifice Romano aggregantur, ex Iappone, ex Sinis, & variis Indiæ, Africæ, Æthiopiæ, Asiæque prouinciis, quas nostræ Societatis homines, peragrant, euangelizantes verbum Dei: at interea tamen nati homines in Europa, in regnis, quæ tot per secula fidei catholicæ laude floruerunt; nomine adhuc Christiano perperam sibi blandientes, quasi in meridie turpissimis prauorum dogmatum tenebris excæcati, solem iustitiæ in extreras gentes veluti fugientem amiserunt. Audite adhuc in versu illo: *Et in cathedra pestilentiæ non sedit*: ex Hieronymo intelligi discipulos: & pestilentes, & collusores appellari. Scilicet similes suo magistro pestilenti, & Dei corrisori. Mirum est, quam facilè vulgetur & adhæreat, & increscat malum. Denique vt ad Chananæos redeamus, illorum flagitiosa describitur origo, ne quis misceatur cùm viderit illos è patriæ sedibus, spoliatos bonis omnibus, expelli: pestis enim tam exitialis, ne serpat vlteriùs, omnino sopienda est. Sic etiam in Ecclesia, maximè verò in religiosis familiis omni studio curandum est: ne quis infamia notatus inter alios versetur. Qua de re sapienter D. Bernard. *Epistol.* 102. Non est autem relinquenda virga peccatorum super sortem iustorum, vt non extendant iusti ad iniquitatem manus suas, *Psalmo* 124. Melius est enim, vt pereat vnus, quàm vnitas. Diaboli studium est circuire in domo Dei, & quærere, quem deuoret. Auferte malum ex vobis, dicit Apostolus 1. *Corinth.* 5. Auferatur malus, ne malos generet; abscindatur, vt ouis morbida à grege, vt putridum membrum à corpore. Ne timeas esse contra caritatem si vnius eiectione scanda

Marginalia: Rupert. — *Vbinam tandem diuina ruit vindicta.* — Exod. 9. — Procop. — Psalm. 1. Ruffin. *Extremũ malorũ quod sit.* — Matth. 24. — S. Chrys. *Ambitio in Ecclesiasticis comprimenda.* — S. P. Dam. — Leuit. 11. *Vita sancta & exemplum in sacerdotum.* — Exod. 28. S. Gregor. — *B. Maria encomium.* — Ecclef. 1. S. Hieron. *Hæreticis sol in meridie occidit.* — *Conuersio gentium ad Christum.* Isai. 2. — S. Hieron. — S. Bern. *Expellendus à religione, qui scandalo est.* Psal. 124. — 1. Cor. 5.

scandalum multorum recompensaueris pace. Hæc Bernard.

3. *Ab his disseminatum est omne genus humanum super terram, &c.*] Admirari oportet diuinæ benedictionis vim, & magnitudinem; qua effectum est, vt ex tribus tantùm hominibus propagatum fuerit vniuersum genus humanum: cùm tamen huic propagationi, ne procederet, multa viderentur obstare. *Status mundi post diluuium miserabilis.* Enimuero soli erant tres illi homines cum patre viribus, ætatéque effœto: terra penitus desolata, sine vrbibus, oppidis, castellis ac domibus; nulla vitæ alendæ cellaria & subsidia; vnde vestes, vnde calcei, vnde alimenta: tellus ipsa, & ornatu suo arborum, herbarúmque destituta, & bestiis ac feris liberè vagantibus efferata: vitæ pericula complura; morbi, angoréſque frequentissimi; vtique post diluuium rerum omnium statu nimium permutato; cùm interim vix vlla supperent, aut præcauendis, aut curandis corporum morbis, remedia. Denique plurima quotidie in tali rerum mundíque statu passim occurrebant, quibus hominum vita extingueretur, antequam generationi natura ætas adolesceret; aut proles ipsa vbi concepta, vel educta foret, funditus interiret. Nihilominus efficacitas diuinæ benedictionis: *Crescite & multiplicamini, & replete terram*, illudi, atque impediri non potuit. Hebraicè legitur: ומאלה נפצה כל הארץ *vmeelleh naphçah col haareç*: reddi potest, & ab his dispersa est omnis terra, vel ab his sparsa est omnis terra; vel diuisa est, vel contrita. *Isai. 30. Ierem. 51.* Radix enim נפצ *nephaç*, dispergere, frangere, diuidere. Hinc נפצ *napheç*, contritio & turbo, vt apud Isaiam trigesimo. מפצ מפצ *mapheç & maphaç*, instrumentum quo aliquid conteritur, vt malleus, *Ieremiæ* 51. Rectè autem à nostro interprete vertitur: Ab his disseminatum est, &c. Vt etiam Chaldaicè, disseminata est terra. Quam significationem similiter apponunt LXX. *διεσπάρησαν*, disseminati sunt. Sensus omnino est: Ab his disseminati sunt homines super terram; ab his terra ipsa hominibus sparsa, & seminata; & in familias, prædia, hortos, domósque diuisa: *Terra habitata & culta post diluuium.* propagato enim hominum genere, tellus ipsa lacerata est, & quasi minutissimas in partes concisa, vt illius particulam sibi quisque in possessionem asciſceret. Iam nunc secundò seminauit bonus ille paterfamilias bonum semen in agro suo, homines videlicet in mundo, (quod enim semen, quísve fructus homine melior est?) *Matth. 13.* At inimicus superseminauit zizania, nimirum & prauos homines, & vitia ipsa: quo quidem statu nunc procedit hominum genus. Vt enim D. Hieronymus *Epistola ad Rusticum*, ait: In omni conditione, & gradu optimis mixta sunt pessima. *S. Hieron. In omni statu boni & mali mixti.* Nonne inter optimos ac sanctissimos sacerdotes, & religiosos viros deterrimi aliqui numerantur: inter coniugatos rectè & ex virtute agentes impuri, & infames multi sunt? an non iusti & iniusti simul versantur, & illi ab istis indigna patiuntur? Luculenter D. Augustinus *in Psalmum 32. concion. 2.* *S. August.* Seges (inquit) Ecclesiæ etsi cum zizaniis interim communem bibens pluuiam, sed tamen horreum non habitura commune. Tolera zizania, si triticum es: tolera noctem, desidera mane. Valet hoc ad commendandam iustorum patientiam, cùm aut vident iniquorum licentiam, aut dominatum; aut eorum iniu- *Toleranda à bonis mala.*

A stitiis ac violentiis opprimuntur: quod quidem toleratu facile fiet; si ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis, oculos animósque dirigamus. Sic enim erimus quasi tristes, semper autem gaudentes, 1. *Corinth.* 6. Vbi duo egregiè adnotantur à D. Augustino *in Psalmum 36.* *1. Cor. 6. S. August.* alterum ad præsentis vitæ tolerantiam: alterum ad futuræ felicitatis solatium. Nimirum tristitia (inquit) nostra habet quasi; quia sicut somnus transiet: gaudium nostrum non habet quasi, quia in spe certa est. Deinde toleranda sunt tritico zizania, eo quòd ex zizaniis fortè aliquando triticum fiet, vt ab eodem Augustino hisce verbis obseruatur. Multi primò zizania sunt, & postea triticum fiunt, qui nisi patienter cùm mali sunt tolerentur, ad
B laudabilem mutationem non peruenient: itaque si auulsi fuerint, simul eradicabitur, & triticum, quod futuri essent, si eis parceretur. Hæc Augustinus. Fit etiam interdum, vt zizania commutentur, & meliora fiant, quàm triticum, quod priùs fuerat. Quis enim Paulo, qui antea Saulus fuit, in regno Dei sanctior? Hinc optimè S. Petrus Damianus, *sermone tertio in natiuitatem Virginis*, profatur. *S.P. Damia.* Sæpè nonnulli ad Dominum post carnis peccata redeuntes, tanto se ardentiùs in bonis operibus exhibent, quanto damnabiliores de malis videntur. Et sæpe quidam in carnis integritate perdurantes, dum minus se respiciunt habere quod defleant, plenè sibi sufficere vitæ suæ innocentiam putant; atque ad feruorem spiritus nullis se ardoris stimu-
C lis inflammant. Et fit plerunque Deo gratior amore ardens vita post culpam, quàm securitate torpens Virginis innocentia. Sic Damianus.

4. Ex hac doctrina nemo malè inferat parcendum homicidis, latronibus, adulteris, & maximè hæreticis. Publico enim iudicio, atque integro, & iusto à magistratibus puniendi sunt. Sic enim ipsemet Augustinus apud D. Thom. *S. August.* 2.1. *quæst.* 10. *articulo octauo ad primum*, effatur. Quando crimen est notum omnibus, & execrabile apparet, non dormiat seueritas disciplinæ. *Publici nocentes sunt puniendi.* Conuenit etiam huic sententiæ illud D. Hieron: *S. Hieron.*
D apud D. Thomam 2.2. *quæst.* 11. *articulo tertio*, & in iure Canonico celebratum. Resecandæ sunt putridæ carnes, & scabiosa ouis à caulis repellenda, ne tota domus, massa, corpus, & pecora, ardeant, corrumpantur, putrefiant, intereant. Arius in Alexandria vna scintilla fuit, sed quoniam non statim oppressus est, totum orbem eius flamma populata est. Sic Hieronymus. Sed ad zizania reuertens aduerte, quæ tanta sit iniquitas inimici: *Diaboli malitia.* non terram aratro proscidit, non occauit, nullum colendo, & purgando solo studium impendit; sed in labores patrisfamiliâs introiuit: huius sudoribus arata satáque tellure, ille consequenter superseminauit zizania.
E Et, vt rectè apponit D. Chrysostomus: *S. Chrys.* Hinc etiam apparet diaboli malignitas: tunc enim seminauit, quando vniuersa erant completa, vt magis noceret agricolæ studio. At Dominus Deus queritur per Isaiam decimoseptimo. *Isai. 17.* *Et erit sicut congregans in messe, quod restiterit, & brachium eius spicas leget.* Portò D. Chrysostomus *homilia vigesimaoctaua in Genesim*, propagationem istam humani generis à tribus illis hominibus deductam in tanta rerum omnium asperitate admiratus, simile prædicat miraculum

S. Chrys. Fides Christiana promulgatio.

in promulgatione fidei Christianæ. Sicut (ait) per tres illos hominum genus multiplicauit vniuersi conditor; ita quoque, & in fide per vndecim piscatores illiteratos, & idiotas, qui neque os aperire audebant, omnem sibi orbem conciliauit. Cùm autem tales sint, qui infestent, tanti sint, qui insidientur, & reges, & tyranni, & populi seditiosi, & omnia facientes, vt extinguant scintillam fidei, per insidiatores, per eos, qui vetare volebant, tanta pietatis flamma erupit; vt totum orbem habitatum, & inhabitatum inuaserit. Ita Chrysost. Pulchrè Philo Hebr. *lib. 2. de vita Moysis*, refert sanctitati Noë (post Dei tamen gratiam) & illius familiam è communi totius orbis interitu liberam atque incolumem euasisse: & ab illa disseminatum consequenter homini genus: vt hinc intelligas quàm potẽs sit virtus boni patrisfamiliàs. Sic enim ait. In illo memorabili diluuio, quando penè vniuersi homines interierunt; sola Noë familia proditur euasisse incolumis, quia paterfamiliàs se putum à peccatis voluntariis seruauerat. Eiusque filij noui generis facti sunt principes, autoresque rediuiui post diluuium seculi, velut scintillæ seruatæ ad reparationem generis inter omnes animantes præstantissimi, & imperium terrarum habituri.

Phil. Hebr.

Potens virtus patrisfamiliàs.

SECTIO V.

Cœpit Noe vir agricola exercere terram, & plantauit vineam: bibénsque vinum inebriatus est.

1. PRiori loco Hebraicam obscuritatem clariùs expressit interpres Latinus. Habetur enim in fonte: ויחל נח איש האדמה *vaiachel Noach ix adamah*: & cœpit Noë vir terræ. LXX. similiter vertunt, ἄνθρωπος γεωργὸς γῆς: vir agricola terræ. Dicitur autem vir terræ, deditus agriculturæ; sicut vir sanguinum, effusor sanguinis: vir mendacij, vir mendax appellatur, &c. Chaldæus apertiùs: cœpit Noë esse vir operarius in terra. Cæterùm etsi videatur significari omne genus culturæ, quam terræ impenderit Noë serendi triticum, olera, plantas, vites, arbores, quæ quidem omnia vitæ humanæ vsibus pernecessaria sunt: putarim ego tamen hisce verbis solùm insinuari agriculturam, pressiùs sumptam, aut saltem reliquarum rerum sationem, præterquam vitium: de his enim in secundo loco peculiaris mentio fit. D. Ambrosius *lib. de Noe, & arca, cap. 29.* partim similes, partim dissimiles Adam & Noë ostendit. Eo quòd ille (inquit) de paradiso eiectus cœperit operari terram; iste verò egressus ex arca factus sit agricola. Disparitatem tamen agnoscit: eò quòd alter operarius, alter agricola dicatur. Vnde subtilem eruit doctrinam in sensu mystico: non illam repero, quippe cùm nullum discrimen appareat in fonte Hebræo, ex quo disparitas nominum operarij & agricolæ oriatur. Ad leuamentum curarum videtur agriculturæ se tradidisse Noë: quod ita ostendit S. Chrysostomus. Considerate, & nunc quomodo & iustus ille se habuerit, quomodo verisimile est eum fuisse affectum, & quomodo a tristitia deprimebatur; videns tam immensam solitudinem, & terram illam; quæ antea tam variis luxuriabat plantis, & floribus ornabatur, repentè quasi defectis comis, nudam & solitariam. Cùm ergo tam inualesceret mœror, paruam quandam sibi consolationem excogitans, terræ colendæ se dedidit. Ita Chrysostomus. Videas hinc quantum conducat etiam ad leniendos animi dolores, non otiari, sed aliis atque aliis rerum bonarum curis ac studiis exerceri: quod in restinguendis fœdi atque importuni amoris ardoribus miram habet efficacitatem. Sed hac de re satis in superioribus dictum à nobis est. Illud tamen D. Hieronym. *Epistol. 4 ad Rusticum*, dignum est, quod memoretur. Philosophi (ait) seculi solent amorem veterem amore nouo, quasi clauum clauo expellere: quod & Assuero Regi septem principes fecere Persarum, vt desiderium Vasthi, aliarum puellarum amore compescerent. Illi vitium vitio, peccatum peccato medicantur: nos amore virtutum vitia superemus. Adde: bonorum operum studio sanctissimè occupati. Noë vir agricola, seu vir terræ demonstrat continuam atque infatigabilem terræ culturam: etsi grandæuus ætate, laboribúsque confectus laborare non desistit: quod in colenda tellure animæ, virtutibus excolendis, atque meritis ad vitam æternam conquirendis præcipuè locum habet. Oportet enim semper orare, & non deficere. Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Ac perseuerantem quidem, ne deficiat, exemplum Domini patientis vsque ad mortem mirabiliter confirmat. Quam in sententiam, ita suauissimè loquitur D. Bernard. *sermon. 1. in festo Pascha*. Descendat (inquiunt Iudæi) si Rex Israël est de cruce. Imò verò, quia Rex Israël titulum regni non deserat; virgam imperij non deponat, cuius nimirum imperium super humerum eius, *Isai. 9.* Noli (inquiunt ad Pilatum) noli scribere, Rex Iudæorum. Et Pilatus: Quod scripsi, scripsi, *Ioan. 19.* Si Pilatus quod scripsit scripsit: Christus non perficiet quod incepit? Ipse enim cœpit, & saluabit nos. Sed dicunt: Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere. Imò verò si descenderit, neminem saluum faciet. Cùm enim saluus esse non possit, nisi qui perseuerauerit vsque in finem, quanto minùs poterit esse saluator? Operatur salutem nostram, nec caudam deesse patitur sacrificio vespertino hostiæ salutari. Nouit inique quid cogites, Non tibi dabit occasionem surripiendæ nobis perseuerantiæ, quæ sola coronatur. Non faciet obmutescere prædicatorum linguas consolantium pusillanimes, & dicentium singulis: Tu locum tuum ne deseras; quod sine dubio sequeretur, si respondere possent: quia Christus suum deseruit. Ergo ille ad Patrem; Opus consummaui, quod dedisti mihi, vt faciam, *Ioan. 15.* Hæc Bernard.

S. Ambrос. Noe agricultura.

S. Chrysost.

S. Hieron. Exercitatio contra turpẽ amorem.

Infatigabile studium in virtutibus.

S. Bernard.

Isai. 9.

Ioan. 19.

Perseuerantia exemplum in Christo crucifixo.

2. *Et plantauit vineam.*] Præter colendi ruris, frumenta serendi ac metendi, & arbores conserendi, assiduam exercitationem senis: alia subinde hominem tenuit, mitéque recreauit, scilicet, vites in vineæ formam disponendi, atque post omnigenam vitium culturam, vinum à maturis iam vuis tandem exprimendi. Ea namque est diuinæ bonitatis erga hominum genus prouidentia: vt paulatim (ait D. Chrysost.) mundi status dispensetur, & quilibet iuxta sapientiam à Deo naturæ inditam initio artis alicuius inuentor sit

Artis inuentio ex Dei prouidentia.

S. Chrysost.

sic

sic in hanc vitam artium studia sunt introducta. Primus enim homo agriculturam inuenit, secundus artem pastoralem, alius fabrilem, alius musicam; hicautem iustus vineaticam naturali solertia excogitauit. Ita Chrys. Ac certò quidem tenendum est, vites ante diluuium fuisse. Nec enim plantarum præstantissimam ornatui terræ deesse æquum erat. Carpebant homines è vitibus vuas, ad sapidissimum cibum, hauddubiè inter omnes plantarum fructus; deerat tamen adhuc prioribus ante diluuium seculis, serendi colendique vites, & conficendi vinum ars, & industria, quæ quidem inter optimas atque vtilissimas humano generi adinuenta est, cuius primus autor extitit Noë. Sed vnde vites; cum diluuio putrefactum perierit omne genus plantarum? Nimirum vel corruptarum vitium radices, vbi post diluuium clementior flauit aura, tepidiórque humor vitale quid terræ indidit, repullulasse creduntur: vt D. Ambrosio visum est. Aut tellus ipsa (quod placuit Abulensi) sponte syluestres protulit vites labruscarum potiùs, quàm dulcium vuarum feraces: quarum abscissos palmites, Noë terræ optimè inseruit, opportunæque culturæ studio, agresti vi mitigata, ad optimam vuarum procreationem perduxit. Hæc litera huius loci. Porrò inter Patriarchas, qui Christum Domini mirabiliùs in sepsis adumbrarunt, vnus fuit Noë cùm in arca tum in vinea. Et quidem vineæ non paucæ, nec ignotæ sunt significationes, illa optima de Christiana Republica. In qua (inquit D. Bernard. *serm. 30. in Cant.*) Apostoli palmites, Dominus vitis, & Pater eius agricola est, in fide plantata, in caritate mittit radices, defossa sareulo disciplinæ stercorata pœnitentium lacrymis, rigata prædicantium verbis, & sic sanè exuberans vino, in quo est lætitia, & non luxuria, vino totius suauitatis, nullius libidinis. Hæc Bernard. Iuxta istam vineæ acceptionem est, quòd admiremur nostri Noë omnipotentiam, qui plantauit vineam non breuibus circunseptam terræ, vti Iudææ, terminis, sed quæ terras & cælum impleat. De Iudaica & Christiana differens idem Bernard. hæc adiungit. Moysi oblatum est à Deo, si præuaricatorem populum vellet dimittere, & diuinæ exponere vltioni, ipsum quidem fieri posse in gentem magnam, sed ille renuit. Quare? ob nimiam profectò dilectionem, qua illi fortiter deuinctus populo tenebatur, & quoniam non requirebat quæ sua sunt; sed Dei honorem, & non quod sibi vtile foret, sed quod multis. Sic ille. Aduerte obiter quæ tanta fuerit animi magnitudo summa illa despicientis, & zelus, & caritas proximorum, & in Deum pietas in Moyse; atque vtinam sic principes, sic prælati, sic omnes, quotquot Christum profitemur, aliorum vtilitati potiùs, quàm nostris commodis; atque honori Dei, non nostræ vanitati, & cupiditati, tam strenuum infatigabilemque studium adhiberemus; sed quæ hominum est impudentia; omnes quærunt quæ sua sunt, non quæ Iesu Christi, *ad Philip. 2.* Sua nimirum (exponit S. Anselm.) non Christi lucra. Sic & modò faciunt in Ecclesia mercenarij sua quærentes, hoc est, non gratis Christum diligentes, non Deum propter Deum quærentes, temporalia commoda consectantes, lucris inhiantes, honores ab hominibus appetentes. Et quando hæc à præposito amantur, atque propter hæc seruitur Deo, quisquis talis est, mercenarius est, inter filios non se computet. De talibus enim dicitur;

Vinea plantatio per Noë. — *S. Ambros.* — *S. Bern. Vinea Christi Ecclesia.* — *S. Bernard.* — *Moyses honorum contemptor.* — *Ad Phil. 2. S. Anselm. quæ sua non Christi lucra quærunt.*

A quia receperunt mercedem suam. Non quærunt ea, quæ sunt Iesu Christi, idest, multiplicationem boni gregis religiosam conuersationem subditorum, salutem animarum, & ideo nullum istorum voluit nunc Apostolus mittere; Neminem (inqui) habeo tam vnanimem qui sincera pro vobis solicitus sit; omnes enim, &c. spero Timotheum mittere. Qui sicut pastor salutem gregis quæreret, atque non solùm verbo, sed & exemplo qualiter viuendum esset, ostenderet. Hæc Anselm. Discant ab Apostolo principes, ac pontifices non iis demandare Ecclesias, & præfectutas animarum, qui auidè illas expetunt ac procurant; sua, non Christi lucra quærentes.

B 3. Alteram subinde rationem in facto isto admirabili Moysis inuenit Bernard. longè pulchriorem. Ego autem (inquit) consilio secretiori puto hoc munus diuinitus pro sui magnitudine seruatum sponsæ (Ecclesiam intelligit, vt ipsa potiùs, & non Moyses mitteretur in gentem magnam; sponsæ dicitur: Ite in mundum vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ, *Marci 16.* Ipsa, inquam, missa est in gentem magnam. Num in maiorem potuit, quàm in vniuersitatem? & facilè vniuersitas cessit portanti pacem, gratiam offerenti, sed non sicut gratia, ita & lex; quàm dissimili vultu ad omnem conscientiam se offerunt suauitas huius, & illius austeritas? Quis sanè ex æquo respiciat condemnantem, &

C consolantem; reposcentem & ignoscentem; plectentem, & amplectentem? Non pari profectò acceptabitur voto, vmbra, & lux; ira & pax; indicium, & misericordia; figura, & veritas; virga & hæreditas; frænum, & osculum. Hæc Bernard. Quàm dulciter Bernard. de dulcedine legis gratiæ, de felicitate Ecclesiæ Christianæ loquitur: gratiæ quidem suauitati, amori Christi Domini cessit victa, collum subdidit iugo fidei vniuersitas gentium. Vicit Dominus Iesus, eo violentiùs, quo suauiùs. Vbi Deus (inquit S. Petr. Chrysol. *serm. 7.*) dominum mutauit in Patrem; voluit caritate magis, quàm potestate regnare, & amari maluit, quàm timeri. Deinde, quòd lex Mosaica tam paruos in mundo progressus habuerit, contrà verò Christi regnum, nullis terminetur fini-

D bus, ostendit vlterius Bernard. ad hunc modum. Graues Moysis manus testibus Aaron & Hur; graue legis iugum testibus ipsis Apostolis, qui hoc & sibi, & patribus importabile clamitant, *Act. 15.* Graue iugum, & vile præmium: nam terra est in promissione: pro huiusmodi non est Moyses missus in gentem magnam. Verùm tu mater Ecclesia promissionem habens vitæ, quæ nunc est, & futuræ, facilè in duplici gratia obtines ab vniuersis te recipi, & propter iugum suaue, & propter regnum sublime. Pulsa de ciuitate Hierusalem ab vniuersitate exciperis, dum sic pronocat, quod promittis, vt quod imponis, non terreat. Quid adhuc vnius vineæ plangis damnum quod tanto tibi fœnore compensatum est?

E pro eo quod fuisti derelicta, & odio habita, ponam te (inquit Isai. 60.) in superbiam sæculorum, gaudium in generatione, & generationem, & suges lac gêtium, & mamilla regum lactaberis, &c. Præterea vineæ nomenclaturam fortiútur etiam animæ. Quisque vineam suam habet, scilicet animam. Hanc excolat, pro hac desudet. Quo sensu videtur conquesta dixisse sponsa Cant. 1. *Posuerunt me custodem in vineis: vineam meã non custodiui.* Quo loci Bernard. *serm. 30.* Ego (air) loci huius occasione meipsum reprehendere soleo.

Quinam Ecclesijs præficiendi. — *S. Bern.* — *Marci 16.* — *Dulcis & felix Christi fides.* — *S. P. Chrys. Deus dominum mutauit in patrem.* — *S. Bern.* — *Act. 15. Cur lex Christi, non Moysis mundum obtinuit.* — *Isai. 60.* — *Cant. 1. Vinea cuiusque anima. S. Bern.*

A quòd animarum susceperim curam, qui meam non sufficerem custodire, vineas animas interpretans. Vide consequenter, an rectè quoque dicamus fidem, vitem, virtutes, palmites, botrum, opus; deuotionem vinum. Percommodè significatur etiam symbolo vineæ religiosa quæque familia; vti D. Bernard. *Epist.* 141. scribit ad Humbertum Abbatem de monasterio Igniacensi: Vineam (inquit) tibi Dominus plantauit electam, & speciosissimam. Spem ei circumdedit votiuæ continentiæ; torcular districtissimæ disciplinæ fodit in ea; & ædificauit sanctæ paupertatis turrim ad cælos vsque pertingentem, te cultorem, atque custodem constituit. B honestauit te in laboribus tuis, & complebit illos, si permittis, &c. Hactenus Bernardus.

S. Bern.

Vinea religiosa familia.

4. *Bibénsque vinum.*] Plantauit igitur Noë vineam, coluítque vsque ad vindemiam: expressit tandem vinum ex vuis, humanæ (vt Lippomanus loquitur) naturæ nobile medicamentum, si parcè sumatur. de quo sic optimè Plin. *lib.* 14. *cap.* 5. Vino neque viribus corporis vtilius aliud, neque aliud voluptatibus perniciosius, si modus absit. Hebr. est וישת מן היין *vaiexeth min-haiain*: & bibit de vino, quod etiam LXX. habent, pro bibit vinum. Nihilominus S. Ambrosius ex hoc modo loquendi occasionem sumpsit excusandi Noë, C illúmque vindicandi ab intemperantia. Non dixit (ait) vinum bibit; neque iustus vinum ebibit, sed de vino, hoc est, de eius potione libauit. Ebriosi est omne exorbere vinum, & intemperantis euacuare quod sumpserit; continentia autem vtendi mensura legitima est. Meritò D. Chrys. *homil.* 29. inuehitur in eos, qui vinum incusant; est enim vtilissimum, si temperantiæ limites non transiliat, qui biberit. Summa verò vini laus ex eo æstimari potest, quòd vini materia vsus fuerit Christus Dominus ad consecrationem sui sanguinis, in sacrosancto Eucharistiæ mysterio: rem vtramque audi potiùs ex D. Chrys. Non est (inquit) vitis mala, neque vinum malum, sed illius abusus, quia non propter vinum, sed D propter peruersam voluntatem nefaria scelera fiunt; & cùm in eo sit vtilitas; vt noceat in causa est intemperantia. Quocirca nunc post diluuium ostēdit tibi vini vsum, vt ostendit, quòd & antea in immodicam luxuriam humanum genus inciderit, multisque peccatis se contaminauerit, cùm adhuc vini vsus nesciretur; vt quando videris vsum vini, non vino totum tribuas, sed corruptæ voluntati sua sponte ad malum ruenti. Alia quoque ratione considera, quomodo vinum fuerit vtile, & hodiè sit. Nam per hoc materia bonorum salutis nostræ perficitur. Sciunt initiati, & eruditi, quid dicatur. Ita Chrys. Ad Sacerdotes loquitur de sacrosancto calice sanguinis dominici. At vino quidem plura significari solent E in sacris literis; atque in primis illud, de quo sic D. Bernard. *serm.* 2. *de dom. post Epiphan.* ad illa sanctissimæ Virginis verba: *Vinum non habent*, Ioan. 2. Hic nonnunquam vinum deficit, gratia scilicet deuotionis, & feruor caritatis. Quoties mihi necesse est exorare matrem misericordiæ, vt suggerat suo benignissimo Filio, quoniam vinum non habeant? Et ipsa si piè à nobis pulsata fuerit, non deerit necessitati nostræ, quoniam misericors est, & mater misericordiæ. Nam si compassa est verecundiæ illorum à quibus fuerat inuitata, multò magis compatietur nobis, si piè fuerit inuocata. Hæc Bernard. Vinum etiam significat virtutes, & quidem merum eas, quæ in

Vini bonitas & malitia. *Lippom.*

Plin.

S. Ambros.

Vinum parcè bibendum.

S. Chrys.

S. Chrys.

Non vinum, sed abusus vini damnatur.

Vinum consecratur in sanguinē Christi.

S. Bern.

Ioan. 2.

Vino significatur deuotio.

B. Mariæ compassio, & impetratio.

A Christo sunt, putas ab omni fæce humanæ infirmitatis. Vnde idem Bernard. *serm.* 9. *in, Qui habitat.* loquens de calice Saluatoris: Non est (inquit) hic calix aquæ frigidæ, sed calix inebrians quàm præclarus, calix vini meri, & quidem plenus mixto. Solus enim merum habuit vinum Dominus meus Iesus, qui solus perfectè mundus, & semper etiam potest facere mundum de immundo conceptum semine. Nec quisquam cæterorum præsumere audeat, non esse quod sibi propheticum illud aptetur: *Vinum tuum mixtum est aqua*, Isai. 1. Nemo enim mundus à sorde, nemo gloriari potest omnino se castum habere cor. Ita Bern.

S. Bern.

Christi gratia pura.

B 5. Significat etiam lætitiam spiritualem, gaudium Spiritus sancti; vt Prouerb. 31. *Date siceram mœrentibus, & vinum his, qui amaro sunt animo, bibant, & obliuiscantur egestatis suæ, & doloris sui non recordentur amplius.* Cuius loci egregia traditur interpretatio à Beda hisce verbis. Siceram & vinum hoc loco appetnam diuinæ sapientiæ consolationem dicit, quæ illis est exhibenda cordibus, quæ in infimis cōsolari refugiunt. Et quicquid occurrit in præsenti, amaro suscipiunt animo; solis, quæ nondum vident, gaudiis cælestibus tota mente inhærentes, iuxta eum qui dixit: *Negauit consolari anima mea. memor fui Dei, & delectatus sum*, Psal. 76. Sic ille. Itaque diuina gau- C dia iis communicari solent, qui humana, & carnalia fastidiunt; beati enim qui lugent. Cæterùm ad verba regij Vatis pulchrè ita commentatur S. Hieronym. Quantum in peccatis meis fuit, nullam inuenire potui consolationem. rursum cogitaui de Deo, & in misericordia ipsius delectatus sum. In Hebr. aliter habet: Memor fui Dei, & conturbatus sum. Consideraui mansuetudinem ipsius, pietatem, munditiam: & videns meipsum immundum, vehementer conturbabar. Sic ille. Quid nobis fiet, quando innumeris polluti vitiis ante Iudicem purissimum præsentabimur? Deinde pœnitentibus Dei promittitur consolatio. Sic enim vlteriùs Beda: Item date, &c. his, qui pro pœnitudine actuum pristinorum mœro- D re deprimuntur; spiritualis scientiæ iucunditatem affluenter infundite: eósque salutaris verbi crapula refouete: ne fortè iugitate mœroris de tali desperatione demersi, abundantiore tristitia absorbeantur. Hactenus Beda. Contrà verò sumitur aliquādo vinum pro iudicio, correctione, atque timore, eo quòd austerum est. Hinc D. Bernard. *serm.* 16. *in Cant.* Pulchrè ostendit benignitatem Domini, qui ad nos descendens plus olei, quàm vini attulit. Verba illius sunt: *Spiritus Domini super me, eò quòd vnxerit me, ad annunciandum mansuetis misit me, vt mederer contritis corde*, &c. ait per Isai. 61. Veniebat vngere contritiones nostras, ac lenire dolores. Ideoque venit vnctos, venit mansuetus, & mitis, & multæ misericordiæ E omnibus inuocantibus eum. Sciebat se ad infirmos descendere, exhibuitque qualem oportuit. Et quoniam multæ erāt infirmitates, multa quoque prouidus medicus medicamenta curauit afferre: attulit spiritum sapientiæ, & intellectus, spiritum consilij, & fortitudinis, spiritum sapientiæ & pietatis, & spiritum timoris Domini. Vides quot phialas plenas odoramentis cælestis medicus præparauit ad sananda vulnera illius miseri, qui incidit in latrones? Septem sunt numero: ex his profectò infudit oleum meis vulneribus; infudit & vinum, sed minùs, quàm olei. Sic nempe congruebat infirmitatibus meis, vt misericordiam superexaltaret iudicio; quemad-

u odum

Prouerb. 31.

Diuina consolatio humanā respuentibus datur.

Beda.

Psal. 76.

S. Hieron.

Beda.

Pœnitentibus datur Dei cōsolatio.

S. Bern.

Christi mansuetudo.

Isai. 61.

modum vino oleum superfertur infusum, attubi proinde quinque cados olei, vini non nisi duos. Vinum siquidem timor tantùm, & fortitudo fuere, reliqua quinque oleum propria suauitate designant. O sapientia, quanta arte medendi in vino, & oleo animæ meæ sanitatem restauras, fortiter suauis, & suauiter fortis; fortis pro me, & suauis mihi; propellens inimicum, & infirmum fouens. Oleum effusum nomen tuum. Non vinum effusum (nolo enim, vt intres in iudicium cum seruo tuo) sed oleum; quia coronas me in misericordia, & miserationibus. Hactenus ille. Perecelebris illa in deteriorem partem significatio, qua sumitur vinum pro luxuria, *ad Ephes. 5.* In hoc sensu dicuntur vbera sponsæ, idest, virginis Mariæ pulchriora vino, quia genuit cum virginitate, cùm aliæ genuerint cum libidine. Ita Rupert. *in Cant.* 4. At Guillielmus pius Deiparæ cultor suauiùs adhuc interpretatur ad hunc modum: Pulchriora sunt vbera tua vino. Vinum potest intelligi illud, quod germinat virgines, *Zach. 9.* ipsa virginitas; vtique propter meracissimam puritatem. Quid enim virginali puritate meracius? hoc vino vbera B. Maria priusquam mater esset, plena erant; sed vbi salua virginitate mater facta est, non plena tantùm vino, sed pulchriora etiam vino eius vbera facta fuerunt; quia non tantùm virginea, sed etiam lacte virgineo tumida extiterunt. Vbera habere virginea, cũ multis illi virginibus est, & fuit cõmune. Sed singulare illi est, & fuit, & erit virginea vbera lacte virgineo post partũ tumētia habere. Sic ille.

Christi suauitas fortis.

Ad Ephes. 5.

Rupert. Guilel.

Zachar. 9.

B. Maria virgo & mater.

6. *Inebriatus est.*] Primus Noë (inquit S. Ambros. *lib. de Elia, cap.* 5.) plantauit vineam, dedit naturam, sed ignorauit potentiam. Itaque vinum nec suo peperit autori. Cùm enim delectaret reperti muneris gratia, tentauit vehementior creatura insuetos senis artus, turbauit noua potio. Sic Ambros. Similiter excusat Theodoret. ebrietatem Noë, sic enim ait *quæst.* 65. Ab inexperientia profecta est ebrietas Noë, non ab intemperantia. Nam ille primus hominum compressis vuis ignorans non solùm, quantum esset bibendum, sed etiam, quomodo, nempe aqua temperatum, incidit in ebrietatem. Sic ille. Igitur multa in causa fuerunt cur Noë inebriatus sit. Atque in primis potatio post laboriosa exercitationem defesso homini faciliùs ebrietatem inducit; at Noë, vt subiicitur, vir agricola, plantauit vineã; præmittitur labor, vt ebrietas excusetur. Deinde vbi mustum calcatis, aut manu compressis vuis, eliquauit, in potum assumpsit; at musto, vtpote crassioris adhuc naturæ, nondum decocto, sed veluti efferuescenti, adde quoque, nimium dulci mira vis inest inebriandi. Præterea senex æuo, ac viribus penè exhaustus, nimirum sexcentorum annorum, ad pauciores vini cyathos non potuit non labascere. Quam ob causam, vt arbitror, Noë filij, quos etiam bibisse nullus ambiget, cùm ætatis robore, ac viribus præualerent, impetum vini euincere potuerunt. Denique inexpertus huiusmodi potus, nec diluit aqua vinum; nec debita, hoc est, multo minore mensura, quam bibere aquam assueuerat, vinum ebibit; at quid mirum, si homo per sexcentos annos aquam solitus bibere, vbi primùm vinum degustauit, corpore, mentéque fuerit conturbatus? Vt enim ab assuetis non fit passio; sic ab insuetis vehemens passio commoueri solet. Nemo igitur sanæ mentis calumniabitur vitium, si forte alicui accidat, præter, imò & cõtra opinionem;

S. Ambros.

Excusatur ebrietas Noë.

Theod.

Vitium inuoluntariũ non culpatur.

quod enim prorsus inuoluntarium est, culpæ non tribuitur. Hæc de re luculenter differit Philo Hebr. *lib. quod Deus sit immutabilis*, dum lepræ duo genera, de quibus lex Moysis, grandi quodam discrimine sanciuit, subtiliter examinat ad hunc modum. Extat lex & à vulgo recepta opinione diuersissima, quæ ex parte leprosum pronunciat impurum; eum verò, qui à capite ad pedes vsque lepra occupatus est, purum esse ait. Sic enim habet lex: si caro viuens in leproso apparuerit, pollutus iudicabitur; caro enim sana inter sparsa immunda est, &c. Equidem puto per ista significari id quod est verissimum, quod iniquitates inuoluntariæ, vel maximè absoluuntur; nec inquinant, cùm graui accusatore careant conscientia; voluntariæ verò, etiamsi non latè pateant, tamen pro animæ tribunali conuictæ, insanabiles, pollutæ, impuræque iudicantur: ergo duplex, & duobus coloribus variata lepra voluntarium vitium significat. Cùm enim anima in se sanam, vitalem, rectámque rationem habeat, non vtitur eius gubernatione ad bonorum suorum conseruationem: sed permittens seipsam imperitis nauigandi totam vitæ nauim, quæ in serenitate, tranquillitateque seruari poterat, submersam demergit pelago. Cùm autem vno colore albicat, mutationem præ se fert inuoluntariam, quando mens in totum ratione priuata, ne scintilla quidem intellectus reliqua, tanquam in tenebrosa, densáque caligine, non cernit quid agendum sit, sed morte cæcorũ passim offensans, lapsúsque alios post alios inuita, dolénsque sustinet. Hæc Philo. Extremæ stultitiæ est, irridere hominem naturali vitio affectum. Quare Dominus seuerè interdicit, *Non maledices surdo, nec coram cæco pones offendiculum. Sed timebis Dominum Deum tuum, quia ego sum Dominus*, Leuit. 19. Rectè commentatur Dionys. Carthus. Isti enim sunt miserabiles personæ, quibus non est addenda iniusta afflictio, nec valent se adiuuare respondendo, & euadendo. Scribitur Num. 12. *Locuta est Maria & Aaron contra Moysem propter vxorem eius Æthiopissam.* Quòd vitium & quidem illud naturale vxoris, probro verterint, cedit in commendationem Moysis, vt benè aduertit idem Theodor. Sed integritatem (inquiens) Moysis confirmat fratrum protectura; nempe cùm alia carerent accusatione, vxoris probam obiecerunt. Ac Moyses quidem patienter tulit fratrum contumelias, quas Dominus illicò vindicauit. Subditur enim: *Et ecce Maria apparuit candens lepra quasi nix.* Rogabis; quare cũ Maria & Aaron simul peccarint, vna illa lepræ fuerit turpissimo contagio punita? Respondent egregiè Theod. In primis (inquiens) quia grauius delictum erat mulieris, masculo enim tum natura tum lex fœminam submittit. Deinde veniam aliquam merebatur Aaron: nimirum, vt prouectior ætate, ac pontificiam dignitatem obtinens. Præterea quoniam leprosus secundùm legem immundus esse videbatur: Aaron autem radix erat sacerdotum & origo; propterea Deus parem ei pœnam non inflixit, sed per mulierem terruit illum, simul & erudiuit. Hæc Theod. Hæc verò laus Noë à D. Ambros. obseruatur *lib. de Elia, cap.* 5. Illius ebrietas nobis suadet sobrietatem, semel enim inebriatus est Noë. Vbi enim malum ebrietatis agnouit, inuenrum suum ad remedium temperauit, non effudit ad vitium. Sic Ambros. Vino solet voluptas significari, qua vel infli prosternuntur. Addit enim S. Ambros. *Dormitauerũt, qui ascende*

Philo Heb.

Voluntariũ & inuoluntariũ vitium.

Leuit. 19.

Dyō. Carth.

Num. 12.

Theod.

Moysis vita inculpata.

Theod.

Sexus, & Pontificis autoritas respicitur.

S. Ambros.

Voluptas nulla secura.

Psal. 75. *aſcenderunt equos*, Pſalm. 75. Aſcendit corporis voluptates iuſtus, & obdormiuit. Nemo igitur ſecurus cum voluptate congrediatur.

S.Chryſ. *Ebrietas captiuat.* 7. Contra ebrietatis infame vitium nuſquam non inuehitur D. Chryſ. ita hoc loco; grauiſſimum quiddam eſt ebrietas, & quod poteſt excæcatè ſenſus, & ſubmergere mentem, & hominem rationale animal, qui ſupra omnia dominiū accepit, iniectis vinculis inſolubilibus, quaſi mortuum, & operatione carentem iacere facit. Iacet ibi ridiculus omnibus; alij ſeſe abſcondunt, & confunduntur: alij irrident, alij execrantur: hunccine oportet viuere? O pecus, ô porcum! Idem *homil.* 1. *in Geneſ.* Ebrietas degranat mentem, captiuam facit animam, vndique illam oppugnans, neque ſinit rationis iudicium firmum conſiſtere; ſed imperit, vt in præceps feratur. Tempeſtatem, & procellam ebrietas generare ſolet: ab ea liberati in portum animarum noſtrarum ieiunium pertingimus. Idem *homil.* 9. *in Epiſt. ad Roman.* de fluctuatione animi in temulentis lepidè ait: Qui vino ſe obruunt, quæſtionem tolerantibus miſerabiliores ſunt. Mitto plura ex Chryſ. Irreconciliabile videtur bellum habere indictum ebrietati atque ebrioſis S. Ambroſ. cum alijs paſſim libris, tum præcipuè *lib. de Elia & Ieiunio*, per aliquot integra capita.

S. Ambroſ. *Vini potentia ad inebriandum.* Vinum tollit ſenſus, viſcera exurit, ſomnum infert, caput vexat. Etiam maior vis vini, quàm veneni eſt. Venenum vino excluditur, non veneno vinum. Meritò Deus per Moyſem non ſolùm veneno, ſed etiam draconum veneno vinum comparauit, dicens: *Furor draconum vinum eorum, & ira aſpidum inſanabilis*, Deuter. 32. & pulchrè additur *inſanabilis*. multi enim reliquorum ſerpen-

Deut 32. tium veneno curantur, nemo ebrietate. Certè veneno cato vulneratur, vino mens. Hæc Ambroſ. Tam turpis denique eſt ebrietas, vt non niſi aureis, & argenteis, & ſplendidioribus poculis, quo illius fœditas occultetur, in iſtorum epulonum menſis hauriatur. Quod quidem videtur à

S. ambroſ. D. Ambroſ. *cap.* 15. hiſce verbis inſinuari. *Calix aureus Babylon in manu Domini inebrians omnem terram*, dicit Ierem. 51. Qua ratione calix aureus?

Ierem. 51. *Pretio & decore, & illecebra vitiu decepit.* Quoniam quià veritate defuit, quasi illecebriam, vt ſpecie ſaltem pretioſa ad bibendum aliquos poſſit allicere. Conſtitue ante oculos tuos pompam huius ſeculi, vide ſpecioſam illecebram, ſed manem gratiam: non ſeducant te vaſa aurea & argentea. Habemus & nos theſaurum in vaſis fictilibus: vas Apoſtolorum fictile eſt, ſed in eo theſaurus eſt Chriſti. Væ ſiceram manè bibentibus! Aureum eſt hoc vas, populum eſt, & in eo poculo venenum mortis, venenum libidinis, venenum ebrietatis. Hæc Ambroſ. In ebrietatis deteſtationem plura videas apud S.

S. Baſil. S.Auguſt. Baſil. *homil contra ebrietatem*, & S. Auguſt. *ad ſacras virgines*: vbi ebrietatem vocat naufragium caſtitatis, &c. additque vinum moderate potatum

Ebrietas vitiorum origo. Plin. medicamentum eſſe, plus iuſto ſumptum, venenum, iucunditatique, non autem ebrietati creatam eſſe vini materiam. Plin. *lib.* 14. *cap.* 22. eleganter ſcribit ignominiam ebrioſorum. Vbi hoc adiungit. Præmium ſummum ebrietatis libido portentoſa, ac iucundum nefas; rerum omnium obliuio, morſque memoriæ. Ebrij minùs diu viuunt. Sic ille. Appoſitè animaduertit Procop.

Procop. Fortaſſis (inquiens) non citra diuinam prouidentiam nec carnium, nec vini vſus ante diluuium frequentatus eſt. Si enim tanta fuit dementia illorum mortalium, vt aquis domandi fuerint: quid euenisset, ſi carnium & vini vſus fuiſſet teperτus: profectò, refrænati non poſſent. Denique hic locus non parum admonet cauendum ab otio, quod eſt omnium malorum ſeminarium. Sic enim D. Ambroſ. *ſerm.* 11. *in Pſalm.* 118.

S. Ambroſ. effatur. Noë ſanctus, quem totius orbis diluuia in tantis procellis & fluctibus peruigilem probauerunt: vbi tamen otioſo cutas laxauit corpore, ibi ſomnum ebrietatis offendit, quando filio de-

Otium & ſecuritas periculoſa. litante contumeliam paternæ pietatis incurrit, docens periculoſa otia ſecura, eſſe virtuti. Hæc Ambroſius.

SECTIO VI.

Et nudatus in tabernaculo ſuo.

1. HEbr. בתוך *bethoch*, in medio. benè redditur in tabernaculo ſuo. Ne putet aliquis vitum iuſtum inſtiſſimum ſopore crapulæ oppreſſum, Cynicorum ritu impudentiſſimo, nudum in propatulo, & reſupino corpore ſe proieciſſe. Certum eſt, quod Theodor. obſeruat. Non

Theod. *Vinum dormientes nudat.* mirum (inquit) ſi ebrius nudatus eſt, cùm etiam nunc multi dormientes, ſopore ſenſum auferente, ſeſe nudent. Igitur Noë vino ſoporatus obdormiuit lecto ritè compoſito, aut humiliori ſtramento, aut, ſi mauis, humi tectus tamen; ſed (quod vſu euenit dormientibus) vbi vehementior efferuefcit æſtus, vino ampliùs, ac ſomno incaleſcens iactauit membra, tegmenta diſiecit, ac dormiens, non ſponte nudatus eſt. Permiſit hanc ignominiam viro ſanctiſſimo Deus, non vt illius exemplo noſtra flagitia excuſemus, aut certè conſolemur; ſed vt fœdum ebrietatis vitium deteſtemur, vtpote multorum dedecorum cauſam & ſcelerum incitamentum grauiſſimorum.

S. Chryſ. *Ebrius tegendus à vili.* Optimè autem aduertit D. Chryſ. *homil.* 29. quid præſtare debeant, qui ebrium contuentur: Si quis (inquit) ebrietate vincitur, ne euulgetur, ſed à ſuis contegatur, & non ſit omnibus riſus, & turpitudinis argumentum. Quod ego præſtandum addiderim in gratiam humanæ naturæ; ne videlicet tam beſtialis in homine deformitas, aut indignantium oculos, aut irridentium ſibilis exponatur. Emphaſim habet, *in tabernaculo ſuo.* S.

S. Chryſoſt *Impudentia Cham oſtenditur.* Chryſ. id à Moyſe præmiſſum arbitratur, vt Chami deinde inuerecundia, & malitia grauiùs perſtringatur. Conſidera (inquit) quòd hoc non foris illi accidit, ſed in domo ſua, vt ex iis quæ ſequuntur, malitiæ vehemens ſtudium videas eius, qui nuditatem euulgare fuerit auſus. Ita Chryſ. En quantum illi nocuit vini ſui inuentum. Benè D.

S. Ambroſ. Ambroſ. *Epiſt.* 82. Vinum (ait) poſt diluuium iuſtus ad tentationem ſui reperit. Hinc optimè admonet S. Ephrem *ſerm. de virgin. tom.* 1. Timeto

S. Ephrem. vinum, ne ebrietate vincaris, & virtutibus nuderis; quemadmodum antiquus ille iuſtus nudatus eſt veſtibus. Vide potentiam vini. Noë

Vinum virtutibus nudat. ſanctus atque perfectus, & à Deo laudatus, qui inundationes aquarum tempore vniuerſalis diluuij vicerat, à modico viliqe vino victus eſt dormiens. Aquæ infinitæ, non ipſum vincere potuerunt: vinum autem vile inter dormiendum iuſti corpus nudauit. Sic Ephrem. Simile illud

S. Hieron. *Vinum primò apparuit cum carnibus.* eſt Hieronym. *Epiſt. ad Oceanum.* Noë ad vnius horæ ebrietatem nudauit femoralia ſua, quæ per ſexcentos annos contexerat. Idem *lib.* 1. *aduerſus Heluidium*, *cap.* 10. Ante diluuium, nec vſus carnium, nec putus vini fuit. Vinum cum carnibus

ſeſt

post diluuium dedicatum. Appone si placet: Et A
eum ebrietate; nec enim primò in terris vinum
quis ebibit, quin simul ebrius, nudus, ridendus,
S. Ambros. infamisque appareurit. D. Ambros. *de Noë, cap.*
29. occasione horum verborum (nudatus in tabernaculo suo) & prudentiam Noë, & peccantis aliquot suffugia excusationésque commendat. Sic ait: Cautus est qui etsi nudatur, in domo tamen nudatur sua, vbi operimenta non desint, & quædam tegmina ebrietatis, vt vitia sua norit abscondere. Corporalia igitur nudum corpus tegunt, vt parietes, & tecta: animæ autem quæ
Quid excuset, & quid tectet errata. sunt operimenta videamus. Gemino amictu mens nostra vestitur, si aut peccatum imprudens admiserit (hæc est enim enudario velut ebriæ mentis, vt nesciat quod delinquat; quasi quæ tumulentia quadam ignorantiæ in vitium deducta labatur) aor rursus negligentiæ & ignorantiæ somno sepulta errorem suum nesciat. Quæ cùm incidetimus, imò cùm peccata plura inciderimus etiam per scientiam (est enim naturalis quædam etiam nostræ infirmitatis ebrietas, vt impetu delectationis feramur in vitium, sicut plerique iuuenili accensi calore, aut loquria, & delectatione inflammati, aut auaritia rapti cupiditate) certè omnibus his medicina quæratur: primum pudore quodam, & verecundia, vt etiasi in lubrico sit adhuc positus delinquendi, det tamen emendationis insigne. etenim plurimum interest, vtrùm peccata sua iactare desideret: in altero enim turpis impudentia, in altero tolerabilis verecundia spem futuræ correctionis ostendit. Hæc Ambros. Singula expendi deberent: præsertim vt quisque si peccet, errata sua occultate studeat, ne scandalo sit, extra confessionem intelligo. Deinde vide quàm graphicè depingar impetum delectationis, qua vettimur in ebietatem, atque insaniam.

Verecundia peccati medicina. 2. Pulchrè etiam verecundiam vocat emendationis insigne: quem enim peccati non pudet, nemo sapiens illius spetet ac sibi polliceatur resipiscentiam. Confundantur superbi quia iniquitatem fecerunt in me, canit regius Vates *Psal.*
Psal. 118. 118. Vbi Theodor. Non hostibus imprecatur,
Theod. sed pro eis preces fundit, quandoquidem pudor
S. Ambros. salutem procurat. Adiungit Ambros. pudore tegi peccatum. Qui enim de commisso scelere verecundatur, non illud quidem cuulgat, vel ad impudentissimam in malefacto iactantiam, vel ad præbendum scandalum aliis, atque exemplo suo inuitandum reliquos ad flagitium. Millies repetio in sacris literis maledici à Domino domum Ieroboam. Subiicitur causa: Quia peccare fecit Israël. Huius hominis scandalum adeò fuit Dominus exectatus, vt mulris antè seculis iam tri-
Psal. 77. bum Ephraim, ea qua esset Ieroboam venturus,
Theod. à suo fauore procul amandatit. Vnde illud: *Tri-*
Scandalum præ cæteris quam graue sit. *bum Ephraim non elegit, Psal. 77.* Quandoquidem (ait Theod.) ea hac tribu Ierobcam originem ducens, ex Dauidico regno decem tribus abdu-
Apocal. 7. xit. Neque verò alia mihi potior videtur ratio, E quare *Apocal 7.* cùm Ioannes cæteras tribus multorum sanctitate præcellentium hominum feracissimas demonstrarit; tribum tamen Ephraim alto silentio prætererit: quippe quæ tam infelia fuerit, vt pepererit Ieroboam petram illam scandali, & alterum satanam cauda sui erroris, de cælo Israeliticæ Reipublicæ, non tertiam modò partem, sed ex duodecim partibus, decem ttaxerit in barathrum idolatriæ. Nihil planè turpius, quàm cùm quis flagitiosus omni prorsus eauto

A pudoris valamine, non suam modò prodit turpitudinem aspectibus hominum temulentis ingerens nuditatem: sed eam laudi suæ ducens, glo-
riatur in malitia, qui potens est in iniquitate, *Gloriari de peccato consummata in quitas.*
Psalm. 51. Quis non stupeat Deum clementissimum, haud admodum præcipere suo Prophetæ Psal. 51.
Ieremiæ: *Tu ergo noli orare pro populo hoc, & ne assumas pro eis laudem, & orationem; quia non exaudiam in tempore clamoris eorum ad me, in tempore afflictionis eorum*, cap. 11. Scilicet iam erat Ierc. 11.
definita sententia subuersionis contra Iudaicum populum; cùmque esset illa ex Dei statuto irreuocabilis: si nihilominus Propheta deprecaretur, adhuc, nec tamen exaudiretur, cessisset hæc repulsa in aliquam ignominiam tanti Prophetæ,
B cuius nomen & gratia plurimum apud Deum
valebat. Hæc ex mente D. Hieronym. Qui sic in- S. Hieron.
terpretatur. Præcipitur Ieremiæ, ne velit pro eis *Iubetur Ieremia ne oret pro populo.*
Dominum deprecari, in quos iam est consummata sententia: ne videatur oratio eius infirma, & propriis sceleribus non exaudiri. Noli (inquit) orare pro eis, nec laudem assumere, vel replicando veteris historiæ clementiam, qua eis semper misertus sum, & laudando meam nitaris mutare sententiam. Etsi enim hoc feceris, non exaudiam eos, qui me necessitatis tempore rogare coguntur. Ex quibus discimus frustrà aliquem rogare pro alio, cùm ille non mereatur accipere, pro quo rogatur Deus. Hæc Hier. Obiter expende, *Iusti oratio quàm grata Deo.*
quæ tanta sit vis, dignitásque humanæ orationis,
C præsertim quæ fit à viro sancto, vt eam fieri prohibeat Dominus, cùm nihil iam restat impetrandum, ne videlicet orationi labecula illa iouratur, malèque audiat apud homines eo quòd aliquando iusti oratio à Deo non exaudiatur. Sed quorsum (inquies) definita erat iam damnationis sententia contra Rempublicam Iudaicam? Respondet ibidem Dominus: Nunquid carnes sanctæ auferent à te malitias tuas, in quibus gloriata es? Nimirum sacrificia deprecationésque frustrà fient, non quidem propter malitias qualescunque, sed propter illas, vtpote maximè diuinam iustitiam irritantes, videlicet, in quibus (inquit) gloriata es. Quasi diaerit Dominus: Gloria-
D ri de peccatis consummata iniquitas est. Quare incassum fuderit preces, vel ipse sanctissimus Ieremias ad auertendum supplicium meritò iam statutum in peccatores sua iactantes, & commendantes flagitia.

3. Ergo vsquequo peccatores gloriabuntur?
Psalm. 93. Verum quidem est, quo ad hunc Psalm. 93.
versum S. Hieronym. obseruat. Impatientia S. Hieron.
(inquiens) humana non vult Deum habere pa- *Aliud nobis, aliud aliis volumus.*
tientiam. Miseri nos, qui volumus nobis Deum esse patientem, & inimicis impatientem. Si quando peccamus, patientem cupimus Deum: si quando aliquis in nos deliquerit, in ipsum non volumus esse patientem Deum. Sic Hieronym. At vnde etiam Prophetis ista veluti impatientia nascitor? Nimirum eo quòd peccatores & peccent, & in peccatis insuper glorientur. Quare
(vt explicat Theodor.) non vt interitum pa- Theod.
tiantur iniqui, ciblecrat Propheta, sed ne re- *Principes iniusti.*
gnent, & imperium veluti viaticum ad iniustè agendum habeant. Denique S. Hieronym. pro- S. Hieron.
priam istius impatientiæ, aut saltem quetimoniæ iustorum colligit ex verbis Prophetæ: Vsquequò peccatores gloriabuntur? Prima (inquiens) infælicitas est peccare. Secunda infelici-
tas, eaque vltima, non agere pœnitentiam. *Gloriari de peccato.*
Quidam ergo peccatores non solùm non flectunt

præconia iaculantur. Sed de hoc arcu cælesti A nuncupatim idem Augustinus disserens loco citato contra Faustum, Ecclesiam illo significari existimat. Testamentum (inquit) posuit Deus inter se, & homines, atque omnem animam viuam, ne perdat eam diluuio, arcum, qui apparet in nubibus, qui nunquam nisi de sole resplendet: illi enim non pereunt diluuio separati ab Ecclesia, qui in omnibus diuinis Scripturis tanquam in Dei nubibus agnoscunt Christi gloriam, non quærunt suam. Est igitur iuxta D. Augustinum Ecclesia Dei arcus iste fœderis in nubibus positus, quem à suo sponso Christo splendor effusus pulchrum, varium, nitentem, armarúmque reddit. Aptior fortasse interpretatio illa de Christo B ipso Ecclesiæ sponso, quam hisce verbis exponit Glossa. Per istum arcum significatur Christus, in quo est forte lignum, & mollis chorda; per quæ significatur virtus diuinitatis, & fragilitas humanitatis: & sicut in arcu chorda mollis flectit lignum, sic in passione humanitatis flexus fuit rigor iustitiæ & seueritatis. Ad hæc iure etiam optimo inter symbolicas arcus cælestia interpretationes; illa post præcedentem de Christo Domino proximè subsequitur, quæ de matre ipsius semper virgine circumfertur. Arcus est cælestis in pactum, & testamentum Dei cum hominibus ad pacem, non ad bellum; ad misericordiam, non ad iudicium. Neque signum modò est pacis, & misericordiæ sanctis- C sima Dei mater, sed etiam ab illa tanquam à nube roscida, & sole illustrata, & Deo plena gratiæ manant vniuersæ. Hortus (inquit Bernard. *sermone in natiuitate Mariæ*) est deliciarum, quem non modò afflauerit veniens, sed & perflauerit superueniens auster ille diuinus, vt vndique fluant, & fluant aromata eius, charismata scilicet gratiarum. Tolle corpus hoc solare, quod illuminat mundum; vbi dies? Tolle Mariam hanc maris stellam, quid nisi caligo inuoluens, & vmbra mortis? Hæc in omnibus, & per omnia prouidens miseris, trepidationem nostram solatur, fidem excitat, D spem roborat, diffidentiam abigit, erigit pusillanimitatem. Hæc Bernard. Et quidem huius arcus figura mirum in modum recreat miseros; conuersis ad nos cornibus quas expetens à nobis sagittam, quam in cælum iaculetur; scilicet, petitiones nostras, vota, desideria, gemitus, lacrymas suscipiens beatissima Virgo ad Deum ipsum refert; nec certiùs ac validiùs nostrarum supplicationum iaculis Dei pectus infigemus, quàm si per Mariam ipsius Dei matrem deprecando insistamus; quasi dicat Dominus: Heus tu, quisquis cælum rapere, Deique penetrare pectus contendis: en habes arcum, pone sagittam; iaculare, feries, E vinces, triumphabis. Dulciter igitur adiungit D. Bernardus. Aduocatum habere vis ad Deum? ad Mariam recurre. Exaudiet vtique matrem Filius; exaudietur mater pro sua reuerentia. Filioli hæc peccatorum scala, hæc mea maxima fiducia est, hæc tota ratio spei meæ. Hæc Bernard.

Iride significatur Ecclesia.

S. August. *Arcus Christum significat.*

Glossa.

S. Bern. *Iris significat B. Mariam.*

Quàm salutaris mundo B. Maria.

Per B. Mariã Deus exoratur.

S. Bern.

6. Sed iam ad literam reuertamur. Videbat Dominus metu adhuc præteritæ calamitatis Noë, ac filios consternatos, sæpiùs iisdem pollicitationibus recreat, confirmat, reddit omnino securos; ponit signum fœderis sempiterni arcum cælestem, in nubibus, quem homines contuentes; etsi obductum cælum atra caligine, chaos A antiquum referat, mugiat crebrò inamabili tonitru, fulguret ignibus, imbres effundat; fœda sit & horrenda vndique mortalibus tempestas, ne timeant illi redituram illam priorem eluuionem. Certò & infallibiliter stabit Dei promissio, non erit ampliùs diluuium: imò nubibus obtecto cælo, totiúsque orbis excidium minante, apparebit arcus (inquit) meus, & recordabor fœderis mei vobiscum, & non erunt aquæ vltrà diluuij, &c. Quæ vis insit in verbo illo, *recordabor*, quo frequenter Prophetæ vsi Dominum, vt recordetur, deprecantur; optimè à D. Hieron. explicatur *in 5. Thren.* Non est (ait) dignum in diuina maiestate ponere obliuionis iniuriam, sed B ideo recordari, vel meminisse postulatur, vt citò auxilium indigentibus conferat, & palàm faciat quod antea fuit occultum, vt est illud Gen. 9. *recordabor fœderis mei.* hoc est, secundùm hanc interpretationem D. Hieron. citò & certissimè vobis miserebor, non ampliùs imbribus terram obruens. Vocat fœdus sempiternum, vt expendamus illius bonitatem admirabilem; quippe supplicium diluuij bene admodum paucorum mensium irrogauerit; sed pactum miserationis perpetuæ statuat, & confirmet inuiolabile. Vnde illud est Isaiæ 54. dignum ipsius bonitate: *In momento indignationis abscondi faciem meam parumper à te: & in misericordia sempiterna misertus sum tui.* Declarat S. Hieron. vt credant sancti ad pun- C ctum & ad breue eos esse desertos, vt in amicitiam Dei æterno fœdere iungerentur. Hæc est autem misericordia mea, vt fœdus pacis quo mihi reconciliatus est mundus, non merito eorum quibus datum est, sed mea clementia conseruetur. Denique quem non pudeat, hæc si audiat, Deum tam beneuolum, tam amicum, tam patrem iniuriis lacessere delictorum? Signum Deus statuit, quod intuens recordetur non vltrà se vindicaturum hominum scelera iteratis diluuiis; & quod omnem benignitatis mensuram excedit, ait per Isaiam ad Sion, hoc est, quamlibet animam: *Non obliuiscar tui: ecce in manibus meis descripsi te*, cap. 49. Quæ tanta igitur hominis in- D gratitudo, vt Dei sui obliuiscatur, ipsiúsque præcepta deleat ex animo? An non iuste illud commendatur: *Ligabis ea* (præcepta) *quasi signum in manu tua, erúntque, & mouebuntur inter oculos tuos*, Deut. 7. Hebr. לטטפת בין עינך *leototaphoth ben ghenecha*, in frontalia inter oculos tuos. Chald. Erunt quasi appendix quædam inter oculos tuos. Est qui legat: erunt specilla, seu ocularia inter oculos tuos. Ac diligentissima quidem cura, & memoria continua mandatorum Dei commendatur: nec enim, vt specillis vtens, quicquam nisi per illa, contuetur; sic nos nec appetere, cogitare ac moliri debemus, nisi quod per Dei legem ac præcepta metiamur. v. g. concupiscendum, aut E odiendum iuxta Dei legem. Ea sit nobis specillum, quo interiecto ad externas res noster animus aut appetendas, aut tractandas, aut etiam cogitandas feramur. Sed concludamus tandem diluuij commentationem illud Procopij referendo. Non erat voluntas Dei inuehere diluuium, sicuti nec gehennæ nos mancipare cupit. Sed nos ipsum cogimus peccatorum enormitate tale adhibere remedium: nam diluuio domiti cessarunt peccare. Verùm homines, qui post diluuium secuti sunt, non mediocre acceperunt commodum, à medio scilicet sublata peccandi occasione: nam cùm homo natura sit ita comparatus, vt sit habilis ad excogitanda pecca

Tempestas iride superatur

S. Hieron.

Isai. 54. *Mira D. misericordia erga nos.*

S. Hieron.

Isai. 49. *Ingratitudo hominis erga Deum.*

Deut 6.

Lex Dei semper ante oculos sit.

Procop.

peccata: qualis fuisset si exempla malitiæ extitissent? Virtus autem lætior exurgit suppresso peccato pœnis. Sic ille.

SECTIO IV.

Erant ergo filij Noe, qui egressi sunt de arca, Sem, Cham, & Iapheth: porrò Cham ipse est pater Chanaan. Tres isti filij sunt Noe: & ab eis disseminatum est omne genus hominum super vniuersam terram.

1. FAbulam nectunt cum Beroso Chaldæo qui astruunt Noë post diluuium plures alios genuisse filios. Enimuero qui fuerunt illi, & vbi nominantur? diuinus scriptor nullum hac de re verbum facit; fecisſétque proculdubio, si Noë filios genuisset; hac enim formula loquendi vti solet, vbi periodum vitæ alicuius magni viri circumscribit; vt *capite quinto* de Adam: & genuit filios, & filias; de Lamech: Vixit Lamech postquam genuit Noë quingentis nonaginta annis, & genuit filios, & filias. Idem dixit de aliis. Nihil verò huiusmodi de Noë. Apertiùs autem hæc conuincitur fabula ex eo, quod hîc scribitur: *Tres isti filij sunt Noë, & ab his disseminatum est omne genus hominum super vniuersam terram.* Expende nunc singula: tres isti filij sunt Noë, vt hos tantùm procreasse, non verò alios, intelligatur. Ab his disseminatum est, &c. non autem ab aliis, qui nulli erant: nam si alij forent, similiter ab illis, vti à tribus, hominum genus propagaretur: nam stultum planè esset confingere præter illos tres adhuc plures liberos post diluuium Noë genuisse, sed illos, aut immaturè ante nuptias obiisse, aut steriles in illis fuisse. Verùm incredibile videtur Noë per trecentos quinquaginta annos (tam longo enim tempore vlteriùs vixit) aut abstinuisse ab actu coniugij, aut tam stupendæ sterilitatis contra benedictionem fœcunditatis diuinitus impensam extitisse, vt ne vnum quidem progenuerit. Facilis huiusmodi est explicatio. Erat enim Noë tunc sexcentorum annorum; ac reliquum tempus trecentorum quinquaginta senectus censebatur, non quidem nimis prolixa in vita propè mille annorum; atque adeò Noë confectus senio, generandi transierat ætatem à natura præscriptam; multóque potiùs affirmari poterit de illius vxore, quæ in tam deuexa ætate prorsus esset inepta soboli procreandæ. Accedit; quòd vtriusque coniugis ætas, præterquam senilis, tot ac tantis erat exercita calamitatibus, maximè diluuij perfuncta laboribus, vt effœta omnino reddita fuerit. Quinetiam licèt in illis potentia generandi adhuc viguisset, crediderim, toto subinde reliquo vitæ tempore à coniugali commercio Noë abstinuisse, hominem illum quidem humanæ virtutis exemplar, arcæ illius portentosæ moderatorem, alterum totius humani generis parentem, Deo summè gratum ac familiarem, qui deinceps totam in studio pietatis vitam conficere debuisset. Solus enim Noë (ait Procopius) inter illos omnes mortales ob suam gratitudinem honoraba-

Noe post diluuium filios non genuit.

Mira continentia Noe.

Procop.

Ben. Fernand. in Gen. tom. 1.

A tur, & clarus erat. Gratus igitur Deo ob accepta beneficia totum se deinceps illius obsequio & amori mancipauit, carnis voluptatibus omnino abdicatis. Maximè cùm ante diluuium insignis in eo extiterit castimonia, cuius amore multos ille per annos à nuptiis alienus in cælibatu, aut veriùs in virginali statu perdurauit; qua de re in superioribus fusè disseruimus. Quare verissimè scriptum est à diuo Epiphanio *primo libro contra hæres.* Noë filiis nascuntur filij, ipse autem ampliùs non generauit. Illud verò quod proditur ab Hebræis, non minus impudicum est, quàm fictitium; scilicet Cham, ne pater Noë filios deinceps generaret, illius virilitatem præcidisse. Sed indignum est in Rabbinorum fabulamentis immorari.

S. Epiphan.

B 2. *Porrò Cham ipse est pater Chanaan.*] Hinc altera nata est similiter à vero aberrandi occasio; dum confingitur, Cham intra arcam tempore illo tam ærumnoso, vbi Deo soli vacandum esset, adeò intemperantem fuisse, vt maritali abusus copula filium istum Chanaan genuerit, qui natus in arca vbi reliqui pietatis tantùm studebant officiis, patris libidinem, & impudentiam ex illa vtique malè satus referebat. Speciosè quidem hoc dicitur, & grauissimum ac sanctissimum habet autorem, cuius equidem nomen silentio premendum, in gratiam illius, iudico: sed quàm falsò imponatur, non est probatu difficile. Quis enim

Chanaan genitus est post diluuium.

C sibi persuadeat in tantis rerum angustiis, exundante diluuio, pereunte hominum genere, in arca illa; hoc est, in illo ante mortem iam veluti defunctorum pheretro, vbi pater, ac fratres non abstinebant modò, sed loco etiam ab vxoribus seiuncti, de salute tantùm corporum animarúmque soliciti cum Deo agebant, Cham istum tam impudentem tam Veneris ardentem facibus extitisse vt non sibi temperaret à concubitu? Deinde si genitus est intra arcam ille Chanaan, cur tantum octo numerantur fuisse egressi ex arca, *capite octauo?* Ad hæc Moyses refert *capite decimo.* Chami filios, Chus, Mesraim, Phus & Chanaan; qui vt postremò numeratur loco, ita natu minimus perhibetur;

D ergo si Chanaan intra arcam natus est, tres alij fratres geniti fuerunt ante diluuium pluresque quàm octo animæ in arcam sunt ingressæ, & in arca saluæ, & ex arca egressæ: quæ pugnant cum apertissimis verbis Scripturæ *capite septimo & octauo Genes. & 1. Petr. 3.* Denique Moyses tradit *capite decimo*, natos esse liberos post diluuium à tribus filiis Noë: planè significans nullum Noë nepotem ante diluuium & ipso durante fuisse. Quorsum verò additur, *Cham ipse est pater Chanaan*, si nondum natus memoratur Chanaan? scilicet institutum Moysis fuit in gratiam, & vtilitatem suæ gentis

E hæc scribere, vt initia, & incrementa Hebræorum potissimum traderentur; cur istum populum ex omnibus mundi gentibus Deus sibi elegerit; cur illi terram Chananæorum attribuerit; cur Chananæos terra illa lacte & melle manante priuarit? profectò propter innumera & execranda Chananææ gentis flagitia; meritóque tam flagitiosæ nationis origo hic describitur, quasi dixerit Moyses: Haud mirum est tam sceleratum euasisse Chanaan, illiúsque omnem sobolem Chananæorum, cùm

Chanaan genus historia.

 patrem

patrem haboetit Cham illum inuerecundnm, ac petulantem patris sui Noë cortisorem. Rectè in hanc sententiam Rupertus; Cham (inquit) est pater Chanaan: subanditur habitatoris terræ huius, quam tu, ô Israël ingredieris possidendam, dixit scriptor. Ipse est pater Chanaan, quia præ ceteris gentibus hanc nosse debebat Israël, cum qua sibi causa grandis erat, cuius videlicet gentis maculam antiquam continuò scribere properat, vt non adeò mitum sit, vel incredibile, quòd illam ad ingressum Hebræorum terra euomere debeat. Ita Rupertus. Est quidem misericors Deus sic alienus ab omni seueritate vindictæ, vt si quando infinitis & intolerabilibus hominum sceleribus ad puniendum compulsus procedit, palàm contestetur ad extremum iam euasisse flagitia, vbi nec remedia prosint ad sanitatem & resipiscentiam, nec deceat diuinam iustitiam amplius quodammodo conniuere. Sic Exodi nono minatur Pharaoni: *Extendens manum meam percutiam te.* Cur obsecro, tam seuetè ô Domine? Ne mali (inquit Procopins) contagium trahat etiam illos, quos tu iniuriis onerasti. Ex quo inferes extremum tunc esse malorum cùm scelerum contagium euulgatur: at quódnam tandem istud est? Nimirum gradus ille postremus vitiorum ad quem dæmonum manibus subuectus peccator in cathedta pestilentiæ consedit, vt habetur *Psalmo primo.* In cathedra verò (ait Ruffinus) pestilentiæ sedet, qui malum, quod agit, alios docet. Vel cathedra pestilentiæ intelligitur superbia. Secundùm hanc doctrinam, quæ optima est, tunc percommodè diuina ruit vindicta, cùm hominum superbia latè se diffundit, & peccandi tam proiecta est, liberéque vagatur licentia; vt impudentissima fiant scelerum magisteria; qualis erit pestilentia tempore Antichristi, cùm mundus videbit abominationem desolationis stantem in loco sancto. In hoc tam exitiale barathrum Chananæorum gens corruetat, cùm illam Dominus partim bellis contriuit, partim expulit è patrio solo, vt à beatissima illa terra pestem tam fœdæ impuritatis amoliretur. Obiter adnotatim, laborandum omni ope hominibus Ecclesiasticis est, ne aut superbi, aut liberiùs viuentes in cathedra pestilentiæ considere videantur. Tolle vitium superbiæ (ait S. Chrysostomus) de clero, ne velint hominibus apparere, & sine labore omnia vitia resecantur. Hæc superborum ambitio maximè Pontificali seueritate coërcenda est ne pulluler, & si fortè proruperit, punienda. Sic optimè scribit S. Petrus Damianus *ad Clement. 2. epistol. 3 tomo primo.* Beatissime Domine sic conculcatam & abiectam stude reuelare iustitiam, sic Ecclesiastici vigoris exhibe disciplinam: vt & pars iniqua à statu superbiæ corruat, & mens humilium ad speranda bona fiducialiùs conualescat. Sic ille. Sed quid de intemperantia? huius vitij ne ipsum quidem nomen audiatur inter sanctos, illos nimirum ad quos dictum est: *Estote sancti: quia ego sanctus sum*, doctrina & exemplo præluceant necesse est, maximè (vt vocat S. Petrus Damianus *Epistola sexta*) fastigio castitatis. Ingresso Pontifici ad sacrificandum, aut thus offerendum in sanctuarium, iubetur à Domino, vestem vt pontificiam cum suis tintinnabulis assueram induat. Audiatur (inquit) sonitus, quando ingreditur & egreditur Sanctuarium in conspectu Domini, & non moriatur, *Exodi vigesimooctauo.* Quo significatur, vt (autore D. Gregorio *in regist. libro primo, dict. 9. capite vigesimoquarto*) vitæ viam cum linguæ sonitu ipsa quoque opera sacerdotis clament. Cathedta pestilentiæ dicitur, qui superbiæ ac turpitudinis incitamentum & magisterium præbet. Quemadmodum cathedra salutis, vitæque exedra Virgo illa, quæ humilitatis ac pudoris insigne mortalibus est documentum. O eximium (proclamat S. Cyrillus Alexandrinus *homilia sexta contra Nestor.*) vniuersi terrarum orbis decus, & ornamentum Dei genitrix Maria! Tu lampas inextinguibilis, tu virginitatis corona! Tu rectè fidei sceptrum ac norma; tu templum inuiolatum! Tu sedes eius, qui nullo capitur loco! per te sancta Trinitas sanctificatur, cælum exultat, Angeli lætantur, dæmones fugantur, diabolus tentator è cælo decidit, prolapsúmque plasma in cælum recipitur, &c. Vniuersim, aut verbo, aut exemplo, aut etiam vtroque peruertentes, vti pestem latè grassantem, execratur Dominus, & à suorum fidelium contubernio repellit. Hi sunt enim pseudoprophetæ contra quos Domini est irreconciliabile, vt passim legimus, bellum, vtique contra Deum pro Antichristo belligerantes. Quales hodie sunt hæreticorum magistri, qui cæci sunt, & duces cæcorum. Oritur sol, & occidit sol, dicitur *Eccles. 1.* Vbi sic D. Hieronymus, sol iustitiæ, in cuius alis est sanitas timentibus Deum, oritur; & pseudoprophetis occidit meridie. An non quotidie hanc oriendi & occidendi vicissitudinem continuam videmus? Innumeræ gentes ad fidem catholicam Christi, sub vno suo vicario Pontifice Romano aggregantur, ex Iappone, ex Sinis, & variis Indiæ, Africæ, Æthiopiæ, Asiæque prouinciis, quas nostræ Societatis homines, peragrant, euangelizantes verbum Dei: at interea tamen nati homines in Europa, in regnis, quæ tot per secula fidei catholicæ laude floruerunt; nomine adhuc Christiano perperam sibi blandientes, quasi in meridie turpissimis prauorum dogmatum tenebris excæcati, solem iustitiæ in exteras gentes veluti fugientem amiserunt. Auerte adhuc in versu illo: *Et in cathedra pestilentia non sedit:* ex Hieronymo intelligi discipulos: & pestilentes, & collusores appellari. Scilicet similes suo magistro pestilenti, & Dei corrisori. Mirum est, quam facilè vulgetur & adhæreat, & inerescat malum. Denique vt ad Chananæos redeamus, illorum flagitiosa describitur origo, ne quis miretur cùm viderit illos è patriæ sedibus, spoliatos bonis omnibus, expelli: pestis enim tam exitialis, ne serpat vlteriùs, omnino sopienda est. Sic etiam in Ecclesia, maximè verò in religiosis familiis omni studio curandum est: ne quis infamia notatus inter alios versetur. Qua de re sapienter D. Bernard. *Epistol. 102.* Non est autem relinquenda virga peccatorum super sortem iustorum, vt non extendant iusti ad iniquitatem manus suas, *Psalmo 124.* Melius est enim, vt pereat vnus, quàm vnitas. Diaboli studium est circuire in domo Dei, & quærere, quem deuoret. Auferte malum ex vobis, dicit Apostolus *1. Corinth. 5.* Auferatur malus, ne malos generet; abscindatur, vt ouis morbida à grege, vt putridum membrum à corpore. Ne timeas esse contra caritatem si vnius erectione

scanda

Marginal notes (left column): Rupert. — *Vbinam tandem diuina ruat vindicta.* — Exod. 9. — Procop. — Psalm. 1. Ruffin. — *Extremū malorū quod sit.* — Matth. 24. — S. Chrys. *Ambitio in Ecclesiasticis comprimenda.* — S. P. Dam. — Leuit. 11. *Vita sancta exemplum in sacerdotum.*

Marginal notes (right column): Exod. 28. S. Gregor. — *B. Mariæ encomium.* — Eccles. 1. S. Hieron. *Hæreticis sol in meridie occidit.* — *Conuersio gentium ad Christum.* Psal. 5. — S. Hieron. — S. Bern. *Expellendus à religione, qui scandalo est.* Psal. 124. — 1. Cor. 5.

ſcandalum multorum recompenſaueris pace. Hæc Bernard.

3. *Ab his diſſeminatum eſt omne genus humanum ſuper terram,&c.*] Admirari oportet diuinę benedictionis vim, & magnitudinem; qua effectum eſt, vt ex tribus tantùm hominibus propagatum fuerit vniuerſum genus humanum: cùm tamen huic propagationi, ne procederet, multa viderentur obſtare. Enimuero ſoli erant tres illi homines cum parte viribus, ætateque effœto: terra penitus deſolata, ſine vrbibus, oppidis, caſtellis ac domibus; nulla vitæ alendæ cellaria & ſubſidia; vnde veſtes, vnde calcei, vnde alimenta: tellus ipſa, & ornatu ſuo arborum, herbarúmque deſtituta, & beſtiis ac feris liberè vagantibus efferata: vitæ pericula complura; morbi, angoréſque frequentiſſimi; vtique poſt diluuium rerum omnium ſtatu nimium permutato; cùm interim vix vlla ſuppeterent, aut præcauendis, aut curandis corporum morbis, remedia. Denique plurima quotidie in tali rerum mundique ſtatu paſſim occurrebant, quibus hominum vita extingueretur, antequam generationi natura ætas adoleſceret; aut proles ipſa vbi concepta, vel educta foret, funditus interiret. Nihilominus efficacitas diuinæ benedictionis: *Creſcite & multiplicamini, & replete terram*, illudi, atque impediri non potuit. Hebraicè legitur: ומאלה נפצה כל הארצ *vmeelleh naphçah col haareç*: reddi poteſt, & ab his diſperſa eſt omnis terra, vel ab his ſparſa eſt omnis terra; vel diuiſa eſt, vel contrita. Radix enim נפצ *nephaç*, diſpergere, frangere, diuidere. Hinc נפצ *napheç*. contritio & turbo, vt apud Iſaiam trigeſimo. מפצ מפצ *mapheç & maphaç*, inſtrumentum quo aliquid conteritur, vt malleus, *Ieremiæ* 51. Rectè autem à noſtro interprete vertitur: Ab his diſſeminatum eſt, &c. Vt etiam Chaldaicè, diſſeminata eſt terra. Quam ſignificationem ſimiliter apponunt L X X. *διεσπάρησαν*, diſſeminati ſunt. Senſus omnino eſt: Ab his diſſeminati ſunt homines ſuper terram; ab his terra ipſa hominibus ſparſa, & ſeminata; & in familias, prædia, hortos, domóſque diuiſa: propagato enim hominum genere, tellus ipſa lacerata eſt, & quaſi minutiſſimas in partes conciſa, vt illius particulam ſibi quiſque in poſſeſſionem aſciſceret. Iam nunc ſecundò ſeminauit bonus ille paterfamiliâs bonum ſemen in agro ſuo, homines videlicet in mundo, (quod enim ſemen, quíſve fructus homine melior eſt:) At inimicus ſuperſeminauit zizania, nimirum & prauos homines, & vitia ipſa: quo quidem ſtatu nunc procedit hominum genus. Vt enim D. Hieronymus *Epiſtola ad Ruſticum*, ait: In omni conditione, & gradu optimis mixta ſunt peſſima. Nonne inter optimos ac ſanctiſſimos ſacerdotes, & religioſos viros deterrimi aliqui numerantur: inter coniugatos recte & ex virtute agentes impuri, & infames multi ſunt? an non iuſti & iniuſti ſimul verſantur, & illi ab iſtis indigna patiuntur? Luculenter D. Auguſtinus *in Pſalmum* 32. *concion.* 2. Seges (inquit) Eccleſiæ etſi cum zizaniis interim communem bibens pluuiam, ſed tamen horreum non habitura commune. Tolera zizania, ſi triticum es: tolera noctem, deſidera mane. Valet hoc ad commendandam iuſtorum patientiam, cùm aut vident iniquorum licentiam, aut dominatum; aut eorum iniuſtitiis ac violentiis opprimuntur: quod quidem toleratu facile fiet; ſi ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis, oculos animóſque dirigamus. Sic enim erimus quaſi triſtes, ſemper autem gaudentes, 1. *Corinth.* 6. Vbi duo egregiè adnotantur à D. Auguſtino *in Pſalmum* 36. alterum ad præſentis vitæ tolerantiam: alterum ad futuræ felicitatis ſolatium. Nimirum triſtitia (inquit) noſtra habet quaſi; quia ſicut ſomnus tranſiet: gaudium noſtrum non habet quaſi, quia in ſpe certa eſt. Deinde toleranda ſunt tritico zizania, eo quòd ex zizaniis fortè aliquando triticum fiet, vt ab eodem Auguſtino hiſce verbis obſeruatur. Multi primò zizania ſunt, & poſtea triticum fiunt, qui niſi patienter cùm mali ſunt tolerentur, ad laudabilem mutationem non perueniunt: itaque ſi auulſi fuerint, ſimul eradicabitur, & triticum, quod futuri eſſent, ſi eis parceretur. Hæc Auguſtinus. Fit etiam interdum, vt zizania commutentur, & meliora fiant, quàm triticum, quod priùs fuerat. Quis enim Paulo, qui antea Saulus fuit, in regno Dei ſanctior? Hinc optimè S. Petrus Damianus, *ſermone tertio in natiuitatem Virginis*, profatur. Sæpè nonnulli ad Dominum poſt carnis peccata redeuntes, tanto ſe ardentiùs in bonis operibus exhibent, quanto damnabiliores de malis videntur. Et ſæpe quidam in carnis integritate perdurantes, dum minus ſe reſpiciunt habere quod defleant, plenè ſibi ſufficere vitæ ſuæ innocentiam putant; atque ad feruorem ſpiritus nullis ſe ardoris ſtimulis inflammant. Et fit plerunque Deo gratior amore ardens vita poſt culpam, quàm ſecuritate torpens Virginis innocentia. Sic Damianus.

4. Ex hac doctrina nemo malè inferat parcendum homicidis, latronibus, adulteris, & maximè hæreticis. Publico enim iudicio, atque integro, & iuſto à magiſtratibus puniendi ſunt. Sic enim ipſemet Auguſtinus apud D. Thom. 2.2. *quæſt* 10. *articulo octauo ad primum*, effatur. Quando crimen eſt notum omnibus, & execrabile apparet, non dormiat ſeueritas diſciplinæ. Conuenit etiam huic ſententiæ illud D. Hieron: apud D. Thomam 2.2. *quæſt.* 11. *articulo tertio*, & in iure Canonico celebratum. Reſecandæ ſunt putridæ carnes, & ſcabioſa ouis à caulis repellenda, ne tota domus, maſſa, corpus, & pecora, ardeant, corrumpantur, putreſcant, intereant. Arius in Alexandria vna ſcintilla fuit, ſed quoniam non ſtatim oppreſſus eſt, totum orbem eius flamma populata eſt. Sic Hieronymus. Sed ad zizania reuertens aduerte, quæ tanta ſit iniquitas inimici: non terram aratro proſcidit, non occauit, nullum colendo, & purgando ſolo ſtudium impendit; ſed in labores patrisfamiliâs introiuit: huius ſudoribus arata ſatáque tellure, ille conſequenter ſuperſeminauit zizania. Et, vt rectè apponit D. Chryſoſtomus: Hinc etiam apparet diaboli malignitas: tunc enim ſeminauit, quando vniuerſa erant completa, vt magis noceret agricolæ ſtudio. At Dominus Deus queritur per Iſaiam decimoſeptimo. *Et ero ſicut congregans in meſſe, quod reſtiterit, & brachium eius ſpicas leget.* Porrò D. Chryſoſtomus *homilia vigeſimaoctaua in Geneſim*, propagationem iſtam humani generis à tribus illis hominibus deductam in tanta rerum omnium aſperitate admiratus, ſimile prædicat miraculum

Marginal notes: *Status mundi poſt diluuium miſerabilis.* — Iſai. 30. Ierem. 51. — *Terra habitata & culta poſt diluuid.* — Matth. 13. — S. Hieron. *In omni ſtatu boni & mali mixti.* — S. Auguſt. — *Tolerandi à bonis mali.* — 1. Cor. 6. S. Auguſt. — S. P. Damia. — S. Auguſt. — *Publici nocentes ſunt puniendi.* — S. Hieron. — *Diaboli malitia.* — S. Chryſ. — Iſai. 17.

S. Chryſ. *Fides Chriſtiana promulgatio.*

in promulgatione fidei Chriſtianæ. Sicut (ait) per tres illos hominum genus multiplicauit vniuerſi conditor; ita quoque, & in fide per vndecim piſcatores illiteratos, & idiotas, qui neque os aperire audebant, omnem ſibi orbem conciliauit. Cùm autem tales ſint, qui infeſtent, tanti ſint, qui inſidientur, & reges, & tyranni, & populi ſeditioſi, & omnia facientes, vt extinguant ſcintillam fidei, per inſidiatores, per eos, qui vetare volebant, tanta pietatis flamma erupit; vt totum orbem habitatum, & inhabitatum inuaſerit. Ita Chryſoſt. Pulchrè Philo Hebr. *lib.* 2. *de vita Moyſis*, refert ſanctitati Noë (poſt Dei tamen gratiam) & illius familiam è communi totius orbis interitu liberam atque incolumem euaſiſſe: & ab illa diſſeminatum conſequenter homini genus: vt hinc intelligas quàm potês ſit virtus boni patrisfamiliâs. Sic enim ait. In illo memorabili diluuio, quando penè vniuerſi homines interierunt; ſola Noë familia proditur euaſiſſe incolumis, quia paterfamiliâs ſe putum à peccatis voluntariis ſeruauerat. Eiuſque filij noui generis facti ſunt principes, autoréſque rediuiui poſt diluuium ſeculi, velut ſcintillæ ſeruatæ ad reparationem generis inter omnes animantes præſtantiſſimi, & imperium terrarum habituri.

Phil. Hebr.

Potens virtus patrisfamiliâs.

SECTIO V.

Cœpit Noe vir agricola exercere terram, & plantauit vineam: bibénſque vinum inebriatus eſt.

1. PRiori loco Hebraicam obſcuritatem clariùs expreſſit interpres Latinus. Habetur enim in fonte: ויחל נח איש האדמה *vaiachel Noach ix adamah*: & cœpit Noë vir terræ. LXX. ſimiliter vertunt, ἄνθρωπος γεωργὸς γῆς: vir agricola terræ. Dicitur autem vir terræ, deditus agriculturæ; ſicut vir ſanguinum, effuſor ſanguinis: vir mendacij, vir mendax appellatur, &c. Chaldæus apertiùs: cœpit Noë eſſe vir operarius in terra. Cæterùm etſi videatur ſignificari omne genus culturæ, quam terræ impenderit Noë ſerendi triticum, olera, plantas, vites, arbores, quæ quidem omnia vitæ humanæ vſibus pernéceſſaria ſunt: putarim ego tamen hiſce verbis ſolùm inſinuari agriculturam, preſſiùs ſumptam, aut ſaltem reliquarum rerum ſationem, præterquam vitium: de his enim in ſecundo loco peculiaris mentio fit. D. Ambroſius *lib. de Noe, & arca, cap.* 29. partim ſimiles, partim diſſimiles Adam & Noë oſtendit. Eo quòd ille (inquit) de paradiſo eiectus cœperit operari terram; iſte verò egreſſus ex arca factus ſit agricola. Diſparitatem tamen agnoſcit: eò quòd alter operarius, alter agricola dicatur. Vnde ſubtilem eruit doctrinam in ſenſu myſtico: non illam repeto, quippe cùm nullum diſcrimen appareat in fonte Hebræo, ex quo diſparitas nominum operarij & agricolæ oriatur. Ad leuamentum curarum videtur agriculturæ ſe tradidiſſe Noë: quod ita oſtendit S. Chryſoſtomus. Conſiderate, & nunc quomodo & iuſtus ille ſe habuerit, quomodo veriſimile eſt eum fuiſſe affectum, & quomodo à triſtitia deprimebatur; videns tam immenſam ſolitudinem, & terram illam; quæ antea tam variis luxuriabat plantis, & floribus ornabatur, repentè quaſi defectis comis, nudam & ſolitariam. Cùm ergo tam inualuerat mœror, paruam quandam ſibi conſolationem excogitans, terræ colendæ ſe dedidit. Ita Chryſoſtomus. Videas hinc quantum conducat etiam ad leniendos animi dolores, non otiari, ſed aliis atque aliis rerum bonarum curis ac ſtudiis exerceri: quod in reſtinguendis fœdi atque importuni amoris ardoribus miram habet efficacitatem. Sed hac de re ſatis in ſuperioribus dictum à nobis eſt. Illud tamen D. Hieronym. *Epiſtol.* 4 *ad Ruſticum*, dignum eſt, quod memoretur. Philoſophi (ait) ſeculi ſolent amorem veterem amore nouo, quaſi clauum clauo expellere: quod & Aſſuero Regi ſeptem principes fecere Perſarum, vt deſiderium Vaſthi, aliarum puellarum amore compeſcerent. Illi vitium vitio, peccatum peccato medicantur: nos amore virtutum vitia ſuperemus. Adde: bonorum operum ſtudio ſanctiſſimè occupari. Noë vir agricola, ſeu vir terræ demonſtrat continuam atque infatigabilem terræ culturam: etſi grandæuus ætate, laboribúſque confectus laborare non deſiſtit: quod in colenda tellure animæ, virtutibus excolendis, atque meritis ad vitam æternam conquirendis præcipuè locum habet. Oportet enim ſemper orare, & non deficere. Qui perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit. Ac perſeuerantem quidem, ne deficiat, exemplum Domini patientis vſque ad mortem mirabiliter confirmat. Quam in ſententiam, ita ſuauiſſimè loquitur D. Bernard. *ſermon.* 1. *in feſto Paſcha.* Deſcendat (inquiunt Iudæi) ſi Rex Iſraël eſt de cruce. Imò verò, quia Rex Iſraël titulum regni non deſerat; virgam imperij non deponat, cuius nimirum imperium ſuper humerum eius, *Iſai.* 9. Noli (inquiunt ad Pilatum) noli ſcribere, Rex Iudæorum. Et Pilatus: Quod ſcripſi, ſcripſi, *Ioan.* 19. Si Pilatus quod ſcripſit ſcripſit: Chriſtus non perficiet quod incepit? Ipſe enim cœpit, & ſaluabit nos. Sed dicunt: Alios ſaluos fecit, ſeipſum non poteſt ſaluum facere. Imò verò ſi deſcenderit, neminem ſaluum faciet. Cùm enim ſaluus eſſe non poſſit, niſi qui perſeuerauerit vſque in finem, quanto minùs poterit eſſe ſaluator? Operatur ſalutem noſtram, nec caudam deeſſe patitur ſacrificio veſpertino hoſtiæ ſalutari. Nouit inique quid cogites, Non tibi dabit occaſionem ſurripiendæ nobis perſeuerantiæ, quæ ſola coronatur. Non faciet obmuteſcere prædicatorum linguas conſolantium puſillanimes, & dicentium ſingulis: Tu locum tuum ne deſeras; quod ſine dubio ſequeretur, ſi reſpondere poſſent: quia Chriſtus ſuum deſeruit. Ergo ille ad Patrem: Opus conſummaui, quod dediſti mihi, vt faciam, *Ioan.* 15. Hæc Bernard.

S. Ambroſ. *Noe agricultura.*

S. Chryſoſt.

S. Hieron. *Exercitatio contra turpē amorem.*

Infatigabile ſtudium in virtutibus.

S Bernard.

Iſai. 9.

Ioan. 19.

Perſeuerantiæ exemplum in Christo crucifixo.

2. *Et plantauit vineam.*] Præter colendi terris, frumenta ſerendi ac metendi, & arbores conſerendi, aſſiduam exercitationem ſenis: alia ſubinde hominem tenuit, mitéque recreauit, ſcilicet, vites in vineæ formam diſponendi, atque poſt omnigenam vitium culturam, vinum à maturis iam vuis tandem exprimendi. Ea namque eſt diuinæ bonitatis erga hominum genus prouidentia: vt paulatim (ait D. Chryſoſt.) mundi ſtatus diſpenſetur, & quilibet iuxta ſapientiam à Deo naturæ inditam initio artis alicuius inuentor ſit:

Artiū inuentio ex Dei prouidentia.

S Chryſoſt.

ſic

sic in hanc vitam artium studia sunt introducta. Primus enim homo agriculturam inuenit, secundus artem pastoralem, alius fabrilem, alius musicam; hic autem iustus vineaticam naturali solertia excogitauit. Ita Chrys. Ac certò quidem tenendum est, vites ante diluuium fuisse. Nec enim plantarum præstantissimam ornatui terræ deesse æquum erat. Carpebant homines è vitibus vuas, ad sapidissimum cibum, hauddubiè inter omnes plantarum fructus: deerat tamen adhuc prioribus ante diluuium seculis, serendi colendique vites, & conficiendi vinum ars, & industria, quæ quidem inter optimas atque vtilissimas humano generi adinuenta est, cuius primus autor extitit Noë. Sed vnde vites; cum diluuio putrefactum perierit omne genus plantarum? Nimirum vel corruptarum vitium radices, vbi post diluuium clementior flauit aura, tepidiórque humor vitale quid terræ indidit, repullulasse creduntur: vt D. Ambrosio visum est. Aut tellus ipsa (quod placuit Abulensi) sponte syluestres protulit vites labruscarum potiùs, quàm dulcium vuarum feraces: quarum abscissos palmites, Noë terræ optimè inseruit, opportunæque culturæ studio, agresti si mitigata, ad optimam vuarum procreationem perduxit. Hæc littera huius loci. Porrò inter Patriarchas, qui Christum Domini mirabilibus in se ipsis adumbrarunt, vnus fuit Noë cùm in arcatum in vinea. Et quidem vineæ non paucæ, nec ignotæ sunt significationes, illa optima de Christiana Republica. In qua (inquit D. Bernard. *serm.* 30. *in Cant.*) Apostoli palmites, Dominus vitis, & Pater eius agricola est, in fide plantata, in caritate mittit radices, defossa sarculo disciplinæ stercorata pœnitentium lacrymis, rigata prædicantium verbis, & sic sanè exuberans vino, in quo est lætitia, & non luxuria, vino totius suauitatis, nullius libidinis. Hæc Bernard. Iuxta istam vineæ acceptionem est, quòd admiremur nostri Noë omnipotentiam, qui plantauit vineam non breuibus circumseptam terræ, vti Iudææ, terminis, sed quæ terras & cælum impleat. De Iudaica & Christiana differens idem Bernard. hæc adiungit. Moysi oblatum est à Deo, si præuaricatorem populum vellet dimittere, & diuinæ exponere vltioni, ipsum quidem fieri posse in gentem magnam, sed ille renuit. Quare? ob nimiam profectò dilectionem, qua illi fortiter deuinctus populo tenebatur, & quoniam non requirebat quæ sua sunt; sed Dei honorem, & non quod sibi vtile foret, sed quod multis. Sic ille. Aduerte obiter quæ tanta fuerit animi magnitudo summa illa despicientis, & zelus, & caritas proximorum, & in Deum pietas in Moyse; atque vtinam sic principes, sic prælati, sic omnes, quotquot Christum profitemur, aliorum vtilitati potiùs, quàm nostris commodis; atque honori Dei, non nostræ vanitati, & cupiditati, tam strenuum infatigabileque studium adhiberemus; sed quæ hominum est impudentia; omnes quærunt quæ sua sunt, non quæ Iesu Christi, *ad Philip.* 2. Sua nimirum (exponit S. Anselm.) non Christi lucra. Sic & modò faciunt in Ecclesia mercenarij sua quærentes, hoc est, non gratis Christum diligentes, non Deum propter Deum quærentes, temporalia commoda consectantes, lucris inhiantes, honores ab hominibus appetentes. Et quando hæc à præposito amantur, atque propter hæc seruitur Deo, quisquis talis est, mercenarius est, inter filios non se computet. De talibus enim dicitur;

Vinea plantatur per Noë. — *S. Ambros.* — *S. Bern.* *Vinea Christi Ecclesia.* — *S. Bernard.* — *Moyses honorum contemptor.* — *Ad Phil.* 2. *S. Ansel.* *qui sua non Christi lucra quærunt.*

A quia receperunt mercedem suam. Non quærunt ea, quæ sunt Iesu Christi, idest, multiplicationem boni gregis religiosam conuersationem subditorum, salutem animarum, & ideo nullum istorum voluit nunc Apostolus mittere; Neminem (inqui) habeo tam vnanimem qui sincera pro vobis solicitus sit; omnes enim, &c. spero Timotheum mittere. Qui sicut pastor salutem gregis quæreret, atque non solùm verbo, sed & exemplo qualiter viuendum esset, ostenderet. Hæc Anselm. Discant ab Apostolo principes, ac pontifices non iis demandare Ecclesias, & præfectutas animarum, qui auidè illas expetunt ac procurant; sua, non Christi lucra quærentes.

Quinam Ecclesijs præficiendi.

B 3. Alteram subinde rationem in facto isto admirabili Moysis inuenit Bernard. longè pulchriorem. Ego autem (inquit) consilio secretiori puto hoc munus diuinitus pro sui magnitudine seruatum sponsæ (Ecclesiam intelligit), vt ipsa potiùs, & non Moyses mitteretur in gentem magnam; sponsæ dicitur: Ite in mundum vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ, *Marci* 16. Ipsa, inquam, missa est in gentem magnam. Num in maiore potuit, quàm in vniuersitatem? & facilè vniuersitas cessit portanti pacem, gratiam offerenti, sed non sicut gratia, ita & lex; quàm dissimili vultu ad omnem conscientiam se offerunt suauitas huius, & illius austeritas? Quis sanè ex æquo respiciat condemnantem, & consolantem; reposcentem & ignoscentem; plectentem, & amplectentem? Non pari profectò
C acceptabitur voto, vmbra, & lux; ira & pax; iudicium, & misericordia; figura, & veritas; virga & hæreditas; frænum, & osculum. Hæc Bernard. Quàm dulciter Bernard. de dulcedine legis gratiæ, de felicitate Ecclesiæ Christianæ loquitur: gratiæ quidem suauitati, amori Christi Domini cessit victa, collum subdidit iugo fidei vniuersitas gentium. Vicit Dominus Iesus, eo violentiùs, quo suauiùs. Vbi Deus (inquit S. Petr. Chrysol. *serm.* 7.) dominum mutauit in Patrem; voluit caritate magis, quàm potestate regnare, & amari maluit, quàm timeri. Deinde, quòd lex Mosaica tam paruos in mundo progressus habuerit, contrà verò Christi regnum, nullis terminetur finibus, ostendit vlterius Bernard. ad hunc modum.
D Graues Moysis manus testibus Aaron & Hur; graue legis iugum testibus ipsis Apostolis, qui hoc & sibi, & patribus impotabile clamitant, *Act.* 15. Graue iugum, & vile præmium: nam terra est in promissione; pro huiusmodi non est Moyses missus in gentem magnam. Verùm tu mater Ecclesia promissionem habens vitæ, quæ nunc est, & futuræ, facilè in duplici gratia obtines ab vniuersis te recipi, & propter iugum suaue, & propter regnum sublime. Pulsa de ciuitate Hierusalem ab vniuersitate exciperis, dum sic pronocat, quod promittis, vt quod imponis, non terreat. Quid adhuc vnius vineæ plangis damnum quod tanto tibi fœnore compensatum est?
E pro eo quod fuisti derelicta, & odio habita, ponam te (inquit Isai. 60.) in superbiam seculorum, gaudium in generatione, & generationem, & suges lac gentium, & mamilla regum lactaberis, &c. Præterea vineæ nomenclaturam sortiuntur etiam animæ. Quisque vineam suam habet, scilicet animam. Hanc excolat, pro hac desudet. Quo sensu videtur conquesta dixisse sponsa Cant. 1. *Posuerunt me custodem in vineis: vineam meã non custodiui.* Quo loci Bernard. *serm.* 50. Ego (ait) loci huius occasione meipsum reprehendere soleo.

S. Bern. — *Marci* 16 — *Dulcis & felix Christi fides.* — *S. P. Chrys.* *Deus dominum mutauit in patrem.* — *S. Bern.* — *Act.* 15. *Cur lex Christi, non Moysis mundum obtinuit.* — *Isai.* 60. — *Cant.* 1. *Vinea cuiusque anima.* *S. Ber.*

quòd animarum ſuſceperim curam, qoi meam non ſufficerem cuſtodire, vineas animas interpretans. Vide conſequenter, an rectè quoque dicamus fidem, vitem, virtutes, palmites, botrum, opus; deuotionem vinum. Percommodè ſignificatur etiam ſymbolo vineæ religioſa quæque familia; vti D. Bernard. *Epiſt.* 141. ſcribit ad Humbertum Abbatem de monaſterio Igniacenſi: Vineam (inquit) tibi Dominus plantauit electam, & ſpecioſiſſimam. Spem ei circumdedit votiuæ continentiæ; torcular diſtrictiſſimæ diſciplinæ fodit in ea; & ædificauit ſanctæ paupertatis turrim ad cælos vſque pertingentem, te cultorem, atque cuſtodem conſtituit. honeſtauit te in laboribus tuis, & complebit illos, ſi permittis, &c. Hactenus Bernardus.

S. Bern.

Vinea religioſa familia.

4. *Bibénſque vinum.*] Plantauit igitur Noë vineam, coluitque vſque ad vindemiam: expreſſit tandem vinum ex vuis, humanæ (vt Lippomanus loquitur) naturæ nobile medicamentum, ſi parcè ſumatur. de quo ſic optimè Plin. *lib.* 14. *cap.* 5. Vino neque viribus corporis vtilius aliud, neque aliud voluptatibus perniciosius, ſi modus abſit. Hebr. eſt וישת מן היין *vaiexeth min-haiain:* & bibit de vino, quod etiam LXX. habent, pro bibit vinum. Nihilominus S. Ambroſius ex hoc modo loquendi occaſionem ſumpſit excuſandi Noë, illúmque vindicandi ab intemperantia. Non dixit (ait) vinum bibit; neque iuſtus vinum ebibit, ſed de vino, hoc eſt, de eius potione libauit. Ebrioſi eſt omne exorbere vinum, & intemperantis euacuare quod ſumpſerit; continentia autem vtendi menſura legitima eſt. Meritò D. Chryſ. *homil.* 29. inuehitur in eos, qui vinum incuſant; eſt enim vtiliſſimum, ſi temperantiæ limites non tranſiliat, qui biberit. Summa verò vini laus ex eo æſtimari poteſt, quòd vini materia vſus fuerit Christus Dominus ad conſecrationem ſui ſanguinis, in ſacroſancto Euchariſtiæ myſterio: tum vtramque audi potiùs ex D. Chryſ. Non eſt (inquit) vitis mala, neque vinum malum, ſed illius abuſus, quia non propter vinum, ſed propter peruerſam voluntatem nefaria ſcelera fiunt; & cùm in eo ſit vtilitas; vt noceat in cauſa eſt intemperantia. Quocirca nunc poſt diluuium oſtēdit tibi vini vſum, vt oſtendit, quòd & antea in immodicam luxuriam humanum genus inciderit, multíſque peccatis ſe contaminauerit, cùm adhuc vini vſus neſciretur; vt quando videris vſum vini, non vino totum tribuas, ſed corruptæ voluntati ſua ſponte ad malum ruenti. Alia quoque ratione conſidera, quomodo vinum fuerit vtile, & horreſcito. Nam per hoc materia bonorum ſalutis noſtræ perficitur. Sciunt initiati, & eruditi, quid dicatur. Ita Chryſ. Ad Sacerdotes loquitur de ſacroſancto calice ſanguinis dominici. At vino quidem plura ſignificari ſolent in ſacris literis; atque in primis illud, de quo ſic D. Bernard. *ſerm.* 2. *de dom. poſt Epiphan.* ad illa ſanctiſſimæ Virginis verba: *Vinum non habent,* Ioan. 2. Hìc nonnunquam vinum deficit, gratia ſcilicet deuotionis, & feruor caritatis. Quoties mihi neceſſe eſt exorare matrem miſericordiæ, vt ſuggerat ſuo benigniſſimo Filio, quoniam vinum non habeant? Et ipſa ſi piè a nobis pulſata fuerit, non deerit neceſſitati noſtræ, quoniam miſericors eſt, & mater miſericordiæ. Nam ſi compaſſa eſt verecundiæ illorum a quibus fuerat inuitata, multò magis compatietur nobis, ſi piè fuerit inuocata. Hæc Bernard. Vinum etiam ſignificat virtutes, & quidem merum eas, quæ in

Vini bonitas & malitia. Lippom.

Plin.

S. Ambroſ.

Vinum parcè bibendum.

S. Chryſ.

S. Chryſ.

Non vinum, ſed abuſus vini damnatur.

Vinum conſecratur in ſanguinè Christi.

S. Bern.

Ioan. 2.

Vino ſignificatur deuotio.

B. Mariarem pro dic. & impetratio.

Christo ſunt, putas ab omni fæce humanæ infirmitatis. Vnde idem Bernard. *ſerm.* 9. *ſr. Qui habitat.* loquens de calice Saluatoris: Non eſt (inquit) hic calix aquæ frigidæ, ſed calix inebrians quàm præclarus, calix vini meri, & quidem plenus mixto. Solus enim merum habuit vnum Dominus meus Ieſus, qui ſolus perfectè mundus, & ſemper etiam poteſt facere mundum de immundo conceptum ſemine. Nec quiſquam cæterorum præſumere audeat, non eſſe quòd ſibi propheticum illud aptetur: *Vinum tuum mixtum eſt aqua,* Iſai. 1. Nemo enim mundus à ſorde, nemo gloriari poteſt omnino ſe caſtum habere cor. Ita Bern.

S. Bern.

Chriſti gratia pura.

5. Significat etiam lætitiam ſpiritualem, gaudium Spiritus ſancti; vt Prouerb. 31. *Date ſiceram mærentibus, & vinum his, qui amaro ſunt animo, bibant, & obliuiſcantur egeſtatis ſuæ, & doloris ſui non recordentur amplius.* Cuius loci egregia traditur interpretatio a Beda hiſce verbis. Siceram & vinum hoc loco ſupernam diuinæ ſapientiæ conſolationem dicit, quæ illis eſt exhibenda cordibus, quæ in infimis cōſolari reſugiunt. Et quicquid occurrit in præſenti, amaro ſuſcipiunt animo; ſolis, quæ nondum vident, gaudiis cæleſtibus tota mente inhærentes, iuxta eum qui dixit: *Negauit conſolari anima mea. memor fui Dei, & delectatus ſum,* Pſal. 76. Sic ille. Itaque diuina gaudia iis communicari ſolent, qui humana, & carnalia faſtidiunt; beati enim qui lugent. Cæterùm ad verba regij Vatis pulchrè ita commentatur S. Hieronym. Quantum in peccatis meis fuit, nullam inuenire potui conſolationem. rurſum cogitaui de Deo, & in miſericordia ipſius delectatus ſum. In Hebr. aliter habet: Memor fui Dei, & conturbatus ſum. Conſideraui manſuetudinem ipſius, pietatem, munditiam: & videns meipſum immundum, vehementer conturbabar. Sic ille. Quid nobis fiet, quando innumeris polluti vitiis ante Iudicem puriſſimum præſentabimur? Deinde pœnitentibus Dei promittitur conſolatio. Sic enim vlteriùs Beda: Item date, &c. his, qui pro pœnitudine actuum priſtinorum mœrore deprimuntur; ſpiritualis ſcientiæ iucunditatem affluenter infundite: eóſque ſalutaris verbi crapula refouete: ne fortè iugitate mœroris de tali deſperatione demerſi, abundantiore triſtitia abſorbeantur. Hactenus Beda. Contrà verò ſumitur aliquādo vinum pro iudicio, correctione, atque timore, eo quòd auſterum eſt. Hinc D. Bernard. *ſerm.* 16. *in Cant.* Pulchrè oſtendit benignitatem Domini, qui ad nos deſcendens plus olei, quàm vini attulit. Verba illius ſunt: *Spiritus Domini ſuper me, eò quòd vnxerit me, ad annunciandum manſuetis miſit me, vt mederer contritis corde,* &c. ait per Iſai. 61. Veniebat vngere contritiones noſtras, ac lenire dolores. Ideoque venit vnctus, venit manſuetus, & mitis, & multæ miſericordiæ omnibus inuocantibus eum. Sciebat ſe ad infirmos deſcendere, exhibuitque qualem oportuit. Et quoniam multæ erāt infirmitates, multa quoque prouidus medicus medicamenta curauit afferre: attulit ſpiritum ſapientiæ, & intellectus, ſpiritum conſilij, & fortitudinis, ſpiritum ſapientiæ & pietatis, & ſpiritum timoris Domini. Vides quot phialas plenas odoramentis cæleſtis medicus præparauit ad ſananda vulnera illius miſeri, qui incidit in latrones? Septem ſunt numero: ex his profectò infudit oleum meis vulneribus; infudit & vinum, ſed minùs, quam olei. Sic nempe congruebat infirmitatibus meis, vt miſericordiam ſuperexaltaret iudicio; quemad-

Prouerb. 31.

Diuina conſolatio humanā reſpuentibus datur.

Beda.

Pſal. 76.

S. Hieron.

Beda.

Pœnitentibus datur Dei cōſolatio.

S. Bern.

Chriſti manſuetudo.

Iſai. 61.

modum vino oleum superfertur infusum,attulit proinde quinque cados olei, vini non nisi duos. Vinum siquidem timor tantùm, & fortitudo fuere, reliqua quinque oleum propria suauitate designant. O sapientia, quanta arte medendi in vino, & oleo animæ meæ sanitatem restauras, fortiter suauis, & suaviter fortia; fortis pro me, & suauis mihi; propellens inimicum, & infirmum fouens. Oleum effusum nomen tuum. Non vinum effusum (nolo enim, vt intres in iudicium cum seruo tuo) sed oleum; quia coronas me in misericordia, & miserationibus. Hactenus ille. Percelebris illa in deteriorem partem significatio, qua sumitur vinum pro luxuria, *ad Ephes.* 5. In hoc sensu dicuntur vbera sponsæ, idest, virginis Mariæ pulchriora vino, quia genuit cum virginitate, cùm aliæ genuerint cum libidine. Ita Rupert. *in Cant.* 4. At Guillielmus pius Deiparæ cultor suauius adhuc interpretatur ad hunc modum: Pulchriora sunt vbera tua vino. Vinum potest intelligi illud, quod germinat virgines, *Zach.* 9. ipsa virginitas; vtique propter meracissimam puritatem. Quid enim virginali puritate meracius? hoc vino vbera B. Maria priusquam mater esset, plena erant; sed vbi salua virginitate mater facta est, non plena tantùm vino, sed pulchriora etiam vino eius vbera facta fuerunt; quia non tantùm virginea, sed etiam lacte virgineo tumida extiterunt. Vbera habere virginea, cũ multis illi virginibus est, & fuit cõmune. Sed singulare illi est, & fuit, & erit virginea vbera lacte virgineo post partũ tumẽtia habere. Sic ille.

Christi suauitas fortis.

Ad Ephes. 5.

Rupert.
Guilel.

Zachar. 9.
B. Maria virgo & mater.

6. *Inebriatus est.*] Primus Noë (inquit S. Ambros. *lib. de Elia, cap* 5.) plantauit vineam, dedit naturam, sed ignorauit potentiam. Itaque vinum nec suo pepercit autori. Cùm enim delectaret reperti muneris gratia, tentauit vehementior creatura insuetos senis artus, turbauit noua potio. Sic Ambros. Similiter excusat Theodoret. ebrietatem Noë, sic enim ait *quæst.* 65. Ab inexperientia profecta est ebrietas Noë, non ab intemperantia. Nam ille primus hominum compressis vuis ignorans non solùm, quantum esset bibendum, sed etiam, quomodo, nempe aqua temperatum, incidit in ebrietatem. Sic ille. Igitur multa in causa fuerunt cur Noë inebriatus sit. Atque in primis potatio post laboriosã exercitationem defesso homini faciliùs ebrietatem inducit; at Noë, vt subiicitur, vir agricola, plantauit vineã; præmittitur labor, vt ebrietas excusetur. Deinde vbi mustum calcatis, aut manu compressis vuis, eliquauit, in potum assumpsit; at musto, vtpote crassioris adhuc naturæ, nondum decocto, sed veluti efferuescenti, adde quoque, nimium dulci mira vis inest inebriandi. Præterea senex æuo, ac viribus penè exhaustus, nimirum sexcentorum annorum, ad pauciores vini cyathos non potuit non labascere. Quam ob causam, vt arbitror, Noe filij, quos etiam bibisse nullus ambiget, cùm ætatis robore, ac viribus præualerent, impetum vini euincere potuerunt. Denique inexpertus huiusmodi potus, nec diluit aqua vinum; nec debita, hoc est, multo minore mensura, quam bibere aquam assueuerat, vinum ebibit; at quid mirum, si homo per sexcentos annos aquam solitus bibere, vbi primùm vinum degustauit, corpore, mentéque fuerit conturbatus: Vt enim ab assuetis non fit passio; sic ab insuetis vehemens passio commoueri solet. Nemo igitur sanæ mentis calumniabitur vitium, si forte alicui accidat, præter, imò & cõtra opinionem;

S. Ambros.

Excusatur ebrietas Noë.

Theod.

Vitium inuoluntariũ non culpatur.

A quod enim prorsus inuoluntarium est, culpę non tribuitur. Hac de re luculenter disserit Philo Hebr. *lib. quod Deus sit immutabilis*, dum lepræ duo genera, de quibus lex Moysis, grandi quodam discrimine sanciuit, subtiliter examinat ad hunc modum. Extat lex & à vulgo recepta opinione diuersissima, quæ ex parte leprosum pronunciat impurum; eum verò, qui à capite ad pedes vsque lepra occupatus est, purum esse ait. Sic enim habet lex: si caro viuens in leproso apparuerit, pollutus iudicabitur; caro enim sana inter sparsa immunda est, &c. Equidem puto per ista significari id quod est verissimum, quod iniquitates inuoluntariæ, vel maximè absoluuntur; nec inquinant, cùm graui accusatore careant conscientia; voluntariæ verò, etiamsi non latè

B pateant, tamen pro animæ tribunali conuictæ, insanabiles, pollutæ, impuræque iudicantur: ergò duplex, & duobus coloribus variata lepra voluntarium vitium significat. Cùm enim anima in se sanam, vitalem, rectámque rationem habeat, non vtitur eius gubernatione ad bonorum suorum conseruationem: sed permittens seipsam imperitis nauigandi totam vitæ nauim, quæ in serenitate, tranquillitateque seruari poterat, submersam demergit pelago. Cùm autem vno colore albicat, mutationem præ se fert inuoluntariam, quando mens in totum ratione priuata, ne scintilla quidem intellectus reliqua, tanquam in tenebrosa, densáque caligine, non cernit quid

C agendum sit, sed more cæcorũ passim offensans, lapsúsque alios post alios inuita, dolénsque sustinet. Hæc Philo. Extremæ stultitiæ est, irridere hominem naturali vitio affectum. Quare Dominus seuerè interdicit, *Non maledices surdo, nec coram cæco pones offendiculum. Sed timebis Dominum Deum tuum, quia ego sum Dominus*, Leuit. 19. Rectè commentatur Dionys. Carthus. Isti enim sunt miserabiles personæ, quibus non est addenda iniusta afflictio, nec valent se adiuuare respondendo, & euadendo. Scribitur Num. 12. *Locuta est Maria & Aaron contra Moysem propter vxorem eius Æthiopissam.* Quòd vitium & quidem illud naturale vxoris, probro verterint, cedit in commendationem Moysis, vt benè aduertit idem

D Theodor. Sed integritatem (inquiens) Moysis confirmat fratrum protervia; nempe cùm alia carerent accusatione, vxoris probrum obiecerunt. Ac Moyses quidem patienter tulit fratrum contumelias, quas Dominus illicò vindicauit. Subditur enim: *Et ecce Maria apparuit candens lepra quasi nix.* Rogabis; quare cũ Maria & Aaron simul peccarint, vna illa lepræ fuerit turpissimo contagio punita? Respondet egregiè Theod. In primis (inquiens) quia grauius delictum erat mulieris, masculo enim tum natura tum lex fœminam submittit. Deinde veniam aliquam merebatur Aaron: nimirum, vt prouectior ætate, ac pontificiam dignitatem obtinens. Præterea quoniam leprosus secundùm legem immundus

E esse videbatur: Aaron autem radix erat sacerdotum & origo; propterea Deus parem ei pœnam non inflixit, sed per mulierem terruit illum, simul & erudiuit. Hæc Theod. Hæc verò laus Noë à D. Ambros. obseruatur *lib. de Elia, cap.* 5. Illius ebrietas nobis suadet sobrietatem, semel enim inebriatus est Noë. Vbi enim malum ebrietatis agnouit, inuentum suum ad remedium temperauit, non effudit ad vitium. Sic Ambros. Vino solet voluptas significari, qua vel iusti prosternuntur. Addit enim S. Ambros. *Dormitauerũt, qui*

ascende

Philo Heb.

Voluntariũ & inuoluntariũ vitium.

Leuit. 19.
Dyõ. Carth.

Num. 12.

Theod.
Moysis vita inculpata.

Theod.

Senis, & Pontificis autoritas respicitur.

S. Ambros.

Voluptas nulla secura.

Hal. 75.

ascenderunt equos, Psalm. 75. Ascendit corporis voluptates iustus, & obdormiuit. Nemo igitur securus cum voluptate congreditur.

S. Chrys.
Ebrietas carpitur.

7. Contra ebrietatis infame vitium nusquam non inuehitur D. Chrys. ita hoc loco; grauissimum quiddam est ebrietas, & quod potest excæcare sensus, & submergere mentem, & hominem rationale animal, qui supra omnia dominiũ accepit, iniectis vinculis insolubilibus, quasi mortuum, & operatione carentem iacere facit. Iacet ibi ridiculus omnibus; alij sese abscondunt, & confunduntur: alij irrident, alij execrantur: huncćine oportet viuere? O pecus, ô porcum! Idem *homil. 1, in Genes.* Ebrietas degrauat mentem, captiuam facit animam, vndique illam oppugnans, neque sinit rationis iudicium firmum consistere; sed impetit, vt in præceps feratur. Tempestatem, & procellam ebrietas generare solet: ab ea liberati in portum animarum nostrarum ieiunium pertingimus. Idem *homil. 9. in Epist. ad Roman.* de fluctuatione artuum in temulentis lepidè ait: Qui vino se obruunt, quæstionem tolerantibus miserabiliores sunt. Mitto plura ex Chrys. Irreconciliabile videtur bellum habere indictum ebrietati atque ebriosis S. Ambros. cum aliis passim libris, tum præcipuè *lib. de Elia & Ieiunio*, per aliquot integra capita.

S. Ambros.
Vini potentia ad inebriandum.

Vinum tollit sensus, viscera exurit, somnum infert, caput vexat. Etiam maior vis vini, quàm veneni est. Venenum vino excluditur, non veneno vinum. Meritò Deus per Moysem non solùm veneno, sed etiam draconum veneno vinum comparauit, dicens: *Furor draconum vinum eorum, & ira aspidum insanabilis*, Deuter. 32. & pulchrè additur *insanabilis*. multi enim reliquorum serpentium veneno curantur, nemo ebrietate. Certè veneno caro vulneratur, vino mens. Hæc Ambros. Tam turpis denique est ebrietas, vt non nisi aureis, & argenteis, & splendidioribus poculis, quo illius fœditas occultetur, in istorum epulonum mensis hauriatur. Quod quidem videtur à D. Ambros. *cap.* 15. hisce verbis insinuari. *Calix aureus Babylon in manu Domini inebrians omnem terram*, dicit Ierem. 51. Qua ratione calix aureus? Quoniam qui à veritate defuit, quærit illecebram, vt specie saltem pretiosa ad bibendum aliquos possit allicere. Constitue ante oculos tuos pompam huius seculi, vide speciosam illecebram, sed inanem gratiam: non seducant te vasa aurea & argentea. Habemus & nos thesaurum in vasis fictilibus: vas Apostolorum fictile est, sed in eo thesaurus est Christi. Væ siccetam manè bibentibus! Aureum est hoc vas, populum est, & in eo poculo venenum mortis, venenum libidinis, venenum ebrietatis. Hæc Ambros. In ebrietatis detestationem plura videas apud S. Basil. *homil contra ebrietatem*, & S. August. *ad sacras virgines*: vbi ebrietatem vocat naufragium castitatis, &c. additque vinum moderate potatum medicamentum esse; plus iusto sumptum, venenum, iucunditatique, non autem ebrietati creatam esse vini materiam. Plin. *lib.* 14. *cap.* 22. eleganter scribit ignominiam ebriosorum. Vbi hoc adiungit. Præmium summum ebrietatis libido portentosa, ac iucundum nefas; rerum omnium obliuio, mosque immotiæ. Ebrij minùs diu viuunt. Sic ille. Appositè animaduertit Procop. Fortassis (inquiens) non citra diuinam prouidentiam nec carnium, nec vini vsus ante diluuium frequentatus est. Si enim tanta fuit dementia illorum mortalium, vt aquis domandi fuerint: quid euenisset, si carnium & vini vsus fuisset repertus? profectò, refrænari non possent. Denique hic locus non parum admonet cauendum ab otio, quod est omnium malorum seminarium. Sic enim D. Ambros. *serm. 11. in Psalm.* 118. effatur. Noë sanctus, quem totius orbis diluuia in tantis procellis & fluctibus peruigilem probauerunt: vbi tamen otioso curas laxauit corpore, ibi somnum ebrietatis offendit, quando filio delirante contumeliam paternæ pietatis incurrit, docens periculosa otia secura, esse virtuti. Hæc Ambrosius.

Deut 32.

S. ambros.

Ierem. 51.
Pretio & specie, & illecebra vitiu decipit.

S. Basil.
S. August.
Ebrietas vitiorum origo.
Plin.

Procop.

S. Ambros.

Otium & securitas periculosa.

SECTIO VI.

Et nudatus in tabernaculo suo.

1. HEbr. בתוך *bethoch*, in medio. bene redditur in tabernaculo suo. Ne putet aliquis virum iustum iustissimum sopore crapulæ oppressum, Cynicorum ritu impudentissimo, nudum in propatulo, & resupino corpore se proiecisse. Certum est, quod Theodor. obseruat. Non mirum (inquit) si ebrius nudatus est, cùm etiam nunc multi dormientes, sopore sensum auferente, sese nudent. Igitur Noë vino soporatus obdormiuit lecto ritè composito, aut humiliori stramento; aut, si mauis, humi tectus tamen; sed (quod vsu euenit dormientibus) vbi vehementior efferuescit æstus, vino ampliùs, ac somno incalescens iactauit membra, tegimenta disiecit, ac dormiens, non sponte nudatus est. Permisit hanc ignominiam viro sanctissimo Deus, non vt illius exemplo nostra flagitia excusemus, aut certè consolemur; sed vt fœdum ebrietatis vitium detestemur, vtpote multorum dedecorum causam & scelerum incitamentum grauissimorum. Optimè autem aduertit D. Chrys. *homil.* 29. quid præstare debeant, qui ebrium contuentur: Si quis (inquit) ebrietate vincitur, ne euulgetur, sed à suis contegatur, & non sit omnibus risus, & turpitudinis argumentum. Quod ego præstandum addiderim in gratiam humanæ naturæ; ne videlicet tam bestialis in homine deformitas, aut indignantium oculos, aut irridentium sibilis exponatur. Emphasim habet, *in tabernaculo suo*. S. Chrys. id à Moyse præmissum arbitratur, vt Chami deinde inuerecundia, & malitia grauiùs perstringatur. Considera (inquit) quòd hoc non foris illi accidit, sed in domo sua, vt ex iis quæ sequuntur, malitiæ vehemens studium videas eius, qui nuditatem euulgare fuerit ausus. Ita Chrys. En quantum illi nocuit vini sui inuentum. Bene D. Ambros. *Epist.* 82. Vinum (ait) post diluuium iustus ad tentationem sui reperit. Hinc optimè admonet S. Ephrem *serm. de virgin. tom.* 1. Timeto vinum, ne ebrietate vincaris, & virtutibus nuderis; quemadmodum antiquus ille iustus nudatus est vestibus. Vide potentiam vini. Noë sanctus atque perfectus, & à Deo laudatus, qui inundationes aquarum tempore vniuersalis diluuij vicerat, à modico vilique vino victus est dormiens. Aquæ infinitæ, non ipsum vincere potuerunt: vinum autem vile inter dormiendum iusti corpus nudauit. Sic Ephrem. Simile illud est Hieronym. *Epist. ad Oceanum*. Noë ad vnius horæ ebrietatem nudauit femoralia sua, quæ per sexcentos annos contexerat. Idem *lib. 1. aduersus Heluidium, cap.* 10. Ante diluuium, nec vsus carnium, nec potus vini fuit. Vinum cum carnibus

Theod.
Vtinam dormiuit Noe.

S. Chrys.
Ebrius remouendus à vulgo.

S. Chrysost.
Impudentia Ch·m ostenditur.

S. Ambros.

S. Ephrem.

Vinum virtutibus nudat.

S. Hieron.
Vinum primò apparuit cum ignominia.

post

S. Ambros.

post diluuium dedicatum. Appone si placet: Et [illegible]um ebrietate; nec enim primò in terris vinum quis ebibit, quin simul ebrius, nudus, ridendus, infamisque apparuerit. D. Ambros. *de Noë, cap.* 29. occasione horum verborum (nudatus in tabernaculo suo) & prudentiam Noë, & peccantis aliquor suffugia excusationésque commendat. Sic ait: Cautus est qui etsi nudatur, in domo tamen nudatur sua, vbi opertimenta non desint, & quædam tegmina ebrietatis, vt vitia sua norit abscondere. Corporalia igitur nudum corpus tegunt, vt parietes, & tecta: animæ autem quæ sunt operimenta videamus. Gemino amictu mens nostra vestitur, si aut peccatum imprudens admiserit (hæc est enim nudatio velut ebriæ mentis, vt nesciat quod delinquat; quasi quæ tumulentia quadam ignorantiæ in vitium deducta labatur) aut rursus negligentiæ & ignorantiæ somno sepulta errorem suum nesciat. Quæ eò incidetimus, imò cùm peccata plura inciderimus etiam per scientiam (est enim naturalis quædam etiam nostræ infirmitatis ebrietas, vt impetu delectationis feramur in vitium, sicut plerique iuuenili accensi calore, aut luxuria, & delectatione inflammati, aut auaritia rapti cupiditate) certè omnibus his medicina quæratur: primum pudore quodam, & verecundia, vt etiasi in lubrico sit adhuc positus delinquendi, det tamen emendationis insigne. etenim plurimum interest, vtrùm peccata sua iactare desideret: in altero enim turpis impudentia, in altero tolerabilis verecundia spem futuræ correctionis ostendit. Hæc Ambros. Singula expendi deberent: præsertim vt quisque si peccet, errata sua occultare studeat, ne scandalo sit, extra confessionem intelligo. Deinde vide quàm graphicè depingat impetum delectationis, qua vertimur in ebrietatem, atque insaniam.

Quid excuset, & quid curet ebriat.

2. Pulchrè etiam verecundiam vocat emendationis insigne: quem enim peccati non pudet, nemo sapiens illius speret ac sibi polliceatur resipiscentiam. Confundantur superbi quia iniquitatem fecerunt in me, canit regius Vates *Psal.* 118. Vbi Theodor. Non hostibus imprecatur, sed pro eis preces fundit, quandoquidem pudor salutem procurat. Adiungit Ambros. pudore tegi peccatum. Qui enim de commisso scelere verecundatur, non illud quidem euulgat, vel ad impudentissimam in malefacto iactantiam, vel ad præbendum scandalum aliis, atque exemplo suo inuitandum reliquos ad flagitium. Millies reperio in sacris literis maledici à Domino domum Ieroboam. Subiicitur causa: Quia peccare fecit Israël. Huius hominis scandalum adeò fuit Domino exsecratus, vt multis antè seculis iam tribum Ephraim, ex qua esset Ieroboam venturus, à suo fauore procul amandarit. Vnde illud: *Tribum Ephraim non elegit*, Psal. 77. Quandoquidem (ait Theod.) ex hac tribu Ieroboam originem ducens, ex Dauidico regno decem tribus abduxit. Neque verò alia mihi potior videtur ratio, quare *Apocal.* 7. cùm Ioannes cæteras tribus multorum sanctitate præcellentium hominum feracissimas demonstrarit; tribum tamen Ephraim alto silentio præterierit: quippe quæ tam infelix fuerit, vt pepererit Ieroboam tetram illam scandali, & alterum satanam cauda sui erroris, de cælo Israëliticæ Reipublicæ, non tertiam modò partem, sed ex duodecim partibus, decem traxerit in barathrum idololatriæ. Nihil planè turpius, quàm cùm quis flagitiosus omni prorsus exuto

Verecundia peccati medicina.

Psal. 118. Theod. S. Ambros.

Psal. 77. Theod. *Scandalum præ cæteris quam graue sit.* Apocal. 7.

A pudoris velamine, non suam modò prodit turpitudinem aspectibus hominum temulentis ingerens nuditatem: sed eam laudi suæ ducens, gloriatur in malitia, qui potens est in iniquitate, *Psalm.* 51. Quis non stupeat Deum clementissimum, seuere admodum præcipere suo Prophetæ Ieremiæ: *Tu ergo noli orare pro populo hoc, & ne assumas pro eis laudem, & orationem, quia non exaudiam in tempore clamoris eorum ad me, in tempore afflictionis eorum*, cap. 11. Scilicet iam erat definita sententia subuersionis contra Iudaicum populum; cùmque esset illa ex Dei statuto irreuocabilis: si nihilominus Propheta deprecaretur adhuc, nec tamen exaudiretur, cessisset hæc repulsa in aliquam ignominiam tanti Prophetæ, B cuius nomen & gratia plurimum apud Deum valebat. Hæc ex mente D. Hieronym. Qui sic interpretatur. Præcipitur Ieremiæ, ne velit pro eis Dominum deprecari, in quos iam est consummata sententia: ne videatur oratio eius infirma, & propriis sceleribus non exaudiri. Noli (inquit) orare pro eis, nec laudem assumere, vt replicando veteris historiæ clementiam, qua eis semper misertus sum, & laudando meam nitaris mutare sententiam. Etsi enim hoc feceris, non exaudiam eos, qui me necessitatis tempore rogare coguntur. Ex quibus discimus frustrà aliquem rogare pro alio, cùm ille non mereatur accipere, pro quo rogatur Deus. Hæc Hier. Obiter expende, quæ tanta sit vis, dignitásque humanæ orationis, C præsertim quæ fit à viro sancto, vt eam fieri prohibeat Dominus, cùm nihil iam restat impetrandum, ne videlicet orationi labecula illa inuratur, maléque audiat apud homines eo quòd aliquando iusti oratio à Deo non exaudiatur. Sed quorsum (inquies) definita erat iam damnationis sententia contra Rempublicam Iudaicam? Respondet ibidem Dominus: Nunquid carnes sanctæ auferent à te malitias tuas, in quibus gloriata es? Nimirum sacrificia deprecationésque frustrà fient, non quidem propter malitias qualescunque, sed propter illas, vtpote maximè diuinam iustitiam irritantes, videlicet, in quibus (inquit) gloriata es. Quasi dixerit Dominus: Gloriari de peccatis consummata iniquitas est. Quare D incassum fuderit preces, vel ipse sanctissimus Ieremias ad auertendum supplicium meritò iam statutum in peccatores sua iactantes, & commendantes flagitia.

Gloriari de peccato consummata iniquitas. Psal. 51.

Iere. 11.

S. Hieron. *Iubetur Ieremia ne oret pro populo.*

Iusti oratio quàm grata Deo.

3. Ergo vsquequo peccatores gloriabuntur? *Psalm.* 93. Verum quidem est, quo ad hunc versum S. Hieronym. obseruat. Impatientia (inquiens) humana non vult Deum habere patientiam. Miseri nos, qui volumus nobis Deum esse patientem, & inimicis impatientem. Si quando peccamus, patientem cupimus Deum: si quando aliquis in nos deliquerit, in ipsum non volumus esse patientem Deum. Sic Hieronym. At vnde etiam Prophetis ista veluti impatientia nascitur? Nimirum eo quòd peccatores & pec- E cent, & in peccatis insuper glorientur. Quare (vt explicat Theodor.) non vt interitum patiantur iniqui, obsecrat Propheta, sed ne regnent, & imperium veluti viaticum ad iniustè agendum habeant. Denique S. Hieronym. propriam istius impatientiæ, aut saltem querimoniæ iniustorum colligit ex verbis Prophetæ: Vsquequò peccatores gloriabuntur? Prima (inquiens) infelicitas est peccare. Secunda infelicitas, imò nouissima, non agere pœnitentiam. Quidam ergo peccatores non solùm non flectuut

Psalm. 93. S. Hieron. *Aliud nobis, aliud aliis volumus.*

Theod. *Principes iniusti.*

S. Hieron.

Gloriari de peccatis.

ctunt cerulcem, sed liberè post peccatum suum gloriantur. Sic Hieron. Plantamus quidem omnes, suam quisque vineam, illam scilicet amarissimis vitibus, & labruscis infamem, toties diuino maledicto percussam, seriem dico nostrorum scelerum: vino impuræ delectationis inebriamur; obstinati persistimus in peccato, veluti crapula, veternóque sopiti; nudati gratiæ donis humi iacemus, vel potiùs ad vestibulum, primísque in faucibus Orci. Sed ô immensam Dei benignitatem! Vnicum ac præsentissimum sic ebriis, sic nudis, sic consopitis remedium adhibuit: nempe confessionis sacramentum, in quo euomitur crapula, lethargus curatur, nuditas tegitur vitiorum: sanitatem, vitam, laudem, & honorem comparamus. Multa dicerem de confessione sacramentali, sed sæpè aliis in locis hac de re copiosè disserui: vnum illud attexam, quod & summam afferet admirationem legentibus, & huius sacramenti necessitatem commendabit. Deinde, quod mihi est quàm dulcissimum, in laudem semper virginis Deiparæ cedet: vnde ampliùs colliges, quantus sit fructus, & emolumentum, pietatis, obsequij, amorísque nostri, erga suauissimam Dei matrem. Igitur Ioannes noster Busæus, pulchro illo suo Viridario ad verbum *Confessio, cap. vltimo*, ita scribit. Antonius Bonfinius *lib. 3 rerum Hungaricarum, decade* 3. refert anno Domini 1145. post pugnam à nostris contra Turcas, & Valachos in Hungaria commissam, in campo vbi magnus restabat cæsorum corporum cumulus, fortè à viatoribus auditas voces Iesu & Mariæ: cúmque propiùs se admouissent cumulo, caput loquax ita locutum: Quid hîc astatis stupentes? Christianus sum & Dei matri addictus: sine confessione facta occubui ante biennium. Maria Dei mater, cui in vita deuotus extiti, linguam hactenus mihi seruauit, quo confiteri possem. Quare, rogo, vocate sacerdotem. Vocarunt: confessus, & absolutione percepta illicò conticuit. Sic Busæus. Diximus de non euulgandis iactandisque per impudentiam nostris flagitiis, ne aliis petra scandali efficiamur. Maximè verò tegenda est omnis species inhonestæ rei, atque inuerecundæ: hæc enim magis infamem reddit hominem. Quare Procopius expendens verbum; *in tabernaculo suo*, sapienter obseruat; Licèt Noë (inquiens) parum cautè, & pudicè iacuerit, non tamen id euenit in publico: domus sua eum nudum conspexit; est enim sancti viri se neutiquam extra suam domum nudare. Sic ille.

Confessio remedium animæ.

Confessionis miraculum.

Ioã Busæus.

B. Maria in suos fideles insignis pietas.

Procop.

Modestia corporis seruãda.

4. At quàm turpe visu ac dictu est, quòd vir alioqui iustus, Dei sacerdos, qui paulo antè altare extruxerat, & sanctissimè victimas obtulerat, tam Deo suo gratus vt scriptum sit: Et odoratus est Dominus odorem suauitatis; hic idem nunc inuerecundè vino ac somno iaceat sopitus? In quo planè significatur intemperantia sacerdotis, si quis fortè sui Deique oblitus, in voraginem libidinis corruerit. Contra quem elegans est, & sanè catholica declamatio apud S. Petrum Damian. *Epist. 6. ex 1. tom.* quæ sic habet. Cur ô sacerdos, qui factum dare, hoc est, sacrificium Deo debes offerre, temetipsum priùs maligno spiritui non vereris victimam immolare? Quid tibi cum corpore Christi, qui per carnis illecebrosæ luxuriam membrum factus es Antichristi. Nunquid ignorans Dei filium adeò carnis elegisse munditiam, vt ne de pudicitia quidem coniugali, sed de clausula potiùs incarnatus sit virginali? Et ne hoc sufficere videatur, vt tantummodo virgo sit mater; Ecclesiæ fides est, vt virgo fuerit & is qui simulatus est pater. Si igitur Redemptor noster tantopere dilexit floridi pudoris integritatem, vt non modò de virgineo vtero nasceretur, sed etiam à nutritio virgine tractaretur; & hoc cùm adhuc paruulus vagiret in cunis; a quibus nunc obsecro tractari vult corpus suum, cùm iam immensus regnat in cælis? si mundis attingi manibus volebat in præsepio positus, quantam corpori suo nunc vult adesse munditiam, iam in paternæ maiestatis gloria sublimatus? Enimuerò cùm Dominus dicat: *Nolite sanctum dare canibus*, Matth. 7. quod de te iudicium erit qui corpus tuum, quod vtique sanctificatum est per consecrationis accessum, non carnibus, sed lupanaribus tradis? Linguæ tuæ obsequitur Deus, & tu non vereris obtemperare dæmonibus? Et qui prædicator constitutus es castitatis, non te pudet seruum esse libidinis? qui flamma libidinis æstuas; qua fronte, qua audacia, sacris altaribus appropinquas? Ignoras quia filij Aaron Nadab, videlicet, & Abiu, idcirco cælesti sunt igne consumpti, quoniam alienum ignem offerre Domino præsumpserunt? *Leui.* 10. Altaria quippe Domini, non alienum, sed ignem dumtaxat diuini amoris accipiunt. Quisquis igitur carnalis illecebræ ignibus æstuat, & sacris assistere non formidat, proculdubio diuinæ vltionis igne consumetur. Tu in cathedra pestilentiæ sedens, ad turpitudinem alios inuitas exemplis. Hæc Petr. Damian. Veniat quæso in mentem sacerdoti celebraturo, quanta cum puritate mentis & corporis, quanta cum pietate cordis virgo mater infantulum Iesum manum attrectauerit, & ad verba admouerit; virginis ergo Deiparæ, cuius officium gerimus, puritatem ac pietatem sacerdotes imitemur.

Detestabilis incontinẽtas in Sacerdote.

S.P.Dam.

S. Ioseph virgo extitit.

Corpus Christi à castis tractandum.

Matth. 7.

Leuit. 10.

Altari Domini nemo immundus accedat.

Psalm. 1.

Sacerdos B. Mariam imitetur.

5. Porrò autem mira est consensio Patrum hoc loco interpretantium totam hanc historiam de Christo Domino in passione, atque expressiùs in cruce, cuius figura fuit percelebris Noë, cùm plantauit vineam, cùm vinum bibit, cùm inebriatus est, cùm nudatus in tabernaculo suo iacuit. Hinc D. Hieron. *aduersus Lucif. cap.* 8. Noë vineam plantauit, & bibens de ea inebriatus est: natus quoque in carne Christus Ecclesiam plantauit, & passus est. D. August. *tom. 6. lib.* 12. *contra Faustum, cap.* 23. Illud, quòd de vinea, quam plantauit inebriatus Noë nudatus est in domo sua, cui non appareat Christus passus in gente sua? tunc enim nudata est mortalitas carnis eius; Iudæis scandalum, gentibus stultitia; ipsis autem vocatis Dei sapientia, & Dei virtus, &c. Rupertus ex D. Augustin. 16. *de Ciuitate*, Gloss. Ordin. Eucher. vinea Domini domus Israël, in amaritudinem vitis alienæ conuersa ipsum plantatorem amaro mortis poculo potauit, & consummata amaritudine inebriauit, ita vt obdormiret, somnus mortis nudatus; id est, infirmus vel passibilis inuentus. Noë nudatus in tabernaculo, ex Patrum sententia Christum pendentem cruce repræsentat; emphaticè additur, *in tabernaculo suo*; crux enim Domini est tabernaculum, tentorium, domus, palatium. Hebr. בתוך *bethoch*, in medio, scilicet, in medio latronum, inter iniquos deputatus est, aut si mauis, in medio, hinc enim stabat iuxta cru-

Noe figura Christi crucifixi.

S.Hieron.

S Aug.

Rupert.
Gloss.
Eucher.

Crux tabernaculum Dei.

cem

cem Iesu mater eius: inde discipulus, quem diligebat Iesus. Inebriatus dicitur Dominus in sua passione, quæ iccirco vocatur excessus, vt *Luc.* 9. Moyses, & Helias dicebant excessum eius, quem completurus erat in Ierusalem: quæ verba pertractans D. Bernard. *homil.* 2. *Pasche.* sic Dominum ipsum affatur: Verè Domine nimis excessisti; quia cùm sis splendor paternæ gloriæ, & figura substantiæ eius, & cum sis Dominus maiestatis, pati dignatus es tormentum abiectissimæ passionis; verè fuit excessus, cùm dedisti vellentibus genas tuas, cùm faciem tuam non auertisti ab increpantibus, & conspuentibus, quando cum iniquis es deputatus. Hinc etiam passionis calicem sancti Martyres vbi hauserunt, inebriati sunt, ea scilicet tormenta ferendo æquanimiter, imò exultanter, vt metas, aut naturæ, aut certè rationis, & recti iudicij excessisse Gentilibus viderentur. At exemplo Domini Iesu omnia lenia & facilia euaserunt. Vnde idem Bernard. *sermon.* 11. *de paruis*: In Deo non est diffidendum, sed securè & fiducialiter est agendum. Ipse tanquam pius & laudabilis medicus priùs bibit potionem quam parabat suis; idest, passionem, & mortem sustinuit, & sic sanitatem immortalitatis accepit, & impassibilitatis; docens suos, vt confidenter biberent potionem, quæ generat sanitatem, & vitam; & qui post passionem vita æterna viuit, spem dat nobis; vt idem speremus ab eo securi. Sic Bernard. Sed vt reuertamur ad illam inebriati Domini Iesu nuditatem, excessum, & quasi alienationem in cruce: planè Dominus in passione excessum habuit dolorum, non modò quia numero illi nequeunt definiri, sed quia nec etiam magnitudine comprehendi propter delicatissimam ac suauissimam carnem illius sanctissimam quam ex virginali matris vtero traxerat, cui sensus pariter erat delicatissimus. Hinc, vt arbitror, dictum est à Zacharia: *Super lapide vno septem oculi sunt.* Et quidem septenarius, vt scitum est, pro vniuersitate omnimoda poni solet: ex quo fit, vt totus ille lapis oculis esset plenus, totus esset oculatus? Deinde pontificia tunica, quæ Domini humanitatem referebat, tota erat ex orbiculis innumeris; hoc est, oculis contexta. Ergo quamquam Domini Iesu caput, faciem, terga, manus, pedésque truculentissimi carnifices, vellicabant, tundebant, flagellabant, terebrabant, tanta contentione, & sæuitia velut si petram durissimam omnis sensus expertem pulsarent: nihilominus tam vehemens erat plaga dolorum, tam aëris sentiendi vis in Domino, vt non tam caro, & ossa, quàm ipsæmet tenerrimæ oculorum pupillæ perstringi ac feriri viderentur.

Luc. 9.

S. Bern. *Excessus Christi in passione.*

Ex cessus martyrum.

S. Bernard. *Christi exemplo & suaui dum & patiendum.*

Zachar. 3. *Dolor acerbissimus Christi in passione.*

6. Quid dicam de flagellis? Hinc illæ plagæ tam profundæ, ad vsque viscera permeantes, quæ *Psalm.* 128. significantur, vbi dicitur; *Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores.* Hebr. חרשו חרש ם *chorexu chorexim*: arauerunt, sulcauerunt, arantes, sulcantésnon quidem vtcunque vibices, & verberum vestigia in cute ipsa visebantur; sed altissimi sulci, introrsum patuli hiatus; veluti cum adacto altiùs vomere tellus ipsa in profundos, latósque sulcos proscinditur; scilicet, vt tam pulchro vberéque nouali, sata natáque adolesceret fidelium seges, cuius de messi fructus in horreum summi patrisfamiliàs recondetentur. Vertunt alij:

Psal. 128.

Flagella Christi ... grauissima.

Ben. Fernand. in Gen. tom. 1.

A Vehementes; item, Surdi; radix enim, חרש *charax*, istorum omnium sensuum fœcunda est. Nimirum more tempestatis illa flagellatio, in delicatissimos Domini artus irruit: cùm inter crepitus plagarum, manantibus cruore vulneribus, carnifices ipsi velut surdas aures & animos duriores cautibus exhiberent. Denique vt magnitudinem dolorum aliquo modo exprimeret Isai. ait cap. 53. *Dabit impios pro sepultura, & diuites pro morte sua,* Hebr. במותיו *bemotau*, in cruciatibus, vel in mortibus suis, quo significantur vehementia cruciatuum, grauitásque dolorum talis esse, vt quilibet mors esse videretur, atque adeò non vnam tantummodo, sed infinitas (vt ita dicam) mortes pro nobis pati
B Dominum Iesum agnoscamus. & vt egregiè colligit D. Chrysost. immensam eius caritatem reuereamur, miserationis excessum erubescamus. Solus enim Dominus Iesus, vt ait D. Hieronymus dicere potest, *Torrentem pertransiuit anima mea*, Psalm. 123. Non enim ipse tantummodo homines dilexit ad mortem vsque, & mortem crucis, sed ipsius anima sanctissima torrentem ipsum mortis vlteriùs pertransiit, adhuc post mortem sine vllo fine ac termino amauit. Igitur Dominus Iesus cùm dilixisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos, *Ioan.* 13. En vetus Noe vino passionis inebriatus vsque adeò, vt & ipsius vini redundantia totus vestium habitus maderet, ac si Dominus ipsi calcatis in torculari aliquo vuis, totus vua-
C rum sanguine conspersus videretur. quod apud Isai. *cap.* 63. ita legitur: *Quare rubrum est vestimentum tuum, & vestimenta tua, quasi calcantium in torculari*? D. Hieronym. torcularis nomine intelligit passionem: Passus enim (inquit) Dominus est pro nobis, & conculcauit aduersarias fortitudines atque contriuit. Denique, nudatus, & inebriatus Dominus Iesus in tabernaculo suo. An non virgo mater primum ac pulcherrimum Dei hominis tabernaculum? In virginis igitur matris gremio suæ maiestatis, veste Deus exutus; humilis, infirmus, infantulus requiescebat; nobis illum mater peperit, vt ex sua nuditate fortes nos efficeret. Sedisti su-
D per thronum, qui iudicas æquitatem, *Psalm.* 9. In virgine scilicet Maria (ait Petr. Dam. *sermon.* 1. *in natiu. virg.*) Sedit illa maiestas, quæ nutu concutit orbem. & Apocalyp. 19. *Et vox de throno, dicens: Laudem dicite Deo nostro omnes sancti eius.* Ex hoc throno (virginem intellige) laus Angelorum prorumpit & hominum, qui dum hic restituitur, & illic resarcitur, vtrique gratiarum debent deuotionem. Hæc Dam.

Isai. 53.

S. Chrys.

S. Hieron. Psal. 123. *Amor Christi sine fine.*

Ioann. 13.

Isai. 63. *Christi passio torcular.* S. Hier.

B. Maria tabernaculum Dei.

P. Dam.

SECTIO VII.

E *Quod cùm vidisset Cham pater Chanaan: verenda scilicet patris sui; nunciauit duobus fratribus suis forâs.*

1. HEbr. ערות *ghernath*, LXX. γύμνωσιν, nuditatem. à radice ערה *gharah*, nudare, discooperire. Interpres semper vertit turpitudinem. Nimirum pudendas corporis humani partes generationis officio destinatas verecundo nomine Hebræi appellant nuditatem. Colli-

gunt hinc, & quidem bene aliqui seculis illis non adhuc femoralibus vti solitos homines. Nam si illis Noe vteretur, non vtique nuditatem illam turpem oculis obiectaret contuentium. Verùm iam nunc singula expendamus; nihil enim non emphasim habet, vt Chami impietas atque impudentia clariùs ostendatur. Quod cùm vidisset quod, nuditatem scilicet partium verecundarum; auertere debuisset oculos propter illorum membrorum reuerentiam, quibus fuerat progeneratus; debetur id humanæ naturæ, vt eius quicquid est abiectius, atque inuerecundius, obregatur, præsertim cuius munere hominum genus procreatur. Vniuersim monet Paulus, *Modestia vestra nota sit omnibus hominibus*. Nam, vt rectè obseruat Tertullian. *lib. ad vxorem de vnis nuptiis, capite* 8. Modestia pudori procurat. E contrario immodestia turpitudini procurat. Quapropter, vt disertissimè docet D. Basil. *lib. de vera virginit.* obstruendus est primus per sensus satelliti carnis ingressus; sensúsque ipsi, vt ianua, & fenestræ cordis, seris ac vectibus vndique firmandi atque muniendi; ne per aliquem illorum versums ascendens mortem, quæ contubernalis eius est, secum vnà introducat. Mors enim (vt scribitur) ascendit per fenestras vestras. Reuera sensus, fenestræ animæ sunt; quibus anima siue vt pudica mulier exteriorum sensuum lucem ad considerationem vtilis cuiusque rei, eas modicè castéque aperiens, haurit, aut attonita ad exteriora quæque, ac noxia curiosè spectanda veluti impudica meretrix prospicit ad oblectamenta lasciuiæ; ceruicem malè contorquens, ac per hos suauia & læta hauriens. Sic Basil. Pulcherrima planè similitudo; est quidem anima vti mulier domi se continens: si meretrix intus habitat, euidentissimè patent in fenestris illius argumenta; perpetuò adapertæ fenestræ; ex iis impudica sese exponit, vt videatur, & videat, inde risus, loquacitas, manuum commotio, nutus, & id genus alia. Contrà verò si casta intus matrona est, fenestræ occlusæ, omnia tuta, septaque, mira solitudo. Idem prorsus in anima videre est, dum perperam, aut sanctè vtitur sensuum ministerio. Altera subinde similitudine rem eandem describens sanctissimus idem Pater virginem Deo sacram aduersùs turpitudinis irritamenta communit, hisce verbis. Voluptas veluti fons quidam à carne profluit, carnalique limo omnia adimplens, ac torrentis instar; & per sensuum fenestras, in carnis æstus celeriùs refluens, animam perturbationum fluctibus quatit, atque in profunda demergit. Quocirca sancta Virgo sensuum fenestris custodem admouere rationem, eorúmque ad exteriora progressum, nequaquam eis transitu libero passim permisso, moderatum, & quietum efficere omni studio curabit; ne scilicet, si ad quæ velint, effundantur, supernatantem sibi interdum animam fluctibus agitent, & ad sua vitia pertrahant. Hæc Basilius. Satis pro omnibus aliis exemplo sit rex Dauid, incautè vidit, & turpiter periit. Sed vindicabat (ait S. Cyril. Hierosol. *catech.* 1.) lacrymis concupiscentem oculum, lauabo, inquiens, lacrymis stratum meum. Denique, pestilentem, ait Basil. morbum vitiosissimæ voluptatis per oculos in animum illabi, ac peruadere; cùm voluptatis (inquit) indiciis iniicimus oculos; animus voluptatis morbo fit saucius, &c. Imò & corpori & regno fuit exitium Dauid. Sic enim S. Cyril. *suprà*. Nathan dixit: Irritasti inimicos Domini. Multos enim habebas hostes, sed custodiebat te temperantia: traditis autem his armis, promptos habebis stantes aduersùs te, & inimicos consurgentes contra te. Sic ille. Reges profectò & regna custodit ac tuetur murus & arma, & exercitus Christianæ continentiæ. Hac deperdita certum est & summum exitium. Extremum planè intenditur à libidinosis insultibus periculum: etenim, vt bene aduertit D. Augustin. loquens de peccato libidinoso, ab illius nexu nullus eruitur; nisi id, quod in communem perniciem omnium perpetratum est, & Dei iustitia vindicatum, Dei gratia in singulis expietur. Sic Augustin. Profectò ad commendandam oculorum modestiam nihil aptius, quàm quod à D. Bernard. *sermone* 28. *in Cant.* dicitur: Oportet mundari oculum, qui videat Deum. Planè sic habet; quia viri sancti Deo videndo ac perfruendo oculos suos interim præparant; idcirco à rebus huius seculi, præsertim turpioribus contuendis eosdem abducere conantur. Neque verò solùm in aspectu, sed in reliquis etiam sensibus gestúque ipso, ac motu corporis modestia exhibenda est: exterior enim prospectus interioris puritatis signum esse solet. Vnde illud eleganter ponitur à D. Ambros. *lib.* 2. *de virginit.* Bonus domus in ipso vestibulo debet agnosci; ac primo prætendat ingressu nihil intus latere tenebrarum; vt mens nostra tanquam lucernæ lux intus posita, foris luceat. Sic Ambros. Et S. Ephrem *tom.* 2. *tract. de perfection. monach.* Ad membra tua vt reprehensor respice ne virtutis pulchritudo depereat. Videndi enim curiositas etiam in proprio corpore, quæ inuerecunda sunt, nec fas, nec securum est, vt idem asserit Ephrem *tom.* 1. *sermone, de patient. & compunction.* Ecce tu pulchra es amica mea: ecce tu pulchra es, oculi tui columbarum, *Cant.* 1. Idem repetitur *cap.* 4. & additur: Absque eo quod intrinsecus latet. Planior sensu huius loci est: Laudat Filius matrem virginem, à pulchritudine oculorum, quæ tanta est, vt stuporem videntibus, & silentium inducat. Sed quæ pulchritudo oculorum? Vtique simplicitas, & humilitas, vt vult Guillielm. Quanto enim dignitate supereminebat, tanto se humiliabat, ancillam se exhibens, quæ mater Dei erat. At quid simplicius illis oculis, qui nihil de se altum sapiebant, & nobis licèt indignis, nihil toruum & asperum ominantur? Quid purius illis oculis, qui virgineo candore nitent? qui primi Deum hominem spectarunt nascentem? Infinita virginis puritas in omnibus apparebat, sed in oculis præsertim tam mira gratia refulgebat, vt quater hîc propter oculos columbinos ab ipso Deo pulchra nominetur. Optimè Rupertus; Oculi (inquit) columbarum; quia oculi sunt fenestræ gratiarum. de Iesu interpretatur. Sed de Maria matre Iesu etiam propriè interpretamur. Ageuerò ô Domina, ô pulcherrima creaturarum istos tuos misericordes oculos ad nos conuerte. Niuei, columbini, lactei sunt. Nostra vitia sordésque eluant; nos Filio tuo gratos pulchrósque reddant. Scilicet (vt ait P. Dam. *serm.* 2. *in nat. virg.*) Factus est

Marginal notes: Ad Phil. 4. — *Modestia sensuum externorum.* — Tertull. — S. Basil. — *Anima per sensus benè, aut malè operatur.* — *Anima mulieris instar.* S. Basil. — *Naufraga anima per sensus.* — S. Cyr. Hie. *Voluptas pestis animæ.* — S. Cyr. Hie. — S. August. — S. Bern. — *Modestia oculorum & sensuum.* — S. Ambr. — S. Ephrem. — S. Ephrem. — Cant. 1. & 4. — *Pulchritudo oculorum B. Mariæ.* Guill. — P. Dam.

A est Adam fermentum, & vniuersam corrupit multitudinem filiorum; quia dum ille pestifero serpentis vitiatur afflatu, tota in illo humani generis massa corrumpitur. contrà verò B. Maria facta est fermentum naturæ nostræ corruptæ, vt vocat Andr. Hierosol. cuius gratia pulchri, sapidi, dulcésque Deo, qui carnem ex illa sibi assumpsit, efficiuntur.

a. *Scilicet patris sui.*] Grandis sanè impudentia cum summa impietate coniuncta. *Patris sui.* Filius aduersùs patrem peccauit: cui patris nomen sacrosanctum (vt est) esse debuit. Vidit, si tamen videre potuit, qui cæcus erat, ebrius nimirum impietatis, & procacitatis vino. Optimè igitur D. Ambros. *cap. 31. lib. de Noe.* Ille (inquit) verè inebriatus erat, qui ridebat patrem.

S. Ambros. *Filius impudens in patrem.*

B Qui enim neque præteritam generationis gratiam, neque præsentem reuerentiam patris, neque futuram pœnam paternæ iniuriæ considerabat, verè ebrius erat, & quod putabat videre se, non videbat. Erat in illo profunda cæcitas, qui patrem videre non poterat: nam si vidisset patrem, non vtique risisset. Neque enim ridendus, sed verendus est pater. Hæc Ambros. At ô infelix patrum conditio, quos ita occæcat, & inebriat amor filiorum, vt illorum turpitudines videri non possint: sic miseri conniuent ad filiorum flagitia coarguenda, quasi oculos non habeant; vt, quid in illis sinistrum, videant.

Pater cæcus in filij vitiis.

Ecquis Prophetarum acriore visu diuinitus futura præuidit, præuisaque euidentiùs enunciauit, quàm Dauid? C At is tamen tantus Propheta, suorum filiorum incestus, neces, proditiones non præuidit, nec præsciuit. Quod egregiè adnotauit D. Ambros. *serm. 30. in Psal. 118.* his verbis. Qui aliis prophetabat, domus suæ mala præuidere non potuit.

S. Ambros.

An non etiam pater ille amore cæcus, & ebrius: qui filium prodigum, & luxuriæ confectum tam beneuolè amplexus est: non vidit planè prodigum, non luxuriosum: vidit filium, atque ideo; Pater (vt ait D. Petr. Chrys.) primus in accessu, vltimus in recessu. Redeunti pater occurrit. Nam) autore D. Greg. Nyss. *tract. de beatit.*) tardiùs videbatur patri veniam dedisse, quàm filio accepisse.

Pater erga filium prodigum. Luc. 15. S. Petr. Chr. S. Greg. Ny.

D Chamum imitatur, qui prælati vitia scrutatur, auidéque arripit, & aliis annuntiat. Quòd si ea publica sint, Christiana caritas, sanctúsque zelus postulat, vt etiam subditus debito modo studeat emendare. Hinc D. Bern. *Epist. 42.* cùm Episcopum Senonensem publicitus vanitati, & curiositati vestium, ac seruorum fastui nimis indulgentem carpit, & carpendi rationem subiicit. Quasi verò (inquit) non eodem vtantur medici ferro secandis regibus, quo & popularibus hominibus: aut capiti fiat iniuria, si ipsis forcipibus capilli excrescentes detondeantur, quibus & vnguium fuerint resecata superflua. Vtinam, & oculos mihi claudas, vt nec cernere possem, quæ contradicere prohibes. Magna præsumptio, si

S. Bern. *Subditus quando vitia Prælati arguat.*

E ouis cùm sim, in ipsum pastorem meum lupas sæuissimas, vanitatem, & curiositatem, irruere cernens infremuero, quo ad meum fortè balatum cruentis bestiis à quopiam occurratur, & succurratur petituro? Sic Bernard. At quamquam vitium in patre filium agnoscat, non propterea irridere illum, & in vulgus iactare debet. Vitiosus quidem ille? at pater est. Redundat in filium patris ignominia? Ideo tegenda, ideo omni studio emendanda: ideo laborandum filio

Quid filio agendum in parentum vitiis.

A est, vt propriis se virtutum luminibus conspicuum præbeat, nec patris vitio dedecoretur. Sic liber generationis Iesu Christi Domini, scribitur à Matthæo ex peccatoribus; & peccatricibus contextus. Vbi D. Chrysost. Per ista (inquit) nos docet Dominus, vt nos quoque nunquam erubescamus de vitiis parentum; sed vnum quæramus, scilicet virtutem: si quis propria virtute decoretur, parentum suorum non decoloratur opprobriis. Ita Chrysost. Valebit etiam non parùm vitiositas parentum, vt iustus, ac prudens filius hoc nomine se magis humiliet coram Deo, & coram hominibus ad exemplum Christi Domini, qui voluit in sua genealogia auorum quosdam abiectæ conditionis, alios scelerum labe aspersos habere.

Matth. 1. S. Chrys.

B Hic enim (ait D. Chrysost.) refulget dignitas Christi, non quia magnos progenitores habeat, ac potentes; sed quia potiùs exiguos, ac viles. Sublimium quidem illa maxima gloria est, humiliari spontè. Ita Chrysost. Quamquam & illud verè dixerim: etsi tota illa genealogia constaret abiectissimis & flagitiosissimis Christi progenitoribus; vniuersam tamen illam eluuiem, vna matris suæ semper virginis Mariæ puritate expiandam fore. O pulcherrimum, pretiosissimum, ac præstantissimum genealogiæ finem: Maria, de qua natus est Iesus Christus!

S. Chrys. *Christi humilitas ex auis.* *B. Maria suum genus illustrauit.* Matth 1.

3. *Patris sui.* Summa impietatis amplificatio existit in illis verbis, *patris sui.* C Quo enim magis pater vtilitati honorique filij studet, eo grauiùs peccat filius, si patri contumeliam, iniuriam, damnum inferat. Pater Hebr. dicitur אב *ab*, à radice אבה *abah*, concupiscere, velle. Pater enim bona omnia vult, & desiderat filio. At impius Cham, nec vult, nec desiderat patri honorem: imò, vt hostis famam, & nomen patris sanctissimo eripit. Multo autem (ait D. Ambros.) ampliùs mentem iusti insipiens videre non poterat. Quomodo enim videbat, qui in eo putabat ebrietatis errorem, vbi erat perfectus sapientiæ cæterarúmque virtutum vapor? Fuit igitur Cham impiissimus qui patrem læsit, insipientissimus, D qui sapientissimum virum irrisit; summè ingratus, ac barbarus, qui virum, cuius beneficio euaserat diluuium, graui exulcerauit iniuria.

Pater erga filium. S. Ambros. *Filius patris irrisor.*

Cæterùm quàm multi hoc seculo sunt istius nequitiæ homines; aliorum vitiis eruendis, euulgandísque toti addicti; vident aliorum nuditatem, sua probra non vident. Ea nostri est ingenij prauitas, vt illud D. Bernard. *lib. de inter. dom. cap. 33.* verè quisque de seipso fateri queat: Faciliùs reprehendo aliorum vitia, quàm mea; & quod in aliis reprehendo, facere non erubesco; faciliùs cuiuscunque vitia, quàm virtutes intendo: cùm aliorum delicto cerno, mea non aspicio: in meis delictis sum clemens, in alienis rigorem tenere volo: ad irrogandas contumelias sum validus; ad E tolerandas infirmos. Rectè idem Bernardus hanc eádem hominum tam cæcam temeritatem perstringens *lib. de anima, cap. 1.* sic ait: Multi multa sciunt, & seipsos nesciunt, alios inspiciunt, & seipsos deserunt. Insignis planè inuerecundia istius filij Cham, quam suis hæreditariam posteris transmisit; Chananæi videlicet impudentes habebantur. Vnde arbitror à Christo Domino Chananæos appellari canes, cùm respondit Chananææ supplicanti: Non est bonum pa-

S. Bern. *Cæci ad nostra, lyncei ad aliena vitia.* *Impudentes carpuntur.*

Matth.15. nem filiorum mittere canibus: at canis quidem impudentiæ symbolum habetur, cuius pretium non admittitur in templo Domini: ac primi omnium canes ab ingressu cælestis Hierusalem arcentur foris canes, & venefici, & impudici, Apocal.22. &c. *Apocal.22.* Rectè Areth. Cæsar. intelligit scortatores impudicè peccantes; quid verò impudentius, quàm ista fæx, iste grex porcorum libidini deseruientium? Non hinc tamen colligas canes istos omni spe salutis æternæ dum viuunt, destitui: dicitur enim Eccl. *Melior est canis viuus leone mortuo.* Vbi Eucherius, per leonem mortuum cacodæmonem intelligit, de cuius salute nihil vlterius sperandum est: non enim potest ad pœnitentiam redire. Per canem autem viuum accipit aberrantem quidem, & interdum contumacem hominem, qui tamersi præuaricator nonnunquam fuerit, & ceruicosus, ad obsequium tamen, & meliora reduci potest. Annon impura, & meretrix Raab; & tamen in Deum conuersa meruit in genealogia Christi Domini cumputari? Saluata est (inquit S. Cyril. Hierosol. *catech.2.*) Sed quomodo hoc tantùm dixit: Deus vester, Deus vester. Suum enim dicere non audebat, eo quòd se impuram sentiebat. O magnam Dei benignitatem! Memor ero Raab. etiam inhonestæ mulieris meminit; sed scientis me.

Eccles.9. Eucher. *Nulli desperandum in vita.*

S.Cyr.Hie.

4. *Cham pater Chanaan.*] Adauget istius flagitium, quòd pater iam fuerit, vt hinc demonstrari contendit Caiet. Quis enim pater diceretur illius, quem nondum susceperit filium? Ergo cùm pater iam esset, non temerè atque impudenter inuiolabile ius patris deberet effringere. Nam si pater est, vbi honor patris? metitò etiam timere debuit, ne qualem se ipse gereret in patrem sanctissimum, talem quoque filium suum erga se experiretur. Sic vindicantur iniuriæ parentibus à filiis illatæ, quo acriori argumento suas Deus, vtpote Pater à nobis exposcit. Sennacherib Rex Assyriorum blasphemiis Deum ipsum vniuersorum conditorem imprudentissimè lacessiuit, cùm Hierusalem obsideret. Ergo, vt legimus 4.Reg.19. *Venit Angelus Domini, & percussit in castris Assyriorum centum octoginta quinque millia; & reuersus est Sennacherib.* Vbi Rabbanus: Meritò non exitio petit angelico, quod est commune, sed parricidio filiorum. Scilicet tam flagitiosum, & sacrilegum caput, non communi & vsitato, sed insolito prorsus, & grauissimo supplicio erat exterminandum. Sequitur: *Cùmque adoraret in templo Deum suum, Adramelech, & Sarasar filij eius percusserunt eum gladio.* En à filiis suis occiditur Sennacherib, qui Patrem omnium Deum impiissimè est insectatus. Quod sic adnotauit Theod. *quæst.21. in 4.Reg.* Sennacherib iustam à suis accepit cædem. Quoniam enim aduersùs eum, qui ipsum fecerat, rabie fuerat percitus, ab iis, qui ex ipso procreati fuerant, fuit interfectus. Idcirco autem, cùm de ista impietate Cham in parentem fit mentio, vocatur ipse pater Chanaan, vt & illius crimen, & supplicium pariter demonstraretur: quod voluit D. Ambros. *cap.18.* cuius verba sunt; Ad coaceruandum delictum ipsius, addita est eius generatio, qui cùm haberet filium, & pater esset; solus ipse patrem non cognouit, qui magis cognoscere debuisset: & ideo improbum meruit habere filium, qui improbus fuerat patri. Sic Ambrus.

Caiet. *Qui patri non et, à filiis punitur.*

4.Reg.19.

Sennacherib sacril. gus occiditur à filiis. Rabban.

Theodor.

S.Ambros. *Malus filius mali filij pater.*

5. *Nunciauit duobus fratribus suis foras.*] Tam fœdo, ac turpi paternæ nuditatis spectaculo lætatus Cham fratres ad patris ludibrium spectatores vocat. O scelus! O nefas! Hoc est ingenium improborum: exultant in rebus pessimis, & sanè pessimum est captare voluptatem de aliorum calamitatibus; ludos agere, festiuè plaudere, vbi proximorum casus, infortunia, vitia, dedecora, labésque deprehenduntur. Quorsum verò ista tam improba & inuerecunda improborum exultatio? Luculentissimè respondet D. Ambros. *cap.30.* Quia (inquit) omnis improbus, quoniam ipse deuius disciplinæ est, aliorum lapsus pro sui erroris solatio accipit, quòd consortes inuenerit culpæ. Ita planè res habet: redarguuntur improbi bonorum exemplo præstricti: nihil illis acerbius oculos mentésque vulnerat, quam si videant sui dissimiles: venantur igitur vel leuia iustorum errata, vt sua fœdissima consolentur vlcera. Progreditur Ambros. Improbo lætatur affectu, tanquam sua ipse delicta correxerit. mala mens ergo lætatur, præter propositum quid aliquid accidisse sapienti: cùm vtique corporis lapsus in vitio esse non debeat, etiamsi lapsus putetur, nisi animus quoque inclinetur ad culpam. Postremò venialia iudicentur huiusmodi errata, non odio prosequenda, non habenda ludibrio. Sed mens improba cùm putat errasse sapientem, insultandum arbitratur ei, cuius sibi putat mores esse contrarios: quod peccatum suum velut tacito quodam sapientis testimonio redarguatur; eóque lætandum sibi, quòd iusto vito, nec eruditio ipsius profuerit, nec iustitia suffragata sit, nec eas quæ secundùm corpus sunt, habuerint prosperos cursus. Hactenus S. Ambros. Familiare hoc vitium est secularibus hominibus, qui vel vnius Ecclesiastici erratum si deprehendant, non modò enunciant in vulgus, sed inde aduersùs totum ordinem Ecclesiasticum insultant. quod S. Greg. Nazianz. *Orat.14.* deplorat hisce verbis. Vitium ad omnes diffunditur, atque ob quorundam culpam vniuersus ordo in inuidiam, & crimen vocatur, quódque omnium grauissimum est, hæc criminatio non in nobis consistit, verùm ad magnum & venerandum nostrum mysterium transit. Sic Naz.

Mala aliorum vitia iactat, ad sui solatium.

S.Ambros. *Vitium non corporis, sed animi est.*

Iusti erratum ab improbo iactatur.

S.Ambros.

Ob vnius erratum totus ordo Ecclesiasticus carpitur. S.Greg.Na.

6. Porrò Cham & oculos habuit impudentissimos, vt spectaret nuditatem patris, & linguam procacissimam, vt patris apud fratres iactaret ludibrium. Atque vt optime obseruat Procop. Non vni ex fratribus nunciat, sed vtrique, & si plures fuissent id facinus detexisset omnibus. dignum erat hoc factum pudore & cautela, ne ad cæteros eius infamia dimanaret: nec his, qui domestici erant, id annunciat, sed & externis. Vnde verisimile est non solos fratres rei gestæ turpitudinem cognouisse, sed alios quoque foris stantes tam viros, quàm mulieres. Contrà verò, vt statim videbimus, alij duo filij, non habuerunt quidem oculos, nec linguam ad infamiam patris intuendam, atque illudendam; pallium habuerunt, vt illius dedecus occultarent. Nostris seculis multus vbique Chami oculus; Chami linguæ prorsus innumeræ: at pallium Sem, & Iapheth vix apparet; scilicet æuo, cariéque absumptum periit: videmus, & irridemus, & inflatis buccis personamus proximorum errata; non illa tegimus; non obuelamus pallio, imò si quo ille velamine teguntur, iniquissimè detegimus.

Procop.

Non aliena, sed nostra errata struntentur.

Scatet

Apocal.16. Scatet orbis illis *Apoc.16.* immundis ſpiritibus ranarum, quæ licèt ſuo hæreant luto, oculos tamen emiſſitios habent, vt alienos inſpiciant errratus; & infinitam loquacitatem, vt ſuæ fœditatis oblitæ alienos atomos, quaſi grandia monſtra eculgent. Leproſi ſunt aſpectu, vocéque omnia tabo, ſaniéque polluentes. Pellatur à conſortio mortalium tam peſtilens genus. In lege ſacrificium pro auertenda ſananda ve lepra offerebatur, ſcilicet deplumata aue, & roſtro in pectus intromiſſo: quotſum id, obſecro, niſi, vt leproſus, qui oculis, & lingua proximos exuit famæ, boníque nominis amictu, ſimiles luat infamiæ pœnas, aut certè à Chami procacitate abſtineat ſuæ fragilitatis, & miſeriæ conſcius: atque oculis, & ori ſuum ad pectus, & intus latentem conſcientiam retortis, dum ſe examinat, alios accuſare, & damnare deſiſtat. Enimuero & ſcitum, & quotidie viſum eſt illud S.Aug.10. *Conf.23.*

S.Auguſt. Animus humanus etiam ſic æcus & languidus, turpis, atque indecens, latere vult; ſe autem vt lateat aliquid, non vult. Primam radicem huius Chamicæ impietatis, innatam impuritatem, & alienæ puritatis inuidentiam aſtruit eſſe D.Baſil.

S.Baſil. *Aliena vitia, non virtutes celebramus.* *Orat. de induid.* his verbis. Quemadmodũ vultures ad malè olentia feruntur, ſuauia verò prata, & ſuaueolẽtia loca prætereuolãt; & muſcæ quod ſanum & integrum eſt, prætereunt ad morbida, & vlceroſa ſe conferunt: ſic inuidi ea, quæ in vita clara ſunt, & glorioſè geſta non reſpiciunt; ad ea quæ vilia ſunt, attendunt; ſiquid erratum ſit (qualia humana multa contingunt) id publicant, & inde homines cognoſci volunt, &c. Re-

S.Chryſ. ctè hoc loco D.Chryſ. *hom.29.* inuehitur contra eos, qui aliorum delicta proferunt: ſic enim multa (ait) ex hoc operantur peccata. Nã quando manifeſtas fratris peccatũ, non illum tantùm ignominioſiorem fecisti, & ſegniorem fortè ad virtutis viam; ſed & eos, qui audiunt, facis negli-

Turpia facta nõ narranda. gentiores, & ad ſocordiam inducis; neque hoc ſolùm, ſed & Deum blaſphemari facis. Iuxta hanc quæ ſuo digna eſt autore doctrinam optimè conſulunt vitę ſpiritualis magiſtri, nec temerè, ac paſſim enarremus exempla, paſſim grauium flagitiorum, maximè turpitudinũ carnis. Iſtius enim ſtercoris, vel ſolus fœtor, vel ſola recordatio mentem nonnunquam polluit. Ad quem ſenſum reſpicere videtur Apoſtolus, cùm admonet: *Fornicatio autem, & omnis immunditia*

Ad Epheſ 5. *nec nominetur in vobis ſicut decet Sanctos,* ad Epheſ. 5. Vbi Theod. Quàm ſint (inquit) execranda ea, quæ dicta ſunt, ſatis oſtendit, cùm ipſas eorum appellationes è memoria amandare iuſſerit. D.

S.Thom. Thom. iubet abſtinere à factis, à cogitationibus,

Iſai 14. & à dictis: vnde Iſai.14. dicitur: *Perdam Babylonis nomen, & reliquias, & progeniem, & germen.* Vt

S.Hieron. nihil (declarat D.Hieron.) in ea antiquarum ſordium reſideat. Scopauit eam Dominus vehementiſſimè terens, & quaſi quodam verriculo ad purum vſque mundauit, vt Babylonia ſemina pereant.

SECTIO VIII.

At verò Sem, & Iapheth pallium impoſuerũt humeris ſuis, & incedentes retrorſum operuerunt verenda patris ſui: faciéſque eorum auerſæ erant, & patris virilia non viderunt.

Ben.Fernand.in Gen.tom.1.

A 1. Vide obſecro (inquit D.Chryſ. *homil.29.*) hoc loco, quòd non in natura ſita ſunt vitia, ſed in arbitrio & voluntate. Ecce enim omnes fratres fuerunt, & eiuſdem naturæ, & eundem habuerunt patrem; eodem vtero fuerunt editi, eadem diligentia fuerunt educati, ſed non eandem mentem declarauerunt. Sed ille quidem in malitiam incidit, iſti verò patenti debitũ impenderunt honorem. Ille euulgauit; iſti neque videre potuerunt; ſed retrorſum ibant, vt ne tecta adirent, patris contegentes nuditatem. Et vide illorum cum magna beneuolentia, & manſuetudinem. Neque increpant, neque verberant fratrem: ſed vt audierunt, mox curarunt emen-

S.Chryſ. *Moribus diſſimiles fratres.*

B dari, & honeſtari factum. Magna puerorum reuerentia; quòd non ſolùm tegunt, ſed & videre non poſſunt. Imitemur gratorum iſtorum filiorum pudorem; quem in contegenda parentis nuditate declararunt. Et ita adumbremus fratrum peccata. Hæc Chryſoſt. Sed hanc ego virtutem ab altiore doctore potiùs dixerim addiſcendam; nimirum ab ipſo Deo, qui ſic ait ad populum Hebræorum, ſymbolo ac nomine infantulæ recens natæ, in agro expoſitæ, adhuc inter ſecundinas fœtido cruore manantes ſignificatum. *Eras nuda, & confuſionis plena. Et tranſiui per te, & expandi amictum meum ſuper te.* Ezechiel.16. Hebr. כנפי, & LXX. πτέρυγας, expan-

Parentibus, & fratribus honor habendus.

Deus noſtram ignominiam operuit. Ezech.16.

C di alas meas. Porrò quæ alæ, niſi caritatis, quæ operit multitudinem peccatorũ? Sic erga nos ſe gerit immenſa Dei bonitas. Sed nec nuda, nec confuſionis plena diuino apparuit cõſpectui infantula illa Maria, iam ab omni æternitate in matrem Dei electa. Etenim vbi primùm ſuæ matris Annæ ſanctiſſimæ vtero concepta eſt; aſtitit regina à dextris Dei in veſtitu deaurato circumamicta varietatibus, vt alibi iam oſtendimus, iam tunc aurora conſurgens, iam tunc amicta ſole; ac lunæ, reliquorúmque ſyderum ſplendores obumbrans immenſo ſuæ maieſtatis nitore: quinetiam ante ſui conceptionem vel in ipſa primorum parentum radice virgo ipſa ſanctiſſima, ab omni futura nuditate, & confuſione humani generis exempta eſt, extra omnem

Pſal 44.

B. Maria exempta à lege peccati originalis.

D legem, & pactum parentibus illis, atque eorum ſoboli venturæ conſtitutum: ſicut decebat infinitam altitudinem, ac puritatem matris Dei. Ergo Dei matre, ipſiúſque Filio exceptis reliqua proles Adami nuda, & confuſionis plena diuinis ſeſe offert obtutibus; cùm enim inimici eſſemus, reconciliati ſumus Deo per ſanguinem Filij ſui. Vbi S.Hieron. ad verba Ezech. Qui non eſt indutus viſceribus miſericordiæ, confuſione, & nuditate turbatur. O egregium amictum, viſcera miſericordiæ Dei! O quantum vnuſquiſque in virtutis ſtudio proficeret, ſi propriam nuditatem inſpiceret & ignominiam? quo ſanè conſilio vſus videtur Apoſtolus, cùm ait: *Venit Ieſus Chriſtus*

Ad Rom 5.

E *peccatores ſaluos facere, quorũ primus ego ſum,* 1. Timoth,1. At quî fieri poteſt (inquies) vt Paulus verè ſe peccatorum primum, hoc eſt, ſceleſtiſſimum dicat? Reſpondet egregiè D.Bern. *Epiſtol. ad Fratr. de mont.* Non hoc dicebat Paulus mentiendi præcipitatione, ſed æſtimandi affectione. Qui enim perfectè examinando ſemetipſum intelligit: ſuo peccato nullius peccatum par eſſe exiſtimat, quod non ſicut ſuum intelligat. Sic Bernard. Optimè ſi te probè diſpicias, teipſum euidentiùs, quàm alios recognoſces: peccauit ille? At fortaſſe multa in illius peccato euenerunt, quæ culpam valde attenuant,

1.Tim.1. *Cognoſce propria vitioſitatis.*

S.Bern.

S.Gregor. Aliena, non nostra videmus errata.

quod quidẽ tu nescis, at tu vbi peccasti, cõscius tui es, manifestò tuum vides erratum, nec vllum babes, qnod obrendas excusationis velamen. Hinc illa est pulcherrima D. Greg. doctrina 25. *moral. cap.* 21. scilicet. Contra hunc tumorem superbiæ mens ad custodiam bumilitatis edomatur, si infirmitas propria incessanter attenditur, Nam vires nostras veraciter examinare negligimus: & quia de nobis fortiora credimus, iccirco alios districtè iudicamus. Quo enim nosmetipsos minùs agnoscimus, eo illos quos reprehendere nitimur, plus videmus. Ita Greg.

S Greg. Cæci ob vanitatem Prælati.

2. Cæterùm, etsi boc propriæ cognitionis, & humilitatis documentum vbique locum habeat: obseruandum maximè tamen est inter prælatos ac subditos, vt disertissimè demoustrat idem Greg. Plerũque (ait) fit, vt & rectores minùs prudenter ea, quæ agenda sunt, videant: quia eorum oculos ipsa nebula elationis obscurat. Sic ille. O quoties errat quis ob istam propriæ vanitatis calignem, qua miser occæcatus, vel in plano cespitat, & in meridie cæcutit! Nimirum: Omne datum optimum desursum est, descendens à Patre luminnm, nec sine Deo aut cogitare, aut operari quicquam rectè, sanctéque possumus: at Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Recta igitur ad benè regendum via est ipsa regentis humilitas: ne suo sensu abundet; ne se velut delphicum reputet oraculum. Omnes enim (adiungit) subditos hi, qui præsunt minùs, quàm ipsi sunt, sapientes arbitrantur. Ergo nouerit se, non omnium rerum videntem, ac scientem: statuat apud se aliis etiam & oculos, & cor inesse. Vidit Angelum asina, quem illius sessor non videbat; stolida bestia tunc planè sapiens imprudentiæ arguit hominem, & de auertendo mortis periculo edocuit. Sed quid de subditis? Egregiè aduertit sanctissimus Poutifex:

S Greg. Subditorum cæcitas ex superbia.

Qui subiecti sunt, rectorum suorum actiones iudicant; & si ipsos regimen habere contingeret, se potuisse agere melius putant. Verùm fit nonnuuquam, vt is qui subiectus est, hoc, cùm prælatus fuerit, faciat, quod dudum fieri subiectus arguebar, & pro eo, quod illa quę iudicauerat, perpetrat; saltem quia iudicauit erubescat. Hæc Greg. Persæpè hoc euenit, quod sanctissimus Pater adnotat: inde verò nasci arbitror, quòd ille in rectorem euectus, præ innata superbia licere sibi putat, quod luber, & quæ temeritas hominum est; non patitur humana potestas, aut lege coërceri, aut termino aliquo circuuscribi: si libet, licet, dictum est ab Ethnica regina: quod vtinam non reipsa præstetur à Christianis principibus, non ex æquitate, sed ex animi libidine dominantibus.

Si libet, licet: dictum Ethnicum.

S Greg.

Concludit demum B. Greg. Igitur, sicut prælatis curandum est, ne eorum corda æstimatione singularis sapientiæ locus superior extollat, ita subiectis prouidendum est ne sibi rectorum facta displiceãt. Idem *cap. sequenti* egregiam tradit doctrinam subditis; quo nimirum pacto gerere se debeant, cùm viderint suum rectorem aliquo vitio affectum, cùm ipsorum Noe inebriatus, & nudatus in tabernaculo erit, vt nec illius vitium imitentur, nec illum quia vitiosum aspernentur ac derideant. Si magistrorum (inquit) vita iure reprehẽditur, oportet, vt eos subditi, etiam cùm displicent, venerentur. Sed hoc est solerter intuendum; ne aut quem venerari necesse est, imitari appetas, aut quem imitari despicis, venerari contemnas. Subtilis enim via tenenda est rectitudinis, & humilitatis; vt sic re-

Prælatorum vitia tegenda, non imitanda.

A prebensibilia magistrorum facta displiceant, quatenus subditorum mens à seruanda magisterij reuerentia nõ recedat. Quod bene in Noe ebriato exprimitur, cuius nudata verecunda boni filij auersi veniendo texerunt. Auersari quippe dicimur, quod reprobamus. Quid est ergo, quòd filij verecunda patris subiecto dorsis pallio auersi venientes operiunt; nisi quòd bonis subditis, sic præpositorum suorum mala displicent; vt tamen hæc ab aliis occultent? Operimentum auersi deferunt, quia indicantes factum & venerantes magisterium nolunt videre quod tegunt. Sic D. Greg. Humiliter tamen monendi erunt etiam prælati à subditis. S. Petr. Damian. *Epist. 7. tom. 1.* scribens ad summum B Pontificem Nicolaum secundum, nescio quid factum ab illo subnotauit: ac demum concludit. Parce ori meo, Clementissime Pater, & non procacis linguę strepitum, sed deuoti considera cordis arcanum. Nec à seruo tuo te pigeat humiliter argui: cùm ipse omnipotens Deus hominibus dicat: Venite, & arguite me, *Isa.* 1. Sic Damian.

S.P.Dam. Prælatum humiliter arguat subditus.

Isai. 1.

3. ***At verò Sem & Iapheth palliũ imponentes.*** D. Cyrill. Alex. *lib. 4. in Gen.* totam hanc historiam tam bellè describit vt senem excuset à culpa: Cham impietatem (vt par est) execrabilem ostendat; atque aliorum filiorum pietatem extollat. Cùm insuetus (inquit) Noe vino esset, protinus inebriatur, atque somno deditus, inopinatam verendorum nuditatem vtique patitur: domi C tamen, vbi multis expositus hominibus minimè erat. Sed insanus ille Cham paternum dedecus nequissimi risus causam fecit, qui tamen pietate commotus patrem denudatum cooperire debuerat, parentémque summis fouere viribus, qui ebrietate laboraret, viníque criminibus obnoxium se redderet. Sed his omnibus omissis, neglectóque honore, quem in patrẽ exhibere fas esset, nuditatem paternam veluti spectaculum quoddam sibi proponens, fratribus quoque suis, vt & ipsi parentem derideant, summo studio persuadere conatur. At illi tam nefandi eius facinoris se socios reddere baudquaquam passi sunt. Sed rem, quæ casu venerat, hone- D stam reddere cupientes, illúdque turpissimum spectaculum vestibus abscondere; retrorsum protinus incedebant. Piè nanque in parentem agere arbitrabantur, si eius femora, quibus ipsi nati fuerant, venerantur. Hactenus Cyrill. Ex his, vt vides, colligitur non simplex intelligi nunciatio in verbo illo, *nunciauit fratribus suis*, sed insana quædam manuum pedúmque complosio, effusa cachinnatio in parentis ebrij nuditatem illam probrosam; atque inuitatio importuna impudentissimi Chami, vt fratres omni contentione ad simile ludibrium quodammodo cogere videretur: ex quo maior elucet pietas filiorum erga parentem, cuius nuditatem, non modò non irriserunt, sed nec videre ausi, eam vestibus occuluerunt. O pulcherrimum pie- E tatis filiorum erga parentes symbolum! cæcus oculus, pes accurrens, manus amictum expandens! caligat oculus filij, ne patris virium cernat; pes aduolat, vt prostrato ac laboranti patri subueniat; manus vestem explicat, vt ornet, foucárque parentem. Felix Noe, qui duorum huiusmodi filiorum pater extitit. Nam si receptũ illud est inter homines D. Nazianz. *Orat.* 13. Tibi sexcentis seruis imperare minùs incundum futurum est, quàm vnius filij parẽtem esse.

Cham in patrem ingratus & impudens.

Pietas filiorum erga parentes.

S.Greg Na.

Quid

Præstat patrē, quam dominum esse.

Quid ergo, si & pater sit non vnius, sed duorum filiorum, qui virtutum suarum splendoribus patrem summè lætificent, atque nobilitent? Idque eo iucundius, atque præstabilius ad commendationem paternæ laudis haberi solet: quòd illa filiorum virtus ex patris optima institutione plerunque effloreſcit. Quod matris studium in liberorum ac nepotum sancta educatione mirificè commendat in sua sorore Gorgonia D. Gregor.

S. Gregor. Nazianz. *Mater optimè filium instituens.*

Nazian. *Orat.* 11. Corporis (inquit) quoque fructum, hoc est, filios & nepotes, spiritus fructum effecit, vt quæ genus totum, & domum totam vnius animæ loco Deo purificarit. Discat hinc, quæ mater est, vt non modò corporis, sed etiam, imò veriùs animæ filij mater existat. O pulchrā, B ô sanctam, ô felicem familiam, vbi parentes ac filij, ita ex virtute se gerunt; vt Deum secum habeant comitem! Quod egregiè adnotatum est à

Familia, in qua Deus habitat.

Clem. Alex. 3. *Stromat.* cùm ait: Non amara videatur alicui, liberorum procreatio à diuinis abstrahens propter ea, quæ ad vsum necessaria geruntur negotia. Vbi sunt enim duo, vel tres cōgregati in nomine meo, ibi sum ego in medio eorū,

Matth. 18.

dicit Dominus *Matth.* 18. Quinam sunt duo illi, aut tres? Annon virum, & mulierem, & filium

Clem. Exod. 20.

tres dicit? Ita Clem. *Exod.* 20. vt Dominus filiorum pietatem erga parentes, vtpote magnorum bonorum causam studiosiùs commendaret; adiecit: *Honora patrem & matrem tuam, vt sis longæuus*

Caietan.

super terram. Eleganter apposuit Caiet. Decet si- C quidem, vt grati benefactoribus fruantur beneficio longo tempore. Sic planè res habet. Nul-

Grati filij donantur longa vita.

lum à quopiam post Deum maius accipimus beneficium quàm à parentibus; corpus scilicet, ac vitam; vt igitur hoc tam præclaro potiamur beneficio diutiùs, lætiùs, ac securiùs, hoc est, feliciter vitam longæuam agamus; oportet vti Deo inprimis autori bonorum omnium, deinde parentibus gratum animum præstemus; honorem, atque omnibus in rebus debitum obsequium impendamus.

4. Monet etiam hic locus; vt sacerdotum, religiosorum maximè prælatorum vitia omni celare studio contendamus; ne, si propalentur, & insignis inuratur ignominia sacrosanctæ in Ec- D

Sacerdotum & prælatorū vitia nō diuulganda.

clesia Christi dignitati, & ipsi apud inferiores reddantur contemptibiles, & malo superiorum exemplo reliqui ad peccandum procaciùs impellantur. Cuius rei egregium documentum habes in Constantino Magno cùm celebraretur

Ruff. Theod.

Concilium Nicenum. Lege Ruff. *histor. Eccles. lib.* 10. Cæterùm Theod. hanc eandem historiam ita paucis perstringit. Porrò minimè silentio illud

Constantini Magni pietas & reuerentia in sacerdotes.

prætereundem arbitror. Erant quidam calumniandi studio flagrantes, qui quosdam Episcopos accusabant, & criminationis libellos Imperatori afferebant. Ille verò eiusmodi libellis acceptis, primùm cùm eos vinculo constrinxisset, annulóque suo obsignasset, seruari iussit. Deinde cùm concordiam inter eos conciliasset, libel- E los in medium prolatos, spectantibus ipsis, igne cremari mandauit; adiecto iureiurando, se ne verbum quidem scriptum in illis perlegisse. Nam sacerdotum (inquit) vitia non sunt populo aperienda, ne ille inde causa offendiculi arrepta licenter peccare aggrediatur. Quinetiam illud quoque dixisse commemorant, si suis oculis Episcopum alienæ vxori stuprum inferre videret; facinus id nefandum suo paludamento se obtecturum, ne flagitij eius aspectus eos, qui ipsum cernerent, vlla ex parte læderet. Sic Theo-

A dor. *lib.* 1. *histor. Eccles. cap.* 11. Mouerim hoc loco sacerdotes; atque vniuersim viros ecclesiasticos à Zacharia Propheta vocari lapides sanctos; & vt

Zachar. 9.

alij vertunt, lapides separationis, aut separatos: vt scilicet intelligant nullum sibi esse debere commercium cum profanis, ac laicis hominibus. Separamini, & sanctificamini. mundi estote, illis sæpius à Domino indicitur: maximè in conuiuiis, vbi periclitatur temperantia, & modestia;

Sacerdos à laicis separetur.

quæ duæ virtutes, cùm omni generi hominum, tum præcipuè viris ecclesiasticis necessariæ omnino sunt. Vnde sapientissimè scribit D. Hieron.

S. Hieron.

Epist. ad Nepotianum. Consolatores potiùs nos in mœroribus suis, quàm conuiuas in prosperis nouerit; facilè contemnitur Clericus, qui sæpè B vocatus ad prandium, ire non recusat. Ad hæc cùm nihil tam offendat oculos, animósque laicorum, quàm siquid impuritatis in sacerdote Dei deprehenditur: studiosissimè cura est omnis adhibenda sacerdoti, vt purè sanctéque viuat: aliter enim quî suum apud Deum ritè officium obibit? Est quidem illa præclara doctrina D. Cy-

S. Cyprian. *Casti in sacerdotes eligendi.*

prian. *Epist.* 4. *lib.* 1. quam vtinam religiosè, atque integrè seruari videremus. In ordinationibus (inquit) sacerdotum, nonnisi immaculatos, & integros eligere debemus, qui dignè & sanctè sacrificia Deo offerentes audiri in precibus possunt, quas faciunt pro plebis Dominicę incolumitate, cùm scriptū sit: *Deus peccatorem non audit*, Ioan. 9.

Ioan. 9.

C Propter quod plena diligentia, & exploratione sincera oportet eos ad sacerdotium Dei deligi, quos à Deo constet audiri. Cum hac Cyprian. doctrina cohæret sententia illa D. Bern. *Epist.* 42. omni sacerdoti comendanda; nempe: Si Deo non places, non placas.

Placat Deū qui Deo placet. S. Bernard.

5. At lapsus fuerit sacerdos, vt alter Noe, in vitium aliquod; nec tam cautus ac prudens, vt nudatus sit in tabernaculo suo; sed fortè in publicum illius ignominia prodierit; quid ergo Christianus populus præstare debeat, quàm vt il-

Sacerdos vitiosus occultandus, non irridendus.

licò accurrant Sem & Iapheth, pudici, & pij viri, pallium imponant humeris suis, & incedentes retrorsum operiant verenda patris sui, facies eorum sint auersæ, & patris virilia non videant? nō D irridendus, non contemnendus, non contumelia proscindendus sacerdos Christi est, etsi flagitiosus, hoc ipso tantùm quia sacerdos est. Scribit

S. Cyprian.

in hanc sententiam egregiè D. Cyprian. *Epistol.* 9. *lib.* 3. In libro (inquit) Regum 1. *ca.* 8. cùm Samuel sacerdos à Iudæorum populo ob senectutem contemneretur, exclamauit iratus Dominus:

1. Reg. 8.

Non te spreuerunt, sed me spreuerunt. Et vt hoc vlcisceretur, excitauit eis Saul Regem, qui eos iniuriis grauibus affligeret, & per omnes contumelias, & pœnas superbum populum calcaret, & premeret; vt contemptus sacerdos de superbo populo vltione diuina vindicaretur. Ita Cyprian.

Rex contempti sacerdotis vindex.

Nota hinc obiter Deum vindictam sumere de populo contemnente suum sacerdotem: deinde E nullo aptiore satellite ad vindicandum vti, quàm Rege iniquo, & superbo. Quasi dicere videatur Dominus: O laici, meum irridetis sacerdotem? non parcam; non impunè abibitis: Rex vester, cui deseruire vobis est perquam gloriosum, carnifex erit contempti sacerdotis pœnas à vobis expetiturus. Progreditur vlteriùs sāctissimus Pater Do-

S. Cyprian. *Christus docet sacerdotem honorandum.*

minus noster ipse Iesus Christus rex, & iudex, & Deus noster vsque ad passionis diem seruauit honorem pontificibus, & sacerdotibus, quamuis illi nec timorem Dei, nec agnitionem Christi seruassent. Nam cùm leprosum emundasset, dixit

illi: Vade, & monstra tè sacerdoti, & offer donum, *Luc.* 15. Sacerdotem adhuc appellabat, quem sciebat esse sacrilegum. Item sub ictu passionis, cùm alapam accepisset, & ei diceretur: Sic respondes pontifici? nihil ille contumeliosè loquutus est in personam pontificis; sed magis innocentiam suam tuitus est. Docuit enim sacerdotes veros legitime & plenè honorare, dum circa falsos sacerdotes ipse talis extitit. Hoc ipsum pertractans argumentum *lib.* 4. *Epist.* 9. adiungit: Item beatus Apostolus, cùm ei dictum esset: Sic insilis in sacerdotem Dei maledicendo? *Act.* 23. Nihil contumeliosè locutus est aduersùs sacerdotem; cùm & potuerit constanter se exerere aduersùs eos, qui Dominum crucifixissent, & qui iam Deum, & Christum, & templum, & sacerdotium perdidissent. Sed quamuis in falsis & spoliatis sacerdotibus, vmbram tamen ipsam inanem sacerdotalis nominis cogitans dixit: Nesciebam fratres, quia pontifex est; scriptum est enim: Principem populi tui non maledices, *Exodi* 22. Hæc Cypr.

Luc. 15.
Ioan. 18.
S. Cyprian.
Act. 23.
S. Paulus etiã vmbram sacerdotis veneratur.

6. Postremò ipsa præscribit Christiana pietas, vti non modò Ecclesiasticos, sed quoscunque etiam proximos honoremus, eorum vitia obtegentes. Hinc D. Chrys. ad hunc locum. Precor (inquit) ne detegamus proximorum lapsus; &, si ab aliis eos didicerimus, ne satagamus, vt nuditas videatur: sed sicut grati illi pueri obtegamus, adumbremus; admonitione & consiliis lapsam animam erigere studeamus, misericordiæ Dei magnitudinem docentes, & bonitatis eius excellentiam, & caritatis immensitatem: vt maiorem, quàm illi, benedictionem à Domino consequamur. Quod tunc nobis ad maiorem gloriam cedet, si vel ipsa hominum aduersùs nos commissa scelera caritatis amictu obuelemus. Huius Christianæ dignitatis insigne documentum nobis Deus in seipso exhibuit. Sic enim *Sophon.* 3. ad Hierusalem, & ad quancunque animam: *Dominus Deus tuus in medio tui fortis saluabit: gaudebit super te in lætitia; silebit in dilectione sua, exultabit super te in laude.* Expende verba illa, *silebit in dilectione sua*, & inuenies amictum diuinæ misericordiæ, quo nostra turpitudo non tegitur modò, sed ornatur, vt nihil confusionis in nobis appareat, cùm à peccato abducti, diuinis præsentamur obtutibus. Abstulit enim (interpretatur D. Hier.) iudicium eius, nequaquam eam iudicans, atque corripiens, sed saluans. Silebit (ait) peccata tua in caritate, qua te dilexit, & exultabit super te in laude, quia laudabilis sit. Sic Hier. Igitur non solùm non detegit Dominus conuersæ, & redeuntis animæ flagitia, sed alto illa silentio inuoluit; gratiæ suæ amiculo illam exornat, vt appareat speciosa vsque adeò, vt de illius specie, ornatúque Deus ipse glorietur. Quod quidem illustrius adhuc demonstratur, in parabola illius patris, qui filium antea luxoriosum, & prodigum recepit, *Luc.* 15. Audi egregiam illius loci commentationem D. Petr. Chrysolog. *serm.* 3. Cecidit super collum eius, & osculatus est eum; sic pater iudicat, sic emendat, sic peccanti filio dat oscula, non flagella. Delicta non videt vis amoris, & ideo pater peccata filij redemit osculo, clausit amplexu; ne nudaret pater filij crimina, pater filium ne fœdaret. Pater sic curat filij vulnera ne filio cicatricem, næuum filio ne relinquat. Citò (inquit) proferte stolam primam, & induite illum. Sustinuit filij crimina, qui non sustinuit nuditatem: hinc est, quòd à seruis ante vestiri voluit filium, quàm videri; vt soli patri nota esset nuditas. Non dixit, vnde venis? vbi fuisti? vbi sunt quæ tulisti? quare tantam gloriam tanta turpidine commutasti? Sed, *citò proferte*, vidistis, quia delicta non videt vis amoris. tardam misericordiam pater nescit, delicta, qui discutit, prodit. Date annulum in manu eius. Paterna pietas contenta non est, innocentiam reparare solam, nisi pristinum restituat, & honorem. Date calceamenta in pedibus eius; ne vel in pede remaneret deformitas nuditatis; certè vt calceatus anterioris vitæ rediret ad cursum. Ita Chrys. Quid miseris nobis fieret, si Domini Iesu sanguis, & merita, nos turpi nuditate deformes non operirent atque ornarent? Quisquis ergò suorum scelerum magnitudine iacet confusus, ne prorsus desperet; ita cum D. Anselm. *in speculo, c.* 15. æternum Patrem compellet: Respice Domine in faciem Christi tui, qui tibi vsque ad mortem obediens factus est, nec recedant ab oculis tuis cicatrices vulnerum eius in perpetuum; vt memineris quantam satisfactionem pro peccatis nostris ab eo susceperis. Vtinam Domine appendas in statera peccata nostra, quibus iram meruimus & calamitatem, quam passus est pro nobis innocens Filius tuus! Certè Domine hæc grauior apparebit, & magis digna, vt per ipsam effundas misericordiam tuam super nos, quàm sint illa, vt pro peccatis nostris contineas in ira misericordias tuas. Sic Anselm. Et adhuc manus benignitatis Domini extenta. Matrem suam virginem nobis esse matrem voluit, vt illius superabundanti gratia nostræ nuditatis deformitas tegeretur. Quid non cum matre sua nobis Dominus donauit? Hæc est (inquit Andreas Cretens.) diuinarum reconciliationum, quæ pignore data sit, fideiussio. Tu ô beata Virgo (inquit Damasc.) deleuisti pœnas nostræ transgressionis, tuo ex vtero nobis profers indumentum incorruptionis. O virgo Dei mater (cum D. Anselm. dicam) tua me visitatione illustrare digneris, vt meorum scelerum per te misericordiam consequar: & per te, quam in periculo huius vitæ pelago in auxilio aduocaui, sine naufragio ad optatum perennis requiei litus perducat.

S. Chrys.
Proximorum vitia nõ vulganda.
Soph. 3.
Deus pœnitẽtis vitia tegit, & ornat.
S. Hieron.
Luc. 15.
Pater filij vitia tegit
S. P. Chrys.
Pœnitentem Deus multis afficit fauoribus.
S. Anselm.
Christi merita pro nobis Deo Patri offeramus.
Andr. Cret.
B. Maria hominum perfugium.
S. Dam.
S. Ansel.

SECTIO IX.

Euigilans Noe ex vino, cùm didicisset, &c.

EDormiit crapulam bonus senex; ac deinde à vino iam, & sopore liber, cùm ad se rediret, totam rei præteritæ historiam accepit: vnde? non constat; sed verosimile est experge factum senem sui corporis nuditatem subnotasse (proprio scilicet carebat amicto) alienum verò pallium sibi ad verecundiores actus, vtcunque superiniectum vidisse; quibus permotus sciscitari cœpit à filiis totius euentus causam, ordinémque; filios igitur rem, vt cecidit, patri aperuisse. Neque verò adducar, vt credam duos illos eximia bonitate præcellentes viros vltrò patri euigilanti fratris sui impietatem, atque impudicitiam detulisse; veriti enim, ne patrem ingenti dolore afficerent, fratríque maledicendo, & puniendo præberent occasionem, facinus illud silentio tegendum curabant. Quòd si rem aperuerunt, illa causa extitit, quam subiecimus,

S. Chrysost. cimus, & quæ à D. Chrys. insinuatur his verbis: Vnde cognouit? fortè fratres significarunt, non accusationis quidem causa, sed tem, vt facta erat, docentes; vt conueniens ille suo vulneri remedium acciperet. Monendi ergo mutuò sumus alter ab altero de nostris vitiis, si quæ contraximus: ea namque, somno (qui solet sæpius irrepere) consopiti, prorsúsque nostri ipsorum immemores non videmus; non sentimus illorum fortasse vlcus, quod fœtore suo latius iam se prodit. hoc autem præstari debet pietatis Christianæ zelo, non verò ex tacita quadam maledicentiæ radice ad exprobandum; quod in falsis illis amicis sanctissimus Iob deplorabat.

Mutuò de nostris vitiis monendi.

Iob 6. *Ad increpandum* (inquit) *tantum eloquia concinnatis*, cap. 6. tantum, exponit D. Thom. non ad vtilitatem, sed ad exacerbandum. Sequitur: *Et in ventum verba profertis*, verba scilicet inania, robur rationis non habentia. Sequitur, *super pupillum irruitis, & subuertere nitimini amicum vestrum*. Si aliquis (adiungit S. Doctor) eo tempore aliquem reprehendere velit, quo consternatus animo, & ad iram dispositus est, videtur non velle correctionem, sed subuersionem. Ita S. Thom. & quidem apposite huic loco: *Euigilans enim Noe ex vino, cum didicisset*, &c. Vtique filij, vbi viderunt senem omnino sui compotem, nec adhuc obtenebrato vini flatibus iudicio, pronum ad quemcunque vehementioris passionis æstum; sincere factum narrarunt. Huius prudentiæ egregium testimonium habes 1. *Regum*. 25. vbi sic legitur: *Venit Abigail ad Nabal, & ecce erat ei conuiuium in domo eius, quasi conuiuium regis; & cor Nabal iucundum. Erat enim ebrius nimis, & non indicauit ei verbum pusillum, aut grande vsque mane. diluculo autem cum digessisset vinum Nabal, indicauit ei vxor sua verba hæc*, &c. Pulchre D. Gregor. Eucher. & Rabb. ita hinc philosophantur: Iracundos meliùs corrigimus, si in ipsa iræ commotione declinamus; perturbati enim quid audiant, ignorant. Sed cùm ad se redeunt, tanto libentius exhortationis verba recipiunt; quanto se tranquilliùs tolerari erubescunt. Meori enim furore ebriæ omne rectum quod dicitur, peruersum videtur. Vnde & Nabal ebrio culpam suam Abigail laudabiliter tacuit, quam digesto vino laudabiliter dixit. Malum enim quod fecerit, cognoscere potuit, quia ebrius non audiuit. Sic illi.

S. Thom. *Correctio fraterna quo facienda sit.*

1. Reg. 25.

S. Greg. Rab. ban. *Perturbatus possunt non est increpandus.*

2. Multo magis sibi quisque caueat, dum iracundia corripitur; nouerit se vino furoris tunc ebrium; qua de re sic edisserit D. Ambros. *lib*. 1. *offic. cap*. 21. Caueatur iracundia; aut si præcaueri non potest, cohibeatur: mala enim lex peccati indignatio est, quæ ita animum perturbat, vt rationi non relinquat locum. Ferunt Archytæ Tarentini dictum philosophi, quod ad villicum suum dixerit: O te infelicem, quàm te afflictarem, nisi iratus essem! Sed etiam Dauid & armatam dexteram in indignatione compressit. Et quanto plus est non remaledicere, quam non vindicare? Et bellatores aduersùs Nabal ad vltionem paratos Abigail deprecatione reuocauit. Vnde aduertimus tempestiuis quoque intercessionibus non solùm cedere nos, sed etiam delectari oportere. Eo vsque autem delectatos est, vt benediceret interuenientem, quòd ab studio vindictæ reuocatus foret. Hæc Ambros. Quòd verò ex Christiana disciplina præscriptum sit, vt pio charitatis zelo proximum corripiamus, ita debet accipi, vt illi vbi è sopore suæ perturbationis euigilarit, suam nuditatem, sua dedecora obiiciamus, atque ad resipiscentiam excitemus hominem. Dominus correctionem fraternam & modum illius, ita præscribit. *Si peccauerit in te frater tuus: vade & corripe eum inter te & ipsum solum*, Matth. 18. Et quidem peccare dicitur in te frater tuus, non modò cùm tibi contumeliam aut genus aliud iniuriæ intulit; sed etiam, cùm te præsente, atque inspectante scelus aliquod patrauit; insignem quippe tibi fecit iniuriam, qui tuos oculos non est reueritus, ad tuam præsentiam non erubuit, imò te nihili habens, ac si omnino nihil esses, te vidente, flagitium admisit. Id colligo ex interpretatione D. August. de verbis Domini: sic habet. Peccauit in te frater tuus, sed si tu solus nosti, tunc verè in te solum peccauit. Nam si multis audientibus tibi fecit iniuriam; & in illos peccauit, quos testes suæ iniquitatis effecit: ergo ipsa corripienda sunt coram omnibus, quæ peccantur coram omnibus; ipsa corripienda sunt secretiùs quæ peccantur secretiùs. Sic August. Cæterùm quod ad expositionem præcepti de corripiendo, & ad rem, de qua nunc agimus, pertinet, licèt multi mala dixerint egregie: nullus tamen vti D. August. cuius est hæc locuplentissima expositio; Admonet nos quidem Dominus noster, non negligere inuicem peccata nostra, non quærendo quid reprehendas, sed videndo quid corrigas. Debemus enim amando corripere, non nocendi auiditate, sed studio corrigendi; si neglexeris, peior eo factus es; ille iniuriam fecit, & iniuriam faciendo graui seipsum vulnere percussit; tu vulnus fratris contemnis, peior es tacendo, quàm ille conuiciando. Hæc August. Quia verò sæpius omittitur ipsa correctio, monet idem August. 1. *lib. de Ciuit.* cùm iniustè, & cùm iustè omitti solet. Plerumque (ait) à malis docendis, admonendis, aliquando etiam obiurgandis, & corripiendis malè dissimulatur; vel cùm laboris piget, vel cùm eorum inimicitias deuitamus, ne impediant, & noceant in istis temporalibus rebus, siue quas adipisci adhuc nostra cupiditas appetit, siue quas adhuc amittere formidat infirmitas. Si autem propterea quisque objurgandis & corripiendis malè agentibus parcit, quia opportunius tempus inquirit, vel iisdem ipsis metuit, ne deteriores ex hoc efficiantur, vel ad bonam vitam, & piam erudiendos impediant alios infirmos, & premant atque auertant à fide, non videtur esse cupiditatis occasio, sed consilium caritatis. Longè autem grauiorem habent causam Ecclesiarum præpositi, vt non pareant obiurgando. Hæc August.

S. Ambros. *Ira furor ex bibendus.*

Tempestiua intercessio delectat.

Matth. 18.

Iniuriam nobis facit qui ante nos peccat.

S. Aug.

S. August. *Qualiter proximus corripiendus.*

S. Aug.

Quando omitti potest correctio.

3. Extrema verba D. Augustin. prælati, patrésque obseruent; neque vt Heli conniueant in subditorum & filiorum vitiis acriter & prudenter vindicandis. Nota historia Heli 1. *Reg.* 2. de qua optimè disserens S. Petr. Dam. *Epistol.* 6. *ad Nicolaum Pontificem II.* sic effatur. Filios quidem redarguit, & corripuit Heli, sed lenitatem patris, non seueritate, vel autoritate pontificis. Nolite filij mei, &c. Porrò quos inimicos Dei vidit, in pernicie suam filios recognouit: & quos hostili ferire gladio debuit, paternæ blanditiæ pietate palpauit. Non sic ille fidelis in domo Domini famulus Moy

1 Reg. 2. S. P. Dam. *Heli socordia in filios scelestos.*

Moyses, magister videlicet ingenui Phinees ait: Occidat vnusquisque fratrem, &c. Consecrastis hodie manus vestras Domino, vt detur vobis benedictio, *Exod.* 32.

Exod. 32.

Planè sicut benedictione digni sunt, qui culpas corrigunt, ita maledictioni obnoxij sunt, qui peccantibus blandiuntur, vt dicitur Ierem. 48.

Punienda scelera publica.
Ierc. 48.

Maledictus, qui prohibet gladium suum à sanguine. A sanguine quippe gladium suum prohibet, qui se ab inferenda reprobis dignæ sententiæ animaduersione coërcet. Si ergo Heli propter duos duntaxat filios, quos non ea, qua digni erant, inuectione corripuit, cum eis simul, & cum tot hominum multitudine perit: qua arbitramur dignos esse sententia, qui in aula Ecclesiastica, & in soliis iudicantium præsident, & super non ignotis prauorum hominum criminibus tacent? qui cùm dehonestate homines in publico metuunt, ad contumeliam superni iudicis diuinæ legis mandata confundunt, & dum perditis hominibus amittendi honori officium seruant, ipsum Ecclesiasticæ dignitatis autorem crudeliter inhonorant.

Carpitur conniuentia magistratuum.

Vnde Heli dicit Dominus: *Magis honorasti filios tuos, quàm me.* Mox subditur: *Ecce dies veniunt, & præcidam brachium tuum, & brachium domus patris tui.* Ac si apertè dicat.

Zelus Dei & iustitia in prælatis.

Quia ego per pastoralis officij dignitatem contra inimicos meos brachium tibi fortitudinis contuli, sed tu ad eorum vltionem illud exerere noluisti, iam brachium à te præcidam, id est, vigorem tibi sacerdotalis culminis auferam, vt qui manceps factus ad pugnandum pro me, iam nec manum habeas ad tuendum te. Hæc S. Petr. Dam. Doctrina planè admirabilis, quam pontifices, maioresque prælati, principes etiam ac Patres, ne subditos magis, quàm Deum, honorent, obseruare debent, gladium pro Deo contra scelera & sceleratos sanctè ac validè distringant. Sed ad Domini verba redeamus Matth. 18.

S. Chrysost.

Vim ipsam verbi, *corripe*, expendit D. Chrysostom. ad hunc modum: Non dicit: accusa, neque increpa, neque vindictas expete; sed argue: id est, rememora illi suum peccatum; dic ei, quæ ab illo passus es.

Lapsus lædentem conueniat.

Ipse enim ira & verecundia detinetur ebrius factus, quasi graui somno. Vnde oportet te qui sanus es, ad illum, qui ægrotat, abire. Ita Chrysostom.

4. Piè ac prudenter filij patri, vt cautiùs deinceps agat, nuditatem ipsius enunciant; qui prudens est, corripientem amat, adulantem odit. vti Dauid aiebat: *Corripiet me iustus, & increpabit me, oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.* Psalm. 140.

Psal. 140.
Theod.

Vbi sic egregiè Theodor. Eligenda mihi sunt magis tristia à iustis ob correctionem, & vtilitatem profecta, quàm dulcia à peccatoribus allata; quamuis hæc instar olei caput illustrantis iucundam mihi præbeant vitam: malo enim à iustis corripi, quàm à peccatoribus coli.

Præstat corripi, quàm laudari.

Ita Theodor. D. August. totum versum ita reddit: Emendabit me iustus in misericordia, & arguet me: oleum autem peccatoris non impinguabit caput meum. Deinde paraphrasis Augustino digna est huiusmodi. Videte peccatorem confessorem, emendari se vult misericorditer potiùs, quàm laudari fallaciter. Emendabit me iustus in misericordia, si iustus est, si misericors est, quando me videt peccantem. Et arguet me; sed in misericordia; arguet, sed non odit: & eo magis arguet, quia non odit. Quid est: Oleum autem peccatoris non impinguabit caput meum? non crescet caput meum de adulatione. Falsa laus adulatio est. Falsa laus adulatoris, est oleum peccatoris:

Contra adulationem disseritur.

Sed quid facio, dicis, mihi? Patior adulatores, fallaces deceptores non cessant perstrepere, laudant in me quæ nolo, quod egò carum habeo, reprehendunt in me. Laudatio ista non indulcat, oleum peccatoris est. Noli gaudere ad talia, noli annuere, noli consentire, noli inde gratulari. Si ille attulit oleum adulationis, sed caput tuum integrum maneat, non inflatum sit, non tumescat. Si enim inflatum fuerit, & tumuerit, facit pondus, & præcipitabit te. Hactenus Augustin. De adulatione similiter intelligitur illud Psalm. 54. *Molliti sunt sermones eius super oleum, & ipsi sunt iacula.*

Psal. 54.

Vbi duo ponuntur, oleum, & iaculum. Enimuero nouaculæ, sagittæque acies oleo exacui, & splendidior fieri solet: sic ergo assentatorois verba acutiùs penetrant, ac feriunt; dulcicula tamen quadam specie, & maligno splendore delectant. Nolumus enim aliorum voluntati & correctioni ad bonum nostrum subiici: vnde summa damna incurrimus.

S. Bern.

Audi S. Bernard. hac de re monentem *serm. 77. in Cant.* Quàm multi (ait) ex hoc à recto tramite periculosissimè aberrasse cóperti sunt! nimirum ignorantes astutias satanæ; & cogitationes ipsius, factum est, vt qui spiritu cœperant, carne consummarentur, abducti turpiter, lapsi damnabiliter. seductori dat manum, qui dare dissimulat præceptori: & qui dimittit oues in pascua absque custode; pastor est non ouium, sed luporum. Sic Bern.

5. Optimè D. Chrysostom. obseruat in verbo, *euigilans*, aut, vt LXX. vertunt, ἐξένηψε ἀπὸ τοῦ οἴνου, compos factus à vino, significari Noe semel in ebrietatem, & ex sola ignorantia, atque inexperientia incidisse; quo perstinguntur illi, qui scientes & volentes sæpiùs in temulentiam collabuntur.

S. Chrys.

Inprimis (inquit) quòd in ebrietatem postea Noe relapsus non est, id maximum fuerit indicium, quòd ignorantia, non negligentia priùs deliquit.

Non in peccatum relabendum.

Nam si hoc fuisset negligentiæ, oportebat iterum eodem peccato capi; id quod non euenit: nam si denuò id accidisset, Scriptura vtique non obticuisset, sed significasset nobis. Vnus enim scopus diuinæ Scripturæ est, nequid factorum intermittat, sed veritatem nos doceat, neque propter inuidiam iustorum virtutes prætereat, neque propter gratiam peccata adumbrat; sed omnia in medium nobis proponit, vt monimenta, & doctrinas quasdam habeamus; & vt quando nos per socordiam in id vitij inciderimus, cautiores simus postea, & denuò non incidamus. Neque enim tam graue est peccare, quàm in peccatis perseuerare. Itaque non attende, quòd inebriatus fuerit iustus, sed quòd postea non iterum ei hoc acciderit. Iam considera eos, qui in tabernis vinariis quotidie consumuntur & vt ita dicam, quotidie fermè moriuntur: etiamsi quando sui compotes fuerint facti, neque sic sibi cauent ab eodem periculo, sed quasi ad opus quoddam strenuum redeunt. Ita Chrys. Euigilauit itaque Noe, lapsus quidem est, sed non vltrà relapsus. Discamus, qui peccatum admisimus, qui somno aliquandiu indulsimus; prætereat nox, dies adueniat, lucifer oriatur in cordibus nostris: hora iam est nos de somno surgere: sic filius ille luxuriosus *Luc.* 15. surgens venit ad patrem. Emphasim habet verbum

Luc. 15.

sur

surgendi: nam, vt delicatè subnotauit D. Petr. Chrysolog, *serm.* 3. Apud cælestem Patrem filius surgit plus de venia, quàm corruit de reatu. At quantum debet benignissimo Domino, qui tandem aliquando euigilauit è vino, somnoque suorum scelerum? Igitur (ait D. August. *homil.* 25. *ex homil.* 50.) Qui malus fuit heri, bonus sit hodie: malus fuit heri, & non est mortuus. Si mortuus esset, & malus esset: isset, vnde non redisset. Prosit illi quòd viuit, non malè viuat. Quare ergo diei hesterno hodiernum vult addere malum: longam vitam vis habere, bonam non vis? quis longum ferat malum, vel prandium. Sic August. Euigilans Noe euigilauit iustus: torpescit nonnunquam in virtutis studio vir alioqui iustus, cùm de perfectionis incremento non curat: vnde euigilare, & accrescere difficile admodum est. Hinc illud D. Bernard. *Epist.* 96. Multo faciliùs reperias multos seculares conuerti ad bonum, quàm vnumquempiam de religiosis transire ad melius. Rarissima auis in terra est, qui de gradu quem fortè in religione semel attigerit, vel parum ascendat. Sic Bern.

S. P. Chrys. — Pœnitentia honor. — Vita in melius commutanda. — S. Aug. — S. Bern. Conuersio à peccatis frequentior, quàm perfectio in virtutibus.

6. O felix Noe, qui cecidit, euigilauit illicò; felix etiam, qui lapsum suum multis, iisque præclaris virtutibus, quibus erat ornatissimus, potuit obtegere! Etenim quia iustus (inquit D. Chrysostom.) & bonis operibus pollebat, peccatum adumbrare potuit. Nos autem cùm ab innumeris aliis affectionibus infestamur, tum hoc addimus, vt & ebrietate submergamur; quid excusabit? vel quis nos dignabitur venia, quos nulla experientia facit castigatiores. Ita Chrys. Ac profuit multis, vt à D. Ambros. obseruatum est, cecidisse. Euigilarunt enim, & alacriore, quàm antè, studio in virtutem incubuerunt, vt Dauid, Paulus, Matthæus, Magdalena, Petrus, citóque (vt eleganter D. Leo *serm. 9. de passione.*) ad soliditatem suam rediit petra: tantam inde recipiens fortitudinem vt quod in passione Saluatoris expauit, in suo pòst supplicio non timeret. Euigilauit Noe à vino; nec est vllus in toto hominum genere, qui saltem originalis culpæ vino soporatos non obdormierit: beatissimam semper virginem Dei matrem excipio, in qua nihil tenebrosum ac vitiosum apparuit, beneficio nimirum Filij sui à quo totam suam lucem hausit. Illa enim est, quæ progreditur sicut aurora consurgens, pulchra, luna, electa, vt Sol, *Cant.* 6. Ad quem locum piè, dulcitérque Rupert. sic effatur. Quàm pulcher ordo in ista laudatione? primùm consurgens vt aurora, pulchra deinde vt luna: deinde electa, vt sol. Quando nata es ô Virga beata, tunc verè nobis aurora surrexit. Aurora prænuncia diei sempiterni. Quia sicut aurora quotidiana finis præteritæ noctis est, & initium diei sequentis: sic natiuitas tua finis dolorum, & consolationis fuit initium; finis tristitiæ, & lætitiæ nobis exstitit principium. Quando autem Spiritus sanctus in te superuenit, & Filium virgo concepisti, virgo peperisti, tunc tu & extunc pulchra pulchritudine diuina: pulchra, vt luna. Sicut enim luna lucet, & illuminat luce ex sole concepta: si tu, ô beatissima, hoc ipsum quòd tam lucida es, non ex te habes, sed ex gratia diuina: ô gratia plena. Quando autem de hoc mundo assumpta, atque ad æthereum thalamum translata es; tunc tu, & extunc electa, vt sol, electa inquam nobis: quia sicut ex te natum Dei Filium solem verum, solem æternum adoramus, & colimus, vt Deum verum; sic & te honoramus atque veneramur, veri Dei genitricem; scientes, quia totus honor impensus matri, sine dubio redundat in gloriam Filij. Et quidem non natura tu idem es, quod ille sol: sed nihilominus tanta es, vt te honoret ipse sol, honore quo decet filios honorare parentes suos. Qui enim dixit, honora patrem tuum & matrem; non dubium, quin & ipse honoret, & ab omnibus amicis suis velit honorari matrem. Hactenus Abbas.

S. Chrysost. Iusti, lapsus excusatur. — S. Ambros. — Petrus à casu sanctior surrexit. — S. Leo. — Cant. 6. Rupert. — B. Maria immunis ab originali reatu semper trenui in gratiam. — Deus matrem suam honorat, & ab omnibus honorari iubet.

SECTIO X.

Quæ fecerat ei filius suus iunior.

1. TAntam in singulis his verbis emphasim reperio, vt integra sectione ad illorum commentationem opus esse iudicem. *Quæ fecerat.* Hebr. אשר *axer*, tam plurali, quàm singulari numero deseruiens. LXX. vertunt ὅσα, quæcunque. Interpres egregiè transfert, quæ, non quod. Etsi enim factum vnum sit, in eo tamen plura, quæ grauitatem criminis augent, considerantur, vt D. Chrysost. ita expendit. Magnam, & intolerabilem rem dicere vult, *fecerat sibi.* Animaduerte enim quomodo ritus in domo visa patris turpitudine, quod debeat obtegere, egressus euulgauit; & risui & subsannationi patrem (quantum in ipso erat) exposuit, fratrésque prauæ suæ voluntatis socios fieri voluit: cùm deberet, si omnino proditurus erat, illos intra domum vocare, & sic nuditatem effari: sed ipse forás exiit, quasi si etiam alia adesset multitudo, & eam facturus esset paternæ turpitudinis consciam. Ita Chrysost. Quæ fecerat ei, nimirum viro iusto & sacerdoti, quem Deo litantem paulo antè viderat. Chamo igitur nati videntur profani homines, qui sacerdotum, & religiosorum vitoruni vitiis indagandis, propalandísque mirificè delectantur. In quo argumento sic D. Aug. *Epist. ad pleb Hipp.* Ad quid (inquit) aliud sedent isti, & quid aliud tractant, nisi vt cùm Episcopus, vel clericus, vt Monachus, vel sancta Monialis ceciderit; omnes tales esse credant, sed non omnes posse manifestari? Sic Aug. Quòd si rem prudenter expendamus, illud profectò statuemus, quod à D. Hier. *Epistol. contra Vigilantium*, scriptum est: Paucorum culpa non præiudicat religioni. Apostolorum culpa non præiudicat religioni. Apostolorum fidem Iudæ proditio non destruxit. Sed quorsum (inquies) tam dulce laicis est de Clericorum; & vitiosis hominibus, de seruorum Dei erratis comœdias sibi agere, ac triumphos? Illa optima responsio est, quæ traditur à D. August. *serm. 2. de vita Cleric.* Scio, quia quærentes licentiam malefaciendi, quærunt sibi exempla malè viuentium: & multos infamant vt socios inuenire videantur. Hæc Aug. Deinde sanctissimus Doctor istos Chami sectatores sapienter & grauiter monet. Nemo (ait) laceret seruos Dei, quia non expedit lacerantibus. Seruis Dei quidem merces, falsis detrectationibus crescit: sed crescit pœna etiam detrahentibus. *Matth.* 5. dicitur: Gaudete, cùm vos oderint homines, cùm maledixerint, cùm exprobrauerint, dixerint omne malum aduersùs vos mentientes. Ecce enim

Chami impudentia expenditur. — S. Chrys. — Seculares vitia sacerdotum, & religiosorum venatur. — S. Aug. — Mali ex vnius vitio totum ordinem infamant stulti. — S. Hieron. — S. Aug. — Matt. 5.

Iniuria ferē da, sed non quærenda.

merces vestra copiosa est in cælis. Nolumus A cum detrimentn vestro magnam habere mercedem: minus ibi habeamus, & tamen vobiscum ibi regnemus. Viden' Aug. prudentiam, ac pietatem singularem? etsi anim patienter ferre detrectantium linguas, & falsa testimonia nebulonum ac veteratorum seruis Dei cùm optabile sit, tum vtilissimum: tantum nihilominus Pater August. cupidiùs aliorum, quàm suis studet lucris, vt detractiones illas, mendacia, probra, ignominias eu tantùm nomine à se auertat; ne cum suo compendio proximorum dispendia subsequantur. Est enim scelus grauissimum de viro religioso, de sacerdote, de prælato, de Episcopo perperam ac mendaciter agere. B Huius etiam Chami improbitatem imitantur mali Christiani: quod ex D. August. *lib. 16. de Ciuit. cap. 2.* sic accipe. Omnes, qui Christiano vocabulo glutiantur, & perditè viuunt, non absurdè possunt videri medio Noe filio figurari. Passionem quippe Christi, quæ illius hominis nuditate significata est, & annunciant profitendo, & male agendo exhunorant. Sic August. Cæterùm summa esse debet vis erga oos in passione Domini ad omne virtutis studium prosequendum. *Caritas* enim *Christi vrget nos*; ait Apostolus. Appositè legunt aliqui: Passio Christi vrget nos. Refer etiam dictum Petri Apostoli: *Christo in carne passo & vos eadem cogitatione armamini.*

Zelus animarum in S. Aug.

Passionem Christi male viuendo exhonoramus. S. August.

2. Cor. 5.

Passio Christi vrget nos. 1. Petr. 4.

C 2. Quæ fecerat ei, nimirum patri filius. rectè D. Chrys. Contumeliosus (ait) patri fuit, oblitus est honoris, quem debent parentibus filij: prodidit peccata, fratres voluit allicere, & socios facere suæ contumeliæ, quæ fecerat ei; patri suo filius. Ita Chrysost. Patris virtutem imitari Chamus debuisset. Quorsum enim orando dicimus: Pater noster. Pater (ait D. Cyprian. *tract. de Orat. dominica*) primo in loco dicit, quia filius esse iam cœpit. Profitetur se Dei Filium, dum nominat Patrem sibi esse in cælis Deum. Meminisse debemus, quia quando Patrem Deum dicimus, quasi filij Dei agere debemus, vt quomodo nos nobis placemus de Deo Patre, sic sibi placeat, & ille de nobis. D Nec sit degener actus noster à spiritu, vt qui cœlestes, & spiritales esse cœpimus. In Iudæorum exprobrationem Christiani quando oramus: Pater noster, dicimus; quia noster esse cœpit, & Iudæorum, qui eum reliquerunt, esse desiit: nec peccator populus potest esse filius; sed quibus remissio peccatorum datur, eis filiorum nomen adscribitur. Hæc Cyprian. D. Gregor. Nyss. *tract. in eandem orationem dominicam*, disertissimè pro hac eadem sententia expatiatur: paucula seligam. Cùm (inquit) vt Patrem Deum in oratione dicamus, Dominus nos docet, nihil mihi facere aliud videtur, quàm sublimem, & altam instituere atque præscribere vitam. Non enim vtique mentiri nos veritas docet, vt dicamus, E nos esse quod non sumus, & appellemus nos eo nomine, quod natura nobis attributum non sit; sed vt dum incorruptum & iustum, & bonum Patrem nostrum dicimus, vitæ integritate propinquitatem teseramus, eámque veram esse ostendamus. Perspicuum est autem quòd qui alicuius intelligentiæ particeps sit, non ausurus sit, cùm Dei virtutes non in se cernat illam vocem ad Deum emittere, ac dicere: Pater. Nam vita contaminati Pater esse is, qui sanctus, naturaliter non potest. Deinde si quis vitiosam conscientiam suam agnoscens plenam maculis, & scelerum notis iniustis, priusquam à tot tantisque malis expurgatus sit, se Dei cognationi inserat, ac dicat: Pater, iusto iniustus, puro impurus: contumelia atque conuitium ea verba fuerint, siquidem suæ nequitiæ Patrem Deum nominaret. Nam patris vocabulum causam ex ipso procreari significat. Ergo si conscientia vitiosa quis præditus Patrem suum Deum dicat, nihil aliud, quàm suorum malorum, quasi principē & autorē Deū insimulabit. Non enim potest arbor bona malos fructus facere. Hactenus Greg.

S. Cyprian. *Patrem Deū vocantes veri filij Dei esse tenemur.*

S. Gregor. Nyssen.

Peccator iniuriam Deo facit, si Patrem eum dicat.

3. *Filius suus iunior.*] Aut minor; vt alij codices habent, sed nullum in re discrimen. Caiet. hinc putat demonstrari Cham omnium fuisse natu minimum, quicquid aliter videatur innui ex ordine sæpiùs posito, vbi ponitur Cham secundo loco. Contra verò placet aliis potiùs, vti Cham secundus sit à Sem omnium natu maximo, maiórque Iapheto: vnde Cham vocatur minor respectiuè ad Sem primogenitum. Et Hebræi quidem dicunt Sem natu fuisse minimum: sed quia sanctitatis dignitate reliquos antecelluit, primo loco memorari solitum; Cham verò, qui si non primò, at certè secundò genitus erat, propter scelus in patrem commissum, cæteris fuisse postpositum: quapropter minorem hìc, aut minimum non ætate, sed sensu, & moribus appellari. Quæ interpretatio est D. Ambros. *cap. 31.* de Noe, & arca. Iuniorem (inquit) non ætate, non tempore accipias, sed rudem sensu, & in quadam intellectus infantia constitutum, qui prouectioris doctrinam ætatis non hauserit, nec perceperit senile consilium. Similiter D. Chrysostom. Cham (ait) secundus erat, & maior natu, quàm Iapheth; licèt autem ætate illo prior erat, voluntate tamen minor, & temeritate illum excessit. Nam quia noluit intra suos limites manere, amisit honorem sibi à natura traditum. Et sicut ille id quod natura habuit, nequitia voluntaris amisit; ita Iapheth quod natura non habuit, saniorem ob mentem accepit. Ita Chrysostom. Non sunt autem præferendi filij minores natu maioribus, quod & naturæ ipsi, quæ ordinem inter illos constituit, contraire videtur; & dabitur occasio fratrum inter se odiis ac desidiis. Quo sanè consilio Christus Dominus discipulum, quem diligebat, cæteris noluit pastorem, ac patrem præferre. Ne (vt egregiè obseruat D. Hieronym.) Ioannes adhuc adolescens, ac penè puer progressæ ætatis hominibus præferretur; nec magister bonus, qui occasionem iurgij debuerat auferre discipulis, in adolescente quem dilexerat, causam præbere videretur inuidiæ. Hæc Hieronym. Quare Dominus Iesus dilecto suo discipulo peramanter consuluit. Non illum aliis præesse voluit, vt qui esset adolescentior; sed omnibus tamen in amore, atque in donis prætulit, cùm illi dixit: Ecce mater tua; qui enim maius aut esse aut fingi potest virgine Dei matre? Liceat mihi nunc ex sterquilinio colligere margaritam. Tunc planè sobrius, sui compos (vaniloquus ille pseudopropheta borealis) Luther fuit, cum ita scripsit, *Comment. in Matth.* Eo ipso quòd Maria mater Dei facta est, tam præclara, & ingentia ei bona data sunt, vt superent captum cuiuscunque. Hinc enim omnis honos ac beatitudo peruenit, vt in vniuerso genere humano vnica persona superior sit cunctis, cui nemo sit

Cham moribus, & autoritate minimus.

S. Ambr.

S. Chrysost.

Christus Ioannem cæteris non præfecit, quia iuniorem. S. Hieron.

Ioannē Christus cæteris prætulit, cum matrem suam illi tradidit. Luther.

par

pat; quòd eum cælesti Patre Filium habeat communem: talis ac tantus bonor in hac matris nomenclatura continetur, nemo vt maiota de illa prædicare possit, etiamsi tot linguas habeat, quot flores terra, stellas cœlum, mare arenas sustinet. Hæc iste. Quis speraret ab hoste veritatis hanc ita infallibilem pronunciari? scilicet: Beatam me dicent omnes generationes, prædixit Dei mater, quod & mundus contestatur: cùm etiam hæreticorum generatio mala, & adultera, genimina viperarum, filij ex patre diabolo, beatam dicunt virginem Dei parentem. Eóque illustrius fit miraculum, quo magis inuiti veritatem istam, pseudoapostoli promulgant. Ait enim quidam ex ista fæce Bugenhag Pomer. Fatemur vel inuiti per omnes generationes beatitudinem huius mulieris, de qua dixit Deus: Semen mulieris conteret caput serpentis; quemadmodum Maria cecinit: Ex hoc beatam me dicent omnes generationes. Hæc laus est virginis, quòd est mater Dei. Hæc laus superat intellectum omnium hominum, & Angelorum. Sic iste. Hunc igitur thesaurum Christus Dominus suo dilecto iuniori tradidit. Non sunt, inquam, iuniores vt alios tegant eligendi; est enim illa valde inconstans, præferuida, &, vt ait D. August. *serm.* 146. *de tempore*, pluribus, ac maioribus tentationum tempestatibus quatitur: fluctuum crebriore impetu seculi inundatis operitur. Iuuentuti malorum venenum est, quicquid veritas præcipit, esca est, quicquid diabolus suggerit. Periculosum est vlcus iuuentutis, quod cupiditatibus contabescit. Amat perniciosam inimici lenitatem, odit salubrem medici asperitatem. Hæc Aug.

Etiam hæretici inuiti B. Mariam laudant mirifice.

Bugen. Pom.

Luc 1.

S. Aug. *Iuueni non committendū regimen aliorum.*

Iuuentutis vitia.

4. Ratio tamen, & iustitia postulat aliquando, imò præscribit, vti minores maioribus natu præferantur, cùm scilicet illorum prudentia senilísque vitæ mores incorrupti ætatem iuniorem honorant; istorum verò maturius æuum ignorantia, lasciuientésque ac pueriles viuendi mores omnino dedecorant atque infamant. Quid si etiam iste dicatur minor, quòd talem se à primæua ætate gesserit, puerilitet agentem, lasciuum, perridiculum, non seriò cum parentibus, cum fratribus versari solitum? Erat Cham, vt rectè obseruat Caiet. iam tunc plusquam centum annorum, sed moribus tamen puer. vt qui à puero ioculis, risui, ac lasciuiæ deditus fuerit; nec mirum si reliquæ consequenter ætates pueritiæ vitiis infectæ viderentur. Eleganter enim Clem. Alexand. *lib.* 1. *Pædag. capit.* 5. Est (inquit) nobis vber ætatis ipsa iuuentus. Cuius sententiæ isthæc est explicatio. Nam sicut à matris vbere infantulus lac exsugit, quo alitur, viuit, crescítque in dies: sic à iouentute reliquæ, aut malum, aut bonum ætates ebibunt, ab illa mores, quibus istæ informantur, solent effluere. Quo in argumento sæpè versatur D. Hieron. atque inprimis *Epistol. ad Latam.* Difficulter (ait) eradicatur, quod rudes animi perhiberunt: lanarum conchylia, quis in pristinum candorem reuocet? recens testa diu, & saporem retinet, & odorem, quo primùm imbuta est? Prouerb. 22. dicitur: *Adolescens iuxta viam suam, etiam cùm senuerit, non recedet ab ea:* vbi Venerab.

Ben. Fernand. in Gen. tom. 1.

Caiet.

Clem. Alex. *Mala. a iuuentute in reliquam ætatē vitia, & virtus.*

S. Hieron.

Prou. 22.

A Beda sic effatur. Constat plerosque in senectute Domino donante separari a vitiis, quæ adolescentes habuerant, & è contra nonnullos illo se deserente, deserere circa senium virtutes, quibus ab adolescentia videbantur illustrati. Sed quia multo sæpiùs quisque mores, quibus ab adolescentia imbutus est, in reliquum vitæ tempus exequi consueuit; prouerbium esse dicit, quia quod adolescens quisque cœperit, in senecta non mutauerit; non tamen ipsum semper ita venire confirmat. Idcirco autem huiusmodi prouerbium ponit, vt auditores suos à prima ætate virtutibus studere persuadeat, ne fortè in senectute non possint deserere studia quibus in tenera ætate mancipari desperaverant. B Sic Græca narrat historia. Alexandrum orbis domitorem, & in motibus, & in incessu Leonidis pædagogi sui non potuisse carere vitiis, quibus paruulus adhuc fuerat infectus. Hactenus Beda. Omni igitur cura nitendum parentibus est, vt priore illa ætate filios piè, sanctéque erudiant. Nam, vt rectè D. Hieronymus scribit ad Gaudent. Vt aqua in areola digitum sequitur præcedentem; ita ætas mollis & tenera in vtramque partem flexibilis est, & quocunque duxeris trahitur.

Beda.

S. Hieron. *Puer in vtrāque flexibilis.*

5. Ac de adolescentulo quidem illud optimè dictum est ab Horat. in Poët.

Cereus in vitium flecti, monitoribus asper.

Horat.

Enimuerò quis in hac ætate naturæ impetum luxuriantis cohibeat? C quis equum ferociter exultantem, domari regíque nescium, habenis frænóque moderetur? quis ignem abundantiore iam tunc pastum materia, acrioribus sese fundentem flammis, aut prorsus extinguatur, aut ne serpat latiùs, remoretur? Huius ætatis delicta Iob sibi maximè timens aiebat, *Consumere me vis peccatis adolescentiæ meæ*, Iob 13. Vbi D. Ambros. Pulchrè (inquit) id ætatis arripuit ad querelam, quæ magis ad vitium lubrica esse consueuit. Igitur adhuc puer, antequam adolescentiam quis ineat, Deo ac virtutum studio sese mancipet. Pullos columbarum, non D columbas sibi Dominus in oblationem deposcit, *Leuit.* 1. Ratio autem optima est, quæ traditur à Theodoret. *quæst.* 1. Quia (inquit) detestabatur in adultis columbis lasciuiam, in paruis pullis innocentiam amplectebatur. Hinc Psaltes: *Preueni in maturitate, & clamaui*, Psalmo 118. ante maturiorem ætatem in qua plus est periculi, Deo se dediderat adhuc penè puer. Ad quem locum egregiè D. Ambros. *serm.* 19. Præcurrit (ait) ætatis maturitatem, quisquis in adolescentia positus senilem grauitatem induit, & iuueniles annos veterna quadam continentia regit, feruorémque viuentis corporis in cana morum maturitate componit. Nam quid potest habere laudis, si effœtum corpus voluptatibus & E iam senectutis gelu frigidum ad sera deuotionis officia conuertatur. Hæc Ambros. Sed celeritatem illam Dauidis in obsequium Domini magis commendant aliæ huius loci versiones. Hebr. בנשף in immaturitate: sic legit doctissimus Ribera, *in Epistol. ad Hebr.* 5. Chald. in aurora. LXX. *ἐν ἀωρίᾳ*, adhuc in tenebris. Meritò igitur clamat D. Aug. *serm.* 246. *de tempore*, O iuuenes flos ætatis, periculum mentis!

Iuuentus in vitia præceps. Iob 13. S. Ambr.

Leuit. 1. Theod. *In pueritia virtus amplectenda.*

Psal. 118.

S. Ambr.

Præstat in iuuentute, quàm in senectute virtutē insequi. Ribet.

S. Ambros.

Denique sunt, qui dicant per istum filium iuniorem intelligi non quidem Cham, sed eius filium Chanaan, nepotem Noë; appellari autem filium minorem, aut minimum ipsius Noë, more Hebræorum, qui suos nepotes vocant filios; sed mihi, vt alibi iam cœpi dicere, perquam difficile creditu est, natum iam esse Chamo quartum istum filium Chanaan, ac puerum iam in ea esse ætate, vt aui sui nuditatem obseruaret, irrideretque, ac patrem suum Cham ad iocum illum impudentissimum de turpitudine senis accersiret.

Chanaā non irrisit Noë.

SECTIO XI.

Maledictus Chanaan, seruus seruorum erit fratribus suis.

1. TRanslatio LXX. nuper emendata habet: Maledictus puer Chanaan, quam lectionem etiam D. August. & D. Chrysostom. sequuti sunt. Sed nec in fonte Hebræo, nec in Chald. legitur, *puer*. Maledictio ista non est imprecatio mali, nec sensus est: Maledictus sit Chanaan, sed est tantùm prophetica prædictio malorum, quæ posteritati Chanaan erant euentura. Debet igitur subintelligi, est, vel erit, maledictus.

S. August.
S. Chrysost.

C Quid de Chanaan? si verum sit quod aliqui astruunt, hanc Noë historiam cecidisse à diluuio minimum annis decem: profectò iam tunc quartus filiorum Cham natus erat Chanaan, atque septem annorum; qua in ætate procacitatem suam proferre poterat, vt auum ludos faceret. Rectéque procedit in huiusmodi suppositione Procop. Cùm ait, Chanaan prior conspexit verenda aui, & patri renunciauit, ludos faciens bonum senem: pater non obiurgat filium, sed rem fratribus effutit. Theodor. *quæstio.* 57. hanc eandem sententiam ex Hebræo doctore acceptam tradit, putátque demonstrari: Scilicet (inquit) Chanaan verenda aui sui vidit, suoque patri narrauit, tanquam de sene ridens.

Procop.
Chanaan irrisit auum ex quorundam opinione.
Theodor.

D Itaque si Cham fratrum similis fuisset, non debebat impiè ad patrem accedere, sed obiurgare eum, qui primus viderat, & illudebat. Verùm ipse quoque persuasus, & accessit, & vidit, fratribúsque renunciauit. Sed hæc viderentur fabulosa, nisi hoc, quod sequitur, demonstrationis vim haberet; Maledictus Chanaan. Sic Theodor. His positis primò dicendum aduersùs Chami socordiam, qui quòd puerum non acriter obiurgarit, causa illi extitit auitæ maledictionis. Discant ex hoc loco parentes, non parcere virgæ, ac supplicio in filios, si fortè in teneriore ætate malè moratos viderint.

Filij obiurgandi à parentibus.

E Plurima patribus in sacris literis de filiis probè instituendis, ac seuerè corripiendis documenta inculcantur, vti Eccles. 7. *Filij tibi sunt; erudi illos, & curua illos à pueritia illorum: filiæ tibi sunt, serua corpus illarum, & ne ostendas hilarem faciem tuam ad illas.* Igitur sapiens edocet eum, qui pater est, qualem se gerere debeat erga liberos: atque in primis duo vult obseruentur erga filios masculos. Erudi (inquit) illos, laborant enim pueri rerum ignorantia, debéntque proinde à patre institui; & quæ recta sunt, vt ea sequantur, & quæ praua sunt, vt ea fugiant edoceri. Nam prima illa boni parentis institutio, vt nacta est molliusculam, ac

Eccl. 7.
Pueri à parentibus edocendi.

A summè flexibilem ætatem pueri, facilè imprimi solet istius animo, & radices deinde altiùs agens, in reliquis vltrà ætatibus fructus producit vberes. Sic admirabilis pudicitia extitit Susannæ, vel inter ipsas mortis angustias. Parentes enim illius, *Daniel.* 13. cùm essent iusti, erudierunt filiam suam secundùm legem Moysi. Deplorata iam videbatur salus Reipublic. Iudaicæ. Cùm Isaias puerorum institutionem ad virtutem desiisse lugebat: vbi literatus? vbi doctor paruulorum? *Isai.* 33. Hebr. איה ספר את המגדלים *aiehe sopher eth hammigdalim.* Vbi numerator turrium, domorum editarum, & magnarum. Radix enim גדל *gadal,*

Dan. 13.
Isai 33.

B magnum esse, crescere, educare, enutrire. hinc מגדל *migdal*, domus alta, & magna, siue turris. Vnde *Isai.* 30. Cùm ceciderint turres, מגדלים *migddalim.* Quia verò pueri paulatim crescunt cùm nutriuntur, & ex tantilla corporis breuitate, ad iustam euadunt proceritatem, aptissimè dicuntur *migdalim.* Ex quo elicies pueros probè ac sanctè institutos dici domos altas, & magnificas, nec enim ab aliis sumptuosarum ædium molibus, pulchrior, & magnificentior redditur ciuitas, quam ab istis puerulis iam ex ipsa ineunte ætate, in lege Domini, boni̇sque moribus apprimè informatis. Denique appellari etiam turres. O felicē Rem-

Isai. 30.
A pueris benè institutis grāde vrbi oritur emolumentū.

C publicam, o benè tutam: mœnibus cinctam, turribus communitam, vbi virtutum, & bonorum studiorum, quibus primæua imbuitur ætas, viget disciplina!

2. Alterum verò est, *Et curua illos à pueritia illorum.* Hoc pertinet ad voluntatis affectum ritè formandum. & quidem pulchra translatio. Curua illos, declarat Lyra sub disciplina à pueritia; sicut enim ramus tener de facili curuatur, non autem postquam induratur, & fortificatur: sic, &c. Docendi, arguendi, corripiendi sunt pueri, & vbi opus erat, minis ac verberibus plectendi; cùm, sicut teneri adhuc rami, sunt magis flexibiles. Vnde Salomon optimè: *Stultitia colligata est in corde pueri, & virga disciplinæ fugabit eam*, Prouerb. 22.

Lyra.
Pueri instituendi & corrigendi.

D Beda, non ætate, sed sensu pueros hîc intelligit: huiusmodi enim (inquit) pueros, id est, animos stultitiæ, vel lasciuiæ, vel inertiæ deditos, necesse est iuuenili disciplina castigari, & ad iustum vitæ tramitem prudentium rigore perduci. Sic Beda. Bene id quidem, sed de pueris ætate haudduhiè sermo est; quorum animis in malum potiùs, quàm in bonum pronis vitia, quæ primò adhærent, egent virga disciplinæ, qua excutiantur. Stultitia verò ponitur pro quocunque vitio, quod in rudiore illa ætate pueris inuritur. Curua illos, ait

Prou. 22.
Beda.

E Eccles. seu, vt Græcè habetur, curua collum illorum, imposito nimirum paterno iugo, quod si non excussisset adolescentior ille filius, non in luxuriæ cœnum, & siliquas porcorum incidisset. Non tale profectò erat collum sponsæ, quod & pulchrum, & flexibile adeò videbatur, vt monilibus persimile diceretur; nimirum: *Collum tuum, sicut monilia*, Cant. 1. Solet (inquit D. Bern.) collum ornari monilibus, non ipsis comparari. Sed hoc illæ faciant, quibus quia de proprio non inest decor, aliunde necesse est mendicent, vnde se speciosas mentiantur. Nam sponsæ collum ita in seipso formosum, & tam decenter quasi natura formatum est,

Luc. 17.
Cant 1.
S Bern.
Pulchritudo natiua non eget ornatu.

vt extrin

Obedientia prompta.

vt extrinsecus non requirat ornatum, &c. Sic Bernard. Pulchritudo autem ista colli non alia videtur esse quam illa flexibilitas, quæ in monilibus cernitur, & ad parendum legi diuinæ, & ad portandum iugum Christi obediëtiæ promptitudo. Sed quid de filiabus? Primò quidem moneantur parentes, vt illarum pudicitiam omni studio custodiant; sexus enim ille valde lubricus, inconstans, simplex, & plurimis insidiis expositus est. Secundũ (vt interpretatur Iãsen.) requirit sapiens, vt ne parentes, ac potissimùm pater, suam quã corde erga filias gerit, beneuolentiam nimis illis declaret ostentione hilaritatis vultus sui erga illas: sed contrà potiùs seueriori & grauiori se vultu, seruato tamen moderamine, illis exhibeat; tum, vt ne ex beneuolentiæ significatione fiduciam peccandi, vel audaciam arripiant, sed contrà potiùs patrem semper timeant; tum vt ne ex Patris erga se blanditiis discant viris affici, & erga eos liberiores, & inuerecundiores fieri. Hæc Iansen. De huiusmodi argumento, sæpè, atque eruditè tractat Clemens Alexand. *suo in opere pædagog.* Atque vt cætera omittam, 1. *Pædagog. cap.* 9. sic ait. Qui ad gratiam loquuntur, patum diligunt: qui autem ad acerbitatem acerbi sunt, in futurum seculum beneficio afficiunt; non præsentem voluptatem Dominus, sed futuram spectauit delectationem. Exemplo parentibus sit ille sanctissimus Iob, qui tam seriò grauitérque cum liberis suis agebat, vt etiam, cùm rideret interdum, ridere non crederetur. Si quando (inquit *cap.* 29.) ridebam ad eos, non credebant. Vbi S. Gregor. 20. *Moral. cap.* 2. Qui præest, debet, & arridens timeri, & iratus amari: vt eum nec nimia lætitia vilem reddat, nec immoderata seueritas odiosum. & *cap.* 6. addit: Miscenda est ergo lenitas cum seueritate, vt neque multa asperitate exulcerentur subditi, neque nimia benignitate soluantur. Hoc nimirum illa tabernaculi arca significabat; in qua cum tabulis virga simul, ac manna est. Quia cum Scripturæ sacræ scientia est in boni rectoris pectore: si est virga distinctionis, sit & mãna dulcedinis. Hinc Dauid ait: *Virga tua & baculus tuus, ipsa me consolata sunt*, Psal. 22. Virga enim percutimur, & baculo sustẽtamur. Si ergo est districtio virgæ, quæ feriat, sit & consolatio baculi, quæ sustentet. Sit itaque amor, sed non emolliens: sit rigor, sed non exasperans; sit zelus, sed non immoderatè sæuiens: sit pietas, sed non plusquam expediat parcens. Hæc Gregor. Quibus ad informandos parentes, ac prælatos in temperando regimine nihil, nec elegantius, nec commodius dici posset.

Iansen.

Filia nõ amore sed timore regenda.

Clem. Alex.

Cum filiis pater seriò agat.

Iob 9.

S Greg.

Temperãdum regimen ex amore & rigore.

Psalm. 22.

3. Profectò si Cham puerulum Chanaan, cùm auum irrisit, acerrimè flagellasset, non audiret miser ab auo: Maledictus Chanaan, &c. Si pater ille omnium infelicissimus filium ab infantia solitum blasphemiis, & execrationibus in Deum effutiendis, verberibus mutum redderet, non illum adhuc quinquenné inter blasphemias à dæmonibus in gehennam atripi videret. Vide D. Gregor. 4. *dialog.* 18. Vbi sic concludit. Puer maiestatis nomé protinus blasphemauit, & animam reddidit. Vt enim omnipotens Deus ostenderet, pro quo reatu talibus fuisset traditus executoribus, vnde viuẽtem pater suus noluit corrigere, hoc morientem permisit iterare: vt qui diu per diuinitatis patientiam blasphemus vixerat, quandoque per Diuinitatis iudicium blasphemaret, & moreretur; quatenus reatum suum pater eius agnosceret, qui paruuli filij animam negligens, non paruulum peccatorem gehẽnæ ignibus nutrisset. Adiungit etiam Doctor sanctissimus hęc verba: Vir iste filium nimis carnaliter diligens remissè nutriebat; quare nonnullis paruulis regni cælestis aditus a parentibus clauditur, si male nutriantur. Hanc mihi historiam & doctrinam Greg. expendenti non excessisse videtur illa cẽsura D. Chrys. *lib. 3. aduers. vitup. vitæ monast.* Hos ego patres (inquit) patricidis ipsis immaniores sceleratioresque dixerim: illi enim corpus ab anima separant; isti & animam, & corpus æternis ignibus tradunt. Ita Chrys. Contra verò de bono parente sic dicitur Eccl. cap. 30. *Qui diligit suum filium, assiduat illi flagella, vt lætetur in nouissimo suo.* Nam qui verè diligit filium (commentatur hîc Iansen.) ita vt eius quærat veram salutem, is non solùm eum semel atque iterum castigat, sed assiduat, & frequentat in eo, & sæpè repetit flagella. Sicut enim ex petulantia, & naturæ insita cùm stultitia, tum malitia illum sæpiùs peccare contingit: ita non cessat eum sæpiùs castigare, nec vel tędio, vel molestia à castigatione prohibetur: nec sat habet eum verbis corripere, sed si opus est, etiam flagella admouet. Et quanquam sciat flagella filio esse grauia, adhibet tamen illa, non quòd lætetur eius pœna, quæ ipsum etiam affligit, sed vt lætetur postea, lætitia scilicet solida diuturna, imò & æterna. Sic ille.

Puerilis blasphemus, & tra-ctus in gehennam.

S.Greg.

Patrum remissio filios perdit.

S. Chrys.

Eccles. 30.

Iansen.

Pater filium amans castigat.

4. Sequitur in Eccles. *Pro animabus filiorum colligabit vulnera sua, & super omnem vocẽ turbabũtur viscera eius.* Qui locus variè à variis explicatur. Primò ad hunc sensum: Bonus pater, qui dolet de filiorum delictis, & ad quemlibet eorum in debitum, iracundum, impudentem, impiúmque clamorem exulceratur, commotis animi paterni visceribus: ipse sedulò inuigilans, sua ista cordis vulnera colligabit, curabitque per disciplinam, castigationémque filiorũ cùm peccarint: non dolebit igitur pater, si filium acriter corripiat: & filio, & sibi medebitur flagello filium diuerberans. Secundò; qui filium suum radit, & castigat, colligabit, & curabit vulnera sua, vel illius. Ex Græco enim vertit Complut. Abstergẽs filium, seu radens filium, scilicet strigili. Nam sicut equus strigili raditur, vt abstersis tenideat sordibus: ita castigatio filium ab omni labe abstergit, purúmque reddit. Quia verò ista blanda strigilis confricatio à multis accipitur pro nimia patris indulgentia, vertitur hic locus: qui indulget filio, &c. Sensúsque est: qui quòd nimis tenerè filium diligit non audet eum seueriùs tractare, etiã cùm grauibus indiget flagellationibus, cogetur postea miser illius vulnera, & corporis, & famæ, & animæ obligare, curareque, accitis vndique medicamentis: totáque vita in summa solicitudine perturbationéque versabitur, ita vt ad omnem clamorem, qui in ciuitate excitatur, miseri patris torqueantur viscera, vel omnia tuta metuẽtis, an de filij capite agatur. Sequitur: *Equus indomitus euadit durus, & filius remissus euadit præceps.* Sẽsus est: filium à pueritia optimis grauissimisque institutis, & verberibus ad modestiã & obedientiã à patre informandum: alioqui solutus ab omni disciplina, & castigatione euadet; vti equus, quẽ nũquam frænus coërcuit, non stimulus pupugit, nullius virga imperiúmque domuit. Deinde additur: *Lacta filiũ, &*

Et sibi, & filio nocet pater nimis remissus.

pauentem te faciet; lude cum illo, & contristabit te; ne corrideas illi, ne doleas; & in nouissimo obstupescēt dentes tui, non des illi potestatem in iuuentute, & ne despicias cogitatus illius. Curua ceruicem eius in iuuentute, & tunde latera eius dum infans est; ne fortè induret, & non credat tibi, & erit tibi dolor animæ. Doce filium tuum, & operare in illo, ne in turpitudinem illius offendas. Hactenus Eccl. Singula sunt aurea, & non tam explicatione, quàm obseruatione indigent. Cæterùm in verbis illis, *obstupescent dentes*; sensus est; vti edere non potest, cui dentes obstupuerunt; ita patri nihil in vita sapidum, dulce, iucundum, ac lætum continget, sed infinitæ occurrent molestiæ, si filium nimia nutrinit indulgentia. Cùm dicitur, B *ne despicias cogitatum illius*: sensus est; non parcendum filio est, quia cogitatus illius sunt pueriles, nec dicendum; scilicet puer est, aliquid ætati concedendum: non igitur sinat pater filium pro libito agere ac viuere, quia nimirum puer est. Id enim stulti patris est, & animam filij reipsa odientis.

Puero non ad libitum viuendum.

S. Cyril.

5. *Maledictus Chanaan.* S. Cyrill. Alexand. *lib.4. in Genes.* non filium, sed patrem ipsum maledici arbitratur; sic enim scribit: Cham maledictis afficit, Chanaan eum appellans ob eos Chananæos, qui ex ipso procreati fuerunt, eiusdémque pœnæ compotes futuri essent. In hac sententia dicendum est tam impudentem ac detestabilem moribus extitisse Chanaan, vt ad summam ignominiam Chami nomen illi filij Chanaan inditum fuerit; C atque inde colligent Hebræi quorum in gratiam Moyses scribit, quàm execrabiles habere debeant Chananæos, inter quos habitant, & quorum patria sede, bonisque potiuntur, quippe qui tam infelici parente nati sint, cuius vel ipsum nomen indelebile opprobriū patri Chamo inusserit. Sed, vt verum fatear; & Chanaan, & Chananæorum improbitas potiùs est adscribenda primo illius gentis autori, & parenti Cham, qui cùm esset improbus, & erga patrem sanctissimum summè impius, suæ improbitatis hæredes filios dereliquit. Hinc Ecclesf. 41. *Filiorum peccatorum periet hæreditas, & cum semine illorum assiduitas improperij.* D *De patre impio queruntur filij, quoniam propter illum sunt in opprobrio.* Versus iste postremus non modò intelligitur de filiis, qui patiuntur apud gentes infamiam, ob parentum vitam detestabilem; sed etiam, & fortè congruentiùs de iis, qui à patribus malè educati, & instituti, in similem patrum & culpam, & infamiam delabuntur, vt egregiè Iansen. exponit. Queruntur autem, hoc est, queri possunt. Sunt quidem patres, velut pictores morum, qui in filiis imprimuntur; sunt filij velut psitaci, ac simiæ; quicquid audiunt à parentibus, quicquid in illis inspiciunt, nescio qua naturæ vi ad id impellente, mox in seipsis effingunt; sic loquuntur, sic operantur, vti addiscunt. Legimus 4. Reg. 2. *Ascendit Elisæus in Bethel, cùmque ascenderet per viā, pueri parui egressi sunt de ciuitate, & illudebant ei, dicentes: Ascende calue, ascende calue. Qui cùm aspexisset, vidit eos, &* E *maledixit eis in nomine Domini: egressique sunt duo vrsi de saltu, & lacerauerūt ex eis quadraginta duos pueros.* Plura hoc loco possent discuti, nimirum cur tantus Propheta, ob tam leue conuicium pueros tam diro affecerit maledicto? Quid pueri, tam rudi adhuc ætatula meruerint, vt laniena fierent bestiarum? cur verò, non à leoni-

Chananæorū gens detestabilis.

Eccles. 41. *Improbi filij à parente aut improbo, aut remisso.*

4 Reg. 2.

A bus, quorum illa feracissima regio erat, sed à peregrinis illis feris discerpti sunt pueri? Breuiter ad omnia respondebimus ex sacrorū Patrum sententiis. Inprimis D. Augustin. *lib. 2. mirab. sacræ Scrip. cap. 23.* pertractans hunc locum sic ait. Non propter proprium conuicium Propheta in iracundiam commotus pueris maledixit; sed auersatorum à Domino, & lege patrum filios, qui in Bethel idolis immolabant, cùm fortasse & ipsi paruuli pueri, vt moris tunc erat, idolis sunt consecrati, iusta vindicta plexit. D. Iustin. Mart. *quæst.* 80. Cædem istam puerorum factam, iccirco esse putat: vt (inquit) in filiis patres, quorum illa culpa erat propria, plecterentur, quoniam ea verba pueri a parentibus B suis, qui semper in Prophetas infesto animo erant, didicissent; iccirco Elisæus cæde liberorum parentes castigauit. Vides, vti pueruli Prophetas irridere à parentibus suis didicerint? Profectò, vt vitia, more ignis nouum deinde fomitem nacti, excrescunt in dies: pueruli isti malè à patribus instituti, si vlteriùs vixissent, sceleratiores multò euaderent. Quare vt rectè adnotauit Theod. *quæst. 13. in 4. Regum.* Pueros Elisæum irridentes comederunt vrsi, ne si mansissent impuniti, in peius proficerent, & vt per paruos magni castigarentur, & ne Prophetæ despicerentur. Sic Theod.

S. August.

Patres in filijs puniti.

S. Iust. Mar.

Filij à patribus malè edocti.

Theodor. *Pueri occiduntur, ne fiant deteriores.*

6. Sed quorsum vrsi? An per illos voluit Dominus hanc fieri cædem puerorum vt patres monerentur, quòd ipsorum socordia & impie- C tate filij tam scelerati extiterint, ac digni, qui lacerarentur ab vrsis, in quorum formādis lambendísque assiduè fœtibus, dum informes nascuntur, summa cura intentióque parentū desudat. Sic enim de vrsis Plin. *lib. 8. cap. 36. & lib. 10. cap. 63.* Partus suos rudes, & informes, & vix illa viuentium lineamenta præferentes, lambendo fingunt, poliunt, ac figurant. Meritò igitur à feris arguuntur homines, qui nullum effingendis ex virtute moribus filiorū studium impendunt. Ac proinde huiusmodi parētibus filiorum vitia imputantur: quod D. Paul. non obscurè significauit *Epistol. ad Titum* 1. Vbi qualem deligi oporteat in Episcopum præscri- D bens, inter alia hoc adiungit: *Vnius vxoris vir, filios habens fideles, non in accusatione luxuriæ*, &c. Et subiicit rationem: *Oportet enim Episcopum sine crimine esse.* Non est ergo (inquit D. Hieron.) sine crimine Episcopus, cuius filius non fuerit subditus, &c. Planè sunt Episcopatu indigni, qui in filiorum institutione se gerunt negligentes. Nam, vt optimè colligit D. Chrysost. *homil. 2.* Si in iis rebus, in quibus vrgebat naturalis affectus, ita negligens fuit, atque ita stultus, vt pecuniariæ rei plus studeret, quàm curæ filiorum; quo iure hic ad Episcopalem subeat thronum, tantúmque regiminis onus? At fortè nequiuit? Magnum profectò desidiæ id, supremæque stultitiæ est crimen; si verò id studij non adhibuit, ingens duritiæ E atque impietatis indicium. Ita D. Chrys. Notat hîc egregiè D. Thom. Apostolum, cùm reiicit ab Episcopatu hominem, in educandis liberis negligentem, non agere de peccato; quis enim in hac vita ab omni labe immunis est? Sed de crimine: oportet nimirum Episcopum sine crimine esse. Est enim crimen (inquit) magnum & infame. Quare ex his verbis Apostoli colliges summa laborare infamia patrem, cuius filij vitio prænotantur. *Maledictus Chanaan.* Primò

Plin. *Vrsa patres edocens.*

Ad Tit. 1.

S. Hieron. *Infamis pater, qui malum habet filium.*

S. Chrys.

S. Thom.

S.Chrys. Benedictio Dei amoveri non potest.

Primò addubites, cur non maledixerit ipsum Cham, qui patrem irrisit? Nulla verior occurrit, quam quæ traditur à D.Chrys.huius maledictionis ratio. Non maledixit (ait) Cham, ne videretur maledicere, quem Deus semel benedixerat: benedixit enim (scribitur) Deus Noë, quando exiuit de arca,& filios eius. Id quidem optime Chrys.Quid enim æquè stultum & vanum, atque aduersus illum maledictis & execrationibus insilire, quem Deo gratum,catúmque agnoueris, cui diuinæ benedictionis torrentem influere videris? An contra Deum consilia conatúsque hominis præualebunt? Secundò ambigitur, cur potiùs Chanaan, præsertim si adhuc natus nondum esse dicatur, non verò Cham ipsius pater maledictione ista fetiatur? Communis Patrum responsio habet, maledicto filio Chanaan grauius puniri patrem illius Cham. Vnde Procop. Maior(inquit) dolor cruciabat patrem cùm videret filium maledictione perstringi: grauius enim affligimur calamitate liberorum, si quam patiuntur; quàm si nobis aliqua miseria obiiceretur. Ita Procop. Videtur à Chrysostomo mutatus, cuius hæc sunt verba: Maledixit Chanaan, vt pater maiorem sentiret dolorem: semper enim patres ocát, vt filiorum pœnas ipsi ferant,& grauius illis est videre filios supplicio affici,quàm si ipsi plectentur. Ita Chrys. Rectè Procopius addit, tunc grauius dolere patrem si videat puniri filium, cum filio pater ipse tota fuerit occasio, & delicti, & supplicij; quod in Cham visum est. Augetur (inquit) acerbitas doloris, si cognoscimus nos esse autores eius calamitatis, præsertim si egressi fuerimos officio paterno, non pia suggerentes liberis, sed hos ad malas deducentes artes. Sic ille.

Peccatorib punitur pater in filio.

Procop.

S. Chrysost.

Procop.

7. D. Ambros. proponit eandem celebrem (vt S.Chrys. vocat) quæstionem. Qua ratione Noë cùm filius eius Cham peccauerit, non ipsum sed filium eius maledictione percussit? Fortasse (inquit) ideo quòd pater plus afficitur iniuriis filij sui, maximè quatenus reus & autor existat;& vehementiùs contristatur sui peccati damnationem à filio persolutam, qui non tam suo, quàm patris merito punitur. Denique, qui paternæ doctrinæ discipulus esset filius, & pessimarum æmulus cogitationum vno corpore, vtreque & mente, eadémque malitia. Indifferenter igitur, vel paternæ, vel suæ malitiæ filius pretium luit, quoniam improbitatis commune consortium est. Quod igitur pro patris soluit improbitate, sine dubio, & pro sua soluit, culpæ eius reos; vel certè diutius pœna producitur, cùm etiam ad filium vsque pertendit, & successoris afflictio in tempora multa profertur. Hæc Ambr. Ex hac doctrina D.Ambros. quæ similiter inculcatur à D.Chrys. habes Chanaan fuisse improbissimũ, ac patri suo Cham vitiis quàm simillimum, meritoque diuina maledictione perculsum; quod & propter scelera propria commeruit,& ita punitus dolorem acerbissimum patri Cham, cui præcipuè inter cæteros liberos erat in amore,ac deliciis, intulit. Adde istam maledictionem non tam in ipso Chanaan, quàm in eius posteritate, scilicet Chananæorum gente fuisse completam: constat autem ex 18. Leuit.& 9. Deuteron. atque aliis locis sacræ Scripturæ Chananæos infandis & abominãdis sceleribus

S.Chrys.

S Ambros. Pater & filius consortes culpa, ac pœna.

Pœna producitur in filios.

Ben.Fernand.in Gen.tom.1.

A infames extitisse; vnde non tam ob paternam auitámque maledictionem, quàm ob flagitia propria ab Hebræis, Deo sic iubente, partim internecione deleti, partim sedibus suis expulsi, partim etiam sub iugum abiectissimæ seruitutis addicti fuerant; hoc postremum in Gabaonitis completum est, qui vilissima calonum & lixarum seruitio damnati sunt, *Iosue* 9. Noster Benedict. Per. eruditissimam hoc loco ventilat quæstionem; quomodo non sit iniquum aliquos propter aliena peccata puniri à Deo. Vide si placet, nec enim hîc addi vlterius potest. D. Gregorius 26. *moral. cap.* 18. hinc elicit mysticum sensum, qui sic habet. Quid est, quòd B Cham peccante Chanaan eius filius sententiam vltionis accipit? quid est quòd non in se, sed in posteritate percutitur; nisi quòd reproborum nequitiæ, hic quidem multæ proficiunt, sed in posterum feriuntur.

Iosue 9. Ben.Per.

S.Gregor. Reprobi dimittuntur ad æternum supplicium.

8. *Seruus seruorum erit.*] Hebraismus significat vilissimam, extremámque seruitutem: infimus enim seruus erit, qui non dominis tantùm, sed ipsorum etiam seruis famulabitur. Quod si (vt ait Rupertus) cum subiectione Dei proferatur, videlicet, dum per egregiam humilitatem seipsum profitetur quis seruum seruorum Dei, non nequitia seruilis exprimetur. Hinc, vt vides, ille Christiana disciplina præ-C cellentissimus omnium titulus, quem sibi summi Pontifices vsurpare, iam pridem consueuerunt, *Seruus seruorum Dei.* vtique secundùm Christi Domini consilium: *Qui maior est in vobis, fiat sicut minor; & qui præcessor est, sicut ministrator*, Luc. 22. quasi dicat discipulis (vt notat S. Cyrill.) vestrum culmen est in humilitate. Vnde colligit D. Basil. Non ergo extollat præsidentem dignitas, ne ab humilitatis beatitudine corruat. Humilietur sub potenti manu Dei, à quo dignitatem accepit, qui in mundo eminet. quòd si Deum benefactorem non recognoscet; non homo, sed pecus erit. Iccirco Nabuchodonosor (vt animaduertit S.Cyril. Hierosol. *cat.* 2. fœnum vt vos comedebat. pecus enim fuit, nesciens, quis regnum illi con-D tulerat. Hanc animi submissionem præ se tulit Abigail illa fœminarum prudentissima, cùm se à Dauide in vxorem electam audiuit: *Ecce* (inquiens) *famula tua sit in ancillam, vt lauet pedes seruorum Domini mei*, 1. Reg. 25. Fuit hæc fœmina modestissima, percelebris, vt doctores passim affirmant, figura semper virginis Mariæ, quæ Angelo nuntianti: Ecce virgo, concipies filium, & vocabitur Altissimi Filius; respondit: Ecce ancilla Domini, *Luc.* 1. Quæ io Dei matrem eligitur omnium rerum creatarum præstantissimam, nihili se reputat; vt scilicet tanto illustrior sit ipsius humilitas, quan-E to sublimior est, quæ sponte humiliator. Quod D. Augustin. de virgine loquens sic obseruat: mensura humilitatis cuique ex mensura ipsius magnitudinis data est. Non vtique magnum est, si peccator conuersus ad Dominum humilietur coram Domino, memor iniquissimæ vitæ suæ, & indulgentissimæ misericordiæ Dei, sed si sit aliquis vitiis & motum maculis carens, huic timendum, ne quo magis insit, vnde sibi placeat, eo magis sibi placendo illi displiceat, qui superbis resistit, & humilibus dat gratiam, siquidem amplioribus bonis amplius superbia insidiatur; & quo magis oppugnat

Rupert. Seruitus infamis, & gloriosa.

Summus honor in humilitate. Luc.22. S Cyr. S Basil.

S.Cyril. Hieros.

1.Reg.25.

Luc.1. B Mariæ humilitas incomparabilis.

S. August.

SS 3

pugnat superbia; gloriosior est eius victrix humilitas. Hæc Augustinus. De hac semper virginis incomparabili humilitate disserens D. Bernard. *serm. 4. super Missus*: inter alia, quæ iam alibi retulimus, hoc adiungit. Quæ est hæc tam sublimis humilitas, quæ cedere non nouit honoribus, insolescere gratia nescit, mater Dei eligitur, & ancillam se nominat? Neque verò tantùm verbis, sed factis etiam potissimum virgo Dei mater ancillam se gessit. Peperit Filium suum, & pannis eum inuoluit, & reclinauit eum in præsepio, quia non erat ei locus in diuersorio, *Luc. 2.* En, vbi maiestas, fastus, apparatúsque Dominæ, ac Reginæ, matrisque Dei? Quæ ancilla vnquam extitit adeò abiecta, vt ei parenti fœminarum officium deesset? Nulla (inquit D. Hieronym. *contra Eluidium*) ibi obstetrix, nulla muliercularum sedulitas intercessit: ipsa pannis inuoluit infantem, ipsa & mater, & obstetrix. Adde, ipsa & mater & ancilla Filio ac Domino suo famulatum exhibuit, lauando, inuoluendo, lactando, &c. Ac de pannis ipsis ita loquitur Albert. Magn. Fuit hic habitus humilitatis, sed non extremæ vilitatis; mediocriter quidem temperatus; ita vt non fuerit, nec ornatus, nec sordibus abominatus. Porrò autem Dei mater, non modò ancillam se Dei, sed etiam pro Deo ancillam se seruorum Dei exhibuit; quod Abigail in Dauidis familia sibi gloriosum esse dicebat. *Discessit* (scribit Lucas) *Angelus ab ea; quæ iam Regina mundi, & mater Dei effecta erat.* Statímque subiicit: *Exurgens autem Maria abiit in montana,* &c. vt nimirum Dei mater seruæ Dei Elizabeth velut ancilla ministraret. Vnde Beda Vener. Quis (ait) dubitet matrem Regis æterni iure matri militis esse præferendam? Et tamen surgit, montana conscendit, ac gestans in vtero Deum seruorum Dei habitacula petiit. Intrat domum Zachariæ atque Elizabeth, quam seruum, & præcursorem Domini nouerat parituram, humiliter salutat; vt mulieri prouectæ ætatis virgo iuuencula ministerium sedula impenderet. Sic Beda. Igitur verè ac piè statuit doctissimus Theologus Gabriel: Exinaniuit (inquiens) virgo Dei mater se exemplo Filij sui formam ancillæ accipiens; propter quod, & Deus exaltauit illam, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen post nomen Filij sui; nomen scilicet quo diceretur, & esset mater Dei semper virgo Maria.

S. Bern. — Luc. 2. — S. Hieron. — Albert. Magn. — Luc. 1. — *B. Maria ancillam se exhibuit Elizabethæ.* — Beda. — Gabriel. — *B. Mariæ honor ex humilitate.*

9. Denique, vt Chami, aut filij Chanaan maledictionem concludamus: obseruat optimè D. Augustin. seruitutem, de qua nunc primò in sacris literis mentio fit, inuoluntariam scilicet, qua quis non sponte, sed per vim alteri emancipatur, non nisi è peccato fuisse ortam. Sic enim docet *lib. 19. de Ciuit. cap. 15.* Conditio seruitutis iure intelligitur imposita peccatori. Proinde nusquam Scripturarum legimus seruum antequam hoc vocabulo Noë iustus peccatum filij vindicaret. Nomen itaque istud culpa meruit, non natura. Prima ergo seruitutis causa peccatum est, vt homo hominis conditionis vinculo subderetur, quod non fit, nisi Deo iudicante, apud quem non est iniquitas, & nouit diuersas pœnas meritis distribuere delinquentium. Idem luculentiùs D. Chrysost. *hom. 29. in Gen.* ad hunc modum effatur: Ecce fratrem eodem natum patre, eodémque egressum vtero peccatum fecit seruum fratris, & ablata libertate iugum illi vilissimæ subiectionis imposuit; vnde postea seruitus sumpsit originem. Neque enim antea solebant homines ita molliter viuere, ac deliciari, vt aliorum ministerio & seruitiis vterentur, sed quisque sibi quod opus erat, ministrabat; eratque par omnium honos sublata è medio honorum diuersitate. Peccatum autem libertatem perdidit, & corrupit dignitatem naturæ, seruitutémque induxit, vt ea res perpetuò doceret & admoneret hominem fugere seruitutis peccatum, & ad virtutis libertatem redire. Hactenus Chrysost. Qui eleganter mox ostendit duo ista mala omnium grauissima; mortem scilicet Adamo, & seruitutem Chanaan, propter peccatum à Domino inflicta, in statu gratiæ, beneficio Christi Domini tam quæ in cælo, quàm quæ in terra sunt renouantis: sublata sic omnino esse, vt sola ipsa inania fuerint relicta nomina mortis & seruitutis. Superueniens (inquit) Christus Dominus hæc sustulit ad nomina vsque tantùm si volumus. Neque enim mors, mors vltra est, sed nomen tantum habet mortis, imò & ipsum nomen sublatum est. Nam neque mortem ipsam vltra dicimus, sed soporem, & somnum; vti Dominus ipse dicebat: *Lazarus amicus noster dormit,* Ioan. 11. Et Paul. ad Thessal. 1. cap. 4. *De dormientibus autem nolo vos ignorare.* Et seruitus quoque similiter nomen est. Ille enim est seruus, qui peccatum operatur. Et quòd etiam hanc abstulerit aduentu suo Christus, nec nisi nomen esse permiserit, imò & vocabulum ipsum deleuerit, audi Paulum dicentem: *Qui autem fideles habent dominos, non contemnant eos, quia fratres sunt.* 1. Tim. 6. Vides quomodo vbi virtus subintrauit, eos in fraternitatis nomen congregauit, qui priùs seruitutis nomini erant obnoxij? Hæc Chrys. Denique indelebilis hæc inusta est infamia vino, à quo summa inter mortales calamitas, & ignominia seruitutis profluxit. Quod ita obseruat D. Ambros. *lib. de Elia, cap. 5.* his verbis. Manebat, antequam vinum inueniretur, omnibus inconcussa libertas; nemo sciebat à consorte naturæ suæ obsequia seruitutis exigere. Non esset hodie seruitus, si ebrietas non fuisset. Læsa pietas est, dum ridetur ebrietas.

S. August. — *Prima seruitus ex peccato.* — S. Chrys. — *Primis seculis, nec vita delicata, nec seruitus.* — *Seruitus peccati symbolum.* — S. Chrys. — *Christus seruitutem, & mortem sustulit.* — Ioan. 11. — 1. Thess. 4. — 1. Tim. 6. — S. Ambros. — *Seruitus nata est ex occasione vini.*

SCTIO XII.

Benedictus Dominus Deus Sem, sit Chanaan seruus eius. Dilatet Deus Iapheth, & habitet in tabernaculis Sem, sitque & Chanaan seruus eius. Vixit autem Noe post diluuium trecentis quinquaginta annis. Et impleti sunt omnes dies eius nongentorum quinquaginta annorum: & mortuus est.

1. DAmnata Cham impietate in filio Chanaan, ipsiúsque posteris addictis seruituti, reliquum erat, vt iustus Noë pietatem duorum filiorum Sem, & Iapheth, amplissimis (vt promerebantur) benedictionibus afficeret. Ac primò quidem benedicit Sem, vel quia primogenitus est, vel quia maiorem ipse

in

in occultando patris dedecore pietatem exhibuit: scilicet, & Chamum vehementiùs increpando, & fratrem Iaphethum impellendo ad piũ illud facinus patrãdum; vel quia sanctitatis gloria inter homines floruit: vel denique propter illius posteros Abraham, populúmque Dei, maximè verò propter Christum Dominum, ipsiúsque sanctissimam matrem semper virginem Mariam, qui à Sem ortum habuerunt. Etsi autem nulla filium manerent præmia; quod parentibus honorem, obsequium, omnéque officiorum genus exhiberet: sunt hæc tamen iure ipso naturæ vsque adeò debita, vt summè ingratus, atque impius haberetur filius, qui quæ in vita præstari possunt, parentibus, à quibus natus, & altus fuit, non persolueret. Sed ea mortalium est in statu corruptionis, stultitia, aut improbitas, vt necesse fuerit filios ad huiusmodi erga parentes obsequia, multis ac maximis premiis inuitari. Nouè præcipuè, *cap.* 3. *Ecclesiastici*, connumerantur, partim ad felicitatem huius vitæ, partim ad cælestem gloriam pertinentia. Ita inquit Sapiens: *Qui thesaurizat, ita & qui honorificat matrẽ suam. Qui honorat patrem, vita viuet lõgiore. Benedictio patris firmat domos filiorũ. Ex honore patris gloria filij. Eleemosyna patris non erit in obliuione, & in die tribulationis memor erit tui. Sicut in sereno glacies, ita soluentur peccata tua. Honora patrẽ tuum, vt superueniat tibi benedictio à Deo; & benedictio illius in nouissimo maneat.* Hactenus ex Ecclesiast. At quæ noua isthæc benedicendi ratio? Benedictus Dominus Deus Sem; intellige sit, aut erit: vbi non Sem, sed Deus ipse benedicitur, quod idem est atque glorificatur ab hominibus, illius nomen extollitur, & prædicatur, illi gratiæ habentur debitæ: quod quidem benedictionis genus, quo pacto ad Sem pertineat, non omnino apertum est. Hanc difficultatem attigit D. Chrysost. & explicauit egregiè. Hoc forte (inquit) quis dixerit, non est benedicere Sem. Imò valde benedixit illum. Quãdoenim Dominus benedicitur, & aguntur illi gratiæ ab hominibus, tunc vberior ab illo solet illis benedictio dari, propter quos ipse benedicitur. Nam qui benedixerit Deum, facit ipsum debitorem maioris benedictionis, autórque fuit Sem maioris retributionis, quia Deus propter Sem benedicitur. Sicut enim quando benedicitur propter nos, multum id nobis conciliat fauoris; ita è contrario, quando propter nos alij illum blasphemant, maior hinc nostra fit condemnatio. Quocirca demos operam, vt ita viuamos, & tantę virtutis specimen adhibeamus, quo omnes, qui nos viderint, benedictionis laudes afferant Domino Deo: nam quia bonus & misericors est, per nos vult glorificari: non quòd ipsi aliquid ad suam gloriam accedat (nullius enim rei indigus est) sed vt occasiones ipsi præbeamus, vt maiorem nobis gratiam impartiatur. Hæc Chrysostom.

Filius ob præstitum in parentes honorem à Deo remuneratur.

Ecclesiast. 3.

Benedicere Deum quid sit.

S. Chrysost.

Propter nos laudatur, & blasphematur Deus.

2. Itaque verus sensus est, tantam bonorum futuram magnitudinem, quibus à Deo Sem est cumulandus, vt propter illum sit benedicendus Deus, infinitáque illius munificentia percelebranda, quòd tam mirabilis appareat in donis suis. Sequitur vlteriùs; vt, iuxta Chrysostom. si Deo habeantur gratiæ, si Deus ipse glorificetur, si magnificentia ipsius prædicetur; summa in illum hominem benedictio influat, qui diuinis laudationibus occasio extitit hominibus. Et quidem ante omnia primus scopus, quò nostra vita bene instituta, nostrę actiones, operáque ista dirigi à nobis debeant, est Dei glorificatio. Quorsum enim Deus creaturas condidit, nisi, vt primaria intentione suammet ipse in illis gloriam quæreret? Ergo iubemur à Domino: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent Patrẽ vestrũ, qui in cælis est*, Matth. 5. Vt hoc ipsum (declarat D. Aug.) quòd homo per bona opera placet hominibus, non ibi finem constituat, sed referat ad laudem Dei, & proptereà placeat hominibus, vt in illo glorificetur Deus. Sed quo pacto simul Dominus, vbi hæc de luce promenda loquitur, præcepit: Ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis? Excitauit hanc quæstionem D. Gregor. 3. *p. pastor. admon.* 36. & dissoluit: Quid est (inquit) quòd opus nostrum, & ita faciendum est, ne videatur, & tamen vt debeat videri præcipitur, nisi quòd ea, quæ agimus, & occultanda sunt, ne ipsi laudemur, & tamen ostendenda sunt, vt laudẽ cælestis Patris augeamus? Sic Gregor. Præcipuè sermo Domini est ad Apostolos, vel doctores; qui, vt prosint audientibus, diuinúmque Numen glorificetur; sanctis, & memoratu dignis operibus, & vitam & doctrinam illustriùs commendare debent. Vt enim obseruat idem Greg. 19. *moral.* 28. aliquando sancti viri, & coram hominibus compelluntur bona facere, sed ad eum finem referentes, vt non ipsi iisdem operibus, sed Pater eorum, qui in cælis est, debeat glorificari. Dum enim sancta prædicant; ipsa prædicatio eorum fortasse despicitur, quorum vita nescitur. Venerari appetũt, vt reuerenter audiantur. Scriptum quippe est: *Cum eleuarentur animalia de terra, eleuabantur pariter & rotæ*, Ezech. 1. Quia videlicet cùm auditorum mentes prædicantium vitam suspiciunt, necessariò vsque etiam vim prædicationis admirantur. Ita Grego. Cæterùm de vita inculpata, & optimis ex Christiana disciplina contestatis moribus coram omnibus, præceptum Domini nullum, genus hominum, ne sexum quidem, excipit, quod eleganter edisserit Tertull. *ad extremum lib. de cultu fœmin.* vbi sic ait. Scimus omnes, quod Apostolus dixerit: *Probum vestrum coram hominibus appareat*, ad Philip. 4. Ad quid, nisi vt malitia ad vos accessum omnino non habeat, & vt malis exemplo, & testimonio sitis? Aut quid est: Luceant opera vestra? aut quid nos Dominus lumen terræ vocauit? quid ciuitati supra montem constitutæ comparauit? si non relucemus inter tenebras, & extamus inter dimersos? si lucernam tuam sub modio obstruxeris, in tenebris relictæ à multis incuseris necesse est. Hæc sunt quæ nos luminaria mundi faciunt, bona scilicet nostra. Bonum autem duntaxat verum, & plenum non amat tenebras, sed gaudet videri, & ipsa denotatione sui exultat. Pudicitiæ Christianæ satis non est esse, verùm & videri, &c. Hæc Tertul.

S. Chrysost. Felix, per quem Deus benedicitur.

Prima intentio, & scopus noster esse debet, vt per nos glorificetur Deus.

Matth. 5.

S. Aug.

S. Greg.

Prædicator vita, & doctrina excellens Deum glorificat.

S. Greg.

Ezech. 1.

Tertul.

Christianæ satis non est esse, sed & videri necesse est.

Ad Phil. 4.

3. Quo autem illustrior in nobis emicuerit sanctitas, eo pleniùs ac perfectiùs Deus in nobis benedicetur, & glorificabitur. Est enim, vt canit regius Vates: Mirabilis Deus in sanctis suis, *Psalm.* 67. Vbi D. Hieron. In istis magis mirabilis est Deus, quàm in cæteris creaturis; quòd eos post multas tribulationes euexit in sublimitatẽ cælorum. Emphasim habet vox Hebr. ממקדשיך *mimmiqddaxecha*, in sanctuariis tuis. Non quidem ista Dei admirabilitas eò claret; quòd habeat templum, & sanctuarium inter Hebræos, vt visum est Genebrardo, sed plane sermo est de viris sanctis,

Per sanctos Deus glorificatur.

Psal. 67.

S. Hieron.

Geneb.

S. Hieron.
Vnusquisque sanctorum miraculum est Dei.

sanctis, vt D. Hier. aliique penè omnes antiqui accipiunt. At quid tam mirabile, quàm esse viros tanta sanctitatis laude præcellentes, vt vnusquisque sanctuarium sit, ac templum augustissimũ, in quo Deus habitat, in quo ab hominibus colitur, benedicitur, glorificatur? quorum etiam quisque tam admirabili virtutum ac donorum cælestium gloria præfulget, vt in vnoquoque multa Deus miracula edere videatur. Quod etiã D.Hieron. intelligere videtur, dum explicat: In hoc mirabilis est Deus, quoniam ita dilexit humanum genus, vt signa faciat in sanctis suis. Profectò vnusquisque sanctorum mira quædam & magna multitudo est miraculorum diuinæ omnipotentiæ ac beneficentiæ. Et vt in confirmationem huius explicationis plura omittam, illud vnum D.Bernard. sit hoc loco satis, *serm. 1. in dedicatione Ecclesiæ.* Mirabilis (inquit) Deus in sanctis suis, non modò in cælestibus, sed etiam in terrenis. Quod enim maius miraculum, quando tot iuuenes, tot nobiles: vniuersi quos hîc video, velut in carcere tenentur sine vinculis, solo Dei timore confixi, quòd in tanta perseuerant afflictione pœnitentiæ vltra virtutem humanam, supra naturam, contra consuetudinem?

S. Bern.

Religio plena Dei miraculis.

Quanta possemus inuenire miracula si perscrutati sigillatim liceret singulorum exitum de Ægypto, & deserti viam, id est, abrenunciationem seculi, introitum monasterij, in monasterio conuersationem? quid verò sunt hæc, nisi manifesta inhabitantis in vobis Spiritus sancti argumenta. Hæc Bernard. Scilicet in familia quacunque religiosorum innumera videntur Dei miracula. Hunc aureum fructum dominicæ passionis admirans Isai. dum Ecclesiam contemplatur, adiungit: *Et vocabuntur in ea fortes iustitiæ. Plantatio Domini ad glorificandum*, cap. 16. Vtique de viris iustis ac sanctis sermo est: Qui (ait D. Hieron.) vocantur generationes iustitiæ, & plantatio Domini gloriosa: vel fortes, Deique iustitiæ, qui glorificati erunt, & ipsi Dominum glorificabunt. Fortes religiosos intelligit D. Bernar. *serm. 63. de paruis.* Vbi sic ait. Quid fortius illis, quibus tribulatio pro solatio, contumelia pro gloria, inopia pro abundantia ducitur? Isti carnem nõ habent, quia in carne carnem obliti audiunt ab Apostolo: *Vos autem in carne non estis sed in spiritu*, ad Roman. 8. D. Cyril. Alex. *lib. 5. in Isai.* intelligit de Ecclesia fidelium. Etenim (inquit) sumus verè Dei agricultura, & plantati in domo Domini. Et Paul. Dei agriculturam nominat, 1. *Corint.* 3. Colit enim nos quasi agricola Seruator per sanctos mystagogos: vnde & quidem iustissimè dicũt, se Dei esse cooperarios. Ita Cyril. Quæ summa laus est sacerdotum in lege gratiæ. Quanta igitur gloria Christi existit in hac plantatione, quę tota in gloriam efflorescit, cuius nomen est plantatio gloriosa, plantatio gloriæ, plantatio ad glorificandum? Admirabilis quidẽ est Christianæ gentis nobilitas. Porrò quid tam miraculosum, quàm generatio iustitiæ, in qua nascuntur fortes ac Dij: vt ex illo grano sub terram mortuo, non quilibet fructus, sed sanctorum, sed fortium; sed, vt ita dicam, Deorum seges pullulârit?

Isai. 61.
S. Hieron.
S. Bern.
Ad Rom. 8.
S. Cyril.
1. Cor. 3.
Quàm gloriosa Christi nostrum ag.ns.

4. Ac ille quidem fuit Christi fructus omnium optimus, videlicet sanctissima semper Virgo Dei genitrix Maria, prima & excellentissima inter omnes prædestinatos post Filium suũ. Nec est aliud inter opera Dei, in quo ipse mirabilior extiterit, quàm Virgo Dei mater; non maius miraculum quàm illa, quæ meritò appellatur miraculorum maximè nouum, & miraculorum officina? Hoc ipsum vel hostes Dei coguntur fateri, quorum vnus Oecolampadius *serm. de laudanda Maria in Deo*, ita scribit. In quo plasmate tam laudandus Deus, vt in virgine Maria, ex qua & in qua carne assumpta homo fieri dignatus est? Cæli enarrant gloriam Dei: ne inuideant. Quem ipsi continere non poterant, virginis vtero clauditur. Obstupescãt Angeli, quod ipsis prætetitis Rex eorum ad Virginem diuertit. Et quomodo non per Mariam laudabilis Deus, in qua se ostentat gratissimè, si vspiam diuina reperiantur munera? Nam vt homini communicatæ creaturarum omnium dignitates: ita ista omnium humanarum eminentiarũ particeps est. Sic iste pseudopropheta, tunc sanę mentis. Et cùm tanta virgo, quantam ne Angelicæ quidem mentes complecti possunt: tam mirabilis tamen fuit ipsius humilitas, vt suarum virtutum, suæ supra omnes creaturas celsitudinis nullam sibi laudem assumat: sed exultanti, atque stupéti, Elisabethæ, vnde hoc mihi, vt veniat mater Domini mei ad me? *Luc.* 1. responderit: Magnificat anima mea Dominum. Quia respexit humilitatem ancillæ suæ. Quia fecit mihi Dominus magna, qui potens est. Ac si dicat Virgo beatissima (explicat D.Bernard. *serm. 42. in Cant.*) Nullius mihi meriti conscia sum ad tantam dignationem, nisi quòd respexit Deus humilitatem ancillæ suæ. Idem *serm. 45. in Cantic.* agens de duplici animæ pulchritudine, super illud sponsi ad sponsam: *Ecce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra*, Cantic. 1. sic ait: Decor animæ humilitas est. Verùm in eo, qui grauiter peccauit, etsi amanda, non tamen admiranda humilitas. At si quis innocentiam retinet, & nihilominus humilitatem iungit: nónne is tibi videtur geminum animæ possidere decorem? Sancta Maria sanctimoniam non amisit, & humilitate non caruit. Meritò admiranda cui non sanctitas amissa humilitatem attulit, sed seruata admisit. Meritò pulchra repetitur, cui neutra defuit pulchritudo. rara auis in terris, aut sanctitatem non perdere, aut humilitatem sanctimonia non excludi: & ideo beata quæ vtramque retinuit. Hæc Bern. D. August. *serm. 2. de assumpt.* ad hæc eadem virginis verba sic exclamat. O vera humilitas, quæ Deum hominibus peperit, vitam mortalibus edidit, cælos innouauit, mundum purificauit, paradisum aperuit, & hominum animas liberauit. Facta est Mariæ humilitas scala cælestis, per quã Deus descendit ad terras. Hæc Augustinus. Vide quantum debeamus humilitati virginis. Itaque semper Virgo Dei mater totam sui à se laudationem in Dei gloriam conuertit, cùm ait: *Magnificat anima mea Dominum.* Vbi subtiliter Beda: Sola (inquit) illa anima, cui Dominus magna facere dignatur, dignis eam præconiis magnificare potest. Ex quo subinfero virginem tam magnam, tam miram, tam dignam Deo matrem Dei; esse omnium, quæ de Dei laudibus, & benedictionibus dici, aut cogitari possunt, ipsummet summum præconiũ & encomium: nec maius quicquam, & gloriosius (post Christum Dominum) de Deo prædicari posse, quàm si dicamus: Benedictus Dominus Deus semper virginis Mariæ. Postremò non omittam explicationem Philonis Hebræi *lib. de his verbis resip. Noë.* Putat enim hæc verba à patre Noë dicta esse pro agẽdis gratiis Deo, à quo tam multis erat & magnificis

B. Maria post Christum optimum Dei opus.
Oecolamp.
Hostes Dei celebrant B. Mariam.
Luc. 1.
B. Maria humilitatis admiranda.
S. Bern.
Cant. 1.
S. August.
Beda
Sola B. Maria digna Deum laudat.
B. Maria summum Dei præconium.
Philo.

ficis locupletaodus donis filius Sem: ac deinde in iisdem verbis filium monente, vt nunquam intermitteret studiũ habendi Deo gratias, quod vnum potest homo reddere Deo beneficentissimo. Benedictus (inquit) Deus Sem. Quoniam qui Deum in sortem accepit, is meritò debet eum solum laudare ac benedicere; quando hoc tantùm habet, quod reponat, nec valet referre vllam aliam gratiam. Hæc sunt vota pro Sem facta. Sic ille. Nihil profectò tam debitum est, quàm vt Deum iugiter recordemur, atque laudemus. Etenim (vt S. Ambros. *lib. de dignit. cond. human. cap.* 2. & S. Bernard. *cap. 6. meditationum,*) egregiè concludunt: Sicut nullum est momentum, quo homo non vtatur, vel fruatur Dei bonitate, & misericordia; sic nollum debet esse momentum, quo eum præsentem nõ habeat in memoria. Factitabat hoc regius Vates, cùm aiebat: *Oculi mei semper ad Dominum.* Psal. 24. Vnde optimè colligit S. Gregor. Nazian. *in* 1. *orat. Theolog.* Non tam sæpè respirare, quàm Dei meminisse debemus. Hæc iogis recordatio & laudatio Dei summoè conducit ad excludendum omne flagitium. Nam propterea, tot ac tãtorum scelerum quibus polluta dicitur Synagoga hæc, vna redditur causa: mei oblita es, *Ezech.* 22. Vbi D. Hieronym. Memoria enim Dei excludit omnia flagitia. Deinde quia, vt videtur, ingratus homo in pœnam suæ impietatis deseritur à Deo, vt in vitia prolabatur.

Habenda Deo gratias pro acceptis.

S. Ambr.
S. Bernard.

Psal. 24.
S. Greg. Nazianz.
Iugis Dei memoria & debita, & vtilis.

Ezech 22.
S. Hieron.

5. *Dilatet Deus Iapheth, & habitat in tabernaculis Sem.*] Heb. יפת ליפת *iaphthe leiepheth*, dilatet dilatatum. Radix פתה *rathah*, non omnino Hebræis ac oostris notam habet significationem, Dilatare tamen hoc & aliis locis percommodè significat, vt etiam vertit D. Hieron. præsertim in coniugatione Hiphil, vt peritiores volunt: nec enim persuadere, aut venustare, quod aliqui legunt, nisi valde alienum est ab huius loci sententia. Igitur primo, & facili sensu intelligitur hæc benedictio de numerosissima gentium multitudine quam habitura est Iapheth posteritas: sic enim per orbis prouincias, ac terrarum longè latéque regiones diffundetur, vt etiam se protẽdat ad occupandas Semi posterorum patrias sedes. Deinde Iapheth posteritas, non tantùm numero, sed armis & potentia excrescet, vt bello impetat Semi posteros, eósque patris è sedibus expellat: quod & sæpiùs contigit; cùm Assyrij, Græci, Romanique vtique omnes è progenie Iapheth Hebræos stirpem Semi debellaront, patriáque regione, bonisque omnibus expoliárũt, Tertiò Gentiles populi, & Iapheth nati cum Hebræis Semi nepotibus in societatem vnius populi coalescent. Quod in lege gratiæ completum est; cùm maceria, qua populi abinuicem diuidebantur, per Christum Dominum destructa, vnus tantùm populus Christianus extitit: cuius vnum caput inuisibile Christus Deus homo in cælo est; vnum verò caput visibile in terris Romanus Põtifex Christi vicarius, Petri successor, qui taberoaculũ Dei habitat, vnum Christi ouile moderator, vnicus vice Dei ac Petri atque vniuersalis Pastor pascit oues Christi. Quartò (vt ait D. Hieron. *de quæst Hebr.*) de Sem Hebræi, de Iapheth populus gentium nascitur. Quia igitur lata est multitudo credentium, à latitudine, quæ Iapheth dicitur, latitudo nomen accepit: quod autem ait, *Et habitet in tabernaculis Sem*, de nobis prophetatur, qui in eruditione & scientia Scripturarum eiecto Israële versamur.

Iapheth posteritas potẽs & numerosa.

De Sem Iudæi, de Iapheth gentiles nati.

S. Hieron.

Sic Hieron. Et quidem de admirabili fidelium multiplicatione, quam non etiam latissimæ terrarum prouinciæ capiẽt: eleganter, vt solet edisserens, prophetantis futura, & iam vti præsentia videntis, de more Isai. *cap.* 54. ad Ecclesiam primò angustos inter circunseptam terminos, nunc deinde sese liberè, ac ruptis repagulis effundeotem, sic effatur. Dilata locum tentorij tui; & pelles tabernaculorum tuorum extende, ne parcas, longos fac funiculos tuos, & clauos tuos coosolida. Ad dexteram enim, & ad sinistram penetrabis, & semen tuum gentes hæreditabit, & ciuitates desertas inhabitabit. Cuius loci paraphrasis egregia ponitur à D. Hieron. hisce verbis. Præcipitur Ecclesiæ in similitudinem tabernaculi Moysi quod quondam habuit in deserto, vt dilatet tentorium suum, pellésque distentet, & funiculos faciat longiores; & clauos, quibus firmatur omne tentorium, in altum defigat, & roboret; nec ventorum flatibus dissipetur. Ad dextram penetret, & sinistram, & nequaquam Iudaici tabernaculi imitetur angustias; nec templi breuitate claudatur, sed ad dexteram & sinistrã locum capere non cesset. Et semen Christi ciuitates desertas faciat inhabitari, vt Ecclesiæ gentium in toto orbe consurgat. Hæc Hieron.

Isai. 54.
Ecclesia Christiana latitudo.

S. Hieron.

6. D. Ambros. *serm.* 87. expendens hunc Isaiæ locum simul cum illo 4. *Reg.* 2. Vbi Elisæus vasculo aquæ superiniecto sale aquas illas amaritudine plenas sanasse dicitur, sic ait: Ergo Ecclesia est illa sterilis ciuitas, quæ ante aduentum Christi aquarum virio, hoc est, sacrilegio Gentilium populorum sterilitatem sustinẽs, Deo filios procreare noo potuit: at vbi venit Christus, velut vas fictile assumens corpus humanum, sanauit aquarum vitia, hoc est, resecauit sacrilegia populorum; & statim Ecclesia, quæ erat sterilis, cœpit esse fœcuoda. Aspersi sale, qui attulerunt medicinam, Apostoli sunt. Sic Ambros. Ferè cum Hieronymi explicatione congruit ea, quam sic D. Cyrill. adducit: qui bona, & numerosa sobole præter opinionem prædita fuit Ecclesia, accepto de cælo verbo siue sponso, necessariò iubetur tabernacula sua in latitudinem & longitudinem extendere; & clauos figere, vt inconcussam Ecclesiæ gentium basim inde intelligas portendere funiculos, spaciosam, & incomparabiliter diuitem sanctarum Ecclesiarum amplitudinem subindicat. Hæc Cyrill. Nimirum Ecclesia nouo & cælesti nupta sponso, ex quo infinitam erat sobolem paritura: cùm ad maiestatem incõparabilem sponsi, tum ad numerosam filiorum multitudinem excipiendam necesse habuit extendere domum suam, quæ totius mundi terminis non coërcita in cælum ipsum effunderetur. D. Gregor. 25 *moral. ca.* 11. per dexteram & sinistram significari putat multitudinem bonorum ac malorum, qui viuont in Ecclesia Christi. In tanta (inquit) multitudine gentium ad dexteram extenditur dum quosdam iustificandos suscipit; ad læuam quoque dilatatur, dum ad se quosdam etiam in iniquitate permansuros admittit. Ita Gregor. *Et habitet in tabernaculis Sem*, aptiùs, vt & communiùs verbum, *habet*, de Iapheth intelligi diximus, quod ampliùs confirmatur ex pronomine, *eius*, quod statim sequitur; nimirum, *sitque Chanaan seruus eius*, hoc enim referri non potest nisi ad Iapheth; vnde tota oratio ad ipsum pertinet. Nam Chanaan seruus Dei non dicitur, vt est perspicuum, nec enim Chananæi serui Dei fuerunt, sed hostes potiùs, idololatræ

S. Ambr.
4. Reg. 2.
Ecclesia Christiana fœcunditas.

S. Cyrill.

S. Gregor.

latræ scilicet, infandísque sceleribus notata, quæ rum causa patris sint è sedibus depulsi: præterea quæ maledictio, imò quæ non omnium summa benedictionum est, esse Dei seruum? Non refertur deinde ad Sem; quia iam idipsum paulo antea dictum fuerat: sit Chanaan seruus eius. Neque verò solius Sem dici potest seruus, idque bis repeti; apertum est enim vtrique, Sem & Iapheth seruum adiudicatum Chanaan, illis verbis: *Maledictus Chanaan seruus seruorum erit fratribus suis.* Nihilominus Theodor. verbum, *habitet*, ad Sem referens sic locum exponit. Primò Iapheth fœcunditatem: deinde Deum in tabernaculis Sem habitaturum prædicit; habitauit autem Deus in posteris Sem, Patriarchis scilicet, ac Prophetis, ac primùm in tabernaculis, deinde in Hierosolymis. Dispensationis verò finem habuit prophetia, quando ipse Deus verbum Dei, & Patris vnigenitus carnem assumpsit, & homo factus est, & templum suum carnem suam nuncupauit, quam ex semine Abraham, & Dauid assumpserat. Nam & hi è Sem oriundi erant. Hæc interpretatio Theodor. consona est paraphrasi Chaldaicæ, quæ sic habet: & habitet diuinitas eius in tabernaculis Sem. Nec id displicet Lyrano Abulens. & Burgensi. huius autem verba sunt: Et habitet, scilicet Deus, ita potest intelligi, in tabernaculis Sem, videlicet per carnis assumptionem in B. Virgine in sacramento altaris per gratiæ infusionem, & hoc in noua lege: nam in veteri per fidem, & in templo. Sic ille.

Theod. Incarnatio Verbi prædicitur.

Lyra Abul. Burg.

7. Igitur iuxta hanc expositionem sensus erit: etsi Deus amplissimè dilataturus sit per omnes penè terrarum portiones numerosissimam sobolem Iapheth, non tamen apud posteros illius habitabit, nec templu, nec legem & cultum inter illos constituet, quippe cùm futuri sint idololatræ, sed apud posteros Semi, cuius proles erit Abraham, ac deinceps consequentes Hebræi; inter quos tria maximè sibi Deus constituet tabernacula, nimirum templum Salomonis: deinde sanctissimam semper virginem Mariam, cuius in vtero Verbum caro fiet. Denique ipsammet Christi Domini humanitatem, in qua, vt loquitur Paulus, plenitudo diuinitatis habitat corporaliter. Quia verò populus Christianus Israëlitico successit, oleaster quidem, sed insertus iam nunc in bonam oliuam; cuius pater secundùm fidem est Abraham, atque adeò Sem ille benedictus à Domino: verè dicimus Deum habitare in tabernaculis Sem, hoc est, inter Christianos, qui catholicam & Romanam fidem profitentur, & sacrosanctum Eucharistiæ mysterium inter nos ritè ac piè celebramus; ex quo fit, vt Christus Iesus Deus homo habitet in nostris tabernaculis, hoc est, in infinitis propemodum templis, & altaribus Ecclesiæ Christianæ, in quibus corpus & sanguis Christi Domini, verè, realiter, & substantialiter producitur, est, & adoratur, & asseruatur sub speciebus panis & vini. En tabernacula, in quibus Deus habitat cum hominibus, *Apoc.* 21. Nec decet hominem Christianum in templum aliquod huiusmodi pedem inferre sine summa diuinæ maiestatis in eo habitantis reuerentia: cùm ibi ante sacrosanctum Christi Domini corpus millia millium Angelorum venerabunda, humique prostrata sæpiùs visa fuerint. Pannoso illi ac sordido, qui se in regale conuiuium ausus est intrudere, dictum ab ipso Rege est: Quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem? *Matth.* 22. Viden', vt etiam intrare non liceat domum regiam in sordido habitu? quid si assideret, si iam accumberet mensis, si manum dapibus admoueret, si comederet inter aulicos, elegantissimè ornatos, cum Rege ipso? Proh quantum admittit piaculum, qui festo die intrat in templum Christi Domini præsentia, quàm augustissimum, non pietatis ergò, sed libidinis, quò videatur & videat, quò ante oculos Dei, & impellat, & impellatur pariter ad turpitudinem? D. August. *serm.* 246. *de tempore*, vbi ad locum *Sapient.* 2. de luxuriosis iusti sanguinem appetentibus latè disserens, ostendénsque id genus hominum, simul & effœminatum, & crudele, libidinibus enectuati, & feritate plusquam leonina desæuite, concludit: Nullum (inquiunt) pratum sit, quod non pertranseat luxuria nostra. Quomodo ergo parceret Christo, si eum inuenisset in terra, qui quidem non solitaria prata irritandis libidinibus suis, sed frequentissimas Ecclesias elegit regnantis in cælo? Sic August. Impuriores igitur multo isti, qui templa adeunt ad irritamentum turpitudinis, quàm qui se inuitabant ad peragranda prata? quòd si pratis assueti sic in sanguinem Christi efferati sunt, quid non patrarent scelerum, si Christum, vt olim in terris versabatur, statu formáq; visibili reperissent, qui præsentiam ipsius, sub velamine sacramenti, & iam regnantis in cælo, tam temerè, tam impiè offendere non verentur?

Deus in posteris Sem tria habet tabernacula.

Ad Coloss. 2.

Christianus populus Iudaico successit.

Apocal. 21. Habitat Deus inter nos in Eucharistia.

Matth. 22.

Piè & reuerenter versandum in templo Dei.

S. August.

Contra sacrilegos, qui libidinis ergò in templum Christi veniunt.

8. Sed adhuc immanius contrahit facinus, qui sacrilego ore, corde impœnitente, anima sordibus peccatorum infecta suscipit innocentissimum ac purissimum Christi Domini corpus in sacraméto Eucharistiæ; iterum in seipso Dominum crucifigens. Per hoc sacrilegium solet diabolus hominem iam sibi prorsus addictum liberè securéque possidere, quod in Iuda proditore visum est. Sic enim de illo scribit S. Ioann. Damasc. *Paralip. lib.* 1. Postquam Iudas Eucharistiam suscepit, diabolus in eum impetum fecit, non quòd dominicum corpus contemneret; sed vt in Iudæ impudentiam insiliret. Ex quo illud intelligimus, diabolum in eos præsertim impetum facere, qui sancta mysteria indignè percipiunt; quemadmodum tum in Iudam, siquidem vt honores iis, qui digni sunt, vtilitatem afferũt: sic contra eos, qui indignè sumunt, in maiorem cruciatum coniiciunt. Hæc Damascen. Habitat Deus in tabernaculo suo, in virgine (inquam) matre ibi à nobis quæri, inueniríque debet. Nulla vel compendiosor, vel securior, vel felicior via est ad salutem animæ consequendam; quàm vera & intima, & ardens pietas erga Virginem Dei parentem, quam Deus matrem esse voluit misericordiæ. Etiam hostes ipsius Dei hanc veritatem intelligunt. Vtinam ad eius normam vitæ suæ studia effingerent. Pulchra sanè in hanc sententiam scripsit hæreticus homo Oecolamp. *serm. de laudanda Maria in Deo.* Colligam de spinis rosas, de luto aurum, sic ait. Nunquam de me vt in Domino confido, audietur, quasi auersor eam, erga quam minus bene affici reprobatæ mentis certum existimem iudicium. Et quomodo non amarem? Et quis est, qui in eius non capiatur amorem? quam Deus ipse amat, quem venerantur Angeli quæ peperit Saluatorem mundi, quæ Regina appellatur misericordiæ, quę humani generis est aduocata. Sic iste. qui tamen verè summéque impius extitit in Virginem, cuius deinde cultum & venerationem exectatus est. Nec pudet miserum pugnantia loqui. Et ha-

titor

Indignè sumentes Eucharistiam traduntur diabolo.

S. Damasc.

B. Maria mater misericordiæ.

Oecolamp.

Signum reprobationis non colere piè Dei matrem.

bitet in tabernaculis Sem. Familiare Deo verbum, *habito*.id enim bonus Dominus summè nititur, vt mansionem apud nos faciat,vt maneat nobiscum, & nos in illo maneamus; quorsum enim Verbum caro factum est,nisi,vt habitet in nobis? *Ioan*.1.Profectò semel Deus in tabernaculum nostri cordis ingressus in sempiternum auet inhabitare in nobis; effusaque lætitiæ voluptate gestiens dicit: *Hæc requies mea in seculum seculi; hic habitabo,quoniam elegi eam*, Psalm.131. Quod præcipuè de Ecclesia catholica dictũ est, in qua Deus ipse verè habitat, ideóque firmiter requiescit;vt ne, si portæ quidem inferorum insurgant,aut Deum ab Ecclesia Romana,aut Ecclesiam ipsam Romanam à Deo possint amouere. Tranquilla pace fruimur, in portu consedimus, in rupe moramur, cum Deo simul sub eodem tecto habitamus, securi in idipsum cum Deo dormimus; & requiescimus (quod ad veram & catholicam fidem attinet) qui D. Petri, & summi Pontificis Romani,doctrinam, cathedram, obedientiam profitemur.Vagantur, aberrant,fluctuant, nusquam quieti,securi,nunquam hæretici, qui ab Ecclesia catholica,cuius est caput,& ductor,& pater Pontifex Romanus desciuerunt. Nec mirum, patre sunt enim diabolo nati,qui circuit quærens,&c.1. *Pet*.5.Satan (ait D.Gregor.) laborans terram circuit, quia quietus in cæli culmine stare contempsit.De istis intelligitur illud Psalm.72. *Propter dolos posuisti eis*. Hebr. בחלקות *bachalaquoth*, in lubricis posuisti eos. Nihil aptius ad demonstrandam hæreticorum instabilitatem; varium,mobile, irrequietum genus animantium; non tam varios Chamæleon reddit colores, non tot formas induit Protheus, non tam multiplici æstu accedens & recedẽs Euripus efferuescit; quàm variis,quàm dispatibus,quàm continuis,iisque ridiculis erroribus agitatur colluuies hæreticorum. Sed tamen oportet hæreses esse, ait Apostolus 1. *Cor*. 11 & quidem illa instabilitas ad nostram confirmandam stabilitatem conducit. Audi Augustin. sententiam 16.*de ciuit.cap.2*.Multo quidem ad fidem catholicam pertinentia, dum hæreticorum callida inquietudine agitantur, vt aduersùs eos defendi possint,& considerantur diligentiùs, & intelliguntur clariùs, & instantiùs prædicantur; & ab aduersario, mora quæstio discendi extitit occasio. Igitur ô catholice,vt S. Cyrillus Hierosolym. *Catechesi 6*. monet: oderis hæreticum malitiæ fabricatorem, & totius fœditatis receptaculum, & omnes hæreseos sordes suscipientem. Ambiens enim in malis excellere, omnia congerit pessima. Non attendas illius simulatæ humilitati, aut suauiloquentiæ. Et Iudas dixit: Salue Rabbi, & tamen prodidit magistrum. Non aduertas osculis; sed obserua venenum. Sic ille.

Ioan. 1.

Catholici cũ Deo firmiter, & securi habitamus.

Psal. 131.

Hæretici inquieti à patre inquieto diabolo.

1.Petr.5.

S. Greg.

Psal. 72.

1. Cor. 11.

S. Aug.

Prodest Ecclesiæ instabilitas hæreticorum.

S. Cyrill.

S. Hieron.

9. *Vixit autem Noe post diluuium trecentis quinquaginta annis; & impleti sunt omnes dies eius nongentorum quinquaginta annorum,& mortuus est*.]Sic finitur historia Noë, qui vitam omnium mortalium vixit longissimam, exceptis Iared, & Mathusalem.Nam fuit Noë longæuior, quàm primus Adam viginti annis: breuioris autem vitæ, quàm Iared duodecim annis;& quàm Mathusalem vndeuiginti. Quid amplius egerit post diluuium,vbi habitàrit, vbi mortuus,vbi sepultus, miro silentio prætériit Moyses ad Abraham historiam conscribendam properans. Cùm verò à diluuio, vsque ad Abrahami ortum, non plures ducentis nonaginta duobus anni præterierint, vt Hebræi,& Latini computant;efficitur,vt nato Abraham Noë superstes fuerit per annos quinquaginta octo. Nec enim decebat, vt priùs è mundo decederet Noë, quin alterum sui similem insigni probitate morum, ac diuinæ humanæque sapientiæ laude conspicuum relinqueret. Omitto hîc refelle, quæ de vita Noe post diluuium acta commemorat Berosus, ne in fabulis tempus terram,qualis illa etiam est,quæ nomine Methodij circunfertur,de fabuloso quodam eius filio, vt vocãt Ionithum. Certum enim omnino mihi est, quod de admirabili continentia Noe obseruat D.Chrysost.*homil*.29.hisce verbis.Vide admirandam iusti continentiam.Cùm enim tanta frueretur vbertate rerum, & prosperitate,superuiuerétque tanto annorum numero post egressum ex arca: noluit tamen vltrà indulgere filiorum procreationi. Non enim commemorat Scriptura eum alios, præter illos tres, quos ante diluuium genuerat,babuisse liberos. Ita Chrys. Adde, & commemoratset vtique, vt de more habet ad finem vitæ cuiusque dicendo;& genuit filios & filias; præsertim quia indignum foret, vt silentio tegeretur ille Ionithum,quem incredibili sapientia, & prophetiæ dono clarissimum extitisse fabulantur.

Noë viuum attigit Abraham.

S. Chryso.

Noë continẽtia post diluuium.

CAPVT DECIMVM.

1. HÆ sunt generationes filiorum Noë,Sem, Cham, & Iapheth:natique sunt eis filij post diluuium.

2. Filij Iapheth: Gomer, & Magog, & Madai,& Iauan,& Thubal,& Mosoch,& Thiras.

3. Porrò filij Gomer: Ascenez & Riphath & Thogorma.

4. Filij autem Iauan: Elisa & Tharsis, Cethim & Dodanim.

5. Ab his diuisæ sunt insulæ gentium in regionibus suis, vnusquisque secundùm linguam suam & familias suas in nationibus suis.

6. Filij autem Cham: Chus, & Mesraim,& Phuth,& Chanaan.

7. Filij Chus:Saba, & Heuila, & Sabatha,& Regma, & Sabatacha, filij Regma: Saba & Dadan.

8. Porrò Chus genuit Nemrod: ipse cœpit esse potens in terra,

9. & erat robustus venator coram Domino. Ob hoc exiuit prouerbiũ: Quasi Nemrod robustus venator corã Domino.

10. Fuit autem principium regni eius Babylon, & Arach,& Achad, & Chalanne,in terra Sennaar.

11. De terra illa egressus est Assur, & ædifica

ædificauit Niniuen,& plateas ciuitatis,& Chale.

11. Resen quoque inter Niniuen & Chale:hæc est ciuitas magna.

13. At verò Mesraim genuit Ludim, & Ananim, & Laabim, Nephthuim,

14 & Phetrusim, & Chasluim:de quibus egressi sũt Philisthiim & Caphrorim.

15. Chanaan autem genuit Sidone primogenitum suum,Hethæum,

16 & Iebusæum,& Amorrhæum,Gergesæum,

17. Heuæum, & Araceæum:Sinæum,

18. & Aradium , Samaræum, & Amathæum : & post hæc disseminati sunt populi Chananæorum.

19. Factíque sunt termini Chanaan venientibus à Sidone , Geraram vsque Gazam , donec ingrediaris Sodomam & Gomorrham , & Adamam, & Seboim, vsque Lesa.

20. Hi sunt filij Cham in cogitationibus,& linguis, & generationibus,terrisq; & gentibus suis.

21. De Sem quoque nati sunt, patre omnium filiorum Heber, fratre Iapheth maiore.

22. Filij Sem : Ælam & Assur , & Arphaxad,& Lud,& Aram.

23. Filij Aram : Vs, & Hul,& Gether, & Mes.

24. At verò Arphaxad genuit Sale,de quo ortus est Heber.

25. Natique sunt Heber filij duo : nomen vni Phaleg , eo quòd in diebus eius diuisa sit terra:& nomẽ fratris eius Ieçtã.

26. Qui Ieçtan genuit Elmodad , & Saleph, & Asormoth, Iare,

27. & Aduram, & Vzal, & Decla,

28. & Ebal,& Abimael, Saba,

29. & Ophir , & Heuila , & Iubab: omnes isti,filij Ieçtan.

30. Et facta est habitatio eorum de Messa pergentibus vsque Sephar montem orientalem.

31. Isti filij Sem, secundùm cognationes, & linguas, & regiones, in gẽtib.suis.

32. Hæ familiæ Noe iuxta populos & nationes suas. Ab his diuisæ sunt gentes in terra post diluuium.

SECTIO VNICA.

Hæ sunt generationes filiorum Noe , &c.vsque ad finem.

1. DESCRIBITVR numerosa progenies,ac multiplex posteritas filiorum Noe ; primaque origo diuersitatis gentium, regionum, atque regnorum:nec omnium tamen, aut nomina,aut facta,aut etiã soboles recensentur;id enim nimis operosum foret, ac prorsus inutile ; sed eorum tantùm,qui principes,& capita extiterunt,mentio fit. Quocirca non est,quòd in decimo capite interpretando,sicuti in aliis,operam & oleum impendamus ; nec enim mysteria in ista genealogia sese offerunt, quæ nouis commentariis explicentur ; nec multa ex hoc loco ad mores elici possunt documenta , vbi ferè tota est gignentium, genitorúmque enarratio. Scire autem debet prudens lector non omnia,quæ narrantur in sacris literis , latens aliquod habere mysterium, sed multa eo tantùm nomine attexi, quod narrationi rerum , vel mysteriorum significationi aliqua ratione deseruiunt,vti ligamenta , fulcimenta, ornamentáque historiæ. Cæterùm contra eos , qui singulis in verbis mira quædam rimantur mysteria ; quo in studio sæpiùs risum mouent,& pueriliter labuntur ; valet illud egregium documentum D.August.*lib.16.de ciuit.c.2.* Non omnia (inquit) quæ gesta narrantur , aliquid etiam significare putanda sunt,sed propter illa , quæ aliquid significant,etiam ea quæ nihil significant attexuntur. Solo vomere terra proscinditur,sed vt hoc fieri possit,etiã cętera aratri membra sunt necessaria. Et soli nerui in vasis musicis aptantur ad cantum ; sed vt aptari possint, insunt & cætera in compaginibus organorum , quæ non percutiuntur à canentibus ; sed et quæ percussa resonant, his connectuntur.Ita in prophetica historia dicuntur & aliqua , quæ nihil significant ; sed quibus adhæreant quæ significant, & quomodo religentur.Sic Augustin. Quod planè documentum obseruare debent qui diuinis literis pertractandis diligenter student; maximè verò concionatores ; ne, dum cupidiores,quàm par est, vndecunque mysteria eruendi, nullum intactum, discussúmque verbum omittunt ; sæpiùs inanes, frigidas, ineptas, insolsásque interpretationes ac sententias essurire videantur.

Non omnia verba in sacris literis habent mysteria.

S. August.

2. *Filij Iapheth*, &c.] Primò refertur posteritas Iapheth. An quia primogenitus fuit Noë? qua de re superiùs disputatum. An quia cùm præcedenti capite Noë illum benedixerit:Dilatet Deus Iapheth , & habitet in tabernaculis Sem, videlicet significans Iapheth posteritatem omnium futuram, & numero gentium , & amplitudine multirudinéque prouinciarum , ac regnorum præstantissimam ; verè id fuisse completum statim voluit demonstrare? Etenim Iaphetani maximam orbis partem obtinuerunt, occupata tota Europa cum maiore Asiæ parte, & maris mediterranei insulis ; qui præterea in Africam colonias transmiserunt. *Ab his diuisæ sunt insulæ gentium*,&c. Aduerte Hebraismum oppidò frequentem. Solet enim sacra Scriptura vocare insulas gentium , omnes illas regiones, ad quas ex Iudæa non nisi nauigio poterat iter institui,siue illæ mediis essent circundatæ aquis, vt insularum nomine vsurpari consuescunt, siue continens esset terrarum tractus , vltra tamen mare ; qualis Hispania , Italia, & id genus aliæ regiones , quæ adiri nequeunt à Iudæa absque nauigio ; insnlæque proinde vocantur. Sic Ieremiæ 25. dicitur : *Regibus terræ insularum quæ sunt trans mare.* Et Sophon.2. *Adorabunt eum viri de loco*

Iaphethani maiorem partem orbis obtinuerunt.

Insulæ quæ sint in sacra Scriptura.

Ierem. 25.

Sophon. 2.

de loco suo, omnes insulæ gentium. quæ phrasis frequentissima est apud Isaiam. Hinc Dominus malè acceptus à Iudæis, non illius populi iacturam nimis dolendam significat, quippe cùm Israële relicto adorandus sit à gentium regnis ac prouinciis, vtpote desideratus cunctis gentibus. Sic enim ait: *Me insulæ expectabunt*, cap. 51. Obiter aduerte, insulas mystico sensu (vt ait D. Hier.) intelligi animas sanctorum, quæ in persecutione mundi istius firma in Deum solidatæ sunt fide. Insulas quoque dici putarim animas iustorum medio cinctas mari, quòd pauculæ sint, sed raritate sua multum emineant: quid enim rarius inter homines, quàm virtus, quàm innocentia, quàm sanctitas vitæ? *Noli circumspicere* (ait Sapiēs) *in vicis ciuitatis, nec oberraueris in plateis illius.* Eccles. 9. Græcè legitur, *ἐν ταῖς ἐρήμοις αὐτῆς*, nec oberraueris in desertis, aut in solitudinibus illius. Sed quid plateæ sibi volunt cum eremis, cum desertis, cū solitudinibus? Est enim (inquit Clem. Alex. 3. *pædag.* 4.) solitudo, etiamsi sit turba incontinentium, vbi non est homo pudicus. Et pulchrè id quidem: nam præsens locus est de instabili iactatione oculorum, qua leues & impudici iuuenes per vrbem vagantur. Vt autem docet D. Aug. Impudicus oculus impudici cordis est nuncius. Obserua insuper desiderium sui, affectúmque in nobis à Domino commendari, cùm dicit: Me insulæ expectabunt: in cæteris quidem anima est sterilis insula, maris salsugine vndique aspergitur: sed in tanta rerum indigentia affectum Deus exigit, affectum prædicat. Sic Dauid (ait D. Bern. *præfat. in Epist. ad fratres de monte Dei*) saltando placuit Deo, non propter saltum, sed propter affectum: similiter, & mulier, quæ vnxit pedes Domini, laudata est à Christo, non quia vnxit, sed quia amauit. Sic Bern. Denique insularum nomine Ecclesiarum ex gentibus multitudo significatur, vti adiungit D. Hier. In quo equidem non satis admirari soleo diuinæ prouidentiæ magnitudinem. Sunt enim Catholicorum Ecclesiæ, velut in Italia, in Hispania, in Lusitania, in Gallia, in Belgio, pauculæ illæ quidem & angustæ vndequaque circunseptæ hæreticorum, Turcarum, Maurorum, ac paganorum, vt sic dicam, vastissimo mari, perpetuis contra Catholicæ gentis insulas inundationibus irruente; nec tamen Christi fides, nec Romana Petri cathedra, nec Catholicorum respub. absorbetur; aut portis Inferorum ingruentibus suo loco, & statu dimouetur. Quia nimirum nobis à Domino est dictum: *Nolite timere pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum.* Insulæ expectantes dominum, quidni dicentur etiam religiosorum familiæ, quæ à mundi pelago disiunctæ sunt? Rectè S. Bern. putat dentibus Ecclesiæ comparari viros religiosos *Cant.* 4. Vbi sic edisserit *ser.* 63. *de paruis.* Huiusmodi dentes ego arbitror homines monasticæ professionis, qui viam compendiosiorem, & securiorem vitam eligentes, de toto Ecclesiæ corpore, quod candidum est, candidiores esse videntur; quid enim illis candidius, qui totius immūditias spurcitię enitantes cogitationum, sicut actionum peccata deplorant? Hæc Bern. Me expectabunt. In spe quidem sita est vita religiosorum expectantium Dominum suum, quando reuertatur. Innuitur etiam studium infatigabile, & feruor in perfectione consequenda. Etenim (vt ibi obseruat Bernard.) quanto annosiores, tanto feruentiores; & eo rapidiùs currunt, quo viciniùs appropinquant ad palmam. Porrò

Isai. 58. — S. Hieron. — Eccles. 9. *Raritas bonorum.* — Clem. Alex. *Cultus impudicus nunciat animum impurum.* — S. Aug. — *Deus à nobis affectum exigit.* — S. Bern. — S. Hieron. — *Ecclesia Catholica oppugnatur, sed non expugnatur.* — Luc. 12. — S. Bern. *Secura & pura vita in religione.* — S. Bern. *Perfectionis studium in religione.*

gentium, regionum, locorum, & vrbium nomina, quæ hîc in Hebræo ponuntur, incertissimum, & obscurissimum est, quibus apud Latinos respondeant nominibus. Vnde fit, vt mira sit inter Interpretes aliter atque aliter Mosaica nomina reddentes, discrepantia, dum ex qualibet similitudine, atque vmbra vocum, quisque suo libito Latina cōfingit. Quare ne cum aliis videar somnia referre, difficile atque prorsus inutile hoc negotium relinquo. Vide, si placet, nostros Delrio, & Perer. qui diligenter & eruditè hac de re loquuntur.

Locorum nomina Hebræa valde obscura.

3. *Filij Cham.*] Sequitur posteritas Cham, quæ Syriam, Ægyptum, Æthiopiam, Libyam, & Mauritaniam occupauit. Primogenitus Chami fuit Chus, qui genuit Nemrod, vel primogenitum, vt volunt aliqui, vel sextum filium, vt alij putant. De hoc scribit Moyses: *Ipse cœpit esse potens in terra, & erat robustus venator coram Domino*, &c. Hebr. גבור *gibbor*, fortis, robustus, potens, ad corporis nimirum vires pertinet; interpres priore loco reddit potentem, secundo robustum. Incredibili extitit Nemrod corporis altitudine, & virium magnitudine, primus post diluuium gigas, vt eum appellat D. Aug. fretúsque suo robore, & proiectus audacia tyrannidem cœpit exercere: arripuit enim (ait D. Hieron. *in trad. Heb.*) insuetam primus in populo tyrannidem, regnauítque in Babylone. Et quidem violentia ista tyrannica significari videtur cùm dicitur: *Et erat robustus venator.* Hebr. ציד *çaid*, venatio, robustus, potēsve venatione. ציד *çaiad*, venator. Radix est צוד siue צוד *çauad*, venari. Frequens autem metaphora in sacris literis, ad significandas insidias, violentiam, tyrannidem; vt Psalm. 123. *Liberauit me de laqueo venantium.* Thren. 3. *Venatione ceperunt me inimici.* Ezech. 32. *Principes aquilonis, & vniuersi venatores.* Quare incongruè de venatione ferarum intelligit bonus alioqui autor, cum Aben-ezra. Coram Domino, Hebr. לפני יהוה *liphne Iehouah*: in faciebus, vel ad facies Dei. Hebraismus valde vsitatus, qui variè solet exponi, sed faciliùs, vt Perer. & Delrio adnotarunt, & planiùs ita explicabitur, vt non aliud significet, coram Domino, vel in oculis Domini, siue in conspectu Domini; quàm reuera & maximè fuisse robustum. Quod enim apud Deum tale est, id reuera, & simpliciter, & maximè tale est. Deus enim iusta lance ponderat, & rem vti prorsus est æstimat, ac iudicat; cùm tamen apud homines, quorum iudicium fallax, multo aliter soleat euenire. Sic Luc. 1. *Magnus coram Domino.* Doctè admodum disputat pro hac sententia noster Ribera *in cap.* 3. *Ionæ, à num.* 2. Nihilominus S. Augustin. 16. *de Ciuit. cap.* 4. & alij, coram Domino, hîc interpretantur, contra Dominum. Ipse quoque Augustinus venationem istam, mira quadam nouitate declarat: Contra Dominum (inquiens) dictus est esse gigas iste venator, hoc est, leuans cor suum sursum contra eum. scilicet ex interpretatione tanti Patris, vti venatores capta præda exultant, triumphantiúmque more domum à syluis redeuntes, aut ceruum, aut aprum in pompa elatum circunferunt ad ostentationem victoriæ: sic Nemrod, insana quadam arrogantia inflatus, suum cor, suam audaciam, suam tyrannidem, suam sæuitiam oculis ipsius Dei, velut contra ipsum, ipsiúsque potentiam insurgens, ac triumphans ostentabat. Sunt etiam qui dicant, adeò sacrilegum extitisse Nemrod, vt ausus sit homines non inuitare modò blanditiis, atque infandis doctrinæ

Chami posteritas. — S. August. — S. Hieron. — Psal. 123. — Thren. 3. — Ezech. 32. — Luc. 1. — Ribera. — S. August. — *Nemrod superbia contra Deum.*

monitis, sed minis adigere, visque & tormentis ac cædibus compulsos trahere ad idololatriam. Sic enim scribit Hugo de S. Victor. *in Genes.* Nemrod mole corporis, & virtute superans alios homines, dominium cœpit exercere per violentiam; & induxit eos ad idololatriam, vt ignem quasi Deum colerent; quia vtilitates maximas beneficio Solis, qui igneus est, contingere videbat. quem errorem postea Chaldæi sequuti sunt. Sic ille. Alcuin. Robustus venator, id est, hominum oppressor, & extinctor, quos allexit, vt turrim contra Deum cōstruerent. Glossa Interl. animarum deceptor, quia cogebat homines ignem adorare. Coram Domino, hoc est, non ignorante, vel contra Dominum.

Hugo de S. Vict.

Nemrod tyrannus, & idololatra.

Alcuin.

Glossa.

4. Hæc omnia videntur primò desumpta ex Iosepho, qui breui quidem, sed ad exprimendum ingenium Nemrod valde luculento testimonio hanc sententiam confirmat. Superbiam (inquit) Deique contemptum excitauit in hominibus Nemrod, vir audax, & manu promptus, subinde iactans non Deo, sed propriæ virtuti præsentem felicitatem eos debere: atque ita paulatim rem ad tyrannidem trahebat; ratus fore, vt homines ad se deficerent à Deo, si se illis ducem præberet. Sic ille. Ad exemplum Nemrod primi post diluuium gigantis, primi oppressoris, ac deceptoris hominum primi tyranni, ac regis, aliquando huius seculi principes lati superbia, sui præ felicitate ac potentia malè compotes, contra ipsam Dei Ecclesiam, contra ipsum Deum insolescunt; prorsus miseri ac cæci, qui Deum temerè prouocant, illum, inquam, Deum, qui superbis resistit, qui disperdit superbos mente cordis sui, qui deponit potentes de sede, & diuites dimittit inanes. Egregiè versatur D. Bernard. *Epistol.* 45. *ad Francorum regem Ludouicum*, in hoc argumento, vbi hæc inuenies: Rex cæli, & terræ regnum vobis in terra donauit, donaturus, & in cælo, si id quod accepistis, iustè & sapienter administrare studueritis. Hoc est, quod vobis optamus, & pro vobis oramus, vt & hîc fideliter, & illic feliciter regnetis. Cæterùm vos quônam consilio, eisdem nostris pro vobis orationibus, modò tam acriter repugnatis? Qua enim iam fiducia manus pro vobis leuare præsumimus ad sponsum Ecclesiæ, quam ita, & sine causa, vt putamus, ausu inconsulto contristatis? Grauem siquidem aduersùm vos apud eundem sponsum, & Dominum suum querimoniam deponit, dum quem acceperat defensorem sustinet oppugnatorem? Hæc Bernard. Nihilominus de regibus, ac principibus Catholicis præclara posset hoc loco deduci commendatio. Illud tantùm adiungam ex S. Cyril. Hierosl. *catech.* 17. Nónne hoc tempore spirituales lupi cum agnis simul pascuntur? Nónne habet Ecclesia vitulum & taurum cum leone simul pascentes? scilicet mundanos principes regi & instrui ab Ecclesiasticis cernimus. Verus Noë vniuersorum generum voluntates in vnum congregauit: quorum typum habebant diuersæ in arca animantium species. Sic ille. Subnotatur haud dubiè Nemrod inhumanitas, cum nomine ipso. Nemrod enim, hoc est, amaritudo, vt ait D. Ambros. *serm. in Psalm.* 118. tum etiam venatione, cui dabat operam: semper enim in sacris literis malè audierunt venatores, crudelitate scilicet insames. Addit insuper Ambros. Inutiles venatores, qui capiant bestias, quæ in pompam spectaculo populari præbeant ministerium crudelitati. Quid verò ab hominibus natura tam alienum,

Iosephus. *Nemrod contra Deum insurgit.*

Temerè principes Ecclesiã oppugnant. S. Bern.

S. Cyrill. Hier.

S. Ambrof.

Venatores carpuntur ob crudelitatem.

A quàm sæuitia propria belluarum? Sic autem dedecet virum principem in homines etiam hostes desæuire; vt quia Iosue, infinitam mortalium stragem ediderit, iusto quidem bello, & Dei adactus imperio: prodigiosis tamen de cælo, solque miraculis necessariò fuerit honorandus, ne crudelitatis nota inter homines laboraret; quod pereleganter his verbis adnotauit Rupertus: parum erat apud homines tantum victorem de crudelitate excusari præcepto legis, nisi etiam defenderetur, nouo & inaudito iusti Dei miraculo. Sic Rupertus. Sed quid aptius ad detestationem hominum violentiæ dici potest, quàm quod S. Hieron. apposuit *in Psalm.* 51. his verbis: Malitia vsque ad effusio-
B nem Dominici sanguinis propagata est. Agreste, ferinúmque hominis ingenium in quo nihil politius, vrbanius, ac blandius: sed rusticarum sylua passionum videbatur; ostenditur, cùm venator dicitur, vt D. Ambros. *de Noë & arca, cap. vltim.* sic effatur: Venatoris vsus in syluis inter feras ac bestias conseruatio eius. Irrationibilis ergo miscetur irrationibilibus passionibus, & ea quæ sunt malitiæ agrestis, atque præduræ, venator huiusmodi explorare consueuit; atque his potiri, atque delectari. Denique Nemrod principium regni Babylon, hoc est, confusio; eo quòd malitia, & potestas, non in simplicitate, & puritate; non in distinctione virtutis, sed in confusione vitiorum est. Hæc
C Ambros.

Crudelitas dedecet hominem.

Rupert.

S. Hieron.

S. Ambrof. *Confusio & sylua passionũ in homine agresti.*

5. Etsi autem Nemrod tam efferatus sæuitia mortalium sanguini, libertati, ac bonis omnibus insidiaretur, iustè tamen suspicandum erit hominem istum carnis voluptatibus deditum, cum ferinæ truculentiæ furore, libidinosæ mollitudinis cænum copulasse: testem habeo D. Ambros. Cuius hæc sunt verba: Chus Nemrod gigantem genuit qui venator erat ante Deum. Quid aliud, qui puluis, & arena, generaret, nisi terrenum hominem, eo quòd impius cælestibus terrena præponat? Illud significatur, quòd qui terrenas diligit voluptates, & eas sequitur, is aduersùs cælestia contumaci præliatur affectu. Sic Ambros. Sed quid (inquies) sæuitia
D cum delitiis, & voluptas cum feritate? Quàm certò ista, alioqui disparia, in flagitiosis hominibus coniuncta esse soleant, insigniter demonstratur perceIebri loco illo *Sap.* 2. Vbi sese inuicem scelerati inuitant æquè ad delicias captandas, atque ad sanguinem effundendum innocentis. *Venite* (inquiunt) *fruamur bonis, coronemus nos rosis*, &c. *Deinde opprimamus iustum*, &c. Quem locum expendit D. Augustin. *serm.* 246. *de tempore.* hac verborum & sententiarum elegantia: Omnia scilicet horrenda facinora, quæ timentur in sceleratis hominibus vide de qua labe consurgant. Quid enim mollius, quàm illa luxuria? quid durius, quàm ista crudelitas? Dicebant: fruamur bonis, non prætereat nos flos temporis,
E & vbique relinquamus signa lætitiæ. Nunc dicunt, opprimamus pauperem, circumueniamus iustum, &c. Vinum sequitur furor, vnguentum, tormenta; sanguis, rosas; ira, lætitiam. A talibus ligatus, cæsus, interfectus est Dominus. Quis de coronis florentibus cruenta vincula formidaret? Quis de suauibus poculis dolores sæuissimos præuideret? Quis de mollibus pratis tam dirum crucis lignum prænosceret? Hæc & alia August. Denique de nomine Nemrod id etiam adiongit D. Ambr. Nemrod per interpretationem dicitur

S. Ambrof. *Voluptuosus cõtra cælestia præliatur.*

Sap. 2. *Deliciæ cũ sæuitia connexa.*

S. August.

Deliciæ & sæuitia Christũ occiderunt.

Impius ante tenebras. S. Ambrof.

Æthiops;

Æthiops; colot Æthiopis, tenebras animæ, squalorémque significat, qui aduersùs lumẽ est, claritatis esors, tenebris inuolutus, nocti similior, quàm diei. Sic Ambtos. Nihil quidem tam proprium homini flagitioso, quàm nox, quàm tenebræ; omnis malus odit lucem. Prodi sua scelera ne in confessione quidem patitur: vbi tamen, quo magis euulgantur, eo profundiore abysso absorbentur; tuoc omnino etiam ab oculis Dei nostra errata disparent, cùm in confessione apparent, pronunciantur, deplorantur, damnantúrque. Ecce tibi promulgata veri ac legitimi sacerdotis absolutione flagitiorum illæ tenebræ, adueniente diuinæ gratiæ splendore, depelluntur; & quæ priùs, nigra Æthiopúmque iostar fœda, caliginosis vitiis horrebat anima, nunc sole, iustitiæ plena, radiis illustrata Diuinitatis, in diem refulget æternitatis; dicitque gloriabunda: *Nigra sum, sed formosa*, Cant. 1. Qui locus in præsens institutum à Patribus solet exponi. Orig. *hom. 7. in Ierem.* Nigri fumus, quando regeneramur, Æthiopibus similem habemus animam indecoram, abluimur autem, & candidi efficimur. Phil. Carpath. Nigra propter delicta, formosa verò propter pœnitentiam. Theodoret. Olim quidem cæcutiebam, sed iam video: laceris quondam obsita pannis, nunc in vestitu deaurato circumdata varietate regiam obtineo dignitatem, & regi assisto; nigra ob superiorem impietatem, pulchra propter pœnitentiam. D. Ambros. *serm. 2. in Psal.* 118. Fusca per culpam, decora per gratiam: fusca puluere seculari, quem certando collegi, decora oculo spirituali, quo mundi huius puluerem, squalorémque detersi: fusca per vitium, sed decora iam per lauacrum, quo ablui omne delictum: fusca, quia peccaui, decora, quia iam me diligit Christus.

Cant. 1.
Cõuersio animæ ad Deum.
Origen.
Phil. Carp.
Theod.
S. Ambros.

6. Hoc diuinæ benignitatis atque omnipotentiæ miraculum quotidie in vtroque lauacro, Baptismatis nimirum, & confessionis editur, cuius vel sola commemoratio D. Augustinum, cùm adhuc niger deformisque esset, ad candorem, & pulchritudinem animæ consequendam mirabiliter excitabat. Sic enim ait *in Confes.* Sagittaueras tu cor nostrum caritate tua, & gestabamus verba tua transfixa visceribus, & exempla seruorum tuorum, quod de nigris lucidos, & de mortuis viuos feceras. Sic August. Sed immortales Christo Domino habendæ gratiæ, qui lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo, & vt nos candidos, ac formosos efficeret nigrum se exhibuit, qualem depingit Isai. cap. 53. *Non est species ei, neque decor; vidimus eum despectum, & nouissimum virorum*, &c. *Putauimus eum, quasi leprosum, & percussum à Deo*, &c. Vnde D. Bernard. *serm. 25. in Cant.* Intuere (inquit) pannis sordidum, plagis liuidum, illitum sputis, pallidum morte. Ergo formosus est in se, niger propter te. Sic Bernard. Quo in sensu commentatur præsentem locum Cant. D. Greg. Nyss. *de anima per pœnitentiam sceleribus abluta*, quasi ipsa dicat: Sponsus diuinus me peccato nigram amore suo formosam effecit commutata cum fœditate mea, pulchritudine sua. Nam translatis in se peccatorum meorum sordibus, puritatem mecum suam communicauit, méque pulchritudinis eius, quæ in ipso est, participem effecit, adeóque posteaquam ex deformi primùm me amabilem reddidit, ita deinde amore vehementer complexus est. Hæc Nyssen. Agite, nunc Æthiopes: accedite ad eum, & illuminamini, & facies vestræ non confunden-

S. August.
Christus in passione deformis nos pulchros & candidos reddidit.
S. Bern.
S. Gregor. Nyssen.

A tur, *Psal. 33.* Quorsum igitur pudeat confiteri flagitia, quæ tam certò, & facilè in sacramento expiantur? Planè superbus pudor, cùm pudet subijci, ait Bernard. *Epist.* Addiderim: Planè stultus pudor, cùm pudet ea confiteri, quæ si aperiantur, & abluantur; non erit deinceps pudor, sed honor, sed gloria.

Psal. 33.
Superbus & stultus pudor non confiteri peccata.
S. Bern.

7. Sed quidnam hoc est? Maledicta, & reproba Caini posteritas primò regnum in terris adepta est; at Semi, & Iapheth, qui a Deo sunt benedicti, nonnisi post multos annos huiusmodi dignitatem nepotes sunt consecuti? En quàm nihil habentur apud Deum, quæ mundus suspicit, & admiratur? Semper mundi opes & honores ab impiis, & amari, & quæri, & appeti consueuerunt, B quibus tamen iusti Dei amorem, & Christianam humilitatem prætulerunt. Hinc est, quòd innumerabiles viri, aut dignitates Ecclesiasticas acceptare noluerunt, aut illis demum repudiatis in humiliorem vitæ statum confugerunt. Laudandus hoc nomine ac multis aliis S. Petr. Dam. in præsentia venit, qui obnisè contendit Episcopatum, cum Cardinalatu violenter à summo Pontifice impositum, pro monachali humilitate & solitudine commutare. Quod & tandem perfecit. Sic autem ea de re scribit ad Nicolaum secundum Papam *Epist. 9. tom. 1.* Post sanctæ memoriæ Stephani vestri quidem prædecessoris, mei autem persecutoris obitum, ego à me protinus C Episcopatum violenter iniectum funditus abiecissem. Meministis enim, quot querelas coram vobis sæpè deposui, quot gemitus, quot denique profunda suspiria ex imis visceribus traxi, quoties etiam vberibus lacrymis, tristitia ora rigaui: veruntamen apud vos tunc non obtinui missionem. *Et infra*: Quapropter ob remissionem omnium peccatorum meorum quæ nequiter perpetraui, cedo iure Episcopatus. Hæc Petr. Damian. Et ne quis istam abdicationem dignitatum, quæ fit à viris sanctissimis, cauilletur, admirabilem deinde profert sententiam. Plerique (ait) Pontificatus iura non deserunt, & de sinistris sunt: D quotquot autem legimus recta intentione dimisisse, certa spes est eos de æterna cum Christo societate gaudere. Sic ille. Quanto pretiosior est Christi humilitas omnibus mundi honoribus? Pulchra institutio ad humilitatem est apud S. Ephrem. *tract. de recta viuendi ratione, tom. 1.* hæc tantùm subiicio. Si rectam viuendi rationem expetis, te in humilitate exercere, sine qua recta vitæ ratio consistere nequit. Qui ab humilium declinat semita, in castris iustorum suum non figet tabernaculum. Humilitatis fructus in cælum extolletur. Superbia enim arbori celsissimæ, sed putridæ similis est, cuius vndique facilè confringuntur rami; in quam siquis ascenderit, celeriter in profundum corruet. E Initium desertionis hominis est recessus ab humilitate. Humilis nunquam diaboli laqueis capietur. Velocissimis enim humilitatis alis, semper subleuatus, sublimior erit, quàm vt inimici retibus capi possit. Sic Ephrem. Humilitas propria virtus Christi, qui non venit ministrari, sed ministrare; qui non quæsiuit gloriam suam, qui (autore Tertulliano) non gestiuit agnosci. Qui suos amicos despici, affligi, & tanquam purgamenta, & peripsemata voluit in hoc mundo haberi. Et quidem hoc maioris est amoris, & beneficij, vt improperium Christi portantes ad æterni dignitatem regni euehantur. Quid, obse-

Primum regnum reprobi habuerunt.
S. P. Dam.
P. Dam Episcopatum renunciauit.
Signũ prædestinationis dimittere honorem.
S. Ephrem.
Signum prædestinationis humilitas.
Superbia arbor putrida & alta.
Tertul.
Humilitas Christi.

ero, carius Deo, quàm Dei mater semper virgo Maria? An Deus matrem suam, in terris dum viueret, regali dignitate potiri, vniuerso imperitare orbi, ab omnibus adorai voluit? Audi D. Epiph *tom. 3. lib. 3. hæres. 79.* Non permisit (inquit) Deus B. Mariæ dare Baptisma, non benedicere discipulos, non imperare in terra iussit: sed solam ipsam sanctificationẽ esse voluit. Sic Epiph. At quid maius ac præstantius carissimæ matri suæ Deus ipse potuit elargiri, quàm quòd ipsamet sit sanctificatio mundi, quia & Filium peperit totius sanctificationis causam, & meritis, ac precibus nunc in cælo pro nobis aduocata, & præsentia suæ infinitæ sanctitatis dum viueret, iure optimo mortalibus sanctificationem impertiri dicatur. Non terrenis in vita, sed post mortem cælestibus matrem suam virginem Deus A honoribus cumulauit, Attolle (inquit S. P. Dam. *serm. de assumpt. virg.*) iam oculos ad assumptionem virginis, & salua Filij maiestate, inuenies occursum huius pompę non mediocriter digniorem ascensione Filij. Soli quippe Angeli Redemptori occurrere potuerunt: matri verò cælorum palatia penetranti Filius ipse cum tota curia tam Angelorum, quàm iustorum solenniter occurrens euexit ad beatæ consistorium sessionis; & ait: Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. Tota pulchra, quia tota Deificata. Sed & virgo respondet summæ dignationis claritatem admirans: Tenuisti manum dexteram meam, & in voluntate tua deduxisti me, & cum gloria suscepisti me: gloria vtique gloriosa, quam non nouit, nisi qui dedit, & cui donare dignatus est. Sic ille.

S. Epiphan.
B. Maria terrenos honores non habuit in vita.
B. Maria dicitur Sanctificatio.
S. P. Dam.

CAPVT VNDECIMVM.

1. ERat autem terra labij vnius, & sermonum eorundem. B

2. Cúmque proficiscerẽtur de Oriente, inuenerunt campum in terra Sennaar, & habitauerunt in eo.

3. Dixítque alter ad proximum suum: Venite, faciamus lateres, & coquamus eos igni. Habuerúntque lateres pro saxis, & bitumen pro cæmento:

4. Et dixerunt: Venite, faciamus nobis ciuitatem & turrim, cuius culmen pertingat ad cælũ, & celebremus nomen nostrũ antequam diuidamur in vniuersas terras.

5. Descendit autem Dominus vt videret ciuitatem & turrim, quam ædificabant filij Adam. C

6. Et dixit: Ecce, vnus est populus, & vnum labium omnis: cœperúntque hoc facere, nec desistent à cogitationibus suis, donec eas opere compleant.

7. Venite igitur, descendamus, & confundamus ibi linguam eorum, vt non audiat vnusquisque vocem proximi sui.

8. Atque ita diuisit eos Dominus ex illo loco in vniuersas terras, & cessauerunt ædificare ciuitatem.

9. Et idcirco vocatum est nomen eius Babel, quia ibi confusum est labium vniuersæ terræ: & inde dispersit eos Dominus super faciem cunctarum regionum.

10. Hæ sunt generationes Sem: Sem D erat centum annorum quando genuit Arphaxad, biennio post diluuium.

11. Vixítque Sem postquam genuit Arphaxad, quingentis annis: & genuit filios & filias.

12. Porrò Arphaxad vixit triginta quinque annis, & genuit Sale.

13. Vixítque Arphaxad postquam genuit Sale, trecentis tribus annis: & genuit filios & filias.

14. Sale quoque vixit triginta annis, & genuit Heber.

15. Vixítque Sale postquam genuit Heber, quadringentis tribus annis: & genuit filios & filias.

16. Vixit autem Heber triginta quatuor annis, & genuit Phaleg.

17. Et vixit Heber postquam genuit Phaleg, quadringentis triginta annis: & genuit filios & filias.

18. Vixit quoque Phaleg triginta annis, & genuit Reu.

19. Vixítque Phaleg postquam genuit Reu, ducentis nouem annis: & genuit filios & filias.

20. Vixit autem Reu triginta duobus annis, & genuit Sarug.

21. Vixit quoque Reu postquam genuit Sarug, ducentis septem annis: & genuit filios & filias.

22. Vixit verò Sarug triginta annis, & genuit Nachor.

23. Vixítq; Sarug postquã genuit Nachor, ducẽtis annis: & genuit filios & filias.

24. Vixit autem Nachor viginti nouem annis, & genuit Thare.

25. Vixítque Nachor postquam genuit Thare, centum decem & nouem annis: & genuit filios & filias.

26. Vixítque Thare septuaginta annis, & genuit Abrahã, & Nachor, & Arã.

27. Hæ sunt autem generationes Thare: Thare genuit Abraham, Nachor, & Aran. Porrò Aran genuit Lot.

28. Morruúsque est Aran ante Thare patrem suum, in terra natiuitatis suæ in Vr Chaldæorum.

29. Duxerunt autem Abraham & Nachor vxores: nomen vxoris Abram, Sarai: & nomen vxoris Nachor, Melchia filia Aran, patris Melchiæ, & patris Iescha.

30. Erat

30. Erat autem Sarai sterilis, nec habebat liberos.

31. Tulit itaque Thare Abraham filium suum,& Lot filium Aran,filium filij sui, & Sarai nurum suam, vxorem Abraham filij sui, & eduxit eos de Vr Chal- A dæorum, vt irent in terram Chanaan:veneruntque vsque Haran, & habitauerunt ibi.

32. Et facti sunt dies Thare ducentorum quinque annorum,& mortuus est in Haran.

SECTIO PRIMA.

Erat autem terra laby vnius, & sermonum eorundem.

DIXERAT Moyses ad extremum capitis præcedentis, à filiis Noë diuisas fuisse gentes in terra post diluuium: nunc breuiter quidem, sed clarè ac distinctè, quónam pacto ea fuerit facta diuisio, commemorat:nimirum post ædificatam turrim, in qua primò linguarum extitit varietas,& multitudo, centum videlicet annis post diluuium adhuc superstite Noë,quippe cùm vixerit, quod infrà fiet apertiùs;post diluuium trecentos quinquaginta annos. Portò diuisio linguarum facta est viuente Phaleg. Sic enim scribitur cap. 10. *Nati sunt Heber filij duo,nomen vni Phaleg;eo quòd in diebus eius diuisa sit terra.* ex quo euincitur,tempore Phaleg,turrim illam ædificatam,& diuisio- C nem factam linguarum. At quonam tempore ætatis Phaleg? ineunte, an extremo, ambigitur? Hebræi doctores,quos vt solent,sequuntur Abulens. Lyran. Geneb. *in sua Chronologia*,tradunt hæc omnia contigisse extremo tempore vitæ Phaleg. Is autem natus est anno centesimo primo post diluuium, & vixit ducentis nouem annis, vt ex hoc vndecimo cap. colligitor. Quare in hac opinione tunc agebatur annus trecentesimus quadragesimus post diluuium, decennio autem ante mortem Noë:at ætatis Abraham octauó,& quadragesimo anno, quippe qui natus est post diluuium,anno ducentesimo nonagesimo secundo.Sed qui fieri potuit, vt puero Phaleg, nomen à diuisione, quæ tot postmudum annis erat fa- D cienda,inditum fuerit?Respondent Hebræi,quorum sententiæ accedit D.Hier. *in tradit. Hebr.* Heber magnum Prophetam diuinitus præuidisse futuram diuisionem, & ex ea nomen nascenti filio imposuisse; est enim Phaleg idem quod diuisio. Adstipulari videtur D. Chrys. dum scribit *hom.* 30.ad hunc modum.Considera quemadmodum rei futuræ præscientiâ vocabulo nati pueri declarauit, vt cùm videris rem opere adimpletam, non vltrà mireris videns diuinitus id pueri nomine prædictum. Ita Chrysost. Nihilominus accommodatiùs docuit Iosephus, & alij, non ex futuro euentu, sed ex præterito nomen diuisionis puero impositum פלג *paleg*, à radice פלג *palag*, diuidere. Etenim quia proximè facta fuerat E illa diuisio;Heber simul atque genuit filium primogenitum ex re illa tam memorabili,filio diuisionis nomen imposuit. In hanc sententiam sic D.Aug. *6. de Ciuit. cap.* 11.Intelligendum est ipsum Hebr.propterea tale imposuisse nomen filio suo, vt vocaretur Phaleg, quod interpretatur diuisio, quia tunc ei natus est, quando per linguas terra diuisa est, vt hoc sit quod dictum est: In diebus eius diuisa est terra. Nam nisi adhuc Heber viueret, quando linguarum facta est multitudo, non ex eius nomine nomen acciperet lingua quæ apud illum potuit permanere. Hæc August. Hoc putat esse probabilius noster Gordon.

Abul. Lyra. Genebr.

S. Hieron.

S. Chrysost.

Iosephus.

S. August.

Quo anno facta fuit diuisio linguarũ.

Gordon

..Ben.Fernand.in Gen.tom.1.

B *in sua Chronolog.cap. 2. & cap. 5. period.* 2. in qua opinione statuendum est, vt ex annorum supputatione constat, centum annis post diluuium factam esse diuisionem linguarum, & gentium: ac post illam vixisse adhuc Noë ducentis quinquaginta; Abraham verò nondum natum eo tempore, sed centum post nonaginta duobus annis: constat enim natum illum esse post diluuium ducentesimo nonagesimo secundo anno.

2. *Erat autem terra labij vnius, & sermonum eorundem.* In Hebr. כל הארץ *col haareç*, vniuersa terra. Vtique pro hominibus terram inhabitantibus accipitur, nec verò credendum est spatio illo centum annorum à diluuio vsque ad diuisionem(in sententia,quàm potiùs amplectimur) vniuersum vbique orbem terrarum, per omnes omnino prouincias ac regiones habitabiles repletum iam esse hominibus. Multiplicatum quidem erat satis humanum genus, sed adhuc vna tantùm gens, nec locis ab inuicem valde dissita,nec variis moribus, ac linguis dispar,vtpote à parente omnium Noë adhuc regi docerique solita.Igitur quotquot in terris tunc agebant mortales, vnius tantùm erant labij. Ponitur labium, vti & lingua pro sermone, qui & lingua, & labiis fingitur,& formatur; & quidem linguæ pro sermone valde trita vsurpatio est, apud Hebræos, Græcos,& Latinos; labium verò,& labia pro eodem in sacris literis frequentissimè ponuntur. Vnde illud Cant. 4. *Fauus distillans labia tua*, quasi diceret: Ex ore tuo melle dulcior fluit oratio. Sed hic obiter interroges, quæ dulcedo sit ista, quis mellis fauus in sermone sponsæ, & cur dulcedinem istam mellis, nunc laudibus exaggeret sponsus ille diuinus, qui tantopere in lege veteri exosum habuit mel, vt illud veluti damnatum à suis altaribus, & sacrificiis ablegarit,id quidem significans, quod D.Hier. *Epist.* 19. *ad Eustoch.* sic enucleat.: Mel in Dei sacrificiis non offertur; apud Deum enim nihil voluptuosum, nihil tantum suaue placet, nisi quod in se habeat mordacis aliquid veritatis. Cæterùm si sponsam,cuius labia fauis comparantur,consideres esse Ecclesiam in lege gratiæ, & amoris; planè intelliges, in ipsius ore fauos mellis inesse. Mel distillans (inquit ipsemet Hier. *Epist.* 127.) labia tua soror mea sponsa. Quid enim suauius disciplina? Quid eruditione melius. Itaque intelligit Hieronym. doctrinam Ecclesiæ, seu, vt Theodor. Græcique interpretantur, doctores, & Magistros, Ecclesiæ, qui ad pietatem alios erudiunt, quorum doctrina, monita, consilia, & de diuinis mysteriis pertractatio, suauitatem quandam fauo mellis dulciorem animis audientium instillant; vt quisque audiens exclamet cum Propheta: *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua super mel ori meo*, Psal. 118. Quo sẽsu dixit S. Cyril. Hierosol. *catech.* 3. Ioannem Baptistam, melle ve-

Cant 4.

Mel à sacrificiis a legatũ.

S. Hieron.

Prædicatio & oratio faui mellis.

Psalm 118.

S. Cyrill.

scentem & dulciora melle, vtilioraque loquentem. Sic ille. Quid si etiam orationes, precesque ad Deum effusæ, & illa suspiria, dulcesque gemitus, amoribus illita iacula, quæ ab ore iustæ cuiusque animæ in cælum vsque, atque ad Dei vulnerandum pectus emittuntur, faui, melláque dicantur. Profectò sacrificium laudis, sacrificium & vituli labiorum in sacris literis non aliud videntur significare. Quo de genere victimarum supra omnes legis antiquæ hostias edisseros Philo Hebr. *lib. de victimis offerentibus*, hoc apponit. Non gaudet Deus centenis boum victimis, cùm sit cunctarum rerum Dominus, nec vllus indigeat; mauult enim pias mentes & viros sanctitatis mediatores, à quibus etiam res vilissimas, vt gratissima munera libenter accipit. Imò etiamsi nihil afferant; ipsas complectitur pro victimis opimis adducentes hymnos, in seruatorem suum ac benefactorem, partim vocales, partim solo conceptos animo, & sic quoque penetrantes ad Deum, quantumuis non sentiantur humanis auribus. Hæc Philo.

Philo.

Iusti Deo grata victima.

3. Sed forrasse nihil, vt pulchrius ac dulcius, ita congruentius intelligi potest, quàm sacrosanctum Eucharistiæ sacrificium veri ac realis corporis & sanguinis Christi Domini: quod labiis, lingua, ore, sermonéque conficiunt sacerdotes Christi in Ecclesia. Fauus distillans labia tua sponsa; mel & lac sub lingua tua. Quid enim (ait D. Hier. *Epist.* 127.) dulcius Domino? Gustate, & videte quoniam suauis est Dominus. Vnde & Sanson fauum inuenit in ore mortui. Hæc mira dulcedo in manna expressa fuit, quod S. Hilar. *homil.* 5. *de Pascha*, latè ostendens ita concludit. Quod illic auiditas faciebat, hîc fides faciat. Et si in corpore cibus sapiebat, in pectore Deus credulitate perficiat: ideo quòd ibi delectatio obtinebat in faucibus, hîc benedictio operetur in sensibus. Qui tunc latuit præfiguratus in Manna, sit tibi manifestatus in gratia. Sic Hilar. An lac, fauus, mel in labiis, lingua, & ore sponsæ illa sunt miri candoris, & plusquam angelici pudoris, ac diuinæ prorsus dulcedinis verba, quæ semper virgo Dei mater cum Angelo Gabriele loquuta legitur, præsertim extrema: Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundùm verbũ tuum: Enimverò apes symbolum etiam apud antiquos virginitatis est, vt leges apud Maronem *lib.* 4. *Georg.* & apud D. Ambros. *lib.* 5. *Exaëmer. cap.* 12. & *lib.* 1. *de virg.* Vbi præter alia: Apiculæ (inquit) cibus flos est, ore soboles legitur, ore componitur, rore pascitur, nescit concubitus, &c. deinde: Ros quoque virginis est sermo diuinus, partus virginis, fœtus labiorum. Expers amaritudinis, fertilis suauitatis, in commune labor, communis est fructus. Hæc Ambrof. Quæ quidem omnia mirabiliter conueniunt in semper virginem Dei matrem. Erat autem terra labij vnius, & sermonum eorundem. Caiet. priore loco intelligit conuenientiam hominum in vnitate labij, hoc est, modo pronunciandi: posteriore autem conuenientiam in vnitate verborum, vt loquitur. Quocirca felici æuo illo, aureáque ætate, dum pater Noë genus illud mortalium paulatim exerescens in pace Deique obsequio regeret, vnum erat tantummodo idioma, vna pronunciatio, sonus ac lepos dicendi vnus: nulla in loquendo disparitas, qualis hodie cernitur. Videmus enim, & plura esse idiomata, & diuersitatem magnam in proferendo, vt quamuis Latinè loquantur Itali, Hispani, Lusitani, Germani: mira tamen in prolatione videatur.

Eucharistia dulcedo.

S. Hieron.

S. Hilar.

Apes virginitatis symbolũ. Maron. & Ambrof. B. Maria ver. ba mel & faui.

Caiet.

dissimilitudo. Addunt Hebræi, non vnã tantummodo & eadem fuisse linguam, sed etiam vnum eundémque stilum, & modum loquendi, ac proferendi: nec enim in eo lingua, vt nunc in qualibet contingit, vnus quàm alter aut politiùs, vel agrestiùs, aut limatiùs, vel obtusiùs; aut elegantius, vel inconcinniùs, aut dulciùs, aut putidiùs loqui videbatur. Summa omnibus inerat in loquendo conformatio: quæ proculdubio coniuncta erat cum admirabili quadam studiorum, morum, animorúmque consensione. O si duraslet! O si adhuc tam felix vigeret hominum status! At periit ille tamen: quæ sanè mortalium est peruersitas, & corruptela; sed Christiana disciplina, ipsum iã pridem consepultũ exsuscitare nititur.

Mira consensio hominum priore seculo post diluuiũ.

4. Est enim Ecclesia Christi terra labij vnius, & eorundem sermonum: vbi omnibus vnum est cor, & anima vna; ideoque vt castrorum acies ordinata: & portæ inferi non præualebunt aduersùs eam. Nam quæ est (ait D. Aug. *in Psal.* 47.) virtus ciuitatis huius? caritas est virtus, quam nemo vincit. Hanc si obferues cum proximo; Deo creditori tuo, cui millia debes talentorum, vtique soluendo eris. Vnde S. Hilarius *in* 4. *Matth.* Caritas (inquit) errorum nostrorum ambitiosa patrona est. Nouissimum pœnæ quadrantem soluemus, nisi pretio ipsius aliquantorum criminum culpa redimamus. Sic Hilar. Hanc maximè prælati rectoresque animarum præstare debent: vt propriis commodis abdicatis, se totos in caritatis officia, erga proximos, ac subditos impendant. quod significare voluit Dominus in parabola indicatis talentorum: alioqui abdicent pastoralem, qua malè vtuntur, dignitatem. Hac de re scribit S. Petr. Damian. *Epist.* 9. ad Nicolaum secundum Pontificem, vbi hæc adiungit. Porrò, & beatus Hier. dum de otioso Ecclesiæ rectore tractaret, adiecit: Illicò indignantis Domini responsione ferietur: Serue nequam, quare non dedisti pecuniam meam ad mensam, vt ego veniens cum vsuris exegissem illam: *Luc.* 19. Quod idem Doctor protinus exponens ait: Idest, deposuisses ad altare, quod ferre non poteras. Dum enim tu ignauus negotiator donarium tenes, alterius locum, qui pecuniam duplicare poterat, occupasti. Sic Damian. Igitur huiusmodi prælatus, non modò punietur, quòd caritatis officia non præstiterit, ex præscripto Domini: sed etiam acriùs castigabitur, quòd cùm talis esset, nimirum piger, ignauus, inutilis gregi dominico pascendo, non se tali dignitate abdicauerit; sed locum alteri meliori venturo debitum, interim inutilè occupauerit. O quam multis hodie multum profuisset hoc Damiani consilium! vt scilicet ecclesiasticas dignitates, & præfecturas animarum, quibus malè dant operam, dimitterent: atque alios in sui locum subrogarent, eo quidem euentu, quem ibidem subnotauit Petr. Dam. Enimuerò (inquiens) beatus Valerius Episcopus, dum sibi prouidet successorem, magnum Augustinum Hipponensi Ecclesiæ inthronizat Antistitem. Sic ille. Valet hoc contra illos qui existimant, si abdicent dignitatem Ecclesiasticam, summam in Ecclesia fore iacturam: quam quidem, melioribus vtique subrogatis, quotidie videmus non compensari modò, sed penitus impediri. Ea vel maximè commendatur, & vsurpatur in terra ista labij vnius, quæ dicitur caritas erga inimicos: Etenim, *Latum mandatum tuum nimis*, cauit Propheta Psalm. 118. Vbi sic D. Ambrof. *sermone* 12. Quàm latum mandatum caritatis

Caritas & vnitas in Ecclesia Christi. S. Aug.

S. Hilar.

Commendatur caritas in Prælatis.

S. P. Dam.

Luc. 19. Prælatus sine caritate, dignitatem renũciet.

S. P. Dam.

Caritas erga inimicos Psalm. 118. S. Ambrof.

Diligite

Diligite inimicos vestros. Omnes vtique affectu caritatis inclusit, qui non exclusit inimicos. Quis enim videtur exceptus, cùm recipiatur inimicus? S.Hieron. Spatiosum (inquit) tempus venturum Euangelij. Spatiosum; quia & omnes gentes Christi doctrina peragrauit, & in caritatis præcepto vltra naturæ humanæ & consuetudinis terminos se extendens, inimicos, & malefactores complectitur. Cæterùm quia inimicus, aut saltem, qui te non amat, eo ipso non te ad amandum incitat; tam industria est caritas Christiana, vt in eo nulle amoris inquitat, atque inueniat incitamenta: quale illud est, quod assignat D. Ambros. *in 6. Luc.* his verbis. In eo, qui non amat, incipias amare virtutem: vt dum virtutem amas, incipias eum amare, quem non amabas. Addo etiam: Si ames inimicum, hoc ipso tandem illum peruinces. Nulla enim (ait idem Ambros. *serm. 14. in Psalm. 118.*) vehementiora, nulla sunt gratiora quàm vincula caritatis. Totum planè diuinæ legis volumen, ex hoc aureo filo caritatis religatum pendet, hoc animæ innexæ in cælum subuehuntur; seu potiùs his pennis volitant vsque ad thronum Dei. Quæ omnia D. Aug. attingis ad illa verba Psalm. 103. *Extendit cælum sicut pellem.* Quid (inquit.) cælum, nisi sancta Scriptura? Nos sub cælo, tanquam sub pelle diuinarum Scripturarum legimus modò cùm renditur. Hoc cælum Scripturarum ex caritate pendet: in his duobus mandatis vniuersa lex pendet, & Prophetæ. Quisquis autem dilexerit Deum, & proximum, animam habet pennatam, liberis alis sancto amore volantem ad Dominum. Vnde Propheta: *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ? & volabo, & requiescam,* Psal. 54. Hinc fit, vt nihil frequentiùs in sacris literis commendetur, quàm caritas Christiana in pauperes, per opera misericordia sese prodens. Audi S. Cyril. Hier. *cat. 3.* Vis frui gratia Spiritus sancti, & cibis sensilibus pauperes non reficis? Magna quæris, & parua non expendis. Sic ille.

S.Hieron. S.Ambros. Psal. 103. S.August. *Pēna caritatis subuehitur anima.* Psal. 54. S.Cyril. Hieron.

5. Denique Christi Ecclesia labij, & cordis vnius, non solùm tota est in amore fundata, sed quod multo dulcius est, nihil illa scit, aut cogitat, aut loquitur nisi amorem. Insignis ille ad præsens institutum locus est Cant. 3. Ecclesiæ rugantis: *Num quem diligit anima mea vidistis?* Vbi seipsum planè vincit S. Bernard. Non verba quidem proferens, sed fauos expromens. O amor (inquit) præceps, vehemens, flagrans, impetuose, qui præter te aliud cogitare non sinis, fastidis cætera, contemnis omnia præter te, te contentus. Confundis ordines, dissimulas vsum, modum ignoras, totum quod opportunitatis, quod rationis, quod pudoris, quod consilij, iudiciive videtur, triumphas in temetipso, & redigis in captiuitatem. En omne quod cogitat ista, & quod loquitur, te sonat, te redolet, & aliud nihil. Ita tibi ipsius & cor vindicasti, & linguam. ait: Quem diligit anima mea vidistis? quasi verò hi sciant, quid cogitet ipsa. Quem diligit anima tua de ipso sciscitaria? Et non habet nomen? Quænam verò tu, & ille quis? Amor vbique loquitur, & si quis horum, quæ leguntur, cupit adipisci notitiam, amet. Alioqui frustra ad audiendum, legendúmve, amoris carmen qui non amat, accedit: quoniam omnino non potest capere ignitum eloquium frigidum pectus. Quomodo enim Græcè loquentem non intelligit, qui Græcum non nouit: sic lingua amoris ei, qui non amat, barbara erit. Hæc Bern. Verùm totus hic de amore sermo sponsæ ad virginem potiùs Dei matrem spectat. Illa est, quæ votis, desideriis, suspiriis, ac gemitibus Incarnationem Verbi diuini expetebat; Prophetas quidem dum eorum lectitabat, & meditabatur vaticinia, interrogabat: quonam tandem tempore venturus esset? Pertransit illa subinde Angelos, cùm Deus ipse descendens, non Angelos apprehendit, sed illis pertransitis ad virginem ipsam venit, atque in ipsa conquieuit. Angelos pertransiit virgo singularitate honoris & gloriæ, super omnes choros Angelorum eleuata vtique illa regina, illi serui. Vtramque (ait S.P.Dam. *Psalm. de assumpt. virg.*) naturam virgo singularis exuperat, & immensitate gratiæ, & fulgore virtutum. Tenui (inquit) quem diligit anima mea, nec dimittam. Tenuit quidem mater tantillum in gremio, & vberibus lactentem aluit, tenuit tenétque Filium brachiis caritatis, fortiter ac dulciter adstringens: & denique in æternis deliciis Filio mater inseparabiliter adhæret. Etenim (vt P.Dam. adiungit) super Filium innititur mater illa felicior, & in aureo reclinatorio diuinæ maiestatis incumbens, intra Filij sui brachia requiescit. O quanta dignitas, quàm specialis potentia! Sic ille. *Nec dimittam eum.* Tenet quippe illum prece ac miseratione iugiter interpellans pro nobis mater misericordiæ, aduocata peccatorum. Nec dimittit eum: sed continua precum instantia iustum illius furorem contra nos retinet, ac remoratur. O pia Domina tene Filium, insta opportunè importunè: nam quia mater es, semper opportunè: Filium tuum deprecare pro nobis, vt per te ab ipso veniam, & gratiam, & beatitudinem consequamur. Porrò autem hic amor, quem ita prædicamus, erga proximum purus, sanctus, & Christianus intelligitur: nec enim amor impurus, & carnalis in pectore Christiano locum habere debet, nec in ore nomen. Quicunque enim (ait D. August. *in Psal. 103.*) implicatur amore carnali, viscum habet in pennis. Vlcus dicitur hic amor à D. Ambros. Fœtor à Bernard. Venenum à Basil. Cloaca verò ab August.

Cant. 3. S.Bern. *Amoris dominium.* *B. Maria expetebat Incarnationem Verbi.* *B. Maria exaltata à Deo.* S.P.Dam. S.P.Dam. *B. Maria interpellatur.* S.August. *Amor impurus Christiano indignus.* S. Ambros. S. Bern. S. Basil. S. August.

SECTIO II.

Cúmque proficiscerentur de Oriente, venerunt in campum in terra Sennaar, & habitauerunt in eo.

1. PRimò statuendum est orientalem (vt hîc vocatur) regionem dici Armeniam; in qua & arca post diluuium consedit, & Noë cum filiis vitam deinceps egit, vt communiter asseritur, toto priore illo seculo. Putant enim doctiores ab exitu diluuij vsque ad turris ædificationem centum fluxisse annos: quo tempore mortales illi cum patre omnium Noë, tranquillum ac perbeatum in Armenia æuum transegerunt. Inde igitur profecti sunt in Babylonicam regionem, quæ Armeniæ opponitur, vti Occidens Orienti. Causæ autem, ob quas Armenia relicta solum aliud, cælúmque aliud petierunt, eæ possent offerri; quòd pertæsi loca Armeniæ montibus ardua, rupibus aspera, ieiuno solo infœcunda; nouas sedes, commodiores, fertiliores, amœnioresque inquirerent: quòd iam seculo illo aucti, & multiplicati angustis Armeniæ sedibus teneri

non possent; ideoque laxiote indigètent habitatione, quòd ex insita cupiditate ietum nouatum ad maiotem porentiam, ampliutémque opulentiam anhelarent, nullus enim nec concupiscendi, nec habendi, & quærendi finis est. Hanc exttemam rationem egregiè prosequitut D. Chrys. *homil.* 30. ad huuc modum: Vide, quomodo humanum genus non potest subsistere intra suos limites, sed amplius concupiscens maiora supra se appetit; atque boc est, quod humanum genus potissimùm perdit, quia non vult naturæ suæ mensuram agnoscete, sed sempet maiora desiderat, & quæ supra suam dignitatem sunt, votis concipit. Ita Chrysost. Subtilitet quidem, sed acriter tamen vellicat Isai. insatiabilem hominum cupiditatem, qua incitati, & occæcati sese committont mari, & insanas Lusitani potissimùm aggressi nauigationes Oceaoum penè totum emetiuntur, immania pelagi monstra illudunt, tempestatésqoe sæuissimas, ac frequentissimas intrepidis excipiont animis; nec illis nauigandi, ac penè quotidiè moriendi finis est, uisi vbi sub Antipodis terminum aquis natura imposuit. Igitur Isai. exclamat cap. 23. *Erubesce Sidon, ait mare.* Quem locum D. Ambros. *lib. de Helia, & ieiunio, cap.* 19. sic expendit. Erubesce Sidon, hoc est, meos fluctus negotiator arguis, cùm sis ipse fluctibus inquietior: erubesce, vel pudore, quoniam periculo non moueris. Verecundiores venti sunt, quàm vestræ cupiditates: illi habent otia sua, nunqnam vestra quætendi studia feriantut. Sic Ambros. Atque vtinam vllis se teneret repagulis constrictam, hominum cupiditas; nec sibi ditiores ac potentiores arrogarent, quod pauperiotibus abundè sufficeret. Est enim insaturabilis cupiditas ditiorum causa inopiæ, famísque miserorum. Respicite (ait Dominus *Luc.* 12.) volatilia cæli. Vbi D. Ambros. Verum est causam inopiæ nostræ auaritiam videri. Etenim volatilibus iccirco inelaborati pabuli vsus exuberat, quòd fructus sibi communes ad escam datos, speciali quodam nesciunt vindicare dominatu: nos communia amisimus, cùm propria vindicamus: aues cæli speciale sibi nihil vindicant; & ideo pabulis indigere nesciunt; quia non norunt aliis inuidere. Sic Ambros.

Hominū cupiditas insatiabilis.
S. Chrysost.
Lusitanorum nauigatio stupenda.
Isai. 23.
Nauigantiū cupiditas.
S. Ambros.
Luc. 12.
Ex cupiditate ditiorum nascitur inopia pauperum.
S. Ambros.

2. Putarim, & forrè verosimiliùs, homines illos aut diuino instinctu ad id commotos; aut, quod facilius dictu est, magni omnium parentis Noë monitis ex illo angulo Armeniæ prodiisse ad habitandom otbem terrarum, vt paulatim repleretur hominibus, ac benedictio diuina de multiplicatione generis humani suum sortiretur effectum. Ad hunc modum diuino accensi spiritu exiluerunt Apostoli à monte Sion in mundum vniuersum, vt prædicarent Christi Domini Euangelium omni creaturæ. De illis Oseas cap. 1. vaticinator: *Ascendent de terra.* legi potest ex Hebræo, effundent se super terram. Scilicet ad morem fluuiorum, qui de fontibus emergentes paulatim augescunt, donec pleno iam alueo, latè fusèque campos possideant, tettam aquis & pinguitudine oblimantes: ita planè Apostoli è monte Sion, vbi repleti sunt omnes Spiritu sancto, exeuntes orbem vniuersum cælestis doctrinæ aquis irrigarunt, & virtutum omnium fœcunditate fertilem diuitémque reddiderunt. Ab Hierusalem digressi Apostoli per omnia terrarum sola discurrerunt, non turrim Babylonicam cælo inuisam, sed nouam Christi Ecclesiam, alterum in terris cælum extruentes, iuxta

Ose. 1.
Prædicatio Apostolorū in omnem terrā.

A Isai. cap. 44. *Hierusalem ædificaberis, & templo fundaberis.* & 58. *Ædificabuntur in te deserta seculorum.* quasi omnia, quæ ante prędicationem in Ecclesia Dei extiterint; siue mysteria, siue legem, siue cæremonias, sacrificia, templum, & arcam, siue doctores, ac doctrinam ipsam, siue iustos omnes respicias; nihil aliud esse videtentur ad Ecclesiam Christianam ab Apostolis extructam, quàm desetra, quàm solitudines.

Isai 44.
Isai. 58.

2. *Cúmque proficiscerentur.*] Ioseph *lib.* 1. *antiquitat.* de hac primorum morum hominum profectione ita scribit. Tres Noë filij Sem, Cham, & Iapheth, centum annos ante diluuium nati, B primi omnium relictis montibus planiciem habitate cœperunt; & aliis recenti etiam tum cladis memoria pauidis, nec audentibus à celsiore loco descendere, idem faciendi autores & exemplum fuere: campum autem primum colere sunt aggressi: nomen est Seoaar. Sic Iosephus. Auenezra, quem citat Abulensis, tradit Noë simul cum filiis, ac nepotibus ex Armeniæ montibus descendisse ad quætendas nouas commodioresque sedes. Quod etsi verum sit, non proinde tamen dicendum est Noë principem atque autotem extitisse turris illius, temeritate, impietatéque humana prorsus infamis ædificandæ. Dices, etsi de pietate ac prudentia Noë tam impium ac te- C merarium consilium suspicandum non sit: eam tamen fuisse iam tunc illorum hominum audaciam, atque dementiam; vt in pœnam eorundem tam stultè cæcutire Noë Deus permiserit; nec enim aut nouum, aut inusitatum est propter peccata subditorum, Dei consilio, ac luce destitutos oberrare vel in meridie ipsos eorum ductores. Quo de argumento sæpiùs disserens D. Greg. multa, & præclata concludit. quale illud est 25. *moral.* 14. Pro qualitatibus subditorum disponuntur acta regentium, vt sæpè pro malo gregis, etiam verè boni delinquat vita Pastoris. Adducit deinde sanctissimus Doctor locum illum 2. *Reg.* 24. vbi sic legimus: *Et addidit furor Domini irasci contra Israël, commouitque Dauid in eis dicentem: Vade, numera Israël, & Iudam.* D Relata igitur Regi à Ioab descriptione totius gentis Hebrææ, mox sequuta est pestilentiæ diuinitus pœna inflicta, quæ ab ortu ad occasum vsque vnius diei tantummodo grassari permissa septuaginta millia virorum absumpsit. Vbi sic Greg. Dauid tumore repentinæ elationis inflatus populum numerando peccauit: & tamen vindictam populus, Dauid peccante, suscepit. Cur hoc? Quia videlicet secundùm meritum plebeium disponuntur corda rectorum: iustus verò iudex peccantis vitium, ex ipsorum animaduersione corripuit. Ex quorum causa peccauit. Ita Pontifex.

Ioseph.
Prima regio post diluuium habitata.
Auenezra.
S. Greg.
Errat Prælatus, aut Princeps propter delicta subditorum.
2. Reg. 24.
S. Gregor.

4. Cæterùm, tam admirabilis erat Noë vir- E tus, tam gratus ille ac familiaris Deo, vt nulla ratione crediderim, etiam propter scelera nepotum, ac subditorum, quæcunque illa fuissent, occæcatum adeò, amentémque illum extitisse, vt autor rei tam improbæ, atque insanæ fuerit. An non dictum est à Domino; *Super cathedram Moysi sederunt scribæ, & Pharisæi, quæcunque dixerint vobis facite, secundùm verò opera eorum, nolite facere?* Matth. 23. Atque vt eleganter aduertit D. Petr. Damian. *lib. grat. cap.* 10. In manu cæci lumen est positum, non quòd ille conspiciat, sed quòd aliis subministret. Quid ergo dicemus de Noë iustissimo? Linceis planè oculis, & videbat, & lumen manu aliis præferebat: nec

Matth. 23.
S. P. Dam.
Prælati mali doctrina bona.

(ulte

(vlterius addam) putandum est illo priori seculo, cùm adhuc prætentia, disciplinaque Noe vigeret, mortales illos tanta fuisse scelerum eluuie coopertos. Sano quidem, & sincero animo profectionem illam susceperunt; an simul grandæuum, & sanctissimum omnium parentem Noë secum deduxerint, ambiguum est. Porrò quicquid Iosephus, & Hebræi tradiderint, probabilius mihi est, nepotibus inde abeuntibus, Noë cùm duobus saltem probatæ & inculpatæ vitæ filiis Sem, & Iapheth (& fortè idem de Cham iudicandum) in illo velut patrio solo resedisse prope arcam illam, quam infinito labore centum per annos construxerat, & in qua seipsum ac seminarium humani generis saluum conseruauit mediis cataclysmi aquis omnia deuorantibus. Piaculum graue se admissurum putaret, si ab ea salutis humanæ arca longiùs discedens reliquum vitæ duceret. Sunt enim iusti viri amantes quietis, nec facilè huc & illuc excurrunt, nisi vbi grauis necessitas vrget. Sic S. Petr. Damian. queritur ad Clement. 2. *Epistol. 3. tom. 1.* quòd extra suum cœnobium ad negotia Imperatoris Henrici II. egredi, & discurrere cogeretur. Dies meos (inquit) hoc illúcque discurrendo perdere timeo. Hoc ipsum, & vita, & disciplina religiosorum exposcit. Iccirco enim comparantur dentibus sponsæ, *Cant.* 4. Quod eleganter ita exponit D. Bernard. *serm. 6. de paruis.* Clausi sunt dentes labiis ne moueantur. Sic & nos materialibus vallis circumcingimur, ne secularium oculis & accessui pateamus. Indecens est, si appareant, nisi interdum fortè ad risum; quia nihil turpius, quàm monachus per vrbes, & castella discurrens, nisi cùm illa cogit, quæ operit multitudinem peccatorum. Caritas enim risus est, quia hilaris est, læta quidem, non tamen dissoluta. Hæc Bernard. Aduerte hîc etiam senem iustum suo in loco immotum constitisse interim nepotibus leuitate, & inconstantia exilientibus. Ita planè (vt optimè monet D. Bernard. *serm. 63. de paruis*) & si subditi quandoque turbentur: prælatorum est in mente composita perdorare. Sic ille. Sanctus ergo senex meritò illud, quod postea iterare solitus erat Iob, dicere poterat: *In nidulo meo moriar, & sicut palma multiplicabo dies; radix mea aperta est, secus aquas, & ros morabitur in messione mea: gloria mea semper innouabitur, & arcus meus in manu mea instaurabitur*, Iob cap. 29. Cuius loci paraphrasis hæc est. Domi meæ, non à patrio solo exactus, meos inter libros æuum transigam, ibi consenescam; ibi mortem obibo; at mea senectus placida, & tranquilla, non molestiis noctium, & rerum infelicium casibus opprimetur: sed longos dies, ac lætos soles ducet, tam firma, vegetáque ad extremum, vti palma in cælum assurgens: tam dulcibus perfruetur virtutum bonarum fructibus, sicut palma prædulces expandit dactylos. Legunt plerique pro palma Phœnicem, quæ quidem auis, vt scribunt, post longa vitæ secula, extructo à se de lignis odoriferis ac pretiosis nido, ad orientem solem alas concutiens ignem elicit, quo paulatim absumpta redigitur in cineres, de quibus altera mox auis reuiuiscit. Hanc sibi tam felicem exoptabat domi suæ mortem sanctus Iob, vt oculis in cælum intentis, animo præ desideriis Dei vitæque cælestis æstuante placidissimè ac suauissimè moreretur. S. Greg. 19. *Moral. cap.* 24. describi citato loco Iobi putat pacatissimam fidei quietem (vt vocat) quam sibi Ecclesia construxit post aduersa persecutionum tempora, quibus diu multùmque afflictata fuerat. Igitur, Ecclesia (inquit) pacis tempore in nidulo suo, crescentes filios, quasi plumescentes pullos, quousque ad superiora euolent, caritatis gremio calefactos fouet, sicut palma, quæ tardè crescit, sed diu in viriditate subsistit; Ecclesia cum multis difficultatibus ad fidei statum venit, & pro collectione plurimorum, in eiusdem fidei gloria diutiùs stare concupiscit, &c.

Iusti amantes quietis. — S P Dam. — Cant. 4. — S Bernard. — *Dedecet religiosum excurrere à claustro.* — *Prælatus constans inter leues subditos.* — Iob. 29. — *Iusti senectus quieta & sancta.* — S. Greg. — *Ecclesia in pace, fœcunda fructuum.*

5. Hanc profectò, & senectutis, & mortis demum votis omnibus à sanctissimo Iobo peroptatam felicitatem Deus omnipotens iustissimo Noë concessit: longos, atque hilares vixit dies, suo illo in nidulo, fortè pastoritio, humilique tugurio prope arcam extructo; ibi vitam agebat, religione pietatéque plenissimam ante oculos habens arcam, diuinæ misericordiæ admirabile prodigium; vnde ex noua semper beneficiorum Dei memoria in ipsius amorem quotidie vehementiùs exardescebat. Valde quidem conducit ad recordationem beneficiorum Dei perpetuò excitandam contueri sæpiùs loca, in quibus insigne aliquod à Deo beneficium præstitum est. Hoc pacto Naaman Syrus postquam Israëlis beneficio ac meritis Elisæi Prophetæ lepram, qua totus horruerat, in Iordanis alueo absterfit, in patriam regressurus Prophetam alloquitur: *Obsecro, concede mihi seruo tuo, vt tollam onus duorum burdonum de terra; non enim faciet vltrà seruus tuus holocaustum, aut victimam diis alienis, nisi Domino.* 4. Reg. 5. Quibus verbis tria expendi oportet: duo attingit Caiet. in hunc modum. Poterat Naaman absque Elisæi dono onerare mulos propria terra, ad vehendam illam; sed voluit Prophetæ dono affici terram vehendam, vt prophetica benedictione benedicta esset terra illa vehenda. Et dicendo, *concede*, in Hebr. יתן dabitur, innuit, quod de terra domus, in qua erat Elisæus, petebat onus duorum mulorum: non enim nisi datam poterat illam accipere. Itaque benedictionem propheticam cupiebat vtrinque. Ex dono videlicet, & ex terra data, vtpote re ipsius Prophetæ. Ita Caietan. Tertium non obscurè colligit idem Caiet. & Lyra, nimirum: Iccirco Naaman terram illam, vt vocat Theodoret. sanctificatam, cultu veri Dei, benedictione, ac præsentia sanctissimi Prophetæ, tam cupidè petiisse; vt ex ea domi suæ construeret altare, in quo Deo Israëlis vota, victimásque offerret; habénsque perpetuò ante oculos terram illam, in qua tam illustre à Deo beneficium acceperat, iugi recordatione tanti miraculi, ad referendam Deo gratiam incitaretur. Incredibilis pietas S. Paulæ erga Domini præsepe fuit, de qua sic D. Hieronym. *Epistol.* 27. Betlehem ingressa, & in specum Saluatoris introiens, postquam vidit sacrum virginis diuersorium & stabulum, mixtis gaudio lacrymis loquebatur: Salue Betlehem domus panis, in qua natus est ille panis, qui de cælo descendit. Et ego misera atque peccatrix, digna sum iudicata, deosculari præsepe, in quo Dominus paruulus vagiit? Orare in spelunca, in qua virgo puerpera Dominum fudit infantem? Hæc requies mea; quia Domini mei patria est. Hîc habitabo, quoniam Saluator elegit eam. Paraui lucernam Christo meo; anima mea illi viuet, & semen meum

Vita Noë post diluuium. — 4. Reg 5. — Caiet. — *Iusfloris dona valde pretiosa.* — Lyra. — *Iugis recordatio beneficiorum Dei.* — Theod. — S Hieron. — *S. Paula ad præsepe Domini.*

meum seruiet ipsi. Hæc Hieron. Sed quid de Paula licèt sanctissima amplius loquar? Benedicta illa inter mulieres semper virgo mater Dei, vt ex reuelationibus diuinitus ad viros & fœminas sanctitate præcellentes in Ecclesia factis sæpiùs legimus, post ascensionem Filij sui aliquot in terris annos vitam agens lustrare solita erat sanctiora loca, in quibus Filij sui aut concionantis ad plebes, aut miracula edentis, aut patientis, aut morientis, aut resurgentis, aut ascendentis in cælum impressa recens visebantur vestigia. Denique monita de suo obitu Bethlehem petiit, quàm sæpiùs in vita consueuerat inuisere ingressa stabulum, in quo Deum virgo peperit, ipsum sibi amicum præsepe millies deosculata, lacrymísque piissimis ab illo sui amoris sacrario, quod iam ampliùs in vita visura non esset, recedens, æternum stabulo, paleis, præsepi valedixit; nec in cælum voluit ascendere insalutatis locis omnibus, quæ sui Filij admirandis virtutibus, rebúsque gestis augustioribus nobilitata fuerant. Denique (vt piè contemplatur Guarricus *serm. 4. de assumpt.*) propterea quòd laborauit anima eius, videbit, & saturabitur. Date ei (inquit Spiritus sanctus) de fructu ventris sui, & saturetur illo, quem genuit. O mater misericordiæ, saturare gloria Filij tui, & dimitte reliquias tuas paruulis tuis.

B. Maria vita ante assumptionem.

Guarric.

6. Haud omittam, quæ D. Gregor. *in Psalm.* 50. ad illa verba, *vt ædificentur muri Hierusalem,* egregiè disserit pro mystico sensu huius loci. Vnusquisque (inquit) aut Hierusalem, aut Babylonis ciuis est. Sicut enim per amorem Dei sanctus quisque Hierusalem eius efficitur; ita per amorem seculi omnis iniquus in Babyloniæ structura operatur. Notandum verò est, quia illi, de quibus agitur, de Oriente venisse, & in campo Senaar habitasse perhibentur. Cùm enim Christus verè sit oriens, iuxta Prophetam Zachar. 6. *Ecce vir, oriens nomen eius*; de oriente veniunt, qui à Christi consortio malè viuendo recedunt. Senaar autem interpretatur excussio dentium, seu fœtor dentium. In campo ergo Sennaar habitant, qui positi non in celsitudine virtutum, sed in planitie vitiorum & detractionum morsibus proximos lacerant, & in otiosæ vitæ volutabro iacentes, infamiæ suæ circunquaque fœtorem exhalant. Quorum dentes tunc omnipotens excutit, cùm illorum facta simul, & verba confundit, vt Psalm. 57. *Dentes peccatorum contriuisti, & Dominus conteret dentes eorum, molas leonum confringet Dominus.* Nam de fœtore Ioël. 1. *Computruerunt iumenta in stercore suo.* Computrescere est, carnales homines in fœtore luxuriæ vitam finire. Et Isai. 3. *Et erit pro suaui odore fœtor. Pro zona funiculus*; quia nimirum hi praui operis fœtorem emittunt, qui abiecto cingulo castitatis funiculum intexunt lasciuiæ. Hactenus Pontifex. Veruntamen ad fœtorem detrahentium, illud afferri potest ex Psalm. 5. & 13. *Sepulchrum patens est guttur eorum.* legunt alij: Intimum eorum, corruptiones. Vbi Theodor. Clausa sepulchra suum teterrimum odorem occultum habent, reserata verò illum foràs emittunt; talia & hi, qui eructant verba omnia impietatem redolentia; per hæc verba innuit blasphemias contra Deum, & sermones libidinis, & flagitiorum plenos. Addunt alij detractorum calumnias, de quibus etiam intelligitur illud Ecclesi. 11. *Exultant præcordia fœtentium*; & illud Ierem. 5. *Pharetra eius quasi sepulchrum patens; vas apertum immundum.* quam dissimiles illi dentes sponsæ, sicut greges tonsarum, *Cant.* 4. Idque fit propter bona conscientia factam confessionem: ait S. Cyril. Hieros. *catech.* 3. dentes siquidem & os viri iusti non aliena detrahendo, sed sua confitendo vitia loquuntur. At scias radicem maledicentiæ istorum, non aliam esse, quàm suam ipsorum vitam impuram, quæ alienis vitiis velut obumbrari nititur. Hinc D. Greg. Nazianz. *de laud. Basil.* Mihi (inquit) cum improbis est oratio, qui ex eo, quòd alios calumniis incessunt, vitiis suis opem ferre moliuntur. Malum istud quidem grauissimum, sed in quo patienter tolerando, mira solet eminere virtus iustorum. Cuius patientiæ documentum egregium in se prætulit sponsa illa *Cant.* 1. Sed præstat audire D. Bern. *serm.* 25. Ecce (inquit) quod dixeram in sermone, quia æmulis lacessentibus sponsa respōdere cogatur: ait nempe; *Nigra sum, sed formosa, filiæ Hierusalem.* Patet, quod detraherent ei, nigredinem improperantes: sed aduerte sponsæ patientiam, ac benignitatem; non modò enim non reddidit maledictum pro maledicto, sed insuper benedicit, filias Hierusalem vocans, quæ magis pro sua nequitia filiæ Babylonis, vel filiæ Baal, aut si quod aliud nomen improperij occurrisset, appellari meruerant. Filias Hierusalem dicit eas ipsas, quas maleuolas sustinet, atque maledicas, videlicet, vt in blando sermone deliniat murmurantes, commotionem sedet, sanet liuorem. Hæc Bern. At validius adhuc longè illud est exemplum Christi Domini pendentis in cruce, de quo sic D. August. ad illa verba Psalm. 108. *Pro eo, vt me diligerent, detrahebant mihi, ego autem orabam.* Christus Dominus pendens in ligno, vt commendaret patientiam, non ostendebat potentiam, inter verba detrahentium, quos posset diuina potestate delere. Sed nobis vtilius erat, quod patientiæ præbebat exemplum, quàm si suos inimicos sine dilatione perdendo ad hoc nos ædificaret, vt impatienter festinaremus de his, quos malos patimur, vindicari. Hæc Aug. Cæterùm etsi omnibus hæc patientia necessaria omnino est, maximè tamen prælatis animarum propria esse debet; vti aduertit D. Bern. *loco citato.* Omnibus (ait) optanda est ista perfectio, propriè autem optimorum forma est prælatorum. Sciunt quippe boni fidelésque præpositi languentium, sibi creditam animarum curam, non pompam. Cúmque internum murmur cuiuspiam illatum querulæ vocis indicio deprehendunt; etsi in ipsos vsque ad conuitia & contumelias prorumpentis, medicos se, & non dominos agnoscentes, parant confestim aduersùs phrenesim animæ non vindictam, sed medicinam. Sic Bernard.

Infelix qui à Christo recedit. Zachar. 6. *Luxuria fœtor et tormentum.* Psalm. 57. Ioel. 1. Isai. 3. *Verba detractionum, & libidinum.* Psalm. 5. Psalm. 13. Theod. Eccles. 11. Ierem. 5. Cant. 4. S. Cyrill. Hier. *Improbus aliena vitia venatur, vt sua soletur.* S. Gregor. Nazianz. Cant. 1. S. Bern. *Patientia in detractionibus.* *Mitis responsio ad iniurias verborum.* S. August. Psal. 108. *Christi patientia in cruce.* S. Bern. *Prælati patientia in verborum iniuriis.*

SECTIO III.

Dixítque alter ad proximum suum: Venite, faciamus lateres, & coquamus eos igne: habuerúntque lateres pro saxis, & bitumen pro cæmento.

1. DVplex hoc loco cernitur Hebraismus; vtriusque vim expressit Interpres, prout fert Latinus sermo. Primus est ויאמרו איש אל רעהו *vaiomeru ix el-reghehu.* & dixerunt vir ad

A socium suum, seu vir ad virum, seu alter ad alterum. Frequens hæc est locutio in sacris literis. Secundus Hebr. הבה *hauah.* Noster vertit: Venite; alij: Eia, agite, aduerbium excitandi, & exhortandi. Placet viris doctis, vt verbum sit imperandi, à radice יהב *iahab*, afferre, dare. Vertuntque, affer, aut da; quale illud est Prouer. 30. *Sanguisuga duæ sunt, dicentes: Affer, affer.* Hebr. הב הב *hau, hau*: da, da. Fortè phrasis est Hebrææ linguæ, sicuti est Lusitanis valde familiare, cùm quid aggredi volunt, aut se cohortantur, dicere: *Da cà, dà cà façamos.* Interpres videtur sequutus versionem Septuaginta, quæ sic habet: *καὶ εἶπεν ἄνθρωπος τῷ πλησίον αὐτοῦ, δεῦτε*, & dixit homo proximo suo: Venite. Ex his omnibus

Prou 30.

B apertè colliges illos mortales omnes, qui iam in valle, aut campi planicie Sennaar agebant, communi consilio opus illud de turri ædificanda fuisse aggressos; non quidem tam facilè, tam alacriter in suas turmas coëunt sturni, aut cornices, vti solent sese inuicem aggregare nefarij homines ad malum quodlibet patrandum. Et quidem multitudo ipsa peccantium mirum in modum ad facinus excitat; cùm nullus, vbi pariter multi accurrunt, alterius vereatur oculos, aut offensam incurrat. Vnde sapienter à Seneca dictum est *lib. 2. de benef. cap. 16.* Pudorem rei tollit multitudo peccantium, & desinit esse probri loco commune delictum. Porrò autem semel

Multitudo & societas peccantium.

Senec.

C conuulso pudore quid obstare potest, quominus vitia liberè sese effundant? Pudoris enim (autore D. Gregor. Nazianz. *ad Olymp.*) iactura flagitiorum omnium est parens. Fortasse iccirco Antichristus *Apocalypſ. 13.* suos adiget sectatores, vt characterem bestiæ omnes in fronte gerant; quo detersa omni verecundia, dum se se inuicem impudentes, audaces, fidei desertores abominationem desolationis in loco sancto venerantes conspiciunt; alacri, & vnanimi studio in omne facinus ruant præcipites. Nota obiter characterem bestiæ in fronte: signum videlicet bestiæ. pecus enim est, non homo, qui deterso pudore in vitia prolabitur. Eo subinde gloriosior viri virtus existet, qui aliis in scelera

S. Nazianz.

Apoc. 13.

Pudoris iactura parens flagitiorum.

D corruentibus, ipse tamen se contineat; ipsúmque pudeat malè agendi, vbi non modò nullus sese exerit pudor in multitudine delinquentium; sed & vitio ducitur non in vitium labi, & palmam fert, cuius vita grauioribus nobilitatur flagitiis. In procliui (inquit Nazian.) vitium est, etiam nullo trahente. Quid ergo si multi, si omnes exemplo consiliòque trahant? Profectò rarum erit non trahi, & summæ laudis tot trahentibus, imò & impellentibus, in recto tamen statu virtutis consistere. Nam eo minus malum videri, & haberi incipit, quo plurium vsu iam vulgarius, & quasi familiarius

Mira virtus inter impudentes pudore affici.

S. Gregor. Nazianz.

Exemplũ plurium ad peccandum.

E redditur. Hinc illa comploratio D. Aug. 2. *Confeſſ.* 9. O nimis inimica amicitia seductio mentis ex ludo, ioco nocendi auiditas, cùm dicitur: Eamus, faciamus: & pudet non esse impudentem. Et quidem hoc ipsum in seipso expertus dolebat *cap. 3. eiusdem lib.* hisce verbis. Nesciebam, & præceps ibam, tanta cæcitate, vt inter coætaneos meos puderet me minoris dedecoris, quàm audiebam eos iactantes flagitia sua, & tanto gloriantes magis, quanto magis turpes essent, & libebat facere non solùm libidine facti, verumetiam laudis. Quid dignum est vituperatione nisi vitium? Ego, ne vituperarer, vitiosior fiebam, & vbi non suberat, quo admisso æquarer perditis, fingebam me fecisse, quæ non feceram, ne viderer abiectior, quo etiam innocentior & ne vilior haberer, quo eram castior. Sic

S. August.

Luxuriosi flagitia sua iactantes.

August. Efficacius in vtranuis partem esse solet exemplum vitæ quàm linguæ sermo; quod & scitum satis est, & egregiè significatur duplici illo vtriusque rei symbolo in diuinis literis vsitatissimo. Vbi legimus Deum sanctósque viros, & consimiliter ex aduerso dæmones, flagitiosósque illorum administros gladio & arcu armari, certaréque solitos. At per gladium (inquit S. Cyrill. Alex. *in 49. Iſai.*) qui est in ore, verba doctrinæ; per sagittam, quæ est in corpore, intelliguntur exempla vitæ. Quis verò vescit gladio non nisi cominùs percuti hostem; at sagitta pennigero iaculo etiam longè dissitum pectus transfigi? Rectè S. Cyprian. *de duplici mart.* Efficacius est vitæ, quàm linguæ testimonium, habent etiam opera suam linguam, habent suam facundiam tacente lingua. Sed quid si duo ista simul in bellum coëant, gladius & sagitta; linguæ sermo, & exemplum vitæ? Profectò ad incitamentum virtutis, nihil esse potentius poterit. Eleazarum, vt traditur *Machab. 2. cap. 6. & 7.* miris deterritum verbis idolorum suffitus, esúmque suillæ; atque in mortem pro Dei legibus ruentem septem iuuenes pari pietatis studio, & alacritate sequuti sunt. Vnde D. Greg. Nazianz. *Orat. de Machab.* Occurrit Eleazarus, faustum ac lætum certaminis præludium, loquens pariter, ac tacens cohortatio, septémque insuper filios offerens institutionis suæ fructum. Ita Nazianz. Cæterùm quàm sit efficax ista virulentæ linguæ, & fœtulentæ vitæ societas in facinus quodlibet patrandum, satis ostenditur hoc loco, vbi se mutuo temerarij homines inuitant ore atque opere: Venite faciamus, &c.

Opus, quàm sermo, efficacius.

S. Cyr Alex.

S. Cyprian.

2. Machab 6 & 7.

Patris ad virtutem plus exemplum.

S. Nazianz.

2. Sunt qui dicunt, post D. August. & Ioseph. Nemrod illum robustum venatorem coram Domino primum extitisse inuentorem, & incentorem istius tam insani operis moliendi; quod mihi probabile est; iccirco enim illius mores profligatissimi cap. præcedente præmissi sunt, additúmque est. Fuit autem principium regni eius Babylon; scilicet ea, cuius turris in cælum extructa memoratur; vt illius primus autor Nemrod fuisse intelligatur. Quò miseri non irruerent, qui Nemrod ducem, ac præeuntem sequebantur? Quid quæso subditis, qui rectorem cæcum habent, non mali timendum est? Audi D. Gregor. in hanc sententiam *vlt. paſt. p. 1. cap. 1.* Obscurentur (inquit) oculi eorum, ne videant, & dorsum eorum semper incurua, dicitur *Pſalm.* 68. Oculi sunt, qui in ipsa honoris summi facie positi, prouidendi itineris officium susceperunt, quibus nimirum hi qui subsequenter inhærent, dorsa vocantur. Obscuratis ergo oculis dorsum flectitur, quia cùm lumen scientiæ perdunt, qui præeunt, profectò cuncti ad portanda peccatorum onera curuantur, qui sequuntur. Ita Greg. Fit etiam ex hac doctrina magni Pontificis; vt is qui aliis ad ruinam præest, omnium aliorum, pariter cum suis peccatis oneretur: quod rex Dauid, qui aliquando malo suæ vitæ exemplo populum suum ad similia flagitia concitauit, cui à Propheta dictum est, blasphemare fecisti nomen Dei; dolens, & plorans, Dominum precatur: *Ab alienis parce seruo tuo.* Pſalm. 18. Vbi Euthym. Nouerat enim reges, parentes, & dominos obnoxios esse, subditorum, filiorum, & seruorum peccatis.

Ducem cæcũ subditi ad ruinam sequuntur.

S. Gregor. Pſalm. 68.

Euthym. Pſal. 18.

tis scilicet, vt arbitror, quia vel dicto malè consulunt, vel malo exemplo instigant, aut certè dum subditorum errata dissimulant, apertè illos ad peccandum ducere conuincuntur. En videas, quàm in maligno mundus positus sit, in quo se mutuò inuitant homines verbo, atque exemplo; venite, faciamus; vitiorum vt construant moles aduersùs ipsum Deum. Omnes declinauerunt simul, inutiles facti sunt; non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum, *Psalm. 13.* Totus mundus (inquit S. Hieron.) ad inferiorem partem declinauerat, præter vnum hominem, qui est Christus. adde, & cum Christo mater ipsius semper virgo. Felix igitur quem Deus misericors ab isto malorum batathro abducit, & in monte religiosæ vitæ ipsum constituit. Optimè D. Hieronym. *Epistol. ad Letam* scribit, de filiola properè à mundo in religionem subducenda. Postquam (ait) ablactaueris eam cum Isaac, & vestieris cum Samuele, tedde pretiosissimam gemmam cubiculo Mariæ, & cunis Iesu vagientis impone, nutriatur in monasterio, sit inter virginum choros, iurare non discat, mentiri sacrilegium putet, nesciat seculum, viuat angelicè, sit in carne sine carne. Non est in monte hoc Domini Nemrod venator ille robustus ad malum dux, & concitator; non qui se inuicem ad peccandum inuitent: venite, faciamus; sed vnum omnibus est ad virtutem studium. Prælatus illuminat, vt notat D. Bernard. *serm. 3. de circumcis.* lumine discretionis ne incurrat, qui currit. Prouerb. 1. *Pedes illorum (qui vtique in mundo, & cum mundo viuunt) ad malum currunt, & festinant.* At in religiosa familia omnes in stadio Christi currunt, & festinant, vt cæleste recipiant brauium.

Psal. 13.
A seculo in religionem fugiendum.
S. Hieron.
S. Hieron.
Vita religiosa virtus.
S. Bernard.
Prou. 1.

B

3. *Faciamus lateres, & coquamus igni.*] Credendum est mortales istos primò in tentoriis & casulis tenui arte constructis habitare cœpisse in spaciosa illa campi planicie: deinde Nemrod maximè consulente atque incitante illos incessit ambitiosa quædam, ac vesana cupido amplissimam construendi ciuitatem, & in ea incredibilis altitudinis turrim excitandi, quo securiùs commodiúsque viuerent, & in omnem posteritatem sui nominis famam redderent gloriosam. Cæterùm quia tellus illa campestris, & plana saxis omnino caret, vt integræ nunc videntur in Hispania prouinciæ (vti solet esse necessitas ingeniosa) lateres pro saxis construendo ædificio excogitarunt; nec in ea regione, arduum illud videbatur, vbi ex cauitate vallium, & palustribus locis abundè suppetebat lutum conficiendis laterculis. Ob eandem saxorum penuriam, vt legimus in Exod. Regis palatia, muri ac propugnacula vrbium ex luto, & paleis, hoc est, ex lateribus conficiebantur. Et quidem experientia compertum est lateritiam structuram, solidiorem, ac firmiorem esse: vnde huiusmodi ædificia ad æternitatem quodammodo perdurant. Quod fortasse illi Nemrodiani probè intelligentes, non curarunt aliunde, vel ex proximis regionibus saxa conuehere, vt quorum ædificia non tam sint firma, & diuturna: sed fingendis lateribus toti insudarunt. Maximè, quia, vt plerique volunt, cùm accepissent a Noë futurum aliquando, vt alterum non quidem aquarum, sed incendiorum, diluuium terris ingruat, quo totus pereat conflagratus orbis: turrim cælo inuectam student moliri è lateribus,

Exod. 1.

A

qui decocti validissimè resistunt ignibus: in qua, vti olim ex diluuio aquarum in arca lignea, seruari possit hominum genus. Sed quid illud significat: *Et bitumen pro cæmento?* Planè mihi locus obscurus; si vim Latini nominis tantùm respiciam. Quid enim cæmentum nisi rude saxum, atque impolitum, ex Liuio, Plinio, ac Vitruuio? At bitumen quî vicem potest subire lapidis? Aderant iam pro saxis cocti lateres; calx vna deerat, aut quid aliud glutinosum calcis vice, vt lateres inter se conglutinaret. Potiùs ergo dicendum esset: Et bitumen pro calce, aut pro luto. Sic enim Chaldæus: Et bitumen pro luto. Hanc difficultatem, non tam expressè attingi ab aliis video. Quocirca duo diserim. Primum: nomine cæmenti saltem ex quadam consequutione calcem significari, quæ fit ex cæmentis; quasi dicat: Cùm nullibi saxa rudia, & impolita, è quibus calix confici solet, suppeterent; loco illorum vsi sunt bitumine, cuius vt Vitruuius, Plinius, Strabo, aliíque scribunt, ingens est in ea regione copia: è fontibus enim, & e lacubus varia genera bituminum eruuntur. Atque hic modus explicandi planior & accommodatior videtur. Secundum; apud Hebræos חמר *chamar* idem esse atque rubescere, bituminare. Nascitúrque ex radia à nomine חמר *chemer*, cum sex punctis, quod est vini rubedo: inde nomen, quod hic ponitur, iisdem constans literis, sed variè tamen punctatum. והחמר לחמר *vehachemar*, *lachomer*, חמר *chemar* bitumen, חמר *chomer* cæmentum redditur ab interprete: at quorsum, mihi non constat; nisi cæmentum Latinè pro luto, aut calce, aut glutine vsurparit. Vim huius radicis aliqui apprimè considerantes vertunt bitumen ad bituminandum; vel rubrum (scilicet lutum) ad linendum, siue ad rubefaciendum, videlicet lateres coniunctus; vnde totus paries rubescebat, quod hodie passim videas in Hispania, vbi minor est copia lapidum; extra Lusitaniam intellige, in qua mira est lapidum copia: vt marmora, &c. Hactenus de litera.

C

4. S. Greg. *in Psalm. 50.* hunc locum exponens, sic fatur in sensu mystico. Ad construendum spiritalis Babyloniæ ædificium peruersi homines exemplum illius antiquæ Babel imitantur. Cuius ciuitatis amatores pro saxis lateres, & pro cæmento bitumen habuerunt. Per quod intelligitur mundi amatores carnalis vitæ construere municipium, quod ad vim ventorum, & impetus fluuiorum facili impulsu, velociter sit subruendum. Ita Greg. qui existimat lateritiam illam, & bituminosam structuram minùs solidam ac diuturnam esse, cùm tamen aliud ex Vitruuio paulo antè posuerimus. Viden' vti laboriosa sit vita peccantium? Venite (inquiunt) faciamus lateres, coquamus igni. Magno miseris stant ipsorum deliciæ. Iuga boû emi quinque: dicebat ille inurbanus, & rusticus, qui Dei mensam respuit. In quem D. Bern. *tract. super, Ecce nos reliquimus:* meritò sic inuehitur. Stolidior bestiis homo, quòd iuga necessitatis earum propria ipse habeat voluntate. Deinde obseruat rusticum hominem, hoc est, peccatorem non iuga modò, laboriosáque scelerum onera, sponte suscepisse, sed illa etiam pretio emisse. ait enim: Emisse iuga extremæ dementiæ est. Quod idem est atque, mortem sempiternam, & gehennam ipsam, multo sudore quærere, magno comparare pretio; cùm tamen æterna vita iugo leui ac suaui coëmatur. Vnde idem Bernard. Quid iuga emit bouum cui

S. Greg.
Nihil solidè construunt peccatores.
Luc 14.
Magno emunt infernum peccatores.
S. Bern.

D

E

cui iugum suaue gratis offertur, sed etiam copiosa his, qui tulerint illud, remuneratio est. Rectè D. Chrysostomus *in Psalmum 7.* Nemo (inquit) est, qui viuat in scelere, qui non innumerabiles dolores sustineat, & de malis consultans, & consilium exequens. Sic ille. Remiserunt arcam Dei Israël Philisthæi, sed consultum priùs ab eorum sacerdotibus fuit: *Quod debetis, reddite ei pro peccato*, primo Regum sexto. אשם *haxam*, culpatorium vertunt aliqui, seu hostiam pro delicto. L X X. *ὑπὲρ τῆς βασάνου δῶρα*, pro delicto dona, seu, vt legunt alij, pro cruciatu. Et quidem peccatum, licèt cùm patratur, mellis quadam fucata dulcedine titillet, postquam tamen illa momentanea voluptas euanuit, amarissimo replet animum absynthio: breui delectat tempore, sed multum diúque discruciat. At sunt, qui exultent in rebus pessimis, lætique suas iactent delicias: contra quos Vates regius: *Labor laborum ipsorum operiet eos*, Psalmo 139. Vbi D. Chrysostomus. Laborem (ait) vocat improbitatem. Res est enim huiusmodi improbitas, quæ affert ei, qui illam possidet, exitium, & vt obruatur, efficit. Multa in hanc sententiam profatur idem Vates *Psalmo septimo.* Vbi hæc inter alia: *Concepit dolorem, & peperit iniquitatem.* Mirum sanè hoc est; peccatum videlicet enasci ex ipso dolore tanquam ex semine: vnde fit, vt semper secum dolorem veluti genuinum ac naturalem gestet: quod subtiliter aduertit D. Augustinus in hunc modum: Concipitur semen, & nascitur, quod ex semine formatur. Labor est igitur semen iniquitatis, peccatum autem conceptio laboris. Adiungit etiam Dauid: *Sagittas suas ardentibus effecit.* Deus nimirum sagittis, atque ignibus in peccatores insurgit. Quid ergo infelicius, quàm fieri scopum, quò Deus sagittas vindictæ suæ collimet: & syluam construi lignorum diuinis absumendam incendiis? Atque, vt bene noueris infelicitatem peccatoris; suam sibi ipse concremando struem congerit: vt hîc aduertit Theodoretus. Qui enim (ait) peccati syluam igni obnoxiam admiserunt, & ligna, fœnum, ac stipulam congesserunt (vt ait Apostolus) ignitis sagittis configentur.

S. Chrys. *Laboriosa vita peccantium.* — 1. Reg. 6. — Psalm 139. — S. Chrys. — Psal. 7. — S. Aug. — Psal. 7. — *Mira infelicitas peccatoris.* — Theod.

5. At nihilominus deliciosi homines nihil aduersi, aut amari sentiunt. Profectò insaniunt, si aut non compunguntur, aut compuncti non doleant. Luculenter pertractat hoc idem argumentum D. Chrysostomus *homilia 78. in Matthæum* 24. vbi de Antichristi tempore agitur; Cùm erit tribulatio magna, qualis non fuit ab initio: & cùm sicut in diebus Noë homines erunt comedentes, & bibentes, & nuptui tradentes. Quo loco videas & tribulationem, & delicias simul repetiri. Adde Paulum de ipsomet tempore ita dicere: *Cum dixerint, pax, & securitas, tunc repentinus superueniet interitus*, 1. ad Thessalon. 5. Igitur S. Chrysostomus sic exponit: Quomodo post tribulationem illorum dierum, ait: Si deliciarum lascivia, si pax, si securitas firma est, si deliciis lasciuiunt, quomodo tribulantur? Pax & lascivia insensatis erit, propterea non dixit Apostolus pacem, & securitatem: insaniem eorum hoc modo dicendi ostendens. Quare cùm Antichristus venerit, licentiùs omni turpi voluptate iniqui, & qui salutem suam desperabunt vtentur: & voluptatibus suis, quasi temulentia quadam detenti, futura non sentient. Ita Chrysostom. Molestos semper Cæsaris cen-

S. Chrys. — *D. licis tribulationibus permixta.* — 1. ad Thes. 5. — S. Chrysost.

A sus vocat Tertullianus *libro de carne Christi.* Quid enim boni à mundo, qui in maligno positus est; & quid leue ac dulce ab eo, qui grauis exactor est: & qui felle, & absynthio abundat, sperari licet? At gustate, & videte, quia suauis est Dominus, *Psalmo 33.* Ab hoc fonte dulcedinis tota illa castissimis deliciis perfusa est, ad quam sponsus Cantic. 7. *Quàm pulchra* (inquit) *es, & quàm decora carissima in deliciis?* Ex Hebræo reddi potest (nouando tamen verba) quantum pulchruisti, & quantum dulcuisti amor in deliciis, vel amor filia deliciarum. Prior sensus est de Ecclesia, vel qualibet anima iusta, quæ cum Domino familiariter agit; multa quidem peragit ex præscripto Dei, aut sponte suscipit propter B amorem ipsius Dei, ardua sanè illa, ac difficilia: sed cùm tam miris adiuuetur Dei consolationibus, tota potiùs deliciis circumfluit, quam oneribus prægrauatur. Quod in malignitate mundi, & peccati, atque infelici felicitate delinquentium, de quibus hucusque disseruimus, non inuenitur. Alter sensus, & quidem optimus est de Virgine Dei matre. Amor vocatur, quia tota in amorem Dei, atque hominum inardescit. Amor, quia vnus scopus est, in quem Dei, Angelorum, & hominum amores diriguntur. Decora est, imò ipsamet pulchritudo, de qua sic Rupertus *ad cap. 4. Cantic.* O pulchritudo admirabilis, quam sic admiratur, & collaudat pulcherrimus autor ipse pulchritudinis septem præconiis! Considerauit oculos, capillos, dentes, C labia, genas, collum, & vbera: atque pro singulis dilectus singula decantauit dignæ collaudationis capitula. Quid septem istis modulis decantatur in te ô dilectissima dilectarum, ô Virgo virginum! laudatur in oculis simplicitas, in capillis cogitationum munditia, in dentibus innocentia, in labiis doctrina, in genis verecundia, in collo humilitas, in vberibus spectanda & admiranda cum virginitate fœcunditas. Hæc ille. Sed quæ tandem deliciæ, quibus affluit & refluit? Infinitæ sunt, & admirabiles gratiæ, itémque dulcissima castissimarum voluptatum gaudia quibus Dei mater perfruitur; & suos fideles, seruos, ac filios suauissime perfundit. Hæc D est (ait S. Petrus Damianus *sermone de assumptione*) virga illa, qua retunduntur impetus aduersantium dæmoniorum, virga Aaron, per quam fiunt signa, & mirabilia. Baculum autem crucis intellige, quo non solùm verberatus est, sed & occisus ille insanabilis homicida, qui mortibus hominum pascitur & nutritur. In Virgine virga, & baculo cruce miserorum spes, & consolatio continetur. Sicut sublimis Propheta declarat: *Virga tua, & baculus tuus, ipsa me consolata sunt*, Ps. 22. Sic ille.

Tertul. — Ps. 33. — Cant. 7. — *Dulcis vita iustorum.* — *B. Maria amores Dei & creaturarum.* — Rupert. — *B. Maria pulchritudo.* — Psal. 22. — S. P. Dam.

SECTIO IV.

E *Faciamus nobis ciuitatem, & turrim, cuius culmen pertingat ad cælum, & celebremus nomen nostrum, antequam diuidamur in vniuersas terras.*

1. EXcitantis verba, quæ secundùm phrasim Hebræam iam supra exposuimus; primò à Nemrod prolata creduntur: quem ait D. Aug. fuisse illius ciuitatis conditorem, *lib. 16. de ciuit. cap. 4.*

S. August.

*cap.*4. Nec enim tantæ arrogantiæ, temeritatis, atque impudeotiæ consilium ab vllo alio mortalium, quàm à sceleratissimo Nemrod principe, autore, & incitatore posset proficisci. Qui propterea (vt adiungit D. Aug.) dictus est venator contra Dominom, qua est impia significata superbia. *Venite* (aiunt) *faciamus nobis*. Emphrasim habet illud, *nobis*, scilicet in nostrã securitatem, & vtilitatem, atque in sempiternam nostræ gloriæ famam. Ioeptissimè atque impudentissimè dicunt, *nobis*. Quod sic aduertit D. Chrys. *homil.* 30. Vide quomodò abutũtur vocis æqualitate, & qnomodo vanum viuendi consiliũ sit multorum malorum occasio. *Venite* (inquiunt) *faciamus*, &c. Vide quanta securitate volunt ædificare nescientes, quòd nisi Dominus ædificauerit domũ, frustrà laborant qui ædificant, *Psal.* 126. Faciamus nobis ciuitatem; nõ Deo, sed nobisipsis. Ita Chrys. Similiter D. Aug. aut quisquis ille aurot est, *lib.* 1. *de mirab. sacr. Script. cap.* 9. Impia (inquit) cunctorum mentibus, & superba cogitatio subrepsit; vt io commune magnificare nomen suum, non Dei ereatoris, per excellentissimæ turris ad cælum vsque ædificationem decernerent. Sic ille. *Venite, faciamus nobis*. En verè exprimitur amot ille soi, qui autore D. Aug. Babylonem ædificat vsque ad contemptum Dei. Nihil quidem sic aduersatur virtuti, atque in Deũ pietati, sicuti amot iste sui, quo mortales in se tantùm ipsos totum suum studium, curámque impendũnt. De his illud intelligitur Ps. 11. *In circuitu impij ambulant*. Hæc (vt Bernard. *serm. de fallacia vita* scribit) via est illotum, qui totos sese corporeis voluptatibus, & proptiis voluntatibos tradiderũt. Sic Bern. Proh cæci ac miseri, quos continuus decertando diuexat, ac fallit circuitus, dum seipsos, ac sibi viciniota expetunt, & insectantur, nec ad Deum, in quo totum bonum est à se, suísque, hoc est, ab ipsamet vanitate, transuolant aliquando! Ambulant (ait idem Ber. *serm. super, Ecce nos reliq.*) impij in circuitu dũ minora quæque bona quærentes, illud semper desiderant, quod sibi vicinius, necdum videntur adepti. Non poterit aliquando hic circoitus peragrari. Vis peruenire? incipe transilite. Alioqui proripieris miser in desiderio terrenorum, & à summo bono eo longiùs inuenieris, quo te amplius dederis caducis rebus, & transitotiis appetendis. Anfractuosa via est, & inambulabilis; faciliúsque peruenies spretis omnibus, quàm adepris. Hæc Ber. In hac etiam interminabili circuitione mirabiliter describitur inane studium impiotum, quoad satietatem, voluptatem, & requietem captãdam in bonis rerũm creatarum feruntur. Vnde idem S. Bern. *lib. de diligendo Deo*. In circuitu impij ambulant, naturaliter appetẽtes vnde finiant appetitum, & insipienter respuentes, vnde propioquent fini. Fini, dico, nõ consumptionis, sed consummationis. Quamobtem non beato fine consummari, sed consumi vacuo labore accelerant qui retum magis specie, quàm autore delectati, prius vniuersa percurrere, & de singulis cupiunt experiri, quàm ad ipsum curẽt vniuersitatis Dominum peruenire. Sed quid ais, ô Bernarde, si homo tandem perueniat? Ibi (inquit) quiescet; quia sicut citrà, nulla reuocat quies: sic nulla vltrà iam inquietudo solicitat. Hæc Bernardus.

Nemrod superbia.

S. Chrys.

Psal. 126.
S. August.
Male homines suo, non Dei student honori.

Psal. 11.
S. Bern.
Impiorum circuitus infelicissimus.

S. Bern.

Nec requies nec consolatio vera extra Deum.

S. Bern.

2. Omnes quærunt (ait Apostolus) quæ sua sunt, non quæ Iesu Christi, *ad Philippens.* 2. Sed Christus non sibi placuit, *ad Roman.* 15. declarat Theodoretus. Non quæsiuit quod suum est, sed seipsum pro nostra salute morti tradidit. Vberiùs adhuc idipsum D. Chrysostomus. Quid est (inquit) non placuit sibi: Poterat nulla ferre opprobria, poterat, quæ passus est, non pati, si quæ sua erant spectare voluisset. Verùm noluit, sed quod nostrum erat respiciens; quod suum, neglexit. Et quidem ita exinanitus diabolum sui præ superbia amantem fefellit, ac prostrauit, iuxta illud de Behemoth: *In oculis eius quasi homo capiet eum*, Iob 40. Qood luculenter ita exponit D. Greg. 33. *moral.* 10. Dominicæ incarnationis aduentum annunciat Iob, dicens: In oculis eius quasi homo capiet eum. Quis nesciat, quòd in hamo esca ostenditur, aculeus occultatur? Esca enim prouocat, vt aculeus pungat. Dominus itaque noster, ad humani generis redemptionem veniens, velut quendam de se in necem diaboli hamum fecit. Assumpsit enim corpus, vt in eo Behemoth iste quasi escam suam mortem carnis appeteret. Quam mortem dum in illo iniustè appetit: nos, quos quasi iustè tenebat, amisit. In hamo ergo eius incarnationis captus est. Quia dum in illo appetit escam corporis, transfixus est aculeo diuinitatis. Ibi quippe inerat humanitas, quæ ad se deuoratorem duceret, ibi diuinitas, quæ perforaret; ibi aperta infirmitas, quæ prouocaret; ibi occulta virtus, quæ raptoris faucem transfigeret. In hamo igitur captus est; quia inde interiit, vnde deuorauit. Hactenus S. Pontifex. Non prætetibo perelegantem sententiam D. Bernard. locum Apostoli *ad Philippens.* 2. explicantis aduersùs quosdam in Ecclesia prælatos. sic habet. Non omnes sunt amici spõsæ, quos hodie sponsæ hinc inde assistere cernis. Pauci admodum sunt, qui non quæ sua sunt, quærant ex omnibus caris eius. Diligunt munera, nec possunt pariter diligere Christum; quia manus dederunt mammonæ. Intuere quomodo incedunt nitidi & ornati, circumamicti varietatibus, tanquam sponsa procedens de thalamo suo, *Ps.* 18. Nónne si quempiam talium repentè eminùs procedentem aspexeris, sponsaio potiùs putabis, quàm sponsæ custodem? Vnde verò hanc illis exuberare existimas rerum affluentiam, vestium splendorem, mensarum luxuriem, congeriem vasorum argenteorum & aureorum, nisi de bonis sponsæ? Inde est, quòd illa pauper, & inops, & nuda relinquitur facie miseranda, inculta, hispida, exangui; propter hoc, non est hoc tempore ornare sponsam, sed spoliare; non est custodire, sed perdere; non est defendere, sed exponere: non est instituere, sed prostituere; non est pascere gregem, sed mactare & deuorare. Quem dabis mihi de numero præpositorum, qui non plus inuigilet subditorum vacuandis marsupiis, quàm vitiis extirpandis! Sed relinquamus istos non inuentores sponsæ, sed vindicatores. O vtinam tam vigiles inuenirentur ad curam, quàm alacres currunt ad cathedram. Hæc Bernard. *sermon.* 77. *in Cantic.* At qui purè Deum, non autem seipsum amat; non illud vsurpat, *Faciamus nobis*, sed, faciamus Deo. De quo amoris gradu perfectissimo differens D. Bernard. *libro citato de diligendo Deo*, sic inter alia fatur: Oportet nos in eundem affectum quandocunque transire, vt quomodo Deus omnia esse voluit propter semetipsum, sic nos quoque nec nosipsos, nec aliquid aliud fuisse, vel esse velimus, nisi æquè propter ipsum: ob

Ad Phil. 2.
Ad Ro. 15.

Theod.
Christus non sua, sed nostra commoda quæsiuit.
S. Chrysost.

Iob 40.
S. Gregor.
Per incarnationem Verbi dæmon superbus cacus.

S. Bern.
Corpus avaritia in Ecclesiasticis.

Psal. 18.
Fastus & luxus in Ecclesiasticis.

Ambitio & remissio in Ecclesiasticis.
S. Bern.

ob solam videlicet ipsius voluntatem, non nostram voluptatem. Delectabit sanè, non tam nostra, vel sopita necessitas, vel sortita felicitas, quàm quod eius in nobis & de nobis voluntas adimpleta videbitur. Quod & quotidie postulamus in oratione: *Fiat voluntas tua sicut in cælo, & in terra.* O amor sanctus & castus! ô dulcis & suauis affectio! ô pura & defœcata intentio voluntatis; eo certè defœcatior & purior, quo in ea de proprio nil iam admixtum relinquitur; eo suauior & dulcior, quo totum diuinum est, quod sentitur, sic affici, deificari est. Hæc Bernard.

Amor in Deum purè intentus.

3. *Faciamus nobis ciuitatem & turrim,* &c. Babylonem vtique; LXX. χαλάνη: Incertum est beato Augustino, an de vna tantum, an verò de pluribus turribus sermo fit. Nimia (inquit) disponebatur altitudo, quæ dicta est vsque in cælum, siue vnius turris eius, quam præcipuè moliebantur inter alias, siue vt omnium turrium, quæ per numerum singularem ita significatæ sunt, vt dicitur miles, & intelliguntur millia militum. 16. *de ciuit. cap.* 4. Verosimilius tamen est, quod & communius; vnam inter omnes præcipuam intelligi turrim, quæ toti ciuitati esset veluti capitolium, árxque, & asylum munitissimum. Hanc vnam esse turrim, putat esse D. Hieron. & altitudinem illius incredibilem, ac planè fabulosam describit, vt accepit ab iis, qui turrim illam propriis oculis curiosè spectasse dicebantur. Arx (inquit) & capitolium Babylonis, est turris illa, quæ ædificata est post diluuium; quam in altitudine quatuor millia dicunt tenere passuum, paulatim ex lato in angustias coarctata, vt pondus imminens facilius à latioribus sustentetur. Describunt ibi templa marmorea, aureas statuas, plateas lapidibus, auróque fulgentes, & multa alia, quæ penè incredibilia videantur. Sic Hieron. *in* 14. *Isai.* ad illa verba. *Et perdam Babylonis nomen.* Is verò, vt aliquid ex profanis scriptoribus afferamus: Herodot. *lib.* 1. narrat suo tempore fuisse Babylone Iouis Beli templum æreis portis, duorum vndecunque stadiorum amplitudine, figura quadrata. In templi medio turris erat solida crassitudine simul & altitudine stadij; cui alia rursus erat superimposita turris, & huic subinde alia, atque alia ad octauam vsque. His forinsecus in circuitu erant scalæ adhibitæ, per quas ad singulas conscenderetur turres; in mediis gradibus ductus, cellæque erant in vsum ascendentium ad sedendum, & requiescendum factæ. Hæc ex Herodoto. E quibus omnibus colligo vsque ad tempora beati Hieronymi monumentum illius portentosæ turris apud Babylonios magna adhuc ex parte permansisse: quantam verò in altitudinem turris illa à suis conditoribus fuerit perducta, nemini compertū exploratúmque est. Cuius (ait Moyses) culmen cælum pertingat. Hebr. וראשו בשמים, & caput eius in cælum: hyperbolicè sumendum est. Nec enim tam stulti ac stolidi esse poterant mortales illi, vt ad cælum vsque turrim se posse construere arbitrarentur: sed ea phrasi ferè omnibus linguis vsitatissima ingentem quandam, & prodigiosam altitudinē significare voluerunt. Minor est, sed tamen adhuc grandis hyperbola Poëtis familiaris: caput inter nubila condit. Nihilominus occasionem hinc arripiunt sancti Patres contra hominum superbiam, temeritatémque disputandi. Quale illud est D. Augustin. loco paulo antè indicato: Quid autem factura fuerat humana, & vana

S. August. — *S. Hieron.* — *Turris Babylonis prodigiosa.* — *Herodot.* — *In [illegible] superbia constructio.* — *S. August.*

A præsumptio? cuiuslibet, & quantumlibet in cælum aduersùs Deum altitudinem molis extolleret, quando montes transcenderet vniuersos? quando spatium nebulosi aëris huius euaderet? Tutam verámque in cælum viam molitur humilitas, sursum leuans cor ad Dominum, non contra Dominum. Hæc Augustin. En filij Adam sui pulueris obliti, non se in humili atque natiuo terræ solo continent, in sublime parant ascensum. Quorsum in sacris literis toties illud repetitur, *montes Dei, montes Dei.* Planè, quia (vt ait August. *in Psal.* 45.) alij sunt montes Dei, alij sunt montes seculi: montes seculi, quibus caput diabolus: montes Dei, quibus caput Christus.

B Montes igitur estis, ô superbi, sed quibus insidet diabolus; nec enim ille alio magis delectatur throno, quàm superbo; imò isto veluti equo insidens grauius Deo ipsi bellum infert. Hinc Apostolus: *Deus superbis resistit*, Iacobi 4. Non ait Deus in superbos mouetur; superbos ad certamen lacessit, superbos domi se suæ continentes vltro prouocat; non sic res habet; tum quia Deus pacis, & quietis, ita bellum, odia, litésque odit, vt ne cum superbis quidem hostium Dei grauissimis dissidium velit habere; sed illos amando potiùs, quàm depugnando in suam pertrahere amicitiam elaboret; tum etiam quia superbi temerariè atque inaniter exultantes, nō

C in terra consistunt, sed sursum erecti cælum oppugnant, Deum contumeliis afficiunt, lacessúntque in certamen: Ergo Deus superbis resistit. Tanquam (inquit D. Ambr. *serm.* 7. *in Psal.* 118.) suæ contumeliæ propulsator, veluti quoddam suscepit aduersùs superbiam speciale certamen; tanquam dicat: Meus iste aduersarius est, qui me lacessit, mihi debetur ista congressio. Hæc Ambrosius. At quàm durum homini est contra stimulum calcitrare? Caput contra Deum erigit superbus, ideo conuertetur (ait Dauid) labor eius in caput eius, *Psal.* 7. Ad quem locum D. Augustin. *in Psal.* 37. Leuitatis (inquit) est, erigere caput: quia ergo leue est, quod potest erigi, accipit pondus, vnde possit comprimi. Hinc il-

D lud: *Sicut onus grauata sunt super me*, Ps. 37. Vtique secundum Augustinum pœnæ intelliguntur, ac miseriæ, in quas superbus iusto Dei iudicio incidit, vt pressum calamitatibus caput humiliet, quod vanitates ipsæ in altum sustulerant. De peccatore quouis alio superbo, non de seipso (vt mihi videtur) locutus est Dauid. Hæc enim inter præcipuas virtutes huius sanctissimi Prophetæ ac Regis præcipuum locum obtinet; admirabilis nempe modestia, submissio mentis, humilitas Christiana. Triūphator, caput interempti gigantis elata præferens manu, inter faustas gentium acclamantium voces, rogatus à Saule: *De qua progenie es, ô adolescēs? Filius* (inquit) *serui tui*, &c. Rectè S. Chrysost. Videte honestam & ingenuam mentem, in die lætitiæ seruitutem confi-

E tetur. Pulchrè ab eodem dictum est: Dauid in regali culmine monachi vitam imitabatur. Vis etiam nunc videre quàm inuisum malum sit superbia? Dolemus, si quando aliquis in calamitatem vllam delabitur; & si occasio se offeret, pro calamitoso patrocinium suscipimus: contrà verò si superbus in ærumnam ecciderit, nemo illius vicē dolet, pro superbo licèt ærumnoso nullus intercedit. Quod D. Chrys. *hom.* 22. *ad popul. Antioch.* sic ostendit in fatuis illis quinque virginibus, quibus clausa erat ianua nuptiarū, dictúmque est: Nescio vos, Mat. 25. Respice (inquit) quinque virgines

Tuta humilitatis via. — *S. August.* — *Montes diaboli sunt superbi.* — *Iacob. 4.* — *S. Ambros.* — *Superbus contra Deum insurgit.* — *Psal. 7.* — *S. August.* — *Superbus humiliatur à Deo.* — *1. Reg 17.* — *S. Chrys.* — *Humilitas Dauid.* — *S. Chrysost.* — *Math. 25.*

Superbiæ est stultus, pro quo nullus intercedit.

virgines exclusas,& tamen æquales pro illis non deprecatas,quas & stultas Christus nuncupauit, & meritò quidem:stultæ sunt inuentæ, propterea quòd seruato magno virginitatis munere,mãdatum humilitatis parnum non custodierũt. Ita Chrys.Igitur virgines istæ non excipiũtur à Domino, quia stultæ, & ideo stultæ, quia superbæ, quasi nulla maior sit stultitia , quàm quæ superbis inest.Pro quibus,nec sancti , nec Angeli Dominum deprecantur. Summa prudeotia , quam pauci tamen attingunt , est ; omnem mundi honorem pro humilitate Christi abiicere. In quo maximè semper enituit sanctorum hominum & constantia,& sapientia,qui oblatas Ecclesiæ dignitates recusarunt , aut illis tandem nuntium remiserunt.De quibus ita S.Pet.Damiau.*Epist.*9. *ad Nicolaum* 2.*tom.*1.Hi venerandi præsules,tanquam reuerà vigintiquatuor seniores procidunt ante sedentem in throno, & adorant viuẽtem in secula seculorum, mittentes coronas suas ante thronum Domini, *Apoc.*4. Coronas oempe suas ante Domini thronum mittunt,dum ornamenta propriæ dignitatis pro eius amore deponunt.Ad eorum quoque similitudinem phialas aureas habent plenas odoramentorum : quia. vt puriores Deo valeant orationes in odorem suauitatis offerre , à cunctis se mundi huius student actibus segregare.Hæc Damian.Magnum planè sui erga Deum amoris testimonium illi præbent,qui honores mundi constanter sanctéque contempros, quibus veluti coronis à mondo decorantur,antę pedes Dei sui proiiciunt. O quàm puræ , quàm suaues,quàm gratæ ab anima humili, & dignitatum contemptrice orationes ad Deum emittuntur ! Sed quam difficilè,quàm rarò, quantis cum perturbationibus curatum ille diuinæ intendit contẽplationi, qui inter honores seculi fluctuat; venit in altitudinem maris, & tempestas demersit illum ! Nonantulanus Abbas mira dulcedine diuinarum meditationum delibutus ad offerenda (vt *citat.epist.* scribit idem Petr.Damian.)Deo sacra mysteria,non sine multis lacrymis accedebat,postmodum verò (inquit) ad monasterij regimen violenter attractus,aiebat (quod infelix frequenter & ipse deploro) Iesum per pedes tenui , & nunc miser & cæcus seculi molas voluo. Itaque pastoralem baculum reliquit , & nil aliud quàm æternæ vitæ sibi stipendia procurauit. Sic Petr.Damian.

S.P.Dam.
Dignitates renunciare propter Christum.
Apoc 4.
Dignitates diuinã contemplationem interturbant.
S.P.Dam.

4. *Et celebremus nomen nostrum, antequam diuidamur.*] Bene S.Chrys.Vidisti (inquit) radicem mali ? vt (aiunt) perpetuam memoriam consequamur,vt nostri perpetnò memores sint posteri;tale erit nostrum opus,vt nunquam obliuioni tradatur.Dum adhuc sumus congregati,gloriam nostram operemur,vt posteritati perpetuum nomen relinquamus. Ita Chrys. Ecce prima radix nostrorum omnium malorum.Rectè Tertullian. *Apolog.cap.*47.homines glorię libidioosos vocat. Huius autem libidinis sensu quis quæso nõ perstringitur?Solet esse (ait D.Chrys.)vehementissimus sensus honoris , etiam in viris probris. Et D.Bernard.*serm.super,qui gloriatur,*&c.Rationalis creatura adeò affectat gloriam (id est,honorem) vt aut vix , aut nunquam ab hoc compesci desiderio possit. Plures videas omnis quidem vitij expertes , at ambitionis turpia (vt loquitur D. Hieron.) mancipia.Dathan & Abiron honorem sibi non debitum contra fas,iúsque omne appetiuerunt, *Num.*16. Et qui(inquit Theod. *qu.*34. *in Num.*)per mare mediũ ambulauerant,in terra

S. Chrysost.
Appetitus honoris vehementissimus.
Tertull.
S. Chrysost.
S Bern.
Num. 16.
Theod.

A absorpti sunt. Vide quàm certum sit ac periculosum etiam in terra naufragium , vbi tempestas ambitionis ingruit. Sed mittamus reliquas huiusce mali species, de fama tãtùm nominis inter homines percelebrandi præcipuè hic sermo est. Cui sanè gloriolæ captandæ solus ille studet,qui nescit,quam sit inane hominũ linguis prędicari. Sapientissimè D.Bern.*serm.*4.*in Aduentu*,in hanc sententiam:Insipiens tu, qui merces cõgregas in saccum pertusum,qui thesaurum tuum alieno in ore constituis. Ignoras quòd arca ista non clauditur,nec seras habet?Et infrà de humilitate disserens hæc adiungit : *Discite à me* (ait Dominus) *quia mitis sum,& humilis corde*,Matt. 11.Considera sanè in his verbis, quoniam humilitas duplex
B est:altera cognitionis;altera affectionis,quæ hîc dicitur cordis. Priore cognoscimus , quòd nihil sumus;& hanc discimus à nobisipsis , & ab infirmitate propria.Posteriore calcamus gloriã mundi:& hãc ab illo discimus, qui exinaniuit semetipsum,formam serui accipiens;qui etiam quæsitus in regnum fugit:quæsitus ad tanta probra,& ignominiosum supplicium crucis, spõte obtulit semetipsum.Hæc Ber.Amant iusti ad exemplum Domini , amant nesciri,sacrilegio illis planè est vox:& celebremus nomen nostrum. Fallax enim (autore D.Bern.)*serm.*17.*in Psal.qui habitat.*) gloria,& vana est claritas,dies hominũ breuis. Vnde Iere.*Diem hominis non desideraui*.Ego tamen plus
C aliquid,quàm non desiderat,desidero;vt ne recipiam quidem. Quàm miseri,qui gloriã,quæ abinuicem est,quærimus. Quomodo illa gloria replebit,quæ fallax , & vana est?Inanis dicitur , vt noueris te ex ea magis exininari posse,non posse repleti.Bonũ ergo interim magis abiectio,quàm elatio est:bonũ magis necessitas,quàm voluptas; quòd cùm vtraque res citiùs transeat,altera pœnam babeat,altera sit paritura coronã.Sic Bern. Tentat sæpiùs virum iustum dum bene operatur aura ista popularis, & honoris laudísque conciliatricula hominũ opinio.Sed heus tu, quem sic huiusmodi vanitas titillat:audi Bernardum *ser. de tripl.glor.*Vt quid ego aut de alterius hominis,
D aut de meo ipsius iudicio solicitus sum,cuius nec vituperio reprobus,nec laude probatus inueniar. Multo quidem alienius est à viro iusto, suas virtutum opes exponere, factáque & nomẽ iactare suũ,vt apud homines celebris habeatur.An non iste , sui quodammodo idololatra est, dum se colit, dum sibi seipsum sacrificat?de quo Propher. Ps.118.*Vide,si via iniquitatis in me est*;legunt alij, via idoli.A quo vitio lõgè alienus erat Iob, cùm diceret:*Si osculatus sum manum meam ore meo*,cap. 31. Vbi Olympiodorus exponit : Sæpenumero nonnulli , cùm sua facta efferunt , manus osculantur suas. Angustæ mentis vitium hoc est : sic enim vasculum arctiore sinu vix tantulum reci-
E pit humorem quin statim refundat.

S.Bern.
Inanis ambitiosa fama.
Matth 11.
Christus humilitatis doctor.
S.Bern.
Ier.17.
Iusti amant nesciri,& abiici.
S Bern.
Inane studiũ laudis humanæ.
Psalm. 118.
Virtutes proprias iactare.
Iob 31.
Olymp.

5. Contrà verò illa semper virgo, quæ Deum suo gestauit vtero , vt erat cælis mundóque toto capacior, nunquam suos in publicum thesauros exposuit;quin potiùs,summa, & augustissima omnium miracula in se euidenter inspiciẽs, quòd Virgo conceperit, quòd Virgo pepererit , quòd Dei mater,Regina mũdi,applaudẽtibus , & concinentibus Angelorum choris , pastoribus , magísque Filium ipsius adorantibus,& esset, & vocaretur:Maria autem(apponit *Luc.*2.)cõseruabat omnia verba hæc,conferens in corde suo. Vides abyssum arcanorum Dei : Deo , Deique mysteriis plena Virgo, non redundat, non se in voces

B Maria suas virtutes,& gratias occultat.
Luc.2.

laudésque

Beda.

laudésque sui diffundit. Sed (vt eleganter Beda) virginalis pudicitię iura custodiés, secreta Christi, quæ nouerat, nemini diuulgare volebat; sed conferebat ea, quæ faciéda legerat; cum his, quæ iam facta cognouit, non ore promens, sed clauso in corde custodiens. *Sicut vitta coccinea labia tua*, Cantic. 4. Sed quænam isthæc est oris virginei pulchritudo? Respondet Rupert. In labiis Mariæ confessio, & pulchritudo: in labiis Mariæ sanctitas, & magnificentia. Eua Deo muta fuit. Maria verò Deum suauissima voce magnificauit, se autem ipsam humiliauit. Hæc ille. Sed hauddubiè silentium virginis significatur per vittam, quæ constringit labia. Vti etiam Ecclesi. 28. commendatur: *Ori tuo facito ostia, & seras.* Pulchrè, cùm vnú sit os, pluribus tamen ostiis ac seriis cócludi- B tur; vt in minutissimo aliquo castello videmus, in quod penetrare, & ex quo egredi foras quis nó possit, quin per multa ostia, illaque valde obserata penetrat. Ita sermo intra silentij cancellos valuásque tenetur inclusus. Sed vnde in Virgine Deipara hæc tam admirabilis taciturnitas? scilicet vitta coccinea; rubor quidem ac pudor modestissimæ Virginis labia continebat, ne quid de infinitis donis & gratiis, quibus à Deo supra omnem creaturam erat cumulata, in vulgus efferret. Pudibúda (inquit D. Bern. *serm. in illud signum magnum*) fuit Maria; vbi enim aliquando loquax, vbi præsumptuosa fuisse videtur? In omni textu quatuor Euangeliorum, non nisi quater Maria loquens auditur. Toties audiuit filiú loquétem, vidit miracula facienté, &c. Sed in his omnibus, C quoties verecundissimæ Virginis, quoties pudicissimæ turturis vox memoratur audita? Væ nobis, qui spiritum habemus in naribus, qui totum proferimus spiritum, qui pleni rimarú effluimus vndique? Sic Bern. Optimè aduertit S. P. Chrys. *serm. 6.* virtutes sicut proditores suos deserunt, sic suos instant custodire custodes. Celebremus (aiunt isti) nomen nostrum; scilicet in terra. O miseri, vbi breui finiútur omnia, vbi quæcunque ad æternitatis commendationem inscribitis; vel luto infecta sordescunt, vel tenui habitu deleta prorsus euanescunt. *Gaudete* (ait Dominus) *quia nomina vestra scripta sunt in cælis.* Sunt multi (ait hoc loco D. Chrysost.) qui illos imitantur, & o- D peribus celebrari volunt; alij splendidas domus ædificant, porticus, deambulacra, quorum si aliquem rogaueris, quare tantos faciat sumptus, respondebit; vt immortalem seruet memoriam, & dicatur: Quòd illius est hæc domus, hic ager. Sed hoc non est tam laudem, quam crimen sibi comparare. Nam statim ad hæc subiungentur plurimarum contumeliarú verba: domus hæc est huius auari, huius rapacis, huius spoliatoris viduarum & orfanorum. Igitur hoc non est nomen celebrare, & memoriam assequi, sed perpetuis obiici criminibus, & post mortem etiam infamari, & spectatorum linguas acuere in blasphemiam, & accusationem eius, qui domú ædificauit, qui agrum possidet. Ita Chrysost. Quo nihil certius, ac frequétius experimur. *Impij in tenebras* E *conticescent*, 1. Reg. 2. *Periit memoria eorum cum sonitu*, Psal. 9. *In terra scribentur*, Psal. 68. *Sicut fumus deficient*, Psal. 67. Innumeræ sunt huiusmodi contra impiorum famam, & gloriam sententiæ. Illos etiam non commendant, sed infamant ea monumenta, quæ ad posteritatem sui nominis reliquerant. Vrbes, castella, arces, capitolia, propugnacula, muros in Ægypto, exædificabát Hebræi; sic Pharaonis, hoc est, mundi, aut etiá dia-

Cant. 4.
Rupert.

Ecclesi. 28.
Honestum silentium.

S. Bern.
Silentium verecundiam B. Mariæ.

S. Petr. Chr.
Virtutes custodiendæ.

Luc. 10.

S. Chrys.

Ædificia potentium infamia.

1. Reg. 2.
Psalm. 2.
Psal. 9.
Psalm. 68.
Psalm. 67.

A boli cogit suos seruos, imperium. Et quidem miseri: hoc tamen prudétes quærebantur: *Fœtere fecistis odoré nostrum*, Exod. 5. aiunt illi de opinione (inquit D. Bern. *serm. 71. in Cant.*) bona fama, bonus odor, mala autem fama fœtor est, vt idem ostendit. Igitur ædes, palatia, villæ, ac cętera malorum hominum monumenta fœtorem latrociniorum, iniquitatum, homicidiorú, cupiditatú, ac libidinum turpissimarum, dum persistunt, videntibus, prætereuntibus, ac recordantibus exhalant. Quia verò mortales, tam vehemens, & quasi ab ipsa natura prorsus insita cupiditas incessit, suum æternitati consecrandi nomé, & posteris sui gloriosam relinquédi memoriam; optimum ad hoc assequendum præstat consilium D. B Chrys. vt in pauperes pecuniam dispensent. Sic enim singuli (inquit) dicturi sunt: Hunc misericordem, hunc benignum, húc mansuetú, hunc suauem, hunc tam largum dispésatorem. *Dispersit, & dedit pauperibus*: dicitur Psal. 111. Sed audi quod sequitur: *Iustitia eius manet in seculum seculi.* Scilicet vno die diuitias dispersit, & iustitia eius manet in seculum, & memoriam fecit immortalem. Hæc Chrys. Imponamus iam finem huic commentario humanæ ambitionis, quæ nullo clauditur fine (omnia enim in deterius ruunt quotidie) illis verbis D. Bernard. *serm. 13. in Cant.* Quicquid hic fauoris captas, quod ad Deum non retuleris, ipsi furaris. Tibi enim vnde gloria, putide, tibi vnde.

Exod. 5.
S. Bern.
Malorum fama fœtet.

S. Chrys.
Bona fama ex eleemosynis.

Psalm. 111.

S. Bern.
Deo, non homini, debetur honor.

C

SECTIO V.

Descendit autem Dominus.

1. VOcabula, vt bene loquitur Philo *lib. de confess. ling.* migratorij motus nequaquá Deo conueniút. Etenim qui moueri loco potest, qui omnia implet? si vbique atque intime præsens omnibus est, vtpote in quo viuimus, mouemur, & sumus; non propriè, sed figuratè mouere, accurrere, venire, abire, ascédere, descendere debet intelligi. Ergo præsenti hoc loco descendere dicitur varius ob significatus, qui tamen omnes eódem videntur recidere. Significatur inprimis longanimitas Dei ad vindictam lento gradu in- D cedentis. Non simolatque peccant homines, Deus supplicium in illos expromit; sed diu multúmque differt, tempus ad peccata hominum recognoscenda, & perpendenda opportunum præstolatur: descendit ab illo suæ maiestatis throno, regiam, debitámque Deo consuetam grauitatem, qualem princeps gerit, cùm ex aula in publicum prodit, vndique aulicis constipatus. Quid si hæc tarditas ad vindictam in eo etiam descésu innuatur, quòd in Deo spirituum omnium purissimo ac subtilissimo, nihil terrenum & graue insit, quo feratur deorsum? Imò cùm Deus per spiritum & ignem significari soleat (qui duo, vt natura sursum vehuntur, sic deorsum ferri non nisi violenter coactéque possunt) nihil à se magis alienum, & sibi quodam- E modo violentum censet, quàm vt insita Patris clementia seueritatem induat iudicis hominum scelera solo iustitiæ zelo vindicantis. Locus est cómunis, & in quo sæpiùs multa diximus. Satis in præsentia sit, tandiu solitum esse Dominum, pati, dissimulare, expectare, vocare, mouere, inuitare, cósulere, cùm peccator in flagitio persistit, nec de reditu ad Dominum, suique conuersione cogitat, vt tandé aliquando puniens sua illa longanimitate ad maioré peccatoris pœná vtatur;

Philo.
Vocabula motus de Deo metaphoricè dicuntur.

Tarditas Dei ad vindictá.

Prouerb. 1.
Patientia Dei ad maiorem impœnitentis pœnā.
Caiet.

ſic enim ad impœnitentes loquitur Prouerb. 1. *Vocaui,& renuiſtis; extendi manũ meam, & nõ fuit qui aſpiceret; deſpexiſtis omne conſiliũ, & increpationes meas neglexiſtis.* Nota obiter horum ſingulorum explicationem ex Caietano. Vocatio (inquit) beneficium excitandi; extenſio manuum oblationem auxilij; conſilium inſtructionem ad eligendum bona ſignificat; increpatio reſpectu malorum eſt. Hæc quidem omnia Deus identidem aduersùs peccatorem exerit, & ille tamen vſque adeò obnixus non cedere, tanquam ſus in cœno ampliùs volutatur. Multa Deus à Philiſtæis ſuſtinuit, dum ipſius arca illa ſacroſanctis fœta myſteriis; captiua, ignominiiſque affecta multos mẽſes inter barbaros, hac illac deerrauit: putaréntque homines aut Deũ Iſraëlis infirmũ B eſſe, aut ſomno conſopitum neſcire quid de ſua arca ageretur. Ergo, vt canit Propheta: *Excitatus eſt Dominus tanquam dormiens, tanquam potẽs crapulatus à vino, & percuſſit inimicos ſuos*, &c. Pſ. 77.

Pſalm. 77.
Theod.

Cuius loci perelegans hæc ponitur à Theodoreto paraphraſis: Cùm Deus excuſſiſſet à ſe patiẽtiam, veluti ſomnum quendam, alienigenis plagam intulit. Somnum quidem patientiam vocant, ebrietatem verò ex vino, indignationem nuncupat. Etenim eſt veluti quædam res aduentitia Dei pœna, quæ iuſtè peccatoribus infligitur. Sic Theodor. Expende, obſecro, iuxta Theodoreti explicationem, quàm ſit à Dei ingenio alienum punire: ſcilicet, vti à tãto Principe aliena omnino eſt ebrietas. Deus ergo iratus, Deus vindex aliena (vt ita dicam) loquitur, aliena agit: nec mirum; etſi potens, etſi Princeps, ac Deus, punit tamen, quia crapulatus, quia ſui (liceat noſtro more loqui) neſcius: bibit vtique vinum; quódnam illud? indignationem, quam de noſtris peccatis exprimimus, expreſſamque Deo potandam propinamus. hyperbolica ſunt hæc omnia; ſed ex magnitudine diuinæ miſericordiæ naſcuntur.

Deo extraneũ punire.

2. Quoniam verò contrariorum eadem eſt ſcientia, de Dei celeritate ad benefaciendũ, non minùs egregia inſtitui poſſet pertractatio; non enim deſcendit, vt videat, vt recognoſcat, vt expendat; ſed ſubitò volat otior Euro, volat quippe ſuper alas ventorum, ſuper Cherubim & Seraphim, & ſanitas in pennis eius. Vnde illud exemplum eſt perilluſtre: reſpiciens Dominus Zachæum ait: *Feſtinans deſcende*, feſtinãs Zachęus deſcendit, & excepit Dominum gaudens domi ſuæ. Vbi D. Ambr. *in 19. Luc.* Probauit Dominus eius affectum, & eum celeri remuneratione donauit, dicens: Quia hodie ſalus domui huic facta eſt. Feſtinauit enim & Dominus ad beneficium, & ideo non expectauit, vt promitteret, & impleret omnia: ſed antè fecit, poſtea declarauit. Dixit enim: Facta eſt ſalus; quod vtique præuenienti ſeruit, nõ promittenti. Vide igitur iuxta Ambroſium Domini ad benefaciendũ celeritatem: non promiſit, ſed fecit ſalutem: feſtinus Dominum Zachæus domi excepit, ſed iam domui priuſquã Zachæus illam attingeret, ſalus facta fuerat. Mirabilius adhuc dixerim: Miſit Deus Angelum ad Virginem, volat ille puncto temporis, ingreſſus Dominum ipſum in Virgine reperit, obſtupeſcit clamans, Dominus tecum: ſcilicet (ait Bernard.) præuenit nuncium ſuũ Deus. Paraphraſis Chaldaica fauet huic ſenſui de punitione, quam in deſcenſu Domini dicimus importari: ſic enim habet. Et apparuit Dominus, vt vlciſceretur ſuper opera ciuitatis, &c. Similiter Geneſ. 18. &

Dei celeritas ad benefaciẽdum.
Luc. 19.
S. Ambroſ.
Angelus B. Mariam ſalutat.
S. Bern.

A Mich. 1. Deſcendere dicitur Dominus quando lẽto gradu procedit ad vltionem de terræ incolis ſumẽdam. Vniuerſim autem deſcendit, quando illum nobis veluti propinquiorem per aliquẽ affectum experimur. Hinc ille alius ſignificatus verbi, *deſcendit*, vt optimè obſeruat Caiet. de prouidentia Dei, quæ non ſe tantùm in cæleſtibus rebus continet, ſed etiam ad infima quæque, ac minima, quæ fiunt in terris, efficienda, dirigẽda, & ordinanda ſe extendit. Deſcendit itaque Deus (explicat Caiet.) id eſt, habuit ſe ad ſimilitudinem deſcendentis, quatenus extẽdit ſe, non quidem corporali motu, ſed cura, & prouidentia vſque ad hæc infima, humanas ſcilicet actiones, & ſingularia hæc corporea, qualia ſunt ciuitas, & B turris. Sic ille. Cæterùm vti Deus dicitur deſcendere ad homines, cùm ſuam in illis, aut puniendis, aut iuuandis, aut publico & notabili aliquo ſigno gubernandis prouidentiã curámque oſtẽtat: ita cùm diſſimulat, & ad tempus omittit, vel caſtigare, vel auxiliari, aut in rebus humanis nullum diligentioris ſuæ curæ notabilem oſtendit effectum, in cælo dicitur reſidere, non curare mortalia, conniuere, dormire; & ſimiles in ſacra Scriptura vſurpantur locutiones. Vnde ſæpiùs incidit mortalibus opinio, nullam eſſe Deo de rebus humanis prouidentiam; falſa illa quidem & impiiſſima; ſed cuius in orbem inuectæ occaſionem præbent homines ſceleribus infames, C publici raptores, iniuſti, tyranni, quorum impunita peccandi licentia, multum diúque in terris perdurat.

Caiet.
De prouidẽtia vſque ad minima.
Quomodo dicatur Deus differre ſupplicium.

3. Egregius in hoc argumento locus eſt ille Malach. 2. *Laborare feciſtis Dominũ in veſtris ſermonibus, & dixiſtis: In quo eum fecimus laborare: In eo quod dicitis: Omnis qui facit malum, bonus eſt in conſpectu Domini, & tales ei placẽt, aut certè vbi eſt Deus iudicij?* LXX. Vbi eſt Deus iuſtitiæ: Quo loci præclara hæc eſt commentatio D. Hieronymi: Hunc locum pleniùs 72. Pſalmus exequitur: *Quàm bonus Iſraël Deus his, qui recto ſũt corde! mei autẽ penè moti ſunt pedes: penè effuſi ſunt greſſus mei. Quia zelaui ſuper iniquos, pacẽ peccatorum videns, D quia nõ eſt reſpectus morti eorũ, & firmamentum in plaga eorum. In labore hominum nõ ſunt, & cum hominibus non flagellabũtur.* Ac deinde: *Et dixi: Ergo ſine cauſa iuſtificaui cor meũ & laui inter innocentes manus meas.* Reuerſus igitur populus de Babylone, & videns cunctas in circuitu nationes, ipſóſque Babylonios idolis ſeruientes abundare diuitiis, vigere corporibus; omnia, quæ bona putantur in ſeculo, poſſidere, ſe verò qui habeat notitiam Dei, ſqualore, inedia, ſeruitute coopertum; ſcandalizatur, & dicit: Non eſt in rebus humanis prouidentia; omnia caſu feruntur incerto, nec Dei iudicio gubernãtur, quin potiùs mala ei placent, & bona diſplicent: aut certè ſi Deus cuncta E diiudicat, vbi eſt illius æquum iuſtúmque iudicium? Iſtiuſmodi quæſtionem mens incredula futurorum quotidie ſuſcitat Deo; & cùm viderit iniquos potentes, ſanctos verò humiles; illos rebus omnibus affluere; hos in ea quidem, quæ ad victum neceſſaria ſunt, habere, & interdum ſurdis auribus, cæcíſque oculis, & omni parte membrorum vlceribus, & infirmitate depreſſos. Qualis in Euãgelio Lazarus legitur *Luc. 16.* qui ante fores diuitis purpurati, deſiderabat de micis, quæ abiiciuntur de menſarum reliquiis, inopem animam ſuſtentare: diuitem verò tãtæ feritatis & crudelitatis, vt non miſereatur homo hominis; cuius etiam canum lingua miſeretur.

Malach. 2.
S. Hieron.
Pſal. 72.
Honorum ſcandalum ex felicitate malorum.
Luc 16.
Diuitis in Lazarũ crudelitas.

Non

Non intelligentes tempus iudicij, nec vera bona illa esse quæ perpetua sunt, dicūt: Mali ei placent; & vbi est Deus iudicij? Hucusque Hieron. [A] In hac titubatione populi Hebræi, de qua Psal. 72. ne quis tam dispares in hac vita bonorum, ac malorum status considerans in impietatem labatur, oculos oportet intendere in fines dispares, in quos tandem hi & illi deducuntur. Si animaduertant (inquit D. Ambros. *in cap. 1. Epist. ad Rom.*) possunt videre causam istam à nobis terminari, qui Dei iudicium expectamus, in quo depressi exaltabuntur, & violenti humiliabuntur. Idem, *lib. 1. officior. cap. 15.* Cur (inquit) diues bysso & purpura induebatur, & epulabatur splendidè, pauper autem plenus vlceribus de [B] mensa eius colligebat reliquias? post obitum vtriusque, pauper erat in sinu Abrahæ requiem habens; diues in suppliciis.

S. Ambros.

Dispar exitus bonorum, & malorum.

S. Ambros.

4. Quàm rectè igitur dictum illud est à D. Ambros. Stulti homines, qui præsentia, non futura considerant. Ne timueris cùm diues factus fuerit homo, & cùm multiplicata fuerit gloria domus eius, quoniam cùm interierit, non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria domus eius, *Psal. 48.* Inspice, caduca sunt illa, & citiùs abeunt, quàm venerunt: somnium est. Qui potuerit crapulam mundi istius edormire, & sobrietatem virtutis assumere, ista contemnit. Inspice diligenter: gloria domus eius vacua est, quæ nihil habet in se de fidei plenitudine. Et [C] quid de domo dicam? Vacuus erat totus hic mundus, antequam numero credentium Christus eum impleret. Ideoque scriptum est: *Iudicabit inter gentes, implebit ruinas, Psal. 109.* Nos Adæ illius ruina vacuauit, sed Christi repleuit gratia. Ideo se ille exinaniuit vt nos repleret, atque in carne hominis plenitudo virtutis habitaret. Sic Ambros. Nota obiter, quæ tanta sit plenitudo, ac magnitudo virtutis Christianæ: totus quippe orbis, infinitis prouinciis, regnis, vrbibus, oppidis, hominibus, animantibus, diuitiis plenus; si virtutem, ac virtute præditos homines non habeat, vacuus omnino est ipsamet solitudo: vbi iusti fiunt, implentur ruinæ, habitatur eremus, inane quod erat spatium, sub- [D] stantia, corpore viuente repletur. Procedit vlteriùs Ambros. Nunquid secum quis potest auferre, quæ possidet? Hic omnia derelinquit, solus intrat in tumulum; & vacuum illius diuitis est sepulchrum, quem nec ipsa terra capiebat. Gloria seculi non descendit cum peccatore, sed gloria virtutis ascendet cum innocente. Tunc ergo ille cogitabit secum: Quia cùm in honore esset, non intellexit; & ideo erit similis iumentorum, qui similis debuit esse Angelorum. Hæc Ambros. E contrario, iusti, qui pressuram (vt ait Dominus) in mundo sustinuerunt, in morte dicent: Lætati sumus pro diebus, quibus nos humiliasti: annis, quibus vidimus mala, *Psal. 89.* Hoc genus lætitiæ (inquit D. Bern. [E] *serm. 68. in Cant.*) cæli nescierunt nisi per Ecclesiæ filios, hoc nemo vnquam lætatur, qui nunquam non lætatur. Opportunè post tristitiam gaudium subit, post laborem quies, post naufragium portus. Placet cunctis securitas, sed ei magis, qui timuit. Iucunda omnibus lux, sed euadenti de potestate tenebrarum iucundior. Transisse de morte ad vitam, vitæ gratiam duplicat. Sic Bern. Quocirca sapiens est qui non in præsentibus, & amore, & iudicio totus inhæret; sed ad futura mentem oculósque intendit. De fine tota sit so-

Psal. 48.

Rerum humanarum leuitas.

Psal. 109.

Mundus sine iustis vacuus & inanis.

†

Miser felicitas diuitis.

Psal. 48.

Psal. 89.

S. Bernard.

Iustorum post tribulationes felicitas.

licitudo, & vt optimè monet idem Bern. *serm. 2. de SS. Petro & Paul.* Studeamus viuere vita iustorum, sed mori eorum mori multo magis desideremus. Sapientia enim iustorum, nouissima præfert: ibi nos iudicans, vbi nos inuenerit. Omnino necesse est præsentis finem futuræ cohærere principio, nec ibi tolerabilis dissimilitudo est. Quantumlibet extiterit conuersatio spiritualis, si carnalis fuerit consummatio nostra, vitæ illi spirituali penitus non cohæret, nec caro, & sanguis regnum Dei poterunt possidere. Hactenus Bern.

S. Bern.

Mors iustorū expetenda.

5. *Descendit Dominus.* Alium adhuc efficit sensum; scilicet Angelos sui ministros, ad recognoscenda, iudicanda, puniendáque hominum facta Dominus in terram mittit. Vnde D. Aug. ad hunc locum *lib. 16. de Ciuit. cap. 5.* Potest (ait) etiam intelligi Deum ad illam ciuitatem descendisse, quia descenderunt Angeli eius, in quibus ipse habitat, quia per Angelos descendebat, qui in Angelis descendentibus erat. Sic Aug. Iure autem optimo Deus Angelus ad hoc examen, iudiciúmque assumit, quippe qui puri sunt spiritus, nec in illis caro, & sanguis dominantur, nec consequenter amore, aut odio permoueri possunt, quæ duo humanum solent peruertere iudiciū. Vera est enim illa D. Bern. sententia *tract. de grad. humil.* quæ sic habet: Amor, sicut nec odium, veritatis iudicium nescit. Vis veritatis iudicium audire? Sicut audio, sic iudico; non sicut odi, non sicut amo, non sicut timeo. Addiderim Bernardo periculosiùs sese ingerere iudicio amorem, quàm odium. Cæca enim omnino est amantis definitio. Audi D. Hieronymum hac de re *in Epist. ad Pamach. contra errores Ion.* Scribunt seculi literæ amantium cæca esse iudicia. Nunquam de amicorum iudicio glorieris. Illud verum est testimonium, quod ab inimica voce profertur. Miraris Hieronymi sententiam; quòd testem ac iudicem non timeat, imò exposcat inimicum. An non odium interturbat, euertit, occæcat? Ita planè fieri videmus. Sed est tamen aliquando tantus veritatis ac virtutis splendor, vt negari non possit, quinimo videri laudarique soleat etiam ab inimico. Quinam obsecro veritatem ipsam Dei maiore auersantur odio, quàm Ethnici homines, iidemque magi? Verumenimuero, vt egregiè adnotauit D. Basil. *homil. 15. de hum. Christi gener.* Magi alienum à Deo genus, & à testimoniis gens peregrina, primum adorationem Christi dignati sunt, quòd ex inimicis testimonia longè præstantiora fidéque digniora essent. Sic Basil. Multo adhuc grauius in hoc argumento illud est, quod Dominus Iudam, quem sciebat futurum proditorem, inter duodecim tamen elegit: Vt sciremus (inquit D. Ambros. *in B. Lucam*) quanta sit veritas, quam nec aduersarius minister infirmat. Addo, imò confirmat, dicens ad Iudæos: Peccaui tradens sanguinem iusti: sed fortasse Iudas quando vocatus, & electus est secundùm præsentem iustitiam, dignus erat tali Dei beneficio: dicíque in illius electione poterit, quod egregiè obseruat S. Cyril. Hierosol. *Catech. 2.* de Achab rege impio, cui aliquando pœnitentiam agenti Dominus pepercit: sic ait. Deus ignoscit Achab, non ignorans quid esset futurum: sed consentaneam pœnitentiæ præsenti concedens indulgentiam. Iusti enim iudicis est, de singulis factis aptè sententiam pronuntiare. Sic ille.

S. August.

Iudicet, qui nec amore, nec odio ducitur.

S. Bern.

S. Hieron. *Pulchrum testimonium ab inimico.*

S. Basil. *Quare Dominus à magis voluit adorari.*

S. Ambros.

S. Cyr. Hierosol.

6. Angeli porrò aptissimi sunt ad hominum

A

errata & examinanda, est Deo ipsi referenda, imò & iudicanda, nec enim aut odio, aut amore ducuntur, vt a veritate, atque æquitate, vel tantulum deflectant. Et quidem de odio nemo ambiget: at amore nihil magis naturale, atque insitum Angelis videtur. Amant nos illi, custodiunt nos, in manibus portant, baiuli & pædagogi, & nutritij hominum. Denique (ait D.

S Ambros.

Ambros. *in Psal.* 38.) Angelus in circuitu est hominis, qui prætendit, ne quis noceat ei. Non discedit Angelus nisi iustus a Domino, vt suus

Quantum debemus Angelis.

athleta decertet. Quòd si nos vitiorum maculis videant pollutos; omni ratione student, vt purificent, vt puros sistant Domino. Gaudent

S Bern.

B

(ait Bernard. *serm.* 68. *in Cant.*) Angeli ad pœnitentiam peccatoris. Quòd si deliciæ Angelorum lacrymæ meæ, quid deliciæ? Amant Angeli; ergo cæcutient in iudicio præ amore, qui amantium solet oculis tenebras offundere. Non ita est: nametsi nos ament Angeli, plus tamen æquitatem, plus tamen Deum amant, nec sibi ipsi pro Deo patent. Ad hæc iure Angelis demandatur iudicandi, aut certè inquirendi munus, nullius enim commodi mouentur cupiditate: qui enim quærit quæ sua sunt, quomodo contra aurum pro Deo pugnabit? Visiones (in-

Clem. Alex. *Auaritia in iudicijs perniciosa.*

quit Clem. Alexand.) terrenarum cupiditatum inescant animos. Quid ergo possessiones? si vel visum oculis aurum illigat animum: quid si

C

iam acceptum, quid si iam possessum? Nulla maior in iudiciis pestis, quàm auaritia, nec mirum est cur ille omnium mortalium iniquissimus Caiphas, tam iniquam, sacrilegam, infamámque protulit sententiam: Reus est mor-

Matth. 26.

tis. Quis iste quæso morti addictus, ó iudex impiissime? Nimirum innocens, sanctos, Dei Filius? sed vnde tanta iniquitas in iudice Cai-

1. Tim 6.

pha? Radix omnium malorum cupiditas, ait Apostolus; fuit Caiphas insigni notatus auaritia. Hinc illud luculentissimè scriptum est à D. Hier. *in Matth.* ad illa verba: *Duxerunt il-*

S Hieron. *Caiphas iniquus iudex.*

lum ad Caipham. Refert Iosephus Caipham vnius anni pontificatum ab Herode pretio redemisse, nec mirum est si nequam Pontifex iniquius iu-

D

dicet. Cæterùm Angeli a sordibus auaritiæ prorsus alieni sunt, nullius indigent. Immortalis illa & spiritualis natura donis est omnibus à conditore ipso locupleta. Ideoque putat D.

Luc. 12.

Ambr. *in* 12. *Luc.* à Domino significari Angelos, cùm dixit: *Videte lilia agri, quomodo crescunt, non laborant, neque nent*, &c. Angeli (ait) verè

Angeli cupiditatem nesciunt. S. Ambros.

mundi istius flores sunt, quod eorum claritatibus mundus ornatur, & bonorum odorem sanctificationis aspirant, quorum præsidio fulti possumus dicere: Bonus odor Christi sumus Deo in iis, qui salui fiunt, qui nulla solicitudine præpediri, nullo vsu laboris exerciti, diuinæ in se liberalitatis gratiam & cælestis seruant dona naturæ. Quorum natura diuinior expers manet iniuriæ corporalis, &c. Sic Ambros.

E

7. Descendit Dominus: tunc quidem per

S Aug.

Angelos, in quibus (vt ait August.) habitabat, seu quos sui administros mittebat. At cùm venit plenitudo temporis; descendit ipsemet Domi-

Humilitas Christi profundissima.

nus, verbum caro factum est, & habitauit in nobis: Deus visus est in terris, & cum hominibus conuersatus est. Descendit Dominus, & vsque adeò per humilitatem descendit, vt penè etiam acutissimam aciem Angelorum effugeret. Exinaniuit enim semetipsum. Ideo beatæ illæ

Cant. 5.

mẽtes rogabant: Quò abiit dilectus tuus? *Cant.* 5. nouerant illum abiisse, seu quò tandem, nec videre, nec scire poterant: tantum quippe descenderat, vt etiam sponsa carissima dicat: Quæsiui eum, & non inueni, pertransierat enim. Profectò vltra naturæ (vt ita dicam) humanæ terminos: vermis vt videretur, & non homo, opprobrium hominum, abiectio plebis. Sed cur qui semper descendit ab Isai. dicitur: *Ecce*

Isai. 19. *B. Maria Dei nubes leuis.*

Dominus ascendit super nubem leuem, cap. 19. D. Hier. Chrys. Ambros. Cyrill. Alex. exponunt, super Virginem Mariam nullo humano semine prægnauatam, cuius in vtero conceptus est Dei Filius, cuius in brachiis insidens mundo, quem vocat Ægyptum, sese ostentauit. Hebr. רכב

B

rocheb, equitans Deus equitans super nubem leuem. Non quidem descendit Dominus, sed planè ascendit, velut in quadrigam triumphalem; nullibi enim Deus equitare, ac triumphare potiùs videtur, quàm factus homo semper virginis matris gestatus vlnis, pendénsque infantu-

Deus homo in B. Maria triumphat. Isai. 8. S. Hieron.

lus ab vberibus. Sic enim abstulit vt prædixit Isai. 8. fortitudinem Damasci, & spolia Samariæ: ac proinde nomen accepit; Accelera detrahere, festina prædari. Vbi D. Hier. Partus (inquit) describitur virginalis. Puer natus velociter spolia detrahit: hoc est, vltrà patitur regnare diabolum; nec mittit Angelos, non Prophetas, sed ad saluãdas creaturas suas ipse descẽdit. Addit idem Hier. fortitudinem ipsam victo-

C

riam, ac triumphum intelligens, de anima virginis Dei donis diuite Deóque plena. In anima (inquiens) virginali, & nulla sorde maculata, de Spiritu sancto Dei sermo cõceptus velociter de aduersariis potestatibus spolia detrahit, & sibi facit vniuersa seruire. Iccirco enim Virgo beatissima Deum non in vtero tantùm suo, sed in anima commorantem admirata, excla-

Luc. 1.

mauit: *Magnificat anima mea Dominum*, Luc. 1. Neque verò solùm significat virgo parens, se laudare Deum & magnum confiteri, eius magnificentiam prædicare: sed ampliùs ostendit,

Deus magnitudinem suã ostentat in b. Maria.

quasi dicat: Anima mea magnum facit, magnum mundo demonstrat Deum; vti opus aliquod ma-

D

gnificum magnificat, & prædicat magnum esse suiipsius factorem. Tam mira enim sunt, & tam innumera, quæ Deus in anima mea collocauit dona gratiarum, vt ex nullo opere tantum sibi nomen & gloriæ arrogauerit. Vnde D. Bernar.

S. Bern.

serm. de annunciat. Quantum ergo illa viscera, virtus pietatis affecit, in quibus nomen mensibus requieuit? nam & ante repleuit mentem, quàm ventrem, & cùm processit ex vtero, non recessit ab animo. Igitur verè ac propriè dixit Isai. Ecce Dominus ascendet super nubem leuem. Ascensus enim Dei fuit concipi, nascique de tali, tam incomparabili, tam stupenda matre, semper virgine.

SECTIO VI.

Vt videret ciuitatem, & turrim, quam ædificabant filij Adam, &c.

1. MOre humano accipienda hæc sunt, vt de Domini descensu diximus. Nuda enim sunt omnia & aperta oculis Dei, nec vt videat oculis, quid agatur in terris, necesse habet progredi, aut loco moueri. Sed tamen ita se gessit in hoc iudicio, ac si homo esset, qui auditu graue aliquod admissum facinus accepisset;

sed

A sed nihilominus fallaci auditui non credés, oculis rem ipsam contueri maluisset. Quod quidem hominibus ritè ac sanctè obseruandum in iudiciis ferendis documentum cõstituit, vt elegáter aduertit Philo Hebræus *lib. de conf. ling.* hisce verbis. Dicitur Deus descendens visere, qui omnia priùs etiam quàm fiant clarissimè præuidet; vt doceamur, ne quis homo de absentibus rebus & incertis putet se certum posse iudiciũ facere; sed propiùs introspecto negotio diligenter cuncta perlustret. Visus enim certus adhibendus est potiùs, quã fallax auditus. Quapropter in optimè constituta republica, lege cautum est, ne quis audita dicat pro testimonio, quia iudicium auditus naturaliter obnoxium est corruptioni. Sic Phil. Idem S. Chrysinculcat *homil.* 30. ad hunc modum. Descendit Dominus, vt videret ciuitatem, & turrim: non quidem vt humanó modo intelligamus: sed vt per hoc erudiamur, nunquam temerè fratres condemnandos, neque auditu solo iudicandum, nisi pluribus argumentis priùs certi reddamur. Omnia enim à Deo ideo fiunt, & ob hoc tanta ad erudiendum humanum genus vtitur sermonis attemperatione. Ita Chrys. Hanc doctrinam, vt porè omnino necessariam hominibus facto suo, & exemplo, cùm aliàs sæpè, tum maximè tribus in locis Dominus commẽdauit, nimirum *Genes.* 3. vbi Dominus venisse dicitur in paradisum, & præsens agere cum Adam: Vbi es? quid fecisti? Et *Genes.* 18. Vbi sermo est de Sodoma. Descendam, & videbo. quem locum suo tẽpore Deo volente in secundo tomo explicabimus. Et hoc præsenti loco; in quo Dominus descendit, vt præsens oculis suis videat quid homines moliantur; réque ipsa optimè ac diligentissimè perspecta & discussa maturum ac iustum ferat iudicium. Nam, vt scribitur Ecclesi. 19. *Qui credit citò, leuis est corde, & minorabitur; & qui delinquit, in animam suam insuper habebitur.* Extrema verba clariùs in Græco ponuntur. Et qui peccat, in animam suam peccabit. Locus est ingnis, & quem omnes præsertim principes Domini, prælati, ac iudices obseruare sedulò debeant, ne temerè detractoribus ac maledicis fidem habeant, cum absentes vellicant, & de alienis vitiis odio potiùs & inuidia, quàm sancto zelo ducti procacissimè fabulantur. Qui ergo facilè præbet aures istis delatoribus, & statuit illicò verum esse, quod audit, leuem se, & inconstantem ostendit: vno enim flatu vnius sycophantæ per aurem accepto conuellitur, ac dimouetur: cor habet leuiculum, & stipula ipsa mobilius: minorabitur iste apud homines, hoc est, infamis erit; in animam suam peccabit; grauem quippe sibiipsi facit iniuriam, qui se leuitate commaculat, decipi se leuiter permittit, & se multorum malorum periculo exponit. Nam ex hac tam puerili credulorum hominum leuitate innumeræ, grauissimæque sequuntur quotidie calamitates, quæ nulla deinceps ratione possunt auerti: præcipuè, cùm agitur de capite alicuius, periculosa est credulitas; & nulla vnquam de morte hominis cunctatio longa est, vt optimè Iuuen. *Satyr.* 6. Monuerim obiter fuisse hæreticum, qui locum istum Eccli. sic exponeret: Citò credere est, adhibere fidem ante rationem. Errorem confutat D. Bern. *Epist.* 190. Eo quòd (ait) Salomon non de fide in Deum, sed de mutua inter nos dixerit credulitate. Nam illam, quæ in Deum est, fidem, B. Greg.

Iudex certò & non temerè iudicet. Philo.

B S. Chrys.

C Genes. 3. Genes. 18.

Eccles. 19.

D *Non audiendi detractores.*

E *Nimia credulitas nocet.*

Iuuen.

S. Bern.

negat planè habere meritum, si ei humana ratio præbeat experimentum. Laudatur Maria, quòd rationem fide præuenit, & punitur Zacharias, quòd fidem ratione tentauit. Hæc & alia Bern. contra hæreticum, qui asserebat non credendum quicquid non possit ratione attingi.

Fides Catholica non eget ratione humana. *B. Maria fides.*

2. Descendens etiam Dominus vt videat, (quod rectè adnotauit S. Chrys.) longanimi vtitur lenitate. Cùm enim ad puniendum procedit, non audisse contentus, sed insuper videre vult, (At proh! Dei clementiam admirabilem) vt beneficium aliquod hominibus conferat, non requirit euidentius oculorum iudicium; satis habet si audiat. Locus est in hanc sententiam luculentissimus *Exod.* 16. ait enim Moyses, populo carnes exposcenti: *Dabit vobis Dominus vesperè carnes edere, & manè panes in saturitate; eo quòd audierit murmurationes vestras.* Vbi D. Aug. Notandum nouo modo hîc exauditionem dictam non peccantium, sed murmurantium, cùm reprehendat vtique scriptura murmurationem. Itaque audiuit Dominus murmurantes, & confestim parauit epulas carnium populo, qui quòd aduersùs Deum obloqueretur, fame potiùs consumi merebatur. Quod si Dominus impatienter conquerentium voces exaudit, nec differt obmurmurantibus subministrare delicias; quàm certò citóque accurret, cùm preces, & lachrymas patienter tolerantium, & ardenter amantium audierit? Etsi autem ista querula quasi deprecatio indigna videatur viris perfectissimis, ferenda tamen est, cùm fit ab ijs, quorum adhuc tenera est & infantilis virtus; vt disertis verbis S. Cyrillus *in Ioan.* edocet. Modesta (inquit) per orationem petitio perfectorum est, cui exequatur imbecillium atque infirmorum obiurgatio, & murmuratio. Nam quemadmodum ploratu necessaria sibi alimenta infantes flagitant, & hoc modo mater ad fouendos filios suos prouocetur; sic conquestuosus, obiurgationísque plenus clamor ad Dominum, si ab infirmis adhuc & infantibus in habitu virtutis fit, petitionis locum tenet. Ita Cyrillus. Pulchrè sanctissimus Doctor Deum matrem effingit, quæ infantiam nutriat, cui non proinde lac denegat, quòd plorantem, & quiritantẽ audiat: imò ad primum filioli ploratum accurrit mater; nec tantulam pati moram paterna sinunt viscera. Contra verò adulti iam filij, non plorandò, sed placidè grauitérque patrem deprecantur. Quæ duo petitionum genera passim reperias in Psalmis, vel vt ostendatur duplex status eorum, cui Dominum precibus, aut questibus solicitant; vel vtraque supplicatione ipsemet Dauid vtebatur nunc patrem Deum, nunc matrem sentiens & appellitans. Audiant hoc principes, domini, prælati, & quicunq; aliis imperant. non se putent offendi, si clamant, si gemant subditi. Quidni gemant sub tanto pondere; imposuit enim Deus homines super capita eorum, *Psalm.* 65. Ecce gigantes gemunt sub aquis, *Iob.* 26. Quid ergo nani, quid imbelles sub rupibus? Quòd si Pharao miserorum clamoribus non mouetur, imo flagella & onera grauiora infert, eo quòd clament, & gemant Hebræi: Deus tandem audiuit gemitum eorum, *Exod.* 2. Istos eruit è seruitute, illum suo pondere, vti lapidem, in pelagus dedit præcipitem, indéque in gehennam.

S. Chryso.

Exod. 16. *Dei promptitudo ad benefaciendum.* S. August.

Deus, vt mater plorantes exaudit.

S. Cyril.

Duplex orantium status.

Psal. 65. Iob. 26. *Imperantium graue pondus.*

Exod. 2.

3. Descendit Dominus, vt videret. Deo quid magis proprium, quàm vt ad nos descendens videat,

videat, nobis scilicet cõsulens,ac prouidens:nec A licet innumeri simus,vllus est,qui Dei oculos effugiat,in quem tota Dei prouidentia nõ inuigilet. Hinc illud non minus verè, quàm piè ac dulciter repetit D. Aug. *Confes.* 11. *& soliloquiorum* 14. In toto tempore totum me simul sempérque consideras, ac si nihil aliud considerare habeas: sic super custodiam meam stas, sicut si omnium oblitus sis, & mihi soli intendere velis: quócunque iero tu me Domine non deseris, nisi prior ego te deseram. Hæc Aug. Quare non est, quòd causemur aliquid contra Deum, à quo deserimur cùm nobis multa, vel necessaria desunt; scitum est enim illod S. Cyprian. *de Orat Domin.* Cùm Dei sint omnia, habenti Deum nihil deerit, B si Deo ipse non desit. Ex his bene colliges desertum à Deo simul, ac sermum Dei amaurem nequaquam inueniri. Descendit vt videret, eo planè sensu quo Deus de cælo prospexisse dicitur, *Psalm.* 13. Nimirum (explicat D. Chrys.) vt videant homines Deum indignantem, & cessent peccare. Quemadmodum serui inferiùs in atrio aut in platea se petulanter ac insolenter gerentibus dominus ex alto prospicit, vi cùm eum serui viderint, timeant & desistant: ita etiam cùm vniuersa terra prosiliret ad impietatem, Dominus de cælo in terram prospexit, vt terrore affecta peccare desistat. Cuius rei testis est Propheta, qui dixit: Terra tremuit & siluit, dum exurgeret Deus ad iudicium. Ita Chrys. Quamobrem insanit ille qui apud *Ecclesi.* 23. dicit: *Quis videt me?* Insanit etiam adulter qui ait: *Non considerabit me oculus*, Iob 24. Vtrunque locum expendens D. Ambr. *lib.* 1. *offic. cap.* 14. Malus (inquit) studet latere, cùm Deum latere non possit, qui intra profundum abyssi, & intra hominum mentes non solùm tractata, sed etiam voluenda cognoscit. Quid autem tam stolidum, quàm putare quòd Deum quicquam prætereat? Si enim radius Solis fundit lumen super omnem terram, & in ea, qui clausa sunt, se inserit: quomodo non potest intelligibilis Dei splendor in cogitationes hominum & corda semet, quæ ipse creauit, inserere? Sic Ambros. Deinde sanctissimus pater causam veram assignat, tam stolidæ temeritatis eorum, qui Dei se posse oculos effugere arbitrantur. Nolunt (ait) supra se esse iudicem, quem nihil fallat. Nolunt ei dare occultorum scientiam, qui meruunt occulta sua prodi; sed Euangelista testatur: *Sciebat enim Iesus cogitationes eorum*, Luc. 6. Hæc Ambros.

S. August. Prouidentia Dei in quemque nostrum.

S. Cypr. Deus non deerit seruum.

Psal. 13.
S. Chrysost.

Præsentia Dei terret nos ab offensis.

Ecclesi. 23.
Iob.
S. Ambros.

Dei oculos nihil effugit.

Mali Deum iudicem nolunt.
Luc 6.

4. Descendit Dominus vt videret. Descendat qui præest aliis, vt videat quid in regno, quid in repub. quid in familia agatur. Ad vilissimos quosque sibi de suo grege subditos descendat, vt videat quænam sit vita, qui mores etiam mancipiorum. Infamant enim perditi, ac flagitiosi famuli dominum quantalibet virtute præcellentem. Dedecet (aiunt) dominorum grauitatem ad hæc abiectissima descendere. Quæ maior, quæso maiestas, quàm quæ in Christo Domino est? & quid in orbe abiectius, fœdius ac turpius, quàm inferorum voragines, & ergastula? Attamen qui Rex vniuersorum est, ascendit in cælum, vbi regnat: in terris cùm hominibus conuersatus est: ac demum etsi non corpore, anima certè descendit ad inferos: vt nihil sit, quod se abscondat à calore eius; vt totum suum regnum præsens ipse obeat, singulaque illius oculis ipsis collustret. Nihil planè infelicius euenire subditis potest, quàm si regentium ocu-

Regentium oculi super subditos.

li non videant. Iacebat in loco suo Heli, & oculi eius caligauerant, nec poterat videre, 1. *Reg.* 3. Quid igitur mirum, si quo tempore princeps, & pontifex præ cæcitate non videbat, narretur à sacro scriptore: *Et sermo Domini erat pretiosus in diebus illis*? Hebr. יקר *iaqar*, pretiosus, rarus, probibitus, & vt Lyranus addit, obscuratus. Eo scilicet tempore pontificis non videntis, sed caligantis, nullum Dei cum hominibus erat commercium, nullus ad illos Dei sermo fiebat, prophetia defecerat, propheta nullus aderat: rarò, & quasi non sine ingenti pretio emptum videbatur, si quid huiusmodi cælitus veniebat; prohibitus & obscuratus erat sermo Domini. Vndenam isthæc prohibitio, & obturatio? profectò ex eo, quòd Pontifex & iudex Heli iacebat in loco suo, & oculi eius caligauerant, nec poterat videre. Miser senex audiuit omnia, quæ faciebant filij sui, vniuerso Israëli, vt scribitur *cap.* 2. Audiuit quidem sacrilegia, & turpitudines filiorum, sed videre non poterat. Rectè hoc loco Rabbanus: Quòd Heli in cæcitate permansit, funditus cum prole sua exstinctus est. Duo adhuc hinc elicio: nimirum eo tempore, nec auditores, nec doctores verbi Dei extitisse, consequentérque sermonem Dei aut rarum aut prohibitum, aut nullum fuisse: radix autem huius tantæ infelicitatis vita erat improbissima vtrorunque. Quod S. Greg. *in* 1. *Ezech. homil.* 12. sic C ostendit. Propter malos auditores, & indignam vitam eorum, qui docere debuerant, sermo doctrinæ subtrahitur, sicut Heli ad corrigendos filios, districtæ increpationis verbum non habuit; quia & eius negligentia, & filiorum exigebat vita, vt cùm eis & populus caderet, & arca Domini capta ad Allophylos transiret. Mana enim omnipotentis Dei est gratia, cum iniquè agentibus, durus à doctoribus sermo increpationis profertur. Ita Greg. Vtrunque illud malum deplorat in republica Iudaica. Isai. cap. 56. *Ipsi pastores ignorauerunt intelligentiam; omnes in viam suam declinauerunt, vnusquisque ad auaritiam, &c.* Erant ergo rectores cæci, atque inscij: D & vt hic subnotauit D. Hier. non solùm speculatores cæci, sed & canes muti appellantur non valentes latrare. Simul etiam eorum subditi omnibus cooperti flagitiis videbantur: deerant enim in pastoribus oculi, & in canibus os, & lingua. Equidem sic existimo: Nihil melius, quàm bonus rector, nihil verò peius, quàm malus. Nec enim sine mysterio nomen Hebræum, quod pastores hîc significat, vt obseruat D. Hier. quatuor literis scribitur, quod si legatur רעים *roghim*, pastores: si רעים *raghim*, pessimos sonat. Sola est differentia in punctis, quæ tamen linguæ Hebrææ exotica est. Cæterùm Isaiæ locum ita commentatur S. Greg. 1. *p. Pastor. cap.* 3. Ipsi pastores ignorauerunt intelligentiam *Isai.* 56. E quos rursus detestatur Dominus, dicens: *Et tenentes legem nescierunt me*, Ierem. 2. Quia profectò hi, qui ea, quæ sunt Domini, nesciunt, à Domino nesciuntur: Paulo attestante, qui ait: *Si quis autem ignorat, ignorabitur*, 1. Corinth. 14. Quæ nimirum pastorum sæpè imperitia meritis congruit subiectorum: quia quamuis lumen scientiæ, sua culpa exigente non habeant: districto tamen Dei iudicio agitur, vt per eorum ignorantiam hi etiam qui sequuntur, offendant. Contrà verò quantum conducat doctoribus bona vita subditorum, & subditis conspicua vita doctorum, egregiè idem Greg. ostendit *citata homil. in Ezech.*

1. Reg. 3.

Lyran.

Prælato cæco nil infelicius.

Rabban.

S. Greg.
Vita doctorũ improba per- dit audientes.

Isai. 56.

S. Hieron.

Malo Prælato nihil peius.

S. Hieron.

S. Greg.
Isai. 56.

Ierem. 2.
Propter malos subditos prælati cæcutiunt.
1. Cor. 14.

S. Greg.

Propter

Proptet bonos auditores (inquit) etiam malis A sermo datur, sicut de Pharisæis Dominus dixit: *Omnia, quæcunque dixerim vobis, seruate & facite; secundum verò opera eorum nolite facere; dicunt enim & non faciunt*, Matt. 23. Propter docentium quoqoe meritum, & audieotium iustificationem, sermo doctrinæ tribuitur; sicut Apostolis dicitur: *Euntes docete omnes gentes*, Matth. 15. Hæc Greg. Tanta portò est virtutis potentia, & prærogatiua: vt iustis neque noceat improbitas rectorum, quo aliter atque oportet doceantur, ac regantur: neque deprauata subditorum vita, vt circa doctrinam, regiménque aberrent.

Matth. 23. Propter bonos subditos prælatis benè regunt.

Quàm mira virtutis potentia.

5. *Quam ædificabant filij Adam.*] Emphasim habet illud, *ædificabant*; non enim Dominus B istorum conatus euertit, vel antequam operi tam temerario moliendo manus adhiberent, vel ipso statim exordio fabricæ: sed iam progressu operis, in altum assurgente insanæ substructionis mole, ad videndum, & subruendum ædificium descendit. Expectauit igitur (inquit D. Chrys.) donec malitiam suam opere declararent, & tunc conatus eorum impediuit. Nequis enim dicere posset, voluisse quidem illos, sed quæ decreuerant opere non cœpisse: præstolatus est, donec animo destinatum opus aggrediantur, & tunc monstrat eis, quàm inutilia attentârint. Descendit, vt videret ciuitatem, & turrim, quam ædificabant. Vide misericordiæ C excellentiam: præmisit illos laboribus sese affligere, vt rerum experientia præceptoris loco illis esset. Et quoniam vidit malitiam inualescere, & morbum incrudescere, non vsque ad finem permittit, sed suam declarat bonitatem, Quemadmodum bonus medicus videns morbum augeri, & vlcus incurabile fieri, statim sectione vtitur, vt omnem morbi causam aboleat. Hactenus Chrys. Huiusce doctrinæ satis euidens quotidie habemus experimentum; dum Dominus insanos peccatorum conatus, vbi nam se produnt, imò iam io sublime assurgunt, cùm ciuitas & turris impietatis eminet, non aliquo rerum successu ludificatur. Sic Saulum magis adhuc spirantem minarum, & cædis in discipulos Domini iam appropinqoantem Damasco, ex D equo præcipitauit. Sic Petrum supra mare firmo & securo gressu ambolantem, ac deinde tempestate oborta iam propè vndis absorptum extenta manu apprehendit. Sic Dauidem non simulatque scelus admisit, sed ferè post annum in scelere iacentem, atque omnino vlcerosum apposito medicamine curauit. Sic Magdalenam ad purioris vitæ statum deducit, vbi iam mulier habebatur io ciuitate peccatrix. Enimuero hac ratiooe, tum Dei potentia, patientia, & misericordia in expectandis, reprimendis, conuertendísque peccatoribus clariùs demonstratur; tum etiam ipsimet maiorem sibi, ac dulciorem Dei gratiam præstitam agnoscunt, & venerantur. Quid enim ad Dei virtutem admirabiliùs, atque ad peccatoris gratiam felicius, quàm vt E anima pluribos inquinata flagitiis Dei beneficio in tam purum ac præclarum virtutis statum euehatur, vt innocentiæ æquiparetur; imò nonnunquam sanctior multos euadat, quàm si nunquam in vitium prolapsa foret. Quo in argumento multa diuinitus dicit D. Ambros. *serm.* 30. de Samaritana disserens. Mirum (inquit) in modum sexto iam non viro, sed adultero fornicantem viui meatus vnda purificat, nouóque admirationis genere mulier, quæ ad puteum Samariæ venerat, à Christi fonte casta regreditur, & quæ aquam petere venerat, pudicitiam reportauit. Statim etiam indicante Domino suo peccata recognoscens confitetur Christum, annunciat Saluatorem, & relinquens aquæ vasculum ad ciuitatem non fert hydriam, sed refert gratiam. Vacua quidem videtur reuerti onere, sed plena reuertitur sanctitate, plena, inquam, redit, quia quæ peccatrix aduenerat, reuertitur prædicatrix, Et quæ hydriæ vasculum amiserat, Christi plenitudinem reportabat, in nullo ciuitati suæ inferens detrimentum. Etenim si aqoam ciuibus non intulit, tamen fontem salutis inuexit. Sanctificata ergo per fidem Christi mulier domom rediit. Felix sanè mulier, quæ non tam inuenit Dei gratiam; quam non quærebat, quàm ab illa præuenta, conuersa, & in pulcherrimum statum commutata est. Simul etiam admirari, ac venerari oportet omnipotentiam Dei redemptoris, qui animas (vt vocat Philo *lib. quis rer. diu. her.*) fermentatas brutis affectionibus, & vitiis plurimis obsitas sic abluit, & exornat. quare optimè addit S. Ambros. De hac igitur dixisse Prophetam puto: Eiusmodi via mulieris meretricis, qoæ cùm se abluerit, nihil se dicit fecisse prauum, Prouerb. 30. De hac planè dictum est, quæ posteaquam est fonte abluta Saluatoris, delictorum vitia non meminit, virtutem prædicationis assumit, & viua aqua abstergens maculas suas ad euangelizandum, non conscientia peccati retrahitur, sed fidei calore compellitur. Nihil enim se dicit fecisse prauitatis, dum fit nuntia veritatis: & obliuione abnegat impudicitiam, dum deuotione prædicat castitatem. Hæc enim virtus Christi Domini est, vt quanois peccator, qui eius vnda se lauerit denuò in virginem reparatus non meminerit, antè quod fecerit: & rediuiua natiuitate infantiæ innocentiam præferat, iuuentutis scelera non agnoscat, sitque virgo fide Christi, qui fuerat adulter corruptione peccati. Sic Ambros. Ex quibus mira existit voluptas verè atque integrè pœnitentibus; dum sua delicta & condonata & omninò deleta sciunt.

S. Chrysost.

Deus sinit malum ingrauescere, vt potentiã suam ostendat.

S. Ambros. Samaritana conuersio.

Philo.

S. Ambros. Per conuersionem interdũ pœnitens æquiparatur innocentia. Prou. 30.

6. S. Cyrill. Alex. idololatriam, & hæresim putat hac ciuitate turríque significari. Qui (ait) Chalanes turrim ædificant, à regione lucis orientis moti, vnius inquam, & veræ Dei cognitionis, venerunt in terram Sennaar, quæ interpretatur blasphemi dentes, cùm incidissent in multas de Deo opiniones, rationibus vniuscuiusque opinionis, tanquam lateribus aliquibus compositis, ædificarunt tanquam turrim, multorum deorum impietatem. Hæc Cyril. Planè sic habent infideles, sic eorum filij hæretici, Babylonem vrbem in campo fœtido dentium Sennaar, ipsammet coofusionem, & mentium, & linguarum ædificãt, turrímque attollunt contra Deum, verámque eius, & catholicam fidem; sed imperiti ædificatores, varias discrepantésque E & omninò ridiculas propositiones ac dogmata malè compoount, ita vt nihil solidum, ac firmum, nihil verum, cohærens, catholicum, dioinum moliantur. Opus istud vno spiritus, & doctrinæ catholicæ Romanæ flatu totum dissipatur, atque subuertitor. Etsi hæreticus cælo videatur ædificium inferre; non quidem in cælum, sed in terram, sed in stercora libidinum tandem hæretica substructio desinit. Fortè ob hanc rationem illud à sancto Epiphanio *lib. 3. tom. 1. hæres.* 79. dictum est: Omnis hæresis est praoa mulier

S. Cyr. Alex. Idololatria per turrim Babel significata.

Hæreticorum leuitas, & impuritas. S. Epiph.

S. Epiphan.

mulier. At per mulierem & carnis infirmitas, & mentis ignorantia, impotentia, summaque leuitas significantur: quæ omnia secum asportat hæresis. Vniuersim autem peccatores voluptatibus terrenis mancipatos intelligit D. Gregor. in hac molitione repræsentari. Sic enim ait *in Psal. 50.* ad illum versum, *Vt ædificentur muri Hierusalem.* Meritò qui in Senaar habitant de lateribus ciuitatem ædificant: quia qui terrenis dediti sunt, voluptatibus carnis inseruiunt, de fragili materia mentis mutationem attollunt. Cæterùm, qui contempta terrenarum opum cupiditate, & carnalis vitæ abdicatis illecebris, per opera sanctitatis virtutum in seipsis sanctificationem accumulant, hi profectò lateres in lapides mutant. Tales possunt dicere cum Isaia, *Lateres ceciderunt, sed quadris lapidibus ædificabimus*, cap. 9. Lateribus quippe cadentibus, lapidibus quadris ædificat quicunque carnis lasciuiam disciplinæ strictioris rigore castigat; qui membrorum legem, mentis lege superat; cui corporis fortitudinem spiritus virtute commutat. Quisquis ergo infirma carnis fortitudine contempta, in virile spiritus robur animam excitat, quasi lateres in saxa, quibus muri Hierusalem ædificantur, commutat. Ita Gregor. Magnus. Porrò autem impiorum ciuitas, ac turris constituitur ex lateribus, & bitumine, quo in opere non multum insudatur, etiam sine malleo ac ferro aliis aliis adglutinantur lateres: contrà verò suam ex viuis lapidibus Hierusalem iusti viri ædificant; & quidem vi & ferro multum diùque tunduntur, secantur, atq; mutuò lapides connectuntur; & quia viui sunt, non possunt non dolere, cùm huius vitæ incommodis, & aliunde ingruentibus tentationibus quatiuntur. Igitur in sacris ædificiis (adiungit idem Greg.) permansuri adhuc foris per flagella tundimur, vt in templo Domini postmodum, sine aliqua percussione disciplinæ disponamur, quatenus quicquid in nobis superfluum aut distortum est, modò percussio resecet, & tunc sola in cælesti ædificio concordia veritatis liget. Sic Pontifex. Denique ad conspectum istorum ex lateribus bitumine, luto demum luteas moles tanto ardore atque studio fabricantium; pudor est, quàm simus, in extruendis virtutum ædificiis ad æternitatem, socordes ac stupidi. Pie admodum monet S. Ephrem *lib. de timore Dei*: Si aliquos fabricantes domos ex luto conspexeris, tacitus tecum dicito: Et hi, ô anima, in luteis domibus extruendis magnum studium adhibent, vt opus perficiant: tu verò æterna tabernacula contemnis.

Voluptatû infirma & impura substructio.
S. Gregor. Psal 50.
Mortificantiû se co-stantia. Isai. 9.
S Greg. *Iusti per patientiam perficiuntur.*
S. Ephrem. *Sermo ad salutem animæ.*

7. *Filij Adam.* Mira est hoc loco emphasis in nomine, *Adam.* quo significatur homo ex luto effictus. Denotat igitur hominum vilem, abiectam, ac sordidam conditionem: vt qui filij sint ab illo progeniti parente cuius materia lutum fuit. Hoc autem impudentior est hominum audacia, quo vilior ac turpior eorum est conditio. Itáne verò, vt infirmi, lutei, ipsum penè nihil efferantur superbia nomê suû gloriosum in mundo reddere nitantur; ciuitatem, turrimque in cælum extruant contra voluntatem ipsius Dei omnium conditoris? Quid superbis puluis, & cinis? quò te subuehis lutum? Initium omnis peccati superbia, dicitur *Sapient.* 10. Quo pacto id fuerit, explicat his verbis D. Bern. *serm.* 17 *in Cant.* Ergo in cælo concepit dolorem, & in paradiso peperit iniquitatem, prolem malitiæ, matrem mortis, & ærumnarum, omniumque prima parens superbia. Cæterùm, etsi Angelo damnata sit superbia, in homine tamen multo est damnabilior; quòd nihil in se misellus habeat, vnde queat superbire. In quam sententiam D. Bernard. grauiter discurrit *serm. 54. in Cant.* hoc modo. Quid superbis terra, & cinis? Et de Angelis transilit Dominus execrans eorum superbiam. Ergo repudiatio Angelorum fiat emendatio hominum, cooperetur mihi in bonum, etiam diaboli malum, & lauem manus meas in sanguine peccatoris. Si sic actum est cum Angelo, quid de me fiet terra, & cinere? Ille in cælo intumuit, ego in sterquilinio. Quis non intolerabiliorem in diuite superbiam, quam in paupere ducat? Væ mihi si tam durè in potente illo animaduersum est pro eo, quòd eleuatum est cor illius, nec ei profuit, quòd cognata potêtibus superbia esse cognoscitur; quid de me exigendum, & misero, & superbo? Hoc Bern. At est ille pontifex, rex alius est, sunt multi potentes, sunt diuites, viribus præualentes, formosi, sapientes. Ornamenta sunt hæc pulueris. Quisque illorum lutum inauratum est. Tanto etiam illustriùs commendauit caritatem suam Deus in nobis. Quid enim homo est, ô Domine, quia innotuisti ei, aut filius hominis, quia reputas eum? Homo vanitati similis factus est; dies eius sicut vmbra prætereunt, *Psal.* 143. Sensus est: (explicat Theod.) Magnopere immensam tuã benignitatem admiror; quòd cùm Deus sit, omniúmque opifex, talem de huiusmodi vili animali curam geras. S. Hier. ex his verbis summam colligit inter animantes hominis felicitatem, quòd solus & animo, & corpore respiciat, & cognoscat cõditorem. Grandis (inquit) hominis felicitas scire creatorem suum, sed & status ipse corporis suum quærit artificem; cætera animalia terram respiciunt, & vbi venter, ibi & oculi. Cæterùm oculi nostri ad cælum sunt erecti, vt etsi mens fuerit occæcata, tamen inuictis oculis cælum videamus. Accommodatiùs D. August. ad Dei bonitatem, & hominis vilitatem exponit verba Prophetæ. Aut filius (inquit) hominis, quoniam æstimas eum? Æstimas eum, tanti facis, tanti pendis, ordinas, nosti sub quo ponas, supra quod ponas. Quanti æstimauit hominem, qui pro eo vinci sanguinem fudit? Quomodo & cum Filio omnia nobis donauit? Qui hanc annonam dedit pugnanti, quid seruat vincenti? Ego sum (inquit) panis vitæ qui de cælo descendi. Hæc est annona præliantium, de horreis inuecta dominicis, vnde pascuntur Angeli, quia panem Angelorum manducauit homo. Sic August.

Vilis homunculus, & superbus.
Sapient. 10.
S. Bern. *Superbia vbi nata & quorum mater.*
S. Bern. *Homo nil habet, vnde superbiat.*
Damnabilior in homine, quam in Angelo superbia.
Psal. 143.
Theod. *Deus hominê vilem magni facit.*
S. Hieron.
Hominis inter animates excellentia
S Aug.
Quanta Deus hominum deast.

8. Opportunè hic locus cecidit de sacrosancta Eucharistia, cuius solennitatem intra ferias adhuc decurrentem celebrat mater Ecclesia. Ex Deo nati sumos Christi fideles, vt ait Ioan. 1. per lauacrum sancti Baptismatis, summa planè hominum felicitas! natus ergo diuinitùs, nutriti, & viuere diuinitùs oportebat! Idcirco Dominus: Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. Comedite, & bibite. Vt quod (ait Theodor.) natum est ex Deo, diuino viueret alimento. Militia est vita hominum super terram; in stadio currimus, in palæstra colluctamur: ne deficiamus, escam & potum de præliantibus (vt inquit D. August.) Dominus agonotheta noster tribuit; & in qua vires, & patientiam elargitur comedentibus ipsius carnem, & bibentibus ipsius sanguinem in memoriam dominicæ passionis, atque in spem, pignúsque immortalitatis consequendæ. Quod grauissimis verbis ita expêdit D. Cyprian. *serm.*

Ioan 1. *Nati Deo, nutrimur Deo in Eucharistia.*
Theod.
S. Cyprian.

Quæ bona in Eucharistia capiamus.

ser.de Cæna Domini. Celebrantes sacramenta conmonemut minutarim commolere dominicæ institutionis exéplum, vt semper passio sit in memotia:nec terreant crucifixi hęredes mortis supplicia;sed pascant,& reficiant maturatæ resutrectionis lætabunda soleunia. Quàm præclarus est calix iste, quam religiosa est huius potua ebrietas,per quàm excedimus Deo,non habentes sensum huius mundi; cruci hæremus, sanguiné sugimus, & intra ipsa redemptoris nostri vulnera figimus linguá, quo interiùs exteriúsque rubricati à sapientibus huius seculi iudicamur amentes. Qui manducat ex hoc pane,vltrà non esurit; qui bibit,vltrà non sitit;quoniam mysterij huius sic sufficit gratia, sic reficit intelligentia, vt cuicunque tantæ rei innotuerit plenitudo, omnis
B
consummationis fine inuento, Christi baiulus ipsum ferat in pectore,ipsom gerat in mente, & omni tépore habitatori suo,dicta & facta iubilatiooe consona laudes resonent, & gratiarum actiones decantent. Hæc & pluta Cyprian. quæ accedentibus ad Domini mensam seriò expendenda sunt;vt passioné Domini recordentur, vt ad morté pro illius obsequio subeundam se præparent: vt propriæ resurrectionis pignore accepto exultent. Denique iam Deo pasti Deum per actiones suas repræsentent,crucifixo affixi. Vide obsecto, quanti Deus fecerit homines illos, inquam,filios Adam,ex luto effictos. Sed nouerint ipsi tamen suam vilitatem, vt ardentiùs Deum
C
ament, à quo tanti fiunt: & sui pulueris semper memores oon se iotolerantiùs iactent,& æquabilitatem communis naturæ,ac iuris, præstantia mundanæ dignitatis, aut prosperioris fortunæ, non transcant:sciant gentes,quia homines sunt, superbiam Dęo odibilem, Angelis, & creaturis omnibus inuisam execrentur,humilitatem principalem Christi Domini virtutem consectentur.

Superbia dedecet homines.

Eteoim(vt rectè Cyprian. *ser.de Natiuit. Christi*) pauperes à Christo electi, superbi neglecti: nec fastus, nec altus eirca Christi discipulatú aliqué obtinét locú,Christus pauper discipulos diuites aspernatur. Pauper mater, pauper Filios, inops hospitiú his,qui in forma huius scholæ in Eccle-
D
sia militār.præbent efficax documétú.Hæc Cyp.

S.Cyprian. Christus humiles homines quærit.

9. Addam ampliùs huic doctrinæ:Ædificant filij Adam ciuitatem & turrim, quæ cælum peringat,sed eò tamen noo peruenit: superbia eorum,qui Dominum oderunt,ascendit semper;ait Psaltes regius,sed semper ascendens nunquá ad Dominum accedit, nunquam in Domino conquiescit. Conıuncta est cum odio Dei superbia; vnde illud etiá Psal.82. *Et qui oderunt te,extulerút caput*. Vbi rectè cóclusit D.Hiet. Ergo qui eleuat caput,odit Deum:subuehimini. Sed(ait D.Aug.) pede humilitatis.Ea verò duos maximè parit effectus, quibus inter sese nihil discrepantius. Et
E
Dei maiestatem deprimit, & hominis vtilitatem attollit.Hinc D.Aug.*in Ps.*50.Excelsus est Deus, si te excelsú feceris,longinquabitur à te:si te humiliaueris,propinquabit ad te.Deinde,quod amplius est, Deus humilitate factus homo exinaniuit semetipsum:virgo mulier,filia Adam, humilitate placuit Deo,humilitate cócepit Deú; ideo mater Dei,quia humilis ancilla Dei;&quia Deus respexit humilitaté ancillæ suæ, iccirco fecit illi magna,qui potés est.Deus homo factus nascitur ex virgine.O admirabilem Dei humilitaté!Concepit,& parit virgo Deum. O incomparabilem tantæ matris sublimitaté! Cęterùm cùm dicitur: Deus ex virgine nascitut:iam hoc loco mundior

Psal.73. Superbia cum odio Dei coniuncta. Psal.82. S.Hier. S.Aug.

S Aug.

B Maria humilitas matris Dei maiestatem promeruit.

A
auditus requiritur,& purior sensus:ait B. Cypri. *in symbolum.* Te decet ergo in Sió, in virgine matre,silentiú Deus,*Ps.*64.Nihilominus liceat hoc dicere cú S.Bern.*ser.super signum magnum.* Si Mariam diligimus,si contendimus ei placere,æmulemor modestiam eius,nihil enim tam idoneum homini,nihil tam congruum Christiano. Maria quanto maior erat,humiliabat se, non modò de omnibos,sed & prę omnibus.Meritò igitur facta est omnium Domina,quæ se omnium exhibebat ancillá.Sic Bern.Ac io cæteris quidem iustis humilitas perfecta est, quo euidentiùs quisque cognoscit se in multis deliquisse;quis enim múdus à sordibus?At Virgo beatissima se puram,sanctá immaculatam,Deo matrem, reginá mundi pro-
B
bè agnoscens, nihiló tamen minùs coram Deo, & coram Angelis,& hominibus, ita se humilem ac modestam exhibebat,vri omnium ancilla videretur,iuxta Bernardum. At, vt optimè definit S. Chrys. Perfecta humilitas est, si te excelsum per opera,& bumilem per opinionem reddis.

S Cyprian. Psal 64. S.Bern.

S.Chrys. Quæ sit perfecta humilitas.

SECTIO VII.

Ecce vnus est populus, & vnú labiú omnibus.

1. Videtur Deus quasi cósultare de pertinaci hominú stoliditate opus illud tá temerarium atqoe insanum ædificantium:& post cósultationem demum inuenisse causam istius per-
C
tinaciæ,quòd scilicet inceptum opus non intermittent,donec omnino absolutum ad optatú fastigiú perducant.Causam verò dicit,vt benè aduertit Caiet. Vnitatem popularem, & vnitatem linguæ.Ecce(inquit)vnus est populus. Vide concordis populi vnitaté,& vnum labiú. En vnitas idiomatis. Hinc fiebat,vt concordi studio taperentur,mutuò se exstimularent,animis & lingua conspitatét. Quid igitur obetit,qoominus inceptum & perductum hucusque opos continuato feruore,atqoe infatigabili pertinacia tandé perficiant? Sic enim res habet:concordia tes paruæ crescunt,discordia maximæ dilabuntur.Ecce vnus est populus,& vnum labiú omnibus,ad ma-
D
lum scilicet, vt quotidie videmus ac deflemus. De improború concordia passim queruntur Prophetæ;atque inprimis regius suis nimirum periculis,ac laboribus edoctus. Quoniam(inquit *Ps.* 82.) cogitauerút vnanimiter simul aduersùm te, &c. Vbi D.Hieron. meritò exclamat: infelices, nos! Infelix populus Dei, non potest in bono tantam habere concordiam, qnantam mali habent in malo! Infelix populus Dei, ait Hieron. quia nihil planè absurdius, quàm vt populus Dei, qui vnus est, & vnitatis pacísque amator, dissidiis laceretur. Sed hoc ipsum audi elegantiore verborum ac sententiarum ornatu à Gregor. Nazianz.*orat.ad Episcop. Ægypt.* Absurdum
E
est;cùm ij,qui summum Numen contumeliis insectantur,inter se consentiant,ac concordent:ac priuatam cuiosque imbecillitatem communi consensu,& conspitatione,non secus ac funiculi illi, qui mutuo nexu roborantur, suffulciri putent:nos contrà ea esse amentia, vt com iis concordiæ fœdere astringi nequeamus, qui nobiscum in religionis causa consentiunt: quod tamen molto æquius etat, cùm ipsi diuinitatem quoque coniungamus. Hæc Nazianz. Et quidem pulcherrimè. Quid enim ab omni ratione magis alienum est, quàm vt qui Deum colunt, & secum habent (si tamen habent eùm inter se dissideát) discordiis atque odiis mutuis exatde-

Caiet.

Concordia peccantium ad malum. Psal 82. S.Hieron.

S.Greg.Na.

Absurdum est Christianos discordiis agitari.

ſcant;& filij diaboli concordi voluntatũ vnitate A inter ſe viuant,vt Turcæ,Mauri,hæretici infideles? De hac improborum vnitate pluta in ſacris literis legũtur.Illa maximè,quæ colligit D.Bern. *ſer.5.de Aſſump.B.Mariæ.* Alia(inquit)eſt vnitas Sanctorum,quam ex Scripturis iam commendauimus:alia eſt facinoroſorum, quæ nihilominus ex iiſdem Scripturis oſtenditur, & improbatur. De hac enim ſcriptum eſt: *Aſtiterũt reges terræ,& principes cõuenerunt in vnum aduerſus Dominum,& aduerſus Chriſtum eius*, Pſal.2. De hac Matth.22. *Abeuntes Phariſæi conſilium inierunt,vt caperent Ieſum in ſermone.* Et *Ioan.11.* collegerunt pontifices & phariſæi concilium Vt quid hoc? Vt interficerent Ieſum. Quàm verò pertinax ſit iſta reprobo- B rum vnitas,docet ipſe Dominus,qui de corpore diaboli ad beatum Iob loquitur, dicẽs: *Corpus illius quaſi ſcuta fuſilia,& compactum ſquamis ſe prementibus. Vna vni coniungitur,& ne ſpiraculum quidem incedit per eas. Vna alteri adhærebit,& tenentes ſe nequaquam ſeparabuntur*, cap.41. Talis vnitas, imò verò peruerſitas,ſolet eſſe aliquorum fratrũ tepidè ac remiſſè conuerſantium; quibus ſi quid honeſtatis,aut inſigne cuiuſquam bonæ conſuetudinis perſuadere velis,promptiores ſunt maiore diſpendio, ac difficultate grauiori reſiſtere, quàm facili compendio aſſequi velle, quod rectum eſſe conſtiterit. Peruerſa,& execranda talis vnitas. Hac ergo à cordibus & ſermonibus no- C ſtris excluſa; illam, quæ bona eſt,& tantum bonorum eſt,proſequamur. Hucuſque Bern.

S.Bern.
Concordia malorum contra Deum.
Pſal.2.
Matt.22.
Ioann.11.
Iob 41.

2. In eodem argumento verſatus Clictouæus additus D.Cyr. Alex. *lib.6.c.16.in Ioan.* perbellè diſſerit de vtraque concordia,& diſcordia malorũ,hiſce verbis. Quãuis ferè ſemper bona ſit cõcordia, & diſcordia mala : quòd hæc diſſipet omne bonũ,atque diſturbet;illa verò promoueat, atque corroboret,& foueat. Nihilo ſeciùs,& bona interdũ inuenitur diſcordia, & mala concordia; cùm diſcrepatia animorũ alicuius mali perpetrandi præſtat obſtaculum; & vnanimitas,mutuúſque complurium conſenſus eos conſtringit, & alligat , valentioréſque reddit ad conceptum ſcelus perpetrandũ. Vnde ad impediendam malam concordiam ſe Dominus in hunc mundum D veniſſe conteſtatus eſt,cùm ait; *Non veni mittere pacem in terra,ſed gladium*, Matt.10.id eſt,ſeparationem. Et qui turrim Babel ædificabant,cõcordes erant in malo ſuo:inde,etſi inuiti,ad bonum tamen diſſenſerunt, per varietatem linguarũ illis immiſſam, qua ſeparati ſunt abinuicem, & cœptum opus prætermiſerunt. Et ſocij Chore in ſeditione cõtra Moyſem,& Aaron malè conueniebant; ideo per immiſſam plagã benè diuiſi ſunt. Iudas idem traditor cum Iudæis prauè cõſenſit, & dux fuit eorum,qui comprehenderunt Ieſum. Ecce malam concordiam. At Paulus à Iudæis in Hieruſalẽ comprehenſus,atque in concilio eorũ conſiſtens;cùm haberet compertum vnam partẽ E eorũ,qui aderant ad ſui accuſationem, eſſe Phariſæorũ,& alteram Sadducæorũ; exclamauit inter eos,ſe Phariſæum eſſe, atque de ſpe & reſurrectione mortuorum iudicari. Qua voce immiſit diſſenſionẽ inter Phariſæos,& Sadducæos,diſſoluítque totam illam multitudinem. Ecce bonam diſcordiam. Hactenus Cyrillus. Hanc impiorum perniciosiſſimam concordiam à Domino diſſoluendam, & optabat, & rogabat Dauid Pſal.67. cùm aiebat: *Diſſipa gẽtes,quæ bella volunt.* Sed quid hoc eſt;diſcordiam inter homines precatur Propheta: Reſpondet D.Aug. Non enim correctioni,

S.Cyril.
Bona diſcordia inter malos.
Matth.10.
Pſal 67.
S.Aug.

ſed contentioni ſtudent. Hoc ergo prophetat,vt ipſi potiùs diſpergantur,qui corrigi nolunt, qui gregem Chriſti diſpergere affectãt. Sic Aug. Imò Pſalmum iſtum ſic exorſus eſt Propheta, *Exurgat Deus,& diſſipẽtur inimici eius,& fugiãt qui oderunt eũ à facie eius.* Quo loci apertè loquitur de reſurrectione Domini;(vt S.Hier. & alij interpretantur) quo regnãte in cælo & in terra facta eſt diſperſio Iudæorum per orbem, euerſa illorum republica, & Hieroſolyma vrbe , in qua populus vnus,& labiũ vnum contra Dei Filium conſpirans conclamauit: Tolle,tolle,crucifige eum. Luculenter interpretatur hunc verſum D.Aug. hoc modo. Iam factum eſt;exſurrexit Chriſtus,& diſperſi ſunt inimici eius per omnes gẽtes : Iudæi in eo ipſo loco,vbi inimicitias exercuerunt, debellati; atque inde per cuncta diſperſi, & nunc oderunt & metuunt, & in ipſo metu fugiũt animo,non corpore,timendo ſcilicet,non latendo, nec ab ea facie quam nõ vident,ſed ab ea, quam videre cogũtur: facies quippe eius appellata eſt, præſentia eius per Eccleſiam eius. Vnde illis inimicantibus dixit: *A modo videbitis filium hominis venientem in nubibus*, Matt.24. Sicut venit in Eccleſia ſua, diffundens eã toto orbe terrarum, in quo diſperſi ſunt inimici eius. Venit antè in talibus nubibus, de quibus dicit: *Mandabo nubibus meis,ne pluãt ſuper eã imbrem*, Iſai.5. Fugiant ergo qui oderunt eũ à facie eius,timeant à præſentia ſanctorũ fideliúmque eius,de quibus dicit: *Cùm vni ex inimicis meis feciſtis,mihi feciſtis*, Mat.25. Hęc Aug. Vbi vides,quàm graui bello vindicata fuerit pax illa teterrima Iudæorum, vno animo, & vna voce ſuclamantiũ,non hunc,ſed Barrabbã. Quem nec regnare,nec viuere voluerunt,& cõtra quem crucem in Caluario extulerunt; nunc non iam populus vnus,& labium vnum,ſed plurimi per orbem exoles,ſine regno, ſine Rep. ſine ſacerdotio,ſine lege,vagi ſedibus incertis,ac varias pro varietate regionum in linguas diſſecti, ſuam priſtinam neſcientes, videre compelluntur eundem vbique gentium cognitum , adoratum Deum,& regnatorem cæli ac terræ. Ceſsítque in gloriam Chriſto ipſa crux, quam ad illius ignominiam Iudæi extulerunt. Venit hora,vt glorificetur filius hominis, *Ioan.12.& 13.* Vides(inquit S.Cyr.Hier. *Catech.13.*) quomodo gloriam propriam ſciebat eſſe crucem? Antè glorificabatur tanquam Deus: nunc verò glorificatus eſt potentiæ ferens coronam. Sic ille.

Euerſio, & diſperſio Iudæorum.
S.Aug.
Matt.24.
Iſai.5.
Matt.25.
Iudæi exules vident Chriſtũ in mundo adoratum.
Ioan.12 & 13.
S.Cyr.Hier.

3. Ecce populus vnus,& labium vnum omnibus. Hæc vera, & optima eſt deſcriptio bene cõſtitutæ ciuitatis,feliciſque reipublicæ. O ſi talis vigeret concordia! Optima(inquit D.Greg.Naz. *Orat.1.in Iulianũ.*) res eſt cõcordia,optimo animorum conſenſu inter ſe ciuitates, & populos, & familias,& ſingulorũ homines iungi, legẽ videlicet,ordinémque naturæ ſequentes, quæ omnia diſtinxit ſimul atque conſtrinxit;ac totam hanc rerum molem,mundum vnum ex pluribus rebus effecit. Sic Nazianz. Hæc verò animorum & labiorum intima & indiſſolubilis conſenſio propria eſt Chriſtianis, quinimo nihil illis hac virtute magis eſt naturale,ac gentilitium; quod eleganter ſic oſtendit idem Naz. *Orat.1.de pace.* Vnius Dei ſumus, vnum effecti ſumus : qui Trinitatis concordes, vnanimes, & honore pares, qui verbi , à temeritate alieni:qui ſpiritus, non iam alij aduerſùs alios , ſed ſimul ferentes: qui veritatis, idem ſentientes , & loquentes; qui ſapientiæ,ſolertes; qui lucis, vt in die honeſte con

S.Greg. Nazianz.
Concordia Chriſtiana deſcriptio.
S.Greg Na.

ste compositi: qui viæ, omnes rectum iter capessentes: qui ostij, omnes intra limen: qui ouis & pastoris, elementes, eiusdémque eaulæ, ac pastoris vnius, alij aliorum onera subleuantes: qui capitis, vnum corpus constructum, & coagmentatum iuxta conoexionem omnem, atque compagem, quæ est in spiritu. Ita Nazian. Hanc mutuam concordiam Christiani populi, hac vna lege firmari, conseruari, & obseruari putat idem Gregor. *Orat.* 1. *in Iul.* Apud Christianos (inquiens) lex & norma amicitiæ, quisque ipse est; atque eadem proximis velle, quæ & sibiipsis. Neque verò solùm animis, sed & linguis inesse debet hæc consensio, vt idem sapiamus, idem dicamus omnes. Qua de re sic idem Greg. *Orat.* 1. *de pace.* Nihil æque germanos Dei cultores inter se eonciliat, atque consentientes de Deo sententiæ: quemadmodum contrà nulla re faciliùs amicitiæ dissoluuntur, quàm diuersa in huiusmodi rebus animorum sententia. Hic enim lenissimus quisque, & moderatissimus intumescit, & mansuetus verè pugnax efficitur, eùm se lenitate sua Dei iacturam facere perspicit; imò, vt rectiùs loquar, prolapsione sua Deum detrimento afficere, qui nos, & pro diuitiis suis habet, & diuites reddit. Hæc Nazianz. Egregia sanè doctrina à Catholicis obseruanda, quibus nulla pax, nulla consensio, sed internecioum, & sempiternum bellum esse debeat, cum hæreticis de Deo malè sentientibus, ac loquentibus, non conniuendum, non oscitandum principibus, & prælatis Ecclesiæ; nisi enim inuigilent, nisi scandalis in regno Dei tollendis curam, & manum adhibeant, Deus (vt loquitur Theologus) detrimento afficitur, iacturam facit suarum opum, hoc est, animarum fidelium; quæ à caulis Romanæ Sedis, ad lustra ferarum, scilicet Lutheri, Caluini, & huiusmodi belluarum mactandæ rapientur. Et quidem (vt idem Nazianz. *Orat.* 1. *de pace,* statuit) Melior est contentio pietatis causa suscepta, quàm turpis & vitiosa concordia.

Pro Deo pugnandum.

Contra hæreticos pium & Catholicum bellum.

S Greg. Na.

4. Verumenimuerò, nihil æquè perniciosum, ac detestandū, quàm dissensio inter ipsos Christi fideles; quod malū sic deplorat D. Basil. *in procemio Ethicorum.* In vniuersum vitiorum prauitas ex eo nasci solet, quòd vel nulla Dei cognitio sit, vel ea si sit, peruersa atque praua sit. Separatim autem mutua inter nosipsos, multorum dissensio inde originē ducit, quòd nosmetipsos indignos reddiderimus, qui à Domino regeremur. Non sanè metiri possum magnitudinem istiusmodi stupiditatis, vel amentiæ, vel furoris, adeò modum omnem superat prauitatis incredibilis magnitudo. Vos vnum corpus estis & membra, ex membro; ait Apostolus 1. *Corinth.* 12. continente videlicet, & coaptante in Ecclesia alterum alteri ad concordiam capite vno ac singulari, qui est Christus; apud quos verò non concordia, non vinculum pacis, non in spiritu lenitas conseruatur: contráque dissidium, æmolatio, obtrectatio inueniūtur: hos Christi membra appellare, & ab eo dicere gubernari, magnæ audaciæ fuerit. Hæc Basil. Cuius illa verba seriò sunt expendenda, vbi: Primam radicem nostrarum dissensionum assignat; eo quòd nos indignos reddiderimus, qui à Domino regeremur. Sic enim res habet. Pax, & concordia, & consensio à Deo est; & Deus pacis idem nos facit sentire, idémque loqui. Tandiu ergo perdurabit in nobis hoc donum Dei, quandiu illo digni extiterimus: sunt autem aliquādo tot, ac tam immania scelera, vnius regni, vnius ciuitatis, vnius familiæ, vt in illorum pœnam Deus pacis suam auferat pacem; regere illam nauim desinat, committat fluctibus, quó vectores periculis iactati ad Deum redire compellantur. Sic Mat. 8. *Ascendente Domino in nauiculam, sequuti sunt eum discipuli eius; & ecce motus magnus factus est in mari, ita vt nauicula operiretur fluctibus, ipse verò dormiebat.* Vbi rectè Orig. Corpore Dominus dormiebat, vt discipulos faceret vigilare, & ne omnes nos vnquam animo dormiamus. Obdormiuit Dominus, patientiam nostram, & impiorum pœnitentiam expectans. Vt accurramus ad eum: Exurge, quare obdormis Domine? & ipse imperet ventis, idest, dæmonibus, qui concitant fluctus, faciátque trāquillitatem magnam circa corpus, & spiritum, pacem Ecclesiæ, & serenitatem mundo. Hæc Orig. Sit ante omnia cum Deo nostrorum animorum vnitas, vt illi adhæreamus, cum illo vnum simus; ac deinde sequetur illa cælitus concessa hominibus pax, & amor, cui strata iacent maria, vigebit illa vnitas, quæ (vt ait D. Ambros. *prolog. in Psalm.* 118.) coërcet omnia, & regit, cui subiecta omnia sunt.

S.Basil.

Discordia inter Christianos in pœnam scelerum.

1. Cor. 12.

Matth. 8.

Orig.

Discordia inflata ad Deū curramus.

S. Ambr.

5. Sed non ita fit (inquit D. Basil. *lib. de spiritu sancto, cap.* 30.) hisce temporibus, quando refrigerata omnium caritate, sublata est fratrum cōspiratio, concordiæ verò etiam nomen ignoratur. Sublatæ sunt etiam amicæ admonitiones; nusquam viscera humana, nunquā lacryma ex condolentia. Non est, qui infirmum in fide suscipiat, sed tantum odium inter contribules exarsit, vt quisque magis proximi ruina, quàm de propriis rectè factis exultet. Nunc implacabiles & amari sedent erratorum examinatores, iniqui verò, & maleuoli rectè factorum iudices; facti sumus brutis ipsis brutiores; siquidem inter illa quæ sunt eiusdem generis in eodem armento pascunt, at nobis atrocissimum bellum est aduersus domesticos. Sic Basil. Quæ sanè infelicitas, si vllo vnquam, nostro certè hoc seculo maximè ostenditur: fini siquidem mundi viciniores sumus. Populus vnus, & labium vnum. Quid de Ecclesia Dei, vt à Deo constituta est, & vt esse debet ad exemplum sponsi sui, qui redemit nos sanguine suo, & dilectionem supra omnia commendauit, pulchrius, & illustrius dici potest? Iccirco ad illam Dominus: *Sicut vitta coccinea labia tua,* Cant. 4. Quem locum bene interpretatur D. Greg. Nyss. ad hunc modum. Labia specie quadam coccinea ornata conspiciūtur, cum vniuersa Ecclesia ratione consensus fit labium vnum, & vna vox. Per funiculum docetur Ecclesia de consensu animorum; debere vniuersam esse funiculū vnum, vnámque catenā, diuersis ex sententiis connexam. Quòd autem is coccineus sit, per hoc docetur, vt ad sanguinem quo redempti sumus, respiciamus; ac semper in ore feramus confessionem eius, qui nos sanguine suo coëmit. Nam horum vtroque decus labiorum Ecclesiæ absoluitur, cùm & fides confessioni prælucet, & dilectio cum fide copulatur. Itaque funiculus coccineus est fides per dilectionem efficacites sese declarans; vt fides coccineum colorem significet, dilectio funiculum interpretetur. Sic Nyss. Neque verò quis neget posse in tam multiplici varietate, ordinum, graduum, statuum, quæ cernitur in Ecclesia Christi, nihilominus esse vnitatem animorum & linguarum; vnum populum, vnúmque labium. Est quidem miraculum, sed à Christo Domino præstitum: de quo sic Bern. *serm. in septuages.* Spiritus

S Basil.

Non caritas, sed discordia viget inter Christianos.

Cant. 4.

S. Greg. Ny.

Fides & caritas Christianorum.

S Bern

Vnitas sensibus & volendi. sapientiæ non modò vocus, sed & multiplex A est; interiora quidem in vnitatem solidans, sed sub iudicio exteriora distinguens. Vtrunque tibi in primitiua Ecclesia commendatur, quando multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna: ne volatilia scioderentur; diuidebatur autem singulis prout cuique opus erat, vt animalia secarentur. Sit igitur etiam in nobis (carissimi) voitas animorum, vnita sint corda diligeodo vnum, quærendo vnum, adhærendo vni, & idipsum inuicem sentiendo. Sic nimirum exterior ipsa diuisio & euadit periculum, & scandalum non incurrit, dum videlicet, etsi propria cuique tolerantia, propria quoque nonnunquam in terrenis agendis sententia: sed & diuersa interdum dona gratiarum; nec mēbra omnia actum eundem videntur habere, vnitas tamen interior, & vnanimitas ipsam quoque multiplicitatem colligat, & constringat caritatis glutino, & vinculo pacis. Hæc Bern.

6. Istius concordiæ, & vnitatis animorum, ac linguarum, quæ in primitiua Ecclesia vigebat, adhuc in religiosis familiis insigne decus cōseruatur: vt liceat de iisdem cum Propheta exclamate: *Ecce quàm bonum, & quàm iucūdum habitare fratres in vnum!* Ps. 132. Cuius loci optima interpretatio traditur à D. Hier. sic habet. Duo dicit; bonum, & iucundum. Booum est martyrium, sed non est iucundum, habet enim supplicia & pœnas, & semper in cruciatibus dolor est, & vtique in dolore non est iucunditas. Ecce quàm bonum, & qoàm iucuodum! Rursum voluptas iucunda est, vt cibum comedere dulcem, videtur iucundum esse, sed compellit ad libidinem. Hic ergo posuit, & quod sibi videbatur esse contrarium; bonum scilicet, & iucundum vno sermone coniunxit. Ecce quàm bonum, & quàm iucundum habitare fratres in vnum! fratres mente, non corpore. Esau & Iacob fratres fuerunt, & quia simul habitabant, fuit eis causa discordiæ. Dicit ergo, fratres spirituales. Propriè Psalmus iste cœnobiis & monasteriis conuenit. Licet enim, & de Ecclesiis intelligatur: sed sibi propositi diuersitate non videtur esse tanta concordia. Quæ est enim ibi fraternitas? vtique alius ad domum ire festinat, alius ad circum, alius in Ecclesia de vsuris cogitat. In monasteriis autem sicut vnum propositum, vnus & animus est. Ecce quàm bonum, & quàm iucundum habitare fratres in vnum! Verè bonum, verè iucundum. Vnum fratrem dimisimus, & ecce quantos inuenimus! frater meus secularis, non tantum me amat, quàm substantiam meam; cæterùm fratres spirituales, qui sua vtique negligunt, alia non quærunt, sicut & legimus Act. 4. *Quoniam multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna, & erat illis omnia communia.* Rectè erant eis omnia communia, qui vnum Christum possidebant. Hactenus D. Hieron. Verumenimuerò, quia etiam sponsam illam legimus aliquando conquestam: *Filij matris meæ pugnauerunt contra me*, Cantic. 1. Longè quæso (aduertit D. Bern. *ser.* 29. *in Cant.*) à vobis facite semper hoc tam abominabile malum, vos qui experti estis, & quotidie experimini, quam bonum sit, & quàm iucundum habitare fratres in vnum: si tamen in vnum, & non in scandalum. Alioqui nec iucundum planè, nec bonum, sed pessimum, ac molestissimum. Væ autem homini illi, per quem vnitatis vinculum iucundum turbatur. Ante mihi contingat mori, quàm audire in vobis quempiam iuste clamitantem: Filij matris meæ pugnauerunt contra me. Nōnne præsentis cōgregationis, tanquam vnius matris filij omnes vos estis, singuli alterutrū fratres? quid ergo à foris vos cōturbare aut cōtristare possit, si intus benè estis, & fraterna pace gaudetis? E cōtrario, quicquid foris blādiri appareat, nulla est profectò consolatio, si intus (quod absit) seminarium discordiæ germinauerit. Hæc Bero.

Psal. 132. S. Hieron. Dulcis vnitas religiosorum.

Act. 4.

Cant 1. S. Bern.

Qui vnitatē soluit in religione.

Pace interna religiosus nihil felicius.

7. Labium vnum omnibus. Hoc vnum esto firmum ac rarū inter viros religiosos, & omnia deinde optimè succedent: vt quemadmodum nemo seipsum sua lingua vulnerat, sic alios eadem non sauciet. Quæcunque enim rixarum, & discordiarum amaritudines in religione apparent, non aliūde, quàm ex labiorum diuersitate, & linguarum virulentia oriuntur. Igitur non sufficit (adiungit Bern.) os custodire à grauioribus tantùm B offensis; cauenda sunt, & leuia; si tamen lene debeat dici quodcunque in fratrem præsumpseris voluntate lædendi: cùm hoc solo si irasceris illi, diuini reus iudicij teneatis. Meritò quidē. Nam quod tu leue putas, & ob hoc leuius præcipitas, plerunque alios aliter accipit. Quòd si dixeris illū non tam grauiter pro tam leui causa debuisse turbari. Respondeo, quanto leuior est, tanto à te leuiùs potuit nō cōmitti. Tu ergo accepta fortè iniuria, non continuò more secularis obliquè referiri fratrē responsione festines, sed neque sub specie quasi corripiendi, verbo acuto, & vrenti transfigere audeas vllatenus animam, pro qua C Christus affigi cruci dignatus est. Sanè commotio tua ibi moriatur, vbi oritur; nec permittatur exire quæ mortem portat, ne perimat; vt dicere possis, & tu cū Propheta, *Turbatus sum, & nō sum locutus*, Ps. 76. Hæc Ber. *Irascimini* (ait Propheta) *& nolite peccare.* bonum ū est irasci, sed quàm bellè monet Bern. commotio vbi oritur ibi moriatur. Pulcherrimè ad hunc versum D. Hier. Turbatus sum quasi homo: nō sum locutus, quasi Christianus: iracundia cœpit in corde meo, sed iracundiā in verba non protuli. Quocirca licèt multa conseruandæ caritati religiosorum hominum necessaria omnino habeantur, omnium maximè tamē D videtur patientia requiri; caritas enim patiens est: ait Apostolus. Ex quo colligit S. Hieron. Parentes, quia multum diligunt filios, eorum etiam libenter patiuntur iniurias. Et S. Chrys. Caritas patiens: ea est radix totius Philosophiæ. De hoc argumento multi multa dicunt: Vnum hoc loco satis sit ex D. Greg. *à* 1. *moral. cap.* 15. ad illa verba Iob 31. *Si leuaui super pupillum manum meam, etiā cùm viderem me in porta superiorem, humerus meus à iunctura sua cadat, & brachium meum cum ossibus suis conteratur.* Igitur sanctissimus Pōtifex primò explicat, sicut per brachium bonam operationem, ita per humerum socialis vitæ coniunctionē designari, iuxta illod: *Seruient ei in humero vno*, E Sophon. 3. Deinde progreditur: *Si leuaui*, &c. Miram virtutem patientiæ seruasse se asserit Iob, qui grauari se à personis minimis, nec contra hoc, quod sibi iustè competere poterat, declinauis, quod tamen si minimè fecerit, adiungit: *Humerus meus à iunctura sua cadat*; quia nimirum, qui patientiam seruare contemnit, socialem vitam citiùs per impatientiam deserit. A iunctura enim humeros cadit, cùm aduersitatis aliquid ferre animus non valens fraternam concordiam relinquit, & quasi membrū separatur à corpore, cùm is qui operati bona poterat, à bonorū omniū abscinditur vniuersitate. Neque enim vnquam seruari concordia, nisi per solam patientiā valet.

S. Bern. Verborum iniuria indigna religiosis.

Psal. 76. Psal. 4.

S. Hieron.

1. Cor. 13. S. Hieron. S. Chrys.

S. Gregor. Concordia per patientiam conseruatur.

Sophon 3.

Crebrò

Crebrò atque in humana actione nascitur, vnde mentes hominum vicissim à sua vnitate, ac dilectione separētur; & nisi ad aduersa tolerāda animus se præparet, proculdubio humerus corpori nō inhæret. Ita Greg. Proculdubio stare nequit caritas Christiana sine patientia: quinimo propter impatientiā nostrā caritas abscedit. Sectamini caritatē, monet Apostolus 1. *Cor.* 14. hoc est, omni conatu ipsā sequamini, quia in vestra est potestate, declarat S. Hier. at S. Chrys. legit: Persequimini. Nimirū (vt ait) adhortatur, vt fugiētem detineant, cōprehendatur, deretam seruent, ne rursus effugiat: assiduè enim à nobis resilit, eo quòd non rectè illa vtimur, sed omnia ei præferimus, hoc facto, in deliciis degentes, & diem festum agentes, angustam virtutis viā ingredimur. Ita Chrys. Planè sic res habet: mira solet esse animorum voluptas, vbi Christiana pax & caritas viget. Vide iam cælestis aura mētes ex caritate perflat. In eadem sententia eleganter (vt solet) hæc profatur D. Greg. Nazianz. *orat.* 3. *de pace.* Concordiæ bonū à Trinitate quidem exortum est, cui nihil ęquè proprium est ac naturæ vnitas, & concordia, ab Angelis autem perceptum, qui & cum Deo, & secum ipsi quieti ac pacati sunt; tum verò ad res omnes creatas progressum, quarum ornamentum in concordia situm est. Pacifici ergo munus, hoc est pacem recuperemus, quam nobis hinc Dominus discedēs, quasi testamēto reliquit. Vnum hoc bellū agnoscamus, quod cum aduersariis potestatibus cōmittitur. Eos quoque, qui nobis infesti sunt, fratrū nomine appellemus. Exiguum quiddā concedamus, vt quod maius est, vicissim accipiamus, nimirum concordiam. Cedamus vt superemus: sicut athletæ, qui ex eo plerunque, quòd humi se deprimunt, aduersariis supernè incūbentibus victoriam extorquent. Sic Nazianz. Vide industriam militis Christiani, qui tunc superat aduersarium, quando tacet, cedit patienterque sustinet, ad exemplum sui ducis, qui cùm maledicetetur, non comminabatur, sed tanquam agnus mansuetus obmutuit in patibulo.

S. Hieron. S. Chrysost. S. Greg. Nazianz. *Vincit patiens.*

8. Ad hæc pleniùs & quodammodo tenetiùs animorum ista & labiorum vnitas cōmendatur ex eo, quòd fideles non fratres modò sumus eodem Patre matreque geniti: sed etiam quod dulciùs & arctiùs amorē constringit, gemelli simul eadem matris suauissimæ vbera sugentes. Qua de re insignis locus est *Cant.* 7. vbi ad sponsam dicitur: *Duo vbera tua, sicut duo hinnuli gemelli capreæ.* Per sponsam nemo semper virginē Dei matrē nō intelligit; per capreā multi, vt Honorius, Ecclesiam; per hinnulos gemellos, Rupertus seculis omnibus inauditam virginitatem, atque fœcunditatem, vt loquitur. Honorius, Guilh. & alij accipiunt fideles: ille ex vtroque populo gētili, & Iudaico in vnitatē fidei coniunctos velut gemella pignora; iste verò fideles vtriusque sexus interpretatur: eo quòd (inquit) vno partu à caprea, nempe Ecclesia sint effusi; & in accipienda gratia non sit distinctio apud Deiparam virginem masculi, & fœminæ. His ergo positis ita commentatur Guillhelm. His fidelibus viris, & fœminis Mariæ viscera Saluatorē ediderunt; his Mariæ vbera Saluatorē nutrierunt; pariebat nobis virgo mater salutem, atque ipso pariebat nos ad salutem. Sacro lacte suo nutriebat nobis vitam, atque eo ipso nutriebat nos ad vitā, piis capnt nostrū brachiis suspendebat ad vbera sua, & nos ad eadem in illo suspendebat. Nec sibi ille

Christiani ad B. Mariæ vbera sugunt amorem. Cant. 7. Rupert. Honor. *B. Maria nutrix fidelium.* Guil.

Bzn. Fernand. in Gen. tom. 1.

nascebatur, nec pascebatur, sed nobis, atque ideo nos in illo nascebamur, nos in illo pascebamur. Duo ergo vbera piæ matris, sicut duo hinnuli gemelli capreæ. Estote (ait Apost. *ad Gal.* 4.) sicut ego, quia ego sicut vos. Hoc est congruite mihi, sicut ego congruo vobis per caritatis condescēsionem. Sic nimirū dicitur piæ matri: Duo vbera tua, sicut duo hinnuli, hoc est, duo vbera tua, duobus congruunt hinnulis. Planè congruūt eis, idest, infirmati eorum, lac propinant dulcedinis, eo ipso, quo illum nobis pro tempore nutrierunt: de quo infirmæ animæ per Prophetam dicitur: *Iacta cogitatum tuū in Domino, & ipse te enutriet.* Ps. 54. Verè duobus hinnulis, idest, ex vtroque sexu electis duo pię matris vbera congruūt, hoc est, imbecillitatem eorum congruè fouent, & nutriunt, eo ipso quo nobis pro tempore nutritorem omnium nutrierunt. Hæc Guilhel. Ergo inuicem diligamus, vtpote eorum Patre geniti Christo Iesu, ad eadémque matris virginis vbera, pium sugentes amorem.

Ad Gal. 4. Psalm 54.

SECTIO VIII.

Cœperúntque hoc facere, nec desistent à cogitationibus suis, donec eas opere compleant.

HEbr. וזה החלם לעשות ועתה לא יבער מחם כל אשר יזמו לעשות *vezeh hachillá, laghasoth: veghathah lo ibba cer mehē col axor iazemu laghasoth.* Et hoc incipere eorum ad faciendū: & nunc non prohibebitur ab eis omne quod cogitauerunt ad faciendum. LXX. habent, vt Latinè redditur: Et hoc inchoauerunt facere; & nunc non deficient ab illis omnia, quæ conati fuerint facere. D. Aug. totam hanc orationem interrogantet accipit: sic enim ait *lib.* 16. *de Ciuit. cap.* 5. Non dictum hoc est confirmando, sed tanquam interrogando, sicut solet à comminantibus dici, quemadmodum ait egregius Poëta:

S. Aug.

Non arma expedient, totáque ex vrbe sequentur?

Sic ergo accipiendum est tāquam dixerit. Nonne omnia deficient ex illis, quæ conati fuerint facere? Sic Aug. Similē interrogationē agnoscit Rupert. Ergóne (inquiens) si illa facultas mutuæ linguæ sublata non fuisset, cogitationes suas implere, ideft, turrim tantæ altitudinis, quiuissent extruere, cuius culmen ad cælū pertingeret? Sic ille. Ironicè dictum arbitratut Lyppoman. Quasi dicat: Isti homines sua concordia vti biberent ad bonum, atque vtile aliquid agendum, & pro meo voto conari, & sine meo consilio vel mandato nihil tentare. Hunc ergo agè ostēdam illis, quàm nihil illorum ausus possint, qui sibi promittunt maxima, etiam cælum (vt ita dicam) irrumpere. Caiet. vt etiam communis habet interpretatio, affirmanter dictum putat, & quasi ex diuina consultatione collectum. Quod (inquit) non sufficit istis, quod ædificatum est ciuitatis, & turris, sed nunc incipiunt tanquam nihil egerint: loquitur autē Deus, vt consueuimus loqui. Et nunc, &c. Optimè dicit: *& nunc,* videlicet stante vnitate populi, cum vnitate linguæ. His enim perseuerātibus nihil prohibebir, nihil impediet istos à prosecutione cœptorū, ab ædificatione turris excelsæ. Ita Caiet. Itaque sensus horum verborum eo tendit, vt ostendatur pertinacia illorū hominum, qui vnitate populi atque idiomatis adiuuante opus illud insanum sunt aggressi; deinde iam valde in sublime productū, adhuc alacri studio & infatigabili moliūtur:

Rupert. Lyppoman. *Hominū pertinacia contra Deum.* Caiet.

neque vlteriùs vſque ad definitum faſtigium, continuare opus deſinent, nulla interim humana vi præditi, aut fracti rerum incommodis. Quapropter accedat oportet diuina virtus, quæ tam pertinaces ædificantium conatus labefactet. Sic ergo explicata litera differendum de more iam eſt. Ac notanda,& veneranda inprimis erit Dei benignitas,quæ in his verbis elucet. Pœnam ſcilicet aliquam,nec illam tamen peracerbam,& ſcelere ipſo condignã mortalibus illis Dominus illaturus,rationem reddit totius facti:ne ſuo cõditori vlla vnquam temerè creatura imponat, quòd indicta cauſa, & ex paſſione aliqua,nõ autem ex zelo iuſtitiæ hominem innocentem ſupplicio addicat. Quod egregiè Procopius ſic obſeruat.

Procop. Non temerè, atque indicta cauſa iudicandum.

B Attende Dei benignitatem;non cõtinuò ruit ad diuiſionem linguarum,ſed pœnas exacturus defenſionem quaſi pro tribunali proponit, dicens : Ecce labium vnum , & hoc inceperunt facere.Nemo itaque culpet,quæ ipſis euenit,linguarum diuiſionem.Cùm abuſi ſint vna eadémque lingua ; meritò & rectè diuerſas & inſonas induxero linguas. Præterea nos quoque erudit, vt defenſionem audiamus , etſi grauiſſimis fuerimus affecti iniuriis : exemplum de ipſo capiamus monet , qui cùm eſſet Dominus , tamen apud ſeruos excuſatione vti non erubeſcit. Hæc Procop.

S.Chryſ.

Quæ videtur mutuatus à D.Chryſ.cuius explicationem,vti valde dilucidam,hîc attexam. Sic infit. Attende Domini miſericordiam : quoniam conatus illorum impediturus erat , primùm cùm illis expoſtulat, & quaſi oſtendit C peccati eorum magnitudinem,& ingratitudinis excellentiam , & quòd abuſi ſunt linguæ & vocis vnitate.

Integritas Dei iudicantis.

Hic enim mos Dei eſt,vt puniturus priùs indicet,quàm magna ſint peccata,& quaſi expoſtulans,etiam ipſe ſatisfaciat nobis,& tũc tãdem corripere incipiat. Ecce genus(inquit)vnum , & labium vnum omnium, & hoc cœperunt facere. Si in tanta concordia , & linguæ vnitate in tantam inciderunt inſaniam : vbi tempus proceſſerit, quomodo deteriora attentabunt?Non ceſſabunt enim ab his ,quæ decreuerunt , vt faciant: nihil eorum impetum & ardorem morari poterit,ſed omnia quæ ſtatuerunt ſecum , ſtudebunt perficere , niſi ſtatim pro attentatis pœnam D luant.Hæc Chryſ.

2. Præclara ſanè doctrina:vtinámque principes,prælati,iudices,penes quos eſt iuſtitiæ punitiuæ munus, illam obſeruarent;maximè verò in cauſis propriis , in quibus ſummum eſt errandi periculum.Vnde ſapientiſſimè dictum illud eſt à D.Bern.*tract.de grad.humil.*

S. Bern. Iudicium in cauſa propria.

Si culpam amici tuo iudicio amor illius, aut minuit, aut prorſus abſcondit, quanto magis amor tui, tuum contra te iudicium fallit ? Non dedignentur aut cauſam ſuæ iuſtitiæ apud ſeruos & ſubditos demonſtrare, aut illorũ excuſationes audire,aut etiam aliquando à ratione ipſa vinci,caderéque ſua cauſa.

S. Greg. Na. Vinci, quàm vincere, præſtat interdũ.

Etenim , vt egregiè profatur D.Greg. Nazianz. *in ſent.* Nec in omnibus rebus, nec ſemper victoriam adipiſci contende. Rectè vinci præſtat, E quàm malam victoriam obtinere. Igitur Dominus Deus in particulari iudicio ſic ſe habet.Iudicat quidẽ peccatorem puncto ipſo mortis tempore,damnátque:ſed priùs aperiuntur libri,conſtat de debitis ; miſer obmuteſcit , non habens quid pro ſe defenſionis reſpondeat. Fiet igitur, quod ipſe Dominus interminatur Pſal.49. *Arguam te,& ſtatuam contra faciem tuam.* ſcilicet (vt ait D.Hieron.)tua peccata,vt his confuſus dam-

Pſ 49. Deus peccata noſtra nobis proponet.

S.Hieron.

A neris in morte perpetua. Vtinam nos in hoc ſeculo poneremus ante nos peccata noſtra,& non Deus ea in iudicio ſtatueret ante faciem noſtrã: vbi iam non caſtigatio , ſed iudicium mortis accedit.Sic Hier.D.Ber. exiſtimat nuncupatim detractori terribilem iſtam fieri comminationem.

S.Bern.

Sic enim ſcribit *Apolog.ad Guilhel.Abb.* Arguam te , & ſtatuam contra faciem tuam. Quod quia detractori loquatur , certum eſt ex præcedentibus.Et quidem iuſtè ad ſe retorquendus,& compellendus eſt ſe intueri,qui auertens faciẽ ſuam à ſe,aliena potiùs mala,quàm ſua ſolet curioſiùs perſcrutari.

Detractor ſua vitia nolens videbit.

Cæterùm hunc ipſum verſum exponit abſolutè idem de quocunque peccatore damnato *in declama. ſuper , Ecce nos reliq.* his verbis:

S Bern. Scelerum manifeſtatio in morte.

B Quid illud confuſionis erit , quid miſeriæ, quid doloris;quando diſſipatis foliis & diſperſis vniuerſa nudabitur turpitudo , reuelabitur ignominia, ſanies apparebit?quando iam immortalis factus internus ille conſcientiæ vermis tota malignitate corroder , ſed non conſumet animam infelicem ; nec erit omnino diſſimulationis locus,aut ſpes vlla conſolationis?Hæc ſanctus Abbas. Pœnam Deus peccatoribus illaturus, priùs tamen iuſtitiam ſuam oſtendit, vt diſcant ab illo homines , qua debeant ratione punire flagiria. Cæterùm poſtquam factus eſt homo,magiſtrum ſe præbuit patientiæ,non iuſtitiæ.

Chriſti patientia victrix.

S Greg. Na.

Vnde monet ſapientiſſimè D.Greg.Nazianz.*in ſentent.*Si quãdo animus tuus acceptæ iniuriæ dolore exarſerit,fac tibi Chriſtus, Chriſtíque vulnera in memoriam C veniant : quantulacunque pars hæc ſint eorum quæ Dominus tuus perpeſſus eſt;hac ratione animi dolorẽ velut aſperſa aqua extinxeris. Et vincas cùm iudicaris , repetamus identidem: de Chriſto enim Domino intelligit D. Aug.qui vicit iudicatus.

Pſal.50.

S.Auguſt.

Quòd ſi quæras quænã victoria iſthæc fuerit ? Reſpondeo : In patientia ſua poſſedit animam ſuam;tantam ſupra omnem naturam , patientiam Dominus ante Caipham, Pilatũ,& Herodem exhibuit,ita vt miraculo haberetur. Vicit igitur iudicatus cùm tacuit , cùm patienter tulit. Iuſtificatus es (exponit S.Hier.) Domine Ieſu , cùm ductus pro populi peccatis ad mortem , non eſt inuentus dolus in ore tuo.

S. Hieron.

D Iudicatus itaque,& damnatus ſuo exemplo erudiuit,vicit,armauítque fideles.hinc illud S.Cyr. Hier.*catech.*13.Cùm Deus eſſet,ab hominib. patiens ſuſtinebat ; vt homines ab hominibus patientes,pro ipſo perferre nos non puderet, quomodo enim corroboraret diſcipulos ad perferendũ pro veritate , ſi ipſe priùs non pertuliſſet? Sic ille.

S.Cyr.Hie.

Cœperúntque hoc facere. Emphaticè, *cœperunt.*ab illis quippe tota orta eſt occaſio peccandi;nõ prouocati moleſtiis, aut iniuriis à Deo aduersùs illũ,opus illud tam impiũ ſuſceperunt. Nec ſi iudicio contenderent cũ Deo,iuſtè ac verè dicerent : Malè affecti, aut non benè affecti à Deo, contra Deum meritò irati conſurreximus. Vnus Deus eſt,de quo Propheta dixerit , *Et vincas cùm iudicaris.* Explicat D.Ambr. *Apol.Dauid.*

Pſal.50.

S.Ambroſ. Dei cauſa contra peccatorem præualet ingratum.

E *cap.*10.Deus tã moderatus,& patiẽs eſt,vt vincat cùm iudicatur.Veniens enim ad iudicium dicit: Popule meus,quid feci tibi, aut quid contriſtaui te , aut quid moleſtus fui tibi ? quia eduxi te de terra Ægypti , & de domo ſeruitutis liberaui te, &c. *Mich.6.* Singula in conſpectu tuo locat beneficia ſua , vt tanquam de his iudices, quæ ſeruare debueras , quo magis reus fias , qui diuinis non potueris ſtare beneficiis.Quid feci (inquit) tibi ? tanquam reum ſe conſtituit , & te iudicem,

Mich 6.

eem, aut quid contristaui te ? offensi vultus A non abnuit crimen, si tu Deo es contristatus autore, aut quid molestus tibi fui ? Interpellationis iniuriam confitetur, si molestior æstimata est. Addit beneficia, quorum gratiam non erubuit, qui existebat ingratus. Idem cū Dauid 2. *Reg.* 12. Hactenus D. Ambros. Cœperunt igitur illi ob solam ipsorum malitiam. Sic enim vti superbos, ac temerarios damnant D. Aug. Chrys. Ioseph. Phil. & ferè omnes Patres, ac Doctores. Solus Abul. contendit eos non peccasse, sed egregie refutatur à Bened. Perer.

3. *Cœperúntque hoc facere.*] Ea quidem conditio peccati est, vt vbi semel peccare cœpisti, dimidium iam facti habeas : hoc est, initium peccandi, iam continuatio esse videatur. Adeò certum est de vno in aliud, atque aliud vitium labi ; adeóque arduum est ab ingressu peccati pedem illicò reuocare. Semper enim (vt ait D. Chrys.) in augmenta facinorum prosilitur. Locus in hanc sententiam pulcherrimus ille Ierem. 15. *Quare factus est dolor meus perpetuus, & plaga mea desperabilis renuit curari ? Facta est mihi quasi mendacium aquarum infidelium.* Vbi vides Prophetam (induit personam peccatoris) primò inquirere, quare deploratο iam in statu iaceat, nec illius plaga medicamento vllo sanari queat, quo quidem significatur postremum in hac vita reprobationis signum, aut certè summa difficultas resipiscendi à peccatis : deinde verò tantæ infelicitatis causam exponere ; quòd pedem intulerit in aquam mendacem. Est autem mendax aqua, cùm fluuius ad speciem transitu facilis, parum aquæ arenoso vado præfert ; sed subitus profundi latent hiatus, & vortices : igitur incautus quis aquam subintrans vix summis plantis attingit, cùm subitò cedit arena, aperitúrque paulatim vortex, & sensim sine sensu mittit ille totus hauritur. O si pedem non inferret in aquam ! O si peccare non cœpisset ! Hinc prima & tota mali labes : Cœperunt hoc facere, fuoem induerunt, quo se non expedient ; catenam trahunt ex aliis atque aliis sibi mutuò connexis æris ac ferri nexibus contextam ; vt deplorat Isai. cap. 5. *Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, & quasi vinculum plaustri peccatum.* Vertunt alij : *Væ qui trahitis iniquitatem funiculo temeritatis, & veluti catena plaustrum peccatum.* Singula rectè interpretatur D. Hier. *Iniquitatem in funiculis.* Quòd (inquit) vincula, dicantur esse peccata, crebriùs legimus, è quibus illud est : *Funibus peccatorum suorum vnusquisque constringitur*, Prouerb. 5. Et Dominus arguens populum delinquentem, qui peccatis peccata sociarat, fecit flagellum de funiculis, *Matth.* 21. Et Dominus venit, vt soluetet compeditos, *Psalm.* 145. quos Ierem. victos terræ nuncupat. Nec plangit eos, qui peccare cœperint, statimque desierint, sed qui longo funiculo peccata protraxerint : vnde, & legimus in Numeris vaccam rufam, cuius cinis expiatio populi est, non aliter immolari, & offerri ad altare Domini ; nisi quæ terrena opera non fecerit, iugúmque non traxerit. Quod autem appellantur funiculi vanitatis, hoc significat, quod facientibus peccatum facilè texitur ; & tam inane, & futile est, vt aranearum fila texuntur, sed cùm inde voluerimus exire, solidissimis vinculis nectimur. Plaustrum autem plenum, onetatúmque peccatis facilè intelligunt, qui meminerint Ægyptios, qui graui peccatorum sarcina premebantur, quasi plumbum in mare rubrum esse demersos. Hæc Hier. Planè vis quædam tyrannica inest in ipsa consuetudine peccandi, vt à Paulo describitur, ad Rom. 7. cùm ait : *Sentio aliam legem in membris meis*, &c. Quæ verò sit ista lex, ita exponit S. Aug. 8 *conf.* 5. Lex peccati est violentia consuetudinis, qua trahitur, & tenetur etiam inuitus animus eo merito, quo in eam volens illabitur. Cœperunt hoc facere. Quid est hoc? scilicet opus illud ad famæ ac nominis celebritatem : de quo in omne æuum illi gloriaretur. O insanam peccantium temeritatem, qui lætantur in rebus pessimis ! Mirabilis illa Danielis statua peccatum ipsum sua mole, compositionéque repræsentat ; atque (vt eleganter autor ille inter opera Bernardi *serm. super illud : Sapientia vincit malitiam*, Sap. 7. disserit) aureum caput est malitia, medium corporis argenteum est curiositas. Per ventrem autem, & femora (vbi libido dominatur) designatur voluptas ; quæ ex ære fuisse describuntur, quod lucidum est, & sonorum : quoniam eò vsque malitiæ rabies incanduit, vt flagitiosi, & coinquinati homines non solùm in spurcitia delectari, sed etiam in infamia consueuerint gloriari, vtpote qui lætantur, cùm malè fecerint, & exultant in rebus pessimis, *Prouerb.* 2. Vnde prauo suo exemplo corrumpunt & eos qui longè, & eos qui propè sunt : proximos videlicet mala conuersatione, remotos autem mala conuersationis opinione ; illorum oculis lucentes, istorum auribus insonantes. Tibiæ, quæ molem sustinent corporis, ferreæ dicuntur. Squama squamæ coniungitur, & totam sustinet machinam peccati praua, & more ferri indurata voluntas. Quare enim peccas ? quia nescis, quid facias ? absit ; quia coegeris, vt facias ? absit ; sed quia placet vt sic facias. Pedum quædam pars ferrea, quædam fictilis ; per lutum operum immunditia, per ferrum mentis pertinacia designatur. Hactenus ille. Viden' vt malum semper inerescit ? inprimis aurum videtur ; quis hæc initia, hoc peccati caput refugiat ? dein iam minùs lucidum, & fallax argentum, neque id perterrefacit ; inde æs, ac demum ferrum, & ferri eum luto commixtio : desinit ergo peccati moles in contumaciam ferro & chalybe duriorem ; sed quæ ferri habet duritiem, nec tandem emolliatur, sed diuinis obsistat ictibus ; luti habet mollitudinem, ac fragilitatem, vt morti soccumbat, & sempiternis gehennæ flammis decoquatur. Optimè igitur sequitur :

4. *Nec desistent à cogitationibus suis, donec eas opere compleant.*] Ita describitur obstinatarum mentium in peccando contumacia, quæ in illis superbis hominibus ad humanam in terris gloriam ex opere illo suo anhelantibus, videbatur. Coniuncta esse solet superbia cum impœnitentia, cordisque duritia, & mentis pertinacia. Quo in argumento multa dicit D. Bern. Hæc tantùm colligam ex *serm. de fallacia præsentis vitæ.* Sic incipit. Errauerunt (ait Propheta *Ps.* 106.) in solitudine, in inaquoso, viam ciuitatis habitaculi non inuenerunt. Solitudo hæc superborum est, quia solos sese reputant, solos appetunt reputari. Literatus est, odit socium : Pecuniosus, si videt alterum ditescere, cruciatur : fortis, aut formosus est ; da ei parem, & contabescit. Solitarius est, sed erroneus ; errat in solitudine sua. Nec mirum, quòd solitudini huic inaquosum additur ; sicut enim in solitodinibus aquæ deesse solent, & loca deserta sterilia quoque, & arida esse consueuerunt ; sic superbiam impœnitentia co-

Marginalia: De vitio in vitium accessio. — S. Chrys. — Ierem. 15. — Initium peccandi vitandum. — Isai. 5. — S. Hieron. — Prouerb. 5. — Matth. 21. — Psal. 145. — Perseuerantia in peccatis. — Ad Rom. 7. — S. August. — Dan. 3. — Peccatores delectantur, & gloriantur in flagitiis. — Sap. 7. — Prouerb. 2. — Obstinata in peccato voluntas. — Finis peccati gehenna. — S. Bern. — Superborum solitudo. — Psal. 106.

mittatur. Elatum enim cor, durum & expers est A pietatis, ignarum compunctionis, siccum ab omni rore gratiæ spiritualis, quia superbis Deus resistit, humilibus autem dat gratiam, *Iacob. 4.* Qui emittis fōtes in connallibus inter medium montium (ait Propheta) pertransibunt aquæ, *Psal. 130.* Hinc est, quòd & ipse miserabiliter conquerens ait: *Anima mea sicut terra sine aqua tibi*, Psal. 142. siquidem aquæ inopia non modò aridum, sed & sordidum facit, dum non est, quo laueris: & humanum cor lacrymas nesciens, non modò durum, sed & impurum esse necesse est. Hucusque Bern. Quomodo igitur superbi homines desistent à cogitationibus suis? quomodo eas non opere illo ad arrogantiæ ostentationem compleant? Quî fiet, vt superbi peccare desierint, quorum duritia cordis nescit emolliri, pœnitentiam respuit; caret & rore cæli, & oculorum lacrymis, quibus cor molle, purúmque reddatur? Non desistent peccatores, quippe cœco feruntur impetu. Ante omnia peccatoribus lumen eripitur; vnde illud: *Et lumen oculorum meorum, & ipsum non est mecum*, Psal. 37. Primus ac sapidissimus coruo gehennali cibus est, animæ oculus; hunc eruit, erutum comedit. Quare impij hac illac oberrant sui ipsorum nescij. Nec desistent; cœperunt hoc facere. Peracutè Caiet. vt superiùs retulimus, hunc sensum eruit ex his verbis: Nunc incipient, tanquam nihil egerint. Ecce ardor peccandi, nunquam vitæ impuræ fastidio libidinosus reuocatur; cùm enim ignea sit voluptati vis, nunquam fastidit; quis quæso voraces ignium flammas fastidire vidit oblatam ligni & stipulæ materiam? Affer, affer, vox est impuritatis. Nunc incipiunt: infatigabile prorsus est in peccando studium. O desistant aliquando tandem, qui Christiano censentur nomine; qui & Deum purissimum ex virgine purissima natum adorant! & ipsius Dei corpore, ac sanguine aluntur! Vnde S. Cyrill. Hie. *catech. 12.* optimè adhortatur: Castitatis alūni, & discipuli temperantiæ natum ex virgine Deum castitatis, plenis labiis celebremus: & spiritalis ouis corpus sumere digni effecti. Sic D ille. Malè autem Deum castitatis veneratur, qui mente & carne polluta fidem illius dedecorat. Non desistent, quia nec Deum timent, nec alij alios reuerentur: ducem sequuntur Nemrod robustum venatorem coram Deo, quem non pudeat giganteę immanitatis flagitiorum; qui non timeat ante ipsius Dei oculos quodcunque facinus patrare. Optimè Gregor. aut quicunque ille est inter opera D. Greg. Naz. in Ecclesiasten: Qui pudorem non habet, amittit proculdubio & timorem; imò & seipsum perdit, iuxta illud Poëtæ, *Ego illum periisse duco, cui quidem periit pudor.* Est autem tanta vis aduersus peccatum in pudore, vt propterea confessionem sacramentalem Dominus instituerit, quò quis alteri sua flagitia sigillatim minutatimque aperiens verecundetur, sitque illi pudor in præteritorum castigationem, & in futurorum præmonitionem. Quod idem ille autor sic adnotauit loquens de confessione: Licet animam armare, armis pudoris. Nam qui per occultiorum annūciationem seipsum veluti proscripserit, memoriam pudoris habet pro pædagogo ad vitam deinceps agendam. Hæc ille. Si pudor absit, immedicabile vulnus erit peccati. Quis enim fœditatem vitij, & virtutis pulchritudinem persuadeat? Est quippe (ait D. Greg. Nazianz. *orat. 1. Apolog.*) pudor persuasionis pharmacum. Si pudor absit, quid de virtute fiet? Pudor enim (ait idem) est ille, quo nullum maius adiumentum ad virtutem excogitari potest, *Orat. 26.*

Superbia destituta cum compunctione. Iacob 4. Psal. 130. Psal. 142. *Peccatum oculos eruit.* Psal. 37. Caiet. *Libido insatiabilis.* Prouerb. 30. S. Cyrill. S. Hieron. S. Greg. Naz. *Pudoris iactura ducit in omne scelus.* *Quorsum confessio sacramentalis.* *Pudor contra peccatum munit.* S. Gregor. Nazian.

5. Nec desistent à cogitationibus suis, donec eas opere compleant. O si non complerent! O si deciderent à cogitationibus suis! O si deponerentur potentes de sede; & dispergerentur superbi mente cordis sui! Præclarè cùm peccatoribus agitur, quando in ipso cursu, priusquam vlteriùs rapiantur, casu aliquo infelici, vel (quod acerbius est) morte ipsa præpropera inhibentur, quando medio mari, dum secundis velis, flantéque fortunæ felicioris aura vehuntur, oborta tempestate priùs obruuntur, quàm portum conspicere potuerunt. Nec de solo Iuda, imò de quocúnque reprobo dictum accipiendum est: Bonum erat eis, si natus non fuisset homo ille. Etenim, vt obseruat S. Hieron. multo melius est non subsistere, quàm malè subsistere. S. Aug. Bonum (inquit) erat ei, vt non nasceretur, scilicet ad peccatum: aut Christo non nasceretur per vocationem, ne esset apostata. Sic ille *de quæst. Euang.* O quàm multis melius fuisset, nec nasci, nec renasci per Baptismum. Iccirco enim grauiùs in gehenna cruciabuntur. Beatus verò est ille, qui non accepit in vanum animam suam, *Psal. 23.* At secundùm D. Ambrof. explicationem *lib. de bono mortis, cap. 7.* In vanum accipit animam suam, qui C secularia struit, ædificat corporalia. Cæterùm læti & alacres viuunt peccatores, nec desistunt à cogitationibus suis, donec eas opere compleant rati liberè se peccare, nec Deo id curæ esse. Proh statum infelicissimum! Audi Ambr. *loco indicato.* Plerique criminum suorum absolutione lætantur; si emendaturi sunt, rectè: si perseueraturi in eis, stultè; quia longè illis plus damnatio profuisset, ne incrementa facerent peccatorum. Deinde sanctissimus Doctor concludit, multo esse optabilius peccatori suis in flagitiis ad mortem vsque permansuro mori, quàm viuere: affértque locum illum Eccl. 7. *Inueni amariorem morte mulierem.* Non quia (inquiens) amara sit mors, sed quia impio amara, & tamen amarior vita, quàm mors. Grauius est enim ad peccatum viuere, quā in peccato mori: quia impius quandiu viuit, peccatum auget: si moriatur, peccare desinit. Hæc Ambrof. Ac sunt nonnulli adeò peccatorum illecebris occæcati, vt vitæ breuitatem defleant, doléantque (ait D. Bern. *serm. de fallacia vitæ*) sibi modicum tempus esse, quo seruiant peccato. Igitur contra fallacem istorum vitam sic inuehitur idem Bern. Cùm peccare delectat adhuc, gemit altiùs pro breuitate sua. Nec breuitas falsa, sed gemitus fallax, quòd id memoret cum mœrore, vnde magis oportuerat gratulari. Siquidem bonū est ei, si sic agere perseuerat, vt flagitiis eius, quibus voluntas modum non ponit, vel necessitas finem ponat. Expedit ei qui semper anima E moritur, vt corpore citiùs moriatur: magis autem ei bonū erat, si natus non fuisset homo ille. Et ipsa denique vitæ memoria breuioris remedium magis, quàm incentiuum debuerat esse peccati, sicut scriptum est: *Memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis*, Eccles. 7. Hæc Bern. O vitam miserrimam, in qua viuere peius est, quàm mortem pati sempiternam! Heus tu quisquis es, vide quid lucraris dum in peccato persistis, nec desistis à cogitationibus tuis, donec eas opere complcas? An non verum est quod scribit D. Basil. *Epistol. 3. ad Amphyl.* Qui in malo per

Vtile est peccatori, si vel morte immatura cohibeatur. Matth. 26. S. Hieron. S. Aug. Psal. 23. S. Ambrof. S. Ambrof. *Præstat in peccato mori, quàm ad peccatum viuere.* Eccl. 7. S. Bern. S. Basil.

perseuerat, habet vulnus immedicabile. Rectè D. Ambros. *serm.8.in Psalm.*118.temulentiam in peccato agnoscit,dum ait: Abstinuit à temulentia delinquendi sobrietate virtutis. Nónne qui fortè aliquando in ebrietatem incidit, vt crapulam edormiuit;seipsum accusat,pudore vellicat, atque inposterum cautior fit? Ita qui semel, aut iterum ex vehementia tentationis peccatum admisit. At qui iam in ebrietatis vitio inueteratus occaluit,vbi quæso nisi in morte crapulam edormit? Ita se habet ille, in quo peccandi consuetudo multos iam per annos inoleuit; quæ non nisi morte extrema solet definiri.

S. Ambros. Obstinatio in peccato immedicabilis.

6. Hæc illa est cathedra pestilentiæ, quam in gradibus peccandi postremam, & grauissimam posuit regius Vates Psal.1. *Et in cathedra pestilentiæ non sedit?* qua lue correpti penè omnes moriuntur; rarus est, qui euadit. Sed eodem loco D. Basil. egregiè commentatus: Putare (inquit) debemus cathedram dici stabilem, ac firmam in iudicio prauo conuersationem: quæ nobis prorsus vitanda est, quòd diuturna exercitatio peccatorum, præsertim si stodio fit,& certa destinatione, animabus solet habitum gignere, vix vnquam desiturum, & ægerrimè mobilem. Animæ enim morbus, vbi vetustuit iam,mali item exercitatio, simulatque occaluit diuturnitate: vix vllam admittit medelam, aut certè immedicabilis fit protsus;cùm in his, vt in plerisque aliis consuetudo mutetur, & abeat in naturam. Secundus proinde erit nostræ nauigationis cursus, si prima mox qualicunque experientia mali, quasi à bestia intentante plagam pestilentem, ac virulentam refugerimus. Iam enim ipse quosdam noui, qui per ætatis teneræ florem ad obscœnas carnis affectiones delapsi, per consuetudinem quoque malis istis immortui sunt peccatis. Quẽadmodum enim suos qm in cæno sese obuoluuut,continuò sibi lutum augent; sic hi fœditatem ex voluptate singulis diebus affricant sibi, & aspergunt. Hactenus Basil. Sed (vt optimè D. Chrys. monet *homil.8.in 1.Cor.*) ne desperemus; neque enim tam grauis casus est, quàm post casum iacere; neque tam graue vulnus est, quàm nolle acceptum curare. Addo etiam Chrysostomo: Etsi quis totam vitam in flagitiis consumpserit, spem homini esse,vt conuertatur, vt salutem consequatur æternam. Fidei catholicæ est articulus; nemo enim dum viuit, non potest si velit gratia Dei adiutus saltem consequi: quod in latrone factum videmus. *Hodie mecum eris,* &c. Quia nimirum (ait S. Cyr. Hier. *catech.*13.) Rex adest, qui gratiam confert. Longa petitio, sed celertima gratia. fuit illi finis vitæ, principium rectè facti, traditio animæ, & acceptio salutis. Nemo murmuret contra patremfamiliâs; cui ille dicat: Amice non facio tibi iniuriam. Nónne potestatem habeo in meis facere vt volo? vellet iuste agere latro: sed venit mors. Non tantum opus moror; sed fidem recipio. Sic ille. Nota voluntatem fide plenam, & desiderium laborandi pro Domino etiam irriso effectu acceptari,& coronari. Vnum ego monuerim,etiamsi peccator innumeris sit obrutus sceleribus, si tamen pietatem erga semper virginẽ Dei matrem non abiiciat,spem aut omninò certam aut valde firmam fore, vt aliquando tandem pœnitentiam agat, & saluus fiat. Dic obsecro fracta tempestatibus naui, factóque naufragio, dum quis naufragus tabulam arreptam tenet, nónne spes misero est, vt tandem euadat? Miserabile fecisti animæ tuæ naufragium, ô peccator, medias inter vitiorũ vndas iam proximus gehennæ iactaris! tabulam ô miser arripe, tabula suffultus emerges; illa scilicet, in qua Deus omnes suarum opum thesauros exposuit; illa, in qua pretium mundi proposuit: illa, in qua digito Spiritus sancti diuinum suum Verbum scripsit carnem factum, vt habitaret in nobis, vt faceret nos Dei filios, & gloriam ipsius vnigeniti videremus. Potentissima planè est pietas erga Dei matrem; spes ista vnica reorum (vt eam vocat D. Aug.) non confundit. Deus quidem noster (ait D. Bern. *serm. signum magnũ*) ignis consumens est, *Deut.* 4. Quidni vereatur peccator accedere, ne quemadmodum fluit cera à facie ignis, sic pereat ipse à facie Dei? Opus est mediatore, nec alter nobis vtilior, quàm Maria. Fidelis Maria, quæ salutis antidotum nobis propinauit: ministra propitiationis iniecit redemptionem. Quid ad Mariam accedere trepidet humana fragilitas? Nihil austerum in ea, nihil terribile: tota suauis est, omnibus offerens lac, & lanam. Sic Bern. Hæc est (ait S. P. Dã. *serm. de annunciat.*) quæ singularem in cordibus nostris sibi vendicat principatum, hæc est, ad cuius nomen corpus humiliter inclinamus, cuius horis reuerenter assistimus, cuius memoriam iugiter frequentamus. hæc est, quæ nostris affectibus suauiter indulcescit, quia magna multitudo dulcedinis eius; spiritus enim eius super mel dulcis, in qua dulcis Dominus cum omni sua dulcedine superuenit. In huius vtero maiestas Altissimi, sicut adipe & pinguedine, repleuit terras, infudit cælos, inferna respersit. Hæc Dam.

S. Chrysost. De nullo in vita desperandum.

S. Cyr. Hie.

Pietas in B. Mariam signum prædestinationis.

Psal. 1.

S. Basil. Inueterata consuetudo peccandi.

S. August.

S. Bern.

Deut. 4.

S. P. Dam.

SECTIO IX.

Venite igitur, descendamus, & confundamus ibi linguam eorum, vt non audiat vnusquisque vocem proximi sui.

1. VEnite,&c. Par pari Deus solet peccatoribus referre; dixerant illi: Venite, faciamus,&c. Eadem voce Hebræa הָבָה *hauah*, Deus ipse vtitur ad subruendam illorum constructionem. Hoc etiam pacto Dei monita irriserant impij, vocantémque Deum subsannauerant: iccirco minatur Dominus: *Ego quoque in interitu vestro ridebo, & subsannabo,* Prouerb. 1. vt risus risui, subsannatio subsannationi respondeat. Miror quàm aliter, ac locus exigat, explicetur à D. Gregor. *9. moral. capite* 20. in hunc modum. Ridere Dei est humanæ nolle afflictioni misereri; quare ego quoque in interitu vestro ridebo, hoc est, afflictioni vestræ nulla pietate compatiar. Sed adhuc ampliùs innuitur hoc loco, nimirum quòd Deus peccatoribus par pari referat, vt apertè significatur in illo, *quoque*; ac si dicat: Idem quoque vobis reddam in morte, quod in vita mihi præstitistis, scilicet risum, subsannationem, & æternum contemptum vestri. Audietis enim: Amen dico vobis, nescio vos; non vos estis ex ouibus meis. Beda exponens hunc locum Prouerb. Tale (inquit) est in Psalm. 2. *Qui habitat in cælis, irridebit eos, & Dominus subsannabit eos.* Non quia buccis Dominus irrideat, aut naso subsannet: sed ea vis designata est tali verbo, quam dedit Apostolis, vt praeuiderent nihil prorsus impios contra eum, supra quam ipse permitteret, insidiis esse acturos; quin potiùs illorum

Deus peccatori in iudicio pari refert.

Prou. 1.

Beda.

ram cœpta omnia euacuanda, eius verò gloriã post passionem per orbem terrarum esse dilatandam prænoscerent; ideoque superbiam eorum, etiam cùm maximè valere conspicerent, pro nihilo contemnerent. Sic ille. Et quidem optimè de Christo contra Iudæos, à quibus despectus, & irrisus fuit; & quos iam sedens ad dexteram Dei Patris supra omnes cælos, mortalium omnium irrisionibus, & subsannationibus exposuit. Quid æquè inter gentes etiam barbaras contumeliosius, quàm vel ipsum nomen, nedum natio Iudæorum. Contrà verò quid pulchrius, quid suauius, quid gloriosiuius vel ipso nomine Iesu? cuius vitalem vbique sparsam fragrantiam (ait S.Bern. *serm. 22. in Cant.*) qui non sentit, aut mortuus est, aut putidus. Christus Dominus spiritus oris nostri captus est in peccatis nostris, *Thren.* 4. At (vti ait S.Cyril.Hier. *catech.* 13.) quid deinceps ò Propheta? In vmbra (inquit) ipsius viuemus inter gentes. Non enim in Israël ampliùs, sed in gentibus conuersaturam indicat vitæ gratiam. Sic ille. Itaque Iudæi Christo mortalem vitam eripuerunt. Resurrexit ille, in cælum gloriosus ascendit, in cælo regnat. Cum illo & per illum, & sub illo viuimus Christiani. Iudæi extra vitam in tenebris ignorantiæ, atque in vmbra mortis iacent consepulti. Valde autem cohæret hæc expositio de opprobriis atque exitio populi Iudaici, cum præsenti loco de construentibus turrim, quos Dominus irrisit, & cohibuit, ne inceptum opus vltrà perducerent.

Iudæi qui Christum irriserant, risui sunt gentibus.

Iudæorũ ignominia.

S. Bernard.

S. Cyr. Hier.

Iesu nominis suauitas.

2. *Venite, descendamus.* Primò sese offert illa quæstio; ad quos loquitur Deus? Patris, aiunt plerique, ad Filium, & Spiritum sanctũ, hæc verba esse, vt illa: Faciamus hominem, &c. 1. & 2. *cap.* Sicut enim opus creationis Angelorum superat vires, solúsque Dei est; ita tam stupenda repentinaque linguarum confusio, non angelicæ opis, sed diuinæ tantùm omnipotentiæ opus esse iudicari debet: quare neutro in loco Deus cum Angelis, sed æternus Pater cum Filio, & Spiritu sancto colloquitur. Ita S.Cyrill. Chrys. Proco. Rabb. Ruper. huius sententia est: Venite, &c. hoc tam mirandæ vindictæ incommodum, quo maximè homines à semetipsis diuiduntur, solus potuit facere Deus. Proinde cùm dicit pluraliter, venite, descendamus, non Angelorum multitudinem ad auxilium cohortatur, sed ad feriendam superbiã se adesse testatur, tota Trinitas, vnus Deus; quod ex opposito remedio magis liquet. Vbi enim in ore Apostolorum omnia reuocantur genera linguarum, eadem Trinitas sese aperit hominibus, & ea die primùm in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti homines baptizantur: quæ vera structura est altissimæ turris, qua in cælum homo conscendit cum Deo regnaturus. Sic Rupert. Ex quo infertes, quam detestabile malum sit superbia, vt tota Trinitas ad illam feriendam se adesse restetur; nec vt congrediantur cum tam prodigioso inimico, Angelos mittat. Quippe cum angelica natura maximè fuerit superbiæ telo sauciata, in dæmonibus videlicet, quos de Angelis miserabili quadam metamorphosi effecit. Solus igitur Deus contra superbiam depugnat. Cæterum hic vt vides, tota Trinitas aduersùs superbiã descendens superborum hominum, & superbiam damnauit, & opus euertit: at superbos ipsos non reddidit humiles. Vnicum tam immedicabili malo remediũ in eo collocatũ erat, vt Dei Filius descenderet, Verbũ caro fieret, exinaniret semetipsum vsque ad mortẽ crucis. Sola enim Christi humilitas prostrauit hominum superbiã. Hic est (ait D.Cyprian. *ser. de Natiuit.*) primus religionis introitus, sicut in mundum primus Christi ingressus, vt quicunque piè vult viuere, humiliter de se sentiat. Idipsum significatur à Domino; cùm ait: *Intrate per angustam portã, quia lata porta ducit ad perditionẽ; quam angusta porta quæ ducit ad vitã,* Matth. 7. Vbi sic D.Chrys. Porta perditionis est diabolus, per quem introitur in gehennam, lata porta dicitur diabolus, quia effrænatæ superbiæ licentia dilatatur. Porta vitæ Christus, porta angusta, humilitatis ratione collectus: quia quem totus non capit orbis, seipsum intra angustias vteri virginalis inclusit. Benè id quidem Chrys. sed porta angusta pro ipsamet humilitate, sicuti porta lata pro superbia sumi potest egregiè. Humiliatus est Dominus Iesus, & exinaniuit se vsque ad mortem crucis. Sed ipsa summa humiliatio cessit in summam Christi glorificationem. Regnauit ab ipso ligno crucis Dominus Iesus. Non pudet Christianum humilitatis & crucis Dei sui. Quin potiùs (vt obseruat S.Cyril. Hier. *catech.* 13.) gloriatio Ecclesiæ Catholicę est omnis Christi actio; gloriatio verò gloriationũ est crux. Sic ille. Crucem Iudæi ad ignominiam & mortẽ Christo extulerunt: sed ex cruce vita, & gloria profluxerunt. O sapientissimam prouidentiam, quæ malum etiam propositum in salutis occasionem conuertit, exclamat Cyr. *cat.* 8.

Rupert.

Trinitas tota contra superbiã depugnat.

S. Cypr.

Christus humilitatem docuit in ingressu suo.

Matth. 7.

S. Chrys.

S. Cyr. Hier.

3. D.Greg. 27. *moral. c.* 24. quæ sit hæc porta, quęque via angusta, sic explicat: Arcta benè viuendi censura nõ est ampla via, sed semita, in qua quisque studiosè constringitur, quia sub præceptorũ custodia solicitè coangustatur. An non quasi angustia est itineris in hoc mundo viuere, sed laudes mundi despicere, & pro Deo opprobria amare, gloriam fugere, despectum sequi, adulantes despicere, despicientes honorare? Ita Greg. Igitur cùm sit porta cæli angusta, quàm difficilè, imò quàm impossibile est, vt per illã subintrare queat superbus arrectis ceruicibus elatus, & grandi fastu arrogantiæ circunseptus. Solus humilis, qui repit humi, & nihili se reputat, non facilè modò inuenit aditum, sed etiam (quod mirandum est) & altam, & latam indicat portam, quam Dominus vocat angustam. Sed quo doctore ac duce potuit se homo humiliare? Respondet S.Ambr. *in Ps.* 43. Humiliauit se Dominus Iesus, vt disceres, quid sit humilitas. Idẽ *ser. 2. in Ps.* 118. de humilitate Christi, & nostra disserens sic ait: Nunquid nobilior tu, nunquid potentior tu Christo es? Ille pro te suscepit illa, quæ tu despicis. Ille pro te humiliauit se vsque ad mortem crucis, vt tuæ lapsũ aboleret superbiæ: vt quod per vnius Adæ inobedientiam perdideramus, per Christi humilitatem reciperemus. Sic Ambr. Sed quàm potens extiterit humilitas ad exaltandum Christum in cruce humiliatum; & ad peruincendum hominum genos, qui tandem Deo humiliato cesserunt; elegãter ita prosequitur idem Pater. Propter quod (inquit Apost. *ad Philip.* 2.) Deus illum exaltauit, &c. Non laborat Apostolus potentiam Christi probare, sed obedientiam prædicare, sed demõstrare quanta sit humilitatis gratia, quantus eius profectus. Si Christo profuit humilitas sua, cui ergo non proderit? Si illum exaltauit, quem non augebit? factus est minister omnium Dominus; & auctor omnium vapulauit, pedes lauit, crucifixus est, mortuus est. Sed in his omnibus detrimentum nullum video Diuinitatis eius, profectum operationis agnosco. Qui nihil habebat, quod ad

S. Greg.

Via humilitatis angusta.

Humili lata & alta est porta cæli.

S. Ambros.

Humilitas Christi exemplum nobis, & illis lucrũ.

Ad Philip. 2.

pote

potestatem suam adderet, habuit quod ad cultum suæ maiestatis adiungeret. Audeo dicere: operationis suæ munus amiserat, nisi id humilitas recepisset. Itaque nos quidem redemit, sed etiam sibi acquisiuit. Suscepi, quem nesciebam; agnoui, quem non cognoscebam; confiteor, quẽ negabam: ipsi genu corporis flecto, ipsi genu mẽtis inflecto, ipsum adoro, quem antè fugiebam. Hæc ille. Victus ergo ab humilitate Christi est homo; fidem illius suscipit. Christum crucifixum adorat. Sed hoc satis non habet; etiam humilitatem addiscit, nesciri, despici, conculcari appetit, vt magistro humilitatis similem se discipulum

S. Ambros.

exhibeat, quod etiam idem Amb. his verbis edocet: Ille igitur, qui ad dexterã Dei sedet propter nos humiliatus est; ideoque dicit nobis: *Discite à*

Matth. 11.

me, quia mitis sum & humilis corde, Matt. 11. vt tu illum imiteris, vt tu ei dicas: Domine audiui vocem tuam, impleui præceptum tuum, dixisti, vt à te disceremus humilitatem: didicimus non solùm sermone, sed etiam actu tuo. Feci, quod im-

Psalm. 118.

perasti: vide humilitatem meam, *Psal.* 118. Athleta bonus membra sua monstrat, vt conuersationis suæ approbet disciplinam, & tu ostende cordis tui humilitatem, vt titulos virtutis ostendas. Hæc Ambr. Vide quàm sit gloriosa humilitas, quàm præclaris virtutum omnium titulis abundet? Denique Deus homo factus humiliauit se, & (vt ait

S. Cyprian.

D. Cyprian. *ser. de Natiuit.*) non confusus est se ad formam serui exinanire, vt qui de fraternitate eius gloriantur, & volunt ascendere, non erubescant descendere. Porrò autem quid post Chri-

B. Maria humilitas sublimis.

S. Anselm.

stum Dominum (vt inquit S. Anselm.) sublimius sublimi matre Dei, qui humilius humili ancilla Dei? Viden', vt summa humilitas cum summa maiestate coniungatur? Quem ergo iam nunc pudeat humiliari?

4. *Venite, descendamus.* Probabilius tamen arbitrantur complures, hæc verba Dei quidem esse, sed ad Angelos dicta. In quã sententiã ita scri-

S. Aug.

bit S. Aug. *lib. 16. de Ciuit. c. 6.* Venite, descẽdamus: recapitulatio est, demonstrans, quemadmodum factum sit, quod dictum fuerat: Descendit Dominus. Si enim iam descenderat, quid sibi vult: Venire, descendamus? Quod intelligitur Angelis dictum; quia per Angelos descendebat, qui in

Deus per Angelos descendit.

Angelis descendentibus erat. Descendamus: ostẽdit ita se operari per ministros suos, vt sint etiam ipsi cooperatores Dei. Poterat & illud, quando factus est homo, de Angelis intelligi: Faciamus hominem; sed quia sequitur: Ad imaginem, & similitudinem nostram; nefas est credere, ad imaginem Angelorum hominem factum, aut eandẽ esse imaginem Angelorum, & Dei: & ideo rectè intelligitur pluralitas Trinitatis. Poterat & hîc eadem intelligi Trinitas, si aliquid esset, quod Angelos prohiberet intelligi, quibus potiùs conuenit venire ad Deum. Hæc Aug. Similia tradit

S. Gregor.

Quomodo Deus loquatur cum Angelis.

D. Greg. 2. *moral. c.* 5. Loquitur (inquit) Deus ad Angelos sanctos: Venite, &c. eo ipso quo eorum cordibus occulta sua inuisibilia ostendit, vt quidquid agere debeãt, in ipsa cõtẽplatione veritatis legant: quasi enim audientibus dicitur, quod videntibus inspiratur. Ita Greg. Quæ doctrina est etiam inter Theologos; quòd nimirum tales reuelationes fiunt Angelis in essentia diuina, quam illi beatifica visione contuentur: ea quippe speculum est, sed tamen voluntarium, omnia quidem intelligibilia repræsentans, cæterùm ea tantùm manifestans, quæ Deus vult, & quantum vult, & quando & quibus vult reuelare. Probabiliùs alij se putant philosophari: videlicet huiusmodi nouas reuelationes fieri Angelis per nouas species intelligibiles intellectui eorum à Deo infusas: vel per priorum specierum nouam quandam, & propriam ad repræsentandas has, vel illas res applicationem, ac determinationem: vel denique per nouas cognitiones, siue conceptus harum, vel illarum rerum, ad quos producendos Deus simul cum Angelico intellectu concurrit. Verùm accuratior hac de re pertractatio Theologorum est. Addit Greg. Ascen-

S. Greg.

dunt Angeli in eo, quòd creatorem conspiciunt: descendunt Angeli in eo, quòd creaturam sese in illicitis erigentem examine districtionis premunt. Sic Pont. Descendunt ergo Angeli cùm hominem sese perperam erigentem premunt.

Ascensus & descensus Angelorum.

Quid ô superbe ais: Ascendam, & sedebo in throno Altissimi? vt mundo insonuit ista vox: Actutum Angeli turmatim è cælo delapsi ad te opprimendum, & proculcandum incurrunt. At tam abiectus es, tam repis humi, vt ad te coërcendum descendant, non ascendant Angeli: nec enim superbus ascẽdit, sed miser ascẽdere se putat. Iccirco enim Propheta Ps. 5. ait, *Decidat à cogitationibus suis.* Quippe cũ ascẽsus iste solũ in cogitationibus cõsistat. Quid mẽdacius? quid inanius? sedere se in alto putant, sed profectò ne sedent

Superborum vanitas & obi clio.

Psalm. 5.

quidem. Deposuit, ait Virgo mater Dei, potentes de sede, *Luc.* 1. Quænam sedes ista est superbo-

Luc. 1.

rum, & potentium huius seculi. Dispersit (inquit) superbos mente cordis sui. Sedes ergo est mens cordis sui, videlicet vana de seipso conceptio, futilis cogitatio, somnium merum. Qua de sede cùm deponuntur, ac de suis cogitationibus decidunt; tandem ad se redeunt, euigilant accusántque, & irrident priora illa sua insomnia, ciuitates ac turres Babel, ventosásque moles cælo ipso sublimiores. Exponit versum Psalmi, de quo est sermo, Theodor. ad hunc modum. Adducantur in iudicium tuum, ô Domine, & aberrent ab iis, quæ machinantur, atque per experientiam discant, quòd araneæ telam contexant, & pœnam suis ausibus dignam pendant. Plena sunt sacræ Scripturæ volumina huiusce moris Dei cogitationes prauas, & inanes hominum ludificantis: passim enim eriguntur in altum turres Babel, quas Deus leui quadam illusione funditus solo æquat. Probro, ac risui exponuntur superbi, quorum cogitationes vanæ sunt. Fac

Superborum vanitates dissipantur.

Theod.

Domine (declarat S. Chrys.) vt sint trita eorum consilia, & non vltrà progreditur eorum improbitas. Quod quidem in temerariis ædificantium turrim Babylonicam conatibus visum est.

S. Chrysost.

Pulchrè S. Hieron. explicat de hæreticis superbas, & inanes errorum moles extruentibus. Egregiè (inquit) dicitur: A cogitationibus suis, quotidie enim hæretici immutant dogmata sua. Bellè vanæ sunt cogitationes suæ, non Dei fides, non scripturæ. Contrà verò humiles à Deo honorati, & exaltati omnibus laudi & amori sunt. Non

S. Hieron.

B. Maria encomia.

se aliud reputabat illa benedicta inter mulieres, quàm Dei ancillam: sed inde beatam illam dicunt omnes generationes; vt iure optimo hæc inter alias S. Iacobus apposuerit in sua lithurgia: Tibi ô plena gratiæ, vniuersa creatura gratularur, Angelorum cœtus, & huminum genus: quæ es templum sanctificatum, paradisus spiritualis, virginum gloria, tuum enim vterum Deus thronum fecit, & tuum ventrem latiorem, & ampliorem cælis ipsis reddidit. Tibi ô gloria plena, vniuersa natura gratulatur.

Gio

Gloria tibi, &c. Proh quantum hnmilis virgo ascendit à cogitationibus suis; ab ancilla ad reginam; à seruo ad matrem Dei. Respexit (ait) humilitatem ancillæ suæ. vertunt aliqui, nihilitatem. Qualem nec ipsa virgo (apud Rupert. *lib. 1. in Cant.*) inquit: Possum alloqui, nec verbis consequi. Res ista non est effabilis. Sic matris nihilitas exinanitioni Filij congruebat. Quòd autem sublimitas in humilitate sit, eleganter his verbis ostendit S. Ambros. *in cap. 6. Epistol. ad Galat.* Qui extollitur quasi aliquid sit, errat: nescis enim quia de humilitate crescitur. Verba enim Saluatoris, & gesta ante oculos non habet, qui cùm sit omnium Dominus, humiliauit se, vt nobis formam daret, quid sequi deberemus, si crescere velimus: & si nos erigeremns, inclinaremur; quod facit imperitia cordis inflati, vt apud homines commendatior videatur: nunquid non verè hic imperitus est, qui præsentis gloriæ cupidus est. Hæc Ambros.

Rupert.

S. Ambros. *De humilitate crescitur.*

5. *Confundamus ibi linguam eorum, vt non audiat vnusquisque vocẽ proximi sui.* Hebr. שפת *çephath.* Interpres reddidit, vocem; alij labia, seu linguam. Chald. babet: Coufundamus labia ipsorum, ne quis proximum intelligat. Et sic est accipiendum illud, *audiat*, hoc est, intelligat. Itaque, incredibilis facta est inter ædificantes confusio, exorta pluralitate linguarum: cùm sese inuicem loquentes non intelligerent; & petenti calcem alius ligonem porrigeret. Vnde inuicem irridentes, & mutuò irascentes ab opere destiterunt, separatique omnino sunt. Quocirca cùm esset populus vnus, & labium vnum; ac posita vtraque vnitate opus illud inceptum, continuarúmque vnanimi omnium consensione, indefessóque studio procederet: sublata demum vnitate linguæ, ac pluribus subitò, nimiúmque diuersis pullulantibus, sublata pariter est vnitas populi: & vtraque impedita, perpendit opus interruptum: nec vlteriùs surrexit æquanda illa machina cælo. Proh admirabile diuinæ potentiæ & sapientiæ inuentum! non fulmina eiaculatus, aut ædificantes dispersit, aut ædificium disiecit, & combustum in cineres, fauillásque redegit: sed vna tantùm varietate linguarum insanas illas assurgentium substructionum moles est demolitus. Diserte D. Aug. *lib. 1. de mirab. cap. 9.* hac de re ita loquitur: Cùm ad illud vsque tempus esset vnius linguæ cunctus populus; vniuersorum, qui ad tale opus venerant, linguas in diuersa verba diuisit: scilicet, vt rectissimo iusti arbitrij iudicio, qui alto superbiæ tumore membra contempserant, in fragilissimo substantiæ suæ membro pœnam vtique sermonis sentirent. Sic Aug. Celeri Deus supplicio leuíque suæ virtutis conatu, per contemptum scilicet, solet superborum consilia, conatus, factáque peruertere: quod in Nabuchodonosor expressum est. Hic igitur Rex Babyloniæ alter Nemrod apud Isai. *cap. 14.* aiebat: *In cælum ascendam, super astra Dei exaltabo solium meum: sedebo in monte testamenti, lateribus aquilonis: ascendam super altitudinem nubium, ero similis Altissimo.* Sermo est ad literam de Nabuchodonosor, vt D. Hieron. & omnes interpretantur, imò apertè colligitur ex ipsius Dei verbis ad Prophetam, nimirum: *Sumes parabolam istam contra regem Babylonis,* &c. Hic igitur per superbiam (declarat Hieron.) loquebatur: Tantam potentiam consecutus sum, vt cælum mihi restet, & sydera, vt sub pedibus meis superna debeant subiacere. Enimuero superbia nunquam quiescit, sed instar fumi, ex fornace prorumpentis in altum magis, ac magis ascendere conatur: iuxta illud, *Superbia eorum, qui te oderunt, ascendit semper,* Psalm. 73. D. Hieron. legit, sonitus aduersariorum tuorum; cuius loci occasione precatur Dominum, vt ipsum liberet à superbiæ (ait) ruinosæ cothurno. Expende obiter, quid tandem sit superbia? Videlicet nihil aliud, quàm sonitus buccinæ, aut cymbali tinnientis; quo quid fugacius? Et quàm sit fragilis, atque instabilis, vt quæ meritò appelletur ruinosa. Quapropter superbus homo vltrà addit: *Ero similis Altissimo.* Nec enim (inquit Hieron.) suffecerat superbiæ eius desiderare cælestia, nisi ad tantam prorupisset insaniam, vt Dei sibi similitudinem vindicaret. Igitur Nabuchodosor somninm vidit, in quo de futuro ipsius supplicio agebatur, vt disertis verbis Daniel Propheta regi explicauit, habes rem totam *cap. 4. Quamobrem* (adiungit Propheta) *Rex consilium meum placeat tibi, & peccata tua eleemosynis redime, & iniquitates tuas misericordiis pauperum; forsitan ignoscet Deus delictis tuis.* Sequitur: *Post duodecim mensium finem,* &c. Vbi quæres cur tandiu dilata fuerit pœna, quam ex interpretatione somnij Daniel regi prædixerat? Respondet D. Hieron. Fecit quidem Nabuchodonosor iuxta Danielis consilium misericordias in pauperes; & iccirco vsque ad mensem duodecimũ in eum est dilata sententia. Profectò simulatque Rex superbus illa in corde suo protulit arrogantiæ, tumorísque plenissima verba (de quibus paulo antè Isai.) vindictam diuini furoris esset subiturus: vt enim ait idem Hieron. Arrogans gloriatio statim punitur à Domino. Sed ideo differtur sententia ne videatur misericordia in pauperes minimè profuisse. Vide quantum apud Deum valeat misericordia in pauperes, quàm sit potens eleemosyna: hæc enim sola cùm cætera deessent, superbo & fero regi satis fuit ad auertendum supplicium suis prometitum flagitiis. Quod si vlteriùs fieret, mutasset vtique Deus suam sententiam, quam fuerat comminatus. Etenim Dominus (vt ibidem Hieron.) bona agenti se asserit bona polliceri, & si mala fecerit, dicit se suam mutare sententiam; non in homines, sed in opera, quæ mutata sunt. Neque enim Deus hominibus, sed vitiis irascitur, quæ cùm in homine non fuerint, nequaquam punit, quod mutatum est. Sic ille. Rectè hîc D. Chrysostom. adnotauit. Magna est eleemosyna, quæ quodam irriguo largitatis obtuit incendia peccatorum: & quamuis offensus Deus, quamuis criminibus prouocatus cogitur liberare eleemosynis, quem disposuerat punire peccatis. Sequitur: *Post duodecim mensium finem in aula Babylonis deambulabat, & ait: Nonne hæc est Babylon ciuitas magna, quam ego ædificaui in domum regni in robore fortitudinis meæ, & in gloria decoris mei? Cùm adhuc sermo esset in ore regis, vox de cælo irruit: Tibi dicitur Nabuchodonosor Rex, regnũ tuum transiit à te, & ab hominibus eiciẽt te,* &c. En subitò vindicta Dei cecidit in regem superbè gloriantem? Qui (ait D. Hieronym.) bonum misericordiæ perdidit malo superbiæ. Grande malum superbia, quod sibi tam celerem & grauem supremi Numinis vindictam accersit! Repentè quidem Rex in insaniam versus, & (vt aliqui volunt) morbo affectus expellitur è regno, & in agros amandatur, vti bos, inter pecudes vitam acturus. Donec sciret, &c.

Qui

Margin notes:

Linguarum varietas turrim Babylonicã disiecit.

S. Aug. *Superborum pœna cum ignominia.*

Isai. 14.

S. Hieron.

Superbia instar fumi ascendit & dispăret.

Psalm. 73.

Hieron.

Dan. 4.

S. Hieron. *Misericordia in pauperes Dei vindictã auertit.*

S. Hier.

S. Chrys.

Superbus bona omnia perdit.

S. Hier.

Quibus verbis subnotauit Hieron. insignem calamitatem huius regis: Magna (inquit) miseriæ consolatio, quando in tormentis positus, scit prospera secutura.

Mira calamitas superbi.

Nabuchodonosor tantæ furoris fuit, & amentiæ, vt malorum tempore bonorum, quæ ei Deus promiserat, non fuerit recordatus. Sed (quod erat nostri Instituti) quo armorum genere, qua vi, quo exercitu Deus contra superbum regem vindicaturus insurrexit? Vox de cælo irruit. Sola voce Dei Rex tantus grauissimis, & nunquam auditis est affectus suppliciis. Igitur expleto septennio: Ego (ait Nabuchodonosor) oculos meos ad cælum leuaui, & sensus meus redditus est mihi, & Altissimo benedixi, &c.

S. Hieron. Cæli conspectibus peccatorē immutat.

Pulchrè Hieron. Nisi oculos leuasset ad cælum, sensum pristinum non recepisset. O si peccator in cælum, & in cælo regnantem Deum oculos animúmque intenderes: profectò ex bellua quæ nunc es, in hominem quem exuisti, in regem, in Angelum comutaretis? Cur verò Dominus regem exacto septennio ad pristinum statum reuocarit? existimo propter eleemosynas quas illo integro anno, quem illi Dominus ad pœnitentiam prorogauerat, in pauperes ex consilio Danielis fecerat.

Qua vis impetrandi in eleemosyna.

Vt enim (autore D. Hieron.) in superbia statim regnum perdidit, quod aliquandiu in misericordia detinuit, sic existimo propter eleemosynas pauperibus antè distributas, regnum illi, & mentis ac corporis sanitatem fuisse restitutam. Seueriùs, vt videtur, cum Nabuchodonosor Rege amplificatore Babyloniæ actum est; sed optimè D. Ambros.

S. Ambros.

Grandi plagæ alta & prolixa opus est medicina: grande scelus grandem habet necessariam satisfactionem, *ad virg. lapſ. cap.* 8. Tam prodigiosa hominis superbia non minore supplicio cohibenda erat, nec leuiore curanda medicamento. Vnde D. Hieron.

S. Hieron. Superbo graue supplicium infertur.

Quia magnitudine operis sui tumuit vltra homines, factus est infra homines. Et D. Gregor. 5. *moral. cap.* 6.

S. Gregor.

Rex Babyloniæ, dum elata apud se tacitus volueret: Nónne hæc est Babylon, &c. in irrationale animal protinus versus est. Quid enim factus fuerat, perdidit, quia humiliter noluit dissimulare quod fecit. Et quia elatione suæ cogitationis se super homines extulit; ipsum, quem cum hominibus communem habuit sensum, amisit.

Theod.

Et Theodor. Quia somniauit se Deum esse, imò Deo superiorem, ademit illi Deus etiam humanam cogitationem. Non intelligit Theodor. somnium fuisse peccatum, sed fidem somnio habitam ex animi superbia sibi blandientis.

Superbus respicit humiliatus.

Resipuit tandem Rex humiliatus sub potenti mano Dei; aiebátque (vt notat Theod.) Ego ille, qui tanta arrogantia olim dixeram: Quis est Deus, qui eruat vos de manibus meis? qui somniaueram fore, vt in cælum ascenderem, & super astra ponerem thronum meum, experientia doctus didici, quid deceat; meo supplicio sapere didici; meam seruitutem agnoui: idcirco etiam in cælum oculos meos sustuli. Sic ille. Contrà verò mitiùs egit Dominus cum prioribus Babyloniæ autoribus & incolis; multo enim tolerabilior eorum fuit superbia, sed talis quidem, vt grauioribus vindicanda foret suppliciis, nisi diuina misericordia, vt solet, pro meritam pœnæ minueret acerbitatem, vt statim demonstrabitur.

Superborum pœna perdurans, & manens.

6. Ac pœnam quidem insani operis, & vanæ hominum exædificantium arrogantiæ varietas linguarum fuit, quæ etiam nunc perdurat, vt quando viderimus hunc Latinè, illum Græcè, alium Hispanicè loqui, recordemur illius turris Babylonicæ, & superbiæ illorum parentum nostrorum, cuius in supplicium inducta cælitus est diuersitas idiomatum, cùm antea esset populus vnus, & labium vnum.

S. Aug.

Idipsum obseruauit D. Augustin. *loco superiùs indicato de mirabil. script.* hisce verbis: Et hoc non ipsis tantùm Patribus fiebat, quod euenerat: sed per omnes filiorum propagines talis conditio vindictæ pertransiuit, vt qui æternam sibi posteritatis famam quærerent, mansuram in illis posteritatibus ipsos præsumptionis per vniuersa venturi seculi tempora animaduersionem inuenirent. Sic Aug.

S. Chryso.

Idem tradit D. Chrys. Confundamus (inquiens) dicit Deus, &c. hoc est, pœna hac quasi perpetua nota sigillabo illos, quæ eos omni seculo comitabitur, neque huius vllo tempore obliuiscantur. Nam quia abusi sunt vocis vnitate, ideo vocis diuersitate castigare volo. Atque, vt videas quanta fuerit hoc iudicium Dei misericordia temperatum; proculdubio si rectè obserues, inuenies in bonum vtilitatémque hominum istorum, atque adeò totius humani generis, cessisse istam multiplicationem linguarum.

S. Cyr. Alex. Dei vindicta cum misericordia.

Etenim, vt egregie disserit Cyril. Alexand. *lib.* 4. *in Geneſ.* Dominus cùm videret eos arroganter deliberasse, ne se prorsus præcipitarent; sua mansuetudine bonitatéque fretus, diuersitate linguarum finem conatibus eorum posuit. Quare, quæcunque homines præter suam naturam deliberauerint: etsi quandoque Deus suo ineffabili iudicio ferat, non tamen vllo sine supplicio ea pertransire omittit. Hæc Cyril. Igitur ex doctrina huius sanctissimi Patris colliges præuidentem Deum tandem in altitudinem nimiam sublatum illud opus pariter cum suis autoribus ruiturum, ne vlteriùs procederet, prohibuisse; quo saluti hominum illorum consultum voluit. Deinde semper timendum Dei iudicium, etsi differatur, aliquando euenturum. O si peccatores intelligerent, & nouissima prouiderent; profectò in æternum non peccarent? Ruitura demum est hæc moles corporis, & inanes nostræ spes, & contentiones concident; omnes honorum humanorum veluti substructiones solo æquatæ in sepulchralem puluerem redigentur; & quod longè horribilius est: descendet Dominus ad iudicium, & scrutabitur Hierusalem in lucernis, & discreptabit cum filiis hominum in valle Iosaphat.

Sophon. 1.

Et quis hæc audiens, hæc seriò pensitans non pauebit? De hac meditatione verba faciens aliquando magnus ille Antonius, vt scribit S. Athanas. hæc adiunxit.

S. Athanas.

Cessabit mulierum amor, libidinis extinguetur incendium, si ante oculos habuerimus vltimæ retributionis aduentum.

Memoria diuini iudicij libidinem compescit.

Quia maior formido iudicij & pœnarum timor horridus simul, & lubricæ carnis incentiua dissoluit, & ruentem animam, quasi ex aliqua rupe sustentat. Sic ille. Vide quàm sit efficax memoria futuri Iudicij, quàm potens? Antonium imitatus S. Cyril. Hierosol. *catech.* 5. sic ait:

S. Cyr. Hier.

Fides subsidens menti iudicium, & refrigerans mentem, extinguit telum turpis concupiscentiæ. Hæc ille. Longè adhuc maius alterum bonum ex isto Dei supplicio euenit hominibus, scilicet, vt orbem replerent vniuersum, conderentúrque regna, prouinciæ, populi, vrbes, & genus ipsum longè latéque propagatum diffunderetur.

Propagatio hominum & terra habitatio.

O summam in Dei vindicta misericordiam!

S. Ambros.

Sed audi D. Ambros. in hanc sententiam. Sic ait *lib. 2. de vocat. gent. cap. 4.* Iam verò procurrente humanæ propagationis augmento, cùm ipsa mortalium numerositas de suis multiplicationibus superbiret, & secundùm elationis suæ altitudinem cælo eriperet molem immodicæ instructionis inserere, quàm mirabilis erga cohibendam hanc insolentiam fuit diuinæ censura iustitiæ. Quæ vnam illorum populorum loquelam notis sibi inuicem significationibus consonantem septuaginta & duarum linguarum varietate confudit, vt & inter dissonas voces operantium pereunte concordia, insanæ molitionis machina solueretur: & habitando orbi daret incolas malæ congregationis opportuna dispersio. Hæc Ambros. Ita qui malè se congregarunt ad opus, in pœnam suæ temeritatis dispersi sunt, sed ea dispersio inter maxima hominibus à Deo collata beneficia computari debet. Hæc omnia à Cyrillo, & Ambrosio sapienter obseruata luculenter est amplexus Procopius ad hunc modum:

Bona dispersio ex mala congregatione.

Procop.

Non linguarum varietate perculit Deus homines, quod formidaret simplicitatem linguæ, & turrim, quam cælo educere parabant. Absit. Quapropter benignus Deus ipsorum misertus, ne frustrà vano & inutili labore atterentur, in hunc modum ipsis ferias indixit. Præterea voluit Deus, vt orbis vniuersus humano cultu frequentaretur. Cæterùm cùm eiusdem forent linguæ, magis congregabantur, nec vnquam consilium capiebant se diffundendi per terram. Sic Procop.

S. Chrysost.

Nam sicut linguæ (ait Chrys.) vnitas cohabitationem fecit, ita linguæ diuersitas disperget; quibus enim non est idem sermo, & lingua; quomodo cohabitare possunt. Sed de hac hominum dispersione commodiùs sequenti sectione disseremus. Portò autem linguarum numerus, vt visum est D. Aug. Ambros. & aliis, ad septuaginta duas accessit: tot subitò inter illos homines noua idiomata pullularunt; quo facto, vt aduertit D. Aug. Deus non naturam hominum immutauit, nec in eis nouum aliquid condidit, sed dicendi tantùm modos, & formas in diuersis generibus diuisit.

Linguarum varietas à Deo, & quomodo facta.

S. August.

Alcuin.

Addit etiam Alcuinus in maiorem miraculi demonstrationem: iisdem syllabis, & eiusdem potestatis literis aliter atque aliter coniunctis emergere diuersas gentium linguas: iam sæpè etiam eadem nomina, vel verba aliud significantia in vno idiomate, atque aliud in alio reperiri: Est autem grande hoc miraculum diuinę potentiæ; quod sic ostendit Procopius.

Procop.

Per Dei descensum significatur ipsius efficacia: scilicet vt cognoscant linguarum varietatis autorem, & quare ea emerserit, ne mortales illud miraculum casu, vel fortuna factum interpretentur.

SECTIO X.

Atque ita diuisit eos Dominus ex illo loco in diuersas terras, &c.

1. ORta diuinitùs diuersitate illa linguarum, destiterunt mortales illi à suæ turris extructione. Meritò (inquit D. August. 16. *de ciuit. cap. 4.*) punitur affectus, etiam cui non succedit effectus. Genus verò pœnæ quale fuit? Quoniam dominatio imperantis in lingua est, ibi damnata est superbia, vt non intelligeretur iubens homini, qui noluit intelligere, vt obediret Deo iubenti: sic illa conspiratio dissoluta est, cùm quisque ab eo, quem non intelligebat, abscederet, nec se nisi ei, cum quo loqui poterat, aggregaret, & per linguas diuisæ sunt gentes, dispersæque per terras, sicut Deo placuit, qui modis occultis nobisque incomprehensibilibus fecit. Sic August.

S. Aug. Punitur affectus etiã sine effectu.

Itaque putantur tot exiluisse idiomata, quot erant inter illos homines familiæ, seu cognationes, non quidem pauciores, nec multo plures, quàm septuaginta; & consequenter omnes, qui erant vnius familiæ, prorsus obliti priorem linguam Hebræam, certæ cuiusdam nouæ linguæ intelligentia instructi mutuò inter se loqui cœperunt. Ex quo facta est diuisio familiarum simul cum ipsa diuisione idiomatum; vt singulæ familiæ siue cognationes singulis vterentur linguis nouis, excepta familia Heber, in qua Deus conseruari voluit priorem linguam quæ ab Adamo, vsque ad illud tempus, sola inter homines vigebat.

Septuaginta idiomata primò sunt orta.

Lingua prima est Hebræa.

Procop.

Rectè monet hoc loco Procop. Diligenter obserua quantum incommoder humano generi peccatum: immortalitate nos exuit per Adamum; eripuit nobis Spiritum sanctum per diluuium; nunc linguarum varietatem asportauit. Atque ita diuisit eos Dominus, scilicet, eò quòd malè se inuicem coniunxissent.

S. Gregor.

Etenim (vt Gregor. 34. *moral. cap. 3.*) si malorum vnitas non fuisset, nequaquam diuina prouidentia superbientium linguas in tanta diuersitate dissipasset. Si malorum vnitas noxia non fuisset, de sanctæ Ecclesiæ hostibus Propheta non diceret: *Præcipita Domine, & diuide linguas eorum*, Psal. 54. Ita Greg.

Malorũ vnitas dissoluitur.

Psalm. 54.

Tantam verò solet animorum ingenerare concordiam linguæ vnius eiusdémque societas, vt hac sublata putetur illa confestim dissoluenda: quod malum penè omnium seminarium in ciuitate Hierusalem, non tam precatus, quàm vaticinatus est Dauid in vindictam Christi Domini à Iudæis crucifixi. Vti ait, *Præcipita Domine, diuide linguas eorum.* Hebr. בלע אדני פלג לשונם *Bailagh adonai pallag leshunam.* degluti, vel perde, vel demerge Domine. Diuisionem linguarum vocat perditionem, demersionem, & deglutionem, videlicet pacis, concordiæ, multorumque in republica bonorum.

Psal. 54.

S. Hieron.

Hanc eandem vim intelligit D. Hieron. in verbo *præcipita*, quasi in pelagus. Commentatur enim: In aquam aliquis sæpè præcipitatur. Ergo hi ita demergantur, sicut in diluuio: & dispergantur diuisi linguis, ceu factum est in ædificatione turris. Sed cur ista fiant, adiecit: *Quoniam vidi iniquitatem, & contradictionem in ciuitate.* Iniquitatem, cùm non crediderunt: contradictionem, cùm exprobrabant contradicentes: Nonne hic est filius Ioseph Fabri? & alia multa. Sequitur: *Die, ac nocte circumdabit eam super muros eius iniquitas, & labor in medio eius, & iniustitia.* Die, ac nocte, idest, omni tempore: die, cùm doceret turbas & illi non crediderunt: nocte, cùm pateretur, & illi blasphemarent. Ergo taliter circumdata repletáque eorum Hierosolyma, vt supra muros redundaret iniquitas eius. Hactenus S. Hieron.

Iudæi propter impietatem in Christum dispersi.

Quæ omnia mala tandem perpessa est Respublica Iudæorum in obsidione, Hierosolymæ, atque in extremo excidio, quo miseri, qui remanserant ex naufragio viui, per omnes terrarum portiones, & gentium linguas dispersi sunt, ad sui ignominiam, & Christi Domini Iesu, quem cruci affixerant, honorem. Et quidem hæc diuisio linguarum, & dispersio gentium figura extitit Iudæorum post euersionem Hierosolymæ dispersionis, quam Prophetæ

vocant

vocant ventilationem in omnem ventum, in omnes plagas cæli, ac terræ. Latè doctèque idipsum prosequitur D. Cyril. D. August. vniuersim intelligit de persecutoribus Ecclesiæ, cuius interpretatio ad præsentem locum valde concinna est. sic habet: Submerge Domine. quare? quia se exulerunt. Diuide linguas eorum. quare? quia in malum conspirauerunt. Turrim illam recordare superborum factam post diluuium. Ne pereamus (inquiunt) diluuio, faciamus altam turrim. Superbia se munitos arbitrabantur. Extruxerunt altam turrim, & Dominus diuisit linguas eorum. Antea vna lingua erat, sed vna lingua concordibus proderat, vna lingua humilibus proderat. At vbi illa collectio in conspirationem superbiæ præcipitata est, pepercit illis Deus, vt diuideret linguas eorum, ne se intelligendo perniciosam facerent vnitatem. Per superbos homines diuisæ sunt linguæ, per humiles Apostolos congregatæ sunt linguæ: Spiritus superbiæ dispersit linguas, Spiritus sanctus congregauit linguas, *Act.* 2. Ergo si adhuc saniunt, & gentiles sunt, expedit eis diuersas habere linguas. volunt vnam linguam, veniant ad Ecclesiam, quia & in diuersitate linguarum carnis vna est lingua in fide cordis. Sic August. *in Psalm.* 54. S. Cyril. Hier. *catech.* 17. linguarum istam diuersitatem cum linguarum vnitate in Apostolis ita comparat. Illa Babylonis confusione linguarum facta est diuisio voluntatum: quoniam sapere illud fuit contra Deum. At in Pentecoste restauratio & vnio sententiarum: quoniam pium erat hoc studium. Et sicut per illos, casus & defectio à Deo; sic per hos reductio ad Deum; per quæ fuit defectio, per eadem reductio. Sic Cyril. *Diuisit eos Dominus.* Etsi pœna fuerit, longè tamen maius extitit beneficium. Quos enim (ait Cassianus *collat.* 4. *cap.* 12.) ad excidium sui animauerat perniciosa consensio, ad salutem reuocauit bona vtilisque concordia. Solet peccatorum opera Deus impedire per internam diuersitatem linguarum, quibus conscientia instructa conclamat aduersùs hominem, vt tandem diuidatur, & diuortium æternum faciat à peccato, à turpi consuetudine, à flagitioso malorum hominum consortio. Benè tunc eos habet; spes est venturæ salutis, si conscientia ita personet, ita colluctetur: contrà verò deplorata salus, vbi iam quietem agit, & pace fruitur peccator. Vnde illud D. Hieron. *Epist.* 10. Facilius est quiescenti, quàm teluctanti vincula innectere. Scilicet quibus diabolus peccatorem pertrahat in gehennam.

S. August. — *Superbia punitur per divisionem linguarum.* — *Act. 2. Spiritus sanctus congregat linguas.* — *S. Cyr. Hier.* — *Cassian.* — *Conscientia stimulatio.* — *S. Hieron.*

2. Profuit illis mortalibus cessatio illius operis, & cum diuisione linguarum diuisio pariter illorum in omnem orbem. Prosunt enim quotidie angustiæ, in quas subitò rediguntur; casus, in quos incidunt; labores, & infortunia, quibus affliguntur homines: inde sæpenumero felicitatis nouæ suboritur occasio. Felix enim (ait August.) necessitas, quæ te ad meliora compellit. Profuit Hebræis opprimi, flagellari; luteis operibus diuexari; tametsi nescirent illi, qui de Moyse atq; adeò de Deo ipso conquerebantur. Quod tenebrarum plaga significabat, vt Strabus optimè adnotauit *in cap.* 10. *Exod.* ad illa verba: Sint tenebræ. Per tenebras (inquit) insipientia eorum ostenditur, qui affligebantur & ignorabant, ad quem finem eorum pœnæ deuenirent. Et quidem prima, & maxima vtilitas inde prouenit Hebræis, illa nimirum, quam Theodor. ostendit, *ad quæst.* 14. *in Exod.* Quare Deus Israëliticum populum

S August. Tribulatio profuit. — *Strabo.* — *Theod.*

hæc pati permisit? Vt odio scilicet prosequerentur, non tantùm Ægyptios, & illorum deos, à quibus tali passi erant; sed & diligenter parerent his, quæ mandarentur à Deo. Nam si miseriis illis afflicti nihilominus recordabantur deliciarum Ægypti, & sæpenumero illuc redire conati sunt; quis illis nullam molestiam passis persuadere potuisset, vt Ægyptum relinquerent? Sic Theodor. Ita solet euenire, vt peccatores occasione suorum scelerum, vel malitia eorum, quibus cum flagitiosè vixerant, grauiter affecti: odio deinceps, & flagitia sua, & flagitiosorum prosequuti contubernium, ad Deum fideliter conuersi optimum sanctitatis statum consequantur. Profuit etiam Hebræis secundò crudelis illa Ægyptiorum tyrannis, vt in pœnam illius spoliare diuitiis totam Ægyptum iussi à Deo fuerint. Iccirco Theod. quærens, *quæst.* 23. cur Deus Hebræis præceperit, vt peterent ab Ægyptiis vasa aurea, & argentea, & vestes, & eos spoliarent? *Exod.* 11. respondet ad hunc modum: Permultum laboris sustinuit in Ægypto populus Israëliticus conficiendis lateribus, & construendis parietibus ac ciuitatibus. Quamobrem voluit Dominus Deus illis laborum mercedem rependere. Sic Theod. Idem vberiùs ita efatur Procop. Hebræi spoliant Ægyptios; vt mercedem longæ & duræ seruitutis illa auferentes. Nec interim satis dignam capiunt mercedem, quæ enim æqualitas inter libertatem, & opes consistere valet? Cernitur etiam immensa Dei clementia, qui magis hoc modo, quàm cæsis Ægyptiis spolia legi voluit. Dein beneficentia Dei est, vt malè parta amittamus. Sic ille. Denique omnium extremum periculum Hebræi subterunt post fugam in solitudine; hinc mari rubro, illinc Ægyptiorum exercitu coarctati, quò se vertere nesciebant. Proh felicem necessitatem! Rectè ad hunc locum D. Aug. *lib. de mirab. cap.* 19. Sicut iis (inquit) in quos Deus punire voluit, omnis creatura irascitur; sic & illis quibus auxilium præbuit, omnis creatura suffragatur. Etenim ad hos ambos populos mare rubrum diuisit, vbi eorum alteri totius pressuræ finis, initium alteri cunctæ felicitatis fuit. Deinde *cap.* 20. Ingrediente populo Israël, & Pharaonis exercitus mare post Israël intrauit; sed vni refugium, alteri laqueus fuit. Sic August.

Odium malorum vetus utile. — *Theod. Hebræi pro seruitute spoliarunt Ægyptum.* — *Exod. 11.* — *Procop.* — *S. August. Tribulantibus omnia clamant, malis deprimit.* — *Exod. 14.*

3. Videas ergo quantum iustis pati semper prosit, quantum verò obsit iniustis obesse: vtique nesciunt quem tandem ad finem, & illorum patientia, & istorum violentia deuentura sit; atque ideo tenebrarum plaga, vtrorumque hac de re ignorantiam designabat. Quare optimè Vates precatur Psal. 17. *Quoniam tu illuminas lucernam meam Domine, Deus meus illumina tenebras meas.* Petit quidem, auétque ignorantiã cordis depelli, & illuminari suæ mentis intellectum, vt Hier. interpretatur. Theodoretus sublimiùs rimatur mysterium, scilicet de incarnatione Verbi diuini futura ex ipsius Dauid semine. Sic enim ait: Postquam tenebras, afflictiones nuncupauit, meritò ab his liberationem, lucem appellat. Hanc verò (inquit) à sua prouidentia consequor, quoniam lucerna est homo, qui veram lucem accepit, vocat autem sic serui formam: *Et meus est, & ex meis lumbis formabitur*; hoc verò, & in Psal 131. inquit: *Illuc producam cornu Dauid, paraui lucernam Christo meo.* Hæc Theod. Nimirum infinitis, iisque grauissimis iactatus afflictionibus Dauid, hoc vnicum (nec illo poterat maius aliud, & latius adne-

Tribulatio quorsum tendat nesciunt. — *Psal. 17.* — *S. Hieron.* — *Theod.* — *Psalm. 131. Dauidis lucerna incarnatione Verbi præsumit.*

A nire) leuamentum à Domino accepit; quippe depurata diuinitùs acie mentis, vidit futuram Christi Domini incarnationem: hac illius oculis oborta tam fausta luce demum intellexit, idcirco se tot calamitatibus à Deo exerceri vt probaretur idoneus, cuius de semine diuina illa gemma nasceretur semper virgo Maria, cuius fulgor Iesus puer omnem hominem venientem in hunc mundum illuminaret. Similiter S. Cyril. Hier. *catech.* 10. Paraui (inquit) lucernam Christo meo. Lucerna capitur pro incarnatione ex virgine. Igitur cùm lucerna duo habeat, & oleum, & luminis splendorem in oleo accensum, & oleo nutritum; fit, vt Christus Dominus intelligatur (vt est) splendor gloriæ: at Virgo beatissima Dei mater lucerna ipsa sit, B vasculum scilicet oleo plenum. Mater enim est misericordiæ; & à gratiarum illius plenitudine omnes accipimus. Profuit orbi, & humano generi illa Babylonici operis desitio, vt in cælis habitaretur orbis, & humanum genus per orbem multiplicaretur. Dissociati ergo casso iam, & relicto ædificandi conatu egrediuntur mortales illi ex illo totius orbis angulo, & in omnes terræ plagas paulatim dispersi, vrbes innumeras, prouincias, regna, imperia, gentes varias condiderunt. Ita iam ferè ab exordio mundi perstruebatur via legi Christianæ per orbem propagandi. Abstrusi tenebantur in monte Sion, atque in sacrosancto cœnaculo, Apostoli post ascensionem Domini, donec inducerentur C virtute ex alto, *Luc.* 24. Et acciperent virtutem superuenientis Spiritus sancti, *Act.* 1. Remanserant quidem (vt ait D. August. *serm. 6. de Ascens.*) tanquam pulli matris amplectentis pennatæ velamine destituti. Nec mirum si nidolo conclusi in liberum volare cælum non auderent. Igitur die Pentecostes superuenientis Spiritus sancti virtute induti ex illo mundi angulo erumpunt, vt testes Domini fiant in Hierusalem, & in omni Iudæa, & Samaria, & vsque ad vltimum terræ, *Act.* 1. Iam pennatæ aquilæ relicto nidulo in omnes mundi plagas inuolant; &, qui paulo antè imbelles, timidique latebris se abdebant; *In omnem terram exiit sonus eorum, & in fines terræ verba eorum*, Psal. 18. *Iam nunc ex piscatoribus D cōstituti principes super omnem terram*, Psal. 44. *Confortatus est principatus eorum*, Psal. 138. Vbi sic D. August. Facti Apostoli, facti duces Ecclesiæ, facti arietes ducentes gregem; valde confortati sunt principatus eorum. Factum est in eis os illud post resurrectionem Domini in abscondito, & pro eius nomine passi sunt, in cuius passione trepidauerunt. Hæc August. Non omittam expendere illud, *confortatus est*, ac si principatus in terra vsque adeò sunt infirmi & caduci, vt perpetuò nutent, ac ruinam minitentur: proindéque necesse omninò sit vt multa, & valida illis adhibeantur fulcimenta, ne collabantur. Quid E enim est in hac vita diuturnum & stabile? Omnia in terra scribuntur in puluere; & in arena ædificantur. Brachio Dei sustinentur, quæcunque consistunt.

4. Talis est principatus Apostolicus, Ecclesia catholica, & Romana fundata supra firmam petram; dictum est enim Petro, Petrique successori legitimo ab ipso Domino: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam*, &c. Matth. 16. Quæ verba expendens D. Cyprian. *tractat.* 3. *de simpl. prælatorum*, doctissimè argumentatur contra hæreses, & schismata, pro vnitate fidei, & Ecclesiæ catholicæ fundata super Petrum. Quæ (inquit) siquis consideret, & examinet, tractatu longo, atque argumentis opus non est. Probatio est ad fidem facilis compendio vnitatis. Petro Dominus dicens: Pasce oues meas, vnitatis eiusdem originem ab vno incipientem sua autoritate disposuit, &c. Verè & catholicè loquitur D. Ambrosius ad hæc ipsa verba Domini in Psalm. 48. Vbi Petrus, ibi Ecclesia. Vbi Ecclesia, ibi nulla mors, sed vita æterna. D. Bernard. *in sent.* Tria inueniuntur in Petro: Fidei vnitas, pœnitentiæ veritas, amoris soliditas. Adde tu, nihil horum extra Petrum, & Petri cathedram, & Petri caulas inueniri. Viden' vt vtile, gloriosúmque fuerit Apostolis, quòd Dominus illos diuiserit ex loco illo in diuersas terras, omnium scilicet illarum principatu potituros? Vnde Paulus de ipsis: *nihil habentes, & omnia possidentes*, 2. Corinth. 6. Itaque Apostolorum principatus tam latè patebat, vt terrarum, vrbium, domorum, ac bonorum omnium, & quod amplius est, cordium, & animarum domini esse viderentur; quod egregiè probatur ex illis verbis Pauli ad Galat. 4. *Testimonium perhibeo vobis; quia si fieri potuisset, oculos vestros eruissetis, & dedissetis mihi.* Planè aliud non poterat illustrius amoris signum exprimi; sic eleganter exponit D. Hieronym. Verè & ipse fateor, quia sic me vobis humilia prædicantem, vel persecutionibus conflictatum in principio dilexistis, vt si fieri posset (hyperbolicè autem sunt accipienda quæ loquitur) eruissetis vobis oculos; & mihi, vt omnium vestrûm luminibus plus cernerem, dedissetis. Optabatis quippe vos cæcos esse per ineffabilem in me caritatem, vt plus in meo corde Euangelij lumen oriretur, emolumentum meum vestris damnis crescere volebatis. Hæc Hieronym. In eodem argumento versatur Paul. 2. *Corinth.* 6. Vbi inter alias; *Quasi pauperes, multos autem locupletantes.* Emphasim habet illud, *quasi*. Non quidem pauperes vocat Apostolos, sed quasi pauperes, nimirum licèt nihil videantur possidere, omnium tamen domini sunt. Aliqui de diuitiis tantùm spiritualibus intelligunt locum. At contrà S. Chrys. *homil.* 12. *in* 2. *Corinth.* Ego verò (inquit) non spirituales modò, sed carnales etiam diuitias dixerim hîc appellari. Etenim, & isti locupletes erant nouo quodam modo habentes omnium domos sibi apertas. Deinde sanctissimus Pater hoc ipsum in Paulo comprobans ex verbis ad Galat. 4. paulò antè subiectis adiungit: Quem enim vt Angelum ciuitates suscipiebant, pro quo oculos erutos dedissent, pro quo suam ceruicem subiecissent; quomodo hic non omnia, quæ illorum erant, possidebat. Hæc Chrys. At dices: In tanta rerum omnium opulentia periclitabitur fides Apostolorum. Cæterùm vnusquisque fidelis seruus, & prudens erat in domo Domini. Et quidem (vt optimè obseruat S. Cyr. Hierosl. *catech.* 5.) virum fidelem inuenire, hoc opus, hic labor est. Fidelis viri est vniuersus mundus diuitiarum, qui possit contemnere ipsas & conculcare. Sic ille. Igitur Apostoli mundum nihili habentes, pedibus opes, & omnem illius gloriam proculcant. Neque verò quis miretur Apostolos dici, vt præmisimus, Principes; quinetiam reges sunt, & coronas habent ab Spiritu sancto impositas. Quòd reges, audi Psal. 67. *Dum discernit cælestis reges super eum, niue dealbabuntur in*

Selmon,

S. Cyr. Alex.
Luc. 24.
Act. 1.
S. August.
Apostoli post ascensionem Domini.
Act. 1.
Apostolorum per orbem praedicatio.
Psal. 18.
Psal. 44.
Psalm. 138.
S. Aug.
Principatus in mundo ruinosi
Vnitas, veritas, & firmitas Ecclesiæ Romanæ.
Matth. 16.
S. Cyprian
S. Ambros.
S. Bern.
2. Cor 6
Apostolorum dominatus admirabilis.
Ad Galat 4.
S. Hieron.
Amor fidelium in S. Paulum.
2. Cor 6.
S. Chrysost.
Apostoli domini opum terræ.
S. Cyr. Hier.
Psalm 67.

Selmon. Hanc prophetiam de Apostolis intelligit A Euthym. completam in die Pentecostes. Per Reges (ait) Apostolos intelligit: prædicit igitur futurum in die Pentecostes, Spiritus sancti in eos aduentum; quando cælestia Deus mittet, diuidet, hoc est, sortietur Reges super gentes, quæ hæreditas Christi sunt. Tunc reges illi veluti niue dealbabuntur, hoc est, clari, & splendidi fient propter gratiam Spiritus sancti. Sic ille. Similis ferè est explicatio S. Hieron. Cùm (ait) rex cælestis Christus in Ecclesia sua cœperit Apostolos in principes constituere, & diuidere, &c. Regea dicit sanctos, qui repugnant suis passionibus. Sic Hier. Sed vbinam coronæ? ibidem planè. Nam, vt ait D. Cyrill. Hierosl. *cat.* 17. In specie linguarum ignearum sedit super illos, vt nouæ coronæ spirituales per linguas igneas imponantur capiti illorum. Hæc Cyril.

Euthym.
Apostoli reges coronati.
S. Hieron.
B
S. Cyrill. Hier.

Deus suos ad docendum & regendū alios deducit.

5. Veniamus ad amicos Dei, quos ille non semel diuidit ex loco suo in terra; deducit (inquam) ex quiete contemplationis, qua dulciter fruuntur, in campum, in aciem, vt non sibi tantùm, sed aliis etiam docendo regendóque prosint. Sic illa somnos dulcissimæ contemplationis carpens excitatur à Domino pulsante & clamante: *Surge, propera,* Cant. 1. Ad quem locum Cassiodor. Pulsat dilectos; cùm fideles, vt proximos prædicando lucrentur admonet. Deinde sponsa cùm ardentiùs oscula Domini expeteret, audiuit: *Meliora sunt vbera tua vino,* Cant. 1. Quæ C verba D. Bernard. *serm.* 9. proferri ab sponso ratus ad sponsam sic, mellitè vt solet, interpretatur: Quod postulas, te quidem delectat: sed vbera, quibus paruulos alis, meliora, hoc est, necessariora sunt vino contemplationis. Aliud siquidem est, quod vnius lætificat cor hominis, & aliud, quod ædificat multos. Nam etsi Rachel formosior, sed Lia fœcundior est: noli ergo nimis insistere osculis contemplationis, quia meliora sunt vbera prædicationis. Hæc Bernard. Nunquid Paulus ad tertium cælum raptus illic remansit, audiens arcana verba? Imò (vt bene obseruat S. Cyril. Hierosl. *cat.* 14.) Descendit Paulus iterum; D non quòd dignus non esset conuersatione cæli: sed vt gustatis supercælestibus, & honoratus descendens Christum prædicaret: & pro ipso moriens, corona martyrij potiretur. Ita Cyril. Cæterùm paulo inferiùs hæc verba conuenire melius putat Bernard. iuuenculis, & teneris adhuc animabus, vt loquitur. Nec enim (inquit) æquanimiter ferunt illam vacare quieti, cuius pleniùs erudiri doctrina, & exemplis informari desiderant. Hæ itaque sentientes osculis inhiare sponsam, secretum quærere sibi, fugitare publicum, declinare turbas, & curæ ipsarum propriam præferre quietem: noli (inquiunt) noli; quia maior in vberibus, quàm in amplexibus fructus existit. E Per ea siquidem nos vendicas à carnalibus desideriis, quæ militant aduersùs animam, eripis mundo, & acquiris Deo. Sic Bern. Mirum est, quoties & quàm acriter iubeat Dominus à suo consortio, & familiaritate, qua suauissimè detinetur, ad exequendum pastorale munus Moysen: *Vade ad populum, & sanctifica illos,* Exod. 19. Descende, & contestare populū. Vade, descende, &c. Quod quidem, vt benè aduertit Rupert. *lib.* 3. *in Exod. cap.* 29. in exemplum eorum, qui populo Dei præficiendi erant, dictum, & factum est; quibus contemplationi cælestium altiùs inhærere cupientibus nonnunquam causa vel cura subditorum impedimento sit. Sed quid ego sponsam

Cassiod.
Cant. 1.
S. Bern.
Zelus animarum præfertur contemplationi.
S. Cyr. Hier.
S. Bern.
Exod. 19.
Rupert.

Ben. Fernand. in Gen. tom. 1.

in Canticis, & Moysen in deserto commemoro? multo illustrius ac suauius, quod à semper virgine Dei matre petitur exemplum, occurrit. Verbum diuinum iam caro factum in sanctissimo virginis vtero, atque omnis plenitudo diuinitatis habitabat corporaliter. Illa vtique regina mundi quid habere potiùs debuit; quid illius, & Filij maiestatem magis decebat: quàm vt totam se augustissimi illius mysterij contemplationi dederet, & dulcissimis cum infantulo suo (quem vtero gestabat) colloquiis perfrueretur? At Filij ipsius nondum loquentis, sed inspirantis, & diuinitus impellentis monitu virgo mater exurgens ibat in montana cum festinatione, *Luc.* 1. Ad quæ verba D. Bernard. *serm. de Virg. ad signum magnum*; sic effatur. Et in ipso suæ conceptionis initio, quando potissimùm cæteræ mulieres miserabiliùs affligũtur; Maria tota alacritate montana conscendit, vt Elizabeth ministraret. Sed & ascendit Bethlehem imminente iam partu portans pretiosissimum illud depositum, portans onus leue, portans à quo portabatur. Hæc Bernard. An non hoc est, & diuisit Dominus Virginem matrem ex suo illo loco in diuersas terras? Sed quorsum istud? An vt mundi reginam Dei matrem gentes colerent, & officiosissimè percelebrarent? Audi eundem Bernard. *serm. in Natiu. B. Mariæ.* Ascensiones (inquit) in corde suo disposuit virgo, conuersatione pariter, & oratione ascendens. Abiit in Montana cum festinatione, & salutauit Elizabeth, & in ministerio eius erat quasi mensibus tribus, vt iam tunc posset dicere matri mater, quod tanto pòst filio dixit filius: Sine modò; sic enim decet nos implere omnem iustitiam. Quid hac humilitate sublimius? Venisse eam mirabatur Elizabeth. Vnde hoc mihi, vt veniat mater Domini mei ad me? Sed iam magis miretur, quòd instar vtique filij, & ipsa non ministrari venerit, sed ministrare. Meritò proinde cantor ille diuinus in ipsius admiratione præcinens, aiebat. *Quæ est ista quæ ascendit sicut aurora consurgens, pulchra vt luna, electa vt sol, terribilis vt castrorum acies ordinata?* Cant. 6. Ascendit planè supra omnem creaturam: nimirum supra Angelos haureat necesse est, quam refundat hominibus aquam viuam. Hæc Bern. Idem à quiete ad operationem transitus in Filio ipso virginis edocetur: cùm ex vtero virginali ad præsepis molestias, & humanæ vitæ cursum prodiit. Qua de re sic P. Damian. *serm. in annunc. virg.* Accingamus nos ad videndum, qualiter egrediatur de virgine Dominus Iesus: quia egressio ista dulcior, & affectuosior est humanæ miseriæ, quæ intuentium pectora concutit, irrorat oculos, & beatis fontibus vultus amantium superfundit. Hîc locum voluptatis, vterum Mariæ intelligo, in quo cumulauit omnes diuitias deliciarum Dominus. Non in Angelis voluptatem habet Altissimus, in quibus ipse reperit prauitatem: non in terra, quæ maledicto Adæ spinas & tribulos emittit. Non est locus voluptatis, nisi vterus virginis. Ex hoc egreditur ad terrenam miseriam expiandam, &c. Sic ille.

B. Maria à contemplatione ad humilem operationem currit.
Luc. 1.
S. Bernard.
S. Bern.
Cant. 6.
S. P. Dam.

6. Vidit Isai. *cap.* 6. Dominum sedentem super solium excelsum, &c. Mira sanè mentis Propheticæ eleuatio, dulcis animæ requies, ita viso Domino inhiantis; en sagitta in pharetra Domini: en aureus fulgor in dorso columbæ, en murenulæ aureæ sponsam adornantes. Audiuit interea clamantes spiritus: Sanctus, sanctus,

Isai. 6.

ctus, sanctus: quid eo concentu modulatius? Ai subinde Propheta: Væ mihi, quia tacui! Quid ais sancte Propheta, quid ingemis? quod flagitium, tacere? Dices cum D. Hieron. Plangit se Propheta, quia non fuerit dignus laudare Dominum cum Seraphim. Et quidem iure optimo sese deploret, vt membrum Ecclesiæ putridum, ac pene mortuum, qui nescit inter Angelos Deo concinentes in orationis choro pariter decantare. Dicat miser: Heu me quàm iratus est mihi Dominus, qui amouit orationem meam & misericordiam suam à me! vbi enim nullum est orandi studium, nulla est etiam virtutum cura. Nam iccirco psaltes ille diuinus, seipsum ad orandum excitans aiebat: *Exurge gloria mea, exurge psalterium, & cithara*, Psalm. 56. id est, omnium virtutum chorus, explicat D. Hier. *in 49. Isai.* eo quòd cum oratione coniunctæ soleant esse, & ab ea vel nasci, vel saltem enatæ adolescere omnes animæ virtutes. Fortè melius idem D. Hieron. respondet: Quia tacui, & non audacter Oziam impium regium corripui, ideo labia immunda mea sunt, & laudes Domini cum Angelis cantare non audeo. Hinc suspicari possumus, si Propheta aliquantulum remitteret de studio contemplationis, atque in regiam se conferret, vt Oziam illum sacrilegum admoneret, & edoceret; futurum fortassis, vt Rex à peccato suo resipisceret; atque adeò Propheta illam Deo suo animam lucraretur; quod quia non præstitit, valde in conspectu Dei seipsum defleuit. Scio quid in contrarium senserit D. Greg. Nazianz. Apolog. sic interpretans: Isaias antequam videret gloriam Domini, Iudæos reprehenderat; vt verò vidit, cœpit dicere: O miser ego, væ mihi qui tacui. Ex quo prædicator quisque colliget, si cum Deo solus agat, seséque introspiciat, sese vehementiùs sua, quàm aliorum vitia, & doliturum, & obiurgaturum. Nihilominus explicatio D. Hieron. accommodatior videtur Lyrano, qui putat peccasse Isaiam, quòd Oziam regem non adierit, & reprehenderit; ideoque polluta labia sua dicere. Sicut enim (inquit) polluuntur labia loquendo, quod non decet; ita etiam tacendo quod dici debet. Sequitur: Et audiui vocem Domini, dicentis: Quem mittam, & quis ibit nobis? Sensum huius Dominicæ interrogationis optimè D. Cyrillus expressit. Quem mittam (inquiens) non dicimus vocem esse dubitantis, aut quasi egentis aliquo, qui mittatur, sed perstringentis potiùs Israelem, tanquam valde inobedientem, & qui eorum, qui missi sunt, nemini obsecundârit, imò eos interemit. Ecquis proficiscetur ad populum istum, qui antè missis non credidit, qui durus, qui crudelis fuit? Et reipsa comprobarunt non esse hominis cuiusuis cum illis rem habere, sed constantis solùm, & propriam ipsam vitam abnuentis. Hæc Cyrill. Alex. Profectò semper arduum negotium fuit, cum Iudæis de vera pietate fideque agere. Itaque Propheta iam purgatis labiis respondet: Ecce ego sum, mitte me; & dixit: Vade, & dices populo huic, &c. Præsto iam est Propheta, vt eat in vineam, & in messem Domini, vt agat cum peccatoribus, eósque suorum scelerum coarguat, conuersósque ad Deum Patrum suorum traducat. Cæterùm, hæc tam subita Prophetæ alacritas, ex eo nata est, quòd iam labia polluta non haberet. Tacuerat ille, quòd labia polluta haberet, & vir pollutus labiis in medio populi polluta labia habentis habitaret.

S. Hieron. *Infelix qui nescit orare.*

Psal. 56. S. Hieron. *Virtutes ab oratione pendent.*

Isaias dolet, quod non prædicaret.

S. Gregor. Nazian.

Prædicator se recognoscens dolebit.

Lyran.

S. Cyrill. Alex. *Arduum est cum Iudæis agere.*

A Humanæ videlicet naturæ (ait D. Cyrill.) morbum confessus est; est enim infecta morbo mendacij, ac vanitatis mens humana, licet malo hoc liberentur aliqui, sobrietate id lucri facientes. Ergo iuxta Cyrilli expositionem ineptus est ad munus prædicandi, quisquis adhuc labia polluta vanitatis, & mendacij fæcibus habet; quibus iam depuratum os suum sentiens Isaias aptum se habilémque offert, vt à Domino mittatur ad prædicationis officium, quo nullum Ecclesiæ magis necessarium habetur. Sed ea nostræ naturæ corruptio est, vt non iam dolendum nobis sit, quòd malè tacuerimus, sed quòd peius, ac vitiosiùs loquamur. Et quis hodie tam puris sanctisque labiis inuenietur, qui non summo iore illud vsurpet D. Bernard. *hom. 3. super, Missus est*: Væ B mihi, non quidem sicut Prophetæ, quia tacui, sed quia locutus sum; quoniam vir pollutus labiis ego sum. Heu quot vana, quot falsa, quot turpia, per hoc ipsum spurcissimum os meum euomuisse me recolo, in quo nunc cælestia reuoluere verba præsumo, &c. Magis adhuc deploranda illius vita est, qui nec sibi bonus, nec aliis vtilis est, frustrà quidem natus; cuius personam inducens Propheta ingemuit, dicens: *Inueteraui inter inimicos meos*, Psal. 6. Vbi D. Greg. Sicut vetus vestis, nec ornatum adiicit, nec frigus repellit: ita nec frigus tentationis expellere valeo, nec proximorum animas per doctrinæ verbum adorno. Postremò, vt finem huic commentationi demus: disiecta est illa turris temerariæ moles, dis- C persæ inde sunt gentes; confusio facta linguarum: & qui dicebant: Faciamus nobis ciuitatem & turrim, & celebremus nomen nostrum; non suum, sed confusionis nomen in omnem æternitatem posteris reliquerunt. Et iccirco vocatum est nomen eius Babel, quia ibi confusum est labium vniuersæ terræ. Babel Hebr. בבל confusio vrbis nomen proprium, à quo deinceps formari cœptum nomen Babyloniæ.

S. Cyril. *Morbus humanus in lingua.*

S. Bern.

Quanta impuritas in verbis.

Psal. 6. S. Greg. *Homo frustrà natus, qui nec sibi nec aliis prodest.*

SECTIO XI.

D *Hæ sunt generationes Sem. Sem erat centum annorum quando genuit Arphaxad, biennio post diluuium. Vixitque Sem postquam genuit Arphaxad, quingentis annis: & genuit filios & filias. Porrò Arphaxad vixit triginta quinque annis, & genuit Sale. Vixitque Arphaxad postquam genuit Sale, trecentis tribus annis: & genuit filios & filias. Sale quoque vixit triginta annis, & genuit Heber. Vixitque Sale postquam genuit Heber, quadringentis tribus annis: & genuit filios & filias. Vixit autem Heber* E *triginta quatuor annis, & genuit Phaleg. Et vixit Heber postquam genuit Phaleg, quadringentis triginta annis: & genuit filios & filias. Vixit quoque Phaleg triginta annis, & genuit Reu. Vixítque Phaleg postquam genuit Reu, ducentis nouem annis: & genuit filios & filias. Vixit autem Reu triginta duobus annis, & genuit Sarug. Vixit quoque Reu postquam genuit Sarug, ducentis septem annis: & genuit filios & filias.*

Vixit

Vixit vero Sarug triginta annis,& genuit Nachor. Vixitque Sarug postquam genuit Nachor, ducentis annis: & genuit filios & filias. Vixit autem Nachor viginti nouem annis, & genuit Thare. Vixitque Nachor postquam genuit Thare, centum decem & nouem annis: & genuit filios & filias. Vixitque Thare septuaginta annis,& genuit Abram & Nachor,& Aram.

1. SEriem generationis Sem filij Noë omnium vel primi, vel saltem sanctissimi, & felicissimi prætexit Moyses vsque ad Abraham, cuius denique facta, sobolémque ex instituto est prosequutus. Sem, vt suprà monuimus, nomen famamque in Hebræo שם significat; aptissima quidem nomenclatura, qua soli digni sunt iusti. Nam (vt egregiè aduertit Philo Hebræus *lib. de resipisc. Noë*) Bonum solum nominandum est, vt fausti animis celebratione dignum: sicut è diuerso malum infaustum, nec nominatum est. Vnus in orbe qui sanctus sit, longè antecellit innumeris peccatoribus: theatrum, & spectaculum exhibet vnus sanctitate præcellens; peccatores nullo sunt in numero computandi. Pulcherrimè D. Basil. *lib. de Spiritu sanct. cap.* 30. miratus inprimis, cur tres illi pueri in fornace Babylonica inclusi, medias inter flammas, ita serò, & cum voluptate concinuerint, vbi nulla esset audientium multitudo. nam Babylonij, qui foris aderant, aut cantum non accipiebant, aut non intelligebant, aut etiam irridebant: deinde respondet ad hunc modum. Qui quidem ex incendio medio canebant hymnos Deo, haud reputantes multitudinem aspectantium veritatem, sed sibi inuicem sufficientes, cùm essent tres. Quare alter alteri multitudinem solus exhibebat, & innumerabilem & grauissimam. Quid de hominibus loquor? Oculi eius in pauperem respiciunt: ait Vates regius de Domino *Psal.* 10. Theod. legit, in terram. D. Chrys. in orbem terræ. S. Hieron. in robustos. Vide quantum apud Deum valeat iustus, quem mundus, vt pauperculum despicit, vnus quidem est, sed tantus ac talis coram Deo; vt ipsius oculis, veluti orbis vniuersus, cum regnis, prouinciis, vrbibus, palatiis, diuitiis, ac bonis omnibus censeatur. Totus igitur orbis, si iustum in se non contineat, nihil omnino est, ne nomen quidem habet in oculis Dei, quos verus orbis terrarum, hoc est, vir vnus iustus ad se contuendum & amandum mirabiliter allicit. Quòd si vnius pauperis nomine, in quem oculi Dei respiciunt, intelligere velis omnes iustos, qui ad comparationem impiorum adeò pauci sunt, vt vnus tantùm esse videantur, non abnuo: præsertim quia virtus, non multiplicatione, sed paucitate hominum conseruari solet; numerus enim (ait D. Hieron. *lib.* 18. *in Isa.*) semper in vitio est. Quocirca etsi vrbes eo sint clariores, quo ædium amplitudine, ciuiúmque multitudine magis excellunt: nihilominus vera de illis sententia illa est D. Saluiani *lib. 8. de prouid. tom. 2. Biblioth.* Prærogatiua est honorum in magnis vrbibus, vt quantum præcedunt cæteris magnitudine, tantum præstent impuritate. Sic ille. Sed ad Sem, & illius posteros, hoc est, ad nomine famáque gloriosos, qui soli sunt iusti, reuertamur. Suam tunc extremam calamitatem, & sensit, & fleuit Ierusalem, cùm sibi ablatos vidit illos, quorum nomine ac virtute non modò sustentabatur, sed gloriosa inter gentes nominabatur: sic ait. Thren. 1. *Abstulit omnes magnificos meos Dominus de medio mei: vocauit aduersum me tempus, vt contereret electos meos.* Et quidem magnificos eos appellat, à quibus magna & honorata in terris seddebatur; non alios, inquam, quàm qui soli, ex virtute dignitatem & famæ claritudinem habent; quam vrbibus, regnis, toti orbi possint, & soleant refundere: nec alieniùs interpretatur D. Hieron. Abstulit (inquit) Dominus magnificos plebis Iudaicæ in tempore captiuitatis suæ: quando Prophetas & Sacerdotes, quorum ope, & doctrina maximè sustentati sunt propter malitiam eorum, & scelerum multitudinem apud illos habitare non permisit. Sic Hieron. Et statim: Iccirco ego plorans, quia longè factus est à me consolator conuertens animam meam. Vbi similiter deflet absentiam bonorum, qui suo exemplo, & doctrina mœrentem poterant consolari, vt qui veri essent animæ pædagogi ac magistri. Hoc autem in pœnam scelerum, maximè verò vanæ felicitatis, qua misera Ierusalem aliquando floruerat. Sic enim D. Hieron. Ideo quoque (ait) fletus ingens animæ dolentis describitur: quia post vanam lætitiam huius mundi, omnis consolatio præsentis vitæ illi aufertur; fructus malorum operum dissipatur, & solus inimicus in tormenta varia illius dominatur. Hæc D. Hieronymus.

2. De viris iustis, ac secundùm rationis legisque diuinæ regulam se regentibus psaltes canit: *Generatio rectorum benedicetur*, Psal. 111. vbi Theodor. Qui de æquitate, & iustitia curam gerunt, diuinæ benedictionis fructus metent. Pulcherrima sanè ac ditissima iustorum messes, & fructuum collectio, quos diuina benedictio velut ros, ac cæli temperies in terram illam virtutibus excultam, satamque superfusa procreat, & ad maturitatem perducit? Sed quæ tandem ista benedictio, aut quis fructus illius, etiam in hac vita, vel inter homines? nam de cælesti præmio nemo ambiget. Post multa bona hoc adiungitur: *In memoria æterna erit iustus.* Vbi Theodoretus: Celeberrimus erit hic iustus, & ab omnibus decantatus, & sempiternam relinquet gloriam. D. Gregor. *lib.* 11. *moral. cap.* 17. explicat. Scriptum est: In memoria æterna erit iustus. Eo ipso enim, quo facta sua solius Dei oculis imprimit, nomen suæ memoriæ in æternitate figit. Et quidem non sui tantùm ac suorum rectè factorum hinc abeuntes viri sanctissimi posteritati omni relinquunt percelebrandam memoriam: sed illam etiam suauem ac periucundam, animis, linguis, auribúsque mortalium efficiunt. Quod eleganter significat regius Vates *Psalm.* 144. De sanctis enim viris effatus adiicit Deo conuertens sermonem: *Memoriam abundantiæ suauitatis tuæ eructabunt.* Qui locus variè potest exponi. Nam inprimis D. August. actiuè accipiens memoriam Dei, qui hominum misericorditer recordatur, sic ait: O epulas fèlices! Quid manducabunt, qui sic eructabunt? Quid est: Memoriam abundantiæ suauitatis tuæ? quia nos oblitus non es, cùm nos obliti te fuerimus. hæc memoria eius super nos, quia non nos oblitus est, prædicanda est, enarranda est: & quia valdè dulcis est, manducanda, & eructanda est. Sic August. D. Gregor. *homil. 5. in Ezechiel.* memoriam ipsam intelligit actiuè iustorum; qui post diuinæ contemplationis dulcedinem, qua Deo soli vacantes aliquando fuerant deliniti; rursus ad vitæ ope-

Philo Heb. *Bonum celebratione dignum.*

S. Basil. *Vnus bonus præstat malis innumeris.*

Psal. 10. *Bonus apud Deum instar mundi.*

S. Hieron.

S. Saluian.

Multitudo laborat impuritate.

Thren. 1.

S. Hieron. *Iusti honorant, instruunt, & solantur orbē.*

S. Hieron.

Psal. 111.

Theod.

Iustorū fama percelebris, & iucunda.

Theod.

S. Greg.

Psal. 144. *Deus hominū recordatur.*

S. Aug.

S. Greg.

tantis actiones sanctas delapsi agitant secum, mentéque memori reuoluunt præteritæ suauitatis recordationem. Verba sanctissimi Pontificis hæc sunt: Sic fit, vt ipsis suis bonis actibus ad superiorem rursus in contemplationem surgat, & amoris pastum de pabulo contemplatæ veritatis accipiat: in qua quia diu se tenere ipsa corruptionis infirmitas nō potest, ad bona rursus opera rediens suauitatis Dei memoria pascitur; & foris piis actibus, intus verò sanctis desideriis nutritur. Hinc enim de perfectis viris post contemplationem suam redeuntibus dicitur: *Memoriam abundantiæ suauitatis tuæ eructabunt*, Psalm. 144. Dulcedinem quippe suauitatis intimæ, quia vtrumque possunt, velut quodam ex corusco, prægustando tangere, eius memoriam student recolendo semper, & loquendo eructare. Hactenus Gregor. At eadem verba expendens D. Bern. *serm. 3. de Aduentu*, memoriam intelligit iustorum, quam scilicet habent de beneficiis, mysteriisque diuinis. Sic ait: Non omnium est, quod ait Propheta: Memoriam abundantiæ suauitatis tuæ eructabunt; siquidem, nec omnes hæc memoria pascit. Sane nemo quod non gustauit, sed neque quod tantùm gustauit, eructat. Ructus quippe, non nisi de plenitudine & satietate procedit. Propterea quorum secularis est mens, & vita, memoriam hanc, etsi celebrant, non eructāt: sine deuotione, & affectione dies istos arida quadam consuetudine obseruantes, &c. S. Hier. in hoc sensu exponens, memores Dei sui iustos intelligit maximè: Quia (inquit) eos fouere dignaris. Itaque suauissimè recolunt quàm dulcem, ac prouidam in Deo matrem habeant, & quotidianis experimentis recognoscant. Dignæ sunt tam grauibus doctoribus istæ interpretationes: sed illa non est aliena, vt intelligamus passiuè memoriam iustorum; qui non viui modò, sed etiam post mortem spirate, exhalaréque videntur omnem suauitatis dulcedinem, cùm illorum recordatio mentibus hominum sese ingerit, quam quidem suauitatem ex benedictione Dei seruos suos hominarii acceperunt; vt de Iosię memoria dulcissimè loquitur Ecclesiasticus cap. 49. *Memoria Iosiæ in compositionem odoris facta opus pigmentarij; & in omni ore quasi mel indulcabitur eius memoria, & vt musica in conuiuio vini.* Quēadmodum è contrario memoria impiorum, aut omnino aboletur, aut fœdā exhalat mephytim.

Contemplatio memoria dulcis. — *S. Bern.* — *Memoria beneficiorum Dei.* — *S. Hieron.* — *Iusti memoriam suis relinquunt inter homines suauem.* — *Ecclesi. 49.*

3. *Hæ sunt generationes Sem.* Vbi quæso generationes Cham? Quid ille Nemrod robustus coram Domino, dux & primus autor ædificandæ vsque ad cælum turris? Prorsus de illis dicendum, quod de similibus subnotatur Iob 13. *Memoria vestra comparabitur cineri: & redigentur in lutum ceruices vestræ.* Ad quem locum egregiè sic commentatur D. Gregor. Omnes, qui cogitatione terrena huic seculo conformantur, per omne quod agunt, huic mundo relinquere sui memoriam conantur; sed cùm ipsa ad finem celerius vita percurrat, quid in ea fixum stabit, quando, & ipsa celeriter mobilis pertransit? Aura enim cinerem rapit. Rectè ergo stultorum memoria cineri comparatur, quia illic ponitur, vbi ab aura rapiatur. Quantumlibet enim quisque pro facienda gloria sui nominis elaborer, memoriam suam quasi cinerem ponit, quia hanc citiùs ventus mortalitatis rapit. Hæc S. Gregor. de obliterata impiorum & superborum memoria. Sed quid de putredine corporum, qua post mortem mundanæ superbiæ fastus polluitur, &

Iob. 13. — *S. Gregor.* — *P... gloria, & memoria mundana.*

A principum iacent ossa humiliata? Sequitur: *Et redigentur*, &c. Ceruia (inquit) in lutum redigitur, cùm superbus quisque humiliatur in morte, & elata caro tabescit in putredine. Certè ipsi erant, qui extollebantur honoribus, habitis rebus, tumebant, despiciebant cæteros, & quasi solos se esse gaudebant; & dum non perpenderent, quò tendebant, nesciebant quid erant. Sed in lutum ceruix redacta est: quia despecti iacent in putredine, qui tumebant in vanitate. In lutum ceruia redigitur, quia quantum carnis potentia valeat, tabes corruptionis probat. Hæc Pontifex. Idem argumentum de sempiterna etiam inter homines obliuione impiorum, vbi primùm fato cesserint, sæpiùs in Scriptura diuina pertractatur. Hinc illud Psalm. 48. *Vocauerunt*

Potentiorum humiliatio in morte.

B *nomina sua in terris suis.* Exponit Theodor. Ab eorum nominibus, eorum prædia nominabuntur, illius enim est domus, & illius est fundus, &c. Verùm cum dominio nominum appellatio mutatur. Cæterùm sermo est de superbis, & famam præclari nominis ambientibus, qui conditis à se vrbibus, aut magnificis ædificiis, vti erant antiquæ pyramides in Ægypto; thermę, aquæductus, triumphales arcus, obelisci apud Romanos, & gentium aliarum mausolea, sua imponebant nomina: sed quæ breui tempore perierunt. Etenim vt ibi Vates regius: *Sepulchra eorum, domus illorum in æternum: tabernacula eorum in progenie, & progenie.* Euthymius: Inuocauerunt nomina sua in ter-

Psal. 48. — *Superborum nomina imposita ædificiis euanescunt.* — *Euthym.*

C ris suis. Sensus est, præter illum, quem cum Theodoreto adnotauimus, huiusmodi fortè accommodatior. Imposuerunt nomina sua magnificis, & ad ostentationem editis operibus, ac veluti dij quidam essent, omnem adhibuerunt industriam, vt ab hominibus, & celebrarentur & inuocarentur. Profectò ad vnumquemque istorum dicitur Nahum 1. *Non seminabitur ex nomine tuo amplius.* Ad literam sermo est de Sennacherib Rege Assyriorum, qui superbia intumescens in obsidione Hierosolymitana contra Deum cæli blasphemauerat, reuersúsque infecta re, imò valde debilitatus ob miraculosam exercitus sui cladem, inter aras, & puluinaria suorum deorum, ab ipsis filiis suis est obtruncatus. Igitur non semi-

Nahum 1.

D nabitur ex nomine Sennacherib, hoc est, vt interpretatur Theodor. Non amplius nomen tuum subditis imponetur; subditi enim à regibus suis nomen accipere soliti sunt: sic à Romulo, Romani sunt nominati.

Theod.

4. Vniuersim tamen de potentibus ac nobilibus huius seculi potest locus intelligi; qui, dum viuunt, nominum suorum gloriosam quandam segetem excolunt, cùm basilicas, pensiles hortos, mausolea, & huiusmodi amplissima construunt ædificia, quibus omnibus nomina sua regia & gentilitia stemmata imprimunt, vt inde apud posteros metant famam nominis gloriosam; sed vti sæpiùs agricolæ vota & spes illuduntur, tactis de cælo segetibus, vt miser futuræ vbertatis

Fama, cui superbi student, perit.

E expectatione gestiens, vix stipulam arentem colligat: sic istorum memoria de mentibus hominum à Deo penitus eradicatur. Intercidit igitur impiorum fama, & nominis memoria eraditur protsus ea animis hominum; nec linguæ, aut eisque riuorum tam turpi patiuntur fœtore maculari. Vnde regius Vates: *Nec memor ero nominum eorum per labia mea*, Psal. 15. Et quidem D. Hier. in bonam partem interpretatur, de Christo Domino qui nomina & facta priora eorum obliuiscitur, qui ad fidem, & gratiā ipsius deducuntur.

Psal. 15. — *S. Hieron.* — *Pœnitentium delicta Deus obliuiscitur.*

Mutamur

Mutamur (inquit) in lauacro, & ex filiis hominum vocamur filij Dei. Vox Christi: Non memor ero istorum nominum, quæ priùs ante fidem habuerunt, illa non recordabor; quia crescentibus meritis nomina addita sunt noua. Iam non dicam vôs seruos, sed amicos, *Ioan.* 15. &c. Prob admirabilem vim pœnitentiæ! ante illam peccator dicebaris, & apud Deum, & Angelos; imò & inter dæmones infamia sortitus nomina censebaris: ille sacrilegus, ille blasphemus, ille fur, ille fornicarius, ille maledicus, &c. Igitur in confessione omnia illa nomina sunt deleta: iustus deinde, amicus, & filius Dei nominaris. Similiter D. August. Sed spiritali (inquit) mutatione obliuiscentur quid fuerint, nec à me iam, vel peccatores, vel inimici, vel homines, sed iusti, & fratres mei, & filij Dei vocabuntur per pacem meam. Nihilominus Theodot. (aptiùs fortasse) in deteriorem partem accipit; nimirum, eos ad æterna supplicia damnabo, & memoriam eorum obliuione sempiterna obruam, ita vt ipsa nomina penitus ignorentur. Quod quidem in Cham illo impio filio Noë videre est, de cuius nomine nec regio vlla, nec gens, nec vrbs, aut locus aliquis appellationem sumpsit: vt D. August. 16. *de ciuit. cap.* 11. de illo loquens obseruat his verbis: Nulla hîc resonat origo vocabuli, quasi Deus nollet tam impium nomen eum sanguine, & posteris propagari. Ad hæc psaltes addit: *Nomen eorum delesti in æternum*, Psal. 9. Etsi D. Hieronym. in bonam partem accipiens ita interpretetur: non memorabitur in his vltrà nomen impietatis, quia credentes in te acceperunt nomen tuum nouum, quod benedicetur in terris Scilicet cùm ante Baptismum idololatræ essent, iam deinde in Christo renati dicuntur Christiani, & filij Dei. Quod passim diuina volumina contestantur. Hinc Apostolus 1. *Corinth.* 5. de fornicario illo publico scribens: *Eum* (ait) *qui sic operatus est*. Nomen quidem illius subticuit. Quorsum obsecro? Audi D. Chrysost. *homil.* 15. Non illius nomen meminit; quod in maximis flagitiis facere consueuit. Addes Chrysostomo; consultum ita fuisse ab Apostolo illius hominis famæ, & honori: aut etiam vt obrueretur tam profligati hominis nomen. Ob quam etiam causam, diuinitus factum arbitror; vt nequaquam commemorata sint nomina à sacris scriptoribus nec diuitis epulonis, ad cuius ianuam vlcerosus Lazarus emendicabat; nec illius stulti, qui nocte colloquebatur: *Anima mea habes horrea*, &c. nec illius diuitis, qui ne sua relinqueret Christum Dominum sequi noluit. Quia (inquit D. Paulinus *epist.* 31.) sine dubio indigni erant, vt sermone diuino nominarentur, quos aut vitæ obliterauit impietas, aut auaritia deleuit.

Ioan. 15.

S. Aug.

Theod.

Cham nomen nulli loco inditum.

S. Aug.

Psal. 9.
S. Hieron.

1. Cor 5.

S. Chrys.
Malorum nomina, vt indigna, reticentur.

Luc. 16.
Luc 12.
Luc. 18.

S. Paul

5. *Sem genuit Arphaxad.*] Vt hîc nescio quis scrupulus, quo plerique torquentur, adimatur; statuendum est, Sem omnino centum annos habentem genuisse Arphaxad, biennio post diluuium: patrémque Noë, cùm genuit ipsum Sem, fuisse centum duorum annorum; quòd si dicitur fuisse centum annorum Noë, cùm genuit filium Sem, *cap.* 5. id non tollit duos vltrà annos Est enim vsitatissimus Hebræis mos, vt maior numerus ponatur, & minutior silentio inuoluatur; vti dicimus fuisse LXX. interpretes, & septuaginta discipulos Domini, quia tamen septuaginta duo fuerunt. Sic Beda & multi alij ex eruditis. Grauior insurgit quæstio, quam viri doctissimi dicunt inextricabilem: qua ratione dicatur hîc: Sem genuit Arphaxad, & Arphaxad genuit Sale; cùm Lucas genealogiam Christi Domini subtexens inter Sale & Arphaxad posuerit Cainan patrem Sale, & filium Arphaxad, *cap.* 3. Quam dubitationem eruditissime discutit noster Pererius ad hunc locum *disput.* 11. *lib.* 17. etsi ad finem nihil pro certo definiat. Delrio compendiosiùs agens expeditiorem, vt videtur, dicendi modum, qui à multis traditur, secutus ait: Cainan, vt LXX. habent, & Lucas (nec enim id sine temeritatis nota negari potest, alioqui diuino spiritui mendacium inuretur) inter Arphaxad, & Sale medium intercessisse; sed illius generationem omissam fuisse à Moyse: qua verò de causa, incertum omnino: & decem tantùm generationes à Noë vsque ad Abraham commemorari, quod præcipuum illius erat institutum, sicuti antea ab Adamo, vsque ad Noë decadem alteram prætexuerat.

Luc 3.
Cainan generatio.

Perer.

Delrio.

6. *Genuit filios & filias.*] Toto ferè capite deinceps ita de vnoquoque describitur. Hoc ipsum traditur de sanctissimo Iob, qui habuit septem filios & tres filias. Ad quem locum egregiè disserit Origenes, cuius doctrina mirificè ad præsentem commentationem conducit. Sic ait: Cur non dedit ei masculos tantùm, sed fœminas etiam? Ob hoc inprimis, quia ita desiderant omnium mentes, quia hoc requirit hominis desiderium, vt filios & filias habeant. Ad satisfaciendum ergo humanis sensibus, dedit illis, & dat filios & filias; deinde vt concordia, & coniunctio hominum multiplicetur per connubiorum copulationes. Vbi enim dederint filias suas in coniugium, & acceperint filiis suis vxores, ibi copulatio fit connubij, crescit coniunctio. Quòd si alicui filij tantùm nascerentur, alij autem filiæ, cùm eas viris omnes traderet, domum vacuam relinqueret, atque hæreditatem suam desolatam. Nunc verò filias suas dat foris, filiis autem intus accipit vxores: atque per hoc, & extrinsecus habet cognationem, & intrinsecus hæreditatem. Hæc omnia diuina efficiuntur prouidentia vtiliter, atque necessariè hominibus ita ab initio ordinata. Sic & Iob fuerunt filij & filiæ, vt cùm filias foras traderet viris, haberet extrinsecus filios adoptiuos; & cùm filiis suis deforis acciperet vxores, haberet etiam in his extrinsecus filias adoptiuas. Sæpè enim generi, vel nurus filiis sinceriores reperiuntur circa soceros, vel socrus suas, illæ quæ Dei timorem, ac pietatem habuerunt in animabus suis. Qualis fuit beata Ruth, quæ condemnat omnes malignas nurus, quæ soceris, vel socribus suis iniuriam fecerint, non reminiscentes, quòd ipsi eis viros genuerint, atque nutrierint, & pro substantia, & pro victu illius laborem acquisierint. Hæc Origen. *lib.* 1. *in Iob.* Quia verò tam malè audiunt nurus (quod etiam de generis dicendum) erga soceros, & socrus plerunque contumeliosæ; eas subinde pulchra admonitione ad concordiam instruit his verbis. Si diligis virum tuum, ô mulier, dilige & eos, qui genuerunt eos, & nutrierunt sibi filium, tibi verò maritum. Noli separare filium à patre vel matre. Noli compellere filium, inhonorare patrem, aut matrem, ne in condemnationem incidas apud Deum; sufficiat tibi mulier, quia possides virum, quem non nutristi, & substantiam, quam nō acquisisti, quia venis in domum quam non ædificasti; & eris domina atque potestatem habens laborum alienorum, pro quibus tu nullatenus laborasti: noli ergo retribuere mala his, qui

Origen.

Deus homini pro magno beneficio dat filios & filias.

Nurus multū debent soceris & socribus.

Origen.

Nurus pulchrè admonentur.

tibi

tibi præparauerunt, atque suo labore acquisiuerunt hæc omnia, siue virum, siue substantiam, siue resumptionem; ô mulier ne ascendat super te maledictio à Domino Deo. Hæc ille. At cautus quidem & summè vigilans esse debet, qui filiam habet tam imbellem, lubricam, ac periculis quotidie expositam. Semper enim (ait Valer. *in Epist. 49. apud S. Hieronym.*) omne rosarium, aliquo turbine, sua purpura spoliatur. Habes filias? An non aliquando in publicum iusta de causa procedendum est? Ita planè, sed fiat iuxta consilium Hieron. *Epist. ad Demetr.* Nunquam solæ, nunquam sine matre procedant. De agmine columbarum crebrò accipiter vnam separat, quam statim inuadit, & laceret; cuius carnibus, & cruore saturetur: morbidæ oues suum relinquunt gregem, & luporum faucibus deuorantur.

Valer. *Cura patrum circa filias.* — *S. Hieron.*

7. Nihilominus rectè idem adiungit *in regul. monach. titulo de castitate.* In omni proposito, & gradu, & sexu, boni & mali reperiuntur, malorúmque condemnatio, laus bonorum est. Enimuerò quis recenseat queat innumeros castorum hominum, & virginum puellarum choros in Ecclesia Christi Domini Angelico ritu viuentes; quibus velut astris diuino radiantibus lumine terra ipsa commutata in cælum videtur? Genuit, & generat Christus; peperit & parit Ecclesia filios, virtute, ac robore masculos, iuxta illud Isai. 66. *Peperit masculum.* Vbi sic D. Hieronym. Ecclesia in nomine Domini congregata, de qua in Psal. 86. dicitur: *Homo natus est in ea.* peperit masculum ad euangelicam prædicationem omnis mundus concepit, & peperit masculum; quem Pharao, & Herodes conabantur occidere qui in Moyse & in Christo saluatus in Ægypto est. Peperit igitur Sion, hoc est, Apostolorum credentium fides masculum, &c. Hactenus D. Hier. Nota obiter nobilem, & masculam Christianæ gentis virtutem. Idem *epist. 4. ad Rusticum*, de hoc eodem Ecclesiæ partu vsque adeò virili ita disserit. Nihil Christiano felicius, cui promittitur regnum cælorum: nihil laboriosius, qui quotidie de vita periclitatur: nihil fortius, qui vincit diabolum: nihil imbecillius, qui à carne superatur. Sic ille. Hanc masculam virtutem attulit è cælo Spiritus sanctus in die Pentecostes, de quo ita S. Cyril. Hierosol. *Catech. 17.* Ne tantæ gratiæ descendentis lateret magnitudo, tanquam tuba cælestis intonuit. Factus est repentè de cælo sonus tanquam aduenientis spiritus vehementis: significando præsentiam illius, qui id concedit hominibus, vt vi rapiant regnum cælorum. Sic ille. Qui verò robustiores, & magis viriles, ac martios gerunt spiritus; quàm qui cælum inuadunt ac deripiunt? Enimuerò de lege gratiæ loquebatur Sapiens *Prouerb. 31.* Cùm affaretur semper virginem Dei matrem: *Multæ filiæ congregauerunt diuitias, tu supergressa es vniuersas.* Vt iam non infelicitati ducant multi parentes eo quòd genuerint filias, imò felices censeantur quòd sponsas, quòd virgines, quòd martyres, quòd Lucias, Agnetes, Catharinas, Agathas, Euphemias, Engratias, Vrsulas Deo procrearint. Illa maximè omnium filiarum sancta felixque virgo, quæ de Adami Euæque primorum parentum sanguine demum orta est, velut arca illa Moysis, tot ac tantis fœta mysteriis, ex illo nimirum ligno, etsi per peccatum carioso constructa; quod tamen illa in se non habuit, & quodammodo in tota natura expiauit. In hac similitudine grauiter expendenda versatus Doctor ille apud D. Bernard. *serm. de B. Maria* sic excutrit. Arca testamenti de lignis Sethim facta est, & Maria de spinoso, & hispido Iudæorum populo, & arido procreata est, qui vtique spinosus detractione, hispidus superstitione, aridus fuit vnctione diuinæ gratiæ. Vnde spinosus, spineam coronam Regi suo exhibuit, & in eum sicut ignis in spinis exarsit. Sethim enim interpretatur spinæ; aliter Eua spina, rosa Maria. Reuera Eua spina fuit, quæ & virum suum ad mortem pupugit, & posteritati suæ peccati aculeum infixit. Deus de fœmina, sed virgine descendente de spinosa patrum origine dignatus est carnem assumere, vt similem simili redderet, contrarium contrario curaret, pestiferam spinam euelleret, peccati chirographum potentissimè deleret. Eua ergo spina fuit; Maria rosa extitit. Eua spina vulnerando; Maria rosa omnium affectus mulcendo. Eua spina infigens omnibus mortem: Maria rosa reddens salutiferam omnibus sortem. Hæc ille. Neque verò timendum huic rosæ est, ne turbine aliquo quatiatur, aut vredine exoratur, aut temporis vetustate marcescat. Vitium enim, aut iniuria pudoris, procul est à Filio Deo, matréque Dei. De vtroque canit Propheta: *Non accedet ad te malum, nec flagellum appropinquabit tabernaculo tuo,* Psal. 90. hoc est, non accedet ad Christum Dominum, nec appropinquabit virgini Deiparæ, quam sibi ipse tabernaculum elegit, cuius ex vtero carnem Diuinitati hypostaticè vniendam assumpsit, aliquod vitium, vlláve pudoris iniuria. Caro enim (ait S. Pet. Damian. *serm. de Assumpt. virg.*) Mariæ ex Adam assumpta maculas Adæ non admisit, sed singularis continentiæ puritas in candorem lucis æternæ conuersa est. Sola illa mater, & filia creatoris, nec descendit, nec cecidit; sed de virtute in virtutem ascendens, consummatione virtutum vestita est. Totum opus gratiæ est, non naturæ. Sic ille.

Multitudo virginum in Ecclesia Christi. — *Isai. 66.* — *S. Hieron.* — *Psal. 86.* — *Nobilis & mascula Christianorum gens.* — *S. Hieron.* — *S. Cyrill. Hier.* — *Prouerb. 31.* — *Felix qui filias Christo gignit.* — *B. Maria generis humani decus.* — *S. Bern.* — *B. Maria arca Moysis.* — *B. Maria rosa, Eua spina.* — *Psal. 90.* — *S. P. Dam.*

SECTIO XII.

Hæ sunt generationes Thare: Thare genuit Abram, Nachor & Aran. Porrò Aran genuit Lot. Mortuúsque est Aran ante Thare patrem suum, in terra natiuitatis suæ in Vr Chaldæorum. Duxerunt autem Abram & Nachor vxores: nomen vxoris Abram, Sarai: & nomen vxoris Nachor, Melcha filia Aran, patris Melcha, & patris Iescha. Erat autem Sarai sterilis, nec habebat liberos.

1. DE præcedentibus generationibus nihil est noui, aut reconditi, quod illustremus commentario. Illud vnum sese offert, nimirum; qualis sit annorum computatio in tota ista serie retroacta? Nodum nemo eruditiùs, atque expeditiùs, meo quidem iudicio, dissoluit, quàm noster Benedictus Perer. *lib. 16. in Genes. disp. 12.* Igitur interposita generatione Cainan, iuxta LXX. & S. Lucam à diluuio vsque ad ortum Abram, fluxerunt anni trecenti vigintiduo. Perer. Delrio. Difficilior illa subinde quæstio agitari hoc loco solet, quoto nam vitæ suæ anno Thare genuerit Abram; videlicet num septuagesimo, num centesimo trigesimo? Vtrumque enim ex variis Scripturæ locis videtur posse concludi. Ac primùm quidem ex hoc loco, vbi dicitur: *Vixit Thare septuaginta annis, & genuit Abram.* Ergo Abrã natus

Thare quo anno genuit Abram.

rus eſt ſeptuageſimo anno patris ſui Thare. Secundum verò ex verbis poſtremis huius capitis, nimirum: *Facti ſunt dies Thare ducentorum quinque annorum, & mortuus eſt in Haran.* Et *cap.* 12. ſcribitur: *Septuaginta quinque annorum erat Abram cùm egrederetur de Haran.* Iſta verò egreſſio cenſetur poſt obitũ patris Thare. Ergo neceſſe eſt Abram centeſimo & trigeſimo patris anno eſſe natum. Hanc difficultatem ſumma cum eruditione habes exactam apud noſtrum Perer. quem vide. Satis enim mihi erit in præſentia, quid tandem veroſimilius eſſe videatur compendio definire. Venit Thare cum Abram, & reliqua familia vſque Haran, & ibi mortuus demum eſt. Igitur Abram, dum adhuc pater viueret, in Haran Meſopotamiæ profectus inde fuit in regionem Chananæan, cùm eſſet ipſe ſeptuagintaquinque annorum, relicto patre, & annum tunc agente centeſimum quadrageſimumquintum. Atque ita Abram in ea regione peregrinatus eſt per ſexaginta annos, aliquoties fortaſſe patrem Thare in Abram habitantem reuiſens. Quo tempore Abram non tam habitare, quàm peregrinari dicebatur: quippe qui nihil omnino in terra illa proprium poſſederit: & aliquoties è Chanaan in Meſopotamiam redierit. Porrò defuncto patre Thare Abram rediit in Haran, vel vt patri mortuo parentaret, vel vt bona paterna, quæ ſibi hæreditate obuenerant, recuperaret. Quibus peractis iterum egreſſus eſt ex Haran nunquam ampliùs in Meſopotamiam reuerſurus; venitque in terram Chanaan, vbi tandem ſtabilem habuit habitationem, coëmpta videlicet ſpelunca duplici in ſepulturam vxoris Saræ, cùm eſſet centum triginta ſeptem annorum, duobus ſcilicet annis, poſt mortem patris Thare, vti conſtat ex *cap.* 23. *Geneſ.* Hæc ſententia eſt D. Aug. expreſſis verbis *in quæſt.* 25. *ſuper Geneſ. & lib.* 16. *de ciuit. cap.* 15. Intelligendum (inquit) eſt more ſuo ſcripturam recapitulando rediſſe ad tempus, quod iam narratio tranſierat. Nam cùm dictum eſſet: *Et fuerunt dies Thare in Haran quinque & ducenti anni*, &c. deinde Scriptura redeundo ad id, quod ideo prætermiſerat, vt priùs de Thare id quod inchoatum fuerat, compleretur: ſubiunxit præceptum Domini datum Abrahæ, de egrediendo de terra ſua, & quod tunc Abram fuerit ſeptuagintaquinque annorum. Tunc autem reuera hoc factum eſt, cùm pater eius centeſimum quadrageſimumquintum ageret ætatis annum; tunc enim fuit Abrahæ ſeptuageſimus quintus annus. Sic Aug. Hæc de prima egreſſione: de altera ſubinde idem Aug. tractans verba illa D. Stephani Act. 7. *Inde poſtquam mortuus eſt pater eius, tranſtulit eum Deus in terram iſtam.* Vbi S. Auguſt. pro, *tranſtulit* legit, *collocauit.* Collocationem (inquit) Abrahæ in terram Chanaan poſt mortem patris, non autem profectionem de Charan appellauit Stephanus, quia iam mortuus erat pater eius, quando emit terram, cuius ibi iam, vt ſuæ rei cœpit eſſe poſſeſſor. Hanc ſententiam ſequitur Abulenſis, Perer. & alij.

S. Auguſt.

Act. 7. S. Aug.

2. Sed magna profectò fuit laus Abrahami, quòd etiam patre viuo Charan reliquerit profecturus in terram Chanaan ad peregrinandum, vt Deo imperanti obediret, nec primò aliquid de futuro præmio, quod poſtmodo promiſſum eſt, acceperit. Præſtruebatur iam tunc via futuræ Apoſtolorum perfectioni, quam primus omnium princeps Petrus ſanctè profeſſus ait Domino: *Ecce nos reliquimus omnia, & ſecuti ſumus*

A *te; quid ergo erit nobis?* Matth. 19. Vbi D. Bernard. *tract. in eadem verba*: Verè Simon, verè obediens in auditu auris, ſine pacti conuentione, &c. Decebat enim eos, qui mundo euangelicam & cæleſtem doctrinam eſſent prædicaturi, non terrenarum rerum cupiditatibus detineri; ſed ad cæleſtia tantùm bona aſpirare. Hinc Iſai. *Super montem excelſum aſcende tu, qui euangelizas Sion*, cap. 40. Vbi ſic D. Hieron. Præcipitur Apoſtolis, vt ad prædicationem excelſa conſcendant; de magniſque dicturi in ſublimibus commorentur. Hæc Hieron. Conſtituerat quidem Dominus Abrahamum futurum patrem, ducémque fidelium; ac

Matth. 19.

S. Hieron. *Exemplum alios ad virtutẽ inſtruentis.*

B proinde neceſſe omnino fuit, vti aliis exemplo præiret, in quo ſolet eſſe maior vis ad perſuadendum, quàm in qualibet ſermonis inſtitutione. Rectiſſimè in hanc ſententiam ita ſcribit Ferrandus Diaconus *in pædag. ad regin. com. reg.* 2. Dux ſapiens illuc debet ire, quò cupit ducere ſubditos. Ideo enim dux dicitur, quia ducit; & ſeipſum ſeducit, ſi per viam regiam putat poſſe ambulare, quos ad foueam malo vitæ exemplo perducit. Tu ergo eſto ſignifer doctrinæ ſanctiſſimæ, erige trophæum virtutis intuendum, iugiter cæteris tu imitandus appare; quique te audit præcipientem, non te redarguat aliter operantem. Hæc Diacon. Paucorum quidem eſt, cum Abra-

Ferrand.

C hamo egredi, tenderéque, duce Deo, quò ille iubet; ſed paucorum etiam eſt æternis poſt emenſum iter præmiis potiri. Optimè Valer. ad Ruffin. *Epiſtol.* 49. *inter epiſt. D. Hieron.* hac de re philoſophatus: Eſt (inquit) arcta via, quæ ducit ad vitam, nec eſt ſemita plana, qua itur ad gaudia plena, imò etiam ad mediocria per ſalebras euadimus. Dura principia dulci fine munerantur: arctus callis ad ampla palatia perducit; anguſtus trames ad terram ducit viuentium. Sic Valer. Nihilo tamen minùs hæc prima egreſſio Abrahami, non fuit omnibus religioſæ perfectionis abſoluta numeris: iuit enim de Charan, ſed illuc ſæpiùs, aut certè aliquando rediit, quæ priùs reliquerat iterum inuiſurus. At vir religioſus Deo

Valer. *Per arduitur ad virtutis præ̃mium.*

D ſanctè puréque obediens vno iactu ſua omnia in mare proiicit, vt expeditiùs in obſequium Domini excurrat; quod Petrus & Andreas, Iacobus, & Ioannes præſtiterunt; cùm retibus, nauigio, piſcationis ſtudio, marique ipſi nuncium remittentes, Dominum ſecuti ſunt. Sit ergo perfectorum; omnibus quæ poſſident, aut expectant, aut habere poſſunt in hoc ſeculo pro Chriſto Domino æternam vale dicere: omnium tamen eſt, qui ſalutis ſtudio tenentur, ea remittere quibus eum, ne Chriſto debitè obediant, prægrauantur. Quod egregiè pertractat D. Chryſ. *homil.* 3. *in* 1. *ad Theſſal.* hiſce verbis: Non vides eos, qui in mari nauigant, quoniam non curent opes, ſicubi tempeſtas ingruerit; ſed & quas habent abiiciũt?

S. Chryſo. *Pro Chriſto relinquenda quæ impediũt.*

E Ita eſt, qui rerum huius vitæ, tentationúmque peritus eſt, quando viderit imminentem tempeſtatem, & ſpirituales nequitias naufragiũ facere conantes, & quas adhuc habet pecunias abiicit. Obtigit tibi furtum? fac eleemoſynam, & releuabis nauigium. Diripuerunt tibi quicquam latrones? tu quod reliquũ eſt, da Chriſto; ita & quæ ex priorum amiſſione eſt, paupertatem ſolaberis, releua nauigium, quæ manſerunt ne retineas, ne illud demergatur. Hactenus Chryſ. Quod de eleemoſyna nuncupatim dictum, ad reliqua virtutum opera pariter transferri poteſt, illa nimirum quibus tolluntur grauia quædam onera rerum terrenarum, quibus iter ad Chriſtum impeditur.

Eleemoſyna commẽdatio.

3 Rediit

3. Rediit quidem (in hac sententia) aliquoties ad priora, quæ reliquerat Abraham, quod symbolum est infirmitatis humanæ: at subinde æternum valere iussit patriam, paternáque bona. Quem morem in sanctis viris, qui aliquando ex infirmitate naturæ de virtutis itinere aberrant, & iterum reducti vehementiùs ad currendum stimulantur, luculenter ostendit D. Ambr. *Apolog. Dauid.* 1. *cap.* 1. exemplo ipsius Dauid ad hunc modum: Sancti Domini, qui consummare pium certamen gestiunt, & currere cursum salutis, sicubi fortè, vt homines conlabuntur, naturæ magis fragilitate, quàm peccandi libidine, acriùs ad currendum resurgunt, pudoris stimulo maiora reparantes certamina; vt non solùm nullum attulisse æstimetur lapsus impedimentũ, sed etiam velocitatis incentiua cumulasse. Hæc Ambr. Addere possumus etiam in ipsis lapsibus iustorum, quædam præteritæ virtutis vestigia; & futuræ quasi pignora videri. Quod S. Chrys. *homil.* 5. *de verbis Isai.* sic ostendit; quemadmodum præclara corpora etiam in aduersa valetudine multa nobis formæ vestigia ostendunt: sic etiam sanctorum animæ in ipsis etiam erratis suæ virtutis signa præ se ferunt. Hanc D. Chrys. obseruationem, quæ certissima est, in Iona Propheta mirabiliter expressam reperio. Fugerat ille à facie Domini, nauem conscenderat iturus in Tharsis; at iam vectus naui, vt scribitur *Ion.* 1. Ionas descendit ad interiora nauis. Quod factum etsi alij partem in deteriorem accipiant, nonnulli tamen laudant; vt in quo adhuc, fugitiui licèt Prophetæ, prioris sanctitatis signum eluceret. Vnde Theophyl. Porrò (inquit) quod in alueum nauis, hoc est, in infimum locum descenderit, Prophetæ hoc moribus conuenit: separatim enim & solitarium degere propheticum est. Itaque iuxta Theophyl. in eo signum præbuit prioris status, quod se à profanis hominibus segregârit, & secretiorem locum, in quo solus consisteret, quæsierit. D. Cyril. orationis ergò id factum fuisse à Iona existimat; sic enim ait: Segnities ad preces fundendas periculis impendentibus in propheticam prouidentiam non cadit; nec videri consopitum, cùm tempus, & negotium, cuius causa potiùs Deum placare deceat, ad labores vocat. Vnde intelligere licet nondum exorta tempestate illum dormiisse. Discant ex hoc loco peccatores, Prophetam illum etiam, tunc peccatorem imitari, vt bona virtutis præsertim consueta non penitus omittant: etsi iaceant miseri in peccato, non desistant ab orandi pia consuetudine: fundant semper Virgini Dei matri preces, frequentent Ecclesiam, sacros libros euoluant, intersint rei diuinæ, alant pauperes, & similia exequantur. Quæ quidem si ritè præstent, futurum proculdubio est, vt aliquando tandem diuinitus illustrentur, moueantur, & à viriorum cœno in virtutis puritatem deducantur. Quo vel maximè fiet, vt saltem ex vno in aliud, atque aliud peccatum non corruat; qui, licèt alicubi ceciderit, non proinde tamen se à virtutis commercio, & illius operibus ablegauit. Timendum enim hoc præ ceteris est peccatori, ne quod solet euenire, miser longos deinceps intexat scelerum funes, quibus ad mortem vsque, indéque trahatur in gehennam. Luculenter obseruauit Valer. *Epist. ad Ruff.* hanc scelerum subinde pullulantium fœcunditatem hisce verbis. Dauid amore mulieris præcipitatus est ex adulterio in homicidium; ne vnquam sola veniant scandala. Dixes enim omnis

S. Ambros. *Iusti ex lapsu velocius currunt.*

S. Chrysost. *In iustorum lapsibus signa virtutis.*

Ion. 1.

Ionas fugiens priora virtutis studia exercet.

Theoph.

S. Cyril.

Peccator non omittat bona studia pristina.

Valer. *Peccatum semper in peius crescit.*

est iniquitas societate plurima, & quæcunque domum intrauerit, suis tradidit inquinandam conuitiis. Hæc Valerij sententia, quam sit vera, quotidianis experimentis comprobatur; sic Lucæ 11. *Spiritus immundus vadit, & assumit septem alios spiritus nequiores se, & ingressi habitant ibi, & fiunt nouissima hominis peiora prioribus.* Vides, vti diabolus vnus esse nec velit, nec esse soleat? accersit aliorum societatem, atque vbi malum in dies crescit, nequiores accedunt spiritus illo, qui priùs domum subintrauit. Semper enim (inquit Beda apud S. Thomam) satanas grauioribus sordibus contaminare festinat. Hinc etiam nata est illa comploratio Dauidis: *Deus vitam meam annunciaui tibi*, Psalmo 55. Hebr. fluctuationem & errores meos dinumerasti. Nimirum cùm peccator vno in vitio consistere non consueuit, plures & varios conficit errores, vsque adeò, vt eos solus Deus, ipse obseruare, ac recensere numerando queat. Quod quidem eleganti ore quadam similitudine vsus expressit Ieremias *Thren.* 1. deflens calamitatem extremam populi Iudaici, atque in eo peccatoris cuiusque infelicissimum statum, cùm ait: *Peccatum peccauit Ierusalem; propterea instabilis facta est.* LXX. legunt: In salum facta est. Irruit igitur in peccatoris animam tempestas vitiorum; iactatur illa maris pelago, hinc inde ventis, hinc inde fluctibus quatitur, vitiis nimirum aliis, atque aliis subinde ingruentibus delassata, naufragium denique facit sempiternum. Vnde Isaiæ 57. *Impij quasi mare feruens, quod quiescere non potest; & redundant fluctus eius in conculcationem, & lutum, non est pax, dixit Deus impiis.* LXX. Non est gaudium impiis. Potest hic etiam locus exponi de fluctuatione mentis, atque importunis conscientiæ perpungentis æstibus, quibus peccator dies noctésque torquetur: quo sensu videtur accipi à D. Hier. qui sic interpretatur: Impios comparat mari, quod nunquam potest quiescere, sed etiam in summa tranquillitate fractis ad littora voluitur fluctibus, finisque eius lutum est, & conculcatio. Neque mirum est, peccatores ita conscientiæ lancinari æstro; vt enim ex eodem loco colligit D. Cyrill. Instabilibus agitati fluctibus omni eiecti gaudio, quiescere nullo modo possunt. Nota causam totius fluctuationis, videlicet, non est pax, non est gaudium impiis, omni eiectos esse gaudio miseros, eo quòd à Deo Deique gratia, & solatio se procul abegerint.

Luc 11.

Beda.

Psal. 55.

Thren. 1. *Instabilis à peccatum*

Isai. 47.

Hier.

S. Cyrill.

4. Non prætermittam illam expositionem, quam D. Hieronymus, ex Hebræorum traditionibus erutam adducit ad præsentem difficultatem de Abrahami ætate decidendam. Licèt autem sanctissimus Pater eam velut commentitiam priùs reiecerit, ad extremum tamen amplexus est, cùm commodiorem aliam non reperisset. Sic igitur disserit *in tradit. Hebraic.* Indissolubilis quæstio nascitur: si enim Thare, cùm adhuc esset in Chaldæa septuagesimum annum agens, genuit Abraham, & postea in Charan ducentesimoquinto ætatis anno mortuus est; quomodo post mortem eius veniens Abraham in terram Chanaan septuagintaquinque annorum fuisse memoratur, cùm à natiuitate Abrahæ, vsque ad mortem Thare centum triginta-quinque fuisse anni doceantur? Vera est igitur illa Hebræorum traditio, quòd egressus sit Thare cum filiis suis de igne Chaldæorum, & quòd Abraham Babylonico vallatus incendio, quia illud adorare nolebat, Dei sit auxilio liberatus, & ex

S. Hieron.

Abrahã pro Deo ignem Babylonicum euadit.

& ex illo tempore ei dies vitæ, & tempus reputatur ætatis, ex quo confessus est Dominum spernens idola Chaldæorum. Potest autem fieri, vt quia Scriptura reliquit incertum, ante paucos annos Thare de Chaldæa profectus venerit in Charam, quàm mortem obiret, vel certè statim post persecutionem in Charam venerit, & ibi diutiùs sit moratus. Hæc Hieron. Hanc opinionem vti fabulosam refellit noster Perer. quæ quidem, etsi veritati minùs consona censeatur, aptissima tamen est concionibus, plausuíque populari. Itaque si verum hoc esset, ideo in ætate Abrahami sexaginta priores anni silentio teguntur, ac si nunquam effluxissent, quòd in iis nihil in obsequium, & amorem Dei factum insigne Abraham ediderit: tantúmque vixisse describitur, postquam se pro Dei fide præsentissimo mortis periculo exposuit; atque ex eo die, & facto tam memorabili, vitæ anni computantur Abrahamo, quasi tunc natus in lucem cæsereretur, cùm de mortis extremo discrimine pro Dei amore suscepto diuinitus ereptus est. Sic planè habet. Illa vna viuitur vita, quæ in obsequium Dei offertur; non viuit, qui Deo non viuit. Quòd si dies ætatis suæ quisque, vt mos Scytharum fuit, nigris aut candentibus notaret lapillis; profectò ad finem vitæ solos illos vixisse dies se diceret, quos in virtutis operibus insumpsisset, nitidis quidem calculis insignitos. Vitam suam, ortum suum dicit Abraham mortis illud, quod subiit pro Dei fide, periculum. Quid mirum; cùm Deus homo & vitam, & horam suam, & gaudium & gloriam reputarit pro hominibus pati, & acerbissimè obire? O excellentem (exclamat S. Cyril. Hier. *Catech. myst.* 2.) benignitatem. Christus crucifixus est, & per tantos dolores mihi nihil eiusmodi patienti salutem confert.

Illa sola vita est, quæ pro Deo offertur.

S. Cyr. Hie.

5. *Mortuus est Aran ante Thare patrem suum in terra natiuitatis suæ in Vr Chaldæorũ.*] Duo hîc explicanda erunt: primum, quo mortis genere Arã obierit: alterum, quid Vr Chaldæorum significet? Circa primum ita disserimus. Aran filius Thare mortuus est, vbi & natus, in Chaldæa; ante patrem suum. Hebr. על פני *ghal-pene*, super faciem, coram facie, in facie patris, hoc est, viuẽte patre; sic enim habet phrasis Hebræa. LXX. ἐνώπιον Θαρὰ, coram Thare. Chald. explicatiùs, viuente Thare, fortè etiam vidente. Quod sanè ad illud vsque tempus, nec solitum, nec visum fuerat, vt filio mortuo superstes adhuc pater esset, loquor de morte non violenta, quali præreptus fuit viuis parentibus innocentissimus Abel. Nulla grauior pœna, nulla vehementior doloris acerbitas animam parentis excruciat, quàm si videat ante suos oculos filium emori. Vnde Ægyptij, qui tot antea plagis percussi, vix aut parum indoluerant, hac tandem consternati, vt refert Iosephus *lib. antiq.* 2. *cap.* 13. Flebant, veniámque petebant Ægyptij pro eo quòd ita afflixerunt Hebræos. Hinc laudabilior existit viduæ Sareptensis eleemosyna, quæ pugillum habens farinæ, & parum olei, ex quo conficeret placentam, vt faciam (inquit 3. *Reg.* 17.) mihi & filio meo, vt comedamus, & moriamur: nihilominus petenti Eliæ totum porrexit, eligens potiùs fame filium enectũ videre, quàm Prophetam esurientem. Cuius pietatis miraculum expendens D. Cypr. *lib. de opere, & eleemosyna*, ait: Esurientibus liberis, alter prius pascitur; neque in fame cibus, antequam misericordia, cogitatur. Cęterùm ne parentes famem, atque mortẽ liberis timeant, si pauperibus

Parentum dolor in morte filij.

Iosephus.

3 Reg. 17.

S. Cyprian. *Insignis eleemosyna viduæ.*

A eleemosynas erogent; meminerint quàm insigni miraculo statim vidua illa locuples facta fuerit; vnde D. Cyprian. rectè adiungit: Nec filiis abstulit mater, quod Eliæ dedit, sed magis contulit filiis, quod benignè & piè fecit. Plus adhuc eminet parentum virtus, & pietas erga Deum, qui non modò libenter patiuntur, sed vltrò volunt filios suos in Dei obsequium mancipari voluntaria quadam, & diuturna morte. Cara quidem pignora, sed amabiliora præcepta. Deũ omnibus quos diligimus præferamus, ait Ambr.

Per eleemosynam accrescit substantia.

Dei pietas præferenda omni amori & iuri.

S. Ambros.

6. Sed parentes illi maiore pietatis laude præcellunt, qui suos ante oculos filiorum martyria spectarunt. Qualis illa omni æuo memorabilis mater septem martyrum Machabæorum; B cuius elogium pulcherrimum edidit D. Gregor. Naziãz. *orat. de Machab.* vbi inter alia sic effatur: Omnibus acclamabat mater: Euge filij mei; euge strenui milites, euge in corporibus fermè incorporei, euge legis, canæque senectutis meæ, atque ciuitatis, quæ vos aluit, atque ad eam virtutis magnitudinem euexit, antistites atque patroni. Paulum adhuc, & vicimus. Fatiscunt carnifices; hoc vnum perhorresco. Paulum adhuc; & ego inter mulieres beata, & vos inter adolescentes beati. Gratias tibi ago Deus, quoniam partuum meorum fructum accepisti, atque mater omnium matrum sacratissima effecta sum. Habeo educationis vestræ præmia, ó filij: quoniam omnes virtutis causa decertatores vidi, C omnes victores aspexi. Hoc nomine gratias tyranno habeo, quod hunc suppliciorum ordinem tenuerit, vt me vltimam ad pericula reseruarit; quo prolem ipsa meam priùs conspicata, & in vnoquoque filiorum conflictata, ita demum cum perfecta securitate post perfectas victimas hinc excedam. Valete matres, valete filij; sic à vobis prognatos educate; sic ipsi educemini. Pulchrum vobis exemplum dedimus; facite, vt ad eundem modum certetis. Hac oratione habita; filiis seipsum adiecit, idque tanta cum alacritate, vt ad rogum nõ secus, atque ad nuptialem thalamum curreret, &c. Hæc Nazianz. Sed quid ego patres, & matres in filiorum funeribus, aut D doluisse, aut gestisse commemoro? Vna illa semper virgo Dei mater consideretur stãs iuxta crucem Iesu Filij sui. Quis dolor, quis amor, quod etiam gaudium par in matre vlla fuit? Videbat Filium cruci affixum; at quem filium? De quo illa Cant. 5. *Dilectus meus candidus, & rubicundus, electus ex millibus*; non quidem instar erat millium, sed ex omnibus filiorum millibus vnus ille electus, omnes in omnibus superabat. At quali mẽtis habitu tam luctuosum intuebatur spectaculũ virgo mater? Sic illa in reuelationibus ad Brigidam. Eram sicut mulier parturiens, quæ tamen gaudet interiùs quantum potest, eo quòd scit filium suum natum in eandem miseriam, de qua E exiuit nunquam rediturum. Si ergo licèt ex Filij mei morte eram incomparabiliter tristis, tamen quia sciui Filium meum non ampliùs moriturũ, sed in æternũ victurum, gaudebã in anima mea; & sic cum tristitia mea quædam lætitia miscebatur. Hæc Dei mater. Stabat ergo (ait S. Bern. *de lament. virg.*) iuxta crucẽ Maria intuens vultu benigno Christum pendentẽ in patibulo, pedúmque summitatibus innitens manus leuabat in altum, amplectens rubricatam crucem, atque in oscula eius ruens, ea parte, qua vnda pretiosissimi sanguinis defluebat. O graue martyriũ! O frequens suspirium! O languens pectus virgineum! facies

S. Greg. Naz. *Matris Machabæorum admiranda dicta & facta.*

B. Mariæ dolor, & gaudiũ iuxta crucem Iesu Filij.

Cant. 5.

Brigid.

S. Bern.

pallet rosea, sed pretioso filij sanguine rubet respersa. Veruntamen tectum erat amoris & mœroris continens modum, piè & iustè dolebat, sperans tamen firmiter, fortitérque tenens ipsum tertia die resurgere. Hæc Bernar. Porrò autem non sic Thare paret, non sic filius Aran, si verum est, quod scribit Procop. ad hunc modum.

Procop. *Thare primus idola effinxit; & videt filiũ morientem.*

Sunt qui tradant Thare primùm statuas, & idola fretum arte figulina ex luto effinxisse. Id verò seculum redactum est ad vigesimam generationem, nec tanto tempore inuentus & visus est vllus, qui naturali morte obierit ante parentes suos. Primus itaque ille meritò amisit filium, qui inuenit artem aduersam Deo; & vt euidenter Scriptura vltionem diuinam significaret, adiecit, *coram patre suo*. Hæc Procop. post S. Epiphan. Vnde colliges quantus (vt antè præmisimus) sit parentum erga filios amor, & dolor: nec enim poterat in hac vita puniri acerbiùs Thare propter flagitium idololatriæ omniũ, quæ patrari possunt, maximè detestandum, quàm vt pater filium sibi carissimum suis oculis morientem contueretur. Hebræi multo aliter mortem Aran interpretantes dicunt, cùm Abraham, & Aran fratres, quòd Chaldæorum idola execrarentur, fuissent in rogum coniecti, diuinitùs seruatum Abraham, fratrem verò inter flammas consummato martyrio fuisse consumptum.

Vr Chaldæorũ vrbs, non fornax. Iosephus. Eupolem. Plin.

Cæterùm vti fabulam irrident plerique viri docti, post D. Hieronym. vide Lippoman. Deltio. Nec fauet etymologia nominis Vr; non enim hîc accipitur pro igne, sed pro vrbe sic appellata, vt vertunt L X X. & Ioseph. Eupolem. & alij similiter scribunt Vrin. Plin. Vram: sic autem dicta est, quòd in conualle sita, seu, quòd in ea Vr, hoc est, ignis apud illas gentes sacrosanctus asseruaretur.

SECTIO XIII.

Tulit Thara Abram, &c.

1. MVltiplex hoc loco difficultas oboritur de Thare, ipsiusque liberorum vitæ instituto cum apud Chaldæos, tum in Mesopotamia. Quæstiones hac de re accuratissimas habes apud nostros Perer. *lib. 16. in Genes.* & Magallanum *in 24. Iosue.* Quod mihi probabilius videtur in tanta rerum ambiguitate, paucis demonstrabo. Ac primò quidem dico Thare in Vr Chaldæorum cum tota sua familia prorsus ab omni cultu idolorum alienum Deo vero seruiisse, atque ob eam causam ingentibus, & importunis perfunctum persecutionibus: quod ex verbis Achior ad Holophernem de Hebræorum origine gestisque disserentis apertè colligitur *Iud. 5.* Populus (inquit) iste ex progenie

Iud. 5.

Chaldæorum est: hic primùm in Mesopotamia habitauit, quoniam noluerunt sequi deos patrum suorum, qui erant in terra Chaldæorum; deserentes itaque cæremonias patrum suorum, quæ in multitudine deorum erant, vnum Deum cæli coluerunt, qui & præcepit eis, vt exirent inde, & habitarent in Chanaan. Ex his concludit D. Augustin. *lib. 16. de Ciuit. cap. 13.* Vnde

S. August.

manifestum est domum Thare persecutionem passam fuisse à Chaldæis pro vera pietate, qua vnus & verus ab eis colebatur Deus. Sic verò pius in verum Deum extitit Thare inter Chaldæos, vt ab ipso monitus fuerit de relinquenda Chaldæa: vt scribit Procopius, Thare (inquiens) pater oraculo diuino admonitus suos cohortatus est, vt fugerent de Vr Chaldæorum in terram Chanaan: nec tamen continuò eos inducere voluit in promissam terram; priùs detinendi erant in Haran, vt pœnitentiam prioris vitæ agerent, & nouos mores pietati conformes imbiberent. Hæc Procopius.

Procop. *Terra promissionis puros incolas requirebat.*

Circa vltima illius verba illud quæres: quorsum ea morum puritas, vitæ prioris correctio, & nouus virtutis ac pietatis status exigebatur ingressuris in terram Chanaan? Vtique quia terra erat promissionis, quam sibi Deus, ac populo suo, & venturo Messiæ præ omnibus mundi regionibus elegerat; vnde sæpiùs appellabatur Terra sancta, ac proinde à puris, sanctisque incolis habitanda: etsi illa ætate omnibus esset idolorum & flagitiorum sordibus inquinata. Heu me, quænam pœnitentia præteritorum scelerum, quæ vitæ subsequentis nouitas, quæ morum integritas, & innocentia non requiritur à Christiano terram iam nũc sanctam, hoc est, Ecclesiam Dei augustissimis nobilitatam sacramentis Christi sanguine speciosam, meritis diuitem sanctorum hominum palæstram, cæli vestibulum, atque atrium incolente? Quid subinde non ampliùs exigitur ab eo, qui religiosam vitam instituit, viuitque? Quid denique non supra omnem mentis corporisque munditiem, expetitur ab eo, qui ad sacrosancta Christi Domini accedit mysteria, manducat carnem, & bibit sanguinem domini? Non oportet ergo (ait D. Cyprian. *serm. de Cœna Domini*) esse fermentarios noui Testamenti ministros; puras sincerásque mentes sanctum quærit conuiuium, in verū crucis boni odoris astatio omnem excoquat carnalium sensuum cruditatem, & induret solidétque mentis affectus; nec in Ecclesiæ sanctæ sacrificio vlla sit macula, sed pura simplicitas & innocentia vitæ, in vna Ecclesiæ catholicæ domo à fidelibus de Ægypto egredientibus, transiro mari rubro, lotis Christi sanguine offeratur. Hæc Cyprian.

Quæ puritas requiratur in Christiano.

S. Cyprian. *Quæ puritas esse debeat sacerdotis.*

Quàm purum, castúmque oportet esse corpus illud, quod sibi, vt in eo habitet, & illud suo corpori sacrosancto aduniat, quotidie Christus Dominus eligit in suo sacerdote? Referamus, obsecro, vitam illam, quam in sacrosancto Dei cibo accipimus. Est enim (ait S. Cyril. Hierosol. *cat. myst. 5.*) panis supersubstantialis, eo quòd substantiam animæ confirmet. & per te totum ad corporis, & animæ vtilitatem distribuitur. Sic ille. Viue igitur vitam Dei, eamque opere ac sermone, & cogitatu ipso demonstra.

S. Cyr. Hie.

2. Et quidem Abrahamum ac Loth præcipuè aliquandiu manere, & exerceri voluit Dominus in studio pietatis: quia, vt rectè aduertit Procopius, mittebat Deus illos viros ad Chananæos, quasi pietatis veræ seminaria. Pulchrè id quidem; valde enim absurdum est ad prædicandi munus ascendere, absque ingenti virtutum maximarum præsidio: vitæ potiùs exemplo, quàm scientiæ splendore necesse est emineat, qui aliis instruendis præficitur. Quid prodest linguæ volubilitas, vbi elanguescit bonorum operum exercitatio? Apprehendite disciplinam: monet Psaltes 2. *Psal.* Quia oportet (ait Theod.) virtutem ad actum deducere; nec sufficit ad perfe-

Vita exemplũ in doctore.

Psal. 2.

ctioni cio

ctionem sola cognitio diuinæ scientiæ. Meritò A
Philo. irridet Philo Hebræus *lib. de congres. erudit. grat.* inanem illam & absurdam philosophiam eorū, quorū (inquit) laudatur oratio vita vituperatur. Oportebat, vti Chananæi, ad vnius ac veri Dei pietatem, ac fidem informādi, eam prius expressam conspicerentur in Abraham, & Loth Deum vnum verum de prædicantibus; aliter sola voce, & non operum testimonio, loquentes risui haberentur. Etenim Romanorum, qui primi Euāgelium Christi susceperunt ad id amplectendum, potiùs integritate vitæ, quàm doctrina eāgelizantium compulsi sunt, vt Paulus ipse testa-
Ad Rom 6. tur, Epist. ad Rom. cap. 6. *Obediſtis (inquiens) ex corde in eam forma doctrinæ, in qua traditi estis*, quæ B forma ista, quisve typus, vt in Græco habetur,
S. Chrys. quod exemplat? Rectè (inquit D. Chrysost. *homil.* 11.) viuere conuersatione videlicet bona. Ea-
2. Ad Tim. 1. dem locutione vtitur idem Apostol. 2. *ad Tim.* 1. vt formam (scilicet) habeat sanorum verborum.
Theoph. Vbi Theophil. Pictoris instar depinxi atque expressi tibi archetypum, ad quem respiciens, & ipse lineas ducere, pingereque possis. Quare licet mira vis inesse prædicantium verbis soleat, vt audientium auribus acciplantur: longè maior tamen est morum efficacitas ad persuadendum: quippe cùm auditoribus apprimè motum imagines depingātur, quæ ab archetypis doctorum deducuntur. Erant igitur futuri Abraham, & C Loth barbararum illarum gentium doctores, forma viuendi, virtutum exemplaria, veræ pietatis imagines Dei penicillo prius picturatæ. In Abraham, & Loth, omnium Ethnicorum ora, oculique velut in album, ac lucidissimum veræ religionis scopum erant collimandi: non alienum ab instituto scopi nomen vsurpo; etenim
Oseæ 9. vbi Oseas *cap. 9. ait: Speculator Ephraim cum Deo meo.* L X X. legunt, scopus Ephraim. Quam le-
S. Cyrill. *Qui præsunt & docent scopi sunt.* ctionem sequitur D. Cyril. & in hunc modum exponit: Solet diuina Scriptura scopos nominare præsides, & moderatores in sublimi collocatos, in quos intueantur, qui rectam & inculpatam vitam agere velint. Quare Deus ad Prophe-
Ezech 3. tam Ezechielem *cap. 3.* (sic vertunt L X X.) *Fi-* D *li hominis scopum dedi te domui Israël.* Vsitatum enim erat his scopis non solùm iis, quos instituerent ad descriptionem, & formam virtutis vnà cum legibus suam ipsorum vitam proponere, sed etiam optima præcepta tradere, & Dei voluntatem probè interpretari. Hactenus Cyrillus.

3. Itaque Thare vir pius, ac prudens, sibi, ac suis magnopere timens, ne tandem aliquando importunis, aut precibus, aut minis, aut etiam ipso commercio, & consuetudine Chaldæorum in idololatriæ barathrum prolaberentur; se ac suos proripit ab Vr Chaldæorum. Etenim tentatio sæpius continuata euincit; nisi diligenti studio, & infatigabili conatu illudatur. Quilibet E enim de seipso verè dicere potest illud Dauidicū,
Psal 6. *Inueteraui inter omnes inimicos meos*, Psal. 6. Vbi S.
S. Hier. Hier. Non noua aduersùm me inimici bella gerūt; meus hostis antiquus est. Sic ille. Propriū pastorū, prælatorū ac patrū munus inuigilare super
S. Chrys. *Pastoris antistitum vigilantia.* gregē suū; quorū vnus ille vigilantissimus Chry. *hom. 22. ad Popul. Antioch.* serio monet: Opus est vigilantia, & pastor sub dio stans noctem cōsumit, gregem custodiens. Et quæ ipsius vigiliæ ratione vlla ouis fetæ captiua fiat. Si verò tāta de irrationabili pecude cura, quales esse decet de rationali anima sollicitudinem gerentes; aulum, in-

Ben. Fernand. in Gen tom. 1.

quàm, omnium pretiosissima, nec æquiualētem totum pariter orbem habente? Ita Chrys. Extremum malorum omnium est quod deplorat Na-
hum propheta cap. 3. *Dormitauerunt pastores tui, Rex Assur sepelientur principes tui, dispersus est populus tuus*, &c. Vbi sic Hier. Dormierunt pastores, & vt dormirēt, à rege sunt Assyriorum consopiti. Scit enim Rex Assyrius nō posse se oues decipere, nisi pastores antè cōsopierit. Semper diaboli studium est, vigilantes animas consopire, & quoscunque ille deceperit, & quasi suaui, & perniciosо carmine syrenarum illeaerit ad dormiendum, excitat sermo diuinus: *Surge qui dormis, & eleuare, & illuminabit te Christus*, ad Eph. 5. Hæc Hier. Duo maximè curare debet pastor hic inuigilans: primum ne tabes aliqua fortè gregibus enata, serpat latiùs: curam omnem adhibeat, vt malum confestim resecetur. Quod quia somniculosæ illæ virgines non præstiterunt, à ianua cæli procul expulsæ audierunt: Nescio vos, *Matth.* 25. Dormitauerunt & dormierunt fatuæ. Sic oculus (inquit D. Greg. 3. *past.*) ad plenissimum somnum ducitur, quia dum plerumque, qui præest, malum quod cognoscit, non resecat; ad hoc neglegentiæ suæ merito peruenit, vt quod à subiectis delinquitur non agnoscat. Hæc tam necessaria, & nunquam importuna, nec nimia vigilantia potissimùm præstari debet à parentibus erga liberos, vt hoc loco Thare præstitit erga suos. Qua de re sic D. Chrys. *homil. 9. in Epist. 1. ad Timoth.* Magnum habemus, pretiosumque depositum, filios: ingenti illos seruemus cura, ne fur id nobis astutus auferat. Vt fundus sit optimus, cuncta molimur; & agasonem & mulionem inquirimus: cæterùm quod nobis omnium carissimum est, omninò negligimus: maior nobis possessionom cura est, quàm filiorum, quorum illæ gratia comparantur. Hæc Chrys. Vigilantissimus, atque optimus pater Thare, qui filios secum abducit, fugiens de Vr Chaldæorū, de igne, de libidinum, libidinosæque gentis incendio. Et quis illud liber, purusque effugit, nisi quem Dominus custodierit, vt pupillam oculi sui, *Psal. 16.* Perbellè D. Ambros. 6. *hexaëm. cap. 9.* de symbolica pupillæ custodia ita disserit. Pupillam Deus nitidissimo naturæ vallo munire dignatus est, quia innocentia, & integritas leui forde aspersa violatur, & gratiæ suæ munus amittit; & ideo perspiciendum, ne quis eam puluis erroris oblimet, aut vlla vexet festuca peccati. Ad hunc etiam modum parentes custodire debent filios, & ab omni labe impudicitiæ pueros tueri, præsertim cùm teneriorem ætatem supergressi adolescentiæ latiorem campū ingrediuntur. Sed cur Thare pater secum Abraham, aliosque suæ familiæ, non autem filium Nachor eduxit? Audi D. Aug. 16. *de Ciuit.* 13. Cur Scriptura non dixit, etiam Nachor vnà cum patre suo, & Abraham fratre suo discessisse ex Chaldæa, & venisse in Mesopotamiam? cur putamus; nisi quòd à paterna, & fraterna pietate desciuerat, & superstitioni adhærebat Chaldæorum? Maluit iste cū idololatris viuere, quàm cum patre, & fratribus iustis abire. En quàm difficilè exuitur mala cum malis consuetudo. Seiunctus à patre, fratribus, & cognatis, simul etiam à Deo desciuit Nachor. Nihil æquè Deo gratum est, atque fratrum concordia, qualis in filiis Iob describitur. De quibus ita Origen. *lib. 1. in Iob.* Fuerunt Iob septem filij, & tres filiæ, numero decem, animo autem vnus erant. Numero plurimi erant, consensu atque concor-

Marginalia (right column): Nahum 3. — S. Hier. — Ad Ephes. 5. — Matth. 25. — S. Greg. — *Patrum vigilantia erga filios.* — S. Chrys. — Psal. 16. — S. Ambros. *Pupillæ custodia impudicitiæ filiorum.* — S. Aug. *Consuetudo malorum periculosa.* — Orig. loc. 1.

dia, quasi vnus vnanimitate, atque dilectione, quasi idem. Hanc vnitatem seruabant in conuiuio. Addit enim Origen. Fratres ad conuiuium vocabant sorores suas, vt sicut secum manducarent, sic & secum adorarent Deum, & gratias illi agerent. Ob hoc conuocabant illas, vt fierent omnes simul Ecclesia sanctorum, congregatio religiosorum, conuentus immaculatorum. Vide quæ tanta sit virtus caritatis fraternæ, vt ex conuiuio Ecclesiam faciat, religionem, & conuentum Angelorum. Denique adiungit: Tanta fuit vnanimitas filiorum Iob, vt malignus & inuidus dæmon facilius omnes pariter, atque indiuisos interficere quàm diuidere, atque dissociare benignam, atque veram eorum vnanimitatem posset. Sic Origen. Itaque pereant omnia, modò tamen superstes sit vnanimitas in Christo fidelium mentes & corpora, domos, integras familias Deo consecrat fraterna caritas. Contrà verò diabolos venturo Antichristo per dissensiones ac bella mundum præparabit. Sic enim Dominus: *Surget gens cõtra gentem*. Luc. 21. Declarat optimè S. Cyril. Hier. *Catech.* 15. Fraternum odium dabit locum Antichristo, præparat diabolus schismata populorum, vt tanto faciliùs hostis recipiatur. Sic ille.

Fratrum conuiuia & cœlestia.

Luc. 21.
S. Cyr. Hier.

4. Thare tulit Abraham: ab impiorum consortio se familiámque suam educit: Procul ô (inquiens) procul este profani? Quid luci cum tenebris? Separamini ab hac natione pessima. Suos Dominus loco, aut certè proposito segregari vult ab improborum consuetudine. Quod semper ipsimet iusti diligentissimè obseruarunt. Vnde ad Ezechielẽ Dominus ait: *Vade & ingredere ad domum Israel, & loqueris ad eos*, cap. 3. Vbi eleganter D. Hier. Ostenditur non fuisse cum populo peccatore; licèt in eisdem videretur super flumen Chobar finibus commorari, scriptũ est enim: *Et ego eram in medio trãsmigrationis, iuxta flumẽ Chobar*. Separata enim erat Prophetę cõuersatio, & iniquorum ostendebatur aspectu. Hoc idem faciebat & Moyses procul à castris multitudinis fugiens tabernaculum: quod cùm fuisset ingressus, descendebat columna nubis, & stabat ante ostium tabernaculi, *Exod.* 33. Hæc Hier. Hanc Prophetarum à profanis segregationem imitentur religiosi viri, præsertim virgines Christi, quarum pudor, aut fama saltem, leui aura marcessit. Sapienter igitur Demetriadem virginem admonet Hier. *Epistol. cap.* 10. Matronarum maritis, & seculo seruientium tibi consortia declinentur, nec sollicitetur animus, & audias, quid vel maritus vxori, vel vxor locuta sit viro. Venenatæ sunt huiusmodi confabulationes. Sic Hier. Præstabit id quidem Virgo sacra, si suam æstimet dignitatem. Etenim (vt ait S. Cyril. Hier. *Cat.* 15.) principalem coronã habet virginitas, cuius gratia lucebis, sicut Angelus. Separari etiã, idque lõgo interuallo oportet principem virum à fallacissimo choro adulantium, qui pessima laudant, optima illudunt: hac peste nulla perniciosior in aulis regum; Vt est Chaldæorum, scilicet prudentium huius seculi, quo igne integræ Respublicæ, regnáque absumuntur. Iccirco mendacia vbique dominantur, & fraudes: veritas in publico odio est. Et, vt ait D. Hier. *lib.* 1. *Aduersus Pelag. cap.* 9 Semper insidiosa, callida, blanda est adulatio: pulchréque apud Philosophos definitur blandus inimicus. Veritas amara est, rugosæ frontis, ac tristis, offenditque correctos. Sic Hier. Sapiunt etiam, qui sese à cõ-

Segregatio iustorum à profanis.
Ezech. 3.
S. Hieron.

Exod 33.

S. Hier.
Virgo et conis sum maritatis non agant.

S. Cyr. Hier.

Principes ver. ... ut adulantes.

S. Hieron
Veritas omnibus odiosa.

tubernio hominum huic vitæ studentium, in iocis, lusibus, delicijs conuiuentium procul abducti, solitarium secessum ineunt, vbi scelera sua defleant, atque timore Domini cõfixi, de morte, diéque extremi iudicij seriò piéque cogitent; ad exemplum Ieremiæ, qui de seipso ait, cap. 15. *Nõ sedi in cõcilio ludentium, & gloriatus sum à facie manus tuæ: solus sedebam; quoniam amaritudine replesti me*. Quo loci pulchra est B. Hier. interpretatio; sic habet. Melius est, vt ex persona Prophetę hęc dici accipiamus, sermonibus sancti viri, qui non sedebit in concilio ludẽtium, quòd timuerit impendentem sibi manum Dei: siue magis gloriatus sit, se malorum non habere consortium. Solus (inquit) sedebam secundùm illud Psalm. 25. *Non sedi cum cõcilio vanitatis, & cùm iniqua gerentibus nõ introibo. Odiui Ecclesiam malignantium, & cum impiis non sedebo*. Et in Ps. 140. *Solitarius sum ego, donec pertranseam*. Solus (inquit) sedebam; in concilio ludẽtium sedere nolui; sed meam amaritudinem deuorabam, vt in futuro mihi gaudium præpararem. Hactenus B. Hier. Verbum *sedi*, D. Aug. *Conc.* 2. *in Psal. eundem*, non tam corpore, quàm mente accipiendum adnettit. Quid est (inquiens) sedere? consentire cum his, qui ibi sedent. Quod si præsens non feceris, non ibi sedisti; si absens feceris, sedisti ibi.

Ierem. 15.
Secessus religiosorum cũ Deo.
S. Hier.

A iocis & lusibus fugiendum.
Psal. 25.

Psal. 140.

S. August.

5. Procul etiam de Vr Chaldæorum recedendum est, de Babylone hæreticorum, vnde catholico maius intentatur periculum, quàm ex ipso paganismo, aut mahometana impietate. Rectè S. Cyprian. 3. *de simplic. Prælatorum*, Diabolus (inquit) videns idola derelicta, & per nimium credentium populum sedes suas, ac templa deserta, excogitauit nouam fraudem, vt sub ipso Christiani nominis titulo fallat incautos, hæreses inuenit, quibus subuerteret fidem, veritatem corrumperet, scinderet vnitatem. Deinde ostendit, quanto sit periculosius agere cũ hęreticis, quàm cum tyrannis idolorum propugnatoribus, sic inquiens: Neque enim persecutio sola metuenda est, & ea quæ subruendis, ac deiiciendis Dei seruis aperta impugnatione grassatur. Facilior cautio est, vbi manifesta formido est, & ad certamen animus antè præstruitur, quando se aduersarius confitetur. Plus metuendus est, & cauendus inimicus, cùm latenter obrepit, cùm per pacis imaginem fallens occultis accessibus serpit, &c. Item quòd sint vitãdi, imò & ablegãdi hæretici: Gratulandum (inquit) est, cùm tales de Ecclesia separantur, ne columbas, ne oues Christi sæua sua, & venenata contagione prædẽtur; oportet hæreses esse, sic probantur fideles, sic perfidi deteguntur, sic & ante Iudicij diem hîc quoque iam iustorũ, atque iniustorũ animę, & à frumento paleæ separantur, quos designat in Psalmis Spiritus sanctus, sedentes in pestilentiæ cathedra, pestes, & lues fidei, serpentis ore fallentes, & corrumpendæ veritatis artifices, venena lethalia linguis pestiferis euomentes; quorum sermo, vt cancer serpit, quorum tactus pectoribus, & cordibus singulorũ mortale virus infundit. Contra eiusmodi clamat Dominus, ab his testatur, & reuocat errantem plebem suam, dicens: *Nolite audire sermones pseudoprophetarum*, &c. Hæc Cyprian. Porrò autem, vt ab ipso Christianæ fidei ortu Romana, & Catholica Ecclesia subuertit hæreses cum hæreticorum nominibus, quæ iam penè infinitæ in sempiterna sunt obliuione consepultæ; ita quæ nostris seculis ab Orco emerserunt, simili tamen exitio submergentur.

S. Cypr.
Fugiendi & ablegandi hæretici.

Ad

A Ad Ecclesiam enim Christi dicitur: *Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilaui te amica mea*, Cant. 1. Perplacet etiam mihi sensus ille, quem plerique colligunt de virgine Deipara, quæ, vt canit Ecclesia, cunctas hæreses sola interemit; quod planè hoc loco significatur. Etenim equitatus Dei a Ruperto intelligitur virga Moysis qua tactum mare rubrum Pharaonis quadrigas submersit; alij exercitum Angelorum, qui tunc depugnarunt, accipiunt; alij fortitudinem Dei absolutè sumptam. D. Bern. per virgam, Dei potentiam. D. August. virgam explicat, quę carnales cōterit Ægyptios, & dirigit spirituales Israëlitas. Itaque vniuersim designatur virtus, & potentia singularis, qua Dei mater, Pharaonis currus hæreticorum scilicet belluina, & inquieta monstra submersit. Sed quorsum hęc strages hęreticorum edita virgini Deiparæ adscribitur? Num quia sunt omnes illi carnales, repunt humi, Ægyptiæ pecudes, libidinum mancipia, quæ ad aspectum virginis, intemeratæ virginitatis fulgore perstringuntur, & disparent? Nihil enim sic offendit hæreticos, atque pudicitia Christiana; cuius vexillum præfert virgo Dei mater. Ab Ecclesia miseri desciscunt, vt liberè in luto & cæno carnis volutētur. An etiā in cælesti curia diuinóque iudicio demādadum est virgini Deiparæ, vti suam cōtra hæreses & hæreticos insuperabilē virtutem exeraret: omnésque tādem virginis potentia conterantur. An etiam quia virgo Deipara serpentis caput contriuit, cuius semen sunt hæretici? Vnde S. Bern. *ser. in sign. mag.* Ipsa (inquit) est quōdam à Deo promissa mulier serpentis antiqui caput virtutis pede contritura. Sola enim contriuit vniuersam hæreticam prauitatem. Contriti sunt insidiatores, conculcati supplantatores, confutati derogatores; & beatam eam dicunt omnes generationes. Sic Bern. At nos interim Catholici in petra, hoc est, Romana fide solidati conclamemus: misericordiæ Domini, quia non sumus consumpti: quia non defecerunt miserationes eius. Noui diluculo, multa est fides tua. Pars mea Dominus, dixit anima mea: propterea expectabo eū, *Thren. 3.* In secundo versu, *non diluculo*, secundùm Hieron. explicationem loquitur Propheta cum primitiua Ecclesia Christiana, quæ post diluculum resurrectionis Christi veterem hominem exuens, noui hominis pulchritudine mortu suo declarabat, cuius multa est fides, &c. Restat, vt qui multam fidem habemus dono misericordissimi Dei, ad ipsum dicamus: *Pars mea Dominus.* & illud: *Defecit cor meum, & caro mea, Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternū*, Psal. 72. quem versum exponens D. Hieron. ad locum Thren. indicatum, sic ait: Defectus dictus est, quoniam deest illi effectus, & iure cogitatio carnalis defecerat, quæ se errasse noscebat. Sed illi confitetur, cui culpam reuelare remedium est; delicta confiteri securitas. Hæc Hieron. Nulla hæreticis planè securitas, quia carnis sordibus obliti confessionis lauacrum oderunt, quo abluimur Catholici, abluti que in angelicum nitorem commutamur. Agè nunc frequenter illos (vt monet S. Chrys. *hom. 12. de impuris mulierculis*) confunde.

Cant 1. | Rupert. | *B. Maria interemptrix hæresum.* | S Bern. | S. Aug. | B (margin) | Bern. | C (margin) | Thren 3. | *Fides Catholica in Ecclesia Romana fidelibus.* | S. Hieron. | D (margin) | Psal 72. | S Hier. | *Vna confessio est securitas.* | E (margin) | S. Chrys.

pudor enim frænum est vitiorum,
Sed iam illos in suo Vr Chaldæorum conflagrate, vt volunt, dimittamus.

SECTIO XIV.

Eduxit eos Vr Chaldæorum, vt irent in terrem Chanaan.

1. D. Chrys. cùm in ea sit opinione, vt existimet Thare semper fuisse idololatrā, cōtra id quod nos suprà magis approbauimus ex aliorum doctrina, iter istud à Chaldæa in Chananæorum regionem, voto & conatu Abraham susceptum, esse scribit ad hūc modum: Animaduertere licet, quòd cùm Patriarcha Deo acceptus esset, visus ei Deus imperauit, vt inde migraret, quod vt agnouit Thare pater eius, licèt infidelis esset, attamen ob amorem in filiū socius illi peregrinationis esse voluit. Hæc Chrys. Ac primò quidē in Chaldæa fuisse omnes idolorum cultores Thare, filiósque etiam Abraham, apertè videtur colligi ex verbis Iosue cap. 24. *Hæc dicit Dominus Deus Israël: Trans fluuium habitauerunt patres vestri ab initio, Thare pater Abraham, & Nachor, seruierúntque diis alienis*, &c. Vbi Iosue nitebatur demonstrare Israëlitis immensam Dei benignitatem, qui gratuitò populum illum sibi præ omnibus gentibus delegerat, cùm esset oriundus ab iis parentibus, qui cùm aliquando erroribus & sordibus idololatriæ polluti essent à Deo in gratiam, amicitiámque suscepti, principes deinde Israëliticæ gentis extiterunt, idque ex sola Dei benignitate, non autem ex vllius, vel Abrahæ meritis. Quare poterant Hebræi illud sibi vsurpare D. Paul. quod absolutè de omni humano genere contestatur: *Cùm inimici essemus, reconciliati sumus Deo per gratiam ipsius.* Paulus dixit, per mortem filij sui, *ad Rom. 5.* quod eodem recidit; quicquid enim ab initio mundi Deus hominibus gratiæ contulit, hauddubiè ex meritis Christi Domini, ac per mortem ipsius futuram collatum est. Vbi Venerabilis Beda sic commentatur. Incomprehensibilis est dilectio, qua diligit Deus. Ante mundi constitutionem dilexit nos, vt cum vnigenito eius etiam nos filij eius essemus, priusquam omninò aliquid essemus. Et tamen verissimè dictum est: *Odisti Domine omnes, qui oderunt*, Psalm. 5. Proinde miro & diuino modo; & quando nos oderat, diligebat. Non ergo meritum nostrum, sed Dei misericordia commendatur. Non est hæc nostrorum gloria meritorum, sed medicina morborum. Quàm certa denique, quàm firma promissione seruat iustis vitam suam, qui donauit iniustis mortem suam? Sic ille. Cęterùm de idololatria Abrahami opinionem docet Genebr. *in Chron.* & confirmat autoritate Hebræorum doctorum id affirmantium. Sequuntur eam plerique, ex recentioribus, quorum nominibus parcendum duco; sed vt de me aliquid dicam: nunquid huiusmodi opinio mihi placuit, & quidem eo minùs, quo eam Rabbini, è quibus nihil firmum ac solidum erui consueuit; & duo fulmina pestésque Orci Lutherus, & Caluinus in Abrahamum hoc loco fœda plurima, & turpia euomentes, obstinaciùs tuentur. Quare cùm Abulens. nostrísque Peret. & Delrio, imò cum grauibus ex antiquitate doctoribus apud me statuo; Abraham nunquam idolorum cultu infectum fuisse: atque vt in retroactis ætatibus semper aliqui toto in genere hominum extiterunt Dei fide, maximatúmque virtutum splendore viri præcellentes, velut Abel, Seth, Enos, Noë, Sem Iapheth; ita post illos

S Chrysost. | Iosue 24. | B (margin) | C (margin) | Ad Rom. 5. | Beda. | D (margin) | Genebr. | E (margin) | Abul. | Peret. | Delrio. | *Abraham semper fidelis nunquam idololatra fuit.*

in subsequente ætate verum & pium Dei cultorem, & claris virtutum nominibus conspicuum toti orbi Abrahamum extitisse. Decebátque tantum illum virum, qui princeps & pater esset futurus populi Deo vero seruientis; tot Patriarcharum, ac Prophetarum, atque adeò pater credentium & fidelium; vt nunquam infidelis, incredulus, idololatra fuerit. Maximè quia primus ille à conditis hominibus extitit; cui diuinæ incarnationis augustissima mysteria euidentiùs reuelata sunt, & quem Deus ipse vnum elegit, cuius ex semine matrem sibi virginem, & carnem suæ diuinitati vniendam hypostaticè assumeret. Quam tanti viri inter omnes homines prærogatiuam plurimum dedecebat, non quali- B bet mentis, aut carnis macula, sed ea labes idololatriæ, qua nulla, nec turpior, nec homine rationis compote indignior, aut esse, aut fingi potest. Et quid obsecro alienius, quàm vt Pater fidelium, & credentium infidelis & incredulus vnquam fuerit; Deíque atque hominum linguis, vt memorabilis, prædicetur, Abrahæ fides in Deum, cui vitam ille duxerit aliquando inter idolorum sordes, & tenebras omninò repugnanteis?

Explicatur locus Iosue de Abraham. 2. Sed quid ad locum Iosue? facilis responsio, sed vera tamen est: illud, *seruierunt*, non ad Abraham, sed ad illud antea præmissum, *Patres vestri*, referendum est; ex quibus vnus erat Thare; quasi dicat: Patres vestri seruierunt diis alie- C nis, qualis nimirum fuit Thare, cuius peculiaris mētio fit; imò propterea apponitur, *Pater Abraham, & Nachor*, quia ex his duobus altero paternum, altero maternum genus ducebant Hebræi, quorum beneficia diuinitùs accepta commemorabat Iosue. Quinimò addiderim neque ex ipsa Grammatices structura aliud edoceri; Abraham enim & Nachor non ponuntur in recto casu, & consequenter pertinere nequeunt ad verbum, *seruierunt*, sed potiùs reguntur à nomine *Thare Pater*. Sic enim Hebr. תרחאבי אברהם ואבי נחור *Therach abi Abraham, vaabi Nachor*, Thare pater Abraham, & pater Nachor. Quis autem ex hac verborum collocatione deneget hunc sensum D effici? Thare, qui fuit pater Abrahami, & pater Nachoris. Et quidem de hoc loco Iosue solùm

Procop. colligit Procop. *in c. 12. Gen.* Thare (vt ait) & Nachor idololatriæ crimine fuisse irretitos: at de religione pietatéque Abrahami satis multa ibi profatur. Hanc nostram sententiam euidenter confirmat, quæ de Abraham conscribunt Iose-

Suidas. phus 1. *lib. antiq.* & Suidas *verbo Abraham*; quorum verba in longiorem orationem diducta le-

Peter. ges apud nostrum Peter. *ad finem lib. 16. in Gen.* Vnde intelliges Abrahamum insignem philosophum, ac mathematicum extitisse, vique admirabilis ingenij, maximè vero Dei adiutum ope cognouisse vnum esse Deum; & quod maius est:

Iosephus. Primus (inquit Iosephus) omnium clara voce E prædicauit vnum esse Deum vniuersitatis rerum conditorem. Quam veritatem (addit Suidas) patri suo idololatræ prædicauit. Vide puerū Abrahamum seni patri idololatræ prædicātem.

S. Cyr. Hie. Sic postea (vt loquitur S. Cyril. Hier. *cat. 16.*) Daniel puer arguit senes de peccatis iuuenilibus. Sæpè virtus in pueris antè maturuit, quàm in senibus orta prodierit. Quamobrem (adiungit Iosephus) cùm Chaldæi & Mesopotamitæ

Abraham prædicat verum Deum. contra ipsum insurgerent, consilium ille cœpit inde migrandi: & voluntate & fauore Dei adiutus terram Chananæam tenuit. Sic ille. Igitur ex his omnibus, ita discussis bicordo rerum contexitur. Thare & Nachor in Chaldæa de more gentis illius idola venerabantur: Abraham vnum agnoscens Deum patri, ac fratri prædicauit, eósque ad veritatem deduxit, quin etiam publicè vnum esse Deum mundi opificem; inania verò, & falsa deorū simulachra contestabatur. Ex quo persecutio à Chaldæis orta

Decursus Abraham è Chaldæa. est, qua deuitantes Thare, & Abraham, insuper etiam diuino oraculo impulsi Chaldæam reliquerunt. Nachor tamen permansit in Chaldæa. Thare cum Abraham, & reliqua familia pergēs in Chanaanæos per Mesopotamiam, substitit in Haran extrema vrbe Mesopotamiæ. Inde paulo post Deo monente, ac mouente Abraham profectus est in Chanaan; fortè etiam, vt declinaret persecutionem infidelium illo in loco, quibus vnius Dei fidem prædicabat. Post profectionem Abrahami peruenit Haran è Chaldæa Nachor iterum pollutus idololatria, in quam etiā pater Thare, vel filij Nachoris suasu, vel consortio incolarum, vel timore persecutionis, vel etiam insita ingenij morúmque leuitate recidit; & in qua mortuus est. Patre defuncto regressus est Abrahamus Aran Mesopotamiæ, post emensam peregrinationem sexaginta per annos in Chanaan, vti suprà statuimus ex meliorum sententia. Ibidem non diu commoratus audiit à Domino iterum: Egredere, vade in terram, &c. Quo tandem oraculo compulsus reliquit Mesopotamiā, nunquam in illam ampliùs reuersurus; & se contulit in regionem Chananæorum; in qua tandem fixit sedem, & mortem obiit.

3. His ita constitutis plura sese offerunt commentariis more solito illustranda. Atque in primis æquum est admirari eximiam (vt lo-

Iosephus. Prædicator bellum ciet. quitur Iosephus) virtutem Abrahami, qui ausus est vulgo receptam de diis opinionem conuellere, & in melius vertere, & clara voce prædicare vnum esse Deum, &c. Nullum planè munus exerceri solet, quod maiores animos desideret, & fortitudinem supra humanam, quàm prædicatoris ministerium. Arma ciet, lituo personat, bellum indicit, in Martem ruit prædicator, aduersùs errores, vitia, morum corruptelam, sceleſtos homines, inimicos Dei, ac veritatis, aduersùs infernum infernique furias. Hinc Paulus ad prædicandum Dei verbum excitans Timotheum, bellicum sonat: *Labora* (inquiens) *sicut bonus miles Christi*, Epist. 2. cap. 2. Vbi Beda *2. Ad Ti. 4. Beda.* optimè subinfert: Quis certat, nisi inimicum habens, & tentationi resistens? At prædicatoribus & inimici obsistunt, & tentationes minantur. Apostolus autem præmiserat: *Tu ergo fili mi, confortare in gratia, quæ est in Christo Iesu, & quæ audisti à me per multos testes, hæc commenda fidelibus*, &c. Vtique de hominibus Ecclesiasticis, & ministerio prædicandi addictis apertè loquitur, vt D. August. intelligit, & post illum D. Thom. qui ait: *S. August. S. Thom.* Officium prædicatorum, & Doctorum est officium militum, in quantum insurgunt cōtra hostes, & vitia, &c. Beda explicat verba Pauli hoc *Beda.* modo: Excellenti ergo sanctitate eminentes in Ecclesia sunt & alios docere: sic loquendo, vt fideliter instruantur; sic viuēdo, vt salubriter imitentur. Sic ille. Potentem viribus & animis prædicatorem Paulus idem requirit. Tit. cap. 1. *Vt potens* (inquit) *sit exhortari, in doctrina sana, & eos qui contradicunt, arguere.* Vbi *Tit. 1.* S. Hieron. Talis eligendus est, qui possit ex- *S. Hiero.* hortari, & contradicentes arguere in doctrina sana,

sana quæ sanat audientes. Beda: Magnum (inquit) opus est, grandis sarcina, cuius arduus: arguere eos qui contradicunt non loquendo, sed malè viuendo. Et Malach. cap. 2. eandem fortitudinem exaggerans ait: *Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirunt ex ore eius; quia Angelus Domini exercituum est.* Pulchrè dicitur Angelus Domini exercituum, Domini bellatoris, & in aciem suos educentis milites; Itaque Angelus pro Deo suo in campo solitus præliari. Obiter adnotarim cum D. Hieron. illud, *Labia sacerdotis custodiunt scientiam.* Non dixit (inquit Hieron.) proferunt, sed custodiunt; vt loquantur in tempore, déntque conseruis cibaria in tempore suo. Quam in prædicatore prudentiā D. Greg. 2. *part. pastor. cap.* 4. egregiè his verbis commendat. Prouidendum est solicita intentione rectoribus, vt ab eis non solùm praua nullo modo, sed ne recta quidem nimiè & inordinatè proferantur: quia sæpè doctorum virtus perditur, cùm apud corda audientium loquacitatis incauta importunitate leuigatur, & auctorem suum hæc eadem: loquacitas inquinat; quæ seruire auditoribus ad vsum profectus ignorat. Paulus cùm de instantia prædicationis discipulum admoneret, dicit! *Insta opportunè importunè*, 2. Timoth. 4. dicturus importunè præmisit opportunè; quia scilicet apud auditoris mentē ipsa sua vtilitate se destruit; si habere importunitas opportunitatem nescit. Hæc sanct. Pontifex S. Hieron. declarat: Opportunum est libenter audire: importunum est inuito prædicare. Beda intelligit importunum audienti, qui perturbatus respuit medicū; opportunum verò ad sanitatem ægroti: si tamen fiat animo mansueto, modesto, & fraterno, & concludit: Dilige, & dic quod voles.

Beda

Malach. 2.

Prædicator parca, & opportunè dicat. S. Hier.

S. Gregor.

2. Tim. 4.

S. Hieron.

Beda

4. Sed ad militiam redeamus; Isaiæ iubetur à Domino: *Clama, ne cesses: quasi tuba exalta vocem tuam*, cap. 58. Præconis quippe (ait Gregor. *loco citato*) officium suscipit quisquis ad sacerdotium accedit: vt ante aduentum Iudicis, qui terribiliter sequitur, ipse scilicet clamando gradiatur. Sacerdos ergo si prædicationis est nescius, quam clamoris vocem daturus est præco mutus? Sic Gregor. Isaiæ verba sic D. Hieron. interpretatur. Isaiæ præcipit Dominus, vt clamet in fortitudine, peccata populi dicere non formidet, neque mortem metuens, nec impiorum terricula, & conuitia, sed magis considerет imperantem Dominum. Et quia surdas aures habeant, & audire vix possint, guttur suum vertat in buccinam; exaltet sicut tuba vocem suam, & eis nunciet bella ventura. Hæc Hieron. Miratus fortassis quis fuit, cur Malachias prædicatorem tam excellenti nomenclatura donauerit; vt Angelum Dei exercituum dixerit? Sed quid Malachias ad Paulum? Ille Angelum, iste Angelis superiorem, & Angelorum iudicem non veretur appellare. Sic enim 1. Corinth. 6. *Angelos iudicabimus*. Ad quem locum Orig. *homil.* 11. *in Num.* Prædicatione (inquit) Paulus Angelis superior erat: & cùm non esset inurbanus, *ad Gal.* 1. se priorem Angelis nominat, quòd sibi digniorem locum iure debitum putaret, dicens: *Si nos aut Angelus de cælo*, &c. Obiter expende cum S. Hier. quare ab hominibus iudicandi sint Angeli. Sic enim explicat. Angelos illos, qui cùm carnem non habuerint peccare voluerunt: hi qui in carne sancti esse voluerunt, iudicabūt. Sic ille. Nulla subest excusatio in peccando, vbi nullum est carnis incentiuum, aut infirmi-

Prædicator Christi præco. Isai 58.

S. Gregor.

S. Hieron.

Prædicator ad surdos clamat.

1. Cor. 6. Prædicator Angelis superior

Origen.

2. Ad Gal. 1.

S. Hier.

A tas. Icci̇rco Dominus patienter nos sustinet; quia ipse cognouit figmentum nostrum. Puto hanc tam egregiam prædicatoris laudem non in ipsa dictione consistere, sed in virtute pariter, & in doctrina. Quid enim hæc sine illa nisi quod ait Apostolus, æs sonans, aut cymbalum tinniens? quo de argumento sæpiùs disseruimus. Illud vnum hoc loco sit satis pro commendanda prędicatoris, non Angelica tantùm vitæ probitate, sed planè diuina, quod Dominus Petro dixit: *Pasce oues meas*, Ioan. 21. Quæ verba grauiter expendens D. Chr. *lib. 2. de sacerdot.* ait; Quanta inter se differentia homines rationis vsum habentes, & bruta ratione carentia dissident; tantum

1. Cor 13.

Ioan. 21. S. Chrys. Prædicator ...

B sanè discrimen inter eum, qui pascit, atque eos, qui pascuntur, esse velim, vt ne maius quidam exigam. Ita Chrys. Porrò verbum *pasce*, ad prædicationis officium pertinet. Sic enim verbo & exemplo pascuntur oues Christi, vt doctrina instituantur, & exemplum imitentur. Iterum atque iterum classico reuocamur ad prælium. Miles Christi est prædicator: Seriò igitur suum munus obeat, non blateret inania, non risibus, & iocis ridiculam reddat concionem; theatralia nugamenta comœdis relinquat, phaleratæ ineptias eloquentiæ, velut propriæ vanitatis venditationem prorsus exerceatur. In quam sententiam luculenter D. Chr. *homil.* 17. *in Epist. ad Hebræos.* Est (inquit) tempus belli, & tu ea tractas,

S. Chrys. Prædicator abstineat à iocis, & facetiis.

C quæ sunt eorum, qui ducunt choros? ludis, delicaris, factaque, & vrbana dicis, & risum moues, témque nihil existimas? Omnem vrbanitatem & dicacitatem expellit tempus belli, & pugnæ, vigiliæ, custodiæ, armaturæ, & aciei instruendæ. Hæc Chrys. Hanc Dei militiam post diluuium primus iustorum strenuè, ac peritè administrauit sanctissimus Abraham.

5. Prædicabat ille Chaldæis veri, atque vnius Dei fidem, animi aduersa quoque despicientis incredibili constantia. Nec mirum: quippe quem Deus fauore sua adiuuabat, vt loquitur Iosephus, & sui cognitione illustrabat; cuique Deus apparebat, cum quo loquebatur, vt vult Suidas. Itaque Abraham Christiani prædicato-

Iosephus.

Suidas. Quanta debeat esse puritas prædicatoris?

D ris, egregium in se archetypū exhibuit; cui cum Deo primùm agendum, deinde hominibus prædicandum est. Tam sanctum enim est prædicandi officium, vt non nisi & sanctè obiti, & lotis (vt aiunt) manibus, defæcato ore, corde Deum spirante suscipi atque iniri oporteat. Quod bene agnoscens Paulus, cum ipsamet sacrosancta Eucharistia prædicationem comparauit. Accipe locum egregium Epist. ad Rom. 15. *Audacius (inquit) scripsi vobis ex parte tanquam in memoriam, vos reducens, propter gratiam, quæ data est mihi à Deo, vt sim minister Christi in gentibus, sanctificans Euangelium Dei, vt fiat oblatio gentium accepta & sanctificata in Spiritu sancto.* Ministrum se

Ad Rom 15.

E dicit Paulus, vt sanctificet Euangelium, vt faciat oblationem gentium acceptam, & sanctificatam, hoc est, vt sanctum Christi Euāgelium prædicet gentibus. Sic enim Theod. Prædicationem (inquit) sacrum ministerium vocat, veram, ac sinceram fidem, acceptam oblationem. D. Chr. *homil.* 29. diligenter expendit nomen, *minister*, Græcè λειτουργὸν. quo propriè significari solet sacerdos qui Christi corpus & sanguinem in liturgia, hoc est, in Missa, vt catholici loquimur, conficit & offert. Itaque Paulo idem videbatur prædicare gentibus, atque Domini corpus, & sanguinem manibus tractare. Sic ...

Theod.

S. Chrys.

Prædicatio ... sacrificium ...

escam & potum sumere, & fidelibus communicate. Non(inquit Chrys.) simpliciter latriam, id est, seruitutem ponit, quemadmudum initio fecit, sed liturgiam, & hierurgiam, hoc est, sacrorum administrationem: ipsum enim mihi sacerdotium est prædicare; hanc offero hostiam: sacerdori autem nemo vitio vertit quod immaculatam hostiam offerre satagit. D. Aug. *tract. de quibusdam propos. Epist. ad Rom.* Pro, sanctificans, legit, consecrans; quod quidem ad rem diuinam spectat, Græcè ἱερουργοῦντα τὸ εὐαγγέλιον, operante Euangelio; eo quòd Euangelij prædicatio sit res diuina, & sacrificium Deo oblatum; & prædicator sit λειτουργὸς, publicus minister sacrorum; ergo bone Deus, qua puritate animi, & labiorum, quo virtutis prærecto studio, qua pietate, quo supplicationis, & diuinæ contemplationis apparatu præmisso, qua reuerentia, & humilitate accedere ad prędicationis ministerium, ascendere ad suggestum in Ecclesia Dei necesse est: planè ac si altari assistat sacrosancta Dominici corporis & sanguinis mysteria operaturus. Necesse id quidem est, vt prædicator mentibus audientium refundat pietatis, diuiníque amoris suauissimos imbres, quos Deo vacans priùs ipso in fonte bibit. Hac disciplina Ecclesiasticum doctorem instituens D. Aug. *lib. 4. de doct. Christ.* qui pietate magis orationum, quàm oratorum (vt loquitur) facultate dicat; adiungit optimè: Vt orandu pro se, ac pro illis, quos est alloquuturus, sit orator, antequam doctor. Ipsa hora, iam vt dicat accedens, priusquam exerat proferentem linguam, ad Deum leuet animam sitientem, vt eructet, quod biberit; vel quod impleuerit, fundat. Sic Aug. Expende verba Pauli, *sanctificans Euangelium.* Sensus est, quem reddit S. Hieron. Meo(inquit) exemplo sanctum esse demonstrans, quod cum tanto timore perficio. Contrà verò fit, vt res sancta videatur esse non sancta, cùm non perficitur sanctè. Itaque magna prædicationi accedit autoritas ex sanctitate prædicatoris.

S. August.

Prædicator oret, antequã dicat.

S. Aug.

S. Hieron.

6. Deinde à fine prædicatoris argumentari licet; quem quia omnium difficillimum, sine orationis præsidio, Deique ope adiuuantis consequi nullo modo potest. Est autem finis, quem à Tulliano Oratore ad Christianum transfert D. Aug. *citato lib. ca.* 13. Oportet (inquiens) eloquentem Ecclesiasticum quando suadet aliquid, quod agendum est, non solùm docere, vt instruat; & delectare, vt teneat; verumetiam flectere, vt vincat. Idem *cap.* 17. ferè repetens, orationis subsidium apponit: Qui dicendo (ait) nititur persuadere quod bonum est; nihil horum trium spernens, vt scilicet doceat, vt delectet, vt flectat; oret, atque agat; quod cùm aptè & cõuenienter facit, non immeritò eloquens dici potest, etsi eum non sequatur auditoris assensus: at certè ingentis meriti apud Deum erit huiusmodi prædicario, quo se quisque abundè consolabitur. Quocircà D. Basil. *lib. de Spiritu sancto, c.* 30. commemorans tres illos pueros in fornace Babylonica diuinas laudes spectante, & audiente multitudine barbarorum, & illudentium Chaldæorum, nihilominus suauissime & modulatissimè decantantes solatur prædicatorem qui cùm optimè dicat, nihil tamen in permouendis hominum animis proficit. Pueri (inquit) qui fuerũt in Babylonia, docuerunt nos, etiamsi nemo sit, qui pietati suffragaretur, tamen per nos ipsos, quod officij nostri est, peragere. Sic Basil. Denique vt mittam reliqua, necesse est, vt oratio prædicationem antecedat, quo armis se muniat in oratione prædicator prælium grauissimum, & maximum initurus, præsertim cum hominibus veritatem odio habentibus, quique se increpari, & perstringi dolent, queruntur, indignãturque. Istorum animos sedauit D. Paul. *loco suprà posito*, cùm se ministrum, & sacerdotem in prædicando profitetur, mentionem faciens hostię, & oblationis, vbi D. Chrys. Hæc (inquit) dicens, & simul illorum mentes erigit quòd hostia sint ostendens, & quæ ad se pertinent defendit, eo quòd ista in mandatis diuinitùs habeat. Machæra siquidem mea (inquit) Euangelium est, prędicationis videlicet sermo. Hanc eandem interpretationem magis adhuc amplificat Theoph. ad hunc modum. Ad quid autem mihi data est gratia? Certè, vt Euangelij ministeriũ fungar, & sacerdotio. Nil itaque mihi succenseritis, si vos alloquor. Id enim mihi est sacerdotij munus, vt Euangelium prædicem, & pro cultro sum sermonem sortitus, & vos bestiæ loco. Quis ergo sacerdotem insimulabit, qui cultrum agat in sacrificium destinatis? Hæc ille.

S. Aug. Quæ præstari debent à prædicatore.

Prædicatoris meritum & solatium etiã cùm non persuadet.

S. Basil.

Prædicatoris munus armare & ... .

S. Chrys.

Theoph.

7. Illa etiam inter præcipuas Abrahami laudes non postremum habet locum, quòd (autore Suida) natus annos quatuordecim, Dei cognitione illustratus patrẽ idololatrã his verbis cõpellauit: Quid seducis homines per cultum imaginum lucri causa? Non est alius Deus, nisi cælestis, ille totius mundi opifex; quare sumptis patris imaginibus & simulachris, iisq; partim confractis, partim exustis, patriã dereliquit. Sic ille. O puerũ egregiũ ætate, senẽ cõsilio & prudẽtia. Curauit ante omnia, vt pater, & propinqui à deorũ inanissimo cultu ad veri Dei cognitionem, & obsequiũ reuocarẽtur. Si quis suorũ, & maximè domesticorum curam non habet, fidem negauit, & est infideli deterior: ait Apost. 1. *Timoth.* 5. Ad quem locum Theophil. Præcipuè curandi sunt, qui nobis proximi sunt, & consanguinitate coniuncti. Est infideli deterior. Quia qui fide caret, etsi alienos contemnat, suos tamen naturæ obediens, non aspernatur: hic verò legi humanæ, & diuinæ maximè aduersatur. Nam quis eum credet, in alienos esse beneuolum, qui suos neglexerit? Quòd si & externos, suis posthabitis, videatur commiserari, cur non superbiæ sit id adscribendum? Reputa igitur, si longè est infideli deterior, qui suos nil curat, quo malignitatis statuendus est gradu, qui illis iniuriam fecerit? Hęc ille. Quæ licèt videantur probè accipi de cura rerum temporalium; potiùs tamen de cura rerum spiritualiũ intelligi debere, nemo inficiabitur. Optimè colligit ex hoc loco S. Hieron. Notandum (inquiens) quosdam fideles nomine, qui infidelibus conuersatione peiores sunt. Atque vtinam multi Christiani nõ turpiùs viuerent, quàm pagani. Huiusce amoris benè ordinati documentum perillustre habes in Apostolo Paulo, qui de se ait: *Optabam ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis, qui sũt cognati mei secũdùm carnem.* Rom. 9. Hanc Pauli caritatem his verbis expressam admiratus D. Greg. Nazian. *orat.* 1. exclamat: O ingentem animi præstantiam! O ingentem spiritus feruorem! Christum, qui nostra causa maledictum factus est, qui infirmitates nostras suscepit, & morbos portauit, imitatur: aut, vt moderatiùs dicam, primus post Christum eorum causa etiam tanquam impius aliquid perpeti non recusat, modò ipsi salutem consequantur

Suidas.

Cura habenda domesticorum.

1. Tim. 5.

Theoph.

S. Hieron.

Ad Rom. 9.

S. Pauli caritas erga Iudæos.

S. Greg. Naz.

ter

Anathema in primaeua Ecclesia. tur. Sic Nazian. Et quidem omissa disputatione, quæ hoc loco fieri consueuit de voce, *anathema*, clariùs & faciliùs intellige: *anathema*, hoc est, hominem diris omnibus, & execrationibus deuotum, qualis est ab Ecclesia excommunicatus: in quem (vt moris erat in primæua ætate Christianæ gentis) simul, vt pellebatur ex Ecclesia, & consortio fidelium: probra, contumelias, obiurgationes, execrationes, nemo non fidelium eiaculabatur. Quod videre est apud Clem. Roman. *lib. 1. constit. cap.* 10. Et putant doctiores significari illis verbis Epist. 2. ad Corinth. 2. *Sufficit illi, qui eiusmodi est, obiurgatio hæc, quæ fit à pluribus.* vbi hauddubiè loquitur de fornicario illo publico, quem expulit à fideliū cōmunione traditum satanæ in interitum carnis, 1. *Cor.* 5. Qui, vt videtur, iam peractà ritè pœnitentia resipuerat, & in gratiam, consortiúmque Ecclesiæ, ac fidelium fuerat receptus. Et eapropter Apostolus beneuolentissimus, cùm sceleris, & hominis mentio incideret, nec scelus in specie (vt vocant) nec peccatoris nomen voluit aperire. Quod quidem ita obseruat Theophyl. Non dixit, fornicanti illi, sed ei qui eiusmodi est, quemadmodum & in superiore Epistola fecit; in qua neque illius nomen voluit explicare. In hac verò, etsi venia data, nullum tamen delicti & sceleris facit mentionem: instituens, vt erga mœrentes, & oppressos clementiùs non geramus. Hæc Theophylactus. Itaque Paulus pro salute suorum fratrum, si ita expediret, paratus erat omnia probra, execrationésque subire. At vis, ô Paule, à Christo ablegari? Respondet Beda cum Moyse: Cui (inquit) dicit Deus: Deleam eos, & faciam te in gentem magnam. Ille intercedit paratior deleri pro ipsis, quàm ipsos; sciens apud misericordem se id agere, qui quoniam nullo modo delerer ipsum, etiam illis parceret propter ipsum. Sic ille, quæ verba sunt S. Aug. *in Psalm.* 77. Præferendi sunt ergo consanguinei, & propinqui in amore circa bona spiritualia: nam de opibus & honoribus huius seculi non par est ratio. Enimuero Moyses cùm esset de genere Leuitarum, sacerdósque maximus, haberéque filios, non illos in sacerdotaleni dignitatem euexit; sed in longè inferiore Leuitarum gradu constituit. Quorsum istud? Existimo (inquit Theodoret.) quia legislator vxorem duxerat alienigenam, scilicet Sephorā Madianitidem; eos, qui ex ipsa nati erant, sufficere referri in numerum Leuitarum, non sacerdotum, ne contumelia afficeretur dignitas sacerdotalis, si exprobraretur cognatio. Sic Theod. Quare Moyses potiùs consultum voluit honori sacerdotum, quàm filiorum. Sed proh Deum immortalem quanta sacerdotibus in lege gratiæ nominis autoritas, famæ integritas, vitæ morúmque puritas, & innocentia requiritur, vt sacerdoti Christi ne tantulus quidem naturæ næuus, nedum vitij à maledicis queat exprobrari! Nihilominus apud Deum, vbi summa fuit carnis cognatio, summa etiam fuit ratio donorum. Nullus vnquam nec mortalium, nec Angelorum tot virtutibus insignis, tam diues meritis fuit, quàm virgo Dei mater, vtique quia ille filius, illa mater. Quod enim à filio in matrem impenditur, in filium omnino rependitur. Indiuisi quodammodo sunt filius, & mater; vna caro, vnus sanguis. Vbi primùm concepta est, miris est donorum, & gratiarum à Deo beneficiis cumolata, quia scilicet in matrem

Clem. Rom. 1. Ad Cor. 2.
Excommunicatos qualis in primaeua Ecclesia.
1. Cor. 5.
Theoph.
Circa pœnitentes mitius agendum.
Beda
S August.
Ecclesiastici honores non sic alien. nos propinquos esse deferendos.
Theodor.
B. Maria à Deo Filio sua meritis cumulata gratiis.

A electa. Hinc illa Cant. 2. ait, *Dilectus meus mihi, & ego illi.* Quasi dicat, prior ille me dilexit, quàm ego illum: prior dedit mihi, & subinde illi ego reddidi. Elegit me in matrem, quod fuit gratiæ; peperi, alui, foui, nutriui filium; officia quidem ancillæ, debita beneficiis. Fecit ille mihi magna, qui potens est, *Luc.* 1. Vbi enim matrem elegit, ac fecit, totam suam deinde omnipotentiam in me honoranda exercuit. Iccirco nouum fecit Dominus super terram, *Ierem.* 31. noua inaudita, & supra omnem naturæ intelligentiam in matre sua Deus operatus est. Peperit enim (ait Hesichius Hierosol. *serm.* 2. *de virg.*) & vterum non aperuit; concepit, & B vuluam non corrupit; eduxit infantem, & vterum signarum reliquit; lac suppeditauit, & vbera intacta conseruauit. Mater effecta est, quæ minimè sponsa fuit. Nutriebatur Filius, & non inueniebatur pater; ager fructum edebat, & fructus carebat cultore; messis reddebat, quæ semen non acceperat; fluuius, & fons, quacunque ex parte clausus erat. Sic ille. Denique vbicunque sermo erit, aut etiam cogitatio de virginis Deiparæ donis, gratiis ac dignitatibus, illicò subeat: Nouum fecit Dominus. scilicet Deo dignam matrem, naturæ humanæ venustatem, templum viuum Filij Dei, gloriam & pulchritudinem, & ornamentum Ecclesiæ Dei: vt vocat S. Damasc. *orat.* 1. *de natiuit. Mar.* Deiformem, C atque super omnes cælicos spiritus sanctissimā. Sic. S. Dion. Areopag. additque cùm virginem esset intuitus: Ductus fui ad Deiformem præsentiam altissimæ Virginis. Tantus me immensus diuinus splendor circunfulsit exteriùs, & pleniùs irradiauit interiùs, tanta etiam in me omnium odoramentorum superabundauit fragrantia, vt nec corpus nec spiritus posset totius ac tantæ felicitatis insignia sustinere. Defecit cor meum, defecit spiritus meus, tantæ gloriæ maiestate oppressus. Testor, qui aderat in virgine, Deum: si tua diuina doctrina non me docuisset, hanc verum Deum esse credidissem; quoniam nulla videri posset maior gloria beatorum, quàm felicitas illa, quam ego tunc felicissimus D degustaui. Sic Dion. *epist. ad Paul. Apost.*

8. Porrò autem quis non meretur Abrahamum adhuc puerum, vt autor est Suidas, patri seni prædicasse vnius Dei fidem? Non est personarum acceptio apud Deum. Similiter puerulū Samuelem Deus alloquitur, & Heli senio atque pontificia dignitate præcellentem suo indignum censuit colloquio. Quin puerulum mittit, vt coarguat senem pontificem, extremámque suæ familiæ calamitatem misero denunciet proximè venturam. Qua de re sic egregiè Theodoret. *q.* 12. *in* 1. *Reg.* Ad arguendum pontificem, qui senuerat; adolescentulus dignus est habitus, cui Deus appareret, ætatem iuuenis antiquæ prætulit; & cum, qui senex, iudex, & ponti-E fex erat, despiciens loquutus est cum paruo puero, docens quantum canicie melior est iuuentus ornata virtute. Hæc Theodoret. Quòd si quæras ex Abrahamo puero adhuc, vndenam hæc tam mira veri Dei cognitio; vbi, & quando litera didicerit, sicuti Iudæi de Christo Domino inter se altercabantur? Respondebit pro puero senex, & pontifex sapientissimus pariter ac sanctissimus Cyprian. *lib.* 2. *Epistol.* 2. Accipe quod sentitur, antequam discitur, nec per moras temporum longa agnitione colligitur; sed compendio gratiæ maturantis hauritur. Ac pri-

Cant. 2.
Luc. 1.
Ierem 31.
Hes. Hier.
S Dion. Areop.
Theod. 1 Reg 3 *Iuuenis sanctus sani præfertur.*
S. Cypr. *Oratio multum illustrat Abraham.*

mò quidem Abraham ab studio iugiter orandi, A meditandique diuina, & cum Deo familiariter agendi multum hausit sapientiæ, cuius præsidiis instructus prædicandi munus est aggressus. Cæterùm negandum haud est Abrahamo cùm ad cognitionem Dei, tum ad pietatem magnopere profuisse, quòd à pueritia studiis bonarum disciplinarum fuerit addictus. Nam (vt scribit Suidas post Iosephum) exercitatus in syderum motibus obseruandis sagaciter aduertit magnificentiam rerum conditarum non sua vi constare, sed aliquem habere opificem, à quo moueantur, & regantur. Quare non in his rebus cogitatione, & desiderio substitit; sed vltra sydera euectus, omniáque animo peruagatus, non antè distitit ab inquirendo, quàm is, cuius desiderio flagrabat, ei se patefecisset, &c. Iure quidem optimo cum virtute coniunctam esse scientiam, significat regius Vates, cùm ait, *Bonitatem, & disciplinam, & scientiam doce me*, Psalm. 118. Quare studium, etsi nostro marte impensissimè suscipiendum sit, magis tamen ex diuino auxilio dependet. Certè D. Gregor. *Orat. de reditu ex solitudine*, quam suæ mentis experiebatur puritatem, magna ex parte adscribit studio doctrinarum. Ego (inquit) diuinis articulis euoluendis mentis puritatem collegi. Nec vacat mysterio, quòd nomen בר *bar*. Hebræum, C Psalm. 2. & disciplinam, & puritatem significet. Vnde noster Interpres vertit: Apprehendite disciplinam; alij, osculamini puritatem. Nimirum studio bonarum literarum defæcantur sensus, omnes actiones carnis clanguescunt, ac penè emoriuntur: mentis ipsius intelligentia, velut à contagione corporea sublimiùs euecta subtiliore acie, humana & diuina contemplatur. Hinc literati homines, præsertim, qui alios insuper edocent, splendidis nominibus exornantur. Iud. 5. dicit Dominus: *Cor meum diligit principes Israël*. Hebr. לבי לחוקקי Doctores Israel; quasi principes coram Deo habeantur viri sapientes, sapientiæque professores. Quid principes? Dei titulis potiuntur, iuxta illud Domini: *Si illos dixit Dominus, ad quos sermo factus est*, Ioan. 10. Quia (ibi Caiet.) ratione diuini sermonis diuinum homini nomen communicatur. Sed clariùs D. August. Per sermonem (inquit) Dei fiunt homines dij participando: calefacti igne salutari, & lumina illuminata dij sunt. Sic Aug. Sed ô Thare senem infelicissimú! Cùm iam esset in Haran Thare, eòdem Nachor, vt scribit D. August. 16. *de Ciuit. c.* 13. ex Chaldæa, siue B pœnitendo, siue persecutionem passus, quòd suspectus haberetur & ipse migrauit. Vbi ambo ad vomitum redeuntes seruierunt diis alienis; aberat enim Abraham, qui eos in Chaldæo priùs ab ea insania idolorum ad veri Dei religionem traduxerat: at in Haran sola gentium impietas dominabatur. Deplorandus ille status est, vbi iam (inquit D. Cyprian.) non vitiis excusatio, sed autoritas datur; nullum enim malum difficiliùs extinguitur, quàm quod multitudinis consensu asseritur, & excusatione blanditur, *lib. de Spectac.* Pulchrè quidem Seneca: Insanientium multitudo fit sanitatis protectio. Ecclesi. 13. legitur: *Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea. Et* C *qui communicauerit superbo, induet superbiã*. Itaque optimè D. Hieronym. *Epist.* 7. Procliuis (inquit) est malorum imitatio; & quorum virtutes assequi nequeas, citò imitaris vitia. Et D. Cyprian. *lib. de spect.* Oculi nostri & aures custodiendæ sunt. Citò enim in hoc assuescimus, quod audimus scelere. Etenim vitiorum exempla oppugnant animum: impellunt, immutant, transformant: miraculo erit inter incendia, vel non consumi, vel certè non incalescere. Prolapsi iterum in idololatriam ab illius barathro nunquam ampliùs emerserunt.

Suidas. *Abraham philosophando Deum agnouit.*

Psal. 118.

Scientia vtilis ad virtutem. S. Greg. Naz.

Psal. 2.

Iudic. 5.

Prædicatoris encomia.

Ioan. 10.

S. August.

S. August.

Multorum malorum exempla persuadent.

S. Cyprian.

Senec.

Ecclesi. 13.

S. Hieron.

S. Cyprian.

Thare & Nachor in idololatria pereunt.

CAPVT DVODECIMVM.

1. DIxit autem Dominus ad Abram: D Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, & veni in terram quam monstrabo tibi.

2. Faciámque te in gentem magnam, & benedicam tibi, & magnificabo nomen tuum, erísque benedictus.

3. Benedicam benedicentibus tibi, & maledicam maledicentibus tibi, atque IN TE benedicentur vniuersæ cognationes terræ. E

4. Egressus est itaque Abram sicut præceperat ei Dominus, & iuit cum eo Lot: septuaginta quinque annorum erat Abram cùm egrederetur de Haran.

5. Tulítque Sarai vxorem suam, & Lot filium fratris sui, vniuersámque substantiam quam possederant, & animas quas fecerant in Haran: & egressi sunt vt irent in terram Chanaan. Cúmque venissent in eam,

6. Pertransiuit Abram terram vsque ad locum Sichem, vsque ad conuallem illustrem: Chananæus autem tunc erat in terra.

7. Apparuit autem Dominus Abram, & dixit ei: Semini tuo dabo terram hanc. Qui ædificauit ibi altare Domino, qui apparuerat ei.

8. Et inde transgrediens ad montem, qui erat contra orientem Bethel, tetendit ibi tabernaculum suum, ab occidente habens Bethel, & ab oriente Hai: ædificauit quoque ibi altare Domino, & inuocauit nomen eius.

9. Perrexítque Abram vadens, & vltra progrediens ad meridiem.

10. Facta est autem fames in terra: descenditque Abram in Ægyptum, vt peregrinaretur ibi; præualuerat enim fames in terra.

11. Cúmque propè esset vt ingrederetur Ægyptum, dixit Sarai vxori suæ: Noui

Noui quòd pulchra sis mulier:

12. Et quòd cùm viderint te Ægyptij dicturi sunt: Vxor ipsius est: & interficient me, & te reseruabũt.

13. Dic ergo, obsecro te, quòd soror mea sis: vt bene sit mihi propter te, & viuat anima mea ob gratiam tui.

14. Cùm itaque ingressus esset Abram Ægyptum, viderunt Ægyptij mulierem quòd esset pulchra nimis.

15. Et nunciauerunt principes Pharaoni, & laudauerunt eam apud illum: & sublata est mulier in domum Pharaonis.

16. Abram verò bene vsi sunt propter illam: fuerúntque ei oues & boues, & asini, & serui & famulæ, & asinæ & cameli.

17. Flagellauit autem Dominus Pharaonem plagis maximis, & domum eius, propter Sarai vxorem Abram.

18. Vocauitque Pharao Abram, & dixit ei: Quidnam est hoc quod fecisti mihi? quare non indicasti quòd vxor tua esset.

19. Quam ob causam dixisti esse sororem tuam, vt tollerem eam mihi in vxorem? Nunc igitur ecce coniux tua, accipe eam, & vade.

20. Præcepitque Pharao super Abram viris: & duxerunt eum, & vxorem illius, & omnia quæ habebat.

SECTIO PRIMA.

Dixit autem Dominus ad Abram

1. EXPEDITIOR ea nobis ratio visa est in superioribus ad diluendam huius loci difficultatem, quæ maxima est; vt duplicem profectionem Abraham in terram Chananæorum factam agnoscamus. Aliter enim hæc verba huius capitis, & quæ *Act.7.* ponuntur, non facilè inter se cohærent. Quòd si hæc via displicet, illa non omnino aliena est, quã nonnulli etiam incedunt. scilicet: vna tantùm à Deo facta fuit vocatio, eaque in Chaldæa, quæ regio propter vicinitatem ab Stephano dicitur Mesopotamia. Etenim Plinius *lib.6. cap.26.* Babylonem Mesopotamiæ adnumerat. Dici etiam potest non incongruè; ex Vr Chaldæorum Thare cum tota familia proficiscentem in Chanaan, substitisse quidem in Haran: cæterùm Abraham ipso in itinere à Deo audiisse: Egredere de terra tua, &c. Quæ proculdubio sententia est D.Aug. *in quæst. in Genes.q.* 24. sic enim ait: Abraham egressus est de terra Chaldæorum, & habitauit in Haran: in medio autem, idest, inter egressum de terra Chaldæorum, & habitationem in Haran, loquutus est ei Deus: Egredere, &c. Atque adeò dicendum est, relicto patre viuo in Haran cõtulisse se in Chanaan; vnde ampliùs non est regressus. Nec facere debet negotium, quòd in Mesopotamia iam constitutus longè ab Vr Chaldæorum audierit: Egredere de terra tua. Hunc enim dissoluit nodum D. Aug. *superius citato loco*, ad hunc modum: Quòd autem iam in Mesopotamia constituto, hoc est, iam egresso de terra Chaldæorum, dixit Deus: Exi de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui; non vt corpus inde eiiceret, quod iam fecerat; sed vt animam euelleret, dicitur. Non enim exierat inde animo, si spe redeundi, & desiderio tenebatur, quæ spes, & desiderium Deo iubente, ac iuuante, & illo obediente fuerat amputanda. Hæc Aug. Hanc igitur dicendi rationem securus dices; etsi Abraham viuo patre ac relicto in Harã semel in Chanaan abierit, interseri tamen mortem patris Thare in Haran, quæ tamen multo pòst euenerit, per quandam prolepsim siue recapitulationem (sic vocat D. August.) quippe quæ ad Thare pertinebat vt tota vno conceptu, ac discursu historia texeretur, ac finiretur. Elige horum omnium, quod magis arriserit; quod si minùs probaueris reuelationem illã Dei factam Abrahamo in ipso itinere contigisse: dicito iam constitutum in Mesopotamiæ vrbe Haran, non penitus animo deposito redeundi in Chaldæam audiisse à Domino: Egredere de terra tua, & de cogitatione tua, vt animo scilicet, sicut & corpore, quemadmodũ D. Aug. adnotauit, ex Chaldæa, nunquam in illam rediturus, exiret. Quod etiam placuit Ruperto: sic enim exponit *lib.5. in Genes. cap.3.* Sicut de terra Chaldæorum corpore egressus es, animo quoque sic egredere, vt nunquam illuc redeas; insuper, & hinc, vbi nunc habitas (in Haran) egredere de cognatione tua, &c. Igitur egressus est Abraham è Chaldæa; quia (vt bene Rupert. *cap.2.*) tali viro terra, idest, terra Chaldæorum digna non fuerit. Nihilominùs est, quòd Abraham quis cauilletur, quòd patriam quantumuis improbam incolarum moribus, atque impiam sacrilegiis reliquerit; quam potiùs sua præsentia decorare, vitæ suæ exemplo, ac doctrina reducere ab inanium deorum cultu ad veri Dei pietatem debuisset. Meritò id patriæ debetur, quod Niniuitæ præstiterunt; quorum memorabile exemplum in patriam amoris disertissimè expendit D. Ambros. *serm.85.* de Barbaris non timendis. Niniuitæ (inquit) tantæ fuerunt sapientiæ, vt non alienis se præsidiis defenderent, sed propria deuotione saluarent. Nam non statim desperauerunt de salute sua, quia audierunt à Propheta, eum ciuitatis se mœnibus subuertendo; sed quanto proximum annunciabatur excidium, tanto magis religiosis actibus armabantur, nec reliquerunt euertendam ciuitatem suam, sed in ea potiùs permanserunt; sapientes scilicet, vt quæ ciuium vexabatur peccatis, ciuium orationibus saluaretur, & cui perditionem mala conuersatio intulerat, ei salutem deuotio religiosa conferret. Iustum enim erat, vt quos fuerat passa peccatores, eosdem haberet proprios defensores. Ciuitati enim non nisi propter ciuium peccata infertur excidium. Desine ergo peccare, & ciuitas non peribit. Quid fugis patriam? Si vis saluus esse, tua potiùs peccata subterfuge. Si tu peccare desieris, victus est inimicus.

Abraham semel à patre degressus est. Plin. S. Aug. S. August.

Egreditur Abraham à patria, corpore & animo. Rupert. Rupert.

Niniuitarum pietas in patriam. S. Ambros. Ioan. 3.

Pietas in patriam.

cus. Iniuſtus planè, & impius eſt filius, qui periclitanrem deſerit matrem. Matet enim quodammodo dulcis eſt patria, quæ te genuit, quæ te outriuit, quæ vr fugere poſſes, diuitem te fecit. Hactenus Amb. Fortaſſe ne Abtahamus, qui deſcribebatur à Moyſe forma omnis iuſtitiæ, & ſanctitatis humanę, calumniam ſubitet apud poſteros, qoòd patriam qoa poſt Deum oihil dulcius, & carius nobis eſſe debet, incooſultò temeréque reliquiſſet; appoſitum iccirco eſt diuinitus ſic fuiſſe imperatum: Egredere de terra tua. Alioqui, nec ab impia patria diſcedendum foret ſapientiſſimo viro.

2. Cæterùm cauſæ complotes occurrent aliquãdo, vt bono ciui iuſtè ſanctéque patria deſereoda ſit. Illa eſſe poteſt æquiſſima, ſi ram acerba bonus ciuis improborum ciuiom iouidia odióq; laboret, vt ab illorum conſortio cogatur exire. Quod & Chriſtus Domious fecit, cùm neq; in Nazareth miracula edidit, nec ab incolis malè acceptus permanete ampliùs in patria voluit, vt

Luc. 4.

habetur Luc. 4. *Quãta audiuimus facta in Capharnaũ, fac & hic in patria tua.* Dicebãr illi; ſcilicet & inuidentes Caphatnaũ incolis, & Dominũ, velut ingratum patriæ, atque iniuſtum inſimulãtes. Sed iccirco miſeri, & patriæ, & ſibi ipſis nocuerũt.

S. Ambroſ.

Quo de facto egregiè diſſerit D. Amb. *in 4. Luc.* Non mediocriter (ait) inuidia proditur, quæ ciuicæ caritatis oblita in acerba odia cauſas amoris inflectit, ſimul hoc exẽplo pariter & oraculo declaratur, quòd fruſtrà opẽ miſericordiæ cæleſtis expectes, ſi alienæ fructibus virtutis iouideas.

Inuidus fruſtrà Deum orat.

Aſpernatot enim Dominus inuidorũ eſt; & ab iis, qui diuina beneficia in aliis perſequũtur, miracula ſuæ poteſtatis aoertit. Non otioſè itaq; Saluatot excuſat, quòd nulla in patria ſua miracula virtutis operatus ſit, ne fortaſſis aliquis viliorẽ patriæ nobis eſſe debere putaret affectũ. Neq; enim ciues poterat non amare, qui amaret omnes, ſed ipſe ſe caritate patrię, qoi inoidẽt, abdicatuot. Sic Amb. Vniuerſim Dominos effatur: Nemo propheta acceptus eſt in patria ſua; explicat verò Beda:

Beda

Quia naturale eſt ciues ſemper ciuibus inuidere. Nõ enim conſiderãt præsẽtia viri opera, ſed fragilẽ recordãtur pręsẽtia; quaſi nõ & ipſi per eoſdem ætatis gradus ad maturã ętatẽ veneriot. Sic ille. Cæterũ ingentia ſui amoris in patriã Dominus ſigna exhibuit: quod ita Ambr. adiungit. Nec tamẽ exors patria diuinorũ beneficiorũ eſt. Quod enim maius miraculũ, quàm quòd io ea natus eſt Chriſtus? Videte igitur quid mali inuidia afferat. Indigna propter inuidiã patria iudicatur, in qua ciuis operetur. quæ digna fuit, in qua Dei Filius naſceretur.

Propter inuidos patria laborat.

S. Ambroſ.

Sic Amb. Non eſt credẽdum ſanctiſſimum Doctorem ita fuiſſe hallucinatũ, vt crederet, aut hic agi de Betlehẽ, in qua Chriſtus Dominus natus eſt, aut illum in Nazareth fuiſſe natũ; ſed planè loquitur, aut de conceptione, quæ in Nazareth in virginis vtero cõfecta eſt, aut de ipſa puerili educatione; ſubdiderat enim Euãgeliſta: *Et venit Nazareth vbi erat nutritus.* Nutritio autẽ, & cõceptio natiuitatis poſſũt nomẽ ſortiti.

Quanta ſit malignitas inuidiæ.

Obiter aduerte quãta ſit inuidię malignitas: etenim ſi Nazareni, quòd inuiderẽt Capharnaũ ciuibus, miracula inter illos à Domino edita, tãtũ ſuę patrię nocuerũt, vt eaptopter illam indignam redderẽt, quam Dominus ipſius ciuis admirãdæ ſuæ virtutis editis miraculis nobilitaret; quid ſi Nazareni Chriſto ipſi ſuo ciui inuiderent, quid ſi illum capitali proſeqnerẽtur odio? Patriã, in qua natus, nutritúſq; eſt, Abrahã iuſſu Dei reliquit, quippe quæ inuida, impia, ſacrilega, crudelis extiterit in Abrahamũ; atq; adeò in tanta colluuione iofideliũ, quî poterat diu viuere Abrahã aut animo, aut corpore illęſus? Nulla patriæ, oec parẽtum, imò nec ipſius vitæ ratio habenda eſt, vbi de fide, de religione, de Deo agitur. Enimuero illa eſt optima D. Amb. ſententia *ſer. 17. in Pſ. 118.* Nulla patria verior, quam fides.

Fides vera patria.

S. Ambroſ.

Quocirca, qui verã Dei fidẽ habet, exul eſſe à patria dici nõ debet; ille verò toto orbe extorris eſt, qui fide caret. Hinc Iere. vt ibidẽ exponit Amb. exilium ſuorum ciuium ab Hieruſalem in Babylonẽ miſerabili dolore deplorat in Threnis: Prophetico (inquit) ſpiritu iſtam magis captiuitatem præuidens Iudæorũ, qua eos iotelligibilis Babylonius in perpetui erroris voda ſubiecit; & domeſticæ virtutis extorres, de ſtatu paternæ deuotionis elimiuãs lõgæ affecit peregrinationis exilio. Sic Amb. Quare ſi fidẽ ſpectes Abrahami, nõ illum dixeris à patria ſua exulem, quippe qui fidẽ Dei ſecũ portaret. Deinde, ſi vt hominẽ, & vt hominẽ ſapientẽ conſideres; extorrẽ haud meritò nuncupes, cui totus mũdus patria eſt, duplici nimirum ex titulo, quod eleganter idem Ambroſ. oſtẽdit *Epiſt. 42.* hiſce verbis.

S. Ambroſ.

Primùm Deus mũdũ creauit, deinde habitatorem mũdi, cui totus mundus patria foret. Nam ſi hodie, quócunque acceſſerit ſapiens, vbique ciuis eſt, vbique ſua omnia intelligit, nuſquam ſe peregrinũ, nuſquã hoſpitem iudicat, quãto magis ille primus homo totius erat mundi incola, totum mundum ſuam poſſeſſiooem putabat. Hæc ſanctiſſimus Doctor.

Sapiens vbique ciuis eſt.

3. Res igitur geſtas huius tanti viri conatur deiode Moyſes præſcribere; quẽ quidẽ (vt benè animaduertit D. Amb. *li. 1. de Abrahã c. 1.*) ita deſcribit, vt retrò quodammodo ſe ipſe reſpiceret.

S. Ambroſ.

Nec immeritò longè ſeipſum inferiorem iudicat Moyſes patre Abrahamo. Hũc enim virũ admirabili quadam ratione diuinũ Patris verbũ ſibi edocendũ, imbuendúmque aſſumpſit: vt cuius è ſemine matrem, & carnẽ ſibi iam ab omoi æternitate delegerat. Sed de hac Verbi diuini cũ Abrahamo tam intima quadã familiaritate diſſerit luculẽter S. Irenæus *li. 4. aduersùs hæreſes c. 15.*

Verbum diuinum Abrahamo fuit magiſter.

S. Irenæ.

Cuius verba, etſi aliàs commodiorẽ locum habere videãtur, huic vel maximè inſeruiũt, in quo appoſitè commendandus ille vir eſt, cuius hiſtoriã ſubintramus. Sic ergo infit: Abrahã à verbo cognoſcens Patrem, hunc Deum confitebatur: edoctus repræſẽtatione, quòd inter homines, homo futurus eſſet Filius Dei, per cuius aduentũ ſemẽ eius erat futurum quaſi ſtellæ cęli, cõcupiuit eũ diem videre, vti & ipſe complecteretur Chriſtũ: & per ſpiritũ Prophetæ eũ vidẽs exultauit. Propter quod & Simeõ ex ſermone eius reimplebat gratulationẽ Patriarchę, & dicebat:

Luc. 2.

Mira exultatio Abrahami videntis diem Domini.

Nũc dimittis ſeruũ tuũ Domine in pace, quoniã viderũt oculi mei ſalutare tuũ. Quod paraſti ante faciẽ, &c. Et Angeli gratulationẽ magnam vigilantibus nocte paſtoribus enunciauerunt.

Luc. 1.

Sed & Maria ait: *Magnificat anima mea Dominũ. Et exultauit ſpiritus meus in Deo ſalutari meo.* Deſcẽdẽte quidẽ exultatione Abrahæ in eos, qui erãt ex ſemine eius, euigilãtes, & vidẽtes Chriſtũ, & credentes ei: reciproca autẽ rurſus egrediẽte exultatione à filiis Abraham, qui & cõcupierat diem aduẽtus Chriſti videre. Hæc Irenæ. Admirabilis planè ſentẽtia, ſed vera tamen haberi debet: quòd tam grandis, & copioſa extiterit illa exultatio Abrahami cupientis videre diem Domini Ieſu, tamque immenſum gaudium, cùm illam ſpiritu vidit: vt ex

Abra

Abrahami gaudio & exultatione, velut è mari quodam deriuaretur in omnes Abrahami posteros, qui Christum lætis oculis, exultantibúsque animis viderunt & receperũt magna pars illius gaudij, quo exultarunt. Nec minoris miraculi est quòd omnium, qui viderunt & receperũt Christum Dominum, exultatio & gaudium in Abrahamum ipsum refunderetur: vt sic omniũ exultationibus, & gaudiis exultare gaudetéque posset Abraham; quippe qui solus ipse per se non poterat tantum, quantum exoptaret, de Domini Iesu incarnatione exultare & gaudere. Sermo quidem est de illis Domini verbis Ioan. 8. ad Iudæos: *Abrahã pater vester exultauit, vt videret diẽ meum, vidit & grauisus est.* Porrò mihi magna hæc omnia, & mira de Abrahamo contemplanti occurrit, quid timeam pariter, atque admirer. Itáque verò, vt Thare pater fratrésque Harã, & Nachor in seruitio deorum falsorum mortem obierint æternis ignibus damnãdi: at Abraham innumeris & incredibilibus Dei fauoribus delinitus vitam trãsegerit, & mortem appetierit? Proh quàm incomprehensibilia sunt iudicia Dei! Anne habent reprobi, quid de Deo iustè conquerantur? Nihil sanè. Nam vt sapientissimè differit D. Gregor. Nazianz. *Orat. in plagam grandinis*: Dei misericordia, vt est apud Isai. *cap.* 16. ad libram expenditur (nec enim Dei bonitas, & clementia iudicio caret; vtcũque aliter illis visum sit, qui priores in vinea laborarũt, imparem illam videlicet, in æqua mercedis persolutione rationem nequaquam intelligentibus) & ira criminibus nostris proportione respondet: id quod poculum in manu Domini appellatur, & calix ruinæ, qui ebibitur; *Isa.* 51. *Ps.* 74. Tametsi alioqui omnibus de pœnæ meritæ atrocitate quidpiam remittat, itæque meta cum clementia dilutarit ita tamen, vt exasperitate quidem ad lenitatem, & gratiam inclinet. si quos metu castigati, & emendationem vitæ concipere conspexerit: fæcem tamen interim, hoc est, extremam iram asseruet, vt eam totã in eos effundat, qui humanitate ipsius, & facilitate adeò non sanantur, vt etiam obdurescant. Hæc Nazianz. Iustissimo igitur Dei iudicio, vnus assumitur, alter relinquitur. Thare, Haran & Nachor, seruientes diis alienis, in sempiternum perierunt: at Abraham filius illius, atque horum frater Deo vero inseruiit multis, & maximis ab eo affectus est beneficiis, vt pater fidelium, imò quod amplius est, pater Christi Domini diceretur. Sed tamen Abraham diuinæ gratiæ nõ defuit: nec enim merita, virtutésque tanti viri facilè quis oratione comprehendet. Magnus planè vir (inquit Ambrosius) & multarum virtutum clarus insignibus: quem votis suis philosophia non potuerit æquare. Denique minus est quod illa finxit, quàm quod iste gessit; maiórque ambitioso eloquentiæ mendacio, simplex veritatis fides. Sic Ambros. *libro de Abraham, cap.* 2. & quidem multũ debemus diuinæ gratiæ, eo quòd tam præclarum virum mortalibus esse voluit, virtutum omnium exemplar, & in quo demonstraretur, quantum apud Deum valeat hominis iusti meritum. Quod eleganter D. Ambros. *cap.* 1. sic prosequitur: Dominus Deus noster hunc (scilicet Abraham) locupleti suæ benedictionis dote donauit, vt eius gratia prouocaret cæteros, institutione corrigeret: Moyses quoque imitãdum nobis descripsit, vt corda hominum in vitium labentia, huius viri contuitu velut quodam terreno busto resuscitaret. Denique paulo inferiùs

Ioan. 8.

Vnde vnus assumitur, alter relinquitur.

S. Greg. Nazianz. Isai. 16.

Ira Dei mitigata in peccatores.

S. Ambros. Abrahami virtutes philosophia non assequitur.

S. Ambr. Abraham exemplar virtutum.

Ben. Fernand. in Gen. tom. 1.

voeat Abraham expressam virtutem sapiẽtis viri, & diuino institutã magisterio. Ac prima quidem omnium virtutum, quæ in Abrahã elucent, hauddubiè obedientia est, qua Domino dicẽti, ac iubenti promptissimè paruit, vel in præceptis obseruatu difficillimis. Ecce (inquit D. Gregor. *lib. 27. moral. cap.* 7.) cũ præceptis cælestibus subdi per obedientiam cupimus, consideratis antiquorum Patrũ vestigiis iuuamur. Quid enim Abraham obediẽtius, qui ad vnam vocẽ Dominicam cognatos ac patriam deserit? Orig. *hom. 1. in Cãt.* Abraham (inquit) tanquam moralem declarat philosophiam, per obediẽtiam. Tanta enim eius fuit obedientia, & obseruatio mandatorum, vt cùm audiret, *Exi de terra tua*, &c. non sit cunctatus, sed statim fecerit, imò & aliquid amplius fecerit. Sic ille. Magister igitur obediẽtiæ, quæ tota est philosophia Christiana circa mores, & opera desudans Abraham à Deo constitutus est. Sed non minùs illustris, aut fortè illustrior illa obediẽtia Pauli tyronis adhuc, cùm dixit: *Domine, quid me vis facere?* Act. 9. vbi S. Bern. *serm. 1. de conuers. Pauli.* O verbum breue, sed plenũ, sed viuum, sed efficax, sed dignum omni acceptione! quàm pauci inueniũtur in hac perfectæ obediẽtiæ forma, qui suam ita abiecerint voluntatem, vt ne ipsum quidem cor proprium habeant, vt non quid ipsi, sed quid Dominus velit, omni hora requirant: Domine quid me vis facere? Sic S. Bern. Audi quoque Dauid. Psal. 56. *Paratum cor meum, Deus, paratum cor meũ.* Exultat de triũpho mortis: declarat S. Hieron. scilicet perfectus obediens ita paratum se exhibet ad subeunda quæcunque aduersa, vt iam glorietur de triumpho mortis, quam oppetere pro obedientia exoptat.

4. *Dixit Dominus ad Abram.* En quid sit obedientia, nimirum: Deo dicenti parere. Nec enim alium in prælato dicente, quàm Deum Ipsum respicere debemus, iuxta illud Domini: *Qui vos audit, me audit; qui vos spernit, me spernit.* Obediẽdum igitur est cathedræ, licèt aliquando non sit imitandus, qui sedet in cathedra: illa non errat præcipiendo, quicquid erret iste malè viuendo. Exosus Deo propter nimiam socordiam suam, & filiorum sacrilegã impietatem Heli Pontifex erat: & Dominus tamen Samuelẽ puerum dormientẽ vocans, vtitur voce, sonóque consimili pontificis locutioni. Quid S. Greg. Pap. *in 1. Reg.* adnotauit his verbis. Puer, quia loquente Deo, ad Heli cucurrit, vocem profectò Deus Heli similẽ protulit. Quid ergo est, quòd diuinæ locutionis vox ab Heli voce non differt; vox Heli Dei esse cognoscitur? vt sentiamus, ea quæ dicuntur nõ esse loquentis hominis, sed præcipiẽtis Dei. Hæc ille. De Prophetis per Heli significatis intelligit: absolutè autem intelligo etiã de prælatis, quorum vox censetur vox ipsius Dei. Est quidẽ obedientia fortè inter omnes virtutes obseruatu difficillima; quippe quæ non modò humanam volũtatem suopte ingenio liberã, regíque impatientem cohibeat: sed quod amplius multo est: ipsammet intelligentiam mentis natiuo suo imperio supra omnes animæ, & corporis facultates exultantem cõprimat & captiuet; vt nõ incongruè dici possit obedientia totius hominis holocaustũ voluntarium. Quod grauiter expendẽs idem Greg. *lib. 35. mor. cap.* 11. cõcludit: Tanto igitur quisque Deum citiùs placat, quãto ante eius oculos repressa arbitrij sui superbia gladio præcepti se immolat. Cæterùm hãc tam arduã difficultatẽ in obediendo, atque in suipso quasi mactando sapiens ille

Abraham obedientiæ magister.

Origen.

Act. 9.

S. Bern.

Psal. 56.

Luc. 10.

S. Greg. Vox prælati vox Dei.

Obedientia virtutum difficillima.

Obedientia holocaustum.

A ſuperabit, qui quantum inde capiet emoluméti, animaduerteret. Eſt illud verò, de quo ſic ait idem (S. Gregor.) Greg. *in cap.4. Reg.1.* victimæ ſunt obſequia obedientium; quia, cùm hominibus pro Deo ſubiicimur, ſuperbos ſpiritus ſuperamus. Cæteris quidē (*Obedientia victoria.*) virtutibus dæmones impugnamus, per obedientiā vincimus. Victoras ergo ſunt, qui obediunt; quia dū voluntatē ſuam aliis perfectē ſubiiciūt, ipſi lapſis per obedientiā Angelis dominantur. Hæc ſanctiſſimus Papa. Quorſum obſecro Deus factus eſt homo patri obediens vſque ad mortē? (S. Irenæus.) Optimè reſpondet diuus Irenæus *lib. 3. aduerſus hæreſ. cap.* 10. vt quod perdideramus in Adā, hoc in Chriſto Ieſu reciperemus, quia non erat impoſſibile eum hominem, qui ſemel victus fuerat, B & eliſus, per obedientiam replaſmare, & obtinere brauium victoriæ. Sic ſanctiſſimus Martyr. Itaque inobedientia vicit, victúmque eliſit hominem, eundem obedientia reformat, & ad priorem ſtatum ſuæ originis reducit, erectum conſtituit in acie, & in palæſtra victorem efficit, victoríque tradit brauium. Sed adhuc obmurmurat caro infirma, & obedire tota vita moleſtiſſimum cauſatur: contrà ſpiritus ad obediendum promptus longiſſima, imò per omnem æternitatem obedientia Chriſti Domini, ſuam tam breui circumſcriptam æuo huius vitæ conſoletur. Enimuero digna ſuo autore illa eſt obſeruatio D. Gre- (S. Gregor. *Noſtra obedientia breuis, Chriſti autem diuturna.*) gorij *loco indicato moralium*, de Chriſti Domini ſempiterna obedientia his verbis Dominus ait: *Non poſſum ego à meipſo facere quicquam; ſed ſicut* C *audio, iudico*, Ioan. 5. (Ioan. 5.) Nobis quippe obedientia vſque ad mortem ſeruāda præcipitur. Ipſe autem ſi ſicut audit, iudicat, tunc quoque obedit cùm iudex venit. Ne igitur nobis vſque ad præſentis vitæ terminum obedientia laborioſa appareat, Redemptor noſter indicat: quia hanc etiam cùm iudex venerit ſeruat. Quid ergo mirum, ſi homo peccator ſe obedientiæ in præſentis vitæ breuitate ſubiicit, quando hanc mediator Dei, & hominum, & cùm obedientes remunerat, non relinquit? Hæc Gregor. Nihil planè dici poſſet luculentiùs ad commendationem obedientiæ, quam Dominus Ieſus tanti fecit, vt etiam in cæleſti regno conſiſtens obedientiam exhibeat: au- D dit enim æternum patrem, & ex præſcripto patris, ſic iudicat. Quid ſi vt in cælo obedit Chriſtus patri imperanti vt iudicet, puniátque ſceleſtos, ita etiam matri dicenti, & materna quadam fiducia quodammodo imperāti, vt parcat, remittat; miſericordiam, gratiámque hominibus impendat? Libet enim non ſemel referre illud S. (S. P. Dam.) Petr. Damian. *ſerm. 1. de natiuit. Mar.* Accedis, ô ſemper Virgo, ad illud aureum reconciliationis humanæ altare, non ſolùm rogans, ſed etiam im- (S. Ambr.) perans, Domina, non ancilla. Optimè S. Ambroſ. *in exhort. ad virg.* Palmam (inquit) publicæ ſalutis ſolis virginibus dedit Scriptura. In veteri Teſtamento terra, ac mari clauſo Hebræorum populum virgo per maria duxit; in Euangelio autorem mundi, & Redemptorē virgo generauit. E Sic in communi quadam neceſſitate orantibus in templo Dominicanis legimus Virginis Deiparæ imaginem cum Filio Ieſu clara voce dixiſſe: *Fili exaudi eos.* (S. Method.) Meritò igitur S. Method. martyr vocat Virginē, Diuinæ caritatis propitiatorium. (Origen.) Origen. Theſaurum Deitatis. (S. Ignat.) S. Ignatius, Ancoram, portum, propugnaculum (S. Bern.) S. Bernard. Terram lacte & melle manantem: nauem in medio maris: apothecam hominum viuificatricem. (S. Damaſc.) S. Damaſc. Fontem perenniter fluentem: paradiſi A delicias: fidelium turrem. Quid plura? mater Dei eſt, & mater miſericordiæ.

SECTIO II.

Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, & veni in terram, quam monſtrabo tibi.

5. PErfectam, vt corpore, ſic etiam animo de Chaldæa egreſſionem intelligit D. Aug. vt iam præmiſimus; quod tamen Lyrano haud- (Lyra.) quaquam placat. Non enim (inquit) videtur B probabile, quòd vellet redire in Chaldæam ſub tyrannide Nemrod, qui adhuc regnabat, ſicut habetur infrà *cap.* 14. vbi legitur. Factū eſt autem eo tempore vt Amraphel Rex Sennaar, &c. id eſt, Nemrod, erat enim ſecundùm omnes Hebræos binomius; & ideo meliùs dicitur: Egredere de terra tua, hoc eſt, longiùs recede ab ea. Hęc ille. Porrò ſiue referas ad Vr Chaldæorum natale ſolum Abrahami, ſiue ad Harā Meſopotamiæ, vbi iam exul à patria conſiderat: difficile præceptum imponitur Abrahamo. Pulchrè Origen. (Origen.) *hom. 1. in Cant.* conſiderans ingens iſtam, & infatigabilem Abrahami, & duorum ſubinde Patriarcharum peregrinationem, cùm eos habeat diuinæ cuiuſdā philoſophiæ antiſtites, & docto- C res; adiungit conſequenter: Per hæc oſtendunt, neque in terris habēdum eſſe aliquid proprium (*Iuſto nihil in terra proprium ſed ad cæleſtia procurrendum.*) huic, qui diuinæ philoſophiæ ſtudet: ſed ſemper promouendum non tam de loco ad locum, ſed de ſcientia inferiorum ad ſcientiam perfectorū. Sic ille. Egredere de terra tua. D. Ambroſ *cap.* 2. (S. Ambr.) *lib. 1. de Abraham*, intelligit Haran, ſeu, vt loquitur, Charan: de qua propriè dicitur exire Abraham. nam vt ait: Antea terra ei fuerat alia, hoc eſt, regio Chaldæorum, de qua exiuit Thare pater Abrahæ, & in Charan demigrauit. Quare egreſſio de Chaldęa propria videtur eſſe Thare; altera verò de Haran ſola, & tota eſt Abrahami. De hac in ſenſu myſtico diſſerit idem Ambroſ. D appoſitè ad commendandum confeſſionis ſacramentum. Hoc eſt (inquit) exire de Chara, tan- (*Ad iuſtitiam peccatori neceſſaria confeſſio.*) quam de cauernis quibuſdam, & cuniculis, latibuliſque egredi; latere enim criminoſæ cōſcientiæ eſt. Et nos igitur ſequentes Abrahā exeamus de latibulis. Si enim filij Abrahæ ſumus, opera Abrahæ faciamus, vt luceant opera noſtra bona coram Deo, & coram hominibus. Iuſtus dicit opera ſua Regi, *Pſ.* 44. (Pſalm. 44.) Peccator ſeipſum occultat; ſicut Adam ſe occultare cupiebat, ſed latere non poterat. Hæc Ambr. Quid agis ô peccator in latibulis Haran? oculis Dei nihil eſt abditum, nullum eſt latibulum. Inſipientiſſimus, ſi vel dicto, vel facto illud proferas: *Nō videbit Dominus, nec intelliget Deus Iacob*, Pſ. 93. (Pſal. 93.) Benè ibi D. Hier. (S. Hier.) Deus totus oculus eſt, quia omnia videt, totus (*Deum nemo poteſt effugere.*) manus eſt, quia omnia operatur. Totus pes eſt, E quia vbique eſt. Quis ergo aut oculum, aut manum, aut pedem Dei effugiet? Quis latere Deū, quis Deo reſiſtere, quis à Deo fugere poterit? Ergo ſacerdotis pedibus prouolutus: *Reuela Domino viam tuam*, Pſ. 36. (Pſ. 36.) Vbi D. Ambroſ. Pulchrè (S. Ambr.) reuela Domino viam tuam: quia natura hominum prona peccato, velut quoddā menti noſtræ velamen obducit, ne noſtra Domino peccata fateamur, qui poteſt vulnera noſtra ſanare; vt erubeſcat quis ore proprio poſtulare remedium, m- (*Immedicabile vulnus tegi eſt.*)

Re.

ne coram hominibus sua prodantur opprobria. Premit igitur se intra hominem cōscientia cùm latere non possit, & tandiu differt, quo ad vulnus efferueat; vt iam non fidei salubritate, sed immedicabili atrocitate vlceris detegatur, &c. Sic Ambros. Similiter locum intelligit de confessione

S. Hieron.

S. Hieron. To (inquiens) quod habes in corde, patefacere debes Deo in sermone per confessionem tuam. Confitere ei actiones tuas, & ipse tibi remittet peccata tua. Sic Hieron. Egredere de terra tua, non qualiscunque, sed ingens quidem innuitur his verbis difficultas præcepti, vt Abraham suam terram derelinquat. Coi enim (inquit

S. August.

D. August.) non est magis dulce proprium tugurium, quàm palatia peregrina, & voluntaria casa, quàm digesta prætoria? Quis propria sine dolore deseruit, aut sine lacrymis dereliquit? cui nō est durum illos conscios natalium parietes, dulcia illa limina, atque amabilem larem, quem & parentum memoria, & ipsius infantiæ rudimenta commendant; vbi cunabula illa, noui, & mox orientis hominis famulabantur: vbi secura alludens infantia, inter lucis primordia, aut pueriles anni simplicitate felices, quos sibi inter lasciuos, atque ipsius ætatis lusus, vernaculo genuina solo necessitas exhibebat? Inter hæc ergo tam blanda, tam dulcia, quæ omni fuerant difficultate relinquenda: Exi (ait) de terra tua. Quis hoc sine fidei viribus audiret? Hæc August. Nota obiter, quàm pulchrè vocet pueriles annos simplicitatè felices. Qui enim addit scientiam, addit laborem. Magna igitur laus Abraham, quòd rem summæ difficultatis Domino imperanti promptissimè obediuit. Neque verò nisi in arduis virtus consistit, & tanto illustrior apparet, quanto difficiliora sunt, quę obediēdo superātur. Igitur Abraham (ait D. August.) pater noster radicem fidei, nominisque Christiani habebat, qui cùm ex proprietate genuina ad incerta, atque peregrina iuberetur exire, tota deuotione cōpleuit, cui in re tam dura, nulla dubitatio fuit, sed sentētiam Dei tanquam qui optare videretur, accepit. Hæc Aug.

Arduum est relinquere domum propriā.

S. August. *Abraham deuotionis Christianæ magister.*

2. Innumeros habet Abrahamos Christiana fides; plena est enim viris ac fœminis; qui exeuntes à terra sua, & à domo patris, & à cognatione; abdicatis omnibus terræ bonis, & quod maius est, ipsismet carnis, & propriæ voluntatis affectibus omnino compressis in Dei famulatum se tradiderunt. Qui sine intermissione dicunt: *Domine quid me vis facere?* Act. 9. quamuis (S. Bern.) ploret nostram desidiam. Sic enim *serm. 1. de conuer. Paul.* Heu plures habemus Euangelici illius cæci, quàm noui Apostoli imitatores. Quid vis (ait Dominus) vt faciam tibi? *Luc.* 18. quanta est miseratio tua Domine, quanta dignatio tua? Siccine Dominus quærit, vt faciat voluntatē serui? absit Domine, tu magis dic, quid me vis facere velis. Ita Bern. De Christo Domino dictum intelligit D. Aug. quòd vocetur a Propheta pater orphanorum, & iudex viduarum, Deúsque sit in loco sancto, & habitare faciat vnius moris in domo, *Psal.* 67. De his (ait Aug.) orphanis & viduis, id est, spei secularis societate destitutis Dominus sibi templum fabricat. Non quòd solis religiosis constet fabrica Ecclesiæ Christianæ: sed quòd ij maximè inter cæteros emineant multarum, & clarissimarum virtutum splendore, quæ magis produntur, quò à mundi contagio magis recedimus. Diserte admodum S. Ambros. *lib. de fuga secul. cap.* 4. Fugit Dauid à facie Saul Regis, & à facie Absalon, fugiens augebat incrementa

Act. 9.

Luc. 18.
S. Bern.
S. August.

Psal. 67.
Religiosi maximè inter fideles eminent.

S. Ambr.

pietatis; qui, & insidiatori pepercit, & parricidę salutem rogauit. Scilicet hæc omni æuo tam celebrata exempla patientiæ non præbuit Dauid, nisi eum fugeret. Vnde pulchro quodam nomine religiosam vitam idem Ambrosius eodem loco appellauit sedem gratiæ; vtique in qua gratia residet, & virtutum omnium religiosis dona dispensat. Accedamus (inquit) fidei suffragio subnixi, & eius remigiis subleuatis ad illam sedem gratiæ fugientes hoc seculum, & eius contagionem. *Egredere de terra tua, & de domo patris tui, & de cognatione tua.* Vbi S. Ambr. Satis fuerat dixisse de terra tua; ibi enim erat exire de cognatione, exire de paterna domo. Sed ideo addidit singula, vt eius affectum probaret, ne fortè, aut imprudenter cœpisse videretur, aut fraus aliqua cœlestibus mandatis pararetur. Hæc Ambros. Ita omnibus sigillatim, & dilucidè propositis à Domino illustrior apparet pietas & obedientia Abrahami, qui omnes & singulas in præcepto Domini difficultates optimè dispiciens; nihilo tamen minùs dispectis, & despectis omnibus, quæ animi sui alacritatem possent remorari, ad parendum se accingit. Non vult enim Dominus in suo obsequio cæcos, quos Dauid aufert de monte Sion; qui, quæ imperata sibi sunt, non videant, nec intelligant, atque adeò, qui temerè, ac cæco impetu in virtutis opera ferantur. Iccirco enim animalia illa, de quibus *Ezec.* 1. oculis plena erant antè, & retrò; ac subinde Deum in throno portabant, vt nihil omnino in Dei famulatu exequerentur, quod non probè, attentè, dilucide minutissiméque, multorum adminiculo oculorum contuerentur; sed ita visis diligenter omnibus exequebantur tamen imperantis mandata, veluti cæco ruerent impetu, nec à seipsis, sed ab spiritu quodam violento raperentur. Ad hunc modum petentibus & ingressuris religiosam familiam, omnia illius instituta, & munera, sigillatim ac dilucidè proponi solent, & explicari; ne quis temerè, insciens, ac cæcus tam arduum vitæ genus aggrediatur: tātóque illustrior fit religiosorum pietas, quanto magis oculati, & scientes accedunt. Indicitur Abrahamo vita peregrinantis, quæ secum innumeras & acerbissimas importat molestias. Sed pro Dei amore, & obsequio vir iustus libentissimè nihil non molestum, ac durum sustinet. Amara quidem vita, sed hoc vno tantùm nomine cara est iustis, vt in illa laborare, afflictari, patique pro Deo possint, quod egregiè probat Theod. *in epist. ad Philip.* 2. hisce verbis. Epaphroditus coadiutor Pauli infirmatus est vsque ad mortem, sed Deus misertus est eius, ait Apostolos. Illud, *misertus est eius*, significat vehemens eius studiū in certaminibus: neque enim volebat ab hac tristi, & calamitosa vita discedere propter lucrum, quod ex ea sciebat prouenire. Sic Theodoret. Et quidem Epaphroditus, vt ibi Apostolos scribit, mœstus erat, scilicet propter morbū penè extremi periculi: nam viri iusti vitam hanc iccirco amant, quia vt palęstram coronarum, segetem meritorum, ac thesaurum maximarum opum animæ illam reputant. Stabúntque aduersùs eos, qui se angustiauerunt, & qui abstulerunt labores eorum. *Sapient.* 5. vitam vocat sapiens labores sanctorū: in qua solummodo gaudent viuere, vt laborent. Addit Apostolus: Sed Deus misertus est eius: scilicet (explicat S. Hieronymus) vt maiorem docendo colligat fructum. Cæterùm de mœstitia Epaphroditi aliter disserit idem Hieronym. Tristitiæ (inquiens)

S. Ambr. *Religio sedes gratiæ.*

Obedientia sigillatim probata.

Obedientia videt, sed non discutit.

Ezech. 1.

Theod. *Vita cara iustis, vt laborent.*

Sapient. 5.

S. Hieron.

vestræ causa mœstus erat, eo quòd vos per infirmitatis suæ nuncium pauerer nimiùm contristatos; sic enim dicitur: Et mœstus erat, propterea quòd audieratis illum infirmatum. Sic Hier. Plus ergo pius frater aliorum tristitiæ, quàm sua tam graui ægritudine angebatur.

S. Cyril. *Abraham fidel um, & religiosorum rad.x.*

3. Admirabilis sanè virtus Abrahami, quippe qui (vt rectè obseruat Cyril. Alex. *lib. 3. contra Iulianum*) ex medio deceptorum ereptus, ad lucem veræ agnitionis Dei vocatus est, factúsque est, quasi radix eorum, qui per legem, & Prophetas ad pietatem eruditi sunt. Adde & eorum, qui à seculi vanitate ad religiosum institutũ à laxiore ad angustiorem vitæ rationem consectandam in lege gratiæ sine vllo, aut numero, aut termino diuinitus vocantur: libentique animo egrediuntur de terra sua, & de domo patris sui, & de cognatione sua, vadúntque in terram, quam Deus demonstrat; scilicet, vbi arctiùs viuitur, iugiter depugnatur aduersùs carnem & sanguinem, & aduersùs principes, & potestates tenebrarum harum. Tria hæc in profectione Abrahami D. Basil. in mysticum sensum sic euoluit, Egressio perfectissima ascensio est ab omnibus corporis voluptatibus, quæ quidem nomine *terra* explicantur, cùm dicitur Abrahæ: Egredere de terra tua: sed & fuga à delectatione sensilium organorum nomine cognationis innuitur, cùm additur: & de cognatione tua. Denique auersatio, & fuga vitæ criminibus priùs obnoxia per côtraria virtutum studia paternæ domus vocabulo insinuatur, cùm subiungitur: & de domo patris tui. Hæc Basil. *in 7. Isai.* Cuius frater S. Greg. Nyssen. non dubitauit appellare Abrahamum fidei viam. Sic enim *orat. de laudibus Basil.* Abraham quasi scala vsus philosophiæ disciplina inuestigauit illũ, qui per res, quæ videntur, intelligitur; ac quasi via fidei, quæ in Deũ vetum est, posteris exstitit. Hæc ille. Et quidem cùm multa sint, quæ fidem exornant, illa præcipuè in Abrahami fide commendantur; caritas, humilitas, obedientia. Enimuero, vt piè doctéque philosophatur B. Laur. Iust. in suo ligno vitæ, *cap. 7.* Fidei perfectio venustatur & cognoscitur, quòd sit caritate formata, sicut fides Magdalenæ, cui dimissa sunt peccata multa, quoniam dilexit multum; fides etiam huius saluam eam fecit. Et dicitur: *Vade in pace*, Luc. 7. O verbum delectabile & suaue! quam libenter id Magdalena audiuit, & quam iucundè recessit, & perfectè ad Dominum conuersa deinceps honestè & sanctè vixit, ac Domino Iesu, & matri eius perseueranter adhæsit; quod totum ex merito formatæ fidei recipere promeruit. Deinde quòd sit humilitate subiecta: sicut fides beatæ Virginis, quæ ait: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum*, Luc. 7. Verè enim fides humilitate subiecta erat in virgine, quia illud credidit in se fieri debere ad verbum Angeli, quod nunquã à seculis fuerat auditum, nunquam repertum, nunquam visum, aut ab aliquo cogitatũ. O fides Deo accepta! ô humilitas grata! ô obedientia omni sacrificio Deo iucundiùs oblata! ô sublimis mater Domini! ô mater humilis ancilla Domini? quid sublimius esse posset? quid sentire humilius posset ancillam se dicit Domini, quæ mater eligitur; & repentina exaltata promissione, nullam sibi prærogatiuam tantæ gratiæ vindicauit, quin faceret, quod iuberetur. Præterea, quòd sit obedientia decorata, sicut fides Abrahæ, qui obediuit in locum exire, quem accepturus erat in hæreditatem, & exiit nesciens quò iret. Hactenus

S. Basil. *Quia sit perfectia egressio.*

S. Gregor. Nyssen. *Abraham philosophus & fidelis dux.*

B. Laur. Iust.

Luc. 7. *Fidem venustant caritas, humilitas, & obedientia.*

Luc. 7. *Fides, & humilitas B. Mariæ.*

AB. Laurent. Ad hunc locum humilitatis Virginis Deiparæ venit in mẽtem ridicula illa calumnia, quam imperitus iuxta, atque impudens hæresiarcha Caluinus catholicis affstruit, quòd perperam vocemus Dominam, quæ se dixit ancillam Domini: nescit miser, quæ sit humilitatis virtus. tanto enim quis humilior, quanto alioqui sublimior existit. Christus & Dominus, & Deus est, & cùm tantus sit, exinaniuit se, formam serui accipiens. Vermem se, & opprobrium hominum appellauit, qui tamen vniuersorum Dominus est. Cuius exemplum secuta parens virgo ancillam se Domini dicit, quæ tamen mater Domini est, quæ peperit Filium Altissimi, Regem, cuius regni non erit finis: & consequenter Regina Domina & mater Dei est, quam beatam dicunt, dicéntque omnes generationes.

4. Cæterum, quòd fides Abrahæ coniunctam habuerit humilitatẽ, nemo ambiget; patuit enim, nec vir humilis Deo iubenti obstitit, aut quicquam reddidit, cogitauítque contrarium diuino præcepto. Sed quid de caritate? Certè, vt scribit D. Greg. Nyssen. *de vita Greg. Thaumat.* Abraham Chaldaicæ philosophiæ præditus, cùm concinnum, aptum, ratum, constantem, certum, ordinatúmque situm, ac motum syderum animaduertisset, harum rerum cognitione tanquam scala, atque adminiculo vsus fuit ad superi boni contemplationem, cùm reputaret, quòd si ea quæ sensu comprehenduntur, talia essent, quale esse posset id quod sensum superat, atque ita assequutus est id, quod quærebat. Sic Greg. Nec verò nõ dicendum est, Abrahamum excitatum illa tam sublimi veri vnìúsque Dei cognitione, pariter in eius amorem desideriúmque exarsisse quem deprehenderat summè bonum infinitéque amabilem; quo amore incitatus periculosam vnius Dei prædicationem suscepit in Chaldæa; paratus vtique pro Deo animam suam ponere: parum egressionem à terra, à domo patris, à cognatione, & immensas itineris futuri molestias, imperanti Deo. Sed omnia (inquit D. Chrys. *homil. 31.*) leuia & facilia ei apparere faciebat suus in Deũ amor. Vtque amore Dei, amores illos patriæ, parentũ, & cognatorum, qui vehementissimi, atque suauissimi esse solent, vir iste iustissimus superauit. Neque mihi mirandum videtur, quòd Deus ita suis in deliciis habuerit Abrahamũ, quippe quem inuenit, velut virtutum omniũ primitias, & fructus præcoces, qui quòd primi, & noui, & cùm alij non suppetunt, summo habentur in pretio. Enimuero (vt ait D. Cyril. *indicato loco*) in Abrahamum optimè quadrat illud Oseæ 9. *Quasi botrum in deserto inueni Israël, & vt fructum in ficu præcocẽ vidi patres eorum.* Res enim rara, & difficilis inuẽta in solitudine est botrus; inuẽtus tamen semel ab eo, qui omnia vider desideratissimus, & vt decerperetur gratissimus fuit. In ficubus aurẽ gratissimum & iucundissimum cibo ducitur, quod præcox est, ante alia maturescens. Deus igitur sic inuenisse dicitur Abraham inter Chaldæos idulolatras, quasi botrum & præcocem ficum in deserto. Rectè autem præcucibus ficis comparatus est Abraham: nam sicut præcox fructus, quasi specimen est quoddam, & promissio aliorum fructuũ, qui deinde producendi sunt: ita vocationem hanc sortitus est Abraham, quia vestigia eius subsecuturæ erant gentes, quæ tunc ad veri Dei cognitionẽ cultúmque capiendum nõdũ naturæ erant. Hæc ex Cyril. Denique D. Bern. per tria hæc, quæ relinqui iubetur à Domino

S. Gregor. Nyssen.

Abraham cognouit, & dilexit vnum Deum.

S. Chrysost.

S. Cyril. Oseæ 9. *Cur Deus Abrahã habuit in deliciis.*

Abrahamus, intelligit tria genera inutiliũ (vt vocat, cogitationum, quæ nobis insitæ, ac genuinæ sunt, & quibus maximè à virtutis studio retardamur. Exeamus (inquit *ser. de cute, & carne, & ossibus animæ*) de terra nostra; vt non comprehendat nos cogitatio spectans ad voluptatem carnis. Exeamus, & de cognatione nostra, id est, à cogitationibus curiositatis, quę nimirũ, cùm in sensibus corporeis habitet carnali vtiq; cognata est voluptati: exeamus etiã de domo patris nostri, fugiamus cogitationes superbię & vanitatis. Eramus nõ aliquãdo filij iræ, eramus & nos ex patre diabolo, qui nimirum Rex est super omnes filios superbię, & in montibus elationis sedẽ sibi, atque habitaculũ infelicissimum præparauit. Hactenus Bern. O quis affectum animæ secernat ab infida & maledicta terra sui corporis, in qua omnium vitiorum silueſcit eluuies! comprimendum, subiiciendum, mundandum ipsum est corpus, vt in cælo regnet gloriosum. Parcamus itaque (ait S. Cyr. Hieros. *Catech.* 18.) corporibus, & ne tanquam alienis, illis vtamur. Enimuero sic turpitudinum cœno polluimus, sic in vitia abiicimus corpora nostra, quasi forent aliena. Significat etiam hæc Abrahami transmigratio hominis à deteriore ad meliorem vitã diuinitus factam commutationem, vt delicatè admodũ philosophatur Philo Heb. *lib. de migrat. Abraha*, paucula subiiciam, quæ habent: Egredere de terra, &c. id est, è terreno tuo, & cõtaminato corpore, & fuge carcerem corporis, simúlque voluptates, & cupiditates custodes eius carceris quãtum potes, deuita. Egredere cognationem quoque sensuũ, quibus nunc familiariter vteris, ipsis vehementer deditus, qui tamẽ ad flagitia multa, & fœda te pelliciũt & impellũt. Postremò egredere domum paternam, id est, vanitatem tuæ rationis, quæ se prorsus abiecit ad cogitationem rerum caducarum, ac vilium, & in iis, quæ breui peritura sunt, quinetiam tibiipsi valde nocitura, consectãdis, tractãdísque tota planè occupatur. Hinc egredere, id est, ab hoc studio, & cura rationem abstrahe, & ad rerum meliorum, æternarum, ac cælestium contemplationem, & amorem erige. Hactenus ille.

Tria maximè relinquenda pro Deo.

S. Cyril.

Philo Heb. A deterioribus ad meliora transeũdum.

5. *Et veni in terram, quam monstrauero tibi.*) Nõ quæ tellus ea sit viro iusto peragranda, nunc demonstrat; vt nesciens ille, quò iret, totus in fide, atque obedientia positus ampliùs de Deo suo mereretur. Hinc D. Aug. *serm. indicato*, rectè adnotauit: Leuiùs probaretur, si vel nomen loci quò perrexisset, audiret. proficiscitur, pergit, socia scilicet credulitate, coniuge comite, it securus, it fretus, promissum sibi fidei laboribus exacturus, plus sperans de incerto, quàm fuerat securus de proprio. Sic August. Non detegit Dominus terram, in quam deducit Abraham, cùm tamẽ sigillatim commemoret ea, quæ relinquẽda præscribit; ad maiorem scilicet ipsius probationẽ. Quod etiam D. Chrysost. eleganter ita expendit. Egredere, &c. Quasi diceret: Relinque certa & omnibus confessa; & elige magis incerta, & non apparentia. Considera quomodo abinitio exercetur iustus, vt præeligat non apparentia, præ apparentibus, & futura præ iis, quæ in manibus sunt. Præcipiebat ei Deus vt terram, & cætera relinqueret, irétque nesciens, & ignorans quorsum. Non enim dixit ei in quam regionem trãsferre eum velit; sed mãdato indefinito pium Patriarcham exercuit. Considera quantam mẽtem requirebat hoc mandatum, & quæ plana nulla vel affectione, vel familiaritate impediri potuit. Respiciens iustus ad magnitudinem eorum, quę imperata erant, iis, quæ in manibus habebat, incerta præferebat. Ita Chrys. Cùm verò multæ, in hoc facto Abrahami virtutes appareant: fides tamen, & obedientia, maximè videntur eminere: Fide nãque (ait Apostolus *ad Heb.* 11.) Abraham obediuit in locum exire, quem accepturus erat in hæreditatem: & exiuit nesciens quò iret. Quibus verbis, vt vides, & fides & obedientia Abraham commendatur. Dignum omni laude illud est, quòd exiuit nesciens quò iret. Nam (vt optime aduertit Theophylactus) nõ impulisset quispiam, vel scientem, quò esset mox abiturus: vt præsentibus, & paratis omnino relictis futura & imparata persequeretur. Sed Abraham exiuit ab illis, quę videbat, quę sciebat, & quæ possidebat, nesciens tamen quò iret. En fides Abrahami. Nesciebat quidem quò iret, & tamen credebat magnum sibi futurum inde emolumentum, quod sanè sperabat à Deo; verumtamen, quódnam illud esset, prorsus ignorabat. Quo fit (ait Theophylact.) vt ex fide istud prodiret, vt iubenti Deo obsequeretur, cuius esse certiora promissa iam nosset, & ea desereret, quæ inter manus haberet. Sic ille. Sed adhuc interroges, vndénam ex verbis Domini hanc promissionem futurorum bonorum, ad quæ diuinitus vocabatur, intellexit Abraham? Respondeo ex illis prioribus vt in Hebræo habentur לך לך *lech lecha*, vade tibi. Ac si diceret, vt Caiet. & Lyra exponunt: pro vtilitate tua longiùs recede à terra tua. Ista egressio à terra tua, à patre tuo, à domo tua, à cognatis tuis, futura tibi est causa multorũ, & ingentium bonorum: quem planè thesaurũ reperies, si hinc exibis, si tua ista derelinques. Sic bona huius vitæ, & corporis voluptates despicere ac relinquere, imò & mortem subire mouemur in Dei obsequium, futurę immortalitatis præmio excitati. Radix enim (ait S. Cyr. Hier. *Catec.* 18. totius bonæ operationis est spes resurrectionis: expectatio enim retributionis animam erigit spem; promptiórque fit omnis operarius ad perferendos labores, si præmium laborum præuiderit. Sic ille.

S. August. Abrahami obedientia probata, & spei plena.

S. Chrysost.

Ad Heb. 11. Fide Abrahã obediuit.

Theoph.

Caiet. Lyra.

S. Cyril. Hieros. Vtilissima Abrahami egressio.

6. Dixerim ad hæc, spectari fidem Abrahami, non quòd promissionem intellexerit ex verbis Domini, pręsertim, quia vt Lyppoman. & alij cõtendunt: Vade tibi, *lech lecha*, modus est loquendi vsitatissimus Hebręis, idem significans, atque, vade, egredere: vt etiam Lusitanis est, *hidenos, sabinos*. Sed quòd naturam Dei probè cognouerit, benignam & maleficam omnis bonitatis fontem; ac misereri, & benefacere Deo esse quàm gratissimum. Quare (secum ita Abraham) Deus iubet, vt mea relinquam? Grandis in hoc præcepto latet misericordia, magnum mihi à Deo paratur beneficium: largus enim, & beneficus Dominus est, quem colo, nemo tanto Domino incassum vnquam seruiit ac laborauit: spes in eum non confundit. Eia clausis oculis, nesciens quò vado, Deum sequor iubentem & præeuntem. En summa perfectio, quam viri sancti expetunt, & religiosi propositam sibi student comparare in exercenda obedientia, vt velut cæco impetu ferantur, nescientes quò eant. Nihil obedientiæ, aut ratione, aut difficultate, aut fine etiam scrutando inquirentes. Quam promptitudinem cum huiusmodi optabili cæcitati coniunctam *Can.* 1. commendari arbitror, vbi Dominus ad animam sibi dilectã ait: *Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilaui te amica mea.* Vt enim equi iugales

Lyppoman.

Obedientia cæca, sed Deo grata.

Cant 1.

ad cursum feruntur solo ductu sessoris, nec disputant quare huc potiùs, quàm illuc dirigantur: ita Deo probātur, qui Dei iugo sua colla subiiciunt, Dei mandatis aguntur, quasi ratione careant; nec enim quorsum, aut quò, & quare sibi eundum sit, antè disquirunt: sed eunt ad imperiū regentis, nescientes quò eant. Ac fortasse præter aliud significatum, de quo superiùs, illa *Ezechielis cap.* 1. animalia ibant, & non reuertebantur, cùm incederent ad nutum Dei in throno sedētis, impetu ac velocitate fulminis: nec tamen oculos in fronte habere dicuntur, quibus viam antepositam dispicerent: sed vt vertit D. Hieron. Dorsa eorum plena oculis, ne obstantes viç difficultates, obiectáque rerum, rationum ac præceptorum momenta fixis oculis intuerētur. Quinimò, supra oculos farcina ipsa, quæ portabatur, compressos; Dei thronum, quò ille flectebat, mirabili deportabant alacritate. Hac igitur sic explicata obedientia exiuit Abraham nesciens quò iret. Nec mirum est, cur tot ac tam prodigiosa operatus deinde fuerit, quippe cùm incredibilis sit potentia obedientiæ. Idipsum optimè adnotauit D. Greg. *tom.* 3. *hom.* 29. ad illa verba Marci vltima: *Illi autem profecti prædicauerunt vbique Domino cooperante, & sermonem confirmante, sequētibus signis.* Quid (inquit) in his considerandum, nisi quòd obedientiam signa secuta sunt. Beda secutus Gregor. ita loquitur: Quid in his considerandum est, quid memoriç commendādum; nisi quòd præceptum obedientia, obedientiam verò signa secuta sunt? Sic ille. Quid plura? Stetit sol in medio cæli obediente Domino voci hominis, *Iosue* 10. Magnus planè Iosue: sed si rem attentiùs consideres: Domini Iesu typo (vt ait D. Hieron. *in Psal.* 66.) ille magnus erat. Aliud etiam in hoc miraculo, & in hisce verbis adnotauerim: nimirum totum obedientiæ acceptum referri. Sol obediuit Deo, Deus ipsi Iosue in gratiam obedientiæ, quam Deo semper Iosue præstitit. Etenim (vt D. Aug. *lib.* 2. *de mirabilibus sacræ Scripturæ, cap.* 4. obseruat.) Non humani imperij autoritate luminaria requiescunt, sed Domini imperantis iussui obediunt: Dominus orationi serui sui obediens præcipit, & obediunt. Ex quo intelligitur Deum seruorum suorum precibus obedire, & ad eorum necessitatem creaturas suas opportunè gubernare. Hæc August.

Ezech. 1.
S. Hier.
S. Gregor. *Obedientia operatrix mirabilium.*
Marc. 16.
Beda.
Iosue 10.
S. Hieron.
S. August. *Deus seruis suis obedit.*

SECTIO III.

Faciámque te in gentem magnam, & benedicam tibi, & magnificabo nomen tuum, erísque benedictus. Benedicam benedicentibus tibi, & maledicam maledicentibus tibi, atque in te benedicentur vniuersæ cognationes terræ.

1. PRompto iam & alacri animo ad exequenda mandata Domini; fide, spe, atque amore Dei concitatum vidimus Abrahamum in superiori sectione: planè in quo illæ inter se virtutes colloqui viderentur, quarum sententias D. Bernard. exprimit *serm.* 10. *in Psal. Qui habitat*, ad hunc modum. Dicit fides: Parata sunt magna, & inexcogitabilia bona à Deo fidelibus suis. Dicit spes: Mihi illa seruātur. Caritas: Curro mihi (ait) ad illa. Et quidem sic se gerebat Abrahamus, antequā Dominus magnitudinem præmij, quo tā admirabilis viri iusti obedientia remuneranda erat, illi aperiret. Fide sic firma & alacri expeditus Abraham in arduā præcepti dominici executionem sese immittit. O si talem fidem haberes; quanta profectò alacritate viam mandatorum Dei curreres! An non Petrus fide subnixus maris gurgites aliquando pede illæso perträsiit? Enimuero (vt S. Cyril. Hierosol. *catech.* 5. ait) Petrus omni fundamento firmiorem super aquas habens fidem; & grauitatem corporis leuitate fidei attollebat. Sic ille. Solet autem Dominus, vt qui optimè nostram infirmitatem agnoscat, cùm aliquid arduum iniungit, præmium illicò proponere, quo humana fragilitas futuri boni spe illecta mirandum in modum excitatur. Qua de re luculenter ita D. Ambr. *lib.* 1. *de pœnit. c.* 16. Omne studium torpescit dilatione; & ideo Dominus, vt præsentium fructu cumularetur deuotio discipulorum, dixit: Quoniam qui dimisisset omnia sua, & Deum secutus esset, septies tantùm reciperet, & hîc, & in futurum. Priùs hîc promisit, vt fastidia dilationis auferret. Addidit: Et in futurū, vt hîc disceres credere in futurū quoque soluenda tibi præmia. Remuneratio igitur præsentium, testimonium futurorum est. Hæc Amb. Inprimis promittitur Abrahamo numerosa, & gloriosa posteritas; id enim est: Faciam te in gentem magnam. Pulchrè S. Ambros. *ca.* 2. Sicut (inquit) concernanda fuerunt præcepta nequid lateret; ita etiam proponendi præmia, ne fortè desperaret. Tentatur, vt fortis, incitatur, vt fidelis, prouocatur, vt iustus. Vberiùs idem prosequitur Rupertus Abbas. Quasi operarium (ait) electum Deus ad operandum conducens, cùm dixisset: Egredere, &c. continuò sperandam quasi, taxando mercedem primò ait: Faciam te in gentem magnam, non dixit, in gentem multam, sed magnā, quia illa gens, quç promittitur, comparatione aliarum gentium non valde multa futura erat. Non (inquit Moyses) quia cunctas gentes numero vincebatis, vobis iūctus est Dominus, & elegit vos, cùm omnibus sitis populis pauciores: sed quia vos dilexit Dominus, &c. *Deuter.* 7. Et verè magna gens, cuius Dominus Deus eius, quam honorificauit & magnificauit magnus Dominus, de qua magnos Patriarchas & Prophetas, scribas peritos, ac diuersorum meritorum magnos viros habemus, per quos veram Dei magnitudinem cognouit mundus. Hęc Rupertus. Sine dubio magna erat futura gens Hebræorum, magnitudine opum, honorum, virtutum, illustrium & sanctissimorū virorum, rerum gestarum & prærogatiuarum, quibus à Deo prçter omnes gentes notabilitata est: nō enim fecit taliter omni nationi, & iudicia sua nō manifestauit eis, *Ps.* 147. Terram quippe Hebræis attribuit promissā: Quæ terra (inquit S. Hier. *ad* 16. *Marc.*) multis est plena miraculis: vbi fidelium credulitas plus actibus, quàm lectionibus eruditur.

2. Sed omnium maximè dicitur gens magna; propterea quòd ex illa demum egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, *Isa.* 11. quem locum D. Amb. *lib.* 2. *de Spiritu sanct. cap.* 5. his verbis interpretatur. Radix Iesse Patriarchæ familia Iudæorum, virga Maria, flos Mariæ Christus, qui bonum odorē fidei toto sparsurus orbe virginali ex vtero germinauit, sicut ipse dixit: *Ego flos campi, & liliū cōuallium.* Cāt. 2. Flos odorem suum succisus reseruat, & cōtritus accumulat, nec auulsus amittit. Ita & Dominus Iesus in illo patibulo crucis, nec cōtritus emarcuit, nec auulsus euanuit; sed illa lanceæ pūctione succisus, facto speciosior sui coloris cruore vernauit,

S. Bern. *Fides, spes, caritas quid clamant.*
S. Cyril. Hierosol.
S. Ambr. *Præmio excitatur deuotio.*
Luc 18.
S. Ambr.
Rupert.
Deut. 7. *Splendor gentis Hebrææ.*
Psal 147.
S. Hieron.
Isai. 11.
S. Ambros.
B. Maria virgo cuius flos Christus.

A nauit, mori ipse nesciens, & mortuis æternæ vitæ munus exhalans. Hæc Ambros. Similis interpretatio est apud D. Bernard. *serm. 2. de aduentu.* Virgo (inquit) Dei genitrix virga est, flos Filius eius; flos, in quem desiderant prospicere Angeli, flos ad cuius odorem reuiuiscunt mortui. Idem *serm. 2. de annunciat.* Illud attende diligenter, quòd florem hunc de radice, non de virga dixerit ascensurum. Quia etenim si noua Christi caro in virgine creata esset ex nihilo, non de radice flos, sed fortè de virga dici poterat ascendisse. Nunc autem quia prodiit ex radice, sine dubio ab origine communem probatur habuisse materiam. Eandem explicationem repetit, coniiniùs tamen de ascensione ex radice *lib. 5. de consideration.* De radice (inquit) eius ascendisse dixisse poterat, & flos de virga, sed maluit de radice, vt vnde virgam, inde florem duxisse originem demonstraret. Inde igitur sumpta caro, vnde orta virgo; nec noua in virgine, quæ prodiit ex radice. Hæc omnia Bernard. S. Hieron. ad hunc locum ista obseruat: pro radice, quam soli LXX. transtulerunt, in Hebr. habetur גזע *guedagh*, idest, truncus: vt ostendatur, quòd nullo de stirpe Dauid antiqui regni gloriam possidente, quasi de trunco Maria, & de Maria Christus exortus sit. Sic ille. Igitur magna gens Hebræa, de qua prodiit Maria, de qua natus est Iesus Christus Deus & homo. Faciam te in gentem magnam, spiritualiter vtrique populum Christianum, cuius pater est Abraham, non carne, sed spiritu, & fide. At verò, quæ gens veriùs dicitur magna, quàm Christiana? Magnam etiam intelligo, id est, numerosam, ex omnibus scilicet mundi plagis confluentam, & è cunctis nationibus congregatam. Icirco enim eleganter dixit Lactant. *lib. 4. de vera sapient. cap. 26.* de Christo Domino cruci affixo; extendit in passione manus suas, orbémque dimensus est, vt iam tunc ostenderet, ab ortu Solis, vsque ad occasum magnum populum ex omnibus gentibus congregatum sub alas suas esse venturum. Hæc Firmian. Magnam dico magnitudine sanctitatis, quia fortem bellatricem victoriis, ac triumphis de diabolo, déque vitiis insignem. Appositè Christianos, Catholicos quidem alloquutur D. Epiphan. *in suo Ancorat.* O vos orthodoxi, & Ecclesiæ filij, veritatis Filij Sapientis & fortissimæ mulieris illius filij, cuius gloria est apud Salomonem, dicentem: *Mulierem fortem, quis inueniet?* Prouerb. 31. velut rara sit, imò potiùs vna. Fortem mulierem intellige Ecclesiam Dei, vestram matrem, qua nihil fortius est, vt quæ moriatur per singulas excitatas persecutiones pro nomine viri sui. Hæc Epiphan. Et verò quæ maior fortitudo aut esse, aut fingi potest, quàm vt Ecclesia Dei in filiis suis quotidie moriatur in persecutionibus: atque in pace mortificationem quoque Domini Iesu circunferat? Quid enim fortius, quàm quod videmus, innumerabiles virorum & mulierum exercitus in Christiana militia aduersus carnem & sanguinem decertantes, compressa libidine, cupiditatibus edomitis, vnam sequi voluptatem spiritus, quæ sola est in virtutum studio in Christi Domini de cruce pendentis amore, & imitatione. Nam vt piè, veréque dictum est à D. Leone Pontifice *serm. 6. de passione.* Felle quidem & aceto Domini Iesu potari omnem carnis & mundi delectationem fastidimus resistentes diabolo; qui (vt ait

Christus crucifixus dat vitam æternam. — S. Bernard. — *Christus ex virgine matre verã humanam carnem assumpsit.* — S. Hier. — *Christianorũ multitudo, & fortitudo.* — Lact. Firm. — S. Epiph. — Prou. 31. — *Iustorũ voluptas in Christo crucifixo.* — S. Leo.

S. Petrus Chrys. *serm. 11.*) dat virtutes odio, vitia dat amori. Quis dignè Christianæ Ecclesiæ comprehendet excellentiam, cuius sponsus est Spiritus sanctus: & (vt loquitur S. Cyril. Hier. *cat. 16.*) magnus est præsul, & gratiarum parochus?

3. *Benedicam tibi, & magnificabo nomen tuum, erisque benedictus.* Quæ sit ista benedictio, quæri solet à multis. Rupertus spiritualem intelligit: Gratiam (inquit) Spiritus sancti. Quare priorem promissionem ad temporalia, istam verò secundam ad spiritualia bona putat pertinere, & quidem debebatur Abrahamo ad obsequium Dei alacriter currenti, isthæc Domini benedictio; vt, qui temporalibus pro amore Dei nuncium remittit, spiritualium donorum longa benedictione potiatur. Contrà verò vbi est rerum temporalium amor, & solicitudo, summa est inopia spiritualium, & cælestium. In quam sententiam audi D. Bernard. *serm. de miseria humana.* Quid foris vagatis ô homo? quid foris quæris? quid his carnalibus studes? quid in secularibus te implicas? quid in vanitatibus te inuoluis? in inferioribus delectaris? quid ab omnibus interioribus, & superioribus elongaris; & per ea, quæ foris sunt, diffunderis? quanto magis ad mundum accedis, tanto magis à te recedis; quanto magis foris es sapiens, tanto magis intus stultus efficeris. Quanto magis foris lucraris, tanto magis intus perdis; quanto magis in his, quæ foris sunt, vagaris; magis intus euacuaris; quanto magis in temporalibus es solicitus, tanto magis es mendicus in spiritualibus. Dormit in te spiritus Dei, & vigilat in te spiritus mundi; feruet in corde tuo amor terrenorum, & moritur in te amor æternorum bonorum. Mundum diligis, & Deum relinquis, omnium recordaris, & teipsum obliuisceris. Quæ super terram sunt desideras, & diligis; cælestia verò non curas: appropinquas ad interitum, & elongaris à salute: curris ad diabolum, & elongaris à Deo. Redi, redi præuaricator ad cor. Hactenus Bernard. Ambi ergo & promerere benedictionem Spiritus sancti. Etenim (vt inquit S. Cyril. Hierosf. *cat. 17.*) custos est Paraclitus de te solicitus, tanquam de suo milite, de introitu tuo, & de exitu, de insidiatoribus tuis, & dabit tibi omnigena charismatum dona, si non per peccata illum contristaueris. Scriptum est: *Nolite contristare spiritum sanctum Dei*, ad Ephesios 4. Sic ille. Promittit Dominus suam benedictionem Abrahamo, sed prius hominem in arduum certamen intulerat. Egredere de terra tua, &c. Non enim dabitur corona nisi ei, qui legitimè certauerit. Est (ait D. Chrys. *hom. 17. ad Heb.*) tempus belli, & tu ea tractas, quæ sunt eorum, qui ducunt choros? Ibant illa Ezech. animalia Deum quasi bellantem in curribus portantia, in modum fulguris coruscantis; nec aut risui aut cantui, aut vanitati locus erat. Vnde D. Gregor. *hom. 8. in Ezechiel.* Quia bellum contra aëreas potestates sumitur, rectè subiungitur; vt sonitus castrorum. Quid ergo in vita, quæ militia est, ridiculis inhiamus rebus? minatur Dominus Amos 7. *Demolientur excelsa idoli.* Vertunt LXX. Dissipabuntur aræ risus. Quæ nimirum (inquit D. Hieron.) risu & subsannatione sunt dignæ. En omnia quæ filij huius seculi amant, sectantur, ac venerantur, & pro quorum amore atque studio aliquando corpora, sæpiùs animas miserabili sacrificio immolant, nihil aliud sunt, quàm risus, & meræ nugæ: ridiculi quos decipiunt, & alliciunt

S. P. Chrys. — *Diabolus falsò dat odio virtutes, & amori falsa.* — S. Cyr. Hier. — Rupert. — S. Bernard. *Mundo deditus à Deo recedit.* — S. Cyr. Hier. Ad Ephes. 4. — S. Chrys. *Vita militia afficientandum itaque est.* — S. Greg. — S. Hieron. — *Vana & ridicula bona huius vitæ.*

S.Ambros.

Voluptatis illecebra periculosa.

In nundinis venundatur peccator.

Rupert.

ciunt falsa quædam, & ridicula voluptate. Est enim (inquit D.Ambros.*lib.7.in 12. Luc.*) lenocinantis quidam laqueus voluptatis, qui nostrórum vestigiis animorum, quædam vincula subnectat, vt si igneum vigorem, puritatémque naturæ, terrenæ materiæ sensus bebetauerit, luxuriæ pretio secularis addictum, sub quadam vitiorum auctione constituat. Sunt etiam quædam nostrorum nundinæ delictorum. Itaque variarum capti illecebris voluptatum venundamur sub peccato, &c. Hæc Ambros. Existimat Ruper. nec immeritò Domini promissiones, suo quamque, præceptis antè impositis respondere: vt quia præceperat: Egredere de terra tua, nunc polliceatur: Faciam te in gentem magnam: deinde mandarat: Et de domo patris tui, & de cognatione tua; promittit verò: Benedicam te, &c. Sic tanta præcepti seueritas mitigatur dulcedine promissarum benedictionum, quam illi hodie degustant, qui pro Dei amore illa omnia relinquunt. At licèt nō omnibus datum sit sua istbæc omnia relinquere, nefas tamen est illa Deo præferre; ait enim Dominus: *Qui diligit patrem, aut matrem, plusquam me, non est me dignus,* Matth. 10. Hæc Domini verba intelliges ex D. Ambros. *in 12. Luc.* Non diligere (inquit) parentes, sed Deo præferre prohiberis; etenim naturæ pignora Domini beneficia sunt; nec quisquam debet plus amare beneficium, quod accepit, quàm Deum, à quo beneficium seruatur acceptum. Prima causa religionis, secunda pietatis est. Oportet enim, vt diuinis bumana posthabeas. Nam si officium parentibus exhibendum est, quanto magis autori parentum, cui gratiam etiam pro parentibus tuis debes? Aut si illi omninò non recognoscunt parentem, quemadmodum tu recognoscas? Non igitur dicit renunciandum esse pignoribus, sed Deum omnium præferendum. Hæc Ambros. Optimè hîc enimaduertit S. Chrysost. *homil.35.in Matth.* In omnibus obtemperandum parentibus est, prætetquam in iis, quæ pietati officiunt. Amare aliquem plus, quàm Deum tam diligenti, quàm ei, qui diligitur, perniciosissimum est.

Dulcia præcepta relinquenti mundum.

Matth. 10.
S. Ambros.
Deus parentibus præferendus

S.Chrys.

4. *Benedicam tibi.* Plures benedictionem dominicam, Abrahæ promissam, ad omnia bona gratiæ naturæ, ac fortunæ extendunt. Et quidem de bonis gratiæ nonnihil diximus; de cæteris subinde differendum. Sed primùm omnium subtiliter D.Chrys. *homil.31.* commendat obedientiam Abrahami. Nam si pius non fuisset, & obediens, dicere (inquit) potuisset: Quare me peregrè proficisci iubes, & in alienam terram abducis? Quare in domo paterna versantem tua benedictione non dignaris? Quare si me magnum vis facere, non hîc magnum facis? At nihil horum vel in mentem suscipiendum censuit: sed sicut voluntarius seruus ad solum imperium obediuit, nihil curiosè quærens, nullúmque aliud negotium prætexens, &c. Ita Chrys. Reliquit sua, quæ possidet Abraham, vt benedictione Dei perfruatur; opum & nominis gloria clarus. Qui enim seminant in lacrymis, in exultatione metent, *Psal.* 125. Declarat S. Aug. Mittont semina sua, bonam voluntatem, & bona opera. In lacrymis agricola quando procedit cum aratro, & portat semen, nónne aliquando frigidus ventus est, & imber deterreret? tremit frigore, & tamen procedit & seminat. timet enim, ne cùm tristem diem attendit, & expectat lætum, transeat tempus, & non sit quod

S.Chrys.
Prompta & sacra obedientia Abraham.

Commendatur diuitibus eleemosyna.

A metat. Discant diuites huius seculi, saltem aliquid de suis bonis dimittere pauperibus erogando, vt benedictionem & hîc, & in futuro recipiant à Domino. Audiant D. Ambros.*lib.7. in 12. Luc.* diuitibus egregiè consulentem. Remanent in seculo cuncta, quæ seculi sunt, & pereunt nobis, quæcunque congregantur hæredibus. Neque enim nostra sunt, quæ non possumus auferre nobiscum; sola virtus comes est defunctorum: sola nos sequitur misericordia, quæ cælestium dux præuia mansionum pecuniæ vilis vsura tabernacula defunctis acquirit æterna. Sicut Dominus dicit: *Facite vobis amicos de mamona iniquitatis; qui vos recipiant in æterna tabernacula.* Bonum

S.Ambros.

Sola virtus comes est defunctorum.

Luc. 16.

B itaque, ac salutare præceptum, & idoneum, quod & auaros posset animare, quó studeant corruptibilia perennibus, terrena mutare diuinis. Sic Ambros. Non cælestia modò, sed etiam temporalia bona Deus amplissima pollicetur Abrahamo. Vtrobique benedictio Dei cernitur: nec enim vir iustus inter opes, & honores à modestia, pietatéque deflexit. Pulchrè D. Hieron. *Epist.9.* ad Saluinam hac de re disserens: Vnusquisque (inquit) non hominum, sed rerum pondere iudicandus est. Nec diuiti obsunt opes, si eis benè vtatur; nec pauperem egestas commendabiliorem facit, si inter sordes & inopiam, peccata non caueat. Vtriusque nobis rei testimonium, &

S.Hieron.

C Abraham Patriarcha, & quotidiana exempla suppeditant, quorum alter in summis diuitiis amicus Dei fuit; alij quotidie in sceleribus deprehensi pœnas legibus soluunt. Deinde paulo inferiùs disputans de honoribus & dignitatibus huius seculi, quibus nequaquam ab statu virtutis viri sanctissimi dimoueri solent, sic adiungit. Daniel, & tres pueri, sic præerāt Babylonicę opibus, & sic erant inter principes ciuitatis, vt habitu Nabuchudonosor, Deo mente seruirent. Mardochæus, & Esther inter purpuram, sericum, & gemmas superbiam humilitate vicerunt, tantique fuerunt meriti, vt captiui victoribus imperarent. Hæc illuc tendit oratio, vt ostendam Nebridium coniunctionem sanguinis regalis, & affluentia diuitiatum, atque insignia

Virtus cum honoribus & opibus.

D potestatis, materiam habuisse virtutum. Hæc Hieron. Verùm vti se principes, & diuites in officio pietatis, ac modestiæ contineant, imitentur Nebridium ipsum, qui (vt adiungit D. Hieron.) quasi vicinæ mortis præscius, inter fulgorem palatij, & honorum culmina, quæ ætatem anteibant, sic vixit; vt se ad Christum crederet profecturum. Sed quid ego Nebridium profero in exemplar modestiæ? Audi ipsam (qua nihil in rebus creatis sublimius) Dei matrem: *Magnificat anima mea Dominum,* Luc. 1. Ad quæ verba S.Bernard. *serm. in signum magnum,* ita effatur. Ineffabili scilicet artificio spiritus superueniens tantæ humilitati magnanimitas tanta in secretario virginei cordis accessit. Agit hoc in cordibus electorum gratiæ prærogatiua diuinæ, vt

Luc. 1.
S. Bern.

B. Maria humilis & sublimis.

E eos nec humilitas pusillanimes faciat, nec magnanimitas arrogantes. Sic Bern.

5. *Erisque benedictus.* Hebraic. והיה ברכה *vehieh berachab*; & sis benedictio. Imperatiuus pro futuro ponitur, ad maiorem rei futuræ certitudinem demonstrandam; abstractum pro concreto, quod adauget copiam, & perfectionem benedictionis. Est etiam hæc vsurpatio abstracti pro concreto frequentissima, & elegantissima, non apud Hebræos tantùm, sed in omnibus ferè linguis, vt scelestum hominem vocamus scelus: & diui

& diuinæ literæ passim appellant Christum Dominum redemptionem, salutem, veritatem, medicinam, propitiationem, &c. At si antè dixit: Benedicam tibi, quid est quod nunc adiungit: Erisque benedictus? Id est, (declarat Procop.) dignus habeberis benedictione ob eximiã præstantiam, & perfectæ virtutis profectum. Sic ille. Beneficiis quidē Dei multis quotidie afficimur; at illis adhuc indigni sumus, nec per ea proficimus ad virtutem. Ratus igitur Abraham. *Benedicam benedicentibus tibi; & maledicam maledicentibus tibi.* Hebr. מברכיך ומקללך *mebarachecha, umquallelcha*, benedicentibus, maledicentibus te, vt ostendat plures fore, qui benedicent: pauciores, qui maledicent Abrahamo. Porrò qui penitus rimantur vim verbi קלל *galal*, dicunt propriè idem esse, atque despicere, leuem reputare, maledicere, leuem ac velocem esse. Apposite hæc omnia coniunguntur; nec enim inter homines acerbius conuicium, & maledictum intorquetur alicui, quàm vt leuiculum aut despicabilem, vti quisquilias, & nihili, appellent. En quàm vtile fuit Abrahamo egredi de cogitatione sua, reliquit paucos cognatos, & innumeros inuenit amicos, & benedicentes, fausta omnia precantes, honorantes, ac velut Angelum venerantes, vt in inferioribus videbimus. Sapiens est, & felix negotiator, qui pro Dei amore, atque obsequio, vel amittit aliquid, vel contemptui aliorum se exponit; quam summè admirabilem, in semper Virgine Dei matre prudentiam (cùm Angelo reddidit, quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?) suspicit & prædicat D. Bernard. *homil. 3. super, missus est*, hisce verbis Dominam affatus. Tu verò non dicam præceptum de virginibus, sed nec consilium nec exemplum habes; nisi quòd vnctio docebat te de omnibus, ac sermo Dei viuus, & efficax antè tibi factus est magister, quàm filius, priùs instruxerit mentem, quàm indueret carnem. Christo ergo deuoues te exhibere virginem, & nescis, quòd ipsi exhiberi te oportet etiam matrem: eligis in Israel esse contemptibilis; & vt illi placeas, cui te probasti, maledictum incurrere sterilitatis, & ecce maledictio benedictione commutatur, sterilitas fœcunditate recompensatur. Sic Bernard. Vbi etiam eleganter Beda: Propositum (inquit) suæ mentis reuerenter exposuit; vitam videlicet virginalem ducere se decreuisse. Quæ, quia prima fœminarum tantæ se virtuti mancipare curauit; iure singulari præ cæteris fœminis beatitate meruit excellere. Sic ille. Præclarum hoc est diuinæ aduersùs Abrahamum beneuolentiæ argumentum; vt non suis tantùm, sed omnium penè gētium, ad quas accesserit, benedictionibus honorandum, cumulandúmque velit. Et quidem seruis Dei omnia cooperantur in bonum: atque vt Belam ille *Num. 23.* optimè respondit solicitanti regi ad maledicendum Israëli, quem sciebat diuino præsidio circumuallatum. Quomodo maledicam ei, cui non maledixit Deus? qua ratione eum detester, quem Dominus non detestatur? Rectè Rupertus subnotauit de maledictione, ac detestatione efficaci, scilicet cuius effectus sequatur. Nemo (inquit) maledicere, & detestari efficaciter illum potest, cui à Domino data est benedictio. Lyra quoque intelligit à Balam significati frustrà hæc omnia contra Israëlem Dei beneuolentia circumseptum fieri. Contrà verò diuina gratia destitutus omnium maledicentium, ac nocentium conui-

Procop.

Sapiens, qui pro Deo amittit aliquid.

S. Bern.

B. Maria eligens contemni honoratur.

Beda.

Seruis Dei omnia cedunt in bonum.

Num 23.

Rupert.

Lyra

A B C D E

tiis, atque violentiis est expositus, veluti, qui inter medias depræliantium hostium phalanges inermis ac nudos constitueretur. Quod argumentum luculenter pertractat D. Bernard. *serm. de miseria humana*, vbi inter alia sic ait. Omnia mundi huius tibi dedit Deus; & tu propter omnia relinquis eum. Omnia propter te fecit Deus; & tu propter omnia dimittis temetipsum. Propter omnia, quæ occurrunt tibi, dimittis Deum; & icciico omnia dimittunt te. Propter creaturas relinquis creatorem; & ideo contra te insurgent omnes creaturæ: qui offendendo creatorem, offendisti omnem creaturam: ideo creaturæ, quæ factæ sunt in ministerium, & vtilitatem tuam, conuertentur in vindictam, & pœnam tuam. Hæc Bernard.

6. Longè verò à Christiano vitium istud est maledicendi: cùm nobis diuino præcepto iniunctum sit: *Benedicite, & nolite maledicere*, ad Rom. 12. etiam maledicentibus benedicendum: vt Apostoli factitabant 1. Cor. 4. *Maledicimur, & benedicimus: persecutionem patimur, & sustinemus: blasphemamur, & obsecramur.* Bene Theodor. non modò tolerantiam, sed perfectionem philosophiam aperuit. Profectò nulla maior, quam quæ in iis verbis exprimitur. Non omittam interpretationem Theophylacti, quæ sic habet: Quod omnium est præstantissimum, nihil horum iniquo animo toleramus. At vnde id liquet? Ex malis nimirum, quæ nobis ab omnibus ingeruntur; cùm illa officiosa quadam compensamus vicissitudine: ita vt eos, qui in nos maledicta congesserunt, benedicto mox prosequamur. Et qui acrioribus non conuitiis vrgent (blasphemia enim acerbiorem contumeliam præfert) obsecramus, hoc est, mitioribus & linientibus verbis illorum in nos conuitia compensamus: ideoque Christiani stultitiæ arguuntur, qui pro malis bona pendunt. Sic ille. O prudentem illam stultitiam! Vtinam horum stultorum apud nos infinitus esset numerus! quòd sit in præsentia caritas illa, & pietas, & mansuetudo primitiuæ Ecclesiæ vigeret; vel ipsæ gentes barbaro ritu depositο nostram fidem nostro excitatæ exemplo amplecterentur. Quod quidem adhuc ætate D. Ambros. passim videbatur. Sic enim scribit *lib. 7. in cap. 12. Luc.* Sacrosancta religio moralibus disciplinis, & mitibus pietatis exemplis, etiam fidei exules, ad reuerentiam tamen sui clementer inuitat: vt præuia fidei disciplina, mansuetudine sui superstitionum dura dissoluat, & obnoxias erroribus mentes cogat etiam fidem credere, quas potuit pietate mulcere. Etenim cum fidei alta pectoribus non capiuntur infirmis, per ea, quæ præcepta sunt, ea quæ veneranda sunt æstimantur, vt iusta de iusto, sancta de sancto; bonorum suorum bonum testentur autorem. Dominus enim simul diuinitatis reuerentiam, & pietatis gratiam sua lege complexus est, dicens: Diliges Dominum Deum tuum; & diliges proximum tuum. Hæc Ambros. Vbi videas infidelium sectas duris esse dogmatibus plenas, vt quæ diabolum inimicum, ac truculentum habeant autorem. At in fide Christiana mansuetudinem, ac pietatem dominari; hac verò lenitate præceptorum, consiliorum, ac morum inuitari infideles, ac velut suauissimo concento deliniri. Atque hîc locum habet illud Plutarchi à Clem. Alexand. percelebratum: Amor docet musicam. Quare infideles istam Christianæ legis ac gentis suauitatem admirati, veuetabantur illius auto-

S. Bernard. *Hostis fit rerū omnium, qui Deum offendit.*

Ad Rom. 12.

1. Cor. 4.

Theod.

Theoph. *Christiani se pro malis bona rependere.*

S. Ambr. *Christiana mansuetudine infideles expugnatur.*

Plutar. *Amor Christi ...*

rem Christom, atque adeò ad tollendum iugum A suaue, & onus leue portandum illius Dei, qui mitis est, & humilis corde, cuius mandatum est, vt diligamus inuicem, colla sua libentissimè offerebant. Iccirco dominus secundo loco beatitudinem inter alias hanc proposuit: *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram*, Matth. 5. Vtique (declarat Beda) qui improbitatis amaritudine cedunt, possidebunt terram non maledictionum spinas germinantem, sed animam sinè defectu pascentem. Sic ille. S. Hilar. terræ nomine intelligit corpus Christi Domini. Mites quidem securiùs & confidentiùs ad Eucharistima accedunt. Illud etiam hoc loco diligenter considerandum est, quanti Deus faciat viros iustus ac B sanctos, vt per eos, & propter eos aliis benedictionem suam impertiatur: Benedicam (inquit) benedicentibus tibi, atque vt propter eos maledictionibus alios subiiciat; maledicam maledicentibus tibi. Proh quantum regibus, regnis, Rebuspubl. ciuitatibus, orbi vniuerso vtile est habere in se iustos viros, amicos, & beneuolos; quantum verò malum est eos contemnere, opprimere, afflictare? Mira in hanc sententiam, multaque Philo Hebræus congerit *lib. de migr. Abrahæ*, pulchriora seligam. Compertum est (inquit) ad familias, ciuitates, regiones, nationes, atque etiam patentissimos terrarum tractus, ex vnius viri probitate nonnunquam magna peruenisse commoda, amplissimásque felicitates. C Nimirum vir iustus quasi fulcrum, & firmamentum est generis humani. Iustorum supplicationibus Deus permotus, aperto cælesti promptuario niuis, imbrísque in morem affatim depluit, vt inde omnes terrestres lacunæ restagnent. Oremus igitur, vt tanquam columna in domo, & mens in anima; sic humano in genere vir iustus permaneat ad calamitatum remedium: nam huc incolumi de salute publica desperandum non est: per huoc enim seruator Deus præstantissimam porrigit medicinam, qua oblinantur animarum vulnera. Hæc Phyl.

Beda

S. Hilar.

Philo.

Vir iustus mundo proutilis.

Vir iustus rem duum mundi.

7. *In te benedicentur vniuersæ cognationes terræ.*] Planè hoc non est impletum in ipso Abrahamo, quem soli notum habuerunt Iudæi. Nec enim D (vt euidenter constat) huiusmodi benedictio accidit cunctis gentibus ex persona Abrahæ, nec etiam ex vllo posterorum eius præter vnom Messiam. Igitur manifestum est non posse intelligi, nisi de Messia, de Christo Iesu Filio Dei: de quo Simeon Luc. 2. *Lumen ad reuelationem gentium.* Isai. 49. *Dedi te in lucem gentium, vt sis salus mea vsque ad extremum terræ.* Genes. 49. *Ipse erit expectatio gentium.* Agg. 1. *Veniet desideratus cunctis gentibus.* Ad Ephes. 1. *Qui benedixit nos in omni benedictione spirituali, in cælestibus in Christo Benedicentur omnes gẽtes in te, hoc est, in semine tuo qui est Christus*, ad Gal. 3. Vnde D. Petr. Vos estis (scilicet Christiani) filij Prophetarum, & testamenti, quod disposuit Deus ad Patres nostros, dicens ad E Abraham: Et in semine tuo benedicentur omnes familiæ terræ. Vobis primùm Deus suscitauit Filium suum, misit eum benedicentem vobis, *Act.* 3. Nec opitulatur Iudaicæ superstitioni, quod Hebr. sit, ונברכו *venibrechu*, & benedicent se; sensus enim planus est. Hanc Dei in Christu, & propter Christum, & in nomine Christi benedictionem, qua gentes ad Christum conuersæ perfruuntur, ipsæ sibi mutuò precabuntur, gratulabuntur, & per Sacramentorum communicationem applicabunt. At vbinam ter-

Benedictiones Dei ad Abraham solum Christo perfectè sunt completa.

Luc 2.

Isai. 49.

Gen 49.

Agg. 1.

Ad Ephes. 1.

Ad Gal 3.

Act 3.

A tarum gentes mutuò se benedicunt in Abrahamo, cujus nomen paucula nouerunt. Omnium, maxime in Christo, & per Christum mater ipsius semper virgo benedicta est inter mulieres. Beatam illam dicũt omnes generationes, *Luc.* 1. Beatus venter qui Christum portauit, & vbera matris quæ Christus suxit, *Luc.* 11. Vel ipse impurus Mahomeres in Alcoran. *cap. Albacher* ita scribit: Conceptus est Christus ex virtute Dei de matre virgine sanctissima, & purissima super omnes mulieres. Virginem sempiterno pudore intemeratam prædicant, prædicabúntque omnes gentes; ab omnibus enim fideles in Dei Ecclesiam colliguntur, quos omnes illustrat fulgor Spiritus sancti, qui superuenit in virginem, & B virtus Altissimi obumbrauit illi. Exponit Beda: Concupiscentiæ non fuit æstus, vbi vmbram fecit Spiritus sanctus. Sic ille. Quamobrem non hæc tantùm extrema promissio soli Christo ex semine Abraham conuenit: verumetiam superiores ex parte quidem in Abraham, perfectè autem, atque in toto completæ sunt in Christo. Faciam te in gentem magnam; magnificabo nomen tuum; benedicam benedicentibus tibi, & maledicam maledicentibus tibi.

Luc. 1.

Luc. 11.

B. Mariam prædicant etiã Mahometani.

Beda Luc. 1.

SECTIO IV.

C *Egressus est itaque Abram sicut præceperat ei Dominus, & iuit cum eo Lot: septuaginta quinque annorum erat Abram cùm egrederetur de Haran. Tulítque Sarai vxorem suam, & Lot filium fratris sui, vniuersámque substantiam quam possederant, & animas quas fecerant in Haran.*

8. MEmorabile profectò exemplum obediẽtiæ: homo ingrauescente senio penè cõfectus, relicto solo natali, cognatorum consuetudine, domóque propria suscipit peregrinationem longissimam ac difficillimam, eò tantùm, D quòd iubetur à Deo, cuius imperio, quinimo, & nutui omnia posthabuit; ne verbum quidem faciens, aut rogando, aut discutiendo, nedum renitendo. Vera est enim illa sententia D. Greg. *in cap. 3. Reg.* 1. Euangelicæ perfectionis, atque obedientiæ religiosæ amatoribus identidem cõmemoranda. Vera (inquit) obedientia, nec præpositorum intentionem discutit, nec præcepta discernit. Quia qui omne vitæ suæ iudicium maiori subdidit, in hoc solo gaudet; si quod præcipitur, operatur. Nescit enim iudicare, quisquis perfectè didicerit obedire: quia hoc tantummodo bonum putat, si præceptis obediat. Sic Gregor. Non retardatur difficultatibus quæ multæ occurrerant, & grauissimæ ab exequendo E Domini mandato: admirabilis enim solet esse fortitudo, & constantia obedientiæ, nata vt puto ex cruce Christi Domini, vbi de hostibus, déque opprobriis, cruciatibus, ac morte ipsa triumphauit, qui factus est obediens vsque ad mortem crucis, *ad Pilipp.* 2. Quamobrem grauiter disserens de cruce Domini D. Cyprian. *in Symbol. Apostol.* hæc adiungit. Nos edocet primò omniom vsque ad mortem resistere aduersùs peccatum, & libenter interitum proprietate suscipere. Tum deinde, & obedientiæ nobis in hac eadem cruce proponit exemplum. Quia ergo ille magnus

Magister

Cæca & prompta obedientia.

S. Gregor.

Ad Philip. 2.

S. Cyprian

Christus crucifixus constantiam & obedientiam docet.

Magister est, qui fecerit, & docuerit; ideo obedienciam, quæ piis, morte etiam suscepta, seruanda est, docuit ipse priùs pro hac moriendo, seruari. Ita Cyprian. Duas præcipuè Christus Dominus virtutes, vt considerat D. Ambros. è cælo in terram secum deduxit; quas humanum genus, sibi maximè fastidiosas, obliteratis iam Abrahami, Patriarcharum, & Prophetarum Dei semper obedientium exemplis prorsus ablegarat. In paradiso (inquit) defecit humilitas, & ideo venit è cælo. In paradiso orta est inobedientia; & ideo obedientia cum Saluatore descendit. Inflabat caro: vnde subiectio mansuetudinis inueniri non poterat in terris. Intumuerat omnis præuaricatoris hæreditas. Veniens Dominus Iesus exinaniuit se se, humiliauit semetipsum, factus obediens, vsque ad mortem crucis. Sic Ambros. Benè id quidem: attulit è cælo in terram Dominus obedientiam. At quorsum dices? Idem Ambros. quæsito respondet *in Psal. 61.* interpretans verba illa: Nónne Deo subiecta erit anima mea; ad hunc modum. Susceptutus carnem hominis Dominus noster Iesus, vt in se eam ipse mundaret; quid prius, quàm peccati veteris primum debuit abolere contagium? Nam quia per inobedientiam culpa irrepserat, dum mandata diuina temerantur; obedientiam vtique præ cæteris debuit reformare, vt seminarium erroris excluderet. Voluit mundare vulnus, vt affectum sanaret, ne inobedientiæ sordes vlla remaneret. Suscepit ipse obedientiam, vt nobis eam transfunderet. Hæc Ambros. Pulchrè inobedientiam vocat peccati contagium, seminarium erroris, & sordes denique; econtrario obedientiam intelligo esse ac dici posse munditiam animæ, sanitatem hominis, virtutum omnium basim, ac fundamentum, quo illam nomine appellandam censet idem sanctissimus Pater *lib. 5. in cap. 6. Luc.* Omnium (inquit) fundamentum docet Dominus esse virtutum obedientiam cælestium præceptorum; per quam domus hæc nostra non profluuio voluptatum; non nequitiæ spiritalis incursu, non imbre mundano, non hæreticorum possit nebulosis disputationibus commoueri. Hæc Ambros. Vides quàm firmo nitatur præsidio verus obediens.

S. Ambros.

Christus in terram attulit humilitatem & obedientiam.

S. Ambros. Psal. 61.

Obedientia reformauit hominem.

S. Ambros.

Obedientia firmitas.

2. *Egressus est Abram.* Mira obedientiæ promptitudo: sicut præceperat ei Dominus; quasi solum ipsum præcipientis dictum respiceret. Sic agebat obedientissimus ille seruus, qui de se ait Domino: Manè astabo tibi, & videbo, *Psal. 5.* Non dicit; & audiam quid loquaris. Ea namque licèt optima, & laudatissima obedientia, habeatur, à pueris tamen atque virtutis tyrocinium ineuntibus, qualis erat puer Samuel, impleri potest, ac solet; eorum enim vox est: *Loquere Domine, quia audit seruus tuus*, 1. Reg. 3. At obedientiæ apicem videntur facto suo adumbrasse tres illi fortissimi, qui aquam de cisterna Bethlem regi suo, non illam quidem petenti, non expressè iubenti, vt afferretur, sed vix leui quodam signo illam significanti, vel periculo capitis quæsitam obtulerunt. Meritóque D. Ambros. *lib. 1. de Iacob. & vita beata, cap.* 1. Laudo (inquit) viros, qui erubuerunt desiderium sui regis, & maluerunt finem eius verecundiæ, vel periculo propriæ salutis afferre. Etenim quoniam insignem præstabant obedientiam suo regi, pudor illis erat, quòd rex desideraret aquam, & voce hoc desiderium significaret; cùm tamen ipsi voluntatem regis perpetuò ac diligentissimè obseruantes, quasi diuinari debuisset Regi suo gratissimum esse futurum, si aquam biberet de cisterna Betlehem. Deinde commẽdabilem reddit obedientiam Abrahæ admirabilis illa constantia mentis omnia commoda, quæ relinquebat, nihil habentis; & incommoda, periculaque subeunda iam tunc alacriter deuorantis. Facilè quisque obedientiam exequetur, vbi nihil, aut parum laboris subitur, aut certè cum aliquo labore magna coniuncta est vtilitatis dulcedo: qualis illa fuit obedientia Ephraim, de qua Propheta Oseas cap. 10. *Ephraim vitula docta diligere trituram.* Vbi (vides) dulcis est labor: triturat quidem vitula, sed in ipsa trituratione, pabulo identidem sumpto recreatur, dulcicula illa, & leuicula obedientia, vbi non ligatur os boui trituranti: hanc diligit Ephraim, huic ab incunabulis assueuit. Cæterùm Dominus ab illa leuiore tritura vitulam deducit ad arationem, vbi maior est labor, & nullum in arando compendium, atque illicium. Et ego (addit) transiui super pulchritudinem colli eius, & ascendam super Ephraim, confringet sibi sulcos Iacob. Vbi D. Hieron. Tumentes ceruicum toros iugo imposito edomui. En obedientia perfectorum, ac fortium: fortium inquam; legunt enim L X X. pro, *confringet sibi*, &c. roborabitur sibi Iacob. Idem enim est fortis, atque perfectè obediens, arans sine pabulo areæ. Sed quicquid laboris in arando, & sulcãdo, & cõfringendo sulcos Iacob, & Ephraim patitur; id omne in proprium ipsius cõmodũ redundat. Confringit sibi sulcos Iacob; sibi arat, sibi occat, sibi & metet, & colliget. Præterea vbi noster Interpres habet, diligere trituram. L X X. vertunt, diligere contentionem. Scilicet, hoc est seminarium contentionum, & obtrectationum; querendi, ac renitendi (vt videmus) in subditis: eo quòd illis non facilia, sed difficilia; non leuia, sed onerosa; non iucunda, sed iniucunda mandata imponuntur: vti nimirum arent, non vti aream terant. Quanto sapientiùs D. Ambros. *in Luc.* se offert, ad omnem cùm arduam, tum acerbam, carníque repugnantem obedientiam alacri animo exhibendam! O Domine Iesu (inquit) omne mandatum tuum, sicut cauterium impressum tenebo. Etsi vrit cauterium, tamen putrefacta carnis exurit, ne ad viuum serpat contagio: etsi mordet medicamentum, tamen vitium vlceris tollit.

Psal. 5.

1. Reg. 3.

Perfectus obediens nutum explorat non vocem expectat iubentis.

S. Ambros.

2. Reg. 23.

Oseæ 10.

Perfecta obedientia quæ ardua.

S. Hieron.

S. Ambros.

Dei lex vrit & sanat.

3. Laudatur etiam obedientia Abrahami propter celeritatem. Paruit itaque (ait S. Amb.) mandato Abraham, nec vlla legitur mora interuenisse. Quod quidem eo mirabilius haberi debet, quo difficilior erat illa profectio in longinquas regiones homini labanti iam viribus, & graui senio; vt egregiè obseruat D. Chrys. *homil.* 31. Iustus (inquiens) nec senectute prohiberi potuit, quin quasi iuuenis, & iuuenescens festinaret, atque anhelaret Domini præceptum perficere. Quare sicut locutus est ei Dominus, ita profectus est: idest, credidit iis, quæ sibi à Deo dicta sunt, nihil fluctuans, nihil cedens, sed firmato animo profectus est. Ita Chrys. Sed quæres, vnde hæc tam mira constantia Abrahamo? quia planè instructus, & armatus in agonem difficillimæ obedientiæ inducitur. Neque enim (adiungit Chrys.) possibile est, vt rem fortem & egregiam, quis vnquam efficiat, nisi antea aduersùs omnia, quæ obsistere possunt, se armet & instruat. At vlteriùs, quænam isthæc arma, quæ instructio? Respondet idem ad hunc modum:

S. Ambros.

S. Chrys.

Abraham senex obediuit vt iuuenis.

S. Chrysost.

Vitæ

Amor difficilia disrumpit.

A Vicit omnia ipsius in Deum amor. Anima enim vigilans, & sobria cuncta dissecat impedimenta, totaque fit eius, quod amat; & à nullo, quod in medio apparet difficile, remorari se patitur: sed omnia præterit, nec subsistit, priusquam re desiderata potiatur. Ita Chrys. Itaque sanctus in Deum amor, Abrahamo effœto viribus, vires administrat, senem in iuuenem commutat: nunquam ad laborandum senescit, qui amat. Nec id mirum: puer enim etiam ob hanc causam amor effingitur. Illa quoque non vulgaris laus, sed qua fortasse nulla maior obedientiam nobilitat: quòd semper ab ore præcipientis, pendula, nesciat vbinam demum subsistet: quò, & quà, & quorsum sit eundum. Exiuit enim Abraham, nesciens, quò iret. B Atque (vt benè apponit D. Chrys.) in hoc dumtaxat figebat mentem; quomodo implere posset, quod a Domino fuerat imperatum.

S. Chrys.

Rupert. *Obedientia pendet ab ore iubentis.*

Quare optimè Rupert. hanc extollit obedientiam. Miro modo (inquiens) quæ vera peregrinatio est, & expectando ire, & eundo expectare præcipit, vbinam requies daretur: & ita egit. Sic ille. Idipsum quod Abraham alacriter præstitit, Dominus à populo suo expetit per Oseam cap. 11. *Populus* (inquit) *meus pendebit ad reditum meum: iugum autem imponetur eis, simul quod non auferetur.* LXX. Et populus eius suspēsus est, ex incolatu suo. Scio hunc locum esse de vastitate extrema Israëlitici populi: sed tamen haud nescio illum mystico sensu à multis expli- C cari solitum da hac expectatione, & quasi suspensione populi obedientis mandato Dei. Qui pendebit (interpretatur D. Hieronym.) in incolatu suo, nesciens quid agat, & quò vertatur ignorans. Non incongruè Abrahami profectionem ex mandato Dei accipies pro incremento virtutum; cùm vir iustus viam perfectionis ingressus quotidie ad maiora opera procedit. Sed illustrius multo exemplum virginis Deiparæ. Iam mater Dei exurgens abiit in montana cum festinatione, *Luc.* 1. typicum (inquit Beda) exemplum tribuens, quòd omnis anima quæ verbum Dei mente conceperit, virtutum statim celsa cacumina gressu conscendat amoris vsque ad perfectionem caritatis. Sic D ille.

Osee 1.

S. Hieron.

Luc. 1.
Beda

4. *Et iuit cum eo Loth.*] Filius hic erat Aran filij Thare, & fratris Abraham: mortuo autem patre puer se adiunxit patruo Abrahæ, posthabito patruo altero Nachore, & auo ipso Thare, dum adhuc viueret, quo facto optimum sui præbuit specimen, vt D. Chrys. adnotauit hisce verbis. Mores adolescentis non aberant à iustitia. Nam cùm propositi ei essent duo fratres, ipse iustiori adhærebat. Quantæ enim prudentiæ erat diiudicare, & probare, qui patruorum sui curam permittere deberet. Ita Chrys. Similiter Procop. Lothus (inquit) obstupefactus Abrahami integritate & pietate, iactis nouæ vitæ fundamentis se Abrahamo haud grauatim E comitem iunxit. Sic ille. In quo & Abrahami exemplum, & Lothi pietas mirum in modum commendatur. At mihi quidem non satis laudandus videtur hic adolescens, quòd in lubrien illius ætatis non laxiora vitæ studia consequutus adhæsit Nachori impio, non aui Thare infidelitatem imitatus est: sed optimam fecit electionem patrui, ac tutoris, & pædagogi Abraham. Laborant enim maximè adolescentes ignorantia: nec dum deliberant, aut eligunt, futura, sed iucundiora, non honestiora; sed liberiora consectantur. Quamobrem pædagogo prudenti, honesto, & graui egent, quo regantur, qui nondum seipsos regere sciunt. Sed in hanc sententiam eleganter disserit Clem. Alex. 1. *lib. pædag. cap.* 7. Quemadmodum (ait) gubernator non semper cedit ventis, sed contrà proram obuertens vniuersis resistit tempestatibus: ita pædagogus legibus, quæ sunt in mundo, nunquam cedit, nec eis puerum tanquam cymbam, in libidinosam viuendi rationem impellere permittit: sed solo secundo veritatis spiritu in altum sublatus clauum pueri, aures, inquam, fortiter tenet, donec inoffensum puerum in portum virtutis perduxerit. Hæc ille. Et quidem optimè iuuenem vocat cymbam, in medio salo ætatis, ac vanitatis fluctuantem. Deinde magna illa existit prudentia iuuenis, quòd senem Abraham non fastidierit, sed seni iuuenis totus adhæserit. Atque vtinam iuuenis istius prudentiam omnes coætanei imitarentur; & non æqualium, turpiter lasciuientium se dederent consuetudini corrumpendos. Audiant ergo D. Ambros. 1. *officior. cap.* 43. ita loquentem. Vt æqualium vsus dulcior: ita senum tutior est; qui magisterio quodam, & ductu colorat mores adolescentium, & velut murice probitatis inficit. Namque si hi, qui sunt ignari lucorum cum solertibus viatum iter adoriri gestiunt; quanto magis adolescentes cum senibus debent nouum sibi vitæ iter aggredi, quo minùs errare possint, & à vero tramite virtutis deflectere? Nihil enim pulchrius, quàm eosdem, & magistros vitæ, & testes habere. Sic Ambros. Laudi etiam hoc tribuitur Abrahamo, cuius morum suauitas significatur. Loth enim iuuenis ob amorem (inquit Chrysost.) singularem, morúmque suauitatem viri iusti, ab illo diuelli noluit. Itaque Abraham iuuenem patrem orbatum, patris loco (vt ait Chrys.) assumpsit. Maximè verò conspicatus ingenuos adolescentis mores, & ad virtutis studium, admirabilem propensionem, suscepit illum, ac fouit: cæteram verò turbam cognatorum reliquit idololatriæ contagio tabefactum. Ablegandi enim, non fouendi sunt hostes Dei. Verè quidem dictum est à D. Hieronym. *Epist ad Theophil.* Meremur Dei offensam, qui inimicos Domini fouerimus. Veruntamen est quid addubites cum D. Chrysost. Quare (inquit) cùm Dominus dixerit: Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui: Abraham tamen secum assumpsit iuuenem Loth; nec fuit inobediens Domino? Quia (respondet) Loth iuuenis erat, & Abraham patris loco profectus. Ita Chrys. Hinc admonemur, vt paterno studio, & amore curemus, foueamus, tueamúrque consanguineos, maximè si pupilli, & orphani fuerint. Bonus hic adolescens, cætera omnia relinquens, & sancto Abrahamo in obsequium Dei aggregatus Christianum, ac prudentem iuuenem designat, qui omnia cum seculo valere iubet, atque ad vitam religiosam expeditus conuolat. O felix, qui cælestem hunc thesaurum inuenit! Eius opes sic describit S. Bernard. *homil. super, Simile est regnum cælorum, Matth.* 13. O religio (inquit) gloriosa & mirabilis! Hæc est, quæ miserante Deo peccata remittit, & reserat paradisum. O religio virtutibus ornata! O margarita præfulgida! Omnia ligata tu soluis, omnia soluta tu reseras, omnia aduersa tu mitigas: omnia desperata tu animas. Hæc

S. Chrys. *Loth prudentia in electione.*

Procop.

Pueri egent pædagogo. Clem. Alex.

Iuuenis, cymba in medio mari.

S. Ambr. *Iuuenis agat cum senibus.*

S. Chrys. *In sene morũ suauitas.*

Hostes Dei ablegandi. S. Hieron.

S. Chrys.

Pupilli maximè curandi.

S. Bern. Matth. 13. *Religiosa vita laudatio.*

Hæc est, quæ respuit auaritiam, horret luxuriam, fugit furorem, firmat amatorem, calcat superbiam, linguam continet, componit mores, odit malitiam, excludit nequitiam, cogitque hominem Dei amore omnia libenter sufferre. O religio gratissima, & toto corde perquirenda! Nónne per te cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, pauperes euangelizantur? O religio, vita beata, vita Angelorum! Ore proprio Spiritus sanctus dixit: Optimam partem elegit sibi Maria. O beatissima vita solitaria, & contemplatiua! quando in solitudine contemplabatur virgo Maria, tunc venisti & in ea: & de ea carnem assumpsisti, ô Deus meus, ô bone Iesu! Verè religio est paradisus. Hæc & plura S. Bernardus. Quàm pulchrè ac dulciter virginem sanctissimam reputat veluti religiosam monialem, cùm ingressus ad eam Angelus dixit: Aue gratia plena. Nec poterat Deus nasci decentiùs de matre alia quàm de virgine abscondita, solitaria, & religiosa, quæ primum ac sacerrimum de sua domuncula fecerat parthenonem. Ergo Dei matrem semper virginem absconditam, & virginitatis obstrictam voto, ô sacræ virgines, parthenicæ vestræ vitæ autorem habetis. Laboriosa quidem, & multis plena molestiis vita est religiosorum, sed præ amore Dei omnia leuia ducuntur. Loth (vt notat Chrysost.) insuper peregrinationem elegit, quod honestatis morum erat indicium, & magna alacritate alienam vitam domesticæ prætulit. Futurum igitur omnem itineris laborem præuidit quidem iuuenis ille, sed leuem, ac propè nullum, reputauit præ Dei promissis, dulcíque Abrahami iusti consortio. Ac de religione amplius agit D. Bernard. in hæc verba: O sancta vita, balneum animarum, mors peccatorum, & animarum purgatorium sordidarum. Tu studium concertantium, luctatorésque benè currentes perducis ad altas coronas. O homo fuge homines; religionem elige, & saluaberis. O religio, qui te fugiunt, luce Dei priuati sunt, qui diligunt te, astringunt, & gustant quàm suauis est Dominus, & dulcis, tu ducis ad æterna gaudia, &c. Hæc ille.

Contemplatio præuia incarnationi.
B. Maria voluit monialis virgo.
Lucas. 1.
S. Chrysost.
S. Bern.
Religiosæ vitæ felicitas.

5. *Tulitque Sarai vxorem suam.*] Quæstio est valde agitata; num Sarai soror fuerit Abrahami eodem patre, ac matre genita? Sunt autem variæ discrepantésque sententiæ, quas optimè colligit noster Pereir. *disputation.* 15. *lib.* 15. *in Genes.* Vbi doctissimus vir post eximiam in hac re eruditionem, concludit cum Iosepho *lib. antiquit.* D. Augustin. *lib.* 22. *contra Faustum*, *cap.* 35. & 16. *de Ciuit. cap.* 19. D. Thom. *secunda secundæ*, *quæstio.* 110. atque adeò communiore doctorum sententia, Sarai fuisse filiam Aran fratris Abrahæ, verámque sororem Loth. Idcirco *cap.* 11. dicitur: Tulit Thare Abram filium suum, & Sarai nurum suam; non autem, & Sarai filiam suam. Quòd si filia fuisset, profectò non nurum, sed filiam vocasset. Quorsum enim coniunctioris propinquitatis nomen tacuisset, nimirum filiam appellando, si talis esset? Est igitur Sarai neptis Thare, & alio nomine vocatur Iescha, vbi Aran dicitur pater Melchæ, & Ieschæ. Quæ duæ fœminæ sorores patruis suis nupserunt; illa Nachori, ista Abrahamo. Cæterùm ex consuetudine Hebræorum propinqui, & consanguinei vocabantur fratres, & sorores; vti Abraham appellauit Loth fratrem, qui erat filius fratris, & Sarai sororem, quæ fratris sui filia fuit. Laban fratrem Iacob vocauit, qui filius erat sororis suæ Rebeccæ. Dauid omnes de sua tribu Iudæ appellauit fratres. Tobias iunior, quam accipiebat vxorem, appellauit sororem, quòd ex eadem stirpe cognationis exorta esset. Similiter in Euangelio fratres Domini nominantur, non eiusdem matris filij, sed ex eadem consanguinitate propinqui. Hæc fere ex Augustino. Tulit itaque Abram Sarai vxorem suam: in quo non parum eminet virtus Abrahæ; secum enim duxit coniugem sterilem, de qua scilicet dictum est cap. præced. *Erat autem Sarai sterilis, nec habebat liberos.* Iustus Abraham sterilem vxorem amat, & secum ducit, nec propterea concubinas subinfert: imò nec aliam vxorem ducit, vt poterat tunc licitè. Proh impudentiam non tolerandam eorum qui steriles vxores conuitiis proscindunt, iisque contemptis impudicarum muliercularum amoribus implicantur! Non sumus (ait Tertullian. *lib. ad vxorem*, *cap.* 3.) nostri, sed pretio empti; & quali pretio? sanguine Dei. Lædentes igitur carnem istam, eum lædimus. Nihil hominem Christianum æquè dedecet, atque impuritas, quæ Ecclesiam Dei adulterina & infami sobolo dedecorat. Proiecisti populum tuum domum Iacob, quia repleti sunt, vt olim, & augures habuerunt, vt Philisthiim: ait Isai. *cap.* 2. Summam videlicet impietatem Iudæorum ostendit, quòd homines à Deo temporalibus locupletati cultui nihilominus idolorum se mancipauerint. Addit Propheta: *Et pueris alienis adhæserunt.* Scio hunc locum intelligi à D. Hieron. de vitio illo abominabili præposteræ libidinis; quo (inquit) Græci, & Romani quondam laborauerunt. inter scorta quoque in fornicibus spectaculorum pueri steterunt publicæ libidini expositi, donec sub Constantino Imperatore, Christi Euangelio coruscante; & infidelitas vniuersarum gentium, & turpitudo deleta est. Sic Hieronym. Cæterùm de filiis spuriis exponi potest, ac fortasse accommodatiùs ad literam. Hebr. Et in filiis nothis, siue spuriis acquiescunt, & placent. LXX. versio consonat: Et filij multi alienigenæ nati sunt eis. Simmach. Et cum filiis alienis applauserunt. Igitur post idolorum impietatem in illud barathrum prolapsi dicuntur Iudæi, vt filios ex damnato concubitu gignerent ad infamiam suæ gentis, & auitæ nobilitatis, eósque præ legitimis diligerent; vel etiam potest haberi supplicium idololatriæ; cuius in pœnam cessit illa ignominia detestanda prolis adulterinæ. Tulit secum Sarai vxorem suam. Ante omnia Sarai eligit Abrahamus, quòd vxor sit; erunt enim duo in carne vna, dictum est à Domino; nec quòd mulier sit vas nempe infirmius, illam vir despicit, aut derelinquit. Sed quid Abraham ad Christum Deum, & hominem? Ferè semper Dominus se filium hominis appellat, hoc est hominem, phrasi Hebræa, & consequenter factum ex muliere, vt interpretatur Paulus: Et quod mirabilius est, matrem suam semper

Pereir.
Sarai filia Aran fratris Abram.
Sarai & Iescha eadem.
S. August.
Tertull.
Dedecus Christianum impuritas.
Isai. 2.
S. Hier.
Infideles nefando vitio infames.
Spuriorū dedecorosa soboles.
Cur Dominus virginem matrem appellet mulierem.

Virginem, sæpiùs mulierem vocat. Mulier, ecce Filius tuus. Quid mihi & tibi est mulier? Non potatim id à Domino fieri ad sui humiliationem, qoòd cùm esset Deus, nasci voluit ex muliere, etsi hoc infinitæ sit humllitatis opus: sed ad honorandam matrem suam, euius mulieris ille se Filiom toties, & cum voluptate nominaret. Pulchettima illa etiam est ratio, quæ à D. Epiphan. redditur *lib. 3. tom. 1. hæres. 79.* Quò non putarent aliqui, magis eximiam esse sanctam virginem, mulierem eam appellauit, velut prophetans quæ in terra futura esset hæresis Collyridianorum, qui Mariam pro Deo colebant. Sic Epiphan. Qoasi diceret Dominus: O bomines matris meæ admirabilia omnia, summáque supra omnem naturam contemplati, noo illam aliùs naturæ, aot angelicæ, aot etiam diuinæ censeatis; non Angelus, non Deus est; mulier quidem natura est, sed priuilegio omnem naturam excedente, mater Dei est, & eo magis admirabilis; quòd io muliere tam incomprehensibilis inest maiestas. Ipsa quoque virgo simulatque Dei matrem se nouit post incarnationem Verbi, nihil habuit prius ac potius, quàm vt mulierem, imò & ancillam se exhiberet, exurgens cum festinatione, vt Elisabeth grandæuam & grauidam mulierem inuiseret, atque illi officiosissimè deseruiret. ad quem locum Luc. 1. egregiè ita disserit Beda. Disce virgo humilitatem Mariæ, vt & corpore casta & pectore possis esse deuota. Visitat iunior seniorem; salutat virgo vxorem, decet enim, vt quo castior virgo, eo sit humilior, & senioribus deferens. Habitum castitatis præconio commendet humilitatis. Sic Beda. Laudamus Abrahamum quòd tulit Sarai vxorem suam; sed mihi magis (ait D. Chrysost. *homil. 32.*) admirabilis videtur Saræ fortitudo. Obstupesco quomodo mulier sexu infirma tam facilè, tanta alacritate com iusto peregrè vadit, & subinde migrat, neque illa molestè fert, neque iusto negotium facessit. Sic Chrysostom. Et quidem optimè; sed facilius Saræ id fuerit, quod aliis fortasse fœminis erit difficilius; quia nimirum iustum, & sanctum habebat virum; at cum viro iusto suauiter labor omnis exantlari potest. Vniuersim autem dicendum: mulieris id onus esse coniugatæ, vt virum etiam ad molestissima quæque vadentem comitetur. Nam, vt inquit D. Basilius *lib. de vera virgin.* dominum sibi cum dote infelix mulier coëmens virum, ancilla pro libera efficitur. Sic Basil.

S. Epiph. — Luc. 1. — Beda — S. Chrys. *Mulier virū iustum ad ardua comitatur.* — S. Basil. *Mulier in coniugio famulatum suum coemit.*

6. *Vniuersámque substantiam, quam possederant, & animas, quas fecerant in Haran.*] Substaotiam opes vocant Hebræi. Cuncta sua bona secum deportauit; in quo laudatur maximè à Procopio; cuius hæc suut verba. Insigne testimonium obedientiæ Patriarchæ est, quòd dicto fuit audiens, & egressus est patria, nullas sui relinquens reliquias in Haran. Scilicet (vt videtur mens Procopij) cùm omnia bona sua secum portaret, spem omnem sibi præcidebat eodem amplius redeundi, omninò recedendum à peccato est: nullas in recessu nostri reliquias, hoc est, affectum, & propensionem quandam relinquamus. Nemò enim (inquit Tertullian. *lib. de spect. cap. 15.*) affectum sine casibus suis patitur: ipsi casus iocitamenta sunt affectus; Vocat rerum occasiones; casus, quibus affectus, & propensio ad peccatum gignitur, aliturque. Vox illa diaboli est, quam emisit Pharao: Ite, sed tantùm viri. Cui vir prudens suæque salutis amator cum Moyse respondere debet. Cum patuulis nostris, cum filiis, cum filiabus, cum omnibus, &c. Vbi eleganter Procopius Tyrannus auet loco oblidum retinere impedimenta Hebræorum, at Moyses nullas concedit tyranno reliquias; ne in veram libertatem assertos in seruitutis iugum reducendi occasionem inde capiat. Sic ille. Itaque omnia nostra nobiscum ab Ægypto, ab Vr Chaldæorum, ab Haran Mesopotamiæ, vt reuertendi ad vomitum spes omnis præcidatur, deportemus. Dicamúsque cum Propheta: *Et dixi, nunc cœpi, hæc mutatio dexteræ Excelsi*, Psal. 76. Itaque vbi à peccato se conuertit Dauid, & ad Deum transfugit; sic in alterum à seipso mutatus est, vt prioris vitæ statum omnino, & aboleret, & obliuisceretur. Videte (inquit S. Augustin.) transilientem; videte si remaneat alicubi, quousque perueniat ad Deum. Cùm excessissem & me, nunc cœpi, &c. Sic Augustin. Notat optimè D. Chrysost. dictum esse: Omnia quæcunque possederant in Haran, vt discamus, quòd nihil ex bonis Chaldaicis accipiebat Patriarcha; sed paternis illis omnibus relictis fratri, ea sola secum ferens, quæ & in Haran possidebat. Benè id quidem, tanta erat impietas, ac turpitudo Chaldæorum, vt nihil eorum secum iustus vellet portare; ne aut contagio aliquo iusti mens inficeretur; aut rerum Chaldaicæ gentis, aut regionis præsentia, memoriam præteritæ domus refricaret, ac desiderio illuc reuertendi titillaret. Deinde Abrahami liberalitas commendatur, vt qui patri suam omnem hæreditatem reliquerit fretus diuinis promissionibus omnia sibi abundantiùs cessura. Pudeat fratres hostilibus odiis dissidere mutuò propter paternam hæreditatem, quam totam fratri suo Nachori etiam impio lubens dimisit Abraham. Inuidit frater ille qui erat in agro redeuntem iuniorem à patre perhumaniter accipi; nec mirum, quia (vt ait S. Petr. Chrysol. *sermon. 4.*) ille in agro terram percolens, se desertans, duritiam soluit cespitis, perdurat affectom: in segete cupiditatis, fructum zeli colligit, & liuoris. O mundi substantiam infamem, quæ iura omnia effringis, seris lites, fraudes, odia; cædésque struis inter fratres! turpe lucrum, quo sic homines deturpantur. Verè (vt experientia contestatur) dictum est à Tertullian. etsi alio in sensu: Diuitiis malos onerari, tanto locupletiores, quanto nocentiores. Cæca enim ac temeraria dominatrix animi cupiditas ad se explendam (sed nunquam explebit) omnia diuina, humanáque iura proculcat. Sed quorsum vir iustus diuino obsequio totus addictus, tam opulentus procedit? Respondet appositè D. Chrysost. Hoc faciebat, non vt vsque adeò bona illa magnifaceret: sed vt ex facultatibus illis posset omnibus testari; quanta Dei erga se fuisset prouidentia. Qui enim ex terra Chaldæorum eum euocauit, & iterum inde migrare iussit, ipse & substan

Procop. — *Peccatum, & illius occasio tollenda.* — Tertul. — Exod. 10. — Procop. — Psal. 76. — S. Aug. — S. Chryso. — *Fratris in fratrem liberalitas.* — S. Petr. Chr. Luc. 15 *Fratrum de luero diffidia.* — Tertul. — S. Chrys. *Abraham & opibus, & peregrinatione Deo obedientiam testabatur.*

substantiam ipsius augebat quotidie, & omnem molestiam auferebat. Itaque quod hæc secum ferebat, & per omnem viam sic procedebat, specimen erat piæ religiosæque mentis. Quicunque enim videbant, meritò requirebant causam, quare iustus ille peregrinus? Deinde respondens ille, quòd iussu Dei in alienam terram relictis propriis omnibus transiret; operibus suis docebat, & dicebat, quàm pia esset iusti obedientia,& quàm excellens Dei erga illum cura. Hæc omnia S. Chrysost. quibus nihil, nec ornatus, nec explicatioois adiici potest. Quòd si adhuc virtutem Abrahami hoc nomine dicas obscurari; audi quæso Procopij responsionem *in cap. 13. Gen.* Secum adducit opes; non iis fruiturus, (siquidem nec vnigenito filio suo parcere sustinuit audita Dei oraculo) sed iis ad res necessarias vsurus. Optimè argumentatur à filio ad opes.

Procop.

7. *Et animas quas fecerat in Haran.*] Per animas intelligi homines vtriusque sexus, euidentiùs constat, quàm vt probari necesse sit. Tota quæstio est, quo pacto illas animas fecerit? facilior & planior sensus est, duxisse Abraham omnes homines, quos acquisierat, nempe omnes seruos, quos emerat, quique ex emptitiis domi suæ nati erant, quos appellamus vernaculos; fauetque Hebr. nomen עשו *ghasu*, hoc est, acquisierunt. Non est etiam illa interpretatio contemnenda, vt verbum, *facere*, metaphoricè sumatur; sensúsque sit, duxisse secum permultos viros, quos Abraham ex idololatria conuerterat, & fœminas quas ab eadem impietate Sara traduxerat ad veri Dei cognitionem. Sic Lyra: viros intelligit, ac mulieres, quos de idololatria conuerterant ad cultum veri Dei. Hoc ipsum tradunt ferè omnes Hebræorum doctores; fauetque paraphrasis Chaldaica, quæ habet: Et animas, quas legi subiecerant in Haran. Nec alienom est vocabulum faciendi, & gignendi à conuersione animarum: satis enim est illud: *Filioli mei, quos iterum parturio.* Et illud, *In Christo Iesu ego vos genui.* Optimè S. Hieronym. *ad Galat.* 4. Vult (inquit) Paulus ostendere magistorum pro discipulis solicitudinem; quos patiantur affectus, ne sectatores sui excidant à salute. Vt patet, & vt mater loquitur in Christo; vt vtriusque anxietatem & pietatem in se patentis agnoscant. Quapropter sciant discipuli quantum debeant magistris, non tam sciendi, quàm benè viuendi, audiántque Isidorum Pelusiotam egregiè monentem *Epistol. 16.* Discipuli (ait) veros magistros, & vt patres amate, & vt principes timere debent; & nec ob amorem discutere metum; nec ob metum obscurare beneuolentiam. Hæc ille. Vtrunque videas in Helizæo, qui & patrem appellabat Eliam, & hunc eundem filij Prophetarum vocant illius dominum: *Hodie Dominus tollet dominum tuum à te*, 4. Reg. 2. Amabat enim Heliam vt patrem, & reuerebatur, vt dominum, à quo in obsequium Dei fuerat coaptatus. Denique, vt rectè obseruat Procop. Omnes secum detulit ad peregrinandum, & laborandum: nullum in Haran otiosum, atque elanguidum remanere passus est. Nullus enim (inquit) ignauus est, & deses in domo sapientis. Sic planè res habet. Nec ipse Deus in sacrificium admisit piscium genus: effœminatorum, & turpi mollitudine languentium hominum pisces symbolum præferunt suo immersi pelago aquarum. At subinde, piscium eos tantum cibi aptos assignauit, qui pennulas habent. Quorsum id quidem. Audi D. Gregor. 5. *Mor. capite* 8. Pisces, qui habent pennulas, saltus dare super aquas solent. Itaque, vel in piscibus, nedum in hominibus, detestandum est otium: optimum patrisfamilias condimentum esse solers saltus, & industria famulorum. Vocat diabolus domum suam, quam inuenit vacantem, *Matth.* 12. scilicet à bonis vacantem per negligentiam; vt habetur in Glossa. Bonis operibus vacuam; ait Lyra. S. Hieronym. intelligit Iudaicam impietatem. Vacabat (inquit) templum Iudæorum, & Christum hospitem non habebat, &c. Itaque otio vacans anima immundis spiritibus domum adornat: atque iccirco ablegand a est omni contentione mater omnium vitiorum otiositas.

Lyra.
Abrã & Sara conuerterunt multos gentiles ad Deum.
Ad Gal. 4.
1. Cor. 4.
S. Hieron.
Isid. Pelus.
Magister amandus & timendus.
4. Reg. 2.
Procop.
Otio in pisciũ ab cænio prohibentur.
S. Gregor.
Matth. 12.
Lyra.
S. Hier.
Otium vitiorum origo.

SECTIO V.

Egressi sunt, vt irent in terram Chanaan. Cúmque venissent in eam, pertransiuit Abram terram vsque ad locum Sichem, vsque ad conuallem illustrem: Chananæus autem tunc erat in terra.

1. Egressus est itaque Abram, vt vidimus *sect. præced.* Quid mirum igitur si Sarai, si Loth, si animæ, quas fecerant, egredientem pariter omnes Abrahamum comitantes egrediantur. Boni ducis est exemplo præire cæteris; nec aliis isti vehementiùs incitantur stimulis, quàm si præeuntem ducem intueantur. Sic Iulius Cæsar, vt in eius vita scribit Sueton. *cap.* 57. anteibat agmen detecto capite, seu sol, seu imber esset. Fugit Dauid tex à facie Absalon, &, vt scribitur 2. *Reg.* 15. *Ascendebat cliuum oliuarum, scandens, & flens, nudis pedibus incedens, & operto capite, sed & omnis populus, qui erat cum eo, operto capite ascendebat plorans.* Itaque luctus Regis socius erat lugens exercitus; vt hîc ait Theodoretus. Quid? ni lugerent subditi, si regem lugentem sequebantur; totus enim ad principis exemplum populus componitur. Grauius adhuc incitamentum in eo cernitur, quod præstitit prudentissimus rex, vbi se proripuit ex vrbe cum suis, furorem Absalonis declinaturus. Egressus (ita legitur) rex, & omnis Israël pedibus suis stetit procul à domo, & vniuersi serui eius ambulabant iuxta eum. *Ibidem.* Enimuerò rex egressus Hierosolyma constitit media in via & omnes interim iuxta regem incedebant. Rectè Lyranus obseruat: Vt transire (inquiens) faceret totum populum suum ante se, vt poneret se in maiori periculo, si Absalon eum insequeretur, quod fecit, eo quòd erat in culpa, & alij patiebantur propter eum. Sic Lyranus. Optimus sanè rex, imò pater populi, se primum exponit periculo, vt suum in caput desæuiat tempestas; at populus illæsus, & incolumis euadat. Ac fuit quidem Dauid typus Domini Iesu, qui baiulans sibi crucem exiuit in Caluariæ locum, vbi crucifixus clamat: *Qui vult venire post me, abneget semetipsum*

Suet.
Efficax est exemplum Princ. pis.
2. Reg. 15.
Theod.
Principis amor in subditos.
Lyra.

Matth. 16. *ipsum, tollat crucem suam & sequatur me*, Matth.16.
1. Petr. 2. Passus est (ait Petrus) vt sequamur vestigia eius.
Christus præit exemplo crucis. Nec enim vnum sui reliquit vestigium leuiter
impressum, & facilè obliterandum. Vestigia
multa, & quæ ignorari atque abscondi nequeant,
& quæ nunquam sint interitura, nobis
subinde penè sequentibus reliquit. Exeamus
igitur ad eum extra castra, improperium eius
Ad Heb 13. portantes, *ad Heb.* 13. Quem locum sic inter-
Theoph. pretatur Theophyl. Cùm mortem sit Christus
extra portam perpessus; concedamus & ipsi ad
eum extra castra, hoc est, extra mundum, im-
properium eius portantes, idest, eadem illa, quæ
ipse sustinuit toleremus. Foris ille vt noxius
quidam, & latro cruci affigitur; nec nos itaque
pudeat, ex hoc mundo excedere, & honores, &
gloriam, quæ mundi sunt, destituere; vel si ad
ignominiam nobis id cedere videtur. Hæc Theo-
phyl. Hoc pacto ipse Dominus, non discipulos
modò, qui tunc aderant, sed quotquot postea fu-
turi erant, suo exemplo ad laborum tolerantiam
inuitauit, cùm sæpiùs de suo calice locutus est.
Sic ad Iacobum & Ioannem: *Potestis bibere cali-
cem, quem ego bibiturus sum? Calicem quidem meum
bibetis*, Matth. 20. Vbi D. Chrys. Hortatur Do-
Matth. 20. S. Chryso. minus, & allicit. Non dixit: potestis ne vestrum
effundere sanguinem; sed potestis bibere cali-
cem? Deinde alliciens inquit, quem ego bibi-
turus sum; vt communicatione laborum cum
ipso promptiores redderentur. At sunt complu-
res, qui in omni honorum, diuitiarum, & volu-
ptatum affluentia vitam splendidam agentes
sperant se in hac & in altera vita cum Christo
victuros. Sæpiùs Moyses auens & petens à Do-
mino, vt ostenderet faciem suam; audiuit tan-
dem: *Cùm pertransibit gloria mea, ponam te in fora-
mine petræ, & videbis posteriora mea*, &c. Exod. 33.
Exod. 33. S. Cyr. Hier. Quasi dicat (explicat S. Cyril. Hierosf. *Catech.* 10.)
Hoc faciam: sed ita, vt tu capere potes; ecce po-
nam te in foramine petræ. Cùm enim exiguus
sis, in paruo circumscriptus eris. Sic ille. Nimirum
nec ipsam humanitatem Domini (posteriora
Dei) dignè possumus intueri, ac sequi, nisi coar-
ctati, circumscripti, in humilitate, in contemptu
nostri, ac rerum humanarum strictione in vitæ
nostræ angustia. Nónne ipse Dominus nasci vo-
luit in antro Bethlehemitico, quod apposite vo-
S. Hier. cat S. Hier. paruum terræ foramen? quis ergo la-
xa vult omnia in vita?

2. Arbitror Abrahamum de Chaldæa, deinde
de Haran egressum, atque adeò in Chanaan pe-
regrinantem sæpiùs fuisse probriis, conuitiis, &
maledictis hominum infidelium proscissum, eo
quòd vitam quandam nouam, ac difficilem in-
stitueret. quod illi Dominus benedicens apertè
supposuerat: Maledicam maledicentibus tibi; vt
& contingit, quemadmodum optimè obseruat
Procop. Procop. Sed illud verum est, quo se Dauid tue-
tur: *Maledicent illi, & tu benedices; qui insurgunt in
me, confundantur; seruus autem tuus lætabitur*, Psal.
Psalm. 108. 108. Ad quæ verba D Ambros. *Epist.* 82. sic effa-
Optandū maledici pro Christo. tur. Ambienda hominum maledictio, quæ ac-
quirit dominicam benedictionem. Quod super-
S. Ambros. est; Iesus extra portam passus est, & vos egre-
dimini de hac terrena ciuitate. Ideo exiuit Iesus
de ciuitate, vt vos exeuntes de hoc mundo su-
pra mundum sitis. Hæc Ambros. Scio hunc ver-
sum Psalmi explicari à Theod. de ipsomet Chri-
Theod. sto Domino. Etenim (ait) vsque in hodiernum
diem Iudæi Saluatorem execrari pergunt; sed

A illis execrantibus, illustrius in diem præconium
fit. D. Hieron. illud existimat Iudæorum ma- S. Hieron.
ledicta, quæ in Christianum populum iaciun-
tur, cùm Propheta dominum alloquens ait: Ma-
ledicent illi, & tu benedices. Id enim (inquit)
hodie fit. Iudæi maledicunt in Synagoga, & Do-
minus benedicit in Ecclesia. Peracerba qui-
dem solet esse hæc tentatio, quæ improborum
calumniis, & irrisionibus peragitur. Quapropter
grandi, vt vincatur, animo opus est. Michol
filia Saul (vt habetur ex 2. *Reg. cap.* 6.) prospi- 2. Reg 6.
ciens Regem Dauid saltantem, ante arcam Do-
mini despexit, atque acriter obiurgauit. Sed S. Ambr.
B bonus Rex non erubuit (inquit D. Ambros.) fœ- *Non erubescendum dehonestari pro Deo.*
mineas opiniones, nec opprobria apud mulieres
subire pro religionis obsquio verecundatus est.
Quinetiam addidit Rex: Viuit Dominus, quia
ludam ante Dominum, qui elegit me, & lu-
dam, & vilior fiam, plusquam factus sum, &
ero humilis in oculis meis, &c. Quæ verba D.
Bernard. *Epistol.* 87. sibi accommodans ait: Lu- S. Bern.
dam, & vilior fiam. ludam scilicet, vt illudar; bo- *Male seculares vitam religiosam illudunt.*
nus ludus, quo Michol irascitur, & Deus delecta-
tur. Bonus ludus, qui hominibus quidem ridicu-
lum, sed Angelis pulcherrimum spectaculum
præbet. Bonus ludus, quo efficimur opprobrium
abundantibus, & despectio superbis. Nam reue-
C ra, quid aliud secularibus, quàm ludere vide-
mur: cùm quod ipsi appetunt in hoc seculo, nos
per contrarium fugimus; & quod ipsi fugiunt,
nos appetimus. Hoc casto, & religioso ludo,
ludebat, qui dicebat: *Spectaculum facti sumus
Deo, Angelis, & hominibus*, 1. Cor. 3. Hoc lu- 1. Cor. 3.
dum & nos interim ludamus, vt illudamur, con-
fundamur, humiliemur: donec veniat, qui po-
tentes deponit, & exaltat humiles, quos lætificet,
glorificet, in æternum exaltet. Hæc Bernard. Ad-
iungit Dauid beneficia Dei; quibus, vt vel tantu- *Beneficiis Dei cōpellimur ad opera ardua.*
lum rependeret, nihil non arduum, atque igno-
miniosum subiret. Nempe: Ludam ante Domi-
num, qui elegit me plusquam patrem tuum, &
quàm omnem domum eius, & præcepit mihi, vt
essem dux super omnem populum Domini in
D Israël. Et ludam, & vilior fiam, &c. Appositè hîc
Lyra: Quia secundùm B. Gregor. *homil.* 31. Tanto Lyra.
humilior atque ad seruiendum Deo promptior S. Gregor.
quisque debet esse ex munere, quanto obligatio-
rem se esse conspicit, in reddenda ratione Dauid
à Deo multa beneficia receperat, quæ se humi-
liando recognoscebat. Hæc ille. Discant princi-
pes & potentes huius seculi à Dauid rege nec in
Deum efferri, à quo sunt quicquid sunt: nec mi-
nores superbo ac tyrannico dominatu opprime-
re. Sed quid ego Dauidem memoro? Virgo Dei
mater, vbi se talem vidit, exurgens abiit ad Eli-
zabeth, *Luc.* 1. Vbi sic Beda. Maria ad Elizabeth, Luc. 1.
Dominus venit ad Ioannem; hæc vt Spiritu san- Beda.
E cto repleatur, illius vt Baptisma consecretur.
Maiorúmque humiliatio minorum est vtique
exaltatio. Sic ille. Huius tam debitæ erga Deum
pietatis affectum, multa sæpenumero à viris iu-
stis patrari solent: quæ apud vulgus propha-
num, & verè insanum meræ iudicantur insaniæ.
Sed stulta mundi elegit Deus. Sic Prophetarum
quidam seminudi, alij concatenati, alij plau-
dentes manibus, & pedibus supplodentes
per vrbem iussu Domini ferebantur. Sed hæc
(inquit D. Ambrosius *Epistol.* 26.) quæ cor- S. Ambros.
poreo aspectu sunt turpia, sacrosanctæ re- *Deo placendū, etiam cum risu hominum.*
ligionis contemplatione reuerenda sunt, vt
qui

qui ista reprehendunt, ipsi in laqueos reprehensionis animas suas (vt Michol) induant. Sic Ambros. Et Glossa ord. super illa verba Isaiæ 20.

Isai. 20.
Gloss.

Vade nudus, & discalceatus. rectè adiungit: Mira obedientia: vir nobilissimus, cuius filiam rex Manasses accepit in coniugium, non erubuit nudus incedere; nihil honestius iudicans, quàm Domino obedire. Bene igitur Tertullianus *lib. de veland. Virg. sub finem*; Nihil Deo carius humilitate, nihil acceptius modestia, nihil perosius gloria, & studio hominibus placendi.

Tertull.

3. *Egressi sunt vt irent interram Chanaan, cúmque venissent in eam.* Aggreditur igitur Abraham ex Domini mandato suam peregrinationem: suos enim Dominus haud sinit otio B elanguere: à tecto ad forum, à lecto ad agrum euocat, vt in Canticis legimus, vbi sponsa Dominum inuitat ad hortum: *Veniat dilectus meus in hortum suum,* cap. 5. at ille sponsam paulò antè excitarat: *Surge, propera, tempus putationis aduenit,* cap. 2. scilicet ad vineam, & videndam, & colendam. Et quidem hortus deliciarum symbolum gerit, vinea laborum. Illustratur hic locus illo alio apud Isaiam cap. 20. *Misit Sargon rex Assyriorum Thartan in Azotum*, &c. Horum nominum reconditas significationes eruditè, vt solet, euoluens D. Hieronymus tropologiam sic intexit. Thartan, turrem dedit, vel superfluus, siue C elongans: Sargon autem princeps hortibicrex Assyrius, quem legimus sensum magnum, habet duces plurimos, quorum est Thartan, elatus in superbiam, & longè procedens in scelere, & amplior cæteris; & mittitur ad impugnandam Azotum, quæ Hebraicè dicitur *Asdod*, & interpretatur ignis generationis. Expugnat dux regis Assyrij eos, qui generationi & libidini seruiunt; & pulchrè rex Assyriorum Sargon Princeps hortorum dicitur voluptati, & luxuriæ deditus. Hæc Hieron. A diabolo igitur per omnia vitia expugnatur, qui otio languescit, delitiísque per hortos significatis infelix eneruatur. Quocirca tam malè audit apud viros iustos, vel ipsum nomen hortorum, hoc est, deliciarum, vt D ab illis, vel voce prolatis illico à Deo animæ auocentur ad vineas. Atque iccirco, vt egregiè adiungit D. Hieron. Achab rex Israël vineam Naboth vertere in hortum cupiebat: quòd ille iuxta leges tropologiæ intelligens mori maluit, quàm facere; ne hæreditas paterna, & antiqua possessio in impij regis delicias verteretur. Sic Hieronym. Laborandum, & colluctandum viro iusto est, aduersùs carnis delicias, quibus omnis vigor spiritus hebetatur, & euanescit. Vri Paulus factitabat castigans corpus suum, & in seruitutem redigens, 1. *Cor.* 9. Et ita (obseruat S. Basil. *lib. de virgin.*) dæmonem confœderatum cum sensu nostro, qui in luto carnis deli- E tescit, & tentare solet, Paulus petit, & illi plagas infert. Mirabilius est, quod adiungit; nimirum: *Ne fortè cùm aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar.* Reprobus quidem à Deo; vt intelligunt Origen. Ambros. Chrysost. Theodor. quod sanè videtur omnem admirationem vincere in Apostolo confirmato in gratia, & illustrissimis Dei muneribus exornato. Enimuero ille (inquit Origen. *in cap. 8. Epist. ad Rom.*) qui nulla prorsus creatura aduersante à caritate Dei se posse diuelli dicit, neque ex vllo tot aduersariorum capere metum, & timuit, ne fortè cade-

Cant. 5.
Cant. 2.
Isai. 2.
S. Hiron. *Diabolus & otiosi expugnatur à diabol*
S. Hieron. *Iusto certandū contra delicias.*
1. Cor. 9.
Carnis insidias etiam S. Paulus timuit.
Origen.

A ret. Et iste qui cælestium virtutum aduersum se si commoueantur bella non metuit, & ex ea consurgentes insidias formidauit, dicens: Castigo corpus meum, &c. & ideo præ cæteris omnibus carnis insidiæ formidandæ sunt. Hæc Origen. Smiliter Euseb. Emyssen. *homil.* 1. *in Quadrages.* Ecce (inquit) B. Paul. iam vas electionis effectus intelligit sibi non sufficere solam gratiam, nisi gratiæ adiungat solicitudinem vigilantiæ, & laboris industriam. Sic ille. Hinc optimè S. Chrys. nostram vellicat ignauiam. Si Paulus (ait) hoc timuit, qui tam multos docuit, & timuit postquam prædicauit, & factus est Angelus, & totius orbis terræ defensionem, & patrocinium suscepit; quid nos dixerimus? B Nam si mihi (inquit) prædicasse, docuisse, innumerabiles conuertisse, non satis est ad salutem, nisi meæ quoque actiones sint eiusmodi, vt in eas nulla cadat reprehensio, multo magis vobis. Ita Chrys. Itaque Paulus sic se in castigando corpore gerebat, ac si salutis suæ certus non esset; sic occasiones, & pericula declinabat, quasi nesciret se in gratia confirmatum labi non posse in peccatum lethale. Ac de periculis vitandis ita commentatur hunc locum S. Cyprian. *de singul. Cleric.* Certè plus omnibus Paulus laborauit, & tamen ad mulieres circunducendas, collegas suos imitari tremuit; ne se ad interitum subiiceret tentationi carnali. Ita Cy- C prian. Quid nos facere oportet, qui tam leues, infirmíque sumus, qui nostrorum scelerum conscij, & ruinam, ex libidinum occasionibus, atque incitamentis certam quotidie nostro malo experimur? Pulcherrimè colligit ex iisdem Apostoli verbis Beda: Suo timore nos terruit, quid enim faciet agnus, vbi aries tremit? Quàm alienus igitur ab otio Abrahamus; laboriosam suscipit ex Dei præcepto peregrinationem. Licebat autem (ait D. Chrys.) hîc videre rem multis miraculis plenam, quòd homo in profundissima senectute, cum vxore etiam ipsa prouectæ ætatis, & multis famulis, alio se transferat; maximè quòd nescius, vbinam errandi futurus D finis; sed nihil obstaculi iusto est, qui tantum habet diuina mandata perficiendi desiderium. Quàm verò sit laboriosa, & quàm multis obnoxia periculis peregrinantis vita, nemo est qui nesciat. Dauid vt aliquod, vel breuissimum in vita spatium à Deo, in quo placidè viuat, impetrare faciliùs possit; summam illi repræsentat calamitatem, quam patitur in orbe peregrinum agens. Ita enim Psalm. 38. *Exaudi orationem meam Domine, & deprecationem meam auribus percipe: lacrymas meas ne sileas, quoniam aduena sum apud te, & peregrinus, sicut omnes patres mei. Remitte mihi vt refrigerer, priusquam abeam, & amplius non ero.* Prophetæ mentem nemo elatiùs explicauit, E quàm Theodoret. cuius hæc est paraphrasis. Tibi Domine supplico, exaudi me obsecrantem, & cum lacrymis deprecantem. Non enim habito terram, vt propriam, sed tanquam peregrinus incolo. Cùm parum tēporis vixerim, mortem obibo. Igitur modicas inducias imperti, vt paucos dies sine doloribus vita perfruar, priusquam è vita auolem; egressus enim non reuertar in hanc vitam corruptam. Cæterùm dignum est magnum Dauidem admirari, cùm sit in regno, & copiis, atque potentia seipsum aduenam, & peregrinum nominare, & felicitati fidere nolle. Nam reuera hæc verba cum sapientia dicta sunt,

Euseb. Emy.
S. Chrysost. *Vigilandū & certandū contra carnis assultus.*
S. Cyprian.
Beda.
Abram impē ā mēta itineris rumpit.
S. Chrysost.
Psal. 38.
Vita peregrinantis laboriosa.
Theod.

rerum naturam fcit, & hac de causa præsentem felicitatem despicit. Hactenus Theodoret. Incredibilis planè virtus: regem hominem in summo rerum humanarum fastigio nequaquam quiescere, sed vti peregrinum alieno in solo agere, & affictari, atque vnius patriæ, in quam tendit, desiderio æstuari. Et nihilominus ut miseris nos, atque in fæcibus ignobiles & pauperes commoramur læti & quieti, ac cælum non curantes. Ac nulla fortasse fingi potest molestior & periculosior peregrinatio, quàm ista Abrahami, vt luculenter obseruat D. Chrys. *homil.* 31. ad hunc modum: Prudenter quisque expendat quantæ per illud tempus viarum difficultates erant. Neque enim, sicut nunc, licebat impauidè versari; & tam facilè profectiones suscipere. Nam singula loca propriis ducibus distincta erant, erántque necesse iter agentibus à ducibus ad duces transire, & quotidie de regno in regnum progredi. Sic Chrysost. Ex his fiebat vt quia multi passim reguli dominabantur, multæ fierent tributorum extorsiones peregrinantibus, dum à regno in regnum transirent: quorid; e nouas gentes, nouos ritus, nouas leges, & fortè nouas linguas offendebant, quod non permolestum & periculosum esse peregrinis non poterat.

S. Chrys.

Abrahami peregrinatio periculosa.

4. *Pertransiuit Abram terras.*] Emphasim habet verbum, *pertransiit.* nusquam enim permissus tabernaculum tendere, nusquam, vel breui tempore ad captandam quietem consistere, ibat vlterius pergens, vsque ad vltimos fines Chananææ. Hanc peregrinationem eleganter describit. D. Augustin. *sermon. de tempore* 68. hisce verbis. It ergo Abraham per desertas solitudines, per inuias sedes, per maturæ secreta, vbi hominis vestigium necdum rudis terra cognouerat; & inter illa omnia quæ Dei imperio dereliquerat, non tugurium, non casam, sed inter ipsa camporum siluescentium formidolosa secreta hospes tantummodo, cæli terræque nullum suffugium quod diuerteret inueniebat. Hæc Augustinus. Sæpenumerò barbari, & Ethnici homines peregrinum illum eo tantùm nomine, quòd purum, sanctum, Deóque vni fidelem, calumniis insectabantur. Sic legimus apud D. Petr. 1. *Epistol. cap.* 4. In quo (inquit) admirantur non concurrentibus vobis in eandem luxuriæ confusionem, blasphemantes. Alloquitur fideles è paganismo ad veritatem Christianæ fidei conuersos. Quos quidem idololatræ cùm vident, obstupescunt, vt declarat D. Thom. propter insolitam vitæ nouitatem, & admirantur propter vitæ magnitudinem, & difficultatem, qui stupor est timor ex consueta imaginatione; admiratio verò est timor ex magna apprehensione; vel stupor de declinatione mali; admiratio de operatione boni. Quasi impossibilis videtur incestuosis castitas, gulosis abstinentia, superbis humilitas. Cum eis igitur non concordantibus in luxuriæ confusionem, in qua illi sunt; vituperant vestram vitam, quia iam estis eis dissimiles. Hæc Thom. Aduertendum Græcè haberi ξενίζονται, quod vertunt, admirantur, obstupescunt, peregrinantur. Et quidem appositè. Nam impij cum vitam iustum & sanctum contuentur, sic variè afficiuntur. Primò stupent vitæ piæ, castæ, religiosæ, quæ improbis est insolita, (aut erat antea instis prius, quàm ad virtutis, & fidei castra transfugerent) nouitate perculsi. Deinde suæ fragilitatis conscij, & inueteratæ in vitiis consuetudini penitus adhærentes, timent, horréntque, admirati nouam

S. August.

Abrahami peregrinatio describitur.

1. Petr. 4.

Iustum stupēt iniusti.

S. Thom.

A illam vitæ rationem arduam, & supra hominis vires sublimem, Deo potius, quàm homini consentaneum; denique impossibilem; ergo peregrini à fide, à veritate, ab omni virtute, à ratione ipsa, à Deóque bellum indicunt iustis, velut exteris, vita, regno, moribus & natura alijs dissimiles. Dixerim insuper, ac verè Abraham pertransisse terram, quòd nollet cum impiis habere commercium: ab istis pertransfeundum est. Propterea Deus (ait Clem. Alex. 3. *Pædag. cap.* 11.) seniori populo porcis vesci prohibuit, *Leuit.* 11. significans non oportere eos, qui Deum inuocant, cum impiis versari hominibus. B Maximè cauebat Abraham Saræ, ac fœminis aliis honestissimis, quas in suo comitatu ferebat, ne si oppida, vbicunque infidelium ingrederentur, subitò fieret ad contuendas peregrinæ gentis (vt fieri solet) fœminas lasciuientium hominum concursus; quo nihil est potentius ad corrumpendos bonos mores, & omnem castitatis sublimitatem funditus subruendam. Vnde prudenter admonet Clem. Occasio conuentus causa est turpitudinis, cùm viri, & fœminæ permixtim communicant, alter ad alterius spectaculum; dum enim lasciuiunt oculi, calescunt appetitiones: & oculi, quod concessum otium habeant, intendunt cupiditates. Hæc ille. C Fugiendum hoc est, vti certa pestis animarum, inter viros ac fœminas commercium: nec vlla periculosior est vtrique sexui tentatio. At (vt Cyril. *Hier. cat. myst.* 5. benè considerat) videtur esse D tentatio, velut torrens aliquis transitu difficilis. Cui igitur torrentem ingrederis, cùm sicca possis & strata via incedere? Et quæ tanta isthæc est temeritas, vt in torrentis fluenta te inicias, cùm ponte queas transire? fugite, ait Apostolus, fornicationem.

Iusti impiis dissimiles oppugnant iustos.

Clem. Alex.

Leuit. 11.

Cum impiis nō agendum.

Clem. Alex.

Conuentus virorum & fœminarum periculosus.

S. Cyr. Hier.

5. Pertransiuit; longissimum, ac molestissimum iter conficiens; sed, vt benè D. Augustin. fide socia. quod ex Paulo mutuatur ad Hebr. 11. *Fide Abraham peregrinatus est.* Nimirum perpetuò à præcepto Domini suspensus nullibi pedem figebat, quin à Domino id præscriptum intelligeret. Quo, præter obedientiam, commendatur etiam admirabilis familiaritas Abrahami cum Deo. Ab illius enim ore suspensus ad singulas itineris ac vitæ suæ periodos hærebat. Idipsum S. Bern. religioso viro consulit: In omnibus actu (inquit) vel cogitatu suo ibi Deum adesse memoretur, & omne tempus, quo de ipso non cogitat, perdidisse se computet. Sic Bernard. *in speculo monach.* Factitabat hoc etiam regius Vates; inquiens Psalm. 31. *Firmabo super te oculos meos.* Exponit D. August. Non à te auferam oculos meos, quia & tu non aufers à me oculos tuos. Legimus de Ioseph sanctissimo sponso semper Virginis Deiparæ apud Matth. cap. 2. *Apparuit* E *(inquit) Angelus Domini Ioseph in Ægypto, dicens: Accipe puerum & matrem eius, & vade in terram Israel.* Vbi subtiliter Lyra: Non nominauit Angelus aliquam ciuitatem determinatè, vt ex responsione Angeli instructus cum de loco, Ioseph ex frequenti locutione cum Angelo magis consolatetur. Sic ille. Eodem pacto Abraham nesciens quò iret, cogebatur Dominum frequenter audire, vt sciscitaretur, quò, & qua eundem, & vbinam sistendum foret. Huc etiam illa verba Domini superiùs posita: Veni in terram, quam monstrauero tibi; extendi possunt, vt significent, quàlibet terræ portionem assignati solitam à Domino toto itinere Abrahamo. Vide indefessam

S. August. Ad Heb. 11.

S. Bern.

In omnibus & ad omnia agendum cum Deo.

Psalm. 31.

S. Aug.

Matth. 2.

Lyra.

ac

ac perennem pietatem Abrahami; audiuit Deum dicentem: Egredere de terra tua, &c. Sermones Domini auribus excepit, mente condidit, opere illos executus, cum Domino deinceps versatur; nec enim est de numero illorum quos Clem. Alex. *loco indicato* acriter perstringit; Cùm de De (inquiens) habitum sermonem venerati sunt, eum illic relinquunt, vbi audierunt; foris autem impiis modis, & amatoriis canticis se oblectant. Ita Clem. *Num.* 1. iubetur Moyses à Domino principum, ac fortium bellatorum catalogum conficere. Sed cur non antea? cur tam multis post egressionem ab Ægypto annis? Respondet egregiè Rabbanus. Nondum enim tentati erant, nondum ab hostibus impugnari; confligunt cum Amalech, & vincunt; sed ne tunc quidem numerantur. Non enim sufficit ad perfectionem tendenti vna victoria. Sic ille. Sic Abraham ex aliis in alias regiones irrequieto peregrinationis cursu à Deo iubetur diuagari: sic viri iusti sæpiùs tentati, afflictique per ignem, & aquam, hoc est, per multas ac varias tribulationes pergunt ad regnum Dei. Abrahami peregrinationem ex mandato Domini susceptam, non imitatus modò est, sed superauit sanctissimus Ioseph, cùm audiuit ab Angelo: *Tolle puerum & matrem eius, & fuge in Ægyptum*, Matth. 2. Fuga appellatur, atque iccirco multo magis laboriosa, & periculosa, quàm Abrahami peregrinatio: post Angelorum cantus ad Bethlehemiticum præsepe; post adorationem Magorum; post Simeonis & Annæ præconia nunc fuga indicitur. Enimuero (ait D. Chrys. *homil.* 8. *in Matth.*) misericors Deus mœstis rebus quædam etiam iucunda permiscet. Quod certè in sanctis omnibus facit, quos neque tribulationes, neque iucunditates sinit habere continuas, sed tum de aduersis, tum de prosperis, iustorũ vitam, quasi admirabili varietate contexuit. Hæc Chrys. Sed amplius quæres, cur indicta fuga plena periculis non se comitem difficillimi itineris Angelus exhibuit; vti Dominus non opem modò suam, sed magnificentiam, & omnipotentiam promiserat Abrahamo: Faciam te, magnificabo, benedicam, &c. Respondet optimè idem Chrys. Nequaquam se socium itineris futurum esse pollicitus est Angelus: neque in Ægyptum euntibus, neque illinc redeuntibus: proculdubio designans maximo ipsius, propterquem fugiebant paruuli, esse munitos comitatu. Ita Chrys. Solabatur Dauid suam peregrinantis instar vitam, eo quòd similem transegerint illius maiores; sic enim 1. Paralipom. 19. Dominum affatur. *Peregrini sumus coram te, & aduenæ sicut omnes patres nostri.* At nós ô bone Iesu Deus meus (maius quiddam ac dulcius dixerim) peregrini sumus tui fideles, hospites & aduenæ, non habentes hîc ciuitatem permanentem sicut tu ipse Deus, & Pater noster, sicut ipsa semper virgo genitrix tua: illa quidem te Deo grauida festinanter abiit in montana Iuda. Illo suo sanctissimo ac purissimo partui proxima abit à Nazareth in Bethlehem. Illa fugiens Herodis immanitatem te recèns natum, in vlnis ac vbera, & in sinu deferens in Ægyptum peregrinata est. Illa rursus ab Ægypto ad Iudæam, ac postea per castella & vicos euntem, & prædicantem te mater filium indiuiduo comitatu secuta est. Tot vita Dei facti hominis etiam antequam nasceretur ad crucis vsque patibulum & tota simul vita matris Dei peregrinatio fuit.

Clem. Alex. *Perseuerandũ cum Deo.*

Num. 1.

Rabban.

Matth. 2. *Iustorum vita ex laetis, & iniucundis contexta.*

S. Ioseph cum Deipara fugit in Ægyptum. S. Chrys.

S. Chrys.

Dulcis peregrinatio comite Iesu. 1. Paral. 19.

B. Maria vita peregrinantis.

A 6. *Vsque ad locum Sichem, vsque ad locum illustrem: Chananæus autem tunc erat in terra.*] Putarunt nonnulli, per appositionem, conuallem dici ad Sichem, quasi vnus idémque sit locus: sed certum est distare hæc duo. Per locum igitur, in quo postea fundata est Sichem, decem (vt peritiores tradunt) leucis ab Hierosolyma prope montem Garizin, vrbs Samaritanorum; gradiens Abraham peruenit ad conuallem illustrem. De Sichem scribit Borch. (nec enim puto duas eiusdem nominis fuisse Sichem, quicquid alij dicant) qui decennium insumpsit peregrinando, & lustrando summa cum diligentia vniuersam illam regionem, quam terram sanctam appellamus. Ergo ait, inter montes Bethel, & Dan sita est vrbs Sichem, hodie Neapolis dicta, incredi-
B bili amœnitate, ac deliciis abundans; non tamen munita, nec verò munitionis capax, ob idque incursionibus hostium obnoxia. Hanc reædificauit Hieroboam, fuitque prima sedes regni eius. A porta Sichem australi, quantum bis iacere possit arcus, est fons Iacob, super quem fatigatus ex itinere sedit Iesus, *Ioan.* 4. fons ipse effosus est in via, qua tendimus Hierusalem: supra fontem ad dexteram mons est excelsus duo habens capita, quorum vnum nominatur Garizin, alterum Hebal. Ibi Iosue ædificato altari recitauit Deuteronomium Moysis, vt habetur *Ios. cap.* 8. Hæc Borchard. *par.* 1. *cap.* 7. *num.* 16. & 17. Pulchra est tropologia huius loci apud D. Ambros. *cap.* 2. *lib. de Abraham*, nimirum: Egressus perambu-
C lauit vsque ad Sichem, quod Latina interpretatione dicitur humerus, vel ceruix; per quæ executionem præscripti operis intelligimus; siquidem & infrà habemus scriptum: Supposuit humerum suum ad laborandum; vnde per figuram locorum, id aduertimus expressum, quod deuotionem suam sanctus Abraham, non solùm studio, sed etiam efficacia probauerit fructuosa, qua ad quercum vsque peruenerit. Sic Ambrosius. Itaque etsi iuxta literam Abraham per Sichem peregrinando iter confecerit, mystico tamen sensu intelligitur per efficacem executionem præcepti diuini suam obedientiam exhibuisse, cui Sichem, hoc est, ceruix, & humerus
D portanda, & exequenda à iusto viro supponitur. Vsque ad conuallem illustrem. Hebr. עד אלון מורה *ghad elon moreh*, quid propriè sit *elon*, quid etiam *moreh*, valde dissentiunt interpretes. *Elon* alij quercum, alij abietem, aut ilicem, nonnulli simpliciter arborem verterunt. Verosimilius est esse arborem, de quercuum genere. Vnde LXX. legunt δρῦν, quercum. Chaldaic. paraph. ponit, planiciem. Benè interpres, conuallem: erat enim vallis arboribus consita. Nam quercus pro quercubus ponitur; aut etiam inter omnes illius nemoris arbores procera vna, & lato stipite, & patula diffusa ramis mirum in modum eminebat; sub qua demum requieuit Abraham, & quæ de-
E inceps in consequentibus sæpiùs commemoratur. De hac quercu sic Aug. *serm.* 87. *de tempore.* Excepit tamen Abraham peregrinum quercus arbor humana, quæ venientem Abraham, atque æstiuo sole decoctum amœnitatis suæ vmbraculo refoueret. Fortè perstringuntur nationes illæ omnes, vrbes, atque oppida mortalium, per quæ transierat Abraham, quæque peregrinum hominem, ac sanctum non exceperunt hospitio, sed fortè venientem abegerunt. Ergo humaniores se præbent quercus roboreæ, quàm carne homines erga sui similem hominem peregrinum, &

Borchard. *Sichem descriptio.*

Ioan. 4.

Iosue 15. S. Ambr.

Efficaciter obedientia supponenda ceruix.

Inhumanitas hominum in hospites. S. August.

rem Christum, atque adeò ad tollendum iugum suaue, & onus leue portandum illius Dei, qui mitis est, & humilis corde, cuius mandatum est, vt diligamus inuicem, colla sua libentissimè offerebant. Iccirco dominus secundo loco beatitudinem inter alias hanc proposuit: *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram*, Matth. 5. Vtque (declarat Beda) qui improbitatis amaritudine cedunt, possidebunt terram non maledictionum spinas germinantem, sed animam sine defectu pascentem. Sic ille. S. Hilar. terræ nomine intelligit corpus Christi Domini. Mites quidem suauiùs & confidentiùs ad Eucharistiam accedunt. Illud etiam hoc loco diligenter considerandum est, quanti Deus faciat viros iustos ac sanctos, vt per eos, & propter eos aliis benedictionem suam impertiatur: Benedicam (inquit) benedicentibus tibi, atque vt propter eos maledictionibus alios subiiciat; maledicam maledicentibus tibi. Proh quantum regibus, regnis, Rebuspubl. ciuitatibus, orbi vniuerso vtile est habere in se iustos viros, amicos, & beneuolos; quantum verò malum est eos contemnere, opprimere, affligere? Mira in hanc sententiam, multaque Philo Hebræus congerit *lib. de migr. Abrahæ*, pulchriora seligam. Compertum est (inquit) ad familias, ciuitates, regiones, nationes, atque etiam patentissimos terrarum tractus, ex vnius viri probitate nonnunquam magna peruenisse commoda, amplissimásque felicitates. Nimirum vir iustus quasi fulcrum, & firmamentum est generis humani. Iustorum supplicationibus Deus permotus, aperto cælesti promptuario nimis, imbrísque in morem affatim depluit, vt inde omnes terrestres lacunæ restagnent. Oremus igitur, vt tanquam columna in domo, & mens in anima; sic humano in genere vir iustus permaneat ad calamitatum remedium: nam hoc incolumi de salute publica desperandum non est: per hunc enim seruator Deus præstantissimam porrigit medicinam, qua oblimantur animarum vulnera. Hæc Phyl.

Beda

S. Hilar.

Philo.

Vir iustus mundo prodest.

Vir iustus rem dium mundi.

7. *In te benedicentur vniuersæ cognationes terræ.*] Planè hoc non est impletum in ipso Abrahamo, quem soli notum habuerunt Iudæi. Nec enim (vt euidenter constat) huiusmodi benedictio accidit cunctis gentibus ex persona Abrahæ, nec etiam ex vllo posterorum eius præter vnum Messiam. Igitur manifestum est non posse intelligi, nisi de Messia, de Christo Iesu Filio Dei: de quo Simeon Luc. 2. *Lumen ad reuelationem gentium.* Isai. 49. *Dedi te in lucem gentium, vt sis salus mea vsque ad extremum terræ.* Genes. 49. *Ipse erit expectatio gentium.* Agg. 2. *Veniet desideratus cunctis gentibus.* Ad Ephes. 1. *Qui benedixit nos in omni benedictione spirituali, in cælestibus in Christo. Benedicentur omnes gẽtes in te, hoc est, in semine tuo qui est Christus,* ad Gal. 3. Vnde D. Petr. Vos estis (scilicet Christiani) filij Prophetarum, & testamenti, quod disposuit Deus ad Patres nostros, dicens ad Abraham: Et in semine tuo benedicentur omnes familiæ terræ. Vobis primùm Deus suscitauit Filium suum, misit eum benedicentem vobis, *Act. 3.* Nec opitulatur Iudaicæ superstitioni, quod Hebr. sit, ונברכו *venibrechu*, & benedicent se; sensus enim planus est. Hanc Dei in Christo, & propter Christum, & in nomine Christi benedictionem, qua gentes ad Christum conuersæ perfruuntur, ipsæ sibi mutuò precabuntur, gratulabuntur, & per Sacramentorum communicationem applicabunt. At vbinam terrarum gentes mutuò se benedicunt in Abrahamo, cuius nomen paucula nouerunt. Omnium, maximè in Christo, & per Christum mater ipsius semper virgo benedicta est inter mulieres. Beatam illam dicũt omnes generationes, *Luc.* 1. Beatus venter qui Christum portauit, & vbera matris quæ Christus suxit, *Luc.* 11. Vel ipse impurus Mahometes in Alchoran. *cap. Albacher* ita scribit: Conceptus est Christus ex virtute Dei de matre virgine sanctissima, & purissima super omnes mulieres. Virginem sempiterno pudore intemeratam prædicant, prædicabúntque omnes gentes; ab omnibus enim fidelibus in Dei Ecclesiam colliguntur, quos omnes illustrat fulgor Spiritus sancti, qui superuenit in virginem, & virtus Altissimi obumbrauit illi. Exponit Beda: Concupiscentiæ non fuit æstus, vbi vmbram fecit Spiritus sanctus. Sic ille. Quamobrem non hæc tantùm extrema promissio soli Christo ex semine Abraham conuenit: verumetiam superiores ex parte quidem in Abraham, perfectè autem, atque in toto completæ sunt in Christo. Faciam te in gentem magnam; magnificabo nomen tuum; benedicam benedicentibus tibi, & maledicam maledicentibus tibi.

Benedictiones Dei ad Abraham solo in Christo perfectè sunt completa.

Luc. 2.

Isai. 49.

Gen. 49.

Agg. 2.

Ad Ephes. 1.

Ad Gal. 3.

Act. 3.

Luc. 1.

Luc. 11.

B. Mariam prædicant etiã Mahometani.

Beda

Luc. 1.

SECTIO IV.

Egressus est itaque Abram sicut præceperat ei Dominus, & iuit cum eo Lot: septuaginta quinque annorum erat Abram cùm egrederetur de Haran. Tulitque Sarai vxorem suam, & Lot filium fratris sui, vniuersámque substantiam quam possederant, & animas quas fecerant in Haran.

1. Memorabile profectò exemplum obedientiæ: homo ingrauescente senio penè confectus, relicto solo natali, cognatorum consuetudine, domóque propria suscipit peregrinationem longissimam ac difficillimam, eò tantùm, quòd iubetur à Deo, cuius imperio, quinimo, & nutui omnia posthabuit; ne verbum quidem faciens, aut rogando, aut discutiendo, nedum renitendo. Vera est enim illa sententia D. Greg. *in cap. 3. Reg. 1.* Euangelicæ perfectionis, atque obedientiæ religiosæ amatoribus identidem commemoranda. Vera (inquit) obedientia, nec præpositorum intentionem discutit, nec præcepta discernit. Quia qui omne vitæ suæ iudicium maiori subdidit, in hoc solo gaudet; si quod præcipitur, operatur. Nescit enim iudicare, quisquis perfectè didicerit obedire: quia hoc tantummodo bonum putat, si præceptis obediat. Sic Gregor. Non retardatur difficultatibus quæ multæ occurrerant, & grauissimæ ab exequendo Domini mandato: admirabilis enim solet esse fortitudo, & constantia obedientiæ, nata vt puto ex certæ Christi Domini, vbi de hostibus, de que opprobriis, cruciatibus, ac morte ipsa triumphanit, qui factus est obediens vsque ad mortem crucis, *ad Philipp.* 2. Quamobrem grauiter disserens de cruce Domini D. Cyprian. *in Symbol. Apostol.* hæc adiungit. Nos edocet primò omnium vsque ad mortem resistere aduersus peccatum, & libenter interitum proprietate suscipere. Tum deinde, & obedientiæ nobis in hac eadem cruce proponit exemplum. Quia ergo ille magnus Magister

Cæca & prompta obedientia.

S. Gregor.

Ad Phil. p. 2.

S. Cyprian.

Christus crucifixus constantiam & obedientiam docet.

Magister est, qui fecerit, & docuerit; ideo obedientiam, quæ piis, morte etiam suscepta, seruanda est, docuit ipse priùs pro hac moriendo, seruati. Ita Cyprian.

S. Ambros.

Duas præcipue Christus Dominus virtutes, vt considerat D. Ambros. è cælo in terram secum deduxit; quas humanum genus, sibi maximè fastidiosas, obliteratis iam Abrahami, Patriarcharum, & Prophetarum Dei semper obedientium exemplis prorsus ablegarat.

Christus in terram attulit humilitatem & obedientiam.

In paradiso (inquit) defecit humilitas, & ideo venit è cælo. In paradiso orta est inobedientia; & ideo obedientia cum Saluatore descendit. Inflabat caro: vnde subiectio mansuetudinis inueniri non poterat in terris. Intumuerat omnis præuaricatoris hæreditas. Veniens Dominus Iesus exinaniuit se se, humiliauit semetipsum, factus obediens, vsque ad mortem crucis. Sic Ambros. Benè id quidem: attulit è cælo in terram Dominus obedientiam. At quorsum dices? Idem Ambros. quæsito respondet *in Psal. 61.* interpretans verba illa: Nónne Deo subiecta erit anima mea; ad hunc modum.

S. Ambros. Psal. 61.

Obedientia reformauit hominem.

Suscepturus carnem hominis Dominus noster Iesus, vt in se eam ipse mundaret; quid prius, quàm peccati veteris primum debuit abolere contagium? Nam quia per inobedientiam culpa irrepserat, dum mandata diuina temerantur; obedientiam vtique præ cæteris debuit reformare, vt seminarium erroris excluderet. Voluit mundare vulnus, vt affectum sanaret, ne inobedientiæ sordes vlla remaneret. Suscepit ipse obedientiam, vt nobis eam transfunderet. Hæc Ambros. Pulchrè inobedientiam vocat peccati contagium, seminarium erroris, & sordes denique; econtrario obedientiam intelligo esse ac dici posse munditiam animæ, sanitatem hominis, virtutum omnium basim, ac fundamentum, quo illam nomine appellandam censet idem sanctissimus Pater *lib. 5. in cap. 6. Luc.*

S. Ambros.

Obedientia firmitas.

Omnium (inquit) fundamntum docet Dominus esse virtutum obedientiam cælestium præceptorum; per quam domus hæc nostra non profluuio voluptatum, non nequitiæ spiritalis incursu, non imbre mundano, non hæreticorum possit nebulosis disputationibus commoueri. Hæc Ambros. Vides quàm firmo nitatur præsidio verus obediens.

2. *Egressus est Abram.* Mira obedientiæ promptitudo: sicut præceperat ei Dominus; quasi solum ipsum præcipientis dictum respiceret. Sic agebat obedientissimus ille seruus, qui de se ait Domino: Manè astabo tibi, & videbo, *Psal. 5.* Non dicit; & audiam quid loquaris. Ea namque licèt optima, & laudatissima obedientia, habeatur, à pueris tamen atque virtutis tyrocinium ineuntibus, qualis erat puer Samuel, impleri potest, ac solet; eorum enim vox est: *Loquere Domine, quia audit seruus tuus*, 1. Reg. 3.

Psal. 5.

1. Reg. 3.

Perfectus obediens nutum explorat non vocem expectat iubentis.

At obedientiæ apicem videntur facto suo adumbrasse tres illi fortissimi, qui aquam de cisterna Bethlem regi suo, non illam quidem petenti, non expressè iubenti, vt afferretur, sed vix leui quodam signo illam significanti, vel periculo capitis quæsitam obtulerunt.

S. Ambros. 2. Reg. 23.

Meritóque D. Ambros. *lib. 1. de Iacob, & vita beata, cap. 1.* Laudo (inquit) viros, qui erubuerunt desiderium sui regis, & maluerunt finem eius verecundiæ, vel periculo propriæ salutis afferre. Etenim quoniam insignem præstabant obedientiam suo regi, pudor illis erat, quòd rex desideraret aquam, & voce hoc desiderium significaret; cùm tamen ipsi voluntatem regis perpetuò ac diligentissimè obseruantes, quasi diuinari debuisset Regi suo gratissimum esse futurum, si aquam biberet de cisterna Betlehem. Deinde commẽdabilem reddit obedientiam Abrahæ admirabilis illa constantia mentis omnia commoda, quæ relinquebat, nihil habentis; & incommoda, periculaque subeunda iam tunc alacriter deuorantis. Facilè quisque obedientiam exequetur, vbi nihil, aut parum laboris subitur, aut certè cum aliquo labore magna coniuncta est vtilitatis dulcedo: qualis illa fuit obedientia Ephraim, de qua Propheta Oseas cap. 10. *Ephraim vitula docta diligere trituram.*

Oseæ 10.

Perfecta obedientia quæ ardua.

Vbi (vides) dulcis est labor: triturat quidem vitula, sed in ipsa trituratione, pabulo identidem sumpto recreatur, dulciuscula illa & leuicula obedientia, vbi non ligatur os boui trituranti: hanc diligit Ephraim, huic ab incunabulis assueuit. Cæterùm Dominus ab illa leuiore tritura vitulam deducit ad arationem, vbi maior est labor, & nullum in arando compendium, atque illicium. Et ego (addit) transiui super pulchritudinem colli eius, & ascendam super Ephraim, confringet sibi sulcos Iacob. Vbi D. Hieron.

S. Hieron.

Tumentes ceruicum toros iugo imposito edomui. En obedientia perfectorum, ac fortium: fortium inquam; legunt enim L X X. pro, *confringet sibi*, &c. roborabitur sibi Iacob. Idem enim est fortis, atque perfectè obediens, arans sine pabulo areæ. Sed quicquid laboris in arando, & sulcãdo, & cõstringendo sulcos Iacob, & Ephraim patitur; id omne in proprium ipsius cõmodũ redundat. Constringit sibi sulcos Iacob; sibi arat, sibi occat, sibi & metet, & colliget. Præterea vbi noster Interpres habet, diligere trituram. L X X. vertunt, diligere contentionem. Scilicet, hoc est seminarium contentionum, & obtrectationum; querendi, ac renitendi (vt videmus) in subditis: eo quòd illis non facilia, sed difficilia; non leuia, sed onerosa; non iucunda, sed iniucunda mandata imponuntur: vti nimirum arent, non vti aream terant. Quantò sapientiùs D. Ambros. *in Luc.* se offert, ad omnem cùm arduam, tum acerbam, carnique repugnantem obedientiam alacri animo exhibendam!

S. Ambros.

Dei lex vrit & sanat.

O Domine Iesu (inquit) omne mandatum tuum, sicut cauterium impressum teneb. Etsi vrit cauterium, tamen putrefacta carnis exurit, ne ad viuum serpat contagio: etsi mordet medicamentum, tamen virium vlceris tollit.

3. Laudatur etiam obedientia Abrahami propter celeritatem. Paruit itaque (ait S. Amb.) mandato Abraham, nec vlla legitur mora interuenisse.

S. Ambros.

Quod quidem eo mirabilius haberi debet, quo difficilior erat illa profectio in longinquas regiones homini labanti iam viribus, & graui senio; vt egregiè obseruat D. Chrys. *homil. 31.*

S. Chrys.

Abraham senex obedit vt iuuenis.

Iustus (inquiens) nec senectute prohiberi potuit, quin quasi iuuenis, & iuuenescens festinaret, atque anhelaret Domini præceptum perficere. Quare sicut locutus est ei Dominus, ita profectus est: idest, credidit iis, quæ sibi à Deo dicta sunt, nihil fluctuans, nihil cedens, sed firmato animo profectus est. Ita Chrys. Sed quæres, vnde hæc tam mira constantia Abrahamo? quia planè instructus, & armatus in agonem difficillimæ obedientiæ inducitur.

S. Chrysost.

Neque enim (adiungit Chrys.) possibile est, vt rem fortem & egregiam, quis vnquam efficiat, nisi antea aduersus omnia, quæ obsistere possunt, se armet & instruat. At vlteriùs, quænam isthæc arma, quæ instructio? Respondet idem ad hunc modum:

Amor difficilia disrumpit.

Vicit omnia ipsius in Deum amor. Anima enim vigilans, & sobria cuncta dissecat impedimenta, totaque fit eius, quod amat; & à nullo, quod in medio apparet difficile, remorari se patitur: sed omnia prætetit, nec subsistit, priusquam re desiderata potiatur. Ita Chryſ. Itaque sanctus in Deum amor, Abrahamo effœto viribus, vires administrat; senem in iuuenem commutat: nunquam ad laborandum senescit, qui amat. Nec id mirum: puer enim etiam ob hanc causam amor effingitur. Illa quoque non vulgaris laus, sed qua fortasse nulla maior obedientiam nobilitat: quòd semper ab ore præcipientis, pendula, nesciat vbinam demum subsistet: quò, & quà, & quorsum sit eundum. Exiuis enim Abraham, nesciens, quò iret. Atque (vt benè appunit D. Chryſ.) in hoc dumtaxat figebat mentem; quomodo implere posset, quod à Domino fuerat imperatum. Quare optimè Rupert. hanc extollit obedientiam. Miro modo (inquiens) quæ vera peregrinatio est, & expectando ire, & eundo expectare præcipit, vbinam requies daretur: & ita egit. Sic ille. Idipsum quod Abraham alacriter præstitit, Dominus à populo suo expetit per Oseam cap. 11. *Populus* (inquit) *meus pendebit ad reditum meum: iugum autem imponetur eis, simul quod non auferetur.* LXX. Et populus eius suspésus est, ex incolatu suo. Scio hunc locum esse de vastitate extrema Israëlitici populi: sed tamen haud nescio illum mystico sensu à multis explicari solitum de hac expectatione, & quasi suspensione populi obedientis mandato Dei. Qui pendebit (interpretatur D. Hieronym.) in incolatu suo, nesciens quid agat, & quò vertatur ignorans. Non incongruè Abrahami profectionem ex mandato Dei accipies pro incremento virtutum; cùm vir iustus viam perfectionis ingressus quotidie ad maiora opera procedit. Sed illustrius multo exemplum virginis Deiparæ. Iam mater Dei exurgens abiit in montana cum festinatione, *Luc.* 1. typicum (inquit Beda) exemplum tribuens, quòd omnis anima quæ verbum Dei mente conceperit, virtutum statim celsa cacumina gressu conscendat amoris vsque ad perfectionem caritatis. Sic ille.

S. Chryſ.
Rupert. Obedientia pendens ab ore iubentis.
Oseæ.
S. Hieron.
Luc. 1. Beda

4. *Et iuit cum eo Loth.*] Filius hic erat Aran filij Thare, & fratris Abraham: mortuo autem patre puer se adiunxit patruo Abrahæ, posthabito patruo altero Nachore, & auo ipso Thare, dum adhuc viueret, quo facto optimum sui præbuit specimen, vt D. Chryſ. adnotauit hisce verbis. Mores adolescentis non aberant à iustitia. Nam cùm propositi ei essent duo fratres, ipse iustiori adhærebat. Quantæ enim prudentiæ erat diiudicare, & probare, qui patruorum sui curam permittere deberet. Ita Chryſ. Similiter Procop. Lothus (inquit) obstupefactus Abrahami integritate & pietate, iactis nouæ vitæ fundamentis se Abrahamo haud grauatim comitem iunxit. Sic ille. In quo & Abrahami exemplum, & Lothi pietas mirum in modum commendatur. At mihi quidem non satis laudandus videtur hic adolescens, quòd in lubrico illius ætatis non laxiora vitæ studia consequutus adhæsit Nachori impio, non aui Thare infidelitatem imitatus est: sed optimam fecit electionem patrui, ac tutoris, & pædagogi Abraham. Laborauit enim maximè adolescentes ignorantia: nec dum deliberant, aut eligunt, saniora, sed iucundiora, non honestiora, sed liberiora consectantur. Quamobrem pædagogo prudenti, honesto, & graui egent, quo regantur, qui nondum seipsos regere sciunt. Sed in hanc sententiam eleganter disserit Clem. Alex. 1. *lib. pædag. cap.* 7. Quemadmodum (ait) gubernator non semper cedit ventis, sed contrà proram obuertens vniuersis resistit tempestatibus: ita pædagogus legibus, quæ sunt in mundo, nunquam cedit, nec eis puerum tanquam cymbam, in libidinosam viuendi rationem impellere permittit: sed solo secundo veritatis spiritu in altum sublatus clauum pueri, aures, inquam, fortiter tenet, donec inoffensum puerum in portum virtutis perduxerit. Hæc ille. Et quidem optimè iuuenem vocat cymbam, in medio salo ætatis, ac vanitatis fluctuantem. Deinde magna illa existit prudentia iuuenis, quòd senem Abraham non fastidierit, sed seni iuuenis totus adhæserit. Atque vtinam iuuenis istius prudentiam omnes coætanei imitarentur; & non æqualium, turpiter lasciuientium se dederent consuetudini corrumpendos. Audiant ergo D. Ambroſ. 1. *officior. cap.* 43. ita loquentem. Vt æqualium vsus dulcior: ita senum tutior est; qui magisterio quodam, & ductu colurat mores adolescentium, & velut murico probitatis inficit. Namque si hi, qui sunt ignari locorum cum solertibus viarum iter adoriri gestiunt: quanto magis adolescentes cum senibus debent nouum sibi vitæ iter aggredi, quo minùs errare possint, & à vero tramite virtutis deflectere? Nihil enim pulchrius, quàm eosdem, & magistros vitæ, & testes habere. Sic Ambroſ. Laudi etiam hoc tribuitur Abrahamo, cuius morum suauitas significatur. Loth enim iuuenis ob amorem (inquit Chrysoſt.) singularem, morúmque suauitatem viri iusti, ab illo diuelli noluit. Itaque Abraham iuuenem patrem orbatum, patris loco (vt ait Chryſ.) assumpsit. Maximè verò conspicatus ingenuos adolescentis mores, & ad virtutis studium, admirabilem propensionem, suscepit illum, ac fouit: cæteram verò turbam cognatorum reliquit idololatriæ contagio tabefactum. Ablegandi enim, non fouendi sunt hostes Dei. Verè quidem dictum est à D. Hieronym. *Epist. ad Theophil.* Meremur Dei offensam, qui inimicos Domini fouerimus. Veruntamen est quid addubites cum D. Chrysoſt. Quare (inquit) cùm Dominus dixerit: Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui: Abraham tamen secum assumpsit iuuenem Loth; nec fuit inobediens Domino? Quia (respondet) Loth iuuenis erat, & Abraham patris loco profectus. Ita Chryſ. Hinc admonemur, vt paterno studio, & amore curemus, foueamus, tueamúrque consanguineos, maximè si pupilli, & orphani fuerint. Bonus hic adolescens, cætera omnia relinquens, & sancto Abrahamo in obsequium Dei aggregatus Christianum, ac prudentem iuuenem designat, qui omnia cum seculo valere iubet, atque ad vitam religiosam expeditus conuolat. O felix, qui cælestem hunc thesaurum inuenit! Eius opes sic describit S. Bernard. *homil. super, Simile est regnum cælorum, Matth.* 13. O religio (inquit) gloriosa & mirabilis! Hæc est, quæ miserante Deo peccata remittit, & reserat paradisum. O religio virtutibus ornata! O margarita præfulgida! Omnia ligata tu soluis, omnia soluta tu reseras, omnia aduersa tu mitigas: omnia desperata tu animas: Hæc

S. Chryſ. Loth prudentia in electione.
Procop.
Pueri egent pædagogo. Clem. Alex.
Iuuenis, cymba in medio mari.
S. Ambr. Iuuenis agat cum senibus.
S. Chryſ. In sene morum suauitas.
Hostes Dei ablegandi. S. Hieron.
S. Chryſ.
Pupilli maximè curandi.
S. Bern. Matth. 13. Religiosa vita laudatio.

Hæc est, quæ respuit auaritiam, horret luxuriam, fugit furorem, firmat amatorem, calcat superbiam, linguam continet, componit mores, odit malitiam, excludit nequitiam, cogitque hominem Dei amore omnia libenter sufferre. O religio gratissima, & toto corde perquirenda! Nonne per te cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, pauperes euangelizantur? O religio, vita beata, vita Angelorum! Ore proprio Spiritus sanctus dixit: Optimam partem elegit sibi Maria. O beatissima vita solitaria, & contemplatiua! quando in solitudine contemplabatur virgo Maria, tunc venisti & in ea: & de ea carnem assumpsisti, ô Deus meus, ô bone Iesu! Verè religio est paradisus. Hæc & plura S. Bernardus. Quàm pulchrè ac dulciter virginem sanctissimam reputat veluti religiosam monialem, cùm ingressus ad eam Angelus dixit: Aue gratia plena. Nec poterat Deus nasci decentiùs de matre alia quàm de virgine abscondita, solitaria, & religiosa, quæ primum ac sacerrimum de sua domuncula fecerat parthenonem. Ergo Dei matrem semper virginem absconditam, & virginitatis obstrictam voto, ô sacræ virgines, parthenicæ vestræ vitæ autorem habetis. Laboriosa quidem, & multis plena molestiis vita est religiosorum, sed præ amore Dei omnia leuia ducuntur. Loth (vt notat Chrysost.) insuper peregrinationem elegit, quod honestatis morum erat indicium, & magna alacritate alienam vitam domesticæ prætulit. Futurum igitur omnem itineris laborem præuidit quidem iuuenis ille, sed leuem, ac propè nullum, reputauit præ Dei promissis, dulcique Abrahami iusti consortio. Ac de religione amplius agit D. Bernard. in hæc verba: O sancta vita, baloeum animarum, mors peccatorum, & animarum purgatorium sordidarum. Tu studium concertatorum, luctatorésque benè currentes perducis ad altas coronas. O homo fuge homines; religionem elige, & saluaberis. O religio, qui te fugiunt, luce Dei priuati sunt, qui diligunt te, astringunt, & gustant quàm suauis est Dominus, & dulcis, tu ducis ad æterna gaudia, &c. Hæc ille.

Matt. 11. — *Contemplatio præmia incarnationis. B. Maria voluit monialis virgo.* — *Lucæ. 1.* — *Chrysost.* — *S. Bern. Religiosa vita felicitas.*

5. *Tulitque Sarai vxorem suam.*] Quæstio est valde agitata; num Sarai soror fuerit Abrahami eodem patre, ac matre genita? Sunt autem variæ discrepantésque sententiæ, quas optimè collegit noster Pereir. *disputation. 15. lib. 15. in Genes.* Vbi doctissimus vir post eximiam in hac re eruditionem, concludit cum Iosepho *lib. antiquit.* D. Augustin. *lib. 22. contra Faustum, cap. 35. & 16. de Ciuit. cap. 19.* D. Thom. *secunda secundæ, quæstio. 110.* atque adeò communiore doctorum sententia, Sarai fuisse filiam Aran fratris Abrahæ, verámque sororem Loth. Iccirco *cap. 11.* dicitur: Tulit Thare Abram filium suum, & Sarai nurum suam; non autem, & Sarai filiam suam. Quòd si filia fuisset, profectò non nurum, sed filiam vocasset. Quorsum enim coniunctioris propinquitatis nomen tacuisset, nimirum filiam appellando, si talis esset? Est igitur Sarai neptis Thare, & alio nomine vocatur Iescha, vbi Aran dicitur pater Melchæ, & Ieschæ. Quæ duæ fœminæ sorores patruis suis nupserunt; illa Nachori, ista Abrahamo. Cæterùm ex consuetudine Hebræorum propinqui, & consanguinei vocabantur fratres, & sorores; vti Abraham appellauit Loth fratrem, qui erat filius fratris, & Sarai sororem, quæ fratris sui filia fuit. Laban fratrem Iacob vocauit, qui filius erat sororis suæ Rebeccæ. Dauid omnes de sua tribu Iudæ appellauit fratres. Tobias iunior, quam accipiebat vxorem, appellauit sororem, quòd ex eadem stirpe cognationis exorta esset. Similiter in Euangelio fratres Domini nominantur, non eiusdem matris filij, sed ex eadem consanguinitate propinqui. Hæc ferè ex Augustino. Tulit itaque Abram Sarai vxorem suam: in quo non parum eminet virtus Abrahæ; secum enim duxit coniugem sterilem, de qua scilicet dictum est cap. præced. *Erat autem Sarai sterilis, nec habebat liberos.* Iustus Abraham sterilem vxorem amat, & secum ducit, nec propterea concubinas subinfert: imò nec aliam vxorem ducit, vt poterat tunc licitè. Proh impudentiam non tolerandam eorum qui steriles vxores conuitiis proscindunt, iisque contemptis impudicarum muliercularum amoribus implicantur! Non sumus (ait Tertullian. *lib. ad vxorem, cap. 3.*) nostri, sed pretio empti; & quali pretio? sanguine Dei. Lædentes igitur carnem istam, eum lædimus. Nihil hominem Christianum æquè dedecet, atque impuritas, quæ Ecclesiam Dei adulterina & infami sobole dedecorat. Proiecisti populum tuum domum Iacob, quia repleti sunt, vt olim, & augures habuerunt, vt Philistiim: ait Isai. *cap. 2.* Summam videlicet impietatem Iudæorum ostendit, quòd bonis à Deo temporalibus locupletati cultui nihilominus idolorum se mancipauerint. Addit Propheta: *Et pueris alienis adhæserunt.* Scio hunc locum intelligi à D. Hieron. de vitio illo abominabili præposteræ libidinis; quo (inquit) Græci, & Romani quondam laborauerunt. inter scorta quoque in fornicibus spectaculorum pueri steterunt publicæ libidini expositi, donec sub Constantino Imperatore, Christi Euangelio coruscante; & infidelitas vniuersarum gentium, & turpitudo deleta est. Sic Hieronym. Cæterùm de filiis spuriis exponi potest, ac fortasse accommodatiùs ad literam. Hebr. Et in filiis nothis, siue spuriis acquiescunt, & placent. LXX. versio consonat: Et filij multi alienigenæ nati sunt eis. Simmach. Et cum filiis alienis applauserunt. Igitur post idolorum impietatem in illud barathrum prolapsi dicuntur Iudæi, vt filios ex damnato concubitu gignerent ad infamiam suæ gentis, & auitæ nobilitatis, eósque præ legitimis diligerent; vel etiam potest haberi supplicium idololatriæ; cuius in pœnam cessit illa ignominia detestanda prolis adulterinæ. Tulit secum Sarai vxorem suam. Ante omnia Sarai eligit Abrahamus, quòd vxor sit; erunt enim duo in carne vna, dictum est à Domino; nec quòd mulier sit vas ncope infirmius, illam vir despicit, aut derelinquit. Sed quid Abraham ad Christum Deum, & hominem? Ferè semper Dominus se filium hominis appellat, hoc est hominem, phrasi Hebræa, & consequenter factum ex muliere, vt interpretatur Paulus: Et quod mirabilius est, matrem suam semper Virgi-

Pereir. — *Sarai filia Aran fratris Abram.* — *Sarai & Iescha eadem.* — *S. August.* — *Tertull. Delicta Christianum inquinant.* — *Isai. 2.* — *S. Hier. Infideles nefando vitio infames.* — *Spuriorū de decorosa soboles.* — *Cur Dominus virginem vult matrem appellat.*

Virginem, sæpiùs mulierem vocat. Mulier, ecce Filius tuus. Quid mihi & tibi est mulier? Non putarim id à Domino fieri ad sui humiliationem, quòd cùm esset Deus, nasci voluit ex muliere, etsi hoc insinuare sit humilitatis opus: sed ad honorandam matrem suam, cuius mulieris ille se Filium toties, & cum voluptate nominaret. Pulcherrima illa etiam est ratio, quæ à D. Epiphan. redditur *lib. 3. tom. 1. hæres. 79.* Quò non potarent aliqui, magis eximiam esse sanctam virginem, mulierem eam appellauit, velut prophetans quæ in terra futura esset hæresis Collyridianorum, qui Mariam pro Deo colebant. Sic Epiphan. Quasi diceret Dominus: O homines matris meæ admirabilia omnia, summáque supra omnem naturam contemplati, noo illam aliùs naturæ, aut angelicæ, aut etiam diuinæ censeatis; non Angelus, non Deus est; mulier quidem natora est, sed priuilegio omnem naturam excedente, mater Dei est, & eo magis admirabilis; quòd io muliere tam incomprehensibilis inest maiestas. Ipsa quoque virgo simulatque Dei matrem se nouit post incarnationem Verbi, nihil habuit prius ac potius, quàm vt mulierem, imò & ancillam se exhiberet, exurgens cum festinatione, vt Elisabeth grandæuam & grauidam mulierem inuiseret, atque illi officiosissimè deseruiret. ad quem locum Luc. 1. egregiè ita disserit Beda. Disce virgo humilitatem Mariæ, vt & corpore casta & pectore possis esse deuota. Visitat iunior seniorem; salutat virgo vxorem, decet eoim, vt quo castior virgo, eo sit humilior, & senioribus deferens. Habitum castitatis præconio commendet humilitatis. Sic Beda. Laudamus Abrahamum quòd tulit Sarai vxorem soam; sed mihi magis (ait D. Chrysost. *homil. 32.*) admirabilis videtur Saræ fortitudo. Obstupesco quomodo mulier sexu infirma tam facilè, tanta alacritate cum iusto peregrè vadit, & subinde migrat, neque illa molestè fert, neque iosto negotium facessit. Sic Chrysostom. Et quidem optimè; sed facilius Saræ id fuerit, quod aliis fortasse fœminis erit difficilius; quia nimirum iustum, & sanctum habebat virum; at cum viro iusto suauiter labor omnis exantlari potest. Vniuersim autem dicendum: mulieris id onus esse coniugatæ, vt virum etiam ad molestissima quæque vadentem comitetur. Nam, vt inquit D. Basilius *lib. de vera virgin.* dominum sibi cum dote infelix mulier coëmens virum, ancilla pro libera efficitur. Sic Basil.

S. Epiph.
Luc. 1.
Beda
S. Chrys. *Mulier virū iustum ad ardua comitatur.*
S. Basil. *Mulier in coniugio famulatum suum deemit.*

6. *Vniuersámque substantiam, quam possederant, & animas, quas fecerant in Haran.*] Substantiam opes vocant Hebræi. Cuncta sua bona secum deportauit; in quo laudatur maximè à Procopio; cuius hæc sunt verba. Insigne testimonium obedientiæ Patriarchæ est, quòd dicto fuit audiens, & egressus est patria, nullas sui relinquens reliquias in Haran. Scilicet (vt videtur mens Procopij) cùm omnia bona sua secum portaret, spem omnem sibi præcidebat eodem amplius redeundi, omninò recedendum à peccato est: nullas in recessu nostri reliquias, hoc est, affectum, & propensionem quandam relinquamus. Nemò enim (inquit Tertullian. *lib. de spect. cap. 15.*) affectum sine casibus suis patitur: ipsi casus incitamenta sunt affectus. Vocat rerum occasiones, casus, quibus affectus, & propensio ad peccatum gignitur, aliturque. Vox illa diaboli est, quam emisit Pharao: Ite, sed tantùm viri. Cui vir prudens suæque salutis amator cum Moyse respondere debet. Cum paruulis nostris, cum filiis, cum filiabus, cum omnibus, &c. Vbi eleganter Procopius Tyrannus aliet loco obsidum retinere impedimenta Hebræorum, at Moyses nullas concedit tyranno reliquias; ne in veram libertatem assertos in seruitutis iugum reducendi occasionem inde capiat. Sic ille. Itaque omnia nostra nobiscum ab Ægypto, ab Vr Chaldæorum, ab Haran Mesopotamiæ, vt reuertendi ad vomitum spes omnis præcidatur, deportemus. Dicamúsque cum Propheta: *Et dixi, nunc cœpi, hæc mutatio dexteræ Excelsi*, Psal. 76. Itaque vbi à peccato se conuertit Dauid, & ad Deum transfugit; sic in alterum à seipso mutatus est, vt prioris vitæ statum omnino, & aboleret, & obliuisceretur. Videte (inquit S. Augustin.) transilientem; videte si remaneat alicubi, quousque perueniat ad Deum. Cùm excessissem & me, tunc cœpi, &c. Sic Augustin. Notat optimè D. Chrysost. dictum esse: Omnia quæcunque possederant in Haran, vt discamus, quòd nihil ex bonis Chaldaicis accipiebat Patriarcha; sed paternis illis omnibus relictis fratri, ea sola secum ferens, quæ & in Haran possidebat. Benè id quidem, tanta erat impietas, ac turpitudo Chaldæorum, vt nihil eorum secum iustus vellet portare; ne aut contagio aliquo insti mens inficeretur; aut rerum Chaldaicæ gentis, aut regionis præsentia, memoriam præteritæ domus refricaret, ac desiderio illuc reuertendi titillaret. Deinde Abrahami liberalitas commendatur, vt qui patri suam omnem hæreditatem reliquerit fretus diuinis promissionibus omnia sibi abundantiùs cessura. Podeat fratres hostilibus odiis dissidere mutuò propter paternam hæreditatem, quam totam fratri suo Nachori etiam impio lubens dimisit Abraham. Inuidit frater ille qui erat in agro redeuntem iuniorem à patre perhumaniter accipi; nec mirum, quia (vt ait S. Petr. Chrysol. *sermon. 4.*) ille in agro terram percoleos, se desertans, duritiam soluit cespitis, perdurat affectum: in segete cupiditatis, fructum zeli colligit, & liuoris. O mundi substantiam infamem, quæ iura omnia effringis, seris lites, fraudes, odia; cædésque struis inter fratres! turpe lucrum, quo sic homines deturpantur. Verè (vt experientia contestator) dictum est à Tertullian. etsi alio in senso: Diuitiis malos onerati, tanto locupletiores, quanto nocentiores. Cæca enim ac temeraria dominatrix animi cupiditas ad se explendam (sed nunquam explebit) omnia diuina, humanáque iura proculcat. Sed quorsum vir iustos diuino obsequio totus addictus, tam opulentus procedit? Respondet apposite D. Chrysost. Hoc faciebat, non vt vsque adeò bona illa magnifaceret: sed vt ex facultatibus illis posset omnibus testari; quanta Dei erga se fuisset prouidentia. Qui enim ex terra Chaldæorum eum euocauit, & iterum inde migrare iussit, ipse & substan

Procop.
Peccatum, & illius occasio tollenda.
Tertul.
Exod. 10.
Procop.
Psal. 76.
S. Aug.
S. Chryso.
Fratrum fratrem iniquitas.
S. Petr. Chr.
Luc. 15
Fratrum de lucro dissidia.
Tertul.
S. Chrys. *Abrahami opibus, & peregrinatione Deo obedientiam testabatur.*

substantiam ipsius augebat quotidie, & omnem molestiam auferebat. Itaque quod hæc secum ferebat, & per omnem viam sic procedebat, specimen erat piæ religiosæque mentis. Quicunque enim videbant, meritò requirebant causam, quare iustus ille peregrinus? Deinde respondens ille, quòd iussu Dei in alienam terram relictis propriis omnibus transiret; operibus suis docebat, & dicebat, quàm pia esset iusti obedientia, & quàm excellens Dei erga illum cura. Hæc omnia S. Chrysost. quibus nihil, nec ornatus, nec explicationis adiici potest. Quòd si adhuc virtutem Abrahami hoc nomine dicas obscurari; audi quæso Procopij responsionem *in cap.* 13. *Gen.* Secum adducit opes; non iis seruiturus, (siquidem nec vnigenito filio suo parcere sustinuit auditu Dei oraculo) sed iis ad res necessarias vsurus. Optimè argumentatur à filio ad opes.

Procop.

7. *Et animas quas fecerat in Haran.*] Per animas intelligi homines vtriusque sexus, euidentiùs constat, quàm vt probari necesse sit. Tota quæstio est, quo pacto illas animas fecerit? facilior & planior sensus est, duxisse Abraham omnes homines, quos acquisierat, nempe omnes seruos, quos emerat, quique ex empticiis domi suæ nati erant, quos appellamus vernaculos; fauétque Hebr. nomen עשו *ghasu*, hoc est, acquisierunt. Non est etiam illa interpretatio contemnenda, vt verbum, *facere*, metaphoricè sumatur; sensúsque sit, duxisse secum permultos viros, quos Abraham ex idololatria conuerterat, & fœminas quas ab eadem impietate Sara traduxerat ad veri Dei cognitionem. Sic Lyra: viros intelligit, ac mulieres, quos de idololatria conuerterant ad cultum veri Dei. Hoc ipsum tradunt ferè omnes Hebræorum doctores; fauétque paraphrasis Chaldaica, quæ habet: Et animas, quas legi subiecerant in Haran. Nec alienum est vocabulum faciendi, & gignendi à conuersione animarum: satis enim est illud: *Filioli mei, quos iterum parturio.* Et illud, *In Christo Iesu ego vos genui.* Optimè S. Hieronym. *ad Galat.* 4. Vult (inquit) Paulus ostendere magistorum pro discipulis solicitudinem; quos patiantur affectus, ne sectatores sui excidant à salute. Vt pater, & vt mater loquitur in Christo; vt vtriusque anxietatem & pietatem in se patentis agnoscant. Quapropter sciant discipuli quantum debeant magistris, non tam sciendi, quàm benè viuendi, audiámque Isidorum Pelusiotam egregiè monentem *Epistol.* 16. Discipuli (ait) veros magistros, & vt patres amare, & vt principes timere debent; & nec ob amorem discutere metum; nec ob metum obscurare beneuolentiam. Hæc ille. Vtrunque videas in Helizæo, qui & patrem appellabat Eliam, & hunc eundem filij Prophetarum vocarunt illius dominum: *Hodie Dominus tollet dominum tuum à te*, 4. Reg. 2. Amabat enim Heliam vt patrem, & reuerebatur, vt dominum, à quo in obsequium Dei fuerat coaptatus. Denique, vt rectè obseruat Procop. Omnes secum detulit ad peregrinandum, & laborandum: nullum in Haran otiosum, atque elanguidum remanere passus est. Nullus enim (inquit) ignauus est, & deses in domo sapientis. Sic planè res habet. Nec ipse Deus in sacrificium admisit piscium genus: effœminatorum, & turpi mollitudine languentium hominum pisces sym-

Lyra. *Abrã & Saras conuerterunt multos gentiles ad Deum.*

Ad Gal. 4. 1. Cor. 4. S. Hieron.

Isid. Pelus. *Magister amandus & timendus.*

4. Reg. 2.

Procop.

bolum præferunt suo immersi pelago aquarum. At subinde, piscium eos tantum esui aptos assignauit, qui pennulas habent. Quorsum id quidem. Audi D. Gregor. 5. *Mor. capite* 8. Pisces, qui habent pennulas, saltus dare super aquas solent. Itaque, vel in piscibus, nedum in hominibus, detestandum est otium: optimum patrisfamiliâs condimentum esse solet saltus, & industria famulorum. Vocat diabolus domum suam, quam inuenit vacantem, *Matth.* 12. scilicet à bonis vacantem per negligentiam; vt habetur in Glossa. Bonis operibus vacuam; ait Lyra. S. Hieronym. intelligit Iudaicam impietatem. Vacabat (inquit) templum Iudæorum, & Christum hospitem non habebat, &c. Itaque otio vacans anima immundis spiritibus domum adornat: atque iccirco ableganda est omni contentione mater omnium vitiorum otiositas.

Otium procul ab animo pellendum. S. Gregor.

Matth. 12.

Lyra. S. Hier. *Omnium vitiorum origo.*

SECTIO V.

Egressi sunt, vt irent in terram Chanaan. Cúmque venissent in eam, pertransiuit Abram terram vsque ad locum Sichem, vsque ad conuallem illustrem: Chananæus autem tunc erat in terra.

1. EGressus est itaque Abram, vt vidimus *sect. præced.* Quid mirum igitur si Sarai, si Loth, si animæ, quas fecerant, egredientem pariter omnes Abrahamum comitantes egrediantur. Boni ducis est exemplo præire cæteris; nec aliis isti vehementiùs incitantur stimulis, quàm si præeuntem ducem intueantur. Sic Iulius Cæsar, vt in eius vita scribit Sueton. *cap.* 57. anteibat agmen detecto capite, seu sol, seu imber esset. Fugit Dauid rex à facie Absalon, &, vt scribitur 2. *Reg.* 15. *Ascendebat cliuum oliuarum, scandens, & flens, nudis pedibus incedens, & operto capite, sed & omnis populus, qui erat cum eo, operto capite ascendebat plorans.* Itaque luctus Regis socius erat lugens exercitus; vt hîc ait Theodoretus. Quidni lugerent subditi, si regem lugentem sequebantur; totus enim ad principis exemplum populus componitur. Grauius adhuc incitamentum in eo cernitur, quod præstitit prudentissimus rex, vbi se proripuit ex vrbe cum suis, furorem Absalonis declinaturus. Egressus (ita legitur) rex, & omnis Israël pedibus suis stetit procul à domo, & vniuersi serui eius ambulabant iuxta eum. *Ibidem.* Enimuerò rex egressus Hierosolyma constitit media in via & omnes interim iuxta regem incedebant. Rectè Lyranus obseruat: Vt transire (inquiens) faceret totum populum suum ante se, vt poneret se in maiori periculo, si Absalon eum insequeretur, quod fecit, eo quòd erat in culpa, & alij patiebantur propter eum. Sic Lyranus. Optimus sanè rex, imò pater populi, se primum exponit periculo, vt suum in caput desæuiat tempestas; at populus illæsus, & incolumis euadat. Ac fuit quidem Dauid typus Domini Iesu, qui baiulans sibi crucem exiuit in Caluariæ locum, vbi crucifixus clamat: *Qui vult venire post me, abneget semet-*

Suet. *Lyrax est exemplum Princip.* 2. Reg. 15.

Theod.

Principis amor in subditos. Lyra.

Matth. 16. 1. Petr. 2. *Christus prait exemplo crucis.*

ipsum, tollat crucem suam & sequatur me, Matth. 16. Passus est (ait Petrus) vt sequamur vestigia eius. Nec enim vnum sui reliquit vestigium leuiter impressum, & facilè obliterandum. Vestigia multa, & quæ ignorari atque abscondi nequeant, & quæ nunquam sint interitura, nobis subinde penè sequentibus reliquit. Exeamus igitur ad eum extra castra, improperium eius portantes, *ad Heb.* 13. Quem locum sic interpretatur Theophyl. Cùm mortem sit Christus extra portam perpessus; concedamus & ipsi ad eum extra castra, hoc est, extra mundum, improperium eius portantes, idest, eadem illa, quæ ipse sustinuit toleremus. Foris ille vt noxius quidam, & latro cruci affigitur; nec nos itaque pudeat, ex hoc mundo excedere, & honores, & gloriam, quæ mundi sunt, destituere; vel si ad ignominiam nobis id cedere videtur. Hæc Theophyl. Hoc pacto ipse Dominus, non discipulos modò, qui tunc aderant, sed quotquot postea futuri erant, suo exemplo ad laborum tolerantiam inuitauit, cùm sæpius de suo calice locutus est. Sic ad Iacobum & Ioannem: *Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum? Calicem quidem meum bibetis*, Matth. 20. Vbi D. Chrys. Hortatur Dominus, & allicit. Non dixit: potestis ne vestrum effundere sanguinem; sed potestis bibere calicem? Deinde alliciens inquit, quem ego bibiturus sum; vt communicatione laborum cum ipso promptiores redderentur. At sunt complures, qui in omni honorum, diuitiarum, & voluptatum affluentia vitam splendidam agentes sperant se in hac & in altera vita cum Christo victuros. Sæpiùs Moyses auens & petens à Domino, vt ostenderet faciem suam; audiuit tandem: *Cùm pertransibit gloria mea, ponam te in foramine petræ, & videbis posteriora mea*, &c. Exod. 33. Quasi dicat (explicat S. Cyril. Hieros. *Catech.* 10.) Hoc faciam: sed ita, vt tu capere potes; ecce ponam te in foramine petræ. Cùm enim exiguus sis, in paruo circumscriptus eris. Sic ille. Nimirum nec ipsam humanitatem Domini (posteriora Dei) dignè possumus intueri, ac sequi, nisi coarctati, circumscripti, in humilitate, in contemptu nostri, ac rerum humanarum strictione in vitæ nostræ angustia. Nónne ipse Dominus nasci voluit in antro Bethlehemitico, quod appositè vocat S. Hier. paruum terræ foramen: quis ergo laxa ora vult omnia in vita?

Ad Heb. 13. Theoph. — Matth. 20. S. Chryso. — Exod. 33. S. Cyr. Hier. — S. Hier.

2. Arbitror Abrahamum de Chaldæa, deinde de Haran egressum, atque adeò in Chanaan peregrinantem sæpiùs fuisse probriis, conuitiis, & maledictis hominum infidelium proscissum, eo quòd vitam quandam nouam, ac difficilem instituerit. quod illi Dominus benedicens apertè supposuerat: Maledicam maledicentibus tibi; vt & contingit, quemadmodum optimè obseruat Procop. Sed illud verum est, quo se Dauid tuetur: *Maledicent illi, & tu benedices, qui insurgunt in me, confundantur; seruus autem tuus lætabitur*, Psal. 108. Ad quæ verba D Ambros. *Epist.* 82. sic effatur. Ambienda hominum maledictio, quæ acquirit dominicam benedictionem. Quod superest; Iesus extra portam passus est, & vos egredimini de hac terrena ciuitate. Ideo exiuit Iesus de ciuitate, vt vos exeuntes de hoc mundo supra mundum sitis. Hæc Ambros. Scio hunc versum Psalmi explicari à Theod. de ipso met Christo Domino. Etenim (ait) vsque in hodiernum diem Iudæi Saluatorem execrari pergunt: sed

Procop. — Psalm. 108. *Optandū maledici pro Christo.* S. Ambros. — Theod.

à illis execrantibus, illustrius in diem præconium fit. D. Hieron. illud existimat Iudæorum maledicta, quæ in Christianum populum iaciuntur, cùm Propheta dominum alloquens ait: Maledicent illi, & tu benedices. Id enim (inquit) hodie fit. Iudæi maledicunt in Synagoga, & Dominus benedicit in Ecclesia. Peracerba quidem solet esse hæc tentatio, quæ improborum calumniis, & irrisionibus peragitur. Quapropter grandi, vt vincatur, animo opus est. Michol filia Saul (vt habetur ex 2. *Reg. cap.* 6.) prospiciens Regem Dauid saltantem, ante arcam Domini despexit, atque acriter obiurgauit. Sed bonus Rex non erubuit (inquit D. Ambros.) fœmineas opiniones, nec opprobria apud mulieres subire pro religionis obsequio verecundatus est. Quinetiam addidit Rex: Viuit Dominus, quia ludam ante Dominum, qui elegit me, & ludam, & vilior fiam, plusquam factus sum, & ero humilis in oculis meis, &c. Quæ verba D. Bernard. *Epistol.* 87. sibi accommodans ait: Ludam, & vilior fiam. ludam scilicet, vt illudar; bonus ludus, quo Michol irascitur, & Deus delectatur. Bonus ludus, qui hominibus quidem ridiculum, sed Angelis pulcherrimum spectaculum præbet. Bonus ludus, quo efficimur opprobrium abundantibus, & despectio superbis. Nam reuera, quid aliud secularibus, quàm ludere videmur: cùm quod ipsi appetunt in hoc seculo, nos per contrarium fugimus; & quod ipsi fugiunt, nos appetimus. Hoc casto, & religioso ludo, ludebat, qui dicebat: *Spectaculum facti sumus Deo, Angelis, & hominibus*, 1. Cor. 3. Hoc ludum & nos interim ludamus, vt illudamur, confundamur, humiliemur: donec veniat, qui potentes deponit, & exaltat humiles, quos lætificet, glorificet, in æternum exaltet. Hæc Bernard. Adiungit Dauid beneficia Dei; quibus, vt vel tantulum rependeret, nihil non arduum, atque ignominiosum subiret. Nempe: Ludam ante Dominum, qui elegit me plusquam patrem tuum, & quàm omnem domum eius, & præcepit mihi, vt essem dux super omnem populum Domini in Israël. Et ludam, & vilior fiam, &c. Appositè hîc Lyra: Quia secundùm B. Gregor. *homil.* 31. Tanto humilior atque ad seruiendum Deo promptior quisque debet esse ex munere, quanto obligatiorem se esse conspicit, in reddenda ratione Dauid à Deo multa beneficia receperat, quæ se humiliando recognoscebat. Hæc ille. Discant principes & potentes huius seculi à Dauid rege nec in Deum efferri, à quo sunt quicquid sunt: nec minores superbo ac tyrannico dominatu opprimere. Sed quid ego Dauidem memoro? Virgo Dei mater, vbi se talem vidit, exurgens abiit ad Elizabeth, *Luc.* 1. Vbi sic Beda. Maria ad Elizabeth, Domina venit ad Ioannem; hæc vt Spiritu sancto repleatur, illius vt Baptisma consecretur. Maiorúmque humiliatio minorum est vtique exaltatio. Sic ille. Huius tam debitæ erga Deum pietatis affectum, multa sæpenumero à viris iustis patrari solent: quæ apud vulgus prophanum, & verè insanum meræ indicantur insaniæ. Sed stulta mundi elegit Deus. Sic Prophetarum quidam seminudi, alij concatenati, alij plaudentes manibus, & pedibus supplodentes per vrbem iussu Domini ferebantur. Sed hæc (inquit D. Ambrosius *Epistol.* 26.) quæ corporeo aspectu sunt turpia, sacrosanctæ religionis contemplatione reuerenda sunt, vt

S. Hieron. — 2. Reg. 6. — S. Ambr. *Non erubescendum dehonestari pro Deo.* — S. Bern. *Mali seculares vitam religiosam illudunt.* — 1. Cor. 3. — *Beneficiis Dei compellimur ad opera ardua.* — Lyra. S. Gregor. — Luc. 1. Beda — S. Ambros. *Deo placendū, etiam cum risu hominum.*

qui

qui ista reprehendunt, ipsi in laqueos reprehensionis animas suas (vt Michol) induant. Sic

Isai. 20. Gloss.

Ambrof. Et Glossa ord. super illa verba Isaiæ 20. *Vade nudus, & discalceatus.* rectè adiungit: Mira obedientia: vir nobilissimus, cuius filiam rex Manasses accepit in coniugium, non erubuit nudus incedere; nihil honestius iudicans, quàm Domino obedire.

Tertull.

Bene igitur Tertullianus *lib. de veland. Virg. sub finem*; Nihil Deo carius humilitate, nihil acceptius modestia, nihil perosius gloria, & studio hominibus placendi.

3. *Egressi sunt vt irent in terram Chanaan, cùmque venissent in eam.* Aggreditur igitur Abraham ex Domini mandato suam peregrinationem: suos enim Dominus haud finit otio elangnere: à tecto ad forum, à lecto ad agrum euocat, vt in Canticis legimus, vbi sponsa Dominum inuitat ad hortum: *Veniat dilectus meus in hortum suum,*

Cant. 5.

cap. 5. at ille sponsam paulò antè excitarat: *Surge, propera, tempus putationis aduenit,*

Cant. 2.

cap. 2. scilicet ad vineam, & videndam, & colendam. Et quidem hortus deliciarum symbolum gerit, vinea laborum. Illustratur hic locus illo alio apud Isaiam cap. 20.

Isai. 2.

Misit Sargon rex Assyriorum Thartan in Azotum, &c. Horum nominum reconditas significationes eruditè, vt solet, euoluens D. Hieronymus tropologiam sic intexit.

S. Hiron. *Delicosus & otiosi expugnatur à diabol.*

Thartan, turrem dedit, vel superfluus, siue elongans: Sargon autem princeps horti: hic rex Assyrius, quem legimus sensum magnum, haber duces plurimos, quorum est Thartan, elatus in superbiam, & longè procedens in sclere, & amplior cæteris; & mittitur ad impugnandam Azotum, quæ Hebraicè dicitur *Asdod*, & interpretatur ignis generationis. Expugnat dux regis Assyrij eos, qui generationi & libidini seruiunt; & pulchrè rex Assyriorum Sargon Princeps hortorum dicitur voluptati, & luxuriæ deditus. Hæc Hieron. A diabolo igitur per omnia vitia expugnatur, qui otio languescit, delitiisque per hortos significatis infelix eneruatur. Quocirca tam malè audit apud viros iustos, vel ipsum nomen hortorum, hoc est, deliciarum, vt ab illis, vel voce prolatis illico à Deo animæ auocentur ad vineas. Atque icci reo, vt egregiè

S. Hieron. *Iusto certandū contra delitias.*

adiungit D. Hieron. Achab rex Israël vineam Naboth vertere in hortum cupiebat: quòd ille iuxta leges tropologiæ intelligens mori maluit, quàm facere; ne hæreditas paterna, & antiqua possessio in impij regis delicias verteretur. Sic Hieronym. Laborandum, & colluctandum viro iusto est, aduersùs carnis delicias, quibus omnis vigor spiritus hebetatur, & euanescit. Vti Paulus factitabat castigans corpus suum, & in

1. Cor. 9.

seruitutem redigens, 1. *Cor.* 9. Et ita (obseruat S. Basil. *lib. de virgin.*) dæmonem confœderatum enim sensu nostro, qui in luto carnis delitescit, & tentare solet, Paulus petit, & illi plagas infert. Mirabilius est, quod adiungit; nimirum: *Ne fortè cùm aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar.* Reprobus quidem à Deo; vt intelligunt Origen. Ambros. Chrysost. Theodor.

Carnis insidiasatiam S. Paulus timuit. Origen.

quod sanè videtur omnem admirationem vincere in Apostolo confirmato in gratia, & illustrissimis Dei muneribus exornato. Enimuero ille (inquit Origen. *in cap. 8. Epist. ad Rom.*) qui nulla prorsus creatura aduersante à caritate Dei se posse diuelli dicit, neque ex vllo tot aduersariorum capere metum, & timuit, ne fortè eade-

A ter. Et iste qui cælestium virtutum aduersùm se si commoueantur bella non metuit, & ex ea consurgentes insidias formidauit, dicens: Castigo corpus meum, &c. & ideo præ cæteris omnibus carnis insidiæ formidandæ sunt. Hæc Origen. Smiliter Euseb. Emyssen. *homil. 1. in Quadrages.*

Euseb Emy.

Ecce (inquit) B. Paul. iam vas electionis effectus intelligit sibi non sufficere solam gratiam, nisi gratiæ adiungat solicitudinem vigilantiæ, & laboris industriam. Sic ille. Hinc optimè S. Chrys. nostram vellicat ignauiam. Si Paulus (ait) hoc timuit, qui tam multos docuit, & timuit postquam prædicauit, & factus est Angelus, & totius orbis terræ defensionem, & patrocinium suscepit; quid nos dixerimus?

S. Chrysost. *Vigilandū & certandū contra carnis assultus.*

B Nam si mihi (inquit) prædicasse, docuisse, innumerabiles conuertisse, non satis est ad salutem, nisi meæ quoque actiones sint eiusmodi, vt in eas nulla cadat reprehensio, multo magis vobis. Ita Chrys. Itaque Paulus sic se in castigando corpore gerebat, ac si salutis suæ certus non esset; sic occasiones, & pericula declinabat, quasi nesciret se in gratia confirmatum labi non posse in peccatum lethale. Ac de periculis vitandis ita commentatur hunc locum S. Cyprian. *de singul. Cleric.*

S. Cyprian.

Certè plus omnibus Paulus laborauit, & tamen ad mulieres circumducendas, collegas suos imitari tremuit; ne se ad interitum subiiceret tentationi carnali. Ita Cyprian.

C Quid nos facere oportet, qui tam leues, infirmíque sumus, qui nostrorum scelerum conscij, & ruinam, ex libidinum occasionibus, atque incitamentis certam quotidie nostro malo experimur? Pulcherrimè colligit ex iisdem Apostoli verbis Beda: Suo timore nos terruit, quid enim faciet agnus, vbi aries tremit?

Beda. *Abram impedimēta itineris rumpit.* S. Chrysost.

Quàm alienus igitur ab otio Abrahamus; laboriosam suscipit ex Dei præcepto peregrinationem. Licebat autem (ait D. Chrys.) hîc videre rem multis miraculis plenam, quòd homo in profundissima senectute, cum vxore etiam ipsa prouectæ ætatis, & multis famulis, alio se transferat; maximè quòd nescius, vbinam errandi futurus

D finis; sed nihil obstaculi iusto est, qui tantum habet diuina mandata perficiendi desiderium. Quàm verò sit laboriosa, & quàm multis obnoxia periculis peregrinantis vita, nemo est qui nesciat. Dauid vt aliquod, vel breuissimum in vita spatium à Deo, in quo placidè viuat, impetrare faciliùs possit; summam illi repræsentat calamitatem, quam patitur in orbe peregrinum agens. Ita enim Psalm. 38.

Psal. 38. *Vita peregrinantis laboriosa.*

Exaudi orationem meam Domine, & deprecationem meam auribus percipe: lacrymas meas ne sileas, quoniam aduena sum apud te, & peregrinus, sicut omnes patres mei. Remitte mihi vt refrigerer, priusquam abeam, & ampliùs non ero. Prophetæ mentem nemo clariùs explicauit,

Theod.

E quàm Theodoret. cuius hæc est paraphrasis. Tibi Domine supplico, exaudi me obsecrantem, & cum lacrymis deprecantem. Non enim habito terram, vt propriam, sed tanquam peregrinus incolo. Cùm parum tēporis vixerim, mortem obibo. Igitur modicas inducias imperti, vt paucos dies sine doloribus vita perfruar, priusquam è vita auolem; egressus enim non reuertar in hanc vitam corruptam. Cæterùm dignum est magnum Dauidem admirari, cùm sit in regno, & copiis, atque potentia seipsum aduenam, & peregrinum nominare, & felicitati fidere nolle. Nam reuera hæc verba cum sapientia dicta sunt,

Bona mundi despicienda. quæ rerum naturam scit, & hac de causa præsentem felicitatem despicit. Hactenus Theodoret. Incredibilis planè virtus: regem hominem in summo rerum humanarum fastigio nequaquam quiescere, sed vti peregrinum alieno in solo agere & afflictari, atque vnius patriæ, in quam tendit, desiderio æstuari. Et nihilominus in miseris nos, atque in fæcibus ignobiles & pauperes commoramur læti & quieti, ac ea dum non curantes. Ac nulla fortasse fingi potest molestior & periculosior peregrinatio, quàm ista Abrahami, vt luculenter obseruat D. Chrys. *homil.* 31. ad hunc

S. Chrys. modum: Prudenter quisque expendat quantæ per illud tempus viatum difficultates erant. Neque enim, sicut nunc, licebat impauidè versari; & tam facilè profectiones suscipere. Nam singula loca propriis ducibus distincta erant, atque necesse iter agentibus à ducibus ad duces transire, & quotidie de regno in regnum progredi. Sic

Abrahami peregrinatio periculosa. Chrysost. Ex his fiebat vt quia multi passim reguli dominabantur, multæ fierent tributorum extorsiones peregrinantibus, dum à regno in regnum transirent: quotidie noua gentes, nouos ritus, noua leges, & fortè nouas linguas offendebant, quod non permolestum & periculosum esse peregrinis non poterat.

4. *Pertransiuit Abram terras.*] Emphasim habet verbum, *pertransiit*, nusquam enim permissus tabernaculum tendere, nusquam, vel breui tempore ad captandam quietem consistere, ibat vlterius pergens, vsque ad vltimos fines Chananææ. Hanc peregrinationem eleganter describit, D.

S. August. Abrahami peregrinatio describitur. Augustin. *sermon. de tempore* 68. hisce verbis. It ergo Abraham per desertas solitudines, per ingnotas sedes, per naturæ secreta, vbi hominis vestigium necdum tudis terra cognouerat; & inter illa omnia quæ Dei imperio dereliquerat, non tugurium, non casam, sed inter ipsa campotum illucescentium formidolosa secreta hospes tantummodo, cœli terræque nullum suffugium quod diuerteret inueniebat. Hæc Augustinus. Sæpenumerò barbari, & Ethnici homines peregrinum illum eo tantùm nomine, quòd purum, sanctum, Deóque vni fidelem, calumniis insectabantur. Sic legimus apud D. Petr. 1. *Epistol. cap.* 4.

1. Petr. 4. Iustum stupent iniusti. In quo (inquit) admirantur non concurrentibus vobis in eandem luxuriæ confusionem, blasphemantes. Alloquitur fideles è paganismo ad veritatem Christianæ fidei conuersos. Quos quidem idololatræ cùm vident, obstupescunt, vt declarat D. Thom. propter insolitam vitæ nouitatem, & admirantur propter vitæ magnitudinem,

S. Thom. & difficultatem, qui stupor et timor ex confusa imaginatione; admiratio verò est timor ex magna apprehensione; vel stupor de declinatione mali; admiratio de operatione boni. Quasi impossibilis videtur incestuosis castitas, gulosis abstinentia, superbis humilitas. Cum eis igitur non concordantibus in luxuriæ confusionem, in qua illi sunt; vituperant vestram vitam, quia iam estis eis dissimiles. Hæc Thom. Aduertetim Græcè haberi ξενίζονται, quod vertunt, admirantur, obstupescunt, peregrinantur. Et quidem apposite. Nam impij cùm virum iustum & sanctum contuentur, sic variè afficiuntur. Primò stupent vitæ piæ, castæ, religiosæ, quæ improbis est insolita, (aut erat antea iustis priùs, quàm ad virtutis, & fidei castra transfugerent) nouitate perculsi. Deinde suæ fragilitatis conscij, & inueteratæ in vitiis consuetudini penitus adhærentes, timent, horréntque, admirati nouam

A illam vitæ rationem arduam, & supra hominis vires sublimem, Deo potius, quàm homini consentaneam, denique impossibilem, ergo peregrini à fide, à veritate, ab omni virtute, à ratione ipsa, à Deóque bellum indicunt iustis, velut exteris, viâ, regno, moribus & natura alij alius dissimiles. Dixerim insuper, ac verè Abraham pertransire terram, quòd nollet cum impiis habere commercium: ab istis pertransceundum est. Propterea Deus (ait Clem. Alex. 3. *Pædag. cap.* 11.) seniori populo porcis vesci prohibuit, *Leuit.* 11. significans non oportere eos, qui Deum ignorant, cum impiis versari homini-

Iustos oportet dissimiles ab impiis peregrinari...

Clem. Alex. Leuit. 11. Cum impiis nõ agendum.

B bus. Maximè cauebat Abraham Saræ, ac fœminis alias honestissimis, quas in suo comitatu ferebat, ne si oppida, vrbésque infidelium ingrederentur, subitò fieret ad contuendas peregrinæ gentis (vt fieri solet) fœminas lasciuientium hominum concursus; quo nihil est potentius ad corrumpendos bonos mores, & omnem castitatis sublimitatem funditus subruendam. Vnde prudenter adiungit Clem. Occasio con-

Clem. Alex. Conuetus virorum & fœminarum periculosus. uentus causa est turpitudinis, cùm viri, & fœminæ permixtim communicant, alter ad alterius spectaculum; dum enim lasciuiunt oculi, calescunt appetitiones: & oculi, quod concessum otium habeant, intendunt cupiditates. Hæc ille.

C Fugiendum hoc est, vti certa pestis animarum, inter viros ac fœminas commercium: nec vlla periculosior est vtrique sexui tentatio. At (vt Cy-

S. Cyr. Hier. ril. Hier. *cat. myst.* 5. benè considerat) videtur esse tentatio, veluti torrens aliquis transitu difficilis. Cui igitur torrentem ingrederis, cùm sicca possis & strata via incedere? Et quæ tanta isthæc est temeritas, vt in torrentis fluenta te inijcias, cùm ponte queas transire? fugite, ait Apostolus, fornicationem.

5. Pertransiuit; longissimum, ac molestissimum iter conficiens; sed, vt benè D. Augustin.

S. August. Ad Heb 11. fide socia. quod ex Paulo mutuatur ad Hebr. 11. *Fide Abraham peregrinatus est.* Nimirum perpetuò à præcepto Domini suspensus nullibi pedem

D figebat, quin à Domino id præscriptum intelligeret. Quo, præter obedientiam, commendatur etiam admirabilis familiaritas Abrahami cum Deo. Ab illius enim ore suspensus ad singulas itineris ac vitæ suæ periodos hærebat. Idipsum S. Bern. religioso viro consulit: In omnibus actu

S. Bern. In omnibus & ad omnia agendum cum Deo. (inquit) vel cogitatu tuo sibi Deum adesse memoretur, & omne tempus, quo de ipso non cogitat, perdidisse se computet. Sic Bernard *in speculo monach.* Factitabat hoc etiam regius Vates, inquiens Psalm. 31. *Firmabo super te oculos meos.*

Psalm 31. S. Aug. Exponit D. August. Non à te auferam oculos meos, quia & tu non aufers à me oculos tuos. Legimus de Ioseph sanctissimo sponso semper

Matth. 2. Virginis Deiparæ apud Matth. cap. 2. *Apparuit*

E (inquit) *Angelus Domini Ioseph in Ægypto, dicens: Accipe puerum & matrem eius, & vade in terram Israel.* Vbi subtiliter Lyra: Non nominauit An-

Lyra. gelus aliquam ciuitatem determinatè, vt ex responsione Angeli instruentis eum de loco, Ioseph ex frequenti locutione cum Angelo magis consolaretur. Sic ille. Eodem pacto Abraham nesciens quò iret, cogebatur Dominum frequenter audire, vt sciscitaretur, quò, & qua eundem, & vbinam sistendum foret. Huc etiam illa verba Domini superius posita: Veni in terram, quam monstrauero tibi; extendi possunt, vt significent, quálibet terræ portionem assignari solitam à Domino toto itinere Abrahamo. Vide indefessam

ac

A ac perennem pietatem Abrahami; audiuit Deum dicentem: Egredere de terra tua, &c. Sermones Domini auribus excepit, mente condidit, opere illos executus, cum Domino deinceps versatur; nec enim est de numero illorum quos Clem. Alex. *loco indicato* acriter perstringit; Cùm de De (inquiens) habitum sermonem venerati sunt, cum illic relinquunt, vbi audierunt; foris autem impiis modis, & amatoriis canticis se oblectant. Ita Clem. *Num.* 1. iubetur Moyses à Domino principum, ac fortium bellatorum catalogum conficere. Sed cur non antea? cur tam multis post egressionem ab Ægypto annis? Respondet egregiè Rabbanus. Nondum enim tentati erant, nondum ab hostibus impugnati; confligunt cum Amalech, & vincunt; sed ne tunc B quidem numerantur. Non enim sufficit ad perfectionem tendenti vna victoria. Sic ille. Sic Abraham ex aliis in alias regiones irrequieto peregrinationis cursu à Deo iubetur diuagari: sic viri iusti sæpiùs tentati, afflictique per ignem, & aquam, hoc est, per multas ac varias tribulationes pergunt ad regnum Dei. Abrahami peregrinationem ex mandato Domini susceptam, non imitatus modò est, sed superauit sanctissimus Ioseph, cùm audiuit ab Angelo: *Tolle puerum & matrem eius, & fuge in Ægyptum*, Matth. 2. Fuga appellatur, atque iccirco multo magis laboriosa, & periculosa, quàm Abrahami peregrinatio: post Angelorum cantus ad Bethlehemiticum præsepe; post adorationem Magorum; post Simeonis & Annæ præconia nunc fuga indicitur. C Enimuero (ait D. Chrys. *homil.* 8. *in Mat.* 2.) misericors Deus mœstis rebus quædam etiam iucunda permiscet. Quod certè in sanctis omnibus facit, quos neque tribulationes, neque iucunditates sinit habere continuas, sed tum de aduersis, tum de prosperis, iustorũ vitam, quasi admirabili varietate contexuit. Hæc Chrys. Sed amplius quæres, cur indicta fuga plena periculis non se comitem difficillimi itineris Angelus exhibuit; vti Dominus non opem modò suam, sed magnificentiam, & omnipotentiam promiserat Abrahamo: Faciam te, magnificabo, benedicam, &c. Respondet optimè idem Chrys. Nequaquam se socium itineris futurum esse pol- D licitus est Angelus: neque in Ægyptum euntibus, neque illinc redeuntibus: proculdubio designans maximo ipsius, propterquem fugiebant paruuli, esse munitos comitatu. Ita Chrys. Solabatur Dauid suam peregrinantis instar vitam, eo quòd similem transegerint illius maiores; sic enim 1. Paralipom. 19. Dominum affatur. *Peregrini sumus coram te, & aduenæ sicut omnes patres nostri.* At nos ô bone Iesu Deus meus (maius quiddam ac dulcius dixerim) peregrini sumus tui fideles, hospites & aduenæ, non habentes hîc ciuitatem permanentem sicut tu ipse Deus, & Pater noster, sicut ipsa semper virgo genitrix tua: illa quidem te Deo, grauida festinanter abiit in E montana Iuda. Illo tuo sanctissimo ac purissimo partui proxima abiit à Nazareth in Bethlehem. Illa fugiens Herodis immanitatem te recens natum, in vlnis, ad vbera, & in sinu deferens in Ægyptum peregrinata est. Illa rursus ab Ægypto ad Iudæam, ac postea per castella & vicos euntem, & prædicantem te mater filium indiuiduo comitatu secuta est. Tot vita Dei facti hominis etiam antequam nasceretur ad crucis vsque patibulum & tota simul vita matris Dei peregrinatio fuit.

Clem. Alex. *Perseuerandū cum Deo.*

Num. 1.

Rabban.

Matth. 2. *Iustorum vita ex iucūdis, & iniucundis contexta.*

S. Ioseph cum Deipara fugit in Ægyptum.

S. Chrys.

S. Chrys.

Dulcis peregrinatio comite Iesu.

1. Paral. 19.

B. Maria vita peregrinantis.

A 6. *Vsque ad locum Sichem, vsque ad locum illustrem: Chananæus autem tunc erat in terra.*] Putarunt nonnulli, per appositionem, conuallem dici ad Sichem, quasi vnus idémque sit locus: sed certum est distare hæc duo. Per locum igitur, in quo postea fundata est Sichem, decem (vt peritiores tradunt) leucis ab Hierosolymis prope montem Garizim, vrbs Samaritanorum; gradiens Abraham peruenit ad conuallem illustrem. De Sichem scribit Borch. (nec enim puto duas eiusdem nominis fuisse Sichem, quicquid alij dicant) qui decennium insumpsit peregrinando, & lustrando summa cum diligentia vniuersam illam regionem, quam terram sanctam appellamus. Ergo ait, inter montes Bethel, & Dan sita est vrbs Sichem, hodie Neapolis dicta, incredi- B bili amœnitate, ac deliciis abundans; non tamen munita, nec verò munitionis capax, ob idque incursionibus hostium obnoxia. Hanc reædificauit Hieroboam, fuitque prima sedes regni eius. A porta Sichem australi, quantum bis iacere possit arcus, est fons Iacob, super quem fatigatus ex itinere sedit Iesus, *Ioan.* 4. fons ipse effossus est in via, qua tendimus Hierusalem: supra fontem ad dexteram mons est excelsus duo habens capita, quorum vnum nominatur Garizin, alterum Hebal. Ibi Iosue ædificato altari recitauit Deuteronomium Moysis, vt habetur *Ios. cap.* 8. Hæc Borchard. *par.* 1. *cap.* 7. *num.* 16. & 17. Pulchra est tropologia huius loci apud D. Ambros. *cap.* 2. *lib. de Abraham*, nimirum: Egressus perambulauit vsque ad Sichem, quod Latina interpre- C tatione dicitur humerus, vel ceruix; per quæ executionem præscripti operis intelligimus; siquidem & infrà habemus scriptum: Supposuit humerum suum ad laborandum; vnde per figuram locorum, id aduertimus expressum, quod deuotionem suam sanctus Abraham, non solùm studio, sed etiam efficacia probauerit fructuosa, qua ad quercum vsque peruenerit. Sic Ambrosius. Itaque etsi iuxta literam Abraham per Sichem peregrinando iter confecerit, mystico tamen sensu intelligitur per efficacem executionem præcepti diuini suam obedientiam exhibuisse, cui Sichem, hoc est, ceruix, & humerus D portandæ, & exequendæ, à iusto viro supponitur. Vsque ad conuallem illustrem. Hebr. עד אלון מורה *ghad elon moreh*. quid propriè sit *elon*, quid etiam *moreh*, valde dissentiunt interpretes. *Elon* alij quercum, alij abietem, aut ilicem, nonnulli simpliciter arborem vertunt. Verosimilius est esse arborem, de quercuum genere. Vnde LXX. legunt δρῦν, quercum. Chaldaic. paraph. ponit, planiciem. Benè interpres, conuallem: erat enim vallis arboribus consita. Nam quercus pro quercubus ponitur; aut etiam inter omnes illius nemoris arbores procera vna, & lato stipite, & patula diffusa ramis mirum in modum eminebat; sub qua demum requieuit Abraham, & quæ de- E inceps in consequentibus sæpiùs commemoratur. De hac quercu sic Aug. *serm.* 87. *de tempore.* Excepit tamen Abraham peregrinum quercus arbor humana, quæ venientem Abraham, atque æstiuo sole decoctum amœnitatis suæ vmbraculo refoueret. Fortè perstringuntur nationes illæ omnes, vrbes, atque oppida mortalium, per quæ transierat Abraham, quæque peregrinum hominem, ac sanctum non exceperunt hospitio, sed fortè venientem abegerunt. Ergo humaniores se præbent quercus roboreæ, quàm carnei homines erga sui similem hominem peregrinum, &

Borchard. *Sichem descriptio.*

Ioan. 4.

Iosue 18.

S. Ambr.

Efficaciter obedientia supponenda ceruix.

Inhumanitas hominum in hospites.

S. August.

ærumnosum. Ingreditur ergo lucum arboris Abraham (adiungit D. Aug.) sub qua constituitur qualecunque suffugium, angustum quidem homini, sed sufficiens maiestati: dignum tamen Deo palatium fides deuota pingebat, in quo fuisset maiestas superna pransura. Sic August. Est enim Deo solitudo vrbs qualibet palatiis amplissimis, atque pulcherrimis constructa, vbi non adest vir iustus, qui solus, pauper, peregrinus, & in agros, syluasque ab hominum consortio more pecudis abactus, apud Deum tamen tantus est, vt in eo tota Dei Trinitas speciosissimum reperiat palatium, atque adeò ad eum veniat, & mansionem apud eum faciat: quemadmodum Deus ipse, quinque illis vrbibus viciuis omninò relictis, ad inuisendum sub quercu latentem Abrabam sæpiùs aduenit, vt in sequentibus videbimus.

S. Aug. Deuotio in tugurio palatium Deo constru.

Quanti faciat Deus virum iustum.

7. Sed quid מורה moreh Hebr. Putant nonnulli nomen esse proprium loci; vt Chald. versio habet. Vsque ad planiciem Moreh. Sed meliùs alij appellatiuum censent à radice ראה raah aspexit. Vnde interpres reddit, illustrem. LXX. ὑψηλὴν excelsum; eodem planè sensu; vallis enim proceris, & amœnis arboribus nemorosa longè latéque apparebat conspicua, illustris, & excelsa, hoc est, excelsis arboribus consita. De hac valle sic Borchard. 1. par. cap. 7. num. 9. In planicie media inter duos montes Gelboe, & Hermon, incipit conuallis dicta illustris ob eius amœnitatem, atque pulchritudinem. Hæc autem extenditur ab hac planicie per totum defluxum Iordanis, vsque ad mare mortuum. Sed & ipsum mare, siue locus eius, ante subuersionem Sodomæ, & Gomorrhæ, continebatur, in hac conualle illustri, quæ aquis rigabatur, velut paradisus, & Ægyptus. Sic Borchard. Glossa interlin. Lyran. Abulens. & alij complures tradunt hanc conuallem fuisse eam planiciem, in qua erant quinque illæ ciuitates, quæ cælitùs demisso incendio conflagrarunt; quæ quidem vallis ante hoc excidium illustris, hoc est, nobilis, & famosa propter insignem amœnitatem, & pulchritudinem vocabatur: erat autem ea vallis in extremitate terræ promissionis, in confinio lateris orientalis, & australis, & consequenter fuit terminus totius peregrinationis Abrahæ per terram Chanaan, quam scilicet ingressus fuerat è Mesopotamia veniens per confinia Septentrionis atque Orientis. Hîc interim Abraham in valle amœnissima, sub quercu frondosa, & opaca post lassitudinem ac tædium ex longissima peregrinatione, conquiescit. At non ita se habuit Dominus Iesus: *In propria venit, sed tanquam hospes, & sui eum non receperunt.* Peregrinationem triginta trium annorum spatio confecit, adeò rerum omnium inops, vt non haberet vbi caput suum reclinaret. Denique baiulans sibi crucem exiuit in Caluariæ locum, non conuallem illustrem, amœnitate, & pulchritudine, sed collem damnatorum patibulis destinatum, tabo ac sanie fœtentem, sanguine purulentum, & effossis cadauerum ossibus constratum. Ibi constitit, non sub arbore quieturus, sed in arbore passurus. Crucifixus enim pependit in ligno. Et (ait D. Ambr. *in 7. Luc.*) mens mea in illo crucifixa est. Atque sub vmbra illius ego sedeo, & fructus eius dulcis animæ meæ. O montem illustrem, illustrissimi triumphatoris campum! In medio terræ, vt conspicuus omnibus (inquit D. Ambros. *in cap. 23. Luc.*) vel supra Adæ, vt Hebræi disputant, sepulturam; congruebat quippe, vt ibi vitæ nostræ primitiæ locarentur, vbi fuerant mortis exordia. Sic Ambros. In conualle illustri, sub quercu tandem quieuit Abraham: at in valle humilitatis, vt vocat S. Bernard. inter frondes, floréque virginitatis consedit, & quieuit Dei verbum de virgine matre carnem assumens. Sub hac vitæ arbore in conualle illustri Ecclesiæ habitant, & quiescunt, qui in protectione virginis Deiparæ commorantur. Peramœna illius vmbra, & fructus eius dulcis. Protegit quidem mater Dei fideles omnes, sed religiosos maximè. Atque vt de cæteris alij dixerint, de nostra Societare perecelebris est illa reuelatio; quam non sine ingenti gaudio animus recordatur. Ea sic habet. Vidit Martinus Gutterus Hispanus vitæ sanctitate perillustris, & qui captus ab hæreticis, ex peracerbis confectus molestiis obiit, virginem Deiparam augustiore quadam specie micantem, quæ sub regali veste in magnam expensa latitudinem contiebat vniuersam Societatem Iesu collectam; & materno quodam affectu complexa societatis homines, quasi filios carissimos, dulcissimo gratiæ & caritatis suæ tegumento confouebat. Chananæus autem tunc erat in terra. Tota quidem terra promissionis appellata est terra Chanaan, quòd Chanaan sator, & parens fuerit earum gentium, quæ ab initio eam terram incoluerunt; inter illas Chananæi nuncupatim dicebantur populi, qui habitabant iuxta mare mediterraneum, siue ad occidentem, & circa fluenta Iordanis, *Iosue* 11. *Num.* 13. De his hîc sermo est. Forte etiam Moyses omnes illas gentes illo nomine censuit, perstringens Chananæorum impietatem, atque inhumanitatem, quòd totam illorum regionem pertransierit Abraham, nusquam aut hospitio exceptus, aut etiam consistere permissus. Quid si Dominus, vt est misericors, & propensus ad ignoscendum, constituit; vt Abraham eas gentes impias adiret, quò illæ occasionem haberent hospitalitatis, & misericordiæ opera exercendi erga pauperes, & peregrinos, quibus sua extinguerent peccata, & veniam ab irato Iudice mererentur? Non enim tam pauperi petenti, quàm diuiti eroganti prodest eleemosyna. Vnde sapienter August. *serm. 26. de verbis Domini*, loquens de Marthæ hospitio, ac mensa Dominum excipiente, sic ait. Ergo quòd pasci voluit, pascenti præstitit. Quid autem mirum, si & de sancto Elia præstitit viduæ, quem priùs coruo ministrante pascebat? Nunquid pascendo deficerat, quando ad viduam mittebat? Nequaquam; sed religiosam viduam per obsequium exhibitum seruo suo benedicere disponebat. Hæc S. August.

Borch.

Comparatur peregrinus Abraham cũ Christo peregrino.

Ioan. 1.

Christus crucifixus. S. Ambros.

S. August.

Eleemosyna danti prodest. 3. Reg. 17.

SECTIO VI.

Apparuit autem Dominus Abram, & dixit ei: Semini tuo dabo terram hanc; qui ædificauit ibi altare Domino, qui apparuerat ei.

1. Nunc primò legitur Deus apparuisse Abrahæ, cùm antea solùm dixerit: Egredere de terra tua, &c. Tantum Abrahæ profuit & patriam, & paternam domum reliquisse, atque Deo fideliter, promptéque obedientem, pr-

Laborans pro Deo honorifice remuneratur. per exteras regiones multo cum labore peregrinatum fuisse. Hinc illud egregiè obseruatum est à S. Cyrillo: Cùm in terra patriæ suæ habitaret, & nondum in sanctam tertam concessisset, vnum tantum datum est Abrahæ oraculum, vbi autem venit in terram Chanaan, diuinæ operationis gratia data est. Hæc Cyrillus. Felix negotiatio cum Deo; si aliquid pro illius obsequio amittere; vt possimus plura, & maiora ab illo eluctari: multo aliter nostra fragilitas, & cupiditas suadet, sed valde nos seducit, cùm dimittere lutum recusat, nec aurum comparare vult. Ergo Dominus, qui nouit optimè nostram inscitiam, veluti mater cum filiolis adhuc infantulis agit, vt apud Oseam 2. *Et visitabo super eam, ornabatur in aure sua, & monili suo, & ibat post amatores suos, & mei obliuiscebatur, dicit Dominus. Propter hoc ecce ego lactabo eam, & ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius.* Scilicet misera Synagoga, & mysticè anima peccatrix, vocatur à Deo ad pœnitentiam suorum scelerum, à quorum tamen improbo affectu difficillimè abstrahi potest. Iccirco artificio procedendum est ingeniosissimo: seducitur illa proposito maiorum voluptatum, bonorúmque præmio, quibus illecta nuncium remittit turpissimis amatoribus; atque in Deum confugit, nec horret interim solitudinem per quam ducitur ad Deum. Appositè, vbi nos, *lactabo eam*, legimus, LXX. vertunt, seducam eam. Proh humanam infirmitatem, atque ignorationem! Etiam ad ea, quæ nobis vtilia sunt, non nisi à Deo seducti procedimus. Reliquit ista Baalim, ipsammet vanitatem ac turpitudinem; inuenitque Deum maternis vberibus nutrientem: Educit enim (inquit D. Hieronym.) ex malis, & loquitur verba mollia, & consolatoria. Quemadmodum enim (exponit S. Cyril. Alex.) à virtute ad vitia seducitur anima: ita à moribus peruersis velut retrogrediens, seducta propemodum videri queat, è scopo suo detorta, & proposita semita non ampliùs currens. Sic ille. Aduerte, loqui ad cor, idem esse atque consolari, minuere dolorem, blanda & dulcia verba effari. Qualia ista Domini, quasi dicentis (inquit S. Cyril.) illa me offendit; ego iustissimè sæuij. At nunc in posterum ad misericordiam me dabo, &c. Clariùs idem dicitur ad illam Dei sponsam: *Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiscere populum tuum, & domum patris tui. Et concupiscet Rex decorem tuum,* Psam. 44. Quàm pauca, quàm vilia, etsi videantur multa & magna; relinquere, & obliuisci iubetur. Quàm verò summa omnia consequitur, vt quæ sponsa regis æterni dicatur, cuius ille pulchritudinem amet, & concupiscat! Quorsum ista? inquit S. Bernard. *serm. de sancto Martino*, vult nos ponere contumaciam, discere obedientiam, apprehendere disciplinam. Vult nos etiam obliuisci posteriora, despicere inferiora, terrenos mores, & vitia genuina deserere, cælestia sapere, superna quærere, anterioribus inhiare. Vult & illum tantum decorem domus suæ ingenuam concupiscere creaturam, quò scilicet in eandem imaginem transformetur de claritate in claritatem, tanquam à Domini spiritu. Ac proinde concupiscat etiam Rex decorem illius, vtique spiritualem. Hæc Bernard. Dictum hoc esse intelligitur ad quancunque animam, quæ vel à vitiis, quibus adhæreſcit, ad Dei amicitiam, ac virtutis studium, auocatur:

S. Cyril. — *Ose. 2.* — *Humana pro diuinis contemnere.* — *S. Hier.* — *S. Cyr. Alex.* — *Psal. 44.* — *S. Bern.*

A vel ab amore ad contemptum, & abdicationem rerum caducarum deducitur; atque vniuersim ad quemlibet hominem qui propter Deum aliquid suum reiicit, & aspernatur. Cæterùm nescio quid leporis inuenio in explicatione huius verborum, cùm ea in semper virgine Maria Dei matre idem Bernardus mirabiliter expressa esse contendit: ac fortasse nihil magis ad sensum Prophetæ acommodatum. Fecerat (inquit) Virgo beatissima, quicquid longè antea præmonita fuerat à patre suo Dauid, dicente sibi; Audi filia, & vide, & inclina autem tuam, & obliuiscere populum tuum, & domum patris tui. quòd si hoc feceris, concupiscet rex decorem tuum. Audiuit quippe & credidit, vidit & intellexit. Et inclinauit aurem suam ad obe- B dientiam, & cor suum ad disciplinam, & oblita est populum suum, & domum patris sui; quia nec populum suum augere prolis successione, nec domui patris sui relinquere curauit hæredem; sed quicquid honoris in populo, quicquid de paterna domo rerum terrenarum habere potuisset, omnia arbitrata est, vt stercora, vt Christum lucrifaceret, nec fefellit eam intentio, quando & Christum sibi filium vendicauit, nec propositum pudicitiæ violauit. Benè igitur gratia plena; quæ & virginitatis gratiam tenuit, & insuper fœcunditatis gloriam acquisiuit. Hæc Bernard. *homil. 3. super, Missus est.* Vide quantum cum Deo Virgo prudentissima eluctata est. Non quidem apparuit illi modò Deus vti Abra- C hæ, sed conceptus in vtero ipsius virgineo, ac de illa natus est.

S. Bern. B. Maria quid cum Deo lucrata est.

2. Venit Abraham è Mesopotamia longissimæ peregrinationis laboribus perfunctus; multa, & grauissima, vt credere par est, perpessus; percommodè igitur apparuit ei Dominus, vt laborantem exciperet, ac solaretur; atque opportunè (vt fit) post tolerantiam laborum diuinæ contemplationis dulcedo consequatur; quod S. Gregor. *in Psalm. 31.* sic obseruat: In diuinæ contemplationis claritate electorum mentes, quanto grauiores rerum temporalium tumultus tolerant, tanto in meditatione, securitate in perpetuum felicitatis suauiùs exultant. Despicis (ait Psaltes *Psalm. 9.*) in opportunitatibus D in tribulatione. Vbi S. Hieronym. Despicere tunc videtur, quando opportunum est tempus vt adiuuet, & non statim occurrit in tribulatione. quare? vt animam exerceat. quia quanto magis differt; tanto magis anima dilatatur in desiderio suo. Exponit optimè D. Augustin. Id est, opportunè despicis, & facis tribulationes ad inflammandos animos desiderio aduentus tui: his enim iucundior est fons ille vitæ, qui multum sitierint. Itaque iuxta Augustinum tribulationem æstus inflammant iusti animam in amorem Dei, illique sitim sempiternæ dulcedinis incendunt: qua dulcedine cælestium voluptatum cùm ille perfruitur, rectè dicitur Do- E minus seruo suo apparuisse. Hinc illud D. Chrys. *homil. 6. ad populum Antioch.* Propterea Deus laboriosam naturaliter vitam nostram, & grauem constituit, vt præsenti tribulatione compulsi futurorum desiderium capiamus. Optauit, petiitque, Moyses post intimam familiaritatem multos per annos exactam cum Deo: *Domine ostende mihi faciem tuam*, Exod. 33. Quietem vtique sempiternam deprecatus; quod quidem est videre faciem Dei. Sed qui de requie cogitabat, ad iter capessendum, ad laborandum inuitatur à Domi-

Patientia donatur dulcedine Dei. — *S. Greg.* — *Psal. 9. S. Hieron.* — *S. Aug. Tribulatio sitim ad cælestia inflamat.* — *S. Chrys.* — *Exod. 33.*

Christum præeuntem sequamur.

S. Gregor. Nyssen.

no, dicente: *Posteriora mea videbis.* Vti nimirum A vlteriùs Dominum præcuntem seruus ponè sequeretur. Præclarè siquidem (ait ad hunc locum D. Greg. Nyss.) vobiscum agitur, si à tergo verbum sequamur. Deum sequitur Abraham, etsi vxorem, nepotem, familiam, famulos, rémque multam familiarem secum asportaret. Multò sanctiùs peregrinabatur sequens Deum Apostolus Paulus, de quo illud egregiè dicitur à S. Chrys. Nuda propemodum anima terrarum orbem peragrabat. Apparuit Dominus Abram. Hebr. וירא vaierá, & apparuit, vel visus est. ראה raa passiuè apparere, vel videri significat. Similiter L X X. ὤφθη: visus est, fortasse passiua hæc vox mysterium innuit, quia tantum bonum ex sola Dei benignitate prodiisse ostenditur, non B verò Abrahæ viribus, vt ille Deum videret, sed Deus illi se videndum offerret, maiestatem quodammodo suam attemperans, vt videri posset ab homine. Quo autem pacto apparuerit Dominus, ignoratur: illa facilior via intelligitur, vt dicatur apparuisse per Angelum maiestate insolita, & propè diuina venerandum, loco Dei agentem cum hominibus. Hæc autem Dei apparitio per Angelum, sæpiùs in Scriptura commodissimè accipitur, quam non dubito Adamo, Caino, Henoch, Noë antea contigisse: sed iccirco nunc primùm hoc verbo vtitur Scriptura, fortè insinuans rationem, huiusce apparationis singularem, eximiam atque insolitam fuisse, qualem videlicet merebatur Abrahami obedientia, laborésque pro Deo suscepti; hoc tamen ex D. C Chrys. præstat audire. Quia iustum (inquit) Dominus à domo eius euocatat, & imperauerat, vt in alienam terram abiret, in qua agebat vagus & peregrinus, vtpote Chananæis illic adhuc habitantibus, & inquireret, vbi domicilium haberet. Bonus igitur Dominus consolari eum, & eius alacritatem solidare volens, vt ne torpesceret, neque dubitaret ad promissionem iam sibi factam, qua dixit: Veni huc, & faciam te in gentem magnam. Quandoquidem diuersa à promissione videbat fieri; & se obambulare, vti abiectum & vilem, & omni præsidio destitutum, neque habentem, vbi diuerteret: vt igitur mentem eius excitet, apparuit Deus Abram. D Hæc Chrys. Apparuit Dominus Abrahæ, nihil amplius iste requirit; nec de hospitio, nec de cibo cogitat. Influentibus enim (ait D. Ambros. lib. 1. ad virg.) diuinis corporeus peregrinatur affectus. Quorsum obsecro regius Vates toties dexteram Domini ore, & oculis versat; in dextera illius delectationes vsque in finem, *Psalm.* 15. Planè, quia vt respondet S. Ambros. *in Psal.* 18. *serm.* 14. Læua est præsentium remuneratrix, dextera futurorum. Sanctus igitur Propheta, bonorum temporalium posthabito amore totum se ad contemplanda, & amanda futuræ beatitudinis bona conuertit. Sitit ille quidem, sed irrigorum superius, de inferiori nihil eum Deo agit. *Sitiuit* (ait) *in te anima mea*, Psalm. 62. Modò enim (exponit S. Augustin.) vt non deficiamus in isto deserto, aspergit nobis Dominus rorem, & non nos dimittit prorsus arescere, sed vt sic sitiamus, vt bibamus. Hæc August. Quam Domini dulcedinem aliquando degustans S. Bernard. *serm.* 15. *in Cant.* de se ait: Ita vt mihi visus sim tanquam vnus de beatis esse. O si durasset! Nihil hostis noster à nobis magis nititur amouere, quam cælestium bonorum desiderium per bona huius vitæ, quibus inescat, atque

S. Chrysost.

S. Paulus peregrinatur, sanctiùs, quã Abram.

Deus apparet per Angelum.

S. Chrysost.

Laborantem Deus solatur.

S. Ambros.

Diuina consolatio datur despicienti humanam.

Psal. 15.

Psalm. 62.

S. August.

S. Bern.

illigatos tenet. quod in Pharaone populum Dei in operibus luti opprimente expressum est. Sic enim ad eum locum in vita Moysis S. Greg. Nys. disserit. Tyrannus, atque hostis noster, humanæ naturæ deprauator semper studet, ne ad cælum oculos eleuare possimus; sed in terram continuò inclinati lateres in ea ex luto faciamus. quicquid enim in hac vita innenitur, ex terra est, mixtura elementorum lutum fit, quo repleti, qui lutosas has inhiant voluptates, semper vacui sunt. Sic ille.

S. Gregor. Nyssen.

5. *Semini tuo dabo terram hanc.*] Vide (ait D. Ambros.) quomodo promisso frequenti, inualidum adhuc informet, atque instituat. Mira est vis in præmio etiam promisso, vt excitet, vel ignauos, ac desides, ad iniunctum laborem alacriter subeundum. Rectè monet hoc loco D. Aug. nihil agi de semine spirituali Abrahami, hoc est, de fidelibus futuris, quorum pater dicitur Abraham; non enim illis attributa est tellus Chananæorum, cùm hîc non habeant terram permanentem, sed futuram inquirant. Vide in hanc sententiam D. Aug. 16. *de ciuit. cap.* 18. Qui verò rem ad semen fidelium, & regnum cæleste terræ illius symbolo adumbratum referunt; allegoriam venantur, non litterali sensui, ac proprio insistunt. Nihilominus est, quod in præsentia defleamus, expendentes quid Deus Abraham promiserit, nempe terram, non ab ipso, sed ab ipsius semine, longo pòst tempore possidendam; & ipse tamen difficillimam peregrinationem ex mandato Dei obierit, & incredibili gaudio promissionem Dei receperit: at nos diuinæ beatitudinis promissione à Deo toties facta non excitemur. Audi D. Chrys. meritò hac de ignauia, & stoliditate conquerentem *hom.* 31. *in Genes.* Absurdissimum est (inquit) quòd iustus ille, cùm de terra in terram vocaretur, tantam præ se tulit obedientiam, & neque senectus, neque alia impedimenta, quæ remorari ipsum posse videbantur, ad obediendum tardiorem eum facere potuere. Nos autem qui non de terra in terram vocamur, sed de terra in cælum, non eandem, quam ille iustus alacritatem obediendo exhibemus; neque nos promissorum magnitudo, neque visibilium rerum vilitas, neque quòd sunt momentaneæ; neque vocantis dignitas attrahit: sed tantę sumus negligentiæ, vt præferamus momentanea semper manentibus; terrâ cælo, ea, quæ auolant antequam habeantur iis, quæ nunquam finem habere possunt. Hæc S. Chrys. Miror etiam quanti steterit Abrahæ, vel hæc tantula bonorum terrenorum promissio; videlicet periculosissimæ peregrinationis ære comparata est: at regnũ ipsum cæleste non grandi labore proponitur comparandum. Currite (clamat D. Bern. *serm.* 15. *in Cant.*) currite gentes; at manum est salus; effusum est nomen Iesu, quod quicunq; inuocauerit, saluus erit, *Ioel.* 2. Sic Bern. Duo legimus quæ mutuò videntur dissidere. Psal. 17. *Inclinauit cælos, & descendit*; at E Matth. 14. *Ascendit in montem.* Quid igitur ais ô Domine, si descendis inclinans cælos, quomodo ascendis in montem? Vtrũque præstat Dominus. Nam (vt eleganter exponit D. Ambr. *in Psal.* 41.) ideo inclinauit cælum, vt tu esses vicinior, ideo surrexit in verticem montis, vt te eleuaret. Sic Ambros. Sed quid restat mihi faciendum, si totum à Deo meo efficitur; inclinat ipse cælum, & leuat me in altum? Scilicet (quod Paul. monet) vt non desim gratiæ Dei. Proh admirabilem Dei clementiam! Hos à nostra dementia ad fa-

S. Ambr.

Premiũ valde excitat.

Maiora nobis Deus, quàm Abrahæ promittit, & nos excitamur.

S. Chrys.

S. Bernard.

Ioel. 2.

Deus ad cælestia amanda nos ducit.

Psal. 17.

Math 14.

S. Ambros.

nitatem mentis reuocat, vt terram spernentes cælum amemus, & assequamur? Optimè in hoc argumento D. Chrys. sic disserit *hom. 36. ad Populum Antiochen.* In ægritudine, & in morte dicimus; si mors redimi posset, ille omnia sua dedisset. Vide quanta sit Dei misericordia, temporalem redimere mortem tibi non concessit, sed concessit æternam mortem. Ne breuem (inquit) emas vitam hanc, sed vitam illam æternam: illam tibi vendo, non hanc, non illudo tibi; hanc etsi ceperis, ceperis nihil. Ego noui, quòd illa magna est. Cæterùm quà tandem incedendum est, vt vitam istam sempiternam assequamur? peregrinando, vti Abram præstitit. Aduertit tamen subtiliter D. Chrysost. *loco indicato.* Postquam (inquiens) natura facti sumus peregrini, simus & voluntate. Addo: peregrini quidem à terra in cælum atque ad Deum euntes, sicuti Dauid aiebat: *Oculi mei semper ad Dominum, quoniam ipse euellet de laqueo pedes meos,* Psal. 24. Vbi luculenter D. August. Nec timeam periculosa, & terrena, dum terram non intueor, quoniam ille quem intueor, euellet de laqueo pedes meos. Et S. Hieron. Oculi cordis intenta mente ad Deum: quia euellet de laqueo diaboli sensus meos, à quo priùs per voluptates seculi capiebar. Oculi in cælum pedes totò per terram dirigunt. Hæc etiam regia via: despectus Abraham, in terra Chananæorum, humilisque ad Dei tandem conspectum, & colloquium, & promissiones peruenit. Meritò D. Bernard. *serm. 34. in Cant.* ait: Iustitiæ consummatio est apud humilem. Sponsa quoniam rem grandem postulare videtur, indica mihi vbi pascas: reprimitur sanè posteriori responsione, sed planè vtili, & fideli: si ignoras te, abi, &c. *Cant.* 1. Oportet namque humiliter sentire de se nitentem ad altiora. Et quia nisi humilitatis merito maxima minimè obtinentur; propterea, qui prouehendus est, correptione humiliatur, humilitate meretur. Hæc Bernard. Denique obedientia summam vim habet ad impetrandum à Deo etiam maxima; quadum terræ Chanaan promissionem. Idcirco Pater ad filium ait Psal. 2. *Postula à me, & dabo tibi gentes,* &c. Debitorem (declarat D. August. *in Psalm.* 83.) ipse se fecit promittendo. Sed vt constat, promisit obedientiæ, cuius se libenter fecit debitorem. Licèt enim (vt rectè Caiet. aduertit) Deus Pater prædestinauerit ab æterno daturum se Christo gentes, vult tamen rogari ab ipso; volt vt Christus per obedientiam assequatur dominium gentium. Hæc ille. Adde ipsam quoque petitionem Christi præcipi à Patre; vt intelligas, nihil apud Deum efficacius, ac potentius haberi, quàm viri iusti obedientiam.

S. Chrysost. — Deus non temporalem, sed æternã vitam vendit. — Peregrini voluntate in cælum. — S. Chrys. — Psalm. 24. — S. August. — S. Hier. — Regia via in cælum humilitas. — S. Bern. — Obedientia vis ad impetrandum à Deo. — Psal. 2. — S. August. — Caiet.

4. *Qui ædificauit ibi altare Domino.*] Insigniter elucet pietas, & religio Abrahami; etenim accepta promissione complenda post multa secula in semine, ac nepotibus ipsius, velut maximo affectus beneficio, Deo referre gratias conatur. Extruit ergo altare materiatum vtique in Dei honorem: ante illud mira pietate animi, ac voce supplici & humili preces effundit, immortales habet gratias, denique victimas offert, incenditque, in odorem suauitatis Domino. Rectè D. Chrysost. Extruxit altare, idem est, quod gratias pro promissis egit. Abraham (inquit Procop.) vt declararet animi gratitudinem, victimas Deo immolauit ad altare. & subinde in vera religione incredibiles progressus faciebat. Sic ille. Grato enim homini à Deo noua semper beneficia adaugentur. Factitatum hoc est à viris sanctissimis, vt post accepta beneficia pietatis, ac religionis officia ritè exhiberent. Sic Dauid Psal. 115. *Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi?* statimque adiungit. *Calicem salutaris accipiam, & nomen Domini inuocabo.* D. Hieron. in persona cuiusque martyris pronũciari existimat hunc Psalmum, & eleganter ad hunc modum interpretatur. Quid habeo dignum, quod Deo pro tantis beneficiis retribuam? quodcunque illi dedero, ipsius est, & magis illi reddo, quàm dono. Nihil aliud habeo, quod ipsi retribuam, nisi pro ipso sanguinem fundam; nisi pro ipso martyr existam. Hæc est sola retributio digna, pro sanguine, sanguinem retribuere, vt liberati à Saluatore pro Saluatore libenter sanguinem profundamus. Calicem salutaris accipiam; in Hebraico habet: Calicem Iesu accipiam; calicem passionis, scilicet martyrium. Calicem Iesu: nam hoc ipsum martyrium non est meæ virtutis, sed gratiæ Dei. Propterea non possum eum bibere, nisi nomen Domini inuocauero. Iesus vincit in suo martyre, coronatur. Hæc Hieronym. Ad eandem gratiarum actionem pertinet, quod infra subiungitur à Dauide, seu a quocunque sanctissimo martyre: *Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis.* Putat D. Hieronym. hunc versum intelligendum esse de statu beatitudinis, quo iam martyr potitus in Dei laudes incumbit. De vinculis (inquit) plicasti mihi coronam victoriæ. Sed post martyrium vbi sacrificia? Sacrificabo hostiam laudis. Hæc est laus martyrum. Sicut enim martyres laudant Dominum purè in regione viuorum: ita & Monachi, qui die & nocte psallunt Domino, debent eandem puritatem habere martyrum: siquidem ipsi martyres sunt. Quod enim faciunt Angeli in cælis, hoc monachi faciunt in terris. Hactenus S. Hieron. Vide quàm sit præclara vitæ religiosæ institutio: martyrium est, incruentum quidem, sed molestissimum, quia totius vitæ. Sed ô quàm gloriosa illa corona martyris, quam illi Dominus ex vinculis plicat in cælo, vt loquitur S. Hieron. in gemmas vertuntur funes, ac nodi afflictionum! Theodoret. declarat: Calicem salutis pro pietate appellat mortem; sacrificium verò laudis hymnum de gratiarum actione: liberatus enim à calamitatibus erga beneficia gratus laudis sacrificium rependit. Sic ille. Neque verò dubitandum est quin isthæc grati animi victima, longè sacratior, acceptatiórque sit Deo, quàm quælibet hostia cæsarum pecudum, quanto scilicet vita & ratio & anima nobiliores sunt, quàm res harum omnium carentes; quod idem Theodor. continuò subnotauit. Hinc (inquiens) disci potest lege obtinente eos, qui magis secundùm spiritum attendebant legem hostias rationis compotes sacrificiis ratione carentibus prætulisse, nouum Testamentum adumbrantes. Hæc ille. Sed heus tu, quódnam hîc beneficium Dei repetis factum Abrahæ? Promissionem tantummodo terræ à nepotibus possidendæ: Semini tuo dabo terram hanc. O virum admirabilem! pro sola promissione gratum se præstat Domino; quid ageret pro accepto iam beneficio? Vtinam tam grati essemus Deo pro innumeris, quæ ab illo accepimus, beneficiis, quàm vir iste sanctissimus se gratum exhibuit pro vna tantùm promissione terræ à nepotibus potiundæ!

Gratitudo erga Deum. — S. Chrys. — Procop. — Psal. 115. — S. Hier. — Martyr sanguinem sanguine reddit. — Martyriũ Dei gratia. — Martyrũ corona à Deo contexta. — S. Hieron. — Religiosus dicitur martyr. — Theod. — Sacrificium gratiarum. — Theod.

5. Mira

5. Mira pietas, & religio Abrahami, nihil illi prius, & potius fuit, quàm vt simulátque consedit sub quercu in conualle illustri, construere altare Deo suo, cum quo ageret familiarius, illius nomen inuocando; qua phrasi Hebræi deprecandi officium significare solent.

Psalm. 98.

Sic Psalm. 98. *Et Samuel inter eos, qui inuocant nomen eius.* Roges cur Prophetam non appellat Samuelem, vt sæpiùs in Scriptura nominari legimus? Anne aliud ad Samuelis encomium dici poterat æquè magnificum, quàm si Prophetam appellaret?

Richard. *Orare, quam prophetare, sanctius.*

Richard. de S. Victore *in Psalm.* nodum explicat. Samuel (inquit) solitus erat prophetare, & Deum precibus inuocare, sed huic officio se impensiùs addixit: vnde ab eo tanquam magis vsitato nomen accepit. Putarim non solùm quia magis vsitatum, sed quia longè præstantius sit orantis, quàm prophetantis studium, ab eo potiùs gloriosos decerpi titulos Samuelis, & Moysis, & Aaronis, vt dicerentur, qui inuocant nomen Domini.

S. Hieron.

Non omittam referre quid subtiliter obseruarit S. Hieronym. in Samuele, quem inter cæteros Ephod suo lineo indutum considerat. Samuel (inquit) cum Ephod lineo & candido figurauit, ostendens candidum effici posse, qui per pœnitentiam nomen Dei inuocans, lacrymis nigredinem peccati diluerit. Sic Hieronym. Itaque orantes Dominum ad pœnitentiam adhortatur. & quis vberior nostræ orationis fructus, quàm vera nostrorum scelerum pœnitentia?

Theod.

Scilicet (vt rectè obseruat Theodoret.) multam cum Deo habebant fiduciam; illi implorabant, ipse exaudiebat, & postulata concedebat; & cernentibus omnibus cum illis loquebatur. Sic ille. Quæ quidem germana est orationis descriptio, vt eam vsurpant sacri Doctores.

S. Gregor. Nyssen.
S Chrysost.
Oratio, cum Deo familiaritas.
S. Aug.

Quorum Gregor. Nyssen. *de Orat. dom.* Oratio (inquit) est conuersatio, sermocinatióque cum Deo. D. Chrysostom. *homil. 30. in Genes. & alibi.* Oratio est colloquium cum Deo. D. Augustin. *sermon. 230. de tempore.* Oratio est ascensio animæ de terrestribus ad cælestia, inquisitio supernorum, inuisibilium desiderium. Tanta verò intercedit in oratione familiaritas inter Deum & animam, vt illam spirituali ac purissimo connubio similem esse arbitretur D. Hieron.

S. Hieron.

sicut sanctissimi Doctoris verba præ se ferunt *in Epistol. 22. ad Eustoch.* Sunt autem illa: Semper te cubiculi tui secreta custodiant, semper tecum sponsus ludat intrinsecus. Intrinsecus D. Hieronym. quia etsi voce prolata oratio mirum in modum sit efficax: nihilominus verum omninò

S. Gregor.

est illud D. Gregor. *lib. 22. moral. cap. 18.* Valentiores voces apud secretissimas aures Dei non faciunt verba nostra, sed desideria. Vtrunque autem orando coniungere potentissimæ efficacitatis est; quo gladio bis acuto, aut veriùs duplici gladio ambidexter ille fortissimus in Dei castris Moyses Dominum aduersùs Hebræos idololatras irruentem compescuit, vt clamaret: Dimitte me, *Exod. 32.*

Exod. 32.
Orationis descriptio, & laus.
S. Hieron.
S. Ambros.

quem locum ita expendit D. Hieronym. *Epistol. 12. ad Gaudent.* Quando dicit: Dimitte me, ostendit se teneri posse, ne faciat, quod minatus est. Dei enim potentiam serui preces impediebant. Vide quanta sit dignitas orationis apud Deum ex D. Ambros. *serm. 22. in Psalm. 118.* Intrat (ait) oratio Dei gratiam, intrat domum eius, vt Domini incliuet fauorem.

S. Chrys.

Ex D. Chrysostom. *homil. 30. in Genes.* Angelorum opus est deprecatio, superans intimam etiam illorum dignitatem; si tamen maius est Angelorum dignitate colloquium miscere cum Deo. *Ibidem* adficit: Magna arma sunt preces, magna securitas, magnus thesaurus; magnus portus, refugij locus. *Et infra.* Profiteor deprecationem caput esse bonorum omnium, basim, ac radicem vitæ frugiferæ.

S. Ephr.

Mihi verò satis pro omnibus hæc vna placet definitio S. Ephrem *sermon. de virginit.* Oratio familiare cum Deo colloquium.

S. Gregor. Nyssen.

Cæterùm ampliori descriptione maximè quo ad effecta ex ipsa subsequentia pingitur à S. Gregor. Nyssen. *lib. de Orat.* ad hunc modum. Oratio corporum robur est, abundantia domus recta legum ac iuris in ciuitate constitutio, regni vires, belli trophæum, pacis securitas, dissidentium conciliatio, coniunctorum conseruatio. Oratio virginitatis sigillum est, matrimonij fides, viatoribus scutum, dormientium custos, vigilantium fiducia, agricolarum fertilitas, nauigantium salus, eiusdem cum Angelis honoris conditio, præsentium fructus, futurorum repræsentatio. Hæc Nyssenus.

S. Chrys.

6. Ad hæc; fuit extructio illa altaris in monumentum amoris Abrahami erga Deum, vt D. Chrysostom. hisce verbis obseruat. Vide piæ mentis speciem. Et locum ipsum ob suam cum Deo consuetudinem ibi habitam consecrauit.

Nobilis locus orationis.

Et sicut homines nonnunquam amicitia mouentur, vt domos ædificent iis, qui sinceriter & amicè sibi afficiuntur, & nonnunquam etiam ciuitates condiderunt, quibus familiarium nomina indidere. Ita & iustus ille visionem Dei assecutus altarium illi consecrauit. Hæc Chrysostom. Iure optimo consecretur oportet locus, & gloriosus apud homines fama nominéque habeatur, in quo Deus homini apparet, in quo cum Deo familiariter homo agit; locus, inquam, piæ atque amoris plenæ orationis. Porrò autem extructo altari quid obtulerit, quid sacrificarit, non legimus; quòd autem sacrificium aliquod peregerit, non est ambigendum. Quare nunc primùm post labores peregrinationis spretus, & abiectus à Chananæis in sylua latitans, sub quercu agens, extra oppidum & consortium mortalium, summam ac præstantissimam dignitatem assequitur, consecratus sacerdos Dei Altissimi. At quæ tanta isthæc gloria?

Exod. 30.
Sacerdos plus quàm homo est.

Ex illo Exod. 30. colliges: *Dominus ad Moysem: Facies vnguentum compositum opere vnguentarij; Aaron, & filios eius vnges, sanctificabísque eos, vt sacerdotio fungantur mihi.* Sic Dominus de vnctione sacerdotum: Quod si hic sisteret, satis illorum dignitas commendaretur. Sed adiungit; Caro hominis non vngetur ex eo (scilicet vnguento) exceptis regibus & sacerdotibus. At quorsum ista exceptio, & illa prohibitio? Vngantur sacerdotes, sed hominis caro non vngatur. Quid hoc est? sacerdotis caro, non est caro hominis; sacerdos homo non est, cùm sacerdos vngitur, non homo perungitur?

Lyra.

Rectè Lyranus occurrit. Sacerdotes quantum ad officium sunt supra homines, quia medij sunt inter Deum, & populum.

Philo Heb.

Aliud etiam colligit Philo Hebr. *lib. de sacerd. honor.* Ex his (inquit) rebus liquet iuxta legis iudicium sacerdotes æquiparari honore, ac maiestate regibus. Adhuc tamen balbutit Hebræus; longè sapientiùs.

S. Chrys.
Sacerdos augustior, quàm Rex.

Ita disserit D. Chrysostom. *tom. 1. homil. 4. in cap. 6. Isai.* Sacerdotium principatus est ipso etiam regno venerabilius, ac maius; ne mihi

nartes

nartes purpuram, diadema, vestes aureas; vmbræ sunt hæc omnia, & flosculis leuiora. Sic Chrys. In eandem sententiam multa D.Ambros. effatur, ad finem concludit: Si regum fulgori compares, & principum diademati, longè erit inferius, quàm si plumbi metallum ad auri fulgorem compares. Quippe cùm videas Regum colla, & principum submitti genibus sacerdotum; & exosculatis eorum dexteris, orationibus eorum credunt se communiri. Sic Ambros. *lib. de dignit. Sacerd. cap.2.* Vno verbo cuncta est complexus D.Ignatius *Epistol.10. ad Smyrnenses.* Sacerdotium est omnium bonorum, quæ in hominibus consistunt, apex. Et quidem hæc omnia de sacerdotio ipso desseruimus, nihil interim de virtutum ornamento, quod sacerdotibus apprimè conuenit: quo etiam sacerdos destitutus mira pro suo munere operatur: vt hoc exemplo, quod à D.Petro Damiano inculcatur, clariùs elucet. Quis (inquit) Heli sacerdotem nesciat reprobum, & tam pro lenitate sua, quàm pro liberorum effrænata licentiâ diuinæ animaduersionis sententia condemnatum? eius tamen benedictione non fuit sterilis vterus Annæ; cui nimirum fœcunditatem imprecatus est vuluæ. Hanc itaque benedictionem efficacem reddidit non meritum hominis, sed officium sacerdotis: & quòd non habebat causa ministri, virtus exhibuit ministerij, *lib. gratiss. cap. 18.* Hæc tandem omnia tam augustæ supra humanos titulos dignitatis, vt familiariter à Deo inuiseretur, vt sacerdos fieret Abraham, meritò est suæ obedientiæ consecutus. Quare sapientissimè prisci homines dictitabant, instar parœmiæ: Obedientia felicitatis est mater, vt habetur in adagiis *Chiliad.4. cent.5. adag.59.* Pulchriùs idem à vate Regio Ps.1. *Et omnia, quacunque faciet, prosperabuntur.*

S.Ambros.

D.Ignat.

S.P.Dam.

Obedientia mater felicitatis.

Psal 1.

SECTIO VII.

Et inde transgrediens ad montem, qui erat contra orientem Bethel, tetendit ibi tabernaculum suum ab occidente habens Bethel, & ab oriente Hai: ædificauit quoque ibi altare domino: & inuocauit nomen eius.

1. HEbraicæ voces emphaticos proferunt explicatus. Sic enim habent ויעתק משם ההרה מקדם לבית אל *vaiaghteq missam haharah miquedem lebeth-el*, & euulsit, eradicauit; noster inde transgrediens. Verbum עתק *ghataq*, propriè eradicare, euellere. Quia verò pastoritio ritu Abraham tentoria figebat in agris, & syluis ad temporariam habitationem; vbi migrandum aliò foret, sublatis tabernaculis, euellere, seu eradicare dicebatur. Quare inde auulsus, inde eradicatus, nec aliquid suorum omnium relinquens, veluti & ipsas, quibus humi adhæserat, radices eruens, in alium, atque alium locum secessit. Aut fortè radicum nomine intelliguntur opes, suppellex, & pecunia, bonaque omnia quæ secum Abraham portans, radices suas omnes dicitur secum euellere. Quid quæso magis appositè? Hæc sunt quibus in terra tenemur radicati; hæc sunt (autore Tertul.) retinacula nostræ spei. Pertrahunt quidem ad terram; & à cælo, atque à Deo animam auellunt. Solet enim (ait D.Gregor. 1. *moral. cap. 3.*) rerum abundantia tanto magis à diuino timore mentem soluere, quanto magis hanc exigit diuersa

Opes hominis radices in terra.

Tertull.

S.Greg.

cogitare: nam dum per multa spargitur, stare in intimis fixa prohibetur. Quid grauius contra diuitiarum cupiditatem dici potest, quàm illud regij Vatis, Psalm.72. *Vt iumentum factus sum apud te, & ego semper tecum.* Vbi duo iounies, quæ valde inter se dissident. Quo pacto enim iumentum apud Deum reputatur, & est nihilominus cum Deo semper? Anne Deus secum patietur esse, versarique pecus; nec ipso Dei consortio pecus exuet naturam, ritúsque brutales; at humanos, imò & diuinos induet? Ergo D. Augustin. *ad hunc locum*: Iste (inquit) quasi pecus factus est, desiderando terrena, quando redactus ad nihilum non cognouit æterna. Sed non recessit à Deo suo, quia non illa desiderauit à dæmonibus. Vox est Synagogæ, idest, illius populi, qui non seruiuit idolis. Pecus quidem factus sum à Deo meo, terrena desiderans. Sed nunquam recessi à Deo ipso meo. Sic Augustin. Intellige tanquam pecudem terræ inhiantem à Deo recessisse per amissionem caritatis, quæ nulla pecudi terram amanti cum Deo est, non recessisse tamen, sed esse cum Deo per solam fidem. Quòd si fide sola sine caritate, fide mortua sine operibus, vera tamen, & catholica fide pecus esse non desinit amator huius seculi: quo ego vos appellarim nomine, ô hæretici sine fide; nec etiam mortua? non terræ pecudes, sed gehennæ victimæ apud Deum estis; nec modò cum Deo, aut vnquam eritis, sed cum domino & patre vestro diabolo. S.Hieronym. Psalmum intelligit de Christo Domino, sic explicans: Vt iumentum factus sum portans in carne peccata populi tui. Ego tamen, ô Pater, in te, & tu in me. Mira quidem humilitas Christi Domini, caritas immensa! En qualem pro nobis se exhibuit.

Psalm 72.

Pecus est qui terrena desiderat.

S.Aug.

Hæretici, destinati incendiis.

S.Hieron.

2. Porrò quàm periculosæ sunt diuitiæ, quàm omni sanctitati aduersæ, quàm conciliatriculæ ac sociæ peccati? Ecce ipsi peccatores, & abundantes in seculo obtinuerunt diuitias. Præmiserat Propheta nimirum, vt obseruat D. Augustin. Et peccatores sunt, & abundantes diuitias in seculo obtinuerunt. Ideo nolebat esse peccator, vt haberet diuitias. Carnalis anima visibilibus rebus & terrenis vēdiderat iustitiam suam. Hæc Augustin. Sed fuerit isthæc cupiditas rerum temporalium in Hebræo illo populo, cui promittebat Dominus terram lacte & melle manantem, scilicet (vt hic explicat S.Hieron.) abundantes diuitiis seculi perdiderunt dona paradisi. Nunc autem de Christianis apponit Propheta: *Cum dies pleni inuenientur in eis.* Quid est (ait D. Augustin.) dies pleni? Cùm autem venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum, *Galat.4.* Ipsa est plenitudo temporis, quando venit ille temporalia docere, contemni, non habere magnum, quicquid mali homines cupiunt, pati quicquid mali homines metuunt. Itaque iuxta interpretationem D. Augustin. Deus homo factus secum ad homines detulit plenitudinem temporis, & (vt alij explicant) plenitudinem gratiarum, & bonorum cùm temporalium contemptum verbo & exemplo docuit, ac Dominum & Magistrum secuti propè infiniti vtriusque sexus homines, rebus omnibus humanis nuntium remiserunt, & radicibus in terra relictis ad Deum transmigrarunt. Subtiliter Beda ex D. Augustin. de hac plenitudine temporis loquens, ait: Amare debemus eum, per quem facta sunt tempora, vt liberemur a tempore, &

Psal 72.

S.Aug.

Diuitiæ conciliatores peccati.

S Hieron.

Ad Galat 4.

Deus homo attulit contemptum temporalium.

Beda.

figamur in æternitate; vbi iam nulla est mu- A tabilitas temporum. Sic ille. Itaque sensus esse potest: Completo, ac finito tempore, quod cum suis bonis temporariis inter homines præualebat, venit Deus homo ad æternitatem inuitant. Non sic Abraham, cùm tempus adhuc non esset plenum, pro sanctitate illius ætatis inde eradicauit; transmigrauit quidem, sed auulsis ab eo loco, & secum deportatis radicibus bonorum temporalium, non tamen filiorum, qui nuncupatim dicuntur in Scriptura radices. Idcirco enim cap. 11. vbi legimus: *Erat autem Sarai sterilis*. Hebr. habetur עקרה *ghagarah*, propriè eradicata: hoc est, sine liberis, adiungitur, nec habebat liberos: sunt enim filij veluti radices, qui- B bus parentes sustentantur, viuúntque læti, & florentes, pace, ac bello; imò, & in ipso coniugio; etenim nullo arctiùs, & dulciùs in amore mutuo, connectuntur nexu coniuges, quàm ipsa sobole filiorum; quare apud Hebræos eleganter radicatus dicitur qui liberos habet; eradicatus, qui caret liberis. Hinc est, quòd inconsolabili afficiuntur dolore parentes, cùm filium immatura præreptum morte suis oculis cernũt, & lacrymis prosequuntur. Vt quid genuimus (aiunt) miseri, si genitum amittimus: Hinc fit, vt immensæ virtutis, ac meriti sit filiis Deũ præferre. Separari quippe à liberis idem omnino est, atque ab ipsis radicibus arborem auelli. Denique C sic habent in votis filiorum sobolem coniugati, vt propterea Dominus Abrahami obedientiam censuerit remunerãdam vna futuri seminis promissione; semini tuo dabo terram hanc: etsi enim intelligatur de nepotibus, euidenter colligit Abraham filium se aliquem habiturum, ex quo illa sit deducenda series nepotum. Vnde S. Chrysost. *homil.* 32. Magna & desiderabilis promissio, præsertim iusto. Scitis enim quomodo qui iam prouectæ sunt senectutis, & omnem vitam absque pueris transegerunt, optant pueros. Itaque Dominus obedientiæ mercedem ipsi daturus ait: Semini tuo dabo terrã hanc. Ita Chrys. vbi vides filium donari à Deo in præmium obe- D dientiæ parentum.

Filij radices parentum.

Filius donatur à Deo in præmium obedientiæ. S. Chrys.

3. *Ad montem*, &c. Itaque Abraham à conualle illustri digrediens venit in illum montem, qui orientalis erat ciuitati Luzæ, quæ postea Bethel nominata est à Iacob, vt infrà videbimus; occidentalis autem ciuitati Hai: at inter Bethel, & Hai vnius tantùm leucæ spatium intercedit. Ab occidente Hebr. מים *miiam*, à mari. Etenim, quia mare mediterraneum occidentale est illi terræ, propterea sæpiùs, *miiam*, à mari redditur ab occidente. Sed (vt delicatè D. Chrys. *homil.* 32.) quid est, & discessit inde? Quia Deo locus ille segregatus, & sanctificatus erat. Scilicet (sic hanc sententiam interpretor) insignis humilitate vir ille non ausus est ampliùs commorari illo in loco, in quo E Deus apparuerat; dedecebat enim tantam illius loci sanctitatem hominis cuiusque habitatio. Aut certè, quia iam videbat locum illum vno Deo veri monumento consecratum, ac finitimis illis gentibus nouo illo titulo notum ac celebrem deinceps futurum, suo iam functus officio in aliam atque aliam regionem se confert, vt plura Dei sui monumenta trophæáque erigat inter illas barbaras nationes, inter quas altaria Dei ab Abrahamo erecta veluti cæca, & illuni nocte sydera reuiderentur. Nimirum Abrahamus in illa peregrinatione nouas gentes, ac loca noua perlustrans, vbi per aliquod tempus consistebat, erecto altari ad honorem veri Dei, litatisque victimis regionem, & locum veluti subiugatum Deo suo stipendiarium faciebat; tum etiam opportunè hoc cecidit, vt posteri similem peregrinandi vitam sortiti hac illac discurrentes antiqua Patris Abrahami vestigia pietatis, fideique ardore adhuc calentia, & notarent, & imitarentur. Ad eum sanè modum, quo apud nostros homines, illi primores Oceani Argonautæ, Gamma, & socij Olisippone soluentes ad insanam (vt vocat Iouius) & inauditam etiam à mundo condito nauigationem; vbi post emensum bonæ spei promontorium, in terram aliquam descensus patebat, columnam cum titulo Deiparæ virginis, aut crucis, aut Archangeli figebant. Sed ad Abrahamum redeo. Secessit ille in montem, illa etiam ratio placet ex Procopio: Cùm amplius (inquit) incrementum religionis capere vellet, à valle se recepit in montem Bethel, hoc est, domus Dei. Nimirum & mons ad contemplãdum erat secretior ac sacratior; & incrementa virtutum in Abrahamo significabat. Non videtur diu Abraham in conualle illustri commoratus: sed vbi demum accessit, Deúmque est constructo altari piè veneratus, sublatis deinde tentoriis aliò commigrauit. Tumultuarium (inquit D. Chrysost.) fecerat domicilium. Vide quomodo erat frugalis, & luxum fugiebat, quomodo tam expeditus, vt cum vxore & famulis tam facilè migraret. Audiant viri, audiant mulieres. Nam sæpe in villam tantùm exire volentes multa indigemus mechanica, valdéque actuosi sumus. Verùm iustus non sic egit, sed quia Dominus dignatus est cum ipso habere familiaritatem, vt locum consecrauit, & altarium extruxit, migrauit magna facilitate aliò. Hæc Chrys. Expeditè igitur transmigrabat Abraham, vt frequentiùs, ac dulciùs familiaritatem Domini promereretur. Et quid aut dulcius, aut gloriosius, quàm sic viuere, vt in Deum totis viribus ac toto corde suspensus (vt ait D. Cyprian. *Epist.* 2.) viuas. Nihil gratius Deo quàm vt familiariter ambulemus cum illo; quod vt homines assequerentur, Deus ipse templum, altare, sacrificia, & cætera legalia sibi ab hominibus exigebat. Hinc illud Isai. 1. *Cùm veniretis ante conspectum meum, quis quæsiuit hæc de manibus vestris, vt ambularetis in atriis meis?* Hostiæ (ait D. Hieronym.) & immolatio victimarum non principaliter à Deo quæsita sunt; sed ne idolis offerrentur, & vt de carnalibus victimis, quasi per typum, & imaginem ad spirituales hostias transiremus. Hæc Hieronym. Expressiùs declaratur Domini institutio à Tertullian. *lib.* 2. *contra Marc. cap.* 19. Vt legalibus istis disciplinis occurrentibus vbique, ne illi momento vacarent à respectu Dei. Quid enim faceret beatum hominem, quàm in lege Domini voluntas eius? Hæc Tertullian. *Oportet semper orare, & non deficere*, omnibus quidem à Domino iniungitur, iis maximè, qui cum Abrahamo & Vr Chaldæorum egressi per terram promissionis gradiuntur Dei gratia, & amicitia donari, ne illam scilicet amittant, quæ cum Dei familiaritate, iugíque oratione consectari solet. Pulcherrimus in hanc sententiam locus ille occurrit Cant. 1. Dixerat sponsa: *Nigra sum, sed formosa*, videlicet, quæ priùs peccatis nigra, & deformis extiterat, detersa, deinde omni vitiorum impuritate, gratiæ, virtutúmque cælestium

S. Chrys. *Reuerentia erga sanctum.*

Abraham terras & gentes Deo subiugat.

Lusitanorum in Indiam nauigatio.

Procop.

S. Chrys.

Expeditus Abraham ad parendum, & peregrinandum.

S. Cyprian. *Familiaritas cum Deo.*

Isai. 1.

S. Hieron.

Tertul. *Dei iugis & pia recordatio.*

Luc 18.

Cant. 1.

stium pulchritudinem Dei beneficio comparauit. Videns igitur se pulchram & iustam, timet sibi, quia pulchra & iusta sit; adeò multa passim occurrunt, quæ pulchritudini animæ insidiantur. Et, vt egregiè aduertit D. Gregor. Nyss. suspectam hanc felicitatem (inquit illa) habeo, ne iterum pulchritudinem hanc amittam. Igitur vt aliquod suo timori suffugium adsciscat, sponsum suum, ac Deum affatur: Indica mihi, vbi cubes, &c. Optimè idem Gregor. Atque hæc dixit solicita de pulchritudine quam diuinitùs consecuta erat, simúlque discere cupiens, quo pacto venustatem illam perpetuò retinere possit. Rogabis, quisnam iste modus sit? profectò non alius est, quàm, vt sponsa sponsum inueniat, cum illo familiariter dies ac noctes, ac vitam ipsam totam transigat denique vt semper oret, ne intret in tentationem.

S. Gregor. Nyss. *Oratio conducit ad conseruandam Dei gratiam.*

4. *Ædificauit quoque ibi altare Domino.*] Hoc est secundum altare, quod Abraham extruxit Deo suo. Rectè D. Chrysost. Vide (inquit) mentem beoè institutam, & sapientiæ deditam. Vide quomodoquod scribens Paulus admonuit: *In omni loco leuantes sanctas manus*, 1. Timoth. 2. id Patriarcha priùs opere compleuit in singulis locis altaria condens, & Domino gratias agens. Sciebat enim quòd nihil aliud Deus requirat ab homine, quàm animam gratiarum actionisstudentem. Hæc Chrys. At debitum quidem est, vt homini par referas, si possis, facto; sin minùs grato animo & voce; qua de re luculenter S. Ambros. in illud Luc. 6. *Prout vultis, vt faciant vobis homines, & vos facite.* ita disserit. Nescit enim virtus mensuram gratiæ, nec contenta referre quod acceperit, vult cumulare, quod sumpserit; ne inferior sit beneficio, licèt æquetur officio. Non enim cumulo tantùm, sed ordine, & tempore beneficia pensantur, cùm in beneficio pari prior sit, qui prior cœpit. Beneficus enim est, qui gratiam cœperit, debitor, qui retulerit. Sic Ambros. Hoc quidem erga homines; at erga Deum nunquam gratia mensuram excedet: semper ille prior in tribuendo, & magnificentior in largiendo; cui nos ne minimam quidem suorum donorum partem, nec retribuendo, nec habendo gratiam exæquabimus. At illud, quod Isaias vnum exhibuit, præstare hominem, vt licet, sic libeat, *Et expectabo Dominum, qui abscondit faciem suam à Domo Iacob, & præstolabor eum*, cap. 8. Hebr. inhiabo, intentus expectabo eum. Scilicet oculis in Deum tam benè de me meritum defixis attentissimè obseruabo nutum illius; paratus, vt quicquid de me volet actutum diligentissimè ac lubentissimè efficiam. Quod Isai. vt magnum, & singulare beneficium reputat, atque pro soluendo debito, aut certè pro aliqua grati animi significatione exhibenda paratum se ad omnia etiam difficillima subeunda in obsequium Dei contestatur; multo omnìs ab illo iustitia ipsa exigit, quàm à nobis, qui repudiato Israële Christi immensum gratiæ pondus à Deo accepimus; quò respiciens Paul. 2. ad Corinth. 4. *Ideo* (inquit) *habentes administrationem iuxta quod misericordiam consequuti sumus, non deficimus.* Ad quem locum optima illa paraphrasis D. Chrysost. Nihil amplius nos attulimus, sed ministri dumtaxat sumus, & ministrauimus in his, quæ à Deo data sunt. Considera quàm

S.Chrys.

1. Tim. 2. *Gratitudo erga Deum debita.*

S. Ambros. Luc. 6. *Gratitudo inter homines debita.*

Isai. 8. *Promptitudo ad parendum Deo.*

2. Cor 4. *Dei beneficia nostris officiis maiora.*

S. Chrysost.

A extenuet ea, quæ de se dicta sunt. Dicere enim vult: Non est res magna, si is qui talia, & tanta assequutus est à sola diuina misericordia, tales subeat labores, periclitetúrque, ac tentationes sustineat; præter hoc (ait) non solùm non deficimus, sed & gaudemus. Sic Chrysost. Cæterùm hæc actio gratiarum, quæ in oratione fit pro acceptis à Deo beneficiis, duo habeat necesse est; quæ in verbis Apostoli paulo superiùs adductis S. Hieronym. agnoscit. Leuantes (inquit) puras manus. scilicet ab omni opere malo. testimonium enim innocentiæ, & manuum eleuatio. nec solùm manus, sed mentem etiam à cogitatu debet habere mundam. Nemo enim aliquid impetrare potest alia cogitando. Sic ille. Heu me,

S. Hieron.

B quid nobis fiet, quorum oratio sic friget, sic alienis, variis, & nonnunquam immundis cogitationibus inquinatur? Oramus, & non impetramus; quia non purè ac ritè oramus. Nulla inter creaturas maioribus ac pluribus est à Deo beneficiis cumulata, quàm semper virgo Dei mater Maria; sic etiam nulla est, quæ digniores, & vberiores Deo gratias habuerit, quales in illo suauissimo hymno continentur: *Magnificat anima mea Dominum*, &c. Luc. 1. Hæc autem Deiparæ Virginis laudatio, & gratiarum actio admirabilior eo existit, quo verius est, neminem perfectè ac verè dicere potuisse, aut posse: Anima mea, sicut Christus Dominus, & beatissima virgo mater Chri-

Luc. 1. *S. Maria Deo gratias habet.*

C sti: enimuero nullus est qui perfectè integréque animam suam possideat, cùm eam vel peccatum aliquod saltem ex leuioribus, & peccatum ipsum originale quod generi humano post præuaricationem Adami cognatum est; vel passio aliqua tyrannicè dominans in seruam sibi vindicet. At virgo sanctissima neque peccato originali, nec vllo actuali obnoxia fuit; nec alicuius vitiosæ passionis pertulit dominatum: atque adeò sola ipsa potuit verè dicere: Anima mea, vtique mea tota & nullius impetio subiecta, quam ego totam meam animam in sacrificium laudis offero Deo meo, à quo sum innumeris, & maximis dotata moneribus. Deinde tota virginis anima perfectissimè Deo dicata est; ita vt Deus

S. Maria sola dicere potest, Anima mea.

D solus esset animæ virginis Dominus & possessor; ac ipsemet Deus filius est ipsius beatissimæ virginis; ergo cùm totum quicquid Filius possidet iure ipso ad matrem ipsius pertineat, proculdubio anima virginis tota possessa à Deo filio, tota denique in ius & possessionem matris veniebat. Verè igitur dicit: Anima mea, quæ quia tota Filij mei est, tota mea est. Postremò tunc magis quis animam suam diligit, quo ardentiùs Deum suum diligit; ab hoc enim amore ille oritur ac dependet amor. Atqui virgo sanctissima supra omnem creaturam maximè Deum diligebat: ergo & animam suam; quod autem diligi-

E mus, præ dilectione nostrum appellamus; atque adeò virgo animam suam ita maximè diligens iure optimo dicere potest: Anima mea quæ tota in Dei laudes, & gratiarum actionem exultabat. Hæc ex nostro Toleto. Quibus addi potest illustris explicatio Bedæ in hunc modum: Tanto (inquit B. Virgo) me Dominus, támque inaudito munere sublimauit, vt non vllo linguæ officio explicari, sed ipso via intimi pectoris affectu comprehendi queat.

& ideo totas animæ meæ vires in agendis gratiarum laudibus offero, totum in contemplanda magnitudine eius, cui non est finis, quicquid viuo, sentio, discerno, gratulanter impendo. Quia & eiusdem Iesu, id est, salutaris, spiritus meus, æterna diuinitate lætatur, cuius mea caro temporali conceptione fœtatur. Sic Beda.

Beda.

5. *Et inuocauit nomen eius.*] Altari extructo, mactatisque hostiis, sanctissimus Abraham inuocabat nomen Domini; quod idem est, vt iam superius explicauimus, atque orauit, cum Deo egit. Orationi instabat, vigilans in gratiarum actione, vt Paulus postea docuit *ad Colossens.* 4. Vbi S. Hieron. Orationi instate vigilantes. negligentis enim & dormiētis oratio nec ab homine præualet impetrare. Sine intermissione orabat, in omnibus gratias agens *ad Tessalon.* 5. S. Hieronym. Iugiter lingua, aut saltem corde. Sine omnis actus vester talis sit, vt pro vobis semper oret. In omni conuersatione vestra Deo gratiæ referantur. In omni oratione, & obsecratione cum gratiarum actione. Abrahami petitiones innotescebant apud Deum, *ad Philip.* 4. Sæpiùs recurrit occasio de oratione differendi, ac semper quidem opportunè: ea namque in hac vita nihil magis necessarium hominibus. Rectè Tertul. *in exhortat. ad castitatem*; continentiæ necessitatem, ex orationis necessitate concludit, hisce verbis. Si quotidie omni momento oratio hominibus necessaria, vbique & continentia, quæ orationi necessaria sit. Sic ille. ac verè: quia oratio debet esse pura, manus puras ad Deum eleuans; ac puritas cum turpitudinis libidine nequaquam esse potest; & vide quanta sit orationis excellentia, vt ad eam velut pedissequa, & administra mentis, & corporis, mundiia requiratur. S. Chrys. *lib.* 1. *de orando Deum*, acriter inuehitur in eum, qui alienus est ab orandi studio. Quisquis (ait) non orat Deum, nec diuino colloquio cupit assiduè frui, is vita caret, mortuus est, expers sanæ mentis. Animæ mors est, non prouolui ad Dei genua: imò quauis morte tristius esse, si quis deprecatione priuetur, docet Daniel 6. qui maluerit mori, quàm triduo dumtaxat ab oratione arceri. Subiungit etiam inferiùs: Simpliciter impossibile est absque orationis præsidio cum virtute degere. Ibidem vocat orationem animæ neruos, quibus inertis tota dissoluitur pietatis compago, & harmonia. Quòd si (inquit) teipsum destitueris oratione, perinde feceris, ac si piscem ex aquis extraxeris; vt enim pisci vita est aqua; ita tibi oratio. Hactenus S. Chrys. Quorsum (inquam) toties, ac tam seriò grauitérque commendatur ab ipso Deo hominibus orandi studium, quinimò, & præceptum imponitur recitandi orationem dominicam? Nimirum, vt (ait D. Augustin. *Epistol.* 121. *cap.* 8. *ad Probam*) vult Dominus exerceri in orationibus desiderium nostrum. quo possimus capere quod præparat dare. Semper autem in oratione iungenda est gratiarum actio, vt ex Paulo *ad Philip.* 4. retulimus. Tunc enim (obseruat ibi S. Hieron.) potest oratio vestra digna esse auribus Saluatoris, si pro omnibus gratias referatis; hoc igitur erat vsitatissimum, & iucundissimum Abrahamo studium, inuocare nomen Domini: colloqui cum Deo, vine suum, quod erexerat, altare. Nec enim templa, sacella, oratoria in alium finem extructa, quam vt in illis cum Deo colloquamur. Vnde Christus Dominus templum vocauit domum orationis, quam alij speluncam latronum, alij (ô rem detestandam) specum lenonum efficiunt; & complures plateam, ac forum sermocinantium. Primum quidem sacellulum Christo dicatum inuenio, sacerrimum illum antrum, & præsepe Bethlehem; in quo semper virgo vnigenitum suum peperit Filium; in quo Pastores & Reges Deum infantulum positum in præsepio adorauerunt. At summum mihi est mysterium, quòd nec Pastores, nec Reges, nec ipsum sanctissimum Iosephum infantuli nutritium lego quicquam locutos. Imò, quod omnem excedit admirationem, nec ipsamet parens legitur vocem protulisse; sed (vt ait D. Ambrof.) non minus ore pudica quàm corpore. argumenta fidei conferebat in corde. Fortè voluit Dominus in primo illo sacrario sui natalis Christianæ gentis templa dedicare silentio vocis, mentis oratione, ac stupore animi veneranda. Quo sanè habitu solitum in templo assistere legimus D. Basilium; nimirum (vt scribit Gregor. Nazianzen.) nec corpore, nec oculis, nec animo vllam in partem se mouentem, sed Deo & altari affixum. Reuerantur fœminæ, quibus est congenita loquacitas, templum Domini; ad quod piissima Monica (vt scribit ipsius filius Augustin. 5. *Confess.* 9.) veniebat bis in die, non ad vanas fabulas, & aniles loquacitates: sed vt te (Domine) audiret in tuis sermonibus, & tu illam in suis orationibus. In templo Dei solus ille loquitur, qui Dei vicem agens, ad populum de Deo sermocinatur in tantam Dei gloriam; & audientium animarum vtilitatem, (ac fortè nullus aliunde in botteum Domini vberior prouentus existit) vt ex his verbis Tertullian. *apologet. cap.* 39. colligi potest. Certe fidem sanctis vocibus pascimus, spem erigimus, fiduciam figimus, disciplinam præceptorum nihilominus, inculcationibus densamus. Templum Dei domus est orationis; ac subinde nostræ pœnitentiæ. Illuc igitur imus, vt doleamus, & deploremus scelera nostra, non vt noua contrahamus. Cap. 11. Zachar. legimus: *Proieci illos in domum Domini ad statuarium.* Sermo est de triginta argenteis, quos proditor Iudas pœnitentia ductus retulit in templum. LXX. vertunt: Misi eos in domum Domini in conflatorium. per appositionem domui adiungitur conflatorium. Quare Theodoret. ita locum interpretatur: Domum Domini iure conflatorium appellauit; in illa enim per pœnitentiam accedentes tanquam in conflatione, & fornace de integro renouantur. Vnde Malach. dicit: *Ipse quasi ignis conflans*, cap. 3. Quid plura de templo? Istud immensi præconij, quòd virginem illam, de qua nasciturus erat, Deus in templo voluit educari, etiam ad maiorem virgineæ gratiæ plenitudinem. Sic enim scribit S. Ioann. Damascen. 4. *Orthod.* 15. Maria editur partu in domo ouilis Ioachim, & adducitur in templum: deinde in domo Domini plantata & impinguata spiritu, omnis virtutis habitaculum facta est, ab omni seculari vita, & carnali concupiscentia procul mentem sequestrans: & sic virginem animam cum corpore conseruans, vt decebat eam, quæ in sinu Deum susceptura esset. Sic sanctificationem omnem exercet; & templum sanctum, & admirabile Altissimi Dei dignè demonstratur. Hæc Damasc.

Iugis oratio vis de necessaria.
Ad Coloss. 4.
S. Hieron.
I ad Thessal. 5.
S. Hieron.
Ad Philip. 4.
Tertul.
Castitas ad orationem requiritur.
S. Chrys.
Tristius, quàm mori, non orare.
Daniel. 6.
Oratio vita hominis.
S. Aug.
Deus orationē præscribit, vt orantibus det.
S. Hieron.
S. Ambrof.
In templis silentium seruandum.
S. Greg. Nazianz.
S. Aug.
Prædicatio in templis.
Tertull.
Zachar. 11.
Templum domus pœnitentiæ.
Theodor.
Malach. 3.
S. Ioan. Damasc.

S. Ambr.

Damasc. Postremò commentationem hanc concludit adnotatio D. Ambros. cuius hæc sunt verba. Recessit in mõtem contra Orientem Bethel, surgentem adhuc solem iustitiæ cupiens videre. Optimè Ambros. Etsi enim Abraham longissimos viarum decursus confecerit, ætatem omnem vsque ad senectutem in Dei mandatis exequendis consumpserit; atque non semel, & Deum audierit, & cum Deo loquutus fuerit mira cum familiaritate: nihilominus adhuc ad orientem pergit, iustitiam & virtutem, quasi eam nondum apprehenderit, sibi nunc primò nascentem adepturus. Adiungit subinde sanctissimus Pater. Ideoque non in vallibus, sed in monte tabernaculum sibi locauit, quia Deus montium est, & non vallium. Et inuocauit nomen Domini. Vbi Bethel, id est, domus Dei, ibi & ara; vbi ara, ibi & inuocatio Dei nostri. Hæc Ambros. Pulchrè quidem. Primò in conualle illustri consedit Abraham; deinde ascendit in montem positum è regione Bethel; ex quo progressus in virtute innuitur; in primis considendum in humilitatis operibus, deinde ad sublimiora contemplandi Deum, & regendi homines, atque exemplo, doctrinâque instruendi studia conscendendum. Nec ausit quis ad montem ascendere, quin se prius in vallibus exercuerit. Recta via est à valle ad montem.

Semper in virtute laborandum.

Prius in humilitate se exerceant, qui ad sublimiora ascendet.

SECTIO VIII.

Perrexitque Abram vadens, & vltrà progrediens ad meridiem. Facta est autem fames in terra: descenditque Abram in Aegyptum, vt peregrinaretur ibi: prævaluerat enim fames in terra: cumque propè esset vt ingrederetur Aegyptum, dixit Sarai vxori suæ: Noui quòd pulchra sis mulier: & quòd cùm viderent te Aegypty, dicturi sunt: Vxor ipsius est: & interficient me, & te reseruabunt. Dic ergo, obsecro te, quòd soror mea sis: vt bene sit mihi propter te, & viuat anima mea ob gratiam tui.

1. EX illo monte posito inter Bethel, & Hai mouit Abraham pergens versus austrum, vt Hebr. habetur, hoc est, ad meridiem, הנגבה *hanegbah* legunt LXX. ἐςρατοπέδευσεν, castrametatus est in deserto, seu solitudine, quæ quia erat ad partem australem, & meridionalem; idcirco vnus, idémque vbique sensus existit. Chald. proficiscens ad meridiem: non aliquo in loco diutiùs quiescit Abraham, sed vix sumpto spatio ad reficiendas vires etiam atque etiã sublatis tentoriis, aliò atque aliò transmigrat. Non quidem leuitate animi (quis enim maturior, & grauior Abrahamo?) Sed aut frequentibus Dei imperiis compulsus, aut ipse vltrò hanc peregrinandi vitam studiosè complectens, crebrò mutat stationem; quo plura patiatur in Dei obsequio; aut vniuersam terram semini suo promissam circumspiciens; plures habeat occasiones excitandi noua altaria; inuocandi nomen Domini; atque illi debitas agendi gratias & quotidie ampliores. Non languet otio Abraham, aut in valle requiescens, aut in monte residens; sed (vt ait D. Ambros.) exercetur Athleta Dei,

Iugis & infatigabilis peregrinatio Abraham.

A & duratur aduersis. Procop. legens cum LXX. in deserto, sic optimè philosophatur: Et si quis perfectus sit, tamen nunquam penitùs effugere potest hostes. Perfecti itaque est bellum gerere cum hostibus. In deserto, ait. Et Saluator in deserto tentatur. ibi siquidem plerumque tentationes feruent: quòd qui ibi degunt homines, reliquorum mortalium auxilio sunt destituti: nam frater à fratre adiutus est vt vrbs munita. Sic ille. Certè in deserto magna rerum est indigentia; pauca, quæ releuent, multa, quæ affligent, abundant. Quod quidem ad salutem animæ valde conducit, scilicet, vt laboribus affligetur corpus. Quæ sententia his verbis profer-

B tur à D. Gregor. Nazianzen. *Orat.* 12. Afflictio ipsa commodum est ad salutem pharmacum. Putarim Abraham etiam malè affectum ab incolis idololatris, cogi mutare loca; qui enim non execrarentur, atque afflictarent hominem vni Deo seruientem & immolantem, & publico situ, exemplo, ac voce, vt ridicula, & turpia Chananææ gentis idola detestantem? Sed eleganter in simili euentu dixit S. Gregor. Nazianzen. *Orat.* 13. Hoc ex omnibus, quæ patimur, illustrissimum, & magnificentissimum est, quòd cum Deo periclitamur. Quid si etiam vir sanctissimus patiendi pro Deo auiditate in alia, atque alia duriora loca, & gentes ferociores se

C conferret, vbi semel tolerantiæ dulcedinem degustauit? Idipsum sanctis viris factitatum reperio, quorum de numero idem Gregor. Nazianzen. *Orat.* 13. sic de se, ac suæ patriæ Catholicis ab Arianorum satellitio diuexatis hæc profitetur. Tentationes, & lapidationes sæpè pertulimus, & perferre parati sumus; idque eo magis, quod periculorum, quæ pro Christo subeuntur, gustum cepimus. Cæterùm Abraham de loco in locum pulsus, & nullibi consistere permissus, vberioribus, & clarioribus in dies tam cælestibus, quàm terrestribus bonis locupletior reddebatur. Mira est enim vbertas prouentuum, qui à susceptis pro Deo afflictio-

D nibus colliguntur. Sic enim subiungit Nazianzen. Ex quibus etiam optimum fructum tulimus, nempe populi huius incrementum. Pergit ergo Abraham vadens, & vltrà progrediens, spretus quidem à Chananæis, & velut in exilium coactus. De quo apposité dixeris, quod de Cæsario fratre dixit D. Gregor. Nazianzen. *Orat.* 10. cùm à Iuliano Apostata eiectus est ab aula regia propter Christi fidem. Ad nos (ait) redit exul beatus, & victor incruentus, atque ob ignominiam clarior, quàm ob splendorem, & gloriam. Hæc Nazianz. Commendari hic etiam videtur consuetudo Abraham. Quorsum enim

E illo ex monte inter Bethel, & Hai discessit. Fortè (inquit D. Chrysost.) videbat quibusdam incolis non placere suum aduentum. Proinde eximiam suam mansuetudinem declarans, & quomodo tranquillitatem magnificaret; & ne cum homine aliquid haberet negotij, solitudinem apprehendit. Hæc Chrys. Disce à viro iusto cum omnibus pacem habere, vel propria vitæ commoda posthabere pacis amori, pax enim tanta est, vt meritò illam D. Ambros. *ad 6. Ephes.* appellet ianuam dilectionis. & *in 3. ad Thessalon.* ducem ad vitam æternam. Igitur pax Dei, quæ exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra, &c. *ad Philipp.* 4. Pax (inquit ibi S. Hieronymus.) Dei, qua malos sustinet, & ingratos. Christi pax, qua pro persecutoribus suis exorabat, si eam

Procop.

S. Greg. Naz. *Corporis labor pharmacum animæ.*

S. Greg. Naz. *Pati pro Deo gloriosum est.*

S. Greg. N. *Pati pro Deo dulce est.*

S. Greg. Naz. *Laborum prouentus.*

S. Greg. Naz. *Humiliatio gloriam parit.*

S. Chrysost.

Paci omnia posthabenda.

S. Ambr.

Ad Philip. 4. S. Hieron.

CCC 3 reco

recogitemus, omnem mentem superat & inclinat. Sic Hieronym. *S. Hieron.* Inclinat quidem vel ob stuporem miraculi; vel quia imitat & compellit ad imitationem. Abraham, ne cum impiis atque idololatris pacem & amicitiam dissoluat, etiam in vastas solitudines se confert: pereant omnia, modò pax, & caritas Christi sarta tectaque persistat. *Spes iustos confirmat.* Non temerè Abraham sese tam inextricabili itinerum ac laborum labyrintho commisit. Fide namque, atque spe in Deum nihil non aggrediebatur. Meritóque (inquit D. Ambros.) *S. Ambr.* processus tantos habuit, quia Deum sperabat sibi auxilio fore. Spes (ait Apostolus) *Ad Rom. 5.* non confundit; quoniam non derelinquis sperantes in te Domine, *Psal.* 33. *Psal. 33.* Est etiam Abraham iusti viri typus; quare optimè in seipso adumbrauit iusti ad perfectionem virtutis progressum, vt benè obseruat Rupertus *Rupert.* ad hunc modum: *Augmentum in virtutibus.* Perrexit vltrà vadens, & proficiscens ad meridiem: meridies significat perfectionem. Benè ergo progredi dicitur ad meridiem, qui ab hac aurora fidei suæ vltrà vadens, & progrediens de virtute in virtutem sine dubio ad plenum, & æternum peruenit perfectionis diem. Hæc Rupertus.

2. *Castrametatus est in solitudine.*] LXX. vertunt, & Ambros. Chrys. aliique legunt. Castrensi hoc verbo significatur in primis admirabilis promptitudo Abrahami ad nutum Domini de loco in locum commigrantis; qualem militari instituto contestatam duces ac milites, prout res postulat, diligentissimè obseruant. Igitur (inquit Chrys.) *S. Chrys.* quemadmodum de militibus solemus dicere, *Promptitudo ad parendum Deo.* ita & de iusto hîc dicit Scriptura, quòd castrametatus sit, vt ostendat expeditum patriarcham; quòd sicut milites absque difficultate nunc huc, nunc illuc tentoria sua erigunt, ita & iustus ille quamuis secum duceret vxorem, & fratris filium, & tantum seruorum numerum, maiori tamen facilitate migrare solebat. Hæc Chrys. Ita seruos suos Dominus beatos dicit, quos cùm venerit expeditos, lumbis succinctos, stantes in custodia, & vigilantes in stationibus suis inuenerit, *Luc.* 12. *Luc. 12.* Cæterùm hæc tam mira parendi alacritas & ad transmigrandum expeditio longè in fœminis, quàm in viris commendatior habetur, quippe quæ difficilior. Quare D. Chrys. *S. Chrys.* rectè adiungit: Mihi magis admirabilis *Constantia mira in fœminis.* videtur Saræ mulieris fortitudo. Cùm enim cogito muliebris sexus infirmitatem, & animaduerto quomodo tam facilè, tanta alacritate cum iusto peregrè vadit, & subinde migrat; neque ipsa molestè fert, neque iusto negotium facit, obstupesco; & censeo quòd non minorem spiritum, & fortitudinem; quàm Abraham possederit, & ipsa. Sic Chrys. Quòd autem ita facilem, & obedientem, alacrem, atque amantem vxorem habuerit Abraham, præter virtutem ipsius Saræ adscriptam, hoc esse vult D. Ambros. *S. Ambr.* æqualitati conditionis, quæ inter coniuges intererat. *Æqu[ales] cōditione sint coniuges.* Sic enim affatur. Offendit plerumque virum, si se vxor nobiliorem nouerit. Hæc proxima superbiæ sunt. Sara non facultatibus ditior, non genere splendidior erat, ideò virum imparem non putabat, ideo quasi parem gratiam diligebat, ideo non censu est retenta, non parentibus, non propinquis, sed virum proprium quocunque pergeret, sequebatur. Hæc Ambros. *lib. 1. de Abraham. c. 1.* At verbum illud, *castrametatus est*, videtur etiam innuere, quæ sint, & quantæ vires illius iusti: vbi figit tento-

A rium, castra dicitur locare: & quisquis aduersùs Abrahamum insurget, in castra incidet, quorum est metator homo, sed imperator Deus. *Fortitudo castrorum in Deo.* Quid illa sponsa Domini tenerius, & (naturam si spectes) imbecillius, vt quæ floribus, & rosis comparetur? At præsidio Dei sui fulta tantam progrediens fortitudinem præ se ferebat, vt castrorum acies ordinata diceretur. *Cant. 6.* Planè sic habet: Dominus fortitudo plebi suæ est, *Psal.* 27. *Psalm. 27.* Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus, vt sublimitas sit virtutis Dei, & non ex nobis. In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur, ait Apostolus 2. *Cor.* 4. *2 Cor. 4.* Vnde S. Chrys. *S. Chrys.* Istud ipsum est mirabile, & indicium maximum B potentiæ Dei, quòd vas fictile tantum fulgorem sustinere potuit; & talem seruare thesaurum. Vndecunque pulsati seruamus thesaurum, & non perdimus. Sic Chrys. Procop. *Procop.* legit: Tabernaculum fixit iuxta mare; & quidem congruè. Deinde subtiliter commentatur. Pericula (inquiens) omnia, quæ memorat Paulus, mare intellige. Vbicunque enim fuerit sanctus Domini, tempestatis æstum, & salum habebit adiunctum. Fixit tabernaculum: constans enim & firmus existens sensit se perfectè virtutem apprehendisse. Sic ille. Quod Paulus expressit 2. Tim. 3. *2. Tim. 3.* *Omnes, qui volunt piè viuere in Christo, persecutionem patiuntur.* Vbi Beda. Christi passio- C nes imitandæ, non à Christianis deliciæ conquirendæ. & S. Aug. *in lib.* 18. *de Ciuit.* *S. August. Beda.* Etiam à tempore Abel inter persecutiones mundi, & consolationes Dei peregrinando percurrit Ecclesia. Idem *in Psal.* 127. Si mortuus est diabolus, mortuæ sunt persecutiones. Si autem ille viuit, vnde non tentationes suggerit? O si incipias piè viuere, videbis quia omnes, &c.

3. *Descendit Abram in Ægyptum.*] Familiaris est Moysi modus hic loquendi, obseruato situ harum regionum; est enim Ægyptus humilior, ac depressior, quàm terra Chanaan; quare ex hac in illam descendere, ex illa in hanc ascendere viatores dicuntur. Igitur tranquillam D in solitudine remotus à Chananæorum commercio vitam agebat Abrahamus; verùm à solitudine (ait D. Chrysost.) *S. Chrysost.* eiicitur, non ab hominibus, sed à necessitate famis. *Semper & vbique labores & miseriæ.* Nullus sanè locus vacat molestiis; nusquam cum calamitatibus induciæ sunt: vbique palæstra luctantium est; vbi viuitur, ibi militatur, cùm tota sit vita hominis militia super terram; operandi, laborandi, & sudandi maledictio Adamo irrogata, cunctis est illius filiis subeunda. Vtinam ex necessitate ipsa promerendi occasionem aucupemur! & quod ex maledicto nobis impositum est, patienter susceptum in benedictionem nostram cedat! E Fugerat Abraham malorum hominum consuetudinem, procul à litibus, discordiis, calumniis, iucundissimum æuum acturus in solitudine cum Deo, cuius colloquio familiari potitus solitudinem illam non modò vrbem, sed cælum ipsum reputabat. Est enim Abraham vnus de paucis; ad quos pertinet dictum Prophetæ: *Oratio deliciæ, & delectatio in Deo.* *Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui*, Psalm. 36. *Psalm. 36. Theod.* Qui sunt isti? Qui (respondet Theodoret.) putant veras delicias esse, habere cum Deo consuetudinem. Itaque, vt vides, dulci quodam nomine orationem appellat Regius Psaltes, delectationem in Deo, aut de Deo: quam certè illi soli nesciunt, qui orationem haud nouerunt. Et dabit tibi pe-

titiones

titiones cordis tui. Sic Propheta declarat efficacitatem orationis in impetrando, quam D. Augustinus luculenter ita depingit *serm. 22. ad fratres in eremo;* O quàm grandis est ipsius orationis causa! ô quàm grande mysterium! ecce Moyses orabat in monte, & Iosue Amalech deuincebat. Per orationem Ezechias sanatur, & salutem animæ, & corporis adipiscitur. Per orationem Saulus efficitur Paulus, & doctor gentium: Ieremias confortatur in carcere, Daniel inter leones exultat. Iob in sterquilinio triumphat. Susanna inter senes defenditur. Paradisum de cruce latro inuenit. Stephanus de torrente in cælum suscipitur, & inter lapidantes pro Saulo exauditur. Hæc August. Ac fortasse Abrahamum Deus in solitudinem abstraxit, vt ibi liberiùs & sanctiùs orationi totus incumberet: iccirco videlicet, quia grauioribus, quàm antea exercendus erat afflictionibus. Nam orationis assiduo studio mirum in modum augentur animæ vires, quibus subinde tentationum cuspides facili negotio hebetantur & perfringuntur. Vera est enim illa sententia D. Chrysost. *in Psal. 7.* Deo magnæ curæ est, vt in virtute crescamus. Nihil autem æque facit in virtute crescere, atque cum Deo assiduè versari & colloqui, eique perpetuò gratias agere, & psallere. Ita Chrysost. Psallere dicit; quia, & vocis oratio, & Ecclesiastici cantus de diuinis laudibus Deo sunt iucundissimi, quicquid hæretico in cœno sues amusij, & potidè contrario grunniant. Vel ipso in excidio suæ Hierosolymæ boni quondã, ac pij Hebræi, cùm Babyloniam captiui deportarentur, omnibus relictis, citharas tantummodo suas ferre curarunt; quibus antea Dei sui psalmos canere consueuerant. Ibant igitur (ait D. Ambr. *3. de offic. cap. 14.*) in Persidem sola religione liberi, quoniam sola illis per captiuitatem extorqueri nequiuit. Porrò ita diuino pabulo recreatus Abraham, sic orationis armis præmunitus ab illa sua dulci solitudine ad puluerem, & aciem laborum deducitur, coactus fame incredibili, quę totam Palæstinã miserandum in modum populabatur. Cæterùm Abraham semper sui similis, nouit abundare, atque inopiam pati. Ecce (inquit D. Chrysost.) in aduentu iusti, fames, & fames valida, & non turbatur iustus, neque aliquid humanum patitur, & suo aduentui tribuit famis causam. Sed quia vidit naturam argui, & inualescere famem, descendit in Ægyptum. Sic Chrysost. Sed quid est hoc, quòd iustus Abraham pariter cum impiis Chananæis famis gladio affligitur? Respondet egregiè D. Cyprian. *libro de mortalitate,* cùm de simili scandalo imprudentium quorundam hominum in exitiali quadam pestilentia differit. Mouet quosdam (inquit) quòd æqualiter cum Gentilibus nostros morbi istius valetudo corripiat; quasi ad hoc crediderit Christianus, vt immunis à contractu malorum, mundo, & sæculo feliciter perfruatur; & non omnia hîc aduersa perpessus ad futuram lætitiam reseruetur. Cum genere humano carnis æqualitate coniungimur, spiritu separamur. Hæc Cyprian. Addiderim; Christiano homini, quòd talis sit, plusquam cæteris laborandum in hac vita. Primò, quia aduersarius noster diabolus circuit quærens quem deuoret, cui resistendum fortiter in fide. Hanc rationem sic explicat D. Cyprian. Quinimò, si qua conditione, si qua lege crediderit Christianus; noscat & teneat plus sibi, quàm cæteris in hoc sæculo laborandum, cui magis sit cum diaboli impugnatione luctandũ. Cæterùm aduersùs insidias diaboli, vel bonis (quod vocant) fortunæ, vel corporis vitæ, ac saluti, vel (quod potiùs impugnatur) animæ donis, ac virtutibus, insidiantis ac nocentis nulla validior, & promptior armatura, quàm orationis habetur. *Orate,* ait Dominus, *ne intretis in tentationem.* Vnde Chrysost. *lib. 1. de orãdo Deum,* ita differit in hanc sententiam. Si dæmones nos conspexerint oratione communitos, illicò resiliunt, non aliter, quàm prædones, ac facinorosi, vbi conspiciunt militis gladium in caput suum vibrari. Quòd si contingat aliquem esse nudum orationis præsidio, hic assultus deportatur à dæmonibus, & in calamitates, variaque mala impellitur. Hæc Chrysost. Vbi etiam perbelle vocat orationẽ ægrotantis animæ pharmacum. At ne prætereamur Domini consilium. *Orate, ne intretis in tentationem,* Matt. 26. Rectè ad eundem locum D. Hieron. scribit: Impossibile est humanum animum non tentari, vnde & in oratione Dominica dicimus: Ne nos inducas in tentationem, quam ferre non possimus. Nun tentationem penitus resutantes, sed vires sustinendi in tentationibus deprecantes. Ergo & in præsentiarum non ait: Orate, ne tentemini, sed ne intretis in tentationem: hoc est, ne tentatio vos superet, & vincat, & vos intra casses teneat. Hæc Hieronym. S. Cyprian. expendens verba illa Dominicæ orationis, ne nos inducas in tentationẽ. Qua in parte (inquit) ostenditur nihil contra nos aduersarium posse, nisi Deus antè permiserit. Sic dicitur 4. *Reg. 24.* Venit Nabuchodonosor in Ierusalem, & expugnabat eam, & dedit eam Deus in manu eius. Potestas verò aduersùs nos duplicater datur, vel ad pœnam, cùm delinquimus; vel ad gloriam, cùm probamur. Sic Cyprianus. Igitur Chananæi fame in pœnam scelerum puniuntur, Abraham verò in coronam patientiæ, fame ipsa exercetur. Allegoria peccatoris in hac fame, quæ affertur à Procopio, sic habet. Facta est fames, nimirum spiritualis, quæ ceperat Abrahamum tentationibus solicitũ: qui enim caret pane cælesti, non cessat pergere ad vitia, virtute, quasi patria terra extorris. Sic ille. Vescebatus ille prodigus filiquis, & tamen aiebat: Fame pereo, *Luc. 15.* sunt enim siliquæ cibus porcorum, non hominum: sic mundi bona non reficiunt, nec implent hominis mentem; sunt potius oneri (ait Beda) quàm vsui.

4. *Cum propè esset, vt ingrederetur Ægyptum.*] Valde solicitus de vita, deque honestate suæ vxoris Abraham, sed tamen cogente fame pergebat in Ægyptum. Nimirum, quia (vt testatur D. Ambros.) compererat in Ægypto lasciuiam esse, iuuenum luxuriam, petulantium cupiditatem, voluptatum intemperantiam: aduertebat inter huiusmodi viros intutam vxoris pudicitiam fore, sibique coniugis pulchritudinem periculo futuram. Hæc Ambros. Attamen vir iustus in Deo suo confidebat, qui erat sustinentes se, & liberat eos de omni angustia. Hæc enim in maiorem ipsius vtilitatem atque honorem diuinitus fiebant. Proh quàm diuersa sunt à nostris Dei consilia! Fames, quasi lictor (ait D. Chrys.) qui vincula iniecit; ita vi è deserto in Ægyptum eum abstraxit. Audis lictorem, vincula; dolebis igitur vicem rei vinculis constricti, & patibulo dãnandi. At longè aliter cecidit. Percommodè, ô Domine, in manib. tuis fortes meæ, *Psal. 30.* Etenim (vt rectè D. Chrysost.) attende quomodo ampliora fiunt iusto septa. Dispensabat enim Dominus

CCC 4 minus

Margin notes (left column): S. Aug. *Orationis vis ad impetrandum.* — *Oratione roboratur & crescit virtus.* — S. Chrys. — *Cantus Ecclesiastici.* — S. Ambr. *Pietas extorqueri nequit à sussis.* — S. Chrysost. *Patientia iustorum in aduersis.* — D. Cyprian. — *Christianus affligitur cum Gentilibus, sed cum fructu.* — 1. Petr. 5. S. Cypr. *Christiano magis laborandum.*

Margin notes (center): A — B — C — D — E

Margin notes (right column): Matth. 26. S. Chrys. *Oratio armat ad tentationem.* — *Oratio apte animæ pharmacum.* — Matth. 26. S. Hieron. — *Orandum vt ferendum vires tentantur.* — S. Cypr. — 4. Reg. 24. *Tentatio quorum permittitur à Deo.* — Procop. — Luc. 15. — Beda. — S. Ambr. *Pulchritudo fœminæ periculosa.* — S. Chrys. *Patientia iusti exercitus.* — Psal. 30.

Iustus vir lucernæ par Dei. minus, vt non solùm Palæstinam incolentibus esset doctor, sed & iis qui in Ægypto erant, & lux suæ virtutis manifestaretur omnibus. Quasi enim luminare quoddam, eum qui in Chaldæorum delituerat terra, illinc euocarat, vt eos, qui in tenebris errorum sedebant, ad veritatis viam introduceret. Ita Chrysost. Itaque, iuxta Chrysostomum, prouidens Deus, & honori suo, & saluti Ægyptiorum, fame abstractum ab eremo Abraham in Ægyptum detulit. Præterea, vt promissa compleret, nomen, & famam Abrahæ magnificaturus, vt subiungit in hæc verba S.Chrys. *S.Chrysost.* Vt igitur opere impleret promissionem, quam illi fecerat: & magnificabo nomen tuum, propterea, & famem oriri permittit, & cogenta necessitate in Ægyptum eum ire facit, vt discerent, & qui illic erant quanta viri virtus. Hæc ille. Ad hæc virtus in infirmitate perficitur, iuxta Paulum: *1.Cor.12.* sicut aurum in fornace probat electos suos Dominus, *Sapient.3.* Inter procellas gubernatoris industria, & ducis in prælio militaris scientia demonstratur; *Sap.3.* *Iusti virtus in aduersis splendescit.* quocirca in Ægypti mille pericula conicitur Abraham, vt illius virtus clariùs illucescat. Vnde D. Chrysost. Videamus (inquit) *S.Chrys.* in quantas difficultates iustus incidat, vt & eius fortitudinem discamus, & vxoris illius sapientiæ studiosam mentem. Pulchra obseruatio ad hunc locum est illa Procopij. Sinit Dominus Abrahamum pertentari metu, vt deinde cupidiùs oblatum auxilium & sentiat & accipiat, iustùmque subinde in fide roboret, & ad credendum expeditiorem reddat. Sic ille.

5. *Dixit vxori suæ*, &c.] Timebat sibi propter pulchritudinem vxoris. Quo docetur (inquit *S.Ambr.* D.Ambros.) non magnopere decorem quærendum coniugis, qui viro necem plerumque gignere soleat; non enim tam pulchritudo mulieris, quàm virtus eius, & grauitas delectat virum. *Quæ mulier eligenda in vxorem.* Qui suauitatem quærit coniugij, non tam superiorem censu ambiat, quàm necessitates non terreant maritales; non monilibus ornatam, sed moribus. Hæc Ambros. O miseram pulchritudinem, quæ tam turpes in vsus expetitur! Certum est enim illud Tertull. *Tertul.* *libro de cultu fœm.cap.3.* Propriè vsus, & fructus pulchritudinis corporis luxuria est. *Pulchritudinis fructus turpis.* Hoc solent vernantius pratum subintrare, fœdareque lutulentæ sues. Illa verò felicior simul, & prudentior fœmina; quæ si speciosa natalitate est (inquit Tertul.) *Tertul.* non adeò sit occasioni. *Isa.cap.3.* Videlicet ne se comat exquisitiùs; ne vna *Perstringitur comandi studium in fœminis.* sit de numero illarum, in quas inuehitur Isaias cap.3. cùm ait: *Eleuatæ sunt filiæ Sion, pedibus suis composito gradu incedebant.* Alij legunt, pedes suos laqueolis vinciebant. Sic ornatus ascititij fœminarum aptissimè describuntur: sunt enim illecebræ, atque irritamenta libidinis; sunt retia, quibus spectantium illigantur oculi; catenæ, quibus *Latere debet mulier, ne sit scandalo.* animi constringuntur. Quòd si ea vis inest pedũ ornatui; quid de facie, de capite, de pectore dicemus? Ob istarum (inquit S.Hieronym. *S.Hieron.* *ad locum Isai.*) fœminarum delicias, atque luxuriam depasti sunt exactores vineam Domini. Lateat, ignoretur Christiana mulier: vt (autore Tertul.) & *Tertul.* spiritus intus in ea coronetur; non vt oculos, & suspiria adolescentiũ pòst se trahat, miratur hic, *S.Chrys.* & meritò D. Chrysost. formositatem illius fœminæ etiam in tam longæua senectute. Vide (inquit) quanta mulieris erat formositas: nam & *Sara pulchritudo admiranda.* cùm in senectam iam vergeret, & pòst tot annorum numerum adhuc durauit vigor pulchritudinis in facie, etiam post tantam miseriam, &

A malorum sustinentiam, quam in itinere fuit experta, de locis in loca transeundo, & de regione in regionem migrando. Quem non fortium virorum defatigarent tot continuæ peregrinationes? Verùm egregia hæc mulier, etiam post tot exantlatas ærumnas, luculenta adhuc est facie, vnde vehementem, & congruam curam afferebat iusto. Sic Chrysost. Putarim, & in gratiam virtutis Abrahæ, & ipsius etiam Saræ à Domino supra ætatem, ac itineris labores admirabilem illam fuisse collatam mulieri pulchritudinem. Illius autem moderationem & probitatem ex eo non leuiter colligo, quòd decore ipsa suo (vt plerunque fit) non insolescat. Nam delicatè ob-

B seruat D. Chrysost. Considera (inquiens) quantum confidebat personæ mulieris, non timens *S.Chrys.* ne fortè laudibus remissior fiat, cùm illi dicit: *Sara modesta cum pulchritudine.* Noui quòd pulchra sis mulier. Id quidem optimè, quia (vt dictum est à Tertullian. *Tertul.* *libro de cultu fœmin.cap.3.*) vxor nulla deformis est marito suo. Satis placuit, cùm electa est, seu moribus, seu forma commendata. Addiderim dummodo maritus ea sit honestate, qua decet hominem esse Christianum: nam impurus abiecta sua vxore appetit alienam. Quod in fœmina pulchriùs emicuit, est ipsa morum probitas, & corporis animæque pudicitia, qua prudentes viri vehementiùs leniuntur. Vnde Tertull. adiungit: Omnis

C maritus castitatis exactor est; formam verò fidelis non expectat, *Tertul.* *Christianus pudicam vxorem, non pulchram expetit.* quia non iisdem bonis, quæ Gentiles putant, capimur. Præterea: Noui (inquit Abraham) quòd pulchra sis mulier. Nihil planè rectius, quàm vt solus maritus de pulchritudine vxoris & sciat, & glorietur: ipsa verò mulier pulchram se, nec videat, nec nouerit. Nam formæ ista gloria (vt eleganter loquitur Tertull. *cap.2.*) *Tertul.* vana & stuporata: hoc est, quæ intuentium oculos, atque animos stupore detinet, fœminas à sanæ castæque mentis statu in amentiam, atque petulantiam plerunque auertit. *Pulchritudo periculosa.*

6. *Cùm te viderint Ægyptij*, &c. Coniugium celat Abraham, propinquitatem detegit, vt suo

D periculo succurrat. Erit fortasse, qui dolum calumnietur, eo magis, quo certius in discrimen vxoris pudicitiam inducit. Sed D. August. *S.August.* *quæst. in Genes.c.16.* laudare videtur consilium Abrahæ. Vxorem (ait) maritus Deo commiserat, tacens quòd vxor esset: vt caueret, quod cauere, quantum homo, poterat; & Deo commendarat quod cauere non poterat. Ne si & illud, quod cauere poterat, Deo tantùm dimitteret, non in Deum credere, *Hominis industria cũ spe, & fiducia in Deum.* sed Deum tentare potiùs inueniretur. Sic Aug. Idẽ *lib.22.contra Faustum, kap.36.* Cùm inter ignota propter excellentissimam pulchritudinem Saræ; & eius pudicitia, & mariti vita esset in dubio, nec vtrumque tueri posset Abraham, verùm

E tamen vnum horum posset, id est, vitãne Deum suum tentaret, fecit quod potuit, quod autem non potuit, illi commisit. Qui ergò se hominem occultare non valuit, maritum se occultauit, ne occideretur; vxorem Deo credidit, ne pollueretur. Hæc August. Hinc monemur, ne in dubiis, ac periculosis rerum euentibus constituti, aut totum Deo committamus, aut nobis tantum innitamur: omnis est, quanta ex nobis exposcitur adhibenda industria; mediis, quæ prudentia edocet, sedulò vtendũ: quo posito fundamento tota subinde spes erigenda in Deũ; illi cætera, quæ desiderantur, fideliter committamus; ab illo felicem rei euentum, & speremus & petamus. Poterat quidem (ait August. *capite indicato*) Deus *S.August.* Abra

Abraham cum coniuge sua ab omni pernicie tutati, & nec vxor appeteretur ab aliquo, nec propter illam ipse necaretur. Sed si interrogatus Abraham, illam fœminam suam esse indicaret vxorem; duas res tuendas cōmitteret Deo, & suam vitam, & coniugis pudicitiam. Pertinet autem ad sanam doctrinam, quando habet, quod faciat homo, non tentare Dominum Deum suū.

Matth. 2. *Fuga Domini Iesu in Ægyptum.*

Cuius rei prior ipse Saluator exemplum præbuit, cùm in ægyptum infanus portantibus parentibus fugit; quia nondum venerat hora eius; non cuius horæ necessitate cogeretur mori, sed cuius horæ opportunitate dignaretur occidi. Hæc August. Denique vt ab omni calumnia immunem, ac securum esse ostendamus Abrahamū,

S. Aug. *Abrahā vxoris pudicitiam Deo commisit.*

B illud præ oculis habendum, qood ipsemet Aug. præmiserat *cap.* 32. videlicet: Abraham coniugem castam, & casto corde sibi cohærentem, de cuius animo, vbi pudicitiæ virtus habitabat, nullo modo dubitabat; tacuit vxorem, dixit sororem; ne se occiso ab alienigenis, atque impiis captiua possideretur; certus de Deo suo, quòd nihil eam turpe, ac flagitiosum perpeti sineret. Nec eum fides ac spes fefellit. Hactenus D. August. Non satis laudādam putat Saram D. Ambros. quòd tam viri sui amans fuerit, vt illius salutem etiam suo pudori anteferre non dubitarit.

S. Ambros. *Sara amor in maritum & in pudorem.*

Sororem (inquit) se eius asseruit; contenta, si ita esset necesse, se periclitari pudore, quàm virum salute: C vt tueretur maritum, mentita est germanitatem, ne insidiarores pudoris eius, tanquam æmulum, & vindicem vxoris necarent. Hæc Ambros. Non hoc tamen exemplum fœminis est imitandum, vt alicuius rei gratia etiam pro salute suorum coniugum pudicitiam suam prostituant; nullo enim euentu licet peccare, ac similiter adulteriū committere. Hauddubiè mihi videtur tali fuisse pudicitia, & constantia vxor Abrahami, vt mortem potiùs subire quàm adulterio consentire apud se statueret. Firma igitur, & secura in Deo suo periculum illud pudoris adiit, quòd pollui non permitteretur; & fortè permissa tangi ab alieno homine vel morte ipsa tantum facinus à

Procop.

D se propelleret. Denique (vt rectè obseruat Procopius) non absque diuina prouidentia accidit, vt in metu esset Abraham, vt talia præciperet Saræ, vt Sara ei postea eriperetur. Sic docuit Pharaonem, dum vlciscitur iustum, & ei benè facit, vt vnà cum gentibus cognosceret Deum. Sic ille. Ita iustis omnia cooperantur in bonum: & in correctionem malorum Deus multa, & mira molitur.

7. Cæterùm portenti simile est, quàm sacrosancta matrimonij iura, etiam inter ægyptios omni libidinom turpissimarum dedecore protsus infames haberentur. Nec enim Abrahamo

Adulterium etiam apud Ægyptios execrandum.

E viuo eripi vxor ab aliquo, vel profligatissimo poterat; nec id timuit Abraham, sed vt priùs necaretur vir, quàm vxor illius violāda raperetur.

Procop.

Subnotauit hoc ipsum subtiliter Procopius ad hunc modum. Cùm leges, quæ coërcebant adulteros, saluæ, & incolumes vigerent apud ægyptios; existimabat Abraham: Certè me ex insidiis perimenr, deinde vxorem meam rapient, quasi iam euasetint pœnas, quas in adulteros comminantur leges. Hæc ille. O tempora! ô mores! inter Ægyptios inuiolatum stat matrimonij ius; & inter Christianos toties & tam turpiter violatur! Cùm viderint (ait) te Ægyptij, dicturi sunt: Vxor illius est, & interficient me, & te reseruabunt. Duo innuit admiratione dignissima;

A me interficient priùs, vt te iam extra virum, & matrimonij ius liberè & licitè (vt putant) potiantur. Alterum, dicturi sunt, vxor ipsius est; an non dicturi sunt potiùs, ipsius concubina est; quid enim noui apparet, meretricula cum lenonibus huc illuc vagari? Certè aut in tanta perditorum morum licentia nihilominus Ægyptiis detestabilis erat (vt esse debet) concubinatus: aut tam mira virtus in Abrahamo, & in Sara, vel ipsa specie oris, & vulgari consuetudine relucebat; vt inter eos nihil non iustum, purum, ac sanctum esse videretur. Abscondi enim haud potest virtus eminēs, qualis in Abrahamo & in Sara cernebatur. Vnde absolutè monet A-

Ad Phil. 4. Beda. S. August.

B postolus: *Modestia nostra nota sit omnibus hominibus,* ad Philip. 4. Omnia quippe (declarat Beda, seu potiùs August. *epist. ad Marcell.*) bona opera amār in luce constitui: non propter humanam gloriam, sed vt videant & glorificent Deum, &c. Sic ille. Quàm verò dimissè atque humiliter vxorem precator Abraham: Dic obsecro te, quòd soror mea sis; vt bene sit mihi propter te, & viuet anima mea ob gratiam tui. Sic plane contigit; benè fuit Abrahæ propter vxorem, sororis nomen ementitam: vixit anima Abrahæ propter gratiam Saræ. Rectè Tertul. *loco citato*: Abraham sororem mentitus Saram, salutem contumelia redemit. Vixit quidem, sed non sine probro, ac dolore, quòd ne perimeretur, vxorem à se abripi

Tertul. *Abrahā probro ac dolore affectus ob coniugis pulchritudinem.*

C viderit. Nemo hìc arbitretur Abraham impostorem, & fraudulētum extitisse. Celari voluit coniugium; mentiri coniugem noluit. Neptis erat Sara ex fratre vterino; vnde verissimè sororem appellat more Hebræorum cognatos eo nomine appellantium. Abfuit quidem à tanto viro vitium seruile, vti vocatur, mendacium. Veritatem erga Deum & homines semper exhibuit, quæ summum, & honorem, & amorem solet conciliare, quemadmodum egregiè obseruat Rupert. *ad* 18. *Ioan.* vbi Dominus ad Pilatū: *Veni* (inquit) *vt testimoniū perhibeam veritati.* Ergo Abbas veritatis (ait) nomen amabile est, & honorabile

Rupert. Ioan. 18. *Veritas amabilis, & honorabilis.*

D illud est; humana sponte natura consentit, & licèt significatum eius nequissimi nebulones oderint, tamen ipsum eius nomen nullibi vnquam detestari licuit. Itaque victus, & deficiens dicit ei Pilatus: Quid est veritas? Sic ille *lib.* 13. *in Ioan.* Vel ipsum nomen veritatis auditum perculit hominem principem, ac magistratum, etsi alioqui Ethnicum, ac nefarium. Porrò autem quicquid sit de Abraham, & Sara. Nullum hìc mendacium, fucus nullus, haud labes vlla, si dicamus illi inter mulieres benedictæ: Obsecro te ô Domina, dic quòd soror, & mater nostra es, vt benè sit nobis propter te, & viuet anima nostra ob gratiam tui. Quid enim nobis fieret, si Virgo Dei mater apud Deum interpellans pro nobis non

E sororem, non matrem nostram ageret? Sane ob gratiam virginis Deiparæ viuimus. Matrem suā Deus deprecantem læto vultu excipit, & libenter exaudit. At illa quidem quàm pia, quàm dulcis mater misericordiæ? *Manum suam* (Prouerb. 31.) *aperuit inopi, & palmas suas extendit ad pauperem; lex clementiæ in lingua eius.* scilicet, vti nec à sole auferri potest quòd non luceat, nec ab igne, quòd non adurat; ita nec à Virgine Dei matre, quòd misericors, & pia non sit, innatam, inuiolabilem, sempiternam, simul cum dignitate matris Dei legem clementiæ diuinitùs accepit. In lingua eius dicitur; eo quòd in continuis supplicationibus ad Deum Filium effusis admira-

S. Maria mater salutis, & misericors erga homines. Prou. 31.

bilem

bilem istam,& maternam pietatem demonstrat. Esther etiam Regina in summo illo fastigio misericordiam non amisit. Quinimo tunc elementior, quam in primo statu extitit: quoties enim doluit,defleuit,rogauit pro sua gente? Nune planè Dei mater euidentiùs misericordiæ suæ viscera nobis exhibet, cùm in cælo regnat cum Filio, & pro nobis aduocatam illuc præmissam se iudicat (vt ait S. Bernard.) Misericordia à misero corde vocata est, dixit S. Gregorius, eo quòd vnusquisque dum intuetur quempiam miserum, & ei compatiens de dolore animus tangitur,ipse cor miserum facit, vt eum à miseria liberet, cui intendit. Dolet nos miseros,fouet ac liberat misericordissima Dei mater. Qua in re illud extitit memorabile,quod in Franciscani ordinis annalibus proditur. Leosorius familiaris S.Francisci vidit binas è cælo in terram scalas demitti; alteram purpuream,alteram candido colore. Illi visebatur imminens Christus habitu, vultúque seuerus. Quare cùm plurimi audacter per scalam purpuream ascendere conarentur, omnes planè, alius de tertio, alius de quarto, vel decimo, alij de superioribus, ac penè iam vltimis gradibus, procidebant. Quid facerent miseri?ad candidam scalam se conuertunt. Vident huic Mariam virginem Dei matrem incumbentem,quæ blandissimè illos intuens ad ascensum inuitabat; ascendentes studiosè etiam iuuabat, excipiebátque singulos: ita vt facili negotio ad vnum omnes per candidam scalam ascendentes in cælum euaserint. Ita Deus misericordissimus in manibus matris suæ salutem hominum repositam habet: vt (autore S. Anselmo) omnis peccator ad Virginem Deiparam conuersus, & ab illa conspectus,impossibile sit quòd pereat.

S. Bern. S.Greg. S.Ansel.

SECTIO IX.

Et nunciauerunt principes Pharaoni,& laudauerunt eam apud illum: & sublata est mulier in domum Pharaonis. Abram verò bene vsi sunt propter illã:fuerúntque ei oues,& boues,& asini,& serui & famulæ,& asinæ & cameli. Flagellauit autem Dominus Pharaonem plagis maximis, & domum eius, propter Sarai vxorem Abram, & dixit ei: Quidnam est hoc quod fecisti mihi? quare non indicasti, quòd vxor tua esset? Quam ob causam dixisti esse sororem tuam,vt tollerem eam mihi in vxorem?Nunc igitur ecce coniux tua, accipe eam, & vade. Præcepítque Pharao super Abram viris: & deduxerunt eum,& vxorem illius, & omnia quæ habebat.

1. HEbraicè ויראו *vairu*, & viderunt. Celari quippe non potuit diu mulieris illius peregrinæ tam peregrina pulchritudo. Beoè Tertullian.*lib. de cultu fœmin.cap.*2.expendens,quàm sit periculosus decor,(vt timendus (vt ait) propter iniuriam,& violentiā spectatorum; sapienter fœminam admonet. Suggestum (sic loquitur) naturalis speciositatis obliterandum dissimulatione, & iniuria, vt proinde oculorum incensibus molestum. Viderunt principes Pharaonis, & laudauerunt eam. Magna profectò laus

Tertul. *Pulchritudo dissimulanda, & occultanda.*

A aulicæ gentis absentium famæ consulere, laudare (vbi feret occasio) alios apud Regem; non verò (vti Doeg Idumæus contra Dauidem apud Saulem) subnotare dedecora,vitæ ac naturæ vitia per summam inuidiam regis auribus imprimere. Sed isti principes laudandi non sunt,quòd laudauerint apud Regem mulieris formam. Non est enim prudenti viro de formis mulierum disserendum; potiùs de honestate morum:est quidem corporis decor (vt benè Tertull.) animæ aliqua vestis vrbana.Quis igitur sui compos vestis quantumuis pretiosam homini ipsi anteponit? Perperam isti laudarunt, quod celandum fuerat,ne Rex,qui audiret,periclitaretur. Timenda est enim (monet Tertullian.) dignitas formæ B possidentibus grauis,appetentibus exitiosa, coniunctis periculosa, exposita tentationibus,circundata scandalis. Tum vel maximè periculosa est ista narratio principibus, ac nobilibus huius seculi, quippe cùm delicatè nutriti vitam agant deliciosissimam, carni potiùs, quàm animæ studentes: deinde rati sibi licere,quod sibi libet; accedente potentia nihil in studio exquirendæ captandæque voluptatis prætermittunt. Ad hæc, administri libidinum, satellites vitiorum, cernis incentores quàm multi! ô bone Deus! præsto sunt; veluti canes venatici carnem sagacissimè subodorantur, ac prædam venaturi subindicant. Ipsimet satellites nunc vitiorum in die iudicij C testes erũt, atque accusatores principum impiorum. Quare optimè S. Cyril. Hierosl. *catech.* 15. obseruat: Mallent (inquiens) miseri sæpè mori, quàm à suis amicis condemnari. O turpe, ô infame istorum ministerium! Vere de illis idem Cyril.*ibid.* Antichristus (inquit) iam cœpit præmittere suos præcursores, vt paratus deinde veniat ad venationem. Sic ille. Fornicatio (præcipit Paul. *ad Ephes.* 5.) aut immunditia, nec nominentur in vobis. Habet enim tantam vim,vel ipsa sola rei turpis narratio, vel ipsum facti venerei nomen auditum, vt semel per aures in animam illapsum vehementer impurum excitet libidinis ardorem. Hoc nomine, tametsi multis aliis peccarunt, laudandi erunt Pharisæorum legati, quòd missi ad Ioannem, vt interrogarent: D Tu quis es? non palàm de Messiæ dignitate meminerunt. Cur obsecro non interrogarunt Ioannem: Tu ne Messias? fortasse noluerunt Ioanni proponere dignitatem illam præstantissimam,ne ille si Messias non foret (vt sunt homines honorum ambitiosi) tantæ rei desiderio ardentissimè raperetor. Mulierem Ægyptij laudant apud Regem non illius virum specie venerãdum, virtute admirabilem prædicant:imò illam extollũt, quia formosam, non quia bonam, modestam ac sanctam: nec enim sanctitatis nomen auditur, aut res ipsa commendatur inter aulicos. Putabat Achis Palæstinorum Rex Dauidem quem apud se habebat, non fidelē modò, & probum virum, sed Angelum Dei, cùm dixit:Scio quia bonus es E tu in oculis meis, sicut Angelus Dei, sed principes Philisthinorum dixerunt: Non ascendet nobiscum in prælium, 1. *Reg.*29. Ergo principibus aulicæ regiæ placet mulier, quia pulchra,& regi eam laudant, regisque ascendont concupiscentiam:at Dauidem, quia bonum,imò quia vti Angelum Dei, vituperant, oderunt, demúmque ab aula,regisque aspectu procul expellunt. Non patent aulæ regum Angelis,sed mulieribus,hoc est, effœminatis & impuris,eiicitur Dauid vir bellacissimus ab aula, mulier in aulam introducitur.

Tertul. *Pulchritudo omnibus periculosa.*

S. Cyrill. Hierosl.

Ad Ephes. 5.

Ambitio hominum facilè ignescit. Ioan. 1.

1. Reg. 29. *Aulici virtutem exosi, lasciuiam sectantur.*

Rectè

Isai 3. Rectè Isai. 3. *Mulieres dominatæ sunt eis.*

2. Porrò vt altiùs assurgat commentatio, nec tamen extra chorum subsultet: videntur Prophetæ mulierem alteram vtique decus, & ornamentum mulierum, inter mulieres solam benedictam viderũt, quòd esset pulchra nimis, supra omnem creaturam tam quæ in terra, quàm quæ in cælo est. Et nunciauerunt principes, imò & Regum præstantissimi Dauid, ac Salomon de ipsius pulchritudine; & laudauerunt eam; ille cecinit: Astitit Regina à dextris tuis in vestitu deaurato, circũamicta varietatibus; omnis gloria eius filiæ Regis, &c. *Psalm.* 44. Iste tota sua Cantica canticorum in depingenda præclara, & eximia specie huius virginis penè consumit. Ergo Rex ipse cælestis concupiuit speciem huius admirabilis mulieris, & in Reginam asciuit. Sed quæ tanta fuit ista pulchritudo, imò & geminata pulchritudo, propter quam bis pulchra dicitur ab ipso Deo: *Ecce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra es?* Cant. 1. D. Bernard. *serm.* 45 *in Cant.* interpretatur innocentiam cum humilitate coniunctam. Deinde concludit geminum in Virgine beatissima fuisse decorem: Quia (inquit) sanctimoniam non amisit, & humilitate non caruit, & ideo concupiuit Rex decorem eius, quia humilitatem innocentiæ sociauit. Latiùs adhuc accipi solet pulchritudo animæ pro gratia, virtutúmque ornamentis: quibus Virgo beatissima supra omnem creaturam vti decebat, incomprehensibilem maiestatem matris Dei, excelluit in mundo; signum magnum, mulier amicta sole. In iis etiam, & acquirendis, & excolendis tota iustorum insudat industria, quicquid sit de externa corporis deformitate. Talis apparebat illa sponsa Domini, quæ aiebat: *Nigra sum, sed formosa,* Cant. 1. Nigra vestro (ait Bernard. *serm.* 25.) ô filiæ Ierusalem, formosa diuino Angelicóque iudicio. Etsi nigra foris, sed intus formosa, vt ei placeat, cui se probauit. Felix nigredo, quæ mentis candorem parit. Meritò omnis cura sanctorum, spreto ornatu, cultóque superfluo exterioris hominis, qui certè corrumpitur, omni se diligentia præbet, & occupat excolendo, ac decorando interiori illi, qui ad imaginem Dei est, & renouatur de die in diẽ. At non in solo fortassis candore interno, sed in exteriori quoque nigradine gloriandũ, nequid omnino sanctis depereat, sed omnia cooperentur in bonum. Sic Paulus: *Libenter gloriabor in infirmitatibus meis,* 2. Corinth. 12. *Absit mihi gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi,* ad Galat. 6. Grata ignominia crucis ei, qui Christo ingratus non est. Hactenus D. Bern.

Psal. 44. B. Maria duplicata pulchritudo.

Cant. 1. S. Bernard.

Animæ, non corporis quærenda pulchritudo. Cant. 1.

2. Cor. 12. Ad Gal. 6. Crucis ignominia gloriosa.

3. *Et sublata est mulier in domum Pharaonis.*] Sublata est vtique inuita, & nolens à nolente viro, & inuito auulsa; dolens à dolente, cùm resistere nequirent. Nec id mirum, etsi deplorandum. Prona illis seculis (vt ait D. Ambrosius *de obitu Theodor.*) potestas in vitium ferebatur, & more pecudum vaga sese libidine polluebat, ignorabat Deum, &c. In multis quidem non tam salutaris Reipubl. quàm exitialis esse solet potentia, vt ad illos dictum à Propheta intelligatur: *Audite verbum hoc vaccæ pingues, quæ estis in monte Samariæ, quæ calumniam facitis egenis, & confringitis pauperes,* Amos 4. Locus est de principibus, ac potentioribus tyrannicè pauperculos opprimentibus. Vocat vaccas pingues, significans eos (ait D. Hier.) non agriculturæ præparatos. Et S. Cyril. Alex. magis sibi ministrari, quàm ministrare cupiẽtes, qui vanescẽtibus voluptatibus sese farciebant, & pedibus mendicos prnterebãt. Iurat ergo istis Dominus, quoniam dies venient super vos, & leuabunt vos in contis: hoc est, vos ipsos ita luxui, deliciis, & crapulæ deditos timor dura patiendi ad labores militares, & arma capessanda impellet. Ita Cyrill. Grauis quidem pœna effœminatis huiusmodi est; vt à deliciis ad arma, ad prælium, & mortis pericula venire cogantur. Vtique abdomini & Veneri seruientes, non de communi bono sunt soliciti, nec excolendæ Reipubl. egregiam (prout debent) nauant operam. Non sine eiulatu mulieris, & ploratu viri factum illud diuortium est inuoluntarium; sed potentiæ, ac libidini cedunt omnia humana diuináque iura, per summam iniquitatem obtrita, sed sciãt Deum esse vltionum. Veniet tempus eùm (vt ait de illis Michæas *cap.* 3.) clamabunt ad Dominum, & non exaudiet eos, & abscondet faciem suam ab eis, quia & illi auerterant à precantibus vultum. Sublata est mulier in domum Pharaonis, non in cubile, non in lectum statim constupranda, sed deducta in domum Regis est vxor illius futura, post solennes (vt in regiis aulis fieri solitum) ritus, quos in libro Esther inuenies. In quam sententiam sic scribit D. Hieron. *de quæst. Hebr.* Potest fœda hæc necessitas excusari, quòd iuxta librum Esther quæcunque mulierum placuisset regi apud veteres, sex mensibus vngebatur oleo myrtino, & sex mensibus in pigmentis variis erat, & curationibus fœminarum, & tunc demum ingrediebatur ad Regem; atque ita potest fieri, vt Sara postquam placuerat Regi, dum per annum eius ad Regem preparatur introitus, & Abrahæ Pharao multa donauerit, & Pharao postea sit percussus à Domino, illa adhuc intacta ab eius concubitu permanserit. Sic Hieron. Quicquid hac de solenni curatione mulierum fuerit, illud mihi quàm verissimum habetur, quod scribitur à Philone *libro de Abraham*, hisce verbis. Erat Sara animi & corporis dotibus ornatissima. Hac visa, quidam Ægyptiorum optimates admirati pulchritudinem (nihil enim eximium latere potest) tem ad Regem suum deferunt. Is forma mulieris captus abiecta hospitalitatis iuris reuerentia, voluit ea prætextu nuptiarum potiri. At illa in aliena regione, apud impotentem, & crudelem principem, omni destituta auxilio (nec enim vir eius malum impendens arcere poterat) ad eam, quæ sola supererat, opem diuinam confugit. Hæc Philo.

S. Ambros. Potentium effrænata libido.

Amos 4.

S. Hieron. S. Cyril. Alex.

Mich. 3.

S. Hieron. Sara pudicitia in Ægypto intacta.

Philo. Nihil eximium latere potest.

Pharaonis libido & tyrannis.

4. *Sublata est in domum Pharaonis.* Nihil fœmina imbecillius, magísque iniuriis expositũ, maximè si pulchra sit. Non temerè pulcherrima illa paritérque modestissima puella, quæ Dei beneficio tandem ad summam regni felicitatem euecta est, duplici nomine dicta legitur, Esther & Edissa: optimè aduertit Glossa; Esther absconsa, Edissa misericordiam consecuta interpretatur. Recta quidem via ad consequendam Dei misericordiam fœminis est sua ipsarum absconsio, vt rarò, & non nisi graui quadam vrgente necessitate in publicum, vbi præsertim conuentus hominum fiunt, comptæ, ac pulchræ prodeant. Cæterùm Sara maritum secuta prodit in publicum, & famis necessitate (quam D. Hieron. lepidè vocat fœdam necessitatem) ingreditur Ægyptum, & per violentiam inuita, dolénsque à viro suo auulsa tollitur in palatium Regis. At sancta mulier in tanto discrimine ad Deum confugit, plena fide, spéque in ipsius patrocinium. Verùm spes

Glossa. Mulier in absconditu tuta est.

S. Hieron.

figamur in æternitate; vbi iam nulla est mutabilitas temporum. Sic ille. Itaque sensus esse potest: Completo, ac finito tempore, quod cum suis bonis temporariis inter homines præualebat, venit Deus homo ad æternitatem inuitans. Non sic Abraham, cùm tempus adhuc non esset plenum, pro sanctitate illius ætatis inde eradicauit; transmigrauit quidem, sed auulsis ab eo loco, & secum deportatis radicibus bonorum temporalium, non tamen filiorum, qui nuncupatim dicuntur in Scriptura radices. Iccirco enim cap. 11. vbi legimus: *Erat autem Sarai sterilis.* Hebr. habetur עקרה *ghagarah*, propriè eradicata: hoc est, sine liberis, adiungitur, nec habebat liberos: sunt enim filij veluti radices, quibus parentes sustentantur, viuúntque læti, & florentes, pace, ac bello; imò, & in ipso coniugio; etenim nullo artiùs, & dulciùs in amore mutuo, connectuntur nexu coniuges, quàm ipsa sobole filiorum; quare apud Hebræos eleganter radicatus dicitur qui liberos habet; eradicatus, qui caret liberis. Hinc est, quòd inconsolabili afficiuntur dolore parentes, cùm filium immatura præreptum morte suis oculis cernũt, & lacrymis prosequuntur. Vt quid genuimus (aiunt) miseri, si genitum amittimus? Hinc fit, vt immensæ virtutis, ac meriti sit filiis Deũ præferre. Separari quippe à liberis idem omnino est, atque ab ipsis radicibus arborem auelli. Denique sic habent in votis filiorum sobolem coniugati, vt propterea Dominus Abrahami obedientiam censuerit remunerãdam vna futuri seminis promissione; semini tuo dabo terram hanc: et si enim intelligatur de nepotibus, euidenter colligit Abraham filium se aliquem habiturum, ex quo illa sit deducenda series nepotum. Vnde S. Chrysost. *homil.* 32. Magna & desiderabilis promissio, præsertim iusto. Scitis enim quomodo qui iam prouectæ sunt senectutis, & omnem vitam absque pueris transegerunt, optant pueros. Itaque Dominus obedientiæ mercedem ipsi daturus ait: Semini tuo dabo terrã hanc. Ita Chrys. vbi vides filium donari à Deo in præmium obedientiæ parentum.

Filij radices parentum.

Filius donatur à Deo in præmiũ obedientia.
S. Chrys.

3. *Ad montem*, &c. Itaque Abraham à conualle illustri digrediens venit in illum montem, qui orientalis erat ciuitati Luzæ, quæ postea Bethel nominata est à Iacob, vt infrà videbimus; occidentalis autem ciuitati Hai: at inter Bethel, & Hai vnius tantùm leucæ spatium intercedit. Ab occidente Hebr. מים *miiam*, à mari. Etenim, quia mare mediterraneum occidentale est illi terræ, propterea sæpiùs, *miiam*, à mari redditur ab occidente. Sed (vt delicatè D. Chrys. *homil.* 32.) quid est, & discessit inde? Quia Deo locus ille segregatus, & sanctificatus erat. Scilicet (sic hanc sententiam interpretor) insignis humilitate vir ille non ausus est ampliùs commorari illo in loco, in quo Deus apparuerat; dedecebat enim tantam illius loci sanctitatem hominis cuiusque habitatio. Aut certè, quia iam videbat locum illum vno Deo veri monumento consecratum, ac finitimis illis gentibus nouo illo titulo notum ac celebrem deinceps futurum, suo iam functus officio in aliam atque aliam regionem se confert, vt plura Dei sui monumenta trophæáque erigat inter illas barbaras nationes, inter quas altaria Dei ab Abrahamo erecta veluti cæca, & illuui nocte sydera reniderent. Nimirum Abrahamus in illa peregrinatione nouas gentes, ac loca noua perlustrans, vbi per aliquod tempus consistebat, erecto altari ad honorem veri Dei, litatísque victimis regionem, & locum veluti subiugatum Deo suo stipendiarium faciebat; tum etiam opportunè hoc cecidit, vt posteri suoilem peregrinandi vitam sortiti hac illac discurrentes antiqua Patris Abrahami vestigia pietatis, fideique ardore adhuc calentia, & notarent, & imitarentur. Ad eum sanè modum, quo apud nostros homines, illi primores Oceani Argonautæ, Gama, & socij Olisippone soluentes ad insanam (vt vocat Iouius) & inauditam etiam à mundo condito nauigationem; vbi post emensum bonæ spei promontorium, in terram aliquam descensus patebat, columnam cum titulo Deiparæ virginis, aut crucis, aut Archangeli figebant. Sed ad Abrahamum redeo. Secessit ille in montem. illa etiam ratio placet ex Procopio: Cùm amplius (inquit) incrementum religionis capere vellet, à valle se recepit in montem Bethel, hoc est, domus Dei. Nimirum & mons ad contemplãdum erat secretior ac sacratior; & incrementa virtutum in Abrahamo significabat. Non videtur diu Abraham in conualle illustri commoratus: sed vbi demum accessit, Deúmque est constructo altari piè veneratus, sublatis deinde tentoriis aliò commigrauit. Tumultuarium (inquit D. Chrysost.) fecerat domicilium. Vide quomodo erat frugalis, & luxum fugiebat, quomodo tam expeditus, vt cum vxore & famulis tam facilè migraret. Audiant viri, audiant mulieres. Nam sæpe in villam tantùm exire volentes multa indigemus mechanica, valdéque actuosi sumus. Verùm iustus non sic egit, sed quia Dominus dignatus est cum ipso habere familiaritatem, vt locum consecrauit, & altarium extruxit, migrauit magna facilitate aliò. Hæc Chrys. Expeditè igitur transmigrabat Abraham, vt frequentiùs, ac dulciùs familiaritatem Domini promereretur. Et quid aut dulcius, aut gloriosius, quàm sic viuere, vt in Deum totis viribus ac toto corde suspensus (vt ait D. Cyprian. *Epist.* 2.) viuas. Nihil gratius Deo quàm vt familiariter ambulemus cum illo; quod vt homines assequerentur, Deus ipse templum, altare, sacrificia, & cætera legalia sibi ab hominibus exigebat. Hinc illud Isai. 1. *Cùm veniretis ante conspectum meum, quis quæsiuit hæc de manibus vestris, vt ambularetis in atriis meis?* Hostiæ (ait D. Hieronym.) & immolatio victimarum non principaliter à Deo quæsita sunt; sed ne idolis offerrentur, & vt de carnalibus victimis, quasi per typum, & imaginem ad spirituales hostias transiremus. Hæc Hieronym. Expressiùs declaratur Domini institutio à Tertullian. *lib.* 2. *contra Marc. cap.* 19. Vt legalibus istis disciplinis occurrentibus vbique, ne illi momento vacarent à respectu Dei. Quid enim faceret beatum hominem, quàm in lege Domini voluntas eius? Hæc Tertullian. *Oportet semper orare, & non deficere*, omnibus quidem à Domino iniungitur, iis maximè, qui cum Abrahamo & Vr Chaldæorum egressi per terram promissionis gradiuntur Dei gratia, & amicitia donati, ne illam scilicet amittant, quæ cum Dei familiaritate, iugíque oratione conseruari solet. Pulcherrimus in hanc sententiam locus ille occurrit Cant. 1. Dixerat sponsa: *Nigra sum, sed formosa.* videlicet, quæ priùs peccatis nigra, & deformis extiterat, detersa, deinde omni vitiorum impuritate, gratiæ, virtutúmque cælestium

S. Chrys. Reuerentia erga Dei locum.

Abraham terras & gentes Deo subiugat.

Lusitanorum in Indiam nauigatio.

Procop.

S. Chrys.

Expeditus Abraham ad parendum, & peregrinandum.

S. Cyprian. *Familiaritas cum Deo.*

Isai. 1.

S. Hieron.

Tertul. *Dei iugis & pia recordatio.*

Luc. 18.

Cant. 1.

stium pulchritudinem Dei beneficio comparauit. Videns igitur se pulchram & iustam, timet sibi, quia pulchra & iusta sit; adeò multa passim occurrunt, quæ pulchritudini animæ insidiantur. Et, vt egregiè aduertit D. Gregor. Nyss. suspectam hanc felicitatem (inquit illa) habeo, ne iterum pulchritudinem hanc amittam. Igitur vt aliquod suo timori suffugium adsciscat, sponsum suum, ac Deum affatur: Indica mihi, vbi cubes, &c. Optimè idem Gregor. Atque hæc dixit solicita de pulchritudine quam diuinitùs consecuta erat, simúlque discere cupiens, quo pacto venustatem illam perpetuò retinere possit. Rogabis, quisnam iste modus sit? profectò non alius est, quàm, vt sponsa sponsum inueniat, cum illo familiatitet dies ac noctes, ac vitam ipsam totam transigati denique vt semper oret, ne intret in tentationem.

S. Gregor. Nyss.
Oratio conducit ad conseruandam Dei gratiam.

4. *Ædificauit quoque ibi altare Domino.*] Hoc est secundum altare, quod Abraham extruxit Deo suo. Rectè D. Chrysost. Vide (inquit) mentem benè institutam, & sapientiæ deditam. Vide quomodo quod scribens Paulus admonuit: *In omni loco leuantes sanctas manus*, 1. Timoth. 2. id Patriarcha priùs opere compleuit in singulis locis altaria condens, & Domino gratias agens. Sciebat enim quòd nihil aliud Deus requirat ab homine, quàm animam gratiarum actioni studentem. Hæc Chrys. At debitum quidem est, vt homini par referas, si possis, facto; sin minùs grato animo & voce; qua de re luculenter S. Ambros. in illud Luc. 6. *Prout vultis, vt faciant vobis homines, & vos facite*, ita disserit. Nescit enim virtus mensuram gratiæ, nec contenta referre quod acceperit, vult cumulare, quod sumpserit; nec inferior sit beneficio, licèt æquetur officio. Non enim cumulo tantùm, sed ordine, & tempore beneficia pensantur, cùm in beneficio pari prior sit, qui prior cœpit. Beneficus enim est, qui gratiam cœperit, debitor, qui retulerit. Sic Ambros. Hoc quidem erga homines; at erga Deum nunquam gratia mensuram excedet: semper ille prior in tribuendo, & magnificentior in largiendo; cui nos ne minimam quidem suorum donorum partem, nec retribuendo, nec habendo gratiam exæquabimus. At illud, quod Isaias vnum exhibuit; præstare hominem, vt licet, sic libeat, *Et expectabo Dominum, qui abscondit faciem suam à Domo Iacob, & prastolabor eum*, cap. 8. Hebr. inhiabo, intentus expectabo eum. Scilicet oculis in Deum tam benè de me meritum defixis attentissimè obseruabo nutum illius; paratus, vt quicquid de me volet actutum diligentissimè ac lubentissimè efficiam. Quod Isai. vt magnum, & singulare beneficium reputat, atque pro soluendo debito, aut certè pro aliqua grati animi significatione exhibenda paratum se ad omnia etiam difficillima subeunda in obsequium Dei contestatur; multo minùs ab illo iustitia ipsa exigit, quàm à nobis, qui repudiato Israële Christi immensum gratiæ pondus à Deo accepimus; quò respiciens Paul. 2. ad Corinth. 4. *Ideo* (inquit) *habentes administrationem iuxta quod misericordiam consequuti sumus, non deficimus.* Ad quem locum optima illa paraphrasis D. Chrysost. Nihil amplius nos attulimus, quàm quòd ministri dumtaxat sumus, & ministrauimus in his, quæ à Deo data sunt. Considera quàm

S. Chrys.
1. Tim. 2.
Gratitudo erga Deum debita.
S. Ambros. Luc. 6.
Gratitudo inter homines debita.
Isai. 8.
Promptitudo ad parendum Deo.
2. Cor. 4.
Dei beneficia nostris officiis maiora.
S. Chrysost.

extenuet ea, quæ de se dicta sunt. Dicere enim vult: Non est res magna, si is qui talia, & tanta assequutus est à sola diuina misericordia, tales subeat labores, periclitetúrque, ac tentationes sustineat; præter hoc (ait) non solùm non deficimus, sed & gaudemus. Sic Chrysost. Cæterùm hæc actio gratiarum, quæ in oratione fit pro acceptis à Deo beneficiis, duo habeat necesse est; quæ in verbis Apostoli paulo superiùs adductis S. Hieronym. agnoscit. Leuantes (inquit) puras manus. scilicet ab omni opere malo. testimonium enim innocentiæ, & manuum eleuatio. nec solùm manos, sed mentem etiam à cogitatu debet habere mundam. Nemo enim aliquid impetrare potest alia cogitando. Sic ille. Heu me, quid nobis fiet, quorum oratio sic friget, sic alienis, variis, & nonnunquam immundis cogitationibus inquinatur? Oramus, & non impetramus; quia non purè ac ritè oramus. Nulla inter creaturas maioribus ac pluribus est à Deo beneficiis cumulata, quàm semper virgo Dei mater Maria; sic etiam nulla est, quæ digniores, & vbertiores Deo gratias habuerit, quales in illo suauissimo hymno continentur: *Magnificat anima mea Dominum*, &c. Luc. 1. Hæc autem Deiparæ Virginis laudatio, & gratiarum actio admirabilior eo existit, quo verius est, neminem perfectè ac verè dicere potuisse, aut posse: Anima mea, sicut Christus Dominus, & beatissima virgo mater Christi; enimuero nullus est qui perfectè integréque animam suam possideat, cùm eam vel peccatum aliquod saltem ex leuioribus, & peccatum ipsum originale quod generi humano post præuaricationem Adami cognatum est; vel passio aliqua tyrannicè dominans in seruam sibi vindicet. At virgo sanctissima neque peccato originali, nec vllo actuali obnoxia fuit; nec alicuius vitiosæ passionis pertulit dominatum: atque adeò sola ipsa potuit verè dicere: Anima mea, vtique mea tota & nullius impetio subiecta, quam ego totam meam animam in sacrificium laudis offero Deo meo, à quo sum innumeris, & maximis dotata muneribus. Deinde tota virginis anima perfectissimè Deo dicata est; ita vt Deus solus esset animæ virginis Dominus & possessor; ac ipsemet Deus filius est ipsius beatissimæ virginis; ergo cùm totum quicquid Filius possidet iure ipso ad matrem ipsius pertineat, proculdubio anima virginis tota possessa à Deo filio, tota denique in ius & possessionem matris veniebat. Verè igitur dicit: Anima mea, quæ quia tota Filij mei est, tota mea est. Postremò tunc magis quis animam suam diligit, quo ardentiùs Deum suum diligit; ab hoc enim amore ille oritur ac dependet amor. Atqui virgo sanctissima supra omnem creaturam maximè Deum diligebat: ergo & animam suam; quod autem diligimus, præ dilectione nostrum appellamus; atque adeò virgo animam suam ita maximè diligens iure optimo dicere potest: Anima mea quæ tota in Dei laudes, & gratiarum actionem exultabat. Hæc ex nostro Toleto. Quibus addi potest illustris explicatio Bedæ in hunc modum: Tanto (inquit B. Virgo) me Dominus, tàmque inaudito munere sublimauit, vt non vllo linguæ officio explicari, sed ipso via intimi pectoris affectu comprehendi queat.

S. Hieron.
Luc. 1.
S. Maria Deo gratias habet.
S. Maria sola dicere potest, Anima mea.

A

& ideo totas animæ meæ vires in agendis gratiarum laudibus offero, totum in contemplanda magnitudine eius, cui non est finis, quicquid viuo, sentio, discerno, gratulanter impendo. Quia & eiusdem Iesu, id est, salutaris, spiritus meus, æterna diuinitate lætatur, cuius mea caro temporali conceptione fœtatur. Sic Beda.

Beda.

5. *Et inuocauit nomen eius.*] Altari extructo, mactatisque hostiis, sanctissimus Abraham inuocabat nomen Domini; quod idem est, vt iam superiùs explicauimus, atque orauit, cum Deo egit. Orationi instabat, vigilans in gratiarum actione, vt Paulus postea docuit *ad Colossens.* 4. Vbi S. Hieron. Orationi instate vigilantes. negligentis enim & dormiẽtis oratio nec ab homine præualet impetrare. Sine intermissione orabat, in omnibus gratias agens *ad Tessalon.* 5. S. Hieronym. Iugiter lingua, aut saltem corde. Siue omnis actus vester talis sit, vt pro vobis semper oret. In omni conuersatione vestra Deo gratiæ referantur. In omni oratione, & obsecratione cum gratiarum actione. Abrahami petitiones innotescebant apud Deum, *ad Philip.* 4.

Iugis oratio valde necessaria.
Ad Coloss. 4.
S. Hieron.
1 ad Thessal. 5.
S. Hieron.
Ad Philip. 4.

B

Sæpiùs recurrit occasio de oratione differendi, ac semper quidem opportunè: ea namque in hac vita nihil magis necessarium hominibus. Rectè Tertul. *in exhortat. ad castitatem*; continentiæ necessitatem, ex orationis necessitate concludit, hisce verbis. Si quotidie omni momento oratio hominibus necessaria, vbique & continentia, quæ orationi necessaria sit. Sic ille. ac verè: quia oratio debet esse pura, manus puras ad Deum eleuans; ac puritas cum turpitudinis libidine nequaquam esse potest; & vide quanta sit orationis excellentia, vt ad eam velut pedissequa, & administra mentis, & corporis, munditia requiratur. S. Chrys. *lib.* 1. *de orando Deum*, acriter inuehitur in eum, qui alienus est ab orandi studio. Quisquis (ait) non orat Deum, nec diuino colloquio cupit assiduè frui, is vita caret, mortuus est, expers sanæ mentis. Animæ mors est, non prouolui ad Dei genua: imò quauis morte tristius esse, si quis deprecatione priuetur, docet Daniel 6. qui maluerit mori, quàm triduo dumtaxat ab oratione arceri. Subiungit etiam inferiùs: Simpliciter impossibile est absque orationis præsidio cum virtute degere. Ibidem vocat orationem animæ neruos, quibus incisis tota dissoluitur pietatis compago, & harmonia. Quòd si (inquit) teipsum destitueris oratione, perinde feceris, ac si piscem ex aquis extraxeris; vt enim pisci vita est aqua; ita tibi oratio. Hactenus S. Chrys. Quorsum (inquam) toties, ac tam seriò grauiterque commendatur ab ipso Deo hominibus orandi studium, quinimò, & præceptum imponitur recitandi orationem dominicam? Nimirum, vt (ait D. Augustin. *Epistol.* 121. *cap.* 8. *ad Probam*) vult Dominus exerceri in orationibus desiderium nostrum, quo possimus capere quod præparat dare. Semper autem in oratione iungenda est gratiarum actio, vt ex Paulo *ad Philip.* 4. retulimus. Tunc enim (obseruat ibi S. Hieron.) potest oratio vestra digna esse auribus Saluatoris, si pro omnibus gratias referatis; hoc igitur erat vsitatissimum, & iucundissimum Abrahamo studium, inuocare nomen Domini: colloqui cum Deo, ante suum, quod erexerat, altare. Nec enim templa, sacella, oratoria in alium finem extruuntur, quam vt in illis cum Deo colloquamur.

Tertul.
Castitas ad orationem requiritur.
C
S Chrys.
Tristius, quàm mori, non orare.
Daniel 6.
D
Oratio vita hominis.
S Aug.
Deus orationē præferens, vt orantibus det.
S Hieron.
E
Matt. 21.
*Templa oratoriis ... *

Vnde Christus Dominus templum vocauit domum orationis, quam alij speluncam latronum, alij (ô rem detestandam) specum lenonum efficiunt; & complures plateam, ac forum sermocinantium. Primum quidem sacellulum Christo dicatum inuenio, sacerrimum illum antrum, & præsepe Betlehem; in quo semper virgo vnigenitum suum peperit Filium; in quo Pastores & Reges Deum infantulum positum in præsepio adorauerunt. At summum mihi est mysterium, quòd nec Pastores, nec Reges, nec ipsum sanctissimum Iosephum infantuli nutritium lego quicquam locutos. Imò, quod omnem excedit admirationem, nec ipsamet parens legitur vocem protulisse; sed (vt ait D. Ambros.) non minùs ore pudica quàm corpore, argumenta fidei conferebat in corde. Fortè voluit Dominus in primo illo sacrario sui natalis Christianæ gentis templa dedicare silentio vocis, mentis oratione, ac stupore animi veneranda. Quo sanè habitu solitum in templo assistere legimus D. Basilium; nimirum (vt scribit Gregor. Nazianzen.) nec corpore, nec oculis, nec animo vllam in partem se mouentem, sed Deo & altari affixum. Reuereantur fœminæ, quibus est congenita loquacitas, templum Domini; ad quod piissima Monica (vt scribit ipsius filius Augustin. 5. *Confes.* 9.) veniebat bis in die, non ad vanas fabulas, & aniles loquacitates: sed vt te (Domine) audiret in tuis sermonibus, & tu illam in suis orationibus. In templo Dei solus ille loquitur, qui Dei vicem agens, ad populum de Deo sermocinatur in tantam Dei gloriam; & audientium animarum vtilitatem, (ac fortè nullus aliunde in horreum Domini vberior prouentus existit) vt ex his verbis Tertullian. *apologet. cap.* 39. colligi potest. Certè fidem sanctis vocibus pascimus, spem erigimus, fiduciam figimus, disciplinam præceptorum nihilominus, inculcationibus densamus. Templum Dei domus est orationis; ac subinde nostræ pœnitentiæ. Illuc igitur imus, vt doleamus, & deploremus scelera nostra, non vt noua contrahamus. Cap. 11. Zachar. legimus: *Proieci illos in domum Domini ad statuarium.* Sermo est de triginta argenteis, quos proditor Iudas pœnitentia ductus retulit in templum. LXX. vertunt: Misi eos in domum Domini in conflatorium. per appositionem domui adiungitur conflatorium. Quare Theodoret. ita locum interpretatur: Domum Domini iure conflatorium appellauit; in illa enim per pœnitentiam accedentes tanquam in conflatione, & fornace de integro renouantur. Vnde Malach. dicit: *Ipse quasi ignis conflans*, cap. 3. Quid pluta de templo? Istud immensi præconij, quòd virginem illam, de qua nasciturus erat, Deus in templo voluit educari, etiam ad maiorem virgineæ gratiæ plenitudinem. Sic enim scribit S. Ioann. Damascen. 4. *Orthod.* 15. Maria editur partu in domo ouilis Ioachim, & adducitur in templum: deinde in domo Domini plantata & impinguata spiritu, omnis virtutis habitaculum facta est, ab omni seculari vita, & carnali concupiscentia procul mentem sequestrans: & sic virginem animam cum corpore conseruans, vt decebat eam, quæ in sinu Deum susceptora esset. Sic sanctificationem omnem exercet; & templum sanctum, & admirabile Altissimi Dei dignè demonstratur. Hæc Damasc.

S. Ambros.
In templis silentium seruandum.
S. Greg. Nazianz.
S. Aug.
Prædicatio in templis.
Tertull.
Zachar. 11.
Templum domus pœnitentiæ.
Theodor:
Malach. 3.
S. Ioan. Damasc.

S. Ambr.

Damasc. Postremò commentationem hanc concludit adnotatio D. Ambros. cuius hæc sunt verba. Recessit io mõtem contra Orientem Bethel, surgentem adhuc solem iustitiæ cupiens videre. Optimè Ambros. Etsi enim Abraham longissimos viarum decursus confecerit, ætatem omnem vsque ad senectutem in Dei mandatis exequendis consumpserit; atque non semel, & Deum audierit, & cum Deo loquutus fuerit mira cum familiaritate: nihilominus adhuc ad orientem pergit, iustitiam & virtutem, quasi eam nondum apprehenderit, sibi nunc primò nascentem adepturus. Adiungit subinde sanctissimus Pater: Ideoque non in vallibus, sed in monte tabernaculum sibi locauit, quia Deus montium est, & non vallium. Et inuocauit nomen Domini. Vbi Bethel, id est, domus Dei, ibi & ara; vbi ara, ibi & inuocatio Dei nostri. Hæc Ambros. Pulchrè quidam. Primò in conualle illustri consedit Abraham; deinde ascendit in montem positum è regione Bethel; ex quo progressus in virtute innuitur; in primis considendum in humilitatis operibus, deinde ad sublimiora contemplandi Deum, & regendi homines, atque exemplo, doctrinâque instruendi studia conscendendum. Nec ausit quis ad montem ascendere, quin se prius in vallibus exercuerit. Recta via est à valle ad montem.

Semper in virtute laborandum.

Prius in humilitate se exerceat, qui ad subliniora ascendet.

SECTIO VIII.

Perrexitque Abram vadens, & vltrà progrediens ad meridiem. Facta est autem fames in terra: descenditque Abram in Aegyptum, vt peregrinaretur ibi: prævaluerat enim fames in terra: cùmque propè esset vt ingrederetur Aegyptum, dixit Sarai vxori suæ: Noui quòd pulchra sis mulier: & quòd cùm viderint te Aegyptij, dicturi sunt: Vxor ipsius est: & interficient me, & te reseruabunt. Dic ergo, obsecro te, quòd soror mea sis: vt bene sit mihi propter te, & viuat anima mea ob gratiam tui.

1. EX illo monte posito inter Bethel, & Hai mouit Abraham pergens versùs austrum, vt Hebr. habetur, hoc est, ad meridiem, הנגבה hanegbah legunt LXX. ἐστρατοπέδευσε, castrametatus est in deserto, seu solitudine, quæ quia erat ad partem australem, & meridionalem; idcirco vnus, idémque vbique sensus existit. Chald. proficiscens ad meridiem: non aliquo in loco diutiùs quiescit Abraham, sed vix sumpto spatio ad reficiendas vires etiam atque etiā sublatis tentoriis, aliò atque aliò transmigrat. Non quidem leuitate animi (quis enim maturior, & grauior Abrahamo?) sed aut frequentibus Dei imperiis compulsus, aut ipse vltrò hanc peregrinandi vitam studiosè complectens, crebrò mutat stationem; quo plura patiatur in Dei obsequio; aut vniuersam terram semini suo promissam circumspiciens; plures habeat occasiones excitandi noua altaria; inuocandi nomen Domini; atque illi debitas agendi gratias & quotidie ampliores. Non languet otio Abraham, aut in valle requiescens, aut in monte residens; sed (vt ait D. Ambros.) exercetur Athleta Dei,

Iugis & infatigabilis peregrinatio Abrahami.

& duratur aduersis. Procop. legens cum LXX. in deserto, sic optimè philosophatur: Et si quis perfectus sit, tamen nunquam penitùs effugere potest hostes. Perfecti itaque est bellum gerere cum hostibus. In deserto, ait. Et Saluator in deserto tentatur. ibi siquidem plerumque tentationes feruent: quòd qui ibi degunt homines, reliquorum mortalium auxilio sunt destituti: nam frater à fratre adiutus est vt vrbs munita. Sic ille. Certè in deserto magna rerum est indigentia; pauca, quæ releuent, multa, quæ affligant, abundant. Quod quidem ad salutem animæ valde conducit, scilicet, vt laboribus affligatur corpus. Quæ sententia his verbis profertur à D. Gregor. Nazianzen. *Orat.* 12. Afflictio ipsa commodum est ad salutem pharmacum. Putarim Abraham etiam malè affectum ab incolis idololatris, cogi mutare loca; qui enim non execrarentur, atque affligerent hominem vni Deo seruientem & immolantem, & publico situ, exemplo, ac voce, vt ridicula, & turpia Chananææ gentis idola detestantem? Sed eleganter in simili euentu dixit S. Gregor. Nazianzen. *Orat.* 13. Hoc ex omnibus, quæ patimur, illustrissimum, & magnificentissimum est, quòd cum Deo periclitamur. Quid si etiam vir sanctissimus patiendi pro Deo auiditate in alia, atque alia duriora loca, & gentes ferociores se conferret, vbi semel tolerantiæ dulcedinem degustauit? Idipsum sanctis viris factitatum reperio, quorum de numero idem Gregor. Nazianzen. *Orat.* 13. sic de se, ac suæ patriæ Catholicis ab Arianorum satellitio diuexatis hæc profitetur. Tentationes, & lapidationes sæpè pertulimus, & perferre parati sumus; idque eò magis, quod periculorum, quæ pro Christo subeuntur, gustum cepimus. Cæterùm Abraham de loco in locum pulsus, & nullibi consistere permissus, vberioribus, & clarioribus in dies tam cælestibus, quàm terrestribus bonis locupletior reddebatur. Mira est enim vbertas prouentuum, qui à susceptis pro Deo afflictionibus colliguntur. Sic enim subiungit Nazianzen. Ex quibus etiam optimum fructum tulimus, nempe populi huius incrementum. Pergit ergo Abraham vadens, & vltrà progrediens, spretus quidem à Chananæis, & velut in exilium coactus. De quo appositè dixeris, quod de Cæsario fratre dixit D. Gregor. Nazianzen. *Orat.* 10. cùm à Iuliano Apostata eiectus est ab aula regia propter Christi fidem. Ad nos (ait) redit exul beatus, & victor incruentus, atque ob ignominiam clarior, quàm ob splendorem, & gloriam. Hæc Nazianz. Commendari hic etiam videtur consuetudo Abraham. Quorsum enim illo ex monte inter Bethel, & Hai discessit. Fortè (inquit D. Chrysost.) videbat quibusdam incolis non placere suum aduentum. Proinde eximiam suam mansuetudinem declarans, & quomodo tranquillitatem magnificaret; & ne cum homine aliquid haberet negotij, solitudinem apprehendit. Hæc Chrys. Disce à viro iusto cum omnibus pacem habere; vel propria vitæ commoda posthabere pacis amori, pax enim tanta est, vt meritò illam D. Ambros. *ad 6. Ephes.* appellet ianuam dilectionis. & *in 3. ad Thessalon.* ducem ad vitam æternam. Igitur pax Dei, quæ exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra, &c. *ad Philipp.* 4. Pax (inquit ibi S. Hieronymus.) Dei, qua malos sustinet, & ingratos. Christi pax, qua pro persecutoribus suis exorabat, si eam

P. 3. op.

S Greg N. *Corporis labor pharmacum animæ.*

S Greg Naz *Pati pro Deo gloriosum est.*

S Greg N. *Pati pro Deo dulce est.*

S. Greg Naz *Laborum prouentus.*

S. Greg. Naz *Humiliatio gloriatio parit.*

S Chrysost.

Paci omnia posthabenda.

S Ambr.

Ad Philip 4.
S. Hieron.

recogitemus, omnem mentem superat & inclinat. Sic Hieronym. [S. Hieron.] Inclinat quidem vel ob stuporem miraculi; vel quia mirat & compellit ad imirationem. Abraham, ne eum impiis atque idololatris pacem & amicitiam dissoloat, etiam in vastas solitudines se confert: pereant omnia; modò pax, & caritas Christi sarta tectáque persistat. [*Spes iustos confirmat.*] Non temerè Abraham sese tam inextricabili itinerum ac laborum labyrintho commisit. Fide namque, atque spe in Deum nihil non aggrediebatur. Meritóque (inquit D. Ambros.) [S. Ambr.] processus tantos habuit, quia Deum sperabat sibi auxilio fore. Spes (ait Apostolus) [Ad Rom. 5.] non confundit; quoniam non derelinquis sperantes in te Domine, *Psal.* 33. [Psal. 33.] Est etiam Abraham iusti viri typus; quare optimè in seipso adumbrauit iusti ad perfectionem virtutis progressum, vt benè obseruat Rupertus [Rupert.] ad hunc modum: [*Augmentum in virtutibus.*] Perrexit vltrà vadens, & proficiscens ad meridiem: meridies significat perfectionem. Benè ergo progredi dicitur ad meridiem; qui ab hac aurota fidei suæ vltrà vadens, & progrediens de virtute in virtutem sine dubio ad plenum, & æternum peruenit perfectionis diem. Hæc Rupertus.

2. *Castrametatus est in solitudine.*] LXX. vertunt, & Ambros. Chrys. aliique legunt. Castrensi hoc verbo significatur in primis admirabilis promptitudo Abrahami ad nutum Domini C de loco in locum commigrantis; qualem militari instituto contestatam duces ac milites, prout res postulat, diligentissimè obseruant. Igitur (inquit Chrys.) [S. Chrys.] quemadmodum de militibus solemus dicere, ita & de iusto hic dicit Scriptura, [*Promptitudo ad parendum Deo.*] quòd castrametatus sit, vt ostendat expeditum patriarcham; quòd sicut milites absque difficultate nunc huc, nunc illuc tentoria sua erigunt, ita & iustus ille quamuis secum duceret vxorem, & fratris filium, & tantum seruorum numerum, maiori tamen facilitate migrare solebat. Hæc Chrys. Ita seruos suos Dominus beatos dicit, quos cùm venerit expeditos, lumbis succinctos, stantes in custodia, & vigilantes in stationibus D suis inuenerit, *Luc.* 12. [Luc. 12.] Cæterùm hæc tam mira parendi alacritas & ad transmigrandum expeditio longè in fœminis, quàm in viris commendatior habetur, quippe quæ difficilior. Quare D. Chrys. [S. Chrys.] rectè adiungit: Mihi magis admirabilis [*Constantia mira in fœminis.*] videtur Saræ mulieris fortitudo. Cùm enim cogito muliebris sexus infirmitatem, & animaduerto quomodo tam facilè, tanta alacritate cum iusto peregrè vadit, & subinde migrat, neque ipsa molestè fert, neque iusto negotium facit, obstupesco; & censeo quòd non minorem spiritum, & fortitudinem; quàm Abraham possederit, & ipsa. Sic Chrys. Quòd autem ita fa- E cilem, & obedientem, alacrem, atque amantem vxorem habuerit Abraham, præter virtutem ipsius Saræ adscriptam, hoc esse vult D. Ambros. [S. Ambr.] æqualitati conditionis, quæ inter coniuges intererat. [*Æq... conditione sint coniuges.*] Sic enim affatur. Offendit plerumque virum, si se vxor nobiliorem nouerit. Hæc proxima superbiæ sunt. Sara non facultatibus ditior, non genere splendidior erat, ideò virum imparem non putabat, ideo quasi parem gratiam diligebat, ideo non censu est retenta; non parentibus, non propinquis, sed virum proprium quòcunque pergeret, sequebatur: Hæc Ambros. *lib.* 1. *de Abraham. c.* 1. At verbum illud, *castrametatus est*, videter etiam innuere, quæ sint, & quantæ vires illius iusti: vbi figit tentoA rium, castra dicitur locare: & quisquis aduersùs Abrahamum insurget, in castra incidet, quorum est metator homo, sed imperator Deus. [*Fortitudo iustorum in Deo.*] Quid illa sponsa Domini tenerius, & (naturam si spectes) imbecillius, vt quæ floribus, & rosis comparetur? At præsidio Dei sui suffulta tantam progrediens fortitudinem præ se ferebat, vt castrorum acies ordinata diceretur. [Cant. 6] Planè sic habet: Dominus fortitudo plebi suæ est, *Psal.* 27. [Psalm. 27.] Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus, vt sublimitas sit virtutis Dei, & non ex nobis. In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur, ait Apostolus 2. *Cor.* 4. [2. Cor. 4.] Vnde S. Chrys. [S Chrys.] Istud ipsum est mirabile, & indicium maximum B potentiæ Dei, quòd vas fictile tantum fulgorem sustinere potuit; & talem seruare thesaurum. Vndecunque pulsati seruamus thesaurum, & non perdimus. Sic Chrys. Procop. [Procop.] legit: Tabernaculum fixit iuxta mare; & quidem congruè. Deinde subtiliter commentatur. Pericula (inquiens) omnia, quæ memorat Paulus, mare intellige. Vbicunque enim fuerit sanctus Domini, tempestatis æstum, & salum habebit adiunctum. Fixit tabernaculum: constans enim & firmus existens sentit se perfectè virtutem apprehendisse. Sic ille. Quod Paulus expressit 2. Tim. 3. [2. Tim. 3.] *Omnes, qui volunt piè viuere in Christo, persecutionem patientur.* Vbi Beda. Christi passiones imitandæ, non à Christianis deliciæ conquirendæ. & S. Aug. *in lib.* 18. *de Ciuit.* [S. August. Beda.] Etiam à tempore Abel inter persecutiones mundi, & consolationes Dei peregrinando percurrit Ecclesia. Idem *in Psal.* 127. Si mortuus est diabolus, mortuæ sunt persecutiones. Si autem ille viuit, vnde non tentationes suggerit? O si incipias piè viuere, videbis quia omnes, &c.

3. *Descendit Abram in Ægyptum.*] Familiaris est Moysi modus hic loquendi, obseruato situ harum regionum; est enim Ægyptus humilior, ac depressior, quàm terra Chanaan, quare ea hac in illam descendere, ex illa in hanc ascendere viatores dicuntur. Igitur tranquillam in solitudine remotus à Chananæorum commercio vitam agebat Abrahamus; verùm à solitudine (ait D. Chrysost.) [S. Chrysost.] eiicitur, non ab hominibus, sed à necessitate famis. [*Semper & vbique labores & miseriæ.*] Nullus sanè locus vacat molestiis; nusquam cum calamitatibus induciæ sunt: vbique palæstra luctantium est; vbi viuitur, ibi militatur, cùm tota sit vita hominis militia super terram; operandi, laborandi, & sudandi maledictio Adamo irrogata, cunctis est illius filiis subeunda. Vtinam ex necessitate ipsa promerendi occasionem aucupemur: & quod ex maledicto nobis impositum est, patienter susceptum in benedictionem nostram cedat! Fugerat Abraham malorum hominum consuetudinem, procul à litibus, discordiis, calumniis, iucundissimum æuum acturus in solitudine cum Deo, cuius colloquio familiari potitus solitudinem illam non modò vrbem, sed cælum ipsum reputabat. Est enim Abraham vnus de paucis; ad quos pertinet dictum Prophetæ: *Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui*, Psalm. 36. [*Oratio deliciæ, & delectatio in Deo.* Psalm. 36.] Qui sunt isti? Qui (respondet Theodoret.) [Theod.] putant veras delicias esse, habere cum Deo consuetudinem. Itaque, vt vides, dulci quodam nomine orationem appellat Regius Psaltes, delectationem in Deo, aut de Deo: quam certè illi soli nesciunt, qui orationem haud nouerunt. Et dabit tibi pe-

titiones

titiones cordis tui. Sic Propheta declarat efficacitatem orationis in impetrando, quam D. Augustinus luculenter ita depingit *serm. 22. ad fratres in eremo.* O quàm grandis est ipsius orationis causa? ô quàm grande mysterium? ecce Moyses orabat in monte, & Iosue Amalech deuincebat. Per orationem Ezechias sanatur, & salutem animæ, & corporis adipiscitur. Per orationem Saulus efficitur Paulus, & doctor gentium: Ieremias confortatur in carcere, Daniel inter leones exultat. Iob in sterquilinio triumphat. Susanna inter senes defenditur. Paradisum de cruce latro inuenit. Stephanus de torrente in cælum suscipitur, & inter lapidantes pro Saulo exauditur. Hæc August. Ac fortasse Abrahamum Deus in solitudinem abstraxit, vt ibi liberiùs & sanctiùs orationi totus incumberet: iccirco videlicet, quia grauioribus, quàm antea exercendus erat afflictionibus. Nam orationis assiduo studio mirum in modum augentur animæ vires, quibus subinde tentationum cuspides facili negotio hebetantur & perfringuntur. Vera est enim illa sententia D. Chrysost. *in Psal. 7.* Deo magnæ curæ est; vt in virtute crescamus. Nihil autem æquè facit in virtute crescere, atque cum Deo assiduè versari & colloqui, eique perpetuò gratias agere, & psallere. Ita Chrysost. Psallere dicit; quia, & vocis oratio, & Ecclesiastici cantus de diuinis laudibus Deo sunt iucundissimi, quicquid hæretico in cœno sues amusij, & porci è contrario grunniant. Vel ipso in excidio suæ Hierosolymæ boni quondã, ac pij Hebræi, cùm Babyloniam captiui deportarentur, omnibus relictis, citharas tantummodo suas ferre curarunt, quibus antea Dei sui psalmos canere consueuerant. Ibant igitur (ait D. Ambr. *3. de offic. cap. 14.*) in Persidem sola religione liberi, quoniam sola illis per captiuitatem extorqueri nequiuit. Porrò ita diuino pabulo recreatus Abraham, sic orationis armis præmunitus ab illa sua dulci solitudine ad puluerem, & aciem laborum deducitur, coactus fame incredibili, quæ totam Palæstinã miserandum in modum populabatur. Cæterùm Abraham semper sui similis, nouit abundare, atque inopiam pati. Ecce (inquit D. Chrysost.) in aduentu iusti, fames, & fames valida, & non turbatur iustus, neque aliquid humanum patitur, & suo aduentui tribuit famis causam. Sed quia vidit naturam argui, & inualescere famem, descendit in Ægyptum. Sic Chrysost. Sed quid est hoc, quòd iustus Abraham pariter cum impiis Chananæis famis gladio affligitur? Respondet egregiè D. Cyprian. *libro de mortalitate*, cùm de simili scandalo imprudentium quorundam hominum in exitiali quadam pestilentia differit. Mouet quosdam (inquit) quòd æqualiter cum Gentilibus nostros morbi istius valetudo corripiat; quasi ad hoc crediderit Christianus, vt immunis à contractu malorum, mundo, & seculo feliciter perfruatur; & non omnia hic aduersa perpessus ad futuram lætitiam reseruetur. Cum genere humano carnis æqualitate coniungimur, spiritu separamur. Hæc Cyprian. Addiderim; Christiano homini, quòd talis sit; plusquam cæteris laborandum in hac vita. Primò, quia aduersarius noster diabolus circuit quærens quem deuoret, cui resistendum fortiter in fide. Hanc rationem sic explicat D. Cyprian. Quinimò, si qua conditione, si qua lege crediderit Christianus; noscat & teneat plus sibi, quàm cæteris in hoc seculo laborandum, cui magis sit cum diaboli impugna-

S. Aug. Orationis vis ad impetrandum.
Oratione roboratur & crescit virtus.
S. Chrys.
Cantus Ecclesiastici.
S. Ambr. *Pietas extorqueri nequit à iustis.*
S. Chrysost. *Patientia iustorum in aduersis.*
D. Cyprian. *Christianus afflictatur calamitatibus, sed cum fructu.*
1 Petr. 5. S. Cypr. *Christiano magis laborandum.*

A tione luctandũ. Cæterùm aduersùs insidias diaboli, vel bonis (quod vocant) fortunæ, vel corporis vitæ, ac saluti, vel (quod potiùs impugnatur) animæ donis, ac virtutibus, inuidentis ac nocentis nulla validior, & promptior armatura, quàm orationis habetur. *Orate*, ait Dominus, *ne intretis in tentationem.* Vnde Chrysost. *lib. 1. de orãdo Deum*, ita differit in hanc sententiam. Si dæmones nos conspexerint oratione communitos, illicò resiliunt, non aliter, quàm prædones, ac facinorosi, vbi conspiciunt militis gladium in caput suum vibrari. Quòd si contingat aliquem esse nudum orationis præsidio, hic auulsus deportatur à dæmonibus, & in calamitates, variaque mala impellitur. Hæc Chrysost. Vbi etiam B perbellè vocat orationẽ ægrotantis animæ pharmacum. At ne prætereamus Domini consilium. *Orate, ne intretis in tentationem*, Matt. 26. Rectè ad eundem locum D. Hieron. scribit: Impossibile est humanum animum non tentari, vnde & in oratione Dominica dicimus: Ne nos inducas in tentationem, quam ferre non possimus. Non tentationem penitus refutantes, sed vires sustinendi in tentationibus deprecantes. Ergo & in præsentiarum non ait: Orate, ne tentemini, sed ne intretis in tentationem: hoc est, ne tentatio vos superet, & vincat, & vos intra casses teneat. Hæc Hieronym. S. Cyprian. expendens verba illa Do- C minicæ orationis, ne nos inducas in tentatiunẽ. Qua in parte (inquit) ostenditur nihil contra nos aduersarium posse, nisi Deus antè permiserit. Sic dicitur 4. *Reg.* 24. Venit Nabuchodonosor in Ierusalem, & expugnabat eam, & dedit eam Deus in manu eius. Potestas verò aduersùs nos dupliciter datur, vel ad pœnam, cùm delinquimus; vel ad gloriam, cùm probamur. Sic Cyprianus. Igitur Chananæi fame in pœnam scelerum puniuntur, Abraham verò in coronam patientiæ, fame ipsa exercetur. Allegoria peccatoris in hac fame, quæ affertur à Procopio, sic habet. Facta est famis, nimirum spiritualis, quæ ceperat Abrahamum tentationibus solicitũ: qui enim caret pa- D ne cælesti, non cessat pergere ad vitia, virtute quasi propria terra extorris. Sic ille. Vescebatur ille prodigus siliquis, & tamen aiebat: Fame pereo, *Luc.* 15. sunt enim siliquæ cibus porcorum, non hominum: sic mundi bona non reficiunt, nec implent hominis mentem; sunt potius oneri (ait Beda) quàm vsui.

4. *Cùm propè esset, vt ingrederetur Ægyptum.*] Valde solicitus de vita, deque honestate suæ vxoris Abraham, sed tamen cogente fame pergebat in Ægyptum. Nimirum, quia (vt testatur D. Ambros.) compererat in Ægypto lasciuiam esse, iuuenum luxuriam, petulantium cupiditatem, voluptatum intemperantiam: aduertebat inter E huiusmodi viros intutam vxoris pudicitiam fore, sibique coniugis pulchritudinem periculo futuram. Hæc Ambros. Attamen vir iustus in Deo suo confidebat, qui eruit sustinentes se, & liberat eos de omni angustia. Hæc enim in maiorem ipsius vtilitatem atque honorem diuinitus fiebant. Proh quàm diuersa sunt à nostris Dei consilia! Fames, quasi lictor (ait D. Chrys.) qui vincula iniecit; ita vi è deserto in Ægyptum eum abstraxit. Audis lictorem, vincula; dolebis igitur vicem rei vinculis constricti, & patibulo dãnandi. At longè aliter cecidit. Percommodè, ô Domine, in manib. tuis sortes meæ, *Psal.* 30. Etenim (vt rectè D. Chrysost.) attende quomodo ampliora fiunt iusto septa. Dispensabat enim Do-

Matth. 26. S Chrys. *Oratio armat ad tentationem.*
Oratio ægrotantis animæ pharmacum.
Matth. 26. S. Hieron.
Orandum vt secundum vires tentemur.
S Cypr.
4. Reg. 24. *Tentatio quorsum permittatur à Deo.*
Procop
Luc. 15.
Beda.
S. Ambr. *Pulchritudo fœminæ periculosa.*
S Chrys. *Patientia iusti exercetur.*
Psal 30.

Iustus vir luminare Dei.

minus, vt non solùm Palæstinam incolentibus esset doctor, sed & iis qui in Ægypto erant, & lux suæ virtutis manifesta, cunctis omnibus. Quasi enim luminare quoddam, eum qui in Chaldæorum delituerat terra, illinc euocarat, vt eos, qui in tenebris errorum sedebant, ad veritatis viam introduceret. Ita Chrysost. Itaque, iuxta Chrysostomum, prouidens Deus, & honori suo, & saluti Ægyptiorum, fame abstractum ab eremo Abraham in Ægyptum detulit. Præterea, vt promissa compleret, nomen, & famam Abrahæ magnificaturus, vt subiungit in hæc verba S. Chrys.

S. Chrysost.

Vt igitur opere impleret promissionem, quam illi fecerat: & magnificabo nomen tuum, propterea, & famem oriri permittit, & eogente necessitate in Ægyptum eum ire facit, vt discerent, & qui illic erant quanta viri virtus. Hæc ille. Ad hæc virtus in infirmitate perficitur, iuxte Paulum: sicut aurum in fornace probat electos suos Dominus, *Sapient.* 3. Inter procellas gubernatoris industria, & ducis in prælio militaris scientia demonstratur; quocirca in Ægypti mille periculis conijcitur Abraham, vt illius virtus clariùs illucescat. Vnde D. Chrysoft. Videamus (inquit) in quantas difficultates iustus incidat, vt & eius fortitudinem discamus, & vxoris illius sapientiæ studiosam mentem. Pulchra obseruatio ad hunc locum est illa Procopij. Sinit Dominus Abrahamum pertentari metu, vt deinde cupidiùs oblatum auxilium & sentiat & accipiat, iustúmque subinde in fide soboret, & ad credendum expeditiorem reddat. Sic ille.

2 Cor. 12.

Sap. 3.

Iusti virtus in aduersis splendescit.

S. Chrys.

5. *Dixit vxori suæ, &c.*] Timebet sibi propter pulchritudinem vxoris. Quo docetur (inquit D. Ambros.) non magnopere decorem quærendum coniugis, qui viro necem plerumque gignere soleat; non enim tam pulchritudo mulieris, quàm virtus eius, & grauitas delectat virum. Qui suauitatem quærit coniugij, non tam superiorem censu ambiat, quàm necessitates non terreant maritales; non monilibus ornatam, sed moribus. Hæc Ambros. O miseram pulchritudinem, quæ tam turpes in vsus expetitur! Certum est enim illud Tertul. *libro de cultu fæm. cap.* 3. Propriè vsus, & fructus pulchritudinis corporis luxuria est. Hoc solent vernantius pratum subintrare, fœdaréque lutulentæ sues. Illa verò felicior simul, & prudentior fœmina; quæ si speciosa naturaliter est (inquit Tertul.) non adeò sit occasioni. Videlicet ne se ornat exquisitiùs; ne vna sit de numero illarum, in quas inuehitur Isaias cap. 3. cùm ait: *Eleuatæ sunt filiæ Sion, pedibus suis composito gradu incedebant.* Alij legunt, pedes suos laqueolis vinciebant. Sic ornatus ascititij fœminarum aptissimè describuntur: sunt enim illecebræ, atque irritaméta libidinis; sunt retia, quibus spectantium illigantur oculi; catenæ, quibus animi constringuntur. Quòd si ea vis inest pedū ornatui; quid de facie, de capite, de pectore dicemus? Ob istarum (inquit S. Hieronym. *ad locum Isai.*) fœminarum delicias, atque luxuriam depasti sunt exactores vineam Domini. Lateat, ignoretur Christiana mulier: vt (autore Tertul.) & spiritus intus in ea coronetur; non vt oculos, & suspiria adolescentiū post se trahat. miratus hic, & meritò D. Chrysost. formositatem istius fœminæ etiam in tam longæue senectute. Vide (inquit) quanta mulieris etat formositas: nem & cùm in senectam iam vergeret, & post tot annorum numerum adhuc durauit vigor pulchritudinis in facie, etiam post tantam miseriam, &c.

S. Ambr.

Qua mulier eligenda in vxorem.

Tertul.

Pulchritudinis fructus turpis.

Tertul.

Isa. cap. 3.

Perstringitur ornandi studium in fœminis.

Latere debet mulier, ne fit scandalo.

S. Hieron.

Tertul.

S. Chrys.

Sara pulchritudo admirabilis.

A malorum sustinentiam, quam in itinere fuit experta, de locis in loca transeundo, & de regione in regionem migrando. Quem non fortiam virorum defatigarent tot continuæ peregrinationes? Verùm egregia hæc mulier, etiam post tot exantlatas ærumnas, luculenta adhuc erat facie, vnde vehementem, & congruam curam afferebat iusto. Sic Chrysost. Putarim, & in gratiam virtutis Abrahæ, & ipsius etiam Saræ à Domino supra ætatem, ac itineris labores admirabilem illam fuisse collatam mulieri pulchritudinem. Illius autem modestiorem & probitatem ex eo non leuiter colligo, quòd decore ipsa suo (vt plerunque fit) non insolescat. Nam, delicate obseruat D. Chrysoft. Considere (inquiens) quantum confidebat personæ mulieris, non timens ne forte laudibus remissior fiat, cùm illi dicit: Noui quòd pulchra sis mulier. Id quidem optimè, quia (vt dictum est è Tertullian. *libro de cultu fæmin. cap.* 3.) vxor nulla deformis est marito suo. Satis placuit, cùm electa est, seu moribus, seu forma commendata. Addiderim: dummodo maritus ea sit honestate, que decet hominem esse Christianum: nam impurus abiecta sua vxore appetit alienam. Quod in fœmina pulchriùs eminet, est ipsa morum probitas, & corporis animæque pudicitia, qua prudentes viri vehementiùs leniuntur. Vnde Tertull. adiungit: Omnis maritus castitatis exactor est; formam verò fidelis non expectat, quia non iisdem bonis, quæ Gentiles putant, capimur. Præterea: Noui (inquit Abraham) quòd pulchra sis mulier. Nihil planè secius, quàm vt solos maritus dè pulchritudine vxoris, & sciat, & glorietur: ipsa verò mulier pulchram se, nec videat, nec nouerit: Nam formæ ista gloria (vt eleganter loquitur Tertull. *cap.* 2.) vana & stuporata: hoc est, quæ intuentium oculos, atque animos stupore detinet, fœminas è sanæ castæque mentis statu in amentiam, etque petulantiam plerunque euertit.

B

S. Chrys.

Sara modestia cum pulchritudine.

Tertul.

C

Tertul.

Christianus pudicam vxorem, non pulchram expetit.

Tertul.

Pulchritudo peruiciosa.

6. *Cum te viderint Ægyptij, &c.* Coniugium celat Abraham, propinquitatem detegit, vt suo periculo succurrat. Erit fortasse, qui dolum calumnietur, eo magis, quo certius in discrimen vxoris pudicitiam inducit. Sed D. August. *quæst. in Genes.* 16. laudare videtur consiliū Abrahæ. Vxorem (ait) maritus Deo commiserat, tacens quòd vxor esset: vt caueret, quod cauere, quantum homo, poterat; & Deo commendaret quod cauere non poterat. Ne si & illud, quod cauere poterat, Deo tantùm dimitteret, non in Deum credere, sed Deum tentare potiùs inueniretur. Sic Aug. Idē *lib.* 22. *contra Faustum, cap.* 36. Cùm inter ignotos propter excellentissimam pulchritudinem Saræ, & eius pudicitia, & mariti vita esset in dubio, nec vtrumque tueri posset Abraham, vestùtamen vnum horum posset, id est, vitā ne Deum suum tentaret, fecit quod potuit, quod autem non potuit, illi commisit. Qui ergò se hominem occultare non valuit, maritum se occultauit, ne occideretur; vxorem Deo credidit, ne pollueretur. Hæc August. Hinc monemur, ne in dubiis, ac periculosis rerum euentibus constituti, eut totum Deo commitamus, aut nobis tantum innitamur: omnis est, quanta ex nobis exposcitur edhibenda industria; mediis, quæ prudentia edocet, sedulò vtendū: quo posito fundamento tote subinde spes erigenda in Deū; illi cætera, quæ desiderantur, fideliter committamus; ab illo feliciter rei euentum, & speremus & petamus. Poterat quidem (ait August. *capite indicato*) Deus Abra

D

S. August.

Hominis industria cū spe, & fiducia in Deum.

E

S. August.

Abraham cum coniuge sua ab omni pernicie tutati, & nec vxor appeteretur ab aliquo, nec propter illam ipse necaretur. Sed si interrogatus Abraham, illam fœminam suam esse iudicaret vxorem; duas res tuendas cómitteret Deo, & suam vitam,& coniugis pudicitiam. Pertinet autem ad sanam doctrinam,quando habet,quod faciat homo,non tentare Dominum Deum suú. Cuius rei prior ipse Saluator exemplum præbuit, cùm in ægyptum infanus portantibus parentibus fugit;quia nondum venerat hora eius; non cuius horæ necessitate cogeretur mori, sed cuius horæ opportunitate dignaretur occidi. Hæc August. Denique vt ab omni calumnia immunem,ac securum esse ostendamus Abrahamú, illud præ oculis habendum, quod ipsemet Aug. præmiserat *cap.* 32. videlicet: Abraham coniugem castam,& castu corde sibi cohærentem,de cuius animo,vbi pudicitiæ virtus habitabat,nullo modo dubitabat; tacuit vxorem, dixit sororem;ne se occiso ab alienigenis, atque impiis captiua possideretur; certus de Deo suo,quòd nihil eam turpe,ac flagitiosum perpeti sineret. Nec eum fides ac spes fefellit. Hactenus D. August. Non satis laudãdam putat Saram D. Ambros. quòd tam viri sui amans fuerit, vt illius salutem etiam suo pudori anteferre non dubitarit. Sororem (inquit) se eius asseruit; contenta, si ita esset necesse,se periclitari pudore, quàm virum salute: vt tueretur maritum, mentita est germanitatem, ne insidiatores pudoris eius, tanquam æmulum, & vindicem vxoris necarent. Hæc Ambros. Non hoc tamen exemplum fœminis est imitandum, vt alicuius rei gratia etiam pro salute suorum coniugum pudicitiam suam prostituant; nullo enim euentu licet peccare, ac similiter adulteriũ committere. Hauddubiè mihi videtur tali fuisse pudicitia, & constantia vxor Abrahami,vt mortem potiùs subire quàm adulterio consentire apud se statueret. Firma igitur, & secura in Deo suo periculum illud pudoris adiit, quòd pollui non permitteretur; & fortè permissa tangi ab alieno homine vel morte ipsa tantum facinus à se propelleret. Deniqoe (vt rectè obseruat Procopius) non absque diuina prouidentia cecidit, vt in metu esset Abraham, vt talia præciperet Saræ,vt Sara ei postea eriperetur. Sic docuit Pharaonem,dum vlciscitur iustum,& ei benè facit, vt vnà cum gentibus cognosceret Deum. Sic ille. Ita iustis omnia cooperantur in bonum:& in correctionem malorum Deus multa, & mira molitur.

Matth. 2. Fuga Domini Iesu in Ægyptum.

S. Aug. Abrahã vxoris pudicitiam Deo commisit.

S. Ambros. Saræ amor in maritum & in pudorem.

Procop.

7. Cæterùm portenti simile est, quàm sacrosancta matrimonij iura, etiam inter ægyptios omni libidinum turpissimarum dedecore prorsus infames haberentur. Nec enim Abrahamo viuo eripi vxor ab aliquo, vel profligatissimo poterat;nec id timuit Abraham, sed vt priùs necaretur vir, quàm vxor illius violáda raperetur. Subnotauit hoc ipsum subtiliter Procopius ad hunc modum. Cùm leges,quæ coërcebant adulteros,saluæ, & incolumes vigerent apud ægyptios;existimabat Abraham:Certè me ex insidiis periment, deinde vxorem meam rapient, quasi iam euaserint pœnas, quas in adulteros comminantur leges. Hæc ille. O tempora! ô mores! inter Ægyptios inuiolatum stat matrimonij ius; & inter Christianos toties & tam turpiter violatur! Cùm viderint (ait) te Ægyptij, dicturi sunt: Vxor illius est,& interficient me, & te reseruabunt. Duo innuit admiratione dignissima; A me interficient priùs, vt te iam extra virum, & matrimonij ius liberè & licitè (vt putant) potiantur. Alterum, dicturi sunt,vxor ipsius est;an non dicturi sunt potiùs, ipsius concubina est; quid enim noui apparet, meretricula cum lenonibus huc illuc vagari? Certè aut in tanta perditorum morum licentia nihilominus Ægyptiis detestabilis erat (vt esse debet) concubinatus: aut tam mira virtus in Abrahamo, & in Sara, vel ipsa specie oris, & vulgari consuetudine relucebat; vt inter eos nihil non iustum, purum, ac sanctum esse videretur. Abscondi enim haud potest virtus eminẽs, qualis in Abrahamo & in Sara cernebatur. Vnde absolutè monet B Apostolus: *Modestia nostra nota sit omnibus hominibus,* ad Philip. 4. Omnia quippe (declarat Beda, seu potiùs August. *epist. ad Marcell.*) bona opera amãt in luce constitui: non propter humanam gloriam, sed vt videant & glorificent Deum, &c. Sic ille. Quàm verò dimissè atque humiliter vxorem precatur Abraham: Dic obsecro te,quòd soror mea sis; vt benè sit mihi propter te, & viuet anima mea ob gratiam tui. Sic plane contigit; benè fuit Abrahæ propter vxorem, sororis nomen ementitam:vixit anima Abrahæ propter gratiam Saræ. Rectè Tertul. *loco citato*: Abraham sororem mentitus Saram, salutem contumelia redemit. Vixit quidem, sed non sine rubro, ac dolore,quòd ne perimeretur, vxorem à se abripi C viderit. Nemo hic arbitretur Abraham impostorem,& fraudulẽtum extitisse. Celari voluit coniugium; mentiri coniugem noluit. Neptis erat Sara ex fratre vterino; vnde verissimè sororem appellat more Hebræorum cognatos eo nomine appellantium. Abfuit quidem à tanto viro vitium seruile,vti vocatur,mendacium. Veritatem erga Deum & homines semper exhibuit, quæ summum, & honorem, & amorem solet conciliare, quemadmodum egregiè obseruat Rupert. *ad* 18. *Ioan.* vbi Dominus ad Pilatũ: *Veni* (inquit) *vt testimoniũ perhibeam veritati.* Ergo Abbas veritatis (ait) nomen amabile est, & honorabile illud est; humana sponte natura consentit;& li-D cèt significatum eius nequissimi nebulones oderint, tamen ipsum eius nomen nullibi vnquam detestari licuit. Itaque victus, & deficiens dicit ei Pilatus: Quid est veritas? Sic ille *lib.* 13. *in Ioan.* Vel ipsum nomen veritatis auditum perculit hominem principem, ac magistratum, etsi alioqui Ethnicum,ac nefarium. Porrò autem quicquid sit de Abraham,& Sara. Nullum hîc mendacium, fucus nullus,haud labes vlla, si dicamus illi inter mulieres benedictæ: Obsecro te ô Domina, dic qoòd soror, & mater nostra es, vt benè sit nobis propter te, & viuet anima nostra ob gratiam tui. Quid enim nobis fieret, si Virgo Dei mater apud Deum interpellans pro nobis non E sororem, non matrem nostram ageret? Sane ob gratiam virginis Deiparæ viuimus. Matrem suã Deus deprecantem læto vultu excipit, & libenter exaudit. At illa quidem quàm pia,quàm dulcis mater misericordiæ? *Manum suam* (Prouerb. 31.) *aperuit inopi, & palmas suas extendit ad pauperem; lex clementiæ in lingua eius.* scilicet, vti nec à sole auferri potest quòd non luceat, nec ab igne, quòd non adurat; ita nec à Virgine Dei matre, quòd misericors, & pia non sit, innatam, inuiolabilem, sempiternam, simul cum dignitate matris Dei legem clementiæ diuinitùs accepit. In lingua eius dicitur; eo quòd in continuis supplicationibus ad Deum Filium effusis admira-

Adulterium etiam apud Ægyptios execrandum.

Procop.

Ad Phil. 4.
Beda.
S. August.

Tertul. Abrahã probro ac dolore affectus ob cõiugis pulchritudinem.

Rupert. Ioan. 18. Veritas amabilis, & honorabilis.

S. Maria mater salutis, & misericordiæ erga homines.
Prou. 31.

bile a

Isai 3. Rectè Isai. 3. *Mulieres dominatæ sunt eis.*

a. Porrò vt altiùs assurgat commentatio, nec tamen extra chorum subsultet: viderunt Prophetæ mulierem alteram vtique decus, & ornamentum mulierum, inter mulieres solam benedictam viderūt, quòd esset pulchra nimis, supra omnem creaturam tam quæ in terra, quàm quæ in cælo est. Et nunciauerunt principes, imò & Regum præstantissimi Dauid, ac Salomon de ipsius pulchritudine; & laudauerunt eam; ille cecinit: Astitit Regina à dextris tuis in vestitu deaurato, circūamicta varietatibus; omnis gloria eius filiæ Regis, &c. *Psalm.* 44. Iste tota sua

Psal. 44. B Mariæ duplicata pulchritudo. Cantica canticorum in depingenda præclara, & eximia specie huius virginis penè consumit. Ergo Rex ipse cælestis concupiuit speciem huius admirabilis mulieris, & in Reginam asciuit. Sed quæ tanta fuit ista pulchritudo, imò & geminata pulchritudo, propter quam bis pulchra dicitur ab ipso Deo: *Ecce tu pulchra es amica mea, ecce*

Cant. 1. S. Bernard. *tu pulchra es?* Cant. 1. D. Bernard. *serm.* 45. *in Cant.* interpretatur innocentiam cum humilitate coniunctam. Deinde concludit geminum in Virgine beatissima fuisse decorem: Quia (inquit) sanctimoniam non amisit, & humilitate non caruit, & ideo concupiuit Rex decorem eius, quia humilitatem innocentiæ sociauit. Latiùs adhuc accipi solet pulchritudo animæ pro gratia, virtutúmque ornamentis: quibus Virgo beatissima supra omnem creaturam vti decebat, incomprehensibilem maiestatem matria Dei, excelluit in mundo; signum magnum, mulier amicta sole. In iis etiam, & acquirendis, & excolendis tota in- C stotum insudat industria, quicquid sit de externa corporis deformitate. Talis apparebat illa sponsa Domini, quæ aiebat: *Nigra sum, sed formosa;*

Anima, non corporis quærenda pulchritudo. Cant. 1. Cant. 1. Nigra vestro (ait Bernard. *serm.* 25.) ô filiæ Ierusalem, formosa diuino Angelicóque iudicio. Etsi nigra foris, sed intus formosa, vt ei placeat, cui se probauit. Felix nigredo, quæ mentis candorem parit. Meritò omnis cura sanctorum, spreto ornatu, cultúque superfluo exterioris hominis, qui certè corrumpitur, omni se diligentia præbet, & occupat excolendo, ac decorando interiori illi, qui ad imaginem Dei est, & renouatur de die in diē. At non in solo fortassis candore interno, sed in exteriori quoque nigredine gloriandū, nequid omnino sanctis deperear, sed omnia cooperentur in bonum. Sic Paulus:

2. Cor. 12. Ad Gal. 6. Crucis ignominia gloriosa. *Libenter gloriabor in infirmitatibus meis*, 2. Corinth. 12. *Absit mihi gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi*, ad Galat. 6. Grata ignominia crucis ei, qui Christo ingratus non est. Hactenus D. Bern.

3. *Et sublata est mulier in domum Pharaonis.*] Sublata est vtrique inuita, & nolens à nolente viro, & inuito auulsa; dolens à dolente, cùm resistere nequirent. Nec id mirum, etsi deplorandum. Prona illis seculis (vt ait D. Ambrosius *de obitu Theodor.*) potestas in vitium ferebatur, &

S. Ambros. Potentium effrænata libido. more pecudum vaga sese libidine polluebat, ignorabat Deum, &c. Io multis quidem non tam salutaris Reipubl. quàm exitialis esse solet potentia, vt ad illos dictum à Propheta intelligatur: *Audite verbum hoc vaccæ pingues, quæ estis in monte Samariæ, quæ calumniam facitis egenis, & confringitis pauperes*, Amos 4. Locus est de principibus, ac potentioribus tyrannicè pauperculos opprimentibus. Vocat vaccas pingues, significans

Amos. 4. S. Hieron. S. Cyril. Alex. eos (ait D. Hier.) non agriculturæ præparatos. Et S. Cyril. Alex. magis sibi ministrari, quàm ministrare cupiētes, qui vanescētibus voluptatibus

A sese farciebant, & pedibus modicos proterebāt. Iurat ergo istis Dominus, quoniam dies venient super vos, & leuabunt vos in contis: hoc est, vos ipsos ita luxui, deliciis, & crapulæ deditos timor dura patiendi ad labores militares, & arma capessanda impellet. Ita Cyrill. Grauis quidem pœna effœminatis huiusmodi est; vt à deliciis ad arma, ad prælium, & mortis pericula venire cogantur. Vtique abdomini & Veneri seruientes, non de communi bono sunt soliciti, nec excolendæ Reipubl. egregiam (prout debent) nauant operam. Non sine eiulatu mulieris, & ploratu viri factum illud diuortium est inuoluntarium, B sed potentiæ, ac libidini cedunt omnia humana, diuináque iura, per summam iniquitatem obtrita, sed sciat Deum esse vltorem. Veniet tempus eùm (vt ait de illis Michæas *cap.* 3.) clamabunt ad Dominum, & non exaudiet eos, & abscondet faciem suam ab eis, quia & illi nequiter egerant à precatoribus vultum. Sublata est mulier in domum Pharaonis, non in cubile, non in lectum statim constupranda, sed deducta in domum Regis et vxor illius futura, post solennes (vt in regiis aulis fieri solitum) ritus, quos in libro Esther inuenies. In quam sententiam sic scribit D. Hieron. *de quæst. Hebr.* Potest fœda hæc necessitas excusari, quòd iuxta librum Esther quæcunque mulierum placuisset regi apud veteres, sex mensibus vngebatur oleo myrtino, & sex mensibus in pigmentis variis erat, & curationibus fœminarum, & tunc demum ingrediebatur ad Regem; atque ita potest fieri, vt Sara postquam placuerat Regi, dum per annum eius ad Regem præparatur introitus, & Abrahæ Pharao multa donauerit, & Pharao postea sit percussus à Domino, illa adhuc intacta ab eius concubitu permanente. Sic Hieron. Quicquid hac de solenni curatione mulierum fuerit, illud mihi quàm verissimum habetur, quod scribitur à Philone *libro de Abraham*, hisce verbis. Erat Sara animi & corporis dotibus ornatissima. Hac visa, quidam Ægyptiorum optimates admirati pulchritudinem (nihil enim eximium latere potest) D tem ad Regem suum deferunt. Is forma mulieris captus abiecta hospitalitatis iuris reuerentia, voluit ea prætextu nuptiarum potiri. At illa in aliena regione, apud impotentem, & crudelem principem, omni destituta auxilio (nec enim vir eius malum impendens arcere poterat) ad eam, quæ sola supererat, opem diuinam confugit. Hæc Philo.

Mich. 3.

S. Hieron. Sara pudicitia in Ægypto intacta.

Philo. Nihil eximiū latere pot-st.

Pharaonis libido & tyrannis.

4. *Sublata est in domum Pharaonis.* Nihil fœmina imbecillius, magisque iniuriis expositū, maximè si pulchra sit. Non temerè pulcherrima illa pariterque modestissima puella, quæ Dei beneficio tandem ad summam regni felicitatem euecta est, duplici nomine dicta legitur, Esther & Edissa: optimè aduertit Glossa; Esther absconsa, E Edissa misericordiam consecuta interpretatur. Recta quidem via ad consequendam Dei misericordiam fœminis est susipsatum absconsio, vt ratò, & non nisi graui quadam vrgente necessitate in publicum, vbi præsertim conuentus hominum fiunt, comptæ, ac pulchræ prodeant. Cæterùm Sara maritum secuta prodit in publicum, & famis necessitate (quam D. Hieron. lepidè vocar foedam necessitatem) ingreditur Ægyptum, & per violentiam inuita, dolénsque à viro suo auulsa tollitur in palatium Regis. At sancta mulier in tanto discrimine ad Deum confugit, plena fide, spéque in ipsius patrocinium. Verùm spes

Glossa. Mulier in abscondito tuta est.

S. Hieron.

ſpes non confundit ; quoniam in me ſperauit, liberabo eam, *Pſalm. 90.* Hoc primo fidei fundamento nititur oratio: vt credat, vt ſperet in Deũ, qui Deum orat, vt exaudiatur à Deo. Vnde D. Auguſt. *de verbis Domini, ſerm.* 56. Si fides deficit, oratio perit. Quoniam in me ſperauit, liberabo eum; inuocabit me, & ego exaudiam eum, *Pſ.* 90. Ad quem locum D.Bern. *ſerm.* 15. *in Pſalm. Qui habitat.* Dulciſſima liberalitas in ſe ſperantibus non deeſſe. Quis autem ſperauit in eo, & confuſus eſt? Quemcunque enim locum calcauerit pes veſter, veſter erit. Pes veſter, vtique ſpes veſtra eſt; & quantumcunque illa proceſſerit, obtinebit, ſi tamen in Deum tota figatur, vt firma ſit, & non titubet. Hæc Bernard. Noli timere (ait ad hunc locum S.Aug.) quando tribularis, ne quaſi non ſit tecum Deus, fides ſit tecum. Fluctus ſunt maris, turbaris in nauigio, dormit in naui Chriſtus, excita Chriſtum dormientem, erige fidem tuam, & tecum eſt Deus in tribulatione. Sic Auguſt. nihil non quod tamen nobis expediat, fides in Deum vera & perfecta conſequitur. Vnde pereleganter dicitur à S.Cyril. Hieroſ. *catech.* 17. mercatura lata eſt fides. Non exaudimur ſæpiùs, etſi oremus; quia non confidimus in Domino, ſed interim in aliis atque aliis rebus omnem ſpem noſtram collocamus. At niſi Dominus cuſtodierit ciuitatem, fruſtrà vigilat qui cuſtodit eam, *Pſal.* 126. Surrexerat aliquando ſponſa, vt Dominum ſuũ quæreret; circumuiens ciuitatem, fortè incurrit in vigiles, & cuſtodes ciuitatis, qui venientem percuſſerunt, & pallio inſuper ſpoliarunt: per vigiles illos cuſtodes, intelliguntur Angeli ſancti, & prælati etiam, in quorum ope ac patrocino malè quidam totam ſuam ſpem fixam habent, nec interim de Deo curant. Hanc præpoſteram animæ fiduciam, vel ab ipſiſmet patronis vindicatam hoc loco intelligit D.Bern. cuius hæc ſunt verba *ſerm. citato.* Percuſſerunt me, & vulnerauerunt me, ait ſponſa, *Cant.* 5. Vt quid ita? ni fallor, vrgebant, vt pertranſiret proinde inuentura dilectum. Denique etiam tulerunt pallium meum (inquit) haud dubium, quin vt curreret expedita. Sic Bern. Deinde, vt exaudiatur orans, neceſſe eſt, vt clamet, iuxta illud: *Clamauit ad me, & exaudiam eũ,* Pſal. 90. Vbi idem Bernar. *ſerm.* 16. Dulcis lex, quæ meritum exauditionis in clamore conſtituit poſtulationis merito; nõ exauditur, qui clamare diſſimulat, aut omnino non poſtulans, aut tepidè poſtulans, & remiſsè. Siquidem in Dei auribus deſiderium vehemens, clamor magnus: è regione autem remiſſa intentio, vox ſubmiſſa. Clamores iſtos proculdubio credendum eſt à ſancto Abraham, & à Sara coniuge pudiciſſima in tam miſerabili euentu diu multúmque ſublatos in Deum pauperum & miſerorum protectorem fuiſſe. Nihil eximium (dixit Philo) latere poteſt; etſi Virgo abſcondita, & mundo incognita fuerit Nazareth: latere tamen diu non potuit. Ad illam ergo Deus, ad illam Angeli, ad illam tanquam ad centrum homines, & creaturę omnes reſpiciunt. Adeò eximia pulchritudo Virginis apparuit, vt Deo ipſi fuerit amori, Angelis ſtupori, hominibus honori. Sublata Virgo eſt in domum Dei, concupiuit enim Deus ſpeciem illius. Facta eſt æterni Patris filia, mater Verbi, Spiritus ſancti ſponſa. Et quod hinc optimè conſequitur, vt vocat S. Method. margarita regni cæleſtis pretioſa. Cyrillus: Margarita orbis terrarum. Chryſippus: Specimen gemmæ, omne pretium excedentis. Mariam totam (ait D. Hieronymus) incendit Diuinus amor, ita vt in ea eſſet amor continuus, & ebrietas perfuſi amoris. Et quidem de plenitudine matris Dei nos omnes accepimus; plena fuit illa gratiarum donis, vt in nos ea refunderet. Nobis igitur benè Deus vſus eſt propter Virginem matrem ſuam. Currite igitur (ait S. Bernard. *de lament. Mariæ*) currite omnes ad Virginem quæ peperit Chriſtum, ipſa enim portauit Regem gloriæ, illum omni petenti datura.

Pſal. 90. — *S. Auguſt. Oratio plena fide & ſpe.* — *S. Bern.* — *S.Auguſt. S. Cyr. Hieroſol.* — *Pſal. 126.* — *Cant. 5.* — *In Deo ſolo ſpes & amor ponendus.* — *Cant. 5.* — *Pſal. 90. Orationis efficacia.* — *B. Maria admirabilis gratia.* — *S.Method. S.Cyrill.* — *Chryſip.* — *Hier.* — *S.Bern. B. Mariæ magnificentia in nos.*

5. *Abram verò benè vſi ſunt propter illam.*] Hebr. legitur in ſingulari היטיב *heitib*, benefecit, benè vſus eſt Pharao. Regem cæteri ſeculi Abrahamum mirificè honorabant; multis affectum beneficiis à Rege tanquam ſororium. Sed planè turpes illi honores, fœda beneficia; quæ quo plura, & maiora, eo viduati viri coniuge animum acriùs exulcerabant. Vnde appoſitè diuus Chryſoſtomus. Hæc autem (inquit) ipſa, quæ honoris & miniſterij gratia data ſunt ei, quomodo non magnum rogum in eo ſuccenderunt? quomodo autem non eius exuſſit mentem, & deflagrari fecit rationem cauſæ tantorum donorum? Ita Chryſoſtom. Dedecoroſum planè præmium eſt, quo admiſſa donatur turpitudo. Prauum illud hominum eſt, & maximè principum conſilium, vti gratiùs & magnificentiùs ſua donent iis, quos ſuarum voluptatum fautores habent, & adminiſtros: quàm iis, qui & naturæ, & virtutum præſtant ornamentis, aut pro communi Reipublicæ bono, multum diúque laborarunt. Non ſic Rex ille ſapientiſſimus & ſanctiſſimus, qui dicebat: *Diſcedite à me omnes, qui operamini iniquitatem,* Pſal. 6. Pulchrè idolum, & vanitatem transferas ex Hebr. און. Expellit Dauid à ſuo conſortio tanquam peſtem aulæ iſtos operarios, idolorum ac vanitatum, qui regibus inſeruiunt conſilio, atque obſequio, ad idola concupiſcentiæ efformanda, & ad vanitatem ſeculi ambiendam. Eos à regia, velut paleas à granis in area excutiebat; quo nomine ſic appellantur ad hunc locum à D. Auguſtin. Quorſum autem ſeruantur paleæ, niſi ad pabulum pecudum, & fomitem ignis? nec illi vitiorum ſatellites alios in vſus viuunt; quàm, vt diabolo peccantium, quos decipiunt, animas veluti eſcam adminiſtrent, & poſt hanc vitam ſempiternis incendiis comburantur. Ablegat igitur Rex iſtos iniquitatis operarios; nec enim locum habent in aula Dauidis; vbi dies noctéſque ſtratum lacrymis irrigatur. Idcirco adiungit: Quoniam exaudiuit vocem fletus mei: quaſi diceret, fruſtrà mihi læta, mollia, voluptaria ſuadebitis homini, quem ſola delectat pœnitentia, & lacrymarum panis recreat. Eſt tamen quòd Pharaonem laudes. Hoſpiti Abrahamo iniuriam intulit; ſed eam grandi beneficiorum cumulo compenſauit; fuerunt enim ei oues, & boues, aſini, & ſerui, &c. Quid verò non liberaliter, non prodigè princeps expendet pro explenda voluptate? Hinc optimè apud ſanctiſſimum Iobum, libido igni etiam vſque ad radices genimina deuoranti comparatur, quippe quæ ſemel in animum admiſſa, vel in ipſam rem familiarem deſæuiat; ac pinguiſſima etiam patrimonia breui tempore depeculetur. Sic ille iuuenis diſſipauit ſubſtantiam ſuam viuendo luxurioſè, *Lucæ* 15. Benè vocat (inquit Beda) vitam prodigam, amantem fundere atque ſpatiari pompis exterioribus, intus inaneſcentem. Laudandi ſunt pariter Ægyptij, quòd nec aduentantem hoſpitem irriſerunt; nec fœmi

Turpe lucrum pro pudicitia. — *S. Chryſ. Principes ſua voluptatis miniſtros honorant.* — *Pſal. 6.* — *Ab aula regis arcendi qui ad libidinem & vanitatem inſtigant.* — *S.Auguſt.* — *Dauidis aula, & lectus.* — *Iob. 31. Libido ignis omnia comburens.* — *Luc. 15.* — *Beda.*

fœminam, cuius admirabantur pulchritudinem, A violenter oppressissent; sed ad regem, quam speciosa illa esset, detulerunt: sicuti obseruat D. Chrys. Admirare (inquiens) quomodo nullus Ægyptiorum mulieri vtpote peregrinæ, & à terra aliena aduentanti aliquid fecerit, neque contempserint virum: sed ingressi regi omnia nuntiarint. Ita Chrys. & quidem in summam confusionem nostrorum temporum, in quibus, non apud Ægyptios, sed apud Christianos, nusquam tuta, si nota, esse potest fœminæ, præsertim pauperioris, pulchritudo. Porrò D. Chrys. præter innatã forte Ægyptiis modestiam erga hospites illos, arbitratur hoc diuino consilio præstitũ esse, vt nullus nisi rex ipse Pharao Sarã abstulerit Abrahamo, & rationem egregiam subiicit. Cæte- B rùm (inquit) hoc factum est, vt res fieret manifestior, & vltio non in priuatum, & plebeium aliquem, sed in regem sæuiret, vt vbique diuulgaretur hoc factum. Ita Chrys. Multis contendit idem Chrys. factum Abrahami excusare, quem putat in eo lapsum, vt præ necessitate coniugem adulterio exposuerit. Quam in sententiam iuere quoque Tertull. Orig. & Ambros. Verba Chrys. sunt. Quia nondum mortis erat soluta tyrannis, propterea in adulterium vxoris consentit iustus, & quasi seruit adulterio in mulieris contumeliam, vt mortem effugiat. Erat adhuc terribilis facies mortis, nondum erant æreę portæ confractæ, nondum erat aculeus eius hebetatus. Sic Chrys. Sed potius ab hac calumnia duximus immunem Abrahamum: timorem certè præ se tulit C nimium, fortasse & minùs dignum tanto viro: sed nihil mirum cùm nondum mors à Christo Domino fuisset victa in cruce, & quidem ad maiorem humilitatem Abrahami, timuit etiam Elias & fugit, 3. Reg. 19. At quomodo (quærit Procop.) cùm tantam haberet potentiã, & virtutem? quia non solùm Propheta erat, sed & homo. deinde metus hic diuinæ dispensationis fuit. Etenim ne tam miraculosi operis (in sacrificio) magnitudo eum insolentem redderet: gratia Dei metum ei indidit, vt suam imbecillitatem agnosceret. Sic ille. At mortem nunc innumerabiles etiam pueri, et puellæ contemnentes ad martyrium conuolant; quinimo deliciis, & voluptatibus seculi abdicatis, fortitudinem suam ad subeundam deinde mortem exercent. Enimuerò, vt D D. Aug. in fest. S. Laurent. homil. 3. optimè colligit: Necesse fuit Martyres, eos non solùm fuisse, cùm passi sunt, sed etiam tunc martyres Christi esse, cùm viuerent. Laudat etiam S. Chrysost. Saram, quòd (vt loquitur) quantum in sua voluntate pendebat, etiam adulterio se exposuit, & barbarorum tulit congressum; vt iustum seruaret. Cæterùm ea non fuit mens Saræ, vt iam diximus. Laudanda illa potius, vt ipsemet Chrys. adiiigit: propter patientiã, qua tot peregrinationes subiit, propter obedientiam, & amorem, quem marito exhibuit, illum libenter, & perامanter sequuta peregrinantem. Hoc verè (concludit) est coniugium, quoniam non solùm in prosperitate, sed & in periculis simul obambulant: hoc germanæ E caritatis indicium est, hoc signo certissimè internoscitur amicitia. Deinde propter beatam in tanta mulieris venustate (sic ait) continentiam. Ex quo subinfert: Nullus igitur accuset pulchritudinem, nullus inutiliter dicat: Hanc perdidit forma, huic pulchritudo causa fuit interitus; non pulchritudo in causa est; absit; opus enim Dei est & ipsa: sed peruersa voluntas malorum omnium

S. Chrysost. *Mater modestiæ in Ægyptiis quàm in Christianis.*

Vindicta Dei contra libidinosos memorabilis.

Tertull. Orig. Ambr.

S. Chrys. *Timor mortis in Abraham nimius.*

3. Reg. 19. Procop.

Post Christũ crucifixum ad mortem annuolant martyres.

S. Aug. *Voluptatum abdicatio fructus martyrio.*

S. Chrys.

Coniugum amor.

S. Chrys.

Non pulchritudo, sed voluntas nocet.

causa est. Certabat igitur Sara cum iusto virtutibus; ideo & tantam eius curam habuit Deus, tantùmque supernè illi retributum est. Hæc ille. Proh quàm multos vtriusque sexus in cælibatu, & in virginitate viuentes ij vincunt, qui Abrahami & Saræ sanctum & pium coniugium imitantur! Audi hoc ipsum ex P. Damian. *serm. 3. in Nat. virg.* Plerunque (ait) conuersatione coniugatorum vita confunditur virginum; cùm illi vltra habitum assumunt opera, & isti iuxta ordinem proprium non excitant corda. Vnde & per Prophetam dicitur: Erubesce Sidon, ait mare; quasi enim per vocem matris, ad verecundiam Sidon adducitur, quando per comparationem, vitæ secularium, atque in hoc mundo fluctuantium, eius qui munitus, & quasi stabilis cernitur, vita reprobatur. Sic ille. Sed cur Dominus permisit hac suos seruos tentatione impugnari? respõdet S. Chrys. his verbis. Considera, quanta Dei longanimitas, quomodo non ab initio suam declarauit prouidentiam; sed permisit omnia fieri, & quasi in fauces bestiæ mulierem incidere, & tunc tandem manifestam facit omnibus suam virtutem. In quo statu putas per illud tempus erat mulieris mẽs? quomodo turbata erat ratio? quomodo fluctus eleuabantur? quomodo naufragium non fecit, sed mansit quasi immobilis petra ad cælestem gratiam semper spectans? Hactenus Chrys. Tentari nos Dominus sinit interdum, & propter nostram superbiam in vitium aliquod prolabi, vt humiliati nostram miseriam agnoscamus, ac Dei opem ardentiùs & sanctiùs imploremus. Tanto enim (inquit D. Bern. *ser. 10. in Cant.*) quis minùs vilis diuinis apparebit conspectibus, quanto plus ipse sibi vilucrit in recordatione peccatorum suorum. Prostrata Domini pedibus illa peccatrix, non ante audiuit misericordiæ responsum, quàm ad extremam humilitatis & pœnitentiæ significationem descenderit. Vnde S. Bern. *serm. 3. in Cant.* Fleuit amarè, & de intimis visceribus longa suspiria trahens, salutatibus intra se succussa singultibus, felleos humores euomuit: cælestis medicus celerrimè subuenit: Dimittuntur tibi peccata tua. Hæc Bern.

6. *Flagellauit autem Dominus Pharaonẽ.*] Hebr. על דבר שרי *ghal debar Sarai* propter verbum Sarai. factum enim, & rem solent Hebræi verbum appellare. En fructus libidinis flagellatio, ecce quò tandẽ recidunt amores: nimirum in dolores. Voluptates carnis rarò, aut nunquã perdiu continuantur, quin grauissimis, quos ipsæmet pariũt, cruciatibus castigentur; peracerba & immatora sunt, quæcunque profert hæc tellus mortalium, è quibus ea capiatur, quæ sapientissimè dicta est à D. Chrys. *tom. 5. ser. de cõc.* Intempestiua voluptas. Sola enim quæ de cælestibus bonis capitur, matura, tempestiua, dulcissimaque proinde habetur. Rectè à Clem. Alex. ad gentes vocatur voluptas, formosa meretricula quæ in vnda ignes eructãte mortem operatur. Idem *pedag. 1. c. 5.* appositè appellat stultas voluptates. Et quidẽ stultos, qui voluptatibus curam impendũt, à Sophonia reperio nuncupari, dũ ait cap. 2. *Conuenite, congregamini gens nõ amabilis, antequã veniat super vos ira furoris Domini.* L X X. legunt, colligamini gens ineruditа; scilicet vt in fasciculos ad comburendum, qui iam flammis æstuant libidinum, colligantur homines inerudití, stultique. Sequitur: *Priusquam pariat iussio, quasi puluerem transeuntem.* L X X. habent; antequam fitis sicut flos pertransiens diem. O gens (inquit D. Hier.) non amabilis, quæ

S. P. Dam. Isai. 23.

S. Chrys.

S. Bern. *Tentatione humiliati misericordiã Dei promerentur.*

Luc. 7.

Voluptates desinunt in dolores.

S. Chrys.

Clem. Alex.

Voluptatis dedecora, & miseria deteguntur. Sophon. 2.

S. Hieron.

amore Dei indigna est? Gens inerudita, populus stultus, & insipiens; qui carnis voluptatibus delectaris, quæ transit quasi flos, qui in vna marcescit die. Hanc præproperam voluptatum ariditatem instat florum, & comitem indiuiduam pœnarum acerbitatem, Clem. Alex. *lib. 2. pædag. cap. 8.* benè commemorat, vbi demum concludit. Vsus eorum quæ pulchra sunt, noxius est; & celeriter præterit pœnitentiæ supplicio affectus, ambo flaccescunt, & flos, & pulchritudo. Hæc ille. Quòd si tam citò pertransit gratia illius flosculi; quid tam stultum, quàm carnis voluptatem inhianti ore, animóque ambire? Imò, vt ait Tertull. *lib. de spectac. cap. 28.* Nimium stultus es, si hoc existimas voluptatem. Verùm hanc stultitiam, quæ summa est, miseri non deprehendunt, & in ea penitus immersi naufragium rationis, honestatis, famæ, bonorúmque omnium faciunt; & nesciunt tamen. Nimirum (quod eleganter in hoc argumento dictum est à D. Chrys. *in Psal. 4.*) quando est gubernator ebrius, quomodo fieri potest, vt nauis salue tur? Ebrios igitur vocat voluptatum amatores Chrys. quos Clem. Alex. *1. strom.* præstigiis voluptatis dementatos dicit. quocirca monet optimè Tertull. *lib. de spect. cap. 27.* Ne tanti gulam facias voluptatis, quanti periculum. Sed quid periculi, si voluptatem comedas? Nónne (inquit D. Ambros. *lib. de Elia, cap. 11.*) esca est ad horam dulcis, amara in posterum. At primum quidem malum, quod è voluptatum vsu enascitur, est mentis in peccatis obstinatio, ac mira difficultas ex illo cœno allurgendi. Etenim (vt D. Ambros. *in 4. Luc.* ostendit) quasi clauis quibusdam fustigitur anima corporis voluptatibus, & cùm semel adhæserit cupiditatibus demersa terrenis, difficilè in altum potest, vt descendit, sine Dei fauore reuolare. Sed video hic lues istos nostram irridere doctrinam, qui sibi putant vitam non esse, quæ sine voluptate non sit. Ad illos Domini feratur illa comminatio: Væ vobis, qui ridetis nunc, quia lugebitis, & flebitis, *Luc. 6.* Vbi D. Ambros. Erit tempus, vt risus suos lugeant, qui dicta nostra nunc rident. Væ vobis diuitibus, quia habetis hîc consolationem vestram, adiungit Dominus. Vbi etiam S. Ambros. Diuites inani quadam voluptate pascuntur, qui consolationem vitæ præsentis habuerunt, remunerationem perpetuæ perdiderunt. non census, sed affectus in crimine est. Sic Ambros. Sunt enim nonnulli diuites quidem opibus, sed affectu pauperes: opésque in studium pietatis, & obsequium Dei sanctissimè impendunt. hi non habent in terra, sed in cælo requirunt suam consolationem; quales Abraham, Iob, Dauid, &c. At plerunque fit ex Dei misericordia, vt voluptatū homines miris affligantur ærumnis; quemadmodum hic Pharao, quò tandem, vexatione dante intellectum, redeant ad cor, & ab illa præstigiatæ mentis amentia, ad vitæ purioris sanitatem reuocentur. Itaque ita Deo disponente, caro ipsa (inquit D. Ambros. *in 4. Luc.*) tribulos, & spinas animo, hoc est, curarum morsus, & solicitudinum generat. Quòd verò his compuncta spinis non anima solum, verùm etiā ipsamet caro suæ saluti prouidens; nutuum aliquando noxiis voluptatibus remittat, egregiè idem Ambros. ita scribit *in 12. Luc.* Caro quoque granum laborum defœnerata sorte, & viuræ iniuriæ miserabilis fatigata, vbi se cupiditatibus suis, quas sibi ipsa generauit, tanquam sentibus mundi doluit esse confixam: veterem hominem

Clem. Alex.
Tertull.
S. Chrys.
Clem. Alex. Tertul.
S. Ambros.
Libidinis affitantur diuitiis [illegible]. Luc 6.
S. Ambr.
S. Ambros.
S. Ambros.

A festinat exuere, &c. Hæc omnia expressa sunt ad viuum in Pharaone, quem Dominus flagellauit propter verbum Saræ plagis maximis.

7. Porrò, quæ flagellatio ista, quæ plagæ non omninò constat: referam quid optimi tradunt autores. Phil. Hebr. *lib. de Abraham*, sic scribit. Denique propitius Deus, factúsque patientium iniuriam protector, graues pœnas, & cruciatus inflixit regi, adeò vt animo & corpore laboraret, & morbo quidem multiplici; ita vt amorum voluptatúmque oblitus lōgè diuersas agitaret curas, quemadmodū scilicet euadere posset è tormentis, quibus sine intermissione, dies noctésque affictabatur. Hæc Philo. Hunc finē aliquando tandem consecuta est meretrix illa Babylon, de qua B sæpius in Apoc. quare de cælo proclamatum est: *Quantū glorificauit se, & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum & luctum*, Apoc. 18. Rectè Hugo Cardin. aduertit tormentum in corpore, & luctum in mente. Et iustum est vt luctum habeat contra delicias, & nimiam carnis petulantiam: iustum est etiam, vt in luctu æterno sit, qui ad luctum se præparauit. Vnde Iob 21. *Dulcis fuit glareis Cocyti*: qui est luctus infernalis; de luctu in mente, & tormento in corpore. Isai. 27. *In mensura cōtra mensuram, cum abiecta fuerit, iudicabis eam.* Hæc ille. D. Aug. *lib. 22. cōtra Faustum, cap. 33.* de hac flagellatione sic ait. Pharao territus monstris, multisque propter Saram malis afflictus, vbi Abrahæ vxorem esse diuinitùs didicit, illæsam cum honore restituit. Significat vtique per C monstra, terrores, curas, solicitudines, internos dolorum aculeos, quibus animus Pharaonis dies, ac noctes pungebatur; per mala verò corporis morbos, & cruciatus, Theodor. morbum etiam intelligit: Rapta (inquiens) Sara statim Deus Pharaonem obstrinxit morbo qui libidinem eius fregit; & venator habens intra retia prædam capta frui non potuit, quia morbus nō permisit. D. Chrys. legit: Et examinauit Deus Pharaonem examinibus magnis & grauibus. Quid est (inquit) examinauit: pœnam exposcit flagitij, & mali conatus examinationibus magnis. L X X. habent: ἐξ ἤτασε κύριος τὸν Φαραὼ D ἐτασμοῖς μεγάλοις, & cruciauit Dominus Pharaonem cruciatibus magnis. Et verò examina, pro fidiculis, tormentis, & cruciatibus optimè ponuntur. Heu te miserum adulterum, fornicarium quæ te manent fidiculæ, quæ tormenta; quod tibi subeundum examen tuis condignum sceleribus; si rex iste insciénter alienam sibi vxorem in coniugium assumens tam graui pœnarum acerbitate punitur? Flagellauit enim Dominus Pharaonem, non quidem, vt adulterum, etsi nimis Veneri deditum; quippe ignorabat coniugatam esse, sed vt tyrannum, quia rapi iusserat inuitam, ac dolentem. Pœnis (additur) magnis, nec simpliciter (ait D. Chrys.) puniuit regem, sed pœnis magnis: nam quia flagitium non erat vulgare, sed valde magnum, ideo & pœna magna. Deinde quia potentes potenter cruciaE buntur, & reges si quando à Deo puniuntur, non nisi grauissimis afficiuntur pœnis; quia illorum insolentia, & obduratio, atque adeò Dei contēptio, non leuibus, sed acerrimis pulsura ictibus effringi possūt ac debilitari. Quare nō modò rex (inquit Chrys.) sed omnes de domo eius pœnæ sunt participes: vt per hoc regis insania cōpescatur, grauior. n. plaga indigebat, ita vt ipse exterreretur. Adhæc nō quolibet freno, sed durissimo, & acutissimo illo reges indigēt, vt ab insano cupidita

Philo.
Deus patientium protector.
Deliciosos mandat per acerba tormenta.
Apoc. 18.
Hug. Card.
Iob 21.
Isai. 27.
S. August.
Flagellatur à Deo libidinosus.
Theod.
S. Chrys.
S. Chrys.
Reges grauiter puniuntur.
S. Chrys.

piditatum, quo feruntur, impetu, velut indomiti, A acferi equuleones retardentur. Modum enim, ac terminum nescit intemperantis regis cupiditas. Idipsum subnotauit D. Chrys. Ideirco (inquiens) acerbissima pœna concutiens eius mentem, discedere fecit à nefario flagitio, coërcuit ab irrationali impetu, cohibuit incontinentem mentem, alligauit concupiscentiam indomitam, refrænauit furoris insaniam. Ita Chrysost. Igitur ex hac flagellatione colligir optimè intactam pudicitiam Saræ Procopius ad hunc modum. Satis constat Deum, antequam à Pharaone Sara contrectaretur, pœnas inflixisse. Si enim vlciscitur iniuriam iusto illatam; multo magis illi vxorem conseruauit integram, & impollutam.

Regum intemperantia terminū nescit. S. Chrys.

Procop.

8. *Et domum eius.*] Quî fit enim (inquit B Procopius) quòd ministri, & serui regis calamitatibus obruuntur? Quòd summis laudibus coram Pharaone mulierem illam extulerint, rapiendæque Saræ autores regi fuerint. Flagellauit Dominus & domum Pharaonis. Verisimile enim est (inquit Chrysost.) eos cooperatos fuisse, vt aliquando committeretur iniquitas. Audiuisti Scripturam, quia, vt viderunt eam principes Pharaonis, laudauerunt, & introduxerunt eam in domum eius. Vidisti eos lenonis agere officium in regis gratiam, auferendo iusti vxorem. Quapropter non ipse solus, sed & omnes qui adstabant, pœnæ fuerunt participes. Sic Chrysost. Flagellati sunt aulici, quòd regem ab illo consilio non auocarunt, prout debe- C bant, quibus officium est bona consulere principibus. Vnde Philo: Regis (inquit) pœnam sensit, & tota regia; propterea quòd nemo se tantæ iniquitati opposuerat; sed omnes libidini regis assensi & obsequuti fuerant. Magnum (ait D. Ambros.) testimonium, documentumque castitatis. Intuendus locus ita hortatorius, vt vnusquisque se castum præbeat, alienum non affectet torum, nec latendi spe, aut facilè impunitate, alienam vxorem incestet; non incuria, aut stultitia prouocetur mariti, aut longiore absentia. Adest præsul coniugij Deus, quem nihil latet, nullus euadat, nemo irrideat; vicem absentis mariti tuetur, seruat excubias, imò & sine excubiis deprehendit reum, antequam faciat quod parauerit; in animis singulorum, in mentibus D vniuersorum crimen agnoscit. Deus grauiùs vlciscitur iniuriam inopis, contumeliam imprudentis mariti; maior est enim iniuria, autorem custodem thalami spretum esse, & non consideratum. Hæc Ambros. Pende obsecro maturiùs plura ex huiusmodi sententiis: quod adolterio patrando occasionem præbeat, aut incuria, aut stultitia, aut absentia mariti: quòd ipse Deus sit præsul, & antistes matrimonij; quòd tueatur, aut saltem excubet pro marito, qui vel incuriosus, vel stultus est, vel longè diùque abest; & sit autor, & conditor coniugij; & seruandæ in eo fidelitatis custos inuigilans: quare adulter aduersùs Deum grauissimè peccat: quòd Deus tandem grauiùs soleat vindicare adulterium patratum contra inopem plebeium, misetum, qui à potentiore illuditur, & contra eum, qui nesciat, nec possit præcauere sibi illatam iniuriam.

Procop. Laudator pulchritudinis punitur.

S. Chrysost.

Qui Regis fauet cupiditati, punitur. Philo.

S. Ambr. Deus pro marito contra adulterum vindicat.

9. *Vocauit Pharao Abram.*] Quidnam est hoc, quod fecisti mihi? Expostulat rex cum Abram; quòd, quæ erat vxor, dixerit sororem; ideo (inquit) eam mihi ducebam vxorem, quia tuam sororem, & nullius coniugem putaram. Quid fecisti? Deum (ait D. Chrys.) dicere vult, inimicum mihi reddidisti, iram eius super me induxisti, pœnæ obnoxium me fecisti. Fecisti, vt pœnam lueret tota mea domus, eorum quæ in se admisit. Cur non indicasti, quòd vxor tua esset? non accepissem eam mihi vxorem peccaturus. Hæc S. Pater. Miror quantum rex iste barbarus exhorruerit ad solam adulterij vmbram, quod elegantiùs obseruatur à D. Ambros. ad hunc modum: Rex erat natura ferus, ac barbarus, tamen significat etiam exteris, ac barbaris moribus esse curam pudoris, & adulterij etiam sibi crimen canendum. Qui prætendit ignorantiam, cōdemnat intemperantiam. Sic Ambros. Mihi verò factum hoc, dictumque Pharaonis in reuerentiam coniugij tanto videtur admirabilius, quanto liberior est, & insolentior viuendi ratio in regibus, qui ius potentia, & potentiam cupiditate ipsa metiri solent. Quis sanctior inter reges Dauide? At (vt scribitur 2. *Reg.* 11.) misit rex, & requisiuit, quæ esset mulier; nūntiatúmque est ei, quòd ipsa esset Bersabee vxor Vriæ. Resciuit coniugatam, & nihilominus omni iure humano, ac diuino proculcato, ruit præceps in adulterium primò, deinde in homicidium. Hinc etiam mihi persuadeo, quàm certum sit, quòd libido non vsu ipso restinguitur; sed accenditur vehementiùs: cùm reges isti plenis vxorum, & concubinarum palatiis, adhuc tamen insaturabilis concupiscentiæ flammis accensi, vnamquisque coniugem alienam adamauerint, & arripuerint.

S. Chrys. Adulterium exhorret Ethnicus.

S. Ambros.

Regum vindicentia. 2. Reg. 11.

Libido vsu non restinguitur, sed accenditur.

10. *Ecce coniux tua.*] Sed heus tu, ô Rex: vnde (ait D. Chrys.) didicisti, quòd vxor fuit iusti viri tor (inquit) Deus tantæ iniquitatis ille mihi rem indicauit. Putat igitur sanctus Doctor Pharaonem diuina reuelatione accepisse, quòd Sara vxor esset Abrahæ, & verosimilius videtur, quàm id resciuisse per suos Ethnicos Sacerdotes. Ecce coniux tua, emphasim habet. Coniux tua; quæ nunquam talis esse desiit, nec enim tibi iniuriam intulit tuum commutando torum; non eam mihi feci vxorem, non vestem offendi coniugium; illæsam, intactámque ab alio; & tuam, quanta est, recipe. Voluit rex finiltram omnem opinionem vxoris ab animo viri procul amouere: quod malum, in leniori euentu, coniugum mentes vehementer inflammat atque discruciat. Vniuersim autem (vt monet D. August. *lib. de amicitia*, *cap.* 4.) præ omnibus cauenda est suspicio, quæ est amicitiæ venenum. De qua etiam sic effatur D. Bonauent. *in stim. amor. cap.* 10. Occulta pestis, sed grauissima; quæ Deum fugat, & lacerat caritatem. Sed quisnam obsecro Doctor, tam multis ad virtutem & sapientiam documentis barbarum regem instituit? Benè dixit (respondet D. Chr.) Scriptura, quòd examinauit Pharaonem ob Saram vxorem Abrahæ. Sensum ei pœna præstat, quòd sit vxor iusti; etenim, & in domum regis introducta, mansit vxor iusti. Felicissimum supplicij examen, ex quo tam sapienter eruditus rex iste processit; vt ille alius, qui de seipso aiebat: *Igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas*, Psalm. 16. Vbi D. Hieron. per ipsam tribulationem peccata mea confudisti. D. Augustin. Ignis, quia vrit, vocanda est ipsa tribulatio, qua examinatus iustus sum. Arbitror in examine tribulationis ita fuisse Pharaonem eruditum, vt præteritorum scelerum pudore suffusus iustam deinde, atque nocentem vitam iniret. Aulici quoque illo exa-

S. Chrys. Sara inuiolata in Ægypto.

S. Aug. Suspicio amicitiæ venenū.

S. Bonau.

S. Chrys.

Psal. 16. S. Hieron.

S. Aug. Tribulatione erudimur.

E

Zen. Fer & aud. in Gen tom. 1.

mine eruditi profecerunt oon paruin: Puniri A
S Chryſ. enim (ait D.Chr.) didicerunt, quòd non in peregrinum ſimplicem furorem ſuum exercuerint, neque in hominem è medio vulgo, ſed in virum, cuius tutor Deus tanta illum cura dignans.

11. *Præcepit Pharao ſuper Abraham*, &c.] Mirè officioſus Rex in Abraham, abeundi liberam facit copiam cum vxore, & cuſlodiam adhibet. Benè D.Chryſoſt. ait: Vnde hoc curat,
S Chryſ. *Iuſtis tribulatio cedit in bonum.* vt in iuſtum officioſus ſit? Reſciuit enim tandem quòd non eſſet poſſibile, cum vulgarem quempiam eſſe, qui tanta ſuperna gratia fruebatur. Neqoe verò ſolus Rex, ſed etiam aulici, & pene omnes alij, ſeſe officioſiſſimos adhibebant Abrahæ. Terribilis enim (ait S. Chry- B
ſoſt.) poſtea erat illis iuſtus, & propterea magnis officiis vrgebant, vt inde mitteretur, placantes ipſius Dominum propter ea, quæ in illum commiſerant. Admirare igitur ſimul iuſti tolerantiam, & miſericordis Dei virtutem: quanta cum gloria redire facit iuſtum, qui cum tanto timore, metúque deſcenderat. Ita Chryſoſtom. Præcepit viris, & dedoxerunt eum, &c. Proſe-
S Ambroſ. cutores (ait D.Ambroſ.) dedit, qui deducerent eum, ne quis de populo barbaro irrogaret violentiam, vel peculio viri, vel vxoris pudori. Poſtremò aduertendum eſt quàm certum, ac fidelem, & magnificum remuneratorem in Deo
Obedientia certum præmium. habeat pietas noſtra, & obedientia: vtranque C
præſtitit Abraham: Dei namque imperiis actus in Ægyptum ſuſcepit expeditionem plenam periculis, alacriter tamen pro Deo ſuo perferendis. Sed in hanc ſententiam præſtat audire D.
S Ambroſ. Ambroſium qui ſic profatur. Pulcherrimus eſt hic locus ad incitandæ ſtudium deuotionis; quòd is, qui Deum ſequitur, tutus ſemper eſt. Et ideo Deum præferre debemus omnibus, nec patriæ contuitu, nec parentum filiorúmque

A gratia, nec vxoris contemplatione reuocari debemus ab executione præceptorum cæleſtium; quia Deus nobis omnia illa largitur, & potens eſt ſeruare, quæ donat. Itaque magnum exemplum deuotionis Abrahæ, quòd cum vxore ſpecioſa deſcendit in Ægyptum. Erat quidem iuſto viro cura coniugalis pudicitiæ, ſed maius erat ſtudium maturandæ deuotionis, ne prætuliſſe cuſtodiam tori mandatis videretur cæleſtibus. Itaque quoniam propter Deum con- *Pro Deo cuncta relinquenda.*
tempſit omnia, recepit a Deo multiplicata omnia: ſed primam Deus pudicitiæ tribuit remunerationem, quam gratam ſciebat coniugi: nam quia ſtudio obeundi cæleſtis oraculi vxo-
B rem quoque in periculū deduxit podoris, etiam caſtimoniam coniugij defendit. Hactenus D. Ambroſ. Poſtremò valet hic locus ad roborandum animum in tentationibus, ne fractus ſuccumbat; ſpem in Deo ſuo figat, qui non deſerit ſperantem in ſe; faciet de tentatione prouentum, noctem conuertet in diem. O quàm multis & pretioſis ſuum fortem athletam præmiis donabit! Iucundi (dices) acti labores, felix Procop.
probatio. In quam ſententiam ſic eleganter ac verè Procopius effatur *in 13. Geneſ.* Anima, quæ in tentationes labitur, ſeipſam cernit ab omnibus deſertam, Deo non citra ſingolārem prouidentiam id procurante. Si antea mortalibus
C ſignificaretur victoria, quam in tentationibus ſuperandis eſſent adepturi, nihil præclari facerent, etſi victoria potirentur. Cæterùm Deus ſic affectis demonſtrat ſe eum eſſe, qui opituletur tentatis: proinde fortes ſint, tentationibus non cedant, nec animos ad deteriorem partem applicent. Sic ille. Periculoſus tentationis ſolet eſſe impetus, & iuſti animam vehementer affligit, at firma ſit in Deo ſpes. dulcis erit exitus, victoria glorioſa.

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

1. ASCendit ergo Abram de Ægypto, ipſe & vxor eius, & omnia quæ habebat, & Lot cum eo, ad Auſtralem plagam.

2. Erat autem diues valde in poſſeſſione auri & argenti.

3. Reuerſúſque eſt per iter, quo venerat, à meridie in Bethel, vſque ad locum vbi priùs fixerat tabernaculum inter Bethel & Hai:

4. In loco altaris quod fecerat priùs, & inuocauit ibi nomen Domini.

5. Sed & Lot qui erat cum Abram, fuerunt greges ouium, & armenta, & tabernacula.

6. Nec poterat eos capere terra, vt habitarent ſimul: erat quippe ſubſtantia eorum multa, & nequibant habitare communiter.

7. Vnde & facta eſt rixa inter paſtores gregum Abram & Lot. Eo autem tempore Chananæus & Pherezeus habitabāt in

D terra illa.

8. Dixit ergo Abram ad Lot: Ne quæſo ſit iurgium inter me & te, & inter paſtores meos & paſtores tuos: fratres enim ſumus.

9. Ecce vniuerſa terra coram te eſt: recede à me, obſecro: ſi ad ſiniſtram ieris, ego dexteram tenebo: ſi tu dexteram elegeris, ego ad ſiniſtram pergam.

10. Eleuatis itaque Lot oculis, vidit omnem circa regionem Iordanis, quæ vniuerſa irrigabatur antequam
E ſubuerteret Dominus Sodomam, & Gomorrham, ſicut paradiſus Domini, & ſicut Ægyptus venientibus in Segor.

11. Elegítque ſibi Lot regionem circa Iordanem, & receſſit ab Oriente: diuiſique ſunt alterutrum à fratre ſuo.

12. Abram habitauit in terra Chanaan

naan: Lot verò moratus eſt in oppidis, quæ erant circa Iordanem,& habitauit in Sodomis.

13. Homines autem Sodomitæ peſſimi erant, & peccatores coram Domino nimis.

14. Dixítque Dominus ad Abram, poſtquam diuiſus eſt ab eo Lot:Leua oculos tuos,& vide à loco,in quo nunc es, ad aquilonem & meridiem, ad orientem & occidentem.

15. Omnem terram, quam conſpicis, tibi dabo & ſemini tuo vſque in ſempiternum.

16. Faciámque ſemen tuum ſicut puluerem terræ: ſi quis poteſt hominum numerare puluerem terræ, ſemen quoque tuum numerare poterit.

17. Surge & perambula terram in longitudine,& in latitudine ſua:quia tibi daturus ſum eam.

18. Mouens igitur tabernaculum ſuum Abram, venit & habitauit iuxta conuallem Mambre, quæ eſt in Hebron: ædificauítque ibi altare Domino.

SECTIO PRIMA.

Aſcendit ergo Abram de Aegypto, ipſe & vxor eius, & omnia quæ habebat, & Lot cum eo, ad auſtralem plagam. Erat autem diues valde in poſſeſſione auri & argenti. Reuerſúſque eſt per iter, quo venerat à meridie in Bethel, vſque ad locum vbi prius vixerat tabernaculum inter Bethel & Hai: in loco altaris quod fecerat priùs, & inuocauit ibi nomen Domini.

1. EMPHASIM habet illud, *ergo*. quo ſignificatur tandem aliquando Abrahamum è labyrintho illo Ægypti penè inextricabili, vbi honoris, famæ, opum, vitæque periculum extremum ſubierat, expeditum ſic aufugiſſe, vt honoribus, celebritate nominis, diuitiarum affluentia locupletiſſimus, vegetior etiam ac viribus robuſtior excellerit. Percommodè ad hunc locum, illius meminit D.Chryſ. quod à Vate regio dicitur: *Qui ſeminant in lacrymis, in exultatione metent: euntes ibant, & flebant, mittentes ſemina ſua. Venientes autem venient cum exultatione,portantes manipulos ſuos*,Pſalm.125. Enimverò (ait Theodoret.) non fruſtrà preces fundimus, ſed ſcientes lacrymarum fructum. Qui enim cum his ſemina iaciunt, vberrimam meſſem cernentes lætantur. Appoſitè vtitur Scriptura verbo, *aſcendit de Ægypto*. Ex illa enim tot malorum depreſſa voragine in ſplendorem famæ, in faſtigium ſummi apud Deum, atque homines, honoris aſcendit, euectus Dei manibus Abraham. Omnia (inquit D. Chryſoſtom.) illa Deus propterea permiſit, & quouſque durauerunt tentationes iuſti, vt eius patientia clarior fieret, & facta eius in totum orbem diuulgarentur, ita vt nullus eſſet, qui iuſti virtutem ignoraret. Omnis poſthac venerabilis erat Abraham: quis enim non reueritus fuiſſet eum, qui ſic à Deo cuſtoditus, & tantam beneuolentiam eſt conſecutus? magnum ex tentationibus lucrum; magnum patientiæ præmium. Sic Chryſoſtomus. At D. Hieronym. aſcenſum illum & aduentum à ſegete lacrymarum ad exultationem, & fructum manipulorum exponit, de conuerſione peccatorum ad gratiam. Aufert (inquit) Dominus à nobis ſceptrum dominationis iniquæ, vt ſolita miſeratione largita, dum à captiuitate vitiorum abſoluimur, cæleſtis Hieruſalem ædificio tanquam viui lapides connectamur. Sequenti Pſalmo idem Propheta peccatores adhortatur, vt aſcendant. *Surgite* (inquiens) *poſtquam ſederitis, qui manducatis panem doloris.* Vos (explicat S.Hieronym.) qui in peccatis viuere meminiſtis, & ad Deum tranſire deſideratis: ſurgite, qui in humilitate quieſcitis, electi nimi. Pro dolore, Theodoſion, & quinta editio, idola interpretati ſunt: ſexta verò, errorem. Sic Hieronymus. Itaque, qui læti ac ridentes quieſcunt in cœno vitiorum, comedunt panem doloris, panem idoli, panem erroris; talis eſt enim ea falſa voluptas, & amara dulcedo, quam in peccando percipiunt; vt erroris ſit, & vanitatis, ac dæmonum ſuauitas, panis (inquam) quo mirificè recreantur dæmones, quorum ſolatium ex hominis interitu capitur. S.Chryſoſtomus expendens verba illa Sacerdotum Philiſtinorum: Quinque anos aureos, & mures aureos facietis, 1.*Reg.*6. quibus ſanè figurabantur peccata illorum, ſic myſticum ſenſum colligit: Dum commiſſa attentiùs lugemus, in iuſtitiæ ſplendorem membra deauramus. Quocirca non eſt, quòd quis reformidet ex Ægypto aſcendere, ſcilicet ex vitioſo ſtatu, in quo cum Pharaone honoratus, & ditatus, vt ſibi videbatur, viuebat; ad nouum vitæ purioris capeſſendum iter aſſurgere: nec tibi dedecus putet ad pedes ſacerdotis prouolui ſcelerum ſuorum maculas, & dedecora confitendo. Sic enim illa detecta, & defleta deaurantur. Vnde D. Gregor. ad eadem verba Philiſtinorum ita diſſerit: Ex auro ſimilitudines murium fiunt, quia præteritæ fraudes dæmonum ad fulgorem nobis bonæ vitæ proficiunt. At etiam nunc times aſcendere ex Ægypto, nec ipſo nomine glorioſo aſcenſus, quo inuitaris demum incitatus ad laborem aſcendendi alacriter accingeris. Labor quidem in aſcenſu eſt, ſed vbi aſcenſus eſt, ibi quies,& vera gloria comparatur. Hebræi fugientes ex Ægypto tranſitóque mari rubro venerunt in marâ ad aquas amaras; inde digreſſi venerunt in Elim, vbi erant duodecim fontes aquarum, *Exod.*15. Vbi egregiè Origen. *homil.*7. Primò deductus eſt populus ad aquas amaras, & ſalſas, poſtea venitur ad fontes. Sequitur: *Et ſeptuaginta palmæ, & caſtrametati ſunt iuxta aquas.*

Pſ.125. Theod. Orationis fructus.

S Chryſ.

S Hier. Patientiæ præmium.

Patientiæ fructus. Pſ.126.

S Hier.

Falſa dulcedo peccati.

S. Chryſoſt.

1 Reg.6. Pœnitentia bona.

S.Gregor.

Origen.

Vide quo tandem felici exitu, & fuga ex Ægypto, & poratio aquarum amaritudine, & salsugine in suauium concludatur; videlicet fontium prædulcium amœnitate, atque palmarum gloriosissimis tropharis. Non erubescamus ergo (ait

S Ambros.
S. Cyprian.
Fugienda occasio peccati.

D. Ambros. *de fuga secul. cap.* 4.) fugere. Gloriosa enim fuga est, fugere à facie peccati. Et Cyprian. *lib. 1. Epist.* 11. Liberanda est vigilãter de periculosis locis nauis, ne inter scopulos, & saxa frangatur; exuenda est velociter de incendio sarcina, prinsquam flammis superuenientibus concremetur. Nemo diu tutus est, periculo proximus. Sic ille.

2. Ascendit Abraham ex Ægypto, ascenderunt & postea illius nepotes, sed istos tamen (quod ille passus non est) tota simul abeuntes persequitur Ægyptus. Rarò enim inuenies quem

Iusti tentationibus oppugnantur.

libidinis æstus, aliorúmque stimuli vitiorum non pertentent. Omnes enim, qui volunt pie viuere in Christo, persecutiones patiuntur; ait Apostolus 2. *Tim.* 3. Vbi D. Ambros. *serm.* 20. *in Ps.* 118.

S. Ambros.

Omnes dixit; nullum excepit. Persequitur auaritia, persequitur ambitio, persequitur fornicatio. Vnde Apostolus: *Fugite fornicationem,* 1. Cor. 6.

1. Cor. 6

Nam qua causa fugeres, si nulla te persequeretur? Est enim malus spiritus fornicationis, est malus auaritiæ, &c. Isti persecutores graues, qui sine gladij terrore mentem hominis frequenter elidunt, qui illecebris magis, quàm terroribus animos expugnant fidelium. Hi grauiores tyranni, hi hostes cauendi; multi in persequutione publica coronati, occulta hac persecutione ceciderunt. Graue certamen est intra hominem, vt

Martyres Christi quotidie.

secum ipse confligat, cum suis cupiditatibus prælietur. Verùm, vt multæ persecutiones, ita multa martyria. quotidie testis es Christi: tentatus es spiritu fornicationis, sed veritus Christi futurum iudicium, temerandam mentis, & corporis castimoniam non putasti? Martyr es Christi. Hactenus Ambros. Et quidem opportunè hic locus cecidit cum ascensu ex Ægypto, cum transitu maris rubri, cum persecutione Ægyptiorum, cũ aquis amaris, cum fontibus tandem, ac palmis. Cum Abrahamo patre, filij eius fideles ascendunt, fugiúntque ab Ægypto fugientem, & ascendentem filiam Abrahæ mirati Angeli dicebant: Quæ ista, quæ ascendit de deserto, delicijs

B. Maria assumptio in cælum.
Cant. 8.

affluens, innixa super dilectum suum? *Cant.* 8. Vtique semper virgo Dei genitrix Maria, ascendit de Ægypto huius mundi, deserto nimirum virtutibus vacuo, vitiorum spinis, ac tribulis horrido. Morata illa est, vti Sara, in Ægypto, sed Pharao princeps huius mundi nihil in ea suum inuenit. Etenim, nec animam virginis macula originalis, nec corpus purissimum attigit vlla concupiscentiæ vel leuis adumbratio. Itaque (ait

S. Ambros.
B. Mariam Deus sibi effinxit.
Cant. 4.

D. Ambros. *Epist.* 82.) In virgine Maria Christus reperit, quod suum esse vellet, quod sibi omninm Dominus assumeret. Ideirco hortus conclusus, fons signatus, dicitur *Cant.* 4. Ascendit etiam de deserto, quia etsi hoc in mundo multa sibi hominum, ac mulierum millia Dominus seruauerit, quæ non curuauerunt genua Baal; mirabilisque ac diues Deus sit in sanctis suis, quos ille vt stellas cæli connumerat: nihilominus ita Deus virginem matrem præ omnibus diligit, sic illam gratiæ diuinitatisque suæ opibus reddidit gloriosam, vt si totus ipse mundus etiam plenus

B. Maria pluris quàm totus mundus.

Angelis, & sanctis comparetur cum sola virgine Dei matre, desertum & inanis solitudo iure optimo dici posset. Ascendit virgo Dei mater in cælum; & ascendentem vt videant, vt excipiant, vt illi famulentur cælites omnes, descendisse visi sunt à Ioanne; cùm ait: *Vidi ciuitatem Dei descendentem de cælo, sicut sponsam ornatam viro suo,* Apoc. 21. Quam visionem explicans Illephonsus

Apoc. 21.
S. Illeph.

serm. 2. de assump. sic ait. Ideo decorata descendit, vt reginam mundi, beatam scilicet Mariam, eueheret ad sublime, & collocaret in throno regni: alioqui officiosissimè prætextata non occurreret nisi festiuitas magna esset. Sic Illephons. Dulciter hodie D. Bernard. *serm.* 1. sic exorditur. Vir-

S. Bern.
B. Mariam in cælum assumpta omnes cælites comitantur.

go hodie gloriosa cælos ascendens supernorum gaudia ciuium copiosis sine dubio cumulauit augmentis. Hæc est enim cuius salutationis vox & ipsos exultare facit in gaudio, quos materna adhuc viscera claudunt. Quòd si paruuli needum

Luc. 1.

nati anima liquefacta est, vt Maria loquuta est; quid putamus, quænã illa fuerit cælestium exultatio, cùm & vocem audire, & videre faciem, & beata eius frui præsentia meruerunt? Mariæ præsentia totus illustratur orbis, adeò vt & ipsa iam cælestis patria clariùs rutilet virgineæ lampadis irradiata fulgore. Hæc Bernard. Adducentur Regi virgines post eam, *Psal.* 44. quippe ani-

Psal. 44.

mæ, quæ ab Ægypto ascendunt, voluptates mundi aspernantur, diuina gaudia promerentur. Gaudete in Domino semper, *ad Philip.* 4. Quia (inquit S. Hieronym.) seculi gaudium non habetis. Et S. Augustin. Non potest fraudari delectationibus suis, cui Christus est gaudium. Descendit ergo Abraham, &c. ac vnum quidem moratus an-

Ad Phil. 4.
S. Hieron.
S. August.
Abraham in Ægypto vix vnum peregit annum.

num in Ægypto: vt videtur demonstrari verbis ipsis sacri Autoris. Etenim, vt ingressi sunt Ægyptum Abram & Sara, viderunt mulierem principes, rem detulerunt ad regem, sublata confestim illa est in regiam, in qua etiam ante copulam, flagellatus rex est, & illa ex periculo seruata, móxque rex conquestus primò de Abram, dimissa illi coniuge illæsa, in Chanaan abire permisit. Vides quàm celeriter hæc omnia fuerunt expedita! quare fabulosum est, quod Hebræi tradunt, vti Ioseph. *lib. 1. antiq.* vixisse Abramum

Iosephus.

Heliopoli, atque ab illo sacerdotes Ægyptius mathematicas disciplinas, præsertim Astrologiam, didicisse; verius id tribui solet Patriarchæ Ioseph, iuxta illud Ps. 104. *Constituit eum dominum*

Psal. 104.

domus suæ: vt erudiret principes eius, sicut semetipsum, & senes eius prudentiam doceret. Sed huius rei pertractatio ad secundum tomum pertinet.

3. Digressus Abraham ex Ægypto iter fecit ad eundem locum, in quo antea consederat, & vnde in Ægyptum descenderat, qui vocatur hic australis plaga; *cap.* 12. ad meridiem, scilicet respectu terræ sanctæ, aspectu autem Ægypti ad Aquilonem vergebat. Reuersus autem est cum tota sua familia, & comitatu Loth & seruorum, ac pecorum. Erat autem diues valde, &c. Triplex opulentia narratur Abraham hoc loco, abundantia auri, & argenti; magnitudo familiæ; & gregum copia numerosa. Vox Hebræa, pro qua hic redditur, *diues,* est כבר *cabed,* à radice כבר *cabad,* graue esse, aggrauare se, glorificare, &c. *Cabed* grauis, locuples, diues, magnus. S. Hier. *de quæst.*

S. Hier.

Hebr. grauem intelligit grauitate, ac pondere opum. Abraham (inquit) grauis vehementer. Ægypti enim pondere grauabatur, & licèt videantur esse diuitiæ pecoris, auri, & argenti: tamen si Ægyptiæ sunt, viro sancto graues sunt. Ta-

Diuitiæ Ægyptiæ Abrahamo graues.

citè videntur perstringi Abraham diuitiæ, quòd Ægyptiæ sint, & non specioso titulo acquisitæ: suspicio enim esset Palæstinis, qui de

flagella

flagellatione illa Pharaonis, & principum nihil A
fecerit, & cerneret, tamen peregrinum hominem nouis, & copiosissimis affluentem opibus redire ab Ægypto? ne fortè, vel ex fraudibus ipsius ac rapinis, vel (quod turpius memoratu erat) ex prostituta pulcherrimæ vxoris forma tantum illud diuitiarum pondus accessisset. Ac diuitiæ quidem etsi per se vitiosæ non sint, nec à diabolo, sed ab ipso Deo, & creatæ sint, & donari soleant, ex hominum tamen peruersis moribus malè Dei donis abutentium ortum est, vt graui iam nunc laborent infamia rapinarum, superbiæ, turpitudinis: atque ideirco (vt rectè obseruat Tertul. *lib. de patientia, cap. 7.*) Dominus semper pauperes iustificat, & diuites prædamnat. Ridebunt diuites huius seculi banc sententiam; seu, quòd verius dicam, non audient: nam si audirent, qui fieri posset, vt timore tam certi atque horrendi periculi non excitarentur. Non audiunt (inquam) eo quòd (autore D. Ambros. *serm. 8. in Psal. 118.*) clausas habent aures, & sono æris obtusas, nummis magis illis resonat, quàm verba diuina. Rapinis igitur, & fraudibus plenæ sunt multorum diuitum domus, horrea, apothecæ, thesauri, mentesque ipsæ. Abundant (ait Iob) tabernacula prædonum, grauissimum sanè flagitium huiusmodi raptorum, dolis omnia depeculantium: sed quo tandem isti supplicio ab irato Numine punientur? Non grauior mihi obseruatur pœna, quàm ipsemet immodicus habendi amor. Quod subtiliter rimatur D. Aug. in illis verbis Psal. 72. *Propter dolos posuisti eis*; hoc est, imposuisti eis, fraudes fraudibus castigando. Sic enim ait sanctissimus Pater: Fraudem volunt facere generi humano, fraudem & ipsi patiuntur, vt terrena bona eligant, & relinquant æterna. *Cabed* enim durum, ac dirum significat, vt *Exod. 7.* כבד לב *cabed leb*, graue, seu durum cor Pharaonis. Quid verò durius, ac dirius, quàm diues ille, qui epulabatur quotidie splendidè, & iacentem ad fores mendicum vlceribus plenum perpetuò conspiciens, ne micis quidem iis, quæ cadebant de mensa, pascere dignatus est? In cuius inhumanitatem Deus pauperculi vlcera optimo consilio armauit, sed toties acerrimè impugnatum, illius cor haudquaquam expugnauit. Quod eleganter admodum describit ita D. Petr. Chrysol. *serm. 121.* hisce verbis. Deus, quia obdurati auribus vnius oris nil erat vox clamantis; ad aperiendum cor diuitis, totum corpus pauperis vulneribus aperit, vt in admonendo diuite tot essent pauperis ora, quot vulnera. Soluuntur viscera; vlcera producuntur, hiatus vulnerum dilatatur, sanies effunditur, & tota caro pauperis componitur in scœnam pietatis, vt quem vox esurientis non moueat; vel suspiria, vel dolores, gemitus, & tota ærumnarum congeries commoueret: sed diues superbo oculo, & insatiabili corde, hæc omnia audire, & videre & sentire contemnit. Hæc Petr. Chrys. Perbellè colligit Beda. Ex vna (inquit) re omnipotens Deus duo iudicia exhibuit; dum Lazarum pauperem ante ianuam diuitis iacere permisit; vt & diues impius damnationis sibi augeret vltionem, & tentatus pauper cresceret ad remunerationem. Sic ille.

Diuitiæ ob multiam hominum infames.

Tertull.

Diuitum aures obtusa ad calestia.

S. Ambros.

Diuites raptores alieni.

Iob. 12.

S. Aug. Psal. 72.

Pecunia ipsa pœna hominis est.

Exod. 7.

Luc. 16.

S. P. Chrys.

Diuitis epulonis inhumanitas in Lazarum.

Beda.

4. Crudeliora sunt adhuc eorum diuitum viscera, qui non modò pauperibus alimenta denegant; sed etiam miseris ab ore auferunt per vim ac fraudem ipsa, quibus ægrè aluntur, patrimonia; quæ ab Spiritu sancto aptissimè vo-

Pauperū substantia laboriis comparatur.

cantur pauperum labores, illis verbis: *Et absulerunt labores eorum*, tota enim res familiaris, quantulacunque illa sit, nihil aliud est, quàm labores ac sudores miserorum. Planè diuino consilio pauperum vitæ, atque vtilitati consultum est, vt aër, aqua, lux, ignis, cælum (quod magis mortalibus necessaria) essent communia, nec à potentia, fraudibúsque diuitum possent tanquam propria vindicari. Si enim (inquit D. Chrys. *homil. 2. ad populum Antiochen.*) non essent communia necessaria, fortè diuites sola vsi auaritia pauperes suffocassent. Denique *cabed* grauis, grauitatem, ac pondus significat, & consequenter eam quæ inde oritur, tarditatem. Sic *Exod. 4.* כבד־פה וכבד B לשון אנכי *chebad-pe vcbad lason anochi*, grauis ore, & grauis lingua sum ego. Noster vertit impeditioris & tardioris linguæ sum. Item cap. 17. dicuntur manus Moysis כבדים *chebedim*, graues. Hoc plumbo tam graui demersi sunt principes Ægypti in aquis vehementibus, *Exod. 15.* & quod est mirabilius, vel ipsa sola desideria plus habendi, procellarum instar hominem vsque ad profundam gehennæ abyssum pellundant, iuxta illud: *Qui volunt diuites fieri incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & desideria multa, inutilia, & nociua, quæ mergunt homines in interitum, & perditionem*, 1. Tim. 6. scilicet, ideo mergere dicuntur, quia diuitiarū iste amator (autore Theodoret.) peccati fluctibus agitatus, & naufragium C passus vitam finiet. Vbi etiam sic Hieron. Nunquam diuitiarum desideria satiantur. mergunt, &c. dum ambitione bonorum tumentes ad cælos eleuati, vsque ad inferos demerguntur: siue desiderantes aliena, vt Achab, vsque ad homicidia perueniunt. Sic ille. Pulchrè D. Bern. *serm. de tribus ordin. Eccles.* Diuites (inquit) qui tamen licitè suas possident opes, & benè dispensant, vado pertransſeunt hoc mare magnum, laboriosum prorsus, & periculosum etiam, & longum habens iter. Nam quòd periculosum sit iter, in eo pater, quòd tam multos in eo perire dolemus; tam paucos videmus, sicut necesse est, pertransire. Valdè enim difficile est inter vndas huius mūdi, voraginem vitiorum, & criminalium peccatorum foueas declinare. Hæc Bern. Qui adiuuD git religiosos ponte pertransire, qui tribus (ait) compactus est lignis; vt qui perfectè eis inniti voluerint, non labatur in itinere pes eorum. Hæc autem sunt pœna corporis, paupertas substantiæ mundialis, & humilitas obedientiæ. Hactenus Bern. Vbi noster Interpres vertit, *desideria multa inutilia*, Græcè habetur ἀνοήτους, Theophyl. legit insensata; explicat verò ad hunc modum: Diuitum desideria planè temeraria, & stolida. Quo enim pacto non insensati, & stolidi hominis est argumentum, picas, & psittacos alere, belluásque, & pisces magno ambitu intercludere, & equos auro exornare; vel ad domus vsque fastiE gium aquas perducere, & pauimenta ipsa sectis tegulis, & phengite lapide sternere, vt magis eluceant? Hæc profectò omnia nec sanæ sunt mentis, & officiunt plurimùm, animæque thesauris obsunt, & sensibiles opes quæ manibus attrectantur, disperdunt, & delent. Hæc ille. Sed quid est, *incidunt in laqueum diaboli*? quo nimirum captæ animæ impediuntur, ne in virtutis stadio currant, & in contemplatione bonorum cælestium ad Deum euolent. Aduertis (inquit D. Ambr. *serm. 14. in Psal. 118.*) laqueum diaboli esse diuitias? ac ne mediocrem hunc laqueum putes; hic laqueus Iudam Apostolum strangulauit.

Sap. 5.

S. Chrys.

Exod. 4.

Exod. 17.

Exod. 15.

1. Tim. 6.

Diues naufragii facit. Theod.

S. Hieron.

S. Bernard.

Diuites vado pertranseunt mare.

Religiosi ponte transeunt mare.

Theophyl.

Diuites in suo luxu stolidi.

Diuitiæ laqueus diaboli.

S. Ambr.

gypto rediens reuisat, nouis eos pro reuerentia hospitij muneribus cumulaturus. D. Hier. eadem Matth. verba discutiens præceptum hoc à Domino in gratiam tam discipuli, quàm discipulum excipientis esse testatur his verbis: Ergo hospes fama eligendus est populi & iudicio vicinorum: ne prædicationis dignitas suscipientis infamia deturpetur. Pende, obsecro, ad hanc sententiam D. Hier. quanto fœdiùs deturpabitur prædicationis dignitas per ipsam prædicatoris infamem ac turpem vitam. Vlterius progreditur sanctus Doctor: Cùm vniuersis (inquiens) debeant prædicare, hospes vnus eligitur, non tribuens beneficium ei, qui apud se mansurus est, sed accipiens. Hoc enim dicitur: Quis in ea dignus est, vt magis se nouerit accipere gratiam, quàm dare. Hæc Hier. Profectò cùm Abtaham ad consueta reuertatur hospitia, ostendit quanta vtrinque hospites beneuolentia, officiisque pietatis certatum fuerit. S. Chrys. iniunctum hoc esse putat à Domino ad commendandam suorum discipulorum moderationem. Sic enim ait: Quoniam dixit dignos esset operarios cibo suo: ne opinarentur omnium domos hoc verbo sibi patere; sed magnam quoque in hoc moderationem scirent esse habendam: illud adiecit, quod & laudi esse poterat, & ad necessariorum præparationem conferebat: nam si dignum inuenirent, dedisset certè ille cibaria non inuitus; præsertim cùm nihil vltra necessaria paterent. Non autem solùm dignos quærendos iubet; verumetiam ne de domo in domum transeant: vt neque qui suscepit, turbaretur, nec ipsi aut leues, aut ventri dediti viderentur. Hactenus S. Chrys. Denique illud etiam obseruandum quod hîc adiecit Beda. scilicet: Dat constantiæ generale mandatum, vt hospitalis necessitudinis iura custodiant. Damnatur enim leuitas & inconstantia in eo, qui facilè ac temerè hospitia mutat; & in eo, qui hospitem ab domo expellit, aut malè acceptum abire compellit. Talis erat frugalitas Abtahami, talis illorum temporum fides, vt pristina hospitia mutare hospes non cogeretur.

S. Hier.

Quàm pura debet esse prædicatoris vita.

S. Hier. Misericordia in hospites, diuiti prodest.

S. Chrys.

Parsimonia discipulorum Christi.

Beda.

7. Denique venit vsque ad desertum. Seu, vt idem est, ad plagam australem, ibique nihil, aut parum commoratus viam fecit vlteriùs ad locum illum inter Bethel, & Hai, vbi priùs construxerat altare: ibidem tandem consedit nullam ingressus vrbem, aut oppidum Palæstinorum. Placuit viro sanctissimo illa solitudo ab arbitris remota, eo quòd esset orationis & contemplationis studio quàm aptissima. Solitudo enim (inquit S. Chrys.) propter inuocationem nominis Dei gratior illi erat, quàm ciuitates. Cogita obsecro quantus erat quietis, & tranquillitatis amator, & in diuino cultu quàm sedulus. Ad eum enim locum accessit, in quo priùs nomen Dei inuocauerat. Ita Chrys. Iam tunc in Abrahamo adumbrari videbatur religiosorum hominum vita, quæ à communi profanorum commercio separata, Dei obsequio, ac cælestium rerum contemplationi tota impenditur. Etsi videatur locus iste abiectus oculis hominum: gloriosus tamen oculis Domini & Angelorum apparet. Hæc illa tabernacula, & atria Domini, quæ tantopere regius Vates exoptabat Ps. 83. inquiens: *Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum? concupiscit, & deficit anima mea in atria Domini.* Vbi scilicet (ait D. Hier.) congregatio virtutum est; & non vitiorum. Non omittam innuere ex hoc loco, quàm facilis in religione transitus sit à terra in cælum: scilicet ab atrio domus in ipsam domum proximè ac facillimè venitur. Domus Dei cælum est, atrium cæli religio. Putabam ego sæpiùs mecum cogitando religiosos illos esse, de quibus Dominus Matthæi 11. dicit: *Regnũ cælorum vim patitur, & violẽti rapiunt illud.* Violentos iudicabam, quippe arduam ingressi vitam, tollunt crucem suam, & sequuntur Dominum à terra in altum subuolantem, quinetiam mortui mundo, cum Christo crucifixo pariter crucifixi sunt. Itaque violẽti dicuntur, quia crucifixi. Sed longe aliter censet D. Chrys. *tom. 2. homil. de diuite.* vbi violentos intelligit latrones, qui per vim multo cum labore impugnant cælum, ac tandem expugnant: quam violentiam, sudorem, ac laborem in cælo impugnando non habent, qui cum Christo crucifixi sunt, quive tollunt crucem suam, sequẽtes Dominum. Illis enim tanquam latronibus violẽter agentibus cælum clausum est; istis verò tãquam amicis, & filiis, & in atrio domus Domini habitantibus sic eòdem aditus patet, vt sola claue indigeant, qua foribus reclusis ingrediantur, in requiem, & in gaudium Domini sui. Ergo Chrys. Crux (inquit) clauis paradisi est, crux Christi aperuit paradisum. Nónne nobis dixit, quòd regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud, *Matth.* 11. Qui in cruce est, non vim facit, nihil medium est; & crux, & statim paradisos. Sed magnitudo pœnarum facit magnitudinem præmiorum. Ita Chrys. Igitur qui in seculo inter delicias & opes atque honores viuunt, si tandem cælum rapiant, violenter illud rapiunt, scilicet velut inuitum, ac reluctanti simile; quod tamen sponte religiosis patescit. Multis quidem opus habet viuens in seculo, & seculi bonis affluens, vt regnũ cælorum consequatur. Addit etiam rex sanctissimus: Elegit abiectus esse in domo Dei mei magis, quàm habitare in tabernaculis peccatorũ. Elegi (declarat D. Hier.) minimus esse in domo Dei magis, quàm in seculo primus. At ne hoc quidem desideratur in domo Dei, vbi cum Deo versatur Abraham, & religiosi commorantur in vnitate spiritus cum Deo: quod maximè videtur desiderari, videlicet amplitudo, & magnificentia vrbium; quam certè Abtaham diues, & gloriosus sua in illa solitudine possedit. Sciebat enim (inquit D. Chrys.) quòd ciuitatis magnitudinem non facit ædificiorum pulchritudo, neque ciuium multitudo; sed inhabitantium virtus; propter quam, & solitudo ciuitatibus dignior est, quæ virtute iusti ornatur, & orbe toto fit fulgidior. Ita Chrys.

S. Chrys.

Locus pietati & orationi quærendus.

Psal 83.

S. Hieron. A religione facilis in cælum transitus.

Matth. 11.

S. Chrys.

Seculares cælum rapiunt, quod sponte religiosis patescit.

S. Hieron. Religio mundo ornatur.

S. Chrys.

8. Postremò emphaticè dicitur de Abrahamo, quòd rediens auro, & argento seruis, & pecoribus opulentissimus, & propter Dei miracula de flagellatione regis ac principum Ægypti, in ipsius vltionem edita, cunctis illis regionibus ac gentibus gloriosus & memorabilis, ad locum illum solitudinis altari pristino consecratum concurrerit. Amat sciri, & videri, & celebrari, qui dignitatibus, & opibus in seculo clarus eminet: ascendit enim semper superbia, *Ps. 73.* quamobrẽ optimè dictum est a D. Aug. Magnæ virtutis est cum felicitate luctari, magnæ felicitatis est, à felicitate nõ superari, *serm. 13. de verbis Domini.* Adde supra omnem felicitatem esse, in ipsamet felicitate sic latere velle, sic occultari, sic nesciri, ac si puderet, prosperum, & felicem esse. Idem Augustin. *præf. in Psalm. 74.* monet sapientissimè: In quocunque (inquiens) statu rerum in hac vita

Iustorum modestia & humilitas inter opes & dignitates.

Psal. 73.

S. Aug.

bono

homô egerit, non sit illi refugium, nisi Deus; nec vllum gaudium, nisi in promissis eius. Vita enim hæc qualibet redundans felicitate multos fallit. Deus neminem. Omni homini conuerso ad Deum mutatur delectatio, mutantur deliciæ, non enim subtrahuntur, sed mutantur. Sic Aug. Altera subinde est rata virtus in Abrahamo: quòd (vt rectè admiratur D. Chrys.) neque prosperitate, neque diuitiarum affluentia, remissior, vel negligentior factus est; sed iterum contendit ad eum locum, vbi priùs fuit tabernaculum eius, ad locum altaris, quod fecerat, & inuocauit nomen Dei. Ita Chrysostomus. Solet enim diuitiarum opulentia obliuionem de Deo gignere; vt in diuite epulone, & in diuite exultante de granariis suis, apertè cernitur. At quàm dulcis (inquit S. Aug. *in Psalm. 73.*) est paupertas! Pauperes quando faciunt aliquid boni, Deum laudant: quando malè, se accusant. Vnde Psalm. *Egenus & pauper laudabunt nomen tuum.* Sic ille.

s. Chrys.

S. Aug. Psal. 73.

SECTIO II.

Sed & Lot qui erat cum Abram, fuerunt greges ouium, & armenta, & tabernacula. Nec poterat eos capere terra, vt habitarent simul, erat quippe substantia eorum multa, & nequibant habitare communiter. Vnde & facta est rixa inter pastores gregum Abram & Lot. Eo autem tempore Chananæus & Pheresæus habitabant in terra illa. Dixit ergo Abram ad Lot: Ne quæso sit iurgium inter me & te, & inter pastores meos & pastores tuos: fratres enim sumus.

1. HEbr. הוֹלֵךְ *haholech*, ambulanti, vel qui abiit cum Abram. vt habet Chaldaic. LXX. συμπορευομένῳ, qui simul ibat. Ad verbum igitur sic vertes ex Hebræo: Etiam ipsi Loth ambulanti cum Abram fuerunt pecudes, &c. Idem tamen ex omnibus his lectionibus sensus eruitur. Referuntur in genere Lothi diuitiæ, quibus à Deo in gratiam patrui Abrahami fuerat locupletatus. Tantum homini prodest consuetudo, & societas bonorum. Nam (vt hîc obseruat D. Chrys.) fortè Abraham patruus, vtpote liberalis, illa Loth fratris filio donauerat; partim alij dederant in Patriarchæ gratiam. Hæc illa summa gratia est, quam Dominus viro iusto pollicetur. *Eris quasi hortus irriguus*, Isai. 58. LXX. Sicut hortus ebrius. Et Ierem. 31. *Erit anima eorum quasi hortus irriguus.* Siue (vt notat D. Hier.) quasi lignum fructiferum, quod plantatum est secus decursus aquarum, & paradisus Domini in deliciis. Hinc significatur quàm vtilis sit consuetudo cum viro iusto, quam se in alio extendat illius, vel ad dignitatem, & securitatem vitæ, vel ad honestatem morum, ac salutem animæ, fructuosa præsentia, & communicatio. Hortus ille irriguus est, in quo non modò fertiles arbores, & salutares plantæ, sed etiam pariter eodem ductu aquarum steriles, & noxiæ irrigantur. Neque verò in viro iusto, si familiariùs cum ipso versaberis, quicquam aut infœcundum, aut inamœnum reperies. Magnum profectò cepit emolumentum Loth ex eo, quòd Abrahamo comes adhæserit indiuiduus; cuius rei mysticam intelligentiam sic

S. Chrys. *Bonorum consuetudo vtilis.*

Isai. 58. Ierem. 31. S. Hieron.

A Philo Heb. *lib. de migr. Abrahæ*, enucleat. Loth interpretatur declinatio. Flectitur autem mens nũc bonum, nũc malum auersando. Sunt enim quidam ambigui ad vtrumque declinantes pariete; vt nauis ventis iactata contrariis nutantes; & tanquam in bilance sursque deque vacillantes, nec valentes consistere; quorum ne ad meliora quidem conuersio laudem mereretur; vt quæ impetu quodam fiat, non ex animi sententia. In horum numero Loth censeri debet, qui narratur pergere cum amatore sapientiæ, dicebat autem, vt pergeret, ignorantiam dedisceret, nec cursum ad eã denuò deflecteret. Hæc Philo. Attigit subtiliter multorum innatam in bono, & in malo inconstantiam, quo genere mortalium nullũ deterius; nec enim virtuté sequũtur, si quãdo à vitio in illã declinãt, ex mentis sana & prudenti & constanti deliberatione: sed veluti casu aliquo fortè in illã abducti, non aliter, quàm si nauis sine gubernaculo, remis ac velis, cum fluctibus colluctata subita vi vndarum & ventorum in portum deducatur. Hoc est enim (adiungit Phil.) illud accidẽs animæ, quod non facilè excutitur, impediẽs eam, ne celeri cursu ad virtutem properet. Fit sæpiùs tamen ex Dei benignitate in confirmãda nostræ leuitatis inconstantia, illud miraculum, quod in visione rotarum apud Ezechielem *c. 1.* fieri pulchertimè adnotauit D. Ambro. *lib. 2. de Iacob. c. 11.* Rota (inquiens) intra rotam currit. Teres enim vita sine vlla offensione in quauis passione versatur, & intra hanc quoque rota currit. Nam quo magis voluitur, plus probatur. Sic Ambros.

Phil. Hebr.

Inconstantes & fortunati in bono.

Philo.

Ezech. 1. *Constantia in aduersis.* s. Ambros.

2. *Nec poterat eos capere terra, vt habitarẽt simul: erat quippe substantia eorũ multa, & nequibant habitare communiter.*] Angustior quidẽ erat portio illa terræ Chananeæ, quàm vt tot gregibus Abrahami & Lothi sufficeret, quibus pascua latissima opus erat: non poterant igitur habitare communiter, videlicet pacificè, quietéq; vno in loco tentoria figere. Aduerte obiter in sacris literis communionem & pacem, & quietem pro eodem haberi significatu; & communiter habitare idem omnino esse, atq; in pace, & quiete simul viuere. Ex quo subinde inferes, quàm esset absurdum, si fortè qui communiter viuunt, rixis inter se atq; odiis hostiliter dissentirent. Idcirco fideles vocamur fratres, sub vno Patre Christo Domino, in vna Ecclesia, domo Dei pariter viuẽtes, ad vnam mensam sacrosanctæ Eucharistiæ, vno pane vitæ, vno calice salutis alimur quotidie; vt caritate mutua colligati, nihil æquè refugiamus, ac detestemur, quàm nõ idẽ nobis esse vnũ cor, & animam vnam. Alterum subinde cernitur vbi communio est, vbi domus vnius inhabitatio, nimirum quòd mutuas, qui simul viuũt, sibiipsis præstent operas, veluti membra eiusdem corporis inuicem opitulantia, inuicem laborantia; quod vno verbo explicans Apostolus ait: *Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi.* Benè hîc S. Hier. Qui sua iudicat aliena peccata; iste per caritatem adimplet legẽ Christi. Signanter, vt existimo, etsi in vna Ecclesiæ domo, etsi vno corpore Christi membra illius esse dicamur, onera tamen portanda monet; ne scilicet Christiana caritas sine patientiæ exercitatione languescere videatur. Erunt, erunt onera, sed portanda mutuò sunt brachiis, & humeris patientiæ. Quid ergo? vindicandæ iniuriæ non sunt? ita planè vindicãdæ, & quàm possũt, ac debent maximè. Sed heus tu, quænam sit Christiani hominis vindicta; paucis, sed veris accipe. Matth. 5. monet Christus

Cõcordia propria Christianorum.

Ad Gal. 6. s. Hier. *Christianorum patientia.*

Math. 5.

Domi

Christianorũ vindicta. S. Chryſ.

Dominus: *Si quis te percuſſerit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram.* Quem locum expendit ad hunc modum D. Chryſ. *homil.* 18. *in Matth.* Magnã Dominus exigit philoſophiam nõ modò quieſcere percuſſum iubens, ſed è contrario etiam honorare cædentem, aliámque illi maxillam parare; quando qui patitur iniuriam, nihil ſe graue exiſtimat ſuſtinere: ſiquidem ad philoſophandum paratus, quodammodo ne ſenſum quidem ipſum experitur iniuriæ. Certat enim potiùs ille qui cæditur; tunc procuľdubio percuſſor pudore ſuffunditur: nec iam ictum infert ſecundum, etiamſi omni prorſus fera exiſtat immanior, imò plurimùm ſe etiam de priore culpa; bit nihil enim ita lædentes coërcet, vt patientia, modeſtiáque læſorum: nec ſecuturum modò coërcet impetum, ſed de præcedente exigit pœnitentiam; cogitq; cædentem vt à percuſſo cum modeſtiæ illius admiratione diſcedat. Quinimò, & familiares facit, nec ſolùm amicos de inimicis, ſed ſæpè etiam famulos. Quare eum, qui palmis cæditur, non modò prohibuit Dominus iraſci, ſed etiam percutientis iram exſatiare præcepit, vt ne primariò quidem iniuriam ſuſtinuiſſe videretur inuitus. Hoc enim pacto etiam imprudétiſſimum plaga certiore percuties, quàm ſi eum ferires manu. Et nõ ſolùm tibi eum tolerabiliorem facis, verumetiam ſibi modeſtiorem. Hæc omnia Chryſoſt. quæ ad inſtruendam in nobis patientiam Chriſtianam valde conducunt.

Beda.

Optimè quoque locum eundem exponens Beda ſic ait. Non dicit: Tu percutere noli, ſed adhuc ad percutiendum te para: docens medicus animarum, quorum ſaluti conſulere vellens, eorum imbecillitates æquo animo toleraret. Iubemur percutienti alteram præbere maxillam dexteram, non ſiniſtram, quam iuſtus non habes. Sic ille. Et quidem inſatiabilis rerum temporalium cupiditas omnia ſocietatis, & amoris iura diſſoluit; diſcordias, litéſque ſerit; mater eſt impatientiæ; fax, & flabellum odiorum. Icirco igitur viget animorum concordia in religioſis familiis, vbi paupertas Domini patrimonium noſtrũm eſt. Non in ſpinis, quæ nos pungnat, & quibus alios pungamus: ſed in contemptu omnium, quæ à Deo & à caritate Chriſti ſeperant, totum ſtudium collocamus.

Cupiditas diſcordiarum mater.

Paupertas religionis eſt ergo caritatis munus. S. Ambr.

3. *Non poterat eos capere terra.*] Habitare ſimul (inquit D. Ambroſ.) non poterant, quia nimium diuites erant. Secculare vitium, vt diuites terra non capiat: nihil enim ſatis eſt diuitum cupiditati. Quanto ditior qui fuerit, tanto auidior ad poſſidendum eſt; extendere agri terminos cupit, & vicinum excludere. Sic Ambroſ. Quæ maior eſſe poterat ignominia bonorum terreſtrium, quàm vt duos diuites vix vna ciuitas capere, imò & ferre poſſit: ſibi enim inuicem aduerſi, alter alterum ſpoliare ac deprimere contendit: & mutuis diuitum ac potentiorum odiis exardeſcentibus tota pariter ciuitas conflagrabit. Inimica pacis publicæ, & priuatæ quietis, peſtis concordiæ caritatis exitium, eſt opulentia diuitum. Vt viuant, neceſſe omnino eſt, ab inuicem ſeparentur. Vide (inquit D. Chryſ.) quòd facultatũ multitudo ſtatim cauſa fit diſceſſas, diuiſionem operatur, concordiam impedit, & cognitionis vinculum dirimit. Ita Chryſ. Naſcitur hoc malum ex hominum inexplebili cupiditate. Nouum enim (ait D. Greg. Naz. *orat.* 15.) orbem, quem poſſideamus, quærimus: ac Dei terminis, vt inſaturabili noſtra cupiditate minoribus ſuccenſemus. Sic ille. Sed hæc tam diffuſis opaca ramis vniuerſam terram occupare contendens arbor, ſecuri mox ſuccidetur. Et quæ parauit, cuius erũt? Vlula abies, quia cecidit Cedrus, quoniam magnifici vaſtati ſunt, *Zachar.* 11. En quis finis erit diuitum, & magnificorum huius ſeculi! Vtinam quæ nunc viret, aſſurgit, ramos, vmbrámque diffundit abies, vlulet ad ruinam Cedri. Hoc eſt enim (inquit Nazianz. *citato loco*) vicinorum plaga erudiri. Vtinam ergo diuites quos nunc terra non capit, ſaperent, & intelligerent, ac nouiſſima prouiderent: quod vt breue ſpatium vitæ eſt, paulo pòſt ſucciſi radicitus nihil ſuorum ſecum portantes paruo telluris excepti ſinu cum vermibus ſimul vno concordes latibulo, morabuntur. Ita prægrandes Cedri vniuerſo obumbrantes orbi (vt Crœſi, Alexandri, Cæſares) anguſto demum ſarcophago conſepultæ euanuerunt. Vnde monuit Dominus Luc. 12. *Videte, & cauete ab omni auaritia, quia non in abundantia cuiuſquam vita eius eſt, ex his quæ poſſidet.* Vbi Theoph. Refellit Dominus auarorum intentiones, qui videntur coacervare diuitias, quaſi diu victuri. Sed nunquid opulentia te longæuum efficiet? Quid igitur manifeſtè ſuſtines mala, incertæ cauſa quietis? Nam dubium eſt, an debeat attingere ſenium, cuius gratiam theſaurizas. Hæc ille. Huiuſmodi auarum Dominus eodem loco ſtultum vocat: Stulte hac nocte repetent animam tuam à te, & quæ paraſti cuius erunt? Quid enim tam ſtultum, quàm aliis inſudare; & ſapere ſecularia (inquit D. Aug. *in Pſ.* 118.) ſtultitia eſt. Indicatũ ex *Luc.* 12. locũ anteceſſerat iſte alius, qui ſic habet: Ait quidam de turba: Magiſter dic fratri meo, vt diuidat mecum hæreditatem; at ille dixit: Homo quis me conſtituit iudicem, aut diuiſorem ſuper vos? Quo in loco nonnulla expendi debent: atque in primis illud, quòd Dominus iſtum vocauit hominem; vtique filium illius primi hominis, qui tam demens ac cæcus extitit, vnius pomi tantulam voluptatem bonis omnibus animæ, Deóque ipſi, antepoſuerit. Vnde Beda: Qui magiſtro (inquit) supernæ pacis gaudia commendanti, terrenæ diuiſionis vult ingerere moleſtiam; meritò homo vocatur, iuxta illud 1. Corinth. 3. *Cum ſit inter vos Zelus, & cõtentio, nónne carnales eſtis, & ſecundùm hominem ambulatis?* Ad quem locum D. Anſelm. ſic effatur: Qui diſcordes mentes ducitis, nónne adhuc ex reprehenſibili humanitate peccatis? Homo enim hic per culpam nominatur. Secundùm hominem ambulatis: id eſt, in peius proficitis. Subtiliter colligit S. Hieron. Vult enim (inquiens) non plus eſſe, quàm homines. Rectè (vt obſeruat Caiet.) à Paulo carnalis damnatur affectus: Quia (inquit) tendit ad bonum quod communicatione minuitur. Tales nimirum ſunt honores; opes & voluptates huius ſeculi, quæ cùm à pluribus ſimul nequeant poſſideri, ſeminarium ſunt diſcordiarum, litium; & odiorum.

Cupiditati nihil ſatis eſt.

Diuites ſimul eſſe non poſſunt. S. Chryſ.

S. Gregor. Naz.

Zachar. 11. *Diuitum exitus in ſepulchro.* S. Gregor. Nazian.

Luc. 12.

Theoph.

Diuitiæ non prorogant vitam.

Diuitum ſtultitia. S. August.

Beda. *Carnalis homo diuitias Deo præfert.* 1. Cor. 3. 4. S. Anſelm. *Diſcordia ab homine carnali.*

S. Hieron.

Caiet.

4. Carnales deinde vocat Apoſtolus, vt ſubnotauit D. Thom. vita, & ſenſu; qui priùs zelo, hoc eſt, inuidia, de alienis bonis compuncti miſerè contabeſcunt, ac deinde in contentiones & diſſidia ſuccenduntur. Sed præſtat audire Doctorem Angelicum. Benè (inquit) coniungit zelum, & contentionem: quia zelus, id eſt, inuidia eſt contentionis materia. Inuidus enim triſtatur de bono alterius, quod ille nititur promouere: ex hoc ſequitur contentio. Vnde Iacobi 3. *Vbi Zelus & contẽtio, ibi inconſtantia & omne*

S. Thom. *Inuidia diſcordiarum origo.*

Iacobi 3. *ut opus prauum.* Er similiter econuerso, caritas per quam quas diligit bonum alterius, est materia pacis. Deinde zelus, & contentio, non habet locum, nisi in carnalibus hominibus, quia ipsi ad bona corporalia afficiuntur, quæ simul à pluribus integrè possideri non possunt; & ideo propter hoc, quòd aliquis bonum aliquod corporale possidet, alius impeditur à plena possessione illius, & ex hoc sequitur inuidia, & per consequens contentio. Sed spiritualia bona quibus spirituales afficiuntur, simul à pluribus possideri possunt, & ideo bonum illius non est alterius impedimentum, & propter hoc in talibus, nec inuidia, nec contentio locum

Spiritualia bona inuidià non pariunt, nec dissensiones. Sap. 7. habet. Vnde Sapient. 7. *Sine inuidia communico.* B Hactenus D. Thom. Igitur ille zelo imprimis percitus, deinde in contentionem efferatus etiam cum fratre (nec enim vlla iura, vel diuina, vel humana tueceri solet cupiditas) diuisorem fieri Dominum postulat. Stulta sanè precatio, quia importuna. Christus de diuinis agebat, iste de temporalibus sermonem infert. Vult, vt Dominus diuina intermittat, & terrena pertractet. Petit, vt Dominus iudicet, & diuidat isthæc abiectissima, qui cælum liberaliter omnibus pollicetur, & merita, aut demerita

Christus cælestia, non terrena portractat. S. Ambros. omnium iudicabit. Quare optimè D. Ambros. Benè ergo terrena declinat, qui propter diuina descenderat. Nec iudex dignatur esse litium, & arbiter facultatum, viuorum habens, mortuo- C rúmque iudicium, arbitriúmque meritorum.

Religiosi negotiis secularibus non se immisceant. Sic Ambros. Hinc videas, quàm sit alienum à religioso viro, à doctore verbi Dei, sese immiscere negotiis secularibus, & quàm ineptè atque importunè se gerant ij seculares, qui ad hæc stercora deducere conantur hominem Deo, ac diuinis rebus vacantem. Non igitur (adiun-

S. Ambros. git Ambros.) quid petas, sed à quo postules intuendum est, nec maioribus intento animo putes minoribus obstrependum. Pulchrè D.

S. Greg. Gregor. 11. *Moral.* 21. admonet. Qui spiritualibus donis ditati sunt, profectò terrenis non debent negotiis implicari; vt dum non coguntur inferiora bona disponere, exercitati valeant bonis superioribus deseruire. D. Augustin. sæpiùs

S. Aug. queritur, quòd iis negotiis implicari cogeretur. D *lib. de op. monach. c.* 20. Testem (ait) inuoco super animam meam, quoniam mallem per singulos dies, certis horis, manibus operari, & certas horas habere ad legendum & orandum, quàm tumultuosissimas perplexitates causarum alienarum pati, de negotiis secularibus, vel iudicando dirimendis, vel interueniendo præcidendis.

Episcopi spiritualia non secularia tractent negotia. Idem *Epist.* 147. Homines quidem suas causas seculares apud nos finire cupientes; sic nos sanctos appellant, vt negotia terræ suæ peragant; aliquando agamus & nos negotia salutis nostræ, & salutis ipsorum. In eandem sententia

Synesius. scribit optimè Synæsius Episcopus Ptolemaidis *Epist.* 57. sic ait: Ordinatum est, vt illi quidem in E rerum negotiis, nos autem in precibus versaremur. Quid igitur reducis? qui neque, vt gubernamus, sed falsò vt gubernemus, expetis: otio opus est ei, qui cum philosophia sacerdotio fungitur: Non condemno Episcopos, qui in rerum negotiis versantur, sed magis miror eos, qui vtrumque possunt: mea facultas non est duobus dominis seruire; si verò sunt aliqui qui neque à condescensu læduntur, poterunt sanè, & sacerdotio fungi, & ciuitatum præfecti esse. Radius enim Soli, cum stercore versabitur, purus manet, nun

A inquinatur; ego verò cùm idem hoc fecero, fontibus & mari opus habeo.

5. *Vnde facta est rixa inter pastores gregum, &c.*] In Hebræos adduntur duæ dictiones: Et inter Pastores gregum Loth. Sed eandem sententiam paucioribus verbis complexus est interpres. Ex multitudine pecorum, & ex angustia, penuriáque pascuorum orta est rixa inter vtriusque pastores, quæ in molestiam saltem dominorum redundauit. Hinc enim (ait D. Chrys.) semper omnia mala pullulant à famulorum nequitia. Hi diuisionis occasionem præbuerunt: ij concordiam dirimebant; ij multam motum inciuilitatem præ se ferebant. Turbantur igitur inprimis famuli, ac serui, quod fit plerumque propter eorum mores incomptos, & inurbanos; nec enim quid ratio postulet attendunt; sed more pecudum, in quas ex nimia consuetudine cum illis degendi, videntur degenerasse, cæco ducuntur impetu, quò itacundia fert, aut cupiditas. Cedere alij aliis nesciunt, nec quid sit honorare alios præuenire nouerunt, cùm ne nomen quidem honoris, nedum rem ipsam didicerint. Deinde rustico & illiberali ingenio cùm sint, non seriò & prudenter inter sese agunt, sed primùm risibus, & sibilis, & facetiis, atque dicteriis, turpitudine potiùs aspersis, quàm vrbanitatis sale conditis rem aggressi (nam vt optimè aduertit Clem. Alex. 2. *pædagog. c.* 6. verba omnia ex cogitatione, & moribus emanant) paulatim deinde in iurgia, contumelias, & dissidia concitati dominos in eandem flammam compingunt. Itaque (vt aduertit D. Ambros.) seruulorum dissensionibus dominorum concordia solui solet. Quare vir prudens caueat, ne (vt adiungit Ambros.) præbeat aurem seruulorum susurris. Vbi egregiè vocat infirmum hominem, quisquis eos libenter excipit; fortem qui despicit. Cuius fortitudinis specimen omni æuo clarissimum exhibuit Dauid, cùm Saulem sibi hostem infestissimum deprehendit in spelunca. *Et dixerunt* (scribitur 1. Reg. 24.) *serui Dauid ad eũ: Ecce dies, de qua locutus est Dominus ad te: Ego tradam tibi inimicum tuum, vt facias ei sicut placuerit in oculis tuis.* En susurri, en mala consilia, en faces, ac flammæ seruorũ ad irritandum dominum. Sed ô admirabilem fortitudinem Dauid! *Confregit* (additur ibidem) *Dauid viros suos sermonibus, & nõ permisit eos, vt cõsurgerent in Saul.* Rectè ad hũc locum Theodoret. admiratur (sic loquitur) philosophiam, virtutem, vires, modestæ, ac temperantis cogitationis Dauid. Verùm si aliàs vnquam, hic vel maxime triumphat eloquentia Chrysostom. Mita quidem in hanc sententiam dicit priori parte *hom. de Dauide & Saule:* nonnulla huc transferam. Specta (inquit) philosophicam animi moderationem, specta luctam, victoriam, coronam. Nam spelunca illa campus erat, in co lucta quædam admirabilis, dictúque incredibilis facta est. Luctatus est Dauid, pugilem egit iracundia. Saul positus est certaminis materia, Agonothetes erat Deus. Quin potiùs non ipsi modò aduersus seipsum, propriámque cupiditatem erat prælium, sed & aduersùs milites, qui aderant. Allegant illi diuinam auctoritatem, Deus (inquientes) illum tradidit; quo videlicet indicium à Deo profectum reueritus, promptiùs iret ad homicidium. Non enim (inquiunt) tuam ipsius vicem vlciscetis; sed Deo subseruis, ac ministeres, illius sententiam comprobas. Sed quo magis hæc illi dicebant, eo magis hic pepercit hosti. Intelligebat enim, quòd Deus ideo

Right margin notes: *Se notum negotia discordiæ excitat inter dominos* — S. Chrys. — *Mores & ingenia famulorum illiberalia & rustica.* — Clem. Alex. — S. Ambros. — 1. Reg. 24. — *Domini seruorum susurris non moueantur.* — Theod. — S. Chrys. *Dauidis constantia admirabilis.* — *Patientia reconciliat Deus Dauidi de dat.*

ideo tradiderat eum, vt ipsi maiores occasiones probandæ virtutis suppeditaret. At horum incitamentorum nulli cessit, sed adamantis inuicti more perstitit, philosophiæ, moderationisque legem seruans: sed ne hoc quidem tantum est admiratione dignum, quòd nec aliorum admonitu dimotus est à proposito, quódque non est illos vetitus; sed quòd perfecit vt & illi eandem animi moderationem sumerent. Magnum quidem, si quis suis cupiditatibus imperet: sed multo maius est, & aliis persuadere posse, vt & ipsi mentem eandem sumant cum ipso: aliis, inquam, qui nec modesti sunt homines, neque temperantes, sed milites; qui multis difficultatibus iam in desperationem erant adducti, à qui respirarent trucidato Saule, &c. Hactenus Chrysostom. Quo loci velim expendas sedulò admirabilem patientiam & constantiam, animique magnitudinem Dauid, quòd & hosti suo truculentissimo vitam, quam liberè, & securè potuit eripere, planè concessit, & milites suos vltionem sui, & domini, vt putabant, iustam, & facilem anhelantes à communi aduersario, confregit sermonibus, & ad patientiam, lenitatémque traduxit.

Vir egregius quo se patientem, & alios patientes efficit.

6. Illud etiam fortè mirabilius, quod in Scriptura sacra subiungitur, dixitque ad viros suos: Propitius sit mihi Dominus, ne faciam hanc rem Domino meo Christo Domini, vt mittam manum meam in eum, quia Christus Domini est. D. Chrysost. Vim illius, *propitius sit*, egregiè ad hunc modum exprimit. Ne concedat vnquam, vt hoc faciat Deus, neque permittat me ad tantum peruenire scelus. Quoniam videbat hanc philosophiam superare penè naturam humanam, cælestique opus habere momento, séque propemodum collabefactum ad cædem, precatur, vt Dominus conseruet illi manum impollutam. Itaque agnoscit Chrysostomus in illis verbis precationem fieri; quæ tum maximè necessaria est, cùm se quis videt iracundiæ furore agitari: nec enim sine grandi auxilio Dei tam indomitæ bestiæ impetus inhiberi potest. Vnde Dauid præcidit oram chalmydis Saulis; quo facto (additur) & percussit cor suum Dauid. Vbi D. Chrysostomus. Vides quanta iræ tempestas coorta fuerit? An non processit vlterius, neque fecit naufragium, eo quòd gubernatrix illicò sentiens periculum, videlicet pia ratio tempestatem vertit in tranquillitatem. Percussit enim Dauid cor ipsius, ac velut equum subsilientem ac ferocientem reuocauit iram. Hæc Chrysost. Meritò idem sanctissimus Pater vocat Dauidem plusquam hominem, qui in natura humana vitam præstitit angelicam. Athittórque hunc tam admirandum vitum à Deo esse propositum vniuersis mortalibus, vt exemplar ad imitandum in hac magnitudine animi, qua hosti suo pepercit, atque vt hanc doctrinam, quæ notatur à D. Chrysostom. addiscant. Proinde (inquit) tu quoque, si quando hostis tuus inciderit in manus tuas, caue putes esse datam vlciscendi opportunitatem, sed seruandi hostis oblatam occasionem; eóque tum maximè parcendum esti inimicis, cùm illi fortè venerunt in potestatem nostram. Hæc ille. Cùm hanc virtutem Dauid considero, venit mihi in mentem quàm appositè D. Augustinus adnotauerit, quòd in tanta Regum serie, de quibus agit *Matth. 1. cap.* nullus præter Dauidem Rex nuncupetur. Iesse autem (dicitur) genuit Dauid regem: Dauid autem Rex genuit Salomonem;

S. Chrys. Orandus Deus in motu iracundia, ne vincamur.

S. Chrysost. Iracundia tempestas à ratione tranquillatur.

S. Chryso. Opportunitas in hostem est occasio virtutis Christiana.

Matth. 1. S. Aug.

A assignat verò hanc rationem: quia non hæreditaria successione, sed virtute ac meritis regnum sibi comparauit. Quòd si adhuc roges, quæ virtus, quæ merita ista Dauidis? profectò ea virtus extitit, quæ maxime hoc loco eminet; & merita sunt ea, quibus parcens hosti propter Deum à Deo promeruit, vt Rex fieret, ac bis, vt esset, & appellaretur Rex; quòd bis nunc in spelunca, & postea dormientem deprehenderit Saulem, & vitam dimiserit, *cap. 24. & cap. 26.* Hoc enim vel ipse Saul probè intellexit, cùm ex vtroque loco subintulit proculdubio futurum Regem Dauidem: *Et nunc scio, quod certissimè regnaturus sis,* &c. *Et quidem faciens facies, & potens poteris.* Nimirum iam tunc, antequam in regnum eueheretur, vt B erat in statu illo calamitoso exulis, profugi & à Rege proscripti, per solitudines deerrantis, in speluncis abditi, mortem singulis horis expectantis; nihilominus illud effecit, quod magni Reges (vt obseruat D. Chrysost.) præstare consueuerunt. Complures enim (inquit) alij Reges ad principatum euecti, sese indignum iudicarunt in tanto regni fastigio ab iis pœnas exigere, à quibus olim fuerant offensi. Nam ipsa potentiæ sublimitas causam affert reconciliationis. Hæc Chrysost.

1. Reg. 24. & 26.

S. Chrys. Regibus dignum est non vindicare, sed parcere.

7. *Dixit ergo Abram ad Loth: Ne quæso sit iurgium inter me, & te,* &c.] Quàm prudens (inquit) amputauit (ait D. Ambrosius) Abram discordiæ, C ne contagium serperet: quod te facere oportet, si fortè huiusmodi aliquid incideris, vt seminarium dissensionis auferas. Nondum erant rixæ inter dominos, sed tantùm exarserant inter pastores. Abraham verò prudenter subintulit, fore vt ipsi domini illo incendio conflagrarent. Quare principiis obstandum duxit, flammámque iam enicantem penitus restringere contendit, ne latiùs ac liberiùs exardesceret. Ne quæso sit iurgium. Indignè enim (inquit Chrysostomus) hoc fieret. Valde (inquam) indignum esset Abrahamo iurgari cum Loth; atque inprimis propter gentes illas barbaras, intra quas degebant. Consultò enim ponitur in Scriptura: *Eo autem tempore Chananæus, & Perezæus habitabant in terra illa.* Abraham igitur cauit, ne qui D apud illos Ethnicos virtutis laude insignis habebatur, si ad iurgia descenderet, scandalum ipsis præberet. Debebat enim ipse (ait D. Chrysostomus) vtpote missus omnibus Palestinæ cultoribus sapientiæ doctor, nullam scandali dare occasionem, vel ansam concedere: sed morum lenitate, tuba clarius omnes erudire, & suæ virtutis facere imitatores. Solet enim grauiter offendere animos hominum si videant eos, qui religiosiorem vitam instituerant, litibus super admodum digladiari, propter frigidum illud verbum (vt appellat idem Chrysostom.) meum & tuum; innumera generi humano inuehens E mala. At (inquies) si non litiget, si dolum dolo non dissoluam, amittam equidem villam, fundum, vineam. Quid ergo si rerum omnium temporalium pro conseruanda pace, & Christiana caritate iacturam feceris? Res (ait D. Ambrosius *libro primo de offic. capite 30.*) sine dispendio est, quæ tota dispendium est. Lis erat inter Marcellum presbyterum, eiúsque fratres, ac sororem; hæreditas pinguis, materia litis: arbitrum D. Ambrosium vltrò omnes elegerunt, illi re diligentissimè discussa litem sorori, ac fratribus adiudicat contra presbyterum. Dolet iste, & irascitur contra Ambrosium, qui

Discordia ilico amputanda.

S. Ambr.

S. Chrys. Discordia fugienda, ne infidelibus simus scandalo.

S. Chrysost.

S. Ambr. Opes sine dispendio sunt, non earum amissio.

Lis inter fratres de hæreditate. prudenter respondet *epistol.* 24. in qua multa in hanc sententiam disserit luculentissimè; inter alia sic effatur: Illud sequendum putaui; vt neminem vinci vellem, & omnes vincere. Vicistis enim omnes germanitati, vicistis naturæ, vicistis Scripturæ dicenti: *Quare non magis iniuriam accipitis? quare non magis fraudem patimini?* 1. Corinth.

1. Cor 6. sacerdoti lucrum est in damno seculi. 6. Putas te grauatum iactura iuris, damno pecuniæ. Meliora vtique sacerdotibus damna, quam lucra seculi sunt. Quia verò Marcellus religione ductus indignabatur damnum illud suum in Ecclesiam suam redundasse; occurrit Ambrosius:

S. Ambros. Nihil adimitur Ecclesiæ, quod pietati acquiritur. Caritas enim, non damnum, sed lucrum Christi est. Dolebamus, quòd litem haberes, profuit iurgium, vt formam induceres apostolicæ vitæ, & præceptionis. Illud sacerdotio non congruebat, hæc transactio & apostolicam decet formam, *ad*

Ad Gal. 5. Virtus sacerdotis opes Ecclesiæ. *Galat.* 5. Nec vereare, ne immunis sit atque exors Ecclesia liberalitatis tuæ. Habet & illa fructus suos, & quidem vberiores, habet fructus doctrinæ tuæ, habet tuæ vitæ stipendium, habet fœcunditatem, quam tuis institutis rigasti: his dives reditibus non quærit temporalia, quia æterna possidet. Addidisti autem ei, non solùm apostolicus, sed etiam euangelicos fructus. Dominus enim dicit: *Facite vobis amicos de mamona iniquita-*

Luc. 16. *tis*, Luc. 16. Fecisti & tu amicos, & quod mirabile est, ex dissidentibus. Sed quia vlteriùs timeret Marcellus, ne suo illo damno Christus ipse Dominus, cui seruiebat, iacturam fecerit, respondet Ambrosius: Tu interea confirmatus in Aposto-

S. Ambros. lum Christi, assumens propheticam autoritatem dices ad Dominum: *Possedisti renes meos*, Psal. 138.

Psal. 138. Hæc meliùs Christum possessio decet, vt virtutes sacerdotis possideat sui, hos fructus capiat, qui sunt integritatis, & continentiæ, & quod est amplius, caritatis & tranquillitatis. Hactenus

Virtus sacerdotis possessio Christi. Ambrosius. Has quidem veras, & solidas animæ opes si quis (vt decet) magnifaceret, profectò non de terræ marisque diuitiis (quas egregiè

S. Gregor. Nazianz. Diuitiarũ vilitas. pretiosum stercus appellat D. Gregor. Nazianz. *Orat. de natiuit.*) aut acquirendis, aut tuendis innumeras lites strueret. Regia illa, de qua *in*

Psal. 44. *Psalm.* 44. cui foris in vestitu deaurato, circumamicta varietatibus, sic tamen illa omnia despiciebat, vt omnis gloria eius esset ab intus. Quæ maior inopia, & rerum omnium indigentia, quàm quæ in Regina cæli foris apparebat? Sed omnis gloria eius ab intus: quoniam (vt ait D.

S. Anselm. B. Maria diuitia inter ant. Anselm. *homil. in* 10. *Luc.*) apud eam, imò intra eam erat fons vitæ, quo manabat tanta perfectio vitæ.

8. Indignum videbatur Abrahamo, quòd ipse Dei addictus obsequio, & vitam studiosam professus iurgiorum dedecore se dehonestaret, Cùmque esset ditior, atque potentior, quàm Loth; timuit, ne tanquam iniustus, ac tyrannus haberetur, si quid nepoti detraheret. An nescitis, quia iniqui regnum Dei non possidebunt? ait

1. Cor 6. Apost. 1. *Corinth.* 6. In detestationem rapinatum cum primis illud conducet, quod sapienter scri-

S. Ambr. Contra raptores alienorũ. bit D. Ambrof. *lib.* 3. *de offic. cap.* 3. hisce verbis. Christus Dominus cùm esset in forma Dei exinaniuit se, vt formam susciperet hominis, quam operum suorum locupletaret virtutibus. Tu ergo expolias, quem Christus induit? Tu exuis, quem vestiuit Christus? hoc enim agis, quando alterius detrimento tua commoda augeri expetis. Ibidem adiungit: Seruorum tamen occulta furta sunt, diuitum rapinæ publicæ. Sic Ambrof.

A Attamen, quod quotidie videmus & deflemus; serui & occulti raptores suspenduntur; & nobiles, principésque, & publici prædones imperant, dominantur, triumphant. Significanter autem addit Paulus post iniquos, *neque fornicarij*, &c. quæ duo sunt illa patentiora, & latiora ostia ad perditionem. Rogatus à quopiam diabolus, quænam duo sint maiora peccata, respondit: Rapina & fornicatio. Qui fieri hoc potest, ait alius? an non maius, periurium, homicidium, & similia? Ita planè (inquit) maiora sunt isthæc secundùm Theologiam; at illa duo longè maiora spectato prouentu; nulla enim vitia vberiores re-

Raptores nobiles, & publici, damnãtur, isti dominantur.

B ditus nobis ad gehennam proferunt, quàm rapina & fornicatio, atque idcirco in iis benè colendis ac procurandis multo maiorem curam, industriam, & studium collocamus. Hæc enim duo vitia sunt illa omnium pinguissima latifundia, è quibus horrea implentur gehennalia: sunt illa omnium, quæ in terris habemus, ditissima commercia, frequentissimæque nundinæ, è quibus immensos animarum thesauros in gehennam elucramur. Sic diabolus; & quis non horreat?

Furtum, & fornicatio vtertius fructificant ad gehennam.

9. *Dixit ergo Abram.* Vide (inquit Chrysost.) insignem modestiam, vide sublimem philosophiam; ætate ac dignitate senior iuuenem fra-

S. Chrys.

C tris filium, fratrem appellat; & in eandem, in qua ipse erat, dignitatem euehit, nihilò minùs illi quàm sibi tribuit; sed dicit, ne sit rixa inter me, & te. Sic Chrysost. Hæc est illa philosophia, quam fideles Christi postea docuit Paul. cap. 12. ad Romam. *Honore inuicem præuenientes.* Exponit D. Anselm. Vt vnusquisque festinet alium magis honorare, quàm honorari ab illo, & maiorem ei reuerentiam exhibere, sibique illum præferre, & ille similiter huic faciat. Sic ille. Adiungit etiam optimè D. Chrysost. Abrahami specimen præbet eminentis suæ sapientiæ, ac docet nunquam cum proximis litigandum etiam iis, qui nobis præstantiores non sunt. Nam eorum contentio magnam nobis affert ignominiam; & non illis imputantur quæ fiunt, sed in nos transfertur, quod

Ad Rom 12. S. Anselm. Honore inuicem præueniamus.

S. Chrys.

Lites ignominiam pariũt.

D reprehendendum. Sic Chrysost. Igitur Abraham senex, patruus, ditissimus, atque honore & fama nominatissimus apud omnes illas gentes; & quod summum est, Dei amicus, & familiaris, cum nepote iuuene, quem nutrierat, instituerat, comitem adduxerat, quem etiam ditauerat, non litem, sed pacem procurat: omnia molitur, vt nulla sit occasio iurgiorum: dat locum iræ, vt indicato loco monet Apostolus: Date locum iræ. Mitto aliam huius loci interpretationem, quæ à D. Thom. & Caiet. affertur de seruando loco vindictæ diuinæ, cui nostræ iniuriæ sunt committendæ: illa facilior de iracundiæ, & iurgiorum occasionibus declinandis. Quasi taurum

E in circo ferocientem, sic vitare iracundiam: date locum iræ, vt explicat D. Basil. quasi torrenti, qui obuia quæque impetu suo rapidissimo deuoluit. Ille dat locum iræ, inquit D. Anselmus, qui iram superbientium humiliter fugiendo declinat, non se contra acceptas contumelias erigens, sed de loco pia humilitate recedens. Optimum sanè Pauli consilium, vt quisque non alterius modò, sed suam potiùs fugiret iracundiam, quæ inprimis solet mentis iudicio caliginem offundere: quo furore cæcus homo millia committit indigna, non dicam Christianò, sed vel homine rationis compote. Legimus Angelum illum quartum phialam suam plenam iræ Dei

S. Basil.

S. Anselm. Fugienda propria, & aliena ira.

Ira mentem obscurat.

in

in ſolem effudiſſe, æſtuaſſéque homines æſtu magno, & blaſphemaſſe nomen Dei, *Apocal.* 16. Rectè in ſolem phiala iræ effunditur, vt tenebris actutum obtegatur: etenim ſimulatque iræ furor mentem occupat; illicò mentis ſol obſcuratur, ratióque ipſa velut nocte illuni, mare tempeſtatibus efferueſcente huc illuc ſui neſcia fertur; donec pacis, modeſtiæ, caritatis, & humanæ dignitatis miſerabile naufragium faciat. Adhuc verò perfectiorum eſt, quod etiam intelligit D. Anſelm. de iis videlicet, qui non modò alienam, & ſuam declinant iracundiam; ſed conſtantius viam apoſtolicæ patientiæ incedentes amant lædi, opprimi, conculcari. Date igitur locum iræ; hoc eſt (adiungit D. Anſelm.) ſinite iram perſecutoris in vobis expleri. Ille enim dat locum iræ, qui aduerſarium permittit facere quod vult. Sic ille. An non ita locum dabat iræ (S. Andreas) quod & de ſanctis Apoſtolis ac martyribus pariter dicendum, qui vt S. Bernard. ait *de tripl. gen. bon.* non modò patienter, ſed & libenter, verùm & ardenter ad tormenta, ſicut ad ornamenta; ad pœnas, ſicut ad delicias properabat? Sic Bernard. Quin verò non ſic Apoſtolus tantùm ſinebat in ſeipſo perſecutoris iram expleri; ſed ipſemet potiùs epulo patientiæ dulciſſimo ſaginari cupiebat. Ad exemplum Domini Ieſu, & Virginis matris, quicquid patimur, leuiùs ac dulciùs ſuſtinemus: cùm (ſuam quiſque) crucem baiulantes, Dominum ad caluariæ patibulum ſequimur præcuntem. Sequebatur Virgo mater Filium (ait S. Bernard. *de lament. virg.*) cùm ipſe eſſet totus eius dulcor, ſolatium, deſiderium, & ſolamen. At quo dolore, quis meritò explicabit? Pergit enim Bernard. cum Virgine colloqui. Vtinam ô Domina mundi dolor ille ſic quotidie inhæreret viſceribus meis, ſicut inhæſit tunc tuis: cùm Ieſum dilectum tibi, heu heu, & parum dilectum mihi, clauis in ligno confixum, capite inclinato ſuum ſanctiſſimum exhalare videres ſpiritum! Sic Bernard. Sed vtinam etiam ô Domina, vel tantulam partem illius admirabilis patientiæ tuę mihi imprimas, qua (vti decebat matrem Dei) fortis & immobilis in media illa tempeſtate dolorum ſtabas iuxta crucem Ieſu mater eius. Magiſtra, vtique patientiæ Virgo Deipata exiitit. Iccirco enim vocatur *Cantic.* 4. Turris Dauid, & mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium. Scutis tota circumſepta erat, vt patientiſſimè dolorum acerbiſſimorum ictus exciperet. Quæcunque enim Filij corpus, vel leuiter attingebant incommoda, matris animam acutiſſimè vulnerabant. Hæc ſcuta, per appoſitionem dicuntur; כל שלטי הגבורים *col ſcilte haggiborim:* omnia ſcuta potentium. Nec enim alia ſunt virtute & ſanctitate potentium arma, quàm ſcuta patientiæ, quibus hoſtiles iniuriæ excipiuntur: non verò tela miſſilia, quæ in aduerſarios vim vi repellendo, euibrantur. Prætetea hæc omnia ſcuta, ſibi fortiſſimi bellatores à turre Dauid, hoc eſt, à Virgine Deipata mutuantur. Communis eſt enim virtutum omnium ſchola, theſaurus cæleſtium opum, ſanctorum exemplorum inexhauſtus fons, armorum contra omnes hoſtes animæ, & corporis opulentiſſima officina. Quia verò Hebr. מגן *maguen*, clypei, à radice, גנן *ganan*, protegere protectiones congruè dici poſſunt: ſenſus etiam eſt; infinitas ex Virgine Dei matre protectiones dependere, vt muniat, tueatur, foueat eos, qui opem illius implorent, qui ad illius ſinum confugiant. Innumera enim

Apoc. 16

S. Anſelm.

Patientia perfectio.

S. Bern.

S. Bernard.

B. Maria dolor, & patientia.

Ioan. 19.

Arma ſanctorum ſcuta patientia.

Cant. 4.

B. Maria officina virtutũ.

B. Maria infinita perfugia.

perfugia, & operimenta habet ad ſuos fideles protegendos. *maguen* enim operimentum etiam ex ſua radice ſignificat. O vere lignum vitæ, in quo infiniti ſunt rami, atque infinitæ obumbrationes!

SECTIO III.

Ecce vniuerſa terra coram te eſt: recede à me obſecro: ſi ad ſiniſtram ieris, ego dexteram tenebo: ſi tu dexteram elegeris, ego ad ſiniſtram pergam. Eleuatis itaque Loth oculis, vidit omnem circa regionem Iordanis, qua vniuerſa irrigabatur antequam ſubuerteret Dominus Sodomam & Gomorrham, ſicut paradiſus Domini, & ſicut Ægyptus venientibus in Segor. Elegitque ſibi Loth regionem circa Iordanem, & habitauit in Sodomis. Homines autem Sodomitæ peſſimi erant peccatores coram Domino nimis.

1. PArum refert, quod Hebraicè efferatur הלא כל הארץ לפניך *halo col haarec lephanecha*: an non vniuerſa terra coram te? Mira eſt cùm prudentia, tum humanitas Abrahami; vt erat pacis amans, & rixarum ac iurgiorum execrator agit cum Loth de mutuo diſceſſu, quò ambo (vt loquitur D. Auguſt. 16. *de ciuit. cap.* 20.) paſtoribus inter ſe rixantibus, pugnacem ſuarum familiarum diſcordiam vitarent. Poterat quippe hinc (vt ſunt humana) etiam inter ipſos aliqua rixa conſurgere. Proinde hoc malum præcauens Patriarcha diuiſionem cum nepote procurauit. Sic Auguſtin. Neque ſatis perſtringenda eſt iniquitas diuitiarum, ob quas cariſſima inter ſe pignora mutuò ſeiuncta ſunt. Rectè hic Rupertus: Diuitiarum (inquit) derogatio eſt, quia propter diuitias non quibant habitare communiter; quos, quandiu tenues fuerunt, amor Dei, & fraternus propinquitatis funiculus coniunxerat, quippe, quos pariter iunctos tenuerant, vt ſimul exirent de terra, & de cognatione ſua. Hæc ille. Sed idipſum elegantiùs dicitur à D. Chryſoſtom. Cogita (inquit) quantum ex diuitiis damnum; aucta ſunt armenta, multiplicati greges, affluxerunt diuitiæ multæ, & ſtatim diſcinditur concordia: antea erat pax, & caritatis vinculum, nunc rixa & contentio. Vbi enim meum, & tuum, illic omne litium genus, & contentionis occaſio: vbi autem hæc non ſunt, ibi ſecura verſatur pax, & concordia. Ita Chryſoſt. Quàm pacatè degebant filij Prophetarum vno in loco, vt cuneus omnium exiſteret, velut acies ordinata ſub vno duce, vnum ſequens vexillum? Sic enim legimus 1. Reg. 10. *Et ecce cuneus Prophetarum obuius Sauli*, &c. Theodoretus pro cuneo apponit chorum. Quid verò exprimit euidentiùs vnanimem concordiam, quàm chorus pſallentium, in quo ex variis alioqui vocibus vna tamen dulciſſima conficitur harmonia concentus? At ideo planè concordes filij Prophetarum, quia pauperes: adeò verò pauperes, vt nulli magis inter religioſos: itaque Theodoretus *quæſt.* 19. *in* 4. *Reg.* Chorus (ait) Prophetarum extremam amplectebatur paupertatem; non enim habebant domos, ſed vtebantur tuguriis: vita Prophetarum nullas habebat poſſeſſiones.

S. Aug.

Diuiſio facienda pacis ergo.

Rupert.

Paupertas concil at, diuitiæ ſeparant animos.

S. Chryſoſt.

1. Reg. 10.

Theod.

Sic ille. Maximè ista existit animorum concor-
S. August. dia cum paupertate spiritus, vt declarat D. Aug.
cum humilitate, apud quem pauperes spiritu di-
Perniciosa superbi vicinitas. cuntur non inflati, non superbi. Mirum est enim,
quàm exitialis sit superbi hominis, vicinitas,
quod malum formidabat regius Vates: Domi-
Psal 35. num Psalm, 35. deprecatus: *Non veniat mihi pes superbiæ, & manus peccatoris non moueat me.* Sensus
Genebrard. est, vt Genebrardus tradit: Pes superbi non me
inuadat, non me de loco meo deiiciat; non me
S. Ambros. faciat migrare aliò manus peccatoris. D. Ambros.
spiritualem ruinam, & migrationem intelligit,
quæ fit à vicino superbo, aut irruente potiùs, &
conuellente. Id est (ait) actus eorum qui pec-
cant, non me de iustitiæ statione dimoueant.
Plerunque enim dum videmus peccatores pro-
speris abundare successibus, mutamus affectu, &
quasi quadam peccatorum manu de radice vir-
tutis auellimur. D. August. refert ad ruinam ma-
S. Aug. *Superbus exemplo, & doctrina nocet.* læ persuasionis, quæ fit exemplo, & doctrina su-
perbi, & peccatoris. Si venerit (inquit) pes su-
perbiæ, fauet me manus peccatoris. quæ est ma-
nus peccatoris? malæ suadentis operatio. Si fa-
ctus est superbus, citò te corrumpit, qui malè
suadet. Sic August. Graphicè bis tantùm verbis
describitur violentia, tyrannisque superborum:
quorum pes proculcat, manus propellit. Com-
munis hostis est superbus; in quem omnium
odia incurrunt, tanquam in pestem, & exitium
S. Ambr. Reipublicæ. Quid verò (ait D. Ambros. *in Psalm. prædictum*) nisi summæ stultitiæ, atque dementiæ
est, odium quærere. Sic enim psaltes: *Non est timor Dei ante oculos eius, quoniam dolosè egit, vt inueniatur iniquitas eius ad odium.* seu, vt vertit Ambr.
vt inueniret iniquitatem suam & odium. Opus
igitur erat, vt alter ab altero discederet, ne pax
& concordia periclitaretur. Vt enim beoè oc-
S Ambros. *Vtilis ad pacē aliquando diuisio.* currit D. Ambros. *lib. de Abraham, cap. 3.* frequen-
ter indiuisa seruitia inter parentes discordiam
serunt. Diuide potiùs, vt maneat amicitia. Indi-
uisa domus duos non sustinet. Nónne melius est
emigrare cum gratia, quàm cohabitare cum dis-
cordia? Hauddubiè si vlterius rixæ seruorum
ignescerent, & non à viro iusto flamma illa so-
piretur; foret, vt inter illos pecuarios cædes ali-
qua fieret, qua nihil esse posset in ca familia de-
testabilius. Seuerè admodum constitutum in le-
ge tepericis aduersùs dominum, qui sciens alere
bouem cornupetam. Mactandus illicò erat pro-
pter periculum: est enim omnis occasio tixarum,
Exod. 21. vulnerum, atque adeò cædium, quàm primùm, &
diligentissimè amputanda. Illud magis admiror,
cur taurus cornupeta, cuius feritatem dominus
ignoret, hominem interficiens lapidibus obrui
iubeatur; sed optimè respondet Philo Hebr. *lib.*
Philo. *Homicida detestabilis Deo.* *de spec. leg.* Non est enim idoneus sacrificio, & car-
nibus eius vesci non est fas, quia non est purus
cibus homini animal, quod interfecit hominem.
Sic ille. Proh quàm impurus Deo, totíque natu-
ræ homo ille fiet, qui se alterius innoxio sangui-
ne polluerit.

2. *Recede à me obsecro.*] Non indignantis est;
S. Chrys. sed potiùs (vt egregiè disserit D. Chrysostom.)
vnum hoc agebat, quomodo, quod erupturum
erat incendium, extingueret, & suaui separatio-
ne excogitata absque turbellis habitent. Itaque
Quomodo fieri debeat diuisio pro bono pacis. si quando separari oporteat pro bono pacis; ne-
cesse omnino est, vt fiat suauiter, non exulcera-
tis discedentium animis; quinetiam danda ope-
ra est, vt necessitas recedendi ostendatur; ne
sponte propter leuitatem, aut passionis alicuius

A animo insidentis ardorem, sed caritate benè
omnia ordinante, fieri separationem, demonstre-
tur. Quemadmodum hic præstitit Abraham. De
quo ita Chrysostom. Vides mansuetudinem iu- S. Chrys.
sti? operibus enim monstrabat, quòd non facit
hac sua sponte, neque separari vult; sed ob con-
tentionis necessitatem, vt ne irrdomo fit perpe-
tuum bellum. Quasi diceret, quoniam fit id,
quod nolebam, & vt cessent contentiones, ne-
cessarium est, vt separemur. Ad hæc, ad miti-
gandam separationis molestiam oportet, vt priùs
ea fieri proponatur in vtilitatem illius, qui ma-
gis dolere, & plus videbitur amittere. Sic Abra-
B ham agit cum Loth, vt doceat iuuenem, quan-
tum illi expediat hæc mutua discessio, ne pasto-
res illius & greges, qui cum pastoribus, & gregi-
bus Abrahami longè potentioris comparari non
debeant, violentius (si iurgia procedant) oppri-
mantur. Per omnia (inquit Chrysostomus) non S. Chrys. *Iustus nulli vult esse onerosus.*
vult esse onerosus fratrueli. Recede à me, quasi
dixerit; tua interest, vt recedas à me, ne fortè
succedente pastorum dissidio, periculum aliquod
aut nocomentum incurras. Sic Dominus studuit
dolorem discipulorum, ob magistri sui in cælos
discessum lenissimo illo verbo mitigare: expedit
vobis, vt ego vadam, *Ioan. 16.* quòd ita discipulis Ioan. 16.
expediat Domini ab illis recessus, sic explicat S. S. August.
C Augustin. Caro quidem factum Verbum habito
in vobis: sed nolo carnaliter me adhuc diligatis,
& isto lacte contenti semper infantes esse cupia-
tis, expedit vobis. Si enim non abiero, paracli-
tus non veniet ad vos. Si alimenta tenera, qui-
bus vos alui, non subtraxero, solidum cibum non
esurietis. Si carni carnaliter hæsitis, capaces
spiritus non eritis. Hæc August. Igitur si disces-
sus Christi ab hominibus adeò necessarius fuit,
profectò mutua expedit hominum separatio in-
terdum. Verùm, quia cùm Loth esset iuuenis, &
pronior ad iracundiam quàm senex, & sanctus
Abraham, grauiter separationem illam ferre po-
terat; aut etiam, quod verius dixerim, vehemen-
ter dolebat à carissimo, & sanctissimo patruo
D diuelli: prudenter Abraham occurrit sedandis
adolescentis iracundiæ, & nepotis dolori, oblata
scilicet electione: ecce vniuersa terra coram te
est. Per quam electionem Loth & honorabatur
à patruo primas eligendi partes accipiens; &
subinde opportunam vtilitatis occasionem arri-
piebat. Hæc autem duo maximè solent homi- *Iustus studet aliena vtilitati.*
num animos permouere, atque delinire; honor
scilicet, & vtilitas; vtrumque Abraham nepoti
lubens concedebat. Quod sic Chrysostomus
edisserit: Vides quomodo his verbis bilem illius S. Chrys.
mansuefacit, & ei electionis potestatem dat?
Quamcunque terram elige; & ego, quam tu re-
liqueris, magna cum voluptate accipiam, pro-
pterea te dominum electionis, & arbitrum con-
E stituo. Deinde desiderium iuuenis explere vole-
bat, ita vt nulla ex separatione nasceretur mœ-
rendi occasio. Hæc Chrysostom. Discant poten- *Domestici non tyrannicè tractandi.*
tiores patresfamiliàs quanta cum comitate age-
re debeant cum omnibus sibi quoquomodo sub-
iectis: non domi agat paterfamiliàs leonem, non
tyrannum. Vera enim est sententia Philonis He- Philo Heb.
bræi *lib. de specialibus legibus*, quæ sic habet:
Quisquis domum suam tanquam arcem mu-
niuit, neminem domesticorum sinens loqui li-
berè, aspet in omnes præ agnata, vel etiam af-
fectata sæuitia, tyrannus est apparato tan-
tùm minore differens: vnde satis apparet eum
progressurum vlteriùs, si quid opibus accreuerit.

Sic

Pius affectus erga cognatos. S. Ambros.

Sic ille. Abraham quidem dolentis, non verò irascentis voce loquitur: Recede à me; quod ex ipsius amore in suum nepotem euidenter colligitur. Mulcebatur enim (inquit Ambros.) sanctus Abraham nepotis præsentia, cui patrium affectum exhibebat. At quod in nobis ipsis iugiter experimur, non sine dolore amittitur, quod cum amore possidetur. Porrò autem Loth etiam ipso nomine typum gerit corporis, siue partis in homine ad sensibilia vergentis (vocat Apostolus veterem hominem, legem peccati animalem hominem) Abraham verò mentis ipsius, & intelligentiæ ratione vtentis symbolum præfert.

Phil. Hebr. *Inter animā & carnem dissensio.*

Quibus ita positis philosophatur peracutè Philo Hebr. *loco præmisso.* Quamprimum (inquit) intellectus incipiet seipsum nosse, & in contemplationibus intelligibilibus versari, totam illam partem ad sensibilia procliuem ablegabit, quæ Hebraicè *Loth* vocatur. Quamobrem ille sapiens inducitur dicere apertè: Recede à me. Non est enim possibile vt incorporearum, incorruptibiliúmque rerum amator cohabitet cum prono ad ista sensibilia. Hæc Hebr. Plura subinde mystico in sensu euoluens populum Hebræorum in Ægyptum captiuum, & operibus luti addictum, animas putat significare; quarum ait molestissimum, grauissimúmque onus est, opprimi à carnis voluptatibus, & iussa eius exequi, quicquid inclementibus concupiscentiis libuerit.

Inclementes carnis affectiones.

Pende obsecro quanta sit inclementia, & tyrannis affectionum carnis aduersùs animam decertantis, & miseram in captiuitatem vitiorum redigentis? Sæua est carnis illa blandities, noxia, & mortifera lenitudo, qua mentem fallit. Sed adhuc huiusce fæcis hominum duo sunt genera, vnum est eorum, qui stimulati conscientia gemunt cum Apostolo: Quis me separabit à corpore mortis huius? alterum iam cauteriatam habens conscientiam requiescit cum Moab in fæcibus suis. Vtrosque in Ægypto reperit Philo, sed illi exeunt tandem, isti remanent. Ait igitur: hos gementes, flentésque in rerum corporearum abundantia, & externis opibus (dicitur enim ingemuisse filios Israel propter opera) propitio Deo, monente de exitu Propheta ipsius eripit.

Carnales in fæcibus consepulti.

Sunt tamen, qui vsque ad suum obitum fœdus fecerunt cum corpore, & tanquam in arca, aut tumulo, aut quomodocunque nominandum est, in hoc insepulti sunt, quorum carnales, & affectibus obnoxiæ partes obliuioni traditæ defodiuntur. Hactenus Philo.

3. *Eleuatis itaque Loth oculis vidit omnem circa regionem Iordanis,* &c.] Obtulit Abraham primas suo nepoti partes eligendi; vnde fortassis (notat D. August. 16. *de ciuit. cap.* 20.) effecta est inter homines pacifica consuetudo; vt, quando terrenorum aliquid partiendum est, maior diuidat, minor eligat. Abraham diuisit, Loth elegit.

S. August. *Eligendi mos apud antiquos.*

Procop. Luc. 10.

Optimè Procop. Insignis (ait) patientia & fortitudo Abrahami hoc loco emicat. Nam is, qui seruatus ab illo fuerat, cui illius beneficio tot obiecta erant bona, debuerat cedere Abrahamo, & suos grauiter obiurgare pastores: sed quid fit? Abraham eum electione donat, qua fretus Loth eligit loca fertiliora: vasta & inculta præ illis relinquit Abrahamo. Non igitur philosophicum animum ostendit Abraham, cùm adeò fortiter & familiariter datum damnum, & contemptum sui fert? Sed iste benedictionem obtinuit in residuo, ille nihil vtilitatis ex sua electione cepit. Sic Procop. *in cap.* 13. Simile quid videtur significari *Luc.* 10. cùm de Martha, & Maria sororibus scribitur; ibi enim Dominus: *Maria optimam partem elegit.* Græcè μερίδα, propriè partem hæreditatis; quasi hæreditas sola, totáque illarum sororum fuerit Christus Dominus: & meritò iuxta Psalm. 72. *Pars mea Deus.* Et Psal. 15. *Dominus pars hæreditatis meæ.* Martha igitur, quæ dicitur fuisse natu maior, diuisit patrimonium in illas duas (vt vult D. August.) vitas, actiuam, & contemplatiuã; Maria verò minor, sed & prudẽtior & felicior, optimam partem elegit vitæ contemplantis, cui tota intenta Domini ad pedes assidebat, auditura, & visura Dominum.

Psal. 72. Psal. 15. *Electio inter Martham & Mariam.*

S. August.

Sedebat Maria (inquit D. Augustin *serm.* 27. *de verbis Domini*) ad pedes capitis nostri: quanto humilior sedebat, tanto amplius capiebat. Confluit enim aqua ad humilitatem conuallis, denatat de tumoribus collis. Sed nullos nec virorum, nec mulierum, prudentiùs & feliciùs elegit, quàm beatissima semper virgo Maria.

S. Ansel.

Illa quidem (vt pulcherrimè disserit D. Anselm. *lib. de excellent. virg. cap.* 4.) duo iucundiùs amabat; scilicet, virginitatem & fœcunditatem. Virginitatem, quia hanc placere Deo per omnia intelligebat: fœcunditatem, quia sine hac maledictum legis, quæ adhuc carnaliter custodiebatur, incurrere metuebat. Vicit tamen amor in ea seruandæ virginitatis, & exclusit ab ea timorem incurrendæ maledictionis.

S. Mariæ electio.

S. Mariæ in virginitatem amor.

Virgo itaque, & tenera, & delicata, & speciosissima regali stirpe progenita, totum amorem suum, totum studium suum, ad hoc intendit, vt corpus ad animam suam Deo virginitate propria consecraret. Sciebat enim, quòd quanto sanctiùs eam seruaret, tanto sublimiùs ei, qui omniũ castissimus, imò qui ipsa castitas est, appropinquaret. Amplectendo igitur, quod acceptabilius Domino esse cognouit, legem superauit, spreuitque maledictum datæ legis.

S. Maria virgo mater.

Denique vbi Dominus tam sanctã eius intentionem vidit, misericordiæ suæ intuitu egit circa illam, vt nec sanctitas intentionis eius frustraretur, nec castitas propositi eius violaretur. Dedit ergo illi, vt & virgo, quod magis optabat, permaneret: &, vt nemo illam à maledicto legis liberam dubitaret, fœcunda fieret. Sic Anselm. Optimam igitur partem elegit (vtique Deum suum) quæ non auferetur ab ea. Tota & vnica Virginis hæreditas, & patrimonium Filius ipsius erat, fructus dulcissimus, ac pretiosissimus suorum viscerum. Hunc Filium, & in terra possedit, & nunc in cælo, vbi regnat corpore, & anima simul gloriosa, securiùs ac suauiùs possidet.

S. Anselm. *S. Mariæ hæreditas Filius Dei.*

Scilicet (ait D. Ansel. *homil. in Luc.* 10.) repletum est in bonis desiderium suum, videt Deum facie ad faciem, sicuti est: gaudet cum Filio in æternum. Hæc est pars optima, quæ non auferetur ab ea. Sic Anselm.

S. Ambros. *Qui debeat fieri diuisio inter fratres.*

Porrò ipsa eiusmodi esse debeat diuisio (inquit D. Ambr.) Patriarcha edocet. Firmior diuidat, infirmior eligat, ne habeat quod cõqueratur. Electionis enim suæ partem non poterit calumniari. Non residet occasio resiliendi, cui datur optio eligendi, nec diuisor grauatur. Sic Ambros. Liberam Abraham fecit optionem nepoti, vtram in partem vellet, siue ad sinistram, siue ad dextram, eligendi regionem, in qua seiunctus à patruo latè pacatéque moraretur. Inde verò, vbi tunc habitabant vsque ad vrbem Segor, quæ vna erat ex illa Sodomitarum colluuie, protendebatur ampla quædam planicies (nondum enim mare mortuum illam cooperuerat) quàm amœnissima; deductis riuulorum è fluentis Iordanis, ante hominum

Pentapolitana planities instar paradisi.

irrigata riuulis: ex quo tanta illi amœnitas, A & vbertas inerat, vt non modò Ægypto, quem Nilus inundat,& fœcundat,sed ipsimet paradiso deliciarum,in quo primi fuerunt parentes,meritò posset comparari. Quare sic construi debent illa verba, *venientibus in Segor*, vidit omnem regionem Iordanis, quæ irrigabatur venientibus in Segor. Hoc est,vidit illam regionem Iordanis, quæ interiecta inter illum locum, in quo tunc Abraham & Loth morabantur,& vrbem Segor, maximè Iordanis alueolis, & canalibus erat irrigua. Sic textum componit D. August. & Caiet. Alij coniungunt, venientibus in Segor, cum Ægypto;sed non tam appositè, quia tunc meliùs dicerent, venientibus ex Ægypto in alia viciniora loca; cum permultæ aliæ vrbes, & loca Palestinæ inter Ægyptum,& Segor interiaceant, deinde non facilè potest ostendi, Ægytum quà obuersa est vrbi Segor, amœniorem, magísque irriguam esse. Non autem, quòd reprehendas

Lothi excusatur electio.

Lothum, quasi ob ingenij leuitatem, elanguentísque animi mollitiem prælegerit deliciosam illam regionem, ad greges vtique, quibus inibi pinguiora erant pascua, animum potius, quàm ad carnis delicias,attendebat. Nec illa hominem fefellit opinio: versi aliunde periculis esset exposita regio illa, propter ipsam excellentem abundantiam, & incredibilem amœnitatem; atque minùs vtilis, quàm quælibet alia, vt rei probauit

S. Ambr.

euentus. Quare optimè hîc D. Ambros. Plerunque (ait) possessiones obueniunt hæreditariæ,

Electionum varietas.

aliæ vtiliores, aliæ amœniores. Diuersa hominum ingenia sunt:alios vtilia,alios amœna delectant. Infirmior amœniora eligit, vtiliora fastidit. Plerumque etiam vbi fructus impares sunt, prudentior amœniora declinat. Citò inuidiam mouent,citò in se excitant mentem auari.Igitur Abraham, quod potuit summæ esse iustitiæ, electionem obtulit:Loth amœnam elegit, quæ citò

Pulchra valde periculosa.

prædonum oculos incurrit.Hæc Ambros.Mirum inest in rebus pulchrioribus illicium oculorum: vim faciunt animo, vt appetantur: & cæteris posthabitis eligantur,quæ pulchritudine sua ampliùs se ostentant: sed ea planè longè sunt periculosiora: nec enim facilè custodiri potest,quod multis placet.Stultissimi sunt,qui sua,quæ pulchra sunt,& idcirco inuidiosa,non mitigant extenuando:sed ea laudando potiùs,& efferendo inuidiosiora faciunt. Admirabilis erat, vt scribitur

Psal 44.

Iustus virtutes suas occultat.

à regio Vate Psal. 44. *Pulchritudo Reginæ, cuius Rex cælestis speciem concupiuit.* Sed,vt vides;omnis gloria filiæ Regis ab intus. Et quidem de anima

S. Greg.

viri iusti, sic explicat D. Gregor. *lib.8.moral.cap. 37.* Filia Regis gloriam intus habet: quia hoc, quod agit, in ostentationis iactantiam non habet. Gloriam suam Paulus testimonium conscientiæ memorat, quia fauores oris alieni non appetens, vitæ suæ gaudia extra semetipsum ponere ignorat. Occultanda sunt ergo quæ agimus: ne hæc in huius vitæ itinere incautè portantes latrocinantium spiritum incursione perdamus. Ita Gregor. Idem *lib. 35. moral. cap.* 23. Omnis gloria Filiæ Regis ab intus:Nam si foris gloriam quæreret,intus speciem, quam Rex concupisceret, non haberet. Sic ille. Quod si ad quamcunque virginem Deo sacram referas, quæ præsertim intra septum cœnobij ab oculis virorum prorsus abducta vitam agit Angelicam,quæ glo-

Virginitatis decor incomparabilis.

S. Greg.

ria dicitur ab intus, non incongruè illam, & vestitam, & reginam videbis. Sic enim idem Gregorius *in 1. Reg. cap.* 15. Regina (inquit) amore dicitur; in vestitu aureo virginitas prædicatur. Quid est enim vestitus aureus, nisi decor, & honor corporis virginalis?Vestitus quidem dicitur, quia foris fulget in corpore: aureus autem, quia præcellit dignitate. Omnis autem metalli species,auro inferior est; sic nimirum omnis pudicitia alia, decori virgineo comparari non potest. Ita Gregor. At Virgo virginum Dei mater, vt cæteris in omni virtutum genere præluxit, ita plusquam cæteræ admirabilem suæ virtutis decorem occultare semper studuit. Hoc enim sensu עלמה *ghalmah*, id est, abscondita Virgo dici-

Isai 7.

tur ab Isaia. Et *Cant.* 4.turris ipsa describitur, ex

Cant. 4.

B qua mille clypei pendent. Hebr. אלף המגן תלוי עליו *eleph hamaguen talui ghalau.* Et quidem מגן *maguen*, à radice גנן *ganan*, protegere,& operire, vt iam alibi ostendimus, vnde scutum, & opertimentum est *maguen*. Quare beatissima Virgo tota

S. Maria suas virtutes occultabat.

erat scutis & operimentis circumtecta, & velut multis obducta nubibus humilitatis, ne oculis mortalium infinitos animæ suæ thesauros ostentando exponeret. Aliud in his scutis mysterium paulo suprà euoluimus.

4. *Elegit sibi Loth regionem circa Iordanem.*] Ta-

S. Chryso.

xat D. Chrysost. nec immeritò Lothum quòd patruo eligendi potestatem sic officiosè atque

Senibus reuerentia exhibenda.

humaniter facienti nullam ipse gratiam referret. C Oportebat (inquit) nepotem, cùm tantam experiretur æquitatem patriarchæ, parem rependere honorem, & ei potiùs voluntatis electionem concedere. Debebat hoc facere Loth vtpote iuuenis, & cui negatum concupiscere plura posse: atqui ipse primas partes, vt putauit, arripuit, & electionem fecit. Ita Chrysost. Audiant

Iuuenes appetitu feruntur.

hanc sententiam iuuenes, sciántque sibi negatum concupiscere plura posse; feruntur enim cæco impetu, & ardore iuuenili, quocunque illos abripiat aura, æstúsque appetitionum: egent auriga,gubernaculóque tum rationis,tum pædagogij,ne aberrent. Ac tametsi malè videatur elegisse Loth eam regionem impurissimis habitatoribus infamem:tamen ita constitutum diuinitus esse par est credere, vt illis gentibus aliquod ho- D nestatis & virtutis specimen cum Lotho impor-

S. Chrys.

Iustus erudiat inter improbos.

taretur: quod non latuit D. Chrysostom. cuius hæc sunt verba. Præterea & illud mysterium iam tunc dispensabatur (quomodo multa sunt facta) vt discerent Sodomitæ virtutem Loth. Erant quippe illi homines sic ab omni virtutis specie, studióque alieni,vt ipsis stupori esse posset etiam Loth, cuius vita etsi probata, non tamen ita eminebat,vti Abrahami;sed tam cœnosu in luto quæcunque Lothi puritas, cæli aliquod astrum, aut etiam sol ipse videretur. Contrà verò vbi vera Dei cognitio,vbi fides, vbi morum integritas viget: multum præcellat oportet ea virtus, quæ admirationem intuentibus pariat, & addi- E scentibus, atque imitantibus præbeat documentum. Quod non nisi in Dei matre semper virgine, post Christum Dominum ipsius filium, psaltes regius videtur deprehendisse. Ita enim Psal.

Psalm. 44.

44. *Vultum tuum deprecabuntur omnes diuites plebis.* Nemo autem ambiget diuites plebis sic appellari nobilissimos quósque sanctorum; aut si mauis, Angelos ipsos,non modò innumeris,& clarissimis gratiarum cælestium opibus ditatos, sed adeò felices, vt nunquam (sicuti homines) vllam senserint egestatem. Auent igitur amántque cùm iustorum animæ, tum spiritus An-

S. Mariā contuentur sancti & peccatores.

gelici contueri faciem Dei matris, vt ab illius splendoribus illustrentur, vt illius pulchritu-

dinem

dinem in seipsis aliqua possint ratione imitando adumbrare.

S. Bern.

Igitur D. Bernard. *sermone quarto super, Salue Regina*; perquam suauiter beatissimam virginem compellat. Omninò necessariè vultum quidem tuum (ô Virgo Dei genitrix!) deprecabuntur omnes diuites plebis, quanto magis pauperes plebis? & si pauperes plebis; multo magis egenus, & pauper opprobrium hominum, & abiectio plebis. Tibi dixit cor meum, vultum tuum, Domina, requiram, &c. De muneribus, quæ diui-

S. Aug.

tes plebis offerunt Deo, intelligit S. Augustin. additque, vultus Reginæ proderit facientibus. Loquitur præsertim de piis operibus. Profectò Virgo Dei mater nostra pia opera læto & materno vultu excipit, ac Deo filio suo pro nobis offert. Et animæ fidelium te (Domina) modo corde requirunt. quia vbi est thesaurus eorum, ibi erit cor eorum. In virgine quidem matre Dei suos habent reconditos thesauros piæ fidelium animæ. Ad hæc ista disponente Deo perperam

S. Chrysost.

elegit Loth vt (autore S. Chrys.) rebus ipsis erudiretur, quàm indignè electionem sumpsisset. Sic res haber, vt malo nostro edocti erudiamur.

Thren. 5.
S. Hier.

Quod Ierem. expertus ait: *De excelso misit ignem in ossibus meis, & erudiuit me*, Thren. 1. Vbi D. Hieronym. supernam vindictam esse insinuat, quæ eos interiùs cruciando castigauit, quatenus

Malo nostro erudimur.

agnoscerent, cui omnimodo subiici deberent. Sic Hieronym. Vocatur autem cælestis vindicta none, & sæpiùs alibi flamma, & ignis, quem Dominus immittit ad comburendum fœnum, paleas, & siquid huiusmodi vitiosum est in hominum animis, vt aurum ipsum defœcatum, puriúsque reddatur.

5. *Diuisi sunt alterutrum.*] Non tamen longissimè alter ab altero semoti; nec enim id pateretur pietas Abrahami, erga nepotem adolescentulum, nec iste auderet patrui ope consilióque carere. Parum igitur distabant. quod ipsemet

Abrã & Loth non procul dissiti.

Abraham, vt suspicor, significare voluit, cùm dixit: Si ad sinistram ieris, ego dexteram tenebo: diuerso situ, vel etiam opposito, alter ab altero diuisi habitabimus, sed non longinquo; quin potiùs ita vicino, vt sicut manus altera alteri opposita quidem, vicina tamen est, & ambæ sese mutuò iuuant, & cùm opus est, tangunt, tergúntque: sic nos, licèt loco seiuncti, vicini tamen inuicem visere, iuuaréque, vbi opus erit, facile possimus. Quapropter Abraham habitauit in terra Chanaan, quam illi Dominus promiserat, & denuò erat promissurus; ac fortasse idcirco Domino ita disponente, non promissionis terram, quæ semini Abrahæ cessura erat, sed aliam prorsus, Loth sibi elegit. Loth verò moratus est in oppidis, quæ erant circa Iordanem, & habitauit in Sodomis. Hebr. ישב בערי הככר ויאהל עד סדם *iaxab beghare hachichar va ie ehal ghad sedom*, habitauit in vrbibus planiciei, & tetendit tabernacula vsque ad Sodomam. Chald. LXX. in Sodomis. Præpositio enim עד *ghad*, æqualiter significat, ad, vsque, in; Caietanus existimat habitasse in campestribus iuxta ciuitatem Sodomæ. Sed manifestò constat ex sequentibus in ipsamet vrbe domicilium habuisse. Fortè per mansiones suas peruenit tandem ad Sedom. Sic enim ex Hebr. potest colligi; tabernaculauit, hoc est, multiplicauit tabernacula vsque ad Sedom. Scilicet digressus Loth à patruo perrexit ire, vtque pastoribus mos est, mutatis in itinere tentoriis,

Iordanis ortus & cursus.

tandem ad Sedom peruenit, quam vrbem ingressus ibi fixit domicilium. Sed quid de Iordane dicam? Oriri videtur ad radices Lybani montis, & quidem è duobus fontibus, dextro Dan, sinistro Ior; è quibus coniunctis, & nomen, & aquas mutuatus Iordanis pleno deinde fluit alueo, Iudæam, Arabiámque diuidens, ac tandem in Asphaltitem lacum, siue mare mortuum, vbi Pentapolis extitit, conditus euanescit; antea verò per vallem illam amœnissimam aut immensam propè planiciem, hinc inde nobilissimas alluens vrbes, cursum ad mare rubrum, vel mediterraneum dirigebat. Nisi fortè etiam, ante illam Sodomorum conflagrationem, paulo post Pentapolis planiciem, subterraneis submersus cuniculis in mare desinebat. Neque enim ab eo lacu ad mare vsque ad rubrum, vlla vnquam apparuerunt vestigia alueì, cursúsque antiqui Iordanis. Sed de his accuratissimam habes disputationem apud nostrum Benedictum Pererium *in hoc 13. cap. Genes.*

6. *Homines autem Sodomiti pessimi erant, & peccatores coram Domino nimis*, &c. Hebr. רעים וחטאים ליהוה מאד *raghim vechattaim laihoua meod*. Pessimi, & peccatores Deo valde, רוע *roagh*, vnde *raghim*, videtur significare abominabile, quod nimirum oculis præ turpitudine spectari non potest, vt ex *Num. 11. & Prouerb. 24.* licet colligere. חטא *chattaa* peccare, peccatorem ac reum iudicari, itémque puniri; vnde חטא *chattaa* nomen, peccator, reus; *chetto*, peccatum punitio. Potest ergo verti: abominabiles, & punibiles, seu punitione digni Deo, coram Deo valde. Chald. paraphrasis haber: Viri Sodomitæ erant iniqui cum suis diuitiis, & pessimi in corporibus suis coram Domino nimis. Sed quid illud, *coram Deo*, vt vertunt LXX. ἐναντίον τοῦ Θεοῦ. Nam Hebr. solùm legitur; peccatores Deo? multa videtur importare, vt iam alibi do-

Hebraismus frequens, vbi Deus ponitur.

cuimus, hic Hebraismus. Facilior sensus est, veritatem, perfectionem, & præstantiam eius rei, qua de agitur, denotari, per huiusmodi appositionem; Deo, Dei, coram Deo, in conspectu Dei; vt vir sanctus, qui magnus est Deo, vir Dei, montes Dei, Cedri Dei, peccare Deo, &c. non tamen negabo peccatores Deo (vt hîc habetur) non modò insignem flagitij enormitatem significare, (quid enim præpostera libidine magis esse, aut fingi potest execrandum?) sed etiam impudentiam: quasi dicat Moyses Sodomitas illos non solùm nefando abuti concubitu; sed solitum, commune, ac publicum fuisse illud

Sodomitarum impudentia.

flagitium. Quid si etiam peccatores Deo dicantur, quòd à Lotho, aliisque viris iustis cò aduentantibus iussu Dei, sæpiùs obiurgati, de nefanda illa turpitudine Deum & monentum, & iratum contemnerent, Dei minas irriderent, & Dei nuntios probris, & iniuriis insectarentur. Certum est autem, & ipsa experientia compro-

S. Greg.

batum illud D. Gregor. 31. *mor.* 17. De luxuria cæcitas mentis, præcipitatio, amor sui, odium Dei generantur. Ad hoc tandem barathrum delabuntur infandis turpitudinum sceleribus longo tempore mancipati. oderunt Deum; quòd illorum execrabiles vetuerit voluptates. Nàm quòd acerbè in Lothum, & contumeliose in-

2. Petr. 2.

neherentur, traditur à D. Petro 2. *Epist. cap.* 2. hisce verbis: *Et iustum Loth oppressum à nefandorum iniuria ac luxuriosa conuersatione eripuit*. Aspectu enim, & auditu iustus erat: habitans apud eos, qui de die in diem animam iusti iniquis operibus cruciabant. Euidenter hoc loco S. Petrus liberat à calumnia Lothum, quòd in Sodomis

habitaret, sigillatim viri admirabilem modestiam pietatémque demonstrans. Dicit igitur iustum, quod miræ laudis est inter flagitiosissimos iustum & esse, & videri. Dicitur ergo (inquit D. Gregor. 1. *Moral. cap.* 1.) vbi habitauerit Loth, vt hoc eius laudibus proficiat, quod bonus inter malos fuerit: immensi enim præconij est bonum etiam inter malos extitisse. Ita Gregor. Dicit oppressum, hoc est, grauiter afflictum ab iniuria, &c. Sic Apostolus significat peccatum illud non proprio appellans nomine, nec enim nominari debet tam detestabilis turpitudo; sed iniuriam nefandorum, & conuersationem luxuriosam nominat. Pulchrè iniuriam: quia hoc scelus toti naturæ iniuriosum est, & execrabile: Paulus verò *ad Rom.* 1. vocat passiones ignominiæ: quasi ipsamet ignominia & infamia sit hoc flagitium. Grauiter oppressum dicit, & afflictum, quia proculdubio infames illæ bestiæ oderant, & insectabantur hominem exterum, qui honestatem profiteretur, qui scelestos argueret, qui Dei vindictam affuturam proximè testaretur. Vocat auditu, & visu iustum. Quia (vt exponit D. Gregor.) iniquorum vita non delectando iusti aures, atque oculos, sed feriendo tangebat. Seu, vt D. Thom. vberiùs explicat: Licet multa turpia videret, etsi multa inhonesta audiret, iustus tamen erat aspectu, & auditu, vel alieno; quia nihil iniustum in eo videbatur; vel proprio, quia bonis actibus insistebat: nec visis, nec auditis flagitiis se fucabat, & obscurabat. Hæc Thom. Addit Apostolus, *qui cruciabant*. Qui nimirum (ait D. Gregor.) cruciari non posset nisi praua propinquorum opera, & audiret, & cerneret. Luculentius adhuc D. Thom. Continuè (inquit) & incessanter iniquis operibus contra Deum, & proximos factis, quæ videbat, & corrigere non poterat, animam iusti cruciabant, cruce scilicet spirituali doloris, & compassionis, licèt non exterioris vexationis, vt Psal. 118. *Defectio tenuit me pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam.* Vnde D. August. Omnes mali persequuntur bonos, non ferro, aut lapidibus, sed vita & moribus. Hactenus Thom.

S. Greg. Summa laus bonum esse inter malos. — *Ad Rom. 1. Sodomitarum vitium toti naturæ iniuriosum, & execrabile.* — S. Gregor. — S. Thom. *Lothi modestia.* — S. Gregor. — S. Thom. — *Zelus iustorum pro Deo.* — Psal. 118. — S. Aug.

Caiet. 7. Caietan. longè aliter ex Græco legit, ita inquiens: Interpres sensum reddit, quò textus tendit, non ipsum textum. Legendum enim esset: Aspectu enim, & auditu iustus inhabitans inter illos, quotidie animam iustam iniquis operibus excruciabat. Affectum ipsius Loth describit Petrus, explicans quanto mœrore concipiebat iniqua opera illorum, inter quos habitabat: vsque adeò, quòd excruciabat propriam animam visis, seu auditis iniquis operibus illorum. Hæc ille. Igitur iustus Loth inter pessimos & peccatores coram Domino habitabat: quod miraculum non vulgare est, in tanta támque abominabili turpitudinum lue vnum illum virum iustum, & inculpatæ vitæ diu multúmque persistere. Quo exemplo voluit Dominus ostendere, quanta sit vis diuinæ gratiæ, quæ potest vnum hominem, in tam immensa, & fœda colluuione hominum nefandorum propter virtutis studium oppressum, & afflictum singulis horis spectando, & audiendo exempla omnium dedecorum pertentatum, nihilominus à Dei obsequio, & honestatis sinceritate, ne tantulum quidem discessisse Nam egregiè colligit D. Petrus: *Nouit Deus pios de tentatione eripere.* Vt etiam dicit per Isai. 42. *Cùm transieris per aquas, tecum ero, & flumina non operient te.* Longè quidem illustrius hoc miraculum in Loth diuina gratia operata est, quam in tribus pueris in Babylonicam fornacem coniectis: quanto videlicet animæ periculosior est flamma libidinis, quàm corpori flamma ignis. Porrò præcipua, ac propria illius gentis flagitia, vt refert Ioseph *lib. 1. antiq.* hæc erant, Sodomitæ (ait) abundantia pecuniarum elati, tam in homines contumeliosi erant, quàm in Deum impij: quippe qui, neque beneficiorum eius meminerant, & hospites auersabantur: denique mutuis etiam libidinibus sese incestabant. Sic ille. Eadem vitia distinctiùs Dominus per Ezechielem sic exponit, cap. 16. *Ecce hæc fuit iniquitas Sodomæ, superbia, saturitas panis, & abundantia, & otium ipsius, & filiarum eius: & manum egeno, & pauperi non porrigebant: & eleuatæ sunt, & fecerunt abominationes coram me, & abstuli eas sicut vidisti.* Pro otio transtulerunt LXX. Delitiis affluebat ipse, & filia eius, & gloriabantur magnificè. Quasi otium & deliciæ idem omninò sint: saltem hoc verum est otio cupiditates enutriri ac foueri; & otia si tollas, periisse cupidinis arma. Duo hîc à S. Hieronymo ponuntur. Nimirum: Superbiæ seminarium est saturitas panis, & rerum omnium abundantia, & otium; siue vt LXX. legunt, deliciarum luxuriæque opulentia. Alterum est: Abundantiam, & delicias, & otium sequitur Dei obliuio. Sic Hieronym. Pulchrè S. Gregor. 31. *mor.* 17. Multos sua (inquit) felicitas strauit. Haud dubium est, quin ex superbia Sodomitæ in tam nefaria fœtidáque vitia ceciderint. Nam vt *ibidem* Gregor. Ipsa vitiorum regina superbia, cùm deuictum plenè cor ceperit, mox illud septem principalibus vitiis, quasi quibusdam suis ducibus deuastandum tradit. Hæc ille. Hanc denique tam prodigiosam (vt vocat interpretans illud, *coram Deo valde*) iniquitatem Sodomitarum considerans D. Chrysost. non excusat Lothi electionem ab aliqua imprudentia, ita inquiens: Vides Loth tantùm spectantem terræ naturam, & non aduertentem inhabitantium malitiam? Quæ enim vtilitas, dic oro, si terra sit fructuosa, & ferax; homines autem adeò mali? Quid damni, è solitudine, & infrugifera terra, si homines sint humaniores? Caput enim & summa bonorum est inhabitantium gratitudo. Cæterùm Loth ad vnum tantùm respexit, nempe fertilitatem terræ. Ita Chrys. Commune hoc est mortalibus vitium, & omnium fons, & origo: solis tantùm corporis & huius vitæ commodis omnem curam studiúmque adhibere: quicquid interim sit de moribus, déque animæ salute. Veruntamen quid prodest homini, si vniuersum mundum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur? Enimuerò (ait S. Bernard. *super, Ecce nos reliquimus omnia;*) Anima rationalis cæteris omnibus occupari potest, repleri non potest. Ratio est, quam assignat de diligendo Deum c. 3. Quia non sunt rationales tibi animæ: inflari potest, satiari non potest.

Vis diuinæ gratiæ ad liberandum à tentationibus. — Isai 42. — Ioseph. *Sodomitarum plura vitia.* — Ezech. 16. — S. Hieron. *Otium mater & nutrix deliciarum.* — S. Gregor. — S Chrysost. *Terræ bonitas, aut malitia est in habitantibus.* — Matth 16. — S. Bern. *Anima hominis bonis terrenis satiari nequit.*

SECTIO IV.

Dixítque Dominus ad Abram, postquam diuisus est ab eo Lot: Leua oculos tuos, & vide à loco, in quo nunc es, ad aquilonem & meridiem, ad orientem & occidentem. Omnem terram, quam conspicis, tibi dabo, & semini

A *semini tuo vsque in sempiternum. Faciámque semen tuum sicut puluerem terræ: si quis potest hominum numerare puluerem terræ, semen quoque tuum numerare poterit.*

1. SEparatis iam ab inuicem Lotho, & Abrahamo; amputata omni dissensionis causa: tranquillitatis amicum & pacis illius autorem Deus pacis visitat iustum, alloquitúrque, & nouis promissionibus delinitum, incredibilis voluptatis gaudio perfundit. Non antè, sed modò, post mutuam diuisionem: dixit Dominus ad Abram, &c. Et ratio illa optima est Lyrani.

Lyra. *Contemplatio diuina mentē exigit pacatam.*

Quoniam (inquit) diuinæ reuelationes solent fieri mentibus quietatis, & à perturbationibus passionum sedatis. Societas enim Loth propter rixam famulorum, erat causa perturbationis, & ideo reuelatio diuina facta est Abrahæ post separationem Loth. Sic ille. Iccirco tranquillanda priùs anima est, quàm Deo sistat, in suo illo dulcissimo orationis secessu, quem ad maiorem quietis commendationem in sacris literis somnum vocari sæpiùs legimus. Sic vbi Moyses ascendit in montem Sinai, operuit nubes montem, & habitauit gloria Domini super Sinai, tegens illum nube. Ingressúsque Moyses medium nebulæ, &c. *Exod.* 24. Et quidem Moyses in illa caligine velut immersus, intus quidem à Deo illustrabatur, sed à malis omnibus, vt notat Beda *in 5. Matth.* obumbratus. Ne quid igitur exteriùs contemplationem Moysis impediret, tectus ille nebula, & caligine obrutus vnum mentis oculis, & fortè corporis etiam, Deum intuebatur. Sic Isai. in illa sua percelebri visione Deum in throno gloriæ sedentem aspiciens ait, *Domus repleta est fumo*, cap. 6. Nimirum, vt qui Deum contemplatur, nihil omninò aliud dispiciat, fumi quodam septo circumuallatus, ne ab exterioribus quicquam intrò peruadat, quod sensibus infusum mentis aciem Deo intentam hebetare possit. Ergo anima, vt cum Deo securè pacatéque loquatur, intrat cubiculum suum; foris reliqua omnia relinquens; dein exteriora negotia fugitans, non in primum, aut alterum penetrale abditur, sed in profundissimum specum humilitatis arte defossum, vti Ionas ad inferiora suæ nauis, descendit. Quod factitatum videmus à regio Vate; cuius illa sunt Psal. 129. *De profundis clamaui ad te Domine.* In quem locum ita Chrysost. Quid est, de profundis? non dixit solummodò ea ore, vel lingua: errante enim mente sæpè verba funduntur, sed ex corde profundissimo, cum magno studio, & magna animi alacritate, ex ipsis mentis penetralibus. Deinde vim & efficaciam huius orationis à profunditate mentis in Deum ascendentis exprimit eleganti similitudine. Quemadmodum (inquit) arbor valida, & quæ in multam profunditatem terræ agit radices, cuiuis ventorum impetui resistit; contrà verò quæ in terræ superficie sita est, si quælibet aura incubuerit, labefactatur, & euellitur. Ita etiam oratio, quæ ab imo quidem ascendit, agitque radices in profundo, etiam innumerabiles venerint cogitationes, etiamsi instructa tota diaboli acies, firma tamen manet, & stabilis, & non euertitur. Et paulo pòst de profunda ista oratione iterum loquens: Hæc (ait) oratio omnes animi perturbationes reprimens, iram sedans, inuidiam expellens, rerum ad vitam pertinentium amorem diminuens, & exsiccans, animum in

Exod. 24.

Beda.

Isai. 6.

Psal. 129.
S. Chrysost.
Oratio ad Deum secretissima.

S. Chrys.

A magnam tranquillitatem redigens, in ipsum deinde cælum ascendit. Hactenus Chrysost. Hinc est, quod tantopere commendatur ad orandum tempus matutinum, & nocturnum; illud præsertim in quo recreatum ex somno corpus est, & habile cuicunque operi, & oneri subeundo: interni sensus multo promptiores, animaque ipsa nondum negotiorum tumultibus fluctuat; aut passionum, quæ ex rerum succedentium occasionibus ebulliunt, conuulsa motibus agitatur, Mira tunc pace fruens, ad Deum pacis visendum, alloquendúmque ingreditur. Et quidem in oratione matutina præparari oportet animam, salua vt, incolumisque nauigationem illam subsequentis diei feliciter ineat, finiátque feliciùs. Qua in similitudine versatur D. Chrys.

S. Chrys.
Oratio matutino expedita.

B *loco citato*, dum ait. Opus est ventis a puppi, vt diei spatium, absque naufragiis transigamus. Multi namque per dies singulos scopuli occurrunt, & frequenter illiditur scapha atque submergitur, atque propterea nobis opus est oratione matutina præsertim. Hæc Chrysost. Hoc ipsum actitabat Dauid. ait enim: *In matutinis meditabor in te*, Psal. 62. *Manè astabo tibi, & videbo*, Psal. 5, seu, vt legit D. Cyprian. *de Oratione domin.* Manè assistam tibi, & contemplabor te. Astabo, vt iam alibi adnotauimus, idem hic est, atque instruam, ordinabo; & militare quiddam sonat. Et pulchrè quidem. Nam, vt adiungit in superioribus D. Chrys. armis nobis opus est, magna verò armatura oratio: opus est omnia discere vt diei spatium, absque vulneribus transigamus.

S. Chrys.
Oratio matutina præparat ad diei negotia.

Psal. 62.
Psal. 5.
S. Cyprian.

S. Chrys.

C Non immeritò D. Ambros. *serm.* 19. *in Psalm.* 118. reprehendit illorum socordiam, qui tam opportunum tempus orationi denegant. Graue (inquit) est, si te otiosum in strato radius Solis orientis inuerecundo pudore conueniat, & lux clara feriat oculos, somnolento adhuc corpore depressos. Arguit nos tanti temporis spatium, sine vllius deuotionis munere, ac sacrificij spiritualis oblatione feriata transmissum. An nescis ô homo, quòd primitias tui cordis ac vocis quotidie Deo debeas? Quotidiana tibi messis, quotidianus est fructus. Sic Ambros. Quòd si quis est, qui ne matutinæ incumbat orationi,

S. Ambros.
Contra desides, qui manè non orant.

D causetur, aut corporis infirmitatem somno egentis, aut ingens variarum occupationum pondus: audiat Regem Dauidem de se cum Domino loquentem, *Deus Deus meus, ad te de luce vigilo*, Psal. 62. Vbi Theod. Desiderium, quod erga te Domine habeo, & somnum abigit, & in tuum cultum me excitat. Sic ille. Quem igitur Dei sui videndi, & alloquendi perurget desiderium, nec fluctus occupationum distrahet ab orando, nec labor, aut imbecillitas defatigabit, & soporabit, quin diluculo veniens ad Deum, in ipsius contemplatione feruidiùs incalescat. Quare sanctissimus Rex non modò antelucanum tempus orationi dabat, verumetiam insomnes sæpè noctes

Psal. 62.
Theod.

E orando & meditando transigebat. hoc enim adiungit. Sic memor fui tui super stratum meum, in matutinis meditabor in te. Vbi Theod. Dulcissimum somnum per singulas abegi noctes suam contemplationem habens; hymnisque beneficia à te in me collatá compensabam. Cæterùm vt veriùs dicam, oranti Prophetæ nunquam nox erat, vti S. Hieronym. colligit ex verbis illius: Deus Deus meus, ad te de luce vigilo: Liget (inquiens) omnes sancti in Deo die noctúque vigilent; hic tamen in oratione sua, pleno diuinæ lucis splendore refulget. At qualis Prophetæ

Theoph.
Oratio dulcis in nocte.

S. Hier.

phetæ oratio? De profundis (ait) clamaui ad te Domine. Clamat (inquit Hieron.) ad Deum, qui eum misericordi suspirio deprecatur.

2. *Postquam diuisus est ab eo Loth.* Adeò Deus pacis, rectique amans est, vt quia dum Loth cum Abrahamo versabatur, quamuis iustus Loth esset, pastores tamen eius cum Abrahæ pastoribus iurgabantur, non dignetur inter has discordias Abrahæ dominus apparere, sed postquam à Loth diuisus est, tunc ei apparet. Sic Isai. *In anno, in quo mortuus est Rex Ozias, vidi Dominum*, &c. cap. 6. Et quidem antea diu Isaias nec Deum suum viderat, nec audierat, imò & si quis alius tunc erat Propheta Domini, diuinis caruit reuelationibus, quandiu Ozias Rex replera de cælo tactus propter sacrilegium admissum in Hierusalem ad mortem vsque permansit, qui iuxta legis de leprosis amouendis præscriptum à ciuitate fuerat ablegandus. Quem locum expendens D. Cyrillus Alexand. ita disserit: Cum lex Mosaica sanciret leprosum, vt immundum omninò è castris emittendum esse: leprosus verò inquinaret, ac sua immunditie pollutum redderet eum, qui cum ipso versaretur: habitaret tamen Rex Ozias Hierosolymis, hinc totam propemodum Hierusalem inquinans: tacuit Dominus non quidem Prophetas sanctos contumelia afficiens, sed potiùs admonitione eorum indignos declarans eos, qui etiam præter legislatoris voluntatem eum immundo cohabitarent. Sic enim alibi, & ad beatum Ezechielem: Et linguam tuam ligabo, & obmutesces, nec illis corrector, & censor, quia domus exasperans est. Obticuit igitur ostendens nimirum indignationem. Hæc Cyril. Vide quantum noceat Reipubl. vel vnus impius, & sacrilegus, maximè si princeps sit, cuius præsentia sic pestilens est, vt vel ipsos Dei Prophetas reddat mutos, cælum occludat, ne reuelationes de more solitas in terram emittat; indignámque efficiat ciuitatem, alioqui templo Dei, & sanctuario sactam, quam Deus consuetis nuntiis, ac monitis visiret. Postquam diuisus est ab eo Loth, dixit Dominus Abrahæ: Grande quidem multarum virtutum specimen præbuerat Abraham in ea mutua separatione: nimirum perhumaniter, cum adolescente discessuro egit, primas obtulit partes in electione, omnia vel emolumenta, vel oblectamenta illius cum nepote carissimo sodalitatis, vni amborum paci, & tranquillitati pastorum, atque vtriusque familiæ posthabuit: atque, vt fas est credere, exulcerato animo præ desiderio nepotis, quem educarat vt filium, abeuntis mœrens, ac dolens videbatur. Igitur vt meritis viri iusti gratiam condignam exhiberet, & saucium dolore senem, velut orbatum filio solaretur, apparuit Dominus, locutúsque Abrahæ seruo suo. Non hoc præterit sanctum Chrysostomum, qui ad hunc locum sic effatur. Vide quomodo Scriptura accelleratam Dei prouidentiam, & retributionem iusto factam demonstrat: volens nos docere, quantum approbata fuerit à misericorde Deo Patriarchæ humilitas: deinde, vt discamus quòd Deus remunerauerit eum pro iis, quæ in Lot collocauerat: Hæc Chrys. Maximè verò propter mansuetudinem, quæ mirificè prælucet in Abrahamo, dum lapidem nullum non mouet, vt euulsis discordiarum radicibus, pax, & fraternus amor vigeat, etiamsi adolescens oblatam electionem auidè præcipiat, & longè amœniorem, ac fœcundiorem assumat regionem, Deus suo colloquio remunerat Abrahamum. Vnde adiungit D. Chrys. Quoniam Abraham tantam præ se tulit mansuetudinem, ideo statim à Deo mercedem consequitur; & adhuc maiori retributione, vt per omnia multum abundet, Patriarcham dignatur Deus. Sic Chrys. Quàm fœlix ergo Abraham postquam ab eo diuisus est Loth, velut in portu consider, & in eo tranquillo mentis statu cum Deo familiariter agens, ad viuum planè adumbrat fructum bonæ conscientiæ, qui est, gaudium, pax, & caritas, in Spiritu sancto. Nihil autem (ait hìc Chrys.) animam ita in tranquillitate, & quiete esse facit, vt mansuetudo, & modestia, quid deinde beatius, quam intestino bello liberari? Nam quamuis plurima pace, & cura externa fruamur, si intra nos cogitationum nascatur tempestas, tumultus, & seditio, nihil externa pax nobis proderit. Sicut & neque miserabilius est aliquid ciuitate, quæ licèt præsidiis, & muris, bene sit munita, intus tamen ciues foueat proditores. Hactenus Chrys. Optimè quidem cecidit Abrahæ, vt à Loth discerneretur, qui dicitur declinatio. Nec incongruè (vt subnotauit Rupertus) quamuis in persona sua iustus fuerit, typum tamen gerit vitiosæ multitudinis. Oportet enim virum prudentem, & iustum non tantùm affectu, & studio, sed etiam loco disiungi ab iis, qui declinauerunt, & inutiles facti sunt, vt legitur *Psalm.* 13. Et à virtutis studio amoréque, & obsequio Dei ad huiusce vitæ illecebriosa oblectamenta, turpémque impuræ gentis consuetudinem deflexerunt. Nec enim viro iusto ferendi sunt illi, nedum familiariter tractandi, quorum prauo exemplo hauddubiè in eadem flagitia tanquam captiuis compingetur.

3. *Omnem terram*, &c.] Promissurus Abrahæ Dominus terræ illius possessionem; constituit, vt priùs adolescens Loth abiret, ne præsens tam magnificæ promissioni Dei (vt est hominum ingenium in alienis bonis) inuidia, & dolore pungeretur. Nouerat enim Dominus, ex sua plurimis & maximis testimoniis contestata beneuolentia erga innocentissimum Abel, fratrem Cainum doluisse, atque inuidia percitum fratri necem intulisse. Separetur igitur Loth à patruo, ne iuueniliter ferociens, & liuore concitatus, quicquam sinistrum moliatur. Quocirca discant ex hoc Dei consilio parentes, ac domini, quanta cum prudentia se gerere debeant in conferendis beneficiis. Si enim vni, aut filio, aut seruo exquisitius aliquod donum impendant, idque palàm aliis videntibus, & inuidentibus: proh quantum inter illos bellum suis fauoribus excitandum, quantas acies, stragémque ciebunt! Sed antequam Abrahæ terram polliceatur, iubet, vt illam oculis totam perlustret in omnes quatuor plagas cæli. Vult enim Dominus, vt ipsius dona, & beneficia nobis collata diligenter, & maturè contemplemur; nihil enim in illis fucatum, aut futile inuenitur; bona sunt vera & solida, tantúmque habent bonitatis, vt etiamsi diu, multúmque expendantur, nunquam eorum excellentia comprehendi possit. Considera quæso id vnum, quòd natus sis, quòd viuas; quando ergo huius beneficij magnitudinem, qualis illa est, ex integro cognosces? Et quid in eo aut minus verum, aut parum solidum, firmúmque existit? Contrà verò honores, volnptates, opésque mundi, etsi speciosissima bona videantur, fuco sunt, inanitatéque plenissima. Leua igitur oculos

Isa. 6.

S. Cyr. Alex.

Malus vnus, & vexillarius tufus.

Pax Christiana cultu præferenda.

Humilitas à Deo remunerata.

S. Chrysost.

Mansuetudo à Deo remunerata.

S. Chrys.

S. Chrys.

Bonæ, & malæ conscientiæ fructus.

Rupert.

Et affectu & loco fugienda consuetudo improborum.

Psalm. 13.

Caueant qui regunt ne vni, quà alios impensius faueat.

Inuidia ex bono sui æqualis.

Dei beneficia solida, & vera.

los mentis tuæ, & vide Domini beneficia, quæ si (A) probè inspicias, qui fiet vt in ipsius Dei amorem non inflammeris? Hac ratione Paulus Romanos excirabar: *Obsecro vos fratres per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem*, ad Rom. 12. Multa quidem, & magna (inquies) à Romanis exigit Apostolus; at pauca tamen & leuia, si comparentur cum iis, quorum vti debita exiguntur; quæ subtilitas in verbis Apostoli à D. Chrys. sic eruitur. Cùm sint innumera vobis per miserationes (legit in plurali) Dei in hac etiam vita collata bona, vel illas reuereamini, vel illæ sint quæ moueant. Nam & illæ suppliciter obsecrant, ne quid se indignum efficiatis. Per illas igitur Dei miserationes obsecro, per quas saluati estis. Ita Chrys. Semper ante oculos, & in mente versari (B) oportet illam percelebrem Richard. de S. Vict. sententiam de creaturis, quarum ministerio Deus incessanter sua nobis congerit beneficia, hominem seriò ac sedulò commonentibus: Accipe, redde, caue: accipe beneficium; redde debitum; caue iudicium, nisi reddideris. Quo pacto autem Abraham viderit totam regionem Chananæorum, non facilè conueniunt doctores. Poterat in primis, in confuso tantùm (vt aiunt) monstraris quatuor cæli, (cui solum inferius respondet) plagis dignoscere terram illam, ipsiúsque dimensiones. Aut, quòd alij malunt potuit Deus efformare imaginem, in qua tota illa regio vt erat, perfectissimè describeretur, oculísque, & menti Abrahæ imprimere. Iuxta vtrunque modum philosophantur nonnulli *ad Matth.* (C) 4. cùm diabolus ostendit Christo Domino omnia regna mundi: etsi (quod ad Christum attinet) prior modus mihi magis probetur. Sed maior inest difficultas in veritate promissionis intelligenda: quippe cùm tellus illa Chanaan non possessa fuerit à nepotibus Abrahæ, vsque in sempiternum: ab illa namque sunt expulsi; & toto vagantur orbe, sine regno, sine repub. sine sacerdotio, sine lege, sine sacrificio, sine Deo, opprobrium facti hominum, & abiectio gentium. Pro soluendo huiusmodi nodo aduertere licet Hebr. עולם *gholam*, quod à nostro vertitur, in sempiternum; non æternitatem, sed magnam temporis, (D) etsi finiti longitudinem significare. Quo posito ita optimè Caiet. Sensus est, quod quandiu erit semen tuum, dabo ei terram hanc. Vnde cùm semen Abrahæ desiit esse, semen Abrahæ perdidit terram illam, & primùm quidem pro magna parte, cùm inde translatæ sunt decem tribus; deinde ex integro, cùm destructa est Hierusalem à Nabuchodonosor; & demum sine spe recuperationis, cúmque regressæ fuerant reliquiæ, perdiderunt totum occiso Messia, quia penitus desierunt esse semen Abrahæ. Effecti sunt enim semen diaboli, dicente Domino Iudæis asserentibus se habere patrem Abraham: *Si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite: vos ex* (E) *patre diablo estis*, Ioan. 8. Sic Caietan. Deinde quia cùm Christiani verè ac propriè, spectata fide & iustitia dicantur filij Abraham, & Christus Dominus sit natura illius semen natum ex semper virgine Maria, planè vsque ad finem mundi, & per omnem æternitatem Christus Rex cæli, ac terræ dominabitur, & in omnes mundi plagas Christianorum gens, & Ecclesia diffunderur.

Ad Rom. 12.
Dei beneficia multum à nobis exigunt.
S. Chrys.
Dei miserationes venerandæ à nobis.
Richard.
Optimè monemur à creaturis.
Quomodo Abram oculis totam terram promissam complexus sit.
Matth. 4.
Caiet.
Quomodo terra promissa semini Abrã in sempiternũ.
Ioan. 8.

4. *Omnem terram, quam conspicis tibi dabo.* Non declinauit Abraham, quo vitio lapsus est Loth (A) ad cupiditatem vberioris illius, & amœnioris regionis; sed suo incommodo lucrari voluit pacem, & concordiam cum nepote. Pro Dei obsequio cessit suo iure, & alterius, quàm suo potiùs commodo studuit; iecirco magnificè donatus à Domino pro illa portione terræ, quam obtulit adolescenti, latissimam regionem accipit. Talis enim (inquit D. Chrys.) est Dominus noster; vt si quando paruum quid attulisse nos viderit, largissimas suas nobis remunerationes suppeditet, tantámque præseferat liberalitatem; vt ea, quæ à nobis facta, multis numeris, à nouis beneficiis suis vincantur. Sciebat hoc Patriarcha ille, cedentem se minoribus, assecutum maiora: & cessit Lotho amœniorem regionem, sibi autem deteriorem elegit, vt contentionis resecaret oc- (B) casiones, & seruata virtute sua particulari totam domum pacatam redderet. Quasi manifestè hæc illi Dominus dixerit: Cessisti ob tuam mansuetudinem, regione meliore, & amœniore fratris filio, & eximiam præ te tulisti humilitatem, tantámque pacis habuisti curam, vt nihil non potiùs delegeris, quàm esse inter vos contentiones: eapropter largas illas à me retributiones accipe. Omnem terram, quam conspicis, tibi dabo. Parte terræ cessisti: ecce ego totam tibi terram polliceor, & semini tuo in perpetuum. Vidisti dignam diuina bonitate munificentiam? Vidisti, quanti cessit, & quanta est assecutus? Hinc erudiamur, vt magna in dandis eleemosynis largitate vtamur, quò datis paruis adipiscamur ma- (C) gna. Hactenus S. Chrysost. Vbi etiam doctè piéque digreditur in commendationem misericordiæ in pauperes; quos appositè vocat Operatios nostros, qui occasiones salutis dare nobis possunt. Subiicitque egregiam quandam cogitationem, quæ diuitis animum subire debet, (vbi se dabit in conspectum pauperculus aliquis) & ad misericordiam mendicanti exhibendam permouere. Cogita (inquit) quòd hac de causa reliquit Dominus illum inopia vexari, vt & ipse patientia multum mercedis acquireret, & tu per eleemosynam tibi supernam gratiam concilies. Cogita igitur, quòd propter te, & propter tuam vtilitatem, ille cum inopia conflictans fame pe- (D) rit, &c. Sic Chrysost. At quid non sperabit se consequuturum, quisquis non maiore & amœniore cessit terræ portione aliis, & elegit minorem, atque deteriorem propter Deum, sed omnibus, quæ possidebat, & futura sperabat, sempiternum nuncium remisit, vt soli Deo, & de solo Deo viuat? Scilicet vnum illud, quod omnium maximum est, consequetur etiam in hac vita; de quo sibi meritò gloriabatur D. Gregor. Nazianzen. religiosam vitam professus. Deo, (inquit *orat.* 1 u.) à quo omnia, rebus omnibus donatis, Deum præ omnibus rebus accepi. *Et semini tuo.* Præter promissionem terræ, alteram subinde infert Dominus multo gratiorem de (E) prole futura; quid enim profuisset seni Abrahamo possessio totius illius regionis Chananæorum; si, quòd sine liberis excederet, non ab illius semine, sed ab alieno foret possidenda? Quod maledictum suis hostibus comminabatur Dominus: *Relinquent alienis diuitias suas*, Psalm. 48. Vbi sic D. Augustin. Ergo felices ipsi, qui relinquunt filios in possessione sua: modò inter filios suos, quos habent in terra, computent vnum fratrem, quem habent in cælo Christum, cui totum dare debebant, vel diuidant cum illo. Hæc Augustin. Rectè igitur D. Chrys. Et semini tuo.

S. Chrys.
Parua pro Deo relinquis, maxima recipis à Deo.
Dei præmia magnifica.
S. Chrys.
Eleemosyna commẽdatur.
Medicus propter bonum diuitis.
Religiosus Deũ pro omnibus Deo donatis, accipit.
S. Gregor. Nazianz.
Psal. 48.
S. August.
Remissio à probis à Deo.
S. Chrys.

Vides

Vides quomodo certat beneficiis Dominus? Sciebat enim, quòd hoc maximè cuperet Abraham, & nihil eius alacritatem ita roboraret; Ideo, inquit, & hoc tibi concedam, vt qui ex te nascentur, tibi succedant, & terram hanc possidentem in perpetuum. Sic Chryſ.

Numerosa proles Abrahami.

5. *Faciam ſemen tuum ſicut puluerem terræ.*] Innumerabilem igitur ſeminis ſui multitudinem promittit Dominus iam ſeni Abrahæ, needum filium, vel vnum habenti; non proinde tamen iuſti fiducia rituhat, quòd tam aliena Dei promiſſio ab illo ſuo ſtatu eſſe videatur. Vtitur autem Dominus ad numeroſam demonſtrandam ſobolem pulueris ſimilitudine, quæ vel prophanis vſitata eſt, vti Ouid.

Ouid.

Tot mala ſum paſſus, quot in æthere ſydera lucent;
Paruaque quot ſiccus corpora puluis habet.

Num. 23. S. Aug.

Sic etiam Balaam Num 23. *Quis dinumerare poſſit puluerem Iacob, & numerum ſtirpis Iſraël.* Hyperbole eſt, vt vult Auguſt. Sed vide num etiam pulueris nomine ſubnotetur puluerulenta illa gens Hebræorum, quæ maiori ex parte peritura eſſet, à Dei legibus deſciſcens, támqueſt udioſa rerum caducarum, vt tota diceretur humus, lutum, pulnis: delicatè admodum putat D. Gregor. Nazianzen. *Orat.* 9. honores, voluptates, ac diuitias huius ſeculi ſolitas pulueri comparari. Vt puluis enim (inquit) à turbine, ſic ea omnia ab aliis ad alios ſubinde ventilantur, atque iactantur. Hæc Nazianz. Quòd verò impietas illius gentis ſymbolo pulueris ſignificetur, vel ex ipſo primo Pſalmorum intelliges; vbi poſt Chriſti Domini exaltationem legem, atque Eccleſiam mirificè deſcriptam in illa amœniſſima & fœcundiſſima arbore; de Iudæis, qui etiam memoriam, & nomen, & gloriam illius arboris excindere fruſtrà ſunt conati, Propheta exclamat; *Non ſic impij, non ſic, ſed tanquam puluis, quem proiicit ventus à facie terræ.* Quid ſi etiam pulueris nomine denotetur futura totius huiuſce gentis calamitas, cùm ſubuerſa Hieruſalem in omnes mundi regiones, ex illa tam prodigioſa ruina, inſtar pulueris reliquiæ ipſæ Iudæorum ventilatæ, diſperſæque abierunt? A facie terræ. benè Aug. Terra hîc accipienda eſt ipſa ſtabilitas in Deo. à quo quidem gens illa omninò derelicta eſt. Puluis fuit ille populus, qui propterea vetriculo deterſus eſt, vt munda Eccleſia mundo ſubinde Chriſti populo venturo habitaretur. Pulchra etiam explicatio S. Hieronym. ſic habet. Puluis licet de terra ſit, tamen deſinit eſſe terra. tam infelix erit impius, vt nec terrenus quidem ſit puluis. Nihil habet ſolidum, ſed quod habet, ad pœnam habet. huc illúcque diſpergitur: nunquam in vno loco eſt. Rupertus, etſi approbandam cenſeat, vti congruentem literæ, hyperbolem de numeroſa Hebrææ gentis multitudine; magis tamen in eo inſiſtit, vt vilitatem, & abiectionem iſtius gentis, qua parte in reprobos degenerauit, exiſtimet demonſtrari. Sic enim ait: Sed quid ad hanc gentem pro multitudine comparari innumerali multitudini terræ pulueri; cùm teſtante Moyſe *Deut.* 7. cunctis populis pauciores fuerint? Non ergo ad comparationem cæterarum gentium, ſed ad quantitatem electorum, qui ex illa gente futuri erant, hoc eſt referendum: quia videlicet cùm ſoli electi pertineant ad numerum, gens autem illa maxima ex parte reprobata vacuum nobis fecerit locum, benè pulueri terræ comparati ſunt, quem dinumerare nobis quidem impoſſibile, Deo autem indicetur ſuperfluum, apud quem ſoli electi noti ſunt. Hæc Rupert. Profectò indigni ſunt impij, quorum ratio habeatur apud Deum. Atque vt videre licet, in eodem Pſalm. impij vocantur peſtilentia, aut ipſamet affecti ſunt: *Et in cathedra peſtilentiæ non ſedet.* Si ſpectetur quidem eorum vita, & doctrina exitialis: puluis autem propter vilitatem, & quòd nullo in numero, ac loco apud Deum reponantur. Extrema verò impiorum calamitas eſt, (vt vides) quòd ſicut puluis proiiciantur à facie terræ; præter expoſitionem D. Aug. quam præmiſimus, hæc mihi etiam oppidò arridet, vt terra iſta intelligatur, de qua Pſaltes: *Benedixiſti Domine terram tuam,* Pſalm. 84. Sed quæ terra benedicta à Domino, niſi tu ipſa, ô Virgo benedicta inter mulieres, quam Dominus benedicit (inquit Bern. *ſerm.* 4. *ſuper, ſalue Regina,*) vt per te benedictam vita veniret, ſicut mors per Euam processerat maledicta. In hac igitur benedicta terra primò radices egit lignum illud vitæ, quod (vt *Pſal.* 1. legimus) plantatum eſt ſecus decurſus aquarum, quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo, & folium eius non deſluet, & omnia quæcunque faciet proſperabuntur. Vtique Dei Verbum caro factum, & natum ex ſemper virgine Maria. In hac ſubinde terra quicunque non inhærent, inſtabiles omninò ſunt; vt miſeri à vento reprobationis in gehennam abripiantur, priùs tanquam puluis à facie huius terræ benedictæ proiiciuntur. Certè vnum ex quotidianis & clariſſimis reprobationis æternæ iudiciis eſt, alienari à Virgine Dei matre; illius nomen, & ſtudium, & honorem, & pietatem de ore, de corde, penitus abolere. O miſeri, qui puluis eſtis; terræ iſti benedictæ inhærere, vt in lapidum firmitate, de quibus ſit conſtruendum cæleſte ſanctuarium, commutemini! Nec ipſe puluis proiicitur in gehennam, dum terræ iſti adhæret; priùs à facie terræ proiectus, ſubinde tandem deuoluitur in gehennam. Tota quidem, poſt Chriſti Domini merita, iuſtorum firmitas, & fortitudo in matre Dei virgine ſita eſt. Opera manuum eius annuntiat firmamentum, canit regius Vates *Pſal.* 18. Et *Geneſ.* 1. dixit Deus: Fiat firmamentum. ad quæ verba ſic D. Bernard. *ſerm.* 3. *ſuper, Salue Reg.* Omnibus firmamentis firmius firmamentum, tu Domine, &c.

Marginal notes: *Hebræi per puluerem ſignificati.* S. Greg. Nazian. — *Bona mundi ab aliis ad alios tranſuolant.* — Pſal. 1. — *Iudæi per orbẽ diſperſi.* — S. Aug. — S. Hieron. — Rupert. — Deut. 7. *Impij nec numero, nec memoria digni.* — *Soli electi apud Deum numerantur.* — Pſal. 1. — Pſal. 84. — S. Bern. *S. Maria benedicta à Deo terra.* — Pſal. 1. *Per S. Mariã vita venit.* — *Signũ reprobationis auerſio à S. Maria.* — *S. Maria noſtrorum firmamentum.* Pſal. 18. S. Bern.

SECTIO V.

Surge, & perambula terram in longitudine, & in latitudine ſua: quia tibi daturus ſum eam. Mouens igitur tabernaculum ſuum Abram, venit & habitauit iuxta conuallem Mambre, quæ eſt in Hebron: ædificauitque ibi altare Domino.

Caiet.

1. INcertum eſt (vt benè ſubnotauit Caiet.) dicantúrne verba iſta præcipiendo, an permittendo, an etiam conſulendo. Oportebat tamen vti Abraham ſuis oculis colluſtraret, ac pedibus peragraret, promiſſam à Domino terram, ob eam maximè rationem, quam apponit ſanct. Chryſ. Vt (inquit) ſcire poſſet, & magnitudinem terræ, qua fruiturus eſt, & antequam fruatur, ſpe paſtus, magnam inde animi voluptatem hauriat. Nam quantumcunque terræ circumieris (inquit Dominus) tibi dabo; vt ſcias quòd

S. Chryſoſt. *Promiſſio ſpe paſcit, &c.*

Hinc

non tantum dimiseris, quantum accepturus es. A
Scies etiam non multo pòst rebus ipsis, quàm
Nocet primatum amare. nihil profuerit Lotho potioris terræ electio,
& ipsemet discet quantum malum est primatum
amare. Tu autem nunc accipe modestiæ,
& clementiæ, quam erga fratris filium declarasti,
mercedem:& iam agnosce terram omnem
cuius dominus es; & non multo pòst, & ipse
tu,& semen tuum in æternum possidebitis. Hæc
Chrysostomus. At quæ tanta illa tellus? respondeo
ampliorem multo à Deo promitti, quàm
possederint aliquando Hebræi, sed nec illam
promissam conferri posse cum amplissimis nobilium
gentium regionibus. Qua de re nullum
veriorem, & digniorem afferre possumus B
testem, quàm D. Hieronymum, qui vniuersam
illam regionem peragratus, sigillatim omnia
contemplatus est ardore discendi studiosissimo.
S.Hieron. Ille igitur *Epist.* 129. ad Dardanum ita scribit:
Terra possessa à populo Iudæorum, postquam
reuersus est ex Ægypto, vtique à Dan vsque
Bersabee vix centum sexaginta millium in longum
spatio tenditur. Neque enim Dauid & Salomon
potentissimos reges, exceptis iis, quos
post victoriam in amicitiam receperunt, plus
tenuisse Scriptura restatur. Et hoc dico, vt taceam
quinque Palæstinæ ciuitates, Gazam, &
Terra promissionis valde angusta. Scalonem, Geth, Accaron, & Azotum, Idumæos
quoque à meridiana plaga, iuxta septuaginta
C quinque millibus ab Hierosolyma separatos,
Arabas, & Agarenos in vicinia vrbis Hierusalem.
Pudet dicere latitudinem terræ promissionis, ne Ethnicis occasionem blasphemandi
dedisse videamur. Ab Ioppe vsque ad viculum
nostrum Bethlehem, quadraginta sex millia
sunt, cui succedit vastissima solitudo plena
ferocium, barbarorum. Hæc Hieronym. Hinc
videas angustam illam Synagogæ portionem,
cui successit omnium terrarum ac gentium interminatus
orbis, Ecclesiæ Christi attributus
in possessionem. Et vt nostris hominibus non
clariùs detegamus: tota regio Hebræorum secundùm
longitudinem habebat quadraginta
D leucas Lusitanas, quarum vnicuique annumerantur
quatuor millia passuum; at secundùm
latitudinem, vndecim leucas, & dimidium computabat.
S.Hieron. Hæc est (ait D. Hieronym.) ô Iudæe
tuarum longitudo, & latitudo terrarum: in his
gloriaris. Super his te per diuersas prouincias
ignorantibus iactiras ad populum phaleras:
ego te Intus, & in cute noui. Sic Hieronym.
Quanto maior Lusitania, quàm terra promissionis? Quid hæc tam angusta tellus comparari potest
cum sola nostra Lusitania Christo Domino, &
Ecclesiæ catholicæ Romanæ subiecta? Numeramus
enim in hoc regno longitudinis trecenta
octoginta & octo millia passuum, & consequenter
è nostris leucas nonaginta septem; à
Brigantia scilicet, vsque ad promontorium sancti
Vincentij: latitudinis autem centum quinquaginta
& sex millia, leucas verò nouem supra
Lusitanorum regnum & dominium. per triginta, scilicet ab oppido Peniche vsque
E ad fines Eluensis vrbis. Quod si velis latitudinem
regni emetiri à Peniche vsque ad oppidum
Sabugale dictum, centum sexaginta & octo
millia passuum, leucæ autem quadraginta duæ
recensentur. Quid tandem regio illa Hebræorum,
si cum tota Hispania, Italia, Galliis, Germania,
Apollonia, cæterisque gentibus, ac regionibus,
vbi Christi fides Catholica & Romana
viget, comparetur? Hæc dico, vt cum D.

Hieronymo (sic loquitur) decutiam supercilium
Iudæorum qui Synagogæ angustias Ecclesiæ latitudini
præferunt. *S.Hieron. Quàm angusta synagoga ad Ecclesiā Christi.*

2. Diximus ampliorem terram hîc à Deo
promitti Abrahamo: eam videlicet, de qua vlteriùs
D. Hieronym. Quod si (inquit) obieceris, *S.Hieron.*
terram repromissionis dici, quæ in Numerorum
volumine continentur, à meridie maris salinarum
per Sina & Cadesbarne, vsque ad torrentem
Ægypti: qui iuxta Rhinocoruram mari
magno influit: & ab Occidente ipsum mare
quod Palæstinæ, Phœnici, Syriæcele, Ciliciæque
protenditur, ab Aquilone Taurum montem,
& Zephyrum vsque Hemath, quæ appellatur
Epiphania Syriæ: ad Orientem verò per *Deus Hebræis latiorem terram promisit, quàm tradidit.*
Antiochiam, & lacum Cenereth, quæ nunc
Tyberias appellatur: & Iordanem, qui mari
influit salinarum, quod nunc mortuum dicitur:
trans Iordanem autem duarum, & semis
tribuum possessio est Ruben, & Gad, &
dimidiæ tribus Manasse. Et ego fatebor hæc
tibi repromissa non tradita: si obseruasses
mandata Dei, si non pro omnipotente Deo
coluisses Beelphegor, & Baal, & Beelzebub,
& Chamos; quos quia prætulisti Deo, omnia,
quæ tibi promissa fuerant, perdidisti. Lege librum
Iosue, & Iudicum, & quantis possessionum
angustiis sis coarctatus intelliges. Hactenus
S. Hieronym. Porrò autem longè adhuc
mirabilius est, quod vel ex ista tam circumscripta,
vt vidimus, regione semen Abrahami
expulsum omninò est, vt intelligamus
aliquod pactum intercessisse inter promittentem
Deum, nepotésque Abrahami, quo violato
Deus promissionem suam retraxit, & infidos,
ac rebelles, etiam angusto illo loco, in
quo habitabant, priuauit; aliquando per aliquot
annorum spatia, demúmque vsque ad finem
mundi: Quo in argumento plures Patrum
multa egregiè disserunt, sed luculentissimè hîc
adiungit D. Hieron. quæ sequuntur. Multa Iudææ
scelera commisisti, cunctis circa te seruisti
nationibus, ob quod factum? Vtique propter
idololatriam, sed misertus est tui Deus, &
misit Iudices, & Saluatores, qui te liberarunt.
Sub regibus offendisti Deum, & omnis
tua prouincia, gente Babylonica vastante, deleta
est, sed captiuitas laxata est. Ad extremum
sub Vespasiano, & Tito, vrbs capta, *Iudæorum irreparabile excidium propter mortem Christi Iesu.*
templúmque subuersum est: adhuc, & vrbis
& templi ruinæ permanent. Ob quod tantum
facinus? Certè non solis idola, sed etiam
seruiens Persis, atque Romanis, & captiuitatis
pressus iugo, ignoras alienos deos. Quomodo
clementissimus quondam Deus, qui nunquam
tui oblitus est, nunc per tanta spatia
temporum miseriis tuis non adducitur, vt soluat
captiuitatem; &, vt verius dicam, expectatum
tibi mittat Antichristum? Ob quod, inquam,
facinus, & tam execrabile scelus auertit
à te oculos suos? Ignoras; memento vocis
parentum tuorum: sanguis eius super nos,
& super filios nostros. Et: Venite, occidamus
eum, & nostra erit hæreditas. Et non habemus
regem nisi Cæsarem. Habes quod elegisti.
Vsque ad finem mundi seruiturus es
Cæsari, donec gentium introeat plenitudo, &
sic omnis Israël saluus erit. Hæc S. Hieronym.
Quæ quidem si seriò, ac sincerè Iudæi expenderent,
proculdubio intelligerent verum

esse Messiam illum Iesum Nazarenum, quem repudiarunt, quem occiderunt in patibulo suspensum; atque adeò propter hoc vnum flagitium, miseror se toto orbe vagos, exulésque, opprobrio gentium agitari. Itaque voluit Dominur, vt Abraham pedibus premeret terram illam, quam oculis de longè vsurparat; vt eam scilicet cominùs contemplaretur; & pedibus eam peragrans possessionem acciperet ipsius, cuius iam à Domino acceperat dominium. Præscribit enim prudentia, vt quàm primùm ad possessionem accedat rei, iam tuo iuri, & dominio subiectæ: nam si diu moreris, occurrent multa, quibur impedieris, atque omninò priuaberis possessione; dominium autem sine illa vacuum, inanéque censebitur. quòd si ad possidenda beneficia Dei currendum otius est, vbi primùm à Deo promittuntur; cùm tamen ille sit Dominus, qui nec datis, aut ablatis, quicquam de suo minuat; nec quia leuir, & mutabilis ingenio sit, illum vnquam dedisse pœniteat, quàm sibi malè prouidebit, qui principum benefiria, simulatque offeruntur, non acceptet, non deuoret: cùm certum sit periculum, ne princepr, aut pœnitentia, aut inconstantia, aut etiam inuidorum interpellatione ductus iam concessum, sed nondum possessum deneget beneficium. Vnde Princeps ille, réxque sapientissimus Dauid cùm probè teneret perspectum principum mutabile semper ingenium, admonuit Psal. 117. *Bonum est sperare in Domino, quàm sperare in principibus*. & Psal. 145. *Nolite confidere in principibus*. Hebr. Vtrobique בנדיבים *bindibim*, in munificis. Emphaticè pro eodem accipiuntur, & qui munera largiuntur; & qui principatum obtinent: nihil enim tam decet principem, quàm munificentia; & tibi princeps ille meritò est, qui se tibi munificum præbet, quisquir ille fuerit; sed cur illis etiam munificis fidendum non est? quia (notat D. Hieronym.) filij hominum, quia homines sunt. At quare munificis hominibur credendum non est? quia (ait Theod. *in Psal.* 117.) mente volubiles sunt. Denique perambulare terram illam iubetur Abraham à Domino, vt vbique iusti viri manerent impressa vestigia; & sanctitas toti regioni quodammodo imprimeretur. Quod videtur à D. Thom. obseruari his verbis, vt maiori deuotione à filiis haberetur, tanquam bonum perambulatum à sancto Patre, non humanitus, sed iussu diuino.

Possessio accedat ad dominium.

Psal. 117.
Psal. 145.
Munificentia digna principe.

S. Hieron.
Non fidendum principibus quia homines sunt, mente volubili.
Theodor.
S. Thom.
Terra à viro iusto habitata.

3. *Mouens igitur tabernaculum suum Abram.*] In Hebr. habetur ויאהל *vaieehel*, & tabernaculauit, seu tabernaculum mouit: innititur ratio peregrinandi, de qua in superioribus disseruimus. At quid hoc est, ò bone Deus, nunquam tam grandæuo & effœto seni, & tantæ familiæ oneribur prægrauato vlla dabitur quies, & statio fidissima portus? sic alia ex aliis in fata vocatur? Post Ægypti molestiar adhuc laborandum, sudandúmque est? Docemur in hac vita non quietem haberi, sed in ea peregrinando, & laborando parari viam ad patriam in cælo permanentem, quam futuram inquirimur; eò maximè quòd ab Ægypto digressos Ægyptus semper insequitur fugientes. Quod mysterium sic euoluit D. Augustin. *in Psal.* 72. Liberatur populus Hebræorum ab Ægyptiis per Moysem, liberatur populur Christianus à præterita vita peccatorum per Dominum nostrū Iesum Christum. Transit populus ille per mare rubrum, iste per Baptismum. Moriuntur in mari rubro omnes inimici populi illius, moriuntur in Baptismo omnia peccata nostra. Post mare rubrum non continuò patria datur, nec tanquam iam hostes desint, securè triumphatur, sed restat eremi solitudo, restant hostes insidiantes in via. Sic & post Baptismum restat vita Christiana in tentationibus. In illa eremo suspirabatur patriæ promissæ. Quid aliud Christiani suspirant iam abluti in Baptismo? Nunquid iam regnant cum Christo? nondum ventum est ad terram promissionis nostræ, sed non defecturam. Hoc modo audiant omnes fideles, sciant vbi sint. In eremo sunt, patriæ suspirant, mortui sunt hostes in Baptismo, sed insequentes à tergo. Quid est, insequentes à tergo? ante faciem futura habemus, à tergo præterita. Omnia præterita peccata deleta sunt in Baptismo; quibus modò tentamur non à tergo insequuntur, sed in via insidiantur. Vnde Apostolus huius eremi in via adhuc constitutus, *Quæ retrò* (inquit) *oblitus in ea, quæ antè sunt extentus, secundùm intentionem sequor ad palmam*, &c. Hæc Augustin. Potest ergo locus iste Pauli secundùm doctrinam D. Augustin. intelligi de pugna vitiorum: quædam scilicet iam deuicimus, & proculcauimus in Sacramento, aut Baptismi, aut confessionis: illa igitur vti deleta, vti mortua, vti nulla, & nihili obliuiscamur; deinde verò ad ea, quæ ante nos sunt, extendamur, præliaturi videlicet cum iis, quæ nos à fronte adoriuntur, vt fortiter, & Christianè, cum tentationibus colluctati, vitia omnia, quæ sese offerent, superemus; ea nimirum à nobis, ne accedant propiùs effugando, & illorum illecebras irridendo, stimulos hebetando. Quid quæso significant in Elim, peregrinantibus Hebræis, iam ab Ægypto auulsis, septuaginta illæ palmæ? non vna tantùm satis erat? cur tam multæ? *Exod.* 15. Benè Origenes. Primum (inquit) mundi huius iter digressis occurrit palma victoriæ. Adde quia etiam nunc peregrinandum colluctandúmque est cum solitudine, cum lassitudine, cum siti, ac fame, cùm hostibus; plures assurgant palmæ oportet, vt in pluribus pugnis, plures victoriæ pluribus palmis donentur. Contrà verò ad desides, & otio languidor dicetur à Domino: Nescio vos, *Matth.* 25. Vnde admodum delicatè S. Bernard. *Epist.* 2. Fac te priùs sciri, fac te priùs videri; ne tunc nesciaris ad gloriam, sciaris autem ad pœnam; si te Christus agnoscit in bello, recognoscet in cælo.

Laborandum & ambulandum in hac vita.

S. Aug.

Christianorum fuga, & pugna à vitiis.

Ad Phil. 3.

Exod. 15.
Orig.
Victoriarum palma manent certantes pro Deo contra vitia.

Matth. 25.
S. Bernard.

4. *Venit & habitauit iuxta conuallem Mambre, quæ est in Hebron*, &c.] Hebr. *Mamre* ponitur. Dein Hebr. אלן *elon* quercum, seu locum vbi sunt multæ quercus, significat. Latinus interpres conuallem posuit, respiciens ad locum ipsum arboribus nemorosum; & Chaldæum secutus, qui vertit planiciem. Hic igitur locus describitur vicinus ciuitati Hebron, quæ priùs Philistinorum metropolis fuit, & habitaculum gigantum; deinde principium regni Dauid, in qua sepulchra fuerunt Adam, Abraham, Isaac, & Iacob: erat etiam de tribu Iuda, sed sacerdotalis tamen, & ciuitas fugitiuorum, vt rectè animaduertit D. Hieronym. *de locis Hebr.* Porrò in toto illo nemore arbor vna extitit valdè memorabilis, quæ mambre dicebatur, nomen accipiens à ciuitate Hebron,

Hebron qua ciuitas fuerit.

quæ

[S. Hieron. Mambre quid fuerit?] quæ & Mambre dicitur, vel à viro quodam principe, cuius mentio fit *cap. sequenti*: de illa sic scribit D. Hieron. Sanè quercus Abrahæ, quæ & Mambre, vsque ad Constantini regis imperium monstrabatur, & Mausolæum eius in præsentiarum cernitur. Cúmque à nostris ibidem Ecclesia iam extructa sit, à cunctis in circuitu gentibus terebinthus superstitiosè colitur, eo quòd sub ea Abraham Angelos quondam hospitio susceperit. Hæc Hieronym. Atque inprimis religiosum animum, & ab omni rerum humanarum vinculo expeditum Abrahami, S. Chrysost. admiratur, iam tunc in seipso dedicabat tantus hic vir hominum religiosorum vitam. [S. Chryſ. Religiosa & expedita vita Abram.] Vide (inquit) mentem optimis moribus præditam, vide spiritus sublimitatem, quomodo facilè inde migrat, nec grauatus de locis in loca transire. Iustus iam initio, nondum fulgente Euangelij luce philosophum agebat, & quasi peregrinus, & hospes, ita nunc hinc illuc, & nunc illinc huc transmigrabat, & per omnia religiosam suam mentem declararo studebat. Hæc Chrysost. Quod quidem eo admirabilius videri debet, quo difficilius est virum tam ampla, numerosa, diuitéque familia prægrauatum, ad Dei nutum ita se facilem expeditúmque exhibere. Planè mihi est miraculum, sed tamen ab homine cum Dei auxilio præstitum: ex quo ampliùs colligo, posse hominem in coniugio, in diuitiis, in ipso copiosæ familiæ regimine, si velit diuina ope adiutus, quæ nulli non præstò erit, Christianam, piam, ac religiosam, & affectu ipso, à terræ, mundique nexibus liberam vitam traducere. [Religiosorum abnegatio.] Quamquam securius omninò sit non eniti ad miraculum Abrahami, sed faciliore cursu in cælum conscendere, per euangelicam illam perfectionem Apostolis à Domino institutam, quæ circuncidit omnia, quæ remorari, & præpedire solent animum ad cælestia subuolantem. Religiosum induens Propheta testabatur hoc misericordiæ diuinæ miraculum: *Misit de summo, & accepit me, & assumpsit me de aquis multis*, Psalm. 17. [Psal. 17. Apoc. 17.] Chald. habet, de populis multis. Et quidem Apocal. *Aquæ multæ, populi multi.* Dominus igitur me de salo seculi, in atrium cæli sustulit. Sequitur, *Et eduxit me in latitudinem. Saluum me fecit, quoniam voluit me.* [Religiosus totum Dei gratia debet. S. Hieron.] Sensus est: In latum, & securum locum, in magnum gaudium ex loco angustiarum, & ærumnarum me deduxit. Eduxit (declarat S. Hieronym.) me de angustia in latitudinem, quæ est spes futuri. Et cui quæso maior, & certior vitæ sempiternæ spes affulget, quàm religiosis, qui propter illam spretis mundi bonis, ac deliciis in arctissimum religionis sepulchrum sese viuos incluserunt? *voluit me*, hoc est, dilexit me. Hebr. חפץ בי desiderauit me. Chald. Quoniam voluntas eius fuit in me. Vide quanta Deus misericordia vtatur erga religiosos; quàm fortunati, sua si bona norint! Idcirco religionem amplecteris, & mundo nuncium remisisti, quia Dominus voluit te, desiderauit te, dilexit te; totum quicquid habes, quicquid ipse es. Dei voluntati, desiderio, & amori debes. Voluntate propria (inquit S. Hieronym.) & non ex meo merito me vocauit. Quòd si Deus te desiderauit, quid ni tu Deum toto animi conatu desideres? Et quidem, vt vberrimis beneficiis direris. Etenim (vt ait S. Cyprian.) [S. Cyprian.] ampliora glo-

riæ præmia Dominus daturus est iis, quorum eo ardentiora in se fuerint desideria maiora. [Religiosus ab omnibus liber.] Igitur vir religiosus felicior multo est, quàm fuit Abraham, quippe iste seculi portabat onera, quæ tu ignoras. Non vxorem (ait D. Gregor. Nazianz. *Orat.* 10.) [S. Greg. Naz.] non filios habebis? at nec eos lugebis, nec ab illis lugeberis, aliis relinquens, vel ipse calamitatis monimentum relictus. Hæc ille. Quàm pulcher ille grex tonsarum, quæ ascendunt de lauacro? *Cant.* 4. [Cant. 4. Religiosi ab omnibus exuti.] Vtique à seculo extractæ animæ, sordibus in illo contractis depuratæ, in vitæ sublimioris statum ascendunt. Sed quorsum tonsæ? Audi D. Bernard. *serm. 63 de paruis.* [S. Bern.] Quàm benè (inquit) monachi tonsis ouibus comparantur; quia reuera tonsi sunt, quibus nec corda, nec corpora, nec aliquid mundanum in proprietate relictum est. At etiam nunc vel ipsum nomen religionis times; desertum dicis? planè desertum est. Sed heus tu audi, & vide. Scribitur Exod. 16. [Exod. 16.] *Accedite coram Domino. Cúmque loqueretur Aaron, respexerunt ad solitudinem.* Hebr. ניפנו אל-המדבר, verterunt se ad desertum. Et ecce gloria Domini apparuit in nube. Optimè Caiet. [Caiet.] Postquam (inquit) Aaron appropinquauerat iuxta locum columnæ nubis, dixit eis, vt verterent se versùs desertum, fortè vultus habebant versùs mare rubrum; at ex parte deserti nubes diuinitatem præ se ferens. Hæc ille. Nempe in deserto, vt vocas, gloria Domini apparet, vbi se Deus, & videndum, & alloquendum, & familiariter tractandum præbet iis, qui à tergo habent Ægyptum, imò & mare ipsum, per quod transierunt; versísque vultibus in desertum, Domini gloriam contuentur. [Deus familiarem se præbet iis, qui à tergo mundum habent.]

5. *Ædificauítque ibi altare Domino.*] Aptissimum vbique locum eligit Abraham, in quo orando, & contemplando suauissimè, vt solet, agat cum Deo suo: scilicet extra hominum conuentus, in solis atque abditis conuallium recessibus, inter opaca nemorum: ne quid exteriùs, & populare securos contemplantis somnos interturbet. Amat enim oratio cùm otium, tum recessum, & nihil ab oratione alienius, quàm strepitus, ac tumultus. [Oratio amat otium & recessum.] Quare cùm oraueris, intra in cubiculum tuum; & claude ostium, ait Dominus *Matth. 6.* [Matth. 6. S. Bern.] Hinc illa doctrina Bernard. *tractat. de doctrin.* Veniens ad Ecclesiam, pone manum super ostium, & dic: Expectate hic cogitationes malæ, intentiones, & affectus cordis, & appetitus carnis. Tu autem anima mea intra in gaudium Domini Dei tui, &c. Hæc ille. S. Hieronym. [S. Hieron.] arbitratur mentalem (vt vocant) orationem à Domino edoceri. Sic enim ait: Videtur mihi præceptum; vt inclusa pectoris cogitatione, labiísque compressis, oremus Dominum. Sed cur quæso Abraham oraturus, altare construit; &, vt suspicari licet, nomine altaris intelligitur ædicula, in qua esset altare; quasi non liceat in omni loco orare, & leuare puras manus, vt ait Apost. 1. *Timoth.* 2.? [1. Tim. 2.] Profectò nullus orationi certus à Deo locus præfigitur: [Orationi vbique locus est.] Si mundam enim (inquit D. Chrysost. *homil. 79. ad popul. Antioch.*) [S. Chrys.] mentem habeas, vbicúmque sis, Deo poteris inuocato, petitionem obtinere; sed non sicut in Ecclesia, hic enim maius aliquid est. Puto, quia ædes sacra locus sanctior est, ita religiosiùs in ea fieri preces, eo etiam nomine, quòd ante Domini altare, maximè verò ante sa- [In Ecclesiis religiosius oramus.]

crosanctum corpus Domini in sanctissima Eucharistia, deprecamur humiliore, & verecundiore, atque ad pietatem magis effotmato corporis habitu, vt sacrum decet locum, nimirum flexis genibus, oculis, & manibus in Deum sublatis. Naamam Syrus, nec in sacris Iordanis aquis sanitatem potuit inuenire, quin priùs ad sacram prophetæ ædiculam religioso atque humili studio accederet. Hinc illa sententia D.Ambros. locum huiusmodi expendentis: Nemo sanatus ostenditur, nisi qui religioso officio studuit sanitati. Non enim dormientibus diuina beneficia, sed obseruantibus deferuntur. Sic Ambros. *in 4. Luc.* Nota obiter operandum esse, ac laborandum, vti diuina ope adiuuante, salutem animæ consequamur. An non piissima Domini viscera mouebit ad commiserationem ille habitus deprecantium quem semper Christiana Ecclesia vsurpauit? Est autem huiusmodi, vt scribit Tertull. *Apolog. cap.* 30. Paratus est ad omne supplicium ipse habitus orantis Christiani: præstò sum, neste, & plecte, si vis, aut certè miserere. Sic Tertull. Hoc eodem gestu corporis significatur mentis eleuatio in Deum: quod Clem. Alex. 7. *stromatum* sic ostendit. Caput, & manus in cælum extendimus; vnà cum verbo corpus à terra educere conantes; erectam, & eleuatam animam desiderio meliorum cogimus in sancta progredi, magno animo corporis vinculum despicientes. Ita Clemens. Et quidem in manibus ad Deum sublatis vim quandam bellatricem agnoscit D.Ephrem *in Panopl.* hisce verbis. In oratione manus extendimus, ac veluti sagittam in inimicum dirigimus. Nihil autem æquè absurdum, impudens, ac temerarium, quàm vt quis ante Domini altare in domo Dei, in oculis Dei, non composito ad pietatem habitu corporis assistat. Pudeat nostra ætate Christianum hominem, cùm Tertullianum audierit egregiè hac de re sic disserentem *lib. de orat.* Contra scripturam fecerit, siquis in cathedra, aut subsellio sederit. Siquidem irreuerens est assidere sub conspectu, contráque conspectum eius, quem maximè reuerearis ac venereris: quanto magis sub conspectu Dei viui, Angelo adhuc orationis adstante. Factum istud irreligiosissimum est, nisi exprobramus Deo, quòd oratio nos fatigauerit. Hæc Tertull.

4 Reg 5.

S Ambros. *Deus suo bona confert operantibus.*

Tertull. *Pius orantis habitus in Ecclesia.*

Clem. Alex.

S.Ephrem.

Tertull. *In Ecclesia sedere habebatur irreligiosum.*

6. Quàm verò bellè coniunguntur hæc duo: Ædificauit, & Inuocauit? Sic enim intelligendum duco, quod in superioribus apponitur: Et inuocauit nomen Domini. Significantur autem operatrix, & contemplatrix vita; actio, & oratio, quæ miram inter se societatem obseruant, sibique dant inuicem operas. Hinc illa sententia digna sanctiss. Greg. Nazianzeno *Orat.* 16. Pulchra res est contemplatio, pulchra item actio; illa hinc assurgens, atque ad sancta sanctorum contendens, mentémque nostram ad id, quod ipsi cognatum est, reducens. Hæc verò Christum excipiens, eique inseruiens, ac vim amoris per opera indicans. Sic Nazianz. Præstò habebat altare Domini Abraham, quò se reciperet ad orandum cùm à curarum huius seculi tumultu, sese vellet aliquantulum subducere. Cùm enim anima quietem desideret, aut malè in seculo, aut optimè in Deo requiescat necesse est. Scitum enim est ac celebre, quod in hanc sententiam ita scribit S. Fulgent. *lib.* 1. *ad Monimum.* Voluntas creaturæ rationalis, sine qua-

S.Greg. Na. *Contemplatio, & actio mutuas sibi operas præstant.*

Anima aut in Deo, aut in creatura amore quiescit.

S Fulg.

A licumque amore non potest esse: nec sic potest diligere, vt amarem suum non velit ad aliquid religare. Quæ inter summum bonum, à quo creata est, & infimum bonum, cui prælata est, medio quodam loco posita profectò, aut in infimo bono necesse est miserabiliter iaceat, aut in summo bono veraciter, feliciterque requiescat. Hæc Fulg. Sic igitur res habet: anima dum rebus, ac negotiis seculi tenetur, misera iacet; dum ab illis verò se subtrahit, atque orationibus intenta Deum contemplatur, summo adhærens bono, felicissimè conquiescit. Qua felicitate S. Abraham iugiter inuocando nomen Domini perfruebatur. S.Chrys. existimat

B Abraham, præcipuè altare construere, vt gratias Deo agat; sic enim loquitur: Vide mentem gratam: mox vt tabernaculum fixit, statim pro facta sibi promissione gratiarum actiones obtulit Domino. Non expectauit, donec promissa complerentur, sed & mox pro promissione gratias egit, & faciebat, quod in se erat, vt de præmiis dignam & sinceram gratitudinem, præ se ferens Dominum suum prouocaret, ad promissiones suas implendas. Ita Chrys. Abraham pro sibi à Deo promissis vbique gratias agit: quid nobis præstandum est, pro acceptis à Deo innumeris beneficiis? Certè Apostolus in hac cogitatione defixus aiebat 2. Corinth. 5. *Caritas Christi vrget*

C *nos.* Vbi S.Hieron. Necesse (inquit) est nobis vel aliquatenus vicem eius rependere caritati. Vide (inquit D.Chrys. *hac eadem homil. in Genes.*) gratitudinem, vide caritatis excellentiam. Caritas Dei compellit nos, cogit, constringit. Qualem igitur vicissim Christo gratiarum actionem exhibere poterimus tam diuitem erga nos caritatem declaranti? In fide (ait Paul. *ad Gal.* 2.) viuo Filij Dei, qui me dilexit, & tradidit semetipsum pro me. Considera quàm eminens gratitudo? Quid ais, ô Paule? qui dilexit me. Vt proprium, vsurpas commune beneficium? Profectò, inquit. Nam licèt pro omni hominum genere sacrificium oblatum sit, ta-

D men propter amorem in eum, id quod factum est omnibus, proprium mihi facio. Ita, & Prophetis mos est facere & dicere: Deus Deus meus; quanuis totius orbis sit Dominus. Sed peculiare hoc est amori, vt ex communibus propria faciat. Dilexit me. Quid dicis? te solum dilexit? Omnem (inquit) hominum naturam dilexit, sed ego ei gratias debeo, quasi me solum dilexisset, & tradidisset semetipsum pro me solo. Ita meum amorem solor. Hactenus S.Chrys. Mira sanè Apostoli pietas, & digna, quam omnes imitemur, qui à Deo sumus infinitis beneficiis affecti.

7. Denique mirabitur quis hoc loco, quid sit cur solus Abraham legatur, & altare Domino ædificasse, & in nomine Domini inuo-

E casse? nec de Sara ipsius coniuge sanctissima, quicquam simile narretur. Sed arbitror, Abraham Deo supplicat, vtique Saram, totámque familiam ad exemplum patrisfamiliàs in eandem pietatem gratias ac preces Deo exhibendas incubuisse. Deinde tanta erat pietas, ac iustitia vnius Abraham, vt illius preces in Deū effusæ pro omnibus pariter haberentur. At quanto felicius nobis euenit? Aduocatum habemus apud Deum Patrem, non quidem Abraham vnius familiæ caput: sed Filium Dei Christū Iesum primogenitum omnis creaturæ, qui semper interpellat pro nobis. Nihil huiusmodi de Sara legimus

S.Chrys. *Debitæ gratiarum actio Dei dona.*

2.Cor 5. S.Hieron.

S.Chrys.

Ad Galat. 2.

Communia Dei beneficia, vt nobis propria retineamus.

Pater familias orat pro se, & pro suis.

S. Maria ora pro nobis. S Bern.

legimus nominatim. At legimus Mariam semper virginem Dei matrem pro nobis inuocasse in nomine Dei Filij sui. Vnde S. Bern. *serm. 4. super, Salue Reg.* O Domina (inquit) ostende faciem tuam, sonet vox tua in auribus nostris, quia vox tua dulcis, & facies tua decora. Vocem tuam audiuimus in Euangelio, ô Domina rerum, ad Filium: Vinum non habent. Necessaria nobis hæc est: defecit vinum in cadis nostris, vinum scilicet lætificans cor hominis. Vinum quærimus quod germinat virgines, hatû pincerna tu, vexillifera tu; vexilla regis prodeũt in nobis, te agẽte pro nobis. Calix in manu tua vini meri: in manu tua, in potestate tua vini meri amoris diuini. Dic, Domina rerum, dic pro nobis Filio tuo: Vinum non habent. Calix huius vini inebrians, quàm præclarus est; inebriat, calefacit, acuit, audaces facit, & fortes, obliuiosos, discretos, somnolentos. Inebriat amor Dei ad contemptum mundi; calefacit, quia feruentes facit; acuit, quia erudit; facit audaces contra aduersa: & fortes, à carne, mundo, & dæmonibus inuincibiles. Obliuiosos eorum scilicet, quæ retrò sunt, & in futura ex- A tentos; discretos erudiens ad iustitiam, somnolentos ad temporalia, & tædiosus: & ad inuisibilia contemplanda pronos, & promptos. Hoc vinum lætificat cor hominis; hoc à te, & per te speramus. Hæc Bern. Perutiles quidem humano generi existunt viri sancti; solem mundo proferunt, dies prælucidos, ac felices efficiunt, quod Dominus insinuauit cùm *Luc. 4.* illo est vsus modo loquendi: *In diebus Eliæ.* Nam quorsum dies vocantur Eliæ? Erat ne Sol Elias, qui dies ortu suo efficeret? Quia (inquit S. Ambros.) dies faciebat illis, qui conuertebantur ad Dominum, & ideo aperiebatur cælum videntibus diuina. Sic Ambros. *in prædictum locum.* Si seruus hoc præstitit, quid non regina efficiet, si volet? Igitur ô regina mundi, quæ solem gloriæ peperisti, dies nobis serenos efficito, lucem amplissimam, & clarissimam superinfunde; aperi nobis ipsa cælum, cuius clauem habes; imò quod in sinu gestas, vt illuc intentis oculis, atque animis, diuina, quæ restant, insequentibus mysteria contemplemur, & sulitis lucubrationibus commentemur.

Ioann. 2. S Maria dispensatrix amoris diuini.

Amoris diuini effecta in nobis.

Viri sancti mundum lætificant.

Luc. 4.

S. Ambros.

S. Maria reuelatrix mysteriorum

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

1. FActum est autem in illo tempore, vt Amraphel rex Sennaar, & Arioch rex Ponti, & Chodorlahomor rex Elamitarum, & Thadal rex Gentium,

2. Inirent bellum contra Bara regem Sodomorum, & contra Bersa Regem Gomorrhæ, & contra Sennaab regem Adamæ, & contra Semeber regem Seboim, contráque regem Balæ, ipsa est Segor.

3. Omnes hi conuenerunt in vallem Siluestrem, quæ nunc est mare salis.

4. Duodecim enim annis seruierant Chodorlahomor, & tertiodecimo anno recesserunt ab eo.

5. Igitur quartodecimo anno venit Chodorlahomor, & reges qui erant cum eo: percusserúntque Raphaim in Astarothcarnaim, & Zuzim cum eis, & Emim in Saue Cariathaim,

6. Et Chorræos in montibus Seir, vsque ad Campestria Pharan, quæ est in solitudine.

7. Reuersique sunt, & venerunt ad D fontem Misphat, ipsa est Cades: & percusserunt omnem regionem Amalecitarum, & Amorrhæum qui habitabat in Asasonthamar.

8. Et egressi sunt, rex Sodomorum, & rex Gomorrhæ, réxque Adamæ, & rex Seboim, nec non & rex Balæ, quæ est Segor. & direxerunt aciem contra eos in valle Siluestri:

9. Scilicet aduersùs Chodorlahomor regem Elamitarum, & Thadal regem B Gentium, & Amraphel regem Sennaar, Arioch regem Ponti, quattuor reges aduersùs quinque.

10. Vallis autem Siluestris habebat puteos multos bituminis. Itaque rex Sodomorum, & Gomorrhæ, terga verterũt, ceciderúntque ibi: & qui remanserãt, fugerunt ad montem.

11. Tulerunt autem omnem substantiam Sodomorum & Gomorrhæ, & vniuersa quæ ad cibum pertinent, & abierunt:

C 12. Nec non & Lot & substantiam eius, filium fratris Abram, qui habitabat in Sodomis.

13. Et ecce vnus qui euaserat, nunciauit Abram Hebræo, qui habitabat in cõualle Mambre Amorrhæi fratris Escol, & fratris Aner: hi enim pepigerant fœdus cum Abram.

14. Quod cùm audisset Abram, captum videlicet Lot fratrem suum, numerauit expeditos vernaculos suos trecentos decem & octo: & persecutus est vsque Dan,

15. Et diuisis sociis, irruit super eos nocte: percussitque eos, & persecutus est eos vsque Huba, quę est ad læuam Damasci.

16. Reduxítque omnem substantiam, & Lot fratrem suum cum substantia illius, mulieres quoque & populum.

17. Egressus est autem rex Sodomorum in occursum eius, postquam reuersus est à cæde Chodorlahomor, & regum

qui cum eo erant in valle Saue, quæ est vallis regis.

18. At verò Melchisedech rex Salem, proferens panem & vinum, erat enim Sacerdos Dei altissimi,

19. Benedixit ei, & ait: Benedictus Abram Deo excelso, qui creauit cælum & terram:

20. Et benedictus Deus excelsus, quo protegente, hostes in manibus tuis sunt. Et dedit ei decimas ex omnibus.

21. Dixit autem rex Sodomorum ad A Abram: Da mihi animas, cetera tolle tibi.

22. Qui respondet ei: Leuo manum meam ad Dominum Deum excelsum possessorem cæli & terræ,

23. Quod à filo subtegminis vsque ad corrigiam caligæ, non accipiam ex omnibus quæ tua sunt, ne dicas: Ego ditaui Abram:

24. Exceptis his, quæ comederunt iuuenes, & partibus virorum, qui venerunt mecum, Aner, Eschol, & Mambre: isti accipient partes suas.

SECTIO PRIMA.

Factum est autem in illo tempore, vt Amraphel rex Sennaar, & Arioch rex Ponti, & Chodorlahomor rex Elamitarum, & Thadal rex Gentium, inirent bellum contra Bara regem Sodomorum, & contra Bersa regem Gomorrhæ, & contra Sennaab regem Adamæ, & contra Semeber regem Seboim, contráque regem Bala, ipsa est Segor. Omnes hi conuenerunt in vallem siluestrem, qua nunc est mare Salis. Duodecim enim annis seruierant Chodorlahomor, & tertiodecimo anno recesserunt ab eo. Igitur quatuordecimo anno venit Chodorlahomor, & reges qui erant cum eo: percusserúntque Raphaim in Astarothcarnaim, & Zuzim cum eis, & Emim in Saue Cariathaim, & Chorraos in montibus Seir, vsque ad Campestria Pharan, quæ est in solitudine. Reuersique sunt, & venerũt ad fontem Misphat, ipsa est Cades: & percusserunt omnem regionem Amalecitarum, & Amorrhæum qui habitabat in Asasonthamar.



EBR. ויהי בימי אמרפל מלך שנער vaiehi bime Amraphel melech xinghar, &c. Et fuit in diebus Amraphel regis Sẽnaar. Ex quibus verbis proculdubio colligitur solùm, quod hîc narratur, contigisse regnãte Amraphel. Sed quia ex sequentibus constat hunc etiam regem cum aliis simul inuentum fuisse; dicendum est: Et regnante Amraphel, & illo cæteris imperante regibus, bellũ istud susceptũ aduersùs Pentapolitanos. Porrò in explicandis huius loci mille difficultatibus multum se discruciãt plerique, dum nitũtur ad calculos rem ita deducere, quasi heri gesta fuerit hîc Olisipone, aut illic Eboræ. Ac meo quidem iudicio in tam immensa mundi antiquitate, vbi nulla suppetit literarum monu- C menta præter locum istum Geneseos, nemo audeat temerè coniecturam facere, ac diuioare, nedum certò asserere, (quod miror quàm facile quibusdam sit) quin à prudentioribus irrideatur. Dicam igitur solùm, quod minus à vero videtur abesse. In primis, vt scribit Iosephus, totus iste exercitus erat Assyriorum aduersùs Palæstinos coactus. Amraphel, non verò Nemroth, vt quidã arbitrantur, sed ab ipso tertius quartúsve rex Assyriorũ, siue Babylonis, quæ dicitur Sennaar, vti sæpiùs monuimus, cùm iam annus cẽtesimus vigesimus imperij Assyriorum ageretur, reges alios sibi subiectos, & stipendiarios contra Palæstinos educit. Maior adhuc difficultas occurrit in Arioch rege Ponti, quis iste Pontus, num mare, nũ D regio illa iuxta mare Euxinum exilio Poëtæ memorabilis, ex qua ad Assyriam, & Palæstinam permulta intercedunt spacia terrarum: an aliqua alia ciuitas regióve finitima Chaldææ, illo etiam nomine per illud, aut aliud subinde tempus nũcupata: an fortè librariorum inscitia mendum

Ioseph.

B aliquod inuectum sit? Nam Hebr. habet מלך אלסר melech elasar. Idem nomen transcribunt L X X. βασιλεὺς ἐλλασάρ. Placet doctioribus Elasar vrbem in Cælesyria sitam, quæ dicitur etiam Elas, Põtum quoque nominari. D. Hieron. de locis Hebr. non videtur dissentire, cùm ait Elesar ciuitas regis Achior. Elamitæ populi putantur Persis vicini ab Elam filio Sem orti, qui etiã dicuntur Elymæi, eorúmque regio Elymas, cuius rex tunc erat, Chodorlahomor. Nox alia incubat scrutantibus, quid sit rex gentium. Hebraicè גוים goim, cùm reges isti omnes fuerint Gentiles, & reges Gentium, siue Gentilium? Sunt qui dicant: Thadal istum fuisse principem gentium ex variis nationibus collectarum, imperasséque collectitiæ multitudini erronum, profugonum, nebulonum, latronum, sicariorum, quibus asylum aperuerat, vt postea fecit Romulus rex primus Romanorum. Similis apud nos videtur, & vocatur dux collectitiæ gentis (vulgo *Conde de Ciganos.*) Aut potiùs intelligitur extrema Iudææ regio, quæ & Galilæa superior vocata gentium est, vel quia propter multos portus, & soli vbertatem, opportuna mercaturæ, & multarum nationum illuc aduentantium commercio percelebris: vel quia vndique gentibus circundata: vel quia postea rex Salomon in ea viginti ciuitates attribuit Hiramo regi Gentili, vt legimus 3. *Reg.* 9. Vnde & Galilæa gentium cœpta est nuncupari. Plura de his lege apud nostrum eruditissimum Benedict. Peter. Mirabitur tamen aliquis quid sit, cur gentium reges dominentur, hostes quidem Dei, atque in sempiternum reprobi futuri; cùm interim iusti, & amici Dei, Abraham, & Loth peregrini per exteras regiones vagentur, vixque habeat sanctissimus Patriarcha quercum Mambre, sub

S. Hieron.

3. Reg 9.

Regnum primum obuenit reprobis.

ſub quatentorium figere poſſit? Nulla mihi ſanior occurrit teſponſio, quàm quæ à D. Greg. *homil. 40. in Euang.* affertur, cùm Lazari calamitatem, & diuitis luxuriem expendit hiſce verbis. Mala Lazari purgauit ignis inopiæ, & bona diuitis remunerauit felicitas vitæ præſentis. Illum paupet afflixit, & terſit, iſtum abundantia remunerauit, & repulit. Similiter de Abrahamo peregtino, & de idololattis regnantibus philoſophandum erit. Colligit igitur ſanctus Pontifex: Quicunque ergo bona in hoc ſeculo habetis, cùm vos bona egiſſe tecolitis: valdè de ipſis pertimeſcite, ne conceſſa vobis ptoſperitas eorumdem temuneratio ſit bonorum, & cùm quoſlibet paupetes, nonnulla reprehenſibilia perpettare conſpicitis; nolite deſpicere, nolite deſperare; quia fortaſſè, quos ſuperfluitas tenuiſſimæ prauitatis inquinat, caminus paupettatis putgat. de vobis omnimodò pertimeſcite, quia nonnulla etiam malè acta proſpera vita ſecuta eſt. De illis verò ſolicitè penſate; quia eorum vitam etiam magiſtra paupertas cruciat quouſque ad vitę rectitudinem perducat. Hæc Gregor. Iuſti ergo affliguntut, vel vt purgentur, vel vt patiendo illuſtriores fiant; improbi autem abundant, & feliciter agunt, vt in vita donentut, & ad æternos cruciatus reſeruentur. Optimè obſeruatum illud eſt à D. Auguſt. *lib. 2. ad Hieron.* Ineſt miſericordia iudicanti, & iudicium miſerenti. vtrumque Dominus in hac vita cum malis & cum bonis exercet. Patcit interim malis ex miſeticordia ſua, illóſque expectat vt conuertantur. Nam, vt ait S. Hilar. *in 26. Matth.* longa Dei patientia in profectum humanæ ſalutis extenditut. Illis etiam tribuit bono huius vitæ, & miſeros ſinit in mundo florere, vt in æternum puniantur. Contrà verò humiliari, affligi, patíque petmittit iuſtos, illorum vel leuia delicta caſtigat; vt demum puri ac nitidi tecipiantut in æterna tabernacula.

S. Greg.

Cur in hoc ſeculo reprobi dominantur, & prædeſtinati affliguntur?

S. Aug.

S. Hilar.

2. *Contra Bara Regem Sodomorum, &c.*] Quatuor Aſſyrij reges contra quinque reges Palæſtinos bellum mouerunt: hi quinque ciuitatibus imperabant, quæ non multis pòſt annis cæleſti conflagrauerunt incendio, minore Segor excepta: hinc optimè colliges fuiſſe regulos, & veluti conſules, aut etiam ptincipes; abſoluti quidem reium domini, ſed anguſtæ tamen ditionis. Huiuſce generis ptincipes, ex expetientia compettum eſt, dum ſuam quiſque rem amplificare nititur, perpetuis rixis ac bellis ſeſe impetunt. Ergo Aſſytij bellum aduersùs Palæſtinos ſuſceperunt: atque vtrinque dimicatum eſt, in ſpatioſa illa planicie, quæ antea, ſicut Dei paradiſus Iotdanis aquis irrigabatut, vbi quinque ciuitates erant extructæ, quas poſtea ignis abſumpſit. Litera habet, *in vallem ſylueſtrem*, Heb. עמק השדים *ghemeq haſſidim*, in vallem deſertam; in vallem amœnam, in vallem condenſam (ſcilicet arboribus) in agros cultos, & æquatos, in vallem bituminis, in vallem calcis. Hæc omnia reddi poſſunt, ac ſolent ex voce *ſaddim*; cuius ſingulare eſt שדה *ſade*; à radice שדד *ſadad*, & שיד *ſud*. Caiet. & alij putant *ſaddim* nomen eſſe proprium illius loci. At LXX. vettetunt ἁλυκὴν, ſalſam, ſalſuginoſam. Et quidem omnes optimè. Nam eadem vallis, aut planicies, quo tempore prælium eſt commiſſum, nemoroſa, cultaque erat; poſt combuſtionem verò mare fuit ſalſum, & peſtilens, atque vt vulgò dicitur, mortuum. Inquietum malum, ambitio; idcirco quadrigis irruentibus, equis ferocitet exultantibus, & ventis rapidiſſimis, & nunquam conſiſtentibus, haud ſemel videas in ſacris literis, præſertim apud Ezechielem, & Zachariam, reges ambitioſos comparari. Fetuntur enim ambitioſi plerunque cœco appetitu, non iuſtitiæ, aut rationis moderamine: vnde arbitror pro miraculo prædici ab Iſaia nouum regem è cęlo aduenturum in tertas, apud quem ſola iuſtitia fidéſque valeret. Sic enim ſetibit cap. 11. *Et erit iuſtitia cingulum lumborum eius, & fides cinctorium renum eius.* Quaſi dicat: Rex iſte nouus non alio amictu, & ornatu ſe ptodet videndum mortalibus, quàm iuſtitia, & fide, quibus præcinctus non ſe ad aliena rapienda laxabitur, non ſe extendet ad quod libuerit, ſed ſe continebit intta quod licuerit. Poteſt etiam explicari de amote iſtius noui regis erga ſuos; non enim ornatum gloriæ ſuæ, ac principatus ex amplitudine, ac multitudine regionum, aut gentium ſubiugatarum, ſed ex virtute ſuorum ſubditorum emetietut. Erit cingulum lumbotum, & ſides cinctorium renum eius. Fides (inquit D. Hieronym.) credentium. Glorioſum enim reddet hunc regem iuſtitiæ, hoc eſt, virtus, & fides eotum qui credunt in eum, qui patent illius imperio, qui Deum illum ſuum adorant.

Ambitio effrænis & cæca.

Iſai. 11.

Meſſia regis iuſtitia & fides.

Chriſti honor ex virtute fidelium.

S. Hier.

3. Non ita ſe gerunt reges tertæ; quorum ſuperbia impatiens conſortis, aſcendit ſempet (*Pſalm. 73.*) inuidiæ flammis exæſtuans. Exulabat Dauid apud regem Geth Philiſtæum; ægtè ferebant ſataptæ hominem exterum regi gratioſum haberi: necem igitur illi moliuntur, mirum eſt, quàm ingenioſè: Nunquid (inquiunt regi) non ipſe eſt Dauid rex tettæ? Nónne huic cantabant per chotos, dicentes: Percuſſit Saul mille, & Dauid decem millia? 1. *Reg.* 21. Quorſum barbari, & hoſtes tot, ac tantis efferunt laudibus Dauidem? Rectè Lyra reſpondet. Hæc dicebant, vt rex Achis eum detineret, & occideret: cùm enim ſcirent inuidum eſſe regem, pariter præſciebant Dauidis laudibus commouendum, vt eum occideret. Sic ille. Nulla vehementior fax & ardentiot inuido ambitioſóque regis animo poterat admoueri, quàm quòd rex nominaretur Dauid, & bellica illius gloria prædicaretur. Nec Dauidi aliunde certius & grauius ad necem intentari poterat periculum, quàm ex ttiumpho, & regni faſtigio. Hinc illud D. Cyprian. *Epiſtol. 2. ad Donatum.* Exigit pœnas de potentiore ſublimitas, fœnore nocendi, quàm fuerit ampliot ſumma dignitatis, & honotum, tam maior exigitur vſura pœnarum. Hæc Cyprian. Quia nimirũ, vt timetur ab aliis princeps, ſic alios ipſe timet. Hi ſunt enim piſces illi prægrandes in vaſto ſeculi pelago, qui ſe inuicem inſectantur, ac deuorant. de malis loquor: nam alioqui iuſti, & ſancti ſunt non pauci. Illos diuina iuſtitia ſic diſponit in acie huius mundi; vt alij aliorum ſint carnifices: ſceleráque ſua, non niſi manibus eiuſdem improbitatis ſatellitum flagellari exoluant. Mortalium potentiſſimi extiterunt olim Gentiles illi Romani, gentes penè omnes ſubiugarunt: at nulla ſubindenario extitit, quæ de Romanis non triumpharit. Zachar. *cap. 6.* vidit quatuor illas grandi myſterio percelebratas equorum quadrigas, quæ terram vniuerſam peragtarunt, & proculcarunt. Nemini verò dubium, quin quatuor imperia Chaldæorum, Mædorum, Græcorum, atque Romanorum ſignificentur. De poſtremis ſic Propheta alii quadriga

Pſal. 73.

1. Reg. 21.

Inuidia reges commouentur.

Lyra.

S. Cypr.

Potentiorum pœna propria ſublimitas.

Quatuor imperia mundi.

Zachar. 6.

S. Hier.

driga quarta equi varij, & fortes. Hebr. ברדים *berudim*. D. Hieron. vertit sturnini, & varij; alij legunt, grandinati, hoc est, calamitate grandinum affecti. Chald. Cinericij. Per equos ipsos intelligit D. Hieron. Imperatores Romanos, qui reliquarum gentium regna, armáque in cineres redegerunt, atque ideo subcinericij; vel quia tandem & isti in cineres redigendi essent. Isti vocantur à Propheta omnium robustissimi; at verè dicam; nullo in alio è quatuor imperiis, tot & tam miseranda fortunæ ludibria, quàm in quatro Romanorum visa sunt. Equi erant robustissimi; at grandinati, at de cælo tacti, & luctuosissima humanarum calamitatum exempla mortalibus extiterunt. Quis hominum memoria illustrior Iulio Cæsare primo Cæsarum, & Imperatorum Romæ? At quis æquè grandinatus? post omnium propè gentium deuictarum in vrbe triumphos incredibili pompa & gloria exactos, in ipsamet viginti tribus vulneribus confossus occubuit. Sciant igitur principes huius seculi, etiam seipsos ad laborem natos, quia homines sunt. Dauid 1. *Reg*. 22. fugiens Saulis persecutionem ad regem Moab in Masphat se recepit vbi parentes suos reposuit. Non multò pòst à Propheta Domini admonetur: Proficiscere, & vade in terram Iuda; & profectus est, & venit in saltum. Hugo, & Carthusian. optimè notarunt: Iubetur abire, vt persecutionem sustineat, & vt in terra sua, idest, in Iuda laboribus exerceatur. Sciant maximè prælati, & Episcopi non tam se ad honorem euectos, quàm ad laborem ferendum, & patientiæ palmam adipiscendam, in equo grandinato, & cinericio dignitatis positos. Quod præsertim præstare debent, & solent, qui ex religiosa vita in Episcopos efferuntur, vti de S. Eusebio ita concludit S. Ambros. *Epist*. 25. Hæc patientia in S. Eusebio monasterij coaluit vsu, & durioris obseruationis consuetudine hausit laborum patientiam.

Romani imperij decus, & dedecus. — *1. Reg. 22.* — *Et Reges ad laborem nati.* — *Hugo. Carthus.* — *Prælati ad patientiam durati.* — *S. Ambros.*

4. *Duodecim annis.*] Vero mihi similius est, quod Lyranus adnotauit Chodorlahomor regem Elamitarum expeditionem suscepisse aduersùs Pentapolitanos; & tres alios reges Assyrios, cum aliis etiam gentibus Palestinæ seminarium aliquod bellorum exercuisse; vnde omnes coniunctis viribus in Palæstinam ad debellandos, suos quisque hostes, ex Assyria conuolarunt. Præcipuè verò propter Abrahamum, & Lothum narratur hæc historia, cuius princeps, & autor fuit rex Elamitarum. Hic enim ad subiugandos iterum Pentapolitanos arma mouit; quòd illi iure belli per duodecim annos stipendia soluentes, demum rebellarunt. Quo etiam bello finitimæ gentes ab Assyriis conuulsæ miserabilem stragem acceperunt. Benè hîc Lippomanus: Mos (inquit) regum & principum infidelium hîc indicatur, sese adhortari ad bella, tumultum terris suscitare, seruitio grauare subiectos, tyrannidem exercere in populos, rebellare, occidere, vastare regiones, deprædari, nemini parcere, sine omni respectu lædere se mutuò, diuitiis proximorum inhiare. Sic gens genti satanas fit, & mutuò ipsorum peccata puniuntur iusto iudicio Dei. Sic ille. Quid quæso aliud sperare licet de regibus Dei veri fide, atque obsequio destitutis; quàm vt incendium exsufflent concitatũ à gehennæ furiis, & spiritibus incendiariis, quos diuino ritu venerantur? Vocauit Christus Dominus Ethnicum regem (non enim Iudæus, aut genere, aut lege habebatur) Herodem vulpem. Dicite vulpi illi: An quia vulpes demoliuntur vineas; & princeps infidelis, cùm pacis, & concordiæ, ac fidelitatis sit inimicus, de excidio gentium semper cogitat? An quia vulpes illæ Sansonis cauda ignem ferentes, quâ cæco impetu vagabantur, læta sata, boumque labores exitiali incendio comburebant: ac demum finis, totaque intentio, & studium Ethnicorum regum in conflagrationem desinit vicinorum? Regum ac principum, imò & magistratuum ac iudicum concordia summè necessaria est ad pacem & tranquillitatem Reip. conseruandam. Illam etiam in suis hostibus ratam & firmam voluit esse Dominus. Legimus enim in passione Domini: Facti sunt amici Herodes & Pilatus in ipsa die: nam antea inimici erant adinuicem, *Luc*. 22. Decebat enim (inquit S. Cyril. Hier. *cat*. 13.) eum, qui mundum erat pacificaturus, vt priùs etiam ipsos iudices suos pacificaret. Sic ille. Designatur (iuxta S. Ambros.) Iudaici & Gentilis populi futura concordia. Iusto Dei iudicio bella huiusmodi inter infideles excitantur, vt victores requiescere faciant spiritum Domini, vt Zachar. *loco indicato* adiungit. Hoc est (inquit D. Hieronym.) impleant voluntatem Dei contra hostes suos; grandis enim eorum est consolatio, qui premuntur, si sciant hostes suos citò esse perituros. Monuerim tamen solari se posse Dominum, vt alibi per Isaiam dixit, ei vindicta suorum hostium: at Christiano homini hoc non licere; nisi in bello iusto, & contra infideles Dei causa suscepto.

Lyra. — *Gentilium regum bella.* — *Lippoman.* — *Luc. 13.* — *Cant. 2.* — *Iud. 15.* — *S. Cyrill. Hier.* — *S. Ambros.* — *Luc. 23.* — *Mali malorũ carnifices.* — *S. Hieron.*

5. Addo etiam non licere, vt in suppliciis iudicio diuino irrogatis ad punienda malorum, sed tamen fidelium hominum flagitia, risum nos, & lætitiæ signum exhibeamus. In quo argumento copiosè desertéque versatur D. Chrysostom. tum sæpè alibi, tum etiam *homil. 5 x. ad popul. Antioch.* vbi hoc apponit: Insultantes his, qui ab ipso iustè puniuntur, Deus punit; licèt iustè castigentur, tamẽ te non oportebat gaudere. Et Propheta, postquam multa improperauit, & hoc subiecit: *Nihil patiebantur super contritione Ioseph.* Et iterũ: *Non est egressa, quæ habitat eam, plangere domum contiguam suã*, Amos 6. Mich. 1. Licèt & Ioseph, idest, tribus ab eo procedentes, & vicini secundùm Dei sententiam puniebantur, attamen vult cum his nos dolere. Nam si nos, cùm mali simus, quando seruum castigamus, si quem seruorum viderimus ridentem, & irritamur, & in ipsum iram transferimus: multo magis Deus punitis insultantes vlciscetur. Hæc Chrysostom. Agimus cum Christi fidelibus, quibus à Patre suo pax in patrimonium relicta est: Pacem relinquo vobis; non illis cura, & studium, bella ex bellis serendi, vicinos & exteros quosque diuexandi: hoc est Amraphel, & Chodorlahomor, ac similium sine fide, sine Deo, sine rationis iudicio, instar pecudum in sua cæcitate viuentium. At Christianis non modò aliis nocere interdictum est, verumetiam nocumenta omnia libenter ferre, & pro nocentibus orare iubetur. Quàm enim nos esse oportet mansuetudinis Christi sectatores (ait D. Chrysostom. *loco citato*.) præsertim talium mysteriorum participes, & ipsi Dominicæ carni communicantes? hæc reputans Domino fias pro tuis viribus similis. Deinde quàm sit alienum à Christiano homine, inimicitias cum alio fideli exercere, sic ostendit. Quid ais? Inimicum habes, & non erubescis? Nonne satis nobis est

S. Chrys. — *Non gaudendum in pœnis aliorum.* — *Amos 6.* — *Mich. 1.* — *Christiano pax propria, discordia aliena.* — *S. Chrys.*

diabo

diabolus, quid & consanguineos superducimus? Vtinam nec ille nobiscum bellum gereret, vtinam nec ille diabolus esset! Præterea sanctissimus Doctor non modò ardorem vindictæ in Christiano execratur; sed etiam multis conatur ostendere, vel in summis iniuriis haud dolendum esse: quam sententiam, quia eleganter admodum concluditur, attexam. sic habet.

S. Chrys.

Si quis contumeliam inferat, lugemus, & contrahimur: si quis diripiat, idem patimur, more illorum infantium, quos astutiores coætanei pro nihilo irritant, sed ex minimis contristantes occasionibus: veruntamen & illos, si ægrè ferre viderint, mordere pergunt: si verò videntes, absistunt. At nos & his stolidiores sumus: pro quibus oportebat ridere, pro his lamentamur. Propterea supplico puerilem hanc omittentes sententiam cælos petamus. Nos etenim esse viros vult Dominus perfectos. Itidem & Paulus præcepit: *Nolite esse paruuli sensibus*, 1. Corinth. 14. Hactenus S. Chrysostom.

Dolere de iniuriis puerorum est.

1. Cor. 14.

At væ mundo à scandalis! quid fiet iis, qui tenuiores violenter opprimunt, aut etiam infirmiores malo exemplo, vel consilio in flagitia lacessunt, quod bellum est omnium perniciosissimum? At vtrunque, licèt ad secundum maximè, spectat illud D. Bernard. *de inter. dom. cap.* 35. Viuere erubesco, quia parum proficio. Mori timeo, quia non sum paratus. Malo tamen mori, & misericordiæ Dei me committere, & commendare, quia benignus & misericors est, quàm de mea conuersatione alicui scandalum facere. Hæc Bernard.

Præstat mori, quàm scandalo esse. Bernard.

Expedit quidem ei (ait Dominus) qui scandalum præbet, vt suspendatur mola asinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris; *Matth.* 18.

Matth. 18.

Cæterùm vt ad regum istorum ambitionem reuertamur. Sic tenaciter adhæret improbo homini honoris, & excellentiæ insana libido, vt difficile admodum exui queat. Certè prima, quæ apparuit in mundo ambitio, prohiberi quidem & puniri potuit, sed non extingui, nec tantulum etiam imminui. Audi D. Fulgent. *lib.* 1. *ad Monimum*, egregiè de superbo Angelo disserentem. Angelus (ait) aduersùs Deum elatus, & ipsa elatione prostratus, volens vsurpare quod illi à Deo datum non fuit, à Deo discessit, & cecidit, in quo si stetisset, non cecidisset. Sed concupiuit plus extra se, & minus factus est in se, quam concupiscentiam licèt explere nequiuerit opere: tamen retinuit voluntate; sic ipse sibi iam factus est pœna, vt supplicium semper esset malo voluntas mala. Hæc Fulg. Est quidem ambitio fuge dirúmque tormentum, quo excruciatur, qui potiri non potest iis, quæ ardenter concupiscit.

S. Ful. *Ambitio inextinguibilis etiam in diabolo.*

6. *Percusserúntque Rapham*, &c.] Rectè S. Chrysostom. Assyriorum impetum bellicum describit: Sicut torrens (inquiens) qui valdè excurrit, & inundat, omnia secum rapit, & perdit; ita & barbari illi inuaserunt omnes gentes, & omnes prorsus perdiderunt. Sic ille.

S. Chrys.

Hæ quatuor gentes, quas Assyrij debellarunt, ac depopulati sunt, finitimæ Palæstinis creduntur: certius autem quid aliud de illis statuere, diuinatio erit. Fit mentio ad hunc locum solitudinis Pharan montis, qui toti deserto nomen dedit: hæc illa est, in qua Hebræi triginta, & octo anni vagati leguntur *Nu.* 14. *&* *Deut* 21. *&* 29. hodie, vt eam describunt qui viderunt, est itineris vndecim dierum, inuia, inaquosa, sterilis, inarabilis, nuda plātis, & stirpibus, aspera mōtibus, prærupta rupibus, ardore Solis torrida, obsita sabulo profundo, tenaci, & lubrico. Scilicet voluit Dominus populum suum tanquam aurum in fornace probare ad patientiæ documentum; atque, vt ex frequenti necessitate (ait Lyran. *in* 17. *Exod.*) oporteret eos recurrere ad Dominum, & sic sub timore Domini retinerentur.

Tribulatio petendis. Lyra

Nec igitur nobis aut nouum, aut molestum videatur pati, & affligi, in huius vitæ deserto: nam, vt optimè D. Ambros. *de Iacob. & vit. beata, cap.* 6. Cum sanctis tibi laboris commune consortium est. Imò labor tibi communis est cum omni creatura, quia propter te mundus ipse seruiturem tolerat corruptionis, *ad Rom.* 8.

S. Ambr. *Labor communis omni creaturæ.* 1 Rom. 8.

Patiebantur Hebræi sua in solitudine, & nos in hac vita calamitatibus affligimur, illi quidem, vt tanto ardentiùs terram promissionis cuperent, & desiderarent: & nos Deum nostrum, & nostram cum illo in cælis patriam, quam futuram inquirimus, vehementiùs inflammato studio appetemus. Quorsum enim in Psalmis Ecclesia Dei torcular appellatur, nisi ob eam rationem, quam assignat D. Aug. *in Psalm.* 83. hisce verbis: In abundantia tentationum ac pressurarum tanquam in torcularibus constituti defluunt vinum, defluunt oleum. Quæ sunt ista, nisi bona desideria? Restat enim illis desiderandus Deus; iam non amant terram. Sic Aug.

Tribulatio desiderium in cælestia accendit. S. Aug. S August.

Sed Hebræi triginta & octo annorum in illa solitudine permolestam longitudinem ægrè ferebant: Et nobis (inquit D. Aug. *in Psalm.* 87.) differtur bonum, & mala crebrescunt. Verùm ad hoc oratio sanctorum dilatione tanti beneficij, & tribulationum aduersitate quasi repellitur, vt tanquam ignis flatu repercussurus inflammetur ardentiùs. Hæc ille. Denique oportebat Hebræos in deserto illo pati, vt ita intrarent in terram promissionis; & nos in hac vita incommodis, & ærumnis exerceri oportet: nec enim condignæ sunt passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Vnde optimè subinfert D. Ambros. *loco indicato*: Breuis huius laboris est meta, & corona fructus perpetui; tolerabilis passio, merces inæstimabilis. Latiùs adhuc, nec minùs eleganter Lactant. *lib.* 6. *c.* 4. de vero cultu effatur in hæc verba. Hæc vita, quia breuis est; iccirco & bona eius, & mala breuia sunt. Illa verò quoniam sempiterna est; iccirco & bona eius & mala sempiterna sunt. Ita fit, vt & bonis breuibus mala æterna; & malis breuibus bona æterna succedant.

Ad Rom. 8. *Tribulationis pro Deo fructus.* S. Ambros. Lactant.

7. Igitur iuxta desertum Pharan incedentes Assyrij omnia interim ferro ignéque vastantes, venerunt ad fontem Misphat, & ipsa est Cades: Hebr. אל עין משפט *el ghen misphat*. LXX. πρὸς τὴν πηγὴν τῆς κρίσεως, ad fontem iudicij; alij ad oculum iudicij. Nam Hebr. *ghen*, & fontem, & iudicium significat. Vtinam iste oculus nunquam caligaret, sed vti fons à natura ipsa hauriens aquas, eas redderet puras; at econtrario sæpiùs euenit, vt oculus iudicij munerum sordibus obturetur, aut saltem obsurdescat; atque vt suas dispenset, alienas furetur aquas. Limpidiùs fontium aquis illud erit iudicium, si ad iudicandum eligantur ij, quos Iethro socer Moysis descripsit, cùm generum admonuit: Prouide viros potentes, & timentes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiā, *Exod.* 18. Potentes Hebr. חיל valentes ingenio, hoc est, sapientes, vt notauit Caiet. Pro *auaritia*, Hebr. בצע facultates. scilicet proprias qui nō habent animū facultates suas amplificandi, qui nolint (vt loquitur Apostolus) diuites

Oculus iudicis debet esse purus. Exod. 18.

fieri

A ficti, & consequenter incidaot in laqueum diaboli. Qui enim liber erit in iudicando quem diabolus illaqueatum cupiditatibus tenet, vt nec oculus, quid sit æquum videat; nec lingua pronunciet, nec manus scribat ex ipsius iustitiæ integritate sententiam præscriptam? Putus etiam sit oporret oculus, & fons iudicij ab omni personarum acceptatione, quam quia iniquus ille rex Achab ante oculos regali quodam fulgore perstrictos habuit, ideo grauiter a Domino punitur. Impius igitur Achab Prophetas Domini trucidauit, & regem barbatum, atque infidelem Syriæ Benadab, bello victum abire permisit innoxium. Icciteo Dominus: Quia dimisisti virum dignum morte de manu tua, erit anima tua pro anima eius, & populus tuus pro populo eius, 3. *Reg.* 20. Vbi Theod. Quoniam cùm benignitatè misceoda est iustitia; iste autem cùm vsus esset sæuitia aduersùs Prophetas, & eos sustulisset; in hostem Israëlis ostendit mansuetudinem. Sic ille. Purus denique fons, atque oculus debet esse iudicij, vsque adeò, vt seipsum priùs intueatur iudicaturus alium. Quod D. Ambros. expendens locum *Ioan.* 8. de adultera Domini beneficio erepta de manibus pharisæorum, miseram lapidibus obruendam conclamantium, ita luculenter pertractat. Benè admonet euangelica lectio, etiam cùm peccatum appareat, sobrium tamen debere esse iudicis iudicium: ac memorem vnumquemque esse oportere suæ conditionis, & meriti; sæ- C pè enim etiam & in iudicando maius peccatum iudicij est, quàm peccati ipsius, de quo fuerit iudicatum. Denique adiungit: Id seruandum videtur, vt vnusquisque de alio iudicaturus, de se ipse priùs iudicet, ne minora in alio errata condemnet, cùm ipse graoiora commiserit, *Apolog. Dauid, cap.* 2. Mirum est, quàm seueri iudices in aliena simus; ad nostra cæci, & desides! Et quis quaconque ratione vitam suam statuat, hominum effugiet iudicia? Rectè Arsenius Abbas dicere solebat: Non possum me diuidere Deo, & hominibus: est enim faciliùs ei placere, quàm illis. Angelorum enim millibus, & decem mille millibus vnus est scopus, & vna voluntas: vt Deum laudent, illiúsque mandatis seruiant. Hominibus D autem aliis aliæ sunt voluntates, scopique & instituta diuersa. Et ideo est eis placere difficilius, quàm Deo. Sic apud Sur. *tom.* 4. *in vita Arsen. die* 19. *Iulij* Hactenus de Misphat fonte & oculo iudicij diximus. Ac foret planè oculus fons multarum gratiarum, demúmque ipsius æternæ salutis, qui simul oculus iudicij esset. Quis enim auderet peccare in Deum, cuius iudicium ante oculos haberet? oculus iudicij, oculus, inquam, in Dei extremum iudicium intenius egregiè in Cades palmifera victoriis pullulat vitiorum: & aquis melle dulciotibus, atqoe adeò de saxo durissimo exuberat diuinæ, quam assequitur, misericordiæ. Sed longè mihi dulcior ille fons, atque E ille oculus non iudicij, sed misericordiæ, & pietatis, non prope quem sepulta fuit Maria soror Moysis, & Aaron; sed qui omninò est illa ipsa Maria semper virgo mater Dei. Fons est misericordiæ, quippe Deum ipsum hominem concepit, ac peperit. Vode vel ex sola (inquit D. Anselm. *lib. de virg. cap.* 1.) memoria laudis eius salus prouenit peccatorum. Et cui saltem ita concessum fuerit, sæpè dulci studio posse cogitare de illa, magnum promerendæ salutis indicium coniecto, *cap.* 4. Cum fonte misericordiæ, oculus etiam (quo nos Virgo beatissima intuetur) rectè

Iudex iniquus damnat, & absoluit contra iustitiam.

3. Reg. 20.
Theod.

Iudicans alios prius se iudicet.

S. Ambros.
Ioan. 8.

Arsenius.

Surius.

Facilius Deo, quàm hominibus placere.

Memoria iudicij finalis.

S. Maria fons misericordiæ.

S. Anselm.

Pietas in S. Mariã indicium prædestinationis.

A coniungitur. Quare idem ego, quod Anselm. *cap.* 2. dixit, cum Dei matre loquar. Quoniam insitæ tibi pietatis oculo super multos mei similes scio te respexisse; aliquo scilicet dignitati tuæ non digno meæ deuotionis obsequio velim agere erga te: quatenus ipso consuetæ misericordiæ tuæ oculo quandoque digneris me respicere. Sic ille. Quàm bona Domina (inquit S. Bernard. *serm. super, salu. regin.*) his, qui recto sunt corde? his aduocata nostra, sola bonitate sua agente, præsentiæ suæ tantam plerumque copiam exhibet, & quã sit orabilis, exhibitione impetritæ gratiæ docet, vt innouati spiritu proclament per consolationem experientiæ: Salue regina miseri- B cordiæ. Hæc Bernard. Hæc illa mundi Domina est, & sponsarum Dei pulcherrima, de qua regius Vates cecinit: *Vultum tuum deprecabuntur omnes diuites plebis*, Psal. 44. Hebr. פניך יחלו עשירי עם *panaich iechallu ghaxire gham.* facies tuas deprecabuntot diuites populi. Sed quorsum deprecantur faciem alienam, qui diuites sunt; & satis sibi ipsi abundant, ac si pauperculi stipem emendicarent? Diuites quidem sunt, sed de micis tamen, quæ caduot de mensa Dominæ suæ. In te igitur (exponit S. Hier. etsi de Ecclesia) recondentes thesauros suos, de corde te mundo requirunt. Quia vbi sunt thesauri eorum, ibi erit & cor eorum. Sic Hier. Sed ad virginem Deiparam longè congruentiùs.

C 8. Porrò de Masphat ita scribit D. Hier. *de locis Hebr.* Cades vbi fons est iudicij, & Cadesbarne in deserto, quæ coniungitur ciuitati Petræ in Arabia. Ibi occubuit Maria, & Moyses rupe percussa aquam sitienti populo dedit. Mõstratur ibidem vsque in præsentem diem sepulchrum Mariæ, sed & principes Amalechitarum, ibi à Chodorlahomor cæsi suot. Hæc Hieron. Fons ergo iste dicitur iudicij, eo quòd ibi Iudæi contra Moysem & Aaron iurgati, velut iudicio expostularunt aquam, quæ iccirco dicta est contradictioois. Ægrè Dominus accepit huiusmodi contradictionem in fonte illo & oculo iudicij; cùm iudices Domini, rectores, ac prælati, qoales erant Moyses & Aaron, non linguis proscindendi, sed in oculis ferendi sint. Quo in argumen- D to locus ille mihi videtur præstantissimus, de virga Moysis simul cum Manna in arca, Domini iussu asseruata. Rationem hanc subiicit Caiet. Puto dicendum, ideo cum manna sacræ Eucharistiæ typo, in arca fuisse asseruatam, vt pateat superioris virgam, id est, potestatem, ea fere, qua Christus Dominus colitur, animi submissione, ac reuerentia venerandam, ipso Domino dicente: Qui vos audit, me audit. Sic ille. In hac etiã contradictione displicuit Moyses Domino, & ideo audiuit: Non introducetis hos popolos in terrã, quam dabo eis, *Num.* 20. Sed quod ibi Moysis erratum? Num ex hac petra (dixit) poterio vobis aquã educere? vbi Theodoret. *q.* 38. *in Num.* E quia iratus in illos ambiguè sermonem protulit. Erátq; non mentis ambiguitas, sed linguæ. cauit enim Dauid: *Et distinxit in labiis suis*, Psalm. 105. Sic Theod. Sed quorsum illa tam lenis in lingua dubitatio tam grauiter punitur? Per hęc (respondet idem *q.* 43. *in Deut.*) docet nos Dominus se summam virtutem à perfectis exigere: & cùm erga alios homines peccãtes sit longanimis, sanctis tamẽ hanc veniã non cõcedere. Verùm mihi perplacet (etsi mors à Domioo in pœnam videatur indicta) illa sententia Abulensis; vt præfectura se liberum videret, morte gauisus est,

S. Anselm.

Bern.

S. Maria suos fideles consolatur.

Psalm. 44.

S. Hieron.

A plenitudine S. Mariæ omnes accepimus.

S. Hieron.

Aduersus Prælatos non murmurãdũ.

Num. 20.

Caiet.

Prælati quomodo sint colendi.

Num. 20.
Theod.

Moy-

Moyses. quare Dominus motem gessit seruo suo, mortem in requiem à gubernandi onere amans concessit, nō autem iratus in pœnam culpæ, quæ leuior fuerat, intulit. Et percusserunt omnem regionem Amalechitarum, & Amorrhæorum, qui habitabant in Asasonthamar. Vbi noster vertit ex Hebræo שדה *sedeh*, regionem: LXX. quia legerant שרח *sareh* verterūt Principes, τοὺς ἄρχοντας. Et quidem appositè, vt opinor; vastata enim & funditus excisa illa respub. illud regnum, illa regio censetur, cuius vel soli principes viri cum rege ipso pariter delentur.

Regis & principum mors regno exitialis.

SECTIO II.

Et egressi sunt, rex Sodomorum, & rex Gomorrhæ, rexque Adamæ, & rex Seboim, necnon & rex Balæ, quæ est Segor: & direxerunt aciem contra eos in valle Siluestri: scilicet aduersùs Chodorlahomor regem Elamitarum, & Thadal regem Gentium, & Amraphel regem Sennaar, & Arioch regem Ponti: quatuor reges aduersùs quinque. Vallis autē Siluestris habebat puteos multos bituminis. Itaq; rex Sodomorum, & Gomorrhæ, terga verterunt, cecideruntque ibi: & qui remanserant, fugerunt ad montem. Tulerunt autem omnem substantiam Sodomorum & Gomorrhæ, & vniuersa quæ ad cibum pertinent, & abierunt: nec non & Lot & substantiam eius, filium fratris Abram, qui habitabat in Sodomis.

1. HOc vnum optimè viris dignum narratur gestum à Pentapolitanis, vt arma sumāt, & instructi paratique in aciem prodeant, cum tot, ac tam ferocium gentium victoribus pugnaturi. Nihil enim à deliciosis effœminatisque voluptate hominibus alienius est, quàm arma, acies, prælium. De regno Israël iussu Domini locutus est Samuel cum Saule: *Et cuius erunt optima quæque Israël? Nónne tibi, & omni domui patris tui?* 1. Reg. 9. Quasi dicat: Te Deus ipse in regem Israël elegit. Sed quid hæc tam noua miráque audiens respondit Saul? scilicet: Nunquid non filius Iemini ego sum de minima tribu Israël, & cognatio mea nouissima inter omnes familias de tribu Beniamin? Quare ergo locutus es mihi sermonem istum? Obstupuit Saul audito regis nomine; indignum se iudicans, qui gubernando regno, & gerendo bello aduersùs hostes Domini, habilis putetur; & aligatur, qui sit homo de tribu Beniamin ad regnum, atque ad bellum? An quia Beniamin postremus liberorū patris Iacob delicatè admodum enutritus fuerit, & in deliciis patri semper extiterit; nec proinde aut Beniamin, aut ab illo progeniti censeantur apti, habilésque ad arma ducis, sceptrúmq; regis? Ita video circūferri. Cæterùm Saulis verba tantummodo modestiam hominis, animíque submissionem significant, quippe cùm indignum videatur, quòd ex duodecim illis tribubus postrema, & in ea summè ignobilis, atque ignota familia in illam augustissimam dignitatem eleuetur. Atque vtinam Saul in regem euectus, non omnem citò modestiam, & priorem animi submissionem exuens, in superbiam contra homines, Deumq; ipsū cuanesceret! Quod verò dicitur de ignauia tribus Beiamin, facile refellitur ex illo loco Iud. 20. vbi sic scribitur: *Inuēti sunt viginti quinque millia de Beniamin educentiū gladium præter habitatores Gabaa, qui septingēti erant viri fortissimi, ita sinistra, vt dextera præliantes: & sic fundis lapides ad certū iacientes, vt capillū quoque possēt percutere, & nequaquā in alteram partem ictus lapidis deferretur.* Ibid. etiam admirabilis in pugnādo fortitudo, & sæpiùs repetita victoria Beniamitarū describitur. Quare licèt Beniamin puer delicatus fuerit, non sic tamen adolescens, nō ita vir, nec eius posteri; sed armis, bellóque nati homines, ac fortè ob innatam fortitudinem illa tribus in regnum, ac bellū gerendum, ex omnibus vna eligitur. Quare non benè ducitur argumentum ex Beniamitarum tribu cōtra ignauiam delicatorū: optimè verò ex Dauide; quē legimus adolescentulum inter omnes fratres suos natu postremum, asperriméq; in pascuis educatū, procul ab omni deliciarū humanarū genere, vnū idcirco ad regnū ac bellū fuisse à Domino electū. Profectò valde se aptum habiléma; certamini cū Goliath gigante subeundo comprobauit ante regem Saul adolescens Dauid, cùm aiebat: *Pascebat seruus tuus patris sui gregē, & veniebat Leo, vel vrsus; & tollebat arietē de medio gregis: & persequebar eos, & percutiebā, eruebámque de ore eorū; & illi consurgebant aduersum me, & apprehendebā mentum eorum, & suffocaba, interficiebamq; eos. Erit igitur & Philistæus hic quasi vnus ex eis,* 1. Reg. 17. Vbi sic Theod. Erat adolescentulus Dauid: necesse ergo habuit dicere se omni reliquo tempore de victoria fiduciam concepisse, quomodo suffocauit Leonem & vrsum. Et erit alienigena (inquit) sicut vnus ex istis. Nihil enim differt à bestia qui viuit in impietate, & qui nudatus est à diuino auxilio. Hæc Theod. *q.* 40. *in* 1. *Reg.* Similiter D. Chrys. *homil. de Dauid & Goliath,* t. 1. ostendit hæc non ad iactantiam dicta fuisse à Dauide. Coactus fuit (inquit) hæc narrare nolens vanam hinc gloriam aucupari: sed vt regi animos adderet, & ne respiceret rex ad vtilitatem eius, sed ad fidem quæ intrinsecùs latebat, supernúmque auxilium; quo adolescens inermis viris armatis, & pastor militibus fortior erat. Ita Chrys.

2. Ad hunc eundem locum respiciens Eccles. ait c. 47. de Dauid: *Cū Leonibus lusit, quasi cum agnis; & in vrsis similiter fecit, sicut in agnis ouiū in iuuentute sua.* O nouum ludendi genus! O inauditos & insuetos adolescentiæ vsus! Cum vrsis, cum Leonibus lusitabat iuuenili ætate Dauid: quid ergo mirum si deinde prosternat gigantes? Meritò appositum eodem loco: *Quasi adeps separatus à carne, sic Dauid à filiis Israël.* Vbi glossa: Significat Dauidem Spiritus sancti gratia repletū; & à carnalium cōsortio vita & moribus separatū. Adeps enim, vt constat ex Leuitico, Domino ex victimis reseruabatur: cuius similitudine significatur hoc loco Dauidis pietas, & in obsequium Dei plena, & pinguis virium, animíq; emancipatio; & consequenter quidpiam sacrum, ac diuinum irradiās in Dauide, quod nec ipsū latuit Saulē. Intellexit enim (ait D. Aug.) Saul, cùm videret audētē puerū, aliquid in eo diuinitatis esse, nec illum tenera ætate sine diuino instinctu talia posse præsumere. Sic Aug. Rectè quid diuinum in adolescente casto à blanditiis alieno in rigidioribus vitæ pastoralis studiis educato splendescens, in stuporem adduxit Saulem, & belluam illam immanem carneámque molem prostrauit. Non incitat spiritus Domini, nec virtus illius obarmat hominem

1. Reg. 9.

Beniamin tribus fortissima.

Ad regnum eligitur Leonum domitor.

1 Reg. 17.

Theod.

Impius à bestianō differt

S. Chrysost.

Modestia Dauidis.

Eccles. 47.

Pietas Dauidis in Deum.

Glossa.

Dauidis adolescentia, casta & laboriosa diuinus irradians.

S. Aug.

nem, & ad sublimia pattanda eligit deliciis effœminatum; sed auulsum ab vbere, ablactatum à lacte, *Isai.* 28. Et qui ablactatus fuerit à blandicula ista, & illecebrosa voluptatum titillatione tam fortis audáxque erit, vt manum suam mittat in cauernam reguli, *Isai.* 11. Nec enim castam, & carnea mollitudine exutam, atque insuper laboribus exercitam, callísque borridam manum serpentes percellere mordcréque poterũt. Quapropter vnũ illud hoc loco affirmare ausim, & verè quidem: nullum inter totius orbis gentes masculum ac durũ in armis genus bellica laude floruisse; quin pariter aduersùs blanditias, ac deliciosè viuendi studia, bellum castis, & seuerioris disciplinæ moribus actum, exercuerit. Simulatqoe verò ad varios, & delicatiores deflexit vestium apparatus, conuiuiorum elegantiam, exquisitæ lautæq; supellectilis instrumenta, ac demum sordidas voluptatum illecebras: breui totius constantiæ, fortitudinísque, ac bellicæ gloriæ, facto naufragio, in abiectissimam fœmineæ mollitudinis ignauiã degenerasse. Ita soli vbertas, & affluens copia rerum omnium ad Capuam Pænos, in Græcia, Syriáqoe Romanos emollit. Denique ex omnium penè gentium annalibus compertum est, in quacunque republica, aut regno, vel florẽtissimo, vbi memorabilis extitit commutatio; primò quidem paupertatis contemptum in mores inuectum, inde luxum, otiúmque illapsum: atque adeò succisis industriæ, parcimoniæque neruis, priscam seueritatem & disciplinam, cum ingenti bonorum omnium, ac virtutum iactura solutam, labefactarámque periisse. Nec iam mirum videri debet, cur isti reges Sodomorum deliciis & fœdissimis libidinum flagitiis eneruati, tam citò ac facilè inito prælio corruerint debellati. Reges enim sunt (notat Rabbanus) Sodomorum, hoc est, cæcitatis, siue pecudis silentis: more quidem pecudum cæcitatẽ libidinis sequebantur. Multo autem minùs habilem reddunt carnis deliciæ hominem ad cælestia capessenda. In altum enim volare nõ potest (inquit S. Ambros. *ser.* 70. *de S. Eusebio* 2.) nisi quod purum, leue, atque subtile est, cuius nec sinceritas intemperantia retardatur; nec alacritas, nec velocitas mole grauatur: vnde columba in auibus ideo velociùs penè præ omnibus vólitat; quòd alacritatem & innocentiam comitetur. quare Dauid cùm puritate mentis volare concupisceret, non alterius animantis, nisi columbæ optauit alas, dicens: *Quis dabit mihi pennas, sicut columbæ?* Ps. 54. Sic Ambr. Mihi etiam videtur perquam appositè cum regibus copulari cæcitas; vt qui plerumque veritatis lumen oderint, nec audeat quis veritatem eiusmodi regibus aperire. Ægrotabat filius Regis Ieroboam. Igitur rex ad vxorem: *Surge, & commuta habitum, nec cognoscaris, quòd sis vxor Ieroboam: & vade in Silo, vbi est Ahias Propheta: ipse indicabit tibi, quid euenturum sit puero huic*, 3. Reg. 14. Quorsum obsecro regina ex mandato regis mutat habitum? quia (inquit Lyra) timebat ne Propheta, si eã agnosceret, negaret responsũm, vel veritatem celaret. Oderat rex Achab Micheam Prophetam. Odi (inquit) eum, quia non prophetat mihi bonum, sed malum, 3. *Reg.* 23. Scilicet Propheta veritatem regi nunciabat, quam ille, vt molestam, & infaustam, atque inimicam execrabatur. Itaque aliquando coactus rex necessitate Prophetam iureiurando adegit, vt quod verè futurum esset, aperiret. Vbi sic Theodoret. Expectauit Propheta, vt iureiurando adigeretur, & deinde verum diceret.

Isai. 28.
Isai. 11.
Deliciosi ad bellum inepti.
Deliciis regna corruunt.
Rabban.
S. Ambros.
Psal. 54.
Regibus veritas exosa.
3. Reg. 14.
Lyra.
3. Reg. 23.
Theod.

Nimirum sic molesta, & inuisa erat regi veritas, vt eam non nisi coactus & iuramento adactus illi patefacere aut non auderet, aut non expedire iudicaret Propheta.

3. *Quatuor reges aduersùs quinque.*] Instruxerunt aciem Pentapolitani in valle, seu planicie illa nemorosa, de qua sæpiùs dictum est: vbi erant multi putei bituminis. Hebr. בארת בארת *beeroth beeroth*, putei, putei: quæ geminatio apud Hebræos copiam & multitudinem indicat. חמר *chemar*, bitumen, cæmentum, calcem significat. Hunc locum maximè ad prælium elegerunt, quippe qui, & propter densitatem nemoris, & propter frequentiam puteorum periculosior erat futurus hostibus regionis prorsus ignaris. Sed nec ista profuit effœminatis industria. Primo enim prælio, victi reges duo Sodomæ, & Gomorrhæ fugam in montes capessunt. De reliquis tribus nihil narratur; sed illud tantùm legimus, quòd cæsi ab Assyriis corruerint Palæstini. Fortè, aut tres reges in bello sunt trucidati; aut etiam fuga euaserunt. Illud enim, *reciderum*, non ad casum regum, sed ad casum exercitus quinque regum referendum est, vt ait Caiet. Somniant hic, vt solent, Rabbini, cùm fingunt duos reges in puteos bituminis, eùm præcipitem fugam rapuissent, imprudenter esse delapsos; cuius rei ridiculam, vt solent, rationem afferunt: sed non ego immoror ineptias referre. Porrò haud erit alienum à nostris commentationibus mysticum sensum huiosce historiæ, sicuti eleganter à D. Ambros. proponitur, hîc euoluere. Sic enim infit *lib.* 2. *de Abraham, cap.* 7. Quinque reges, quinque sensus corporis nostri sunt, visus, odoratus, gustus, tactus, auditus. Quatuor reges illecebræ corporales, atque mundanæ sunt, quoniam & caro hominis, vt mundus, quatuor constat elementis. Meritò reges dicuntur, quia habet suum culpa dominatum, habet regnum grande: vnde Apostolus ait: *Non regnet peccatum in corpore vestro mortali*, ad Roman. 6. Sensus igitur nostri facilè delectationibus se dedunt, & quadam eorum potestate capiuntur. Corporales enim delectationes, & illecebras huius seculi non vincit nisi mens quæ fuerit spiritalis, adhærens Deo, & se totam à terrenis separans. Deflexio omnis bis capitur. Vnde Ioan. ait: *Væ habitantibus in terra*, Apocal. 8. Eos comprehendit, quos terrenæ conuersationis affectus, ac huius seculi vicerit gratia. Ergo non habitatores, sed accolæ sumus terræ huius. Accola enim temporalis diuersorij spem gerit: habitator autem spem omnem, atque vsum suæ illic substantiæ locare videtur, vbi habitandum putauerit. Itaque qui est terræ accola, habitator cæli est: qui autem habitator terræ, possessor est mortis. Hæc Ambros. cuius mystica de sensibus corporis, atque illecebris voluptatum interpretatio non parum illustrabitur, adiuncta nominum Hebræorum significatione, quæ affertur à Rabbano Mauro, Regum enim istorum quinque vrbes erãt, Sodoma, hoc est, cæcitas, siue pecus muta: Gomorrha, populus tumens ac sediciosus: Adama, terra. Cùm eos (inquit) qui carnalia tantùm sapiunt, & de cælestibus non cogitant, vt in luxu voluptatum permaneant, exhortantur, comedamus, & bibamus, &c. 1. *Corinth.* 15. Seboim Rabbanos legit *kesebon*, hoc est, cingulum mœroris. At *ceboim* a radice *cabah* tumescere, inflari, videtur deduci malo quidem, & infausto

Caiet.
S. Ambr.
Voluptatum cum sensibus pugna.
Ad Rom. 6.
Apoc. 8.
Habitator cæli est accola terræ.
Rabban.
Libidinosi de cælo nõ curãt.
1. Cor. 15.

sto superbiæ ortu. Regum verò ipsorum nomina non minorem turpitudinem aut nequitiam important, vt idem Rabbanus interpretatur. Etenim *bara* malitiam sonat: *bersa*, in angustia constitutum: *Sennaab* (siluit hîc Rabbanus) Hebr. *xinab*, forte a radice *xana*, odio habere. Quid autem æquè exosum Deo est, quàm homo instar pecudis terræ affixus, qui oculos suos statuit declinare in terram? *Semeber*, ibi perditio: *bale* præcipitatio, siue absorbitio. In nulla enim re

Rabban.
Desperationis malum extremum.

(ait Rabban.) antiquus hostis magis certat ac satagit; quàm vt post lapsum peccati deceptos in desperationem, ne se recuperare possint, immittat, ac perdat. Sic ille. Vel etiam vltimò nominatur *bale*, quia tota hæc pompa illecebrarum, & sensuum illecebris deceptorum, tandem B in sempiternam desinit perditionem.

4. Aptissimus verò fuit locus nefando isti ac fœtido illecebrarum carnis prælio committendo. Additur enim: *Direxerunt aciem in valle Siluestri*, siue nemorosa. In hortis quippe, atque in locis amœnis maximè viget, dominatúrque libido, quemadmodum illi fœtolenti suos inuicem se hortabantur: *Coronemus nos rosis; non sit pratum, quod non pertranseat luxuria nostra*; Sapient.2.

Sapient.2.

Quorsum igitur (inquies) statuit nos Deus in valle ista Siluestri, peramœnáque huius seculi, vbi multa sunt, quæ sensus nostros titillant, animos capiunt, ac decipiunt? Quàm grata enim sunt carnis voluptas, diuitiæ, honores? amœnissima planè his consita mundi planicies, sese offert. Sed heus tu; vallis autem C (dicitur) Siluestris habebat puteos multos bituminis. En quàm periculosa ista amœnitas!

Mundi bona pulchra, sed periculosa.

Beroth, beroth, putei, putei. Nec (si benè aduertas) quicquam aliud in seculo inuenies: omnia in illo sunt, quo gratiora, eo periculosiora; foueæ, putei, hiatus, voragines. Et quod peius est, scilicet abundat bitumen: vt vbi cecideris, ibi pice, glutinóque adhæreas, ac subinde bituminatus, & inueteratus in obstinationem, gehennæ cognatam, obdurescas. Et quem tu mihi dabis, qui si non cadat in puteum bituminis, at certè nihil secum deferat à fœdo glutine vitiorum? Pulchrè S. Ambros. *serm.2. de S. Eusebio*, mortem Iustorum depositionem vocari, & festiuo plausu celebrari debere contendit. Ipsa planè (inquit) est depositio, in qua D concupiscere abiicimus, cessamus delinquere, peccare desinimus; & totum quicquid saluti graue est, quasi abiecta sarcina oneris exponimus. Nam ideo hæc dies pro celebritate maxima procuratur; quia verè est summa festiuitas, mortuum esse vitiis, delictorum carcere liberati, & libertati nasci Saluatoris. Hæc Ambros.

S Ambros.

Itaque Dominus Iesus perfectiores secum ex hac nemorosa putealique valle abducens clamat: Surgite, eamus hinc, *Ioan. cap.*14. Cæteros imperfectioris vitæ rationem sequentes, in valléque sua commorantes seriò, & grauiter admonet: Vigilate, ne intretis in tentationem, *Matth.*26. Quæ verba protulit dormitantibus E in horto Gethsemani. Ad hæc diuino consilio factum est, vt tam grata sit seculi huius amœnitas; tam multa in eo videantur, quæ oculos detineant, & mentes deliniant: quò periclitetur Dominus hominum in Deum suum pietatem, atque amorem. Quasi dicat: hîc vbi tot iucunda, tot dulcia, tot pulchra, tanta diuitiarum vbertas, tantus honorum splendor, oculis atque animis intuentium sese offerunt: probari oportet tuam constantiam, tuam fidem, tuam caritatem; quid possit aduersùs oblectamenta mundi: quantum illa despicias propter Deum? quæ tua sit fides, an credas in Deum patrem futuri seculi, illic remunerantem, hîc exercentem suos seruos.

Ioan.14.
Matth.26.
Bona vita despicienda propter Deũ.
Ben. Fernand. in Gen. tom. 1.

S Ambros.

Corporis hîc (ait S. Ambrosius *serm. de S. Laurent.*) detrimentum sustineas, vt lucrum salutis acquiras. Ecce (ait Dominus *Isai.* 58.) excoxi te, sed non quasi argentum: elegi te in camino paupertatis.

Isai.58.
S Hier.
Bona vita dantur ad probationem virtutis.

Vbi sic D. Hieronym. Non in diuitiis, sed in fornace paupertatis, probare te volui. Ex quo ostenditur, & diuitiis, & paupertate plerosque tentari: si aut illis malè abutantur, aut penuriam nequaquam virtute sustineant. Probatis deinde quàm non sis de hoc mundo, sed supra mundum, non hîc habeas ciuitatem permanentem, sed futuram inquiras: quantum hæc terrena contemnas, & pro illis cælestia bona inhianter appetas: quàm hîc ieiunes, & fame pereas, & solùm satiari velis, cùm apparuerit gloria Domini. Vt sicre ostendas fidelem seruum, & prudentem, qui in familia copiosa, & diuite constitutus non contra Dominum insurgat, non illius honori insultet, non illius diripiat patrimonium: qui plenis manibus talenta Domini gestet, nec illa luxuriosè prodigat, aut negligenter amittat; sed ea fœnerando augeat, & Dominum suum reddat opulentiorem. Demonstret denique caritatem suam cùm Dei sui obsequium, & amorem omnibus, etiam maximis seculi bonis anteponat. Hunc enim solum fructum ex his omnibus capimus (vt loquar cum D. Greg. Nazianz.) vt habeamus aliquid cui Christum anteferre possimus.

S.Gregor. Naz.

Hinc summa laus oboritur seruis Dei, quorum plerique contemnunt omnia mundi bona, quæ sanè prudentiùs (vt loquitur S. Bern. *Epist.*103.) Christi cedunt amori, quàm morti. Alij pauperiùs viuunt, & vt pauperes abundantiùs alant. Sic ille Episcopus, ad quem S. Bern. *Epistol.*24. scribit. Non magnum (inquiens) fuit Gilbertum Episcopum fieri, sed Episcopum Londoniensem pauperem viuere, id planè magnificum. Nec enim tanto nomini quicquam augere gloriæ potuit sublimitas dignitatis, auxit autem plurimum humilitas paupertatis. Laudatur, & admirabilis prædicatur, qui post aurum non abiit, qui verò & abiecit plus nihil merebitur! Dispersisti pecuniam pauperibus; & pro ea iustitiam commutasti, quæstuosum sanè, honestúmque commercium; illam, quæ præterit, pro illa dare, quæ permanet. Sic Bern.

S Bernard.
Præstat temporalia Deo, quàm morti cedere.
Episcopum commendat humilitas.
Eleemosyna quæstuosa.

5. *Tulerunt autem omnem substantiam Sodomorum.*] Cæsis magna ex parte Palæstinis, atque eorum regibus, in auios saltus, inaccessásque montium rupes, quâ poterant, fugientibus victores Assyriis castra hostium diripuerunt, atque oppida (vt verosimile est) defensoribus nudata depopulari in patrias sedes redierunt. Duo hîc occurrunt pensiculatiùs adnotãda. Primum est, quónam supplicij genere Deus omnipotens flagitiosissimos mortalium Pentapolitanos punierit. Nimirum, quia illorum superbia, luxuries, Dei contemptus inoleuerant, propter nimiam diuitiarum affluentiam, vt iam in superioribus obseruatum est; in iis maximè opibus omnium vitiorum seminario fuerunt mulctati; tulerunt enim Assyrij omnem substantiam Sodomorum. Optimè D. Chrysost. *homil.*29. *in* 1. *Corint.* hoc vno verbo diuitias perstringit, ac de-

Diuitiæ vitia & supplicia generant.
S.Chryf.

pingit;Malus supplicij viaticū diuitias habet;diuitiæ ad malitiam additæ affectus augēt. Itaque improbi homines fomentū habent suorum scelerum in diuitiis; sed & secum deferunt viaticum,& veluti commeatum, ac tesseram illic notam, & celebrem, in flammas gehennæ. Etiam
Plato. Plato Ethuicus homo fieri non posse ait *5.de Repub.*valde diuitem pariter,ac valde probum esse. Habent verò malum hoc diuitiæ, vt semper noceant,& cùm acquiruntur,& cùm expenduntur, quod egregiè dictum est à D.Chrys. *homil.*14. *in*
S.Chrys. *1.Corinth.*hisce verbis.Qui quærendo opes restiterunt Deo,expendendo facient idem.Quia non timeat Dominum audiens: Amen dico vobis, quia diues difficilè intrabit in regnum cælorū. B
Diuitem saluari diffi ile est. Et iterum dico vobis: Facilius est camelum per foramen acus transire, quàm diuitem intrare in regnum cælorum,*Matth.*19. Vt enim eleganter
Matth.19. S.Ambr. obseruat D.Ambros.*serm.*10. Valde absurdum est,vt quem nudum mater genuit,nudum susce-pit Ecclesia,diues intrare velit in cælū. Nec minus acutè Domini verba expendens D.Hilar.
S.Hilar. concludit.Periculosa enim cura est velle ditescere; & graue onus innocentia subit incrementis òpum occupata. Rē enim seculi famulatus Dei, non sine seculi vitiis assequitur.Hinc difficile est diuitem regnum cælorum adire.Sic Hilar.Subiicit deinde Euangelista:Auditis autem his discipuli mirabantur valde,dicētes:Quis ergo poterit saluus esse?Dubites & meritò,qui cōstet hæc C illatio & interrogatio discipulorum?cùm ait Dominus diuitem saluum fieri;sed, vt rectè animaduertit D.Hier. non dixit impossibile, & vbi
S Hieron. difficile ponitur, non impossibilitas prætēditur, sed raritas demonstratur.Sic ille. Igitur colligere debuissent; quàm pauci ergo, quàm rari poterūt salui esse?Et quidem ita optimè. Dei namque (ait D. Chrys.) opus hoc esse consequenter
S. Chrys. ostendit Dominus,quoniam multa opus est gratia,vt homo in diuitiis dirigatur. Sic planè credendum est intellexisse discipulos rem esse humanis viribus omninò impossibilem, abundantioréque opus esse Dei gratia, vt diues in salo isto diuitiarum absque naufragio saluus & incolumis in portum regni cælestis euadat. Sed adhuc me monet illa vniuersalis interrogatio discipulorum: Quis ergo poterit saluus esse? Quis? pauperes, inquam, permulti. Anne omnes, qui viuunt, diuites sunt?An non minor est diuitum, quàm pauperum numerus? Soluit ita hunc nodum D.August. Cùm pauci sint diuites in comparatione multitudinis pauperum; intelligendum est, quòd omnes, qui diuitias cupiunt, in
S.August. diuitum numero haberi discipuli animaduertetunt. Itaque diuites à Domino hic perstringuntur,non qui tantùm re,substantiáque,sed qui vel
Cupiditas habendi latè vagatur. solo affectu,& cupiditate diuites habentur; quo prauo affectu,& auaritia carentes,etiam in summis diuitiis iusti, & sancti plerunque sunt, vti E Dauid, Abrahamus, &c. At etiam nunc hæret mihi animus in dicto discipulorum. Sint tādem cupidi,qui diuites dicuntur? Quid ergo? Num omnes cupiunt diuites fieri? Nihil interim occurrit,quod respondeam,nisi,quòd apparent rari nantes in gurgite vasto, penè omnes affectu ipso submersi latent in voragine diuitiarum,vel potiùs cupiditatum.

6. Tulerunt omnem substantiam Sodomorum. Fortè huius opulentiæ fama commoti Assyrij bello petierunt Palæstinos; qui longè feliciores forent, si substantiam illam non haberēt.

A Rectè D.Chrys. *homil.*5. *in Genes.* Diuitiæ (inquit) sæpenumero dominis suis multorum periculorum fuerunt autores; multáque, ante voluptates, pericula illis præstantes statim auolarunt. Sciant igitur diuites,quid secum habeant, & caueant.Lepidè quidem,sed verè tamen idem
S. Chrys. *Diuitiæ periculosæ, infidæ, fugitiuæ.* Chrys.*homil.*11.*in* 1.*Corinth.*Fugitiuus(ait)seruus & perfidus diuitiæ sunt. En quàm perfida substantia Sodomorum,quæ tota subitò ab antiquis dominis ad nouos & priorum hostes, videlicet Assyrios, transfugerunt. O si Pentapolitanis ea prudentia insideret, vt priùs substantiam suam pauperibus erogarent! quàm suas opes in tuto sic collocarent,vt nullis hominum iniuriis paterent? Propterea(inquit D.Chrys.*homil.*7.*in* 3.*ad*
S.Chrys. *Eleemosyna commendatur.* *Rom.*) iubemur pecunias dare, vt ne iis excutiamur.Da ergo indigenti,vt ne quis abs te auferat, aut calumniator, aut diabolus, aut fur, aut post hos omnes ipsa mors; donec enim eas retines, tutò non retines.Quòd si Deo per pauperes dederis, tibi ea omnia accuratè asseruat,atque in tempore debito magno cum fœnore rependet. Facetè deinde cauillatur insipientiam diuitum, lepida sanè vtens similitudine ad hunc modum.
Diuites puerulis comparati. Diabolus diuitibus insilit canis exemplo, offullam, aut placentam de puerili manibus auferre volēti:patri ergo eas demus, quod cùm à nobis factum diabolus viderit,recedet.Vsque adeò diuites nulla re differunt ab iis puerulis,quibus canes infesti esse solent; quos circum videlicet diuites allatrare omnes solent, quósque lacerant, ac trahunt non homines solùm, sed illiberales etiam affectus, gula, ebrietas, adulatio, intemperantia omnis. Idem *homil.*13. *in* 1.*Corinth.* di-
S.Chrys. uitum pericula expendens, vt qui domesticos, & inter necinos secum hostes circunferant; sic ait: Quousque solæ diuitiæ, cum solis erunt diuitibus? tanquam latro quidam in solitudine omnia mala operabuntur:quando autem in me-
Diuitiæ latronibus comparatæ. dium eas adduxerimus, & aliis erogauerimus, non ampliùs nos separabunt, quoniam vnusquisque eas vndique vinciet. Hæc Chrysost. D Pulchrè comparantur diuitiæ latronibus, qui dum in syluis latitant viatoribus insidiaturi difficile admodum vitari possunt, omnia circumcirca hostiliter infestando. Quid ergo? Circundet syluam lustris prædonum infamem, venatorum, ac satellitum (pauperum inquam) turba; violenter compulsi fures(hoc est)opes tuæ forâs prodeant, incidant in manus pauperum, vinciantur, mactentúrque, vt securo tramite in cælum incedant hospites, & peregrini huiusce vitæ. Versetur ante oculos mentis illa memorabilis historia diuitis Epulonis, & Lazari
Luc.16. mendici, *Luc.*16. Nota verò est crudelitas diuitis, cuius tandem in inferno miser pœnas ex-
S.Greg. oluit. Nam & guttam(ait Gregorius) aquæ petiuit, qui micas panis negauit. Vide miseram diuitum conditionem: ab hac vita ne guttam quidem aquæ secum deportant. Ah quàm facile poterunt diuites, si velint, salutem consequi: modò superflua, minima, micas denique pauperibus abiiciant! Ante ianuam diuitis iacebat mendicus, Deo sic disponente: vt (inquit Gre-
Diues cum Lazaro mendico. gorius) & diues impius damnationis sibi augeret vltionem; & tentatus pauper cresceret ad remunerationem. Deus hunc tentando exercebat ad gloriam, & illum tolerando expectabat ad pœnam. Hæc Gregorius *hom.*14. *in*
S.Greg. *Euang.*

7. Admirari hoc etiam loco Dei benignitatem

tem oportet, qui peccata Sodomitarum eo bello clemêter puniens erudire voluit homines, vt ad meliora côuersos grauiùs postea damnaret; & id insuper per impios reges, quia & ipsi tandem prostrati sunt a viro Dei. Non satis fuit Assyriis ea cæsorum hominum strages, nisi & annonam, & quicquid opum inuenerant, depecularentur. Scilicet hæc solet esse consuetudo militum barbarorum, & victorum insolentium immanitas velut natiua; vt subiectis illudant, ac dominio per vim occupato, non contenti, pauperes, & captiuos habere malint, quàm stipendiarios, qui possint imperata rependere. Ac fuit quidem hoc supplicium, veluti admonitio, vt Palæstini bello pressi, percussi, spoliati, euidenter agnoscerent Dei vindictam præstò esse, licèt aliquandin differatur, puniendis hominum flagitiis. Interdum Dominus velut fur insidias tendens subdolo incursu peccatores adoritur: Sicuti cum Propheta cecinit: *Et posuit tenebras latibulum suum*, *Psal.*17. Scilicet, (vt rectè Genebr.) venit tectus tenebris, ne videretur, sicque securiùs feriret. Nunc verò venit in luce meridiana, Palæstinos ob immania ipsorum scelera, si non æquè, vt merebantur, at certè aliquali vindicta, punitutus. Sat quidem illustre supplicium; vbi reges ipsi bello vincuntur, fugiunt, spoliantur, abscondûtur, quorum videlicet flagitia clariùs apparebant, & immaniora multo videbantur. Quid fieret igitur misero, & nefando populo? Beatè D. Ambros. *Apolog.* 2. *cap.*11. de peccato Dauidis, déque illius populo, bello, fame, pestéque afflictato differens adiungit: Regum lapsus pœna populorum est; sicut enim eorum virtute fleuamur, ita etiam errore periclitamur. Vnde optandum est nobis, vt regem gloriosum, atque perfectum habere possimus. Sic Ambr. Profectò sicut in sylua condensa, vel fulmine icta, vel tempestate conuulsæ, vel securi excisæ radicitus prouceriores arbores non corruunt, quin secum suo pondere, ac tamorum opacitate diffusa trahant minores simul in eandem ruinam præcipites; ita cum principum, ac regum, aut in vitia, aut in supplicia cadentium lapsibus, totius populi casus coniunguntur. Sed longè adhuc minoribus, quàm merebantur pœnis, affliguntur Palæstini, vt iis eruditi, à futuro incendio eripiantur: & hæc quidem, bellum, fuga, direptio pro minis tamen censeri debent. Minari autem solet Dominus vt erudiat; terret, vt si caueant peccatores, si resipiscant, ille parcat, & non cogatur punire. Timeamus igitur minantem, ne sentiamus vindicantem. Timor Domini fundamentum est bonorum omnium; vbi nullus Dei timor, nulla solet esse virtutis disciplina. Hinc illud Tertul. *lib.* 2. *contra Marcionem*, *cap.*13. Horremus terribiles minas creatoris, & vix à malo auellimur. Quid si nihil minaretur? Sic ille. Sed abutimur Dei patientia, & misericordia, quam scimus esse supra omnia opera eius. *Psal.* 144. Dauid Deum vindicem, & iudicem sæpiùs appellans tanquam ad mortuum, aut certè lethargo consopitum loquitur. Vel quod etiam subtiliter innuitur *in Psal.*7. pulsat fores iudicis, qui procul abest: habet enim Deus duo tribunalia; vnû misericordiæ, alterû iustitiæ: in illo pater, in isto index ostêditur. Frequêtiùs in illo, quâ in isto residet. Igitur Dauid agit eû Deo, vt iudicet, vt puniat improbos, quò timeatur ab omnibus, & ametur à suis. Et Synagoga (inquit) populorû circûdabit te. Et propter hâc, ideſt, Synagogâ, in altû regredere, hoc est, in tribunal, & soliû

Militum victorum insolentia.

Deus modo clam, modo palàm peccatores adoritur. Psal.17. Genebr.

S.Ambros. *Regum culpa & pœna cum populi excidio.*

Tertull.

Psal.144. *Deus ad puniendum tardior.* Psal.7.

*Ben.Fernand.in Gen.tom.*1.

A iudicij tui redi, vbi Domine iudicas populos. Quandiu enim differt supplicia impiorum, videtur reliquisse iustitiæ suæ solium, ad illud reuertitur quãdo infert. Hæc ex Geneb. Hac Domini patientia, & longanimi misericordia freti peccatores in suis sceleribus lætos ac securos dies trãsigunt. Expectat (inquiunt) nos Deus misericors ad pœnitentiam, quam in extrema mortis hora ritè præstabimus. Icciirco Latronê in morte pœnitentem, ad nostrum solatium, & exemplû suscepit in paradiso. Falluntur tamen miseri. nec enim latro Deum vocantem, & expectantem sæpius (vt illi quotidie faciunt) illusit. Audiant S. Aug. *tom.*10. *ser.*45. *in append.* Beatus (inquit) latro vitæ prædam subitò rapiens, ille nec salutis tempora sciês distulit; nec remedia status sui in momenta vltima infelici fraude posuit; nec redemptionis suæ spem in desperationis suæ nouissimum reseruauit: nec enim religionem antè, nec Christum sciuit. Quod si sciſſet, fuiſſet forsitan inter Apostolos non postremus in numero, qui prior factus est in regno. Ergo etiam in hoc extremo placuit Deo, quia ad consequẽdã fidem, non fuit extrema hora, sed prima. Hæc Aug. Itaque latro vocatus non abnuit, non tardauit, non venit ad vineam Domini vespere, sed mane. Vbi vocatus, ibi conuersus, ibi pœnitens, ibi saluus, ibi denique beatus.

8. *Nec non & Loth, & substantiam eius filium fratris Abrahã, qui habitabat in Sodomis.*] Hoc erat secundò considerandum. Captus est etiam ab Assyriis iustus Loth inter impios viuês. quòd in pœnam suæ electionis, & separationis à patruo, id homini ceciderit, haud dubitandum est, vt D. Ambros. testatur, cuius hæc sunt verba. Itaque & Loth infirmioris consilij pretium luit, vt etiam ipse captiuus educeretur, quoniam vitio fratris nequitiæ à prudentiore deflexerat, & partem flagitiosorum elegerat. Hanc eandem sententiam luculẽter pertractat D. Chrys. his verbis. Ecce id quod dicebam, id nunc euenit: nihil enim profuit Lotho primatus, & electio. Nam ex hoc non solû nihil vtilitatis ei accreuit, sed ecce captiuus etiam abductus est, & didicit teipsa, quòd multo satius ei fuiſſet vti consuetudine insti, quàm separatû in libertate viuere. Ecce enim, vt diuisus est à iusto, & putabat, se in maiori esse rerû vbertate & copia, & potiora se assequutum, & abundare; repentè factus est seruus carens domo, carens & foco, vt discas quantum malû sit diuisio, & quantum bonû concordia: & quod côuenit, non maiora temerè capessere, sed potiùs humilitas diligenda est. Tulerunt Loth & sarcinas eius. Quãto melius erat eum cum Patriarcha viuere, & omnia ferre vt ne côcordia solueretur: quàm separatum, & electis potioribus, & tanta repentè pericula incidere, & in barbarorû venire potestatem? Hæc Chrys. Incertum verò est, vtrùm in bello pugnans, inter Sodomitas captus fuerit, an domi relictus, & inermis? Emphasim continent illa verba, *qui habitabat in Sodomis*. Ex quo habes (ita glossa) ex societate malorum iustos aliquando incurrere pœnas temporales, licèt ipsorum criminis nô sint participes. Qui habitabat in Sodomis: ac si dicatur. Icciirco captus ab Assyriis est, & omnia illius bona direpta sunt, quoniã inter pessimos, ac lutulentissimos mortalium degebat. Perniciosa est consuetudo malorû hominû cùm animæ, tum corpori; procul ab illis recedendû iusto est, ne fortè cum illorû suppliciis, vbi à Deo inferentur, & innocens ipse pariter inuoluatur.

Genebr.

S.Aug.

S.Ambr.

S.Chrys. *Separari à iusto exitiū est.*

Gloss. *Perniciosa corpori & animæ consuetudo cum impiis.*

A

An nõ sæpiùs euenit, vt impetu ventorum ex arbore matura, & pulchra, simul cum vietis ac putridis poma decutiátur? quam crebrò videas excitato incendio, cum paleis grana pariter in segetibus exuri? Peccauit vnus Achan de anathemate suscipiens, & totus Hebræorum exercitus accepta clade punitus est. Vnius culpa nocuit omnibus. amouendi ergo sunt rei, aut certè monendi & corrigendi; alioqui diuina seueritas desæuiet in omnes. quod ita obseruat Theod. *quæst. 9. in cap. 7. Ios.*

Iosue 7. Theodor.

Voluit Deus, & Achan reprehendere, & omnibus incutere metum; vt qui diuinarum legum sunt obseruatores, coarguant transgressores: alioqui infligendi supplicij sint futuri participes. Sic ille. Cæterùm in communi clade sic res habet. Eruditur iustus, cùm etiã inter peccatores punitur, & ad patientiam iusto cedit hoc ipsum, quod econtratio impiorum adauget contumaciam. Audi iustum in pœnis: Exultabit lingua mea iustitiam tuam, *Psal.* 50. Hebr. תרנן *terannen*, laudabit. Quasi dicat: Impius Dei quidem misericordiam laudibus effert. Sic enim *Psal.* 48. quia anima eius in vita ipsius benedicetur, confitebitur tibi, cùm benefeceris ei. At ego, inquit, qui iustorum viam sequor, vel ipsam etiam tuam iustitiã prædico, laudo, amóque. Sic exulto, gaudeo, cùm à te Iudice corripior; quàm læto vultu aspicio, atque exosculor te mihi paterna beneuolentia arridentem! Contrà verò improbi tacti iustitiæ diuinæ virga, mirum est quàm se aduersùs Deum efferant. Tange montes, & fumigabunt. de his dicitur *Psal.* 148.

B

Psal. 50. *Malus misericordiã Deo, bonus iustitiã effert.* Psal. 48.

C

Psal. 148.

9. Cæterùm si sapiant homines, tanta inest in diuina vindicta vis, & facultas ad sanandos animorum morbos; vt si velint, vel deterrimi peccatores, iustitiam Dei velut medicinam ipsorum optimam cum Propheta amare possint, & prædicare. Quis obsecro extitit sceleratior Manasse? At scribitur 2. *Paral.* Tũc cognouit Manasses Dominum: scilicet in pœnis, quem in prosperis grauissimè offenderat. Vbi sic egregiè Procopius: Tam frugifera est disciplina, sese illi accommodantibus: nihílque adeò ferum est, quod non mitescere possit, si modò culturæ patientẽ commodet aurem. Sic ille. Pulchrè Dei vindictam vocat culturã, hoc enim ligone, hoc vomere effodiuntur, & exarantur animæ, videlicet vitiorũ glebis, luto, noxiis herbis, ac radicibus egestis, & euulsis: vt gratiæ salutísque æternę semina iaciãtur, iactaque demũ adolescant, & in fructũ exuberent. Cæterùm nonnullos moneat quid sit, cur iustus, & innocẽs Loth capiatur, ducatúrque ab hostibus: at verò sceleratissimi Reges Palæstini euaserint de hostium manibus? Idcirco, inquam, quia iustus ille, isti verò impij. Via quidem impiorum prosperabitur: at iustorũ angusta, & ardua via est. Hac enim regia via iustorum, constrata laboribus, spinis, opprobriis, afflictionibus incedunt, qui Christi improperium portantes, & suam tollentes crucem sequuntur Dominũ præeuntem, & baiulantem sibi crucem ad Caluariæ vsque patibulum. Nimirum oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suã: & consequenter, nõ alia suos ducit via in cælum, nisi hac ipsa, qua ipse incessit. An nõ ponè sequuta est Filium suum mater sanctissima, quæ apud S. Ber. *tract. de lament. Virg.* sic ait. Sequebar ego Filium meum, prout poteram, eius mœstissima mater cum aliis mulieribus. Et ipse me videns fuit in cruce leuatus, & ligno durissimis clauis affixus. Stabam & ego videns eum; & ipse videns me, plus dolebat

Pœna improborum medicina.

2. Paral. 33.

Procop.

D

Pœna animarũ cultura.

Via Christi & iustorum constrata laboribus.

E

S. Bern.

S. Mariæ passio & dolores in passione Christi.

de me, quàm de se. Sic Ber. Verè pertransiuit (inquit D. Ansel. *tract. de excel. Virg. cap. 5.*) ô Domina animam tuam gladius doloris, qui tibi amarior fuit omnibus doloribus cuiusuis passionis corporeæ. Quicquid enim crudelitatis inflictum est corporibus Martyrũ, leue fuit, aut potiùs nihil comparatione tuæ passionis: quæ nimirum sua immensitate transfixit cũcta penetralia tua, tuíque benignissimi cordis intima. Hæc Anselm. Hanc beatissimæ Virginis passionem iuxta crucem Iesu stantis, ac dolentis semper viri sancti admodum piè venerati; & suis lacrymis, ac pia compassione, comitati sunt. Ex quo ingens planè fructus percipitur: vt ea virginis tormenta (addit Ansel.) oculus pietatis attendens, dum tantę matris gemebũdus affectibus compatitur, pij amoris illius fructu remunerari mereatur. Sic Ansel.

S. Ansel.

S. Ansel.

SECTIO III.

Et ecce vnus qui euaserat, nunciauit Abram Hebræo, qui habitabat in conualle Mambre Amorrhæi, fratris Escol, & fratris Aner: hi enim pepegerant fœdus cum Abram.

1. QVis iste nuncius fuerit, haud multũ scire interest: fortè seruus Lothi, qui & domini calamitatibus indoluerit, & Abrahami erga nepotẽ, sat benè notũ amorẽ habuerit. Consternatus igitur casu aduerso Lothi rem totam defert Abrahamo Hebræo, siue, vt in fonte ipso legitur העברי *haghibri*. LXX. τῷ περάτῃ, trãsitori. Ac percelebris quidẽ hoc loco excitatur quæstio de primæua origine, causáque appellationis Hebræorũ: nunc enim primò Abraham dicitur à Moyse Hebræus. Accuratissimè disputat hac de re Pererius: in summa etiam Delrio veram, & germanam sententiam concludit: quibus tã eruditis è nostra familia Doctoribus, nihil in præsentia addendum occurrit. Itaque Hebræus dicitur Abraham ab suo auo Heber, siue Gheber, in cuius tantùm posteris per Abrahami seriem cõsequentibus, & vsus linguæ Hebrææ, & veri Dei cultus, ac religio, appellatióque ipsa Hebræorũ permansit. Ita D. Hier. *in tradit. Hebr. supra cap. 10. Gen.* S. Aug. *lib. 2. retract. cap. 14. & lib. 16. de ciuit. cap. 3. & 11.* Itémque *lib. 18. cap. 39.* quos sequuntur Beda, Isidor. Lyran. Caiet. Eugub. Quæ hodie communior ac verior habetur inter doctiores opinio. Ex eo autem quod L X X. reddiderint, transitorem, quasi vim Hebraici vocabuli exprimere volentes (est enim עבר *ghabar* transire) data est occasio nonnullis, vt putarint Abraham dictum Hebræum, hoc est, transitorem, quia ex Mesopotamia venerit in terram Chanaan, trãsito Euphrate fluuio. Vnde ab illis gentibus vocate cœptus est Hebræus, hoc est, trãsitor, seu (vt D. Aug. *qu. 29. in Gen.* & D. Chry. *hoc loco* legunt.) trãsfluuialis. Ita Orig. Diod. Theo. Burg. *in addit. ad postillas, Lyr. super c. 21. Matthei.* Adiungit vlteriùs pro hac sententia D. Chrys. Thare patrem etsi gentilem, diuino tamẽ impulsu, filio nascẽti Abrahamo appellationẽ Hebræi superadiecisse, eo quòd prophetico spiritu prospiceret, illum ex Mesopotamia, & trãsmisso Euphrate, iturum in Palæstinã. At cur, cùm sit Hebræus etiã ab ortu, nũc primùm dicitur Hebræus, siue transitor, siue aduena, & peregrinus Abrahã: Respõdet Rupertus: Videlicet quo vehementiùs commẽdaretur magnitudo virtutis eius, & rei ab eo gestæ: quòd scilicet transitor, idest, peregrinus, & aduena

C

Perer. Delrio. *Vnde appellatio Hebræorũ.*

D

S. Hieron. S August. Beda. Isidor. Lyra. Caiet. Euseb.

E

S. Aug. S. Chrys. Orig. Diodor. Theod. Burg.

Rupert. *Memorabilis victoria Abram.*

Deo

Deo protegente rem fecerit, quam quinque reges indigenæ facere non potuerant, & de victoribus quatuor regibus vnam vltionem, & plenam reportauerit victoriam. Sic ille. Hæc opinio meo quidem iudicio, est valde probabilis, quamuis illi primam duxerim præferendam. Vocabatur quoquô iret Abrahá Hebræus, transitor, peregrinus; quippe cùm perpetuò in casulis, ac tentoriis extra vrbes, oppidáque moraretur hac illac excurrens, nusquam patriam, & ciuitatem permanentem habens, sed futuram inquirens. Maximè verò propter admirabilem virtutem, quam præ se ferebat, morésque illa ætate, atque illis gentibus omni vitiorum turpitudine pollutis, nouos, peregrinos, incredibiles. Hęc debet esse religiosi viri, prælati, Episcopi vita, non aliquali virtute conspicua, sed valde illustris, atque adeò supra popularem viuendi consuetudinem, vt quiddam peregrinum, & insolitum esse iudicetur. Sed adhuc in Ecclesia Christi subliminorem, quàm quæ in Abrahamo emicuerit, vitæ rationem Deus exigit à Christianæ gentis Patribus, & doctoribus: quantum scilicet terræ decora, & amplitudines, à cæli splendoribus distare, superaríque videntur. Est enim Abraham, & transitor, & peregrinus in terra, sed tamen humi graditur. At vos (inquit Paulus *ad Philip.* 2.) in medio nationis prauæ, & peruersæ, inter quos luceris, sicut luminaria in mundo, &c. Cuius loci egregia traditur Interpretatio à D. Ansel. ad hùc modum. Luceris sicut luminaria cæli, quia sicut luna, & stellæ non amittunt lucem suam propter noctem, sed magis lucent; sic vos mente in cælo fixi, licèt inter tenebrosos, & infideles sit vestra conuersatio, non obscuramini; sed magis luceris benè operando. Tales enim sancti de conuersatione, quam habent in cælo, despiciunt omnia, quæ iniqui faciunt in terra. Sicut stellas cæli nō extinguit nox, sic mentes fidelium adhærentes firmamento sanctæ Scripturæ, vel cælestibus desideriis, non obscurat mundana iniquitas. Qui enim mente sunt in supernis, & de supernis cogitant, sicut scriptum est: Vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum, *Matth.* 6. de ipsis cogitationibus supernorum patientes fiunt: & quicquid in terra fiat, sic non curant, donec peragant itinera sua; quemadmodum luminaria celi non curant quomodo exerceant dies & noctes, quamuis tanta mala videant fieri super terram. Et sicut luminaria patienter ferunt, quicquid de eis homines fingunt, ita iusti debent patienter ferre omnes etiam de se falsas criminationes. Nam qui perdiderit tolerantiam, non est quasi luminare, clarus desuper, sed obscuratus est, & de cælo cadit. Hactenus Anselm. Optimè quidem iuxta hanc interpretationem commendatur Christianæ mentis eleuatio, ad cælestium rerum contemplationem, & amorem: deinde rerum sublunarium despicientia, atque adeò in tolerandis aduersæ vitæ molestiis patientia. Ferè omnia illa mutuatus est Ansel. à S. August. vt videre est apud Bedam *ad* 2. *Philipp.* Vbi etiam inuenies ex August. esse in Ecclesia lumina consolantia noctem nostram, scilicet viros sanctitate doctrináque præcellentes. Omnia verò ista quæ Paulus à iustis exigit, sequuntur ex eo, quod præmiserat, vt sitis sine querela, & simplices sicut filij Dei sine reprehensione. Vbi S. Hieron. Sicut Deus vos fecit: considerate cuius filij sitis, qui cùm in omnibus sanctus, ac purus sit, filios non potest habere degeneres. Sic ille.

Abram peregrinus vita & moribus.

Ad Philip. 2. *Exemplum fidelium.*

Amor rerum cælestium.

Matth. 6.

Ansel. *Patientia iustorum.*

S. August. Beda.

S. Hieron.

2. Verùm in vtraque opinione illa est difficultas expedienda. Namque cùm ab Heber illo pronepote Sem duxerint originem complures terrarum gentes, vt Syri, Moabitæ, Ammonitæ, & variæ Indorum nationes; cur solus Abraham, eiúsque posteri ab illo auo Heber appellentur? Idem subinde intorquetur telum aduersùs posteriorem. Si Abraham Hebræus dictus est, quia transitor, & transfluuialis ex Mesopotamia in Chanaam aduenerit: cur quæso non omnes, qui ab illo genus traxerunt, nominati sunt Hebræi, vt Ismaelitæ, Madianitæ, Idumæi, Amalecitæ: sed in Iacob tantùm filiis ac nepotibus, ea patris omnium Abraham appellatio cōseruata est? Vtrobique, eadem responsio reddi potest. Videlicet cæteras gentes in densissima ignorationis Dei, rerúmque diuinarum caligine demersas, tam illustri appellatione indignas extitisse: præterquā quòd ex commercio variarum gētium Hebrææ quoque linguæ vsum prorsus amiserint. Enimuero apud Deum improbi adeò nihili fiunt, vt eorum nomina in terris scribantur; *Ps.* 68. Quasi dicat, in puluere, & in luto, vbi nihil habeant splendoris, ac famæ, breuíque à memoria hominum euanescant. Sic Dominus *Luc.* 16. historiam referens diuitis epulonis, & mendici Lazari; ait: *Homo quidā erat diues, &c. & erat mendicus nomine Lazarus.* Optimè autem obseruat D. Greg. *hom.* 40. *in Euang.* Certè in populo (inquiens) plus solent nomina diuitū, quàm pauperum sciri. Quid est ergo, quòd Dominus nomen pauperis dicit, & nomen diuitis non dicit? Nisi quòd Deus humiles nouit, atque approbat, & superbos ignorat. Ac si dicat: Pauperem humilem scio, superbum diuitem nescio. Illum cognitum per approbationem habeo: hunc per iudicem reprobationis ignoro. Ita Greg. Quo etiam pacto dicitur Matth. 1. *Iacob autem genuit Iudam, & fratres eius.* Nec tamē vlla fit mentio fratrum Iacob, scilicet Esau, & posterorum illius. Respondetur in glossa: Ideo solus Iudas nominatim exprimitur, vt cū cognosceres, qui ex illius stirpe fuerat promissus. Fratres Iudæ memorat, prætermissis fratribus Isaac, & Iacob; quia illi à populo Dei, quasi alieni sunt repulsi: hi verò hæredes in libro vitæ scripti, & quasi Patriarchæ duodecim, in quibus & numerus Apostolorum signatur. Sic gloss. Fuit etiam quidam Artapanus, vt refert Euseb. *lib.* 9. *de præparatione Euāg. cap. vlt.* qui diceret Hebræos appellari ex Habraham principe, ac parente illius gentis nobilissimo, & dictos esse Hebræos, quasi Habræi. Sed hæc opinatio duobus argumentis omninò conuellitur. In primis enim hoc loco dicitur Abraham Hebræus: at nulla res à seipsa denominari solet, sed ab alia capit denominationem; quemadmodū, nec lux lucida, nec albedo alba, nec sapientia sapiens, nec iustitia iusta dicitur: quod quidem in ipsis etiam dialecticæ rudimentis edocetur. Deinde longè diuersa est vtrobique in vocabulo pronunciatio: etenim Abram per *Aleph* inchoatur, Hebræus, siue Ghebræus, per *ghain*: qua etiam litera scribitur Gheber, siue Heber, à quo tandem principio manauit Hebræorum appellatio.

Psal. 68. *Peruit improborum memoria.*

Luc. 16.

S. Greg.

Deus superbos nescit, humiles nouit.

Matth. 1.

Gloss. *Iustorum fama & nomen celebratur.*

Artapan. Euseb.

3. Nunciauit igitur quis Abram Hebræo Lothi carissimi nepotis calamitatem: quā patruus, vt oportebat, deplorauit. En habes iustos viros, atque innocentes, Deóq; valde amicos, & familiares miserabili clade afflictatos; nec tamen id nouū, atq; inusitatum est: imò qui in Deo piè viuere volunt, persecutiones patiūtur. An nō Do-

minus ipse Iesus apud Herodem veste alba, apud Pilatum purpurea induitur : vnde sponsa : Dilectus meus candidus, & rubicundus, *Cant.* 5. Candidus (declarat Beda *in* 23. *Luc.*) scilicet actione, rubicundus sanguine. Agnus dat indicia immaculatæ passionis. Et ipse variis suorum membrorum flosculis vernans, in pace lilia gignit, in bello rosas. Hæc ille. Octo causas affert D. Chrysost. *homil.* 1. *ad popul. Antiochen.* quare viri iusti soleant in hac vita maximè afflictari: quas operæpretium erit hîc inserere. Itaque (ait) prima est, quòd cùm facilè in arrogantiam, propter meritorum magnitudinem, & miraculorum tollantur, ipsos Deus sinit affligi. Secunda, ne cæteri maiorem habeant de ipsis opinionem, quàm humana patitur natura, & ipsos Deos, non autem homines esse arbitrentur. Tertia, vt & Dei virtus appareat per ægrotantes, & compeditos exoberans, & prædicationem augens. Quarta, vt ipsorum patientia manifesta fiat, non propter mercedem Deo seruientium, sed & tantam exhibentium gratitudinem, vt & post tot mala, sincera in ipsis beneuolentia ostendatur. Quinta, vt de resurrectione cogitemus. Si enim homines pro se laborantes, sine præmiis, & retributione, migrare non permittit : multo magis eos, qui tantum laborauerunt, nunquam incoronatos remanere Deus decerneret. Quare omninò necesse est, quoddam aliud tempus esse post præsentium finem, per quod præsentis vitæ laborum retributiones reciperent. Sexta, vt omnes in grauia incidentes sufficientem consolationem & mitigationem habeant, in eos respicientes ; & malorum, quæ ipsis acciderunt, recordantes. Septima : ne quando exhortamur vos ad illorum virtutem, & cuique dicimus: Imitare Paulum, imitare Petrum, propter gestorum excessum, alterius ipsos naturæ participes fuisse cogitantes, ad imitationem torpeatis. Octaua, vt quando beatos, vel miseros censere oportet, discamus quos quidem beatos, quos autem miseros, & ærumnosos putare debeamus. Hactenus S. Chrys. Et quidem hæc omnia, quæ diuinitus à Chrysostomo dicuntur, optimè accommodari queunt ad præsentem Abrahami, & Lothi iustorum calamitatem. Ex his enim (inquit idem *homil.* 35. *in Genes.*) quæ Loth euenerunt discere possumus nunquam ægrè ferendum, si quando iusti incidant in tentationes, improbi verò, & mali euadant. Multa igitur ex hac Lothi clade, & Abrahami incredibili dolore propter casum nepotis, possumus addiscere: notatim aliqua sigillatim. Ac primò quidem, vt erudiamur (inquit D. Chrys.) primatum non appetere, sed maioribus cedere. Putat enim sanctissimus Pater punitum Loth, quòd terram primus elegerit, cùm primas eligendi partes patruo seni, & quem loco patris habebat, concedere debuisset. Ex quo tu inferas, quanto acerbiùs à Deo sit vindicandum in eos, qui patrem, qui auum, qui prælatum, qui sacerdotem, qui senem, qui natu maiorem non modò non debitè honorent, sed iniuriis & contumeliis afficiant. Deinde Loth sibi primam, & optimam terræ portionem elegit ; secundam verò ac deteriorem patruo reliquit. Captus igitur est, vt pœnas luat aliqualis arrogantiæ, & nimiæ erga suam vtilitatem, ac voluptatem solicitudinis. Nullo igitur (ait Chrys.) modo prima quærenda sunt. Venit hîc mihi in mentem illud Domini consilium : Cùm inuitatus fueris, non discumbas in primo loco, ne fortè honoratior te sit inuitatus ab illo, & veniens, qui te inuitauit, dicat tibi: Da huic locum, & tunc incipias cum rubore nouissimum locum tenere, *Luc.* 14. Vbi rectè D. Cyrill. Prosilire promptè ad honores, qui nobis non conueniunt, indicat nos temerarios esse, & nostra facta vituperio replet. Vnde benè sequitur: Ne fortè honoratior te. Similiter D. Chrys. Sic quod concupiuit (ait) nequaquam obtinuit ambitiosus honoris, sed passus est repulsam: & satagens, qualiter abundet honoribus, non honoratur: at quia nihil est æquipollens modestiæ, Dominus auditorem docet, vt venetur vltima. Pulchrè vtitur Chrys. verbo *venandi*, ea namque mentis alacritate aggredi debet inuitatus ad postremum in conuiuio locum, qua solet venator prædam insequi fugientem. quo etiam ostenditur fructus humilitatis, & modestiæ, quæ haud dubiè honorem, & primos ipsos accubitus venabitur. Breues ad hunc locum Bedæ, sed graues sententias accipe. Aperta (inquit) Saluatoris admonitio ; docet humilitatem non solùm apud Deum, sed etiam apud homines esse laudabilẽ. Nuptiali veste vestitus, hoc est, virtutum fulgore coruscus appareat, sed ipsarum habitum virtutum, loco deuotæ humilitatis adornet. Amice, ait Dominus, ascende: quẽ enim humilem inuenit, amici nomine beatificat. Tũc erit tibi gloria; pulchrè ; ne nũc quærere incipias, quod tibi seruatur in fine. Sic ille. Denique Loth edocetur, & nos illius exemplo instruimur : Nihil (adiungit Chrys.) iustorum familiaritati, & conuictui præferendum : & seruitutem apud bonos viros, libertate apud malos vtiliorem habendam. Fortè adolescens seueriorem sibi disciplinam & conuictum patrui reputabat, atque vt liberiùs suo iure vteretur, elegit libenter ab eo discessum: sed suo malo expertus est quanto vtilior fuerit illa cum iusto sene ac patruo filialis (vt ita dicam) seruitus. Id expressum legimus in prodigo illo adolescẽte apud Luc. 15. Qui (vt inquit D. Greg. Nyssen.) contempserat patrem in discessu : at attritus deinde laboribus rediit castigatus. Ac miser coactus est (ait D. Petr. Chrysol. *serm.* 1. *de prodigo*) seruire cœnoso pecori, qui pietati sanctæ parere contempsit. Sic ille. Perbellè hîc etiam Beda: Filius (inquit) sua potestate delectatus seipsum regere, à domino sese quæsiuit exuere patris. Surgam, dixit, ergo; quia me iacere cognoui. Et ibo, quia longè recessi. Ad patrem meum; quia sub principe porcorum miserabili egestate tabesco. Et iam non sum dignus vocari filius. Ad filij quidem affectũ, qui omnia quæ patris sunt, sua esse non ambigit, adspirare nequaquam præsumit : sed mercenarij statum iam pro mercede seruitutis desiderat. Verùm ne huic quidẽ, nisi paterna dignatione se mereri posse restatur. Sic ille.

4. Cessit etiam in magnum Abrahami bonum hæc tam grauis, deplorandáque calamitas. Etenim hominum animis aliqua poterat insidere suspicio : num Abrahamus minùs, quàm fortè decebat, Lothum nepotem amaret, quippe quem à suo conuictu, & conspectu procul abelli passus esset. Igitur ad abolendam huius calumniæ vel leuem vmbram, diuinitus decretum est, vti Loth in graue illud periculum incideret, pro quo auertendo patruus Abraham tam egregiè laboraret, vt amoris sui erga nepotem illustrissimum faceret argumentum. Hinc illud perquam sapiẽter obseruatum hoc loco est à D. Ambros. 1. *de Abraham*, *cap.* 3. Probatue diuisionis

Marginalia (left): Cant. 5. Beda. — S. Chrys. *Octo causæ, cur iusti affligantur.* — S. Chrys. — S. Chrysost. — *Reuerentia exhibenda maioribus.* — *Damnatur ambitio primatus.*

Marginalia (right): Luc. 14. S. Cyril. — S. Chrys. — *Humilis humilia venatur.* — Beda. — S. Chrys. *Consuetudo bonorum æstimanda.* — *Præstat pia seruitus, quàm mala libertas.* S. Gregor. Nyss. Luc. 15. S. P. Chrys. — Beda. — S. Ambros.

A

Loth captiuitas ad demonstrandam virtutem Abrahami.

nis effectus, quand sic amabat nepotem, vt pro eo nec belli declinaret periculum. D. Chrysost. idem hoc facto agnoscit, additque ad insignem fortitudinis commendationem id quidem euenisse, deio vt demonstraretur, quàm nihili opes omnes Abraham despiceret, quas pro libertate nepotis vindicanda simul cum vita in descrimen extremum adduceret; ac demũ testaretur, quantum Dei sui præsidio confideret; Deúsque ipse palàm omnibus faceret, quàm sibi amicum haberet Abrahamom, pro quo, tam stupendum bellicæ virtutis miraculum edidisset. Vt discamus (inquit D. Chrysost.) Patriarchæ insignem tolerantiam, propensum in Loth amorem, & beneuolentiam, fortitudinis magnitudinem, opum contemptum, ineffabilem erga illum diuini adiutorij virtutem, & ipsius in Deum fidem. Dixit, tolerantiam: nam admirabilem in tam aduerso calamitosóque euentu patientiam ostendit; cùm accepto nuncio non consternatus animo, in aliquam indignationem aduersùs Deum inciderit; aut etiam muliebri lamentationi succumbens, vel aufugerit sibi suæque familiæ consulẽs; vel saltem fractis viribus, spéque omni abiecta trepidans & eiulans in suo tabernaculo elanguerit. Neque verò non permissum hoc malum est; vt (quod apponit D. Chrysostom.) discamus, quòd propter Abraham seruantur & alij. Sic planè fit nonnunquam, vti aduersa in Repub. in regno accidant; morbis etiam iam extremis, & insanabilibus plerique vexentur, atque opprimantur, quo sanctorum hominum virtus, & apud Deum insignis gratia demonstraretur; cùm ad eorum preces calamitates mortalium depelluntur. Quid enim in terris æquè notos, & gloria celebres facit Dei sanctos, quàm mortalium miseriæ, quibus per infinita diuinæ virtutis miracula sancti homines petenoiter occurrunt? Lazarus mortuus est, & gaudeo propter vos, vt credatis. Itémque: Infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria Dei, vt glorificetur Filius Dei per eam, verba sunt Christi Domini *Ioan.* 11. Ex quibus apertuo est multa hominibus aduersa contingere in occasionem diuinarum operationum, quæ vel ab ipso solo Deo, vel ob merita, precésque sanctorum eduntur. Obiter expendendum est illud Domini: Gaudeo propter; causam gaudij subiungit, quia non erat ibi. Vbi disertè Rupertus *lib.* 10. *in Ioan.* Quid enim, Domine, si fuisses ibi? Si fuissem (inquit) ibi; non tanta daretur materia gloriæ Dei: precibus quippe amantium, & plorantibus eorum vrgerer hoc facere, vt non moreretur, aut certè vt mortuum suscitarem antequam sepeliretur. Nunc magnificentiùs glorificabitur Filius Dei, &c. Sic ille. Notat optimè hic S. Chrysost. Frequenter (inquiens) dicitur: Amabat Lazarum, & sorores eius: erudiens nos non ægrè ferendum, si boni viri, & Deo amici aliquo morbo laborent. Multi enim perturbantur, cùm vident bonos morbum, paupertatem, & huiusmodi perpati, sanè ignari hoc maximè Dei amicis contingere. Sic Chrysost. Ac fortasse in Republ. Christiana longè maior numerus est morborum, fœcundior miseriarum seges, quàm apud infideles, qui properantur in viis suis, ducúntque in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt: tum, vt fideles sciant se non esse de hoc mundo; gemántque in hoc tabernaculo, desiderantes alterum è Deo promissum nõ manu factum, sed Dei virtute constructum sempiternæ immortalitatis; tum etiam, vt præsentis

S. Chrys.

B

S. Chryso.

C

Gloria Dei & sanctorum in nostris miseriis.

Ioan. 11.

D

Rupert.

E

S. Chrys.

Inter Christianos abundant morbi, & miseria.

vitæ incommodis exerceantur, ac patientiæ suæ fructum percipiant, coronam scilicet beatitudinis in fornace tribulationum, & in incude calamitatum seculi solitam fabricari: tum denique, vt Dei virtus ostendatur euidentiùs, sanctorúmque virorum quanta sit apud Deum gratia, & efficacitas meritorum, quorum ope sæpiùs fidelium corpora ex innumeris, & grauissimis aduersitatibus eripiuntur, maximè verò post Dei gloriam, vt inæstimabilis virtus, & potẽtia semper virginis Mariæ matris Dei in benè merendo de suis fidelibus, quorum mater est benignissima, demonstretur. Quis enim poterit enumerando complecti, quàm infinita quotidie vbique gentium miracula fiant beatissimæ Virginis Deiparæ meritis, & gratia illa, quam ipsa inuenit apud Deum? Et quidem non inuocato solùm dulcissimo ac saluberrimo nomine Mariæ, quòd quidem Deus ipse Filius eius voluit quodammodo esse omnipotens: sed verò etiam ad solam recordationem admirandæ ipsius virginis? Audi hanc sententiam ex D. Anselmo *lib. de excel. virg. cap.* 6. Nihil (inquit) vtilius, post Deum, memoria matris eius; nihil salubrius meditatione pij amoris, quo feruebat in memoria, & contemplatione Filij sui; nihil iucundius sapore gaudij eius, quo multipliciter pascebatur in eodem, & per eundem Filium suum. Sæpè quippe vidimus & audiuimus plurimos hominum in suis periculis recordari horum, & omnis periculi malum illicò euasisse. Hæc Anselm. Planè sic res habet: omnia vel ad salutem animæ, vel ad corporis vtilitatem, per manus Deiparæ virginis, à Deo nobis communicãtur. Quare virginis opem implorant, ad virginis matris sinum confugiũt, non miseri tantùm peccatorum oneribus prægrauati; sed etiam iusti omnes, & sanctorum præcellentissimi, quicquid illustre magnúmque possident, per virginem à Deo exposcunt, & tandem accipiunt. Id enim (præter alia de quibus suprà disseruimus) significari arbitror in turre illa Dauidica, ex qua mille clypei pendent omnis armatura fortium, *Cantic.* 4. Nam Hebraicè מגן *magen*, scuta, non semel, vt volunt doctiores, in sacris literis significant magnates, maiores, principes, iudices, deos terræ, hoc est, sanctorum optimos & electissimos. Sic *Osea* 4. מגניה *magnneha*. protectores, principes, clypei eius. Et *Psal.* 46. מגני־ארץ *maginne erec*, scuta terræ, optimates, dij fortes terræ. Suspensi ergo sunt omnes, vel clypei, vel fortes, optimates, vel principes, vel dij terræ à Virgine Dei matre; pendent ab ipsios munimento, atque auxilio. Votis omnibus, desiderio, amoréque inhiant; tum vt illius admirabili decore dulciter teneantur; tum etiam, vt de illius plenitudine ditescant, & honorentur. Denique tota ipsa est clypeis, & protectionibus referta; omnis armatura fortium in ipsa est, & ab ipsa comparatur.

B. Maria miracula innumera.

S. Anselm.

Vel sola recordatio S. Mariæ est mira virtutis.

Cant 4.

Ose. 4.

Psal. 46.

A S. Maria suspensi sunt omnes sancti.

5. *Qui habitabat in conualle Mambre.*] Prope Hebron vallis erat, aut planicies (Chald. vertit, campestria) arboribus mirum in modum nemorósa, de qua in superioribus dictum est. Illius dominus erat ממרא *Mamre* Hebr. At L X X. legunt μαμβρὴ, quos sequitur Latinus interpres. Hic Abrahamo peregrino, & transfluuiali liberam fecit facultatem illo suo in prædio commorandi: fortasse tanti viri admirabili, & insueta illis temporibus, ac gentibus virtute delinitus. Mamre fratres duo erant Eschol & Aner, de genere Amorrhæorum: tres isti fratres, principes

(vt creditur) illius gentis , inierunt societatis A fœdus cum Abraham. Hebraicè habetur ; והם בעלי ברית אברם *vehem baghale , beruth Abram*: Radix בעל *baghal* , dominari, possidere, iure dominij superiorem esse, vnde & maritum esse; nomen בעל בעלים *baghal baghalim.* Sensus igitur est , tres istos viros Amorrhæos in fœdere illo fuisse superiores, dominos, & quasi viros ac maritos: Abram verò minorem extitisse: nec mirum; erant enim illi principes eo loco , agebantque cum peregrino, & aduentitio homine. Cæterùm inde colligitur magna laus Abrahami, quòd licet aduena esset , illi tamen in patrio solo primarij ac potentes viri , fœdus amicitiæ ab extero & incertæ sedis hospite vltrò expetiuerunt. Haud dubiè probitas Abrahami illos ad amicitiam adduxit, & mira quædam suauitas consuetudinis, quæ ingenuos animos mirabiliter deuincire solet. B Suspicor (nec temerè quidem) Abraham, vt illuc appulit, cœpitq; agere cum tribus illis viris nobilioris inter Amorrhæos notæ, Dei veri fidem, & cultū tradidisse, illósque paulatim Deo adiuuante, doctrina, & vitæ inculpatæ exemplo Abrahami permotos, Ethnicorum ritus abiurasse, atque ad Deum cæli, verè piéque se contulisse: atque adeò confœderatos inuicem omnes esse non tam in societate , ac familiaritate, quàm in fide cultúque vnius Dei. Ex his omnibus valde mihi probabile fit, Hebraice *baghal, berith* , superiores , dominos , maritos fœderis, ad priores C partes sanciendi fœderis pertinere ; hoc planè sensu: In fœdere ineundo cum Abram primi fuerunt ; vltrò ipsi de fœdere cogitarunt, egeruntque: ac fœdus & amicitiā à peregrino illo Abrā expostularunt. Tanta est virtutis excellentia.

Virtutis vis ad permouendos animos.

Quam vno verbo apprimè depingere mihi videtur Philo Hebr. *libro de Abraham.* Siquidem (inquit) etiam pessimus quisque virtutem verbis honorat , & extollit in speciem: sed monita eius nemo nisi probus recipit. Hic vides Amorrhæos omnes barbaros, & sine Deo vitiis idololatriæ cognatis coopertos , nihilominus virtutē in extero homine admirati, amatéque. Vnde obiter inferes, quàm sit detestanda Iudæorum amentia, D qui Dominum Iesum oderunt gratis; hoc est, non ob aliquod vitium, vel vmbram vitij, à quo longè aberat innocentissimus Agnus Dei, qui venit vt tolleret peccata mundi. Tantum insuper insanierunt hostes isti virtutis, atque ipsius Dei, vt Christo Domino solam ipsam virtutem , in Deo spem , erga Deum pietatem, atque amorem pro summis contumeliis ridendo , & illudendo exprobrauerint. Sic enim Psal. 21. *Omnes videntes me, deriserunt me, loquuti sunt labiis, & mouerunt caput; sperauit in Domino, eripiat eum , saluum faciat eum, quoniam vult eum.* Vbi optimè sic Genebrat. Non peccata, sed pietatem exprobraut. Adauget furorem, quod aiunt: *quoniam vult eum.* E Scilicet Pater (explicat D. Hieron.) talem Filium habere voluit, per quem peccata mundi tolleret. O detestabile aduersus virtutem odium Iudæorum! Iccirco te oderunt , te illudunt , ô Domine Iesu, quia te Pater Filium suum misit in mundum, vt tolleres peccata mundi: amant isti vitium, virtutem execrantur, gaudent solis tenebris, tuam, hoc est, diuinam, refugiunt, & probris insectantur lucem. Sed mittamus huiusmodi pecudes , quibus nihil placet honestum , & cum virtute coniunctum. Atque ob eam rem arbitror appellari à Domino, non quidem homines ratione vtentes , sed bruta prorsus animantia, canes , tauros, rhinocerotes, leones, vrsos, vespas, etiam ; qui, in passione Dominum circundantes illudebant & excruciabant : cæci sunt, & duces cæcorum, vt appellantur à Domino , qui lucem nesciunt; aut, quod verius est, nescire volunt.

Philo. Virtutem mali honorant, sed refugiunt.

Ioan. 1.

Psal. 21. Iudæi Christo virtutem exprobrant. Genebr.

S. Hieron.

Iudæorū odiū in virtutem.

6. Rectè Philo similem luci dicit esse virtutem: quæ (ait) propter seipsam solam, non propter quicquam aliud expetitur. Hoc enim Dei lex iubet, virtutem propter ipsam colere. Sic ille *lib. 2. legis alleg.* Et quidem verum hoc est, si rationis lumen sequatur homo. Quid enim æquè rationi consentaneum , atque virtus ipsa? Pulchrè idem Phil. *libro de Gigantibus.* Virtutes, rectæ rationis filias appellat. Quia verò virtus definitur à D. August. Ordo amoris , & amor in Deum ; clarius ea laus virtutis ostenditur , si dilectionem Dei consideres, quæ sola per se , licèt vel nullo præmio inuitet studiosum , vel nullo supplicio peccantem coërceat hominem, digna est, quæ ab homine rationis participe diligentissimè exhibeatur. In quam sententiam luculenter admodū ita excurrit Clem. Alexand. 4. *Stromat.* Non considerat (scilicet sapiens , ac probus vir) an aliquod vtile lucrum , vel delectatio aliqua extrinsecus consequatur ; sed tractus à dilectione eius , qui verè est, amatoris ; & ad id , quod fieri oportet, adductus, pius est Dei cultor. Vnde nec si per positionem à Deo acceperit potestatem faciendi ea, quæ sunt prohibita, citra vllam pœnam ; neque si propterea beatorum bona accepturum eum esse ei promissum fuerit : sed nec si persuasum habuerit , fore , vt eum lateant ea, quæ gerit (quod quidem fieri non potest) in animum vnquam esse inducturum , vt aliquid agat præter rectam rationem: cùm id quod verè est honestum, & ex seipso eligendum , & ea ratione expetendum amandúmque semel elegerit. Hactenus Clem. Vt autem cum ratione coniungitur virtus, ita ferendi iudicium de virtute, eámque examinandi facultas, ad rationē solam spectat. Itaque (inquit Philo Hebr. *lib. 2. leg. alleg.*) studiosos virtutis tanquam nummos examinat recta ratio: vtrùm vitium habeant, animæ bona referendo ad res exteras ; an probæ monetæ sint, conseruando ea in sola anima. Hi non terrenis cibis aluntur, sed cælestibus scientiis. Sic ille. Præterea virtutis tanta dignitas est, vt etiamsi in studium illius incumbens eam (quod fieri haudquaquam potest) tamen minimè consequatur; nihilominus omnem in tam glorioso agone benè collocatum laborem summo iure debeat iudicare. Nam labor (inquit Phil. *lib. de sacrif. Abel*) qui propter vera bona, & perfectam honestatem suscipitur, etiamsi ad scopum non perueniat, per seipsum ad sectatores suos iuuandos sufficit. Hæc ille.

Philo. Virtus propter seipsam expetitur.

Virtus rectæ rationis filia.

S. Aug.

Cyr. Alex. Virtus non lucro, aut timore, sed sola specie mouet.

Philo Heb. De virtute sola ratio iudicat.

Philo. Ad virtutem vel aspirare tantum mirabile est.

7. At quæ tandem ista virtus (cùm plures numero sint) ita splendet, pulchráque est, vt hominem sui studiosum illustret? Planè de quacunque sigillatim considerata affirmare hoc ausim cum D. Gregor. Nazianz. *Orat. 16.* cuius hæc sunt verba. Est quidem haud admodum promptum, & facile inter virtutes , eam quæ cæteras vincat inuenire , eíque palmam dare. Quemadmodum etiam in prato quodam plurimis, & suauibus floribus referto , florem omnium pulcherrimum & fragrantissimum reperire; alio nimirum aliās olfactum, & aspectum ad se distrahente , atque ad primum eum decerpendum alliciente. Sic Nazianz. Hinc etiam colliges virtutes omnes prato pulcherrimis picturato floribus persimiles videri,

S. Greg. Nazian. Inter virtutes palma incerta.

deri, suáque admirabili pulchritudine hominis secundùm rationem viuentis animũ, oculosque, suauissimè oblectare. Cæterùm anceps illa inter virtutes palma, victoriáque de moralibus inter se intelligenda est: nam iis theologales (vt vocant) longè sunt nobiliores, & omnium omnino virtutum regina caritas habetur. Sed vnde prouenit isthæc tam pulchra virtutũ varietas? profectò ab aqua diuini spiritus, quæ pratum irrigat, & flores procreat, distinguit ac pingit. In quam sententiam ita S. Cyril. Hierosl. *Catech.* 16. effatur. Vna pluuia in vniuersum descendit mũdũ, quæ alba quidem fit in spinis, rubra autem in rosis, purpurea verò in hyacinthis, ac in diuersis speciebus diuersa, & in omnibus fit omnia, cum ipsa nihilominus eadẽ, eiusdémque sit speciei. Sic & Spiritus sanctus, cùm sit vnus & idem, vnicuique diuidit gratiam, prout vult. Hæc Cyrillus. Hoc etiam mysterium inuenio in passione Domini, quam ipsemet vocat aquę effusionẽ. Sicut aqua effusus sum, *Psal.* 21. vbi eleganter S. August. Aqua quando effunditur, aut abluit, aut rigat, effusus est Christus, sicut aqua abluti sunt sordentes, rigatæ sunt mentes. Sic August. Neque verò mirum, aut incredibile videri debet, quòd viri principes Amorrhæorum suspiciant Abrahamum, eiúsque ambiant amicitiam. Etenim omnem mundi altitudinem excedit virtus, vti aquila supra omnia volatilium genera eminens transuolat nubes, & in æthera sese inserit alis. Ad hanc supra omnes res humanas virtutis eminentiam Deus ipse, qui probè nouit hominem gloriæ, & honoris appetentẽ, inuitabat Hebræos, iuxta illud in Cantico Moysis: *Sicut aquila prouocat ad volandum pullos suos, & super illos volitans,* Deuteron. 32. Vbi Theod. Voluit ipsos ad summum virtutis fastigium euehere. D. Chrysostom. Deus, vt aquila proprios filios, Israëlitas assumpsit super humeris, & in altum subleuare, & cælorum ciues efficere, præsidium, & adiumentum eis præbere volens. Sequitur in eodem cantico: *Constituit eum super excelsam terram.* Exponit Aquila: Super summitatem terræ statuit eos, vt nihil humile, vel abiectum sentirent. Sic ille. Hinc fit, vt summè laudes hominem hoc vno titulo virtutis, quicquid de aliis sit. Quare prudentissimè D. Ambros. *serm.* 1. *de S. Eusebio,* de ipsius vita differens concludit: Scimus eam comere nos non debere sermonibus, quam videmus iam comptam esse virtutibus: cùm dicat Apostolus 1. Corinth. 4. *Regnum Dei nõ in sermone est, sed in virtute.* Sic Ambr. Ac virtus quidem in Abrahamo tunc temporis, post tam multa & copiosa incrementa operum, ac meritorum tot per annos comparata plus multo commendabatur. Certum est enim illud Philon. *lib. quis rer. diuin. heres.* Virtus est res serotina, atque etiam, vt quidam aiunt, sub vitæ finem constabilitur. Quocirca virtus in puero, & in adolescente, atque in viro etiam, etsi laudem præclaram mereatur, longè tamen imperfectior censetur, quàm quæ in senili ætate, post longam ac meritorum seriem, veluti maturitatem adepta inuenitur. Et quod aliud studium Abrahami suo illo in secessu, & sancto otio, quàm virtutibus animam excolere? Amat enim (ait S. Prosper *lib.* 1. *de vir. cont. c.* 8.) vir iustus sanctum otium, in quo exerceat animæ suæ negotium. Denique, vt hunc locum de virtutis excellentia concludamus; ante oculos versetur oportet illa eiusdem Philon. sententia, *lib. de sacrific. Abel,* quæ sic habet: Virtute excepta, quicquid non absolui-

S. Cyril. Hierosl.
S. Aug.

Virtus, summus honor.
Deuter. 32.
Theod.
S. Chrys.

S. Ambros.

Philo.
Virtus est res serotina.

S. Prosper.
Virtus in senibus matura.

Philo.

tur, nullam affert vtilitatem. Quemadmodum in animalibus, si caput adimas, pereunt cætera omnia. Caput autem negotiorum est finis eorum, quo adhibito viuunt quodammodo; moriuntur autem mutilata, si illud præcidere volueris. Sic Philo. Itaque sola virtus caput est, finis, ornamentum ac fastigium omnium in hac vita cogitationum, curarum, studiorum, operum, negotiorúmque hominis nacti à Deo rationem, & animam immortalem cælo, Deóque natam.

Virtutis excellentia.

SECTIO IV.

Quod cùm audisset Abram, captum videlicet Loth fratrem suum: numerauit expeditos vernaculos suos trecentos decem, & octo.

1. HEbraic. וירק את חניכיו ילידי ביתו *vaiareq & chanicau ielide betho*, & armauit, seu duxit in prælium expeditos suos pueros domus suæ. Seu, vt alij vertunt, expediuit initiatos suos, vel eruditos suos natos domus suæ. Alij; accinxit ad bellum pueros suos doctos a se, & dedit eis arma bellica. Sunt etiam, qui transferant, & educere fecit eos gladios è vagina. Tam multiplex lectio (ad eundem tamen sensum spectans) ex radicum intelligentia probè agnoscetur. Igitur priore loco ponitur verbum ריק *raiaq* in Hiphil, propriè euacuare, & quod inde sequitur, euaginare, qui enim è vagina educit gladium, vaginam euacuat. Quia verò cõiugationis quintæ vis, & significatio est agere altero suasore, atque autore; propriè dices: Et fecit euacuare, vel euaginare, educere, expedire. Hinc רק *req*, inanis, vacuus, pauper, & stultus, scilicet vacuus intellectu. Vt 2. *Paralip.* 13. Viri רקים *requim*, vacui, hoc est, pauperes: & 2. *Reg.* 6. Vnus הרקים *harequim*, vacuorum, id est, è pauperibus, aut stultis, vacuis intellectu. Posterius verbum est חנך *chanach*, imbuere, erudire, docere, prima rudimenta, initiari, dedicare, incipere. Non ineptè quis verteret. Incipientes suos, quos nimirum domi suæ natos, & enutritos Abraham docuerat, & instituerat. חניך *chanich*, puer imbutus, eruditus, dedicatus, initiatus, incipiens, &c. Optimè omnia complexus vertit interpres Latinus: Numerauit expeditos vernaculos suos. Numerauit enim Abraham, & castrensi ritu per numeros siue ordines distribuit non quosuis fortuitò assumptos; sed delectos, & exercitatos, vt aliqui legunt, doctos educere gladium, deinde instructos bonis moribus, & disciplina domestica imbutos, ac demum laboribus ad robur & tolerantiam exercitos in aciem eduxit. Ergo D. Ambros. nostræ insistens versioni: Quid est (inquit) numerauit, nisi elegit? numerauit expeditos vernaculos suos; vt scias non quantitatem numeri, sed meritum electionis expressum. Eos enim asciscit, quos dignos numero fidelium iudicauit. Sic Ambros. Sic enim se res habet, vt pauciores numero, si fideliter agant, mira edant facinora. Vnde si roges quare Abraham solos domesticos suos in pugnam delegit, non simul autẽ exteros? Egregiè respondet S. Chrys. nempe, vt vltionem sponte ac beneuolè facerent, vtpote pro suo domino certantes. Sæpiùs euenire solet, vt infideles quis, imò & hostes domi suæ alat: inimici enim hominis domestici eius; indéque deteriores fiant, quòd nimia indulgentia ab hero tractentur: nam immoderata illa domino-

2. Paral. 13.
2. Reg. 6.

Virtus præstat numero in exercitu.
S. Ambros.

S. Chrys.
Mira fidelitas seruorum in Dominum.

rum

rum humanitas rusticis, atque barbaris famulis occasio est arrogantiæ, atque infidelitatis. De Moyse seruo Domini sic Paulus scribit: *Et Moyses quidem fidelis erat, in tota domo Dei tanquam famulus*, ad Hebr. 3. vbi D. Thom. Duo dicuntur de Moyse, & quòd seruus, & quòd fidelis, non in domo propria, sed in aliena. Planè vtrumque commendat insignem fidelitatem Moysis, quòd cùm sit seruus, fidelis tamen sit; & fidelis quidem in domo Domini sui. Emphasim habet illud, *tanquam famulus*, non quidem (explicat S. Anselm.) vt Dominus, quia non dicebat se Deum, sed famulantem ei, qui se miserat. In summo quidem periculo erat Moyses, ne in tanto illo fastigio dignitatis, qua super vniuersum populũ Hebræorum potiebatur, in aliquam superbiam contra Deum, ac Dominum suũ velut infidelis ac proditor seruus efferretur. Quod & illi præcauendum monuit Dominus, cum Iethro diuinũ proposuit consilium; de seniorum electione, vt habetur *Exod. cap.* 18. Ad quem locum disertissimè D. August. *quæst.* 58. *in Exod.* sic effatur. Videndum est ne fortè ibi voluerit Deus ab alienigena admoneri Moysem, vbi & ipsum posset tentare superbia. Sedebat enim iudicaria sublimitate solus vniuerso populo stante: nam hunc sensum indicat, cùm ipse Iethro eos eligi iussit ad iudicandas causas populi, qui odissent superbiam. Hæc August. Miram etiam contestati sunt fidelitatem erga Dominum suum Abraham omnes isti famuli; cùm promptissimis animis se omnibus impedimẽtis expedierunt. Nam verbũ *raiaq*, vt doctis etiam placet, propriè significat impedimentis liberare. Quare ad nutum Abrahami omnes vernaculi puncto temporis impedimentis sese omnibus liberarunt, vt alacri studio ad bellum sequerẽtur euntem dominum. Hanc alacritatem, & expediti serui fidelitatem Christus Dominus ab illo requirebat, cui dixit: Sequere me, & causanti homini impedimentum de procuranda patris defuncti sepultura, seueriùs edixit: Sine mortuos sepelire mortuos suos, *Luc.* 9. Quid ô Domine; nónne sepelire patrem debitum est officium pietatis? Bellè occurrit D. Ambrosius. Bonum studium, sed maius impedimentum. Nam qui partitur studium, deriuat affectũ; qui diuidit curam, differt profectum. Sic Ambr.

Ad Hebr. 3.
S. Thom.
Moyses Deo in dignitate fidelis.
S. Anselm.
Exod. 18.
S. Aug.
Sequendus minus amputatis impedimentis.
Luc. 9.
S. Ambr.

2. Disputari solet hoc loco, an iustè bellũ intulerit Abraham Regibus Assyriorũ: nec enim virum iustum, ac pium decet in sanguinem humanum desæuire? seruanda fides, & pax habenda est cum omnibus, nec hostes nobis aut faciẽdi, aut quærendi, aut lacessendi sunt, qui sine armis quietè agunt, sed tunc solùm repellendi, cùm iniustè aggrediuntur. Liquet enim (inquit D. Ambros. *lib.* 1. *offic. cap.* 29.) etiam in bello fidem, & iustitiam seruari oportere, nec vllum decorum esse, si violetur fides. Denique etiam aduersarios molli veteres appellatione nominabat, vt peregrinos vocarent. Hostes enim antiquo ritu peregrini dicebantur. Aduersarios enim suos Hebræi Allophylos, hoc est, alienigenas appellabant. Sic in 1. Reg. cap. 4. legimus: *Et factum est in diebus illis conuenerunt alienigenæ in pugnam contra Israel* Hæc Ambros. Licet etiam de hostibus, qui vel datam fidem fregerunt, vel grauiter læserunt insontes bello vltionem repetere. Siquidem (vt ibi Ambrosius) vehementioribus hostibus, & infidis, & his qui ampliùs læserint, vehementior refertur vltio, vt Madianitis, qui per mulieres suas plerosque peccare fecerant ex plebe Iudæorum; & ideo factum est, vt nullum Moyses victor superesse pateretur, *Num.* 31. Sic Ambros. Periculosior pugna quæ inter Christianos committitur, vbi (vt loquitur D. Bernard.) duntaxat Christus non est causa militandi. Quis igitur finis, fructusve huius secularis, non dico militiæ, sed malitiæ, si occisor lethaliter peccat, & occisus æternaliter perit? Quoties namque congrederis tu, qui militiam militas secularem, timendum omnino, ne aut occidas hostem quidem in corpore, te verò in anima; aut fortè tu occidaris ab illo, & in corpore pariter & in anima. Infelix victoria, quæ superans hominem, succumbis vitio. Hæc Bern. *serm ad milites templi, cap.* 1. *&* 2. Equidem sic mihi persuadeo nullo in negotio, de humanis videlicet, ac politicis, tam lento gradu, tam multis, támque variis cõsultationibus, tam maturo consilio, tam expetito priùs per frequẽtes, & instantes Ecclesiasticorum & sanctorum virorum supplicationes Dei consensu, & præsidio procedendum esse, quàm cùm agitur de bello cum Christianis suscipiendo; vbi vincere, & vinci pariter est periculosum. Etenim ex cordis (ait D. Bern. *ca.* 1.) affectu, non belli euentu pensatur, vel periculum, vel victoria Christiani: si bona fuerit causa pugnanti, pugnæ exitus malus esse non poterit; sicut nec bonus iudicabitur finis, vbi causa non bona, & intentio non recta præcesserit. Hæc ille. At causæ (inquies) multæ suppetunt, & iustæ ad bellandum. Vide obsecro, veræne, an simulatæ; graues, an leniculæ sint; néve odium, cupiditas, superbia, & huiusmodi furiæ hominem, maximè principem, concitent ad pugnandum. Vnde D. Bernard. *cap.* 2. Super omnia (inquit) armati conscientiam magis terret, causa nimirum satis leuis, ac friuola, qua videlicet talis præsumitur, & tam periculosa militia. Non sanè inter nos aliud bella mouet, litésque suscitat, nisi irrationabilis iracundiæ motus, aut inanis gloriæ appetitus, aut terrenæ qualiscunque possessionis cupiditas: talibus certè ex causis, neque occidere, neque occumbere tutum est. Sic ille.

Seruanda fides & pax cũ omnibus.
S. Ambr.
Hostes leniùs vocabantur peregrini.
1. Reg. 4.
S. Ambr.
Licet vltionẽ sumere de hostibus infidis.
Num. 31.
S. Bern.
Pugna inter Christianos periculosa in anima & corpore.
Bellum qualiter suscipiendum nõ Christianis.
S. Bern.
S. Bern.
Homicidij tres causæ commemorantur.

3. Porrò autem gloriosissima, & sanctissima est militia Christianorum aduersùs Mahometanos, Ethnicos, hæreticos, pro Christo Domino, eiúsque fide, Romanáque Ecclesia, decertantiũ: quæ præsertim vna est militia hoc tempore Hispanorum. In hac Lusitani homines velut nati enutritíque à primis regni nostri incunabulis vixerunt: hac etiam nunc in Africa, India, Arabia, Persia, innumeros exantlant labores contra hostes Christi, qui suos milites, illustrissimis quotidie nobilitat triumphis. Dei potiùs sunt beneficia, quàm nostræ fortitudinis, aut industriæ officia. Illæ verò (quod certò nouimus) feliciùs nobis à Deo dantur in manus victoriæ, quas pluribus, & sanctioribus pietatis Christianæ officiis, nempe confessione sacramentali, diuina Eucharistia, matris Dei semper virginis Mariæ precibus, ac rosariis collo pendẽtibus armati prælium ineuntes comparamus. Sic in illa memorabili obsidione Chaulis sub Francisco Mascatena; sic in expugnatione Morri (vt appellant) eiusdem portus; sic in excidio Cugnalis; sic in omnibus omnino præliis fortiter gestis illustrissima Dei omnipotentis, Virginis Deiparæ, & sancti Iacobi Apostoli miracula experti sumus. Quare percommodum erit in hunc locum inserere, quæ à D. Bernard. disseruntur de malitia militum Terræ sanctæ. Nouum (inquit *cap.* 1.) militiæ genus, & seculis inexpertum, quis hoc non æstimet omni admi

Christianorũ militia contra infideles.
Lusitanorum militia pro Christi fide.
Lusitanorum victoriæ miraculosæ.
S. Bern.

admiratione digniſſimum, quod adeò liquet eſſe inſolitum! Impauidus profectò miles, & omni ex parte ſecurus, qui vt corpus ferro, ſic animum fidei lorica induitur. Vtrilque nimirum munitus armis, nec dæmonem timet, nec hominem, nec verò mortem formidat, qui mori deſiderat. Securi igitur procedite milites, & intrepido animo inimicos crucis Chriſti propellite, certi quia neque mors, neque vita poterit vos ſeparare à caritate Dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu. Illud ſanè vobiſcum in omni periculo replicantes: Siue viuimus, ſiue morimur, Domini ſumus, *Roman.* 14. Quàm glorioſi reuertuntur victores de prælio, quàm beati moriuntur martyres in prælio! vita quidem fructuoſa, & victoria glorioſa; ſed vtrique mors ſacra iure præponitur. Nam etſi beati, qui in Domino moriuntur; num multo magis, qui pro Domino moriuntur? mors in bello tanto profectò pretioſior, quanto & glorioſior. O vita ſecura, vbi pura conſcientia! O inquam vita ſecura, vbi abſque formidine mors expectatur imò & exoptatur cum dulcedine, & excipitur, cum deuotione. O verè ſancta, & tuta militia, vbi duntaxat Chriſtus eſt cauſa militandi, &c. Hactenus D. Bernard. quæ omnia mirum in modum conueniunt militibus Luſitanis, qui nunquam terra, marique niſi contra hoſtes Chriſti, & Romanæ Eccleſiæ, bellum gerunt.

Mors ſacra Chriſtianorū pro fide.
Ad Rom. 14.

Luſitani ſoli contra hoſtes Chriſti pugnant.

4. Sed ad quæſtionem eluendam redeamus. Haudubiè putandum eſt bellum hoc ab Abrahamo ſuſceptum omnino iuſtum fuiſſe, quippe cùm ad illud gerendū diuino fuerit ſpiritu compulſus; regebatur enim vir ille ſanctiſſimus, præſertim in rebus maioris momenti, quale fuit huiuſmodi bellum, à Dei ſui prouidentia. Erat hæc pugna contra idololatras, quibus nulli alij magis aduersùs Deum verum inſaniunt; agebatur de liberando innocente, cuius familia direpta abactáque ab hoſtibus, cuius libertas in miſerabilem fuerat addicta ſeruitutem. Ac Prouerb. 24. dicitur: *Erue eos, qui ducuntur ad mortem, & qui trahuntur ad interitum, liberare ne ceſſes. Si dixeris, vires non ſuppetunt: qui inſpector eſt cordis, ipſe intelligit, & ſeruatorem animæ ſuæ nihil fallit*, reddétque homini iuxta opera ſua. Præter ſenſum literalem, in myſtico latiùs explicando diſcurrit Beda. Hoc tantùm refero. Erue (inquit) eos, qui ab hæreticis decipiuntur, rectam fidem prædicando: libera, bonorum operum exempla monſtrando, eos, qui à malè viuentibus catholicis trahuntur ad interitum. Sed & ſi quos in certamine perſecutionis lapſos, vel lapſuros aſpexeris, ſolicita hus exhortatione ad vitam reſtaurare ſatage. Si quos fame perituros, ſi quos algore videris; illos, dato victu, & veſtitu, recrea. Sic ille. Ad hæc Aſſyrij (vt videtur) gentes illas bello iniuſto, & tyrannico impetierant; at regum finitimorum, vel conſenſu, vel precibus, Abraham ad repetenda ſpolia per vim ablata bellum ſuſcepit. Plura pro aſſerenda iuſtitia Abrahami bellum inferentis, lege ſi placet apud Thomam Angelicum, & Benedict. Peret. *hoc loco*. Sed adhuc erit, qui dicat alienum eſſe à viro Dei ſecularibus implicari negotiis, quæ mentem diuinis contemplationibus intentam valdè diſtrahunt ac perturbant. Vnde prudenter admodum Iethro Moyſem generū ſuum à mane vſque ad veſperam aſſidis, ac decidendis totius populi diſceptationibus occupatum aſpiciens dixit: Non bonam rem facis, ſtulto labore conſumeris, &c. *Exod.* 18. Ad quem locum luculenter D. Auguſt. *quæſt.* 68. Quàm ſit (inquit)

Prouer. 24.
Opera miſericordiæ in proximos commendantur.

Beda.

Th. Angel.
Ben. Peter.

Seculi negotia impediunt animum diuinis intentum.

Exod. 18.
S. Auguſt.

obſeruandum quod Scriptura dicit *Eccleſ.* 11. Fili, ne in multis ſint actus tui; ſatis hîc apparet. Deinde verba Iethro dantis conſilium Moyſi conſideranda ſunt. Dicit enim: Nunc itaque audi me, & conſilium dabo tibi, & erit Deus tecum. Vbi mihi videtur ſignificari nimis intentum humanis actionibus animum, Deo quodammodo vacuari; quo fit tanto plenior, quanto in ſuperna, atque æterna liberiùs extenditur. Hæc Auguſt. Itémque D. Ambroſ. *lib.* 1. *offic. cap.* 35. bellicæ virtutis ſtudium alienum eſſe debere contendens à viris Dei obſequio conſecratis, euiuſmodi erat Abraham; ſic ait: Sed bellicarum rerum ſtudium à noſtro officio iam alienum videtur, quia animi magis, quàm corporis officio intendimus, nec ad arma iam ſpectat vſus noſter, ſed ad pacis negotia. Hæc Ambroſ. Nihilominus idem *cap.* 40. grauiter concludit virtutem bellicam noſtris etiam non inuſitatam. Quod (vt cæteros omittam) Maximè viſum eſt in Dauid, de quo ita diſſeruerat *cap.* 35. Nunquam Dauid, niſi laceſſitus bellum intulit. Aduersùs Goliam ſingulari certamine dimicaturus, arma quibus oneraretur, reſpuit. Virtus enim ſuis lacertis magis, quàm alienis integumentis nititur. Poſtea nunquam niſi conſulto Domino bellum adorſus eſt, ideo in omnibus victor præliis, vſque ad ſummam ſenectam manu promptus, bellum aduersùm Titanas ſuſcepto, ferocibus bellator miſcebatur agminibus, gloriæ cupidus, incurioſus ſalutis. Sic Ambroſ. Quo animo ſanè credendum eſt Abrahamum, etſi cum Deo familiariter agentem, ipſius Dei iuſſu ſuſcepiſſe hoc bellum cum Aſſyriis tyrannicè omnia populantibus.

Eccleſ. 11.

S. Ambroſ.

S. Ambr.

Cur Dauid in omnibus præliis victor.

5. *Trecentos decem & octo.*] Temeritatis arguet quis (ſi modò prudentia humana rem expendat) Abrahamum, quòd tam exiguo, penéque nullo militum numero, victores exercitus multitudine copioſiſſimos, & omni armorum genere, bellandique induſtria inſtructiſſimos adoriri auſus fuerit. Cæterùm, ita diuinitus conſtitutum eſt, vt Abrahami fortitudò, & pietas erga Deum, atque ipſius Dei erga illum amor, & prouidentia demonſtraretur: fierétque eo illuſtrius miraculum, quo humanarum virium imbellicitas planiùs oſtendebatur. Hinc D. Chryſoſt. diſertè (vti ſolet) ad hunc locum ſic effatur. Conſidera magnanimitatem, & fortitudinem iuſti, quomodo benè fiſus miſericordiæ Dei non perculſus eſt animo, cùm audiſſet virorum fortitudinem, & ſtragem quam fecerant, primùm in omnes gentes irruptione facta, debellatiſque Amalecitis, & cæteris omnibus. Et iccirco ſuperiùs hæc omnia narrauit nobis Scriptura, vt ſcias, quòd non corporali robore eos deuicerit Patriarcha, ſed ſua in Deum fide, & ſuperno præſidio adiutus omnia illa geſſerit, non arma mouerit, nec tela, nec lanceas, nec arcus intenderit, nec ſcuta obiecerit, ſed ſolùm cum vernaculis. Hæc Chryſoſt. Putat ergo Abrahamum inermem cum inermi famulorum cuneo in illos numeroſiſſimos, ac ſtrenuiſſimos hoſtium exercitus irruiſſe. Erat enim (addit Chryſoſt.) manus ſuperna, quæ adiouabat & commilitabat. Et ideo, neque armis, neque machinis opus habebant: ſed tantùm vt compareat cum famulis, & alios quidē perculſit, alios autem in fugam conuerterit, & vtrùque impauidè, cùm nullus eſſet, qui obſiſteret. Ita Chryſ. Sed communior tamen ſententia eſt Abrahamū cum famulis armatis bellū armis geſſiſſe contra Aſſyrios: quo in armorum conflictu Dei potētia

S. Chryſ.
Abrahami victoria miraculoſa.

ſuos

A suos & corroborabat, & vincentes pariter, atque inuictos reddebat. Sic enim, cum homines pij, ac iusti, armis cōtra infinitam hostiū multitudinem dimicarent, Dei præsidio circumsepti; cùm fortitudo hominum, tum Dei maxima virtus demonstrabatur. Dicit igitur Christianus populus: Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo? Si consistant aduersùm me castra, non timebit cor meum? si exorgat aduersùm me prælium, in hoc ego sperabo, *Psal.* 26. Et ne putes contra Dei legē, ac beneplacitum, seruos Dei bella contra hostes fidei exercere, scias illos ab ipso Deo institui, atque erudiri, velut in palæstra tyrones ad gerenda bella Dei. Sic enim Dauid: *Benedictus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium, & digitos meos ad bellum*, Psal. 17. & *Psal.* 143. hauddubiè loquitur Dauid de scientia rei militaris, déque dexteritate bellandi armis, quā Deo veluti duci suo acceptam adscribit. Addidit regius Vates Psal. 17. *Posuisti, vt arcū æreum brachia mea*. D. Hieron. legit: Componens: alij, inclinans, flecténsve; quo significatur digladiandi peritia, quam etiam non ab homine, sed ab ipso Deo didicit Dauid, cùm adhuc in pascuis agens, in dilaniandis vrsis, ac leonibus, manus inermes, nudáq; brachia exercuit. Non prætereibo tacitus quod in mystico sensu D. Hieron. Theod. Basil. Euthym. interpretantur de oratione fidelium, in qua deprecantium manus, & brachia in cælum sublata dæmonibus arma videntur, aut cælo ipsi violenter ictus infligunt. Vnde D. Hier. C Cùm leuauerimus (inquit) manus nostras, orationes nostræ ad Deum arma sunt contra diabolum. Et digitos meos, &c. Hæc est lyra nostra, hęc cithara, in hac cantamus Domino. Sic Hieron. Pulchrè bellum cum cantu, gladius cum cithara coniunguntur in oratione, in qua præliamur aduersùs hostes animæ, & cælo vim facimus, at Dei nostri aures dulcissimo concentu demulcemus. Quid verò canis Deo? Misericordia (inquit) mea, & refugium meum, susceptor meus, & liberator meus: protector meus, & in ipso speraui. Rectè (D. Hieron. ait) in tantis nominibus appellatur Deus; quot beneficia, tot nomina. Dulcis planè harmonia in auribus Domini, quæ fit ex recordatione beneficiorum Dei, & nostrarum gratiarum actione. D Admirabilis etiā hîc ostenditur Dei erga nos amor, qui gloriosa sua nomina mutuatur ex beneficiis, quæ in nos licèt indignos confert. Non caret mysterio, quod trecentos istos vernaculos vocet Moyses expeditos: nec enim gloriosum quidpiam in obsequiu Dei præstari poterit, nisi accesserit alacritas, miráque animi & corporis expeditio. Debet hanc seruus Domino Deo suo; quam nihilominus semper euincit mira ipsius Domini celeritas, vt seruo accurrat, opem ferat, beneficia conferat, gratiam præstet. Idcirco enim dicitur Isaias 58. *Tunc scindetur matutinale lumen tuum*. Cuius loci egregia interpretatio traditur à S. Chrysostom. *homil.* 55. *in Matth.* sic habet: Non apparebit, dixit, sed scindetur; vt velocitatem scilicet, & copiam dantis E exprimeret. Vtque hoc verbo intelligamus valde illum nostræ salutis cupidum esse: quodque muneribus plenus, ex largiendi festinatione quasi prorumpit, cùm nihil sit, quod inæstimabile dandi desiderium prohibere possit, quibus omnibus infinitam profectò bonorum copiam paratam nobis esse ostendit. Deinde, quid sibi vult matutinale? nihil aliud certè, nisi, vt scias, quòd non posteaquam periculum tentando feceris: neque posteaquam afflictiones inuaserint solum,

Victoria Christianorum diuinitus comparata.
S. Ambr.
Psalm. 26.
Militandi artem Deus docuit Dauidem.
Psalm. 17.
Psal. 143.
Psal. 17.
S. Hieron.
S. Hieron.
Oratio est militia iustorum.
S. Hieron.
Dulcis Deo cantus nostra gratiarum actio.
Honor Dei, cum benefacit.
Isai. 58.
S. Chrysost.
Mira Dei celeritas ad benefaciendum.

A verumetiam antea præuenire solet. Nam quemadmodum in frugibus matutinalia, quæ citiùs, quàm sperauimus, in maturitatem peruenerunt, appellare soliti sumus: eodem hîc sanè pacto, quòd vel ante tempus nobis illuceat, matutinale nuncupauit, quale est illud: Adhuc te loquente, dicam: Ecce adsum. Ita Chrysostom. Quid longiùs excurres? Capitur ab Assyriis Loth Dei seruus. En Dominus illicò mittit Abrahamum, vernaculos illius obarmat, celeres, expeditos, præferuidos educit; omnia tam præcoci, matutinalíque studio festinus exequitur, vt breui seruum suum in libertatem vindicet; vt Abrahamum opulentum Assyriorum B congestis opibus, ac triumphis reddat gloriosum.

6. *Trecentos decem & octo.* Mysterio facet numerus, cui refertur victoria Abrahami de hostibus Domini. Trecentos enim (inquit D. Ambrosius *lib.* 1. *de Abraham, cap.* 3.) τ, Græca litera significat; decem & octo autem summam ιη, exprimit nomen fidei. Ergo fidei merito Abraham vicit, non populoso exercitu. Itaque ex sententia D. Ambrosij quæ Ruperto, & aliis placuit, Abrahamus fidei Dei armatus, sacro etiam numero confisus, figura illa crucis Dominicæ monitus, bellum istud tam periculosum adorsus est. Victoria enim (ait D. Ambrosius *lib. de Elia, & ieiun. cap.* 1.) nostra, crux Christi est. Hanc eandem C literam τ, crucis figuram Dominus apud Ezechielem Angelo suo iussit imprimi in frontibus iustorum, ac prædestinatorum? *Transi per mediam ciuitatem, & signa Tau super frontes virorum gementium*, Ezech. 9. Duo hinc eruit pulcherrima S. Hieronymus. Primum est. Tau apud Hebræos ת, extrema est litera; vt perfectam in viris gementibus & dolentibus scientiam demonstraret. scilicet optima & summa in hac vita hominum scientia est agere de propriis reatibus pœnitentiam. Alterum est: Ex eo (inquit) quòd secundùm Hebræos ista extrema sit litera, demonstratur in multitudine peccantium reliquias superesse sanctorum. Pauci quidem electi, reprobi autem innumerabiles, obseruat hîc S. D Hieronymus antiquis Hebræorum literis T, extremam ita scribi. D. Chrysost. *homil.* 31. *in epist. ad Roman.* legit: Pone regnum in faciebus dolentium. Sic enim coniunctum est regnum cæleste cum cruce Dominica, vt crux, & regnum idem omnino esse videatur. An non etiam Deus ipse hominum generi semper ab vtero suo rebelli, ac proditori impiissimo dominatus est; vbi ligno crucis suæ pependit? iuxta illud: Regnauit à ligno Deus, *Psal.* 95. Tanta verò est amplitudo, latitudo, longitudo, profunditas crucis: tam graue mysteriorum pondus, tam multi diuitiarum thesauri crux ipsa Christi est, vt non nisi humeris Dei sustineri ea moles possit. Hinc enim Isai. 9. vidit illum Deum fortem magni consilij Ange-E lum, principem pacis, Patrem futuri seculi, non manu præferentem, sed humeris, crucis pondus sustentantem. Cuius (inquit) imperium super humerum eius. Ad quem locum Tertullianus *libro tertio contra Marcianum, capite decimonono*, egregiè profatur ad hunc modum. Quis omnino regum insigne potestatis suæ humero præfert, & non aut capite diadema, aut manu sceptrum, aut aliquam propriæ vestis notam? sed solus nouus Rex, nouorum æuorum Christus Iesus, nouæ gloriæ, & potestatem, & sublimitatem suam humero extulit, crucem scilicet,

S. Ambros.
Abram vicit numero, figura crucis.
S. Ambr.
Ezech. 9.
S. Hieron.
S. Chrysost.
Psal. 95.
Deus de cruce vicit mundum.
Isai. 9.
Tertul.

vt

vt exinde Dominus regnaret à ligno. Hæc Tertul. Non omittam referre, quod ad hunc locum
S. Hier. Isaiæ scribit S. Hieron. hisce verbis. Horum sex nominum maiestate perterritos LXX. reor non esse ausos de puero dicere quòd apertè Deus appellandus sit Fortis, Admirabilis, &c. Sed pro his sex nominibus posuisse quod in Hebraico non habetur: Magni consilij Angelum. Hæc Hieron. Sed proh immensam Dei misericordiam! Deus, fortis, admirabilis, &c. pro nobis infantulus de virgine matre natus est! Credimus, reueremur, adoramus, amamus in infantulo positum in præsepio Deum, fortem, admirabilem, &c. Vicit itaque Abraham illo numero figuram in se Crucis præferente; quod etiam Moysi contigit, cùm
Exod. 17. *Exod.* 17. Iosue præliaretur contra Amalech. Sed
B hac de re audi eleganter disserentem eundem Tertull. *cap.* 18. *eiusdem libri.* Iam verò (inquit) Moses quod vtique tunc tantùm, cùm Iesus aduersùs Amalech præliabatur, expansis manibus orabat residens, quando in rebus tam attonitis, magis vtique genibus positis, & manibus cædentibus pectus, & facie humi voluntate, orationem commendare debuisset? Nisi quia illic,
Nomen Iesu Crux triumphat de diabolo. vbi nomen Domini Iesu dimicabat, dimicaturi quandoque aduersùs diabolum crucis quoque erat habitus necessarius, per quam Iesus esset victoriam relaturus. Sic Tertull. Profectò admirabile innuitur mysterium in eo loco, in quo primo nomen Iesus in Scriptura ponitur, vt delica-
C tè admodum obseruat Origenes *hom.* 1. *in lib. Iosue*, cuius hæc sunt verba. Iesu nomen primò in-
Origen. Exod. 17. *Iesus princeps, & ductor exercitus. Iesu principatum Moyses cessit.* uenio in Exod. scilicet: Venit Amalech & expugnabat Israël, & dixit Moyses ad Iesum: Elige tibi viros potentes, & conflige cum Amalech. Moyses confitetur non posse se exercitum ducere: vides, cui cesserit bellum gerere. In hoc primo, nomen discimus Iesu, vbi eum primum videmus ducem exercitus: non cui Moyses iniunxerit principatum, sed cui cesserit principatum. Hîc ergo, vbi primùm disco nomen Iesu, ibi continuò etiam mysterij video Sacramentum. Ducit enim exercitum Iesus. Hæc Origen. Simi-
Theod. lis ferè Theodoreti est explicatio *qu.* 34. *in Exod.*
D his verbis. Dum extendebat manus Moyses, præ se ferebat typum Domini pro nobis crucifixi. Vti enim seruo manus extendente cecidit Amalech; ita cùm Dominus manus extendit, dissoluta est acies diaboli. In illo bello Iesus cum Saluatore nostro cognominis, trophæum seruauit, in eo quòd hanc appellationem adeptus est. Sic ille Igitur hæc omnia in figuris contingebant illis, & in figuris ipsis iam tunc crux, & nomen Iesus, omnipotentiam suam demonstrabant. Maximè verò crucis dominicæ ab ipso nascentis mundi exordio permultæ atque illustres figuræ sunt diuinitus propositæ, ob eam videlicet ra-
Tertull. *Oportuit Crucem præfigurari.*
E tionem, quam Tertull. proximè indicato loco adducit in hunc modum. Vtique vel maximè sacramentum istud crucis figurari in prædicationem oportebat, quanto incredibile, tanto magis scandalo futurum, si nudè prædicaretur: quantóque magnificùm, tanto magis obumbrandum, vt difficultas intellectus gratiam Dei quæreret. Sic ille. Voluit etiam Deus omnipotens in hoc prælio feliciter à paucis confecto, vt (inquit D.
S. Chrys. *Fides difficilior homini gratiam Dei meretur.* Chrys.) & Patriarchæ virtus clarescerer; & propter ipsum alij multi salutem assequerentur. Itaque Dominus crebrò mirificat sanctos suos, cùm ad eorum preces, & in ipsorum gratiam, & honorem mortalibus complura beneficia confe-

A rat: præsertim cùm suauissimum, ac pulcherrimum nomen Mariæ virginis implorantus. Quod ipse Deus Filius Mariæ, mirum in modum reueretur: tantóque voluptatis gaudio delinitur, cùm matris nomen audit; vt quantumuis nostris flagitiis irritatus, illicò in misericordiam, & amorem deducatur. Audi hac de re D. Anselm. *lib. de excellent. virg. cap.* 6. Velocior (inquit) nonnunquam est salus memorato nomine Mariæ, quàm inuocato nomine Domini Iesu vnici Filij sui.
Preces sanctorum valent apud Deum. S. Mariæ nomen audiens ad misericordiam Deum commouet. S. Anselm.
Quare propirior salus in recordatione eius, quam Filij sui sæpè percipitur? Dicam quod sentio. Filius eius Dominus est, & Iudex discernens omnium merita singulorum: dum igitur ipse à quouis, suo nomine inuocatus, non statim exau-
S. Maria impetratu efficacissima.
B dit, profectò id iustè facit. Inuocatu autem nomine matris, etsi merita inuocantis non merentur, vt exaudiatur: merita tamen matris intercedunt, vt exaudiatur. Sic Anselm. Hæc potissima ratio est, quare virgo Deipara hoc inter alios titulo decoretur: nimirum regina misericordiæ.
S. Bern. *S. Maria diuinam misericordiam, vt vult communicat.* Eo quòd (inquit D. Bernard. *Psal. de sal. Reg.*) diuinæ pietatis abyssum, cui vult, & quando vult, & quomodo vult, creditur aperire, vt quiuis enormis peccator non pereat, cui sancta sanctorum patrociniis suis suffragia præstat. Sic Bern. Quis ergo desperet, quis onere suorum scelerum succumbat; cùm Dei matrem reginam misericordiæ, piè sanctéque possit compellare, quæ inuocantibus præstò adest, ac dulcissimè blandi-
C tur. Quare licèt ex matre hominum Eua mors ipsa: & omnes tum animæ, tum corporis calamitates prouenerint, ex Maria tamen Dei matre bona omnia nobis suppeditantur; vt egregiè dictum sit à S. Ambros. *in Luc.* Mulier vt ordine culpæ, sic remedio prior.
S. Maria remedium Euæ. S. Ambr.

SECTIO V.

Et persecutus est vsque Dan. Et diuisis sociis, irruit super eos nocte: percussitque eos, & persecutus est eos vsque Hoba, quæ est ad læuam
D *Damasci. Reduxitque omnem substantiam, & Lot fratrem suum cum substantia ipsius, mulieres quoque & populum. Egressus est autem rex Sodomorum in occursum eius, postquam reuersus est à cæde Chedorlahomor, & regum qui cum eo erant in valle Saue, quæ est vallis regis.*

1. NOn est sensus Abrahamum facto impetu irruisse in hostes antequam perueniret illum in locum: quasi confectum ibi, & ab-
E solutum bellum fuerit. Nam illud verbum, *persequi*, significat hoc loco Assyriorum vestigia insequi incedentium. Lusitanè, *foilhe no arcance.* Nec priùs illos est assequutus, quàm in Dan totus Assyriorum exercitus constitisset. Dan (vt scribit D. Hieronymus) erat terminus Iudææ contra Septentrionem, vnde flumen Iordanis erumpens à loco sortitus est nomen. Sic ille *de locis Heb.* Idem *in traditionibus Hebr.* ita loquitur: Dan est oppidum Phenices, quod nunc Paneas dicitur, éstque vnus de fontibus Iordanis: namque alter vocatur Ior, quod interpretatur riuus. Duobus ergo fontibus, qui non procul inter se distant, in vnum riuulum fœderatis
S. Hieron. *Ortus & nomen Iordanis.*

Iordanis deinceps appellatur. Hæc Hieronym. Cæterùm hoc oppidum nondum appellabatur Dan: hoc enim nomen multis pòst seculis accepit à Tribu Dan, cui sorte ac belli iure deinde cessit, *Iosue* 19. & *Iud.* 18. cùm interim vocaretur Lesen, siue Lais. Quam vrbem putant doctiores esse Cæsaream Philippi, de qua *Matth.* 19. & *Marc.* 8. Qui fieri ergo potest, vt Dan appelletur iam nunc a Moyse? Respondeo, monstrari hac appellatione post multos annos futura spiritum propheticum Moysis: quid si ab Esdra, aut propheta alia pro illis prioribus nominibus, quæ iam suo tempore prorsus exoleuerant, alia tunc vsurpari solita fuerint reposita, quod etiam cecidit in nomine Dan? Huic sententiæ propensiùs inclinat noster Perer. Mira celeritate Abraham præcurrens hostem nihil tale opinantem, aut timentem aggreditur. Cùm enim expeditos duceret famulos, dictóque obedientes, breuissimo tempore potuit iam longum iter conficere, vt suo aduentu hostium consilia anteuerteret. Vir enim obediens loquetur victoriam; vt habetur *Prouerb.* 21. Obedientia maximè in militia necessaria est; nec enim sine obedientia militum, aut castra locantur, aut acies ordinatur, aut prælium initur; aut quicquam boni succedit, vbi disciplina militaris non obseruatur. Clariùs id cernitur in religiosa quauis familia, quæ Domini exercitus est: vbi omnia decernuntur, ac fiunt, ex præscripto obedientiæ: nec propriis quis aut voluntatibus, aut commodis intendit animum, sed ad nutum solius obedientiæ se conformat, & effingit. Vnde hic Beda rectè commentatur: Qui fideliter (inquiens) vt promittit, iussis subditur diuinis, huius loquela ad victoriam perueniet, quia dum per obedientiam suam desideria vincere satagit, per iustitiam iudicis postmodùm victoriæ palmam percipit. Sic ille. Potissimùm in executione obedientiæ commendatur celeritas, qualem imperanti, & præeunti Abrahamo expediti famuli præstiterunt. Luculenter disserens D. Bernard. *serm. de virtut. obedient.* quartum gradum illius apponens; nempe obsecundare velociter. Velociter (ait) currit sermo Dei, & velocem habere desiderat sequentem. Vides enim quanta velocitate currit ille, qui dicit Psal. 118. *Viam mandatorum cucurri*? Fidelis obediens nescit moras, fugit crastinum, ignorat tarditatem, præripit præcipientem, parat oculos visui, aures auditui, linguam voci, manus operi, itineri pedes: totum se colligit, vt imperantis colligat voluntatem. Vide Dominum festinanter præcipientem, & hominem festinanter obedientem. Zachæe (inquit *Luc.* 19.) festinans descende, quia hodie in domo tua oportet me manere; & festinanter descendit, & excepit eum gaudens. Hactenus D. Bernard. Ita expeditos, ac veloces Dominus suos requirit famulos: Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos ignem vrentem, *Psalm.* 103. Vbi optimè Theod. Eosdem (ait) & spiritus, & ignem appellauit: potentiam & celeritatem per vtrunque edocens, quandoquidem spiritus natura acuta est; potens autem vis ignis. Sic ille. S. Augustin. explicat de viris spiritualibus, quos Dominus ad opus prædicationis mittit. Sic ait: Qui facit Angelos suos spiritus; id est, eos qui spiritales, & spiritus iam sunt, facit Angelos suos mittendo, vt prædicent eius Euangelium. Et ministros suos ignem flagrantem, nisi enim ardeat minister prædicans, non

Iosue 19.
Iud. 16.
Prou. 21.
Sine obedientia nec militia, nec religio consistit.
Beda.
Obedientia certa destinatur victoria.
S. Bern.
Obedientia executio velox.
Psal. 118.
Luc. 19.
Psal. 103.
Theod.
S. August.

A accendit eum, cui prædicat. Sic ille. Obserua quæso qualis esse debeat prædicator; nimirum vita Angelus, totus spiritus; amore in Deum, & proximos, non modò ignescens, sed ignis ipse consumens.

2. Hæc verò tam mira celeritas inde vel maximè oriebatur, quia omnes expediti sese itineri dederunt. Nec enim impedimenta legimus, cuiusmodi multa, & grauia solent esse in exercitu sarcinarum, cibariorum, vtensilium, vestium, quadrigarum; quæ quia nimis grauant, & impediunt exercitum, siue incedentem, siue depugnantem, aptissimè dici solent impedimenta. Nihil simile de Abrahami copiis narratur: sed hoc vnum, quòd numerauit expeditos. Nec planè, si grandibus commeatuum sarcinis onusti

B incederent, tanta velocitate hostem inopinatò comprehendissent. Venter quidem nimio cibo distentus, & mentem prægrauat, & pedes præpedit, & manus reddit elanguidas: contrà verò parsimonia, quinetiam ieiunio multa solent effici gloriosè. Quale est illud, quod egregiè obseruat Tertull. *lib. contra Psychic. cap.* 10. ad hunc modum. In Exod. 18. habitus ille Moysis aduersùs Amalech orationibus præliantis, vsque in occasum perseuerans, nónne statio fuit sera? Iesum Naue debellantem Amorrhæos standisse illa die existimamus, qua ipsis elementis stationem imperauit? Stetit sol *Iosue* 10. vt exaudiret Dominus hominem parem Solis, instantem tandiu in officio, stationem etiam sera longiorem.

C Sic ille. Quam eandem sententiam paucioribus ita reddidit S. Hieron. Inediam plusquam vnius diei victor exercitus protelauit. Vlteriùs progreditur Tertull. idem comprobans exemplo Saulis 1. *Regum* 14. Certè Saul (inquit) in prælio constitutus manifestè munus istud indixit: Maledictus homo, qui ederit panem ad vesperam, vsquedum vlciscar de inimico meo. Et non gustauit totus populus eius, & tota terra non prandebat. Tantam autem Deus præstitit autoritatem edicto stationis illius, vt Ionathas filius Saulis, quanquam ignarus ieiunationis, in serum definitæ, gustum mellis admiserat, & forte mox de delicto sit traductus, & vix per precem

D populi periculo exemptus: gula enim licèt simplicis reus fuerat. Hæc Tertull. Quòd si ad felices bellorum euentus conducit ieiunium, plus quidem multo ad cælum orationibus expugnandum; quod aliud bellum est longè gloriosius. In hoc argumento vnum vel alterum obiter perstringam ex ipsomet Tertull. Sic enim procedit. Sed & Daniel, cùm ieiunus in sacco, & cinere exomologesim Deo ageret: Et adhuc (inquit c. 9.) loquente me in oratione, ecce vir, quem videram in somnis initio, velociter volans appropinquauit mihi quasi hora vespertini sacrificij: hæc est statio sera, quæ ad vesperam ieiunans pinguiorem orationem Deo immolat. Idem

E *cap.* 7. dixerat: Per ieiunium Anna quoque ambiens vxor Helcanæ retrò sterilis impetrauit facilè à Deo inanem cibo ventrem filio implere, & quidem Propheta. Sic ille. Expediti, & succincti, non seculi opibus prægrauati serui Dominum, vti vernaculi Abrahamum, ad bellum contra hostes animæ sequuntur, summum est in diuitiis impedimentum. At illis (inquies) fiunt eleemosynæ, quibus tuta in cælum sternitur via. Benè. Sed vbinam diues misericors? Facilius (ait Dominus *Luc.* 18.) est camelum per foramen acus transire, quàm diuitem intrare

Parsimonia & ieiunium commendantur.
Tertul.
Exod. 17.
Iosue 10.
S. Hier.
Tertull.
1. Reg. 14.
Tertul.
Oratio vbi est ieiunio impetratio.
Dan. 9.
Luc. 18.

in regnum cælotum, & præmiserat iuueni diuiri: Omnia quæcunque habes, vende, & da pauperibus. Vbi luculenter S. Ambros. Magna vis, magnum pondus in verbis. Quibus enim verbis aliis vehementiùs exprimeret non debere iactare se diuitem in diuitiis suis, quàm talibus, quibus definitur contra naturam esse diues misericors? Sic Ambros. Quare hic sensus est huius loei ea mente (vt videtur) S. Ambros. Diues vt intret in regnum cælorum, necesse habet pauperibus de suis opibus misericordiam præstare; atqui natura ipsa videtur impossibile, vti diues sit misericors; ergo & moraliter loquendo fieri nequit, vt diues intret in regnum cælorum. Ac demum ea summo Dei beneficio & miraculo diues misericors est, vt per misericordiam erga pauperes aditum habeat in regnum cælorum. quod tamen miraculum ex merito paupertatis Christi Domini sæpè in Ecclesia cernitur. Sed heus tu, eur miraculum capectas vt intres in regnum cælorum. Nihil do victu soliciti famuli Abrahamum sequuntur, expediti hostem persequuntur, vt quibus mira inesset alacritas, & hilaritas, sine qua constare non potest laus obedientiæ. Hinc D. Bernard. *serm paulo ante indicato*. Tertius gradus est, hilariter obedire. Serenitas in vultu, dulcedo in sermonibus, multum colorant obedientiam obsequentis. Quis enim locus obedientiæ, vbi tristitiæ cernitur ægritudo? Ostendunt plerumque voluntatem animi signa exteriora, & difficile est, vt vultum non mutent, qui mutant voluntatem. Nubilosa corporis compositio, & facies tenebris obfuscata tristitiæ, deuotionem ab animo recessisse signant. Respice David ante arcam Domini hilariter saltantem, & quàm sapienter superbientis fœminæ reprimit indignationem. Sic Bernardus. Denique illud etiam admirationem mouet, quod in delectu habendo, in numerandis disponendisque ordinibus famulorum, atque eundo contra hostem nihil legimus prærerquam quòd numerauit expeditos vernaculos, & persecutus est. O insignem obedientiam! At è contrario multos (inquit D. Bernard.) videmus post præcipientis imperium multas facere quæstiones: cur, quare, quamobrem, sæpiùs interrogare; crebras ingeminare querelas: querere quare hoc præcipit, vnde hoc venit, quis hoc adinuenit consilium? Inde verba murmurationem, & indignationem sonantia, & redolentia amaritudinem. Inde frequens excusatio, simulatio impossibilitatis, aduocatio amicorum. Audi quid Dominus de simplici populo protestetur: In auditu auris obediuit mihi, *Psalm.* 17. Vt videlicet ostenderet, vno eodémque momento processisse, & imperantis imperium, & obsequium obsequentis. Hactenus Bernard.

S. Ambr.
S. Bern.
S. Bern. *Obedientiam quæ vitiant.*
Psalm. 17.

15. *Et diuisis sociis irruit super eos nocte.*] Strati passim iacebant nocturno somno consopiti Assyrij per agros more pecudum; sed stat sua cuique hora; nec diutiùs triumphare iniquissimi tyranni diuinitus permittuntur. Igitur Abraham, vt diuersi irruerent, diuisit suos in duos, tréſve cuneos; aut fortè, suos vernaculos à reliquis auxiliaribus copiis, quæ hinc inde se adiunxerant, diuisit, quô victoriam longè illustriorem, cum pauculis suis, sed expeditis tamen bellatoribus assequeretur. Infausta dehinc omnia cedunt Assyriis; fausta verò Abrahamo contra illos, at pro isto Deus & cum Deo pariter cuncta belligerabant. Enimuerò, vt egregiè obseruat Origenes *homil.* 4. *in Iosue.* Peccatori quidem omnis creatura hostis est, sicut de Ægyptiis scriptum est: Terra eos impugnabat, fluuius impugnabat, aër ipse impugnabat. Iusto autem, etiam quæ inaccessibilia videntur, plana efficiuntur, & procliuia. Mare rubrum iustus, tanquam per aridam transit. Ægyptius verò, si transire voluerit, submergetur; nec fiet ei aqua murus dextra, læuáque. Iustus etiamsi horribilem eremum ingrediatur, & vastam, cibus ei ministratur è cælis. Sic Origenes. Huc illud spectat Prouerb. 21. *Gaudium iusto est facere iudicium, & pauor operantibus iniquitatem.* Rectè Beda interpretatur hunc locum hisce verbis: Gaudet iustus, cùm bonis desudat operibus; quia sperat se propter hæc bonis remunerandum esse perennibus. At verò reprobi dum mala, quæ Dominum prohibuisse norunt, faciunt; quamuis luxuriæ suæ perpetratione carnaliter delectentur, mentis tamen pauore interno carere nequeunt, quia se mala perpetuò passuros pro his, quæ temporaliter malefecerint, non ambigunt. Sic ille. Neque verò lætantur semper improbi; eorum enim deliciæ interdum calamitatum amaritudinibus perturbantur, vt hic in Assyriis visum est. Iustis autem huius vitæ aduersa cedunt in bonum, vt Lotho & Abrahamo. Visitat Dominus tam reprobos, quàm prædestinatos, suis in hac vita flagellationibus; sed illi flagellati ampliùs obdurescunt, isti corripiuntur, etsi quid habent vitij, prorsus eluunt. Quis enim dicet, peccatum se non habere, sed omni ex parte mundum, ac purum esse? Isaias de seipso fatetur: *Polluta labia ego habeo*, cap. 6. Icciteo (inquit Orig. *hom.* 9. *in Leuit.*) carbo forcipe assumptus à Seraphim labia eius mundat: quibus solis se mundum non esse profitetur. Ex quo ostenditur, quòd vsque ad verbum tanquam peccatum eius inueniretur; ita quòd facto vel opere nullo peccauerit, alioquin dixisset: Quoniam immundum corpus habeo, vel immundos oculos habeo, vel immundas manus habeo, &c. Nunc autem, quoniam in solo fortasse sermone conscius sibi erat delicti illius, de quo dicit Dominus, quia etiam de verbo otioso reddetis rationem in die iudicij: pro eo quod difficile est etiam perfectis culpam vitare sermonis: icciteo indigebat etiam Propheta sola purgatione labiorum. Nos autem si redeat vnusquisque ad conscientiam suam, nescio si possumus aliquod membrum corporis excusare, quod non igne indigeat. Et Propheta quidem ab omnibus aliis mundus meruit, vt Seraphim sola eius labia purgaret. Nos verò vereor ne ignem, non membris singulis, sed toto corpore mereamur. Hæc Origen. Cæterùm adeò nobis salutaris est in hac vita huiusmodi visitatio, flagellatio, ignísque Domini, vt meritò dicere quisque debeat cum eodem Origene *hom.* 8. *in Exod.* Ego opto, vt dum in hoc seculo sum, visitet Dominus peccata mea, & hîc mihi restituat, & ibi dicat etiam de me Abraham, sicut dixit de paupere Lazaro ad diuitem: Memento, quòd recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala: nunc autem hîc requiescit, tu verò cruciaris. Propterea ergo cùm corripimur à Domino, esse non debemus ingrati: sed intelligamus propterea nos in præsenti seculo corripi, vt in futuro requiem consequamur; sicut Apostolus dicit: Cùm castigamur, à Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur.

Pec. atque omnis creatura hostis est.
Origen.
Prou. 21. *Iusti gaudiu internu, pauor improbis.*
Beda.
Tribulatio erudiuit & purificat iustos.
Isai. 6.
Origen.
Nemo mundus à vitiis.
Nec perfecti carent vitio linguæ.
Membris omnibus peccamus.
Origen.
Luc. 16.
Deus corripit in hac vita, vt parcat in æternum.
1. Cor. 11.

Ben Fernand in Gen. tom. 1.

Ita Origen. Operæpretium duco indicare hoc loco Lucæ, quod in Græco amplius habetur; nimirum: Recepisti bona tua in vita tua, τὰ ἀγαθά σου ἐν τῇ ζωῇ σου. Quam lectionem agnoscit & illustrat comment. D. Hieronym. *in 55. Isai.* Vnde miror cur in vulgata recens emendata non habeatur. Sic igitur infit. Abraham non ideo bona habuit, quia diues fuit, sed quia diuitiis benè vsus est. Et Lazarus non ideo mala sustinuit, quia cum egestate passus est tormenta morborum; sed malis, quæ putabantur in seculo, vera bona est consecutus. Vnde diues ille purpuratus recepit bona sua in vita sua, quæ illi erant bona, quia ea arbitrabatur bona. Et de Lazaro non econtrario dicitur: Recepit mala sua in vita, sed recepit mala in vita sua, quia mala non illi, qui patiebatur, sed aliis videbantur. Sic Hieronym. Quod quidem percommodè cecidit in præsentia, vbi diuini iudicij forma quædam videtur adumbrari; nimirum Abraham vicem Dei iudicis gerens Assyrios castigat, Lothum verò liberat. Illi triumpharant toto illo orbe victores; Loth autem iustus bello captus, in acerbissimam abigebatur seruitutem. Igitur commutantur rerum humanarum vices; mactantur iniqui, iustus eripitur, & domum redit auctus opibus, clarus gloria, & incredibili gaudio triumphans.

S. Hier.

De malis & bonis mundi malè impius benè iustus utatur.

Bonorum & malorum dispar exitus, & dispar vita.

4. *Et persecutus est eos vsque Hoba.*] Primò quidem internecionem hostium facere cœpit Abrahamus ad radices Lybani montis in oppido Dan, indéque consternatos ac fugientes victor est insecutus, incredibilem interim stragem, quà rueret efficiens vsque ad Hoba. Est autem Choba (vt scribit D. Hieronym. *lib. de locis Hebr.*) ad læuam Damasci. LXX. & Iosephus vocant Sobam, quæ Syriæ Sobal nomen dedit. Hebr. חובה *Chouah*. D. Ambros. *lib. 1. de Abraham, cap. 7.* nec numeri militum (de quo iam superiùs) nec nominis Chouah mysteria non euoluit; ait enim: Et numerus vitalis est. In ipsa enim vita, si credamus, in passione, in nomine Domini Iesu: nam hæc est nominis interpretatio huius, quod diximus Choba, id est, vita. Ipsa, & dextera Damasci pulchrè esse dicitur. Agni enim ad dexteram, hædi ad sinistram. Scit exercitata mens, quos ad prælium consummandum sibi adhiberet, quibus armis instrueret, quibus ducat vexillis. Non aquilarum præfert imagines, nec dracones, sed in cruce Christi, & in nomine Iesu progreditur ad prælium, hoc signo fortis, hoc vexillo fidelis. Hæc Ambros. Itaque vel solis dominicæ crucis, & Saluatoris symbolis armatus, & confisus Abraham decertauit, vicit, triumphauit. Quod verò non semel nomen sacrosanctum, & augustissimum (Iesus) ex Patrum sententia præferri diximus à sancto Abraham; in eo latet mysterium, vt Eucherius subnotauit; quia Iesu nomen per *iota* & *eta*, Græcis characteribus scribitur, qui Saluator interpretatur, in numero decem & octo exprimitur.

S. Hier.

S. Ambros. *Vita & victoria in cruce, & nomine Iesu.*

Eucher. Instit. l. 1.

5. *Reduxitque omnem substantiam.*] Optimè noster interpres vertit ex Hebræo רכוש *rechux*, substantiam; omnes scilicet facultates, quæ belli impetu cesserant Assyriis, direpta illa regione Pentapolitana. LXX. vertunt, τὴν ἵππον, equitatum Sodomorum. Sed minùs appositè, quàm in vulgata habetur, substantiam. Haud dubium est quin triumphanti similis redierit Abraham; cæsis, profligatísque Assyriis, cum infinita opum

A ac spoliorum copia, cum Lotho nepote, captiuísque omnibus, quorum erat innumerabilis multitudo. Sed præstat audire D. Chrysost. Rediit (inquit) magno, & præclaro triumpho insignis, & clara, ac plena voce prædicant, tubáque vocaliùs clamant, quòd non humana virtute, neque corporali robore, & illos fugarit, & victor euaserit: sed superna manu faciente omnia. Vides iustum per omnia fieri clariorem, & quotidie magis declarari Dei erga illum prouidentiam? Ita Chrysost. & multo quidem satius, quàm Iosephus, qui ad solam militum alacritatem facinus hoc prodigiosum refert. Quo B facto (inquiens) nemini dubium relinquitur, victoriam non in multitudine militum, sed in bellatorum alacritate consistere, & virtutem nulli numero succumbere. Quæ Iosephi sententia tunc certa omninò est, cùm ea pugnantium alacritas diuino præsidio nititur; sine quo pauculi illi homines, & fortè inermes, bellicosissimos, & numerosissimos exercitus profligare ac prosternere nullo modo possent. Quod perbellè intellexit Abraham, vt adnotauit D. Ambros. *lib. 1. cap. 3.* dum ait: Denique eos, quibus quinque regum arma cesserunt, cum paucis aggressus vernaculis triumphauit. Sed qui vincit, non debet arrogare sibi victoriam, sed deferre Deo. C Hoc Abraham docet, qui triumpho humilior factus est, non superbior. Sacrificium denique obtulit, decimas dedit. Hæc Ambros. Sed de hac oblatione decimarum inferiùs suo loco disserendum. Hinc videas, quàm multo plura, & illustriora recipiat à Deo etiam in hac vita, qui pro ipsius amore, atque obsequio sua paucula, & vilia contemnat. En Abraham, qui ad imperium Dei egressus fuerat de terra sua, qui peregrinando alienas oras peragrarat, nusquam consistens, in casulis habitans; penè solus cum parua manu famulorum prælium committit, ac debellatis quatuor regibus, profligatáque tota Chaldæorum potentia triumphum gerit omnium inter gentes maximè memorabilem. Quàm igitur certò nunc illud constat: Omnis D qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorem aut filios, aut agros, propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit, *Matth.* 19. Eadem Domini verba referens D. Marc. addit: Qui non accipiat centies tantum nunc in tempore, & in futuro seculo vitam æternam, *Marc. cap.* 10. Lucas verò: Et non recipiat multo plura in hoc tempore, & in seculo venturo vitam æternam, *cap.* 18. Luculenter D. Bernard. nobili quadam declamatione verba hæc Domini pertractat *tract. in, Ecce nos reliquimus omnia*, &c. Centuplum (inquit) accipiet; & vitam æternam possidebit. E Illud enim in via, hæc in patria est. Imò hæc patria, illud via. illud consolatio præsentis laboris, hæc futuræ felicitatis consummatio. Sic nimirum, & operariis huius seculi solet cibus in opere, merces in fine dari. Sic militantibus & stipendia ministrantur pro necessitate laboris, & nouissimè donatiuum maius erogatur pro quantitate laboris. Sic & filiis Israël donec terram promissionis intrarent, in deserto Manna non defuit. Et ab Ecclesia, post quæsitum regni cælestis aduentum, quotidianus panis petitur in oratione, quam ipse Saluator instituit. Hæc Bernard. Intelligit igitur in illa promissione (centuplum recipiet in hac vita)

S. Chrysost. *Triumphat de hostibus Abraham.*

Victoria non sine Dei præsidio comparantur.

S. Ambros.

Abrahã humilior post triumphum.

Deus largè remunerat, eos qui sua propter illum relinquunt.

Matth. 19.

Marc. 10.

Luc. 18. S. Bern. *Deus suis in hac vita dulcedinè, & in altera beatitudinem rependit.*

S. Bern.

multitu

multitudinem (adiungit) dulcedinis Domini, delicias caritatis, gloriam conscientiæ, pacem, & gaudium in Spiritu sancto. Siquidem donum, & pax est electis Dei, *Sap.* 3. pax vtique præsentis, & donum futuræ. Hæc gratia deuotionis, & vnctio docens de omnibus: quam expertus nouit, inexpertus ignorat. Vtinam hîc filiorum hominum concupiscentia vigilet, vtinam vel curiositas excitetur; probare libet, an hæc ita se habeant, gustare quid hoc absconditum manna sapiat, experiri quid sit hoc centuplum, quale gaudium in Spiritu sancto. Cras profectò respondebit ei iustitia sua, qui id studiosè quæsierit: confestim, vt gustauerit, videbit quàm suauis est Dominus; quoniam bonus non modò tenenti, sed & quærenti se, animæ speranti in se.

Sap. 3.
Dulcedo deuotionis ignota inexperty.

B Hactenus D. Bernard. Sed notandus diligenter est ordo à Domino præscriptus; vt priùs relinquamus, ac deinde recipiamus: nec enim recipiet, qui aotè non reliquerit. Quare sapienter idem Bernard. aduertit: Nemo ergo cùm se videt non omnia reliquisse, centuplum non accepisse, miretur. Pretiosa siquidem diuina consolatio est, nec omnino tribuitur admittentibus alienam. Sic nimirum sic vsque hodie cuius ad alias consolationes meos inhiat, & penitùs in caducis & transitoriis non renuit consolari, ipse sibi profectò cælestis subtrahit gratiam consolationis. Sic ille. De hac diuina consolatione mentibus iofusa interpretans Beda sic ait *ad* 10.

Priùs relinquandum pro Deo, dein recipiendum à Deo.
Cõsolatio Dei non tribuitur admittenti mundanam.

Beda

C *Marc.* Omnes, qui propter regnum Dei temporalia spernunt, etiam io hac vita persecutionibus plenissima, eiusdem regni gaudium fide certa degustant, atque in expectatione patriæ cælestis, omnium pariter electorum sincerissimā dilectione fruuntur. Sic ille. Hunc eundem locum expendens D. Gregor. *moral. cap.* 7. Centenarius (inquit) numerus decemplicato denatio fit perfectos. Hic itaque centuplum recipit, qui etsi nihil habuerit, ipsa tamen perfectione mentis iam in hoc seculo habere nihil quærit. Intelligit igitur sanctissimus Pater per centuplum in hac vita ipsammet paupertatem spiritus, qoa diues & contentus vir religiosus nihil de hoc seculo desiderat; quæ quidem summa felicitas hominis est, quem nulla cupiditas rerum humanatum solicitat; tormentum planè, quo filij huius seculi dies, & noctes lancinantur, & consumuntur. Eandem sententiam idem explicatiùs repetit *homil.* 18. *in Ezech.* hisce verbis. Nec enim sanctus quisque ideo terrena deserit, vt hæc possidere in hoc mundo multipliciùs possit; quia quisquis terreno studio terram relinquit, terram non relinquit, sed appetit. Sed per centenarium numerum perfectio designatur. Quia quisquis pro Dei nomine temporalia atqoe terrena contemnit, & hic perfectionem mentis recipit, vt iam ea non appetat, quæ contemnit. Centies recipit, quod dedit; qui perfectionis spiritum accipiens terrenis non indiget, etiamsi hæc non habeat. Ille autem pauper est, qui eget eo, quod habet. Nam qui & non habens, habere non appetit, diues est. Paupertas quippe in inopia mentis est, non in quantitate possessionis. Nam qui in paopertate benè conuenit, non est pauper. Hactenus D. Gregorius.

S. Gregor.

Paupertas spiritus mira felicitas.

S. Gregor.

Verè pauper, qui appetit.

6. Hæc omnia dulci qoodam verbo complexus Propheta dixit: Portio mea Domine, dixi custodire legem tuam, *Psalm.* 118. Vbi D. Am-

Psal. 118.

A *bros. serm.* 8. Dominus ipse mihi possessio, ipse meus fructus, ipse meus census, assumptus mihi, vel assumptus est à me. Cui portio Deus possessor est totius naturæ. Hanc portionem petrus habebat, cùm respondit mendico: Quod habeo, hoc tibi do. In nomine Iesu ambula, &c. *Act.* 3. Ad quæ verba D. Ambros. adiungit. Dic Petre, quid sit istud, quod habere te dicis, quia omnia, quæ habebas, te reliquisse dixisti. Ecce nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te: hoc est, non quæsiuimus, quæ seculi sunt; non quæsiuimus partem de possessionibus, sed te elegimus portionem. Christus ergo tibi portio est, Christus tibi possessio est. Illius nomen tibi munificum, illius nomen tibi est fructuosum, illius nomen tibi tributa dependit, & booa tri-

Verè diues omnium, cui Deus portio est.

Act. 3.
S. Ambr.
Iesu nomen thesaurus gratiarum.

B buta, non pecuniæ; sed gratiæ. Hæc Ambros. Meritò exclamat D. Hier. *in supradictum Psalm,* expendens locum *Act.* 3. O magnus thesaurus, ô felicium diuitiarum egregius cumulus; vt qui legem Dei custodit, & cuius Deus est portio, morbida curet infirmitatum. Similiter D. Aug. *conc.* 16. *in eundem Psalm.* Sicut (inquit) partes sibi eligunt homines in hoc mundo, aut sortiuntur, alius hoc, alius illud, vnde quisque viuat: ita quodammodo portio piorum Deus est, vnde semper viuant. Sic August. Igitur Dominus nostrorum officiorum fidelis, atque magnificus remunerator Abrahamum seruum suum ita reddidit gloriosum; vt eum, qui inter vernaculos

S. Hieron.

S. Aug.

C suos in conuallium recessibus motabatur, nunc celeberrimo bello victorem efficiat, ac de regibus triumphatorem. An non istud est centuplum etiam in hac vita recipere? Neque verò in solo Abrahamo veracem se ostendit promissio Dei: sunt etiam innumera huius veritatis testimonia hominum percelebrata sermonibus. Reduxitque omoem substantiam, &c. Non prætcribo egregiam D. Ambros. interpretationem hoius loci in sensu mystico iuxta versionem LXX. quam sequitur, & nos iam præmisimus. Sic enim *lib.* 2. *de Abraham, cap.* 7. *initi.* Reuocauit omnem equitatum Sodomorum, hoc

S. Ambr.
Mortificatio passionum.

D est, habenas tenuit, fræna rationis imposuit, reuocauit culpam, strauit errorem. Equus enim stare nescit, veloa ad impetum, ceruicem exaltans suam, hinniens ad libidinem. Quid tam simile peccati? feruet enim primo culpa impetu, & omnem recti cogitationem præuenit, motúque immaturo exilit, vt eam difficilè ratio reuocare possit. Fertur io præceps, & ascensorem eius proiicit in mare istud huius seculi, ceruice tumida recusans iugum correctionis. Et specialis quædam forma libidinis, quæ vocem mutet hominis, verba amantis corrumpat, suisque se prodat sermonibus. Hunc iustus redoxit equitatum, mores quoque declinantis conuertit, & ad se vo-

Libido equo persimilis.

E cauit, vt imitatores sui fierent, qui deflexerant, quia sensos nostri ad disciplinam mentis recurrunt. Substantiam quoque recipit: non patrimonium vtique significat, sed vitalem animæ substantiam, in qua sit pretiosus sensus, io qua fidelis sit alloquij splendor, io qua nostræ census subsistat spei. Hæc est enim vera nostra substantia, quæ est sapientiæ diues copiis, hæc immortalis substãtia, corporis autem, vel accedentium diuinus magis, quàm diuturnus vsus. Hæc Ambr. Atque vtinã hic triũphus, hæc passionum vitiosarũ compressio, cum tam gloriosa substantiæ immortalis opulentia in nobis inueniatur, dũ bella Domini contra hostes animæ gerimus.

Vitalis animæ substantia.

Bona corporis fugacia.

7. *Egressus est autem Rex Sodomorum in occursum eius, postquam reuersus est à cæde Chodorlahomor, & regum, qui cum eo erant in valle Saue, quæ est vallis regis.*] Magna quidem gloria victoris Abrahami, quòd reuertenti Rex occurrat acturus gratias pro aditis periculis, & gratulaturus de victoria strenuè feliciterque obtenta. Pulchrè D. Chrys. Attende (inquit) quanta sit virtus, aliquem diuino frui adiutorio. Rex peregrino & seni in occursum egreditur, & omnem honorem impendit. Iam enim didicerat, quòd nihil profit regni vtilitas ei, qui superno auxilio destitutus est; & quòd nihil potentius sit eo, qui manu Dei adiuuatur. Ita Chrys. Infidelis quidem rex erat iste, sed hoc facto prudentissimus, qui hominem optimè de se meritum vltrò ipse adit, salutat, extollit laudibus, & immortales ipsi gratias habet. Generosi animi, & verè regij est acceptum beneficium debita saltem gratiarum actione officiosissimè compensare; quod etiam ad noua subinde accipienda munera valde conducit. Christus Dominus, vt legimus *Ioan. 6.* miraculum illud quinque panum editurus gratias priùs egit. Vbi rectè Caiet. Describitur (inquit) gratiarum actio in patrando miraculo ad erudiendos nos, quòd petitio futurorum, ex præteritorum gratitudine consurgere debet. Sic ille. Diserta quoque ad eundem locum est explicatio Bedæ his-ce verbis. Egit gratias, vt & de perceptis cælitùs muneribus nos gratias semper agere doceret: & ipse quantum de nostris profectibus gratuletur, & de nostra spirituali refectione gaudeat, intimaret. Sic Beda. Et S. Chrys. Vt ostendat (inquit) ante cibum gratias Deo agendas. Idem illa verba ad Philipp. 4. *Cum gratiarum actione orationes vestræ innotescant apud Deum.* sic explicat: Ab animo grato, valdéque erga Deum affecto gratiæ Deo habendæ. Has preces Deus agnoscit; alias verò ne nosse quidem vult. Ita Chrys. Quàm gratus Domino Deo suo Dauid semper extitit! tunc maximè, cùm adduxit arcam Domini de domo Obededon in suam! Scribitur enim: *Cumque transissent, qui portabant arcam Domini sex passus, immolabant bouem, & arietem.* 1. Regum 6. Vbi subtiliter Caiet. Victimæ (inquit) Deo immolabantur pro munere, quod rex inceperat à Deo accipere, per accessum ad domum suam. O si reges tam prudenter agerent, quàm iste barbarus: nimirum, vt redeuntes è bello duces, si non obuiam eundo exciperent, quod indignum maiestate regia iudicant: at certè subintrantes aulam, & in genua procumbentes perhumaniter amplecterentur: Leones profectò, non homines ad malitiam solo suo vultu, risu, beneuolentiáque efficerent. Sed ô rem deplorandam! virgam reges præferunt: benè id quidem, vt puniant flagitia: sed vbi amor, vbi magnificentia, vt merita bonorum, ac fidelium virtutes debitis muneribus persoluantur? Virgam famulus Elisæi defuncto admouit puero, sed nihil profecit; at vbi Elisæus ipse corpori se mortuo adiunxit: Mox (ait Petr. Dam.) videns erigitur puer; quia is, quem terroris virga suscitare non potuit, per amoris spiritum ad vitam redit. Sic ille *lib. de contempt. secul. cap.* 28. Sapienter quidam: Timeri decet Cæsarem, at plus diligi. Memini hoc loco illius 8 *Reg.* 12. vbi Samuel sic ad populum: *Si non audieritis vocem Domini, erit manus Domini super vos, & super patres vestros.* Emphaticè transferunt LXX. τὸν βασιλέα, super regem; quia reges (inquit Caiet.) debent esse patres. Adde vnum regem, (vt

S. Chrys. Virtus quàm sit gloriosa. — *Ioan. 6.* — *Caiet.* — *Beda. S. Chrys.* — *Ad Phil. 4.* — *1. Reg. 6. Caiet. Gratitudo meretur noua beneficia.* — *Rex merita suorum persoluat.* — *4 Reg. 4. Petr. Dam.* — *1. Reg. 12. Reges exhibeant se patres.* — *Caiet.*

ponitur à LXX.) non vnius modò erga suos, sed multorum patrum instar esse oportere. Discant ergo reges à Rege regum, quem Protomartyr Stephanus inter opprobria insultantium, & lapidantium saxa intuitus exclamauit: Video cælos apertos, & Iesum stantem à dextris Dei, *Act.* 7. Quorsum stantem? stare eius, compati est. Respondet D. Greg. *in 1. Reg. cap.* 1. Est enim in Domino Iesu clementissimo mira compassio dolorum, & cruciatuum, quibus iusti pro ipsius nomine affliguntur. Et hæc erat illa Domini tristitia in horto pro Ecclesia sponsa, cuius persecutiones, & præsciebat, & acerbissimè dolebat. Quia (adiungit D. Greg.) non compati ei non poterat, quam mortis coniugem relinquebat, & crucis hæredem. Quorsum stantem? Vt solicitus (inquit D. Ambros. *Epist. ad Eccles. Vercel.*) iuuaret Athletam, quem & paratus coronaret; propterea sanctissimus Protomartyr (vt idem Ambros. obseruat *Epist.* 30.) lapidum non sentiebat ictus, non considerabat corporis vulnera, oculis Christo affixus, & illi adhærens. Quorsum stantem? vt stantem se in cruce pependisse, martyri suo in mentem adduceret, atque illum ad imitandum suæ patientiæ, & caritatis exemplum inuitaret; vt pro suis etiam ipse transgressoribus rogaret; quod & præstitit. Sic enim esse oportuit (inquit D. Cyprian. *serm. 3. de bono pat.*) primum martyrem Christi, qui martyres secuturus gloriosa morte præcurrens, non tantùm dominicæ passionis prædicator esset, sed & patientissimæ lenitatis imitator. Sic ille. Legimus autem: Et lapidabant Stephanum inuocantem, & dicentem: Domine Iesu suscipe spiritum meum: positis autem genibus clamauit voce magna: Domine ne statuas illis hoc peccatum. Nimirum (vt optimè Caiet. aduertit) pro se stans orauit, pro lapidatoribus autem positis genibus, vrgente caritate. Adde pro se inuocasse, pro lapidatoribus autem clamasse voce magna; vt efficaciùs pro inimicis, quàm pro seipso orasse videatur, quasi inimicorum causam, quàm suam sibi potiorem haberet. Rex Palæstinus fit ubuiam redeunti ex prælio Abrahamo, vt de victoria cæsorum hostium gratularetur: at rex cæli Christus Dominus suos martyres gratulabundus excipit victores in agone patientiæ.

8. Occursus iste regis fuit in valle Saue, quæ est vallis regis. LXX. vertunt, in campo regis Melchisedech. Chald. planiciem vacuam; ipse erat locus stadij regis. Seu in valle plana, quæ erat locus refrigerij regis. Nam שוה xauah Hebr. est adæquare, æquale esse. Credunt doctiores hanc eandem esse vallem, quæ superiùs appellata est Illustris ab eximia pulchritudine, atque amœnitate. Hæc autem incipiens à planicie media inter montes Gelboë, & Hermon, porrigebatur per omnem Iordanis decursum, vsque ad mare mortuum: imò & planicies, in qua ciuitates erant Sodomorum, ante subuersionem, in hac ipsa valle continebatur. Vide Borchard: 1. *p. cap. 6. num.* 9. Propè ciuitas erat Saue; vnde fortasse nomen est inditum valli. D. Hier. existimat hanc vallem esse illam, quam Palæstini suo tempore appellabant Aulonem immensæ longitudinis, ac miræ pulchritudinis: vbi nobiles ac frequentes visebantur vrbes, quà Iordanis molliter defluens in mare se condit mortuum, de quo suprà disputatum est. Dicitur vallis regis, vel quòd in ea parte vallis, vbi rex occurrit Abrahamo Melchisedech, prædium habebat; vel quòd in eam

Act. 7. S. Greg. Mira in Christo compassio suorum seruorum. — *S. Ambros. Christus suos in agone iuuat, & solatur.* — *S. Cyprian. S. Stephanus Protomartyr.* — *Caiet. Mira caritas Stephani erga inimicos.* — *Borch.* — *S. Hier.*

eam rex ad recreationem, lusúmque animi, atque adeò ad stadij cursúsque exercitationem cum aulicis itare solebare vel quòd ipsa propter suam pulcbritudinem rege digna videbatur. Vtinam nobis Dominus ex hac vita abeuntibus occurrat in valle illustri plana, regia: hoc est, in vita, pariterque in morte illustrissimis decorata meritis! Vtinam etiam in valle regia noster hic fiat cum Domino occursus: in illa scilicet pulcherrima, & amœnissima virgine, quam scitè Bern. vallem dixit, tum propter humilitatem in oculis suis, tum etiam quia in eam ex monte diuinitatis omnium gratiarum torrentes defluxerunt. In hac valle fit obuiam Domino, qui in protectione matris Dei moritur: cuius pulchritudo nostrorum scelerum fœditatem, cuius amœnitas nostram ariditatem ante oculos Iudicis Filij sui occultabit: cuius merita precésque nobis licèt indignis, æternam salutem impetrabunt. Exaudi ergo nos piissima Domina: Quia proculdubio (inquit D. Ansel. *de excel. virg. c. 12.*) benignissimus Filius tuus Dominus noster Iesus Christus erit ad concedendum quicquid voles, promptissimus, & exaudibilis. Tantummodo itaque velis salutem nostram, & verè nequaquam salui esse non poterimus. Sic Anselm. Agnoscit certè (ait S. Bernard. *super, salu. reg.*) & diligit diligentes se, & propè est in veritate inuocantibus se; præsertim his, quos videt sibi conformes factos in castitate, & humilitate: si tamen caritatem adiecerint; & totam spem suam, post Filium suum in ea posuerint, & toto corde quæsierint orantes, & frequenter dicentes: Subueni Domina clamantibus ad te iugiter. Ita Bernard.

Occursus Domini in morte iustorum.

S. Maria vallis regia.

S. Anselm.

S. Maria certè & præstò adest suis fidelibus.

S. Bern.

SECTIO VI.

At verò Melchisedech Rex Salem.

S. Hier.

1. FAmosissimam (vt appellat D. Hieronym. *Epist. 126.*) aggredimur disputationem. Nec vlla toto hoc lib. Genes. cùm propter dignitatem historiæ, tum propter ipsius apud Doctores celebritatem, æquè nobilis ac memorabilis tractari solet: nimirum de Melchisedech primo inter mortales cum regali diademate pontificias infulas, cum regno sacerdotium simul gerente. Longissimum foret, si sigillatim opiniones & argumenta Doctorum, quæ hoc loco afferuntur, vellem recensere. Videat studiosus præcipuè nostrum Pererium, qui maximè omnium accuratam, & eruditam, in qua nihil desiderari possit, ad hunc locum Genes. instituit tractationem. Hoc vnum efficiam, vt missis interim disputantium controuersiis, vtpote ad scholasticam palæstram aptioribus, ea compendio perstringam, quæ magis firma, ratáque, & probata videbuntur. Ac primùm quidem statuo tanquam indubitabile Melchisedech hominem verum fuisse, non verò naturam quandam cælestem, aut diuinam, multóque minùs Spiritum sanctum, aut Filium Dei. Nullum enim est tam absurdum, atque ridiculum figmentum quod ab stultitia hæreticorum non oriatur. Maior difficultas, qua de gente nationéque extiterit Melchisedech? Percelebris Hebræorum sententia est, quam è nostris plerique amplectuntur, fuisse Sem filium Noe. Neque obesse potest huic opinioni, supputatio annorum. Cùm enim Sem vixerit sexcentis annis, & tempore diluuij fuerit centum annorum: potuit attingere hunc annum, qui fuit octogesimus secundus ab ortu Abraham, & à diluuio quadringentesimus quartus, atque adeò tunc agebat Sem quatuor supra quingentos annos: restabántque adhuc, vsque ad illius obitum nonaginta, sex aut nonaginta octo, aut secundùm Pererium centum viginti, & hoc quidem in supputatione annorum iuxta literam Hebraicam, ac Latinam editionem: nam in Græca nullo pacto id fieri poterat; sed error est in Græcorum numeris. Hanc opinionem (etsi propter autoritatem multorum è Christiana Ecclesia doctorum, probabilis esse videatur) minùs tamen approbo, eo quòd ab hostibus Christianæ ipsius Ecclesiæ primò inuenta tradítáque fuerit. Nimirum ita opinantur Hebræi, eo quòd iniquo animo fuerant hominem aliquem de gentili populo, & suæ genti extraneum videri dignitate regia, simúlque sacerdotali magis præcellentem, quàm illorum parens; & autor Abrahamus extiterit: atque hunc ab illo benedictum, illi hunc decimas spoliorum voti, ac religionis ergò persoluisse. Vnde sapientissimè D. Cyrill. Alex. hanc opinionem coarguens sic effatur. Non possum non mirari, quòd ob nimiam in Abraham venerationem tantùm à veritate aberrent. Sed rumpantur hostes inuidia. Noster est Melchisedech. Dicebat enim tam egregium Christi sacerdotis, simúlque regis exemplar non in Hebræo, sed gentili homine adumbratum fuisse: quandoquidem regnum & sacerdotium Christi, non in Iudaico populo, sed in Christiano è gentibus conflato esset vsque ad finem mundi permansurum.

Hæreticorum figmenta ridicula.

Inuidi Hebræi malè fingunt Melchisedech fuisse Sem.

S. Cyr. Alex.

2. Aduersatur illi opinioni locus Pauli ad Hebr. 7. qui sic habet: *Melchisedech Rex Salem sacerdos Dei summi, qui obuiauit Abrahæ regresso à cæde regum, & benedixit ei; cui & decimas omnium diuisit Abraham; primùm quidem qui interpretatur rex iustitiæ; deinde autem, & rex Salem, quod est rex pacis, sine patre, sine matre, sine genealogia, neque initium dierum, neque finem vitæ habens, assimilatus Filio Dei, manet sacerdos in perpetuum.* Hæc Apostolus; quæ Sem filio Noe haudquaquam conuenire possunt: huius enim in diuinis literis, genus, parentes, initium finísque dierum explicatissimè traduntur. Respondent binomium fuisse hominem, & verè quidem sub nomine Melchisedech nullam fieri mentionem illius generis, vitæ, atque mortis: licèt sub nomine Sem ea omnia memorentur. Sed vnde quæso probare possunt duo ista nomina eiusdem hominis? Enimuerò si Hebræis, ad quos Paulus scribebat, apertum erat hominem fuisse Sem filium Noe, atque adeò eius genealogia, & chronologia illis habebatur notissima: quî posset Apostolus in tam leui nominum ratione tantum mysterij pondus collocatum prædicare. Quónam pacto etiam Moyses, si Melchisedech fuisset Sem filius Noe, idipsum silentio præteriisset; cùm ita foret historia longè commendatior propter antiquitatem, & autoritatem filij Noe: multúmque valeret ad splendorem Hebræorum, qui tam illustri parente, nimirum rege, ac pontifice nobilitati gloriarentur? Neque verò omnes, ac nobiliores Hebræi eam sententiam tradiderunt: nam inter illos duo vetustissimi, atque doctissimi, Iosephus, & Philo Melchisedech fuisse indicant hominem Iudaicæ genti extraneum, ac

Ad Heb 7. Locus S. Pau. de Melchisedech non conuenit Sem.

Melchisedech Chananæum tradunt Iosephus, & Philo.

Ioseph.

gentilem, vtiqoe Chananæum. Verba Iosephi *lib. 7. de bello Iudaico, cap.* 18. sunt hæc. Primus Solymæ conditor fuerat Chananæorum dynasta, qui patria lingua iustus appellatus est rex; erat quippe talis. Ideoque sacerdotium primus Deo exhibuit, & fano primùm ædificato Hierosolymam ciuitatem vocauit; cùm antè Solyma vocaretur. Sic ille. Vera igitur sententia est Melchisedech fuisse de populo gẽtili, & Chananæo. Hanc astruit Irenæus Hippolytus, Eusebius Cæsariens. Eusebius Emyssen. Apollinar. Eustathius, quos refert D. Hiero. *Epist. ad Euagrium.* præter hos Epiphan. *lib. 2. contra heres. 55. heres.* sic ait: Samaritæ putant Melchisedech esse ipsum Sem filium Noe; ridiculi antem etiam ipsi inueniuntur. Erat enim hic filios alienigenarum illo tempore in campestri regione Sabæ habitantium. Theod. *qu.* 63. Verisimile (inquit) est Melchisedech esse de illis gentibus, quæ tunc Palæstinam incolebant. Procop. in hanc sententiam ita disserit hoc loco. Quidam admodum stultè opinantur Sem esse Melchisedech. Cùm enim Sem orientalis pars orbis obuenisset, quomodo inuasisset terram Chamo destinatam? Hæc ille. Optimum sanè argumentum: etenim Sem, & eius posteris à patre Noe in distributione orbis vltra Euphratem regiones Asiæ sunt attributæ: Palæstina verò Cham, & eius posteris cessit; quî ergo fieri potuit, vt Sem proprio solo derelicto, in alienum irruperit, & inter Chananæos regnauerit; cùm totam penè Asiam habitandam susceperit? Egesippus Chananæum fuisse affirmat. Similiter Suidas. D. Dionys. Ariopag. *lib. de cælest. Hier. cap. 9.* docens moltos ex gentilibus ante legem Moysis ad Dei veri cognitionem cultúmque opera Angelorum adductos; nempe (adiungit) & aliis gentibus (præter Hebræos) ex quibus, & nos ad immensum diuini luminis pelagus ex præteriti erroris cæcitate respirauimus; non præfuerunt alieni aliqui ij, sed vnum illud omnium, ac singulare principium: ad quod sanè obsequentes, ducebant Angeli præfecti singulis gentibus. Considerare libet Melchisedech illum carissimum Deo, qoi non inanium deorum, sed altissimi æterniqoe Dei sacerdos fuit. Hæc Dionys. Quinetiam hæc eadem veritas non obscurè colligitur ex verbis Apostoli ad Hebr. 7. *Cuius generatio non annumeratur in eis, decimas sumpsit ab Abraham.* Hoc est, cuius genus, & gens à genere, & gente Hebræorum prorsus diuersa est. seu (vt exponit D. Ansel.) nullam consanguinitatem habere cum eis refertur. D. Thom. & Caiet. Quia ipse non erat ex genere Abrahæ. Theophylactus: Quippe qui alienigena fuit. In Græco ad verbum habetur ὁ δὲ μὴ γενεαλογούμενος ἐξ αὐτῶν, cuius genus non recensetur ex eis; id est, cuius genus non pertinet ad Hebræos. Translatio Syriaca habet; qui scriptus non est in genealogiis eorum. Igitur Melchisedech Chananæum fuisse pro indubitato habendum est, quod egregiè demonstrant ex nostris viri doctissimi, & diligentissimi. Salmer. *in 7. ad Hebr.* Riber. *ibidem.* Perer. & Delrio *in 14. Genes.*

Irenæ.
Hippol. Eusebius Cæs.
Euseb Emyss.
S. Hieron.
Melchisedech non est Sē, sed dynasta Chananæus.
Epiph.
Theod.
Procop.
Egesipp.
Dion.
Procop.
Suidas.
Ex gentibus semper nonnulli verū & vnū Deum adorabant.
Ad Hebr 7.
S. Anselm.
S. Thom.
S Anselm.
Caiet.
Theophyl.
Salmer.
Riber.
Perer.
Delrio.

3. Cæterùm, quia locus Epist. ad Hebr. quo maxime illustratur iste, de quo præsens est commentatio ad 14. Genes. nonnulla continet, quorum dilucidior explicatio ad nostrum commentarium necessaria prorsus est, illa breuiter enucleabo. Atque inprimis dicitur à Paulo Melchisedech sine patre, sine matre, sine genealogia; neque initium dierum, neque finem vitæ habens. D. Chrysostom. Theoph. Anselm. *in 7. ad Hebr.* D. Ambros. *lib. de iis qui mysteriis initiantur, cap.* 8. Gregor. Nazianz. *ad finem orat. 4. de Theologia*, & reliqui fere tam Latini, quàm Græci expositores existimant hoc significari, quòd Christus secundùm diuinam naturam non habeat matrem, secundùm humanam verò careat patre: sine genealogia etiam ideo dicatur; quoniam iuxta *Isai.* 53. generationem eius quis enarrabit? Nam & Pater eius, & modus, quo à Patre procedit, est inexplicabilis: atque humana etiam generatio Dei hominis ex matre semper virgine à nulla potest creatura, vel comprehendi, vel explicari. Aut, vt exponit D. Anselm. sine genealogia, idest, sine generatione filiorum, quia Christus filios carnis non habuit, sed sine sobole, sine aliqoa successione carnali permanet: siue quia patres aliquos in diuinitate non habuit præcedentes. Sic Anselm. Quare (adiungit) sacerdotes noui Testamenti non pro parentum nobilitate, sed pro vitæ suæ merito sunt eligendi: nec attendendum, quos parentes habuerint, sed cuios meriti sunt. Hæc ille. quam doctrinam optimè tradit summus & sanctissimus pontifex Leo *serm. 2. in anniu. de Assump.* hisce verbis. Cùm huios diuini sacerdotij sacramentum etiam ad humanas peruenit functiones, non per generationum tramitem currit, nec quod caro & sanguis creauit eligitur, sed cessante priuilegio patrum, & familiarum ordine prætermisso, eos rectores Ecclesia accipit, quos Spiritus sanctus præparauit, vt in populo adoptionis Dei, cuius vniuersitas sacerdotalis atque regalis est, non prærogatiua terrena originis obtineat vnctionem, sed dignatio cælestis gratiæ signat antistitem. Hæc Leo Papa. Hinc etiam edocemur, vt Episcopi, ac Sacerdotes, in obeundo suo munere nec patrem, nec matrem agooscant; nec illis sanguis, aut caro dominetur; quem ego arbitror spiritum principalem, quod Dauid confirmari à Domino supplicabat; Spiritu (inquiens) principali confirma me, *Psalm.* 50. Vbi D. Chrysostom. *homil. de Spirit. sancto, tom.* 5. Petit Dauid spiritum, quo dominetur, & sit princeps affectionum. Profectò vt pauperum habere curam: sic nullo rerum humanarum studio, nec propinquitatis adduci mouerique debent rectores Ecclesiæ, in suorum munerum administratione. Audi D. Bernard. *Epist.* 100. Hoc planè decet Episcopum, nobilitat dignitatem; si quem ministerium prohibet esse pauperem, administratio probet pauperum amatorem. Nun enim paupertas virtus reputatur, sed paupertatis amor, &c. Præterea sine genealogia dicitur: quia (addit S. Anselm.) noui Testamenti Sacerdotes, & ministri altaris vxores habere non possunt: quas si habere voluerint, profiteantur se esse Sacerdotes Iudaicæ institutionis, non Christianæ. Sic Anselm. Qui etiam explicat: sine genealogia, hoc est, sine generatione filiorum. Vnde fortasse data est occasio Suidæ, & D. Ignat. *Epist. ad Philadelp.* affirmandi fuisse Melchisedech tota vita castum & virginem; sed non firmo nituntur fundamento.

S. Chrysost.
Theoph.
S. Anselm.
S. Ambr.
S. Gregor. Nazianz.
Quomodo Christus sine genealogia.
Isai. 53.
S. Anselm.
Ad Sacerdotium non nobilitate, sed vita merito sunt eligendi.
S. Leo.
In regimine non habenda ratio carnalis cognationis.
Psal. 50.
S. Chrysost.
S. Bern.
Episcopū nobilitat pauperum sustentatio.
S. Anselm.
Suidas
S. Ignat.

4. Nihilominus contra istam communem interpretationem, sic aliquis incurret. Quid hoc refert de vtraque Christi generatione inexplicabili, cùm reuera Patrem & matrem habeat? Deinde nónne genealogia est parentum & maiorum diductio; nónne generatio Christi

Domi

Domini refertur ab Euangelistis, vbi aui, maiores, pater putatitius, veraque mater nominatur? An non etiam generatio ipsius diuina memoratur
Marc. 1. *Marc.* 1. vbi sic orditur: *Initium Euangelij Iesu Christi filij Dei?* Et multo hæc eadem vberius,
Ioan. 1. & explicatius scribitur à Ioanne: *In principio erat verbum*, &c. Igitur Christus Dominus non benè dicitur esse sine Patre, sine matre, sine genealogia; nec in eo rectè assimilatur Christo Melchisedech.
Riber. Respondet eruditissimus Ribet. Dicendum est Melchisedech non fuisse typum Christi Domini in eo, quòd neque initium dierum, neque finem vitæ habet; quòd maximè conuenit Christo. Sed vt ille introduceretur in Scriptura, sine initio & fine dierum, oportuit, vt neque pater eius, neque mater nominaretur, neque eius genealogia scriberetur; si enim, aut parentes, aut aui eius nominarentur, iam ex eo constabat cum principium dierum habuisse, quoniam non potuit esse, antequam ab illis gigneretur; & intelligeretur similiter finem vitæ habuisse, sicut & illi habuerunt, à quibus genitus est. Hæc Ribera. Neque verò in hac expositione, quæ optima est, quis moueatur quòd inde videantur superuacanea verba illa Apostoli introducentis Melchisedech, sine patre, sine matre, sine genealogia. Vt enim eruditè scripsit D. Augustin. *lib.* 16. *de ciuit. cap.* 2.
S. Aug. *Non omnia in Scriptura aliquid mysterij significant.* Non omnia, quæ gesta narrantur, aliquid significare putanda sunt: sed propter illa, quæ aliquid significant, etiam ea, quæ nihil significant, attexuntur; solo enim vomere terra proscinditur, sed vt hoc fieri possit, etiam cætera aratri membra sunt necessaria. Sic Augustin. Quam regulam sæpiùs obseruandam monet in
Maldon. Riber. parabolis Euangeliorum noster Maldon. Perinde igitur est (inquit Riber.) ac si diceret Apostolus: Melchisedech introducitur in Scriptura, sine patre, sine matre, sine genealogia; vt ita intelligeretur initium, & finis vitæ eius, & aptiùs typum gereret Sacerdotis æterni Christi, qui in Sacerdote mortali significari non potuit, nisi tacerentur omnia, quæ eius mortalitatem
S. Chrys. indicare possent. Sic ille. Itaque (sicut Chrysostom. ait) initium dierum aut finem Melchisedech nescimus; quia hoc scriptum non est; initium verò, aut finem dierum Filij Dei nescimus, quia non habet. Ita Chrysostom. Certum etiam est, in Scriptura, non genealogiam, non parentes multorum referri, de quibus obiter mentio fit, cuiusmodi se habent omnes isti reges, de quibus hoc 14. cap. agitur; qui ex occasione historiæ de Abrahamo institutæ, afferuntur in medium.

Salmer. 5. Salmer. ad locum Pauli explicatum contendit Melchisedech non fuisse nomen proprium, quòd etiam Abulens. & Caiet. asseue-
Abul. Caiet. rant; sed commune omnibus regibus, qui in Salem imperabant. Eo autem nnuntur, quòd reges ea tempestate ex ciuitatibus, quas regebant, cognomentum mutabantur; vti Adonisedech *Iosue* 10. Rex Hierusalem, qui interpretatur, Dominus Salem. Adonibezech *Iud.* 1. Dominus oppidi Bizech. & Abimelech Rex Geraræ, *Genes.* 22. Quare Melchisedech erat cognomentum regum Salem, vti Cæsaris nomen commune est Romanis Imperatoribus, Abimelech regibus Geraris, & Pharao Ægypti regibus. In hac sententia benè aduertunt illius assertores, Melchisedech vnam tantùm esse dictionem, vt Achimelech, licèt ex duabus Mel-

A chi, & Sedech, compositam, seu (vt loquitur
Caiet.) ex tribus, Rex, meus, iustitiæ: tali Caiet.
siquidem titulo decorabant Salemitæ regem suum. Sic ille. Iuuari nonnihil videtur hæc opinatio à fonte Hebræo, in quo sic legitur, *vmalchi sedeq melech salem*, Rex meus iustitiæ. Quæ dictiones separatæ ponuntur; quomodo ergo vnum proprium constant nomen? Aliud igitur nomen habebat proprium Rex ille, quem sui tamen ob insignem in administrando æquitatem, & vt erga regem omnium amor demonstraretur, appellabant, Rex meus iustitiæ, vt qui singulis esset rex, singulis iustus. O felicem Rempubl. perbeatum regnum, in quo singuli
verè possent dicere מלכי צדק *melchi cedeq*, Rex *Rex Adecsisse iustus*
meus iustitiæ! Verus ille rex iustitiæ, qui (vt *S. Ambr.*
B eleganter eum describit D. Ambros. *Apolog.* 2. *Dauid, cap.* 3.) putat sibi quod non decet, non licere; qui se legibus obstringat suis: & quod per iustitiam non licet, nec per potestatem licere agnoscat. Non enim soluit potestas iustitiam, sed iustitia potestatem; nec legibus solutus rex est; sed si peccat, leges suo soluit exemplo. Sic
Ambros. Melech, rex meus, qui amet, ame- *Regis virtus exemplum est legis.*
túrque, non tyrannico ritu aut alios opprimat, aut ab aliis odio habeatur; qui nihil à suis per vim extorqueat. Icirco aquam putei Bethlehe-
mitici tanto periculo suorum comparatam sa- 1. Reg. 23.
pientissimus rex Dauid noluit bibere, prospi- *Regis amor erga ues.*
ciens (inquit D. Ambros. 1. *Apolog. cap.* 7.) ne cui S. Ambros.
regum bibendi vsus alienis periculis quæreretur.
C Noluit bibere, eo quòd aquâ tot virorum quæsita sanguine suauitatem bibendi habere non posset, quæ propositæ mortis horrore constaret. Hæc Ambros. Quid si Melchi à Deo dictum intelligatur, quasi Deus ipse appellet suum regem, qui sit rex iustitiæ? vti Christus Domi-
nus dixit Psalm. 2. *Ego autem constitutus sum rex* Psal. 2.
ab eo super Sion, montem sanctum eius, prædicans præceptum eius. Vtique præceptum, & legem iu- *Vbi iustitia, ibi pax.*
stitiæ regibus propriam intelligit. Ex quo benè sequitur Rex Salem, hoc est, rex pacis. Etenim regnum, in quo iustitia viget, & dominatur, pace fruitur felicissima. Salomon dum rex erat Dei, ac virtutem colebat; & nomine, &
D reipsa insignem prætulit pacem: at vbi à Deo recedens summam admisit iniustitiam, diuinos honores vanissimis gentium idolis attribuens;
multos actutum habuit aduersarios, 3. *Reg.* 11. 3. Reg. 11.
Alad, Razon, Ieroboam. Nec id mirum: vt enim
aduertit Theodoret. *q.* 33. priuatus diuina pro- Theod.
uidentia facilè patuit inimicorum insultibus. Planè Deus constituit in regno pastorem ouibus, non lupum, non leonem; quòd si rex aduersùs Deum summum gregis pastorem rebellet, vel graui, & tyrannico imperio diuexet miseros, vel nefario vitæ suæ exemplo eos ad peccandum inducat, quid fiet misero gregi aliud, quàm
quòd de impij regis Aehab, exercitu ac populo *Regis prauitas causa stragis.*
E dixit Micheas Propheta? Vidi cunctum Israël dispersum in montibus, quasi oues non habentes pastorem, 3. *Reg.* 22. Vbi egregiè Theodor.
qu. 65. Per hæc ostendit, quòd regis prauitas cau- 3. Reg. 22. Theod.
sa sit stragis. Nam si bonum, ac pium habuissent pastorem, vi superassent hostes. Sic ille. Deni-
que (vt rectè aduertit Clem. Alex. *ad finem Strom.* Clem Alex.
4. disserens de Melchisedech.) Vniuoca sunt iustitia, & pax. Non quòd vnum idémque significent, sed quòd indiuiduæ comites esse videantur. Longè tamen verior sententia, quæ & communior astruit Melchisedech nomen compositi

positum ex his tribus dictionibus proprium esse regis illius, de quo præsens narratur historia. Qui quidem, vbicunque in Scriptura memoratur, non alio, quàm Melchisedech nomine dicitur, vti *Psalm.* 109. *& ad Hebr.* 7.

Psal 10. Ad Heb 7.

6. *Rex Salem.*] Hebt. מלך שלם *melech xalem.* Quæstio est valdè celebris, quænam fuerit ista Salem? Duplex enim ciuitas huius nominis extitit: vna Salem iuxta Scythopolim, & fluenta Iordanis in regione Sichimorum, & in terra Chanaan: cuius vrbis fit mentio infrà *cap.* 33. *&* *Ioan.* 3. dicitur Salem. Huius Salem regem fuisse Melchisedech multi, & graues affirmant doctores. Omnium maximus in exponendis sacris literis D. Hieron. ita scribit *Epist. ad Euagr.* 126. Vrbs Salem non vt Iosephus, & nostri omnes arbitrantur, est Hierusalem, nomen ex Græco Hebraicóque compositum, quod absurdum esse peregrinæ linguæ mixtura demonstrat. sed est oppidum iuxta Scythopolim, quod vsque hodie appellatur Salem: & ostenditur ibi palatium Melchisedech ea magnitudine ruinarum veteris operis ostendens magnificentiam. De hac Salem *Genes.* 33. scribitur. Legimus quoque in Euangel. *Ioan.* 3. Ioannem baptizasse in Enon iuxta Salim, quia multæ ibi erant aquæ; nec refert vtrùm Salem an Salim nominetur, cùm vocalibus in medio literis perrarò vtantur Hebræi, & pro voluntate lectorum, atque varietate regionum eadem verba diuersis sonis atque accentibus proferantur. Hæc D. Hieron. Idem *de locis Hebrai.* Sichem (inquit) & Salem, quæ Latinè, & Græcè Sicina vocata est, ciuitas Iacob, nunc deserta est; ostenditur autem locus in suburbanis Neapoleos iuxta sepulchrum Ioseph, quam subuertit Abimelech, & seminauit in ea Salem, *Iud.* 9. Postea verò instaurata est à Ieroboam 3. *Reg.* 12. & sita est in finibus tribus Ephraim. Sic ille. Hoc rursus Epistol. indicata confirmat ad hunc modum. Considerandum quoque est, quòd Abrahæ à cæde hostium reuertenti, quos persecutus est vsque Dan, quæ hodie Paneas appellatur, non in via Hierusalem occurrerit, sed Salem oppidum metropoleos Sichem in eo itinere fuerit, &c. D. Ansel. *ad* 7. *Hebr.* locum D. Hier. adducit, & sequitur D. Epiphan. *tom.* 1. *hæres.* 55. vtramque memorans Salem, incertum relinquit, vtrius fuerit rex Melchisedech; nec id ad mysterium pertinere arbitratur. Hieronymum sequuntur Eugub. & alij. Fateor mihi non displicere hanc sententiam, & argumentum à loci opportunitate adductum validius mihi videri, quam vt aduersæ opinionis assertores facilè euincant. Nihilo tamen minùs celebrior sententia multo est, quæ Salem dicit esse Hierusalem. Et quidem Chaldæa paraphrasis vertit hoc loco: Rex Hierusalem. Iosephus, Hebræique vnanimi consensu idem astruunt. D. Cyrill. Alex. *lib.* 5. *in Genes.* Salem (inquit) Iudææ ciuitas, Hierusalem in præsentia appellatur. Procop. huic parti magis propendet. omninò pro ea pugnant Abulens. Isidor. Clarus. Masius *in* 10. *Iosu.* Riber. *in* 7. *ad Hebr.* Salmer. *ibidem.* Perer. Delrio. Primò igitur, vt refert D. Hieronym. ex antiquis Patribus, asserúntque Procop. Eugub. & complures alij, dicta est Salem, postea Iebus, deinde composito nomine Iebusalem, denique melioris soni gratia Hierusalem, Solyma, Hierosolyma, de qua in Psalm. 75. *Factus est in pace locus eius, & habitatio eius in Sion.* in pace, Hebr. בשלם in Salem. Quæ verò illa sit, statim indicatur, cùm dicitur Sion, hoc est, Hierusalem, cuius mons celeberrimus, in quo arx & palatium Dauid, Sion vocabatur. Egesipp. 3. *de excidio Hierus. cap.* 9. & Isidor. *lib.* 15. *Etymolog. cap.* 2. non solùm dicunt Salem esse Hierusalem, sed etiam à Melchisedech conditam; quod scripsit Ioseph. *lib.* 7. *de bello, cap.* 18. Eupolemus apud Euseb. *lib.* 9. *de præpar. Euang. cap.* 4. tradit, Abraham reuertentem ex hostium cæde acceptum esse liberaliter à Melchisedech in vrbe Algariza: quæ vox Latinè sonat montem Altissimi, & sine dubio significatur Hierusalem in altissimo monte, qui præcipuè ac singulariter sacer Deo erat, ædificata. Dicitur enim Psalm. 2. *Super Sion montem sanctum eius.* Quod verò attinet ad ruinas palatij Melchisedech; dicimus incredibile esse tandiu illas durasse, vulgíque illam esse triuialem opinionem vetustissimos semper suarum rerum natales, & primordia confingentis. Et cur ea quæso tam præclari regis vestigia Iosephus diligentissimus antiquitatum omnium suæ patriæ, suo etiam tempore, gentium traditionibus contestata silentio præterinit? Quod verò de itineris opportunitate affertur, ita diluitur à Ribera. Cùm Abraham eo tempore habitaret iuxta conuallem Mambre, quæ est in Hebron, vt habetur *in fine cap.* 13. reuertenti etiam in itinere erat Hierusalem, & facilè ad eum exire potuit Melchisedech de Hierusalem, cùm rex Sodomæ egressus fuerit in occursum eius, quæ remotior erat à via, quàm Hierusalem. Sic ille. Dici etiam posset, Melchisedech audita fama tam memorabilis victoriæ longiùs ab vrbe prodiisse, vt reuertentem de prælio Abrahamum perhumaniter exciperet. Vel ipsum potiùs Abrahamum qui probè teneret, in Hierusalem Sacerdotem esse Dei altissimi, de recto itinere deflectentem, adire voluisse sacrum illum locum voti causa; & gratias Deo acturum; quod vbi Melchisedech resciuit, obuiam foras prodiisse in victoris occursum. Salmer. scribit duplicem Salem fuisse, & vtramque à Melchisedech conditam, & eam, quæ prope Iordanem visebatur, pro ablutionibus; & alteram nempe Hierusalem pro sacrificiis. Sed quo id fundamento, haud noui. Et quidem pulcherrimè in Hierusalé Melchisedech rex simul & Sacerdos extitit, in typum egregium Christi Domini, qui post multa secula in eadem vrbe, sacrosanctum obtulit sacrificium sui corporis, & sanguinis in Eucharistia incruentum, in cruce cruentissimum: fuitque summus Sacerdos, & summus rex, vt ait: *Ego autem constitutus Rex ab eo super Sion montem sanctum eius.* Psal. 2. In ea quippe vrbe regnauit à ligno Deus. Dicitur etiam perbellè Christus Dominus Rex Salem, Rex pacis: vti ab Isaia Princeps pacis; pacem enim mundo attulit, imò ipse est pax nostra; natúsque est ex matre semper virgine, quæ dicitur pacifica, filia Hierusalem, Sulamitis, filia pacis. Non bellum Filius & mater nobis indicunt, sed ad pacem vocant: non iustitiam comminantur, sed misericordiam impendunt. Quare Filium & matrem plenus omni fiducia peccator ardeat, & illud D. Ansel. *in innocat. virg.* summa cum pietate & lacrymis in conspectu matris ac Filij effundat. Fugiat ergo reus iusti Dei, ad piam matrem misericordis Dei, refugiátque reus offensæ matris ad pium Filium benignæ matris. Ingerat se reus vtriusque inter vtrumque; iniiciat se inter pium Filium, & matrem. Pie Domine, parce seruo matris tuæ: pia

Domi

Margin notes: *Salem duplex ciuitas.* — S. Hieron. — S. Anselm. — S. Epiphan. — Eugub. — *Salē est Hierusalem.* — Ioseph. — S. Cyrill. — Procop. — Abul. — Clar. — Rib. Salm. — S. Hieron. — Psalm 75. — Egesipp. — Isidor. — Eupolem. — Euseb. — Psal 2. — Riber. — Salmer. — *Christus Eucharistiā instituit, & crucifixus est, vbi Melchisedech rex fuit & Sacerdos.* — Psal. 2. — S. Anselm. — *Peccator inter Iesum, & Mariam plenus spei.*

Domina parce ſeruo Filij tui, qui me iniicio inter duas tam immenſas pietates, non incidam inter duas tam potentes ſeueritates: Dic mundi Iudex cui parces; dic mundi reconciliatrix, quem reconciliabis, ſi tu Domine damnas, & tu Domina auerteris homunculum, bona veſtra cum amore, mala ſua cum mœrore confitentem? Hæc Anſelm.

SECTIO VII.

Proferens.

1. HEbr. הוציא *hoçia*, à radice יצא *iaça*, protulit, adduxit, eduxit. In quo ſignificatur, quod poſtea Paulus adiunxit *7. ad Hebr.*
Ad Hebr. 7. quia obuiauit Abrahæ. hoc eſt, obuius proceſſit; proferre enim & adducere, ſiue educere, motum hauddubiè important. Redeunti à cæde regum Abrahæ obuius occurrit Melchiſedech: in quo duæ præcipuè ſignificantur. Primum ſic obſeruat D. Anſelm. Melchiſedech obuiauit Abrahæ
S. Anſelm. regreſſo à cæde regum, quando Abraham fuit maioris dignitatis habitus apud homines, id eſt, in ipſo triumpho, cùm regrederetur non à fuga, ſed à cæde, non vnius, ſed multorum regum. Hinc enim magna dignitas Melchiſedech oſten-
Melchiſedech excellentior, quàm Abraham. ditur, quem Abraham peregrinus in illa terra tantæ dignitatis intellexit, vt dignum iudicaret, ad illum, qui rex & ſacerdos erat, accedere; ac priùs ad illum, quàm ad domum ſuam declinaret. Sic Anſelm. Addit optimè in hanc ſenten-
S. Chryſoſt. tiam D. Chryſoſtom. *in 7. ad Hebr.* Si is (inquiens) qui typum habuit Chriſti, in tantum, non Iudæis modò, ſed etiam ipſo progenitore Sacerdotum melior eſt, quid dixerit quiſpiam de veritate? Sic Chryſoſtom. Veritatem appellat Chriſtum, ſummum regem, ſummúmque Sacerdotem, cuius typum geſſit Melchiſedech. Alterum, quod innuitur in hoc Melchiſedech progreſſu, & occurſu, eſt, Chriſtum Dominum ſuperuenturum Abrahamo, & genti illius; gratiam legi; nouum veteri Teſtamento; ſacerdotium Chriſtianum Iudaico, atque adeò ſubiecto Abrahamo, Abramidúmque regno, & Sacerdotio funditus extincto; Chriſti Domini, & Chriſtianæ
Extincto regno Iudaico Chriſti regnũ æternum ſucceſſit. gentis regnum, & ſacerdotium ſine fine perManſurum. Sed de Sacerdotio inferiùs diſſeremus. Porrò etiam occurrit Melchiſedech Sacerdos Altiſſimi Abrahæ victori ac triumphatori; vt hic agnoſceret, per quem victor euaſerit, & ei ſoli non ſibi gloriam tribueret; vt rectè adnotauit Salmer. Nihil enim ita ſedulò cauendum
Salmer. *Deo bona omnia adſcribenda.* eſt viris iuſtis, quàm ne poſt aliquod inſigne virtutis facinus inaniter ſibipſi applaudant; ſuæque virtuti referant, quod acceptum Deo aſcribere oportet. Hinc illud D. Gregor. Nazianz.
S. Gregor. Nazianz. *Orat.* 7. Quod omnium malorum noſtrorum miſerrimum eſt, ſæpè gratia fauſtum parit, & elationem: ſicque à Deo, ad quem acceſſimus, exturbat, & deiicit: atque ita dum extollimur, corruimus. Supra modum peccatum ſcilicet per id, quod bonum eſt, necem mihi affert. Ita Nazianz. Pulchrè adiungit in eandem ſententiam
S. Aug. *Inanis gloria de virtute iniuſtitiam, & ignorantiam continet.* D. Auguſtin. *in Pſalm.* 7. Qui benè didicit vel expertus eſt vitiorum ſuperandorum gradus; intelligit virium inanis gloriæ vel ſolum, vel maximè cauendum eſſe perfectis. Sciendum verò

A eſt in hoc inanis gloriæ vitio, dum ſibi quis arrogat, quod à Domino accepit, & iniuſtitiam, & ignorantiam contineri. Iniuſtitiam quidem: nam, vt benè D. Bernard. *ſerm.* 83. *in Cant.* ait S. Bern.
Quid nequius ſeruo vſurpante ſibi gloriam Domini ſui? Nónne fur eſt, & latro? Pulchrum illud eſt, quod in hanc ſententiam obſeruat S. Chryſoſtom. *ad cap. 6. Ioann.* vbi Dominus mi- S. Chryſoſt.
raculum illud quinque panum operaturus gratias egit. Multitudo (inquit) aderat magna, quam perſuaderi oportebat diuina id fieri voluntate. Quamobrem cùm ſolus facit ſigna, nihil eiuſmodi dicit: præſente autem multitudine, ne

B Deo & Patri aduerſari putaretur, gratias agendo, omnem penitus auſert ſuſpicionem. Ita Chryſ. Diuina ſanè doctrina; qua inſtruimur nihil nobis magnum arrogare, Deo bona omnia aſcribere, Deo pro omnibus bonis gratias habere, ac demum inanis gloriæ choragium, & multitudinis applauſum declinare. aliter Deo & Patri, à quo eſt omne bonum, aduerſamur. Ignorantiam verò, quia ſtultiſſimus eſt, qui aliena, vt ſua iactat, qui alieno veſtitu ornari vult, qui cùm pauperrimus ſit, diuitem ſe reputat; & de opibus ſibi blanditur, quas poſſidere ſe ſomniat. Huiuſce dementiæ arguit Apoſtolus Corinthios, ad quos Ironicè ſcribit: *Iam ſaturati*

C *eſtis, iam diuites facti eſtis*, 1. Corinth. 4. Quem lo- 1. Cor. 4.
cum ſic exponit S. Anſel. Ironicè legendum, non S. Anſelm.
affirmatiuè: *Iam ſaturati eſtis.* Iam, id eſt, antequam ſitis apti ad percipiendam eſcam, ſaturati eſtis ſpirituali cibo doctrinæ, id eſt, videmini vobiſipſis ſufficienter validis ſapientiæ eſcis repleti: & antequam paupertate exuti ſitis, iam vt putatis, ſpiritualiter diuites facti eſtis, id eſt, abundanter animæ diuitiis, quæ ſunt virtutes, repleri? Sic Anſel. Quàm verò id ſit ſtultum, oſtendit eo in loco D. Chryſoſtom. cùm ait: S. Chryſ.
Paucis ſatiari imbecillis eſt animi, & pueriliſ ingenij à principio omnia ſe accepiſſe arbitrari; & nondum ipſis contactis initiis, ac ſi finem attigerit, ſuperbire. Ita Chryſoſt. At dices, plera-

D que tum naturæ, tum gratiæ dona poſſideo. Vnde obſecro, à te, an à Deo? vtique à Deo. Si *Noſtra merita & bona ſunt Dei depoſita.*
ergo (addit Apoſtolus) accepiſti: quid gloriaris, quaſi non acceperis? Etenim; vt ibi obſeruat
Theodoret. nemo de alienis depoſitis ſe venditat, aut propterea pluris æſtimat: ſed vigilat, vt Theod.
ea ſalua cuſtodiat ei, qui tradidit. Theophyl. ad- Theoph.
iungit. Non enim quempiam decet, vt in his, quæ acceperit, inſoleſcat, quippéque aliena ſunt, & ab aliis collata, non per ſe parta. Sic ille. Nihil ſublimius atque ſanctius poſt Deum, aut eſſe, aut fingi poteſt, quàm ipſa Dei mater: quæ tamen ad Deum, & verè & humiliter ſua omnia
referens canit: Quia fecit mihi magna, qui po- Luc. 1.
tens eſt, *Luc.* 1. Vnde illud S. Bernard. *ſuper, Salue* S. Bernard.

E *Regin.* Regina miſericordiæ dicitur; vt ſoli tri- *S. Mariæ opus eſt diuinæ miſericordiæ.*
buamus diuinæ miſericordiæ, & non meritis, quod ſuper omnem creaturam ipſa ſanctitate, ac dignitate præcellens reginæ vocabulo, & honore ſublimatur amplius. Ita Bernard. Appoſitè Paulus ibidem præmiſerat vno verbo deſcriptionem iſtius vanitatis, vocans tumorem: Ne vnus
(inquit) infletur. Quid hoc eſt, infletur? Egregiè S. Chryſoſt.
declarat D. Chryſoſtom. ad hunc modum. Inflatur, tumidus eſt, cùm alienus, & malus humor abundat. Sic oritur ſuperbia, cum alienæ non aggrediuntur cogitationes. Inflatio tumorem habet ſpiritus corrupti humoris plenum.

Vere

Alienum ab hominibus est superbire. Verè id quidem. Quid enim alienius, & magis peregrinum, atque exoticum nostræ imbecillitati, ac miseriæ; quàm vel ipsæ cogitationes, fastu, arrogantia, superbiáque elatæ? Nihil enim à nobis, nec magnum, nec bonum, nec solidum, nec verum est. Mera ipsa vanitas homo. David *Psalm.* 9. sagittæ comparauit istam iniquæ atque stultæ mentis elationem. A sagitta (inquiens) volante in die. Sic enim S. Bernard. *serm.* 6. *in eundem Psalm.* Time sagittam, sagitta hæc vana gloria est. Quis autem volantis istius sagittæ ictum euadet, ipso in die, ac splendore bonorum operum, quibus acies mentis nonnunquam offunditur, ne malum sibi repentè infixum vanitatis, aut dispiciat, aut effugiat? Audi Prophetam. *Scuto circundabit te veritas eius.* Quasi dicat, qui scuto se obarmat, securus est, volantem scuto excipit sagittam, scuto illisa sagitta infringit cuspidem, hebetat aciem, retrò incassum resilit. Quódnam verò scutum? Nempe veritatis. Ergo (concludit S. Bernard.) semetipsam nouerit anima, de se teneat veritatem. Enimuero qui suæ infirmitatis benè conscius, vel tantolum sibi quid boni poterit attogare? Nosce teipsum, & scuto veritatis munitis: sagittam elationis volantem non timebis. Idem *serm.* 36. *in Cant.* luculenter hac de re differens hæc demum colligit. Ad se humiliandum nihil anima inueniet viuacius seu accommodatius potest, quàm si se in veritate inuenerit, & statuat se ante faciem suam, suspirans misera clamabit ad Dominum: In veritate tua humiliasti me, *Psal.* 118. vnde huic iam extollentia oculorum? Vnde leuare caput, &c.

Psal. 90.

S. Bernard.

Inanis gloria sagitta volās dicitur.

Cognitio sui gloriam inanē expellit. S. Bern.

Psal. 118.

2. Proferens obuiauit Melchisedech Abrahæ, vt se regem, ac Sacerdotem officiosissimo illo occursu prudentem, pium, sanctúmque demonstraret. Commendatur hinc hospitalitatis, & misericordiæ erga proximos beneficentia: vti apud Isai. cap. 21. *Occurrentes sitienti ferte aquam, qui habitatis terram austri, cum panibus occurrite fugienti.* Emphaticè dicit, *occurrite*; nimirum (vt explicat D. Hieron.) Nolite expectare, donec ipsi ad vos veniant: sed imitamini illum euangelicæ parabolæ patrem; qui occurrit filio reuertenti. Panes offerte; vt qui lassi erant, atque confecti, vestra misericordia sustententur, & ad sedes vestras citiùs transeant. Sic Hieron. Et hoc quidem ad literam: in mystico autem sensu illud benè additur ab eodem: Locus hic propriè aduersùs eos intelligi potest, qui tradentes se otio, atque desidiæ propria salute contenti sunt, nec pœnitentibus atque conuersis porrigunt manum. Sic Hieronym. Huc etiam pertinet quod idem Isai. cap. 35. inculcat: *Confortate manus dissolutas, & genua debilia roborate.* Sed bonum verborum, præter caritatis opus, quod in iis significatur, sensus etiam percommodus est, quem elicit D. Hieronym. ad hunc modum. Apostolis præcipitur, vt confortent manus in genibus dissolutas: & genua debilia roborent. Vt qui priùs manibus dissolutis opus Dei facere non poterant, & aridam habebant dexteram, extendant eam ad bona opera: & qui dudum inter idola diuersis erroribus claudicabant, firmo super veritatem incedant gradu. Hæc Hieronym. Obserua duo hæc esse, in quibus vel maximè ostenditur, peccatoris ad virtutis, & pietatis studium imbecillitas, aut voluntarius potiùs languor, & desidia: scilicet manus habere ati- A das, & genua debilia. Nec enim ad bona opera manus admouet, neque ad orationis exercitationem sese inflectit: nescit, aut non vult operari, & orare. Ad vtrumque expeditè obeundum apostolico exemplo, & consilio inuitatur. Verùm vt ad occursum Melchisedech redeamus, in quo hospitalitatem commendari diximus; consimili verbo vsus est Apostolus ad Rom. 12. cùm inter alia monita hoc apponit: *Hospitalitatem sectantes.* Quàm benè congruunt, sectari & occurrere, siue obuiare? Non solùm enim (declarat D. Ansel.) venientes ad domum vestram hospites suscipiatis, sed etiam sectemini, ac perquiratis eos vbique; ne fortè in plateis alicubi sedeant, B ne extra tectum iaceant. Similiter Theopyl. Non dixit (ait) tractantes; sed sectantes. Vt nos instruat nil expectandum fore, vt nos adeant pauperes: sed occurrendum iis potiùs esse; insuper, & persequendos hos esse, vt Abraham, & Loth fecisse memoria proditum est. Sic ille. Facilè autem huiusce beneficentiæ amor insidebit mentibus hominum, si quod inde percipitur emolumentum, dignè (vt à Paulo innuitur) expendat; ait enim: Necessitatibus sanctorum communicantes. Cuius loci optima hæc est interpretatio Theophylacti. De eleemosyna meminit, quæ in ipsos fideles confertur, quos appellat sanctos. Nec solùm (inquit) necessitatibus istorum subuenite; quin velim, & participes sitis: arguens pro mercimonio id haberi C oportere, cuius & lucrum commune sit concessum. Siquidem tibi tribuenti argentum, illi contrà daturi sunt cælum: sic fanè cum nummis cælestia commutabis. Nec deliciis sanctorum dixit, sed necessitatibus occurrendum, vt ociùs impertet, quod hortatur. Nam quo pacto non inhumani, vel immanes potiùs videri debent, qui sanctorum non subueniant indigentiæ? Hactenus ille. Cæterùm hîc à Paulo non in quoslibet pauperes eleemosyna commeodatur, etiamsi laudabilis & sancta sit; sed nominatim quæ fit in eos, qui se pauperes pro Christo fecerunt. Sic enim explicat S. Hieronym. Ministrate eis, qui propter Christum sua omnia contemnentes, alienis ad tempus indigent ministeriis. No- D ta sanctos dici, qui paupertatem euangelicam profitentur.

Ad Rom. 12.

S. Anselm.

Theophyl. *Hospites perquirenda.*

Theophyl. *Grande lucrū ex eleemosyna.*

Crudeles qui non subueniūt necessitatibus fideliū.

S. Hieron.

Isai 21. *Hospitalitas commēdatur.* S. Hier.

Zelus animarum commendatur

Isai 35.

S. Hieron.

Peccator desides ad manum, & operandū.

3. Præterea occurrit Melchisedech redeunti Abrahæ ex prælio, & de hostibus victis triumphanti, vt tantam illi victoriæ laudem gratularetur. Quod est non vulgare virtutis & excelsi animi argumentum; gaudere scilicet (vt loquitur Paul. *ad Rom.* 12.) cum gaudentibus. Et iuxta Caiet. Vti gaudentium bono iubet gaudendo. Hoc enim præstat caritas, vt aliena bona sua quis efficiat, collætando ipsorum possessori. Quod verò diximus excelsi animi esse gaudere cum gaudentibus, sic ostendit Theophyl. ad huoc locum Apostoli: Mira opus est E animi magnitudine, vt non modò careamus inuidia, sed etiam ad gaudere possimus lætitia exultantibus: per id namque arguitur animus omni prorsus inuidia liber. Siquidem longè maius est gaudentibus congratulari, quàm edere cum flentibus gemitum: lacrymas namque natura suggerit, & ad commiserandum faciles reddit. Sic ille. Nullum fortasse vitium reddit hominem æquè abiectum, & contemptibilem, atque inuidia, quod probè intelligens D. Chrysostom. colligit *homil.* 31. *in* 1. *ad Corinth.* Nunquam

Ad Rom. 12. Caiet.

Theoph. *Caritas facit sua bona aliena.*

Inuidia de fratris felicitate. S. Chrys.

quam egenum ita paupertatis sarcina premit, vt inuidum felicitas fratris. Quinetiam perbellè indicat, quàm sit execrabile malum, cuius quidpiam simile, nec in ipso reperitur cacodæmone. Inuidet (inquit) satan, sed hominibus, socio autem nemini; tu verò homo cùm sis, hominibus inuides, odium aduersùs genus commune exerces; quod ne satan quidem facit. Addit insuper, & in hac, & in altera vita, priuari inuidum omni solatio. Etenim (ait) inaccessum hac tabe laborantibus cælum est; nec cælum modò non patet, sed ne vita quidem: hac frui licet: cùm inuida sit scelerata febris ossa consumens. Ita Chrysostom. At quanto erit grauius ac detestabilius, non modò non gaudere cum gaudentibus; sed verò etiã gaudere cum flentibus, & alienis pasci calamitatibus? Meritò dolet S. Hieron. nostram hanc infelicitatem ad locum Pauli indicatum hoc modo. Hioc ostendimus nos, qoi talia facimus, de corpore Christi non esse; peruerso modo flemus cum gaudentibus, & gaudemus cum flentibus. Si quis laudatus fuerit, contristamur: si quis ceciderit, exultamus. Opportunè ad huuc locum illud sese offert, quod luculenter à Clem. Alex. *Stromat.* 2. obseruatum legimus, hisce verbis. Exod. 23. dicitur: Si occurreris boui inimici tui, aut asino erranti, reduc ad eum: si videris asinum odientis te iacere sub onere, non pertransibis, sed subleuabis cum eo. Eminus ergo docet nos Dominus, non amplecti exultationem in malis, neque inimicorum insultare miseriis, atque lætari: vt in his exercitatos pro inimicis quoque doceat orare. Ita Clemens. O pulcherrima illa virtutum omnium Regina caritas, quæ (vt Paul. ait 1. *Corinth.* 13.) non æmulatur, benigna est, non irritatur, non cogitat, quæ sua sunt, non gaudet iniquitati, congaudet autem veritati, &c. Quocirca eleganter ac verè colligit D. Chrysostom. *homil.* 32. *in* 1. *ad Corinth.* Coniunctas (inqoieps) molestias cæteræ virtutes babent: caritas aotem cum lucro voluptatem ingentem habet, laborem nullum, velut quædam frugi apicula, bona vndique collecta in amantis animam comportat. Ita Chrysost. Porrò autem, qui seminant in lacrymis, cum exultatione metent: euntes ibant & flebant, mittentes semina sua, venientes aotem venient, cum exultatione portantes manipulos suos; canit regius Vates *Psal.* 125. Abraham quidem cum ingenti mœrore ad bellum profectus Loth nepotem abactum in captiuitatem deflebat; atque se ipse Loth impensiùs lamẽtabatur. Ergo ambo redeunt cum exultatione, victor ille, iste liber: experitúrque Loth & Dei institiam, qua sanè punitus inter Palæstinos idololatras, miserabili addictus est seruituti, & Dei misericordiam, quam tam citò ac feliciter in libertatem est vindicatus. Vtriusqoe rei egregium Dominus præbebat documentum Hebræis in deserto peregrinantibos; scribitur enim: Dominus præcedebat eos per diem in columna nubis, & per noctem iu calumna ignis, *Exod.* 13. Nube quidem misericodia, igne autem iustitia significatur. Quare optimè in eandem sententiam ita disserit S. Gregorius. In igne & nube per deserta gradientibus Dominus apparet, quia mentes contemplantium se in hac exilij peregrinatione etsi aliquando terret de iustitiæ pauore, deiectas erigit blandimento protectionis. Quia qui in igne terroris aspicitur, in nube etiam dilectionis exhibetur. Ita Gregorius. Suos quidem Dominus fideles in hac vita alternis bonorum &

Inuidia maior in homine, quàm in diabolo.

S. Hieron. Non lætandū de malis alienis.

Clem. Alex.

Exod. 23.

1. Cor. 13.

S. Chrysost. Sola caritas cum lucro voluptatem habet.

Psal. 125.

Exod. 13.

S. Gregor. Deus misericordia, & iustitia vtitur erga suos.

malorum euentibus exercet, vt nec insolescant, nec deprimantur. Hanc tam inopinatam Abrahami victoriam, & Lothi felicitatem ouando, & exultando gratulatur Melchisedech. Sed hæc omnia in figuris contingebant illis. Enimuero noster verus Melchisedech Christus Dominus, cùm beatos prædicarit, qui persecutionem patiuntur, non tamen occurrit ouans suis triumphantibus, nisi cùm per multas passiones, atque per ignem & aquam transeuntes redeunt è certamine patiendi, non feriendi. Quinetiam ipsi Apostoli ibant gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati, *Actorum sexto.* Hæc dignitas est discipulorum Christi; ait D. Chrysost. Huius tam admirandæ in mediis periculis, atque in flammis tribulationum lætitiæ, illustrissimum testimonium cernere licet, in Paulo & Sila, qui multis confecti plagis, vincti custodiebantur in tenebricoso carcere, haud dubiè in patibulum sequenti die agendi. Media autem nocte (scribitur *Actorum* 16.) Paulus & Silas orantes laudabant Deum. Vbi sic D. Chrysostomus. Fortassis propterea insomnes permanserunt, quoniam in periculis fuerunt. Nunquid somni tyrannis illos cepit? Nunquid dolor inflexit? nunquid metus consternatos reddidit? atqui hæc, quæ illos excitabant, alacrésque faciebant, etiam magna voluptate implebant. Itaque iuxta S. Chrysostomum Apostolos, & Sila ex alacritate ac nimio gaudio, quòd paterentur vinculorum acerbitatem, & mortem in crastino subeundam expectarent pro Christo Domino; tota nocte somnũ capere non potuerunt. Vtrumque locum vberiùs & elegantiùs pertractat idem Chrysostomus *homilia octaua ad Ephes.* vbi de tribulationibus Pauli, & discipulorum differens hæc apponit. Etiamsi nullam haberet mercedem res ista: hoc tamen solum magnum est præmium, hoc multa retributio, quòd ista mala propter dilectum ferimus. Aliis quidem ridiculum videtur, quòd probris affici, dignitatem & honorem: contumeliam ferre, gaudium esse dicimus. Christi verò desiderium non ignorantibus omnium istud felicissimum habitum est. Non est ideo bonum pro Christo ligari quòd inde regnum cælorum acquiritur; sed ideo bonum, quòd pro Christo fit: non ideo beata prædico vincula, quòd in cælum destinãt ligatũ, sed quòd pro cæli Domino ferũtur. Hactenus S. Chry. Hæc planè summa est Christiani amoris erga Deum.

4. *Proferens.*] Iam nunc germanum istius verbi ac loci significatum aggrediamur. Hac voce, vt rituali, etiam vtitur diuina Scriptura *Iud.* 6. vbi legimus: *Ne recedas à me, donec reuertar ad te, portans sacrificiũ, & offerens tibi.* Verba sunt Gedeonis ad Angelũ Domini. Hebr. ויצאתי את מנחתי *vehocethi, et-minchathi;* & adducam, siue offeram sacrificium meum, moous meum. LXX. οἴσω τὴν θυσίαν μου, καὶ θύσω, feram sacrificium meum. D. August. *quæst.* 35. vertit, offeram. Vbi etiam hæc addit. Gedeon non ait Angelo: Offeram tibi sacrificium; sed ait: Offeram sacrificium meum, & ponam in conspectu tuo. Vnde intelligendum est non eum Angelo, sed per Angelum sacrificium offerre voluisse. Priùs ergo tanquam cum homine loquebatur, quem tamen hominem Dei crediderit, vt coram ipso sacrificium vellet offerre, velut adiuuandos præsentia eius sanctitatis. Hæc Augustin. Vide quantum conferat præsentia iusti, & sancti viri, vt Dominus nostras preces

Actor. 6.

Alacritas in tribulationibus.

Actor. 16. S. Chrys.

Dulce & gloriosum est pro Christo pati.

Sūma Christiani amoris erga Deum.

Iud. 6.

S. August.

Volet iusti preces, vt Deus exaudiat nostras preces.
Galat.
Genebrard.

ces ac munera beneuolentiore vultu suscipiat. Idipsum intelligunt plerique Rabbinorum, vt referũt Galat in *lib. 10. de arcanis.* Genebrar. *Chron. 3. ætat. ad initiũ.* At Iosephus, & alij Hebræi, nihil hîc de sacrificio Melchisedech interpretantur: solum enim agnoscũt morem illum antiquorum redeuntes è prælio excipiendi prolatis corám cibariis, quibus defatigati recrearentur. Ita cùm Gedeon, bello persequens Madianitas fugientes, peteret à viris vrbis Socoth reficiendo militi cibos, responderunt illi: Nunquid manus Zeb & Salmana iam est in manu tua, vt tradamus exercitui tuo panes? *Iud.* 8. quo significant haud moris esse obuiam ire cum cibo militibus reficiendis, nisi, vbi iam prælio confecto rediissent. Quocirca obseruat hîc Hug. Vict. apud priscos oblationem panis & vini, venientibus ex bello beneuolentiæ, & pacis fuisse symbolum. Certè licèt nihil belli existeret, eo tantùm, quòd longinquo itinere defatigati venirẽt hospites; vsitatissimus illis gentibus mos erat aduenientibus occurrere, & alimenta, potúmque præbere: quam humanitatem, quia Amonitæ & Moabitæ peregrinantibus Hebræis non præstiterunt, diuina maledictione feriuntur, *Deuter.* 23. Quia noluerunt (inquit Dominus) vobis occurrere cum pane, & aqua in via, quando egressi estis de Ægypto. At dices *ex cap.* 2. constat Moabitas venales proposuisse cibos, ac potum similiter: quorsum hîc subnotantur, quòd non occurrerint eum pane & aqua? Respondent Hebræi viros tantùm maledicto Dei perstringi, quippe armati sese iuxta oppida continuerunt, missis interim fœminis, quæ producerent Hebræorum castris cibaria pretio redimenda. Sed fortasse iccirco damnantur, eo quòd iuxta consuetudinem illa ætate receptissimam non occurrerint ad excipiendos peregrinos oblatis cibariis, idque gratis ex sola quadam naturali humanitate, sed ea venalia proposuerint. Præter illam causam diuinæ maledictionis duas alias colligit Theodoret. *quæst. 26. in Deuter.* ob quas Dominus vetat in perpetuum Hebræis communicare cum Amonitis & Moabitis. Primò (inquit) propter infectam eorum radicem, cùm ex illegitimo congressu nati sint. Secundò propter impietatem, ad quam tentauerunt adducere Israëlitas, adornantes fœminas, & per eas ad cultum idolorum illos, instar venantiũ, allicientes. Sic ille. Sed quod attinet ad præsentem locum de hospitalitate: ibidem Dominus (vt ait Theodoretus) cum Ægyptio conuersari iubet post tertiam generationem, tanquam cum benefico tempore opportuno. Vrgente enim fame patres nostri accedentes ab Ægyptiis acceperunt alimenta. Lex autem docet antiqui beneficij non obliuisci. Hanc igitur comitatem, & beneuolentiam solam in Melchisedech agnoscunt Iosephus, & alij Hebræi, quos sequitur Caiet. Cæterùm communis omnium Patrum, Doctorum, & interpretum catholicorum sentẽtia tenet hîc euidenter agi de sacrificio panis & vini, quo vtebatur Melchisedech, non autem cæsarum pecudum hostiis. Longum esset omnium hanc veritatem asserentium, vel nomina, vel dicta recensere: videat qui volet apud Bellarm. & alios, qui catholicè disputant de sacrificio, & sacrimento admirabili sacrosanctæ Eucharistiæ contra hæreticos nostri temporis. Nobis verò in hoc commentandi studio satis erit illa sententia D. August. *lib. 16. de ciuit. cap.* 22. Ibi (inquit) primùm apparuit sacrificium quod nunc à Christianis offertur Deo toto orbe terrarum; impletúmque illud, quod longè post hoc factum per Prophetam dicitur ad Christum, qui futurus venturus in carnem: Tu es sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedech: non scilicet secundùm ordinem Aaron: qui ordo futurus auferendus illucescentibus rebus, quæ illis vmbris prænotabantur. Hæc Augustinus. Quinetiam Philo Hebræus *lib. de Abraham*, sacrificium hîc intelligit, sic enim ait: Cùm aduenientem lætis gratulationibus accepisset, manúsque ad cælũ tendens fausta illi precatus esset: mactatis victimis splendidum epulum sociis omnibus dedit. Sic ille. Priùs igitur ex sententia Philonis sacrificium obtulit, deinde epulum ex ipso præbuit. Porrò nomine victimarum non intelligitur pecudum immolatio, cùm Melchisedech incruento sacrificio vteretur: ponitur enim mactare victimas pro sacrificare; quòd apud omnes penè gentes mos esset sacrificare mactando pecudes.

Iud. 8.
Hug. Vict.
Hospitalitas vsitata antiquis.
Deuter. 23.
Deut. 2.
Theod.
Bellarm.
S. August.
Melchisedech sacrificium panis & vini.
Philo.

5. Quamobrem tria referuntur hoc loco de Melchisedech, omnia sacerdotalia, benedicere scilicet, & decimas suscipere, & cum illis coniunctim proferre panem & vinum; quod similiter, vt illa, rituale est: ac trium istorum ratio subiicitur: Erat enim sacerdos Dei Altissimi. Nam particula Hebr. (*vau*) quam Caietanus hîc vertit, *&*, frequentissimè causalis est, non copulatiua. Sic Genes. 20. *En morieris propter mulierem, quam tulisti, habet enim virum.* Hebraicè (*vau*) & ipsa habet virum, Psalmo 142. *Non auertas faciem tuam à me, & ero similis descendentibus in lacum.* Vbi illud, *&*, *vau*, causam denotat, quia, &c. Isaiæ 64. *Iratus es, quia peccauimus tibi.* Hebr. (*vau*) & peccauimus tibi. quo etiam loquendi more Elisabeth Virginem Dei matrem affatur, Lucæ 1. *Benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus ventris tui.* Et, pro, quia, vt Theophyl. adnotauit. Iansenius, & alij; quod etiam videtur intellexisse D. Bernard. cùm hæc eadem verba Elisabeth explanans, sic ait *homilia tertia, super Missus est.* Non quia tu benedicta, ideo benedictus fructus ventris tui, sed quia ille te præuenit in benedictione dulcedinis, ideo tu benedicta. Sic ille. Etenim, vt benè Sophron. aduertit, omnibus cælestibus Virgo est oppignorata muneribus, vt digna mater Dei fieret. Nempe (quod piè, doctéque obseruat D. Anselmus *libro de concept. virgin. capite* 18.) decẽs erat vt ea puritate, qua maior sub Deo nequit intelligi, Virgo illa niteret, cui Deus pater vnicum Filium suum, quem de corde suo æqualem sibi genitum, tanquam seipsum, diligebat, ita dare disponebat, vt naturaliter esset vnus, idémque communis Dei patris, & virginis Filius, & quam ipse Filius substantialiter facere sibi matrem eligebat, & de qua Spiritus sanctus volebat, & operaturus erat, vt conciperetur, & nasceretur ille, de quo procedebat. Hæc Anselm. Quod non de puritate solùm animæ, & corporis, sed de tota (vt latè se diffundit) sanctitate Virginis accipi debet. In hac doctrina perbellè coniunguntur tria summa capita, è quibus omnes gratiæ & prærogatiuæ Virginis Deiparæ oriuntur: nimirum talis extitit tam incomparabili sanctitate, & donis omnibus incomprehensibilis, qualem oportebat sibi efficeret Pater filiam, Filius matrẽ, Spiritus sanctus sponsam: nã in omnibus tribus diuinæ Trinitatis personis mirus amor erga virginem, vt Patris in filiam, vt filij in matrem, vt sponsi in sponsam, cum infinita omnipotẽtia coniunctus videbatur

Tria sacerdotalia dicũtur de Melchisedech.
Gen. 20.
Psal. 142.
Isai. 64.
Luc. 1.
Et, pro quia apud Hebræos.
Theophyl.
Iansen.
S. Bern.
S. Anselm.
Tota Trinitas suscepit illustrandam S. Mariam, vt esset mater Dei.

Neque

Neque verò calumnietur aliquis, velut importunam, huiusmodi de Virgine Dei matre digressionem: nam & viatores itinere longo defessi è recta via deflectere nonnunquam solent, maximè si arborem offendant, sub cuius vmbra paulisper considéant. Id planè nobis tam diuturno commentandi labore iam æstuantibus, atque anhelantibus contigit. Ad aliqualem interea captandam animi, & virium requietem in medio ipso itinere consedimus. Opportunè siquidem virgam illam Iesse inuenimus obumbrante Spiritus sancti gratia lætissimam & amœnissimam; arborem vitæ benedictam, cuius benedictus fructus ventris. Benedictus (inquit D. Bern. *homilia indicata*) in sapore, benedictus in odore, benedictus in specie; & Ipse fructus de se inuitans nos ad se, qui edit me (ait) adhuc esuriet, & qui bibit me, adhuc sitiet; vtique propter dulcedinem, hoc dicit, qui semel gustatus magis excitat appetitum. Sic ille. Sed iam paululum recreati ad solitum itineris laborem reuertamur.

Sub vmbra S. Mariæ arboris vitæ consedendum.

S.Bern.

Eccl.24. *S.Maria benedictus fructus.*

6. *Proferens panem.*] Verosimile est, quod boni autores tradunt, Melchisedech obtulisse quidem in sacrificio, vt de more habebat, panem & vinum; & vtroque ita sacro Abrahamum, & socios pauisse. Sic Clem. Alexād. *lib.* 4. *Stromat. ad finem.* Melchisedech (inquit) sacerdos Dei altissimi vinum & panem sanctificatum dedit nutrimentum, in typum Eucharistiæ. Eadem videtur esse sententia Theodoret. qui *Gen.* 9.63. ita concludit. Quoniam Melchisedech typum gerebat sacerdotij Dominici: iccirco panem, vinum, & massam farinæ dedit Abrahæ, siquidem moris erat Deo omnium talia offerre: animaduertebat, & in hoc typum patefieri. Sic ille. Idem planè, vt paulo antè præmisimus, scripsit Philo. Primò scilicet sacrificasse Melchisedech, & de sacrificio ipso epulum Abrahamo, & sociis apposuisse. Cæterùm quicquid de huiusmodi epulo sit, hoc vnum ratum, & constans in Ecclesia Dei habetur (vbi enim est tam mirabilis omnium Patrum & Doctorum consensus, iámque aperta Scripturarum significatio, totius profectò Ecclesiæ sententia iudicatur) Melchisedech panem & vinum protulisse, vt ea sacrificaret Deo, atque adeò materiam sacrificij Melchisedech panem esse, & vinum. Atque his constitutis addendum est Melchisedech hoc sacrificium Deo obtulisse in gratiarum actionem pro victoria Abrahæ. Quem laudatissimum morem antiquorum Patrum frequenter legimus; vt scilicet beneficio aliquo diuinitus accepto statim pro gratiis Deo habendis offerrent victimas, hymnósque de diuinis laudibus concinerent. Quod vnum est inter euidentiora verè iusti, & Deum ritè colentis animi signa, quæ solent exhiberi. Præclarus ad hoc probandum sese offert locus ex 16. *Actor.* Comprehensi Paulus, & Silas in vrbe Macedoniæ Philippis, ac multis concisi vulneribus in carcere tenebantur. Media autem nocte (inquit Luc.) Paulus & Silas orantes laudabant Deum, subitò terræmotus factus est, ita vt mouerentur fundamenta carceris, & statim aperta sunt omnia ostia, & vniuersorum vincula soluta sunt. Expergefactus autem custos carceris, & videns ianuas apertas carceris, euaginato gladio volebat se interficere, æstimans fugisse vinctos. Hunc locum discretè pertractat D. Chrysost. *homil.* 8. *ad Ephes.* atque inprimis occurrit obiicienti. Cur ergo nō omnes vincti fugerunt, si vinculis se viderunt solutos, & aperta carceris ostia? Sed istud (inquiens) propter carceris duntaxat custodem factum est, non ad ostentationem, sed ad illius salutem. Quod enim reliqui vincti se iam solutos esse ignorauerint, ex ipsis Pauli verbis liquet. Clamauit autem voce magna: Nihil tibi mali feceris, vniuersi enim hîc sumus. Vtique non omnes intus fuissent, si & ianuas vidissent apertas, & seipsos iam solutos. Cùm enim soleant, & parietes perfodere, & tectorum fastigia transire, & cum ipsis quoque vinculis, nihil non, quò effugiant, audere: intus consistere vtique non sustinuissent, solutis iam vinculis, ac ianuis apertis; denique & ipso custode altum dormiente. Verùm pro vinculis ferreis erat illis vinculum somni, ad hoc, vt res ista fieret, & nihil damni ab hoc miraculo, saluando accederet carceris custodi. Hæc Chrysost. qui existimat alto adhuc reliquos vinctos somno consopitos non se vidisse compedibus liberos, & carcerem patefactum. Quid? & tam immani illo terræmotu excitati non sunt? Quorsum ergo tantus ille fragor? Ad hoc videlicet (respondet Chrysost.) motum est carceris ædificium, vt ad rei gestæ spectaculum excitaretur carceris custos: nam is solus dignus erat, qui saluaretur. Sed quódnam istud spectaculum? Scilicet: In carcere orantes laudabant Dominum. Dignum quippe toto orbis theatro erat spectaculum; homines flagris dilaceratos, & catenis constrictos inter acerbissimos vulnerum dolores media nocte inuigilare diuinis laudibus, gratiásque Deo, pro cuius amore patiebantur, agere decantando. Mira sanè vis in miraculo est ad conuertendos hominum animos: vnde optimè à S. Gregor. Nazianz. vocatur securis ad radicem arboris posita. Venti enim & quælibet aliæ temporum iniuriæ mouere solent arborem, rarò autem euellunt. At vbi securis ad radicem ponitur, hauddubiè tota excinditur moles arborea. Sed adhuc maior est difficultas, quā egregiè proponit ac diluit sanctissimus Pater: Quomodo (inquit) custos carceris non magis æstimauit rem istam præstigio & incantatione factam, vt eo magis Paulum & Silam cohibuisset, & sua eiulatione abstinuisset? ne tale quid cogitaret, contulit maximè, quòd audiuit illos Deum laudantes: tales itaque hymnos non nouerunt incantatores. Sic ille. Itaque gratiarum actio, Deique laudatio, vt iustis & sanctis viris familiaris est: ita prorsus à dæmone illiúsque administris aliena, etiam homini Ethnico, videtur.

Gratia Deo habenda pro beneficiis.

Act.16.

S. Chrys. *Exponitur miraculum de Paulo & Sila in carcere.*

S Chrys.

Miraculo Ethnicus conuertitur.

S.Chrys.

Laudatio Dei propria iustorum inter labores.

Laudare Deū nec diabolus, nec illius ministri norunt.

7. Addo etiam argui optimè posse ex diuinis laudibus non modò nihil magicum ac diabolicum ibi existere; sed & seruos Dei, supra omnem naturam euectos, hoc vno charactere insignitos demonstrari. Vincti (vt legimus *Daniel.* 3.) tres illi adolescentes ab impio Rege Babylonis missi sunt in fornacem ignis ardentis: at ibi soluti vinculis inter flammas diuinitus irroratas suauissimè concinebant; nimirum (vt D. Chrysost. *homilia indicata* obseruat) hoc ipso saluati sunt, quòd Deum laudarunt. Alacritatem eorum reueritus est ipse ignis: postremò reueritus est, & odam illam admirabilem, & diuinæ laudis concentus. Quinetiam Rex vidit illos solutos, & accidit illis, audiuit psallentes, & amicā & suauem vocem edebat: Sidrach, Misac & Abdenago serui Dei altissimi egredimini, & venite; suauissima voce illos appellauit seruos Dei: hoc ipso potissimùm blandiendo, illos veneratus est: si enim ideo ignem ingressi sunt, vt serui Dei manerent, non potuit illis vox alia suauior esse, quàm hæc ipsa.

Dan.3.

S. Chrys. *Miracula fiūt propter laudes Deo exhibitas.*

Ipsis nihil suauius & gloriosius, quàm esse seruos Dei.

ipsi. Nam non ita gauisi fuissent, si vel reges eos, vel orbis dominos vocasset, atque quod dixit; serui Dei altissimi. Hactenus S.Chrysost. Hinc colliges ex Dei laudatione, & gratiarum actione tot illa miracula orta fuisse: quod ad locum *Actor.* 16. ita etiam colligit Beda. Deuotio simul Apostolici pectoris, & virtus exprimitur orationis: cùm & illi hymnos in imo carcere cecinerint; & eorum laus terram carceris commouerit, & fundamenta concusserit, & aperuerit ostia, atque ipsas posttemò vinculatorum catenas resoluerit. Itaque fidelis omne gaudium existimat, cùm in tentationes varias inciderit, libenter gloriatur in infirmitatibus suis, & inter carceris tenebras hymnizat & cantat: Tu es mihi refugium à pressura, quæ circundedit me, exultatio me, *Psal.* 31. Sic ille. Collige nihil deinde tam admirandum, quàm hominem in periculis inter flammas tribulationum gratias, hymnósque Deo concinere: nullo alio euidentiùs signo exprimi seruos Dei; omnium denique illis esse cùm suauissimum, tum præcellentissimum, si appellentur serui Dei: vnde satis magnum, & præclarum de suo incendio præmium reportare sibi videbantur sanctissimi adolescentes, quòd serui Dei altissimi vocarentur. Hunc tam admirabilem sibi comparat titulum, qui Deo per sacrificia, & laudationum hymnos seruum se profitetur: ampliúsque exinde illud assequitur, quod Clemens Alexand. 4. *Stromat.* prodidit hisce verbis. Quomodo qui in mari ab anchoris stabiliuntur, trahunt quidem anchoram, non illam attrahunt, sed seipsos ad anchoram: ita qui per vitam, quæ proficiscitur à cognitione, Deum attrahunt imprudentes, & non aduertentes seipsos ad Deum adducunt. Qui enim Deum colit, seipsum colit. In vita ergo quæ versatur in contemplatione, sui quis curam gerit, dum Deum veneratur, & per suam sinceram purgationem Deum sanctum contemplatus ad impatibilitatem deductus homo, Deus efficitur, citra vllum inquinamentum. Hæc omnia Clem. Vocat impatibilitatem, hoc est, mentis quandam immunitatem à cupiditatibus: patibilitas enim (inquit) est per quoduis genus cupiditatis. Illud etiam non est prætereundum quantum nostra intersit Deum colere & honorare, cùm in eo ipso nosipsos colamus & honoremus. Denique tam grata Deo fit ipsius à nobis laudatio, vt sacrificium vocet. Viámque ad Christum ipsum, qui nostra salus, & vita est, deducentem. Sic Psal. 49. *Sacrificium laudis honorificabit me, & illic iter, quo ostendam illi salutare Dei.* Symm. vertit, sacrificans super laude honorificabit me, & modestè eunti diuinam salutem ostendam. LXX. vt refert Theodoret. sacrificio laudis oblector, & hoc arbitror gloriam mihi esse congruentem, & per hoc meum iter ostendam ei, cuius finis est salus à Deo obtenta. Nostram versionem declarat D.Hieron. In hoc (inquiens) sacrificio laudis indicat viam, quæ ducit ad vitã, id est, Christum. Cæterùm & hîc aliud intelligi potest sacrificium laudis. Legit enim ex Hebræo D.Hieron. Qui immolat confessionem, glorificat me, & qui ordinat viam, ostendam ei salutare Dei. Est planè cõfessio peccatorum gratissimum Deo offenso sacrificiũ: quo ille mactatis, & combustis in holocaustum nostris sceleribus summè colitur. Vbi etiam pœnitens nouam, & rectam ingreditur viam, quæ ducit ad vitam. Deinde sacrificium laudis dicitur cõfessio & pœnitentia, quia summa laus est diuini Spiritus ex eo, quòd mortuum in peccatis ad vitam gratiæ suæ reuocarit. Nam (vt bene obseruat S.Cyril. Hierosol. *Catech.* 16.) quemadmodum aridum lignum aqua participans flores emittit: sic & anima peccatrix per pœnitentiam Spiritu sancto digna reddita, iustitiæ racemos progenerat.

Beda. — *Clem. Alex.* — *Seipsum honorat qui Deũ colit.* — *Laudatio Dei sacrificium, & iter ad vitam.* — *Psal. 49.* — *Theodor.* — *S Hieron.* — *S Hieron.* — *Confessio sacrificium, & via ad vitã.* — *S. Cyrill. Hierosol.*

SECTIO VIII.

Panem & vinum.

Psal 109. — *Panis & vinum Melchisedech typus fuit Eucharistia.*

I. HÆc erat hostia Melchisedech sacerdotis; nimirũ, panis & vinum, aliter quorsum apponeretur (erat enim sacerdos Dei) si hostia nulla esset? Vt ergo Regi regum Salem, ita sacerdoti panis & vinum hostia, & sacrificiũ adscribitur. Deinde cùm Christus Dominus dicatur *Psal.* 109. Sacerdos secundùm ordinem Melchisedech, qui alius videtur ordo, & ritus istius sacerdotis, nisi quem Christus Dominus obseruauit in sacrificio panis & vini, quæ in suum corpus, & sanguinem transmutauit, atque obtulit? hæc est enim incruenta hostia, qua sacerdos noster vsus est, & cuius incruentum etiam typum gessit Melchisedech. Vnde illud ab inimicis crucifigentibus dicitur apud Ieremiam: *Mittamus lignum in panem eius*, cap. 11. hoc est, cruci affigamus eum, qui sub speciebus panis & vini se sacrificatum discipulis tradidit edendum. Sic enim explicat D.Hier. Mittamus lignum, crucem videlicet in corpus Saluatoris. Ipse est enim, qui ait: *Ego sum panis, qui de cælo descendi.* Idcirco à Paulo repetitur illud Ps. 109. *Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum: Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*: & ad Hebr. 7. vbi de perpetuitate sacerdotij Christi apertè sermo est; ac si dicatur; Christus perpetuò vsque ad consummationem sæculi sacerdos est secundùm ordinem Melchisedech: nimirum iugiter offert sacrificium panis & vini. At per oblationem crucis, nec est sacerdos secundùm ordinem Melchisedech; cùm istius ordo, ac ritus habuerit hostiã incruentam; crucis autẽ oblatio tota sit cruenta. Nec manet sacerdos in æternum; aut perpetuò sacrificat, offértque cruentam victimam, quippe cùm per vnam tantummodo crucis oblationem esse non possit perpetuus sacerdos semper offerens: at offerendo panem & vinũ Eucharisticum perenniter, atque in æternum sacerdos est, & sacrificium peragit, per suos videlicet ministros. Porrò etiam Eucharistia symbolum est sacrificij in gratiarum actione peracti. Nam vt Melchisedech suo sacrificio panis & vini victoriam de hostibus partam (quod *sect. præced.* statuimus) per Abraham, in signum gratiarum actionis celebrauit; ita Christus Dominus de victoria per mortem proximè futuram de peccato, & dæmone comparanda sacrificium istud gratiarum actionis instituit: per quod subinde parta iam victoria de iisdem hostibus incessanter gratiæ Deo exhibentur. Itaque Melchisedech panem sacrificauit, & obtulit in figuram Christi Domini, qui corpus suum sub specie panis consecratum immolauit in sacrificio admirando sacrosanctæ Eucharistiæ. De cuius mysterij catholica veritate nullus (vt bene aduertit D. Hilarius) relictus est ambigendi locus. Recedat ergo (ait Eusebius Emissenus *homil. 5. de Pascha*) omne infidelitatis ambiguum, quandoquidem qui autor est muneris, ipse etiam testis est veritatis, dicens: Hoc est corpus meum; hic est sanguis meus. Similiter catholicam fidem ita profitetur S. Cyrillus

Ierem 11. — *S Hier.* — *Psal. 109.* — *Quomodo Melchisedech præfigurauit sacerdotium & sacrificium Christi.* — *Eucharistia sacrificium in gratiarum actionem.* — *S.Hilar.* — *Euseb.Emis.* — *S.Cyril. Hieros.*

rillus Hierosol. *catech.myst.* 5. Cùm Christus ipso dicat & affirmet de pane: Hoc est corpus meum; quis deinceps audeat dubitare? Ac ipso etiam confirmante de vino: Hic est sanguis meus; quis vnquam dubitet, & dicat non esse illius sanguinem? quare omni cum certitudine corpus & sanguinem Christi sumamus: nam sub specie panis datur tibi corpus, & sub specie vini datur tibi sanguis; vt sumpto corpore & sanguine Christi, efficiaris eius particeps. Sic ille. Psalm. 110. qui totus ad literam est de diuina Eucharistia, (vt alibi adnotauimus) totum habet per initia suorum versuum, præscripto ordine, deductum alphabeticum Hebræorum. In quo inscrutabilem magnitudinem, & sublimitatem incomprehensibilem huiusce mysterij ostendi alio in loco asseruimus: ad quam scilicet explicandam & Prophetæ, & Apostoli, ac vel ipsi Angeli se pusulos vix prima rudimenta literarum balbutientes, gerunt. Nunc verò aliud arcanum agnoscimus: nimirum tam certam, claram, & euidenter credibilem, vt loquuntur Theologi esse veritatem huius mysterij, sicuti à catholicis creditur, & edocetur; vt nullus inter articulos fidei dilucidiùs constet: cùm ipsis in fide catholica pueris adhuc balbutientibus quasi prima hæc sint rudimenta, primæque literarum notulæ: vel ipsi pueri hoc indubitatum, & clarum, mentibus infixum teneant, & fide intelligant, & prædicent hoc mysterium Eucharistiæ. Atque hic etiam locum habet illa philosophi querimonia: Quis ostium non attingit? Profectò Christus Dominus, omnipotens Deus est. Potuit igitur sua virtute hoc efficere miraculum, & per se, & per ministros suos: deinde voluit, ac demum effecit, vt ex Euãgelistis, & Paul. 1. *Corinth.* 10. patet euidentissimè, verbis ad hoc vtens communibus, vsitatis, & clarissimis. Ergo de veritate corporis, & sanguinis Domini in sacramento Eucharistiæ, nulla hominibus relicta est, vel vmbra dubitationis: dubitare solus ille potest, qui Christum esse Deum negat (vt optimè animaduertit S. Hilarius) videlicet in hoc facto arguens Christum, aut impotentiæ, aut mendacij; quòd aut non potuerit hoc tantum operari miraculum, aut illud se fecisse mentitus fuerit: quæ duo impudentissimam continent blasphemiam. Sed nõ est nostri negotij contra hæreticos hoc loco disputare, quod quidem egregiè susceptum, & confectum à plurimis doctoribus est. Vide, si voles, nostros; quorum in hac controuersia sunt quàm accuratissimæ disputationes. Bellarm. Suarium, Valent. Salmer. Tolet. Maldon. Turrian. Barrad. Ego verò, quod meũ est, cõmẽtando prosequar.

Psal. 110.

Inscrutabile mysterium Eucharistia.

Indubitabilis veritas Eucharistia.

S. Hilar. Qui negat Eucharistiã, negat Christum esse Deũ.

2. Ac primò quidem de hoc admirabili sacrificio panis vitæ, vt à Christo Domino in cœna extrema celebratum est, & deinceps in Ecclesia à veris, & ritè ordinatis sacerdotibus celebratur, differemus. Nec verò aliud à Christo, aliud à Christi ministris: sed vnũ idemque docet catholica fides, confici, immolari, & offerri. Vnde S. Chrys. *tom.* 3. *hom. de prodit. Iud.* sic effatur. Adest nunc quoque Christus, qui illam mensam facit, ille ipse nũc ornat. Non enim est homo, qui hæc munera facit, corpus & sanguinem Christi; sed qui crucifixus est pro nobis Christus figurã quidẽ adimplens, adstat sacerdos verba illa pronũcians; potestas verò, & gratia tota Christi est. Hoc est corpus meum, ait: quod verbũ res propositas transmutat. Nã quemadmodum vox illa, qua dictum est: Crescite & multiplicamini, & ce-

Vnum & idẽ sacrificium Christus per se olim, & nunc per sacerdotem operatur.

S. Chrys.

Ben. Fernand. in Gen. tom. 1.

A plere terram, *Gen.* 1. semel quidem dicta est, semper autem fit opere, naturæ nostræ vim præbens ad generandum; ita hæc quoque vox semel quidem dicta, hoc sacramentum integre perficit. Ita Chrys. Rabbi Samuel in illa eruditissima epistola, quę refertur *tom.* 5. *Bibliotheca Patrũ*, multos & illustrissimos adducit Scripturarũ locos ad comprobandum mysterium panis Eucharistici, è quibus ille in præsentia discutietur Leuit. 26. *Comedetis vetustissima veterum, & vetera nouis supernenientibus proiicietis.* Intelligit (inquit) sacrificium Melchisedech, & nouæ legis sacrificio publicato, vestra proiicietis sacrificia. Legunt alij ex Hebræo: Comedetis vetus inueteratũ, & vetus à facie noui proiicietis. Proculdubio eundẽ sensum,

B quem Samuel elicuit de ablegatis sacrificiis, & ritibus legis Mosaicæ per institutionem noui à Christo sacrificij panis & vini, hæc translatio parit. Idem Rabbi Samuel hoc mysterium arbitratur se conuincere adducto in medium testimonio illo Malach. 1. de quo iam alibi nonnihil diximus, videlicet: *Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituũ: & munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim Solis vsque ad occasum magnũ est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum est nomen meum in gentibus*, &c. Vnde Samuel iste concludit: Timeo, quòd Deus eiecit nos à se,

C & sacrificium nostrum, & acceptauit sacrificium gentium. Ergo apud Deum sacrificium gentium est mundius, quàm nostrum: sacrificium panis & vini statuit Deus in gentibus, & reprobat sacrificium carnium. Nam in pluribus Scripturæ locis Deus præcepit fieri sacrificium de pane, & farina purissima, & acceptauit illud, & tale est hodie sacrificium gentium. Sic ille. In eandem sententiam complures loquuntur Hebræorum Doctores, pauculos referam. Rabbi Pinnas *in cap.* 28. *Numer.* Tempore (inquit) Messiæ omnia sacrificia cessabunt, & sacrificium panis & vini nunquam cessabit, sicut dictum est *Gen.* 14. Melchisedech obtulit panem & vinum: id est, Messias

D Rex totius mundi iustissimus excepit panem & vinum; hoc est, separabit à cessatione sacrificiorum, sacrificium panis & vini, vt dictũ est Ps. 109. *Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.* Rabbi Iochai *in* 16. *Numer.* Tempore Messiæ, omnia sacrificia deficiẽt; sacrificium verò panis & vini nunquam deficiet. Rabbi Ionathan *in Psal.* 74. Et erit sacrificium panis in terra, in capite montium Ecclesiæ. Videat qui habet oculos, quod sicut dictum est, ille est Messias, de quo loquitur totus Psal. 72. Cùm ergo Dauid ait: *Erit placenta frumenti in terra, in capite montium.* Vult dicere: quòd placenta panes fiet sacrificium in capitibus sacerdotũ, qui sunt in Ecclesia. Rabbi Iudas *in cap.* 25. *Exod. &* 28. *Numer.* Quare dicitur panis faciarum? Ratio est, quia

E transmutabitur, cùm sacrificabitur, in substantiam corporis Messiæ, qui descendet de cælis. Et ipse idem erit sacrificium. Et magistri dicunt eam ob rem dictum esse panem faciarum, quia in ipso sacrificio erunt duæ substantiæ, diuinitas, & humanitas. Rabbenu Hacados *lib. reuelat. secr.* Hoc est sacrificium, quod postquam venerit Messias, facient sacerdotes coram Deo sancto, & benedicto. Tunc enim cessabũt omnia sacra, quę priùs fiebant. Facient autem sacrificium illud ex pane, & vino. Tunc Deus misericordia implebitur, & virtute ingẽti sanctorum verborum, quæ ab ore sacerdotum manabunt. Illud etiam omne

Rabb Sam.

Leuit. 26. *Testimonia vera & clara Rabbinorum de Eucharistia.*

Malach. 1.

Rabb. Pin.

Rabb. Ioch.

Rabb. Iona.

Psal. 72.

Rabb Iud.

Rabbenu Hacad.

sacrificiom, quod in vnaquaque ara celebrabitur, in corpus Messiæ conuerretur. Sic Hebræi. Celebertimus iste locus est Malachiæ ad probádum sacrificium diuinæ Eucharistiæ, vt præter Hebræos, nostri omnes Patres ac Doctores interpretantur.

Clem. Alex. Iust. Mart. Irenæus. *Testimonia Patrũ Christianorum de veritate Eucharistia, ad locum Malach. 1.* Eufeb. Cæs. S. Chrysost.

Clemens Romanus *lib. 7. cõstit. cap. 31.* Iustinus Martyr *in dialog. contra Tryphonẽ.* Irenæus *lib. 4. aduers. hæres. cap. 32.* vbi diuinam Eucharistiam rectè appellat: Primitias Christi munerum in nouo Testamento. Euseb. Cæsar. *lib. 1. demonstr. Euang. cap. 10.* vbi Eucharistiam vocat hostiam mundam, mysteria Christi, sacrificium laudis, sacrificium Deo plenum odorem afferẽs. D. Chrysost. *in Psal. 95.* vbi vocat mysticam mensam, incruentam hostiam, hostiam puram, cæleste, summéque venerandum sacrificium.

Theod.

Theod. *in 1. Malach.* vbi vocat sacrum, purum, & Deo gratum.

S. Ioã. Dam.

S. Ioan. Damasc. *lib. 4 de fide. cap. 14.* vbi vocat purum, & incruentum sacrificium, quod omne incommodum propulsat: eámque vim habet, vt sporcitiem omnem abstergat.

S. Martial.

S. Martialis discipulus Domini, *Epist. ad Burdeg. cap. 3.* vbi etiá addit: Corpus & sanguinem Domini Iesu in vitam æternam offerimus, scientes hoc solo remedio nobis vitam præstandam, & mortem effugiẽdam.

Tertull.

Tertul. *lib. 3. aduersus Marcion. cap. 22.* vbi hoc adiungit: In omni loco offertur sacrificium mundum gloriæ, scilicet relatio, & benedictio, & laus, & hymni. Vide etiam eundem *libro de cultu fœmin. cap. 11. lib. de corona militis, lib. de velãd. virg. lib. de exhortatione ad castitatẽ lib. de orat. lib. ad Scapulam,*

S. Cyprian. S. August.

D. Cypr. *lib. contra Iuda. 1. cap 16. & 17. & ser. de cœna Domini.* D. Aug. *lib. 18. de ciuit. c. 35.* vbi concludit: Cùm hoc sacrificium per sacerdotiũ Christi in omni loco iam videamus offerri: sacrificium autem Iudæorum cessasse negare non possunt: quid adhuc expectant aliud Christum? Idem *lib. 19. de ciuit. cap. 23.* vbi etiam concludit: Sicut iam fieri videmus, per Propheras Hebræos oracula increpuere diuina. Idem *lib. contra aduer. leg. cap. 20.*

S. Hieron. S. Remig. S. Isidor. Beda. Iul. Pom.

D. Hier. *in cap. 51. Isai. & in 1. Malach.* S. Remig. *in 1. Malach.* S. Isidor. *lib. 1. de offic. Eccles. cap. de sacrific.* Beda *lib. 2. contra Iudæos, cap 4.* Iulian. Pomer. Archiepis. Tolet. *lib. 1. cõtra Iudæos,* vbi adiungit: Et quicunque Iudæus est homo, cùm videt sacrificium Christianorum toto orbe pollere, sibi autẽ honorem illum magnum sobtractum fuisse, deficiunt oculi tabe mœroris, & præ lo amaritudinis. Sic ille.

S. Cyril. Alex.

S. Cyril. Alexand. *ad locum Malach.* vbi vocat Christi sacrificium cæleste & viuificum, quod est constitutum reiectis sacrificiis Hebræorum. Oblationem enim (inquit) & cultum legalium repudiat, vmbram non admittit, à sacerdotio Iudaico abhorret: quoniã neque a principio hic illi scopus. Sic ille. Dies me deficeret, si numerando recensere vellem omnium Patrum & Doctorum nomina, & sententias, qui ad hunc locum Malachiæ contestantur, ablato prorsus, & extincto Hebræorum omni sacrificio diuinam Christi, & Christianæ Ecclesiæ Eucharistiam successisse, quæ vsque ad consummationem mundi perdurabit.

Quanta cum puritate tractanda, & communicanda Eucharistia.

3. Vnum ergo, vel alterum adhuc expendam in prophetia Malachiæ. Atque inprimis vocatur à Domino per Prophetam oblatio munda. Quid enim purius, quàm caro ipsa Domini Iesu, ex virgineis desumpta visceribus? vt hinc edoceamur quanta cum munditia corporis, & animi accedere debeamus, ad purissimas Agni immaculati carnes. & manu attrectandas, & ore manducandas. De histrionibus à communione prucul arcendis ita D. Cyprian. *Epist. lib. 1. epist. 10.*

S. Cyprian.

Puto nec maiestati diuinæ, nec Euangelicæ disciplinæ congruere: vt pudor, & honor Ecclesiæ tam turpi, & infami contagione fœdetur. Nota quàm bellè dicatur diuina Eucharistia, pudor, & honor Ecclesiæ: & à Tertulliano paulo antè, sacrificium gloriæ: tota quippe animarum puritas, ex communione corporis & sanguinis Domini promanat: adeóque cùm ad illius mensam accedimus, à Deo honoramur, vt diuinæ efficiamur participes, & consortes naturæ.

Tertull. *Eucharistia pudor & honor Ecclesia.*

Tota planè dignitas Ecclesiæ Christianæ, totus splendor ipsa est sacrosancta Eucharistia, sed hac de re mox dicendum. Oblatio munda, quia non nisi mundis impendi debet. Quare audiant sacerdotes, prælati maximè, quid sanctissimus Chrysostom. *homil. 83. in Matth.* de se scribat.

S. Chrysost. *Eucharistia non communicanda indignis.*

Animam (inquit) priùs tradam meam, quàm Dominicum alicui corpus indignè: sanguinémque meum effundi potiùs patiar, quàm sanctissimum illum sanguinem, præterquam digno, concedam. Idem etiam egregiè argumentatur in hanc sententiam contra sacerdotes Domini corpus indigno communicantes.

S. Chrysost.

Ita (inquit) si limpidissimus aquæ fons, vt intactum gregi seruares, tibi commissus esset, cùm petulcos sues, ac sordidissimos venire aspiceres, non patereris in fluenta illos insilire, nec fontem ab his perturbari: nunc verò cùm non aquæ, sed sanguinis, & spiritus sacratissimus fons commissus tibi sit, si peccatis inquinatissimos videbis accedere homines, non indignaberis, neque contristaberis? Non de ignotis, sed de notis hæc dispùto. Sic Chrysostomus: Oblatio munda, quia suam virtutem immundis non elargitur. Vnde D. Cyprian. *ser. de cœna Domini*:

S. Cyprian. *Indigni non vitã, sed mortem accipiunt in Eucharistia.*

Sacramenta (inquit) quantum in se est, sine propria esse virtute non possunt; nec vllo modo diuina se absentat maiestas mysteriis: sed quamuis ab indignis se sumi, vel contingi sacramenta permittant, non possunt tamen spiritus esse participes, quorum indignitas tantæ sanctitudini contradicit. Ideoque aliis sunt hæc munera odor vitæ in vitam, aliis odor mortis in mortem; quia omnino iustum est, vt tanto priuentur beneficio gratiæ contemptores, nec indignis tantæ gratiæ puritas sibi faciat mansionem. Hæc Cyprianus. Oblatio munda, quia non nisi à mundis, ac iustis sumenda erit, alioqui non vitam, sed mortem sibi sument.

S. Chrysost.

Hinc illud S. Chrysostomi *homilia indicata*: Acutum gladium pro cibo accipis. Exemplum huius rei nullum aptius inuenies, quàm quod de proditore Iuda legimus, quem vnà cum aliis discipulis communioni accubuisse multorũ est, & sanè probabilis opinio: atque diuino cibo assumpto confestim satanæ traditum fuisse: introiuit enim in eum satanas; scribit Ioan.

Eucharistia Iuda fuit mors. Ioan. 13. S. Cyprian.

Hinc D. Cyprian. *serm. de cœna Domini*, eleganter disserit ad hunc modum. Nondum Iudas diabolo inuadente, & occupante animum eius egredi cogebatur; sed vbi sacrum cibum mens perfida tetigit, & sceleratum os panis sanctificatus intrauit, & parricidalis animus vim tanti sacramenti non sustinens, quasi palea ex area exsufflatus est, & præceps cucurrit ad proditionem & pretium, ad desperationem & laqueum. Ita Cyprianus.

1. Cor. 11.

Quod horrendo verbo vsus Apostolus *ad Corinthios prima, capite 11.* contestatur: *Quicunque manducauerit, & biberit indignè, reus erit corporis, & sanguinis Domini.* Ad quem locum optima est paraphrasis S. Hieronymi ad hunc modum: Oportet cessare à vitiis,

vt

vt sanctum Domini corpus sanctè accipias. Deus erit, &c. quia tanti mysterij Sacramentum pro vili despexerit. Probet autem, &c. si in linteum, vel vas sordidum non illod mittere audet: quanto magis in corde polluto: quam immunditiam Deus super omnia execratur, & quæ sola iniuria est eius corpori? Nam & Ioseph ille iustus propterea sindone munda inuolutum in sepulchro nouo corpus Domini sepeliuit, præfigurans corpus Domini accepturos, tam mundam mentem debere habere, quàm nuuam. Hæc Hieronym. Ibidem S. Anselm. Indignè manducat, & bibit qui non priùs per pœnitentiam purgatus ad hoc sacramentum accedit: ideo dabit pœnas mortis Domini; hoc est, non purgationem, sed maculam culpæ, pro qua pereat, trahit. Nec sibi, si indignus accesserit, applaudat, quia continuò damnatus non fuerit; quoniam multoties peccatoris supplicium differtur, sed perendinatur occultum iudicium. Sic ille. Theodoret. Hoc significat (inquit) reus corporis & sanguinis Domini: quòd quemadmodum tradidit ipsom Iudas, ipsi autem insultarunt & eum probris, & conuiciis affecerunt Iudæi: ita cum ignominia, & dedecore afficiunt, qui sanctissimum eius corpus immundis manibus accipiunt, & in os pollutum immittunt. Sic Theod. Quàm multos Iudas (inquit S. August. *in Psal. 47.*) indignè accipientes ad iudicium suum implet satanas. Itaque (ait S. Prosp. *sent.*) escam vitæ accipit, æternitatis poculum bibit, qui in Christo manet. Oblatio munda; quia post illius communicationem requiritur à sumentibus, mira quædam puritas vitæ, & splendor morum. Optimè igitur D. Chrys. *in 1. Corinth.* 11. Et antè, & postquam communicaueris, sobrium & temperantem esse oportet, maximè autem postcaquam sponsum excepisti: antea quidem, vt sis dignus accipere; postea verò ne appareas indignus iis, quæ tu accepisti. Idem vberiùs in hæc verba. Audisti sacros hymnos, vidisti spirituales nuptias, mensa regia es exceptus, repletus es Spiritu sancto, duxisti choros cum Seraphim, fuisti socius supernarum potestatum, ne abiicias tantam lætitiam, ne effundas thesaurum, &c. Clemens Rom. *lib. 8. constit. cap.* 17. communicantibus adesse Spiritum sanctum dicit: Vt qui corpus (inquit) & sanguinem Domini percipiunt, confirmentur in pietate. Scilicet summa est ritè sanctéque communicantis pietas, quam S. Cyprian. *serm. de cæna Domini*, sic describit. Inter sacra mysteria ad gratiarum actiones conuertitur, & inclinato capite munditia cordis adepta, se intelligens consummatum, restitutus peccator sanctificatam Deo animam, quasi depositum custoditum, fideliter reddit, & deinceps cum Paulo gloriatur, & lætatur: Viuo iam non ego, viuit verò in me Christus. Sic ille. Piè, dulcitérque etiam S. Hilar. *homil. 5. de Pascha* sic loquitur. O verè vnica; & perfecta hostia, fide æstimanda, non specie: nec exteriori censenda visu; sed interiori affectu! Et infrà. Bibebant de consequente eos Petra, 1. *Corinth.* 10. Vides, quòd qui de Christi biberit gratia, sequitur eum Christi misericordia.

S. Hier.
S. Anselm.
Theod.
Indignè sumentes Eucharistiam, Christum illudunt.
S. Aug.
S. Chrysost.
S. Chrys.
Quanta vita innocentia post sumptam Eucharistiã.
Clem. Rom.
S. Cypr.
S. Hilar.

4. Alterum in verbis Malachiæ occurrit expendendum; quod sic habet: *Magnum est nomen meum in gentibus, & vbique sanctificatur nomini meo*, &c. Institutum quidem est hoc tam admirabile Sacramentum corporis, & sanguinis Domini Iesu, vt secundùm Euseb. Emyss. (hoc alibi retulimus) iugiter coleretur per memoriam, quod semel offerebatur in pretium. Videlicet debebatur corpori Domini, quod infinitis & acerbissimis fuerat doloribus excruciatum, & opprobriis affectum; vt plurimis, maximis, & perpetuis honoribus, & gaudiis suorum fidelium celebraretur; & hoc est, quod in his verbis Malachiæ significatur. Ad quæ sic apposité Beda. Vides Iudæe quomodo in omni loco offertur Deo oblatio munda? Vide extructas per vniuersum orbem Christi Ecclesias, altaria in omni loco sacrata; agnum Dei, quem in cruce peremisti, super eadem altaria, in iisdem Ecclesiis omnipotenti Patri incessanter pro mundi salute offerri. Sic Beda. Memineris, obsecro, illius mœstissimæ noctis, in qua Dominus tradebatur; vt in horto Gethesemani, à satellitibus comprehensus, & alligatus, humi pertrahebatur sub pedibus sicariorum, & latronum conculcatus, irrisus, fustibus cæsus, factus omnium peripsema. Propter hoc & Deus exaltauit illum. En quanta rerum mutatio! Nunc idem Dominus Iesus in templis numero infinitis, opulentia, amplitudine, pulchritudine ædificiorum: & vtensilium celeberrimis; apparatu, ornatu, & pompa ministrantium augustissimis, atque adeò in altaribus, argento, auro, serico, & gemmarum nitore collucentibus adoratur in sacrosancto Eucharistiæ sacramento ab vniuersis fidelibus. Inter quos viri principes, reges, imperatores, summi Pontifices humi prostrati, manibus sublatis, supplici vultu, pectora contundentes, venerantur corpus, & sanguinem Domini. Triumphat planè in mundo sacramentum augustissimum corporis & sanguinis Domini. Sic enim verè ac piè S. Augustin. *lib. 1. ad Ianuar.* Sacramento corporis Domini subiugatus est mundus. Contemptum non vult cibus iste, sicut Manna fastidium, Impleturque illud Psal. 21. *Apud te laus mea in Ecclesia magna.* Vbi S. Hieronym. Apud Patrem laus mea in Ecclesia magna, quæ per omnem orbem terrarum credulitate diffusa est. Vota (sequitur) mea Domino reddam in conspectu timentium eum. Mysterium corporis & sanguinis mei offeram cum his, qui in eius timore hæc celebrant. Edent (sequitur) pauperes, edent corpus Christi. Sequitur: Laudabunt Dominum qui requirunt eum; per fidem, & opera cognoscentes, quòd ipse est panis viuus, qui de cælo descendit. Viuent corda eorum, &c. Cor anima ipsorum. sine fine, quia qui manducauerit ex hoc pane, viuet. in eo spiritualis sensus in sempiternum. Manducauerunt, & adorauerunt omnes diuites terræ. Diuites in fide & opere, vel virtutibus, cognoscentes, quia suauis est Dominus, manducant corpus Christi. Hæc Hieronym. Nunc hæretice, confer cum hoc viro sanctitate & sapientia inter Christianos tam memorabili, tuos istos imperitos, ridiculos, ac turpes magistros, qui contra verum & reale Christi Domini corpus, & sanguinem in sacramento Eucharistiæ ineptissimè iuxtà & impiissimè debacchantur. O bone Iesu, te repulerunt Iudæi, dicentes: Nolumus hunc regnare super nos: repulsus, & despectus ab illis in viam gentium abiisti, à gentibus ergo exceptus, Rex acclamaris, Deus coleris in templis, in aris, in cordibus tuorum fidelium. Irrisionibus, sibilis, probris Iudæorum patuisti, factus es maledictum & anathema; baiulans tibi crucem per vrbis Iudaicæ plateas, præcone Iesum proditorem Cæsareæ maiestatis, le-

Euseb. Emyss.
In Eucharistia Corpus Christi, quod à Iudæis fuit crucifixum, à gentibus adoratur.
S. Aug.
Psal. 21.
S. Hieron.
Ridiculi, & turpes hæreticorũ magistri.

Pompa celeberrima, in honorē corporis Christi in Eucharistia. gis violatorem, diuinitatis sacrilegum attogatorem, pacis publicæ perturbatorem, proclamante, ad patibulum crucis ductus es. Nunc verò Domine Iesu Romæ, Olisippone, Parisiis, Venetiis, & amplissimis aliis Christianæ gentis vrbibus, Hierosolyma illa longè illustrioribus constructa tuum in honorem pompa festiuissima portatur tuum corpus in Eucharistia, per vrbium strata, fora, plateásque, inter suauissimos concinentium choros triumphum agens de morte, de opprobriis, de tormentis, de Iudæorum perfidia, & impietate; denique de vniuerso cacodæmonum satellitio. An non hoc est, quod multis antè seculis per Prophetam prædictum fuit: *Magnum est nomen meum in gentibus, & vbique offertur nomini meo oblatio munda?* Iccirco Sacerdotes à Christo Domino instituti sunt, vt illorum manibus hæc triumphalis hostia portetur, vt in ea memorabilis victoria de omnibus hostibus in cruce reportata perpetuò inter homines celebretur. Nimirum (quod rectè apposuit S. Hilar. *hom. 5. de Pascha.*) vt quia quotidiana, & indefessa currebat pro hominum salute redemptio, perpetua esset etiam redemptionis oblatio: & perennis illa victima viueret in memoria, & semper præsens esset in gratia. Sic Hilar. Hunc planè sensum habent illa: *Quotiescunque manducabitis panem hunc, & calicem Domini bibetis, mortem Domini annunciabitis,* 1. Corinth. 11. hoc est, vt explicat S. Anselm. repræsentabitis mortem meam; illam scilicet (quam vocat Procop.) palmaram Domini Iesu passionem, sine triumphalem. Item illa Domini: *Hoc facite in meam commemorationem.* S. Anselm. ad Sacerdotes dicta esse à Domino putat. Vos ô Sacerdotes (inquit) hoc facite, idest, ex pane corpus meum per mystica verba consecrate in memoriam passionis meæ, vt recogiteris eam, dum sacrificium istud obtuleritis. Irrident nos hoc loco hæretici, quòd verbum, *facere*, ad sacrificium pertinere dicamus. Sed mihi iam pridem hoc exploratum habetur: hæretico nihil imperitius. An non apud Latinos, facere, sacrificandi verbum est? aperite vel ipsum Maronis librum; primo ferè in vestibulo legitur:

Malach. 1.

S. Hilar.

1. Cor. 11. S. Anselm.

Procop.

Eucharistia in memoriam redemptionis dominicæ.

Virgil. *Ver sum (facere) est sacrificare.*

Cum faciam vitula pro frugibus, ipse venito.

At non est dubium de Latinis; totum est de Hebræis. Audite Moysem Leuit. 15. *Faciet vnum pro peccato, & alterum in holocaustum.* Audite Eliam 3. Reg. 18. *Dentur nobis duo boues; ego faciam bouem alterum,* &c. Item Oseam 2. *Ego dedi ei frumentum, vinum & oleum, argentum & aurum quæ fecerunt Baal.* At de Græcis restat quæstio. Consulite Plutarchum *lib. 8. quæst. conuiu. cap. 8.* vbi hoc significatum inter Græcos vsurpati io verbo faciendi confirmat. Ad Sacerdotes igitur loquitur Dominus; sunt enim illi gloriæ Dominicæ, ac triumphorum administri; quod Isai. disertè pronunciat cap. 24. *Erubescet Luna, & confundetur sol, cum regnauerit Dominus exercituū in monte Sion, & in Hierusalem, & in conspectu senum suorum fuerit glorificatus.* Vbi D. Hieron. Potest hoc & de Ecclesiastico ordine intelligi. Deinde seniores vocat presbyteros, vsitatissimo Hebraismo. Sed quæ Sion iste hoc loco? Sion (inquit D. Cyrill. Alexand.) Ecclesia dicitur, in qua diuinorum mysteriorum excelsissima est specula. Certè legunt complures, In conspectu suorum presbyterorum. Quam lectionem secutus D. Dionys. Areop. apud Turrianum nostrum; interpretatur totum hunc locum de sacrosancta Euchari-

Leuit 15. 3. Reg. 18. Osea 2.

Plutarch.

Isai 24.

Hieron.

S. Cyril.

Dionys. Areop.

A stia. Sic enim ait: Per sacram operationem ipsorum presbyterorum glorificabitur Dominus. Hebr. tantum est כבוד, & erit honor, quasi Dominus sit in Sion, quo in monte diuinam instituit Eucharistiam, honor & gloria, hoc est, ipsa hostia consecrata, quæ à D. Ignatio, vt iam diximus, gloria Dei appellari consueuit; quo etiam nomine hauddubiè significauit diuinam Eucharistiam Dauid *Psalm.* 84. illis verbis. *Veruntamen prope timētes eum salutari ipsius, vt inhabitet gloria in terra nostra.* gloriam Dei in terra intelligit Eucharistiam, quæ item salutare dicitur. Vnde S. Hier. præsentem locum ita commentatur. Veruntamen, &c. ostendo viam salutis, do misericordiam, licèt necdum conuersus es ad cor. Tamen

S. Ignat. *Eucharistia honor & gloria dicitur.* Psal. 48.

S. Hieron.

B expecto; do locum pœnitentiæ, & hoc totum quid est? Vt inhabitet gloria in terra nostra. Propterea te ad pœnitentiam vocat, vt qui leprosus eras, habeas hospitem Christum. Deinde Dominus in Sion regnauit, quando regales illas nuptias celebrauit, & conuiuium splendidissimū sui corporis, & sanguinis proposuit Rex cælestis, & sponsus animarum: Probet autem seipsum homo, &c. ad has nuptias spiritus, ad hoc salutare Dei, & gloriam Domini accessuros pœnitentiam præmittat suorum scelerum. Etenim vt præclarè monet S. Prosp. *in sent.* imò Augustin. peccata siue parua, siue magna, impunita esse non possunt; quia aut homine pœnitente, aut

Ritè confessi Dei misericordiam & gloriam accipiunt in Eucharistia.

S. Prosp. S. August.

C Deo iudicante plectuntur. Cessat autem vindicta diuina, si conuersio præcurrat humana. Amat enim Deus pœnitentibus parcere; & eos, qui semetipsos iudicant, non iudicare. Sic ille. Medicus noster non dat venenum. Salutem medicus dat, sed indignè accipiendo ad perniciem accipit Iudas, &c. ex S. Aug. *in 6. Ioan.*

5. *Magnum* (inquit Dominus) *est nomen meum in gentibus, quia offertur nomen meo oblatio munda.* Dictum hoc etiam intelligi potest ab æterno Patre, cuius in honorem iuge offertur sacrificium corporis, & sanguinis Filij sui. Tanto quippe honore, tanto amore Patrem Filius est prosecutus, vt pro illo Verbum caro factum sit, nec semel Filius caro fieri contentus admirabile insti-

Malach. 1.

Christus suo Patri honorē & amorē exhibet in Eucharistia.

D tuerit Sacramentum, vt in eo quotidie prima illa recolatur incarnatio, productio humanitatis, vnióque animæ & corporis cum diuinitate, & persona Verbi, (quæ Theologia laudatissima, & verissima est,) in qua (vt alibi iam tetigimus) Eucharistia vocatur iterata incarnatio, imò & extensio incarnationis, ob eam scilicet vnionem, quæ fit inter hominem ritè communicantem, ac Dominicum corpus, & sanguinem in sacramento assomptum. Non satis habuit Filius obedientissimus Patri pro eius amore exinanire se vsque ad mortem, sed etiam iugiter in sacramento. Duplex enim ista exinanitio, & in cruce, & in Sacramento intelligitur in verbis Apostoli: Exinaniuit se Dominus Iesus ex sententia D. Dionys. Areop. Hæc est (inquit) Dei ad nos exina-

Exinanitio Christi in Eucharistia. Ad Philip 2. S. Dionys. Areop.

E nitio. Instituit admirabile sacramentum in mystica cœna, vt admittamur ad capiendum eum. Sic ille. Hinc illud teritur à D. Francisco dictum. Quotidie descendit ad nos Dominus Iesus de sinu patris, humilis apparens in manibus Sacerdotis. Exinaniuit se (declarat S. Hier.) non subsistiam euacuans, sed honorem declinans, naturam hominis induendo. Adde, & suo corpore & sanguine hominem alendo. Quia verò Passio Christi Domini vnum est obsequium exhibitum Deo patri à Christo Filio eius tam illustre, vt co-

Hieron.

nullum maius,nec illi par aliud esse,aut cogitari possit: Filius ipsa,vt amorem suum, atque obedientiam Patri suo demonstraret, instituit sacramentum ad memoriam, & renouationem suæ passionis;quod non latuit sanctum Methodium martyrem, cuius *in symposio* to. *Virg.* hæc sunt verba. Propter nos Christus se exinanuit, vt capi possit, rursúsque secundùm commemorationem passionis patiatur descendens de cælo, Sic Method. Quæ recordatio iugis, ac pia Dominicæ passionis omnibus non modò Sacerdotibus, sed quibuscunque etiam communicantibus præscribitur à Domino illis verbis; Hoc facite in meam commemorationem:lariore quippe sensu, iridem sumitur à plerisque verbum, *facite*.

S. Method. *In Eucharistia fit renouatio passionis.*

Sic enim S.Anselm. In meam cómemorationem; hoc est, in memoriam passionis meæ vt pertractetis, & consideretis, quàm dignam & sanctam, & humanæ salutis efficacem, medicinam accipitis, quatenus ex eius consideratione tantæ sanctitatis cum maiori veneratione sacram Eucharistiam percipiatis; & imitari passionem meam desideretis; vt, si opus fuerit,pro salute fratrum mori parati sitis; accipientes enim corpus meum memores mei esse debetis, vt diligenter recogitetis, quis ego sim, & quæ inter homines conuersans operatus sim, vel quæ pertulerim;vt sicut præcessi, sequamini. Hactenus Anselm.

S.Anselm. *Memoria passionis ad Eucharistiam sumendam.*

Ad matrem ferendam animas Eucharistia.

Illustrat hunc locum ille *Ioan.* 13. percelebratus; *In finem dilexit eos.* D. Dionys. Ariopag. exponit; ad summum. Sed quidnam est hoc summum amoris Christi erga nos, vltra quod nihil aut fieri aut fingi possit? Quando (inquit) confecit nobis communionem, qua nos ad summum cum diuinissima sua carne vniret. Sic Dionys.apud Turt. *tract.* 1. *de Eucharistia cap.* 10.

Ioan 13. S.Dionys. Ariop.

Summus amor Christi erga nos in Eucharistia.

Transibat Angelus ille exterminator, & primogenita Ægyptiorum repentino mortis excidio perimebat; cæterùm domos Hebræorum subintrare non potuit, reueritus scilicet sanguinem paschalis agnis,quem intùs illi comedebát, ædium liminibus, ac foribus inspersum, Exod. 12. Vmbra quidem erat Dominicæ communionis: etenim in Ecclesia Christi fideles Agnum immaculatum, & paschalem Dei comedimus, ipsius sanguine labia, & linguam (sic fores, & limina ostij interpretatur Theodot.) rubefacta ostendimus; quo exterminatorem procul arceamus. Vmbram enim (inquit Theodoret.) sanguinis Christi exhorruit mors. Adde quanto nunc magis exhorrescet, cùm verum Ipsum in nobis Christi sanguinem aspiciat? Et S. Gregor. *homil.* 22. hunc eundem locum discutiens: Quid sit (inquit)sanguis agni;non iam audiendo, sed bibendo didicimus. Qui sanguis super vtrumque postem ponitur,quando non solùm ore corporis,sed etiam ore cordis hauritur. In vtroque etenim poste sanguis agni est positus, quando sacramento passionis illius cum ore ad redemptionem sumitur, ad imitationem quoque intenta mente cogitatur:nam qui sic Redemptoris sui sanguinem accipit, vt imitari passionem illius,necdum velit; in vno poste sanguinem posuit, qui etiam in superliminaribus domorum ponendus est, &c.

Exod.12. *Sanguis agni in foribus Hebræorum Eucharistiam præfigurat.* Theod.

S. Greg.

Optimè in istum sanguinem Agni paschalis in Ægypto intuitus S. Chrys. sic ait *homil.* 45. *in* 6. *Ioan.* Si vmbram ita mors horruit, quantopere quæso ipsam formidabit veritatem:Hic ergo mysticus sanguis dæmones procul pellit, Angelos & Angelorum Dominum ad nos allicit, cælum peruium nobis facit. Sic ille.

S. Chrysost.

Sed proh quanta cum pietate, & animi dulcedine commemoratio ista Dominicæ passionis mentem subit in sacra communione: Vide (inquit D. Cyprian. *serm. de cæna Dom.*) quomodo his, qui Christi commemorant passionem, intra sacra officia, quasi per quosdam canales de interioribus fontibus egrediantur torrentes, & super omnes delicias lacrymis nectareis anima delectetur, quantam suauitatem animæ inquirenti, vbi sit Deus suus, suspiria contemplationis eliciant. Non illos imbres procellosæ tempestates deponunt, ros matutinus est de cælestibus stillans, & quasi vnctio spiritus mentem deliniens. Gemitus illos pietas excitat,& inter diem,& noctem retrò,& ante se affectio intuens inter data, & condonata se diuidens,gratias agit tam vberis beneficij largitori: & se sanatam, & sanctificatam agnoscens fletibus se abluit, & lacrymis se baptizat. Hæc Cypr.

S Cyprian. *Mira suauitas in Eucharistia cum memoria passionis.*

Hæc tam mira dulcedo Eucharistiæ in Manna præsignata est. Qua de re sic D. Hilar. *homil.* 5. *de Pascha.* Cùm ad reuerendum altare salutari cibo potúque reficiendus accedis,sacrum Dei tui corpus, & sanguinem fide respice, honore mirare, mente continge, cordis manu suscipe,& maximè haustu interiore assume. Quod significauit Manna,de quo legitur; Pluit illis manna,vt ederent. Hoc enim vnicuique sapiebat quod desiderijs concupisset. aliud erat quod sumebatur, aliud quod videbatur; & inuisibiliter sapor illi in singulorum sensibus formabatur. Ergo illud Manna cælitùs illapsum per multimodas suauitates,naturæ suæ meritum, & generis sui excedebat intuitum; cùm creaturam suam dispensatio largitoris multiplici diuersitate condiret; præbebat gustus, quod ignorabat aspectus, iuxta percipientis desiderium esca illi nouitas, & dignitas nascebatur: vnumquemque variis & alienis saporibus reficiebat mellifluum pluuiæ illius donum, & multiplex sicci imbris obsequium. Quare si illic in corpore cibus sapiebat,hîc in pectore Deus credulitate perficit,&c.

S.Hilar.

6. *Panem.* Ineffabilia mysteria vocat D.Chrys. & diuinam mensam, *homil.* 83. *in Matt.* Mensam benedictionibus,S.Cyril.Hieros.*Catech.* 13. Christi conuiuium, diuina mysteria, Georg. Pachim. æternorum sacramentorum conuiuium, S. Hilar. *Can.* 30. *in Matt.* Panem substantialem, S. Cyprian.*lib.* 1. *Epist.* 10. & immortalitatis alimoniam,*serm. de Cœna Domini.* Escam Spiritus, S. Damasc. S. Aug. escam vitæ,vitam,salutem,&c. Panem vitæ, qui de cælo descendit, Dominus ipse Iesus appellat carnem suam, quæ in sacramento Eucharistiæ sub accidentibus panis continetur. Iccirco autem hoc mysterium ita instituit, vt significaretur per illa panis iam conuersi in corpus Dominicum accidentia, verum & transsubstantialem panem, quo & anima,& corpus nostrum in Dei gratiam & vitam æternam aluntur.

S. Chrys. S. Cyril. S. Hieron. S. Gregor. Pachim. S. Hilar. S.Cyprian. S.Damasc.

In quo infinita Christi Domini erga nos beneuolentia demonstratur. Nihil enim (inquit D.Iren.*lib.* 5. 5.) illi antè dedimus, neque desiderat aliquid à nobis quasi indigens. Nos autem indigemus eius, quæ est ad eum,communionis. Et propterea benignè effudit semetipsum, vt nos colligeret in sinu Patris.Hæc Irenæus. Vide quàm pulchrè admirabilis describitur extẽsio verbi diuini, cùm in nostra vsque viscera,& penitissimos animarum recessus sese ingerit,vt velut reti quodam amoris interceptos, & innexos ad sinum Patris attrahat, in quo vnum quod cum ipso

S. Irenæ. *Eucharistia encomia, & effectus admirabiles.*

efficia-

efficiamur. Vnde vlteriùs sumit idem Irenæus A argumentum præualidum contra hæreticos negantes carnis nostræ resurrectionem. Eucharistia (inquit) corporis, & sanguinis Christi augetur, & consistit carnis nostræ substantia; quomodo ergo carnem negant, capacem esse donationis Dei, qui est vita æterna, quæ sanguine, & corpore Christi nutritur, & membrū eius fit, vt ait Apost. *ad Ephes.* Sic ille. Hinc admirari oportet atque extollere immensam Dei benignitatem, qui non modò ad honorem nostræ animæ, sed etiam ad gloriam nostræ carnis instituit sacramentum sui corporis, & sanguinis; quo ipsa caro nostra enutrita membrum fit corporis Dominici: & quod summam continet dignitatem B pariter atque vtilitatem; in spem, pignus ac ius futuræ resurrectionis, & immortalitatis per hoc Sacramentum exurgit. Quod quidem egregia quadam similitudine S. Irenæus *loco indicato* depingit ad hunc modum. Quemadmodum lignum vitis depositum in terra suo fructificat tempore; & granum tritici decidens in terram, & dissolutum multiplex surgit per spiritum Dei, qui continet omnia, quæ deinde per sapientiam in vsum hominibus veniunt, & sanguis Christi: sic & nostra corpora ex ea nutrita, & reposita in terram, & resoluta in ea resurgent in suo tempore verbo Dei resurrectionem eius donante in gloriam Dei Patris, qui huic mortali immortalitatem circundat, & corruptibili incorruptelam gratuitò donat. Sic Iren. Vbi etiam ea C ratione diluit eorum dementiam, qui negabant in Christo carnem, solúmque spiritum esse contendebant. Quoniam (inquit) membra sumus corporis eius, de carne eius, & de ossibus eius; non de spiritali aliquo, & inuisibili homine dicit hæc Apostolus; sed de dispositione, quæ est secundùm hominem, quæ ex carnibus, & neruis, & ossibus consistit: quæ de calice, qui est sanguis eius, nutritur, & de pane, qui est corpus eius, augetur. Hæc ille. Germen immortalitatis est Christi Domini corpus; cuius ex vnione per Sacramentum Eucharistiæ corpora nostra in gloriosam, & immortalem resurrectionem reflorescent: cuius miraculi futuri egregium argumen- D tum datum est, cùm Domino moriente terra contremuit, & monumenta sanctorum aperta sunt. Rationem optimam reddit Rupert. *lib. 1 in Deut. cap. 6.* Quia (inquiens) corporibus mortuorum hoc expediebat, vt coniungeretur cum eis in sepulchris corpus huius mortui, quod afferebat resurrectionem mortuorum, & iccirco ad suscipiendum illud certatim, & auide sese dilatauerunt. Sic ille. Ac si corpora ipsa sanctorum, quodammodo communicarent corpori Domini, vt immortalitatem ab illo susciperent, nobísque sanctè admodum inuiderent hanc nostram felicitatem, cùm corpus Domini manducamus in Eucharistiæ sacramento, illíque no- E stra corpora castè sanctéq; vnimus. Quid euidentius? Audi Dominum ipsum; *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die,* Ioan. 6. S. August. per vitam intelligit æternam requiem animæ; & carnis deinde resurrectionem in cælesti gloria. Quare diuinæ Eucharistiæ, quam fideles ritè sumimus, æternam animæ & corporis gloriam adscribi & deberi vult Dominus. Panem Christus obtulit, corpus videlicet suum sub specie panis, quo cibo maximè alimur, vt nos doceret Deo Patri efferendum corpus nostrum in

Resurrectio nostra carnis ob Eucharistia.

S. Irenæ.

S. Irenæ. *Mira gloria carnis nostra ob Eucharistiam.*

Rupert. *Corpora defunctorum aduersi corpori Domini properabant.*

Ioan. 6. S. Aug.

oblationem mundissimam, quippe cùm alius Deo ipsi cibus gratior & dulcior a nobis apponi haud possit. Quod grauiter S. Leo Papa *serm. 5. de pass. Dom.* sic affatur. Corporis & sanguinis sui ordinans sacramentum docebat, qualis Deo hostia deberet offerri. Hæc Leo. Profectò nulla gratior hostia Deo offertur, quàm sacrificium istud corporis & sanguinis Domini, vt & ab ipsis Hebræis affirmatur. Quorū Rabbi Iocai *ad cap. 16. Numer.* ita scribit. Sacrificium Messiæ panis & vini nunquam cessabit. Nunquid possum deserere vinum meum, quod lætificat Deum, & homines? *Iud. cap. 9.* Et homines quidem lætificat: Deo autem, in quo lætitiam affert in sacrificio, quod de ipso fiet. Sic ille. Rabbi Cahana, de hac diuina transmutatione veluti catholicus Christianus differens: Panis (inquit) substantia conuertetur in substantiam corporis Messiæ, & substantia vini in substantiam sanguinis ipsius. Hæc ille. Panem & vinum; sacratissima, augustissima, diuinissima vocat Dionys. Areopag. Quia verò, & panis efficitur vnus, ex plurimis granis; & vinum similiter, ex plurimis vuarum acinis coalescit: hauddubiè Sacramento suo voluit Dominus fraternam suis fidelibus commendare concordiam & vnitatem. Hinc illa sententia D. Dionys. Areop. 1. *lib. de Hierarch. cap. de comm.* Augustior illa, vnius eiusdémque panis, & calicis communis, pacificáque communio concordiæ illis, vt fratribus vnà educatis diuinas statuit leges: atque cœnæ illius sacratissimæ, ex qua signa ista sumpsere principium, sacram memoriam teneuat. In qua & ipse autor signorum, eum, qui secum non piè, neque concorditer, sacra in cœna perceperat, à contubernalium sorte, iustissimè separat. Hæc Dionys. Appositè S. Paul. *1. Corint. 11.* de beneficentia diuitum in pauperes disputans, sermonem intexuit de sacrosancto mysterio Eucharistiæ: huius enim recordatione mirum in modum ditiorum animi compungentur. Quasi dicat (inquit S. Chrys.) Tuus Dominus omnes eadem mensa est dignatus, licèt ea esset valde reuerenda, & longè omnium superaret dignitate. Tu autem eos hac tua parua, & vili indignos existimas: & cùm ij in spiritualibus, plusquam tu, nihil sibi arrogent; tu eos spolias sensibilibus, neque enim hæc tua sunt. Eodem modo Theoph. & Theod. Quomodo (aiunt) non est absurdum intus in templo Dei præsente Domino, qui communem nobis mensam apposuit, vos quidem lautè viuere, eos autem qui sunt pauperes, esurire, & propter paupertatem erubescere? Sic ille. Quod videtur imitatus apud Occumen. Photius *cap. 7.* cùm ait: Si Dominus te non dedignatus est, quin proprio ipsius corpori, ac mensæ mysticæ communicares: quomodo tu conseruum tuum dedignaris, ne tuis rebus communicet? Icciroo cùm sponsus de sponsæ eleemosynis gustasset: Comedi panem cum melle, &c. *Cant. 5.* hoc est (inquit S. Gregor. Nyss. *homil. 10. in Cant.*) esuriui, & dedistis mihi, &c. Panis enim lætitiæ est beneficentia, conditus melle præcepti. hæc cùm Verbum dixisset sponsæ, apponit mysteriorum Sacramentum: Comedite amici.

7. Et quidem de vino in sanguinem Christi Domini conuerso, hæc summatim adnotarim. Primum in Cana Galilææ miraculum à Domino editum legimus, conuertendo aquam in vinum, iam tunc viam muniens ad Eucharistiam. Vnde sic argumentatur S. Cyril. Hierosol. *cat. myst. 5.*

Aquam

S. Leo. *Victima nostri corporis Deo offerenda.*

Rabban. Iocai. *Transsubstantiatio panis in corpus Christi, in Eucharistia.* Iud. 9. Rabban. Cahana.

S. Dion. Areop.

S. Dion. Areop. *Concordia fraterna commendatur in Eucharistia.*

S. Chrysost. *Eleemosyna commendatur in Eucharistia.*

Theophyl. Theod.

Phot.

Carth. S. Gregor. Nyss.

S. Cyril.

Aquam Dominus mutauit in vinum, quod est A sanguini propinquum, sola voluntate. Cur igitur non erit dignus, tui credamus, quòd vinum in sanguinem trasmutarit? Si ad nuptias corporis illud miraculum operatus est; multo magis filiis sponsi suum corpus & sanguinem dedisse illum confitebimur. De illius effectu ita D. Cyprian. de cœna Domini loquitur. Calix benedictione solenni sacratus, ad totius humani generis vitam, salutémque proficit; simul medicamentum, & holocaustum ad sanandas infirmitates, & pugnandas iniquitates existens. Quænam Dei promissio per hunc diuinum calicem significetur, ita ostendit D. Ansel. *in 1. Corint.* 11. Hic potus est nouum Testamentum, id est, noua promissio cælestis hæreditatis in sanguine Christi, quo plenus est calix. Per testamentum enim datur hæreditas, & in sanguine Christi accipimus nouum testamentum, hoc est, nouam legem, quæ obedientibus sibi dat hæreditatem regni cælorum. Hæc Anselm. Solent interdum aduersùs hæredem mille concitari lites, ne testamento legatam hereditatem assequatur: cötra omnes Christi sanguine armati sumus, vt securi hæreditatem regni cælestis ingredimur: quod etiam obseruat D. Anselm. ita explicans hunc eundem locum. Calix Christi, quem in mysterio bibimus, propterea etiam dicitur testamentum in sanguine eius, quem semel in cruce fudit pro nobis, quia muniuit, & defendit nos aduersùs calumnias C hostis antiqui, ne cælestem nobis hæreditatem possit auferre: sicut literæ illæ, quæ vocantur testamentum, hæredem muniunt aduersùs calumniatorem, ne hæreditatem ei tollat. Sic Anselm. Valeat hic locus ad roborandos pusillanimes, qui timore sæpiùs oppressi de sua salute tantum non desperant. Igitur confortamini (ait Dominus) en sanguis meus, sanguis est testamenti. habetis hæreditatem cæli, vtique meo sanguine confirmatam. Vestra est hæreditas: intrate in gaudium Domini vestri. De mitis ac suauissimis gaudiorum spiritualium voluptatibus, quibus anima calicem Domini degustans perfunditur. Ita D. Cypr. *de Can. Dom.* Post hunc potum sanguinis Christi cùm sopiuit obliuio D cuncta carnis ludibria, mira sunt quæ sentit; magna, quæ videt; inaudita, quæ loquitur: quin Agnus iste paschalis inhabitat cuius animam huius vini fortitudo, hilaritate inexplicabili lætificat & delectat. Idem *de vnitate cum Deo, & cum proximis*, in hæc verba profatur. Sed & nos ipsi corpus Christi effecti sacramento & res sacramenti capiti nostro connectimur, & vnimur singuli alterius membra ministerium dilectionis pro inuicem exhibentes communicamus caritate, participamus solicitudine, eundem cibum manducantes, & eundem potum bibentes, qui de petra spirituali profluit, & emanat, qui cibus, & potus est Dominus noster Iesus Christus. Hæc Cyprian. De hoc pane dicitur Psalm. 103. *Et panis cor hominis confirmet.* De calice verò; *Et vinum lætificet cor hominis.* Quod etiam Hebræorum doctores intelligunt de sacrificio & conuiuio corporis & sanguinis regis Messiæ. Duo quidem significantur à Propheta, scilicet confortari, & lætificari cor hominis à diuina Eucharistia. quæ summè necessaria sunt non martyribus modò, sed quibuscunque etiam Christi fidelibus, qui incedunt via illa angusta, & aspera tribulationum, quæ ducit ad vitam. Nam sine fortitudine & hilaritate quadam interna quónam pacto patientia in aduersis exhiberi potest? Vtramque mirabiliter imprimit animis fidelium, Christi Domini corpus & sanguis in sacramento ritè sumpto. Cantabant mediis in flammis fornacis Babylonicæ tres illi pueri. Nec mirum; aderat enim quartus similis Filio Dei, quem Rex ipse barbarus est conspicatus. Illius igitur præsentia, quem habebant inter incendia comitem, sic læti, & confortati erant, vt minimè (quod S. Chrys. *homil. 7. in Epist. ad Ephes.* adnotauit) è camino egrederentur; donec ille, qui iniecerat, egredi quoque iussisset. Et non aliter progressi sunt ex camino, quàm ex ipso cælo prodirent. Ita Chrysost. Quanto admirabilior, ô bone Deus, & fortitudo, B & alacritas ad quæcunque aduersa patientissimè toleranda nostris animis accedet, ex ipsa communione corporis & sanguinis tui, per quam non præsens tantùm nobis angelus, Dei Filio similis, sed ipsamet Filius Dei; nec tantùm noster comes inter nos, sed totus ipse Deus & homo Christus Iesus intus in nostris pectoribus, cordibus, animísque inhabitat, dulcissimo exceptus hospitio? Per hoc enim (ait S. Gregor. Nazianzen. *orat. 3. contra Iulianum*) incruentum sacrificium nos Christo, ipsiúsque passionibus, & diuinitate communicamus. Igitur quid est (inquit S. P. Chrys. *ser. 67.*) magis tremendum, quòd se dedit terris Deus, an quòd nos dat cælo? Quòd societatem cælis intrat ipse, an quòd nos facit consortium diuinitatis intrare? Quemadmodum (inquit S. Chrysost. *in cap. 6. Ioan. hom.* 45.) si quis liquefacto auro manum, vel linguam iniiciat, quamptimum deauratur: ita hæc nobis proposita mysteria corporis & sanguinis Domini animam auream reddunt. Sic ille. O pulchram animam, ô auream, imò (vt adiicit) auro splendidiorem; quæ corpus & sanguinem Domini ritè epulatur! Postremò tantum hoc mysterium, & Dominus ipse operatus est, & vt operaremur iussit: In mei (inquit) memoriam facietis; quò scilicet in amorem Domini Iesu accedamur, & memoriam Domini Iesu nunquam ex animis deponamus. Hæc duo, veluti panem, & vinum, quibus nos etiam Domino conuiuium gratissimum apponamus, meritò exposcit D. Bernard. à matre ipsius Dei semper virgine Maria. Sic enim ait *serm. 4. super, Salue Regin.* Hoc à te & per te speramus, ô Domina, vinum & panem: vinum amoris diuini, quod lætificat cor hominis: & panem, qui confirmat cor hominis. Panis ipse est Filij tui dulcis memoria, præsentia ipsius plena tu, & mensa præpositionis duodecim panum. Hæc Bern. Denique vela iam colligam, rumpantur licet inuidia hæretici, & Iudæi. Hic est panis, qui de cælo descendit. Ipse (ait S. Petr. Chrysol. *loco citato*) est panis, qui satus in virgine, fermentatus in carne, in passione confectus, in fornace coctus E sepulchri, in Ecclesiis conditus, illatus altaribus, cælestem cibum quotidie fidelibus subministrat. Sic ille. Huius corporis panem (ait S. Greg. Niss. *de vita Moys.*) non aratio, non satio, non agricolarum opus efficit; sed terra intacta permansit, & tamen pane plena fuit, quo famescentes mysterium virginis perdocti saturantur. quàm bellè vocat sacrosanctam Eucharistiam mysterium Virginis? Debemus post Christum Dominum, virgini matri hanc admirabilem mensam corporis & sanguinis Domini, vtique ex corpore & sanguine matris suæ. Panem illa cælestem, & vinum

Marginalia (left): Ioan. 2. — S. Cypr. *Effectus sanguinis domini in Eucharistia.* — S. Anselm. — *Testamentum regni cælestis habemus in sanguine Christi in Eucharistia.* — S. Ansel. — *Pusillanimes roborantur sanguine Christi in Eucharistia.* — S. Cyprian. — *Spiritualia gaudia ex vino Euchariftico.* — *Concordia fraterna communicatur in sanguine Domini, in Eucharistia.* — Psal. 103. — *Eucharistia confortat & lætificat.*

Marginalia (right): Dan. 3. — S. Chrys. — S. Greg. Naz. — S. P. Chrys. *Deus homini, & homo Deo vnitur in Eucharistia.* — S. Chrys. — S. Bern. *Conuiuium Deo in nobis apponimus.* — *Vinũ & panis petitur à S. Maria.* — S. P. Chrys. — S. Greg. Nyss. *S. Maria post Deum, debetur Eucharistiam.*

A vinum germinans virgines nobis protulit. Ego (inquit *Ecclef.* 24.) quasi vitis fructificaui suauitatem odoris, & flores mei fructus honoris, & honestatis. Instar vitis dicit se proferre suauitatem odoris, quia se gratam, & delectabilem suis exhibet fidelibus, eorúmque pietatem inter homines suaueolentem reddit. Flores suos dicit esse fructus honoris, & honestatis: quia eius virginitas, & humilitas, quasi flores protulerunt fructum infiniti honoris, scilicet Deum hominem. Illa vitis, ille racemus de vite: ab illa vite huius sanguis, qui pro nobis in cruce effusus, à nobis in sacramento bibitur. O quàm piè, sanctè ac dulciter à sacerdotibus tractandus & sumendus est Domini sanguis, in quem sic virgo mater stans iuxta crucem piissimum gerebat officium! Genis & ore (inquit S. Bern. *de lament. Virg.*) tantum cruorem Christi rubentibus cadentes guttas sanguinis ore sacro tangebat; terram deosculans sæpissimè, quam cruoris vnda rigabat. O graue martyrium! O frequens suspirium! O languens pectus virgineum! anima eius tota liquefacta est. B

Ecclef. 24.

S. Bernard. *S. Maria iuxta crucem Iesu, sanguinem Filij excipiebat.*

SECTIO IX.

Erat enim Sacerdos Dei altißimi, benedixit ei, & ait: Benedictus Abram Deo excelso, qui creauit cælum & terram: & benedictus Deus excelsus, quo protegente, hostes in manibus tuis sunt. Et dedit ei decimas ex omnibus. C

1. TAm celebrem ac pulchrum locum de Eucharistiæ sacrosanctæ mysterio per sacrificium Melchisedech præfiguratum, vt hactenus commentando exposuimus; cùm hæretici, tum eorum parentes Iudæi (inter quos latrones, ac sicarios medius Dominus Iesus, Verbum scilicet Dei, crucifigitur) ad sacerdotium nequaquam pertinere contendunt. Sed missis hoc loco Iudæis; quorum testimonium omninò suspectum est, eo quòd & ab hostibus, & cæcis, vel in ipso meridie oberrantibus profertur: cum hæreticis mihi nunc agendum esset. Sed duo ab hoc instituto me remorantur: primum quòd istud argumentum alius est palæstræ; nec noui quicquam afferri potest eruditissimis illis cōtrouersiis, quæ à nostris Bellarm. Valent. Suar. Turrian. Salm. Maldon. & aliis pertractantur. Alterum est: eo quòd vereor, ne vel disputando sermonem habeam cum ista lue, ac peste mortalium. Opportunè quidem hoc temporis momento sanctum Irenæum in manus assumens casu incidit in eum locum *lib.* 3 *cap.* 3. vbi de Policarpo sanctissimo, & antiquissimo martyre agens hæc adiungit. Et sunt qui audierunt eum dicentem, quoniam Ioannes Domini discipulus in Epheso iens lauari, cùm vidisset intus Cerinthum, exilierit de balneo non lotus, dicens, quòd timeat ne balneum concidat, cùm intus esset Cerinthus inimicus veritatis. Et ipse autem Policarpus Marcioni aliquando occurrenti sibi, & dicenti: Cognosce nos; respondit: Cognosco te primogenitum satanæ. Tantum Apostoli, & horum discipoli habuerunt timorem, vt neque verbotenus communicarent alicui eorum, qui adulterauerant veritatem, quemadmodum & Paulus ait: Hæreticum post vnam correptionem deuita, sciens, quoniam peruersus est, qui est talis, & à semetipso damnatus. Hæc Irenæ. Miror equidem & dictum & factum Ioannis. Itáne verò, vt tantus etiam Apostolus, quo nullus nec sapientior, nec sanctior, nec Christo Domino gratior; qui recubuerat super pectus Domini; cui matrem ipse suam virginem è crúce commendauerat, ausus non sit eodem sub tecto, non ad colloquendum, sed tantummodo ad lauandum vel breuem moram conficere? Quid; & diuinus Apostolus sibi timet ex consortio hominis hæretici, ne concidat (inquit) tectum cùm intus sit Cerinthus. Quid ais, ó dilecte Iesu? si tu intus adsis, ruina te opprimet? Non Ioannem reuerebitur ira Dei, licèt in Cerinthum irritata incurrat? Tam graue malum hæresis est, vt concitata in hominem hæreticum diuina vindicta, nec Ioannis virtute plusquam humana, mitigari possit, & cohiberi? Tam perniciosa est consuetudo, præsentiáque hæretici; vt postposita sanctissima consuetudine præsentiáque diuini Apostoli ruinam sit, & exitium tum hæretico, tum Apostolo pariter allatura? Meritò igitur clamat Paulus: Hereticum deuita. Vbi S. Hieron. Nec circa hæreticos occupari nos permittit, si correpti iterum non corrigantur: ne tempus inani contentione perdamus. Et S. Chrys. Vbi manifestus fuerit aduersarius veritatis, cur pugnas incassum? ex seipso dānatus est. Porrò autem omnem infidelitatem iugulat hæc sententia, quam Moyses apponit: *Erat enim sacerdos Dei altissimi.* Hebr. והוא כהן לאל עליון *vehu cohen leel ghelion*, Hebr. Sacerdos Deo altissimo. Iam diximus, *ve*, non copulam, sed causam hoc loco, vt & in multis aliis, importare. Vna tantùm hic suboritur difficultas, an כהן *cohen* Hebraicè, Sacerdos Latinè, an Princeps sit? Et quidem hoc loco Sacerdotem esse *choen*, negari non potest à Catholico. Quorsum enim *Psalm.* 109. Christus diceret Sacerdos secundùm ordinem Melchisedech: & à Paulo *ad Hebræos* 7. idem omninò astruitur: si Melchisedech non fuit Sacerdos? Certum igitur est, & indubitatum apud Patres, doctorésque Ecclesiæ, quod etiam Ioseph & Hebræi Doctores affirmant. Melchisedech verum Dei altissimi fuisse sacerdotem, ac talem hoc verbo appellari. Deinde *cohen*, licèt nonnunquam principem significet, frequentiúsque sacerdotem; hic nullo pacto principem sed sacerdotem significat, vt ex toto contextu orationis euidenter colligitur; præsertim quia coniungitur cum iis vocibus *leel ghelion*, Deo altissimo, quibus cum coniuncta vox *cohen* sacerdotem importat; vt redditur à LXX. *ἱερεύς*, sacerdos. Nam quando Principem innuit, redditur longè aliter; vt legitur 2. Reg. 8. *Filij autem Dauid Sacerdotes erant*, Hebr. כהנים *cohanim*; noster vertit sacerdotes; non quòd Filij Dauid verum possent habere sacerdotium, quippe cùm non ex tribu Leui, sed Iuda essent: verùm quia primariā dignitatem in aula regia habebāt, iccirco sacerdotes per metaphoram vocantur, L X X. vertunt *αὐλάρχαι*, id est, aulæ principes, quem locum explicare videtur diuina ipsa Scriptura 1. *Paralip.* 18. vbi sic ait: *Filij Dauid primi ad manum Regis.* LXX. *πρῶτοι διάδοχοι*, nimirum filij Dauid primùm excipiebant regem. Vide plura si voles, apud nostros Peter. Delrio ad hunc locum, & Riber. *in* 7. *ad Hebræos.*

2. Decora sanè coniunctio in voce Hebr. *cohen*, Sacerdotis, ac Principis. Vnde illa sententia

Inter Iudæos & hæreticos verbum Dei crucifigitur. (D)

S. Irenæ. (E)

Cum hæreticis ne loquendum quidem.

Policarp.

Ad Tim. 3.

Quàm offendat & irritet Deū hæresis.

S. Hieron.

S. Chrys.

Psal. 109.

Melchisedech verus fuit Sacerdos Dei.

2. Reg. 8.

Irenæus. tentia D. Irenæi *lib.* 4 *cap.* 20. ortum habuit. Nimirum: Omnes iusti sacerdotalem habent ordinem. Loquitur sanctissimus Pater de primatia quadam nobilitate, & altiori splendore dignitaris inter homines, quam soli possident ij, quos ardens euexit ad æthera virtus. *Mira sacerdotis dignitas.* Quid quæso aliud æquè dignitatem sacerdotalem commendat, quàm quòd ipse Deus suum amplificans honorem se sacerdotem appellat, ac suos hostes adeò viles, & abiectos, vt nihil habeant cum sacerdotio commune; tam impudentes, vt sacerdoti audeant contradicere? Sic Oseæ 4. S.Hier. enim per Oseam cap. 4. *Populus tuus, sicut hi, qui contradicunt Sacerdoti.* Vbi D. Hieronymus. Tantæ estis impudentiæ, vt contradicatis mihi, quasi si sacerdoti plebecula contradicat, quæ non habet sacerdotij dignitatem. Sic Hieronymus. S.Cyr. Alex. S. Cyrillus Alexandrinus longe explicat, ratus Iudæos ita reiici à Deo, vti à sacris reiiciebantur etiam de tribu Leui, quos vitium aliquod insigne corporis deformes redderet. ait enim Dominus ibi per Oseam: Populus meus, quasi sacerdos cui contradicitur, & infirmabitur. Vbi iam Cyrillus. Populus iste extra tabernaculum sedebit, non sacrificium, nec odorem suauitatis offeret Deo. ægrotauit enim detrimentis animi, & vitiatus est corde, & meritò iam reiectitius atque odiosus euasit. Sic ille. Itaque vtrobique summa infelicitas, & ignobilitas Iudæorum significatur quòd indigni sint sacerdotio propter vilitatem, & propter deformitatem vitiorum, quibus notati apparent: iuxta illam contradicunt sacerdoti, iuxta istam à sacerdotio remouentur. Et quemadmodum dignitate *Innocentia vitæ super homines debet eminere sacerdos.* supra cæteros homines euecti sunt sacerdotes, ita omnes vitæ sanctitate superent oportet. Ad eos enim sermo Domini est: *Sancti estote, quia & ego sanctus sum, Dominus Deus vester*, Leuit. Leuit. 20. 20. & illud: *Separamini qui portatis vasa Domini, & exite de medio eorum, dixit Dominus.* Hunc Orig. locum expendens Origenes *homil.* 11. *in Leuit.* Pulchrè sacerdotem affatur his verbis. Separate à terrenis actibus, & à concupiscentia mundi, & cùm te separaueris ab his omnibus, deuoue te Deo, tanquam primogenitum vitulum. Non operetur per te peccatum, nec iugum tibi imponat malitia, sed esto segregatus vsibus tantùm sacerdotalibus, tanquam primogenitum animal, mancipatus. Segrega te, & secerne, tanquam phialæ sanctæ, & sancta thuribula, solius templi vsibus, & Dei ministerio vacans. Separa te ab omni pollutione peccati, & esto segregatus intra templum Dei, tanquam sancta indumenta Pontificis. Sancti ergo estote, quia & ego Sanctus sum. Sicut ergo (inquit) segregatus sum, & longè separatus, sicut ego excedo omnes creaturas, atque ab vniuersis, quæ à me facta sunt segregor; ita & vos segregati estote ab omnibus, qui non sunt sancti, nec Deo dicati. Segregati autem sint non locis, sed affectibus, non regionibus, sed conuersationibus. Denique, & ipse ἅγιος in Græca lingua, quasi extra terram esse significat. Quicunque enim se consecrauerit Deo, meritò extra terram, extra mundum videbitur. Super terram ambulantes conuersationem in cælis habeamus. Hæc Origenes quæ si facto exequeremur; miraculo esset populis nostra viuendi ratio. Deum in sacerdote illi contuerentur, ac venerarentur. Proh

Ben. Fernand. in Gen. tom. 1.

altissimam, & vltra omnem creaturarum honorem, sacerdotis dignitatem; diuinæ (liceat dicere) proximam! Sed heu me, quam supra omnem humanam, & Angelicam, à sacerdote vitæ sanctitas exposcitur! Erant, qui in nomine Iesu dæmonia è corporibus hominum expellebant, cùm tamen ipsi discipuli non essent Domini Iesu, *Luc.* 9. Et nuncupatim his minatur Dominus se dicturum: Non Luc 9. noui vos, discedite à me, *Matth.* 7. Mirabe- Matth 7. ris, qui fieret; vt isti & in nomine Iesu miracula ederent, & ab ipso Iesu nescirentur, & ablegarentur? Optime quidem ita S. Ambrosius *in* 9. *Luc.* Aduertere debemus, quòd non solùm officij in clerico, sed etiam virtutis opera requirantur: tantúmque esse Christi nomen, vt etiam parum sanctis opituletur ad præsidium, etsi non opituletur ad gratiam. Vnde se nemo iactare debet; non enim merito tuo diabolus, sed odio tuo vincitur. Sic Ambrosius. Adiungit Dominus: Discedite à me, qui operamini iniquitatem. Scilicet, de præsenti, vt notat S. Hieronymus: Operamini, (inquiens) hoc est, qui vsque in præsentem horam, cùm iudicij tempus aduenerit: licet non habeatis facultatem peccandi, tamen adhuc habetis affectum. Sic ille. Mira planè obstinatio. Dignitas verò sacerdotalis inde etiam rectè colligitur, quòd sacerdotes rerum sanctissimarum ministros Deus constituat, & ad cælum duces reliquo vulgo proponat sequendos, & imitandos: quòd in sacerdotibus arcam Dei portantibus, ac primò Iordanis alueum ingredientibus, vt cæteri Hebræi deinceps transirent, expressum legimus *Iosue* 3. Vbi Origenes mysterium sic euoluit. Per sacerdotes deducitur populus, & iter agit ad terram promissionis magisterio sacerdotum. Et quis hodie in sacerdotibus tantus ac talis est, qui in illo ordine mercatur adscribi? Si enim sit aliquis talis, cedent ei flumina Iordanis, & ipsa elementa verebuntur. Hæc ille.

S.Ambr. Dignitas sacerdotis etiā in indigno.

S.Hieron.

Iosue 3. *Sacerdotis exemplum.* Orig.

Quàm sit potens virtus sacerdotis.

3. Neque verò inter Christianos tantùm, sed etiam apud antiquos in lege veteri summa credebatur sacerdotum dignitas. Philonis testimonium satis in præsentia erit. Sic enim *lib. de Gigantibus*, ait. Sacerdotes Dei homines sunt, quorum maior est dignitas, quàm vt se misceant humanæ Reipub. & mundi ciues sint: sed sublimiores omnibus rebus sensibilibus migratum in mundum intelligibilem, ibi sortiti domicilium; adscripti Reipub. idearum incorporearum, & incorruptibilium. Idem *lib. de Monarchia*, facinus illud zelo Dei, ac pietatis admissum à Phineæ commemorans cùm fornicarios interemit sapienter adiungit. Quocirca Deus laudauit strenuè nauatam operam, & promptam alacritatem honorauit duplici præmio, pace, ac sacerdotio. Tum quia indicauit immunem à malitia debere esse in posterum propugnatorem diuini cultus fortissimum; tum quia sacerdotalis honor pietati debeatur merces propria, quæ est professio seruiendi cælesti parenti optimo, cui seruire optabilius est, quàm regnare; nedum esse liberum. Hæc Philo. Quòd si tam præclara censetur dignitas sacerdotis, qui Deo thus adolebat, & cæsarum pecudum carnes, & sanguinem offerebat, quis digne poterit comprehendere, multòque minùs explicare maiestatem admirabilem sacerdotis Christiani, qui corpus & sanguinem Dei hominis offert? Illu

Philo. *Sacerdotis in lege Moysis dignitas.*

Num. 25.

Pietatem Phineæ Deus sacerdotio donauit.

Inexplicabilis dignitas sacerdotis Christiani.

KKK

A Illustrissima quidem ille fuit Leuiticæ tribus nomenclatura; sic enim (inquit D. Ambrosius *lib.* 1. *offic. cap.* 50.) appellatur Leuita, ipse meus, vel ipse pro me. Sacerdos enim, & totus Deo sacer est, & Dei vicem gerit in terris. Iccirco sacerdotem Deus ipse purum ab omni macula, & labe tum corporis, tum animæ oportere esse præscribit in lege; multúsque est in depingendis vestium ornamentis, & purificationibus ad sacerdotis munditiem, ec decorem. Quæ omnia (inquit Philo *lib. de Monarchia*) videntur figuratè referenda ad profectionem animæ. Nam si mortale corpus sacerdotis inspici oportet, ne quo contactum sit vitio, quanto magis immortalem animam formatam ad Dei veri effigiem? Sic ille. Vnde optimè infert D. Ambros. *loco citato*: si in figura tanta obseruantia, quanta in veritate? Nimirum, & sacerdotium, & victimæ, & altaria, & templa, ritúsque vmbræ tantùm erant eorum, quæ nunc in Ecclesia Christiana videntur, & geruntur. Et quidem in ea quid præstantius existit, quàm sacerdotalis dignitas? Bene Theodoret. *in Cant.* expendens illa verba Psalm. 44. *Vultum tuum deprecabuntur omnes diuites plebis.* adiungit: Ecclesiæ facies specie quidem ipsa est dignitas sacerdotalis. Quàm ergo detestendum erit, si faciem Ecclesiæ non tantùm oæuo decolores; sed turpi quadam deformitate, aut cæno, ac sordibus deturpes? Sed heu me quàm supre omnem humanam, & angelicam requiritur puritas corporis, & animæ à sacerdote, qui corpus, & sanguinem Domini suis manibus attingit? Quod quidem Ecclesia iam inde ab Apostolis edocta videtur significare suis sacerdotibus, vt manuum puritate ad altare deferant imitentes Dominum ipsum, qui pridie quàm pateretur, accepit panem in sanctas ec venerabiles manus suas. S. Iacobus *in sua Liturgia*, in sanctis, & immaculetis manibus. S. Basilius, in impollutas, & irreprehensibiles manus. Nimirum solæ Christi Domini manus dignè suum corpus, & sanguinem tractare possunt; & post ipsas Christi manus sanctissima Dei mater semper virgo Maria dignè Christi corpus versare manibus, portare brachiis, ad pectus suspendere, ore suauiari poterat, quod in suo virgineo vtero conceptum inter splendores sanctitatum, nouem mensibus gestauit. Imitetur sacerdos (quoad præstari poterit ab homine) semper Virginem Dei matrem: illius puritatem, pietatem, ac suauissimum Christi amorem in se, cùm ad altare celebraturus accedit, studeat adumbrare. At quidnam de impuris ministrantium manibus dicendum erit, nisi, quod à Tertul. *lib. de Idololatria cap.* 7. scriptum est? Si manus (inquit) tue scandaliaat te, amputa eam. Quæ magis amputandæ, quàm in quibus Domini corpus scandalizatur? Sic ille. Vel ipsa sola orandi ad altare Domini religio sanctitatem eximiem spiritus exposcit: quid verò de sacrificio, da communione corporis & sanguinis Domini? Et quidem de orandi puritate sic Tertul. *in exhortatione ad cast. cap.* 10. Spiritus ducit oretionem ad Deum. Si Spiritus reus apud se sit, conscientia erubescit: quomodo audebit orationem ducere ad altare?

S. Ambros.

Philo. *Anima puritas in sacerdote.*

S. Ambr.

Theod. Psal 44. *Sacerdos facies Ecclesia.*

S. Iacobus. S. Basil. *Puritas manuum in sacerdote.*

Imitanda B. Maria à sacerdote.

Tertull. Matth. 5. *Amputandæ manus impuri sacerdotis.*

Tertull. *Puritas in orante.*

4. Porrò autem duo sunt, quæ præcipuè commendantur in sacerdote à Deo; scilicet pectus, & brachium: cuius mysterij symbolum præferebat lex illa, quæ pectus & brechium dextrum immolatæ hostiæ filiis Aaron separari præcepit, & esse eis muneris loco ex salutari sacrificio. Quem locum sic interpretatur Origenes *hom. 5 in 7. Leu.* Vide quibus muneribus honoratur sacerdos: pectus, & brachium dextrum eccipit. Nisi enim habeat pectus ex omnibus membris electum, & brachium dextrū, non potest sacerdos nominari: pectus, quod sis plenum Deo; brachium dextrum opera bona significat. Sic Origenes. Scilicet oomine pectoris Deo pleni cùm amor erga illum, tum pietatis quædam teneritudo, & gratiæ diuinæ habitus declaratur. Nec minùs appositè intelligitur symbolo pectoris sapientia, quæ summè necessatia est sacerdoti. Labie enim sacerdotis *Malach.* 2. B custodient scienriam, & legem requirent ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum est. Vbi S. Hieronymus: Non dixit; proferent, sed custodient, vt loquantur in tempore, dentque conseruis cibaria in tempore suo. Adde pectus sacerdotis thesaurum esse debere sapientiæ: sed claudi, aut aperiri, clausis aut reseratis labiorum foribus: in quo commendatur etiam venerabile silentium in sacerdote. Opportunè quidem & sanctè loquatur oportet ille, cuius lingua Christi sanguine quotidie rubescit, cuius os pane vitæ alitur, cuius in pectore Deus sibi ipse domicilium elegit. Vltrè etiam S. Hieronymus: Ad sacerdotis (inquit) pertinet disciplinam interrogatum respondere de lege. Qui si ignorantiam in cæteris diligentem, in Scripturis sanC ctis ohtenderit negligentem; frustrà iactat dignitatem, cuius opera non exhibet. Angelus Domini, idest, nuncius, sacerdos Dei verissimè dicitur, quia Dei & hominum sequester est, eiúsque ad populum nuuciat voluntatem. Et iccirco in sacerdotis pectore rationale est, & in rationeli doctrina, & veritas ponitur: vt discamus sacerdotem doctum esse debere, & præconem Domioicæ veritatis. Sic Hieronymus. Non omittam, quod statim subiungitur à Domino: *Vos autem recessistis de via, & scandalizastis plurimos in lege: propter quod & ego dedi vos contemptibiles, & humiles omnibus populis.* Exponit D. Hieronymus, vt eos contemD nerent, & pro honore & gloria, quasi deiectos humilésque calcarent. Sic ille. Vtinam nostro hoc seculo adimpletam quotidie hanc Domini comminetionem non videremus! Iacet inter laicos humi prostrata sacerdotum dignitas, eo quòd plerique nostrûm, aut supina quadam inscitia laborant, aut prauis vitæ moribus scendalum præbent; &, vt benè obseruat D. Hieronymus: Infirmos facit multos negligentia conuersationis nostræ. Peropportunè ad hunc locum ille alius ex Zachar. 3. edduci potest: *Audi Iesus sacerdos magne tu, & amici tui, qui habitant coram te, quia viri portendentes sunt.* Sermo est de sacerdotibus, qui & dignitate, & familiaritete Christi summi E secerdotes recensentur. LXX. vertunt, prodigiorum spectatores: qoia nimirum illorum conuersatio in cælis esse debet, & studium in dioina mysteria, quæ hîc appellantur prodigia, perpetuò sedulóque intentum. Deinde illorum tam miris virtutum operibus, vita debet eminere, vt mortalibus prodigium esse videatur. Quid si hoc etiam significetur? Nimirum sacerdotes sydera sunt Ecclesiæ militaotis: vnde temporum effectiones, & qualitates prænotari solent. Qualis enim est vita sacerdotum, talis plerumque status cuiusque

Origen. *Pectus & brachium sacerdotis quid significent.*

Malach. 2.

S. Hieron.

S. Hieron. *Sacerdos sapiens esse debet.*

Hieron.

Abiectum sacerdotum ob ignorantiam, aut prauitatē sacerdotis.

S. Hieron.

Zachar. 3.

Qualis vita, & studium sacerdotis esse debeat.

iusque tegni Reipub. atque vrbis existit. Iccirco non incongrue adnotauit D. Hieronymus *in cap.9. Oseæ*: quantam importet mundo perniciem improbitas sacerdotum, hisce verbis. Veteres scrutans historias inuenire non possum scidisse Ecclesiam, & de domo Domini populos seduxisse præter eos, qui sacerdotes à Deo positi fuerant, &c. S. Cyrillus Alexand. *ad idem cap. Malach.* sic edisserit. Expostulat Dominus vehementer cum Sacerdotibus: subiecta enim multitudo in omnibus Sacerdotum exempla sequitur. Itaque Sacerdotes ad virtutem si rectè viuant, cæteris sunt incitamento; etsi malè viuere conspiciantur: ad nefanda & detestabilia sunt doces. Sunt igitur forma facti gregis, 1. *Petr.* 5. Sic ille. Sed recurrendum adhuc est ad locum Malachiæ 2. vbi Sacerdos Dei nuncius, siue Angelus nuncupatur. Quia sicut dignitate Angelos superat, ita virtutum excellentia inferior Angelis esse non debet: quineriam ad Sacerdotes Ecclesiæ Angelos dictum à Propheta est, Psal.102. *Benedicite Dominum omnes Angeli eius, potentes virtute, qui facitis verbum eius ad audiendam vocem sermonum eius.* Quo in loco ita D. Augustin. Quid prodest, quia hymnum cantar lingua, & sacrilegium exhalat vita tua? Si ergo vis benedicere Deum, fac verbum eius, fac voluntatem eius, in petra ædifica, non in arena. Sic Augustinus. Ingrediebatur Domini sanctuarium Sacerdos vesta illa mirabili amictus, in qua, & mala punica pendebant, & tintinnabula resonabant, *Exod.*28. *&* 39. Scilicet autore D. Gregorio *in regist. lib.* 1. *indiction.* 9. *cap.* 24. Vt vitæ viam eum linguæ sonitu ipsa quoque opera sacerdotis clament. D. Hieronymus penè integram scribit Epistolam de veste sacerdotali ad Fabiolam, quæ numero est 128. Illud vnum referam de tintinnabulis, in quibus doctrina Sacerdotis figurabatur simul cum vitæ exemplo. Tanta (inquit) debet esse scientia, & eruditio Pontificis, vt & gressus eius, & motus, & vniuersa vocalia sint. Veritatem mente concipiat, & toto eam habitu resonet, & ornatu; vt quicquid agit, quicquid loquitur, sit doctrina populorum: absque tintinnabulis enim & diuersis coloribus, & gemmis floribúsque virtutum, nec Sancta ingredi potest, nec nomen Antistitis possidere. Hæc Hieronymus. Porrò Zach. paulo antè citatus sacerdotes illos portentorum spectatores hortatur ad videndum huiusmodi miraculum. Ecce lapis quem dedi, & super lapidem vnum septem oculi sunt. Scilicet (vt exponit S. Cyrillus Alexand.) Oportet sacerdotes ante oculos habere semper lapidem illum electum, multis oculis intuentem omnia. Sic ille. Totus est oculus Deus noster Christus Iesus summus Sacerdos; in sacerdotem totus intenditur; vt pascat oculos, & lætetur, si sanctus sit: & obseruet illius vitia, ad iudicium, si impius fit.

S.Hieron. *Orbi bonum, aut malum à Sacerdote.*

S.Cyr. Alex. Malach.2. *Vt offic.10. sic sanctitatis exemplo emineat Sacerdos.*

Psal.102.

S.August.

Exod.28 39.

S.Greg.

Hier.

S.Cyr. Alex.

5. *Benedixit ei.*] Etsi benedictio non semel laudationem & prædicationem significet, vnde benedicere sit laudare, & prædicare, veluti Psal. 102. *Benedic anima mea Domino.* & Psal.33. *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo.* Atque adeò benedictus, hoc est, laudatus ob eximiam pietatem, & res fortiter ac feliciter in bello gestas Abraham dici queat à Melchisedech. Nihilominus hoc loco commodiùs pro bona felicique precatione accipitur benedictio, quam Dei sacerdos homini Hebræo

Psal.102.
Psal.33.

Ben.Fernand.in Gen.tom. 1.

A impertiuit. At benedictio, quam Melchisedech Deo præstitit, laudatio est. Quocirca, vt rectè adnotauit Caietanus, Deus à sacerdote Melchisedech benedicitur benedictione laudis: Abraham verò benedicitur ab eo benedictione optulationis. Est enim huiusmodi benedictio proprium sacerdotis munus; de cuius efficacitate, quicquid sit de indignitate sacerdotis, ita S. Augustinus apud P. Damian. Quanta sit dignitas sacerdotalis ordinis, hinc aduertamus. Caiphas cùm esset pontifex prophetauit, *Ioann.* 11. per quod ostenditur spiritum gratiarum non personam sequi, aut dignitatem, sed ordinationem traditionis: vt quamuis aliquis boni meriti sit, non possit benedicere, nisi fuerit ordinatus, vt B officium ministerij exhibeat. Dei autem est, effectum tribuere benedictionis. quare dictum est à Deo *in Num.* ad Moysen, & Aaron sacerdotes: Vos ponite nomen meum super filios Israël. Ego Dominus benedicam eis: vt gratiam, traditio per ministerium ordinati transfundat omnibus: nec voluntas sacerdotis obesse aut prodesse possit, sed meritum benedictionem poscentis. Hæc ille *lib.gr.tuit.c.9.* Quod verò attinet ad benedictionem Abrahami, sic habet: Benedictus Abrahamo Deo excelso, qui creauit cælum & terram. Vera quidem, & propria sacerdotis actio, benedicere. Balam surrexit, & reuersus est in locum suum, *Num.*24. Theodoret. legit: Non perrexit Balam, vt consueuerat in occursum augurum. Nimirum postquam vel C inuitus, & coactus à Deo benedictiones illas felicissimas pro maledictionibus Hebræorum populo nunciauit, quasi in alterum virum mutatus nunquam ampliùs in anguria, & exitiales à dæmone inspirari solitas maledictiones remeauit. Videlicet, vt benè aduertit Theodor. *quæst.*45. *in lib. Num.* Cùm experientia didicisset se arte vana ventem nihil proficere, non ampliùs vsus est signis consuetis, sed linguam suam fecreuit in obsequium Dei. Hæc Theod. Quid ad hæc dicemus Christi sacerdotes, quorum lingua consecrando pani cælesti, & calici benedictionis consecrata est? Cur non præstamus quod profitemur, quod suscepimus; vt lingua, & cor, vt corpus, & anima in obsequium Dei prorsus impendantur. totus quippe Dei saD cerdos est. Iccirco enim *Leuit.*4. habetur, vt victima pro sacerdotis piaculo expiando funditùs concremetur: nempe, vt inquit Theod. *quæst.*3. *in Leuit.* Integritatem sacerdotis demonstraret, qui non aliquatenus, sed totum planè se dedicauerit Deo vniuersorum. Sic illa. Profectò integræ testimonia probitatis euidentissimum est, quod ab ore linguáque profertur: vti Philo Hebr. *lib. quod deter. pot. insid.* ad hunc modum effatur. Mali hominis sermo, nunquam interpretari potest diuina dogmata; pulchritudinem enim eorum suis deturparet contaminationibus. Econtra, neque bonus impudica turpiáque proferet: sed semper sanctas narrationes sacri sanctique sermones facient. Fertur in quaE dam optimè instituta ciuitate morem esse hunc, vt quoties aliquis impuræ vitæ ciuis sententiam vult proferre ad senatum, aut populum, non sinatur per seipsum hoc facere, sed à magistratu cogatur eam apud aliquem honestum virum deponere. Qui mox assurgens promit quod audiuit silente interim altero: & quæ tam ptimum didicit, quamuis aliena profert, autotem commenti vix in auditorum, spectatorum-

Caiet.

S.August. S.P.Dam.

Benedictio Dei potens ad immutandos homines mores.

Num.24.

Theod.

Leuit.4.

Theod.

Philip.Heb. *Quàm pura & sancta esse debet lingua Sacerdotis.*

Homo lingua impura mali gnus, quia res foetus mali hominis.

ve habens numero. Adeóne beneficium ab iniustis quidem dignantur accipere, quòd existiment hanc vtilitatem corrumpi admixto dedecore. Hæc Philo. Sepulchrum patens est guttur eorum, *Psal.* 5. De impura, malefica, & impia loquacitate impiorum sermo est. Sepulchrum patens (declarat D. Chrysost.) vt significet maiorem abominationem. Cùm enim oporteret huiusmodi verba celari, illi etiam proferunt, vt suum magis morbum ostendant. Ita Chrysost. Summam facit admirationem, quod de seipso narrat sanctissimus Iob cap. 19. cùm ait: *Et derelicta sunt labia tantummodo circa dentes meos.* Fortè cùm vir patientissimus dixit: Sit nomen Domini benedictum; os illius seruatum diuinitus B est, ne hostili pateret crudelitati: aut ipsa Dei benedictio tam efficax fuit, vt illam linguam, os, labia, dentes, instrumenta diuinæ laudis, integra, intactáque à dæmonum iniuriis, & à communi reliquorum membrorum pernicie libera, & inuicta reddiderit. Derelicta sunt labia tantummodò circa dentes: quia, vt ait D. Hieronymus, Deum benedicebat. Sacerdos Dei Melchisedech benedixit: quod à Christi Sacerdotibus maiori iure nunc exigitur; quippe qui Deum ipsum in sacramento altaris quotidie in ore gestant. Hinc illud egregiè dicitur à D. Ambrosio *in* 6. *Luc.* Verbum Dei clauis tutoris est. Denique illud optimè obseruat Procopius. Quòd autem (inquiens) benedictionem impertitur Melchisedech Abrahamo, signum est illius sacerdotium excellentiæ sacerdotium C Leuiticum. Sic ille. At Melchisedech sacerdotium fuit vmbra tantùm & figura sacerdotij Christiani.

Psal. 5. Impura loquacitas. S. Chrys.

Iob 19.

Lingua bene, qua Deo benedicta.

S. Hieron.

S. Ambr. Procop.

6. *Benedictus Deus excelsus, quo protegente hostes in manibus tuis sunt.*] In benedictio, quam diximus laudationem Dei, eo quòd Abrahamum non modò ex hostium manibus liberauerit, sed de illis victorem, & triumphatorem effecerit. Quo protegente, &c. quasi dicat: Nisi Dominus Abraham custodiret, frustrà iste pugnaret. Tota huius tam prodigiosæ victoriæ gloria Deo D protegenti adscribenda est. Sic enim D. Chrysostomus ad hunc locum edisserit. Non solum iustum prædicat, sed & Dei præsidium agnoscit. Neque enim absque illius gratia potuisset tantam hostium potentiam vincere. Qui tradidit (vult dicere) ipse est, qui totum operatus est, ipse est, qui fortes fecit infirmos, ipse est, qui per inermes deiecit armatos: ab eo est gratia, quæ tantam tibi virtutem concessit. Ita Chrys. Planè hæc modestia, & humilitatis demonstratio simul cum grati animi significatione erga Deum, à quo omne bonum descendit, digna est, quæ nonnunquam supra omnem naturam admiranda opera efficiat. Quod S. Gregor. *lib.* 1. *dialog. cap.* 2. in Helisæo adnotauit ad hunc modum. Helisæus magistri pallium ferens, atque E ad Iordanem veniens percussit semel, & aquas minimè diuisit, sed cùm repentè diceret: Vbi est Deus Heliæ etiam nunc, 4. *Reg.* 2. percussit fluuium magistri pallio, ac iter inter aquas fecit. Perpendis, quantum in exhibendis virtutibus humilitas valet? tunc exhibere magistri meritum virtutem potuit, quando magistri nomen ad memoriam reduxit. Qua enim ad humilitatem sub magistro redit, quod magister fecerat, & ipse fecit. Ita Gregor. Contrà verò Giezi discipulus, & famulus Helisæi etiam admonens magistri baculum defuncto puero nihil profe-

S. Chrys. Deo bonum omne referendum.

S. Greg. Gratitudo cum humilitate potens ad miracula.

4. Reg. 2.

cit, eo quòd (autore Theod. 4. *Reg.* 4.) inanis gloria fuit impedimento, ne faceret miraculum. Quinimò Propheta insolentem animum, & laudis humanæ cupidum famuli probè agnoscens, mandauerat: Si occurrerit homo in via, non salutes, non respondeas. Sciebat enim (inquit Procopius) quàm laudis cupidus esset. Vanæ autem gloriæ affectatio impedit facultatem edendi miracula. Multo id euidentiùs in Christo Domino visitur. Ait enim excum à natiuitate curaturus: Me oportet operari opera eius qui misit me, *Ioan.* 9. Rationem scilicet præmittit miracula patrandi; non se gloriæ quidem colligendæ cupiditate, sed necessitate paterni præcepti facere, ideo potiùs dixit, *opera eius qui misit me*, quam opera Patris, vt obligationem faciendi miraculo ipso missionis nomine declararet. Sed hoc idem D. Augustinus vno verbo complexus est. Mementote (inquit) quomodo vniuersam gloriam dat illi, de quo est. Hanc humilitatis lectionem optimè didicit discipulus ille, quem diligebat Iesus; palàm enim fatetur *cap.* 20. se resurrectionem Domini primò à Maria Magdalene accepisse. Vbi egregiè D. Chrysostomus *homil.* 84. *in Ioan.* Euangelista tanta laude mulierem non fraudauit; neque sibi dedecori arbitratus est, vt ab ea primùm hæc intelligeret. Sic ille. Humilitatem videtur sanctissimus Sacerdos commendare Abrahamo, ne propter victoriam insolesceret: totum Deo adscriberet, quod à se benè gestum fuerat. Agnosceret se hominem, quo nihil infimius, & abiectius; periclitatur enim inter summos honores, applausúsque mundi humilitas, & modestia iustorum. Sic Dominus suos discipulos erudiebat. Quod S. Chrysostomus eleganter edisserit ad illa verba Ioan. 4. *Fatigatus ex itinere sedebat sic*, &c. Non laboris (inquit) tantùm Dominus studiosus; sed humilitatis, non fatigatus tantùm ex itinere sedisse, sed relictus solus dimissis discipulis hîc ostenditur. Atque poterat ministros sibi comparare, sed noluit. Etenim discipulos quoque his moribus assuefecerat. Et quid mirum (dixerit quis) si humiles erant piscatores? Erant sanè; verùm repentè ad ipsum cælum euolarunt, & conciis regibus clariores euaserunt digni habiti, qui vniuersi orbis Domini familiaritate fruerentur, & cum vbique admirabilem sectarentur. Illud præterea non ignoratis, quod, quanto quis humiliori gradu ad dignitates assumitur, faciliùs in superbiæ insaniam effertur, vtpote, qui expers sit repentini, & insperati honoris, in hac eos humilitate continuit, & vt ab hominibus se abstinerent, neque ministris indigerent. Hæc omnia Chrysostomus *homil.* 30. *in Ioannem.* Pauperes & ignobiles elegit in principes Ecclesiæ, ne ministris (inquit Chrysostomus) indigerent. Nimiùs & valde profanus familiæ, & famulorum apparatus in Ecclesiasticis damnatur. Timeat igitur sibi quisque à superbia, si præsertim ab humiliori vitæ statu & conditione ad sublimem honoris apicem euectus fuerit. Illa verè humilitatem prætulit, vri vexillum, iustis, & sanctis omnibus, quæ Dei mater est gratiarum, ac donorum cælestium abyssus; & nihilominus Ancillam se profitetur. Nihilo tamen minùs virgo beatissima non ex ignobili statu euecta est ad incomparabilē dignitatem; quasi indigna foret tāto honore. Profectò cùm eam in matrem Deus elegit, inuenit in ea, vt loquitur S. An

Theod. 4. Reg. 4.

Procop.

Ioan. 9.

S. August.

Ioan. 20. S. Chrysost. Humilitas S. Ioan. Apostoli.

S. Chrys. Ioan. 4. Modestia & humilitas inter honores.

Christus in humilitate instruxit discipulos.

Ignobiles ad honorem euectius periclitantur.

S. Chrys.

S. Ansel.

S.Ansel. *lib. de excell. Marc.* 1. supereminentem omni, quod post hominem Deum, creatum est, excellentiam vt esset mater Dei. tametsi hæc immensitas gratiarum, & meritorum à Deo ipso emanauerit. Inuitauit etiam suo exemplo sacerdos Melchisedech Abrahamum ad laudationem diuinorum beneficiorum, quibus abundè cumulatus victoriam illam admirandam reportarat. Hoc enim proprium munus sacerdotum; duces vt fiant reliquorum ad Deum. Quare Abrahamus, vt publico aliquo signo grati sui animi significationem Deo exhiberet, decimas sacerdoti Dei altissimi obtulit. Sic enim sequitur:

S. Chrys.

7. *Et dedit ei decimas ex omnibus.*] Hoc loco (ait S.Chrys.) Abraham fit omnibus doctor, vt declarantes gratitudinem, primitias eorum, quæ sibi à Deo concessa, offerant. Sic ille. Quòd autem Abraham ex omnibus spoliis, quæ tulerat, decimam partem, seu vt loquitur Chald. vnum de decem exoluerit Melchisedech, vtpote sacerdoti Dei altissimi, euidenter constat *ex 7. ad Hebraos*; quod etiam Iosephus, & Philo intellexerunt. Vide nostros Bened. Peter. ad hunc locum, & Riber. *ad 7. ad Hebraos.* Pulchrè differens Philo *lib. de prim. Sacerd.* de decimis & primitiis in sacerdotum alimenta separandis, sic ait. Sacerdotibus nullam agri partem lex attribuit, vnde more cæterorum in vsum vitæ fructus terræ colligant: sed honoris causa Deum ipsum fore sortem, ac possessionem eorum pronunciat ad res offerri Deo solitas respiciens, idque duabus de causis. Primò; quia summus honor est participes fieri eorum, quæ Deo sacrantur à gratis hominibus: deinde, vt circa solum Dei cultum occuparentur, ceu curam, & possessionem propriam. Huc accedunt, & alij honores, virtutis ergò illis habiti, & ante omnia cibus absque ipsorum cura laboréque paratus. Præcipit enim lex, vt primitiæ separentur in vsum sacerdotum: atque hoc pacto etiam offerentium pietati prospicitur. Dum enim assuescunt semper alimenti partem Deo decidere nunquam in eius obliuionem veniunt: quare nihil in vita potest contingere felicius homini. Hæc Philo. Ex quo videas quanti Deus sacerdotem æstimet; qualiter is verò abiicere debeat curam terrenarum rerum, soli Deo vacaturus; quantum denique accrescat emolumenti iis, qui de suis bonis statuto legis diuinæ primitias, ac decimas alendis Dei sacerdotibus deligunt, atque offerunt. Idem Philo *paulo inferiùs.* hinc benè colligit, quàm egregia sit dignitas sacerdotum. Ex his (inquit) rebus liquet iuxta legis iudicium sacerdotes æquiparare honore, ac maiestate regibus, siquidem illis tanquam principibus conferri tributa imperat. Id quod fit longè aliter, quàm in cæteris ciuitatibus sub dynastis degentibus. Nam hæ gementes, & coactæ, vix tandem conferunt, perosæ quæstores, ceu pestem publicam nunc has, nunc illas causationes fingendo, ne ad præstitutum tempus tributa repræsentent. At hæc gens sacerdotibus debitam pecuniam libens, gaudénsque depromit, quasi non daret, sed acciperet, addens faustas ominationes, & gratiarum actiones populariter; idque quotannis, tanta alacritate spontanea, quanta nullis verbis exprimi potest. Hactenus Philo. Quod vtinam inter Christianos ita sanctè atque alacriter præstari vide-

Ad Hebr. 7.

Philo. *Sacerdotibus primitias & decimas Deus separauit.*

Dei recordatio ex solutione decimarũ.

Philo. *Regia dignitas sacerdotũ.*

Mira alacritas pendentiũ decimas & primitias.

remus. Perquam apposité ad hanc doctrinam Philonis illa venit in mentem sententia D. Cypriani: Habenti Deum, nihil deerit, si ipse Deo non desit. Habebit autem Deum is, qui mundum contempserit; qualem se hîc præstitit Abraham, vt hoc modo Procopius obseruat. Victorem Abrahamum, & recusantem quicquam accipere ex illa præda immensa, benedicit Melchisedech in propria possessione. Nam & nos benedicimur à vero Christo, non plurimum rebus mundanis addicti, imò omnia præ diuitiis spiritualibus contemnentes, vt quibus omnia sit Deus. Sic ille.

S. Cyprian.

Procop.

8. Neque verò quis calumnietur sacerdotes, quòd lautiorem vitam degant; id quidem Deus ipse suis sacerdotibus tanquam aulicis, & principibus in domo Domini magnificè indulsit; quod ita expressit Philo, cùm adiungit: Non mediocres reditus iura sacerdotes tribuunt, dum à singulis exiguntur decimæ frumenti, vini, olei, fœturæ pecudum ex armentis, & gregibus: mites fructus ex arboribus, & reditus ex victimis digni sacerdotibus; iubet enim ex mactata pecude armum dextrum, & pectoris pinguitudinem sacerdotibus decidi. Ne contenti necessariis sustentent vitam duriùs; aut delicatiore victu careant; sed hilariùs mensis fruantur omni genere terrestrium, quæ in vsum hominum veniunt. Hæc ille. Quid ergo mirum, cùm sacerdotes cremando thuri, & mactandis pecudibus in Dei honorem consecrati sic lautè viuant, ex præscripto Dei si Christianæ Ecclesiæ sacerdotes, qui Dei ipsius corpus & sanguinem consecrant, epulantur, fidelibus administrant; lautiorem (licèt non deliciosam) vitam ducere Deus ipse velit, amplissimis ex redditibus Ecclesiæ; quæ (vt benè Tertullian. aduertit. *lib. de pudicitia*) opimitate Domini corporis vescitur. Nimirum ex opulentia infinita diuinæ Eucharistiæ, cui totus Ecclesiasticus ordo est dicatus, mira redundat affluentia etiam redditũum (quod est Christi patrimonium) amplissimorum, quibus viri Ecclesiastici tanquam aulici, & principes in domo Dei perfruuntur; quapropter summa est in Deum impietas viros Ecclesiasticos spoliare suis bonis, atque illorum, vel fimbriam vestimenti, per vim, aut arrogantiam, aut irrisionem attingere. Pulcherrimus in hanc sententiam est locus ille 2. *Reg.* 1. de Saule, qui circuncinctus à phalangibus Palæstinorum dixit cuidam Amalecitæ; *Sta super me, & interfice me, quoniam tenent me angustia.* Hebr. שבץ *xabaç*, variè reddi solet, à radice שאץ *xabaç*, facere, contexere, consuere tunicam opere phrygio; intertexere vestem, quibusdam velut ocellis, aut annulis: ocellare tunicam dicunt nonnulli: quare nomen *xabaç*, hoc loco ab interprete vertitur, angustia, ab aliis tremor, ab aliis, tunica phrygionica, siue ocellata. Hoc sensu, vt quidam putant, quasi dicat: tenent me equites induti tunica ocellata. Præmissum est enim: *Et ecce equites, & currus appropinquabant illi*, 1. Reg. 31. Vel retinet me vestis, qua indutus sum, ne gladius super quem incumbo, possit me transuerbare. Est qui legat cunsideratio; eo quòd circundatus ab equitibus, non posset euadere. Alij, iniquitas; hoc est, pœna iniquitatis; השבץ *haxabaç* sacerdotum scilicet Domini, quos interfecerat 1. *Regum* 22.

Philo.

Ecclesiastici principes in domo Dei.

Tertull. *Amplissimi redditus Ecclesia.*

2 Reg. 1.

Mors Saulis.

1. Reg. 31.

gum 22. qui vtebantur *baxabaç*, id est, euoica A ocellata. Hic sensus, qui non repugnat vulgatæ versioni, valde illustrat præsentem locum de Sacerdotum autoritate. Rex igitur Saul probè tandem cognouit se in tantas redactum angustias exoluere pœnam sacrilegij, quod admiserat, cùm Sacerdotes Dei trucidauit; quorum tam inuiolabilis, vel ipsis regibus, esse debet dignitas; vt vel ipsæ vestes, quibus induuntur, quòd malè tractentur, infandæ mortis pœnam à oefariis regibus exposcant. Videtúrque Saul non tam Philistinorum arma, & ferocitatem pertimescere; quàm internos mentis suæ cruciatus ex recordatione admissi facinoris velle morte demum voluntaria deprecari; quòd si Deus B tanti facit sacerdotem ministrum sui corporis, & sanguinis, tantúmque ille apud Deum deprecatus pro reliquo vulgo valet: quid quæso dicendum erit de virgine illa, de qua suam carnem, & sanguinem Deus ipse assumpsit? Proh quanti fit à Deo! vti à Filio mater! quantum apud Deum valet gratia; vti apud Filium mater. Data est ei (ait D.Bernard. *sup. Salu.regin.*) potestas in cælo, & in terra; & in manibus eius vita, & spiritus nostri, & oculi omnium Christianorum in eam sperant, & ipsa dat escam gratiæ (qua plena est) in tempore opportuno. Leuemus ergo cor nostrum cum manibus ad eam, & appropinquemus ei passibus amoris, immulantes ei hostiam laudis, reddentes ei vota de die in diem, de hora in horam, dicentes C assiduè: Salue regina misericordiæ. Non aspernatur illa affectum prædulcem, ingens desiderium, inundationem lacrymarum, assiduitatem precum quorumlibet, quamuis peccatorum. Hæc Bernard. Rectè S.Ambros. *serm.de Natiuit. B.virg. Mar.* Priuilegio (inquit) virtutum insignis Saluatorem Maria peperit, à quo glorificata in cælis nunquam terrigenis patrocinari desistit. Ad communem (ait August. *serm.de annunciat.*) vtilitatem à Filio assumpta, gloriosè ad æternitatem.

1 Reg. 22. Ne vestes quidem sacerdotis malè tractanda à regibus.

Quanti nostra pietas erga virginem, & illius gratia valet apud Filium.

S.Bern.

S.Ambros.

S.Aug.

SECTIO X. D

Dixit autem rex Sodomorum ad Abram: Da mihi animas, cetera tolle tibi. Qui respondit ei; Leuo manum meam ad Dominum Deum excelsum possessorem cæli & terræ, quòd à filio subtegminis vsque ad corigiã calsga, non accipiam ex omnibus quæ tua sunt, ne dicas: Ego ditaui Abram: exceptis his quæ comederunt iuuenes, & partibus virorum, qui venerunt mecum, Aner, Eschol, & Mambre: isti accipient partes suas.

S. Chrysost. 1. HOnesta (inquit S. Chrysost.) regis gra- E titudo. scilicet homini de se optimè merito nihil non spoliorum, quæ hostibus abstulerat opulentissima, liberè remittit, captiuos tantummodo exposcit, vt solita potiantur libertate. Nouerint reges se munificos præbere aduersùs fortissimos duces, ac milites, qui pro regum imperio, honore, ac salute, suam vitam non dubitarunt in discrimen adducere. Vocatur Christus Dominus *Apoc.* Rex regum, & Domi-

Apoc 19.

nus dominantium; idque multis titulis illi debitum est: sed in præsentia vnum illud occurrit, in quo à cæteris dominis ac regibus mirum in modum dissidet. Etenim suum cuique regi diadema est vnum; nec plura rex habet, quibus alios coronet. Vnus est Christus, qui gestat diademata multa, *Apocal.* 19. Nimirum, quia ipse, & sui coronantur; vt habetur *in Gloss.* Suos igitur Dominus reges efficit sua manu coronatos: ac fortasse idcirco dicitur Rex regum, & Dominus dominantium, non facta comparatione cum reliquis mundi principibus; sed cum suis seruis, ac fidelibus, quorum ille rex est, & dominos; quos ille reges ac dominantes effecit. Addiderim adeò magnificum esse, adeò coronis abundare; vt etiam omnes, quas nobis elargitur, miserationes specioso, & vero quidem nomine coronæ appellentur. Psalm. 102. *Qui coronat te in misericordia, & in miserationibus.* Vbi S. Hieronym. Præcurrente (inquit) misericordia dat victoriam, vt] tribuat palmam. Præuenti siquidem Dei misericordia, & subinde coadiuuante iusti ex virtute operantur: quare illorum coronæ ab ipsa Dei misericordia fabricatæ censentur. Ac fortasse aptissimus sensus est etiam: Coronat te in miserationibus; hoc est, circundat, obsidet, obsessúmque vallo tenet; vt inde aliò nequeas effugere, omni aditu intercluso: aggeribus (ô bone Deus) circumcirca constructis ex misericordia, & miserationibus. In cælo, in terra, in mari, in creaturis omnibus ita sunt infinitæ Dei misericordiæ ad alliciendos, peruincendósque hominum animos, vt quoquô versum te vertas, in Dei misericordiam, & miserationes incurrere necesse sit. Quis ergo toto mentis conatu, & toto cordis affectu non amet tam magnificum Deum, tam misericordem Dominum, tam pium Patrem? Infinita sunt (ait S. Anselm. *lib. de mens. cruc.*) Domine, quæ nos te amare compellunt. Sed quia probatio dilectionis exhibitio est operis: necesse habet anima mea sic se conformare ad dilectionem tuam, vt sicut te habes ad eam, sic semper se à te habere nitatur, vt sicut tu amas semper, ita & ipsa semper amet. Vt sicut semper seruis nobis quocunque modo; ita nunquam particula diei bonæ nos prætereat, quin in tuo seruitio expendatur. Vt sicut largitas tua nunquam lassatur in dando; ita nunquam debeamus voluntariè deficere in orando. Sic Ansel. *Et infrà*: Taliter nos debemus ad te habere, & semper cruciati, quòd te tantùm non amamus, vt debemus.

Christus suos vt reges coronat.

Apoc 19.
Glossa.

Psal. 102.
S Hieron.
Misericordia Dei erga nos respondens.

S.Ansel.

2. *Da mihi animas.*] Animæ pro hominibus ponuntur, Hebraismo frequentissimo. Petit igitur rex, etsi alioqui flagitiosissimus, à victore Abrahamo captiuos tantùm, quos ab Assyriorum tyrannide vindicatos reduxerat; cætera verò bona, quæ ceperat, illi remittit: egregium sanè boni regis documentum; bona videlicet omnia, eorum hominum quibus imperat, saluti ac libertati postponere; maximè verò subditorum animæ pluris æstimandæ sunt, quàm propriæ vtilitatis ratio habenda, bono principi. Præclarus in hanc sententiam locus est apud Isaiam *cap.* 3. Vbi cùm proponatur extrema calamitas Iudaici populi regum honore, ac protectione destituti, de creando rege altercatio describitur; cuius virtutes

Zelus boni communis in Principe.

tutes

tutes & officia subinde graphicè admodum appinguntur. *Apprehendet* (ait Isai.) *vir fratrem suum, domesticum patris sui: vestimentum tibi est, Princeps esto noster: ruina autem hæc sub manu tua.* Et respondit: *Non sum medicus, & in domo mea non est panis, neque vestimentum: nolite constituere me principem populi.* Vbi sic D. Hier. Significat raritatem hominum, & maximè rerum omnium penuriam, quòd qui cibum, & vestimentum habuerit, potens, & diues, & inclytus esse credatur. Miseria (dicent) nostra, & calamitas, tuo sustentetur, & protegatur auxilio. Nec dicunt ad eum: Possessiones tuæ, & diuitiæ, & redditus sustentare nos poterunt, sed infirmitas ista (pro ruina Symmach. & Theodor. infirmitatem: LXX. transtulerunt, cibum) siue cibus meus ex tuo sanabitur, & pendebit arbitrio. Non sum medicus, pro medico Symmach. Principem, Theodor. ἐπιδεσμευτὴς, qui liget vulnera, & prouideat sanitati. Sic qui eligitur considerans paupertatem, & imbecillitatem suam, indignum se esse delato honore testatur, nec posse mederi vitiis, & curare languentes, esurientibus cibum tribuere, vestire nudos, qui ipse se sustentare vix valeat. Hæc Hieronym. Expende seriò verba Prophetæ, & videbis optimi regis descriptum officium, qui totus inuigilet, curandis, fouendis, alendis, tutandis, promouendisque subditis, suorum verò interim commodorum penè oblitus; ille quidem medicus, pater, ac tutor est. Obiter etiam animaduerterim ex hoc loco edoceri prælatos, ac prædicatores, quantam in virtutibus propriis acquirendis curam, & studium collocare debeant, vt cæteris quibuscum agunt, ex penu sua dispensare possint; sed præstat audire D. Hieronym. ita in hoc sensu disertissimè verba Prophetæ interpretantem. Electi in principatum, nouerimus mensuram nostram, & humiliemur sub potenti manu Dei: quia Deus superbis resistit, humilibus dat gratiam. Quanti panem non habentes, & vestimentum, cùm ipsi esuriant, & nudi sint, nec habeant spirituales cibos, neque Christi tunicam integram reseruarint: aliis, & alimonia, & vestimenta promittunt, & pleni vulneribus medicos esse se iactant. Nec seruant illud Moysis: *Prouide alium, quem mittas*, Exod. 3. aliudque mandatum: *Ne quaras Iudex fieri, ne fortè non possis auferre iniquitates*, Eccles. 7. Solus Iesus omnes languores sanat, & infirmitates, de quo scriptum est: *Qui sanat contritos corde, & alligat contritiones eorum*, Psalm. 146. Hactenus D. Hieron. Adde quàm prudenter se gerat, qui oblatum vltrò regiæ maiestatis honorem repudiet. Sed quæ hæc (inquit D. Cyrill. Alex.) tergiuersatio, ac repudiatio? omninò mendicitas. Vides quo pacto, quod olim apud eos in summo fuit pretio, præesse inquam, quod multis aliquando pecuniis quæsitum est, pauci sque obrigerit, tributur volentibus. Sed quia in graui inertique mendicitate res omnium positæ sunt, etiam hæc res fugienda videbitur. Hæc Cyrill. Et quidem optimè. Quorsum enim honores cum mendicitate? quàm ridiculum regnum, in quo rex, aulici, subditique omnes emendicent? Deinde indignum est præesse iis, qui non amore principis, aut honestæ gloriæ studio regem eligant, sed suæ tantùm vtilitati studentes de victu, & vestitu sunt soliciti. Quærunt enim (adiungit S. Cyrill.) panem, vt subiiciantur, & pro alimento tenuissimo se illi insteruant ad iuent.

Isai. 3. — S. Hieron. — Officium boni principis. — S. Hieron. — Indigni qui præsunt, aut docent. — Exod. 3. — Eccles. 7. — Psal. 146. — S. Cyrill. — Absurdi honores cū mendicitate. — Turpe studiū propriū, & nō communis vtilitatis. — S. Cyril.

Sic ille.

3. *Cætera tolle tibi.*]Hebr. רכש *rechux*, significat, & facultatem ac substantiam, & opes, & quicquid homo acquit, à radice רכש *rachax*, acquirere, seu forte potiùs verbum istud ab illo nomine deriuatur, vt non rarò euenit apud Hebræos. Vertunt LXX. equitatum, τὴν ἵππον, vti etiam vertit Chald. Quam lectionem amplexus D. Ambros. ad mysticum deinde sensum, vt solet, ita egregiè progreditur *lib. 2. cap. 8.* Meus plena prudentiæ, iustitiæque deuotior est erga Dei cultum, & decimas terræ gignentia in fructibus, iuxta altiorem prudentiam in eo soluit, vt perfectionem omnium sensuum atque operum suorum Deo deferat, nihil sibi arroget, quæ se regere non potest, diuino nisi fauore fulta sit. Denique vbi se vicisse putat, tentatur atque arguitur. Hoc exprimit, & docet lectio, quia semper aduersùm passiones corporis mens nostra tanquam in excubiis debet prætendere. Quid enim est, quod ait? Rex (inquit) Sodomotum exiuit obuiam Abrahæ, & dixit: Da mihi homines, equos autem sume tibi: nisi quòd post has mihi luxuriæ victorias, vis quædam libidinis potest rationabili menti subrepere, vt infundat ei irrationabiles passiones? Hæc Ambros. Igitur Abraham cum Assyriis primò decertaus, deinde Pentapolitani regis diuitias contemnens personam viri iusti cum vitiis, & concupiscentiis decertantis, pro virtutis honestare, pro amore atque obsequio Dei. Vir autem iustus tunc maximè solet ab hoste pertentari, cùm ex parta victoria, desidia simul cum stulta quadam fiducia, & securitate animum liberè otiantem adoritur. Ingreditur enim interdum hostis, quà vndique exclusus videbatur, ait D. Gregor. *Moral. cap. 12.* An non militia est vita hominis super terram? *Iob 7.* Quis ergo securus agit, vbi bellum perdurat? vicisti nunc, quid si paulo pòst vincaris? Varius enim (aiebat Dauid *2. Reg. 11.*) euentus est belli, & nunc hunc, nunc illum consumit gladius. Optimè D. Augustin. *in Psalm.* 88. Non de se debet Christianus sperare, si vult esse firmus, vapore materno Christi nutriatur. Non minùs luculenter S. Cyprian. *de habitu virginis*: Non est inanis cautio, & vana formido, quæ ad salutis viam consulit.

S. Ambros. — Deo adscribenda victoria passionum. — Vigilandum post tentationē deuictam. — S. Gregor. — Iob. 7. — 2. Reg. 11. — Vana fiducia & securitas extra Christum. — S. Aug. — S. Cyprian.

4. *Leuo manum meam ad Deum excelsum.*]Hebr. הרמתי *harimothi*, leuaui. Chald. leuaui. LXX. ἐκτενῶ, leuabo, seu extendam. Noster interpres, leuo. Cæterùm vnus idémque sensus efficitur. Et quidem scitum est Hebræos, cùm præsenti careant indicatiuo, præteritum, & futurum pro illo vsurpare solitos. Leuare manum apud illos signum erat iuramenti. Leuo manum meam ad Deum, idem est atque iuro per Deum. Sic Deus ipse iureiurando se adstringens ait Deut. 32. *Leuabo ad cælum manum meam, & dicam: Viuo ego in æternum. Si acuero*, &c. Eodem vtitur modo iurandi *Num.* 14. qui etiam nunc apud aliquas nationes obseruatur. Iurat igitur Abraham per Deum excelsum, possessorem cæli, & terræ; quo facto vir iustus, & pietatis suæ in Deum verum præbuit testimonium, & quàm sit alienus à turpi cupiditatis vitio, palàm contestatur. Vtrumque adnotauit S. Chrys. hisce verbis. Duo simul docere vult, Sodomorum regē, & id quod præstatius erat iis, quæ offerebātur ei.

Deuter. 32. — Iurandi forma apud Hebræos. — Num 14. — S. Chrysost.

 Nam

Nam & vitæ honestæ formam indicauit, & pietatis doctor ei fieri studet, quasi docens eum. Illum tibi testem adbibeo, quòd nihil tuarum rerum accipiam, illum qui omnium est conditor, vt scire possis omnium Deum, & ne credas esse deos ea, quæ ab hominum manibus fabricantur. Ille enim cæli & terræ conditor, ille & nobis in hoc bello victoriæ, & triumphi autor. Hæc Chrysostom. Nihil quidem Abrahamo potius fuit, quàm vt verum Deum cæli, & terræ creatorem illis gentibus deprædicaret, quod hîc fecisse constat. Qualis enim quisque in seipso est, talem se aliis exhibet. Flagrabat iusti viri pectus fide, pietate, amoréque Dei sui; quid mirum si foras erumperet ex illo incendio ignis ad gentes, quibus cum agebat in Dei amorem inflammandas? Iccirco aiebat Vates regius Spiritu sancto plenus: *Eructauit cor meum verbũ bonum*, Psalm. 44. Quæ verba sic expendit eleganter D. Bernard. *serm. 67. in Cant.* Dum versus singulos dico, sentio ructus, & quidem odoriferos super omnia aromata. Quid de Pauli ructibus loquar; quanta orbem suauitate repleuerint? Denique Christi bonus odor erat in omni loco. Verba certè ineffabilia etsi non profert vt audiam; offert tamen vt cupiam: & libeat odorari quæ audire non licet. Nescio enim quo pacto, quo plus latent, plus placent, & auidiùs inhiamus negatis. Hæc Bernard. Cæterùm hæc testificatio, vt ita loquar, mentis, & internorum affectuum per linguam, vocémque edita in sponsa Domini euidentiùs apparet, cùm ait: *Dilectus meus mihi, & ego illi*, Cant. 2. Ad quem locum mira est suauitas verborum D. Bernard. Carptim dulciores ex citato sermone fauos colligam. A dilectione (inquit) incipit; de dilecto prosequitur, nihil aliud se scire indicans, nisi dilectum. Absentauit se ille, illa remansit nihilominus de eo loquens, qui nunquam absens est sibi. Ita est; in ore retinuit, qui non recedebat à corde, ne quando recedebat. Quod de ore exit, de corde venit, & ex abundantia cordis os loquitur. Secum ipsa locuta, & non cum altero: Dilectus meus mihi, & ego illi. Non plus? pendet oratio, imò non pendet, sed deficit. Suspenditur auditor, nec eruditur, sed erigitur. Nescimus quid loquitur, quia non sentimus, quod sentit. Hac tam dulcem in casto & sancto amore animæ erga Deum suspensionem ipsemet Propheta statim in ipso titulo Psalmi probè intellexit, cùm apposuit: In intellectu Canticum pro dilecto. Sic legit D. August. Vel vt vulgata habet: Ad intellectum. Vel, vt S. Hieronym. vertit ex Hebræo: Eruditionis canticum amantissimum. Igitur ad intelligendum & meditandum componitur canticum amoris inter Deum, & animam, quid mirum si verba desint, vbi totum negotium est in intellectu ad amorem Dei, & animæ suspenso? Sed audiamus vlteriùs Bernardum. O sancta anima, quid tuus ille tibi, quid tu illi? Tibi ille, túque vicissim illi. Sed quid? idipsum ei tu, quod tibi ille, an aliud? an secretum tuum tibi? Ita est. Affectus locus est, non intellectus, & ideo non ad intellectum. Ad quid ergo? ad nihil, nisi quòd mirabiliter delectata, & affecta vehementer ad desideratos affatus finem illo faciente, nec tacere omnino quiuit, nec tamen quod sensit exprimere. Neque enim vt exprimeret, sic loquuta est, sed ne taceret. Ex abundantia cordis os locutum est, sed non pro abundantia. Habent suas voces affectus, per quas se etiam, cum nolunt, produnt: timor meticulosas, dolor gemebundas, amor iucundas. Sic flagrans, ac vehemens amor, præsertim diuinus, cùm se intra se cohibere non valet, non attendit, quo ordine, qua lege, quáve serie, vel paucitate verborum ebulliat, dummodo ex hoc nullum sui sentiat detrimentum. Interdum nec verba requirit, interdum nec voces omninò vllas, solis ad hoc contentus suspiriis. Inde est, quòd sponsa sancto amore flagrans, ídque incredibili modo, sanè pro captanda quantulacunque euaporatione ardoris, quem patitur, non considerat quid, qualiter eloquatur. Sed quicquid in buccam venerit, amore vrgente non enuntiat, sed eructat. Quidni eructet sic refecta, & sic repleta? Dilectus meus mihi, & ego illi. Duorum quidem hoc loco amor mutuus flagrat: sed in amore summo, vnius profectò felicitas, alterius mira dignatio. Neque enim inter pares est consensio, seu complexio hæc. Ac nihilominus ea vis est in amore, qualis in morte, vt summa imis adæquet. Iccirco enim dicitur: *Fortis vt mors, dilectio*, Cant. 8. Sed adhuc mellifluus doctor progreditur ad honorem incompatabilem explicandum animæ ex isto Dei amore. Cæterùm quid ista ex hac prærogatiua amoris glorietur impensum sibi, repensúmque vicissim a se; quis se liquidò nosse præsumat: nisi, qui præcipua puritate mentis, & corporis sanctitate, in semetipso meruerit tale aliquid experiri? Res est in affectibus: nec ratione ad eam pertingitur, sed conformitate. Hæc omnia D. Bernard. Eructauit cor Abraham Deum, quo plenus erat, cæli & terræ conditorem. Ex abundantia enim cordis os loquitur. Mirum sanè mihi videri solet, quod dicam. Erat Dei mater in suo illo dulci præsepio, in quo verbum Dei hominem factum semper virgo pepererat. Suauissimè suo delectissimo intenta Filio; atque, vt Euangelista commemorat, conseruabat omnia verba hæc conferens in corde suo, *Luc. 2.* Habes igitur virginis cor Deo refectum & repletum: quid verò & quando eructauit, attende. Primùm enim post hæc loquutam legimus Dei matrem cùm Filium, quem amiserat, & dolenter quæsierat, inuenit in templo. Ait enim: *Fili quid fecisti nobis sic? pater tuus, & ego dolentes quærebamus te.* Quibus in verbis, vt satis apparet, amorem matris erga Filium, & humilitatem, qua sibi Iosephum anteposuit, præ se tulit admirabilem. Itaque mater Dei de corde suo post Dei sui partum ante omnia eructauit verbum bonum; scilicet amorem Dei, & humilitatem sui. Postea verò in nuptiis, ad quas cum Filio erat inuitata, vbi defecisse vinum accepit, misericordia commouetur, loquens ad Filium: Vinum non habent, *Ioan. 2.* Eructauit cor virginis hîc misericordiam erga homines; pias ac maternas erga Filium preces. Nec ampliùs in sacro Euangelio quicquam loquuta legitur; *Introduxit me Rex in cellaria sua*, Cant. 1. dixit aliquando beatissima Virgo: Audierunt adolescentulæ, scilicet animæ fideles; exclamant illico: *Exultabimus & lætabimur in te memores vberum tuorum*. Et quidem optimè. Nam vt virgo mater apud S. Bernard. *serm. 83.* respondet: Sola videor introducta, sed soli non proderit, vestrum omnium est meus omnis profectus: vobis proficio; vobiscum partibor

Abraham regibus Deum verũ prædicat.

Cor Deo plenũ eructat Deum per verba oris.

Psal. 44.

S. Bernard.

Cant 2.

S. Bern.

Dei recordatio, & affectus.

Matth. 12.

S. August.

S. Hieron.

S Bern.

Affectuũ voces, cum se produnt.

Cant 8.

S. Bern.

Luc. 2.

Luc. 2.

Amorem, humilitatem, & misericordiam S. Maria eructauit.

Ioan 2.

Cant 5.

S. Bern.

bor. Id ipsum probè intellexerant adolescentulæ, A cùm dicebant: Exultabimus, &c. (vt idem Bern. obseruat.) scientes te plenis ad nos reuersuram vberibus. Plenus itaque Deo Abraham, in omnes quibuscum agebat, diuinum aspirabat odorem. Vti postmodum de Aaron, & quolibet Pontifice, atque doctore cecinit Vates regius Psal. 132. *Sicut vnguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron, quod descendit in orā vestimēti eius.* Expende ordinem cum S. Bernard. *serm. 14. in Cantic.* Barba (inquit) capiat sanè prima, non sola, refundat & inferioribus membris quod accepit. Sed hoc idem de huiusmodi vnguento in virgine Bernardus ipse dulciter effatur *super salu. regin.* hisce verbis: Oleum, & osculum est gaudium. Osculetur me osculo oris sui, *Cantic.* 1. Internæ suauitatis gustus ac dulcedo est, & manna absconditum, & thesaurus absconditus in agro. Cui comparatum omne dulce, amarum; omne decorum, fœdum; omne iucundum, triste; omne pretiosum, vile, sordidum omne, quod desiderabile est in oculis amatorum mundi fluentis. Pretiosam margaritam datis omnibus terrenarum terum delectamentis Sancta sanctatū comparauit, & nobis in Filio suo præparauit, & præparat semper interuentu suo nobis orantibus oleum effusum dulcedinis huius. Hæc Bernard. O Domina mundi, tu vnguenti habuisti fontem; cæteri stillas habuerunt. S. Hieronymus *in Psalm.* 132.

S. Bern. *Zelus animarum.* — Psalm. 132. — S. Bern. — S. Bern. — Cant. 1. S. Maria diuina gaudia cum Filio habet, & hominibus communicat. — S. Hieron.

5. *Leuo manum meam ad Deum.*] Iturus Abraham in prælium iurauit, aut vouit, aut vtroque fortasse, iuramento scilicet, votóque se obstrinxit, nihil ex hostium spoliis se accepturum; vt palàm demonstraret seruire se vni Deo cæli ac terræ, à quo suorum rectè factorum expectaret remunerationem: & cuius imperio, atque obsequio, non verò vlla, vel gloriæ humanæ, vel opū, prædæque cupiditate permotus tam periculosum illud bellum suscepisset. Huius voti, ac iureiurandi, nunc iterum coram Rege Palæstino testimonium exhibet, leuando in cælum manum ad Deum, cui se sacramento adactum profitetur. Quasi dicat: Nefas mihi est ô Rex iusiurandum Deo mihi factum, vel leuiter violare, nec si montes mihi offeras auri. Inuiolabile, atque sacrosanctum vbique gentium semper extitit iureiurandum: quod vel Ethnicus homo testatur Marc. Tullius *libro tertio offic.* cuius hæc sunt verba. Est iusiurandum affirmatio religiosa: quod autem affirmatè, quasi Deo teste promiseris, id tenendum est. Nullum enim vinculum ad adstringendam fidem iureiurando maiores arctius esse voluerunt. Id indicant leges in duodecim tabulis, indicant sacra, indicant fœdera, quibus etiam cum hoste deuincitur fides, indicant notationes, animaduersionésve censorum, qui nulla de re diligentiùs, quàm de iureiurando iudicarunt. Hæc ille. Pudeat igitur Christianos homines, qui iurare, & peierare nihil pensi habent. Porrò vt vitetur summum flagitium peierandi, sedulò abstinendum est à iurandi consuetudine, quæ insolita barathrum fit periurij. Hinc optimè Philo *libro de specialibus legis*, ita scribit. Sacra Scriptura intempestiuè iurantes non mediocriter increpat: incorrigibiles enim sunt, & insanabiles: proinde nec à Deo quidem propitio veniam impetrant. Hæc ille. Ne inferas si pœnitentiam agat, & resipiscat homo consuetudine iurandi inueteratus, non impe-

Iuramentum Abrahami cōtra cupiditatem opum. — Tullius. — Philo. Iurandi vitiū insanabile.

tratur um à Deo veniam. Impium hoc esset affirmare: sed intellige summam difficultatem; & (vt ita loquar) moralem quandam impossibilitatem emendationis, quam secum affert abusus iste iurandi. Quemadmodum vniuersim, consuetudo inueterata quolibet modo peccandi difficultatem summam resipiscendi solet importare. Sed nulli, dum viuit, desperandum: quanquam illud D. Anselm. consilium optimum mihi visum est. Sic ait *libro de mens. cruc.* Sicut semper Dominos est benignus in relaxando; ita nunquam debemos defectibus nostris terreri; quin statim post culpam veniam postulemus. Non est enim differenda acquisitio veniæ; ne diuturnior recessus à Deo, difficiliorem reditum operetur. Sic Anselm. Quid verò de periuris? audi vlterius Philonem. Periuros, aut morte multant homines, aut verberibus: seueriùs, dum pietatem læsam morte vindicant: remissiùs, dum publicè flagris eos lacerant, quæ pœna ingenuo non videtur morte leuior. Sed à Deo periuris pœnæ grauissimæ infliguntur. Ita Philo. Canendum est homini Christiano, ne in temerariam istam iurandi consuetudinem incidat, de qua sic D. Ambrosius *ad virg. exhort.* Non iurandum facilè (*Matt.* 5.) quia plerunque multi casus accidunt, vt non possimus implere, quod iurauerimus. Qui autem non iurat, vtique non peierat: qui autem iurat, aliquando necesse est incidat in periurium, quia omnis homo mendax. Noli iurare, ne incipias peierare. Hæc Ambrosius. Quàm verò periculosum sit temerè iurare, satis ostendit facinus illud impiissimum, ac truculentissimum Herodis, qui propter iusiurandum decollauit Ioannem Baptistam, *Marc.* 6. de quo sic idem Ambrosius *libro tertio de virgin.* Propter iusiurandum (inquit) ô religionem nouam: totetabiliùs peierasset. Vnde non immeritò Dominus iubet non esse iurandum, *Matth.* 5. Ne sit causa periurij, ne sit necessitas delinquendi: itaque, ne iusiurandum violaretur, percutitur innocens. Quid priùs horrescam, nescio. Tolerabilia periuria, quàm sacramenta sunt tyrannorum. Hæc Ambrosius. Obiter aduerte non credere Ambrosium posse vnquam necessitatem esse delinquendi; cùm delictum sit voluntarium, nihilque ad delinquendum homini inducat vim ineuitabilem, atque adeò necessitatem: sed loqui more humano de illis angustiis nefarium & sacrilegum adimplendi, aut frangendi iuramentum, in quas se impactum sensit Herodes: sed stultus homo. etsi malè iurauerit, benè iustéque iuramentum violasset non perimendo sanctissimum & innocentissimum virum. Causatur impius Rex necessitatem? At (quod egregiè adnotauit Tertullianus *exhort. ad castit.*) nulla necessitas excusator, quæ potest non esse necessitas. Fuerunt hæretici, qui omnino iurare interdicebant, tanquam implum, & contra Domini mandatum: licitum tamen aiebant iurare, & periurare ne secretum prodatur. Aduersùs hanc dementiam ita inuehitur D. Bernard. *serm.* 65. *in Cantic.* Quid faciemus his malignissimis vulpibus, vt capi queant, quæ nocere, quàm viuere, malunt; & ne apparere quidem volunt, sed serpere? Omnibus vna intentio hæreticis semper fuit captare gloriam de singularitate scientiæ; sola ista malignior cæteris, versutiórque hæresibus, damnis pascitur alienis propriæ gloriæ negligens. Docta credo, exemplis veterum,

S. Anselm. — Philo. — S. Ambrof. Matth. 5. — Qui iurat, facile periurabit. — Marc 6. S. Ambrof. — Tertul. — S. Bern.

quæ

quæ prodita euadere non valebat, sed confe- A ſtim capiebantur. Caura eſt nouo maleficij genere operari myſterium iniquitatis eo licentius, quo latentius. Denique indixere (vt dicitur) latebras ſibi, firmauerunt ſibi ſermonem nequam. Iura, periura; ſecretum prodere noli: enimuero aliàs ne tenuiter quidem iurare vllatenus acquieſcunt, propter illud de Euangelio: Nunquam iurare, neque per cælum, &c. *Matth.* 5. O ſtulti, & tardi corde, repleti planè phariſaico ſpiritu, liquantes culicem, & camelum glutientes. Iurare non licet, & peierare licet? O peruerſitatem! quod ad cautelam conſultum eſt, videlicet non iurare: hoc iſti mandati vice tam contentiosè obſeruant; & quod immobili iure ſancitum eſt, non peierandum ſcilicet, hoc tam indifferens pro ſua voluntate diſpenſant. Non, inquiunt, ſed ne myſterium publicemus. Credo quòd pandere erubeſcant ſcientes inglorium. Nam nefanda, & obſcœna dicuntur agere in ſecreto, ſiquidem, & vulpium poſteriora fœtent. Hæc Bernard. Quàm multa hic reperies hæreticorum dedecora. Impudentes ſunt coram Deo, & hominibus pro libito diuina teſtimonia interpretantur, vt ſuæ tandem inſeruiant libidini. Dictitabant iſti licitum eſſe viros cum mulieribus habitare, & quod noſtri temporis hæretici actitaur alicubi, ſuis in templis poſt ſua myſteria, extinctis lucernis in omnem turpitudinem debachari. En tenemus vulpeculas: omnis hæ- C reſis (ſi rectè obſerues) deſinit in fœtorem vulpinum in carnis cœnum, & ſterquilinium. Sed heus tu hæretice, cauda vulpis ignem geſtat Sanſonis, gehennale te manet incendium, niſi ad catholicam fidem poſtliminio teipſum reſtituas. Cùm lego nouas iſtas, tam varias, tam vanas, diſtortaſque hæreticorum commentationes, quæ quotidie ab orco enaſcuntur: contrà verò vnam & catholicam Romanam fidem, tam æquabilem, tam ſui ſemper ſimilem iam inde ab Apoſtolis vſque ad nos; recordor illius ſententiæ S. Cyrilli Hieroſol. *Catech.* 18. multiplex contradictiu: ſed ſimplex veritas.

Vnamentio & veterum ſuperbia.

Hæreſis circa periurium cæſitatur.

Omnis hæreſis deſinit in fœtore lividinis.

Iud 15.

S. Cyril. & Hier.

6. *Leuo manum meam.*] Leuaui manum meam, vt Chaldaicè legitur. Nimirum leuaui manus meas per orationem curam Deo excelſo. Perſecututus enim Abraham reges Aſſyriorum priùs ardentem orationem ad Deum effudit, initurus prælium validiſſima (vt vocat S. Chryſoſtomus) orationis armatura ſe, ſuóſque muniuir, atque inſtruxit. Quare nunc victoriam ſoli Deo adſcribit, qui ſerui ſui preces exaudiuit. Effundam (ait Dominus *Zachar.* 12.) ſuper domum Dauid, & ſuper habitatores Ieruſalem ſpiritum gratiæ, & precum. L X X. legunt ſpiritum gratiæ & miſericordiæ. Vide quàm mutuò coniungantur oratio & impetratio; preces noſtræ, ac miſeri- E cordia Domini? Mirum in modum oblectatur Dominus noſtris precibus; vnde arbitror pro titulo in toto pſalterio Dauid præponi Hebr. ספר תהלים תהלות *ſepher thehilim*, ſiue *thehiloth*, quod idem eſt atque liber laudum, precationum, cantionum Dauid. Quaſi noſtræ preces ſuauiſſimum concentum Deo reddant, illuſque maieſtatem digniſſimis commendationibus extollant, maximè, quia occaſionem orando, & deprecando illi offerimus, miſericordiam ſuam nobis elargiendi. Audi Dauid: *Ego dormiui, & ſoporatus ſũ, & exurrexi, quia Dominus ſuſcepit me.* Senſus eſt: Ego, cuius caput tot hoſtes petunt,

S. Chryſ.

Oratione Abraham victoriã de regibus reportauit.

Zachar. 12.

Oratio Deo concentũ efficit.

Pſal. 3.

vbi opem à Deo petiuero, committam me quieti, & ſecurus dormiam. Emphaſim habet, *ſuſcepit me*, veluti dormitantem lectus excipit. Etenim, qui anxij ſunt, & malis premuntur, ſomnos haudquaquam placidos ducunt, nec in lecto, licèt recumbant, quietem habent. Solus Deus oranti lectus eſt in quo ille placidè & ſanctè ſoporatus requieſcit. Hanc ſpiritus dulcedinem non ſentiunt, niſi qui orationibus (vt loquitur D. Ambroſius) ſaginantur. Ipſamet orantis & contemplantis Deum anima, ſic voluptate diuina perfunditur, vt ſibi ipſa gratuletur de tanto bono gloriabunda, quòd tam admirabili dono cum Deo ſuo agens & requieſcens, perfruatur, vt de ſeipſo fatetur Dauid *Pſalm.* 33. cùm ait: *Benedicam Dominum in omni* B *tempore, ſemper laus eius in ore meo. In Domino laudabitur anima mea.* Priori quidem loco orationem ſuam, & contemplatiouem apponit: Deum enim benedicere, orare, & contemplari eſt. Deinde perfuſam cæleſti gaudio ſuam ſentiens animam exclamat: In Domino laudabitur anima mea. Hebraicè תתהלל *thithhallel*, laudabit ſe, nimirum in coniugatione Hiſpaël, quæ ſignificat actionem in ſeipſum. Laudabitur à ſeipſa anima mea. Non eſt prætereundus huius Pſalmi titulus, qui ſic habet: Dauidi cùm immutauit vultum ſuum coram Amimelech; & dimiſit eum, & abiit. Vbi noſter vertit vultum ſuum. Hebraicè טעמו *taghomo*, à radice טעם *tagham*, guſtare. Vnde nomen טעם *tagham*, ſapor, guſtus; & per tranſlationem, conſilium, ſenſus, oſtenſio, aut probatio ad oculum cordis, & diſpoſitio rei, ratio, argumentum. Immutauit ergo Dauid ſenſum ſuum, & oſtenſionem, & conſilium ſuum, quando finxit amentiam, cuius multa in vultu edidit ſigna 1. *Reg.* 21. Hæc omnia optimè à ſapore deriuantur, in quibus animam ſuam conſueuit captare ſaperis dulcedinem. Bellè autem congruit Pſalmo precum Dauidis; in quo ipſius anima in gratiarum actionem tota effuſa, deinde contemplatione, atque amore Dei ſuauiſſimè delinita, ſeipſam laudat, D & extollit, quod tantam ſit felicitatem adepta, vt guſtet, & videat quàm ſuauis eſt Dominus. Poſſet igitur verti: Dauidi cùm immutauit guſtum, aut ſaporem. Qui profectò in oratione, atque meditatione rerum diuinarum ſolet immutari; cùm nauſeæ faſtidióque ſint voluptates huius ſeculi; dulciſque vt eſt, ſic apparet Dominus, & bona illius dulciora ſuper mel & fauum. Et benè ſubnotauit S. Hieronymus *in titulo huius Pſalm.* 33. totus hic Pſalmus circa pietatem, totus circa inſpectionem diuinam, totus circa compeſcendas ſanctorum tribulationes commemoratur: quæ quidem omnia in oratione præſtantur. Sed vt redeamus ad impetrationem, quæ fit in oratione; animaduertendum eſt, eam nonnunquam differri; nouit enim Dominus, quando oporteat exaudire. In quo argumento multa ſolent ex ſacris literis egregia proponi, hoc vnum mihi ſatis erit in præſentia ex Abachub, *capite primo.* Vbi Propheta infirmi, & conquerentis perſonam induens his Dominum clamoribus fatigat: *Vſquequo Domine clamabo, & non exaudies, vociferabor ad te, vim patiens, & non ſaluabis?* Quem locum eleganter hiſce verbis commentatur D. Hieronymus. Quomodo ſi ægrotus & æſtuans febribus aquam frigidam poſtulet, & dicat ad medicum; Vim patior, cruciot,

Securitas & voluptas orãtis.

S. Ambroſ.

Pſal 33.

1. Reg. 21.

Rerum terrenarum voluptas amittitur in oratione.

S. Hieron.

Abachub. 1.

S. Hieron.

cruciot, vrot, exanimor; vsquoquo medice clamabo, & non exaudies? & respondeat ei sapientissimus & clementissimus medicus: Scio quo tempore debeam dare quod postulas: non misereor modò, quia misericordia ista crudelitas est, & voluntas contra te petit. Ita Dominus noster sciens clementiæ suæ pondera, atque mensuras, interdum non exaudit clamantem, vt eum probet, & magis prouocet ad rogandum, & quasi igne excoctum, iustiorem, & puriorem faciat. Hæc Hieronymus. Nouit autem Abraham quàm sint inanes, & nihili omnes conatus, atque industriæ, vitésque hominis absque Dei præsidio; quod precibus instanter afflagitat. Imò nec vlla est in sanctis potentia, si Dei absit auxilium; in Deo illi fortes omnia possunt, quod in Helisæo sic obseruat Procopius 4. *Reg.* 2. Ad imitationem sui magistri nihil dicens, pallio aquam Iordanis percussit, pallium ad edendum miraculum sufficere existimans: aqua verò non cedente, Deum magistri sui inuocat: vbi est Deus Eliæ? Sic ille. Ad nominis Dei inuocationem editur miraculum, non ad pallium, noménque Eliæ.

Quare Deus differt orationis impetrationem.

Procop.

7. *Leuo manum meam.*] Subtiliter D. Ambrosius in hac eleuatione manus ad cælum admirandæ frugalitatis Abrahami testimonium exhiberi arbitratur. Spolia cuncta Rex liberè victo iusto remiserat; at ille manum ad cælum eleuat, vt significet rerum omnium temporalium despicientiam, ac subinde totam suam spem è cælo, Deóque ipso pendentem. Sed audiamus Ambrosium. Perfectæ mentis est, nihil de terrenis, nihil de corporalibus illecebris assumere, abstinere à terrenis. Ideo Abraham dicit: Nihil sumam ab omnibus tuis. Quasi contagium declinat intemperantiæ, quasi labem refugit corporallum sensuum, delectationes mundi reiicit, quærens quæ supra mundum sunt, hoc est extendere manus ad Dominum. Manus operaria virtus est animæ; hanc non ad terrenæ arboris pomum, sed ad Dominum extendit. Hæc Ambrosius *libro secundo de Abraham, capite octauo.* Viden' quàm sit periculosum cum pecunia, cum diuitiis agere: vel ipsarum leuem attactum reformidat Abrahamus, quasi confestim laqueo induat, compedibus teneatur; visco, & pici adhæreat, pestilenti halitu contabescat. Leuanda est anima sursum, ne capiatur ac fœdetur in his terrenis. Est enim (ait S. Ambrosius *de bono mortis, capite quinto*) laqueus in auro, viscum in argento, nexus in prædio, clauus in amore. Quid in vanum quærimus luctum, pretiosæ animæ detrimentum? Exiguus tibi est totus mundus pro vnius animæ dispendio, quam dabis commutationem pro anima tua? *Luca nono.* Non auro redimitur, imò auro amittitur. Claui sunt omnes passiones, quæ velut veru quodam animam nostram penetrant, & infigunt corpori, visceribúsque eius annectunt. Fugiamus ergo hæc mala, & exaltemus animam nostram ad imaginem, & similitudinem Dei. Sic Ambrosius. Sed quorsum addidit: Leuo manum meam ad Dominum Deum excelsum, possessorem cæli & terræ. Certè gaudet Dominus hoc titulo, vt prædicetur cæli & terræ conditor, qui (vt hic aduertit Caietanus) super omnia regnat, & in cælo, & in terra, tanquam in propriis rebus suis, hoc enim explicatur per possessionem cæli & terræ. At possessorem Deum esse mundi, homines verò non dominium, sed tantummodo vsumfructum habere creaturarum, egregie philosophatur Philo. Sic enim ait *libro de Cherub*, Seruire Deo maxima est gloria, non modò libertate maior, sed etiam diuitiis, & principatu, omnibúsque rebus, quæ mortales mirantur, pretiosior. Eius autem, qui est, potentiam vere sectatur diuinum illud oraculum Leuitic. 25. *Terram non vendes in perpetuum: mea enim est vniuersa; quoniam aduenæ & peregrini vos estis coram me.* Nónne his verbis manifestè docet ius possessionis omnium rerum pertinere ad Deum, vsum verò solùm ad creaturam? Vtendas enim concessit Deus creaturas omnibus non possidendas. Quam etiam ob causam nullum indiuiduum ita perfectum fecit, vt non ad aliquid opus habeat alio; vt per mutua commercia tanquam in modum lyræ, quæ constat ex tonis dissimilibus, in communem conueniunt consonantiam; dum mutuum dant & accipiunt, atque ita omnia permutantur omnibus, ad vniuersi mundi complementum. Hæc Philo. Hinc dedocemur arroganter efferri, de abundantia rerum terrenarum, gloriáque populari, & honorum dignitatibus superbire: horum enim omnium dominium penes Deum est: nos eorum vsumfructum tantummodo habemus. Deinde non est, quod iure quis, ac meritò aut contra Deum succenseat, & queratur, aut impensiùs doleat; siquando his mundi rebus, & vita quoque ipsa se videt spoliari. Sua quidem Deus repetit, quæ ad tempus commendauerat: homo autem non amittit sua, sed aliena suo Domino restituit. Denique optimè animaduertit rerum iutet homines penuriam omnino fuisse necessariam, vt inter eos amicitiæ, & mutua commercia constituerentur; sine quibus humana vita & societas stare non posset. Addit ergo Philo, quæ sequuntur: Ex his omnibus liquere satis puto nos alienis vti possessionibus, nec gloriam, nec diuitias, nec honores, nec imperia, nec aliud quidpiam, vel corporis, vel animi proprium, nec ipsam quidem vitam, quasi hæc iuris, & dominij nostri essent, possidemus, sed vsumfructum, dum hîc viuimus, habemus solum. Hoc si cognosceremus, caueremus profectò tanquam res Dei, præcogitantes morem esse Domini recipere sua, quandocunque ipsi libitum fuerit: sic autem adempta nobis ferremus leuiùs. Ergo mortales inter se collati, indigenæ censentur, & rerum quas habent, possessores, & domini: sin autem cum Deo conferantur, pro aduenis, & peregrinis, & qui rebus sibi ad tempus commodatis vtantur, habendi sunt: etenim vnusquisque nostrûm cùm nascitur, tanquam in nouam ciuitatem, venit in mundum hunc, cuius ante natiuitatem ius nullum habuerat. Postquam igitur venit, haudbdubiè inquilinus est, quoad nempe assignatum sibi à Deo vitæ munus, & tempus exegerit. Hactenus Philo.

s. Ambros.

Vitanda est contagio rerū terrenarum.

s. Ambr. Periculis omnis omnia fea...

Luc 9. Anima dispendium incomparabile.

Deus rerum habet dominium, homo vsufructum. Caiet.

Philo.

Leuit 25.

Vnde & quorsum mutua inter homines commercia.

Nemo contra Deum causā habet si bonis omnibus priuetur.

Philo.

Omnis homo in mundo peregrinus.

8. *A filo subtegminis vsque ad corrigiam caligæ non accipiam ex omnibus, quæ tua sunt, ne dicas: Ego ditaui Abram.*] Rectè D. Chrysostomus proclamat: Magna Patriarchæ in contemnendis diuitiis virtus; nihil (inquit) tam vile, nec tam contemptibile existimatum est, quod accipiam. Sic ille. Locutio est prouerbialis, significans; nec vilissimum, nec minimum quid. Explicant enim Hebræi; à filo sartorum vsque ad corrigiam

S. Chrysost. Mira despicientia opum in Abram.

giam calceamenti. Alij per filium intelligunt vittam capitis, siue funiculum pilei, aut galeri; sensúsque est, à capite vsque ad pedes, à maximo ad minimum. Impleuit Abraham (inquit S. Chrysostomus) illud Domini, quod gratis accepistis, gratis date, *Matthæi decimo*. Non enim (ait) ego aliud quid ad belli rem attuli, præterquam voluntatem, promptitudinem. Victoriam autem, & triumphum, ac extera operatus est Deus ineffabili virtute. Ita Chrysostomus. Votum Deo adscribit, quod benè gesserat, se autem seruum inutilem reputat: summa hæc fuit triumphorũ Abrahami, excelso animo cuncta illa, etsi innumerabilia, etsi pretiosissima Pentapolitanæ gentis bona, quæ tulerunt Assyrij, contemnere, quorum cupiditate palmam suæ gloriæ turpiter admodũ decuraret. Optimè igitur D. Ambrosius *libro primo de Abraham, capite tertio*. Quantum illud, quòd de præda victoriæ nihil voluit contingere, nec oblatum sumere? Minuit enim fructum triumphi mercedis susceptio, & beneficij arrodit gratiam. Plurimum enim refert; vtrùm pecuniæ, an gloriæ dimicauerit. Alter mercenarij loco ducitur, alter dignus habetur conseruatoris gloria. Hæc Ambrosius. Quapropter vir egregius, terrenorum contemptor bonorum, leuat manum, hoc est, operatoriam suæ mentis facultatem ad cælum, vbi vera sunt, summa & æterna bona. Ergo significat (ait D. Ambrosius *libro secundo, capite octauo*) quod virtutem animæ suæ ad superiora extendat, vt ex illa intelligibili substantia theoricæ vitæ inducat altitudinem, spectans illa, quæ non videntur, hoc est, non terrena, non corporalia non præsentia, sed incorporalia, æterna, cælestia. Sic Ambrosius. *Ne dicas, ego ditaui Abraham*. Duplicem assignat Procopius rationem huius sententiæ. Patriarcha (inquit) respuebat quicquam in suos vertere vsus ex illa copiosa præda, imitatus illud: Oleum peccatoris non vngat caput meum. Deinde noluit hominem diuitiarum, quæ aderant, reputari autorem, sed ipsum Deum. Sic ille. Quare non superbiæ fastu hæc dixit Abraham, sed vna tantùm diuini Numinis reuerentia ductus, à quo solo præmium suorum rectè factorum expectabat; sed hac de re elegantissimè disserit S. Chrysostomus hisce verbis. Habeo (inquit Abraham) Deum qui innumera mihi suppeditet bona, supernæ gratiæ innitor: non opus mihi diuitiis tuis, non indigeo humanis facultatibus, contentus sum Dei in me beneficentia. Scio illius largitatem. Paucis, & vilibus cessi meo Loth, magnas & ineffabiles promissiones assecutus sum, & nunc maiorum diuitiarum negotiatio mihi est, & maiorem eius gratiam mihi concilio, quare opes tuas non accipio. Hæc Chrysostomus. Etiam tot seculis ante Christi Euangelium negotiatio erat cum Deo pro illius obsequio minora relinquere, atque propterea maiora elucrari. Quod disertissimis verbis Dominus postea pronuntiauit: *Qui reliquerit domum, &c. centuplum accipiet, &c.* Matthæi decimonono. Quid verò istud centuplum, nisi, quòd Propheta recepit, dicens: *Portio mea Dominus*, Psalmo 118. Vbi meritò exclamat D. Ambrosius *sermone octauo*. Quid beatius possessione diuina? quid magnificentius hospite cælesti? Et post multa prosequitur: Accessit quidem diues ad Dominum, qui portionem Dominum non

S. Chrys. Matth. 10. *Modestia & humilitas in benefactis.*

S. Ambros. *Cupiditas pecuniæ & virtutem, & honorem dedecorat.*

S. Ambr. *Sola cæli bona amanda & quærenda.*

Procop.

S. Chrys.

Negotiatio felix pro Deo aliquid relinquere.

Matth. 19.

Psal. 118.

S. Chrys.

A B C D E

habebat. Habebat enim multas possessiones, sed Dominus non inter multa numeratur; non enim dignatur habere cum seculo consortium. Quæ enim portio iustitiæ cum iniquitate? Sic Ambrosius. Scitè admodum S. Chrysostomus hanc Abraham pietatem pro Deo suo cuncta despicientis, atque ipsius Dei Abrahamum semper indies amplificantis misericordiam considerans concludit. Misericors Dominus, quando nos viderit despicere præsentia, etiam ipsa largiùs suppeditat, reponitque plurima, quibus olim fruemur. Ita Chrysostomus. Abraham, vt seruus erat, & familiaris Dei sui; putabat sua tanta gloria, quam obtinuerat apud Deum valde indignum, quod ab alio, quàm à Domino Deo suo boni quid acciperet. Nullius (inquit) quàm in Dei mei ære sum. Nullus iuxta Deum gloriari poterit, quòd Abrahamum ditauerit, magnúmque fecerit. Ita Iob sanctissimus sua omnia bona, quæ multa fuerant, & amplissima, Deo accepta referebat; imò, & malorum, quæ patiebatur non alium, quàm Deum restabitur autorem. *Si bona (ait) suscepimus de manu Domini, mala quare non sustineamus?* Iob capite secundo: *Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est*, Iob capite primo. Nimirum tantus est Iob apud Deum, vt ab eo solùm, aut bonis, aut malis affici queat: tam vilis infirmúsque est dæmon, vt Iob, nec benefacere, nec nocere possit. Itaque pulchrè in illum conuenit, quod Sapiens ait Eccles. vndecimo: *Oculus Dei respexit illum in bono; bona & mala; vita & mors; paupertas, & honestas à Deo sunt.* Est enim Dominus, vt habetur *Isaiæ quadragesimoquinto*, formans lucem, & creans tenebras; faciens pacem, & creans malum: *Ego Dominus faciens omnia hæc.* Hinc est, quòd viri iusti Deo gratias habent, Deum collaudant etiam in pœnis, quas ab ipsius manu infligi nouerunt. vti Iob fecisse vidimus. Vnde (ait D. Gregorius *primo moralium, capite trigesimo primo*.) Cùm appropinquaret passioni Dominus Iesus, accepto pane gratias egisse perhibetur, *Matthæi vigesimosexto*. Gratias itaque agit, qui flagella alienæ iniquitatis suscipit. Et qui nihil dignum percussione exhibuit, humiliter in persecutione benedicit: vt hinc ostendat, quod vnusquisque in flagello culpæ propriæ facere debeat, si ipse æquanimiter flagella culpæ portat alienæ. In se etiam credentes edocet, vt in flagellis positi benedicere Domino sciant. Hæc Gregorius. Hinc etiam est, quòd vir sanctissimus in suo sterquilinio vlceribus purulentus, & bonorum & malorum, quæ à Domino susceperat, recordatione armat se aduersus diabolum ne gloriaretur, quòd aut bonis, aut malis hominem affecisset. Sic (ait D. Gregorius *tertio moralium, capite septimo*) vtraque iungenda sunt, vt vnum semper ex altero fulciatur; quatenus & flagelli pœnam memoria temperet doni, & doni lætitiam mordeat suspicio ac formido flagelli. Sanctus ergo vir, vt oppressam mentem inter vulnera mulceat, in flagellorum doloribus blandimenta donorum pensat, iuxta illud Eccles. vndecimo: *In die bonorum non immemor sis malorum, & die malorum ne immemor sis bonorum.* Hæc ille. Huius etiam veritatis locupletissimum se testem exhibuit Dauid. De bonis enim ita canit: *Scitote quoniam mirificauit Dominus sanctum suum*, Psalmo quarto. De

Deus solus factus hominis est.

S. Chrys.

Qui contemnit terrena pro Deo, & terrena recipit.

Tantus honor seruorum Dei, vt ab eo solo, & bona, & mala suscipiant.

Iob. 2.

Iob. 1.

Eccles. 11.

Isai. 45.

S. Gregor.

Matth. 26. *Iustus in pœnis Deum collaudat.*

S. Gregor.

Eccles. 11.

Psal. 4.

De malis autem ita respondet Abisai, Semei caput amputare volenti propter conuicia in regem iniecta: *Dimitte eum, quia Dominus præcepit ei, vt malediceret Dauid.* 2. Reg. 16. quasi dicat, non me tam abiectum, & nihili reputo, vt putem ab illo, quàm ab ipso Deo flagellari. Atque (vt adiungit Procopius in hunc ipsum locum) perdurandum: & patientia hominis ita diuina superanda est. Sic ille. Imò & totam suæ domus calamitatem diuinitùs ea ratione inflictam nouit. Dei namque gubernatione destituta, instat nauis sine gubernatore ferebatur. Idem: de bonis quidem omnium est illustrissimum testimonium illud Christi Domini, cùm diabolo consulenti: *Dic, vt lapides isti panes fiant*, Matth. 4. non assensit. Atque in primis (vt ait Euthym.) Christus non edidit requisitum à diabolo, quia nullam inde diabolus relaturus erat vtilitatem. Sed cur panes diabolus non attulit, & obtulit Domino? Eo quòd (respondet idem) ab aduersario Christo panem sumpturus non erat. Denique consummata omni tentatione Dominus diabolum procul inde amouit, cùm statim esset ab Angelis apposita mensa panem sumpturus. Quod à Ruperto sic adnotatur: Et remoto diabolo à participatione, siue præsentia refectionis accesserunt Angeli, & ministrabant ei. scilicet Dominus, nec panem à diabolo accepit, nec diaboli suasu panem confecit, nec panem diabolo præsente comedit. Ex quibus docemur panem, vitæ alimenta, & quæcumque bona sunt non à dæmone, nec ab alio, quàm à Deo ipso nobis prouenire. Imò, quod emphasim habet, sequitur; *Et accesserunt Angeli, & ministrabant ei.* Videlicet ne ipsi quidem Angeli Christo panem offerebant, nisi vt ministri Dei, qui Filio suo homini esurienti cibum Angelorum suorum ministerio præbuit; Angelos enim suos ministros suos habet.

2. Reg. 6.
Procop.
Omne bonum non ab alio, quàm à Deo accipimus.
Matth. 4.
Euthym.
Rupert.

9. *Exceptis his, quæ comederunt iuuenes.*] Non meminit Abraham decimarum, quas quidem exceperat, non modò ab spoliis hostium, sed à bonis etiam regis Sodomorum, quæ postliminio receperat, eo quòd præsente (vt credere fas est) rege ipso illas soluerit Sacerdoti summo, ac regi Melchisedech. Exceptis (inquit) his, quæ comederunt iuuenes: Abraham suo consulit honori, ne putaret, rex Abraham aliquid clam retinere. Rectè D. Ambrosius *libro primo, cap. tertio.* Hoc solum (inquit) sibi satis esse testificatur, quod pastui præliantium iuuenum profecisset. Dicet aliquis cùm ipse vicerit, quomodo dicit ad regem Sodomorum: Nihil sumam abs te; cùm præda vtique in potestate victoris fuerit? Docet militarem disciplinam, vt regi seruentur omnia. Sanè iis, qui secum fuissent in adiumentum fortasse sociati, partem emolumenti tribuendam asserit, tanquam mercedem laboris. Hæc Ambrosius. Optimè S. Chrysostomus, & prudentiam, & vrbanitatem agnoscit Abrahami, quòd milites remunerandos iudicat, & ne regiam maiestatem videatur despicere, ob dationem animi victoria triumphóque insolentis omnihil ab eo acceptat. Ne putet (inquit) rex, quòd propter contemptum, & despectionem, quæ ab eo dabantur, non acciperet, declarans suam & in hoc humanitatem, & benè moratam mentem; ait: Non accipiam, exceptis his, quæ comederunt iuuenes, &c. Et portionem virorum Eschol, &c. Hos permittam accipere portionem aliquam, quoniam ingentis amicitiæ specimen dederunt, quia voluerunt periclitari pro me; dignus est enim operarius alimento suo, *Luc.* 10. Nihil enim vltra vsum suum accipere permittit. Hæc Chrysostom. Ita plane, ô semper virgo Dei genitrix Maria, postulat ratio, vt laborantes reficiantur cibo, ac posito tandem onere placidam iuxta fontem captent requietem.

S. Ambros.
Milites regi lucrantur.
S. Chrys.
Modestia, & vrbanitas erga regem.
Luc. 10.
Quies, & refectio post laborem.

Laboraui, ô Domina, seruus inter tuos omnes indignissimus, sed totus tamen tuus, in isto tuo maiorum vigiliarum, & complurium sudorum opere. Liceat iam nunc per te, ô Mater Dei, vt posita scribendi & commentandi contentione, prope tuos puritatis, gratiæ, ac vitæ liquores tantulùm quiescam. Ad hunc enim (ait tuus Bernard. *sermon. 4. de Assumpt.*) fontem sitibunda properat anima nostra; ad hunc misericordiæ cumulum tota solicitudine miseria nostra recurrit. Permultas in sectiones totum hoc opus dissecui; sic enim fert vsus, vt cum necessitate distinguendi ac diuidendi, ornatus etiam accedat scriptionibus. Curaui tamen sedulò, vt nulla mihi elaberetur, quam de tuis laudibus, ô Virgo beatissima, non inspergerem. Quid enim afferre possem gratum legentibus sine tua gratia? quid ornatè dicere, sine tuarum virtutum ornamento? quid suaue Ingerere auribus, sine tuo (ô Maria) nomine, quàm sit omnis etiam Angelicus concentus, dulciore? Quid morosis hominum sensibus sapidum apponere; sine tuarum laudum condimento melle, ac fauo? Erunt fortasse, quibus hoc displiceat vti alienum, importunum, ac violentum; quibus respondeo cum S. Bernardo laudes Deiparæ virginis opportunè importunè prædicante: vt (inquit) non desit fructus deuotionis, patienter audiant de superfluitate causantes: nouerint tamen qui me sugillant, me ex hoc sumere occasionem loquendi, quod loqui delectabat. Si verò erraui quòd propriam magis ex hoc excitari deuotionem, quàm ad rem (vt aiunt) studuerim commentari: potens erit pia Virgo hunc meum excusare errorem, cui hoc meum qualecunque opusculum deuotissimè destinaui. Hæc ex S. Bernard. *ad finem homil. sup. Missus est.* Precatus sum te (ô Domina mundi) in ipso exordio commentationum, cùm vix mari commissa, & vela, & verba explicui; vt tam longo atque arduo nauigantem salo, ad portum vsque salua & incolumi nauicula dirigeres, ac dedoceres, ô stella maris. Nauigaui tutus in pelago; in portum nunc tandem per te (ô mater misericordiæ) incolumis ac lætus inuehor. Nunquam à tuo vultu, quem deprecantur omnes diuites plebis: nunquam à tuæ maiestatis contemplatione oculos animúmque auerti. Dixi de te, quæ potui; non quæ digna essent. Quid mirum (inquit S. Petr. Damian. *serm. in 1. Matth.*) si hæc ineffabilis

Quiescendum ad fontem vitæ, scilicet S. Mariam.
S. Bern.
Totū hoc opus laudibus b. Mariæ conditum est.
S. Bern.
S. Maria autorem ad portum adduxit.

Virgo in ſuis laudibus modum humanæ vocis exuperat: cùm & ipſam humani generis naturam excellentium meritorum dignitate tranſcendat. Sed quid dicam (ait S. Hieronymus) pauper ingenio, cùm de te (ô Virgo) quicquid dixero, minus profectò eſt, quàm tua dignitas mereatur? Si matrem vocem gentium, præcellis; ſi formam Dei appellem, digna exiſtis. Talem te, ac tantam Deus fecit, vt ipſe fieret per te, & in te. Sic Hieron. 1. & 2. *ſermon. de Aſſumpt.* Hæc prima, & ſumma ratio incomprehenſibilis maieſtatis virginis Mariæ: eam ſibi Deus ipſe, de qua homo fieret, matrem fecit. Quare iam nunc ſileat, qui dignè haud poteſt eloqui: quis enim (autore D. Anſelm. *lib. de excellent. Virg. cap. 11.*) tam miram matris Dei gratiam oculo mentis aſpiciens non obſtupeſcat, & elinguis fiat?

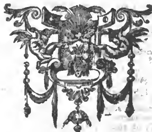
S. Hieron. *Incomprehenſibilis homini S. Maria.*

S. Anſelm. *Stupidos & mutos reddit mauestas S. Mariæ Dei genitricis.*

FINIS.

Laus Deo.

INDEX.



INDEX RERVM.

Secundùm numerum Capitum , Sectionum , & eum qui in margine ponitur.

A

Arbor

Arbor.

Arca.

Auaritia.

B.

C

Cain.

Caritas, Concordia.

Christiani.

Cogitatio.

Cognitio.

Columba.

Confeſſio ſacramentalis.

Coniugium. matrimonium.

Coniuges.

Conscientia.

Consolatio.

Consuetudo. conuersatio. consortium.

Conuersio.

Creatio. Creator. Creatura.

Crux.

Cupiditas.

D

Dauid.

stolidi

chari-

manis

dictum

Mors.

Moyses.

Mulier.

Mundus.

N

Niniue. Niniuitæ.

Tom. Ferrand in Gen. tom 1.

Peccatum. Peccare.

S. Petrus.

Pietas.

Pœna.

Pœnitentia. Pœnitens.

Prædestinatio.

Prædicatio. Prædicator.

Prædi

apud

T

Tentatio.

Terra.

Timor. Timere.

Tribulatio.

V

Verbum diuinum.

Verbum.

Verecundia.

Vestis. Vestitus.

Vinea. Vinum.

cum

INDICIS FINIS.

